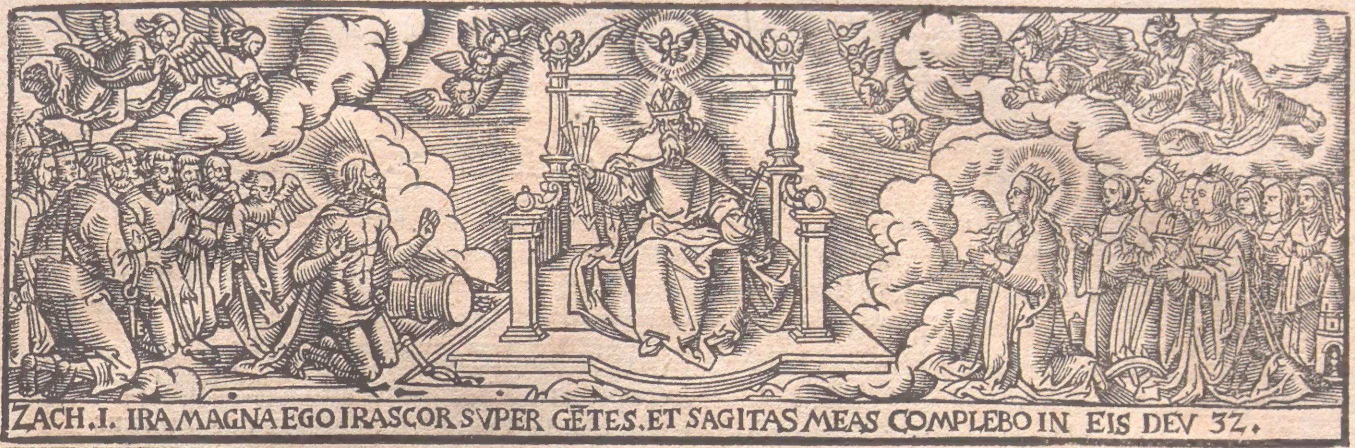

D. DIONYSII

CARTHVSIANI, DE HIS QVAE SECVNdum ſacras ſcripturas & orthodoxorꝫ patrum ſententias, de ſanctiſſima & indiuidua trinitate ſemper adoranda, catholice credantur,

LIBER PRIMVS.

Non opus eſt bonæ merci præcone: & tamen ex tam multis in Sententias ſcriptis, ſi quod lectu dignũ eſt, ut certe plurima ſunt, hoc præſens opus uel maxime dignum erit. Eſt em̃ tale, ut qui ipſum bene norit, cæterorũ omnium catholicorum ſcriptorum medullam norit & fidei Chriſtianæ ſummam. Et huius rei iudiciũ penes lectorem pium & eruditum eſto. nam animalis homo nõ percipit ea quæ ſpiritus dei ſunt. ſtultitia eſt enim illi.

Apocalypſis. III.

Suadeo tibi emere à me aurum ignitũ probatum, ut locuples fias, & ueſtimẽtis albis induaris, ut nõ appareat confuſio nuditatis tuæ.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

Impreſſum Coloniæ expenſis Petri Quentel,

ANNO M. D. XXXV.

AD LECTOREM.

EN tibi studiose lector, D. Dionysĳ Carthusiani quatuor libros collectaneorum in Sententias orthodoxorum patrum tradimus, quales antehac nunquã uidisti accurate & summa digestos industria, in quibus enixissimam dedimus operam, insignium ad hoc theologorum adhibito consilio, ut quàm castigatissimos haberes ac legeres. Margines præterea scholĳs & sacræ scripturæ concordantĳs ornauimus, quæ studiosis omnibus copiosam subministrabunt segetem ad ulteriora, si quæ adhuc in sacris scripturis restent uestiganda. Deinde supremam adhibuimus diligentiam, ut ne quid asperum aut subobscurum lectionem tuam remoraretur, distinguerentur periodi, & præcipua quæque peculiariter annotarentur, ac latinis typis ĳsq; uarĳs (quod hactenus nulli Sententiarum scriptori contigit) totum opus exornaretur. Deniq; M. Petri Lombardi textum, seu scriptorum negligentia, seu iniuria longi temporis admodum uitiatum & corruptum, ad tredecim diuersa exemplaria incredibili cum labore restituimus: quorum duo tantæ erant uetustatis & fidei, ut ipsius Magistri tempore conscripta uideri possent. Horum alterum exhibuit nobis collegium Canonicorum diui Georgĳ in Colonia, alterum Abbas monasterĳ ueteris mõtis haud procul à Colonia, in quibus interdum (quod te nolim latere) uel medias columnas textui defuisse deprehendimus, & è margine apud recẽtiores in textum coniectas, unde suspicio est, pleraq; Magistro assuta, per tot lectores & tam longi æui spatium, quæ Magister ipse si uiueret, forsan non agnosceret. Ne tamen in rebus usq; adeo arduis non tuto diuinaremur, ad fontes ipsos, Augustinum, Hieronymum, Ambrosium, Gregorium, Hilarium, Chrysostomum, Bedam, aliosq; ueteres recurrimus, unde Magister suas Sententias uidebatur desumpsisse, loca'que ipsa seu capita in margine summa fide & diligentia annotauimus. Idem fecimus, quoties incidebat aliquid è Iure Canonico decerptũ, quo lectori patentior ad fontes daretur aditus & recursus, si quando operæprecium esset, remotius autoris opinionem uestigare. Duplicem præterea indicem in gratiam simplicium non absq; ingẽti labore adiecimus. Quorum prior habet ordine alphabetico insigniores & perfectas Magistri sententias quasi apophthegmata quædam (post hunc adiecta est difficilium quarundam theologiæ & philosophiæ uocum elucidatio) aut paradoxa, alter uero medullã collectaneorũ Dionysĳ. Hunc qui coniungere uolet tertio libro Sententiarum, conficiet quatuor eiusdem prope quantitatis uolumina. Hæc non abs re indicasse censuimus, ut quantum laboris in ĳs edendis fuerit non ignores candide lector. Et reuera quinquies ad uerbum lecta & relecta nobis sunt inter excudẽdum hæc quatuor uolumina, tamen nec tanta diligentia factum est ut mendis carerent, quas etiam bona fide singulis libris apprimi curauimus. Errata circa textũ primi & tertĳ Sententiarum, quod pauca fuissent, nec suis locis aptari poterant, in fine maioris indicis notauimus.

Non opus est, opus hoc magnum tibi dicere, sacrum
Vel fore uel mirum, dicere non opus est.
Non opus est, opus hoc resolutum dicere, & omni
Doctrina fultum, dicere non opus est.
Hoc opus est tantum, solo tibi dicere uerbo,
Diuini hoc prægnans esse Ricelis opus.
Nam magnum, sacrum, resolutum & undiq; mirum
Autoris sonat hoc omne Ricelis opus.

EXCELLENTISSIMIS,

PRVDENTISSIMIS, AC IN FIDE CATHOLICA PERSEVE
rantissimis uiris, Rectori, sacræ theologiæ & aliarum facultatum omnium Do
ctoribus, licentiatis, baccalaureis, studentibus, cæterisq; membris omnibus
insignissimæ Vniuersitatis Coloniensis: F. Petrus Blomeuenna Leiden
sis, Carthusiæ Agrippinensis Prior, ordinisq; sui circa Rhenum
Visitator, in domino IESV Salutem.

COLONIAM suam nunc tandem repetit, præstantissimi doctissimiq; uiri, ille uester quondam alumnus Dionysius à Rikel, quem nos indignū rati sub modio tam diu latuisse, candelabro iuxta dominicū præceptū imponimus, ut lumē ecclesiæ dei ab omnibus palam conspiciatur. Hauserat enim pridē uir ille in uestris scholis eruditionem minime uulgarē, & literarum seculariū prope absolutam scientiam: sacrarū uero tam huberem, tamq; felicem intelligētiam, ut uix paucis (absit inuidia dicto) in eis tractandis habeatur secundus. sed orbē pene totū uosq; ipsos à qbus accepisset, latebat. Redit igitur uobis uelut postliminio, & uestris reddimus scholis, quæ ipse nup isthinc hausit: facimus ultro, quod iure à nobis exigere poteratis: & quod uestrū erat, uobis reponimus. Vos nunc ipsum ut clientē, ut alumnum uestrum, ab obtrectatorum calumnia defensate. Nō deerunt enim, q̃ diu mali homines fuerint, obtrectatores: atq; ut desit q morsum sentiat, aut cui dentes infigantur, nō deerunt tamē qui caninis dentibus oreq; aperto cupiant mordere, lacerare, discerpere. Tam inquietū & impotens malū inuidia est. Quamobrem necessarium & utile nobis uisum fuit, uestrū illi patrociniū comparare. Quis enim ignoret, uos iam inde ab ipsa uestra antiquissima origine fortes infractosq; spiritus semper cōtra ueritatis hostes gestasse, & non modo ab ouili & grege dominico eos ceu lupos arcuisse, uerū ultro inuasisse, & non raro expugnasse, uicisse, strauisse? atq; ut de ueterrimis taceamus, quis nuper primus in aduersos fuit hæreticos nisi uos? Vos primi Reuchlinū, uos primi Lutherū, primi sobolem eius Carolstadium, Zuinglium, Oecolampadiū, & cæteros malæ bestiæ pullos cōficere adorti, rigida censura notastis, hæreseos cōuicistis & damnastis. Subolebat uobis à prima facie, cū uix pauci dolos crederent, quo cursum teneret illa sacrilegorū fucata temeritas: primiq; perfidiam ulti, ignibus primū libros, mox asseclas, si quos malitia obstinatos offendebatis, ignibus tradidistis cremandos. Et ô si pari uirtute atq; constantia cætera Germanorū gymnasia pro fide & religione Christiana decertassent: si priscæ grauitatis memores, nō tam degeneri leuitate populariū animos abalienari siuissent, si principum & magistratuū manus in noxia capita armassent, impulissentq;: iam ex grauitate religio, ex cōstantia autoritas, ex gladijs pax Germaniæ intemeratæ durassent. Nunc uero heu quò res prolapsa est. prope exulant religio, autoritas, pax. & pleræque uniuersitates in synagogas plus q̃ iudaicas degenerarūt. Obijciet posthac Gallus semp leuitatis increpitus, leuitatem & ipsis Germanis. dicet posteritas, fas, iura, fidē & religionē, nostri seculi Germanos plus q̃ sacrilege temerasse, idq; uilissimorū nebulonū suasu & impulsu. Mirabunť defuisse principibus gladios, prudentiam consularibus, oculos sapiētibus, ingeniū doctis, bonis uoluntatē. sed amplius mirabūtur gladios in solam cædē populariū hostiliter uersos, & noxijs parsum ceruicibus. Nullū seculū abrogabit factorum istorum infamiam. Et quanto hæc fœdior futura est fama, tanto erit gloria uestra speciosior. Quippe qui furētibus ubiq; penè & tumultuantibus hæreticis, ac cælum terræ miscētibus, oīa quæ religionis & pietatis sunt, seruaueritis nobis integra, incorrupta & salua. Vos urbis huius plebem, uos senatum alioqui per se grauissimū & prudentissimum in Christiana religione & auito decore, fecistis uestra constantia perseuerare. uos exemplo, uos doctrina præistis. Pendent autē ex eruditiorum sententia non plebeij modo, sed & magistratus deniq; & principes. Hinc durant principes quos tenet uicinia. A uobis pendet Reuerēdus & inclytus dominus archiepiscopus Coloniensis, princeps elector. In uos uestramq; fidem suspicit ille longe potentissimus Cliuiorum, Iuliacensium & Montanorum princeps Iohannes. In uos illustrissimus Gelriæ princeps Carolus. & quid adhuc alios cōmemorem cum principes tum ciuitates, qui stantibus uobis stare possunt? Multa struunt in uos hæretici, moliuntur insidias oīs generis. alibi obstrepunt, alibi denigrant, alibi obscurare nitūtur, alibi pharisæos appellant, & aperte insectanť, nonnunq̃ adu

lantur. Et nullus unquam casus potuit uestram labefactare innocẽtiam, autoritatem deprimere, constantiam'ue superare. Sic nuper cum rex quidam magnus & potens, magno auri pondo sperasset à uobis quam petebat sententiam emere, spreto auro repulsus, sensit inexpugnabilẽ animorum uestrorum constantiam. Pudet referre quid interim ab aliis aliquot per fraudem & precium uniuersitatibus impetrauerit: quanquam frustra, uobis non accedẽtibus, neque in eandem uadentibus sentẽtiam. Tanta est uestra autoritas, talis uester est candor, tale iudiciũ uestrum. Proinde cesset nobis Roma suos iactare Numas, Catones, Curios, Fabricios. Vos Numa religiosiores sanctioresq;. Enimuero ille sciens & prudens (quod malitiæ quàm pietati propius erat) simplici populo falsa religione imposuit. Vos uerum deum syncera religione colitis, eiusq́; sacra constanter tuemini, ac ritum colendi fidelissime sanctissimeq; monstratis. Vos Catonibus rigidiores constantioresq;. Vos Fabriciis incorruptiores. Quid enim illi nisi uanam ruituræ gloriæ bullam quæsierunt? Vos cælesti patri gloriam duraturam accumulatis. Vos eius familiæ curam habetis, pro quibus despondere omnia uobis est animus paratissimus. Vos in omni procella persistitis immobiles & uetere constantia, etiam aduersariis conspicui & uenerandi. Timent uestram censuram, eruditionem admirantur, antiquitatem colunt & adorant. Nam & ipsa originis uestræ egregiis monumentis nobilitata antiquitas, non parum uobis autoritatis apud Christianos om̃es conciliauit. Est enim tam uetus, ut lõgissimi æui spatium aboleuerit memoriam eius, qui primus hic gymnasia est auspicatus. Coniectura tantum est, anno à Christo nato millesimo centesimo sexagesimooctauo, quo tempore trium magorum corpora huc sunt per Reinoldum archiepiscopũ Coloniẽsem ex Mediolano aduecta, aut paulo ante eam ætatem, uestram Vniuersitatẽ ortam. Et fortasse consensu cleri, qui eo seculo ut florentissimus, ita literis addictissimus erat. Quanto aũt splendore gymnasia uestra temporibus illis effulserint, manifestum faciunt Rupertus abbas Tuitiensis, Eckbertus Bonnẽsis, Albertus Magnus, Thomas Aqnas, Iohannes Scotus, & insignes alii scriptores, omniũ prope gymnasiorũ per Europam parẽtes. E quibus Ruptus anno dñi M.C.XXVIII. clarus habebatur, Eckbertus anno M.C.LX. Albertus cognomẽto Magnus, cuius corpus uisitur in choro fratrũ Dñicanoꝝ, anno M.CC.L. floruit: quo tpe Thomas ab Aquino Italiæ urbe, transcensis niuosis alpiũ iugis, Agrippinam ꝑ tanta terrarũ spatia philosophiæ causa petiit. adeo tum florebant gymnasia uestra. Et Iohannes ille Scotus, cognomẽto subtilis, cuius corpus in choro fratrum Franciscanorũ conditum quiescit, anno M.CCC. in eisdem gymnasiis theologiam cum admirabili quodam acumine docebat. Quanti uero nominis uiri illi per uniuersam Europam semper extiterint, quis ignoret? Quæ est uspiam alibi ulla tam fœcũda, tam'q; celebrati nominis Vniuersitas, quæ pares illis alios adhuc nobis protulerit? Multũ proinde uestris gymnasiis debet non Germania modo, sed & uniuersus Christianus orbis, qui tantorũ uirorum operibus & doctrinis in hodiernũ usq; diem illustratur. Multum studiosorũ omnium turba, quæ illorum imbuitur institutis: multum plebecula, quæ ab hæreticorũ uaferrimis dolis & nequissimis imposturis horũ opera tuta redditur & secura. Verum cum aliquanto post ea tẽpora cœpissent bona studia (ignotum ex qua causa) languescere, ac prope ad interitum uergere, senatus Agrippinensis ob id sane perquàm inclytus, misit Romam legatos, in quibus præcipuas egit partes reuerendus & perpetua dignus memoria, Magister Iohannes Brammart, theologus, Carmelitaꝝ per inferiorem Germaniam Prouincialis, uir undecunq; doctissimus, (cuius opera utinam Carmelitæ mundo legenda exponerent, & non in sua tantum bibliotheca quomodo gryphes aurũ custodirent) qui ab Vrbano eius nominis sexto pontifice maximo, priuilegia doctosq́; ad restituendam Vniuersitatem uiros impetrarent. Annuit autem ille non difficile, anno domini millesimo trecentesimo octogesimooctauo. Sed tamen multo copiosius Bonifacius nonus, qui Vrbano successit, priuilegia locupletauit, & uestram Vniuersitatẽ ad instar Parrhisiensis Vniuersitatis institutam & ornatam esse uoluit. Hæc est præclara Vniuersitatis uestræ origo & linea, quam in hunc usq; diem tot egregiorum uirorum monumenta nullo delenda seculo produxerũt ac nobilitarunt. Inter quæ haud postremum opus est, quod ille noster uesterq́; Dionysius in primum librum Sententiarum diuino suo ingenio & labore incõparabili cudit, nihil quod ad rem facere uideretur, omittens. Eum igit̃ librũ qualis & quãtus est, dedicamus uobis, emissuri propediẽ iam diu à nobis molitam editionẽ Dionysii nr̃i in Dionysiũ Areopagitã, studiosis om̃ibus & piis maxime expetẽdam, unà cũ Archetypo salutis ex ueteribus per Dionysiũ diligẽtissime cõparato. sed interim hũc librũ uestræ commissum tutelæ uolumus, ut ur̃o ornatus noĩe, felicius prodeat in lucẽ, & lectorib⁹ Chr̃ianis commendatior fiat. Valete, ex Carthusia Agrippinẽsi, sexto Idus Iunias ann. M. D. XXXV.

Distinctionum omnium libri Primi Sentẽtiarum, per modum indicis seu argumenti, pulcherrima simul et utilissima descriptio.

- Primus liber Sententiarũ diuiditur in
  - Proœmium, in quo in genere tangit materiam omnium quatuor librorum, aperiens modum determinandi, distin. 1.
  - Tractatũ in quo intentum ꝓsequit̃, agẽs de deo scd̃m rationẽ naturalis perfectiõis, et hoc dupliciter
    - Primo
      - Quo ad se
        - Veritatẽ ostẽdit
          - Quid credendum, distin. 2.
          - Credenda qualiter sunt intelligenda, distin. 3.
        - Dubia soluit circa generationis
          - Terminum per nomina
            - Concreta, dist. 4.
            - Abstracta, dist. 5.
          - Modum, distin. 6.
          - Principium, distin. 7.
      - Quo ad ꝓprietates personę et essentię
        - Diuisim
          - Essentię, quę est esse incommunicabilitas simplicitas, dist. 8.
          - Personę respiciẽtibus emanationẽ
            - Ad intra
              - Filij, distin. 9.
              - Spũssancti quo ad
                - Personam procedentem, distin. 10.
                - Principium a quo procedit, distin. 11.
                - Habitudinem spirantiũ, distin. 12.
                - Comparationẽ ad generationem, distin. 13.
            - Ad extra spũssancti quo ad
              - Principium a quo
                - Distinctum s. patris et filij, distin. 14.
                - Indistinctum s. seipsum, distin. 15.
              - Modum
                - Visibilem, dist. 16.
                - Inuisibilem, distin. 17.
              - Proprietatem scd̃m quam natus est procedere, distin. 18.
        - Coniunctim
          - Veritatem determinat quantum scilicet ad
            - Aeternitatem et magnitudinem, dist. 19.
            - Potentiam, distin. 20.
          - Dubia soluit, distin. 21.
      - Quo ad modum loquendi de ea
        - In genere, distinguens diuersa nomina de deo prędicabilia, dist. 22.
        - In specie, quãtũ ad nomina
          - Essentialia
            - Non numeralia vt persona, distin. 23.
            - Numeralia, distin. 24.
            - Regreditur ad nomen personę, dist. 25.
          - Scd̃m se
            - Proprijs
              - Aeternis ꝑsonalibus
                - Ut sunt in singulis suppositis, distin. 26.
                - Ut exprimuntur nominibus varijs, dist. 27.
              - Non ꝑsonalibus
                - Innascibilitate, distin. 28.
                - Communi spiratione, dist. 29.
              - Temporalibus, dist. 30.
            - Appropriatis
              - Veritatem ostendit, dist. 31.
              - Dubia soluit, dist. 32.
    - Scd̃o quo ad quędã attributa quę sibi cõueniũt respectu creaturę
      - Sapiẽtia
        - In genere
          - Quo ad se
            - Relatiua, dist. 33.
            - Comparatiue cõparando
              - Proprietates ad personã et essentiã, dist. 34.
              - Personam ad essentiã, distin. 35.
          - Comparatiue quantum ad scita, prout
            - Res scitas continet in se obiectiue, dist. 36.
            - Ipsa est in obiectis scitis, dist. 37.
            - Se habet causaliter ad res cognitas, dist. 38.
            - Se habet immutabiliter ad res scitas, di. 39
        - In specie de vna eius specie scilicet prędestinationis
          - Effectu, distin. 40.
          - Causa meritoria, distin. 41.
      - Potentia
        - Penes quid attenditur, dist. 42.
        - Usquequo protenditur, distin. 43.
        - Quomodo deus ipsa operatur, distin. 44.
      - Volũtas quo ad
        - Se, distin. 45.
        - Effectum
          - Opiniones pertractando, distin. 46.
          - Veritatem explanando, distin. 47.
        - Voluntatem humanam, distin. 48.

Locatio in Primum Sententiarum.

¶Liber Primus Sententiarum, est de mysterio sanctissimæ trinitatis, habetq; distinctiones quadragintaocto.

Compendiosum memoriale libri primi.

Distinc.

1 s. proprie solo deo. **Fruimur**	2 secundũ autoritates vtriusq; legis. **vno deo**	3 vt patet per rationes, vestigium & imaginem. **trino**	4 s. deo de eo. **genito**	5 s. quę nec generat, nec generatur. **in essentia.**
6 volens pater genuit filiũ. **Voluit**	7 quę passiue ẽ in filio, actiue in patre. **potentiã**	8 s. est deus sine omni compositione. **simplex**	9 s. est filius patri. **coætern⁹**	10 s. est spiritussanctus, patris & filij. **amor.**
11 s. procedit spũssanctus. **Ab vtroq;**	12 s. non prius tempore aut perfectione. **simul**	13 s. spũssanct⁹, non quõ natus, sed quõ datus. **procedit**	14 .i. temporaliter etiã mittitur spũssanctus. **tempore**	15 s. dicitur spũssanctus, similiter & filius. **a se miss⁹.**
16 s. missio spũssancti pluries facta est. **inuisibilis**	17 s. est deus qua nos diligit, & nos ipsum. **charitas**	18 s. dicitur spũssanctus. **donum**	19 ęquales sunt diuinę personę, ęternitate, magnitudine, potẽtia. **coæquale**	20 s. filius quod pater. **potest.**
21 s. dictio exclusiua in diuinis syncategorematice, nõ categorematice. **Excludit**	22 s. plura dicunt̃ de deo. **nomina**	23 s. nõ tantũ dicit̃ singulariter, sed etiã pluraliter. **persona**	24 .i. nomina numeralia, vnũ duo, tres, admittuntur in diuinis. **cum trib⁹**	25 quare dicuntur tres personę cum ly persona dicat substantiam. **personis.**
26 s. personali patris, quę est generare, filij gñari, spũssancti procedere. **ppietate**	27 s. appellatione nominantur proprietates. **varia**	28 s. nõ psonalis inest patri, quę est innascibilitas. **notio**	29 s. semp ad aliquid dicit̃. **principiũ**	30 .i. relatiue refertur deus ad creaturas. **refert.**
31 s. appropriatur patri. **Vnitas**	32 s. est pater sapientia ingenita, non genita. **sapiens**	33 s. est proprietas cum persona. **eadem**	34 s. & rei naturę, est identitas in diuinis. **naturæ**	35 s. futurum a deo. **præscitur.**
36 s. eius sciẽtia omnia sunt, nõ tñ in eius essentia. **In deo**	37 s. omnibus est deus pręsentialiter, potentialiter et essentialiter. **in rebus**	38 s. omnium rerum est dei scientia. **causa**	39 s. res scita nostram scientiam, non dei. **adauget**	40 .i. ponit aliquos esse ab ęterno. **destinatos.**
41 s. peccator obduratione, sed nõ iust⁹ pdestinatione. **Meruit**	42 s. dicitur deus. **oĩpotens**	43 s. est de⁹ in sua potẽtia. **illimitat⁹**	44 s. potest facere deus q̃ fecit quo ad additionem. **meliora.**	
45 s. diuina differt ab essentia ratione, non re. **Volũtas**	46 s. dei voluntas in omnibus impletur. **placens**	47 s. voluntas beneplaciti a nobis, aut de nobis. **impletur**	48 tenemur cõformare volũtatẽ nostrã diuinę in ratione volẽdi ex charitate. **cõformitate.**	

EPITOMAE SINGVLARVM DISTINCTIONVM LIBRI PRIMI SENTENTIARVM, CVM VERsibus memorialibus doctissimi uiri Arnoldi Vesaliensis, canonici quondam metropolitanæ ecclesiæ Coloniensis: paucis, quos ille præuentus morte non absoluerat, à studioso quodam adiectis.

Liber Sentẽtiarꝝ Primus, cõtinet distinctiões xlviii.

DISTINC. I. QVAE INCIPIT, Veteris ac nouæ legis &c. epitome.

TOtus sacræ paginæ tractatus præcipue ẽ aut circa res, aut circa signa quasdam res importãtia: qualia sunt ueteris & noui testamenti sacramenta, sic tamen, ꝙ & ipsa signa res quædam sint, non autẽ econtra. Res autem (de quibus & primo dicendum erit) aliquæ sunt, quibus est fruendum, ut deus: aliquę, quibus utendum, ut mundus: & item aliæ quædam, quæ fruuntur & utuntur, ut homo & angelus. In fruibilibus enim uoluntas conquiescit. Vtimur autem eis quæ in aliud referimus. Frui ergo est, rei amore inhęrere propter seipsam. Vti autem est amore inhærere rei, quæ in rem ordinatur fruibilem. Vnde nec homine fruendum est nisi in deo. Nec deus nos diligendo nobis fruitur, sed utitur, aliter tñ q̃ nos rebus utimur. Ipse enim omnia propter suijpsius diligit bonitatem. Virtutibus quoq; non fruendum est nisi instrumẽtaliter, scilicet ad quærẽdum summum & incommutabile bonum. Primo ergo agendũ erit de rebus fruibilibus, scilicet de sancta & indiuidua trinitate.

Res & signa, libri prodit distinctio prima,
Quis uti liceat rite, quibúsue frui.

DISTINC. II. QVAE INCIPIT, Hoc itaq; &c. epi.

¶Vera ac pia fide tenendum est, ꝙ trinitas unus est & solus uerus deus. Vnde & omnes catholici doctores hoc secundũ scripturas sanctas docere intenderũt, scilicet ꝙ pater & filius & spũssanctus sunt unius substantiæ, & sunt unus deus inseparabili æqualitate: & tamen pater non est filius, nec spũssanctus, nec ecõtra, sed omẽs tres personæ sunt homousion, hoc est, unius substantiæ. Vnde non est aliud pater, & aliud filius, et aliud spũssanctus, s. in essentia: sed alius, s. in persona. Hanc autem fidẽ primo astruere ex scripturis, & postea rationibus catholicis & exemplis contra aduersarios ueritatis defendere oportet. Vnde ꝙ hæc ita se habeant, ex autoritatibus ueteris & noui testamenti deducitur, ut in litera.

Splendida personis tribus est essentia simplex.
Hoc, instrumentum monstrat utrunq; tibi.

DISTIN. III. QVAE INCIPIT, Apostolus nanq; &c. epi.

¶Essentiæ diuinæ unitas & ꝑsonarꝝ trinitas, ex creaturis aliq̃ mõ inuestigari põt, de q̃ & philosophi aliq̃ cognouerũt. Et unitas quidẽ dei cognoscit ex ope q̃d est mũdus, q̃d oñdit dei potentiã ex eo ꝙ oẽs creaturę sunt mutabiles. Is uero à q̃ hæ sunt, est immutabilis: & ex eo ꝙ oĩa bona & meliora ab eo ꝓcedũt ut ab optimo, & ut à pulcherrimo oĩa pulchra. Trinitas etiã ꝑsonarũ in creaturis inuestigari potest aliquo modo ꝑ id ꝙ in se ostendunt unitatem, speciem & ordinem, quæ personis appropriantur. Expressius autem trinitatis imago deprehenditur in mente humana, quo ad illa tria q̃ sunt, intellectus, memoria & uolũtas: uel mens, notitia & amor. Verũtamen & in his oportet fidẽ suffragari. & imagines illę multum imperfecte diuinam repræsentant trinitatem.

Nota creaturæ monstrant uestigia, trinum
Esse deum ac unum, monstrat imago quoq;.

DISTINC. IIII. QVAE INCIPIT, Hic oritur quęstio satis necessaria &c. epi.

¶Illa quidem uera est & concedenda, Deus genuit deum. Non autem illa, deus genuit se deum uel alium deum, Ex ea enim sequeretur, idẽ generasse seipsum, uel plures esse deos, quod utrunq; falsum est. Neq; secunda sequitur ad primam, sed ꝙ genuerit filium, aut alium in persona. Illa ergo, deus pater genuit deum, qui non est deus pater: id est, filium qui non est pater, qui deus est, uera est, cùm solam personalem significet alietatem. Si uero exponatur, qui non est idem deus cum deo patre, falsa est: quia in ea alietas essentiæ importatur. Tres igitur personę sunt, una deitas, Et unus deus est, tres personæ. Et unus deus, ipsa trinitas. Et una substantia, tres personæ. Et econtra, trinitas est unus deus, & tres personæ dicuntur esse una essentia.

Quòd deus ipse deum genuit, quòd tres deus unus
Personæ, sanxit non temerata fides.

DISTIN. V. QVAE INCIPIT, Post hæc quæritur, utrum concedendum sit &c. epit.

¶Essentia in diuinis nec generat, nec generatur. Hinc negandæ sunt illæ, Pater genuit diuinam essentiam, diuina essentia genuit filiũ, diuina eẽntia genuit diuinam essentiam. Alioquin uel essentia nõ esset essentia, uel idem generaret seipsum, uel haberet esse per id quod ab eo genitum esset, quæ omnia sunt inconuenientia. Vnde & à simili Augustinus probat, quòd pater non est sapiens sapientia genita, cum idem sit ei sapere & esse. Licet autem filius sit diuina essentia, non tamen per hoc pater genuit essentiam, sed genuit hoc quod ipse, id est, genuit filium, qui est idem essentialiter cum eo. Quòd autem autores dicunt essentiam filij esse de essentia patris, intelligendum est: filius qui est essentia, est de patre qui est eadem essentia. Quòd etiam autoritates quædam dicunt, patrem genuisse filium de sua substantia, & non de nihilo, intelligendum est, id est, genuit filium, qui est eiusdem naturæ cum eo.

Non genita, aut genuit diuina eſſentia, quamuis
Natura genitus filius ipſe patris.

DISTINCT. VI. QVAE INCIPIT,
Præterea quæri ſolet, &c. epi.

¶Pater in diuinis filium genuit nō neceſſitate, cū in deum nulla cadat coactio: nec uoluntate, cum in eum nulla cadat mutatio. Quamuis autē in deo idem ſint realiter natura & uoluntas, quia tamē ratione ſeu cōnotatu differunt, nihil obſtat aliquid poſſe conuenire naturæ, quod non conuenit uoluntati. Hinc nec incōueniens eſt, dicere filium eſſe filium naturaliter, & non uoluntate. Et eſt ſimile de uoluntate dei & eius ſcientia, quæ ſe ad plura extendit q̄ uoluntas. Dicitur tamē deus uolens genuiſſe filium, ſicut & ſapiēs & potens ipſum genuit, ſed non uoluntate præcedente uel accedente, quaſi prius uoluerit, & poſtea genuerit, uel ecōtra, ut hæretici opponebant.

Quamuis in deo idem natura ſit atq; uoluntas,
Conuenit illi aliquid, quod tamen huic minime.

DISTINCT. VII. QVAE INCIPIT,
Hic ſolet quæri, epi.

¶Ad hoc quod quæritur, an pater potuerit aut etiam uoluerit generare filium, affirmatiue reſpondendū eſt. Nec ex hoc ſequitur, patrem aliquid poſſe aut uelle quod filius non poſſit aut nō uelit: quia ibi poſſe & uelle generare nō eſt aliquid, ſed ad aliquid. Hinc q; filius non poteſt nec uult generare, non arguit in eo impotentiam, cum eiuſdem ſit potentiæ cum patre: ſed pertinet ad proprietatem ſuæ perſonæ, cuius eſt poſſe & uelle naſci, quod quidem in eo eſt eadem potentia, quæ in patre eſt potentia, qua poteſt & uult generare, ſicut & in utriſq; eſt eadem ſapientia & natura. In filio ergo non eſt potentia generandi, ſi ad proprietatē referatur intelligentia: quamuis bene, ſi ad naturam. Tunc enim idem ſunt, poſſe generare & poſſe generari.

Patri eadem & gnato diuina potentia, gigni
Qua potuit ſoboles, & generare parens.

DISTINCT. VIII. QVAE INCIPIT,
Nunc de ueritate, &c. epi.

¶Solus deus ſeu diuina natura uere eſt immutabilis ac ſimpliciſſima. Vere quidem, quia ſine non actualitatis admixtione. Eius enim eſſe eſt æternum & ſine præteritione & futuritione. Eſt aūt immutabilis, quia eſt ipſum ſuum eſſe, q̊d impoſſibile eſt aliter diſponi q̄ eſt. Neq; enim ueriſſima eēt, ſi mutari poſſet. Neq; aliq̄ ſunt in eo accidentia ſecundum quæ mutetur, neq; per loca uel tempora uel affectiones uariatur, ut fit in creaturis. Simpliciſſima uero eſt, & ſine omni compoſitione uel multiplicatione, & ſic uere & proprie ſimplex, cum in ea nulla ſit partium uel accidētium uel formarum diuerſitas. Vnde nec alicui prædicamentorū ſubijcitur, nec proprie ſubſtantia appellat̃. Neq; uero ſimplicitati ipſius, nominum multiplicitas de ipſa dictorum repugnat, quæ ſcilicet om̄ia unum ſignificant: nec ipſa excludit perſonarum trinitatem, quia ſingulæ deus ſunt.

Eſt ſolus uere deus immutabilis atq;
Simplex, eſt ſolus ſcilicet eſſe ſuum.

DISTINCT. IX. QVAE INCIPIT,
Nunc ad diſtinctionem trium, &c. epi.

¶Vnus deus ſunt tres diuinæ perſonæ, & ſunt idem in natura, diſtinctę tamen in perſonalitate. Hinc quāuis filius, alius ſit à patre, cum ſit ab eo genitus: non tamen fuit pater antequam filius, cum diuinæ perſonæ ſint inuicem coæternæ. Nec ualet quod Arrius hæreticus inferre nitebatur, ſcilicet: quia natus eſt & habet principium, ergo non eſt æternus. Etenim æternus pr̄ æternum genuit filiū. Alioquin & pr̄ aliquando fuiſſet ſine filio & ſapiētia, quod eſt abſurdum. Eſt autem illa ęterna generatio iuxta prophetam ineffabilis. Vnde nec præſumi debet à quoq̄ de plena ipſius cognitione. Ad exprimendum autem ęternitatem filij, melius dicitur ſemp natus, quàm ſemper naſci, quamuis & illud à quibuſdam dicatur.

Nate, coæternum te dicimus eſſe parenti,
Dictus ab æterno te genuiſſe parens.

DISTINCT. X. QVAE INCIPIT,
Nunc poſt filij æternitatem, &c. epi.

¶Spirituſſanctus eſt amor ſiue charitas ſeu dilectio patris & filij, qua ſcilicet ſeinuicem diligunt. Vnde & per modum uoluntatis procedit. Quamuis autem accipiendo nomen charitatis eſſentialiter, quęlibet diuinarum perſonarum ſit charitas, & omnes ſint una charitas, ſicut & una ſapientia: tamen ſpirituſſanctus ſolus eſt charitas procedens, ſicut filius ſolus ſapientia genita. Eſt autem hæc charitas ſubſtantia & deus. Vnde & æqualis patri & filio eſt ſpirituſſanctus. Quamuis etiam hoc nomen ſpirituſſanctus om̄ibus conueniat perſonis, nam & pater ſpiritus eſt, & ſanctus, ſic etiam filius: conuenienter tamen tertia perſona eo nominatur, quod ab alijs duabus habet originem.

Spirituiſancto quamuis tribuamus amorem,
Perſonis tribus eſt attamen unus amor.

DISTINCT. XI. QVAE INCIPIT,
Hic dicendum eſt, &c. epi.

¶Secundum ſacræ ſcripturæ ueritatem, & noui teſtamēti autoritates, dicere oportet ſpiritumſanctum à patre & filio procedere. Nec hoc eſt contra id quod in concilijs determinatum eſt, ut Græci aliqui contendebant, dicentes ſpiritumſanctum à patre tantum procedere. Lōge enim differunt, aliud docere, & idem q̊d determinatum eſt, ulterius explicare. quod eſt in propoſito. At quia & ipſi Græci ſpiritumſanctum dicunt eſſe etiam ſpiritum filij, uerbis contendentes, in ſententia cum latinis conueniūt, ſi capere uellent. Quam etiam ſententiam quidam maiores eorum ſatis expreſſe in ſcriptis ſuis poſuerunt.

Ex patre & nato procedit ſpiritus almus,
Quamuis diſsideat nomine Græca fides.

DISTINCT. XII. QVAE INCIPIT,
Item quæritur, &c. epi.

¶A patre ſpirituſſanctus nec prius nec poſterius ꝓceſſit, quàm à filio, nec econtra, pro eo quod ibi nulla eſt temporis ſucceſſio uel duratio. Vnde nec habet locum quæſtio illa, an proceſſerit ſpūſſanctus iam nato filio, uel adhuc naſcituro. Nam om̄es perſonę ſunt coæternæ. Hinc etiam nec maiore perfectione dignitatis, nec plenius à patre procedit quàm à filio, ſed æque perfecte. Principaliter tamen & proprie à patre mittitur per filium, eo quod pater à nullo eſt, filius autem hoc habet à patre.

Spiritus ex nato non manat plenius ipſo,
Quàm patre, nec ſpirat filius ante patrem.

DISTINCT. XIII. QVAE INCIPIT,
Poſt hæc conſiderandum, &c. epi.

¶Quanquam ab utroq;,scilicet à patre & filio,spiritussanctus procedat, nõ tamen per hoc filius eorũ,q̃si patris & matris,dici potest. Hoc enim absurdissimum esset,& à fidelibus auribus alienum. Quãuis etiam tã filius q̃ spiritussanct⁹ à patre procedat,alio tñ modo. Nam filius procedit per modum naturæ, & ideo dicitur genitus & procedens. Omne eñ quod generatur, procedit,& non econtra. Sed spiritussanctus procedit per modum uoluntatis,sicut datus,non autem ut natus. Sic ergo procedens tantum dicitur, & non natus. Naq; tamen per hoc spiritussanctus dici debet ingenitus,sicut nec genitus:quia nec est pater,nec filius.

Quamuis accipiat naturam flamen eandem
Cum nato,natus,non tamen esse potest.

DISTINC. XIIII. QVAE INCIPIT,

Præterea diligenter annotandum est,&c.epi.

¶Gemina est spiritussancti processio,æterna scilicet & temporalis,quarum prima ineffabiliter à patre & filio sine tempore processit, secunda uero est, qua spiritussanctus mittitur ad sanctificandum creaturam rationalem. Et hac quoq; processione ab utroque procedit. Est autem illa processio seu missio, gratiæ spiritussancti collatio. Et hunc dominus discipulis bis dedit, scilicet post resurrectionem quando in eos insufflauit,& post ascensionem in die Pentecostes,ad significandum duplicem dilectionem,scilicet dei & proximi,quam spiritussanctus in nobis operatur. Datur autem spiritussanctus personaliter cum suorum donoꝝ distributione. Vnde nec ab aliqua creatura quantumcunq; sancta (sed à solo deo) datur spiritussanctus, nisi instrumentaliter,quia à nulla creatura procedit.

Spiritum ab æterno pater ut cum pignore spirat,
Tempore sic placito mittere uterq; solet.

DISTINC. XV. QVAE INCIPIT,

Hic considerandum est,&c.epi.

¶Etiam à seipso datur spiritussanctus. Nã ipse deus est & donum. Dat ergo,quia deus: & datur,quia donum. sicq; dat seipsum,quia opera trinitatis(cuius ipse est persona)ad extra sunt indiuisa. Vnde quod una facit,& alia facit. Nam & ipse filius seipsum in scripturis mittere dicitur. Qui etiam filius licet semel tantum in carnem missus sit,in mentes tamen castas q̃tidie mittitur à tota trinitate. Patri autem qualitercunq; mundo appareat, tamen mitti non conuenit: quia ipse ab alio non procedit,sed est processionis autor & principium. Per quod tamen filius & spiritussanctus minores eo nõ sunt,sed eiusdem cũ eo dignitatis & essentiæ,

Quando creaturam sacro aspiramine mundat,
Se dat muneribus spiritus ipse suis.

DISTINC. XVI. QVAE INCIPIT,

Iam nunc accedamus,&c.epi.

¶Dupliciter spiritussanctus missus est,quo & creatura dupliciter sanctificatur:uisibiliter scilicet cum apparentia alicuius uisibilis signi,& quandoq; cum effectu interiori,sine uisibili signo. Sicut & filius dupliciter missus ẽ,uisibiliter scilicet in carne assumpta,& inuisibiliter in mentes castas. Fuit ergo uisibilis spiritussancti missio,quædam ipsius apparentia uel manifestatio in corporali creatura,tanquam in signo. Neque tamen per hoc quod mittitur spiritussanctus, minor est patre qui non mittitur, cum tamen filius secundũ missionem uisibilem minor dicatur tota trinitate. Filius enim assumpsit humanitatem non solum ut in ea appareret,sed etiam ut esset homo, nõ autem sic spiritussanctus columbam. Tamen iuxta Hilariũ pater maior est filio sibi coessentiali,&hoc autoritate genituræ. non tamẽ per hoc filius minor dici potest. Vnum eñ & idem esse quod habet,filio dedit.

Quo nos diligimus,flamen putat esse Magister.
Hoc magis augeri,quo magis ardet homo.

DISTINC. XVII. QVAE INCIPIT,

Nunc de spiritusancto uidẽdum,&c.epi.

¶Spiritussanctus(qui tertia in trinitate persona existens,à patre & filio & à seipso mittitur & donatur fidelibus)est amor patris & filij, quo se inuicem amant & nos. Est etiam amor siue charitas,qua nos deum & proximum diligimus. Ita enim in nobis est, ut nos deum & proximum diligere faciat. Hinc qui ipsam dilectionem diligit,deũ diligit,pro eo quod deus dilectio est. Nec tamẽ deus sic dicitur charitas nostra,sicut spes & patiẽtia nostra. Hæc enim dicitur,non quod ipse sit ista,sed quia sunt ab eo. Dicitur autẽ charitas nostra, quia ipse est charitas. Et hæc charitas quæ spiritussanctus est,nec ꝓficit nec deficit, quia deus est: sed homo in ea aliquando proficit uel deficit, sicut & deus in nobis dicitur magnificari uel exaltari. Sic etiam dicitur alicui dari non quasi locum mutet,sed quia alio modo in eo esse incipit. Quamuis etiam actũ credendi & sperandi operatur mediãtibus uirtutibus fide & spe,actũ tamen diligendi sine alicuius uirtutis medio in nobis operatur. Hæc Magister. Sed notandum quod in hoc ultimo non tenetur, quia præter hæc doctores ponũt habitum charitatis quo actus diligendi eliciatur, licet deus sit charitas nostra effectiue.

Spiritus in uarijs apparuit ante figuris,
Imbuit & tacito pectora sacra modo.

DISTINC. XVIII. QVAE INCIPIT,

Præterea diligenter considerandũ,&c.epi.

¶Alia ratione spiritussanctus donum dicitur & datum. Nam esse donum, sibi conuenit ex æterna sua ꝓcessione ante omnem creaturam: sed datum uel donatum conuenit sibi temporaliter,ab actuali scilicet datione, qui tamen ab æterno fuit donabilis. Neq; uero ꝑ hoc filius donum dicitur,quãuis & ipse ab æterno dabilis fuit,quemadmodum spiritussanctus,quia nõ solum procedit ut donabilis, sed etiam ut genitus. Sicut ergo filius æternaliter nascendo à patre accipit quod sit filius,sic spũsanctus æternaliter ꝓcedẽdo accipit q̃ sit spiritussanctus. Hinc & secũdum quod sempiterne donum est,refertur ad patrem & filium. secundum uero quod datum uel donatum est, refertur ad eum qui dedit,& ad eos quibus datur.

Spiritus æterna donum est ab origine, quanquam
Temporis elapsu dicitur esse datus.

DISTINC. XIX. QVAE INCIPIT.

Nunc postquam coæternitatẽ,&c. Epi.

¶Aequales sunt diuinæ personæ, nec se inuicem excedunt in æternitate, potentia uel magnitudine quæ licet diuersimode sint nominatæ,sunt tamẽ eadem essentia. Hic ex illa consubstantialitate una persona dicitur eẽ in alia. Nulla ergo est in diuinis ꝑsonis essentialis diuersitas seu differẽtia,s.nec partium integralium, nec subiectiuarum nec materialium qualitercũq;. Nec ibi duæ ꝑsonæ magis sunt quàm una, nec numero differunt q̃si una sit aliquid aliud ab alia: sed quia in computatione à se inuicẽ discernuntur, ut pater dicat unus

pater & filius duo, & cæ. hinc & oẽs tres personæ non sunt maioris deitatis, sicut nec ueritatis & magnitudinis q̃ una, & una non minoris q̃ omnes, sed æqualis sunt deitatis & eadẽ deitas. Ex quo & patet, ꝙ etsi deus trinus est, non tamẽ triplex dici debet: quia ubi triplicitas, ibi duo plus quàm unum, & tria plus q̃ duo.

Pernegat æquales personas Arrius excors,

Quamlibet & cunctis pernegat esse parem.

DISTINC. XX. QVAE INCIPIT,

Nunc ostendere restat &c. epit.

¶Aequales sunt etiam diuinæ personæ in potẽtia, ita ut non maiorem potẽtiam habeat pater filio, nec duo uel tres maiorem q̃ unus. Quod ex uerbo Christi primũ ostenditur, ubi dicit, Omnia quæ habet pater, mea sunt. Ergo & omnipotentia. Nam si pater nõ generasset filium in potentia sibi æqualem, hoc esset aut quia noluisset, aut non potuisset: quod utrunq; falsum est, quia sic aut inuidus aut impotens probaretur. Nã in humanis pater filium quanto potest, generat sibi æqualem: imò & meliorem & maiorem, si posset. Deo tamẽ nihil esse potest maius aut melius. Vnde erit pater filio æqualis. Nec impedit ꝙ pater filiũ genuit, q̃a filius nascendo eandem naturam ab eo accepit.

Nequaquam est alijs persona potentior una.

Quod ratio perhibet, quod pia scripta docent.

DISTINC. XXI. QVAE INCIPIT,

Hic oritur quæstio trahens, &c̃. epito.

¶Veræ sunt propositiones, in quibus dictio exclusiua solus, ponitur cum termino personali, dicendo: Solus pater tantus est, quantus simul illi tres &c. Per hoc enim non una persona ab alia, sed proprietas relatiua unius personæ ab altera excluditur. Quòd si dictio exclusiua de termino personali prædicetur respectu termini essentialis, ut si dicatur, solus pater est deus, uel pater est solus deus secundum Magistrũ: sicubi tales propositiones inueniantur, exponendę ueniunt, nec uerbis nostris sic loquendum. Quod si etiam una persona in scripturis exprimatur cum dictione exclusiua, alia persona non expressa, tamen semper cointelligitur propter earundem cohærentiam.

Esse deum, solum patrem non dicimus apte.

Sed patrem, solum dicimus esse deum.

DISTINC. XXII. QVAE INCIPIT,

Post prædicta nobis &c. epito.

¶In multiplici differẽtia inueniunt nomina de deo dicta. Nam sunt quædam quæ exprimunt proprietates personales, & dicuntur notionalia, ut pater, filius spiritussanctus, uerbum, donum, generans, &c̃. Quædam uero exprimunt essentiæ unitatem, ut deus, deitas, sapientia, bonitas, æternitas & huiusmodi. Quædam autem transsumptiue de deo dicunt, ut lux, splendor, speculum & substantia. Quædam etiam deo solum ex tempore conueniunt cum relatione quadam extrinseca, ut dominus, creator, redemptor, saluator, & sic de alijs. Quædam uero ex tempore deo conueniunt, nec relatiue dicuntur, ut humanatus, incarnatus. Quoddam etiam est quod dicitur non sigillatim, sed simul de omnibus personis, secundum quandã intrinsecam relationẽ, ut trinitas. Et hæc omnia reduci possunt ad duplex nomen. Nam omnia aut dicuntur relatiue aut absolute, ut patet intuenti. Ea tamẽ quæ ad essentiam pertinentia absolute scilicet dicuntur, non dicuntur uel de singulis uel de omnibus in plurali, sed in singulari tantum. Non enim dicuntur pater & filius & spiritussanctus dij, bonitates, uel huiusmodi, sed unus deus & bonitas. &c̃.

Nomina multa dei cõmunia, propria quædam,

Sunt nonnulla tropis nomina clausa suis.

DISTIN. XXIII. QVAE INCIPIT,

Prædictis adijciendum est &c. epito.

¶Ab eis quæ dicta sunt, scilicet nomina secundum substantiam de deo dicta, singulariter de personis dici & non pluraliter, excipitur hoc nomen persona. Qđ quidem substantialiter dicitur. Absolute enim & non relatiue prædicatur, & tamen pluraliter de omnibus simul dicitur, & non singulariter. Vera ẽm est hæc, pater & filius & spiritussanctus sunt tres personæ: nõ autem, sunt una persona. Sed hoc nomen à prædictis supra excipi oportuit, ut haberetur quo hæreticis respõderi posset, cum instant quærentes quid tres in diuinis secundum scripturas dicamus. Respondẽdum est ẽm, tres personas, Quod tamen magis dicitur ex penuria nominum, quibus hæ tam altissimæ res exprimantur, q̃ uocabuli propria significatione. Notãdum autem ꝙ in diuinis non est utendum uocabulis quæ sunt, diuersus, singularis, unicus & solitarius: per quæ scilicet importatur contrarium aut unitatis essentiæ, aut pluralitatis personarum.

Commoda personæ uox est, si quæstio fiat,

Quo natura modo sit tribus una dei.

DISTIN. XXIIII. QVAE INCIPIT,

Hic diligenter inquiri oportet &c. epi.

¶Per terminos numerales in diuinis, id est, per nomina pertinentia ad pluralitatem seu multitudinem ac distinctiõem, potius aliquid remouetur q̃ ponitur, secundum quod Magister intendere uidetur. Sicut ꝑ nomina ad unitatem essentię spectantia, multiplicitas eiusdem excluditur, ut per hoc quod dico, unus deus, deorꝫ excludit pluralitas. Per illa aũt q̃ pluralitatẽ exprimũt, singularitas & solitudo excludit: ut per hoc ꝙ dicitur, duæ uel tres personæ, excluditur ꝙ non sit una tantum. Hæc tamen à doctoribus non conceduntur, nisi intelligantur illa nomina sic remouere, ꝙ etiam significent seu ponant, Quod nec abnuunt autoritates, quas Magister allegat.

Ponere nil, imò tãtum remouere Magistro,

Nomina quæ numeros in deitate notant.

Sed res ista parum deinceps laudata magistris

A nostris, hodie nullius est precij.

DISTINC. XXV. QVAE INCIPIT,

Præterea considerandum est &c. epit.

¶Hoc nomen persona, tam in singulari q̃ in plurali, essentiam significat. Quod quo ad primũ, ex supradictis patet: quo ad secundum autem, ex eo ꝙ dicendo tres personas, significamus id quod est commune patri & filio & spirituisancto, quod utiq; ẽ essentia. Hinc & quærentibus quid est essentia, respõderi potest, tres personæ. Capitur tamen nomen personæ quandoq; pro hypostasi uel subsistentia, & hoc iuxta prædicta, propter uocabulorum penuriam: ita ut cum dicimus, pater & filius & spiritussanctus sunt tres personæ, sensus est: id est, tres hypostases uel subsistentes. Deniq; & quãdoq; supponit pro proprietate personali, sub eius tamen aliqua differentia, ut ex prædictis patet.

Naturam signat, signat uel hypostasin anceps

Nomen personæ, propria siue notat.

DISTIN. XXVI. QVAE INCIPIT

Nunc de proprietatibus personarum &c. epi.

¶Loquentes de diuinarum personarum proprietatibus, in primis cautos nos esse cõuenit de nomine hypostasis, propter hæreticorum uersutiam, qui eo utebantur pro persona simul & essentia, & per hoc simplices capiebant: quod tamen modo pro persona tantum, sine periculo accipitur. Est autem proprietas personalis patris, generare: filij, generari: spiritussancti, procedere uel spirari. Quæ quidem proprietates, relationes quædam sunt, quibus personæ adinuicem relatæ distinguuntur: & paternitas, filiatio, & processio, dicuntur. A quibus & personarum nomina, scilicet pater & filius & spiritussanctus, sumuntur. Neq; tamen, quia relatiua sunt, accidentaliter dicuntur: quia incommutabiliter prædicantur. Dicitur autem solus filius in diuinis proprie filius dei, homines autem per adoptionem tantum filij dei dicũtur. Sicut & hoc intellectu, esse donũ, est spiritussancti proprium, quo & ipse ad alias personas refertur. Quamuis etiam omnes communiter personæ nomine spiritussancti sumpto essentialiter nominari possunt, tertiæ tamen personæ appropriatur sumptum relatiue, & per hæc nomina, scilicet donum & spiritussanctus, ipsius intelligitur relatio, cui nomẽ non est impositum.

Personam perhibẽt distingui proprietate,

Prædicat externum non tamen illa genus.

DISTIN. XXVII. QVAE INCIPIT,

Hic quæri potest, epitome.

¶Eadem est patris proprietas, quæ his significatur nominibus: pater, paternitas, generatio actiua. Et filij, quę significatur noĩbus his, quę sunt, filius, filiatio, gñatio passiua: & spiritussancti p hæc, q̃ sunt, spũssanctus, spiratio passiua, & procedere ab utrisq;. Significantur tamen hæ proprietates per ista nomina diuersis rationibus. Nominibus enim personarum (quę sunt, pater, filius, spiritussanctus, significãtur non tantum proprietates, sed etiam hypostases: nominibus autem proprietatum, ut sunt, paternitas & filiatio &c, significantur ipsæ proprietates secundum se, uel actus ipsarum proprietatum, ut generare, nasci uel generari. Sunt autem & nomina quæ proprie filio conueniunt, & personalẽ eius proprietatem præcise exprimunt, quæ non substantialiter, sed respectiue de eo, respectu patris dicuntur: qualia sunt, genitus, uerbum, imago. Dicitur enim genitus genitoris genitus, & sic de alijs. Essentialia etiam quãdoq; ponuntur p psonis, ut deus de deo, deus genuit deum, lumen de lumine, sed non econuerso. Nõ enim dicimus, uerbum de uerbo, uel filius de filio, &c.

Vni personæ si multa uocabula dentur,

Res eadem multis fit manifesta modis.

DISTINC. XXVIII. QVAE INCIPIT,

Præterea considerare oportet &c. epi.

¶Præter eas proprietates quæ supra dictæ sunt personales, ut est paternitas & huiusmodi, sunt adhuc quę dam aliæ, de quibus est nomen ingenitus: quod ad patrem spectat, & tamen aliam, quàm hoc nomen paternitas, proprietatem importat. Non enim de ratiõe patris est esse ingenitum, cum absq; hoc aliquis esse possit pater. Est autem sensus alius illarum propositionum, patrem esse & filium esse, quia hoc idem est. Vna ẽm est essentia diuina, qua uterq; ẽ. Et illarum, esse patrẽ, & esse filium, transpositis scilicet terminis. Non enim est eadem proprietas qua ille est pater, & alter filius, ut pater. Notandum quoq; q nomẽ imago relatiue qñq; sumitur, & tunc soli filio conuenit. Sumitur autem & quãdoq; essentialiter pro tota trinitate, ad cuius scilicet imaginem homo dicitur creatus.

Et pater, ingenitus cognomine dicitur apto.

Dicitur & natus solus, imago patris.

DISTINC. XXIX. QVAE INCIPIT,

Est præterea aliud nomen &c. epit.

¶Hoc nomen principium, in diuinis dicitur ad aliquid, & multiplicem notat relationem. Conuenit ẽm toti trinitati & singulis personis. Est nanq; pater principium totius diuinitatis, quia principium filij & spiritussancti: & sic est principium sine principio. Spiritussanct⁹ autem est principium creaturæ, & principium de utroq;. Estq; tota trinitas totius creaturæ unũ principium, & hoc ex tempore. Quamuis autem & una persona sit alterius principium, ut iam dictum est: hoc tamen non est ex tempore & essentialiter, sed notionaliter. Sunt autem & unum principium spiritussancti, pater & filius: et hoc una notione, quamuis hæc, ut Magister dicit, non habeat nomen impositum, quę tamẽ hodie à doctoribus dicitur cõmunis spiratio.

Omnes principium personas dicimus unum:

Principium, natum dicimus atq; patrem.

DISTINC. XXX. QVAE INCIPIT.

Sunt enim quædam quæ ex tempore &c. epi.

¶Aliqua sunt relatiua quæ de deo ex tempore dicũtur, sine tamen sui mutatione. unde nec per hoc ei aliquid accidit, sed rei temporali: qualia sunt, creator, dominus, refugium, donatum & huiusmodi. Tunc enim cœpit hoc modo deus esse creator, quando cœpit esse ipsa creatura, & sic similiter de alijs. De tempore tamẽ dicitur, q deus non cœpit esse dominus temporis in tẽpore: sed cum tempore, eo q tẽpus in tẽpore esse nõ cœperit. Est ergo talis relatio realiter solũ in creatura, in deo aũt solũ eius appellatio seu secundum rationem. Fit ẽm hoc, ut dictum est, sine ipsius mutatione, sicut in simili nummus sine mutatione sui fit precium. Hinc & patet, quomodo spiritussanctus puris mentibus sine sui mutatione confertur.

Sit dominus rerum quãuis in tempore factus,

Non demutatum dicimus esse deum.

DISTIN. XXXI. QVAE INCIPIT,

Præterea considerare oportet &c. epit.

¶Illa nomina æquale et simile in diuinis relationẽ quidem dicunt, sed ea est solũ relatio ratiõis. Nihil ẽm est sibipsi æquale, sicut nec simile: & tamen personarũ æqualitas est secundũ essentiã. Aequalitas ergo in diuinis nihil aliud est, q̃ identitas uirtutis diuinarum psonarum. estq; relatio secundũ nomen seu ratiõis tantũ. Et idem dicendum de ly simile. Quapropter et aliqui dicere uolebant, q illa nomina in diuinis nihil ponerent, quod et Magister approbare uidetur. Sed hoc nõ tenetur. Affirmatur aũt in diuinis secundum appropriationem de patre unitas et æternitas, quia illa pertinet ad principium, qui et innascibilis dicitur. De filio autem imago, species & pulchritudo, & æqualitas, ob perfectã patris repræsentationem. De spiritusancto, ambor nexus & charitas, munus quoq; & usus: qa per ipsum & ab ipso omnia nobis donant. Quia uero neutrum genus ad essentiam refertur, masculinũ uero ad personam seu hypostasin, ideo pater & filius & spiritussanctus dicuntur quidem unum, non autem unus, nisi cum additiõe, ut unus deus uel huiusmodi.

Natura æqualis, non proprietate, parenti

Filius, ac unum, non tamen unus erit.

DISTIN. XXXII. QVAE INCIPIT,

Hic oritur quæſtio ex prædictis &c. epit.

¶Pater et filius in diuinis diligunt ſe ſpirituſancto. et hoc, capiendo diligere notionaliter, ut ponit̃ ꝓ communi ſpiratione, differente ſcilicet ab eſſentia ſecundũ rationem. Non aũt eſt concedenda illa ꝓpoſitio, Pater ſapit ſapientia genita, ſeu per eam ſapientiã quam genuit, ne filius qui eſt ſapiẽtia genita, uideatur eſſe cauſa ſapientiæ in patre. At dũ quæritur, an filius ſapiens ſit ſapientia ingenita, concedi debet, eo ꝙ ipſe eadẽ ſapientia ſapiens eſt qua pater. Eſt em̃ ſenſus, ꝙ filius eſt de ſapientia ingenita. Concedit̃ etiam à quibuſdã illa, filius ſapiens eſt ſapientia genita, uel ſeipſo: quod idẽ eſt, non tamen à ſeipſo. Eſt aũt una eademq́ꝫ ſapientia patris ingenita & genita ſecundũ rem, ſecundũ rationẽ tamen differens. Hoc em̃ additum, patris, facit ſapientiam ſtare ꝓ ꝑſonis. Si uero abſolute ponit̃, ſtat ꝓ eſſentia, ſicut & de dilectione eſt conſiderare. Vnde et ſicut in deitate eſt dilectio quæ eſt pater & filius & ſpũſſanctus, ſcilicet ipſa diuina eſſentia, et tamen ſpũſſanctus eſt dilectio quę non eſt pater nec filius, nec tamen per hoc ſunt duæ dilectiones, ſed una tantum: ſic eſt et ſuo modo de ſapientia. Deniqꝫ & diligere ſi capiatur eſſentialiter, & idem eſt quod eſſe, tunc pater nõ diligit ſpũ ſancto: ſed bene, ſi capiatur notionaliter, ꝓ paſſiua ſpiratione. Tunc em̃ etſi idem ſit quod diuina eſſentia ſecundũ rem, non tamen ſecundum modum ſignificandi. Secus tamen eſt hic de ſapere, quod ſemper eſſentialiter capitur.

Quamuis ſe genitor ſpiramine diligat almo,
Attamen is genito, non ſapiente, ſapit.

DISTINC. XXXIII. QVAE INCIPIT,

Poſt ſupradicta interius &c. epit.

¶Diuinarꝫ ꝑſonarum ꝓprietates ſunt ipſæ ꝑſonæ, ſunt & diuina eſſentia, ut paternitas eſt pater, & eſt diuina eſſentia: ſic & filiatio filius, & proceſſio ſpũſſanctus. Nulla enim in diuinis poteſt eſſe diuerſitas nec compoſitio, ſed ob diuinæ naturæ ſimplicitatem deus ẽ quicquid habet, ubi non repugnat relatiua oppoſitio. Fuerunt aũt aliqui, qui hoc negantes, dixerũt ipſas ꝓprietates non eſſe ꝑſonas, ſed quaſi extrinſecus affixas, quaſi ſi ꝓprietates ſunt ꝑſonæ. ideo eas non diſtinguunt. Sed hoc non ſequitur. Nam & ſe ipſa res diſtingui poteſt ſeu determinari. Addunt autem dicentes, ſi ꝓprietates ſunt diuina eſſentia, ergo in eis perſonæ cõueniunt, ſicut & in eſſentia, ubi non attẽdunt repugnare relatiuam oppoſitionem. Plenum tamen horꝫ intellectum nemo mortalium habere poteſt, ſed ſtandum eſt in his ueritati fidei. Neqꝫ etiam ſequitur, paternitas eſt in eſſentia, ergo eſſentia generat, ut ipſi uolebant. Non enim eſt ibi determinando uel diſtinguendo eã, ſicut eſt in perſona, cuius eſt generare.

Vni perſonæ quod conuenit, omnibus apte
Conueniet, modo ni dempta relata ſient.

DISTIN. XXXIIII. QVAE INCIPIT,

Prædictis autem adijciendum eſt &c. epi.

¶Per hoc ꝙ in diuinis perſona eſt idem cũ eſſentia, non eſt eadem res quę generat & generatur, ut hęretici uolebant: quia etſi generans & generatum in ſubſtã tia conueniant, non tamen in ꝑſonalitate: quia ꝑſona & eſſentia ſecũdum rationem differunt. Etſi etiã unus deus dicatur tres ꝑſonę, ſitq́ꝫ una eſſentia trium perſonarũ, & tres ꝑſonę unius eſſentię: non tamen poteſt ſane dici unus deus triũ perſonarꝫ, uel tres perſonæ unius dei. Per hoc em̃ ſignificaretur deus in aliqua habitudine principij reſpectu perſonarꝫ, quod non ualet. Neqꝫ ſimile eſt de eſſentia, quia ly deus ſignificat in ratione principij effectiui, non autem eſſentia. Quod aũt patri attribuit̃ potentia, filio ſapientia, & ſpũiſancto bonitas, q̃uis omnes eadem potẽtia ſint & ſapiẽtia & bonitas: hoc fit, ne pater impotens putetur, & filius inſipiens, & ſpũſſanctus tumidus, ut in humanis ſeu creaturis eſſe conſueuit. De nomine etiã homouſios notãdum, ꝙ ad tempus ꝓpter hæreticos abolitũ, patefacta ipſius ſignificatione, in conſuetudinem locutionis eſt reſumptũ, ualet tm̃, id eſt, unius & eiuſdem ſubſtantię. Nomina uero tranſlatiue de deo dicta, ut ſplẽdor, ſpeculum & huiuſmodi, intelligi debent ſecundum rationem translationis & ſimilitudinis eorum.

Perſonis eadem fuerit natura tametſi,
Eſt perſonarum candidus ordo trium.

DISTINC. XXXV. QVAE INCIPIT,

Cumq́ꝫ ſupra diſſeruerimus &c. epito.

¶Scientia dei ſiue ſapientia, quamuis ſimplex ſit & una, ꝓpter uarias tñ rerꝫ ſtatus & effectus multa ſortitur nomina, ut ſcilicet iam dicatur præſcientia, prout ſcilicet eſt de futuris & omnibus tam bonis q̃ malis: iã diſpoſitio, inquantũ eſt de faciendis: iam prædeſtinatio, ut eſt de ſaluandis: iam ꝓuidentia, inquantum eſt gubernandorum: quæ & ꝓ diſpoſitiõe accipit̃, licet interdum & ꝓ præſcientia accipiatur. Sapiẽtia uero uel ſcientia eſt de omnibus tam bonis q̃ malis, præſentibus & præteritis, temporalibus & æternis. Si autẽ nulla futura fuiſſent, licet tolleret̃ præſciẽtia, diſpoſitio uel prædeſtinatio quo ad reſpectũ & anteceſſionẽ, quam ad futura important, non tamen quo ad eſſentiã, quæ tali reſpectui ſubijcit̃. Intuet̃ autem deus omne futurũ ut ſibi præſens, eo ꝙ om̃ia tam præterita q̃ futura, ſicut & præſentia ab æterno in dei fuerunt ſcientia.

Nomina multa, dei tenet una ſcientia, rerum
Quod ſplendens uarijs efficit ordo modis.

DISTIN. XXXVI. QVAE INCIPIT,

Solet hic quæri &c̃. epit.

¶Om̃ia à deo cognita ſunt quidem in eius ſcientia, non tñ illa om̃ia dici debẽt eſſe in ipſius eſſentia. Multa em̃ ſcit, quæ eſſentia eius non ſunt. Deus etiam aliq̃ modo cognoſcit bona, quo non cognoſcit mala: quæ ſcilicet in eo eſſe nõ poſſunt, cum illa ſolum in eo eſſe dicant̃, ad quę in ratione principij ipſe ſe habet, qualia non ſunt mala, quæ nec ipſe approbat. Deniqꝫ etſi oĩa quæ ſunt de deo, poſſunt dici ex ipſo, non tamen ecõuerſo, omnia quæ ex ipſo ſunt, de ipſo dici poſſunt, ut patet de creaturis: quæ quidem ex ipſo ſunt, q̃a ab eo factę: non autem de ipſo, quia non de ſua ſubſtantia.

Nouit multa deus, quæ eſſentiæ ineſſe negantur.
Nouit non eodem, quo bona, praua modo.

DISTIN. XXXVII. QVAE INCIPIT,

Et quoniam demonſtratum eſt &c̃. epit.

¶In om̃ibus gñaliter rebus deus eſt p̃ſentialiter, potentialiter & eſſentialiter, ſine tñ ſui definitiõe, eſt & in om̃i loco ſine circũſcriptione, in om̃i etiam tẽpore ſine mutabilitate. Inſuꝑ eſt in ſanctis ſpecialiter & excellẽtius, ſ. ꝑ gratiã ſuã. Excellentiſſime aũt eſt in hoĩe Chriſto, in q̃ plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat. Eſt ergo ubiqꝫ ꝑ eſſentiã, ſed in ſolis bonis habitat per

gratiā. Priusq̄ aūt res aut sancti essent, deus q̄ nullius eget, æque ut modo in se habitauit. Neq; tū p hoc q̄ deus p̄sens ē in rebus etiā immūdis, maculat: sicut nec spiritus humanus à corpore leproso, nec à rebus fœdis radius solaris. Et q̄uis deus est ubiq; & in omī tpe, nō tū tpalis est, nec localis: qa nec subest motui, nec loco terminatur, nec circūscribitur. Spūs autem creatus loco q̄dem terminatur, non autem circūscribitur: qui & per tempus moueť secundum affectiones tempori subiacentes, non autem deus. Qui & sine sui mutatione de nouo incipit uel desinit esse in creatura modo p̄dicto.

Solus ubiq; deus nullo discrimine rerum,
Mutatur nullo tempore siue loco.

DISTIN. XXXVIII. QVAE INCIPIT,
Nunc ergo ad propositum &c. epit.

¶Causa rerum est dei præscientia, ita q̄ res futuræ non fierent, nisi eas deus præsciret. q̄ḡ impossibile sit eas non euenire, dum deus eas præsciuit, nec tamen p hoc sequitur, q̄ ipse sit causa malorū, eo q̄ mala ab eo scita sunt. Non enim noscit mala nisi notitia simplicis intelligentię, per quam notitiam non est causa rerum. Nisi forte sic dicatur causa malorum sine qua nō. Nam sine eo mala non essent, licet ipse nec uelit nec approbet ea, sed tm̄ bona. Stat autem & cum dei certissima præscientia contingentia futurorū, ita q̄ nō sequitur, deus ea certe præsciuit, & eius præscientia falli non potest, ergo necessario eueniunt. Cōtingentia enim futura, secundum se contingentia sunt, licet certum sit ea euenire quantum ad dei præscientiam. Vnde propositiones illæ & similes, impossibile est euenire quod deus præsciuit, possibile est nō euenire futurum à deo p̄scitum, cōiunctim in sensu composito falsæ sunt, in sensu autem diuiso uerę. Tunc enim simul stat, ea à deo p̄scita, & tamen in se fore contingentia.

Quamuis non poßit diuina scientia falli,
Libera contingunt multa futura tamen.

DISTIN. XXXIX. QVAE INCIPIT,
Præterea quæri solet &c. epit.

¶Etsi aliquid subiectū esse possit scientiæ dei quod ante non fuit, aut etiam desinere possit aliquid subiectum esse eidem scientiæ, quod ante subiectum fuit: tamen ipsa dei scientia per hoc non mutatur, sed omnino immutabilis est. Hæc enim est eius sapientia, & illa sua essentia. Vnde nec augmentari potest, nec minui, imò, & absq; sui mutatione deus scire potest quod nescit, & potest uelle quod non uult. Et hoc, si propositiones illæ diuisim intelligantur. Sic enim designant deum habere libertatem & potentiam omnia sciēdi uel non sciendi, sicut ab æterno habuit. Et hoc loquendo de scientia approbationis. Potest ergo & ad hunc sensum plura scire q̄ scit, & econtra pauciora scire q̄ scit, sed sine sui mutatione. Prouidentia quoq; dei oēs creaturæ simul gubernantur, quamuis non æqualiter omībus prouideat, sed cuilibet secundum modū suum.

Vna manet semper diuina scientia, quando
Illam augere nihil, uel minuisse potest.

DISTINC. XL. QVAE INCIPIT,
Prædestinatio uero de bonis &c. epit.

¶Prædestinatio (quę scilicet præscientiam secundū intellectum præsupponit) est gratiæ in præsenti & gloriæ in futuro prǫparatio. Ipsa enim est solum respectu saluandorum. Præscientia autem etiam ad damnādos se extendit. Est autem certus prædestinatorum numerus, eo q̄ nullus damnandus saluari potest, nec saluādus damnari. Vnde & illę propositiones, præscitus potest saluari: uel, prædestinatus potest damnari: in sensu composito falsæ sunt, licet in sensu diuiso concedātur. Neq; etiam prædestinatus, esse potest non prædestinatus, nisi secundum distinctionem datam. Nam coniunctim hæ & similes falsæ sunt, diuisim autem ueræ. Prædestinatus enim inquantum talis, nunquam potest damnari: aliâs scientia dei mutabilis esset, & prædestinatio incerta. Cuius etiam effectus est saluatio, sicut effectus reprobationis damnatio.

Saluus erit, quemcunq; deus prædestinat: idem
Quem reprobat, Stygias tristis adibit aquas.

DISTINC. XLI. QVAE INCIPIT,
Si autem quærimus meritum &c̄. epi.

¶Obdurationis quidem, quæ scilicet est gratiæ diuinę subtractio, seu non collatio, meritū aliquid est, s. obdurati præcedens pctm̄: non autem reprobationis, quæ s. est æterna. Prædestinationis aūt, neq; qad ęternā dei electionē, nec q̄ ad temporalē ipsius gratię collationem, aliqua causa esse potest ex parte prædestinati: qa primam gratiam nullus meretur. aliâs gratia non diceretur, quæ scilicet gratis datur. Sic ergo non propter merita uel demerita futura deus hunc elegit, & hunc reprobauit: sed libere iuxta suæ beneplacitum uoluntatis. Neq; uero dei reprobatio est causa peccati, sicut tamen eius prædestinatio est causa boni, cum peccanti liberum dederit arbitrium. Quamuis autem præscientia dei quæ est respectu futurorum, minui possit, futuris scilicet in præsens uel præteritum transeuntibus, non tamen minui potest eius scientia, quę uidelicet est omnium præteritorum, sicut & futurorum & præsentium.

Non deus ex meritis quenquam prædestinat, etsi
Peccatis reprobus sordeat ipse suis.

DISTIN. XLII. QVAE INCIPIT,
Nunc de omnipotentia dei &c̄. epit.

¶Omnipotens dicitur deus, non ideo quia potest omnia quæ uult, sed quia potest omnia quæ sunt factibilia, seu quæ sub actiua cadūt potentia. Nam ad omīpotentiam non sufficit posse omnia quę quis uelit. aliōquin & quilibet beatus omnipotens dici posset. Nec ualet si dicatur, q̄ ipse non potest ambulare aut loqui, & sic de alijs, ergo non potest omnia. Potest enim, licet non per se, quia sibi non competit, tamen per nos & in nobis ea facit. Sic nec ualet, non potest mentiri, fallere, decipi aut peccare: ergo non potest omnia. Talia enim facere non est potentiæ, sed potius infirmitatis. Quod autem quædam autoritates dicunt eum ideo omnipotentem dici, eo q̄ potest omnia quæ uult, intelligendæ sunt: id est, dei uoluntas impediri non potest. Filius quoq; sicut & spiritussanctus, dicitur omnipotens, licet non à se, quia uterq; est ab altero: tamen p se, quia eadem omnipotentia qua pater.

Sola dei nullo constricta potentia fine est,
Quicquid enim esse potest, hoc facere ipse potest.

DISTIN. XLIII. QVAE INCIPIT,
Quidam tamen de suo sensu &c. epit.

¶Errauerunt & defecerunt in scrutinio suo, qui potentiam dei infinitam ad mensuram coartare uolētes, dixerunt deum non amplius nec aliud nec melius facere posse quàm fecit, nec quod facit omittere posse. Et rationes quas adducunt, insufficientes sunt. Nā q̄d

arguunt à ratione boni & iusti, quòd deus nihil nisi tale facere possit, si referatur ad præsens tempus, nihil impedit. Nempe si deus alia faceret uel meliora, similiter bona & iusta essent: quis quo ad omne tempus, nihil facere possit nisi bonum & iustum. Quod etiam arguunt deum nihil facere nisi quod debet, & omne quod debet facere non ualet, quia uerbum debiti in diuinis locum nõ habet. Quod etiã à rõnabili arguunt, s. omne quod deus facit, esse rõnabile, dicimus etiam alia rõnabilia esse si ea faceret. De præsciẽtia uero quod dicunt, supra explicatũ est. Quãuis etiã idem sint in deo uoluntas & potentia, tamen potẽtiæ plura subsunt quàm uoluntati. Hinc cõcluside dicitur, deum plura posse facere quæ nõ uult, nec facit. Potest enim omnia possibilia & non implicãtia. Posset etiam omittere quæ facit: quod & hinc patet, cum possit iustificare oẽs: quod tamen, ut constat, nõ facit.

Si dimissa deus faceret, dimitteret acta,
Iniustum posset dicere nemo tamen.

DISTINC. XLIIII. QVAE INCIPIT.
Nunc illud restat &c. epit.

¶Rerum uniuersitatẽ deus meliorẽ facere põt quàm fecit. Nam nisi hoc posset, creatura aut esset summe bona, & sic creatori æqualis, quod est impossibile: aut deus ei maioris bonitatis capacitatẽ cõferre non possit, quod similiter falsum est. Nec obstat quòd sibi filiũ æqualẽ genuit, quia ille est de patris substantia, creatura aũt de nihilo. Hæc tñ intelligenda sunt ex parte rerũ. Dei enim sapientia qua facit, melior esse non põt, sed ipsa creatura. Non est ergo limitata diuina potẽtia nunc magis, quàm unquam ad faciendum quod uult, licet non eodem modo res ad eandem se habeant, ut patet in eo quod in præteritum transijt. Sic & de uoluntate & scientia suo modo dicendum est.

Longe aliter potuit, poteritq; potestq; creare,
Optima quantumuis, cuncta creata deus.

DISTINC. XLV. QVAE INCIPIT,
Iam de uoluntate dei &c. epit.

¶ Voluntas quidem dei est idẽ realiter quod sua essentia: quia tñ ab ea differt ratiõe, sicut & sciẽtia, ideo aliqua uoluntati dei attribuuntur, quæ non attribuuntur eius essentiæ. Non enim deus est omnia, qui tñ uult oñia. Est aũt diuina uoluntas causa uniuersalis omnium & quæ naturaliter, & quæ mirabiliter fiunt. Cumq; ipsa sit causa prima, ipsius non est quærenda alia causa, alioquin ipsa non esset simpliciter prima. Nominatur quoq; uoluntas multipliciter. Nam quandoq; accipitur proprie secundum quod est diuina essentia, & illa dicitur uoluntas beneplaciti: alia aũt dicitur uoluntas signi, quæ in hoc differũt, quia illa est æterna, ista temporalis: hęc semper implet, nõ autem ista: ut est præceptio, prohibitio, consilium, permissio & operatio: quæ dicuntur uoluntas dei, quia sunt eius signa, non quasi hæc omnia fieri uelit, sed quia ad modum uolentis se habet.

Quæ uel sunt, uel erunt, uel quondam facta fuere,
Cunctorum ratio est unica, uelle dei.

DISTINC. XLVI. QVAE INCIPIT,
Hic oritur quæstio &c. epit.

¶Semper impletur uoluntas dei beneplaciti, qua s. facit quæcunq; uult in cælo & in terra. Nec obstat quòd dicitur, uult omnes homines saluos fieri, & tamen nõ omnes saluantur. Nã hoc sic habet intelligi, id est, oẽs quos uult saluos fieri saluantur, quomodo in simili dicitur, illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, omnem scilicet qui illuminatur. Et in similibus similiter. Non etiam concedẽdum est, deum uelle mala fieri. Nam tunc iniquus esset. Neq; quòd uult nõ fieri mala, quia sic mala nunquam fierent. Sed magis dicendum est quòd non uult ea fieri, quia solum permittit. Vnde nec sic uoluntati eius resistitur. Neq; fieri malum, bonum est simpliciter, sed inquantũ ex malis possunt elici bona. Nam bonum aliquod est tale in se, & ei cui fit, sed non facienti. Et est aliquod bonum in se & facienti, sed non cui fit. Et est aliquod bonum in se & facienti, cui & fit. Est autem & aliquod in se non bonum, & facienti nocet: & tamen ad uniuersi ualet decorem à deo ordinatum. Quod etiam dicitur, mala fieri uerum est, sed omne uerum est à deo, ergo &c. Veritas quidem huius dicti à deo est, sed non res dicta, id est, malum. Veruntamen nullum malum fit, nisi à deo (ut dictum est) permittatur.

Vult mala simpliciter nunquam deus ipse, tametsi
Quo minus, haudquaquam semper, agãtur, obest.

DISTIN. XLVII. QVAE INCIPIT,
Voluntas quippe dei semper &c. epit.

¶Est autem & semper efficax diuina uoluntas, nihilq; contra eam (quamuis pręter eam) fieri potest, quin semper impleatur: & hoc aut à creatura, dum benefacit: aut de creatura, dum ipse de male faciente ordinat ut uult. Quod autem præter dei uoluntatem aliquid fieri posse dicitur, cum tamen ei nihil resistere ualeat, intelligendum est quo ad ipsius permissionem: quod etiam est, dum aliquid fit contra eius præcepta uel prohibitiones. Hinc & obsequuntur diuinæ uoluntati etiam mali: quia resistentes uoluntati eius quæ præceptum uel prohibitio dicitur, ea faciunt unde uoluntas eius quæ ipse est, semper inuicta permaneat. Neq; etiam deus omnia quæ pręcepit uel prohibuit, ita fieri uoluit, sed ad modum uolentis se habuit, ut patet in præcepto de immolando Isaac, & de curatis leprosis.

Haud ulla in re unquam frustra est diuina uoluntas,
Quanquam sunt uulgo peßima mista bonis.

DISTIN. XLVIII. QVAE INCIPIT,
Sciendum quoq; est &c. epit.

¶ Interest inter uoluntatem dei & hominis, adeo quòd contingit quandoq; aliquem mala uoluntate uelle id quod deus bene uult, ut si filius malus patrem mori uelit, quem & deus mori uult. Et econtra quandoq; contingit quòd quis uult bona uoluntate quod deus non uult, ut si bonus filius patrem uelit uiuere, quem deus uult mori. Vnde bonam uoluntatem nõ oportet semper conformari uoluntati dei in uolito. Deniq; & quandoq; dei bona uoluntas per malam hominis uoluntatem impletur, ut in crucifixione domini Iesu patet. Non quasi actum Iudæorum malũ deus uoluerit, sed Christi passionem bonam. Hinc & uiris bonis dominica passio intuitu uoluntatis dei & nostræ redemptionis placuit, non autem intuitu cruciatus sui. sicq; de eodem (sed non ob idem) lætabantur & tristabantur. Sanctorum autem passiones quamuis & ipsę bona uoluntate & mala appeti potuerint, tamen hoc refert, quia sola Christi passio est nostræ salutis causa. Quam nobis idem concedere dignetur, qui cum patre & spiritusancto uiuit & regnat deus per omnia secula seculorum.

Velle dei & nostrum quanto discrimine distent,
Quàm uarijsq; cupi res queat una modis.

PARS mea dñs, dixit aĩa mea, ꝓpte
rea expectabo eũ. Thre. 3. Principe
theologorũ sacro atq; diuino Dio-
nysio in de cælesti hierarchia capi. 1.
testante, luciformis ex æterno patre
ad nos manãs radius, mẽtes nostras implet & illũi
nat, & denuo tãq̃ uiuifica uirtus easdẽ reducit, & ad
fontanã primi creãtis pricipij lucẽ cõuertit unitatẽ
deificã p̃stãs deiformẽq; in nobis simplicitatẽ effici
ens. Ideoq; in epist. ad Ioh. ap'lm theolo. Dio. Diui
nę, inqt, amatores ueritatis in deũ reducti, angelicã
atq; ĩpassibilẽ & uelut incorporeã uitã in carne in-
choãtes assumũt. Sũma q̃ppe oĩs creatæ mẽtis pfe
ctio ipsa ẽ diuinæ opatiõis & uitę imitatio & parti
cipatio, & hoc in li. de sacro principatu angelico c.
3. dixit Theo. Hęc nẽpe diuina imitatio, deificatio
mẽtis rite cẽset. & queadmodũ in de eccle. hierar.
1. c. Dion. scripsit. Deificatio hæc mẽtis creatę, unio
eius ẽ, cõformitasq; ad deũ. Hãc deificationẽ oĩs su
pcælestis aĩus oĩsq; uere chr'ianus, summe & finalit
cupit & ad eã in omi q̃d agit immobilit cernit, q̃m
ip̃a finis ẽ, itẽq; cõsummatio oĩs desiderij singultus
atq; suspirij. Interea q̃m nisi in deo manentes, nil ꝓr
sus ualemus boni efficere, deus uero uti 4. ca. de di
uinis noĩbus summus docet theol. oĩb' q̃dẽ adest,
ei aũt nõ oĩa assunt, sed tũc ei assumus dũ reuoluto
aĩo, castissimis in eũ mentẽ nostrã p̃cibus effundẽ
tes expandimus, thearchici suspirãtes pticipiũ lũi
nis, & ĩ diuię supluciflue, ꝓrũpẽtes p̃conia lucis, sa
cras hymnologias ac thearchię dulcifluos hymnos
ideo Iesũ inuocãtes q ẽ diuinissima & causalissima
mẽs, sicut 1. c. hũanę hierar. theol. asserit, ut eius pu
rissimis illustremur splẽdoribus, ipsius p̃stãtissimã
matrẽ amãtissimã dei incõparabilẽ uirginẽ salute
mus deuote. Cardo, si tenetis, cœpti sermõis diuinę
erat p̃electio portiõis. q̃m q̃dẽ uani sunt oẽs hoĩes
q̃b' nõ subest scia dei. Neminẽ em̃ amat altissim',
nisi q cũ sapia p̃manet, & hęc insup ẽ uita ęterna, ut
cognoscamus deũ nostrũ. Verũtñ q̃m scia sine cha
ritate sic est, queadmodũ caro sine spũ, & spũs sine
gr̃a, q̃ppe q̃ sine ea inflat, informis ẽ & uehemẽtius
dãnat: ꝓpterea de dei agnitiõe ac dilectiõe, iã nũc
ꝓ uiribus fari par erit. Sed aduertẽdũ atq; pẽsandũ
q; ĩ oĩbus suis theologicis li. Dio. Timotheo tã di
stricte cõmittit: Hæc, inqens, uide ne q̃s indoctoꝝ
uideat. Deniq; q̃s ipse indoctos appellet 1. c. mysti
cæ theologiæ pãdẽs: Hos, inqt, eos aio q in sensibi
libus detenti sunt, & nihil supessentialiter esse arbi
tranť. Hi eqdẽ q̃d capere neq̃unt, nõ utiq; uenerãť
neq; hũilit discere cupiũt, sed irridẽtes cõtemnũt.
Absit aũt lõge à me, ut de ur'm aliq̃ ita opiner. Igiť
cõtuendũ quemadmodũ in epi. 3. ad Gaiũ monac.
nr' ait hierarcha, sublimis Areop. Occultissimũ ac
supessentiale diuinę naturæ hũanit' eẽntiatũ. i. uer
bũ dei p assumptã hũanitatẽ, diuiæ nos intelligẽtię
cõsortes effecit & sapiales archetypaꝝ exẽplariũ-
q; radios rõnũ influxit. Itaq; dei & creatoris sui cõ
tẽplationẽ desiderãs, uultũq; reqrens intẽdat pau-
lisp, q̃m ut ait theol. 1. c. de diuinis noĩbus, et ult. c.
de hierarchia mũdana, primo q̃q; mysticę theolo
gię ca. duplici uia, ad superaltissimę diuinitatis spe
culationẽ pficiscendũ est, utpote p positionẽ & itẽ
principalius p ablatiões. Enimuero cũ sit deus excel
sus, uniuersoꝝ causa fontana & exẽplare pricipiũ
à q̃, ut Arist. ait, dependẽt cęlũ & terra, atq; à q̃ se-
cundũ Platonẽ et Proclũ totus mũdus substantiã
sortitus est. necesse in eo oĩm & singuloꝝ pfectio-
nẽ, nobilitatẽq; fateri, ueruntñ p excellẽtiorẽ sup-
exaltatũq; modũ. hoc aũt mõ deũ laudãtes, ut my
sticæ theolo. ca. 1. magnus ait theol. à p̃stantissimis
ordiri, sicq; pedetẽtim ac seriati ad inferiora descẽ
dere oportet. Deniq; s'm modũ hũc laudat Theol.
deũ bñdictũ in li. de diuinis noĩ bus, q̃ ad absoluta,
in lib. q̃q; de diuinis characteribus, q̃ ad relatiua. et
ut 1. ca. de diuinis noĩbus sacer disseruit, dei natura
bonitas est. estq; deus gloriosus, eẽntialit bon'. et q
hoc intelligit, grat' sit, q̃m multũ intelligit, si tñ id-
ip̃m syncere intelligit. Siq̃dẽ queadmodũ ĩ Sũ. cõ.
gent. doc. S. inducit: Nullius entis natura uel speci
es minorari ĩ eo põt ab eẽntiali sui pfectiõe, uera &
plena, sicut q̃cq̃d ad eẽntialẽ hoĩs pfectionẽ ptinet,
oĩ utiq; hoĩ inest, nã species reꝝ se hñt ut nũeri, q̃a
igiť dei natura ẽ bonitas, q̃cq̃d ad bonitatis nobili
tatẽ, excellentiã, plenitudinẽ, pfectionẽq; ptinet, in
eo eẽ necesse ẽ. Plenitudini aũt, pfectæq; bonitatis
nobilitati, oĩs ni fallor repugnat finis bonitatis, ac
limitatio terminãs, et ob id q̃cq̃d ad bonitatis de-
corẽ, maiestatẽq; ptinet, deo eminẽtissime penitus
cõuenit. uñ elucescit q; diuina bonitas incõmutabi
lis sit à nullo depẽdẽs nulliusq; indigẽs, sed summa
felicitas immẽsa suauitas, purissima uita infinitũq;
lumẽ. Vñ 4. c. de diuinis noĩbus ait Theo. queád-
modũ sol iste corporeus non deliberãs neq; p̃cogi
tãs, sed ob ipsam inditæ sibi lucis plenitudinẽ, con
genitãq; ꝓprietatẽ cũctis capacibus, splẽdoris sui
radios influit, nil ꝓrsus q̃tum in se ẽ, neq; in tñbris
nec in caligine deserens, sic ęternus increatusq; sol
ex ip̃a ꝓprię bonitatis naturali ꝓprietate liberalis
sima munificẽtia ac incessãti ardore oẽm entiũ or
dinẽ, lucis suę emicatione cõstituit, irradiat, atq; cõ
seruat, & bonificos insup bõiformesq; radios sup
uultũ uere effundit, q̃ꝝ cõicatione radioꝝ, uigo-
req; lũinũ oẽs supcælestes eẽntiæ indissolubilis ac
immortalis subsistentiæ factę sunt, indestructibilẽ
imminorabilemq; uirtutem adeptę, & in deiformi
bus ac hierarchicis actibus sempiternales infatiga
lesq; effectæ. Hi splendiflui atq; purissimi radij ex
parte fõtis uniformes, serenissimi, simplicesq; sunt.
Porro sc'dm pticipantiã gradus ac ordinis dispar-
tiũtur, obtñbrãt & distinguũtur, ipsi uero oẽm
naturæ uultum, oẽm naturã creatã uenustãt, ador
nant, illũinant, q si uel in ictu oculi desup subtrahe
rentur oĩs mox immortaliũ atq; mortalium, cæle
stium ac terrenorum pulchritudo tabesceret, & in
primordiales originalis chaos tñbrascũcta repẽte
decideret. ¶In hoc aũt c. Dio. sc'm Hierotheũ ue-
hemẽter exaltat, cui' occasiõe p̃conij ea q̃q; uerba
inseruit, ex q̃b' elici solet, dormitiõi sanctę uirginis
interfuisse Dio. & ego utiq; expositionẽ hãc amo,
nõ arguo. Verũtñ q scripta sanctæ Elisabet de tẽ-
pore q̃ post passionẽ filij, genitrix sc'tã uixit, contẽ
tiose defendere uellet, aliter q̃; de corpore Mariæ

Dionysij u͞ba exponere posset. sic em̃ ait una trãslatio: Siqdẽ Timot. loquẽs Theo. Nos, inqt, ut nosti & ipe & multi sc̃toꝝ fratrũ nostroꝝ, ad uisionẽ corporis uitæ principis, & qđ deũ suscepit conuenimus. Aderat aũt frater dei Iacobus & Petrus ꝓuectissima theologoꝝ sũmitas. Postea uisum est ut uniuersi hierarchæ. i. apl̃i laudarent, sed unusqſqꝫ erat idone⁹ infinitę uirtutis bonitatẽ thearchicę infirmitatis. Porro alia trãslatio sic habet: Qm̃ & cũ ipsis deo acceptabilibus nr̃is summis principibus. i. apl̃is, qm̃ & nos ut æstimaꝛ, & tu & multi nr̃oꝝ sanctissimoꝝ fratrũ, ĩ uisionẽ uitã inchoãtis & deũ recipiẽtis corpis cõuenimus. Aderat aũt fraꝛ dei Iacob⁹ & Petr⁹ u͞tex ac honorabilissima theologoꝝ sũmitas. Hæc uerba ut Vercellẽsis exponit de corpore Christi intelligi hñt. refert nãqꝫ q̃sdã cũ apl̃icis discipulis cõuenisse in mõtẽ Siõ apl̃os ad disputãdũ cõferendũqꝫ de incarnatiõe uerbi, & sic qđ ait Dio. in uisionẽ, exponit in cõtẽplationẽ. Prima tñ expositio cõior ẽ, & mihi utiqꝫ ampli⁹ placet. Amplius aũt post bonũ p̃stantissimũ dei nomẽ & in q̃ sc̃ã diuinitas lympidius contẽplatur ẽ eẽ, ut 6. ca. de diuinis noĩbus ait Theo. uñ deus gloriosus Mosen dei nomẽ sciscitãtẽ affari orsus: ego, inqt, sum q sum: hæc dices filijs Israel, q ẽ, misit me. Et unigenitus dei: Añqꝫ, asserit, Abraã fieret, ego sum. Vñ sicut in Sũ. cõt. Paganos in li. de esse & eẽntia S. doctor determinat, Deus ẽ eẽ tm̃. i. deus est esse puꝝ incõpositũ, simplicissimũ, in se subsistens ideale ac separatũ. Esse equidẽ, ut Boethius & Damasc. edisserũt, actualissimũ & formalissimum ẽ. Diuinũ ergo esse absqꝫ oĩ cõmixtiõe ac additamẽto, in se sup simplicissime p[er]seuerãs, oẽm actualitatẽ & formalitatem, plenissime atqꝫ perfecte cõplectitur. Ideoqꝫ diuinum eẽ sine simplicitatis suæ iniuria, uitale est, sapiẽtiale, ops, felicissimum, liberrimũ, summe, dulce; summe amabile, sũme pulchrũ, iustũ, sc̃m̃, benignum, & qcqd p̃stãs ẽ atqꝫ p̃claꝝ, neqꝫ ẽ in deo diuersitas ulla, sed oĩa hęc in superadorãdo deo; simplicissima unitas sunt & purissimũ lumẽ. In hoc tñ summi distant theologi, qm̃ Hilarius & Damasc. Boet. & Ansel. p̃ordinãt in diuinis noĩb⁹ bonũ enti. Dio. aũt & Hierotheus primũ dei nomẽ astruũt fore bonũ, in hoc ipo ut Thomas testatur, Platonẽ sequẽtes. ¶Præterea post hæc aptissimũ, lucidissimũqꝫ dei nomen est, actus. & id à philosophis p̃cipue dictũ recordor, qm̃ nec Dion. de hoc noĩe mẽtionem induxit. Est igiꝛ ut 12. metaphysicæ Aristoteles ait, Deus actus purus, & quidem hoc tã subtile ẽ, si rite intẽdo ut altius uolare nõ possit naturale ingeniũ. Ideoqꝫ inde ꝓ nũc celeriꝛ trãseo. Tãtun dẽ uero dicendũ, qm̃ actus & potẽtia, diuidũt ipm ens. Vñ sicut infimũ entiũ s. materia prima ẽ pura potẽtia cuius f͞m se est dũtaxat moueri & pati: sic primũ in entibus est purus actus, cuius f͞m se ẽ cũcta mouere & agere, nil posse recipere, nõ pati, nõ mutari nõ perfici, nec quippiã de potẽtialitate habere admixtũ. ¶Et quidẽ hæc est uia positiua cõtẽplandi æternã inscrutabileqꝫ diuinitatẽ ad quã oĩs nostra agnitio, oĩsqꝫ dñicæ passiõis ac humanitatis Chr̃i cõtẽplatio ordinãda ẽ. Ipa quippe p̃statior ẽ, syncerior atqꝫ suauior, mentẽ si tñ capax fc̃ã ẽ, amplius inflammãs, deuotiorẽ q̃qꝫ, hũiliorẽqꝫ reddẽs. Porro uia negatiua cõtemplãdi ineffabilẽ, ut Dionysius astruit, efficacior est & in ipsa ab infimis ordiri par ẽ, ꝓut 2. c. mysticæ theologiæ Theo. fassus ẽ. In primis quippe sensibilia oĩa, hinc uero intelligibilia atqꝫ dignissima, à superuiuẽti & cũctis incõparabiliꝛ, infiniteqꝫ supexaltato deo auferre oporter, uti 2. & 5. c. mysticæ theo. docet. Ideoqꝫ in exordio ep̃ſæ ad Dorot. scripsit sanctus, qꝫ diuina caligo in q̃ deus habitare p̃hibeꝛ, inaccessibile lumen est, & si quis ĩ ea qđ uidit, nõ deũ uidit, sed ad eoꝝ q̃ post deũ sunt, diuinoꝝ uicꝫ effluxus donoꝝ in quibus fõtale causaleqꝫ iubar utcũqꝫ resplẽdet. uñ ad Gaiũ epist. 2. ait Dio. qꝫ oĩm sũmitas, sup diuinitatẽ, bonitatẽqꝫ cõsistit, ꝓut s. à nobis ea intelligere possibile extat. ¶Insup aũt de dilectiõe dei paulisp dicturus, hoc in primis cõmemoro, qm̃ bonum & pulchrũ, & dulce oĩa appetũt, queadmodũ 5. cap. de diuinis noĩbus Dio. introduxit. q̃ ergo ardore, q̃ utiqꝫ zelo, & q̃ æstuãti feruore, amãdus, amplectẽdus ẽ, qui ẽ oĩm bonoꝝ fontana bonitas, & itẽ ipa bonitatis eẽntia, cuius bonitas finẽ ignorat; & in q̃ supeminẽter, iteqꝫ cũ immensa plenitudine extat quicquid bonũ ẽ, quicquid rite amari aut cõcupisci ualet, felicissima ac uiuifica uita, ęterna sapia, interminabile lumẽ, omipotẽs uirtus, summa felicitas, plenissima pax, atqꝫ immẽsæ diuitiæ? ¶Emuero deus sublimis & b͞ndictus pulcher ẽ, oĩsqꝫ sanctitatis origo, & totius radix mũditiæ, neqꝫ aliud est sup felicissimo eẽ, atqꝫ aliud pulchrũ eẽ, sed eius infinita hypostasis, infinita pulchritudo ẽ, splẽdor & decor uniuersa pulchrificãs, adornãs, uenustãs, cuius uultũ astra matutina, oẽsqꝫ filij dei cũ insatiabili sp cõtemplãꝛ ardore immobiliꝛ & inauertibiliꝛ & iucũdissime in eũ cõuersi, & ipa demũ diuina dulcedo eos gaudiosissime reficit, atqꝫ in se cũ inęstimabili calidissimoqꝫ affectu suspẽsos, ĩ se trahit, deglutit, trãsformat. Deniqꝫ queadmodũ 12. c. de diuinis noĩbus, & in li. de sacro principatu angelico asserit summus nr̃ Philo. Pacẽ oĩa cupiũt, & ad eã obtinẽdũ operãꝛ, omẽ q̃d agũt qm̃ & bella ꝓpꝛ pacẽ fiũt. Deus aũt pax ẽ oẽm sensum exuperãs, totiqꝫ orbi, harmoniã & stabilitatẽ & cõcordiã & nexũ impẽdẽs. qppe qui fines supmũdani sui palatij, empyrei cæli, pacem reposuit, securissima ac gaudiosissima trãquillitate; oẽs militiæ suæ ignitas phalãgas, excelsosqꝫ satrapas sibi inuicẽ uniẽs, in semetipsis stabiliens, & in se q̃qꝫ felicitãs. Allegaui, iã nũc in collatiõe p̃nti hubertim Dionysiũ, nõ sp u͞ba, sed sensũ cõplectẽs, in hoc ipo mihi uobisqꝫ parcẽs, ei⁹ qppe uerboꝝ tenorẽ, memoriæ cõmendare mihi quidẽ esset difficile, ea aũt intelligere, uobis ni fallor non esset tã celeriter ꝓmptũ ac facile. Sunt uero ut Vercellensis testatur, quidam indocti, id incongruũ illicitũqꝫ putantes, cum tñ sancti & ipse quoqꝫ Dionysius hoc sæpius agat. Illustret faciem suã super seruos suos, saluosqꝫ nos faciat in clemẽtia sua Rex Messias, Christus dominus, cui est cũ æterno genitore, ac almo paraclito gloria, magnificẽtia imperiũ & potestas, & nunc & in die æternitatis, Amẽ.

TITVLI SEV RVBRICAE LIBRI PRIMI SENTENTIARVM, AB IPSO MAGISTRO PRIMVM SIC DIGESTI.

Dist.1. OMnis doctrina est de rebus uel de signis.
De rebus quibus fruendũ est uel utẽdum, & de his quæ fruuntur & utuntur.
Quid sit frui uel uti.
Di.2. ¶De trinitate & unitate.
Quæ fuerit intentio scribẽtium de trinitate.
Quis ordo sit seruandus cũ de trinitate agit.
De testimonijs ueteris testamẽti quibus trinitatis mysterium declaratur.
De testimonijs noui testamenti ad idem pertinentibus.
Di.3. ¶De cognitione creatoris per creaturas, in quibus trinitatis uestigium apparet.
De imagine & similitudine trinitatis in anima humana.
De similitudine creãtis & creatæ trinitatis.
De trinitatis unitate.
Di.4. ¶Vtrum deus pater se deum genuerit.
Vtrum trinitas de uno deo prædicetur sicut unus deus de tribus personis.
Di.5. ¶Vtrum diuina essentia genuerit filiũ, uel genita sit à patre: uel de ipa natus sit filius uel spiritussanctus processerit.
Quod filius non est de nihilo, sed de aliquo: non tñ de materia, sic & spiritussanctus.
Quare uerbum patris dicatur filius naturæ.
Di.6. ¶Vtrũ pater uoluntate genuerit filium an necessitate, & an uolẽs uel nolens sit deus.
Di.7. ¶Vtrum pater potuerit uel noluerit gignere filium.
An posse gignere filium, sit aliqua potentia in patre quæ non sit in filio.
Di.8. ¶De ueritate ac ꝓprietate diuinæ essentiæ.
De incommutabilitate eiusdem.
De simplicitate eiusdem.
De corporali & spirituali creatura: quomodo sit multiplex & non simplex.
Quod deus cum sit simplex: tñ multiplex dr̃.
Quod dei simplicitas nulli prædicamentorum subijcitur.
Quod deus abusiue dicitur substantia.
Qđ non est aliqd in deo quod non sit deus.
Di.9. ¶De distinctione triũ personarum.
De coæternitate patris & filij.
De ineffabili & intelligibili gñationis mõ.
Vtrum debeat dici: semper gignitur filius, uel semper genitus est.
De obiectionibus hæreticorum nitẽtium ꝓbare filium non esse coæternum patri.
¶De spiritusancto ꝙ amor patris & filij ꝓprie dicitur, cum sit in trinitate amor qui est trinitas, sicut uerbum proprie dicitur sapientia, & tñ tota trinitas dicitur sapiẽa. Di.10.
Quod eadem nomina proprie & uniuersaliter accipiuntur.
Qđ spũssanctus sicut patri & filio est cõmunis, ita commune nomen habet propriũ. Di.11.
Quod spũssanctus procedit à patre & filio, quẽ tñ Græci à filio procedere diffitẽtur.
De conueniẽtia latinorum & græcorum in sensu, & differentia in uerbis.
¶Vtrum spiritussanctus prius uel plenius procedat à patre quàm à filio. Di.12.
Quod spiritussanctus principaliter & proprie dicitur procedere à patre.
¶Quare spiritussanctus cum sit de substãtia pr̃is, non dicat genitus, sed tm̃ procedẽs. Di.13.
Cur filius dicatur procedere, cum spiritussanctus non dicatur gigni.
Qđ non põt mortalis distinguere inter gñationem filij, & processionem spũssancti.
Vtrum spiritussanctus debeat dici ingenitus, cum non sit genitus.
¶De gemina processione spiritussancti, tẽporali & æterna. Di.14.
Quod non solum dona spiritussancti, sed etiam spũs deus datur hoĩbus & mittitur.
An uiri sancti possint dare spiritũsanctum.
¶Quod spiritussanctus à seipso datur, & filius quod à seipso mittitur. Di.15.
Quomodo intelligenda sit missio utriusꝗ.
Quod à spiritusancto etiam filius sit missus.
Quod filius etiam sit datus à seipso.
Quomodo intelligendum sit illud, à meipso non ueni.
Vtrum semel tm̃ sit filius missus, an sæpe.
De duobus modis missionis filij.
Quod scd̃m alteꝝ modũ semel sit missus, secundũ alteꝝ sæpe: & scd̃m alteꝝ modum dr̃ missus in mundũ, secundũ alteꝝ non.
Quare pater non dicitur missus.
Quod filius & spiritussanctus non sunt quasi minores patre, quia missi.
¶De missiõe spiritussancti, quæ fit duobus modis, uisibiliter & inuisibiliter. Di.16.
Quod filius secundum quod homo non modo patre, sed spiritusancto etiã minor est.

Di. 17. ¶Quod spiritussanctus est charitas qua diligimus deum & proximum.
Quod superna dilectio ē deus, nec pater uel filius, sed tantum spiritussanctus.
Quod non est dictum illud per causam: deus charitas est, sicut illud: Tu es patiētia mea & spes mea.
Quomodo spiritussanctus mittatur uel detur nobis.
Vtrum spiritussanctus augeatur in homine uel minus uel magis habeatur uel detur, & an detur habenti uel non habenti.
Quod aliqui dicunt charitatem dei & proximi non esse spiritumsanctum.
Di. 18. ¶Vtrum concedendum sit per donum dari dona.
Vtrum spiritussanctus eadem ratione dicatur donum, qua datum siue donatum.
Quod sicut filius nascēdo accepit non tm̄ ut esset filius, sed etiā essentia, ita spiritussanctus procedendo accepit non tantū ut esset donum, sed etiam ut esset essentia.
Quod spiritussanctus dicitur donum & donatum secūdum duos modos prædictos processionis, qui secundū quod donū est, refertur ad patrē & filium secundū quod datum, ad eū qui dedit, & ad eos qbus dat̄.
An filius cum sit nobis datus, possit dici noster ut spiritussanctus.
Vtrum spiritussanctus ad seipsum referat̄.
Di. 19. ¶De qualitate trium personarum.
Quod æternitas & magnitudo & potentia in deo unum sunt, & si uideantur diuersa.
Quod aliqua personarum aliam non excedit magnitudine, quia non est maior una persona alia, nec maius aliqd duæ quàm una, nec tres quàm duæ uel una.
Quomodo dicitur pater esse in filio, & filius in patre, & spiritussanctus in utroq3.
Quod nulla personarum pars ē in trinitate.
Quare tres personæ dicātur summe unum.
Cum dicimus tres personas esse unam substantiam uel essentiā, nec ut genus de speciebus, nec ut speciem de indiuiduis prædicamus: quia nō est essentia genus & persona species, uel essentia species & personæ indiuidua.
Quod nec secundum materialem causam dicuntur tres personæ una essentia.
Nec ita dicuntur tres personæ una essentia, ut tres homines una natura uel unius naturæ.
Vtrū tres personæ differant in numero, quæ in proprietatibus distinctæ sunt.
Quare tres personæ simul nō sint maius aliquid quàm una.
Qđ deus non est dicendus triplex, sed unus.
¶Quod aliqua personarum non excellit aliam potentia. Di. 20.
Quod non minus potest filius quàm pater.
De obiectionibus hæreticis contra hoc, & responsionibus catholicis.
¶Quomodo possit dici solus pater uel solus filius, uel solus spiritussanctus, cum sint inseparabiles. Di. 21.
Vtrum debeat dici solus pater est deus: uel solus filius est deus: uel solus spiritussanctus ē deus. An pr̄ est solus deus, filius est solus deus, spiritussanctus est solus deus.
Quomodo trinitas dicatur solus deus, cum ipsa sit cū spiritibus & animabus sanctis.
¶De nominum differentia, quibus utimur loquentes de deo. Di. 22.
De his quæ temporaliter deo cōueniunt, & relatiue dicuntur.
De hoc nomine quod est trinitas.
De his quæ temporaliter deo cōueniunt, & non relatiue dicuntur.
De his quæ ꝓprie ad singulas personas pertinent, & de his quæ unitatem essentiæ significant.
¶De hoc noīe quod est persona, quod cum secundū substātiam dicatur: tn̄ non singulariter, sed pluraliter accipit̄ in summa. Di. 23.
Qua necessitate dictum sit, tres personæ à latinis, & à Græcis tres hypostases uel substantiæ.
Quare non dicimus patrem & filium & spiritumsanctum esse tres deos, ut tres personas.
Cur nō dicimus tres essentias ut tres ꝑsonas.
Quod in trinitate nō est diuersitas uel singularitas uel solitudo, sed unitas & trinitas & distinctio & identitas.
Quod non debet dici deus multiplex.
¶Quid significetur his nominibus, unus uel una, duo uel duæ, tres uel tria, trinus uel trinitas, plures uel pluralitas, distinctio uel distinctæ, cum his utimur loquentes de deo. Di. 24.
¶Quid significetur hoc noīe persona in plurali numero, scilicet cū dicitur personæ. Di. 25.
De triplici acceptione huius nominis persona in trinitate.

Ex quo sensu dicatur, alia persona patris, alia filij, alia spiritussancti: siue alius in persona pater, alius in persona filius, alius in persona spiritussanctus.

Di.26. ¶De hoc nomine hypostasis.

De proprietatibus personarum, & de nominibus earum relatiuis.

Quod non omnia dicuntur de deo secundũ substantiam, quædam enim secundum relationem, non tamen secundum accidens.

Quare dicatur proprium esse unigeniti filiũ dei esse, cum etiam homines sint filij dei.

Quod homo dicitur filius trinitatis, & trinitas pater hominum.

Quod spiritussanctus eadem proprietate donum dicitur qua spiritussanctus, & utroque modo relatiue ad patrem & ad filiũ.

Vtrum pater uel filius uel trinitas ipsa possit dici spiritussanctus.

Quod non omnia quæ relatiue dicuntur, suis ad se uicissim respondent uocabulis.

Di.27. ¶Quæ sint illæ proprietates quibus distinguuntur personæ.

Quod non oĩno est idem dicere, esse patrem & genuisse uel habere filium.

Quod proprietates determinãt hypostases, non substantiam, i. naturam.

De generali regula eorum quæ ad se, & eorum quæ relatiue dicuntur.

An secundum substantiam dicatur deus de deo, & huiusmodi.

Di.28. ¶Quod non tantum tres sint proprietates personarum.

An solus pater debeat dici non genitus, uel non filius, sicut dicitur ingenitus.

De proprietate quam notat ingenitus.

Responsio Ambrosij cõtra Arrianos de ingenito.

An diuersum sit esse patrem, & filium esse.

Si sapientia genita dicitur secundum relationem, uel secundum substantiam.

De imagine.

Di.29. ¶De principio.

Quod ab æterno pater est principium & filius, sed non spiritussanctus.

Quomodo pater sit principium filij, & ipse cum filio spiritussancti.

An eadem notione pater & filius sit principium spiritussancti.

Di.30. ¶De his quæ temporaliter de deo dicũtur & relatiue secundum accidens: quod non deo, sed creaturis accidit.

An spiritussanctus dicatur datum uel donatum relatiue ad se, cum à se detur.

¶An filius dicatur æqualis uel similis patri secundum substantiam. Di. 31.

De sententia sancti Hilarij, qua trinitatẽ personarum propriam ostendit.

Quare patri attribuitur unitas.

Quare pater & filius dicantur esse unum uel unus deus, sed non unus.

Quare dicitur æqualitas esse in filio.

Quare in spiritusancto dicitur esse uirtus, cõcordia, uel connexio.

¶Vtrum pater uel filius eadem dilectione se diligant, quæ procedit ab utroq;, id est, spiritusancto. Di.32.

Vtrum pater sit sapiens sapientia qua genuit.

An filius sit sapiens seipso uel per ipsum.

An una sit tantum sapientia patris.

Sicut in trinitate est dilectio quæ est trinitas, & tamen spiritussanctus est dilectio, quæ non est trinitas, nec ideo sunt duæ dilectiones, ita & de sapientia.

Quare pater non dicitur sapiens sapiẽtia genita: sicut dicitur diligens dilectione, quæ ab ipso procedit.

¶Vtrum proprietates personarum sint ipæ personæ, uel diuina usia. Di.33.

Quomodo proprietates possint esse in natura dei, nec eam determinent.

¶De uerbis Hilarij, quibus secundum prauorum intelligẽtiam uidetur dicere non idem esse diuinam naturam, & rem naturæ: & non idem esse deũ, & quod dei est. Di.34.

Vtrum ita possit dici unus deus trium personarum, ut dicitur una essentia triũ personarum, & tres personæ unius dei, ut tres personæ unius essentiæ.

Qđ potentia, sapĩa, bonitas, in scriptura interdum ad personas distincte referuntur.

Quare patri potentia, filio sapiẽtia, spiritui sancto bonitas attribuatur: cum sit una sapientia, potentia, bonitas trium.

De hoc nomine homousion, ubi in autoritatem receptum sit, & quid significet.

¶De scientia, præscientia, prouidẽtia, dispositione & prædestinatione dei. Di.35.

De quibus sit præscientia uel prouidentia.

De quibus dispositio.

De quibus prædestinatio.

De quibus prouidentia.

De quibus sapientia uel scientia.

Distinctionum libri Primi Sententiarum, tituli.

Vtrum præscientia, uel dispositio, uel prædestinatio dei esse potuerit, si nulla essent futura.

Quod scientia dei de tpalibus est & æternis.

Quomodo omnia dicuntur esse in deo, & uita in eo.

Dist. 36. ¶ Vtrum oĩa debeant dici esse in dei essentia, ut in dei cognitione uel præscientia esse dicuntur.

Qua ratione bona dicuntur esse in deo, & nõ mala.

Vtrum idem sit oĩa esse ex deo, & per ipsum & in ipso.

Quod omnia sunt in quolibet trium, & per ipsum & in ipso.

Quod non omnia quæ ex deo sunt, etiam de ipso sunt.

Dist. 37. ¶ Quibus modis dicitur esse deus in rebus.

Quod deus non ubicunq; est, habitat: & ecõuerso.

Vbi erat deus antequam esset creatura.

Quod deus cum sit in omnibus rebus essentialiter, non tamẽ coinquinatur sordibus rerum.

Cum deus sit ubiq; & semper: non tamen localis: nec loco nec tempore mouetur.

Quibus modis aliquid dicatur locale uel circunscriptibile.

Quid sit mutari secundum tempus.

Vtrum spiritus creati sint locales & circunscriptibiles.

Quod deus est ubiq; sine locali motu.

Dist. 38. ¶ An scientia uel præscientia dei sit causa rerum, uel econuerso.

Vtrum præscientia dei possit falli.

Dist. 39. ¶ Vtrum sciẽtia dei possit augeri uel minui, uel aliquo modo mutari.

An deus possit nouiter uel ex tempore scire uel præscire aliquid.

Vtrum deus possit scire plura quàm scit.

Quod deus & semper & simul scit omnia.

Dist. 40. ¶ An aliquis prædestinatus possit damnari, uel reprobus saluari.

Quid sit reprobatio dei, & in quibus consideretur, & quis sit prædestinationis effectus.

Dist. 41. ¶ Vtrum aliquod sit meritum obdurationis uel misericordiæ.

De uarijs super hoc carnalium opinionibus.

An ea quæ scit semel deus uel præscit, semper sciat uel præsciat: & semper scierit uel præscierit.

Dist. 42. ¶ De omnipotentia dei, quare dicatur omnipotẽs: cum nos multa possimus, quæ ipse non potest.

Quomodo dicatur deus omnia posse.

Quod oĩpotentia dei scd̃m duo consideraſ.

¶ Inuectio contra illos qui deum dicunt nil posse nisi quod uult & facit. Di. 43.

¶ An deus possit facere aliqd melius quàm facit: uel alio, uel meliori modo. Di. 44.

Vtrum possit deus sp omne quod potuit.

¶ De uoluntate dei quæ essentia dei est, & de signis eius. Di. 45.

Quod licet idẽ sit deo uelle quod esse, non tñ. potest dici deus omnia esse quæ uult.

De intelligentia harũ locutionum: deus scit, uel deus uult: deus scit oĩa, uel uult aliqd.

Quod dei uoluntas summe bona, causa est omnium quæ naturaliter sunt: cuius causa non est quærẽda, quia prima & summa causa est omnnium.

Quibus modis accipitur dei uoluntas.

Quod præceptio, prohibitio, permissio, cõsilium, operatio, nomine uoluntatis interdum intelliguntur uel accipiuntur.

Vtrum deus uelit ab omnibus fieri ea quæ præcipit, uel non fieri ea quæ prohibet.

¶ Quod uoluntas dei quæ ipse est, in nullo cassari potest. Di. 46.

Quomodo intelligendum sit illud: Volui cõgregare filios tuos, & noluisti. Et illud, Qui uult omnes homines saluos fieri.

Vtrum mala deo nolente uel uolente fiant.

Quomodo intelligendum sit illud Augustini, Mala fieri bonum est.

De multiplici acceptione boni.

Quod mala uniuersitati ualent.

Qđ in deo nõ est causa ut sit deterior homo.

¶ Quomodo uoluntas dei de homine impletur quocunq; se uertat. Di. 47.

Ex quo sensu quædam dicuntur fieri contra dei uoluntatem.

Quare præcepit deus omnibus bona facere & mala uitare, & si non id ab oĩbus uult impleri.

Quod homo aliquando bona uoluntate aliud uult quàm deus, & mala idem quod deus.

¶ Quod dei uoluntas per malas hominũ uoluntates impletur. Di. 48.

Vtrum placuerit uiris sanctis, quod Christus moreretur & pateretur.

Vtrum passiones sanctorum debeamus uelle.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN QVATVOR LIBROS SENTENTIARVM FIDEI CATHOLICAE, IN QVORVM PRIMO AGITVR DE inexplicabili myſterio ſanctiſſimæ trinitatis, in ſecundo de ſpiritualium & corporalium rerum creatione, lapſuq́ꝫ hominis: in tertio de incarnatione uerbi & hominis reparatione, in quarto de ſeptem eccleſiaſticis ſacramentis,

PROLOGVS.

SAPIENTIAM omnium antiquorum exquiret
Ecci.43. ſapiens. Ecci.43. Sapientiam nobis ꝓcipue eẽ appetẽdã & exquirendã, ipſemet
Ecci.1. fons ſapientię, uerbum dei in excelſis, Chriſtus domi-
1.Cor.1. nus, uirtus & ſapientia dei patris, docuit atꝗ; teſtatus eſt: qui in actu ſapiẽtię beatitudinem noſtram conſi-
Iohã.17. ſtere perhibens, ait: Hæc eſt uita æterna, ut cognoſcãt te uerum deum. Hinc ſyncerus ſapientiæ diſcipulus &
Sapien.8. amator fatetur: Hanc amaui & exquiſiui à iuuentute mea, & quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius. Tanta eſt eñ dignitas ſapiẽtię, ut propter eam nobis in hac uita inchoatiue, atque in futuro ſeculo plene & cõſummate manifeſtandam, ipſe unigenitus patris æterni, in mundũ iſtũ per incarnationis myſteriũ uenire dignatus ſit, quemadmodũ in prima canonica ſua ſc̃tũs affirmat Iohãnes:
1.Iohã.5. Scimus qm̃ fili⁹ dei uenit, & dedit nobis ſenſum, ut co-
Iohã.18. gnoſcamus uerꝝ deũ. Filius q̊ꝗ;: Ego, inqt, in hoc nat⁹ ſum, & ad hoc ueni in mũdum, ut teſtimoniũ ꝑhibeã ueritati. Quid autẽ eſt ueritati teſtimoniũ perhibere, niſi falſitatibus atꝗ; erroribus reprobatis, uerã & ſalutarem ſapientiã docere? Oportet ergo ſapientiæ operã dare, ſtudioq́ꝫ ſalubri ordinate uacare, & ipſam notitiã ad ſynceriſſimũ deitatis amorem referre: ſicq́ꝫ per ſapientiam amoroſam ad plenã & æternã beatitudinem indeſinenter aſpirare, imò & accelerare: qm̃ oĩs ſapientia uitæ præſentis, omnis lux notitiæ huius uię, omnis ꝓfectus & ſplendor exercitationis uiantium, reſpectu beatificę contemplationis ac luminis gloriæ perfectionisq́ꝫ beatorꝝ, eſt uelut ignorantia, tanquam umbra, & ſicut defectuoſitas inuoluta intantũ, ut perfectiſſima cognitio quã de deo altiſſimo habemus in mundo iſto, ſit ꝑ abnegationẽ & ablationem omniũ prorſus ab ipſo: quemadmodũ & qnto myſticæ the-
Dionyſi⁹ Areopagita & martyr. ologiæ capitulo diuinus Dionyſius pandit, dicendo: Hoc eſt deũ uere cognoſcere, ipſum ſuperſubſtãtialẽ ſuperſubſtantialiter per om̃ium entiũ ablationẽ lau-
Chryſoſt. dare. ſicut & ſuꝑ Iohannẽ ait Chryſoſtomus, ꝙ ſtanti in ripa oceani, hoc eſt ipſum oceanũ intueri, nõ poſſe totũ perſpicere, nec finem eius uiſu attingere. Hoc &
Liber cauſarum. philoſophi ſuo modo agnouerũt, quorꝝ unus in libro de Cauſis diſſeruit: Cauſa prima eſt ſuperior oĩ narratione, & nõ narratur niſi per cauſas. Itẽq́ꝫ, Nõ eſt ei,
Nouę legis ſapia antecellit veterꝭ inſtrumenti ac naturę legis ſapientiam. inquit, diminutio nec cõplementum. Cæterꝝ, quãuis tanta ſit defectuoſitas, paruitas ac paucitas ſapientiæ uiæ, reſpectu ſapientiæ patriæ: nihilominus ſapientia tẽpore legis euangelicæ reuelata in primis per Chriſtum, deinde per miſſionem & inſpirationem ſpiritus ſancti, deinceps per glorioſos apoſtolos & euangeliſtas, ac demum per ſanctos patres, tandemq́ꝫ per doctores catholicos atque ſcholaſticos, non ſolum in diuinis ſcripturis, ſed in omni etiam philoſophia nobiliter eruditos, præclara & magna eſt ualde, non ſolum philoſophorum, ſed & theologorum ueteris teſtamenti ac legis naturæ, ſapientiam atque ſcientiam uehementer tranſcendens. Nã ut (teſte Gregorio) ſa- Gregori⁹.
pientia ꝑ temporꝝ ꝓceſſum creuit ante ſaluatoris aduentũ, ita & interim: & maxime à tẽpore quo Magiſter Petrus Lombardus Parrhiſienſis epiſcopus, librum comportauit Sentẽtiarum, uidetꝰ ſapientia multam & magnã elucidationem, excreſcentiã, exhuberãtiamq́ꝫ ſortita. Quod olim Iſaias præuidẽs: Repleta eſt, inqt, Iſaię.11.
terra ſcientia dñi, quaſi aquæ maris operientis. i. ualde abundãter. Et quæ latebãt, in lucem ꝓducta ſunt. difficultatesq́ꝫ ſcripturarꝝ ſunt enodatę: & q̃ fidei Chriſtianæ obijci queũt, & à ꝑfidis obiecta ſunt, egregie ſoluta, imò nõ ſolũ loca ſcripturæ difficiliora, ſed inſuꝑ uerba & ſcripta ſanctorꝝ patrũ, in expoſitionibus ſcripturarum alijsq́ꝫ tractatibus multa difficilia & obſcura ſcribentiũ, ꝑ ꝓ̃fatum Magiſtrum, & ꝑ uiros illuſtres ſtudioſos ſcholaſticos, qui ſuper librũ Sententiarꝝ inclytè ſcripſerunt, ſubtiliter ſunt diſcuſſa, magiſtraliter declarata, catholice pertractata. Quia uero iã quaſi innumerabiles ſuper ipſum Sententiarꝝ librum ſcripſiſſe noſcuntur, & adhuc quotidie aliqui ſcribunt, etiam plus forſitã q̃ expedit, dũ ꝑ ſcripta quædã nouorꝝ minus ꝓ̃clara, ſcripta antiquorꝝ ꝓ̃clariora minus curantꝰ, leguntꝰ & exqruntur: hinc intentio mea eſt in ope iſto, Intẽtio autoris.
ex cõmentarijs & ſcriptis doctorũ magis authenticorum, famoſiorum & excellentiorum, quãdam facere extractionem & collectionem, atque doctorum illorũ mentẽ in unũ uolumẽ redigere, quatenus ſicut ipſe textus libri Sententiarꝝ, ex uerbis & documẽtis ſanctorũ patrũ eſt collectus: ita & opus iſtud ex doctrinis & ſcriptis ꝓ̃tactorum ſuꝑ librũ Sentẽtiarꝝ ſcribentiũ, aduneturꝰ. Veruntm̃ operi huic intendo inſerere & miſcere quædã ex libris doctiſſimorꝝ uirorꝝ, q etſi ſuper Sẽtentias nõ ſcripſerũt, tñ ſcripta eorꝝ libro rñdent Sententiarꝝ: ut ſunt ſcripta Gulielmi Parrhiſienſis, Vdalrici de Argẽtina, Hẽrici Gãdaui. Nã Sũma dñi Gulielmi Antiſiodorẽſis epiſcopi, libro Sententiarꝝ in materia & ꝓceſſu correſpõdet directè. Intẽdo aũt & breuiter tãgere, in qbus doctores ꝓ̃tacti cõcordent, & in qbus ab inuicẽ diſſentire uideãtꝰ: & gratia exẽpli, placet hoc Mod⁹ ꝓcedendi.
mõ ꝓcedere: Mota q̃ſtiõe & argumẽtꝭ aliqbus breuiſſime tactis, ponã rñſionẽ in primis alicuius famoſi doctoris, ut ſancti Thomæ, Alberti, Alexandri de Hales, Bonauẽturę aut Henrici: deinde rñſioni illi adijciã ea, quæ ſequaces eminentiores doctoris illius, addunt ultra ea quæ doctor ille induxit & ſcripſit: ſicut ꝓ̃clariores ſancti Thomæ ſequaces uidenturꝰ eſſe, Petrus de Tarantaſia, & Richardus de Media uilla: q tñ in aliqbus recedũt à Thoma. Deinceps ponã aliorꝝ maiorꝝ reſpõ

sa & sequacium eorundē. Nec solum inducam ea quę in cōmētarijs suis sup Sentētias scribūt, sed & alia quę dam utilia ad ꝓpositum pertinentia, quæ in alijs suis scribūt tractatibus, cōmentarijs ac Summis. Porro labor iste (ut spero) utilis erit ad clariorē & pleniorem intelligentiā ueritatis, ac necessariorum ad salutē atq; scholasticarum materiarū, in qbus sunt opiniones uariæ ac diuersæ. estq; delectabile de omibus aliquid scire, Imo frequenter ꝓ serenatione conscientiæ est salubre, diuersorum doctorum doctrinas agnoscere, nec opinioni unius incautè aut pertinaciter inhærere: sicut interdum his accidit, qui pauca aut unum dūtaxat doctorem legerunt. Multa quoq; pulchra atq; utilia inueniuntur in uno doctore, quæ in scriptis nō habentur alterius. Nec omnibus uacat tam multos legere doctores, & si maxime uacet, tamen difficile est tā multorum scripta conquirere: sicut & ego grandi labore procuraui scripta eorum, quos in hoc opere frequentius allegabo. Postremo, in opere tam ingenti & laborioso, quod tamen ad laudem & gloriam omnipotentis & propter commune bonum libenter arripio, tanto præcordialius & tanto humilius adorandi paracliti superdulcissimi & superliberalissimi spiritussancti opem, directionem, illuminationemq; inuoco, quanto ad perficiendum hoc opus ex meipso insufficientior impotentiorq; consisto. Veni igitur sancte spiritus, & emitte cælitus lucis tuæ radiū. Veni pater pauperū, ueni dator munerum, ueni lumen cordium.

Operꝯ cōmendatio. *Diuini auxilij imploratio.*

COMMENDATIO SACRAE SCRIPTVRAE, PRAECONIVMQVE LIBRI SENTENTIARVM, ET DE INEFFABILI DIGNITATE, SALVBRITATE, FRVCTVOSITATE, DVLCEDINE ET EXCELLENTIA EORVNDEM.

Prouer. 3. Beatus homo qui inuenit sapientiā, & q affluit prudētia. Melior est acquisitio eius negociatione auri & argēti. Preciosior ē sapiētia cunctis opibus: & oīa q̄ desiderant, huic nō ualent comparari. *Sapiētia multipliciter dicit.* De multiplici sapientia mentio fit in diuina scriptura. Primo de sapiētia increata, quę est ipsemet super sapientissimus deus, in quo idē sunt esse & essentia, sapere & sapientia, de quo ad Romanos dixit Apostolus: *Roma. 16.* Soli sapienti deo honor & gloria. Porro qualiter sapiētia multipliciter dicat in deo, infra patebit. *Sapiētia creata q̄t modis dr.* Secundo loquitur scriptura de sapientia creata, quæ multiplex est. Vna est sapientia salutaris infusa, quæ inter septem dona spiritussancti primum est atq; dignissimum, iuxta illud Isaiæ: *Isaię. 11.* Requiescet sup eum spiritus sapiētiæ & intellectus. Hæc sapientia est semp formata, id est, charitati inseparabiliter iuncta, sicut & cætera dona. De qua saluberima sapientia in Ecclesiastico legitur: *Eccl. 15.* Aqua sapientiæ salutaris potabit eum. Et Iacobus ait: *Iaco. 3.* Quæ desursum est sapientia, primum quidē pudica est, deinde pacifica, modesta, suasibilis, bonis consentiens, plena misericordia & fructibus bonis. Quicunque hac sapiētia caret, in scripturis stultus uocatur, utpote omnis qui in mortali est culpa. & quoniā innumerabiles tales sunt, recte locutus est Salomō: *Ecclēs. 1.* Stultorum infinitus est numerus. Hinc de sapientibus seculi huius, charitate infusa & gratia gratū faciente carentibus, uas ait dilectionis: *Roma. 1.* Dicētes se sapientes esse, stulti facti sunt. Hæc sapientia est diuinorum notitia cū gustu interno, atq; cū cōformitate affectus ad ipsam notitiam. Alia est sapientia causata, spectans ad dona gratiæ gratis datæ: quæ tam per infusionem à deo, q̄ per studiū potest acquiri. *Sapīa acquisita duplex.* Et est duplex: Vna naturalis philosophica, quæ ex lumine naturali & rerum creatarum potest notitia adipisci, secundum quod ex cognitione uisibilium ad inuisibiliū agnitionē consurgimus. Alia est supernaturalis, quoniam primordialiter ex diuina reuelatione innotuit, nec naturali ratione potuit inueniri: quæ in scripturis digesta est, & est scripturarum notitia, de qua modo est sermo. Quæ sicut præstantior est sapientia naturali, philosophica, acquisita, ita inferior est nō solum sapientia increata, sed & ea quæ donum est spiritussancti. Deniq;, sapientia ista quæ est intelligentia scripturarum, recte uocatur donum gratiæ gratis datę: quoniā bonis & malis hominibus, imò bonis malisq; angelis est communis, & ad aliorum ordinatur profectum: quia per eam fit homo ad fidei defensionem, ꝑsuasionem & declarationem atq; ad proximorum ędificationē, idone⁹. Hæc ergo sapiētia, q̄ est sacra doctrina & scripturarū notitia, multipliciē est laudāda, ac naturali sapientiæ multiformiter præferenda. *Sapiētia multipliciter laudāda.* Primo, 1. ratione suæ originis, quia in supernaturali lumine est fundata, supernaturaliter reuelata, increatæq; ueritati innitens. Philosophica autem sapientia, ex naturali lumine est inuenta. Ideo asserit Hugo: *Hugo.* Sacra scriptura est liber uitæ, cuius origo æterna, supernaturalis, diuina. Quamuis ergo omnis sapientia, omīs scientia, oīs notitia ueritatis à deo fit originaliter atque fontaliter (unde & de philosophis ait ad Romanos Apostolus, quod deus illis reuelauit) *Roma.* tamen altiori immediatiorīq; modo sapientia ista q̄ naturalis theologia, desuper emanauit & reuelata consistit, utpote ex supernaturali inspiratione ac informatiōe ꝓcedens. Hinc loquitur Augustinus: *August.* Cælum tonat, ranæ taceant. Secundo, 2. ratione sui obiecti. Quamuis enim deus sit obiectum sapientiæ naturalis, de qua philosophi sunt loquuti: attamen deus ipse altissimus, sublimiori modo supernaturalis sapientiæ est obiectum, hoc est, secundum modum quo in rebus creatis non repræsentatur ita perfecte, ut ex earum notitia queat supernaturalis sapientia elici. Hinc quicquid de dignitate, nobilitate ac præcellentia naturalis ac philosophicæ sapientiæ dixerunt philosophi ratione sui obiecti, multo præclarius de theologica sapientia ista potest pronunciari. Porro de naturali sapientia illa dixit Philosophus, q; sit diuina possessio, capitanea scientia, cæterarum scientiarum finis ac iudex: intantum ut desiderabilius sit parum quid haberi de ea, q̄ multum de rerum inferiorū notitia. Propter quod undecimo metaphysicę protestatur se de materialium rerum determinasse notitia, propter incorporalium ac diuinorū agnitionem. *Aristote.* Etenim sicut omnis creatura ad creato-

rem finaliter ordinatur, & ipso incomparabiliter inferior esse censetur: sic rerum creatarum scientia, ad sapientiam istam diuinorum contemplatiuam tanquã ad finem refertur, ac ea ualde inferior perhibetur. Dignitas equidem, excellentia, nobilitasque sapientiæ atque scientiæ, uno modo ex parte pensantur obiecti.
3. Tertio, sapientia ista laudatur & cæteris præfulget humanis scientijs ac sapientiæ naturali, ratione sui decoris: quoniam nihil falsitatis, nihil erroris ei admixtum est, sicut illis. Quamuis enim subtiliores ac meliores philosophi multa uera de deo, de substãtijs separatis, de sphæris, elementis, hominibus, creaturisque cæteris sint loquuti: in multis nihilominus circa hæc errauerunt, sicut & infra patebit. Naturale equidem lumen uehementer est defectuosum, sed supernaturale lumẽ
4. est lympidum, erroris falsitatisque exclusiuum. ¶ Quarto, sapientia ista cæteris rite præfertur certitudine & autoritate, utpote cum nec falsitas nec ambiguitas potest subesse, cum increatæ ueritati ac supernaturali indeuiabili lumini innitatur, loquendo de doctrina scri-
Gal. 1. pturæ canonicæ. Hinc ad Galatas differuit Paulus: Licet nos aut angelus de cælo euangelizet uobis præterquã euãgelizauimus nobis, anathema sit. ¶ Quin-
5. to, sapientia ista commendatur & præfulget ratione suæ fructuositatis: quæ talis ac tãta est, ut exprimi plene non ualeat. Hæc quippe sapientia de supernaturalibus beneficijs ac munificentijs dei nos instruit, & de omni charitate, pietate ac gratia eius ad nos, de supernaturali beatitudine, ad quam conditi sumus ab illo, de modo ac medijs pertingendi ad illam. Docet quoque nos agnoscere nosmetipsos, culpas, negligentias, ingratitudines, insipientias nostras, atque pericula quibus expositi sumus. Docet demũ qualiter debeamus aduersarijs nostræ salutis resistere, in omni gratia & uirtute proficere: & diuino nos accendit amore, potat & reficit, & in omni aduersitate nos consolatur. Facit nos efficaces ad consulendum & succurrendum proximis nostris, estque saluberrimum ac splẽdidissimum
1. Tim. 1. nostrarum speculum animarũ. Idcirco ad Timotheum scripsit Apostolus: Omnis scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo, ad omne opus bonũ instructus. Salomon quoque:
Proue. 30. Omis, inquit, sermo dei ignitus, clypeus est omnibus
Prouer. 6. sperantibus in se. Itemque, Mãdatum lucerna est, & lex lux, & uia uitæ increpatio disciplinæ. Rursus, de hac saluberrima fructuositate, efficacia, directione, & efficientia sapientiæ huius, in libris sapientialibus multa
Prouer. 3. scribuntur, ut est illud: Primi & purissimi fructus eius.
Proue. 4. Et quod ibidem paulopost monetur: Posside sapientiam, posside prudentiam, & proteget te. Arripe sapientiam, & exaltabit te. Glorificaberis, cum eã fueris amplexatus. Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & co-
Gregori⁹. rona inclyta proteget te. Hinc ait Gregorius: Sacra scriptura oculis mentis quasi speculum quoddam opponitur, ut in ea interna nostra facies uideatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra nr̃a cognoscimus: ibi sentimus quãtum proficimus, & quantum à profectu seu perfectione distamus. O quã salubre est hoc speculum intueri. pro-
Hierony. pter quod hortatur Hieronymus: Vtere lectione diuina uice speculi, fœda corrigendo, pulchra cõseruan-
Gregori⁹. do, & pulchriora agendo. Hinc denuo dixit Gregorius: Omnem scientiam & doctrinã sacra scriptura trãscendit, ut taceam quod uera prædicat, quod ad patriam cęlestẽ inuitat, quod à terrenis desiderijs legẽtis cor reuocat, quod dictis obscurioribus fortes exercet, & paruulis humili sermone blanditur. Nec sic clausa ẽ, ut pauesci debeat: neque sic patet, ut uilescat, sed usu tollit fastidium, & tanto plus diligetur, quanto amplius meditat̃. ¶ Se- 6.
xto, sapientia ista laudatã sua excellẽti dulcedine. Habet aũt & naturalis sapientia quandã suauitatẽ. Imo
ut ait philosophus, Philosophia admirabiles delecta- Aristote.
tiones habet sibi admixtas. Qui rursus fatet̃, quod uir cõtemplatiuus nõ quęrit extra se in rebus uilibus delectari, quoniam intra se iucũdis theorematibus plenus ẽ. Delectatio nãque cõsurgit ex unione potentiæ ad obiectũ cõueniẽs. idcirco ex uniõe potẽtiæ intellectiuæ per actũ sapiẽtiæ cũ summo & incõmutabili bono, delectatio orit̃. Verum huius supnaturalis sapientiæ multo copiosior ẽ dulcedo, atque in eius actu delectatio cõsistit sublimior: sicut & sapiẽtia ista pleniorẽ de deo pstat notitiã, eiusque charitatẽ, misericordiã, munificẽtiã, bñficia & promissa clarius nobis oñdit. Ideo ait Hugo: Nihil in Hugo.
hac uita dulcius sentit̃, nihil auidius sumit̃, nihil mentẽ ab amore mũdi sic separat, nihil aĩum cõtra tẽtatiões sic roborat, nihil hominẽ sic excitat & adiuuat ad oẽ opus bonũ ac salubrẽ laborẽ, ut studiũ sacrę scripturę. Sicque sapiẽtia ista facit oblectamẽta aspernari carnalia. Appetit equidẽ homo naturaliter delectari: idcirco quod spiritales delectationes nõ quęrit nec experitur, in carnalibus delectari molit̃. Propterea hortat̃ Hieronymus: Ama studia scripturarum, & carnis uitia non Hierony.
amabis. sint diuinæ scripturæ semp in manib⁹, & mẽte iugiter reuoluant̃. studendo obdormi, & cadẽtem ex somno faciẽ pagina sancta suscipiat. Hinc fat̃ Chrysostomus: Geminũ cõfert donũ lectio scripturarum, quia Chrysost.
erudit intellectũ, atque à uanitatibus carnalitatibusque abstractũ ad dei amorẽ pducit hominẽ. De his scripturæ pconijs & de suauitatibus eius, pulchre loquit̃ Damascenus li. 4. Pulsemus, inquit optimũ paradisum scri- Damasce.
pturarũ, quod odoriferus, quod dulcissimus, quod speciosissimus, quod oĩmode intellectualiũ deiferarũ uolucrũ cãtilenis circũsonanter aures nostras demulcet: quod tãgit cor nostrũ, & contristatũ cõsolat̃: quod mentẽ nostrã facit ascendere ad pclaras & instar auri fulgidas theorias. Hauriam⁹ ex huius paradisi fonte pennes atque purissimas aquas, salientes in uitã æternã, & insatiabiliter uolu- Iohã. 4.
ptuemur in eo. incõsumptibilẽ enim possidet gratiã. De hac amœnitate & iucunditate sapientiæ, scriptũ est in Sapiẽtia: Sapiẽtia erit allocutio cogitationis & tædij Sapiẽ. 8.
mei. Intrãs in domũ meã, conquiescã cũ illa: nõ enim habet amaritudinẽ conuersatio eius, nec tędiũ conuictus illius, sed gaudiũ & lætitiã. ¶ Septimo, collauda- 7.
tur & pręfulget rõne opulẽtiæ ac sufficientiæ suæ: ob quas præ cunctis trãsitorijs & terrenis incõparabiliter est optanda, quærenda & cõseruãda. Hinc Sapien- Sapiẽ. 7.
tię ait amator: Pręposui illã regnis & sedib⁹, & diuitias nihil esse dixi in cõparatione illius. Sup salutẽ & speciẽ dilexi illã. Venerũt aũt mihi oĩa bona simul cum illa. Et si diuitiæ appetunt̃, quid sapiẽtia locupletius? Vñ in prouerbijs fertur: Sapientia lignũ uitæ est his, qui Prou. 3.
apprehenderũt eã: & qui tenuerit eã, beatus. Longitudo dierũ in dextera eius, & in sinistra eius diuitiæ & gloria. Hinc lib. quarto Damascenus: Optimũ, inquit, & utilissimum est inuestigare diuinas scripturas. Sicut Psalm. 1.
enim lignũ secus decursus aquarum plãtatum, ita & aĩa diuinis irrigata scripturis, impinguatur, & fructũ temporaneum tribuit, & superuirentibus folijs, id est, acce- Iere. 17.
ptabilibus deo actionibus, decoratur. Ad actionẽ enim uirtuosam & immaculatã contẽplationem, ex scriptu

Isaie.33. ris dirigimur. His cõsonat illud Isaiæ: Diuitiæ salutis
Sapiẽ.7. sapiẽtia & scientia. Illud quoq; Sapiẽtiæ, Infinitus the
saurus hominibus est sapientia, quo q usi sunt, partici
pes facti sunt amicitię dei. Neminẽ eñ diligit deus, ni
Hierony. si q cũ sapientia inhabitat. Hinc ait Hieronymus: Pin
guissimus est sermo diuinus. oẽs in se habet delicias:
Exod.16. quicquid uolueris, ex diuino sermone nascit, sicut tra-
Nume.11. dunt Iudæi de mãna, quod secundũ unuscuiusq; uolũ-
Sapiẽ.16 tatẽ sapiebat, iuxta illud Sapiẽtiæ: Panẽ de cælo præ-
stitisti eis, oẽe delectamentũ in se habentem & oẽis
odoris suauitatẽ. Deseruiẽs eñ uniuscuiusq; uolũtati,
ad quod q̃sq; uolebat cõuertebat. Quod tñ de iustis ẽ
8. intelligẽdũ, impijs eñ uertebat in nauseã. ¶Octauo,
sapiẽtia seu diuina scriptura cõmendat ac eminet rati
one suę sentẽtiositatis atq; multiplicis sensus. Nã eadẽ
litera interdũ duplicẽ, aliqñ triplicẽ, nonnũquã qua-
druplicẽ habet sensum: q sunt quatuor fercula, q̃ po-
nuntur in mẽsa refectorij animæ. Nã & ipsę res signi-
ficatæ p uerba scripturæ, aliquid significant. Hinc di-
Gregori⁹. cit Gregorius: Tanta ac talis est scripturæ sublimitas,
ut non solum uerba à dño & à sanctis ꝓlata, sed & cir
cunstantiæ rerum, q̃ simpliciter dictæ uidentur, spiri-
Augusti. tualibus sint plenæ mysterijs. Augustinus q̃q; ad Vo-
lusianũ: Tanta est, inqt, Christianarum literarũ ꝓfun
ditas, ut quotidie in eis ꝓficerem, si eas solas ab ineun
te pueritia usq; ad decrepitã senectutẽ, maximo ocio,
summo studio, meliori ingenio conarer addiscere.
Plato. Nec mirum, cum & Plato ubiq; inueniret quod disce-
ret, & semp seipso melior fieret. Hoc est q̃d ait Chry
Chrysost. sostomus: Quãto plus quis in sacris eloquijs assiduus
fuerit, tanto ex eis huberiorẽ intelligentiã capit. ¶Po-
stremo, etiã alijs uarijs considerationibus, potest emi
nentia sapiẽtiæ huius seu diuinæ scripturæ mõstrari,
puta ex eius altitudine, p̃ciositate, salubritate, quæ ad
præinducta possunt reduci. Hinc sacrã scripturam cũ
omni reuerentia ptractemus, diligentissime legamus,
atq; præ cunctis sciẽtijs philosophicis & humanis ap
preciemur: cum ipsa sit uelut epistola nobis à spiritu
sancto missa, imò & ore dei incarnati ꝓ magna parte
ꝓlata. Propter quod dum studemus & legimus eam,
deus loqtur nobis: dum uero oramus, alloqmur deũ.
Munda quoq; receptacula in animabus nostris tã præ
clarę sapientiæ præbeamus, ut subiectum suo propor
tionetur habitui, locus locato, & susceptiuũ suscepto.

DE RECTO, SALVBRI ET ORDINATO MODO AC PROCESSV STVDENDI.

Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scru
tatus fueris: sed quæ præcepit tibi deus, il-
la cogita semper, & in pluribus operibus
Eccl.3. eius ne fueris curiosus. In omnibus ob-
seruandus est rectus ac debitus ordo: & quod primo
ac maxime deus requirit à nobis, id in primis est ex-
quirendum ac adimplendum. Ideo bene locutus est
Bernard⁹ sanctus Bernardus: Ingratum est spiritui sancto quic-
sup Cant. quid ei obtuleris, neglecto eo ad quod teneris. Porro
ad præcepta dei atq; ecclesiæ in primis tenemur, ideo
quicquid illis neglectis quis studeat, & quantumcũq;
in scientijs crescat, non solum inacceptum est deo, nec
ad salutem proficiens, imò etiam ad damnationem
eius cedit maiorẽ, quoniam aggrauat culpam ipsius,
Iacob 4. quemadmodum Iacobus protestatur apostolus: Sci-
enti bonum & non facienti, peccatum est illi. Vnde &
ipsemet dominus dixit: Seruus qui cognouit uolunta Luce.12.
tem domini, & non fecit, plagis uapulabit multis. Ideo
in Ecclesiastico fertur: Melior est homo qui minuitur Eccl.19.
sapientia, & in timore dei ambulat: quàm qui abun-
dat sensu, & transgreditur legem altissimi. Qui stude
re itaq; cupit salubriter, & in diuinorum notitia ordi
nate proficere, primo omnium satagat adimplere p̃-
cepta, atq; per artam incedere uiam salutis: fugiat ua-
nitates, & carnis uitia detestetur. Scientia quippe sine
uirtutibus est informis. Et sicut forma pfectio est ma
teriæ, sic conuersatio uirtuosa decor consistit scientię.
Hinc scriptum est: Quis sapiens & disciplinatus inter Iacob.3.
uos? ostendat ex bona conuersatione operationẽ suã
in mansuetudine sapientiæ. Rectè ergo disseruit Gre Gregori⁹
gorius Nazianzenus: Primus sapientię gradus est uita Naziãze.
laudabilis, & apud deum mens pura: qua puri purissi
mo deo iunguntur, & sancti sanctissimo deo sociant.
Sapientia clara est, non quę in uerbis uolat, sed in uir-
tutibus constat. Isidorus quoque: Ad maioris, inquit, Isidorus.
culpæ cumulum pertinet, scire quid facere debeas nec
implere. Deniq; Plato in Phædone diffuse docet & ꝓ Plato.
bat, q philosophi nequaquam sit circa uestimentorũ
occupari ornatum, ciborum aut uenereorũ uiles opta
re delitias, diuitijs inhiare: sed contemptis his omni-
bus, diuinis & intellectualibus inhærere. Quanto ma
gis istud ad oẽem Christianum spectat philosophũ,
præsertim theologum? Nempe ut commune est uer-
bum, Virtus unita fortior est quàm dispersa: ideo quo
intellectus studentis circa carnalia exteriora & uana
magis dispergitur, eo ad proficiendum in diuinorum
agnitione ac ueritatis notitia impotentior redditur.
Et quo magis se à mundanis & uilibus abstrahit, ac
circa intellectualia & diuina seipsum recolligit, eo ad
proficiendũ in theologica facultate, in ueritatis splen
dore, atque in omni scientia aptior fortiorq; efficitur.
Potissime uero, dum lumen naturæ per lumen gratiæ
uigoratur: dum scholastica exercitatio exercitio de-
uotionis internæ iuuatur, dum oratione syncera, con
templationeq; feruida mens fonti munditiæ ac sum-
mæ ueritati unitur. Tunc quippe desuper illustratur
atque à sole sapientiæ gratiose perfunditur, ungitur,
eruditur ad intelligendum abdita scripturarum, ad cõ
siderandum mirabilia legis diuinæ, nexum & ordinẽ
credendorum: ita ut habeat fidem cũ rationibus cre-
dibilium, & cum purificatę mentis intelligentia. Pro-
pter quod orauit psalmista: Reuela oculos meos, & Psal.118.
considerabo mirabilia de lege tua. Hinc talibus scri-
psit sanctus Iohannes: Vnctio eius docet uos de omi- 1.Ioh.2.
bus. Paulus quoque ad Timotheum: Dabit tibi do- 2.Tim.2.
minus de omnibus intellectum. Etenim sicut spiritus
sanctus scripturarum est dator, sic ipse ad earum in-
telligentiam est optimus illustrator, & mentibus pu-
ris sibi placentibus exhuberantes illuminationes lar-
gitur. Vnde Iacobus ait apostolus: Si quis uestrum Iacob.1.
indiget sapentia, postulet à deo, qui dat omnibus af- Cassianus
fluenter, & dabit ei. Hinc ut recitat Cassianus, sanctus
anachoreta Theodorus dixit, quod cupiens scriptu- Theodo.
rarum uerum atq; profundum acquirere intellectũ,
potius studeat cordis puritati, q̃ disputationi aut mul
torum uoluminum lectioni. Hoc uir uitæ purissimæ Bernard⁹
sanctus pater Bernardus expertus, ad dei gloriam hu
militer fatebatur totam scripturam cum plena in- Thomas.
telligentia sibi ter resplenduisse. Hinc sanctus Tho- Bonauen.
mas, Bonauentura & eis consimiles, creduntur sapien
tiã suã orãdo potius q̃ studendo obtinuisse. Talis etiã

Hierius. fuit magnus ille Hierius pres byter Alexādrinus: qui (ut in martyrologio recitatur) fuit uita purissimus, rebus pauperrimus, ad Christianam philosophiam expeditissimus, & doctor ecclesiæ incomparabilis, in scripturis nobiliter eruditus. Præterea talis extitit Grego-

Mirū q̄d de Naziā-zeno. rius Nazianzenus, qui dum in adolescentia sua studeret Athenis, castitati & sapientiæ ualde intentus, apparuerunt ei in uisione quasi speciosissimæ duæ puellæ, una à dextris, & alia à sinistris, ipsum quasi amplecti & deosculari optantes: quas dum ingenti horrore abijceret, dixerunt: Cur nos ô bone adolescens intantum abhorres & abijcis, cum simus tibi tam charæ & familiares? Siquidem una nostrum sapientia, alia castitas appellatur. Ex his innotescit, quàm uerissime dixerit uenerabilis Hugo de sancto Victore: Ad sacræ co-

Hugo. gnitionem scripturæ, opus est intima compunctione magis quàm profunda inuestigatione, suspirijs quàm argumentis, crebris gemitib⁹ quàm copiosis argumētationibus, lachrymis quàm sensibus, oratione quàm lectione, cælestium contemplatione quàm terrestriū occupatione. Verum studendi hunc ordinem multi subuertunt studentium, imò & prohdolor religiosi nō nulli, qui scientiæ magis quàm cōscientię uacant: imò ut uerius tangam, carnalitati & uanitati dare operam non uerentur, & circa quæstiones magis quàm circa regulares obseruantias occupant̄. Postremo circa id

Eccl.3. quod in articuli hui⁹ exordio tactum est, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: aduertendum quod quędam est pscrutatio diuinorum immoderata, ex curiositate aut confidentia proprij intellectus procedens: quæ merito uituperatur, de qua Salo-

Prouer.25. mon contestatur: Sicut qui mel comedit multum, nō est ei bonum: sic qui perscrutator est maiestatis, opprimitur à gloria. Alia est perscrutatio diuinorum incōprehensibilium moderata & reuerentialis, cum recognitione imbecillitatis propriæ mentis, ex zelo ueritatis & pietate emanans, desiderio atq; intentione defendendi fidem contra impugnantes eandem, & ad appropinquandum lucidæ notitię credendorum, prout in hac uita deo præstante fieri ualet. Quæ perscrutatio

Psal.118. rite laudatur, de qua ait uir sanctus: Beati qui scrutantur testimonia eius. Item'q;, Mirabilia testimonia tua,

Ibidem. ideo scrutata est ea anima mea. Vnde in euangelio lo-

Ioh.5.7. Actu.17. cutus est Christus: Scrutamini scripturas. In Actis q̄q; legitur: Nobiliores ex eis susceperunt uerbum dei cū omni auiditate, quotidie scrutantes scripturas.

EX PROLOGIS DOCTORVM SVPER PRIMVM SENTENTIARVM.

Petri de Tarātasia plogus in primū Sententiarum

TRia sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, uia aquilæ in cælo, uia colubri super petram, uia nauis in medio mari, & uiam uiri in adolescentia sua. Prouerbiorum 30. In his uerbis Salomon describit excellentiam theologiæ, & specialiter libri Sententiarum, in q̄ theologiæ difficultates congestæ sunt. Et describit eā à quatuor. Primo ab ipsius difficultate, cum dicit [difficilia.] Vnde Sapiens: Ecce quæ in prospectu sunt, in-

Sapiē.9. uenimus cum labore: quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? Difficilis enim est naturali intellectui hæc doctrina, quia non habet causam in natura, nec similitudinem plenam in arte. Secundo, ab omnium ignorantia, ibi: [penitus ignoro] Si enim hoc dixit sapientissimus Salomon, quanto magis nos? Tertio, à libro rum numero, ibi: [tria sunt, & quartū.] Quatuor eñ sunt libri Sententiarum partiales, unus totalis. Quarto à librorum materia. In hoc nanq; quod ait [uia aquilæ in cælo] tangit materiam primi libri. Aquila enim rex auium, significat deum trinitatem, omnium regē, de cuius essentia & personis, de personarum origine & distinctione, id est, proprietatibus earundem, in primo libro determinatur. De quo dicit, [uia aquilæ in cælo.] Hæ sunt enim inuestigabiles uiæ dei, iuxta illud Iob: Abscondita est sapientia ab oculis omnium Iob.28.

uirtutum. Propter quod & Iohannes in Iezechielis ui-

sione per aquilam figuratur, quoniam deitatis ac tri- Eze.1.&17.

nitatis mysterium altissime penetrauit. In hoc autem quod dicitur [uia colubri supra petram,] signat̄ materia libri secundi. Coluber nanq; colens umbram, est diabolus, iuxta illud Iob: Sub umbra dormit in secreto calami &c. Petra uero signat firmitatem status hominis in innocentia & puritate, quam coluber iste super eam se effundens, per tentationem corrupit. De natura igitur colubri huius, id est, de natura angelica, de tentatione qua hominem uicit, alijs'q; attinentibus, determinatur in libro secundo. In hoc autem q̄d dicitur, [uiā uiri in adolescentia sua,] materia tertij libri signatur. Vir iste Christus est ab instanti conceptionis perfectus, iuxta illud Ieremiæ, Thronum faciet Iere.31.

dominus super terram, mulier circundabit uirum. Huius uiri ahalma, id est, adolescentula, est uirgo Maria, quę dicitur adolescētula, iuxta illud Isaiæ: Ecce uirgo concipiet, ubi textus Hebræus habet ahalma, id ē, adolescentula custodita. In hac fuit uia Christi p gratiam unionis ad redimendum. Alia uero est uia eius in qualibet anima sancta, quæ dicitur adolescentula. Canti.1.

Vnde in Canticis dicitur: Adolescentulæ dilexerunt te. & hoc per gratiam adoptionis ad gratificandū, q̄d fit per uirtutes & dona. Et de his duobus tractatur in tertio. Porro per hoc q̄ dicit [uia nauis in medio mari] signatur materia quarti libri. Nauis quippe est ec- Matth.8.

clesia. Hæc est Petri nauicula, in quam Christus ascen- Marci.3. Luce.8.

dit. Sed nauicula hæc in medio mari mundi huius ia- Iohan.21.

ctatur fluctibus tentationum. Mundus enim est mare turbidum per impatientiam, amaritudinem & inquietudinem uitiorum. In quarto autem libro tractatur, qualiter ecclesia per suos ministros in hoc mundo regatur per ecclesiastica sacramenta, & quomodo tandē ad gloriam perducatur. Hæc ergo est materia totius doctrinæ huius. Hæc Petrus.

Thome prologus.

EXordium prologi Thomæ est: [Ego sapientia effudi flumina, ego quasi trames aquæ immensę de fluuio, & quasi fluuius dorix, & sicut aquæduct⁹ Eccl.24.

exiui de paradiso: dixi, rigabo hortum plātationum, & inebriabo partus mei fructum.] Inter multorū sententias, inquirentium quid sit uera sapiētia, unam specialiter ueram & firmam protulit Apostolus, dicens Christum dei uirtutem & dei sapientiam: quia uideli- 1.Cor.1.

cet sapientia filio appropriatur, quoniā sapientiæ opera multum conueniunt cum proprijs filij. Per sapientiam enim dei, manifestantur diuinorum abscondita, producuntur creaturarum opera: nec solum producuntur, sed etiam instaurantur ac perficiuntur illa perfectione, qua unumquodq; dicitur perfectum, secundum quod proprium finem attingit. Quod autē manifestatio diuinorum pertineat ad dei sapientiam, patet ex hoc quod deus per sapientiam suam seipsum pfecte cognoscit, Ideo si q̄d de ipso cognoscimus, oportet quod inde deriuetur, q̄m oñe imperfectum à per

fecto trahit originem. Vnde in libro Sapientiæ dicit:
Sapię. 9. Sensum tuũ dñe quis sciet, nisi tu dederis sapientiam?
Deniq, manifestatio ista p filium spãliter facta est, cũ
ipse sit uerbũ patris. propter quod cõuenit sibi manife
Matt 11. statio patris dicẽtis totiusq; trinitatꝫ, Nemo nouit pa
trem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Recte igi
Eccl. 24. tur dr ex psona filij, [Ego sapiã effudi flumina.] Flu
mina ista intelligo fluxus æternæ ꝓcessionis adintra,
olim occulta, & quodãmodo infusa in similitudinib⁹
creaturarꝫ, & in ænigmatibus scripturarꝫ, ita ut uix ali
qui sapiẽtes trinitatis mysteriũ crederẽt. Venit filius,
& infusa flumina ista effudit, nomẽ trinitatis explican
Matt. 28. do, dicẽs: Docete oẽs gẽtes, baptizãtes eos in noĩe pa
tris & filij & spũssancti. Et in hoc tangit materia pri-
mi libri. Secundũ ad dei sapientiã pertinẽs, est creatu-
rarꝫ ꝓductio: q̃ etiam attribuit filio, inquantũ est ima
go dei, ad cuius formã oĩa sunt formata. Vnde Iohã-
Johan. 1. nes: Omnia p ipm facta sunt. Hinc recte dr in psona fi
lij: [Ego quasi trames aquæ immẽsæ de fluuio.] in q̃
notatur ordo creationis & modus. Ordo, qm̃ sicut tra
Eccl. 24. mes à fluuio deriuat, sic tpalis processus creaturarꝫ ab
Psal. 36. 148. ęterno ꝓcessu personarꝫ. Psalmista: Dixit & facta sunt,
id est, pater uerbum genuit, in quo erat ut fieret creatu
August. ra, fm Augustinũ. Primũ nãq; semp est causa sequen-
tiũ, fm philosophũ. Hinc primus processus est causa &
ratio oĩs sequentis ꝓcessionis. Modus quoq; signatur
quantũ ad duo. Primo, ex parte creãtis, qui cũ oĩa im
pleat, nulli tñ se cõmensurat: quod notat in hoc, q̃d dr,
[immẽsæ.] Scdo, ex parte creaturæ, qm̃ sicut trames
ꝓcedit extra alueũ fluminis, ita creatura ꝓcedit à deo
extra unitatẽ essentiæ, in qua sicut in alueo fluxus pso
narꝫ cõtinet. atq; in hoc notat materia libri scdi. ¶ Ter
tiũ ad dei sapiẽtiam pertinẽs, est operꝫ restauratio: qa
per id debet res reparari, p q̃d facta est. Hinc filius oĩa
reparauit, qui hoĩem redimẽdo, dr oĩa reparasse quæ
ꝓpter hoĩem facta sunt. Recte ergo ex psona filij di-
citur, [Ego q̃si fluuius dorix & sicut aquæductus exi-
ui de paradiso.] Paradisus iste est gloria patrꝫ, de qua
filius exiuit in uallẽ nostræ miseriæ, nõ illã amittẽdo,
sed occultando. Et circa hunc exitũ duo notant, uideli
cet modus & fructus. Dorix eñ est rapidissimus fluui
us, unde designat modũ quo q̃si impetu quodã amo-
ris Christus cõpleuit mysteriũ nostrę reparatiõis. Fru
ctus uero significat in hoc, quod dicit, [Sicut aquædu
ctus.] Quẽadmodũ eñ ex uno fonte producunt plu
res aquæductus diuisim ad fœcundãdam terrã, ita ex
Christo fluxerunt diuersa gña gratiarꝫ ad irrigandam
Ephes. 4. ecclesiã. Ad Ephesios, Ipse dedit quosdã apl'os, quos-
dã prophetas. Et in hoc tangitur materia tertij libri.
¶ Quartũ ad dei sapientiã pertinẽs, est pfectio, qua res
Sapię. 8. cõseruat in suo fine. quo subtracto, relinquit uanitas,
quã non patit sapientia, pertingens à fine in finẽ forti-
ter, & disponẽs oĩa suauiter. Vnũquodq; eñ suauiter
disponit, qñ in suo fine naturaliter desiderato locat.
Quod etiã ad filium specialiter pertinet, qui cũ sit uir-
tus & naturalis filius dei patris, nos in gloriã paternæ
hęreditatis reduxit. Vñ Apl's ad Hebręos ait, Decebat
Heb. 2. eũ ꝓpter quẽ, & per quẽ oĩa, qui multos filios in glo-
riam adduxerat &c. Vñ dr: [Rigabo hortũ plãtatio-
nũ.] Ad cõsecutionẽ etenĩ finis exigit pparatio, p quã
oĩne qđ fini nõ cõgruit, tollat. Sicq; Christus ut nos in
finẽ æternę glorię pduceret, sacramẽtorꝫ medicamẽta
instituit & parauit, quibus peccati uulnus à nobis abs
tergitur. qbus deletꝫ, in felicitatẽ pducimur. Et in hoc
tangitur materia quarti libri, Hæc Thomas.

Thema prologi Bonauẽturæ est: [Profunda flu Bonauen. prologus.
uiorꝫ scrutatus est, & abscondita produxit in lu
cẽ.] In his uerbis tangit quadruplex causa libri Job. 27.
Sententiarꝫ, causa uidelicet materialis, in noĩe [fluuio
rũ:] causa formalis, in perscrutatione ꝓfundorꝫ: causa
finalis, in reuelatione absčõditorꝫ: causa efficiẽs, in sup
posito uerborꝫ istorꝫ, [scrutatus est & ꝓduxit.] Itaq;
causa materialis innuitur noĩe fluuiorꝫ. Nã iuxta qua
druplicẽ proprietatẽ fluuij materialis, quadruplex est Fluuius spũalis q̃druplex.
fluuius spũalis: de quo fm quadruplicẽ differentiam,
sunt quatuor libri Sentẽtiarꝫ. Cõsiderãdo nãq; fluuiũ
materialẽ quo ad suã durationẽ, inuenit in eo perenni
tas: quia secundũ Isidorꝫ, fluuius est fluxus perẽnis. Cõ Isidorus.
siderando autem fluuium quantum ad extensionem,
inuenit in eo spatiositas. Et quantũ ad motũ eius, in-
uenitur in eo circulatio. Vnde Ecclesiastes: Ad locum Eccles. 1.
unde exeũt flumina, reuertunt. Et quo ad suũ effectũ,
cõuenit ei mundare. Iuxta hęc quatuor, ponit quadru
plex fluuius spũalis. Nam ratione perennitatis, ema-
natio personarũ adintra æterna, dicitur fluuius. Apud
Danielem: Antiquus dierꝫ, id est, pater æternus sedit, Dan. 7.
& fluuius igneus rapidusq; egrediebat à facie eius: qa
ex patre ꝓcedit plenitudo amoris. i. spũssanctus. ideo
fluuius igneus dicitur. & plenitudo uirtutis in filio, ꝓ-
pter quod fluuius dictus est rapidus. Secundo, ratione
spatiositatis, emanatio rerum ad extra, & uniuersorũ
creatio, fluuius nuncupatur. Tertio, ratione circulatio
nis, incarnatio filij dei fluuius nominat. Quemadmo-
dum enim in circulo finis coniungitur principio, ita in
incarnatione natura hominis ultimo die cõditi, uni-
ta est uerbo æterno, quod incarnatum, fecit circulum, Johã. 16.
redeundo ad patrem unde exiuit, sicut ipse ait: Exiui
à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mũdum
& uado ad patrẽ. Et in psalmo: A summo cælo egres- Psal. 18.
sio eius, & occursus eius usq; ad summum eius. Quar-
to, ratione emundationis, fluuius dicitur dispensatio
sacramentorum, quæ mundant nos. Vnde in Apoca Apocal.
lypsi, Ostendit mihi fluuium aquæ uiuæ splendidum
tanquam crystallum, procedẽtem de sede dei & agni.
Nam gratia sacramentalis clara instar crystalli & mũ
datiua, procedit à deo effectiue, atq; de latere Chri-
sti dormientis in cruce, tanquam à causa mediatrice
ac meritoria. De primo fluuiorũ istorum, est primus
liber Sententiarum: de secũdo, secũdus. sicq; deinceps.
Hæc sententialiter Bonauentura.

Quibus consonant quę in prologo suo scribit Ri Richardi prologus
chardus de Media uilla, sic inchoãs: [Abscõdita
ꝓduxit de⁹ in lucẽ.] Hęc uerba in Iob ad literã Job. 27.
de deo dicta, allegorice pñt exponi de magistro Sñia
rũ: qui [abscondita] id est, diuina [ꝓduxit in lucẽ]. i.
nobis manifestauit, prout patitur materiæ sublimitas
atq; ingenij nostri debilitas. Sicq; in uerbis propositis
tangunt quatuor causæ huius libri: Materia, cum dici
tur, abscõdita. Forma, cum addit, produxit. Efficiens,
in supposito huius uerbi, produxit. Finis, in effectu Diuina di cunt abscondita.
ipsius productionis, cum subditur, in lucẽ. Porro diui
na dicunt nobis abscõdita: primo propter suã sublimi
tatẽ: scdo, ꝓpter nr̃æ carnis corruptibilitatẽ: tertio, ꝓ
pter peruersitatẽ uolũtatis quorũdã, in qbus iudiciũ rõ-
nis offuscat ex peruersitate uolũtatis, q̃ à diuina illumi-
natiõe impedit mentem, & ex naturali colligãtia sua
ad intellectũ, trahit & allicit eum sibi. Causa formalis
huius uoluminis, duplex est, scilicet forma tractat⁹, &
forma tractandi. Forma tractatus libri est diuisio sua
in libros partiales, partialiũq; librorꝫ in distinctiões, &

* paragraphos distinctionum in * capitula. Forma tractãdi, est modus agendi, qui est in isto libro per autoritates & rationes. Optimus namq; modus producẽdi intelligibilia abscondita in lucem, est per autoritates & ratiões ꝓcedere: quia autoritas inclinat ad credendũ, ratio illuminat ad intelligendũ. Credere quoq; ꝓpparat intellectui uiam ad ueritatis intelligentiam. Vnde Isaias, Nisi credideritis, nõ intelligetis. (Isai. 7. iuxta lxx.) Hinc Magister ꝑ similitudinẽ quãdã dici põt posuisse stellas in firmamento. i. in ecclesia. Rationes eñ Magistri stellis cõparant, qm̃ instar stellarũ sunt altę, subtiles, clarę & indissolubiles. Causa efficiẽs, duplex ẽ. Prima & principalis, quę est deus, quantũ ad oĩa uera in hoc libro cõtẽta: & causa secũdaria ministerialis, utpote Petrus Lõbardus, doctor theologię, postea Parrhisiensis Episcopus. Causa finalis, est illũinatio intellectus ad diuinorũ cognitionẽ. Ad hoc editus ẽ hic liber, ut diuina intellectui nostro luceãt & patescãt, tã luce acqsitę scientiæ, q̃ luce gratię ac lumine glorię. Quædã eñ cognoscimus luce gratiæ, q̃ luce acqsitæ scientiæ, cognoscere non ualemus. Qđ etiã infideliũ testimõio cõprobat. Ait eqdẽ Auicẽna 9. Metaphysicę suæ, loquẽs de dispositionib⁹ animarũ à corporibus exutarũ: (Auicẽna.) Oportet te scire ꝙ promissio aliq̃ est, q̃ fide recipitur: qa nõ est uia ad ꝓbãdũ eã, nisi credẽdo testimonio ꝓphetę, utpote Machometi, de cuius lege extitit Auicenna, ut est illa, ꝙ aĩa habebit corpus apud resurrectionẽ. Hæc Richardus.

D. PETRI LOMBARDI, EPISCOPI PARRHISIENSIS, IN QVATVOR LIBROS SENTENTIARVM, EX SACRIS LITERIS DOCTORVMQVE SCRIPTIS, A SE STVDIOSISSIME COLLECTARVM PROLOGVS.

CVPIENTES ALIQVID DE PENVRIA ac tenuitate nostra, cum paupercula in gazophylaciũ domini mittere, ardua scandere: opus ultra uires nostras agere præsumpsimus, cõsummationis fiduciam, laborisq; mercedem in Samaritano statuẽtes, qui prolatis in curationem semiuiui duobus denarijs, superoganti cuncta reddere professus est. (Prima ꝑs captat beniuolentiam) (Luc. 21.) (Luc. 10.) Delectat nos ueritas pollicentis, sed terret immensitas laboris: desiderium hortatur proficiendi, sed dehortatur infirmitas deficiendi. quam uincit zelus domus dei. quo inardescentes, fidem nostram aduersus errores carnaliũ atq; animalium hominum, Dauidicæ turris clypeis munire, uel potius munitam ostẽdere, ac theologicarum inquisitionũ abdita * aperire, necnõ & sacramentorũ ecclesiasticorũ pro modulo intelligentiæ nostræ notitiam tradere studuimus: (* pandere) (Augustin. cap. 1. li. 3. de Trinit.) non ualentes studiosorum fratrum uotis iure resistere, eorum in Christo laudabilibus studijs lingua ac stylo nos seruire flagitantium. Quas bigas in nobis agitat Christi charitas, quamuis non ambigamus, omnẽ humani eloquij sermonem, calumniæ atq; contradictioni æmulorum semper fuisse obnoxium: quia dissentientibus uolũtatum motibus, dissentiens quoq; fit animorum sensus: ut cum omne dictum ueri ratione perfectum sit, tamẽ dum aliud alijs aut uidetur, aut complacet, ueritati uel nõ intellectæ, uel offendenti impietatis error obnitatur, ac uoluntatis inuidia resultet: quam deus seculi huius operatur in illis diffidentiæ filijs, qui non rationi uoluntatem subijciunt, (Ephe. 2. et 5.) nec doctrinæ studium impendunt: sed his quæ somniarunt, sapientiæ uerba coaptare nitũtur: non ueri, sed placiti rationem sectantes: quos iniqua uoluntas non ad intelligentiam ueritatis, sed ad defensionem placentium incitat: non desiderantes doceri ueritatem, sed ab ea ad fabulas conuertentes auditum. (1. Tim. 4.) Quorum professio est, magis placita quàm docenda conquirere: nec docenda desiderare, sed desideratis doctrinã coaptare. Habent rationem sapiẽtiæ in superstitione: quia fidei defectionem sequitur hypocrisis mendax, ut sit uel in uerbis pietas, quam amisit conscientia: ipsamq; simulatam pietatem omni uerborum mẽdacio impiã reddunt, falsæ doctrinæ institutis, fidei sanctitatem corrumpere molientes: auriumq; pruriginem sub nouello sui desiderij dogmate alijs ingerentes, qui contentioni studentes, (Ibid.) contra ueritatem sine fœdere bellant. Inter ueri namq; assertionem & placiti defensionẽ pertinax pugna est, dum se & ueritas tenet, & se uolũtas erroris tuetur. Horum igitur deo (pars secũ.)

da aptat docilitatē odibilem ecclesiam euertere, atque ora oppilare, ne uirus nequitiæ in alios effundere queant, & lucernam ueritatis in candelabro exaltare uolētes: in labore multo ac sudore hoc uolumen deo præstante, compegimus ex testimoniis ueritatis in æternum fundatis, in quatuor libris distinctum. In quo maiorum exempla doctrinamq; reperies: in quo per dominicæ fidei synceram professionem, uipereæ doctrinæ fraudulentiam prodidimus, aditū demonstrandæ ueritatis complexi: nec periculo impiæ professionis inserti, temperato inter utrunq; moderamine utentes. Sicubi uero parum uox nostra insonuit, nō à paternis discessit limitibus. Tertia p9 reddit attentos. Non igitur debet hic labor cuiquam pigro uel multum docto uideri superfluus, quum multis impigris multisq; indoctis, inter quos etiam & mihi, sit necessarius: breui uolumine complicans patrum sententias, appositis eorum testimoniis: ut non sit necesse quærenti, librorum numerositatem euoluere, cui breuitas quod quæritur, offert sine labore. Autoris hūilitas. In hoc autem tractatu nō solum pium lectorem, sed etiam liberum correctorem desidero, maxime ubi profunda uersatur ueritatis quæstio: quæ utinam tot haberet inuentores, quot habet cōtradictores. Vt autem quod quæritur facilius occurrat, titulos quibus singulorum librorum capitula distinguuntur, præmisimus.

EXPOSITIO PROLOGI HVIVS LIBRI SENTENTIARVM, AVTORE DIONYSIO CARTHVSIANO.

Hvic totali libro Magister pręmittit ꝓlogū siue ꝓœmium. Et diuidit̃ in duas partes. In prima ponit causas ipm mouētes ad cōpilādum hunc librū, cum ait: [Cupientes.] In secunda tangit causas retrahentes, ibi: [Sed terret nos.] Prima in tres, secundum tres causas quæ eū mouerunt ad aggrediendum hoc opus. Partes patebunt in expositione. Luc.21. Itaq; ait: [Cupientes aliquid de penuria ac tenuitate nostra, cū paupercula in gazophylacium dñi mittere, ardua scandere, opus ultra uires nr̃as agere præsumpsimus] id est, nos [cupientes aliquid] id est, modicū quid [mittere] id est, offerre [in gazophylacium dñi] id est, in repositorium oblationum tēpli dei [cum paupercula] id est, sicut obtulit uidua illa egena, quæ in euāgelio legitur duo æra minuta misisse in gazophylacium. Luc.21. Marc.12. mittere inquā [de penuria ac tenuitate nostra] id est, ex parua nostra scientia & exili ingenio. Penuria aūt proprie appellat̃ defectus exterioris substantiæ, unde transfertur hic ad defectū sciētiæ acquisitæ. Tenuitas uero ꝓprie dicit̃ defectus substantiæ interioris, sicq; trāsfert̃ hic ad defectū ingenii.

Albertus ¶Circa hęc scribit Albertus: Gazophylaciū dicitur theca diuitiarū, & signat hic studiū sanctæ ecclesiæ, in qua doctores reposuerūt suos libros. Eratq; apud ueteres triplex gazophylaciū, quorū unū uocatū est musac, quod erat ad oblatiōes regū, de quo habet̃ 4. Regum, q̃ Achaz musac sabbati & ingressum regis exterius cōuertit in templum dñi propter regē Assyriorū. Gazophylaciū triplex erat apō Iudęos. 4. Reg.16 Secundū est dictum corbona, quod erat locus & repositorium donariorū sacerdotum, de quo habet̃ apd̃ Matthæū: Non licet eos mittere in corbonam. Matt.27. Tertiū cōmuni nomine uocatur gazophylacium, de quo Lucas: Respiciens Iesus eos, qui mittebant munera in gazophylacium &c. Luc.21. Alii aliter dicunt, eo em̃ quod legitur musac sabbati, dicunt q̃ in illo reponebantur oblationes festiuæ. chorban Et quia *corbanā Hebraice sonat uotum, dicūt q̃ in illo ponebātur oblationes uotiuæ, in gazophylacio autē spōtaneæ. Cupientes etiam [scandere ardua] id est, intelligere alta, eleuando intellectū ab inferioribus & terrenis ad spiritalia, immaterialia ac diuina [pręsumpsimus agere opus] id est, librū istū componere [ultra uires nostras] id est, supra id quod ex propriis & humanis potuimus uiribus, hoc est, ultra uires naturæ, non gratiæ. Ideo subditur [consummationis fiduciā] id est, spem cōplendi tātum opus. [laborisq; mercedē in Samaritano statuentes] id est, ponentes in Christo per Samaritanum significato, ut patet in parabola euangelica, ubi fertur Samaritanus esse misertus uulnerati. Luc.10. Vnde subiungitur, [qui prolatis in curationē semiuiui duobus denariis, superogāti cuncta reddere professus est] id est, promisit ei cui cōmisit curā læsi, restituere quicquid exponeret pro curatione illius ultra duos, quos ei dedit, denarios. In q̃bus uerbis per Samaritanū intelligitur mūdi saluator: Samarit. Chri significat. per semiuiuū, genus humanū à dæmonibus sauciatū, utpote gratuitis spoliatum, atq; in naturalibus læsum. Cuius medelā cōmisit saluator pastoribus, quibus dedit duos denarios, id est, utriusq; testamēti scripturas, promittens eisdem præmiū copiosum pro laboribus & doctrinis, q̃bus mederentur animarū languoribus. Obiectio ¶Sed contra hæc obiici potest. Quāuis em̃ Magister prooemium istud libro huic pręposuit, tamē (ut patet ex prologi huius tenore) ipse fecit hūc prologū libro isto completo. Cum ergo hic liber sit magna res, munus præclarum, oblatio opulēta, non uidetur q̃ exhibendo hunc librū, misit modicū cum paupercula in gazophylacium dei. Pręterea, Magister fuit uir ualde ingeniosus & literatus: nō ergo ait ueraciter, de penuria & tenuitate nostra. ¶Et respondendū, q̃ Magister ex humilitate sic loquitur, & nihilominus uera sunt uerba ipsius: q̃m omnis scientia, om̃is ingeniositas uiatorum, parua est respectu intelligentiæ atq; scientiæ beatorum, potissime dei. Responsio Vnde ait Apostolus: Soli sapienti deo. Rom.16. Et Ieremias, Stultus factus est omnis hō à scientia sua. Iere.10. Salomon quoq;, Stultissimus, inquit, sum uirorum. Prou.30. Imò ut Plato disseruit: Ea quæ scimus, minima sunt respectu eorū quæ ignoramus. Plato. Cōformiter, q̃cq̃d homo potest deo offerre, permodicū est cōparatione infinitæ honorabilitatis, maiestatis & excellentiæ dei: qui sicut est honorabilitatis penit⁹ infinitę, sic dignus est immēso honore, à cuius exhibitiōe oīs creatura deficit infinite. ¶Obiicitur quoq; contra id, quod ait ardua scandere. Obiectio hoc quippe uidetur illicitum, cum dicat Apostolus, Noli altum sapere, sed time. Rom.11. Et rursus, Nō alta sapientes, sed humilibus consentientes. Rom.12. Salomō quoq;, Quid necesse est homini maiora se quęrere? Eccle.7. Et

Eccl.3. in Ecclesiastico scriptum est, Altiora te ne quæsieris,
Dilutio. Dicendum, q̄ uerbum illud Apostoli, Noli altum sapere, ita exponit: Noli teipsum extollere aut magna de te sentire. Ad alia rn̄dendū, q̄ non debemus quærere maiora aut altiora inordinate & supra mēsuram nostræ capacitatis, seu ex p̄sumptione uiriū ꝓpriaꝝ:
Philip. 4. sed moderate cum reuerentia & confidentia gratiosi auxilij dei, de q̄ dixit Ap̄ls: Oīa possum in eo q me cō
Obiectio. fortat. Insup obijcitur contra id quod ait, p̄sumpsim⁹.
Eccl.37. Præsumptio nanq̀ʒ sonat in uitiū, iuxta illud Ecclesia-
Dilutio. stici: O præsumptio nequissima, unde creata es? Rn̄detur, q̄ præsumptio interdū accipitur ꝓ abundanti fiducia. Aliquid q̄ꝗ est p̄sumptio per respectū ad ꝓpri as uires, quod non est p̄sumptio proprie dicta per re
Obiectio. spectum ad diuinum auxiliū. Obijcitur etiam contra illud: Supererogata cuncta reddere, &c. Videt̄ enim illicitum, scripturis utriusq̀ʒ testamenti aliq̄d addere, cū
Deute.4. Moyses dicat, Nō adijcietis ad uerbū q̄d loquor uo-
Apoc.22. bis, nec auferetis ex eo. In Apoc. quoq̀ʒ scriptum sit, Si quis apposuerit ad hæc, apponet super eum dn̄s pla-
Damasce. gas. Vnde & Damasc. Tradita, inquit, nobis p legem
Thomas. & ꝓphetas ueneramur, nihil ultra hæc ingrentes. Ad
Dilutio. hæc Thomas rn̄det: Cōtingit apponere ad scripturas
Quō liceat aliquid scripturis sacris apponere. dupliciter. Primo, aliquid contrariū seu diuersum addendo, quod est erroneum aut præsumptuosum. Secundo, id quod continetur in scripturis implicite, clarius exponendo, & hoc est laudabile. Hinc Richard⁹:
Richard⁹. Non debet apponi dissimile uel repugnās, sed potest addi ueꝝ, ad ueri illius explanationem. Et hoc forsan nō est ꝓprie apponere, sed implicitū explicare & manifestare: qm̄ ueꝝ ualēs ad expositionē scripturę, in ipsa
Bonauēt. implicite ac uirtualiter continet̄. Hoc est q̄d ait Bonauentura: Est, inquiens, additio distrahens, & est additio complens. Addens primo modo, nō supererogat sed magis diminuit ac subuertit. quod hæretici faciūt quibus maledictio datur. Addens secundo modo, supererogat: qm̄ saluo sensu scripturæ, ipsam dilucidat. quod faciunt studijs suis sancti patres & doctores catholici. Consequenter tangit̄ causa una, ad aggrediēdum impellens. [Delectat nos ueritas pollicētis,] .i. uera promissio Christi, promittentis supererogāti p̄mium copiosum, delectabiliter allicit nos ad compilandum uolumen hoc. Veruntn̄ perfectius & deo acceptius est facere bona puro intuitu diuini amoris, absq̀ʒ reflexione ad commodum aut præmium ꝓprium, quàm mercedis affectu. Subditur una causa retrahens. [sed terret immēsitas laboris] .i. ualde magna difficultas exequendi & complendi hoc opus. Sequitur alia causa, ad aggrediendum inducens. [desiderium hortatur proficiendi] id est, appetitus faciēdi fructum spiritalem in scientia & uirtute tam mihi quàm alijs, instigat & admonet me aggredi opus istud. [sed dehortatur infirmitas deficiendi] id est, consideratio ꝓpriæ infirmitatis ac insufficientiæ, ex qua uereor in executione à complemēto deficere, instigat me ad cessandum ab opere isto. [quā uincit zelus domus dei] .i. feruens affectio communis boni ecclesiæ, prędominatur considerationi infirmitatis retrahenti ab opere isto. [Quo] zelo [inardescentes, fidem nostrā aduersus errores, &c.] Ordo uerborum est: [Studuimus fidē nostrā munire, uel potius oñdere munitā clypeis] .i. rationibus & autoritatibus [Dauidicæ turris] .i. altitudinis sapiētiæ Christi, seu sacræ scripturæ, Per Da
Canti.4. uid enim intelligitur Christus. Vnde in Canticis, Collum tuum sicut turris Dauid, q̄ ędificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea. oīs armatura fortiū. Sicq̀ʒ fides nostra tot clypeis ē munita, quot à sanctis patribus atq̀ʒ doctoribus introducta & exhibita sunt argumenta, documēta ac miracula, ꝓ fide corroborāda. Hinc recte ait Magister: [Vel potius munitā oñdere] qa iā ante eū fides fuit clypeis his munita: & dicta ac scripta ab alijs, redegit in unum. [Studuimus etiam aperire abdita theologicarū quæstionū,] .i. difficiles & obscuras quæstiones theologiæ elucidare ac soluere, ꝓut infra patebit. [& tradere notitiā ecclesiasticoꝝ sacramentorum pro modulo intelligētię nostræ] .i. iuxta paruitatē & mensurā nostrę scientię. Et hoc [aduersus errores carnaliū atq̀ʒ animalium hominum,] id est, ad confutandos errores, falsitates & hæreses impiorū, q instar brutoꝝ suas passiones concupiscentiasq̀ʒ sequuntur, & errores fidei sanctæ contrarios fingunt aut amplectunt̄, ut sine refrenatione atq̀ʒ formidine peccent, sicut qui negant prouidētiam
dei, immortalitatemq̀ʒ aīæ, iuxta illud beati Iob: Dixe Job.21.
runt deo, recede à nobis, scientiā uiaꝝ tuaꝝ nolum⁹.
Et in Psalmo: Dixerunt, quo mō scit deus? & si est sciā
in excelso? Iuxta hūc modum etiam Apostolus nume Psal.72.
rat hæreses inter opera carnis. Quocirca scribit Bona Galat.5. Bonauēt.
uentura: Dupliciter corrumpit quis fidem. Primo, ex
puersitate uoluntatis & affectionis. & talis dr̄ hic car Fides dupliciter corrūpit.
nalis. Secundo, ex peruersitate iudicij, & talis uocatur
hic animalis, quasi phantasticus, qm̄ phantasiæ puertunt iudiciū rōnis. Hinc igitur, [nō ualētes studiosoꝝ fratrum uotis iure resistere,] .i. rationabiliter nō potētes negare desiderijs fratrum diligētium quod nos rogant, à quibus sumus rogati de materijs istis compilare uolumen. Et recte ait, Non ualentes iure: quamuis
ēm̄ poterat de facto non annuere illis, de iure tamen
hoc non poterat; cū & beatissimus Petrus dicat: Vnusquisq̀ʒ sicut accepit gratiam in alterutrum illam admi 1.Petri.4.
nistrantes. Et saluator: Quæcunq̀ʒ uultis ut faciant uo Matth.7.
bis homines, ita & uos facite illis. Nam & alios uerbo Luce.6.
aut scripto instruere, ē eleemosyna spiritalis, & unum de septem spiritualibus operibus misericordiæ. [Eorum in Christo laudabilibus studijs, lingua ac stylo,] nos, [seruire flagitantium,] .i. non ualemus resistere uotis fratrum flagitantiū nos seruire laudabilibus studijs eorum in Christo lingua ac stylo, id est, informatione uocali & scripta, seu editione atq̀ʒ dictamine libri. Porro tunc studia sunt in Christo laudabilia, imò & meritoria, quando procedunt ex charitate, & ordinantur ad debitum finem, ut dictum est supra de ordinato modo studendi. [Quas bigas agitat in nobis Christi charitas.] Biga est uehiculum quod à duobus equis trahi solet. Et designat hoc loco linguam & stylum, quæ à dilectione dei & proximi debent moueri,
quemadmodum biga ab equis duobus. ¶ Sed uidetur Obiectio.
q̄ Magister præsumptuose affirmet linguam suam & Eccles.9.
stylum à charitate Christi agitari. Similiter quoq̀ʒ supra dixit se inardescere zelo dom⁹ dei, cum nemo sci
at se esse in charitate. Ad hoc Thomas respōdet: Cha- Thomas. Dilutio.
ritas uno modo dicitur habitus infusus, quem nullus Charitatē quō qs sciat se habere.
potest scire certitudinaliter se habere in uita hac, nisi ex reuelatione, sed potest cognoscere per aliqua probabilia signa. Alio modo dicitur amor multū appretians amatum, sicq̀ʒ aliquis potest scire se charitatem
habere. Hinc ait Richard⁹: Quamuis nesciatur in hac Richard⁹
uita sub certitudine, nisi ex reuelatiōe, scitur tn̄ aliquo modo per coniecturam, sed hoc non est proprie scire
sed probabiliter opinari. Et ut addit Bonauentura, Si Bonauēt.

charitas ſumatur primo modo,uidelicet pro uirtute
gratuita & infuſa,Magiſter prætacta uerba non pro-
tulit aſſerēdo,ſed conijciendo: ſi ſumatur ſcđo mō,lo
quit̃ aſſertiue. Conſequēter oñdit ꝓpoſiti ſui cōſtan-
tiam:qm̃ non obſtāte ꝙ ſciuit ſibi imminere pericula
contradictionū & detractionū, nihilominus ꝓſecut⁹
eſt ſuū intentū. [Quamuis nō ambigamus oēm hūa
ni eloquij ſermonē, calūniæ] .i.iniuriatiōi ſeu impu-
gnatiōi [atq; cōtradictioni æmulorum ſemp fuiſſe ob-
noxiū] .i.expoſitū ſeu ſubiectū,quaſi noxæ aut pœnę
huic addictū. Proprie aūt calūniator dr̃ falſus accuſa-
tor. [quia diſſentientibus uoluntatū motibus,diſſen
tiens quoq; fit animorum ſenſus] .i.ſicut affectus uolū-
tatū in bonis & peruerſis hoībus extant contrarij, ſic
& eorum iudicia ſibi inuicem repugnant. Sic'q; ſenſus
hic ſumitur pro actu ſeu iudicio intellectus,quemad-
1.Johā.5. modum in prima Iohannis epiſtola, Scimus qm̃ fili⁹
dei uenit,& dedit nobis ſenſum,ut cognoſcamus deū
Sapiē.9. uerum. Et in libro Sapiæ, Senſum tuum dñe qs ſciet,
niſi tu dederis ſapiam? [ut cū omne dictū ueri rōne
pfectum ſit] .i.ratione perficiatur quicqd uere ꝓfer-
tur. [tñ dum aliud alijs aut uidetur aut cōplacet,ueri
tati uel non intellectæ,uel offendēti,impietatis error
obnititur] .i.impius error reſiſtit ueritati non intelle
ctæ, quo ad illos qui ex ignorantia aut hebetudine re
nituntur & contradicunt:uel offendenti eos ueritati,
inquantum eorum uitia aut errores pandit uel repre
hendit. [ac uolūtatis inuidia reſultet] .i.oppoſitū ſo-
net [quā deus ſeculi huius operatur in illis diffidētiæ
Eph 2.5. Col.3. filijs]. Hoc ſumptum eſt ex uerbis Apl'i. Et primo ex
ponitur de principe tenebrarum,qui ſua ſuggeſtione
inducit impios ad ꝑuerſa & falſa,quorum prīceps &
deus perhibetur,non creatione, ſed dominatione ini
qua. Sic'q; per ſeculum intelliguntur homines munda
ni & uani,qui diabolo magis quàm deo parēt ac ſer
Exo.4.7. uiunt. Secundo exponitur de uero deo omnium crea
10.11.14. tore,qui permiſſiue operatur mala ꝑ̄tacta, ſicut dicit̃
Jſaię.63. Pharaonē induraſſe. Sic'q; ab Iſaia dr̃ deo: Quare nos
errare feciſti de uijs tuis? induraſti cor noſtrum ne ti-
meremus te? qui non rationi uoluntatem ſubijciunt,
ſed paſſionibus & peccatis acquieſcunt,cum tamē (di
Dionyſi⁹. uino Dionyſio teſte) optimum hominis ſit eſſe ſecun
dum rationem:imò ut ait Philoſophus,uoluntas cō-
paratur tyranno,ratio regi. [qui non rationi uolun-
tatem ſubijciunt,] nec doctrinę ſtudium impēdunt]
.i.nō laborant intelligere ueritatē doctrinæ, cū tñ ad
1.Tim.4. Timotheū dicat Apl's: Attende lectioni,exhortatiōi,
doctrinæ. [ſed his q̃ ſomniauerunt] .i. inſtar ſomniā
tium ſtulte imaginati ſunt. [ſapię uerba coaptare ni-
tuntur] colorādo ſuos errores p uerba ſcripturæ [nō
ueri,ſed placiti rōnem ſectantes] .i.non ſyncere quæ
rentes qđ uerum eſt,ſed qđ eorum placet affectioni ſeu
rationi peruerſæ. Et tales ſunt hæretici & quidā philo
ſophi,q ſcripturas aut negāt,aut ad philoſophica di-
cta retorquēt. [quos iniqua uoluntas, non ad intelli
gentiā ueritatis,ſed ad defenſionē placentiū incitat,]
Jſaię.30. iuxta illud Iſaiæ, Loquimini nobis placētia, uidere no
bis errores. [nō deſiderātes doceri ueritatē. ſed ab ea
1.Tim.4. ad fabulas cōuertētes auditū] iuxta illud ad Timothe
um: Diſcedēt quidā à ueritate,attēdētes ſpiritibus dæ
moniorum. & à ueritate quidem auditū auertent,ad fa-
bulas aūt cōuertent̃. Porro fabula ꝓprie dicta ſm phi
loſophū,ex miris componit̃,& iſti uolunt ſemp noua
audire. [quorum profeſſio] .i.firma intentio, eſt ma
gis placita q̃ docenda] .i. digna doceri, [conquirere:
nec docenda] utpote neceſſaria ad ſalutem [deſidera
re, ſed deſideratis doctrinam coaptare] .i. ueritatis
uerba applicare ad colorandum & excuſandū ea q̃ ui
tioſe affectant. [Habēt rōnē ſapiæ in ſupſtitione] .i.
non uere,ſed ſimulate & apparenter inſtar hypocrita
rū. Et ſumpta ſunt hæc ex uerbis Apoſtoli ad Coloſ-
ſenſes. [qa fidei defectionē ſeqt̃ hypocriſis mēdax] Col.2.
ut patuit in hæreticis,q à fidei ueritate labētes, aſſum
pſerūt opa apparēter uirtuoſa,ne eorum error dephēde
ret̃. Ideo ſubdit̃: [ut ſit ul' in ꝟbis pietas,quā amiſit]
eorum [cōſcientia,] Nā q̃uis cōſcientiā impiā habeant,
tñ in uerbis pietatē ſimulāt ſeu ꝑ̄tendunt. [ipſam'q; ſi
mulatā pietatē omni uerborum mendacio impiam red-
dūt.] falſa nanq; doctrina apparēti pietati adiuncta,
auget iniquitatē: quemadmodū iuxta Aug. ſimulata Auguſti.
æquitas,nō eſt æquitas,ſed duplex iniqtas. [falſæ do
ctrinæ inſtitutis,fidei ſanctitatē corrūpere moliētes.]
Sic em̃ hæretici p ſupſtitioſa ſtatuta, ceremonias'q; cō
fictas & apparētes iuſtitias,conati ſunt fallere uere ca
tholicos. [auriū'q; pruriginē] .i.inordinatā ac feruidā
curioſitatē audiendi noua. [ſub nouello ſui deſiderij
dogmate alijs ingerentes] quos p deceptoria uerba
& geſta accenderunt ad audiendum noua documen
ta,iuxta deſideriū ſuum cōficta,& apta ad palliādum
concupiſcētias ſuas. Prurigo aūt cauſatur ex inordina
to calore,& ita tranſumitur hic ad deſignandum fer-
uorem audiendi curioſa & noua. Vnde ad Timotheū 2.Tim.4.
ait Apl's: Erit tempus cū ſanam doctrinā non ſuſtine
bunt,ſed ad ſua deſideria coaceruabūt ſibi magiſtros
prurientes auribus. [qui contentioni ſtudentes,con-
tra ueritatē ſine fœdere bellant] quatenus ſuo clamo
re uideantur præualere,cum præualere nequeant rati
one. Eſt quippé contentio,ſecundum Ambroſiū,im- Ambroſi.
pugnatio ueritatis cum confidentia clamoris. Tullius Tullius.
q̊q; 2.rhetoricæ: Contētio,inqt,eſt oratio acris, ad de
fenſionem uel impugnatiōem accommodata. Et ut
ait Iſidorus, Contentioſorum ſtudiū eſt,non ꝓ inquiren Jſidorus.
da ueritate,ſed pro appetitu laudis certare. [Inter ue
ri nanq; aſſertionē & placiti defenſionem] loquendo
de placito ueritati cōtrario. [ꝑtinax pugna eſt,] q̃ pu
gna dr̃ ꝑtinax,ex ꝑte eius q ueritatē impugnat:ſed cō
ſtans & iuſta eſt,ex parte eius q ueritatē defenſat. [dū
& ſe ueritas tenet,] .i. in ſuo uigore conſiſtit,& ad re-
ſiſtendum falſitati uitio'q; inclinat. [& ſe uoluntas er
roris,] .i.uoluntas erronea [tuetur] p falſa,ſeu p ue-
ra male applicata. Quāuis aūt ueritas ſecundū ſe conſi Veritas ſe
derata,ſit inexpugnabilis, om̃i'q; falſitate & uitio for- ipſa ſemp
tior,tñ in ſpeciali accepta,& ex parte ſui ſubiecti,inter eſt inuicta
dū per argumēta fallacia,per terrores & figmenta de
ijcitur,obfuſcatur,ꝓſternitur. Hinc in apocryphis Eſ- 3.Eſd.4
dræ habet̃: Magna eſt ueritas & fortior oībus: Oīs ter
ra inuocat ueritatē,& oēs tremūt eā. ¶Præterea obij Obiectio.
ci pōt cōtra id,q̊d dictū eſt [Veritati nō intellectę uel
offendēti.] Nā ſicut ſe habet uiſus corporalis ad lucē,
ſic ueritas ad intellectū: ſed uiſus lucē ſenſibilē ſibi ob
iectā nō pōt non intueri,ergo & intellectus ueritatē Solutio
nō pōt nō intelligere. Præterea,ueritas eſt pfectio in
tellectus & naturaliter appetibilis, ergo non pōt odi
ri. Reſpondendū ad primū, ꝙ ſicut ex triplici cauſa cō
tingit uiſibile nō odiri:primo,qa hō nō uult illud aſpi
cere:ſecūdo,ex organi indiſpoſitiōe:tertio,ex lucis ab
ſentia:ſic tripliciter accidit nō intelligi ueritatem. Pri
mo,qm̃ hō non uult eā cōſiderare. Scđo,ex hebetudi Jntelligē
ne intellectus,indiſpoſitiōe ve organi,ut in phreneti- di triplex
cis patet & fatuis. Tertio,ex defectu ſupnæ illumina- impedimē
tum.

Ueritas offendens odiur. tionis, sicut in uitiosis, quorum obtenebrata sunt corda. Ad secundū dicendum, quod ueritas secundum se considerata, & quo ad primū suū effectū quo illūinat intellectū, non odit, neque offendit, imo delectat atque diligit, quoniam omnes Aristote. hoīes naturaliter scire desiderāt, ueruntamen ueritas quo ad scdarium suū effectū, quo aliquid reprehendit aut pu- Iohan. 3. nit, sæpe offendit, odioque habet, iuxta illud Iohan. Oīs qui male agit, odit lucē. Hinc 10. Confessionū asserit Au Augusti. gust. de impijs: Amant ueritatē docentē, lucē odiūt redarguentē. Et alibi, Odiū peperit ueritas. Itemque in sermone de beatissimi Iohānis decollatione: Feralis missus crudelitatis, propter odiū ueritatis [Horum igitur deo odibilē ecclesiā] quae deo odibilis est, quantū ad uitia, non quo Sapiē. 11. ad naturā, iuxta illud lib. Sap. Diligis omnia quę sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. [uolentes euertere]. i. salubriter cōfutare, & esse erroris ac uitij in ipsis destru Proue. 12. ere, iuxta illud Prouerbiorum, Verte impios & nō erūt. [atque ora oppilare,]. i. comprimere, ita ut ueritati non ualeant repugnare nec respondere. [ne uirus nequitiæ] id est, falsam & inficientē doctrinam & impietatem [in alios effundere queant, & lucernam ueritatis in cādelabro exaltare uolentes]. i. doctrinā catholicam optime illustrātem, in altitudine mentis locare atque in cathedra magistrali statuere, ut publice doceatur [in labore multo] interiori & exteriore [& sudore] laborē sequente [hoc uolumen deo præstante] sine quo nihil ualemus [cōpegimus] Quo cōstat, quod prologū istū saltē pro maxima parte fecit edito libro isto. Et bñ ait, cōpegimus: quoniam ex diuersis sanctorum sententijs quasi cōpaginatū existit. Ideo subdit [ex testimonijs ueritatis]. i. sacræ scripturæ [in æternū fundatis] iuxta illud Psalmi, Initio cognoui de testimonijs tuis, Psal. 118. quia in æternū fundasti ea. In euangelio quoque increLuce. 21. ata ueritas Christus testatur, Cælum & terra transibūt, Matt. 24. uerba autem mea non transibūt. Item, Vnus apex de Matth. 5. lege non peribit. Quod autem ait Apostolus, Sciētia 1. Cor. 13 destruetur, exponitur quātum ad modum sciēdi. [in quatuor libris distinctum, in quo maiorum exēpla] . i. similitudines, figuras seu exemplaria quędam gesta doctrinamque reperies. [in quo] libro [per dominicę fidei]. i. fidei à domino traditæ [synceram professionem]. i. protestationem [uiperæ doctrinæ]. i. hæreticæ ac perfidæ falsitatis [fraudulētiā prodidimus, aditū demonstrādæ ueritatis cōplexi]. i. amplexati ordinatum accessum ad ueritatem catholicam ostendendā. [Nec periculo impiæ professionis inserti]. i. nequaquā admixti periculosæ affirmationi falsorum. [temperato inter utrūque moderamine utētes], i. medium uerum seruantes, inter errores extremos. Quemadmodū enim sanitas consistit in medio temperato humorum, & uirtus inter duo uitiosa extrema, quædam medietas est: Fidei ueritas inter extremos hæretico rū errores est media. sic doctrina catholica seu ueritas fidei Christianæ, inter errores extremos medium tenet: sicut inter perfidiam Arrij, ponētis trinitatem in personis & naturis esse diuersam, & hæresim Sabellij, asserētis trinitatem in personis atque essentia esse unam, fides affirmat quod differāt in personis, & unum sint in essentia. In prętactis Si cui. uerbis [Sicubi uero parum uox nostra insonuit]. i. si auribus mētis & corporis alicuius parum insonuit per consensum hæc nostra doctrina, [non à paternis discessit limitibus] id est, à sanctorum doctrinis & scripturarū tenore ac terminis non recessit, sicut nec ego, Proue. 22. iuxta illud Prouerbiorum, Ne transgrediaris terminos Deute. 19 antiquos quos posuerunt patres tui. In Deuteronomio quoque legitur, Non transferes terminos quos fixerunt priores in possessione tua. Vnde & Dionysius Dionysius martyr. primo de diuinis nominibus capitulo: Non est, inquit, audendū aliquid dicere de superessentiali occulta deitate, præter ea quæ diuinitus nobis in sacris eloquijs sunt expressa. Consequenter Magister amputat & quātum potest, excludit temeraria quæque iudicia. [Non igitur debet hic labor,] noster, id est, liber iste à nobis laboriose compositus, seu labor quem librum componendo sponte assumpsimus, ac patienter & charitatiue pertulimus [alicui pigro] qui solet studiosorū conatus contemnere, secundum quod Salomon lo- Proue. 26. quitur: Sapientior sibi piger uidetur septem uiris loquētibus sentētias. [uel multum docto] qui nostra instructione forsan non eget [uideri superfluus, cum multis impigris] id est, studiosis, agilibus [multisque indoctis] id est, nondum satis eruditis & proficere in theologia optātibus [inter quos etiam & mihi sit necessarius] necessitate conditionata, si scilicet compendiose proficere debeant. Vel necessarius, id est, perutilis. Sed quomodo fuit etiā Magistro necessarius? Et respondendum quod ideo, quia alios instruendo exercitauit & instruxit seipsum, ac multum promeruit, ut creditur pie. & sicut dixit iam ante, iure non potuit fratribus studiosis negare compilationē codicis huius. [breui uolumine complicās patrum sententias] . i. sententiosa dogmata sanctorum & catholicorū doctorū. Sed cum uolumen istud sit grande, quomodo breue uocatur? Et respondendum quod comparatione sententiarum contentarum in eo, sit breue. Porro Auicenna ut asserit Auicenna, Sententia est certissima ac diffinitiua conceptio siue prolatio. [appositis eorum testi- Sententia quid sit. monijs,]. i. autoritatibus, per quas probaui id fuisse de mente eorum quod dixi & eis ascripsi [ut non sit necesse quærenti] proficere [librorum numerositatē euoluere]. i. multos percurrere libros [cui breuitas] collecta. i. compendiosa doctrina hic introducta [quod quæritur] ab eo [offert]. i. presentat [sine labore] tali, qualem haberet diuersa euoluendo uolumina. [In hoc autem tractatu non solum pium lectorem,] qui omnia quātum rationabiliter potest, capit in melius & quærit proficere, non calūniari [sed etiam liberū correctorē desidero] Liberum appellatur secundum philo correctot liber quis sophū, quod causa sui est: sic liber uocat corrector, qui emē sit. dat syncero correctionis intuitu, non ad irridendum aut diffamandum, nec ex praua radice [Maxime ubi profunda uersatur ueritatis quæstio] ibi periculosius est errare. Et dummō is qui corrigit, sit ad corrigendum uere idoneus [quae] ueritas [utinā tot haberet inuentores]. i. studiosos amatores, qui uel propria inquisitiōe, uel aliorum informatione ueritatem cupiunt inuenire quā quærunt, [quot habet cōtradictores.] In his uerbis pādit Magister se corrigibilem esse ac docilē, non pertinacē, exemplo Augustini 2. de Trinitate di- Augusti. centis: Magis amabo inspici à rectis, quam timebo morderi à peruersis. Gratāter nanque suscipit osculū columbinum pulcherrima ac modestissima charitas, dētem uero caninum uel euitat cautissi... humilitas, uel retūdit solidissima ueritas. Magisque optabo à quolibet reprehendi, quam siue ab errante, siue ab adulāte laudari. Hinc demum Gregorius: Magnum, inquit, mihi bñficium ab eo reputo exhiberi, qui meū errorē ostenderit mihi. Vnde & quidam disseruit: Errorem meum li- Gregorius. benter audio, sed ab eo qui recitat non libenter, utpote dolens de meo errore. Amicus enim est, qui quærit uitium abolere, non insultare erranti aut uitioso.

QVAESTIONVM IN EXORDIO Lib. Sententiarum moueri ſolitarum, prima, autore D. Dionyſio Carthuſiano.

QVęritur primo, An ſacra doctrina ſeu the
Arguit̃ ꝯ ꝓuatẽ 1. ologia ſit ſciẽtia. ¶Et arguitur primo ꝙ nõ.
Theologia enim eſt ſapientia, ſed ſapientia &
ſcientia ſunt habitus intellectuales diſtincti, ut ſexto
2. Ethicorum habetur. ¶ Secundo, quia (ut ait Boethi-
Boethius us) ſcientia eſt eorum quæ incommutabilem ſui ſor-
tiuntur ſubſtantiam: atque ut primo Poſteriorum ac
alibi docet Philoſophus, ſcientia eſt neceſſariorum,
& quæ aliter ſe habere non poſſunt, non contingen-
tium & uariabilium rerum. ſed ſacra doctrina & the-
ologia pro maxima parte eſt de rebus & geſtis huma
nis. ¶Tertio, quia ſcĩa eſt uniuerſaliũ, non ſingulariũ.
3. Scriptura autem ſeu theologia pro maxima parte eſt
hiſtorialis, de certis ꝑſonis & particularibus eoꝝ acti
bus tractãs, ut patet in Geneſi & alijs libris Moyſi, in
libris Ioſue & Iudicũ, in libris Regum & Paralipome
non, in Eſdra, in Euangelijs apoſtolorumq́ꝫ Actibus.
4. ¶Quarto, quia ſcientia ꝓcedit ex principijs per ſe no
tis, ſicut in prologo de maximis theologię ſcribit Ala
Alanus. nus: Om̃is ſcientia utitur regulis tanquã proprijs fun-
damentis. Hasq́ꝫ regulas Philoſophus primo Poſteri
orum nominat dignitates, q̃ (ut aſſerit) ſunt ꝑ ſe notæ
ſed theologia procedit ex articulis fidei, qui non ſunt
per ſe noti, imò nec comprehenſibiles, ſaltem pro par
5. te. ¶Quinto, ſcientia eſt ſcibilium & comprehenſibi-
lium, theologia uero eſt incomprehenſibilium & ſu-
pernaturaliũ: non eſt ergo ſcĩa. ¶Sexto, maior ẽ certi
6. tudo principiorũ quã concluſionũ, cũ ex certitudine
principiorum depẽdeat certititudo cõcluſionum, ſed
minor eſt certitudo articuloꝝ fidei q̃ ſcĩæ ſcripturaꝝ,
Hugo. cũ primo de ſacramẽtis aſſerat Hugo: Fides eſt ſupra
opinionẽ & infra ſcientiã. Notitia ergo ſacræ ſcriptu-
7. ræ nõ ẽ ſcĩa. ¶Septimo, Augu. lib. 83. q̃ſtionũ. Quędã
inquit, credunt̃ q̃ nunq̃ intelligunt̃, ut eſt oĩs hiſtoria
recitans hũana & particularia geſta: cũ ergo ſacra ſcri
ptura ꝓ maxima parte ſit taliũ recitatiua, nõ uidetur
eſſe ſcientia, cum ſcientia ſit eorum quæ intelligũtur,
8. ¶Octauo, triplex eſt acceptio ueritatis in doctrinis, ui
delicet opinio, fides, ſcĩa. Opinio aũt eſt opinabiliũ, fi-
des credibilium, ſcientia ſcibiliũ. Sed hæc doctrina eſt
credibiliũ, puta eoꝝ quæ cadũt ſub fide, nõ ſcibiliũ, nõ
9. eſt ergo ſcientia. ¶Nono, om̃is ſcientia reſoluitur in
principia ꝑ ſe nota, qđ theologiæ nõ cõuenit. ¶Deci
10. mo, hæc doctrina ẽ lex, qa in legẽ nouã ueterẽq́ꝫ diui
Baruc. 4. ditur. Vnde & Baruch ait: Hic liber mãdatoꝝ dei, &
lex q̃ eſt inæternũ. Lex aũt nõ ẽ ſcĩa, ſed ꝑceptũ, ut ſuꝑ
Auguſti. primam S. Iohannis canonicam tangit Auguſtinus.
Oſeę. 6. In oppoſitum. ¶In contrariũ eſt illud Oſeæ, Sciam dei uolui plus
q̃ holocauſta. Et itẽ illud Ieremiæ. In hoc glorieẗ qui
Ierem. 9. gloriat̃, ſcire & noſſe me, dicit dñs. Iſaias quoq́ꝫ ait, Re
pleta eſt terra ſcĩa dñi. Et de hac in 14. de Trinita. loq
tur Augu. Theologia eſt ſciẽtia rerũ ad hoĩs ſalutem
ſpectantium.

Hales. Scia duplex cauſę et cauſati. ¶ Ad hanc quæſtionem Alexãder reſpõdet: Quæ-
dã eſt ſcĩa cauſæ, & q̃dã cauſati, Scĩa aũt cauſæ cauſa-
rum, eſt gratia ſui. Sciẽtiæ uero cauſatoꝝ, ſiue ſint cau
ſæ & effectus, ſiue effectus tm̃, nõ ſunt gratia ſui: quia
dependent à cauſa cauſaꝝ, & referuntur ad eius noti
tiam. Hinc nomen ſcientię appropriatur ſcientijs cau
ſatoꝝ: nomen uero ſapĩæ, ſcĩæ ſeu notitiæ cauſæ cau-
ſarum. Hinc theologia proprie ſapiẽtia nuncupat̃, cũ
& Philoſophus dicat, ꝙ prima philoſophia uidelicet
metaphyſica, quæ eſt gratia ſui & de cauſa cauſarum,
ſapĩa eſt dicenda, multomagis theologia, quæ tran-
ſcẽdit cunctas ſcientias alias. Vnde in Deute, dicitur:
Hęc eſt ueſtra ſapientia & intellectus coram populis. Deute. 4.

¶Præterea Thomas hanc quæſtionẽ nõ mouet hoc Thomas.
loco, ſed in prima parte Summæ ſuæ quæſtiõe prima, Duplex ſcientia.
ſoluitq́ꝫ eam dicendo: Duplex eſt ſcĩa. Quædã ꝓcedit
ex principijs in ipſa per ſe notis, ut geometria. Quædã
uero procedit ex principijs non niſi in lumine ſuperi
oris ſcientiæ cognitis, ut perſpectiua quæ procedit ex
principijs in geometria notificatis, & hoc modo ſacra
doctrina eſt ſcĩa. Nã licet eius principia, ſcilicet articu
li fidei, non ſint homini per ſe nota: ſunt tñ in altiori
ſcientia, utpote, in cognitione dei & beatorum per
ſe cognita. Idcirco quod dicitur, Oĩs ſcientia procedit
ex per ſe notis, intelligendum eſt, immediate uel ꝑ re
ductionem ad altiorem ſcientiam. Hęc Thomas.

¶Hanc reſponſionem ſequitur & aſſignat Richar- Richard'
dus, & addit: Sicut muſica aſſentit prĩcipijs traditis ab
arithmetica, & perſpectiua principijs traditis à geo-
metria: ita theologus aſſentit principijs ſibi traditis à
deo, cui principia huius theologicæ ſcientiæ ſunt ꝑ ſe
nota, quæ ſunt articuli fidei, ex quibus procedit theo
logia in demonſtrationibus ſuis. Hinc Auguſtinus 11.
de Ciuita. dei: De inuiſibilibus, inq̃t, à noſtro ſenſu & Auguſt.
intellectu remotis oportet nos credere his, qui hęc in
illo incorporeo lumine conſtituta didicerunt, ſcilicet
apoſtolis & prophetis, uel manẽtia contuẽtur, ut ſunt
comprehenſores. Nec ex his ſequitur tantum, quod
theologia ſit ſciẽtia ſimpliciter, ſed etiam aliquo mo
do quo ad nos, inquãtum præſuppoſitis per fidẽ hui-
us doctrinę prĩcipijs, certitudinaliter cognoſcere poſ
ſumus neceſſariam cõnexionem concluſionum hui-
us doctrinæ ad ſua principia. Nec tamen tã plene ha
bet rationem ſcientiæ, quo ad nos in uita præſenti de
lege communi, ut perſpectiua ac muſica, de quarum
principijs poſſumus hic certam cognitionem acqui-
rere, inquantum acquirere ualemus certam cogni- Ariſtote.
tionem ſcientiarum illarum quibus ſubalternantur,
& ex quarum principijs procedunt. Nec hoc eſt con-
tra nobilitatem theologiæ, ſed magis pro ea: quoni-
am ratione altitudinis materiæ de qua tractat, noſtrã
naturalem tranſcendit cognitionẽ. Nam quæ ex ſua
natura ſunt maxime ſcibilia, actualia, perfecta & ſe-
parata, ſunt nobis minus ſcibilia: ad quæ ſe habet no
ſter intellectus, ſicut oculus noctuæ ad lumen diurnũ
ſecundum Philoſophum ſecundo metaphyſicæ. Vn-
de Auicenna 6. naturalium: Res ſubtiliſſimas nõ po- Auicenna
teſt aliquando noſter apprehendere intellectus, quia
excedunt eum. Hæc Richardus.

¶Porro Iohannes Scotus, qui uocatur doctor ſub- Scotus.
tilis, de hac quęſtione ſic ſcribit: Aliter eſt loquendum
de theologia in ſe, & de theologia in nobis, & ſimili-
te de quocunq́ꝫ alio habitu: quoniam licet geometria
ſit ſcĩa in ſe, tñ nõ cognoſcenti principia geometriæ,
ſed ea tantum credenti, nõ eſt ſcientia, ſed fides. Vnde
cognitio quæ eſt proportionabilis obiecto ſecũdum
ſe, eſt ſimpliciter ſcientia: & ſic cognitio de obiecto
theologiæ, quæ nata eſt haberi ſecundum ſe, eſt theo-
logia ſimpliciter, ſed theologia noſtra, non eſt niſi ſe-
cũdum capacitatem intellectus nr̃i. Dicendũ ergo, ꝙ
theologia eſt ſcientia. Nam ſicut patet ex definitio-

ne scire, Scientia est certa cognitio de necessarijs, ha
bita per causam euidentiãq; obiecti, & per applica-
tionem causæ ad effectum. Sed ꝙ scientia sit per dis-
cursum & applicationẽ, hoc est imperfectiõis, sicq;
ex præcedenti cognitione dependet. Theologia er
go quantum ad conditiones illas quæ sunt perfecti
onis, uidelicet ꝙ sit cognitio certa & necessaria, & ꝑ
obiectum per se euidens, non per causam efficientẽ
est scientia in intellectu diuino. Theologia aũt bea
torum est uere scientia, etiam quo ad hoc ꝙ est ex
Obiectio. causa efficiẽte, uidelicet deo. Similiter theologia ui
atorum, scientia est & ex discursu habetur. ¶Sed cõ
tra ista arguitur: Quia pars theologiæ est de cõtin-
gentibus, ut ꝙ filius dei est incarnatus, ꝙ deus mun
Dilutio. dum creauit, quæ non uidentur habere scientiã. Re
spondetur, ꝙ nullus intellectus põt intelligere con
tingens ut necessarium, nisi erret. Ideo nihil est dice
re, ꝙ contingentia ut à deo sunt cognita, sint neces-
saria: sed scientia dei est cõtingentis ut contingẽtis.
Ideo aliter est de scientia nostra, & de scientia dei.
Necessitas enim quæ requiritur ad sciẽtiam nostrã,
est necessitas obiecti, nõ habitus: quia q̊d hõ scit ho
die, põt cras obliuisci, q̃uis sit de necessarijs. Necessi
tas aũt sciẽtiæ dei, ẽ necessitas habitus, nõ obiecti, &
ipse certitudinaliter cõtingentia noscit. Hæc Scot⁹.

¶ Cuius dicta in se obscura, ex suoꝝ sequaciũ scri
ptis possent clarius enodari, nisi prolixitas esset ui-
tanda. Breuiter aũt tangendo, sicut unus asserit il-
loꝝ, quædam est theologia in se, & quædã in nobis.
Theologia in se, est cognitio quę nata est haberi de
obiecto theologico, secundum quod obiectũ illud
natum est manifestare se intellectui ꝓportionato.
quẽadmodum uerbi gratia, Deus est obiectum the
ologicũ, & intellect⁹ diuinus est sibi proportiona-
tus: ideo illa notitia q̃ habet̃ de isto obiecto inintel-
lectu diuino, est theologia in se. Illa uero q̃ de eodẽ
obiecto causat̃ in nobis, uocat̃ theologia in nobis.
Præterea aduertendũ quod circa hanc quæstionem
Durand⁹. multa scribit Durandus de sancto Portiano, inter
cætera dicens: In omni disputatione oportet suppo
Nomen theologię tripliciter accipitur. nere, quid designetur per nomen. Ideo antequam
descendatur ad solutionem quęstionis istius, opor-
tet uidere quid importetur nomine theologiæ. Vi-
detur autem theologia secundum nomen suum, tri
1. pliciter accipi. Primo, pro habitu quo cognoscim⁹
ea quæ in sacra doctrina traduntur, & ut in ea tra-
duntur: sicut scire ea quæ in libris continentur phi-
losophorum, uocatur naturalis philosophia. Secun
2. do, pro habitu quo fides & ea quæ in scripturis tra-
duntur, ex quibusdam principijs nobis notioribus
Augustin. declarant̃. sicq; sumit eam Augustinus 14. de trinita
te loquens: Hinc scientiæ illud tantum tribuitur, q̊
fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur &
roboratur, qua scientia multi fideles non pollent,
3. quamuis polleant ipsa fide. Tertio pro habitu
eorum quæ deducuntur ex articulis fidei, & ex di-
ctis scripturæ, sicut conclusiones ex suis principijs.
Si itaq; theologia primo modo accipiatur, non dif-
fert à fide: quoniam quæ in scriptura traduntur, ut
sic, solum autoritate diuina tenentur. Sic autem eis
assentire, solius est fidei. Ideo theologia sic sumpta,
non differt à fide. Hinc quærere, an theologia sic ac
cepta, sit scientia: idẽ est ac si quęreret̃, an fides sit sci
entia. Porro si theologia secundo mõ accipiatur, fi-
des & theologia sunt de eodẽ, nisi ꝙ id quod tradit
fides, sola tradit autoritate, theologia ratione. Ideo
quærere, an theologia sic sumpta, sit scientia: est q̃re
re, utrũ de eodem simul possint haberi fides atq; sci-
entia. Sumendo aũt theologiã tertio mõ, q̃rere an
theologia sit sciẽtia, est q̃rere, utrũ ex articulis fidei
possit aliq̊d demõstratiue cõcludi, q̊d uere sit scitũ.

¶ His ultimis duobus modis, tractat Durandus Dionysi⁹.
hanc quæstionẽ prolixe: & tenet in primis, ꝙ de eo-
dem possunt in hoĩe simul esse fides & scientia, dũ-
modo illud sit scibile & demonstrabile homini uia
tori, aliâs non. Deinde, loquendo de theologia ter-
tio modo sumpta, tenet quod non sit uere nec pro
prie scientia: & in hoc recedit à Thoma, Richardo,
ceterisq; ꝑdictis. Deniq;, positionẽ suã sic probat: Oĩ
scienti potest constare de conclusione scita ꝙ sit ue
ra, & ꝙ impossibile sit aliter se habere: sed de conclu
sione deducta ex principijs tm̃ creditis, non põt cõ-
stare deducenti ꝙ impossibile sit eam aliter se habe
re, neq; ꝙ sit uera. Non enim plus constare põt de
conclusione, q̃ de principijs, cum notitia conclusi-
onum depẽdeat ex notitia principioꝝ. sed de prin-
cipijs tm̃ creditis non põt constare ꝙ sint uera, nec
ꝙ impossibile sit ea aliter se habere. Ille em̃ qui so-
lum assentit alicui dicto propter hoc ꝙ ab alio di-
citur, quantum est ex se, ęqualiter assentiret cuilibet
dicto ab illo, siue ueꝝ esset, siue falsum. Sed huic ar
gumento obijcit Durandus: quia dum dicens, men- Durand⁹.
tiri nõ potest nec falli, tunc credẽs autoritati ipsius
certus est de ueritate dicti ipsius: talis autem est de-
us. Cum ergo autoritate ipsius credamus ueros es-
se articulos fidei, certi sumus de ueritate eorum. Ad
q̊d respondet, ꝙ qñ constat de infallibili ueritate di
centis, cõstat de ueritate dicti: sed ꝙ deus dixerit ar-
ticulum fidei, nõ potest (ut uidetur) constare uiato-
ri. oportet enim ꝙ uel uideret uerbum diuinũ in se,
& sic non esset uiator, sed comprehensor: aut ꝙ au-
diret sonũ in substantia creata formatum, sicut for-
mãtur in aere soni, similes uocibus significatiuis: ta-
lia autem possunt formari à dæmone. Propter q̊d
nullo mõ potest constare euidenter, ꝙ articuli sint
à deo dicti. Esto etiam ꝙ euidens esset deum dixisse
articulos, non tñ ob hoc articuli essent euidentes in
speciali, sed tantũ in generali. Nec forte etiam in ge
nerali talis conclusio esset scita, quia non concludi-
tur per proprium, sed per extraneum medium. Non
ergo ualet illa instantia. ideo patet quod de conclu
sione deducta ex principio tantum credito, non po
test constare deducenti, ꝙ necessaria sit & uera. Nõ
ergo proprie scita. quod concedo. Hæc Durandus.

¶Contra cuius dicta multa obijci queũt. Primo, Dionysi⁹ ɔ Duran.
qm̃ leuitatis uideret̃ credere his, q̃ oẽm rationẽ exce
dunt, omniq; sensui & experientiæ contrariantur,
nisi certitudinaliter nosceremus ꝙ de⁹ uerus sit coꝝ
probator, doctor & testis. Nec deus sub æternæ da
mnatiõis cõminatione requireret à nobis indubita
tam taliũ credulitatẽ, nisi sufficienter & manifeste
oñdisset hoĩbus se taliũ eẽ testẽ atq; autorẽ. Deniq;
nihil tã certũ est, q̃ deũ mentiri nõ posse: idcirco dũ
cõstat deũ esse assertorẽ dicti, certissimũ est illud eẽ
uerissimũ, nec ulla demõstratio certior est. Idcirco Gala. 1.
dixit Apostolus: Licet nos aut angelus de cęlo euã-
gelizet uobis ꝑter id q̊d euãgelizauimus uobis, ana
thema sit. Prętèrea ad hoc ꝙ certe noscamus articu
lũ fidei dictũ eẽ à deo, nequaq̃ oportet ut uel uide-
amus uerbũ diuinũ in se, sicut comprehensores: aut

audiamus ipsum per sonos formatos in aere, quales diabolus facere potest. Potest enim hoc certissime sciri ex illustratione, apparitione & allocutione interna, siue in ui imaginatiua & intellectiua pariter facta, sicut prophetę communiter habuerunt suas reuelationes ministerio angelorum, ut diuinus Dionysius protestatur: uel in sola ui intellectiua absque omni sensibili sono, quemadmodum sanctus Dauid reuelationes suas sortitus est anagogica illustratione, secundum quod 2. Regum fatetur: Spiritus domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam, sicut lux auroræ absque nubibus oriente sole rutilat. Et hoc sancti patres concorditer asserunt. In reuelationibus autem propheticis sancti prophetæ certitudinaliter nouerunt se diuinitus inspiratos & doctos, præsertim cum in Daniele scriptum sit: Intelligentia opus est in uisione. Insuper, spiritussanctus potest mentem humanam sola interiori allocutione seu illustratione plenarie informare, atque de sua supernaturali informatione certificare, absque hoc quod ostendat ei uerbum æternum aut seipsum clare per speciem & absque omni sensibili sono. Imo sic plurimos erudiuit, & sic fit in uisionibus mysticę theologiæ, & in raptu & extasi. Amplius, ueritas dupliciter potest euidenter probari, uidelicet naturali ratione, sicque probantur philosophicę ueritates. Secundo, miraculosa & supernaturali operatione soli deo possibili. Talia autem multa facta sunt tam à Christo quam ab eius discipulis ad declarandum fidei ueritatem, & quod autorem ac testem habeat deum, qui falsitati & errori testimonium & approbationem nullatenus adhibet. Ideo in euangelio ait saluator: Si opera non fecissem in eis, quæ nullus alius fecit, peccatum non haberent. Denique, Dauid tempore ueteris testamenti locutus est deo: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. omnia autem mirabilia illa ad confirmationem Mosaicæ legis peracta, ualent & conferunt ad euangelicę legis corroborationem, cum illorum & nostrorum sit eadem fides. imo Iudæorum finalis relictio, atque translatio miraculorum ueteris testamenti ad ecclesiam Christi per apostolos facta, est certissimum Christianę fidei argumentum: & præter ac ultra miracula in testamento ueteri facta, postmodum in euangelica lege innumerabilia, præclarissima & soli deo possibilia miracula, quasi incomparabiliter frequentius & excellentius in toto orbe terrarum, omnique populo, natione, tribu & lingua, quam olim in lege & solo populo Iudæorum. Unde de prædicatoribus euangelicę legis scriptum est apud Marcum: Illi autem profecti prædicauerunt ubique, domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Hinc ad Hebræos ait Apostolus: Quomodo effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ in nos confirmata est, contestante deo signis & prodigiis & uirtutibus & uariis spiritussancti distributionibus? Cumque dei perfecta sint opera, testificationes eius quibus ostendit fidem & legem Christianam esse à se, perfectę & sufficientes existunt, certitudinaliterque pandentes quod dictum est & prætendunt. Hinc & saluator in euangelio: Opera, inquit, quæ dedit mihi pater ut faciam, testimonium perhibent de me. Itemque, Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. si autem facio, & si mihi non creditis, operibus credite. Hinc Nicodemus peritus in lege, dixit ad Christum: Scimus quia à deo uenisti magister. nemo enim potest hęc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit deus cum eo. Amplius, quis sint innumerabilia Christi & apostolorum sanctorumque cæterorum euangelicæ legis miracula, quorum etiam unumquodque per se efficaciter demonstrauit

[Margin notes, left column: Dionysius martyr. — 2. Reg. 23. — Danie. 10. — Ueritas euidenter probari potest dupliciter — Iohan. 16. — Psalm. 92. — Marc. 16. — Heb. 2. — Deut. 36. — Iohan. 5. — Iohan. 10. — Iohan. 3.]

ueram esse ipsorum doctrinam, quam uerus deus tali prodigio roborauit: tamen dum omnia Christianæ fidei argumenta comportantur, conferuntur & simul considerantur: super certissime probant, euangelicam legem diuinitus promulgatam. Quid enim mirabilius, quam totius mundi conuersio ad tam incomprehensibilem fidem, & euangelicam arduissimam legem, per paucos & simplices Christi discipulos, sine humana potentia, sine magica arte, sine uiolentia? quod item inter tam immanissimas tyrannorum persecutiones fides ista non solum mansit, imo & fortius creuit? Sanctitas quoque perfectorum Christianorum, omnem magicam artem, simulationem & duplicitatem dæmonumque conuentionem uehementissime detestantium, prout nobis certissime constat, ueritatem & sanctitatem fidei legisque euangelicę manifestat, præsertim quoniam illi qui in fide fuerunt constantiores & euangelio obedientiores, copiosius coruscauerunt miraculis non solum in uita, sed & in morte atque post mortem, ita quod non inconuenienter dixit Gregorius: Quomodo uiuunt, ubi uiuunt, qui in tot miraculis uiuunt hic, ubi mortui sunt? Insuper ex lege & prophetis euidenter probatur euangelii ueritas. sunt autem & alia multa, ex quibus istud possem probare, quæ in aliis opusculis plenius introduxi. Ex scriptis quoque Gulielmi Parrhisiensis in libro de fide & legibus, atque ex Summa uirtutum & uitiorum, tractatu de fide. Conformiter ex dictis sancti Thomæ in Summa contra gentiles, lib. primo, ueritas horum potest ostendi. quæ breuitati studens omitto. Preterea, quamuis sathanas in lucis angelum se transfigurat, & sonos in aere ac uerba possit proferre, nihilominus sancti uiri per donum discretionis spirituum, aduertunt & noscunt quando angelus bonus eis apparet & loquitur. Ideo certitudinaliter sciunt quando reuelationes habent à deo, absque hoc quod uideant uerbum æternum clare sicut comprehensores. Insuper, ex eo quod constat articulos fidei esse inspiratos, reuelatos & roboratos à deo, articuli ipsi sunt euidentes, quod à deo testimonium habent, non solum in generali, ut dicit Durandus, sed etiam in speciali, applicando argumentum illud commune, uidelicet quod deus est infallibilis ueritas, ad singulos quosque articulos fidei: quemadmodum ex argumento isto communi, Totum est maius sua parte, non solum probatur in generali, quod pars est minor toto, sed & de singulis partibus id probatur, per applicationem illius principii ad determinatas quasque materias. Hinc secundo capitulo libri sui de trinitate subtiliter atque fideliter scripsit Richardus de sancto Victore: Quoquot ueraciter fideles sumus, nihil certius, nihil constantius tenemus, quam quod fide apprehendimus. Sunt namque patribus cælitus reuelata, & tam multis, tam magnis & tam miris signis & prodigiis confirmata, ut grandis uideatur esse dementiæ, in his uel aliquantulum dubitare. Innumera itaque mirabilia & talia, quæ non nisi diuinitus fieri possunt, in huiusmodi credendis in nobis fidem faciunt, & dubitare non sinunt. Utimur itaque in eorum attestatione seu etiam confirmatione signis pro argumentis, prodigiis pro experimentis. Utinam attenderent Iudæi utinam animaduerterent pagani, cum quanta conscientiæ securitate ad diuinum iudicium poterimus accedere. Nonne cum omni fiducia dicere deo poterimus: Domine, si error est, à te ipso sumus decepti. Nam ista in nobis tantis signis & prodigiis confirmata sunt, & talibus quę non nisi per te fieri possunt, quæ & à uiris summæ sanctitatis nobis sunt tradita, & cum summa atque authentica attestatione

[Margin notes, right column: Ueram esse Christianę fidei doctrinam, multa argumenta non reiicienda testantur. — Gregorius. — Gulielmus Parrhisi. — 2. Cor. 11. — Soluuntur argumenta Durandi. — Richardus.]

Marc.16. probata, teipso cooperante & sermonem confirmā te sequentibus signis. Hæc Richardus. ¶ At uero ꝙ Durandus affirmat, theologiam primo modo acceptam, puta pro habitu quo cognoscuntur ea quę in sacra scriptura traduntur, secundum quod in ea traduntur, non differre à fide, uidetur erroneum: quū multi idiotæ & illiterati habeant fidem etiam illuminatam & feruidam, qui tamen scripturarum nō habent cognitionem, nec legere sciunt, nec cognoscunt contenta in eis, nisi forte imperfecte & in cōmuni, quantum ad credenda & pręcepta. ¶ Amplius, scientia eorum quæ in scripturis dicuntur, pōt esse habitus acquisitus, & communiter ita est in credētibus. Fides antem est habitus infusus, imo infidelis potest cognoscere quæ in scripturis tradunī, secundum quod ibi tradūtur, sicut Porphyrius, Auicēna & multi hęretici, sicut & nos cognoscimus contēta in Alchorano, & tamen tales non habent fidem. Itē scripturas cognoscere, & eis assentire ex uoluntate, quod (secundū Augustinum) spectat ad fidem, sunt actus distincti: ideo ad diuersos habitus pertinere uidentur. Amplius, theologia secundo modo accepta pro habitu, quo fides & ea quæ fidei sunt, declarantur, persuadentur ac defenduntur, non uidetur à theologia secūdo modo sumpta, differre. Nulla eī scientia tam apta & fortis est ad declarandū, persuadendū ac defensandum credenda, sicut ipsa diuina scriptura seu sacra doctrina, in qua fidei argumenta plene ac profundissime continentur. Et quanto quis scripturas utriusꝗ testamēti subtilius clariusꝗ intelligit, tanto (cęteris paribus) ad credendoꝝ elucidationem, probationem, defensionem est magis idoneus. Philosophicę quoꝗ ueritates partim explicitè & formaliter, partim implicitè ac uirtualiter in scripturis sanctis contentæ sunt. Hinc in ꝓlogo expositionis Isaię ait Hieronymus: Vniuersa dñi sacramenta continet præsens scriptura, uidelicet Isaię uolumen. Quid loquar de physica, ethica, theorica? Quicquid sanctarum est scripturarum, quicquid potest humana lingua proferre & mortalium sensus accipere, isto uolumine continetur. Si hoc de solo libro Isaiæ uere dixit Hieronymus, quanto magis de tota simul scriptura dici id pōt? Sed & una pars scripturæ declaratur per aliam, sicut de hac re Bonauentura & Richardus de Mediauilla, scribūt diffusius. Similiter theologia tertio modo sumpta, cū theologia prædictis modis accepta, coincidere uel in toto aut pro maxima parte uidetur.

Porphyri9 Auicenna Alchoranus Machometi ꝗ fidi liber.

Hierony.

Durand9. ¶ Deinde scribit Durandus: Idcirco est alia opinio, quæ hoc concedit, uidelicet ꝙ principia scientię oportet non solum credita, sed etiam euidentia eē, & tamen tenet eandem conclusionē, scilicet ꝙ theologia sit proprie scientia. Dicit nanꝗ ꝙ articuli fidei, ex quibus tanquam ex principijs procedit theologia, sunt uerè intellecti non in lumine fidei, qa in illo solum sunt crediti, sed in quodā lumine medio inter lumen fidei & lumen glorię: Sicꝗ conclusiones ex articulis sic intellectis deductæ, uere sint scitę. Dicit enim Augustinus super illud, Erat lux uera: Aliud est lumen ad credendum, aliud ad intelligēdum. Et rursus ibidem: Lux, inquit, increata illuminat hominem duplici lumine. paruulos quidē, id est, imperfectos lumine fidei, quo nutriuntur ut lacte: maiores uero lumine sapientię, quo ut solido cibo uescuntur. Quod habebat Apostolus: Sapientiā inquiens, loquimur inter perfectos. Insuper ꝓbat hoc ratione. Deus enim multo minus deficit in necessarijs q̄ natura. sed necessarium est defendere fidem cōtra hęreticoꝝ infideliumꝗ errores, ergo de9 prouidit ecclesiæ ita, ꝙ semper sunt in ea qui fidem defendere ualeant. quod fieri neqt per solum fidei lumē, qua simpliciter credimus: ergo requiritur clarius lumen in uiatoribus, quo illuminati maiores possint fidē defendere. Præterea ꝙ in tali lumine articuli esse ualeant intellecti, apparet per illud Isaię: Si non credideritis, non intelligetis. atꝗ ex eo quod in 2. ad Volusianū epistola loquiī Augustinus: Ego catholicam fidē profiteor, & per illam ad certā scientiam me uentuꝝ pręsumo. Dicunt etiam isti ꝙ duplex est euidentia, utputa uisionis & intelligentiæ. Euidentia uisionis est, qñ res nudè & immediate cognoscitur seu uidetur. Euidentia intelligentiæ est, qñ res non præsens ꝑ distinctā rōnem suā agnoscit. Primam euidentiam habet rusticus de eclipsi quam uidet, secundā astrologus de eclipsi quā non uidet: Hancꝗ secūdam euidentiam dicunt sufficere ad scientiam absꝗ prima, nec tollere fidem.

Joha.1.

Lux increata illuminat hoiem dupliciter

1.Cor.1.

Isaie.7.iuxta lxx.

Augustin.

Duplex ē euidentia.

¶ Sed hanc quoꝗ positionem reprobat Durandus, quia (ut ait) fictitiū esse uidetur ponere tale lumen: quia aut infunditur omnibus æqualiter studētib9 in theologia, & qui sunt æqualis ingenij: aut nō, sed solum quibusdam. Primum nō uidetur, quia nō omnes tales percipiunt in se talem euidentiam credendorū. Irrationabile quoꝗ est dicere, quod infunditur non omnibus talibus, sed solum quibusdam, cum sint æqualiter ad illud dispositi. Porro ꝙ dicūt lumen illud non tollere fidem, improbatur: quia secundum eos obscuritas & ineuidentia est de ratiōe fidei, non ergo stare potest fides cū huiusmodi euidentia intelligentiæ. Contraria quoꝗ in nullo gradu quantumcunꝗ remisso, cōpatiunī se inuicem.

Dionysi9 refellit opinionē Durandi.

¶ Has obiectiones & alias quasdā prosequiī iste Durādus prolixe, cuius opinio uideī absurda & dictis sanctorum cōtraria. est enim cōis sanctoꝝ, imo & scholasticoꝝ doctoꝝ doctrina, ꝙ quicunꝗ habet gratiā gratumfacientē & charitatem, habet & septē dona ₰m aliquē gradū. Et quanto plus crescit atꝗ perficitur in charitate, tanto & in donis. Horum autem donorum, unum est donum intellectus, quo ea quæ fidei sunt, aliquo modo penetrantur, perspiciuntur & intelliguntur per hoc, ꝙ rationes aliquæ fidei agnoscuntur. Hinc sicut uiri heroici in charitate perfecti, per donū sapientiæ quod habent secundū gradū perfectū, sunt quasi cōsiliarij & secretarij dei, & familiares eius amici, à quo assidue illustrantur, stantes in contactu quodam solis sapientię increatæ, qui & per gustum internum supernaturalē & copiosum sciunt & sapiūt diuina credenda, & bene ac certe iudicant de eisdem per conformitatem & cōnaturalitatē affectus sui ad illa: ita per donum intellectus quo decorātur ₰m gradum pfectū, clarissime, certissime ac subtilissime intelligunt ea q̄ fidei sunt, & nexū ac ordinē credendoꝝ, ac supernaturalē rōnabilitatem catholicæ ueritatis: habentꝗ fidem cū rationibus credendorum & purificatæ mentis intelligentia, prout Alexander & Antisiodorensis in Sūma sua, & Gulielmus Parrhisiensis ac alij contestātur, ita ꝙ nihil uidetur eis tā ueꝝ, tam rationabile, tam consonum sibijpsi, ut assertio fidei & quod tradunt articuli. Et communiter tales sunt omnes, q

Isai.11.

mysticam theologiam assidue experiuntur. Hinc il luminatio ista non datur solis aut omnibus in theo logia studentibus, seu æque ingeniosis, sed eis qui in puritate cordis & charitate magis proficiunt. Deni que ad istam intelligentiã & euidẽtiam credendorũ hortaĩ fideles, presertim maiores, beatissimus prin-

1. Petri. 3. ceps apostolici chori, in prima sua loquens canonica: Parati semper ad satisfactionẽ omĩ poscenti uos

Leo rationẽ de ea, quę in uobis est, fide & spe. Vnde & sanctus Leo papa dixit in homilia: Non ambigim⁹ cordibus uestris ita radium resplenduisse diuinũ, ut quod mentibus uestris fide est insitum, sit etiã intel ligentia comprehensum. Itemq̃, Non solum, inqt, credatis, sed & sapienter intelligatis, atq̃ intelligentẽ

Aegidius qdã Minorita. noscatis. Horũ unus fuit sanctus frater Aegidius, qui noluit dicere, Credo in deũ, sed scio deum. Et maxi

Francisc⁹ me Seraphicus ille Franciscus.

Richard⁹ ¶ Hinc demũ Richardus de sctõ Victore, in pro logo de trinitate disseruit: Sicut in fide totius boni est inchoatio, sic in cognitione totius est boni consummatio atq̃ perfectio. Feramur ergo ad perfecti onẽ, & quibus possumus, ꝓfectuũ gradibus properemus ad fidei cognitionẽ. Satagam⁹ ut possumus, ut intelligamus q̃d credimus. Insuper, de lumine p̃dicto inter lumẽ fidei & lumẽ gloriæ medio, subtili ter iuxta sublimẽ experientiã suã, exponit sctũs Ber

Iob. 37. nardus illud Iob: In manibus deus abscõdit lucẽ, & p̃cipit ei ut rursus adueniat: annũciat de ea amico, q̃ possessio eius sit & ad eã possit ascẽdere. Quo cir

Bernard⁹ ca scribit Bernardus: Electis etẽm & dilectis aliqñ lumẽ quoddã uultus dei oñdit, sicut lumẽ clausum in manib⁹, q̃d latet & patet ad arbitriũ tenẽtis, ut in hoc q̃d in transcursu uidere pmittitur, inardescat ad possessionẽ plenã luminis sempiterni. Cui ut aliqte nus innotescat id q̃d ei deest, interdũ quasi pransiẽs gr̃a præstringit sensum amãtis, & eripit eũ sibi, & ra pit in diem, qui est à tumultu rerũ ad gaudia silentij. Hęc Bernardus. In hoc lumine ueritates fidei euidẽ

Durandi rationes soluuntur ter & prorsus indubitãter cernunĩ. Pręterea q̃d ait Durandus, cõtraria simul esse nõ posse ſm gradum quantũcunq̃ remissum, uidet autoritati, rõni & ex- periẽtię obuiare. Ait nãq̃ Philosophus: Vnũquodq̃ tanto plus tale est, quãto impmixtius suo cõtrario.

Cõtraria sunt in eo scũm gradũ remissum. A distanti q̃q̃ in distãs nõ pertingiĩ, nisi p mediũ: & dũ ab extremo cõtrario in extremũ contrariũ tẽditur, fit reductio quędã in medium, ut à calidissimo in frigidissimum, ſm naturalem processum: q̃uis in inferno eatur & perueniatur à calore nimio ad aq̃s

Iob. 14. niuium, sine tẽperamento & medio tali, ut sup Apo calypsim & Iob tangit Albertus. Experimur q̃q̃ dũ uehemenĩ frigentes accedimus ignẽ, q̃ frigus in no bis paulatim remittiĩ, & calor successiue inducitur: sicq̃ calor & frigus in eodem sunt simul ſm aliquẽ gradũ, queadmodũ caligo & lux in aurora. Deinde q̃q̃ obijcit Durandus, fidẽ non hr̃e rõnem cogentẽ, alioquin meritũ fidei tolleretur: soluiĩ, rñdendo q̃ non habet rationẽ demonstratiuã qua ueritas ipsa comprehendaĩ, potest tñ habere certitudinẽ qua sci atur esse à deo. alioquin beatissima uirgo Maria, q̃ certissime nouit se concepisse filiũ dei: & apostoli, q̃ indubitantissime agnouerunt se recepisse spiritum sanctũ & instructos ab ipso: atq̃ prophetę, qui certe sciebant se diuinitus inspiratos, meritũ fidei amisis-

T. Aqinas art. 10. sent. Quocirca sciendum, quia (ut ait Thomas in Se cunda Secundæ quæstione secunda) ratio humana

seu argumentatio, dupliciter se põt habere ad id q̃d fides proponit. Primo antecedenĩ, ita q̃ hõ sine tali Ratio hũana se hʒad fidẽ dupliciter.
rõne non crederet, & sic ratio minuit meritũ fidei. Secũdo cõsequenĩ, sic q̃ hõ crederet ꝓpter dei auto ritatẽ, etiã rõne cessante: tñ amore ueritatis plenius cognoscẽdę q̃rit fidei argumenta. Cætera q̃ Duran dus scribit in hac q̃stione, ut q̃ fides habitualiĩ manet in patria, & cõsimilia q̃dã, ꝑtranseo: q̃a & alibi opportunius habẽt tractari.

¶ Amplius, positioni, qua Thomas & Richardus Aegidius Romanus
dicũt theologiã eẽ scientiam, cõcordat Aegidius: q̃ soluendo quandã instantiã, ait: Sciẽtia ista demon- strat non ut geometria, sed ut pspectiua, suppositis s. articulis fidei: q̃ (ut dictũ ẽ) p se noti sunt in scia al- tiori, utpote beatorũ. & qm̃ etiam artes q̃ sic proce- dũt, scię dici possunt, theologia quoq̃ scientia diciĩ.

¶ Nunc soluẽdæ sunt rõnes ante oppositũ. Et di Solutio obiectionũ
cendũ ad primam, q̃ sapiẽtia & scia stricte & ꝓprie sumptæ, sunt habitus intellectuales diuersi. Sic eñ sapiẽtia est notitia diuinorũ, scia humanorũ. Extẽsc Sapia et scia qñq̃ coincidũt.
uero accepte, coincidũt, & unũ pro alio frequẽter ac cipiĩ. & sicut philosophia, sic suo mõ theologia uo- caĩ rerũ diuinarũ & hũanarũ cognitio. Hinc 13. de tri nitate loquiĩ August. Nec ista duo, uicz sapientiã & sciam, ita accipimus, q̃si nõ liceat notitiã q̃ est de di- Augustin.
uinis, nominari sciam: nec eã q̃ est de hũanis, uocari sapiẽtiã. tñ cũ dicat Apl̃s, Alij p spm̃ datur sermo sa piẽtię, alij sermo scię, ideo ꝓprie loquẽdo distinguũ 1. Cor. 12.
tur. ¶ Ad secũdã Alexãder & Richardus rñdẽt, q̃ de 2.
particularib⁹ gestis actibusq̃ humanis fit mẽtio in scripturĩ, nõ ut singularia sunt, sed ꝓut significatiua sunt mysteriorũ, & informatiua actuũ hũanorũ: sicut fit sermo de occisione Abel, q̃a fuit figura passionis Chr̃i & martyrũ: & de factis Abrae, Iacob, Dauid, at Gene. 4.
que similiũ. Tractat q̃q̃ de talib⁹ sacra scriptura, in- quantũ in eis relucet ꝓuidẽtia, mĩa, iustitia, oĩpotẽ tia dei. Põt etiã dici, q̃ singularia inquantũ iã facta & p̃terita, habẽt quandã necessitatẽ & certã notitiã.

¶ Ad tertiã rñdeĩ, q̃ scia hũana directe & ꝓprie est 3.
uniuersaliũ, sed uniuersale ẽ q̃druplex. Primũ in p̃di Quadruplex uniuersale.
cando, ut hõ. Scdm in exẽplãdo, ut forma sotularĩ. Tertiũ in significãdo, ut Iacob cõtrahẽs cũ Rache- Gene. 29.
le ac Lia, significat quẽlibet iustũ se occupãtẽ in ui- ta cõtẽplatiua & actiua. Quartũ in causando, ut de⁹ ẽ uniuersalis causa creatiõis, Chr̃s uniuersalis ẽ cau sa reparatiõis. Et de q̃libet horũ uniuersaliũ agiĩ in scripturĩ. ¶ Ad quartã dicẽdũ, q̃ scriptura ꝓcedit ex 4.
principijs in altiori scia p se notis, sicut expositũ est.

¶ Ad q̃ntã rñdeĩ, q̃ ea de q̃b⁹ tractat scriptura, & eti 5.
am ipsemet de⁹, sunt scibilia q̃ ad q̃d est, uel quãtum ad q̃a ẽ, seu quantũ in hac uita possibile ẽ, aut ex sua natura aut intellectui ꝓportionato. ¶ Ad sextã, q̃ 6.
maior est certitudo principiorũ uel simplicit seu ex sua natura uel in altiori scia, q̃ cõclusionũ. ¶ Ad se- 7.
ptimã, q̃ August. loquiĩ de intelligere, ꝓut intelle- ctus dr̃ uniuersaliũ, sensus uero particulariũ. Singu laria aũt p̃terita, aliq̃ mõ sunt uniuersalia & necessi- tatẽ quãdã habẽtia, sicut iã dictũ est. ¶ Ad octauã, q̃ 8.
de eodem põt haberi fides atq̃ scia, ſm diuersa q̃ ei cõueniũt: sicut de deo sciĩ q̃ sit un⁹, & crediĩ q̃ sit tri nus. sicq̃ opinabile, scibile, & credibile, nõ sp distin guunĩ materialiter siue realiĩ, sed qñq̃ formaliĩ tñ. 9.

¶ Ad nonã iã patuit, q̃ principia huius sciæ s. articu li fidei, reducunĩ ad principia p se nota mentib⁹ be 10.
atorũ. ¶ Ad decimã, q̃ sacra scriptura dr̃ lex, uel q̃a

continet leges diuinas, uel quoniam partim tractat de credendis & cognoscendis, partim de agendis. Lex quoq; interdum accipitur pro iure, quod quandoq; pro scientia iuris sumitur. Vnde Celsus iurisperitus: Ius, inquit, est ars boni & æqui. Celsus.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, an theologia sit sciẽtia speculatiua an potius practica. ¶ Videtur q; sit speculatiua. ¶ Primo, quia Boethius libro de trinitate, sciẽtiam speculatiuam diuidit in naturalem, mathematicam & theologicam. ¶ Secundo, per illud Iohannis ultimo, Hæc scripta sunt ut credatis. Credere autem est speculari, iuxta illud Apostoli: Videmus nunc per speculum in ænigmate, per fidẽ enim ambulamus. ¶ Tertio, quia finis huius scientiæ est cognoscere: in præsenti quidem, per fidem illuminatam & sapientiæ donum: in futuro, facie ad faciem, iuxta illud Iohannis: Scimus quoniam filius dei uenit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus deum uerum. ¶ Quarto, scientia illa non est practica, cuius obiectum est necessarium, inuariabile & æternum: & tale est sciẽtiæ huius obiectum, uidelicet deus. Practica nanque scientia est de operabilibus per nos, cum finis eius sit πρᾶξις, id est, actio seu operatio per nos fienda uel facta, ut patet de ethica. ¶ Quinto, habitus principiorum & conclusionum, eiusdem sunt rationis, & ad eandem differentiam pertinent. Sed habitus principiorum scientiæ huius est speculatiuus, scilicet fides, quæ ordinatur ad cognitionem directe, & concernit diuina. ¶ Sexto, scientia ista est nobilissima, & maxime gratia sui, nõ ordinata ad aliud: scĩa uero practica nõ ẽ grã sui, dicẽte Philosopho primo Metaphysicæ: Speculatiua est gratia sui, practica gratia usus. ¶ Septimo, Philosophus probat & tenet methaphysicam esse speculatiuam, sed theologia est nobilior illa, & de maxime speculabilibus atq; præcipue de his, de quibus metaphysica in suo supremo, puta de deo & substantijs separatis. ¶ Octauo, quamuis scientia ista sit etiam de quibusdam operabilibus per nos, & rebus moralibus actibusq; humanis, hoc tamen non est nisi per respectum & ordinem ad diuina & ad ultimum finem, qui est cognitio clara per speciem, iuxta illud Iohannis: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te uerum deum. Denominatio autem à fine & ultimo principali est accipienda.

Margin: 1 Boethius. 2 Iohan. 21. 1. Cor. 13. 3 1. Iohã. 5. 4 5 6 Aristot. 7 8 Iohã. 17.

¶ In contrarium arguitur, primo per illud Apostoli: Finis præcepti est charitas. & rursus, Finis legis est dilectio. Et itẽ, In his duobus pceptis (uidelicet ut deus & proximus diligatur) tota lex pendet & prophetæ. Sicq; finis huius scientiæ, est dilectio actualis, non ipsa cognitio. ergo est practica, cum iuxta Philosophum primo Metaphysicæ, Finis speculatiuæ sit ueritas, practicæ actio. ¶ Secundo, theologia pro maxima sui parte est recitatiua actuum humanorum, morum informatiua, directiuaq; actionum, utpote de præceptis, cõsilijs & doctrinis moralibus. & tam fides quàm omnis scientia scripturarum, sine charitate uirtuosaq; conuersatione uocatur informis, reputatur inutilis, imo maioris dãnationis occasio. Totum ergo in ea ordinaĩ ad actus, sine quibus nec ultimus finis ualet acquiri.

Margin: In opposi tum. 1. Tim. 1. Rom. 10. Matt. 22. Theologicæ scientiæ finis ẽ charitas.

¶ Ad hanc quæstionem respondet Aegidius: Nõ est inconueniens eiusdem rei esse diuersos & plures fines, dum unus ordinatur ad alium, & omnes fines inferiores, ad unum supremum, in cuius uirtute alij manent, & ille per se intenditur: quemadmodum in agentibus secunda agentia mouent in uirtute primi agentis, & quia uidemus in scripturis plures & diuersos fines intendi, uidelicet operationem boni, quoniam tractat de moribus: speculationem ueri, cum tractat de multis speculabilibus: & dilectionem, sicut probatum est: & quia dilectio dei in ea ubique principaliterq; intenditur, iuxta illud Augustini: Si non uacat omnes sacras paginas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia scripturarum abdita aperire aut penetrare, tene charitatem in qua pendent omnia. Ita tenebis quod in scripturis didicisti, tenebis quoque quod in ea non didicisti. Itaque tenet quod patet & quod latet in diuinis sermonibus, qui tenet charitatem in moribus. Hinc scientia ista à charitate proprie dicitur affectiua, non proprie speculatiua aut practica: qa à fine dignum est omnia denominari, ut dicitur secundo de anima: & ab eo quod potissime finis est, debet res potissime appellari. Charitas autem est in affectu & uoluntate, intellectus uero diuiditur secundum speculatiuum & practicum. Hęc Aegidius in Scripto Primi prima distinctione.

Margin: Responsio Aegidij Romani. Augustin.

¶ Quibus consonat Alexander, dicendo: Est scientia perficiens cognitionem secũdum ueritatem, est etiam mouens affectionem ad bonitatem. Prima est ut cognitio secundum uisum, ideo dici debet scientia absolute. Secunda est ut cognitio secundum gustum, idcirco dicenda est sapientia à sapore affectionis. in Ecclesiastico, Sapientia enim doctrinæ secundum nomen est eius. Theologia ergo quę perficit animam secundum affectionem, mouendo ad bonum secundum principia amoris & timoris, proprie est sapientia. Prima uero philosophia seu metaphysica, quæ est theologia philosophorum, perficiens cognitionem secundum uiam artis & ratiocinationis, minus proprie sapientia nũcupatur. Cæterę scientiæ quæ sunt de causis consequentibus & causatis, scientiæ, non sapientiæ sunt uocandæ. Hinc denuo: Omnes inquit, aliæ scientiæ tradũtur secundum ordinem ratiocinationis à principijs ad conclusiones, quibus doceatur intellectus, non moueatur affectus. Sed sacra scriptura traditur secundum ordinem informationis practicæ principiorũ ad operatiões, ut moueatur affectus secundũ amorem & timorem ex fide iustitię & misericordiæ dei. Vnde in Deuteronomio dicitur: Diliges dominum deum tuum. Et infra, Dominum deum tuum timebis. Hinc theologia non non est sicut scientiæ cæterę, nec eis cõnumeratur, ut alicui parti philosophię supponatur. Hæc idem.

Margin: Alexand. Eccl. 6 Deut. 6. Deute. 8.

¶ His quoque concordat quod ait Albertus, q̃d quære in fine huius quæsiti.

Margin: Albertus.

¶ Verum contra hæc scribit Durandus: Dicunt aliqui q; theologia non sit speculatiua nec practica, sed affectiua, quia finis eius est amor: & si affectiua, nõ est speculatiua nec practica, quia speculatiuum & practicum spectant ad intellectum. Deinde probat Durandus, q; oporteat theologiam dici speculatiuam uel practicam, cum omnis scientia sit speculatiua aut practica: & etiam, quia theologia est scientia, ergo est in intellectu: idcirco nõ sequitur, si est

Margin: Opinio Durandi pinductis contraria.

affectiua, ꝙ non sit intellectiua seu speculatiua aut practica. Hæc Durandus.

Dionysi⁹

¶ Verum ad hæc uerba Durandi dicendum, ꝙ nec Alexander, neq; Aegidius negat theologiã aliquo modo speculatiuam aut practicam dici posse: sed ꝙ improprie dicitur talis, magisq; proprie affectiua. & iuxta hoc dici posset, ꝙ distinctio illa Philosophi, distinguentis scientiã in speculatiuã & practicam, proprie competit scientijs naturalibus acq̃sitis, quæ tñ & theologiæ quodãmodo cõpetit. Ait quippe Aegidius: Si quæreret̃, utrum theologia sit magis speculatiua q̃ practica: respondendũ ꝙ magis sit speculatiua, quoniam uisio diuina magis principaliter concernit beatitudinem, ad quam ordinatur omnis nostra cognitio: & potissime sacra pagina, quàm operatio. Ergo speculatiua, quantum ad proximum finem: sed principalius, affectiua. & sicut est de maxime speculabilibus, ita de maxime amabilibus. Imo secundum quod concessa est uitæ præsenti, magis pertingit ac pertinet ad amorem, quàm ad cognitionem, prout super angelicam hierarchiam loquitur Hugo: Dilectio supereminet scientiæ, & maior est quàm intelligentia. Hęc Aegidius.

Aegidius Romanus

Theologia apti⁹ nominat̃ affectiua.

Hugo.

Durand⁹.

¶ Insuper dicit Durandus, ꝙ theologia sumpta pro habitu, quo fides & ea quę fidei sunt, persuadẽtur, declarantur ac defenduntur, sit absolute speculatiua: quoniam sistit in cognitione, nec eius obiectum, uidelicet deus, est à nobis agibile neque factibile.

Positio Thomę de eodẽ .1. p. q.1. art.4.

¶ Præterea Thomas in prima parte, quæstione prima: Sacra, inquit, doctrina cum sit principalius de deo atq; æternis, quàm de actibus hũanis & operabilibus, potius dicenda est speculatiua quàm practica: quamuis quodammodo practica sit, in quantum agit de agendis ac moribus. & in hoc concordat Aegidius.

Responsio Richardi.

¶ Porro Richardus circa hæc scribit: Scientia hęc quãuis aliquo modo possit dici speculatiua, inquantum est de subiecto non operabili per nos, scilicet deo: & etiam practica, inquantum multa tractantur in ea de operabilibus per nos: dico tamen quòd principalius est practica, extendendo praxim non solum ad operationem exteriorem, sed etiam ad operationem uoluntatis interiorem. Scientia enim non debet dici speculatiua simpliciter, quia est de rebus non operabilibus per nos tantum: nec scientia practica simpliciter, quia est de rebus operabilibus per nos tantum. hoc enim non faceret scientiam speculatiuam aut practicam, nisi secundum qd. sed ideo dicitur sciẽtia simpliciter speculatiua, quoniam est eorum quæ non sunt opera nostra, nec nostræ dispositiones: & hoc propter scire, non propter operari. Hinc Auicenna primo Metaphysicæ suæ ait: Speculatiuæ sunt illæ, in quibus quærit uirtus animæ speculatiua perfici per acquisitionem intelligentiæ in effectu per adeptionem scientiæ imaginatiuæ & creditiuæ de rebus quæ non sunt nostra opera nec nostræ dispositiones. In his ergo finis, certitudo scientiæ uel opinionis. Et scientia simpliciter practica, est eorum quæ sunt nostra opera uel nostræ dispositiones, & hoc propter operationem. Vnde Auicenna primo metaphysicæ suæ iterum dicit: Practicæ sunt illę, in quibus primum quærit perfici uirtus animæ speculatiua per adeptionem scientiæ imaginatiuæ & creditiuæ de rebus quę sunt opera nostra, ad hoc ut secundario proueniat perfectio uirtutis practicæ in moribus. Sic ergo duo considerantur in scientia pure speculatiua, uidelicet materia & finis, & similiter in scientia pure practica. Nũc autem sic est, quod quamuis scriptura principalius tractet de rebus nõ operabilibus per nos, quàm de operabilibus per nos: tamen quia tam de illis quàm de istis principalius tractat propter operationem, extendendo nomen operationis ad actum uoluntatis interiorem, q̃ propter cognitionem: ideo omnibus computatꝪ, magis debet dici practica quàm speculatiua. Non enim finis accidentalis, quem constituit intentio operantis, sed finis essentialis, quem principalius respicit scientia ex parte sua, magis est considerandus ad iudicandum scientiam speculatiuam uel practicam, quàm materia. Vnde philosophus speculatiuam à practica distinguit penes finem, dicens quòd theologicæ seu speculatiuę finis, est ueritas: practicæ, opus. Quod autem doctrina scripturæ magis sit propter operationem, q̃ propter cognitionem, patet & per ea quæ in ea tractãtur, & ex modo tractandi. Nam ea quæ ibi tractantur, magis nata sunt inflammare affectum, quàm illuminare intellectum, quamuis agãt utrunq;: quoniam quę in ea tractantur principaliter de deo, sunt maxime amabilia. Modus quoque procedendi est ut plurimum exhortatiuus: quia ut plurimum procedit uel præcipiendo, uel prohibendo, uel comminando, uel promissionibus alliciendo. Hæc Richardus.

Scientię cur dicat̃ speculatiuę aut practicę.

Auicẽna.

Aristotel.

Bonauent.

¶ Præterea secundum Bonauenturam, scientia ista habet se medio modo inter scientias purè speculatiuas pureq; practicas. Nam ait: Perfectibile à scientia, est intellectus noster, quem contingit tripliciter considerari. Primo in se: secundo, prout extenditur ad affectum: tertio prout extenditur ad opus. Extenditur autem intellectus per modum dictantis & regulantis. Et secundum triplicem statũ, quia errare potest, habet triplicem habitum ductiuum seu directiuum: quia secundum primam considerationem est pure speculatiuus, & perficitur ab habitu, qui est contemplationis gratia, atque uocatur scientia speculatiua. Considerando autem intellectum, ut natum extendi ad opus, perficitur ab habitu, qui est ut boni fiamus, qui est scientia practica seu moralis. Si uero consideretur ut natus extendi ad affectum, sic perficitur ab habitu medio inter pure speculatiuum & practicum, qui utrunq; complectitur, & hic habitus nominatur sapientia, quæ dicit cognitionem & affectum. idcirco est contemplationis gratia, & ut boni fiamus: principaliter tñ, ut boni fiamus. & talis est scientia tradita in hoc libro Sententiarum. Hæc Bonauentura.

Intellect⁹ considerari põt tripliciter.

Tarãtasi⁹

¶ Idem Petrus, & addit: Hæc scientia est de ultimo fine omniũ sciẽtiarum, quo solo perficitur tota anima intellectiua, in quo aliarꝫ scientiarꝫ fines cõtinent. In ipso enim (ut dicit Plato, & recitat Augustinus libro de ciuitate dei) est ratio intelligendi,

Plato. August.

Hieronym. & causa subsistendi, & ordo uiuendi. Vnde (ut ait Hieronymus ad Marcellā) sicut philosophi solēt disputationes suas in physicā, ethicam, logicāq; partiri: sic diuina eloquia aliquādo agunt de natura, ut in Genesi: quādoq; de moribus, ut in Prouerbijs: interdum de logica, pro qua theologicū sibi uendicant terminū, ut in Euāgelijs. In deo nāq; est prima potestas, quæ est principium & finis omnis motus naturalis: & prima ueritas, quæ est terminus omis speculationis: primaq; bonitas, quæ est finis & principium mouens omnis actionis. Hæc Petrus. Quorum, uidelicet Bonauenturę & Petri, positio concordat Richardo.

Opinio. Scoti q̃d theologia est practica. ¶Insuper de hac re scribit Scot⁹, q; theologia est habitus simpliciter practicus. Consideratio enim practica, est consideratio naturaliter prior praxi, secundum quā nata est praxis recta elici. Vñ dicit sexto Ethicor: Finis practicæ est ueritas conformiter se habens appetitui recto. Practica ergo consideratio duas habet conditiones. Practicę considerationis duę sunt cōditiones. Vna est conformitas ad praxim, & hanc habet ab obiecto quod directe apprehendit: & habet rationem prioritatis, quam habet ab intellectu. Ideo intellectus cōprehendens obiectum secundum regulas, ex quibus potest causari praxis per motionem uoluntatis, est practicus: sed intellectus perfectus habitu theologiæ apprehendentis deum ut amandum, & secūdum regulas ex quibus potest elici praxis, est huiusmodi: ergo theologia est habitus practicus. Fides quoq; est habitus practicus, & credere est actus practicus, & uisio ei succedens est practica: quia nata est esse cōformis praxi, & naturaliter eam præcedit. Hæc Scot⁹. Cuius dicta in hac parte à multorum doctrinis dissentiunt. ¶Insuper circa hæc q̃rit hic doctor, An scientia dicatur speculatiua & practica ex fine. Ad quod respōdet, Cognitio practica extenditur ad praxim, quia cognitio stās solum in intellectu, est speculatiua. Praxis etiam est actus alterius potentiæ, q̃ ipsius intellectus: quia cognitio practica extēditur ad illud, puta ad praxim, & non in semetipsam. Est quoq; posterior naturaliter intellectione. oportet enim q; ordinem habeat ad actum intellectus. Nata est etiam elici cōformiter intellectis recte, ad hoc q; praxis sit recta. Vnde sexto Ethicor dicitur, q; intellectus & appetitus sint recti, oportet ad hoc q; electio sit recta. (6. Ethico.) Similiter Augustinus uult q; intellectus comprehendat res & actus aliarum potētiarum, & iudicet de actibus earum. (August.) Ex quibus sequit, q; nihil aliud est praxis formaliter, nisi act⁹ uoluntatꝫ imperatus uel elicitus: quoniā nullus actus sequitur actum intellectus, qui conformiter elicitur, nisi actus uoluntatis, quādo omnes aliarum actus potētiarum possunt præcedere actum intellectus, sed nō actus uoluntatis. Ex quo ulterius sequitur, cum actus imperatus nō habeat rationem praxis, nisi quia actus elicitus habet qui eum præcedit: sequitur q; actus uoluntatis elicitus, sit primo praxis: & si forma & ratio praxis est primo in actu uoluntatis, oēs alij non erunt praxis, nisi rōne actus uoluntatis. Hinc dicendum, q; habitus dicitur practicus uel speculatiuus ab obiecto: quia non est alia causa prior habitu, nisi intellectus & obiectum. Sed ab intellectu non potest dici practicus, quia intellectus de se non est practicus uel speculatiuus, nec ex fine: quia intellectus potest considerare obiectum habitus practici, non propter finē practicum: & sic intellectus posset habere actum practicum, & nō esse practicus. Dico ergo, q; ab eodem intellectus & actus & habitus dicuntur practici, scilicet ab obiecto. Hæc Scotus.

¶Contra cuius scripta arguit Henricus de Ganda uo tripliciter: (Positio Henrici Gandaui 3 Scoti asfertiones.) Primo sic, Intellectus speculatiuus extēsione sui fit practicus, ſm Philosophum. quod ita non esset, nisi diceretur practicus ex fine, nō ab obiecto. Secūdo, medicina diuiditur in speculatiuam & practicā, & tamē est de eodē obiecto, puta sanitate aut sanabili corpore: ergo diuisio illa ex fine accipitur. Tertio, finis est prior inter causas ſm Philosophum 2. Physicor & ſm Auicennā 6. metaphysicæ suæ. ergo extensio talis seu conformitas aptitudinalis, conuenit consideratio ni rōne finis. His addi potest ad probādū q; theologia sit speculatiua, q; Philosophus primo ethicor & 3. de anima, ponit sciētiam practicam esse circa contingēs. (1. Ethico.) Cum ergo theologia sit circa diuina præcipue & æterna, non erit practica. Rursus, ſm Philosophum primo metaphysicæ, omi sciētia practica est aliqua sciētia speculatiua nobilior, cū speculatiua sit gratia sui. Vnde & metaphysicā dicit esse speculatiuam, utpote nobilissimam. sed theologia ista fidelium est nobilissima huius uitæ scientia, ergo est speculatiua.

¶Insuper ad intelligendum hæc plenius, aduertēda sunt uerba Durandi, qui dicit hic: (Durand⁹.) Distinctio scientiarum secundum practicum & speculatiuum, est à fine formaliter, & ab obiecto originaliter seu radicaliter. ¶Primum patet, quia scientia dicitur speculatiua ab actu speculandi, ut ipsum nomen insinuat: practica uero, ab operatione extra intellectum. Speculatio autē & operatio sunt fines scientiarum, quoniam omnis habitus est finaliter propter operationem, quæ est secundum habitum illum. Vnde & felicitas quæ habet rationem finis, non est habitus, sed actus secūdum habitum perfectissimum. Operatio autem secundū habitum scientiæ, est speculatio aut praxis: quia scientia attingit suum obiectum per suā operationem, quæ operatio est uel sola ueritatis cognitio, quæ dicitur speculatio: uel cognitio dirigēs in faciendo obiectum, sicut ars domificatiua præbet cognitionem dirigentem in faciendo domum. & ars medicinalis in causando sanitatem. sicq; speculatio & praxis sunt actiones scientiarum & fines earum, ſm quor differentiā formaliter distinguūtur sciæ per speculatiuū & practicū. ¶Secūdum uero, uidelicet q; ista distinctio sit radicaliter ab obiecto, sic patet: Ex hoc scientia radicaliter habet q; sit speculatiua aut practica, ex quo habet q; actio sciētię circa obiectum sistat in cognitione ueritatis, uel sit directiua ulterioris operis, ut patet ex pręcedentibus. sed hoc habet sciētia ex natura sui obiecti. Ex hoc eñi q; obiectum scientiæ tale est, q; nullo modo operabile est à nobis nec per actionem nostram, cōtingit ipm sic aliter se habere: ex hoc prouenit, q; operatio scientiæ circa ipsum sistit in sola cognitione ueritatꝫ. Porro quādo obiectum agibile aut factibile est à nobis atq; per operatiōem nostram, cōtingit ipsum sic uel aliter se habere: tūc actio scientiæ circa ipsum nō sistit in sola cognitione ueritatis, sed dirigit in ꝓsecutione operis. & horum utrūq; innuit Philosophus tertio de anima, (3. de an.) ubi primo dicit q; intellect⁹ speculatiuus differt à practico, ipso fine, puta quo ad differētiam formalem. & postea tangens radicem & originē differentiæ huius, subdit q; obiectum intellectus practici, est opus non omne, sed actuale. actuale aūt est contingens aliter se habere. Hæc Durandus.

(Dionysi⁹) ¶Cuius scripta in hac parte uidentur intētioni Philosophi & cōi doctrinæ doctor amplius consonare.

DVBITATIO CIRCA PRAEDICTA.

Aegidius Albertus Alexand.

¶Præterea circa prehabita occurrit difficultas. Ostẽsum est em̃, qualiter secundũ Aegidium & Albertum, theologia sit scientia affectiua: & ꝙ ẜm Alexandrum sit cognitio nõ solum illuminãs intellectum, sed etiã

Bonauen. Tarãtasi⁹

accẽdens affectum: & ꝙ ẜm Bonauẽturam ac Petrũ, includit notitiã & affectum. Quibus uidetur repugnare, quod dictum est suprà, hanc sapientiam seu theologiam esse donũ gratiæ gratis datæ, ita ꝙ bonis & malis potest inesse. Alioquin nõ nisi uirtuosi essent theologi, nec mali possent sciẽtiam istam addiscere. Est ergo theologia sciẽtia informis in se, nec semper charitati aut amori cõiuncta: nõ ergo est inflãmatiua, nec affectum nec saporem internum includit. Ex quo ultra uidetur, ꝙ theologia ista Christianorũ sit informis & nuda, sicut theologia philosophorũ: nec per hoc distinguat̃ ab illa, ꝙ est inflãmatiua & affectiua sciẽtia. Imò apparet ꝙ theologia philosophorum accẽdat affectũ, sicut & ista. Philosophi em̃ docẽt & probãt, ꝙ deus sit summum, indepẽdens, purum & incircũscriptibile bonum: ex quo directe consequitur, ꝙ sit summe incomparabiliterꝗ; amãdus, etiam in se & propter se. Docẽt quoꝗ;, ꝙ ab ipso cunctis cõmunicatum & deriuatum sit esse & uiuere: ergo & propter beneficia sua est potissime diligendus. Insuper non apparet uerũ quod (sicut prætactum est) aliqui dicũt, ꝙ philosophi non retulerũt suam theologiã ad dei amorẽ, & ꝙ ideo Aristoteles dixit metaphysicam esse purè speculatiuã, quia nõ ordinauit eam ad diuinam dilectionẽ. Naturalis em̃ ratio docuit eos, ꝙ sicut deus est prima ueritas, ita & summa bonitas, idcirco non minus amãdus ꝙ̃ contẽplandus: atꝗ; ꝙ nuda & informis cognitio eius sit imperfecta, nec in ea felicitatem cõsistere, quam solis uirtuosis dicebãt competere. Deniꝗ; Aristoteles scripsit hominem contemplatiuum heroicũ, esse amãtissimũ deo, cum similitudo sit causa amoris. Amicitia aũt relationem includit, ut asserunt in metaphysica sua Auicẽna & Algazel, sicꝗ; inter hominem talẽ & deum est mutuus amor. Preterea, ꝙ philosophi retulerũt theologiam suam ad dei amorem, aperte testatur Augustinus octauo libro de Ciuitate dei, dicendo: Summum, primum & uerũ bonũ, dicit Plato deũ. Vnde uult philosophum esse dei amatorem, ut qm̃ philosophia tendit ad uitam beatam fruens deo, beatus sit qui deum amauerit. Rursus, duodecimo de Ciuitate dei, asserit Augustinus: Dixerũt Platonici ꝙ quãto quis plus amauerit deum, tãto facilius ad felicitatẽ perueniet. Hinc Plato in Phædone & Timæo ac alibi sæpe fatetur, scientiam sine uirtutibus ad beatitudinem nequaꝗ̃ perducere. ¶Ad ista reor dicẽdum, ꝙ utiꝗ; theologia ista seu sacra doctrina, in se est donum gratiæ gratis datæ, habitusꝗ; informis, bonis & prauis cõmunis. Dicitur tamen affectiua & inflãmatiua, non sicut donũ sapientiæ quæ est unũ septẽ donorũ, de cuius rõne est ꝙ sit habitus formatus, gratificans & à charitate inseparabilis: sed ideo, quia aperte & copiose docet ea de deo, & de eius effectib⁹ quæ sunt ualde inflãmatiua diuini amoris. Euidenter quoꝗ; docet & iubet deũ super oĩa toto corde amari, & bñficia ac promissa dei multipliciter recõmẽdat ac nobis cõmemorat. Et ꝗ̃uis (ut tactũ est) etiã philosophorũ theologia sit aliquomõ ad dei amorem inducens ac ordinata, non tamen tã efficaciter & aperta, ut theologia ista fidelium: imò comparatiue loquendo, est solum erudiens, nõ accendẽs.

Theologia Christiana quò differat a philosophica

Aristotel.

Auicẽna. Algazel

Augustin.

Plato.

August.

Responsio

Theologia quò sit affectiua.

Veruntñ uerũ nõ arbitror, ꝙ aliqui dicũt philosophos illos elegantiores non ordinasse suam theologiam ad dei amorem, sed in nuda cognitione stetisse. Hinc &ꝗ; existimo, ex hoc non posse sufficienter probari, theologiã hãc nostrã nõ esse speculatiuam, sed simpliciter practicam, qm̃ ordinatur ad dilectionem. Dico em̃ in primis quod directe atꝗ; finaliter ordinatur ad clarã & perfectam contemplationẽ, in qua consistit felicitas: & ad theologiã ciuium supernorũ, ad quã quia nõ ualet ptingere neꝗ; pducere, nisi p dilectionẽ & actus uirtutum, ideo docet & iubet deum amari, coli & ei in om̃ibus obedire. Sicꝗ; dilectio est aliquo modo finis ipsius, directius tamen & consummatius uisio clara: imò & in hac uita ordinat̃ ad hoc, ut ea quę fidei sunt, cognoscamus per donum sapiẽtiæ salutaris, & p eius saporem internum, atꝗ; per rationes credẽdorum ac purificatæ mentis intelligẽtiam. sicꝗ; per talem diuinorum notitiã futuræ beatificæ uisioni, quãtum possibile est, propinquemus. Insuper dico ꝙ dilectio est forma & complementum theologiæ, & quodãmodo cõprehẽsa in ea. Nec per respectum ad theologiã est proprie praxis, sed immanens cõpletio eius. Hinc opinio Scoti dicentis, idcirco theologiam simpliciter practicam esse, eo ꝙ cõsideratio practica est cõsideratio naturaliter prior praxi, ẜm quã nata est praxis recte elici, nõ censetur idonea. Si em̃ omnis consideratio talis practica esset, sequeretur ꝙ metaphysica cõsisteret practica. Multa naꝗ; in metaphysica Aristotelis asserunt̃ & pbantur de deo, quorũ cõsideratio naturaliter prior est praxi, & ex quorum cõsideratione, seu secundũ quorum considerationem nata est recte elici praxis: ut ꝙ deus est absolute perfectus, & ꝙ ipse est honoratissimus intellectus, & purus actus, ac omnium causa, uniuersaꝗ; mouẽs, sicut desideratum mouet desideriũ, hoc est, sicut causa finalis: & item ꝙ ipse est summus & unicus omniũ princeps, ad quẽ totum comparat̃ uniuersum, sicut exercit⁹ ad militiæ principem. Ex quorũ consideratione unusquisꝗ; rite intelligẽs, potest & merito debet eligere multas praxes salubres, uidelicet ꝙ deum super omnia ultimate debet appetere, & pter ipsum om̃ia ultimate peragere, eiusꝗ; comparatione nos prsus humiliare, & multa similia. Sequeret̃ quoꝗ; simili rõne, ꝙ & physica existeret practica. Nã & in ea quædã probantur de deo, ex quibus huiuscemodi praxis directe apta est elici, ut ꝙ ipse est primus motor & infinitæ uirtutis. Deniꝗ; fides, cum sit quædam inchoatio beatificæ uisionis, directe ordinata & tendens ad illam, speculatiua magis ꝗ̃ practica eẽ uidetur. Quòd aũt uisio fidei succedẽs, sit practica: apparentiam multam habere cõspicitur, præsertim cum uisio illa secundum Augustinum, sit tota merces & essentialiter ipsa felicitas, quæ non refertur ad praxim, prout suo loco magis pbabitur infra. Ex præinductis patet argumentorum solutio. Illa quippe concedo, quæ probãt theologiã esse præcipue speculatiuã, prout Thomas Aegidiusꝗ; affirmant. Alia uero id obtinent, ꝙ etiam aliquo modo practica dici queat. Deniꝗ;, donum sapientiæ, quod magis directè concernit dilectionem ꝗ̃ theologia seu sapiẽtia ista, est speculatiuum magis ꝗ̃ practicum, put in Scda Scdæ, quæstione 45. pbat & tenet Thomas: ideo magis theologia, quamuis ad dilectionem ordinet̃. imò ẜm Gregorium, dilectio dei ad actus ptinet uitæ contẽplatiuæ. nõ ergo ex hoc monstratur theologia practica esse, quia ad dilectionẽ refertur, cum & ipsa dilectio ad contẽplationem potius

Reprobat̃ Scoti opinio.

Aristotel.

Augustin.

Diluũtur argumẽta

Thomas 2. Sũma. 22. q. 45. ar. 3. Gregori⁹.

quàm ad praxim pertinere noscatur.

Albertus ¶Postremo, dictis Alexandri atque Aegidij de qualitate theologicae scientiae, consonat quod ait Albertus: Scientia ista ex fine suo determinanda est, cuius finis exprimitur illic ubi legitur: In agnitionem ueritatis quae secundum pietatem est, in spem uitae aeternae. Tit. 1. Et ibi dicit Glossa, secundum pietatem. i. Christi religionem. quod ideo dicit, quia in liberalibus artibus ueritas est, sed quae nihil pertinet ad Christianam religionem. Porro ad ueritatem quae secundum pietatem est, pertinent duo: Ad ueritatem pietatis duo pertinent. Unum uidelicet secundum pietatem cultus dei in se & in membris, ad quae pertinent omnia promouentia cultum illum. Alterum est finis intentionis, quod est *intellectum affectu & subiecto coniungi ei qui colitur, prout est finis beatificans. *intellectu. Ideo ista scientia proprie est affectiua, complectens in se speculationem & praxim, id est, ueritatem non sequestratam à ratione boni, Ideo perficit intellectum & affectum. Talis autem finis in rebus creatis non inuenitur. Hinc philosophi non tractauerunt huiusmodi scientiam.

QVAESTIO III.

Arguit contra unitatem. Tertio quaeritur, An theologia sit una scientia. ¶Videtur quod non. Primo, quoniam

1. diuersorum scibilium seu obiectorum sunt diuersae scientiae, cum tertio De anima secentur scientiae, sicut & res de quibus sunt. sed theologia est diuersorum scibilium, quia tractat de creatore & creaturis.
2. ¶Secundo, aeternorum diuinorum & incorruptibilium atque temporalium & corruptibilium, non est una scientia: primo Posteriorum: una scientia est unius generis scibilis. sed theologia est de diuinis, aeternis, incorruptibilibus, & de rebus inferioribus actibusque humanis, non ergo est una.
3. ¶Tertio, eorum quae in nullo uniuocantur, non est una scientia: sed creator & creaturae non uniuocantur in aliquo, cum deus gloriosus & infinitus sit supra omne genus & ordinem rerum.
4. ¶Quarto, scientia qua scio historias ueteris testamenti, non est eadem cum scientia qua scio historias euangelicae legis: imò una sine alia potest haberi, ergo totius scripturae seu theologiae non est una scientia.
5. ¶Quinto, scientia rerum gestarum, non est eadem cum scientia qua scitur quod deus est omnipotens & aeternus: sed theologia est partim historica, id est, rerum gestarum recitatiua, partim omnino diuina.
6. ¶Sexto, eadem scientia non est moralis, rationalis & naturalis: sed theologia est partim moralis, partim rationalis, partim naturalis, ut patuit ex uerbis Hieronymi in praecedentibus.
7. ¶Septimo, theologia est partim de his, quae rationem naturalem non transcendunt, uidelicet quod deus sit, & quod sit unus uerus deus: partim de his quae omnem naturalem superant rationem, ut quod deus sit trinus. talium autem non uidetur una scientia.
8. ¶Octauo, in hoc libro Sententiarum, in libris quoque sacrae paginae traduntur diuersae scientiae, quae omnes ad theologicam spectant facultatem: ergo theologia non est una scientia, imò nec una, nisi forsan aggregatiue & per reductionem ad unum.
9. ¶Nono, scriptura habet intellectum quadruplicem, uidelicet literalem, allegoricum, tropologicum & anagogicum: ergo theologia est scientia quadripartita, non una & simplex. Quilibet enim intellectus seu unaquaeque expositio scripturae, habet suam scientiam.

In oppositum. ¶In contrarium est, quod unum & ens conuertuntur. si ergo theologia non est una scientia, ergo nec scientia. Etenim ex eodem habet res esse & unum esse, ut fertur quarto metaphysicae. atque ut in libro dicitur Elenchorum, eadem est ratio hominis, & unius hominis. Aristotel. ergo pari ratione, eadem est ratio scientiae, & unius scientiae. Praeterea metaphysica est una scientia, quae tamen tractat de prima causa, de intelligentijs, de praedicamentis & caeteris rerum generibus.

Responsio Thomae in Summa. q. 1. art. 3. theologia est una scientia. ¶Ad hanc quaestionem sanctus Thomas in prima parte, quaestione prima respondet: Theologia seu sacra doctrina est una scientia. Unitas namque habitus ac potentiae, est pensanda secundum formalem unitatem obiecti, id est, secundum propriam rationem, secundum quam habitus seu scientia uel potentia respicit ipsum obiectum. Omnia autem quae in sacra doctrina traduntur, considerantur in ea secundum eandem rationem, uidelicet prout sunt diuinitus reuelata. Et quamuis talium quaedam spectent ad deum, quaedam ad creaturas, non tamen scientiae unitas impeditur: quoniam sacra doctrina principaliter & directe ac per se, est de deo: de creaturis autem, secundum quod ordinationem & comparationem habent ad deum, qui est omnium ultimus finis. Hinc constat, quod scientia ista est quaedam impressio diuinae & increatae scientiae: quae una & simplex existens, omnia intuetur. sic & ista est, proportionabiliter simplex & una, ac omnium suo modo cognoscitiua. Haec Thomas.

Richardus concordat. ¶Cui concordat Richardus: Theologia, inquiens, est una scientia. quia (ut patet ex quarto metaphysicae) illa scientia est una, in qua cuncta quae determinantur, considerantur secundum aliquam comparationem ad aliquid unum: sed omnia quae determinantur in scientia, aut sunt principia, aut habent habitudinem quandam ad ea, quoniam tota scientia in principijs uirtualiter est consistens. ergo cum in principijs praedicatum referatur ad subiectum principiorum, praedicatum enim comparationem habet ad subiectum, sequitur quod omnia quae determinantur in scientia, considerantur secundum aliquam habitudinem ad subiectum principiorum. Illa ergo scientia, in cuius principijs est unum & idem subiectum, est una: sed in principijs sacrae scripturae quae sunt articuli fidei, est unum & idem subiectum, uidelicet deus. quod patet si de quolibet articulo fidei formes enunciationem, deus erit subiectum in qualibet: ut si de isto articulo, Carnis resurrectionem, formes enunciationem, dices sic: Deus resuscitabit homines. similiter, si de isto, Credo in deum patrem omnipotentem, factorem caeli & terrae, sic dices: Deus pater omnipotens est creator &c. Haec Richardus.

Petrus ¶Amplius, qualiter sit unum theologiae genus scibile seu subiectum, & qualiter theologia sit una scientia, declarat Petrus, dicendo: Genus dicitur unum dupliciter. Genus dicitur unum dupliciter. Primo, unitate uniuocationis, quando aequaliter praedicatur de pluribus, ut animal de equo & asino. Secundo, analogice, quando non aequaliter praedicatur, sed per reductionem ad aliquid unum. quod contingit dupliciter: Primo, sicut ad subiectum, ut sanum de urina & medicina per comparationem ad sanitatem animalis, quod est subiectum sanitatis susceptiuum. Secundo, sicut ad causam. Et hoc dupliciter: Primo sic, quod illud dicitur de causa & causatis per participationem, tamen inaequaliter, quia de causa prius ac principalius, ut ens de substantia & accidente. Secundo, sic quod dicitur de causa per essentiam, & de causatis per participationem, ut ens de deo & creaturis. ¶Quoties autem genus dicitur unum, potest & scientia dici una, Cum ergo theologia agat de

rebus diuinis, diuinitas uero in deo sit per essentiã, in alijs per quãdam participationem seu imitationem, scientia ista est una ultimo modo unitatis prætacto. Nam primo modo, scientia naturalis de corpore mobili dicitur una: secundo modo, scientia medicinę, quę est scientia ægri & sani: tertio mõ, metaphysica: quarto modo, theologia. Hæc Petrus.

Aegidius obijcit. ¶Verum his obijcit Aegidius, quia illa scientia est una unitate analogię, cuius subiectum est analogum, deus aũt analogum nõ est. Arguit quoq; Aegidius cõtra positionem Thomæ, quia (ut sibi uidetur) positio illa includit petitionem principij. Hoc em̃ præsupponit, quod incumbit probandũ, uidelicet q; omnia considerãtur in theologia sub una rõne formali. Hinc ait Aegidius: Species p quas cognoscit hõ, differunt à speciebus, per quas cognoscunt substãtiæ separatæ: quia à sensibilibus & phantasmatibus sunt abstractę, & ducunt solũ in cognitionem rei uniuersalis directè, sicut per speciem intelligibilem hominis nõ cognoscimus ea quę conueniunt Socrati, ut est certa persona: nec p speciem animalis cognoscimus ea, quæ competũt homini ut est homo. Substantiæ aũt separatę, per species uniuersales cognoscunt omnia, quę sub illo uniuersali continentur: nec indigent formis intelligibilibus specierum ad cognoscẽdum eas distincte. Et quia humana scientia sequitur modum humanũ, si habemus sciẽtiam communem, non superfluunt scientiæ speciales. & ideo quia per metaphysicam, quę considerat ens in eo q; ens, non possumus cognoscere quæ insunt corpori mobili in eo quod mobile, nõ superfluit naturalis philosophia. Si uero per sciẽtiam metaphysicalem aut quãcunq; aliam humanam, possumus scire quæ insunt subiectis singularũ scientiaꝝ ſm rõnem ꝓpriã & cõmunem, non esset nisi scientia una humana & ſm unum genus: quia (ut habitum est) per theologiam quæ sequit̃ modum diuinæ & increatæ sapientiæ, habẽs deum ꝓ principali obiecto, possumus de singulis rebus considerare sub ꝓpria rõne in gñe scientiarum innitentiũ lumini diuino, non debet esse nisi una scientia theologica, quia superflueręt aliæ, sicq; patet q; scientia ista est una ex unitate obiecti, & cur unitas subiecti sufficit tantæ diuersitati. Hęc Aegidius.

Deus analogice de diuersis dicitur. ¶Circa cuius uerba uidetur dicendum, q; quamuis sint uera in se, quãtum ad hoc qđ assignat idonee aliquem modum, quo theologia est una scientia, non tñ efficaciter reprobat aliorum positiones. Nam & deus in scripturis ualde diuersimode & quadam analogia dicitur de diuersis, puta de deo uero, in quo est deitas per essentiam: & de quibusdam magnis & electis, inquantũ diuinæ naturę proprietates aliquo modo participãt. Unde scriptũ est in Exodo: Dixit dñs ad Moysen: Ecce cõstitui te deum Pharaonis, & Aaron erit ꝓphera tuus. Pręterea S. Thomas assignando modum, quo theologia est una ex rõne formali obiecti, nõ perit quod probandum est, cum addat modum quo est de deo principaliter, & de creaturis per habitudinẽ & comparationem ad deum, atq; ut sunt diuinitus reuelata. Sic quippe & fides dicitur una, & etiam charitas, quæ tamen respiciũt creatorem & creaturas, ꝓut suo loco pandetur. Videtur quoq; Aegidius incidere ea q̃ reprobat. Reprobat enim q; aliqui dicunt theologiã esse unam ex unitate luminis supnaturalis diuini, quo inspiratur ac reuelatur, quod & Thomas loco præallegato sentire uidetur. Et tamẽ Aegidius ex hoc dicit theologiam esse unã sciẽtiam, quia sequitur diuinam & increatam sapientiam, quæ per unam speciẽ & per unum lumẽ multa reuelat, & distincte cognosci facit. & hoc est quod sanctus doctor affirmat, qui (ut tactũ est) protestatur theologiam esse quãdam diuinę & increatæ scientię impressionẽ. quod uerꝰ censetur.

Exod. 22. Psal. 46. & 81. Exod. 7. T. Aqnas

Responsio ad primũ. ¶Ad primum ergo dicẽdum, q; scientię secantur seu diuidũtur sicut & res, id est, scibilia uel obiecta: hoc est, iuxta formalem distinctionem eorum, non ſm materialem diuersitatem, Sicq; de multis sub una formali rõne acceptis, est una scientia. Hinc primo posterioꝝ ait Philosophus: Una scientia est, quæ ex principijs in unius subiecti natura unitis, considerat partes & passiones subiecti illius. sicq; theologia ex principijs, puta articulis fidei habentibus deum ꝓ obiecto, cõsiderat partes & passiones: id est, personas & ꝓprietates diuinas, effectus quoq; operationesq; dei. Aristot.

2. ¶Ad secũdum, q; æternorum & temporalium est una sciẽtia, non ut taliter distinctorum, sed ꝓut unũ sortitur habitudinẽ quandam ad aliud, Una quoq; scientia est principaliter de uno genere scibili, & de alijs per cõparationẽ ad illud, seu ut sunt effectus illius: aut aliquo modo spectãt ad ipsum,

3. ¶Ad tertium, q; inter deum & creaturas nõ est æquiuocatio ꝓprie dicta, sed magis analogia. Aequiuocorũ etiam, ut talium, non est una scientia, nec ꝓut sunt diuersa obiecta, sed ut in aliquo cõmunicãt: imò & contrarioꝝ est una sciẽtia, inquantum unũ est rõ cognoscendi aliud, iuxta Philosophum.

4. ¶Ad quartum, quòd notitia diuersaꝝ historiaꝝ scripturæ, ad unam pertinet theologicalem sciẽtiam, ſm quod in scriptura narrant̃ illæ historiæ: quia narrantur in ea per relationem ad deum, & ꝓut gesta illa sunt opera dei: uel in eis declarãtur ꝓuidentia, sapientia, omnipotentia, misericordia & iustitia dei.

5. ¶Ad quintum, quod illorum est una scientia habitualis theologica, ꝓpter habitudinem unius ad aliud.

6. ¶Ad sextum, quòd theologia dicitur esse moralis, rationalis & naturalis, per respectum ad diuersas materias de quibus tractat, quæ tamen omnes ad unum theologiæ subiectum habitudinem sortiũtur.

7. ¶Ad septimum, quòd tã naturaliter de deo scibilia, q̃ supernaturaliter agnoscibilia de eodem, ad unum pertinent theologiæ subiectum, quod est ipsemet superdignissimus deus, de quo nihil certiꝰ q̃ quia est, & nihil incertius q̃ quid est.

8. ¶Ad octauũ, q; sicut liber Sentẽtiarum est unus liber totalis, & omes libri scripturæ sunt unus integer liber, qui Biblia nuncupat̃, sic in toto hoc libro una totalis & perfecta theologica scientia continetur ac traditur.

9. ¶Ad nonũ, q; quatuor illi sensus scripturæ ad eandem pertinent theologiam, quemadmodũ ad eundem sensum pertinẽt, album, nigrum, alijq; colores.

Albertus ¶Postremo, de hac quæstione scribit Albertus, cõcordans cum Petro: Hæc scientia una est, non ꝓportione ad unum quod sit subiectum alioꝝ, sicut substantia est subiectũ accidentium: sed proportione ad unũ, quod est finis beatificans: quia sic beatificabile considerabitur, ut participans unũ illud: & dispositiones beatificãtes, ut remouẽtes à contrario: atq; res huius mũdi, ut adiuuantes & adminiculantes ad adipiscendum finem, ut patet in litera ex uerbis Augustini.

QVAESTIO .IIII.

Quarto quærit̃, An deus sit theologiæ subiectum. ¶Videtur q; nõ, quia subiecti est subijci, quod deo non competit, cum sit purus actus. atq; ut ait Boethius, forma simplex non potest esse subiectum. Arguit̃ 3 veritatẽ 1. Boethius

¶Secundo, quia subiectũ est materia circa quã, 2.

3. deus aũt non est materia. ¶Tertio, quia theologia ꝑ
maiori parte est de rebus creatis. ¶Quarto, quia (secũ
4. August. dum Augustinũ) tota scriptura est de rebus & signis,
ergo res & signa sunt theologię subiectum. ¶Quinto,
5. Hugo. quia ut ait Hugo, opera restaurationis sunt theologię
materia. Ait nanq; libro de sacramentis: Opera primę
conditionis seu creationis, sunt aliarum sciẽtiarũ mate
riæ: opera uero restauratiõis, sunt materia theologiæ.
Quin & secundum Glossam quandam super librum
psalmorũ, Christus sponsus & eius spõsa, seu ut alij di-
cunt, totus Christus .i. caput & eius membra, sunt the
6. ologiæ subiectum. ¶Sexto, de subiecto oportet pręco
gnoscere qd est, & qa est, ut dicit̃ 1. Posteriorũ: sed de
deo in hac uita cognoscere non ualemus qd est, ut di-
Dionysi⁹. uinus Dionysius quinto mysticæ theologiæ capitulo,
Jo. Dam. & Damascenus primo libro testant̃. ¶Septimo, quia
7. singularium non est scientia, deus aũt est maxime sin-
8. gularis. ¶Octauo, subiecto scientiæ competit habere
principium & partes & passiones, quorum nullum cõ
petit simplicissimo & impassibili deo.

In opposi tum. ¶In oppositum est communis doctrina.

Thomas. ¶De hac quæstione opiniones sunt uariæ, quę partim concordantur per responsionem Thomæ, hoc loco dicentis: Subiectum scientiæ habet ad minus tres comparationes. (Subiectũ sciẽtię habet tres cõparatiões) Prima est, quod quæcunque traduntur in scientia, continentur sub subiecto. Hanc conditionem subiecti quidam considerantes, posuerunt res & signa esse subiectum huius scientiæ: quidam uero totum Christum, ut tactum est: seu sponsum & spõsam, ut Cassiodorus (Cassiodo.): quoniã quicquid in ista scientia traditur, ad ista reduci uidet̃. Secunda comparatio seu conditio subiecti est, ꝙ eius cognitio in scientia principaliter intẽditur: & quia scientia hæc principaliter tẽdit ad dei cognitionẽ, posuerũt aliqui deũ sciẽtiæ hui⁹ subiectum. Tertia conditio est, ꝙ per subiectũ suũ distinguitur scientia à scientijs cęteris: atq; ex hac consideratione dixerũt quidam, Credibile, esse scientiæ huius subiectum. Hæc eñ scientia per hoc ab alijs differt, ꝙ ex inspiratione habetur, & secundum fidei inspirationem ꝓcedit. Alij, opera restaurationis, qm̃ tota scientia ista ad consequendum restaurationis effectum ordinatur. Porro si uolumus inuenire subiectum, quod hæc omnia cõprehendat, possumus dicere ꝙ ens diuinũ cognoscibile per inspirationẽ, sit sciẽtiæ huius subiectum. Omnia nanq; quę considerãtur in ea, sunt uel deus aut ea quæ ex deo & ad deũ sunt, inquantũ hmõi: sicut & medicus considerat signa & causas sanitatis, & multa huiusmodi, inquãtum sunt sana: id est, ad sanitatẽ aliquo mõ relata. Hinc quanto quid magis ad uerã deitatis rõnem accedit, tãto principalius in scĩa ista cõsiderat̃. Hæc Thomas in Scripto sup primũ. ¶Verun tamẽ in prima parte Sũmę, quæstione prima, (art. 7.) ad quęstionem hãc ita respõdet: Subiectũ huius doctrinę est deus. qm̃ uniuersa quæ considerant̃ in ipsa, sunt deus, uel aliquomodo referuntur ad ipm, tanq̃ ad primum principium ac ultimum finẽ. Vnde sicut se habet obiectum ad habitum siue potẽtiam, sic se habet subiectũ ad scientiam. Ideo sicut illud est obiectum potentiæ, sub cuius ratione omnia sub potentia cadũt, ut homo, lignum, lapis, referuntur ad uisum sub ratione colorati, propter quod coloratum est uisus obiectũ: sic quoniam omnia quæ in sacra considerantur scriptura, cadunt sub consideratione theologi in ordine ad deum, ideo deus est theologiæ subiectum. Hæc Thomas.

Tarãtasi⁹. ¶Præterea, Petrus circa huius quæstionis solutionem tres narrat opiniones: Quidam, inquiens, dicunt quod de subiecto theologię est loqui tripliciter, secũdum tria quæ sunt in unoquoq; ente completo, uidelicet quo ad substantiam, uirtutem & operationem. (Opinio 1.) Primo modo, subiectum theologiæ est deus: secundo modo, Christus qui est uirtus dei patris: (1. Cor. 1.) tertio modo, opera restaurationis facta per Christum. De operibus uero creationis agitur in scripturis per accidens, ut manifestius pateant opera restaurationis. ¶Alij dicunt (2.) quod aliquid dicitur alicuius scientię subiectum tripliciter: Primo, id ad quod omnia reducuntur in illa scientia sicut ad principium radicale: secundo, id ad quod omnia reducuntur tanquam ad principium integrale: tertio, id ad quod referũtur ut ad principium uniuersale. Primo modo subiectum in geometria potest dici punctus, à quo fluit tota natura quãtitatis cõtinuæ. Secundo modo corpus quãtitatis, in quo om̃e genus dimensionis includitur. Tertio modo quantitas continua immobilis, quæ de qualibet figurarum specie prædicatur. Primo modo deus est theologiæ subiectum, secundo modo Christus, tertio modo ens diuinum. ¶Tertij (3.) asserunt subiectum scientiæ dici dupliciter. Primo stricte ac proprie, quod dicitur subiectum intentionis, de quo in scientia principaliter agitur, & ad quod cætera reducuntur, & sub eius ratione aliquo modo continentur, per quod & sciẽtia ab alijs distinguitur, & de quo etiam intitulatur. Secundo large & communiter, quod dicitur subiectum executionis, scilicet omne illud de quo in scientia tractatur. uerbi gratia, artis domificatiuæ subiectum intentionis, est domus: subiectum uero executionis, est materia circa quam operatur. Primo modo deus est subiectum theologiæ, secundo modo omnes res diuinæ, secundum quod esse diuinum participant. Hæc Petrus, qui & huic ultimæ positioni seu distinctioni magis consentit.

Richard⁹. ¶Insuper Richardus circa hæc scribit: Subiectum in hac scientia est deus, quamuis scientia ista principalius consideret de deo id, quod per naturalem rationem inuestigari & cognosci non ualet de eo. Vt enim patet primo Posteriorum (Aristotel.), illud est subiectum scientiæ, cuius proprietates per se considerat ipsa scientia: sed scriptura considerat dei proprietates & operationes. Agitur enim in scriptura de deo secundum rationem suæ naturalis perfectionis, & quantum eius perfectio relucet in operibus conditionis & administrationis, seu gubernationis & restaurationis & sanctificationis & retributionis: ad quæ sex possunt reduci omnia quæ considerantur in sacra scriptura, (Enumerãtur sex ad q̃ om̃ia theologicę scientię reducuntur.) quia intra diuinam perfectionem comprehenduntur attributa diuinæ essentiæ, personarumq; emanationes & earum proprietates. In operibus conditionis comprehenduntur creatio, creatorum distinctio, & distinctorum ordinatio. In operibus restaurationis etiam multa comprehenduntur, quia pręfigurata fuit restauratio in institutione ueteris legis ac ueterum sacramentorum, initiata in filij dei incarnatione, promota in nouæ legis datione, completa in CHRISTI passione, manifestata paucis hominib⁹ in resurrectione, atq; aliquibus angelis in ascensione, & toti mundo in euangelij per discipulos prædicatione. In operibus ũque sanctificationis, intelligo uirtutum infusionem, & sacramentorum nouæ legis susceptionem. In operibus retributionis intelligitur tanquam præuia & extremi iudicij examinatio, reproborum damnatio,

& principaliter electorum glorificatio. Sicq; ostēsum est, quomodo omnia quæ in sacra cōtinentur scriptura, aut spectant ad dei intrinsecam perfectionem, aut ad suæ perfectionis refulgētiam per operationū eius multiplicitatē, quia per quandā appropriationem potentia maxime relucet in creatione, sapientia in administratione, misericordia in restauratione & sanctificatione, iustitia in reproborum damnatione, bonitatis affluētia in electorum glorificatione. Idem sic probo: Tota scientia uirtualiter est in principijs, sed articuli fidei sunt principia huius scientiæ, ergo tota sciētia ista uirtualiter est in articulis fidei. Quod ergo est subiectum articulorum, est subiectum huius scientiæ: deus autem est subiectum articulorum, ut patuit in præcedentibus. Hæc Richardus.

Aegidius Roman⁹. *theologia et metaphysica de uno diuersimode considerant.*

¶Porro Aegidius de his scribit prolixe, inter cætera dicens: Theologia & metaphysica sunt de deo non sub eadem rōne, sed metaphysica cum sit cōmunis sciētia, utpote habēs pro obiecto ens secundū quod ens, ideo tractat de deo sub modo communi, secundū qđ ens & uniuersalis entium causa. Theologia autē, cum sit specialis scientia principaliter intendens de deo, habet pro obiecto deū sub speciali aliqua rōne, quæ potest esse, inquātum est principium nostræ restaurationis ac consummatio nostræ glorificationis. Hinc positio dicentium ꝙ deus est subiectum in theologia, magis accedit ad propriam rōnem subiecti, nō tamen sufficienter assignat subiectum: quia nunquā assignatur subiectum aliquod in scientia, nisi sub aliqua ratione. aliter esset confusio in scientijs, cum plures sciētiæ determinent de eodem. Ideo quamuis deus sit principaliter intentus in theologia, & sub ratione ipsius alia inducuntur in ea, non tamē sufficit dicere ꝙ deus sit subiectum in ea, nisi addatur ei aliqua specialis rō, ut principium nostræ restaurationis & consummatio nostræ glorificationis: quia sub illa rōne subiectum principaliter consideratᷣ in scientia, sub qua eius cognitio principaliter intenditur in eadem: sed in theologia principaliter intendimus deum cognoscere ut nostrum restauratorem & glorificatorem. Hæc Aegidius.

Dionysi⁹.

¶Ex cuius uerbis accipitur, ꝙ secundum eum deus est subiectum in theologia, inquātum saluator & glorificator: qđ ab aliqbus, ut tangetᷣ inferius, improbatᷣ.

Hales. *Materia theologiæ triplex.*

¶Porro doctor irrefragabilis Alexāder, de his compēdiosissime ait: Theologia est scientia de diuina substantia cognoscēda per Christum in opere reparationis, sic ꝙ materia de qua diuinæ scripturæ secundū rōnem operationis, est opus reparationis humani generis: materia uero secūdum rationem uirtutis, est Christus: materia aūt secundū rōnem essentiæ, est deus seu diuina substantia, prout istud suprà in uerbis Petri de Tarātasia, dictum est plenius. Materia uero circa quā ipsius scripturæ, est res & signa. Hæc Alexander.

Scotus.

¶At uero Scotus circa hæc loquitur, ꝙ theologiæ in se & secūdum se consideratæ, & ꝑut est in mente diuina, obiectum est deus sub rōne deitatis: obiectū uero theologiæ ꝑut in nobꝫ est, dicit esse deum secundū rōnem entis infiniti: quia infinitas est prima rō seu ꝓprietas intrinseca, quam de deo (ut ait) cōcipimus. Sic em̄ in sentētia dicit: Theologia nostra est de eisdē, de qbus theologia in se. & quo ad hoc, posset ei pro obiecto assignari deus sub rōne deitatꝫ, Sed quia concept⁹ dei ꝓprius & perfectus non potest apprehēdi à nobis in uita hac, qm̄ quicquid de ipso intelligimus, per phātasmata capimus: idcirco subiectū hoc deus, licet contineat uirtualiter in se om̄es theologicas ueritates, nō tamen ut nobis notas: nec ipse ut sic, à nobis cognoscitur. Quapropter cū conceptus perfectissimus post cōceptum deitatis, sit entis infiniti conceptus, quia infinitus est modus intrinsecus deitatꝫ, & iste cōceptus que at haberi à nobis in statu præsenti, qm̄ infinitatem Aristoteles ꝓbat de primo motore, 8. physicorum, atq; de prima causa 12. metaphysicę: hinc attribuimus enti infinito, continere ueritates huius scientiæ ut nobis notas, & ut est faciens euidētiam ueritatis ut in nobis. Insuper, sicut Scotus tāgit, & eius sequaces clarius dicūt, deus cognosci quadrupliciter potest, sicut & hō. Potest em̄ homo secundū quidditatiuā suam rōnem cognosci, uidelicet inquantum animal rōnale: secūdo in cōmuni, inquantum animal: tertio per accidens, secūdum quod animal mansuetum, sociale, ciuile: quarto, respectu aliorum, uidelicet animal dignissimum. Proportionabiliter potest deus cognosci. Primo, secundū rōnem deitatis, ut hæc natura: secundo, in cōmuni, ut ens diuinum: tertio, quasi per accidēs, inquantum iustus & sapiēs: quarto, per respectum ad extra, inquantum causa & gubernator. ¶Quidam ergo dixerūt, ꝙ deus primo modo est theologię subiectum, ut patuit. Alij, ꝙ secundo modo, inquātum ens infinitum, sicut Henricus de Gandauo in Summa, cui (ut tactum est) uidetur consentire Scotus. Tertij, ꝙ tertio modo, puta ut bonus, quemadmodum Guerro. Quarti, ꝙ quarto modo, utpote ut saluator & glorificator, sicut Aegidius. Contra cuius positionē sic arguit Scotus: Quia respectus est ens rōnis, cum ergo formalitas habit⁹ sumatur à formalitate obiecti, theologia hoc modo eēt habitus atq; scientia rōnis, ut logica. Secundo, quia cōceptus essentiæ & respectus ad extra, non faciunt unū conceptū per se, sed per accidens: sed nulla scientia prima seu non subalternata, habet conceptū per accidēs pro primo obiecto, quoniam sola scientia subalternata est talis: ergo essentia cum respectu non facit unum subiectum. Tertio, quia respectus absolutus est prior respectiuo respectu, Si ergo theologia eēt de deo sub respectu, esset alia prior de deo absolute.

Aristot. *Hominem quadrupliciter posse cognosci.* *Deus quadrupliciter cognoscitur.* *Guerro.*

Dionysi⁹. ꝯ Scotum

¶Circa hæc uerba Scoti multa possent induci. & q̄ ueller tenere Aegidium, dicere posset ꝙ quāuis respectus seu relatio dei ad extra, sit ens rationis, tamen in creaturis correspondet ei realis relatio, & in reali actione fundatur. Saluator em̄ & glorificator reale quid dicunt, non ens rōnis duntaxat. Idcirco de deo ut saluatore & glorificatore, potest esse realis scientia. ¶Insuper mirū uidetur, ꝙ doctor ille subtilis affirmat deū sub rōne entis infiniti potius esse obiectū nostræ theologiæ, q̄ sub rōne deitatis, quum prima facie, imo & cūctis cōmuniter, certius sit deū esse, & ꝙ ipse summa essentia seu natura, q̄ ꝙ ipse sit infinitus. Imò multi boni simplicesq; fideles, interrogati an deus sit summa substantia, prima ueritas, pura bonitas, & utrum sit sapiens, omnipotēs & perfectus, protinus indubie respōderent ꝙ imò: si uero interrogarentur an deus sit infinitus, forsan nescirent quid responderent: quia ignorant qualiter deus dicatur & sit infinitus. Deniq; sicut dei conceptus ꝓprius & perfectus non potest à nobis haberi in statu isto, quia ꝑ phantasmata intelligim⁹, ita nec conceptus entis infiniti: imò infinitum secundum quod tale, est incomprehensibile, præsertim infinitum ꝑfectionaliter actualiter atq; formaliter. Propter quod supergloriosissimus deus sibi soli perfecte comprehensibilis perhibetur. Hinc inter omnes posi-

Deus non ē obiectū theologię sub ratione entis infiniti.

tiones præhabitas de obiecto theologiæ, rõnabilior esse uidet̃ positio Thomæ in prima parte Sũmæ suæ, & Richardi hoc loco. ¶ Veruntamen absq; eorum aliorumq; derogatione, apparet q deus sub ratione perfecti aptissime dicat̃ theologiæ obiectum, sumẽdo perfectum in deo ſm q̃d ipse est in seipso absolute perfectus in sua natura, tam in emanatiõe & operatione ad intra, q̃ in emanatione ad extra: hoc est, tam in operibus naturæ, q̃ gratiæ & gloriæ. Nempe de his tota tractat theologia. Siquidẽ & effectus diuinæ ꝓuidentiæ atque iustitiæ spectant seu reducũtur ad ista.

Deus sub rõe pfecti est theologiæ obiectum.

¶ Ad argumenta dicendũ: & primo ad primũ, q deo qui est purus actus & simplicissima forma, non competit realiter subijci aut accidenti substerni, sed actibus considerationũ subijci dicit̃, inquantũ de eo sunt uel circa ipm̃ uersant̃, quod non ponit aliquam alterationem, impressionẽ aut mutationẽ in deo.

Ad pmũ argumẽtũ Deus o-rõnis nr̃e actib⁹ subijcitur.

2. ¶ Ad secundum, q deus non est materia ex qua seu in qua, sed bene de qua & circa quam, & nec nomen nec rõ materiæ conuenit ei, nisi per transsumptionẽ & similitudinẽ quandã. ¶ Ad tertium, q theologia ꝓ maiori parte quantitat̃ molis, non uirtut̃ & principalitat̃, est de rebus creat̃, totumq; illud ad creatoris notitiam ordinat̃. ¶ Ad quartum & quintũ patet ex dictis rñsio. ¶ Ad sextum, q de subiecto oportet scire quid importet̃ per nomen, non quid essentialiter sit, & quæ sint ꝓprietates ipsius. ¶ Ad septimũ, q de singularibus non est scientia, ꝓpter eorum uariabilitatem. Cum ergo deus sit summæ & infinitæ inuariabilitat̃, sua singularitas nõ impedit de eo esse scientiam. Ipse quoq; est uniuersale in causando & formando, & omniũ generalis ultimus & inuariabilis finis. ¶ Ad octauum, q deo non competit habere principium effectiuum, nec passiones corporales, sed bene principia cognoscendi, & communiora quæ sunt principia quo ad nos.

Deo materię nomẽ cõuenit q̃d sm similitudine.

3. Theologia quõ sit de creaturis.

4. 5. 6. De subiecto oportet scire q̃d sit

7. Singularium cur nõ sit sciẽtia.

8.

¶ Ad prætactas aũt opiniones de theologiæ subiecto, possunt aliorum opiniones reduci. Durandus quippe dicit deum esse subiectum theologiæ sub ratione saluatoris. & si intelligat deum dici saluatorẽ, non solum quia liberauit à peccatis & à iugo diaboli ac pœnis inferni, sed etiam quia grãm gloriamq; largit̃, coincidit ista opinio cum positione Aegidij.

Deus pncipiũ effectiuũ non hʒ, sed cognitiuum. Durand⁹.

¶ Albertus uero ad hanc quæstionem rñdet: Subiectum scientiæ multipliciter dicit̃, scilicet generaliter & spẽaliter. Generaliter, sic omne illud dicit̃ esse subiectum uel pars subiecti, de quo tractat̃ in scientia: & sic res & signa sunt subiectũm huius scientiæ, non tamen absolutẽ ut res & signa, sed inquantum aliquo modo faciunt ad beatitudinis pticipationẽ, quod notat Augustinus, dicendo: In rebus id considerandũ est, q aliæ sunt quibus fruendum &c̃. Alio modo dicit̃ subiectum spẽaliter, circa quod negociatur scientia, probando de ipso ꝓprietates & differẽtias per propria sibi principia. Sicq; quidam antiqui dixerunt, q credibile generaliter acceptum, est subiectum theologiæ. Voco autem credibile generaliter acceptum, tam præambulum articulo fidei, sicut deum esse ueracem, scripturam esse à spũsancto, q̃ ipsos articulos: & etiam illud quod sequit̃ ad duo illa ex parte bonorum morum, ut fornicatiõem esse peccatum mortale. De istis enim ꝓbat̃ omne quod in sacra ꝓbat̃ scriptura. Specialissimẽ uero id dr̃ esse subiectum, quod est dignius inter cõsiderata in ipsa scientia. Sicq; subiectum scientiæ huius est deus, à q̃ etiam denominat̃, non tñ prout deus sumit̃ absolutẽ, sed ſm quod est Alpha & O, principium & finis. Quia sic ea quæ sunt ab ipso, considerant̃ in ista sciẽtia ut principiata ab ipso, quæ repræsentant iudicia sui factoris. qm̃ teste Augustino, omnia clamãt, Ipse fecit nos, & non ipsi nos. sed ſm quod ipse est finis, sic considerant̃ per ipm̃ ordinata ad illum finem: dispositiones quoq; ordinãtes ad finem, sicut uirtutes, dona & sacramenta.

Albertus

Subiectũ sciẽ dicit̃ multipliciter.

Augusti.

Apocal. 1. Apoc. 27.

Augusti.

Psal. 99.

QVAESTIO V.

Qvinto quærit̃, an necessarium fuerit generi humano tradi hanc supernaturalem doctrinam præter & vltra naturales sciẽtias.

¶ Videt̃ primo q nõ, qm̃ sapientia dei attingit à fine usque in finem fortiter, cuncta disponens suauiter. Arguit̃ 3 ratiõe 1. Quocirca dicunt expositores, q increata sapientia Sapiẽ. 8. dicit̃ uniuersa suauiter disponere, qm̃ regit omnia, cunctisq; influit ſm naturalem inclinationẽ & dispositionem eorum, quod eis naturaliter appetibile est & suaue. ergo & hoĩem dirigit ad salutem p naturalia, non per supnaturalia media. ¶ Secundo, sapientis est, unicuiq; dare & influere ac documenta ꝓponere iuxta suam capacitatẽ, ut Seneca Tulliusq; testant̃. Non ergo expediens fuit homini supernaturalia & incomꝓhensibilia tradere ad tenendũ & cognoscẽdum. ¶ Tertio, quia ex incomꝓhensibilitate talium, multi retrahunt̃ ab euangelica lege & eam destruere moliunt̃, sicq; impedit magis q̃ conferat ad salutem. ¶ Quarto, natura non deficit in necessarijs ſm Philosophum. ergo naturæ humanæ p naturalia satis ꝓuidit de necessarijs ut saluet̃, præsertim quia & irrationabilibus satis ꝓuidit de necessarijs ad consequendũ ꝓprium finẽ. Vnde in libro de cælo & mundo ait Philosophus: Si astris inesset uis ꝓgressiua, cũ natura non dederit eis ad ꝓgrediendũ organa apta, deficeret in necessarijs. ¶ Quinto, philosophia ſm Algazelem in libro de quinq; essentijs, non est nisi ordo animæ: ergo sufficit animã ordinare atque dirigere ad salutem. ¶ Sexto, Plotinus Platonicus sup somnũ Scipionis, tractat de uirtutibus excellentissimis seu de uirtutibus ſm gradum pfectum, quas uocat uirtutes purgati animi, q̃s & Aristoteles in ethicis appellat heroicas. si ergo p naturalem rõnẽ, studium & exercitium põt homo fieri tam uirtuosus, perfectus, diuinus, ut illi affirmant, non uidet̃ supnaturalibus donis egere. ¶ Septimo, ſm Senecã, Philosophia est rerum diuinarum & humanarum cognitio. nõ ergo requirit̃ alia. ¶ Octauo, ſm Ciceronẽ secundo de Tusculanis quæst. libro, Philosophia medet̃ animis, inanes solicitudines detrahit, à cupiditatibus liberat, pellit timores: ergo sufficit contra uitia uniuersa, præsertim cum ſm Augustinũ super illud Psalmi, Incensa igni & suffossa, omne peccatũ sit ex amore male inflãmãte, aut ex timore male humiliante. ¶ Nono, qcqd cõtinet̃ sub formali rõne obiecti, põt à potentia apꝓhensiua obiecti illius cognosci: sicut quicquid continet̃ sub colorato, potest percipi uisu. Sed primũ obiectum intellectus nostri, ſm Auicennam primo metaphysicæ suæ, est ens: ergo quicquid continet̃ sub ente, & quod uere est ens, potest ab intellectu nostro naturaliter apprehendi. sicq; nulla alia quàm naturali indigemus scientia.

2. Seneca. Cicero. 3. 4. Aristotel. 5. Algazel. 6. Plotinus. 7. Seneca. Philosophia quid 8. Cicero. Augu. sup psalm. 79. 9. Auicenna

In opposi tum. Heb. 11. 1. Tim. 3. Baruch. 3.

¶In contrarium est, quod ad Hebræos ait Apostolus: Sine fide impossibile est deo placere. Atq; ad Timotheum, Omnis scientia diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum. & itẽ quod ait Baruch, Non est qui possit scire uiam eius.

Gulielm⁹ Parrhisiẽ. Fides hoĩ ẽ necessaria. 1. Cor. 10.

¶Ad hanc quæstionem rñdet diffuse Gulielmus Parrhisieñ in libro de fide & legibus, inter cętera dicens, ꝙ creator omnipotens requirit à rõnali creatura, ut ipsa se suo creatori pfecte subijciat, mactet, sacrificet, redigẽdo intellectum naturalem ac ꝓprium in captiuitatem, in obsequium Christi: quod fit per hoc, ꝙ intuitu diuinæ autoritatis præbet firmũ assensum his, quæ nequaquam comprehendere ualet, quod ei etiam ualde meritoriũ est. Hæc Guliel.

Thomas. Scibilia cõuenienter creden da tradun tur

¶Denique Thomas primo libro Summæ contra gentiles, primo oñdit ꝙ etiam ualde expediẽs sit, ut ea quoq; quæ naturali rõne queunt cognosci, credẽda tradanť hominibus: quia si talia solũmodo relinquerenť hominibus inquirenda, triplex incõueniẽs sequereť. Primum, ꝙ paucis hominibus inesset talium uera cognitio, eo ꝙ plurimi à talium studiosa inquisitione impediantur uel hebetudine intellectus, uel occupatione externa circa necessaria uitæ, uel pigritia seu occupatione iniqua. Secundum inconueniens est, ꝙ illi qui ad talium diuinorum cognitionem ꝓpria inquisitione uel alioꝝ informatiõe pertingerent, non nisi laboriose & tarde peruenirẽt ad eam, cum multa præexiganť ad talia intelligenda. Tertium est, ꝙ eorum cognitioni frequenter errores & dubietas miscerẽtur, ex intellectus debilitate & phantasmatum admixtione, sicut uidemus philosophis contigisse. Sicq; simplices uidentes inter maiores & doctiores esse opinionum diuersitates, ambigerẽt cui potius assentirent. Inter multa quoq; uera quæ demonstrantur, miscetur aliqñ aliquid falsi, quod non nisi ꝓbabiliter aut sophistica rõne asseriť, quæ interdum demonstratio reputatur. Idcirco oportuit per uiam fidei, fixam certitudinem & purã ueritatẽ de huiusmodi rebus diuinis, hominibus exhiberi. Hæc Thomas, qui eodem libro consequẽter declarat, ꝙ & ea quæ naturalem rõnem prorsus excedunt, oportuit hominibus ad credendum ꝓponi: qm̃ homo ad supernaturalia ordinatur, & ad supernaturalem beatitudinem est creatus: ad quã nec pertingere, nec eam appetere, neque ad eam conari posset, nisi aliq̃ modo innotesceret ei. Et istud præcipuè religioni competit Christianæ, quę singulariter bona spũalia & æterna ꝓmittit. Porro lex uetus quæ temporalia ꝓmissa habebat, pauca rõnem excedẽtia proponebat. Sic & philosophis cura fuit, ut homines à sensibilium delectationibus ad honestatem perducerent, ostendendo esse alia bona his meliora: quorum gustu multo suauius, qui uacãt actiuis uel contemplatiuis uirtutibus, delectantur. Expedit etiam istud ad repressionem præsumptionis quorundam, qui tantum de suo præsumũt ingenio, ut totam rerum naturam se reputẽt suo intellectu posse metiri, putantes uerum esse quicquid eis uidetur: & falsum, quicquid eis non uidetur. Iterum expedit istud, ad reprobãdum eorum errorem, qui dixerunt hominem mortalem nõ nisi mortalia & humana debere sapere & curare: quorum unus fuit Simonides, contra quẽ decimo Ethicorum docet Philosophus, quòd homo debet se ꝓ uiribus ad immortalia & diuina erigere. Vndecimo quoq; de animalibus, ait: Quòd quãuis parum sit quod de substantijs superioribus percipimus, magis tñ hoc modicũ est amatũ & optatum omni cognitione, quàm de inferioribus habemus substantijs. Sic & in secundo de cælo & mundo, testať: ꝙ cum de corporibus cælestibus quæstiones poterunt solui parua ac topica solutione, contingit auditori ut uehemens sit gaudium eius. Ex quibus omnibus constat, ꝙ de rebus nobilissimis quantumcunq; imperfecta cognitio, magnã pfectionem animæ confert. Ideo quãuis ea quæ supra rõnem sunt, ratio humana plene capere nequeat, tñ multum pfectionis ei acquiriť, si ea saltem q̃litercunq; teneat fide. Hæc Thomas.

Hoc Thome dictũ & hodie locum hz. capitu. 5. Supnaturalia necesse fuit credenda ꝓponere. Debet hõ nõ tñ̃ mortalia curare ac sapere. Simonides. Aristoteł.

Thomas i Scripto & in Sũma. Hũane uite finis dei ẽ cõtẽplatio. Felicitas philosophica q̃lis ciatur.

¶Qui & in prima parte Summæ suæ, & in Scripto primi super his tractat, dicens in Scripto: Omnes qui recte senserũt, posuerunt finem uitæ humanæ dei contemplationem. Contemplatio aũt dei est duplex. Vna per creaturas, quæ est imperfecta, qm̃ creatura est effectus non ꝓportionatus creatori, sed distans ab eo in infinitum. Idcirco ducit in cognitiõem dei imperfecte, in qua Philosophus felicitatem contemplatiuã constituit. quæ tñ felicitas est uiæ, atq; ad hanc ordinatur tota cognitio philosophica, ex rõnibus & considerationibus creaturarum ꝓcedens. Alia est contẽplatio dei, qua immediate uidetur per suam essentiam: quæ contemplatio est pfecta, & habeť in patria, estq; possibilis homini ẽm fidei suppositionem. Vnde oportet ut ea quæ sunt ad finem, proportioneñť fini. Sicq; hõ in statu uiæ ad illam beatitudinem manuducať, non p cognitionẽ ex creaturis sumptã, sed ex diuino lumine inspiratã. & hęc est doctrina theologiæ. Cuius est, omnibus alijs scientijs imperare, & eis in suum obsequium uti. Hęc Thomas.

Richard⁹. theologia efficacius affectum charitate accendit.

¶Et idem Richardus, addẽs ꝙ theologica ista supernaturalis cognitio, efficacius accendit affectum nr̃m diuino amore: qm̃ plenius docet nos de charitate, pietate & liberalitate dei ad nos, & de bñficijs ac ꝓmissis ipsius. & ꝙ philosophi q̃ntumcunq; excellentis ingenij, qui non fuerunt supnaturaliť illuminati, nunq̃ cognouerunt nec posuerunt beatitudinẽ uerã & plenam. quo signo constat, ꝙ cognitio illius beatitudinis est homini supernaturalis.

Aegidius.

¶Porro Aegidius tangit tres causas utilitatis seu necessitatꝫ hui⁹ supnaturalis theologiæ, q̃s Thomas assignat. Dicit tñ ꝙ in istis causis trib⁹ solũ cõsiderať id q̃d est p accidẽs, & dimittiť q̃d est p se. Nam q̃stio est de ip̃a theologia in se, an superflua sit uel necessaria: & nõ est q̃stio de ip̃a p cõparationẽ ad nos, uel ad tradẽtes sciam. Idcirco, inq̃t, dicendũ ꝙ theologia ista necessaria est, non supflua: qm̃ docet ea, ad q̃ cognoscẽda aliæ sciæ se nõ ualẽt extendere.

Dionysius c̃ Aegidiũ. Necessitas in moralib⁹ et fine sumit.

¶Ad q̃ uerba Aegidij est dicendũ, ꝙ S. Thomas de hac q̃stiõe optime scripsit, nec dimisit q̃d est p se: qa ut patuit iã ex uerbis ipsi⁹, ipse ideo scripsit theologiã hanc nobis necessariã esse, quia de supnaturali fine & uera beatitudine & de deo, ipsa sufficienť nos instruit in hac uita, q̃d alię scię facere nequerũt. Insuper, in moralibus ac naturalibus necessariũ dicitur uno etiam præcipuo modo per respectum ad finem, quemadmodũ necesse est hominẽ habere fidem & charitatem, si consequeť salutem. & hoc modo necessaria est homini theologia. Alio modo simpliciť, ut hoiem esse anial, Causa demũ quã assignat

Aegidius, non uidetur nisi unum & idem assignare causam suiipsius. Cum enim theologia ista dicatur supernaturalis scientia, & supernaturalis scientia nuncupetur, quæ docet quod naturalis ratio non attingit: dicere quod ista scientia sit præter naturales scientias necessaria, quoniam docet ea ad quæ illæ non extendunt se, est idem exponere per seipsum. Ideoq; adhuc remanet quæstio, cur necessaria sit homini talis scientia. Ad quod sanctus doctor sapienter respondit.

Scotus. ¶ Præterea de his scribit Scotus: Omnes catholici conueniũt in hoc, quod aliqua supernaturalis cognitio nobis necessaria sit in uia. Sed controuersia est inter philosophos & theologos: primo in hoc, quod philosophi negant omnem supernaturalem cognitionem, dicentes quod dignitas sit naturæ, quod possit ex se perfectionem suam acquirere: sed intellectus potest acquirere omnem cognitionem necessariam sibi ex naturalibus. Et q̃d hoc sit intentio philosophi, primo apparet ex hoc quod ait tertio de anima: Intellectus agens est, qui est omnia intelligibilia facere: & intellectus possibilis, qui est omnia intelligibilia fieri. Præterea sexto metaphysicę ait, quod tres sunt partes philosophiæ, metaphysica, physica & mathematica, quæ secundum ipsum diuidunt omnem speculatiuam scientiam in uia possibilem. ¶ Insuper ratio quæ potest intelligere principium, potest naturaliter intelligere omnem conclusionem intentam & contentam in illo principio. Quia cognitio conclusionis non dependet nisi ex cognitione principij & deductione conclusionis à principio. Et ista deductio est euidens per dici de omni uel de nullo. Sed nos naturaliter cognoscimus prima principia, in quibus naturaliter continentur omnes conclusiones, ergo &c. ¶ In contrarium est, q̃d necessaria nobis est cognitio ultimi finis nostri supernaturalis, quem per nullum actum nostrum intelligere possum⁹. Vnde philosophi q̃ habuerũt naturalem intellectum acutum, quando descenderunt in singulari ad finem, uel fuerunt dubij de fine, uel errauerunt. Philosophus nanq; dixit cognitionem substãtiarum separatarum acquisitam esse felicitatem. Et si intellexit quod fuit finis huius uitæ, tamen dubius fuit an esset alia uita, ut patet ex primo Ethicorum. Præterea nostra naturalis cognitio, quã habemus de substãtijs separatis ac diuinis, procedit ex sensibiliũ agnitione effectuum, Et talis probatio uel inducit errorẽ, uel relinquit dubietatem. Nullus enim effectus sensibilis probat trinitatẽ: quia probare per simile, est causa erroris, cum sit maior diuersitas. Deus quoq; oĩa libere causat. ideo arguẽs ex effectibus, uel errabit, uel dubius erit, ut patet de philosopho, qui dixit deũ semper causare. & sic ex motu cæli concludit angelos mouere perpetuo, & quod esse non possent plures angeli quàm orbes, nec cælum posse esse maius propter laborem angeli mouẽtis, ut si apponatur una stella. Sed ista sunt sophismata, idcirco soluũtur. ¶ Sciendũ quoque quod potentia passiua seu receptiua, potest uno modo comparari ad formam quam recipit, & sic non cadit circa eam distinctio naturalitatis & supernaturalitatis, sed distinctio quæ est per naturale & uiolentum ac neutrum. Si enim inclinetur ad recipiendum formam uel actionem, recipit naturaliter eam: si autẽ inclinetur ad oppositum, recipit uiolenter: si uero nec inclinetur ad formam, nec ad eius oppositum, habet se neutro modo & indifferẽter. Sed si comparetur ad formam quam recipit, ut recipit eam ab agente (& ita comparet̃ ad agens aliquo mõ) locũ habet ista distinctio, naturale & supernaturale. Ideo si potẽtia nata est recipere actionẽ ab agente aut formã, recipit formam seu actionẽ illã naturaliter ab eo: & si non nata est potentia illam recipere, non naturaliter, sed supernaturaliter recipit eam. Itaq; primo modo non est cognitio aliqua supernaturalis nec uisio dei, comparando uidelicet potentiam tantum ad formam. Vnde comparãdo intellectum ad mouens, naturaliter natum mouere ipsum in uia, solum est cognitio naturalis, quæ causatur à phantasmate & intellectu agẽte. Hæc Scotus.

Marginalia (left): An philosophi oẽm supnaturalẽ cognitionẽ negarint. Aristotel. — Deus imperfecte cognoscit̃ p effect⁹. — Potentia passiua dupliciter cõparatur.

Dionysi⁹ ꝯ Scotũ. ¶ In cuius uerbis sunt duo, cõtra quæ obijci põt. Primum est, quod dicit secundum Philosophum nõ esse plures angelos seu substantias separatas quàm orbes. Philosophus nanq; duodecimo metaphysicæ accipit numerum substantiarum illarum secundum numerum cælestium motuum, non orbium: quamuis Auicenna, Algazel & alij quidam computant illas secundum orbium numerum. Secundum est, quod dicit circa potentiam passiuam & receptiuam per comparationem ad formam seu actionem quam recipit, non habere locum distinctionem naturalitatis & supernaturalitatis. Quemadmodum enim potentia illa naturaliter recipit formam & actionem purẽ naturalem, in qua consistit sua naturalis perfectio: sic formã & actionem supernaturalem, per quam perficitur supra gradum, conditionem & modum suæ naturæ, supernaturaliter recipit: nec idem est modus recipiendi formam & habitum naturalem & acquisitum, atque formam & habitum supernaturalem infusum. Nec inclinatio mẽtis creatæ ad supernaturalem formam & habitum, naturalis, sed potius supernaturalis cẽsetur: hoc est, conueniens potentiæ ultra & supra gradum ac modum & limitem suæ naturalis conditionis, utpote per respectum ad finem supernaturalem. Imo si naturalis consisteret, posset à causa naturali compleri & actuari. Hinc uisio dei per speciem, est omnino super naturam omnis mentis creatæ.

Gandau⁹. ¶ Postremo, Henricus in Summa sic arguit: Agens per instrumentum, non potest habere actionem per illud quæ instrumento illi repugnet: sed anima humana utitur intellectu agente ut instrumento, ergo non potest habere aliquam cognitionem illi instrumento repugnantem. Sed per illud instrumentum nihil cognoscimus, nisi quod à sensibilibus abstrahitur: ergo per illud non possumus perfecte cognoscere nisi sensibilia tantum, non immaterialia. Ideo necessaria est alia scientia supernaturalis.

¶ Ad obiecta dicẽdum, & primo ad primum, quod deus disponit cuncta suauiter, quantum in se est, & iuxta congruẽtem finem omnia gubernando: habet tamen specialem prouidentiam actuum humanorum, quos dum supernaturaliter dirigit, etiam conuenienter ac dulciter agit hoc, quoniam per supernaturalia dona gratiæ perficit dona naturæ. ¶ Ad secundum dicendum, quod sicut sapientis est dona præstare & informare iuxta recipientium audientiumq; capacitatem, sic liberalissimi dei est, gratiose, miraculose & supernaturaliter se communicare & suos instruere, in quibus & naturalem capacitatem potest augere, & naturam creatam supernaturalium capacem efficere. ¶ Ad tertium, quod hoc contingit ex impiorum peruersitate atq; abusu, nec ꝓpter illorũ prauitatẽ omittit

Marginalia (right): Aristote. — Auicẽna. — Algazel. — Sapiẽ. 8. Ad p̃mũ argumẽtũ. Suauiter de⁹ cũcta disponit. — 2. Naturalẽ hoĩs capacitatẽ de⁹ supnaturaliter ꝓmouet.

omnipotens facere, quod ad suam pertinet bonitatem, qui etiam supernaturalia fidei documenta tam clare, copiose & miraculose monstrauit, quod ab eorum credulitate nullus se potest rationabiliter excusare.
4. ¶Ad quartum, quod deus prouidit homini per dona naturæ de naturali perfectione, & per charismata gratiæ de necessarijs ad supernaturalem felicitatem. hoc quoque pertinet ad maximam hominis dignitatem, quod ad tam sublimem finem à deo est institutus, quod naturalia non sufficiunt ipsum ad finem illum perducere, sed supernaturalib' donis desuper decoratur ac gubernatur, & supernaturali sapientia informatur. Inferiora uero ad naturalem tantummodo finem sunt instituta.
5. ¶Ad quintum, quod philosophia est ordo animæ ualens ad naturalem dirigere finem.
6. ¶Ad sextum, quod magni illi philosophi loquuntur de uirtutibus naturalibus acquisitis, secundum gradum earum perfectum: non tamen de uirtutibus gratuitis & infusis, sine quibus illæ non sufficiunt ad salutem, nec fecerunt quenquam à priuato amore syncere purgatum,
7. & fide ac charitate fulcitum. ¶Ad septimum, quod philosophia est naturalis, non supernaturalis agnitio diuinorum ac humanorum.
8. ¶Ad octauum, quod philosophia medetur suo modo passionibus & peccatis, prout impediunt à uirtutibus acquisitis & fine earum: non tamen simpliciter, prout à charitate & uera salute impediunt: nec sine theologia & gratia docet, in quo sit plena felicitas, nec eam attingit. (Philosophia quomodo passionib' moderat' & uitijs.)
9. ¶Ad nonum, quod ex principijs per se notis naturaliter non sequuntur, nisi quæ per naturales subsumptiones & syllogisticas deductiones elici queunt.

BREVIS SOLVTIO QVAESTIONUM quarundam, & introductio utilium documentorum absque argumentis.

VT uitetur prolixitas, mouendæ & soluendæ sunt aliquæ quæstiones minus principales sine argumentis compendiose.
Quæstio 1. ¶Quæritur ergo, an theologia subalternetur alicui scientiæ, & an supponatur alicui parti philosophiæ.
Scotus. ¶Circa hoc Scotus ait: Theologia nulli alteri scientiæ subalternatur, quia principia eius non accipiuntur ab aliqua alia scientia, sed immediate ab essentia diuina: quæ ut hæc, est primum subiectum in ea. Nec etiam subalternat sibi scientiam aliam, quia est omnis scientia quæ non includit imperfectionem, & nihil subalternatur sibiipsi. Similiter nulla scientia subalternat theologiæ beatorum, quoniam nulla scientia habens principia immediata, quæ non resoluuntur in priora in illo genere, subalternatur alteri. Hæc Scotus. (An theologia sit scia subalterna.)
Aegidius ¶Veruntamen Aegidius uidetur sentire, quod theologia uiatorum subalternetur theologiæ beatorum: quia principia theologiæ nostræ, puta articuli fidei, sunt nota in se & per se in luce scientiæ beatorum. & hoc consonare uidetur dictis Thomæ & Richardi inductis, dicentium theologiam esse scientiam: quoniam quamuis principia eius non sunt nota in ea per se, attamen per se nota sunt in altiori scientia, utpote beatorum.
Contra Scotum ¶Porro quod Scotus affirmat, principia theologiæ non accipi ab alia scientia, sed immediate à diuina essentia, uidetur obscurum. Siquidem certum est quod non sunt accepta ab alia scientia naturali humana, sed non apparet quod sint accepta immediate à diuina essentia. Scriptura quippe canonica pro magna parte reuelata est Moysi & prophetis ministerio angelorum, quorum obsequio factæ sunt reuelationes propheticæ, ut in libro de Angelica hierarchia diuinus Dionysius protestatur, & doctores allegant ac tenent communiter. Sicque à scientia angelorum reuelatio illa immediate profluxit, & mediate principaliterque à deo. Vnde beatus Stephanus legitur improperasse Iudæis incredulis: Accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis. Omnia quoque quæ in euangelio credimus, prænunciata sunt in lege & prophetis, ut in prologo super Isaiam fatetur Hieronymus, & super illud Iezechielis, Ecce rota in medio rotæ, scribit Gregorius. Insuper obscurum censetur, quod asserit Scotus, theologiam esse omnem scientiam, cum à cæteris scientijs sit distincta & specialis scientia: nisi forsitan dicere uelit, quod uirtualiter cæteras includat scientias, ut supra expositum est. Hoc tamen non impediret aliarum scientiarum subalternationem sub ea, nec sequeretur quod subalternaretur sibimetipsi, ut arguit Scotus. (Scriptura per angelos est reuelata. Dionys. martyr. Act. 7. Hierony. Gregori'. Iezech. 1.)

¶Præterea de hac quæstione Alexander de Hales dicit: Omnes aliæ scientiæ traduntur secundum ordinem ratiocinationis à principijs ad conclusiones, ad erudiendum intellectum, non ad inflammandum affectum: theologia uero proponitur secundum ordinem informationis practicæ principiorum agibilium, ad bene agendum secundum impulsum timoris atque amoris. Hinc theologia non est sicut scientia alia, nec inter alias numeratur, ut alicui parti philosophiæ supponatur. Dicitur quoque diuina, non solum quia à deo uel de deo, sed quia à deo & de deo, & reductiua ad deum. Sed & aliter conuenit ei esse à deo quàm scientijs cæteris. Est nanque aliquod uerum ut uerum, & est uerum ut bonum: & utrunque est à spiritusancto. Sed cum accipitur uerum ut bonum, illud bonum aut est ut bonum morale, aut ut bonum gratuitum. Si gratuitum, sic est assimilatio ad spiritumsanctum, qui appropriate est bonitas. Idcirco huius ueri acceptio, est à spiritusancto per modum ipsius. Hinc doctrina hæc antonomaticè dicitur inspirata & edita à spiritusancto. In alijs uero scientijs, speculatiuis uidelicet, est acceptio ueri ut ueri, imo & boni ut ueri. In practicis autem moralibus, & si sit acceptio ueri ut boni, non tamen ut boni gratuiti, sed moralis: propter quod non dicuntur editæ à spiritusancto. Est etiam theologia de deo, non sicut metaphysica aut aliæ scientiæ: quia non agunt de deo secundum mysterium trinitatis, neque secundum sacramentum humanæ reparationis. Est item reductiua ad deum per principia timoris & amoris diuini, ex fide misericordiæ & iustitiæ dei, quod nulli ex alijs scientijs conuenit. Hæc Alexander. (Theologia quare diuina dicitur. 2. Petri. 1. Theologia cur edita dicatur a spusancto.)

Quæstio 2 ¶Insuper quæritur, an theologia subalternet sibi alias scientias, naturales uidelicet & humanas.
Aegidius ¶Circa hoc scribit Aegidius: Modus subalternationis scientiarum est triplex. Vnus est, quando una alteri tanquam principaliori ancillatur, & ordinatur ab illa ut eminentiori. Sicque primo metaphysicæ dicitur, quod omnes aliæ scientiæ ipsi metaphysicæ famulantur. Vnde scientia quæ considerat optimum in aliquo genere, habet alias regulare & ordinare, & aliæ habent ei ancillari. Secundus modus subalternationis (Triplex subalternandi modus.)

Theologia uno mõ reliquas sibi sciẽtias subalternat. est, quando una scientia dicit propter quid, & dat principia alteri: alia uero dicit quia, accipit que sua principia à subalternante scientia. Tertius modus est, dum una sciẽtia procedit per causam, & modo subtili, alio modo grosso, qui duo modi primo Posteriorum tanguntur. Itaq; theologia ſm primum modũ dici potest sibi subalternare naturales scientias, non aũt secundo modo; quia aliæ scientiæ non accipiunt à theologia sua principia: nec tertio modo, quoniam aliæ scientiæ nõ tractant de restauratione & glorificatione & mysterio trinitatis, de quibus principaliter est theologia. Hæc Aegidius.

Questio 3. ¶Præterea quærit, an modus procedendi theologiæ ac libri Sententiarum, sit perscrutatiuus & disputatorius, uniformis aut multiformis, poeticus, artificialis aut certitudinalis.

Bonauen. ¶Circa hæc scribit Bonauentura: Modus perscrutatorius seu inquisitiuus conuenit huic doctrinæ & libro Sententiarum. Finis enim imponit necessitatem his quæ sunt ad finem: sicut iuxta Philosophum, serra est dentata, quoniã ordinatur ad secandũ: sic liber iste qui est ad fidei promotionem, habet modum inquisitiuum. Modus enim ratiocinatiuus seu inquisitiuus, ualet ad fidei promotionem tripliciter, secundum tria genera hominum. Quidam eñ sunt aduersarij fidei, quidam in fide infirmi, quidam perfecti. Modus itaq; inquisitiuus ualet primo ad confundendum fidei inimicos. Augustinus primo de trinitate: Aduersus garrulos ratiocinatores, elatiores q̃ capaciores, rationibus catholicis & similitudinibus cõgruis ad defensionem assertionem que fidei est utendum. Secundo ualet ad fouendos infirmos in fide. Queãdmodum eñ deus charitatem infirmorum per temporalia beneficia fouet, sic fidẽ infirmorum per probabilia argumẽta corroborat. Si eñ infirmi uiderent rationes ad fidei ꝓbabilitatem deficere, & ad oppositum abũdare, nullus eorum subsisteret. Tertio ualet ad delectandum perfectos. Miro enim modo anima delectatur intelligendo quod credit fide perfecta. Bernardus: Nihil libentius intelligimus, nisi quod iam fide tenemus. Hæc Bonauentura. Qui etiam ait, Dum assentitur rationi propter se, aufertur locus & meritum fidei, quia in anima hominis dominatur uiolentia rationis. sed quando fides non assentit propter rõnem, sed amore eius cui fide assentit, desiderat rationes habere, tunc non euacuat humana ratio fidei meritũ, sed auget solatium. Et primo modo intelligitur illud Hieronymi: Tolle argumenta cum de fide agitur. piscatoribus, non dialecticis creditur.

Ratiõis inq̃sitio tripliciter ſit dẽ, ꝓut h̃ ut Augustin. *Fides infirmorũ argumentis ꝓbabilib⁹ ẽ fulciẽda.* *Bernard⁹* *Ratio fidei meritũ nõ tollit.* *Hierony.*

Alexand. ¶Hinc asserit Alexãder: Mod⁹ sacræ scripturæ nõ est modus artis aut scientiæ naturalis, secundum comprehensionem rationis humanæ, sed per dispositionẽ sapientiæ diuinæ ad informationem animæ in pertinẽtibus ad salutem. Quemadmodum autem beatus Dionysius in libro de angelica hierarchia testatur, Decentissimum est scripturam partim poeticè artificialiter que procedere, ut & diuina celentur indignis, & per parabolicas ac metaphoricas locutiones intellectus iuuetur, bonę quoq; exercitationis occasio detur. Itaque alius est modus scientiæ naturalis, quæ est secundum rationẽ: & alius theologiæ, quæ est scientia ſm affectum pietatꝫ per traditionem diuinam. Naturalis nanq; scientiæ modus debet esse & est diffinitiuus, diuisiuus & collectiuus. sic eñ aptius explicatur apprehensio ueritatis secũdum humanam rationem. Porro modus theologiæ debet esse præceptiuus, explicatiuus, exhortatiuus, reuelatiu⁹ in prophetis, oratiuus in psalmis. Modus demũ præceptiuus est in lege & euãgelio, exemplatiuus in historiographis, exhortatiuus in libris Salomonis atq; apostolorum epistolis. Item, ꝓprium est sacræ doctrinæ aliq̃n tradi per sermones occultos, cũ sit sapientia in mysterio. Hęc Alexander. *1. Cor. 2.*

Scriptura multiplicẽ ꝓcedendi modũ hꝫ Dionysi⁹ martyr.

Richard⁹. ¶His consonat quod scribit Richardus: Modus ꝓcedendi in scriptura, propter amplitudinem suam est multiplex. Quandoq; enim procedit præcipiendo, aliquando prohibẽdo, interdum comminando, nonnũquam promissionibus alliciendo &c. ut suprà.

Thomas ¶Amplius, de hac re pulchre scribit hic Thomas: Modus, inquiens, cuiuscunq; scientiæ debet inquiri secundum considerationem & qualitatem materiæ, ut dicit Boethius libro de trinitate. *Boethius* Principia autẽ huius scientiæ sunt per reuelationem accepta. Ideo modus accipiendi ea, est reuelatiuus ex parte infundẽtis in uisionibus prophetarum, & oratiuus ex parte recipientis. Sed quia præter lumen infusum oportet ut habitus fidei distinguatur & determinetur ad diuersa credibilia ex doctrina prædicantis, iuxta illud Apostoli, Quomodo credent sine prædicãte? *Roma. 10.* quemadmodum etiam habitus principioꝝ naturaliter insitorũ determinatur per sensibilia accepta, ueritas aũt prædicantis per miracula cõfirmatur, sicuti scriptum est: Illi aũt profecti, prædicauerunt ubiq;, domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis: *Marci. 16.* hinc modus scripturæ est etiam narratiuus signorum. Sed q̃a principia fidei non sunt proportionata humanæ rationi, quæ ex sensibilibus consueuit accipere, oportet ut ad eorum cognitionẽ per sensibilium similitudines manuducat. Hinc modũ huius sciæ oportet etiã metaphoricum, symbolicum seu parabolicum esse. Deniq; ex istꝫ principijs ad tria ꝓceditur in scripturis. Primo, ad destructionem errorum, quod sine argumẽtꝫ fieri nequit. Idcirco oportet modũ huius scientiæ esse interdum argumẽtatiuum, tum per autoritates, tum per rationes & similitudines naturales. Secundo, ad instructionem morum. & quo ad hoc, modus eius est præceptiuus, sicut in lege cõminatorius, & promissiuus ut in prophetis, & narratiuus exemplorũ, sicut in historialibus. Tertio, ad contemplationem ueritatꝫ in quæstionibus scripturarum. & quãtum ad hoc, etiam oportet modum scripturæ esse argumentatiuum. qđ præcipue obseruatur in originalibus sanctorum, atq; in hoc libro Sententiarum, qui ex illis quasi conflatur. Hinc modus scripturę est maxime artificialis, quia potissime congruens suæ materiæ. ¶Si autem his obijciatur, ꝙ scientiaꝝ maxime differẽtium non debet esse unus modus: *Obiectio.* sed poetica quæ minimum continet ueritatis, maxime differt ab ista sciẽtia prorsus uerissima: ergo cum illa procedat per metaphoricas locutiones, modus huius scientiæ talis non debet esse: Respondẽdum, quo'd poetica scientia est de his, quæ propter defectum capi nõ possunt à ratione, idcirco quibusdam similitudinibus ratio in eis seducitur. *Dilutio* *Quid theologię cũ poetica cõuenıat.* Theologia uero est de his quæ sunt supra rationem: ideo modus symbolicus utriq; communis est, cum neutra rationi proportionetur. Hæc Thomas.

Petrus ¶Præterea Petrus affirmat theologiam quoq; per diffinitiones, diuisiones & ratiocinationes procedere. Nam & Apostolus ad Hebræos diffinit fidẽ, *Hebræ. 11.* & in epistola ad Corinthios ponit diuisionẽ gratiarum & ministrationum ac statuũ. *1. Cor. 12.* Itaq; Petrus ait: Alius est mo-

dus scientiæ, inquantum est scientia, scilicet per diuisiones, diffinitiones & ratiocinationes. & hunc habet theologia, inquantum scientia. Alius est modus scientiæ, inquantum est sapientia: hoc est, inquantum habet mouere affectum, & hoc non fit argumẽtatione, sed præceptis in lege & euangelijs, exhortationibus in epistolis & sapientialibus libris. Exemplis quoq;, reuelationibus & orationibus, ut suprà. Hæc Petrus.

Richard⁹.

¶Cui consonat quod scribit Richardus: Dum scriptura procedit argumentando, non procedit ad probandum sua principia, quæ sunt articuli fidei, nisi cum interdum probat articulum unum per alium, sicut ad Corinthios probat Apostolus ex Christi resurrectione resurrectionem communem. In hoc autem libro Sententiarum, articuli fidei ponuntur in conclusione, & probantur per autoritates & persuasiones, atq; per ualidas rationes à posteriori sumptas. Porro ubi sacra scriptura argumentando procedit, facit argumenta subtiliora, efficaciora & profundiora, quàm sint argumenta huius libri Sententiarum. Vnde propter argumentorum profunditatem nõ æstimamus sacram scrpturam quandoq; arguere, ubi arguit. Hinc Hieronymus ad Paulinum in epistola de omnibus diuinæ scripturæ libris, ait de libro Iob, quòd omnes leges dialecticæ, propositione, assumptione, confirmatione, conclusione contineat.

Unus articul⁹ fidei pbat per alium. 1. Cor. 15. Articuli fidei pbant a posteriori. Hierony.

Quest. 4. Alexand.

¶Quæritur quoq;, an modus procedendi scripturæ, sit certitudinalis. ¶Ad quod Alexander respondet: Est certitudo speculationis, & est certitudo experientiæ. Item est certitudo secundum intellectum, & est certitudo secundum affectum. Præterea, est certitudo quo ad animum spirituale, & est certitudo quantum ad animum animalem. Dico ergo quòd modus & processus theologicus, est certior certitudine experientiæ, & certitudine quantum ad affectum, qui est per gustum, iuxta illud psalmi: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua: quamuis non sit certior quãtum ad speculationem intellectus, qui est per modum uisus. Rursus certior est homini spirituali, quamuis nõ animali, iuxta illud Apostoli: Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. spiritualis autem omnia diiudicat. Et idem dicendum est de certitudine fidei. Hæc Alexander.

Varia est certitudo. Scriptura certitudinem hz. Psal. 118. 1. Cor. 2.

¶Alij dicunt, quòd scriptura seu fides habet certitudinem adhærentiæ, non euidentiæ: alij, quòd habet certitudinem ex parte obiecti, non subiecti, prout suo loco, deo præstante, dicetur diffusius.

Quest. 5. Triplex sciẽ certitudo.

¶Aegidius uero hic quærit, an theologia sit certior scientijs alijs. Et respondet, Certitudo scientiæ tripliciter accipi potest. Primo, ex rebus de quibus considerat. Secundo, ex parte luminis cui innititur. Tertio, ex proportione scientiæ ad scientẽ. Primo mõ theologia certior est scientijs cæteris, cum sit principaliter ac directè de primis causis atq; principijs, & de rebus maxime inuariabilibus & abstractis. Item secundo modo est certior, cum supnaturali lumini innitatur. Tertio autem modo non est certior, loquendo de certitudine speculationis seu euidentię, cum sit de incomprehensibilibus, de quibus est fides, quæ est de non uisis. Attamen certior est certitudine adhæsionis, quia pro nulla ueritate tradita in alia scientia, homo subiret capitalem sententiam, sicut pro ista. Hæc Aegidius.

Quest. 6.

¶Quæritur ultra, an theologia sit specialis scientia. Videtur quòd nõ, cum tractet de deo & creaturis, de hominibus & angelis omniq; genere entis.

Aegidius Romanus. theologia differt acẽ teris scientijs in 4.

¶Circa huius solutionem ponit Aegidius quatuor differentias inter theologiam & cæteras scientias. Prima, quòd illæ habentur per humanam inuentionem, ista per diuinam inspirationem, nec naturaliter poterat inueniri. Secunda, quòd theologia est principaliter & directè de insensibilibus, nec est de his quæ in sensibilibus sunt, nec sensibilia habet partem sui subiecti, quod nulli naturali scientiæ competit, cum naturalis nostra cognitio à sensu & sensibilibus sumat exordium. Vnde physica est de sensibilibus, mathematica de his quæ sunt in sensibilibus, metaphysica habet sensibilia partẽ sui subiecti. Theologia uero sequitur modum sapientiæ increatæ. Ideo sicut illa habet seipsam pro obiecto, sic ista principaliter circa deum uersatur, & eius solius cognitio in ea exquiritur, aliorum uero propter illam finaliter. Tertia differẽtia est, quòd aliæ omnes scientiæ habent aliquid uniuersale pro principali obiecto. Hęc autem nec uniuersale nec particulare, sed deum, qui est maxime unus & singularis. Quarta est, quòd nulla scientia potest tot & tanta cognoscere sub propria forma & ratione, sicut theologia, prout suprà ostensum est. Itaq; habendo respectum ad primum & principale obiectum theologiæ, nulla scientia est tam specialis ut ista, cum habeat pro obiecto deum maxime unum. Respiciendo autem ad materias, ad quas secundario se extendit, communissima est cẽsenda. absolute tamen est specialis scientia, ratione sui principalis primarijq; obiecti: quia in omni scientia magis pensandum est id, quod est per se ac principale. Hæc Aegidius.

theologia est specialis scientia.

Quest. 7.

¶Quæritur adhuc, qualiter liber iste Sententiarum ad totam sacram scripturam se habeat.

Bonauent.

¶Ad hoc Bonauentura respondet: Liber iste ad sacram scripturam reducitur per modum cuiusdã subalternationis, nõ partis principalis. Similiter libri doctorum, qui sunt ad fidei defensionem: quia nõ quælibet determinatio trahens in partem, facit subalternationem scientiæ, sed determinatio quodammodo distrahens. Sciẽtia nanque de linea recta, non dicitur subalternari geometriæ, sed scientia de linea uisuali: quia determinatio ista trahit quodammodo ad principia alia. Quoniam ergo sacra scriptura est de credibili ut credibile, scientia uero huius libri est de credibili ut facto intelligibili, & hæc determinatio distrahit, (nempe quod credimus, debetur autoritati: quod intelligimus, rationi) hinc sicut alius modus certitudinis est in scientia superiori, alius in inferiori, sic alius modus certitudinis est in sacra scriptura, & alius in hoc libro: idcirco & alius modus est procedendi. Et sicut scientia subalternata ubi deficit, recurrit ad certitudinẽ scientiæ subalternantis: sic & quũ Magistro deficit rationis certitudo, cõfugit ad autoritates certitudinẽm que scripturæ, quæ certitudinem omnem rationis excedit. Sciendum quoq;, quòd quamuis credibile sit supra rationem, quantum ad scientiam naturalem & acquisitam, non tamen penitus supra rationem, per fidem ac donum sapientiæ atq; per donum intellectus eleuatam. Fides enim eleuat ad assentiendum, sapientia & intellectus ad intelligendum quæ credita sunt. Hæc Bonauentura.

Subalternationem sciẽ facit non quis determinatio. Deficiẽte rõne certitudie ad scripture autoritatẽ recurritur. Fides nõ est penit⁹ supra rõnem.

Richard⁹.

¶De hoc scribit Richardus: Vno modo se habet liber ad scientiam aliquam, sicut continens ordinatam expositionem literæ & sentẽtiæ libri illius, in quo ipsa scientia principaliter continetur. & sic se habet totum commentum Metaphysicæ ad Meta-

Multiplex est cõpara

tio libri alicuius ad sciam.

physicam, & postillæ super bibliam ad sacram scripturam. Alio modo tanquam continens expositionem sententiæ, non seriatim exponendo literam libri illius aut librorum, in quo uel quibus principaliter traditur scientia. sicq; habēt se originalia multa sctōrū ad sciētiam theologię. Tertio modo, sicut continens scientiam subalternatam illi sciētiæ, ut liber musicæ ad arithmeticam: aut sicut cōtinens scientiam subalternantem sibi scientiam aliam. & ita se habet liber arithmeticæ ad scientiam musicæ. Alio modo, sicut continēs ordinatam excerptionē quarundam autoritatum magis utilium libri aut librorū, in quo seu quibus principaliter traditur ipsa scientia. & sic se habet liber cōcordantiarum de Biblia extractarum, ad scientiam theologiæ. Alio modo, ut continens excerptionem autoritatum utiliorum illorum librorum, qui facti sunt ad explanationem alicuius scientiæ: & sic se habet liber Sententiarum ad originalia sanctorum. Alio modo, sicut ordinata congregatio multarum quæstionum utilium ad maiorem intelligentiam & explanationē, quarum solutiones rationibus & autoritatibus confirmatę sunt. Sicq; liber Sententiarum se habet ad theologiæ scientiam. Idcirco in ea assignari nō debet aliud subiectum, sicut nec ē aliud subiectū libri Physicorum, & quæstionum quæ factæ sunt super librum illum, ad intelligētiam eorum quæ in libro illo tractantur: nisi forte uelles ibi assignare aliquā differentiam secundum rationem, iuxta proportionem ad modos tractandi.

SENTENTIARVM

FIDEI CATHOLICAE, DOCTISSIMI VIRI PETRI LOMBARDI STVDIO COLLECTARVM, LIBER PRIMVS, TRACTANS POTISSIMVM DE MYSTERIO SANCTISSIMAE TRINITATIS.

Sacræ paginæ tractatum circa res uel signa præcipue uersari. Distinctio I. A

VETERIS ac nouæ legis continentiam diligenti indagine etiam atq; etiam considerantibus nobis, præuia dei gratia innotuit, sacræ paginæ tractatū circa res uel signa præcipue uersari. Vt enim egregius doctor Augustinus ait in libro de doctrina Christiana: Omnis doctrina uel rerum est, uel signorum: sed res etiam per signa discunt. Proprie autem hic res appellantur, quæ non ad significandum aliquid adhibentur: signa uero, quorum usus est in significādo. Eorū uero aliqua sunt, quorū omis usus est in significādo, nō in iustificando, id est, quibus non utimur, nisi aliqd significandi gratia, ut aliqua sacramēta legalia. Alia, quæ non solum significant, sed conferunt quod intus adiuuet, sicut euangelica sacramenta. Ex quo aperte intelligitur quæ hic appellentur signa, res illæ uidelicet, quæ ad significandum aliquid adhibentur. Omne igitur signum, etiam res aliqua est. Quod enim nulla res est, ut in eodem Augustinus ait, omnino nihil est. non autem econuerso, omnis res signum est, quia non adhibetur ad significādum aliquid. Cumq; his intenderit theologorum speculatio studiosa atq; modesta, diuinam scripturam, formam præscriptam in doctrina tenere aduertet. De his ergo nobis aditum ad res diuinas aliquatenus intelligendas, deo duce, aperire uolentibus, differendum est: & primum de rebus, postea de signis differemus.

De materia huius libri & librorū diuisione.

Au.li.1.de do. Chriana ca.2.&.

Idē vbi supra b.

De rebus agit, quibus utendum uel fruendum. B

Id ergo in rebus considerandum est, ut in eodem Augustinus ait, quod res aliæ sunt, quibus fruendum est: aliæ, quibus utendum est: aliæ, quæ fruuntur & utuntur. Illæ quibus fruendum est, beatos nos faciunt. Istis quibus utendum est, tendentes ad beatitudinem adiuuamur, & quasi adminiculamur: ut ad illas res quæ nos beatos faciunt, peruenire, eisq; inhærere possimus. Res uero quæ fruuntur & utuntur, nos sumus quasi inter utrasq; constituti, & angeli & sancti. Frui autem est, amore alicui rei inhærere propter seipsam. Vti uero, id quod in usum uenerit, referre ad obtinēdum illud quo fruendum est. aliâs abuti est, non uti. Nam usus illicitus, abusus uel abusio nominari debet. Res igitur quibus fruendum

Aug.lib.1. de doctri. Chriana ca.3.d.

Quid sit frui: quid vti.

est, sunt pater & filius & spiritussanctus. Eadem tamen trinitas quædam summa res est, cō
Aug. lib. 1. de doctri. Chr̄iana cap. 4. c. munisq; omnibus fruentibus ea: si tamen res dici debet, & non rerum omnium causa, si ta
men & causa. Non enim facile potest inueniri nomen quod tantæ excellentiæ conueniat, ni
De rebus q̄b' vtendū est. si quod melius dicitur trinitas hæc unus deus. Res autem quibus utendum est, mundus est
& in eo creata. Vnde Augustinus in eodem: Vtendum est hoc mundo, non fruendum: ut in
Roma. 1. c uisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciantur, id est, ut de temporalibus æter-
na capiantur. Item in eodem: In omnibus rebus illæ tantum sunt quibus fruendum est, quæ
æternæ & incommutabiles sunt. Cæteris autem utēdum est, ut ad illarum perfruitionem
perueniatur. Idem Augustinus in decimo libro de Trinitate: Fruimur cognitis, in quibus
Aug. li. 10. de S. Tri. capi. 10. a. ipsis ꝓpter se uoluntas delectata conquiescit. Vtimur uero eis, quæ ad aliud referimus quo
fruendum est. *Item quid intersit inter frui & uti, aliter q̄ supra.* C

Aug. li. 10. de S. Tri. cap. 11. c Notandum uero, ꝙ idem Augustinus in libro decimo de Trinitate, aliter q̄ supra accipi
ens uti & frui, sic dicit: Vti, est assumere aliquid in facultatem uoluntatis. Frui autem, est uti
cum gaudio non adhuc spei, sed iam rei. ideoq; omnis qui fruitur, utitur. Assumit enim ali
quid in facultatem uolūtatis cum fine delectationis. Non aūt omnis qui utitur, & fruitur:
si id quod in facultatem uoluntatis assumit, non propter ipsum, sed propter aliud appetit.
Et attende, quia uidetur Augustinus dicere illos frui tantum, qui in re gaudent, non iam in
spe. & ita in hac uita non uidemur frui, sed tantum uti, ubi gaudemus in spe: cum supra di-
ctum sit, frui esse amore inhærere alicui rei propter se, qualiter etiam hic multi adhærent
deo. *Determinatio eorum quæ uidentur contraria.* D

1. Cor. 13. Hæc ergo quæ sibi contradicere uidentur, sic determinamus: dicentes nos & hic & in
futuro frui, sed ibi proprie & perfecte & plene, ubi per speciem uidebimus quo fruemur:
Au. de do. Chr̄iana li. 1. c. 30. b hic autem dum in spe ambulamus, fruimur quidem, sed nō adeo plene. Vnde in libro de-
cimo de Trinitate: Fruimur cognitis in qbus uoluntas est. Idem in libro de doctrina Chri-
1. Co. 13. d. stiana ait: Angeli illo fruentes, iam beati sunt, quo & nos frui desideramus: & quantum in
hac uita iam fruimur, uel per speculum, uel in ænigmate: tanto nostram peregrinationem
& tolerabilius sustinemus, & ardentius finiri cupimus. *Alia determinatio.* E

Potest etiam dici, ꝙ qui fruitur etiam in hac uita, non tantum habet gaudium spei, sed
Au. de do. Chr̄iana li. 1. ca. 31. c etiam rei: quia iam delectatur in eo quod diligit, & ita iam rem aliquatenus tenet. Constat
igitur ꝙ debemus deo frui, & non uti. Illo enim (ut ait Augustinus) frueris, quo efficieris
beatus, & in quo spem ponis, ut ad id ꝑuenias. De hoc idē ait libro primo de doctrina Chri
stiana: Dicimus nos ea re frui, quam diligimus propter se: & ea re fruendum nobis esse tā-
tum, qua efficimur beati: cæteris uero utendum. Frequenter tamen dicitur frui, cum dele-
ctatione uti. Cum enim adest quod diligitur, etiam delectationem secum gerit: si tamē per
eam transieris, & ad illud ubi permanendum est, eam retuleris: uteris ea, & abusiue, non ꝓ-
prie diceris frui. Si uero inhæseris atq; permanseris, finem in eo ponens lætitiæ tuæ, tunc
uere & proprie frui dicendus es: quod non est faciendum, nisi in illa trinitate, id est, summo
& incommutabili bono. *Vtrum hominibus sit utendum uel fruendum.* F

Cum autem homines qui fruuntur & utunt̄ aliis rebus, res aliquæ sunt: quæritur, utrū
Au. li. 1. de do. Chria na ca. 33. d. frui debeant an uti, aut utrunq;. Ad qd̄ sic respondet Augustinus in libro de doctrina Chri
stiana: Si propter se homo diligendus est, fruimur eo: si propter aliud, utimur eo. Videtur
autem mihi propter aliud diligendus. Quod enim propter se diligendum est, in eo consti-
Jere. 17. a tuitur beata uita, cuius etiam spes hoc tempore nos consolatur. In homine autem spes ponē
da non est, quia maledictus est qui hoc facit. Ergo si liquide aduertas, nec seipso quisquam
frui debet: quia non se debet diligere propter se, sed propter illud quo fruendum est. Huic
autem contrarium uidetur, quod Apostolus ad Philemonem loquens, ait: Ita frater ego te
Ad Phile. Au. de do. Chr̄iana ca. 33. d. fruar in domino. Quod ita determinat Augustinus: Si dixisset tantum, te fruar, & non ad-
didisset, in domino, uideretur finē * dilectionis ac spem constituisse in eo. Sed quia illud ad- * delectatiōis
Idē vbi su pra. didit, in domino se finem posuisse, eodemq; frui significauit. Cum enim (ut idem Augu-
stinus ait) homine in deo frueris, deo potius quàm homine frueris.

Hic quæritur, an deus fruatur an utatur nobis. G

Joh. 14. 15. Sed cum deus diligat nos, ut frequenter scriptura dicit, quæ eius dilectionem erga nos

multum commendat: quærit Augustinus, quomodo diligit, an ut utens, an ut fruens. Et procedit ita: Si fruitur, eget bono nostro. Quod nemo sanus dixerit. Ait enim propheta: Bonorum meorum non eges. Omne enim bonum nostrum uel ipse est, uel ab ipso est. Non ergo fruitur nobis, sed utitur. Si enim nec fruitur nec utitur, non inuenio quomodo diligat nos. Neque tamen sic utitur nobis, ut nos alijs rebus. Nos enim res quibus utimur, ad id referimus, ut dei bonitate perfruamur. Deus uero ad suam bonitatem usum nostrum refert. Ille enim miseretur nostri propter suam bonitatem, nos autem nobis inuicem propter illius bonitatem. Ille nostri miseretur, ut se perfruamur: nos uero inuicem nostri miseremur ut illo fruamur. Cum enim nos alicuius miseremur, & alicui consulimus: ad eius quidem facimus utilitatem, eamq; intuemur: sed & nostra fit consequens, cum misericordiam quã alijs impẽdimus, non relinquit deus sine mercede. Hæc autem merces summa est, ut ipso fruamur. Item quia bonus est, sumus: & inquantum sumus, boni sumus. Porro etiam quia iustus est, non impune mali sumus: & inquantum mali sumus, intantum etiã minus sumus. Ille ergo usus quo nobis utitur deus, non ad eius, sed ad nostram utilitatem refertur, ad eius uero tantum modo bonitatem.

Augu. de do. Christiana li. 1 c. 31. Psal. 15. a. Au. de do. Christiana capi. 32. c. Matt. 5. b.

Vtrum utendum an fruendum sit uirtutibus. H

Hic considerandum est, utrum uirtutibus sit utendum, an fruendum. Quibusdam uidetur ꝙ eis sit utendum, & non fruendum. & hoc confirmant autoritate Augustini, qui (ut prætaxatum est) dicit non esse fruendum nisi trinitate: id est, summo & incommutabili bono. Item dicunt ideo non esse fruendum eis, quia propter se amandæ non sunt, sed propter æternam beatitudinem. Illud autem quo fruendum est, propter se amandum est. Sed ꝙ uirtutes propter se amandæ non sint, imò propter beatitudinem solam: probant autoritate Augustini, qui libro decimotertio de Trinitate, cõtra quosdam ait: Forte uirtutes quas propter solam beatitudinem amamus, sic nobis persuadere audẽt, ut ipsam beatitudinem non amemus. Quod si faciunt, etiam ipsas utiq; amare desistimus: quando illam propter quam solam istas amauimus, non amamus. Ecce his uerbis uidetur Augustinus ostendere quòd uirtutes non propter se, sed propter solam beatitudinem amãdæ sint. Quod si ita est, ergo eis fruendum non est. Alijs uero contrà uidetur, scilicet quòd fruendum eis sit, quia propter se petendæ & amandæ sunt. Et hoc confirmant autoritate Ambrosij, qui ait super illũ locũ epistolæ ad Galatas: Fructus aũt spũs est, charitas, gaudiũ, pax, patientia &c. hic nõ noĩat opa, sed fruct⁹, qa propter se petẽda sunt. Si uero propter se petẽda sunt, ergo & propter se amãda. Nos aũt hanc quæ uidenť autoritatũ repugnantiã de medio eximere cupientes, dicimus ꝙ uirtutes propter se petendæ & amandæ sunt, & tamen propter solam beatitudinem. Propter se quidem amandæ sunt, quia delectant sui possessores syncera & sancta delectatione, & in eis pariunt gaudium spirituale. Veruntamẽ non est hic consistendũ, sed ultra gradiendum. Non hic hæreat dilectionis gressus, neq; hic sit dilectionis termin⁹: sed referatur ad hoc illud summum bonum, cui soli omnino inhærendum est: quia illud propter se tantum amandum est, & ultra illud nihil quærendum est. illud est enim supremus finis. Ideo Augustinus dicit, ꝙ eas diligimus propter solam beatitudinem, non quia eas propter se diligamus, sed quia idipsum ꝙ eas diligimus, referimus ad illud summum bonum: cui solum inhærendum est, & in eo permanendum, finisq; lætitiæ ponendus. quare uirtutibus non est fruendum. Sed dicet aliquis: Frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam, ut prædictum est. Si ergo propter se uirtutes amandæ sunt, & eis fruendum est. Ad quod dicimus: In illa descriptione ubi dicitur, propter seipsam, intelligendum est tantummodo, ut scilicet ametur propter seipsam tantum, ut non referatur ad aliud, sed ibi ponatur finis, ut supra ostendit Augustinus, dicens: Si inhæseris atq; permanseris, finem ponens lætitiæ, tunc uere & proprie frui dicendus es. quod non est faciendum, nisi in illa trinitate, id est, summo & incommutabili bono. Vtendum est ergo uirtutibus, & per eas fruendum summo bono. ita & de uoluntate bona dicimus. Vnde Augustinus in libro decimo de Trinitate, ait: Voluntas est per quam fruimur. ita & per uirtutes fruimur, nõ eis: nisi forte aliqua uirtus sit deus, ut charitas, de qua post tractabitur.

1. opinio. Aug. li. 1. de doctri. Christiana capi. 33. d. Aug. li. 13. de Tri. c. 8. 2. opinio. Ambrosi⁹ in epl'am ad Gala. cap. 5. d. opinio magistri. Obiectio. Responsio. Aug. lib. 1. de doctri. Christiana cap. 33. d. Aug. li. 10. de Trini. cap. 10. a. 1. Joh. 4.

Epilogus. I

Omnium igitur quæ dicta sunt, ex quo de rebus specialiter tractabimus, hæc summa

est: quod aliæ sunt quibus fruendum est, aliæ quibus utendũ est, aliæ quæ fruuntur & utuntur. Et inter eas quibus utendum est, etiam quædam sunt per quas fruimur: ut uirtutes & potentiæ animi, quæ sunt naturalia bona. De quibus omnibus, antequam de signis tractemus, agendum est: ac primum de rebus quibus fruendum est, scilicet de sancta atque indiuidua trinitate.

EXPOSITIO DISTINCTIONIS primæ libri primi Sententiarũ, non quidẽ de uerbo ad uerbum, sed tñ maxima ex parte, autore D. Dionysio Carthusiano.

Quid in his q̃tuor libris tractatur.

FInito prologo atq; prooemio libri huius, sequitur & tractatus primi uoluminis. Diuiditur autem hic liber totalis in quatuor libros partiales. In quorũ primo tractatur de deo, tam quo ad essentiæ unitatem & naturales ac absolutas seu attributales eius perfectiões, q̃ ad superbeatissimæ trinitatis mysterium, distinctionẽ, emanationem & proprietates. In secundo agitur de rerum creatione ac principalibus creaturis, angelis atq; hominibus. In tertio de Christi mysterijs & dispositionibus ad felicitatem ducentibus, puta uirtutibus & præceptis. In quarto de sacramentis, consummationeq; seculi & remuneratione finali. Simili mõ procedit Damascenus in libro suo, qui in q̃tuor libros diuiditur. Et forsan Magister formam taliter procedendi ex libro Damasceni accepit.

Damasce.

Richard⁹

¶ Circa hæc scribit Richardus: Liber iste est de deo tanquam de subiecto. In primo itaq; libro tractatur de deo, quantum ad rationem suæ naturalis perfectionis. In secundo libro agitur de eo, inquantum sua pfectio relucet in operibus creatiõis. In tertio, ſm q̃d eius pfectio relucet in opibus restaurationis. In quarto, secundum quod eius perfectio relucet in sacramentis, quæ sunt instrumenta sanctificationis, & in operibus retributiõis. Vel aliter potest dici, uidelicet φ in isto libro tractatur de rebus magnis magnitudine essentiæ, puta de rebus quibus fruendum est. In secundo de rebus magnis magnitudine euidentię, scilicet de creaturarum productione & administratione. In tertio de rebus magnis magnitudine beneficentiæ, utpote de Christi incarnatione, natiuitate, cõuersatione, prædicatione, passione, resurrectiõe, ascensione, & de dispositione recipiendi beneficentiam istam, quæ dispositio est p uirtutes. In quarto de rebus magnis magnitudine efficientiæ, puta de sacramentis, de iudicio, de pœnis & præmijs. Vnde & in persona sapientiæ increatæ exprimente materiam sacræ scripturæ, dicitur:

Prouer. 8.

Audite me, quoniã de rebus magnis locutura sum. Hæc Richardus. Intendit autem Magister hic tradere notitiam diuinorum, & quantum ad ueritatis ostensionem, & quãtum ad errorum destructionẽ. Ideo argumentatiue procedit, præsertim per argumenta ab autoritate, quæ in materia fidei sortiuntur primatum. In prima parte seu distinctione huius primi uoluminis, pandit materiam libri istius: in secunda parte intentum exequitur, incipiẽdo tractare de deo. Et quoniam ea de quibus hic agitur, sunt aliquo modo materia huius libri secundum q̃d ordinantur ad deum, ideo primo diuidit ea per absolutum & relatiuum, & ait: [Veteris ac nouæ legis].i. totius scripturæ seu bibliæ. [continentiã].i. cõtentã in illa materiã. [diligẽti indagine].i. inquisitione. [etiam atq; etiam].i. uicibus repetitis [considerantibus nobis, præuia dei gratia].i. nostrũ intellectum iuuante ac dirigente. [innotuit nobis, sacræ paginæ tractatum].i. totius scripturæ librum seu bibliam. [circa res uel signa præcipue uersari] id est, potissime loqui de absolutis non institutis ad significandum, aut de his quæ directe sunt instituta ad aliquid designandum, quemadmodum sacramenta. Quod consequenter probat autoritate Augustini. [Vt enim egregius doctor Augustinus ait,] quem Bernardus uocat linguã ecclesiæ, & inter doctores quodammodo soli comparatur, cuius doctrinam ecclesia eminenter assequitur, quoniam ubi autoritas scripturæ aut determinatio ecclesiæ non occurrit, rationabilius est locutus, ut in decreto habetur. Itaq; ut asserit Augustinus [in libro de doctrina Christiana: Omnis doctrina uel rerum est uel signorũ] id est, tractans de altero horum: [Sed res etiam per signa discuntur] quia per uocabula designantur, nec potest quis alium informare, nisi per uerba seu signa rerum significatiua. [Propriè autem hic res appellãtur, quæ non ad significandũ aliquid adhibentur.] Per hoc soluitur obiectio q̃dã quæ fieri posset. Posset enim quis ita arguere: Res, est transcendens & communis ad omnia tam absoluta q̃ relatiua significanda: ergo non bene condiuiditur signo, quia superius non diuiditur contra suum inferius, imò prædicat de eo. Ad quod ex textu respondetur, φ res non sumitur hic in sua generalitate, sed restricte, pro ente quod non est institutum ad aliquid designandum. [Signa uero] ꝓpriè hic dicuntur, [quorum usus est in significando].i. quorum principalis significatio seu institutio est ad aliquid designandum. [Eorum autem aliqua sunt, quorum omnis usus est in significando, non in iustificando,] ut sacramẽta quædam [legalia], put hoc infra quarto libro habet tractari atq; exponi. Posset quippe quis ita arguere: Sacramentum dicitur à sacrando, & est spiritalis medela: ergo habet curare et aliquid agere, non solum significare. Ad quod dicẽdum, φ sacramenta legalia sanctificabant, & curauerunt non ex se seu opere operato, imò sic erant solum significatiua, sed ex opere operante.i. ex fide, deuotione & charitate utentium illis. [Alia] sunt signa, [quę non solum significant, sed conferunt q̃d intus adiuuet, sicut euangelica sacramenta.] quę cõtentiua & causatiua sunt gratiæ, & efficiunt quod designant. unde & euangelica lex dicitur gratiam continere ac dare, sumendo ipsam legem cum suorum inclusione sacramentorum. talis uero non fuit lex, prout in epistolis ad Romanos, Galatas & Hebræos docet Apostolus: Nihil, inquiens, ad perfectum adduxit lex. [Omne igitur signum etiã res aliqua est.] Contra hoc argui posset, φ res & signũ condistinguunt: & item, φ (sicut iam patuit) res accipitur hic pro ente quod non adhibetur ad aliquod

Aug. ecclę lingua, soli comparat.

Solutio obiectio.

Sacramẽta legalia ex se non sanctificabant.

Nouę legis sacramẽta sanctificant.

Hebrę. 7.

Obiectio.

Dilutio. designandum. Rñdet, ꝙ res nunc sumit in sua generalitate, non ꝓprie & restricte, ut paulo ante. [Non aūt econuerso, omnis res signum est.] *Obiectio.* Contra hoc obijci põt, quia omnis res creata est sui creatoris aliquo modo repsentatiua, sicut effectus dicit signum suæ causæ, utpote participata similitudo illius.

Dilut Bonauētura. ¶Ad hoc rñdet Bonauētura: Duplex est signum, uidelicet naturale & institutum. De naturali nõ intenditur hic, sed de signo instituto, cuiusmodi sunt signa uocalia & sacramētalia. *Thomas.* ¶Thomas uero rñdet, ꝙ diuisio ista per res & signa, non dat per oppositas res, sed per oppositas rõnes ſm absolutum & relatiuum. signum eñ est, quod est institutum ad aliquid designandum: res aūt est, q̄ habet absolutā cognitionē non ad aliud relatā. unde non est incōueniēs, ꝙ idem sit res & signum respectu diuersoꝝ, quemadmodum etiam idem hõ est pr̄ & filius. Sic eñ corp⁹ Chri uerum & character baptismi, sunt res & signū. Hæc Thomas. *Aegidius.* ¶Aegidius uero dicit, ꝙ intentio Magistri magis esse uidet, ꝙ diuisio ista per res & signa data, dicat per res oppositas: quia Magister dicit se in alio libro partiali determinare de rebus, in alio aūt de signis. *Diuīa sunt modeste ac timorate tractanda.* [Cumq; his intenderit theologoꝝ speculatio studiosa atq; modesta,] non præsumptuosa & curiosa: qm̄ in diuinis & credibilibus ac incomprehensibilibus rebus oportet modeste, timorate ac reuerenter ꝓcedere, *Dionysi⁹ martyr.* prout diuinus Dionysius in libro de diuinis nominibus & in mystica theologia ac alibi docet. *Exodi. 29. Hebræ. 12. Prouer. 25.* Nempe si bestia tetigerit montē, lapidabitur, atque ut Salomon ꝓtestat, Sicut qui mel comedit multum, non est ei bonum: ita qui perscrutator est maiestatis, opprimet à gloria. [diuinam scripturam formā præscriptam in doctrina tenere aduertet] .i. pensabit ꝙ sacra scriptura tenet hūc modū in suis doctrinis, ꝙ scilicet est de rebus aut signis. [De his ergo] .i. de rebus & signis [nobis aditum ad res diuinas aliq̄tenus intelligēdas] quas in hac uita plene intelligere non ualemus. [deo duce,] sine cuius directiuo ducatu faciliter cadit & errat humana infirmitas. [aperire uolentibus] .i. quia iam uolum⁹ studiosis aperire accessum ad intelligendū utcunq; diuina. [disserendū est] nobis de his. i. restat ut determinemus de istis. [& primū de rebus, postea de signis disseremus.] Siquidem in tribus primis libris *Obiectio.* agit de reb⁹, in quarto de signis. Sed uidet ordo iste præposterus, cum p signa deueniamus ad reꝝ notitiā, ergo de signis primo disserere debuit. *Thomas* ¶Ad hoc Thomas rñdet, ꝙ dum res & signum eiusdē sunt rõnis, *Cur pmo de reb⁹ postea de signis tractetur.* primo determinandum est de signis, q̄ de rebus quæ p signa illa significant. Sic aūt non habent se signa sacramentalia ad ea, de quibus in trib⁹ primis libris hic agit. Vel dicendum, ꝙ alius ordo seruandus est in accipiendo cognitionē, & dando eam. Accipiens nanq; cognitionē, procedit de signis ad signata, quasi modo resolutorio, qm̄ signa magis sunt nota quo ad ipm̄. sed tradens cognitionem signoꝝ, oportet ꝙ res ante signa manifestet, eo ꝙ signa sumant p similitudines ad res. sicq; oportet præcognoscere ad cognitionē signoꝝ res, ad quaꝝ similitudinē accipiuntur. Hæc Thomas. *Aegidius Bonauēt. Richard⁹.* ¶Idem Aegidius. Bonauentura aūt & Richardus ponunt primā rñsionem. Consequenter dimissis signis, de quibus acturus est q̄rto libro, tractat de rebus. & diuidit eas in duo mēbra, quæ & deinceps describit, & circa hæc quæstiões inducit ac soluit. [Id ergo in reb⁹ considerandū est] .i.

De rebus in cõi agit ista reꝝ distinctio ac differentia seu diuisio est pensanda. [ut in eodē] libro de doctrina Chriana [*Augusti.* Augustinus ait, ꝙ res aliæ sunt quib⁹ fruendū est] puta diuinæ increatæ adorandæ psonæ: quæ sunt un⁹ oīm creator, unus finis & unus glorificator: nec sunt plures res, sumendo rem absolute, sed bñ relatiue. [aliæ quib⁹ utendū est,] utpote medijs ordinatꝫ in ultimū finē obiectalem. [aliæ quæ fruunt & utunt,] ut hõ & angelus, qui deo fruunt, & rebus creatis utuntur. [Illæ quib⁹ fruendū est, beatos nos faciunt] .s. trinitas bñdicta & summa, quæ est totius btitudinis fons, causa & dator. estq; nr̄a btitudo obiectalis, & efficiēter facit beatos. Eius aūt uisio clara & fruitiua est beatitudo nr̄a formalis & formalit facit beatos, sicut albedo album, & sapia sapientē. [istis quib⁹ utendū est] .s. reb⁹ creatis: [tendētes ad btitudinem,] ꝑfectum uirtutū & charitatꝫ, affectu magis q̄ gressibus corpis, [adiuuamur.] sunt eñ sustentaculū uitæ & effectus, in quibus maiestas creatorꝫ relucet. sicq; ex eaꝝ consideratione in creatorꝫ cognitione ꝓficim⁹, & ad eius timorē, amorē & cultū excitamur, atq; p hoc nos iuuāt ad btitudinē obtinendā. *Obiectio.* Sed his obijci põt illud Sapientiæ, *Sapie. 14* Creaturæ dei in odiū factæ sunt & in tentationē animæ hoīm, & in muscipulā & laqueum pedib⁹ insipientiū. ergo p eas impedimur ac retrahimur ab ultimo fine. *Gala. 5.* Nam & caro concupiscit aduersus spm̄, & mundus trahit ad uana, & dæmões tentāt. propter q̄d diabolus, caro & mundus dicunt *Tres aīæ hostes.* tres animæ hostes. *Dilutio.* Rñdendū, ꝙ creaturæ ꝓut à deo sunt factæ & ex sua natura, excitatiuæ sunt ad creatoris amorē, timorē & cultū, iuxta q̄d Salomon ait: *Eccles. 3.* Fecit deus opera sua ut timeat. Quod uero creaturæ auertunt à deo, est ex abusu, peruersitate ac stoliditate male utentiū eis, materialit tñ est ex creaturꝫ. *Per creaturas ad dei amorē ac timorē excitamur* Aliquid eñ amabilitatꝫ, decorꝫ & delectabilitatꝫ est in reb⁹ creatis, sicq; mouent & alliciūt appetitū, sed totum illud p rõnē referendū est ad creatoris honorē & charitatem: insipientes uero & carnales, sistunt & quiescunt in ipsis reb⁹ creatꝫ, sicq; fallunt à diabolo, quēadmodū pisces hamo & aues laqueo, ꝓut in Ecclesiaste hr̄. *Eccles. 9.* Dæmones uero & hoīes uitiosi directe suggerunt mala. sic & caro infecta trahit ad uitia, q̄ tñ si bñ regat, multiplicit seruit ꝓdestq; animæ. *Rom. 8.* Electis uero oīa cooperant in bonum. ¶Præterea contra illud, Res aliæ sunt quib⁹ fruendū est, aliæ quib⁹ utendū, obijcit, quia deo & creaturæ nihil est cõe. *Solutur obiectio.* Dicendum, ꝙ est diuisio analogi. [Res uero fruunt & utunt, nos sumus q̄si int utrasq; constituti] .s. int creatorē, q̄ fruendū: & int creata inferiora, quib⁹ utendum. Quædam tamen sunt creata homine superiora, quibus uti debemus, non frui, ut angeli: attamē inquantum utimur ipsis, quasi inter deum & ipsos statuimur, prout agens consideratur ut medium inter obiecta & terminos actionum suarum. *Obiectio* ¶Contra istud arguitur, quia uirtutibus est utendum: si ergo constituti sumus inter utibile atque fruibile, erit bonum naturæ sup bonū gratuitum, & dignius bono uirtutis ac gratiæ. quo contra asserit Augustinus, *Augusti.* ꝙ uirtus est de numero maximoꝝ bonorum, quib⁹ nullus male utitur: naturales aūt potentiæ sunt media bona, quibus bene & male uti contingit. *Dilutio.* Dicendum ꝙ non sumus constituti inter omnia utibilia & fruibilia, sed inter fruibilia & utibilia homine inferiora. Homo quoq; inquantum substantia & subiectum uirtutum, est melior & dignior eis saltem in

genere causæ formalis dignitate specici.
Thomas. Duplex ē ordo bonorum. ¶Thomas autem rñdet sic: Ordo bonorꝝ dupliciter potest considerari. Primo, per comparationē
ad rectitudinē uitæ. & sic uirtus quæ est per se causa rectitudinis talis, est maximū bonum: potētia uero naturalis, quæ est sicut materiale ad rectitudinē
illam, est medium bonum: & res aliæ exterius adminiculantes, sunt minima bona. Potest quoqꝫ considerari ordo bonorꝝ per ꝓgressionem in beatitudinē.
& sic bonum beatificās, est maximū bonum: & participans beatitudinem, est mediū: disponēs uero ad
Obiectio. eam, est minimū. ¶Præterea contra diuisionē prætactam pōt dupliciter argui: Primo, ꝙ sit superflua.
quia omnis res est finis, uel ad finem. si finis, fruendum est ea: si ad finem, ea utēdum est. ergo tertiū superfluit membrū, uidelicet ꝙ aliud est fruēs & utēs.
Videt̃ rursus ꝙ sit diminuta: quia sicut est res quædā fruens & utens, ita est res qua utendum est & fruendum, uidelicet Christus deus & hō. Dicendum ꝙ di-
Dilutio uisio ista datur ꝑ rōnes oppositas magis q̃ ꝑ res di-
Dupliciter ordinat̃ aliqd in finem. uersas. Potest etiam rñderi, ꝙ aliquid est ad finē ordinatum duplicit̃. Primo, sicut tendens in finē. sicqꝫ
res utens & fruens dicit̃ esse in finem, uel sicut uia in finem, & sic utibile est in finem. Porro quartū membrum ad duo prima reducit̃. Deinde ponunt̃ descriptiones fruitionis & usus: [Frui autē, est amore alicui rei inhærere ꝓpter seipsam] tantum. i. ꝓpter ꝓpriam bonitatem eius eā diligere, non referēdo hoc
ad aliquid aliud aut melius. [Vti uero est, id quod in usum uenerit,] .i. ipsum utibile. [referre ad obtinendum illud q̊ fruendum est] ordinando illud ad
summū bonū, & ꝓpter bonū illud amādo rem illā.
Obiectio. ¶Contra descriptionem hāc argui pōt, quia uidetur idem per seipm̃, & per æque ignotum describe-
Dilutio. re. Respondet̃, ꝙ totum illud complexum, id q̊d in usum uenit, ponit̃ loco unius uocabuli, puta utibilis, quod est obiectum istius actus qui dicit̃ uti, qui ꝑ
suum obiectum congrue diffinit̃. [Res igit̃ quibus fruendum est, sunt pr̃ & filius & spūssanctus] in quibus sicut est una bonitas summa, sic tribus ꝑsonis illis una fruitione fruunt̃ beati, fruitione perfecta, boniqꝫ uiatores fruitione imperfecta, sicut & imperfecte cognoscunt. [Eadem tñ trinitas quædā summa
res est.] utpote deitas una, imò & unus deus subsistens, prout infra declarabitur plenius. [cōmunisqꝫ
omībus fruentibus ea] .i. generale obiectum fruitionis omniū beatorꝝ, non tñ est formale esse uniuersorum, nec uniuersale per prædicationem de omnibus, ut quidā stolidissime putauerunt. [si tñ res dici
debet, & nō omnium rerꝝ causa,] utrunqꝫ equidem horꝝ asscribit̃ deo. Aptius tñ dicit̃ omnium causa, q̃
res aut aliquid rerꝝ, cum esse conueniat ei infinite ꝑfectius, specialiori supersubstātialioriqꝫ modo, q̃ in
in hoc seculo capere ualeamus. [si tñ & causa,] Nā & nomen ac ratio causæ incōparabilit̃ eminentius
competunt ei, quàm concipere hic possimus. [Non eñ potest facile inueniri nomen, quod tantæ excellentiæ] .i. deo tam immensæ eminentiæ ac dignitatis [conueniat, nisi ꝙ melius dicit̃ trinitas hæc unus
deus] ad insinuandū simplicitatem atque essentiæ unitatem. Deinde ponit̃ alia descriptio fruitionis.
Augusti. [Idem Augustinus in lib. decimo de Trinitate: Fruimur cognitis, in quibus ipsis uoluntas ꝓpter se] .i.
ꝓpter ipsa sic cognita [delectata cōquiescit.] Præhabita aūt prima diffinitio fruitionis, dat̃ per comparationem ad obiectum & habitū elicientē actum
fruendi: secunda uero iam tacta, dat̃ per comparationem ad potentiā, cuius est actus ſm ordinē ad potentiā præcellentem, scilicet cognitiuā. [Vtimur uero eis, quæ referimus ad illud q̊ fruendum est.] sicqꝫ
omni pura creatura & toto mundo uti debemus, ea amando & ipsis utendo ordinate ac moderate, inq̃ntum nobis necessaria uel expedientia sunt ad unionem beatā cum deo: & quicquid bonitatis, perfectionis aut decoris in creaturis consistit, deo altissimo cum omni reuerentia & grãrꝝ actione attribuendo. Conseq̃nter ex uerbis Augustini ponit alias de- differētia
scriptiōes uti & frui, uidelicet: [Vti est assumere ali- inter uti & frui.
quid in facultatem uoluntatꝫ.] Quæ descriptio dat̃
de uti cōiter sumpto, per comparationē ad potentiam operātem uniuersaliterqꝫ mouentem, uidelicet
uoluntatem. ¶Quærit̃, quid intelligat̃ per facultatem uolūtatis. Rñdet Albertus, sicut in usu loquen- Albertus.
di facultas dicit̃ id, quod facit hominē habere posse Facultas quid.
ad nutum sic scientiæ dicunt̃ facultates, quia ad nutum habet̃ per eas ptās intellectus. i. uis utendi actibus rōnis: & bona fortunæ dicunt̃ facultates, quia faciunt hoīem sufficere sibi & suis. Ita facultas uoluntatis est id, quo uoluntas habet uelle ad nutum seu
facilem ptātem: quod præcipue est id, quod quietat ab opere & est utile, in quo aliq̊ modo tenet̃ & gustat̃ finis intentus. ¶Sequit̃ tertia diffinitio fruitionis, quæ dat̃ per comparationem ad ꝓprietatem seu
delectationem cōsequentem ipsam fruitionem, inq̃ntum perfecta est per unionem cum suo obiecto.
[Frui aūt est uti cum gaudio nō adhuc spei, sed rei] .i. non cum gaudio concepto ex fidutiali expectati-
one, sed cum gaudio cōcepto ex unione perfecta & Questio.
immediata cum suo obiecto. ¶Circa hoc quærit̃, q̃liter describat frui per uti, cum iam distinxerit unū
ab alio. Rñdet̃, ꝙ uti hic sumit̃ multū extense, tanq̃ genus ad frui & uti proprie sumpta. [Ideoqꝫ omnis
qui fruit̃, utit̃.] sumendo uti hoc modo extenso. Nō aūt omīs qui utit̃, fruit̃, sicut qui refert creata ad creatorem. ¶Circa hoc ait Bonauentura: Vti in sua ge- Bonauēt.
nerali acceptione importat libertatem, atque in sua ꝓpria acceptione importat libertatē & collationē
ad aliud: idcirco nullatenus conuenit brutis, in quibus nō est collatio talis, cum sit actus rōnis. Frui uero importat libertatē & delectationē. idcirco quāuis ꝓprie non competit brutis libertas, tñ cum delectari conueniat illis, aliq̊ modo competit ipsis frui.
¶Aegidius quoqꝫ: In fruitione, inq̊t, est quinqꝫ consi- Aegidius
derare, uidelicet actum, obiectum, potentiā, finē &
delectationem. & ſm hæc diuersimode diffinitur.
¶Consequenter ōndit Magister, qualit̃ frui diuer- Frui non cōuenit oībus uniformiter.
simode conueniat uiatoribus & comprehēsoribus,
& circa hoc determinat & concordat uerba Augustini, quæ prima facie repugnātiam q̃ndā habere uidentur. & plana est lr̃a, [& quantū in hac uita fruimur] .i. quo in isto exilio deo perfectius inhæremus
cum gaudio, [tanto peregrinationem nr̃am tolerabilius sustinemus] ꝓpter consolationem afflictioni
nostræ admixtā, [& ardentius finiri cupimus:] quia
q̊ plenius nunc gustamus quàm dulcis est dñs, & q̃n- 1. petri. 2.
ta sit futuræ felicitatis sancta uoluptas, tanto affe-
ctuosius aspiramus ad illum, dicentes illud Aposto- Roma. 7.
li: Infelix ego hō, quis me liberabit de corpore mor-
tis huius? & illud Psalmographi, Sitiuit anima mea Psalm. 41.
ad deū fortem uiuum, q̃n ueniam & apparebo ante

faciẽ dei? [Illa re frueris, in qua spem ponis.] Proprium nanq; & principale obiectum spei est deus. Secundario tñ in sanctis dei tanquam in auxiliarijs nřis speramus. Conseqũter in textu multa pulchra ponunt, quæstiones mouent ac dissoluuntur, & planus est textus. difficultates uero ipm̃ concernentes, in quæstionibus subsequentibus elucidabunt. Specialiter uero q̃rit, an hominibus sit utendum, & an hõ debeat se uti an frui: an etiam uirtutibus sit utendum, & utrum deus utat nobis an fruat. Et sumpta sunt oĩa ista ex uerbis Augustini, præsertim ex libro de doctrina Christiana. Ostendit demum Magister, qualiter uti diuersimode conueniat deo & nobis, & hoc in duobus: Primũ est, q deus usum q̃ utitur creaturis, refert ad suam ppriam bonitatẽ, quæ est omniũ ultimus finis. unde & scriptum est: Oĩa pter seipm̃ operatus est dñs. Nos uero non ad bonitatẽ nřam, sed suam. Secundo in hoc, q usum nostrum q̃ operamur circa res, referimus ad nřam utilitatem, quamuis ulterius ad dei (ut dictum est) bonitatem. Deus uero usum quo utit creaturis, refert non ad utilitatem suam, quia bonoꝝ nostroꝝ non indiget, refert tñ ad suum honorem. [Quia bonus est, sumus] .i. ex dei bonitate est q sumus producti. Bonitas nanq; est cõicationis prima origo, cum bonum sit sui diffusiuum. ¶Hinc ait Bonauẽtura: Causa huius consequentiæ est, quia bonitas est conditio causæ inquantum causa, & quia bonitas pxima est ad actum, & etiam quia est dispositio generalis, in qua consistit uestigij ratio. dicit enim respectum ad finem. Vnde sicut deus unus imprimit unitatem, ita bonus bonitatem. Hæc ille. ¶His consonat q̃d Plato ait in primo Timæi: Bonus erat, à bono autẽ inuidia longe est relegata. Voluit ergo omnia suæ bonitatis esse participatiua. quam quidem dei uoluntatem si quis dixerit reꝝ causam, recte eum putare cõsentiam. Hinc non sequit, quia bonus est, sumus: ergo quia æternus, iustus & sapiẽs est, æterni, iusti & sapientes sumus. [& inq̃ntũ sumus, boni sumus] bonitate entis. bonum eñ & ens cõuertunt, ideo quãuis formaliter distinguunt, non tñ realiter, imò consequens est, si est, ergo bonum est. Sicq; quod ait, inquantum, non denotat identitatem rõnis formalis, sed realitatis & concomitantiæ naturalis. ¶Verũtamen cõtra illud, Quia bonus est, sumus: posset quis obijcere, quod in libro de hebdomadibus ait Boethius: Si bonitas p intellectum remoueat à deo, adhuc creata manebunt entia, sed non bona. Rñdet q effectus dei comparari possunt ad diuina attributa, sicut ad causam efficientem & exemplarẽ. sicq; exẽplariter sapientia creaturæ est à sapientia dei, & esse creaturæ ab esse diuino, & bonitas creata ab increata. & ita loquit ibi Boethius. Sed tñ q̃m bonitas habet rõnem finis, & finis est causa causaꝝ, hinc oĩes istæ pcessiones perfectionũ in creaturas, attribuuntur bonitati diuinæ etiam à Dionysio, quamuis à diuersis attributis exemplent. Hæc est rñsio Thomæ. Et idem sub alijs uerbis dicit Aegidius: Deus, inquiens, est causa rerum in genere causæ formalis, & etiã in genere causæ finalis: & inquantum est causa formalis omniũ exemplaris, sic per bonitatem est causa bonoꝝ, & per pulchritudinẽ causa pulchroꝝ. Inquantum uero est causa finalis, sic pter bonitatem suam sunt omnia. & q̃ntum ad hoc, dictum est, Quia bonus est, sumus. ¶Circa hæc scribit Albertus: Bonum & ens dupliciter considerant. Primo s̃m intentiones .i. formales rões. Secundo, s̃m sua supposita. i. quo ad res in quibus sunt. Primo modo non cõuertunt, quia bonum addit super ens relationem ad finem. Vnde Dionysius quinto cap. de diuinis nominibus, ait: Ens ante alias dei participationes positũ est. Hinc quarta ppositione libri de Causis, habet: Prima rerum creatarum est esse, & ante ipm̃ non est aliud creatum. Et addit in commento, Ens est p creationem, bonum aũt per informationẽ. & esse p creationem uocat id, quod effluens à primo, non præsupponit aliquid in quo fundet. Per informationem uero id, quod non effluit, nisi præsupposito alio in q̃ fiat. Addit igit bonũ sup ens relatiõem ad finẽ, quia bonũ est q̃d appetibile. Tamẽ duplex est ad finẽ relatio, scilicet s̃m quod finis est terminus motus causæ efficientis, uel s̃m quod finis est per intentionem in efficiente. & primo modo dicunt bona, quæ sunt & fiunt ad bonum. Secundo modo, quæ sunt à bono, quod intendit efficiens .i. q̃d mouet eum ad operandum. Si aũt considerent bonum & ens s̃m supposita .i. s̃m ea in quibus sunt, sic conuertunt: quia bonum est causa per respectum ad efficiens, s̃m quod ipm̃ efficiens est bonum: & non operat efficiens, nisi per bonum intentionis. Ideo bonum semp concomitat ipm̃ ens, & non separat ab ipso s̃m rem, licet sequat s̃m intentionem. Si aũt accipiant bonum & ens in diuersis, scilicet in causa & causato, bonum est causa ante ens: quia ens nõ causat nisi bono .i. ex bonitate qua diffundit se.

Margin notes (left column): Uti diuersimode cõuenit deo ac hoibus. Prouer. 16. — Psalm. 15. — Bonauẽt. — Plato. — Obiectio. — Dilutio. — Dionysi⁹ martyr. Thomas. Aegidius. (Right column): Albertus. Ens & bonũ dupliciter cõsiderantur. — S. Dionysius. — Duplex ad finẽ relatio.

QVAESTIO I.

Circa hanc primã distinctionem quærit primo, cuius potentiæ actus sit uti. ¶Et uidetur q rõnis, quia ut in expositione patuit textus, s̃m Augustinum in lib. de doctrina Christiana, uti est id q̃d in usum uenerit, referre ad obtinẽdum quod amas: sed referre est actus rõnis, quemadmodũ & conferre. Secundo, uti est media ordinare in finem, ut dictum est, ordinare uero, actus est rationis. Vnde s̃m Philosophum, sapient̃ est ordinare. Et rursus ait in Ethicis, q ad prudẽtiam ptinet ordinare media s̃m exigentiã finis, sapientia aũt & scientia in intellectu consistunt. Tertio, quia ut asserit Victorinus, Vsus est actus frequenter reiteratus: sed quælibet potentia põt suũ actum sæpe reiterare, ergo usus ad unãquanq; spectat potentiam. Quarto, usus non est nisi actus seu exercitium potentiæ, iuxta uerbum illud cõmune: Cuius usus bonus est, ipsum quoq; bonum est. ergo ad potentiam ptinet quãlibet. Quinto, Augustinus libro. 83. quæst. Omnia, inquit, quæ facta sunt, in usum hominis facta sunt, q̃m ratio utit omnibus iudicando: ergo uti est actus rõnis, nõ uolũtat̃.

¶In cõtrarium sunt autoritates Augustini in expositione lr̃æ introductæ, & cõmunis doctoꝝ assertio. Decimo quoq; de Trinitate loquit Augustinus: Licet ingenium & doctrina ad memoriã, intelligentiam & uoluntatẽ pertineant, usus tñ ad solam pertinet uoluntatem. In libro item de libero arbitrio: Volũtas, ait, utit se & alijs, quemadmodũ rõ seipam cognoscit & alia.

¶Ad hanc quæstionem Bonauentura rñdet: Vti quinq; modis accipit, & iuxta hoc, s̃m rem & diffinitionem diuersificat. Primo cõmunissime sumitur,

Margin notes: Arguit q rõnis. — Augusti. — 2. — Victorin⁹. — 4. — 5. — Augusti. — In oppositum. — Augusti. — Bonauẽt. Acceptiones uti quinque.

prout cōtra ocium seu ociositatem distinguitur, pu ta pro naturali ac debita operatione cuiuslibet rei, siue ad quam res quęlibet ordinatur, sicq; ait Philosophus: Cuius usus bonus est, & ipsum bonum est.
2. Secundo accipitur usus cōmuniter, ꝓut contra dissuetudinem diuiditur. & ita à Victorino diffinitur, dicente: Vsus est actus frequenter elicitus. nec addit ultra actum nisi frequentiam, atq; his modis usus ē uniuscuiusq; potentiæ. Tertio sumitur proprie, ꝓut
3. distinguitur contra habitus memoriæ & intelligentiæ, scilicet contra ingenium & doctrinam. sicq; diffinit ab Augustino decimo de Trinitate: Vti est aliquid in facultatem uoluntatis assumere. & sic nominat actum uoluntatis ꝓprie. Quarto adhuc magis
4. ꝓprie sumitur, prout diuiditur contra actum quietatum, uidelicet contra frui. & ita diffinit ipsum Augustinus, dicendo: Vti est assumere aliquid in facultatem uoluntatis ꝓpter aliud. sicq; est actus uoluntatis ad aliud relatæ. Quinto sumitur propriissime,
5. prout diuiditur contra actum inordinatum .i. contra abuti: & ita diffinitur ab Augustino libro de doctrina Christiana: Vti est, id quod in usum uenit, referre ad id quo fruendum est. & sic uti dicit usum uoluntatis, relatum & comparatum ad finem. Ratio igitur diuersarum notificationum ipsius uti, est multiplex eius acceptio: ratio q̄q; multiplicis suæ acceptionis, est oppositio eius ad diuersa. Hec Bonauēt.

Thomas. ¶ Quibus satis concordat responsio Thomæ, qui ponit hic tres acceptiones ipsius usus, uidelicet primam, secundam & quartam iam tactas, & addit: Id quod est ad finem, tribus operationibus ad ipsum finem inducitur. Prima est operatio rationis præstituentis finem, & ordinantis ac dirigentis in ipsum. Secunda est operatio uoluntatis imperātis. Tertia est operatio uirtutis motiuæ exequentis. Vti aūt nominat executionem eius, quod ad finem ordinatū est, nō ſm actum ꝓprium alicuius uirium motiuarum, sed communiter præsupposita ordinatione in finē. unde uti est actus uoluntatis, quæ est uniuersalis uirium motor ſm ordinem ad rationē. Hæc Thomas in Scripto. ¶ Porro in Prima Secundæ quęstione 16. ait: Vsus rei importat applicationem eius ad aliquā operationem. unde & operatio ad quā applicamus rem aliquam, dicitur usus ei⁹: sicut equitare est usus equi, & percutere est usus baculi. Ad operationē aūt applicamus tam interiora agendi principia, scilicet potētias animę, q̄ corporis membra, ut intellectum ad intelligendum, & oculum ad uidendum: & etiam res exteriores, ut fustem ad percutiendum. Res aūt exteriores non applicamus ad operationem, nisi p principia intrinseca, quæ sunt potētiæ habitusq; earum. potentiarum uero organa sunt corporis instrumenta, uoluntas uero mouet potentias animę ad suos actus, q̄d est applicare eas ad operationem. Hinc uti, primo & principaliter est uoluntatis tanq̄ primi mouētis: rationis autem, tanq̄ dirigentis: sed aliarū potentiarum, tanquam exequentium. quæ comparātur ad uoluntatem, à qua applicantur ad agendū, sicut instrumenta ad principale agens. actio autem ꝓprie non attribuit instrumento, sed principali agē ti, ut ædificatio ædificatori, nō securi. Hinc uti ꝓprie est actus uoluntatis. Hæc Thomas in Summa.

Quib⁹ opa tionib⁹ me dia pferāt in finem.

Taranta. ¶ Idem Petrus, qui præhabita compēdiose & magistraliter exprimens: Vsus, inquit, nominat actum, & hoc quadrupliciter, quia uel nominat actum simpliciter, ut ibi: cuius usus bonus est &c̄. uel actū frequentem, ut ibi: usus est actus frequēter exercitatus. uel actum prædominantem, sicut dn̄s utitur seruo, artifex instrumento. uel actum referētem in finem, & hoc tripliciter. Primo per modum dirigentis, q̄d pertinet ad rationem. Secundo per modum imperātis, & sic spectat ad uoluntatem. Tertio per modum exequentis, quod est aliarū uirium motiuarum. quia ergo uniuersalis imperātis est libere mouere ad qd̄ mouet, sicut dux mouet exercitum, & huiusmodi est uoluntas quæ se & alia mouet: ideo uti quod est in finem mouere, ad uoluntatem est pertinens, quæ p proprium actum seipsam & alias uires mouet in finē. & hoc ipsum mouere in finē, est uti. Hæc Petrus.

Vsus actū nominat.

Richard⁹ ¶ Quibus per omnia concordat Richardus, dicē do: Vti re, est eam referre in debitū finem semel aut sæpe. & dico ad debitum finem, aliâs esset abuti: dico semel, ꝓut uti contra ociositatem distinguitur: dico sæpe, ꝓut usus contra dissuetudinē diuiditur. Porro rem referre in debitum finem contingit dupliciter. Primo, realem applicationem rei ad suum finē exequendo. Secundo, applicationem huiusmodi intendendo, ita tamen q̄ intendens moueat atq; determinet se ad illam intentionem. aliter enim ipse intēdens non se refert ꝓprie ad finem intētionaliter, sed qui ipsum determinauit ad talem intētionem, & eā ei impressit. Primo modo uti est actus cuiuslibet potentiæ actiuę. Quælibet nanq; actiua potentia exequi potest realem applicationem alicuius ad debitum finem. sic natura utitur semine, & ipsum perducit ad fructum. Secundo modo uti est actus uoluntatis duntaxat, tanquam actum elicientis. Bruta uero & naturalia aguntur, & mouētur potius quàm agāt & moueāt, ut loquitur Damascenus: quia ſm instinctum ab autore naturæ impressum procedunt. Hęc Richardus, qui de hac re scribit ꝓlixè, sed sensus p̄habitus est.

Est aliqd referre in finē dupliciter.

Aegidius ¶ Præterea Aegidius uidetur his cōtradicere partim. Et quamuis non nominet Thomā, tamen disputare contra eum specialiter conspicit. Scribit ēm: Aliqui distinguunt usum tripliciter. Nam primo sumunt eum pro actu cuiuslibet rei, secundo pro actu frequentato, tertio, p usu eorum quæ sunt ad finem. & sic competit uoluntati. Hanc distinctionem dicit Aegidius non ualere, probans prolixe q̄ uti non cōpetat nisi uoluntati ut principali agenti, nec aliis cōmunicetur potentiis. Addit quoq;, q̄ illi q prætactā distinctionem posuerunt, uidentes se non bene dixisse, alibi correxerunt se, dicentes q̄ uti conuenit uolūtati ut principali agenti, aliis potentiis hominis instrumentalit: sicq; uidetur insinuare Aegidius, quod Thomas in prima parte Summæ suæ correxit, quod in Scripto primi induxit. Et tamen ſm Aegidiū nec illa positio seu correctio ualet.

Opinio Aegidii.

Dionys. 5 Aegidiu. ¶ Ad quæ dico, q̄ si diligenter pensetur disputatio ista Aegidii, est inutilis nec subtilis. Siquidem p omnia quæ prolixe [illegible] nil aliud probat, nisi q̄ uti ꝓprie sumptum, uoluntati sit ꝓprium: non autē probat, q̄ uti aliis modis sumi non queat nec debeat. Atq; ut Scotus circa hæc protestat, Non est multum contendendum de nomine, cum per diuersum modum loquendi, frui seu uti apud diuersos inueniatur æquiuocum. Ea quoq; quæ sanctus doctor scri

bit in Sūma,non dissonāt à cōtentis in Scripto.Imò
ad saluandum uerba Aristotelis, Victorini &aliorꝶ,
oportet fateri ꝙ distinctio illa à Bonauētura ac alijs
Soluūtur argumēta nunc præfatis inducta,sit uera.Ex ꝑdictis quoqꝫ pa-
tet argumentorꝶ solutio. Vti nanqꝫ est actus ratiōis
ut dirigentis,&secundum diuersas suas acceptiones
diuersis potentijs competit,sicut ostensum est.
Opinio Durandi. ¶Amplius de hac re scribit Durandus: Vti impor
tare uidetur applicationem rei ad suā operationē.
sicut enim usus importat operationē ad quā res ap
plicatur, sic uti est rem suo usui applicare. sic nanqꝫ
uidet se habere uti ad usum, sicut mouere ad motū.
Mouere aūt est motum causare,ergo &uti est usum
causare.In hoc tñ est differētia,quia mouere dicitur
omne quod causat motū,siue naturaliter siue libere
moueat:sed utens nō est ꝓprie,nisi quod usum cau-
sat libere.Hinc uti est actus uoluntatis tanꝗ elicien
tis,non alterius potentiæ, nisi ꝯm quid & per attri-
butionem ad uolūtatem.Vnde sicut abuti,ita & uti
est uoluntatis.Vti quoqꝫ & frui sunt eiusdē potentię
ac uirtutis.ideo sicut frui est actus uoluntatis & cha
ritatis,ita & uti.Quemadmodū eīn ex charitate deo
finaliter inhęremus,ita ex charitate cōtingit ꝙ nos-
ipsos & alia ordinamus in ipsum sicut in ultimum fi
nem.Deniqꝫ frui includit ipsum uti, sicut inferius su
um superius.Vel uti se habet ad ipsum frui, sicut uo
luntas eorum quæ sunt ad finem, se habet ad uolun
tatem finis.Et quicquid horum dicatur,cōstat ꝙ uti
& frui ad eandem spectent potentiam. Hæc Duran
dus, qui in hac materia concordat Thomæ ac cæte-
ris iam præfatis,dempto Aegidio.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, **quibus rebus sit vtēdū,**
an scilicet solo bono creato,an etiam cun
1. Arguitur ꝓ veritatē **ctis creatis,⁊ an malis pœnæ ⁊ culpæ.** ¶Vide
tur ꝙ non solum bono creato. Multi enim etiam iu
sti seruiunt deo intuitu præmij, & ita in præmio sta
tuunt sibi ultimum finem,ergo referunt deum ad ꝓ
Heb.11. mium suum,sicqꝫ utuntur deo,& præmio illo fruun
Psal.118. tur.Vnde de Mose ait Apostolus,ꝙ aspexit in remu
nerationem.Et Psalmista:Inclinaui,inquit,cor me-
um ad faciendas iustificationes tuas inæternum ꝓ-
2. pter retributionem.Secundo,beatitudo sanctorum
qua deo formaliter ꝑfruuntur, est quid creatum: &
tñ ea fruuntur,cum sit ultimus finis & res ꝑ se ama-
3. bilis.Tertio quia uirtutibus est fruendum tanꝗ bo-
4. nis per se & ꝓpter se appetendis, ꝓut in textu argu-
Ad Phile. itur. Quarto, Apostolus scribit ad Philemonem:Ita
Roma.15. frater ego te fruar in dño.& alibi,si uobis primū fru
5. itus fuero.ergo hominibus est fruendum. Quinto,
creaturæ auertunt à deo,puta diuitiæ,deliciæ & ho-
nores,non ergo eis utēdum est: quia ut ex uerbis pa
August. tuit Augustini, Vtimur his quibus iuuamur ad bea-
6. titudinem obtinendam.Sexto,dæmonibus non est
utendum,neqꝫ ariolis,neqꝫ maleficis,nec prauis con
sortijs,quæ oĩa nos à deo impediūt.Nō ergo omni-
7. bus creaturis,similiter nec uenenis. Septimo,qꝛ ma
la ꝑsertim culpabilia directe à deo auertunt,nō igiť
8. est eis utendum.Octauo, uti est aliquid in facultatē
uoluntatis assumere: quæ autem in facultatem uo-
luntatis assumuntur, potestati & operationi subia-
cent assumentis. talia aūt non sunt angeli neqꝫ cæle
9. stia corpora.ergo eis uti non possumus.Nono,quia
sequeretur ꝙ omnem actum teneremur in deum re
ferre,&peccaremus quādocunqꝫ nō faceremus hoc.
¶In oppositum est determinatio Magistri in lite In oppositum.
ra ex Augustini doctrina.
¶Ad hanc Thomas respōdet: Nulla bona habēt Thomas.
bonitatem,nisi inquantum ad similitudinem boni-
tatis diuinæ accedunt. Vnde cū bonitas sit ratio de-
siderij ac amoris,oportet ut omnia in ordine ad pri
mam bonitatem amentur.Omne aūt bonum à deo
est,unde quæ ab ipso non sunt,nec ꝗrenda sunt,nec Peccātō non
eis utendum est.ideo nullo peccato utendum est,qꝛ est vtendū
peccata à deo nō sunt.pœna uero à deo est, ideo utē sed pœna.
dum est ea,& est ordināda ad finem,inquantum ꝓ-
mouet meritum hominis,ducens eum in agnitionē
suæ infirmitatis,& purgans à uitijs. Similiter rebus
mundi utendū est, inquantum conferunt ad dei co-
gnitionem,& necessaria ꝓbent uitæ in deum ordina
tæ.Sic & opera uirtuosa à deo sunt, & ꝓpter ipsum
agenda sunt:non ꝙ quamlibet operationem opor-
teat semper actualiter in deum referre,sed sufficit ꝙ
homo habitualiter in deo constituat finem suæ uo-
luntatis.Hęc Thomas in Scripto. qui ait in Summa: Thomas in Sūma.
Vti(ut dictum est) importat applicationem alicuiꝰ
ad aliquid.quod autem sic applicatur,habet rationē
medij ad finem.Hinc uti semper est eius quod est ad
finem.unde accōmoda fini adipiscendo, dicunť uti-
lia,& ipsa utilitas interdum usus uocatur. Verꝶ ulti- Duplex vltimꝰ finis.
mus finis dupliciter dicitur. Primo simpliciter,secū
do ꝗ ad aliquē. Cum eīn finis dicatur quandoqꝫ res
ipsa optata,qñqꝫ adeptio siue possessio eiꝰ, sicut aua
ro finis est pecunia uel possessio pecunię:hinc loquē
do simpliciter,ultimus finis est res ipsa. Non enim
possessio pecuniæ bona est, nisi ꝓpter pecuniæ bo-
nitatem.sed quo ad hūc, possessio pecuniæ est finis.
Non enim quærit auarus pecuniam, nisi ut habeat
eam.ergo ꝓprie simpliciterqꝫ loquēdo, pecunia fru
itur is qui in ea sibi constituit finem: sed inquantum
refert eam ad possessionem,dicitur ea uti. Hæc Tho
mas in Summa.Cui concordat Richardus.
¶Petrus uero respondet: Sicut ad cōsummandā Rñsio Petri.
domum utitur artifex securi & arte ac labore atque
materia,sic in spiritualibus cōtingit aliquo quadru- Uti aliquo ꝗdrupliciter contingit.
pliciter uti.Primo,ut instrumento coniuncto ꝗ ope
ramur,sic utendum est non omnibus,sed potentijs,
per quas in finem ordinamur.Secundo,ut habitu ꝗ
regulamur.sic non omnibus est utendum,quoniam
habitꝰ uitij magis obliquat ꝗ dirigit.Tertio,ut actu
quo mouemur. sic etiam actibus deformibus non ē
utendū.Quarto,ut obiecto circa quod inclinamur.
sic omnibus quæ in facultatem uoluntatis possunt
uenire cum intentione referendi in finem,utendum
est:& tale est omne aliud à fine.Potest enim aliquid
assumi in facultatem uoluntatis quadrupliciter, sci-
licet uoluntatis operantis,ut ꝓpria opera bona:uel
approbantis,ut bona aliena:uel tolerantis,ut mala
pœnæ nostræ & culpæ alienæ: Vel respuentis,ut ꝓ-
priæ culpæ. Hæc Petrus.
¶Præterea Aegidius circa hæc scripsit: uti dupli Positio Aegidij.
citer sumitur. Primo large,& ita nil aliud est ꝗ ali-
quid in facultatem uoluntatis assumere. & qm̄ ipm̄ Accipitur
finem in facultatem assumimus uolūtatis,ut in ipso vti dupli-
quietemur & qescamus,idcirco sic sumendo uti,eti- citer.
am deo fineqꝫ ultimo utimur. sicqꝫ decimo de Trini
tate asserit Augustinus,quod uti in uoluntate,est ꝑ- August.
tractare ea quæ sunt in memoria & intelligentia cō

tinẽtur, siue referat ea ad aliq̃d, siue in ipsis delectata
quiescat. & sic etiam is qui fruitur, utitur. Alio mo-
do sumit̃ uti stricte & ꝓprie, sicut ꝑhabitum est, &
ita non est deo utendum. Frui quoq; dupliciter su-
Acceptio frui duplex. mitur. Primo large, ꝓut dicit quietationem deside-
rij nõ referentis bonum in quo quietatur, ad finem
ulteriorem. & sic bruta & iniqui fruuntur. Secundo
ꝓprie, prout dicit quietationem in ultimo fine. & sic
soli iusti fruuntur. Consequenter refert Aegidius ꝑ-
inductam Thomæ responsionem, qualiter sit uten-
dum & quibus. Loquitur tñ in generali, sed quasi de
uerbo ad uerbum ponit responsionem sancti docto
ris, & dicit non ualere eandem. Tñ in ꝓcessu non im
probat eam, nisi quantum ad hoc ꝗ sanctus uir scri-
psit malis culpæ non esse utendũ. contra quod obij-
Rom. 8. cit ille, quia Apostolus ait, Scimus q̃m diligentibus
Dio. defẽdit Tho. ab Aegid. deum oĩa cooperãtur in bonum. Quo constat ꝗ &
mala culpæ cooperantur electis in bonum. sicq; per
ea iuuantur in deum.

¶ Ad quod perfacile est respondere, dicendo ꝗ
malum culpæ ex sua natura nõ habet ut dirigat nos
in deum uel cooperetur in bonũ, sed accidentaliter
& occasionaliter tm̃, inquantum aspirante ꝑuenien
teq; gratia dei, ex cõsideratione ꝓpriorum excessuũ
magis cõpungimur, & humiliores, cautiores, feruẽ-
Roma. 5. tioresq; reddimur: ita ut ubi abũdauit iniquitas, abũ
det & gratia. Sicq; martyres bene usi sunt crudelita-
tibus tyrannoꝝ. Itaq; ob talem obiectiũculã nõ fuit
respõsio illa tanti doctoris idonea, taliter refutãda.

Petrus. ¶ Hinc ait Petrus: Dupliciter est aliquo uti, scili-
cet per se & per accidens. Per se utimur eo, quod ha-
bet in sua natura unde ad finem ordinetur, ut bonũ:
ꝑ accidens, quod aliunde accipit ordinabilitatẽ, pu-
ta à uoluntate ordinantis.

Bonauẽt. ¶ Porro respõsio Bonauenturæ est, quæ nunc ex
uerbis Petri est recitata. Imò Petrus qui scripsit post
Bonauenturam, ex ipso Bonauentura suam uidetur
responsionem sumpsisse.

Rñsio Durandi. ¶ Durandus uero hic scribit: Dum quæritur quo
sit utendum aut fruendum: potest intelligi, quo, tan
quam obiecto uel quo. i. qua potentia uel quo ha-
bitu. Sed primus intellectus est aptior atq; commu-
nior. & dicẽdum ꝗ omnibus citra deum obiectali-
ter uti ualemus, & ipso pc̃tõ occasionaliter. Omne
enim quod est citra ultimum finem, cognoscibile ẽ
à nobis s̃m uires apprehensiuas, aut ꝓsequibile siue
fugibile s̃m uires appetitiuas, uel opabile s̃m uires
executiuas. & oẽs hæ uires cum actibus suis cadunt
sub facultate uolũtatis. sicq; omnia ista assumi que-
unt in uoluntatis facultatem, ut referat ea ad ultimũ
Dionys⁹. finem. Hæc Durandus. Hæc ergo requirit debitus
ordo & charitas dei ac uera iustitia, ut rebus creatis
discrete utamur: & quicquid bonitatis, amabilitatis
aut ꝑfectionis in eis consistit, ad superexcellentissi-
mi creatoris honorem, cultũ & gloriam referamus:
eiq; omnia illa cum infinita eminẽtia, cum omni re-
uerẽtia asscribamus. sicq; ex speculatione creaturaꝝ
& ordinis uniuersi, ad cõtemplationẽ, admirationẽ,
timorẽ & amorem supersublimis dei nos eleuem⁹.

Ad 1. obiectum. ¶ Ad primum obiectum Petrus rñdet: Est merces
Seruit q̃s deo ꝓpter bonũ tpale dupliciter. æterna & tpalis. qui seruit deo ꝓpter mercedẽ æter
nã, nihilominus seruit deo ꝓpter se: quia illa merces
est uel ipsemet de⁹, uel est fundata in eo. Propter tẽ
poralem aũt mercedem seruire cõtingit dupliciter.
Primo ut sit finis principaliter intentus, & sic est pec
catum. Vel ut sit rõ inducens, & sic est bonum. ¶ Ad 2.
scd̃m dicendum, ꝗ & ipsa beatitudo formalis seu be
atifica uisio ad totius beatitudinis fontem deum est
referenda: q̊d est ea obiectaliter uti, sine qua nullus
põt in deo quiescere. Aliqui tñ dicunt, ꝗ beati fruũ-
tur ea formaliter, cum sit ipsa quietatio q̃ contentã-
tur in deo. ¶ Ad tertium, ꝗ uirtutibus est utendum 3.
sicut Magister exponit in textu. ¶ Ad quartũ, ꝗ Apo 4.
stolus sumit frui extense, sicut expositum est. In lite
ra q̊q; habet̃ Augustini responsio. ¶ Ad quintũ data 5.
est rñsio in expositione literæ. ¶ Ad sextũ, ꝗ dæmo- 6.
nibus & iniquis utendum est ꝑ patientiam & resistẽ
tiam contra suggestiones eoꝝ. ¶ Ad septimũ est rñ- 7.
sum. ¶ Ad octauũ, ꝗ omnia subiacent nr̃æ facultati 8.
ad minus sicut obiectum potentiæ, q̃uis non sicut ef
fectus causæ. ¶ Ad nonum rñsio data est, q̃a non te- 9.
nemur omnia sp̃ actualiter in deum referre.

QVAESTIO III.

TErtio quæritur, quid sit fruitio, & cuius po tentiæ actus sit, & a qua virtute procedat.

¶ Ad quæ tria patet responsio ex diffinitione Augu
stini, dicentis: Frui est amore alicui rei inhęrere ꝓpt̃
seipsam. Vnde elicitur, ꝗ frui sit actus charitatis uo- 1. Arguitur ꝯ veritatẽ
luntati inhęrens & ipsa inhæsio amorosa, qua alicui
rei finaliter inhęretur. Veruntñ argui põt, ꝗ sit actio
intellectus atq; realiter beatifica uisio. Fruitio nanq;
summi boni, est beatitudo sanctoꝝ: sed uisio primæ
ueritatis clara ꝑ speciẽ, est beatitudo & ꝑmium ele-
ctoꝝ: imò ut asserit Augustin⁹, uisio est tota merces:
ergo fruitio & uisio idem sunt, uisio aũt est actio in-
tellectus. Secundo, quia saluator loquitur deo patri: 2. Joh. 17.
Hæc est uita æterna, ut cognoscant te ueꝝ deũ. Cui
concordat quod 10. Ethicoꝝ scibit Philosophus: Fe-
licitas, inquiens, est speculatio optimi speculabilis.
Cum ergo fruitio sit merces atq; felicitas electoꝝ, ui
detur esse cognitio & esse in intellectu. Tertio, nam 3.
sicut uoluntas delectat̃ in summa bonitate, sic intel-
lect⁹ in prima ueritate. Fruitio aũt est uel delectatio
& degustatio ultimata, uel actio cui delectatio huius
modi est annexa: ergo qua ratione fruitio ponitur
actio uoluntatis, ponenda ẽ actio intellectus. Quar 4.
to, quęlibet uis animæ delectatur ꝑcipue in operati-
one sua ꝑfecta, ut decimo dr̃ Ethicoꝝ: ergo ad unã-
quanq; potentiam ac uirtutem spectat fruitio. Quin 5.
to, s̃m Philosophum in Ethicis, signum uirtutis est
delectatio fiens in actu, ergo ad quemlibet habitum
uirtuosum delectatio ꝑtinet fruitiua. Sexto, fruitio 6.
ẽ optima actio, utpote beatitudo. sed optima actio
ad præstantissimã spectat potentiam, puta ad intel-
lectum, qui s̃m Philosophum 10. Ethicorum est no
bilissima uis aĩæ, cui & uoluntas obedire tenet̃, cum Dionys⁹.
& diuino Dionysio ꝓtestante, optimum hominis sit
esse secundum rationem. Vnde & primo fertur Po-
liticorum: Ratio dominatur & præcipit uoluntati.
Fruitio igitur actus est intellectus.

¶ Ad hanc quæstionem Bonauentura respondet: Rñsio Bonauentu.
Secundum aliquos frui pertinet ad omnes animę ui
res, q̃m omnes remunerabuntur in patria. Dicunt
etiam ꝗ in gloria fruitio erit magis proprie ratio-
nis, quia immediatius se habet ad delectationem,
quæ oritur ex apprehensione conuenientis. Sed ali-
ter uidetur dicendum, sequendo Augustinum, ꝗ sci- August.
licet sit actus uoluntatis: quia omnes tres diffinitio-

nes datę ab Augustino de frui, dantur penes actu m uoluntatis. Tripliciter enim consideratur fruitio. Primo communiter, prout dicit motum cum gaudio, & sic diffinitur ab Augustino, dicente: Frui est uti cum gaudio. Secundo, ꝓut dicit motum seu actū cum quietatione. sicq́ꝫ diffinit Augustinus, dicendo: Frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam. & sic sumitur ꝓprie. Tertio, ꝓut cōplectitur utrunque, uidelicet quietationem & delectationem. sicq́ꝫ diffinit Augustinus 10. de Trinitate: Frui est quiescere in cognitis uoluntate propter se delectatā. & sic propriissime capitur. Quia igitur frui secundum omnem sui acceptionem dicit uel delectatiōem uel quietationem uel utrunqꝫ, & omne tale habet rationem boni, estq́ꝫ uoluntatis obiectum, ideo frui essentialiter actus est uolūtatis. Sed quia uoluntas nō delectatur nec quietatur, nisi in cognito per fidē aut speciem, & in eo quod habet spe aut re: hinc aliarū uirium actus ad fruitionem istam disponunt, nō tamen sunt essentialiter ipm frui. Hæc Bonauentura.

Triplex fruitionis cōsideratio.

Augusti.

¶ Quocirca sciendum, quod dominus Gulielmus Antisiodorēsis in Summa sua uidetur esse opinionis huius, quam Bonauentura hic tangit ac reꝓbat. Ait nanqꝫ Antisiodorēsis in tertia parte Summæ suæ: Beatitudo non solū consistit in uisione dei, sed etiā in amore, sicut asserit Augustinus: Vita æterna est uidere quod amas, & amare quod uides. Totum tñ præmium attribuitur uisioni seu cognitioni, quia cognitio est generatiua amoris, & quia primo ac proprie fruitio est in ipsa uisione: qm̄ Augustinus dicit in libro de immortalitate animæ, ꝙ intelligere seu uidere deum, est idem quod eum audire, & audirē idem quod olfacere, & olfacere idem quod gustare, & gustare idē quod tangere, quod est ꝓprie frui deo. Insuper idem in quarta parte Summę suę: Tres, ait, sunt dotes animæ, duę ſm naturam. i. in essentia, scilicet uisio & dilectio, & tertia quæ erit illarum ꝑfectio, puta fruitio seu delectatio, q̄ ꝓprie erit in uisione, quæ erit tota merces, ſm Augustinum: quod non esset, nisi fruitio esset in ea, imo ꝓprie est in ea solum. Si nanqꝫ fruitio proprie esset in dilectione, ęque esset merces in dilectione sicut in uisione. & sic ęque potuisset Christus dixisse, Hæc est uita æterna, ut diligant te uerum deum: quomō dixit, ut cognoscāt te uerū deum. Veruntñ tam uisionis q̄ dilectionis dicit esse delectatio illa, sed aliter & aliter. Est enim uisionis, ut in q̄ est: sed delectationis, ut à qua est, & à qua tenetur & uigoratur. Ad hoc nanqꝫ tendit dilectio, ut per uisionem delectetur in amato. Hinc paulopost denuo ait: Charitas coniungit nos deo, sed non est ipsa coniunctio, qm̄ coniunctio cōuenientis cum conueniente, in cognitione est. Nam solus intellectus est imago dei. Hinc ꝓprie loquendo in sola cōiunctione imaginis ad id, cuius est imago, consistit fruitio. Sed uerum est ꝙ charitas mouet ad illam coniunctionem, & facit ac tenet eam, propter q̄d frui & delectari attribuit̄ ei. Hæc Antisiod.

Antisiod.

Augusti.

Tres animę dotes.

Joh. 17.

¶ Qui de ista materia obscure & intricate loqui uidetur. Siquidem in tertia parte Summæ suæ rursus sic arguit: Videtur ꝙ diffinitio Augustini data de frui, uidelicet ꝙ frui est amore alicui inhærere &c. non sit conuertibilis cum diffinito: qm̄ fide, spe, charitate, intellectu & sapiētia delectamur in deo propter seipsum. Ad quod respōdet dupliciter. Primo, ꝙ in diffinitione illa amor sumitur large, ꝓut amor est in qualibet uirtute, quoniam fides est amor primæ ueritatis, spes amor est summæ largitatis. & ita non sumitur ibi amor ꝓ charitate. Non enim solum ipsius concupiscibilis, sed etiam potentiæ rationalis & irascibilis est, desiderare & amare. Nam & omnes homines natura scire desiderāt, & desiderium illud est rationis. Potest quoqꝫ dici ꝙ amor sumitur ibi ꝓ charitate. q̄uis enim fide & spe ac sapientia deo fruamur, maxime tñ charitate. bonū nanqꝫ q̄d ē mediatus finis aliarꝫ uirtutū, immediatus finis est charitatis. fides aūt immediate ē circa uerꝫ, sed appetit illud qm̄ bonū. similiter spes immediate se habet circa altū seu arduū, & appetit illud qa bonū, charitas uero appetit bonū qa bonū. Hinc frui per amorē charitatis potissime diffinit. Attñ quælibet uirtus habet ꝓpriā delectationē ꝓpriumq́ꝫ amorē seu inclinationē. Porro ꝙ ait Apostol⁹ Philemoni, Ego te fruar in domino, intelligit de fruitiōe respectiua, ut sit sensus: Fruar deo in te, hoc est, respectu tui, uidelicet ad gaudium dei utilitatemq́ꝫ tui. Dicimus etiam ꝙ uirtutibus est fruendum, non obiectaliter, sed elicitiue: quia uirtutes eliciūt motus quibus fruimur deo. Potentijs uero fruendum est originaliter, quia sunt origines motuum qui sunt fruitiones, quibus formaliter est fruendum. solo autem deo obiectaliter finaliterq́ꝫ fruendum est. Hæc Antisiodorensis.

Dion y.

¶ Cuius uitimo dicto cōcordat quod ait Petrus: Fruimur aliquo quatuor modis, uidelicet effectiue, ut potētijs: dispositiue, ut habitib⁹: formalit̄, ut actu fruitiuo, q̄ in deo quiescimus: materialiter seu obiectiue, ut deo. Vnde cum quæritur quo sit fruendum, intelligitur ꝓprie quo, ut obiecto. Notandum ergo ꝙ frui dicit quietationem fruentis. Porro quàm diu potest maius seu melius aliquid cogitari, mens non quietatur. Cumq́ꝫ omne creatum sit terminatum, solo deo fruendum est, qui solus est infinitus. Propter quod sol⁹ terminat appetitum, qm̄ eo nil maius aut melius cogitari seu concipi potest. Hæc Petrus.

Petrus.

Frui contingit q̄tuor modis.

¶ Præterea ei quod dictū est ab Antisiodorensi, quamlibet uirtutem habere suum amorem & suam delectationem, uidetur opponi quod ait hic Bonauētura: Volūtas ſm Augustinum amat sibi ac alijs. atqꝫ ut dicit Anselmus, Voluntas inclinat alias uires & eis meretur, Ideo quietatio & delectatio eius redundat in alias uires. Vnde sicut uoluntas nō sibi cognoscit, sed ratio cognoscit sibi ac uoluntati: ita uoluntas sibiipsi ac rationi delectatur, & rationem quiescere facit. Idcirco fide & spe non fruimur ꝓprie & per se, qm̄ utraqꝫ earum accipit rationem tendentię à charitate. Hęc Bonauentura. ¶ Veruntamen unāquanqꝫ uirtutem habere in se & ex se ꝓpriam inclinationem & delectationē in suo actu, & tēdentiam quandam seu ordinationem ad suum obiectum, uerius reor, ꝓut hoc in tractatu de gaudio spiritali & pace interna diffuse ꝓbaui, cum & philosophus de uirtute generaliter ꝓtestetur, ꝙ signum uirtutis est delectatio fiens in opere, & contēplatio summæ ueritatis in seipsa delectabilis est. Actio quoqꝫ intellectus tēdit in aliquem finem, in cuius adeptione atqꝫ intuitu naturaliter delectatur. Nec min⁹ delectatur uisus interior in aspectu pulchri intelligibilis, q̄ uisus exterior in ꝓspectu pulchri sensibilis.

Bonauēt.

Anselm⁹.

Dionysi⁹.

¶ Præterea ꝙ Antisiodorensis ait in diffinitione

Dionysi⁹.

fruitionis prætacta, per amorem intelligi charitatẽ, dictum uidetur loquendo de ordinata fruitione. aliâs uerò nõ esset, cũ impij creaturis fruant̃, ẽm q̃d in li
Sap.2. bro Sapiẽtię loquunt̃: Venite, fruamur bonis q̃ sunt.

Bonauct. ¶ Hinc asserit Bonauẽtura: Amor quo diffinitur
Albertus. frui, est communis ad amorem castum & libidinosum, quo auarus fruitur auro. Albertus quoq; dicit per amorem intelligi charitatem.

Thomas. ¶Insuper de hac materia scribit hic Thomas: Fruitio consistit in operatione hominis optima, cum sit eius felicitas, quæ non consistit in habitu, sed in actu ẽm Philosophum 10. Ethicorũ. Optima autem operatio hominis, est actus altissimæ potentiæ, eius uidelicet intellect⁹ ad obiectum altissimum, quod est deus. Hinc uisio deitatis ponit̃ tota substantia bea-
Joh.17. titudinis nr̃æ apud Iohannẽ: Hęc est uita æterna, ut cognoscant te. Ex uisione autem res uisa, uidelicet deitas, cum non uideatur p similitudinẽ, sed p essentiam, efficitur quodammodo intra uidentem: & ita est cõprehensio seu tentio, q̃ succedit spei, cõsequẽs uisionem quæ succedit fidei. Porro ex hoc q; res uisa recepta est intra uidentem, unit sibi ipsum uidẽtem, ut fiat quasi penetratio quædam mutua per amorẽ,
1.Joh.4. sicut dicitur in prima Iohannis: Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. Ex unione aũt maxime conuenientis, sequitur delectatio summa, atq; in hoc perficitur nostra felicitas, quam nominat fruitio magis ex parte sui complementi q̃ principij, qa delectationem includit. Hinc fruitio est actus uolũtatis ex habitu charitatis, ẽm ordinem ad potentias
Thomas. & habitus præcedentes. Hæc Thomas. ¶Qui etiam in prima parte Summæ quæstione 11. ait: Fruitio & fructus ad idem pertinere uidẽtur, uel unum ex alio deriuatur: & quia sensibilia nobis sunt notiora, à sensibilibus fructibus nomen fruitionis deriuatum uidetur. Fructus autem sensibilis est, quod ultimũ ex terra uel arbore expectatur, & cum suauitate pcipitur. Hinc fruitio pertinere uidetur ad amorem uel delectationem, quam quis habet de ultimo expectato, q̃d est finis. Finis uero & bonum, ẽ obiectum appetitiuæ potentiæ. idcirco ad eam spectat fruitio. Hæc Thomas. Qui super quartum & in Summa cõtra gentiles, de his plenius tractat. Ad quartum nan-
Richard⁹ que magis pertinet ista materia.

¶His concordat Richardus, non tamen in toto. Nam tenet q; absolute uoluntas sit nobilior intellectu, & q; in actu uoluntatis principaliter consistat beatitudo. Thomas uero dicit utriusq; contrarium, quorum quid uerius ęstimetur, suo loco dicetur. Ait ergo Richardus: Frui in ipso fruẽte est ultimus act⁹ fruentis, quem actum delectatio immediate concomitatur. Vltimus aũt actus est, quo in obiecto quiescitur, qui esse non põt cognitiuæ potentię. Primo, q̃m actus cognitiuæ potentiæ nõ est ultimus, sed ordinat̃ ad actũ appetitiuę potentiæ, sicut cognitio ad
Aristote. amorem. Vnde ẽm philosophũ 3. de aĩa, appetitus sequit̃ cognitionẽ. Secundo, q̃m actũ cognitiuę non sequit̃ delectatio, nisi mediãte actu appetitiuæ. Nõ eñ delectamur in cognitis, nisi quia diligimus ea: nec delectamur in cognitiõe, nisi qa eam amamus. Hæc Richardus, quibus concordat Bonauentura in
Dionys⁹. huius q̃stionis decisione. sllr Petrus atq; Henricus.

¶Sed uerius credo q; absolute loquẽdo, intellect⁹ sit pstantissima potentia aĩæ, & q; in ipso subiectiue sit uera felicitas seu beatifica uisio, præsertim quia philosophus 10. Ethicorũ ex intentione apertissime docet & ,pbat hoc. similiter August. in multis locis hoc asserit, ,put alibi, potissime in tractatu de cõtemplatione, ostendi. Sed & Antisiod. in Summa sua sic tenet, & nunc breuiter tango, q; omnis natura & creatura in cælo & in terra, sortit̃ speciẽ à sua suprema & ultimata pfectione formali intrinseca. Cum igitur homo speciem sortiatur ab intellectuali seu rationali pfectione, à q̃ & eius differẽtia sumitur, unde & rationalis creatura uocatur, constat q; intellect⁹ seu ratio sit summa eius potentia. Nec obest q; uolũ Nõ uoluntatẽ dirigit ne tyrannizet.
tas de se libera est & dña sui actus, q̃m illa eius libertas rõne refrenari gubernariq; indiget, alioqn tyrãnizat. Vñ uoluntas de se cęca est: & cõparat̃ tyrãno, intellectus aũt seu rõ, regi. Hinc & intelligẽtię ab intellectuali pfectione nomen & speciẽ sortiunt̃, quẽadmodũ Auicenna & Algazel in suis metaphysicis, Auerrois q̃q; sup tertium de aĩa & alibi sępe testant̃. Hinc Plato in Timæo & Phædone affirmat, q; ex intellectuali pfectione cõuenit nobis cõsortiũ cũ diuinis. i. cũ deo & intelligentijs. Idẽ ex uerbis diuini Dionysii ac Rabbi Moysi facile est ,pbare. Hinc peripatetici cõmunit̃, Alphorabius, Alexãder, Auẽpothe, Abubather, Theophrastus: Porphyrius q̃q;, Plotin⁹ Auicebrõ, Apulei⁹, Macrobiusq; Platonici, in intellectu btitudinẽ hoĩm ac intelligẽtiarũ cõstituerunt.

¶Præterea circa hæc scribit Aegidi⁹: Fruitio dele Aegidius.
ctationẽ importat. Idcirco ad eã primo requirit̃ cognitio, sine q̃ nemo delectat̃: deinde ad eã requirit̃ qetatio tã ex parte obiecti, q̃d est ultimus finis, in q̃ ultimate qescit̃, q̃ ex parte delectatiõis, q̃ ut 7. dicit̃ Ethicorũ, magis est immobilitas q̃dã & quies q̃ motus. Idcirco ad uolũtatẽ elicitiue spectat fruitio. Verumtñ oĩs felicitas nobis possibilis, ex puris naturalibus habet eẽ in intellectu: qa oĩs talis felicitas uel ẽ act⁹ prudẽtię, ut patet 1. Ethicorũ de felicitate ciuili: uel est actus sapientiæ, ut patet 10. Ethicorũ de felicitate contẽplatiua. Felicitas aũt quã ex grã dei consequimur, respectu cuius dr̃ fruitio, in uoluntate pfectius q̃ in intellectu cõsistit. Possumus etiã dicere, q; dato q; felicitas eẽt in intellectu, ita q; actus intellect⁹ esset felicitas, non tñ oporteret q; fruitio esset in intellectu, sed sufficeret dicere q; fruitio q̃ delectationẽ importat, pficeret actũ intellect⁹. Hæc Aegidi⁹.

¶ Quibus consonat q̃d scribit Durãdus: Ad frui- Durand⁹. Ad fruitionem tria concurrũt.
tionẽ, ingens, tria cõcurrunt: cognitio, delectatio, qetatio. Cognitio aũt nõ ẽ delectatio, sed habet se antecedent̃ ad eã, & põt esse sine delectatione. delectatio aũt se habet ad fruitionẽ, sicut genus ad speciẽ. sed qetatio se habet ad fruitionẽ, sicut differẽtia ei⁹ specifica. Est nanq; fruitio delectatio nõ q̃cunq;, sed appetitũ qetans. ,pter q̃d asserit Aug. Fruimur co- August.
gnitis, in qb⁹ uolũtas delectata qescit. Hęc Durãd⁹. Dionys⁹.

¶Itaq; quidã ptactorũ doctorũ dicunt fruitionẽ esse actum uoluntatis, seu amorosam inhęsionem, ad quam delectatio sequit̃. Alij, q; fruitio sit delectatio ipsa. & diuersitas ista uidetur in quid nominis sita.

¶Hinc Scotus q̃rit, utrũ frui sit actus à uoluntate Scotus.
elicitus an passio. i. delectatio sequẽs. & uidet̃ q; passio. Fructus eñ est ultimum quod expectatur de arbore, sed ultimum q̃d expectatur in actibus aĩæ, est delectatio, ut dicitur 10. Ethicorũ. ¶In oppositũ est, quia uoluntas amat deũ, aut ergo ,pter aliud, & sic

utiť eo: aut ꝓpter seipm̃, & sic fruitur eo, ergo frui est actus quo deus diligiť ꝓpter se. Ad istud respondet, Dico ꝙ aliquæ autoritates dicunt ꝙ frui est actus uoluntatis, quo fruitur bono ꝓpter se: & aliquæ, quod est delectatio sequens hunc actum, & aliquæ, quod comprehendit utrunq;, uidelicet actum & delectationem. Sumitur em̃ pro actu, cum in libro 83. quæstionum loquitur Augustinus: Omnis peruersio est uti fruendis, & frui utendis. puersio autem est actus in quo est malitia quia uoluntaria est. delectatio autē non est uoluntaria. nam talem actum qui est boni, ꝓpter se, necessario sequitur delectatio. Item cum ait primo de doctrina Christiana, Frui est amore inhærere alicui ꝓpter se. Inhæsio nanq; est actus, non delectatio: quia si esset delectatio, non esset ipsa inhæsio obiecti propter se relata tm̃ ad obiectū, quia delectatio formaliter est ab obiecto, & nō relata ad obiectum, ut ad finem. Sumitur quoq; frui pro delectatione, cū primo de trinitate asserit Augustinus: Gaudium est frui trinitate. Accipitur etiam ꝓut includit utrunq; ab Augustino dicente: Fruimur cognitis, in quibus uoluntas delectata quiescit. ¶ Si autem q̃rať, cui nomē fruitionis primo cōueniat: dico ꝙ hoc nō habetur nisi ex modo loquēdi grammatice. Dicunt enim grammatici, ꝙ frui cōstruitur cum abltō ex ui transitiōis, cū dr̄, fruimur deo. Ideo ex mō loquēdi sumiť magis ꝓ actu transeunte in deū. sed delectatio in deo significat q̄etationē magisq̃ passionē. hęc Scot⁹.

Augusti.

Questio.

¶ Qui insuper circa hæc scribit: Sicut in intellectu sunt duo actus, quoꝝ uno assentiť uero ꝓpter se, & ē intellect⁹ principioꝝ: & ali⁹ q̃ assentiť uero ꝓpter aliud, ut est ueritas conclusionis, dependens ex ueritate principiꝫ: sic in uolūtate sunt duo actus, quia ut dicitur 6. Ethicoꝝ, qđ in intellectu est affirmatio & negatio, hoc in uoluntate est ꝓsequi & fugere. Vnde in uoluntate est unus actus, quo assentitur uel adhæreť bono ꝓpter se: & alius, quo ꝓpter aliud. Veruntñ differentia est circa intellectum & uoluntatem, quantū ad duos hos actus, qm̃ duo illi act⁹ intellectus ex natura obiectorū sunt tales, ideo limitanť ad certa obiecta, ut intellectus ad principia, scientia ad conclusiones. Hinc intellectus est immediatorꝝ, scientia mediatorum. Actus autē uoluntatis non est ex natura obiecti, sed uolūtatꝫ elicientis. Nam uolūtas pōt uelle bonum quod est bonū propter se, ꝓpter aliud & ecōuerso. Ideo duo actus isti uoluntatis nō requirūt determinata obiecta, sed ad omnia uolibilia se extēdunt. Insuper actus intellectus sufficienter diuiditur per actum assentiendi uero propter se, & per actum assentiēdi uero ꝓpter aliud: sed uelle bonum ꝓpter se, & uelle bonū ꝓpter aliud, non necessario nec sufficienter diuidunt actum uoluntatis. quod ostendiť sic, Ponatur ꝙ aliquid ostendatur uoluntati sub ratione boni, sed non ostendaťq̃le sit bonum, uoluntas circa bonum illud pōt habere actum nō necessario inordinatum: ergo nec actum ultra referendum, nec ibi figendum: q a si haberet actum ulteri⁹ referendū, uteret bono illo. sicq; apprehēderet illud ut bonū ad finē, cū possit cōtingere ꝙ sit bonū ꝓpter se. Si autem haberet actum ibi sistēdum, tunc frueret illo, cum tñ possit cōtingere ꝙ sit bonum ꝓpter aliud. Hęc Scot⁹.

Aristo.

¶ Porro ꝙ in uerbis pręhabitis dicit delectationē non esse necessariam, non uidetur intelligendum ꝙ displiceat aut prorsus inuoluntaria sit, sed quia naturaliter sequiť actum tam conuenientē: quia ut 8. Metaphysicæ suæ Auicenna testatur, delectatio est cōiunctio cōuenientis cum conueniente, quæ ex huiuscemodi cōiunctione oritur. Nam decimo Ethicorum habetur, ꝙ operationes habēt delectationes annexas specie differentes, sicut & operationes.

Dionys⁹ carthusi.

Auicenna.

¶ Postremo ad intelligendum p̄habita, aduertenda sunt quæ circa hęc scribit Albertus Magnus: Frui inquit, est actus affectus seu uoluntatis, sequētis actū intellectus fm̄ qđ huiusmodi. Verum em̄ nō accipiť ut tm̄ in speculatione remaneat, qm̄ speculatio de se non ponit inhæsionem, sed pōt esse per distantiam rei à speculante. fructus uero ponit unionē & gustū dulcedinis substantialis interius, fundatæ in rei complexione atq; natura. Hinc pfectio inhæsionis in fructu, est penes actum uolūtatis. Quod si q̄ratur, Cur ergo frui nō denominať à uoluntate, sicut ꝓpriꝫ act⁹ potentiaꝝ: cōmuniter denominanť à suis potentiꝫs, ut uidere à uisu, intelligere ab intellectu: dicendum ꝙ duplices sunt act⁹ potentiaꝝ. Quidam enim sunt actus ipsaꝝ fm̄ ipsas, ꝓut referunť ad sua obiecta absolute, & illi denoïanť ab ipsis potentiꝫs, ut uidere, audire &c̄. Quidā uero actus sunt in potētiꝫs fm̄ quod una ordinať ad aliā, & tunc aliquid p̄cedentis remanet in rōne actus sequentis uirtualiter. & tales actus qñq; sunt in ordine cognoscitiuaꝝ potentiaꝝ adinuicem tm̄, ut scire, credere opinari. Scire enim est act⁹ rationis fm̄ ordinem ad intellectū. Qñq; autē sunt i ordine motiuaꝝ ad elicitiuas, sicut eligere, uti, frui, & illi nō possunt ab una ui denominari, q a nō sunt unius potentiæ absolute, sed unius fm̄ quod est ordinata ad alias. Iterum q̄ri pōt, cur frui diffiniať p amorem, cum tria requiranť ad inhæsionis pfectionē, uidelicet uisio speciei, cōprehensio per substantiā, & inhæsio per amorē. Præterea, omne pctm̄ separat nos à deo, ergo per oppositum oīs uirtus cōiungit: ergo oñi uirtute contingit nos deo inhærere, & non tm̄ amore. Rñdēdū ꝙ solus amor q charitas est, pfectā causat inhæsionē, qui cum sit cōpletiuus fruitionis, specialiter poniť in diffinitione ipsius. Aliæ uero uirtutes q̃uis disponāt ex parte subiecti, non tñ cōplent fruitionē, qđ patet sic, uisio dicit cōuersionem super p̄sentia tm̄. cōprehensio aūt, q̃ succedit spei, dicit adhærentiā: sed amor eo ꝙ est uitta stringēs & acutum mobile penetrāsq; amatū, ut Dionysi⁹ ait, dicit inhærentiā. Itaq; ad hoc ꝙ uirt⁹ ponať in diffinitiōe fruitionis, non sufficit ꝙ simpliciter cōiungit nos deo. Est em̄ duplex cōiūctio, puta p meritū & q̃si p quēdā cōtactū. Primo mō oīs uirtus deo cōiungit. Sed p contactū spūalē tripliciter cōtingit cōiūctio, s. p p̄sentiam: qđ est, dū intellect⁹ attingit rē in sua essentia, sed nō necessario tenet ac habet eā. unde assimilať cōtactui mathematico, in q̃ tm̄ ultima tāgētiū simul sunt. Scđa ē q̃si per adhærentiā & tētionē & habere. & hic est tact⁹ ei⁹, q succedit spei, assimilaturq; tactui cōpactoꝝ. Tertia est p inhærentiā, qñ unū q̃si ingrediť alterꝝ, & cōtrahit impssiones & affectiōes, à natura ipsius. Et hic est tactus amoris, & assimilať q̃si tactui naturali, in quo tangentia imprimunt sibiꝫnuicē suas ꝓprietates. Porro primus modus cōiūctiōis, q est p meritū, est ut materialis dispositio ad fruitionē. Secundus uero & tertius ꝓpinque se habent ad eā, sed quartus est completiuus ipsius. Hæc Albertus.

Albert⁹.

Questio.

Potētiarū aie duplices sunt actus.

Questio.

Frui cōueniēti⁹ diffiniť per amorē.

Duplex dei & hoīs coniunctio

¶ Nunc instantiæ sunt soluendæ, ad quarum pri-

Soluūť obiecta.

1. nam dicendum, ꝙ dum fruitio dicitur tota merces, sumitur prout beatificam uisionem includit, & non solum pro actu seu delectatiõe uoluntatis, sicut nūc
2. sumpta est. Ad secundam, ꝙ clara illa intuitio diuinæ essentiæ, est substantialiter essentiale præmium atq; felicitas beatorum: non tamen ut sumitur cū exclusione dilectionis fruitiuę eam sequentis, sicut nec alia opinio potest saluari, ꝙ in actu uoluntatis, consistat felicitas cum exclusiõe delectationis. Ideo sicut alij dicunt, ꝙ in actu uoluntatis beatitudo consistat, sic ꝙ ipsa dilectio delectatione perficitur & ornatur: sic dico ꝙ in uisione prætacta cõsistit felicitas, secundum quod uisio illa tam dilectionem q̃ delectationem sequentes uirtualiter continet atq; causaliter exerit, imo & inseparabiliter habet annexas, nõ uelut extraneas additiones, sed tanq̃ proprias decorationes, formatiuas & completiuas. Cognitio quippe sine dilectione informis, nec sine dilectione quietat. beatitudo autem mentis creatæ, non potest esse omnimode simplex, quemadmodum increatæ felicitas mentis. propter quod dixit Boethius, ꝙ felicitas est status oīm bonorū aggregatiõe pfectus. Cum itaq; dr̄ ꝙ uisio ordinat̄ ad amorē dicoq; nõ ordinat̄ ad amorē tanq̃ ad aliquod alienū extraneū, sed tanquam ad proprium complementum & actum concomitātem in se uirtualiter comprehensum, atq; ex se causaliter prodeuntem. & hoc non impedit quin in uisione sit sita felicitas. Tamen de hac re suo aptiori q; loco exquisitior, deo præstante, erit discussio.

Boethi⁹.

3. ¶Ad tertiam patet ex uerbis Antisiodorēsis responsio secundum unam positionem, & ex uerbis Alberti secundum alium modum.
4. ¶Ad quartam, ꝙ non quælibet delectatio annexa actui uirtuoso, sufficit ad rationē fruitionis: sed illa, qua formaliter, immediate & directe quietatur mens & quiescit in summo bono, quod non est omnium uirtutum, sed theologicarum obiectum.
5. ¶Idem dicendum ad quintam.
6. ¶Ad sextam, ꝙ uisio seu cognitio, prout in ea consistit beatitudo, uidelicet prout modo pręfato dilectionem & delectationem includit, tanquam germina quædam ex se ꝓfluentia, concomitantia, seq; ornantia, est optima, nobilissima & sufficientissima actio animæ, Sic & donum sapientiæ salutaris, quæ nunq̃ informis est, seu mystica theologia, in qua consistit felicitas huius uitæ, charitatem suo modo includit.

QVAESTIO IIII.

Arguit 3 veritatē. QVarto quæritur, **An solo increato bono sit obiectiue fruendum.** ¶Quam quæstionem sic format Scotus, Vtrum obiectum per se et formale, fruitionis sit ultimus finis.
1. ¶Videtur ꝙ nõ. Primo, quia natura non tendit in impossibile, sed deus in infinitum excellentior est omni creato, & creatura distat ab ipso infinite. ergo non potest ipsum attingere. Nam & infinitum ꝫm philosophum pertransiri non potest.
2. ¶Secundo, capacitas mentis creatæ est finita, sicut & eius essentia. ergo bono finito potest repleri & contentari.
3. ¶Tertio, inter susceptibile & susceptiuum oportet esse proportionem, quia susceptiuum secundum philosophum nõ est ad quæcunq; contingens, sed inter finitum & infinitum nulla est proportio. Mens ergo creata finita, infiniti boni non uidetur susceptiua. De ista materia iam dicta sunt multa, quæ non sunt iteranda.

Scotus ¶Itaq; Scotus ad istud respondet: Secundum Auicennam, aliquid finitum potest esse obiectum ordinatæ fruitionis. Dixit enim unam intelligentiam ab alia esse productam, & animas nostras ab intelligentia infima, quam sphæræ actiuorum & passiuorum dicit præesse, sicq; affirmat intelligentiam producentem esse obiectum fruitionis intelligentię à se immediate productæ. Hanc autem opinionem erroneam Scotus & alij doctores catholici concorditer atque idonee reprobant: tum quia in se falsa est, asserendo unam intelligentiam esse productam & creatam ab alia, cum omnes simul sint immediate à deo omnipotente ac adorando creatę: tum quia & dato quòd una illarum esset producta ab alia, desiderabilius tamen & iucundius ei esset cognoscere primā causam eo modo, quo eam potest cognoscere, quàm quæcunque creata, quæ à dignitate & eminentia primi princip॥ deficiunt infinite. Intellectus quoque in cognoscendo non sistit, nisi ad primæ notitiam causæ deueniat, cum scire sit rem per causam cognoscere. Rursus, sicut omni finito intellectus potest aliquid maius excogitare, sic & uoluntas aliquid maius appetere. Ideo in tali finito non conquiescunt.

¶De hoc Gulielmus Parrhisiēsis prima parte uoluminis sui de uniuerso, diffusius scribit. Gulielm⁹.

¶Præterea circa hæc asserit Scotus, quòd ordinatę fruitionis solus deus seu ultimus finis obiectū sit, obiectum uero fruitionis incommuni sit bonū uerum, & bonum ostensum à ratione errante, quod nõ est uerum bonum, sed bonum præfixum, potest eñ uoluntas pręstituere sibi quodcunq; bonum tanquā finem. ideo bonum commune ad bonum uerum & ad bonum præostensum & ad bonum præfixum, est obiectum fruitionis in communi. Ratio quoq; Auicennæ non concludit: quia & dato ꝙ una intelligentia produceretur ad alia, non tamen quietaretur in illa. Visus enim non quietatur in eo à quo producitur, sed in uisibili. Hæc Scotus. Scotus.

¶Cuius intentiõ est, ꝙ ultim⁹ finis seu deus sit formale & per se obiectum ordinatæ fruitionis: fruitionis uero inordinatæ obiectum sit id, in quo fruens sibi constituit erronee ultimum finem, inhærendo illi magis q̃ deo: porro obiectum fruitionis communiter sumptæ, sit bonum ꝓtracto mõ gñaliter sumptū. Dionysi⁹ carthusi.

¶Insuper ad quæstionem hanc Thomas respondet: Frui aliquo tripliciter dicitur. Aut sicut obiecto, & sic solo deo fruendum est: quia ad bonitatem dei ordinatur tota bonitas uniuersi, sicut bonum totius exercitus ad bonum principis, ut dicitur undecimo metaphysicę. Alio mõ sicut habitu eliciente actū fruitionis, sicq; beatitudine creata & charitate fruendum est. Tertio ut instrumento, & sic fruimur potētia, cui⁹ actus est fruitio. Itaq; solo deo qui effectiue facit beatū, obiectaliter est fruendū. Hæc Thomas. Thomas. Aristote.

¶Qui & in Summa sic ait: Ad rationem fructus ꝑtinent duo, uidelicet ꝙ sit ultimum, & ꝙ appetitum quadam dulcedine seu delectatione quietet. Dicitur autem aliquid ultimum dupliciter, scilicet simpliciter, & secundum quid. Simpliciter, quod ad aliud non refertur. Secundum quid, quod est ultimum aliquorum. Quod ergo simpliciter ē ultimum in quo quis delectatur tāquam in ultimo fine, hoc proprie dicitur fructus, & eo quis dicitur proprie frui. Porro quod in seipso non est delectabile, sed tantum appetitur in ordine ad aliud, sicut potio amara ad sa- Vltimum dupliciter dicitur.

nitatem, nullo modo fructus dici potest. Quod uero in se habet quandam delectationem, ad quam quędā præcedentia referuntur, potest aliquo modo dici fructus, sed non proprie & secundum completam rationem dicimur eo frui, quia adhuc aliquid expectat̃ in quo finaliter quiescitur. Hæc Thomas.

Aegidi⁹. Bonū hois q̄druplex. ¶ Insuper circa hæc scribit Aegidius: Aliquid dicit̃ bonū nostrum & diligibile à nobis, quatuor modis. Primo per accidens, quia q̄uis in se non habeat unde ametur, tamen in ordine ad aliud ipsum diligimus, ut potionem amaram per respectum ad sanitatem. Secūdo, quia in se habet unde ametur, ut potio dulcis. Tertio, quia est causa bonitatis formaliter, sicut scientia ē causa q sumus scientes. Quarto, quia est causa bonitatis efficienter, sicq; deus est causa omnis boni. Et hæc
S. Diony. duo ultima membra tãgit Dionysius. ii. de diuinis nominibus cap. Et quia fruitio quietationē includit, ideo illo duntaxat bono fruimur, quod ad aliud non refertur, quod est bonum perfectum & increatum.

Questio. ¶ Si autem quæratur an beatitudine sit fruendum, distinguere possum⁹. Nam diligere aliquid multipliciter pōt intelligi, uel dilectione formaliter, uel uolūtate instrumentaliter, uel diligibili tanquam obiecto. unde diligo dilectione, diligo uoluntate, & diligo diligibili. Ita fruor fruibili, scilicet deo principaliter & obiectiue, & fruor fruitione seu beatitudine formaliter, & fruor potentia atq; uirtutibus quasi instrumentaliter. Hæc Aegidius.

Diony. ¶ Qui etiam asserit, q in illis quatuor modis prætactis, quibus aliquid dicitur bonū & diligibile nobis, secundus includit primum, tertius secūdum & primū, quartus tres p̄cedentes. quod non uidetur, si modi illi accipiantur proprie & præcise seu per exclusionē sui oppositi. sic enim secundus non includit primum, cū formaliter opponantur: & multo minus deus dicitur bonum per accidens seu bonum nostrum formaliter, cum non sit forma inhærens. q si dicat̃, q deus sit bonum nostrum formaliter, non inhærenter, sed exemplariter, ille modus cum quarto coincidit.

Richard⁹. ¶ Prædictis cōcordat Richardus, & addit: Solo deo fruendum est secundum perfectam rationem fruitionis, quæ tamen perfectio habet gradus. Ait enim Au-
Augustin. gustinus libro de doctrina Christiana: Cum adest q̄d diligitur, delectationem secum gerit, per quā si transieris, eam'q; retuleris ad id ubi manendū est, uteris ea: nec ꝓprie, sed abusiue diceris frui: si uero inhęseris atque permanseris, finem in ea ponens lætitiæ, tunc uere & proprie frui dicendus es. quod non est faciendū, nisi in illa trinitate. i. summo & incommutabili bono. Non enim nisi in re nobilissima, quæ per uoluntatem potest attingi, statuēdus est ultimus finis, cuius rei anima capax est, cum sit illius imago, quod etiam summū bonum solum potest quietare mentis affectum. ideo eo duntaxat fruendum est, quia fruitio est ultimus actus appetitiuæ potentiæ, quo delectabiliter quiescit. Hinc primo confessionum Augustinus loquitur deo:
Augusti. Fecisti nos domine propter te, & inquietū est cor nostrum donec perueniat & conquiescat in te. unde in libro de spū & anima fertur: Tantæ dignitatis est rationalis creatura, ut nullum bonum queat ei sufficere p̄ter summum: quod etiam persuadet experientia quā do homo experitur in se, q quantumcunq; cogitet magnum bonum finitum, semper inuenit appetitum suum paratum ad aliquid maius & eminentius appetendum. Nullo ergo creato finaliter obiectaliterq; fruendum est. Nec obstat q Tulli⁹ ait in sua Rhetorica, Ex- Cicero.
petēdorum tria sunt genera. Vnum, quod propter se expetendum est, ut uirtus & scientia. Aliud, quod ꝓpter alterum tantum, sicut pecunia. Tertium, quod ꝓpter utrunq;, ut amicitia. Virtus nanq; & scientia dicūt appetendæ propter se. i. per se seu per nō accidens tantum, uel quia habent in se unde alliciāt & amentur, q̄uis nullum aliud bonum inde proueniat & sequatur. Hæc Richardus.

¶ Hinc pulchre scribit Bonauentura: Solo deo ꝓprie est fruendum, prout frui dicit motum seu actum cum delectatione & quietatione. Sed communiter accepto frui, prout dicit motum cum delectatione tantum, sic omnibus quæ præsentialiter spiritualiterq; delectant, & coniuncta sunt fini, cuiusmodi sunt dona & fructus ac beatitudines, potest hō non indebite frui. Bonauēt.
Huius ratio est, quia nihil potest animam sufficienter finire, nisi bonum ad q̄d est, & à quo est, quod est summum & infinitum bonum, excedens animæ uires. Naturalis nanq; cognitio animæ, est cognitio non arctata. Vnde nata est quodammodo cognoscere omnia. Hinc non impletur cognitio eius, nisi cognoscibili in se omnia cognoscibilia continente: & q̄ cognito, oīa cognoscuntur. Similiter affectio animę nata est diligere omne bonum. ergo nullo bono sufficienter finitur affectus eius, nisi quod est bonum oīs boni, & quod est omnia in omnibus, quod est deus excelsus & gloriosus, qui in Exodo locutus est Moysi: Ego ostendam Exodi. 33.
tibi omne bonum. Deniq; ad hoc q anima finiatur, necesse est ipsam finiri secundum existimationem. alioquin non esset beata, nisi se existimaret beatam. existimatio autem animę supergreditur oē finitū, quoniā omni finito potest maius cogitari: ergo solum infinitum & incircunscriptibile bonum potest animam sufficienter finire, quietare & felicitare, quod etiā necesse est propter perfectam delectationem. Ad delectationem enim concurrit delectabile & coniunctio eius, q̄ delectatur in illo. omne autem quod delectat animā, delectat in ratione boni & pulchri. & quoniam solus deus est ipsa bonitas & pulchritudo, idcirco in solo deo perfecta consistit delectatio. Quod & ratione cō- Deus unit̃ animę pfe ctissime.
iunctionis ita se habet: solus etenim deus perfectissime coniungitur animę, utpote secundum ueritatem & intimitatem. Nam propter suam simplicitatem & spiritualitatē illabitur animæ, estq; intimior ei quàm ipsa sibi. Veruntamen ipsa cum sit finita, non capit bonum infinitum, nisi finite. Sed quoniam bonum illud est infinitum, ideo anima ab ipō totaliter absorbetur, ut iam eius capacitas undique terminetur. unde non tantum gaudebit, sed (ut ait Anselmus) in gaudiū dñi Anselmus Matth. 25.
introibit. quod si tantum caperet, & non uinceretur & absorberetur, adhuc posset insurgere appetitus eius ad amplius aliquid capiendum. Hæc Bonauentura.

¶ Porro Durandus circa hæc scribit specialia quædam, dicens quod immediatum obiectum fruitionis non est deus, sed actus quo deus immediate attingit̃: Durand⁹.
& quod obiectum fruitionis remotum, sit solus deus. Ad quod probandum, præmittit quod duplex sit finis. Vnus est res assecuta, sicut finis auari est pecunia. Duplex ē finis.
Alius est assecutio rei, sicut finis auari est possessio pecuniæ. Simili modo finis creaturæ rationalis sicut res assecuta, est deus: sed finis eius ut assecutio, est actio seu uisio qua deum assequimur, obtinemus & beatifice possidemus. Itē cū oēs actus uoluntatis fundent̃ radicaliter in amore, sciendū q duplex ē amor, uidelicet

beneuolentiæ & cõcupiscentiæ. Id amamus amore beneuolentiæ, cui uolumus aliquod bonũ uel aliquam pfectionem. Ipsum uero bonum quod uolumus nobis ipsis aut amicis, amamus amore concupiscentiæ. hoc præmisso, pbat propositum sic. Immediatum obiectũ amoris cõcupiscentiæ, nõ est res subiecto distincta à cõcupiscente: sed fruitio cũ sit delectatio de deo & in deo habita, est quidam amor concupiscentiæ: ergo immediatum obiectum fruitionis uel delectationis non est deus, cum ipse sit res à nobis subiecto distincta: sed est aliquis actus, quo deus à nobis attingitur uel habetur. Maior probatur inductione. Nam diligo uinum dilectione concupiscentiæ. Nunquid immediatum obiectum huius dilectionis est uinum? certe nõ, sed usus gustantis. Non enim diligo uinum immediate, sed uinũ gustare, & idem est in omnibus alijs. Ratione probat. Id amatur amore concupiscentiæ, quod est bonũ aut perfectio, quam nobis uolum⁹ uel amicis: sed res subiecto distincta, nunquam est bonum nostrum nisi ratione actus quo nobis coniungitur, sicut panis nõ est bonum nostrum nisi quia eo reficimur, & ipsa coniunctio est bonum nostrum immediate: ergo res subiecto distincta à concupiscente, non est immediatũ obiectum amoris concupiscentiæ. Minor quoq; probat: quia fruitio uel delectatio, aut concupiscentiæ amor est, aut beneficentiæ. Non potest dici ꝙ sit amor beneficentiæ, quo uelim⁹ aliquod bonum deo: qm̃ delectatio de deo habita, correspondet desiderio de ipso habendo. sed per tale desiderium non desideramus aliquid deo, sed nobis, uidelicet uidere ipsum. ergo delectatio de deo habita, non est amor beneuolẽtiæ ad deũm, sed amor concupiscentiæ retortæ ad nos.

Dionysi⁹ Carth. ꝯ Durandũ Deus est immediatũ fruitionis obiectũ.

¶Hæc autem Durandi opinio uidetur irrationabilis & absurda. Primo, qm̃ deus in communi & approbato modo loquendi asseritur esse obiectum immediatum, proprium & formale theologicarum uirtutum & actuum earundem. Secundo, qm̃ amor quo deum diligimus, tanto est purior, perfectior atq; diuinior, q̃ minus ad se reciprocus & reflexus, & quo minus amori concupiscẽtiæ ad se retorto admixtus, prout uiri cõtemplatiui doctissimi & desuper illustrati, Bernardus Vercellensis, Hugo, Cassianus, Climachus, Iohannes Ruysbroc & alij multi concorditer docent. Amor autem beatorum quo diligũt deum, purissimus est, deiformis, nil habens de concupiscentia, reflexione & priuato amore directe admixtum. Tertio, qa beati sunt ad deum pure, pfecte, totaliterq; cõuersi, atq; in ipsum purissimo intuitu & affectu trãsformati. Idcirco se totos & omne cõmodũ suũ, omnem actũ & uniuersam beatitudinem suam syncerissime ac integerrime referunt finaliter inauertibiliterq; in deum, & ad eius honorificentiam. Idcirco eorum actui & amori, fruitioni & contemplationi nil de concupiscentia commodi sui ad se retorti miscetur. & de hoc pulchre & profunde sanctus scribit Bernardus in libro de amando deũ, & super Cantica. Similiter Vercellensis, atq; Richard⁹ de sancto Victore, libro de laudibus charitatis, dicentes ꝙ sicut deus omnipotens & sublimis omnia amat propter seipsum, sic sancti & perfecti, præsertim beati, seipsos & omnia sua diligunt pure & impermixte in deo & propter deum. Et q̃uis optent seu ament beneficia dei ac dona & præmia eius, hoc tamen non uenit ex priuato amore, imò nec prĩcipaliter aut directe ex naturali sui dilectione, sed ex charitate purissima: qua totis præcordijs diligunt deum pure in se & propter se, non ut eo fruantur: imò quia diligunt eum, cupiunt ei uniri, eoq; frui & glorificari ab eo & totum hoc ad ipsum deum finaliter referunt, quemadmodum omne creatum ad increatum bonũ est pure ac integre referendum. & quia nõ possunt deum plene totóque posse honorare, habere, amplecti & æternaliter possidere. nisi eum clare conspiciant, ac eo fruantur, ac glorificentur ab ipso, ideo optant seu amant eum p speciem intueri, ipsoq; beatificè frui, ita ꝙ hanc ipsam fruitionem & uisionem referunt prorsus pure in deũ, sicq; sint ei omnino subiecti. Non ergo finaliter amant deum, quia cupiunt eum uidere. hoc enim esset increatũ bonum referre ad bonum creatũ & ad commodũ suum & uti deo. Sed diligunt deum, quia uolũt ei quod ipse est & quicquid est ad gloriam & honorem ipsius. Amare em̃ (secundum Philosophum) est alicui bonũ uelle. Sic quoq; finaliter desiderant deum, non q̃si aliquid perfectionis sit ei addendum, sed ut ab ipsis modo iã tacto glorificandũ syncerissime, ppter seipsum.

Cõtempla tores aliqt insignes.

Bernard⁹ Vercellẽsi Claraual.

Quid sit amare.

¶Insuper, quod ait Durandus, Id quod amat amore concupiscentiæ, non differre subiecto à concupiscẽte uidetur erroneum. Amore em̃ cõcupiscentiæ amamus equum, uestem, argentum, quæ extra nos sunt. Vsum quoq; talium sæpe appetimus alijs. Nec uinum amamus solum propter ipsius gustum, imò interdum ut indigentibus & infirmis exhibeatur, aut in dei sacrificio offeratur. Deniq; multa alia quæ non uident posse saluari, scribit in huius quæstionis solutione Durandus, inter cætera dicẽs: Omnis amor habet aliquid cõplexum pro obiecto, quia uoluntas sequitur actũ intellectus componentis & diuidentis. sed deus ut sic, est aliquid incomplexum. Quocirca reor dicendũ, ꝙ sic q̃dam est operatio intellectus, quæ uocat simplex aut simplicium apprehensio: sic quædam est appetitio seu dilectio uoluntatis, consequens huiusmodi apprehensionem. Simili quoq; argumento argui posset, ꝙ uisio dei non posset esse amoris, aut fruitionis obiectum, cũ uisio sit quid incomplexum.

Error Durandi. Amor concupiscẽtię nõ sempẽ alicui⁹ subiecto disticti

¶Præterea, sicut phabitum est, sanct⁹ Thomas, Bonauentura, Antisiodorensis & alij præallegati, dicunt solo deo obiectiue & materialiter esse fruendũ: beatitudine uero creata seu beatifica uisione atq; fruitione formaliter tm̃. Ideo Thomas nõ dicit ꝙ Durandus eũ dixisse allegat. ¶Et rursus Bonauentura hic scribit: Beatitudo creata non finit appetitum per se, sed per coniunctionem cum beatitudine increata. Vnde anima ipsa diligit propter deum, non propter se. Albert⁹ etiam ait ꝙ cum dicitur, fruimur creatura, ablatiuus ille construi põt in ratione formæ, uel in ratione obiecti seu efficiẽtis. & primo modo locutio uera est, alio modo falsa. Postremo, id cuius actus usus seu fructus amatur amore cõcupiscentiæ, & amore cõcupiscentiæ amari censetur: sicut qui amat cibi aut potus degustationẽ amore concupiscentiæ, etiam cibũ & potum tali amat amore. Si ergo uisionem aut fruitionem dei diligim⁹ amore cõcupiscentię, ut dicit Durãdus. sequit ꝙ & deũ ita amemus, q̃d esset deo uti, & seipsum deo pferre.

Thomã a Durando non recte allegatum

Albertus.

¶Nunc soluendæ sunt instantiæ primo factę. Ad q̃rum primam dicendum, quòd q̃uis deus sit infinite pfectior creaturã, rationalis tñ creatura ad eius similitudinẽ facta, ipsum p cognitionẽ & amorẽ põt attingere nec est localis distantia. Nihilo min⁹ cognitio illa etiam beatifica mentis creatæ, à perfectione increa-

Responsio ad instantias

2. tæ cognitionis dei deficit infinitè. ¶ Secunda inſtan
tia ex præinductis uerbis Bonauenturæ ſoluta eſt,
quam & Durandus ſoluit, dicendo ꝙ capacitas uo-
luntatis terminari poteſt per aliquod finitum infor
matiue: quia tam fruitio uoluntatis quàm uiſio in-
tellectus eſt aliquod finitū, ſed id quod terminat ca-
pacitatem intellectus ac uoluntatis obiectiuè, opor
tet eſſe infinitum: cuius ratio eſt, quòd obiectum in
tellectus eſt ens ſm omnem rationem entis: & obie
ctum uoluntatis, eſt bonum ſm omnē rationem bo
ni. Idcirco nil poteſt obiectiuè terminare capacita-
tem intellectus & uoluntatis, niſi contineat in ſe ra
tionem & perfectionem omnis entis & omīs boni.
3. ¶ Ad tertiam, ꝙ inter finitum & infinitum nulla eſt
Finiti ad finitū q̄lis poſſit eſſe ꝓportio. ꝓportio naturalis atque uniuoca, ſed bene imitati-
ua & analogica, loquendo de analogia modo ſupe-
rius introducto.

¶ Porro ut præhabita clarius intelligantur, addē
dum ꝙ quāuis modo negatum ſit, immediatum ob
iectum fruitionis eſſe uiſionem dei, non deum, nihi-
lo minus fateor tam uiſionem quàm fruitiōem ſeu
delectationem poſſe ſm ſe conſiderari, ita ꝙ erit hu
iuſmodi conſiderationis obiectum, ex cuius cōſide-
ratione orietͬ mox gaudium ſpeciale, prout Guliel-
Gulielm⁹ Parrhiſī. mus Parrhiſieñ. diffuſe oñdit in tractatu de gaudijs
ſupercæleſtibus. Sed ita loquēdo de actibus illis ſeu
delectationibus, utendum eſt ipſis, non ꝓprie fruen
dum: quoniam ordināttur ad increatum obiectum,
ſicut ex uerbis Bonauenturæ nunc patuit.

Thomas ¶ Vnde Thomas affirmat: Actus uoluntatis ſicut
Actus intellectus ſup ſe reflectuntur. & intellectus, ſuper ſeipſos reflectuntur. Volo enim
me uelle, & amo me amare. ſed frui eſt actus uolū-
tatis, ergo aliquis fruitur ſua fruitione.

Taranta. ¶ Hinc ait & Petrus: Delectationem ſummam ſe
quitur quædam iucunditas ſeu gaudium ex conuer
ſione intellectus ſuper illam delectationē, & in hoc
completur fruitio, & eſt q̄ſi fructus eius ꝙ ſcit ſe de-
lectari. Idcirco frequenter à ſanctis fruitio illa gau-
dium & lætitia appellatͬ. Vnde Iſaias dicit: Gaudium
Iſaię. 51. & lætitiam obtinebunt.

Albertus. ¶ Inſuper circa hæc ſcribit Albertus: Cum dicitͬ,
amor diligitur amore, & non eſt diuerſus amor in
actu uer[illegible] & in materia actus, & in habitu à q̄ egre-
ditͬ actus [illegible] ſed unus & idem, aliter & aliter ſigna-
tus. Vnd[illegible]cut non eſt diuerſa uiſio, qua uideo pari
etem & u[illegible]deo me uidere, & ſicut nō eſt diuerſus in-
tellectus, quo intelligo hominē & intelligo me in-
telligere: ſic non eſt diuerſus amor quo amo deum,
& quo amo amare me uel amorem meum. Et hoc
quidem multi dicunt, ſed tñ non multi intelligunt.
Cauſa autem huius eſt, quia cum dico, intelligo ho-
minem, tranſit uis intellectiua in hominē per actū
intelligendi, qui eſt ab intellectu. Igitur ſm rationē
prius eſt in actu eadem uis & acceptio ipſius. Sic eti-
am eſt ex parte uirium motiuaꝝ, cum dico, amo de-
um. Tranſit enim uis amoris ſeu uis affectiua in deū
per actum amoris, ſicq́ꝫ eodem actu tranſit in obie-
ctum, nec eſt amor diuerſus. Hæc Albertus.

Diony. 5 Albertū ¶ In cuius uerbis duo uidētur obſcura. Primum,
ꝙ dicit non eſſe diuerſam uiſionē qua quis uidit pa-
rietem & qua uidet ſe uidere. Cum enim uiſus exte-
rior ſit uis organica materialis, non eſt reflexiua ſu-
per proprium actum. Idcirco non uidet quis corpo
rali uiſu uiſionem ſui corporei uiſus ſeu uiſiuæ potē
tiæ: nec obiectum uiſus, quod eſt coloratum aut lu-
cidum, extendit ſe ad huiuſmodi uiſionē. Ideo ſicut
non continetur ſub obiecto uiſiuæ potentiæ, ſic nec
corporali uiſione uidetur. ¶ Secundū eſt, quod di-
cit nō eſſe diuerſum intellectū ſeu intelligendi actū,
q̊ q̄s intelligit hoīem & intelligit ſe intelligere, nec
diuerſum eē amorē quo amat deū, & q̊ amat ſe ama
re aut ſuū amorē. Dum enim intelligit quis ſe intel-
ligere, reflectit ſe ſuper ꝓprium actum intellectiuū,
in qua reflexione actus ille habet rationem obiecti:
qui actus ſic ſumptus, alia conſideratione & intuiti-
one attenditur, per quam cōſiderationem tanq̄ per
medium, uis intellectiua fertur in actū illum ueluti
in obiectum: nec aliter eſſet ibi reflexio ſuper ꝓpriū
actum. Et idem eſt de actu uoluntatis. Ratio quoq́ꝫ
Alberti, qua dicit, Cum dico, intelligo hoīem, trāſit
uis intellectiua in hoīem per actum intelligēdi &c.
hæc inquam ratio non uidetur plus obtinere, niſi ꝙ
idē numero ſit act⁹ intelligēdi, quo ſum formaliter
intelligens, & quo intelligo ipm̄ obiectum: nō aūt,
ꝙ ſit idem numero actus, quo intelligo obiectum
& ꝓprium intelligendi actum ꝑ reflexionem ſuper
ipſum. Et hoc æſtimo uerum, quanq̄ & Thomas in
Summa uideatur ſentire ſicut Albertus.

QVAESTIO V.

QVinto quæritur, **An beati vna & eadē frui tione fruātur diuina eſſentia & perſona, imo & tota ſuperbenedicta incompre henſibili trinitate.** ¶ Videtur quòd non. Primo, Arguit ꝯ ueritatē.
1. qm̄ diuinæ & adorandæ perſonę per relatiuas ꝓpri
etates abinuicem diſtinguuntur: ergo ſub eadem ra
tione non poteſt quis frui eiſdem, quemadmodum
nec cognoſcere, cum fruitio uiſionem ſeu cognitio-
nem ſequatur. Secundo, qm̄ actus diſtinguūtur per 2.
obiecta, ergo trium ſuppoſitorum non eſt una fru-
itio. Tertio, qm̄ bonitas, dulcedo ſeu ueritas, quę po 3.
nitur fruitionis obiectum ac ratio, non eodem mō
conuenit eis, ſed patri à ſe. i. non ab alio: filio autē à
patre, & ſpirituiſancto ab utroq́ꝫ. ergo nec una frui-
tione quis fruitur eis.

¶ Ad hanc reſpōdet Albertus: Dum quæritur, an Alb. rñdet
fruamur perſonis in eo ꝙ perſonæ ſunt: dicendum,
ꝙ ſi ly in eo, dicit rationē obiecti fruitionis, non fru-
imur perſonis in eo ꝙ perſonæ ſunt. Si autem dicit
indifferentiam & identitatem perſonæ ad obiectū
fruitionis, ſic fruimur perſonis in eo ꝙ perſonę ſunt.
Licet enim fruitio per ſe ſit dei, inquantum eſt ſum-
mum bonum, non tñ eſt dei per conſequens, & pſo
næ per accidens: quia in deo nō eſt conſequens uni-
uerſale ad particulare, ſed idem: ſimiliter in deo non
accidentale, ſed idem. Ideo fruimur deo & perſonis,
inquantum idem ſunt cum ſummo bono. Itaq́ꝫ frui
mur patre determinate, non quidem ſm quod ad fi
lium eſt, ſed inquātum ipſe relatus ad filiū, eſt ſum-
mo bono idem per eſſentiam. Hæc Albertus.

¶ Porro Thomas reſpondet: Vna fruitione frui- Thomas. Vna ē triū pſonarū fruitio.
mur tribus perſonis, cuius duplex eſt ratio. Vna ex
parte diuinæ eſſentiæ. Obiectum enim fruitionis eſt
bonitas ſumma, quæ cum ſit eadem numero in tri-
bus perſonis, ipſarum eſt una fruitio. Secunda ratio
ſumitͬ ex parte ꝓprietatū. Nam ut ait Philoſophus,
Qui noſcit unū relatiuoꝝ, cognoſcit & reliquū. Et
Ariſtotel. in li. de categorijs ſic cū tota fruitio originetͬ ex uiſione, qui fruitur uno
relatiuorum inquātum huiuſmodi, fruitur reliquo.

Personæ autem diuinæ distinguuntur tantum secundum relationes. Ideo in fruitione unius includitur fruitio alterius, sicque est una fruitio trium, sed ratio prima est melior, quæ tangit rationem obiecti, à quo actus suscipit unitatem.

Richardus. Aegidius. ¶Idem dicit Richardus, Aegidius quoque, qui addit istud ex tribus posse probari. Primo ex parte fruibilitatis, quæ est proprietas summæ bonitatis, cui propter se inhæretur amore: quæ cum sit una in tribus personis, una est earum fruitio. Secundo ex parte fruibilis, quoniam tres personæ sunt unus omnium intellectualium creaturarum finis, in quo solo ultimate atque plenarie quietantur. Tertio ex parte fruentium. Nullus enim quietatur in duobus in eo quod duo, aut in pluribus in eo quod plura. Vnde sicut unum est universorum principium, ita & unus omnium finis, ad quem omnia reducuntur. Item sicut adoratio respicit maiestatem, ita fruitio bonitatem. hinc sicut tribus personis propter unam maiestatem adoratio una debetur, ita una fruitione frui eis debemus propter unam earum indiuisibilem bonitatem. Hæc Aegidius.

Antisiod. ¶Antisiodorensis uero sic arguit: Frui est amore alicui propter se tantum inhærere. si ergo fruendum est filio, filius diligendus est propter se, non igitur propter patrem. Ad quod respondet, quod filius diligendus est propter se tantum. nec tamen sequitur quod non propter patrem, quia non excluditur pater, cum sit idem finis qui filius. Porro cum dicitur, pater diligit filium propter filium, ly propter accipitur priuatiue, & est sensus: diligit filium non propter aliud. Cum autem dicitur deus esse diligendus propter beneficia sua, ly propter non dicit causam finalem, sed materialiter incitatiuam. Cum uero asserit Augustinus, Vna sola dei imago colenda est, quæ est id quod deus pater, quæ non pro patre, sed cum patre colenda est: sensus est, quod pater & filius sunt colendi, ut unus omnium finis. Hæc Antisiodorensis.

Quomodo deus diligatur propter beneficia.

Augustin.

Scotus. ¶At uero Scotus circa hæc quærit, Vtrum in obiecto fruibili sit aliqua distinctio, ita ut uoluntas eo fruatur secundum unam rationem & non secundum aliam. Et arguit primo quod sic. Primo Ethicorum habetur, quod sicut ens & uerum sunt in omni genere, ita & bonum. Cum ergo deus & diuina essentia quæ sunt fruibilia, habeant bonitatem substantiæ & relationis, habent duas rationes secundum quas sunt fruibiles. Præterea, sicut uerum & unum conuertuntur cum ente, ita & bonum. sed unitas translata ad diuina, est essentialis & personalis. sunt enim ibi tres unitates, ergo & tres bonitates. ergo deus secundum unam est fruibilis, & non secundum alteram. aut si secundum utramque, hoc est secundum plures actus fruendi. Ad hæc dicit, quod quatuor assignantur distinctiones in diuinis. Vna essentiæ & personæ, alia personarum inter se, tertia attributorum inter se, quarta idearum ab essentia. Primo ergo considerandum, an uiator fruitione imperfecta possit alia fruitione frui essentia & personis, alia quoque fruitione una persona, & alia fruitione alia, deinde de fruitione perfecta. Dico ergo quod uiator potest frui essentia, non fruendo persona. Potest enim deum absolute considerare, non cogitando de relatione, nec eam negando: & ferri in deum amore ac frui eodem, quemadmodum philosophi in lumine naturali conceperunt deum absolute ut summum bonum. Cumque relatio non sit de ratione essentiæ aut deitatis, potest deus seu essentia ac bonitas summa, sine conceptu relationis considerari: non autem potest uiator frui persona diuina, nisi fruendo essentia, quia persona in sui ratione includit essentiam. Secundo dicendum, quod uiator potest frui una persona non fruendo alia, & hoc ordinate: quia una persona potest intelligi non intellecta alia, quamuis intellecta una persona, necessario concomitetur alia, eo quod relatiua sunt & intellectualiter concomitentur, ut terminantes respectum. non tamen oportet propter hoc, quod uiator fruatur & alia illa persona, sicut & frui possumus creatore, non fruendo creatura ad quam refertur creator. Item, saltem duæ personæ, scilicet pater & filius, possunt intelligi non intellecta tertia: quia nec pater ut pater, nec filius ut filius, refertur ad spiritumsanctum. Ecclesia quoque habet speciales orationes ad personas: & offerendo preces uni personæ, non oportet intelligere alias. Tertio inquirendum, an per omnipotentiam dei possibile sit, beatum seu comprehensorem frui essentia, & non frui persona: aut frui una, & non alia. Et dicunt quidam quod non, quia essentia diuina non est nisi in personis. talis etiam uisio esset imperfecta, ergo & fruitio eam sequens. Mihi autem uidetur quod non includat contradictionem, quod deus ex potentia sua absoluta causet in intellectu alicuius beati uisionem diuinæ essentiæ absque uisione personæ, & similiter uisionem unius personæ sine uisione alterius, & similiter de fruitione. Nam pater æternus formaliter beatus est actu intrinseco sibi proprio. Non enim productione filij est formaliter beatus, quoniam sicut pater non sapit sapientia genita, ita non est beatus beatitudine genita: sed quicquid est intrinsecum patri, prius est prioritate originis in patre, quàm producatur filius sub omni ratione perfecta: aliter non esset perfecte beatus in illo priori originis, & in illo priori pater habet essentiam, non ut communicatam filio & spirituisancto, sed ut in se tantum: & ipsa ut talis, est summe amabilis, & fruitionis obiectum. ergo pater potest eam ut sic, ostendere alicui beato, qui sic frueretur ea non fruendo pe[illegible]na. Sic quoque posset ostendi una persona ut sum[illegible]onum, absque alterius uisione. Nec ualet quod o[illegible]ponitur, quia relatiue dicuntur adinuicem. Non enim sequitur, uideo te patrem, ergo uideo filium tuum. Hæc Scotus.

Quatuor distinctiones in diuinis.

¶Cuius positionem non nisi breuiter tango & recitatiue. Materia enim profunda est, & non uidetur mihi securum, considerationem nimis profundare in ea, aut uelle metiri abyssum, & determinare quid omnipotentia supergloriosissimi dei possit, & quid in cælestibus illis ciuibus fieri queat. Vnde de his & consimilibus tutius est reuerentiale silentium, quàm curiosum aut præsumptuosum scrutinium. Idcirco pensare debemus illud libri Sapientiæ, Difficile inuenimus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore. quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? Sensum autem tuum domine quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum tuum de cælis? Hinc diuinissimus & illuminatissimus Dionysius, & post eum Damascenus, sapienter dixerunt: Non esse audendum aliquid de supersubstantiali deitate affirmare, præter ea quæ nobis in scripturis sunt tradita.

Dionys. Diuina non curiose scrutanda. Isaie. 40.

Sapie. 9.

Dionys. Damasce.

¶His quoque à Scoto hic dictis, obuiat quod Henricus quodlibeto secundo, quæstione septima, quæ quærit, an beati unico intuitu uident tres personas distin-

Henricus

Persona intelligitur in deo dupliciter. ete, scribit, dicendo: Persona in deo non potest intelligi nisi dupliciter, scilicet aut ut respiciēs alterā, aut ut subsistens in diuina essentia. Et hoc secundo mō quilibet beatus uidet tres psonas intuitu unico, non ut distinctas, quia in essentia unum sunt. Qui autem primo modo uidet aliquam, non uidet eam nisi ut relatam, & sic ut distinctam: quia non nisi relatione personali distinguitur à persona, dicente Boethio: (Boethius) Essentia tenet unitatem, relatio multiplicat trinitatem. Natura autem eorum quæ non intelliguntur nisi ex relatione ad alterum, talis est, ꝙ intellectus unius dependet ab intellectu alterius, ita ꝙ qui nouit unum, nouit & reliquum, ut in prædicamētis habetur. (Philosop.) Idcirco dicendum, ꝙ tres diuinę personæ à beatis non nisi unico intuitu possint uideri. Omnes enim unum sunt in diuina essentia, & inter se referūtur, pater ad filium, atq; uterq; ad spiritumsanctum. Cumq; arguitur ꝙ plura non uidentur uno intuitu, respondetur ꝙ uerum est de pluribus penitus absolutis, non respectiuis. Hęc Henricus, cuius responsio consonat dictis à Thoma alijsq; præfatis.

Soluuntur argumēta ¶ Instantiæ autem in exordio factæ, solutę sunt. Quamuis enim personæ abinuicem distinguantur, tñ in bonitate communicant: quę quamuis aliter sit in patre, aliter in filio ac spiritusancto, quantum ad hoc ꝙ pater non habet eam ab alio, sicut filius habet eā à patre, & spiritussanctus ab utroq;, est tñ realiter bonitas una ac summa.

Albertus. ¶ Postremo, ꝙ uiatores dicuntur una fruitione tribus frui personis, quidam intelligunt de unitate fruitionis actuali uel habituali. & sicut in tribus superbeatissimis psonis est summa æqualitas, consubstātialisq; unitas, eademq; pfectio, sic eis æqualiter est fruendū, non magis una q̄ alia, ut declarat Albert⁹.

QVAESTIO VI.

Sexto quærit̄, an fine vltimo seu summo bono voluntati creatæ clare ostenso, possit ipsa voluntas ipso non frui. ¶ Videtur quod imo, quia uoluntas ex sua natura liberrima uirium animæ, ergo à quocunq; obiecto sibi ostenso potest se liberè auertere.

1. Arguitur ɔ̄ veritatē

2. Secundo, liberum est quod potest in utrunq; oppositorum, nec determinatum est ad unum illorꝫ. ergo uoluntas potest se à fine sibi ostēso tam liberè auertere, q̄ libere potest se ad illum cōuertere.

3. Philosop. Tertio, natura & uolūtas sunt principia opposita, ut secundo dr̄ Physicorum. Natura aūt determinat̄ ad unū, ut fertur ibidē. nō ergo uolūtas necessitatur ad alterꝫ oppositorum, præsertim cum necessitas & libertas mutuo opponātur.

4. August. Quarto, s̄m Augustinum primo libro Retractationum, Nihil tam est in potestate uoluntatis q̄ ipsa uoluntas, q̄d intelligendum est de uoluntate quantū ad actum ipsius, non quo ad eius naturā. pōt ergo actum suū elicere & cohibere, ꝓposito sibi quocunq; obiecto.

5. Philosop. Quinto, s̄m philosophum tertio de aīa, Potētiæ rationales se habent ad opposita, uoluntas est potētia rationalis, utpote in superiori aīæ parte fundata. Hanc q̄stionē non uidi hic motā, nisi à Scoto & suis. Henricus autem, Thomas & alij alibi mouent eam.

Scotus. ¶ Itaq; Scotus rñdet: Dicunt aliqui ꝙ contingit loqui de fine dupliciter: aut de fine ultimo obscure cognito, aut clare uiso. Si primo mō, adhuc dupliciter: aut de fine ultimo obscure cognito in uniuersali, aut in particulari. Primo mō de ipso loquēdo, uidelicet obscure cognito in uniuersali, dicūt ꝙ uoluntas necessario fruit̄ eo seu ei inhæret, & sic necessario seu naturalit̄ appetit illū: q̄a ut dr̄ secūdo Physicorꝫ, Sicut se habet principiū in speculabilib⁹, sic finis in operabilibus. (Philosop.) Vnde sicut intellectus naturaliter assentit primis principijs speculabiliū, sic uoluntas adhęret ultimo fini opabilium, qui est felicitas, quā hō naturaliter appetit. Porro de fine in particulari obscure cognito, dicunt ꝙ non est necesse frui eo. Si autem loquamur de fine uero & summo clare ostenso, sic ille cui oñdit̄ finis ille, aut habet uoluntatē tali obiecto ꝓportionatā per charitatē, aut nō: si sic, & finis uidet̄ practice sub ratiōe finis, tūc non pōt non frui eo; ita ꝙ implicet non frui eo: q̄a in fine sic apprehēso nō occurrit aliqua ratio mali, neq; defect⁹ boni. Si uero uoluntas non sit ꝓportionata illi obbiecto p charitatem, utpote in puris naturalibus stans, non pōt frui eo: quia supernaturaliter agere, p̄supponit supernaturaliter esse. Hęc est recitatio Scoti. (Scotus.) Qui cōsequenter contra opinionem hanc arguit, Primo ex autoritate Augustini p̄tacta. (August.) Secundo, quia si uoluntas sic necessitaret̄ ad uolendum ultimū finē in uniuersali, sp teneret intellectum in cōsideratione finis illius. Tertio, q̄a uniformiter & semp æquè intense ferret̄ in ultimū finē ita in uniuersali cōceptum. q̄d eñ necessarie agit, agit s̄m ultimū suę potentię. Deinde ꝓbat ꝙ uoluntas per charitatē ꝓportionata ultimo fini clare ostēso, nō necessarie fruit̄ illo: q̄a charitas eadē est siue finis oñdatur clare, siue obscure: ergò nō magis necessarie mouet ad fruitionem obiecti clare ostensi, q̄ obscure uisi.

¶ Alia multa similia cōtra p̄dicta obijcit Scotus, (Dionysi⁹.) cuius motiua nō nisi breuissime tango, breuitati in omnibus ꝓ uiribus studēs. Tenetq; Scotus ꝙ non ē necessariū, uoluntatē frui fine ultimo in uniuersali ostenso & obscure uiso, q̄m sicut est in ptāte uolūtatis auertere intellectū à cognitiōe actuali finis sic cogniti, & ita p cōsequēs nō frui eo, ita etiā est in ptāte uoluntatis ꝙ non fruat̄ tali fine, q̄uis sic oñdat̄ ab intellectu: q̄a nihil tā ē in ptāte uoluntatis, ut actus eius. ¶ Consequenter dicit, ꝙ uolūtas eleuata p charitatē, nō necessario fruit̄ fine ultimo sic clare oñso: q̄a non est necessitas eliciendi actū ex parte principij eliciēdi. Nā charitas eadē est, q̄n finis ultimus clare uidet̄ & q̄n obscure. Ideo sicut non elicit necessario actū fruitionis q̄n finis obscure uidet̄, ita nec q̄n clare ostenditur. ¶ Insup dicit ꝙ non sit impossibile, uoluntatē non eleuatā p charitatē, frui fine ultimo sibi clare ostenso: q̄a uoluntas circa obiectū obscure uisum, potest habere actum fruitionis &c̄. Hæc est positio Scoti, quā eius sequaces diffusius ꝓsequunt̄.

Thomas. 12. q. 10. a. 1 ¶ Nunc tangā quid sanctus doctor super his sentiat. Itaq; in secunda parte Summæ suæ, q̄stione 10. q̄rit an uolūtas ad aliquid naturaliter moueatur. Ad quod respondet, Sicut ait Boethius in libro de duab⁹ naturis, & Philosophus 8. Physicorꝫ, (Boethius) Natura multipliciter sumit̄. (Naturę multiplex acceptio.) Primo, pro principio intrinseco rerꝫ mobilium, q̄d est materia aut forma naturalis, ut patet ex secundo Physicorꝫ. Secundo, ꝓ unaquaq; substantia seu quolibet ente. sicq; id est naturale rei, q̄d conuenit ei s̄m suam substantiā, & hoc est q̄d per se inest rei. Porro in omnibus ea quæ nō per se insunt, reducunt̄ in aliquid q̄d per se inest tanq̄ in primum. Hinc ita accipiendo naturā, oportet quod semper

Principium in his quæ conueniunt rei, sit naturale, quemadmodum principia intellectualis cognitionis sunt naturaliter nota. similiter principium motiuum uoluntariorum, oportet esse aliquid naturaliter uolitum. Hoc autem est bonum in communi, in quod uoluntas naturaliter tendit, sicut & quælibet potentia in suum obiectum, ultimus quoque finis, qui se sic habet in appetibilibus, ut prima principia demonstrationum in intelligibilibus: & uniuersaliter omnia quæ conueniant uolenti secundum suam naturam. Non enim per uoluntatem appetimus solum ea, quæ pertinent ad potentiam uoluntatis, sed & ea quæ conueniant potentijs alijs, ut cognitionem ueri & esse ac uiuere, & consimilia, quæ consistentiam respiciunt naturalem, quæ omnia comprehenduntur sub uoluntatis obiecto, uelut quædam particularia bona.

Uolūtatis est aliqd obiectum naturale.

Consequenter ad aliam quæstionem respondet: Volūtas mouetur dupliciter. Vno modo, quantum ad exercitium actus, & sic à nullo obiecto ex necessitate mouetur. Pōt enim quis de quocunque obiecto non cogitare, & per consequens illud non uelle. Alio modo quantum ad actus specificationem, quæ est ex obiecto. sicque ab aliquo obiecto de necessitate mouetur, & ab aliquo non. In motu namque cuiuslibet potentiæ à suo obiecto, consideranda est ratio per quam obiectum mouet potentiam, sicut uisibile mouet uisum sub ratione coloris actu uisibilis. Vnde si color uisui proponatur, ex necessitate mouet uisum, nisi quis uisum auertat, quod spectat ad exercitium actus. Si autem aliquid proponeretur uisui, quod non omnibus modis esset color in actu, sed secundum aliquid esset tale, & secundum aliquid non tale, non ex necessitate uisus tale obiectum uideret, intendendo in illud secundum id quo non est coloratum in actu. quemadmodum autem coloratum, est uisus obiectum, sic bonum, obiectum est uolūtatis. Hinc si proponatur aliquod obiectum uoluntati, quod sit uniuersaliter bonum, & secundum omnem considerationem, uoluntas ex necessitate in illud tendet, si aliquid uelit. Non enim potest uelle oppositum. Si autem proponatur sibi aliquod obiectum, quod non secundum quamlibet considerationem sit bonum, nō ex necessitate uoluntas feretur in illud, quia defectus cuiuscunque boni habet rationem non boni. Ideo solum illud bonum quod est perfectum, & cui nil deest, est tale bonum quod uoluntas non pōt non uelle, quod est beatitudo. Alia autem quælibet particularia bona inquantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi ut non bona: sicque repudiari à uoluntate, quæ potest in idem diuersimode ferri secundum diuersas considerationes. sicque finis ultimus ex necessitate mouet uoluntatem, quoniam finis ille est bonum perfectum. Conformiter illa quæ ordinantur in hunc finem, sine quibus finis iste haberi nō ualet, ut esse, uiuere, intelligere, atque similia. Cætera uero sine quibus finis potest haberi, non necessario uult qui uult finem. Hæc Thomas in Summa. ¶ In qua etiam, quinta quæstione, ad quæstionem qua quærit, an omnes beatitudinem appetunt, sic respondet: Beatitudo dupliciter potest considerari. Primo secundum communem beatitudinis rationem. sicque necesse est ut omnis homo beatitudinem uelit. Ratio autem beatitudinis communis, est quod sit bonum perfectum. Cumque bonum sit uoluntatis obiectum, perfectum alicuius bonum est, quod uoluntati eius totaliter satisfacit.

1a. q. 82. a. 2 Uoluntas dupliciter mouetur.

art. 8.

Beatitudo dupliciter mouet.

Hinc beatitudinem appetere non est aliud, quam optare ut uoluntas satietur. quod quilibet uult. Alio modo possumus loqui de beatitudine secundum specialem rationem, quantum ad id in quo beatitudo cōsistit: & sic nō omnes cognoscunt beatitudinem, quia ignorant cui communis ratio beatitudinis competat: & per consequens quo ad hoc, nec omnes eam uolunt aut cupiunt. ¶ Insuper, ad quæstionem eandem super quartum magistralius respondens, disseruit: In omni ordine mobilium & motorum, oportet secundos motores ordinari in finem primi motoris, per dispositionem eis à primo motore impressam, ut patet, cum anima seu uoluntas mouet manum, & manus baculum qui percutit, quod est finis à uoluntate intentus, manus ac baculus tendunt ad finem à uoluntate intentum, per hoc quod uoluntas imprimit eis mediate uel immediate. Sed hoc distat inter motus naturales & uiolentos, quod in motibus uiolentis impressio relicta à primo motore in secundis motoribus, est eis præter naturam. Hinc operatio consequens ex tali impressione, est eis difficilis & laboriosa. In motibus autem naturalibus impressio relicta in secundis motoribus à primo motore, est eis conueniens & suauis. Propter quod dicitur à Sapiente, quod deus omnia suauiter disponit, quoniam unaquæque res ex natura sibi diuinitus indita, tendit in illud, ad quod per diuinam prouidentiam ordinatur secundum exigentiam impressionis receptæ. Et quoniam cuncta à deo procedunt, inquantum bonus est, prout Dionysius & Augustinus affirmant: hinc omnia creata secundū impressionem à deo creatore receptam, inclinantur ad bonum appetendū secundum modum suum, ut sic in rebus circulatio quædam inueniatur, dum à bono egrediētes, reuertuntur aut tendunt in illud. Denique, circulatio ista in intellectualibus creaturis perficitur, quæ cognoscēdo & amando summum bonum attingere queunt, in quo consistit eorum felicitas. In cæteris uero manet imperfecta, quia nō ad ipsum creatorem, sed ad aliqualem eius similitudinem aut participationem attingūt ut irrationalia. Ideo sicut quælibet res alia naturaliter appetit suum bonum, ita quælibet rationalis creatura naturaliter cupit felicitatem. Hinc Augustinus 13. de trinitate testatur, quod si minus de quo ibi loquitur, dixisset, omnes uultis esse beati, nō miseri, dixisset aliquid quod omnes in sua uoluntate sic esse nouissent. Boethius quoque libro tertio de cōsolatione, probat quod mentibus omnium hoīm ueri boni cupiditas naturaliter est inserta. Verum autē bonum uocat beatitudinem. Præterea Thomas super quartum, distinctione 48. soluendo quæstionem, an deitas possit uideri à malis sine gaudio, ait: In quolibet appetibili seu delectabili, duo possunt cōsiderari, uidelicet id quod appetitur seu delectabile est, & ratio appetibilitatis uel delectabilitatis. Quemadmodum autem (secundum Boethium in libro de hebdomadibus) id quod est, habere aliquid pōt præter id quod est, ipsum uero esse nil aliud præter se habet admixtum: ita id quod est appetibile uel delectabile, aliquid aliud potest habere admixtum, unde non sit delectabile seu appetibile. sed id quod est ratio appetibilitatis uel delectabilitatis, nil habet nec habere potest admixtum, unde non sit appetibile aut delectabile. Res ergo quæ sunt delectabiles per participationem

Mot⁹ naturalis ac violētis differentia.

Sap. 8.

S. Dionysius. Augusti.

August.

Boethius

q. 1. Tho.

In appetibili duo cōsiderant.

Boethius Deitas sine gaudio nō videt.

bonitatis, quæ est ratio totius appetibilitatis & delectabilitatis, possunt apprehensæ non delectare. Cum(que) deus sit essentialiter ipsa bonitas pura, non potest deitas ipsa sine gaudio uideri ab aliquo. Hæc Thomas.

Dionysi⁹ ¶ Cuius dicta uidentur solidioribus ac ueriori-bus fundamentis inniti, quàm prætacta opinio Scoti. Sed & scripta Petri, Aegidij & Richardi cōsonant Thomæ.

Gandau⁹ quod. 12. ¶ Henricus aūt quodlibeto 12. soluens hanc quæstionem, an deus facere possit ꝙ intellectus uideat ipsum clare per speciem, & tamen uoluntas non diligat eum, ait: Quamuis uoluntas ad quodcun(que) ordinetur in uolendo, libere uelit illud, aliter tamē ordinatur in uolendo finem, & aliter in uolendo id q̄d est ad finem. Ad finem autem licet sic ordinetur, ut libere uelit eum, nō tamen sic, ut possit ipsum uelle ex libero arbitrio, ut est flexibile ſm effectum ad opposita. Imò sic ordinatur solūmodo ad ea quæ sunt ad finem. Omne nan(que) quod uult ex libero arbitrio, uult per electionē: & quod sic uult, potest libere uelle & non uelle. Nemo autem potest aliquid libere uelle & non uelle, nisi ex duplici causa. Primo, quia simul uidet in ea rationem boni & mali, ut dum q̄s intelligit fornicationē sub ratione delectabilis inordinati. Secūdo, quia in eo q̄d intellectus uidet ut bonum, uidet etiam diminutū, cuius diminutio est defectus bonitatis & q̄ddā malū: & tale bonū diminutū, est omne bonū quod est ad finē. Ideo libero arbitrio pōt à uolūtate appeti, inquantū bonū: & nō appeti, ſm q̄d malū. Cum(que) in deo intellecto sub rōne boni, ab intellectu sub rōne q̄ practicus est, non pōt aspectus fieri nisi ad bonum, & impossibile est quod aspectus fiat ad malum, quia in ipso est ꝑfecta ratio omnis boni, nulla(que) ratio mali aut defectus: ideo dico ꝙ simpliciter impossibile est, ꝙ intellectus uideat deum ut finem (quod proprie ad intellectum pertinet practicum circa amabile, cum sit finis in quo est perfecta ratio omnis boni) & ꝙ uolūtas nolit ip̄m, imo necesse est ꝙ uelit ipsum statim ac diligat, nec ab ipso clare uiso auerti potest uoluntas. Hæc Henricus. Cuius positio uidetur concordare cum Tho-

Dionysi⁹. ma in re, quamuis non omnino in uerbis. Nam dicit uoluntatem ad finem ultimum libere ferri, Thomas autem naturaliter & ex necessitate. quod concordatur, si libertas illa coactiōem tm̄ excludat. Sic enim beati in patria deo glorioso & sancto libere ꝑfruuntur. Ita(que) est tenendum, ꝙ uolūtas naturaliter uelit beatitudinem & ultimum finem seu bonum in generali, ſm modum in uerbis Thomæ expressum: & item ꝙ summo bono sibi clare ostenso, non possit non affici, sed mox de necessitate diligit illud, & delectatur in ip̄o, ac fruitur ipso, si habeat charitatē. imò si impio deitas ostenderetur tam clare, ille delectando in ea, de sua (ut ꝓbabile est) culpa doleret, ꝙ uana & uilia prætulerit tam superpulcherrimę ac incomparabiliter optimæ deitati, sic(que) charitatē acquireret, nec sola naturali dilectione afficeretur ad illam. Præterea cum pulchrum & bonum naturaliter delectet at(que) illiciat intuentem, obiectum illud bonitatis immensæ ac pulchritudinis infinitæ ostensum & uisum clare, affectum conspicientis mox ꝓrsus accenderet, alliceret, absorberet & uinceret, sicut & supra ex uerbis Bonauēturæ inductum est: nec posset non cōplacere, non delectare, non occupare totaliter intuentē. Et hoc sanctus Bernardus, Hugo de sctō Victore, & alij magni patres senserunt. Imò ut sanctus ille Bernardus in libro de consideratione Bernard⁹

testatus est, aliqui in ꝓfundissima dei misericordia ita ꝑueniuntur interdum & rapiuntur in deū, ut iam quasi sopita arbitrij libertate, non possint non inflāmari & absorberi in illo, sic(que) etiam quo ad exercitiū actus, quodammodo quadam necessitate mouētur à summo illo obiecto ad horam. Vnde & Bonauentura refert se uidisse fratrem Aegidium, unū de primis socijs ac fratribus sancti Seraphici(que) Francisci, Bonauēt.

tam assidue ac frequenter rapi & raptum in deum, ꝙ uitam angelicā potius q̄ humanam inter homines ducere uidebat. uerumtamen quidam doctores, ut Thomas de Argentina, imaginantur ꝙ deus excelsus posset se clare ostendere menti impij & dānati, sub ratiōe ulciscētis iustitiæ, sic(que) uideri & nihilominus odiri ab ea. Ad quod primo arbitror respondendum, ꝙ non minor est pulchritudo & amœnitas Thomas Argent.

diuinæ iustitiæ in seipsa, q̄ diuinæ & increatæ sapiētiæ. ꝓpter quod si sapientia clare uideri non posset, quin delectaret, sequitur ꝙ nec iustitia sine delectatiōe possit uideri. Deinde casus ille impossibilis æstimatur à multis, ꝙ scilicet mens creata posset deum clare conspicere sub ratione ulciscentis iustitiæ, & non sub ratione bonitatis ac pietatis immensæ. Vnde Henricus quodlibeto 13. mota hac quæstione, an Henricus quod. 13.

deus possit uideri à beato sub ratione ueri, abs(que) hoc ꝙ uideatur ab eo sub ratione boni, satis ꝓfunde & sapienter respondet: In deo ꝓpter pluralitatem & An deus videri possit sub rōne veri, & nō boni.

distinctionem ꝓprietatum & attributoꝝ, nulla est diuersitas ne(que) distinctio, nisi ſm rationem & cōsiderationē intellectus, & ſm ratiōes attributales. Ideo cum diuina natura intellectui beato obiectiue se repræsentat ut unum simplex, sub una ratione simplicissima tm̄, uidelicet sub ratione essentiæ quæ naturaliter est ratio, ſm quam de quacun(que) re primus cōceptus natus est formari ab intellectu, ita si intellectus apprehendēs diuinam naturam sub ratione essentiæ stet in sola apprehensione tali, & nequaquā operetur ulterius suæ considerationis intuitu circa sic apprehensum, nequaq̄ apprehēdet aut decernet aliquā uniuersalitatem rationum in illa: quia nec ē illa ſm naturam, nisi uirtualiter & ſm actum considerantis & distinguentis illas in ipsa essentia, q̄si determinantes & contrahentes eandē, cuiusmodi sunt uiuere & intelligere, quæ signantur ꝑ modum act⁹: & uita ac intelligentia, quæ signantur ꝑ modum habitus: sed non est ibi cōtractio aut determinatio ex natura rei. In diuina nan(que) natura quantum est ex parte ipsius, non est nisi una singularitas simplex sine omni ratione uniuersalis, sine qua non est determinatio ne(que) cōtractio. Idcirco in uisione beata nō est consideratio intellectus circa ea quæ sunt in deo discursiua, ne(que) est ibi uia inuestigationis unius rationis post aliā, sed simplex & una tota simul de necessitate. ergo beatus unico simplici intuitu uidet in diuina natura omnes alias rationes simul, & eaꝝ pluralitatem, diuersitatem, distinctionem, quæ etiam nullo modo possent uideri, nisi ipsis rationibus simul uisis, ac si secundum rem essent in diuina natura, se(que) ex natura rei offerrent intellectui, & mouerent eum ad uidendum eas. Propterea dico non esse

poſſibile ut deus uideatur à beato ſub ratione ueri, abſq; hoc ꝙ uideatur ab eo ſub ratione boni. Hæc Henricus, qui loco p̃allegato iſtud diffuſius ꝓbat atq; declarat, ex quo ſimili ratiõe ſequeretur, ꝙ deus uideri non poſſet per ſpeciem à quocunq; intellectu creato ſub ratione iuſtitiæ ulciſcentis, abſq; hoc ꝙ uideret̃ ſub ratione bonitatis ac pietatis parcẽtis.

Dionyſi⁹

Solutio rationum Scoti.

¶ Nunc rationes ſoluendæ ſunt, & ad primam dicendum, ꝙ uoluntas liberrima eſt à coactione & reſpectu mediorum ad finem, tamẽ ad beatitudinem & ad ultimum finem habet inclinationem habitudinemq; innatam naturalem, ac mõ præfato neceſſariam. Porro reſpectu mediorum ad finẽ habet ſe ad oppoſita, & per hoc patet ad ſecundam ſolutio. Nam & in beatis, pręſertim in deo, eſt ſumma libertas, qui tamen à uera beatitudine auerti non queũt. Ad tertiam, ꝙ uoluntas & natura ſunt diſtincta cauſandi principia, qm̃ aliter fiunt q̃ naturaliter, q̃ quæ uoluntarie ꝓducuntur: tamen in quodam conueniunt, præſertim quia & ipſa uolũtas in aliqua fundatur natura, & quædam uis naturalis conſiſtit. Ideo modum naturæ aliquo mõ participat ſm quod ꝓprietas cauſæ ac prioris à cauſato & poſteriori participatur. hinc uoluntas circa ſummum bonum per modum naturæ mouetur. Ad quartam, ꝙ nihil tam eſt in poteſtate uoluntatis ut ipſa, reſpectu medioꝝ ad finem & eorum quæ ſubiacent electioni. Si autẽ quis uelit aſſerere, ꝙ uoluntas in omni actu ſuo ſit ad oppoſita ſimpliciter libera, ſequeretur ꝙ nec beati eſſent confirmati in gratia & gloria. Per quod patet ad quintam reſponſio.

Voluntas ad vltimũ finem non eſt libera.

Uolũtatis ac naturę conueniẽtia & diſtinctio.

¶ Conſequenter argumenta Scoti ſoluenda ſunt, & nunc primum eius argumnntũ ex prætactis uerbis Auguſtini ſumptum, ſolutum eſt. Ad ſecundum dicendũ, ꝙ uolũtas hominis in hac uita naturaliter eſt inſtabilis ac prona ad malũ. Corpus quoq; corruptibile aggrauat animam. Idcirco ad affectu ultimi finis actuali cito dilabitur, ſicut & intellectus à conſideratione quacunq; primorum principioꝝ ſeu alioꝝ, quibus tñ naturaliter & de neceſſitate cõſentit. Dictum eſt quoq;, ꝙ uoluntas quantum ad exercitium actus, nõ de neceſſitate mouetur ab obiecto in hac uita & ſm curſum cõmunem. Thomas uero reſpondet, ꝙ in rebus naturalibus id quod eſt naturale quaſi conſequens formam tñ ſemper ineſt, ut calor igni: quod autem naturale eſt quaſi materiam conſequens, nõ ſemper actualiter, ſed interdum potentialiter tñ ineſt. Nam actus eſt formæ, potentia autem materiæ. Hinc pertinentia ad motum, ſeu cõſequentia motum in rebus naturalibus, non ſemper inſunt, ſicut ignis non ſemper mouetur ſurſum, ſed qñ eſt extra locum ſuum. ſimiliter nõ oportet ꝙ uoluntas quæ de potentia in actum reducitur, qñ uult aliquid, ſemper actu uelit: ſed ſolũ qñ eſt in aliqua diſpoſitione determinata. Ad tertiam, ꝙ agens purè naturale, non impeditum, agit ſm extremum ſui poſſe: ſed tale agens non eſt uoluntas, quæ & multa habet retrahentia à boni amore. ¶ Inſuper quod arguitur de charitate, ꝙ ſit eadem dum finis oſtẽditur clare & qñ obſcure, ergo non magis mouet ad fruitionem obiecti clare q̃ obſcure oſtenſi, faciliter ſoluitur. Cum enim obiectum uoluntatis ſit bonũ intellectualiter apprehenſum, conſtat ꝙ quanto contemplatio intellectus fuerit clarior, tãto affectio uoluntatis plus inflammatur, uehementiusq; impellit ad fruitiõem ſeu unionem dilecti: quod & in hac uita ſæpius experimur, in uiris præſertim heroicis, qui frequenter ex illuminatione diuina & unctione ſuperna tam ualentiſſime accẽduntur, ꝙ exteriora ſui feruoris indicia reprimere nequeunt: quanto magis ex intuitione dei per ſpeciem, incomparabilis, ęſtuantiſſimus, inauertibilis & ꝓrſus prædominans ardor amoris in uolũtate cõſurgit? De hoc multa ſcribit Richardus de ſancto Victore, loquens de charitate extatica amoreq; heroico, oſtendens quõ taliter amans interdũ non ſolum ex aſpectu dilecti, ſed & rei conſimilis ei, uehementer ardeſcit, impetuoſe mouetur, ita ut aliqñ quaſi inſanire uideatur. Nec ſolum ex charitate ꝓcedit, ꝙ uoluntas circa ultimum finem ſic neceſſarie afficitur & mouetur, ſed & partim ex influxu obiecti, partim ex naturali impreſſione uoluntati innata, ex primi cauſalitate motoris, ſicut ex uerbis Thomę eſt declaratum. Poſtremo ꝙ Scotus dicit nõ eſſe impoſſibile, uoluntatẽ non eleuatam p charitatem frui fine ultimo clare oſtenſo, non uidetur: cum ſm Auguſtinum frui ſit alicui ꝓpter ſe per amorem inhærere, quod de amore infuſo gratuito, utpote charitate, ſm doctores communiter ſumitur: & ad minus certũ eſt, ꝙ nec meritorie in hac uita, nec beatifice in patria, nec alicubi ꝓprie poſſit quis deo frui ſine charitate.

Solũitur argutię Scoti.

Uoluntas viatoris inſtabilis.

Sapiẽ. 9.

Thomas.

Quõ quod naturale ẽ ſp ineſt.

Contẽplatio diuino ꝛ i affectũ accendit.

Richard⁹

Uoluntas charitatis expers deo nõ fruitur.

QVAESTIO VII.

SEptimo quæritur, **quibus cõueniat fruitio, hoc eſt, qui vere ꝛ proprie frui dicantur: ꝛ primo, an deus fruatur ſeipſo.** ¶ Videt̃ ꝙ non, quia frui eſt finis, & ipſo fine fruendum eſt, deus aũt non habet finem, cum ipſe ſit omniũ ultimus finis. Quæritur etiam, an in ſumma & ſupereſſentiali trinitate unaquęq; diuina & increata pſona fruatur ſeipſa, & utraq; alia. Videtur ꝙ non, qm̃ frui eſt alicui ꝓpter ſe tñ inhærere amore. Si ergo quælibet adoranda perſona ſibi ipſi ultimate ac tñ inhæret, non fruitur alia. Pręterea quicquid filius eſt & habet, accepit à patre: ergo totum debet ad patrem referre, & non ſibiipſi inhærere. ergo utitur ſe, & fruitur patre. Conformiter argui poteſt de ſpirituſancto reſpectu patris & filij. Et multa circa hæc quæri poſſunt, quæ partim patent ex litera, & partim p̃habita ſunt. Idcirco ſine argumẽtationibus breuiter reſpõdendum.

Argũt & veritatẽ.

Joh. 5.

¶ Itaq; ſm Antiſiodorenſem in Summa ſua tertio libro: Perſonæ in diuinis fruuntur ſeinuicem, & quælibet fruitur ſeipſa. nec ſequitur, Pater diligit filium ꝓpter ipſum filium, ergo nõ ꝓpter ſe patrem. In talibus enim ſermonibus p dictionem excluſiuã ſeu per p̃poſitionem hanc ꝓpter, aliæ perſonæ non excluduntur, cum trium ſupuenerabilium pſonaꝝ ſit una bonitas & amabilitas ſumma. atq; (ut tactũ eſt) cum dicitur, pater diligit filium ꝓpter filium, ly ꝓpter, priuatiue tenet̃, nec notat cauſam finalẽ, ut ſit ſenſus, Diligit filiũ ꝓpter filiũ. i. non ꝓpter aliud.

Rñſio Antiſiodorẽ.

Perſonę diuinę ſeinuicẽ ac ſeipſis fruuntur.

¶ Præterea, qualiter diuerſis diuerſimode cõpetat frui, & qualiter diuerſi diuerſimode fruãtur, breuiter docet Thomas, dicendo in Scripto: Fruitio importat delectationem in fine, loquendo ſ. de fruitione quæ conuenit creaturis. Delectatio aũt eſſe nõ põt niſi in cognoſcẽte, ꝓpter q̃d Plato dixit, ꝙ delectatio eſt generatio ſenſibilis in naturã, i. quę ſenti-

Aquinas.

Frui diuerſis diuerſimode conuenit.

Plato.

tur naturæ cõueniens. Cumq; creaturæ insensibiles non cognoscant, non delectantur neque fruuntur. Item, Fruitio proprie loquendo est tantum ultimi

Bruta non fruuntur.

finis, quem bruta non apprehendunt, nec finem, pxi mũ ordinare possunt ad ultimũ finem, cum careant rõne, cuius est ordinare. ideo non ꝓprie fruunt. Peccator quoq; constituit sibi ultimũ finem, in quo uere non est ultimus finis, idcirco nec proprie fruitur.

Petcãi fruitio nõ cõpetit. Viator deo nõ fruit ꝓprie.

Rursus, fruitio ꝓprie non est, nisi assit perfecta delectatio, quæ esse non ualet ante ultimi finis consẽcutionem. Ideo iusti in hoc seculo non ꝓprie frui dicunt, sed beati qui consecuti sunt ultimũ finem, uere, proprie & perfecte fruunt. Deus autem seipso ꝑfectissime fruit, quia in ipso nõ differt fruens ab obiecto fruente.

Iob. 40. Gregori⁹.

Vnde super illud Iob, Esto gloriosus, ait Gregorius: Ipse in se gloriosus est, qui dũ seipso ꝑfruit, accedentis laudis indigens non est. Attamen aliquo modo frui dicunt, inquantum in re apprehẽsa & acquisita ꝓpter se delectent. Hæc Thomas.

Petrus. Ad fruitionem tria cõcurrũt.

¶Insuper Petrus: Ad fruitionem, inquit, tria concurrunt, coniunctio, quietatio & delectatio. Quietatio autem põt esse uel ẽm appetitum rõnis, & sic fruitio est triplex. Triplex nanq; potest esse coniunctio, utpote uel per indifferentiam essentiæ fruentis a fruibili, & tunc nulla est indigentia in fruente, sicq; deus fruitur semetipso, uel per spẽm gloriæ, & sic in fruente est indigentia necessitatis, quæ indigẽria est etiam de bono habito, & sic sancti fruunt deo in patria. Vel per inhabitationem gratiæ, in qua est indigentia penuriæ, quæ est de bono nõdum plene adepto, & sic iusti fruunt deo in uia. Secundo, quietatio potest esse ẽm appetitum libidinis, sicq; mali fruunt bono creato, quod est improprie frui. Tertio potest esse ẽm appetitum sensualitatis, sic bruta fruunt cibo. Hæc Petrus. Idem Richardus.

Aegidius Scotus. Amor in spiritibus ẽ sicut põdus in corporibus. Augustin.

¶Aegidius demum & Scotus circa hæc scribunt: Frui includit quietem. Ideo per simile de quiete corporum põt cognosci, quibus competit frui, & quib⁹ non: quia (ut ait Augustinus in libro confessionũ) pondus in corporibus est sicut amor in spiritibus. ꝓpter q̃d dixit, Amor meus, põdus meũ, eo feror, q̃cũq; feror. Nam sicut corpora per sua pondera ad naturalem locum tendunt, & in eo quiescunt: sic spũs ꝑ amorem tendunt in ꝓprium finem, & quiescunt in eo.

Quietis corpalis diuersi sunt gradus.

Hinc sicut corpa habent diuersos gradus in quiescendo, sic diuersæ res habent diuersas rõnes fruitionis. Porro in corporibus ẽst q̃ddam, quod quiescit ꝑ se primo, ut terra habẽs locũ centri. Alia uero quiescunt per se, qm̃ habent formã grauitatis, sed nõ primo: quia quiescunt per naturam illius, quod primo quiescit, ut mixta in medio terræ, in quibus terra ꝑdominat. Alia quiescunt uere & ꝓprie, quia adhærent primo immobili: non tñ immobiliter quiescũt, quia non habent quietem motui repugnantẽ, ut arbores & terrænascentia in superficie eius. Alia quiescũt imperfecte, & non uere nec ꝓprie, sed solum dicuntur quiescere, quia immobiliter adhærent alicui quod tñ mouet, sicut homo existens in naui, ita immobiliter naui adhæret, ac si illa esset centrum ipsius, sicut deus est centrum spiritibus.

Circulus.

Est enim circulus, cuius centrum est ubique, circũferentia nusquã.

In spũalibus solus deus ꝑ se ꝑmo immobilis.

In spiritalibus ergo nihil est per se & primo immobile, nisi deus: & quantum aliquid ei adhæret, intantum quiescit, efficiturq; immobile. Voluntas autem in hoc ꝙ ordinat aliquid ad aliud, non quiescit in illo. Ideo ad hoc ꝙ in illo q̃escat, oportet ꝙ acceptet obiectum non ordinando ad aliud. Quod si uoluntas ex sua natura acceptet, & obiectum est sicut centrum immobile, tunc est ꝓpria quies ex parte actus & ex parte obiecti: & hoc competit deo primo & ꝑ se, & soli deo, qm̃ deus ex sua natura est summe amator sui, non propter aliud. unde est ibi prima quies, quæ est primi quiescentis, ut uoluntatis suæ ex se cũ obiecto, quod est quasi centrũ quod ipse est sine relatione ad aliud.

Beati quiescũt i deo perse.

Secundo quiescunt in isto eodẽ centro aliqua ꝑ se & non primo, ut beati. quiescunt em̃ in deo per se, quia sunt quasi incorporati ei per habitum gloriæ, quo deo fruunt, sicut lapis per grauitatem quiescit in centro. Non tñ primo quiescunt atq; fruunt, sed participatione primi fruentis. Tertio aliqui quiescunt in isto centro, scilicet deo, per actum fruitionis uere & ꝓprie, sed non immobiliter, ut iusti uiatores qui possunt peccare. Quarto fruunt aliqui nec uere nec ꝓprie, quantum est ex parte obiecti, ut impij, qui creatis firmiter finaliterq; adhærẽt, qui seipsis fruunt, quia peccata mortalia communiter fiunt & referunt ad commodum & delectamentum peccantium. Hæc illi.

Scotus.

¶Quæ concordant prædictis, nisi ꝙ Scotus dicit iustos uiatores ꝓprie frui. ¶Ad primũ argumẽtum Scotus rñdet, ꝙ ratio finis non est fruibile, sed id cui competit ratio finis, & in quo fundatur. Deus etiam non est finis, sicut nec efficiens sui, qm̃ istæ duæ causæ necessario simul cõcurrunt. Vnde ꝙ deus dicitur agere ꝓpter finem, intelligẽdum est de fine effectus. Actus quoq; desiderij non est actus ordinatæ fruitionis, sed actus amoris, q̃ uolumus deo bonum quod ipse est. Hæc Scotus.

Aegidius. Qualiter de⁹ utatur creaturis.

¶Amplius ad intelligendum q̃liter deus utit creaturis, ualet quod ait Aegidius: Vti, est assumere aliquid in facultatem uoluntatis per relatiõem ad bonitatem diuinã. aliter esset abusus. Assumere autem aliquid ꝓpter bonitatem diuinã, potest esse tripliciter. Primo, propter eam communicandã, & sic utitur deus rebus, ut bonitatem suam cõmunicet & tribuat eis. Secundo, propter bonitatem diuinã consequendam seu obtinendã, sicq; boni uiatores creaturis utunt, ut ad increatæ bonitatẽ fruitionem pertingant. Tertio, propter diuinã bonitatẽ iam habitam, possidendam & conseruandam. sic beati utunt creatis. Hæc Aegidius.

Dionysius.

¶Et de isto habet in textu diffusius. Imo etiam deus utit creaturis, ad ostendendum & exercendum in eis suam æquitatem ac pietatem. Postremo de mutua fruitione superdignissimæ trinitatis, sciendum ꝙ quælibet adoranda ꝑsona amat seipsam & alias duas amore intensiue immenso. idcirco fruit se & illis cum delectatione & complacentia penitus infinita ac superdulcissima. Estq; ibi plena & superperfecta ꝓportio ac unio fruentis ad fruibile, & hæc est beatitudo & gloria infinita superfelicissimi dei. Et quãuis filius referat ad patrem, & spiritussanctus ad prẽm ac filium, totum quod sunt & habent, recognoscendo se inde accepisse, non tñ sicut ad finem, cum sint consubstantiales & coæquales personæ, & eadẽ numero bonitas summa in eis sit, ideo nec filius nec spiritussanctus utitur se. Hæc circa primam distinctionem sint breuiter tacta.

De mysterio trinitatis & unitatis. Distinctio .II. A

Aug. li. 1. de tri ca. 2. d. Hoc itaq; uera ac pia fide tenendum est, quod trinitas sit unus & solus uerus deus, ut ait Augustinus in libro primo de Trinitate scilicet pater & filius & spiritussanctus: & hæc trinitas unius eiusdemq; substantiæ uel essentiæ dicit, creditur & intelligitur: quæ est summũ bonum, quod purgatissimis mentibus cernitur. Matt. 5. Mentis enim humanæ acies inualida, in tam excellenti luce nõ figitur, nisi per iustitiã fidei emundet. cap. 4. b. Idem in primo lib. Retract. Aug. in li. 1. soliloq. cap. 1. c. Non approbo quod in oratiõe dixi, Deus qui non nisi mundos uerum scire uoluisti. Responderi enim põt, multos etiam nõ mundos multa scire uera. De hac re ergo summa & excellentissima cum modestia & timore agendum est, & attentissimis auribus atq; deuotis audiendum: ubi quærit unitas trinitatis, patris s. & filij & spiritussancti: quia nec periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid inuenit. 1. Tim. 6. c Proinde omnis qui audit & legit ea quæ de ineffabili & inaccessibili luce diuinitatis dicuntur, studeat imitari atq; seruare, quod uenerabilis doctor Augustinus in primo lib. de Trinitate de seipso ait: Aug. lib. 1. de tr. c. 2. a Non pigebit me, inquit, sicubi hæsito quærere: nec pudebit, sicubi erro, discere. Quisquis ergo audit hoc uel legit, ubi pariter certus est, pergat mecum: ubi pariter hæsitat, quærat mecum: ubi errorem suũ cognoscit, redeat ad me, ubi mecum reuocet me. Ita ingrediamur simul charitatis uiam, tendẽtes ad eum de quo dictũ est: Ps. 104. a. Quærite faciem eius semper.

Quæ fuerit intentio scribentium de trinitate. B

Aug. li. 1. de trinita. cap. 4. c. De conse. dis. 3. c. oẽs quos. Omnes autem catholici tractatores, ut in eodem primo lib. Augustinus ait, qui de trinitate (quæ deus est) scripserunt: hoc intenderunt, secundum scripturas docere quod pater & filius & spiritussanctus unius sint substantiæ, & inseparabili æqualitate unus sint deus: ut sit unitas in essentia, & pluralitas in personis. Ideoq; non sunt tres dij, sed unus deus: licet pater filiũ genuerit, & ideo filius non sit qui pater est: filiusq; à patre sit genitus, & ideo pater nõ sit qui filius est: & spũssanctus nec pater sit, nec filius: sed tantũ patris & filij spiritus, utrique coæqualis, & ad trinitatis ptinens unitatẽ. Teneamus ergo patrẽ & filiũ & spm̃sctm̃, unum esse naturaliter deũ, ut ait August. in lib. de fide ad Petrũ. Aug. de fide ad Petrũ diaco. cap. 1. a. Neq; tñ ipsum patrẽ esse qui filius est, nec filium ipsum esse qui pater est, nec spm̃sanctum ipsum esse qui pater est aut filius. Vna est enim patris & filij & spiritussancti essentia, quam Græci homousion uocãt: in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud spiritussanctus: quamuis sit personaliter alius pater, alius filius, alius spũssanctus.

Quis ordo sit seruandus cum de trinitate agitur. C

Aug. lib. 1. de Tri. ca. 2. a Cæterum, ut in primo lib. de Trinitate Augustinus docet: Primum secundum autoritatem sanctarum scripturarum, utrum fides ita se habeat, demonstrandum est: deinde aduersus garrulos ratiocinatores, elatiores magis quàm capaciores, rationibus catholicis & similitudinibus congruis ad defensionem & assertionem fidei utendum est: ut eorum inquisitionibus satisfacientes, mansuetos plenius instruamus: & illi si nequiuerint inuenire quod quæritur, de suis mentibus potius, quàm de ipsa ueritate uel de nostra discretione conquerantur.

Testimonia sanctorum de trinitate. D

Primo de unitate deitatis. Proponamus ergo in medium ueteris ac noui testamenti autoritates, quibus diuinæ unitatis atq; trinitatis ueritas demonstretur: ac primum ipsa legis exordia occurrant, ubi Moyses ait: Deut. 6. a. Exo. 20. a. Audi Israel, dñs deus tuus unus est. Item, Ego sum dñs deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, non erunt tibi alij dij præter me. Ecce hic significauit unitatem diuinæ naturæ. Ambr. c. 1. Deus enim (ut ait Ambrosius in primo lib. de Trinitate) nomẽ est naturæ, dñs uero nomẽ est ptãtis. Exod. 3. d Itẽ alibi deus loquẽs ad Moysen, ait: Ego sum qui sum. & si quæsierint nomẽ meũ, uade & dic eis: Qui est, misit me ad uos. Dicẽs enim, Ego sum: nõ, Nos sumus: &, Qui est: non Qui sumus: apertissime declarauit, unũ solum deũ esse. Exo. 15. a In cantico etiã Exodi legitur: Dñs oĩpotens nomen eius. Non ait, domini, unitatem uolens significare. De pluralitate psonarum. Personarum quoq; pluralitatem & naturæ unitatem simul ostendit dñs in Genesi, dicens: Gene. 1. d. Faciamus hoĩem ad imaginem & similitudinem nostram. Dicens enim, Faciamus & Nostram, pluralitatem personarum ostendit: dicens uero, imaginem, unitatẽ essentiæ. Aug. in li. de fide ad petrũ di. cap. 1. c Vt enim dicit Augustinus in libro de fide ad Petrum: Si in illa natura patris & filij & spiritussancti una esset tantum persona, nõ diceretur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, Cum enim dicit,

ad imaginem: ostendit unam naturam esse, ad cuius imaginem homo fieret. Cum uero dicit, nostram: ostendit eundem deum non unam, sed plures esse personas.

Aperte ostendit quod nec solitudo, nec diuersitas, nec singularitas ibi est, sed similitudo. E

Hilarius li.3. circa medium.

Hilarius quoque in lib. tertio de Trinitate, dicit his uerbis significari, quod in trinitate nec diuersitas ē, nec singularitas uel solitudo, sed similitudo & pluralitas siue distinctio. Ait enim sic: Qui dixit, faciamus hoīem ad imaginem & similitudinem nostram, inuicem esse sui similes, in eo quod dicit, imaginem & similitudinem nostram, ostendit. Imago enim sola non est, & similitudo sibi non est: neque diuersitatem duobus admisceri, alterius ad alterum similitudo permittit. Item idem in quarto libro: Absolutius uoluit intelligi significationem hanc non ad se esse referendam tantum, dicendo: faciamus hoīem ad imaginem & similitudinem nostram. Professio enim consortij, sustulit intelligentiam singularitatis: quia consortium aliquod nec potest esse sibiipsi solitario, neque rursum solitudo solitarij recipit, Faciamus: neque quisquā alieno à se loquitur, nostram. uterque ergo sermo, s. Faciamus & Nostram, ut solitariū eundēque non patitur, ita neque diuersum à se alienumque significat. solitario cōuenit, Faciam & Meam: non solitario uero conuenit dicere, Faciamus & Nostram. uterque sermo ut non solitarium tantum, ita neque differentem esse uel diuersum esse significat. Nobis quoque nec solitarius nec diuersus est confitendus. Ita ergo deus ad communem sibi cum deo imaginem eandemque similitudinem, hominem reperitur operari: ut nec significatio efficientis admittat intelligentiam solitudinis, nec operatio constituta ad eandem imaginem uel similitudinem patiatur diuersitatem diuinitatis. In his uerbis Hilarius pluralitatem personarum uoluit intelligi nomine consortij, atque consignificauit nomine cōsortij uel pluralitatis, non poni aliquid, sed remoueri. Pluralitas enim uel consortium personarum, cum dicitur solitudo uel singularitas negatur: cum dicimus plures esse personas, significamus quod non est una sola. Ideo Hilarius uolens ista subtiliter & sane intelligi, ait: Professio consortij, sustulit intelligentiam singularitatis. non dicit, posuit aliquid. Ita etiam cum dicimus tres personas, singularitatem & solitudinem tollimus: & quod pater non est solus, nec filius est solus, nec spūssanctus est solus, significamus: & quod nec pater tantum est & filius, nec pater tantum & spiritussanctus, nec filius tantum & spiritussanctus. De hoc autem in sequenti plenius agetur, ubi etiam secundum quid similes dicantur tres personæ, & utrum aliquo modo sit ibi diuersitas uel differentia, ostendetur.

Idē li.4. circa medium.

Quid uerbis Hilarij intelligi debeat.

Ad id quod cœperat redit, ut alias scilicet autoritates supponat. F

Nunc uero ad propositum redeamus, & ad ostendendum personarum pluralitatem atque essentiæ diuinæ unitatem, alias sanctorum autoritates inducamus. Moyses dicit, In principio creauit deus cælum & terrā: per deum, significans patrem: per principium filium. Et pro eo quod apud nos deus dicitur, Hebraica ueritas habet אלהים quod est plurale huius singularis quod est אל. Quod ergo non est dictum El, quod est deus: sed Elohim, quod interpretari potest, dij siue iudices, ad pluralitatem personarum refert. Ad quam etiam illud atinere uidetur, quod diabolus per serpentem dixit: Eritis sicut dij. Pro quo in hebraico habetur Elohim. acsi diceret, Eritis sicut diuinæ personæ. Ille etiam maxim⁹ prophetarum & regum Dauid, qui suam cæteris præfert intelligentiam, dicens: Super senes intellexi: unitatē diuinæ naturæ ostendens, ait: Dominus nomen est illi. non dicit, dñi. Alibi etiam eiusdē unitatem & æternitatem simul ostendens, ait ex persona dei: Israel, si me audieris, non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum. Aliud horum (ut dicit Ambrosius in lib. primo de Trinitate) significat æternitatem, aliud unitatem substātiæ indifferentis: ut neque posteriorem patre, neque alterius diuinitatis filium uel spiritum sanctum esse credam⁹. Nam si patre posterior est filius uel spiritussanctus, recens est: & si unius nō est diuinitatis, alienus est. Sed nec posterior est, quia recens non est: nec alienus, quia ex patre natus est filius, ex patre procedit spiritussanctus. Alibi quoque distinctionem personarum insinuans, ait: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Alibi etiam ait: Benedicat nos deus deus noster, benedicat nos deus, & metuant eum omnes fines terræ. Trina enim cōfessio dei, trinitatem exprimit personarum: unitatem uero essentiæ aperit, cum singulariter subiūgit, eum. Isaias quoque dicit se audisse seraphin clamantia: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus, Per hoc quod dicit ter sanctus, trinitatem significat: per hoc quod subdit, dñs deus, uni

Gene.1.a. Gene.3.a. Psal.118. Psal.67.a Psal.80.b Ambrosi. cap.5. Psal.32.b. Psal.66.a Isaie.6.b Apoca.4.

tatem essentiæ. Dauid quoque æternam filij generationem aperte insinuat, ex persona filij di
Psal. 2. b. cens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu: ego hodie genui te. De hac generatione ineffa-
Isaie. 53. c bili Isaias ait: Generationem eius quis enarrabit? In libro quoque Sapientiæ æternitas filij cũ
patre monstratur, ubi sapientia ita loquitur: Dominus possedit me ab initio uiarum suarũ,
Prou. 8. c. antequam quicquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum antequã terra fieret, nec-
dum erant abyssi, & ego iam concepta eram: necdum fontes, necdum montes aut colles, &
ego parturiebar, adhuc terram non fecerat, & cardines orbis terræ: quando præparabat cæ
los, aderam: quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens; & de
Eccl. 24. a lectabar, per singulos dies ludẽs coram eo. Ecce apertum de æterna genitura testimonium,
quo ipsa sapientia perhibet se ante mundum conceptam esse & parturiri, id est, genitam eẽ
& apud patrem æternaliter existere. Ipsa etiam alibi ait: Ego ex ore altissimi prodij, primo-
Mich. 5. a genita ante omnem creaturam. Micheas quoque propheta æternam uerbi generationem &
temporalẽ ex Maria simul insinuauit, dicens: Et tu Bethlehẽ Ephrata, paruulus es in milli
bus Iuda: ex te egredietur, qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio, à diebus æter-
nitatis.

Specialia testimonia de spiritusancto. G

Gene. 1. a. De spiritusancto etiam expressa documenta in ueteri testamento habemus. In Genesi eñi
Psal. 138. b legitur: Spiritus domini ferebatur super aquas. Et Dauid dicit: Quò ibo à spiritu tuo? Et in
Sapiẽ. 1. b libro Sapientiæ dicitur: Spiritussanctus disciplinæ effugiet fictum: benignus est enim spiri
Isaie. 61. a
Luce. 4. tus sapientiæ. Isaias quoque ait: Spiritus domini super me.

De testimonijs noui testamenti. H

Nunc uero post testimonia ueteris testamenti de fide sanctæ trinitatis & unitatis, ad no-
Habac. 3. ui testamenti autoritates accedamus, ut in medio duum animalium, id est, testamentorum,
scd̃m 70.
Isaie 6. b. cognoscatur ueritas: & forcipe de altari sumatur calculus, quo tangantur ora fideliũ. Do-
minus itaque Christus unitatem diuinæ essentiæ ac personarum trinitatem aperte insinuat, di
Mat. 28. d cens apostolis: Ite, baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritussancti. In no-
mine utique ait, non in nominibus, ut Ambrosius ait in primo libro de trinitate, ut unitas es-
sentiæ ostendatur. Per nomina tria quæ supposuit, tres esse personas declarauit. Ipse etiam
Ambrosi⁹
cap. 1. ait: Ego & pater unum sumus. Vnum dixit, ut ait Ambrosius in eodem libro, ne fiat discre-
Joh. 10. f. tio potestatis & naturæ. & addidit, sumus: ut patrẽ filiumque cognoscas, s. ut perfectus pater fi
lium perfectum genuisse credatur: & quod pater & filius unum sint, non confusione perso-
1. Joh. 5. b næ, sed unitate naturæ. Iohannes quoque in epistola canonica ait: Tres sunt qui testimonium
Johan. 1. a perhibẽt in cælo: pater, uerbum, & spiritussanctus, & hi tres unum sunt. Ipse etiam in initio
euangelij sui ait: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbũ.
Vbi aperte ostendit filium semper & æternaliter fuisse apud patrem, ut alium apud alium.
Gala. 4. a. Apostolus quoque aperte trinitatem distinguit, dicens: Misit deus spiritũ filij sui in corda no-
Rom. 8. b. stra. Et alibi: Si spũs eius qui suscitauit Iesum, habitat in uobis &c. Item alibi trinitatem atque
unitatem euidentissime commendat, dicens: Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt
Rom. 11. d.
Augu. de
tri. li. 2. c. 6 omnia. ipsi gloria. Ex ipso ait, ut Augustinus in libro de trinitate ait, propter patrem: per
ipsum, dicit propter filium: in ipso, propter spiritumsanctũ. Per hoc uero quod nõ ait, ex ipsis,
per ipsos & in ipsis: nec ait, ipsis gloria, sed ipsi, insinuauit hanc trinitatem unum deum esse.
Sed quia singulæ penè syllabæ noui testamenti hanc ineffabilis unitatis atque trinitatis ueri-
tatem concorditer insinuant, inductioni testimoniorum super hac re supersedeamus: & ra-
tionibus congruisque similitudinibus ita esse, prout infirmitas nostra ualet, ostendamus.

EXPOSITIO DISTINCTIONIS SECVNDAE LIBRI PRIMI.

SVMMA DISTINCTIONIS II.

Postquam distinctione præhabita ostendit Magister, de quibus in hoc uolumine est agẽdum, puta de rebus & signis, atque quod quædã sunt res quibus fruendum est, & quædam quibus utendum: nunc prosequitur suum intentum, tractans in primis de unitate deitatis & superfelicissima trinitate, qua sola obiectiuè fruendũ est. Et breuiter transeundo, diuidit̃ ista distinctio in quatuor partes. In prima probat unitatem deitatis seu diuinæ essentiæ, autoritate scripturarum ueteris testamenti. In secunda, trinitatem supersublimium personarum earundem testimonijs scripturarum. In tertia & quarta partibus, simili ordine agit autoritatibus scripturarum euãgelicæ legis. Docet quoque in primis, quàm reuerenter tractandum & loquẽdum sit de ista materia: & quales consistere debeãt, qui sapientiæ huius altitu

dinem cupiunt contemplari. & ait: [Hoc itaq; uera & pia fide tenendum est]. Fides Christiana dicitur uera, quia ei non subest falsum, nec doctrinę fidei falsitas ad miscetur, quemadmodum doctrinæ philosophorum. Dicitur quoq; fides pia, quia per eam colitur deus, cuius cultus est pietas, & quia diuinam pietatem copiosissime nobis commendat, q; trinitas sit unus solus & uerus deus. i. quod tres personæ in diuinis sint unus deus, qui dicitur solus deus per exclusionem, essentialiter distincti à se: & uerus deus, quia in eo duntaxat est deitas imparticipata, pfecta, æterna. [& hæc trinitas unius & eiusdem substantiæ uel essentiæ dicitur, credit & intelligitur.] Est enim in tribus personis una numero essentia: & sicut sunt unius essentiæ, ita & una essentia.

Fides vera & pia di.

Questio

¶Circa hoc quæritur, Cur ait, dicitur & creditur, cũ prius sit credi quàm dici: quia ut asserit Damascenus, Verbum est angelus intelligētię. i. nuncius intellectualis conceptionis. Respondetur, q; Magister hic loquit de ista materia, prout de ea instruendi sunt auditores, in qua instructione uerbum primo percipitur.

Damasce.

Questio.

¶Rursus quæritur de hoc, q; ait, intelligit. Non em̃ uidetur trinitas posse intelligi in hac uita, sed credi dũtaxat, unde & uisio seu intelligentia dicit in patria succedere fidei. R̃ndendum, quod etiam in hac uita ea q̃ fidei sunt, aliquo modo intelliguntur per donũ intellectus, præsertim à uiris heroicis, qui habent fidem cũ rationibus credendorum & purificatæ mentis intelligentia. In patria autẽ intelligunt clare in uerbo æterno. [quæ est summum bonum] quemadmodum em̃ trinitas supersancta est summum ens, ita & summum bonum. Imò sicut est unum ens summum, ita est unũ summum bonum. quod em̃ omnino absolute dicitur in diuinis, tribus supergloriosis personis cõmune est, atq; in numero singulari prędicatur de eis, [quod pur gatissimis mentibus cernitur] per speciem enim uideri non ualet, nisi à mentib[9] ab omni culpa ac reatu penitus mundis. In hac quoq; uita uideri nequit uisione formata, nisi à mentibus omni mortali culpa carentibus. Porro uisione mysticæ theologiæ seu contemplatione doni sapientiæ perfecte uideri nõ ualet secundũ cursum cõmunem, nisi à uiris heroicis, qui comparatione incipientium ac proficientium, purgatissimi possunt dici. Veruntamen uisione seu cognitione informi & nuda, cernitur trinitas adoranda à mentibus uitiosis in hac uita.

Quõ q̃ fidei sunt phi intelligi.

Deus diuersimode ab hoīb[9] cernit.

Bonauen.

¶Circa hoc scribit Bonauentura: Mens ad hoc q̃d deum cõtempletur, eget purgari quo ad intellectum & affectum. Ideo paulopost subdit: [per iustitiam fidei]. i. per fidem quæ facit iustum in opere, & fides p se purgat intellectum, iustitia autem affectum. Vtriusque demum purgationis triplex est gradus. Intellect[9] nanq; purgatus est, cum abstrahitur à sensibilibus speciebus: purgatior, dum mundatur à phantasticis imaginibus: purgatissimus, cum à physicis aut philosophicis rationibus. Gradus quoq; purgatiõis affectus, sunt isti: Purgatur affectus, dum mundatur à culpa. Purgatior est, dum à culpę sequela: purgatissimus, cum ab occasione peccandi. Hæc Bonauentura.

Purgationis intellectus atq; affect[9] triplex ē gradus.

Albertus

¶Et concordat Albertus, dicendo aliquid q; addendo: Ex parte, inquiẽs, affectus primo fit purgatio à peccato. Secundo, à pronitate relicta ex uitio. Tertio, à fomitis incendio. Quarto, ab occasionibus peccandi ab extrinseco. Ex parte autem intellectus tollitur primo præsentia corporis, quæ est ad sensum. Secundo, præsentia imaginis corporalis ab imaginatione. Tertio, actus intellect[9] accipientis ex phantasmate. Quarto, actus intellectus progredientis ex principijs sibi notis secundum philosophiam. Ad hæc etenim sequitur, q; eleuet se supra se ad fidei lumen, & tunc cernit deũ trinum & unum. [Mentis em̃ humanæ acies inualida]. i. debilis intellectus siue intuitus animæ rationalis. [in tam excellenti luce non figitur]. i. increatum lumen, quod est trinitas benedicta, & summum bonum stabiliter intueri non ualet. [nisi per iustitiam fidei.]. i. per actus uirtuosos ex fide manantes, emundet mo dis iam tactis. Oportet enim potẽtiam aliquo modo aptari & proportionari suo obiecto.

Thomas.

¶Circa hæc ait Thomas: Iustitia hic sumitur pro iustitia generali, quæ est rectitudo animæ in comparatione ad deum & proximum, atq; unius potentiæ ad aliam. Dicitur quoque iustitia fidei, quia in iustificatione primus motus est fidei, iuxta illud ad Hebræos: Accedentem ad deum oportet credere quia est. ¶Sed his obijci potest, quod etiam impij eruditi & ingeniosi, aciem mentis suæ extendunt & figunt in contemplationem luminis increati, sicut & infideles philosophi. Nã & multa subtilia scribunt & sermocinantur de deo, & diu cogitant de diuinis, quemadmodum & in libro de uita philosophorum fertur de talib[9]. Imò aliqui mali plus sciunt de deo, quàm boni. R̃ndetur, quod magister ex uerbis Augustini loquitur de mentis defixione stabili ac formata. Propter quod ait Bonauentura: Figi non potest, nisi habeat gluten amorꝫ. Communiter etiam praui & passionati ex inquietudine passionum ac uitiorum cito à diuinorum consideratione labunt, & deprauatur in eis cognitio ex appetitus diuersitate, ut ait Aegidius. [De hac igitur re summa & excellentissima,] utpote incomparabili trinitate [cum modestia]. i. discreto moderamine. [& timore] casto, reuerentiali ac filiali. [agendum]. i. tractandum [est,] ut scilicet loquens & audiens de ista tam sublimi materia, perpendat proprij intellectus imbecillitatem, & ita à curioso atque superfluo scrutinio reprimatur, sciens quod scrutator maiestatis opprimetur à gloria: timeat quoq; ex consideratione dignitatis eius, de quo tractat seu audit, ne irreuerenter & intimorate habendo se, grauiter peccet. Hinc Plato in primo Timæi: Memento, inquit, tam me qui loquor, quàm uos qui auditis, homines esse: atque ita in rebus sublimibus mediocrem elocutionem, magni cuiusdam esse onus laboris. [& attentissimis]. i. summe diligentibus [atq; deuotis auribus] mentis & corporis [audiendum] Qui enim ex deo est, uerba dei audit diligenter utiq; ac deuote. unde & Ecclesiasticus: Auris, inquit, bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Apostolus quoq; ad Galatas scribit: Sicut angelum dei accepistis me, sicut Iesum Christum. [Vbi quæritur unitas trinitatis]. i. scholastice inuestigatur, qualiter trinitas personarum sit unius essentiæ. [Quia nec periculosius alicubi erratur, ex parte materiæ tam superdignissimę: [nec laboriosius aliquid quæritur,] quia incomprehẽsibile mysterium est, ad cuius comprehensionem nullo labore spiritali aut corporali potest pertingi. [nec fructuosius aliquid inuenitur] dummodo ex charitate inquisitio oriatur. Quo enim incomprehensibilior est trinitas adoranda, eo plus meritorium est credere in eandem, & tanto salubrius est in ipsius formata cognitione proficere. [Proinde omnis qui audit & legit ea, quæ de ineffabili & inaccessibili diuinitatis luce dicuntur, studeat imitari quod Augustinus ait: Non pi-

Hebr. 11.
Obiectio.

Diluti[o].

Prou. 25.

Humilitas Platonis.

Joh. 8.

Eccl. 5.

Galat. 4.

gebit me sicubi hæsito] .i. si alicubi dubito, [q̃rere] à doctioribus seu in libris, uel illuminationem à deo, iuxta illud Iacobi primo: Si quis uestrum indiget sapientia, postulet à deo. [Nec pudebit me, sicubi erro, discere,] correctionem & informationem à sapiẽtioribus gratanter accipiendo. Qui enim acquiescit increpationibus, possessor est cordis, ut Salomon loquitur.

Iacobi.1.
Prou.15.

¶Circa hæc duo quæruntur. Primũ, quõ deitatis lux dicatur ineffabilis, cum multis exprimatur nominib⁹: quõ etiã inaccessibilis asseratur, cum scriptum sit, Accedite ad eum & illuminamini. Ad primum dicendũ, ꝙ deus & ea quæ dei sunt, ineffabilia perhibentur, q̃m nullis nominibus exprimi queũt, per quæ plenarie, & sicuti in seipsis sunt, intelligantur. Ad secundum, ꝙ deus accedi potest per fidem & imperfectam notitiam in hac uita, non aũt per speciem & comprehensionem plenariam. De his in quæstionibus dicetur diffusius.

Psalm.33.
Deus quõ dicat̃ ineffabil. & inaccessibil.

[Omnes catholici tractatores hoc intẽderũt, s̃m scripturas docere, ꝙ pater & filius & spiritussanctus unius sint substantiæ, & inseparabili æqualitate unus sint deus.] Tres enim personæ inseparabiliter sunt æquales, utpote uerè consubstantiales. Deinde tangit Magister, qualiter Augustinus reuocauit in lib. Retractationum, quod alicubi scripsit. Sic equidem ait in libro Retractationum: [Vbi dixi de patre & filio, Qui genuit] scilicet pater æternus, [& quem genuit, unum est: dicendum est, unum sunt, sicut aperte ueritas (scilicet Christus) in euangelio ait: Ego & pater unum sumus.] Dixit quippe Augustinus, hoc uerbum, Sum es est, de tribus personis in singulari numero prædicari, quia designat substantiam. Postea tñ hoc reuocauit, q̃m quãuis signet substantiam, attamẽ eam designat per modum actus. Actus autem numerat̃ s̃m numerum suppositorum. Consequẽter ꝓbat autoritatibus ueteris testamẽti unitatem deitatis, seu unum tantũmodo esse uerum deũ. nec est difficultas in litera. Deus aũt nomen est naturæ, sed dominus nomen est potestatis. Deus enim quantum ad id cui nomen imponitur, nomen est absolutum, designans substantiã seu naturam. Sed quantum ad id à quo nomen imponit̃, est nomen operationis, ut infra dicetur. Dñs uero relationem designat, quantum ad suum formale, quod tñ in deo respectu creaturarum non est nisi relatio rationis. sed ratione fundamenti est nomen ptãtis, in q̃ fundatur dominiũ, uel ptãs pro relatione accipitur, scilicet pro dominio. Deinceps probat in deo esse personarum pluralitatẽ, atq; essentię unitatem per id quod dñs ait Genesis primo. Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinem nostram. Vbi secundum Augustinũ per hæc duo uerba, Faciamus & Nostram, insinuatur pluralitas personarum: & per hæc duo uocabula, imaginem & Similitudinem, unitas deitatis. Porro Hilarius ex quolibet horum quatuor nominum probat in deo personarum distinctionem, sicut in litera recitatur. Similitudo nanq; significat relationem profluentem ex unitate qualitatis, quę relatio requirit distincta supposita. Similitudo etenim dicitur rerum differentium eadem qualitas. sicq; ex parte eius quod est ratio similitudinis productiua, ostendit unitatem essentię, quod est bonitas, sapientia, sanctitas & consimilia, quæ in deo per modum qualitatis significantur. Et eadem ratio ẽ de nomine hoc imago, quæ notat imitationem unius ad alterum secundum aliquid unum. Insuper Augustinus & Hilarius differunt in hoc circa expositionem et intelligentiam autoritatis prætactę, quia Augustinus uidetur accipere in uerbis illis tantum imaginem & similitudinem hominis ad deum, Hilarius uero accipit imaginem & similitudinem unius personæ ad aliam: & ꝙ hõ accedat ad illam similitudinem, quantum potest sua diuersitas, qua substãtialiter differt à deo. Itaque [Hilarius in libro de Trinitate, dicit his uerbis significari, ꝙ in trinitate nec est diuersitas] .i. substantialis distinctio, [nec singularitas] quia est ibi essentiæ communicabilitas atq; cõmunio, & ita non est ibi singularitas pura, quæ communicationem excludat: nec solitudo, cum sit ibi personarum societas per unionẽ amoris & cõmunionem naturæ & actionis. Ideo Hilarius uolens ista subtiliter & sane intelligi ait: [Professio consortij, sustulit intelligentiam singularitatis. Non dicit, posuit aliquid. Ita etiam cũ dicimus, tres ꝑsonas, singularitatem & solitudinem tollimus] .i. auferimus & negamus deo conuenire solitudinem, quæ personarum pluralitatem & societatem excludat, nõ tamen illam quæ pluralitatem seu diuersitatem naturæ negat, cum in Deuteronomio deus testetur: Videte ꝙ ego sim solus. Conformiter dicimus deo non cõuenire singularitatem, quæ incommunicabilitatẽ includit, aut personarum pluralitatem excludit.

Ioh.10.
Gene.1.
Hilarius.
Hilarius.
Deut.32.

¶Circa hæc scribit Bonauentura: Videtur ex his ꝙ secundum Hilarium omnis dictio numeralis nihil ponat in diuinis, sed tantũ priuet. Ad q̃d dicendum, ꝙ hęc fuit opinio Magistri, ꝙ scilicet termini numerales nil ponant in diuinis quæ opinio communiter non tenetur, quia non habet ueritatem, ut infra patebit. Excusatur tamẽ Magister, quia idcirco dixit nomina numeralia in diuinis nil ponere, quia important numerum qui non est proprie in diuinis. Numerus nanq; causat̃ ex unitatum aggregatione & distinctione. Distinctio uero unitatum tripliciter fit, utpote continui diuisiõe, formarũ dispartitione, & gradu seu ordine. Q̃m ergo in diuinis non est aggregatio nec talis distinctio, ideo nec numerus proprie. Hæc Bonauentura.

Bonauent.
Nota lapsum Magistri circa nota nũeralia.
Unitatum triplex distinctio.

¶Hinc Albertus: Vnitas, inquit, diuinæ essentiæ est ipsa essentia, quæ alia ratione est essentia, & alia ratione una essentia. Essentia enim est, cuius actus est esse. Dicit nanq; Anselmus, ꝙ essentia, esse & ens, differunt sicut lux, lucere & lucens. Sed una est, inquantum in se una existens, suis (ut ita dicam) naturalibus proprietatibus ab alijs distinguitur, quæ non sunt ipsa essentia: & personæ unitas, est proprietas quæ est persona: & unitas notiõis, est notio, licet aliter in termino numerali significetur. Et similiter dico de duobus uel trib⁹, secundum quod dicunt iterationem unitatis personę uel unitatis. Magister ergo attendit, ꝙ unum non addit super id quod res est, nisi indiuisionem, ideo dicit nil ponere. Si autem attẽditur id, quo persona est una uel duæ uel tres, tũc ponit proprietatem sub alio modo significandi. Hæc Albertus.

Albertus.
Anselmus.

¶Insuper quæritur circa uerba illa præhabita: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quid supponit ibi imago: quia aut essentiã, aut personam.

Quęstio.
Gene.1.

¶Respondet Albertus: Imago & similitudo hic dicunt essentiam diuinam in recto, & tres ꝑsonas in obliquo. Vnde imago est essentia una in tribus personis se in eadem essentia imitantibus, & similitudo est essentia una per modum qualitatis, quæ secundum Damascenum assequitur substantiam, sicut bonitas, sapientia & huiusmodi, in personis sibi similibus in bonitate, sapientia & uirtute atq; huiusmodi. Vnde tã ima

Albertus.
Damasce.

go quàm similitudo sunt relatiua obliquè & intrinse-
ce. Oblique dico, quia ea quæ referuntur ad se, impor
tant in obliquo. Intrinsece dico, quoniam habẽt in se
relationem, & etiam id ad quod referuntur, ita ꝙ nõ
quærunt determinari extra, sicut dicitur: Isti sunt simi
les: hoc est, Iste est similis illi, & ille est similis isti. Hæc
Albertus.

Bonauẽ. ¶Et concordat Bonauentura, dicendo: Imago & si
militudo, prout sancti tradunt, dicunt hic essentiam.
Importat enim imago unitatem cum distinctione, &
similitudo similiter propter intrinsecam relationem.
Ideo in nomine hoc imago, & similitudo, quantũ ad
aliquid suæ significationis, notatur unitas essentiæ: &
quantum ad aliquid, pluralitas personarum.

¶Consequenter probatur pluralitas personarum
Genesis.i. in deo, ex principio Genesis quo habetur, [In princi-
pio creauit deus cælum & terram. Vbi per deum intel
ligitur pater, per principium filius] qui in euangelio
Iohã.8. legitur respõdisse Iudæis quærentibus, Tu quis es, ait:
Principium, qui & loquor uobis. ut sit sensus, In prin
cipio .i. in filio seu per filium creauit deus pater cælũ
Iohã.1. & terram, iuxta illud: Omnia per ipsum facta sunt.
[hebraica ueritas habet] i[n] pricipio Genesis [Elohim,
quod est plurale huius singularis El,] quod significat
deũ. sicq́ꝫ quod dicitur, In principio Eloim creauit, tan
tum est dicere, dij creauit, prout in textu plenius conti
Dauid dicat maxi mꝰ ,pheta rũ. netur. [Ille etiam maximus prophetarũ & regum Da-
uid] qui dicitur maximus prophetarum & regum .i.
Psalm.131. ualde magnus inter prophetas & reges. uel maximus
ex parte modi reuelationum suarum, quoniam non
imaginaria ostensione, sed anagogica & pure intelle-
ctuali illustratione suas sortitus est prophetias, & qm̃
2.Reg.23. specialiter promissum est ei ꝙ ex semine suo dei filius
per incarnationis mysterium nasceretur. Vnde 2.Re
gum loquitur de seipso: Dixit Dauid filius Isai, dixit uir
cui constitutum est de Christo dei Iacob, egregiꝰ psal-
tes Israel, spiritus domini locutus est per me, sicut lux
auroræ mane sine nubibus rutilat &c. Deinde ponunt
in textu multę autoritates ad probandum trinitatem
personarum in deo, multóq́ꝫ plures possent ad idẽ ,p-
bandum induci, quæ & alibi sunt inductæ, præsertim
In Dialo gion li.2. art.11.12. in Dialogion de fide catholica. Et quod in prouerbio
rum libro increata sapientia protestatur, [Dominus
Prou.8. possedit me] exponitur sic: deus pater pfecte me ha-
buit, quia increata ac genita sapientia, deo patri æqua
lis est. Autoritates quoq́ꝫ in litera allegatæ, suis locis
diligenter expositæ sunt.

Albertꝰ. ¶Notandum uero quod circa hæc scribit Albertꝰ:
Autoritates adductæ in ista distinctione, trinitatem
nouem modis probant seu innuunt. Primo, ex consi-
gnificato numeri pluralis, sicut cũ dicitur, Elohim uel
dij. ¶ Secundo, ex proprijs nominibus personarum,
Psalm.32. sicut in psalmo: Verbo domini cæli firmati sunt &c.
Vbi uerbum & spiritus nominantur. ¶Tertio, ex ordi
Psal.66. ne uerborum, ut ibi: Benedicat nos deus deus noster,
benedicat nos deus. Quarto, à numero terminorum
Isa.6. ad dei præconium positorum, ut in Isaia: Sanctus, San
ctus, Sanctus dominus deus omnipotens. ¶Quinto,
ex actu personarum, cum legitur: Dominus dixit ad
Psalm 2. me, filius meus es tu, ego hodie genui te. ¶Sexto, ex ,p
prietate personali, ut cum dicitur ab Isaia: Generatio-
nem eius quis enarrabit? Generatio quippe passiua,
Isa.53. proprietas psonalis est filij. ¶Septimo, per appropria
Prou 8. ta, ut ibi: Dominꝰ possedit me ab initio uiarum suarũ.
¶Octauo, ex ordine generationis æternæ ad produ-

ctionem creaturæ in tẽpore, ut in Ecclesiastico: Ego Eccl.24.
ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnẽ cre-
aturam. ¶ Nono, ex ordine generationis æternæ ad
temporalẽ eiusdem filij generationẽ, ut ibi: Tu Bethle
hem ex te egredietur &c. & egressus eius à principio, à Michee.
diebus æternitatis. Hæc Albertus, & idem Bonauentu
ra. Dicit autem sapientia increata: [Eram ludens] .i. Prou.8.
delectabiliter agens, aut propter ocium contemplati
onis, aut propter cessationem & quietem ab operibus
sex dierum. In ludo enĩ est delectatio & quies ludẽtis.

QVAESTIO .I.

PRimo q̃ritur circa distinctionẽ istã, An sit tan
tum vnus verus deus. ¶ Videtur quod nõ, Arguit̃ 2 veritatẽ.
quia singulare & plurale idem designant, sed hoc
nomen deus, habet plurale, cum scriptum sit: Deus
stetit in synagoga deorum. Secundo, deus est summũ
bonum. sed melius est esse plura summa bona. Tertio, Psal.81. 2. 3.
deus potest plus facere quàm mens humana possit cõ
cipere, sed mens humana concipere potest esse plura
bona summa, ergo deus potest facere aliud summum
bonum.

¶In oppositum est autoritas fidei & rationis.

¶Ad hoc Bonauentura respondet: Impossibile est In oppositũ.
esse plures deos. Et si recte accipiatur significatũ hui- Bonauẽ.
us nominis deus, nõ solum est impossibile, sed etiam
inintelligibile: quia deus dicit ens simpliciter summũ,
tam in re, quàm in opiniõe cogitantis. Idcirco ab ipo,
in ipso, & ad ipsum sunt omnia, & in ipso est status. id-
eo impossibile est intelligere, ꝙ aliquid ei parificetur,
aliud ab ipso, saluo hoc intellectu, quod scilicet deus
sit tale ens.

¶Ad idem respondet Thomas: Cum omnis multi Thomas.
tudo ,pcedat ab aliqua unitate, ut Dionysius ait, opor
tet uniuersitatis multitudinem ad unum primum, cæ S.Diony.
terorum omnium principium productiuum, redu-
ci: quod & fides supponit, ratioq́ꝫ demonstrat. Hæc
Thomas. Ad idem inducit Scotus multas rationes de
monstratiuas subtiles. Scotꝰ

¶Sed nõ uidetur huic quęstioni diu immorandum,
cũ in eius solutione theologi & meliores philosophi
sint concordes. Boethius quoq́ꝫ & Damascenus sic ,p
bant, quod unus duntaxat sit deus: quia si plures eẽnt, Boethiꝰ. Damasce.
aut conuenirent in omnibus, & sic in nullo ab inuicẽ
distinguerentur, nec essent duo aut plures: aut distin-
guerentur in aliquo, & sic pfectio aliqua deesset utri-
que, nec aliquis eorum consisteret uerus deus. & ratio
ista etiam à philosophis est inducta, atq́ꝫ in lib. de Cau
sis habetur. Aristoteles quoq́ꝫ in diuersis locis per ua- Aristote.
ria media probat & deum esse, & quod nõ sit nisi unus
uerus deus. Cuius argumenta sanctus Thomas in Sũ
ma contra gentiles libro primo, cap.13. introducit, un T. Aqnas õtra gẽtil.
de & in prima parte Summæ suæ, quæstione secunda 1.par q.2. art.3.
disseruit: Deum esse, quinq́ꝫ uijs demonstratur. Prima 1.
manifestior est, & sumitur ex ordine mouentium at- Quinque vijs demõstrari deũ esse.
que mobilium, in quibus non potest esse processus in
infinitum. ideo oportet esse unum primum motorẽ,
à nullo motum. alioquin nil moueretur. Sicq́ꝫ 8. Phy-
sicorum pobratur, ꝙ deus sit & unus duntaxat. Secũ 2.
da uia est ex ordine causarum efficientium. Nisi enim Aristotel.
esset una prima causa efficiens, à nullo effecta, nil fieri
posset, cum nihil producat seipsum, nec eatur in infini
tum, cum sit ordo in genere causę. Tertia uia est ex or
dine possibilium aliter se habere. uidemus nanq́ꝫ mul- 3.
ta mutabilia & corruptibilia esse: & talia quandoq́ꝫ nõ
fuerunt, & tandem non erunt, Ideo ante omnia talia

oportet esse aliquod, quod sit necesse esse, cuius esse
4. neq; incepit nec desinet. Quarta uia est ex ordine rerum in entitate & bonitate. Nam cernim⁹ quædam alijs esse meliora, nobiliora atq; perfectiora. idcirco oportet unum esse summum & optimum. Nam maius & minus dicuntur secundum accessum ad aliqd
5. primum simpliciter tale. Quinta uia ẽ ex ordine regiminis uniuersorum. Videmus eñ q; naturalia cognitione carentia, ad certum finem mouentur, quẽ etiam ut frequentius adipiscuntur. Non ergo ita à se ipsis mouentur, neq; à casu, sed ab autore naturæ, qui ipsis finem præstituit, ac inclinationem naturalem ad proprium finem impressit. Quę etenim finẽ non noscunt, non tendunt in eum, nisi à superiori cognoscente dirigant. Hæc Thomas loco prætacto. ¶Qui & in Summa contra gentiles libro primo, hanc rationem sic format: Impossibile est contraria & dissonantia in unum ordinẽ concordare semper aut plu ries, nisi alicuius superioris gubernatione, ex qua omnibus singulisq; tribuitur ad certum tendere finẽ. Sed in mundo uidemus res diuersarum naturarum in unum ordinem concordare, non ut raro aut à casu, sed semp uel in parte maiori. oportet ergo aliquẽ esse, cuius prouidentia mundus gubernetur, ac diuersa in unum ordinem redigantur. & hunc dicimus deum. Et hęc ratio à Damasceno inducitur, quam & 2. Physicorum innuit commentator. Hæc Thomas.

Aegidius ¶Insuper de hac scribit Aegidius: Quamuis reperiantur quædam esse sic unum, ut in eis non existat diuersitas, non tamen possibile est aliqua esse ita diuersa, q; in eis non inueniatur unitas quædam. propter quod scribitur in prima propositiōe Procli Pla-
Proclus. tonici: Oĩs multitudo participat aliqualiter uno.
S. Diony. Et 13. de diuinis nominibus capitulo, sanctus Dionysius loquitur: Neq; enim est multitudo non participans uno. quæ enim sunt accidentibus multa, sunt unum subiecto: & quæ multa sunt numero, unũ sunt specie. & quæ multa sunt speciebus, unum sunt genere: & quæ sunt multa processionibus, sunt unũ principio: hoc est, quæ sunt multa generibus, sunt unum analogia. Dicuntur enim diuersa genere, diuersa esse processionibus: quia secundum generum uariationes, uariantur & processiones. In genere nanq; colorum est processus ab albo in nigrum, in genere q̃que saporum non ab albo, sed ab amaro est processus in dulce. Si ergo sunt plures ueri dij, oportet q; aliquo prædictorum modorum participẽt unitatẽ, quod dici non potest. Non enim sunt plura accidentibus & unum subiecto, cum deus sit ens simplex, purum, abstractum. Nec sunt unum specie & numero differẽtes, quoniam talis pluralitas cõtingit ex parte materiæ, ut dicitur septimo metaphysicæ. De⁹ autem est purus actus. Nec dici potest quod specie differant, & genere unum sint, quia sic esset in eis compositio ex genere & differentia, & esset in eis aliquid potentiale, à quo genus acciperetur: & esse limitatũ haberent, non perfectum & infinitum. Nec sunt unũ analogia, quia sic non essent æquales, nec omnes absolute perfecti. Præterea, si sunt plures dij, aut sunt eiusdem naturæ, aut non: si sunt eiusdem naturæ, ergo cum in deo sint unum & idem natura & esse, erũt simpliciter unum: si uero non sunt eiusdem naturæ, tunc si unus est deus, alius non est de⁹. siquidem ille tantum est deus, qui habet deitatis naturam. Hinc concludit philosophus 12. Metaphysicæ, q; unus est principatus unusq; princeps, quia uidelicet entia no- Aristotel. lunt male disponi, pluralitas autem principum mala. Hæc Aegidius.

¶Vnde Richardus: Vnum tantummodo esse de- Richard. um, rationibus autoritatibusq; probatur. Ait enim: Auicenna 1. Metaphysicæ suæ: Ei quod omnino ne- Auicēna. cesse est esse, impossibile est aliquid esse compar, & illud necesse esse nominat deum. Nono quoq; Metaphysicæ suæ: Vniuersitas, inquit, habet principium quod est unum: quia nõ est aliquid ei ullo modo in suo esse communicans, & propter hanc unitatẽ impar est ei aliud omne. Trismegistus etiam in libro de diuinitate ad Asclepium, dicit: Vnus est mundus, Trismegistus. & unus est deus. Vnde & Plato in primo Timæi ex Anselm⁹. unitate exemplaris mundi in mente diuina, ꝓbat q; unus sit mundus. Deniq; Anselmus in Monologion: Omnes, inquit, creaturæ aliquam habent connexionem, qm̃ partes sunt mũdi unius. Connexionem aũt diuersorum oportet reducere ad aliquid unum. In prosologion quoq; sic arguit: Deus est id quo maius cogitari non potest. & tale ens oportet esse non solum in apprehensione, sed item in re: quia q̃d solum est in apprehensione, non est id quo maius cogitari non potest. Hæc Richardus.

¶Ad istud probandum Antisiodorensis in exordio Summæ suæ, Gulielmus Parrhisiensis primo li- Gulielm⁹ bro de uniuerso, Durandus in Scripto primi, multa Durād⁹. efficacia induxerunt motiua: quæ breuitati studens omitto, qa & uirtualiter ꝓ magna pte iã habita sunt.

¶Postremo Alexander ad idem probandum, pri- Hales. mo inducit argumentum Richardi de sancto Victore, qui in libro suo de Trinitate, sic arguit: Videmus q; multa habeant suum esse ab aliquo, ergo oportet deuenire ad aliquid quod non habet esse suum aliunde, & illud oportet esse æternum, cum nil possit seipsum producere. Secundo inducit rationem Dama- Damasce. sceni, quia oẽ ens est uel causabile, uel incausabile: q̃d aũt incausabile, hoc est æternũ & independẽs, nec alio indigẽs, utpote de⁹: q̃d uero causabile, hoc ẽ aliq mõ uertibile, indigẽs & imperfectũ: ergo oportet illud à perfecto & independente fluxisse. Tertio arguit sic, Tota uniuersitas causatorũ est causata, siue dicatur infinita, siue finita. Cumq; nil sit sibijpsi causa, oportet q; extra & supra se habeat causam sui efficientem. nec potest esse circulatio in causis efficientibus & causatis. Nam sequeretur q; idem esset prius & posterius se in essendo. Idcirco oportet esse unam summam primam omnium causam, in qua sit stat⁹: quæ quamuis non ordinetur ad alia, omnia tamen ordinantur ad ipsam. & sic ipsa est primum in ordine entium. Hæc Alexander. Qui & alijs modis idem demonstrat ex uerbis Augustini & Anselmi.

¶Nunc instantiæ in oppositum factæ, soluendæ Alberti re- sunt: & ad primam dicit Albertus, q; secundum uerã sio ad instãtiã primam. artem grammaticæ, nomen hoc deus nõ habet plurale, quia designat ens unum incõmunicabile: & qñ De⁹ ꝓprie pluraliter dicitur, non proprie neq; uniuoce sumit, plurale caret. sed pro his qui aliquo modo participatiue dij uocãtur. ¶Ad secundam dicendum, q; non esset bonũ es- Ad 2. se plura bona infinita, cum sit in se prorsus impossibile, & confundere ordinem rerum, nec bono perfecto increato & infinito potest fieri bonitatꝫ additio, sed soli bono creato. ¶Ad tertiam dicit Bonauentu Ad 3.

ra, q̄ mens non potest concipere plura bona infinita, cum sit repugnantia & implicatio in hoc ipso, sed imaginatio seu phantasia quę impossibilium est, potest sic imaginari.

Carātası. ¶ Postremo p̄habitis consonat q̄d asserit Petrus: Cum totū esse creaturarū à prima causa descendat p̄ p̄prietates causatorū, est aliquo mō deuenire in cognitionem primæ causę. Est aūt in creatis inuenire multitudinem, ordinem, imperfectionem & connexionem. Omnis autem multitudo ab unitate trahit originem, ergo oportet omnis multitudinis aliq̄d unum esse principium. Item, omnis ordo essentialis cum habeat aliquid prius & posterius, oportet quod habeat aliquid primum & aliquid postremū. Similiter omne imperfectum ab aliquo perfecto trahit exordium. Diuersorum quoque connexio, suæ connexionis & conseruationis aliquam habet causam.

QVAESTIO II.

SEcundo q̄ritur, **qualis sit distinctio inter attributa diuina, videlicet an realis, an formalis, an rōnis duntaxat.** ¶ Et uidet̄ q̄ solū sit distinctio rōnis. Primo, q̄a in deo est summa simplicitas atq; purissima unitas in eēntialib⁹. ¶ Secūdo, quia primo de diuinis noībus cap. Dionysius ait, q̄ noīa p̄ quæ sancti theologi deū laudūt, s̄m diuersos sumūtur deitatis p̄cessus, q̄bus deus p̄ suos effectus manifestat. ergo attributorū distinctio nō ē ex natura rei in deo, sed ex parte diuersorū effectuū, ex q̄bus intellectus hūanus deū diuersimode cognoscit & noīat.

Arguit̄ 1. ad vnam partem.

2.

3. ¶ Tertio, si ratio penes quā distinguunt̄ attributa diuina, est in re: aut est eēntia, aut p̄sona, aut notio. Si eēntia, ergo ē unica: si p̄sona, ergo tres tm̄: si notio, ergo quinq; solummō. q̄d totū est falsum, cū in deo multo maior sit numerositas attributorū.

4. ¶ Quarto, s̄m philosophū, unum in substātia facit idem. ergo sicut in deo est summa, extrema, atq; purissima unitas, ita & pura ac summa idētitas. ergo nulla nō idētitas ex rei natura, sicq; distinctio attributorū solum ē rōnis.

5. ¶ Quinto, unūquodq; tāto plus ē tale, quanto minus habet de suo opposito, sicut in p̄dicamētis tangit Philosophus. Cum ergo in deo sit summa & infinita simplicitas, nō est ex natura ipsius attributorum distinctio, sed omnimoda & extrema identitas.

6. ¶ Sexto, s̄m Dionysiū in epistola ad Gaium & alibi, atq; s̄m Damascenum primo libro, Si q̄s deum uidēs, intellexit q̄d uidit, non ip̄m uidit, sed aliq̄d eorū quæ sunt circa ip̄m aut ipsius. ergo distinctioni attributorū diuinorum non correspondet aliquid in deo existens, sed in rebus creatis.

In cōtrarium. ¶ In contrarium est, q̄ alia est ratio sapiētiæ, alia eēntiæ, alia bonitatis. Imò seclusa omī cōsideratiōe intellectus creati, alia ē ratio horū, p̄sertim diuini intellectus & uoluntatis diuinæ, potissime uero diuinę eēntiæ ac relationis seu paternitatis: & aliud conuenit deo rōne eēntiæ, aliud rōne relationis. Similiter p̄ intellectum cōuenit ei generare uerbū ęternū, per uoluntatē spirare increatum amorē. sic ex parte essentiæ, cōpetit deo communicabilitas & unū esse in re: ex parte relationis, suppositalis distinctio. Et ista ab æterno ita se habuerunt in deo, & adhuc ita se habent inuariabili modo, omni actu intellectus creati secluso. Ergo ex natura rei distincta sunt, id est, formaliter, ut Scotus cum suis tenet sequacibus.

Dionys. ¶ Pro huius quæstionis solutiōe in primis sciendum, q̄ ista est una de præcipuis difficultatibus theologicæ facultatis, de qua inter doctores famosos inuenitur dissensio, inquisitio & concertatio grandis. Ideo huic materiæ immorari intendo, & uerba doctorum diligenter inducere.

Thomas. ¶ Itaq; sctūs doctor ait in Scripto: Sapiētia, bonitas, entitas, ueritas & cōsimilia, sunt oīno unū in re in deo, sed differunt rōne. & hæc ratio non est tantum ex parte ratiocinantis, sed ex p̄prietate ipsius rei. Ad cuius euidentiā, ut diligēter explicetur, quia ex hoc pendet fere totus intellectus eorum, quæ in hoc primo libro Sententiarū dicūtur, quatuor oportet uidere. Primo, quid sit ratio, s̄m quod dicimus attributa ratione differre. Secundo, quomodo dicatur aliqua ratio in re aliqua eē uel non eē. Tertio, utrū istę rationes diuersæ attributorū sint in deo uel non. Quarto an pluralitas ista rationum sit tantū ex parte intellectus nostri, uel aliquo modo ex parte rei. Quatuor hic notatu necessaria.

Quantum ad primum, sciendum q̄ ratio (p̄ut hic sumitur) nihil aliud est, q̄ id quod apprehendit intellectus de significatione nominis: & hoc in his, quæ habent diffinitionem, s̄m q̄ quarto Metaphysicæ dicit Philosophus: Ratio quam significat nomen, est diffinitio. Quædam tamen dicuntur habere rationē sic dictam, quæ non diffiniuntur, ut generalissima, ut (uerbi gratia) ratio qualitatis est id, quod significatur nomine qualitatis. Hinc non refert an illa quę dicuntur habere rationem, habeant diffinitionē uel non. Sicq; patet q̄ ratio sapientiæ quæ de deo dicit̄, est id quod cōcipit̄ de significatione nominis huius, quamuis diuina sapientia diffiniri non possit. nec tamen hoc nomen ratio, significat ipsam cōceptionē: quia conceptio ip̄a non significatur p̄ nomen hoc sapientia, uel p̄ aliud nomen rei, sed significat intentionem huius conceptionis, sicut & hoc nomen diffinitio, & alia nomina secūdæ intentionis. Et ex hoc patet secundum, uidelicet q̄liter ratio dicatur esse in re. Non enim hoc dicitur, quasi ip̄a intentio quam significat nomen rationis, sit in re aut etiam ipsa cōceptio, cui cōuenit talis intentio, cum sit in aīa tanq̄ in subiecto: sed dicitur eē in re, inquātum in re extra animam est aliquid, quod correspondet conceptioni, sicut signatum signo. Vnde sciendum q̄ cōceptio intellectus tripliciter se habet ad rem extra animā. Aliquando enim hoc quod concipit intellectus, est similitudo rei existentis extra animam, sicut hoc q̄d concipitur de hoc nomine homo. & talis conceptio intellectus habet fundamētum immediate in re, inquantum res ip̄a ex sua conformitate ad intellectū, facit q̄ intellectus sit uerus: & quod nomen significans illud intellectum, p̄prie de re dicatur. Aliquando autem hoc quod nomē significat, nō est similitudo rei existentis extra animam, sed est aliquid quod consequitur ex modo intelligendi rem quę est extra animam. & huiusmodi sunt intentiones quas adinuenit intellectus: quemadmodum significatum huius nominis genus, nō ē similitudo alicuius rei extra animā existētis, sed ex hoc quod intellect⁹ intelligit animal ut in pluribus speciebus, attribuit ei intentionem generis. Et licet proximum fundamentum huiusmodi intentionis nō sit in re, sed in intellectu, tamē remotum fundamētum est in re ipsa. Ideo intellectus intentiones tales inueniens, non est falsus.

Aristot.

Generalissima rōnē h̄nt, nō diffinitionē.

Rō quō dicatur esse in re.

Cōceptio intellect⁹ tripliciter se habet ad rē extra aīam.

Simile quoq; est de alijs omnibus, quæ consequũtur ex modo intelligendi, ut est mathematicorum abstractio. Aliquando uero id quod significatur p nomen, non habet fundamẽtum in re, nec proximum neq; remotum, sicut conceptio Chimæræ. ideo conceptio eius est falsa. ¶ Quantum ad tertium, scilicet an rationes attributorum in deo sint, sciẽdum q̃ circa hoc uidetur esse duplex intentio. Quidam enim, uidelicet Rabbi Moyses & Auicenna, affirmant q̃ deus est quoddam esse subsistens, nec aliquid aliud nisi esse, in deo est. Vnde dicunt q̃ est esse sine essentia. Omnia autem alia quæ deo attribuuntur, uerificantur de eo dupliciter, secũdum eos uidelicet, uel per modum negationis, uel causalitatis. Per modũ negationis, dupliciter. Primo, ad remouendum priuationem uel defectum oppositum, sicut deum dicimus sapiẽtem, ut remoueamus ab eo defectum, qui est in carentibus sapientia. Secundo, secundum hoc quod aliquid ex negatione consequitur, sicut est de hoc nomine * unus, qui ex hoc ipo q̃ nõ est diuisus, est unus. Similiter ex eo q̃ est immaterialis, est intelligens. Vnde secundum eos omnia nomina ista potius sunt inuenta ad remouendum, q̃ ad ponendum aliquid in deo. Item per modum causalitatis, dupliciter. Primo, inquantum producit ista in creaturis, ut deus dicatur bonus, quoniam bonitatem influit creaturis. Secundo, inquantum per modum creaturæ se habet, ut dicatur uolens aut pius, inquantum se habet ad modum uolentis seu pij in ꝓducendo effectus: sicut & iratus uocatur, quia ad modum se habet irati. sicq; secundum opinionem hanc sequitur, q̃ omnia quæ dicuntur de deo & creaturis, dicãtur de eis pure æquiuoce: atq; q̃ nulla sit similitudo creaturæ ad creatorem ex hoc q̃ creatura est bona aut sapiens, quod expresse asserit Rabbi Moyses. Secundum hoc ergo id quod concipitur de nominibus attributorum, non refertur ad deum, ut sit similitudo alicuius quod in eo est. Vnde sequitur q̃ rationes nominum horum nõ sunt in deo, quasi proximum habeant fundamentum in ipso, sed remotum: quemadmodum dicimus de relationibus, quæ ex tempore de deo dicuntur. Huiusmodi enim relationes in deo realiter non sunt, sed sequuntur modum intelligendi, ꝓut de intentionibus dictum est. & sic iuxta istam opinionem, rationes attributorum istorum sunt tãtum in nostro intellectu, non in deo: & intellectus eas adinuenit ex consideratione creaturarum p negationem aut causalitatem, ut dictum est. Alij uero (ut sanctus Dionysius & Anselmus) testantur, q̃ in deo præeminenter consistit quicquid perfectionis in creaturis est. & hæc præeminentia attenditur penes tria. Primo, quãtum ad uniuersalitatem, quia in deo sunt omnes perfectiones adunatæ, quæ in creaturis nõ adunantur. Secundo, quantum ad plenitudinem, quia in deo sunt sine defectu. Tertio, quantũ ad unitatem, quia in deo sunt unum, quæ in creaturis diuersa sunt: & quia in uno omnia deus præhabet, secundum illud unum cuncta cognoscit & causat, & omnia ei per analogiam assimilantur. Idcirco circa hanc opinionem, conceptiones quas intellectus noster ex attributorum nominibus concipit, sunt ueræ similitudines dei: & inde cõsequit̃, q̃ quicquid sequit̃ ad sapientiã, inquantũ huiusmodi, recte & ꝓprie cõuenit deo. ¶ Porro istæ opiniones q̃uis in sup̃ficie uideantur diuersæ, non sunt t̃n contrariæ, si quis rõnes dictorum ex causis sumat dicendi, q̃m primi considerauerũt res ipsas creatas, quibus attributorum noĩa imponuntur, quemadmodũ hoc nomen sapientia cuidam imponit̃ qualitati, & hoc nomen eẽntia cuidam rei non subsistenti ex se, & hæc longe à deo sunt. ideoq; dixerunt q̃ deus est esse sine essentia, & q̃ non est sapientia in deo ẜm se. Alij uero cõsiderauerũt modos pfectionum, ex quibus nomina dicta sumunt̃: & q̃m deus ẜm unum simplex esse, omnibus modis pfectus est: q modi importantur p nomina illa, idcirco dixerunt q̃ noĩa illa positiue deo cõueniunt. Ideo neutra opinionum istarum negat quod alia dicit, q̃a nec primi dicerent aliquem modum pfectionis deo deesse, nec secundi q̃litatem aut res nõ subsistentes deo conuenire. Sic ergo patet tertium, scilicet q̃ ratiões attributorum sunt ueré in deo, q̃m ratio noĩs magis se tenet ex parte eius, à quo nomen imponit̃, q̃ ex parte eius cui imponit̃. ¶ Quantum uero ad quartum, an scilicet pluralitas rationũ istarum sit t̃m ex parte intellectus nostri, uel aliquo modo ex parte rei: sciendum q̃ ista pluralitas rõnũ contingit ex hoc, q̃ res quę deus est, sup̃at intellectũ nostrũ. Intellectus etẽm noster nõ põt una cõceptione diuersos modos perfectionis accipere: tum q̃a cognitiõem sumit ex creaturis, in q̃bus sunt diuersi modi pfectionum ẜm formas diuersas: tum q̃a hoc q̃d in deo ẽ unũ simplex, plurificat̃ in intellectu nr̃o, etiã si à deo immediate cognitiõem reciperet, sicut multiplicat̃ ꝓcessio suæ bonitatis in alijs creaturis. unde cũ deus ẜm unã & eandẽ rem sit om̃ib⁹ modis pfectus, una cõceptione nõ possumus eius pfectionẽ integre apprehẽdere, & p consequẽs nec noĩare. Hinc oportet q̃ diuersas de eo cõceptiones habeat aĩa nostra, q̃ sunt diuersæ rõnes, & diuersa imponit noĩa rõnes illas significãtia. Ideo noĩa illa nõ sunt synonyma, inquantũ diuersas significãt rõnes. Si autẽ intellectus noster deum p seipsum uideret, posset ei imponere nomẽ unũ, q̃d erit in patria, iuxta id Zachariæ: In die illa erit dñs unus, & nomen eius unũ. & nomen illud non significaret bonitatem t̃m, nec sapientiã t̃m, aut aliq̃d hm̃oi, sed significata omniũ horum includeret. Att̃n si intellectus uidens deũ p eẽntiam, imponeret ei nomen, mediante conceptione quã habet de eo, oporteret adhuc q̃ plura ei imponeret noĩa: q̃m impossibile est q̃ cõceptio intellect⁹ creati, repræsentet totã pfectionẽ diuinæ eẽntiæ. Idcirco de re uisa diuersas conceptiones formaret, ac noĩa diuersa imponeret, quẽadmodũ etiã dicit Chrysostomus, q̃ angeli q̃dã laudãt deũ, ut maiestatem: quidam, ut bonitatẽ: sicq; & alijs modis, in signum quod ipsum non uident uisione cõprehendente plenarie. Conceptio autem perfecte repræsentãs eum, est uerbum increatum, quod idcirco est unum tantum. Sic igitur patet, quod ista pluralitas nominum uenit ex hoc, quod deus intellectum nostrum excedit, & hoc ẽ ex parte ipsius, propter plenitudinẽ suæ perfectionis: & ex parte nostri intellectus, qui deficienter se habet ad perfectionem dei intelligendam. Hinc pluralitas rationum istarum non est tantum ex parte intellectus nostri, sed etiam dei. Ideo pluralitati rationum istarum correspondet aliquid in re, quæ deus est, non quidem pluralitas, sed plena perfectio, ex qua contingit ut omnes istæ

Rabbi Moses.

ovrius

Rabbi Moses.

S. Dion. Anselmus

Dion. Ricl⁹ p̃dicta conciliat.

Rõnes attributorũ sunt vere in deo.

Zach. 14

Io. Chrysostomus.

perfectiones ei aptentur. Itaq3 qui dixerunt ꝙ plura litas ista est tm̄ ex parte intellectus nostri aut effectuum, quodammodo uerum dixerunt, & quodāmodo non. Si enim hoc referatur ad causam multiplicationis, sic uerum dicunt ꝙ sit ex parte intellect⁹ nostri atq3 effectuum quodammodo, puta in eo ꝙ intellectus noster non potest accipere diuinam ꝑfectionem una conceptione, sed pluribus: cuius una ratio est, quia assuefactus est ad creata. Si uero referatur ad modum, quo istæ rationes deo attribuunt̄, falsum dicunt. Non enim ex hoc ꝙ deus facit bona, aut per modum bonoꝝ se habet, bonus est: sed qm̄ bonus est, bona facit. & alia eius bonitatem participando, ad modum eius se habent. Vnde si nullam creaturam fecisset, aut facturus esset, nihilominus in se talis eēt, ut posset uere considerari secundum oēs istas conceptiones, quas nunc habet intellectus nostrer ipsum considerando. & sic patet quartum. Hæc Thomas in Scripto. Porro in prima parte Summæ

Thomas in Sūma. 1.p.q.13. ar.7. suæ, quæstione 13. ait: Quidam dixerunt ꝙ noīa quæ affirmatiue & absolute de deo dicunt̄, magis inuēta sunt ad remouendū aliquid ab eo, q̄ ad aliquid ponendū in ipso. Et hoc Rabbi Moyses ponit. Aliȷ̄ dixerunt ꝙ noīa ista imposita sunt ad significandū habitudinē dei ad creata, ut cū dicimus, deus ē bonus, sensus sit, deus est causa bonitatis in rebus. Quorū utrunq3 incōueniens eē uidet̄. Hæc in Summa. Itaq3 opinionem quā in Scripto asscribit Rabbi Moysi & Auicēnę, in Summa asscribit Rabbi Moysi tm̄, quātum ad primā partē opinionis illius, ꝙ s. talia negatiue de deo dicunt̄, ad remouendū aliqd ab eodem. Aliam uero partem opinionis illius forsan insinuat eē Auicennæ. sicq3 totam asscribit ambobus, reddendo singula singulis. Ambas q̄q3 opiniones q̄s pie saluat & alioꝝ ueræ positioni cōcordat in Scripto, reprobat absolute in Summa. Et ratiōabilius ac uerius eē puto, q̄ quod circa hoc inducit in Scripto.

(Rabbi Moses. — Rabbi Moses. — Auicenna)

Thomas. ¶ Preterea in Summa contra gentiles libro 1. de his hinc inde plura disseruit, q̄ consonāt præinductis.

Petrus. ¶ His quoq3 omnino concordāt, q̄ scribit Petrus, Ratio, inquiens, ꝓprie dr̄ intentio, q̄ per nomen alicuius rei uel ꝑ eius diffinitionem significatur. Illud aūt necesse est ab intellectu ꝑconcipi, à quo nomen imponit̄. Huiusmodi uero conceptio tripliciter fit. Aliqñ enim totaliter fundat̄ sup rem, ita ꝙ intellectus accipit rei similitudinē, ut ratio similitudinē hominis. Aliqñ totaliter fundat̄ sup intellectum, ut ratio chimæræ. Interdū partim sup rem, & partim sup intellectū, ut ratio uniuersalis, q̄d fundamentū primū habet sup similitudinē essentialem indiuiduoꝝ, & fundamentum ꝓximū sup intellectum considerā tē aliquid in pluribus q̄si unum, q̄d tñ realiter est in illis plurificatū. Etem̄ unitas ipsius uniuersalis fundat̄ sup essentialē similitudinem indiuiduoꝝ, & complet̄ formaliter in intellectu, q à multis similitudinibus incipiens, tendit in unū. Sed multiplicitas attributoꝝ fundatur super unam simplicem diuini esse perfectionem, & completur intellectu. sicq3 incipit ab uno simplici perfecto, & terminatur ad multa rationes. Dico ergo ꝙ ratio qua differunt attributa diuina, partim fundatur super rem, partim sup intellectum. Super rem quidem, quia in deo (cum sit ꝑfectissimus) est naturaliter ueritas omnium perfectionum, sed ut unum, per modum simplicem qui excedit nostræ intelligentiæ modum. Su per intellectū uero, quoniam intellectus noster imperfectus est, & creaturarum speciebus immixtus, in quibus hæc sunt diuersa secundum rem. Ideo modos oīs diuinæ perfectionis, qui in deo sunt, non potest sub una similitudine apprehendere, sed sub diuersis, sicut & creaturæ diuersimode participant eē diuinum. Sic ergo causatur hęc rationum attributalium diuersitas partim ex re, quia in deo uerissime est uniuersalis perfectio, quę in sua simplicitate non pōt nunc in nostrum cadere intellectum: & partim ex intellectu, qui ea quæ in deo sunt unum, non potens sub similitudine una accipere, formát de una re diuersitatem conceptuum. Ipsa ergo multitudo rationum, in intellectu est nr̄o: sed causa uerificatiōis multitudinis huius, in re ipsa: quēadmodū ecōtrario unitas ipsius uniuersalis in intellectu cōsistit, sed causa uerificatiōis unitatis isti⁹ in singularib⁹ ē. Hęc Petr⁹.

Richard⁹. ¶ Insup Richardus his concordans: In diuina, ait, essentia est attributorum pluralitas secundum rationem. Pro cuius intelligentia declarandum est primo, quid importetur nomine diuinorum attributorum. Secundo, quid sit differentia secundum rationem. Tertio, quō differunt attributa sm̄ rationem ꝑ comparationem ad intellectum creatum. Quarto, qualiter ꝑ comparationem ad intellectum diuinū.

1. Quid significet per attributa diuina. ¶ Pro primo sciendum, ꝙ diuina attributa sunt superexcellentiæ perfectionum existentium in generibus rerum creatarum, quarum quamlibet simpliciter loquendo melius est habere ꝑ modum intrinsecæ rei, q̄ non habere: ut sunt, uita, sapientia, bonitas, potentia. Hinc quamuis in deo sint superexcellentiæ ꝑfectionum omnium rerum, non tamen oīa nomina significantia illas perfectiones, ꝓprie prædicamus de deo. Non enim dicimus ꝙ deus sit aurū aut lapis, nisi translatiue. Dicuntur autem superexcellentiæ illæ ꝑfectionum, attributa diuinæ essentiæ, non qa primo ac plenius sint illæ perfectiones in creaturis, quàm in deo, imò econtrario est: sed qa tales perfectiones attribuimus diuinæ essentiæ, prędicando eas de ipsa.

2. Quę differentia secundū re. & rationē. ¶ Pro secundo sciendum, ꝙ differentia secundum rem, est quæ sequitur rem secundum eē suum reale quod habet in actu: & differentia secundum rationē, est quæ non cōsequitur rem, nisi inquantum est intellecta, siue possit eē in actu realis & actualis existentiæ, siue non. Quoniam ergo attributa secūdum suum eē reale, quod realiter habent in deo, differentia nulla consequitur, ut patebit, ideo dico ꝙ in deo non differunt secundum rem: quia tamen inquantum sunt intellecta, cōsequitur ea differentia quædam, dico ꝙ differunt differentia quæ est sm̄ rationem, & pure est differentia secundum rationem: quoniam sicut attributa in deo existentiam realem non habent diuersam, ita habere non possunt differentiam seu pluralitatē realem.

3. ¶ Pro tertio agnoscendum, ꝙ ista pluralitas rationum contingit ex hoc, ꝙ res quæ deus est, nostrum superat intellectum: estq3 partim ex parte dei propter plenitudinem suæ perfectionis, partim ex imperfectione nostri intellectus, sicut expressum est.

¶ Quantum ad quartum, dicendum ꝙ illa attributa in deo sunt unum re, & rationes eorum secūdum qd⁹ in deo sunt per modum rei intrinsecæ, sunt unū in re: sed rationes eorum secundum quod ab intel-

lectibus creatis conceptæ sunt uel cōceptibiles, atq; à deo intellectę, plures sunt nō pluralitate reali, sed qa in eis sunt plures respectus rōnis ad intellectum. Conceptio autem quam facio nunc de sapiētia dei, & quā facio de potētia aut cōsimilibus, q̄uis ab æterno nō fuerint, tn̄ ab æterno fuerunt intellectę à deo, sicut & cæteræ creaturæ. Vnde ideæ earum ab æterno aliter fuerunt in deo, & aliter creaturæ: quia earū ideæ fuerūt in deo p modū rei intrinsecæ, ꝑpter qđ realiter fuerūt & sunt idem quod deus. Ego autem & aliæ creaturæ non fuimus in deo per modum rei intrinsecę neq; realiter, nec fuimus idem quod deus, sed sicut obiectum, uidelicet color, est in uidente: q̄niam creatura ab æterno fuit secundarium intellectus diui obiectum. Dico ergo ꝙ pluralitas attributorum fuit ab æterno per comparationem ad plures cōceptiones, quæ à deo ab æterno intellectæ fuerūt, q̄s ex tēpore format intellect⁹ creatus, uel pōt formare de perfectione diuina. Hæc Richardus. Et hanc doctrinam multi & pro maxima parte sequūtur theologi.

Aegidius ¶ Veruntn̄ Aegidius præinductę doctrinæ ac determinationi sancti contradicit doctoris. Ea etenim recitata, adiecit: Hæc opinio licet aliquā contineat ueritatē, nō tn̄ est bene dicta. deficit nanq; in tribus. Primo, quia præsupponit impossibile, qm̄ nunq̄ imponit nomen nisi mediante conceptione. Secundo deficit, qa si intellectus immediate uideret diuinam essentiā, & mediāte cōceptione sua ei imponeret nomen, uno mō seu nomine eam nominaret. Cum em̄ nomen repræsentet cōceptionē intellectus, & cōceptus ipsius intellectus formet̄ ex uisione eiusdē, siue ex actu ipsius, & quia tunc eēt uisio una, eēt & unum cōceptū ac unum nomē: tn̄ diuersi intellectus diuersa ei imponerēt noīa, quia nullus comprehendit diuinam essentiam. Ideo alius alio plus intelligit. & id quod intelligit unus, est aliud ab eo quod intelligit ali⁹. Idcirco nominatio est alia & alia. Propterea

Chrysost. signanter dicit Chrysostomus, ꝙ aliqui laudant deū ut bonitatē: alij, ut maiestatē. Tertio deficit, qm̄ dicit ꝙ tota causa pluralitatis attributorū, est ex parte intellectus nostri. Ideo aliter est dicēdum, uidelicet ꝙ pluralitas ista tripliciter potest assignari. Primo ex parte obiecti, secundo ex parte subiecti, tertio ex

Dionysi. & Aegidiu. parte causæ. Hæc Aegidius.

¶ Quocirca pensandū, ꝙ ideo dicit positionē Thomæ ꝑhabitā præsupponere impossibile, qa (ut patuit) Thomas affirmat: si intellectus uidens deum per essentiam, imponeret ei nomen mediante cōceptione quā habet de eo, oporteret adhuc ꝙ plura ei imponeret noīa &c. ꝓut supra narratum est. In quib⁹ uerbis (ut clarum est) Thomas loquitur conditionaliter, nec uerum est ꝙ aliquid impossibile præsupponit, uidelicet ꝙ sine conceptione mediante imponat aut queat imponere nomen alicui. Deniq; secundū, in quo Aegidius dicit præfatam positionem deficere, uerius esse uidetur, quàm quod ait Aegidius. Cū enim nullus intellectus creatus quamuis beatus, plene diuinam comprehendat essentiam, posset ei imponere nomen unum, quātum ad id quod de ea intelligit: atque aliud nomen, quo ad id quod de ea nō comprehendit. Tertium quoque, in quo corrigit & emendat Thomæ responsionem, nil superaddit responsioni ipsius. Nempe quod Aegidius dicit pluralitatem attributorum assignari ex parte obiecti, hoc est quod Thomas dicit eam partim sumi ex parte dei. Item quod Aegidius perhibet pluralitatem illam secundo accipi ex parte subiecti, hoc est quod Thomas testatur eam sumi partim ex parte intellectus nostri. Porro quod Aegidius addit de tertio, puta quod etiam sumitur ex parte causæ, non est nisi uerbalis additio, cum & ipse Aegidius p causam intelligat utrunq;, nec aliquid addat, quod non in illis duobus à Thoma expressum sit, ut patet diligenter legenti scripta amborum. Insuper falsum est ꝙ Aegidius refert positionem prætactam asserere, ꝙ tota causa pluralitatis attributorum sit ex parte intellectus nostri: imò ut patuit, positio illa fatetur quod partim sit ex parte dei, partim ex nostro intellectu. Attamen uerum est quod Thomas affirmat, quod causa multiplicationis seu pluralitatis attributorum sit ex parte intellectus nostri atq; effectuum quodammodo, sicut expositum est, quod utiq; uerum esse censetur. Magis enim est ex parte imbecillitatis nostræ mentis, quàm ex plenitudine diuinæ perfectionis. Imò ut infra tangetur, etiam illi q dicunt quod tota causa & ratio pluralitatis attributorum sit ex parte nostri, possunt faciliter excusari, & cum positione Thomæ ac eius sequacium cōcordari. Sed & ipse Aegidius in hoc cum Thoma concordat, quod distinctio seu pluralitas attributorum non sit ex natura rei, utpote dei, quamuis in deo sit fundamentum uere correspondens distinctioni ac pluralitati huiusmodi.

¶ Præterea ꝙ inter attributa diuinæ naturæ nō sit nisi rationis distinctio, manifeste concordat dictis Alexandri, Alberti & Bonauenturæ in his, quæ scribunt sup primū de diuina bonitate, unitate ac summa simplicitate. Idem monstratur ex scriptis Antisiodorensis in Summa sua. Qui pclari doctores ꝓbant id ipm̄ rationibus autoritatibusq; idoneis, sicut & infra tangetur. — De positione Alexandri, Alberti, Bonauenturæ, Antisiodo.

¶ Ait equidem Alexander: Secūdum beatum Dionysium libro de diuinis nominibus, cap. de ente, monade .i. unitate, numerus omnis subsistit. inquantum uero ab unitate ꝓgreditur, in tantum discernit̄ ac multiplicatur, sicut in centro omnes lineæ circuli s̄m unitatem primam sunt constitutæ, breuiterq; distantes, breuiter discernuntur: & quæ magis, magis. Ita in deo oīm pfectiones & rationes p unam in confusam unitatem sunt circūuolutę. Quemadmodum ergo si quæreretur de pūcto & unitate, an unū uel multa sint, diceretur ꝙ unum re & multiplex ratione, ita est de diuina perfectiōe atq; ideis: quia s̄m Dionysium, Vna tantū est unitas diuina, in qua conuolutæ sunt omnes unitates creatæ per exemplaritatem: nec distinguuntur in deo, nisi ratione aut cō notatiōe, aut respectū ad creaturas. Hæc Alexāder. Qui etiam dicit, ꝙ essentia & relatio non nisi ratione distinguuntur in deo, similiter nec ideæ: quanto magis nec attributa sola sunt ratione distincta? — Halen.

¶ Præterea de hac attributorū distinctione scribit Albertus diffuse infra octaua distinctione dicendo: Quidā dicere uoluerunt, ꝙ noīa ista, uidelicet bonitas, uita, sapiētia, dicta de deo, differunt p cōnotata in creatura: & nō habent differentiam aliquam, si in deo absolute accipiant̄. Sed cōtra: Cōnotatū est effect⁹ in creatura, effectus aūt nō ē à causa nisi ut causa. — Albertus.

ergo ista nomina non dicerētur de deo, nisi sicut de causa ut causa, quod falsum est, qm̄ sapientia aut sapiens nullā nominat causam. Insuper, ponamus per intellectū nō eē cōnotata in creatura. q̄ro an adhuc deus sit ens sapiens, bonus, & hmōi. & constat ꝙ sic, ergo solutio illa non ualet. Hinc alij quidam dixerunt ꝙ deus in ueritate non habet proprium nomē, sed nos noīa ei imponimus, ideo nomina ista transferuntur ad eum ab his quæ in creaturis reperimus, & penes illa accipiūt diuersitatem. Sed contra. Aut ista nomināt q̄d ꝓprie est in deo, aut q̄d figuratiue ē in eo. Si primo mō, nihil ualet solutio: qa adhuc remanet quæstio, qualiter in significando habeāt differentiam penes ea quæ nominant in deo. Si secūdo mō, tunc deus nō est uere uita nec sapiētia, sed significatiue tm̄, quod absurdissima hæresis est. Ideo sine p̄iudicio est dicendum, ꝙ in omnibus noībus talibꝰ duo sunt attēdenda, uidelicet id q̄d nominant, & in quo significatur esse seu poni q̄d nominant. Itaq; si attendantur f̄m ea quæ nominant, diuersitatem rationis designāt. Alia nanq; est ratio essentiæ, alia sapientiæ, alia uitæ. Si uero attēdant̄ f̄m id in q̄ est significatum ipsoꝝ, quod omnino simplicissimum ē, in quo idem sunt, quod est, & q̄ est, & aliquid esse, sic oīa illa idem importāt, & penitus idē sunt. Si ergo q̄rat̄, q̄re in deo sapientia est bonitas, & duo ista sunt ipsa dei essentia: Non dicetur ꝙ hoc sit à sapientia in quantū sapientia, uel ab essentia in eo ꝙ essentia est, sed ob hoc, qm̄ id in quo sunt, est summæ simplicitatis, in tm̄ ꝙ ipsum q̄d est, est suū esse: & suū esse id qđ habet. Sicq; ex primo est diuersitas attributorum, & ex secundo identitas eorum. ꝓpterea ista non sunt in deo synonyma etiā ab æterno intellecta in deo, & omni causalitate abstracta: qa non habent eandē rationem rei quā significant, sed sunt idem in re, nō ꝓpter id à quo imponuntur, sed ꝓpter id in quo ponuntur. Nec habent tantum multitudinem f̄m uocem, imò quantum est de natura significatoꝝ suoꝝ, multitudinem habent rationis rei. Sed ꝙ hæc res est illa, non conuenit eis per se, sed per id in quo sunt, ex quo & in quo habent omnimodā identitatē. distinctio tñ rationis attributoꝝ habet aliquid in diuinis, super quod fundatur. Hæc Albertus. Qui etiam de ista materia in commento suo super librum de Causis, & alibi, multa subtiliter scripsit.

¶Deniq; quidā ipsum sequentes dicunt ꝙ duplex sit distinctio rationis, uidelicet rationis ratiocinantis, & rationis rei rationabilis, sic ꝙ distinctio rationis ratiocinantis dicatur, quando distinctio est solū ex parte rationis considerantis, atq; ex parte rei pura ac mera identitas, & talem dicunt esse distinctionem attributorū in deo: distinctio uero rationis rei rationabilis uocetur, qñ in re nō est pfecta idētitas, sed in eadem re est, & consideratur aliquid habens se p modum actus, & aliquid per modum potentiæ ex rei natura. Veruntamen ista positio in reipsa nō discordat à positione præhabita sancti Thomæ, insinuantis distinctionem attributorum partim sumi ex parte dei, inquantum habet fundamentū in plenitudine ac infinitate perfectionis diuinæ. sicq; dici possit distinctio ratiōis rei rationabilis, id est, rei de qua rō ratiocinat̄. Nam & isti non negant quin distinctio illa fundamentum habeat in re modo iam tacto. Nihilominus dicunt eā esse distinctionē rōnis ratiocinantis, qm̄ in re ipsa ex sua natura est summa ꝓrsus identitas, nec ulla non identitas, sicut & infra monstrabitur.

¶Sed p̄inductis obuiare & repugnare uidet̄ opinio Scoti, qui inter attributa ponit distinctionē formalem, utpote ex natura rei, quā distinctionem ait eē quandā nō identitatē, atq; inter distinctionē realem & distinctionē rōnis se medio modo habere. *De opinione Scoti*

¶Sed anteq̄ opinionē hanc ꝓsequar, primo positionem doctoris solēnis, puta Henrici, inducā. Itaq; doctor ille quodlibeto quinto mouet hanc quæstionem, Vtrum pluralitas & condistinctio attributoꝝ essentialium in deo, sit accipienda penes respectum & comparationem ad aliqd extra, ut ad creaturas, uel per comparationem ad aliqnid intra. Videtur ꝙ p respectum ad intra, qm̄ ubi eē pōt distinctio maior, pōt eē & minor: sed in deo est pluralitas atq; distinctio psonaꝝ realis, q̄ maior est distinctione attributoꝝ, ergo & pluralitas attributoꝝ pōt esse in deo p respectū ad intra. In cōtrarium arguit̄ sic: Q̄ñcunq; plura f̄m rationē tm̄ distincta, habent alia sibi correspondētia plura & f̄m rem distincta, pluralitas illoꝝ accipienda est p respectū & cōparationē ad illa extra, queadmodum dextrū & sinistrū differunt in columna, tm̄ f̄m rationem p cōparationem ad ea, in quibus sunt illæ positiones realiter ex natura: similiter in puncto non differunt principium & finis, nisi per cōparationē ad diuersas lineas. sed attributa diuina habēt in creaturis aliq̄ sibi correspōdētia realiter cōdistincta, à q̄bus deo attribuunt̄, ut bonitas, sapientia, potentia dei, bonitatem, sapientiā, potentiā creaturæ. Hinc aliqui dicunt, ꝙ circunscriptis seu exclusis creaturis, pluralitas rationum in attributis in deo nullo mō accipi pōt uel assignari, sed solum una sola & simplex ratio deitatis, sicut ipsa est unica res & simplex, ita ꝙ non nisi unicus & simplex cōceptus de illa possit formari, qui unico nomine sit exprimendus, ita ꝙ si f̄m hoc plura ei nomina imponant̄, erunt omnino synonyma, ꝓpter idem penitꝰ re & nomine significatum, qđ ipsis sic corresponderet, & alia nomina eēnt uana, qa eis nihil in re corresponderet: & cōsimiliter erit de diuersis conceptibus de deitate formatis, ꝙ omnes erunt synonymi aut p̄ter unum cassi: quod quia absurdum est, dicunt necessarium eē, ut pluralitas atq; distinctio attributorum in deo, sumatur ab intellectu quocunq; creato aut increato, ex diuersis respectibus deitatis ad diuersa realit̄ correspondentia eis in creaturis. Itaq; dicunt ꝙ omnibus rationibus seu conceptibus quæ sunt in deo obiectiue, correspondet unitas realis diuinæ essentiæ, non f̄m eē quod habet in se absolute, sed f̄m eē quod habet in respectu ad creaturas, non f̄m genus causæ efficientis, quia ex illo respectu nulla sumit̄ ratio attributi. Non eñ dr̄ in deo sapientia quia in nobis sapiētiā efficit, sed f̄m genus causæ formalis exemplaris. Essentia nanq; diuina in sua simplicitate omnimodā cōtinet pfectionē, quæ q̄si per partes & sub eē diminuto dispersa est sup oēs creaturas: & p hoc deitas simplex imitabilis est ab omnibus creaturis, & habet in se imitabilitates, f̄m quas cunctę creaturæ eā diuersimode imitant̄, & illas imitabilitates habet in se simplicissime, ut unā penitus indistinctā f̄m actum, sed distinguibilem per intelligentis conceptum, ita ꝙ pluralitas illarum perfe-

De opinione Henrici

ctionum, ꝓut est in diuina essentia, est quasi in potẽtia: ut uero est in ipo intelligentis conceptu, est q̃si in actu, sed diuersimode in intellectu creato & increato, qm̃ ex plenitudine pfectionis diuinæ, q̃ unica ẽ & indistincta in diuina essentia, ꝓuenit multitudo pluriũ cõceptionũ fm actũ in eius intelligentia, nõ tñ concipiente fm diuersas hmõi rationes ipsam essentiã simplicẽ, nisi ex respectu ad diuersas pfectiones, q̃ eis corrñdent in creaturis. Porro, ex plenitudine pfectionis in diuina essentia indistincte ac unice nõ ꝓuenit illa multitudo plurium conceptionũ fm actũ & in intellectu creato, nisi in uisione beata: & hoc ut dicunt, nõ nisi ex respectu ad creata. In quãtũ aũt intellectus creat⁹ intelligit solũ in uirtute lũinis naturalis, cõcipit illas à posteriori, fm q̊d ex pfectionibus creaturarꝫ pducit̃ ad cognoscẽdum illas eẽ in diuina essentia, asscribendo deo pfectiones ꝓportionales, & corrñdentes pfectionibus à diuina pfectione ꝓcedentibus sup creata quæ ꝓut sunt in intellectu, sunt plures & distinctæ: & hoc similiter non nisi ex respectu & comparatione ad sibi correspondentia in creaturis, sine quo respectu omnino non intelliguntur, neq; ab intellectu creato, neq; ab increato: & inquantum hmõi perfectiones sunt in intellectu, rationes uocãtur. & secundũ huiusmodi rationũ diuersitatem imponũtur (ut dicũt) diuersa nomina diuinorum attributorum, significantium diuinã essentiam sub ratione attributi & respectus cuiusdã. Deniq; quamuis distinctio ac pluralitas idearum sumẽda sit à quocunq; intellectu creato ac increato p respectum ad creaturas, non tñ attributorum. Cuius præcisa ratio hæc est, quoniam pfectionibus q̃ sunt in essentijs creaturarum, ut eis pficiuntur in eẽ quidditatiuo, nõ correspõdet pfectio & ratio idealis, inquantum illæ in creaturis sunt pfectiones absolutæ. sic nanq; eis correspondet unum attributum cõmune in deo, ut bonitas aut pfectio simpliciter, sed eis solummodo correspõdet pfectio seu ratio idealis in deo, inquantum sunt limitatæ & certos gradus habẽtes, quod est ratio imperfectionis, cui nihil absolute in deo existens potest correspondere. Si ergo aliqd correspondet eis in deo, hoc solum est, inquantũ id quod pfectum est in deo, habet respectum ad impfectum in creatura. Perfectionibus autem quæ in creaturis sunt, quibus pficiuntur in bene esse, correspõdet attributum in deo, ut sunt pfectiones creaturarꝫ simpliciter dictę: quas, absolute loquẽdo, melius est habere q̃ non habere. Quicquid autem est simpliciter pfectionis in creatura, principalius est in deo ex se & sua natura, & non ex respectu ad alia. Si enim in attributis non diceretur bonitas aut sapientia eẽ in deo, nisi quia sit bonitas & sapientia ei correspondens in creatura, non diceretur deus bonus & sapiẽs fm actum nisi ex tempore. Si ergo intellectus se referat ad sapientiam, ut est attributum, nullo mõ debet poni in deo ex respectu & comparatione ad sapientiam creaturæ, sicq; de alijs attributis, nisi quantum ad innotescentiam eorꝫ ab intellectu creato in lumine naturali, q ex creaturis attributa cognoscit: non aũt intellectus increatus, neq; beati attributa sic noscũt. imò sicut essentia absolute est in deo uerius & pfectius, q̃ in creaturis, sic & sapientia. ¶Præterea distinctio seu pluralitas in attributis, fundamẽtum est pluralitatis emanatiõum psonalium in diuinis. Cum enim filius ꝓcedat naturaliter nascendo tanq̃ uerbum cõceptũ in intellectu mõ intelligibilis operationis, & spiritussanctus liberaliter spirando tanq̃ amor cõceptus mõ uoluntariæ actionis, nõ ecõuerso: hoc uerꝫ non eẽt, nisi eẽt aliqua distinctio ac pluralitas intellectus & suę operationis ac aliorꝫ ad intellectũ spectantium, à uoluntate eiusq; opatione & alijs ad uoluntatẽ pertinẽtibus, q̃ cõmuniter ad diuina ptinent attributa, & ad q̃ oĩa attributa habẽt reduci, ut alibi determinauim⁹. Ideo absq; oñi respectu & cõparatione ad creaturas, oportet in deo fm rõnem distingui intellectum & uoluntatẽ, eorumq; actiones, & p cõsequens cætera attributa, ut sunt sciẽntia, scibile, ueritas, & hmõi ex parte intellectus: amor, diligibile bonum, & hmõi ex parte uoluntatis. Vnde non dicit̃ q̄ in deo diuina essentia intelligit̃ inquantũ bonũ, sed inquantum uerꝫ: neq; q̄ deus eam uult ut uerꝫ, sed ut bonum. Cumq; deus sit substãtia omnino immaterialis, intellectualis, uolitiua; ipse ab æterno intelligendo suã eẽntiam, intelligit se intelligere eam absq; omni respectu ad creaturas: inquantum uerꝫ, non inquãtum bonũ. Intelligit q̊q; se eẽ intelligentẽ & intellectum, ac oĩa ista eẽ idem re, & sola rõne intelligendi differre: quod nequaq̃ esset, nisi absq; omni respectu & comparatione ad creaturas, eẽt pluralitas attributorꝫ atq; distinctionum fm rationem. Est ergo in simplicitate diuinæ eẽntię triplex pluralitas & distinctio. Vna differentiũ sola ratione respectiua ad creaturas extra, ut sunt ideæ. Alia differentiũ sola ratione respectiua ad intra, ut attributa. Tertia differentium re respectiua ad intra, sicut psonæ.

Triplex pluralitas in diuina essentia.

A perfectionibus q̃ sunt in creaturis, ut corrñdent rationib⁹ idealium pfectionum, sumitur ratio uestigij in q̃libet creatura, q̃ important ratiões imitationis impfectæ, ut dictum est. A pfectionibus uero creaturarum ꝓut correspondent pfectionibus attributorum in deo, sumit̃ ratio similitudinis in creatura rationali & intellectuali. ¶Quod ergo dicentes contrariũ, in declaratione suæ positionis dicunt, q̄ dum diuina eẽntia concipit̃ fm rationem suę simplicitatis fm se absq; respectu & comparatione ad creaturas, nulla omñino distinctio aut pluralitas cõcipi potest in ea, sed solũ unicus simplex respectus formaĩ de ipsa uno noĩe exprimẽdus: Dicẽdũ q̄ de simplicitate diuinæ eẽntiæ dupliciter loqui possumus.

Duplex diuinę simplicitatis habitudo.

Vno mõ fm eẽ quod habet in se absolute, ut res & natura aliq̃. Alio mõ, fm esse q̊d habet inquantũ ut ueritas cognita cadit in intellectu. Si primo mõ, sic nullam in se omnino habet diuersitatẽ aut pluralitatẽ etiã rationũ, nisi q̃si in potentia tm̃. Vnde si fm modũ talis eẽ cõcipiat̃ ab intellectu, concipit̃ fm rationẽ suæ simplicitatis absq; oñi respectu & pluralitate rei & rõnis: sed sic nullus intellectus creatus ex suis naturalibus põt eam concipere, nec põt intelligere eã sine adminiculo creaturarꝫ. Imò qm̃ pelagus simplicitatis illius capere nequit in se, concipit ipm̃ particulatim in attributis conceptis de ipa ex respectu ad corrñdentia eis in creaturis. Porro si loq̃mur de diuinæ eẽntię simplicitate secundo mõ, sic adhuc considerat̃ dupliciter. Primo, inquãtum mouet intellectũ, q̃si simplici intelligentia: & ita adhuc concipit̃ p rationẽ suæ simplicitatis absq; omni respectu & pluralitate rei & rõnis, nec habet in se pluralitatẽ attributorꝫ, nisi quasi in potentia tm̃. sicq; capit eam

omnis intellectus beatus, q̃si prima & simplici acti-
one intelligendi. Secūdo, inquantum intellectus q̃si
post comprehensionem huiusmodi, negociat̃ circa
hmõi simplex comprehensum p actum intelligēdi,
pluralitatē dictā attributor̄ reducendo quasi de po
tentia in actum: & hoc modo deus comprehendit̃ in
sua simplicitate reali, & absq; respectu ad creaturas:
& tamen bene concipitur distinctio & pluralitas ra-
tionū in ipso. Et hoc est quod dicit cōmētator super
duodecimū Metaphysicæ, ponendo differentiam in
ter pluralitatem, quā operatur intellectus in cōposi
tis ex materia & forma, & pluralitatem quā operat̃
in simplicibus, exponendo illud philosophi de intel
Aristotel. lectu, ubi ait: Quia intelligit se, est intellectus. ubi as
Auerrois serit Cōmentator, Magna est differētia inter ea quæ
differunt in esse tm̄, & quę differunt in intellectu tm̄,
Multiplicitas ergo in deo nō est nisi differētia in in-
tellectu tm̄, nō in eē. Est ergo in deo om̄imoda uni-
tas absq; rōne pluralitatis in diuina eēntia, fm quod
res est fm eēntiā cōsiderata, & similiter ut res cadit
in intellectu simplicis intelligentiæ, fm modū q̃ ha-
bet esse in se. Est tñ in ea multitudo, inquantum in-
tellectus circa ipsam negociat̃, distinguēdo penes se
q̃ sunt adunata uel unū in ipsa essentia. Hoc qppe est
de pfectiōe essentiæ, q in sua simplicitate fm esse cō
tineat plura per intellectū distinguendo. Aliter em̄
nō esset in fine totius pfectionis simplex, nisi pfecti-
ones sola operatione intellectus fm se absq; om̄i re-
spectu ad creaturas distinguendas contineret, & in
ipso intellectu ut intellectus est, & in ipsa re ut cadit
sub actuali pceptione intellectus, non simplicis intel
ligentiæ, sed q̃si componentis ac diuidentis: licet hoc
faciat intellectus diuinus uno intuitu simplici, q̃ to-
tum pelagus infinitatis diuinæ essentiæ cōprehēdit.
Non em̄ est cōponens & diuidens, & nō solū conci-
pit huiusmodi pluralitatē circa essentiam suā intelle
ctus diuinus, sed & qlibet intellectus beatus, q̃uis in
finitatē pelagi illius nullus intellectus finitus attin-
gat: ita ut forte q̃dam ex diuinis pfectionibus lateāt
eū, nec ulli creaturæ cōmunicabiles sint. Sunt ergo
rationes plures attributor̄ in diuina essentia sine re
spectu ad creata, non tamen sine respectu omnino.
Ad uidendum autem qualiter dicti respectus accipi-
ant̃, sciendū q large sumendo respectus, per relatio-
Duplex ē in deo relationum genus. nem ad respect⁹ qbus aliqd dr̄ relatiue ad aliud, & q
bus ita nō dr̄, quor̄ differentiā alibi exposuimus, in
deo p̃ter respectus ad creaturas, duplex est genus re
spectuum seu relationū: puta realiū, qbus distinguū
tur psonæ: & rationaliū siue fm rōnem, q̃s importāt
& quibus distinguūt oīa attributa. Oīa em̄ suo signi
ficato includūt diuinā essentiā, sub ratiōe alicuius re
spect⁹ nō ad extra, ut ad creaturas. Talis em̄ respect⁹
nō est nisi fm rationē alicui⁹ causalitatis, q̃liter Rab
Rab. Mo. Auicenna bi Moyses & Auicenna dixerūt respectus plurificari
in deo & attributa diuina, sed sumunt̃ oēs respectus
attributor̄ uerissime ad intra, inquantū intellectus
diuinus cōcipiens diuinā essentiā, cōcipit seipsum &
oīa, cōcipiendo circa ipsa ut mutuo seinuicē respiciē
tia in pficiendo diuinas operatiōes fm intellectū &
uolūtatē. In qbus æternitas, actualitas, pfectio, nobi
litas & beatitudo cōsistit, ut determinat philosoph⁹
in 2. Metaphysicę, ita q q̃lis est in deo cōparatio re-
spectuū & relationū realiū, ad sua corrñdentia non
nisi ad intra, talis est cōparatio respectuū seu relatio
nū rōnaliū ad sua corrñdētia nō nisi ad intra, ut nō
sit mir̄, si in deo sit p respect⁹ reales mutuos in diui
na eēntia, absq; respectu ad extra realis distinctio, q
etiā sit in ipsa p respectus mutuos rōnalis distinctio
fm rōnem sine respectu ad extra. Et sic distinguunt̃
attributa p suos respectus rōnales, qbus cuncta q̃ in
deo ptinēt, ad intellectū, mutuo sese respiciūt ex late
re uno: & similiter q̃ ptinēt ad uolūtatē, ex latere al
tero: & hoc inquantū oīa & q̃ ptinēt ad intellectū, et
q̃ ptinent ad uoluntatē, & ipsemet intellectus, cadūt
sub apprehensiōe intellectus, q (ut dictū) simplici in
telligētia primo cōcipit ipam essentiā sub rōne essen
tiæ, & deinde negociādo circa essentiā, cōcipit eā ut
intellecta est & ut intelligēs & ut est ratio intelligen
di: & qa in cognoscēdo & intelligēdo seipsam, com-
placet ei in seipsa. Deinde cōcipit eā ut est uolitū &
uolēs ratioq; uolendi, sicq; rei q̃ in se una & simplex
existēs, uno est noīe noianda, sicut uno conceptu est
cognita, plura noīa imponunt̃ diuersa, quemadmo-
dum pluribus cōceptibus concipit̃, q̃ ad rōnes attri-
butor̄, inquantū sunt obiecta realiter unū rōne di-
stincta, q̃uis uno intuitu simplici deus simul cuncta
cōcipiat. Scq; diuina natura ut in sua simplicitate cō
siderata, dr̄ natura seu essentia: cuius rō ppria est, q
respicit alia sicut in q̃ fundant̃. Ut uero est concepta
& motiua intellectus ad actū intelligēdi, dr̄ ueritas,
cuius ppria rō est, ut respiciat essentiā, put essentia ē
sicut id cuius est declaratiua apud intellectū: respici-
at uero intellectū ut id, cui habet declarare & manife
stare: respiciat uero actū intelligēdi, sicut id q̃ decla-
rat: sapiētiā uero, tāq̃ habitū q̃ potentia intellectiua
habilis ē, ut sibi fiat hmōi manifestatio. Inquantū ue
ro ipsa existētia est cōcepta p actū intelligēdi suipsi
us, dr̄ intellectus uel intelligētia, cuius ppria rō est,
ut respiciat essentiā, fm q̃d essentia est id q̃d est cōce
ptū eius: respiciat uero ueritatē ut id, p q̃d habet ma
nifestari: actū uero intelligendi, sicut id q̃ manifesta
tur: sapientiā uero ut dispositionē in se, p quā de faci
li sibi manifestat̃, sicq; de alijs tam ex parte intellect⁹
q̃ uoluntatis. unde non solū attributa fm respectuū
rōnem inter se distinguunt̃, quinimo essentia q̃q; per
considerationē intellectus distinguit̃ ab oībus attri
butis, ut differēs fm rōnem ab oībus. unde cōstat q
non sumit̃ differentia rationū attributaliū in deo p
cōparationem ad extra. Nam simili ratiōe nō dicere
tur deitas esse essentia, nisi per respectū ad extra. q̃d
tñ uer̄ est apud intellectū creatū, fm eius naturalē
cognitionē. Non em̄ plus intelligit deitatē esse essen
tiam siue substantiam, nisi ex respectu ad substantiā
creaturæ, q̃ sapientiā, nisi ex respectu & cōparatiōe
sapientiæ creaturæ. ¶Præterea ergo opinio insuffici
enter dicit de distinctione attributor̄ etiā ex pte in-
telligentis, qa determināt rōnes attributor̄ circa di
uinā essentiā solū inquantū cadit in cōceptiōe intel
lectus naturalis creati, q nō capit diuina nisi p crea-
ta, cū tñ distinctio accipi debeat p respectū ad intel-
lectū uer̄ maxime increatū, q intelligit primo & per
se diuina: & cōsequēter nō tēpore, sed ordine naturę
alia & diuina p se, alia uero non, nisi ex respectu &
comparatione eorum ad diuina. Itaque distinctio
attributorum nullo modo est in re ex natura rei ab
solute, ut est extra intellectū, nec etiā ut in sua abso-
lutiōe est cōsiderata per intellectū simplicis intelligē
tiæ, nisi q̃si in potentia ut patuit. solū ergo habet esse

in ea, ut cadit in consideratiõe intellectus pertractãtis & conferentis circa eam, ut dictum est. Si uero oporteret omnem diuersitatem rationum diuinorũ attributorum accipere ad aliquam realẽ distinctionem, penes quam acciperet, ipsam tñ realem distinctionem non poneremus ad extra, sed intra in diuinis, puta distinctionẽ personarũ & personaliũ emanationum. Cum eñ omnia diuina attributa pertineãt ad intellectum aut uoluntatẽ, filiusq; procedat per modum intellectualis operatiõis, & spiritussanctus per modum operatiõis liberalis ac uoluntariæ, quæcunq; in attributis pertinent ad intellectũ, reducunt & habent respectũ ad emanationẽ uerbi: q̃cunq; uero ptinent ad uoluntatẽ, reducunt & habẽt respectũ ad emanationẽ spũssancti: ut sicut apud intellectum creaturæ naturalẽ nõ cõcipiunt diuersę rationes circa diuinam essentiã, ut bonitas, sapiẽtia, nisi ex respectu ad bonitatem aut sapientiam sibi correspondentem in creaturis, ad q̃s reflectit oẽm suum intellectũ: sic apud intellectum diuinũ ac beatum, non concipiantur diuersæ rationes sapientiæ & amoris circa diuinam essentiam, nisi ex respectu ad emanationem filij, qui est sapientia genita: & ad processionem spũs sancti, qui est amor pcedens, ad quos dirigit oñem suum intellectum. Sicq; diuersa attributa pertinẽtia ad intellectum & uoluntatem, distinguunt per respectum ad illas emanationes, inquantũ ſm rectam rationem intelligendi mediatius uel immediatius ordinantur ad illa, & sic recto ordine rationis à reali simplicitate diuinæ essentiæ ſm rationem intelligẽdi diuini intellectus aut beati, primo concipiunt diuersæ & distinctæ rationes attributorũ à quibus procedunt realiter distinctæ emanatiões personarũ. ubi cessat omnis essentialis respectus, qui est in diuinis. Et mediantibus distinctis personarũ emanationibus procedit à diuina essentia uniuersitas creaturarum, ad quas emanationes illæ accidentalẽ habent respectum, ut ſm hoc gradatim, ſm rationem intelligendi à prima unitate, quæ est in fine simplicitatis uirtute omnia continentis, procedat om̃is numerus & rationum & rerum relatarum à deo, rerum quoq; absolutarum in creaturis. Hęc omnia Henricus.

Scotus. ¶Nunc recitãda est opinio Scoti, qui in hac re cõtradicit tam p̃inductæ positioni Henrici, & etiã Thomæ, Alberti & aliorũ iam p̃fatorum, q̃ positioni ab Henrico recitatę ac reprobatæ. Itaque Scotus ait: In ista quæstione sunt multæ opiniones, quas non intẽdo omnes recitare, sed duæ sunt tenentes partẽ negatiuam, uidelicet ꝙ cum simplicitate diuina nõ stet distinctio perfectionum essentialium, s. attributorũ, præcedens aliquo modo omnem actum intellect⁹, quæ tñ opiniones inter se cõtradicunt. Vtraq; ponit, ꝙ cũ simplicitate dei nõ stat distinctio attributorũ aliqua, nisi tm̃ ratione. Sed prima ponit ꝙ nec illa potest haberi, nisi per actum intellectus intelligẽtis deum per respectus ad extra. Secunda, s. Henrici, ponit istam distinctionem rationis posse haberi absq; respectu ad extra. Scotus. Deinde Scotus primã illam narrat opinionem, sicut iam ex uerbis Henrici narrata est. Aliam quoq; quæ est Henrici, enarrat: & arguit cõtra eam, quia ſm eam distinctio perfectionum attributalium est fundamentum respectu distinctionis personalium emanationum, sed distinctio illarum realis est, nulla autem distinctio realis præexigit necessario distinctionẽ quę tm̃ est rationis, sicut nec aliquid uerè reale præexigit id, quod est mere ens rationis: ergo distinctio attributorum non tm̃ est rationis, sed aliq̃ mõ ex natura rei. Assumptum probo, qa ens reale quod distinguitur contra ens rationis, ẽ id quod ex se habet esse, circunscripto om̃i opere intellectus. quicquid autẽ dependet ab ente rationis uel p̃exigit, illud est ens rationis, ergo nil tale est ens reale. Item ens rationis est posterius ente reali, ergo nõ est fundamentum & origo illius. Si autem dicatur ꝙ attributa non sint fundamẽta emanationum distinctarum ad intra, sed ꝙ sola essentia diuina cum relationibus principiet eas, & tamen intellectus põt postea considerare ipsam essentiam, cum in relationibus principiat hanc uel illam emanationem, & tunc considerare rationem naturæ & uoluntatis. & tamẽ non pręcedunt ibi ex natura rei. Contra, in illo instãti originis in quo filius generatur, quæro an principium productiuum eius alio modo se habet q̃ principium productiuum spiritussancti ad ipsum, an nõ: si non, ergo nõ magis est filius nec imago patris ex ui productionis suæ, quàm spũssanctus. si sic ergo in illis signis originis ante omnem actum intellectus, habetur aliqua non identitas formalis. Nec uales attribuere istam distinctionem relationibus, qm̃ om̃is relatio æque naturaliter respicit suũ correlatiuum. ergo essentia ut sub ratione spiratiui, æque naturaliter respicit spm̃sanctum sub ratiõe spirati, qua respicit generatum uel genitum. Non ergo posset ibi saluari aliquis alius & alius modus pducendi naturaliter & libere propter relationes, sed tm̃ si absolutum quo producẽs producit, sit alterius rationis. Pręterea, deus ab æterno intelligit se & uult se sub alia & alia ratiõe, qa sub ratione ueri intelligit se, & sub rõtione boni uult se: ergo est ibi distinctio ueri & boni sub ratiõe formalium distinctionum in obiectis, ante omnem actum circa talia obiecta. Insuper ostendo, ꝙ formaliter ueritas & bonitas & q̃libet perfectio simpliciter sunt in deo ante omnẽ actum intellectus. Quælibet enim perfectio simpliciter, est formaliter in ente perfecto ex natura rei: quia aliter nõ esset simpliciter perfectum, nec esset quo maius cogitari non posset. Aliter etiam perfectiones quę per participationem formaliter sunt in creaturis, non essent formaliter in deo à quo participant. Vlterius pbo ꝙ tales perfectiões in natura rei ante opus intellectus non habent identitatem formalem, qm̃ intellectus actu suo non potest causare nisi relationẽ rationis ex hoc scilicet, ꝙ est uirtus collatiua, potẽs hoc ut cognitum conferre ad aliud. Quęro ergo, utrũ ueritas præcise dicat illam perfectionem quæ est in re formaliter, aut præcise illam relationem factam ab intellectu, aut utrunq;. Si pręcise relationem ratiõis, ergo non est perfectio simpliciter: si utrunq;, cum illa non sint unum nisi per accidens, quia relatio rationis cum ente referibili, nunquam faciũt unum per se. Separa igit ista duo quæ concurrunt in isto ente p accidens, & sequitur tunc ꝙ ueritas semper dicet p̃cise illam perfectionem in deo, & bonitas similiter: & tunc ultra, cum nulla sit distinctio in re summa, siue ſm opinionem præfatam, siue ſm eius expositionem, oportet ꝙ dicant eandem perfectionem, ut pfectio in re est sine omni distinctione rei & nominis. sicq; sequitur ꝙ ueritas & bonitas sint synonyma, q̊d

ipsi negant. ¶Idcirco ad q̄stionem r̄ndeo, quod inter perfectiones essentiales non est differentia rationis, hoc est, diuersorum modorum concipiendi idem obiectum formale. Talis enim distinctio inter sapiens & sapiētiam, est utiq; maior quàm inter sapientiam & ueritatem: nec est ibi tantum distinctio obiectorum formalium in intellectu quia (ut argutum est prius) illa nunquam est in cognitiōe intuitiua, nisi sit in obiecto intuitiue cognito. Est ergo tertia distinctio, intellectum omni modo præcedens. & est ista, quod sapientia est in re summa ex rei natura, & bonitas est in re ex natura rei, sapientia autem in re formaliter non est bonitas: quia si infinita sapientia esset formaliter bonitas infinita, sequeretur quod & sapientia in communi esset formaliter bonitas in communi. Infinitas enim non destruit formaliter rationem illius cui additur: quoniam in quocunque gradu intelligatur esse perfectio aliqua, qui tamen gradus sit gradus illius perfectionis, non tollitur formalis ratio illius perfectionis propter hunc gradum. & ita si non includitur formaliter in cōmuni, ergo nec ut infinitum. quod declaro, quia includere formaliter, est includere aliquid in sua ratione essentiali, ita quod sufficit diffinitio includentis assignare inclusum. Si autem diffinitio bonitatis in communi, nō habet in se sapientiam, nec infinita sapientia infinitam bonitatem. Est ergo aliqua non identitas formalis sapientiæ & bonitatis, inquantum essent earum diffinitiones distinctæ, si essent diffinibiles. Diffinitio autem nō indicat rationem causatam ab intellectu, sed q̄ditatem rei &c̄. ergo est non identitas formalis ex parte rei. Et intelligo sic, quod intellectus, istam ꝑpositionem componens, sapientia non est formaliter bonitas, non causat actu suo collatiuo ueritatem istius compositiōis, sed in obiecto inuenit extrema, ex quarum compositione fit actus seu conceptus uerus. Et illud argumentum de non formali identitate, dixerunt antiqui doctores, ponentes in diuinis aliquam prædicationem ueram per identitatem, quæ tamen non esset formalis. Ita concedo ego ueritatē esse bonitatem per identitatem in re, non t̄n ueritatē esse bonitatēformaliter. Istud confirmatur autoritate Damasceni, dicentis quod inter omnia nomina dicta de deo propriissimum est, Qui est: quoniā esse dicit quoddam pelagus diuinæ substantiæ, cætera uero, ea quæ circunstant naturam. Quod non uidetur uerum, nisi esset distinctio ex parte rei. non em̄ est pelagus tale ob hoc, quod multæ relationes rationis possunt circa ipsum causari. ista enim per actū intellectus circa q̄dlibet possunt. Ad quid etiā doctores qui tenēt oppositā opinionē, implēt tot quaternos, ostendendo unum attributum ex alio, si non est inter ea nisi tantummodo differentia relationum rationis? Siquidem ita perfecte uidetur deus cognosci, quantum ad omnem conceptum realem, ut cognoscitur sub uno attributo, sicut si cognoscatur sub ratione omnium attributorum: quia cognitio pluriū relationum rationis, non facit perfectiorem cognitionem, nec aliquid facit ad perfectiorem cognitionem habendam. Similiter iuxta autoritatem Damasceni prædictam, ad quid assignat ordinem attributorum, quorum essentia sit fundamentum, & quædam sint propinquiora essentiæ, quædam emanationibus? Si tantum sunt relationes rationis, quis ordo ad emanationes? Porro ista non identitas stat cum simplicitate dei, quoniam hanc differentiam necesse est ponere inter essentiam & proprietatem, & tamen ob hoc non ponitur compositio in persona. Similiter ista distinctio formaliter ponitur inter duas proprietates in eadem persona, sicut inter innascibilitatem & paternitatem, quæ secundum Augustinum decimoseptimo de trinitate, non sunt eadem proprietas, quoniam pater non est eo pater quo ingenitus. Hæc Scotus. ¶Qui de hac quæstione plura inducit, quæ suo loco forsan tangentur, atque ut mens eius & sua opinio clarius innotescant, breuiter tangam uerba Petri de Candia de ista materia, deinde scripta Frācisci de Maronis, Scotistæ p̄cipui.

Damasce. *Idem.* *August.*

¶Itaque Petrus de Candia scribit: Tenet Scotus quod attributa seu perfectiones attributales distinguuntur intrinsece & ex natura rei, pro qua opinione quatuor sunt per ordinem declaranda, uidelicet quid sit simplicitas, quid formalitas, quid modus intrinsecus, quid perfectio attributalis: ex quibus apparebit, qualis sit imaginatio huius doctoris. Quantum ad primum, dico quod summæ simplicitatis cōditio non excludit pluralitatē realiter omnimodam rationem, quoniam principium spiratiuum spiritus sancti habet dualitatem, uidelicet patrem & filium, & tamen est summæ simplicitatis. Totius quoq; trinitatis est summa simplicitas. Vbi sciendum secundum Franciscum de Maronis, quod quatuor sunt pluralitatis habitudines essentialiter ordinatæ, puta distinctio, unio, compositio, resolutio. Resolutio nāque præsupponit compositionem, compositio unionem, unio distinctionem. Deinde dico, quod ratio compositionis seu componibilis repugnat formaliter summæ simplicitati. Simplicitas nanque repugnat inæqualitati, potentialitati ac diuersitati. componibile quoque includit potentialitatem. Pro secundo sciendum, quod formalitas non est ratio conditionem alicuius formæ cōsequens adæquate. imò formalitas est quidditiua ratio in primo modo dicē di per se, respiciens id de quo ueraciter prædicatur. Sunt autem quatuor genera propositionum seu prędicationum secundum istos. Primum uocatur quidditatiuum, ut deus est substantia. Secundum denominatiuum, ut deus est intelligens. Tertium identicum, ut pater est essentia. Quartum essentiale, ut pater est id quod filius. Vnde dum quæritur, an formalitas sit realitas: respondetur quod sic per identitatē, non quidditatem. Ideo sicut stat unitas essentiæ cum pluralitate personarum, ita secundum istos unitas realitatis cum pluralitate formalitatum. Quantum ad tertium, dico quod modus intrinsecus non est rei formalitas, neque perseitas primi modi. Modus em̄ intrinsecus posterior est re ipsa, sed modus intrinsecus ille est, qui adueniens alicui de quo formaliter dicitur, uel ab ipso descendens, non uariat eius rationem formalem, ut si albedo insit alicui nunc intensius, nunc remissius. Sunt autem quatuor modi intrinseci principales. Primus est quantitatis uirtualis, ut finitum & infinitum, intensum, remissum. Hi etenim modi uariant rem realitates, nō formalitates. Coloreitas em̄ est formalitas albedinis, & q̄cunq; uariatione facta ex parte albedinis, q̄ ad ei⁹ int̄sionē uel re

Petrus Candi⁹. *Fräcisc⁹ Maro. Quatuor pluralitatis habitudines.* *Quatuor ꝑdicationū genera.* *Quæstio.* *Quatuor modi intrinseci principales.*

missionem, nihilominus est æque secundo coloreitas, sicut primo. Secundus modus est actualis existētia. uerbi gratia, Socrates iam est, & prius non fuit, quamuis sit ibi uariatio in actuali existētia Socratis, tamen ratio humanitatis quæ est quædam formalitas, in nullo uariari uidetur. Tertius modus est realitatis. uerbi gratia, antequā realitas humanitatis erat, non minus deo obijciebatur ratio humanitatis, quia ex hoc ꝙ humanitas incepit habere esse, deus non incepit cognoscere humanitatē, & per consequens ꝗd ditates creaturarum erāt in dei potentia obiectiua, quamuis nullam realitatē haberent. Adueniente ergo realitate, non uidetur uariatio ex parte formalitatis. Quartus modus est hæcceitas. uerbi gratia, signo indiuidua eiusdem rationis, Socratem, Platonē: quāuis sit uariatio in eorum hæcceitate, nō tñ in humanitate: qm̄ ratio humanitatis æque fuit ante ut modo, sicq; uariatur modus sine uariatione formalitatis. Dicitur ergo modus intrinsecus, nō ꝙ ipse sit formalitas, sed ꝙ necessario determinatur p ipsum formalitas ad esse existentiæ. Et ex hoc patet, ꝙ formalitates ex propria ratione non sunt finitæ nec infinitæ. Ex quibus manifeste apparet, qualiter uni realitati correspondent plures formalitates, & uni formalitati plures realitates: sicut humanitas est q̄dam formalitas, cui correspōdent multæ hæcceitates, q̄ sunt quædam realitates: similiter humanitati, quę est quędam realitas, ꝓut est Socrates uel circa res extra animam correspondent animaleitas, corporeitas, substantialitas: qui modus si bene capiatur, ostendit rationem uniuocationis. unde ratio entis cum sit quædā formalitas, & de se nec finita nec infinita, deo & creaturis cōmunis est: & cū sit una formalitas, ostendit ꝙ de his de quibus dicitur, uniuoce prædicetur.

Hæcceitas (margin)

Pro quarto aduertendū, ꝙ attributalis perfectio ſm doctores istos, quatuor modis accipit. Vno modo pro omni prędicato, quod alicui rei conuenit, q mo dus nec proprius est, nec communiter usitatus. Secūdo modo attributales perfectiones sumunt̄ proprie pro omni modo exprimente rei ꝑfectionem primariam siue secundariam. sicq; ęternitas, necessitas, infinitas, dicuntur ꝑfectiones attributales. Tertio sumūtur proprijssime pro omni rei perfectione secundaria, & non quidditatiua, quę ex creaturis deo attribuuntur: & sic sapientia, æternitas, bonitas, unitas, dicūtur attributa. Quarto sumuntur à proprietate. sicq; patri attribuimus potentiam, filio sapientiam, spirituisancto clementiam. Dimissis ergo cæteris modis, loquendo de solo tertio modo inter doctores usitato, uidetur ꝙ secundum imaginationem doctorum istorum, attributalis perfectio non sit nisi perseitas secundi modi. Pro quo melius intelligendo, sciendū ꝙ in quidditatibus creaturarum sunt tria signa imaginanda. Primum est, in quo eis conueniunt omnia quæ de ipsis primo & per se uerificantur, ut humanitas est humanitas. Secundum signum est, in quo eis conueniunt quæ de ipsis dicuntur secundo modo dicendi, ut homo est risibilis. Tertium signum, in quo eis conueniunt prædicata per accidens, ut homo est coloratus. Sic ad propositum applicando, imaginamur ꝙ omnia quidditatiua conueniunt deo in primo signo. Denomiatiua uero quæ sunt attributalia, in secundo. Quia uero de ipso nihil per accidens dicitur, cum hoc sonat imperfectionem, ideo ibi nō da-

Attributalis ꝑfectio 4. modis accipitur. (margin)

In creaturarū q̄ddi tatib⁹ tria sunt signa imaginanda. (margin)

tur tertium signum. unde ſm istos differunt formalitas & attributalis perfectio: quia formalitas est perseitas primi modi, attributalis autem perfectio, perseitas secundi modi. Ad propositū igitur descendendo, dico ꝙ quadruplex est unitas. Quædam aggregationis, quædam originis, quædam compositiōis, q̄dam indiuisionis. Inter attributales ergo ꝑfectiones non est unitas aggregationis, quia sunt una natura: nec unitas originis, qm̄ una non originatur ex alia: nec unitas compositionis, cum una sit realiter alia: sed realis unitas indiuisiōis, licet nullam habeāt unitatem in rōnibus suis formalib⁹, q̄propter remanēt formalit̄ condistinctę. quod ita probatur. Omnes ꝓductiones alterius rationis, necessario præsupponūt principia productiua diuersarum rationum: sed generatio & spiratio sunt productiones alterius rationis, cum una sit per modum intellectus, alia per modum uolūtatis: ergo intellectus & uolūtas sunt principia ꝓductionum illarum, ex sua natura distincta formaliter. Præterea inter ea de quibus uerificantur contradictoria, est necessario aliqualis distinctio: nō realis, ergo formalis. sed de itellectu & uolūtate uerificantur contradictoria ista, esse principium elicitiuum generationis ad intra, quod conuenit intellectui, & non esse principium generatiōis elicitiuū ad intra, quod conuenit uoluntati, etiam ab æterno oī actu rationis secluso. At uero secunda opinio circa difficultatem hanc, est ipsius Ockam & suorū sequacium, dicentium ꝙ nullæ perfectiōes sunt in diuina essentia, ex natura rei formaliter aut realiter differētes. Om̄is enim distinctio ex natura rei est realis aut formalis: sed nulla est in diuinis formalis aut realis distinctio, nisi relatiuorum ab inuicem, & ipsorum à diuina essentia. attributales autem perfectiōes non sunt relationes. Deniq; signo diuinā essentiam sub ꝓpria rōne, & sapiām sub ꝓpria rōne, & arguo sic. Vel diuina essentia ē sapiā, uel nō, intelligēdo semp q̄dlibet horum sub ꝓpria rōne. si sic, habetur ꝓpositum, ꝙ scilicet inter illa nulla ē formalis distinctio: si nō, ergo diuina essentia non est uniuersaliter perfecta, cū esse sapientē sit denominatio ꝑfectiōis simplicit. ergo si non cōpetit formaliter diuinæ essentiæ, non est uniuersaliter ꝑfecta. Et confirmatur, quia quodcunq; non est de formali alicuius ratione, non addit ad ꝑfectionē eius intrinsecā. Si ergo diuina essentia ex se nō sit sapientia, nec econtra, sequitur ꝙ sapiētia nō addit ad intrinsecā essentiæ diuinæ ꝑfectionē: & per consequēs ipsa ex se nō ē uniuersaliter perfecta, quod absurdum est dicere. Insuper, si diuina eēntia, sapiētia, bonitas, ueritas, uita, formaliter eēnt distincta, sequeret̄ ꝙ diuina eēntia ex se, non eēt maioris ꝑfectionis intensiue q̄ unus lapis: qa diuina essentia uel ex se & ꝓpria rōne formali est sapiētia, bonitas, uita &c. uel nō: si sic, habet̄ propositum: si non, ergo ex se non est nisi eē quoddā non intellectuale neq; uitale. Dicunt quoq; ꝙ ꝑfectiones attributales sunt mētales cōceptus à creatura deo impositi, de genere q̄litatis, qm̄ nullę ꝑfectiones sunt in diuina eēntia distinctæ realiter. ¶ Amplius, Gregorius de Arimino, discipulus Ockam, ꝓducit septem rōnes contra Scoti opinionē. Prima est ista: Sumo, inq̄t, deitatem ꝑcise ſm se, absq; quocunq; alio mō ab ea distincto. & quæro an ipsa sit sapientia, an nō. si sic, ergo nulla est sapientię distinctio formalis in deo à deitate, uel

Quadruplex unitas. (margin)

Opinio Occam. (margin)

Rationes Gregorij de Arimino contra Scotum. (margin)

in deo sunt plures sapientiæ. Si nō, ergo cum deitas sit sapiens, & non sit sapientia, sequitur quod deus seu deitas, non sit sapientia sua. Secunda ratio est, formalitas sapientiæ secundum se præcise sumpta, est ipsa sapientia aut aliquid intrinsecum sapientiæ, q̄si sapientia includat suam formalitatem, & aliquid aliud, iuxta imaginationem quorundam distinguentium formalitatem & realitatem tanquam sibi intrinsecam, aut talis formalitas est aliquid extrinsecum sapientiæ. quod dici non potest: quia implicat contradictionem, quod aliquid possit esse sine eo quod est sibi formale. non tamen est contradictio, quod posset esse sine eo quod est sibi extrinsecum. Si dicatur quod sapientia sit sua formalitas, uel quod formalitas sapientiæ sit ei intrinseca, cum deitas non sit sapiētia formaliter iuxta illos, nec intrinseca sapientiæ, utpote formaliter inde distincta: sequitur, quod deitas non sit sapientia, quod est falsum. Tertio arguit conformiter, sicut Anselmus probat potestatem dei nō distingui à deo, quia potestas est deo substantialis uel accidentalis: non accidentalis, ergo substātialis, uel ergo tota essentia, uel pars ei⁹, nō pars, ergo tota, & per consequens indistincta. Quarta ratio est, si ponatur talis distinctio formalis, sequitur quod deus non sit sapiens, eo quo est deus: & per cōsequēs nec eo quo est, sed alio & alio, quoniam deitate est deus, & ipso esse est: sapientia autem seu formalitate sapientiæ, quæ non est deitas est sapiens. & sic sequitur, quod deus non sit penitus simplex & ꝙ falsa sit probatio Augustini septimo de Trinitate, asserentis atque probantis quod deus sit simplex: quia ei idem est esse, & sapientē esse, similiter iustum, bonum &c. Quinta est, nam data tali distinctione formali, sequitur quod in diuinis non sit penitus idem habens & quod habet, exceptis his quæ relatiuē dicuntur, cuius contrarium asserit Augustinus libro de Trinitate. Idem enim omnino est, deus, iust⁹, sapiens, pius, & ipsa iustitia, sapientia ac pietas dei. Sexta, si entitas hæc, scilicet sapientia summa secundū se præcisē sumpta, non est deitas: sequitur quod sit creatura, quoniam omnis entitas quæ non est deitas, est creata seu creatura. Septimo arguit, quia Scotus in quadam lectura sua Parrhisijs habita, dicit expresse, quod uita intellectualis seu intellectualitas est per se de quidditatiua & formali ratione essentię diuinę. & ꝓbat per hoc, quia quod pōt alicui esse idē, non est ꝑfectissime in illo nisi sit de rōne q̄dditatiua ipsi⁹. si ergo intellectualitas ꝑfectissime cōpetit deo, non est formaliter distincta à diuina essentia. ¶ Postremo, Ockam unico medio arguit sic: Vbicunque est aliqua distinctio uel non identitas, ibi possunt aliqua contradictoria uerificari de illis: sed impossibile est cōtradictoria de quibusdam uerificari, nisi ista uel illa pro quibus supponunt, sint distinctæ res uel distinctæ rationes uel entia ratiōis, uel res uel rō: sed si oīa ista distincta sunt ex natura rei, non sunt distinctæ ratiōes, nec entia ratiōis, nec ratio: ergo erūt distinctæ res: & sic attributa, ut sapientia & bonitas, de quibus secundum istos contradictoria uerificant̄, erunt distinctæ res, cum tamen & ipsi dicant ꝙ sint res una. Hęc Petrus de Candia, qui in hac materia loquitur recitatiuē magis q̄ assertiue, nec ad aliquam partem uidet̄ se multum determinare. ueruntamē uidetur opinioni Scoti magis fauere. ¶ Consequenter tangam aliqua ex scripto Francisci de Maronis. Itaque Franciscus ille circa octauam distinctionem, primo quærit, an in diuinis possit esse distinctio. q̊circa disseruit: Hic sunt quatuor intuenda: primo, quid sit distinctio: secundo, quot modis sumatur: tertio, qualiter possit inuestigari: quarto, an in diuinis sit distinctio. Quantum ad primum, dico ꝙ distinctio nō est quid absolutum, sed respectiuum. Nam omne distinctum ab alio necessario est distinctum. Respectus q̄que quem dicit distinctio, est transcendens, quemadmodum quantitas uirtutis & secundæ intentiones. Conuenit enim enti & passionibus, antequam descēdat in decem prædicamenta: quoniam esse distinguitur à passionibus suis, & passiones ab inuicem. Porro respectus quem dicit distinctio, est intrinsecus adueniens, non extrinsecus. Respectus autem intrinsecus adueniens, est qui oritur posito fundamento ac termino in quacunq; dispositione seu distantia. Respectus uero extrinsecus adueniens, est qui nascitur aliquo alio termino aduenięte, sicut posito igne & stuppa, non sequitur accensio, nisi facta approximatiōe. Posita autem formali ratione hominis, formaliꝗ; ratione asini, necessario oritur distinctio uni⁹ ab alio. Item respectus distinctionis, est respectus disquiparantiæ: quia respectus æquiparātiæ semper habet extrema unius rationis. Idcirco respectus qui est inter extrema alterius & alterius ratiōis, necessario est relatio disquiparantiæ, & talis est distinctio. Denique distinctio duplex est, scilicet fundamentalis & actualis. Quantum ad secundum, sciendū ꝙ quatuor sunt gradus distinctionū, non fabricati ab anima. Prima est distinctio essentialis, ut dei à creatura. Secunda realis, ut inter patrem & filium. Tertia formalis inter quidditatem & quidditatē, & ista est proprie distinctio rationum diffinitiuarum. Quarta est modalis, uidelicet quidditatis & modi, sicut inter albedinem & eius intensionem ac remissionem. Hæ autem quatuor distinctiones, sunt essentialiter coordinatæ: q̄a prima est maxima, deinde secūda. Pro tertio aduertendum, quod quatuor sunt modi inuestigandi formalē distinctionē, uidelicet uia diffinitionis, uia diuisionis, uia descriptionis, & uia demonstrationis. Prima procedit sic: Quandocunq; aliqua sic se habent, quod aliquid ponitur in diffinitione unius, quod nō ponitur in diffinitione alterius, illa distinguunt̄ formaliter. Scđa uia ꝓcedit sic: Qn̄cunq; aliq̄d diuidit̄ ꝑ differētias oppositas, q̄cq̄d cadit sub uno diuidētiū, distinguitur formaliter à q̄libet cadente sub alio, q̄a cadūt sub mēbris oppositis. Tertia uia est: Quorumcunq; descriptiōes sunt diuersæ, eoꝝ diffinitiones diuersæ sunt: quia quæcunque habet eādem diffinitionem, habent idem genus, & per consequēs eandem passionem & aptitudinem consequentem talem diffinitionem: quia ex diffinitione passio seu aptitudo demonstratur. Sed descriptio constat ex passiōe seu aptitudine: ergo quorum descriptiones sunt diuersę, diffinitiones quoque eorum diuersæ sunt. Quarta uia ita procedit: Quandocunque aliquid est demonstrabile de aliquo uno propter quid, & non de alio, illa distinguūtur formaliter. nam & diuersam habēt diffinitionē, cū diffinitio sit mediū in demonstratione. ¶ Amplius, ex his q̄tuor euidentib⁹ uīs adducitur alia uia satis peregrina, tn̄ necessaria, s. uia reduplicatiōis, hoc mō: Qn̄cunq; aliq̄d cōuenit alicui inquātū

Anselmus

Ockam

Fran. Maro.

Quid sit distinctio.

Respect⁹ intrinsec⁹

extrinsec⁹.

Quatuor grad⁹ distinctionū

Quatuor modi inuestigandę distinctionis formalis.

1

2

3

4

tale, quod non conuenit alteri inquantum tale, illa necessario formaliter distinguuntur, quoniam reduplicatio cadit super rationem formalē. si ergo sit eadē rō formalis, necessario idem prædicatum pdicatur eadem reduplicatione apposita. uerbi gratia, si homini inquantum hō, conuenit ridere, & lapidi inquantum lapis, non: necessario homo à lapide formaliter distinguitur, aliâs sub eadē ratione conueniret utrique. ¶ Quantum ad quartum, dico ꝙ in diuinis est essentialis distinctio respectu creaturarum, item realis personarum distinctio ad intra. In eadem quoq; psona est formalis distinctio inter relationem atq; eēntiam. Rursus, in eadem psona est distinctio essentiæ & intrinsecorum modorum formalis. ¶ Deinde q̃ritur, utrum diuinæ pfectiones seu attributa distinguant ex natura rei ab inuicē. Ad quod dico, ꝙ imò. ¶ Ad q̃d pbandum induco duodecim contradictiones, in diuinis pfectionibus fundatas.

Quæstio.

Duodecim ꝯdictiones

1. Prima, ꝙ intellectus est principium pductiuum uerbi, nō uoluntas: & ꝙ uoluntas est principium pductiuum spiritussancti, non ipse intellectus. Similiter intellectus diuinus intelligit, uoluntas diuina non intelligit. similiter diuina uoluntas uult, diuinus intellectus non uult. Secūda contradictio fundatur in actu intelligendi & uolendi:

2. quia actus intelligendi diuinus, terminatur ad omnia tam bona quàm mala: actus autem uolendi, terminatur tm̄ ad bona. Tertia contradictio fundat̃

3. in actu uolendi. Deus enim habet actum nolendi respectu omnium uitiorum, & habet actū uolendi respectu omnium bonorum, & non habet actum nolendi respectu bonorum. ergo hi actus distinguunt̃ abinuicem ex natura rei, secluso omni actu intellect⁹ creati.

4. Quarta contradictio fundatur in uolūtate signi & beneplaciti. sic deus uoluit omnia quæ facta sunt ab æterno, uoluntate beneplaciti, alioquin nunquā fuissent facta: & tm̄ noluit omnia uoluntate signi, quia multa prohibuit.

5. Quinta contradictio fundat̃ in potentia ordinata & absoluta. Nam uulgo dicit̃ & uerum est, ꝙ multa potest deus de potētia absoluta, q̃ non potest de potētia ordinata: ut iustos damnare, damnatos saluare.

6. Sexta cōtradictio fundatur in notitia uisionis & simplicis intelligentiæ. Anima enim Christi notitia simplicis uisionis cognoscit omnia q̃ & uerbum, non autem simplicis intelligentiæ.

7. Septima contradictio fundat̃ in diuina sapientia & scientia, eas pprie accipiendo, put sapientia est æternorum, scientia temporalium. Nam deus habet sapientiam de sua essentia, non aūt scientiam: & de temporalibus habet scientiā, non sapientiam: ergo sapientia & scientia formaliter ex natura rei distinguuntur

8. in deo. Octaua fundatur in diuina iustitia & misericordia, quibus distincti conueniunt actus, ita ꝙ p misericordiam saluantur, qui p iustitiam damnarētur.

9. Nona fundat̃ in actibus fruendi & utendi, qui in deo formaliter sunt. Nam fruitur se, non utitur se: similiter utitur creaturis, non fruit̃.

10. Decima fundat̃ in infinitate & necessitate. Infinitas nanq; repugnat relationi diuinæ, cum infinitas sit pfectio simpliciter: & tm̄

11. necessitas non repugnat ei, cum utraq; emanatio sit necessaria. Vndecima fundat̃ in substantia & spiritualitate. Nam rōne substantiæ communicat deus rei

12. materiali, non fm̄ quod spiritus. Duodecima fundat̃ in causalitate & æternitate. Demonstrabile enim est deum esse æternum, non autem fortassis ꝙ sit omnium causa effectiua. Hæc Franciscus. Qui de ista materia scribit diffuse, & suo modo subtiliter, atq; ex p̄tactis contradictionibus nititur psuadere, distinctionem formalem ex natura rei inter attributa diuina, quia ut ait: Ea de quibus demonstrant̃ diuersa, & quibus conueniunt opposita etiam contradictorie, omni actu intellect⁹ secluso, ex sua distinguuntur natura. Consequenter tangam positionem Durandi de ista materia.

Positio Durandi.

¶ Durandus ergo inter cætera scribit: Eorum quę sunt in deo & creaturis, q̃dam correspondent deo secundum oppositionem, ut infinitum in deo & finitū in creaturis. Quędam fm̄ causalitatem, ut creator et creatura: Quædam fm̄ analogiam & proportionē, ut sapientia in deo & creaturis, sicq; de bonitate, iustitia & consimilibus. Ea q̃ sunt primæ impositionis & secundæ, non dicunt̃ pprie attributa, uel saltē nō faciunt difficultatem in quæstione pposita, sed solū illa quæ sunt tertij modi, in quibus deus & creatura conueniunt. Hęc autem sunt quæ in sua ratione imperfectionem nō includunt, neq; excludunt. Nam si eam includerent, deo non cōuenirent: si eam excluderent, non cōuenirent creatis. Insup differt quærere, an attributa accipiant̃ in deo absq; habitudine ad creata: &, utrum eorum differētia accipiat̃ in deo etiam absq; habitudine tali. Si quęstio pcederet primo modo, & attributa uocarētur quæ cōueniūt deo fm̄ oppositionem ad creaturas, uel fm̄ causalitatem, ut esse infinitum, esse creatorem: sic dicendum, ꝙ nihil tale potest cōcipi esse in deo, etiam à quocūq; intellectu, nisi in habitudine ad creaturas. Nihil em̄ cōcipi potest sine eo quod clauditur in sua ratiōe, siue includatur ut pars essentialis, siue ut obiectum uel terminus actiōis uel relatiōis. Sicut nō potest intelligi dealbatio sine albedine, siue includatur p modum oppositiōis, sicut includitur habitus in ratiōe priuationis, uel affirmatio in ratiōe negatiōis: sicut cęcitas nō pōt intelligi, nō intellecto uisu: nec nōhō, hōie nō intellecto: sed de rōne eorum q̃ attribuunt̃ deo per modū causalitatis, est creatura per modum termini uel obiecti, uel correlatiui, ut patet de creatore & creatura. Creatura em̄ est terminus uel obiectum creatiōis uel potētiæ creandi. Est quoq; terminus relatiōis, q̃ deus refertur ut creator. Porro de ratiōe eorum quę cōueniūt deo per oppositionem ad creaturas, est aliquid creatum, sicut habitus est de ratiōe priuationis uel affirmatio de ratiōe negatiōis, ut patet cum de⁹ dicitur infinitus. Esse em̄ infinitum, dicit priuationē uel negationem finitatis, quæ finitas nō potest esse nisi in creaturis: ideo nō cōueniūt deo, nisi in habitudine ad creaturas: & per cōsequēs, nec eorum cōuenientia nec differētia. Si autem attributa uocētur pfectiōes positiuæ, communes deo & creaturis, q̃ nō dicūtur fm̄ aliquā causalitatem dei ad creaturas, sicut esse intelligētem, uolētem, iustum & huiusmodi, planum est ꝙ talia cōueniunt deo secūdum se absq; habitudine ad creata, & possunt intelligi esse in deo absq; habitudine ad quodcunq; creatum. Si uero quęstio intelligatur secundo modo, uidelicet utrum distinctio talium attributorum possit esse in deo absque operatione intellectus comparantis deū ad creata, sic est triplex opinio: Vna, quæ ponit ꝙ attributa ista differunt in deo formaliter ex natura rei ante omnem operationem intellectus: quæ opinio qua-

Quæ quæ in creaturis sunt deo correspondeant.

Triplex opinio.

3. tuor rationibus cōfirmatur. Primo, quoniam attributa distinguuntur diffinitione: qa si diffinirentur, alia daret̃ diffinitio de sapientia, alia de bonitate. Se
2. cundo, qa per idem simplex non pōt aliquid conuenire cum aliquo, & ab eodem differre, nisi sit aliquo mō diuersitas, sicut brutum per eandē simplicē eēntiam aiē, inquantum est uegetatiua, cōuenit cū planta: & per eandem inquantum est sensitiua, differt ab ea: ergo una & eadem simplex eēntia animæ aliquo modo diuersificat̃ per uegetatiuum & sensitiuū, sed non realiter, ergo formaliter. Tertio entitas & boni
3. tas, quis sint idem in re, differunt tñ formaliter, cum per eorũ differentiam sumat̃ differētia intellectus & uoluntatis: q̃ differentia non est ex operatione intellectus, cum formalis rō obiecti p̄cedat actum potētiæ. Entitas autem est obiectum intellectus, bonitas
4. uoluntatis. talis aūt distinctio est ex parte rei. Quarto, illud quod de se cōmunicabile est, differt ex natura rei ab eo, quod de se incōmunicabile est, sed essentia diuina de se communicabilis est, paternitas autē de se incōmunicabilis: ergo essentia & paternitas distinguunt̃ formaliter ex natura rei. Et de attributis idem uidet̃. ¶Ista opinio non uidet̃ uera, qa non est possibile aliquā differentiā esse mediā int̃ differentiā rei & differētiā rōnis. Primo, qm̃ unū & multa, idē & differēs, sunt passiōes entis: sed nil est nec eē pōt nisi ens reale, quod habet esse p̄ter operationem animę: & ens rōnis, quod habet esse per solā animæ actionem: ergo nulla est nec esse pōt identitas aut differētia, nisi realis aut rōnis. Secundo, qm̃ qcqd conuenit rei ẽm se, & ex sua natura circunscripta opatione intellect⁹, est uere reale. Si ergo i eadē re simplici, puta diuina eēntia aut alia, inuenit̃ talis differentia ex rei natura, oportet q̄ sit realis, q̃d est impossibile, & ipsimet negant hoc. Tertio, qa diffinitio indicat quid sit res. ergo q̃ differunt diffinitione, differunt re. sed attributa diuina ẽm istos, si diffinirent̃, haberent distinctas diffinitiones, ergo differrēt realiter. Quarto, qa nil plus est iam albedo ex natura rei, q̃ si non esset, nec eē posset alius color: sed si nō eēt alius color, albedo & color nō differrent formaliter ex natura, ergo nec modo. Præterea, de modo differentiæ attributorũ adhuc sunt duæ opiniones. Vna, q̄ distinctio eorũ ẽm rōnem concipi pōt in deo absq̧ cōparatiōe ad creaturas, quod ꝓbant sic, Quod non p̄supponit̃ à posteriore, non p̄supponit̃ à priore: sed distinctio personarũ realis, est posterior distinctione attributorum ẽm rōnem. Cum ergo distinctio personarũ non p̄supponat distinctionē realem in creaturis existētē siue possibilem, uidetur q̄ distinctio attributorũ non
2. p̄supponat eā: & ita eorũ distinctio non sumit̃ in cōparatione ad realē distinctionē creaturarũ. Secundo fœcunditas atq̧ p̄fectio diuinæ eēntiæ, est sufficiens rō distinctionis p̄sonarũ, q̃ maior est absq̧ habitudine ad creata. ergo est sufficiens rō distinctionis attri
3. butorũ, q̃ minor est. Tertio, deus unico simplici actu intelligit, qcqd nos intelligimus mō quocunq̧: ergo dato q̄ nulla eēt creatura nec eē posset, adhuc de⁹ intelligeret distinctionem attributorũ ẽm rationem. ¶Alia uero opinio tenet, q̄ distinctio attributorũ ẽm rōnem, nō pōt sumi nisi p̄ cōparationē ad aliquā differentiā realem in creaturis existentē siue possibilē. q̃d primo ꝓbat̃ sic, Differentia rōnis nisi sit uana & falsa, quis sit cōpletiue ab itellectu, oportet tñ q̄ habeat fundamentū in re: sed differētia attributorũ ẽm rōnem, non pōt habere sufficiens fundamentū in natura diuina absolute accepta, nisi cōparet̃ ad realem diuersitatem, q̃ in creaturis est aut eē pōt: qm̃ quod ē unitissime unū, & nullo mō plura, nec actu neq̧ formaliter nec potentia, non pōt eē fundamentū plurium relationū. Vnde eñ fingeret intellectus ibi pluralitatem? qa nullum apparēs habet ex parte rei, unde pluralitatem concipere possit. Et huic opinioni magis consentio. Hæc Durandus.

¶Nunc tot opinionibus de ista materia recitatis, restat eam q̃ rationabilior eē uidet̃, eligere: & q̃ à diuersis melius dicta censent̃, in unum summatim redigere. Nempe ex uno solo p̄dictorũ doctorũ, non pōt huius ueritas q̃stionis satis patere. Itaq̧ q̃ ex Thoma & eius sequacibus Petro & Richardo inducta sunt, uera uident̃. Thomas tñ & Petrus non scribūt de distinctiōe attributorũ ẽm rōnem, nisi in intellectu humano. Et quis Aegidius à positione Thomæ uideat̃ recedere, tñ in principali cōuenit secum, q̄ s. attributa diuina non distinguant̃ nisi ẽm rōnem, ut patuit: nec loquit̃ de distinctiōe illorũ, nisi in intellectu mentis humanæ. In idem cōcurrit doctrina Alberti & Bonauenturæ, Alexandri q̧q̧, q̃ntum ad hoc q̄ asserit attributa illa sola rōne distingui. Idē affirmat Henric⁹, q̃ tñ de ista materia scribit diffusius, docens q̃liter attributa etiā distinguant̃ in intellectu increato atque in conceptionibus seu intelligētijs beatorũ. & de hoc etiā breuiter, ut habitum est, scribit Richardus, cum Henrico in hoc concordās. At uero positio illa dicētium q̄ attributa diuina non differunt nisi per cōparationem ad creaturas, uidet̃ esse Alexandri de Hales, q̃ ob eminentiā suæ scientiæ, ab alma uniuersitate Parrhisiensi meruit doctor irrefragabilis appellari. Ideo eius autoritas nō est paruipendenda, q̃ (sicut p̄dictum est) scribit q̄ attributa non distinguant̃ in deo, nisi rōne & connotatione aut respectu ad creaturas. & in hoc sibi consentit Durandus. Veruntñ positio Henrici & Alberti Magni, dicentiū huius oppositum, in hoc rationabilior esse uidet̃, ut ex p̄inductis eorũ motiuis reor patere. Positio uero Scoti & suorum sequacium, ab omnium p̄fatorũ discordat doctrina: qm̃ tenent q̄ inter attributa diuina absoluta, & ꝓprie dicta, sit ab æterno ex natura rei formalis distinctio, ante oēm considerationem & actum cuiuscunq̧ intellectus creati. Quam opinionē q̃dam p̄sertim ordinis S. Francisci, siue constanter, siue ꝑtinaciter tenent atq̧ tuent̃: quanq̃ Ockam & alij q̃dam ordinis eiusdem doctores, cōtrarium sentiant ac defendant, q̃ tñ inter attributa absoluta & relationē ad intra, seu inter eēntiam & relatiuā proprietatē, distinctionem ponunt formalem: quod nihilominus p̄fati negant doctores, dicentes inter distinctionem realem & distinctionem rōnis nō esse medium. De quo puncto infra specialiter tanget̃. ¶Denique, opinio ponentium distinctionē formalem & ex natura rei q̃ndam non identitatem inter attributa diuina, cæteris irrationabilior esse uidet̃, & tā philosophicis q̃ theologicis documentis contraria. Quod quis in p̄habitis multipliciter sit ꝓbatum, adhuc tñ ad idem demonstrandum rōnes & autoritates' adducā. ¶Et primo sic arguo, ẽm peripateticos cōpositio est indigentiæ signum: si eñ cōpositum in altero cōponentium totā suā haberet p̄fectionē, iam alio cōponēte seu alia

Marginal notes: 1. opiniōis instātia 1. — Opiniōis 2. rō 1. — Opiniōis 3. rō prima — Diony. nr̃i cēsura de opiniōibus p̄habitis. — Doctor irrefragabilis quare sic dictus sit. — Ockam — Que opinio onū harū cæteris sit irrōnabilior.

ex qua constat parte, non indigeret, esset'q; simplex, cũ non sit pluralitas sine necessitate ponenda. Quẽadmodum ergo pura mera & infinita est diuini esse pfectio, sic & eius simplicitas est pura atq; immensa: ergo in sua summa & pura simplicitate habet & possidet omẽm ꝓrsus pfectionẽ, ita ꝙ ex natura rei nulla in eo ẽ attributaliũ pfectionũ distinctio. Imo si in ipso una attributalis pfectio ab alia ex natura rei distingueret̃ formaliter, nulla eaꝝ eẽt in seipsa pfecta, neq; alterius in se supersimplicissimæ contentiua, cũ nulla res in se in oĩmoda simplicitate cõtineat realiter'q; includat entitatẽ seu pfectionẽ à se formaliter ex natura rei distinctã, sed potius perficiat̃ p illam.

2. ¶ Præterea incircunscriptibile esse dei, est sua immẽsa simplicitas, sua infinita perfectio, & sua opulentia ꝓrsus illimitata: ita ꝙ oĩa ista ex natura dei sunt una superpurissima unitas totius, nõ identitatis penitus exclusiua ac nescia: & qcqd in ea est, in oĩfaria simplicitate est absolute, extreme ac infinite pfectũ & opulentissimũ, nullo nõ eodẽ indigẽs, nec aliqd tale admittens, sic'q; esse diuinũ, æternũ & increatũ, est in se ipso perfectio separata, subsistẽs illimitata in oĩmoda simplicitate cõprehendens, imo potius uere supsubstantialiter ac supersimplicissime cõsistens, qcqd ptinere põt aut excogitari ad perfectionẽ: ita ꝙ sine oĩmoda distinctiõe & nõ identitate ex natura rei, est infinita sapientia, imẽsa potẽtia, interminabilis pulchritudo, opulentia, nobilitas, btitudo, dulcedo, uirtus & sanctitas, & qcqd hmõi poterit cogitari. ¶ Insuper sicut sapientia dei oẽm capacitatẽ mentis crea-

3. tæ & oẽm sapientiã creatã infinite excedit, sic & simplicitas dei: ergo directe ei repugnat oĩs non identitas atq; distinctio ex sua natura, cũ oĩs mens bñ disposita capere possit, imo & dictet ac ꝓtestet̃ id esse simplicius, in q̃ ex natura rei nulla est nõ identitas & nulla distinctio ex sua natura, q̃ id in quo est aliqua nõ identitas & distinctio ex natura. ¶ Ampli⁹, ista nõ

4. stant simul, ꝙ in aliq̃ re ex sua natura, sit summa perfecta pura & infinita identitas, & item ex sua natura q̃dam non identitas, sed in esse diuino est summa pfecta pura extrema & infinita ex natura rei idẽtitas: imo talis ac tãta, ꝙ maior cogitari nõ ualet: ergo nulla nõ identitas, nulla formalis distinctio est in eo ex

5. sua natura. ¶ Ad huc, si inter attributa diuina est ex natura rei q̃dam nõ identitas seu formalis distinctio, cũ supersancto & supergloriosissimo deo ĩfinita aut certe innumerabilia attributa cõueniant, sequit̃ ꝙ in eo sint infinitæ seu innumerabiles q̃dã nõ idẽtitates seu ex natura rei distinctiones, q̃ cũ summa simplicitate, plenissima identitate atq; purissima unitate nõ stant, imo simul sumptæ tot nõ idẽtitates uident̃ uni

6. reali distinctioni aut diuersitati ęquiualere. ¶ Postremo, sicut ptactũ est, unumq̃dq; tãto pfectius ac purius est tale, quãto impermixtius suo cõtrario, seu q̃nto minus habet adiunctum de suo opposito: quemadmodũ albedo tãto est purior, & substãtia tãto est albior, q̃nto ab oĩni alio colore immunior, & in suo colore intensior. Sic & auꝝ tãto purius perhibet̃, q̃nto minus de oĩni alieno metallo ei miscetur. Nec ista stant simul, ꝙ aliqd sit ꝓrsus albissimũ, aut auꝝ extreme purissimũ, & tñ aliqd de alieno colore aliove metallo habeat sibi admixtũ: & multo impossibilius est aliqd esse albissimũ, & tñ innumerabiles q̃sdam nõ albedines seu distinctas coloreitates sibi esse immixtas. Similiter impossibile est aliqd esse purissimum auꝝ, & tñ sibi esse immixtas plures alioꝝ metalloꝝ formalitates. Cõformit̃ dici nõ põt, ꝙ in pfectissimo ac supsimplicissimo deo sit pura & infinita simplicitas, unitas, atq; idẽtitas in fine totius simplicitat̃, idẽtitatis ac unitatis: & tñ sint in eo tot non identitates, & ex natura rei formales attributaliũ perfectionũ distinctiones. ¶ Iterum, sicut prętactum est, secundum philosophum in prædicamentis, unum in substantia facit idem: unum uero in quantitate, facit æquale: & unum in qualitate, efficit simile. cum ergo in diuina substantia seu essentiali dei perfectiõe sit ex natura rei purissima unitas, extrema & summa in fine unitatis totius oportet in deo esse identitatẽ oĩno plenissimã, nec inter attributa diuina ullã eẽ ex natura rei nõ identitatẽ aut distinctionẽ formalẽ, quẽadmodũ si in aliqbus sit una penit⁹ q̃ntitas unave q̃litas, necesse est in ipsis cõsistere purã æqualitatẽ ac plenã similitudinẽ, ab oĩni nõ æq̃litate & nõ similitudine alienã. Ad istud ꝓbandũ induci possent multa argumenta similia, q̃ꝝ multa iã tacta sunt, sed ista reor sufficere, p̃sertim cũ tot sancti doctores tot'q; excellentissimi in theologia magistri, q ante Iohannẽ Scotum fuerunt, concorditer senserint, inter attributa diuina nullã eẽ nõ idẽtitatẽ aut formalẽ ex natura rei distinctionẽ. Et nouitatis oppositę uidet̃ Scotus fuisse inuentor, q nullã sanctoꝝ autoritatẽ habet ꝓ se, imo sicut mox innotescet, autoritates maioꝝ & seniorum q̃s allegat ꝓ se, si rite intelligant̃, directe sunt & militãt cõtra eũ: & est opinio sua tã summis philosophis, q̃ supremis theologis cõtraria. Nempe in libro de Causis, in cõmento q̃rtæ ꝓpositionis asserit: In eẽ puro & uero, q̃d deus est, nõ est multitudo aliquoꝝ modoꝝ. Quod si ueꝝ est, multo minus est ibi multitudo non idẽtitatũ atq; formalis ex natura rei distinctio in supersimplicissimo deo. ¶ Rursus in eodem dicit libro: Primum est diues per seipsum & diues in aliis, & significatio huius est unitas eius: non quia unitas eius sit sparsa in seipo, imo unitas eius est pura, q̃m est simplex in fine simplicitatis. & additur ibi, Si autem aliqs uult scire ꝙ causa prima est diues, proiiciat mentẽ suã sup res cõpositas & inquirat de eis inquisitione perscrutata: inueniet enim omne cõpositum eẽ diminutum, & indigens aut alio aut rebus ex quibus componitur. Res autem simplex quæ est bonitas, est una & unitas. His consonat quod in elementatione theologica Procli Platonici fertur: Omne unitum, alterum est à per se uno. Omne enim unitum participat aliqualiter uno. Ideo unum est, & nõ unũ. q̃d aũt p se unũ est, neq̃ q̃ unũ est & nõ unũ: q̃a est unũ puꝝ in q̃ nihil nõ unũ. Hinc Plato asserit in Phædone, ꝙ aĩa similis est enti diuino & immortali, intellectuali, uniformi ac indissolubili, & semp similiter secundum idem se habenti. Aristoteles quoque subtilissime demonstrauit, quo'd deus sit purus actus & ens absolute perfectum ac infinitum, adeo simplex, quo'd in ipso sunt idem, esse, posse, & agere. ¶ Insuper diuinissimus, sacratissimus & theologicissimus Dionysius, de summa & incomprehensibili deitatis simplicitate & unitate atque attributorum identitate purissima, in uariis tractat locis, p̃sertim in lib. de diuinis noĩbus, inter cætera dicẽs: Processiões thearchicæ, sunt discretiones, qbus diuina bonitas in seipsa summe simplex, seipsam uarie ac multiplicit̃ cõ-

Marginalia (right margin): 7. — Confirmat̃ prędicta autoritatibus. — Proclus. — Plato in Phędone. — Aristoteles. — S. Dionys.

municat creaturis siue per essentiam, siue per uitam, siue per sapientiam, siue per iustitiam. quæ omnia in deitate unita, uniformiter & cōmuniter uniuntur, & unum sunt in ipsa: sicut punctum quod est centrum circuli, ab omibus circunferentiæ lineis uniformiter participat, & multæ impressiones participant formā sigilli. Veruntn̄ hæc & huiusmodi exempla incomparabiliter excedit diuinæ simplicitatis impartibilitas. Hæc Dionysius. Qui denuo ꝓtestatur, Quamuis participationes, i. effectus deitatis in seipsis comprehensibiliter & diuisim ac multipliciter sint, omnia tn̄ in bonitate diuina sunt incomprehensibiliter cōiunctim & singulariter, cuius q̄lecunq; exemplum patet in creaturis. In unitate siquidem oīs numerus p̄existit simpliciter & inconfuse. Vnitas quoq; cū sit impartibilis & simplex, omnem numeꝝ in seipsa singulariter continet, omnesq; numeri in unitate uniunt: & quantum ab ipsa ꝓcedendo recedunt, intm̄ discernuntur & in multitudinē agunt. Sic & in centro circuli omnes lineæ sunt ſm primam unitionē, & ipm̄ centrum uniuersas lineas a se ad circunferentiam p totum circulum, ꝓcedētes, habet in se simpliciter unitas ac sibi inuicem: sic & in generali oīm causa oēs ratiōes & ꝑfectiones uniuscuiusq; naturæ congregātur, & unū sunt inconfuse. Hæc Dionysius. Qui hinc inde multa cōsimilia scribit, ex cuius exemplis patet ꝓpositum. Certum est nanq;, ꝙ nec in unitate, neq; in cētro, nec in forma sigilli existat ex natura rei formalis distinctio numeroꝝ aut linearum uel impressionum formatarum. ¶Præterea de hac dei simplicitate & attributoꝝ ex natura rei identitate, multa in libro de trinitate disseruit Augustinus, docens quēadmodum dempta superbeatissimæ trinitatis personali distinctione, sit oīmoda in deo unitas atq; simplicitas, ita ꝙ deus est quicquid habet, & idem omnino sit ei, esse, uiuere, intelligere, esse, & iustum, sapientem, omnipotentemq; esse, cuius uerba ante iam tacta sunt. ¶Amplius Damascenus 1. asserit libro: Igit omnia quidem hæc, utpote bonum, iustum, sanctū, &c. cōmuniter in deitate sunt suscipienda, & eodem mō & simpliciter & impartibiliter & unitē. nō ergo ex natura rei distincte. Hinc denuo fassus ē 11. primi libri capitulo: In sancta & supersubstantiali trinitate cōmune & unum re considerat & coæternum & idem, ꝓpter identitatem substantiæ & operatiōis & uoluntatis & mentis, & ꝓpter potestatis & uirtutis & bonitatis identitatem. Quod autem in eodem libro fatetur, ꝙ principalius oībus eoꝝ quæ de deo dicuntur nominibus, sit Esse, seu Qui est, quia hoc tā quam pelagus quoddam substantiæ infinitum & indeterminatum, totum in se cōprehendit, quod s. conuenit deo, & per eius nomina designat: hoc plane cōsonat & cōcordat iam dictis, ꝙ uidelicet attributa in deo ex natura rei nō distinguunt, sed unum omnino consistant, quemadmodum uiuere, intelligere, sapere nō distinguuntur, sed indistincte & inconfuse cōtinent & sunt in ipso esse, ꝓut in libro de Causis atq; in Elementatione theologica Procli Platonici diffusius demonstrat. ¶Amplius, de hac incomparabili unitate simplicitateq; dei, ac omnifaria attributoꝝ ipsius identitate in ipso & ex natura rei, multum ꝓfunde ac euidenter loquit S. pater Bernardus libro 5 de Consideratione: Quid, inquiēs, est deus? Qui est. Merito qdem nil cōpetentius æternitati, q̄ deus est.

Aug. in li. de Trin.

Jo. Dam. libr. 1.

Nota 3 Scotum.

Proclus

Bernard⁹

Si bonum, si magnum, si beatū, si sapientem, uel qcqd tale de eo dixeris, instauratur in hoc uerbo, q̄d est EST. nēpe hoc est ei eē, q̄d hæc oīa eē. Si & centū talia addas, nō recessisti ab eē: si ea dixeris, nihil addidisti: si nō dixeris, nihil minuisti. Hinc sup Cantica scribit: In simplicissima dei natura habet deitas ipsa q̄si unū respicere multos, & q̄si multos unū. Nec ad multitudinē multus, nec ad paucitatē rarus, nec ad diuersitatē diuersus, nec restrictus ad unū. Etem̄ sola increata natura q̄ deus est, hāc sibi uēdicat merā singularemq; suæ eēntię simplicitatē, ut nō aliud & aliud, nō alibi & alibi, sed ne mō quidē & mō inueniat in ea. Nempe in semetipso manēs q̄d habet, est: & q̄d est, sp & uno mō est. In ea & multa in unū, & diuersa in idē redigunt, ut nec de numerositate sumat pluralitatē, unū in deo, & unū cū deo sunt magnitudo, bonitas, iustitia, sapiētia. Nec em̄ aliūde bonus, quā unde magnus: nec aliūde iustus aut sapiēs, quā unde magnus & bonus: nec aliūde deniq; simul hæc oīa, q̄ un̄ unū, & hoc q̄q; nō nisi seipso. Multa dicunt eē in deo, & qdem sane atq; catholice, sed multa unū. Verbi cā, dicimus bonū, magnū, iustū, & innumera talia, sed nō nisi oīa unū in deo & unū cū deo, q simplex & un⁹ ē, nō unitus: tā simplex deus, q̄ unus. Est aūt unus, quō aliud nihil, imō si dici pōt, unissimus est, nō unus, ut sol. Siquidē idē est semp, & eodē mō. nihil in se nisi se habet, nihil in eo nisi q̄d ipē. Vn̄ ad Eugeniū papam scribit: Inter oīa q̄ unū recte dicunt, arcē tenet unitas trinitatis. Hæc Bernardus. Quibus alludit q̄d in ꝓslogion ait Anselmus: Tu solus dn̄e es q̄d es. Nam q̄d aliud est in toto & in partibus, non oīa est q̄d est. Tu uero es quod es: qa qcqd aliqn̄ es aut aliqmō es, hoc totus & semp es. Et tu es q ꝓprie & simplicit es, nec potes cogitari non eē. Tu uita, lux, sapīa, beatitudo, æternitas & multa: & tn̄ nō es nisi unū & summū bonum. Hinc demū in Monologion loquit: Palā qa q̄d libet bonū summa natura sit, summe illud ē. Ipsa ergo ē summa essentia, summa uita, summa rō, summa sal⁹, summa iustitia, summa sapiētia, summa ueritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa æternitas, summa maiestas, summa unitas: quod nō est aliud, q̄ summe ens, summe uiuens & alia similiter. Quid ergo? si summa illa natura tota bona est, erit ne composita tam pluribus bonis? an poti⁹ nō sunt plura bona, sed unū solū tā multis noībus significatū? Cū ergo diuina illa natura nullo mō cōposita sit, & tn̄ oīno tot bona sit, necesse est ut oīa illa nō plura, sed unū sint. Idem ergo quodlibet unū eoꝝ qđ oīa siue simul siue singula singulatim, ut cū dr̄ iustitia uel eēntia idē significat qđ alia uel oīa uel singula. Quemadmodū itaq; unū est, qcqd substantialiter de summa substātia dr̄, ita ipsa uno modo una consideratione est, qcqd essentialiter est. Cū em̄ aliqs hō dicat & corp⁹ & rōnalis & hō, nō uno mō uel una consideratiōe tria hęc dr̄. ſm aliud em̄ est corp⁹, ſm aliud rōnalis: & singulum hoꝝ non est totū hoc qđ hō. Illa uero summa eēntia nullo mō sic est aliqd, ut ipsa illud idē ſm aliū modū uel ſm aliā consideratiōnē non sit: qa qcquid alio mō essentialiter est, hoc est totū qđ ipsa ē. Hęc Anselmus. ¶Ex cuius testimonijs euidenter oñditur oīmoda attributoꝝ identitas ex natura rei, tam inter se, q̄ cū diuina eēntia. Hinc ſm Boethium, Damascenū & alios oīa in diuinis sunt unū, ubi non

Idē super Can.

Idē ad Eugeniū

Anselmus in proslo.

Exod. 3.

Psal. 102. Idem in Mono.

Boethius Damascen.

obuiat relationis oppositio. ¶Nunc restãt soluendæ instantię in contrariũ introductę. & si rite pensẽt, uis oĩm argumentorũ Scoti & eius sequaciũ in hoc pͤsertim cõsistit, ꝙ de uno & eodẽ formaliter nõ possunt contradictoria uerificari: deinde, ꝙ idem inqñtũ idẽ, ꝓducit seu agit idem, sicq; deus aliter habet se gñando, aliterq; spirãdo. Item, ꝙ de⁹ intelligit se sub rõne ueri, & uult se sub rõne boni. Itẽq;, ꝙ ante oẽm actũ rõnis creatæ deo cõuenit gñare p intellectũ, nõ per uoluntatem: atq; spirare p uoluntatẽ, non p intellectum. Et rursus, ꝙ oẽs pfectiones sunt formaliter in deo absolute pfecto. Pro quorũ oĩm & consimilium uera ac lucida solutione, dico in primis iuxta ꝑhabita, ꝙ deus oĩpotens & excelsus, incõprehensibilis & immensus, est eẽ separatũ in se subsistens, omniformiter, uniuersaliter, quõlibetq; pfectum, ens oĩno infinitæ opulentiæ: & si fari sic licet, ipse est eẽ in se perfectum, q̃d est illimitate ac supersimplicissime oĩs perfectio: uel si hoc aptius sonat, esse in quo supersimplicissime cũ oĩmoda identitate, & sine oĩ ex natura rei distinctione, continet̃ & est uniuersa pfectio sine mensura & fine. Idcirco supersufficientissimũ est, satisfacere uere & corrñdenter cunctis & ualde diuersis ac uarijs cõsiderationibus, conceptibus, imò & cõtradictionibus nr̃is, ita ꝙ aliq̃d cõuenit ei ſm unam considerationem: uel potius ſm q̃d ipse deus cõprehendit & continet in se unã pfectionem, q̃d non cõuenit ei ſm aliã suã perfectionem seu nostrã considerationem, q̃ sup diuinã pfectionem uere fundat̃. Alteritas tñ seu distinctio uel alietas pfectionis uel pfectionum dei, non est ex natura rei actualiter, sed potius fundamentaliter. Porro ex imbecillitate nostri intellectus est talis pluralitas seu actualis distinctio, iuxta modũ supra expressum. Dico ergo ꝙ supergloriosissimo, simplicissimo ac superditissimo deo cõuenit æternaliter gñare, ſm q̃d in se includit & habet p fectionem intellectus. Similiter conuenit ei spirare, ꝓut uere, superessentialiter & supereminenter habet in se pfectionem uoluntatis. Conuenit q̃q; ei ordinare, inquantum in suo esse diuino continet̃ pfectio sapientię: subuenire aũt, indulgere, saluare, ſm q̃d habet in se pfectionem pietatis seu misericordiæ: punire uero & damnare, ꝓut habet in se pfectionẽ iustitiæ, sicq; de alijs. Conformiter dico ꝙ deus intelligit se, ꝓut in sua eẽntia continet̃ rõ seu pfectio ueritatis: & uult se, ꝓut in sua essentia consistit pfectio bonitatis: atq; per hunc modũ soluunt̃ oĩa argumenta huiusmodi. Nec uerũ est ꝙ distinctio formalis seu ex natura rei, requirat̃ ad hoc, ꝙ contradictoria de eodem uerificent̃: imò interdũ sufficit sola distinctio aut distinguibilitas rõnis seu superexhuberãtia oĩmodę p fectionis eiusdem etiã simplicissimæ rei, cuius exemplum ponit Thomas de cẽtro, dicẽs: Tunc aliq̃d est unũ re & multiplex rõne, qñ una res corrñdet diuersis conceptibus atq; noĩbus, ut de ea uerificent̃, quemadmodum punctũ: q̃d cum sit una res, corrñdet uera citer diuersis cõceptionibus de eo apprehensis, ꝓut cogitat̃ in se, & ꝓut cogitat̃ ut centrum, seu ꝓut cogitatur ut principium lineaꝝ. Et hę rões seu conceptiones sunt in intellectu ut in subiecto, & in puncto tã quam in fundamento eaꝝ, quamuis istud exemplũ non sit usq;quaq; conueniens, sicut nec alia quæ in diuinis inducunt̃. Hęc Thomas. ¶Porro Richardus ponit exemplum de albedine, quę inquantum color, cõuenit cum nigredine: sed inquantum albedo, differt ab illa. Deniq; prætacta argumentorũ Scoti solutio confirmatur per uerba Bernardi, in libro de consideratione dicentis: Deus amat ut charitas, nouit ut ueritas, sedet ut æquitas, dominatur ut maiestas, regit ut principium, tuetur ut salus, operatur ut uirtus, reuelat ut lux, assistit ut pietas. Ex his cætera solui possunt obiecta, & quædam paulo post soluentur diffusius, s. qualiter essentia & relatio sola ratione distinctæ sint. similiter quæ Scotus obijcit contra Henricum, infra soluentur. Ex his apparet, ꝙ ponentes distinctionem formalem in deo modo præhabito, nõ satis subtiliter nec uere acute contemplati sint deitatis simplicitatem, in qua utiq; omnis perfectio continetur non ita formaliter sicut ipsi imaginant̃, sed supereminenter, ut diuinus Dionysius docet & patuit.

Soluunt̃ argumẽta Scoti. — Thomas. — Distinctio rationis sufficit vt ꝯdictoria verificent̃ de eodem. — Richard⁹ — Bernar. de consideratione.

QVAESTIO .III.

TErtio quæritur, Utrum inter diuina attributa sit ordo. ¶Videtur ꝙ non, qm̃ deus est purissima unitas. In unitate autem non est ordo. Cum ergo attributa sint ipsemet deus, non apparet ꝙ inter ea sit ordo. Scd̃o, q̃a in deo nihil ẽ pri⁹ aut posterius, sed in oĩ ordine sunt pri⁹ atq; posteri⁹.

¶Ad hanc quæstionem respondet Richardus: Impossibile esse ordinem sine pluralitate. Cumq; inter attributa diuina non sit realis pluralitas, non est inter ea ordo realis: est tñ inter ea aliqua pluralitas in cõparatione ad intellectũ, q̃ est pluralitas rõnis, quia non consequit̃ ea nisi ſm q̃d intellecta sunt. Sicq; est ordo inter attributa ſm rõnẽ intelligendi, inqñtũ intellectus nr̃ priorẽ & gñaliorẽ conceptionẽ facit de uno q̃ de alio. Sicq; prius est eẽ dei, q̃ aliq̃d attributũ eius: & intelligere, q̃ uelle: & attributa ꝑtinẽtia ad intellectũ, q̃ respicientia uoluntatẽ. & loq̃r de ordine cõceptionis nr̃i intellect⁹, intelligẽtis attributa diuina ſm ordinẽ illũ, q̃ sunt magis apta intelligi. sicq; ordo attributoꝝ est, q̃d primo intelligimus eẽ diuinũ: secundo, intelligere suũ: tertio, suũ uelle. Et inter suas pfectiones priores sunt in nr̃a rõne intelligẽdi illa q̃ respiciũt deũ, inqñtũ est eẽntia: q̃ q̃ respiciũt ipm, inquantũ est uita: & inter primas prior est unitas, secũdo simplicitas. Communior enim est ratio unitatis q̃ simplicitatis. Ratio q̃q; unitatis & simplicitatis sunt in diuina essentia rõ infinitatis, & tria illa sunt rõ immutabilitatis, atq; immutabilitas cum tribus illis est rõ æternitatis, ut infra ꝓbabit̃, ubi per diuinæ essentiæ unitatem probat̃ eius simplicitas, & p eius simplicitatẽ sua infinitas: & p diuinã simplicitatẽ & infinitatem, eius ĩmutabilitas, ac p illã sua æternitas. Porro inter pfectiões q̃ cõueniunt deo, inqñtũ est uita, priores in nr̃a rõne intelligẽdi sunt illę, q̃ respiciũt ipm intelligere, q̃ q̃ respiciũt ipm uelle: & int̃ primas prior est ueritas, q̃ sapientia. Ideo eñ deus scit se, quia p essentiam suam intellectui suo perfecte oñdit se talẽ q̃lis est. Essentia aũt uniuscuiusq; ẽ sua ueritas, inqñtum p eã res q̃ntũ est ex parte sua, talẽ oñdit se q̃lis ẽ. Inter pfectiões uero q̃ cõcernũt uelle diuinũ, prima est bonitas, scd̃a misericordia, tertia iustitia, & illa ad quã oẽs aliæ reducunt̃, est diuina beatitudo, q̃ in sua rõne oẽs diuinas pfectiones includit. Hæc demũ cõsonãt Augustino, q 15. de Trinitate uniuersas dei pfectiões reducit ad æternitatẽ, sapientiã, beatitudinẽ. Ex dictis patet, ꝙ ſm rationem intelligendi, prior est unitas, deiñ ueritas, tertio bonitas. Hæc Richardus.

Arguit̃ ꝙ ꝯ veritatem. — Richard⁹ rñdet. — Essentia rei est sua veritas. — August.

Scotus Soluunt argumēta

¶Scotus uero cum suis aliter sentire uidetur, ponens infinitatem ante simplicitatē, ut infra patebit. ¶Ad primam instantiam respondendum, q̄ quamuis deus in seipso sit unitas pura, tamen in ea uniuersæ perfectiones continentur, sicq̄ ratio fundat in ea considerationem multiplicem, distinctionem & ordinem. sic quoq̄ inter perfectiones diuinas est ordo prioritatis secundum rationem, non realiter.

QVAESTIO IIII.

Arguit̄ 3 infinitatem.

QVarto quæritur, **An deo conueniant attributa numero infinita.** ¶Videtur q̄ nō, quia ubi talis infinitas, ibi null⁹ est ordo, nec primū nec ultimum: sed inter attributa diuina est ordo, & in eis est aliquid primum, sicut iam patuit. ¶Ad hoc

Aegidius

respondet Aegidius: Cum deus sit perfectissimus, pfectiones omnium generum uniuntur in eo. perfectiones autem dei à nobis per remotionem potissi-

Tria q̄dā i creaturis q̄rū negatiōe cognoscit̄ pfectio dei.

me cognoscunt̄. Sunt aūt tria in creaturis p q̄rū remotionē cognoscit̄ diuina perfectio. Primum est quoniam creatura non est infinita, & ex hoc quandam cōtrahit perfectionem, quia s̄m Philosophum 3. Physicorum, Infinitum non habet rationem perfecti neq̄ totius. quod intelligendū est de infinito ex parte materiæ, seu passiuæ potentiæ. Deus aūt ex hoc pfectissimus est, quia est infinitus, loquendo de infinitate ex

Aristotel.

parte formæ. Secūdo, creatura fertur perfecta, q̄a attingit propriam speciem. Vnde 2. Physicorum habetur, q̄ non dicitur aliquid esse tale aut perfectionem talis naturæ habere, donec habeat speciem eius. deus uero contrario modo dicitur esse perfectus, quia ad nullum gen⁹ aut speciem determinat̄. Tertio creatura dicitur esse perfecta, quia intra propria principia continetur. Deus autem mō contrario est perfe-

Dio. mar.

ctus, q̄m inter nullos terminos continetur. Quæ oīa Dionysius 13. de diuinis nominibus breuiter tangit. Itaq̄ ex hoc q̄ deus non continetur in aliquo genere aut specie, conueniunt ei non solum perfectiones multæ unius generis, sed etiam omnium generum. Porro ex hoc q̄ est perfectionaliter infinitus, non solum conueniunt ei uniuersæ perfectiones, quæ actu inueniuntur in creaturis, quę pfectiones finitæ sunt, sed etiam oēs possibiles inueniri seu esse, quæ sunt infinitæ. Et quia s̄m quamlibet perfectionem potest sumi aliquod attributum, hinc infinita attributa con

Dio. mar.

ueniunt deo, & infinitis nominibus potest laudari. propter quod dicit Dionysius 12. capitulo de diuinis nominibus: Laudare non conuenit eum qui infinitorum est nominum. Hæc Aegidius. ¶ Veruntamē q̄dam tenent, q̄ quamuis multa & nobis innumerabilia attributa conueniant deo, non tamen simpliciter infinita. sed cum deus possit quantū est ex parte ipsius, infinitas producere species angelorū in ascendendo, à quarum singulis perfectionibus possit accipi at

Soluitur obiectio.

tributum, uidetur quibusdam positio illa Aegidij uera. ¶Ad obiectionem dicendum, q̄ inter infinita realiter diuersa, non est ordo proprie sumptus. Omnia uero attributa diuina, sunt unū simplicissimū eē dei.

QVAESTIO V.

Argumentū p̄mū q̄tis negatiuę.

QVinto, **An cum vnitate et simplicitate diuinæ essentiæ stet pluralitas personarū.** ¶Videtur q̄ non, quia præhabitum est q̄ formalis distinctio attributorū deroget simplicitati ac unitati diuinæ naturæ, q̄ t̄n distinctio minor est psonali distinctione, q̄ est realis: ergo psonarum plurali-

2.

tas non stat cū deitatis simplicitate & unitate. ¶Præterea, eisdem rōnibus q̄bus supra monstratū est, non posse esse plures ueros deos, uidet̄ posse pbari, non posse plures eē increatas diuinas & adorandas psonas. Aut eīn in aliquo distinguunt̄, aut non: si in aliq̄ distinguuntur, nulla earū absolute pfecta est. Imò cū nihil sit in deo nisi infinita pfectio, decēt cuilibet pfe-

Refellitur r̄nsio.

ctio infinita. Si dicat̄ q̄ relatio non dicit pfectionem, hoc improbabit̄ infra. Nam & paterna fœcunditas ē q̄dam perfectio, & eē naturalem ac uerum filiū patris æterni, est grandis nobilitas, cum & adoptiuum

3.

dei filium eē sit excellentia atq̄ pfectio magna. ¶Insuper s̄m philosophos nō est ponenda pluralitas sine necessitate. sed diuina psona est in se absolute per

Auerrois. 4.

fecta. non ergo sunt plures diuinę personæ. ¶Amplius, sicut Auerrois arguit, si sunt plures diuinæ psonę, totum aggregatum non est unum nisi s̄m intentio-

5.

nem, sicq̄ substantialiter eēnt distinctæ. ¶Rursus, diuina eēntia est ens reale extra animā, in se uere subsistens, sed tale ens nō est cōmunicabile pluribus. Imò cum sit intellectualis naturæ, uidet̄ eē persona. At uero natura multiplicat̄ & diuersificat̄ in cunctis indiuiduis participantibus eam, sicut in oībus cernimus, in quibus eadem natura inuenitur in multis suppositis. sicq̄ diuina eēntia multiplicaret̄ in diuinis perso-

6.

nis, quod prsus impossibile est. ¶Adhuc deus est ens æternum & independens, & uniuersorū principium, & tali enti repugnat pduci, cum pductum à pducente dependeat, & eo sit posterius: producens quoq̄ pstantius est pducto, quemadmodum agens est prin

7.

cipalius passo. ¶Rursus, q̄cunq̄ sunt eadem uni & eidem simpliciter, sunt simpliciter idem inter se. Nam ideo dico simpliciter, quia si sint eadem uni & eidem s̄m quid, nō oportet ea eadem eē simpliciter. Vnde per maiorem illam ita uere expositam tenet omnis forma syllogisticas, uniendo extrema in eodem media. Hinc maiori illa destructa, destruitur oīs syllogistica forma, & per cōsequens oīs demōstratio atque sciētia: sed quæcūq̄ sunt i diuina natura, sunt simpliciter eadem ipsi diuinæ naturæ, quæ est simpliciter una & eadem numero. ergo sunt idem inter se.

8.

¶Adhuc aūt, si psonæ diuinæ distinguunt̄ abinuicē, aut substātialiter aut accidētaliter distinguunt̄, cum inter substantiam & accidens nō sit medium. Nō accidentaliter, cum in deo nequaq̄ sit accidēs: nec sub-

In oppositum. Thomas.

stantialiter, q̄a sic uera deitas nō esset in qualibet. ¶In cōtrarium est autoritas fidei ac scripturæ. ¶Ad hanc quæstionem Thomas r̄ndet in Scripto: Dicendū est absq̄ ulla ambiguitate, esse in deo pluralitatem personarū in unitate eēntiæ, nō propter rationes quorundam ad hoc inductas, q̄ necessario nō

art. p̄mo.

cōcludunt, sed propter fidei ueritatem. Porro in prima parte Summæ, quæstione 27. ait: Cum omnis pcessio sit s̄m aliquam actionem, ideo sicut s̄m actionem q̄ tendit in exteriorem materiam, est aliqua p-

Duplex pcessio.

cessio ad extra, ita s̄m actionem q̄ manet in agente, attendit̄ processio q̄dā ad intra, q̄d maxime patet in intellectu, cuius actio, s. intelligere, manet in intelligente. Quicunq̄ eīn intelligit, ex hoc ipso pcedit in eo aliquid intra ipsum, q̄d est concepto rei intellectę ex notitia eius procedens, quam cōceptionē uox significat, q̄ cōceptio dr̄ uerbum cordis, significatum uerbo uocis. Non est ergo pcessio ista accipiēda s̄m modum corporalium actionum aut motuum, neq̄

ꝑ modum actiõis causæ in exteriorē effectũ, sed ſm emanationem intellectualem uerbi interioris à dicente intra se, q̃d uerbũ manet in eo. Hæc Thomas in prima parte Summæ. Qui etiã in Summa contra gentiles lib. 4. cap. 11. disseruit: Secundũ diuersitatem naturarũ, diuersus emanationis modus inuenit̃ in rebus. Et q̃nto aliq̃ natura est altior, tanto id q̃d emanat ex ea, magis est intimũ. In rebus nanq; inanimatis q̃ infimæ sunt, emanationes eē non q̃unt, nisi per actionē unius in alterũ, sicut ex igne gignit̃ ignis q̃n ab igne corpus extraneũ alterat̃, atq; ad speciē & q̃litatem ignis ꝑducit̃. In plantis uero q̃ post inanimata ꝓximũ habent locũ, etiã emanatio q̃dã ab interiori ꝓcedit, inq̃ntũ humor plantæ intraneus in semē conuertit̃, q̃d terræ mãdatũ, crescit in plantã. Post uitã uero plãtarũ ē altior grad⁹ uitæ ſm aĩam sensitiuã: cuius emanatio ꝓpria & si ab exteriori incipiat, tñ in interiori terminat̃: q̃a sensibile imprimit formã suã in sensum, ex q̃ ꝓcedit sensatio manēs in sensu. Deinde est tertius & ꝑfectus uitæ gradus ſm intellectũ, q̃ in seipsum reflectit̃. Veruntñ in uita intellectuali diuersi sunt gradus. Nã intellectus hũanus q̃uis seipm cognoscere possit, tñ primũ suæ cognitiõis initiũ ab extrinseco sumit q̃a nõ intelligit sine phãtasmate. ꝑfectior ergo ē intellectualis uita ĩ angelis, in q̃bus intellectus ad sui cognitionē non ꝓcedit ab exteriori, sed ꝑ se cognoscit seipsum. Nondũ tñ ad ultimã ꝑfectionem uita ipsorũ ꝑtingit, q̃m licet intentio intellecta sit eis oĩno intrinseca, nõ tñ est eorũ substãtia: q̃a nõ est idē ĩ eis eē & intelligere. Vltima ergo ꝑfectio uitæ cõpetit deo, in q̃ nõ est aliud intelligere & aliud eē. Idcirco oportet ut intētio intellecta, sit in deo ei⁹ substãtia. Porrò intentionē intellectã id dico, q̃d intelligēs in seipso cõcipit de re intellecta, q̃ in nobis nec est res q̃ intelligit̃, neq; substãtia intelligēs. sed similitudo cõcepta in intellectu de re intellecta, quã uoces exteriores significãt. Vnde intentio uerbũ interius noiat̃. Quod aũt intentio nõ sit in nobis res intellecta, hinc cõstat, q̃a aliud est intelligere rē, aliud intentionē q̃d intellectus facit, dũ suꝑ actũ suũ reflectitur. unde & aliæ scientiæ sunt de rebus, aliæ de intentionibus intellectis. Cumq; in deo sit idē esse & intelligere, intentio intellecta in eo, est intellectus ipsius: & q̃a intellectus in eo est res intellecta, intelligendo em̃ se, intelligit oĩa alia, relinquit̃ q̃ in deo seipm intelligente, sit idē intelligens, & res q̃ intelligit̃, atq; intentio intellecta. Oportet ergo q̃ deus sit in seipo, sicut intellectũ seu res intellecta est in intelligēte. Intellectũ uero in intelligēte, est intentio intellecta & uerbũ. Est ergo in deo intelligente seipsum, uerbum dei q̃si deus intellectus: quemadmodũ uerbũ lapidis in intellectu, est lapis intellectus. Hinc in Iohãne habetur: Verbũ erat apud deũ. Hæc Thomas. ¶Cui cõcordans Petrus: In diuinis, inq̃t, est pluralitas atq; distinctio ꝑsonarũ nõ ꝑ esse absolutũ, ut in creatur3, sed ꝑ ad aliq̃d se habere. In hoĩbus em̃ ꝑsonæ distinguũt̃ origine & q̃litate, in angelo sola q̃litate, in deo sola origine, ſm Boethiũ de Trinitate. Ad q̃d ꝓbandum rõnes aliq̃ adducunt̃. In ordine etem̃ uniuersi inuenitur in una ꝑsona una eēntia, sicut in angelo. Item in multis ꝑsonis multæ naturæ, ut in angelo & hoĩe. In una q̃q; ꝑsona multæ naturæ sicut in hoĩe. Ergo ad cõplementũ uniuersi, oportuit in una natura eē plures ꝑsonas. sed hoc nõ inuenit̃ in creatura, ergo in creatore. ¶Insuꝑ est quoddã ens à semetipso & ab ęterno, & est quoddã ens nec à semetipso, nec ab ęterno. Opposita aũt extrema oportet cõiungi ꝑ mediũ. Medium uero inter illa nõ põt eē nisi dupliciť. Aut em̃ erit q̃ddã ens à seipso, sed nõ ab æterno: aut erit aliq̃d ab æterno, sed nõ à seipso. Primũ horũ est impossibile: q̃a q̃d ab æterno nõ est, à seipso esse nõ põt, aliàs ꝓduceret semetipsum. ergo oportet eē scd̃m. Quod aũt ab æterno est, & nõ à seipso, nõ põt eē nisi in unitate diuinæ essentiæ, q̃ prius ꝓbata est esse una: & ab alio nõ põt eē, nisi in distinctiõe personarũ: ergo plures sunt ꝑsonæ in una eẽntia. ¶Amplius, in creaturis est natura particularis, & etiã uniuersalis. Natura ꝑticularis, est indiuisibilis & incõmunicabilis: natura uero uniuersalis, diuisibilis & cõmunicabilis. Diuisibilitas aũt imperfectiõis est, cõmunicabilitas ꝑfectiõis. Cũ ergo q̃d ꝑfectionis est in creaturis, deo sit attribuendũ: q̃d imperfectionis remouendũ, deo attribui debet cõmunicabilitas ĩdiuisibilitasq; naturæ: q̃d nõ cõtingit nisi sit pluralitas ꝑsonarũ. ¶Adhuc aũt, suppositis tribus, ꝓpositionibus ꝑ se not3, uidelicet ista, esse diuinũ est exemplar oĩs esse creati, & ista unitas non põt eē multitudinis cã, nisi intelligat̃ repetita, & hac diuinũ esse est unũ in natura: ex his arguit̃ sic, In esse creato est differentia unius & multorũ, ergo diuinũ esse est exemplar unius & multorũ, ut patet ꝑ primã ꝓpositionem, sed diuinum esse est unitas, ut patet ꝑ tertiam. ergo diuinum esse est unitas exemplaris unius & multorũ. Vnitas aũt non est exemplar seu cã exemplaris multitudinis, nisi intelligat̃ repetita, ut patet per secundã. Relinquit̃ ergo q̃ esse diuinũ est unitas repetita, sed nõ in pluribus naturis, ergo in pluribus personis. Hęc Petrus. Cuius ultimam rationem pono recitatiue. Deniq; de hac re scribit Richardus: In deo sunt plures ꝑsonæ, quod põt declarari quinq; suppositionibus manifestis: q̃rũ prima est, q̃ in deo ē summa bonitas. Scd̃a est, q̃ in deo ē summa ꝑfectio. Tertia, q̃ in deo est summa simplicitas. Quarta, q̃ in deo est summa primitas. Quinta, q̃ oẽs emanatiões necesse est ad unã primã reduci, quemadmodũ oẽs unitates in unam primã unitatē. ¶Ex prima suppositione arguit̃ sic: In deo est bonitas summa, ad quã pertinet se summe cõmunicare. sed diuina bonitas non põt se summe cõmunicare alicui creaturæ, nec om̃ibus simul, q̃a non sunt capaces bonitatis in summo: ergo oportet in diuinis esse increatã personam, cui summe cõmunicetur, & personã se ita cõmunicantem. ¶Ex secũda suppositione sic arguo: In deo est summa perfectio. sed perfectionis est ꝓducere sibi similem in natura, ergo summę perfectionis est ꝓducere sibi summè similē. Nulla ãt creatura põt deo summe similis eē. ¶Ex tertia suppositiõe sic arguo: In deo est summa simplicitas, sed q̃nto aliq̃d est simplicius, tãto in pluribus reperit̃, ut patet in uniuersali, quod simplicius est singulari. Ex defectu uero simplicitatis est, q̃d numerat̃ in pluribus suppositis. Cũ ergo in diuina essentia sit simplicitas in nullo deficiens, oportet q̃ sit in pluribus ꝑsonis nõ plurificata. ¶Ex suppositiõe q̃rta arguit̃ sic: In deo est primitas summa. q̃nto aũt aliq̃d est prius, tãto fœcũdius. ergo sicut diuina essentia ꝓpter sui primitatē principiũ ē aliarũ essentiarũ, ita ꝑsona in diuinis improducta, ē ꝓpter suã primitatē alterius increatæ ꝑsonę ꝓductiuã. Veruntñ ualidius argumentũ ad hoc, est lumē fidei hoc dicētis. Imò ualidissimũ argumẽtũ est sacræ scripturę, cui magis est innitendũ q̃ rõni. Hęc Richard⁹.

Marginal notes: Diuersus emanationis modus. — Intellectualis uitę diuersi sunt gradus. — Quid sit intentio intellecta. — Intētio nõ est res intellecta ab homine. — Ioh. 1. — Tarant. — Nota, ꝓpositiões — Richard⁹. — Trinitas ꝑsonarũ ꝓbatur 5. suppositionibus.

Bonauēt. ¶Easdem rōnes tangit Bonauentura, & addit: In deo ē summa beatitudo, ergo summa bonitas, summa charitas, & summa iucunditas. Igit̄ rōne summæ bonitatis cōperit deo se summe cōmunicare, pducendo æq̄lem sibi personā. & cū charitas dei non sit amor priuat⁹, sed dilectio ppria ad aliū, reqrit pluralitatē. Item, si summa iucūditas, cū nullius boni sine socio sit iucūda possessio, ergo ad summā iucūditatē reqrit̄ societas, & ita pluralitas. Hæc Bonauent. Porro in breuiloqo suo ait: Fides cū sit principium cultus dei & fundamentū doctrinæ, q̄ sm pietatem cō-
1.Timo.6. sistit, & dictat de deo sentiendum esse altissime atq; pijssime. non aūt sentiret de deo altissime, si non crederet q deus posset se summe cōmunicare. nec sentiret de ipo pijssime, si crederet q posset & nollet. Ideo ut pijssime & altissime sentiat, dicit deum se summe communicare æternaliter habendo dilectū & cōdilectū, ita q in deo est mēs generās, uerbū nascens, & amor utrunq; nectens. Hæc idem.

Aegidius ¶Præterea circa hæc scribit Aegidius: Ratio difficultatis q̄liter in deo cum unitate essentię stet suppositorum pluralitas, est in uidendo q̄liter plurificant̄
Quō multiplicētur supposita, salua unitate naturæ. supposita, & tn̄ non numerat̄ natura. Ideo aduertendū q natura, q̄ immediate respicit pluralitatem suppositorū, ut est natura speciei, de se diuersitatem non habet, sed per accidēs, ut cū recipit̄ in diuersis suppositis, uel in diuersis materijs. In oībus aūt naturę cre-
Aristot. atis, esse differt à natura. Vnde dr̄ 3. de aīa, q non est idē magnitudo, & magnitudinis esse: & aq̄, & aquæ esse. Hinc esse q̄d habet natura creata, non est esse suum, sed est esse q̄d acqrit in supposito. Hinc si intelligat̄ à suppositis abstracta, nō cōpetit ei tale esse. Idcirco sm aliud & aliud suppositū, natura habet aliud & aliud esse. & qm̄ numerat̄ ipm esse, oportet q numeret̄ natura cui acqrit̄ tale esse. ex q̄ sequit̄, q sup-
Porphyri⁹ positum sit unū unitate addita. Hinc dum cōsiderat̄ homo qui est in humanis suppositis, pter esse actuale: & consideratur sm esse suæ naturæ, oīa supposita humana sunt un⁹ homo. Si ergo plurificat̄ humana natura, hoc est sm esse quod in suppositis habet: ergo si esset in homine idem esse actuale & esse naturæ, per idem esset aliqs homo, & hic homo: nec differret considerare humanam naturā sm se in abstractione, & secundum esse quod habet in suppositis. Sicq; sicut p participationem speciei oēs hoīes sunt unus hō, ita sm realem existentiā in oībus suppositis hūanis esset una natura nō numerata. Cumq; in deo sit idem esse & natura, nec diuina natura acqrit esse ex hoc, quod in suppositis est: ideo q̄dlibet suppositum eodem est deus, quo hic deus. Vnde non solum sm rationem supposita diuina sunt unus deus, sed etiā sm rei ueritatē & actualē existentiā, est una natura non numerata in oībus diuinis suppositis. Hinc patet deceptio Commētatoris, putātis q sp ad plurificationē suppositorū sequeret̄ numeratio naturę. Propter q̄d ęstimauit, q si eēnt plura supposita in diuinis, q natura diuina numeraret̄ in eis. Ait nāq;
Auerrois blasphemia p̄ trinitatem. 12. Metaphysicę: Putauerūt antiq trinitatē eē in deo, & uoluerūt euadere, dicendo q sunt tres & unus: & nescierūt euadere, qa cum substantia fuerit numerata, cōgregatū erit unū p intentionē. Hæc Aegidius.

Antisiod. ¶At uero Antisiodorēsis in prima parte Summæ suæ circa hæc loquitur: Sicut ad summam auaritiam ptinet, nihil de suis bonis uelle communicare: sic ad summā bonitatem liberalitatemq; ptinet, oīa bona sua uelle cōmunicare. sed pater ab ęterno est summe bonus ac liberalis, ergo ab æterno uoluit alicui cōmunicare suę plenitudinē maiestatis, q̄d est genus suum dare, & æq̄lem sibi filiū generare. Si em̄ aliqd sibi soli reseruaret, non esset in eo liberalitas summa. Quod aūt hoc potuit, sic pbat̄: qa hō infirmus hoc pōt, utpote æq̄lem sibi filiū generare, & hoc est in eo naturalis pfectionis indiciū. Ergo multo fortius omnipotens deus ab ęterno hoc potuit. Et hoc est q̄d per Isaiam ait: Si ego qui cæteris generationē Isai.66.
tribuo, sterilis remanebo? q̄si dicat, hoc mirū esset, si ego qui cæteris p̄sto generādi potestatem, pmaneo sterilis in meipso. Fœcūditas etem̄ rerū summā ipsi⁹ ostendit fœcunditatem. Propterea oportet pluralitatem personarū esse in deitate. Hinc beatus Diony Dionys⁹.
sius in libro de diuinis ait nominibus: In omni fere theologica actione thearchiā .i. principalem deitatē uidemus laudatam ut monadem, pter simplicitatem & unitatem suę impartibilitatis supernaturalis, & ut trinitatem pter sustentantē supessentialis fœcunditatis expressionem. Insuper, copiosior est potentia qua aliquis potest dare & de suo & de alieno, quàm illa qua qs non potest dare nisi de alieno. sed potentia dei copiosissima est, ergo ab æterno potuit dare alicui de suo .i. suam essentiam, suam deitatem, suā scientiā. Hoc aūt est generare filiū sibi æq̄lem, & uoluit sicut pbatū est. ¶ Amplius, inter oēs emanationes pfectissima est generatio, qm̄ ipsa assimilat penitusq; adæquat generatum suo generatori, q̄d aliæ emanationes nō faciūt. cum ergo fons bonitatis copiosissime atq; plenissime uiuat, sequit̄ q emanatio copiosissima ac plenissima, scilicet generatio, fit ab ipso. Sicq; genuit filium sibi æqualem, & per cōsequens cōsubstantialem ac coæternum. ¶Simili mō oñdit̄ pcessio spiritussancti. quemadmodū em̄ emanatio, q̄ aliquid emanat ab alio p modū generationis, est perfectissima: sic emanatio, qua aliqd emanat ab alio per modum benignitatis ac liberalitatis, est iucundissima atq; gratissima. Ideo sicut illā, ita & istam necesse est fonti totius bonitatis & iucūditatis ac liberalitatis competere. Et hæc est productio spiritussancti, qui per modum doni emanat, ut infra magis patebit. Hæc Antisiodorensis.

¶Præterea circa hæc scribit Albertus: Quæritur, Albertus.
cur in alijs entib⁹ ad numerū hypostasium sequit̄ numerus naturæ, & non in diuinis. Respondendum, q hoc est pter identitatem naturæ & hypostasis in diuinis. hypostasis nanq;, seu quod est, inuenitur q̄- Numer⁹ diuinorū suppositorū nō argit naturę numerū.
tuor modis in entibus. In quibusdam etenim differt hypostasis à natura, seu quod est à quo est, ita tn̄, q natura seu q̄ est, cōmunicabilis est pluribus, & actu communicatur per diuisionem ipsius quod est, siue hypostasis per actum generationis, sicut in omnib⁹ generabilibus & corruptibilibus. In quibusdam ue- Hypostaseon quadruplex differētia.
ro natura seu quo est, communicabilis est: & differt à quod est seu supposito uel hypostasi: sed actualiter non cōmunicatur, eo q totam suam materiā habeat intra se, in qua possibile est ipsum esse, & nihil de ea est extra ipsum, nec actu, neq; potentia, ut in sole, luna & stellis, in quibus species saluat̄ in uno. Qm̄ hoc est generale principium apud naturales, q oīm quorum non est materia tora intra formam terminata, est actus generatiōis, p quem diuiso supposito,

forma multiplicatur in plura numero. Item, in quibusdam natura seu quo est, differt à supposito seu q̃d est, tamen simpliciter est ipm̃ q̃d est indiuisibile, nõ Boethius ex materia constans: quia ſm Boethium in libro de duabus Christi naturis in spiritualibus nulla est materia. idcirco saluatur in talibus species in uno supposito, nec communicatur, imò cõtrahit indiuiduãtia à ꝓprietatibus suppositi, penes attributa psonalia accepta. & sic est in angelis. Sed in diuinis q̃ est & natura, omnino indifferens est à supposito: & ideo numerato supposito, nõ diuiditur natura, sed indifferẽs est & manet in om̃ibus suppositis eiusdẽ naturę. Idcirco nõ sequitur, pater est deus, filius est deus, spiritussanctus est deus, ergo sunt tres dij: qa terminus numeralis nõ ponit rem suam nisi circa suppositum, & nõ circa naturam seu quo est. Hęc Albertus.

Dionysi⁹. ¶ Quocirca sciendum, ꝙ Albertus aliter accipit, quod est, & quo est, q̃ Thomas atq; Aegidius. Quia (ut patuit) Albertus ꝑ quod est, intelligit hypostasim siue suppositum: per quo est, essentiam seu naturam. Thomas uero & Aegidius ꝑ quod est, sumũt naturã ſm quod recipit esse: ꝑ quo ẽ, ipm̃ esse actuale seu esse existentiæ actualis.

Hales. ¶ Præterea de materia hac Alexander scribit diffuse, sed in præhabitis cõtinetur eius sententia. imò Laus Alexandri. quorundam scripta inducta doctorũ nũc prætactorum, ex scriptis sapientissimi Alexãdri sumpta uidentur. Inducit etiam Alexãder ratiões Richardi de sancto Victore, quibus ꝓbat pluralitatem psonarũ esse in deo, quæ infra tãgentur.

Scot⁹ demõstrare contendit psonarum trinitatẽ. ¶ At uero Scotus hic scribit: Quod in diuina natura sit psona ꝓducta seu pluralitas psonarum, ostendi potest per rationem, & forsan magis demõstratiuam, q̃ sint multæ demõstrationes in Metaphysica positę. Vñ arguit sic: Quicquid ex ratione ꝓpria est principium ꝓductiuũ ſm modum secundum quem est in illo, & ut est in illo, sic erit ꝓductiuum, ut si sit in illo pfecte, ꝓductiuum est perfecte. (quia eñ immediate naturam principij illius cõsequitur ꝙ sit ꝓductiuum, ꝓpositio dicẽs hoc de illo, erit immediata.) Et ideo quia naturam caloris immediate cõsequitur ꝙ sit actiuũ principiũ, in quocunq; est erit, principium actiuũ: ut si sit in illo pfecte, aget pfecte: si im perfecte, ut in minori calido, aget impfecte. Hęc ꝓpositio si in Metaphysica scripta esset, nõ negaretur. sed intellectus habens intelligibile sibi actualiter p̃sens, ratione huius totius est ꝓductiuus notitiæ genitæ. non dico ratione intellectus duntaxat, nec ratione obiecti tm̃, sed dum ista cõueniũt, ita ꝙ totum est ꝓductiuum notitiæ genitæ. ergo in quocunq; est intellectus habẽs obiectum intelligibile actu sibi p̃sens, est causa seu origo notitię genitæ. Sed in primo supposito in quo est natura diuina, est intellect⁹ habens obiectum infinitum, intelligibile, actu sibi pręsens: ergo ibi est principiũ notitiæ genitæ ſm ꝓportiõem illius principij. sed principium est infinitum. ergo ꝓductum, quæ est notitia genita. nihil autem ẽ infinitum nisi deus. nec idem est gignẽs & genitum, ergo in deo est persona ꝓducens & psona ꝓducta. ¶ Item in om̃i quod nõ includit imperfectiõem, necessitas est pfectior conditio q̃ cõtingentia: sed ꝓducere, impfectionem nõ includit: ergo simpliciter pfecta ꝓductio, quæ est dei, erit necessaria. Sed nulla talis est ad extra, ut infra patebit, ergo erit ad intra.

Circa hæc multa inducit Scotus, replicando, soluendo, & quarundam rationum insufficientiam ostendendo, ꝓut infra pandetur.

¶ Ad primam ergo instantiam respondendum, Rñsio ad instantiam primam. ꝙ quamuis formalis distinctio inter attributa diuina, quo ad hoc, minor est q̃ personalis, quia non est realis, tñ ob hoc magis derogat unitati, simplicitati, identitati ac pfectioni diuini esse, qm̃ ponitur inter ea quæ absolute cõueniũt deo: inter quæ ex natura rei nulla ꝓrsus ẽ nõ idẽtitas aut formalis distinctio, sed purissima unitas, extrema simplicitas ac mera omnino identitas. Nec possent attributa illa si ex natura rei formaliter distinguerentur, ad aliquod simplicissimũ unũ penitus ex sua natura indistinctũ reduci. Porrò psonalis distinctio in diuinis, attenditur nõ penes absoluta, sed respectiua, quæ sup absoluta illa nil addunt reale, sed omnia in diuino esse penit⁹ unum sunt: & cum diuina essentia om̃ifarie idẽ sunt. sicq; uere realiter ad unum simplicissimum reducũtur. Idcirco diuinæ unitati, simplicitati, idẽtitati, pfectioni, psonalis illa distinctio nõ repugnat. ¶ Ad secundam dicẽdum, ꝙ diuinæ increatæ psonæ in aliq̃ 2. realiter distinguũtur, puta in relatiua ꝓprietate, nec tñ ob hoc ulla perfectio alicui diuinæ deest psonæ, qm̃ deitatis plenitudo in unaquaq; existens, oẽm imperfectionẽ excludit ab eis: & quamuis relatiua ꝓprietes & notionalis actio siue pfectio ac personalis, ꝓductio unius psonæ diuinæ, non sit in alia secũdum ꝓpriam rationem & appropriationem, atque ſm modum quibus insunt uni personę: nihilominus ſm id ꝙ essentialiter sunt, & ſm modum alijs psonis cõuenientẽ, insunt eisdem. Essentialiter quippe sunt ipsa diuina essentia, quæ una & eadem numero in tribus superbenedictis consistit psonis. Et quemadmodum congruit patri, à seipso & non ab alio deitatem ac diuinam habere essentiam: sic filio congruit eam habere à patre solo, & spirituisancto à patre & filio. Aliqui uero ad argumentum hoc respõderũt, ꝙ relatio in diuinis nõ dicit pfectionem nec aliquid, sed solum ad aliquid, quorum solutio, ut tactum est, & suo loco tãgetur, nõ uidetur posse saluari, cum & illud ad aliquid, sit ens reale & aliquid increatũ, omni ente creato infinite pfectius atq; p̃stantius, imò realiter ipsa diuina eẽntia. Ea quoq; q̃ deo asscribuntur, attribuũtur & cõueniunt ei, omni imperfectione seclusa, cũ perfectione immensa, ut diuinus Dionysius in plurib⁹ docet locis. Conformiter actiua generatio patris, est pfectissima emanatio: & paterna illa fœcunditas, infinita est dignitas: nec minor dignitas aut nobilitas est unigenito patris, eẽ naturalem & unicum cõsubstantialemq; filium patris æterni, q̃ ipsa paterna fœcunditas generatioq; actiua. ¶ Ad tertiam respondẽdum, ꝙ in deo ponẽda est psonarum 3. pluralitas, non ex necessitate indigentiæ, quasi psona patris non sit in seipsa absolute simpliciterq; perfecta, uel quasi diuina natura in uno supposito perpetuari nõ possit: sed ex naturali & infinita exuberãtia, plenitudine & communicabilitate bonitatis, felicitatis & gloriæ superbeatissimi & superoptimi & superditissimi & superliberalissimi & superamorosissimi dei, nil ꝓprium sibi soli reseruantis, sed oĩa sua superplenissime communicantis, ꝓut suæ infinitissimę bonitati, charitati ac liberalitati ꝓrsus immẽsæ, naturale & cõdecẽs est. Hinc ad argumẽtum quo

Interimit replica. ita arguitur, Pluralitas est superflua, quãdo nõ plus de bonitate & perfectione est in pluribus q̃ in uno, dicente primo Physicorum philosopho: Si aliquid ęque bene fieri potest per unum, sicut per plura, magis ponendum est unum q̃ plura. Ad hoc inquã respondet Richardus, ꝙ falsum est, quando plenitudo bonitatis est ratio pluralitatis. ¶Ad quartam respõdẽdũ, ꝙ Auerrois in isto, sicut in multis alijs, cõtra fidem Christianã enormiter damnabiliterq; errauit, quemadmodum condemnati hæretici: quia ex considerationibus creaturarum, præsumpsit immoderãter iudicare de creatore, quasi tota creatoris perfectio, ꝓprietas, eminentia, plenarie relucerent in creaturis, atq; ex eis possent cognosci, cũ tñ uniuersitas totusq; ordo entis creati, infinite à plena dei ac diuinorum repręsentatione deficiat. Itaq; dico, ꝙ totæ tres psonę seu totũ aggregatũ, ut uerbis illi⁹ reprobi utar, sunt una res unusq; subsistẽs deus & una eẽntia realiter, nõ intentionalit̃ aut logice, fm q̃d sc̃tũs asserit Augustinus, ꝙ pater & filius & spiritussc̃tũs sunt una summa res, utpote unus deus existentialiter, nõ per abstractionẽ. Sunt eędem tres res respectiuę, & una res absoluta, ꝓut hoc infra tractabit̃. Huius tñ non inuenit̃ p oĩa simile in creaturis. nec mirum, cum creata eẽntia increatæ essentiæ pfectionẽ plene imitari, participare aut repręsentare nõ ualeat, imò ut tactũ ẽ, in infinitum inde deficiat. Idcirco decepti sunt & ętemaliter perierũt, q in his q̃ fidei sunt, uoluerũt ex creaturis immoderate iudicare de creatore. Veruntñ in creaturis inuenit̃ aliqualiter simile hui⁹, cũ in rebus creatis uideamus aliq̃ eẽ eadem gñe, aliq̃ specie. ¶Ad qntã instantiã, q̃ est cõfirmatio argumẽti nũc tacti, dicẽdũ ꝙ utiq; diuina eẽntia sicut & deitas ipa, ẽ res una subsistẽs & psona, loquẽdo de psona absolute, ꝓut philosophi & Iudæi ac Sarraceni loquunt̃ de psona in diuinis. & nihilominus ipsa eẽntia cõmunicabilis est & cõmunicata filio & spirituisc̃tõ, ac tribus supgloriosis psonis cõmunis: & hoc est ex infinita exuberãtia bonitatis & plenitudinis diuinæ eẽntiæ, in se penitus illimitatæ & incontractæ, q̃d nulli creatæ põt conuenire essentiæ, cum in seipsa sit limitata, atq; ad certũ gradum bonitatis, entitatis & pfectionis artata. Et hoc non attẽderunt infideles neq; philosophi. Hinc asserit Alexander, ꝙ essentiã posse pluribus cõmunicari, est perfectionis: sed ipsam diuersificari & multiplicari in his quibus communicatur, est impfectionis: quia uidelicet p indiuiduantia seu p differentias in illis contrahitur. diuinæ autem essentiæ oportet ascribere omnem pfectionem, & omnem imperfectionem remoueri ab ea. Quamuis autẽ diuina essentia sit modo iam tacto psona, non tamen est concedendum, ꝙ in diuinis sint quatuor psonæ: quia diuina eẽntia non est extra tres psonas subsistens, nec ab ulla earum, neq; à tribus simul distincta realiter. ¶Ad sextã dicendum, ꝙ tam filius q̃ spiritussanctus, est ens æternum perfectum & independens, quamuis ꝓductum: quoniã ab emanatiõe & productione diuina ad intra, remouenda est oĩs imperfectio annexa emanatiõibus ꝓductionibusq; ad extra. Ideo omnis potentialitas, omnis dependẽtia, omnis inferioritas, sunt longe ab ea, nec est in ea non esse ante eẽ, nec re nec intellectu: quoniam non est ibi ꝓductio ex nihilo nec ex materia, sed de substantia patris: & idem numero eẽ absolutum, quod

Margin notes: Richard⁹ — 4. Auerrois ꝯfidia rali orũ hęreticorũ ita sentientiũ damnata. — August. — Errasse oẽs ⁊ errare, q̃ creatorẽ tm̃ mõ ex creaturis esti mant. — 5. — Hales. Posse communicari pfectionẽ significat. — 6. Filius est ens independens sicut ⁊ spiritussc̃tus.

habet producens, communicatur personæ ꝓductæ. Propterea nec filius nec spiritussanctus eẽt nihil aut esse desineret, si per impossibile sibijpsi relinqueretur. ¶Circa hoc scribit Scot⁹: Non sequitur, si est ꝓductum, est dependens, quando ꝓducitur in eadem natura: & concedo ꝙ sic productum, æque independenter habet naturam diuinam, sicut producẽs. Nec tamen sequitur, ꝙ unum non præexigeret alterum, quia est quidam ordo præexistentię sine ordine dependentiæ, dum unum est ab alio in eadem natura. Hæc Scotus. ¶Ad septimam respondetur, ꝙ ea quæ sunt conuertibiliter idem uni tertio singulari, sunt eadem inter se. diuina autem essentia cum nulla diuina persona est conuertibiliter idem, cum sit tribus psonis cõmunis. ¶Porro Scotus ad istud respõdet: Quando arguitur, Quæcunque sunt unum & idem uni & eidem, sunt eadem inter se. Dicendum ꝙ quęcunq; sunt idem uni & eidem simpliciter, sunt eadẽ simpliciter illa identitate, qua sunt idem illi uni: aliter esset paralogismus accidentis. Et quando dicit̃, pater est idem deitati, dico ꝙ nõ est idem ei formaliter. Idcirco non potest cõcludi formalis identitas, inter patrem & filium. Quod si dixeris, Nolo cõcludere idẽtitatem formalem, sed personalem: Dico ꝙ nec identitas suppositi inter eos potest concludi: q̃a sic medium non est idem utriq; extremo, qm̃ nõ est eadem natura patri & filio p eandem subsistẽtiam. Vñ si mediũ sit idẽ aliq̃ idẽtitate, & extrema sint eadem medio illi illa idẽtitate, extrema necessario int̃ se eadẽ erũt simili identitate. Si dixeris, nolo ꝙ medium sit formaliter idẽ extremis, nec idem fm eandẽ subsistentiã, sed ꝙ sint idẽ eẽntialiter, q̃d est manifeste uerum & prius cõcessum: ergo sequit̃ ꝙ pr̃ sit essentialiter filius, & ita nec unũ erit extra essentialẽ rõnem alterius: Dico ꝙ si accipiat̃ mediũ fm identitatẽ essentialem extremis, sequit̃ ꝙ extrema habeãt unã essentiã eis cõmunicatã. Ideo sequit̃ ꝙ pater sit idẽ q̃d filius. Nec tñ sequit̃ ꝙ pater sit filius: q̃a tũc cõcluderet̃ identitas formalis uel suppositiua. Hæc Scot⁹.

¶Præterea Franciscus de Maronis, ad istã obiectionẽ r̃ndet: Ad illud principiũ p se notũ, q̃cunq; sunt eadem uni & eidẽ, sunt eadem int̃ se, q̃druppliciter respondet̃. Aliq dicũt ꝙ non tenet in terminis illimitatis, diuina aũt essentia est illimitata. Alij dicunt ꝙ non tenet in non adæquatis, ut si idem corpus diuina uirtute in duobus sit locis, quorum unus nõ asit alteri. Alij asserunt, ꝙ nõ tenet in non ꝓportionatis, sicut idem potest esse in diuersis Qñ, quę non sunt simul. Alij dicunt ꝙ non tenet in terminis non cõuertibilibus, quales sunt diuina essentia atq; relatio: q̃a licet Socrates sit homo, & Plato sit homo, non tamẽ Socates est Plato. Et ꝓpter hoc in secunda figura ex puris affirmatiuis non potest fieri syllogismus. Sed nulla harum solutionum ualet fm Franciscum. Prima non, quia cum forma syllogistica teneat uirtute huius principij, Eo em̃ ꝙ extrema uniuntur in medio in p̃missis, uniuntur inter se in cõclusione, tunc nunq̃ teneret forma syllogistica in diuinis. Secunda q̃q; nõ ualet, q̃a coniũctio extrinseca nunquã arguit intrinsecã, licet intrinseca arguat bene extrinsecã. Si em̃ corpus esset locus, & eẽt in duobus locis, tũc bene sequeretur ꝙ duo loca eẽt unus locus. Nec tertia ualet, qm̃ Qñ nõ est idem cũ re temporali, & p cõseques nec ipsa Qñ adinuicẽ, sicut de secũda est dictũ.

Margin notes: Scotus. — 7. Eadẽ uni tertio sunt eadẽ inter se. — Francisc⁹ Maro.

Nec quarta ualet, qm̃ omnia indiuidua sunt idem in specie, & eodem modo sunt inter se idem, quia specifice. Idcirco principium illud stat. Hinc dico quod istud principium nõ est negãdum, cum per ipm̃ teneat forma syllogistica pfecta, quæ est per se nota. Et si fallit in aliqua materia, tũc est inutilis cõiugatio, & syllogismus imperfectus. Et dico ad argumẽtũ quod fit cõtra psonas diuinas assumpto isto principio, ꝙ cum psonæ diuinę sint idem cũ diuina eẽntia, necessario sunt idem int̃ se, aliter tñ & aliter. Nã sunt idem cum diuina eẽntia identice & eẽntialiter,
Hilarius. non tñ identicè inter se, sicut dicit Hilarius libro de trinitate: Pater est id quod filius. Contra, quæcũque uni & eidem sunt eadem, eo modo quo sunt eadem illi, sunt eadem inter se. Sed diuinæ psonę sunt idẽticè idem cum diuina essentia, ergo sunt idẽtice idem inter se. Dico ꝙ istud principiũ simpliciter sumptũ, atq; in terminis simplicibus, est necessarium & uerissime tenet: tamẽ sumptum cum determinatione, nõ tenet. Nã genus & differẽtia sunt in primo mõ dicẽdi idem speciei, tñ nõ sunt idem int̃ se in primo mõ
2. dicendi p se. Hæc Franciscus, qui circa istud multas mouet difficultates. ¶ Ad ultimam rñdendum, ꝙ diuinæ personæ nõ distinguũtur substãtialiter, sed relatiue, nõ accidẽtaliter, cum accidẽs in deo non habeat locum. Relatio etiã in diuinis à substantia non diuersificat̃. In creaturis autem inter substantiam & accidẽs nõ est medium. In deo quoq; relatio aliquo modo per modum accidẽtis se habet, inquãtum nõ est de ratione dei absoluta, ut infra clarius elucescet. Argumẽtum autem quod factum est de multiplicatione naturæ in suppositis, ex uerbis Aegidij p̃inductis solutum est. Quæ tamẽ solutio trãsit ꝑm eos, q
Thomas. inter esse & essentiam ponũt realem distinctionem. Sic & Thomas rñdet: In creaturis, inquiẽs, differunt essentia & eẽ. Nec essentia habet eẽ nisi in habẽte essentiam. Ideo dum creata communicatur eẽntia, cõmunicatur tm̃ ꝑm rationẽ suã, non secũdum eẽ: quia ꝑm illud eẽ, nõ est nisi in uno tãtum habẽte. Diuina uero essentia est suum esse. Idcirco qñ communicat̃ eẽntia illa, communicatur & eẽ ipsius. Vnde eẽntia nõ tãtum est una ꝑm rationem, sed item ꝑm eẽ. Propter hoc potest eẽ una numero in pluribus psonis. Hæc Thomas. Porro qui inter eẽ & eẽntiam ita nõ
Obiectio 1. Henrici & Scoti. distinguit, habet rñsionem ad argumentum ex uerbis Alexandri p̃habitis. ¶ Sed cõtra hãc fidei ueritatẽ adhuc obijci potest ex dictis Henrici & Scoti, hoc modo: Impossibile est plura necesse eẽ, ergo impos-
2. sibile est eẽ plura supposita, quorum quodlibet sit necesse eẽ. Item, q̃d nõ habet eẽ à se, nõ habet omni-
3. no necessarium eẽ. Rursus ꝓducẽs est aliquo modo prius ꝓducto, & in illo priori potest ꝓductum intelligi non eẽ. sicq; filius potest intelligi nõ fuisse ꝓ tũc, & ita non eẽ p̃cedit eẽ in ipo. Nec uidetur idem esse
Solutio. realiter cum illo quod tũc necessario fuit, hoc est, cũ diuina eẽntia. Sed ad ista habetur ex p̃dictis solutio.
Esse cõuenit filio dei necessario. Nam tres personæ sunt unum eẽ absolutum, nõ tria eẽ, idcirco non sunt plura necesse eẽ. Et quoniam filius recipit idem eẽ & eandem eẽntiam quæ habet pater, competit filio ex se formaliter necessario eẽ, non tamẽ ex se quasi ex ꝓductiuo principio. Nec in generatione filij accipi potest non eẽ ante eẽ, cum idem sit eẽ patris & filij. estq; in deo solum ꝓcessio actus ab actu, lucis à luce, perfecti à pfecto, omni imperfectione seclusa. Et qm̃ personę in diuinis nõ absolute, sed relatiue sumuntur, non potest una intelligi sine alia: nec potest una intelligi nõ eẽ in illa prioritate, cum simul sint: & est illa prioritas duntaxat originis, ab omni potentialitate & dependentia penitus alienæ. Postremo, persona ꝓducens & psona ꝓducta, non sunt una eademq; persona, q̃uis utraq; sit ipa diuina eẽntia, quæ nõ est directe terminus ꝓductionis. Sufficit quoq; distinctio rationis, ad uerificandum ꝙ quædam opposita cõueniũt his quę realiter idem sunt, ut ꝙ eẽntia est communicabilis, nõ persona, quamuis sint idem re: & item ꝙ persona ꝓducitur, non eẽntia quæ est persona: quia eẽntia ob suã fontalem, immensam, exuberantissimã perfectionem, continet in se & id quod identitatis & communionis est ratio, & etiam id quod est ratio distinctionis. Etẽm cum filius sit perfecta imago & uerbũ plenissimum dei patris, necesse est totum quod patris est, seu patris plenam eẽntiam, contineri, p̃sentari & uere eẽ in filio. Et horum aliquale exemplũ est, ꝙ in istis inferioribus natura ꝑm se considerata, ingenerabilis & incorruptibilis perhibetur: suppositum uero generabile & corruptibile, non tamen realiter distinguuntur.

QVAESTIO VI.

SExto q̃ritur, **An in diuinis sint tm̃ tres personæ.** ¶ Videtur ꝙ non, quoniam in rerum natura tria sunt principia ꝓducendi unum ex alio, puta natura, ratio & uolũtas: sed in diuinis ponitur ꝓductio p modum naturæ, ut generatio filij à patre: & ꝓductio per modum uoluntatis, uidelicet ꝓcessio spiritussancti: ergo necesse est ponere tertiam ꝓductionem, quę est p modum rationis seu intellect⁹. Obiectio 1. 5 veritatem.
¶ Secundo, quia ꝓductio per modum rationis aut intellectus, est dignior productione quę est p modũ naturę, cum ratio eiusq; actio dignior sit ui generatiua seu natura & operatione ipsius: ergo est deo potissime asscribenda. quod em̃ est dignius, est deo maxime attribuendum. ¶ Tertio, quia perfectus ordo uidet̃ exigere, ꝙ sicut in deo est una psona dãs & nõ accipiẽs, una quoq; dãs atq; accipiens, scilicet filius: & tertia accipiens, & nõ dans ad intra: ita sit quarta psona, nõ dãs neq; accipiens. ¶ Quarto, qm̃ sicut pater diligit filium, ita & spiritumsanctũ: sed diligit filium amore qui est spiritussanctus & psona distincta ac specialis, ergo diligit spiritumsanctum amore q est specialis psona. ¶ Quinto, qm̃ sicut in patre ẽ infinita potestas, infinita bonitas, infinita exuberãtia, infinita cõmunicabilitas & charitas, ita in spiritusancto: ergo eadem ratio ꝓducendi psonam ad intra, ẽ in spiritusancto quę in patre. Et sicut Augustinus arguit de patre ꝙ generet & ꝓducat, sic argui posset de spiritusc̃to. & sic uiderentur infinitæ eẽ personæ diuinæ. ¶ Sexto, quoniam generare & spirare est pfectiõis in patre & filio, ergo competit spirituisancto qui ambobus æqualis est. 2. 3. 4. Iohan. 5. 5. August. 6.
¶ Ad hãc quæstionem Alexãder rñdet: In diuinis tãtum esse debent tres psonæ, nec possunt plures esse, quoniam sequeretur ꝙ in summa trinitate non esset summa germanitas nec summa connexio, sed inordinatio atq; cõfusio. Communio nanq; boni non potest esse nisi duobus modis. hoc est, p modum naturæ, & hæc est generatio: uel per modum uoluntatis, & hæc est ꝓcessio amoris ab amante. Est itaq; in Rñdet Alexãder. Nõ trinitatis secundũ Alexãdrum.

diuinis emanatio p modum rationis seu intellectus, sed hæc nō est alia à ,pductione naturali. Deo nanqȝ non aptaī ,pductio cuiuscunqȝ naturæ, sed naturę dignioris, q̄ est rōnalis & intellectualis natura: nec dr̄ ibi generatio ẜm quēcunqȝ modū, sed ẜm q̄d intelligētia à mēte ,pcedit, q̄ est prima ,pductio naturę rōnalis. Propter q̄d asserit August. generationē filij p ,pductionē intelligentiæ à mēte intelligi, & ,pductionē spiritussancti per ,pductionē amoris ab utroqȝ, scilicet à mēte & intelligentia, accipi. Hæc Alexand.

August.

Thomas. ¶Porrò Thomas in Scripto primi nona distinctione: In diuinis, inqt, ,ppter essentiæ simplicitatē, nō pōt esse distinctio ẜm aliq̄d absolutū, sed ẜm relationē tm̄, & tm̄ ẜm relatiōem originis, ut infra ,pbabit. Relatio q̄qȝ originis non pōt constituere personā, si significet in cōmuni, sed oportet ut significet aliq̄d ,ppriū & determinatū. Habet em̄ se respectu psonæ loco cōstitiuæ differētię, quā oportet ,ppriā eē. Rursus, qa persona nomen est dignitatis, oportet ut relatio illa ad dignitatem sit pertinens. Sicqȝ tria considerare oportet in relationibus constituentibus psonas. Primo, q̄ sit relatio originis: secūdo, q̄ propria sit: tertio, q̄ ad dignitatem pertineat. Relatio autem originis importaī in his duobus, uidelicet, [Qui ab alio,] & [à quo alius.] Hoc aūt q̄d dico, [à quo alius,] spectat ad dignitatem, sed est cōmune. Hinc ad hoc q̄ personā cōstituat oportet ut determineī per specialem modū originis. In diuinis uero nō pōt esse nisi duplex originis modus, ẜm q̄d omne agens diuidit in agens à natura, & in agens à uolūtate: q̄ actiones in creaturis inuentę, reducunī tanq̄ in causam & exemplar in duas ,pcessiones in diuinis: quarū una est per modum naturæ, & uocaī generatio: alia per modum uoluntatis, & uocaī spiratio. Oportet ergo p̄ractas origines sic specificare, à quo alius per generationem, & à quo alius p spirationem: quæ duo nō habent repugnātiam, qm̄ idem potest esse principiū pluriū, modis diuersis. Idcirco ex hoc non constituunī duæ personæ, sed una tm̄. Nihil em̄ habet uirtutem distinguendi, nisi q̄d aliquā habet rōnē oppositionis. Sic ergo habemus unā personā, à q̄ est aliqs p generationē & aliqs per spirationem, puta personā patris. Accipiendo aūt id, Qui est ab alio p generationem, habemus personā filij. Accipiendo q̄qȝ id, utpote, q̄ est ab alio per spirationem, habemus personā spiritussc̄ti. Et ita habemus tres personas in diuinis. Hęc aūt duo uni psonę cōuenire nō possunt, qm̄ una res habet tm̄ unū modū q̄ ex alio oriī. Non em̄ idem in specie est esse à natura & ab arte, nec per putrefactionem & seminationē. Cumqȝ relationes istę in deo ẜm numerum multiplicari non ualeant, sic q̄ remaneat unitas in specie, eo q̄ non sit in diuinis diuisio materialis, oportet q̄ ibi sint tres tm̄ personæ. Hęc Thomas in Scripto. ¶Insup in prima parte Summæ suæ q̄stione 27. ait: Processiōes in diuinis accipi nequeūt, nisi ẜm actiones in agēte manentes. Hmōi aūt actiones in natura intellectuali & diuina nō sunt nisi duæ, uidelicet intelligere & uelle. Idcirco nulla pōt esse ,pcessio in diuinis, nisi uerbi atqȝ amoris. Potentia uero ,pprie est principiū agendi in aliud & ad extra. Hæc in Sūma. ¶Deniqȝ in Summa cōtra gētiles lib. 4. disseruit: Præter patrē, filiū & spiritū, nō est in diuina natura ponere quartā psonā. Personæ em̄ diuinæ cū in essentia cōueniant, distingui non queūt

Rōnes trinitatis, iuxta Thomam.

Tria in relationibus psonarum cōsideranda.

Duplex tm̄ originis mod⁹ in diuinis.

ar. 5.

Thomas 2 gent.

nisi p relationes originis: quas oportet accipere non ẜm processionem in exteriora tendentem. sic nanqȝ ,pcedēs nō esset coessentiale suo principio, sed oportet q̄ ,pcessio consistat interius. Et talis ,pcessio solū inueniī in actione intellectus & uolūtatis. Neqȝ possibile est q̄ in deo sit plus q̄ una ẜm intellectū ,pcessio, eo q̄ intelligere dei sit unum simplex, incōmutabile ac perfectum: quia se intelligendo, intelligit oīa alia. Similiter ,pcessionem amoris oportet esse unā duntaxat, quia & uelle dei est simplex & unū. se em̄ amando amat cætera omnia. Pręterea modus quātum ad ,pcessionem, non pōt consistere nisi triplex, ut scilicet sit aut omnino nō ,pcedens, q̄d patris est: aut à non ,pcedente ,pcedens, q̄d conuenit filio: aut à ,pcedente ,pcedens, q̄d cōpetit spirituisc̄tō. idcirco nō possunt poni nisi tres psonæ in deo. Hęc Thom.

¶Quibus concordās Richardus in Scripto primi distinctione 2. In diuinis, ait, nō sunt nisi tres psonæ, q̄d testatur sacratissima fides Christiana, cui falsum subeē nō ualet. Hoc etiā declaraī rōne, cū essentia sit de rōne psonæ: quia persona comprehendit essentiā & relationē personæ constitutiuā, oportet ut actus personalis in actibus (ut sic loquar) essentialibus radiceī. Cumqȝ actio psonalis sit actio ad aliq̄d intra, oportet q̄ radiceī in actu essentiali intra manēte: talesqȝ actus in deo esse non possunt nisi duo, uidelicet intelligere & uelle in diuinis: psona non ,pducit psonā, nisi per modū intelligendi, puta intus dicendo, & p modū uolendi spirādo. Vnus quoqȝ actus essentialis non pōt esse ratio, nisi unius actus psonalis in diuinis: qm̄ tota uirtus unius actus essentialis, in uno actu personali immutabiliter simul exprimiī, ,ppter summā actus personalis pfectiōem. Hinc in deo nō est nisi unus actus dicendi, & unus actus spirādi: qm̄ & uterqȝ æquat totā uirtutē potentiæ cuius est act⁹. Vnus aūt modus dicendi nō terminaī nisi ad unum uerbū, & unus actus spirandi nisi ad unum spiritum sanctum. Ideo in diuinis non sunt nisi duæ personæ ,pductæ, & una tm̄ producens. Hæc Richardus.

¶His consonāt scripta Petri, dicentis: Fides ponit trinitatē personarū, nō plures nec pauciores. Quod accipit ex diuinæ iucūditatis & dilectionis pfectiōe, & ex modorum emanandi distinctione, atqȝ ex uestigij quod in omnibus creaturis est, trinitate. Vnde in libro 83. quæstionū asserit Augustinus: Causam creaturę oportet trinam eē, utpote, qua sit, qua hæc sit, & qua sibi amica sit. causa autem creaturæ est deus, ergo est trinus. Hæc Petrus.

¶Porro Aegidius circa hæc recitat quorundam positionē, quā dicit petere quod restat ,pbādū. estqȝ positio illa quā improbat, sc̄ti Thomæ. Et tñ quod Aegidius in sua ponit respōsione, qua positionē illā putat se emendare, est idem quod in præhabita sancti doctoris determinatione contētum est. Ideo nō uidetur nisi inutilis uerborum multiplicatio, quod in hac parte inducit Aegidius.

¶At uero Antisiod. in prima parte Summæ suæ: Videndum est, inqt, quare oportuit tres tm̄ esse personas in deitate. Probatum est supra, q̄ una sola persona est quæ non est ab alio: sed omnis alia persona est ab illa, & omnis creata essentia. Cum autem plures personæ procedunt ab una, de necessitate exigitur quod aliqua procedat immediate: nec possunt ab ea plures personæ immediatè procedere, quia

Richard⁹.

Rōnes Richardi de trinitate.

Rōnes Petri.

Causa creaturę trina.

Aegidius

Carpitur Aegidius

Antisiod.

Trinitatis rō, iuxta Antisiod.

Plures psonę non procedūt à deo immediatè.

nõ eẽt inter illas summa germanitas: ergo nec summus amor, nec summa felicitas. Item, si plures personæ procederent immediate à deo, eẽnt penitus similes: & cum una sit uerbum, reliqua esset uerbũ. Nulla quoq; persona potest esse à patre tantummõ & mediate, ita q; filius genuit filium, qui sit nepos dei patris: quoniam inter illum & patrem non eẽt summa germanitas, imò maior eẽt cõuenientia int̃ patrem & filium, q̃ inter inter patrem & nepotem, quod esse non potest in diuinis. Item pater carnalis sic diligit filium, quod totum probitatis & liberalitatis q̃d habet, uult inesse & ascribi filio suo: ergo in infinitum magis pater æternus quicq̃d habet liberalitatis, uult esse in filio suo. Sed summa liberalitas patris ẽ, q; ab eo procedit spiritussanctus, qui est summũ ipsius donũ: igit̃ pater uult q; per eandem liberalitatem spiritussctũs procedat à filio suo. imò cum patris & filij una & eadem liberalitas sit, oportet q; ab utroq; spiritussanct⁹ emanet. Est itaq; in diuinis processio immediata tm̃, q̃ filius est à patre. Itẽ ꝓcessio mediata & immediata, sicut spiritussctũs est à filio immediate, & à patre filio mediante. Sed ꝓcessio mediata tm̃ non potest esse in deo, quia deesset perfecta germanitas. Hæc Antisiodorensis.

Albertus ¶ Albertus demum 11. distinctione mouet & soluit hanc quæstionem, dicendo: Tria consideranda sunt in eo quod constituit in diuinis personam, uidelicet q; sit proprietas in specie determinata, & q; sit originis proprietas, & q; habeat oppositionem relatiuam ad omne id à quo distinguitur &c. prout supra in respõsione Thomæ notatũ est, qui in hoc magistrum suum Albertũ uirũ doctissimum est secutus.

(Tria consideranda in cõstituente personam.)

Henricus Sãdauus ¶ Amplius, doctor solennis quodlibeto 6. de his scribit diffuse, consonatq; eius doctrina dictis Thomæ, Alberti, Richardi & Petri. Nam ait: Propter duas rationes principiandi duas emanationes in diuinis ad intra, quæ sunt in una & eadem persona ut in principio à quo emanationes illæ procedunt, & ꝓpter duas emanationes quibus habent eẽ duæ personæ emanantes, ad minus in deo sunt tres personæ. Vna, quæ est deus non de deo, & aliæ quæ sunt deus de deo. Et quia sunt tm̃ duæ rationes principiandi actiones emanationum in deo, quarum fœcunditas tota in singulis emanationibus suis & personis productis effusa est & quasi exhausta, ut nec in producẽte nec in producto restet fœcunditas aliqua ad aliquam aliam emanationem ad intra, idcirco nõ possunt in deo esse plures personæ ꝓductæ q̃ illæ duæ, quæ cum unica non producta, præcise sunt tres. Persona autem diuina nõ potest esse origo personæ, nisi mediante suo actu quo habet illam producere. Porro immanens actus in deo, non est nec esse põt nisi actus uoluntatis & intellectus, quia in tota rerũ natura non sunt nisi duo principia agentia per se, puta natura atq; uoluntas. Nec est intellectus sine uoluntate, neq; econtra, s̃m Damascenũ libro 2. Nec actus in deo immanens, eẽ põt nisi actus intellectus & uoluntatis, qui ut essentiales, sunt cuilibet diuinæ personæ communes: sed ut notionales seu personales, sunt personarum productiuæ. De hac re scribit Henricus ꝓlixe, cui⁹ uerba infra suis locis poterunt tãgi.

(Rõ trinitatis secundum Sandauum.)

(Principia agentia duo tm̃ in rerum natura.)

Bonauẽt. ¶ His cõcordat Bonau. cuius dicta infra patebũt.

Scotus. ¶ At uero Scotus hic scribit. In hoc omnes cõueniunt, q; in diuinis sunt tantum duæ productiones, sed diuersi diuersimode hoc declarant. Quidam enĩ sic dicunt, q; tãtum sunt duo actus essentiales ad intra, qui sunt intelligere & uelle, super quos fundant duo actus productiui notionales: Vt supra intelligere, actus dicendi: supra uelle, actus spirandi: ergo cũ supra duos actus eẽntiales fundari non ualeant nisi duo actus notionales, aliter enim non haurirẽt uirtutem fundamentorum suorum, sequitur q; tantum duæ sunt productiones, & ita tantum duæ personæ productæ. Modus autem ponendi est iste: Sumatur s̃m proportionem ad intellectum nostrum, q; intellectus primo habeat ab obiecto (ut ab eẽntia sibi p̃sente) notitiam simplicem & quasi confusam. Intellectus autem ut nudus, conuertit se supra se ut informatũ: & in intellectu nudo sic conuerso, gignitur ab intellectu prius informato notitia, simplici notitia declaratiua in ipso intellectu, quam uocãt uerbum. Sic quoq; de uoluntate affirmant, q; uoluntas diuina primo habet simplicem actum: & ipsa uoluntas ut nuda, ab actu cõuertit se supra seipsam, ut est habens simplicem actum: sicq; excutit, exufflat & expirat incentiuum amorem, qui est spiritussctũs. ¶ Cõtra hanc opinionem (ait Scotus) arguo, quantum ad hoc quod dicit de uerbo. nam quantum ad hoc q̃d dicit de spiritusancto, patebit inferius. Primo nanq; uidetur q; uerbum non gignatur per hoc, q; intellectus diuinus ut nudus est, conuertens se supra seip̃m ut informatum, recipiat de notitia eẽntiali notitiã declaratiuam: quoniam intellectus nudus non conuertit se nisi ut est in persona aliqua, quia actus sunt suppositorum. Abstracta quippe ratione suppositi, iam non erit actio. Quæro ergo, in qua persona sic existens intellectus cõuertit se: si ut in substantia uel persona patris, ergo uerbum imprimitur in intellectu patris: quia in quo est intellectus conuertens & concipiens, erit & conceptus seu uerbum conceptũ: ergo intellectus ut in patre est, informabitur notitia declaratiua, ergo uerbum non differt personaliter à patre, quod est hæreticum. Sequeretur etiam q; pater cogitaret illa notitia, & sic saperet sapiẽtia genita. Si aũt dicatur q; intellectus conuertens se, non est suppositi primi, sed alterius: & q; intellect⁹ ut cõuertens se, præcedit conceptionẽ uerbi: ergo erunt duæ personæ ante uerbum, quod est hæreticum. ¶ Præterea obijcitur, q; illa notitia simplex non potest eẽ formale principium gignẽdi uerbum: quia uerbum (s̃m Augustinum) non gignitur ab intelligentia, sed à memoria. Intellectio autem illa eẽntialis est uere actualis, q̃ pater intelligit: qm̃ ponũt eam eẽ q̃si impressam ab obiecto præsente. Alia ergo notitia simplex non potest eẽ loco memoriæ, sicut ponunt: sed p̃cedit obiectũ imprimẽs, locũ memoriæ habens. ergo illa notitia nõ erit ratio formalis gignẽdi uerbũ, sed obiectum p̃sens, locum habens memoriæ. Vnde memoria ẽ ipsa diuina eẽntia, ut intellectui præsens. Dicendum ergo q; tantum duæ sunt p̃sonæ ꝓductæ, & omnis multitudo reducitur ad unitatẽ uel ad tantam quantũ possibile est, paucitatem. Principia uero actiua & ꝓductiua multitudinẽ habent & diuersitatem: ergo tota illa multitudo atq; diuersitas ad unitatem aut paucitatem modicam, quantum possibile est, reducetur. Sed ad unitatem reduci non põt, quia natura & uoluntas non habent eundem modũ principiandi. Ideo duo tãtum sunt prima principia

(Rõnes secundã de trinitate.)

(Obiectio Scoti.)

(Quæstio.)

(Instantia.)

(Obiectio.)

(August.)

(Rõnes trinitatis p Scotum.)

productiua in deo, uidelicet intellectus, qui se habet per modum naturæ, & uoluntas. Sed querere potes, si intellectus & uolũtas sunt duo principia ꝓductiua in diuinis, & uterq; habet actum suum essentialẽ, uidetur ꝙ actus ꝓductiuus personæ, fundetur super actum eẽntialem. Dico ꝙ pater in diuinis habet intellectum infinitũ & infinitum obiectum, & ita habetur actus primus: quia memoria quæ est act⁹ primus, qm̃ est cognitio habitualis, qñ uidelicet obiectum præsens est sub rõne qua potest habere notitiam. Vnde memoria dicitur esse in patre, obiectum quoq; est essentia sua, suo intellectui præsens, ita ꝙ totum hoc habet rationem memoriæ, scilicet intellectus habens obiectum intelligibile sibi pręsens. Et eẽntia sic p̃sens intellectui diuino paterno, quasi causat intellectionem: & habet intellectus diuinus operationem intellectiuam, quæ tñ proprie non est causata, cum sit realiter idem cum intellectu atq; essentia. Secundum hoc ergo essentia principium est operandi, quia principium est illius operationis intelligendi. Præter hoc aũt ꝙ essentia sic est principium intelligendi, intellectus habens obiectum sibi præsens tanq̃ memoriæ, est ꝓductiuus simpliciter notitiæ genitæ, q̃ est uerbum: qm̃ uerbum est notitia nõ quæcunq;, sed genita, ita ꝙ mediante operatione intelligendi non causatur uerbum immediate, sed immediate à memoria, ut ab intellectu habẽte obiectũ intelligibile sibi p̃sens, sub quodã tñ ordine ut prius ẜm modum nostrum intelligendi opera intellectiua. Itaq; immediate ẽ intellectio ab intellectu habẽte obiectũ sibi p̃sens, & etiã ab eodem est uerbum, tñ sub ordine quodam, ita ꝙ prius ordine est illa intellectio notionalis immediate ab intellectu habente essentiam obiectam sibi p̃sentem, & non ab intellectione essentiali. Nam aliter non magis esset uerbũ dei q̃ lapidis, qm̃ intellectus diuinus infinite intelligit lapidem, licet lapis non habeat esse infinitũ. Sic quoq; est de uoluntate respectu spiritussancti. Volũtatem nanq; habentẽ obiectũ actu cognitum sibi p̃sens, sequit̃ libere amare, & etiã opera. sed ista uolũtas habẽs etiã obiectum cognitum sibi p̃sens, spirat amorẽ, qui spiritussanctus est, & immediate, licet prioritate ordinis p̃exigat̃ operatio amandi. Sicq; intelligo ꝙ actus ꝓductiui fundantur super actus essentiales, qm̃ ordine tali ab eodem sunt operatio essentialis & ꝓductiua. Itaq; dico ꝙ tm̃ sunt duæ personę ꝓductę, quia unius principij ꝓductiui tm̃ est una ꝓductio adæquata & coæterna principio ꝓductiuo. Vnde si alterum hoꝝ deficiat, non oportet unã tm̃ esse ꝓductionem. Si enim ꝓductio non sit adæquata principio ꝓductiuo, principium ꝓductiuum põt plura ꝓducere, quemadmodum dum unum calidũ ꝓducit calida plura. Aut si ꝓductum non sit coæternum, tũc enim corrupto uno ꝓducto, potest ꝓducere aliud. Cũ igit̃ in diuinis tm̃ sint duo principia ꝓductiua diuersaꝝ rõnum, puta uoluntas & intellectus habẽs rõnẽ principij naturæ, & utrunq; principiũ adæquet̃ suæ ꝓductiõi, sicut infinitũ infinitæ, sequit̃ ꝙ ibi sint tm̃ duæ ꝓductiones, & per consequẽs tantum duæ personæ productæ Hæc Scotus.

Questio.

¶Cuius dicta nõ uident̃ cõtra solennẽ p̃ualere doctorẽ, p̃tacto q̃dlibeto dicentẽ: Oĩs substantia à materia separata q̃lis maxime deus ẽ, necessario ẽ intellectiua. Cum ergo in deo sit p̃sona ꝓcedẽs, oportet ꝙ hoc sit p actum intellectus aut uolũtatis aũt utriusq;. Quare cũ actus intellect⁹ & uolũtatis, cuiusmodi sunt intelligere, scire, uelle, amare & c̃. sint cõmunes oĩbus diuinis p̃sonis, sicut essentia, qm̃ p̃tinẽt ad eius eẽntialia attributa, nulla aũt p̃sona põt ꝓduci p actionẽ sibi conuenientẽ, sic em̃ esset ꝓductiua suiipsius: oportet ut p̃ter actus illos essentiales, sint alij actus non cõmunes p̃sonis, sed ꝓprij illi uel illis, à q̃ aut à q̃bus p̃sona uel p̃sonæ ꝓcedunt. Et q̃a duæ p̃sonæ solis duabus actionibus ꝓducunt̃, ad uidendum quomõ in deo sint tres personæ, & tm̃ tres, oportet uidere quõ in deo sint tm̃ duę actiões, uidelicet intellectus & uolũtatis, p̃ter actus eoꝝ essentiales: & quõ illæ duæ actiones non sunt realiter plurificatæ, quia non restat fœcunditas ultra eas. Est ergo sciendũ, ꝙ actus intellectus & uolũtatis non cõplent̃, nisi in duplici genere actionis, q̃rum unus in deo tam ex parte intellectus q̃ uoluntatis, est essentialis, alter uero notionalis seu p̃sonalis: ita ꝙ actus intelligẽdi & uolendi p̃ficiuntur in hoc, ut ipse intellectus & uoluntas non stent in actibus illis essentialibus, sed procedant ad actus intelligendi & uolendi, ut sunt notionales, prout ẜm utrunq; eorum est aliquid p̃sonaliter ꝓcedens. Intellectus nanq; intelligendo se, nunq̃ ẜm actum intelligẽdi p̃ficitur, donec ex actu suo ꝓcedat uerbum. similiter nec uoluntas, q̃usq; ex actu suo procedat amor. Sicut enim in uerbo intellectus q̃escit in uero, nec in actiõe intellectuali p̃ficit̃, q̃usq; ipsum ueꝝ attingat, sic in amore ꝓcedente (quẽ zelũ possumus appellare) quiescit uolũtas ut in bono, & non in actione uoluntaria, donec ip̃m bonum attingat. Quod ut clarius innotescat circa deum, uidendũ est quõ hoc cõtingat circa actus intellectus & uoluntatis in nobis. Et primo ex parte intellectus, cuius actiones tanq̃ ꝓprias, intellectus clarius percipit q̃ actus uolũtatis tanq̃ à se alienos. Porro intellect⁹ nr̃ est partim passiuus & partim actiuus. Et primo passiuus p hoc, ꝙ perficit̃ ex motu q fit à re intellecta in ip̃m, per quem motũ perficit̃ ex intellectũ & intelligibili ipse actus intelligendi, qui est op̃atio eius prima, q̃ perficit̃ in simplici notitia habita de re intellecta. Estq; notitia ista q̃si cõfusa & indeterminata manifestatio eius q̃d per ip̃m cognoscit̃. Ad formandũ aũt in se de re quid expressum & determinatum, intellectus nr̃ se habet actiue, discurrendo uia artis & inuestigando q̃d quid est: & tunc actus eius uocat̃ cognitio, & est uerbũ, sed adhuc informe atq; formabile, nondũ formatũ. Cumq; adiũcta differẽtia ultima, concipit rõnẽ diffinitiuã, illa est uerbũ in intellectu p̃fectũ & formatũ per actũ eius secũdũ, ad quẽ se habet pure actiue. Hinc multũ deficiunt à rõne uerbi, q dicunt ꝙ prima notitia simplex, cõcepta in intellectu de re intellecta, sit uerbũ. Queadmodũ aũt duplex est operatio intellectus, ita & uolũtatis: Vna uidelicet clara & incõpleta in amore simplici imp̃fecto, alia in amore perfecto. Amor aũt imperfectus q est q̃si tepor, corrñdet primæ operatiõi intellect⁹: sed amor perfectus, corrñdet uerbo seu p̃fectæ intellectus cognitioni. Sic dicimus in diuinis, ꝙ ad cõpletionem & perfectiõem actionis intellectualis & uoluntariæ, non sufficit illa quę est simplicis notitiæ & amoris, qui est purè essentialis tam ex parte intellectus, q̃ uolũtatis: sed requiritur ex parte intellectus notitia procedens, quę dicitur uerbum: atq; ex parte

Dionysi⁹.

Intellect⁹ & uolũtas dupliciactiõis gñe cõplent̃.

Duplex op̃atio intellectus, & uoluntatis.

Quid sit zelus.

uoluntatis amor procedens, qui est spiritussanctus, & unico nomine potest uocari zelus, quo uehemēs amoris incendium designatur. Et quamuis notitia diuina essentialis sit omnino perfecta, tñ cum habeat rationem simplicis manifestationis, uerbum autē rationem manifestatiui & declaratiui eius quod notitia simplici manifestatum est: similiter q̄uis amor diuinus simplex & essentialis, perfectissimus sit, tñ cum habeat tñ rationem simplicis incēdij seu ardoris, zelus uero seu amor procedēs, qui est spūssanct⁹, habeat ultra hoc rōnem incētiui & inflammatiui in id quod amat, hinc ad perfectionē intellectualis operationis in deo super simplicem notitiā, requirit uerbum procedens nō per actum intelligendi eēntialē, sed notionalem, qui fundatur super actū eēntialem: quod uerbum non est actus per quē procedit, sed terminus eius: quemadmodum uerbum nostrum non est substantia actus dicēdi in nobis, sicut notitia simplex est ipse actus intelligendi, sed terminus procedens ab illo dicendi actu, & aliud accidens inhærens intellectui, inquātum res intellecta simplici notitia ut terminus notitiæ talis, non habet eē in intellectu per actum intelligendi: imo potius econuerso, qm̄ ē principiū eliciēdi actū intelligēdi ex intellectu. Porro uerbū nr̄m habet eē in intellectu, ut termin⁹ act⁹ dicendi & q̄d cōstitutū in intellectu p ip̄m, nō aūt ut principiū elicitiuū ipsius. In deo aūt nec simplex notitia, neq; uerbum est aliq̄d inhærens diuino intellectui, sed realiter idē cū illo. Verbū aūt nō pōt sola ratione differre ab eo à q̄ pcedit, neq; re absoluta: quia est intra manēs in diuina eēntia. Oportet ergo ut ab ip̄o differat relatione, nō q̄cunq;, sed q̄ ad illū refert, ut à q̄ est. Similiter ex parte uolūtatis dicendū de zelo. i. de spūsctō. Preterea, q in diuinis eē nō ualeat nisi unicus filius, sic probatur: Quia in unius filij generatione tota gignentis fœcunditas ad filij generationem exhauritur. ubicunq; enim actu uno generationis semper manente, producitur unus filius semper manēs, ex eodem semper uniformiter se habente, tota fœcunditas ad filij generatiōem exhauritur unius filij generatione. sic q; est in diuinis. Deniq; essentialia omnia in diuinis in una persona innascibili, quæ est deus non de deo, habentur naturaliter ex se. Idcirco ex se habet intellectum & uoluntatem, q̄niam sunt per se principia omniū productionum. Quamuis enim inter se sola differāt ratione, ut sunt essentialia, sunt tamen radices processionum notionalium à persona innascibili: quoniam in om̄i ordine differentium ubi inuenitur differentia minor, ibi initium differentiæ est maioris, quemadmodum ratio primæ simplicissimæ unitatis in esse dei, est quasi origo multitudinis ac differentiæ diuinarum rationum & attributorum, quæ maxime est inter intellectum & uoluntatem, ad quas omnis diuersitas diuinarum rationum & attributorum reducitur. Aliæ autem duæ personę hæc habent à patre per actus generationis & processionis, fundatas in actione essentiali intellectus & uoluntatis: quæ sicut inter se habent quendam ordinem rationis, sic ordine quodā sunt origines fundamentales personalium productionum, quæ inter se habent quendam originis ordinem, ita q siue simul absq; omni ordine sint in patre intellectus & uoluntas, siue cum quodam ordine rationis, tamen sicut est ordo quidam rationis ipsius intellectus ad uoluntatē, ita & ad perficiendā actionem intellectualem in patre. Sic q; à solo patre quasi primo, procedit actus personalis dicendi seu generandi, quo producitur filius siue uerbum: & quasi secundo procedit actus spirandi, quo producitur spiritussanctus, qui communis est patri ac filio. Per eūdem etenim actum quo pater generat filium, communicat ei quicquid habet, præter ,ppietatem qua filius habet esse à patre, & non retinet sibi propriū, nisi proprietatem innascibilitatis cum ratione qua ab ipso ē filius. Sic q; cōmunicat ei uolūtatē & actū uolendi, & etiā proprietatē notionalem, fundatā super actū uolendi, q̄ cū patre producit sp̄msanctū ad perficiendum actum uoluntatis. Ex parte ergo intellectus considerandum, quomodo unico uerbo producto à patre, perficitur operatio intellectualis in tribus personis, licet alij non dicāt uerbum, & quomodo impossibile est quod dicant. Per quod patebit etiam ex parte uolūtatis, quomodo unico amore procedente producto à patre & filio, perficit operatio uoluntatis in tribus personis, quamuis spiritus sanctus illum amorē nō producat nec alium immanentē, & quō etiam impossibile est ut producat ip̄m spirando. Itaq; ex parte intellectus ad hæc primo sciendū, q pōt cōsiderari aut ut simplex natura, aut ut est natura & operationis intellectualis principiū. Primo mō actio notionalis ipsius pr̄is, fundata sup intellectū, dr̄ generare: & ,pductū, dr̄ filius, q̄a procedit ut simile, inquantū natura est principiū assimilādi. Secundo mō appellat dicere, & ,pductū uocatur uerbū: quia ,pcedit ut declaratiuum & manifestatiuū eius cui est simile, inquantū dicere est actus mōstrādi. sic q; uerbum & filius differunt ratione, ita ut ratio uerbi completiua sit rationis filij. Quod ergo ordine quodam rationis habet intellectus esse in persona prima innascibili, atq; in alijs ordine q̄dā originis, dicunt dicere & spirare fundari super actum intelligendi & uolendi. Et licet tres personæ simul naturaliter & eēntialiter intelligunt, eis q; cōuenit act⁹ intelligendi, super quē fundatur actus dicendi, actus tñ dicendi fundatur super actum intelligendi, ut patris est. Quamuis enim aliquid commune sit pluribus, aliquid tñ conuenit ei ut est in uno, & non ut in alio, uel s̄m diuersum ordinem consideratum in eo. Cum q; soli patri ex se conueniat intelligere, ei soli conuenit dicere ratione suæ primitatis: quia ex se habet diuinam essentiam, eius q; omnia attributa. Vnde fundamentū totius fœcunditatis ad generationē filij & spirationem spūssancti, solus pater habet in se & ex se. Veruntñ q̄uis solus pater sic dicat & generet, tñ actus ille dicendi est perfectiuus totius intellectualis operationis, ut est trium personarum: & declaratiuus ac manifestatiuus notitiæ simplicis intelligentiæ, ut est trium personarꝝ, ac si à tribus ,pcederet. Procedit nanq; ab uno quasi uice triū. Porro q̄d dico hoc uerbum esse perfectiuū & declaratiuū simplicis & essentialis notitiæ, ut est trium p̄sonarꝝ, intelligo cum quodā ordine rationis, quo essentialis notitia est personæ dicentis & aliarꝝ, ut tactum est. simpliciter tamen & absolute est uerbum patris. Sic q; est uerbum oīm diuinarum personarꝝ, q̄ ad actum declarandi & manifestandi, licet non quo ad actū dicendi. Hinc q̄uis pater dicat uerbum, tres tñ dicunt uerbo & in uerbo, alia tñ ratione dicendi. Vnde q̄a

Unius tm filij in diuinis ratio.

Sup quid fundetur dicere et spirare.

non est necessitas ponendi productionem uerbi in diuinis, nisi ꝓpter perfectionem operationis intellectualis. & ista perfectio æqualiter fit per unum uerbum, sicut per plura aut infinita, & per unum uerbũ ꝓcedens ab uno tm̃, quantum si procederet à pluribus, ideo soli patri cõuenit dicere uerbum ad intra.

August. Hinc Augustinus cõtra Maximinum: Filius, inquit, nõ genuit, non quia non potuit, sed qm̃ non oportuit, i. non fuit ex impotentia filij ꝙ nõ genuit, quia in filio non fuit aliquis defectus illius potentiæ: sed nõ genuit, qm̃ non oportuit, quia pater in hoc quasi ꝑuenit filium, dicendo quasi uice sua & filij ac spiritus sancti, uerbum quod est sufficiens ad perficiendum intellectualem operationem trium. Sicq; per hoc ꝙ Augustinus ait, non oportuit, innuit ꝙ non accidit filio ex impotẽtia aliqua ꝙ non generat: sed ꝙ ideo non genuit, quia hoc opportunũ nõ fuit, eo ꝙ sufficit in diuinis generatio filij unius, quasi filius haberet potentiam ꝙ posset generare, quam non oporteret eum ad actum deducere, etsi possit. Hæc tñ non implicant, ita ꝙ potentia ista tunc esset frustra: quia ut dictum est, non potest deduci ad actum, quod significatur ꝑ hoc quod dicitur, non oportuit: quia si non oportuit, superfluum & inconueniẽs esset. Minimũ aũt incõueniens, in deo est impossibile esse. Et si subtiliter cõsideretur, est impossibile. Sed si bene inspiciatur, ratio impossibilitatis nõ oritur ex parte filij, sed ex hoc ꝙ actus generationis à patre, semp est manens in diuina eẽntia, cum quo actu impossibile est eẽ, alium filium, sicut ostensum est. Sicq; impossibilitas ista orit̃ ex aliquo positiuo circa diuinã essentiam, & non ex aliquo priuatiuo neq; circa filium, neq; circa aliquid aliud in diuinis. estq; impossibilitas illa ꝓprie impossibilitas immutabilitatis, qualis est omnis impossibilitas, q̃ considerat̃ in deo ꝺm se. Propterea ex parte huius impossibilitatis, accipienda est causa cur non possint eẽ filij plures in deo: per simile quoq; ex parte uoluntatis, quare non plures spiritussancti. Hæc Henricus.

Nõ impotentia, sed incõgruẽtia filiꝰ nõ genuit. — *Obiectionis cuiusdam ꝑuentio.* — *Solutio.*

Dionysiꝰ. ¶Ex cuius dictis rite pensatis, constat ꝙ argumẽta in oppositũ facta non ꝓcedũt. Henricus nanq; intendit oñdere, q̃liter distinguant̃ in diuinis intelligere & uelle, ꝓut essentialiter & notionaliter suscipiũtur: nec uult asserere ꝙ realiter distinguant̃, aut unũ de alio realiter accipiat notitiam uel amorem, quẽadmodum nec persona ab essentia. Dicẽdum q̃q; ꝙ intellectus ut in persona patris existens ꝑtacto mõ, conuertit se & ꝓfert uerbũ tanq̃ id q̃ fit prolatio, & pr̃ est suppositũ ꝓferẽs. Nec inde cõsequit̃ ꝙ uerbũ imprimit̃ in intellectu pr̃is, sed ꝙ intellectus patris ut fœcũda memoria ꝓfert, imò & ex se cõcipit & gignit uerbum æternum, & in ipso sunt realiter idem potentia, actio & obiectum: nec intellectus per comparationem ad essentiam seu obiectum, se habet passiue, cum sit purissimus actus. Hinc non sequitur ꝙ informet̃ uerbo formaliter, aut sapiat sapientia genita. Nec uerum uidetur ꝙ essentia diuina seu obiectum ut intellectui præsens, sit memoria, sed (iuxta philosophum) intellectus & memoria intellectualis sunt idẽ, ita ꝙ intellectus in actu intelligendi consistẽs, uel ut specierum intelligibilium tenax, appelletur memoria. Nec etiam uerum est, ꝙ Augustinus dicat uerbum ab intellectu non procedere. Imò in libro de trinitate frequẽter testatur, quòd uerbum sit ab intellectu procedens.

Defendit̃ Sandaꝰ a Scoto ꝑ Dionysiũ

Solutio argumentorũ initio quæstionis huius post totum.

¶Postremo ex præinductis patet argumentorũ solutio. Cum enim in diuinis dicitur filius per modum naturæ procedere, non distinguitur natura ab intellectu, per quod patet solutio primi. Intellectus quoq; non est dignior natura intellectuali & ui generatiua sic sumpta, ꝑ quod patet secũdi solutio. Ad tertium respondendum, ꝙ repugnat unitati diuinæ essentiæ in ꝑsonis, esse ꝑsonam non dãtem alicui ad intra suam essentiam, nec eam ab alia ꝑsona accipientem. Ad quartum dicendum, ꝙ pater amat seipm̃ & spiritumsanctum essentiali amore. qualiter autẽ diligat filium spiritu sancto, & cur ita dicatur, infra habebitur. Ad quintũ patet ex dictis Henrici responsio. & ad sextũ similiter. Aliter enim cõueniunt patri, aliter filio & spiritui, bonitas, liberalitas, & consimilia. suntq; in patre ad generandum actiue suo modo, in filio autem & spiritusancto ita, ꝙ per generatiõem uel spiratiõẽ communicata sunt eis. Oĩa tñ hic tacta, infra plenius discutient̃ & elucescent.

QVAESTIO VII.

Septimo q̃ritur, **An diuinæ personæ distinguantur ratione duntaxat.** ¶Videtur ꝙ sic, qm̃ asserit Damascenus libro primo, Personæ differunt ratione. Et rursus, In creaturis hypostases considerantur re, & commune ipsarum, ratione. In diuino autem esse, est econuerso: quia hypostases considerantur ratione, & ipsum quod est quasi cõmune, puta essentia, consideratur re ipã: ergo numerus iste est ratiõis, non rei. Secũdo, nõ est intelligibile ꝙ unũ & idem plurificetur, & nõ plurificet̃: sed persona & essentia sunt idem in re. cum ergo non plurificet̃ essentia, nec persona. Ad istud ꝓbandum induci poterunt argumenta, superius q̃nta q̃stione huius distinctionis adducta, ad ꝓbandũ ꝙ cũ unitate & simplicitate diuinæ eẽntiæ, stare nõ q̃at pluralitas ꝑsonarum.

Arguitur ꝑ veritatẽ.

Alexãder rñdet. ¶Ad hanc quæstionem Alexander rñdet: In diuinis est numerus atq; distinctio personarum & relationum, non solum rationis, quod necessarium est supposito ordine originis in diuinis. Præsupposito nãq; ordine originis, q̃ diuina natura habet̃ in una persona ab alia, necessario sequitur differentia ꝺm relationem & hypostasim: q̃a habet̃ in una persona cũ ꝓprietate incõmunicabili & distincta à ꝓprietate q̃ habet̃ ab alia. Hypostasis q̃ppe nil aliud ẽ, q̃ res habẽs naturam sub distincta & incõmunicabili ꝓprietate.

Hypostasis descriptio.

Thomas. ¶Insuper Thomas in Scripto: Personas, inquit, diuinas dicere sola ratione distingui, hæresim sonat Sabellianã. Idcirco simpliciter est dicendum, ꝙ personarum pluralitas est realis. Quod si obijciatur, ꝓprietas nil addit reale super essentiã in diuinis, ergo non facit distinctionem: Dicẽdum ꝙ ꝓprietas personalis seu relatio distinguẽs, est idem re quod diuina essentia, sed differens ratione. Ratio uero relationis est, referri ad alterum. Potest ergo relatio in diuinis considerari dupliciter. Primo, per comparationẽ ad essentiam, & sic est ratio tm̃. Secundo, per cõparationẽ ad id ad qd̃ refert̃, sicq; per ꝓpriã rõnem distinguit ab illo. Per cõparationẽ aũt relationis ad suũ correlatiuũ distinguunt̃ personæ, & non per cõparationem relationis ad diuinam essentiam. ideo ẽ realis pluralitas. Hæc Thomas.

Obiectio — *Dilutio.* — *Relatio in diuinis dupliciter cõsiderat̃.*

Tarẽtasi. ¶His cõsonãs Petrus: Relatio, ait, dupliciter dr̃, aut sola ratione, sicq; relationes differũt ab essentia

ratione: aut quæ est res quædã, & sic relationes differunt in personis: qm̃ cõparatæ ad essentiã, relationes idẽ sunt re, sed differunt rõne, q̃ solũ est ratio à parte ratiocinãtis: cõparatę uero ad obiectum, respectu cuius sunt relationes, hoc est, ad suum correlatiuũ, differunt re: mõ quoq; habendi se, habentes naturã uerissimam & effectum relationis. Ideo sunt distinctiuæ personarũ realiter. Relationis eñ oppositio, præsertim secundum originem, requirit suppositorum differẽtiam. Hæc Petrus.

Richard⁹ ¶ Hinc ẜm Richardũ, Personæ in diuinis sunt distinctæ realiter, tñ ẜm rem relatiuam, non absolutam. Res nanq; est nomen transcendens, commune ad relatiuum & absolutum.

Aegidius. ¶ Circa hęc prolixe scribit Aegidius: Esse, inquens, aliquorum suppositorũ tripliciter plurificatur. Primo, ex diuersitate naturę, cum eñ esse sit actus eẽntiæ uel naturæ ẜm diuersas naturas, oportet esse diuersa eẽ. Secundo, ex distantia ipsius eẽ à natura: qa si esse distat à natura, tunc natura nõ est suum eẽ, sed eẽ quod habet, est esse q̃d acquirit in supposito. Si ergo plura sint supposita, sic, ꝑpter distantiam uel differentiam, quã habet esse ad naturã, necesse est ipm̃ esse plurificari in ipsis. Tertio, ex diuersitate eorum quæ in suppositis habent esse. Si enim aliqua sunt in isto supposito quæ differunt numero ab his, quæ sunt in alio supposito, cum ea quæ sunt in uno supposito, dicantur unum numero uel subiecto, ꝑpter unum eẽ suppositi: si fuerint aliqua in uno supposito, q̃ differant numero ab his, quæ habent eẽ in alio supposito, oportet in illis suppositis aliud & aliud eẽ reperiri. Si uero essent aliqua plura supposita, in quibus esset una natura, nec eẽ differret ab illa, non distinguerentur per ea, quorum ratio acciperetur in eo q̃d est esse in supposito. Posset tñ inter ea saluari talis distinctio, ipõ esse non plurificato. Et quia diuina supposita q̃uis sint plura, habent tñ eandem naturã, ꝑpter eorum summam simplicitatem: nec distinguunt̃ per aliquid quod sit in uno & non in alio, sed solum per ad aliquid. ad aliquid autem nõ habet diuersificare ipsum esse, per se loquendo, cum ratio eius ut sic, solum in comparatione ad aliud accipiatur. & quia diuersificatio ipsius esse non potest pluribus accipi modis, diuina supposita secundum se habent idem esse, reseruata personali distinctiõe, cũ tota distinctio inter ea ex relatione sumatur, & non ex esse relationis, sed ex ratione relationis, cuius ratio sumitur non in eo q̃d est esse, sed ad aliud se habere: quę relatio cum sit originis, & talis relatio sit realis, ut ex quinto Metaphysicæ patet, relatiua supposita per eas possunt distingui, reseruata unitate esse. Et qm̃ in diuinis est idem eẽ eademq; natura, constat ꝙ per rationes naturales humanas probari nõ potest, impossibile esse ꝙ diuinæ personæ distinguant̃ realiter non re absoluta, sed relatiua. Hæc Aegidius.

Margin: Esse tripliciter plurificatur. 1. 2. 3. Dionysi⁹.

¶ Cuius uerba sunt caute sumenda, præsertim q̃d ait diuina supposita non distingui per aliquid quod sit in uno & non in alio. Constat nanq; ꝙ pater distinguatur à filio paternitate, q̃ est in patre, & nõ in filio: similiter fili⁹ à patre filiatione, q̃ est in filio, nõ in patre. Imò in qualibet diuina adoranda superessentiali & supergloriosa persona, est distinctiua ꝓprietas relatiua, qua differt ab alijs. Veruntamen nihil absolutum est in una, quod non in alia.

Gandau⁹ ¶ Insuper Henricus quodlibeto loquitur sexto: In eadem natura non possunt esse plura supposita absoluta, nisi participatione illius naturæ, quod impossibile est fieri in deitatis natura: qm̃ deitas cum sit singularitas quædam, ut alibi habitum est, non potest partiri partitione uniuersalis. Hinc si suppositũ innascibile, scilicet pater, dicatur absolutũ, sicut philosophi posuerunt unũ deitatis suppositum, non posset pater esse unus deus cum filio & spũsancto. Vnde hæretici, ut Arrius atq; Sabellius, q posuerunt patrẽ esse suppositum absolutũ, necesse habebãt errare circa diuinarũ distinctionẽ personarũ, uel diuidendo uel cõfundẽdo ꝑsonas. Vñ cũ Arrius non potuit ponere plures ꝑsonas eiusdẽ eẽntiæ in trinitate, posuit filiũ & spm̃ alterius naturæ, & eẽ duas nobilissimas creaturas, q̃s ẜm impium illũ pr̃ creauit & donis gratiæ sup cęteras sublimauit. Sabellius uero posuit plures ꝑsonas in deitatis natura, & cũ has uoluit ponere absolutas, dixit ꝙ pater & filius & spiritussanctus solo nomine distinguerentur: & ꝙ deus, cũ uellet, esset pater: cum uellet, esset filius: & cum uellet, esset spiritussanctus. Hæc Henricus.

Margin: Deitas impartibilis. Arrij error. Sabellij error.

Dionysi⁹. ¶ Quocirca sciendũ, ꝙ reprobissimus Arrius dixit solum filiũ à patre immediate eẽ creatum, & eẽ ministrũ patris: ac spm̃sanctum esse creatũ à filio, & filij esse ministrum, ut Augustinus in libro contra Arrianos, & Leo papa in homilia, ac Thomas in Summa contra gentiles libro quarto testantur.

Scotus ꝯ Gandauũ. ¶ At uero Scotus circa dicta Henrici aliter sentit, dicendo: Oñdendũ esset ꝙ nõ sunt plures ꝑsonæ nõ ꝑductæ, sed tm̃ una. sed hoc mihi difficile. Quidã tñ oñdunt hoc, sicut oñdunt unum deũ dũtaxat, & sicut oñdit̃ deueniẽdum esse ad unam primã causam, & qa oportet in ꝑducentibus esse statum. Item confirmãt hoc ꝑ Hilarium, in lib. de Synodis asserentẽ: Qui cõfitent̃ esse plures innascibiles, cõfitent̃ eẽ plures deos. Item sic arguunt: Si eẽnt plures ꝑsonę ꝑducẽtes, nõ ꝑductę, aut eẽnt supposita absoluta, aut relatiua: nõ absoluta, qm̃ eadẽ natura nõ põt esse in diuersis ꝑsonis absolutis, nisi diuidat̃. Natura aũt diuina nõ põt diuidi nec plurificari, nec relatiua: qa aut distinguerent̃ relatiõibus ad ꝑducta: q̃d dici nõ põt, qm̃ una g̃natione ꝑducit̃ uerbũ: nec relationib⁹ ad alios ꝑducentes, qa non sunt: nec relationibus inter se, qa una non est ab alia: & relationes originis solũ distinguũtur in diuinis. Sed istæ rationes cõtra aduersariũ necessario nõ cõcludunt. Nõ prima, nã dico ꝙ nõ eodẽ mõ oñdit̃ stat⁹ ad unã primã causam, & ad unã primã personã ꝑducentẽ. Ideo eñ oportet esse tm̃ unam primã causam, qa includit infinitas, & in infinitũ plures perfectiones, q̃ q̃dcunq; causatũ. sed in ꝑducente primo, non est plus ꝑfectionis q̃ in ꝑducto. Ad autoritatẽ Hilarij rñderet, ꝙ tm̃ est credita, non ꝑbata. Ad aliud diceret, ꝙ q̃uis sint ibi plura supposita prima absoluta, ꝑducentia, nõ ꝑducta, nõ sequit̃ ꝙ diuina diuidat̃ natura. Nam mõ sunt plures ꝑsonæ subsistẽtes, & hoc eẽntiæ ꝑfectiõi, nõ relatiõi ascribit̃, nec tñ essentia in eis diuidit̃. Hęc Scotus.

Hilarius.

Dionysi⁹ ꝯ Scotũ. ¶ Quocirca uidet̃ dicẽdũ, ꝙ eisdẽ rõnib⁹, q̃bus ꝓbat̃ idonee unũ esse tm̃modo deũ & unã primã causam, efficaciter cõprobat̃, ꝙ nõ sit nisi una ꝑsona diuina ꝑducens, nõ producta: qa in omi pluralitate, ordine ac multitudine, necesse ẽ deuenire ad unũ simpliciter primũ, in quo uere & absolute est status. Q̃d Aristoteles cęteriq; philosophi satis demonstrauerunt, & Proclus Platonicus in elementatiõe sua the- Proclus.

ologica ex doctrina Platonis per multa theoremata ostēdit, quod omnis multitudo procedit ab uno, & tota uniuersitas ab uno ꝓfluxit. qđ & in libro de Causis, clare probatur. Insuper, quamuis prima causa sit infinitè perfectior omni causato, nō tamen ex hoc solo ostēditur, ꝙ sit una duntaxat prima causa: imò eo ipso quo deus est infinitæ perfectionis, impossibile est duas esse personas in diuinis, quarū nulla sit ab alia, aut quarum una ab alia non emanet, ut alibi sæpe ostensum est. Autoritas quoqꝫ Hilarij nō solum in fide, sed & in ratione fundatur. Postremo, quamuis diuinæ essentiæ perfectioni attribuatur cōmunicabilitas, & posse esse in pluribus sine sua multiplicatione, tñ distinctio, determinatio & numerus personarum ex relationibus originis necessario sumitur, iuxta dicta sanctorum, Augustini, Boethij & Anselmi, ut infra magis patebit. Idcirco diuina natura in personis pluribus absolutis sine sua diuisione esse non posset. Hæc tantundem nūc breuiter tetigisse sufficiat, qm̄ infra clarius innotescent.

Ad 1. instantiam.

¶Ad primam ergo instantiam in principio quæstionis factam, rñdet Thomas ꝙ Damascenus sumit nomen rationis pro relatione. Alexander uero plenius soluens: Ratio, inquit, duobus modis accipitur.

Rō sumit dupliciter

Primo, pro ratiocinatione quæ est in collatiōe intellectus. Dum em̄ intellectus sumit rem absolute, dicitur intelligere: sed dum cōfert unum alteri, dicit̄ ratiocinari. Si itaqꝫ ratio dicat̄ ipse motus uel acceptio rei ab anima in collatiōe, ita à Damasceno nō sumitur. Secūdo dicitur ratio ipsum acceptum à ratione seu intellectu cōferente, quemadmodum uniuersale dicitur ratio singularium, sicqꝫ ratio est res accepta, & sic personæ differunt ratione .i. relatiua proprietate, quia earum distinctio accipitur in collatione & relatione unius ad aliam, scilicet patris ad filium, & ecōtra.

Ad 2.

Ad secūdam respōdet Aegidius, nō esse incōueniēs ꝙ unum & idem in re aliter & aliter cōsideratum & sumptum, & ad distincta comparatum, plurificetur & nō plurificetur, sicut & in creaturis species p̄dicatur de indiuiduo, & est realiter idem cum eo, & tamē plurificatur in ipsis suppositis. Thomas quoqꝫ respōdet, ꝙ essentia & persona differunt ratione: ideo persona potest multiplicari sine multiplicatione essentiæ, sicut & cōtra rationem personæ est ut communicetur, nō contra rationem essentiæ.

Quinqꝫ modi differentiarum in diuinis.

Insuper, quidam dicūt ꝙ quinqꝫ modis ponitur differētia in diuinis. Primo, secūdum modum essendi, ut inter deum & creaturas. Secūdo, ſm modū existendi, & secūdum diuersum modum obtinēdi eandem naturam, sicqꝫ alio modo habet naturam diuinam filius, alio modo spiritussanctus. Tertio, secūdum diuersum modum se habēdi, sicqꝫ differūt essentia & persona: quia essentia habet se ac dicitur absolute, persona relatiue. Quarto, secūdum modum significādi, & sic differūt in diuinis abstractum & cōcretum. Quinto, ſm modum intelligēdi, sicqꝫ differūt inter se essentialia & attributa.

QVAESTIO VIII.

Octauo quæritur, **An Magister in litera ex scripturis veteris testamenti idonee ꝓbet pluralitatem ac trinitatem personarum esse in deo.**

Gene. 1.

¶Videtur ꝙ non, quia allegat illud Genesis, In principio creauit deus cælum & terram, atque pro eo quod habemus, deus, dicit in Hebręo haberi Elohim, quod est plurale huius nominis El uel Elohi. Sicqꝫ tantum est dicere, In principio creauit dij. Vnde per coniūctionem suppositi pluralis numeri, cum apposito numeri singularis, uidet̄ in deo quædam insinuari pluralitas personarum.

Obiectio 1. ꝯ veritatem. Gene. 1.

Sed cōtra istam probationem arguitur, quia secūdum quosdā Hebræos quādo hoc nomen Elohim pro uero deo accipitur, semper singulariter sumitur: qñ aūt ponitur pro deo improprie dicto, indifferēter accipitur ꝓ plurali aut singulari.

2.

Præterea intentio Moysi fuit, populum Iudęoꝝ ad idololatriam pronum, reuocare ad fidem & cultū unius ueri dei. Non ergo ꝓbabile est, ꝙ in exordio Genesis uolens docere mundum ab uno deo creatum, usus sit nomine numeri pluralis.

Gene. 1.

Insuper, cum moris sit sublimium personarū, de se pluraliter loqui, ut cū in libro Esther Ahasuerus rex ait de se, Nos uidētes &c̄. non apparet ꝙ possit in deo probari pluralitas personarū, eo ꝙ dixerit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Esther. 13

Insuper quidam Hebræi dicunt scripturam sic loqui, ad innuendum pluralitatem absolutarum proprietatum, in quibus deus condidit uniuersa, uidelicet bonitatem, sapientiam & omnipotentiam eius.

Rñsio ad obiectiones.

¶Sed respondendum ꝙ probationes Magistri ex uerbis sanctorum acceptæ, sunt bonæ, quamuis obstinati increduliqꝫ Iudæi prætactas confingunt solutiones. Quarum falsitas declaratur, quia hoc nomē Elohim in scripturis ueteris testamenti frequenter positum reperitur de deo uero pluraliter, quoniam adiectiuis pluralis numeri coniungitur, sicut dum in Ieremia legitur, Peruertistis uerba domini dei uestri.

Iere. 23

Vbi ueritas habet Hebraica, Peruertistis uerba Elohim haim .i. deorum uiuentium, & additur ibi in singulari, domini exercituum: pro quo in Hebręo ponitur hoc nomen dei τετραγραμμάτων, quod secundum Rabbi Moysen aliosqꝫ Hebræos, significat diuinam essentiam pure sine comparatione ad extra, uidelicet secūdum ꝓprietates eius intrinsecas.

Rabbi Moyses.

Conformiter secūdo Regum, quo ait scriptura: Quæ est gēs una in terra ut populus tuus Israel, propter quā iuit deus ut redimeret eam sibi in populum? in Hebræo habetur, Quis ut populus tuus gens una in terra, propter quam iuerunt Elohim ad redimendum sibi? ubi hoc nomen Elohim sumptū pro uero deo, coniungitur pluralis numeri uerbo. Multæ sunt tales ueteris testamenti locutiones.

2. Reg. 7.

Cumqꝫ intentio Moysi & ꝓphetarum fuerit, filios Israel ad unius ueri dei cognitiōem, amorem & cultum inducere, nequaquam usi sunt tali mō loquendi sine grandi mysterio, ut scilicet insinuarēt in simplicitate diuinæ naturę esse personarum distinctionem. Ad quod probandum, possunt præter autoritates à Magistro in litera tactas, alia q̄ plura testimonia introduci, ut ē illud Prouerbiorum: Quis ascendit in cælum atqꝫ descendit? Quis continuit spiritum in manibus suis? Quis colligauit aquas q̄si in uestimento? Quis suscitauit omnes terminos terræ? quod nomen est eius? & quod nomen filij eius, si nosti? Illud quoqꝫ in psalmo, Dixit dñs dño meo, translatio Chaldaica apud Hebręos authentica, habet: Dixit dñs uerbo suo. ubi paulopost subditur, Tecum principium in die uirtutis tuę, in splendoribus sanctorum. ex utero ante luciferum genui te. In quibus uerbis, uerbum seu filius

Prou. 30

Psal. 109.

Ibidem.

dei ex utero (.i. ex corde patris) genitum phibetur,
Psal. 44. quemadmodum pater in alio loquit psalmo: Eructauit cor meum uerbum bonum. In quo etiã psalmo deitas patris ac filij euidenter insinuatur, cum di
Ibidem. citur: Sedes tua deus in seculũ seculi. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatẽ, propterea unxit te deus de⁹ tuus oleo lętitiæ p̃ participib⁹ tuis. Vbi in grȩco hoc nomẽ de⁹ primo positũ, in uocatiuo exprimit casu, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. tanq̃ sic diceretur, Propterea unxit te ò deus, deus tuus. Sicq; personalis distinctio inter deum & deum, ibi
Isa. 48. dem insinuatur. Amplius in Isaia sic legitur: Ego primus & ego nouissimus. Et nunc dominus misit me & spiritus eius. In quibus uerbis persona filij designatur, cum dicitur: Ego primus & ego nouissimus. Persona uero patris, cum subditur: Et nunc dominus misit me. Persona quoq; spiritussancti, cum sequitur: Et spiritus eius. De quo item spiritu ait filius
Isai. 61. Luce. 4. per Isaiam, Spiritus domini super me, eo q unxerit
Psal. 50. me. Et de eodem spiritu fertur in psalmo: Ne proijcias me à facie tua, & spiritumsanctum tuam ne auferas à me. Has atq; consimiles autoritates contestatiões q; legis ac prophetarum, diffusius introduxi in dialogiõ de fide catholica. Trinitas 8. modis scriptura insinuat.

¶ Postremo, secundum Richardum, trinitas psonarum octo modis in scripturis insinuatur. Primo, p significationẽ principalem, ut apud Mattheum: Baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritussancti. Mat. 28. Secundo, p numeri consignificationem, ut in Genesi: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Gene. 1. Tertio, per terminorum suppositionem, ut in Ecclesiastico: Ego ex ore altissimi prodiui &c. Eccl. 24. Quarto, per connotationem nomine imaginis, quia sm Hilarium, Imago connotat respectũ personarum adinuicem. Quinto, p uerbor ordinẽ, ut in psalmo: Benedicat nos deus deus noster, & benedicat nos deus. Psalm. 66. Sexto, per trinam replicationem Isaiæ: Sanctus Sanctus Sanctus. Isaię. 6. Septimo, p operum appropriationem, ut in Genesi: In principio creauit deus cælum & terram. Gene. 1. Octauo, per constructionis habitudinem differẽtem, ut est illud ad Romanos: Ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Roma. 11.

Incipit ostendere quomodo per creaturam potuerit cognosci creator. Distinctio III. A

De trinitate & unitate secũdũ qd credita p rõnẽ intelligitur. Rom. 1. c
APostolus nanq; ait, q inuisibilia dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur. sempiterna quoq; uirtus eius & diuinitas. Per creaturã mundi, intelligitur homo, propter excellentiam qua excellit inter alias creaturas, uel propter conuenientiam quam habet cum omni creatura. Homo ergo inuisibilia dei intellectu mentis conspicere potuit, uel etiam cõspexit per ea quæ facta sunt, id est, per creaturas uisibiles uel inuisibiles. A duobus enim iuuabatur, scilicet à natura quæ
Rom. 1. b rationalis erat, & ab operibus à deo factis, ut manifestaretur homini ueritas. Ideoq; Apostolus dixit, quia deus reuelauit illis, scilicet dũ fecit opera, in quibus artificis aliquatenus relucet indicium. *Prima ratio uel modus quomodo potuit cognosci deus.* B

Ambrosi. sup epistolã ad Romanos ca. 1.
Nam * sic ait Ambrosius: Vt deus q natura inuisibilis est, etiam à uisibilibus posset sciri: opus fecit quod opificem uisibilitate sui manifestauit, ut per certum incertum posset sciri: & ille deus omnium esse crederetur, qui hoc fecit quod ab homine impossibile est fieri. Potuerunt ergo cognoscere siue cognouerũt, ultra omnem creaturam esse illum qui ea fecit, quæ nulla creaturarum facere uel destruere ualet. accedat quæcunq; uis * creatura, & faciat tale cælum & terram, & dicam quia deus est. Sed quia nulla * creatura talia facere ualet, cõstat super oẽm creaturam esse illum qui ea fecit, ac per hoc illum esse deum humana mens cognoscere potuit. *Secunda ratio qua potuit cognosci, uel modus quo nouerunt.* C

*sicut *creata *uiscre ata

Alio etiam modo dei ueritatem ductu rationis cognoscere potuerunt, uel eiam cognouerunt. Vt enim Augustinus ait in octauo de ciuitate dei: Viderũt summi philosophi nullum corpus esse deum, & ideo cuncta corpora transcenderunt quærentes deum. Viderũt etiam quicquid mutabile est, nõ esse summum deum omniumq; principium: & ideo oẽm animam mutabilesq; spiritus transcenderunt. Deinde uiderunt omne quod mutabile est, non posse eẽ nisi ab illo qui incõmutabiliter & simpliciter est. Intellexerunt ergo eũ, & oĩa ista eum fecisse, & à nullo fieri potuisse. *Tertia ratio uel modus.* D

Aug. li. 8. de ciui. dei ca. 6. a
Isai. 40.

Aug. li. 8. de ciui. dei ca. 6. b
Considerauerunt etiam, quicquid est in substãtijs, uel corpus esse, uel spiritum: meliusq; aliquid spiritum esse, quàm corpus: sed longe meliorem, qui spiritum fecit & corpus.

Quartus modus uel ratio. E

Ibidẽ ubi supra.
Intellexerunt etiam corporis speciem esse sensibilem, & spiritus speciem intelligibilem: & intelligibilem speciem sensibili prætulerunt. Sensibilia dicimus, quæ uisu tactuq; corporis sentiri queunt. Intelligibilia, quæ conspectu mentis possunt intelligi. Cum ergo in eo conspectu & corpus & animus magis minusq; speciosa essent, si autem omni specie carere possent, omnino nulla essent; uiderunt esse aliquid quo illa speciosa facta sunt, * ubi est pri- *ut

ma & incommutabilis species, ideoq; incomparabilis. Et illud esse rerũ principium rectissime crediderũt, quod factũ non esset, & ex quo cuncta facta essent. Ecce tot modis potuit cognosci ueritas dei. Cum ergo deus una sit & simplex essentia, quæ ex nulla diuersitate partium uel accidentium consistit, pluraliter tamen dicit Apostolus, Inuisibilia dei, quia pluribus modis cognoscitur ueritas dei per ea quæ facta sunt. Ex perpetuitate namq; creaturarum intelligitur conditor æternus: ex magnitudine creaturarum, omnipotens: ex ordine & dispositione, sapiens: ex gubernatiõe, bonus. Hæc autem omnia ad unitatem deitatis pertinẽt monstrandam. Roma. 1. c

Quomodo in creaturis appareat uestigium trinitatis. F

Nunc restat ostendere, utrum per ea quæ facta sunt, aliquod trinitatis indicium, uel saltem uestigium exiguũ haberi potuerit. De hoc Augustinus in libro sexto de Trinitate ait: Oportet ut creatorem per ea quæ facta sunt, intellectu conspicientes, trinitatem intelligamus. Huius enim trinitatis uestigium in creaturis apparet. Hæc enim quæ arte diuina facta sunt, & unitatem quandam in se ostendunt, & speciem & ordinem. Nam quodq; horũ creatorum & unum aliquid est, sicut sunt naturæ corporũ & ingenia animarum: & aliqua specie *formatum, sicut sunt figuræ uel qualitates corporum ac doctrinæ uel artes animarum: & ordinem aliquem petit aut tenet, sicut sunt pondera uel collocationes corporum, & amores uel delectationes animarum. Et ita in creaturis prælucet uestigium trinitatis. In illa enim trinitate, summa origo est omnium rerum & perfectissima pulchritudo, & beatissima delectatio. Summa autem origo (ut Augustinus ostendit in libro de uera religiõe) intelligitur deus pater, à quo sunt omnia, à quo filius & spiritussanctus. Perfectissima pulchritudo intelligitur filius, scilicet ueritas patris, nulla ex parte ei dissimilis: quem cũ ipso & in ipso p̃re ueneramur, quæ forma est oĩm quæ ab initio facta sunt & ad unũ referuntur. Quæ tamen omnia nec fierent à patre per filiũ, neq; suis finibus salua essent, nisi deus summe bonus esset: qui & nulli naturæ quæ ab illo bona esset, inuidit: & ut in bono ipso maneret, alia quantum uellet, alia quantũ posset, dedit. Quæ bonitas intelligitur spiritussanctus, qui est donum patris & filij: quare ipse donum dei cum patre & filio æque incommutabile, colere & tenere nos conuenit. Per considerationem itaq; creaturarum, unius substantiæ trinitatem intelligimus, scilicet unum deum patrem, à quo sumus: & filium, per quem sumus: & spiritum sanctum, in quo sumus: scilicet principium ad quod recurrimus, & formam quam sequimur, & gratiam qua reconciliamur: unum scilicet, quo autore conditi sumus: & similitudinem eius, per quam ad unitatem reformamur: & pacem, qua unitati adhæremus, scilicet deũ qui dixit, Fiat: & uerbũ, per quod factũ est omne quod substantialiter & naturaliter est: & donũ benignitatis eius, qua placuit quod ab eo per uerbũ factũ est, & reconciliatum est autori ut non interiret. Ecce ostensum est, qualiter in creaturis aliquatenus imago trinitatis indicatur. Non enim per creaturarum contemplationem sufficiẽs notitia trinitatis potest haberi uel potuit, sine doctrinæ uel interioris inspirationis reuelatione. Vnde illi antiqui philosophi quasi per umbram & de longinquo uiderunt ueritatem, deficientes in contuitu trinitatis, ut magi Pharaonis in tertio signo. Adiuuamur tamen in fide inuisibilium per ea quæ facta sunt.

*forma tur

Aug. li. 6. de Trinit. cap. 10. a

Au. de ura religiõe c. 43. 55. d.

Gene. 1. a

Exodi. 8.

Quomodo in anima sit imago trinitatis. G

Nunc uero ad eam iam perueniamus disputationem, ubi in mente humana quæ nouit deum, uel potest nosse, trinitatis imaginem reperiamus: Vt enim ait Augustinus in decimoquarto libro de Trinitate: Licet humana mens non sit eius naturæ cuius deus est, imago tamen illius quo nihil melius est, ibi quærenda & inuenienda est, quo natura nostra nil habet melius, id est, in mente. In ipsa etiam mente antequam sit particeps dei, eius imago reperitur. etsi enim amissa dei participatione deformis sit, imago dei tamen permanet. Eo enim ipso imago dei est mens, quo capax eius est, eiusq; particeps esse potest. Iam ergo in ea trinitatem quæ deus est, inquiramus. Ecce enim mens meminit sui, intelligit se, diligit se. Hoc si cernimus, cernimus trinitatem: nondum quidem deum, sed imaginem dei. Hic eñi quædam apparet trinitas, memoriæ, intelligentiæ, & amoris. Hæc ergo tria potissimũ tractemus, memoriam, intelligẽtiam, uoluntatem. Hæc ergo tria (ut Augustinus ait libro decimo de Trinitate) non sunt tres uitæ, sed una uita: nec tres mentes, sed una mens, una essentia. Memoria uero dicit ad aliquid; & intelligentia & uoluntas siue dilectio, similiter ad ali

Aug. li. 14. de Trinit. cap. 8.

Aug. li. 10. de Trini. cap. 11. a Subtilissima & grata similitudo.

quid dicitur: uita uero dicitur ad seipsam, & mēs, & essentia. Hæc ergo tria eo unum sunt, quo una uita, una mens, una essentia: & quicquid aliud ad seipsa singula dicuntur, etiā simul non pluraliter, sed singulariter dicuntur. Eo uero tria sunt, quo ad se inuicem referuntur.

Quomodo æqualia sint, quia capiuntur a singulis omnia & tota. H

Aug. li. 10. de trinita. cap. 11. d. Hic ōndit quō oīa a singulis capiuntur.

Aequalia etiam sunt, non solum singula singulis, sed etiam singula omnibus: alioquin nō se inuicem caperent, se autem inuicem capiunt. Capiuntur em̄ & à singulis singula, & à singulis omnia. Memini enim me habere memoriam & intelligentiam & uoluntatem, & intelligo me intelligere & uelle atq; meminisse, & uolo me uelle & meminisse & intelligere.

Quomodo tota illa tria memoria capiat. I

Aug. li. 10. de trinita. cap. 11. d

Totam'q; meam memoriam & intelligentiam & uoluntatem simul memini. Quod em̄ memoriæ meæ non memini, illud non est in memoria mea: nihil autē tam in memoria est, quàm ipsa memoria, totā ergo memini. Item quicquid intelligo, intelligere me scio: & scio me uelle, quicquid uolo: quicquid autem scio, memini. Totam ergo intelligētiam totam'q; uoluntatem meam memini.

Quomodo illa tria tota capiat intelligentia. K

Idē vbi supra.

Similiter cum hæc tria intelligo, tota simul intelligo. neq; enim quicquam intelligibilium est quod non intelligam, nisi quod ignoro. Quod autem ignoro, nec memini nec uolo. Quicquid ergo intelligibiliū non intelligo, consequenter etiā nec memini nec uolo. Quicquid ergo intelligibilium memini & uolo, consequenter intelligo.

Quomodo illa tota capiat uoluntas. L

Aug. li. 10. de Trini. cap. 11. d

Voluntas etiam mea totam intelligētiam, totam'q; meam memoriam capit, dum utor toto eo quod intelligo & memini. Cum itaq; inuicem à singulis & oīa & tota capiantur, æqualia sunt tota singula totis singulis, & tota singula simul omnibus totis: & hæc tria unū, una uita, una mens, una essentia. Ecce illius summæ unitatis atq; trinitatis, ubi una est essentia & tres personæ, imago est humana mens, licet impar. Mens autē hic pro animo ipso accipitur, ubi est illa imago trinitatis. Proprie uero mens dicitur (ut ait Augustinus) non ipsa anima, sed quod in ea est excellentius, qualiter sæpe accipitur. Illud etiam sciendū est, q̄ memoria nō solum est absentium & præteritorum, sed etiam præsentium, ut ait Augustinus in decimoquarto libro de Trinitate, alioquin non se caperet.

Mens ppie qd dicatur.

Aug. li. 14. de Trini. cap. 11. a

Ex quo sensu illa tria dicantur esse unum et una essentia, quæritur. M

Dubium.

Hic attendendum est diligenter, ex quo sensu accipiēdum sit, quod supra dixit illa tria, scilicet memoriam, intelligentiam & uoluntatem, esse unum, unam mentem, unam essentiam: quod utiq; non uidetur esse uerum iuxta proprietatē sermonis. Mens enim, id est, spiritus rationalis, essentia est spiritualis & incorporea. Illa uero tria, naturales ꝓprietates seu uires sunt ipsius mentis, & à se inuicem differunt: quia memoria non est intelligētia uel uoluntas, nec intelligētia uolūtas siue amor.

Quod etiam ad se inuicem dicuntur relatiue. N

Aug. li. 9. de Trinit. cap. 3. b

Et hæc tria etiam ad seipsa referuntur, ut ait Augustinus in nono libro de Trinitate: Mens enim amare seipsam uel meminisse non potest, nisi etiam nouerit se. Nam quomodo amat uel meminit quod nescit? Miro itaq; modo tria ista inseparabilia sunt à seipsis: & tamen eorum singulum, & simul omnia, una essentia est, cum & relatiue dicantur ad inuicē.

Hic aperitur quod supra quærebatur, scilicet quomodo hæc tria dicantur unum. O

Solutio dubii.

Sed iam uidendum est, quomodo hæc tria dicantur una substantia. Ideo scilicet, quia in ipsa anima uel mente substantialiter existunt, non sicut accidentia in subiectis, quæ possunt adesse uel abesse. Vnde Augustinus in nono libro de Trinitate ait: Admonemur si utcunq; uidere possumus hæc in animo existere substantialiter, non tāquam in subiecto ut color in corpore: quia etsi relatiue dicuntur ad inuicem, singula tamen substantialiter sunt in substantia sua. Ecce ex quo sensu illa tria dicantur esse unum, uel una substantia. Quæ tria (ut Augustinus ait in decimoquinto libro de Trinitate) in mente naturaliter diuinitus instituta, quisquis uiuaciter perspicit, & quàm magnū sit in ea, unde potest etiam sempiterna immutabilisq; natura recoli, conspici, concupisci (reminiscitur enim per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem) profecto reperit illius summæ trinitatis imaginem.

Aug. li. 9. de Trinit. cap. 4. d

Aug. li. 15. cap. 10. b

Quod in illa similitudine est dissimilitudo. P

Veruntamen caueat, ne hanc imaginem ab eadem trinitate factam ita ei comparet, ut

omnino existimet similem, sed potius in qualicunq; ista similitudine magnam quoq; dissimilitudinem cernat.

Prima dissimilitudo. Q

Quod breuiter ondi pot. Homo unus per ista tria meminit, intelligit, diligit: qui nec memoria est, nec intelligentia, nec dilectio, sed hæc habet. Vnus ergo homo est qui habet hæc tria, non ipse est hæc tria. In illius uero summa simplicitate naturæ, quæ deus est, quamuis unus sit deus, tamen tres personæ sunt, pater & filius & spiritussanctus: & hæ tres personæ sunt unus deus. Aliud est itaq; trinitas res ipsa, aliud imago trinitatis in re alia: ppter quã imaginem, etiam illud in quo sunt hæc tria, imago dicitur, scilicet homo. Sicut imago dicitur & tabula, & pictura quæ est in ea: sed tabula nomine imaginis appellatur, propter picturam quæ est in ea. — *Quod ppter illa tria hõ est imago.*

Altera dissimilitudo. R

Rursus ista imago quæ est homo habens illa tria, una persona est: illa uero trinitas non una persona est, sed tres personæ: pater filij, & filius patris, & spiritus patris & filij. Itaq; in ista imagine trinitatis non hæc tria unus homo, sed unius hominis sunt. In illa uero summa trinitate, cuius hæc imago est: non unius dei sunt illa tria, sed unus deus: & tres sunt illæ personæ, non una persona. Illa enim tria non homo sunt, sed hominis sunt, uel in homine sunt. Sed nũquid possumus dicere trinitatem sic esse in deo, ut aliquid dei sit, nec ipsa sit deus? — *Questio.* Absit ut hoc credamus. Dicamus ergo in mente nostra imaginem trinitatis, sed exiguam & qualemcunq; esse: quæ summæ trinitatis ita gerit similitudinẽ, ut ex maxima parte sit dissimilis. — *Solutio.* Sciendũ uero est, q hæc trinitas mentis (ut ait Augustinus in decimoquarto libro de Trinitate) non propterea tantũ imago dei est, quia sui meminerit mens, & intelligit ac diligit se, sed quia potest etiam meminisse & intelligere & amare illum à quo facta est. — *Aug. li. 14 de Trini. cap. 12. a*

Alia assignatio trinitatis in anima, scilicet mens, notitia, amor. S

Potest etiam alio modo alijsq; nominibus distingui trinitas in anima, quæ est imago illius summæ & ineffabilis trinitatis. Vt enim ait Augustinus in nono libro de Trinitate: Mens & notitia eius, & amor, tria quædam sunt. Mens enim nouit se, & amat se: nec amare se potest, nisi etiam nouerit se. Duo quædam sunt mens & notitia eius. Item duo quædã sunt mens & amor eius. Cũ ergo se nouerit mens & amat se, manet trinitas, scilicet mens, amor, & notitia. Mens autem hic accipitur non pro anima, sed pro eo quod in anima excellentius est. Hæc autem tria cum sint distincta à se inuicem, dicuntur tamẽ esse unum: qa in animo substantialiter existunt. — *Aug. li. 9 de Trinit. ca. 4. c* — *Aug. li. 9. de trinitat. cap. 3. c Itẽ c. 4. c Quõ ca dicunt eẽ vnum.*

Quomodo mens uice patris, notitia filij, amor spiritussanctus accipitur. T

Et est ipsa mens quasi parens, & notitia eius quasi proles eius. Mens enim cum se cognoscit, notitiam sui gignit, & est sola parens suæ notitiæ. Tertius est amor, qui de ipsa mẽte & notitia procedit, dum mens cognoscens se, diligit se. Nõ enim posset se diligere, nisi cognosceret se. Amat etiam placitam prolem, id est, notitiam suam: & ita amor, quidam complexus est parentis & prolis.

Quod non est minor mente notitia, nec amor utroq;. V

Nec est minor proles parente, dũ tantam se nouit mens quanta est: nec minor est amor parente & prole, id est, mente & notitia, dum tantum se diligit mens, quãtum se nouit & quanta est.

Quod hæc tria in seipsis sunt. X

Sunt etiam hæc singula in seipsis: quia & mens amans in amore est, & amor in amantis notitia, & notitia in mente noscente est. Ecce in his tribus qualecunque uestigium trinitatis apparet.

Quomodo mens per ista proficit ad intelligendum deum. Y

Mens itaq; rationalis considerans hæc tria, & illam unam essentiam in qua ista sunt, extendit se ad contemplationem creatoris: & uidet unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate. Intelligit enim, unum deum esse, unam essentiam, unum principium. Intelligit enim, quia si duo essent, uel uterq; insufficiens esset, uel alter superflueret: qa si aliquid deesset uni quod haberet alter, nõ esset ibi summa perfectio. Si uero nihil uni deesset quod haberet alter, cum in uno essent omnia, alter superflueret. Intellexit ergo unũ esse deum, unum omnium autorem: & uidit quia absq; sapientia non sit, q uasi res fatua: & ideo intellexit eum habere sapientiam, quæ ab ipso genita est: & quia sapientiam suam diligit, intellexit etiam ibi esse amorem.

Hic de summa trinitatis unitate Z

Quapropter iuxta istam considerationem (ut ait Augustinus in nono libro de Trinita — *cap. 1.*

te) credamus patrem & filium & spiritum sanctum unum esse deum, uniuersæ creaturæ cõditorem & rectorem: nec patrem esse filium, nec spiritum sanctum uel patrem esse uel filium, sed trinitatem relatarũ adinuicem personarum. Vt enim ait ipse in libro de fide ad Petrum, Vna est natura siue essentia patris & filij & spiritussancti, non una persona. Si eñi sic esset una persona, sicut est una substantia patris & filij & spiritussancti, ueraciter trinitas nõ diceretur. Rursus quidem trinitas esset uera, sed unus deus trinitas ipsa non esset; si quẽadmodum pater & filius & spiritussanctus personarũ sunt ab inuicem proprietate distincti, sic fuissent quoq; naturarum diuersitate discreti. Fides autem patriarcharum, prophetarum atq; apostolorũ, unum deum prædicat trinitatem esse. In illa ergo sancta trinitate unus est deus pater, qui solus essentialiter de se ipso filium unum genuit: & unus filius est, qui de uno patre solus essentialiter natus est: & unus spiritussanctus, qui solus essentialiter à patre filioq; procedit. Hoc autem totum non potest una persona: id est, gignere se, & nasci de se, & procedere de se. Vt enim ait Augustinus in primo libro de Trinitate, Nulla res est quæ seipsam gignat ut sit.

(Augustin. cap. 1. 2. 9.) (Augustin. ca. 1.)

EXPOSITIO HVIVS tertiæ distinctionis.

SVMMA DISTINCTIONIS III.

Postquã determinauit Magister de summa trinitate eiusq; unitate, prout creditur: hic tractat de ea, prout aliqualiter per rationes naturales aut similitudines intelligitur. Et diuiditur prima pars huius distinctionis in quatuor, secũdum q̃d quatuor ratiões inducit ex uerbis sanctorum, præcipue Augustini. Itaq; ait: [Apostolus nanque ait] ad Romanos 1. Interponit autem Magister coniunctionem hanc, nanq;: quia in fine præcedentis distinctionis disseruit, rationibus congruisq; similitudinibus ita esse, i. deum eẽ unum ac trinum, prout infirmitas nostra ualet, ostendamus. [Apostolus nanque ait: Inuisibilia dei] i. inuisibiles dei ꝓprietates, præsertim absoluta & eẽntialia attributa, ut bonitas, sapientia, omnipotentia, immutabilitas, æternitas. [à creatura mundi] i. ab homine [per ea quæ facta sunt] i. per res creatas, ordinemq; earum & proprietates. [intellecta conspiciuntur] i. mente aliqualiter cognoscuntur [sempiterna quoq; uirtus eius] i. æterna potestas, [& diuinitas] i. diuina & increata eẽntia, quæ à proprietatibus & attributis oĩpotentia seu uirtute sua non realiter, sed sola ratiõe distinguitur, ut distinctione patuit præcedente. Deniq; huic autoritati Apostoli consonat illud Sapientiæ: Vani sunt omnes homines quibus non subest scientia dei: & ex his quæ uidentur bona, nõ potuerunt intelligere eum qui est. A magnitudine enim speciei creaturæ potest creator horum intelligibiliter cognosci. Hinc docuerunt philosophi, q̃ sicut causa cognoscitur per effectum, sic creator seu prima causa per mundum & creaturas, quoniam omnis effectus est quædam participata suæ causæ similitudo. Sic & omnis creatura radius quidam est sui creatoris. Vnde & Proclus in elementatione sua theologica loquitur: Omnis processus secundorum à primo per similitudinem quandã efficitur. Atq; ut ait philosophus, causa producit simile sibi. Propter q̃d dispositio, proprietas seu perfectio causæ, in suo effectu aliquo modo relucet. ¶Consequenter tangit Magister duas rõnes, cur homo creatura mũdi uocetur. Prima est propter excellentiam qua excellit inter alias creaturas, præsertim non intellectuales, unde psalmista loquitur deo: Omnia subiecisti sub pedibus eius. Secunda est, propter conuenientiam quam habet cum oĩ creatura. Quemadmodum enim diuus Dionysius libro de diuinis noĩbus, & Gregorius in homilia testantur, homo cũ rebus inanimatis cõuenit in eẽ: cum uegetabilibus, in generare & crescere: cum brutis, in sentire: cum angelis & deo, in intelligere & uelle. Idcirco ait Saluator: Prædicate euangeliũ omni creaturæ: i. oĩ homini.

(Sapien. 13) (Proclus.) (Hõ cur mũdi creatura uocetur) (Psalm. 8.) (Dionysius martyr.) (Gregorius) (Marc. 16)

(Obiectio prima.) ¶Sed obijci potest, qm̃ angelus est excellẽtior homine, iuxta illud Psalmi: Minuisti eum paulominus ab angelis. ergo angelus magis q̃ homo per creaturam mundi intelligeretur. Insuper angelus est signaculum similitudinis dei, homo autem ad imaginẽ dei est factus. Sed ut ait Gregorius in homilia de angelis, maiorem similitudinẽ designat signaculũ q̃ imago. ¶Præterea prima rõ cur homo creatura mundi nocatur, non uidetur soli homini conuenire, quia angelus cum omnibus conuenientiam habet. Etenim cũ elementis & mixtis, ut sunt mineralia, habet eẽ: cum arboribus, uidere: cum brutis, sensibilium cognitionem: cum deo atq; hominibus, intelligere.

(Psalm. 8.) (Jezech. 28) (Gregorius hom. 34.)

(Dilutio rõ. Hõ cõsideratur tripliciter.) ¶Ad primum horum respondet Albertus, q̃ homo consideratur tripliciter. Primo s̃m reputationẽ diuinam, sicq; est creaturarum dignissima, qm̃ deus naturam humanam assumpsit ad hypostaticum eẽ diuinum. Secundo, quantum ad propriam naturã, sic minor est angelo. Tertio ꝑ respectũ ad ultimũ finẽ, sic æq̃lis est angelo, qm̃ ad eãdem supernaturalẽ beatitudinem est conditus, iuxta illud Matthæi: Erunt homines sicut angeli dei in cælo. In Deuteronomio quoq; s̃m translationem antiquam dicitur: Statuit deus terminos populorum, iuxta numerũ angelorum dei. ¶Eandem rõnem dat Thomas, & addit: Vel dicendum q̃ mundus hic accipitur prout est continentia uisibilium & corporalium rerum tantũ, & sic inter creturas mundi q̃s hõ transcendit, nõ cõputatur angelus.

(Matt. 22. Luce. 20. Deu. 32.) (Thomas.)

(Ad secũdũ Albertus.) ¶Ad secundum rñdet Albertus: Angelus quo ad eẽntialia sua, non habet conuenientiã cum oĩ creatura: quia non cõuenit sic cum pure corporalibus. homo autem conuenit cum simplicibus per humores, in quibus uidelicet sunt primæ qualitates: & cum mixtis ac cõplexionatis, ꝑ similitudinẽ suæ materiæ.

¶ Sequitur in litera rõ prima: [hõ inuisibilia dei cõspexit per creaturas uisibiles aut inuisibiles. A duobus eñi iuuabatur, scilicet à natura q̃ rationalis erat] i. à naturali & propria rõne, per quam intelligibilium capax est, inquantum est participatio quædã luminis increati, iuxta id psalmi: Signatum est sup nos lumen uultus tui dñe. [Et ab operibus à deo factis, ut manifestaretur homini ueritas] i. à creaturis q̃s

(Psalm. 4.)

deus condidit, ut ex eorum consideratiõe homo agno-
Prou. 16. sceret creatorem. omnia enim propter seipsum ope
ratus est deus, ut Salomon loquitur. Qui rursus fate
Eccl. 3. tur: Cuncta fecit deus ut timeatur. quod sine præuia
eius cognitione fieri nequit. Et hæc est una ratio in-
stitutionis creaturarum. Itaque ad cognoscendum
deum iuuatur homo propria ratione tanquam po-
tentia cognitiua, & rebus creatis tanquam obiectis,
quæ mouent potentiam. Ratio autem est interior
Isaie. 51. oculus hominis. Hinc scriptum est in Isaia: Leuate in
excelsum oculos uestros, & uidete quis creauit hæc.
[Ideoq; Ap'lus dixit ad Romanos] primo [quia de
us reuelauit illis,] puta philosophis. Om̃is enim co-
gnitio & manifestatio ueritatis, à deo fontaliter cau
saliterq; profluxit, iuxta illud Ecclesiastici: Omnis sa
Eccl. 1. Reuelatio dr dupliciter. pientia à domino deo est, sicq; reuelatio sumitur hic
extense pro quacunq; ueritatis manifestatione. Ali-
quando autem stricte accipitur pro supernaturali in
structione. Itaq; deus potentiam intellectualem pręstando, & ipsa obiecta causando dicitur reuelasse. Et
etiam quoniam omnis actio causæ secundæ, princi-
paliter adscribitur causæ primæ. [dum fecit opera
in quibus artificis aliquatenus relucet iudicium] .i.
sapientialis discretio summi opificis, quæ in entib' re
lucet creatis, sapienter & ordinate productis. [Nam
sic ait Ambrosius: Vt deus qui natura inuisibilis est,
etiam à uisibilibus posset sciri] id est, ab hominibus
posset aliqualiter per rationem cognosci. [opus fe-
cit] scilicet mundum sensibilem.] quod opificem ui
sibilitate sui] id ẽ, sua uisibili forma [manifestauit]
sicut effectus causam, [ut per certum incertum pos-
set sciri] id est, per creaturam sensibilem certitudina
liter notam, incomprehensibilis deus aliqualiter no
Deus cur dicatur inuisibilis. sceretur. ¶Porro deus dicitur natura inuisibil', quia
ex sua natura est omni creaturæ incomprehensibi-
lis: q̃a in se ipso est summa inuisibilisq; essentia. Sicq;
quod ait, [natura] potest esse nominatiui ablatiuiq;
casus. Qualiter autem & quare deus sit inuisibilis, in
quæstione patebit. [& ille deus omnium esse crede-
retur] imò & à posteriori sciretur. [qui hoc fecit, q̃d
ab homine impossibile est fieri] imò q̃d à nulla pu-
ra potest fieri creatura: quia creare est infinitæ po-
tentiæ, cũ non esse seu nihil esse, distent in infinitum.
Vnde secũdum philosophum, inter quatuor & tria,
inter quatuor & duo, inter quatuor & unum, potest
esse proportio. Nulla uero proportio esse ualet in-
ter nihil & aliquid. Hinc ut ait Philosophus, omniũ
philosophorum suppositio fuit, ex nihilo nihil fieri
secundum naturam.

Aristotel. Soluitur obiectio. ¶Sed obijci potest, quia secundum Auicennam et
alios multos, cælum ab intelligentia est creatum. Et
respondendum quòd errauerunt in hoc, nec uis cre-
atiua naturaliter potest creaturæ alicui communica
ri aut cõuenire, ut infra magis probabitur. Argumẽ
Albertus. tum prætactum, secundum Albertum qui textũ ma
gis declarat quàm cæteri, sic potest formari: Aliqua
sunt causata, ut patet ad sensum. ergo habẽt causam.
illa igitur causa aut est prima, aut habet aliam cau-
sam. Si est prima causa, habeo propositum: quia hoc
omnes uocant deum, quod ita est causa, quòd nõ est
causatum. Si habet aliam causam, de illa quæro an
habeat aliam causam, & ita in infinitum, nisi conce-
datur una prima causa non causata, quam oportet
esse æternam, quam dicimus deum.

¶Sequitur secundum argumentũ ad idem: [Alio
etiam modo dei ueritatem] id est, deum uerum [co
gnouerunt. Viderũt summi philosophi nullum cor-
pus esse deum.] Omne enim corpus est imperfectũ
diuisibile, nec mouet nisi motum. Deus uero est ens
primum, perfectum, simplex, indiuisibile atque im-
mobile, utpote purus actus, ut summ' probauit phi
losopus. Vnde subiungitur: [Viderunt etiam] id ẽ,
intellectualiter cognouerunt, [quicquid mutabile
est, non eẽ summum deum,] cum nec accidens nec
ulla mutatio cadat in deitatem. ¶Sequitur tertia ra-
tio: [Considerauerunt etiam quicquid in substantijs
est,] id est, in genere substantiarum, [uel corpus esse
uel spiritum] id est, corporalem esse substãtiam aut
spiritualem, meliusq; aliquid spiritum esse quàm cor
dus,] cum corpus uiuificetur, moueatur seu guber-
netur à spiritu. [sed longe meliorem esse qui spiritũ
fecit & corpus.] Creator nanque in infinitum omnĩ
est creatura præstantior. ¶Subditur ratio quarta:
[Intellexerunt etiam corporis speciem esse sensibi-
lem.] Si per speciem corporis intelligatur exterior
eius pulchritudo, forma aut dispositio, certum est q̃
illa exteriori sensu perceptibilis sit directe: Si autem
per speciem intelligatur interior forma substantia-
lis, quæ decor, ornamentum ac uita est corporis, illa
per suos effectus sentitur. [& spiritus speciem] id ẽ,
spiritualium substantiarum decorem seu formam,
intellexerunt esse [intelligibilem] id est, immateri-
alem, solo intellectu noscibilem. Sicq; procedendo,
concluserunt unum esse uniuersorum pulcherrimũ
ac speciosissimum principium, totius pulchritudi-
nis fontẽ, cum & in creaturis nihil sit pulchritudinis S. Dionys.
penitus expers. Hinc secundum diuinum Dionysi-
um libro de diuinis nominibus pulchrum conuerti-
tur cum ente, quemadmodum bonum, unum, & ue
rum. Vnde fertur in textu: [Si autem omni specie ca
rere possent, omnino nulla essent.] Nempe quantũ
habent de entitate & formalitate, tantum de specie.
Sicq; & materia prima aliquid sortitur de specie, ut-
pote inclinationem ad formam seu aliquam formę
inchoationem. [Viderunt aliquid esse quo illa spe-
ciosa facta sunt] id ẽ, à quo tanq̃ à primo principio
effectiuo suum sortiuntur participantque decorem.
[ubi] id est, in quo primo principio [est prima & in
commutabilis species:] id est, pulchritudo, quia hoc
essentialiter incomparabiliter & incircunscriptibili-
ter pulchrum est. Siquidem ante omne imperfectũ
participatum atque compositum, oportet esse ali-
quid uere perfectum, imparticipatum seu indepen-
dens ac simplex. Rursus, ubi est inuenire magis &
minus, necesse est inueniri & maximum estq; status Plato.
in omni ordine rerum. Hinc omnis decor mũdi cre-
atus ex decore mundi archetypi emanauit, sicut in
in primo Timęi Plato fatet. Vnde Boethi' loq̃t deo: Boethius metro 9. lib. 3.

Tu cunctasuperno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens.

Hinc decimo de unitate dei recitat Augustinus: Plo Augustini cap. 1.
tinus Platonicus de prouidentia disputat, eámque
à summo deo, cuius est intelligibilis atque ineffabilis
pulchritudo, usque ad hæc terrena & ima flosculo-
rum ac foliorum pulchritudine pertingere compro
bat: quæ omnia quasi abiecta & uelocissime tran-
seuntia decentissimos formarum suarũ situs habere

non posse affirmat, nisi inde formentur, ubi forma intelligibilis & incommutabilis simul habens omnia perseuerat. Hoc & dñs Iesus in euangelio ostendit, dicendo: Considerate lilia agri quomodo crescunt. De hoc etiam quinto de ciuitate dei asserit Augustinus: Deus nec exigui & contemptibilis animantis uiscera, nec herbæ flosculum, nec arboris foliũ sine sua rum congruentia partium & quadã ueluti pace reliquit. ¶Consequenter compendiose tangit Magister qualiter ex diuersis q̃ in creaturis consistunt, multiplex creatoris proprietas atq; perfectio innotescunt [Ex perpetuitate nanq; creaturarũ intelligitur conditor æternus.] Nam ante omne creatum oportet ponere principium increatum & primum, quod eẽ habeat à seipso, i. nõ ab alio. Propter quod Rabbi Moyses protestatur deum creasse mundum ex tempore, quia ex hoc facilime elucescit, deũ ab æterno fuisse, oĩaq; profluxisse ab ipso, in cuius rei memoriam diem septimum celebrari præcepit. ¶Sed contra hæc obijci potest, quia non sequitur, Effectus est perpetuus, ergo causa eius æterna est, cum sint quidã effect⁹ suis causis coæui: ergo ex perpetuitate creaturæ non sequitur æternitas creatoris. Respondetur q; q̃uis in alijs nõ sequatur, tamẽ in proposito sequitur propter causam prætactam. [Ex magnitudine creaturarum omnipotens] i. ex consideratione tam spiritualis q̃ corporalis magnitudinis creaturarum, concluditur deum creatorem eẽ omnipotentem, cum creare sit infinitæ potẽtiæ. In alijs tamen nõ sequitur, Fecit magna, ergo est omnipotens. [Ex ordine & dispositione] creaturarum ostenditur deus eẽ [sapiens] cũ ordinare sit sapientis. Vnde fertur in Psalmo: Omnia in sapientia fecisti. ¶Sed obijci potest, q̃m ordo uidetur eẽ habitudo rerum ad ultimum finem, in qua bonitas dei repsentatur. Respõdent Bonauentura & Richardus, q; duplex est entium ordo. Vnus est ordo rerũ in uniuerso, seu inter se qui appropriatur sapientiæ. Alter est ordo rerum in ultimum finem, qui bonitati appropriatur. Albertus uero plenius loquens: Quidam inquit, est ordo partium in toto continuo, qui est ordinata positio partium. & est ordo uniuersi in mundo sicut mobile uniforme ordinatur sub primo motore, & mobile difforme sub mobili primo. Motus quoq; materiæ primæ ingenerabilis & incorruptibilis sub motu circulariter atq; difformiter mobilis. & ordinantur hæc oĩa ad complendum numerum electorum. & hic ordo est sapientiæ. Est & alius ordo uniuscuiusq; in perfectionem finis sui, ex participatione bonitatum sibi possibilium à prima causa. & hic ordo est bonitatis. Dispositio autem differt ab ordine, q̃m dispositio est per formas rei in seipso, ordo aũt ad alterum. Hæc Albertus. [Ex gubernatione bonus] Gubernare nanq; est rẽ in finem suum dirigere, bonum autem & finis coincidunt, sicq; ex gubernationis suæ effectu innotescit bonitas dei. Nihilomin⁹ gubernatio opus est sapientis, & ita ex ordinata & stabili rerum gubernatione patet sapientia creatoris, iuxta illud Boethij:

O qui perpetua mundum ratione gubernas.

¶Quæritur de efficacia & differentia præinductorum quatuor argumentorum.

¶Ad hoc Bonauentura respondet: Omnes hæ rationes ad hoc q; aliquid probent & inferant, psupponunt aliquod tertium. Prima nanq; supponit q; creare non sit nisi infinitę potentiæ. quo concesso, cõstat q; soli conueniat deo. Aliæ tres præsupponunt in omni genere causæ esse statũ, nec iri in infinitum, q̃d & in tota philosophia supponitur. Ideo omne mutabile, mobile, imperfectum & causatum, reducitur ad unum primum inuariabile, immobile, perfectum & incausatum. Sic igitur prima rõ sumitur penes rationem causæ, aliæ tres penes rationem causæ & excellentiæ causantis super suum effectum. Et distinguuntur iuxta ordinem eminentiæ in triplici genere causæ, uidelicet efficientis seu mouẽtis, ac finientis & exemplaris. Hæc Bonauentura.

¶Amplius, circa id quod ait Magister, [Ecce tot modis cognosci potuit ueritas dei, sciendum q; non solum his uijs ac modis potuit deus naturali ratiõe cognosci. Vnde Albert⁹: Magister nõ tangit hic oẽs uias quibus possibile est deuenire in dei cognitionẽ, sed quasdam, ad insinuandum q; tales ac similes quęrere debeamus. Dionysius autem 7. capitulo de diuinis nominibus tangit, qualiter per ablationem oĩnium à deo, & per affirmationem & causalitatẽ ac eminentiam, ascendendum sit ad dei notitiam.

¶Circa hoc scribit Thomas, reducendo uias à Magistro inductas, ad eas quas Dionysius docet: Harũ, inquiens, rationum diuersitas sumitur secundũ uias deueniendi ex creaturis in deum, quas Dionysi⁹ ponit, dicens q; ex creaturis tribus modis in deum deueniamus, puta per causalitatem, remotionem & excellẽtiam. Et ratio huius est, q̃m eẽ creaturæ est ab alio, sicq; ducimur in cognitionem causę ipsius, quod põt eẽ dupliciter: Primo, quãtum ad hoc q̃d receptũ est, sicq; ducimur per modum causalitatis. Secũdo, quo ad modum recipiendi, quia imperfecte recipitur. & sic habemus duos modos, uidelicet remotionis per ablationem imperfectionis à deo, & uiam eminentię p hoc quod omnia sunt perfectius nobiliusq; in deo. Hæc Thomas.

¶Ei quoq; quod dictum est [ex rerum mutabilitate ueniri ad immutabilis dei notitiã] consonat q̃d 11. de ciuitate dei loquitur Augustinus: Mundus ordinatissima sua mutabilitate & mobilitate atq; uisibilium omnium pulcherrima specie, tacitus factũ se esse ostendit: & non nisi ab ineffabiliter ac inuisibiliter magno & pulchro, se fieri potuisse proclamat.

¶Sequitur secunda pars huius distinctiõis, in qua ex uerbis Augustini ostendit Magister, qualiter in creaturis relucet uestigium superdignissimæ trinitatis. Et quæ de hoc habentur in textu, in q̃stionibus elucescent. Litera quippe quo ad superficiem uerborũ, non uidetur difficilis, sed latet in ea grandis & multiplex difficultas, quæ in decisione declarabitur quæstionum. Tertia uero pars distinctionis istius incipit ibi, [Nunc uero ad eam pueniamus disputationẽ.] Vbi ostendit, qualiter superbenedicta trinitas altiori modo in rationali creatura relucet per modũ imaginis. Patebitq; litera in quæstionibus.

QVAESTIO I.

Circa hanc distinctionem quæritur primo, **An deus ex creaturis per naturalem rationem possit cognosci.** ¶Videtur q; non, q̃m creatura in infinitum distat ab excellentia creatoris. ergo creatorem non repræsentat. ¶Secundo, quoniam finiti & infiniti nulla extat proportio, ergo nec similitudo, sed creatura finita est, de⁹ uero infinitus:

Matth. 6. Augustin. cap. 11. Rab. Mo. Obiectio. Solutio. Psal. 103. Obiectio. Respõsio. Bonauẽt. Richard⁹ Albertus. Differt dispositio ab ordine. Boethius metro 9. lib. 3. Bonauen. Albertus Dionysi⁹ martyr. Thomas. Creatura tribus modis ducit i dei notitiã Argumẽta pro ueritatem. 1. 2.

ergo nec aliquid potest cognosci per aliud, nisi illud
3. sit aliquo modo similitudo istius. Tertio, quia ut sanctus docet Dionysius in libro de mystica theologia,
S.Diony. hoc est, deum uere uidere ac noscere, uidere ipsum omnino inuisibilem & incognoscibilem esse, ergo cognosci ab intellectu humano non ualet.
¶Quarto, Nam scriptum est, Deum nemo uidit un-
4. quam. Apostolusq; ad Timotheum testatur, ꝙ deus
Johan.1. habitat lucem inaccessibilẽ, & quod deũ nullus uidit
1.Tim.6. unquam nec uidere potest.

¶In contrarium est autoritas Pauli, testimoniaq;
In oppositum. Augustini & Ambrosij introducta in litera.
Alexand. ¶Ad hanc quæstionem Alexander respondet: Augustinus in libro de uidendo deum, affirmat: Si quæris an deus possit uideri, respondeo, potest. Si quæris unde hoc sciam: dico quia in scriptura uerissima legitur, Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Insuper sicut uirtus affectiuæ rationalis, est ad
Matth.5. amandum bonum & maxime bonum summum, sic uirtus cognitiuæ rationalis est ad cognoscendũ uerum, potissime summã, primam & inuariabilem ueritatem. Hæc Alexander, qui circa hæc multas mouet quæstiones, quarum aliquas breuiter tangam.
¶Itaque quærit an deus seu diuina substantia, sit
Quęstio. cognoscibilꝫ in sua immensitate. Ad quod respõdet,
Responsio Est quędam cognitio de deo per modum positiõis, & quædam per modum priuationis. Per modũ pri-
Duplex de deo cognitio. uationis de deo cognoscimus quid non est: per modum positionis cognoscimus aliquo modo quid est. Diuina ergo substantia in sua immensitate non ẽ cognoscibilis ab anima humana, cognitione positiua, sed priuatiua. Sicq; quantus sit deus duratiõe, cognoscitur priuatiue, cum dicitur æternus, id est, sine principio & fine. Similiter quantus sit repletione, cũ dicitur incircunscriptus, per abnegationem loci & ubi: & quantus sit uirtute, per abnegationem mensuræ uirtutis suæ, cum dicitur immensus. Per modum uero positionis, ut determinetur quanta sit ei magnitu-
Questio. do, uirtus aut duratio, non potest cognosci. ¶Iterũ quærit, an deus sit hic cognoscibilis facie ad faciem.
Facies dei multiplex. Psalm.113. Et respondet: Facies dei multipliciter sumitur in scripturis. Primo, præsentia eius per gratiã. In psalmo, A facie domini mota est terra. Secũdo, præsentia eius per carnem. Tertio præsentia dei per gloriam in propria forma. Primis duobus modis potest deus in hac uita cognosci facie ad faciem, non tertio modo, saltem de lege communi. ¶Amplius quærit an deus
Questio. possit cognosci in sua præsentialitate, secundũ quod præsens est creaturæ, hoc est, an naturaliter possit cognosci de deo, quod præsens sit omnibus creaturis. Respondet, Per naturam potest cognosci quod de-
Responsio us sit præsens per naturam: non tamen potest certiue cognosci ꝙ sit præsens per gratiam: quoniam medium cognoscendi in cognitione naturali est effect⁹ creatus & naturalis, qui potest comprehendi & sciri: Gratia autem dicit acceptationem in deo, quæ latet nos: ideo nõ est in nostra potestate scire præsentem esse gratiam, nec deum esse præsentem per gratiam. Hæc Alexander.
Thomas. ¶Præterea Thomas in Scripto ait: Nõ est hic quęstio, utrum deus in sua essentia immediate possit uideri, quia hoc alibi habet inquiri, sed utrum quocunque modo possit cognosci. Et dicimus quod sic, sed essentia eius comprehendi non ualet. Cognoscens enim habet notitiam de re, non per modum rei cognitæ, sed cognoscentis, nulla autem creatura altitudinem diuinæ maiestatis attingit. species quoq; per quam fit cognitio, est in potẽtia cognoscente secundum modum ipsius cognoscentis. Vnde eorum quę sunt magis materialia quàm intellectus, species est in intellectu simplicior quàm in rebus. Idcirco dicuntur cognosci per modum abstractionis. Deus uero & angeli simpliciores sunt nostro intellectu. Ideo species intelligibilis quæ in nostro intellectu efficitur, per quam noscuntur, est minus simplex. idcirco non dicimur eos cognoscere per abstractionem, sed per impressionem eorum in intelligentias nostras. Hæc Thomas in Scripto.
¶Cuius hoc ultimum uerbum obscurum est, sci- Dionys.
licet quod deum & angelos cognoscim⁹ per impressionem eorum in nostrum intellectum, sed infra magis patebit.
¶Porro in prima parte Summæ, quæstione duo- art.12.
decima dicit: Naturalꝫ nostra cognitio à sensu sumit principium. Hinc intantum se potest extendere, q̃ntum potest per sensibilia manuduci. A sensibilibus autem non potest ad hoc intellectus pertingere, ut essentiam uideat dei, quoniã creaturæ sensibiles sunt effectus, uirtutem dei non adæquãtes. Sed quia sunt effectus à causa prima dependentes, ad hoc ex eis ꝑduci ualemus, ut cognoscamus de deo an est, & ea q̃ necesse est ei conuenire, inquantum est causa excedens cuncta causata. Sicq; cognoscimus de ipso habitudinem eius ad creaturas, differentiam quoq; creaturarum ab ipso. Hæc Thomas.
¶Quibus concordans Petrus: Contingit, inquit,
causam cognoscere per effectum, & econtrario effe- Tarantas.
ctum per causam. Similiter deus cognoscitur ꝑ creaturam in uia, & econtrario erit in patria. In præsenti Deus cognoscit ꝑ creaturas
ergo in cognitionem dei per creaturam uenimus tri- tripliciter
pliciter, scilicet per remotionem, eminentiam & causam, secũdum Dionysium. In creatura nanq; est tria inuenire. Nominat enim creatura ens, ꝓductum ab aliquo ex nihilo. Et inquantũ ab aliquo, ducit in dei cognitionem per causam: atq; inquantum est ens, ꝓprium eẽ habens, ducit per eminentiam, quoniam omnis perfectio creaturæ nobiliori modo extat in deo, sed inquantum ex nihilo, admiscet ei multa imperfectio, sicq; ducit per remotionem. ¶Si autem ob- Obiectio.
ijciatur, quia præsentior est de⁹ animæ quàm aliqua creatura, imò intimior atq; præsentior q̃ ipsamet sibi: quia illabitur deus eẽntijs rerum, ergo cognoscit immediate ab anima, non per mediam creaturam: Dicendum ꝙ uere ꝑsentior est deus sic animæ ut res Solutio.
quædam conseruans, non ut ipsius intellectus obie- Quo deus
ctum, quemadmodum anima præsentior sibi ẽ alia- ꝑsens sit animę.
re, ut quædam res, non ut obiectum cognitiõis: imò cum multo labore ad ei⁹ cognitionem pertingitur, utpote per obiecta cognoscendo actus, per actus potentias, per potentias essentiam animæ in qua sunt. Hæc Petrus.
¶Quibus concordans, ait Richardus: Deus à crea- Richard⁹.
turis cognoscibilis est per naturam. Dicit enim Dio- Dionysius martyr.
nysius 2. capitulo de diuinis nominibus, ꝙ causata habent causarum suarum receptas imagines. Oẽs autẽ creaturæ sunt effectus dei uel immediati uel mediati. Nempe ut scribitur in commento primæ propositionis de Causis, Omnem operationem quam efficit

cauſa ſecũda, facit & cauſa prima, tñ per modum ſublimiorem. Veruntamen, quoniam, teſte ſancto Dionyſio 2. de nominibus diuinis capitulo, non eſt diligens ſeu ꝓportionabilis cõparatio cauſæ primæ ad creata, quoniam cauſa prima omnibus ſupercollocatur, & remouetur ac ſegregatur à creaturꝫ, tanquã omnibus excellentior infinite: hinc cognitio quam per naturam habere ualemus de deo ex creaturis, eſt debilis ualde tam per dei ſublimitatem, quàm propter noſtri intellectus naturalem debilitatem. Hinc Triſmegiſtus in libro de deitate ad Aſclepiũ, loquẽs ad deum, ait: Gratias agimus tibi ſumme & ſuperaltiſſime deus, quoniam tua tantummodo gratia conſecuti ſumus lumen tuæ cognitionis.

Triſmegiſtus.

Bonauen.

¶Circa hæc ſcribit Bonauentura: Deus in ſe & ex ſua natura eſt ſumme cognoſcibilis, & tanquam lux intellectum noſtrum maxime complens. ſumme q̃que cognoſcibilis eſſet à nobis, niſi defectus eſſet ex parte noſtri, qui defectus non aufertur in toto à nobis, niſi per dona gloriæ. Cognoſcitur tamẽ deus aliquo modo per creaturam, quoniam cauſa in ſuo relucet cauſato, ſapientia quoq; artificis in ſuo effectu. Et ad hoc duplex eſt ratio. Prima, propter conuenientiam. nam omnis creatura maxime ducit in deũ. Secundo, propter indigẽtiam, quia cum deus inquãtum lux maxime ſimplex, non queat in ſua ſpiritualitate ab intellectu cognoſci, ipſe intellectus indiget per materialia tanquam per cognoſcibilia media in dei cognitionem aſcendere.

Duplex rõ cur deus cognoſcat ꝑ creaturã

Albertus.

Auguſtin.

¶Circa hæc demum quærit Albertus: An philoſophi ductu rationis cognouerunt unitatẽ dei, ſeu qa eſt deus. Et reſpondet ꝙ imò. Vnde Auguſtin⁹ octauo de Ciuitate dei: Platonici, inquit, nobis conſentiunt de uno deo uniuerſitatis autore, qui non ſolum ſuper omnia corpora incorporeus eſt, uerum etiam ſuper omnes ſpiritus incorruptibilis, noſtrum conſiſtit principium, lumen noſtrum & bonum noſtrum. Item ibidem: Hinc Platonicos præferimus cæteris, quia cum alij philoſophi ingenia ſua ſtudiaq; contriuerint in inquirendis rerum cauſis, & quiſnam eſſet modus dicendi atq; uiuendi: hi cognito deo repererunt ubi eſſet cauſa conſtitutæ uniuerſitatis, lux quoque percipiendæ ueritatis, & fons obtinendæ felicitatis. Amplius, Apuleius in libro de deo Socratꝫ, deum aſſerit aliorum omnium creatorem. Vnde nono de ciuitate dei recitat Auguſtin⁹: Summum deum oĩm creatorem, quem nos uerum deum dicimus, ſic à Platone prædicari aſſeuerat Apuleius, ꝙ ipſe ſolus non poteſt uel modice cõprehendi penuria ſermonis humani. ¶Inſuper in libris Ariſtotelis legimus, ꝙ ipſe probat uniuerſitatis principium eſſe unum, cuius ſcientia, uoluntas & actio, ſubſtantia ſua eſt. Sicq; nouerunt non tantum ꝙ deus ſit unus, ſed etiam ꝙ ipſe ſit ſimplex qui eſt quicquid habet. Si autem obijciatur ꝙ deum eſſe unum, ſit articulus fidei, ergo non ſubeſt philoſophię ac rationi: Dicendum ꝙ deum eẽ & deum eſſe unum, uno mõ ſunt articulus fidei, alio modo ſunt ſcita per rationem. Poteſt enim accipi, deum eſſe, quia eſt tantũ, & quia eſt unus. & ſic poſſunt ſciri ſicut cõcluſio. Poteſt etiam accipi, prout aliquo modo propinquat ſcientiæ qd eſt per hoc, quoniam apprehenduntur proprietates diuini eſſe ac unitatis, ſecundum quod fides determinat ea eẽ attributa diuini eſſe ac unitatis ipſius, uidelicet ꝙ deus ſit omniũ prouidentiam & certam particularium ſcientiam habens. ſicq; eſt articulus fidei, nec ſic ſubeſt totaliter rationi. unde circa hoc defecerunt & multum errauerunt philoſophi. Hæc Albertus.

Platonici cur cęterꝫ philoſophis ꝓferendi.

Apuleius.

Ariſtotel.

Soluit obiectio.

Quõ unitas dei et ſcitur & creditur.

Scotus.

Quinq; cõſideranda hic.

¶Præterea Scotus circa hæc refert: Dicunt quidã ꝙ dupliciter aliqd põt à nobis cognoſci, uidelicet ꝑ ſe & per accidẽs. Deus aũt nõ cognoſcit̃ per accidẽs proprie, qm̃ qcquid in ipſo eſt, ipſe eſt. Cognoſcit̃ tñ à nobis q̃ſi per accidens, qa in aliq̃ attributo, q̃d eſt q̃ſi accidẽs diuinæ eẽntię. Aliã q̃q; ponũt diſtinctionẽ, dicentes ꝙ aliquid cognoſcitur in uniuerſali & particulari, & ꝙ deus cognoſcitur à nobis in aliqua communi ratione boni & ueri, non tñ in aliquo cõceptu cõmuni ſibi & creaturis uniuoce, ſed analogice: qm̃ illa natura diuina eſt ſingularis, & ille cõceptus analogicus unus unitate analogiæ eſt quaſi duo conceptus: & tamen eſt q̃ſi unus, quia duo illi cõceptus ꝓpinqui ſunt inuicem per attributionem. In particulari uero non cognoſcitur deus à nobis, quia ut dicũt, creatura eſt peregrina ſimilitudo dei non ſimilis ei. nil autem ducit in cognitionem alterius in particulari, niſi per modum ſimilis. ¶Sed huic opinioni obuiabo, in quibus mihi falſa uidetur. & ſunt hic quinque declaranda. Primum, ꝙ deus non cognoſcitur à nobis quaſi per accidens. Secundum, ꝙ deus cognoſcit̃ atq; concipitur à nobis conceptu uniuoco ſibi & creaturis. Tertium, ꝙ non concipitur à nobis in particulari. Quartum, qd ſit perfectiſſimum quod ualemus de deo cognoſcere. Quintum, per q̃d cognoſcamus hoc perfectiſſimum quod de deo cognoſcimus. ¶Primum, uidelicet ꝙ deus nõ cognoſcitur à nobis tantũ in aliquo attributo diuinam eẽntiam circunſtãte, ſic 1
patet: Quicunq; intelligit in aliq̃ aliquid circunſtãs, neceſſario intelligit illud, cui attribuitur illud circunſtãs: qa ꝑfectio in eẽ ſcđo ꝓſupponit ꝑfectionẽ in eẽ primo. Vñ ſi cõcipio ſapientẽ, neceſſario cõcipio illũ cui attribuo ſapiẽtiam. & hoc in deo eſt eius eẽntia.

¶Secundum, uidelicet ꝙ deus à nobis cognoſcit̃ con 2
ceptu non analogico, ſed uniuoco ſibi & creaturis, ita ꝙ ens bonũ, uerũ, ſapiẽtia &c. uniuoce dicunt̃ de deo & creaturꝫ, ſic patet: Oẽs theologi & magiſtri uident̃ uti cõceptu cõi deo & creaturis, quia accipiunt conceptus metaphyſicales, & remouendo id quod ẽ imperfectionis in creaturis, attribuunt deo id quod eſt perfectionis, ut bonitatem, ueritatem, ſapientiã. tunc arguitur ſic: Omnis inquiſitio in accipiendo id quod eſt perfectionis, & tollendo quod eſt imperfectionis, capit aliquid quod eſt eiuſdẽ rationis ei cui attribuitur, & ei à quo remouetur: quia ſi non accipit aliquid unius rationis, ut ſapientiam, relinquendo id quod eſt imperfectionis ſapientię in creaturis, non magis concludit ſapientiam in deo quàm lapide. Inſuper, quòd ille conceptus analogicus non ſit duo conceptus, probatur ſic: Omnis intellectus certus de uno conceptu, & dubius de duobus, habet aliquem conceptum certum de quo certus eſt, alium ab utroque de quibus eſt dubius. ſed omnis intellectus uiatoris habet conceptum certum de ente & bono, dubitando tamen per accidens de bono dei & bono creaturæ, & de ente dei enteq; creaturæ. ergo ens & bonum ſecundum ſe important conceptum alium à conceptu entis & boni in deo & creatura. ¶Amplius, quilibet experitur in ſe ꝙ poteſt cõcipere ens, nõ deſcendẽdo ad ens ꝑticipatũ uel imparticipa

tum: & si fiat descensus ad utrunque, quæro an stet conceptus entis, an non: si sic, habet propositum. si autem indeterminate importat quasi unum conceptum, & quando fit descensus, est duo conceptus, tunc impossibile esset probare aliquid esse uniuocũ, ut hominem respectu Platonis & Socratis. Dicam enim q̃ hõ importat duos cõceptus, sed tibi uidet̃ q̃ sit unus, quemadmodum dicis de ente. Hæc Scotus.

Diony. cõtra Scotũ ¶Qui de his scribit prolixe, atque (ut intuentibus scripta ipsius & scripta Henrici patere opinor) specialiter loquitur contra Henricum, qui in quodlibetis suis & in Summa scribit de his satis profunde. Verũtamen in hoc, quod asserit Scotus aliquid uniuoce conuenire deo & creaturis, uidelicet ens, bonum, uerum, ac consimilia attributa: & conceptum de talibus in communi apprehensum, esse ad creatorem et creaturam uniuocum, non analogicum, non solum contradicit Henrico, sed & maioribus ac senioribus multis solẽnissimisq; doctoribus, Alexandro de Hales, sancto Thomæ, Alberto, Bonauenturæ, Aegidio, Petro, Richardo: imò (ut ostendetur) diuino Dionysio, Boethio, Damasceno, Anselmo, ac alijs. Insuper Scotus affirmat, quòd causa & ratio cur in hac uita non cognoscimus deum, nec eum uidemus in particulari, non est alia, nisi quia deus non uult, & non imbecillitas seu impotentia aut defectus ex parte potentiæ nostræ intellectiuæ. Quocirca etiam uidetur Aristotelem reprobare, dicentem quòd obiectum nostri intellectus sit quidditas rei materialis, atque quòd intellect⁹ noster se habet ad cognitionem immaterialium substantiarum, quemadmodum uisus uespertilionis ad intuitũ lucis solaris. Sed in his Scotus iste contradicit communi doctrinæ, ac solidissimis documentis penè omnium famosissimorum & excellentiorum philosophorum & theologorum.

Deũ viator nõ cognoscit ꝓpter intellectus debilitatem.

Hierony. Nam & sanctus pater Hieronymus in sua regula ꝓtestatur, quòd quicquid naturaliter sciri potest, Aristoteli uidetur infusum. Ideo non est faciliter ab Aristotele recedendum, nisi autoritas fidei & scripturæ, uel determinatio ecclesiæ id requirat. Argumenta q̃que Scoti non concludunt, imò reuera debilia comprobantur, prout suis patebit in locis.

Catholic⁹ nõ temere recedat ab Aristotel.

Henricus quod.4. ¶Nunc itaque aduertendum quid de his scribat Henricus, qui quarto asserit quodlibeto: Nulla uis pure naturalis, neque actiua, neque passiua, agendo in aliud, aut alterius actionem in se recipiendo, potest se extendere ultra limites suæ naturę. Vnde cum actus cognitionis contingat secundum quod cognitum habet esse & recipi in cognoscente, & hoc secundum modum cognoscentis, non cogniti: cognoscibile ergo quod natum est esse in cognoscente limitato, secundum modum limitationis suæ quam habet in cognoscendo, potest cognosci ab illo: & quod oĩno excedit modum limitationis suæ in cognoscẽdo, nullo modo habet cognosci ab ipso: sicut uirtus uisiua non potest cognoscere ea, quæ sine specie corporali habent eẽ in cognoscente, ut sunt uniuersalia sensibilium rerum, quæ nata sunt esse in intellectu nostro, secundum quod coniunctus est secundum statum sibi naturalem, eo quod non sit organica uirt⁹. nam organum non est uniuersalium rerum sensibilium susceptiuum. Ideo uniuersalia illa habẽt ab intellectu nostro intelligi, non autem illa, quæ sine adminiculo sensuũ habent esse in intellectu, ut sunt qd ditates immaterialium rerum, quæ habent intelligi ab intellectu supiori angelico, eo quòd omnino abstractus est à materia: tamen quia limitatæ uirtutis est in cognoscendo, nec sine informatione à cognito aliquid possit cognoscere, eo quòd nuda sua eẽntia non sit formalis ratio alicuius alterius naturæ. Hoc nanque soli diuinæ essentię proprium est. Hinc quod omnino excedit uirtutem eius, nõ potest principium cognoscitiuum capere in se p cognitionem, cuiusmodi est diuina essentia, quoniam nullam potest habere sibi similem, qua informetur intellectus creatus, ad ipsam naturaliter intelligendam, tanquã principium proximum intra eliciens actum intelligendi circa intelligibile præsens, sicut species præsentis rei in oculo elicit actum, quo oculus rem illã naturaliter uidet. Quoniam ergo diuina essentia nuda in infinitum plus excedit in intelligendo capacitatẽ supremi intellectus creati, quàm immaterialiũ rerũ quidditates intellectum coniunctum, nullatenus à quocunq; intellectu creato intellectualiter ex puris naturalibus potest uideri. Quemadmodum etiã aliquid est uisibile in se, quod tamen ob nimiam suam paruitatem uideri non potest ab oculo, qui non apprehendit speciem rei nisi sub determinata quantitate sic aliquid est intelligibile in se, quod tamen ob nimiam suam simplicitatem ab intellectu creato non potest intelligi. Intelligibile quippe non est intelligibile ab intellectu creato, nisi sub determinata quãtitate uirtutis, secundum simplicitatem perfectionis in esse. Sicq; propter nimiam simplicitatem perfectionis in eẽ quidditatiuo, excedit uniuersale rerũ materialium notitiam sensus: & uniuersale immaterialium rerum, notitiam intellectus cõiuncti: atq; in infinitum plus simplicitas diuinæ essentiæ, imperfectione supremum intellectum creatum. Hæc Henric⁹.

Dionysi⁹. ¶Cuius dicta sunt intelligenda de cognitione cõpleta, & de similitudine adæquata. Manifestum est enim quòd intellectus creatus etiam humanus, possit ex suis naturalibus deum aliquo modo ex creaturis cognoscere: & item quòd species creaturæ aliquo modo assimilentur diuinæ essentiæ. Et per hoc soluuntur faciliter quæ obijcit Scotus Henrico, eo q̃d alibi, puta in Summa dicat Henric⁹, creatorem à creatura naturaliter posse cognosci, speciem quoq; creaturæ similem creatori. Hinc Henricus soluendo instantiam qua ita arguit, Creatura est similis suæ ideę in deo, ergo per creaturam potest cognosci idea: sic ait, Quod creatura est simile omnino improportionabile & à remotis, quod non est natum ducere in nudam & clarã notitiam suæ ideæ.

Soluunt Scoti argumẽta ꝯ Henricum

Aegidius. ¶His concordat Aegidius, dicens: Secũdum philosophum i. Physicorũ, duplex cognitio põt haberi de re, s. q̃a est, & ꝓpter q̃d. Et ipsum, ꝓpter q̃d, ut dr̃ secundo posteriorum, est idem quod quid, quoniam idem est, agnoscere propter quid est eclipsis, & quid est eclipsis. Possumus ergo de deo in uia cognoscere quia est, sed nõ propter quid. Nam sicut composita tripliciter nosci mus, sic & simplicia. Primo nanq; cognoscimus composita immediate, ut primas propositiões per se notas, quæ secundum commentatorem secundo metaphysicæ sunt quasi ianua in domo, quam nemo ignorat. Secundo mediate, & hoc dupliciter, scilicet per propriam inuentionem, & per alterius informationem: sed nullo horum modorum cognoscere nunc

duplex rei cognitio.

Cõposita tripliciter cognoscũt

ualemus dei quidditatem, quia nec immediate ferri possumus in eius intuitum, nec mediate per propriam inuentionem: quoniam nostra cognitio non absoluitur à phantasmatibus. propterea nullius rei cognitionem, quantum ad eius quidditatem & positiue, possumus habere notitiam q̃ non habet phantasma, aut non sit habentibus phantasma proportionata. Nec per alterius informationem possumus scire quid sit deus, quia in uita hac non habemus lumen quod possit ad talem dei uisionem attingere, cum lumen nostrum intellectuale sit ænigmaticum aut naturale. Hinc nullus uiator manens uiator, nec habens lumen altius lumine uiatoris, potest ex alterius informatione cognoscere quid sit deus. Idcirco

S. Diony. Dionysius primo capitulo de diuinis nominibus, asserit diuinam essentiam in eloquijs sacris laudatam tanquam inuisibilem & inscrutabilem. Inuisibilem dicit, quantum ad primum modum, quoniam immediate eam uidere non possumus: & inscrutabilem, quantū ad alios duos modos. Hæc Aegidius.

Antissodo ¶Hinc Antissodorensis in prima parte suæ Summæ, ex uerbis beati Dionysij probat, quod deum uidere non possumus propter duo. Primo, propter intellectus nostri imbecillitatem, qui se habet ad uidēdum uerum solem, sicut oculus noctuæ ad solem materialem. Secundo, propter nostri intellectus paruitatem, qui nunc deum maiestatis immensæ in seipso cernere nequit, nec intra se capere.

Durand⁹. ¶Insuper Durandus circa hæc ait: Duplicem possumus habere notitiam de re, uidelicet quia est, & quid est. Et rursus, quid est dupliciter potest cognosci. Vno modo in generali & in potentia, sicut cognoscimus hominem, cognoscendo quod sit animal: uel in speciali & sub propria forma, sicut cognoscitur per propriam diffinitionem. Dicendum ergo quod per creaturas possumus deuenire in cognitionē dei, quia est & quid est in generali, ut quod sit substātia,

Effect⁹ ducit I notitiam q̃d q̃d ē sue causę dupliciter. bonitas, sapientia, non autem in speciali, quoniam ex effectu nūquam possum⁹ deuenire in perfectam cognitionem causæ, quantum ad suum quod quid ē in speciali, nisi dupliciter: uno modo ratione similitudinis, q̃n effectus est eiusdem speciei cum sua causa: alio modo ratione uirtutis, quando effectus demonstrat totam suæ causæ uirtutem. Creatura autem nō est eiusdem speciei cum deo, nec totam eius uirtutē

Obiectio. demonstrat. ¶Sed contra hæc argui potest: Qui cognoscit rem quo ad ea quæ sibi sunt propria & eēntialia, habet perfectam ei⁹ cognitionem quid sit. sed talia de deo ex creaturis cognoscimus, utpote quod est creator, æternus, omnipotēs, ueritas prima, boni

Dilutio tas summa. Respondetur quod maior illa est uera, si propria & essentialia appellentur, quæ soli rei cōueniunt, & dicunt rei essentiam absolute, & non habitudinem eius ad extra. Sola enim intrinseca proprie dicunt quid est, nec sine eis potest dici aut sciri quid est rei. Idcirco si ea quę deo sunt propria non dicunt diuinam essentiam absolute, sed potius in habitudine ad creata, per ea quantumcunq; sint propria, nō cognoscitur quid sit deus: sed solum quid non est, si sint nomina à deo remouentia imperfectiones creaturarum, ut esse infinitum, per quod remouemus à deo limitationem quæ inuenitur in creaturis: uel eē æternum, per quod à deo remouetur possibilitas deficiendi, aut per talia scitur quod habitudo eius ad creaturas est eminentior quàm habitudo causæ inferioris ad suos effectus, ut cum dicitur creator uel omnipotens. nullam autem perfectionem absolutam quæ deo sit propria, nouimus ex creaturis de deo. Hæc Durandus.

¶Cui obijci posset quod in Hebreo hoc nomē tetragrammaton significat diuinam essentiam, prout nude & pure in seipsa accipitur. Et respondendum quod quātumcunq; nomen illud aut aliud institutū sit ad significandum essentiam dei in se, tamen rem illam significatam non possumus nunc in seipsa cōspicere, neque quo ad quid est cognoscere. Solutio obiectio.

¶Ad primam in principio quæstionis factam instantiam, respondendum quod quamuis deus distet à creaturis in infinitum, quantum ad maiestatem, non tamen quo ad cognoscibilitatem. Cum enim sit ens maxime simplex, actualissimum prorsus perfectum, constat quod ex sua natura sit maxime cognoscibilis. ¶Ad secundam dicendum, quod finiti & infiniti nulla extat proportio naturalis atq; uniuoca, sed aliqua imitatiua & analogica, sicq; unum aliquo modo potest cognosci per aliud. ¶Ad tertiam respōdendum, quod deum per omnium ablationem cognoscere, est ipsum aliquo modo cognoscere, nō penitus ignorare, sed nō est cognoscibilis quo ad quid est in præsenti. ¶Ad quartam, quod deum nemo uidit unquam in uita hac de lege communi, aut uiuēs uita sensitiua humana, seu inquātum uiator aut naturali potentia, nec uisione perfectæ comprehensionis est à creato intellectu uisibilis, sed notitia apprehensionis. ¶Cætera quæ hanc quæstionem concernunt, infra patebunt, & an aliquid deo & creaturis uniuoce competat. ¶Postremo sciendum, quod q̃ntum res habet de entitate & ueritate actualitate aut formalitate, tantum habet de cognoscibilitate & intelligibilitate. Cumq; deus gloriosus & summus sit infinitæ actualitatis, & in entitate, ueritate ac formalitate absolutę ac infinitæ perfectionis, certum est q̄ ex sua natura sit cognoscibilitatis & intelligibilitatis penitus infinitæ. Ideo plene & comprehensiue non potest intelligi, nisi ab intellectu infinitæ uirtutis ac perspicacitatis, uidelicet à seipso. Vnde omnis intellectus creatus à tali dei cognitione deficit infinite.

Solutio argumētorum initio q̃stiōis ꝓpositorum

Deū nemo vidit vnq̄ exponitur.

QVAESTIO II.

SEcundo quæritur, **An deum esse sit per se notum.** ¶Videtur q̄ sic, quia secundum Damascenum in principio libri sui, Cognitio existendi deum, omnibus est naturaliter inserta. Arguit p̄mo ad p̄te affirmatiuam.

¶Secundo, ait & probat Anselmus: Deum esse tam certum est, q̄ oppositum cogitari non ualet: cum deus sit id quo maius cogitari nequit. Hoc autem cogitari non potest non esse, quoniam id quod potest cogitari non esse, minus est illo quod non potest cogitari nō esse. Ter 2

tio secundum philosophum primo Posteriorum, Illa dicuntur per se nota, quæ terminis cognitis protinus cognoscūtur, quemadmodum cognito quid nomine partis & q̃d nōie totius significet, mox constat q̄ totum sit maius sua parte. Sed intellecto q̃d designet hoc nomē deus, mox certū est deū esse. significatur nanque hoc nomine deus, id quo maius cogitari non potest. maius uero est quod est in intellectu & re, quàm quod solum in intellectu. ¶Quarto, 3

nulla res potest cogitari sine sua quidditate, sed quidditas dei est suum esse, ergo cogitari nequit non esse. 4

In oppositum. Psalm. 13. & 52. Damasce. ¶In oppositum est, quoniam deum eẽ potest esse conclusio demonstrationis. & quoniam scriptũ est, Dixit insipiens in corde suo, nõ est deus. Vnde & Damascenus primo libro: Intantum, inquit, præualuit perniciosa malitia, ut diceret deum non eẽ. Auicenna Auicenna quoq; primo suo metaphysicæ ait, ꝙ deum eẽ nõ sit per se manifestum, atq; ꝙ possit demonstrari. Insuper quidam philosophi posuerunt deum non eẽ, sicut qui asserebant oĩa à casu fieri aut fortuna, ut de Democrito refert Philosophus, & qui non posuerũt causam agentem.

Thomas. ¶Ad hanc quæstionẽ respondet Thomas in Scripto: De cognitione rei possum⁹ loqui dupliciter. Primo, secundum rem ipsam. Secundo, quantũ ad nos. Loquendo ergo de deo secundum se, per se notũ est ipsum eẽ, & ipse intelligitur per se, non per hoc ꝙ faciamus eum intelligibilem, ut materialia quę facim⁹ per abstractionem intelligibilia actu. Loquendo autem de deo per comparationem ad nos, sic rursus dupliciter potest considerari. Primo, quo ad suam similitudinem & participationem. sicq; deum eẽ, est notum per se, cum nihil cognoscatur nisi per suam ueritatem, quæ à deo est exemplata. Veritatem autem eẽ, est notum per se. Secundo, quo ad suum suppositum, id est, considerando deum prout in sua natura est quid incorporeum. sicq; deum eẽ, nõ est per se notum. Nam ea quæ per se nota sunt nobis, fiunt nobis nota per sensum: sicut uiso toto & parte, statim cognoscimus quod omne totum maius est sua parte sine inquisitione: sed uisis sensibilibus, non deuenim⁹ in deum, nisi probando ꝙ ista creata sunt, & quod omne creatum seu causatum est ab aliqua causa agente, atq; quod primum agens non possit eẽ corpus. Et sic in notitiam dei non deuenimus, nisi argumentando, & nullum tale est per se notum. Et hæc est ratio Auicennæ. Hæc Thomas in Scripto.

art. 1. Aliqd est p se notum dupliciter. ¶Porro in prima parte quæstione 2. ait: Contingit aliqd per se notũ eẽ dupliciter. Vno modo ſm se & non quo ad nos. Alio modo secundum se, & quantum ad nos. Ex hoc etenim aliqua ꝓpositio est per se nota, ꝙ prædicatum eius includitur in ratione sui subiecti: ut, homo est animal. Si ergo notum sit omnibus de prædicato & subiecto quid sint, propositio illa erat secũdum se per se nota, ut patet de primis demonstrationum principijs. Si uero quibusdam ignotum sit de subiecto & prędicato quid sint, propositio quantum in se est, erit per se nota: non tamẽ apud illos, qui prædicatum & subiectum ignorant. Hinc se Boethius cundum Boethium in libro de hebdomadibus: Quędam sunt communes animi conceptiones, per se notæ sapientibus tantum, sicut incorporalia non eẽ in loco. Dico ergo ꝙ hæc ꝓpositio, deus est: quantum in se est, & secundum se, est per se nota: quia prædicatum est idem subiecto, cum deus sit suum esse. Sed qa nescimus de deo quid est, non est nobis per se nota: imò indiget demonstrari per notiora nobis, & minus nota secundum naturam, uidelicet per effectus. Thomas. Hæc Thomas in Scripto.

Qd' deum eẽ sit p se notũ, cur aliqi opinantur. ¶At uero in Summa contra gentiles libro primo capitulo undecimo loquitur: Hæc opinio, puta ꝙ deum eẽ sit per se notum, & ideo demonstrari non quæat, prouenit partim ex consuetudine, quà homines à principio assueti sunt nomen dei audire & inuocare: partim ex hoc, quod notum simpliciter & secundum se non distinguitur à noto per se, quantum ad nos. Nam quoniam mente concipere non ualem⁹ quid sit deus, ignotum est quantum ad nos quemadmodum ei qui rationem totius non conciperet mente, ignotum esset ꝙ omne totum maius est sua parte. Nec oportet ut cognita significatiõe huius nominis deus, per se notum fit nobis, deum esse: Primo, quia in concedentibus deum eẽ, non omnibus notum est ꝙ deus sit id quo maius cogitari non potest, cũ multi philosophorum dixerint mundum hũc deum eẽ. Nec ex interpretatiõibus huius nominis deus, quas ponit Damascen⁹, datur aliquid tale intelligi. Et q̃uis per nomen hoc deus intelligant homines aliqd, quo maius cogitari non ualet, non sequitur aliquid tale eẽ in rerum natura. Eodem siquidem modo necesse est poni rem & nominis rationem. Ex hoc aũt ꝙ mente concipitur id, quod profertur hoc nomine deus, non sequitur deum eẽ nisi in intellectu. Nec inconueniens est, quolibet dato in re uel in intellectu, aliquid maius cogitari posse, nisi ei qui concedit aliquid, quo maius cogitari non potest esse in rerũ natura. Hæc Thomas.

¶Cuius positioni Petrus concordat, dicendo: Deum esse, uno modo est quasi lux & causa cognoscibilitatis omnium cognoscibilium, tam principiorum quàm conclusionum. Alio modo est quasi principium per se notũ, alio modo est demonstrationis conclusio, alio modo quasi articulus fidei. Cognoscibile nanq; duobus modis potest considerari. Primo, secũdum se in propria natura. sic deus est per se quid notum, quia cum sit immaterialis, est per se intelligibilis. Secundo, in comparatione ad nos, & hoc dupliciter. Primo, in ratione generali, prout relucet in omnibus suis effectibus, inquantum ueritas, bonitas, &c. & sic rursus est per se notum. Secundo in ratione ꝓpria qua dicitur deus aut summum bonũ, & hoc dupliciter: Primo, ratiocinando, & sic est demonstrationis conclusio, prout ex effectibus in cognitionem causæ decurrimus. Nam propter elongationem dei à sensu, non statim occurrit intellectui, ut quædam prima principia. Secundo, simpliciter propter autoritatẽ assentiendo, & sic est articulus fidei. Hęc Petr⁹. Tarãtas. Cognoscibile duob⁹ modis cõsideratur.

¶His per omnia concordans Richardus: Deum, inquit, esse per se notum nobis, intelligi potest dupliciter. Primo, quantum ad conditiones sibi & creaturæ communes communitate analogiæ, non uniuocationis: quæ sunt ens, uerum, unum, bonum. Secundo, quantum ad conditiones à quibus hoc nomẽ deus ad significandum imponitur, quæ (secundum Damascenum primo libro capitulo nono) sunt, uniuersa fouere, omnem malitiam posse consumere, cuncta considerare. Sicq; deum esse, non est nobis proprie per se notum, quamuis naturę nostræ insertum est, unde possum⁹ inuestigando deuenire in cognitionem, quia est aliquid tale ens. Hæc Richardus. Richard⁹ Damasce.

¶Porro Aegidius his contradicit: Hæc, inquiens, scilicet prætactorum doctorum positio, non est bona. Cum in uia hac ualeamus uidere quòd deus est suum esse, possumus hic scire quòd nullus cogitat deum, nisi cogitet ipsum esse. In cæteris nanque differt esse ab eorum essentia, ideo possunt intelligi absque hoc quòd intelligantur esse. In solo autem deo non distat nec differt esse à sua essentia. Ideo solus ipe nõ potest cogitari non esse. Et quoniam hoc est eẽ per Aegidius.

se notum, uidelicet non posse cogitari non esse, fateri oportet quod deum esse sit aliquo modo quo ad nos, notum per se. Et cum ipsi dicunt quod tunc sciremus de deo quid est, æquiuocatio est in eo ꝙ quid est. Non enim oportet de deo scire quid rei, sed quid nominis. Nam & sapientibus per se notũ est, incorporalia non esse in loco, & tamen incorporalium quiditates positiue uidere non queunt. Denique de propositione per se nota, tria dicuntur quæ de propositione hac, deus est, uerificantur. Primum est, quod pdicatum est de ratione subiecti, sicq; esse est de ratione dei. Secundum est, quod per se notum & directe negari non potest, sed indirecte, ab eo qui non intelligit illud, ut patet quarto metaphysicæ de Heraclito negante illud principium, de quolibet affirmatio uel negatio: quia cernebat res esse in tanto fluxu, ꝙ pro positione de eis prolata, posset mox de ipsis proferri contrarium: & ita non intelligebat illud principium, nec ipsum directe negauit, quin illa uerificatio contradictoriorum non esset simul. Sic quoque nullus directe negat deum esse, sed si id negat, hoc est indirecte: quia non apprehendit quid est quod dicitur per nomen hoc, deus. Tertium, quod dicitur de propositione nobis per se nota, est, q̃d quilibet eam approbat mox auditam, secundum Boethium libro de hebdomadibus: quod non est intelligendum nisi præsupposito intellectu significationis uerborum. Sic & quicunque intelligit quid dicatur aut designetur per nomen hoc deus, mox approbat propositionem hanc, deus est. Itaq; deum esse, est per se notum hominibus, utpote sapientibus, quemadmodum incorporalia non esse in loco. Vnde Anselmus in prosologion capitulo tertio ait: Cur dixit insipiẽs in corde suo, non est deus, cum tam in promptu sit rationali menti, deum maximum omnium esse? Cur inq̃, nisi quia insipiens est & stultus? Ergo deum eẽ, p se notum est, non oĩbus, sed sapientibus. Hæc Aegidi⁹.

Tria dicũtur de ppositiõe p se nota.

Boethius

Anselmus Psalm. 13.

Bonauẽt.

dupliciter cogitatur aliqd nõ esse

¶ Quibus satis concordare uidetur, quod hic scribit Bonauentura, dicendo: Aliquid cogitari non eẽ, contingit dupliciter. Primo in ratione falsi, sicut cogito de hac propositione, homo est asinus. & hoc cogitare nil aliud est, quàm intelligere quid sit quod dicitur, sicq; cogitari potest non esse ueritas esse diuini. Alio modo contingit cogitare cum assensu, & ita cogitare non esse quod est, potest accidere ex defectu intelligentis aut intelligibilis. Defectus autem intelligentis, est ignorantia aut cæcitas eius: ob quã quia ignorat esse, cogitat ipsum nõ esse. Potest autem dupliciter cogitatio eẽ de aliquo, scilicet an est, & quid est. Intellectus uero noster deficit in cognitione ueritatis, quo ad cognitionem quid est, non quantum ad notitiam quia est. Hinc Hugo libro de Sacramẽtis: Deus ab initio cognitionem suam in homine tẽperauit, ut sicut nunquam quid est poterat comprehendi, sic nunquam quia est potuit ignorari. Quoniam ergo intellectus noster nunquam deficit in cognitione dei si est, seu qa est: ideo nullus potest ignorare ipsum eẽ simpliciter, nec cogitare nõ esse. Quia uero deficit in cognitione dei quantum ad quid, ideo frequenter cogitat deum esse quod non est, ut idolum: uel non esse quod est, ut esse iniustum. Et quia qui cogitat deum non esse quod est, per consequens cogitat ipsum nõ eẽ. Hinc ratiõe defectus intellect⁹ nostri, potest cogitari non esse, non tamen simpliciter, sed ex consequenti, sicut qui negat beatitudinem esse in deo, negat eam esse. Alio modo potest cogitari aliquid nõ esse ex defectu intelligibilis. & defectus huiusmodi potest esse duplex, puta defectus præsentiæ & defectus euidentiæ. Defectus præsentiæ est, qa non semper est, aut non ubiq;, aut non totaliter. Ideo aliquando potest cogitari non esse. Deus autem semper & ubiq; atq; totaliter præsens est, ideo nõ potest cogitari non esse. Hanc rationem assignat Anselmus. Secundo, propter defectum euidẽtiæ potest aliquid cogitari non esse, ut quando non est euidens in se, nec euidẽs in pbando. Sed deũ eẽ est euidẽs in se, & euidens in probando. Nam deus seu ueritas summa est ipsum esse, quo nil melius potest cogitari. Ideo non potest non esse, nec cogitari non esse, quia pdicatum clauditur in subiecto. Concedendum est ergo, ꝙ tanta est ueritas diuini eẽ, ꝙ cum assensu nõ potest cogitari non esse, nisi ex ignorantia cogitantis, q ignorat quid per nomen dicitur aut designatur. Hęc Bonauentura. Qui etiam in itinerario mentis in deum, disseruit: Volens contemplari inuisibilia dei q̃ntum ad eẽntiæ unitatem, primo defigat mentis aspectum in ipsum esse, & uideat ipsum adeo esse in se certissimum, quod non potest cogitari non esse: quoniam ipsum esse purissimum non occurrit nisi in plena fuga non esse, quemadmodum nihil in plena fuga ipsius esse. Hinc sicut omnino nihil, nihil habet de esse, nec de conditionibus eius: ita econtra ipsum eẽ, nihil habet de non esse, nec actu neq; potentia, nec secundum rei ueritatem, neq; secundum nostram æstimationem. Cum autem non eẽ priuatio sit essendi, non cadit in intellectum nisi per esse. esse autem non cadit per aliud. Si ergo non ens non potest intelligi nisi per ens, & ens in potẽtia nõ nisi per ens in actu, & esse nominat ipsum purum actum entis: ergo esse est quod primo cadit in intellectum, & illud est esse quod est purus actus. Sed hoc esse non est esse particulare, quod est esse artatum: quia permixtum potẽtiæ, neq; analogum. restat igitur ꝙ illud esse sit eẽ diuinum. Mira est itaq; cæcitas intellectus, qui nõ considerat illud quod prius uidet, & sine quo nihil põt cognoscere. Sed sicut oculus intentus in uarias colorum differentias, lucem per quam uidet cætera, & si uideat non tamen aduertit: sic oculus nostræ mentis in entia particularia ac uniuersalia intentus, ipsum eẽ extra omne genus, licet primo occurrat menti, nõ tñ aduertit. Vnde uerissime apparet, ꝙ sicut oculus uespertiliõis se habet ad lucem solis, ita se habet oculus nr̃æ mentis ad manifestissima naturæ, q̃m assuefact⁹ ad tenebras rerũ atq; phantasmata sensibilium, dum ipsam lucem summi eẽ cõtuetur, uidetur sibi nihil uidere. Hæc Bonauentura.

Hugo.

Anselmus

Vnde miras eẽntę diuinę sit ꝯtẽplanda

Dionys. Augusti.

¶ Cuius uerba hæc ultima sunt aliqualiter intricata, & ex uerbis quibusdam beati Augustini sumpta uidentur, dicentis quod in prima & incommutabili ueritate om̃ia cognoscuntur. Et rursus, Dum ambo eandem ueritatem cõcipimus, nec tu in me, nec ego in te, sed ambo in lumine summæ ueritatis ipsam cõspicim⁹. Et de hac materia scribit Scot⁹ diffuse, & infra ueritas elucescet, qa & Alexãder pleni⁹ scribit ide.

Alexãder

Duplex de deo cognitio.

¶ Insuper de prætacta quæstione sic loquit̃ Alexãder: De deo habet̃ duplex cognitio, s. cognitio ĩ actu & cognitio in habitu. Cognitio de deo in habitu naturalit̃ nobis impressa ẽ q̃m naturalit̃ nobis impres-

sus est habitus, uidelicet similitudo primæ ueritatis in intellectu, quo pōt cognoscere deum esse, nec potest ignorari ab anima rationali. Cognitio uero in actu, est duplex. Vna, cum mouetur anima secundū superiorem partem rationis & habitum similitudinis primæ ueritatis, superiori parti rationis impressum eo modo, quo recolit suū principium per hoc, ꝙ uidet se non esse à se: & hoc modo etiam non pōt ignorare, deum esse in ratione sui principij. Alia est, cum mouetur anima ſm partem rationis inferiorē, quæ est ad contemplandas creaturas. sicq; potest nō cognoscere deum esse, dum scilicet per peccatum & errorem auersa à deo, obtenebratur eo modo quo ait Apostolus: Cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt &c. Et sic dixit insipiens, Non est deus. Deniq; deo hoc proprium est, ut præfato modo non possit cogitari non esse. Quamuis enim nulla quæ sunt, inquantum sunt, possint cogitari nō esse, quia non possumus cogitare aliquid simul esse & non esse: tamen omnia possunt cogitari non esse, pter id quod summe est. Etenim omnia & sola possunt cogitari non esse, quę initiū habent aut finē aut partiū cōiunctionem, & ꝗcquid alicubi aut aliqñ totū non est. Illudq; solū non pōt cogitari nō esse, in ꝗ nec initiū, nec finem, nec partiū est ponere cōiunctionem, & quod non nisi ubiq; & semper totum ulla inuenit cogitatio. Hæc Alexander.

Petrꝰ. dei notitiā offuscat.

Roma. 1. Psal. 13.

Scotus. Que dicatur ꝓpositio per se nota.

¶Amplius Scotus circa hęc scribit: Dum ꝓpositio dr̄ per se nota, p ly per se, non excludit̄ quæcunq; notitia: qa non notitia terminorꝝ, qm̄ nulla propositio est per se nota, nisi habeat̄ notitia terminorꝝ: sed excludit̄ quæcunq; causa seu ratio quæ est per se extra conceptus terminorꝝ ꝓpositionis per se notæ. Ideo propositio est per se nota, quæ non habet notitiam aliunde indicatam aut mēdicatam: sed ex terminis cognitis habet ueritatē euidentē, & quæ non habet cognitionē terminorū nisi ex aliquo in se. Alius aūt est conceptus diffinitionis, alius diffiniti: quia ex diffinitione aliquid demōstratur de diffinito. Hinc ꝓpositio non est per se nota, quæ solū est nota ex diffinitione terminorꝝ suorum, qm̄ mendicat euidentiā suam aliunde, puta ex terminorū diffinitione, & pōt esse conclusio respectu alterius. Ex hoc patet, ꝙ frustra & uanæ sunt huiusmodi distinctiones propositionis per se notæ, ꝙ quędam est per se nota nobis, ꝗdam per se nota naturæ. Et eorum quæ sunt p se nota nobis, quædā sunt per se nota sapientibus, & ꝗdā insipientibus. Consimiliter, quædā sunt per se nota primi ordinis, quædā secundi ordinis. Itaq; dico, ꝙ p nomen dei intelligendo aliquid quod nos non perfecte concipimus, ut essentiā hanc diuinam, sic hæc, deus est, est per se nota: ut si deus uidens se, imponat hoc nomen deus suæ essentiæ, & quęratur an hæc sit per se nota, deus est, & hæc essentia est. & dico ꝙ sic, quia ista extrema nata sunt facere euidentiā de ista complexione cuilibet apprehēdenti perfecte extrema illius complexionis, & esse nulli perfectius cōuenit ꝗ̄ huic essentiæ. Si aūt per nomen hoc deus, intelligatur nō hęc diuina eēntia quā concipimus, sed cōceptus aliquis quē nos concipimus de hac ipsa eēntia, ut eē infinitū aut primum principium, ꝓpositio nō est per se nota. Sicq; patet quō hæc ē per se nota, Deus est, & quō non. Hæc Scotus.

Dionys.

¶Qui circa hæc scribit ꝓlixe. Cuius uerba uidentur erronea, præsertim in eo ꝙ ꝑfatas distinctiones propositionis per se notę, tam irreuerenter redarguit, quæ partim ex Boethio in libro de hebdomadibus formaliter & aperte habentur, partim ex uerbꝫ ipsius eliciuntur, atq; à famosis solennissimisq; doctoribus scholasticis, Alexandro, Thoma, Alberto, Bonauentura, cæterisq; prætactis sunt approbatæ, ac rationabilit̄ (ut constat ex habitis) declaratę. Nec ratio Scoti ꝓcedit. Non enim sequit̄, Propositio per se nota est, ꝗ ex apprehensione terminorꝝ suorꝝ unicuiq; innotescit, ergo aliæ nullo mō sunt p se notæ: sicut nō sequit̄, Ille est perfectus ꝗ nihil de imperfectione habet adiunctū, ergo alij nullo mō pfecti sunt. Insup uerba Scoti iā tacta, implicare, ꝓbant̄. Si eñ ut ait, hæc est p se nota, deus ē, & hæc eēntia, seu diuina eēntia ē, qa extrema nata sunt facere euidētiā de istꝫ cōplexionibus cuilibet pfectā apprehēdēti extrema cōplexionū istarꝝ: ergo & ista est p se nota, hō ē corpꝰ, hō ē substātia, cuius cōtrariū dicit ipe. ¶Pręterea iuxta inducta ex uerbꝫ Petri, ꝓpositio ista, deꝰ ē: uno mō ē q̄si demōstrationis cōclusio, alio mō per se nota, tertio modo articulus fidei. Et si ꝗs in hoc neget Petrū dico nō esse incōueniens, ꝓpositionē p se notam posse aliūdē ꝓbari, declarari, ac demōstrari, ita ut eius euidētia augeat̄, eiusq; ueritas multiformiter elucescat. Vnde ad hoc ꝙ ꝓpositio sit p se ꝓprie nota, sufficit ꝙ mox ex terminis cognitis innotescat, neq; ad sui euidentiā ꝓbatione aut demonstratione indigeat: nihilominus potest eius ueritas aliūde ꝓbari, & euidentia eius augeri. Etenim ista per se nota est, homo est homo, aliquid est aliquid, nihil est nihil: & tamen probari ac declarari potest hoc argumēto, Nulla propositio est uerior quàm illa, in qua prædicatur idem de seipso. Similiter istud est per se notum, Totum est maius sua parte, attamen potest sic declarari: Totum continet suam partem & amplius. imò secūdum Franciscum de Maronis, potest per diffinitionem totius sic demonstrari: Omne ꝗd cōtinet multitudinē partiū, excedit ꝗlibet illiꝰ multitudinis partē, qm̄ cōtinet tātūdē & amplius. sed totū est hm̄oi respectu partis, ergo maius est sua parte.

Boethius

Contra rōnē Scoti.

Propositio p se nō ta pōt aliūde ꝓbari

Francisc' Maro.

¶Postremo Albertus in commento suo super librum de Causis, testat̄: Oportet ꝙ primū ens sit necesse esse omnino atq; omnimode, & ꝙ impossibile sit ipm non esse, & ſm rē & ſm intellectū, sicq; intelligi nō possit nō eē. In eodē q̄q; cōmento ponit duodecim ꝓprietates eius ꝗd necesse est esse. Et in ultima asserit earundem: Omnia quæ sunt in uniuerso, sunt ab eo ꝗd necesse est esse, & ipm à nullo est, nec pōt eē ab alio, neq; ſm eē, neq; ſm posse, neq; ſm id quod est, neq; ſm intellectum. Hæc Albertus.

Albertus

¶Itaq; finem huic quæstioni imponendo, sciendū ꝙ tpe scti Anselmi quidā uir doctus scripsit cōtra ꝓbarionē Anselmi, qua probauit deū eē ex hoc, ꝙ deꝰ est id quo magis cogitari nō pōt, & tale ens tā necesse est esse, ut cogitari nō possit nō esse. Et scriptū uiri illius uocat̄. Responsio ꝓ insipiente, ꝗ scꝫ dixit in corde suo, nō est deus. Anselmus q̄q; adhuc uiuens in corpore, r̄ndit uiri illius obiectioni. Veruntamen sicut Cancellarius Parrhisiensis, magister Iohannes de Gersono, in quodam ait tractatu, discursus Anselmi est reuera sophisticus, nec tenet in omnibus. Vñ & uir ille sic arguit contra Anselmum: Narratur de quadam terra pulcherrima, & quantum conijcere

Psal. 13.

Ioh. Gerson ꝯ Anselmum.

ualeo, uir ille recitat hoc de illa, quæ eſt quaſi alter (ut fertur) paradiſus, de qua in Itinerario & hiſtoria ſancti Brandani habetur. De qua uir ille ſic arguit: Vocetur terra illa A, arguaturq; ita: A eſt pulcherrima terra, ergo huiuſmodi terra eſt. Sic in ſimili, Deus eſt id quo maius cogitari non ualet, ergo hmõi ens eſt. Et addit uir ille, Neſcio quis inſipientior ſit, an is qui putat hoc ſequi, an inſipiẽs qui dixit in corde ſuo, non eſt deus. Dionyſi⁹. ¶ Hinc pinducta reſoluendo, uidetur poſitio Aegidij nõ diſcordare à ſancto Thoma niſi in uerbis. Non enim Thomas negare intendit quin propoſitio iſta, Deus eſt, ſit ſapientibus per ſe nota, quemadmodum iſta, incorporalia non ſunt in loco. Nihilominus in hac re potius conſentio ꝓtactæ reſponſioni Bonauenturæ. & dico cum Alexandro, ꝙ diſcurſus Anſelmi tenet dũtaxat de deo, & ꝙ ipſe ſit puriſſimum prorſus perfectum & actualiſſimum eſſe, quod cogitari non poteſt non eſſe ab eo, qui nominis ſignificationem intelligit, ſm quod Bonauentura demonſtrat, ut patuit. Argumẽta autem contra iſtud inducta, in pꝛhabitis ſunt ſoluta. Nam & prima principia quamuis per ſe nota, à quibuſdã philoſophis negabantur.

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, **An per naturalem rationẽ queat probari, quod in deo ſit pluralitas aut trinitas perſonarum.** Arguitur 1. p parte negatiua. ¶ Videtur ꝙ non, quia hoc ſola fide tenetur, & non niſi per reuelationẽ innotuit, nec aliquis purus philoſophus id cognouiſſe uidetur in lumine naturali. ¶ Secundo, quia cũ agere ſit ſuppoſitorum, tres perſonę non ſunt unus uniuerſorum creator, ſm quod diſtinctę perſonę, ſed ut unum principium, atq; ut unius & eiuſdem potẽtiæ ac naturæ. Non ergo relucent in creaturis aperte, ut diſtinctæ perſonæ, ſed ut unum.

1\. In oppoſitum. Richard⁹ ¶ In oppoſitum argui poteſt per rationes, quib⁹ Richardus de ſancto Victore, in libro ſuo de Trinitate, ꝓbat, imò ut ſibi apparet, demonſtrat trinitatẽ perſonarũ eſſe in deo: ubi & proteſtatur, omnẽ neceſſariam ueritatem neceſſarijs rationibus poſſe ꝓbari. 2. Triſmegiſtus. ¶ Secũdo, qm̃ Triſmegiſtus in libro de uerbo pfecto, apertiſſime tractat & loquitur de patre æterno & unigenito filio eius. Sicq; ad minus cognouiſſe uidetur patrẽ & filium in diuinis: ſed & ſpiritũſanctum, cum dixerit: Monas gignit monadem, & in ſe 3. ſuum reflectit ardorem. ¶ Tertio, magnus ille Platonicus Plotinus, in libro ſuo de tribus ſummis ſubſtantijs, manifeſte diſſeruit de deo patre & uꝰ, q̃d de 4. patre & filio uidetur intelligi. ¶ Quarto, gloſſa Exodi 8. & ad Romanos primo fatetur, ꝙ magi Pharaonis defecerunt in tertio ſigno, qm̃ ad notitiam tertiæ pſonę in diuinis, uidelicet ſpiritusſancti, nõ potuerunt pertingere. ergo ſaltem ad duarum perſonarũ 5. Ariſtot. notitiam diuinarũ perducti fuerunt. ¶ Quinto, Ariſtoteles in primo libro de cælo & mundo: Hic, inqt, numerus, puta ternarius, eſt omnis. i. perfect⁹: & rerum ſignificat trinitatem. Nos uero nõ extraximus hunc numerũ niſi à natura rerum, & retinuimus ipm ſimilem legi earum. & per hunc quidem numerum adhibuimus noſipſos magnificare deum unum, qm̃ magnificamus creatorem eminentem proprietati- 6. Aug. li. 7. confeſſionum ca. 9. bus eorum quæ ſunt creata. ¶ Sexto, Auguſtinus in libro confeſſionum affirmat ſe legiſſe in libris Platonicorum, ſenſum euangelij ſancti Iohannis, ab illo loco, In principio erat uerbum, uſq; ad id, Fuit homo miſſus à deo. Iohan. 1. ¶ Septimo, poteſt iſtud uarijs modis ex naturalibus rationibus confirmari. 7. Quemadmodum enim competit deo infinita bonitas, ita & infinita communicabilitas atq; fœcunditas, cui nulla creatura adæquatur aut correſpondet, imò in infinitum diſtat ab ea: ergo deus poteſt in infiniti germinis productionem procedere. Generatio quoque uidetur eſſe perfectiſſima emanatio, ergo competit deo, præſertim cum quicquid perfectionis ſit in creaturis, eminentius in creatore conſiſtat. Vnde & ipſe hanc rationem apud Iſaiam tangere uidetur, dicendo: Iſai. 66. Nunquid ego qui alios parere facio, ipſe non pariam? ſi ego qui generationem cæteris tribuo, ſterilis remanebo?

¶ Ad hanc quæſtionem reſpondet Albertus: Dicendum ſine dubio, ꝙ philoſophi ductu rationis naturalis non potuerunt habere cognitionem trinitatis ſm propria perſonarum, & hoc propter tria. Albertus Philoſophi trinitatis notitiã nõ habuerunt. Primum eſt, quia cognitio illa oppoſitionem habet ad principia, ex quibus intellectus noſter ſcientiam accipit naturalem: qualia ſunt, ꝙ unius naturæ indiuiſibilis numero, nõ poſſunt eſſe plura ſuppoſita. Itẽ, quod diſtinguitur ſm ſubſiſtentiã, eo q̃d refertur ad alterum, prius eſt, in ſubſtantia diſtinctum à recipiente illam relationem. Itemq;, ꝙ gignens de ſubſtantia ſua & genitum, nõ ſunt ſimul. atq;, ꝙ omne genitum prius eſt in potentia q̃ in actu. & conſimilia, ex quibus ſcientiam accipit ratio naturalis. Secundum eſt, quia ſcientia dei mirabilis eſt & confortata, nec poſſumus ad eã: quia excedit & uincit nos. Pſal. 138. Tertium eſt, qm̃ ſimilitudo in creatura repræſentãs deum, eſt imperfecta & magis deficiens q̃ cõueniens. Hinc ad notitiam trinitatis exigitur principium altius lumine naturalis rationis, quod eſt fides aut illuminatio reuelationis deſuper uenientis. Queſtio. ¶ Sed quæri poteſt, an philoſophi magis appropinquauerunt ad cognitionem patris ac filij, in ratione patris ac filij, an in ratione dicentis per intellectum ac uerbi. Dicẽdum ꝙ magis appropinquauerunt patri ac filio ſub ratione intellectualiter dicentis & uerbi, q̃ ſub ratione patris & filij: qm̃ dicere æquiuocatur ad dicere eſſentiale, quod conuenit tribus perſonis: & ad dicere pſonale, quod cõuenit tantum patri. Et primo modo eſt inueſtigabile per rationem, non autem ſecundo modo. Similiter uerbum æquiuocum eſt ad uerbũ quod eſt filius, & ad uerbum ſeu exemplarem rõnẽ creaturæ in deo, quod appropriate conuenit filio. Filius uero dicit ſubſiſtentem pſonam, quod non facit uerbum, ſm rationem uerbi in generali. Soluitur queſtio. ¶ Præterea quærit, cur magi aut philoſophi potius defeciſſe dicuntur in cognitione ſpiritusſancti quàm filij. Magi cur defecerũt in ſpũſſcti cognitiõe Reſpondetur, ꝙ diſtinctio uerbi & dicentis, ſatis ſe offerunt intellectui, & habent aliquam relationem adinuicem, ſed amoris diſtinctio nõ ita ſe offert. Idcirco à ratione magis eſt elongata. Hæc Albertus.

Thomas. ¶ Porro Thomas: Per naturalem, inquit, rationẽ perueniri non poteſt in cognitionem trinitatis perſonarum. Idcirco philoſophi de ea nihil ſciuerunt, niſi forſan per reuelationem uel auditum ab alijs: q̃niam naturalis ratio nõ cognoſcit deum niſi ex creaturis. Omnia uero quæ dicuntur de deo per reſpectum ad creaturas, pertinent ad eſſentiam, non ad perſonas. Hinc ex naturali ratione non uenitur niſi

in attributa diuinę essentiæ. Tamē philosophi potuerūt psonas cognoscere secundū appropriata earū, cognoscēdo dei potentiā, sapiētiam, bonitatē. Hæc
Tarātasi⁹ Thomas, Cui cōcordās Petrus: Tribus, ait modis co
Res trib⁹ modis cognoscitur gnoscitur res. Primo per ꝓpriā inuētionē, sic nullus unquā habuit cognitionē trinitatis. Secūdo, ꝑ alteri⁹ reuelationem. sic aliquam notitiam habere poterāt de trinitate philosophi, libros legis ac prophetarū legendo, ut Plato, uel per consultationem dæmonū addiscendo. Tertio, per reuelatiōem diuinam, sicq; omnes habere poterant, quibus deus uoluit reuelare. Cognouerunt ergo philosophi ex creaturis non attributa personarꝫ propria, sed attributa essentiæ ꝑsonis appropriata, non inquantum appropriata: qꝛniam sic eorum cognitio dependet à proprijs, sed cognouerunt appropriata ut communia: quia deus ꝑ essentiam causa est rerum, unde illorum similitudo relucet in rebus expressius. Sicq; solui potest quod legitur iu Mercurio Trismegisto, qui dixit: Monas genuit monadem, propriumq; in se reflexit ardorē. Si-
Sibylla. Augusti. li.18.ca.23. bylla quoq;, ut recitat Augustinus libro de ciuitate dei, disseruit: Ipsum nostrum cognoscite dominum,
Augusti. li.7.cap.9 dei filium esse. Item quod refert Augustinus 7. confessionum, ꝙ in quodam Platonis libro legerit totū
Joh.1. hoc, In principio erat uerbū, usq; ad id, Fuit hō &c. Vel uerbum caro factum est, quod etiam in libro cōtra hæreses recitat de Hermete, qui fecit librum de uerbo perfecto. Ad quæ omnia ac cōsimilia dici potest, ipsos per doctrinam aut reuelatiōem talia cognouisse, sicut & impi⁹ Balaā ꝓphetauit. Hęc Petr⁹.

Richard⁹ ¶ His omnino concordat Richardus: Deum, in-
S.Dion. quiens, esse trinum, ductu rationis cognoscere non ualemus. quia ut sanctus Dionysius docet, deum ex creaturis cognoscimus tribus modis, puta per ablationem, per causalitatem, & per supereminentiam. Primo cognoscimus de deo quid non sit, & sic non cognoscitur ꝙ sit trinus. Nec per causalitatem hoc potest cognosci, quoniam omnia quę dicunt̄ de deo ꝑ respectum ad creaturas, ad essentiā pertinent, non distincte ad ꝑsonas. Nec tertio modo id pōt cognosci. sic nanq; cognoscitur quantum ad supereminentiā perfectionum suarꝫ, quarꝫ participatiōes sunt in creaturis. in nulla aūt creatura inuenit̄ in tribus suppositis essentia numero una. Hæc Richardus.

Bonauēt. ¶ Pręterea circa hæc scribit Bonauētura. Pluralitas ꝑsonarꝫ cū unitate eēntiæ est ꝓpriū diuinæ essentiæ solius. Cuius simile nec reperit̄, nec reperiri pōt in creaturis, nec rōnabiliter cogitari; ideo nullo mō trinitas personarꝫ est cognoscibilis per creaturas, rationabiliter ascendendo à creatura in deum. Sed licet nō habeat omnino simile, habet tñ aliquo modo quod credit̄ illi simile in creatura. Vnde dico ꝙ philosophi nunq̄ per rōnem cognouerūt personarꝫ trinitatē, nec etiā pluralitatē, nisi haberent aliquē habitū fidei alicuius, ut quidā hæretici. est aūt alia trinitas appropriatorꝫ, uicꝫ ueritatis, unitatis & bonitatꝫ quā cognouerūt, qm̄ euidenter simile habent in cre-
Magi cur defecerūt in tertio signo. aturis. ¶ Porro magi defecisse dicunt̄ in tertio signo, qm̄ defecerunt in cognitione effectus potissimi bonitatis, puta redēptionis, q̄ bonitas appropriat̄ spūi
Eisdē rationib⁹ trinitas improbat̄, q̄b⁹ putat̄ probari sctō. Deniq; ex suppositionibus & rōnibus, quib⁹ in deo pluralitas ꝓbat̄ ꝑsonarꝫ, pōt etiā ꝓbari oppositū: ut si taliter arguat̄, In deo ē summa beatitudo. ergo summa cōmunicatio, summa charitas, summa iucūditas. ergo deus seipm̄ plene cōmunicat, & habet dilectū sibi æqualē, parē q̄q; cōsortē, cū amor nō sit ꝓprie ad seipm̄, nulliusq; boni possessio sit iucūda absq; socio. Sed ex isto fundamēto pōt ꝓbari oppositū. Cum eñ sit in deo summa beatitudo, cū beatus ꝑ essentiā solū sibi sufficiat ad beatitudinē, nō oportet in deo aliā fateri ꝑsonā ad plenā beatitudinē aut iucunditatē. Itē, si ita qs arguat: In deo est summa ꝑfectio, sed perfectionis est sibi similem in natura ꝓducere: cōtra hoc sic argui potest, In deo est summa perfectio, ergo æque plenæ & perfectæ est deitatis essentia in una persona sicut in pluribus: sed sine necessitate non est ponenda pluralitas, ergo nō est nisi una diuina persona. Conformiter si sic arguatur, Ad simplicitatem ꝑtinet posse eē in pluribus, ut patet de uniuersali. ad primitatē q̄q; spectat fontalis fœcunditas, ergo diuinæ eēntiæ ratione suæ immensæ simplicitatis cōpetit esse in pluribus ꝑsonis, & patri ratione suæ innascibilitatis seu primitatis, conuenit ꝓductio alterius diuinæ ꝑsonę. Sed ex eisdē motiuis potest ad oppositum argui, utpote ꝙ summæ simplicitati repugnet & opponatur pluralitas personarum: similiter deo ratione suæ primitatis conueniat unitas, non pluralitas, quia in primo tanquā in uno oportet esse statum. Hæc Bonauentura in Scripto primi. Bonauēt. in Itiner.

¶ Præterea in Itinerario ait: Ipm̄ bonum est principalissimum fundamentum contemplationis emanationum. Vide igitur, qm̄ simpliciter optimū tale bonum est, quod cogitari non pōt nō esse, & quo nil melius potest cogitari: quia omnino meli⁹ est esse, q̄ non esse. & hoc sic est, ꝙ non potest recte cogitari quin cogitetur unum & trinum. Bonum nanq; dicit aliquid sui diffusiuum. ideo summè bonum, est sui summe ac maxime diffusiuum. Summa autem diffusio esse non potest, nisi sit actualis & intrinseca, substantialis & hypostatica, naturalis & uoluntaria, liberalis & necessaria, indeficiens & perfecta. Nisi ergo in summo bono æternaliter esset ꝓductio actualis & consubstantialis, atq; hypostasis æque nobilis, ut est ꝓducens per modum generationis & spirationis, ita ꝙ sit æternalis principij ęternaliter cōprincipantis, sic ꝙ in ea sit dilectus & condilectus, genitus & spiratus: hoc ē, pater & filius & spiritussanct⁹: nequaq̄ esset summum bonum, quia non se summe diffunderet. Nam diffusio ex tempore in creaturas, non est nisi centralis seu punctalis respectu immensitatis, bonitatis ac fœcunditatis diuinæ. Vnde & illa est diffusio maxima, in qua diffundēs cōmunicat alteri totam suā substantiā. Non ergo summum bonum esset, si uel re uel intellectu illa carere posset. Si ergo potes mentis oculo contueri puritatem bonitatis, quæ est actus purus principij charitatiue diligentis gratuito debitoq; amore, & ex utroq; permixto, cuius est diffusio plenissima per modum naturę & uoluntatis. i. diffusio uerbi, in q̄ omnia dicuntur: & per modum doni, in quo cætera dona donantur, potest uidere per summi boni communicabilitatē, necesse esse trinitatem patris & filij & spiritussancti. Hæc idem in Itinerario.

Bonū est ꝑcipus rō emanationū.

¶ At uero in cōpendio seu breuiloquio pauperis, Bonauēt. in breuiloquio. contestatur: Fides cum sit principium cultus dei, & fundamentum eius quæ s̄m pietatē est doctrinæ, dictat de deo sentiendum esse altissime atq; pijssime.

Non autē sentiret altissime, nisi crederet quod deus posset se summe cōmunicare: nec sentiret pijssime, nisi crederet ꝙ posset & nollet. Hinc ut altissime ac pijssime sentiat, dicit deū se summe cōmunicare ęternaliter, habendo dilectū & condilectū, ac per hoc eē unum & trinū. Sicq; in unitate naturæ sunt tres personæ: quarū prima à nulla est, secunda à sola prima ꝑ generationē, tertia uero à prima & secunda ꝑ spirationē seu ꝓcessionē, ita ꝙ trinitas ꝑsonarū nō excludit à diuina eēntia summā unitatē, simplicitatē, immensitatē, æternitatē, incōmutabilitatem, necessitatem & primitatem: quinpotius includit summā fœcunditatem, charitatē, liberalitatē, germanitatem, cōformitatē & inseparabilitatem, q̄ oīa sana fides intelligit esse in beatissima trinitate. Hæc Bonauentura.

Apparentia cōtrarietatis cōcordia. ¶ In cuius uerbis forsan quis putet esse contradictionem, quia in Scripto affirmat trinitatem nō posse per rationē naturalē probari, in alijs aūt tractatibus allegatis uidetur eandē probare. Sed respondendum, ꝙ ad cognitionē probationum huiusmodi ratio non pertingit, nisi supernaturali lumine adiuuetur. Istæ quoq; probationes non sunt demonstrationes, sed pię persuasiones.

Alexāder de Hales. ¶ Insuper circa hæc scribit irrefragabilis doctor: Per naturalē rationem ex seipsa non potest haberi cognitio trinitatis, quoniā intellectus noster ꝑ naturalem corruptionē obtenebratus, deficit in cognitione eorū q̄ maxime sunt, & ideo ex sua natura maxime cognoscibilia sunt. Deficit q̄q; in his q̄ minime sunt, & ideo minime intelligibilia sunt, ut motus & tēpus, quēadmodū sensus deficit in extremis .i. in ꝑceptione maximè & minimè sensibiliū rerū. Vñ fm

Richard'. Richardū de sancto Victore, non deest argumentū ad probandū trinitatē, id est, medium seu ratio necessario inferēs esse trinitatem personarū in deo, sed tamen deest ratio conferens ex parte nostra. Sicq; ē defectus demonstrationis non ex parte rei, sed intellectus nostri: qui non potest ipsum mediū inuenire, & inuentū conferre ad concludendū ueritatē. Hinc ait Richardus, ad quæcunq; necessaria esse, argumēta necessaria non deesse, quamuis cōtingat ea industriā nostram latere. Cognouerūt ergo philosophi patrem & filium aliquo modo secundum Glossam

τὸ ἀγαθὸν Exodi 8. quia de totagon, id est, summo patre, & νῦ, .i. mente profluente ab eo, philosophati sunt. sed usque ad tertiā personā peruenire non potuerunt. Tamen fm glossam, cognitionē trinitatis habuerunt solum per appropriata, non per propria. ¶ Sed contra

Obiectio hoc obijcitur. Nam sicut sciuerunt appropriata patri ac filio, ita sciuerunt appropriata spirituisancto, puta benignitatem aut bonitatē: & sicut nescierunt proprium spiritussancti, sic nescierunt proprium patris ac filij: ergo sicut ignorauerunt personā spiritus sancti, sic ignorauerunt personā patris & filij. Respō-

Dilutio. Philosophi q̄re in cognitiōe tertię ꝑsonę defecerint. detur ꝙ defecisse dicuntur in cognitione tertiæ personæ, quoniam defecerunt in cognitione bonitatis & benignitatis. & hoc multipliciter. Primo, q̄a nō cognouerunt potissimum bonitatis diuinæ effectum, uidelicet incarnationē & mundi redemptionē. Secūdo, quia etsi bonitatem cognouerunt, non tamen ut summā & primā bonitatem sunt uenerati, quoniam bona sua sibijpsis attribuerunt. Tertio, quia etsi habuerunt appropriata duabus personis, uidelicet potentiam & sapientiam, non tamen habuerūt appropriatum tertiæ personæ, utpote ueram benignitatem. Hæc Alexander.

Scotus, Franciscus Maro. ¶ Deniq; Scotus & Franciscus de Maronis, alijq; doctores cōmuniter tenent, ꝙ superbeatissima trinitas ab intellectu hūano in lumine naturali nō queat in hac uita cognosci.

Dionysius. Rōnibus demōstratiuis trinitas nō ꝓbatur. ¶ Postremo id uerum reor, quod sicut contra beatissimæ trinitatis fidem nequeunt demonstratiuæ obiectiones adduci, ita nec ad eius probationem rationes queunt induci demonstratiuæ. Rursus opinor, quod rationes tam fortes possunt induci ad supergloriosissimæ trinitatis probationem, sicut ad eius improbationem. Rationes autem Richardi de sancto Victore, in libro suo de Trinitate, quamuis demonstratiuæ nō sint, rationabiliter ac dulciter ꝑsuadent quod in deo sit trinitas personarum. Quæ rationes supra in uerbis Alexandri ac Bonauenturæ sunt introductæ. Siquidem una fundatur in hoc, quod in deo est charitas summa, quæ personam diligentem, personam dilectam, & personam exigit condilectā. Nempe ut experimur, charitate nil dulcius, nil melius est censendum, estq; charitas uirtus tendens in aliud, & uniens amato amantem: ad cuius spectat perfectionem, ut amans & amatus habeant cōdilectum, in quo ambobus æque cōplaceat, sitq; nexus, osculum & amplexus amborū. Secunda ratio fundatur in plenitudine diuinæ felicitatis, quę esse non ualet absq; charitatis delicijs, quibus cōparari nil ualet. Charitas aūt perfecta non est, nec plene iucunda consistere potest, nisi sit mutua, cū proprium sit amoris, ut amans ab amato diligi uelit. Gratuiti ergo amoris exhibitio, amorisq; debiti recompensatio, personarū pluralitatē in deo requirit. Tertia ratio in plenitudine gloriæ dei fundatur. Nil q̄ppe gloriosius, nil magnificentius, q̄ nil sibi soli proprium reseruare, sed totum plene ac liberaliter communicare. Sed in hoc uidetur defecisse Richardus, ꝙ ea quæ fidei sunt, ipsamq; superdignissimam trinitatem, putauit naturalibus posse rationibus demonstrari. imò ut Thomas & alij dicunt, hoc in derogationem certitudinis ueritatis fidei uergeret, & apud infideles fidei ueritatē irrisioni exponeret, dum propter huiusmodi rationes putarent nos tam incomprehensibilibus fidei ueritatibus ꝓbere consensum, quas rationes ipsi se faciliter soluere posse iactarent. Sicq; ex his habetur solutio primæ instantiæ ex Richardo inductæ.

Margin notes: Perfecta charitas debet esse reciproca. — Richardi opinio reprobatur. — Solutio argumēta in oppositum adducta.

¶ Ad secundam dicendū, ꝙ Trismegistus in libro de uerbo perfecto, non uidetur locutus de unigenito filio dei tanquā de uero deo, patri consubstantiali & coæquali, iuxta catholicę fidei traditionem. Sic etenim ait ibidem: Deus uniuersorum & omnium factor deorum, secūdum fecit dominū, quia hunc fecit primum post se & solum ac unum, & bonus uisus est ei atq; plenissimus omnium bonorum, & in eo lætatus est. Hic est filius dei benedicti, & bonæ uoluntatis, cuius nomen humano ore non potest enarrari, nec ab hominibus indagari. sup homines enim est. hūc deus dilexit unigenitum suum. Hæc Trismegistus. In cuius uerbis non consonat fidei sanctæ, ꝙ filium dei asserit factum, & esse secundum à patre: nisi forte acceperit facere multum extense, & dicat filium esse secundum, sicut & nos dicimus filium esse secundam in summa trinitate personam. Et si tam recte sensit de filio dei, non habuit

Margin note: Trismegisti uerba expenduntur.

hoc ex lumine naturali duntaxat. Deniq; ad autoritatem eiusdem, uidelicet, Monas genuit monadem, eodem modo respondet Alexander. Albertus uero respondet: Nescit quis fuit iste Trismegistus. & credo φ liber cōfictus sit. omnia nanq; quæ fertur dixisse Trismegistus, inueni in quodam libro magistri Alani, confecto de quibusdam generalibus propositionibus, quarum commentum ibi supponitur. Si tñ fuit philosophus ante Christi incarnatiōem, nec didicit ex libris ueteris testamenti, neq; ex reuelatione, tunc dico φ loquit̃ de uno deo gignente. i. ꝓducente suũ intellectũ in mundo. i. exequente in reb⁹ q̃d exemplariter in se ꝑconcepit, ac cuncta q̃ fecit diligente ꝓpter seipsum. Hæc Albertus.

Quis fuerit Hermes ille Trismegistus.

¶ Quo circa sciendum, φ plures fuerunt hoc noīe Trismegistus uocati. Ait em̃ octauo de ciuitate dei Augustinus: Hermes Aegyptius qui dicitur Trismegistus, dicit alios deos factos à summo deo &c. Eodem quoq; asserit libro: Hermes maior, qui uocatur Mercurius, auus prædicti Hermetis, in Hermopoli fuit. Fuit & Trismegistus, qui fecit librum de deitate, & est dialogus in quo cum suo discipulo nomine Asclepio, disputat de summo deo & de natura deorum.

Dionysi. Augusti. capite. 23. & 24.

¶ At uero Thomas in prima parte Summæ suæ, q̃stione 32. ꝑtractam Trismegisti autoritatē exponit sic: Quod Trismegistus dixit, Monas genuit monadē, & in se suum reflectit ardorē, nō est referendum ad generationem filij uel processionem spūsctī, sed ad ꝓductionem mũdi, qm̃ unus deus ꝓduxit unum mundũ ꝓpter suipsius amorē. Et hoc cum expositione Alberti coincidit.

Thomas ar. 1. ad. 1.

¶ Veruntñ potius reor φ Trismegistus per monadem gignentem intellexerit deum, quē Platonici nominauerunt patrē: atq; per monadem genitā, primā mentē à summo deo creatā, & ꝑ omni creatura deo ualde cōsimilē, rerumq; oīm speciebus plenā ac resplendentē: propter q̃d eam noīauerunt ꝓlem ac filiũ, imò & unigenitũ dei, attñ purā creaturā. Hinc super somnium Scipionis narrat Macrobius: Posuerunt Platonici ens unũ primum ac summum, quod totius uniuersitatis patrē uocabāt. aliam uero substantiam ponebant sub eo, quam νοῦν seu mentē aut paternum intellectum nuncupauerunt, in qua oīm rerum rationes ac species relucerent. Hoc idem in prima parte recitat Thomas. Qui & in Summa contra gētiles libro quarto, sexto capitulo ꝓtestatur: Positio Arrij atq; Eunomij, dicentium filiũ dei purā esse creaturam, exorta uidetur ex dictis Platonicoꝝ: qui posuerũt summũ deum patrē, à q̃ primitus effluxisse dixerunt quandā mentē, in qua sunt oīm rerũ formę, superiorem cæteris omnibus: post quam ponebant animā mundi, deinde alias creaturas. Idem ꝓ parte ait Henricus. Consonat quoq; narratio hęc Augustino, qui decimo de ciuitate dei affirmat: Plotinus Platonicus disputans de tribus principalibus substantijs, ponit deum patrem & mentē paternam & aīæ naturā. Similiter Porphyrius ponit tria principia, scilicet deum patrē, deũ filiũ quē dicit mētem paternā, & medium utriusq;, quē obscure expressit.

Dio. censura. Macrobi. Thomas. Arrij error vnde manauerit. Henricus Augusti. capite. 2. Porphy.

¶ Ex hoc patet ad tertiũ solutio. ¶ Quarta uero obiectio iam in ista q̃stione soluta est. ¶ Ad quintā respondet Albertus, φ Aristoteles non intellexit trinitatem, nisi forsan per appropriata. Sed s̃m Commētatorem intendit ibi, φ propter tres ꝑfectiones rei in se s̃m q̃d corpus in trina dimensione perfectum est, linea uero & superficies imperfecta, eo φ una dimēsio eis addi pōt, & s̃m ordinem circuli in motu cæli, & in figura mundi, eo φ linea recipit additionē, non circulus: et ꝓpter perfectionem uniuersitatis, quæ est ex hoc φ impossibile est addere mundo, cum sit ex materia sua tota, & nihil de materia sua sit extra ipm̃: ob has inq̃ tres reꝝ perfectiones, magnificabāt antiqui deũ sacrificijs tribus, non aũt confitebant̃ eũ esse unum & trinũ. Huic responsioni concordat q̃d ait Thomas: Non est intelligendũ φ Aristoteles numeꝝ ternariũ posuit in diuinis, sed uult dicere φ antiqui utebātur numero ternario in sacrificijs & orationibus, ꝓpter quandā ternarij numeri ꝑfectionē.

Albertus. Antiq; cur deo trib⁹ sacrificijs litauerint. Thomas.

¶ Veꝝ huic obijci pōt solutioni: q̃a ut tangit Alexāder, Philosophus ibi ostendit φ ternarius est numerus oīs rei, & inducit in naturalibus, mathematicis, & diuinis: in naturalibus, ut motus à medio, motus ad medium, & motus circa medium. In mathematicis, ut linea, superficies, corpus. In diuinis sĩr. Vnde dicit: Hoc numero adhibuimus nosipsos magnificare deũ unum creatorē, eminentē ꝓprietarib⁹ coꝝ q̃ creata sunt. Et respondendum φ uerba philosophi satis obscura uidentur, & à diuersis diuersimode exponuntur.

Obiectio. Ternari⁹ est numerus oīs rei. Dilutio.

¶ Ad sextam respōdet Thomas in prima parte Summę suæ, φ in libris Platonicoꝝ inuenitur, In principio erat uerbum, non s̃m quod uerbum significat personā genitā in diuinis: sed ꝓut uerbũ intelligit̃ ratio idealis reꝝ in deo, per quam omnia cōdidit, q̃ filio appropriat̃. Cui responsioni concordat q̃d Albertus in commēto suo sup librum de Causis, affirmat ipm̃ Auicebron in libro fontis uitæ scripsisse, φ pater omnia agit s̃m uerbum intus cōceptum. Potest etiam dici φ quidam Platonici fuerunt Christiani, in quoꝝ libris philosophicis potuit Aug. talia inuenire. Vnde decimo de ciuitate dei recitat Aug. Quidam Platonicus dixit, Initium euangelij s̃m Iohannem, In principio erat uerbum, usq; ibi, Fuit hō missus à deo, aureis literis conscribendum, & p oēs ecclesias in locis eminentissimis ꝓponendũ. Albertus quoq; hic refert: Secundũ Augustinũ in lib. de doctrina Christiana, Plato curiosus in inspectione libroꝝ, descendit à Græcia in Aegyptũ atq; Iudæā, ut uideret libros Moysi ac prophetaꝝ. & ibi didicit loqui de patre & filio, & non ductu naturalis ratiōis. Hæc Albertus. Octauo q̃q; de ciuitate dei, uidet̃ Augustinus sentire φ Plato didicit p interpretē Moysi libros, & φ ad Moysen dixit de⁹, Ego sum qui sum, Hæc dices filijs Israel: Qui est, misit me ad uos, Plato uehementer tenuit ac diligentissime cōmendauit memoriæ.

r. p. q. 32. ar. 1. ad. 1. Albertus. Augusti. capite. 2. Plato Moysi ac prophetarũ libros legit. Exod. 3.

¶ Ad septimũ Thomas, Petrus & Richardus rñdent, φ infinita bonitas dei repræsentat̃ in creaturaꝝ productione: quia infinitę uirtutis est, aliq̃d ex nihilo ꝓducere. Nec oportet sĩ infinita bonitas cōmunicat se, φ aliquid infinitum à deo ꝓcedat, sed procedens s̃m modum suũ participet ac recipiat bonitatem diuinā. Ad autoritatem & probationes Richardi, Thomas in prima parte respōdet: Ad aliq̃d ꝓbandũ dupliciter inducitur ratio: Vno mō ad probandum sufficienter radicē rei, quemadmodũ in scientia naturali probat̃, φ motus cęli est uniformis uelocitatis. Alio mō inducitur ratio, non quæ sufficiēter ꝓbet radicem, sed quæ radici iam positæ ōndat

Creatio infinitam dei bonitatē arguit. Thomas r. p. q. 32. ar. 1. ad. 2.

congruere sequentes effectus: Sicut in astrologia po
nitur ratio excentricorum & epicyclorum, ex hoc quod eis po
sitis, possunt saluari ea quae sensibiliter apparent circa
motus caelestes: non tamen haec ratio sufficienter probat talia oportere poni, quia & alia positione facta,
possens fortassis illa in motibus caelestibus sic appa
rentia saluari. Porro qui trinitatem personarum ni-
titur naturali ratione probare, dupliciter derogat fi
dei. Primo, quo ad eius dignitatem, quae est ut sit de
rebus inuisibilibus transcendentibus rationem, iu-
Heb. 11. xta illud ad Hebraeos: Fides est argumentum nō ap
parentium. Secundo, quantum ad utilitatem trahē-
di infideles ad fidem. Cum enim quis ad probandū
quae fidei sunt, inducit rationes non cogentes, cedit
in irrisionem fidelium, qui putant quod huiusmodi rati
onibus innitamur, & propter eas credamus. Haec Tho
mas. ¶ Ad ultimum respondendum, quod emanationes
creaturarum altiori modo conueniunt deo quàm
rebus creatis.

Aegidius ¶ Porro de hac quaestione scribit Aegidius: Trini-
tas naturali ratiōe nō innotescit, nec ex imagine ei⁹
in nobis potest ostendi: quia secūdum Augustinum
Trinitas imaginis tripliciter differt a trinitate dei. 12. de Trinitate, Trinitas in nobis tripliciter differt
à trinitate quae est in deo. Primo, quoniam trinitas
in homine non est hō, sed trinitas in deo est deus. Id
circo simplicior est. Secundo, quia trinitas in homi-
ne est una persona, trinitas autē in deo est in tribus
personis. Tertio, quoniam actus secundum quos ac
cipitur trinitas in nobis, non sunt communes omi-
bus uiribus, in quibus attenditur trinitas: quia intel
lectus ita intelligit, quod non uult: & uoluntas sic uult,
quod non intelligit. In deo autem quaelibet persona in-
telligit, meminit, & uult.

QVAESTIO IIII.

QVarto quaeritur, **qualiter trinitas adoran
da repraesentetur, reluceat & cognosca-**
Arguitur 3 veritatē. **tur in creaturis per vestigium.** ¶ Et uidetur quod
1. nullo modo. Primo, quoniam trinitas superdignissi-
ma non potest ex creaturis naturali ratione cogno
sci, ut in praecedenti patuit quaestione, ergo non relu
cet in eis. Quod enim relucet in alio, potest cogno-
2. sci ex illo tanquam in speculo. Secundo, quia uestigi
um ē quaedam impressio ex re corporali ac mobili.
deus autem incorporalis immobilisque consistit, er-
go effectus eius in creaturis non potest dici uestigi-
3. um. Tertio, uestigium est figuratio lineamentorum
pedis in puluere: deus uero cum sit infinitus & ma-
4. xime simplex, infigurabilis est. Quarto, uestigium ē
quaedam similitudo alterius. similitudo uero secun
Aristot. dum philosophum est rerum differentium eadem
qualitas. creatoris uero & creaturae non est eadem
qualitas, ergo deus non repraesentatur in creaturis
5. per modum uestigij. Quinto, quia in psalmo habet,
Psal. 76. Vestigia tua non cognoscentur. In libro Iob quoque
Job. 11. dicitur: Forsitan uestigia dei comprehendes, quasi
dicat, non. ergo trinitas ex creaturis non potest per
modum uestigij deprehendi.

In oppositum. ¶ In oppositum est autoritas Magistri in litera,
imò Augustini atque scripturae. Circa materiam hanc
multae à doctoribus quaestiones mouentur, multaque
pulchra scribuntur: quae ut uitetur prolixitas, uolo
compendiosius quo potero sub huius quaestiōis de-
terminatione cōcludere.

Albertus ¶ Itaque circa haec scribit Albertus: Cognitio dei per
uestigium, includit tria essentialia sibi. Primum est,
ut uestigium in ratione uestigij cognoscatur. Secun
dum, ut ab ipso inquisitiua cognitio creatoris inci-
piat. Tertio, ut utens uestigio, sit aliquo mō capax
notitiae creatoris. Ex quibus patet primo solutio q-
stionis qua quaeritur, Vtrum angeli cognoscant de-
um per uestigia creaturae. Et dicendum quod non, du-
plici ratione. Primo, quoniam angeli non indigent
collatiua cognitione, quia cognoscunt intellectu dei-
formi atque intuitu simplici, ut sanctus Dionysius do S. Diony.
cet. Secundo, quoniam angelorum cognitio nō inci
pit à creatura, ut sic in creatorem deueniant, sed po
tius econtrario. Vnde quarto super Genesim asserit
Augustinus, quod angelorum cognitio de rebus crea- August.
tis incipit in deo, & terminatur in creatura. Sanctus
quoque Bernardus quinto de cōsideratione locutus Bernard.
est, quod non opus est scalis tenenti iam solium, & lo-
quitur de angelis, qui ad cognoscendum deum non
indigent scala uestigij neque imaginis. Deinde ex his Bruta deum per uestigium non cognoscūt
patet solutio quaestionis, an bruta cognoscant deū per
uestigium, eo quòd in scripturis dicantur deo obe-
dire, & tempus suum cognoscere. Et responden-
dum quòd non. Primo, quia non sunt diuinae co-
gnitionis capacia. Secundo, quia non noscunt uesti
gium sub ratione uestigij, quia nō conferunt unum
ad aliud. Hinc secundum Damascenum aguntur seu Damascenus.
mouentur & impelluntur à natura & autore naturae Bruta nō agunt, sed aguntur.
magis quàm agant per apprehensionem. Quamuis enim
apprehendat miluus uenire tempus suum, tamē ad Iere. 8.
hoc incitatur qualitatibus corporis, ut calore tem-
poris: cuius signum est, quod omnia bruta eiusdem spe-
ciei similiter operantur, sicut omnis hirūdo eodem
modo nidificat, quod non esset, si sequerētur appre
hensionem ut artem, ut in mechanicis patet. Hinc
constat quod homini proprie competat deum unum ac
trinum per uestigia noscere. Haec Albertus.

¶ Quibus consonat quod Thomas ait in Scripto: Thomas.
Quamuis angelus cognoscat diuinam bonitatē re-
lucere in creatura, non tamen ex notitia creaturae
pertingit in notitiam creatoris. Idcirco nec angelis
nec beatis hominibus conuenit cognoscere deum
per creaturas, quia à creatoris cognitione proce-
dunt in creaturas.

¶ Hinc Petrus clarius ait: Aliud est cognoscere per Petrus.
uestigium, aliud in uestigio. Nam primo mō notat Cognoscere per uestigiū, & in uestigio differunt.
medium cognoscendi, secundo mō obiectum. Itaque
homo uiator cognoscit deum in uestigio, & per ue-
stigium: angelus & homo comprehensor in uesti-
gio, non per uestigium: brutum, nullo modo. Haec
Petrus.

¶ Hinc Richardus: Quamuis intellectus beatus Richard⁹
deum non noscat per creaturam, tamen cognoscit Quid sit cognoscere deum per creaturā.
eum in creatura: quia cognoscere deum per creatu-
ram, est per agnitionem creaturae discurrēdo ad cre
atoris cognitionem ascendere, quātum ad aliquid,
quod aliâs non agnoscebatur de eo, sicut cognosce
re conclusionem per principia, quod beatis non cō-
uenit. Porro cognoscere deum in creatura, est ita per- Quid sit cognoscere deum in creatura.
fecte cognoscere creaturam, quod una cognitione & si-
ne discursu cognoscit deum, quantum ad id quod de
ipso in creatura refulget: sicut cognoscere conclusi-
onem in principio, est tam perfecte cognoscere ipsum
principium, quod eodē intuitu cognoscatur conclusio.
Hinc beati uident deū in creaturis. Haec Richardus.

¶Bonauentura quoq;: Aliud, inquit, est cognoscere deum in creatura, aliud per creaturam. Cognoscere deum in creatura, est cognoscere psentiam influentiamq; ipsius in rebus creatis: quod est uiatorum semiplene, cōprehensor: aūt perfecte. Cognoscere uero deum per creaturā, est eleuari a notitia creaturæ ad dei cognitionem tanq per scalam, quod est ppri um uiator: qd tñ aliter cōuenit homini in statu naturæ institutæ seu integræ, & in statu naturæ lapsæ: qa in statu illo primo cognouit deū p creaturā tāq p speculū clar:, sed post lapsum tanq p speculū obscur: & ænigma, ppter intellectus obnubilationem & rer: peiorationē. Hæc Bonauent. Et idem Alexāder. Instantiæ aūt inductę aliud nō cōuincunt, nisi q deus seu trinitas, nō pōt p uestigium nisi obscure cognosci, quemadmodum & uestigium obscure & imperfecte deum ac trinitatem repræsentat.

Alexāder

Soluūtur instantię.

¶Consequenter qritur qd sit uestigiū. Rñdet Albertus: Vestigium est repræsentatio seu deprehēsio alicuius p figurā pedis impressam in uia. Sicq; uestigium est similitudo, dupliciter deficiens in repsentatione eius cuius est uestigiū. Primo, qa est similitudo partis uicz non totius. Secundo, qm est cōfusa similitudo partis, eā repræsentās quo ad superficiem eius inferiorē: nec repræsentat an pes sit spissus, aut aliter bene dispositus. Hinc uestigium transsumit ad designandā cōfusam similitudinē artificis primi in suo effectu, in quo imperfecte relucet. Hinc in fine huius capituli ait Magister uidentes p uestigium, de lōginquo & p umbrā uidere ueritatem, cognoscēdo obscure deum trinum p appropriata, non per ppria. Hæc Albert⁹. Qui qrit deinceps, quot sint partes uestigij. Et rñdet, tres, ut habet in textu: uicz unitas, species, ordo. Porro in Sapientia ponunt hæc tria, numerus, pondus, mensura. Alibi uero ponit August. modū, speciem & ordinē. Aug. etiā & Bernard⁹ alibi ponūt hęc tria, unitatē, ueritatē & bonitatē. Trinitas em̄ creati uestigij, sumit ex ratione q creatura exit a creatore, & fm habitudinem creaturæ ad creatorē relucet in creatura. Vnde Basilius in quodam sermone sup principio Prouerbiorum, tractans illud, Cęli enarrant, ait: Sunt qdam rationes atq; sermones sapientiæ, q ante oīa inserta sunt creaturis, illa uicz ratio, p quam unumquodq; a sapientia summa est pcreatū, p quam etiam creatura tacens clamat, & creatorem suū fatet. Idcirco per tria q sunt in creatore, triplicat, ut quoddam conueniat potentiæ, ut unitas quæ qsi fundat rem ipsam: & quoddam sapientię, ut species p quam res cognoscit: & quoddā bonitati, ut ordo ad pfectionē. Tertio qrit de ratione enumerationis diuersor: uestigior:: qa ut tactū est, in lib. Sapientiæ ponuntur hæc tria, numerus, pondus & mēsura. Augustinus sup Genesim ponit hæc tria, mod⁹, species, ordo. Bernardus, unum, uer: & bonū. Glossa sup psalmū, Bonū est cōfiteri dño, ponit hæc tria: substantia, species, uirtus. In cęlesti hierarchia 12. ca. eēntia, uirtus, & operatio. Octauo de ciuitate ponūtur hæc tria, Causa subsistendi, rō intelligendi, ordo uiuendi. In libro 83. qstionum ponunt, qd constat, quod congruit, qd discernit. Sunt q q; alij plures modi enumerandi ista uestigia: qui omnes patebunt, si ratio enumerationis omnium istor: bene pensetur. Hinc aduertendum, q res tripliciter considerat, uidelicet in se, in opere, & in cōparatione ad hominē, ad cuius eruditionem & usum est facta. In se uero cōsideratur tripliciter, puta in fieri, in esse, & in sua ultima perfectione. Porro in fieri sunt tria illa, Sapiētiæ 11. numerata, s. numerus, pondus, mensura. Numerus enim refert ac pertinet ad substantiā principior: constituentium rem, fm quod unum cū alia facit numer: in cōstituēdo totū esse. Pondus aūt refert ad inclinationes principior: illor: ad esse, mēsura uero ad pportionem ipsius esse terminantis principia inclinata ad ipm. Præterea modus, species & ordo referunt ad rem, fm qd est in esse. Modus nanq; fm Augustinum est, qui pfigit unicuiq; mensurā sui eē, ideo est a forma quæ tribuit esse: & ubi terminat pcedens trinitas, utpote numerus, pondus, mensura: ibi incipit ista, sicut esse est post fieri. Similiter species, cum ipa sit id qao res est, & ppria rei natura, dans esse ei in quo est, patet q ipa nō est rei nisi fm qd est in esse. Primus autem ordo rei, est ad pmanentiam & quietem in suo esse: atq; ad locum suæ naturæ pprium uel corporalem aut spiritualem, q consequit ex tali esse, quod est a forma. Insup tertia trinitas uestigij, s. unum, uerum, bonum, accipitur in re, fm quod pfecta est pfectione ultima. Vnum, em̄ (ut ait Philosophus) est indiuisum in se, & diuisum ab alijs. Nihil autem est indiuisum in se, nisi quod suis finibus continetur intra. & hoc est quod claudit metis suor: diffinientium. Hoc aūt est quod in natura locatū seu cōstitum est in esse ordinato. Vnde patet quod unū includit & habet in se ordinem, & p consequens omnia pcedentia ordinem, utpote numerum, pondus, mēsuram, modū ac speciem. Cumq; uerum sit quod exemplariter est a uero, seu id quod est p uer:, supponitur ppria rei substātia. sicq; uerum supponit unum, bonum aūt dicit indiuisionem a fine, & finis est ultimum cōplemētum. ideo bonum psupponit uerum & unum. sicq; hæc tria conueniunt rei, put est in ultimo cōplemento. Secunda consideratio rei est fm qd est in opere, sicq; denuo tripliciter consideratur. Primo, fm disponentia ad opus. Secundo, put est in actu seu exercitio opis. Tertio, put est in fine intēto p opus. Iuxta primā cōsiderationem sumūtur tria illa in Glossa psalmi expressa, uidelicet substantia, uirtus & species. Substātia enim ponit ens in se pfectū, ideo psupponit bonum, & p consequens omnia pcedentia bonum. Substantia quippe est, a qua egredit actus seu opatio: quoniam act⁹ sunt particularium & compositor:. Omnis uero substantia agit per formam. Hinc species importat primum disponens ad opus. Species autem non elicit opera nisi per uirtutem. Ideo uirtus est immediate disponens ad opus. Ideo tribus illis sufficienter disponitur res ad operādum, puta substātia, a q egredit actus: specie, fm quā est actus: & uirtute actiua, q est immediatū principium opis. Iuxta secundam consideratione sumunt tria illa a beato Dionysio posita, s. essentia, uirtus & operatio: quę sunt in re, fm qd res ē in ope. Essentia nanq; hic ponit p natura, fm quod natura est principium motus & status. Virtus autem est ultimus potentiæ plapsus in opus. Opatio uero designat exercitium actus. Vnde faciliter patet, qliter in his pcedentia cuncta claudunt. Iuxta tertiam consideratio nem accipiunt hęc tria: substātia, species, ratio, s. put res est in fine intento p opus. sicq; substantia designat substātiā actualiter agentē, species uero deter-

Albertus
Quid sit vestigiū.

Que sint partes vestigij.
Sap. 11.
August.
Bernard.

Basilius.

Quare diuersa assignent vestigia.

Psal. 91.
S. Dionys.

Rerū triplex consideratio.

Augusti.

Aristot.
Quid sit vnū.

A substantia egredit actus.

Tria disponentia ad opus.

minationem sui in actu hoc uel illo, qui actus est secundū naturā suæ formæ uel sui esse. Ratio autem dicit finem intentū. & tunc iterū posterius pcedentia sp psupponit. At uero tria illa ab Augustino in libro de Ciuitate dei expressa, uicȝ causa subsistendi, ratio intelligendi, & ordo uiuendi: non dicunt aliquid in creatura, sed magis in deo, fm diuisionem trium scientiarum, uidelicet scientię naturalis, rationalis atq; moralis, ut dicit ibidē Augustinus. Hęc nanq; in deo ostendunt q ipē est causa subsistendi naturalibus, ratio intelligendi rationalibus, quæ in nudis ac puris intellectibus consistunt: & ordo uiuendi qui in moralibus qritur, q non sunt ut sciamus, seu gratia contēplationis, sed ut boni fiamus. Tertia consideratio rei, est fm quod ordinatur ad intellectū affectumq; hominis, quem iuuant & instruunt res creatæ. Et sic rursus est triplex cōsideratio rei. Prima fm quod disponitur ad intellectum atq; affectū. Secunda, put est in intellectu & affectu. Tertio, prout est in effectu cōsequente se, fm quod ē in intellectu & affectu. Et primo modo accipiuntur hæc tria, Quod cōstat, Quod congruit, Quod discernit. Nihil enim fm naturam constat, nisi quod stat in perfectione naturæ ac potestatis. tunc enim constat, i. simul stat. sed pfectio naturæ est in tribus primis ternarijs, s. numero, pondere, mensura. Perfectio autem potestatis est in tribus secundis, uidelicet modo, specie, ordine. Ergo Quod constat, præsupponit pcedentia cuncta. Porro Quod congruit, notat ordinem quendam ad aliud, psertim ad hominem, cui congruit in usu uitæ. Quod autem discernit, dicit respectū ad intellectū. Deniq; tria hęc, uerum, bonum, pulchrum, sunt in re existente in affectu & intellectu. Verum nanq; est finis intellect⁹ speculatiui, ut dicit philosoph⁹: & bonū est finis potētię affectiuæ, pulchrū aūt designat uenustatē decētiāq; affectus, fm rōnē honesti. Hęc Alb. *Arist.*

Bonauēt. ¶De his scribit Bonauentura: Res creata habet tripliciter cōsiderari, aut in se, aut in comparatione ad alias creaturas, aut in comparatione ad primam causam. & secundum omnes hos modos, contingit reperiri trinitatem quandā uestigialem in rebus dupliciter. Si enim consideretur in se, aut quantum ad se, hoc est aut inquantū ad substantiam principiorū. & sic est trinitas ista, materia, forma, compositio, q ponitur in lib. de regulis fidei: aut quantū ad habitudines, & sic est illa, numerus, pondus, mensura. In numero nanq; intelligitur principiorū distinctio, in pōdere propria ipsorum inclinatio, in mēsura aūt eorū ad inuicem proportio. At uero si consideret una creatura in comparatiōe ad alias creaturas, hoc potest esse uel inquantum agit actione naturali, & sic sumitur trinitas illa Dionysij, substantia, uirtus & operatio: aut inquantum agit actione spirituali, sicq; sumitur illa, Quod constat, Quod cōgruit, Quod discernit. Si uero consideret creatura per respectū ad deū, hoc pōt esse dupliciter: aut inquantū refert tm, & sic est illa, modus, species, ordo: aut inquantum refertur & assimilatur, & ita est illa, unitas, ueritas, bonitas. Quoniam ergo uestigium attenditur in cōparatione ad deum proprie, ideo in his ultimis conditionibus proprie accipitur uestigium. Et qm magis est inter istas conditiones conuenientia, idcirco magister miscet hæc inuicem propter mutuam conuenientiam & corrūdentiam. Nam unitas corrūdet mō, qui respicit deum ut causam efficientē: ueritas correspōdet speciei, q respicit deū ut causam exemplarem: bonitas ordini, qui respicit deū ut causam finalem. Hęc Bonauentura in Scripto. ¶Porro in Itinerario mentis super his diffusius tractat, inter cætera dicens: Mundus iste sensibilis intrat in animam per portas quinq; sensuum, non per substantiā suā, sed p suā similitudinē, q primo generatur in medio, deinde in organo, & ab organo exteriori in interius organum, deinceps in uim intellectualiter apprehensiuā. Ex perceptione q̄q; sensibilis cōuenictis oritur delectatio, deinde perfecta dijudicatio intellectiua. hæc sunt uestigia, in qbus deū possumus speculari. Cum em̄ species apprehensa sit similitudo ab obiecto in medio genita, atq; deinceps organo impressa, sicq; in suū ducat principiū, utpote in obiectū cognoscendum: manifeste insinuat, q lux illa ęterna gignit ex se similitudinē sui, puta splendorē sibi æqualem, consubstantialem & coæternum: & q imago illa dei patris in toto mundo, qsi in medio producit similitudinem sui in suis effectibus, & per gratiā unionis unitur rationali naturę, quemadmodum species sensibilis organo corporali. Si ergo oīa cognoscibilia habent sui speciem seu similitudinem generare, manifeste exclamāt q in eis tanquam in speculis uideri potest æterna generatio uerbi & per delectationem consequentem insinuatur processio spiritussancti, q est quædam hilaritas patris ac filij, ut infra patebit. Itaq; omnes creaturæ istius sensibilis mundi, animū contemplantis ac sapientis ducunt in deum æternū, eo q sint umbræ & resonātiæ ac picturæ primi principij & æternæ originis, summæq; lucis, uestigia q̄que & simulacra atq; spectacula primæ artis efficientis, exemplantis & ordinantis, nobis ad contuendum proposita, & signa diuinitus data. Quæ inquā sunt exemplaria uel potius exēpla mentibus adhuc rudibus, ppposita, ut per sensibilia quæ uident, transferantur in intelligibilia q non uident, tanq̄ p signa ad signata. Deniq; creaturæ huius mundi sensibilis significant inuisibilia dei: partim, quia deus est oīs creaturæ origo, exemplar & finis, omnisq; effectus est signum causæ, exemplatum exemplaris, ac uia finis ad quem dicit: partim ex propria repræsentatione, partim ex pphetica præfiguratione, partim ex angelica operatione, partim ex superaddita institutiōe. Omnis em̄ creatura ex sua natura est illius ęternæ sapientiæ qdam effigies ac similitudo: sed specialiter illa, q in lib. scripturæ p spm̄ pphetiæ assumpta ē ad spiritualium pfigurationem. specialius uero illæ creaturæ, in qrū effigie deus angelico ministerio uoluit apparere. specialissime aūt illa, quā uoluit ad significādū instituere, q tenet non solū rationem signi fm nomen cōmune, sed etiam sacramenti. Vñ q ista nolunt aduertere, nec deū in his cunctis agnoscere, bñdicere, timere, colere & amare, inexcusabiles *sint oino. Hæc Bonau. in Itinerario. Qui & de eadem materia scribit in breuiloquio suo, qd infra tangetur.

Bonauēt.

Sensibile quō queat cognosci.

Sensibilia quō inuisibilia dei significent.

sunt

¶Insup de his loquitur Thomas: Tria considerant in rōne uestigij, s. similitudo & similitudinis impfectio, & q per uestigiū deueniī in rei notitiā. Hinc im pfecta similitudo creatoris in creaturę, ducēs in eius notitiā, appellaī uestigium creatorę. Et qm creaturę magę deficiūt à repsentatiōe distinctionis psonarū, q essentialiū attributorum; ideo magis pprie dicitur

Thomas.

Tria considerantur in rōne uestigij.

uestigium ipsa creatura, ſm quod dicit in personas, q̃ in diuinam essentiam. ¶ Amplius de partibus uestigij scribit Thomas: Vestigium inuenitur in creatura ſm q̃d imitat̃ diuinã pfectionẽ. Perfectio aũt creaturæ habet̃ nõ statim in principijs sui eẽ, q̃ꝝ utrũq; imperfectũ est in se, sed in cõiunctiõe ad suũ finẽ. Distantia aũt non cõiungunt̃ sine medio. Hinc in creaturis inueniunt̃ principiũ & mediũ ac finis, ſm q̃ tria

Pytha. ponebat Pythagoras pfectiõnẽ cuiuslibet creaturæ, atq; ſm rõnẽ triũ istoꝝ, repręsentat̃ in creaturis diuinaꝝ distinctio personaꝝ. In q̃bus pr̃ est principiũ & prima psona, filius media, spũssanctus tertia & ultima, in qua terminat̃ personaꝝ pcessio. Porro inter duo extrema possunt esse media multa. Hinc principium, mediũ & finis, diuersimode assignant̃, ſm q̃d ex omnibus his q̃dam accipi queũt tanq̃ principiũ, & quædam ut medium, & q̃dã ut finis, ea diuersimo

Quare assignent̃ diuerse partes uestigij. de cõbinando. Ideo à diuersis partes uestigij diuersimode exprimant̃: uerbi gratia. Primum pertinẽs ad perfectionẽ rei, sunt essentialia eius principia. Vltimũ autẽ, est cõparatio eius ad alia, utpote put non solum in seipsa perfecta est. Et inter ista sunt media multa. Est nanq; dispositio seu inclinatio principiorum ad esse principiati. est quoq; limitatio principioꝝ sub forma principiati, & est forma principiati, & est uirtus & actio ac multa similia. Potest ergo assignari uestigium, ita ut per primum intelligatur solũ id, quod est primũ in re, puta substantia principioꝝ: & pro medio id, quod immediate est sequens uidelicet dispositio seu inclinatio principioꝝ ad esse principiati. & pro fine, totũ quod sequitur, scilicet principiatum. Sic q; sumitur illud Sapientiæ: Oĩa in nu-

Sap. xi. mero, pondere & mensura constituisti. quia numerus ptinet ad pluralitatẽ principioꝝ, Põdus ad inclinationẽ principioꝝ in eẽ principiati, mensura ad terminationẽ principioꝝ sub esse terminato causati, sic q; in terminatione hac sumat̃ etiã terminatio in operari ac cæteris omibus. Insuper potest uestigium aliter sumi accipiendo pro principio substantiã principioꝝ & inclinationẽ, & quicquid aliud ad principia pertinet: pro medio autẽ sumatur forma principiati, & pro ultimo cõparatio rei ad alia. sic q; sumuntur illa, Quod constat, Quod discernit, Quod cõgruit. Constat em̃ res per sua principia, discernitur per formã, congruit per cõparationem ad alteꝝ. Consimiliter accipiuntur, modus, species & ordo, ita q; mod⁹ ptineat ad principia determinata sub eẽ principiati, species ad formã, ordo ad comparationẽ ad alterum. Conformiter accipiuntur, unum, ueꝝ, bonum: ut unitas rei ad suam pertineat determinationẽ, prout ex principijs suis est constituta: ueritas ad

Effectus repsentat suam causam diuersimode. formã, bonitas autẽ ad finem. Hæc Thomas in Scripto. ¶ Porro in prima parte, q̃stione 45. Omnis, inquit, effectus repræsentat aliqualiter suam causam, sed diuersimode. Nam quidã effectus solum repræsentat causalitatẽ suæ causæ, non aũt formam seu naturã ipsius, ut fumus ignem. & talis uidetur repræsentatio uestigij. Quidam uero effectus repræsentat causam, quantum ad similitudinem formæ eius, ut ignis generatus ignẽ generantẽ. In omibus itaq; creaturis est repræsentatio trinitatis per modũ uestigij, inquantũ in qualibet creatura inueniuntur aliqua, quæ oportet reducere in diuinas personas, sicut in causam. Quælibet nanq; creatura subsistit in suo eẽ,

& habet formã per quã determinatur ad speciẽ, ordinẽ q̃q; ad aliud. Et quantũ ad primũ, repræsentat patrẽ: sed inquantũ habet formã ac speciẽ, repræsentat filium, q̃ est uerbũ, ſm q̃d forma artificiati est ex cõceptione artificis. ſm uero q̃d ordinẽ habet ad aliud, repręsentat spm̃sctm̃, q̃ amor est: q̃m ordo effectus ad aliud, est ex uoluntate creantis, ad quã pertinet amor. Hinc sexto de trinitate asserit Aug. q; uestigium trinitatis inuenitur in qualibet creatura, ſm q̃d est aliq̃d unum, & ut specie q̃dam format̃, atq; ut quẽdã ordinẽ tenet. Hæc Thomas in Sũma. Ex cuius uerbis habet̃, q; uestigium trinitatis in q̃libet creatura reperiatur. Et de hoc q̃q; in scripto testat̃: Vestigium inuenit̃ in creatura, put consequit̃ & habet eẽ pfectũ à deo. Idcirco in partibus uestigij non oportet assignare uestigiũ, q̃a iretur in infinitũ: nec in accidentibus, nisi in ordine ad substantiã: ita q; accidentia magis sunt modi & species ac ordines, q̃ ipsa habeant tria hæc. Tñ quia per q̃dlibet accidẽs additur aliquod eẽ subiecto, erit ſm illud esse aliquo mõ cõsiderare uestigiũ. Ideo quod aufert accidẽs illud, priuat parte uestigij quantũ ad illud esse: sicut pctm̃ q̃d priuat grã ac uirtute, dr̃ priuatio speciei, modi & ordinis ſm esse gratuitũ. Nihilominus manẽt hæc tria ſm esse naturæ. Sic quoq; in aĩa rõnali seu hoĩe, ſm aliud & aliud assignat̃ ratio imaginis & ratio uestigij: quia imago trinitatis consistit in aĩa, quo ad uires eius superiores: uestigiũ uero, inquantum est q̃dã natura creata. Conformiter gratia gratum faciẽs dr̃ pfecta dei similitudo respectu aliaꝝ similitudinũ creataꝝ. Habet tñ rationẽ uestigij ſm id, in quo cum alijs creaturꝫ cõmunicat. ¶ Verũtñ his obijci potest, quia ſm Ambrosiũ in hexameron, Lucis natura est, ut non sit creata in numero, pondere & mensura, ut alia. Item ut ait Bernardus, modus charitatis est, esse sine mõ. Et rñdendum ad primũ, q; lux in se considerata, creata est in numero, pondere & mensura, cum habeat eẽ & posse finitũ: tñ respectu aliaꝝ corporalium creaturaꝝ, habet quodammõ indeterminatã uirtutem, q̃a per lucem oĩa corpora aliquomõ informant̃ & perficiuntur. sic q; dr̃ non esse creata in numero, pondere & mensura. Hæc Thomas. Aliqui tñ dicunt, q; etiam in partibus uestigij sit assignare uestigium ſm uarias habitudines, & q; in actibus rationis potest esse processus in infinitum.

¶ Præterea circa hæc ait Petrus cõpẽdiose ac pulchre: Deus est causa oĩs creaturæ, ſm triplicem rõnẽ causalitatis. Est em̃ causa efficiẽs p potentiam, causa exemplaris per sapientiã, causa finalis p bonitatem. Hinc omni creaturę imprimit similitudinẽ huius triplicis causalitatis, faciens oĩa in mõ, specie & ordine, seu in numero, pondere & mensura: dans unicuiq; esse terminatum, q̃d per appropriatiõem attribuitur potentiæ patris: & esse distinctum, quod attribuit̃ sapientiæ filij: & esse ordinatum, quod bonitati spiritusscti. Est autem duplex similitudo. Vna indistincte repsentãs, ut similitudo pedis, q̃ repręsentat speciem aĩalis, non indiuiduũ. Alia uero distincta, ut similitudo faciei quæ repręsentat indiuiduum. Prima transfertur ad significandum repræsentationẽ naturæ, quæ personis cõmunis est, & uocatur uestigium. Secunda, ad significandũ repræsentationem personaꝝ, & appellat̃ imago. Prima est in omibus creaturis, secũda in solis hominib⁹ & angelis. Hæc Petrus.

Augustinus
Pctm̃ tollere dicit̃ vestigiũ.
In aĩa rationali & imago est trinitatꝭ & vestigiũ.
Obiectio. Ambrosi⁹
Bernard⁹ Dilutio.
Petrus
Duplex similitudo.

Alexand. Mod⁹ species & ordo an in om reperiant creatura.

¶ Amplius Alexander de hac materia plenissime scribit, & quærit an tria hæc, modus, species & ordo, in omni sint creatura, & arguit q᷑ non, quia ſm Augustinum peccatum est corruptio horum trium. ergo non sunt nisi in intellectuali & rationali creatura, in qua duntaxat potest esse peccatum. Ad quod rñdet: Modus, species & ordo, dicuntur dupliciter, s. ꝓprie solum, sicq; reperiuntur in omni creatura rōnali, ſm quod ab omnibus creaturis alijs differt. sic q̄q; p pctm̄ possunt corrumpi. Secundo sumūtur cōmuniter, & sic sunt non solum in rationali creatura, ꝓut ab alijs differt, sed in ipa ſm q̄d cū alijs cōuenit, & ita reperiuntur in omni ente. Nam uerbi grā, Voluntas creata inquātum est q̄dam natura, habet modum, speciem & ordinem, q̄ consequūtur oēm rem, sicut & aliæ creaturæ. & sic modus, species & ordo, non sunt dirimibiles aut corruptibiles p peccatum: sed considerata uoluntas ut ordinabilis est spōte ad bonum gratuitum, habet speciem, modum & ordinem minorabiles per peccata. Est qppe duplex uertibilitas: Vna, q̄ concomitatur oēm creaturam, eo q᷑ creatura est. & hæc uertibilitas per naturā est de esse in non esse, correspondetq; modo, speciei & ordini, ꝓut in omni creatura consistunt. Alia uertibilitas ē, quæ non est in non esse simpliciter, sed in non esse moris, quod est malum culpæ: & est uertibilitas electionis, correspondetq; modo ac speciei & ordini, quæ sunt in rationalibus tantum, in quibus debet esse moderamen uirtutis, species gratiæ & ordo cōuersionis ad summū bonum. ¶ Amplius, tria ista ab Augustino posita, scilicet modus, species, ordo, sunt realiter idem cum tribus illis, quæ Sapientiæ 11. exprimuntur, quę sunt, numerus, pondus, mensura, ita ut numerus referatur ad speciem, modus ad mensuram, pondus ad ordinem: sed in hoc est differentia, q̄m hæc tria, mensura, numerus, pondus, dicūt dispositiones rei ut est in fieri: quod patet in cementarijs, q dum faciunt aliquid, mensurant, numerant & ponderant, q̄tquot ad opus necessaria sunt. Ideo q̄a autor libri Sapientiæ loquitur de rebus ut sunt in fieri, (Nam dicit, disposuisti) ꝓprie utit tribus p̄dictis. Modus uero, species & ordo, ꝓprie dicunt dispositionē rei, ut iam facta est. Hinc Augustinus loquens de cōditionibus rerū ut iam facta sunt, proprie utitur tribus his, modus, species, ordo. Est etiam multiplex ordo rei, uidelicet ad suas partes, seu ad ea q̄ in ipso sunt, & ad entia uniuersi, & item ad creatorem. sicq; ordo diuersimode à diuersis exponitur. Insuper penes hæc tria determinatur atq; dinoscitur bonū tam in creatore, q̄ in creaturis. Bonum nanq; in creatore (secūdum Dionysium) dicitur, ex quo omnia: quoniam bonum est sui diffusiuum, & sic se habet in ratione efficientis ad bona causata. Rursus dicitur bonum increatum, in quo oīa sunt cōtenta: & ita se habet in ratione causæ formalis seu exemplaris ad bona creata, quæ exemplariter sunt in eo. Tertio dr̄ bonum increatum, q̄d cuncta affectant, & ad q̄d oīa cōuertuntur, & ita se habet in ratione causæ finalis ad oīa. Bonum ergo creatum dicitur, quia à bono, & q̄a in bono, & quia ad bonum. Modus autem sumitur ex comparatione creaturæ ad efficientem, quia dat modū. Species ex ordinatione rei ad causam formalem, ordo ex comparatione ad causam finalē. Principalier tamen secundum ordinem ad causam finalem, attenditur ratio bonitatis. Hæc Alexander.

Duplex ē rerū uertibilitas.

Sap. 11.

Multiplex est ordo rei.

S. Dion.

Richard⁹

¶ Circa hæc scribit Richardus: Ex hoc q᷑ deus est causa creaturarum efficiens, exēplaris, & finalis, oportet in omī creatura esse limitationē, eo q᷑ sit effecta: & speciē. i. pulchritudinē, eo q᷑ ad pulcherrimū exēplar ꝓducta sit: & ordinē, eo q᷑ habeat finē ad quem ordinat. Deniq;, tria ista inquantū sunt partes uestigij, nō supaddūt rei in q̄ sunt, aliqd absolute: q̄m creatura limitata est seipa. i. per seipsam formalit. Hinc limitatio creatæ eēntiæ sup ipsam nō addit nisi relationē ad causam efficientē, & sua pulchritudo relationē ad causam exēplarem, eiusq; ordo relationē ad causam finalē: aliter modi eēt mod⁹, & species speciei, & ordinis ordo in infinitū. ¶ Præterea q̄rit Richardus: Vtrū cognitio dei p uestigiū, sit prima cognitio quā per naturā de deo habemus. Ad q̄d rñdet: Quāuis cognitio nr̄a de deo p naturam ualde sit gn̄alis, una tn̄ est gn̄alior alia. Cum em̄ intelligimus ens in cōi, nō descendēdo ad ens creatū uel increatū, intelligimus deū intellectiōe gn̄alissima, inquātū intelligimus aliqd sibi & creaturis per analogiā cōmune: & hæc naturalis cognitio dei, prior est cognitiōe eius p uestigiū. Cognitio nanq; per uestigiū, ꝓsupponit in intellectu alicuius alteri⁹ rei cognitionē, nō ecōtrario. Alio mō cognoscit deus à nobis, inquātū cognoscimus esse aliq̄d ens primū & increatū, cuiuslibet alterius entis causam efficientē, exēplarē & finalē: quā cognitionē naturaliter habem⁹ de deo, primo p uestigium, q̄a in omni naturali cognitione, quam habemus de deo, inquantum cognoscitur ut quid distinctum ab ente creato, cognitio per uestigium, prima est. Hæc Richardus.

Partes uestigii nihil addūt rei absolute.

Richard. Sit ne cognitio dei p uestigiū prima.

Aegidi.

¶ Amplius, ſm Aegidium, sicut uestigiū corporale repræsentat eum, cuius est uestigiū, repræsentatione medio mō se habēte inter rep̄sentationē omīno confusam & repræsentatiōem distinctā, ut patet de uestigio Petri, quod repræsentat eum quantū ad speciem, s. q᷑ sit uestigium hoīs, non quantum ad indiuiduum illud. Cognitio aūt speciei est media inter cognitionem generis atq; suppositi, & distinctior cognitione generis, ac minus distincta q̄ indiuidui notitia. Sic uestigium trinitatis in creaturis, repręsentat personas quantum ad attributa appropriata: q̄ sunt, potentia, sapientia, bonitas: quorum cognitio habet se medio modo inter cognitionem attributorū essentialium, non appropriatorum, ut sunt, essentia, deitas & cætera consimilia, quæ sunt quasi omnino non distincta: & inter omnino propria, quæ sunt ꝑsonarum constitutiua, ut paternitas, filiatio, q̄ sunt quasi omnino distincta. ¶ Insup quærit Aegidius, an uestigium trinitatis reperiatur in omnibus creaturis æqualiter. Ad quod respondet q᷑ sic, quantum ad numerum partium eius: quia in omnibus attenditur uestigium quantum ad tria, ut patuit. Non aūt inuenit in cunctis æqualiter, quo ad intentionē partiū harum: quia ſm q̄d creaturæ magis aut minus pticipant de bonitate diuina, ſm hoc inuenitur in eis uestigium magis seu minus perfecte. ¶ Quærit quoq; Aegidius, an uestigium accipiatur magis respectu diuinæ essentiæ aut trinitatis personarum. Et rñdet: Vestigium dicit imperfectam cognitionem. Imperfecta autem cognitio dupliciter dicitur. Primo, respectu diuersæ cognitionis, sicut cognitio quid est, extat perfectior q̄ cognitio q̄a est. Secūdo, respectu

An uestigium trinitatis in omnibus inueniatur æqualiter.

Aegidi⁹.

Cognitio dicit imperfecta dupliciter.

eiusdem cognitionis, ſm quod de aliqua re pōt certius cognosci quia est uel quid est ab uno q̄ ab alio. Cum ergo cognitio dei per uestigium, ducat magis proprie & certitudinalius in cognitionem diuinę essentiæ, q̄ personarum uestigium, quod dicit imperfectam repręsentationem, magis attēditur respectu trinitatis q̄ deitatis. Hæc Aegidius.

De opinione Scoti.

¶Præhabitis quoq; concordant scripta Durandi.

¶ Ver⁹ pdictis in qbus præclari solēnissimiq; doctores cōcordant, Scotus solita sibi singularitate cō tradicit. Et primo impugnat inductam distinctionē uestigij atq; imaginis, q; s. uestigiū repræsentat se distincte quantum ad speciem, non distincte quātum ad singularē notitiam, seu naturam indiuidualiter determinatam, imago autem repręsentat distincte. Contra quod arguit ita: Si esset tantum unū animal, nec posset esse animal aliud, adhuc impressio pedis in puluere, posset esse uestigium animalis, & nō imago: & tamen repræsentaret singulare, & non aliqd secundum speciem.

Soluit obiectio Scoti.

¶Sed hæc obiectio Scoti potest multipliciter atq; facilime solui. & primo dico ad eam, q; etiam in casu pręstacto uestigiū illud ex sua, ppietate, natura & figuratione, nō plus repræsentaret id cuius est uestigiū distincte, q̄ mō: & q; in tali casu repręsentaret singulare, nō esset ex sua dispositione, sed quia aliunde sciretur ab intuente uestigium illud, non esse nisi indiuiduū unum in specie illa. Secūdo dico, q; argumētum prætactum non est contra mentē doctor⁹ quos reprehendit. Cum enim agere sit suppositor⁹, nō est dubium quin etiam nunc uestigium repręsentet aliquo modo singulare, utpote singularis effectus singularis causæ. sed idcirco dicitur non repræsentare indiuiduū cuius extat uestigium, qa non repręsentat illud quantū ad facialē notitiam, & quantum ad ppietates, dispositiones & circūstantias indiuiduales. Tertio dico, q; distinctio illa doctor⁹, dat ſm naturalem & realem cursum ac ordinem rer⁹. ideo talis casus non obuiat. Deniq; phœnix est unica auis, & tñ eius uestigiū nequaq̄ inducit in cognitionem phœnicis distinctā, perfectam ac indiuidualiter circunstantionatā, sed ualde confusam & imperfectā. Rursus, q̄uis nō esset nisi unus leo in rerum natura, aut un⁹ hō, tñ eor⁹ uestigiū nō repræsentaret ex sua formatione nisi pedem, quantū ad inferiorē superficiem: non aūt, an pes sit sanus uel æger, spissus aut tenuis, alb⁹ aut niger. & an is, cuius est uestigium, existat in alijs partibus corporis monstrosus.

2. argumētū Scoti.

¶ Secundo sic arguit: Omnes creaturæ repręsentant deū sub ratione generali tantum, quia ex creaturis cognoscimus deum tantummodo in cōmuni cōceptu entis. ergo non distinguitur uestigium ab imagine p hoc, q; uestigiū repręsentat trinitatem in generali & indistincte, imago aūt in speciali & distincte.

Solutio. Deus cognoscit naturaliter nō solū in cōi cōceptu entis.

¶Ad quod respondeo, q; etiam naturali ratione deus gloriosus & excelsus cognoscitur ex creaturis, non solū in cōi conceptu entis, sed etiā specialiter ut ens intellectuale & immateriale. Nec hoc solū, sed etiam q; sit intellectus primus uniuersaliter agens & purus actus, qd ei solummō conuenit. Item, q; ipe est oīm primū causale principium, bonitas pura, ueritas prima, & multa similia, q̄ ei duntaxat uere ac ppriissime cōpetunt ex natura, q̄uis per modū in infinitū sublimiorē & perfectiorē, q̄ in uita hac cōprehendere ualeamus. Deniq; ista iam tacta puri philosophi cognouerunt de deo, ut patuit supra.

Tertium Scoti argumentū.

¶ Insuper arguit Scotus contra uerba doctor⁹ prællegator⁹, dicentium q; creatura refertur ad deum ſm tres modos relationis 5. Metaphysicę positos, utpote per rationē pductiui ad principiū productiuum, per rationem exemplati ad causam exemplarem, & tertio in ratione finis. Contra hoc arguit sic: Deus non refertur ad creaturā, nisi quia creatura refertur ad ipm. Sed ista est relatio ſm tertium modū, in quo nō refertur ad aliud, nisi qa econtra: ergo deus tm̄ refertur ad creaturam ſm tertium modū. Vnde oportet q; relationes quæ sunt secūdū alios duos modos, cum sint reales, sint realiter in utroq; extremo &c̄.

Solutio

¶ Ad istud breuiter dico, q; oīs relatio creatoris ad creaturā, est rationis duntaxat: relatio aūt creaturæ ad deum, realis. Hinc obiectio ista infirma, nil prorsus conuincit. Potestq; creatura ad deum referri sub multiplici habitudine, proprietate ac dependentia.

4. arg.

¶ Consequēter Scotus subdit: Præterea contra id q; dicitur, q; uestigium nō est nisi relatio creaturę ad deū secundū tres modos relatiōis, arguit: nā rō uestigij nō attēdit ſm relationē creaturæ ad deum, qm̄ non est similis deo per relationem, sed per fundamentū.

Solutio.

¶ Ad quod dico, q; præfati doctores non dicunt uestigiū esse solā relationem, nec in sola relatione dicunt cōsistere rationē uestigij. Imò nullus eor⁹ id dicit, & q̄uis Alexander dicere uideatur, q; in relationibus ratio consistat uestigij, non tñ intelligit hoc per fundamēti exclusionē, imò frequenter testatur q; in modo, specie & ordine, in numero, pondere & mensura, in unitate, ueritate & bonitate, ratio uestigij attendatur.

Alexāder

Uestigiū non est sola relatio.

Sed uer⁹ est, & doctores id asserūt, q; uestigium in his cōsistit per relationem ad deū. Imo uestigium formaliter sumptum, relationē importat sicut imago. Ideo non est uer⁹ quod Scotus ait, Ratio uestigij non attenditur secundum relationem creaturæ ad deū. Conformiter falsum uidetur quod affirmat: Creatura non est similis deo per relationē, imò hō assimilatur deo patri oīm per paternitatem, per dñium, p prælationem, per principatū, p iurisdictionē, q̄ oīa relationē designant: imò per hæc hoīes præsidentes dicuntur ministri atq; uicarij dei, imò & dij, iuxta illud in Exodo: Dijs non detrahes.

Hō assimilat deo p relatiōem

Exod. 22.

¶ Deinde Scotus assignat distinctionē inter uestigium & imaginē, dicens q; distinguuntur per repræsentationem totius & partis. Nam qd est uestigiū respectu toti⁹, est imago respectu partis. Vñ impressio pedis in puluere, licet sit uestigiū respectu animalꝭ, est tñ imago pedis. Nunc aūt q̄uis in diuinis non sit totū & pars in se, tñ ut comparantur ad intellectum nostrū, habent modum totius & partis. Creata ergo ducunt intellectū nostrum ad cognoscendum totum uirtuale in diuinis per unitatem, speciem & ordinem: sicq; uocatur uestigium, quia sic non ducit particulariter in aliquā personam secundum proprium sibi, sed imago ducit ad cognoscendum personas particulariter secundū ea quæ ipsis sunt propria. Idcirco imago similitudo est partis, uestigium uero totius. Hæc Scotus.

Dionysi⁹ c̄ Scoti opiniōem.

¶ Contra quæ tria obijciuntur. Primum, q; non solum unius diuinæ & increatæ personæ, sed totius supergloriosissimæ trinitatis imago est anima rationalis seu in anima ipsa, ut in textu ex uerbis Augustini apertissime declaratur. Sicq; imago perfecte,

August.

proprie & integre sumpta, totam respicit trinitatē, non unam aut determinatā personā, ſm quod etiā in rebus creatis imago ꝓprie est totius, quemadmodum statua Herculis, imago est totius pſonæ eiusdem. Tertium, ꝙ impressio pedis in puluere, non est ꝓpriè pedis imago: quia ut declarat Albertus, non repræsentat pedem perfecte, sed solum quo ad inferiorem superficiem eius, prout supra iam patuit plenius. Multa alia scribit circa hæc Scotus, de quibus pertranseo, qm̄ infructuosa uidentur.

Albertus. Uestigiū nō est pedis similitudo.

¶ Nunc soluenda sunt argumenta in quæstionis principio tacta. Et dicendū ad primum, ꝙ nec in uestigijs suis, nec in imagine sua trinitas superbenedicta tā clare relucet, ut ex eis p naturalē rōnē ualeat agnosci. & hoc, ꝓpter phabitas causas. ¶ Ad alia duo dicendū, ꝙ uestigiū deo asscribit metaphorice, non ꝓprie, sicut expositū est. ¶ Ad quartū rn̄det Petrus: Triplex est similitudo. Prima est æqlitatis, ut duorꝝ hoīm in hūanitate. hæc trāsfert ad significandū repsentationē notionis. Secunda est participationis, ut duorꝝ alborꝝ in albedine. hæc transfert ad significandum repræsentationē personarꝝ. & de hac loquit in diffinitione illa philosophus. Tertia est imitationis, ut imaginis & imaginati. hæc est inter deum & creaturā. Hæc Petrus. ¶ Ad quintum respondet Albert⁹, ꝙ illæ autoritates sic intelligunt, ꝙ deus per uestigia non sufficienter comprehenditur.

Soluūtur argumenta ꝯ q̄stionem principalem.

Petrus. Triplex ē similitudo

Albertus

QVAESTIO V.

QVinto quæritur, **An partes vestigij cōuenienter in litera approprietur personis.**

Arguitur ꝯ ueritatē.

¶ Videt ꝙ nō. Primo, qm̄ patri attribuit p appropriationē esse principiū, qd uidet appropriandū filio, q in euāgelio ait: Ego sum principium, q & loquor uobis. & in Apoca. Ego sum Alpha & ω, principiū & finis. Secundo, qm̄ ueritatē appropriat filio. Sed Aug. in lib. Soliloquiorꝝ disseruit: Veritas est id quod est. sed ens nulli appropriat personæ, ergo nec ueritas. ¶Tertio, qm̄ ordinē appropriat spūiscto. Sed ex ordine seu ordinatione rerum innotescit sapientia creatoris, cum sapientis sit ordinare. sapientia uero appropriata est filio, ergo & ordo.

1. Johan. 8. Apoca. 1.

2. August.

3.

In oppositum. ¶In oppositum est autoritas Augustini in litera.

Albertus. Appropriata patri.

¶Circa hæc scribit Albertus: Deo patri in litera appropriat, ꝙ ipse est summa rerꝝ origo & principium, à quo sumus, atq; ad quod recurrimus, q est primum unum, & autor conditionis, cui competit dicere, Fiat, & qui ꝓprie pater appellatur. Pater nanq; consideratur tripliciter, s. ut principium, non de principio: tam respectu personarꝝ, q̄ creaturarum: quia etsi filius ac spiritussanctus creant, hoc habent à patre. Pater etiam accipit in sua proprietate pſonali, & sic ꝓprie pr̄ uocat. Considerat q̄q; ut finis, in quem oīa referunt tā à pſonis, q̄ à creaturꝭ: qm̄ filius refert in patrē qd᷑ est, à quo habet ut sit, ut ait Hilarius: & sir̄r spūssanctus. Insup, cum unum nō sit ab alio, sed ab ipo est numerus oīs, hinc patri à quo oīa, & q à nullo, unum appropriat. Et qm̄ ei ꝓprie cōuenit autoritas, cōuenit ei dicere, fiat. ¶Filio aūt Magister attribuit septē, uic; ꝙ ipē est ueritas, pulchritudo, forma per quam facta sunt oīa: & forma quam sequimur, similitudo reformatiōis, & uerbū, q̄ appropriant aut propria sunt filio ſm q̄tuor considerationes ipsius. Comparat nanq; ad patrem dicentem, & ita ē uerbū. Cōparat etiā ad exitum creaturarꝝ ab ipso,

Gene. 1. Pater tripliciter cōsideratur.

Hilari⁹.

Filio dei septem attribuunt.

& hoc dupliciter: Vel sicut ab arte, uel sicut ab opante. Sicut ab arte, tripliciter: primo, ut est idea rei, & sic dr̄ forma formās. Secundo, ut existens extra umbram priuationum eorꝝ, quorꝝ est idea, & dr̄ pulchritudo. Tertio, ut totum præhabens, & continens q̄cquid in rebus est, sicq; ueritas nuncupat. Si uero cōparetur ad creaturam, prout illa exit ab ipso tanquā ab operante, sic conuenit filio forma p quā oīa facta sunt. Tertio consideratur filius ut nos ad patrē reducens, iuxta illud Apostoli ad Roma. Per ipsum accessum habemus ad patrē. tunc considerat adhuc dupliciter. Primo, ut imago imitationis, ad quā nostrā imaginem ꝓ uiribus reformamus, & ita est forma quā sequimur. Secundo, ut recreator & mediator dei & hoīm. & sic est similitudo recreationis. Rom. 5.

¶Porro spirituisancto attribuunt sex in litera, ut pote ꝙ ipse ē delectatio & bonitas, in q̄ oīa continent: gratia, qua reconciliamur: pax, qua unitati adhæremus: & donum benignitatis, & ista conueniunt spirituisancto ſm triplicem eius considerationē. Si eīn consideretur in comparatione ad patrem & filium, à quibus procedit, hoc pōt esse dupliciter. Primo ſm rationem suæ processionis. quæ ratio est, ꝙ procedit ut amor ac bonitas, & sic bonitas cōuenit ei. Secūdo, ſm modum quo se habet ad patrem & filium. sicq; delectatio dr̄, quoniam ipse est ſm appropriationem delectatio quædam amborum. Si uero consideretur in comparatione ad creaturā uniuersaliter, sic conuenit ei esse id in q̄ continent, s. creaturæ. Tertia consideratio spiritussancti est in comparatione ad creaturam rationalem, in quā procedit ut ipsam sanctificet. sicq; cōsiderat tripliciter: Primo in se, tanquā primum donū in quo oīa bona donant. sicq; cōuenit ei donum benignitatis. Secundo, in munerib⁹ gratiarꝝ, & ita conuenit ei esse grām, in qua reconciliamur. Tertio, in effectu sequente collationē sui ac gratiarꝝ suarum: & sic conuenit ei esse pacem, q̄ unitati quæ deus est, adhæremus. Hæc Albertus.

Spūiscto sex attribuuntur.

Spūssanctus tripliciter cōparat.

¶ In cuius uerbis caute sumendū est, ꝙ patrē ait esse finē, in quē oīa referunt tā à pſonis, uic; filio ac spūscto, q̄ à creaturis. Siqdem cum finis sit dignior ac melior his quæ feruntur in ipsum, pater non dicitur ꝓprie finis filij & spiritussancti, loquendo de filio secundum suam diuinam naturam. Et quamuis filius & spiritussanctus referūt in patrem quod sunt & habent tanq̄ in principium & datorem, non tamē tanquā in finem. Conformiter, quod spiritussanct⁹ uocat gratia & pax, q̄ reconciliamur ac adhæremus unitati, intelligendum est de grā & pace increata, q̄ efficienter recōciliamur adhæremusq; deo, non de grā & pace, qua formaliter reconciliamur & adhæremus altissimo. Vel appellatur grā & pax, quia est causa pacis & grǽ existentis in nobis, quemadmodū deus dr̄ fortitudo & spes nostra. ¶Ad primum dicēdum, ꝙ tota trinitas adoranda est unum uniuersorꝝ principium, & unaquæq; diuina persona est omniū principium & creator: ad quod insinuandum, filius dixit se esse principiū: & non ad innuendum, ꝙ esse principium sibi approprietur. Ad secundum rn̄det Bonauent. Veritas dupliciter consideratur, quemadmodum color, qui uno modo considerat ſm id in q̄ est, sicq; diffinitur in libro de sensu & sensato. Color est extremitas pſpicui in corpore terminato. Alio modo in cōparatione ad uisum, quem mouet, & ita

Dionysi⁹

Pater nō est finis filij aut spiritussancti

Soluūtur argumēta. Ad 1.

Ad 2. Bonauēt. Ueritas cōsiderat dupliciter

diffinitur in libro de anima: Color est motiuum uisus secundum actum lucidi. Similiter ueritas considerari potest in comparatione ad id in quo est, sicq; uerum est id quod est. Et item in comparatione ad intellectum, & sic ueritas secundũ philosophum 2. metaphysicæ, est finis intellectus speculatiui. Iuxta primum modum ait Anselmus, Veritas patris est essentia patris. Quo ad secundum dicit Hilarius, Veritas est declaratiua ipsius esse. Et quoniam filius procedit ut uerbum cui appropriatur ratio declarandi, ideo appropriaẽ ei ratio exemplaris, & per consequẽs ratio ueritatis. Hæc Bonauentura. Ad tertium, ꝙ duplex est ordo rerum: unus in uniuerso, alius in ultimum finem: primus appropriatur sapientiæ, alius bonitati.

Anselmus. Hilari⁹. Ad tertiũ.

¶Insuper resplendentiam dei benedicti in uniuerso, pulchre scribit Richardus de sancto Victore, primo excerptionum uolumine: Non est, inquiens, prætereundum ꝙ per opus conditionis tria dei inuisibilia, scilicet potentia, sapientia, benignitas, demonstrãtur. Ab his tribus procedunt omnia, in his tribus cõsistunt omnia, per hæc tria reguntur omnia. Potẽtia creat, sapientia gubernat, benignitas conseruat. Quę tria sicut in deo ineffabiliter unum sunt, ita in operatione separari non possunt. Potentia per benignitatem sapienter creat, sapiẽtia per potentiam benigne gubernat, benignitas per sapientiam potenter conseruat. Potentiam dei manifestat creaturarũ immensitas, sapientiam decor, bonitatem utilitas. Immensitas creaturarum constat in magnitudine & multitudine, multitudo in similibus, in diuersis, & in permixtis. Magnitudo in mole & spatio, moles in massa & pondere. Spatium in longo, lato, profundo & alto. Decor creaturarum est in situ & motu, in specie & q̃litate. Vtilitas creaturarum cõsistit in grato & apto, in commodo & necessario. Gratum est, quod placet: aptum, quod conuenit: commodum, quod prodest: necessarium, sine quo quid esse non potest. Hæc Richardus.

Richard⁹. Per opus ɔditiõis tria inuisibilia ɔñdũtur.

¶Hinc Thomas de Argentina: Relucet in creaturis uestigium trinitatis. Cognoscitur enim in creaturarum magnitudine potentia patris, in dispositione sapientia filij, in ornatu bonitas spũssancti. In quolibet quoq; indiuiduo inuenies unitatem, speciem, & utilitatem: quorũ primum conuenit patri, secundum filio, tertium spirituisancto. Hæc Thomas.

Thomas Argen.

¶Quocirca quæri potest, cur ornatum adscribat spirituisancto, & non potius filio, cui appropriatur pulchritudo & species. Ad quod poterit responderi, ꝙ forsan ex uitio scriptorũ pro ordinatu scriptum est ornatu. Vel per ornatum intelligit perfectionem, q̃ est ex respectu seu unione ad finem.

Dionys⁹ Cur ornat⁹ spũisctõ adscribat.

¶Postremo, Gulielmus Parrhisiensis in libro suo de Trinitate, ponit alia quædam uestigia beatissimę trinitatis in materialibus rebus. Primũ est ipsum subiectum & circunuestitio eius & amor naturalis, quẽ habet ad suum ornatum, inter quæ subiectum est q̃si parens suæ circunuestitionis, quoniã accidẽs ex substantia deriuatur: circunuestitio uero est quasi proles: & mutuus amor naturalis, atq; tendentia unius in aliud, appropriatur spirituisancto. Vnde uidem⁹ ꝙ unumquodq; quærit locum suæ naturæ conuenientem. & pauo amat pulchritudinem suarum pennarum, ac lutum ex eis mox excutit. Coruus quoq; suos abijcit pullos, nisi conspexerit nigros. Secundum ponit uestigium, q̃a materia ex qua siue in artificialibus siue in naturalib⁹ educitur forma, est q̃si parens cuius quasi proles est forma educta. In quarũ mutuo complexu & nexu, patet naturalis dilectio atq; tendentia & inhærentia unius ad aliud, & hæc tria sunt unum subiecto, seu una substantia. Ipsa q̃q; materia q̃si in sinu & gremio suo continet formã ut prolem, q̃rum est tanta connexio ac uelut dilectio, ut non nisi per uiolentiam queant abinuicem separari. ¶Tertium item uestigium trinitatis ponit in figuris, & primum in triangulo æquilatero, qui prima est figurarum planarũ. Vide ꝙ a b c, tres reuera anguli sunt, cum tamen ipsi sint superficies una & eadem. Estque superficies uelut cõmunis essentia angulis tribus, & triangulus uelut trinitas ipã est. quemadmodum ẽm trinitas summa nõ est singulatim ulla trium psonarum, sic triangulum nõ dicimus angulũ. Triangulũ ergo trinitatem intelligas angulorũ, non ipsam supficiem triangulam. Veruntñ scias umbram ueritatis non debere usq;quaq; esse ꝓportionabilem ueritati: & q̃nto aliquę elongatiores sunt à primo principio, tanto minus repræsentant similitudinẽ ueræ ac summæ unitatis & trinitatis. Nulla autẽ ex rebus creatis potest esse ad integrum similitudo creatoris: qm̃ nõ est possibile ut cõmunicent cũ eo uel genere aut specie, seu numero uel accidente, quæ sola similitudinẽ faciunt. Similitudo aũt quam assignauimus, oĩm similitudinũ est postrema, tam ordine q̃ paruitate imitationis. Non est ergo mirabile, si discrepet multum quod in minimo couenit. Hæc Gulielmus.

Gulielm⁹ Parrhsiẽ. Creaturę ad creatorem nulla ẽ absoluta similitudo.

¶Cui cõsonat q̃d in Arce fidei diffuse scribit Alanus, dicẽdo: Materia & forma & earũ cõpago, tria diuersa sunt, q̃ in cuiuslibet creatione principaliter exiguntur. Vnde manifestũ est, ꝙ in una eadẽ substãtia, seu creatiõe substãtiæ trinus effectus, in uno eodẽq; creatore trinitatẽ psonarũ eẽ cõuincit. Et rursus, Licet in cuiuslibet substantiæ creatiõe materiã pri, formam filio, cõpositionẽ spũi sancto possit ordo congruus adaptare, tñ in q̃libet trium necesse est totã trinitatẽ opari. Materia nanq; tanq̃ substãtię fundamẽtum cõgruit primæ trinitatis psonæ, uidelicet patri. Formã q̃ innascit materiæ, cõgruenter attribuim⁹ filio: tertiæ uero psonæ cõpositionẽ, q̃ nõ solũ ambarũ iuncturã, sed & ornatũ designat. Itaq; materię forma innata, & ex istis ꝓcedens cõpago, filiũ natũ ex prẽ, & eorũ nexũ amoremq; spm̃sanctũ ab utroq; ꝓcedere, nobis figuraliter denũciat. Hæc Alanus. Et de his ponunẽ uerba Augustini pulcherrima prorsus in textu, quæ legantur & attendantur.

Alan⁹. Creatio opus ẽ sĩtus simul trinitatis.

QVAESTIO VI.

SExto quæritur, An in intellectuali & rationali creatura consistat summæ trinitatis imago. ¶Videtur quod non, quia imago est pfecta alterius similitudo. Omnis autem creatura à repræsentatione increatæ trinitatis & eminentia eius, distat & deficit infinite. Secundo, quia ut habitũ est, imago distincte repræsentat id cuius est imago. Si ergo supbenedictæ trinitatis imago in creatura luceret, posset p naturalẽ rationẽ ex creaturis cognosci, cuius contrariũ determinatũ est supra. Tertio, quia ut ait: Gregorius: Sicut in comparatione diuini & increati esse, omne esse creatum est quasi non esse,

Arguit ꝯ̃ ueritatem. 1. 2. 3.

& sicut respectu incircunscriptibilis lucis æternę, oĩs lux creata est tanquam umbra & tenebra: sic compa ratione intelligentiæ & sapientiæ dei, omnis creata intelligentia & sapientia est uelut insipientia & nescientia. Non ergo in intellectu ipsiusq; actu relucet imago supersapientissimæ trinitatis.

In oppositum. Ezec. 28. Gene. 1.

¶In oppositum est scriptura. nam de angelo in Iezechiele habetur: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia. De homine quoq; legitur, Faciam⁹ hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Thomas.

¶Ad hæc Thomas: In hoc, inquit, imago à uestigio differt, q̃ uestigium est confusa & imperfecta alicuius similitudo. Imago autem repræsentat rem magis determinate secundum omnes suas partes, dispositionesq; partium, ex quibus etiam aliquid de interioribus rei percipi potest. Idcirco in illis creaturis tãtum est dei imago, quæ propter sui nobilitatem ipm perfectius imitant̃ ac repræsentant, id ē, in angelo & homine, secundum id quod in ipsis nobilius est. Alia uero, secundum quod plus de bonitate & perfectione dei participant, magis accedunt ad rationẽ imaginis. Sicq; Augustin⁹ in libro de Trinitate, imaginem trinitatis in uisu corporali ostendit, secundum tria q̃ ad uisionem sunt necessaria: utpote obiectum, species eius in oculo, & uidentis intentio. Item in phantasia alijsq; potentijs sensitiuis. Sed in nulla earum est tam perfecta similitudo, ut proprie dici queat imago, quemadmodum in potẽtijs mentis, in quibus distinctio, cõsubstantialitas, atq; æqualitas inueniunt̃, prout infra dicetur. Hæc Thomas in Scripto.

Imago differt a uestigio. In creatura intellectuali proprie inuenit̃ trinitatis imago. Augustin.

art. 1. Augustin.

¶Porro in prima parte Summæ, quæstiõe 93. ait: Secundum Augustinum libro 83. quæstionum, Vbi imago, ibi & similitudo, sed non semper econuerso. quo constat, q̃ similitudo est de ratione imaginis, & q̃ imago aliquid super rationem similitudinis addit, uidelicet q̃ ex alio sit expressa. Imago etenim dicit̃ eo q̃ ad alterius imaginationẽ producit̃. Hinc ouũ, quamuis sit alteri ouo simile & æquale, non tamẽ uocatur eius imago: quia nõ est expressum in illo. Aequalitas autem non est de ratione imaginis, secundũ Augustinum ibidem, ut patet de imagine hominis apparente in speculo, est tamẽ de ratione perfectę imaginis. Perfectæ nanq; imagini non deest quicquam, quod inest illi de quo expressa est seu producta. Manifestum est autem q̃ in homine reperitur aliqua dei similitudo, quæ deducitur à deo tanquam ab exemplari. Non tamen est similitudo secundum æqualitatem, quia in infinitũ excedit exemplar illud hoc exemplatum. Hinc in homine est imago dei non perfecta, sed imperfecta, quod designat scriptura, cũ ait hominem factum ad imaginem dei. Præpositio em̃ ad, notat quendam accessum qui competit rei distanti. Vnde in Isaia habetur: Cui similem fecistis deum? aut quam imaginem ponetis ei? ad insinuandum q̃d in creaturis non relucet similitudo æqualis aut perfecta imago dei, quod tamen intelligi potest de corporalibus imaginibus ab homine fabricatis. Vnde signãter ait: Quã imaginẽ ponetis ei? sed ipsemet de⁹ posuit sibi in homine spiritualẽ imaginem. Deniq;, unigenitus patris est perfecta imago ipsius, iuxta illud Apostoli: Qui est imago dei inuisibilis. Hinc filius dei dicitur patris imago, & nunquam ad imaginẽ. Homo autem & propter similitudinem uocat̃ imago, & propter similitudinis imperfectionem, ad imaginem. Et quia perfecta dei similitudo esse non potest nisi in identitate naturæ, imago dei in unigenito filio, est sicut imago regis in filio sibi connaturali: in homine autem sicut imago regis in nummo, ut asserit Augustin⁹ libro de decem chordis. Hęc Thomas in Summa.

Aequalitas ē de rõne pfectę imaginis. In hoĩe ē imago dei impfecta. Isaię. 40. Fili⁹ dei ē pfecta patris imago. Coloss. 1.

Augustin. Thomas.

¶Præterea in Summa contra gentiles, libro quarto capitulo undecimo de his profundi⁹ scribit, inter cætera dicens: Imago rei est duplex. Est enim aliqua imago, quę non communicat in natura cum eo cuius est imago, siue sit imago eius quantum ad exteriora accidentia, quemadmodum statua ænea imago ē hominis, nec tamen est homo: siue sit imago quantũ ad substantiam rei, ut species intelligibilis. Ratio em̃ hominis in intellectu, non est homo. Nam & philosophus dicit: Lapis non est in anima, sed species lapidis. Imago autẽ rei, quæ eandem habet naturã cũ re cuius est imago, est sicut filius regis, in q̃ sui p̃ris imago apparet. Sicq; filius dei est patris imago. Hæc ibi.

Duplex ē rei imago.

¶Sed contra hæc obijci potest, quia secundum diuinum Dionysium 4. capitulo de diuinis nominib⁹: Sol est euidẽs dei imago, ergo non solum intellectualis & rationalis creatura.

Obiectio. Dionysi⁹.

¶Ad hæc Petrus respondet: Imago uno modo cõmunissime dicitur pro oĩ repręsentatiuo dei. sicq; sol uocatur imago dei, quia in multis exterioribus similitudinem habet cum deo, ut ibidem sanctus Dionysius docet. Sicq; dixit Boethius,

Tarãtasi⁹

Mundũ mẽte gerens, similiq; in imagine formans.
Et idem dicit Plato in primo Timæi. Secundo, imago dicitur proprie, ut angelus propter repręsentationem simplicitatis diuinæ. Tertio magis proprie, ut homo seu anima propter repręsentationes unitatis & trinitatis. Quarto proprijssime, sicut unigenitus filius patri in nullo dissimilis. Hæc Petrus. Tamen q̃d dicit hominem seu animam magis proprie dici imaginem quàm angelum, infra diligẽtius inquiretur.

Boethius metro 9. lib. 3.

¶Circa hæc mouet Aegidius tres quæstiones: Prima est, an in angelis sit dei imago. Secunda, an in homine. Tertia, an in muliere. ¶Ad primam respõdet: Vestigium trinitatis repręsentatur in creaturis, dum trinitas per communia declaratur: sed repręsentatur imago, quando per propria, personæ autem diuinæ per originem distinguuntur. ideo personalia in diuinis accipiuntur per actus notionales, qui radicaliter sunt in actib⁹ ad se conuersiuis, qui sunt, intelligere, uelle, & c. Conuerti uero ad se, nõ cõuenit alicui corpori, aut organicæ seu corporali potentiæ, quemadmodum probat Proclus: sed soli intellectuali naturæ, ideo in ea duntaxat proprie est trinitatis imago. Propter quod dicit Damascenus 4. libro: Quid est secundum imaginem, nisi intellectiuum? quasi dicat, nihil. Intellectiuum uero potest tripliciter sciri. Primo ex hoc, q̃ habet actionem corpori non cõmunicatã, & talis pręsertim est angelus, qui est incorporalis et simplex. Secũdo, quia huiusmodi actionem nõ communicat corpori per se, sed per accidens: & huiusmodi substantia intellectualis est homo, qui non intelligit sine phantasmate. Tertio, quia aliquo modo cõmunicat intellectui in actiõe intellectuali, sicut phãtasia dicitur intellectualis. hinc patet q̃ imago trinitatis præcipue reperitur in angelo, quia post deum ē magis intellectualis: deinde in homine, qui quamuis sit rationalis, est tamen etiam intellectualis, & quæ-

Aegidius. Sit ne in angelis dei imago. Damascen. Q̃uõ dei gerit imaginem.

dam intelligit claro simpliciq; intuitu. per quod patet secundi solutio. ¶Ad tertium quoq; dicendum ꝙ imo, cum inter uirum & mulierem non sit distinctio secundum speciem, Ideo non magis est uir per se intellectualis, quàm mulier. tamen per accidens potest uir magis esse imago dei, inquantum omnes homines processerunt ab uno uiro, nõ ab una muliere: & quia mulier facta est per uirum, non econuerso, quẽadmodum oĩa processerunt à deo, & sunt propter deũ. Et quãtũ ad hoc, dixit Apl'us: Vir imago est dei, mulier aũt uiri. Verũ ista sunt accidentalia imagini. Vnde Augustin⁹ in libro de trinitate oñdit, ꝙ nõ est distinctio inter uir. & mulierẽ in eo ꝙ sunt ad imaginẽ dei. Hæc Aegidius. Quibus cõcordat Richardus.

In muliere imago est dei. 1. Cor. 11. Augustin. Richar.

¶ Deniq; Antisiodorensis in secunda parte Summæ suæ, ad quæstionem hãc, Cur uir dicitur fact⁹ ad imaginem & similitudinem dei, non mulier, respondet: Tribus de causis hoc dicit Apostolus. Prima est, quia uir immediate factus est ad imaginem & similitudinem dei, mulier uero mediãte uiro: quia facta est propter uirum. Vnde fertur in Genesi: Faciamus ei adiutorium simile sibi. Secundo, quia uir naturaliter perspicaciorem habet intellectum quàm mulier, atq; secundum ordinem naturæ debet mulier subijci uiro. Tertio, quia sicut ab uno deo sunt oĩa, ita ab uno uiro sunt alij homines tam mares quàm fœminæ. Veruntamen Augustinus uerba illa Apostoli dicit potius esse trahenda ad figurã seu mysticum sensum, ita ꝙ Apostolus per uerba illa dedit intelligi, uirum & mulierem esse in homine interiore. i. rationẽ superiorem qua contemplatur diuina, & rationẽ inferiorem quæ uersatur circa terrena, & regi debet à ratione superiore, secundum quam dicitur homo factus ad imaginem & similitudinem dei, & non proprie ſm rõnem inferiorem. Hæc Antisiodorensis.

Antisiodo. Gene. 2. Aug.

¶Qui etiam quærit hic, quare homo dicitur factus ad imaginem & similitudinem dei, & nõ angelus: cũ tamen dicat beatus Dionysius, ꝙ angelus est prima imago dei. & rursus, ꝙ angel⁹ habet intellectum deiformem. Ad quod respondet, ꝙ angelus à nobiliori excellentioriq; dono nomen sortitur, & dicit̃ lux in Genesi quo legitur: Fiat lux. Et in Iezechiele, Tu signaculum similitudinis dei. quod est propter deiformitatem & perspicacitatem sui intellectus, cuius luciditas atq; subtilitas tanta est propter abstractionem à carne, ꝙ sine tempore & absq; mora collationis intuetur quid agendum, quid fugiendum sit. Sic autem homo in oĩbus uidere nõ põt. Hæc Antisiodorensis.

Cur angel⁹ nõ dr factus ad imaginem. Gene. 1. Jezec. 28.

¶Ad primum dicendum, ꝙ homo seu angelus dicitur perfecta dei imago, non simpliciter, sed in genere, & secundum modum possibilem creaturæ. Conformiter dicendũ ad aliud, ꝙ imago repræsentat distincte comparatione uestigij, non tamen ita distincte, ꝙ ex ea sine lumine fidei possit trinitas summa cognosci. Nam quamuis non esset in deo trinitas ꝑsonarum, adhuc tamen esset in eo intelligere & uelle essentialiter sumpta. ¶Ad tertium dicendum, q̃d, quamuis respectiue sit ita, tamen absolute loquẽdo tam homo quàm angelus est dei imago.

Solutio argumenta

QVAESTIO VII.

Septimo q̃ritur, **An imago & similitudo dei eminentius re splẽdeant in hoĩe, quam in angelo.** ¶Videtur ꝙ sic. Primo, ex ꝓtacta Petri autoritate. Secundo, quia Henricus de Hassia, in libello suo qui dicitur speculũ animæ, hoc affirmat. Tertio, nam homo dicitur microcosm⁹, ita quod totus mũdus quasi repræsentatur ac relucet in eo: ergo in ipso magis q̃ in aliqua alia parte mundi maioris, deus repræsentat̃. Nam & in euãgelio dicit̃ oĩs creatura, quia cũ oĩ ente creato aliquid simile habet.

Argu. p affirmatiuam. Microcosm⁹. i. paru⁹ mũdus. Mar. 16.

¶In contrarium arguitur primo, quia quo aliqd est deo propinquius, eo est ei similius: sed angelus ẽ deo propinquior q̃ sit homo, cum in libro confessionum asserat Augustinus, quod deus creauit angelũ prope se. Secundo, quia ut in libro de angelica loquitur Iuerarchia Dionysius sanct⁹, Angelus est deiformissimum atq; mundissimũ speculum dei. Et rursus, Ipsi (inquit) supermundani animi sunt quasi in deitatis uestibulis collocati. Tertio, quia ut Isaac Israelita philosophus in libro diffinitionũ testatur, Anima rõnalis est creata in umbra intelligentiæ, ergo imago & perfectio dei multo splendidius relucent in angelis, quã in hominibus aut animabus. Quarto, quia in euangelio Christus fatetur: Qui minimus est in regno cælorũ, id est, infimus beatorũ supernorumq; ciuiũ, maior est illo puta Iohãne Bap. adhuc uiatore.

In oppositum. Augustin. S. Diony. Isaac philosophus. Matth. 11. Luce. 7.

¶Circa hanc quæstionem uidentur doctores quidam diuersimode esse locuti, quia ut præcedenti patuit quæstione, Antisiodorensis, Thomas & Aegidius, conscripserunt ꝙ absolute loquendo, imago dei magis in angelo quàm in homine fulget, & clarius ꝓsentatur: quamuis quantũ ad accidentalia quædam, & ad ꝓprietates ac habitudines circa alia, magis reperiatur imago in homine. Aliqui uero senserũt oppositũ. ¶Sed contradictio hæc forsitan concordatur per uerba Petri, dicentis: In deo est tria considerare. Primo, simplicitatem essentiæ & essentialia attributa: sicq; in angelo magis relucet imago, ut ex diuini Dionysij autoritatibus demõstratur. Secundo, trinitatem personarũ & consubstantialitatẽ earum. sic in homine magis apparet imago, quia in homine ẽ maior distinctio uiriũ & actionum, in quibus trinitatis imago consistit. Tertio cõparationem ad creaturas. sic rursus in homine imago euidentius seu multiplicius reperitur: quia (ut tactum est) quemadmodũ deus est uniuersor. principium, & totus in toto uniuerso, ac totus in qualibet eius parte: sic anima est tota in toto corpore suo, & tota in q̃libet eius parte, primusq; hõ principiũ est totius generis sui. Et sicut creator omnipotens oĩa posuit in esse naturali, sic intellectus animæ oĩa materialia ponit in esse intelligibili. Veruntñ reor, ꝙ sicut uis intellectiua atq; potentia uolitiua & actus earũ, sunt multo ꝓclarius in angelis q̃ hoĩbus, sic & imago trinitatis in angelis absolute sublimius sit cõsistens. Vnde & Damascenus libro 2. disseruit, ꝙ deus angelos ſm ꝓpriã imaginẽ ꝓpe se cõdidit. Qualiter aũt memoria sit in eis, infra tangetur. In angelis quoq; mens, notitia & amor, in quibus ſm Augustinum imago attenditur, realiter distinguuntur sicut in homine. Hinc super illud, Tu cherub signaculũ similitudinis &c. dicit Gregori⁹, ꝙ angelus ille nõ similitudo, sed signaculũ similitudinis appellat̃, ut q̃nto in ipso subtilior est natura, tãto similitudo seu imago dei in illo eminẽtius insinuet̃ expressa. ¶Sed his obijci potest, quod in speculo animæ scribit Henricus de Hassia: Si diligenter õ anima penses unde sis, qualis sis, à quo, & quanta ac qualis sis ac eris, & ubi sis atque finaliter eris, intelliges

Antisiodo. Thomas. Aegidius. In deo tria cõsiderant. Damasce. Gregori⁹. Obiectio. Henri de Hassia.

teipsam esse potissimum contemplandæ speculum deitatis, in quo clarius dei proprietates, perfectiões, habitudinesq́ȝ ad creata relucent, hinc in ultimo eiusdem libelli capitulo ait: Ex dictis, ut æstimo, probabiliter colligi potest, ꝙ quamuis in anima non sit supremus gradus ueritatis creati esse, attamen perfecte cognito unde est, quid est, quare, qualis, & ubi ē & erit, reperitur potissimum contemplandæ diuinitatis speculum, in quo multiplicius quàm in speculari esse etiam supremi angeli, lucent dei perfectio, dei proprietates, mirificentiæ, misericordiæ, iustitiæ, & ipsi⁹ ad omnem creaturam habitudines singulares. Hæc Henricus.

Dionysi⁹. ¶Quocirca apparet, ꝙ ad discernendum ac iudicandum an ista sint uera, oporteret tam animæ, quã angeli etiam summi, naturam, proprietates, actiões, dispositiones, habitudines, efficacias & uirtutes æque cognoscere: quod quia longissimũ est à nostro intellectu in uita præsenti, prætacta uerba non arbitror certa esse, imò nec uera, absolute loquendo & ex natura rei, sed ex parte nostri potest sic esse, quia in statu præsenti angelorum essentias, potentias, influentias, habitudines, efficacias & uirtutes, excellentiasq́ȝ in donis naturæ & gratiæ ac gloriæ cognoscere non ualemus, nisi ualde confuse, penitus imperfecte, & prorsus obscure. Etenim dignitati specificæ proportionantur uires, uirtutes, actiones, proprietates & habitudines consequentes. Species uero specialissimæ angelorum, soli deo sunt cognitæ, secundum Damascenum libro secũdo. q̃d intelligendũ est per inclusionē domesticorꝫ dei in regno superno, qm̃ uniuersis cælestis paradisi ciuib⁹ clare ac certitudinalit̃ patet.

Damasce. Spēs angelorū viatorib⁹ sunt ncognitę

QVAESTIO VIII.

Arguit̃ꝫ ꝯtratem.

OCtauo quęritur de partibus imaginis, hoc est, An imago ista cōsistat in memoria, intellectu & voluntate, an in eorũ habitibus vel actibus, an in potentijs illis per comparationem earum ad habitus suos & actus. ¶Videtur ꝙ in solis ac nudis potentijs, quia in cunctis hominibus quantumcunq; indoctis ac paruulis, inuenitur trinitatis imago, sicut in libro de Trinitate docuit Augustinus. Et tamen in multis talium nõ sunt habitus neq; actus intellectuales, cũ intellectus in principio sit tanquam tabula rasa ac indepicta. ¶Secundo, quia memoria ad sensitiuam pertinet partem, ut patet secundo de anima: uel si ad intellectiuam ꝑtineat portionem, non est ab intellectu distincta: quia secundum philosophum tertio de anima, intellectus locus est specierum, sicq; memoria, intellectus & uoluntas, non sunt nisi duæ potentiæ. ¶Tertio, quia memoria sequitur actum intelligendi, estq; præteritorꝫ: ergo intellectus seu actus ipsius non procedit ex memoria, nec ipsa memoria patri appropriatur, ut habetur in litera, sed potius filio, & intellectus patri. ¶Quarto, quoniam intellectus agens uidetur potissime ad partes pertinere imaginis, & patri appropriari, cum ad actum perducat intellectum possibilem, sicq; præstantior eo, ut tertio de anima docet philosophus. ¶Quinto, quia uoluntas mouet & excitat alias uires, etiam intellectum atq; memoriam ad agendum: ergo est prior illis in agendo, nec recte appropriatur seu assimilatur personæ tertiæ in diuinis.

1.
2.
3.
4.
5.

In oppositum. ¶In oppositum est autoritas Augustini in textu.

Bonauēt. ¶Ad hæc respondet Bonauentura: Imago trinitatis in anima, attenditur in his tribus potentijs, tamē in comparatione ad unitatem essentiæ animæ, & ad pluralitatem actuum earundem, in quibus est distinctio, ordo atq; origo unius ab altero per modũ dispositionis cuiusdam. Retentio nanq; ad memoriam spectans, disponit ad intelligendum: & intelligentia ad amandum, secũdum quod intelligibile fuerit bonũ. sicq; intelligentia est ex memoria, sicut filius ex p̃re, & amor ex utroque, sicut spiritussanctus ex patre & filio. Hæc Bonauentura in Scripto. ¶Porro in itinerario mentis plenius scribit de his, inter cætera dicens: Per uestigia deum extra nos contemplamur, deinde ad nosipsos ingredientes, & quasi atrium forinsecus relinquentes, intus in anima nostra quasi in tabernaculo interiori conari debemus deum uidere ꝑ speculum, ubi instar candelabri relucet lux ueritatꝭ in facie nostræ mentis, in qua resplendet imago beatissimæ trinitatis. Intra ergo ad te, & uide quoniam mens tua feruentissime amat seipsam: nec posset se amare, nisi se nosset: neq; nosceret, nisi sui meminisset: quia nil capimus per intelligentiam, quod nõ sit præsens apud nostram memoriam. Quo cõstat animam tuam triplicem habere potentiam, & harũ potentiarum operationes habitudinesq́ȝ considera, ut sic uidere possis per te trinitatem tanquam per suam imaginem. Actus memoriæ est uniuersarum specierum retentio. Actus intellectiuæ potentiæ, est apprehensio ueritatum. Actio uoluntatis est in bonitatem tendentia, & præsertim inclinatio ad summum bonum. Itaq; ex memoria oritur intelligentia tanquã memoriæ proles: quia tunc intelligimus, dum similitudo quę est in memoria, resultat in acie intellectus, quæ non aliud est quàm uerbum. Ex memoria quoque & intelligentia spiratur amor tanquã nexus amborum. Hæc tria, uidelicet mens generans, uerbum & amor, sunt in anima, quo ad memoriam, intelligētiam & uoluntatem, quæ sunt coæuæ & idem subiecto, atq; seinuicem circumincedentes. Si ergo deus ꝑfectus est spiritus, habet memoriam, intelligentiam & uoluntatem: habet & uerbum genitum & amorē spiratum, qui necessario distinguuntur, cum un⁹ ab alio producatur: nec distinguuntur substantialit̃ nec accidentaliter, ergo personaliter. ¶Consequenter in eodem tractatu hic doctor declarat, qualiter per eãdem imaginē donis gratuitis reformatam, fide, spe, charitate formatam, dono sapientiæ decoratam, ualeamus deum lympidius contemplari. Quo enim p̃fatæ uires magis perficiuntur, pręsertim per supernaturales habitus istos, eo in earum actibus trinitas superfancta excellentius splendet. Itaq; ait: Mirum uidetur, cum deus tam propinquus sit mentibus nr̃is, ꝙ tam pauci eum contemplantur, sed rõ est in promptu, quoniam mens humanis solicitudinibus inquietudinibusq; distracta, non intrat ad se per memoriã: phantasmatibus obnubilata, non redit ad se per intelligentiam: concupiscentijs illecta, non reuertitur ad se per desiderium suauitatis internæ ac spiritalis lætitiæ. Imò quantumcunq; sit quis illuminatus lumine naturæ atq; scientiæ acquisitæ, nõ potest intrare ad se ut delectet̃ in domino, nisi Christo mediante & adiuuante, qui ait: Ego sum ostium. Et rursus, Ego sum uia. Hæc Bonauentura.

Bonauen.

Per imaginem grã reformatã deus clarius videt.

Johan.10 Johan.14

Thomas. ¶Hinc scribit Thomas: Omnis proprietas consequens essentiam animæ secũdum naturam, uocatur

hic potentia animę, siue sit ad operandum, siue non. Cum ergo natura animæ sit receptibilis alicuius, inquātum aliquid habet de possibilitate, eo ꝙ oīne habens esse ab alio, possibile sit in se, ut loquitur Auicē-
Auicenna.
na, & ipsa anima non sit impressa organo corporali, cum habeat operationem absolutam à corpore, scilicet intelligere, sequitur ipsam quędam proprietas, ut impressam speciem retineat. Vnde dicit 3. de anima, ꝙ anima est locus specierum non tota, sed intellectus. & hæc uirtus retinendi, uocatur hic memoria seu potentia memoriæ. Et qm̄ anima immunis est à materia, omnisq́ talis natura intellectualis existat, consequitur ut id quod in ea tenetur, ab ipsa intelligatur. Intellectus nanq; reflectit se super id quod retinet, sicq́ post memoriam sequitur intelligentia, oriens ex memoria. Rursus, qm̄ id quod intelligitur, sumitur tanquam intelligenti cōueniens, hinc sequitur uoluntas, cuius actus seu amor ex memoria & intellectione procedit, quoniam uolūtas tendit in suum conueniens, nec potest ultra procedere: qa uoluntas est respectu finis, cum ei⁹ obiectum sit bonum, & rei perfectio non extendatur ultra finem. Et iuxta hoc sunt tres istæ potentiæ distinctæ, memoria, intelligētia & uoluntas. Hæc Thomas in Scripto. ¶ Porro in Summa prima parte, quæstione 93. Cum in omni, inquit, creatura sit aliqua dei similitudo, in sola rationali creatura inuenitur similitudo dei p modū imaginis. Id autem in quo rationalis creatura excedit alias, est mens. Hinc nec in rationali creatura est dei imago nisi secundum mentem. Imago enim repræsentat secundum similitudinem speciei, uestigiū autē per modum effect⁹, qui sic repræsentat causam, ꝙ ad speciei similitudinem non pertingit. Potest ergo talis differentia inter creaturas rationales & alias attēdi, & quantum ad hoc, ꝙ in creaturis rationalibus repræsentatur similitudo diuinæ naturæ: & quantum ad hoc, ꝙ in eis repræsentatur similitudo trinitatꝫ increatæ. Nam quantum ad similitudinem spectat diuinæ naturę, creatura rationalis uidetur quodammodo ad repræsentationem speciei pertingere, inquantum imitatur deum non solum in hoc ꝙ est & uiuit, sed etiam in hoc ꝙ intelligit. Similiter, cum increata trinitas distinguatur secundum processionem uerbi à dicente, & amoris ab utroq;, creatura rationalis in cuius mente est processio uerbi ſm intellectum, & amoris secundum uoluntatem, potest dici imago trinitatis increatæ propter quandam repræsentationē secundum similitudinem speciei. Hæc ibi.

[Margin: Hō est ad imaginem dei sc̄dm mentem. — Art. 6.]

Tarātas. Richar. ¶ Concordat Petrus & Richardus, dempto eo ꝙ dictum est, memoriā, intelligentiam & uoluntatem esse tres potētias ab inuicem distinctas, de qua re infra dicetur. Sed & dictis Alberti hæc consonant, quātum ad trinitatis assignationem.

Albertus. Aegidius. Aegidi⁹ uero hic scribit: Secundum Augustinum 14. de Trinitate: Imago trinitatis potius est in nobis dum actu intelligimus, q̄ dum habitu. Ad actum autem intelligendi non sufficit essentia animæ, cum uirtus sit quid medium inter actum atque substantiam. Hinc requiritur potentia, & illa est triplex, ad quarū unam pertinet, speciem intelligibilē in se habere & conseruare: quia sine specie huiusmodi intelligere nō ualemus. & hæc potentia ſm Augustinum, uocatur memoria. Species uero quæ sunt in memoria, sunt q̄si in abscondito, & fiunt in aperto, cū inde formatᷣ intelligentia, ut dicitᷣ 14. de trinitate capitulo 7. Et qa non possumus intelligere rem, nisi res illa fiat nobis nota ac manifesta, idcirco non sufficit memoria, nisi sit ibi & intelligentia. Rursus, qa intelligentia inde formata, non habet permanens esse, nisi sit ibi intentio copulās intelligentiā genitā cū specie gignēte in memoria, idcirco reqritᷣ ibi uolūtas utrūq; cōnectēs. Hinc ptes imaginis assignanᷣ memoria, intelligētia & uolūtas. Itaque nō q̄ritur imago in istis potētijs p comparationem unius potentiæ ad aliam tm̄, sed omnium trium in cōparatione ad tres personas, sicut imago in nobis non est respectu unius personæ, sed trinitatis totius. Hæc Aegidius.

[Margin: Augustin.]

Albertus. ¶ Veruntamen ait Albertus, ꝙ homo per comparationem quādam dicitur factus ad imaginem filij, cū filius sit naturalis imago patris. Vnde & Thomas in Summa contra Gentiles libro 4. affirmat ꝙ hō habet specialem assimilationem cum unigenito patrꝫ, qui est uerbum & emanatio intellectus, & ab intellectuali seu rōnali perfectione speciem hō sortitur, propter quod & pro hominum redemptione magis decuit dei filium incarnari.

[Margin: Thomas.]

Antissiodo. ¶ Præterea circa hæc scribit Antissiodorensis: Quęritur, qualiter homo assimilaᷣ trinitati increatæ, hac trinitate creata, memoria, intelligentia, uoluntate. Respondeᷣ ſm Augustinum, ꝙ anima rationalis assimilatur trinitati increatæ his tribus propter multas causas. Prima est, ad remouendum carnales cogitationes de deo. Solent enim carnales patres male memorari præ senectute. Hinc ad remouendum talem phantasticam cogitationem de patre æterno, ascribitur ei memoria. Filij uero solent esse inscij præ iuuentute. Ideo filio dei attribuitur intellectus & sapientia. Spūs autem quandoq; est nomē inflationis. ideo spūisancto benignitas, amor ac uoluntas attribuuntur. Secunda ratio, quia sicut ex patre est filius, & ex utroq; spūssanctus: sic ex memoria intelligētia ē, & ex utraq; uolitio ſm sensum infra tangendū. Tertia ratio, qm̄ sicut pater & filius & spūssanctus sunt unū in eēntia, & differūt relatiōe, ita memoria, intelligētia & uolūtas sunt, unū in eēntia, nō tam ꝓprie ut tres psonę, sed qa habēt unū subiectū, & differūt relatione, large loquendo: qa sic adinuicē referuntur memoria intellectorum, & uolitoꝶ memoria: intellect⁹ memoratorum, ac uolitorum intellectus: uoluntas memoratorum, & intellectoꝶ uolūtas. Quarto, qm̄ sicut pater & filius & spiritussanctus sunt æquales, sic tres potentiæ istę æquales sunt, prout hoc declarabitur infra. Hæc Antissiodorensis.

[Margin: Qualiter hō trinitatim creatę possit assimilari.]

Quæstio. ¶ Nunc restat quærendum, an imago trinitatis consistat in istis potentijs, an in earum habitibus seu actibus, an in ipsis potentijs secundum respectum ad habitus & actus earum. & uidetur quod in nudis potentijs, quia secundum Augustinum libro de trinitate, eo ipso anima est ad imaginē dei, quo capax est eius, sed per potētias has capax est dei. In damnatis quoq; manet imago dei, in quibus tamen non est opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia, ut in Ecclesiaste habetur.

[Margin: Augustin. — Eccles.]

Thomas. ¶ Ad hoc Thomas in prima pte Sūmæ suæ, q̄stiōe 93. sic rn̄det: Ad rōnē imaginis ptinet aliq̄lis repsentatio speciei. Hinc oportet ꝙ imago trinitatis accipiatur in anima secundum idquod maxime accedit ad repræsentandū pfectiōnē & speciē diuinaꝶ psonarū,

quæ distinguuntur secundum processionem uerbi à dicente, & amoris connectentis utrunq;. uerbum autem in anima nostra sine actuali cogitatione esse nõ potest, ut Augustinus dicit 14. de Trinitate. Ideo primo ac principaliter attendit imago trinitatis in mẽte secundum actus, prout scilicet ex notitia quam habemus cogitando interius, uerbum formamus, & ex hoc in actualem amorẽ ꝓrumpimus. Sed quia principia actuum sunt habitus atq; potentiæ, unumquodque autem uirtualiter est in suo principio, hinc secũdario & quasi ex consequenti imago trinitatis potest attendi in anima secundum potentias, & magis secundum habitus, prout in ipsis uirtualiter ipsi actus existunt. sicq; imago trinitatis quantum ad uires naturales prætactas, & innatam dei capacitatem, semper manet in mente quamuis obnubilata, prout 14. de trinitate asserit Augustin⁹. Et per hoc patet solutio ad obiecta. Hæc Thomas.

Imago trinitatis manet i dãnatis.

¶ Itaq; quo uires magis actualiter perficiũtur per charismata gratiæ, aut per dona gloriæ, eo in eis perfectius refulget imago trinitatis. Vnde in beatis clarissime lucet, de quibus dixit Apostolus: Quos prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui. Hinc ait Thomas: Imago dei potest in homine tripliciter cõsiderari. Primo, secundum quod homo habet naturalem aptitudinem ad intelligendum & amandum deum: quæ aptitudo consistit in natura mentis, estq; cõmunis cunctis hominibus. Secundo, prout actu aut habitu deum cognoscit & diligit, attamen imperfecte. Et hæc est imago per conformitatem gratiæ, & inest iustis. Tertio, prout deum cognoscit & amat ꝑfecte, sicq; imago attenditur secundum similitudinẽ gloriæ & inest beatis. Hinc Glossa super id psalmi, Signatum est super nos lumen uultus tui, triplicem distinguit imaginem, utpote creationis, recreatiõis, & similitudinis seu glorificationis. Et hoc est quod dicitur esse imago triplex, puta naturæ, gratiæ, & glorię. De prima dicit Augustinus 14. de trinitate: Non solum propterea est imago dei in homine qui sui meminit, seq; intelligit & diligit, sed etiam quoniam potest meminisse, intelligere & amare. De secunda loquitur ad Colossen. Apostolus: Induentes nouũ hominem qui renouatur in agnitione dei, secundũ imaginem eius qui creauit illum. De tertia quoq; ad Corinthios: In eandem, inquit, imaginem transformamur à claritate in claritatem. Hæc Thomas.

Rom. 8. *Psalm. 4.* *Triplex ẽ imago.* *Augustin.* *Coloss. 3.* *2. Cor. 3.*

¶ Et concordat Albertus: Qui hæc eadem scribit ꝓlixius & magis obscure. Vnde insinuat ꝙ sicut imago exterior quantum ad suam substantialitatem, cõsistit in formatione & figuratiõe, deinde per uenustationem coloris & pulchrificationẽ perficitur: ita imago dei in anima primo essentialiterq; consistit in tribus prætactis potentijs atq; innatis habitibus, deinde in superadditis donis gratię ac meritorijs actibus. & quantum ad hæc, potest amitti. Vnde secundum Augustinum homo peccando transijt in regionem dissimilitudinis.

Albertus. *Augustin.*

¶ Insuper circa hæc scribit Aegidius, Circa trinitatem quantum ad pręsens, tria considerantur, uidelicet perpetuitas, unitas & imitatio actualis. Quantũ ergo ad unitatem essentiæ, magis repræsentat trinitatem pluralitas potẽtiarum, quàm habituum: quia potentiæ magis immediate insunt essentiæ animæ, quàm habitus aut actus. Ratione autem perpetuitatis magis repræsentat trinitatem habitus quàm act⁹, quamuis non magis quàm potentiæ. habitus enĩ nõ sic interrumpuntur ut actus. potentiæ quoq; sunt inseparabiliores ab anima quàm habitus. Sed quo ad actualem imitationem, trinitas magis repręsentatur per actus, Hæc Aegidius.

In trinitate tria ꝯsiderantur.

¶ Porro Richardus: Imago, inquit, expressius est in anima, quando tres potentiæ illæ sunt in actibus suis per comparationem ad obiectum debitum. Origo enim præsertim attenditur quo ad actus. Nec in intellectu est uerbum, nisi dum actu intelligit: quia ut ait Augustinus in sermone de sacratissimo Iohanne Baptista, Vox sonus est & index cogitationis. Verbum autem est cogitatio ipsa. Veruntamen quoniam actus non sunt consubstantiales animæ sicut potentiæ, nec tam inseparabiles ab eadem: hinc assignari non debet imago in unitate essentię animæ & trinitate horum actuum tantum, sed in unitate essentiæ & trinitate potentiarum: ita ꝙ si assignetur in potentijs, prout sunt in actibus suis, expressior est imago. Hæc Richardus.

Richard⁹. *Augustin.*

¶ Modo quærẽdum est, respectu cuius obiecti cõsistat imago in præfatis potentijs & actibus animæ.

Quñ potentię aię rõnẽ seruent imaginis.

¶ Ad quod Bonauentura respondet: In rõne imaginis oportet præsupponere tria. Primum, ꝙ imago consistit in perfecta conformitate ad imaginatum. Secundum est, ꝙ id q̃d conformatur imagini, conformatur etiam imaginato. Tertium, ꝙ anima secundũ suas potentias conformis fit his ad quæ conuertitur, tam secundum cognitionem quàm secundum amorem. Cum ergo imago animę attendatur secundum conformitatem ad deum, & anima ad deum se conuertendo conformetur eidem: hinc imago consistit in istis potentijs, secundum quod habent deum pro obiecto. Rursus, quoniã anima imago est dei, & q̃d conformatur imagini, cõformatur & imaginato: ideo anima secundum quod conuertitur ad se, non recedit à dei conformitate, hinc imago consistit in his potentijs, secundum quod habent animam pro obiecto. Sed dum ad inferiores conuertitur creaturas, eisq; conformatur, in quibus non est dei imago recedit à ratione imaginis, quia recedit à dei conformitate. Ideo obiectum uirium animę in q̃bus relucet imago, secundum quod in eis imago resplendet, est proprie deus: deinde & anima, non inferiora. Hæc Bonauentura.

Bonauen.

¶ Concordat Richardus, dicendo: Maxime attenditur imago in anima per conuersionem memorię, intelligentiæ & uoluntatis ad deum: minus per conuersionem earum ad animam ipsam: impropriissime uero, per cõuersionem eaꝝ ad inferiora. Quemadmodum enim corporalium rerum imago consistit in tribus, quorum unum est partium ordinata distinctio: secundum, inde consequens lineamentorũ debita figuratio: tertium, coloris assimilatio: sic imago ista proportionabiliter sita est in potentiarum q̃si in partium, ordinata distinctione, & in earum mutua adæquatione, quasi in lineamentorum figuratione, inquantum memoria meminit sui & intelligentiæ ac uoluntatis, & intelligentia intelligit se & memoriam ac uoluntatem: uoluntas quoque ũult se & intelligentiam atq; memoriam: & tertio in spiritualis transformationis assimilatione, quod maxime ẽ per conuersionem potentiarum istarum ad deum.

Richard⁹. *Imago corporalis in tribus cõsistit.*

Hinc in ista cōuersione ad deum consistit potissime completio imaginis trinitatis in anima.

Petrus. ¶ Idem Petrus ꝙ & addit: Quo ad ordinem potentiarum & æqualitatem earum inter se, & per comparationem ad obiectum pōt dici imago cōsistere magis in consideratione ipsius animæ, quæ magis adæquata est suæ apprehensioni & dilectioni: quàm deus, qui est obiectum eam in infinitum transcendens.

Thomas art. 8. ¶ De hoc Thomas scribit prolixiꝰ hic & in prima parte, quæstione 93. Hic etenim ait: Imago dicit repræsentationem expressam. Expressa autem repræsentatio trinitatis, est in tribus potentijs animę propter quinqꝫ, quorum duo se tenent ex parte animæ, scilicet potentiarum consubstantialitas atqꝫ distinctio. Idcirco indifferenter se habent respectu quorumlibet obiectorum. Alia uero tria, uidelicet æqualitas, ordo & actualis imitatio, concernunt obiecta. Ideo habēt se tria hæc diuersimode respectu diuersorum obiectorum. Potest autem assignari in potentijs animæ duplex æqualitas, scilicet potentiæ ad potentiā, & potentiæ ad obiectum: & ista æqualitas saluatꝛ diuersimode, respectu diuersorū obiectorum. In illis nanque quæ per habitum acquisitum discuntur, non seruatur præfatus ordo potētiarum istarum, quoniam actus intelligendi præcedit actum memorandi. nec est ibi actualis imitatio trinitatis, quātum ad illa obiecta in quibus trinitatis imago non est. seruatur tamen ibi æqualitas quædam potentiæ ad potentiam: quia quæcunqꝫ comprehendunt una potentia, comprehenduntꝛ & alia. Non ꝙ quicquid intelligimus, id simpliciter uelimus: sed aliquo mō in uoluntate sunt inquantum uolumus nos intelligere ea: sed non seruatur ibi æqualitas potētiæ ad obiectum, qa res corporalis non intellectualis naturæ, sunt nobiliori mō in anima quàm in se, cum anima sit eis nobilior, ut asserit Augustinus. Si autem considerentꝛ potentiæ istę respectu obiecti huius quod est anima, sic saluatꝛ ibi ordo earū, ita ꝙ intelligentiam pręcedit memoria, cū anima naturaliter sibi sit præsens: seruatur quoqꝫ ibi æqualitas potentię ad potentiā simpliciter, qm̄ inqn̄tum anima se intelligit, tm̄ se uult ac diligit: seruatur etiam ibi æq̄litas potentiæ ad obiectū, uidelicet animam: & item actualis imitatio trinitatꝫ, inquantum est anima expressa imago ducens in animā. porro si considerentꝛ istæ potentiæ respectu obiecti quod deus est, tunc seruatur ibi actualis imitatio: qa potentię per conuersionem ad deum, assimilantur eidem. maxime etiam seruatꝛ ibi ordo prædictꝰ, sic ꝙ ex memoria procedit intelligentia, eo ꝙ deus per essentiā est in anima & tenetur ab ea, non per acquisitionem. Seruatur etiam ibi conformitas potentiæ ad potentiam: quia quantum intelligitur deus, tātum diligitꝛ: sed non potentiæ ad obiectū, qm̄ deus est altior quā anima. Hinc dico ꝙ imago trinitatis in anima attenditur quodāmodo respectu quorumlibet obiectorum: uerius autem, respectu ipsius animæ: uerissime autē, respectu obiecti quod est deus: nisi ꝙ ibi deest æqualitas potentiæ ad obiectum, quæ etiam non multū ad imaginem facit. Hæc Thomas in Scripto.

In tribus aīę potentijs ē exp̄ssa trinitatꝫ rep̄senta-tio.

In potentijs aīę duplex est æq̄litas.

Corporis eē nobilius ē in aīa q̄ in se. Augustin.

1. p. q. 93. art. 8. ¶ In Summa uero testatur: Imago importat similitudinem, utcunqꝫ pertingentē ad speciei repræsentationem. Hinc imago trinitatꝫ attenditꝛ in anima secundum aliquid q̄d rep̄sentat diuinas personas rep̄sentatione speciei, ꝓut possibile est creaturę. Distinguuntur aūt diuinæ personæ sm̄ processionem uerbi à dicente, atqꝫ amoris ab utroqꝫ. Deniqꝫ uerbū dei nascitꝛ de deo ex ipsius notitia, & amor ꝓcedit ex deo sm̄ q̄d amat seipsum. Attenditꝛ ergo diuina imago in hoīe, sm̄ quod ex notitia dei concipit uerbū de deo, & ex utroqꝫ amorē ad deum. Fertur aūt mens in aliquid dupliciter. Primo directe & immediate, ut qui alium facialiter intuetꝛ. Secūdo, indirecte & mediate sicut dum aliqs uidendo imaginē alicuius in speculo, dicitꝛ ferri in ipsum. Vnde 14. de trinitate loquitur Augustinus: Mens meminit sui, intelligit se & diligit se. hoc si cernimus, cernimus trinitatem: nondū ipm deum, sed iam eius imaginē. Et hoc est, non qa mens fertur in seipsam absolute, sed inquantum ex se ultra fertur aut ferri pōt in deum. Id quoqꝫ pensandū, ꝙ q̄uis sm̄ uisionem uiæ, cognitio temporalium non pertinet ad imaginem trinitatis, tn̄ sm̄ uisionem gloriæ pertinet: qa sm̄ uisionem illam beatificā temporalia uidentꝛ in deo & in uerbo increato, in quo sunt rōnes exemplares rerum omnium creatarum. Hæc Thomas, & concordat omnino Albertus.

Mens in aliq̄d dupliciter fertur.

August.

Albertus.

¶ Ex his patet solutio ad primam instantiā. ¶ Ad secundam dicendum, ꝙ memoria de qua sermo, ad intellectiuam pertinet partem, nec concernit certā temporis differentiam, sed indifferenter est præteritorum, p̄sentium & futurorum. Verū an distinguatꝛ ab intellectu realiť, an sm̄ officiū tm̄, infra discutietꝛ.

Soluuntꝛ argumēta

¶ Hinc Petrus: Memoria, inquit, dupliciter sumitꝛ. Primo, pro potentia specierum sensibiliū cōseruatiua, quæ recipiuntꝛ in potentia organo alligata. Secūdo, pro ui conseruatiua intelligibiliū specierū, & hoc dupliciter. Vno mō ut est conseruatiua specierū acquisitarum, quæ recipiuntꝛ in parte intellectiua. Alio mō, ut est conseruatiua specierum innatarum, uidelicet naturalis similitudinis ueri & boni, q̄ concreatæ sunt animæ. Memoria primo mō sumpta, sequitꝛ tempus, & concernit præteritū. Secunda consequitur tempus, sed non concernit. Hinc sm̄ Augustinum libro de trinitate, ipsa est, non tm̄ præteritorum, sed p̄sentium & qꝫ & futurorum. Tertia non sequitur tempus, neqꝫ cōcernit. Prima non est pars imaginis. Secūda aliquo mō est, sed impropric. Tertia, proprie. Pręterea q̄ritꝛ, cur de memoria partis intellectiuę nō tractauerūt philosophi. Rn̄detur ꝙ uel ideo, qa non putauerunt species intelligibiles remanere in pte intellectuali, actu ali intellectione cessante, ut Auicenna: quod falsum est, qa sic nulla maneret cognitio in anima separata. uel qm̄ intellectum à memoria non distinxerunt, ita quod species recipere & conseruare ad eandem spectet potentiam in parte intellectiua. Hæc Petrus.

Tarātasiꝰ. Memoria sumitꝛ dupliciter.

August.

Auicenna.

¶ Porro Thomas ponit tertiā rōnem, quia philosophi considerauerunt potentias illas duntaxat, quę ordinantur ad aliquem actū: sed ista memoria nō habet nisi tenere species concreatas. Verū qualiter hoc rn̄sum Thomę cōsonet his q̄ alibi scribit, infra tāgetꝛ.

Thomas.

¶ His etiam consonat, quod libro de quatuor coæquæuis scribit Albertus: Duplex est memoria. Vna quæ est pars animæ sensibilis, & est thesaurus ac theca formarum sensibilium, sm̄ Auicennam. Vnde asserit Damascenus: Memoratiuum est memoriæ & rememorationis promptuarium. Memoria uero est phantasia derelicta ab aliquo sensu secundum actū apparente. Alia est memoria pars animæ intellectualis, quæ est coaccruatio intelligibiliū specierum, & est

Albertus.

Auicenna Damasce.

duplex, una sub rōne p̄teriti, altera nō, sed indifferent p̄ti, p̄sentis & futuri. Nec aliud est q̄ potentia notitiā rei tenens apud se sine t̄pis cōsideratiōe. Est autē q̄dā memoria acquisita p̄ studiū, inuentionē & doctrinā. Quædam uero de illis, quorū scientiā ex natura habemus, ut habituum naturalium. Hæc Albertus.

¶Ad tertiam quoq; patet solutio ex p̄dictis. ¶Ad quartam r̄ndebitur infra, q̄m specialem tangit difficultatem. ¶Ad quintam dicendum, q̄ uoluntas non mouet nisi ex p̄uia apprehensione intellect⁹, qui uoluntati oñdit suum obiectū, cum uoluntatis obiectū sit bonum intellectum. i. intellectualiter cognitum.

Thomas. Thomas uero r̄ndet, q̄ sicut in artibus ars cōsiderās finem, mouet & imperat artibus considerantib⁹ media, sic uoluntas respiciens finem, mouet alias uires q̄ ordinantur ad finem, & imperat eis actus earū. Vnde quamuis sit prior in mouendo, non t̄n sequitur q̄ sit prior in esse. sicut & finis est ultimus in esse, & tamen mouet efficientem. Hæc Thomas.

QVAESTIO IX.

Arguit̄ p̄ parte affirmatiua. NOno quæritur, **An intellectus agens pertineat ad imaginem.** ¶Videtur q̄ sic, q̄a intellectus agens est possibili intellectu p̄stantior, ut 3. de anima patet: sed possibilis est pars imaginis, ut patuit, ergo agens. ¶Secundo, q̄m imago consistit in his, quibus nihil melius est in anima, ut habetur in litera. sed intellectu agente non habet aïa melius, saltem inter intellectiuas potentias. ¶Tertio, in his consistit imago, per quæ anima assimilatur potissime deo ac trinitati. sed intellectus agens huiusmodi est, etiam magis quàm possibilis.

Henri. respondet. Intellect⁹ agēs habitus similitudinē h̄z. ¶Ad hoc r̄ndet Henricus 13. quodlibeto: Secundū philosophum tertio de aïa, intellectus agens, est qui facit intelligere & est habitus q̄dam, extense loquendo de habitu, cum sit lux, & habet similitudinē habitus in duobus. Vnum est illuminare intellectū possibilem, quemadmodum lumen materiale diaphanū, uel potius sicut lux aliud corpus luminosum. Nam actio eius quo ad intellectū possibilem, est lucere magis q̄ illuminare. Est eñ lux quædam spiritualis, sicut & ipse possibilis, & sicut lux est natura atq; perfectio uisus. Sicq; ut ait Auerrois, intellectus possibilis perficitur per agentem, sicut uisus luce sibi connaturali, sine qua non ageret ad formandum in se actum uisionis, nec ad recipiendum eundē. Sic quoq; 12. de Trinitate loquitur Augustinus: Intellectus noster intelligit in quadam luce interiori, quemadmodū oculus uidet colores in quadā luce generis sui corporali. Secundus actus intellectus agentis, est resplendere super phantasmata, sicut lumen diaphani sup colores: & per hoc separat phantasmata à conditionibus materiæ particularibus, & de uniuersali ac intelligibili s̄m potentiam, facit uniuersale & intelligibile actu: & facit illud mouere intellectum possibilem per hoc q̄ informatū & imbutum est lumine intellectus agētis, sicut colores mouēt ut imbuti lumine exteriori & ei immixti. sicq; dispositiue ac p̄paratorie intellectus agēs causat actū intelligēdi in intellectu possibili: & quo ad hoc, ad imaginem pertinet, cooperando uidelicet ut intellectus possibilis formetur notitia simplici sensibilium rerū, quarū phantasmata sunt in ui imaginatiua, & ut sic fiat memoria intellectualis intelligētiæ. Oīs nanq; notitia simpliciter primo gñata in intellectu possibili, ascribit̄ memoriæ.

Auerrois. Augustinus.

Eadē eñ potētia sunt memoria & intelligētia, q̄uis distinguunt̄ q̄si diuersæ uires. Sed memoria dr̄, inq̄ntum est susceptiua notitiæ directo aspectu ab intellectibus simplicibus, & cōseruatiua eiusdem: intelligētia uero uocat̄, inq̄ntum conuersa sup se, est informata à memoria notitia simplici & susceptiua informationis notitiæ declaratiuæ, quæ simplicem declarat notitiam. Hæc Henricus quodlibeto præallegato.

¶Insuper de eadē scribit materia quodlibeto 8. q̄stione qua quærit, an intellectus agens intelligat: Intellectus, inquiens, agens in essentia animæ consistēs sicut lux in aere, respicit phātasmata, quemadmodū lux colores, ut agant speciem suā in medio sine subiecti materia, & sine colorū substantia: & species illa per mediū defertur ad pupillā, eamq; actu uisiōis informat. sic spiritualiter intellectus agēs illustrat phātasmata, ut apta sint agere in intellectū possibilē, sub rōne qua essentiæ simplices sunt, non s̄m particulares & materiales conditiones: quod appellat̄ denudare & abstrahere phantasmata, q̄ abstractio non fit p̄ aliq̄ migrationē uel gñationē ab eis ī intellectu possibili, p̄terq̄ q̄d phantasmata p̄ hm̄oi abstractionē habēt rōnem uniuersalis actiui & motiui intellect⁹ possibilis: ita ut id q̄d mouet, nō sit ī subiecto, nisi in phātasia, licet non moueat nisi sub rōne uniuersalis per actum agentis, id est, intellectus agentis. In intellectu autē possibili non est, nisi sicut mouens in moto ante actum intelligēdi: q̄a per suam actionem gñat in intellectu possibili intellectionē, qua ipsum sibi assimilat per quam est in intellectu possibili, sicut cognitum in cognoscente, & intellectū in intelligente. Et q̄m intellectus agens est q̄si lumen, cui phantasma ē immixtum, mouet intellectum possibilem quemadmodum spēs coloris mixti lumini mouet uisum. Est t̄n hic & ibi differentia, q̄a lux facit ut p̄ter uisionem faciat color speciē in medio, qua uice coloris informat pupillā in actu uidendi. Porro intellect⁹ agens præter intellectionem, non facit aliquā aliam speciem in intellectu possibili. Itaq; intellectus agēs cum non sit nisi coadiuuans rōnem intelligendi, nihil oīno intelligit: nec natus est intellectus noster intelligere per potentiam agentis, sed possibilis. Hinc intellectus agens dicit̄ intellectus ab intelligendo actiuè, nō q̄ intelligat aut q̄ sit obiectum mouens possibilem, sed q̄m agit circa phantasmata, ut idonea sint agere actum intelligendi in possibili, iuxta modum prædictum. Hæc Henricus.

An intellectus agēs intelligat.

Quid sit abstractio phātasmatum.

¶Cuius opinionem Scotus diffuse hic recitat, eāq; (ut reor) quantum ad hoc efficaciter reprobat, q̄ ait per actionem intellectus agentis atq; phantasmatis, non generari in intellectu possibili aliquā intelligibilē speciē, cū oīs cognitio fiat aut fit p̄ speciē cognitī existentē in cognoscente. Vnde 3. de aïa, p̄testatur philosoph⁹ q̄ lapis nō est in aïa, sed spēs lapidis. Itē q̄ aïa est locus specierum non tota, sed intellectus.

Aristoteles.

¶Scotus q̄q; inter cætera arguit sic: Intellectus naturaliter prius anteq̄ intelligat, pōt habere obiectū actu uniuersale, p̄sens sibi sufficiēter in rōne obiecti: q̄m naturaliter prius obuiū est obiectū & p̄sens intellectui, q̄ actus eliciat̄. ergo intellectus habet obiectum uniuersale sibi præsens in ratione speciei intelligibilis prior; naturaliter actu intelligendi. Species nanq; ex hoc quód est species, habet rationem repræsentandi id cuius est species, sub tali aut tali ratione.

Scotus ꝯ Henricum.

Cumq́ꝫ sequaces alterius opinionis sic arguunt, præsentia speciei in potentia cognitiua, non est causa ꝙ obiectum sit præsens, sed econtrario: sicut præsentia speciei albedinis, nō est causa ꝙ albedo sit uisui præsens, sed p̄sentia albedinis, causa est qua species albedinis præsens est uisiuæ potentiæ: ergo prius natura est præsentia obiecti, q̄ præsentia speciei. nō ergo obiectum est intellectui p̄sens per speciem. Ad hoc Scotus respondet, ꝙ species impressa in intellectu possibili, non est secunda intentio, sed realis effectus, qualitasq́ꝫ realis intellectum informans. Obiectum igitur ut actiuum, est p̄sens intellectui sub ratione agentis, uel alicuius quod tenet uicem obiecti, anteq̄ species sit præsens, ut forma informans intellectum. & secundum hoc, obiectum est causa quare species est præsens, sed tamen in secundo instanti naturæ species perficiens intellectum, & repræsentans obiectum in secundo instanti, est causa quare obiectum est p̄sens intellectui in esse intelligibili. Hæc Scotus, qui de his hic scribit multum prolixe, quod breuitati studens dimitto.

Francisc⁹ de Maro. ¶Præterea circa hæc multa inducit Franciscus de Maronis. Mota siquidem quęstione, utrū imago trinitatis sit in anima, soluit sic: Hic cōmuniter dicit̄ ꝙ per tres potentias quæ sunt in anima nostra, intelligitur imago trinitatis. Ordo enim est inter eas. Nam memoria est intellectus agens cum specie, q̄ simul iūcta producunt uerbū, & memoria appropriatur patri. Intelligentia autem quæ appropriatur filio, dicit actū in intellectu possibili, non ꝙ intellectus sit productus, sed intellect⁹ sub actu. Velle aūt est in uoluntate ab utroq́ꝫ, sicut spiritussanctus. Deinde quęrit, an ad actum intelligendi requiratur species intelligibilis. Ad quod post uaria argumenta r̄ndet: Sequendo uiam naturalē, nulla ad hoc apparet necessitas. Sed duæ sunt (inquit) necessitates q̄ mouent me, q̄ tamen procedunt ex creditis. Prima est, q̄m intellectus separatus recipit species intelligibiles, ut patet de uespertina angelorum notitia. ergo & intellectus coniunctus, puta humanus. Idem patet de anima Christi, q̄ nouit multa quæ non erant ei p̄sentia. nouitq́ꝫ ea nō solum in uerbo, sed etiam in gn̄e proprio, & non nisi per species. Secunda necessitas est, q̄m anima separata multa recordatur coꝝ quæ uidit in uita hac, & nō per phantasmata: quæ cum sint materialia, non manent in anima separata. Hęc Franciscus. qui etiā multa scribit de his. ¶Tamen quod ait aut recitat memoriam esse intellectum agentem, non consonat cōmuni doctrinæ doctoꝝ. nec uidetur posse saluari, cū officium intellectus agentis sit, speciem à phantasmate abstrahere, quod non est opus memoriæ. ¶Postremo ex dictis patet ad obiecta solutio, quia ostensum est & concessum, quod & q̄liter intellectus agens ad imaginem spectet.

Possit ne aia intelligere sine specie.

Dionysi⁹

QVAESTIO X.

Decimo quærit̄ de secunda assignatione imaginis, quę ex Augustino recitat̄ in litera, & ponit̄ in his tribus, mens, notitia, amor. Quęrit̄ ergo **An sit cōueniens, ⁊ in quo differat ab assignatione præhabita.** ¶Videt̄ em̄ inepta, nec distincta ab illa, cū illa possit exponi de ipsis tribus p̄fatis potentijs in se, uel q̄ntū ad habitus: & item quo ad actus eaꝝ, & sic ista cū illa coincidit. ¶Secundo, q̄a de ista habet̄ in textu, ꝙ notitia & amor cōsubstātiales sunt menti, q̄d nec potētijs, neq́ꝫ habitibus, nec actibus cōuenit, cū potentiæ sint distinctæ à seinuicē atq́ꝫ ab anima. Tertio, quoniam mens est intellectus. & ita non differt à notitia, si tria hæc sumantur pro actibus.

Arguit̄ ꝯ ꝟitatem. 1.

2.

3.

¶In oppositum est Augustini autoritas.

In oppositum. Bonauet.

¶Ad hæc Bonauētura r̄ndet: Trinitas ista non cōsistit in potentijs, q̄a notitia & amor non dicunt potentias: nec in habitibus, q̄a mens non pōt stare ꝓ habitu, cū ipsa accipiat̄ ut agens: nec pōt esse in potentijs & habitib⁹ simul, q̄a mēs nō pōt hic sumi ꝓ una tm̄ potētia, cū ei in litera asscribant̄ duoꝝ actus potētiaꝝ, uicꝫ nosse & amare. Nec pōt simul stare ꝓ pluribus potentijs, q̄m ita nō esset trinitas. Idcirco trinitas ista attenditur quantū ad substantiā animæ, rōne mentis se cognoscentis atq́ꝫ amantis: & q̄ntum ad habitus, quo ad notitiā & amorē. sicq́ꝫ est trinitas, ut pōte una substātia, & habitus duo. Hinc assignatio hęc differt à prima, q̄m illa fuit per uniformitatē in potētijs, per cōparationem ad habitus & ad actus: hæc uero in substantia aīæ & habitibus eius cōsistit. Differt q̄q́ꝫ in hoc, ꝙ prima fuit principaliter per cōuersionē uirium animæ ad increatū obiectū. Hæc uero ꝑ conuersionem animæ supra & circa se. Differt etiā, quia prima est magis cōueniēs & ꝓpria, quā hęc. Propriē nanq́ꝫ imago ista consistit in unitate eēntiæ animæ, & trinitate uiriū animæ, s̄m q̄s aīa apta ē sigillari ab altissima trinitate imagine similitudinis, q̄ cōsistit in gratia gratū faciente ac theologicis tribus uirtutib⁹. Veruntā q̄dē dixerūt assignationē hanc à priore differre, ꝙ illa prior in potentijs, hæc in habitibus attendatur obiectionibusq́ꝫ r̄ndent, ꝙ mens q̄druplicitur capit̄. Nam primo dr̄ à mene, q̄d est defectus seu luna, & sic dicit̄ de tota substantia animæ, ꝓpter assiduas transmutationes q̄s habet. Secundo, mens dicit̄ à metiendo. sicq́ꝫ accipit̄ pro ui iudicatiuā seu pro intellectū, & sic sumit eā Damascen⁹, ponēdo ip̄am inter potentias cognitiuas. Tertio dicit̄ ab eminendo. sicq́ꝫ sumit̄ pro superiore parte rōnis, iuxta quē modū Augustinus accipit eā frequēter. Quarto, dicit̄ à meminisse, & sic pro memoria sumitur tam quantū ad habitum, tam quantum ad actum. Veꝝ ut patuit, istud stare non potest. Hæc Bonauentura.

Mens q̄druplicit̄ sumit̄.

Damasce.

Augustin.

Thomas

¶Cōcordat Thomas, & addit: Si diceremus ꝙ per notitiā & amorē significarent̄ hic actus intellectus et uoluntatis à mente. i. intellectuali natura animæ ꝓcedentes: tūc planı⁹ eēt, q̄a sic mens cōpararetur prī, notitia filio, amor sp̄uisctō. Hæc Thomas. Idē Petr⁹.

Richar. Quid nominet mēs notitia et amor.

¶Richardus demum hic scribit: Notitia & amor ꝓut sunt partes imaginis, nominare possunt & habitus naturales & actus naturales, per quos aīa noscit diligitq́ꝫ seipsam. Mens uero nominat eēntiā animæ se noscentem ac diligentem. Anima quippe ex seipsa naturalem habet aptitudinem ad cognoscendū se & amandum, ita ꝙ mens est ei loco memoriæ respectu notitiæ & amoris suiıpsius. sicq́ꝫ nomine mentis exprimitur essentiæ unitas, trinitas uero in ipsamet mēte, ꝓut est sibi loco memorię, & in notitia ac amore. Hæc Richardus.

Albertus.

¶Quibus cōcordat Albertus, dicēdo: Dico cū magistro, & Augustinū 9. de trinitate sequendo, ꝙ mēs sumit̄ hic, ꝓut in se includit & habet potentiā cognoscendi, potentiamq́ꝫ amandi. Duplex aūt potentia cognitiua cōcurrit ad actū unū, puta memoria & intellect⁹. Etem̄ nosse ꝑ habitū, est hic idē ꝙ notitiā de se

uidendo in se per habitum habere, ita ut habitus notitiæ dicat id quod est memoriæ, & intuitus sui dicat actum intellect⁹. Nosse eñ est, notitiam rei apud se habere. Intelligere uero se, est se in similitudine illa aut habitu illo uidere, ſm quod uidere se, nil aliud ẽ quàm obijci sibi in notitia, quam noscẽs se, apud sese habet. Hæc Albertus.

Aegidius ¶Circa hæc scribit Aegidi⁹: Per ea quæ sunt in sensu, deuenimus in cognitionẽ eorũ, quæ sunt supra sensum. In sensu aũt uidemus, ꝙ dum species formatᷓ in uisu ex re ipsa uisibili, pars trinitatis non assignatᷓ memoria, sed corpus uisibile, species quoq; uisum informans, atq; intentio utrunq; coniungens. Porro dum species non diffundit immediate ab obiecto, sed ex similitudine eius in sensu pcepta: tunc trinitas assignatur ipsa memoria speciẽ retinens, & uis eam non cognoscens, seu cognitio ex memoria fluens & uoluntas utrũq; cõnectens, uel spẽs in memoria existẽs, & spẽs uim cogitatiuã informãs, & uelle eas cõiũgens.

Augustin. ¶Quocirca sciendum, ꝙ ſm Augustinũ 14 de trinitate, Anima aliter se cognoscit, & aliter alia. Alia

Aia aliter se cognoscit q̃ res alias. nanq; non cognoscit per ipsas res, sed per earũ similitudines in ipsa existentes, cum cognitio fiat per quandam præsentiam cogniti in cognoscente. Anima uero se cognoscit per se, qm̃ ipsa sibi iugiᷓ p̃sto est. sicq; habitualiter cognoscit se per seipsam. Veruntamen huiusmodi cognitio non est habitualis, ꝓut de habitu tractat philosophus, ſm quod per habitum possumus ad libitum exire in actum. sed potius, prout de habitu determinauit Plato, qui posuit species animę

Plato sciẽtiã aię tradidit ɔcreatam. concreatas, & eam à sui principio habuisse scientiã, tamen in actualem & discretam seu pceptibilem scientiæ considerationem nõ posse ꝓdire, nisi per sensibilia excitetur. Hinc nostrum addiscere, dixit reminisci. Est ergo quodammõ locus specierum in memoria, ipsa substantia animę, q̃ sibi semper p̃sens existẽs, se modo p̃dicto semper habitualiter nouit. Vnde 14 de trinitate: Nec sane mens gignit notitiam sui qñ se cogitat, quasi ante sibi incognita fuerit: sed ita sibi fuerat nota, quemadmodum res istæ quæ in memoria continentᷓ. Qm̃ ergo essentia animæ est sibi loco memoriæ, quemadmodũ in sensu assignauimus trinitatem, ipsum uisibile, & speciem seu uisionẽ ipsius, & intentionẽ nectentẽ: in sensu uero interiori, memoriam, cogitationem, & amorem utrunq; iungentẽ: ita in intellectu respectu animę assignauimus trinitatẽ, mentem seu substantiã animæ & notitiã, atq; amorẽ ipsius: sed respectu aliorũ, ponimus imaginem trinitatis ipsam memoriã & intelligentiã ac uoluntatẽ. Hæc Aegidius. ¶Qui ex his infert. Ex qbus patet ꝙ nec illi bene dicunt, qui referunt tria hæc ad substantiam animæ, ita ꝙ notitia & amor sumanᷓ materialiter pro actu, q est ipsa res nota & res amata.

Thomas. ¶Verum in hoc contradicit Aegidius sancto Thomæ, q in solutione primi argumenti huius asserit q̃-

Habit⁹ fit in intellectu duob⁹ ɔcurrẽtib⁹ stionis: Ad esse habitus in intellectu, duo cõcurrunt, uidelicet spẽs intelligibilis & lumen intellectus agẽtis, quod facit eam intelligibilẽ actu. Vnde si aliqua species esset q̃ in se haberet lumen illud, haberet rõnem habitus, q̃ntũ ad hoc ꝙ esset principiũ actus. Sic dico, ꝙ qñ ab aĩa cognoscit aliqd q̃d est in ipsa nõ p sui similitudinẽ, sed p suã essentiã, ipsa essentia rei cognitæ, est loco habitus. unde dico ꝙ ipsa essentia aĩæ, ꝓut est nota à seipsa, habet rõnem habitus, & sumitᷓ hic notitia materialiter ꝓ se nota. Et similiter est dicendum de amore. Hæc Thomas.

¶Et idẽ affirmat Albertus, ꝓbans atq; declarãs id cẽ de mẽte Augustini, & inter cætera dicẽs: Ista, uicȝ notitia & amor, nõ sunt substãtialia mẽti, nec substãtiæ, nisi tm̃ uno mõ cõsiderata, uicȝ qñ mẽs nouit se & amat se, & hoc accipit ab Augustino 9. de Trinita. q̃ ait: Quõ aũt illa nõ sint eiusdẽ eẽntiæ, nõ uideo, dũ mẽs nouit se & amat se: atq; ita sint hęc tria, ut nõ alicui rerũ mẽs uel amata uel nota sit, uni⁹ ergo eiusdẽq; essentiæ necesse est ut hæc tria sint. Ideo si tanq̃ commixtione cõfusa eẽnt, nõ eẽnt tria, nec adinuicẽ possent referri. Dat q̃q; Augustinus exẽplũ de anulis tribus ex auro, & itẽ de medone, melle & aq̃, q̃ nõ sunt unius substãtiæ distinctæ in illis. Hinc cũ dicit, ꝙ notitia est substantia: intelligit hoc de notitia q̃ oriᷓ ex mẽte, dũ mẽs nouit se: & de amore, q oriᷓ ex his duobus, qñ mens amat se. Sed adhuc distinguendũ ẽ hic, ꝙ notitia nõ capiᷓ hic ꝓ actu q est ex cognoscente super cognitũ, sed ꝓ habitu. Est aũt habit⁹ duplex: un⁹, q est pfectio potẽtiæ p modũ q̃litatis difficultatẽ tollẽtis à potẽtia opatiua, & talis habit⁹ nõ est iste. Alter est, q ex hoc ꝙ p̃sens res indistãter à mẽte habeᷓ, dat facultatẽ opandi semp. & talis habitus est mẽs sibi p̃sens ut p̃sens. Hoc aũt nõ est aliud, q̃ p̃sentia sui sibimet ipsi. tuncq; notitia materialiter sumpta, erit idẽ q̃d mens nota. Idẽ aũt in substãtia sunt, mens, noscẽs & mens nota, relata adinuicẽ ſm relationẽ noscẽtis & noti. Talẽ uero notitiã q̃ est mens nota, naturaliẽ sequiᷓ amor. Et accipiaᷓ amor materialiẽ ꝓ re amata, & hoc iterũ erit idẽ in substãtia cũ mente amãte & noscente, relata tñ p hoc ꝙ est amans & amata. Porro ꝙ talis notitia & amor, dicunᷓ habitus à magistr͛, hoc nõ est q a sit aliq̃ q̃litas media, in qua uideaᷓ uel ameᷓ mens nota: sed tm̃ ꝓpter modũ significãdi, quẽ relatiões important noscentis & noti, amãtis & amati. Illæ eñ supponũt q̃sdam habitus, s. notitiã & amorem, eo ꝙ notitia & amor non sint proprie relatiua: sed tm̃ hoc q̃d significant ſm nomẽ, est relatiuũ. i. habitus quo habẽt cõiunctũ respectũ ad aliud: sicut scientia dicit respectũ ad scibile, q coniunctus est habitui quem designat. Sed in hoc est dissimile, ꝙ notitia ista mẽtis nihil aliud est ſm rem, q̃ mens nota iuxta sensum p̃tactũ, q̃uis sit aliud ſm rõnem. Sicq; patet, q̃liter ita sumpti amor & notitia, sint in substantia idẽ cũ mente noscẽte. & ita intelligit Aug. Hæc Albert⁹.

Albertus. Augustin. Quõ notitia & amor sint mẽti ɔ substãtialea. Duplex ẽ habitus. Notitia & amor cur dicãt habitus.

Guli.Par. ¶Insup de assignatiõe trinitatȝ in aĩa, satis prolixe ait Gulielmus Parrhisiẽsis in libro suo de Trinitate, inter cætera loquẽs: Imago & exemplũ trinitatis in aĩa rõnali tãto euidẽti⁹ reperiᷓ, q̃nto eã scriptura ad imaginẽ & similitudinẽ dei factã exp̃ssius ꝓtestaᷓ, de cæteris oĩno hoc tacẽs. Primo uulgare atq; notissimũ est, q̃ potẽtia aĩa impet corpori, ut redundantia uitæ impleat totũ cõpositũ, q̃ potẽtia seu p̃tãs tã fœcũda uitæ & actionũ, q̃ddam exemplũ est p̃ris oĩpotentis. Notũ est q̃q;, q̃ prouidentia naturaliq; sapientia anima prouideat corpori nutrimentũ, et illud distribuat, moueat & gubernet, quę sapientia est exemplum atq; imago primogenitæ sapiẽtiæ increatæ. Ex qbus ppendiᷓ, qs aut q̃ntus amor sit aĩæ ad ꝓpriũ corpus & ad ea quæ corporis sunt, quæ sunt robur, agilitas, sanitas, pulchritudo: qui amor exemplũ est & imago primi spirati & increati amoris. Hæc autem sunt umbræ ac radij, p quos in corpore relucet trinitas sum-

Imago trinitat. reperiᷓ in aĩa rõnali.

ma, quæ eminentius resplẽdet in anima, in qua sunt uita, apprehensio & affectio. Vita autem qua in se uiuit anima, parens est apprehensionis, &donatrix affectionis. Deniq; non dubitamus in pueris uitam eẽ in effectu, &in animalibus seu cognitiuis eorum uiribus esse apprehensionem habitualem, non autem intelligentiam in effectu. Etenim omĩ intelligenti prius est intelligere se, &uirtuti intelligenti prior occurrit suĩpsius præsentia, quã res exteriores possint occurrere per similitudines suas. sed postquam rerum similitudines habet apud se ministerio sensuum in effectu, tunc primum potentia apprehensiua habet in effectu intellectum & rationem. Quoniam ergo uis intellectiua prius apprehendit se esse ac uiuere, & suam essentiam ac uitam, quã exteriora, necessario prius apprehendit ipsam uitam, de qua uis intellectiua tanquam proles exiuit. &hoc intelligimus de uita interiori intellectiua essentialiter dicta, sicut esse rationale, cuius uitæ proles est intelligere actuale: ipm̃q; affici, est quasi donum amborũ. Nam &anima intellectiua possibilis est ad intellectũ, quem quasi in gremio suo gestat & producit in actum.

Intellectui multũ amabile est intelligere.

Quo autem & quanto affectu seinuicem complectantur uis intellectiua & ipsum intelligere, constat ex hoc, q̃ anima intellectiua ipsum exteriorem uisum diligit tam intense (quem amore sciendi intelligendiq; diligit præ cæteris sensibus) qm̃ ad uenandas res quæ extra sunt, liberior latiorq; consistit.

Visus p̃ ceteris sensibus magis diligitur.

Et iste affectus potentiæ intellectiuæ ad intellectum, gratuitus tantum est. Non enim uenaliter aut Simoniacè diligit ipsum, sed grat; atq; æqualiter sicut seipsum, tam inuite amittens illũ ut se, cum sine illo esse suũ uacuũ esset & inutile quo ad se: quia nec seipsum sine illo posset dinoscere. Sic & ipse intellectus grandi ardore tenebras erroris p̃sequitur, ac lucem insequitur ueritatis.

Aia btã est deo simillima.

¶Præterea ex fide pro certo cognoscimus, q̃ anima humana in sua finali felicitate, gloria & decore, simillima est suo cõditori futura, qm̃ ex immediata cõiunctione ad ipm̃, splendebit ut speculum tersissimæ puritatis, præsentans faciem suã inspectori mundissimam. Hæc autẽ ultima sua perfectio, est suæ possibilitatis cõpletio, in qua erit ei necessario quies, ita ut impossibile ei sit aliquid aliud quærere ultra. Quis autem dubitat intellectum possibilem natum intelligere & cognoscere omnia, &esse speculum ac rationẽ in effectu, tanq̃ intelligibile seculũ & quẽdam archetypum mũdũ? (speculũ) sicq; intellectus noster in sua finali ac beatifica perfectiõe, erit imago perfecta ac perfectum exemplum uerbi primogeniti &æterni, quod magis proprie intelligibile seculũ & mũdus archetyp⁹ nũcupat̃. (speculũ) Idcirco uis intellectiua fontalis, ex q̃ fluit intellectus possibilis, erit tunc perfecta imago & similitudo primigenitoris. i. æterni patris. Hinc & mutui tũc amores erunt proportionales. Etenim sicut actus ad actum, ita potentia ad potentiã. Vnde intelligere potes q̃d prædicat fides: Cum apparuerit, inquiens, similes ei erimus. (1.Ioh.3.) Nam tunc apparebit in speculis seu contemplationibus claris intelligẽtiarum nostrarum. Hinc necesse est, humanam animam potentialiter esse similitudinem &exemplum primæ summæq; trinitatis. Et utiq; uerũ est, q̃ creauit deus hominem ad imaginem &similitudinem suã, (Gene.1.) ad hoc scilicet, ut homo esset imago & similitudo ipsius. Omnis nanq; potẽtia ad pfectionem suã & actũ producta est. Ad p̃fatã uero perfectionem ac ultimum actũ accedit &, p̃pinquat anima philosophando contra errores & tenebras falsitatis, atq; uirtutibus insistendo contra prauitates ignominiæ ac passionũ, utpote imitando lucem ueritatis p lumen fidei uiuæ ac salutaris, suauitatem quoq; bonitatis per odoris sui uestigiũ, q̃d spes præstolatur desiderio supermundano & amore castissimo, qui est charitatis dilectio.

Qua rõne cõsequat̃ aĩa ultimã sui pfectionem.

¶Insuper istud declaramus alio modo. Imaginemur intellectum nostrum nudum, à corporalibus phantasíjs separatum, intelligere & intueri se in se nude. Dico q̃ intelligere se, est ei loqui se. Intellectio enim est uerbum spirituale & loquela spiritualis intellectiua ac prima, ex qua etiam loquela exterior nomen habet. Porro loqui est uerbum gignere seu proferre. Intellectus ergo gignit uerbum spũale in se de se. Et tale uerbum, imago est eius cuius est uerbũ. Intellectus ergo in se gignit imaginem sui de se, quę imago est effulgentia sui de se. Nec dubiũ quin intellectus pulchritudinem suam quã intuetur, sic diligat, hocq; amore uerbũ suũ amplectitur.

Quõ intellectus gloriosus trinitatis gerat imaginem.

Deniq; totum hoc euidentissimum est in intellectu glorificato, cuius tota potentialitas in actum & ultimatã perfectionem exiuit. Ibi eñ uerbum intellectum, est actuale primogeniti uerbi exẽplum. Ideo uerbum quo intellectus glorificatus dicit simul se totum & omĩa secum, eodem amore constringitur. Hoc uerbũ intellectus talis, de ultima sua impletione redundans, eructat, estq; imago, quã primogenitum uerbum æternum similitudine sua iungit immediata coniunctione atq; sigillat. Ibi primæ suauitatis amor uelut caminus è uicino consurgens, affectum nostrum inflammat suauitate sensibili magis quàm enarrabili. Ibi fontalis illa primi patris copiositas, primæ potentiæ nostræ mentalis possibilitatem, quasi fluminibus beatæ fruitionis incumulat: sicq; nostræ possibilitatis & capacitatis internæ impleta copiositas, redundat in corpus q̃tuor illas glorificatorum corporum dotes. Quoniam ergo in ultima perfectiõe animæ humanæ gloriosa, relucet in effectu quædam facies ultimæ seu maximę similitudinis adorandæ trinitatis, necesse est eam etiam radicaliter relucere in possibilitate ista &tenebris possibilitatis status p̃sentis. Ex quibus patet uera intelligentia eius, quod in libro Geneseos scriptũ est: Et creauit de⁹ hoĩem ad imaginẽ & similitudinẽ suam. Imago itaq; ad potentiam, similitudo ad effectũ ultimum referatur. (Gene.1.) Addiscent uenerari scripturã, qui tã humiliter & simpliciter scripta deprehendunt tã ardua, profunda & secreta consistere. Hæc Gulielmus Parrhisiensis.

¶De hac materia scribit idonee dñs Antisiodorẽsis in Summa sua libro secundo, cuius dicta omitto, quoniam sententialiter extant præhabita. (Antisiodo)

QVAESTIO XI.

VNdecimo quæritur, **An memoria, intelligẽtia et uolũtas æquales sint.** ¶Videt̃ q̃ nõ.

Arguit̃ p̃ ĩparitatem.

1. Primo, quia intellectus sm̃ q̃sdam est nobilior uoluntate.
2. Secundo, qm̃ multa intelligimus q̃ non uolumus. ergo excedunt seinuicẽ intellectus & uoluntas respectu obiecti. Aliq̃ quoq; uolumus, q̃ non intelligimus, sicut aliqs uult esse episcopus: nec tñ intelligit hoc, cũ nõ sit uerũ. Verũ aũt est intellectus obiectum.
3. ¶Tertio, qa uolũtas est circa bonũ & finem, intellectus circa uerũ. bonũ aũt & finis eminẽt digni

Augustin. tate. ¶Quarto, q̄m ordo est inter potētias istas, ergo & inæq̄litas, cū ordo ſm Augustinū sit æq̄liū & inæqualium, suum cuiq; locum tribuens dispositio.

In oppositum. ¶In oppositū est autoritas Augustini in litera. Nec anima per has uires esset imago trinitatis, nisi inter eas esset æqualitas.

Aegidius ¶Ad hoc r̄ndet Aegidius: Aeq̄le & inæq̄le, ꝓprie cōpetunt q̄ntitati, ut in p̄dicamētis habet̄. Ideo ꝓut

Sintne potentiæ æquales rōnalis æquales. potētiæ istæ sortiunt̄ modū aliquē q̄ntitatis, dici pos sunt æq̄les uel inæq̄les. Quadruplex aūt q̄ntitas inter eas attendit̄. Prima est q̄ntitas dignitatis, & hanc habent ex subiecto, q̄m in eadē eēntia aīæ fundant̄. Sc̄da est q̄ntitas uirtutis quā habēt inq̄ntū potentiæ. Potentia nanq; est uirtus q̄dā, & oīs uirtus habet rō nem q̄nti. Tertia est ex parte actus: q̄a q̄ actus est alti or, eo potentia ex q̄ ꝓcedit, est maior. Quarta est ex subiecto, q̄m maior potentia est obiecti maiorꝫ. His q̄tuor modis possunt potentiæ istæ dici æq̄les. Et de primo mō iā patuit, de sc̄do etiā patet. Maioritas nāque & minoritas potentiæ in se, habet̄ ex hoc, ꝙ uirtus est magis aut minus unita, ſm q̄d Proclus ait: Oīs

Proclus uirtus existens unitior, est magis infinita, q̄ plurificata. Porro maior aut minor unitas seu unitio inest uirtuti, ſm q̄d magis aut minus cōuersiua ad se. Cum ergo q̄libet uiriū harꝝ sit oīno cōuersiua ad se, & reflexiua super ꝓprios actus: q̄a intelligo me intelligere, & recordor me recordari, & uolo me uelle, constat q̄d isto mō æquales sint. Sunt itē æquales q̄ntū ad actū. nam actus unius non est pfectus sine actu alterius, et una earꝝ uersat̄ circa actū alterius: q̄a memini me intelligere ac uelle. Quarto est inter eas æq̄litas rōne obiecti, q̄a in oībus reperit̄ rō ueri & boni. Hinc de æqualitate potentiarꝝ istarꝝ dici pōt, q̄d 6. de trinita-

Augusti. te asserit Augustinus de diuinarꝝ æqualitate ꝑsonarꝝ utpote ꝙ singula sint in singulis, & singula in oībus &c. Decimo q̄q; de trinitate: A singulis, inq̄t, tota & singula capiunt̄. & hæc tria sunt una mens, una uita, una eēntia &c. ꝓut infra exponet̄. Veruntn̄ æquali-

Potētia cōparat̄ ad obiectū tripliciter. tas respectu obiecti pōt sumi tripliciter. Potentia nāque ad obiectū tripliciter cōparat̄. Primo p ꝓprium actū, sc̄do per rōnem obiecti. Nā ea q̄ cognoscit intellectus sub rōne ueri, uult affectus sub rōne boni. Tertio per actū alterius. Itaq; ſm primū horꝝ modorum, nō sunt potentiæ istæ æquales simpliciter. Non eñ oportet ut q̄cq̄d q̄s uelit, intelligat. Nec oportet ut quantū uult tm̄ intelligat: uel econtra, nisi forte respectu obiectorꝝ quorundā. Nec etiā est æqualitas in istis potentijs, quo ad modū secundū: q̄m intellectus cognoscit sub rōne ueri, & uolūtas cupit sub rōne boni. Verum aūt & falsum sunt in aīa, sed bonū & malum in rebus. Res uero in se & in aīa nō oportet habere ęquale esse in cunctis obiectis. Sed tertio mō est in potentijs istis æqualitas. Quia & si q̄cq̄d uolo, nō intelligo: tamen quicquid uolo, intelligo me uelle: & quicquid intelligo, me intelligere uolo. Et p hoc soluuntur quædam obiecta, præsertim secundū. Hęc Aegidius.

Bonauen. ¶Quocirca scribit Bonauentura: Secundum Augustinum in his tribus, uidelicet mente, notitia & amore, est ordo & æqualitas ac consubstantialitas. Ordo attenditur in eis, inquantum notitia & amor sunt habitus menti connaturales, & hoc per comparationem ad actus, sicut exemplū poni solet in fide, spe, & charitate, quamuis simul infundantur, similiter ē ibi æqualitas secundum conuersionem animę supra se & supra suorum perfectionem habituum. Hinc secundum Augustinum nono de trinitate, nō est in habitibus æqualitas, nisi secundum quod sunt perfecti.

Augusti. Sunt quoq; æquales, secundum quod sunt connaturales. Nam quantum quis habilis aut facilis est ad cognoscendum se, tantum & ad amandū se. De habitib⁹ uero acquisitis non est uerum, nec de eis loquit̄ Augustinus. Hæc Bonauentura.

Antisiodo. ¶His concordat Antisiodorensis in Summa sua libro secūdo, q̄ ait: Sicut pater & filius & spiritussanctus æquales sunt, ita memoria & intellectus atq; uoluntas. Vnde colliguntur tres propositiōes, quas o-

Notatres ꝓpositiões portet esse ueras. Prima est, quicquid uolo uel intelligo, memini. ¶Sed contra hoc argui potest: quia q̄d

Obiectio. de nouo intelligo, ad memoriam non reduco: ergo non quicquid intelligo, memini. Ad hoc respondēt

Dilutio. magistri, ꝙ uerbum hoc memini, non ponitur ibi ꝓ actu, sed habitu. Quicquid enim uolo aut intelligo memini: quia de facili possum illud ad memoriā reuocare. Veruntamē Augustinus uelle uidetur, quod

Augustini istud intelligatur de anima bene disposita, in q̄ scripta est lex dei, inxta illud: Scribam legem meā in cor

Iere. &c. dibus eorum. Itaq; secundum Augustinum non contingit cognoscere actualiter aliquid, nisi prius fuerit per memoriam actualiter cogitatum aut cognitum uel quasi iam per formas expressas in memoria collocatum, ut intelligatur tantum de rebus, de quibus spiritualis habet iudicare. ¶Secunda propositio est:

Obiectio. Quicquid uolo uel memini, intelligo: quæ similit̄ uera est in anima bene disposita. ¶Tertia est: Quicq̄d memini uel intelligo, uolo. ¶Sed hæc aperte falsa uidetur, quoniam memini atq; intelligo me peccasse, nec tamen hoc uolo. similiter intelligo istum esse infirmum, nec tamen id uolo, imo condoleo. ergo & anima bene disposita aliq̄d intelligit quod nō uult.

Dilutio. Ad primum dicimus, ꝙ obiectio illa non ualet, quia dum dicitur, quicquid intelligo, uolo: intelligitur de naturalibus, quibus non cōtingit male uti. Ad aliud, ꝙ cum iudico aliquem ęgrum, debeo uelle ipsum eē tunc ægrum, q̄m scio deum hoc uelle. Nec sequit̄, iste cōpatitur huic meritorie in sua ægritudine, ergo non uult istū esse ægrum. Debet eñ addi, uel non uellet istum esse ægrū. Paratus nanq; esse debet ad similitudinem dei uelle ꝙ nō sit æger, uidelicet ut cesset peccare, & cessante pc̄tō, cesset pœna peccati. Quāuis tamen non uellet istum esse nō ægrū, tn̄ uult ipsum nō esse ægrum in futuro, quoniā super hoc uoluntatem dei ignorat. Hæc Antisiodorensis.

¶Cuius hæc ultima solutio non satis resoluta uidetur, & de hoc infra tractabitur, distinctione qua continetur qualiter debeamus & teneamur uoluntatem nostram conformare deo in uolito.

Albertus. ¶Albertus demum circa hæc ait: Imaginem duo

Imago trinitatis duobus pficit. perficiunt, scilicet actus imitandi exemplar, atque æqualitas: & quantum ad actum illum, magis consistit imago in notitia ueri & boni increati, quàm in notitia mentis: quoniam in illius boni notitia, intellectus coniungitur actu ei quod imitatur, tanquam primū & summum exemplar. In agnitione uero ipsius mētis se cognoscentis, non habet deum nisi sicut in speculo, in quo deus relucet. Porro si attendat̄ æq̄litas

Augustin. imaginis, q̄ principaliter hic probat̄, tunc ſm Augusti nū oportet fateri, ꝙ adhuc duob⁹ modis pōt attēdi.

Aut enim æqualitas accipitur penes actus à potētijs egredientes super obiecta tm̄, aut penes potentiam & obiectum. Si primo mō, sic est æqualitas tā in cognitione dei q̄ sui: qm̄ quantū de deo uel de se mens cognoscit ista cognitione, tantum amat: & quātum amat, tantum cognoscit illa cognitione in naturali, de qua loquimur rōne. Si autem attendatur æqualitas penes obiecta & potentias, tunc non erit nisi in cognoscibili, quod est mens ipsa. Sciēdum q̄q; q̄ aīa est totum potestatiuum respectu potentiarū in quibus consistit imago. Tale etiam totum est una potētia respectu eorū, in quæ potest ut in obiecta. Ideo si tota uirtus Herculis pōt in sexaginta, dimidia pōt in triginta, & tertia & uiginti. sicq; potētiæ istæ sunt totum respectu obiectorum, quia in illis sunt æquales, & una uni, & una duabus, & una omnibus trib⁹. Attamen uerum est, q̄ una non pōt tot modis in illa obiecta, ut duæ uel tres: qm̄ duo possunt in ea duobus modis, & tres tribus. Hæc Albertus.

¶Cui cōsonat, q̄d in litera ex uerbis inducit Aug. dicentis: nec minor est proles parente, dum tantā se nouit mens, quanta est. Nec minor est amor parēte & prole, i. mente atq; notitia, dum tm̄ se diligit mēs, quantum se nouit, & quāta est. Sunt q̄q; hęc singula in seipsis & in singulis: qm̄ & mens amans in amore ē, & amor in amātis notitia, & notitia in mente noscente. Hæc Magister in litera. Quibus concordat illud Augustini undecimo de trinitate: Mens cum seipsam cognoscit, sola pares est suę notitiæ &c̄.

Augu*st*. — Soluūtur argumēta

¶Ad primum dicendum, q̄ istæ tres potentiæ dicunt̄ æq̄les, non quasi una nō sit aliquo modo dignior alia, sed iuxta sensum expressum: & quia in eadem fundatur essentia animæ, & quantum ad suos actus, sicut expositum est. Nec enim imago creata potest increatam trinitatem repræsentare aut imitari perfecte. ¶Secunda instantia est soluta, similiter tertia. ¶Ad quartam quoq; dicēdum, q̄ inter istas potentias nō est omnifaria & perfecta æqualitas, quemadmodū inter diuinas personas, sed etiam inęqualitas aliqua dignitatis.

QVAESTIO XII.

Dvodecimo quæritur, **An potentiæ istæ, in quibus consistit imago, sint vere indesinenter in actu, saltē respectu obiectorum, in quorum actibus præcipue attēditur imago.**

Arguitur ꝯ ueritatē. 1.

¶Videtur q̄ non, quia de tali opinione Aristoteles reprehendit Platonē: & habet Aristoteles ipse pro inconuenienti q̄ in nobis essent nobilissimi actus & habitus, & tñ laterent nos, ut patet in secūdo posteriorū. ¶Secūdo, q̄a f̄m philosophū nr̄a cognitio inchoat̄ à sensu, & intellectiua notitia à sensitiua originat̄, nec ad immaterialiū atq; inuisibiliū cognitionē ꝑtingimus, nisi ꝑ corporaliū cōsiderationē: aīa aūt immaterialis ac inuisibilis, spūs est. nō ergo iugiter noscit se in se, sed ex corporaliū inuestigatiōe ad sui ꝑtingit notitiā. ¶Tertio, q̄a & magni philosophi circa aīaꝝ suaꝝ notitiā grauiter ac multipliciť errauerat: q̄d nō esset, si aīa cognosceret se in seipsa.

In oppositū. Albertus

¶In oppositū ē autoritas Augustini in litera, cui⁹ & uerba infra tāgent̄. Ad hæc r̄ndet Albert⁹: Quidā philosophus exponēs Aristotelē de intellectu & intelligibili, dicit q̄ intellectus sp̄ se uidet, & semp intelligit se. & dicit q̄ hoc idem est dicere, q̄ intellect⁹ intelligit se in omni intelligibili, quemadmodū em̄ lux uidet̄ in om̄i colore, eo q̄ color sit motiuus ipsi⁹ uisus f̄m actū lucidi: ita dicit q̄ intellectus uidet̄, qm̄ ip̄e est id q̄d facit aliq̄d actu intelligibile esse. sicq; in intelligibili f̄m actū facto, uidet̄ intellectus agens: & qm̄ intellectus possibilis est oīm receptiuus, & componit, diuiditq; recepta, hinc dū accipit intelligibile, nō nisi in se recipit illud. Sicq; capit subiectū intelligibilis, puta seipm̄, cum intelligibili simul. Deniq; radix istius dicti est, q̄ intellectus agēs intelligit̄ dupliciter. Vno mō, ut distinct⁹ in ꝓpria natura, & sic nō intelligit̄ in quolibet intelligibili. Alio mō, ut actus atq; ꝑfectio intelligibiliū ut taliū: & ita intelligit̄ in intelligibili unoquoq;, sicut & lux uidet̄ dupliciter. Primo, ut obiectū determinatū in se. Secundo, ut coloꝝ ꝑfectio. Conformiter intellect⁹ possibilis duobus intelligit̄ modꝫ, uicꝫ in ꝓpria natura, ꝓut habet eē distinctū ab intelligibilibus alijs. sicq; non semꝑ intelligit̄ actu, nec ita se semꝑ intelligit. Secūdo, ꝓut intelligibile per hoc est intelligibile, q̄ est in intellectu possibili. & ita in omnibus intelligibilibus intelligitur, & sic se semper intelligit. ¶Sed q̄uis ista positio apta sit ad saluandū, quod ait philosophus 3. de aīa, Intellectus agens semper in actu est, tamen nullatenus satisfacit dicto Augustini, qui uult q̄ intellectus sine omni alio intelligibili semper intelligit se, & memoria sp̄ meminit sui, & uolūtas uult se ac alia duo. Hinc sine p̄iudicio dico, q̄ meminisse nil aliud est q̄ notitiam rei apud se retinere. Intelligere uero nil aliud est, q̄ in ipsa specie seu essentia notitię se intueri simpliciter sine cōsideratione sui, & sine discretione suæ naturæ ab alijs: q̄a hoc uocat Augustinus intelligere se. Porro cogitare se & discernere se, secūdum eum plus dicunt. Cum ergo intelligere se, non ponat nisi simplicem sui intuitum, sine discretione sui ab alijs, dico q̄ non ponit conuersionem intellectus ad aliquid extra ipsum, ad quod ponat conuenientiā aut differentiam sui: nec ad aliquam proprietatem suam, quę cogitetur ei inesse aut non inesse. Hic autem intuitus perficit̄ duobus, uidelicet lumine intellectuali emisso ab intellectu & obiecto. Et intueri se, nihil aliud ē quā in lumine illo obijci sibi. Cū igit̄ lumē intellectus agētis sp̄ resplendeat super possibilem, eo q̄ agens sit forma & actus possibilis, intellectus possibilis in lumine illo semper obijcitur sibi: & cum hoc sit intelligere se, f̄m Augustinum, sp̄ intelligit se. Et idem dico de memoria & uoluntate: quia ab ipsa notitia semper uaporat amor, licet non distinct⁹: quēadmodū nec ip̄a uolūtas & notitia intellectus, ut distincte ab alijs rebus accipiunt̄. Hęc Alb.

Intellect⁹ agens du pliciter intelligitur.

Lux uidetur dupliciter.

Intelligere se & cogitare nō idem signi ficant.

¶Cōcordat Thomas, ex cuius uerbis dicta Alberti clarius elucescunt. Ait equidē Thomas: Secundū Aug. differunt cogitare, discernere, intelligere. Discernere nanq; est cognoscere rē per differētiā sui ab alijs. Cogitare uero est, considerare rem f̄m partes & ꝓprietates suas. Vnde dicitur cogitare, quasi coagitare. Intelligere autem nil aliud dicit, q̄ simplicē intuitum intellectus in id, quod sibi præsens est, intelligibile. Dico ergo q̄ anima non semper cogitat & discernit de deo, neq; de se. aliàs quilibet naturaliter sciret totam naturam animæ suæ, ad quod uix magno studio peruenitur. Ad talem enim cognitionem non sufficit præsentia rei quolibet modo, sed oportet ut sit ibi in ratione obiecti, & exigitur intentio cognoscentis, secundum uero quod intelligere

Thomas

Cogitare discernere & intelligere differunt. Quid sit cogitare.

nil aliud dicit, q̄ intuitum, qui nil aliud est q̄ præsentia intelligibilis ad intellectum quocunq; modo: sic anima semper intelligit se & deum, & consequitur quidam amor indeterminatus. Alio tamen mō intelligitur secundum philosophos, q anima semper intelligit se, eo q res non intelligatur nisi illustrata lumine intellectus agentis, atq; recepta in intellectu possibili. Hinc sicut in omni colore uidetur lumen corporale, ita in omni intelligibili uidetur lumē intellectus agentis: non tū in ratione obiecti, sed medij cognoscendi. Hæc Thomas.

Petrus. Quō potētię aīę sint sp̄ in actu

¶ Vnde & Petrus: Potentiæ istæ respectu specierum innatarum, seu rerum per suam essentiam pręsentiū animæ, sunt semper in actu suo, utpote memoria in actu retinendi, intelligentia in actu intuendi, uoluntas diligendi. & loquor de actibus earum naturalibus, non deliberatiuis. Quemadmodū em̄ homo, uidet lucem, uidendo coloratum, sed se uidere lucem non cogitat, neq; discernit, quoniam illam nō respicit sub propria ratione ut uisus obiectum: interdum uero naturam lucis in se cōsiderat, cum ex intentione uisum ad ipsam dirigit ueluti ad obiectū: aliquādo uero discernit, cum ipsam ab alijs uisibilibus distinguit. semper tamen lux uidetur, cum aliquid cernitur, utpote medium sine quo non. Hæc Petrus.

Thomas. 1. p. q. 93. ar. 7. ad. 4 Augusti.

¶ Veruntamen Thomas non uidetur admittere, q mens indesinenter uere & actualiter exerceat act⁹ prætactos. Ait enim in prima parte Summæ: Decimoquarto de Trinitate loquit Augustinus, q mens semper meminit sui, & semper intelligit se & amat. quod quidā ita intelligunt, quasi animæ semper assit actualis intelligentia & amor suijpsius. Verū hūc intellectū Augustinus excludit, subdendo, q non semper cogitat se discretam ab alijs. ex quo patet, q aīa semper intelligit ac amat se non actualiter, sed habitualiter, q̄uis etiam dici possit q actum suū percipiendo, seipsam intelligat. Sed quia nō semp est actu intelligens, ut patet in dormiendo: ideo oportet dicere, q actus isti etsi non permaneant semper in seipsis, manent tamen semper in suis principijs, puta potentijs atq; habitibus. propter quod 14. de trinitate disseruit Augustinus: Si secundum hoc facta est anima ad imaginem dei, q uti potest ratione ac intellectu ad intelligendum & conspiciendum, fuit in ea imago hæc ab initio quo esse incepit. Hæc Thomas. Cuius uerba infra discutientur, quoniam intentioni Augustini consona non uidentur.

Richar.

¶ Veruntamen Richardus in his Thomam sequens, hic scribit: Quicquid sit de memoria intellectuali, cuius actus non est nisi quasi habitualiter retinere: tamen intellectus & uoluntas in nobis non sunt semper in actibus suis, qui sunt intelligere & uelle. quod patet per philosophum, qui secundo de anima docet, quoniā naturaliter anima deuenit in cognitionē sui primo per cognitionem obiectorum & ab illa ueniendo ad notitiā actuum, atq; ex cognitione actuum pertingendo ad suijpsius cognitionem. Anima autem non semper actum suum cognoscit. non enim semper intelligimus nos intelligere ut experientia docet, ergo non semper intelligit.

Aristot. 2. de aīa.

5. Topicorum.

¶ Præterea quinto Topicorum ait philosoph⁹, Magis scimus q̄d ignis, q̄ quid anima & tamen quid sit ignis, non scimus nisi quantum ualemus ex ꝓprietatib⁹ & actibus eius, argumentando concludere: ergo nec naturaliter scimus quid anima, nisi quantum argumentando concludere possumus per actus eius atq; obiecta.

1. de anima.

¶ Insuper primo de anima dicitur, q considerare & intelligere corrumpuntur in nobis, alio quodam interiore corrupto, ipsum autē impassibile est: in quo notat, q etsi intellectus sit incorruptibilis quo ad sui essentiā, operatio tamen eius quæ est intelligere, quādoq; corrumpitur propter corporis ineptitudinem.

3. de anima.

¶ Rursus, tertio de anima scribitur, q nequaquā sine phātasmate intelligit anima. ergo ex bona dispositione uirtutis phantasticæ depēdet intelligere animæ. Hæc Richardus.

¶ Aegidius quoq; circa hæc scribit: Vt pateat hui⁹ ueritas quæstionis, duo uidenda sunt. ¶ Primum, an aliqua notitia insit animæ respectu suijpsius inseparabiliter, propter quā se semper nosse dicatur. ¶ Secundo, an tale nosse possit dici intelligere, ita ut ꝓprie ualeamus concedere q anima se semper intelligit. Propter primum sciendum, q in nobis ponitur duplex actus, uidelicet primus & secundus, ut patet secundo de anima. & scire est actus primus, considerare secundus: inter quos hoc interest, quia ad hoc ut sciamus, sufficit nos habere pręsentiam scibilium, etiam si super ea non conuertamur. Idcirco q̄ diu scibilia alicuius scientiæ sunt aliquo mō præsentia animæ nostræ per se aut per suum simile, dicimur ea scire, etiam si de eis non consideremus. Porro ad considerare non sufficit scire sine actuali conuersione. Si ergo semper essent species rerū in nobis, semper res ipsas sciremus. & quoniam anima semper est sibi p̄sens, sp̄ se nosse asseritur. Vnde 14. de trinitate Augustinus testatur: Mens ita sibi est nota, quemadmodū notæ sunt res quæ in memoria continentur. Viso q notitia animæ semper inest respectu sui, pensandū an tale nosse dicatur ꝓprie intelligere. Ideo aduertendum q intelligere dupliciter sumitur: Primo, ꝓ actualiter considerare. sicq; secundum philosophū in Topicis, Multa possumus simul scire, intelligere autem non nisi unum. Hinc nosse præfatum nō est intelligere, nec anima semper de se considerat. Secundo pro habituali cognitione principiorū. sicq; intellectus diuiditur contra scientiam, quia scientia est conclusionum, intellectus uero principiorum, ut sexto dicitur Ethicorum. Et sic sumptum intelligere, est idem quod nosse. Quemadmodum ergo semper scire rem dicimur, si ipā sit semper aliqualiter p̄sens animæ nostrę: sic semp dicimur intelligere principia, si semper sint animæ nostræ præsentia. Et iuxta hunc modum uerificatur, q anima semper intelligit se. Cum em̄ intellectus agens & intellectus possibilis, sint quædam principia omnis scientiæ in nobis: anima uero, à qua intellectus uterq; sumit originem, habet rationē principij, potissime respectu scientiæ sui: ideo habitualis cognitio animæ tanto magis dicenda est intellectus uel intelligere, quāto magis habet rationem primordialis principij. Hinc cōstat, q accipiendo intelligere pro tali cognitiōe, anima se semper intelligit: non autem prout accipitur pro actuali consideratione. sed tale intelligere non proprie dicit actum, sed tantum præsentiam animæ sibijpsi, quæ large actus uocatur. Hæc Aegidius.

Duplex ē actus in homine. Quid sufficiat ad habere scientiam.

Augusti.

Intelligere sumitur dupliciter.

sexto Ethicorum.

Quō aīa sp̄ intelligit se.

¶ Cuius positio consonat Thomæ, nec à Richardo discordat.

¶ At uero prætactis uerbis Augustini cōcordare

Gul.Par. uidetur, quod in libro suo de Trinitate cap.26. Gulielmus Parrhisiensis scribit: Omni, inquit, intelligēti prius ē cognoscere & intelligere semetipm, & uirtuti intelligenti prior occurrit psentia ueritatis suiipsius, q̄ res quæ extra ipsam sunt, possint occurrere p similitudines suas. Sed postq̄ rerū similitudines habet apud se, ministerio sensuum in effectu, tunc primum habet intellectum & rationem in effectu apprehensiua potentia, nō de potentia sensitiua: quia p operationē ipsius reuera factū nō est. Per illam em̄ non potuit intellectiua potētia in maius atq; nobilius, q̄ est ipsa potentia sensitiua. Quia igit̄ uis intellectiua prius apprehendit se esse aut uiuere, & essentiam suam ac uitam, q̄ alia quæ per eorum similitudines apprehendit, necessario prius apprehendit uitā qua uiuit. Hæc Gulielmus.

Dionys. ¶Cuius uerba nō uident̄ prima facie Aristoteli cōcordare, iuxta cuius doctrinā, oīs nostra intellectiua cognitio ex pcedenti orit̄ sensitiua cognitione. cuius signū esse fatet̄, q orbatus aliquo sensu ex natiuitate, caret scientia obiecti sensus illius.

¶Iam inquirendum, an præinducta Alberti, Thomæ, Aegidij & Richardi expositio, s̄m mentem Augustini procedat. ¶Et uidetur q non. Primo, qm̄ 10. Augu. de Trinitate, ca.8. disseruit Augustinus: Cognoscat anima semetipsam, nec q̄si absentem se q̄rat, sed intentionem uoluntatis qua uagatur per alia, statuat in seipsa, seq; cogitet. sicq; uidebit q nunquam se nō amauerit, nunquam nescierit. Eiusdem quoq; libri nono ait capitulo: Non uelut absentē quærat se anima cernere, sed præsentem se curet discernere. Nec se quasi non norit agnoscat, sed ab eo quod alterum nouit, dinoscat. Ipsum enim quod audit, Cognosce teipsam, quomodo agere & implere curabit, si nescit quid sit, Cognosce: & quid sit, teipsam? Si aūt utrūq; nouit, utiq; & seipsam: quia non ita dicitur menti, Cognosce teipsam, quemadmodum dicitur homini, Vide faciem tuam, quod non aliter quàm in speculo fieri potest. Sed cum dicitur mēti, Cognosce teipsam, eo ictu quo intelligit quod dictum est, cognoscit seipsam: nec ob aliud, qm̄ præsens est sibi. ¶Rursus eodem asserit lib. Mentē in memoria, intelligentia, & uolūtate suiipsius talem reperiebamus, ut qm̄ semp se nosse semperq; seipsam uelle cōprehendebatur, simul etiam sp sui meminisse, semperq; seipsam & intelligere & amare cōprehenderet. q̄uis non sp se cogitet discretam ab eis, quæ non sunt q̄d ipsa. ¶Præterea Augustinus inquirit, Si mēs semper sui si meminit, & sp se nouit atq; dilexit, cur tot circa naturam suæ mentis ac animæ cognoscendam etiam post diligentem inquisitionem decepti sunt, intm̄ ut aliqui

Diogenes Empedocles. Galenus. putarent eam aerem esse, sicut Diogenes: alij harmoniā, quemadmodum Empedocles: alij cōplexionē, ut Galenus? ¶Rursus, si mens sp est in sui memoria, notitia & amore, cur & qualiter actus isti tā intimi latent nos? ¶Ad hæc Augustinus respondet, aliud esse se nosse, & aliud se cogitare. Id nanq;(ait) noscitur, quod præsto est menti: quia per hoc intelligibile intellectui innotescit, q a in ipō est, & in eius intellectuali luce subsistit. Quid aūt tam in mente, & tam præsens est menti ut ipsa? Cogitat̄ uero id, in q̄d aīa stat conuersa. Hinc ut ait August. admonemur eē in abdito mentis nostræ quarundam rerum quasdam notitias, tūcq; procedere quasi in medium, atq; in conspectu mentis apertius poni, dum cogitātur. Sic enim interdum alicui ueraciter dicimus, scis hoc sed scire te nescis. Commemorabo paulisper, & inuenies te sciētem, quod te nescire putaueras. Qm̄ itaq; mens humana à sui origine ex quo corpori est coniuncta, sensibilium notitiæ nimium auida est, corporalibusq; uehementissime implicata & assuefacta. Tanta eqdem est uis amoris, ut 10. de Trinitate asserit Augustinus, ut ea quę cum amore mēs diu cogitauerit, eisq; glutino curæ inhæserit, tunc quoq; attrahat secum, dū ad se cogitandam quodāmodo redit. Errat aūt mēs, ut paulopost astruit Augustinus, cum se sensibilium imaginibus tanto amore coniūgit, ut etiā se eē aliquid huiusmodi ęstimet. Sic nanq; conformatur eis quodammodo, non tale quid existendo, sed putando: non quo se imaginem .i. similitudinem rei sensibilis putet, sed omnino idipsum cuius apud se imaginē tenet. Enimuero quoniā nil tam in mente, ut mens ipsa, ideoq; ipsa sibi semper innotescat, mens uero in his etiam est, quæ cū amore cogitat ac quadam diuturna familiaritate intendit: hinc ei oritur erroris origo, ut scilicet rerū sensitiuarum imagines secernere à se non ualeat, quatenus solam se uideat. Cohæserunt enim mirabiliter ei glutino amoris. & hæc est eius immunditia. Vnde dum se solam nititur cogitare, hoc se putat esse, sine quo non potest se cogitare. Cum ergo ei pręcipitur ut seipsam cognoscat, non se (tanquam sibi detracta sit) quærat: sed id quod sibi addidit, detrahat. ¶ Amplius, 10. de Trinitate, q̄nto cap. Vt quid, inquit, menti præceptū est ut cognoscat se? Credo (ait) ut se cogitet, atq; secundum suam uiuat naturam, & sic appetat ordinari. Hinc eiusdē decimi lib. cap. decimo loqtur August. Dum ergo (uerbi gratia) aerē mens se putat, aerē intelligere æstimat: se tamen intelligere scit, aerem uero se esse non scit, sed putat. secernat quod putat, & cernat quod scit. Hæc Augustinus. August.

¶Ex cuius uerbis solutæ sunt duæ prætactæ quæstiones, secundum Augustini doctrinam. Illos nempe actus animæ experimur, qui cogitationi immixti sunt. Porro omnis anima se quod est scit, non putat. Nihil est em̄ ei seipsa præsentius. Præterea 14. de trinitate, capitulo quinto Augustinus inquirit: Quid, inquiens, sentiendū est de mente infantis tam paruuli tamq; ignari, ut ignorantiæ eius tenebras mēs paululum perita exhorreat? an & ipsa se nosse credenda est? Ad quod respondet: Intenta nimis mens infantis in sensibilia, q̄ eo maiore, quo recentiore delectatione haurit atq; intendit, non ignorare se pōt, sed se cogitare non potest. Porro quanta intentiōe in ea quę foris sunt sensibilia, rapiatur: hinc constat, q lucis huius hauriendæ tam auida est, ut si quispiā ante iacentis infantuli oculos illic nocturnum posuerit lumen, unde ceruix inflecti auertiq; non possit: sicq; à lucis inspectione nō auertitur uisus infantis, ut nonnullos ex hoc strabones nouerimus fieri. In cæteris quoq; sensibus corporis se eatenus coartant animæ paruulorum, ut hoc solum aut uitent aut cupiant, q̄d per carnem uel allicit uel offendit. Sua uero interiora non cogitant, neq; ut se cogitent queūt moueri: qm̄ signa uerbaq; admonētis nondū intelligunt. Hinc elucescit, q dum hō de animi sui natura cogitare potuerit, & inuenire quod uerum est, non alibi inueniet q̄ apud seipsum. Deniq; inueniet non

Cur anime nostre actus nos lateant.

An infantes aiam suam cognoscant.

Infantes diuturna lucis inspectione strabones fiūt

quod nesciebat, sed id unde non cogitabat. Quid enim scimus, si id quod in mente nostra est nescimus, cum uniuersa quæ scimus, non nisi mente scire possimus? Verum tanta est uis cogitationis, ut nec ipsa mens in conspectu suo se quodammodo ponat, nisi quando se cogitat, dum s. in semet non per spatium loci, sed incorporea conuersione reuocat. ¶ Ecce ex uerbis Augustini inductis apparet, quod mens Augustini sit, mentem humanam iugiter esse memorem sui, seque semper actualiter intelligere ac amare, quamuis non sentiat, neque percipiat hoc: sicut qui in lumine stans aliquid intuetur, lumen utique conspicit, quanquam hoc non aduertat. Et quantum ad hoc, Augustinus secutus est Platonem, quemadmodum octauo quodlibeto scribit Henricus: Intellectus noster ex puris naturalibus ad hoc attingere nequit, ut uideat substantias separatas, aut etiam seipsum, nisi ut alia a se immaterialia, s. in sensibilibus suis effectibus. Per abditam autem notitiam qua se anima semper intelligit, non autem se cogitat, non intelligo nisi potentiam intelligendi in potentia, qua obiecta uniuersalium ex innatis habitibus semper præsentia sunt oculis eius: sed iudicare de illis cogitando nil potest, quia coniuncta secundum statum naturalem uitæ præsentis, non potest esse intenta aliis, quam quæ nata sunt intelligi in phantasmate, quemadmodum si aliquis in lumine stans apertis oculis, haberet uires retractas inferius, nullo modo posset anima eius esse intenta uisibilibus. Et quamuis illa agerent se in oculis eius, nihil tamen omnino posset pro statu illo uidere, aut oculis aduertere. Sicut igitur diceretur uidere, nihil tamen aduertere, quam statim aduerteret in alio statu existens: sic anima nostra dicitur semper intelligere, nihil tamen cogitare, quam mox cogitaret existens in alio statu, utpote uel separata, uel in corpore ad se reuersa. Et in ueritate Augustinus quantum ad istud, erat Platonicus. Hæc Henricus.

Henricus quodli. 8. Intellectus noster naturaliter substantias separatas non videt.

Viator, anima nihil intelligit absque phantasmate.

Gandauus.

¶ Denique idem doctor solennis quodlibeto 9. De hac ipsa materia multo profundius, resolutius atque diffusius scribit, quæstione qua quærit, an in nobis sit aliquod intelligere auditum, quod est absque phantasma te. circa quod scribit: Quæstio ista mouetur ad intelligendum dicta Augustini super hoc, quod memoriam, intelligentiam & uoluntatem ponit in abdito quodam mentis. Deinde post diligentem inquisitionem concludit: Proculdubio Augustinus ponit tria illa in actibus, quia in habitu non sunt nisi unum. unde & ipsam memoriam quæ est pars imaginis, ponit actualem. Hæc autem tria ponit in abdito mentis ab intra omnino accepta, non ab extra: ideo ab origine animæ indesinenter & semper esse in ea. Atque ad hoc probandum, præter autoritates Augustini prætactas allegat & alias multas. Ex quibus infert responsum finale: Descendendo, inquiens, ad quæstionem de intelligere abdito, dico secundum prædeterminata ex uerbis Augustini, quod hoc non intelligit Augustinus de intelligere in habitu, sed solummodo de intelligere in actu: & hoc non ab extra adminiculo sensus ac phantasiæ actionisque intelligendi ex phantasmate, sed de actu intelligendi præcedente omnem huiuscemodi actum intelligendi ab exteriore: quem actum intelligendi interiorem operatur in mente sola illustratio lucis æternæ, a qua sicut a forma artis cuiusdam, uera notitia sui in mente describit, quæ in ipsam mentem

Sit ne in homine aliquid intelligere auditum absque phantasmate.

ab arte illa, non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur: sicut imago ab anulo in ceram, nec ceram relinquit nec anulum. Hos abditos actus reminiscendi & intelligendi ac diligendi ponit Augustinus in mente, qui in ueritate ponendi sunt. In ipsis nanque consistit perfectio contemplantium modo naturæ seu naturaliter. In ipsis quoque fundatur perfectio contemplantium modo supernaturali, secundum tertium genus uisionis intellectualis eorum quæ futura sunt modo prophetico. Hæc Henricus. ¶ Cui concordare uident præhabita uerba Gulielmi Parrhisiensis.

¶ Postremo, quid horum sit uerius, maioribus acutioribusque committo. Id tamen teneo cum Henrico, quod beatus Augustinus in isto, quemadmodum in aliis multis Platonem secutus est, non tamen totaliter, nec ex eadem radice. Hoc etiam constat, quod Augustinus Platonem Aristoteli prætulit, Peripateticis quoque Platonicos. Vnde octauo de Ciuitate dei, testatur: Plato cæteris gentium philosophis longe lateque prælatus est. & decimo de Ciuitate, fatetur: Platonicos eligimus omnium philosophorum merito nobilissimos. Gloriosus uero Hieronymus Aristotelem uidetur præferre Platoni. De quo Aristotele ait in regula sua, quod proculdubio fuit quasi grande miraculum in tota natura, & quod ei infusum uidetur, quicquid naturaliter sciri potest. Hinc Aristotelem & Peripateticos cum sequentes, dicimus a ueritate fidei Christianæ minus deuiasse, ac rationabilius fuisse philosophatos. Vnde & sanctus Thomas super 2. Sententiarum, affirmat & ipsum diuinum ac magnum Dionysium in his, quæ ad naturalem spectant philosophiam, quasi in omnibus Aristotelem esse secutum. Nihilominus uisum est Augustino Platonicos minus errasse. Ait quippe 8. de Ciuitate: Platonici Christianis propius accesserunt.

Dionysius.

August. Platonem Arist. prætulit.

Hieronymus Aristotelem Platoni prætulit.

¶ Solutio argumentorum satis elicitur ex inductis. ¶ Veruntamen ad primum Henricus loco præallegato, scilicet nono quodlibeto, respondet quod Aristoteles dixit hoc contra Platonem, & addidit: Actus seu motus in intellectu & uoluntate existentes, dupliciter possunt se habere, uidelicet aut ut omnino latentes, aut ut aliquo modo patentes: & hoc tripliciter, quia aut patent, sed transitorie: aut patent, sed indistincte: aut patent distincte. Primo modo possunt esse in nobis actus & motus & latere nos, propter eorum tenuitatem & paruitatem, quemadmodum decisum millesimum milii mouet uisum, sed fallit eum ut non percipiat motum, ut dicitur libro de sensu & sensato. sicque propter animæ indispositionem prædicti actus possunt esse minimi ac latere. Eadem ratione secundum Platonem possunt latere & habitus, quia non percipiunt nisi per actus. Secundo latent actus seu motus, quia etsi percipiuntur dum fiunt, non tamen sic imprimuntur ut recordationem relinquant, sicut contingit in sensu, dum memoriam a sensu auertit uoluntas intenta ad alia. Vnde intenti ad alia, sæpe putamus nos non audisse, quod tamen audiuimus, prout 11. de trinitate loquitur Augustinus: Sic uoluntas sensibilibus foris intenta, interiores actus latere nos facit. Eadem ratione secundum Platonem possunt latere habitus ipsi. Tertio latent actus seu motus procedentes ex uno mouente, quia discerni non queunt ab actibus & motibus procedentibus ex alio mouente, sicut actus eliciti ex charitate, non discernuntur ab actibus elicitis ex amore naturali aut sensuali. Sic actus intelligen

Solutio argumen. Henricus Quo latere nos queunt motus intellectus ac voluntatis.

August.

di ex lumine increato & ex lũine naturali dũ discerni non ualent, possunt ambo latere nõ omnino, sed alter eorum sic latere, ut ab altero non queat discerni, sicq; ambo ꝓcedere æstimentur ab uno. Sic in ꝓposito põt cõtingere, atq; eadẽ ratione ſm Platonẽ possunt latere habit⁹, qm̃ nõ discernunt actus. Si aũt quarto sint actus patẽtes & distincti, sic ueritatẽ habet ꝙ Aristoteles dicit: qui & supponit, ꝙ si eẽnt alij habitus in nobis, q̃ acquisiti ex actibus nr̃is, nequaquã essent eiusdem rationis cum acquisitis, nec act⁹ illoꝝ habituum possent esse ullo mõ latentes. Qm̃ eñ nil posuit nisi q̃d ex motu & sensibilibus põt cõuinci, negauit habitus tales, sed nõ bono mõ: q̃a eadem ratiõe & multo fortius, prout tangit obiectio, negasset actus abditos, quos ponit Augustinus, & in ueritate ponendi sunt. Hæc Henricus.

QVAESTIO XIII.

Tertiodecimo quæritur, **An potentiæ animæ distinguantur realiter a se inuicem & ab anima.** ¶ Videtur ꝙ nõ, quia in textu manifeste asse-

Arguitur ꝟ veritatẽ

1\. rit, quod ex uerbis Augustini habetur, ꝙ tria hęc, memoria, intellectus, uoluntas, sunt una mens, una ui-

2\. ta, una essentia. ¶ Secundo, quia in libro de spiritu & anima dicitur, non minus nec aliud est ratio in substantia, q̃ anima, sed una eademq; substantia ſm diuersas potentias diuersa sortitur uocabula. Est eñ anima, dũ uegetat: sensus, dum sentit: animus, dũ sa-

3\. pit: dũ intelligit, mẽs: cum discernit, ratio: memoria,

August. dum meminit: uoluntas, dum appetit. ¶ Tertio, qm̃ undecimo de Trinitate Aug. affirmat, ꝙ ista tria nõ sunt accidentia aię, nec sunt in ea ueluti in substãtia.

In oppositum. ¶ In oppositũ est, ꝙ potentię sunt ꝓprietates aïæ, & ꝓxima atq; formalia operationum principia, aïa

Potentię aię distinguunt ab inuicem & ab anima. uero est generale & effectiuum suaꝝ principiũ actionum. ¶ Item, si anima est suæ potentiæ, tunc potentiæ non distinguuntur ab inuicem realiter. Quæ eñ sunt eadem uni tertio singulari, sunt eadem inter se, sicq; intellectus esset uoluntas, & uisus esset auditus. ¶ Tertio, quoniam sicut membra distinguuntur in corpore, sic potentiæ in aïa. Vnde & diuersis potentijs aïæ, membra correspondent, ꝓportionantur ac deputantur diuersa, quæ mẽbra certũ est abinuicem differre realiter. ¶ Quarto, angelus ẽ simplicior ani-

Dionys. ma. & tñ diuinus Dionysius undecimo cælestis hierarchiæ cap. distinguit in ipsis angelicis spiritibus essentiã, uirtutem & operationẽ: ergo in anima magis sunt distinguenda.

¶ Respondendũ ꝙ quæstio ista est unũ antiquum ꝓblema, in quo ab antiquo diuersimode diuersi senserunt, sicut nunc breuiter tangam.

Thomas ¶ Itaq; Thomas r̃ndet hic: Effectũ immediatũ & ꝓximũ oportet suæ causæ ꝓportionari. hinc in oïb⁹

Solus deus agit absq; potentia media. in q̃bus proximũ operationis principiũ est de genere substantiæ, oportet operationẽ eẽ substantiam, et hoc solum in deo est. Ipse eñ solus non agit per potentiã mediam à sua substantia differentẽ. In cæteris omnibus opatio est accidens. Idcirco oportet ut ꝓximũ opationis principiũ accidẽs sit, sicut uidemus in corporibus, ꝙ substãtialis forma ignis, nullã habet opationẽ nisi mediantibus q̃litatibus actiuis & passiuis, q̃ sunt quasi uirtutes & potentiæ eius. Similiter ab aïa, cum sit substantia, nulla operatio egreditur nisi mediante potentia, nec à potentia perfecta operatio nisi habitu mediante. Hæ autem potentiæ fluunt ab essentia animæ: quædã, ut perfectiones partium corporis, quaꝝ operatio fit mediãte corpore, ut uis sensitiua & imaginatiua: quædã, ut in ipsa aïa existentes, quaꝝ opatio nõ indiget corpore, ut intellectus. Idcirco sunt accidẽtia nõ sicut accidẽtia cõia, quæ non fluunt ex principijs speciei, sed indiuidui. Imo sunt accidentia propria speciem consequentia, atq; ex eius principijs originata. Nihilominus sunt de integritate aïæ, inquantũ est totũ potestatiuũ habens quandã potentiaꝝ perfectionẽ, ꝙ ex uiribus diuersis conficit. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Porro in prima parte Summæ q̃stione 77. Impossibile, inq̃t, est dicere ꝙ essentia aïæ sit eius potẽtia, q̃uis q̃dam hoc dicant. q̃d pro nũc dupliciter de- ar. primo

mõstrat: Primo, qm̃ actus & potẽtia diuidũt ens & q̃dlibet genus entis. oportet ergo ea ad idẽ gen⁹ referri. Idcirco si actus nõ est in genere substãtiæ, nec potentia q̃ refert ad illum. cũ ergo operatio aïæ nõ sit in genere substantiæ, nec potentia à q̃ immediate egredit actio. Secundo, Nam aïa est substãtialis act⁹ corporis. Idcirco si essentię aïæ esset immediatũ operationis principiũ, habens animã, semper actualiter haberet opera uitæ, quemadmodum animatũ sp est unum, q̃ diu animam habet. Hæc Thomas. Act⁹ & potentia diuidunt ens.

¶ Cui cõcordãs Petrus: Ratio, ait, essentiæ & sub- Petrus.

stantiæ ac subiecti differunt in hoc, ꝙ essentia dr̃ id q̃ res est. substantia, qua suis naturalibus proprietatibus substat: subiectum, quo accidentibus suis subijcit. Sic aliq̃d põt dici idẽ alteri tribus modis: Primo, essentia, ut q̃ sunt de essentia rei. Secundo, substãtia, ut quæ concurrunt ad esse rei completum, sicut potentiæ naturales. Tertio, subiecto, ut quæ consequũtur esse completum, ut color. Itaq; aïa consideratur tripliciter: Primo, secundum quod in se est quædam simplex essentia. Secundo, ut est substantia habens uarias uires. sicq; est quoddã totum potentiale. Tertio, inquantum subiectum accidentium. Dico ergo ꝙ primo modo potentiæ nõ sunt idem cum anima, quia sunt accidentia eius, non ꝙ fluant à principijs animæ huius aut illius, sed naturæ communis: ideo sunt connaturales. Cum enim actio aię sit accidens, & causa uniuoca debeat suo ꝓportionari effectui, uidet ꝙ proximũ principiũ ei⁹ debeat eẽ forma accidẽtalis. Cuius & alia ratio assignatur, qm̃ omnis forma naturalis, cum sit creata, determinata est ad unum immediatum & proprium actum secundum speciem. Vnde cum esse & operari secundum speciem differant, imò forte secundum genus substantiæ & accidentis, nõ potest utrunque esse à forma eadem, ut actus eius immediatus ac proprius. Si autem consideretur anima secundo mõ, uidelicet ut totum potestatiuũ, sic potentiæ sunt idem cum ea, inquantũ perficiunt eam in illo esse. suntq; idem cũ anima p̃dicatione causali, non essentiali: quia constituunt animam in esse potestatiuo. Alia uero accidentia sunt idem cum anima subiecto, quia in ipsa tanq̃ in uno subiecto consistunt. Hæc Petrus. Essentia, substantia & subiectũ ratione differunt. Anima cõsideratur tripliciter.

¶ Concordat Aegidius, addens ꝙ potentiæ aïæ sunt in prima specie q̃litatis, utpote naturalis potentia: & ꝓpter ꝓpinquitatẽ quam habent ad aïam, & q̃a naturaliter insunt ei, atq; immediate in eius subiectantur eẽntia, p̃dicantur de ea. sicq; uerificatur q̃d loquitur Aug. in sermõe de imagine: Anima est intellectus, aïa uolũtas, aïa memoria. Veruntñ nõ sunt Aegidius Potentię aię sunt in prima specie q̃litatis. August.

essentialiter anima, cum & septimo Metaphysicæ asserat Commētator: Forma substantialis non est immediatum principium actionis. Hinc apparet ꝙ aliquid ueritatis habent omnes positiones circa hanc quæstionem, circa quam sunt tres positiones præcipuæ: Vna, dicentium ꝙ potentiæ sunt ipsa substantia aïæ. Alia, ꝙ sunt accidentia. Tertia, ꝙ inter substantiam & accidens habent se medio modo. Nempe qui dicunt ꝙ sunt essentia animæ, loquuntur emphatice: quoniam propter connaturalitatem quam habent cum anima, dicunt eam idem cum ipsa. Qui uero dicunt eas accidentia esse, sumunt accidens large, prout naturalem proprietatem includit. Qui autem dicunt eas se medio modo habere, sumunt accidens proprie, prout diuiditur cōtra proprium. Hæc Aegidius.

Tres positiones de distinctione potentiarum animę.

¶Ista tamen concordantia uerbalis est potius, q̃ realis, quantum ad multos, cum plurimi dicant potentias istas realiter differre ab anima, alij uero dicant directe contrarium. Nam & Gulielmus Parrhisiensis in libro de trinitate, multipliciter persuadere conat̃, potentias animæ esse idem cum ea, ipsamq́ memoriam, intellectum & uoluntatem, esse cū anima eandem essentiam, inter cætera loquens: Horrēdum est animā ponere uelut aceruum aggregatum ex suis potentijs. Econtra Antisiodorensis in secundo suæ Summæ uolumine scribit: Quidam dicunt ꝙ hæc tria sunt proprie unum, & intelligunt hoc de ipsis potentijs. Dicunt nanq; ꝙ anima est idem quod sua potentia. sed dicuntur tres potentiæ, propter diuersos actus, cum non sint nisi una anima, & una potentia in essentia. Hæc autem opinio est contra deum, quia ex ea cōsequitur, ꝙ angelo & animæ idem sit esse & posse: quod soli conuenit deo, propter suā extremam simplicitatem, quamuis in materia prima uideatur idem eē quod posse suscipere formam. talis enim potentia non est proprie potētia aliqua, sed informitas quædam potentiæ, præcedens oēm potentiam omnemq́ formā. Eadem quoq; opinio est contra omnem philosophiam. Dicit eñ Porphyrius ꝙ rationale prædicatur in quale. ergo ratio est qualitas. Non igitur est idem q̃d anima. Quod intelligendum est, non prout rationale est essentialis differentia hominis, sed prout dicitur à facultate seu potestate utendi ratione. Præterea sequitur ex hac opinione, ꝙ angelus & anima non continentur in aliq̃ genere, quia non conueniunt in aliquo substantiali: quia nec angelus nec anima habet aliquod substantiale, quod non sit ipse seu ipsa. Sicq; cum angelus & anima diuersarum sint specierum, non cōmunicant in aliquo substantiali, q̃d manifeste est falsum. Hæc Antisiodorensis. Istud est etiam euidenter de mente Magistri in textu, dicentis ꝙ tria hæc sunt tres naturales proprietates, uiresq́ mentis, & à se inuicem differunt, ut patet literam intuenti.

Dionysi.
Gul. Par.
Antisiod.
In nulla creatura idem est esse & posse.

¶Idem sentit Albertus, inter cætera scribens: Secūdum Aristotelem & alios philosophos, quædam potentia est ante esse rei, & quædam post ipsam. Dicit enim Aristoteles, ꝙ uegetatiuum est in sensitiuo & sensitiuum in rationali, quemadmodum trigonū in tetragono. Vegetatiuum quippe est in sensitiuo, sicut potentia anterioris differentiæ in actu sequentis. Potentia autem anterioris differentiæ nō destruitur per actum sequētis, sed potius perficitur ad amplius posse. Plus enim potest sensitiuum q̃ uegetatiuum, & rationale plus istis duobus. Si igitur consideretur substantia animæ prout ipsa est perficiens corpus in se & in partibus eius, necesse est ꝙ habeat radicaliter in se posse omnium potentiarum, tanq̃ constituentium illud uniuersale posse, s̃m quod confert corpori eē animale in se & in partibus suis, sicq; potentiæ animæ sunt ante ipsam s̃m rationē, & substantiales ac conferentes esse cōpletum in tali posse seu esse potestatiuo. Anima nanq; accipi potest aut inesse, aut in posse. Comparatur enim ad corpus, ut ad materiam suam simpliciter, s̃m esse quod cōfert corpori, & sic ipsa est eēntia corporis. Comparat̃ etiam ad corpus, ut est organicum. & cum organū sit instrumentum potentiæ, non erit ipsa anima perfectio corporis organici, nisi s̃m suum uniuersale posse, quod habet ex potentijs. & qm̃ prima perfectio corporis animati ut talis, est uita: ideo aïa s̃m istam comparationem dicitur uita. Tertiam quoq; cōparationem habet ad corpus, s̃m quod potest separari ab illo. & ita uocatur mens. Cum ergo hæc tria dicūtur unum, est prędicatio totius potestatiui. Hæc Albertus. Qui subtiliter ac diffuse scribit de isto.

Albertus.
Quedam potentia ē ante eē rei & quedam post ipsam
Animę ad corpus habitudo, triplex est.

¶Porro Richardus in hac re recedit à Thoma, quem cōmuniter sequitur, & inter cætera dicit: Potentiæ animæ non sunt accidentia, nec addunt aliquam rem absolutam super essentiam animæ, sed solum respectum ad actus atq; obiecta. Dicit eñ Philosophus secundo de anima, Si oculus esset animal, anima eius esset uisus. i. uisiua potentia. Quod uerū non esset, si uisiua potentia accidens esset, cum nullū accidens posset esse aïa animalis. ¶Præterea substātia aliquod accidens potest recipere, non mediante alio accidente, inquantum ipsa est passiua. aliter eēt procedere in infinitum. ¶Item, substantia potest aliquid agere non mediante aliquo accidente inquantum est actiua: ergo substantia animæ similiter. Sed passio quæ competit animæ, inquantum anima est natura intellectualis passiua, est intelligibilem recipere speciem. ergo per seipsam potest illam recipere, non mediante aliquo accidente. Actio etiam quę maxime competit animæ, inquātum est natura intellectualis actiua, est speciem intelligibilem à phātasmatibus abstrahere, uel se ad actum intelligendi mouere ac uelle. ergo hæc potest pse, non mediāte aliquo accidente alio q̃ intelligibili specie. de q̃ constat, ꝙ non est potentia animæ. Restat ergo ꝙ potētia animæ per quam potest intelligibilem recipere speciem, & à phātasmatibus eam abstrahere, & per quam potest se ad actum intelligendi mouere, & potentia per quam potest uelle, nō sunt accidentia animę, nec addūt ultra essentiam eius nisi respectū. Vnde & sexto naturaliū loquitur Auicenna: Anima respectu affectionum ab ipsa manantium, potest uis appellari: ergo similiter potest uis dici respectu sensibiliū intelligibiliumq́ formarū quas recipit. ¶Insuper forma accidentalis si separetur à forma substantiali, seipsa agere potest, ut patet in sacramento altaris: ergo multo fortius forma substantialis agere potest sine forma accidentali, ergo anima per suam essentiam intelligere pōt. ¶Rursus forma seu essentia non est pure passiua, ergo per seipsam est aliquo modo actiua. ꝙ si aliqua actio potest ei per seipsam competere, hoc maxime esse uidetur intelligere atq;

Richardus.
Philosop.
Auicenna.

uelle. ¶ Amplius, iuxta philosophum primo Physicorum, Materia cum forma est causa accidētium oīm, quæ scilicet sunt in ea: ergo substantia animę per seipsam est causa passionū ꝓpriarum, non mediāte aliq̄ accidēte. aliter iret in infinitū. ergo à simili, intelligere pōt nō mediante aliq̄ accidēte. Hæc Richardus.

Bonauēt. ¶ Porro Bonauentura sentit ꝙ potentiæ aīæ distinguantur realiter ab eius essentia, dicens: Natura-

Potentia naturalis dr̄ tripliciter lis potentia dupliciter dr̄: Vno modo, ꝓut dicit modum existendi naturalis potentiæ in subiecto, secundum quem dr̄ subiectum facile aut difficile ad aliq̄d agendum, sicq; naturalis potentia dicit modum q̄litatis, & est generaliter in secunda specie q̄litatis. Secundo naturalis potentia nuncupat̄ potentia egrediens à subiecto, quod pōt esse dupliciter. Nam q̄dā potentia egredit̄ à substantia cum accidente, ut potētia calefaciendi. Ignis enim per substantiam suā non calefacit sine caliditate. & hæc potentia non est alterius generis q̄ qualitas, à qua egreditur. Hinc potentia calefaciendi est in eodem genere cum caliditate. Tertio appellatur naturalis potentia, quæ naturaliter & immediate egreditur à substantia, sicut potentia generandi quantum ad inductionem ultimæ formæ. Et hæc non est alterius generis à substantia, sed reducitur ad idem genus tanq̄ substantialis differentia. Per hunc modū intelligendū est in potentijs aīę. Nam uno mō dicunt̄ potentię aīę ſm primū modū, prout dicūt facilitatem. & hæ sunt in secunda specie qualitatis, ut ingeniositas, tarditas. Secundo nominantur potentiæ, ꝓut dicunt ordinem substantię ad actum, qui est mediante aliqua accidentali proprietate, ut potentia syllogizādi, quæ est in anima, cum habet habitū similē: & hæc est in eodem gn̄e, in quo est potentia syllogizādi, puta in prima specie qualitatis. Tertio nominant̄ potentiæ, prout immediate egrediuntur à substātia, ut memoria, intelligentia & uoluntas. & sic sunt quodāmō cōsubstantiales animæ, quoniā omni accidente circūscripto, dato ꝙ anima sit substātia intellectualis, hoc ipso ꝙ est sibi præsens & sibi coniuncta, habet potētiam ad memorandum, intelligendum ac diligendum se. Vnde istæ potentiæ sunt animæ cōsubstantiales, suntq; reductiue in genere eodem cum anima. Attamē cum egrediātur ab anima, (potentia em̄ se habet per modū egredientis) non sunt omnino idem per essentiam: nec tñ adeo differunt, ut sint alterius generis: sed in eodem sunt genere reductiuè. Cuius exemplum est in re, & similitudine eius. Res nanq; non habet tantam identitatē cū similitudine sua, ut sint unū numero: nec tātam diuersitatem, ut differant numero. Similitudo quippe Martini non tantum distat à Martino, ut Petrus: sicq; similitudo est reductiue in eodē genere cū illo, cui⁹ est similitudo. Nam quia egreditur, differt, sed non transit in aliud genus, & loquor de similitudine secundum rationem similitudinis, non intentionis. i. prout à subiecto exit & non recedit, ut splen-

Substantiale dr̄ 4. modis. dor à luce. Hæc Bonauētura. ¶ Concedendæ sunt ergo rationes, probantes ꝙ anima non est suæ potentiæ per essentiam. Deniq; essentiale seu substantiale dicitur quatuor modis. Primo modo, quod dicit rei essentiam tantum, sicut species dicit essentiam indiuidui. Secūdo dicitur essentiale, quod est de essentia & cōstitutione rei, ut forma atq; materia. Tertio id, sine quo res esse non potest, nec potest intelligi esse, ut sunt illa in quibus attenditur ratio uestigij, ut unitas, ueritas, bonitas. Quarto dicitur essentiale id, sine quo res non potest cogitari habere perfectum esse, ut sunt potentię in anima, in quibus attenditur imago. & hoc est minime substantiale seu essentiale, tamen non transit in aliud genus. Si aūt dicatur ꝙ idē est principium essendi & operandi, ergo sicut anima est principium ipsius esse, ita & operationis. non igitur requiritur potentia media. Respōdendum ꝙ uerum est, idem esse principium essendi & operandi, lo- Solutur obiectio. Quō sit idem esse di & operādi principium. quendo de principio remoto: sed de principio proximo, impossibile est. Si etenim proximum principiū esset omnino idem, tunc idem esset in re, esse & operari. Rursus, si idem esset principium proximum, cū res semper habeat esse, semper haberet operari. Cū itaq; forma sit proximū & immediatū essendi principium, potentia uero sit proximum & immediatum principium operandi, patet ꝙ impossibile sit hęc idē esse. Hæc Bonauentura.

¶ Et hæc positio doctorum dicentium potentias animæ realiter distīgui ab anima, rationabilior esse uidetur, quam & Albertus de Saxonia, Thomas de Argentina, & alij plures sequuntur. Scotus uero & alij quidam tenent contrarium. Albertus Saxo. Thomas Argent.

¶ Veruntamen specialis remanet difficultas de intelligentia atq; memoria. i. an intellectus agēs & memoria (quæ est in parte intellectiua, & intellect⁹ possibilis) ab inuicem realiter distinguantur. Et sicut ex præhabitis sancti Thomę uerbis in quæst. 8. huius 3. distinctionis probat̄, ipse in Scripto sentire censetur, ꝙ sint duæ distinctæ potentię. Porro in prima parte summæ suæ, quæstione 79. determinat, ꝙ sint realiter una potentia, qm̄ eiusdem intellectiuæ ac passiuę potētiæ est species recipere & seruare. De rōne quippe memoriæ est, ꝙ sit thesaurus & locus specierum cōseruatiuus. quod 3. de Aīa ascribit Philosophus intellectui possibili, sicut iam patuit. Verum ad hæc concordāda posset fortassis qs dicere, ꝙ memoria & intellectus sint duæ potentiæ, quantum ad officia: sed una, quo ad essentiam. Sit ne memoria & intellect⁹ vna potentia. Thomas. ar. 7.

¶ Hinc Petrus quæstionem de distinctione potētiarum cōpendio soluēs: Cum, inquit, natura sit determinata ad unum, oportet ut omnis potentia naturalis habeat unum actum determinatum ꝑ speciē. Hinc oportet esse differentes potentias naturalium actuū diuersorum. Differūt aūt actus conseruādi, intuendi & uolēdi, idcirco sunt diuersarum potentiarum: sed actus conseruādi & intuendi, cū uterq; sit cognitiuę potētiæ, nō habēt differētiā tantā ut actus intuendi & uolēdi. Vnde possunt esse unius potētiæ, q̄ sit una ſm essentiā, sed duæ ꝑ officiū. Cū uero istæ potentię sint coordinatę, ideo actus earum feruntur super idem obiectum, tamen secundum diuersas rationes coordinatas ueri & boni. Hæc Petrus. Petrus.

¶ Præterea aduertendum, ꝙ in prima parte quęstione 79. asserit Thomas: Quamuis, inquiēs, in tertia distinctione sententiarū dicatur, ꝙ memoria, intelligentia & uoluntas sunt tres uires: tamen hoc nō est secundum Augustini intentionem, qui decimoquarto de trinitate dicit expresse: Si accipiantur memoria, intelligentia & uoluntas secundum q̄d ſp ꝑsto sunt animæ, siue cogitentur, siue non cogitetur, sic ad solam memoriam pertinere uidentur. Intelligentiam autem nunc dico, qua intelligimus cogitan- 1. p. q. 79. ar. 7. ad. 1. August.

tes, & eam uoluntatem siue amorem uel dilectionẽ, quæ istam prolem parentemq; cõiungit. Ex quo patet, q; illa tria non accipit Augustinus pro tribus potentijs, sed memoriam pro habituali retentione, intelligentiam pro actu intellectus, & uoluntatem ꝓ actu ipsius. Hæc Thomas.

¶Postremo, quid respondendũ sit ad instantias in principio factas, constat ex introductis. ¶Et si obijciatur q; potentia materiæ primæ non distinguitur ab eius essentia, ergo nec potentia aiæ ab aia. Respõdet Thomas in Scripto: Si per potentiam passiuam intelligatur relatio materiæ ad formam, sic materia non est sua potentia: quia essentia materię non ẽ relatio. Si uero intelligatur potentia, prout est principium in genere substantiæ, s̃m quod potentia & actus sunt principia in quolibet genere, ut dicitur 11. Metaphysicæ, sic materia est sua potentia: & ita se habet materia, quæ est primum recipiens, ad passiuam potentiam, sicut se habet deus, qui est primum agẽs, ad potentiam actiuam: idcirco materia est sua passiua potentia, queadmodum deus est potentia sua actiua. omnia autem media participatiue habẽt utranq; potentiam. Potentia quoq; materiæ nõ est ad operandũ, sed ad recipiendũ duntaxat. Hęc Thomas in Scripto.

Obiectio. *Dilutio.*

¶In Summa uero respondet: Actus ad quem materia prima est in potentia, est forma substantialis, ideo potẽtia materiæ non est aliud q̃ eius essentia.

1.p.q.77. ar.1.ad.1.

¶Porro Bonauentura: Materia, ait nõ est sua potentia, quia materia non est ordinatio ad formam. Veruntamen potentia materiæ est ei essentialis, sicut potentia actiua substantiæ. Minus quoq; elongatur potentia materiæ à materia, quàm potentia actiua à substantia: quoniam potentia materiæ est passiua, quæ dicit ordinem ad aliud cum priuatione, sed potentia actiua dicit ordinẽ cũ positione. Hinc potentia materiæ minus addit super materiam quàm potentia actiua super substantiam. Idcirco non ita distinguuntur diuersæ potentiæ in eadem materia, sicut in eadem substantia. Hæc Bonauentura.

Bonauẽt.

¶Tamen frater Gulielmus testatur, quod materia sit sua potentia, & sola ratione differens ab eadem: quemadmodum eadem superficies dicitur superficies corporis in quo est, & locus respectu corporis quod ambit. Nihilominus uerbum Bonauenturæ uidetur posse saluari: quoniam (ut apparet) sumit potentiam materiæ pro relatione ad formam, ordinatio nanque uno modo uocatur relatio.

Gulielm⁹

¶Insuper, quod Gulielmus Parrhisiẽsis affirmat, horrendum esse ponere animam uelut aceruum aggregatum ex suis potentijs, uerum esset, si poneremus animam ex potentijs aggregari tanquã ex partibus substantialibus seu integralibus.

Gul. Par.

¶Argumenta demum Richardi pro parte soluta sunt. Anima enim est causa seu origo suarum potentiarum & subiectum earum, non per intermediam actionem, neq; per accidens aliud, sed sicut species dicitur causa proprij. Quod uero arguitur, formam accidentalem esse suam potentiam, & agere ꝑ seipsam, Thomas soluit in Summa, dicendo quod actio est suppositi, sicut & esse. Suppositum autem si sit compositum, agit per formam substantialem. Ideo sic se habet forma accidentalis actiua ad formam substantialem agẽtis, ut calor ad formã ignis, sicut se habet potentia animæ ad animam.

Quō aia sit cã suarũ potentiarum. *Thomas 1.p.q.77. ar.1.ad.3.*

¶At uero Bonauentura conscribit, quod forma accidentalis non est sua potentia: quia potentia eius est, inquantum influit in alterum: tamen potentia illa non tantum addit sicut potentia formæ substantialis, quia potentia formæ accidentalis dicit ordinationem ad actum, sed non sufficientem per se, sed per uirtutem formæ substantialis. Quemadmodũ enim accidens non est per se, sed per subiectum, ita non habet uirtutem operandi per se, sed per substantiam seu subiectum.

Bonauẽt.

¶Adhuc autem ad autoritates Augustini respondet Albertus Remensis, quod Augustinus loquitur emphatice, propter expressionem maiorem. uel ponit abstractum pro concreto, puta memoriam, intelligentiam, uoluntatem pro substantia memorante, intelligente, uolente. Vel dicit animam esse has uires propter inseparabilem inhærentiam, sicut amicus dicitur alter ergo: seu propter originem, ut fit prædicatio quasi per causam.

Albertus Remẽsis.

¶Circa hæc scribit Durandus: Quidam dicunt q; memoria ad imaginem pertinẽs, realiter differat ab intellectu possibili, & sit realiter idem quod intellectus agens: quia quæcunq; conueniunt memoriæ, conueniunt intellectui agenti. Duo enim ascribuntur memoriæ, scilicet q; continet species, & q; ex ea oritur intelligentia. Sic & intellectus agens uirtualiter continet intelligibiles formas, cum sit id quod ẽ omnia facere, ut tertio de anima fertur. Causat q̃q; intelligentiam, quia causat in rebus uniuersalitatem à phantasmatibus abstrahendo. Sed istud est ualde extortum, nec actus isti uniuoce cõpetũt intellectui agenti atq; memorię: qm̃ intellectus agens continet species uirtualiter & effectiue dũtaxat, memoria autem formaliter ac subiectiue Hæc Durandus.

Durand⁹ An memoria sit idẽ q̃d intellectus agẽs

QVAESTIO XIIII.

QVartodecimo quæritur, **An potentiæ animæ fluant ab eius essentia.** ¶Ad uitandũ nimiam ꝓlixitatem, uolo hic aliquas quæstiones breuiter sine argumentis determinare. Itaque ad propositam quęstionem Thomas in prima parte Summæ suæ quæstione 77. respondet: Forma substantialis & accidentalis in hoc cõueniunt, q; utraq; est actus, & secundum utranq; aliquid quodammõ est in actu. Differunt autem in duobus. Primo, qm̃ forma substantialis dat esse simpliciter, & eius subiectum est ens in potentia. Forma autem accidentalis non dat esse simpliciter, sed tale aut tantum, seu aliquo modo se habens, & eius subiectũ est ens in actu, sicq; actualitas prius est in forma substantiali, quàm in eius subiecto. Sed econtra est inde forma accidentali, ꝓpter quod actualitas formæ accidentalis causatur ab eius subiecto & actualitate ipsius, ita q; subiectum, inquãtũ est in potentia, est susceptiuũ huiusmodi formæ: atq; inquantum est in actu, productiuum est formæ talis, loquendo de proprio & per se accidente. Nam respectu accidentis extranei, subiectum est solummodo susceptiuum: productiuũ uero est agens extinsecũ. Secundo differunt, qm̃ subiectũ formæ substantialis est propter hanc formã: econuerso aũt forma accidẽtalis est ꝓpter cõpletionem subiecti, qm̃ minus principale est ꝓpter principali⁹. Porro subiectum potentiæ, est uel anima sola, uel

ar.6. *Forma substantialis & accidẽtalis in quo cõueniant & differant.*

totum compositum, compositum autem est in actu per animam. Hinc omnes potentiæ animæ fluunt ab essentia animę tanquam à principio productiuo. Hæc Thomas.

Aegidius ¶Concordat Aegidius, dicens: Secūdum philosophum, causa est ad cuius esse sequit aliud. Esse autē est actus eētię, ꝓpter q̄d Aug. ait quinto de trinitate: Sicut sapere se habet ad sapientiā, & scire ad scientiam, sic esse ad essentiam. Essentia eñ seu entitas ꝑ se & primo in substantia reperitur. Hinc loquendo simpliciter, accidentia non habent essentiā, ut innuit Augustinus septimo de trinitate. Propterea quarto Metaphysicæ ait philosophus, ꝙ unitas entis est unitas attributionis, non prædicationis, ita ꝙ ꝓpter entitatē quæ est in substantia, dicitur accidens ens, non propter entitatē quæ sit in eo: quemadmodum propter sanitatē animalis, cibus dicitur sanus. Subiectū ergo est causa ipsius esse accidentis. Vnde dicitur primo Physicorum, ꝙ materia subiecta cum forma, est causa omnium accidentiū quę sunt in ea. Idcirco & septimo Metaphysicæ fertur, ꝙ accidentia non sunt entia, nisi quia sunt entis. Et hoc quadrupliciter: Primo, quia disponunt atq; perficiunt ens, ut qualitates & uirtutes. Secundo, quia sunt uia ad ens, ut motus & transmutationes. Tertio, quia sunt respectus ad ens, ut relatiōes. Quarto, quia sunt negationes quorundam, ut priuationes. ¶ Insuper eē in ente tanquam dispositio & perfectio eius, potest esse quatuor modis: Primo ut in radice, sicut potentiæ sensitiuæ sunt in anima. Secūdo accidētaliter tātum & subiectiue, ut color in corpore. Tertio naturaliter & in subiecto composito, ut uirtus attractatiua ferri in adamante, & cæteræ proprietates naturales. Quarto naturaliter & in subiecto simplici, ut superiores potentiæ animæ, quibus potissime competit originari ab anima. Hæc Aegidius.

Accidens nō est ens, sed entis. — Augu. — Aristot. — Esse inuenitū in ente q̄tuor modis

Dionysi. ¶In cuius uerbis caute sumendum est, quod ait accidens non esse ens propter entitatem quæ sit in eo, quemadmodum cibus dicitur sanus & cætera, ex quo sequi uideretur, quod ens diceretur æquiuoce magis q̄ analogice de substantia & accidente.

Albertus ¶Præterea cōsonat dictis, quod scribit Albertus: Vires istæ proprietates sunt animæ, & principiantur ab ipso Quo est & Quod est animæ: qa ab ipso esse seu Quo est, est intellectus agens: & à Quod est, intellectus possibilis.

Petrus. ¶Cui concordans Petrus: Omne, inquit, accidens à subiecto originatur ac fluit. quod intelligendum ē iuxta sensum ex Thoma inductum. Veruntamen q̄dam dicunt, quod de potentijs possumus loqui dupliciter. Primo secundum se nude, & sic non oriuntur ex anima, sed ei pariter concreantur, sic quoque una non originatur mediante alia. Secundo, per cōparationē ad actus. & ita una, mediante alia, dicitur originari ab anima. & ipsę uires ex anima principiatę feruntur, inquantum actus unius ex actu procedit alterius. Hæc illi.

Potentię aię cōsiderantur dupliciter.

Questio. ¶ Circa hoc quæritur, an una potentia procedit ab anima, mediante potentia alia.

¶ Ad hoc Thomas respondet in Scripto: Omnis numerositas naturaliter ab uno descendens, ordine quodam descendit. Cum ergo multæ potentiæ egrediantur ab essentia animæ, in ipsis potentijs naturalis est ordo. Fluit quoq; una ab anima, alia mediante: sicut & actus posterioris, dependet ab actu prioris, ut amare ex intelligere: quemadmodum in accidentibus corporū, alia accidentia mixtorum fluunt à substantia mixta mediātibus qualitatibus primis. Et ita, quamuis potentiæ istę simul sint tempore, ordine tñ naturæ, una prior est alia. Et quamuis accidens ex se non habeat uirtutem aliud producendi, sed à substantia: potest tamen unum accidens procedere mediante alio, ſm quod aliud præsupponitur in subiecto. Sic etiam accidens non potest per se esse subiectum accidentis, sed subiectum mediante uno accidente subijcitur alteri, propter quod superficies dicitur esse subiectū coloris. Hæc Thomas.

Quō accidens non potest esse subiectum

Petrus. ¶ Concordat Petrus, adiungens: Non ꝙ superficies sit uere subiectum coloris, sed qm̄ color inest eidem subiecto cui superficies, sed mediāte sup̄ficie.

Albertus. Triplex ē ordo. ¶ Albertus quoq; concordat, dicendo: Naturalis ordo est inter istas potentias. Est autem alius ordo ſm naturā, alius ſm generatiōem, alius penes actū. Ordo ſm naturam est, dum unum in sua ratione, aliud præsupponit seu ponit, ut ratio sensitiuum, & sensitiuum uegetatiuum, non econuerso. sicq; secundū Augustinum, uoluntas præsupponit intellectum, & intellectus memoriam: quia si quis diffiniat uolūtatem, dicet ꝙ sit appetitus boni cogniti. Porro ordo ſm generatiōem, est ordo ſm tempus, q non est inter has uires. Ordo autem actuum potest esse dupliciter, puta à p̄cedente ad sequens: & ille non est necessarius. non enim generaliter sequitur: Intelligit, ergo uult. imo econuerso est ordo necessarius, scilicet à sequente ad præcedens: ut, Si uult, ergo cognoscit. Hæc Albertus.

August. — Duplex est ordo actuum.

ar.4. ¶Amplius de hac re scribit Thomas in prima parte quæstione 77. Triplex ordo est inter potentias animæ, quorum duo considerantur ſm dependentiam potentiæ unius ab alia. Dependentia aūt hæc, dupliciter accipi potest. Primo ſm ordinem naturę, quo perfectiora imperfectioribus naturaliter sunt priora. Alio modo ſm ordinem generationis ac tēporis, prout ex imperfecto ad perfectum pertingitur. Primo modo potentiæ intellectiuæ sunt potentijs sensitiuis priores, & imperant eis. sensitiuæ uero priores sunt illis secundum ordinē generationis. Hæc Thomas.

An memoria gignat notitiam. ¶ Insuper quæritur, utrū memoria intellectiua, inquantum est intellectiua, & aliquid animæ, præcise seu per se solum gignat notitiam.

Scotus. Opinio 1. ¶ Circa hanc quæstionem scribit Scotus prolixe, dicendo: Circa hoc sunt uariæ opiniones. Vna, quæ imponit Augustino, uidelicet ꝙ sola anima seu eius potentia, sit causa gignendi notitiam, & nō obiectū: & ꝙ obiectum est, uel terminans actum intelligendi, uel ut excitans seu inclinans potentiam intellectiuam ad actum intelligendi, uel ut causa sine qua nō intelligit, prout diuersi hoc diuersimode ponunt: sic tamen, quod sola potētia intellectiua elicit actum, nec concurrit aliquid aliud in ratione principij elicitiui. quod dicunt esse de mente Augustini, super Genesim conscribentis, ꝙ cū agens sit præstantius passo, & nullus effectus sit præstantior sua causa, quod corpus agere nequit in spiritum, licet e contra: ideo aīa de se format intellectionem, etiam per seipsam.

August.

2. ¶Aliorū opinio est omnino contraria, dicens ꝙ nihil animæ, ut intellectiua est, sit principium aut ra-

tio agendi respectu notitiæ genitæ. Intellectus nanque possibilis non potest esse principium gignendi actualem notitiam, qa ipsa scilicet notitia recipitur in intellectu possibili. Intellectus quoque possibilis est, quo est oĩa fieri, ut fertur 3. de anima: & habet se in genere intellectualium substantiarũ, sicut materia prima in ordine entiũ. Nõ ergo actiuus est & ꝓductiuus notitiæ. Nec idem põt mouere seipsum. Nihil quoq; est simul in potentia & in actu. Sed ista opinio est præinductis uerbis Augustini, & aliorum doctorum contraria: ex quorũ uerbis ostensum est, ꝙ per hoc in anima rationali relucet summæ trinitatis imago: quia sicut in superbeatissima trinitate pater à nullo est, & ab ipso solo est filius, atq; ab utroq; spiritussanctus: sic à mente seu memoria, est uerbum seu conceptus internus tanquam proles, sic ꝙ mens productiua est suæ notitiæ, & à mente atque notitia

3. profluit amor tanquam germen amborum. ¶ Est itaq; opinio tertia, medium tenẽs, puta ꝙ uniuersale relucet in phantasmate: & inquãtum exhibitum est intellectui possibili, sic est ibi tanquã productiue & motiue saltem exhibitiue, sicq; gignit primum actũ intelligendi, & quo ad hoc, est intellectus possibilis mere passiuus, sed factus in actu, per actũ intelligendi primo habet actiuitatẽ, per quã põt conuertere se supra se, atq; suffodere in cogitatione confusa, & quærere cognitionem distinctam, sicq; formare uerbum. sicq; anima quo ad primam notitiam non est actiua, nec elicit primam notitiam, sed secundam.

4. Alia opinio, ꝙ intellectus possibilis per speciem intelligibilem sibi impressam à phãtasmate, elicit actũ intelligendi, & non uirtute propria: quia intellectus possibilis de se est potentia mere passiua: & talis potentia non agit nisi reducta in actum, qui actus sit agendi principium. Actus autem in quem primo reducit intellectus, est intelligibilis species, quæ in intellectu requiritur propter determinationẽ potentiæ intellectiuæ ad certum actum. Nempe quod indifferens est, & indeterminatũ ad multa, non determinatur ex se ad aliquid, nisi per id q̃d de nouo aduenit sibi. Cumq; intellectus antequam intelligit, sit indifferens ad intelligendum quodcunq;, non intelligit antequam determinetur per aliquid, quod non potest esse nisi species. ¶ Sed ad quæstionem istã respondeo, ꝙ causa intellectionis ac notitię genitæ, nõ est anima seu intellectus præcise seu tantũ: imo pręcisa causa intellectionis atque notitiæ, est anima intellectiua, ut intellectiua est & aliquid eius, & obiectum in se, si secundum se sit intellectui præsens, & obiectum in aliquo repræsentatiuo, ut in specie repræsentante. & nec obiectum per se, nec intellectus per se, sed utrunque simul, faciunt unam causam sufficientem respectu notitiæ genitæ: quod declaratur sic, Quando sunt plures causæ concurrentes ad eundẽ effectum, aut concurrunt ordine quodam, ut causæ essentialiter subordinatæ, aut non ordine, sed ex æquo, ut patet in trahentibus nauem, in quibus si tota uirtus, quæ est in omnibus illis, esset in uno, unus traheret nauem. Porro primum membrum subdiuiditur, q̃m causæ ordine concurrentes ad eũdẽ ꝓducendũ effectum, aut sic sunt essentialiter ordinatæ, ꝙ causa superior mouet inferiorem, nec inferior habet causalitatẽ respectu effectus producendi, nisi à causa superiori, eo ꝙ non mouet nisi secundũ quod mouetur ab illa superiori causa, quẽadmodum comparatur causalitas motionis baculi respectu manus: & quando sic est, tunc tota motio, uirtualiter est in causa illa superiori. Interdum uero causæ sic coordinatæ, ita se habent, ꝙ una est perfectior alia: non tamen perfectior dat causalitatem in causando causę imꝑfectiori ut moueat, sicut se habent pater & mater, respectu productionis fœtus: & quando sic est, tunc causæ concurrentes causant unum effectum dependentem à duobus, magis tamen ab uno quàm alio. Perfectius quoque producitur à duobus, quàm produceretur ab uno duntaxat. sicq; anima seu eius potentia & obiectum, concurrunt ad eliciendum actum intelligendi, unde obiectũ nõ dat intellectui uirtutem intelligendi, alioquin obiectum intelligeret. & sicut obiectum non dat intellectui actualitatem ut intelligat, ita nec inclinationem. Hæc Scotus.

¶ In cuius uerbis uidetur esse non uerum, ꝙ dicit patrem & matrem sic esse causam fœtus, ꝙ pater nõ est causa causalitatis matris in ꝓductione prolis. certum est enim, ꝙ mater fœcundatur à patre. & comparatione eius, habet se sicut passiuum ad agens. Rursus, falsum apparet ꝙ dicit intellectum non habere ab obiecto inclinationem ad actum suum. Intellectus quippe cum sit uirtus passiua, & ab obiecto moueaꝛ ad actũ, dum motio illa nõ est uiolẽta nec coactoria, uideṫ esse inclinatiua. Verũ q̃q;, quod est intellectus obiectũ, naturaliter allicit uim intellectiuam ad sui notitiam atq; intuitum, quemadmodum pulchrum uisiuam potentiam. Hinc prima illa positio, quę Augustino ascribitur, uerior esse censetur: sic tamen, ꝙ obiectum concurrit & cooperatur extrinsece, uel quasi extrinsece ad hoc ꝙ potentia intellectiua, actum intelligendi eliciat ac producat, quemadmodum color seu lux ad actualem uisionem, quæ elicitiue procedit ab ipsa uisiua potentia. Veruntamen non nego, corporalia aliquo modo posse in spiritum agere. sic etiam dico intellectũ respectu primæ notitiæ se habere actiuẽ. ¶ Ad obiecta autem respondeo, intellectum pro tãto dici passiuam potentiam, q̃m ab obiecto per intellectum agentem recipit speciem, & in principio sui, est tanquam tabula rasa, quantum ad speciales cognitiones: non tamen est pura potentia, imò connatos sibi habet habitus primos principiorum tam speculabilium quàm operandorum, ut theologi philosophiq; fatentur. Habet etiam connatas sibi species quasdam, ut patuit supra.

¶ Præterea ipsa intellectio est actio immanens, à ui intellectiua elicitiue & actiue progrediens, & in ea quiescens. propter quod uocaṫ intellectualis actio. Ipsa quoque uere atq; formaliter denominat intellectum, & inhæret eidem. ergo procedit ab eo, pręsertim cum obiectum non uiuum nec intellectuale, nequeat elicitiue producere actionem uitalem & intellectualem.

¶ Insuper ex his uidetur patere solutio ad aliam quæstionem, quam mouet hic Scotus, an scilicet principalior causa notitiæ genitæ, sit obiectum, uel anima seu eius potentia. Et respondet, In intellectionibus & intelligibilibus sensibilium rerum,

Dionys.

Solutio argumẽta. Quõ intellectus ẽ potentia passiua.

Scotus. Quę sit causa principalior notitię genitę.

anima est principalior causa notitiæ genitæ q̃ obiectum: quoniam uirtus animę est magis illimitata, & est uniuersalius agens, & elicitiue actum producens, obiectum uero est quasi cooperans. Attamen respectu quarundã intellectionũ, uidelicet supernaturalium, facultatem naturalẽ aĩæ omnino excedẽtium, ut sunt potissime actus beatificæ uisionis, obiectum est magis causa: quia causalitatem respectu illorum actuum habet maiorem uel principaliorem siue totalẽ. Hæc Scotus. ¶ Quæ responsio uera uidetur ad pium intellectum. Obiectum nanq;, inquantũ obiectum, non uidetur principalior causa intellectionis, sed bene inquantum supernaturaliter adiuuans & illustrans.

Henricus ¶ Postremo de hac re scribit Henricus quodlibeto quinto, quæstione 25. & alibi, distinguens multiplicem uerbi acceptionem, & prolixe loquens de isto, ac sentiens q̃ respectu uerbi cuiusdam, seu primæ notitiæ genitæ, intellectus possibilis habeat se omnino passiuẽ: quod totum breuitati studens dimitto, quia prætacta positio uerior reputatur.

DE CLARA EXPOSITIONE SCRIPTURÆ, DICENTIS: Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem nr̃am, uidelicet, an intelligat̃ de imagine & similitudine creata, an increata, atq; de distinctione inter imaginẽ & similitudinem.

AD intelligendum hor̃ ueritatem, introducẽda est pro fundamento litera ex uerbis sanctorum, à Magistro in primo & secũdo lib. allegata. Itaq; lib. 2. distinctione 16. ait: Imago & similitudo hoc loco, uel increata intelligitur, i. trinitatis eẽntia, ad quam, i. ad cuius participatiuam imitationem, fact⁹ est homo: uel creata, in qua factus est homo, quia concreata est ei, quantum ad superiorẽ animæ partem. Increatam em̃ imaginem, quæ deus est, intellexisse uidet̃ Beda, cum dicit: Non esse unam imaginem dei & angelorum, sed trium diuinarũ p̃sonarum, idcirco nõ angelis, sed personis dictum ẽ: Faciamus hominem &c̃. tamen sic exponendo, imago improprie sumitur: q̃a imago dr̃ relatiue ad aliud, cuius similitudinem gerit, & ad q̃d repręsentandum facta est ipsa, sicut imago Cæsaris impressa alicui. Improprie quoq; imago uocatur id, ad quod aliud fit, imò hoc proprie nominatur exemplar. Exemplum uero dr̃ proprie, quod sumitur ex aliquo, ad cuius imitationem formatur. Veruntamen unũ pro alio interdum capitur abusiue. Hinc & trinitatis essentia, minus proprie nuncupatur imago, sed magis proprie diceretur exemplar. Secũdo, per imaginem & similitudinem intelliguntur imago & similitudo animæ rationali impressa, per quam summæ trinitati ac simplici deitati assimilatur in superioribus uiribus suis, iuxta expositiones præhabitas: uel quantum ad mentem, notitiam & amorem. Deniq; sicut p̃tacta distinctione ex uerbis Augustini tangit Magister, imago attenditur quantum ad memoriã, intelligẽtiam & dilectionem: similitudo uero, quo ad innocentiam atq; iustitiam, quæ rationali menti naturaliter insunt saltem per inchoationem quãdam, seminariumq; uirtutum. Vel consideratur imago in ueritatis cognitiõe, similitudo uero in bonitatis seu ueritatis amore. Potest quoq; imago referri ad gratuita, similitudo ad naturalia. Hęc ex textu.

Beda.

Quid sit imago.

Quid sit exemplar.

Quid sit exemplum

Hinc circa secundã huius primi libri distinctiõem scribit Albertus: Imago & similitudo in autoritate præfata, dicunt diuinam essentiam in recto, & tres personas in obliquo. sicq; imago est essentia in tribus personis, unã imitantibus se, id est, perfecte communicãtibus ac consimilibus sibi in eadem essentia. Similitudo autem est ipsa essentia una per modum qualitatis, quæ s̃m Damascenum assequitur substantiam, sicut sunt, bonitas, sapientia, uirtus, in quibus personæ sunt similes. Vnde imago & similitudo sunt relatiua oblique atq; intrinsece. oblique, q̃m in obliquo important ea, quæ referuntur ad se, puta personas. Intrinsece quoq;, q̃m habent in se relationem, & etiam id ad quod referuntur, ita q̃ non * quærunt determinari extra, quemadmodum dicitur: Isti sunt similes. i. iste est similis illi, & ille est similis isti. Hæc Albertus.

Albertus.

Damasce.

*quęunt

¶ Concordat Thomas in prima parte Summæ suæ q̃stione nonagesimatertia, dicens: Esse ad imaginem dei secundum imitationem diuinæ naturæ, non excludit hoc quod est esse ad imaginem dei secundum rep̃sentationem diuinarum personarum, quin potius unum ad alterum sequitur. Idcirco dicẽdum, in homine esse imaginem dei, & quantum ad diuinam naturã, & quantum ad trinitatem p̃sonar̃. Nam & in deo in tribus p̃sonis est una natura. Hinc August. in lib. de fide ad Petrũ: Vna est, inquit, essentialiter sanctę trinitatis diuinitas & imago, ad quam factus est hõ. Hilarius q̃q; 5. de Trinitate: Hõ factus est ad cõmunẽ trinitatis imaginẽ. In quibus uerbis imago, p̃ increata imagine trinitatis accipitur, nec inter imaginem similitudinemq; distinguit. ¶ Præterea quidam dixerunt in homine esse imaginẽ filij tm̃, quod 12. de Trinitate reprobat August. Primo, per hoc, q̃ cum s̃m æqualitatem diuinæ essentiæ filius sit similis patri, necesse ẽ si hõ factus sit ad similitudinem filij, q̃ & factus sit ad similitudinẽ patris. Secundo, quia si homo esset factus solum ad similitudinem filij, non diceret pater: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, sed meam seu tuam. idcirco cum scriptum est, ad imaginem dei fecit illum: non est intelligendum, q̃ pater fecerit hominem, tantum ad similitudinem filij qui est deus, sed q̃ deus trinitas fecit hominem ad imaginem suam, id est, totius trinitatis. Insuper cum dicitur, deus fecit hominẽ ad imaginẽ suam, dupliciter potest intelligi: Primo, q̃ præpositio ad, designet terminum factionis: ut sit sensus, faciamus hominem taliter q̃ in eo sit nostra imago. sic intelligitur de creata imagine. Secundo, q̃ præpositio hęc, scilicet ad, designet causam exemplarem: sicut cum dicitur, Iste liber factus seu scriptus est ad illum. sicq; imago uocatur diuina essentia, quæ improprie uocatur imago, sumendo imaginem pro exemplari. Vel ut aliqui dicunt, diuina essentia appellatur imago, quia s̃m eam una persona diuina aliam imitatur. Hæc Thomas.

Thomas. ar. 5.

August.

Hilari⁹.

In homine est imago trinitatis non tãtum filij.

¶ Qui & eadem quæstiõe, inter similitudinem & imaginem ponit distinctionẽ: Similitudo, inquiens, potest ab imagine distingui dupliciter. Primo, ut est p̃ambula ad imaginẽ, & existẽs in pluribus. sicq; similitudo attenditur in his, quæ sunt communiora proprietatib⁹ naturę intellectualis, ut sunt bonitas,

Similitudo distinguitur ab imagine dupliciter

ueritas, unitas, simplicitas quoq; & incorruptibilitas. Secundo consideratur similitudo ut consequẽs imaginem, & designans expressionem perfectionemq; eius. unde dicimus ꝙ imago aliqua est magis aut minus similis ei, cuius est imago. Sicq; similitudo attenditur penes uirtutes. Itaq; eẽntia animæ pertinet ad imaginem, prout repræsentat diuinam essentiam secundũ ea quę sunt propria intellectualis naturæ. Ad similitudinem uero quantũ ad proprietates, seu conditiones consequẽtes ens in gñali, & quãtum ad pfectiones uirtutum, nec incõueniens est, ut id quod secundum unã assignationẽ uocatur imago, scd̃m aliã dicatur similitudo. Vnde in libro de ecclesiasticis dogmatibus legit̃, ꝙ imago dei in homine, attendit̃ secundum ęternitatem.

Damasce.

Damascenus etiã asserit lib. 2. ꝙ hominem esse ad imaginem dei, significat intellectuale & arbitrio liberũ, & per se potestatiuum.

Gregori⁹ Nysen⁹.

Gregorius item Nysenus libro de homine: Dũ scriptura perhibet hominem factũ ad imaginẽ dei, tm̃ est, ac si diceret, humanam naturam esse factam participẽ & capacem om̃is boni, quod est plenitudo diuinitatis, quæ omnia certũ est ad essentiæ unitatem, non ad psonarum ptinere distinctionẽ. Hęc ille. ¶ Gulielmus quoq; Parrhisiensis libro de Trinitate cap. 27. dicit imaginẽ ad potẽtias pertinere, similitudinẽ uero ad ultimum effectũ. i. ad plenã assimilationẽ cũ deo, p̃sertim per dona glorię. At uero secundũ Antisiodorẽsem in Sũma sua lib. 2. In hac autoritate, faciamus hominẽ ad imaginẽ &c̃. imago supponit diuinã essentiã in habitudĩe ad naturalia hominis, hoc est, in quantũ homo per dona naturæ, assimilat̃ diuinæ essentiæ ac personis, quæ sunt ipsa essentia. Similitudo uero supponit diuinã essentiã in habitudine ad gratuita hoĩs. Vñ iste ẽ sensus: Faciamus hoĩem ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã. i. ad imaginẽ, qua imitamur nos inuicẽ, & ad similitudinẽ qua sumus ad inuicẽ siles. & sic est uerbũ dei patris ad filiũ ac spm̃sanctum uel totius trinitatis. Hæc Antisiodorensis.

Gul. Par. Antisiod.

Hic quæritur, utrum concedendum sit quod deus se genuerit. Distinctio IIII. A

De cõparatiõe generatiõis ad terminũ essentialem & cõcretũ, qualis est hoc nomẽ de⁹.

Hic oritur quæstio satis necessaria. Constat em̃ & irrefragabiliter uerũ est, ꝙ deus pater genuit filium. Ideo quæritur, utrum concedendum sit ꝙ deus genuit deum. Si enim deus genuit deum, uidetur ꝙ aut se deum, aut alium deũ genuerit. Si uero aliũ deum genuit, non est tm̃ unus deus. Si aũt seipsum deũ genuit, aliqua res seipsam genuit. Ad qđ rñdentes, dicimus sane & catholice cõ-

Solutio

cedi, ꝙ unus unũ genuit, & ꝙ deus deũ genuit, qa deus pater deũ filiũ genuit. In symbolo quoq; scriptũ ẽ: Lumẽ de lumine, deũ uerũ de deo uero. Qđ uero addit̃, ergo genuit se deũ uel aliũ deũ, neutrũ cõcedendũ esse dicimus. Qđ alium deũ non genuit, manifestũ est, quia

August. cap. 1. a

unus tm̃ deus est. Qđ aũt seip̃m non genuit, oñdit Aug. in primo li. de Trin. dicens: Qui putant eius potẽtiæ esse deũ, ut seip̃m ipse genuerit: eo plus errãt, ꝙ non solũ deus ita non est, sed nec spũalis neq; corporalis creatura. Nulla em̃ res est quæ seip̃am gignat ut sit, & ideo non est credendũ uel dicendum ꝙ deus genuit se.

Alia quæstio de eodem. B

Sed adhuc opponunt garruli ratiocinatores, dicentes: Si deus pater genuit deũ, aut genuit deũ qui est deus pater, aut deũ qui non est deus pater. Si genuit deum qui non est deus pater, ergo deus est qui non est deus pater, non ergo unus tm̃ deus est. Si uero genuit deum

Respõsio.

qui est deus pater, ergo genuit seipsum. Ad quod rñdemus, determinantes istã propositionẽ, qua sic proponunt: Si deus pater genuit deũ, aut deum qui est deus pater, aut deũ qui nõ est deus pater. Hoc em̃ sane & praue intelligi potest, & ideo rñdendum est ita: Deus pater genuit deũ qui est ipse pater. Hoc dicimus esse falsum, & concedimus alterã, scilicet genuit deũ q non est pr̃: nec tñ genuit alteꝝ deũ, nec ille qui genitus est, alius deus est q̃ pr̃, sed un⁹ deus cum patre. Si uero addit̃, genuit deũ qui non est deus pater: hic distinguimus, quia dupliciter potest intelligi. Genuit deũ qui non est deus pater, scilicet deum filiũ, qui filius non est pater qui deus est, hic sensus uerus est. Si uero intelligat̃ sic, Genuit deũ qui non est deus pater, id est, qui non est deus qui pater est, hic sensus falsus est. Vnus em̃ & idẽ deus est, pater & filius & spũssanctus, & econuerso, pater & filius & spiritussanctus, unus est deus.

Opinio quorundam, dicentium tres personas eẽ unũ deum, unam substantiam, sed non ecõuerso, scilicet unum deum uel unam substantiam eẽ tres personas. C

Quidã tñ ueritatis aduersarij, cõcedũt patrẽ & filiũ & spm̃sctm̃, siue tres psonas, eẽ unũ deũ, unã substantiã: sed tñ nolũt cõcedere, unũ deũ siue unã substantiã, esse tres psonas: dicẽtes diuinã substãtiã p̃dicari de tribus psonis, nõ tres psonas de substantia diuina. Fides autẽ catholica tenet ac p̃dicat, & tres psonas eẽ unũ deũ, unã substãtiã, siue eẽntiã, siue naturã diuinã: & unũ deũ siue eẽntiã diuinã, eẽ tres psonas. Vñ Aug. in I. li. de Trin. ita ait: Recte ipse deus trinitas intelligit̃ beat⁹ & solus potẽs. Ecce q̃ expresse dixit, ip̃e deus trinitas: ut oñderet & ip̃m deũ eẽ trinitatẽ, & trinitatẽ, ip̃m deũ. Itẽ in eodẽ: In uerbis, inqt, illis Apostoli, qb⁹ de aduẽtu Chr̃i agẽs, dicit: Quẽ oñdit beatus & solus potẽs, rex regũ & dñs dñantiũ, q solus habet immortalitatẽ &c̃. nec pater ꝓprie nominatus est, nec filius, nec spiritussanct⁹: sed beatus & solus potẽs, id est, unus & solus deus uerus, qui est ipsa trinitas. Ecce & hic ap-

Indicit 3 eos autoritates Augustini. August. cap. 6. Idem vbi supra. 1. Tim. 6. c

te dicit, unum solum ueꝝ deum esse ipsam trinitatem: & si unus deus trinitas est, ergo unus deus est tres personæ. Idem in libro quinto de Trinitate: Non tres deos, sed unum deum dicimus esse ipsam præstantissimam trinitatem. Item in libro de fide ad Petrum, in expositione symboli: Satis est Christiano rerum creatarum causam siue uisibilium siue inuisibilium, nō nisi bonitatem credere creatoris, qui est deus uerus & unus: nullamq; esse naturam, quæ non aut ipse sit, aut ab ipso: eumq; deum esse trinitatem, patrem scilicet & filium & spiritū sanctū. Itē Aug. in sermone de fide: Credimus unum deū unā esse diuini nominis trinitatē. Idē in sexto libro de Trinitate: Dicimus deū solū esse ipsam trinitatē. Ecce his & alijs pluribus autoritatibus euidēter ondit, dicendū esse & credendū, ꝙ unus deus est trinitas, & una substantia tres ꝑsonæ: sicut econuerso trinitas dr̄ esse unus deus. & tres ꝑsonæ dicuntur esse una substantia.

Augustin. ca. 8.
Uerius in enchiridio cap. 5.
Augustin. ca. 7.

Redit ad præmissam quæstionē, scilicet an deus pater se deū, an aliū deū genuerit. D

Nunc ad præmissam quæstionem reuertamur, ubi quærebatur, an deus pater genuerit se deum, an alium deum. Ad quod dicimus, neutrum fore concedendum. Dicit tamen Augustinus in epistola ad Maximinum, quod deus pater se alterum genuit, his uerbis: Pater ut haberet filium de seipso, non minuit seipsum: sed ita genuit de se alterum se, ut totus maneret in se, & esset in filio tantus, quantus & solus. Quod ita intelligi potest, id est, de se alterum à se genuit, non utiq; alterum deum, sed alteram personam: uel genuit se alterum, id est, genuit alteꝝ qui hoc est quod ipse. Nā etsi alius sit pater q̄ filius, nō est tn̄ aliud q̄ filius, sed unū.

Augusti.

SVMMA DISTINCTIONIS IIII.

HAec est distinctio quarta, cuius litera expositione non indiget, & quæstiones quæ in ea mouent̄, in textu soluunt̄. Itaq; postquā Magister in p̄habita distinctione docuit testimonijs scripturaꝝ & ꝑsuasionibus congruisq; similitudinibus, esse in simplici deo trinitatē personarum: hic circa hoc q̄stiones inducit, & primo an concedendū sit, q̊d deus genuit deū, q̊ circa arguit ꝓ utraq; pte, deinde ponit solutionē, q̄ posita replicat, deinceps ponit q̊rundā opinionē erroneā, & reprobat eā, & iuxta hæc pūcta diuidi posset litera.

QVAESTIO I.

ET qa in his p̄supponit̄ eē gn̄atio in diuinis, q̄rit̄ primo, **An deo vere conueniat gn̄are.** sed qa de hoc iā dicta sunt multa, & argumētatū ē supra ꝓ utraq; pte, & declaratū utcūq;, q̄liter deo attribuat̄ gn̄atio actiua siue passiua, idcirco argumentis p̄ctis omissis, breuiter inducēda sunt documēta doctorū.

¶Itaq; Alexāder ait: Confitendū uerissime, ꝙ gn̄atio æterna est in deo. Vn̄ Richar. de S. Victore, lib. de Trini. In natura, inq̄t, creata discimus q̄d de increata pēsare ac sentire debemus. Videm⁹ q̊tidie q̄liter opatione naturæ subsistēs subsistentē ꝓducit, hō hoiem generat. Nūquid in illa supexcellēti natura, naturæ operatio nulla erit? nunquid natura illa quæ hūc naturę fructū & uirtutē fœcūditatꝪ donauit, in se sterilis erit? ¶Si aūt obijciat̄, deus potuit creaturā seu mūdū facere meliorē q̄ fecit, nō tn̄ cōsequit̄, ꝙ ideo inuidus fuit: ergo nec inuidus posset ꝓbari, q̄uis nō genuisset filiū sibi æq̄lē, sicut August. argumentat̄. Itē filius nō gn̄at, nō tn̄ ex hoc aliq̄d impfectiōis cōpetit ei: ergo nec p̄ri, q̄uis diceret̄ nō genuisse. Dicendū ꝙ secus est in gn̄atiōe & creatiōe, q̄m gn̄atiōis rō exigit, ut ꝓducat̄ eq̄le in substātia & natura. Rō āt creatiōis nō exigit hoc, sed magis cōtrariū: utpote, ut sit diuersum à creatore in substātia, & finitū id q̊d creat̄. Porro inuidia locū nō habet, nisi ubi res exigit aliter fieri q̄ fit. Insup sicut in p̄re pfectiōis est gn̄are, ita in filio gn̄ari, & in spūsctō spirari, nec filius nec spūsctūs uult generare, nec cōgruit eis. & sicut posse gn̄are dicit pfectionē potētię in p̄re, sic posse gn̄ari dicit potētię pfectionē in filio, & posse spirari in spūsctō. Gn̄atio autē in deo nō est motus, nec impfectiōi adiūcta, sed intellectualis, inuariabilis & æterna ex infinita exhuberātia & plenitudine, fœcūditate ac cōmunicabilitate bonitatꝪ ꝓcedēs.

Alexāder
Richard⁹.
Obiectio.
Dilutio.
Diuersa ē rō gn̄ationis & creationis.
Gn̄atio dei nō est motus.

¶ Pręterea si q̄rat̄, q̄d sit gn̄are in deo, dicendū ꝙ hoc p̄tātē rōnis hūanę trāscendit, iuxta id Isaiæ: Gn̄ationē ei⁹ q̄s enarrabit? Imò hoc scire & intueri, erit p̄miū fidei. Dicendū tn̄ s̄m cōem rōnē gn̄atiōis, ꝙ gn̄atio est ꝓductio alicui⁹ de substātia gn̄antis, q̊d multipliciter fit. Aliq̄n nanq; ꝓducit̄ aliq̄d de substātia alteri⁹, q̊d nō ē ei simile in natura & specie, & hæc est gn̄atio æquoca, s̄m quā uermes ꝓducunt̄ de carne. Interdū uero ꝓducit̄ simile in natura, & hęc est gn̄atio uniuoca. q̊d rursus cōtingit pluribus modis. Q̄nq; em̄ ꝓducit̄ de pte substātiæ, ut in gn̄atione corporaliū reꝝ. Aliq̄n de tota substātia, & sic est gn̄atio in diuinis, q̄ est pfectissima emanatio, & est idē q̊d uerbū ad intra ꝓferre, atq; cōsequit̄ ipum intelligere simplicit̄ dictū. Interdū uero, dicere, sumit̄ ꝓ manifestare. sicq; q̄libet ꝑsona in diuinis, se & aliā dicit. Vn̄ filius ait ad p̄rem: P̄r, manifestaui nomen tuū hoibus. Loquēs q̄q; de spūsctō: Ille, inq̄t, me clarificabit. Hæc Alexander.

Quid sit gn̄are in deo.
Multiplex ē ꝓductio alicui⁹ de substantia alterius.
Johan. 17.
Joh. 16

¶Cōcordat Albertus, hic scribēs: Iuxta Damascenū libi 1. 8. capl̄o, Gn̄atio est ex substātia generātis ꝓduci, q̊d gn̄at̄ s̄m substantiā. Aliā q̄q; diffinitionē gn̄ationis diuinæ dat ibi: Gn̄atio, inq̄ens, sine principio & æterna, est naturę opus existēs, & ex substātia eius ꝓducēs, ut uersionē q gn̄at̄ nō sustineat, & ut nō deus primus & deus posterior sit & adiectionē suscipiat. Vtraq; diffinitio bona est; & prima diffinit gn̄ationē uniuocā & in gn̄ali: scd̄a uero gn̄ationē diuinā, cui etiā prima diffinitio aliq̄liter cōuenit. Sicq; hæc p̄positio, ex, notat in ea non habitudinem causæ materialis, sed identitatē eēntiæ. Quēadmodū em̄ in materialibus dicimus, cultellus est ex ferro, designātes nō tm̄ materiā, sed etiā ꝙ eēntia ferri in cultello sit, qa materia manet in materiato: ita trāssumim⁹ in diuina, abijciēdo q̊d est impfectiōis, & q̊d pfectionis est deo attribuētes. Cūq; tria notent̄ in tali locutiōe, uicꝫ ꝙ ferrū fuit subiectū opationis ac factiōis, q̄ cultellus fiebat, & itē ꝙ cultellus potētialit̄ fuit in ferro atq; ꝙ habeat eēntiā ferri i se: duo illa prima sunt impfectiōis, nec deo cōueniūt: tertiū uero ē pfectiōis, & cōpetit deo, utpote habere eandē cū gn̄ante eēntiā. In p̄cta quoq; diffinitiōe substātia sumit̄ ꝓ natura,

Albertus.
Gn̄atiōis duplex diffinitio.

nec uerbum illud produci notat actionem aut passionem intermediam inter generantem ac genitum, sed notionem sub alio modo significandi: quoniam notio nominat proprietatẽ, secundũ quod per ipsam persona cognoscitur, sed actio nominat causam siue principium secundum rationem acceptionis uel dationis essentiæ. (Johan. 10.) Hæc enim est uera, Pater dat essentiam filio & similiter ista, Filius accipit essentiam à patre, sicut in euangelio ait: Pater quod dedit mihi, maius omnibus est, puta diuina essentia. Rationem uero huius dationis & acceptionis, nominat actus notionalis. filius enĩ per generationem accipit essentiã à patre, non tamen essentia generatur, nec per se, neque per accidens, neq; per consequens. Conformiter substantia filij non generatur, nec substantia in filio generatur, sed tamen substantia filij per generationẽ accipitur. (Regula.) Etenim regula est, ꝙ quicquid habet & est persona principiata, habet & est à persona principiante. Hancq; rationem seu modum habendi significat Damascenus, dicendo quod secundum substantiam generatur. Porro in secunda diffinitiõe sumit naturam proprie, prout secundum rationem distinguitur à substantia, scilicet, put natura uocat̃ principiũ producendi simile ex se: & hoc principium est pater, secundum uirtutem naturæ communicabilis alij supposito absq; sui diuisione. Hinc generatio recte dicit̃ opus naturæ potius quàm substantiæ. Generatio q̃que dignissime conuenit deo quoniam nihil in potẽtia conuenit ei. Cum ergo omnis natura quantũ est de se communicabilis sit, ista aptitudo nõ est in deo nisi actu, ideo sua natura communicata est semp & ab æterno pluribus hypostasibus eiusdẽ naturę. (Gñatio diuersis diuersimode ꝯuenit.) Veruntamen diuersis diuersimode conueuit generare. Quædam nanq; generant per hoc, ꝙ inducunt species suas in materiam corporis extra se, ut corpora homogenea simplicia, sicut ignis. Cũ enĩ sint homogenea, nihil est in eis quod non stet actu sub forma suæ speciei. idcirco generare non possunt nisi in materia aliena. Quædam uero generant per decisionem partis à sua materia, quę est in potentia ad formam speciei totius, ut complexionata & mixta. Quædam autem multiplicant suas formas per sui præsentiam in materia aliena, ut luminosa. In quibus omĩbus unũ est commune, uidelicet cõmunicatio formæ siue eẽntiæ. Hæc Albertus.

(Vdalric⁹.) ¶Concordat Vdalricus libro suæ Summæ 3. 8. capitulo dicens: Descriptio generationis secunda à Damasceno inducta, omnes imperfectiões naturalis generationis excludit. (Gñatio diuina oẽs imꝑfectiones exclu dit.) Generatio enĩ naturalis cum sit motus, necessario habet tempus ante se, & habet durationis suæ principium, sed generatio diuina, cum non sit nisi communicatio substantiæ patris sine omni mutatione & motu, necessario est patri coæterna. Generatio quoq; naturalis necessario ad genitum terminatur ac desinit. Generatio autem diuina, & ꝑ ad genitum est perfecta, & semper est, inquantum ẽ quid diuinum: quoniam deo conuenit tantum eẽ, & non fuisse, neq; futurũ esse. Generatio ergo transsumitur ex creaturis ad diuina, quantum ad id quod ꝑfectionis in ea est. Nam & in creaturis quanto generatio formalior, immaterialiorq; extiterit, tanto minus habet de ratione mutationis, & plus de ratione operationis: sicut & intellectus noster uerbum suum gignit operando potius quàm mutando: ideo dicit opus, quia secũdum philosophum 4. Ethicorũ, Operatio est perfecti, motus autem atq; mutatio imperfecti. (Aristotel.) Hæc tamen operatio non est media inter generantem & genitum, sed relatio sub alia ratione significata, quę operatio ut est ab operante, est relatio paternitatis: & ut est in genito, est relatio filiationis. Dicitur quoq; generatio opus naturæ, non sicut operãtis, quia hoc est suppositum: sed sicut eius, cuius uirtute suppositum operatur. Hæc Vdalricus.

¶Thomas quoq; in Scripto: Cum omĩs perfectio sit in deo & imperfectio nulla, quicquid inuenitur in creatura, potest dici de deo, quantum ad id quod est perfectionis in ipsa, omni imperfectiõe remota. (Thomas. Quõ q̃ creaturarum sunt, deo possunt attribui.) Porro si nomen imponit ab eo quod imperfectionis est, ut lapis & leo, tunc dicitur de deo symbolice uel metaphorice. Si autem imponitur ab eo quod perfectionis est, proprie prædicatur de deo, quamuis secundum modum eminentiorem. Dicitur uero nomẽ imponi ab eo, quod est quasi differentia cõstitutiua, & non ex ratione generis. (Unde nomen impo natur.) ideo quandocunq; aliqd secundum suum genus imperfectionem importat, atque secundum differentiam perfectionẽ, illud inuenitur in deo quantum ad rationem differentiæ, & nõ quo ad generis rationem, sicut scientia nõ est in deo quantum ad rationem qualitatis aut habitus: quia sic habet rationem accidentis, sed solum secundũ id q̃d complet rationem scientiæ, s. cognoscitiuum certitudinaliter aliquorum. Similiter si sumamus genus generationis, prout inuenitur in inferioribus, imperfectionis est, quia mutationem importat. Si autem cõsideretur secundum differentiam suam, sic designat quandam pfectionem, passiue quippe accepta, dicit acceptionem essentiæ in perfecta similitudine, cuius communicationem significat, si actiue sumatur, quorum neutrum imperfectionem importat. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima parte quæstione 27. (art. 1.) Processionem, inquit, quam scriptura docet esse in deo, aliqui acceperunt, secundum quod effectus procedit à causa, ut impius Arrius, dicens filium procedere à patre tanquam primam creaturam ipsius, & spiritum sanctum ab utroq; sicut creaturam amborum. (Arrij error.) Alij processionem hanc, acceperunt secũdum quod causa dicitur procedere in effectum, mouendo ipsum aut ei suam similitudinẽ imprimendo. Sicq; accepit reprobus Sabellius, dicens patrem esse filium, inquantum assumpsit naturã humanã, atq; eundẽ esse spm̃sanctũ secũdum quod creaturam rationalem sanctificat, & ad uitam gratiæ mouet. (Sabellij error.) Sed ambæ positiones istę hæreticæ sunt, nec accipiunt processionem nisi ut est ad extra, non ut est in deo ad intra. De hoc Thomas plenius scribit ibidẽ: & in Summa cõtra gentiles lib. 4. ut patuit suprà quæstione 2. secundæ distinctionis.

¶Hinc scribit Bonauentura: Generatio ponenda est in diuino esse, & huius potissima ratio est, ut credo, quoniam eius natura communicabilis est, & quia in deo propter sui nobilitatem est aptitudo actui cõiuncta, imò aptitudo illa est ipse actus. (Bonauent. Quare in deo sit generatio.) Sed plures ꝑsonæ esse non queunt in una natura, quin una sit ab alia uel ambæ à tertia. Cumq; nihil sit ante diuinas ꝑsonas, oportet quod una sit ab alia: & quoniam sunt conformes in natura, & generatio est emanatio ẽm conformitatem naturę, ideo credo ꝙ necesse sit in diuinis ponere generationem. Deinde de hac re diffu-

se scribit hic doctor, sed sententia in uerbis Alberti p habita est. Similiter ea quæ Petrus & Richardus circa hæc scribunt.

Aegidius ¶Porro Aegidius circa distinctionẽ hanc, quæstiones multas inducit, quæ infra potius habẽt locum. Deniq; qualiter secundum Henricum & alios multos sint in diuinis tantum duæ emanatiões ad intra, uidelicet generatio atq; spiratio, dictum est in quæstionibus secundæ distinctionis.

Henricus

Guli. Par. ¶Gulielmus uero Parrhisiensis libro suo de Trinitate 14. capitulo: Dicimus, ait, in prima fontali eẽntia esse tres res, primam & diuinam essentiam communicãtes, i. communiter habentes; quarum prima habet eam fontaliter ac primitiue, secunda per generationem ab illa, tertia per processionem talem, qualem decet esse primi doni à primo datore. Huius primi fontis prima emanatio necessario est secundũ copiositatem ipsius, non secundum capacitatem recipientis. Prius est nanq; unicuiq;, quod conuenit ei secũdum se, q̃ quod secundum aliud. Insup, prius ẽ quod non indiget nisi uno, q̃ quod indigens est duobus. Prior est ergo emanatio quæ non indiget nisi fonte, q̃ quæ indiget fonte ac alio. imò nisi esset emanatio à primo fonte, non indigens nisi fonte, non esset primus fons, ẜm seipum in primam emanationem. Manifestum est autem, q sicut est posse per se & posse p aliud, ita est agere per se & agere per aliud. Prima igitur actio est ex primo agente per se solum, alioquin non erit primum. Quod em̃ paucioribus eget, necessario est prius atq; perfectius. ¶Amplius, omne dans ẜm se, necessario dat quod habet, & quod sic suscipit esse ab illo, suscipit eẽ quod habet fons primus, & tale esse quod habet ille. ideo suscipit esse necesse per seipsum. Hic primus fons non copiose emanaret, si in deorsum flueret tantum, sed necessario emanat in laeus duos, neq; in plures, illos sibi adæquans plenitudine sua, sicq; per se generatiuus est. ¶At uero generatiuum omne, quod per se solum generatiuum ẽ & fœcũdum, necessario habet apud se id, cuius est gñatiuum, & est quasi pgnans ac grauidum de eodem. Cumq; prima potentia seorsum sit, & aliena ab omni indigentia, utpote in se copiosa atq; plenissima, impossibile est, eam infœcũdam aut sterilem esse. Oĩm autem processionum copiosior, largior, perfectiorq; cõsistit generatiua processio: quoniam ipsa perfecte omnino adæquat sibi & assimilat generatum. Generatio ergo prima est ac perfectissima omnium causationum seu productionum, & genitum perfectius p ducitur à genitore, quàm aliud causatum à suo causatore, quod ostendit adæquatio & assimilatio sua ad genitorem. Creatio autẽ aut factio siue effectio, non assimilat causatũ suo causatori assimilatione ultima & completa. Cumq; fœcunditas sit excellentissima copiositas, necesse est primã potentiam fœcundissimam esse, & generatiuam per se, prægnãtissimã quoque ac grauidissimã, si dicere fas est. Hinc partus eius seu proles tanto est super omnes creaturas, quanto plus est generare quàm creare, & de se quàm de nihilo ad esse deducere. Non enim in gremio seu in sinu aut utero generatiue accepit, nisi quod ĩ eo inuenit. Quare primum partum primamq; prolem oportet primo generatori per omnia similem esse. Hæc Gulielmus.

Durandus. ¶Durandus demum circa hæc scribit pene eadem q̃ Aegidius, ideo infra opportuniori loco tangentur.

QVAESTIO .II.

Quæritur demum circa distinctionem hanc de ueritate propositionum quarundam, uidelicet, **An istæ sint veræ, Deus genuit deũ, Deus genuit se deum vel alterum deum, tres personæ sunt vnus deus, vnus deus est tres personæ, deus est trinitas.** Quocirca possent plura fieri argumenta, quæ partim tanguntur in litera, quorum solutio ex declaratione significatiõis nominum horum dependet. Posset nanq; sic argui, Si deus genuit deum, ergo est deus gignens & deus genitus, sed non est nisi unus & idem deus, ergo unus & idem deus, est gignens & genitus. ¶Præterea deus est res subsistens & singularis, ergo si deus genuit deum, deus gignens & deus genitus sunt una res singularis subsistens, sicq; idem generauit seipsum, quod nullus admittit.

Arguitur ꝯ veritatẽ 1.

2.

Thomas. ¶Pro horum atque similium solutione argumentorum, pensandum quod Thomas hic scribit: Ista est simpliciter uera, deus genuit deum, sed circa eius ueritatem, & significationem huius nominis deus, est duplex opinio. Quidam etenim dicunt, quod nomen hoc deus, significat & supponit essentiã q̃ntum est de se, sed propter indifferentiam essentiæ ad personam in diuinis, ex adiuncto notionali trahitur ad supponendum pro persona. Alij dicũt quod hoc nomen deus, significat essentiam, & supponit quantũ est de se personam, tñ indistincte. unde põt supponere unã uel plures psonas: unã, cũ dicit, deus generat. plures, cũ dicitur, deus est trinitas. Et hæc opinio uerior esse uidetur. Quamuis enim (ut fertur in libr. de Causis) omne nomen deficiat à significatione esse diuini, propter hoc quod nullum nomen significat simul aliqd perfectũ & simplex, quia abstracta nõ significant ens per se subsistens, & concreta significãt ens compositum: nihilominus abijciendo quod imperfectionis est, utimur utrisque nominibus in diuinis, puta abstractis propter diuinorum simplicitatẽ, concretis propter eorum perfectionẽ. Vnde hoc nomen deus, significat per modũ perfecti & per se subsistentis, quemadmodũ nomen hoc homo. hinc sicut homo in se non tantum importat essentiam, sed etiam suppositum, attamen indistincte, (aliàs non prædicaretur de indiuiduis) ita & hoc nomen deus. Ideo de se habet quod possit supponere pro persona, nec ex modo significandi nominis habet quod supponat pro essentia: sed tantum ex ratione diuinæ simplicitatis, in qua idem est re essentia atq; suppositum. Hæc Thomas.

De suppositiõe nois deus.

Nullũ nomẽ pfecte eẽ diuinũ significat.

Petrus. Diuersa ẽ significatio abstracti & ꝯcreti. ¶Concordat Petrus: Nomina, inquiens, abstracta significant ut in altero existens: concreta, ut ens completum per se subsisteus. Abstracta imponuntur à forma, ideo nunquam supponunt nisi pro forma. Concreta uero imponuntur à forma & à supposito formæ. Hinc possunt supponere pro utroque, sed naturaliter pro supposito, accidentaliter & ex adiuncto pro forma. Et hoc uerum est, ubi forma & suppositum differunt, sicut in rebus compositis. Verum ubi non differunt, concretum naturaliter supponit pro utroque. Cum ergo diuina essentia sit ens completum per se subsistens, etiam abstractis per intellectum personis, idcirco hoc nomen deus,

institutum est principaliter ad significãdum eam ut per se subsistentem. Hinc primo principaliterq́ supponit pro essentia ex instituentis intẽtione. Quia uero tam res quàm modus significandi in deo, idem est cum persona, potest supponere pro persona. Sed quia diuina essentia, una eademq́ consistit in una persona & pluribus, hinc potest hoc nomen supponere pro una persona & pluribus. Porro determinatio suppositionis istius fit ex adiuncto, secũdum quod illud est notionale uel essentiale. Hæc Petrus.

Richard⁹. ¶Richardus quoq́: Hęc, inquit, simpliciter uera ẽ, Deus genuit deum. Dum enĩ terminus significat eẽntiam aliquam modo concreto, potest stare in oratione, uel pro natura in concretione ad suppositũ uel pro supposito naturæ illius, & pro quocunq́ istorũ uerificetur propositio, iudicãda est simpliciter uera. Hinc homine uno currente, hęc est simpliciter uera, Homo currit, ratiõe suppositi. Similiter ista, Homo est species, ratione naturæ in concretione ad suppositum. Cum ergo hoc nomen deus, significet diuinam essentiam per modum concreti, uera est propositio ista, deus genuit deum, ratione suppositi: quoniã pater qui est suppositum diuinæ essentiæ, genuit filium qui est suppositum diuinæ essentiæ, ideo simpliciter uera censenda est.

Albertus. ¶Circa hæc scribit Albertus: Quidam sunt actus uni soli cõuenientes in suppositis alicuius naturæ, & dum terminus cõmunis in illa natura supponit uerbis significantibus huiusmodi actum, intelligitur quòd gratia suppositi, cui conuenit ille actus, supponit: ut cum dicitur, deus tonat, apud gentiles intelligitur Iupiter. & talis actus est generare, qui soli conuenit patri. Hinc deus appellat seu nominat patrem, cum dicitur, deus genuit deum: nec ab ipso restringitur uerbo, sed potiꝰ appellat suppositum, cui soli conuenit ille actus. Hæc Albertus.

Nota de ũbis exempte actiõis

Magister. An deus genuit se deũ vel aliũ deum. ¶Pręterea secundum Magistrum in litera, quamuis deus genuit deum, nõ tamen sequitur, ergo genuit se deum uel alium deum. Quocirca scribit Albertus: Istud à magistris tripliciter soluitur. Quidam dicunt quòd ly aliũ, ex parte prædicati potest esse substantiuum: & sic est uera, quoniam genuit alium qui est deus, uel alium existẽtem deum. Vel adiectiuum, & sic est falsa. Sic nanq́ ly alium, ponit diuersitatem respectu formæ huius nominis deum: quoniam adiectiua formã quam significant, ponunt circa substantiua sua. Aliĳ dicunt, quòd cum dicitur, deus genuit se deum uel alium deum, potest facere constructionẽ appositiuam uel adiectiuã. Si appositiuã, uera est: si adiectiuam, falsa. Tertia opinio est Magistri, quam imitamur, dicentes quòd nõ sequitur, deus genuit deum, ergo genuit se deum uel alium deum: quia cum hoc pronomen se, sit relatiuum reciprocum, supponit & refert suppositum uerbi, quod est persona patris, quæ extat ingenita. Sed pronomen hoc alius, est relatiuũ diuersitatis, & terminum sibi adiunctum, respicit gratia formæ, sicq́ dum adiungitur huic termino deus, notat diuersitatem formæ, utpote deitatis: quæ cum non sit diuersa aut alia in patre & filio, pater non genuit alium deum.

Soluit obiectio. ¶Et si obĳciatur, quia idem & diuersum diuidũt ens, ergo genuit eundẽ deũ uel aliũ: respondetur, quòd idem & diuersum diuidunt ens creatum, non increatum, quod secundum supposita est distinctum, s͠m essentiam indistinctũ. Hæc Albertus.

¶Concordat Vdalricus in Summa sua, 4. libro quòd ait: Ex quo deus genuit deum, quęrunt aliqui an genuit se deum an alium deũ. Et respondẽdum quòd neutrum est cõcedendum, quoniam licet idem & diuersum (secundum philosophum) immediate diuidant ens creatum, ubi ad unitatem naturę sequitur unitas suppositi, & ad distinctionem suppositorum distinctio naturæ: tamen ubi distinctio suppositorum est sine diuisione essentię, est medium inter hæc, quoniam unum suppositorum nec est idem alteri, nec diuersum: quia secundum Priscianum idem habet articulariter intelligibilia sua, quæ secundum notitiam suppositorum demonstrat, ideo significat unitatem in supposito, nec unum suppositum diuinum est diuersum ab altero, quia diuersitas est per aliquam formam, seu differentiam absolutam: quia differentia ẽ qua differunt à se singula, personæ autem nec unum suppositum sunt, nec differũt per aliquod absolutũ. Vdalricus Aristotel. Priscian⁹.

¶Veruntamen illius propositionis, deus genuit se deum, est duplex sensus, eo quòd relatiuum potest facere relatiõem simplicem uel personalem. Primo modo est uera, quoniam simplex relatio tantũ refert naturam communem, & non suppositũ. ut dum de herba coram me p̃sentata, dico: hæc herba crescit in horto meo. Sic quippe est sensus, genuit se deum, i. deum eiusdem naturæ secum, sicq́ sancti frequenter utuntur ista locutione, ut Augustinus contra Maximinũ: Pater genuit se alterum. Quintodecimo quoq́ de trinitate, Pater seipsum, dicens, genuit filium. Et Origenes: Pater, inquit, mittẽs filium, misit seipsum alterũ. Si secundo modo, est falsa, quia sic refert personã patris. Similiter secunda, uidelicet, genuit alium deum, non est simpliciter falsa, ut aliqui dicunt, cum scriptũ sit: Pater alium paracletũ dabit uobis. Et cũ paracletus sit nomen essentiale, in idem redit locutio hęc cũ præmissa. Ideo utraq́ est simpliciter distinguẽda, quia ly alium, intelligi potest cũ implicatione sui substantiui. Propter quod aliqui uocant ipsum substantiuũ. non tamen est substantiuatũ, quoniam adiectiuũ non substantiuatur nisi in neutro genere. Et sic est utraq́ uera, estq́ in utraq́ duplex appositiua cõstructio, ut sit sensus, alium deum, i. eum qui est alius, & qui est deus, & alium paracletũ, i. eum qui est alius à me filio, & est paracletus. Vel est adiectiuum determinans deum, & utraq́ falsa est, sicut iã patuit. Hæc Vdalricus. Augustin. Origenes Ioh. 14.

¶Concordat Thomas, nisi quòd ait: Quidam distinguunt istam, genuit alium deum, quia ly alium potest teneri substantiue uel adiectiue. Sed quia non inuenitur quòd adiectiuum in masculino gñe substãtiuetur, præsertim dum sibi adiungitur substantiuũ, ideo distinctio illa non uidetur multum ualere, nisi fortè subintelligatur hoc participium ens, ut dicatur aliũ entem deum. sed hoc est nimis extortum. Ideo cum Magistro dicẽdum, quòd utraq́ falsa est. Hæc Thomas. Qui insuper scribit hic, Quærit de aliĳs duabus propositionibus in litera positis, scilicet, deus genuit deum, qui est deus pater, uel deum qui non est deus pater. Et respondendum quòd Magister distinguit utranq́. Si nanq́ cum dicitur, deus genuit deum, qui est deus pater, ly pater construatur appositiue ad ly deus, locutio falsa est: quia ly deus restingetur ad standum pro persona patris, sicq́ negatiua est uera. Si aũt intelligantur non per appositionem, sed duo termini isti, deus & pater, intelligantur mediate coniungi, ut sit Thomas. Adiectiuũ substãtiuatur tm in neu. gñe.

sensus, Genuit deũ qui est deus, & deus est pater, tũc affirmatiua est uera, negatiuaq; falsa. ¶Præpositiuus tamẽ dixit, quod utraq; est falsa, nec sunt cõtradictoriæ, propter diuersam suppositionem hui⁹ relatiui, qui. In affirmatiuis enim tantum refert suppositum antecedentis: & cum antecedens supponat pro persona filij, referret filium, de quo non est uerum quod sit deus pater. In negatiuis uero, hoc relatiuum non tantum refert suppositum, sed item essentiam. sicq; oporteret, quod prædicatum hoc, deus pater, remoueretur non solum à supposito, sed etiam ab eius essentia, & ita est falsa. ¶ Verũ qa distinctione hac facta, adhuc locum habet Magistri distinctio, præsertim in affirmatiua: & rursus, quoniam necessarium non uidetur quod in negatiuis relatiuum aliter referat, quàm in affirmatiuis, nisi forsitan propter negationem, cuius est confundere terminũ, & facere eum teneri simpliciter: quod tamen non habet respectu præcedentis, sed tantum respectu sequentis, ideo efficacior esse uidetur Magistri responsio.

Præpositiuus.

¶Iterum, quando duo termini construuntur per appositionem, terminus appositus efficitur quasi forma ei cui apponitur. unde si intelligatur appositiue, Genuit deum qui non est deus pater, negatio remouebit à filio non formam deitatis, sed paternitatis. Hæc Thomas.

Petrus.

¶Porro Petrus hinc scribit: Hæc propositio, deus genuit deum qui non est deus pater, quoniam relatiuum hoc, qui, potest facere relationem personalem, id est, ad suppositum: uel simplicem, puta ad signatũ, primo modo est uera, secundo falsa. Et est simile, si dicam: Video hominem qui est dignissima creaturarum. Si enim fiat relatio simpliciter ad signatum, uera est. si autem personalis ad suppositum, falsa est. Hæc demum propositio, deus genuit deum qui ẽ deus pater, in sensu quo fit suppositio personalis, est distinguenda: quia dum duo nomina construuntur appositiue & immediate, subintelligitur, Qui est. Vnde est sensus: Genuit deum qui est deus, qui est pater, & tunc hæc dictio Qui, aut tenetur implicatiue, estq; constructio appositiua & quasi una dictio, deus pater, & ita est falsa: aut tenetur relatiue, & sic est uera. Hæc Petrus.

Albertus.

¶Deniq; de his scribit Albertus multum diffuse, & quantum ad propositum sufficit, sensus eius in præinductis uerbis Thomæ & Vdalrici competenter expressus est: imò utriusque dicta ex Alberto uidentur sumpta, cuius fuerunt discipuli. ¶Postremo, sicut in textu ait Magister: Quidam dixerunt nomina significantia essentiam in diuinis, deberi poni in prædicato tantum, & nomina personalia subijci illis, nõ ecõuerso, dicentes patrem & filium & spiritumsanctum seu tres personas esse unum deum, unam substantiã, nõ autem unum deum aut unam essentiam esse tres personas. Et isti fuerunt Porretani, id est, Gilbertus Porretanus episcopus & eius sequaces, ut refert Albertus, quos Magister in textu ex uerbis sanctorum reprobat euidenter. Vnde præallegati doctores concorditer dicunt, quod istæ sunt ueræ, Vnus deus est tres personæ, in qua propositione, deus, stat pro essentia, non pro determinata persona, deus est trinitas, unus deus est trinitas. Cum enim istæ terminus, unus, sit adiectiuum, ponit unitatẽ significatam circa substantiam dei: & ly deus designat unitatem substantiæ, quæ est una in tribus personis. Hinc & ista ẽ uera, diuina essentia est tres psonæ: similiter ista, hæc essentia est tres personæ, & hoc propter omnimodã identitatem in re. Non tamen ista est uera, deus genuit deitatem, quamuis realiter idem sint deus & deitas: quoniam deitas in abstracto designat essentiam per modum quo ei repugnat generari atq; spirari, q̃ non conueniunt nisi suppositis. Nihilominus ut Thomas fatetur, quantum ad modum significandi, plus habet de proprietate propositio in qua prædicatur essentia de persona, quàm in qua prædicatur persona de essentia, cum prædicatum se habeat loco formæ. Veruntamen quod prædicatum se habet loco formæ, secundum Petrum, proprie uerum est in prædicatione per inhærentiam, non in prædicatione per identitatem.

Error porretanorũ.

¶Circa præhabitarum propositionum ueritatem ait Bonauentura: Ad horum intelligẽtiam, notandæ sunt quatuor regulæ. Prima, quod nomen abstractũ imponitur formæ & à forma: sicut albedo imponitur ipsi albedini, & à forma albedinis. Nomen uero concretum imponitur à forma, sed non ipsi formæ, sed supposito, sicut album ab albedine imponitur enti albo. Secunda regula: Terminus habens multitudinem suppositorum sine distributiõe acceptus, stat pro illo pro quo reddit locutionem ueram: ut cum dicitur, homo currit, uera est locutio, si aliqs homo currat. Tertia, Termino designanti formam nõ multiplicabilem, non differt præponere & postponere negationem. Vnde non differt dicere, Petrus nõ currit, &, non Petrus currit. Quarta, Relatiuum refert antecedens sub eodem modo supponendi, sub quo antecedens præcessit hoc relatiuum, nisi simplicem faciat relationem. Ex prima regula cõstat, quod ista sit uera, deus genuit deum. Cum enim terminus iste deus, sit concretus, quamuis imponatur à forma eẽntiali, s. deitate, imponitur tamen personæ. Ex secunda regula patet, quod in hac propositione, deus genuit deum: deus in subiecto stat pro patre, in prædicato pro filio. Quamuis enim suppositio termini nõ artetur, tamẽ stat pro illo, pro quo locutio uera est. Ex tertia regula claret, quod quamuis hæc sit uera, p patre, deus generat: non tamen hæc est uera pro filio, deus nõ generat. Cum enim deus dicat formam multiplicabilem, non differt ei negationem præponere siue postponere. Hinc sicut negatio præposita ei, omnino remouet à subiecto prædicatum, puta à qualibet diuina psona, ita & negatio ei postposita. Ex quarta elicitur, quod non sequitur, deus genuit deum, ergo se deum uel alium deum. Hæc Bonauentura.

Bonauen. Nota 4. regulas. 1. 2. 3. 4.

¶Cuius secundæ regulæ consonat, quod ait Albertus: Res in subiecto uel prædicato, non restringit terminum in alia parte positum, sed permittit eum libere stare, pro quo ueram reddit locutionem. Tertiæ quoque regulæ consonat, quod ait Præpositiuus: Quamuis iste terminus deus, designat essentiam q̃ communicatur, tamen permanet indiuisa: idcirco hic terminus deus, retinet naturam termini singularis siue discreti. In termino autem tali æquipollet negatio pposita atq; postposita⁹ qa cum habeat unicam formã indiuisibilẽ, nõ põt negari qn negẽt tota.

Albertus

Præpositiuus.

Ideo pro distinctis personis diuinis nō potest aliqd idem affirmari & negari. Determinatio autem suppositiōis fit ex adiuncto alicuius, uidelicet essentialis aut notionalis.

Bonauen. ¶Insuper ait Bonauentura: Ad intelligendum an ista sit uera, deus genuit alium deum, notanda est regula illa communis: locum non habet distinctio, ubi non ex diuersis causis est unio. uerbi gratia, pater & filius & spiritussanctus uniuntur in hoc nomine deus ratione deitatis unius. Petrus uero & Paulus uniunt in homine, ratione diuersarum humanitatum. Et iuxta hanc regulam, ab oppositis alia regula est sumenda: uidelicet, Non habet locum omnimoda unio ubi est simul cum unione distinctio. quemadmodum pater & filius & spiritussanctus uniuntur in una essentia, sed distinguuntur relatione. ¶Quocirca pensandum, ꝙ in diuinis quædam uocabula important solum distinctionem, quædam uero omnimodā unionem, & quædam se habent medio modo. Quoniā ergo deus generans & deus genitus, quamuis personaliter distinguantur, tamen in eadem deitate uniuntur, idcirco non competunt eis nomina importātia distinctionē simplicit. Hinc ista non admittitur, deus distinguitur à deo, deus genuit alium deum. Eadem ratione non competunt eis uocabula, omnimodam unionem importantia in supposito & in forma. Ideo ista negat, deus genuit se. Sed ea quæ medio modo se habent, conueniunt eis, sicut uerbum hoc, scilicet generat, quoniam dicit distinctionem in persona cum unitate essentiæ. Similiter ista conceditur, pater generat alterum se, id est, filium, qui distinguitur à patre in persona, & est idem cum patre in natura. Hæc Bonauentura.

In diuinis triplex est vocabulorum distinctio.

Scotus ¶Circa distinctionem hanc Scotus quærit, an ista sit uera, deus est pater & filius & spiritussanctus. Et probat ꝙ non, quoniam cōtradictoria eius est uera, uidelicet, Nullus deus est pater & filius & spiritussanctus: quoniā quælibet singularis est, una persona nō tres. Quocirca refert: Secundum antiquos, prædicatio in diuinis distinguitur in ueram formaliter, & in ueram per identitatē: hoc est, ꝙ illa sit formaliter uera, quando prædicatum conuenit subiecto formaliter. per identitatem uero, quando propter simplicitatem diuinam est idem subiecto, quamuis non formaliter. Sicq̄ ista, Pater & filius & spūssanctus sunt deus, est uera formaliter: Hæc autem, pater & filius & spiritussanctus sunt deitas, est uera per identitatem, quamuis non formaliter. Ergo & ista, deus ē pater & filius & spiritussanctus, est uera formaliter: qm̄ id quod natum est prædicari, prædicatur in ea. ¶Ad argumentum autem dicendum, ꝙ illa non est cōtradictoria eius, si præcise fiat distributio pro personis: quoniam sic nō negatur, quod primo affirmatur in affirmatiua. Si autem illa neget prædicatū à primo significato dei, falsa est illa. Et hoc est quod communiter dicitur, ꝙ talis uniuersalis negatiua, non cōtradicit termino habēti suppositionē simplicē, licet cōtradicat habēti suppositionē personalē. Hinc cōtradictoria præctæ ꝓpositionis ē ista, deus nō est pater & filius & spiritussanctus, quæ falsa est. Hæc Scotus.

Duplex prædicatio in diuinis.

Solutio argumēti.

Hic quæritur, an pater genuit diuinam essentiam, uel ipsa filium: an essentia genuit essentiam, uel ipsa nec genuit nec genita est. Distinctio V. A

De cōparatiōe gnationis ad terminū eēntialē abstractū q̄ ē eēntia. Responsio Nō r. q̄re ita sit

POst hæc quæritur, utrum concedendū sit, ꝙ pater genuit diuinam essentiam, uel ꝙ diuina essentia genuit filium, uel essentia genuit essentiam: an omnino non genuit, nec genita est diuina essentia. Ad quod catholicis tractatoribus consentientes dicimus, ꝙ nec pater genuit diuinam essentiam, nec diuina essentia genuit filium, nec diuina essentia genuit diuinam essentiam. Hic autem nomine essentiæ intelligim⁹ diuinam naturam, quæ communis est tribus personis, & tota in singulis. Ideo non est dicendum ꝙ pater genuit diuinam essentiam: quia si pater diceretur genuisse diuinam essentiam, diuina essentia relatiue diceretur ad patrem, uel pro relatiuo poneretur. Si autem relatiue diceretur, uel pro relatiuo poneretur, non indicaret essentiam. Vt enim ait Augustinus in quinto libro de Trinitate. Quod relatiue dicitur, non indicat substantiam.

Augustin. cap. 8.

Secunda ratio. B

Item, cū deus pater sit diuina essentia, si eius esset genitor, esset utiq; genitor eius rei quæ ipse est: & ita eadem res seipsam genuisset, quod Augustinus negat, ut supra ostendimus.

Tertia ratio & potior. C

Item si pater est genitor essentiæ diuinæ, cum ipse essentia diuina & sit, & deus sit: eo ergo ꝙ generat, & est & deus est. Ita ergo non illud quod generatur, est à patre deus: sed pater eo ꝙ generat, & est & deus est. Et si ita non est, non genito gignens, sed gignenti genitum causa est, ut & sit, & deus sit. Simili ratione probat Augustinus in libro septimo de Trinitate, ꝙ pater non est sapiens sapientia quam genuit: quia si ea sapiens est, ea est. Hoc enim est illi esse quod sapere. ꝙ si hoc est illi esse quod sapere, non per illam sapientiam quam genuit pater, sapiens est. Quid em̄ aliud dicimus, cū dicimus, hoc illi est esse quod sapere, nisi eo est, quo sapiens est? Ergo quæ causa illi est ut sapiens sit, etiam ipsa illi causa est ut sit. Si ergo sapientia quam genuit, illi causa est ut sapiens sit, & causa illi est ut sit. Sed causam patri qua sit à patre, genitam nullo modo quisquam dixerit sapientiam. Quid enim est insanius? Ita ergo, si pater genuit essentiam qua est: essentia quam genuit, causa est illi ut sit. Non ergo ipsam qua

Augustin. cap. 1.

est, essentiam genuit. Nam in illa simplicitate (ut inquit Augustinus) quia non est aliud sapere quàm esse, eadem est ibi sapientia quæ essentia. Ideoque quod de sapientia, hoc de essentia dicimus. Sicut ergo non genuit sapientiam qua sapiens est, ita nec essentiam qua est. Vt enim sapientia sapiens est, & potentia potens, ita & essentia ipse est. Eademque sapientia est & potentia, quæ essentia. Patet itaque ex prædictis, quia pater essentiam diuinam non genuit. Augu. cap. 1.

Adducuntur rationes in contrarium. D

Huic autem uidetur contrarium, quod Augustinus ait in libro de fide & symbolo: Deus cum uerbum genuit, id quod ipse est, genuit nec de nihilo, nec de aliqua iam facta conditaque materia, sed de seipso id quod ipse est. Item deus pater qui uerissime se indicare animis cognituris & uoluit & potuit, hoc ad seipsum indicandum genuit, quod est ipse qui genuit. Ecce aperte dicit his uerbis deum patrem genuisse illud quod ipse est. Illud autem quod ipse est, non est nisi diuina essentia: uidetur ergo diuinam essentiam genuisse. Ad quod respondemus, illa uerba sic intelligenda esse dicentes, Pater de seipso genuit illud quod ipse est, id est, filium qui est illud quod pater est. Nam quod pater est, & filius hoc est: sed non qui pater est, & filius hic est. Augustin. paulo post pncipium. Responsio.

Alias partes quæstionis exequitur. E

Ita etiam non est dicendum, quod diuina essentia genuit filium: quia cum filius sit diuina essentia, iam esset filius res à qua generatur, & ita eadem res seipsam generaret. Ita etiam dicimus, quod essentia diuina non genuit essentiam. Cum enim una & summa quædam res sit diuina essentia, si diuina essentia essentiam genuit, eadem res seipsam genuit: quod omnino esse non potest, sed pater solus genuit filium, & à patre & filio procedit spiritussanctus.

Quæ uideantur prædictis esse contraria. F

Prædictis autem uidetur contrarium esse, quod dicit Augustinus in libro septimo de Trinitate. Hoc, inquit, est deo esse quod sapere. Vnde pater & filius simul sunt una sapientia, quia una essentia: & singulatim sapientia de sapientia, sicut essentia de essentia. Ecce his uerbis aperte dicit Augustinus sapientiam de sapientia, & essentiam de essentia: ubi uidetur significare, quod sapientia sapientiam, & essentia genuerit essentiam. Idem in libro de fide ad Petrum, ait: Sic Christum dei filium, id est, unam ex trinitate personam, deum uerum crede, ut diuinitatem eius de natura patris * natum esse non dubites. Hic uidetur dicere, quod natura filij sit nata de natura patris. Idem in libro decimoquinto de Trinitate ait: Dicitur filius consilium de consilio, & uoluntas de uoluntate: sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia. Et hic uidetur dicere, quod substantia sit genita de substantia, & sapientia de sapientia. Sed hoc ita determinamus: sapientia de sapientia, & substantia de substantia est: id est, filius qui est sapientia, qui est substantia, est de patre qui est eadem substantia & sapientia: & filius qui est diuinitas, natus est de patre, qui est natura diuina. Et ut expressius dicamus, dicimus filium sapientiam esse de patre sapientia: & dicimus filium substantiam esse, genitum de patre & à patre substantia. Quod autem ita intelligi debeat, Augustinus ostendit in libro septimo de Trinitate, dicens: Pater ipse sapientia est, & dicitur filius sapientia patris, quomodo dicitur lumen patris: id est, sicut lumen de lumine, & uterque unum lumen: sic intelligatur sapientia de sapientia, & uterque una sapientia & una essentia. Item ideo CHRISTVS dicitur uirtus & sapientia dei, quia de patre uirtute & sapientia etiam ipse uirtus & sapientia est: sicut ipse lumen de patre lumine est, & ipse fons uitæ est apud deum patrem fontem uitæ. Filius ergo sapientia de patre sapientia est, sicut filius lumen de patre lumine, & deus filius de deo patre: ut & singulus sit lumen, & singulus sit deus, & singulus sit sapientia: & simul unum lumen, unus deus, una sapientia. Ecce manifeste his uerbis aperit Augustinus, ex quo sensu accipienda sint prædicta uerba & his similia, scilicet cum dicitur, substantia de substantia, uel substantia genuit substantiam.

Margin: Augustin. cap. 1. — cap. 5. — * natam — Augustin. ca. 20. — Determinatio contrariorum quæ uidetur contraria. — Augustin. cap. 1. — Idē lib. 7. cap. 3. — 1. Cor. 1.

Quod uidetur prædictæ expoſitioni contrarium G

Hilarius. Huic uero etiã id contrarium uidetur, quod Hilarius in quarto lib. de Trinitate ait: Nihil, inquit, niſi natum habet filius: & geniti honoris admiratio, in honore generantis eſt. Cum ergo filius eſſentiã habeat (tota eñ in eo eſt diuina eſſentia) uidetur ꝙ ipſa diuina eſſentia nata ſit. Item in quinto libro ait:

Hilarius. Natiuitas dei non poteſt eam ex qua * ꝓuecta eſt, non tenere naturam: nec enim aliud q̃ deus ſubſiſtit, quod non aliunde q̃ de deo ſubſiſtit. Ecce hic dicit natiuitatem dei * ꝓuectam ex natura: & ita uidetur ex his uerbis atq; ꝑdictis natura dei & genita & genuiſſe. Quod apertius dicit in libro nono de Tri. (* profecta) (* profectam)

Hilarius. Nos, inquit, unigenitum deum in forma ſerui manentem, in natura dei manſiſſe ꝓfitemur: nec unitatem formæ ſeruilis in naturam diuinæ unitatis refundimus, nec rurſum corporali inſinuatione patrem in filio ꝑdicamus. Sed ex eo eiuſdem generis genitã naturam naturaliter in ſe gignentem habuiſſe naturam, quæ in forma naturæ ſe gignentis manens, formam naturæ corporalis & infirmitatis accepit. Non enim defecerat dei natura ne eſſet: ſed in ſe humilitatem terrenæ natiuitatis manens ſibi dei natura ſuſceperat, generis ſui poteſtatem in habitu aſſumptæ humanitatis exercẽs. Ecce hic aperte dicit, & naturam genuiſſe, & naturam genitam, & naturam aſſumpſiſſe naturam, quod à pleriſq; negatur. Item in eodem: Nunquid unigenito deo contumelia eſt, patrem ſibi innaſcibilem deum eẽ, cum ex innaſcibili deo natiuitas unigenita in naturã unigenitam ſubſiſtat? Ecce & hic dicit unigenitam naturam.

Quod natura dei nõ eſt mutata in aſſumptiõe.

LOCVM HVNC INTELLECTV DIFFICILIMVM, REVERENdus in Chriſto pater Aegidius Romanus, archiepiſcopus Bituricenſis, ordinis ſancti Auguſtini, in hunc modum explanat.

Nihil habet filius niſi natũ) .i. niſi q̃d naſcendo accepit. (admiratio honoris geniti) .i. mirabilis honor quẽ conſpi
cimus in filio. (in honore generantis) .i. ad honorẽ patris refertur. (Natiuitas dei) .i. filius dei p natiuitatẽ habens eẽ
(nõ poteſt eam ex qua prouecta eſt, nõ tenere naturã) .i. neceſſario eſt eiuſdẽ naturæ cũ patre a quo proceſſit. (Nos
inquit unigenitum.) Hic ſpecialiter Hilarius tradit unitatem filij cum patre: & inuariabilitatem naturæ in aſſumpti-
one carnis, dicens: (Vnigenitum deum in forma ſerui manentem, in natura dei manſiſſe profitemur) quia eſt eiuſdẽ
naturæ cum patre. (nec unitatem formę ſeruilis in naturam diuinæ unitatis refundimus) .i. incarnatio nõ fuit per cõ
uerſionẽ naturarum (nec rurſum corporali inſinuatione patrẽ in filio ꝑdicamus). i. pater nõ eſt in filio localiter (ſed
ex eo eiuſdẽ generis genitam naturã naturaliter in ſe gignentẽ habuiſſe naturã) hoc eſt, pater eſt in filio conſubſtan
tialiter, etſi nõ corporaliter. Cõſtruatur ſic litera. Nos dicimus naturã genitã eſſe ex eo eiuſdẽ generis .i. ex patre q̃ ẽ
eiuſdẽ gñis .i. eiuſdẽ naturæ cũ ipſo. Et dicimus hãc naturã genitã, naturaliter in ſe gignẽtẽ habuiſſe naturã .i. habuiſ
ſe in ſe patrem a quo naturaliter gignitur. (Quæ) ſ. natura genita ſiue filius (in forma naturæ ſe gignentis manẽs) .i.
retinens eandẽ naturã cũ patre (formã naturæ corporalis & infirmitatis accepit) .i. incarnatus eſt. (Non enim defece
rat dei natura ne eſſet) .i. filius non admittendo naturã quã habebat (ſed in ſe humilitatẽ terrenæ natiuitatis manens
ſibi dei natura ſuſceperat) .i. natura diuina manens in ſe, propter tẽporalẽ natiuitatẽ filij dei, unita eſt humilitati ter
renæ ſiue naturæ noſtræ (generis ſui poteſtatẽ in habitu aſſumptæ humanitatis exercens) quaſi dicat quòd exerce-
bat opera deitatis in natura humilitatis (cum ex innaſcibili deo natiuitas unigenita) .i. unigenitus dei filius per nati
uitatem ſuã ex deo innaſcibili ſiue ex patre (in naturã unigenitã ſubſiſtat) .i. per generationẽ ſubſiſtens, ſubſiſtit in
naturã dei patris: quæ dicitur unigenita, quia eſt per unicam generationem communicata.

Quomodo ſunt intelligenda præmiſſa uerba Hilarij. H

Hilarius. Sed quia hæc uerba ſane uult intelligi, ipſe idem dicit in quarto libro de Trinitate: Intelligentia dictorum, ex cauſis eſt aſſumenda dicendi: quia nõ ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubiectus. Hæc ergo uerba ita intelligi poſſunt: Nihil habet filius niſi natum, id eſt, nihil habet ſecundum quod deus eſt, niſi quod naſcendo accepit, & ipſe naſcendo patris in ſe ſubſiſtentem naturam habuit. Vnde idem Hilarius addit in quinto lib. Eandem naturam habet genitus, quam ille qui genuit: ita tamen, ut natus non ſit ille qui genuit. Nam quõ erit pater ipſe, cum genitus ſit? Sed in his ipſis ſubſiſtit ille q̃ genitus eſt, in quibus totus eſt ipſe qui genuit, quia nõ eſt aliunde qui genitus eſt: & ideo non refertur ad aliud, quod in uno ſubſiſtit & ex uno. Ac ſi in generatione filij naturam ſuã (ut ita dicã) ſequitur indemutabilis deus, indemutabilẽ deũ gignens: nec naturã ſuã deſerit, ex indemutabili deo indemutabilis dei pfecta natiuitas. Subſiſtentem ergo in eo dei naturã intelligamus, cũ in deo deus inſit. Nec præter eũ q̃ deus eſt, qſquã deus aliꝰ ſit: quia ipſe deus, & in eo deus. Naturæ ergo dei patris ueritas, in deo filio eſſe docetur, cum in eo deus intelligitur eſſe qui deus eſt. Eſt enim unus in uno, & unus ab uno.

Hilarius. Expoſitionem ꝯfirmat p̃ uerba eiuſdẽ.

Quod legitur pater de ſua ſubſtantia genuiſſe filium, & filius ſubſtantiam patris. I

Dicitur quoque & frequenter in scriptura legitur, patrem de sua substantia genuisse filium. Vnde Augustinus in libro de fide ad Petrum, ait: Pater deus de nullo genit⁹ deo, [Augusti n. cap. 1.] semel de sua natura sine initio genuit filium deum sibi æqualem: & eadem qua ipse naturaliter æternus est, diuinitate coæternum. Ecce hic dicit Augustinus filium genitum de natura patris. Est autem una natura patris & filij & spiritussancti. Si ergo de natura patris genitus est filius, genitus est de natura filij & spiritussancti, imò de natura trium personarum. Idem quoque Augustinus in libro decimoquinto de Trinitate dicit Christum [Augustin. cap. 19.] esse filium substantiæ patris, & de substantia patris genitum, tractans illud uerbum Apostoli, loquentis de deo patre sic: Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in [Col. 1. b] regnum filij charitatis suæ. Quod dictum est, inquit, filij charitatis suæ, nihil aliud intelligitur, quàm filij sui dilecti, quàm filij substantiæ suæ. Charitas quippe patris, quæ in natura eius est ineffabiliter simplici, nihil est aliud quàm ipsa natura atque substantia: ut sæpe diximus, & sæpe iterare non piget: ac per hoc filius charitatis eius nullus alius est, quàm qui de substantia eius est genitus. Ecce hic aperte dicit Augustinus filium esse genitum de substantia patris, & filium substantiæ patris. Idem quoque Augustinus in libro tertio contra hæreticum Maximinum, substantiam dei genuisse filium, & filium ge- [Augustin. cap. 14.] nitum de substantia patris asserit, dicens: Carnalibus cogitationibus pleni, substantiam dei de seipsa gignere filium non putatis: nisi hoc patiatur, quod substantia carnis patitur quando gignit. Erratis, non scientes scripturas neque uirtutem dei. Nullo enim modo [Matt. 22. c] uerum dei filium cogitatis, si eum natum esse de substantia patris negatis. Non enim iam erat hominis filius, & deo donante factus est dei filius, ex deo natus gratia, non natura. [cōtra Paulianos. & Arriū & Donatum] An forte & si non hominis filius erat, tamen iam aliqua erat qualiscunque creatura, & in dei filium, deo mutante, conuersa est? Sed nihil horum est: ergo aut de nihilo, aut de aliqua substantia natus est. Sed ne crederemus uos putare de nihilo esse dei filium, affirmatis non uos dicere de nihilo esse dei filium. De aliqua ergo substantia est: & si non de substantia patris, de qua sit dicite. Sed non inuenietis. Iam ergo unigenitum dei filium Iesum Christum de patris esse substantia, non uos nobiscum pigeat confiteri. Idem in eodem: Vtrique legimus, ut simus in uero filio eius Iesu Christo. Dicite ergo nobis, utrum [1. Joh. 5. d] iste uerus dei filius ab eis qui gratia filij sunt, quadam proprietate discretus, de nulla substantia sit, an de aliqua. Non dico, inquis, de nulla: nec dicam de nihilo, ergo de aliqua substantia est. Quæro, de qua? Si non de patris substantia est, aliam quære. Si aliam non inuenis, patris agnosce substantiam, & filium cum patre homousion confitere. Idem in eodem: Confiteor deum patrem omnino incorruptibiliter genuisse, sed quod est ipse genuisse. Item dico quod sæpe dicendum est, aut de aliqua substantia est natus dei filius, aut de [Ibidem. d] nulla. Si de nulla, ergo de nihilo: quod uos iam nō dicitis. Si uero de aliqua, nec tñ de patris substantia, non est uerus filius. Si uero de patris substantia, unius eiusdémque substantiæ sunt pater & filius. Vos autem nec filium de substantia patris genitum uultis: & tamen eum nec ex nihilo, nec ex aliqua materia, sed ex patre esse conceditis: nec uidetis quàm necesse sit, ut qui non ex nihilo, nec ex aliqua alia re, sed ex deo, nisi ex dei substantia esse non possit: & hoc esse quod deus est, de quo est, id est, deus de deo natus est: quia non alius prius fuit, sed natura coæterna de deo est.

Colligens summam prædictorum, aperit, ex quo sensu accipienda sint. K

His uerbis præmissis innui uidetur, quòd diuina substantia filium genuerit: & quòd filius sit genitus de substantia patris, & quod de eo est natura coæterna: & quod pater id quod ipse est, genuit. Id autem quod ipse est, diuina essentia est: & ita putari potest diuinam essentiam genuisse. Vehementer mouent nos hæc uerba: quæ quomodo intelligẽda sint, mallem magis ab alijs audire quàm tradere. Vt tamen sine præiudicio atque temeritate loquar, ex hoc sensu dicta possunt accipi: Natura coæterna de deo est, id est, filius coæternus patri, de patre est: ita quod est eadem cum eo natura, uel eiusdem naturæ. Quem sensum confirmat Augustinus, ibidem subijciens, & quod dixerat quasi explanans. Dicto enim, natura coæterna est de deo, addidit: Non est aliud filius quàm illud de

quo est, id est, unius eiusdémque substantiæ est. Deinde apertius talem intellectum ex prædictis uerbis fore habendum, aperit in eodem libro contra Maximinum, dicens: Trinitas hæc unius eiusdémque substantiæ est, quia non de aliqua materia, uel de nihilo est filius, sed de quo est genitus. Itémque spiritussanctus non de aliqua materia uel de nihilo est, sed inde est, unde procedit. His utique uerbis aperte ostendit, ea ratione dici filium esse de substantia patris, quia est de patre genitus: ita quod est eiusdem substantiæ cum eo, & spiritum sanctum esse de substantia patris & filij: quia ab utroque procedit, ita quod est eiusdem substantiæ.

Aug. lib. 3. 5 Maximinū cap. 14

Quod nec filius nec spiritussanctus est de nihilo, sed de aliquo, non tamen de materia. L

Ostenditur quoque ex illis uerbis, filium & spiritumsanctum non esse de nihilo, sed de aliquo, nec tamen de aliqua materia. Vnde etiam Hilarius in duodecimo libro de Trinitate ait: Vnigenitus deus cum natus sit, patrem testatur autorem: cum ex manente natus est, non est natus ex nihilo, & cum ante tempus natus est: omnem sensum præuenit nascendo. Hic aperte dicitur, quod filius non est natus ex nihilo. Similiter & spiritussanctus non est dicendus esse uel procedere ex nihilo, quia filius de substantia patris natus est, id est, à patre est, cum quo eiusdem substantiæ est & eadem substantia. Ex quo sensu etiam accipiendum est illud, Pater genuit id quod ipse est, id est, filium qui est hoc quod pater. Et hoc ita debere intelligi, Augustinus aperit, dicens in primo libro contra Maximinum: Hoc genuit pater quod est, alioquin non est uerus filius, si quod est pater, non est filius. Item substantia dei genuit filium, id est, pater substantia genuit filium, qui est eadem substantia & eiusdem substantiæ. Quod sic esse intelligendum Augustinus ostendit, dicens ad Maximinum: Sicut dicis, spiritus spiritum genuit: ita dic, spiritus eiusdem naturæ uel substantiæ spiritum genuit. Item, sicut dicis, deus deum genuit: ita dic, deus eiusdem naturæ uel substantiæ deum genuit. Hoc si credideris & dixeris, nihil de hac re ulterius accusaberis. His enim uerbis aperit, quomodo prædicta debeant intelligi. Similiter filius natus est de substantia patris, uel pater genuit filium de sua natura siue essentia, id est, de se natura, & essentia genuit filium eiusdem essentiæ ac naturæ, & qui est eadem essentia ac natura. Similiter expone illud, Filius substantiæ patris, & filius patris substantiæ, id est, qui est substantia, cum quo & filius eadem substantia est, quia consubstantialis est patri filius. Et hic sensus adiuuatur ex his uerbis Augustini, qui in libro quinto de Trinitate ait: Tres personas eiusdem essentiæ, uel tres personas unam essentiam dicimus. Tres autem personas ex eadem essentia non dicimus, quasi aliud ibi sit quod essentia est, aliud quod persona. His uerbis ostenditur non esse dicendum, personam esse ex essentia, nisi ex sensu prædicto. Qui sensus confirmatur etiam ex eo, quod in libro decimoquinto de Trinitate idem ait: Sicut nostra scientia scientiæ dei, sic & nostrum uerbum quod nascitur de nostra scientia, dissimile est illi uerbo dei, quod natum est de patris essentia. Tale est autem, ac si dicerem: de patris scientia, de patris sapientia: uel quod est expressius, de patre essentia, de patre scientia, de patre sapientia. Ex hoc itaque intellectum uerbum dei patris unigenitus filius, per omnia patri similis & æqualis, recte dicitur deus de deo, lumen de lumine, sapientia de sapientia, essentia de essentia: quia hoc est omnino quod pater, non tamen pater: quia iste filius, ille pater.

Hilarius

Aug. in responsione sua c. ar. 8.

Augustin. lib. 3. ca. 15

Augustin. cap. 9.

Augustin. cap. 13.

Quare uerbum patris dicatur filius naturæ. M

Inde est quod solus unigenitus dei, dicitur natura filius: quia eiusdem naturæ est, & eadem natura est cum patre. Unde Hilari⁹ in libro decimoquarto de Trinitate de Christo loquēs, ait: Natura filius est, quia eandem naturam quam ille qui genuit, habet. Hilarius

SUMMA DISTINCTIONIS V.

TEXTUS quintæ distinctionis multas atque difficiles inducit ac continet quæstiones. & iuxta materias quæstionū & argumentationes ad partes utrasq; atq; responsiones, multipliciter diuidi potest. Nec in hoc uidetur aliqua difficultas, quamuis ad intelligendum uerba literæ sit difficultas præcipua. Itaq; postquam in distinctione præhabita tractauit Magister, qliter in diuinis prædicata notionalia seu relatiua, utpote actus generandi, generatioq; passiua, conueniant concretis absolutis, uidelicet an deus generet &c. hic inquirit atque determinat, qualiter conueniāt abstractis in deo: hoc est, an diuinæ essentiæ cōuenit generare aut generari. Deinde, an essentia sit aliquo modo terminus generationis aut ratio generandi. Item, an pater de sua substantia, essentia seu natura generet filium: & quod generatio diuina nullatenus sit ex nihilo, neq; ex materia.

QVAESTIO I.

Arguitur primo pro parte affirmatiua.

Circa distinctionem hanc quæritur primo, **An diuina essentia generet.** ¶ Videtur quod sic. Primo, quia natura est principium operandi. Nam dicitur à nascēdo, quia ex ea nascit actio. ¶ Se-
2. cundo, quia in textu inducuntur apertæ autoritates sanctorum, Augustini atq; Hilarij, in quibus diuina essentia seu natura dicitur nata seu genita, uel generans seu producens. ¶ Tertio, quoniam omnis actio
3. est à forma. Nam formæ est agere & mouere. Essentia autem cæteraq; abstracta, potissime dicunt formam: ergo eis potissime cōuenit opari, generare, pro-
4. ducere. ¶ Quarto, quia realiter idem sunt essentia et persona, nec pater aliquid superaddit essentiæ: ergo
5. non minus conuenit essentiæ generare quàm pati. ¶ Quinto, quia diuina essentia est res summa, per se subsistēs & intellectualis naturæ, ergo ē suppositū & persona. Cum ergo suppositorum sit agere, cōuenit essentiæ generare. Deinde induci possunt sophismata Præpositiui, quæ (teste Alberto) notabilia sunt, taliter arguētis: Essentia est pater, & pater est essentia: sed pater est pater filij, ergo essentia est pater filij. ¶ Item hęc est uera, essentia est filius patris, quia inter filium patris & essentiā non cadit distinctio: sed quicquid est filius patris, genitū est à patre, ergo essentia genita est à patre. ¶ Iterum essentia est res genita, & res genita est genita, ergo eēntia est genita, qd negatur in textu. ¶ Amplius, eēntia est terminus gñationis. eēntia nanq; est id quod genitum est, & est ille qui natus est ex patre. & sic natus est terminus generationis, ergo essentia generationis est terminus. terminus uero generationis est à patre, imò & productus ab ipso, ergo eēntia est à patre atq; producta ab eo, qd negatur in litera. ¶ Præterea Petrus sic arguit, & est argumentum abbatis Ioachim: Si eēntia non est generans nec genita, nec spirans neq; spiratum, ergo in diuinis sunt quatuor res, uidelicet tres psonæ, & eēntia. ¶ Insuper, quicquid pdicatur de aliquo, potest pro illo supponere: sed eēntia uere prædicatur de patre, ut patuit: ergo potest pro ipso supponere & eius prædicationem recipere, ita ut uere dicatur, eēntia generat. Et simili mō argui potest, quod supponere queat pro filio, sicq; uere generari dicetur. ¶ Adhuc autem Richardus de Sancto Victore in libro suo de Trinitate, ex intentione affirmat & pbat, quod eēntia generet & gignatur, & eos qui contradicunt, redarguit ac deridet.

Præpositiui sophismata.

Abbatis Ioachim argumētū

Richar.

¶ In contrarium est Magistri, imò & ecclesiæ autoritas, extra de Summa trinitate & fide catholica, damnamus.

In oppositum.

¶ Ad hæc Scotus respondet: In ista quæstione errauit abbas Ioachim, quia dixit magistrum Petrum Lombardum eē hæreticum, eo quod dixit rem aliquam eē in diuinis quæ nec pducit neq; pducitur. propter quod Ioachim imposuit Petro, quod posuit quaternitatem, ut tactum est. & dum quærebatur à Ioachim, qmodo saluatur fidei ueritas, puta quod tres psonæ sunt unus deus, dixit quod nulla una res est pater & filius & spiritussanctus, sed tantū dixit istas personas eē unā rem, quemadmodum multi fideles, dicuntur una ecclesia per unam fidem & charitatem. Et allegauit qd apud Iohannem ait Saluator. Pater serua eos, scilicet meos discipulos ac fideles ī nomine tuo, ut sint unū sicut & nos unum sumus. Unde cum fideles non sint unum unitate naturæ indiuidualis, intulit Ioachim quod pater & filius & spiritussanctus nō sint una res numero. Et in hoc Ioachim sapuit hæresim. Pater enim suam deitatem atq; essentiam communicauit & dedit filio, non aliam, sed eandem: aliâs filius non esset uerus deus. Pater quoq; & filius totam simplicem & indiuisibilem suam essentiam communicauit spiritui sancto. sicq; tres personæ sunt una res, una essentia, unus deus. Idcirco non est in deo quaternitas, quoniam una res illa non est realiter alia à personis. Positio autem Magistri à papa, imò à concilio est approbata, & potest sic demonstrari: res generans generat rem aliquam à se uere realiterq; distinctam, quoniam nulla res gignit seipsam, ut Augustinus libro de Trinitate testatur. Si ergo essentia generat, distincta est realiter à re generata ad intra. quod falsum est, cū sit penitus indistincta, & quicquid in deo est, est realiter ipsa diuina essentia. ¶ Ad idem sunt argumenta Magistri in litera. Nam si pater generaret essentiam, essentia realiter distingueretur à patre. Item si essentia gignit ac gignitur, non est una & eadem numero. Deniq; quandocunq; est ultimata abstractio, prædicatū ex sua ratione prædicari non potest nisi formaliter: nec ppositio uera est, nisi in primo modo per se. sed cum dicitur, eēntia generat, subiectum est abstractū ultimata abstractiōe: ergo generare seu generari nō conuenit ei, quia non conuenit ei formaliter, neq; in primo modo per se. non enim est de intellectu eēntiæ, ergo illa propositio non est uera. In substantijs uero est tantum abstractio à suppositis propriæ naturæ: quia substantia non concernit aliud genus, ideo abstractio prima ibi ē maxima. Hinc illud sic abstractum est ipsummet pręcise ac tantum, utpote cuilibet alij extraneum. Unde quinto Metaphysicę suæ

Scotus contra errorē abbatis Ioachim.

Nota rōnem Abbatis. Iohan. 17

Scoti rō pro Magistro.

Auicenna asserit Auicenna, quod equinitas est tantum equinitas, & non aliud. Hinc dico quod si Richardus de sancto Victore, intendit reprobare Magistrum, sicut apparet ex uerbis Richardi, nego Richardum: quia in hac parte doctrina Magistri est authenticata per generale concilium. Autoritas quippe uniuersalis ecclesiæ maxima est, cum dicat Augustinus contra epistolā fundamenti: Euangelio non crederē, nisi crederem ecclesiæ catholicæ. Quæ sicut habet determinare qui libri habendi sint authentici in canone bibliæ, ita decernit qui libri sint habendi authentici in libris doctorum. Quod autem Richardus intendat loqui contra Magistrum, uidetur ex eo, quod ait in libro suo de trinitate: Multi surrexerunt nostris temporibus, qui non audent dicere summam sapientiam genitam eē, imò quod periculosius est, contra sanctorū autoritatem hoc audent negare, modisque omnibus conantur refellere quòd sapientia gignat sapientiam, sicque pertinaciter negant, quod omnes sancti affirmant. Et ad id quod ipsi dicūt, autoritatem inuenire non queūt. imò more Goliæ autoritates sanctorum adducunt quibus conuincuntur, quas tamen exponunt contra sensum sanctorum. Fidelis expositio & omni laude digna, quia quod sancti patres clamant, asserunt eē falsum: & quod nemo sanctorum affirmat, asserunt uerum. Quibus uerbis uidetur deridere Magistrū. Hæc Scotus.

Nota de ecclesiæ autoritate

Dionysius ¶Præterea aduertendum, quòd abbas Ioachim, quemadmodum & Richardus, fuit contemporaneus Magistro Sententiarum, quem & uocauit hæreticum & insanum ob causam prætactam. Postea Innocentius tertius in generali concilio reprobauit abbatem Ioachim in hac sua praua opinione contra Magistrum. Veruntamen quoniam Ioachim ipse oīa scripta sua submisit correctioni apostolicæ sedis, & ea præcepit domino Innocentio papæ tertio assignari ad approbandum seu corrigendum: hinc idem Innocentius noluit derogari religiosis statutis obseruantijsque regularibus, quas abbas ille in suo obseruauit statuitque cœnobio. Vnde & error ipsius Ioachim non uidet ex malitia processisse. Nam & Hubertinus in quinto suo uolumine de uita Saluatoris, asserit ipsum fuisse unum illuminatum & sanctum. Eisdem temporibus fuit & sanctus Bernardus. Et quamuis Richardus de sancto Victore consensit abbati Ioachim in hoc contra Magistrum Petrū, quòd dixit diuinam essentiam generare & gigni, non tamen in hoc quod pater & filius & spiritussanctus nō essent una essentia, & absolute res una, ac uere atque realiter una natura.

Nota de abbate Ioachim.

Thomas. Act⁹ sunt supposito-rum. ¶Insuper circa hæc scribit Thomas: In creaturis actus sunt suppositorum, essentia uero non agit, sed est principium actus in supposito. Non enim humanitas generat, sed Socrates uirtute suæ humanitatis. In creaturis autem essentia differt à supposito. ideo nullus actus de essentia proprie prædicatur, nisi causaliter. In diuinis autem essentia est idem cum persona, sola ratione seu modo significandi differens ab ea: quia persona distincta est, essentia uero communis. Hinc in diuinis quicquid prædicatur de persona non secundum modum quo differt ab essentia, prædicatur etiam de essentia. Dicimus enim quòd essentia creat, gubernat &c. Porro actus qui dicitur de supposito secundum modum quo differt ab essentia, non potest de essentia prædicari. Et talis actus est generare, quando prædicatur de patre, prout à filio distinctus est, ideo essentia non generat, sed pater uirtute essentiæ seu naturæ. Hæc Thomas.

Petrus. ¶Concordat Petrus, dicendo: Cum in deo sit una essentia indistincta, & personæ distinctæ, proprietas distinguens non determinat essentiam, sed personam. Hinc actus à proprietatibus illis impositus, non prædicatur de essentia, sed de persona, nec obstat quòd sunt idem in re essentia & persona quoniam differunt ratione: sicut quamuis potentia & scientia dei sunt idem in re, tamen non dicitur posse mala, sed scire: quemadmodum etiam licet sint idem re Socrates & homo, & unum de altero prædicetur, tamen cum differant ratione, quod attribuitur uni in eo quo differunt, non attribuitur alteri. non enim Socrates est species ut homo, sed secundum quod unum est idem cum altero, quod attribuitur uni, conuenit alteri, ut esse corpus & currere. Hæc Petrus.

¶Concordat Richardus.

Aegidius ¶Aegidius uero uidetur discordare ab his, Siquidem responsione hac recitata, adiungit: Istud non uidetur sufficienter dictum. Nam quando aliquid prædicatur de aliquo, etiam ea quæ conueniunt subiecto in eo quòd à prædicato distinguitur, competunt prædicato, quamuis non ita proprie: sicut cum dicimus, ædificator est musicus, licet ædificator à musico distinguat in hoc quòd ædificatoris est ædificare, musici autem cantare, possumus tamen concedere quòd musicus ædificat.

¶Sed ista obiectio nullius uigoris est, perimitque seipsam. Dum enim ædificator est musicus, musicus non ædificat, inquantum differt ab ædificatore, sed inquantum conuenit cum eodem.

¶Deinde subiungit Aegidius: Videndum cur quæ conueniunt subiecto, non conueniunt prædicato. Hinc aduertendum, quòd ea quæ conueniunt subiecto, uel dicunt quid rationis, uel quid rei. Si dicunt quid rationis prout subiectum à prædicato distinguitur, nunquam prædicato conueniunt. Et appello quid rationis, ea quæ significant habitudinem terminorum, aut secundas intentiones uel reduplicationes, quoniam ista remote fundantur super rem. Hinc non sequitur, Homo est musicus, homo est substantiuum, ergo & musicus. Nec sequitur, homo est pater, sed, homo est quid absolutum, ergo & pater. Sic quoque in diuinis non ualet, pater est deus, pater est relatiuum, ergo & deus. Nec ualet, pater est essentia, pater est incommunicabile, ergo & essentia. Nec sequitur, pater est pater quia generat, pater est deus, ergo deus est deus quia generat. Si autem consideremus nomina quæ dicunt quid rei, an conueniunt prædicato, si competant subiecto in eo quo à prædicato distinguitur, dicendum quòd per se nunquam conueniunt, per accidens uero possunt: ut cum dicimus, Musicus ædificat, inquantum in musico implicatur ædificator. Sed nisi ista esset uera, ædificator est musicus, ædificare non competeret musico, neque per

se neque per accidens. Sic suo modo est in diuinis. Nam cum dico, pater est deus, bene sequitur quod deus generet, quoniam pater generat: sed non inquantum deus, sed inquantum aliquo modo implicat suppositum patris. Verum quia in deo est tanta simplicitas, quod non solum prædicatur natura de supposito in concreto, sed etiam in abstracto: (Nam ista est uera, Pater est deitas) atque in his in quibus non distinguitur natura à supposito, uere attribuitur essentiæ quod personæ, dicendo: Pater creat, ergo essentia creat: in quibus uero distinguuntur, non ita: quia non sequitur, Pater generat, ergo essentia generat: quæ non est uera per se, ut patuit, neque per accidens: quia cum dico, pater est essentia, non est prædicatio formalis, sed per identitatem, idcirco non implicat suppositum, ratione cuius ea quæ conueniunt subiecto per accidens seu minus proprie, competant prædicato. Hæc Aegidius.

¶ Ex cuius additione patet, quod cōcordat cum prætactis doctoribus, & illam fecit obiectionem, nō illos redarguendo, sed ueritatem diligentius inquirendo.

Albertus ¶ Præterea circa hæc scribit Albertus: Hic inquirit Magister, an diuina essentia abstracte significata, possit esse terminus generationis. Quæ quæstio potest dupliciter formari secundum duplicem intellectum. Hinc primo inquiritur, utrum essentia generet uel generetur, ita quod ei conueniat actus generationis immediate ut termino. Secundo, si non conuenit ei hoc modo, an generatio conueniat ei, sicut de quo est generatio per modum materialis principij. Prima quæstio habet quatuor problemata. Primum est, an pater genuit essentiam. Secundum est, an diuina essentia genuit filium. Tertium, an essentia genuit essentiam. Quartum, an essentia sit nec gignens nec genita. Deinde interimit tria illa problemata, & astruit quartum.

Tres rōnes Alberti, q̄d pater nō genuit essentiam. ¶ Præterea ad probandum quod pater non genuit essentiam, adducit tres rationes.

¶ Prima est, si essentia esset genita, diceretur relatiue: quoniam in diuinis, gignens & genitum, relatiue dicuntur, essentia autem absolute.

¶ Secunda est, quia si genuisset essentiam, genuisset id quod ipse est absolute.

¶ Tertia, quia sicut pater est sapiens absolute, sapientia quæ est ipse, ita essentia est sibi quasi causa seu ratio quod est, ideo si genuisset essentiam, esset sibiipsi sua generatione causa seu ratio quod est, & quod est deus.

Essentia diuina quō sit communicabilis. ¶ Insuper quamuis essentia non generet nec generetur, est tamen per generationem communicabilis. Et sic communicatur filio, atque per processionem spirituisancto, non solum per rationem sicut superius communicatur inferiori, sed per idem esse in numero. Et hoc propter suam omnimodam simplicitatem, quoniam tres personę habent idem esse essentiæ. Essentia quoque non indiuiduatur nec determinatur in personis proprietatibus personarum, cum sit tribus personis communis: nec proprietatibus personarum aufertur ab ea communicabilitas, quoniam proprietates circa esse diuinæ essentiæ non ponuntur, cum sit adeo simplex, quod esse non differt ab ea. In creaturis uero ubi essentia deficit à simplicitate, determinatur atq; cōtrahitur in indiuiduis ad esse huius & illius, quorum non est unum & idem esse.

¶ Quærit demum Albertus, an essentia in diuinis Albertus
sit præcedens generationem secundum intellectum, an concomitans uel consequens eam, & hoc secundum quod est in filio. Et respondet quod nullum illorum, sed habet se ut idem gignenti ac genito. Non enim se habet ut præcedens, quoniam filius eā non habet neq; accepit nisi per generationem. Nihil autem acceptum per aliquid, præcedit id per quod accipitur. Eadem ratione non habet se ut generationem concomitans, sed neque ut consequens. Quod enim ad generationem se habet consequenter, hoc per se uel ex cōsequenti generatur. Essentia autem nullatenus gignitur. Hæc Albertus.

¶ Veruntamen nonnullis uidetur, quod essentia Dionysi
ut est in patre, habet antecedenter, secundum intellectum ad generationem actiuam: quia ut dictum est, pater uirtute essentiæ gignit: atque ut patuit, generare est actus seu opus naturæ. Porro essentia ut est in filio, habet se ad generationem passiuam consequenter, inquantum per generationem filio communicatur. Nec tamen rite infertur quod ex consequēti generetur, sed quod per generationem talem accipiat. ¶ Vnde ait Vdalricus in Summa sua tertio Vdalric. Argentin.
libro. Quamuis non dicamus diuinam naturam ꝓprie natam, quia non nascitur ut persona, nec accipit nouum esse in ea, attamen dici potest terminus generationis, non sicut id quod generatur, sed sicut id in quod aliquid generatur, quod scilicet genito ꝑ generationem communicatur. Veruntamen quoniam talis terminus generationis potest adhuc improprie dici aliquo modo generari, secundum quod generari est idem quod per generationem communicari: ideo quarto de trinitate dicit Hilarius, Nihil Hilari.
habet filius nisi natum, id est, per natiuitatem sibi cōmunicatum. Ex his patet, ꝙ quamuis generatio diuina habet terminum ad quem, qui est esse, atque ex illo habet rationem generationis per quam à cor- Vnde generatio transsumatur in diuinis.
ruptione distinguitur, non tamen habet terminum à quo, qui sit non esse: quoniam ille conuenit generationi ratione generis sui, quod est mutatio, secundum quod genus non transsumitur ad diuina. Terminus uero ad quem, est de suæ speciei completione, secundū quam ad diuina transfertur. Hæc Vdalricus. Nihilominus terminus à quo generationis diuinæ, est eius principium productiuum, uidelicet pater seu generatiua eius potentia.

¶ Circa hæc quærit Thomas, an sicut generatio Thomas.
non conuenit diuinæ essentiæ, sic nec alijs essentialibus in diuinis. Ad quod respondet: Generare in diuinis proprie conuenit supposito ut distincto. ideo quanto plus nomen propinquat ad distinctum suppositum, tanto uerius seu magis proprie prædicatur de ipso actus generandi. Hinc ista est proprijssima, Pater generat, quoniam nomen patris imponitur à proprietate, ꝓpria distinguēte. similiter proprie dr̄, persona generat, quia nomen personæ imponitur à proprietate communi, quę personalitas appellatur. Consequēter minus proprie dr̄, deus generat. Nam

quamuis includat suppositum, non tamen determinatum: nec imponitur nomen dei à proprietate distinguente, sed à communi essentia. Porro in nominibus abstractis est ordo, quoniam quædam dicunt ordinem ad actum, ut uirtus, bonitas, lux, natura & consimilia. Et quoniam actus sunt suppositorum, ideo istis generatio inuenitur attribui. Tamen huiusmodi locutiones non sunt extendendæ, sed piè intelligēdæ. Quædam autem nomina non dicunt ordinem ad operationem, attamen s̄m nominis rationē imponunt ab actu substandi, sicut substantia. sicꝙ hoc nomen substantia adhuc accedit ad rationem suppositi. nomē uero essentiæ omnino remouetur à ratione suppositi. ideo minime dici potest ꝙ essentia generet. Et si dictum inuenitur à sanctis, est exponēdum: Essentia. i. pater qui est essentia, generat. Similiter essentia generatur, id est, filius qui est essentia, gignitur. Hæc Thomas.

Albertus. Abstractio duplex. ¶Concordat Albertus, & addit: Duplex ē abstractio, scilicet à subiecto & ab actu. A subiecto omnia abstracta æqualiter dicunt abstractionem, sed non ab actu. Est enim sapientia ad actum specialem, non autem essentia. Idem Vdalricus. *Vdalric⁹* qui tamen affirmat ꝙ essentia imponitur ad actum essendi, qui est suppositi seu personæ ut subiecti, quamuis sit formæ ut immediati principij, sicut lucere est actus lucis. Interdum quoꝙ terminus abstractus dicit essentiam, inquantum ipsa in supposito est principiū actus notionalis, ut hoc nomē natura, quia natura est uis insita rebus, ex similibus similia procreans. *Quid sit natura.* Quidam itē est terminus, qui ex sua ratione indifferens est ad significandum essentiam seu personam, ut hoc nomē substātia. Vnde in usu latinorum sumitur pro essentia, secundum quod dicitur à subsistendo. Sed in usu Græcorum ponitur pro supposito, prout dicitur à substando. Idcirco locutiones in q̄bus ponitur substantia, secundum solam restrictionem ab usu sunt interdum impropriæ: tamen secundū nominis huius naturam sunt propriæ, quemadmodum illæ in quibus nominatim exprimuntur personæ. Hinc septimo de trinitate loquit̄ Augustinus: *August.* Dictū est à Græcis una essentia, tres substantiæ. i. una usia: tres hypostases. Aliter enim Græci accipiunt substantiam, aliter latini. Hæc Vdalricus.

Petrus. Triplex noīm differentia in diuinis. ¶ Hinc etiam Petrus & alij quidam dicunt: Triplex est differentia nominum in diuinis. Quædam enim sunt pura personalia, siue per nomen proprium, ut pater: siue per nomen commune, sicut persona. Quędam uero communia sunt & absoluta, quorum quædam sunt concreta, ut deus, quod includit personam indeterminate. quædam abstracta, quæ dicunt ordinem quendam ad actum, ut sapientia, uirtus, natura. Quædam pure essentialia ut hoc nomē essentia.

Richard⁹ ꝓbat eēntiam diui nam non generari. ¶Amplius, quæstionem prætactam, an essentia generetur, mouet & soluit Richardus, dicendo: Diuina essentia non generat̄, cum sit una numero tantum. Genitum quoꝙ de generante non prædicatur, essentia uero prædicatur de seipsa & qualibet diuina persona, non ergo est genita. Quo circa pensandum, ꝙ in creaturis sunt prima substantia & secūda, secundum philosophum in prædicamentis, utpote indiuiduum & commune. In diuinis autem quasi secundum aliquam similitudinem pro prima substantia consistit hypostasis, & essentia pro secunda. Sed quia in creaturis substantia secunda numerat̄ in primis, ideo in creaturꝫ quamuis terminetur generatio ad primam substantiam primo, terminatur tamen ad secundam ex consequenti. In diuinis autē ita generatur hypostasis, ꝙ essentia non generatur, nec primo nec ex consequenti. Et per hoc soluuntur argumenta, quæ contra hæc possent induci, ut si obijciatur ꝙ secundum philosophum primo de generatione, generatio terminatur ad substātiam, & ꝙ in ad aliquid non est motus nec generatio, ut quinto dicitur Physicorum. *Aristot.* Diuina ergo generatio terminat̄ ad substantiam, non ad relationem, cum in deo non sint nisi hæc duo prædicamenta, secundum Boethiū libro de trinitate. *Boethius* Ad quæ atꝙ similia respondetur, ꝙ generatio illa diuina terminatur ad primam substantiam, quæ est persona: non ad essentiam neque ad relationem, inquantum relatio, sed inquantū est persona subsistens. Hæc Richardus.

Bonauē. Gñationꝭ duplex terminus. ¶Bonauentura quoque respondet: Generatio de sua communi ratione ad substantiam terminatur. De termino autem generationis contingit loqui dupliciter. Primo, quantum ad productionem: secundo, quantum ad intentionem. Quantum ad productionem, cum productū sit singulare, terminatur ad primā substantiam seu personā. Sed quātum ad intentionē, terminatur ad cōmunē naturam in creaturis: quia natura producens hunc hominē, intendit ei dare formā cōmunem. Sed quia in creaturis natura cōmunis in suppositis numerat̄, idcirco in ipsis forma cōmunis producitur atꝙ corrūpitur. idcirco in in eis generatio terminatur ad naturā cōmunē, non tantū quo ad productionem, sed etiam quantum ad generantis intentionē, propter quod uniuersale generatur in singulari. Sed quoniam in diuinis substātia seu natura non numeratur, nec aduenit nouum esse, hinc generatio secundum productionem terminatur solum ad personam. Posset etiam dici ꝙ non generatur commune, nisi in hoc. Quod uerum est nō solum in creaturis, sed etiam in diuinis. Commune autem ut in hoc, non significatur abstractiue, sed concretiue. ideo uerum est ꝙ deus gignit ac generatur, non autem essentia. ¶ Aduertendum interea ꝙ *Triplex genus nōminum significātium essentiam.* triplex est genus nominum significantium essentiā. Nam quædā significant in cōcretione, ut deus: quędam in omnimoda abstractione, sicut essentia: quędam medio modo, ut sapientia, lumen, uoluntas: q̄ non cōcernunt suppositum per modum inhærētiæ, sed quoniam dicunt aliquam rationē actus siue originis, quæ sunt suppositorum. Nomina ergo cōcreta, supponunt proprie pro personis: omnino abstracta, improprijssime: quæ autem medio modo se habent, partim proprie, partim improprie. Hæc Bonauentura.

Gul. par. ¶ Hinc Gulielmus Parrhisiensis libro suo de trinitate 27. & 28. capitulis: Diuina, inquit, essentia nec actu neꝙ potentia extat generatiua. Et quamuis essentia illa per se in incommutabilitate & indiuisibilitate essentiali consistat, quia non potest plurificari nec diuidi: non tamen absolute est incommunicabilis pluralitati, nec nata est esse per se absolute atque simpliciter, imò nata est eē pluribus in p̄sonis. Hinc eam per abstracta significamus. Abstracta quippe sunt meræ & maximę significationis. Et hoc cōgru-

it essentiæ, eo quod essentia per modum & intentionem essentiæ intelligitur in ueritate & puritate, spoliata & nuda ab omni & circunuestitione & conditione.

¶Insuper quæri potest, an generare per prius conueniat patri æterno, & per posterius creaturis, an econtrario. Ad hoc respondet Albertus: Generare sicut & alia uerba ac nomina accipiunt duobus modis. Primo secundum usitatam rationem eorum, sicque per prius conueniunt creaturis, & per posterius deo. Secundo, secundum naturam ipsius rei, & sic generatio atque paternitas per prius conueniunt creatori quam homini siue alicui creaturæ, cum ad Ephesios dicat Apostolus: Flecto genua mea ad deum patrem, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Diuinus quoque Dionysius libro de diuinis nominibus secundo capitulo: Omnis diuina paternitas & filiatio data est & nobis & supercælestibus uirtutibus ex patriarchia, id est, principali paternitate ab omnibus segregata, & filiarchia, ex qua & dij & deorum filij deorumque patres nominantur, & sunt mentes deiformes. ergo in paternitate tam spirituali, quam naturali descendit ad nos nomen paternitatis à summo patre. Ideo Damascenus lib. 1. cap. 9. fatetur: Non ex nobis translatum est nomen paternitatis & filiationis ac processionis ad beatam deitatis paternitatem & filiationem. econtrario autem inde nobis est traditum. Quod & ita probatur: Illi uerissime conuenit generare, cui summe ac uerissime conuenit propriam essentiam communicare, quod potissime conuenit deo patri, qui indiuisibiliter plene eandem communicat filio. Rursus, generare est sibi simile in natura & forma producere: sed nulla res genita, tam similis in natura & forma suo est genitori, ut filius in diuinis patri æterno. Hæc Albertus.

(Margin: Albertus; Ephes. 3.; S. Dionys.; Damasce.)

¶Concordat Thomas in Scripto quarta distinctione: Generatio, inquantum secundum suum genus, & prout in inferioribus reperitur, est imperfectionis: sed quantum ad differentiam suam, per quam ratio generationis completur, dicit perfectionem, & per prius conuenit deo. Hinc 4. libro Summæ suæ 2. cap. ait Vdalricus: Generatio quantum ad id à quo nomen à nobis imponitur, per prius conuenit rebus creatis: sed quantum ad id cui imponitur nomen, per prius competit deo.

(Margin: Thomas.; Vdalric.)

¶Postremo de hac re, an essentia generet aut gignatur, scribit Alexander diffuse, ponens abbatis Ioachim argumenta, & inter cætera loquens: Cum in diuino esse intelligantur natura & ordo naturæ, secundum hoc uariantur locutiones & modi dicendi in ista materia. Ex hoc enim quod natura intelligitur ut in habente illam atque in ordine, habet quod ipsa est in una persona, non ab alio, puta in patre: & in alio, puta in filio per generationem à patre. In tertio autem, hoc est, in spiritusancto, per spirationem ab utroque, & hoc generat triplicem modum loquendi & quærendi in diuinis: utpote quis, quid, & quomodo: quoniam in diuino esse est habens naturam, & ipsa natura ac modus habendi, scilicet notio seu habitudo uel proprietas, quia sub ea habet habens naturam. Ideo quid, quærit ipsam naturam communem: ut cum dicimus, quid est deus pater seu deitas? Quis uero, quærit habentem naturam sub discreta & incommunicabili proprietate, puta personam. Quomodo autem, quærit modum habendi naturam: ut si quæratur, quomodo se habet pater ad filium: respondetur, sicut generans ad genitum. Generans namque & genitum, dicunt habitudinem ordinis naturæ atque originis. Deinde doctor irrefragabilis prosequitur determinando hanc quæstionem, & eius responsio concordat præhabitis, & uirtualiter est inducta. ¶Nunc soluendæ sunt obiectiones in principio factæ. ¶Ad primam dicendum, quod natura, forma seu essentia, est principium quo agendi non proprie id quod agit: quia suppositorum est agere, & istud iam clarius est ostensum. ¶Ad secundam responsio data est, quia autoritates illæ sunt exponendæ, non extendendæ: & sancti patres ex rationabili causa taliter sunt locuti. Quocirca scribit Vdalricus: Improprietas ista loquendi non est uitium in dictis sanctorum, sicut nec figura est uitium poetarum: quoniam sicut poetas compulit necessitas metri quæ secundum eos excusat, sic sanctos excusat necessitas loquendi expresse ob hæreses excludendas. Vnde sicut figura poetæ uitium est in communi locutione, sic & huiusmodi dicta sanctorum in usu communis sermonis recipienda non sunt. Hæc Vdalricus.

(Margin: Alexand.; Soluuntur argumenta initio quæstionis allata.; ad. 2.; Vdalricus; Obscuritas sermonis non est reprehendenda in sanctis.)

¶Ad tertiam responsio tacta est, quia formæ seu essentiæ est agere tanquam principij quo agendi, & cuius uirtute agit suppositum. ¶Ad quartam dicendum, quod ad ueritatem propositionis non sufficit realis identitas, sed & conueniens modus significandi seu conformitas rationis formalis requiritur, sicut expositum est. Eidem etenim rei diuersa conueniunt secundum uariam considerationem ipsius, quæ consideratio non est uana, quoniam habet fundamentum in re. Hinc quamuis essentia & persona realiter idem sunt, essentia tamen communicabilis est, & una in tribus personis, persona uero incommunicabilis & multiplicatur. Hinc ait Alexander: Quamuis idem sint essentia & persona, tamen distinctus modus significandi conuenit eis. ¶Ad quintam dicendum, quod ratio personæ non conuenit essentiæ, prout theologi sumunt personam in diuinis, quam per relatiuam proprietatem dicunt constitui ac distingui. Est tamen diuina essentia aliquo modo persona, ut infra patebit. Vnde & essentiæ ascribuntur actiones ad extra, ut creare, gubernare &c. ut dictum est, non autem actiones notionales ad intra.

(Margin: ad. 3.; ad. 4.; Alexander; ad. 5.)

¶Ad sophismata Præpositiui respondet Albertus: Ista est uera, Essentia est pater. similiter ista, Pater est pater filij. Sed cum infertur, Ergo essentia est pater filij, conclusio illa est duplex. Si enim ly pater sit adiectiuum prædicatum de essentia, locutio falsa est: quia sic ponit rem suam, puta paternitatem, circa essentiam, sicque notaretur essentia generare. Si uero sit substantiuum, locutio uera est, & bona illatio, nec sequitur quod essentia sit generans.

(Margin: Solutio sophismatum Præpositiui.)

¶Ad aliud respondendum, quod hæc, essentia est filius patris, eodem modo est duplex, quoniam filius teneri potest adiectiue, & ita est falsa: ac substantiue, sicque uera consistit. atque in primo sensu caderet distinctio inter patrem & essentiam, in secundo non. ¶Ad aliud quoque dicendum, quod ista est duplex, essentia est res genita, eo quod ly res, teneri potest relatiue pro persona, & ita est uera: uel absolute pro essentia, & ita est falsa.

¶Ad sequens dicendum, quod in processu illius discursus est fallacia accidentis. Quamuis namque ille qui genitus est, sit terminus generationis, non tamen essentia: quia non quicquid conuenit uni, conuenit alteri, quamuis realiter idem sunt.

¶Ad aliud respondendum, quod argumentum illud abbatis Ioachim efficax esset, si res illa puta essentia, quæ nec est gignens nec genita, nec spirans neque spirata, esset quid aliud à personis, sicut expositum est.

Thomas. ¶Ad sequens respondet Thomas, ꝙ essentia non prædicatur de supposito ratione modi significandi in utroq;, sed ratione indifferentiæ amborum secundum rem, propter simplicitatem diuinæ naturæ: ideo non oportet ut essentia supponat pro patre.

Scotus & Richard. ¶Ad ultimum Scotus rñdet: Si Richardus intendit reprehendere Magistrũ, sicut apparet ex uerbis Richardi, nego eum & teneo cum Magistro, cũ eius doctrina in hac parte sit à generali concilio approbata: & dico ꝙ autoritates sanctorum Magister in litera bene exponit.

Henricus nequiꝗ Alberti dicta reprobauit. ¶Verum Henricus prætactam distinctionem tenendi ly pater substãtiue aut adiectiue, impugnare & negare uidetur, contra quem prolixe arguit Scotus. Sed quia illa distinctio à præclaris doctoribus, Alexandro, Thoma, Alberto, Bonauentura, cõcorditer datur, consentiendum est tantis. estq; inane de acceptione quã nominis superflue disceptare.

QVAESTIO II.

QVæritur, **An filius natus sit de substantia patris, & an essentia sit aliquo modo terminus generationis.** ¶Quod filius non sit de substãtia prīs, arguit: qa aut ē de substãtia prīs tanq̃ de materia, aut tanq̃ de principio ꝓductiuo. Primũ nõ dr̄, cũ deus sit purus actus, in q̃ nihil ē materiale, nec gñatio ex materiali principio ē sine mutatione. Secundum quoq; dici non ualet, quia (ut patuit) essentiæ seu substantiæ non conuenit generare, neque ad intra producere. ¶Secundo, si filius ē de substantia patris, aut hoc sic ē, ꝙ substantia patris communicata ē filio plene atq; totalit̄, aut partim. Si plene, non uidet̄ manere in patre: si partim, diuisibilis eēt.

Arguitur 1. ꝓ parte negatiua. … 2.

In oppositum. ¶Oppositum patet ex eo, ꝙ pater catholice creditur filium de sua genuisse substantia, præsertim cũ generare sit ex sua natura sibi similem procreare.

Alexãder ¶Ad hoc Alexander respondet: Secundũ quosdã, DE, duplicem habitudinem notat cum dicitur, cultellus est de ferro: unam conuenientiæ seu indistinctiõis, aliam principij ad illud quod ē de ipso. Cum enim dicitur, cultellus de ferro, insinuatur ꝙ ferrum sit principium materiale cultelli, & etiam ferrũ habeat naturam indistinctam à natura cultelli. Quantum ad primam habitudinem, dicitur fili⁹ de patre: quantum ad secũdam habitudinem, dicitur filius de eēntia: quoniã habet eē indistinctum essentia ipsa cũ filio.

Obiectio. ¶Sed cõtra hoc obijcitur, Eadem ē essentia patris & filij ac spiritussancti: ergo si filius ꝓpt̄ indistinctionē quã habet cũ eēntia prīs, dr̄ de substãtia prīs: ergo similiter ꝓpter indistinctionē quã habet filius cum essentia spiritussancti, dicetur de substãtia spiritussancti. Relinquit̄ ergo ꝙ filius nõ dicatur de substantia patris propter habitudinem indistinctionis seu conuenientiæ.

Dilutio. De ꝓpositio multiplicem habitudinē designat. Hinc dicendum ꝙ de, aliquando sumitur materialiter, ut cultellus de ferro: aliquãdo originaliter, ut filius de patre: aliquãdo ordinaliter, ut de nocte fit dies: interdum substantialiter, sicut filius fertur esse de substantia patris: non quia de parte, sed quoniam tota ē in toto, seu in ambobus.

August. Vñ Augustinus contra Maximinum: Aut de aliqua substantia natus ē filius dei, aut de nulla. Si de nulla, ergo de nihilo, quod nec uos dicitꝫ. Si uero de aliqua, nec tamen de patris substantia, non ē uere filius ei⁹. Si autem de patris substantia, ergo unius eiusdemq; substantię sunt pater & filius. Et rursus: Non uidetis, inquit, q̃ necessarium sit, ut qui non ē ex nihilo, neq; ex aliqua re, sed ex deo, non nisi ex dei substantia eē possit? Hæc Alexander.

Bonauẽt. ¶Concordat Bonauẽtura, dicendo: Hæc præpositio de, non solum accipitur materialiter & originaliter ac ordinaliter, sed etiam substantialiter, ut dicat substantialem cõuenientiam inter extrema. Sed nunquam dicit hanc pure, cum sit præpositio transitiua, & habitudinem quandam importet atq; respectum ad extrema. Si enim tantũ substãtialiter teneretur, tunc sicut filius dicitur de substantia patris, sic pater diceretur de substantia filij. Idcirco notãdum, ꝙ substantialiter accipi consueuit tripliciter. Aliqñ enim accipitur substantialiter & partialiter, ut dicitur ꝙ partes sunt de toto, seu de substantia totius, ut urceus uini de dolio. Quandoque accipitur substantialiter & ordinaliter, sicut cum dicitur: De pane fit corpus Christi, ibi enim ē ordo, quia substãtia panis non manet in corpore Christi, sed conuertitur substantialiter, quia substantia panis transit in substantiam corporis Christi. Interdum accipitur substantialiter & originaliter, sicq; filius dicitur de substantia patris. Nam ratione ablatiui tenetur substantialiter: ratiõe genitiui, originaliter. Hinc importat distinctionē quandam filij à patre, non à patris substantia, sed persona. Sicq; præpositio tenet ibi generale significatum ac speciale, nec designat omnimodam identitatem, neq; diuersitatem, sed consubstantialitatem cum habitudine prætactæ originis. Hæc Bonauentura.

De ꝓpositio substantialiter accipitur tripliciter.

Thomas. ¶In idem redit quod Thomas hic scribit: Hæc ꝓpositio de, proprie designat principium & consubstantialitatem, sed præpositio ex, tantum designat principij ordinem. Hinc quicquid ē de aliquo, ē ex illo: sed non conuertitur, ut infra distinctione 36. habetur. Vnde ly ex, interdum notat tantum ordinem tẽporis: ut, Ex mane fit dies. i. post mane. quandoq; ordinem principij agentis, sicut artificiata sunt ex artifice. Aliquando notat materiale principium, ut cultellus ex ferro. Sed de, cum notet consubstantialitatem, semper notat uel principiũ materiale, uel agẽs consubstantiale, quemadmodum homo filius generatur ex patre suo. Sicq; filius dei dicitur de patre, & de essentia patris: tamen de patre sicut de principio generante, & de substantia patris, sicut de principio generationis communicato. Consubstantialitas ergo concernit essentiam, ordo generantem ꝑsonam. & sicut Socrates dicitur de substantia sui patris, ita & filius dei, sed differenter: quia filius dei est de tota patris substantia, Socrates de parte substantiæ. Hæc Thomas.

1. p. q. 41. ar. 3. Quid intersit inter gñationem & factionem. ¶Porro in prima parte Sũmę, quęstione 41. Hoc, inquit, interest inter ueram generationem, qua quid procedit ut filius, & factionem qua faciens producit aliquid de exteriori materia, sicut artifex facit scamnum de ligno, homo autem generat hominem de seipso, deus uero facit ex nihilo. Si itaq; filius ꝓcederet à patre ut de nihilo existens, haberet se ad patrē sicut artificiatum ad artificem, nec esset uerus naturalis ac proprius filius dei. Ideo ē de substantia patrꝭ natus. Et iuxta expositionem Magistri quinta distinctione, ly de, notat ibi habitudinem principij quasi actiui. Ita enim exponit: Filius genitus ē de essentia patris, i. de patre essentia. Propter quod Augustinus

ubi supra ad secũdũ Augu.

dicit 15. de trinitate: Tale ẽ quod dico de patris essentia, ac si dicerem, de patre essentia. Sed non uidetur sufficere ad sensum locutionis. Possumus enim dicere, quod creatura est ex patre essentia, non tamen ꝙ sit ex essentia patris. Hinc aliter dici potest, quod ꝓpositio de, semper notat consubstantialitatem. Idcirco non dicimus, ꝙ domus sit de ædificatore, cum non sit causa consubstantialis. Possumus igitur dicere, ꝙ aliquid sit de aliquo q̃litercunq; id significetur, ut principium cõsubstantiale, siue illud sit principiū actiuū, siue quasi actiuum: sicut filius est de patre, siue sit principium materiale, ut cultellus de ferro: siue sit principium formale in his ubi formæ sunt subsistentes, non alicui aduenientes. Sic enim dicere possumus, angelus est de natura intellectuali. Atq; per hunc modum asserimus ꝙ filius genitus est de essentia patris, inquātum essentia patris filio per generationem cõmunicata, in eo subsistit. Hæc Thomas.

De ꝓpositio non ꝓ cõsubstantialitatem designat. Johan. 7. ¶ Veruntamen præpositio de, in scripturis non semper cõsubstantialitatem designat, cum Iudæi dixisse Christo legantur: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia.

Petrus. ¶ Petrus quoq; hæc eadem suo more cõpendiose deprõpsit. Præpositio, inquiens, de multipliciter in creaturis tenet, quãq; pure materialiter, ut cultellus de ferro: interdū pure originaliter, ut radius de sole: aliquando pure ordinaliter, ut de mane meridies: nonnunquam mixtim materialiter & originaliter, ut filius de substantia patris in creaturis. In diuinis autem non est materia, sed substantia, quę est purus actus. Vnde proportionaliter loquendo, in diuinis De, aliqñ sumitur substantialiter, ut filius de essentia patris: aliquando originaliter, ut filius de persona patris: interdum ordinaliter, ut Christus fact⁹ est de æterno temporalis: aliquando mixtim substantialiter & originaliter, ut filius de substātia patris. Hæc Petrus.

Richard⁹ ¶ Idem Richardus, & addit: Fuerunt quidam, qui aliter exposuerunt filiū esse de substantia patris, dicentes hoc debere intelligi accipiendo substātiā pro hypostasi, ad similitudinẽ substantiæ primæ in creaturis. & dixerunt ꝙ sicut sol gignit sui similitudinẽ ꝑ multiplicationẽ, & tñ similitudo illa dicit̃ generata à sole, sic hypostasis patris multiplicando se, naturaliter & perfectissime genuit hypostasim filij pfectissimam, communicans sibi totam suam essentiam. Non enim satis proprie (ut dicunt) filius esse asserit̃ de substantia patris, cum totā eam accipiat. Sed iste modus loquẽdi, est euidenter cõtra Anselmū, qui in Monologion ꝓtestat̃: Verbū summi patris, est omnino ex sola ipsius substantia. Pari quoq; ratione spiritussanctus esset à patre & filio per hoc, ꝙ personę patris ac filij uoluntariè multiplicassent se. sicq; sequeretur ꝙ essent duo spiritussancti, sicut pater & filius sunt duæ personæ. Hæc Richardus.

Vdalric⁹ Sex modis fit aliquid ex aliquo. ¶ Deniq; Vdalricus in Summa sua libro 3. cap. 4. Modi, inquit, quibus aliquid dicitur esse ex aliquo siue de aliquo, sex ponũtur à philosopho 5. Metaphysicæ: utpote, uel sicut ex materia, siue propinqua siue remota: uel per compositionem, sicut domus ex lapidibus: uel per resolutionẽ, uel sicut ex primo mouente, ut pugna ex conuitio: uel sicut ex parte substātiæ rei, ut filius ex patre: uel ꝼm ordinem, ut dies ex diluculo, i. post diluculū. Hanc diuisionẽ Commentator reducit ad bimembrẽ, dicens ꝙ aliquid dr̃ fieri ex aliq̃ uel ꝑ quācunq; trāsmutationẽ unius in alterꝝ, uel ꝑ cõsequentiā unius post alterꝝ. Ex q̃ diuisione sequit̃, ꝙ differunt tria hæc, eẽ de nulla materia, & esse de nihilo siue de non aliq̃, & non esse de aliq̃. Quod eñ de nulla materia est, hoc solū nõ est de aliquo ꝑ transmutationẽ: & hoc in creaturis necessario est eẽ de nihilo, qa ꝼm philosophum, Non dicuntur ꝓprie eẽ ex aliquo, nisi sicut ex materia trāsmutata in ipsa. Verum in creatore ubi una ꝑsona ex alia orit̃ sine materia, nõ sequit̃ ꝙ si persona principiata non sit ex materia, ꝙ sit de nihilo. Hinc fili⁹ dei bñ asseritur natus ex substantia patris, & nõ ex materia, neq; de nihilo: quia in ipso nõ esse non ꝑcedit ipsius esse, nec potest dici non esse de aliquo, cum sit de patre. Hæc Vdalricus. Concordat Albertus.

¶ Aegidius etiam: Filium, ait, esse de substantia patris, patet tripliciter. Primo, ex parte producẽtis, quia procedit à patre, ut subsistens persona, secundū modū naturæ seu naturalis emanationis. Secũdo ex parte producti, filius nanq; plus dicit q̃ genitus. qa ad hoc ꝙ aliquid gignatur ab aliquo, sufficit ꝙ naturaliter ꝓcedat ab ipso ꝼm aliquẽ similitudinis modū. Vñ color similitudinẽ suā gignit in medio, q̃ tñ similitudo nõ est filia coloris. Ad hoc uero ꝙ aliqd sit fili⁹, oportet ꝙ habeat unitatẽ in natura cū principio ꝓductiuo. Hinc 7. Metaphysicæ loquit̃ commentator, ꝙ pater & filius sunt unū in forma. Tertio patet idẽ ex mõ ꝓducendi. ꝓcedit qppe à pr̃e ꝑ modū intellectualis naturæ, sicut uerbū à dicẽte, ex q̃ duo modi eliciunt̃. Nã qa ꝓcedit ꝑ modū naturę, oportet ut patris natura ei communicetur: sicq; de patris substātia generatur. Et quia procedit per modum intellectualis naturæ, procedit de scientia patris, cuius scientia, est sua essentia, sicq; de substantia nascitur patris. Hæc Aegidius.

Aegidius probat ꝓdicta.

Filius nõ idem q̃ genitus.

Scotus Henrici opinionẽ narrat. ¶ In hac quæstione recitat Scotus positionẽ Henrici, dicentis ꝙ sicut in materialibus est aliquid potẽtiale, quod præsupponitur generationi ut materia: & aliquid inductum per generationem, ut forma: & ex eis est ꝓductum quod generatur: sic proportionaliter correspondent quasi tria similia in diuinis. Persona quippe est quasi compositum ex essentia & personali proprietate, & relatio quasi forma, eẽntia autem sicut materia. Est ergo filius genitus de substantia patris, sicut de quasi materia.

Obiectio. ¶ Et si obijciatur ꝙ actus purus non potest esse quasi materia respectu generationis, quoniam nullo modo ẽ in potentia: & rursus, cum essentia sit una in tribus personis, filius esset de essentia trium:

Dilutio. Respondetur ad primum, ꝙ aliquid est in potentia ad aliquid absolutū, & differt ab ipsa relatiua intẽtiõe, & de potẽtia trāsit in actum per motum & transmutationem rei uel rationis. Alio modo aliquid est in potentia ad aliquid quod est relationis tantum, & differt ab ipso sola relatione, nunq̃ uadens per transmutationẽ in actū, sed semp naturaliter cõiunctū est actui. Primo mõ, in creaturis materia est in potentia ad formam, & forma generis ad formam differentiæ. Sed secundo modo diuina essentia est in potentia ut communicetur, & sit in alia persona sub proprietate illius sine sua determinatione, quoniam de natura formæ diuinæ (inquantum est purus actus) est ꝙ sit ita in potentia ad plures respect⁹: nec hoc est imperfectiõis,

¶Ad aliud respondetur, quod filius est de substantia, nõ inquantũ est trium, sed ut est patris. Denique huic opinioni additur ab aliis, quod diuina essentia dicitur subiectiue generari. quod enim subijcitur generationi, dicitur subiectiue generari, secũdum philosophum quinto Physicorum. Insuper illud subiectiue generatur, quod sub utroque generationis termino manet idem. talis autem est diuina essentia, quę est in patre gignente & filio genito una.

¶Contra opinionem hanc, ait Scotus, sic arguo: Diuina essentia est terminus formalis productionis, non ergo quasi materia. Antecedens probatur, quia per generationem filio communicatur. Consequentia tenet, quoniam aliter generatio diuina non esset uere seu uniuoce generatio, quia formalis ratio termini eius non esset ratio conuenientię generantis cum genito. Praeterea, sicut potentia prima causatiua & affectiua causat per se immediate nullo materiali praesupposito, sic prima potentia productiua adintra, producit & generat nullo alio concurrente, & absque omni alio quasi materia. Hinc teneo cum doctoribus antiquis, qui oẽs à tẽpore Augustini usque ad istũ, puta Henricũ, nõ sunt ausi in diuinis noiare materiã, nec quasi materiã, quod filius ẽ de substãtia pris non sicut de materia, nec quasi materia. Haec Scotus.

Dionysi. ¶Qui de hac re scribit satis subtiliter & diffuse, & quantum capere queo, satis ostendit quod diuina essentia in generatione aeterna non habet se proprie per modũ materię. Nihilominus reor quod mentem Henrici non reprobet. Nec doctor ille solennis intendebat hoc dicere. Sed sicut Gulielmus Parrhisiensis, Alanus & alij quidam, ostendunt imaginem quandam trinitatis altissimae non solum in natura intellectuali & anima rationali, sed item in materia & forma atque connexione amborum, in multis quoque inferioribus rebus: ita Henricus ad declarandum, quantum possibile est, modum generationis diuinę usus est praefato modo loquendi. Nam & in quibusdam simile est, & multum confert ad capiendum utcunque manuductorie modum incomprehẽsibilis generationis illius. Vnde & sanctus Thomas in determinatione quaestionis istius affirmat, quod generatio illa diuina accedit ad similitudinem generationis, qua quid generatur de alio tanquam de materiali principio, si à materia remoueatur totum quod est imperfectionis, & remaneat haec sola de conditionibus materiae, quod est manens in re, & quod res per eam subsistit, & praecipue res artificiata quae est in genere substantię propter suam materiam, & non propter suam formã artificialẽ, ut dicit Commentator secũdo de aia.

Gul. Par. Alanus. Essentia diuina nõ inepte cõparatur materię.

Durandus probat in generatione diuina cẽtiam esse quasi materiam. ¶His consonant uerba Durandi, dicentis: In communi modo loquẽdi consueuimus dicere, quod esse de aliquo, est esse de aliquo praeexistente in re facta manente. Hinc cum in creaturis nihil existens in re facta permaneat nisi materia, in eis nihil proprie dicitur esse de aliquo, nisi materialiter accipiendo, sicut cultellum dicimus esse & fieri de ferro. propter quod, in diuinis id quod habet rationem materiae uel quasi materiae, est id de quo est generatio atque res genita. Sed cum generatio non sit in deo ac creaturis uniuoce, non est hic & ibi totalis uniuocatio requirenda, quantum ad id de quo est generatio & res nata, nec etiam quo ad alia quae in generatione cõsistunt: sed sufficit competentem similitudinem inuenire, quantum ad ea quae imperfectionem nõ includunt. Sic que dici potest, quod filius dei est & generatur de substantia patris, ita quod praepositio de, circunstantiam dicat materiae aut quasi materię. Quod primo sic patet: Id quod secundum nostrum modum intelligendi praeexistit filio producendo, & est in producto, habet se ad filium ut id de quo filius est. & haec est conditio materiae ad imperfectionem non pertinens, talis autem ẽ essentia patris. ¶Secundo sic: Quĩcunque aliquid constituitur ex pluribus, unum eorum se habet per modũ materiae ac perfectibilis, & alterum quasi secundum rationem actus perficientis. Filius autem constituitur ex essentia & relatiua proprietate, idcirco oportet quod alterum horum se habeat quasi in ratione materiae, & alterũ quasi in ratione actus. Porro inter haec magis se uidetur habere in ratione materiae ipsa essentia, quia intelligitur quasi substare relationi, non econtrario. ¶Tertio sic: Illud ẽ subiectum uel quasi subiectum in generatiõe, quod recipit geniti formam, sed diuina essentia recipit in se formam per quã constituitur genitum, proprietatem uidelicet relatiuã, ergo ipsa est quasi materia & subiectum in generatione diuina. Verum sunt aliquae conditiones materiae, nullo modo cõuenientes diuinae essentiae, ad imperfectionem pertinentes, ut quod materia est pura potentia, & fit actu per formã absolutam sibi aduenientem, & quod de priuatione trãsmutatur ad formam: unamque formam acquirendo, amittit mox aliam. Haec Durandus.

Quib. cõditionibus differt materia ab essentia diuina.

¶Ex quibus innotescit, stare non posse quod Scotus ait, nullum antiquorum doctorum ausum fuisse nominare materiam à tempore Augustini usque ad Henricum. Siquidem sanctus Thomas & Gulielmus Parrhisiensis qui & contemporanei extiterunt, fuerunt ante Henricum de Gandauo per plures annos. Vt enim ex ultimo patet quodlibeto Henrici, ipse fuit & uixit anno domini millesimo ducentesimo nonagesimoprimo, ut legi in exẽplari unde haec scripsi. Porro Thomas feliciter migrauit ad Christũ anno eiusdem millesimo ducentesimo septuagesimoquarto. Postremo argumenta Scoti faciliter soluerentur, dicendo ad primum, quod diuina essentia non eadem cõsideratione ac ratione, sed distincta, uocatur terminus formalis generationis diuinae & quasi materia eius. Nempe inquantum per generationem filio cõmunicatur & in ipso consistit, terminus formalis generationis uocatur: sed inquãtum consistit in patre, & secundum modum nostrũ intelligẽdi, quasi praeexistere generationi concipitur, sic quasi materia generationis censetur. ¶Aliud uero Scoti argumentum cõcludit, quod uirtus illa aeterni patris generatiua ac prima, ad generãdum nil pręsupponit neque requirit, quod distinctum & aliud sit ab ipsa. Essentia nanque diuina realiter idem est cum patre & cum generatiua eius potentia. Ex praehabitis quoque patet argumentorũ in principio quaestionis huius factorum solutio.

Gul. Par.

Solutio argumentorũ Scoti contra Henr.

Vnde solutiones obiectionũ in principio quaestionis mote.

¶Nunc restat ostendere, an & qualiter diuina essentia sit terminus generationis diuinae. Et sicut iã patuit, non est terminus quod. i. non est id ad quod directe, uere, & proprie generatio terminatur, quia non generatur. Scotus uero in praehabitis innuit uerbis, quod sit formalis terminus generationis illius, quia uidelicet per generationem filio cõmunicatur ac datur, & filius nasci asseritur, inquantum per generationẽ

Quõ essentia diuina sit terminus generationis.

Aegidius à patre accipit diuinam naturam.

¶Hinc scribit Aegidius: In gñatione sensibiliũ termini accipiunť tripliciť, ſm quod gñatio tripliciter cõsideratur. Primo uicʒ ut est mutatio: secũdo, ut est actio seu in actione cõsistens: tertio, ut est uia & assimilatio in natura geniti ad gignentẽ. Primo mõ termini gñationis sunt, non eẽ & eẽ: quia non eẽ, est terminus à quo: & esse, terminus ad quẽ. Gñatio eñ in creaturʒ, est à non eẽ simpliciter ad eẽ simpliciter. Secũdo mõ, terminus à quo generatiõis, est gignẽs: terminus ad quẽ, genitus: cum generatio sit q̃si medium inter generantem & gñatũ, quemadmodũ actio inter agentem & patientẽ. Tertio mõ, terminus à q̃ generationis diuinæ, est diuina eẽntia seu natura ut est in patre, prout eius uirtute patri conuenit generare: & terminus ad quem, est eadem eẽntia ut est in filio, qui per essentiam patri identificatur, & ei in natura similis perhibeť. Sicq́ essentia diuina est ratio, cur filio generari asscribitur, inquantũ per generationem ei à patre eẽntia ipsa communicatur. Hinc essentia appellatur terminus formalis generationis illius. Hæc in sententia Aegidius.

Gñationis triplex cõsideratio.

¶Præterea quærũt doctores, an pater seu filius in diuinis sit ex nihilo, & de patre clarũ ꝙ non. dř tñ esse à nullo: quia nil ante se, nec aliud à se, nec alius à se, ẽ sibi causa aut ratio essendi: sed dicitur esse à seipso, uel sibiipsi esse exhibere: non ꝙ sit realiter causa suiipsius, sed tales locutiones exponendæ sunt negatiuẽ: ut sit sensus, Est à seipso, id est, non ab alio: & exhibet sibi esse. i. aliunde nõ habet nec accipit. Deniq́ filius non est ex nihilo, quamuis non sit ex præiacenti materia: nec est ex nihilo, quasi nihil sit materia ex q̃a, sed ex substantia patris est genitus. ¶Hinc ait Durandus: Esse de nihilo, est nõ habere in se aliqd quod nõ sit, ꝓductum ab alio, ita ꝙ sibiipsi relictũ, laberet in nihil. Idcirco nequaq̃ dicendum ꝙ filius dei sit ex uel de nihilo, quia in filio est diuina essentia, à nullo producta, & ipsum necesse est esse.

Pater quõ dicatur eẽ a nullo & a seipso.

Filius dei non ex nihilo.

Durand⁹

Quid sit esse ex nihilo

¶Thomas q̃q́ ait: Differt dicere aliqd, nõ eẽ ex aliq̃, & aliqd esse ex nihilo. Cũ eñ dř non eẽ ex aliq̃ sicut ex materia, nihil ponitur, & hoc cõuenit filio, q non est ex materiali principio. Cum autem dř esse ex nihilo, remanet ordo affirmatus ad nihil. Porro aliqd habet ordinem ad nihil dupliciter, s. ordinem tẽporis, & ordinem naturæ. Ordinem tpis, ex eo ꝙ prius fuit non ens, & postea est ens, & hoc nulli conuenit æterno. Ordinem autem naturę, q̃n aliquid habet esse dependens ab alio, hoc est ex parte sui, non habet nisi non esse, cum totum esse suũ ad aliud dependeat. Et q̃d alicui est & conuenit ex se, naturaliter præcedit id q̃d ẽ & cõuenit ei ex alio. Ideo q̃uis creaturę fuissent ab æterno, nihilominus essent ex nihilo, ut etiã asserit Auicẽna. Neutro aũt mõ filius ordinẽ habet ad nihil cũ sit æternus, & suũ esse est absolutum ac independens. Quamuis enim habeat esse à patre, non tamen dependet ad patrem, quoniam habet & accepit à patre idem numero esse quod habet pater. Hæc Thomas.

Thomas

Dup'iciť habet aliquid ordinem ad nihil.

Auicenna

¶Concordant Albertus, Vdalricus & alij. Quidã uero adijciunt ſm Anselmum in Monologion: Aliquid eẽ ex nihilo, intelligi potest tripliciter. Primo, ut ly nihilo sumatur simpliciter negatiue, quemadmodum dicimus de tacente, iste loquitur de nihilo. sicq́ pater potest dici de nihilo. Veruntamẽ iste modus non est usitatus, nec sine expositione utendũ est eo. Secundo positiue & materialiter, sicq́ omnino nihil est aut fit ex nihilo. Tertio ordinaliter, ut sit sensus, de nihilo, id est, post nihil, & sic creatura est de nihilo. Sumitur etiam interdum quasi causaliter, ut iste irascitur de nihilo. i. sine causa.

Tripliciter intelligiť aliqd esse ex nihilo.

Vtrum pater uoluntate genuit filium an necessitate, & an uolens uel nolens sit deus. Distinctio VI. A

PRæterea quæri solet, utrũ pater genuerit filiũ uoluntate an necessitate. De hoc Orosius ad August. ita ait: Voluntate genuit pater filiũ uel necessitate, sed nec uoluntate nec necessitate: quia necessitas in deo non est, ꝑire uolũtas sapientiã nõ potuit. Quocirca (ut Aug. ait in XV. li. de Tri.) rideda est dialectica Eunomij, à quo Eunomiani hæretici orti sunt. Qui cũ non potuisset intelligere, nec credere uoluisset unigenitũ dei uerbũ, filiũ dei eẽ natura. i. de substãtia patris genitũ, nõ naturæ uel substantiæ dixit eẽ filiũ, sed filiũ uoluntatis dei: uolens asserere •accedentẽ deo uoluntatẽ q̃ gigneret filiũ, sicut nos aliq̃n aliqd uolumus, q^d antea nõ uolebamus. ꝓpter q^d mutabilis intelligiť nr̃a natura, q^d absit ut in deo eẽ credamus. Dicamus ergo uerbũ dei eẽ filiũ dei natura, nõ uolũtate, ut docet Aug. in XV. li. de Tri. ubi quendã catholicũ hæretico rñdentẽ cõmendat, dicẽs: Acute sane qdã rñdit hæretico uersutissime interrogãti, utrũ deus filiũ uolens uel nolens genuerit: ut si diceret, nolens, absurdissima dei miseria sequereť. Si aũt uolens, continuo quod intendebat cõcluderet, s. non naturæ esse filiũ, sed uoluntatis. At ille uigilantissime uicissim quæsiuit ab eo, utrũ deus pater uolens aut nolẽs sit deus: ut si rñderet, nolens, sequereť grandis absurditas & miseria, quã de deo credere magna est insania. Si autem diceret, uolens: responderetur ei, ergo & ipse uoluntate sua deus est, non natura. Quid ergo restabat, nisi ut obmutesceret sua interrogatione, obligatum indissolubili uinculo se uidens? Ex prædictis docetur, non esse concedendum ꝙ deus uoluntate uel necessitate, uel uolens uel nolens sit deus: item, ꝙ uoluntate uel necessitate, uel uolẽs uel nolens genuerit filiũ.

De comparatione actus generãdi ad potentiam

Orosius ad Augustinum.

Cap. 20.

Opinio cuiusdam hæretici.

•antecedẽtem

August. cap. 20. & in quæstionibus ad Orosium.

Oppositio contra prædicta. B

Sed contra hoc opponitur sic: Voluntas dei, est natura siue essentia dei: quia nõ est aliud deo eẽ, aliud uelle: & ideo sicut una est eẽntia triũ personaꝝ, ita & una uolũtas. Si ergo deus

natura deus est, & uolũtate deus est: & si uerbũ dei natura filius dei est, & uolũtate filius dei
Responsio. est. Hoc aũt facile est refellere. Nam & pscientia dei siue sciẽtia, qua scit uel pscit bona & mala, diuina natura siue essentia est: & prædestinatio siue uoluntas eius, eadẽ diuina essentia est: nec est aliud deo scire & uelle, q̃ esse. Et cum sit unum & idem scientia dei uel uoluntas, nõ tñ dr̃ de uoluntate, qcquid dr̃ de scientia, & econuerso. Nec oĩa illa sua uoluntate deus uult, quæ sua scientia scit: cũ sua scientia nouerit tam bona q̃ mala, uoluntate aũt nõ uelit nisi bona. Scientia quippe dei & præscientia de bonis est & malis, uoluntas uero & prædestinatio de bonis est tm̃: & tñ unum & idem in deo est scientia & uoluntas, & præscientia & prædestinatio. Ita cum unum sit natura dei & uolũtas, dicitur tamen pater genuisse filium natura, non uoluntate: & esse deus natura, non uoluntate.

Qualiter intelligẽda sint illa uerba, Pater nec nolens nec uolẽs deus est, nec uolẽs nec nolẽs genuit filiũ. C

Augnst. lib. 15. de Trin. c. 20 Prædicta tñ uerba, quibus prudenter dictũ est, ꝙ deus pr̃ nec uolens nec nolens est deus, nec nolens nec uolens genuit filium, siue uoluntate siue necessitate: ex tali sensu uidentur accipienda, ut uoluntatem præcedentem uel *accedentem intelligamus, qualiter Eunomius intelligebat. Non enim ipse deus est uoluntate præcedenti uel efficienti, uel uolens prius q̃ deus: nec uoluntate præcedenti uel accedenti genuit filium, nec prius uolens q̃ generãs genuit filium, nec prius generans q̃ uolens genuit filiũ. Volens tñ genuit, sicut potens genuit: & bonus genuit filium, & sapiens genuit. & hmõi. Si eñi pater sapiẽs & bonus dr̃ genuisse filiũ, cur nõ & uolens, cũ ita sit deo idem esse uolentem qd̃ est esse deũ, sicut idem est esse sapientem qd̃ est esse deũ? Dicamus ergo, qa pr̃ sicut sapiens, ita uolens genuit filiũ, sed nõ uoluntate pcedenti uel *accedenti. Quem sensum aperit Aug. & confirmat, ita dicens sup epi-
Ephe. 3. a stolam ad Ephe. De filio dei, id est, dño nr̃o Iesu Christo, scriptũ est, qa cum patre semper fuit: & nunq̃ eum ut esset, paterna uoluntas præcessit: & ille quidem natura filius est.

*antecedentem

*antecedenti

Hilarius in lib. de Synodis: Eos qui dicunt de non extantibus esse filiũ dei, similiter qui dicunt qd̃ neq; consilio neq; uoluntate pater genuerit filium, anathematizat sancta ecclesia. Item, si quis nolente patre dicat natum filium, anathema sit. Non enim nolente patre coactus pater, uel naturali necessitate ductus, cũ nollet, genuit filiũ: sed mox ut uoluit, sine tẽpore & impassibiliter ex se unigenitũ demõstrauit.

SVMMA DISTINCTIONIS VI.

HAEC est distinctio sexta, in qua Magister mouet q̃stionem de principio generationis diuinæ, an s. pater necessitate aut uolũtate genuit unigenitũ suũ. Quo circa tangit hereticoꝝ errorẽ, & cuiusdã uiri catholici rñsionẽ idoneã, ex qua infert rñsum. Deinde obijcit cõtra illud, & soluit obiectũ, & cõsequenter exponit q̃liter responsio sua sit intelligenda. Ea uero quæ in textu obscura uidentur, in responsione ad quæstionem circa textum mouendam, patebunt.

QVAESTIO I.

QVæritur ergo, **An pater genuit necessitate vel voluntate.** ¶ Et uidetur ꝙ necessitate.
Argũt. 1. p parte affirmatiua. alias filius dei potuisset nõ eẽ. ¶ Secũdo, qm̃ gñatio filij dei est emanatio naturalis, ut dictũ est sæpe,
2. & talis emanatio necessaria ẽ, nec põt nõ esse, cũ natura sit determinata ad unũ. ¶ Tertio, qa diuinus Di-
3. S. Diony. onysius, ptestat̃, ꝙ bonitas dei non reliqt eẽ sine germine: eẽ ergo necessitauit eum ad generãdũ. ¶ Quar-
4. Ephe 1. to, qa ad Ephesios fatet̃ Apostolus, ꝙ deus operat̃ oĩa ẽm propositum uoluntatis suæ. ergo uoluntate genuit filium suũ. ¶ Quinto, qm̃ actio dei ac gñatio
5. eius ẽ pure intellectualis, cum deus sit eẽntialiter sapiẽtia infinita. actio aũt intellectualis ẽ libera, libertas uero ad uoluntatẽ potissime ptinet. ¶ Sexto, deo
6. patri maxime, imõ infinite placet gñatio sua adintra: ergo est uoluntaria, sicq; genuit uoluntate.

Responsio Thome ¶ Ad hæc oĩm penẽ doctoꝝ concors dat̃ responsio, quã Thomas hic exprimit plane, dicendo: Secundum philosophum 5. Metaphysicæ, necessariũ multipliciter dr̃. Est enim necessarium absolute, & ẽ necessarium ex conditiõe. Et hoc ultimũ duplex ẽ, utpote necessariũ cõditione finis, & necessariũ cõditione agẽtis. Porro necessariũ cõditiõe agẽtis, ẽ necessarium p uiolentiã. Currentẽ eñ uiolenter nõ necesse ẽ currere, nisi cogat̃ ad cursum. Necessariũ cõditione finis, ẽ illud sine q̃ conseq finis non ualet, uel non ita faciliter. Finis uero ẽ duplex, Vnus ptinẽs ad eẽ, alter ad bene eẽ. Cibus necessarius est hoĩ ad eẽndũ, nauis ad bñ consistendũ. Porro necessariũ absolute dr̃, q̃d necessariũ est p id q̃d est in sua eẽntia, siue hoc sit ipsa tota essentia ut in simplicibus, siue in reb⁹ cõpositis illud sit materia: quemadmodũ necessariũ est hoĩem mori, siue sit forma, sicut necesse est hoĩem esse rationalem. Hoc autem absolutum necessariũ, duplex est. Nam q̃ddam habet eẽ ac necessitatem ab alio, sicut omne creatum. Quoddã est, cuius necessitas ab alio nõ dependet, sed ipm̃ est causa necessitatis in necessarijs cunctis. Dicẽdum ergo ꝙ gñatio diuina nõ ẽ necessaria necessitate cõditionata, siue cõditionet̃ ex fine, siue ex agente. Non ex agente, cum ipse deus generans sit primum principium. Neq; ex fine, cum & idem ipse sit uniuersoꝝ ultimus finis: sed necessaria est necessitate absoluta, sicut est necessitas primæ causæ. Hæc Thomas in Scripto.

Necãriũ multipliciter dicit.

Finis duplex.

¶ At uero in prima parte summæ, q̃stione 41. ait: Dum aliquid dr̃ eẽ aut fieri uoluntate, dupliciter potest intelligi. Primo, ut ablatiuus designet concomitantiam tantum: sicut, sum homo uoluntate, q̃m uolo me hoĩem eẽ, & placet mihi ꝙ hõ sum. Sic quoq;

ar. 2. Voluntate fit aliquid dupliciter

dici potest, ꝙ pater genuit filium uoluntate, sicut & uoluntate est deus, qm̃ uult se esse deum, & uult se filium generare. Secũdo sic ꝙ ablatiuus ille importet habitudinem principij, quemadmodum artifex operatur uoluntate: quia uolũtas sua est causa atq; principium productiuum operis sui, sicq; pater non genuit filiũ uoluntate, sed creaturas. Vnde in libro de Synodis: Si quis uolũtate dei tanquã unũ aliquid de creaturis dei filiũ dicat factum, sit anathema. Cuius ratio est, quia uoluntas & natura ſm hoc differũt in causando, ꝙ natura ad unũ determinata est, nõ uoluntas. Et huius ratio est qa effectus assimilat̃ formę agẽtis ꝑ quã agit. Porro unius rei nõ est nisi una forma naturalis, q̃ est. Hinc q̃le est ipm̃, tale facit. Sed forma per quã agit uoluntas, nõ est una dũtaxat, sed plures, ſm q̊d plures sunt res intellectæ. Obiectum enim uoluntatis est res intellecta. Vnde quod uolũtate agitur, non tale est quale agens, sed quale uult uolens. Eorum ergo uoluntas principium est, quæ possunt sic & aliter se habere: eorum uero quæ non possunt nisi sic esse, principium est natura. Sed sic & aliter esse, deo non conuenit, qui est necesse esse, sed creaturis. Hinc Arriani uolentes ꝙ filius dei sit pura creatura, dixerunt quod pater filium genuit uoluntate, prout uoluntas designat actionis principium. Nos autem fatemur ꝙ genuit eum non uoluntate, sed natura. Hinc Hilarius libro de Synodis: Omnibus, inquit, creaturis substantiam attulit dei uoluntas, filio autem naturam dedit ex * ininitiabili & nõ nata substantia perfecta natiuitas. Talia qppe cuncta creata sunt, qualia deus uoluit ea esse. filius uero natus ex deo, talis subsistit qualis & pater.

Quę differentia uolũtatis & naturę in causando.

Arrianorũ error.

Hilari⁹.

Thomas habet impassibili.

¶Deniq; qualiter filius sit genitus, uoluntate uel non, Thomas in Scripto ostendit, dicendo: Voluntas potest comparari ad aliquid dupliciter. Primo, sicut potentia ad obiectum. Secundo, sicut principium. Si primo modo, sic omne à deo uolitum, potest dici esse uoluntate ipsius. Sic enim est deus uoluntate, & genuit uoluntate, sicut expositum est. Si secundo modo, hoc contingit dupliciter: quia aut illud ad quod comparatur, ut principium, dicit ratione᷑ principiandi, aut ipsum principiatum. Primo modo cõparatur ad processionem spiritussancti, qui procedit ut amor, in quo amore uoluntas producit principiata, uidelicet creaturas: & secundum hunc modum, etiam in deo se habet ad generationem filij intellectus, quoniam filius ꝓcedit ut uerbum & ars. Si secundo modo, sic principiatum uoluntatis procedit à uoluntate secundum uoluntatis cõditionem. Voluntas autem quantum in se ẽ, libera ẽ: sic principiata uoluntatis non sunt, nisi quæ possunt esse & non esse, puta creata: nec sic comparatur uoluntas ad filij generationem. Hinc quidam distinguunt uoluntatem, in uoluntatem accedẽtem, quæ scilicet de nouo accedit operanti aut operi, quæ nullo modo in deo est, cum omnis operatio eius sit à uolũtate æterna. Item in uoluntatem concomitantem, quæ dicitur secũdum comparationem ad obiectum solummodo, & sic ẽ in deo respectu generationis filij: atq; in uoluntatem antecedentem, & sic dicit comparationem principij ad principiatum, sicq; in deo est respectu creaturarum. Hæc Thomas.

Voluntas duplex est ad aliquid cõparatio

Voluntas distingui᷑ in accedẽtem, cõcomitantem & antecedentem.

Qualiter generat pater filiũ naturaliter.

¶Qui etiam in hac sexta distinctione declarat, q̃liter pr̃ naturaliter genuit filium, dicens: Diuina essentia est principium omnium actuum diuinorum. Quãuis essentia inquantum essentia, non dicat principiũ actus qui est operatio, sed qui ẽ esse: attamen cum in diuina essentia considerentur attributa diuersa, quæ realiter unum sunt, sola ratione distincta; actus refertur ad essentiam ſm hoc aut illud attributum, ꝓut exigit conditio actus: sicut intelligere est à diuina essentia, inquantum ipsa ẽ intellectus: & res uolitæ quæ possunt esse & nõ esse, producuntur ab essentia, inquantum ipsa ẽ uoluntas. Et quia de ratione generationis ẽ, ut producatur genitum in similitudinem generantis, cuius productionis principium pertinet ad naturã, quæ ẽ ex similibus similia procreans, ideo dr̃ ꝙ pater natura generat filium. Hæc Thomas.

¶Concordant oĩno Albertus in Scripto, & Vdalricus in Sũma 3. libro. Petrus quoq; hic scribens: Secundũ Philosophum, inqt, & Cõmentatorẽ 5. Metaphysicæ, Necessarium dr̃ pluribus modis. Collectio aũt seu summa eorum quæ ibi dicuntur, hęc est: Necessarium ẽ quod ẽ impossibile aliter eẽ. Quod ẽ dupliciter. Primo, per ipsam rei essentiam, sicut in deo, qui ab æterno existens, necessarium habet eẽ. & hoc necessarium (ſm philosophum) uocatur omnino ꝑ se impermutabile, non per aliud, sicq; necessitate pater genuit filium. Secundo per aliud, puta ꝑ causam. Aut ergo per comparatiõem ad causas intrinsecas, hoc est, aut per comparationem ad materiam, & sic ẽ necessitas indigentiæ: aut ex parte formæ, & sic est necessitas immutabilitatis: aut per cõparationẽ ad causas extrinsecas, q̊d põt eẽ dupliciter. Idẽ Richar.

Albertus. Vdalric⁹. Petrus. Necessarium multipliciter dicitur.

¶Insup Bonauentura: Multiplex est, inquit, necessitas. Vna proueniens ex principio disconueniente, alia ex principio deficiente, quędam ex principio cõueniente & sufficiente. Illa quæ prouenit ex principio disconuenientiæ, duplex est. Aut enim ẽ ex mouente cõtra naturã, & hæc ẽ necessitas uiolentię: aut cõtra uoluntatem, & hæc ẽ necessitas coactionis. Illa q̊q; quæ est ex principio deficiente, ẽ duplex. Aut em̃ est respectu eius q̊ res cõplet̃, & ista est necessitas indigentię, ut cibus ac potus, iuxta illud: Qui uiderit fratrem suũ necesse habere, &c̃. Aut respectu eius q̊d incurrit ex defectu, & hæc est necessitas ineuitabilitatis, q̃lis est in morte, atq; in motibus primis ex defectu originalis iustitiæ, iuxta illud Psalmi: De necessitatibus meis erue me. Conformiter tertia q̃ est ex principio cõueniente & sufficiente, duplex est: quia aut ex principio sufficiente in disponendo, & ista est necessitas materiæ dispositæ, & põt uocari necessitas exigentiæ: aut naturã cõplendo, & hæc ẽ necessitas immutabilitatis, & hæc ẽ in deo, & principaliter cõuenit ei: qm̃ ipse solus est, qui sibi omnino sufficit, & secũ penitus cõuenit. Nec ista necessitas repugnat libertati, sed uertibilitati ac mutabilitati. Hæc Bonauentura.

Bonauẽt. Multiplex necessitas.

1. Iohã. 3.

Psal. 24.

¶Præterea circa hæc scribit Aegidius: Filiũ dei eẽ filium natura uel naturę, intelligi põt dupliciter. Primo formaliter, & ita ẽ falsum: qm̃ sicut pr̃ formalit̃ pr̃ est paternitate, sic filius filiatione. Secũdo originaliter, & ita est uerum: quia uirtute naturæ fit gñatio, & natura specialiter sumitur respectu actus q est generare. Item ait: Cum causa sit ad cuius eẽ sequit̃ aliud, modi necessitatis sumendi sunt per cõparationẽ ad causas. Ideo iuxta q̃druplex genus causæ, est q̃dripartita necessitas. Prima ex parte causę materialis, q̃

Aegidius.

Quadruplex necessitas sũ-dẽs 4. causis.

est necessitas indigentiæ, proueniens ex hoc ꝙ appetitus materiæ nõ est satiatus. Secunda est necessitas ex parte formę, sicut necesse est ignem calefacere calefactibile sibi applicitũ, q̃ uocat̃ necessitas exigẽtię. Tertia est respectu causæ efficientis, sicut necesse est lapidem impulsum in altũ, moueri sursum, q̃ est necessitas coactiõis. Quarta ē ex parte finis, sicut necesse est habere nauẽ ad nauigãdum. Et qm̃ deus non habet causam, isti modi necessitatis non conueniunt proprie ei. Necessitas tamen ex parte formę trãsfertur ad ipsum, quoniam hæc est necessitas ineuitabilitatis, eo ꝙ natura rei sic exigit. Hęc Aegidius.

Procedat ne a p̃re filius p modum ideę.

¶ Amplius circa distinctionem hanc aliqui quærunt, an filius dei ꝓcedat à patre ſm rationem exemplaritatꝪ, seu per modũ ideæ uel artis. Videtur ꝙ sic, quia per intellectum procedit à patre, & sicut notitia ex mente noscentis, & sicut imago patris, uidelicet ſm rationem similitudinis.

Bonauẽt.

¶ Ad istud Bonauentura respondet: Sicut aliquid dr̃ per modum uoluntatis aut liberalitatis ꝓcedere dupliciter, (Primo, sicut id quod liberaliter dat̃ aut agitur, quemadmodũ creaturæ ꝓcedunt à deo: secũdo, sicut id quod est ratio liberalitatis, ut amor. sicq; ꝓcedit spũssanctus, q est amor & donum, in quo oĩa dona donantur.) sic per modum exemplaritatis ꝓduci dupliciter dr̃: Primo, id q̃d ad exemplar fit, ꝓprie. sicq; creaturæ exemplariter fluunt à deo, utpote exemplata ad increatũ exemplar. & ita exemplar importat causalitatem formalem respectu exemplati. Secũdo, sicut ratio exemplandi. & sic filius uidet̃ à patre ꝓcedere ſm rõnem exemplaritatis, cũ ipse sit uerbũ patris, quo non solum se loquitur pater, uerũ etiã cætera cũcta disposuit. ꝓpter quod filius appellat̃ ab Augustino, ars rationibus plena. Et cõiter dr̃, Qui negat ideas seu mundum archetypum esse, negat deum filiũ esse. Et hic modus producendi ſm exemplaritatem, nõ repugnat processui naturali, imò esse non põt nisi naturalis. Alius uero naturali repugnat processui, est enim ſm uoluntatis imperium: & ꝓut producens ac productum differunt ſm causalitatem, & unum ſm ueritatem non est in alio idem numero. Hæc Bonauentura.

Producit aliquid p modũ exẽplaritatis dupliciter

¶ Concordat oĩno Richardus, & addit: Filius ꝓcedit à patre non ut exemplatum, sed ut ratio exemplandi alia. Cuius rei põt poni aliquo mõ tale exemplũ: Esto ꝙ aliqs artifex conciperet naturaliter aliq̃d exẽplar in mente sua, nõ habens in concipiendo aspectũ ad aliq̃d exẽplar suæ cõceptionis directiuũ, ac deinde iuxta exẽplar à se cõceptũ, op⁹ suũ ꝓduceret, diceremus ꝙ illud exẽplar ꝓcessisset ab artifice, nõ ut exemplatũ, sed tanq̃ ratio exemplandi effectũ: opus uero ꝓductũ, ad huius exẽplarꝪ intuitũ ꝓduceretur ab artifice illo tanq̃ exemplatum. Hæc Rich.

Exemplo docet quõ ꝓcedat a p̃re filius.

¶ Concordat Aegidius, int̃ cætera scribens: Opus naturæ dici põt opus intelligentię, & p̃sertim intellectus diuini. oĩa em̃ naturalia cõparant̃ ad intellectũ primũ, sicut artificialia ad intellectum artificis. Hinc Commentator duodecimo Metaphysicæ dicit, ꝙ ea quæ naturaliter generantur in inferioribus istis, habent mensuras ꝓprias ex motibus stellarꝫ, q̃ mensura prouenit ab arte intellectuali diuina. Hinc ars nostra imitatur naturam, qm̃ intellectus noster imitat̃ intellectum diuinum, cum sit eius imago. Porro uerbum mentis nostræ, initium est omnis nostræ operationis, ut 12. de trinitate asserit Aug. Nil etenim facimus, nisi id mente ante cõcipiamus. Sicq; uerbum conceptum, est ratio, regula & directio operꝫ fiendorum: sic & deus pater genuit uerbũ in q̃ cũcta fienda disposuit. Vnde lib. 83. quęstionũ, Verbum dei operatiua potentia nuncupatur. Cumq; sit ratio, exemplar, & ars fiendorum, non potest dici artificiatum: quia sic esset ratio producendi seipsum, & procederet ut artificiatum. Idcirco dum quæritur, an procedat per modum artis: si hoc quod dr̃ artis, construat̃ in habitudine denotante principium ꝓductionis, sic dicimus creata, non filium à patre per modum artis procedere. Si autem quod dr̃ artis, cõstruat̃ in ui declarationis essentiæ seu naturæ aut naturalis originis, uel ut melius dicatur, si nõ est cõstructio transitiua, sed appositiua, sicut cum dicitur creatura salis. i. creatura quæ est sal, sic est uera: qm̃ sensus est, p modũ artis. i. procedit ut ars: uelut si diceret̃, iste agit p modũ hoĩs. i. ut hõ. Ex qb⁹ patet ad argumenta solutio. q̃uis em̃ filius ꝓcedit intellectualiter, & ut imago & ars ac ratio, non tñ ad exemplar mõ p̃fato, sed ut exẽplar iuxta sensum iam tactum. Hęc Aegidius.

Quõ naturę opus attribuat̃ intelligẽtię.

Cur ars imitet̃ naturam.

Aug.

Fili⁹ quõ ꝓcedat a p̃re p modum artis

Solutio argumẽta

¶ Hinc ait Richardus: Verum est ꝙ pater intelligendo se genuit filium, & ꝙ filius est expressissime similis patri, non tamen produxit pater filiũ ad exemplar. Quod enim ad exemplar producitur, ita distinctũ est ab exemplari, ꝙ ratio similitudinis in exemplari & exemplato, non est in una re numero. Pater uero & filius in una & eadem eẽntia similes sunt. In eius quoq; productione, quod ad exemplar producitur, uoluntas est imperans aut eliciens productionem exemplati: quod in filij generatiõe locum non habet, ut dictum est. Hæc Richardus.

Richard⁹. P̃r non p duxit filiũ ad exemplar.

¶ Porro circa hæc imaginatur Scotus, ꝙ in primo signo in diuinis, sint intelligere & uelle, simpliciter & absolute sumpta: uerbum autem proferre aut dicere, utpote generare, in signo secundo. Et iuxta hoc sequi uidetur, ꝙ uelle ad generationem filij haberet se aliquo modo antecedenter, quod præinductis non consonat. Hinc imaginatione illa admissa, uideretur dicendum ꝙ illud uelle concerneret intelligere generis sui, non actum dicendi ad intra.

Scotus

¶ Præinductis demum concordat quod scribit Petrus: Per modum, inquiens, liberalitatis potest aliquid procedere dupliciter. Primo, ut ratio liberalitatis. sicq; procedit donum increatũ, uidelicet amor qui est spiritussanctus. Secundo, ut effectus liberalitatis, & sic procedunt dona creata. Vnde in his quæ de propria substantia producuntur secundum modum naturæ, ratio ideę non obtinet locum. Nam & à creato artifice aliter procedit arca, utpote secundum rationem exemplaris: aliter filius, quia secundũ modum naturæ.

Petrus.

Processus duplex p modũ liberalitatis.

¶ Cum ergo arguitur, Omne quod procedit ab aliquo secundum rationem sapientiæ, atque secundum rationem artis, siue ut uerbum cordis, procedit secundum rationem ideæ. Dicendum ꝙ procedere secundum rationem sapientiæ, artis aut uerbi, est duobus modis. Primo, ut ipsa sapientia & ars ac uerbũ. sicq; nascitur filius, qui procedit ut ipsa idea. Secũdo, ut effectus sapientię, artis ac uerbi interni, & ita procedunt creata. Hæc Petrus.

Obiectio.

Solutio.

HIC solet quæri à quibusdam, utrum pater potuerit uel uoluerit generare filiũ. Si enim (inquiunt) potuit uel uoluit generare filium, ergo potuit aliquid & uoluit, quod nec uoluit nec potuit filius: nam filius nec potuit nec uoluit generare filium. Cui uersutiæ facile rñdemus, dicentes: Posse uel uelle generare filiũ, non est aliquid posse uel uelle subiectum potentiæ uel uoluntati: est tñ aliqua potentia uel uolũtas, s. posse uel uelle gignere filium. Et ideo distinguenda ẽ intelligẽtia propositi uerbi, posse uel uelle gignere filium, & posse uel uelle aliquid. Neq; enim gñatio filij aliquid eoꝝ ẽ, quæ subiecta sunt diuinæ potentiæ & uolũtati: nec ẽ aliquid inter oĩa uel de oĩbus, sed sup oĩa & ante oĩa. Non enim ante uoluit uel potuit q̃ genuit, sicut nec ante fuit q̃ genuit: quia ab æterno fuit, & ab æterno genuit. Ex simili quoq; hoc uidere possumus. Pater enim potest esse pater, & uult esse pater: filius autem nec potest, nec uult esse pater: ergo pater potest uel uult esse aliquid, quod non potest uel uult esse filius: non sequitur, quia esse patrem, non est esse aliquid, sed potest esse ad aliquid, ut in sequenti ostendetur. *De cõparatiõe potentię generãdi ad personam*

Ponit quædam uerba Augustini, unde potest moueri auditor. B

Sed uehementer nos mouet quod Augustinus ait in I. lib. contra Maximinum, qui asserebat patrem potentiorẽ eẽ filio, eo ꝙ filium genuit deũ creatorẽ, filius aũt non: dicebatq; patrẽ potuisse gignere, non filium, & ideo potentiorẽ eẽ filio. Ad quod rñdens Aug. dicere uidetur ꝙ filius etiam potuit gignere, uolens oñdere patrem eẽ non potẽtiorẽ filio, his uerbis: Absit ut ideo potentior sit pater filio, sicut putas, quia creatorẽ genuit pater, filius autẽ non genuit creatorẽ: neq; eñ non potuit, sed nõ oportuit. Vide & diligẽter attẽde hæc uerba, Non eñ nõ potuit, sed nõ oportuit. Videẽ eñ dicere ꝙ filius potuit gignere, sed nõ oportuit. & ita potuit qđ nõ oportuit. Quare aũt nõ oportuit, subdit dicẽs: Immoderata eñ eẽt diuina generatio, si genitus filius nepotem gigneret patri: quia ipse nepos nisi auo suo pronepotem gigneret, secundum uestram mirabilẽ sapiẽtiam impotẽs diceretur. Similiter etiã ille si nepotẽ nõ gigneret auo suo, & ꝑnepotẽ proauo suo, nõ à uobis appellaretur oĩpotẽs: nec impleretur gñationis series, si semp alter ex altero nasceretur: nec eam perficeret ullus, si non sufficeret unus omnipotẽs. Itaq; omnipotẽtem genuit filium patris natura, nec fecit. *August. li. .. max. cap. 13.* *Ibidem.*

Opponitur prædictis uerbis Augustini. C

Hoc autem uidetur quibusdam nõ posse stare, s. ꝙ filius potuerit gignere. Si eñ potuit filius gignere, potuit esse pater: & si potuit esse pater, potuit ergo esse pater uel sui, uel p̃ris, uel spiritussancti, uel alicuius alius. Sed alius non, quia nullus alius semper fuit, nec patris, quia pater est ingenitus & innascibilis: nec sui, quia nulla res seipsum gignere potest: nec spiritussancti, quia nasci non potuit. Si enim nasci potuit, potuit esse filius: & ita mutabilis esse potuit.

Hic quæritur, quomodo intelligenda sint prædicta. D

Quõ ergo accipiatur quod supra dictum est, Non enim non potuit gignere, sed nõ oportuit: quasi potuit, sed nõ oportuit. Non est nobis perspicuum aperire quõ sit hoc uerum, & ideo sub silentio potius esset prætereundũ, nisi me super hoc aliquid loqui cogeret instantia quærentium.

Hic aperitur ex quo sensu accipienda sint. E

Potest ergo sic intelligi, Non enim non potuit, sed non oportuit. i. nõ ex impotẽtia sui fuit ꝙ filius non genuit, sed ei nõ conueniebat: sicut deus filius non ẽ deus pater, nec tñ hoc ex impotẽtia sui est. Nam & pater similiter non est filius, nec hoc est ex impotentia patris. Sed quærit Maximinus Arrianorum episcopus, Vnde ergo est ꝙ pater nõ potest esse filius, uel filius pater? Non utiq; ex impotentia, sed pater ꝓprietate generationis pater ẽ, qua oportet eum nõ esse filium: & filius proprietate natiuitatis filius ẽ, qua oportet eum non esse patrẽ. De quibus proprietatibus postea plenius tractabitur.

Vtrum pater natura sit potens gignere filium, & an hoc sit aliqua potentia quæ sit in filio. F

Item quæritur à quibusdam, si pater potens sit natura gignere filium, & an hæc sit aliqua potentia quæ sit in filio. Ad quod dicimus, quia pater non est potens nisi natura. eius enim potentia natura est uel essentia. At inquiunt illi: Si potens est gignere, habet ergo potentiã gignendi. Filius autem non habet potentiam gignẽdi, si non põt gignere: habet ergo aliquã potẽtiã pater, quã nõ habet filius. Non sequiẽ. Eandem eñ potentiã habet penitus filius quã & p̃r, qua p̃r potuit gignere, & filius gigni potuit. Eadem eñ potẽtia est in filio qua potuit

Oppositio. gigni, quæ est in patre qua potuit gignere. Sed contra hoc opponitur. Aliud ē posse gignere, aliud est posse gigni: qa aliud est gignere, & aliud gigni. Hic distinguendū est. Si eñ cum Solutio. dicitur, aliud ē posse gignere, aliud posse gigni: aliā significes potentiā q̄ pater potens ē gignere, & aliā qua filius potēs est gigni, falsus est intellectus. Si aūt dicas patrē posse habere aliā ꝓprietatem siue notionem qua genitor est, & filiū aliā qua genitus est, uerus est intellectus. Aliam enim habet pater ꝓprietatem qua pater est, aliam filius qua filius est.

Quomodo intelligendum sit, filius habet uel non habet potentiam generandi. G

Ita etiam cū dicitur, filius nō habet potentiā gñandi quā pater habet, dupliciter intelligi pōt. Si eñ dicatur, filius non habet potentiā gñandi quā & pater, s. qua potens sit ad generādū, i. ut genuerit uel ut generet sicut pater, uerꝫ est. Si uero intelligatur sic, non habet potentiam qua possit gigni uel genitus esse, qua eadem pater potēs est ut genuerit uel ut generet, falsum est. Sicut dicitur, pater habet potētiā qua potest esse pater, filius uero non habet potentiā qua possit esse pater: & econuerso, filius habet potentiā qua potest esse filius, pater uero non habet potentiā qua possit esse filius. Habet ergo aliquā potentiā pater quā non habet filius, & econuerso. Absit: qa eadem est potentia patris qua potest esse pater, & filij qua pōt esse filius. Ita etiam eadem est uoluntas qua pater uult esse pater, non filius: & filius uult esse filius, non pater: & eadem est uoluntas filij qua uult esse genitus & patrem genuisse, & patris qua uult esse genitor & filium genitum esse.

SVMMA DISTINCTIONIS VII.

Postquam præcedenti distinctione Magister ōndit principiū diuinę gñationis esse naturā, non uoluntatem: hic inquirit de cōitate huius principij, s. utrū potentia gñandi cōis sit patri ac filio, & an filio insit. Et pōt litera hęc multipliciter diuidi, ſm quod circa hanc q̄stionem multa facit Magister, arguēdo ꝓ parte utraq;, & incidētalia q̄dā obscura intermiscēdo, eadē q̄q; exponēdo, & tādem principale q̄situ determinādo. Nec opus ē huic diuisioni immorari, cū pateat ex tenore ac serie literę. In qua sunt difficilia quædam, quæ in quæstionibus exponentur.

QVAESTIO I.

Primo ergo hic quæritur, **Utrū pater potuit & voluit filium generare.** hoc est, an potentia ac uoluntas gñandi filiū, seu filij gñatiua, sit in patre: an etiam in filio sit gñatiua potētia, & utrū ista potentia sit aliquid, uel solū ad aliquid. ¶ Quod aūt pater nō uoluit generare, uidetur ex eo quod determinatū est præcedenti distinctione, ꝙ filius non ꝓcedit nec genitus est uoluntate aut necessitate ꝓprie & indistincte, id est, sine distinctione loquendo, sed natura & intellectu. ¶ Secundo, quia si pater uoluit generare, uoluntas se habuit antecedenter ad generationem, cuius oppositū est determinatiue expressum. ¶ Tertio, arguitur argumento Magistri in textu: Si pater potuit & uoluit generare filiū, ergo potuit & uoluit aliqd, quod fili⁹ nec potuit nec uoluit. Nempe si filius potest aut potuit generare, possent esse plures filij in diuinis, & plures personæ q̄ tres, cuius contrarium supra ostensum est. Sicq; uidetur potentia generatiua non eē in filio, ergo non est patri æqualis in potestate, præsertim cū filium deū generare sit maioris potentiæ q̄ mūdum creare. sed cū filius sit patri æqualis in potentia, uidetur potentia generatiua esse in filio: imō cum patris & filij sit una eademq; potentia, sicut & una eēntia, sequitur ꝙ potentia gñatiua filio insit. Nec aliter uidet posse uerificari, q̄d (ut in litera tangit) Augustinus fatet: Absit ut ideo potentior sit pr̄ filio, qm̄ pater genuit creatorem, nō filius. Neq; eñ non potuit, sed nō oportuit. & cur non oportuit, subdit: Immoderata eñ eēt diuina gñatio. Prꝑterea dictū ē ꝙ diuina eēntia seu natura sit gñatiōis principiū, sed diuina eēntia ē in filio.

Arguitur primo ad primi mēbri partē negatiuā.

2.

3.

¶ Ad primā partem q̄stiōis istius, uidelicet an potentia ad generandum insit patri, Thomas rn̄det: In creaturis aliqd ꝓducit per potentiā naturalē, & hoc ꝓducitur in similitudinem naturę ipsius ꝓducentis, sicut hō generat hoīem. Producit etiā aliquid ꝑ potentiā rationalem, & hoc ꝓducitur in similitudinem producentis, quantum ad speciem seu similitudinē apprehensam in mente, cum omne agens agat sibi simile aliquo modo, quemadmodū domus ꝓducit ab artifice, & recipit similitudinē speciei, quam artifex habet in mente. Secundū primū horū modorum, filius dei ꝓcedit à patre, à quo eandē numero naturam accipit generatione æterna. Idcirco in patre est potentia naturalis ad generandum, similis potentię naturali naturaliter producenti. Creaturæ uero ꝓcedūt secundo mō à deo in similitudine ideæ. Hinc potentia operandi in creaturis, est sicut potentia naturalis in deo, & ſm istam potentiam attendit oīpotentia dei. Persona nāq; diuina q̄ ꝓcedit ꝑ potētiā q̄si naturalē, nō est aliqd cōnumeratū oībus. ideo potētia gñandi non cōtinet sub omnipotentia sicut creādi potētia, ꝓut plenius exprimit infra distinctione 29. ¶ Si autē his obijciatur, ꝙ quicquid exit ab aliqua potentia, prius est in potentia q̄ in actu: sed gñatio filij nō est talis, cum sit æternalis, ergo nō exit à potentia aliq̄. ¶ Insup q̄d per se est naturæ, nō exit ab ea mediāte q̄cunq; potentia, sicut aīa nullo mediante dat corpi esse: imō oīs natura exit in ꝓpriā operationem sine aliquo mediāte. sed gñatio est ꝑ se opus naturæ, non ergo est *opus potentiæ, nec à natura ꝓgredit potentia mediāte. ¶ Et rn̄dendū ad primū, ꝙ illud est aliq̄ mō uerum, q̄n act⁹ realiter differt à potentia de q̄ exit. Tūc eñ optet ꝙ prius sit in potētia, q̄ in actu, uel tpe uel natura. In deo aut sunt realiter idem, essentia, potentia, operatio. Vel dicendū ꝙ in diuinis ꝑsonis est tm̄ ordo naturę, quo ſm Augustinū aliqs est ex alio, & non posterior illo. ¶ Ad secundum dicendū, ꝙ essentia seu natura cōparat ad duo, uic; ad habentem, & ad id cuius natura est principiū. Itaq; inter essentiā & habentem ipsam essentiam, non cadit potentia

Responsio ad primā quæstionis partem. Thomas.

Obiectio prima.

*op⁹ potentia i. necessaria potentia.

Actus secund' creaturæ non fit nisi potentia mediante.

media, quantum ad primum actum eēntiæ, qui est eē. Essentia enim dat eē habenti. Egreditur quoqꝫ ab eēntia alius actus: qui est actus habentis eēntiam tanquam agentis, & est eēntiæ sicut principij agendi. & iste uocatur actus secundus & operatio. Et inter essentiam & talem actum, est uirtus seu potentia media, differens ab utroqꝫ in creaturis, in deo autem ratione duntaxat: talisqꝫ actus est generare. Idcirco secundum modum intelligendi, natura nō est principium eius nisi mediante potentia. & hæc diuina potentia nō est passiua, nec proprie actiua naturalis, sed superactiua: cuius actio nō est per modum motus, sed operatiōis, quæ (ut dicit 10 Ethicorum) differt à motu sicut perfectum ab imperfecto, unde nec requirit materiam in quam agat. Hæc Thomas in Scripto.

Aristotel.

art. 4.

¶Porro in prima pte Sūmæ q̄stione 41. testat̄: Sicut ponūt actus notionales in diuinis, ita necesse ē ponere ibi potētiā respectu huiusmodi actuū, cū potentia aliud non designet nisi principium actus. Idcirco cum patrem intelligamus principium gn̄ationis, & patrē ac filium ut principium spiratiōis, oportet patri attribuere potentiam gn̄andi, patri quoqꝫ ac filio potentiam spirandi. potētia em̄ gignendi, est id quo generans generat. Veruntn̄ quia per actus notionales nō ꝓcedit aliqua persona à deo ut facta, hinc potentia ad actus notionales dicit̄ in diuinis psonis, nō per respectum ad personam aliquā factam, sed q̄ ad producentem personam. unde potētia adscribit̄ deo non solum per cōparationem ad effectus. Potentia quippe designat principium, principium uero distinctionem importat ab eo cuius consistit principium. Duplex aūt considerat̄ distinctio in his q̄ de deo dicuntur. Vna ſm rem, alia ſm rationem tm̄. Secundū rem distinguit̄ deus ab his, quoꝝ est principium per creationem, sicut & una psona distinguit̄ ab alia, cuius est principium ſm actum notionalem per realem relationem. sed actio ab agente non distinguit̄ in diuinis, nisi tm̄ ſm rationem: idcirco respectu actionū ſm quas aliquæ res procedunt à deo distinctæ eēntialiter uel personaliter, attribuit̄ deo potentia ſm propriam rōnem principij. Hinc sicut in deo ponit̄ potētia creandi, ita & gn̄andi atqꝫ spirandi. Intelligere uero & uelle, nō sunt act' designātes ꝓcessionem rei distinctæ à deo realiter. Hinc respectu actuū hoꝝ non est in deo rō potentiæ, nisi ſm modū intelligendi & significandi duntaxat, ꝓut in deo diuersimode desi-gnant̄ intellectus & intelligere, cum tn̄ ipsum intelligere dei sit eius eēntia non habēs principiū. Hæc idē in Scripto. ¶Concordat Petrus. Item Richardus'.

Petrus.

Aegidius.

¶Aegidius q̄qꝫ, qui more suo ꝓlixus inter cætera scribit: Interdum coincidūt, eēntia, potētia & uirtus. Calor nanqꝫ inquantū dat igni calidū eē, est q̄dā forma atqꝫ eēntia. Inquantū uero ignis per calorē calefacit, uocat̄ actiua potentia. Sed inquantū considerat̄ ibi actus ultimatus, dicit̄ uirtus: qa ut dicit̄ primo cæli & mundi, uirtus est ultimū de potētia. Et q̄uis ista sint idem, unū tn̄ ſm rōnem aliud p̄supponit: qm̄ uirtus p̄supponit potentiam, cum non sit actus ultimus sine actu simpliciter. Potentia quoqꝫ p̄supponit eēntiam, cum nil agat seu faciat actu tale, nisi sit actu tale. Et dico actu tale, quod est tale formaliter, aut uirtute. sicqꝫ potentia p̄supponit essentiam, sicut agere esse. Hinc dicere quod aliquid agat siue agendi potentia, est dicere ipsum agere absqꝫ eo ꝙ sit, aut dicere ꝙ agat, nō ut est in actu. Hæc Aegidius.

Essentia, potētia ꝛ uirtus q̄ ꝙ coincidunt.

Arist.

¶Circa hæc scribit Albertus: Pater & potuit & uoluit gignere filium. qa cū dicit̄, uoluit gn̄are, designatur uoluntas circa actum gn̄ationis. ideo uerum est: qm̄ cum actu gn̄ationis habet pater uoluntatē concurrentem & concomitantē, non tn̄ p̄cedentē aut elicientem. Ideo filius non est filius uoluntatis. Nec idē est dicere, uoluit gn̄are, & uoluntatis filium esse. Prēterea si uelimus maximam uim facere in pati & agere, non est in deo potentia actiua, sed superactiua, neque passiua: qa ut ait philosophus 5. primæ philosophiæ, Actiua potentia est principiū transmutandi in aliud, inquantū aliud: passiua uero potentia est principium transmutationis ex alio, inquantum aliud: q̄ diuisio in potentijs naturalibus creatis ac physicis tenet. Hæc Albertus.

Albertus.

Aristotel.

¶Concordat Vdalricus libr. 3. suæ Summæ, cuius uerba infra tangentur.

Vdalric'.

¶Scotus etiā ait hic: Distinguēdo primo mō de potentia, uno mō dicit̄ potentia logica, q̄ dicit modum cōpositionis factæ ab intellectu, sicqꝫ notat nō repugnantiā extremoꝝ, & sic ait philosoph' 5. metaphysicæ, capitulo de potentia: Illud est possibile, cuius cōtrarium non est ex necessitate. Potentia ergo sic sumpta, dicendū ꝙ in patre est gn̄andi potentia, qm̄ p̄ri non repugnat p̄dicatū hoc gn̄are: nō aūt est in filio, neqꝫ in sp̄ūsctō, qm̄ eis p̄dicatū hoc repugnat. Et si q̄ratur q̄d sit potentia gn̄andi in diuinis hoc mō, non oportet dare aliq̄d principiū quo aliqs potens sit generare. sufficit em̄ sola non repugnantia terminorū: quemadmodū si ante mundi creationē, nō solū mundus nō fuisset, sed nec deus per impossibile, & tunc fuisset aliqs dicens, mundus erit, illa fuisset possibilis: qm̄ termini non repugnassent, nec tn̄ ꝓpter aliquod principium in re possibile, uel actiuū sibi corr̄ndens. Istam tamen non repugnantiam concomitaretur actiua potentia. Hæc Scotus.

Scotus.

Quę sit potentia logica.

Aristotel.

¶Veruntn̄ nō est putandū, ꝙ hac sola potentia pater potuit gn̄are, sed & reali potentia, sicut ostensum est. Vnde Durandus hic loquit̄: Potentia gn̄andi realiter est in deo, tn̄ sicut generatio nō dicit̄ uniuoce de generatione diuina, & de illa q̄ est in creaturis: sic nec potentia generādi in deo & creaturis, uniuoce est sumenda. Hæc Durandus.

Dionys'.

Durādus.

¶Nunc r̄ndendum ad secundā q̄stionis partē, an uidelicet potentia generandi insit filio. Ad q̄d Alexander, Thomas, Vdalricus & alij multi cōcorditer dicūt, ꝙ potētia gn̄andi tripliciter dicit̄ ſm q̄d ly gn̄andi pōt esse gerundiū uerbi impersonalis, uerbi quoqꝫ psonalis actiui, & etiā uerbi passiui'. Si sit gerundiū uerbi impersonalis, sic potentia gn̄andi est potentia qua ab aliquo generat̄, & ita in filio est potentia generandi. i. potentia qua impersonaliter fit gn̄atio: qa eadem est potentia in utroqꝫ, q̄uis non eodē mō, neque ad actum eundē. Porro si sit gerundiū uerbi psonalis actiui, tunc potentia gn̄andi dicit̄ potentia ut generet, sicqꝫ est in patre duntaxat. Si uero sit gerundiuum uerbi psonalis passiui, sic potentia generādi nominat̄ potentia ut personaliter generetur, quę est in filio tm̄: quoniam eadem potētia quæ est in patre ut generet pater, seu per quam pater gignat, est in filio, ut filius generetur, seu potentia illa sibi per generationem communicetur. Hæc autem distinctio fundatur super id quod dictū est, ꝙ potentia gn̄andi

Responsio ad secundam q̄stionis partē. Alexāder.

Gn̄andi potētia tripliciter dicitur.

est in diuina essentia, à qua essentia prout paternitas est, in patre exit generatio actiua: & prout filiatio est in filio, generatio exit passiua. Hæc illi.

Petrus. ¶Hinc Petrus: Hæc, inquit, distinctio ortum habet ex eo quod dictum est, ꝙ in patre diuina natura est idem cum paternitate, in filio cum filiatione, in spiritusancto cum processione, sed differt ratione: quemadmodum eadem aqua in fonte coniuncta est proprietati fontalis originis, in riuulo proprietati originis à solo fonte, in lacu proprietati processionis ab utroq;. Hæc Petrus.

Bonauen. ¶Bonauentura quoq; hic ait: Quorundã fuit opinio, ꝙ potentia generandi actiue sit in filio, tamẽ nõ generat, nõ quia non potest, sed quia non conuenit. Et ponunt exemplum in creaturarum productiõe. Nam de⁹ potest infinitas producere creaturas, quas non producit, non ex impotentia, sed quia non conuenit ei. Sed contra: Ponatur ꝙ potentia illa gignendi quę ponitur in filio, procedat in actum: constat ꝙ filius generabit deum æternum, ergo aliquod poterit incipere habere esse & esse æternum, quod impossibile est, nec intelligi potest. Idcirco dicendũ, quod pater non communicat filio posse generare propter duo. Vnum est, quia non potest: aliud, quia non debet. Ratio autem quare non potest, hæc est: quia fœcunditas est in patre ad generãdum, quia principiũ: & ideo principium, quoniam primum. impossibile autem ꝙ primum communicet alij suam primitatẽ. Hoc nanq; est oppositio in adiecto, ꝙ persona producta sit prima. Et hanc credo propriam esse rationem istius, ut infra distinctione 17. magis patebit. Similiter pater non debet filio generatiuam communicare potentiam: quoniam in diuinarum emanatione personarum attendi debet originalis distinctio, atq; plenissima communicatio, originalis inquã distinctio: quia necesse est ea quæ communicant in natura, distingui per materiam uel per originem. Sed diuinas personas per materiam distingui, est impossibile. siquidem ubi talis est distinctio, ibi compositio, uariatio & multiplicatio formæ. Hinc oportet ꝑsonas per originem habitudinemve distingui, hoc ẽ, per generare & generari. Ergo si filius potest generare, potest non distingui. Si dicas ꝙ adhuc distinguatur, quoniam unus est tantum pater, alius tantum filius, tertius est pater & filius: tunc oppono ꝙ secundus filius posset generare eadem ratione qua prim⁹, & tunc essent duo, quorum uterq; esset pater & filius. Similiter propter plenissimam communicationẽ non debet pater filio generatiuam potentiam communicare: quoniam multiplicatio suppositorum, secundum similem modum egrediendi non est nisi ꝓpter defectum durationis, aut propter defectum perfectæ actionis, ut fiat per plures, quod nõ potest per unum, sicut factæ sunt stellæ plures: quia non sufficeret una ad hoc quod faciunt omnes, sicut etiam sunt plures angeli, pluresq; animæ ad implendam ciuitatem supernam & manifestandam dei bonitatẽ, quã nec unus angelus, nec una anima poterant sufficienter manifestare. Cum ergo in dei filio sit plenissima communicatio, quoniam totam infinitatem suã dat filio pater, non fuit conueniens ꝙ communicaret filio generandi potentiam. Ideo impossibile fuit, quia inconueniens quodlibet in diuinis, est impossibile. Hæc Bonauentura.

Potẽtia generãdi nõ cõicata filio.

Soluit obiectio.

Quę causa multiplicationis suppositorum

¶In cuius uerbis uidentur aliqua contineri obscura, ut quod ait, impossibile extitisse ꝙ pater filio suã primitatem communicaret, & ꝙ sit oppositio in adiecto, ꝙ persona producta sit prima, præsertim cum in Apocalypsi filius protestetur: Ego sum alpha & ω, principium & finis. Itemq;, Ego sum, inquit, primus & nouissimus. Et idem Apocalypsis ultimo legitur. In euangelio quoque interrogatus, Tu quis es? legitur respondisse, Principium qui & loquor uobis. Quocirca ait Ambrosius: Audeo dicere, prim⁹ est filius. Tota etenim trinitas adorãda, est unũ principiũ unusq; finis: utpote unus deus, unus creator: ideo unus primus, & unus nouissimus. Veruntamen pater aliquo modo dicitur filio prior, puta origine seu ordine quodam naturæ, non dignitate nec tempore neq; duratione. Et per hoc satisfieri põt uerbis Bonauenturæ.

Dionysius

Fili⁹ pr̃i coęternus

Apoc. 1.

Joh. 8.

Ambros.

¶Prętereа in prætactis uerbis deuoti doctoris, nõ solum ratio assignatur cur potentia generatiua non insit nec competat filio: sed etiã cur non sit nisi unus filius in diuinis, & cur patri non conueniat posse plures filios gignere: de qua re dictum est supra in tertia distinctione, ubi & aliæ rationes inde sunt traditæ.

¶ Hinc in Summa sua libro tertio scribit Vdalricus: Ad habendam rationem numeri diuinarum personarum, uidelicet qualiter sint tres personæ, nec esse ualeant plures nec pauciores, prælibandum ꝙ pater sic generat filium, ꝙ nec potest alium filium generare, nec filius alium potest gignere filium. Pater quoq; & filius sic spirant spiritum sanctum, ꝙ spirare nequeunt alium, nec spiritussanctus alium potest ꝑsonalem amorem seu spiritumsanctum spirare. Nec tamen aliquod horum est ex impotentia, sed potius oppositum horum poneret imperfectionem in deo. Si enim pater plures filios generaret, oporteret illos inter se esse distinctos. Nõ autem distinguerentur inter se relatione, quoniam in diuinis non est realis distinguens relatio, nisi originis. Illi autem filij nõ orirentur ex se, sed ex patre. Ideo oporteret eos distingui per diuersas proprietates filiatiõis, secundum quod illæ proprietates dicunt aliquid absolutum existens in persona, ergo distinguerentur in essentia. Si autẽ filius posset alium filium generare, & ille alium, nulla relatione originis distingueretur à patre. Idcirco uel esset persona patris, & sequeretur ꝙ filius posset gignere patrem suum: uel ꝙ per aliquid absolutũ differret à patre, quod constat impossibile esse. Ex eisdem patescit, ꝙ pater & filius spirare nõ possunt plures amores, nec spiritussanctus alium spiritum sanctum. quod faciliter patet, prætactas rationes ad ꝓpositum applicando. Hæc Vdalricus.

Vdalric. Cur in diuinis sint tm̃ 3. ꝑsonę.

Hinc Alexander: Si filius generaret filium, ille filius genitus esset nepos dei patris, nec eẽt summa germanitas inter filium illum & patrem. Maior nanq; est conuenientia atq; propinquitas inter patrem & filium, quàm inter patrem & nepotem. sicq; non esset summa conuenientia in diuinis, quod est absurdum. Etiam aduertendum ꝙ duplex est actio. Vna, quam efficit agens ad extra, sicut illuminare est actio solis. Alia est actio quam agit agẽs, uidelicet actio immanens, sicut lucere est actio solis. Prima actio est ĩ deo respectu creaturæ. Secunda actio est essentiæ uel personæ respectu sui aut personæ alterius, non respectu creaturæ. Ista quoq; actio est duplex in deo, uidelicet absoluta, ut intelligere, uelle: & relatiua seu magis re

Alexand.

Duplex actio.

latio, ut generare, spirare. & hæc actio relatiua est cō
comitans diffusionem ad intra, quæ est per duplicē
modum, uidelicet generationis atq; spirationis. Hęc
Alexander: His demum quę dicta sunt, cur in diuinis
esse non ualeat nisi unus pater, unusq; filius & unus
spūssanctus, cōcordāt Thomas, Albertus, Aegidius.

Cur carnalis pr plures gignit filios

Hinc aliqui dicunt: In patre carnali potentia est ad
generādum filios plures, partim ex parte generātis,
qui non potest generare unum perfectum & suffi-
cientem: partim ex parte eius de quo fit generatio,
sicut dum nō fit de tota generantis substantia seu na
tura: partim ex parte geniti, dū essentialiter à gignen
te distinguitur, & nō tm̄ per oppositas relatiōes ori
ginis. Porro in deo secus est, qm̄ pater semel genuit
perfectum & sibi æqualem, ac de tota sua substantia:
nec est ibi distinctio nisi fm oppositas relationes ori
ginis. Nempe cum ea quæ in natura & forma conue
niant, distingui oporteat uel per materiā, uel per ori
ginem seu per causam, & pater cum filio in natura &
forma cōueniat, nec in diuinis sit aliqd materiale, o-
portet q; distinguāt penes originē. nō em̄ possunt di
stingui per aliquid absolutū. Oportet ergo habitudi
nem esse oppositam originis unius ad aliū. Si aūt eēt
origo plurium, seu gñatio pluriū filiorū: iam nō esset
inter illos distinctio fm originem, qm̄ inter illos nul
la esset oppositio relatiōis q̄ sola distinguit in diuinꝭ.
Hæc illi.

Antisiod. Gñādi potētia p fallaciā asserit filio.

¶ De hac re ait Antisiodorensis in Summa sua li-
bro primo: In argumentis quæ fiunt contra hoc, q̊d
quicquid potest pater, potest & filius: est duplex fal-
lacia, sicut dum ita arguitur: Quicquid potest pater,
potest filius, & econtra: sed pater potest generare fili
um, ergo filius potest filium generare. Item, quicqd
potest pater, potest filius & spiritussanctus, & econ-
tra: sed filius ac spiritussanctus possunt mitti, ergo
& pater potest mitti. Itē sic, Quicquid pōt pater, po-
test filius, & econtra. Filius potest audire à patre, er-
go pater potest à filio audire: quod falsum est, quia
audire à patre, est esse à patre, seu scientiā ab ipso ha

August.

bere, secundum Augustinum super Iohannē. In his

Detegit fallacia.

itaq; argumentis est duplex fallacia. Prima ex com-
mutatione prædicamentorum. Nam ly quicquid no
tat prædicamentum substantiæ, deinde assumitur &
concluditur prædicamentū relationis. Posse etenim
gñare nō est posse qd, sed ad aliqd, similit posse mit-
ti, posse audire, nō dicunt simpliciter posse quid: qm̄
uerba illa mitti, audire, nō tm̄ p̄dicant diuinā eēntiā,
sed etiā cōnotant relationē, uicꝫ eē ab alio. Secundo,
est in illis fallacia accidētis, qa res uerbi in assumpti-
one retorquet ad unā psonam, in cōclusione ad aliā.
Per primā rōnem nō ualet argumentatio ista: Quic
quid pōt eē pater, pōt eē filius: sed pr̄ pōt eē pr̄, ergo
filius potest esse pater, seu pater pōt esse fili⁹. Hęc An
tisiodorensis.

Richard.

¶Circa hæc q̄rit Richardus, Vtrū in filio sit poten
tia qua potuit gñari. Ad q̊d rñdet: Quāuis in re quæ

Fuerit ne in filio potētia q̄ potuit generari.

fit de nihilo, nō sit potētia aliqua qua potuit fieri, qa
rem talē fieri fuit possibile sola potentia facientis: tñ
in re q̄ fit de aliquo, est potentia aliq̄ qua fieri potu-
it, alia à potentia facientis, ut dum ex aere fit ignis.
Cūq; filius dei nō sit de nihilo, sed genitus de substan
tia patris, diuina substantia sub rōne qua cōmunica-
bilis est per generationem, est potentia qua filius po
tuit generari. Cum ergo diuina substantia sit in filio,
uidetur quod in filio sit potentia qui potuit gene-
rari. Sicq; patet quod potentia qua filius potuit ge-
nerari, non dstinguitur à potentia qua pater potuit
generare per aliquod absolutum; nec intantum di-
stinguitur à potentia generantis, quantum genitus à
genitore: qa potentia gñantis dicit naturā diuinā cū
primitate, q̄ includit seu notat in mō habendi eā non
ab alio. Potentia aūt qua filius potuit gñari, non no-
minat diuinā eēntiam cū filiatione: qm̄ prius fuit fm
rōnem intelligendi q̄ generari ipsius filij. Generari
quoq; filij prius est fm rōnem intelligendi q̄ filiatio
ipsa: imo ut tactū est, noīat diuinā essentiā sub rōne
qua cōmunicabilis est per gñationē. Veruntñ ista po
tentia, q̄ filius potuit gñari, nō est potētia proprie ac
uere passiua: sed solū quo ad modū significandi. Non
em̄ est recessus ab actualitate pura ac summa, imo ex
summa actualitate diuinæ essentiæ est, q; de ipsa to-
ta potuit filius generari. Hæc Richardus.

Alexand. Thomas. Albertus.

¶Concordāt Alexāder, Thomas, Albert⁹, alijq;,
dicentes q; eadē potentia est in patre ad generandū
actiue, atq; in filio ad generandum quasi passiue, siue
ut generetur iuxta sensum præhabitum.

Aegidius.

¶Aegidius demū hic loquit: Quærere an sit eadē
potētia in patre p quā gñat, & in filio per quā gñat,
est q̄rere an possit eē eadē potentia respectu act⁹ acti
ue & passiue sumpti, large sumendo actionē & passio
nem: qm̄ gñare & gñari in diuinꝭ, pprie nō dicūt acti
onem & passionē, sed relationē, significāt tñ p modū

Quadruplex act⁹.

actionis & passionis. Porro actus est q̄druplex. Qui-
dam em̄ nō respicit nisi alterū extremū. Vnde nō di-
cit qd mediū inter agens & actū, seu inter pducēs &
pductum, & talis actus est eē. Aliqñ actus dicit quid
mediū inter duo extrema. & hoc pōt eē triplicit: qm̄
illa extrema possunt sola rōne differre, ut patet ī acti
bus cōuersiuis seu reflexis sup se, ut dum qs intelligit
aut diligit semetipsum. tunc em̄ amans & amatū sunt
idē in re. Interdū extrema illa realiter differūt: quod
pōt eē dupliciter, utpote re absoluta, sicut ædificare
est mediū inter ædificantē & ædificatū: uel re relati-
ua, sicut gñare fm modū intelligendi, est aliquo mō
mediū in diuinis inter gignentē & genitū. Loquēdo
ergo de primo actu q est eē, q̄stio locū nō habet: qm̄
actus ille nō pōt significari actiue & passiue, cū non
reqrat duo extrema. Loquēdo aūt de actu scdo, s. cō-
uersiuo super se, planum est quod eadem sit poten-
tia respectu actus utroq; modo sumpti, præsertim in
deo, qui maxime & per se intelligit se. Loquendo ue
ro de tertio actu, nō est eadē potētia, sicut nō ē eadē
potētia p quā ædificator ędificat, & ædificiū ædificat,
cū una sit potentia artis, alia materiæ. Si autē loqua-
mur de actu q̄rto, ut est generare in diuinis, sic etiam
eadem est potentia, cum inter illa extrema nō sit dif
ferentia nisi per relatiua. Hæc Aegidius.

Dionys⁹.

¶Tamen cum actus artis sit factio quæ in exterio
rem transit materiam, potest dici quod etiam ædifi-
cium ædificatur per artem seu artis potentiam, quæ
actiue atque formaliter ad ædificium est concurrēs
& operans.

Aegidius.

¶Insuper circa hæc quærit Aegidius, utrum in

Sit ne in aliq gñandi potētia cui repugnet generare.

aliquo sit potentia generandi, cui non competat
generare. Ad quod prolixe respondendo inter cæ-
tera dicit: In rebus creatis quia supposita uniuntur
in forma specifica, & distinguuntur per esse, hinc in
eis ex forma est generandi potentia, generare uero

ex esse, quod est suppositi. sic diuinæ personæ uniuntur in natura, & per respectus ab inuicem distinguũtur, ipsa natura est in eis potentia generandi, sed ex respectu profluit generare. Hinc sicut in creaturis gignere & gigni conueniunt his quæ per se habent eē, sic in diuinis competũt his quæ per se referuntur, puta personis. Vnde sicut in qualibet diuina persona ē diuina natura, sic in qualibet est generandi potentia: non tamen quælibet persona habens naturam diuinam, gignet: quia non habet respectum qui requiritur ad hoc quod gignat, sed hoc soli competit patri. Hæc Aegidius.

Aegidij opinio refellitur. ¶Sed istud est contra uerba Bonauenturæ præhabita, est etiam contra Thomã, in hac septima distinctione dicentem: Quidam dixerunt ꝙ filius in diuinis potest generare alium filiũ, sed ista potentia nunquam reducetur in actum. Sed hoc nihil est, quia secundum philosophum in perpetuis non differt esse & posse. i. non distant ab inuicem, & multo minus in diuinis. Ideo quicquid non est in deo, non potest eē in eo. aliâs deus esset mutabilis. Hæc Thomas. Denique sicut patet ex dictis, nec in filio neq; in spiritusancto est generandi potentia, sumpta quasi actiue. Nec sequitur, in eis est diuina natura, ergo sic dicta generandi potentia, cum natura dicatur absolute, potentia uero generandi partim relatiue, sicut patebit.

Rñsio ad 3. quæstionis partē. ¶Iam respondendum ad tertiam partem quæstionis: uidelicet, an potentia generandi sit quid, uel solum ad aliquid: hoc est, an dicat quid absolutum uel
1. relatiuum. Videtur quod dicatur ad aliquid in diuinis. potentiæ nanque distinguuntur uel saltem innotescunt per actus, sed generare in diuinis est ad aliquid, & generatio est relatiua proprietas, ergo & potentia generandi. ¶Secundo, quia quæ absolute di-
2. cuntur, conueniunt unicuique diuinæ personæ. Potentia autem generandi actiue ac proprie sumpta, soli conuenit patri. ¶Tertio, quia remota per intelle-
3. ctum distinctione personarum in deo, remanent absoluta: ut bonitas, sapientia: nõ autem generatiua potentia, ergo non dicitur absolute. ¶Quarto, omnis
4. actio ꝓcedit à propria forma, sed generatio filij est propria operatio patris, ergo egredit̃ à propria patris forma, quæ est paternitas ipsa. Cum ergo potentia generandi sit principium operationis istius, uidet̃
5. ꝙ potentia illa sit relatio. ¶Quinto, potentia generandi est quædam fœcunditas ad gignendum, & illa fœcunditas est propria patri, ergo est relatiuum.

In oppositum arguitur. 1. ¶In contrarium arguitur primo: In deo realiter idem sunt, esse, posse & agere, seu essentia, potentia, actio: itemq; posse, scire, & uelle, ut etiam Plato testatur. Sed esse & scire ac uelle dicuntur in deo absolute, ergo & posse. ¶Secundo, quia generare est actus
2. naturæ, ut dictum est sæpe. Natura autẽ absolute accipitur. ¶Tertio, quia in textu habetur, ꝙ deus non
3. est potens nisi sua essentia, ergo absolute conuenit ei potentia. In perpetuis etiam & æternis non differũt esse & posse.

Bonauēt. ¶Ad hanc quæstionem respondet Bonauentura: Circa hoc problema tres fuerunt positiones. Vna di-

Positio. 1. centium ꝙ potentia generandi potest uocari potentia nuda seu indisposita & potentia disposita. Si dicatur potentia nuda, dicit aliquid, atq; in tribus personis est, quia consequitur naturam tribus personis cõmunem. Cumq; natura in tribus sit, etiam ista potentia est in illis. Sed prout dicit potentiam dispositam, sic in solo est patre, in quo duntaxat conuenientiam habet ac dispositionem exeundi in actum generationis. sicq; dicit ad aliquid. Sed uerba huius opinionis non uidentur sana, nec uera, quoniam cuius potẽtia est nuda, etiam nata est eē disposita. Idcirco si nuda generandi potentia cõuenit tribus personis, ergo & potentia generandi disposita. Denique ponere in diuinis potentiam nudam, similiter se habentem ad eē & non esse respectu generationis æternæ, quam omnino necessarium est eē, non sane nec proprie dictum est. ¶Secunda fuit positio dicentium ꝙ cum in diuinis sit idem eē & posse, essentia & potentia, ꝙ sicut essentia & potentia dicunt quid, ita similiter eē & posse: & quemadmodum cum dico eẽtiam patris & essentiam filij ac spiritussancti, seu esse patrẽ, eē filium, eē spiritumsanctum, nec dico eẽtiam aliam, nec aliud eē, sed alterius atq; alterius: ita dum dico potentiam patris, seu patrem posse generare, & filium generari, non dico aliud & aliud posse, sed alterius alteriusq; personæ. Et huius positiõis fuit Magister, ut patet clare in litera. Hi ergo dicebant ꝙ potentia generandi dicit quid cum respectu ad aliquid, quia est essentiale tractum ad personam. Cum enim non sit omnimodæ abstractionis, potest ad personam sic trahi. Et ista positio est satis probabilis, & uidetur posse rationabiliter sustineri. Fuerũt & tertij moderniores, dicentes ꝙ potentia generandi in diuinis, dicit de se ad aliquid, quia potentia dicit habitudinem originalis principij ad principiatum: & quoniam habitudo potest eē personæ ad personam, & tunc uere est habitudo, potest quoq; habitudo eē eẽtiæ ad creata, & sic est habitudo secundum modũ dicendi & intelligendi. Hinc principium de sua ratione non tantum est eẽtiale appropriatum per additionem, imò etiam dicit proprium personæ. Pari ratione cum potentia dicat originalem habitudinem nõ tantum essentialem, dicitur seu trahitur ad personam, ut sic dicat eẽtiam personaliter: imò dicitur proprium, & ita ad aliquid de se. Hæc autem positio sine præiudicio probabilior eē uidetur. Generatiua nanq; potentia, non uidetur dicere nisi fœcunditatem ad actum generationis, quæ est propria patri. similiter & potẽtia illa. Nec est simile de posse & eē, nisi uno modo. Hoc enim uerbum est, aliquando per se prædicatur, aliquando est tertium adiacens. Quando per se prædicatur, tunc dicit actum absolutum, uidelicet actum entis ratione eẽtiæ. Idcirco tunc dicitur absolute, et dicit quid. Quando uero est tertium adiacẽs, ut cum dicitur, pater est deus, pater est pater, dicit habitudinem prædicati ad subiectum, & quoniam potest dicere habitudinem ad subiectum seu prædicatum essentiale uel personale, ideo potest dicere eẽtiale uel modum eẽndi personalem. Posse autem de propria sua ratione, dicit habitudinem secundum originem. Hinc specificatur per adiunctum, ut dicat conditionem principij eẽtialis uel personalis. Vnde secundum hanc positionem potentia generandi est tantũ in patre. Magister autem & eum sequentes, atq; dicẽtes ꝙ eadem potentia qua pater potest gignere, filius potest gigni, sunt secundæ opinionis. Hæc Bonauentura. Qui etiam addit, ꝙ quatuor sunt genera nominum in diuinis. Nam quædam sunt essentialia essentialiter dicta, ut ueritas, deitas. Quædam essentia-

[Right margin notes: "2." beside "Secunda fuit positio"; "Opinio tertia verisimilior." beside "Hæc autem positio… probabilior"; "Verbũ est pdicatur dupliciter." beside "Quando per se prædicatur"; "In diuinis 4. sunt nominũ gña." beside "quatuor sunt genera nominum"]

lia personaliter dicta, ut potentia generandi. Quædam personalia personaliter sumpta, ut generans, genitus. Quędam personalia essentialiter accepta, ut missus, incarnatus, & huiusmodi quæ dicunt respectum ad personam, ideóque personalia sunt: & effectum in creatura, propterea essentialiter accipiuntur. Hæc idem.

Thomas mgri sententiam tuet.

¶Thomas autem magis consentit secundæ positiōi, et reprobat tertiam. Ait enim in Scripto: Quidam dixerunt quod potentia generandi simpliciter est ad aliquid, nō tantum ex parte actus, sed etiam ex parte potentiæ. Potentia nanque relationē importat principij. Sed hoc nihil est, quia potentia non est relatiuum secundum suum esse, sed solum secundum dici: imo potentia significat etiam id q̊d est principium, & non tantum relationem principij. Sic enim hic quærimus de potentia generandi. Porro principium cuiuslibet operationis diuinæ, ē (sicut præhabitum est) diuina essentia, à qua egreditur aliquis actus, inquantum est sapientia: & aliquis, secundum quod est uoluntas. sicq́ȝ de alijs attributis. Similiter dico quod cum proprietas relatiua realiter sit ipsa essentia, essentia inquantum paternitas, est principium huius actus qui est generare, non sicut agens, sed sicut quo agitur. Vnde principium generationis est essentiale sub ratione relationis. Sicq́ȝ est quasi medium inter essentiale & ꝑsonale, quia ex parte illa qua potentia, quæ est media inter essentiam & operationem, in essentia radicatur, est absolutum. sed ex ea parte qua cōiungitur operationi personali, uidelicet generationi, est relatiuum. Hæc Thomas in Scripto.

Ptic. s.

¶At uero in prima parte Summæ quæstione q̄dragesimaprima affirmat: Quidā dixerunt quod potentia generandi significat relationē in diuinis. sed hoc esse non ualet, quoniam illud proprie dicitur potentia in quocunque agente, quo agens aliquid agit. omne autem producens aliquid per suam actionem, producit simile sibi quantum ad formam qua agit: quemadmodum homo genitus similis est homini generanti in natura humana, cuius uirtute homo potest hominem generare. Illud ergo est potentia generatiua in aliquo generante, in quo genitum generanti assimilatur. Filius autē dei assimilatur patri gignēti in natura diuina, hinc natura diuina in patre est potentia generandi in ipso. Sicq́ȝ potentia generandi principaliter & in recto significat diuinam essentiam, relationem uero in obliquo. Non itaque significat tantum relationē, nec etiam essentiam, inquantum est idem relationi, ita ut ex æquo designet utrunque. Quamuis enim paternitas significetur ut forma patris, est tamen proprietas personalis, habens se ad patris personam ut forma indiuidualis ad aliquod indiuiduū creatum. Forma autem indiuidualis in rebus creatis constituit personam generantem. non autem est quo generans generat inquantum indiuidualis, sed ut natura. Alioquin Socrates gigneret Socratem. Hinc nec paternitas potest intelligi, ut quo pater generat, sed ut constituens generantis personam, alioquin pater generaret patrem. sed id quo pater gignit est natura diuina, in qua sibi filius assimilatur. Hæc Thomas.

Petrus.

¶Præterea Petrus & Richardus in hoc consentiunt Thomæ, quod fatentur potentiam generandi dicere aliquid absolutum & aliquid relatiuum, seu medium esse inter absoluta & relatiua. Sentiunt tamen quod specialiter dicat adaliquid. Siquidem Petrus: Quamuis, inquit, aliqui dicant, quod ipsa potentia in se & in sua radice considerata, essentialis est: atque secundum inclinationem ad actum, personalis: alij uero, quod solum sit personalis, cum dicat originem personæ à persona, sicut principium dictum de patre ac filio respectu spiritussancti: alij tamen uerius arbitrantur, quod cum dicitur potentia generandi, duo dicuntur, puta potentia quæ ad essentiam spectat: & quod additur, generandi, spectat ad relationem, sicut dum dico, deus generās. Ipsum ergo coniunctum, est essentiale tractum ad personam. Et quoniam proprium additum sibi, determinat ipsum, non econtrario: idcirco coniunctum hoc potius habet naturam attributi personalis, quàm essentialis. Hæc Petrus.

Richard⁹

¶Richardus quoque: Potentia, ait, generandi in diuinis dicit quid & ad aliquid, formalius tamen uidetur designare ad aliquid. Id enim quo pater potest generare, est potentia generatiua: sed id quo pater potest generare, est natura diuina cum modo non habēdi eam ab alio. porro diuina natura dicit quid, modus uero non habendi eam ab alio, dicit ad aliquid. Ideo potentia generatiua dicit utrunque, formalius tamen ad aliquid: quoniam modus ille *habendi eam ab alio, formalius pertinere uidetur ad rationem potentiæ generatiuę. Hæc Richardus.

*non habendi

Albertus. ꝑ Mgro.

¶Præterea Albertus secundæ concordat positioni, quæ est Magistri: non tamen determinat, an potentia generandi magis dicat relatiuum an absolutum. Etenim ait: Potentia generandi secundum rationem intelligendi medium est inter pure essentiale & pure personale: quod patet, si complexum hoc diuidatur. Omnis enim potentia est essentialis, omīs uero generatio personalis. Hinc potentia generandi coniunctim sumpta, prout potentia est in actu, est medium tale. & id quod est potentiæ, tenet se ex parte naturę seu absoluti. Id autem quod est actus, tenet se ex parte notionis seu relationis.

Obiectio soluitur.

¶Et si obijciatur, quod inter essentiam & personam non est medium in diuinis: Dicendum quod uerum est secundum rem, tamen secundum rationem intelligendi & considerandi, potest ibi medium adsignari. Hæc Albertus.

Vdalric⁹.

¶Concordat Vdalricus, tertio suæ Summæ libro affirmans: Potentia generandi est aliquo modo in filio, & potentia spirandi in spiritusancto. Potentia nanque generandi, dicit essentiam sub ratione notionali. ideo medium est inter pure essentiale & pure notionale, habens aliquid de utroque. Ideo si sumatur secundum rationem potētiæ, ut potentia est, sic potentia ista est in filio: quia potentia hæc est in diuina natura, ex qua pullulans pullulat, prout ait magnus Dionysius secundo capitulo de diuinis nominibus: Pater est fontana deitas, filius autem & spiritus sunt deigenæ deitatis, si sic fari oportet, pullulationes & flores, & supersubstantialia lumina. Hæc Vdalricus.

S. Diony.

Antissiod. ¶Satis concordat in Summa sua primo libro Antisiodorensis, ubi sentire uidetur, ꝙ potentia generandi sit quodammodo ipsa paternitas: nisi forsan ex hoc insinuetur, quod tantum dicat relationem iuxta tertiam positionem.

Durand⁹. Triplex dicēdi mod⁹ ad q̄stionē ¶ Præterea Durandus de ista materia notabiliter scribit: De hac, inquiens, quæstione triplex est mod⁹ dicendi. Primus, ꝙ potentia generandi dicit tantum ad aliquid: quoniam generare conuenit patri per id quo differt ab omni supposito alio, puta per paternitatem seu generatiuam potentiam. Proprius enim actus rei conuenit ei per id quod ei duntaxat formaliter competit. Item paternitas est proprietas constitutiua personæ patris, & ita dat ei actum primū, uidelicet esse personale, & per consequens actum secūdum, utpote generare. Imperfecta est etenim forma quæ dat actum primum, & non secundū. ¶Alius modus dicendi est omnino oppositus. Dicit enim ꝙ potentia generandi non includit intrinsece nisi essentiam, & nullo modo relationem. Imaginatur nanque ista opinio, ꝙ sola diuina essentia est id cuius uirtute eliciuntur hi actus, generare, spirare, creare, tamē ordine quodam: nec inconueniens, ut ꝙ ab eodem principio sint plures actus subordinati, sicut lux solis illustrat & calefacit. Sed cum agere sit suppositorum, oportet diuinam essentiā esse in uno aut pluribus, ad hoc ꝙ eliciat actus præfatos. Quod si termini actuū horum fuerint compossibiles in eodem, suppositum in quo esset essentia, posset in plures aut oēs huiuscemodi actus, quemadmodū lumen & calor sunt formæ cōpossibiles in eodem. ideo forma quæ est causa illuminationis & calefactionis, potest hos actus producere in quocunq; indiuiduo sit, nisi impediat per cōtrarium in agendo, uel per indispositionē materiæ, de quo non est in diuinis timendū. Cum uero per quēlibet actum cōstituitur nouum suppositum, ut in diuinis per actus notionales, nō potest sic esse: imò primus actus necessario est ab essentia, ut est in una dūtaxat persona, sicut generare in solo patre: secundus autem actus est ab essentia, ubi est in duabus personis, ut spirare in patre & filio: tertius, ubi est in tribus, sicut creare est actus toti trinitati communis. Hinc constat, cur quælibet diuina persona non potest in omnes hos actus, quia diuina essentia est ad hos act⁹ fœcunda ordine quodam, nec potest esse secunda persona in diuinis, nisi expleta prima fœcunditate, per cuius expletionem secunda persona, uidelicet filius dei, producitur: nec esse potest diuina essentia in tertia persona, nisi expleta secunda fœcunditate scilicet spiratiua, per cuius expletionem persona producitur tertia.

Rōnes p̄dictę opinionis. Rationes huius opinionis sunt: Id quod per se est fundamentum relationis, non includit relationem intrinsece, sed potentia ad actus diuinos est per se fundamentum relatiōis inter producens & ꝓductum. Item si in diuinis personis essentia diuersificaretur numero sicut in creaturis, generare attribueretur naturæ, non relationi, quemadmodum in reb⁹ creatis. Sed unitas diuinę naturæ nil perfectionis tollit ab ea, ergo per unitatem essentiæ diuinæ ab ea nō tollit, quin ei conueniat principiare actus diuinos ad intra. ¶Amplius, continere principiatiue diuinam essentiam seu personam, nobilius est quàm continere productionem creaturarum: sed cōtinentia creatiua cōpetit deo ratione naturæ, ergo & continentia principiatiua personæ. Tertius modus est, ꝙ tam essentia q̄ relatio habet rationem principiandi in generatione & spiratione. persona nanq; in diuinis producta, habet tam essentiam q̄ relationem: sed essentiam ut sibi communicatam, non productam, relationē uero tanquam uere productam. sicq; in generatione filij, essentia habet rationem principij, quantum ad id quod est communicationis: paternitas uero, quantū ad id quod est ibi productionis. Producens equidem necesse est realiter à producto distingui, cum nihil ꝓducat seipsum. principium uero cōmunicationis nō oportet realiter distingui à communicato, sed sufficit ꝙ idem habeatur à pluribus, ita ꝙ unus ab alio habeat. Et hoc conuenit diuinę essentiæ ob suam illimitationem, quæ ob suam infinitatem potest esse una numero in pluribus personis. ¶Insuper, principium & terminus in generante & genito sibi inuicem correspondent. sed in genito id quo productio terminatur, est relatio: eēntia autem est, quo terminat̄ communicatio: ergo in generante relatio est principium productionis, essentia communicationis. Hæc Durādus, qui de his scribit prolixe.

Scotus. Primus autem modus dicendi quē recitauit, uidet̄ esse Scoti: qui scribit hic, ꝙ potentia realis est proximum fundamentum relationis, quia hoc nomen potentia non est abstractum ultima abstractione, sed est concretum concretione ad fundamentum, q̄uis non ad subiectum. Potest ergo potentia sumi pro eo quod per se significat, uel ꝓ eo quod denominat, quod est proximum fundamentum talis relationis. Primo modo accipiendo, dico ꝙ potentia significat relationem sicut potentialitas, & hoc modo quæstio non habet difficultatem: quia potentia generandi in diuinis, dicit essentialiter relationem. Secundo modo est difficultas quęstionis, q̄d scilicet sit illud absolutum, q̄d est proximū fundamētum relationis istius. Et tunc ꝑcise loquendo de actiua potentia, distinguendo ulterius ꝙ potentia denominatiue sumpta, aliquando sumitur pro suo fundamento ꝑcise, aliquando autem pro illa cum omnibus quæ concurrunt ad hoc ꝙ possit elicere actum, quæ scilicet requirunt̄ ad rationem propinquæ potentiæ, ut sunt in rebus creatis approximatio passiui & impedimenti amotio: sic ergo loquendo de potentia. i. de fundamento proximo istius relationis ꝑcise sumpto, dico ꝙ potentia generandi patris, nō est relatio, sed aliquid absolutum. Hæc Scotus, qui & ipse de his scribit prolixe.

Henricus. ¶Amplius Henricus 5. quodlibeto, q̄stione 5. quærit sic: Utrum ratio generandi in patre sit diuina essentia, uel proprietas eius. Et respondet, Esse quod est deus seu diuina essentia, est radix & fundamētum omnium eorum quæ sunt in diuinis, & ab ipsa originantur, atq; ad eam reducuntur. Hinc diuina essentia est radix & fundamentum omnium diuinarum actionum & productionum, omnisq; actio et omne productum in deo, & omnia quæ in eo sunt, non sunt nisi ipsa diuina essentia & purum ac simplicissimum esse: quamuis secundum aliam & aliam rationem quandoq; dicatur potentia, interdum relatio, nonnunquam proprietas personalis, seu actio aut operatio, sicq; de alijs, ita ꝙ quicquid nominatur siue concipitur in diuinis, licet ob aliam rationem quàm est ratio substantiæ, alio modo significat̄ & concipitur, semper tamen diuinam includit essentiam, & est ipsa essentia, tamen sub alia ratione q̄ sit essentiæ ra-

ratio. Nempe q̄d in deo est potentia, hoc est essentia sub rōne potentiæ: & quod est relatio, est eēntia sub ratione respectus. Hinc quæstio introducta intelligitur sic: An essentia sub rōne essentiæ, uel sub ratione qua proprietas sit principiū quo pater gñat. Quocirca sciendum, ꝙ in omni gñatione naturali duo contingunt ex actione generantis circa genitū. s. ꝙ genitum est simile gñanti, & ꝙ ab ipso distinguit. Specialiter tñ actio generantis terminat ad simile rōne qua distinctum est. Vnde hō non generat hoīem istū, qa generat simpliciter, sed econtra. Nam hō non differt ab hoīe simpliciter sumpto, sed ab isto & illo. Id aūt quod generat, sequitur rationem principij gñantis. Hinc ex parte gñantis, in eo quo generat q̄d est ratio gñandi, duo concurrunt: uicꝫ rō qua assimilat genitum generanti, & rō qua distinguit unum ab alio, ita ꝙ principalior sit rō generandi ex parte qua distinguit. Itaqꝫ pater in diuinis generat sibi similē, utpote deus deum, & item distinctū à se, cum nullus sibijpsi assimilet. Ratio autem qua pater generat similem sibi, est diuina essentia (cum natura sit uis, simile sibi, ꝓcreans seu producens) inquantum essentia non simpliciter, sed ut cōsistens in singulari supposito, quod est pater. Ratio uero qa distinguit, est paterna proprietas, patris constitutiua: illa uidelicet, quæ

Intellect⁹ q̄stionis.

In gñatione naturali duo ꝯtingunt.

1. secundum rationem intelligendi primo est cōstitutiua patris, ac deinde

2. principium eliciendi actum generationis: & tertio, mediante actu generatiōis, notat in pa-

3. tre respectum ad filium, atqꝫ tunc demum (inquantū per actum generandi habet secum filium genitū) nominatur paternitas, ita ꝙ sub ratione nominis huius paternitas, sequitur actum generationis. Non eñ est pater à se, nisi quia habet filium genitum. Porro paternitas sub ratione qua est principium elicitiuū act⁹ generandi, est innominata & circunloquimur eam per potentiam generatiuam, quæ tamen includit in se tam rationem assimilandi, quàm rationem distinguendi. Paterna ergo proprietas quo generandi distinctiuum, quia pater non generat patrem, sed filiū: & quia (ut dictum est) principale in genito est distingui à generante, nec diuina essentia est principium quo generationis, nisi ut est in patre sub paterna proprietate: ideo ei magis proprie conueuit esse principium quo, seu rationem gignendi. Hæc Henricus.

¶Porro Aegidius circa hæc scribit, quòd sicut genus multiplicatur per specificas differentias, sic natura specifica per diuersa esse quæ in suis habet suppositis. Hinc sicut speciebus conuenit natura generica, secundum quod in suo genere uniuntur: quæ autem conueniunt speciebus, secundum differentias proprias, competunt eis secundum se: sic ea quæ sunt naturæ competunt eius suppositis, prout in natura uniuntur specifica: ea uero quæ conueniunt unicuique supposito secundum proprium esse, competunt ei secundum se. Hinc potentia generandi dicitur proprie de natura, & conuenit ei: non de supposito, neque de eē ipsius aut quocunque, per quod ab alijs suppositis est distinctum: quoniam generandi potentia accipitur non ex eo quòd genitum habet esse distinctum à generante, sed quia habet esse unitum, cum illud sit potentia generandi, cuius uirtute productum redditur producenti conforme. Ideo in diuinis ratio potentiæ generandi non sumitur ex respectu, nec potentia illa est relatio secundum quam genitum à gignente

Aegidius

distinguitur, sed est ipsa natura, in qua filius secundū quod huiusmodi, patri assimilatur. Idcirco cum natura sit quid absolutum, potentia generandi simpliciter dicit quid absolutum, habet tamen modum aliquem respectiuum. Quemadmodum enim in creaturis quædam sunt relatiua secundum esse, quædam secundum dici: sic suo modo in deo quædā sunt simpliciter relatiua, quædam secundum quid, ut natura seu potentia generatiua, quæ dicit quendam respectum ad actum generationis. Sunt autem de hac quęstione aliæ opiniones: quæ, quia firmum habere fundamentum horruerunt, dimittantur. Hæc Aegidius.

In deo sunt relatiua sc̄dm esse ꝛ sc̄dm dici.

¶Cuius opinio quasi in toto uidetur contraria prætactæ positioni Henrici, ut patet perspicaciter intuenti. Conuenit autem cum Thoma in multis. Nihilominus uidentur dicta ipsorum posse quodammodo concordari. Cum enim generare sit suppositorum, uerum est quod ait Henricus, quòd generatio non competit humanitati aut hoī in communi, sed Socrati: quia uidelicet realis executio generationis seu opus ipsum, est suppositi tanquam eius quod agit. Veruntamen quia ex ui naturæ conuenit supposito, idcirco naturæ adscribitur tanquam principio originali & quo agenti. Præterea uerba Thomæ uidentur sibijnuicem aliqualiter dissonare: quia (ut patuit) in Scripto fatetur, quòd diuina essentia inquantum paternitas, est principium huius actus, qui est generatio. porro in Summa testatur quòd paternitas non potest intelligi, ut quo pater generat: alioquin pater gigneret patrem: sed id quo pater gignit, est diuina natura, in qua ei filius similatur. Pro quorum concordia uidetur dicendum, quòd esse principium quo, seu rationem generandi, per prius ac originalius conuenit naturæ quàm relationi. propter quod dicit Henricus, quòd quamuis conueniat relationi, per hoc non excluditur quin competat deitati seu naturæ ut est in patre, quia paternitas includit essentiam. Præterea de generatione contingit loqui dupliciter. Primo, quoad suum genus aut generale, uidelicet ut est quædam productio. Secundo, quo ad propriam eius rationem. Primo modo principalius pertinet ad eam distinctio geniti à gignēte, cum nulla res producat seipsam. secundo modo principalius spectat ad eam assimilatio unius ad alterum, cum generare sit, simile sibi in natura producere. Sicqꝫ concordantur prætacti doctores in alio puncto. Veruntamen quamuis uideatur Aegidio quòd aliorum positiones horruerunt firmum fundamentum habere, sua tamen opinio uidetur debiliori fundamento inniti. Non enim conuenit patri generare absolute ex parte diuinæ essentiæ, alioquin conueniret & filio atque spirituisancto. sed ratione naturæ diuinæ, prout in ipso est primitiue & non aliunde, ut dictum est clarius. Postremo, sine præiudicio ac temeraria assertione loquendo, uidetur præinducta Bonauenturæ positio uerior, quòd scilicet potentia generatiua dicatur pure ad aliquid. Vnde secundum Henricum est ipsa paternitas, quod & Antisiodorensis sensisse uidetur. Cum enim dicitur generatiua potentia, complexum hoc sumitur in uirtute unius dictionis ac nominis: ideo quantumcunque potentia s̄m se diceret absolute, tamen ex tali limitatione & contractione sumitur respectiue: quemadmodum si istud complexum, homo albus, uno nomine designetur, illud uti

Dionysi⁹ p̄dicta cōponit.

Cōciliatio dictorū b. Thomę in Scripto ꝛ in Sūma.

Aegidius aliorū opiniones temere reiecit.

Bonauēt. assertio cęteris p̄ferenda.

que absolute loquendo in genere qualitatis ponetur, sicut & album. Hinc rationes ad hoc inductæ, sunt concedendæ.

Obiectiones ꝙ posi tione Bonauenturæ, quomõ sint soluendæ.

¶ Obiectiones uero contra hoc factæ, non aliud obtinent, nisi quod in deo realiter idem sint esse & posse: Non autem, quod esse & posse generare, non distinguantur formaliter seu ratione, sicut essentia atque paternitas. Vnde & deus dicitur potens sua essentia: quoniam nec potentia generatiua, neque relatio aliquid reale superaddit essentię.

Vñ satisfiat argumẽtis initio q̃stionis ꝓpositis.

¶ Argumenta uero in principio huius tripartitæ quæstionis formata, partim soluta sunt in præcedenti distinctione, partim in huius corpore quæstionis.

QVAESTIO .II.

Arguit̃ı. ꝓ pte negatiua.

INsuper quæritur hic, **An potentia dicatur in deo vniuoce de potentia intelligendi & generandi atq; creandi.** ¶ Videtur quod non, quia potentia intelligendi est absolutum, potentia generandi est relatiuum, potentia creandi est principium productiuum de nihilo. sicq; potentiæ istæ sunt diuersarum rationum, respiciunt quoque actus generum diuersorum, non ergo una ratione potentia prædicatur de eis.

Alexand.

¶ Ad istud Alexander respondet: Potentia non dicitur in deo æquiuoce, sed analogice, id est, per prius & posterius secundum rationem intelligendi. Diuina enim potentia, est potentia cuius est actus per se, id est, cui per se competit agere. Per hoc quod dicitur per se, differt à creata potentia, quæ non est per se, agendi principium. Hoc uero quod dicitur principium actus per se, conuenit in deo tam potentiæ intelligendi quàm generandi ac creandi. Sed potentia intelligendi, est potentia actus, qui est diuina substantia: quia intelligere dei est sua essentia, per modum actus significata. potentia autem gñandi, est potentia act⁹ qui est de substantia. Generatio nanq; est ꝓductio de substantia gñantis. Potentia uero creandi, est potẽtia actus de nihilo. Secundum hoc ergo quod dicitur potentia actus, dicitur per prius & posterius, de potentia intelligendi, generandi & creandi secundum intelligentiam rationis. Porro quod dicitur per se, excludit indigentiam motoris seu agentis, sicut est in passiua potentia: indigentiam quoque materiæ & ulterioris perfectionis, sicut est in potentia creaturæ actiua. Vna est etiam in deo potentia, cum dicitur potentia intelligendi, generandi, creandi: sed per actum alium & alium, aliter & aliter determinatur. Hæc Alexander.

¶ Denique ad quæstionem qua quæritur, an potentia dicatur uniuoce de potentia generandi, & de potentia creandi, respondet Albertus quod potentia abstractiue accepta prædicatur de utraque, non æquiuoce: sed non addit, an uniuoce uel analogice.

Albertus.

Thomas.

¶ Thomas uero: Potentia est, inquit, medium secundũ rationẽ intelligendi inter essentiam & operationem. hinc potentia generandi & potentia creandi, possunt considerari prout radicantur in diuina essentia: & sic est una numero potentia, atque uniuoce dicta. Possunt item considerari ex parte qua coniunguntur operationi. sicq; potentia dicitur de eis non uniuoce, sed per prius & posterius.

¶ Et si quæratur, quæ harum potentiarum sit prior secundum ordinem considerationis. Dicendum quod potentia generandi, quemadmodum generatio, prior est creatione. — De ordine istarũ potẽtiarũ ad inuicem.

¶ Quod si obijciatur, quod commune & essentiale est ante proprium ac personale, & creandi potentia communior absolutiorque est quàm potentia generandi, quia communis est tribus personis, nec dicit relationem realem. Potentia autem generandi, ẽ propria patri. Dicendum quod commune in diuinis est ante proprium, quando commune per se accipitur secundum rationem intelligendi. sed quando cõmune accipitur cum respectu ad creaturas, tunc ratione respectus adiuncti est posterius proprijs personarum. Hæc Thomas. — Obiectio — Dilutio.

¶ Concordat Aegidius, qui circa hæc quædam notabilia scribit, qualiter scilicet filio ac spirituisancto & creaturis similiter ac dissimiliter conuenit emanare à patre per modum intellectus ac uoluntatis. Qđ infra, ubi de processione spiritussancti tractabitur, inducetur. — Aegidius

¶ Petrus etiam ait hic: Sicut in sole potentia lucẽdi, illuminandi, liquefaciendi & constringendi ex parte solis est eadem, & ex parte actuum differens, analogiamq; habens, ita de potentia creandi & generãdi censendum est. — Petrus.

¶ Præterea Richardus scribit hoc loco: Posse creare, dicit diuinam substantiam cum respectu rõnis ad creaturam, ut uoluntarie creabilis est, non ut creata. sicq; posse creare connotat ipsum creabile. Posse autem generare, dicit diuinam substantiam cum modo non habendi eam ab alio, & sic importat respectum ad personam filij sub ratione generabilis, non geniti, quamuis æternaliter genitus sit. Genitor uero notat respectum ad filium, ut genitum. Vnde posse generare, connotat aliquo modo generabilem. Quantum ergo ad illud absolutum, quod signant posse creare, & posse generare, realiter idem sunt, & sola ratione distincta. sed quantum ad præfatos respectus, differunt plus quàm sola ratione, cum posse creare, dicat respectum rationis: posse uero generare, realem respectum. Quantum autem ad connotata differunt, maxime cum posse creare, connotet creabile: posse generare, generabile increabile. Vnde apparet quod ista non sit uera, posse generare & posse creare, propter connotata diuersa ac diuersitatem respectuum. Hæc Richardus. — Richard⁹. — Posse gñare est posse creare.

¶ Hinc Alexander: Intentio, inquit, seu ratio potentiæ determinatur dupliciter, scilicet per æternum & temporale. Cúmque determinatur per æternum, ut cum dicitur, Potentia intelligendi, nil connotatur creatum: cũ uero determinatur per temporale, connotatur ens possibile. — Alexãder.

¶ Concordat Bonauẽtura, qui etiam asserit, ꝗ cõparando potentiam creandi & potentiam generan- — Bonauẽt.

di ad id cuius sunt, sic ſm rationem intelligendi, potentia creandi est prior, cū sit naturæ: potentia autē gn̄andi, psonæ: sed comparando eas ad id ad q̄d terminantur, potentia generandi est prior, cum terminetur ad æternam & increatā personam, potentia uero creādi, ad temporalem effectū. Concordat etiam idem doctor his, quæ dicta sunt de analogia diuinæ potentiæ, & addit: Duplex est analogia. Vna per reductionem ad unitatem naturæ ſm prius & posterius, & hæc pōt esse cōparando creaturā ad creaturā, & in hac signum distribuit pro omībus contentis, nisi sit distributio restricta ex additione, usu aut mō loquendi, ut si dicat, cælum tegit omnia. Alia est analogia per reductionem ad unitatem proportionalis similitudinis, non naturę. Et quod sic analogat, nō est inter alia, sed super alia. Ideo distributio proprie pro illo non distribuit, nisi sit extensa. Vnde deus nō est ens inter omnia, sed super omīa. Hinc omīpotens nō distribuit pro potentia generandi distributione proprie sumpta, nisi fiat q̄dam extensio, atq; ex illa p cōsequens fiat appropriatio quædam circa suppositū. ꝓpterea oīpotens cōuenit tribus psonis, qa nō distribuit, ꝓ generādi potentia, quæ solius ē pr̄is. Hęc ille.

Duplex analogia.

¶De hac demū materia scribit Vdalricus in Summa sua libro 2. Potentia in deo dicit uno mō robur naturæ ad consistendū per se & in se inuariabiliter in æternum. Secundo potentia in deo uocat robur naturæ in persona, ad cōmunicandū se perfecte non solum per actū naturæ, quæ potentia uocat potentia generandi, sed etiā per actū amoris, q̄ uocat spirandi potentia. Tertio dicitur potentia operationū naturalium, quæ sunt, intelligere, uelle. Quarto, potētia rerum causatiua & creatiua. Et q̄uis nomen potentiæ uniuocē de eis dicat, prout unū sunt in re, tn̄ analogicē dicit de eisdem consideratis ſm ratiōes distinctas. Sic etem̄ prima est illa quæ est robur naturæ, in æternitatis stabilitate se continentis: qm̄ illa est ipsa natura, à qua aliæ potentiæ ſm rationem intelligendi fluunt. Et qa potentiæ naturaliū operationū immediatius omībus fluunt à natura, quemadmodū & ipsa natura eē non pōt sine naturali opatione: ideo illa est secunda potentia, & prior q̄ potentia cōmunicatiōis ad intra, sicut prior est perfectio rei in se, q̄ in respectu ad aliā. Tertia est potentia, q̄ uirtute naturæ est in psona ad actū cōmunicationis eiusdē naturæ, estq; prior q̄ causandi seu creandi potentia, qm̄ immediatius consequit naturā cōmunicabilitas sui ſm se, q̄ in participatione per similia. Vnde ultima est causalis potentia. Hæc Vdalricus.

Vdalric⁹. Potētia in deo multipliciter dr̄

QVAESTIO .III.

QVærit quoq;, An potentia dei sit tm̄ respectu eoꝝ quæ subijciuntur diuinæ potētiæ, vicȝ respectu creaturarū seu creabilium, ꝛ nō respectu productionis in diuinis adintra. ¶Videt ꝙ non, qa (ut arguit Augustinus) si pater nō potuit gn̄are filiū sibi ęqualem, impotens fuit: ergo potentia dei cōcernit actū gn̄ationis ad intra. ¶Secundo, qa deū filiū gn̄are, est incomparabilit plus q̄ totū mūdū ꝓducere: ergo in hoc maxime declaratur potentia, imò & omnipotentia dei.

1. Augustin. 2.

¶In oppositum est Magister in litera.

In opposi tum.

¶Ad istud r̄ndet Albertus: Omnipotentia dei attendit respectu eoꝝ q̄ extra sunt, & consequit posse cōe pr̄is & filij ac spūssancti. Hinc & potentia dei dr̄ respectu eoꝝ q̄ subijciunt ptāti diuinæ. Vnde fili⁹ nō est impotētior pr̄e, q̄uis nō pōt filiū gn̄are, quemadmodum pater: qm̄ gn̄are filiū non est aliquid hoꝝ q̄ diuinæ potentiæ sunt subiecta. Itē gn̄are filiū non est aliq̄d, sed ad aliq̄d in diuinis. Similiter esse patrē est ad aliq̄d, magis quàm aliquid. Hæc Albertus.

Albertus.

¶Concordat Vdalricus libro suæ Summæ secundo: Sola, inquiēs, causalis potentia, q̄ concernit effectum, ꝓprie sortit nomen potentiæ. Idcirco dum signum distributiuū addit ei, distribuit solā istā potentiam, ſm multitudinē rationū quā habet ex relatiōe effectuū diuersoꝝ ad eā sicut ad causam. Ideo bn̄ dicunt antiqui, ꝙ posse gn̄are & posse spirare nō est aliquid subiectū diuinæ potentiæ, ꝓpter q̄d omīpotentia ea nō cōprehendit, nec sequit, filius nō habet generandi potentiā, ut pr̄, s. ut gignat, ergo nō est omīpotens. Hinc S Dionysius 4. cap. de diuinis noībus, docet omīpotentiam deo conuenire per comparationem ad creaturas. Hæc Vdalricus

Vdalric⁹. S. Diony.

¶Bonauentura quoq;: Potentia, inquit, patris habet cōparari ad inferius, & ad æq̄le. Nam ad superi⁹ cōparari non pōt, qm̄ caret eo: & dū comparat ad inferius, sic est potētia essentialis & essentialiter tenta. atq; loquēdo de tali potētia, incōueniens esset ꝙ aliquid posset pr̄, q̄d nō posset filius. Cū uero potentia cōparatur ad æquale, tunc trahit ad psonā, sicq; nullum inconueniens est, si aliq̄ ꝓprietas est in pr̄e, q̄ nō est in filio. nec inde consequit, ꝙ aliq̄ potētia sit in patre quæ nō est in filio. ¶Ex his patet ad obiecta solutio. Nempe ad primū Thomas r̄ndet, ꝙ filiū gn̄are ē de his q̄ ad pr̄is ptinēt rōnem, idcirco redundaret in impotentiā pr̄is, si gn̄are nō posset. gn̄are uero ad filij rōnem nō ptinet, ideo eius potentię nō derogat ꝙ nō gignit. ¶Ad scd̄m dicit Albert⁹, ꝙ in creaturaꝝ ꝓductione apparet dei potētia. In filij uero gn̄atiōe apparet patris ꝓprietas, s. gn̄atiua potētia, q̄ dicit ad aliquid, magis q̄ aliq̄d, nisi aliq̄d extensiue sumat, ꝓut distinguit cōtra nihil. ¶Sed rursus obijci pōt, qm̄ posse gn̄are est aliq̄ dignitas pr̄is. aliàs nō esset ꝓprietas psonalis. Si ergo hæc dignitas filio desit, nō est patri æq̄lis: ergo pōt & gignere. ¶Ad hoc Thomas r̄ndet, ꝙ dignitas est de absolute dictis. ideo pr̄is & filij ē eadem numero dignitas, quemadmodū una essentia. Vnde sicut paternitas in pr̄e est essentia, sic eadē essentia, in filio ē nō pr̄nitas, sed filiatio. sicq; eadē dignitas q̄ in patre est paternitas, in filio est filiatio. Hæc Thomas. Superius uero in tertia distinctiōe data est ad huiuscemodi argumenta respōsio alia. Siquidē dato, ꝙ relatio seu ꝓprietas relatiua in diuinis dicat pfectionem ac dignitatē, nec ꝓprietas unius psonæ insit alteri ſm propriā rōnem: ex hoc tn̄ ꝓbari non ualet, aliquā diuinā personā consistere imperfectā: qm̄ plenitudo ueræ & infinitę deitatis in q̄libet psona cōsistēs, oēm ab ea imperfectiōnē excludit: & q̄uis una psona nō habeat alterius ꝓprietatē ſm propriā rōnem, q̄ alteri inest, nihilomin⁹ habet eā ſm id q̄d substantialiter est, & ꝓut cōuenit sibi. Dictū est q̄q; ꝙ eadem potētia q̄ pr̄ pōt gn̄are, pōt & filius gn̄ari, iuxta sensum p̄habitum. Et q̄uis filio non cōueniat gn̄are, tn̄ id q̄d est gn̄ari, puta diuina essentia, uerē inest & cōuenit filio, istudq; sufficit ad diuinaꝝ pfectionem omnimodā psonaꝝ. Nam & q̄d psona nō habet in se secundum quendam modum, habet in alia, quæ substantialiter idem est secum.

Bonauēt. Soluūtur argumēta. Thomas. Albertus. Obiectio. Thomas. Eadē est dignitas pr̄is ꝛ filij.

De ueritate & proprietate & incommutabilitate & simplicitate diuinæ essentiæ. Dist. VIII. A

De ꝓprietatib⁹ & cōditionibus ēentialib⁹ trinitatis & vnitatis. NVnc de ueritate siue proprietate siue incommutabilitate atq; simplicitate diuinæ naturæ siue substantiæ siue essentiæ agendum est. Est itaq; deus(ut ait Augustinus in quinto libro de Trinitate)sine dubitatione substantia,uel si melius hoc appellatur,essentia,quam græci usiam uocant. Sicut enim ab eo quod est sapere,dicta est sapientia:& ab eo quod est scire,dicta est scientia:ita ab eo quod est esse,dicta est essentia. Et quis magis est,quàm ille qui dixit Moysi famulo suo,Ego sum qui sum,& dices filijs Israel,Qui est,misit me ad uos?Ipse uere ac proprie dicitur essentia,cuius essentia nō nouit præteritum uel futurum. Vnde Hieronymus ad Marcellam scribēs,ait:Deus solus qui exordium non habet,ueræ essentiæ nomen tenet:quia in eius comparatione qui uere est,qa incommutabilis est,quasi non sunt quæ mutabilia sunt. De quo enim dicitur fuit, nō est:& de quo dicitur erit,nondum est. Deus autem tantum est, qui non nouit fuisse uel futuꝝ esse. Solus ergo deus uere est:cuius essentiæ comparatum nostrum esse,non est.

Aug. 5. de tri. cap. 2.

Exod. 3. d.

Hiero. ad Marcellā.

Qualiter intelligenda sint uerba Hieronymi,quærendum est. B

Hiero. ad Marcellā. Hic diligenter aduertendū est,quō intelligi debeant illa uerba Hieronymi.s.deus tm̄ est,& nō nouit fuisse uel futuꝝ esse:tanq̄ non possit dici de deo fuit uel erit,sed tm̄ est: cū de eo scriptum frequenter reperiamus,fuit ab æterno,fuit semꝑ & erit in secula, & hmōi. Vnde uidet̄ quia non est tm̄ dicendū de deo fuit,uel est,uel erit. Si eṁ diceretur tm̄ fuit,putaretur ꝙ desierit esse. Si diceretur tm̄ est,putaretur ꝙ non semper fuerit, sed esse cœperit. Si tm̄ diceretur erit,putaretur non esse mō. Dicatur ergo quia semꝑ fuit, est, & erit: ut intelligatur quia nec cœpit,nec desijt, nec desinet esse. De hoc Augustinus sup Iohannē ita ait: Cum de sempiterna re ꝓprie dicat̄ est,secundū nos bene dr̄,fuit,ē & erit:fuit,qa nunq̄ desijt:erit,quia nunq̄ deerit:est,quia semper est:non ꝓterijt,quasi quod non maneat.nō erit,quasi quod nō erat. Cum ergo nostra locutio per tempora uarietur, de eo uere dicuntur uerba cuiuslibet temporis:qui nullo tpe defuit,uel deest,uel deerit. & ideo non est mirum si de spiritu ueritatis ueritas loquens,dixit per futuꝝ:Quæcunq; audiet loquet̄. Audiet,s. ab eo a quo procedit. Audire illius est scire,idem etiā esse. A quo ergo est illi essentia,ab illo audientia.i.scientia,quæ non est aliud q̄ essentia. Audiet ergo dixit de eo,quod audiuit & audit.i.quod semꝑ sciuit,scit & sciet. Ecce hic dicit Augustinus uerba cuiuslibet tpis dici de deo, sed tamen ꝓprie,est. Illud ergo quod Hieronymus dicit,ita intelligendū est: Non nouit fuisse uel futuꝝ esse,sed tantum esse.i.cum dicitur de deo ꝙ fuit uel erit, non est intelligendū ꝙ præterierit uel futurus sit,sed ꝙ existat simpliciter sine aliquo temporali motu. Licet enim uerba substātiua diuersorum temporꝝ de deo dicantur,ut fuit,erit,est,erat: non tamen temporales motus esse distinguunt.s.præteritum, uel futuꝝ,uel præteritū imperfectum,uel præteritū perfectum,uel præteritū plusquamperfectū,sed essentiā siue existentiā suæ diuinitatis simpliciter insinuant. Deus ergo solus proprie dicitur essentia uel esse. Vnde Hilarius in septimo libro de Trinitate ait:Esse non est accidens deo, sed subsistens ueritas, & manens causa,& naturalis generis proprietas.

Augu. sup Iohā. tractatu 99.

Iohā. 16. c.

Hic apit quō sit intelligēd' Hieron y. ad Marce.

Hilarius.

De incommutabilitate essentiæ diuinæ. C

Dei etiā solius essentia incōmutabilis dr̄ ꝓprie,qa nec mutat̄ nec mutari pōt. Vnde Augustinus in quinto lib. de Tri. Aliæ,inqt,eēntiæ uel substantiæ capiūt accidentia,qbus in eis fiat uel magna uel quātacūq; mutatio. Deo aūt aliqd hmōi accidere nō pōt:& ideo sola substantia uel eēntia quæ est deus,incōmutabilis est,cui ꝑfecto maxime ac uerissime cōpetit eē. Quod enim mutatur,non seruat ipsum ueꝝ eē:& quod mutari pōt,etiā si nō mutetur,pōt quod fuerat nō esse. Ideoq; illud solū quod nō tm̄ nō mutat̄,ueꝝ etiā mutari oīno nō pōt,uerissime dr̄ eē.i. substātia pr̄is & filij & spūssancti. Ideoq; Aplus loquēs de deo,ait:Qui solus habet immortalitatē. Vt eṁ ait Aug. in lib. primo de Tri. Cū aīa quodāmō immortalis esse dicat̄ & sit,nō diceret Aplus,solus deus habet immortalitatē:nisi qa uera immortalitas incōmutabilitas ē,quā nulla pōt habere creatura,qm̄ soli⁹ creatoris ē. Vñ Iacobus ait:Apud quē nō ē trāsmutatio, nec uicissitudinis obūbratio. Et Dauid:Mutabis ea & mutabunt̄.tu autē idē ipse es. Ideo August. sup Geñ. dicit,ꝙ deus nec ꝑ loca nec ꝑ tpa mouet̄,creatura uero ꝑ loca & tpa. Per tpa moueri,est per affectiones commutari. Deus autem nec loco nec affectione mutari potest,qui per prophetam ait:Ego deus & non mutor,qui est immutabilis solus,

Augu. de tri. l. 5. c. 2.

1. Tim. 6. c. Quē sit uera immortalitas q̄ nō lo creato re ē. Iacob. 1. c. Psal. 101. d. Aug. sup Gene. Mala. 3. b

Vnde recte solus dicitur habere immortalitatem. In omni enim mutabili natura (ut ait Augustinus contra Maximinum) nonnulla mors est ipsa mutatio, q̄a facit aliquid in ea nō esse quod erat. Vnde & ipsa anima humana, quæ ideo dicitur immortalis, quia secundum modum suum nunquam desinit uiuere, habet tamen quandam mortem suam: quia si iuste uiuebat & peccat, moritur iustitiæ: si peccatrix erat & iustificatur, moritur peccato: ut alias eius mutationes taceam, de quibus modo longum est disputare. Et creaturarum natura cælestiũ mori potuit, quia peccare potuit. Nam & angeli peccauerunt, & dæmones facti sunt, quorum est diabolus princeps: & qui non peccauerunt, peccare potuerunt: & cuicunq; rationali creaturæ præstatur ut peccare nō possit, non est hoc naturæ propriæ, sed dei gratiæ. Et ideo solus deus (ut ait Apostolus) habet immortalitatem, qui non cuiusquam gratia, sed natura sua, nec potuit nec pōt aliqua conuersione mutari, nec potuit nec poterit aliqua mutatione peccare. Proinde (ut ait Augustinus in primo libro de Trinitate) substantiam dei sine ulla sui commutatione mutabilia facientem, & sine ullo suo temporali motu temporalia creantem intueri & nosse, licet sit difficile, oportet. Vere ergo ac proprie incommutabilis est sola diuinitatis essentia, quæ sine sui mutatione cunctas condidit naturas.

Augu∫t. cõtra Maximinum li. 3. cap. 12. E

1. Tim. 6. E

Augu∫t. de Trinit. lib. 1. ca. 1

De simplicitate essentiæ diuinæ naturæ, quæ sola proprie est simplex. D

Eademq; sola proprie ac uere simplex est, ubi nec partium, nec accidentium, nec quarũlibet formarum ulla est diuersitas siue uariatio uel multitudo. Vt autē scias quomodo simplex sit illa substantia, te docet Augustinus in sexto libro de Trinitate: Animaduerte primo quare omnis creatura sit multiplex, & nullo modo uere simplex: & primum de corporali, postea de spirituali creatura. Corporalis utiq; creatura ex partibus constat, ita ut sit ibi aliqua pars minor, alia maior: & maius sit totum q̄ quælibet pars: & in unoquoq; corpore aliud est magnitudo, aliud color, aliud est figura. Potest enim & minuta magnitudine manere idem color & eadem figura: & colore mutato, manere eadem figura & eadem magnitudo. Ac per hoc multiplex esse conuincitur natura corporis, simplex autem nullo modo.

Augu∫t. 6. de tri. ca. 6. Quare creatura sit multiplex & non simplex. Hic docet per accidentia quare sit multiplex.

De spirituali creatura ostendit, quomodo sit multiplex & non simplex. E

Creatura quoq; spiritualis, ut est anima, in comparatione quidem corporis est simplex: sine comparatione uero corporis est multiplex & non simplex. Quæ ideo simplex dicitur respectu corporis, quia mole non diffunditur per spatium loci: sed in unoquoq; corpore & in tota anima est, & in qualibet eius parte tota est. Et ideo cum sit aliq̄d in quauis exigua particula corporis quod sentiat aĩa, q̄uis nō fiat in toto corpore: illa tñ tota sentit, quia totã non latet. Sed tñ nec in ipsa tota aĩa uera simplicitas est. Cum enim aliud sit artificiosum esse, aliud inertem, aliud acutum, aliud memorem, aliud cupiditas, aliud timor, aliud lætitia, aliud tristitia: possintq; hæc & alia hmōi innumerabilia in aĩæ inueniri natura, & alia sine aliis, & alia magis, alia minus: manifestum est non simplicem, sed multiplicē esse naturã. nihil enim simplex mutabile est: oĩs autē creatura mutabilis est, nulla ergo creatura uere simplex est. Deus uero etsi multiplex dicatur, uere tñ & summe simplex est. Dicitur enim magnus, bonus, sapiens, beatus, uerus, & quicquid aliud non indigne dici uidetur: sed eadē magnitudo eius est, quæ sapientia. Non em̄ mole magnus est, sed uirtute: & eadem bonitas eius est, quæ sapientia & magnitudo & ueritas: & non est ibi aliud, ipsum beatum esse: & aliud, magnum, aliud sapientem aut uerum aut bonum esse, aut omnino esse.

Aug. li. 6. de Trin. cap. 6.

Quō deus simplex e. Aug. li. 6. de Trin. cap. 8.

Qualiter deus cum sit simplex, multiplex tamen dicatur. F

Hic diligenter notandum est, cum dicat Augustinus solum deum uere simplicē esse, cur dicat eundem multipliciter dici. Sed hoc nō ꝑpter diuersitatem ac multitudinē noĩm quæ de deo dicunt: quæ licet multiplicia sint, unum tñ significant, s. diuinam naturam. Hæc em̄ non ita accipiuntur, cum de illa incommutabili essentia, æternaq; substantia incōparabiliter simpliciore q̄ est humanus animus dicuntur, quemadmodum cum de creaturis dicunt. Vnde August. in sexto li. de Trin. Deo, inquit, est hoc esse, quod est fortem esse, uel sapientē esse, uel iustum esse, & si quid de illa simplici multiplicitate uel multiplici simplicitate dixeris, quo substantia eius significetur. Humano aũt animo nō est hoc esse, quod est fortem esse aut prudentem aut iustum. Potest enim esse animus, & nullam istarum habere uirtutem.

Aug. li. 6. de Trin. cap. 8.

Aug. de Trin. li. 6. cap. 4.

Tanta est dei simplicitas, quod nulli prædicamentorum subijcitur. G

Quod autem in natura diuina nulla sit accidentium diuersitas, nullaq; penitus mutabilitas, sed perfecta simplicitas, ondit Augustinus in quinto de Tri. dicens: Intelligamus deum quantum possumus, sine qualitate bonum, sine quantitate magnū, sine indigentia creatorē, sine situ præsidentem, sine habitu omnia cōtinentem, sine loco ubiq; totū, sine tpe sempiternum, sine ulla sui mutatiōe mutabilia facientem, nihilq; patientem. Quisqs deū ita cogitat, & si nondū pōt omnino inuenire quid sit ipse, pie tñ caueat quātum pōt aliquid de illo sentire quod non sit. Ecce si subtiliter intendas, ex his atq; pdictis aperitur, illa prædicamenta artis dialecticæ dei naturæ minime conuenire, quæ nullis est subiecta accidentibus.

August. de Trinita cap. 5. li. 1.

Quod deus non proprie, sed abusiue dicitur substantia. H

Vnde nec proprie dr̄ substantia, ut Aug. ostendit in lib. septimo de Tri. Sicut ab eo quod est esse, appellatur essentia, ita ab eo quod est subsistere, substantiā dicimus: si tñ dignū est ut deus dicatur subsistere. Hoc enim de his reb⁹ recte intelligitur, in qbus ut subiectis, sunt ea quæ in aliquo subiecto esse dicuntur, sicut in corpore color aut forma. Corpus enim subsistit, & ideo substantia est. Res uero mutabiles neq; simplices pprie dicuntur substātiæ: de⁹ aūt si subsistit, ut substātia pprie dici possit, inest in eo aliquid tanq̄ in subiecto, & nō est simplex. Nefas est aūt dicere ut subsistat deus, & subsit bonitati suæ: atq; illa bonitas non substātia sit, uel potius essentia: neq; ipse deus sit bonitas sua, sed in illo sit tanq̄ in subiecto. Vñ manifestum est, deum abusiue substantiam uocari: & nomine usitatiore intelligatur essentia, qđ uere ac proprie dicitur, ita ut fortasse solum deum dici oporteat essentiam. Est enim uere solus, quia incommutabilis est.

August. de trini. li. 7. cap. 4. Idē vbi supra cap. 5.

Quod non est aliquid in deo quod non sit deus. I

Huius aūt essentiæ simplicitas ac synceritas tanta est, q̄ non est in ea aliquid quod non sit ipsa, sed idem est habens & quod habetur. Vnde Hilarius in septimo lib. de Trin. ait: Non ex compositis deus, qui uita est, subsistit: neq; qui uirtus est, ex infirmis cōtinetur: neq; q̄ lux ē, ex obscuris coaptatur: neq; qui spūs est, ex disparibus formalis est. totū qđ in eo est, unum ē. Idem in octauo li. de Trin. Non humano modo ex cōpositis deus est, ut in eo aliud sit qđ ab eo habetur, & aliud sit ipse qui habeat: sed totum una uita est, natura s. perfecta & infinita, & nō ex disparibus constituta, sed uiuens per totum ipsa. De hoc eodem Boethius in primo li. de Trin. ait: Quocirca hoc uere unum est, in quo nullus numerus, nullum in eo aliud præter id quod in eo est, neq; enim subiectum fieri potest. August. quoq; in lib. de fide & symbolo dicit: In dei substantia non est aliquid quod non sit substantia, quasi aliud sit ibi substantia, & aliud quod accidit substantiæ. Sed quicquid ibi intelligi pōt, substantia est. Verum hæc dici possunt facile & credi, uideri autem nisi puro corde omnino non possunt. Item Aug. in decimoquinto li. de Tri. Sic habetur in natura uniuscuiusq; trium, q̄ qui habet, hoc sit qđ habet, sicut immutabilis simplexq; substantia. Vnde Isidorus ait: Deus simplex dr̄, siue nō amittendo quod habet, seu non aliud habet quod non est ipse, & aliud quod in ipso est. Et cū tantæ simplicitatis atq; synceritatis sit natura diuina, est tñ in ea trinitas personar̄. Vnde Aug. in li. undecimo de ciu. dei ait: Non propter hoc naturam summi boni simplicē dicimus, qa est pater in ea solus, aut filius in ea solus, aut spiritussanctus in ea solus, aut quia est sola ista nominum trinitas siue substantia personarum, sicut Sabelliani putauerunt: sed ideo simplex dicitur, quia est hoc quod habet, excepto q̄ relatiue quæq; persona ad alteram dr̄, nec ē ipā. Nam utiq; pater habet filium ad quē relatiue dr̄, nec tñ ipse est filius: & filius habet patrē, nec tñ ipse est pr̄. In quo uero ad semetipm̄ dr̄, non ad alter̄, hoc est qđ habet: sicut ad seipm̄ dr̄ uiuus habendo uitā, & eadē uita est ipse. Propter hoc utiq; natura hæc dr̄ simplex, q̄ nō sit aliud habens, & aliud id qđ habet, sicut in cæteris rebus ē. Non em̄ habēs liquorē, liquor est, nec corpus color, nec aīa ē sapiētia. Ecce quāta ē identitas, quāta ē unitas, immutabilitas, simplicitas, puritas diuinæ substātiæ: iuxta infirmitatis nr̄æ ualetudinē assignauimus.

Hilarius. Idem. Boethius li. 1. de tri. Aug. in li. de fide & Symbolo cap. 9. Matth. 5. Aug. 15. de tri. cap. 7 Isidorus li. 1. de summo bono cap. 1. Aug. 11. de ciuita. dei cap. 10.

SVMMA DISTINCTIONIS VIII.

Consequēter in hac distinctione 8. tractat Magister de qbusdā absolutis pprietatibus dei. Et diuidit̄ in tres partes, sm̄ quod de tribus dei pprietatibus loquit̄. Primo, de ueritate, secūdo de incōmutabilitate, tertio de simplicitate: inter q̄s ueritas ē pprietas principalis, tanq̄ p prius consequēs esse diuinū, sicut & unitas. Idcirco distinctio ista sic inchoat̄: [Nunc de ueritate seu pprietate.] q̄si ueritas & pprietas nūc p eodē sumant̄, uel q̄si ueritas sit solū pprietas dei. Porro q̄ ueritas rei cōueniat deo seu diuinæ naturæ, pbat ex hoc, q̄ ipm̄ eē cōueniat deo potissime, ita q̄ eē dei, ē eē eter nū inuariabiliter p̄sens & summe incōparabiliterq; pfectū, plenū ac infinitū, & sic maxīe ratū ac solidū.

QVAESTIO .I.

(Arguitur primo pro parte negatiua.) PRimo ergo hic quæritur De veritate quid sit ⁊ quotuplex, ⁊ qualiter deo conueniat. Videtur autem ꝙ non conueniat deo: quia (secundū philosophum) bonum & malum sunt in rebus, uerū & falsum in intellectu: ergo diuinæ naturæ in seipsa (2.) non cōpetit ueritas. ¶Rursus, si ueritas est ꝓprietas dei, ergo simili ratiōe bonitas ac unitas, cū ista sint æque coia, & cum ente cōuertibilia: & si bonitas ac unitas sunt ꝓprietates dei, cur de eis non tractat hic sicut de ueritate? ¶De hac re, utpote qd sit ueritas, (Alexand. Quid sit verū ac veritas.) loquit̄ Alexād. Ponēdæ sunt notificatiōes ueri ac ueritatis, à diuersis doctorib⁹ assignatæ. Augustinus in libro soliloquiorū diffinit sic: Verū est quod uidetur ita ut ē. Hæc autem descriptio ueri colligitur ex suo opposito. si enim falsum est quod aliter uidetur q̄ est, ergo uerum est quod ita est ut uidetur.

(August.) ¶Insuper in eodem libro loquitur Augustinus: Verum est quod ita se habet ut cognitori uidetur, si uelit & possit cognoscere. Iterum ait ibidē: Verum est id quod est. In libro quoq; de uera religiōe: Veritas, inquit, est qua ostenditur id quod est: & colligit̄ sic, Si falsitas est qua id putatur quod non est, ea est ueritas qua ostenditur quod est. Cui descriptioni simi(Hilari⁹.)lis est quam ponit Hilarius: Verum, inquiens, est declaratiuum seu manifestatiuū ipsius esse. Rursus, in (August.) libro de uera religione loquitur Augustinus: Veritas est summa similitudo principij, quæ sine ulla dis(Anselmus)similitudine est, unde (id est, de qua dissimilitudine) falsitas oritur. Anselmus uero in libro de ueritate, disserit: Veritas est rectitudo sola mente perceptibilis. Porro quidam philosophus sic diffinit: Veritas est adæquatio rei & intellectus, quemadmodum ge(Distinctio prædictarum descriptionum.)neraliter est adæquatio signi atque signati. Ponitur etiam ista, ueritas est indiuisio esse & quod est. Hæ descriptiones sic distinguuntur. Nam quædam earū communis est ad om̄em ueritatem, tam creatam q̄ increatam: uidelicet ista, Veritas est rectitudo sola mēte perceptibilis. Et nomine rectitudinis, diuiditur ab om̄i re quæ rectitudo non appellatur. Et per id, sola mente perceptibilis, diuiditur à rectitudine omni uisibili. Quædam uero datæ sunt de ueritate comprehensionis, ut illa: Verum est quod ita est ut uidetur. Et illa, Verum est, quod ita est ut cognitori uidetur &c. Quędam uero de ueritate signi seu significatiōis, ut illa: Veritas est adæq̄tio signi, rei uel intellectus. Aliquæ autem de ueritate rei, ut illæ duæ, Veritas est id quod est. &, Veritas est indiuisio esse & quod est. Nonnullæ dātur principaliter de increata ueritate, ut duæ hæ Augustini: Veritas ē qua ostēditur id quod est. Et in idē redit descriptio Hilarij. Prima nanq; ueritas se habet ad intelligibilia, sicut lux solis ad uisibilia. Item'q; descriptio illa, ueritas est summa similitudo &c. quę datur de ueritate increata, prout personaliter sumitur & filio appropriatur, quemadmodum unitas patri, & bonitas sancto spiritui. sic'q; filius est summa similitudo pricipij, id est, dei patris. Pręcedens uero ueritatis descriptio, datur (Multiplex veritas creata.) de ueritate increata essentialiter dicta. ¶Insuper ueritas multiplex est, utpote increata quæ deus est, & creata. Et ista est multiplex. Est enim ueritas signi (Zacha.8. Ephe.4.) ut in sermone, iuxta illud Zachariæ: Loquimini ueri(Psal.14.)tatem unusquisque cum proximo suo. Et est ueritas cogitationis, ſm illud in Psalmo: Qui loquitur ueritatem in corde suo. Est etiam ueritas uoluntatis, iuxta illud: Diabolus in ueritate non stetit. Est itē ueri(Johan.8. Johan.3.)tas operationis, de qua in Iohan. Omnis qui facit ueritatem, uenit ad lucē. Et qm̄ unumquodq; ita se ha(In omnibus rebus est aliqua veritas.)bet ad ueritatē, sicut ad esse & entitatem, idcirco in omnibus rebus est aliqua ueritas. Vnde quemadmodum aliqua habent esse necessarium, aliqua esse contingēs, sic in reb⁹ duplex ē ueritas, scilicet ueritas necessitatis & ueritas contingentiæ, sicut & in significatione & enunciatiōe. Ex quibus patet rn̄sio ad quęstionem qua quęritur, in quibus sit ueritas. Si autem quæratur, an tm̄ sit una ueritas, an plures: Dicendum (Sit ne tm̄ vna veritas.) ꝙ ueritas rei dicitur duobus modis. Primo indiuisio ipsius esse & quod est, ſm quod asserit Augustinus: Veritas est id quod est. Et ueritas ista fundatur sup debita principia essentiæ rerum, & debitam eorum unionē in creaturis. Hinc ueritas ista multiplicatur ſm multiplicationē essentiæ rerum. Alio modo, ſm quod ab Augustino ueritas dicitur lux intelligibilis, (August.) eo ꝙ instar lucis manifestat om̄ia uera, & tenet atq; conseruat in esse, quemadmodum lux est principiū conseruatiuum suorum effectuum, prout dicitur ab Anselmo rectitudo mēte ꝑceptibilis, eo ꝙ ꝑ ipsam (Anselmus) mensurant̄ om̄ia uera, sicut per tp̄s temporalia oia, sic'q; est una sola ueritas prima & summa. ¶Pręterea (Sint ne plures veritates ab æterno.) si quærat̄, an plures ueritates sint ab æterno: dicendum ꝙ una sola est ueritas, cui propriū est esse sine initio, scilicet ueritas prima quæ omnium aliarū ueritatum est principium, prior'q; illis causalitate atq; duratione. Ex quo habetur respōsio, si quæratur an ueritas sit æterna, & utrum enunciabilia sint ab æter(Num enunciabilia sint ab æterno.)no. Et apparet ꝙ sic, quoniam Augustinus affirmat: Nil magis ęternum quàm ratio circuli, & duo ac triā esse quinq;. Similiter sine initio uerum est, Antichristus nascetur, & ab æterno uerum fuit, mundus erit. Ad quod rn̄dendum, ꝙ ueritas talium propositionū uno modo potest retorqueri ad ea in q̄bus radicat̄, ut in subiecto: & ita nō sunt æternę, sicut nec res ip̄ę, nisi sumat̄ æternum pro perpetuo, aut pro sempiterno. Alio mō retorquet̄ ad primā ueritatē & ad diuinæ mentis notitiā, sic'q; unaquæq; earum æterna est, nec aliud est q̄ deus. Nec tn̄ idcirco simpliciter est dicendum ꝙ rō circuli sit deus, sed rō circuli prout est in deo. Sic Antichristū fore, in mente diuina fuit ęternaliter uerū: nec aliud fuit, q̄ deum esse factur̄ Antichristū, seu de⁹ Antichristū facturus. Sic quoq; ꝑ relationē ad deū non aliud fuit, Antichristū futurum esse, q̄ Petrū futur̄ esse. Hinc sicut dicimus plures eē ideas ꝑ comparationem ad ideata, quæ tamen ideæ per comparationem ad mentē diuinam in qua sunt, unū sunt: sic huiusmodi ueritates in re ad extra sunt plures, sed una in deo. Hæc Alexander.

(Thomas) ¶Thomas aūt non in hac distinctiōe 8. sed infra distinctiōe 19. scribit de ista materia satis diffuse. Et primo q̄rit, an ueritas rei sit idē q̄d eius essentia. Ad q̄d rn̄det: Quædā totum esse suū habent extra aīam, ut homo, lapis. Quędam nil habent de eē nisi in aīa, (Sit ne rei veritas idē quod eius essentia) ut Chimera. Quędā uero habent fundamentū in re, sed cōplementū formalis rationis eorū est per operationē aīę: ut sunt uniuersalia, quor̄ ratio ꝑ abstra(Triplex est rerum.)ctionem à particularibus cōpletur: & tēpus ac etiā ueritas, cuius rō completur per actionē intellectus apprehendentis rē eo mō quo est. Hinc ſm philoso(Aristot.)phū, uer̄ & falsum sunt in aīa. Cū'q; in re sint q̄dditas

eius & esse, ueritas fundatur in eē rei magis quàm in quidditate, sicut & nomē entis ab eē imponitur: atq; in actione intellectus accipientis eē rei sicuti est, per similationem quandam ad ipsum, completur ratio adęquationis, in qua consistit ratio ueritatis. Hinc esse rei causa est ueritatis, ſm quod est in cognitione intellectus. Nihilominus ratio ueritatis prius est in intellectu, q̄ in re: quemadmodum medicinalia sunt causa sanitatis in animali, & tamen animal per prius dicitur sanum. Itaq; uerum per prius dicit̄ de ueritate intellectus: & de enunciatione, inquantum est signum ueritatis illius: & de re, inquantum est causa ueritatis. Vnde res dicitur uera, quæ nata est facere de se ueram conceptionem.

Quę sit res vera. Oĩs veritas reducẽda in deũ.

Vtraq; quoq; ueritas, scilicet rei & intellectus, reducitur in deum, tãquam in primum principium: cuius esse, est causa omnis esse: & cuius intelligere, causa est omnis cognitiõis. Ideo ipse est ueritas prima, & maxime uerus: quoniã unumquodq; ita se habet ad ueritatem, sicut ad esse.

Aristot.

Propter q̄d secundo Metaphysicæ ait Philosophus, q; prima causa essendi, est prima causa ueritatis. Porro ueritas enunciationis reducitur in prima principia per se nota, p̄sertim in illud, Affirmatio & negatio non sunt simul ueræ, ut asserit Auicenna.

Auicenna

Dicendum ergo q; ueritas ſm rationem addit super eẽntiam ordinem ad cognitionem uel demonstratiõem alicui⁹.

Anselmus

Cum uero Anselmus ueritatem diffinit, q; sit rectitudo, metaphorice loquitur: quoniam rectitudo proprie est passio continui.

Veritas quõ differat a bonitate & iustitia.

Et quamuis bonitas ac iustitia sint quædam rectitudines, sola mente pceptibiles, ueritas tamē formaliter differt ab eis, & rectitudo secundum diuersas rationes competit ipsis.

Quę iustitię rectitudo.

Inuenitur namq; in recto quædam æqualis proportio principij & medij ac finis. Hinc ſm quod aliquis in distribuendo seruat medium æquitatis, seu mensuram æqualitatis iustitiæ aut tenorem præcepti, dicitur rectitudo iustitiæ:

Quę sit rectitudo bonitatis. Quę veritat̄ rectitudo.

secundum autem quod aliquid non egreditur commensurationem finis, dicit̄ rectitudo bonitatis: sed inquantum nõ egreditur ordinem commensurationis rei & intellectus, uocatur rectitudo ueritatis. Quẽadmodũ enim unũ superaddit enti rationem indiuisionis, & bonum rationem finis: sic uerum rationem ordinis ad cognitionem. Hæc Thomas in præfata distinctione.

ar. 1.

¶At uero in prima parte Summæ, quæstione 16. ad quæstionem qua quęrit, an ueritas sit in re uel in intellectu, testatur: Quemadmodũ bonum nominat id in quod tendit appetitus, ita uerum dicit id in q̄d tendit intellectus.

Quid intersit inter intellectũ & appetitũ

Hoc autē distat inter appetitum & intellectum seu quamcũq; cognitionem, q; cognitio est secundum quod cognitum est in cognoscēte: appetitus autem, secũdũ quod appetens inclinatur in rem appetitam. Sicq; terminus appetitus, est bonum in re appetibili: terminus uero cognitionis, uerum in intellectu. Quemadmodum autem bonum est in re, inquantum habet ordinem ad appetitum, propter quod ratio bonitatis deriuatur à re appetibili in appetitum, secundum quod appetitus dicitur bonus, prout est boni: ita cũ uerum sit in intellectu, secundum quod conformatur rei intellectæ, necesse est ut ratio ueri ab intellectu deriuetur ad rem intellectam, ita ut res intellecta dicatur uera, secundum quod ordinem aliquem habet ad intellectum.

Rei intellectę duplex ẽ ordo ad intellectũ.

Porro ad intellectum potest ordinē habere dupliciter, scilicet per se, & per accidens. Per se quidem ordinē habet ad intellectum, à quo secũdum esse suũ dependet, & à quo cognoscibilis est, uelut si domus comparetur ad intellectum artificis: per accidens autem comparatur ad intellectum, à quo nõ dependet. Iudicium uero de re non sumitur secundũ id quod ei p accidens conuenit, sed ſm id quod cõuenit ei per se.

Vñ res vera sit censenda.

Hinc quælibet res dicitur uera absolute, secundũ ordinem ad intellectum à quo dependet. Vnde artificiata dicuntur uera, per cõparationem ad intellectũ artificis: ut uera domus, quæ assequitur similitudinē formæ, quæ est in mente domificatoris. Consimiliter res naturales dicuntur ueræ, prout assequuntur similitudinem idearũ mentis diuinæ: ut uerus lapis, qui habet naturam iuxta diuinæ mentis præordinationem.

Auicenna

Hinc asserit Auicenna: Veritas uniuscuiusq; rei est proprietas sui esse, quod stabilitũ est ei. Hinc constat q; deo potissime cõuenit esse uerum, imò & ipsam ueritatem, cum ipse omnia plenissime apprehendat: suumq; esse non solum est conforme suæ cognitioni, sed & realiter idem cum ea: & suum intelligere, est mẽsura & causa omnis alterius esse atq; notitiæ ueræ.

Quęstio.

¶ Præterea si quæratur an ueritas sit mutabilis, respondendum q; ueritas intellectus creati humani, dupliciter potest mutari. Vno mõ ex parte rei, quæ subest mutationi: alio modo ex parte intellectus, qui de re eodem modo se habente, nunc ita, nunc aliter sentit, uel de re uariata uniformiter opinat̄. Hęc Thomas, q in cęteris Alexandro cõcordat.

Veritas ad tria cõparatur.

¶Porro ad quæstionem qua quæritur, an sit una sola ueritas in omnibus ueris, Petrus respondet: Veritas comparatur ad tria, uidelicet ad subiectum, q̄d informat: ad principium, quod imitatur & repręsentat, puta ad intellectum diuinum: ad intellectum q̄q; humanum, quem excitat atq; illuminat. Cum ergo ueritas sit media inter duplicem intellectum, uidelicet diuinum à quo mensuratur, & humanum quem mensurat seu regulat, potest intelligi numerari tripliciter:

Veritas tripliciter numerat̄.

Primo per comparatiõem ad subiectum, & ita sunt plures ueritates simpliciter secundum multitudinem subiectorum seu intellectuum quib⁹ insunt. Secundo per comparationem ad intellectum diuinum, & ita est una omnium secundum quid, q̄m omnis ueritas creata attendit̄ in comparatione adęquationis ad intellectum diuinum. Tertio ad intellectũ creatum, & ita plures sunt ueritates: q̄m res diuersæ aptæ natæ sunt facere diuersas cõceptiones in intellectu. ¶ Hoc quoque sciendum, q; una est ueritas omnium exemplaris & efficiens, nõ creata.

Anselm⁹.

Vnde in libro de ueritate, ait Anselmus: Sicut unum solũ est tempus oĩm temporalium, sic una ē ueritas uniuersorum uerorum. Quod etiam probat sic, Pereunte uero, non perit hæc ueritas, q; uerum est perisse uerum. Hæc Petrus.

Thomas.

¶Concordat Thomas in Summa loco prætacto: Veritas, inquiens, per prius est in intellectu, & p posterius in rebus, ſm quod ordinãtur ad intellectum diuinum. Si ergo loquamur de ueritate, prout est in intellectu, sic multæ sunt ueritates in intellectibus multis, imò in uno intellectu creato ſm multitudinem cognitorum.

Psalm. 11.

Propter quod ait Glossa super illud in Psalmo, Diminutæ sunt ueritates à filijs hominum: Sicut ab una facie hominis resultant similitudines plures in speculo, sic ab una ueritate diuina resul

tant multæ ueritates in rebus ac mentibus: & sicut plurium rerũ similitudines relucent in speculo uno, sic omniũ rerum creatarum ueritates resplendent in mente diuina. Si uero loquamur de ueritate ſm q̃d est in rebus, sic omnes res sunt uerę una prima ueritate, cui unumquodq; per suam entitatẽ assimilat. Et sic quamuis sint plures formæ atq; eẽntię rerum, tamen una est ueritas intellectus diuini, ſm quam.i. ſm cuius imitationem & participatiõem omnes res denominantur ueræ. Vnde & mens humana iudicat de rebus non ſm ueritatem quamcunq;, sed ſm ueritatem primam, inquantum resultat in aīa tanquam in speculo, iuxta illud: Signatum est super nos lumẽ uultus tui domine. Hæc Thomas.

Psal.4.

¶ Amplius quæri potest, an in solo deo sit ueritas. Videtur q; sic, quia Hieronymus ait, Solus deus uere est. Et Augustinus: Lux, inq̃t, increata ẽ ratio cognoscendi se & cætera omnia.

Hierony. August.

¶ Ad hoc Petrus respondet: Veritas dupliciter dicitur. Primo prout falsitati opponitur, & ita non cõuenit deo tantum. secundo, prout opponitur permixtioni. unde dicitur uerum aurum, cui nihil metalli alterius ẽ admixtum, & sic conuenit deo solum, q̃m nihil priuationis, nihil defectionis aut non esse ei miscetur, iuxta illud: Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Sicq; intelligendum est uerbum Hieronymi. Verbum uero Augustini ita est exponendum, q; deus est ratio seu medium intelligẽdi cætera omnia efficiens, non aũt ratio formalis. Hæc Petrus.

Petrus. 1.Joh.1.

¶ Deniq; duobus prætactis modis sumendi ueritatem, quidã addunt tertium: utpote, prout ueritas opponitur uanitati. & sic rursus conuenit deo duntaxat, cum omni creaturæ uanitas sit admixta.

Dionys. Rom.8.

¶ Circa hæc scribit Richardus: Veritas ex hoc ẽ in intellectu, quia intelligit ipsum intelligibile ſm q̃d est, ita q; apprehensio intellectus seu intelligentis, apprehendendo cõformatur intelligibili. Hinc aliqui dicũt q; ueritas est adæquatio rei & intellectus. Porro diuinus intellectus intelligit suam essentiam sicut est &c. sicut præhabitum est. Deniq; ueritas est in essentia rei dupliciter. Primo, inquantum res per eam quantum in se ẽ, ostendit quod ipa est etiam, quamuis hoc nullus consideret: sicq; ueritas est ratio, per quam ens est obiectum intellectus: quoniam nisi res nata esset ostendere quod ẽ, non posset intelligi. Veruntamen ratio illa non ẽ primo intellecta, sed ens absolute est primo intellectum. Secundo, inquantũ res per suam essentiã cõformat intellectui primo, & exemplari rationi quã habet in eo: & q̃m intellectus creati artificis non ẽ immutabiliter uerus, sed põt cõcipere falsum rei artificialis exemplar: ideo q̃uis in conformitate rei artificialis ad intellectum creati artificis, aliquo modo cõsistat ueritas rei artificiatę, nõ tñ simpliciter, quoniam non est ueritas in tali conformitate, nisi inquantum exẽplar hm̃oi intellectus cõcordat exẽplari rei in mente artificis increati. Hęc Richardus. Concordat Bonauentura.

Richard. Veritas ẽ in essentia rei dupliciter. Bonauẽt.

¶ Albertus quoq; hic loquitur: Quamuis uerum diuersis modis sumatur, tñ hic dicit uerum, quod est naturæ extraneæ impermixtũ. Sunt aũt tria rei pręsertim extranea, puta priuatio, potẽtialitas, diuersitas. Quod enim in priuatione est, non ẽ, sed aptitudinem habet essendi: & quod in potentia est, nondũ ẽ, sed põt esse: & id in quo diuersitas ẽ, non habet purum & ,pp̃riũ esse, sed diuersorũ. Et q̃m nullũ horũ triũ in deo ẽ, cum ipse sit purus & inuariabilis actus ac maxime simplex, ipse solus ẽ uere & plene ens, & uerus ac ueritas. Hæc Albertus.

Albertus. Tria sunt alicui rei extranea.

¶ Vdalricus demũ libro suæ Sũmę secundo: Deus ẽ, inquit, ueritas prima. & ueritas duplici ratione cõuenit ei, uidelicet ueritas suę naturę, & ueritas sui intellectus. Veritas diuinæ naturæ ſm rem ẽ diuina essentia, tamen ſm rationem ueritas superaddit essentiæ intentionem proprietatis secundum Auicennã, dicentem: Veritas rei ẽ proprietas sui esse, quod stabilitum est ei, & perfectũ in actu: quia proprietas naturæ nõ consistit in potẽtia materiæ, sed in forma & actu determinante materiã ad esse specialis naturæ. Hęc autem proprietas perfecte inuenit in deo, actualiter sine potentia, habitualiter sine priuatione, simpliciter sine permixtione, & essentialiter sine participatione. Porro ueritas diuini intellectus ẽ perfecta cognitio eius, habens quicquid ad perfectam cognitionem ẽ pertinens: a qua ueritate diuina causat oĩs ueritas rerum, nomenq; ueritatis analogica communitate dicit de creatore & creaturis. Hæc Vdalricus, qui capitulo 5. prædllegati libri reprehendit pinductam Thomæ positionem, dicentis q; ratio ueri per actũ rationis complet. Ait ergo Vdalricus: Veritatẽ rei aliqui dicunt in rebus esse materialiter, formaliter autem rationem eius compleri per intellectũ, cõtradicentes in hoc, Hilario, Augustino, Aristoteli, & Auicennæ, q oẽs hanc ueritatẽ dicunt ipm̃ esse rei, nullã mentionem facientes de anima. Errant autẽ, q̃m nomen non conuenit alicui rei ratione eius q̃d materiale ẽ sine formali. Alioquin si eius quidditas non esset comprehensa ab intellectu, uel non eẽt res uera, aut esset minus uera q̃ id cuius quidditas ẽ in intellectu: quod falsum est, quoniam lapis in profundo terræ absconditus & nunquam uisus, non ẽ minus lapis, q̃ ille qui uisus est. Innituntur tamen & ipi uerbo philosophi, protestantis q; uerũ & falsum sunt in intellectu, cum tamen philosophus ibi non loquatur de ueritate rei, sed de ueritate quæ in compositione intellectus consistit, ut patet 6: Metaphysicæ ex circunstantia literæ. Hæc Vdalricus.

Vdalric⁹. Veritas deo conuenit dupliciter. Auicenna. Vdalric⁹ Thomam carpit. Vdalric⁹. Veritas ẽ in intellectu, exponitur.

¶ De hac item materia, s. q; deus est ueritas, & ueritas ,p̃rsus purissima, prima ac summa, tractat Thomas in Summa contra gentiles libro primo cap. 6. & duobus sequentibus.

Thomas Aquin. cõ gentil.

¶ Præterea sicut Vdalricus, sic & Aegidius cõtradicit hoc loco pinductæ positioni sc̃ti doctoris atq; sequacium eius, tñ alia ratione. Vdalricus nanq; p̃tendit, q; ueritas absolute loquendo sit etiam in ipsis rebus, Aegidius uero uidet prætẽdere, q; ueritas formaliter ac proprie & subiectiue sit solũ in intellectu.

Aegidius cõ Thomã.

¶ Positio autem beati Thomæ inter hos mediũ tenet, & rationabiliter, ut apparet. Nam iuxta præhabita, ueritas cõpetit rebus creatis & ipsis naturis, duabus ex causis. Primo, inquantum habent conformitatem & assimilationem cũ exemplaribus & idealibus suis formis ac rationibus, q̃s habent in mẽte primi artificis supsapiẽtissimi creatorẽ. secũdo, inquãtũ natę sunt facere uerã apprehẽsionẽ de se in mẽte cõsideratoris. Sicq; utraq; causa seu rõ ista ueri ac ueritatis habitudinẽ dicit & ordinẽ quẽdã ad intellectũ: q̃m prima denotat cõparationem, respectũ, ac ordinẽ ad intellectũ increatũ diuinũ: secũda, ad intellectũ

Dionys⁹ Ricl⁹ positionẽ Thomę vindicat.

Soluunt obiectiones Vdal.

creatum, præsertim humanum. Obiectiones autem Vdalrici faciliter queunt solui, ut cum ait, nomen nō conuenire alicui rei ratione sui materialis absq; suo formali, hoc potest concedi: & dico q; sicut formale ac complementum motus & temporis ac uniuersalis est ab anima, nihilominus nomina ista passim asscribuntur rebus per ea significatis, tam in scripturis & libris theologorum q̃ philosophorum, absq; hoc q; mentio fiat de anima, cuius consideratio causa est huiuscemodi complementi: ita & nomen ueri ac ueritatis in theologia & philosophia attribuitur non solum ueritati mētis ac propositionis, sed etiam naturarum & rerum ac operum sine mentione ipsius animæ. Nec exprimi oportet causam complementi illius, sed ipm formale in nomine rei aliquo modo insinuatur. Cumq; arguitur q; lapis incognitus non minus est uerus lapis q̃ cognitus, respondetur q; omnis res creata ab intellectu diuino indesinēter cognoscitur, & ab intellectu creato semper est agnoscibilis: nec oportet ut à quolibet intellectu intueatur aut incessanter apprehendatur, sed sufficit consideratio illa ex qua ei nomē impositum est, sicut de motu & tempore, atq; de uniuersali iam tactū est. Aegidius uero circa hæc scribit multa, quæ possent facilime solui, quod breuitati studens pertranseo.

Ad argumentum Vdalrici rñsio.

Durand⁹

Quō ueritas sit adæquatio rei ad intellectum.

¶ Præterea circa quęstionem qua quæritur, an ueritas sit in rebus uel in anima, Durandus inter cætera scribit: Hinc uidenda sunt duo. Primum, quid sit ueritas. Secundum, in quo sit. Circa primum cōmuniter dicitur, q; ueritas est conformitas seu assimilatio rei ad intellectum, uel potius ipsius intellect⁹ ad rem: q̄d non est intelligendū de adæquatione quantum ad eēntiam uel ad esse, cum res intellecta quãdoq; sit corpus, intellectus autem spiritualis potentia. Talis ergo conformitas attenditur secundum aliquid, q̄d est in intellectu inhærenter aut subiectiue. Dicuntq; aliqui, q; attenditur secundum aliquid q̄d subiectiue est in intellectu, q̄d est similitudo seu species rei cognitæ in intellectu: uel secundum negātes huiusmodi species, ipse actus intelligendi, qui etiam est similitudo rei intellectæ. Quod non uidetur posse stare, quoniam talis conformitas aut esset in eēndo, aut in repræsentando. Non primum, cum omne quod subiectiue est in anima, sit accidens: res autem intellecta frequenter est substantia, quę diuersorum sunt generum. Nec secundum, quoniam rep̄sentatio rei apud intellectum, præcedit saltem ordine naturæ actū intelligēdi. Prius nanq; ordine naturæ oportet obiectum esse præsens seu repræsentatum potentiæ, antequam sequatur cognitio. Veritas autem simul est secundum naturā cum actu intelligendi, aut posterior: ergo ueritas non consistit in adæquatiōe aut conformitate quę est inter speciem & rem, quantum ad repræsentationem. Sicq; adæquatio illa non attenditur penes aliquid q̄d sit subiectiue in intellectu: ergo attenditur secundum aliquid q̄d in intellectu sit obiectiue duntaxat. Quo circa notandum, q; ueritas non est conformitas aliqua q̃ sit inter intellectum & actum intelligendi, uel inter speciem & rem intellectam: sed est conformitas rei ut intellecta est, ad seipsam, secūdum illud quod est natura ipsius. In hoc quippe primo consistat ueritas, q; res sic apprehendatur sicut est in sua natura, & in opposito consistit falsitas. Sicq; ueritas non est nisi relatio rationis eiusdem ad seipsum, secundum aliud & aliud esse, uidelicet secundum esse intellectum, apprehensum seu cognitū, & sm esse reale. Porro res ad extra nō dicitur uera, nisi quoniā nata est apud intellectū causare apprehensionē suæ entitati conformē, & per oppositū dicitur falsa. Ergo ꝓpositioni & intellectui atq; rei ad extra ut sic, cōuenit ueritas ratione rei intellectæ: nō quia intellecta est solū, (alioquin omne intellectū esset uerū) sed quia intellecta est conformiter ad seipsam, ut est in natura sua, ita q; hæc cōformitas primo est rei ad seipsam secundū aliud & aliud esse, & tamē deriuatur ad intellectū qui dicitur uerus, inquātum apprehēdit rem uniformiter ad naturā ipsius. Vltimo uero est ꝓpositionis, signātis rem sic uniformiter apprehensam. Si autē q̃rat in q̄ sit ueritas, respondendū q; esse in aliq̄ quantū ad præsens, dupliciter potest intelligi, utpote subiectiue & obiectiue. Si itaq; quæratur in quo sit ueritas subiectiue, dicendum q; nusquam est. Quicquid enim est alicubi subiectiue, siue in re, siue in anima, est res uera, & nō ratio tantum seu ens rationis. Veritas autem est tantū ens seu relatio rationis: quia quod competit rei solū secundum esse intellectus, non est res, sed ratio tm̄. Veritas autem competit rei intellectæ, solum scdm esse intellectus. Est ergo ueritas relatio rationis, cū sit conformitas rei ut intellecta est, ad seipsam ut nata est esse. Sicq; patet q; ueritas in nullo est subiectiue. Hæc Durandus.

Quæstio.

Esse in aliq quo dupliciter dr.

Durandi opinio aliena a uero.

¶ Contra cuius positionem non uidetur necessarium multum argui, cum à communi catholicorum doctrina sit aliena. Verum enim cum ente conuertitur, nec reale q̄d superaddit enti, idcirco est ens reale. Et quamuis formalis ratio ueri dicatur per actū rationis compleri, ex hoc tamen non sequitur q; solum sit ens rationis, sicut nec tēpus aut motus. Imò materialiter est in re, formaliter quoq; & actualiter per comparationem ad intellectū diuinum causalē. Deniq;, sicut ueritas rei est in re realiter sicut bonitas & unitas, sic ueritas intellectus est subiectiue ac realiter in intellectu, quem & uere realiterq; denominat, siue ueritas intellectus dicat uera cognitio, seu simile quiddam. Amplius, cum intellectus directe apprehendat per abstractionem à rebus, non cognoscit rem sicut in sua consistit natura, in qua particulariter mutabiliterq; consistit, sed iuxta esse ab indiuidualibus appendicijs depuratum. Vnde secundū philosophum atq; Boethium, Cognitio (præsertim intellectualis) fit secundum modum cognoscentis, non cogniti: sicut & res dicitur esse in alio secundum modum eius in quo est, puta recipientis, non secundum proprium modum. Multa autem contra hæc dicta Durādi obijci possent, de quibus cū plana sint, & satis præhabita, reor pertranseundum. Obiectionū aūt in principio inductarū solutio patet ex dictis.

Vnde soluant priora argumenta.

QVAESTIO II.

SEcūdo principaliter quærit, an Esse seu Qui est, sit primum & proprium nomen dei, & an deus sit esse omnium rerum. ¶ Quod eē seu qui est, nō sit primum aut proprium dei, probatur: qm̄ esse est cōmunissimum & summe transcendens, nō ergo est alicui proprium, sed uniuersis cōmune.

Arguitur primo pro parte negatiua.

2. ¶ Secundo, quanto aliqua sunt communiora, tanto sunt magis indeterminata & contrahibilia ac in potentia: ergo minime competūt deo, qui est actus pu-

3. rus, ens incōtrahibile, & de se maxime hic. ¶Tertio, qm̄ noĩa de deo affirmatiue dicta, ueriusmagisq̧ ꝓprie de ipso negant̄: ergo non esse potius conuenit deo q̄ esse, quod & ultimo mysticæ theologiæ cap. (S. Dion. 4.) diuinus Dionysius apertissime contestatur. ¶Quarto, qa(ut fertur in libro de Causis) esse est prima rerꝫ creatarꝫ: ergo non prædicatur de deo qui est ens increatū. ¶Quinto, qm̄ Christus in euangelio ait: (5. Marc. 10. Luce. 18.) Nemo bonus nisi deus, ergo bonū est primū & ꝓpriū dei nomen. q̄d & in lib. de diuinis nominibus sctūs (S. Diony.) Dionysius sentire uidet̄, primo determinando ibidē de bono & qualiter cōpetat deo, q̄ de ente aut esse.

(In opposi tum. Exod. 3. Iob. 23. 14 Iere. 21.) ¶In oppositum est, q̄d deus in Exodo ait ad Moysen: Ego sum qui sum. Hæc dices filijs Israel: Qui ē, misit me ad uos. Et sanctꝰ Iob loquitur: Deus solus est. Itemq̧, Nonne tu q solus es? In Ieremia q̄q̧ legitur: Qui creauit oĩa, ipse est, & Israel sceptrū hæreditatis eius. Hinc 1. lib. ca. 12. asserit Damasce. (Damasce.) Principalius corꝫ quæ de deo dicunt̄ noĩbus, esse uidet̄ Qui ē, queadmodū ipē oraculo loquēs Moysi in mōte, ait: Dic filijs Israel, Qui ē, misit me. Totū em̄ in seipō cōprehendit, uelut quodam pelagus substantiæ infinitum & indeterminatum.

(Alexand. Uerbū ē. dupliciter considera tur.) ¶Ad hoc Alexand. rn̄det: Hoc nomen Qui ē, pōt duobꝰ modis cōsiderari. Primo, ut est nomen infinitum, & ita est essentiale, sicq̧ ſm Damascenū significat diuinā essentiam, uelut q̄ddam pelagus substantiæ infinitæ & indeterminatę: secūdo, ut est relatiuū, & hoc dupliciter: Primo, ſm ꝓprietatem sermonis q̄ dictū est, Qui est, misit me. Secundo, ſm appropriationem. Si ergo respiciatur sermonis ꝓprietas, determinat̄ per substantiuū antecedens, q̄d est essentiale. (Exod. 3.) Vnde dr̄ ibi, Deus patrum uestrorꝫ misit me ad uos. & sequitur, Si dixerint, Quod est nomen eius? dices, Ego sum q sum. Hæc dices, Qui est, misit me. Porro si aspiciat̄ appropriatio, tunc nomen hoc Qui est, attribuitur filio: sicut & liberatio generis humani, quę (Isai. 65.) ibi præfigurabat̄. Hinc super illud Isaiæ, Ecce ego ad gentes, Glossa fatet̄: Filius loquit̄, q Moysi dixit, Ego sum qui sum. At uero ut est relatiuum, habet in intellectu suo articulū subiectiui, ratione cuius artat̄ ad supponendum personā, & non quālibet, sed filij. Articulus nanq̧ discretionem notitiamve importat, q̄ filio appropriat̄. Hæc Alexander.

(Thomas q̄tuor rationibus q̄stionē absoluit.) ¶Thomas q̄q̧: Inter alia, inqt, noĩa, Qui est, ē maxime ꝓprium dei nomen, cuius est q̄druplex ratio: Prima sumit̄ ex Hieronymi uerbis in litera ex pfectione diuina. Illud em̄ perfectum est, cuius nihil est extra ipm̄. & tale est esse diuinū, in q̄ nihil p̄terijt, nec quicq̄ futurꝫ est. sed totum æternaliter ac perfectissime p̄ns est. Esse uero tēporalium partim iam abijt, & aliquid ei futurum est. Secunda ratio sumitur ex uerbis Damasceni, dicentis ꝙ Qui est, significat esse indeterminate, & nō quid ē. Et qa in hac uia de deo cognoscimus, quia est, non quid est, nec ualemus rē nominare nisi ꝓut eam cognoscimus, ideo deus ꝓprijssime noĩatur à nobis Qui est. Tertia sumitur ex (S. Dion.) uerbis beati Dion. in lib. de diuinis noĩbus, ꝓtestantis, ꝙ inter om̄es diuinæ bonitatis participationes, esse est primū & quasi principium aliarꝫ, p̄habens in se oĩa illa ſm modum unitū, sicut & deus est principiū uniuersorꝫ, & in ipso oĩa unum sunt. Quarta ex uer(Auicenna) bis accipitur Auicēnæ, dicentis qm̄ cum in omnibus sit quidditas, per quam unumquodq̧ in determinata consistit natura: & esse, per quod dicitur esse in actu: hoc nomen res, imponitur rei à sua quidditate: ens uero seu Qui est, ab actu essendi. Cumq̧ in creaturis esse ab essentia differat, res creata proprie denominatur à sua quidditate, non ab actu essendi, sicut hō ab humanitate. Porro in deo ipm̄ esse est quidditas eius, ideo nomen q̄d ab esse accipit, ꝓprie nominat ipm̄, & esse est ꝓpriū nomen eius. Hęc Tho. in Scrip. (ar. 11.)

¶Idem in prima parte Summæ suæ 13. quęstione, ubi inter cętera dicit: Hoc nomen Qui ē, triplici rōne est maxime ꝓpriū nomen dei. (Nomē q̄ ē maxime proprium est deo.) Primo, ꝓpter suam significatiōem. Non em̄ significat aliquā formā, sed ipm̄ esse. Idcirco cū esse dei sit eius essentia, maxime cōpetit deo. Secūdo, ꝓpter suā uniuersalitatem, qua alia oĩa noĩa includit & cōprehendit. Alia aūt noĩa uel sunt minus cōmunia, uel si conuertant̄ cum ente seu esse, tn̄ superaddunt aliquid secūdum rationem, sicq̧ quodammodo ipsum determināt & informāt. Intellectus uero noster non pōt in statu p̄nti essentiam dei cognoscere ſm quod est in se. Et quemcunq̧ modū determinet circa id quod de ea intelligit, deficit à modo quo deus est in seipso. Hinc quo nomina sunt mag; indeterminata, absoluta atq̧ communia, tanto plus proprie dicuntur à nobis de deo. Tertio, ex eius cōsignificatione. significat enim Esse, esse in p̄senti, quod potissime competit deo, cuius eē nō nouit præteritum nec futurum. (Obiectio.) ¶Si autem obijciat̄, ꝙ hoc nomen Qui est, est magis communicabile q̄ nomen hoc deus, aut nomen domini tetragrammatō, (Dilutio.) ergo minus proprie competit deo q̄ illa: Dicendum ꝙ hoc nomen Qui est, est magis proprium nomen dei, q̄ hoc nomen deus, quātum ad id à quo nomen imponitur, puta ab esse, tam quo ad modum significandi, q̄ quo ad modum consignificandi. Sed quantum ad id ad q̄d significandum imponit̄ nomen, magis ꝓprium est nomen hoc deus, (Tetragrā maton q̄d significet.) quod impositum est ad significandum diuinam naturā: & adhuc magis ꝓprium est nomen tetragrammaton, quod impositū est ad significandum dei substantiā incōmunicabilem, nude & absolute in se, & ut loqui sic liceat, singularem. Hæc Thomas in Summa. (Thomas ɔ̄ gētiles.)

¶Qui item in Summa cōtra gentiles lib. 1. ca. 22. super his loquit̄ satis profunde, ubi & sanctum allegat Hilarium, asserentem: Esse non est accidens deo, sed subsistens ueritas, manens & naturalis generis ꝓprietas. quod & in litera allegat̄. ¶Concordāt Petrus & Richardus. Deniq̧ supra in 3. distinctione allegata sunt dicta quædā Bonauenturæ in Itinerario (Bonauēt.) mentis in deum, q̄ proprie, eminenter, plene, perfecte & incomparabiliter esse conueniat deo: ita quod quicquid excogitari potest aut concipi pertinere ad omnimodam plenitudinem, nobilitatem, perfectionem, excellentiā & beatitudinem ipsius esse, hoc totum cum perfectione penitus infinita, supperfectissime, supsimplicissime, & ꝓrsus incōprehensibiliter cōuenit deo excelso & adorādo. Vn̄ in p̄facto tractatu scribit Bonau. Vide ipm̄ purissimum esse, si potes, & occurrit tibi, ꝙ ipsum nō potest cogitari ut aliunde acceptum, ac p hoc necessario cogitatur ut oĩmode primum, quod nec de nihilo, nec de alio potest esse. Quid em̄ est per se, si ipm̄ esse nō est per se, nec à se. i. non aliunde? Occurrit etiam tibi ut omnino carens non esse, ac per hoc ut nūquam incipiens, nunquam desinens, sed æternum. Occurrit etiam tibi ut nullo

modo in se habens nisi quod est ipsum esse, ac p hoc nullo modo compositū, sed simplicissimū. Occurrit tibi ut nihil habens possibilitatis: quia oē possibile aliq̄ mō habet aliquid de non eē, ac p hoc ut summe actualissimū occurrit tibi ut nihil habēs defectibilitatis, ac p hoc ut pfectissimū. Occurrit postremo ut nihil habēs diuersificatiōis, ac p hoc ut summe unū. Si hęc uides in pura mētis simplicitate, aliq̄liter pfunderis æternæ lucis illustratione. Sed habes ut subleueris in admirationem. Nam hoc ipsum esse, est primum & nouissimum, est æternum & præsentissimū, est simplicissimū & maximum, est actualissimū & immutabilissimum, est perfectissimum & immensum, est summe unum, & tamen omnimodū. Si hæc pura mente miraris, maiori luce perfunderis, dum ulterius uides q̄ ideo est nouissimum, quia primū. Quia enim primū, oīa operatur propter seipsum, idcirco necesse est q̄ sit omnium ultimus finis, initiū & consummatio, Alpha & ω. Ideo quoq; est præsentissimum, quia æternum. Quia enim æternum, non fluit ab alio, nec deficit à seipso, nec decurrit ab uno in aliud: ergo nec habet præteritum, nec futurū, sed esse præsens tantū. Et quia est simplicissimū in essentia, ideo maximum in uirtute. Ideo etiam est immutabilissimū, quia actualissimū. Cum enim sit actualissimū, ē actus pur⁹: & q̄d tale est, nihil noui acq̄rit, nihil habitū perdit: idcirco nō pōt mutari. Ideo itē immēsum, q̄m pfectissimū. Nēpe cū sit pfectissimū, nihil pōt cogitari ultra ipm melius, nobilius, maius aut dignius: ideo infinitum, ideo demum omnimodum, q̄m summe unum. Quia etenim summe unū, ideo est oīs multitudinis uniuersale principium, q̄m omnis multitudo fluit ab uno: atq; p hoc ipsum, est uniuersalis omnium causa efficiens & exemplaris ac terminans, tāquam causa essendi, ratio intelligendi, & ordo uiuendi. Est ergo omnimodum, non sicut omnium * forma, aut esse, sed sicut cunctarum essentiarum superexcellentissima, sufficiētissima, ac uniuersalissima causa: cuius uirtus quia summe unita in essentia; ideo summe infinitissima & multiplicissima in efficacia. Deniq; quia æternū & præsentissimum, ideo omnes durationes intrat & ambit, q̄si simul existens ipsorum centrum & circunferentia. Quia simplicissimum & maximum, ideo totum intra, & totum extra, ac per hoc est sphæra intelligibilis, cuius centrū ubiq; & circunferentia nusquā. Quia actualissimū & immutabilissimum, ideo stabile manēs, dat cuncta moueri. Quia pfectissimū & immēsum, ideo ē intra oīa, nō inclusum: extra oīa, nō exclusum: supra oīa, non elatū: infra oīa, non pstratū. Cumq; sit summe unū atq; oīmodū, ideo est oīa in oībus, q̄uis oīa sint multa, & ipm non sit nisi unum. & hoc q̄a per simplicissimā unitatē, syncerissimā ueritatē & serenissimā bonitatē, est in eo oīs uirtuositas, oīs exēplaritas & oīs cōmunicabilitas: ac p hoc ex ipso & p ipm & in ipso sunt oīa: & hoc, q̄a oīpotens, oīa sciens, & oīmodū bonum: q̄d clare uidere, est eē beatū, sicut dixit ad Moysen: Ego oñdam tibi omne bonum. Hæc Bonauentura.

Apoc. 1. 22

* essentia

Boethii hemistichium.

1. Cor. 15.

Roma. 11.

Exod. 33.

Vdalric⁹.

¶ Insuper de hac re ait Vdalricus in Summa sua lib. 2. Hoc nomen Qui est, dicit in deo Esse ab omi dependentia absolutū, & denotat Esse superplenū ad influendum indesinenter in causata: quia nec aliqua determinatione additæ naturæ ad speciē cōtractum, nec participatione sui est indiuiduatum. Hinc iuxta Damascenum, nomen hoc significat pelagus substantiæ infinitæ, & non quid ē. Pelagus nanq; uocat esse diuinum, inquantum non solum in seipso perfectum est perfectionibus omnium generum, sed etiam tanquam plus quàm perfectum, redundans extra se, ē principium omnium entium causatorum: quemadmodum iuxta philosophum, mare ē indeficiens principium fluminū. Sicq; nomen hoc prædicatur de deo causaliter. Substantiam uero uocat Damascenus illam naturam, quę ē perfecte ens, per se existens, & non per aliud: quod ,pprium ē diuinæ naturæ, quæ omnia portat sua uirtute, & à nullo sibi substante portatur. Et solius talis substantiæ esse, ē absolute necessarium necessitate immutabilitatis: ideo sua singulari & incōparabili excellentia differt ab omni esse creato. Hinc sic esse prædicatur de deo per eminentiam, super quam fundatur negatio: quoniam deus magis proprie dicitur non ens q̄ ens, secundum quod nomen entis sumitur ab ente nobis noto. Deniq; hoc esse Damascenus asserit infinitum, i. non finitum seu indeterminatum. Non tñ ē uniuersale, quasi sit esse omnium formale quod de omnibus prædicetur: imò per suam causalitatem & eminentiam ē distinctum ab omnibus. Præterea Hilarius, dicēs q̄ esse non ē accidens deo, nō sumit accidens pro eo quod aduenit post esse completum, quia sic nulli rei suum esse ē accidens: sed sumit ipm transumptiue pro accidentali, quod habet modum accidentis, qualiter substantia accidit substantiæ ut habitus corpori. Sicq; esse creatum habet tria, in q̄bus habet tres accidentis cōditiones. Prima ē, q̄ accidens nō in se, sed in sua causa, i. in suo subiecto sustentatur. Similiter esse creatum sustentatur in prima causa omnia continente uerbo uirtutis suę. ideo esse creaturæ, uocatur accidentale. Secunda conditio ē, q̄ sicut accidens pōt in esse & non inesse, sic pōt esse & non esse. Ita & esse creatum eo ipso quia creatum, pōt non esse. Tertia, q̄ accidentis essentia non ē quidditas ipsa subiecti, sed facit compositionem cum ea: sic esse creatū differt à natura ipsum contrahente, sed esse primum ē incontractum, & ē quicq̄d habet. Ideo ait Hilarius q̄ ē proprietas naturalis, eo q̄ propria natura in creaturis unumquodq; specifica informat differentia, quæ proprietas ē generis. i. generalis naturæ entis: quoniam quicquid uidet̄ specificare esse diuinum, ē ipsummet esse dei. Ideo Rabbi Moyses loquitur q̄ hoc sit ineffabile nomen dei, quod dignissimum habebatur inter nomina dei: & fuit principium uitæ passionis, id ē, uitæ quæ passio seu proprietas ē uiuentis. sic ergo esse creatum, recte accidentale uocatur. Hæc Vdalricus.

Damasc.

Deus quō uocetur substantia.

Heb. 1.

Deus magis ,pprie dicitur nō ens.

Damasc.

De⁹ qualiter ē ens uniuersale.

Ens creatum habet tres conditiones accidentis.

Hebr. 1.

Hilarius.

Rabbi Moyses.

¶ Concordat Albertus in Scripto. Ex quibus innotescit, q̄ deus non sit formale atq; intrinsecum eē uniuersorum, ut quidam insipientissime putauerūt. Vnde in libro de Causis asserit̄, q̄ causa prima ē in omnibus rebus pręterquam commisceat̄ eis. Verum tamē diuinus Dionysius quinto capitulo libri de diuinis nominibus & alibi, aliquando ait q̄ deus ē esse omnium: quod, ut ipsemet pandit, intelligendum ē per causam & exemplar. ¶ Tamē obiici pōt, quod quinto cap. illo testatur: Neq; solum causaliter ē existentia omnia, sed ipsum esse existentium omnium. Et respondendum q̄ hoc ideo dictum ē, quia nō so-

Deus non est eē formale uniuersorum.

S. Dion.

Obiectio.

Dilutio.

lum est causa essentiarum omnium rerum, sed etiam causa est ipsius esse cunctorum, ita quod esse & essentiã, seu quod est & quo, sortiunt à deo, qui & causa est conseruationis eorum. Hinc eodẽ ca. ait Theologus: Ipse deus non ita est hoc, ut non illud: nec ita est alicubi, ut nõ sit alibi: sed generaliter est oĩa, ut oĩm causa: & oĩa cõprehendit & præhabet, & super oĩa ẽ, sicut substãtialiter ante oĩa supexistens, & tñ nihil est omnium.

Aegidius. Triplex ẽ forma. ¶Circa hoc scribit Aegidius quod triplex est forma, puta inhærens, & sic deus nõ est eẽ formale rerum. Secunda est forma denominans, nõ inhærens, sicut cibus dr sanus: & sic deus est omnium esse, qm res dicũtur eẽ participatione esse diuini. Tertia est forma exemplaris, sic quoque deus est esse uniuersorum: quia exemplar & causa est omnium.

Durand. Propriũ duplex acceptio. ¶ Præterea ad quæstionem hanc, an esse conueniat pprie deo, rñdet Durandus: Proprium sumit uno modo, put diuidit contra cõe: alio modo, put diuiditur contra translatũ. nam pratũ ridere dr translatiue, hõ proprie. Dicimus etiã qd homini pprium ẽ rõcinari, nõ aũt sentire, cum tñ sentire sit proprium homini, put pprium distinguit contra translatũ. Qualiter esse pprie conueniat deo. Si itaque qstio intelligat de pprio prout diuidit contra translatum, sic deo maxime pprie cõpetit esse: qm esse plures pfectiones includit mõ unito & incontracte, & minus determinat diuinã naturã. Porro si qstio intelligat de pprio diuiso contra cõe, sic Esse seu Qui est, non est pprium nomen dei, cum & alijs cõpetat. est tñ deo aliquo mõ appropriatũ, qm ei maxime cõpetit esse. Hęc aũt appropriatio non ẽ respectu aliorum noĩm, quæ simili mõ possunt deo appropriari, ut esse bonũ, esse sapientẽ: sed respectu creaturarum, qm nulli creaturæ potest esse ita appropriari. Hæc Durandus. ¶Hinc alij dicunt, quod esse põt cõsiderari dupliciter. Primo, simplicit & absolute, hoc est, in sua plenitudine & pfectione. & sic soli cõuenit deo. Secundo, pticipatiue & ſm quid, sicque conuenit creaturis. Solutio 1. instantię. ¶ Ex pdictis habet duplex solutio ad primã instantiã in principio qstionis inductã. Thomas quoque ad eam rñdet, dicendo: Cum dr aliquid pprie cõuenire alicui, hoc intelligi põt dupliciter. Primo, ut p pprietatem excludat esse extraneum à natura subiecti: ut cum dicimus pprium hoĩs esse risibile, sic esse non ẽ ppriũ deo, qa conuenit creaturis. Secũdo, ut p pprietatẽ excludat oẽ extraneũ à natura pdicati, ut cum dicimus hoc pprie esse aurum, quia non habet admixtionẽ metalli alterius, sicque esse est ppriũ deo, qa diuinũ esse non habet admixtionẽ alicuius priuationis aut potentialitatis, ut eẽ rei creatæ. Hinc in litera p eodẽ sumunt ueritas & pprietas. Aegidius ¶ Aegidius uero uult quod esse, prout dr proprium nomen dei, non põt sumi cõiter & abstracte, abstractione rõnis, cũ & illud sit dei effectus & cõmunis participatio eius. Ideo dicit hoc debere intelligi de esse abstracto realiter in se subsistẽte & imparticipato, sicut Plato posuit formas ideales realiter separatas. Plato. ¶ Veruntñ dici põt iuxta phabita dicta Thomæ & Durandi, quod eẽ cõmuniter sumptũ, put diuidit in ens creatũ & increatum, atque de creatore & creaturis analogice pdicat, sit primum & proprium seu appropriatum nomen dei. Dionysi. ad. 2. ¶Ad secundum dicendum, quod cõmunia quę sunt genera, aliquid potentialitatis, imperfectionis & cõtrahibilitatis includunt: & quantum ad hoc, non cõpetunt creatori: imò species eorum potius conueniunt deo, qm genera ipsa: sicut uirtus, scientia, iustitia, magis congruunt deo, quàm qualitas. Transcendẽtia uero, ut ens & conuertibilia secum, propter elongationem suam à determinationibus & materialibus proprietatibus ac limitationibus, dicunt actualitatem & perfectionem seu formalitatem, sicque conueniunt deo, imperfectione seclusa, quæ in creaturis eis annexa est. ¶ Ad tertium responsio est expressa. ad. 3. quamuis em̃ prædicata perfectionalia de deo uerius negari dicantur qm affirmari, ſm quod nos ea in uita hac apprehendere possumus, tamen ſm ueritatem & naturam rei significatæ, conueniunt deo potissime, quamuis incomparabiliter eminentius qm intelligere ualeamus. Sic enim esse & bonitas ac sapientia, infinite perfectius deo conueniunt qm creatis. ad. 4. ¶Ad quartum dicendum, quod esse quod dicitur prima rerum creatarum, est esse per participationem, nec cõuenit deo. ad. 5. ¶ Quinta autem obiectio specialem habet difficultatem, uidelicet qualiter esse sit primum nomen dei, & qualiter bonum. Albertus. Ad quod respondet Albertus supra in 2. distinctione, quod nomina ista accipi possunt tripliciter. Primo, ſm suas simplices intẽtiones seu rõnes formales. & sic esse est prius, qa absolutius: & primo cadit in intellectu, & alia aliquid ſm rationem ei superaddunt. Que habitudo esse & boni ad deum. Secundo, penes supposita in quibus sunt, & ita sunt simul & æque prima, ens, uerum, bonum & unum. Tertio considerantur in causa prima, secundum quod causa est: & sic bonũ præcedit, quia ex bonitate sua deus communicat se, & alijs esse largitur.

Thomas. ar. 11. ad. 2. ¶Concordat Thomas in 1. parte Summę qstione 13. dicens quod bonum est primum nomen dei, inquantum est causa, non tñ simpliciter. Nam esse præintelligitur ad esse causam. In Scripto quoque ponit præfatam Alberti distinctionem, & addit quod ſm rationem causalitatis bonum præcedit, qm habet rationẽ causæ finalis, esse uero rõnem causæ effectiuæ & exemplaris. finis aũt est prima causarum, & mouet efficientem. Bonauet. ¶ His cõsonat qd in Itinerario mẽtis scribit doctor deuotus: Duo sunt, inqens, modi seu gradus cõtẽplandi dei inuisibilia & æterna, quorum unus uersat circa eẽntialia dei, alter circa propria personarum. Duo gradus dei inuisibilia cõtemplãdi. Primus modus primo ac principaliter defigit aspectum in ipm esse, dicens quod Qui est, est primũ dei nomen. Secundus figit aspectum in ipm bonum, dicẽs hoc esse primum dei nomen. Cur nõ idẽ nomen dei in utroque testamẽto. Primũ spectat potissime ad uetus testamentum, quod maxime prædicat diuinæ essentiæ unitatem. unde dictũ ẽ Moysi: Ego sum qui sum. Exod. 3. Secundum ad nouum, quod determinat personarum pluralitatem, baptizando in noĩe patris & filij & spiritussancti. Ideo magister noster Christus, uolens adolescentem qui seruauerat legẽ, ad euangelicã leuare perfectionem, nomen bonitatis principaliter & præcise deo attribuit: Nemo, inquiens, bonus nisi deus. Matt. 19. Marc. 10. Luce. 18. Damasce. Damascenus ergo sequens Moysen, ait quod Qui est, sit primum nomen dei. S. Diony. Sanctus uero Dionysius sequens Christũ, dicit quod bonus, est primum dei nomen. Hæc Bonauentura.

Dionysi. ¶Ex cuius uerbis elicitur, quod bonũ competit deo, inquantum est principium emanationum ad intra, quemadmodum ſm præfatos conuenit deo inquantum est causa emanationum ad extra. Vna quippe persona diuina non est pprie causa alterius, qm causa est, ad cuius esse sequitur aliud. ¶Hinc quoque An-

tisiodorensis in Summa sua primo li. disseruit, Hoc nomen Qui est, ſm ueritatem atq; simpliciter, ē primum dei nomen. Bonum aūt, primū est quo ad nos: qm̄ deum cognoscimus primo ſm fluxū suæ bonitatis, opera etem̄ bonitatis diuinæ primū mouent hominē ad inuestigandū diuinā essentiam. Vel dici potest, q; bonum, non est primū nomen dei, sed principalius & dignius: qa determinatiuū naturæ ſm quā ipē est alpha & ω. Bonitas nanq; dei induxit deum ut faceret creaturas rationales, ad hoc ut essent diuinæ bonitatis participes. Vn̄ Psalmista: Confitemini dn̄o qm̄ bonus &c̄. Sicq; beatus Dionysius incipit non à primo, sed principaliori ac digniore noīe dei, quēadmodum Christus in oratione dn̄ica à digniore incepit petitiones. Et Isaias septē dona enumerando, primo expressit sapientiæ donum. Hæc Antisiodorē.

Bonū cur dignius dei nomen. Apo. 1. 22. Psal. 105. 106. 117. Psal. 135. Matt. 6. Isai. 11.

Alexand. ¶Postremo circa hæc loquit̄ Alexander: Fuerunt qui dicerent q; in uia in qua considerat̄ deus ut efficiens, primum nomen eius est ens, quia intentio efficientis est ad hoc ut res sit. si uero consideret̄ ut finis, primum nomen eius est bonū. ¶Sed obijcitur quia secundum Boethium oīa appetunt esse. quod autē appetit̄, rōnem finis sortit̄. ergo & ens rationē obtinet finis. Ad quod dici posset, q; quāuis ens moueat appetitum, non tn̄ nisi inquantum induit rationem boni. Sicq; non sequitur, q; ex se rationem finis designet aut nominet. ¶Sed adhuc obijcitur, qm̄ Ens & Qui est, significant in omnimoda absolutione, ergo significant præter intentionem seu rationem causalitatis efficientis siue finalis. quod concedendum est, & dicendum, q; Qui est, est simpliciter primum nomen dei: Bonum uero, quo ad nos. Diuinum enim Esse potest considerari secundum se absolute. sicq; accipitur ut infinitum pelagus diuinę essentialitatis, & ita ꝓprie designatur hoc nomine Qui est. Potest quoq; diuinum Esse considerari ut causa seu principium, & sic consideratur in ratione boni. Bonū nanque dicit conditionem efficientis. Vnde asserit Augustinus: Quia bonus est, sumus. Rursus, bonum dicit conditionem finis, quia (ut ait Boethius) omnia bonum exoptant. Hæc Alexander.

Obiectio. Dilutio. Obiectio. Augu. Boethius

Dionysi⁹ ¶Cuius uerba modicū discrepant à prædictis uerbis Thomæ, dicentis q; esse dicit rōnē causæ effectiuę & exēplaris. ¶Præterea aduertendū q; iuxta doctrinam magni Dionysii, bonum est communius ac latius ente. Ait nanq; quarto cap. de diuinis nominibus, q; non ens seu non existens, puta materia, appetit bonum, & participat bono. Et hoc uidetur cōsonare doctrinæ Platonis, qui dixit materiam esse nō ens, & tamen esse bonum, quia ordinatur ad bonū, quia ad formam. quod & Proclus Platonicus in elementatione sua theologica euidenter fatetur. Quo circa Thomas conscribit: Bonum est cōmunius ente non ſm ambitum prædicationis, quia sic cum ente conuertitur, sed ſm rationem causalitatis. Causalitas enim efficientis exemplariter extenditur tm̄ ad ea quæ participant formam. Hinc causalitas entis ſm quod est nomen diuinum, extenditur tm̄ ad entia, atq; causalitas uitæ ad uiuentia: sed causalitas finis extenditur quoq; ad ea quæ nondum participāt formam, qm̄ etiam imperfecta desiderant finem, & tendunt in eum. Vnde diuinus Dionysius materiam uocat non ens, propter priuationem ei adiunctam. Deniq; quia beatus Dionysius in libro de diuinis nominibus tractat de ipsis ſm quod habent uirtutē & rationem causalitatis, & prout in participatione creaturarū manifestantur, hinc tractat ibi de bono prius q̄ de ente. Hæc Thomas. ¶Ex quibus apparet, q; quāuis Ens & Qui est significant absolute, ut asserit Alexander, attamē uerum est q̄d Thomas affirmat, q; esse dicit rationem causæ effectiuæ & exemplaris: qm̄ deo, ut primo enti, conuenit efficienter producere iuxta exemplar, & esse creatum, est terminus effectiuę productionis diuinę. Ex his habetur responsio ad omnes partes quæstionis istius, in qua tria tangūtur. primum, an Esse seu Qui est, sit proprium nomē dei: secundum, an sit primum nomē ipsius: tertium, an deus sit omnium esse formale.

S. Diony. Bonū ente cōius. Plato. Proclus. Thomas. Materia cur dicat̄ non ens. Dionysi⁹.

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, quid sit æternitas, ꝛ qualiter sit propria dei mēsura, qualiter etiam verba temporalia conueniant deo. ¶Et uidetur q; deo non conueniat habere mensuram. Primo, qm̄ ipse est uniuersorum mensura. Nempe ut ait philosophus, In omni genere primum est mensura secundorū. ¶Secundo, qm̄ in circunscripto & infinito repugnat habere mensuram: quia q̄d mensurat̄, inter mēsuræ suæ terminos continetur. ¶Tertio, qa mensura differt à mēsurato, & adiacet ei. Aeternitas aūt a deo nō pōt differre, cum sit aliquid increatū. ¶Quarto, ſm Boethium, Aeternitas est interminabilis uitę tota simul & perfecta possessio. Possessio aūt non dicit mensuram: ergo æternitas potius diffiniret̄ nomine durationis tanq̄ per genus, q̄ nomine possessionis. ¶Quinto, In scripturis & dictis philosophorū, æternitas creaturis asscribit̄, iuxta illud: Ite maledicti in ignem æternum. Atq; in psal. Illuminās tu mirabilit̄ à mōtibus æternis. & in lib. de Causis asserit̄, q; causa prima ē ante æternitatē: intelligentia, cū seu in æternitate. ¶Sexto, si æternitas est mensura diuinæ uitæ & esse diuini, non poterunt deo asscribi differentiæ mensuræ quę tempus uocatur, quæ contrario mō se habet ad æternitatem. ¶Septimo, ſm Boethium de consolatione, & lib. de Trin. nūc inuariabiliter fixe stans, causat æternitatē: sicut nūc incessabiliter fluēs, efficit tēp⁹. ergo ęternitas ē causata, nec dei mēsura.

Arguitur primo pro parte negatiua. 1. 2. 3. 4. Boethius 5. Matt. 25. Psal. 75. 6. 7. Boethius

¶In oppositū est scriptura, & Boethius, ac Magister in litera. ¶Ad hæc Alexander rn̄det: Diffinitio p̄facta Boethij conuenit increatæ æternitati, & tanguntur in diffinitione illa tres conditiones ab æternitate inseparabiles, quæ sunt, interminabilitas, inuariabilitas, simplicitas. Quædam enim sunt terminabilia à parte ante & à parte post, ut generabilia & corruptibilia: ad quorum differentiā dicitur æternitas interminabilis uitæ possessio, quædam uero sunt interminabilia à parte post, quæ tamē sunt mutabilia, ut cælum atq; perpetua: ad quorum differētiam additur, tota simul. Nil enim uariabile est totum simul: imò quiddam habet actu, & aliquid nōdum habet. Item quoddam est esse interminabile & inuariabile, sed tamen compositum, ut esse angeli, in quo est compositio ex Quo est & Quod est: ad cuius differentiā adiungitur, perfecta. Nullum em̄ perfectum, cōpositum. Insuper in quibusdam est terminabilitas simpliciter, ad quorum differentiam dicitur, interminabilis. In quibusdā interminabilitas durationis essentiæ, sed non uitæ, ut in corporibus cælestibus: ad quorum differentiam additur, uitæ. In quibusdam

In opposi tum. Alexāder. Tres conditiones æternitatis.

est interminabilitas uitæ, sed cum miseria: ad quorum differentiam dr̄, possessio ad quam spectat iucunditas. In quibusdam est interminabilis uitæ possessio, sed non tota, ut in beatis hoībus ante iudicium, qui ſm animam tm̄ beati sunt. In qbusdā est interminabilis uitæ possessio tota, sed nō simul, sicut in angelis in qbus est aliqua successio reuelationū & gaudiorum saltem ante finale iudicium. In quibusdam est interminabilis uitæ possessio tota simul, sed non absolute perfecta, quemadmodū in beatis post iudiciū generale: ad quorum differentiā addit, pfecta. i. non indigens. ¶Amplius, æternum & sempiternū sic distinguunt, q̄ sempiternū sicut & semp esse, duobus dicit modis. Semper em̄ esse, uno mō dr̄, omni tpe esse: & sic angeli semper fuerunt. Alio mō semper esse dicit esse sine principio & sine fine: sicq; cōuenit deo semper fuisse. Hinc ait Richardus de scto Victore: Aliud uidet sonare æternum, aliud sempiternū. Sempiternū nanq; esse uidet, q̄d caret initio & fine. Aeternum aūt, quod caret utroq; & omni mutabilitate. Et q̄uis unū sine alio non inueniat, recte tn̄ inter noīm significationes distinguit. Hæc Alexander.

Aeterni & sempiternū distinctio.

Richard.

Thomas

Aeterni etymologia

Esse terminat tripliciter.

¶Hinc Thomas in Scripto: Aeternū, inquit, dr̄ q̄si ens extra terminos. Porro esse, pōt dici terminatū tripliciter. Primo, ſm totā suam durationem, ut eē generabilium & corruptibilium. Secundo, rōne partiū durationis, sicut quælibet pars motus ac tēporis terminat, atq; ad præteritum seu pcedens & ad sequens refertur. Tertio, rōne suppositi in quo ipm eē recipitur atq; finit, & sic omne eē creatum est terminatū. Ad excludendam primā terminationem, ponitur in diffinitione æternitatis, interminabilis uitæ. Ad excludendam secundam adiungit, tota simul. propter quod motus & tempus quamuis ab æterno fuissent & sine fine durarent, non tn̄ essent æterna. Ad excludēdam tertiam, addit perfecta. quicquid enim habet eē receptum & terminatum, est imperfectum. & solum illud absolute perfectū est, cuius eē est in se stās, non participatum, nec indigens aliquo, quod soli cōpetit deo. Sicq; ei duntaxat conuenit illa æternitatis descriptio. Hæc Thomas in Scripto.

ar. 1. Thomas.

¶In prima uero parte Summæ, quæstione 10. ait: Sicut in cognitionē simpliciū & spiritualiū, oportet nos deuenire per cōposita & corporalia, ita in cognitionem æternitatis, p tempus: q̄d non est aliud, q̄ numerus seu mēsura motus ſm prius & posterius, quæ sunt in successione partiū motus. sic in apprehensione uniformitatis eius q̄d est penitus extra motū, cōsistit ratio æternitatis. Itaq; ex duobus notificat æternitas. Primo, ex hoc q̄ id quod est in æternitate, est interminabile. i. principio carens ac fine. Secundo, p hoc q̄ æternitas caret successione. Dicit aūt æternitas tota simul, non q̄ habeat partes, sed quoniam ei nil deest. Hæc in Summa.

Aeternitas notificatur ex duobus.

Aeternitas cur dicatur tota simul.

Albertus

Anselmus

¶Præterea Albertus ait hic: Boethius diffinit æternitatē ſm quod est in ea q̄d uere æternum est, cū in monologion dicat Anselmus: Cum diuina & increata substantia non sit aliud q̄ sua uita & sua æternitas, nec sit aliquo mō terminabilis, nec nisi simul & tota perfecta, quid aliud est uera æternitas q̄ soli cōuenit illi, q̄ interminabilis uita, simul & perfecte tota existens? Vnde patet q̄ Boethius diffinit æternitatem, non put abstracte atq; formaliter sumit, sed potius materialiter, ſm quod consideratur & est in ipso durante, quod est causa durans. sicq; uita taliter durās, hic æternitas appellat, ut mihi uidet. Et accipit uita hic pro intellectuali uita gloriæ in creatore, quę cōsiderari pōt in se, & sic est in deo duntaxat, uel ut participat ab intellectualibus creaturis. Potest aūt dupliciter considerari in se. Primo, ut est actus primus mentis diuinæ. & sic non accipitur in rōne mensurę, nisi forsan exemplariter, prout aliæ uitę ppinquant ad illam. Secundo formaliter, p ipsa duratione, & ita est in rōne mensuræ, & habet se ad alias mensuras ut causa & mensura exēplaris, ut mensura: excellēs, ut causa. Ait nāq; beatus Dion. cap. 10. de diuinis nominibus: Deus laudandus est æternus ſm quod ipse factor est æui ac tpis, & ante secula existens. Dr̄ quoq; exemplaris mensura, qm̄ alia imitant eā ut possunt. Nam ipsa est simul in eē in potentia & in actu. Aeuū aūt imitat illam, puta ęternitatē seu uitā primam, simul in eē & posse, sed nō in actu, quia in angelis est uicissitudo intellectionū & affectionum. Ipsa quoq; ęternitas claudit in se æuū, excedendo illud ex parte principij: & tempus, excedendo illud ex parte principij & finis.

S. Dion.

Quid sit esse in ęternitate.

¶Præterea si quęrat, quid sit eē in æternitate, dicēdum q̄ eē in æternitate dr̄ tribus modis. Primo, sicut mēsuratum in mēsura adæquata. sicq; solus deus est in ęternitate. Secūdo, sicut mēsuratū in mēsura excellenti. & sic æuiterna & tpalia sunt in ęternitate, tanq̄ inclusa in ea, ut dicit Anselmus. Tertio, sicut pticipātia æternitatem & deū æternū per uitā beatā. & sic beati dicunt eē in æternitate. Damnati uero nō sunt pprie dicēdi æterni, nisi cum determinatione, uidelicet q̄ sunt æterni in pœnis. Hæc Albertus.

Anselmus

Vdalric.

S. Dion.

¶Cōcordat Vdalricus, q̄ de his scribit diffuse in Sūma sua libro 2. cap. de æternitate. Vbi ex uerbis scti Dionysii decimo cap. de diuinis noībus, manifestat, q̄liter æternitas de rebus creatis p quandā participationē multipliciter dr̄, prout infra in solutionibus argumentorum tanget. Porro Dionysius pfacto cap. ęternitatē diffinit ſm rōnem mensuræ adiacētis æterno, & ait q̄ proprietas seu ppria acceptio ęternitatis, est antiquū. i. duratio sine initio, & per consequens sine fine. Quod em̄ est sine principio, finem non pōt habere. Vnde & deus ratione suæ æternitatis dr̄ in scripturis antiquus dierum. Philosophi quoq; ęternitatem mundi quē putabant æternū, uocabant antiquitatē. Itaq; æternitas est antiquū & inuariabile totum ſm oīa quę in eo sunt, metiens. i. sine successione & mutabilitate mensurans actiones dei q̄ in eo sunt, & sua eēntia sunt, utpote intelligere, uiuere, uelle. Isaac autem Israelita philosophus in libro diffinitionū, æternitatem ſm propriam ratioēm absolute sumptam, diffinit dicendo: Aternitas est spatium continuū nō intersectum, i. mensura spatiosa, spatiositate nō molis aut distentionis, sed uirtutis, quæ ambit totū esse inferius & infinitum, ac per hoc om̄em quantitatiuā spatiositatem tpis, ipsumq; æuum in se includens, q̄d uocatur continuum, cōtinuitate indeficiēte: qm̄ nunquam defuit, nec deest, nec derit, nō intersectum diuisiōe partium inter se diuisarum, quemadmodum tempus intersecat per preteritum, psens & futurum. In idem redit diffinitio Richardi, libro de Trinitate dicentis: Quid est æternitas, nisi diuturnitas sine initio & fine, carens omni mutabilitate?

Diffinitio ęternitatis secundum Diony.

Cur deus antiquus dierum. Dani. 7.

Isaac philosophus.

Richard.

Gilbertus

¶Porro Gilbertus Porretanus in quinto sup Bo-

ethium de trinitate, æternitatem nominat moram. Veruntamen non est mora habens partes, puta pręteritum & futurum, sed in se semper indeficiens: & ex hoc dum comparatur ad tempus, dicitur neq; defuisse in præterito, & nunquam deesse in futuro. Hanc uero concomitantiam eius ad temporis partes, causatã ex indeficientia sua, designant uerba temporum diuersorum, quæ de deo dicuntur. Ex quo patet, cur uerba temporalia dicuntur de deo: qm̃ nullo tempore defuit, deest, nec deerit: quæ uerba de deo sic prædicata, dicunt indeficientiam dei respectu omnium partium temporis, & omnium quæ oriuntur in tẽpore, ſm Augustinũ super Iohannẽ. Hęc Vdalricus.

Tẽporalia verba cur dicantur de deo

August.

Bonauẽt.

¶Circa hæc scribit Bonauentura: Quidam dicũt q; duratio æui æterni est simplex & tota simul, nõ habens præteritum & futurum. attñ æuiternum habet pręteritum & futurum, quãtum ad affectiones, & ita æternũ est ꝓprium dei. Alij dicunt q; oĩs duratio creata, qm̃ differt à durãte, & habet esse possibile, habet prius atq; posterius, sed distinguũt de priori & posteriori. Nam quoddam dicit durationis successionem sine uariatione, quoddam cũ uariatione & innouatione. Primũ est in æuo, scd̃m in tempore, & hoc uult Anselmus expresse, idq; ꝓbabilius credo. Hęc Bona.

Dionys.

¶Veruntñ mirum apparet, q̃liter hæc uerba queant saluari. Videtur enim implicare, ponere successionem sine uariatione, cũ in successione res successioni subiecta, aliter & aliẽ se habere ꝓbeẽ. Vnde & Augustinus in libro de ciuitate dei testaẽ: Immortalitas angelorũ non est pterita, quasi non sit: nec futura, q̃si nondũ sit: sed semp est psens. Sed de huius rei ueritate suo loco, ubi de æuo tractabitur, inquisitio erit.

August.

Solutio r. argumẽti. Quõ deus est omniũ mensura.

¶Ad primam ergo obiectionem dicẽdum, q; deus est mensura uniuersorũ extra omne genus & supra ordinẽ: quia & omnia in mensura creauit, & certam dedit perfectionem specificam: & quanto quid magis ad deum accedit, propinquat aut assimilatur, tanto maioris est perfectionis: & quanto plus recedit & elõgaẽ ab ipo, tãto impfectius reddiẽ. Nihilominus ipe habet mẽsurã, q̃ realiter idem est secũ: nõ aũt habet mensuram ipm̃ perficientem aut limitantem.

Ad 2. Mensure nõ est terminare.

¶Ad secundũ dicẽdum, q; ad mensurã pertinet certificare, non terminare mensuratũ: quãta sit mensurati uirtus, moles seu actio: sed ad locum pertinet, circunscribere & intra se cõtinere locatũ. ¶Ad tertium, q; in creaturis mensura cõmuniter differt à mensurato: nõ aũt ideo in deo, nisi ſm rationẽ. Hinc Petrus testaẽ: Quamuis in deo rõne suę simplicitatis nõ differant suũ esse & sua duratio, q̃ est quasi mensura eius, tamen differunt ſm rationem intelligendi. Idẽ quippe inquantum uita inuariabiliter durans, ẽ mẽsuratum æternitate: atq; inquantum ipa duratio accipitur ut mensura, habet ratiõem mensuræ. ¶Hinc præallegato loco scribit Vdalricus: Cum unitas & quicquid intelligitur ut adiacens diuinæ naturæ, sit ipa diuina eẽntia, patet q; nũc æternitatis & ipa æternitas, sunt diuina essentia ſm rem, quamuis differãt secundum rationem, sicut mensura & mensuratum. Non enim oportet semper mensuram differre à mẽsurato realiter, cum & nos sæpe mensuremus aliquam quantitatem per partem ipsius, cuius totius quantitas, non est alia à quantitate partiũ eius simul sumptarum. Hinc sufficit differentia rationis. Et ita est in proposito, qm̃ alia est ratio substantiæ stantis in esse indeficienti, & alia ẽ ratio indeficientiæ, seu diuturnitatis uel moræ illius substantię stantis in tali eẽ. Et primũ horũ est ipm̃ æternũ, scd̃m uero ipa ęternitas. Et sicut spatium temporis causatur à partibus motus numeratis, propter q̃d tempus mensurat motum, ut numerus numerans: sic spatiũ ęternitatis causatur à statu ac permanentia rei æternæ. Hæc Vdal.

Petrus.

Duratio & esse differunt rõne.

Vdalric.

Mensura non semp differt realiẽ à mensurato.

Ad 4. Thomas.

¶Ad quartũ respondet Thomas, q; duratio ex sui nominis ratione quandam importat distentionem: & quia in esse diuino non extat distentio, idcirco Boethius nõ posuit durationem, sed possessionem metaphorice loquens ad significandum quietem diuini esse. Illud nanq; dicimur possidere, quod qete & plene habemus. sicq; deus possidere diciẽ suam uitam, qm̃ nulla inquietudine molestatur. Alberto autem uidetur q; æternitas diffinitur hic materialiter potius q̃ formaliter sub ratione mensuræ, ut dictum est, idcirco diffinitur nomine possessionis magis q̃ durationis.

Quid quis possidet.

Ad 5.

¶Ad quintũ, q; omnia in quibus æternitas attribuitur creaturis, intelliguntẽ nõ de ęternitate ꝑfecta, sed participata. Vt enim Aegidius ex uerbis sacratissimi Dionysii 4. ca. de diuinis nominibus manifestat, & idem dicunt Albertus, Thomas, Vdalricus: diuersæ creaturæ æternitatem diuersimode, seu magis & minus perfecte participant. & quicquid super hoc scribunt, ex præhabitis uerbis Alexandri apertissime elucescit.

Petrus.

Æternũ multipliciter dicitur.

¶Vnde & Petrus: Quoddam, inquit, dicitur æternum per priuationem principij & finis ac uariationis, ut deus: & hoc proprie est æternũ. Quoddam autem uocatur æternum per priuatiõem principij & finis, sed non successiuæ durationis, ut mundus secundum philosophos. Quoddam per priuationem finis, non principij uel uariationis, ut mors æterna. Quoddam per priuationem finis & uariabilitatis, non principij, ut uita æterna beatorum in cælis. Et hæc per participationem cõditionũ æternitatis dicunẽ ęterna: quibus omnibus cõe est, q; aliq̃ modo participant interminabilitatem: quã quæ nullo mõ participant, nullo mõ æternitatẽ participare feruntur secundum Thomam.

Æternitas conuenit deo & creaturis analogice.

¶Denique secũdum Alexandrum, de deo cæterisq; præfatis quæ aliquo modo uocantur æterna, æternitas analogice enunciaẽ, puta per prius & posterius, ſm quod magis aut minus ueræ & increatæ & æternitati assimilanẽ. ¶Ad sextũ patet ex dictis solutio. Ostensum est equidẽ, q̃ sensu & mõ uerba tpalia pdicentur de deo. Veruntñ iuxta magni Dionysii documenta in lib. de diuinis noĩbus, Verba oĩm temporũ dicunẽ de deo, nõ solum quia æternitas oĩni tpi coexistit & oĩe tẽpus includit, sed etiam quantũ ad id q̃d perfectionis in ipsis est, & itẽ per causam, qm̃ oĩa tempora ac tpalia causaliter & supereminenter in se cõprehendit. Præteritũ qppe ex sua pteritione quandã habet necessitatẽ: qa ut tale, nõ põt nõ fuisse. Pręsens ut tale, habet quandã immutabilitatẽ: futurũ, ꝑmanentiã. Et oĩm horũ pfectionẽ includit ęternitas, omni temporum horum impfectione seclusa. Nam & tempus quantum põt, imitatur æternitatem. Et quoniam præsens non implicat successionem, nec habet non esse inclusum, ideo magis ꝓprie pdicatur de deo. Interdũ tamen per præteritũ designatur perfectio potius q̃ per psens, & in talibus pteritũ magis ꝓprie de deo ꝓnunciaẽ. Quędã etenĩ sunt, q̃rum esse

Ad 6.

S. Dionys.

Temporalia verba cur dicantur de deo

Quod tẽpus aptius de deo pdicetur.

consistit in fieri: & horum complementum non est, nisi dum ad terminũ puenit, sicut sunt motus & successiua. Hinc eorũ perfectio magis per pteritũ designat. Alia sunt, quorũ esse & perfectio cõsistit in permanendo. Hinc eorũ perfectio aptius significatur p præsens. Vnde & in diuinis ea q̃ dicunt per modum rei permanentis, uerius significatur p præsens, ut esse bonum. Quæ autem designãtur per modũ actus, aptius p præteritũ exprimunt. Nam magis proprie dr̃ filius dei natus, q̃ nasci, ut sequenti distinctione habet. ¶ Sed his obijci potest, qm̃ quæ corporalem conditionem seu proprietatem important, non nisi metaphorice aut symbolice deo conueniunt: ergo cum tẽpus corporalẽ dicat conditionẽ, qñcunq; uerbum tpale fertur de deo, uidet metaphorica esse locutio. Et respondendum q; dictio potest importare corporalem conditionem aut proprietatem dupliciter. Primo, quantum ad rem in noĩe principaliter designatam, ut leo, lapis, ira: ideo non nisi symbolice cõpetunt deo. Secundo, quantũ ad modũ significandi: & hæc proprie de deo dicunt, q̃uis eum non repræsentẽt perfecte, aliâs omnia noĩa dicta de deo, essent symbolica, qm̃ modus significandi ipsorũ est ſm quod creaturis conueniunt. Atq; de talibus sunt uerba hæc, fuit & erit, quæ designant essentiam per modum actus, & cõnotant tempus. Vnde ſm Aug. super Iohannem, Hæc uerba de deo plata, designãt indeficientiam durationis esse diuini, respectu oĩm partium temporis omniumq; quæ temporaliter oriunt. Hæc Thomas, Albertus, Vdalricus.

Obiectio.

Solutio. Corporalis conditio importatur per nomẽ dupliciter.

August.

Ad.7.

¶ Ad ultimũ rñdetur, q; causa illa q̃ nunc æternitatis dr̃ æternitatem causare, non est nisi ſm cõsiderationem rationis duntaxat. Cum eñ cuilibet actui correspondeat sua mensura, & esse ac uiuere dicant per modum actus, oportet ut diuino esse ac uitæ dei intelligatur adiacere æternitas tanquam mensura, quamuis esse & uiuere dei realiter idem sit. & qm̃ uiuere magis habet rationem actus q̃ esse, ideo forsan Boethius diffiniuit æternitatem per uitam potius q̃ per esse: quanq; in illa diffinitione uiuere accipi possit ualde communiter, prout se extẽdit ad esse: iuxta modum loquendi quo asserit Augustinus, q; omnis mutatio creaturæ, aliqua eius mors est. ¶ Postremo ſm Albertum & Thomam, inter æternitatem, æuũ & tempus ista datur distinctio: Quædam habent potentiam nõ recipientem actum totum simul, & hæc tẽpore mensurant, cum in ipsis sit durationis successio. quædam habent potẽtiã suscipientem totũ actũ simul, & hęc mensurant æuo saltem quantum ad huiusmodi actum. Quoddam est, in quo essentia, eẽ & actus sunt idem. & hoc mensurat æternitate.

August.

Aeternitatis, æui, temporis distinctio.

Questio.

¶ Circa hæc quærit Aegidius, utrum deus sit mensura omnium creatarum substantiarũ. Ad q̃d inter cętera dicit: Mensura dicit esse quid certum, cui non cõtingat additio nec diminutio. idcirco ẽ quid simplicissimum & primum, nec plurificatur per accidens, ut decimo Metaphysicæ dicit. Cũ ergo deus sit substantia in se certissima, inuariabilis, simplicissima & simpliciter prima, recte uocat omnium secũdarum substantiarum mensura: non tñ est eiusdem generis cũ eisdem, nisi improprie & ſm quandã anologiam. ¶ Secundo q̃rit, an deus sit mensura oĩm entium. Et respondet q; imò. q̃uis enim species pdicamentorũ addant quasdam perfectiones supra prędicamenta, prædicamenta tñ non addunt sic supra ens, quod dr̃ esse pcipue actuale. Cumq; ratio mensuræ ab actualitate & perfectione sumat, deus qui est perfectissimum & actualissimũ ens, recte mensura omniũ entium appellat. ¶ Tertio quærit, an deus dicat propria omnium rerũ mensura. Quo circa scribit, q; propriũ dupliciter sumit. Primo, prout distinguit contra cõmune. Secũdo, prout diuiditur cõtra transumptum. Sumendo propriũ primo mõ, deus est mensura rerum communis & ppria. Communis, quia est oĩm artifex, oẽm habens uirtutem: & propria, qm̃ singula proprijs rationibus idealibus condidit. Sumendo pprium secundo modo, adhuc deus est propria rerũ mensura, quia de ratione mensuræ sunt duo. Primũ est ratio minimi. oĩa nanq; mensurant minimo sui generis. Secundũ est adęquatio seu pportionatio q̃dam, qm̃ inter mensuram & mensuratum est quædã analogia, propter quã mensura dr̃ unigenea mensurato. Minimũ aũt tripliciter dr̃. Primo, ppter uniformitatẽ, qm̃ quanto qd est amplius multiforme, tãto plus est in se plurificatũ. Secundo, ppter simplicitatem: qa quanto quid plus est cõpositũ, tanto ẽ plus multũ. Tertio, ppter indiuisionem. Minimũ eñ indiuisibile debet eẽ. Cum ergo deus sit maxime uniformis, simplex & indiuisibilis, eiusq; bonitatẽ cuncta participãt, & ei aliquo mõ assimilant, recte oĩm mensura uocatur. Hæc in sententia Aegidius, qui ad ista multum prolixe respondet.

Deus est cęterarũ substantiarum mẽsura.

Questio.

Sapi.7.

Mensurę rõ duo includit.

Minimũ tripliciter dr.

QVAESTIO IIII.

Qvarto quęritur. **An deus sit immutabilis atq; immobilis: & si sic, an hoc sit proprium ei, vel rebus possit conuenire creatis.** ¶ Quod deo conueniat mutari & moueri, primo, pbatur sic: Voluntas mouet agentem libere ad agendum, sed deus libere operat in rebus, ergo à uoluntate sua ad hoc mouet. ¶ Secundo, deus multa, pducit de nouo, ergo pcedit à potentia in actũ: & aliter habet se dũ talia operat, q̃ ante seu qñ ea non agit. Qd aũt nunc & ante seu diuersis horis aliter & aliter habet se, mutari ac moueri censetur. Circa hoc possent induci argumenta philosophorũ, qui ex consideratione immutabilitatis dei dixerunt mundũ ab ęterno fuisse: atq; probare conati sunt, q; absq; mutatiõe dei non potuit fieri, q; mundum ex tempore seu de nouo produxerit. Nempe sic arguunt: Deus nõ potest aliqñ agere, & aliqñ non agere, nisi mutet & moueatur, præsertim cũ actio eius non impediat, nec approximationem seu dispositionẽ passi reqrat, saltẽ in mundi pductione. Qd' si aliqñ non uoluit, & postea uoluit mundũ creare, uidet mutatus: imò & tẽpus expectasse uidet, & habuit causam dilationis, & rõnem determinantẽ ac inducentẽ, cur tunc & non ante pduxit. ¶ Rursus, idẽ est rem fieri deo uolente & deo agẽte: sed deus non fit de non uolente uolẽs, ergo nec de non agente agens. ¶ Insup, in scripturis frequent deo ascribunt motus & mutatio, ut in lib. Sapientiæ: Omnibus mobilibus mobilior est sapientia. Et in Genesi, Videns deus malitiam hoĩm, tactꝰ dolore cordis intrinsecus, & pcauens in futurũ: Pœnitet me, inquit, fecisse hoĩem. In Zacharia q̃q;: Cõuertimini ad me, & cõuertar ad uos. Itemq;, Sicut cogitaui ut affligerem uos &c. ita cõuersus diebus istis, cogitaui ut bñfacerẽ uobis. Per Ieremiã quoq; ait: Si pœnitentiã egerit gens, agam & ego pœnitentiam.

Arguitur primo cõtra veritatem. 2.

Philosophorũ argumenta pro mũdi ęternitate.

Sapi.7. Gene. 6.

Zacha.1. Zach.8.

Iere.18.

Sapi.14. Sapi.11. ¶ Præterea, odio sunt deo impius & impietas eius, iustos uero diligit. Sed aliquis hodie iustus est, cras iniquus. ergo eū quem hodie diligit deus, cras odit. quod sine mentis suæ mutatione non uidetur accidere. S. Dion. ¶ Amplius, sanctus Dionysius 1. cap. ecclesiasticæ hierarchię disseruit, q̄ illuminationes supernæ patre moto descendunt. August li.8. super Genesim capit.20. ¶ Augustinus etiā sup Genesim 8. libro fatet, q̄ creator spiritus mouet se, nec per tempus neq; per locum, ergo se mouet. ¶ At uero q̄ creaturæ immobilitas cōpetat, apparet ex hoc, q̄ sm̄ peripateticos intelligentia est loco & opatione immobilis. 1. Cor.15. Et quia Corinthijs scribit Apostolus, Stabiles estote & immobiles. ¶ Præterea, si deus est immutabilis, ergo immutabiliter habet se ad immediatū suū effectum, ergo & ille est immutabilis. Id enim ad q̄d necessarium habet se necessario, oportet necessariū & inuariabile esse.

In opposi tum. ¶ In contrarium sunt autoritates scripturæ, q̄m Mala.3. scriptum est: Ego dn̄s, & nō mutor. In Numerorum Num.23. quoq; libro: Non est deus ut homo ut mētiatur, neq; Jacob.1. ut filius hominis ut mutetur. Et Iacobus ait: Apud patrem luminum non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio.

Thomas ¶ Ad hæc Thomas respondet in Scripto: Omnis motus seu mutatio quocunq; modo dicatur, sequit aliquam possibilitatem, cū motus sit actus existentis in potentia. cumq; deus sit purus actus, nihil habens de potentia admixtum, nō potest esse in eo mutatio. ar.1. Cur deus immobilis Porro in prima parte Summæ, quæstione nona adiecit: Omne quod mouet, quantū ad aliquid, transit: & quantum ad aliquid, manet: sicq; est in eo cōpositio aliqua. deus autem omnino simplicissimus est, idcirco immobilis. Item omne quod mouetur, suo motu aliquid acquirit, & pertingit ad illud, ad quod prius nō pertingebat. deus autem cum sit infinitus, comprehendens in se omnem plenitudinem perfectionis totius esse, non potest quicq̄ acquirere, neq; extendere se ad aliquid, ad quod prius non pertingebat. hinc nullo modo competit ei motus. Vnde quidā antiquoꝝ quasi ab ipsa ueritate coacti, posuerūt primum principium esse immobile. Hæc Thomas.

Richard. ¶ Hinc Richardus de sancto Victore, sic arguit libro suo de trinitate: Omnis mutatio est in statū meliorem, aut deteriorem, uel æqualem. deus aūt mutari non potest in meliorem, q̄m optimus est: nec in æqualem, q̄m summus est: nec in deteriorem, quia omnipotens. ergo est immutabilis.

Bonauēt. ¶ Bonauentura q̄q; in Scripto: Deus, inquit, immutabilis est. Non enim mouetur loco, quia ubiq; est: nec tempore, quia ęternitas simul est: nec forma, q̄m purus est actus. Itaq; mutationem sm̄ formā aufert simplicitas, mutationē sm̄ tēpus tollit æternitas, mutationem sm̄ locū tollit immensitas. Tn̄ ab ipso est oīs motus causalitas, qa (ut probat Aug. ultraq; philosophus) omnis motus procedit ab immobili: ut cū mouet manus, stet cubitus: & cubito moto, stat humerus. Quoniam ergo sapientia dei est stabilis & in seipsa immobilis, ideo cuncta mouet. Hęc Bonauēt.

Aegidius ¶ Præterea Aegidius: Tripliciter, ait, dr̄ res moueri. Mouetur res tripliciter. Primo p se, ut corpora. secūdo p accidēs, ut formę corpibus inhærētes, & corpoꝝ partes, q̄ dicunt moueri p accidēs, q̄m sunt in eo cui p se cōuenit moueri. Tertio ab intra, ut ea quę tendunt in finē exteriorē. sicq; etiam intelligentiæ moueri dicunt, q̄m mouent orbes, ppter primæ causæ bonitatē. Nullo hoꝝ modoꝝ mouet deus. Nempe ut 10. Metaphysicæ asserit Commentator, deus est causa reꝝ in triplici genere, utpote efficientis, & formalis seu exemplaris, atq; finalis. Et inquantum est causa efficiens, nō mouet p se, cū non sit corpus, nec magnitudo corpea, sed uirtus immensa: q̄ nec est corpus, neq; ē in corpe terminato. & inquantū est causa formalis, non mouet per accidens, cum non sit forma inhærens: nec exemplar quo agit, dependet à rebus: & inquantū est causa finalis, non mouet ab intra, cū ipse sit omniū ultimus finis, nec tendat in aliū finem. Veruntn̄ rōne suoꝝ effectuū ac donoꝝ, dr̄ aliquo mō moueri. Deus moueri dr̄ rōne effectuum Propter q̄d diuinus Dionysius 9. de diuinis noībus cap. affirmat deū moueri recte & oblique ac circulariter. Quō deus mouetur recte, obliq̄ que & circulariter. Recte, inquantum indeclinabiliter, inflexibiliter ac cōtinue operatur in rebus: oblique, quia causata influentiam eius difformiter capiunt: circulariter, quia à summo sm̄ influentias descendit p media usq; in infima. Infima quoq; reducunt per media ad supremum: & ita ad id à quo exitus cœpit, fit reditus sicut in circulo. Vn̄ & primo ca. angelicæ hierarchiæ testat. Oīs pcessio luminū, patre moto, in nos optime ac large puenit. Vbi loquit Hugo: Hugo. Motus patris, effectus est suę æternæ benignitatis: qua sola mouet, ut sua sup nos lumina fundat. Mouetur, non turbatione sui, sed miseratione nostri: mouet, non se concutiens, sed nos colligens & reducens: non se euacuās, sed nos replēs: mouetur ut ad nos ueniat, non ut à se recedat: mouetur ut nobis esse incipiat quod non erat, & non mouet ut sibi deficiat esse quod erat. ¶ Si autem obijciatur, Obiectio q̄ deus est nunc in mūdo, uel in isto aut illo, in quo ante nō erat, ergo uidet mutatus. ¶ Rursus, motis nobis, mouent omnia quę in nobis sunt, sed deus 2 est in rebus quæ mouent, ergo mouetur ad motum earum. ¶ Item, forma seu actio est in eo quod denominat: sed deus à motu dr̄ motor, ergo motus est in 3 eo. Dicendum ad primum, q̄ deus est ubi seu in quo ante nō fuit, non p mutationem sui, sed alioꝝ. Solutio ad 1. ¶ Ad secundum, q̄ motis rebus, mouent q̄ in eis sunt p inhærentiā aut dependentiā. ad 2. ¶ Ad tertiū Auicenna rn̄det, q̄ forma aut actio nō est semp in eo q̄d denominat, Forma nō sp̄ inest ei quod denominat. cum opus dicatur humanum non propter humanitatem quæ sit in opere, sed in operante: cōformiter motus motorem denominat non semp quia in motore, sed interdū qa solū ē in moto. Hæc Aeg.

Durand. ¶ Amplius circa hæc scribit Durandus: Aliqd potest dici mutabile per potentiā quę est in altero tm̄, uel per potentiam q̄ est in ipso. Et utroq; mō deus ē immutabilis, & creatura mutabilis, q̄d patet de creatura. Omne quod sm̄ se totum dependet ex uirtute & compositione alterius, sm̄ se totū mutabile est ex subtractione influentiæ alius, talis autē est omnis creatura. Insuper maioris uidet esse potentiæ rē causare, q̄ causatam relinquere siue destruere. sicut ergo potuit deus res creare, sic creata posset annihilare, hoc tamen proprie non uocat mutatio, quia nō manet idem iam & antè, aliter ac aliter se habens. Ideo etiam alio mō oīs creatura aliquo mō est mutabilis per potentiam q̄ est in ea, utpote secūdum formam substantialem, ut corruptibilia: uel accidentalem, ut alterabilia: aut secundum locum uel electionem, agnitionem seu affectionem, ut spirituales substantiæ. Deus autem nullo horum modorum mutabilis

est,quia nec dependet ab alio,& in seipso omnino perfectus est. Hæc Durandus.

Richard⁹. Oīs creatura suapte natura annihilabilis.

¶Hinc Richardus: Omnes creaturæ aut corruptibiles sunt ab ente in actu,in ens in potentia,ut generabilia : aut uariabiles,aut mutabiles ab uno actu in alium,quod eẽ pōt ꝟm formam substantialē,sicq; uariatur materia inferiorum: aut ꝟm formam accidentalem corporalē,ut corporale subiectū,pſertim corruptibile: aut ꝟm locum,ut corporalia,& etiam aliq̃ mō animæ & angeli: aut ꝟm affectiões,ut substantiæ immateriales. Omnes quoq; creaturę sunt uertibiles .i. annihilari possibiles, si suæ relinquerētur naturæ. Propter quod 1. libro capitulo 3. asserit Damascen⁹:

Damasce.

Quorū esse à uersione (.i. productione ex nihilo) incipit,hæc uersioni subiecta sunt. Et Augustinus 4. super Genesim protestat̃:

Augustin.

Si ab his quæ creata sunt,regendis & conseruandis uirtus quandoq; cessaret diuina,simul illa desineret species, omnisq; natura concideret. Et hoc rationabile est. Quemadmodū enim antequam crearentur nō erat in eis potentia aliqua qua fieri possibiles erant, sed possibile fuit eas creari solum diuina potentia: sic postquam creata sunt, nō est in eis potentia qua possint in suo esse conseruari, nisi per diuinam manutenerentur potentiam. Vnde 6. Metaphysicæ suę loquit̃ Auicenna:

Auicenna

Om̃e creatū indesinenter eget datore proprij esse. Hæc Richardus.

¶Quibus consonat,quod in 1. Timæi Plato inducit deum deoꝝ ad superiores creaturas loquentem:

Plato.

O dij deorum,quoꝝ pater & opifex ego, natura quidem corruptibiles estis,mea autem uoluntate incorruptibiles permanetis. ¶Insuper ad hæc clari⁹ intelligenda ualet,quod Thomas hic scribit:

Thomas.

Motus quocunq; modo dicatur, sequitur potentiam seu potentialitatem. cumq; om̃is creatura habeat aliquid de potentia,oportet omnes creaturas esse mutabiles. Est autem duplex potentialitas in creatura. Vna,inquantum est creatura. Alia secundum id quod nata est habere. Prima consequitur creaturam , secūdum quod habet eẽ ab alio.

Creaturę duplex est potētialitas.

Quicquid enim habet eẽ ab alio nō per se,necesse est eẽ,ut probat Auicenna. Hęc autem possibilitas dicit dependentiam ad id à quo est. Quæ possibilitas duplex est. Vna est secundum dependentiam totius esse ad creatorem, quam sequitur mutabilitas quædam, quæ est uertibilitas in nihil, quæ nō est proprie mutabilitas. Primo, quia in omni mutabili est aliquid,quod substernitur ei quod per mutationem amouetur siue acquiritur.

Annihilatio nō est ppri mutabilitas.

Secundo, quia nihil dicitur possibile cuius contrarium est necessariū, uel quod non potest eẽ,nisi impossibili posito in eẽ. Esse autem creaturæ non potest omnino deficere,nisi retrahatur omnino influxus diuinæ bonitatis in creaturas: & hoc est impossibile ex immutabilitate uoluntatis diuinæ,quæ aliter decreuit. imò contrarium est necessarium. idcirco creatura nō potest ex tali retractione simpliciter dici corruptibilis siue mutabilis, sed sub conditione,puta si sibi relinquatur. Alia est dependentia seu possibilitas rei secundum partē sui, uidelicet ꝟm formam, præsupposita materia, uel eo quod est loco materiæ, hancq; possibilitatem sequit̃ mutatio uariabilitatis: q̃m id quod habet ab alio,pōt amittere quantum est in se, nisi forte impediat̃ ex immutabilitate causæ. Et sic beati sunt immutabiles in eẽ gloriæ ex immobilitate uoluntatis diuinæ. Secūda possibilitas consequit̃ creaturā ex hoc, ꝙ non est pfecta simpliciter: qa ex hoc semp possibilis est ad receptionē,ideoq; mutabilis. Hęc Thomas. Quæ autē de hac re scribit in Sūma, in uerbis Durandi q̃ inde sumpta uidenť & alioꝝ, nūc habita sunt. ¶Aduertēda sunt itē, q̃ circa hæc scribit Albertus:

Albertus.

Sentētia Hieronymi & Augustini est, ꝙ oē q̃d est, aliquo mō sit tpale, pter creatorē: atq; ꝙ uerba hæc, fuit & erit, aliquo mō dicant̃ de oībus pterq̃ de deo. Allegat eñ Magister in litera Augustinū 5. de Trinita. dicentē:

Augustin.

Deus uere ac pprie appellat̃ eēntia, cui⁹ eēntia non nouit pteritū uel futurū. Hieronymū quoq;,qui ait:

Hierony.

Deus solus uerę eēntiæ nomē tenet: qa in eius comparatione, q uere est,qa incommutabilis est, q̃si non sunt, q̃ mutabilia sunt. De quo eñ dr̃, fuit, nō est: & de q̃ dicit̃, erit, nondum est. Deus enim tm̃ est,qui non nouit fuisse, neq; futurū eẽ. Vnde & Augustinus 8. super Genesim scribit:

Augustin.

Deus nec loco nec tempore motus, creaturam spiritualem mouet per tempus, & non per locum: corporalem autem, per tempus & locum. Hinc uidetur dicēdum, ꝙ dum uerba hæc, erit, fuit, dicuntur de deo, dicunt nunc æternitatis stans in tota duratione æuiternorum. Variatio autem significata per uerba illa, est in inferiori mensura, q̃ est tempus. Ideo resoluuntur à doctoribus illæ locutiões hoc mō: Deus fuit. i. deus est, respectu cuius accipitur aliquod temporale, quod duratio dei præcessit. Deus erit. i. deus est, respectu cuius accipit̃ aliquod temporale, quod duratio dei sequetur.

Tempus multipliciter dr̃.

Quoniam aūt in duratione angelorum,uel in potentia eoꝝ ad eẽ, difficile aut impossibile est hoc assignare, si tempus dicatur eodem mō, ideo eligenda uidetur hæc uia, ꝙ tempus multipliciter dicitur: primo mensura motus primi mobilis, qui motus causa est oīm motuū aliorū. & illud tp̄s ꝟm se totum, mensurat primi mobilis motū: & ꝟm partes suas, mensurat motus causatos ab ipo, prout ai philosophus, ꝙ eẽ in tpe, est quadam parte tpis mensurari. Et tempus sic sumptū, non est unū de coæquæuis: nec deus per hoc tēpus mouet angelos in numero & successione intellectionū & affectionū eoꝝ, qa nihil horū est ordinatū ad motū cæli. Dicimus ergo ꝙ tempus alio mō est mensura cuiuscunq; mutatiōis siue habētis mediū, siue nō: mutatiōis inquā, nō ordinatę ad motū cæli. & hoc tp̄s differt ac numerat̃ ꝟm tpalia, nec est unū tpaliū oīm. Tertio dr̃ tp̄s mensura mutationū simpliciū, sicut sunt uelle & intelligere, q̃d etiā nō est oīm idē.

Creatura oīs est tēporalis.

Sicq; large sumpto tpe, oīs creatura est tpalis in eẽ & posse ac agere. In eẽ, qa in nihil decideret ex se: & q̃d cōseruat̃ ac manet, hoc est ab alio. ideo cōtinuus deflux⁹ ipsius eẽ p naturā, est tpalis. & aliquid in ipo cōtinue preriret, nisi ab alio cōtineret. Similiter posse suū idcirco nō stat totū simul, q̃ntū ē de se. De operatiōe uero certū est ꝙ uicissitudinē habeat. Pręterea q̃uis improprie cōcedat̃ ꝙ deus se moueat, non tñ concedendum uidet̃ ꝙ moueat̃ à se, uel q̃d simpliciter moueat. non eñ mouet se in se, sed in donis & effectibus per quæ mouet creaturā, & procedit ad eius inhabitationem. Hæc Albertus. Qui de his scribit diffuse, quanq̃ nonnulli aliter sentiant.

Deus non mouet̃ à se.

Vdalric⁹. 1. Timo. 6.

¶Vdalricus aūt cōcordat: Qui etiā 2. suæ Sūmæ li. exponēs q̃d ait Apłus, Qui solus habet īmortalitatē dicit ꝙ intellectuales creaturæ tribus modis possunt dici mortales. Primo, pcōparationē ad dei īmortalitatē à q̃ distāt in infinitū. scdo, cōditionalit̃, utpote si sibijpsis relinq̃ret. tertio, put oīs mutatio dr̃ q̃dā mors.

Creatura intellectualis ē mortalis trib⁹ modis.

Cum enim uiuere, sit esse uiuentibus: perfecta operatio rei, uita eius uocatur. & quia in omni creatura est mutabilitas aliqua, dicitur in ea esse quædam mortalitas: & dum aliqua eius actio desinit, est in ea quædã huiusmodi mors. ¶Deniq; Alexander circa hæc ait: Duplex est mutatio seu mutabilitas, puta ad eẽ & in esse. Prima competit omni creaturæ, inquantum ex nihilo ad eẽ deducta est. Mutatio autem in eẽ, est duplex. Vna, in eẽ substantiali, quæ generabilib⁹ & corruptibilibus competit: alia in esse accidentali, quę omnibus cõuenit creaturis, quantum ad quasdam earum actiones seu dispositiones. Deus uero nullo horum modorum mutabilis est. Hæc Alexander.

Alexãder. Duplex mutatio.

¶Petrus quoq; Quemadmodum, inquit, mortale, ita mutabile dupliciter dicitur. Primo, à necessitate mutationis: & sic non omnis creatura est mutabilis, eo quod habeat necessariam seu immutabilem causam suæ conseruationis. Secundo, à possibilitate mutationis: & hoc dupliciter, s. à possibilitate remota, uidelicet si deus influentiam suam retraheret, sicq; oĩs creatura mutabilis est. Et à possibilitate propinqua, sic multa sunt immutabilia, quantũ ad esse. Hæc Petrus. ¶Ad primum obiectum dicendũ, q; in deo sunt penitus idem, uoluntas, uolitio, & uolens. Voluntas dicitur deum mouere ad agendum secundum nr̃um modum intelligendi, non q̃d sit ibi realis motio aut motionis productio, sed quia non agit aliunde coactus: imò liberrime operatur, & sua uoluntas sapientialis, inuariabilis ac prorsus immobilis, est immediatum productiuum principium rerum. Ex quibus datur responsio uera & efficax ad omnia philosophorum argumẽta prætacta. Itaq; dico q; in supersimplicissimo atq; incommutabili deo realiter idem sunt, actiua agendi potentia, & actio immanẽs, nec est ibi realis exitus de uno in aliud, quasi in condistinctum, sed iuxta modum nostræ intellectiõis de deo loqui compellimur: quia eius simplicitatem in seipsa intueri, & digne exprimere non ualemus. Si autem per actum in quem exit, intelligatur effectus: uerum est q; ille realiter differt à deo creante, & illum producẽdo, exire seu procedere dicitur, non quia in seipo moueatur, sed quia intra se practice apprehendit, uult ac iubet effectum produci. Cumq; ipse sit sapientia penitus infinita, omnipotens, incommutabilis, producit de nouo absq; suipsius mutatione: quoniam quicquid producit in tempore, uel produxit simul cum tempore, æternaliter & inuariabiliter ordinauit, ꝓposuit & decreuit tunc & taliter operari: sicut & homo põt hodie firmiter intra se ꝓponere aliquid post annum efficere, & sine suæ uoluntatis mutatiõe post tantum tempus propositum exequi.

Petrus. Mortale dupliciter dicitur.

Soluũtur argumẽta initio q̃stionis proposita.

Uñ philosophorũ argumẽta reuincantur

¶Cumq; obijcitur q; deus aliter & aliter habet se producendo de nouo, aut uolendo aliquid nunc creare quod noluit ante creare: dicendum q; deus in seipso nequaquam aliter & aliter habet se, sed aliter habet se ad creata, non per mutationem factam in ipo, sed in rebus creatꝭ. Sicq; dicitur factus creator, gubernator, iudex, conseruator & dominus, non q; aliqua realis relatio aduenerit ei, nec talia dicant realem relationem in ipso, sed in creaturis, qui realiter ab ipso dependent. Est tamen realiter dominus, creator & rector, ex reali effectuum relatione ad ipsum. & absque omni nouitate ipsius, sed sicut ab æterno præordinauit. Et ita de non agente fit agens, non q̃d in ipso fit reale fieri, sed quia realis effectus ab ipso procedit, & hoc iuxta inuariabilem dispositionem ipsius. nec fit de non uolente uolens, imò ex inuariabili uoluntate producit tunc dum producit: quia tunc producere æternaliter uoluit. Nec proprie loquendo expectauit tempus, cum ipse sit totius temporis causa. Sed si tempus expectasse dicatur, potest ita intelligi, q; non produxit quousq; tempus seu tunc temporis adueniret, in quo producere æternaliter inuariabiliterq; decreuit. Quod si quæratur quæ fuit ratio dilationis, aut quid determinauit eius uoluntatem aut sapientiam ad producendum tunc & non ante: respõderi potest, quis consiliarius eius fuit? & item, q; primæ causæ, non est causa. & rursus, q; ante mundi productionem nõ fuit temp⁹, ideo nec dilatio proprie. Et sicut non quæritur sapienter, quare non fecerit mundum altius uel bassius, quia ante creationem non fuit locus aut situs: ita nec sapientialiter interrogat, cur non fecit mundum prius neq; posterius, quia non extitit tempus. Nihilominus ex illuminatione diuina, & scripturarum instructione assignantur rationabiles causæ, cur nõ ab æterno, sed de nouo seu simul cũ tempore condiderit mundũ, uidelicet ut innotescat q; non necessitate naturæ, sed liberrima uoluntate ꝓduxerit uniuersum: & quia ex hoc clarissime atq; facilime potest probari, deum esse, & ipsum solum æternum consistere. Veruntamen ista materia magis ad secundum pertinet librum. idcirco pertrãseundum.

Retundit replica.

Esaiæ. 40. Roma. 11.

Cur cõ creationẽ mũdi cum tẽpe.

¶Porro ad præallegatas autoritates scripturæ, in quibus motus seu mutatio, pœnitentia, dolor, ira, alteratio, inuariabili deo attribuuntur: dicendum q̃d spiritussanctus morem gessit & condescendit infirmitati humanæ, imbecillitatiq; intelligentiæ nostræ. Idcirco induxit sanctos ad loquendum de deo more humano, non q; in deitatis natura sint talia per ueritatem affectionum, sed quod per similitudinem effectuum conueniant creatori: quia per modum dolentis, irati seu contristati se habet, destruendo quod fecit, reuocando seu non implendo quod dixit: quia uidelicet sub conditione aut ex comminatione locut⁹ fuit, & peccata hominum obicem præstiterunt, & ultionem expetierunt. Itaq; sapientia increata seu spiritussanctus dicitur mobilis, & omni mobili ente mobilior, quia uelocissime operatur, & quia in suis effectibus ordinate procedit, unum post alium illustrando. Vel actiue dicitur mobilis, quoniam alia mouet quemadmodum animal appellatur sensibile, quoniam sentit, quanquam sentire dicatur quoddam pati. Pariformiter deus dicitur quosdam nunc diligere, nunc odire, non q; in ipso sit facta affectionum mutatio, sed secundum præsentem iustitiam & meritorum exigentiam, atq; effectus similitudinem. Verũ secundum æternam prædestinationem & præscientiam suam incommutabilem, inuariabiliter & æternaliter amat electos, oditq; reprobos.

Cur passiones hũanæ deo attribuantur.

Sapien. 7.

Spũssanctus cur omni ente mobilior.

¶Præterea ad obiecta quibus probatum est, creaturis immutabilitatem competere, respondendum q; peripatetici motum & mutationem naturalem ex parte materiæ prouenientem, dixerunt non conuenire substantijs separatis. Nihilomin⁹ philosophi circa substantiarum illarum notitiam multipliciter errauerunt, ut suis locis patebit & patuit. Qualiter autem conueniat eis loco & operatione esse mobiles, siue immobiles, iam tactum est partim, & infra (ꝓ-

Creaturę nõ cõuenit immobilitas.

sertim libro secundo) habet ostendi.

1. Cor. 15. ¶Per hoc demum quod scribit Apostolus, Stabiles estote & immobiles, non aliud quàm uirtutum constantia & reformatio passionum, seu abstinentia à motibus uitiorum insinuatur.

¶Ad ultimum dico, quòd ad omnem effectum seu cuiuslibet creaturæ productionem, hoc est, tam ad necessariorum & incorruptibilium, quàm ad corruptibiliū ac contingentium creationem, deus omnipotens & excelsus uniformiter & æque libere, & æque inuariabiliter, seu æque necessarie habet se, quantum est ex parte ipsius, nisi quòd singula proprijs exemplaribus rationibus est producens. alioquin idem manens idē, facit idem: & ab uno eodem modo se habente, nō nisi unum & idem procedere perhibetur. Itaq; sicut deus gloriosus & adorandus uniuersa tam perpetua & immaterialia, quàm corruptibilia & contingentia inuariabiliter infallibiliterq; cognoscit, sic omnia ista liberrime fecit, nec aliquid necessario condidit: tamen quantum est ex parte ipsius, necessarium est ut inuariabiliter habeat se ad cuncta agenda, ita quòd aliter se habere non potest in faciendo quàm decreuit: estq; necessarium ut sic agat, sicut agere inuariabili uoluntate ac perfectissima sapiētia sua instituit. Et hęc necessitas est partim (ut tactum est) conditionata. absolute eñ loquēdo, aliter facere, imò & non facere posset. Quamuis

Thomas. Argenti. autem deus proprie loquendo sit immobilis, mystice tamen seu metaphorice loquendo, secūdū Thomam de Argentina, dicitur mobilis ac moueri, ita ut dicatur moueri motu circulari, omnia gubernando:

Nota de multiplici motu diuino. motu recto, iustos remunerando: motu obliquo, impios à peccatis purgando. Eodem modo dici potest quòd mouetur motu naturali, omnibus creaturis iuxta earum capacitatem se communicando ex insolita sibi bonitate: motu uiolento, iniquos damnādo ac puniendo: quod est quasi peregrinum & alienum ab eo cui proprium est misereri & parcere: motu uoluntario, omnia conseruando in eē. Sic etiam moralizari potest dictum philosophi, qui assignat motum à centro ad centrum & circa centrum, ita quòd deus mouebatur quasi ad centrū in incarnatione, à centro in ascensione, circa centrum undiq; prædicando.

Scotus. ¶Postremo circa hæc Scotus scribit prolixe, de cuius scriptis aliquid est tangendum, quanquàm ad secundū sententiarum magis pertineant. Grandem namq; inquisitionem inducit, qualiter ab incommutabili deo potest esse effectus formaliter habens eē necesse seu necessarium & incorruptibile aut indestructibile eē. Itaq; ait: Cum deus sit perfecte simplex, omnino immutabilis est. Maiorem uero habet difficultatē hæc quæstio. Nam circa hanc partem theologi atq; philo-

Aristotel. sophi discordant. Siquidem circa intentionē Aristotelis ac Auicennæ declarandam, dicitur quòd decē mo-

Auicenna dis potest se aliquid habere ad esse. sed pro nunc sufficit tres modos narrare. Etenim aliquid aliud à deo

Tres modi habendi se ad eē. puta intelligentia, tripliciter ponitur eē. Primo quòd ex se sit necesse esse formaliter, sed à deo causaliter. secūdo, quòd ex se sit formaliter necesse eē, & ab alio dependenter, ita quòd propter essentialem ordinem contradictio esset sm esse sine primo, non econuerso: sicut est ordo inter magis & minus perfectū, ut inter causam & effectum. Tertio, quòd aliquid habeat ex se esse potentiale, ab alio autem necesse esse, quæ illud necessario causat, qui modus implicat. Quod enim est causatū ab alio, est ex se non ens, & possibile ad esse. aliter impossibile causaretur. sed quod est necesse esse, nullo modo est possibile, ergo inconueniens est philosophum hunc posuisse modum.

¶Vlterius quidam imponunt philosopho, quòd uoluerit primo cæli & mundi, quod quælibet substātia habeat suum esse ex sua natura, hæc semper, ista quandoq;, ita quòd hæc necessario semper est, hæc necessario quandoq; non est: nec aliter queat esse, nisi una natura mutaretur in aliam. Vel quòd duæ naturæ contrariæ simul sint in eodem, ut primo cæli Aristoteles & Commentator deducunt. Hinc dicunt quòd secundum philosophum, cæli & intelligentiæ non habent esse causatum, nec per creationem esse aut substantiam suam à deo, sed per dependentiam tantum.

¶Dicunt quoq; in summa, quòd philosophus posuit quamlibet intelligentiam esse unum deum: quia dum duodecimo metaphysicæ probasset philosophus, quòd deus non est uirtus in magnitudine corporali, quærit an sint multi, & quærit multitudinem intelligentiarum ex numero cælestium orbium, & quærit utrum ponendum sit talem substantiam esse unam an plures, cum tamen ante probasset quòd sunt infinitæ uirtutis. Quamuis autem (ut dicūt) philosophus sic posuit quamlibet intelligentiam esse deum ac infinitæ uirtutis, posuit tamen ordinem inter eas, propter essentialem ordinem uniuersi, non autē dependentiam secundum causalitatem, ita quòd haberent suum esse à primo, sed secundum pfectius & minus perfectum, sicut est ordo in numeris & figuris. Hæc Scotus.

¶Quocirca sciendum quòd specialiter notat Henricum, qui (ut paulopost pandam) in quodlibetis suis & in Summa sua scribit diffuse hæc omnia.

¶Deinde arguit contra Henricum: Ostendo, inquiens, quòd hæc non fuit intentio philosophi, eadem ratione qua ipse probat philosophum hoc sensisse. Nempe ut ait, philosophus non dixit contradictoria, sed contradictio est, quòd aliqua intelligentia dependeat à primo ente in essendo, propter essentialem ordinem uniuersi. & tamen ex se sit necessarium esse, utpote habens esse ex se, non aliunde. A quo enim aliquid non habet esse, ab illo non dependet in essendo, neq; in permanendo, imò sine illo potest cōsistere & manere. Nō ergo philosophus ponit hoc. Insup per autoritates euidētiores probat, quòd philosophus posuit id quod formaliter necessariū est, habere causam à qua dependet & sit in essendo. Dicit enī Philosophus secundo Metaphysicę, quòd necesse est sempiternorum principia esse uerissima. ergo posuit aliqua principia sempiternorum, & loquitur ibi de causa effectiua. — Scotus 3. Henricum (margin); Aristotel. (margin)

¶Ponit quoq; nono metaphysicæ sempiterna esse necessaria, ergo aliquod sempiternum ponit habere causam à qua est sua necessitas.

¶Item quinto metaphysicæ docet conclusionem formaliter necessariam, habere suam necessitatem ex necessitate principiorum.

¶Amplius duodecimo metaphysicæ ponit duplex bonum, uidelicet bonum principis, & bonum uniuersi: atq; quòd omnes cæli & intelligentiæ ordinant

ad primum sicut ad finem, ergo intendit quod primum sit efficiens causa illorum, finis enim nõ est causa, nisi inquantum mouet efficientem ad agendum. Dico ergo quod intẽtio philosophi in quæstione hac fuit, sicut & intẽtio omnium philosophorum communiter, dempto Platone, quod omne in se necessarium, necessario & immutabiliter habet se ad quodcũque, ad quod habet se immediate & sine motu. Quoniã ergo philosophus posuit quod prima causa efficiẽs necessarie habet se ad secundam, ideo secundum est necessarium, non tamen ex se, sed ex primo, quia primum necessario causat ipsum: sicut nos ponimus quod pater ex necessitate suæ naturæ producit filium, filiusque product⁹ habet necessitatem eẽndi formaliter, & est necesse eẽ, & tamen est à patre, & habet sic esse à patre: ita imaginatur philosophus de eo respectu productionis creaturæ, hoc dempto, quod causat creaturam in diuersitate naturæ, i. substantialiter à se diuersam. Potest ergo aliquid causaliter esse ab alio, & tamen necessarium esse formaliter, quoniam causa sua necessario ei dat esse. Cum ergo arguitur, illud quod est causaliter ab alio, de se non est: dico cum Auicenna 6. metaphysicæ suæ, quod omne causatum prius est non ens, quã habeat esse, prius inquam saltẽ ordine naturæ, & in apprehensione intellectus: attamen licet secundum naturam non esse eius sit prius suo esse, nihilominus necessario simul sunt duratione, sicque prioritate naturæ prius fuit in potentia ad esse, quàm in actu essendi.

Aristotel. ¶ Præterea, contra hoc quod doctor ille imponit philosopho dixisse quamlibet intelligentiam esse infinitæ uirtutis, & sic esse deum unum, arguit ita: Philosophus 12. metaphysicæ scribit, quod omnia ordinantur ad unum primum sicut ad ultimum finem, secundũ magis & minus, prout plus uel minus distant ab illo. sed infinito repugnat ordinari ad aliud sicut ad finẽ, quia sic esset fini um. Ponit quoque ordinem inter intelligẽtias, ita quod una est prior & altior alia: quod esse nõ posset, si essent infinitæ uirtutis. Et quamuis philosoph⁹ postquam probauit unam esse infinitæ uirtutis, quærit an sint plures tales; non tamen refert hoc ad infinitatem uirtutis, sed an sint plures tales, uidelicet immateriales & simplices. Hæc Scotus, qui de his scribit prolixe, prout opportuniorib⁹ locis, si deus sic ordinauerit, referetur.

Henricus ¶ Nunc aliqua ex dictis Henrici tangenda sunt. Itaque 5. quodlibeto quærit, utrum deus necessario producit quicquid exterius immediate producit, & respondet ad hoc: Erat sententia philosophorum, ut recitat Auicenna 9. Metaphysicæ suæ, quod deus triplici necessitate in unũ concurrente agit ea quæ immediate agit, & quæ in prima rerum productione fecit. Quæ tria sunt: sua essentia, scientia, & uoluntas: quæ sunt unũ in re, ita quod primo & per se agit necessitate suæ naturæ: quia uirtutis primę non est aliud sua essentia, quàm actio sua, nisi secundum rationem. sed sic nõ agit deus per necessitatem naturæ, nisi secundum modũ suæ scientię discernentis, suæque uoluntatis complacentis. De scientia autem dei dicit ibidem: Sua scientia est sciens, quod sua perfectio & sua excellentia est ut fiat bonum, & hoc est de concomitantibus gloriam suam: atque ex hoc quod intelligit se, sequitur ordinatio bonitatis seu uoluntatis in esse: & intelligit qualiter est possibile & elegantius peruenire esse totius, sicque fluit bonitas eius fluxu, quo perfectius peruenitur ad ordinem

Tria actionis principia in deo

secundum possibilitatem. Omnis autem scientia quę scit quod prouenit ex ea, & non miscetur ei impedimentum, placet ei quod prouenit ab ea. ergo primo placuit ei ut ex sua essentia flueret omne quod est. Porro positio philosophorum talis erat, ut recitat Auicenna: Quicquid à deo est, necessarium est, quantum ad hoc quod ab illo est. Alioquin esset in deo dispositio quæ non erat, qua scilicet fieret agens, & ad actionem applicaretur, si nõ ageret de necessitate. & quia natura non est nisi ad unum, ideo primum non potest producere nisi unum immediate. ¶ Sed hæc oĩa uana & friuola sunt, quoniam agens necessitate naturæ, non potest esse absolutum seu liberum ac independens ab eo quod agit: quia necessitas tendendi in aliud, & absolutio seu libertas ac independentia, contraria sunt, sicque perfectio primi dependeret ex suo effectu. Verum ad hoc Auicenna respondet, quod deus non agit ob propriam perfectionem consequendã, sed ut suum esse communicet aliis, non quod esse eius sit propter aliud à se, quemadmodum aqua refrigeratur propter seipsam ob suam speciem conseruandam, nõ ut refrigeret seu ĩfrigidet aliquid aliud extra se, sed hoc cõsequitur eam, nec prodest ei. ¶ Quod autem dicit, quod nisi sic ageret, ex necessitate naturæ adueniret ei dispositio noua, qua de non agente fieret agens, non oportet. quoniam uoluntate æterna immutabili ac libera potest effectum producere nouum, nec tantum unum, sed plures ac diuersos. Nec agit necessitate suę scientiæ, siue ut concomitantis naturam, siue ut absolutę, sic enim sequeretur essentialis dependentia ad producta, deus uero in se cognoscit omnium rationem. Nec agit uolũtatis necessitate, quia nec alia uolita à se habent necessariam habitudinem ad ipsum. Sed scire oportet quod alia à deo, possunt dupliciter cõsiderari. Primo ad eẽ eẽntiæ, quod est eẽ eorum quidditatiuum: secundo, quoad eẽ existentiæ. Primo modo existentia extra deum, eẽntialem habent habitudinem ad ipsum & ad bonitatem ipsius. Quod enim est aliquid per essentiam & naturam, licet non sit in existentia aliqua extra intellectum, tamen nõ potest non eẽ tale, nec potest non habere rationem perfectionis idealis in deo, nec deus potest non habere rationem perfectionis idealis ad ipsum. Loquendo ergo de isto eẽ quidditatiuo, conceditur quod deus de necessitate uult quæcunque uult, & omnia illa uult seipsum uolendo. Porro secundo modo ea quę sunt extra deum, accidentalem habitudinem habent ad ipsum: quia eẽntiæ rerum quantum in ipsis est, indifferẽter se habent ad esse & ad non esse existẽtiæ actualis. Et quo ad hoc esse, deus non uult de necessitate, quæ extra ipsum sunt, nec producit ea de necessitate. Cum ergo arguitur, quod deus de necessitate scit id quod uult facere: dicendum quod uerum est de necessitate consequentiæ: non consequentis: quoniam antecedens non est necessarium simpliciter, scilicet quod deus uult facere id quod facit, nisi considerando actum uolũtatis ut est in deo diuina eẽntia, qualiter non consideratur in proposita quæstione, sed solum secundum quod actualiter transit in uolitum. Hæc Henricus loco præfato.

Deus non agit necessitate.

Henricus ¶ At uero quodlibeto 8. quærit, an aliqua creatura ut substantia separata, seipsa sit formaliter necesse esse. Et arguit quod sic: Quod habet causam intrinsecam sui esse formalẽ, sibi semper præsentem, est ex se formaliter necesse eẽ: substantiæ illæ sunt tales. Illæ nã-

que substantiæ sunt simplices formæ, quibus habent esse, quę propter suam simplicitatem ipsis abesse nõ ualent.

¶ Item quod non potest relinquere causam formalem sui esse, ex se formaliter est esse necesse: sed substantiæ separatæ sunt tales, quia secundum Proclum, ꝓpositione quadragesimaquinta, Nullum simplex relinquit seipsum.

Auicenna ¶ In contrarium est Auicenna, probans quod nõ sit nisi unum necesse esse.

Undecim essendi modi. ¶ Circa hæc ponit Henricus undecim modos essendi. Primus est eius quod ex se formaliter est ens, & à nullo principiatiue, sicq; solus pater in diuinis habet esse. Secundus modus est eius quod est ex se formaliter ens, & tamen habet esse suum ab alio. Quod potest poni tripliciter, uidelicet principiatiue, sicut filius & spiritussanctus: & causatiue, sicut inferiora corruptibilia: ac dependenter. Dicuntq; aliqui quod philosophus posuit substantias separatas ex se formaliter necesse esse, & tamen a deo creatiue consistere, quia sunt in aliena substantia. Sed uerius creditur, philosophum tertio modo posuisse mundum & ingenerabilia atque incorruptibilia habere ex se esse formaliter, sed solum dependenter ad primum. Deinde doctor hic probat impossibile esse & implicare, quod aliquid sit ex se formaliter necesse esse, & tamen sit causatiue ab alio. Quod enim esse habet ab alio, ex se est in potẽtia ad eẽ. Et hoc potest eẽ dupliciter, scilicet subiectiue, sicut materia ex qua aliquid generatur, est in potentia ad eẽ substantiale: uel obiectiue, sicut terminus productionis est in potentia ut sit. quod uero ex se est necesse eẽ formaliter, non est in potentia ad eẽ, sed semper ad necesse esse ens actu: quia necesse esse & possibile esse proprie sumpta, opponuntur: quamuis possibile esse communiter sumptum, sequatur ad necesse eẽ. Proprie aũt acceptum possibile eẽ, potest etiã nõ eẽ. Qd' autem necesse est eẽ, non põt non eẽ: ergo quod habet eẽ ab alio, non est ex se necesse eẽ formaliter. Deinceps Henric⁹ nititur ex uerbis Philosophi & Commentatoris sui prolixe probare, ꝙ intentio fuit ipsi⁹ Philosophi, corpora cælestia & intelligentias nõ habere suũ eẽ à deo nisi dependenter, non effectiue. Vnde 12. Metaphysicæ Auerrois narrat, dicens: Iohãnes grammaticus magnam mouit Peripateticis quæstionem, dicendo: Si omne corpus habet finitam potentiam, & cælum est corpus, ergo finitam habet potentiam, & omne finitum est corruptibile, cum non possit durare in infinitum, ergo cælum est corruptibile &c. Deniq; ꝙ philosophus dixit eẽ impossibile inueniri in substãtijs substantiã ex se possibilẽ, & necessariam ex alio, fuit ex hoc, ꝙ posuit ꝑmanentiã substãtiæ æternã nõ eẽ nisi ex se, ita ꝙ nullo mõ causatiue ex alio. Hinc posuit impossibile eẽ, aliqd fieri à deo ex nihilo, aut factũ tale ꝑpetuo cõseruari in eẽ, sed deum oĩno nihil agere circa res, nisi ꝙ ex ordine q̃dam ac dependentia quadam ad ipsum, conseruarentur in eẽ per ipsum. Verum in his opinio Auicennæ multo uerior & ueritati fidei fuit propinquior: qm̃ omnia q̃ sunt intra deum, dixit profluxisse ab illo, & ex se non eẽ. Dicit tñ deum eẽ causam rerum ex necessitate naturæ suæ. Porro nec fides catholica, nec Auicẽna, nec Plato, ponunt mundũ incepisse post tp̃s præcedens, imò affirmant tempus incepisse simul cum mundo; sed fides & Plato, ꝙ non cœpit ab æterno: Auicenna autem, ꝙ ab æterno incepit.

Henricus

Auerrois.

De mundi æternitate

¶ Consequenter Henricus arguit contra eos, qui dicunt quòd absolute loquendo mundus potuit ab æterno creari à deo, ita quòd uere haberet eẽ ab ipo & tamen non nisi ordine naturæ esset posterior.

¶ Cuius oppositum tenet Henricus, qui in ista q̃stione ponit multa, quæ censentur ualde ambigua & obscura, ut quòd creaturæ quo ad esse existentiæ, nõ habent ideas in deo: & ꝙ Auicenna in rebus incorruptibilibus non distinxit inter rei eẽntiam & existẽtiam, & ꝙ Plato dixit mundũ nõ fuisse ab æterno. Dionysi⁹.

¶ Porro alia quæ principaliter intendit in hac q̃stione defendere ac probare, uidentur stare non posse, uidelicet quòd intentio Aristotelis fuit, substantias separatas & cælestia corpora non habere suum esse, & quòd sunt à deo uere causatiue & creatiue, sed dependenter duntaxat. Et in his Scotus rationabiliter contradicit Henrico, imò solennissimi doctores, Boethius, Hugo, Alexander, Thomas, Albertus, Bonauentura, & cæteri frequenter præallegati, concorditer dicunt & probant contrarium: atque declarant quod Aristotelis intentio fuit, uniuersa quæ sunt citra deum, ab ipso principiatiue fluxisse. ¶ Nec puto quod Aristoteles in 1. de cęlo & mundo intenderit q̃d Henricus sibi imponit, ꝓsertim cũ apertissime dicat ibidem: Ab hoc ente omnibus deriuatũ seu cõmunicatum est eẽ & uiuere, his quidem clarius, his autem obscurius. In Topicis quoque fatetur quòd problema de mundi æternitate, sit problema neutrum, id est, pro utraque parte probabile. In quibus utiq; uerbis præsupponit, quòd mundus esse suum à deo causaliter habeat. Et nisi hoc sensisset ac præsupposuisset ibidem, iudicasset quæstionem de mundi æternitate pro parte affirmatiua certam ac demonstrabilem esse. Nempe quod esse habet à se, certum est non solum ab æterno fuisse, sed etiam increatũ consistere. Sentẽtia Aristotelis à q̃ discre pare esse ꝑfuxerũ.

¶ In Metaphysica demum solidissime probat philosophus, quòd solus deus est purus actus, & absolute simpliciterque perfectus & illimitatus, & quòd in cæteris cunctis etiam intelligentijs, est quædam admixtio actus & potentiæ. Ex quibus insolubiliter sequitur, quòd nullum tale sit absolute perfectum aut perfectionaliter infinitum, sed solus deus: ideoque cætera cuncta in infinitum ab eius excellentia distẽt, & comparentur ad ipsum ut media ad finem, ut instrumenta ad artificem, & ut ministri ad principem: quod totum Commentator concedit.

¶ Insuper omnis intellectus bene dispositus, abhorret ponere plura increata: & si intelligentiæ essent increatæ, non posset assignari ratio ordinis inter eas, & cur una esset perfectior alia, neque causa dependentię earum à primo. imo quod conuenit rei ex se, hoc conuenit ei perfecte: nec potest esse minoratum in eo, cum & species rerum in indiuisibili consistant, prout hoc Thomas in Summa contra gentiles idonee probat. Si ergo quælibet intelligentia habet ex se & à se entitatem, bonitatem, ueritatem, potestatem, sapientiam & uirtutem, nihil horum erit imperfectum in ea, nec potentialitati admixtum. sicque unaquæque esset purus actus & uerus deus, seu ens absolute perfectum: quod certum est nunquam sensisse Philosophum, qui tanti fuit ingenij, ut sanctus HIERONYMVS in Regula sua testetur, ipsum Intelligẽtiæ sunt creatæ a deo.

Hieronym⁹ in laudem Aristotelis

fuiſſe grande miraculum in tota rerum natura: & itē ꝙ ei infuſum uidetur, quicquid naturaliter ſciri pōt. Non ergo intantum deſipuit, nec adeo hebes fuit.

¶Rurſus agnouit ꝙ ab eodem ſit rei eē, & bene eſſe, & quod ab eodem ſit rei eē & permanentia in eēndo: ſi ergo intelligentiæ ex ſeipſis haberent eē, non indigerent primo ente in bene eēndo, neq; in permanendo, nec etiam in cauſando, & ita nequaꝗ̄ dependerēt ab ipſo: imò ſicut à ſeipſis haberent eē, ita & uoluntatem ac libertatem, nec eēt earum certa ad deum cōcordia neq; ſubiectio. Et breuiter, infinita, uana, abſurda & irrationabilia, imò penitus ſtulta ac rudia mendacia ex tali ſequerentur opinione. Ideo non eſt putandum, ꝙ excellentiſſimus & ingenioſiſſimus ille philoſophus unquam ſic ſenſit. Et hoc etiam Cōmentator eius Auerrois in libro ſuo de ſubſtantia orbis apertiſſime faſſus eſt: Nunquã, inquiens, fuit Ariſtotelis intentio, ꝙ cælum eēt à prima cauſa ſolū ꝗ̄ntum ad conſeruationem ſeu motum, ſed quantū ad ſuam ſubſtantiam, ita ꝙ uere à primo productum ē. Deniq; Plato & eius diſcipulus Proclus in Elementatione ſua theologica efficaciter probant, ꝙ omnem multitudinē oporteat eē ab uno, atq; ꝙ tota uniuerſi pluralitas profluxit à ſummo deo. Nec putandum ꝙ in tam euidenti, plana & rationabili ueritate Ariſtoteles à Platone diſſenſit. In eadem quoq; Elementatione Proclus fatet, ꝙ totus mundus à primo ac ſummo intellectu ſubſtantiam ſuam & eē ſuum ſortitus ſit, & nihilominus ab æterno extiterit, ac indeſinēter ab intellectu illo dependeat. Hinc Boethius in doctrina Ariſtotelis & Platonis exercitatiſſimus, proteſtatur ꝙ ſecundum Ariſtotelem & Platonem mundus fuerit ab æterno, & tamen uere productus ſit à deo. Idcirco nec uerum cenſetur, ꝙ Henricus ait Platonē ſenſiſſe ꝙ mundus de nouo incepit ex tempore, quãuis Plato in primo Timęi uideatur ſic loqui. Unde & Ariſtoteles quandoq; plus arguit contra uerba, quã contra mentem magiſtri ſui Platonis.

Auerrois. Plato. Proclus. Boethius. Platonis & Ariſtotelis opinio de mundi duratione.

¶Præterea ꝙ Henricus refert doctrinam eē Philoſophi, ꝙ permanentia rerū æterna non ſit niſi ex ipō, non uidetur ſic eē: quia & Albertus in cōmēto ſuo ſuper librum de Cauſis, ueraciter recitat Ariſtotelē in epiſtola de principio uniuerſi, ſcripſiſſe ꝙ toti⁹ uniuerſi eē in nihil dilaberetur, niſi à primo principio inceſſanter conſeruaretur. Et hoc utiq; conſonat dictis philoſophi in pluribus locis, ut cum ſecundo primæ philoſophiæ teſtat, ꝙ id quod eſt maxime ens & maxime uerum, ſit cæteris om̄ibus cauſa entitatis ac ueritatis. Duodecimo ꝗ̄q; primæ philoſophiæ, ꝙ ab hoc ente depēderet cælū & terra & tota uniuerſi natura.

Albertus.

¶Præterea ꝙ ait Henricus ipſum Auicennam nō poſuiſſe realem diſtinctionem inter eē eēntiæ & eſſe exiſtentiæ in rebus incorruptibilibus, non apparet: cum & ſanctus Thomas, Aegidius ac alij plures teſtētur, ꝙ ſecundum Auicennam in omni ente citra deū, eē & eēntia realiter diſtinguantur. Rurſus, opinio illa Henrici, ꝙ creaturæ abſolute loquendo, utpote omni creaturę, repugnet poſſe ab æterno creari, à multis & magnis reprobatur doctoribus. Probabilior ꝗ̄ quę in hoc uidetur poſitio Scoti uel Thomæ, ꝙ creaturæ incorruptibiles & ſubſtantiæ ſeparatæ poſſunt dici habere ex ſe neceſſe eē formalit̄, quamuis à deo id habeant effectiue cauſaliter: non tamen ob hoc ꝙ cauſa prima dedit & conſeruet eis eē neceſſario aut ex neceſſitate naturæ, quoniam cauſa prima ita non fecit quicquam, ſed omnia ſponte ac libere fecit: ſed ideo, quia huiuſmodi creaturæ in ſua natura non habent contrarium nec intrinſecum corruptionis principium. Veruntamen diſſenſio iſta inter doctores catholicos, uidetur eē uerbalis potius quàm realis: qm̄ ut apparet, in diuerſo mō loquendi conſiſtit. De his hoc loco tantundem ſufficiat tetigiſſe, de quibus aptioribus locis plenius ac diligentius eſt tractandum. Gulielmus autem Parrhiſienſis in libro ſuo de trinitate capitulo decimo & deinceps, pulchre oſtendit ꝗ̄liter deus uniuerſa ſponte ac libere condidit. & tamē inuariabili uoluntate: uidetur quoq; ad hoc declinare, ꝙ creabilis res non poſſit ab ęterno eē creata. Sed hæc ſuis locis ponentur.

Intelligentiæ quō habeāt ex ſe neceſſe eē formaliter. Guli. par.

QVAESTIO V.

Quinto quęrit, **An deus ſit ſimplex, ac ſumme ſimplex.** ¶Videtur ꝙ non conueniat ei ſimplicitas. Quod enim conuenit imperfectiſſimo, non conuenit deo. ſed ſimplicitas conuenit materiæ quę eſt pura potentia. ¶Secundo, quia uidem⁹ ꝙ ſimpliciora in rebus, ſunt imperfectiora: & compoſitiora, ſunt perfectiora: ſicut materia prima eſt perfectior elemento, cum tamen ſit illo ſimplicior: elementa quoq; quę ſimpliciora ſunt mixtis, imperfectiora ſunt eis. homo autem inter omnia mixta eſt cōpoſitiſſimus, quia cum omnibus aliquid habet commune, eſtq; in potentijs & actionibus ſumme multiplex ac diuerſus: & tamen inter omnia mixta eſt perfectiſſimus. ¶Tertio, ubi minor diſtinctio, ibi maior ſimplicitas, ſed in diuinis eſt realis diſtinctio perſonarum, diſtinctio quoq; abſoluti & relatiui, imò & proprietatum in eodem ſuppoſito, ut innaſcibilitatis ac paternitatis in patre: nō ergo eſt ibi pura & ſumma ſimplicitas, præſertim cum purum dicatur quod impermixtum eſt ſuo contrario. propter quod ſumma ac pura ſimplicitas, excluſiua uidetur omnis diſtinctionis ac differentiæ & alietatis. ¶Quarto, eſſe diuinum aut eſt determinatum, aut indeterminatum. Si determinatum, ergo & limitatum, & habet in ſe aliquid ſuperadditum quo determinetur. ergo nō maxime ſimplex. Si indeterminatum, ergo de omnibus prædicabile, & à nullo diſtinctum. ¶Quinto, multa conueniunt deo ex tempore, ut eē creatorē ac dominum, quę ante ei non conueniebant: ergo uidetur ei aliquid aduenisse, quod ſummę repugnat ſimplicitati. ¶Sexto, deus alio eſt deus, alio pater, alio ſapiēs, alio iuſtus: non ergo eſt in eo unitas ſumma, neque identitas maxima, ergo nec plena ſimplicitas.

Argumẽ cõ ſimplicitatem. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

¶In oppoſitum eſt autoritas Auguſtini in litera.

¶Ad iſtud Bonauentura reſpōdet: In deo eſt ſumma ſimplicitas. eſt enim aliquod unum in uno, & eſt aliquod unum in pluribus multiplicatum, & unum in pluribus non multiplicatum. Simplicius autem eſt unum multiplicatum in pluribus, uno quod tantum in uno eſt, ut patet de uniuerſali & indiuiduo: ergo ſimpliciſſimum eſt ens, quod eſt in pluribus perſonis non multiplicatum, ut ꝫ deitas ſeu diuina eſſentia, quæ eſt deus. Derogat ergo diuinæ ſimplicitati, ꝗ dicit deum tantum unū in uno ſuppoſito, aut in ſuppoſitis multiplicatum. Præterea ad nobilitatem & excellentiam ſummæ ſpectat ſimplicitatis actualitas maxima. Vbi autem actualitas maxima, ibi fœcunditas ſumma & diffuſio plena: quæ eſſe non ualet, ni

In oppoſitum. Bonauẽ. ſ diuinitas

si in emanatione diuina ad intra. Ideo deus perfecte & summe simplex non esset, nisi in eo consisteret personalis distinctio in unitate essentiæ. ¶Amplius, in omni genere primum est simplicissimum. cum ergo sit simpliciter primum in uniuersitate ac ordine rerum, constat ꝙ prorsus simplicissimus sit censendus: imò tam simplex est deus, ꝙ est quicquid habet, præter id quod relatiue conuenit ei. Pater etenim habet filium, non tñ est filius. Nihilominus est substãtialiter idipm quod filius. ¶Rursus, cum uirtus unita fortior sit q̃ dispersa, non conueniret deo excellentissima uirtus, nisi in natura simplicissimus esset. Hæc Bonauentura.

Alexand. ¶Hinc Alexander: Diuina, inquit, essentia simplex est omnimoda simplicitate, ita ꝙ nec essentialis nec accidentalis compositio est in ea. Omne namque compositum intelligi potest non esse, quia potest intelligi resolubile: sed diuina essentia non potest intelligi non esse, ideo nec composita esse. ¶Insuper, ubi compositio, ibi & dependentia, imò & indigentia. compositum quippe indiget his ex quibus componitur, et esse suum dependet ex illis. in deo autem nequaquã est dependentia aut indigentia. ¶Præterea, sicut est unitas essentialis, & item unitas personalis, ita est differentia essentialis opposita unitati essentiali: & differentia seu multiplicitas personalis, opposita unitati personali, sed differentia essentialis non opponit personali unitati, nec unitas essentialis differentiæ personali.

Richard. Vnde Richardus de sancto Victore: Sicut esse substantialiter aliud & aliud, non tollit nec impedit ubique unitatẽ personæ, ut patet in hoĩe, in quo sunt multa essentialiter abinuicẽ distincta: sic personaliter esse alium & alium, non scindit ubique unitatem substantiæ utpote in diuinis, ubi personarum pluralitas est ex relatiua proprietate. Sicut uidemus in puncto habitudines differentes, non tamen hoc ponit aliquam compositionem in puncto: qui manens in sua simplicitate, est finis lineæ unius, principiũque alterius, & econtra imò ex sua simplicitate sibi id conuenit: sic differentia personalium habitudinũ non detrahit nec repugnat simplicitati diuinæ. Hæc Alexander.

Thomas ¶Hinc ait Thomas in Scripto: Cum deus sit omnibus causa essendi, nobilissimo modo habet esse. Nobilissimus uero modus habendi esse, est quo aliquid est totum suum esse. Quod nulli conuenire põt composito, cum esse ipsius consequatur componentia, q̃ non sunt ipsum esse, omne quoque compositum posterius est his, ex quibus componitur. deus autem ẽ ens simpliciter primum. Hæc in Scripto.

Quis sit nobilissimus essendi modus.

Art. 7. ¶Porro in prima parte Summæ, quæstione 3. loquitur: Deum esse omnino simplicẽ, multipliciter patet. Primo, quia in eo non est compositio formæ & materiæ, nec in eo aliud est suppositum & natura, nec eẽ atque essentia, nec est in eo compositio generis & differentiæ, nec subiecti & accidẽtis, nec totius integralis & partium eius. Secundo, quoniam omne compositum habet causam. diuersa enim non cõueniunt in unum, nisi per aliquam causam ea iungentem. propter quod secundum Philosophum, præter & extra formam & materiam oportet quærere causam efficientem. deus autem non habet causam. In omni etiam composito sunt actus & potentia, & compositum est aliquid quod nulli suarum conuenit partium.

Art. 8. ¶Ex his excluditur triplex error. Vnus, dicentium deum esse animam mundi seu animam primi cæli. Alius, opinantium ꝙ deus sit formale esse uniuersorum. Tertius, Dauid de Dinanto, qui stultissime dixit deum esse primã materiam. Hæc in Summa. In Summa quoque contra gentiles, libro 1. 18. capitulo hæc eadem continentur.

Circa simplicitatem dei triplex error. Thomas

Bernardus ¶Hinc sanctus ait Bernardus: Sola increata natura hanc sibi uendicat simplicitatem, ut non aliud & aliud, non alibi & alibi, nõ modo & modo, inueniatur in ea. non partibus constat deus ut corpus, nec affectibus distat ut anima, nõ formis substat sicut quod factum est.

Boethius Vnde ut ait Boethius, In deo sunt penitus idem, quod est & quo: atque secundũ Auicennam, esse & essentia. Ideo dixit Mercurius: In supercælesti est unitas, in cælesti alteritas, in subcælesti pluralitas. Itaque deus nequaq̃ compositus est, nec cõponibilis neque miscibilis.

Mercurius

Petrus. Triplex compositum. Nam ut asserit Petrus, Compositum dicitur aliquid tripliciter. Primo, quia componitur ex alio & alio, seu ex diuersis, ut totum compositum. Secundo, quia ipsum componitur alteri q̃si præexistẽti, ut forma materiæ, & differẽtia gñi, accidẽsque subiecto. Tertio, quia alterum cõponit sibi q̃si posteriori, ut materia primæ formæ, & ens actui eẽndi, subiectumque accidẽti. Et quodcunque aliquo horum modorum est cõponibile, est aliquo mõ possibile passiua potentia. Et qm̃ deus nullo mõ ita possibilis est, ideo nullatenus cõponibilis fertur. Hæc Petrus.

Richard. ¶Idem Richardus, & addit: Solus deus est summe simplex, qm̃ om̃is creatura uel est composita ex aliis uel componibilis alii, uel alia componibilis ei: & nullum tale est summe simplex. Siquidem eo ipso quo alicui componibilis est, est in ea aliquis actualitatis defectus. Hinc punctus & unitas q̃uis essentialiter non sint compositi, tamen à summa simplicitate deficiũt, quia cum aliis componuntur: ut punctus cum linea, unitas cum unitate seu numero. Tamen de unitate q̃ est principium quantitatis discretæ, aliqui dicunt ꝙ cõposita est ac diuisibilis, cũ numerus qui est quantitas discreta, ex cõtinui diuisiõe causet. Hæc Richardus.

Punctus & unitas a simplicitate deficiũt

Aegidius ¶Circa hæc refert Aegidius: Quidam sic probant, esse dei, nõ facere compositionem in deo: quia dum aliquis effectus conuenit pluribus causis, oportet illum uni causæ appropriari, sicut piper & gingiber cõueniunt in calefaciendo. Ideo calefacere reducitur in ignem, cui directe & proprie competit. Sic cum oẽs causæ conueniant in hoc, ꝙ dant esse, & diuersificant in hoc, qm̃ quædam dant tale esse, aliæ aliud esse, oportet eẽ unã causam, cui propriũ sit producere ipm esse. Et hæc causa est deus, à q̃ oportet eẽ primũ causatũ tanq̃ à prima causa, utpote ipsum esse. Propter quod fertur in libro de Causis, Esse est prima rerum creatarum.

¶Hanc positionem dicit Aegidius in duobus deficere. Primo, in modo argumentandi: quia non sequitur, effectus talis reducit in propriã causam, ergo prout est in causa illa, non facit compositionẽ cũ ea. Secundo, quia propositio illa libri de Causis, non suffragatur huic proposito, cũ liber ille extractus sit ex libr. Procli, qui fuit Platonis discipulus.

Quis fuerit autor libri causarum.

¶Circa hæc uidetur dicendũ, ꝙ positio illa q̃ est de mente Thomæ in prima parte Summæ, conueniens est & uera, & bene concludit propositum. Sequitur enim, Esse omne est à prima causa, cuius proprius effectus est esse, quod uocatur prima rerum creatarum. ergo esse dei est sua eẽntia, nec facit cõpositionem cũ ea, alioquin & ipsa prima causa haberet suum esse ab alia causa. Res namque quæ non est suũ esse, & cuius eẽ à sua essentia differt

Dionysi.

R

realiter, non pōt sibiipsi conferre esse, nec sibi eē causa essendi. Præterea q̃uis liber de Causis ex libro Procli sit sumptus, tñ ut ait Thomas in suo Cōmento super librū de Causis, autor libri de Causis Peripatetic⁹ fuit, nō Platonicus. ideo cōtenta in Proclo discordātia à peripateticorū doctrina, dimisit uel suo ꝓposito ea applicauit. Hęc breuiter tetigisse, reor sufficere.

Scotus. ¶At uero Scotus hic probat, qualiter deus sit penitus simplex. Sed ea quæ circa hęc scribit, iam uirtualiter sententialiterq; præhabita sunt.

Soluunt argumenta initio q̃stionis adducta. ¶Rñdendum ergo ad primum, ꝙ materia prima uocat̃ simplex per exclusionem & carentiam totius actualitatis: & hæc est simplicitas q̄ spectat ad imperfectionem, & sequitur passiuam potentiam. Porro deus dicitur simplex per exclusionem carentiamq; totius potentialitatis, utpote purus actus. & hæc est simplicitas pertinens ad perfectionem. Et ex hoc rñ detur ad secūdum, quod simpliciora simplicitate potentialitatis & imperfectionis, sunt imperfectiora cōpositis. Et hoc est in ordine corporalium rerū, q̄ q̄nto plus à simplicitate illa materiæ elongant̃, tanto plus perfectionis sortiunt̃. In ordine autem intellectualiū substantiarum tanto unaquæq; est perfectior, quanto actui primo ac puro propinquior. ¶Ad tertium, ꝙ quis in diuinis sit distinctio multiplex, nihilomin⁹ ibi est summa simplicitas, puraq; unitas: q̄m totū est supersimplicissima deitas. Nec aliquid est in deo q̄d non sit ipsa. Vnde Henricus frequenter in suis asserit quodlibetis, ꝙ omnia quę sunt in diuinis, sunt una singularitas maxima, seu unū singulare subsistens purissimum eē. Neq; relatio, neq; proprietas, nec actio immanens aliquid reale superaddit essentiæ: nec aliqd simplicitati contrarium est in deo, q̄m nulla compositio est in eo. Distinctio uerò ibi existens, attestatur infinitæ pfectioni simplicitatis diuinæ, in qua cum incomprehensibili ac eminentissima unitate & absoluta seu essentiali identitate, omnis continetur perfectio, ex pura & actuali infinitate diuini esse. De hoc dictum est plenius tertia distinctione, ubi & uerba Henrici sunt diffusius inducta.

Deo tamen competit nō vna rō ne cōpetit simplicitas.

Distinctio in diuinis nō obsistit simplicitati.

Diuinū eē ē indeterminatum. ¶Ad quartum, ꝙ diuinum esse non est determinatum, q̄si aliqua differentia limitatum neq; receptū, sed purū & in sua puritate immensa subsistens, seipso distinctum ab omnibus, atq; ex sua excellentia infinita cunctis incommiscibile, incomponibile improportionatū. Sicq; uocat̃ indeterminatum, q̄m nulla differentia, nulla potentia, nulla materia pōt determinari aut contrahi. Idcirco de nullo entium creatorum p̄dicatur. Quod uero ita indeterminatum est, ꝙ contrahi potest & limitari, potest de pluribus prædicari. Sic ergo diuinū esse est sine additione & contractiōe, q̄a de eius natura est, ut ei nequeat additio fieri neq; cōtractio. Esse aūt abstractū seu generale, indifferēs est ad additionē & contractionem, siue ad suā indeterminationem. ¶Ad quintū, ꝙ illa cōueniunt deo nō ex additione aut mutatione facta in ipso, nec ponūt in ipso relationē realē, sed in creaturis, ut dictū est sæpe. Ad sextū, ꝙ de⁹ nō est alio & alio substantialiter differenti deus & pr̄, & iustus, ac sapiens: nec aliquo superaddito, cōpetit ei quicq̄ in seipso: attñ alio & alio, rōne aut relatiōe distincto competūt ei distincta.

QVAESTIO VI.

Arguit' 3 sitatem. 1. Sexto q̄rit̃, An deo cōueniat rō vniuersalis seu gñis aut speciei, vel eē in aliquo prędicamento. ¶Videt̃ ꝙ sic. Primo q̄m p̄dicatur
2. de pluribus & uere distinctis psonis. ¶Secundo, q̄m ipse est maxime res per se subsistens, cuius cōparatione creata substātia est uelut accidēs, utpote increato enti innitēs, ut fulciat̃ & cōseruet̃ in eē: ergo potissime cōpetit ei eē in gñe ac p̄dicamēto substātię. ¶Tertio, 3.
q̄m ens diuidit̃ p ens finitū & infinitū. Itēq; p ens creatū & increatū, & rursus p ens pfectū & impfectū, q̄rū diuisionū altera pars seu differētia cōpetit deo, ergo ē spēs. sicq; ens uidet̃ eē uniuocū ad deū & creaturas.
¶Quarto, q̄m actualitati & simplicitati dei nō uidet̃ 4.
rō uniuersalis & p̄dicamēti seu gñis aut speciei derogare aut repugnare. In eadē nāq; natura fundat̃ rō omniū horū ẜm uarias cōsideratiōes & ꝓprietates eiusdē. sicut in natura hūana est aliq̄d inuenire, q̄ cōuenit cū oī substātia: & aliq̄d, q̄ cū oī cōuenit corpe: aliq̄d q̄q;, q̄ cōuenit cū oī aīali: & aliq̄d, q̄ certa differētia differt à cæteris. Cū ergo in deo sit pelagus ꝓrsus imensum uniuersæ pfectiōis, possunt in ipso hmōi cōsideratiōes fundari, & aliq̄d cōe & min⁹ cōe ac magis cōe
constitui. ¶Quinto, q̄a rō substātiæ uniuoce cōpetit 5.
deo & rebus creatis, uicz q̄a ē res p se subsistēs. ¶Sexto, ẜm August. Boethiū & Anselmū, in deo sunt duo 6.
p̄dicamenta, puta substātia atq; adaliq̄d. ¶Præterea 7.
Scotus sic arguit: Deus formalit̃ est ens. Ens aūt dicit Scotus.
cōceptū dictū de deo in q̄d, q̄ cōceptus nō est ꝓprius deo, sed cōis sibi ac creaturis. ¶Itē scia formalit̃ p̄dicat̃
de deo, & ẜm eādē rōnē cōuenit nobis. ¶Damascen⁹ 8.
q̄q; 1. lib. Diuina, inq̄t, natura ē spēs psonarū. Et iterū, 9. Damascē.
Deus & hō speciē designāt cōem, hypostasis uero indiuiduū demōstrat. ¶Ampli⁹, ꝙ deus nō cōcipiat̃ cō- 10.
ceptu cōi & analogico sibi & creaturis, sed uniuoco, sic ꝙ ens, bonū, sapia, de deo & creaturis dicant̃ uniuoce, oñdit̃ primo sic: Oīs intellectus cert⁹ de uno cōce- 11.
ptu, & dubius de duobus, habet aliquē cōceptū de q̄ certus est, aliū ab utroq; de q̄ dubius ē: sed oīs intellectus uiatorū habet cōceptū certū de ente & bono, dubitādo p accidēs de bono dei & bono creaturæ, atq; de ente dei & ente creaturæ. Philosophi eñ q̄ certi fuerūt de deo ꝙ eēt ens & bonum, dubitauerūt q̄d eēt deus. Nā q̄dā dixerūt ꝙ eēt lis aut amicitia: q̄dā, ꝙ cęlū aut motor ipsius: ergo ens & bonū ẜm se īportant cōceptū aliū à cōceptu boni & entis in deo & creaturis.
¶Itē q̄libet experit̃ in seipso, ꝙ pōt cōcipere ens, non 12.
descēdēdo ad ens pticipatū uel īparticipatū. Et si descendat̃ ad utrūq; cōceptū, q̄ro an stet cōceptus entis cōis. Si sic, habet̃ ꝓpositū. Si aūt indeterminate īportat q̄si unū cōceptū, & q̄n fit descensus, sunt duo cōceptus, tūc īpossibile eēt ꝓbare aliq̄d eē uniuocū, ut hominē respectu Socratis & Platonis. Dicā eñ ꝙ hō importat duos cōceptus, sed tibi uidet̃ ꝙ sit unus, q̄a cōceptus illi sunt ꝓpinqui, sicut tu dicis de ente. ¶Præ- 13.
terea, si cōceptus dictus de deo & creatura, sit analogicus & realiter duo cōceptus, nihil cognoscemus de deo, q̄a nō possumus eū in uita ista cognoscere nisi p creaturas. Insup theologi uidēt uti cōceptu cōi deo et 14.
creaturæ, q̄a accipiūt metaphysicales cōceptus, remouēdo id q̄d īperfectiōis ē in creaturis, & deo attribuē do q̄d ē pfectionis. ¶In cōtrariū est q̄d Magister in li- In oppositum.
tera ex uerbis Augustini inducit remouēdo à deo p̄dicamenta dialecticę artis. Et ad hoc rōnes in solutione q̄stionis ponēt̃. ¶Ad hæc Alexander respon- Alexāder.
det: In deo non est ponendum uniuersale nec particulare uel singulare habet tamen esse diuinum de eis quod est perfectionis, & deest ei quod est imperfectionis. Vniuersale enim est in multis, & dicitur de multis: quia non est totum quod sunt singularia, sic

ut hõ non dicit totum quod est Socrates, qa non dicit quantitatem, qlitatem & operationem, quæ sunt in Socrate. Sed cum dicitur deus pater, deus filius, deus spiritussanctus, dicit esse diuinum in multis, sed nõ dicitur de multis. Cum enim dico deus, dico totũ esse patris, totumq; esse filij. Dici ergo de multis, imperfectionis est in esse uniuersalis: sed esse in multis, cõuenit esse diuino. quia hoc est uirtutis & nobilitatis in uniuersali. Similiter particulare uocatur quod est in uno solo, & hoc est imperfectionis. sed non dicit de multis, quod est perfectionis, quoniam dicit totũ eẽ rei. Hinc esse diuinum non est tantum in una persona, nec tñ multipliciter in psonis, sed permanet unũ. Insuper aliquid dicitur particulare uel à materia, uel ab accidẽtibus, uel à forma signata. cum ergo in deo non sit materia, nec accidẽs, nec limitatio formæ, nullo horum modorum est in eo particulare. ¶Sciendũ uero q; prædicamentum dupliciter dicitur, i. proprie & communiter. Proprie, appellatur coordinatio pdicabilium, quorum unum est sub alio: & sic non est pdicamentũ in diuinis, qa nõ est superius & inferius, nec uniuersale neq; particulare. Cõmuniter uero pdicamentum põt dici, qcquid se habet per modũ prædicamenti. Sicq; prædicamentũ est in diuinis. Nam q̃dam ibi dicũtur per modũ substantiæ, q̃dã per modũ relationis. Item in summa trinitate reperitur similitudo ad prędicamentum. In omni nanq; prædicamẽto est unum quod est. i. prędicatur de alio, & nihil de ipso prædicatur uniuoce, ut generalissimum, & aliud de quo aliud, & ipum de nullo. Tertium quoq;, quod est de alio, & aliud de ipso. Similiter in trinitate est psona de qua alia, & ipsa de nulla, ut pater: & quædam persona quæ de alia, & de qua nulla, ut spiritussanct⁹: & etiam persona quæ de alia, & de qua alia, ut filius. Et ita qualis est ordo naturæ, talis & in personarum trinitate. In coordinatione etiam prædicamenti est similis ordo. In trinitate uero nõ est proprie prius & posterius, ut infra magis patebit. Hæc Alexander.

Prædicamentũ dupliciter dr.

¶Hinc Thomas: Deus non est in genere substantiæ, & huius quadruplex ratio assignatur. Prima ponitur in litera, & est ex parte nominis substãtiæ sumpta. Nomen quippe substantiæ imponitur à substando. Secunda sumitur ex ratione eius quod est esse in genere. Omne nanq; huiusmodi addit aliquid supra genus, idcirco quod summe simplex est, nõ potest eẽ in genere. Tertia ratio subtilior, est Auicennæ: quoniam omne quod est in genere, habet quidditatẽ differentem ab esse, ut homo. humanitati enim ex hoc, q; humanitas est, non debetur esse in actu. Nam cogitari seu apprehendi potest humanitas, & tñ ignorari an aliquis homo sit: qm̃ commune quod prædicat de his, quæ sunt in genere, prædicat quidditatem, cũ genus & species prædicentur in eo quod quid. Porro quidditati illi non debetur esse, nisi per hoc q; suscepta est in illo uel in illo: ideo qdditas generis uel speciei non communicatur omnibus secundum unũ eẽ, sed solum secundum unam rationem cõmunem. Vnde constat q; esse suum non est quidditas eius. In deo autẽ esse est quidditas sua, aliter accideret quidditati, & esset ei acquisitum ab alio, nec haberet esse p suam essentiam. Ideo de⁹ non potest esse in genere aliquo. Quarta ratio est ex perfectiõe diuini esse, quod colligit & comprehendit in se nobilitates & perfectiones oim generum. Hinc ad nullum genus determinatur. Potest addi & rõ quinta, qm̃ genus prędicatur uniuoce de contentis in se, de deo aũt & creaturis nil prædicatur uniuoce, sed analogice tm̃. ¶Præterea ea quæ in creaturis sunt, prædicãtur de deo p eminentiam quandã, omni imperfectione exclusa. In q̃ libet uero nouem prædicamentorum accidentis, duo considerant: uiç; propria rõ accidentis, & ratio propria illius gñis, uiç; quantitatis aut qualitatis. rõ aũt accidentis imperfectionem includit: qm̃ esse accidentis, est inesse ac dependere, compositionemq; facere cum subiecto. Hinc sm rationem accidentis, nil conuenit deo, nec prædicamẽta illa pdicantur de deo. Si uero consideremus propriam rõnem cuiuslibet gñis accidentis, adhuc quodlibet eorum imperfectionem importat, præter ad aliquid. Nam quantitas dicit rõnẽ mensuræ in cõparatione ad subiectũ, qlitas uero dispositionem. sicq; de alijs. Ideo eadem rõne remouẽtur à diuina prædicatione, qua remouebant secũdum communem rõnem gñis accidentis. Si aũt considere mus spẽs generum horum, sic aliquæ sm differentias suas cõpletiuas important aliqd perfectionis, ut scientia, uirt⁹ &c. ideo pdicãt de deo sm rõnẽ speciei, nõ gñis. Porro ad aliqd sm rõnẽ gñis sui, nõ importat dependẽtiã ad subiectũ, imò refert ad aliud extra. Hinc etiã sm rõnẽ sui gñis reperit & ẽ in diuinis. Hinc remanẽt tm̃ duo modi pdicandi in diuinis, uiç; sm substantiã & sm relationẽ. Non eñ speciei cõtentę in gñe debetur certus & specialis modus prædicandi, sed generi.

¶Quod si obijciat de pdicamẽto actiõis, q; pprie cõueniat deo, q dr̃ primũ agẽs & uere est gñans: dicẽdum q; in deo non differt actio ab agente. Hęc Thomas in Scripto.

Diluit obiectio.

¶In prima uero parte Summæ q̃stione 3. ait: Aliquid est in gñe dupliciter. Primo simpliciter ac proprie, ut spẽs & cõtẽta sub eis. Scdo reductiue, ut principia & priuatiões, queadmodũ punctus & unitas reducunt ad pdicamentũ q̃ntitatis tanq̃ principia. cæcitas uero & oĩs priuatio reducit ad genus habit⁹ sui. Neutro aũt mõ est deus in gñe. Quod eñ eẽ nõ possit alicuius gñis spẽs, tripliciter põt oñdi. Primo, qm̃ spẽs cõstituit ex gñe & differẽtia, sempq; id à q̃ sumit differẽtia cõstituens spẽm, habet se ad id unde sumit genus, sicut actus ad potẽtiã, queadmodũ rõnale sumit à natura intellectiua, aĩalis à sensitiua, q̃ se habet ad itellectiuã, sicut potẽtia ad actũ. In deo aũt nihil ẽ potẽtialitatis. scdo, qa cũ eẽ dei sit eius eẽntia, si deus eẽt in aliq̃ gñe, oporteret q; ens eẽt genus ipsius. Genus nanq; significat eẽntiã rei, cũ pdicet in eo q; qd. Philosophus uero 4. metaphysicæ pbat q; ens non põt eẽ genus alicuius. Oẽ siquidẽ genus habet differentias q̃ nõ participãt eẽntiã gñis: sed nulla ualet differentia inueniri q̃ sit extra ens, nec eius naturã ptici pet, cũ ens sit de oim intellectu. Non est ergo deus in gñe. Tertio, qm̃ oĩa q̃ sunt in gñe uno, cõmunicãt in eẽntia gñis, q̃d pdicat de eis in eo q; qd, & differũt sm eẽ. Nõ eñ est idẽ eẽ hoĩs & eẽ equi. Nec eẽ hoĩs huius & eẽ hoĩs illius, sicq; oportet ut eorum q̃ sunt in gñe, differat esse & quidditas, quæ in deo sunt idem. idcirco nõ habet genus, nec differentiã, nec diffinitionem, qa diffinitio ex genere ac differentia constat: nec ei⁹ est demõstratio, nisi per effectũ. demõstratiõis etẽm mediũ est diffinitio. At uero q; deus nõ sit in gñe p reductionẽ, hinc patet, q; principiũ, q̃d reducit i aliq̃d genus, non se extendit ultra genus illud, sicut punctũ

art. 5. Aliqd eẽ in gñe dupliciter.

Deus non põt eẽ spẽcies alicuius gñis.

Ens nullius ẽ gen⁹.

Thomas. Quadruplex ro cur deus non sit in pdicamento sub stantię.

Auicenna.

non est principium nisi quantitatis continuę, & unitas quantitatis discretę. deus autem est principiū totius eē, nō ergo continet̄ in aliq̄ gñe sicut principiū.

Obiectio. ¶Si aūt obiiciat̄ q̄ deus est mēsura oīm substātiarū, ergo est in gñe substātiæ: r̄ndendū q̄ mēsura ꝓportionata est in eodē gñe cū mēsuratis p eū: de⁹ aūt est superexcedens rerū mensura. Hęc Thomas in Summa.

Dilutio.

Thomas ꝯ gētiles. In summa quoq; contra gentiles 1. lib. cap. 24. multipliciter ꝓbat, q̄ esse diuinū non pōt designari per additionem alicuius differentiæ substantialis. aliās diuinum esse nō esset in actu, nisi illo superaddito existēte ac aliq̄ superueniente, & ita nō esset per se necesse ēe: haberet se q̄q; eē dei ad differentiā illā, sicut potētia ad actum. Vnde sequenti ibidem cap. multa inducit motiua ad hoc, q̄ deus non sit in aliquo gñe.

Petrus. Richard⁹. ¶Concordat Petrus. Item Richardus, de cuius dictis in solutionibus argumentorum tangetur.

Bonauēt. Bonauentura quoq; consonās p̄inductis: Deo, inquit, nō cōuenit esse in aliquo gñe determinato: qm̄ oē tale habet esse limitatū, artatū, compositū. Nec cōuenit deo in pluribus esse gñibus, q̄a hoc esset uel ꝓpter naturarū diuersitatē, aut ꝓpter ꝓprietatū multiformitatem, aut ꝓpter gñalitatē, ut transcendentia. Cum ergo deus sit summe simplex & purum esse, seipso distinctum ab oībus, nullo horū modorū in pluribus consistit generibus. Hæc Bonauentura.

Deus non est i diuersis gñibus.

Albertus. Augustin. ¶Idem affirmat Albertus, q̄ p̄ cæteris expositioni textus intentus, uerba Augustini allegata in litera ꝓlixe & bñ exponit. Ait equidē Augustinus 5. de Tri. Intelligamus q̄ntū possumus deū sine q̄litate bonū, sine q̄ntitate magnū, sine indigentia creatorē, sine situ p̄sidentē, sine habitu oīa cōtinentē, sine loco ubiq; totum, sine tp̄e sempiternū, sine ulla sui mutatiōe mutabilia facientē, nihilq; patientē. Quisq̄s deū sic cogitat, et si nōdū inuenire pōt q̄d sit, pie caueat de illo q̄c q̄ sentire q̄d non sit. Quocirca scribit Albertus: Nouē gñalissima accidentis duo habēt in se, s. q̄ accidētia sunt, & differentiā seu aliq̄d per modū differentiæ q̄ abinuicē distinguunt̄. Quod eñ q̄ntitas est q̄ntitas, nō habet ab eo q̄ est accidens, sed ab eo q̄ est dimensio uel mensura substantiæ intus uel extra. similiter q̄ q̄litas est q̄litas, nō habet ab eo q̄ est accidēs, sed ex hoc q̄ ē dispositio substantiæ naturalis, siue adueniens intus uel extra. Ab eo aūt quod accidētia sunt, oīa ordinē ad substantiā dicunt: & sic quo ad id quod rōne gñis conuenit eis, puta inesse, remouent̄ à diuinis, cū hoc sit imperfectiōis. Pro cuius intellectu notandū q̄d ait Boethius: Prædicamentorū quædā p̄dicant aliq̄d inesse ei de quo prædicāt̄, quędā aūt extrinsecus assistūt, quædā uero p̄dicant eē aliquo mō se habere ad illud, quod extrinsecus adiacet, ut locus & tempus. Vnde q̄litas, q̄ntitas, agere, pati, situs & habitus, aliq̄d p̄dicāt inesse: sed relatio extrinsecus assistere, ut dexter & sinister. Potest nanq; idem esse dexter & sinister sine sua mutatione. Quando autem & Vbi, prædicant illud quod ex adiacentia exterius mensurātis relinquit̄. Illa ergo quæ p̄dicant inesse, remouent̄ (ut dictum est) à diuinis, sed gratia differentiæ p̄dicāt̄, dum differentia illa dicit actū aut ordinē ad finē, non ad subiectū: sicq; in specie p̄dicātur de deo, p̄sertim si spēs illa cōstituitur differētia dignitatis, ut bonus, sapiens, iust⁹. Illa uero q̄ extrinsecus assistentia sunt ad alterū, sunt gratia eius q̄d est in eis accidentis natura, nō p̄dicāt̄, sed mutant̄ in substantiā in diuinis. Verū rōne ei⁹ q̄d gñalissimo addunt, nō dicunt ordinē ad substantiā: ideo in diuinis manēt s̄m ꝓpriam rōnem. Nonnulla uero & imperfecta sunt rōne gñis accidentis, & etiā rōne eius q̄d addunt, ut situs, q̄ est corporalium rerū: & pati, q̄d est imperfecti: & habitus q̄ corporeorū est entiū, ideo simpliciter remouent̄, nisi p translationē conueniāt deo. Veruntñ aduertēdū q̄ relatio habet duo in se, utpote q̄ est ꝓprietas, & ita conuenit ei in eē soli personæ, & non solū assistere: imò sic est constitutiua p̄sonæ, & naturā accidentis amittit, q̄a nil supaddit eēntiæ. Habet quoq; in se q̄ est ad alterū, cui opponitur relatiue, & ex hoc habet extra determinari. sicq; intelligendū est quod Boethius ait relationem assistere. Hæc Albertus.

Nouē gñalissima accidētis duo habent.

Boethius

Relatio habet duo in se.

Quō relatio assistit.

¶Qui etiā circa uerba S. Hilarii scribit: Ait q̄ppe 7 de Trinitate Hilarius: Non ex cōpositis deus subsistit q̄ uita est: neq; q̄ uirtus est, ex infirmis continet̄: nec qui lux est, ex obscuris coaptatur: neq; qui spiritus ē, ex disparibus est formatus.

Multiplex rerū compositio.

¶Circa hæc scribit Albertus: Prima cōpositio rerū est ex Quod est & Quo est, q̄ est angeli & aīæ rōnalis corporisq; cælestis, s̄m eos q̄ nō ponūt in cęlo materiā. Secūda cōpositio est primorū, q̄ sunt ex materia & forma, ut materiæ primę ad elementū. Tertia cōpositio est ex cælestis influentia corpis super inferiora, eo q̄ omnis mixtio & gñatio inferiorū ad motū cæli reducitur sicut ad causam. Corpus aūt cæleste mouet p influentiā lucis super obscurū p̄cipue duorū elementorū, q̄ sunt terra & aqua. Illa nāq; magis abundant in mixtorum corporibus. siccū eñ terrestre, terminatiuū est humidi aquei, & humidū aqueū continuatiuū est sicci. sicq; fit mixtio mouente superiorū corporū lumine per p̄sentiam uel aspectū seu applicationē quādā ad stellam respicientem coniunctionem uel oppositionem, aut alias proprietates, quæ in scientia de stellis sunt determinatæ. Ad hanc commixtionem sequitur compositio complexionatorū & organicorū ad spiritualem naturam, quæ anima est. Et ista compositio quarta est. Primæ compositioni opponitur seu repugnat uita in toto. i. uita pura. Id enim in quo est Quod & Quo, non uiuit secundum se totum, nec est uita pura, ipsumq; uiuere. Secundæ compositioni repugnat uirtus perfecta, propter defectum priuationis. Tertiæ opponitur lux in toto, id est, lux pura, ꝓpter opacum elementorum. Quartæ opponitur esse spiritum in toto, id est, totaliter spiritum esse, propter disparitatem grossi terreniq; corporis ad spiritualem naturā animæ, quæ corpori tali unit̄. Hæc ille.

Vdalric⁹.

¶Deniq; de hac materia, cur scilicet deus nec gen⁹ nec species sit, neq; in genere neque in specie, scribit Vdalricus satis fundamentaliter iuxta Peripateticorum doctrinam, in Summa sua tertio libro, septimo & octauo capitulis: Vniuersale, inquiens, uidetur maxime obsistere æqualitati personarum in deo. ideo eius naturam plenius notificabimus. Vniuersale ꝓprie sumptum, duobus constituit̄, utpote natura cui accidit uniuersalitas seu generalitas: & respectu ad multa, qui complet rationem uniuersalis. Cum autē respectus ille non cōueniat naturæ, nisi ut est s̄m rōnem separata & communicabilis, tria tamen sunt cōsideranda in ipsa natura. Nam inquantum est separata, sic est uuum extra multa, puta particularia. sic eñ in solo est intellectu. Inquantum uero habet respectum ad multa, quorum ipsa est esse substantiale, sic

Quę sit natura vniuersalis.

ipsa est unum in multis, in quibus diuersificatur. Et tertio, inquantum ipsa ita non sumitur ut substantia secundum se ens, i. essentia diuisa contra materiā atque compositum, sed sumitur ut totum esse substantiale, quod oportet in concreto significari cū implicatione eius cuius est illud esse, sic prædicabilis est de toto, & est unum de multis. Porro si uniuersale sumatur secundum actū, uidelicet prout actualiter est unū communicatum multis & prædicatum de eis, sic est solum in intellectu, uidelicet quo ad intentionē uniuersalitatis. propter quod Peripatetici communiter & Auicenna, Algazel, Auerrois, pluresq; alij dicunt uniuersale non esse nisi in intellectu: qm̄ forma secū dum quod est in rebus diuisa, est per esse nō una. Vniuersale aūt est simplex forma & una, à materia & ei⁹ appendicijs separata, & hoc ei non cōfert nisi abstrahens intellectus. Hinc ait & Damascenus, q; in talib⁹ consideraī cōmune ratione, non re. Hæc & alia multa scribit Vdalricus de uniuersali in generali. ¶ Præterea de natura generis subdit: Genus proprijssime dicitur, quod in diffinitione est primum & prædicaī in quid, cui philosophus primo attribuit q; est subiectum: quia inquantum genus accipitur ut consistens in se & in substantialibus suis, non indiget differentia ad esse suum inquantum genus. aliter enim oīne genus etiam generalissimum, indigeret differentia ad esse suum, & reciperetur differentia in eius diffinitione, quod falsum est: qm̄ genus generalissimum diffinitionem non habet. Hinc genus non habet differentiam proprie dictam, suum esse cōstituentem; uel si habet, non est simpliciter genus, sed gen⁹ subalternum, quod est etiam species. sicq; inquantum species, constituitur differentia. Ad cuius intellectum aduertendū, q; cū philosophus dicat q; potētia & actus sunt principia generꝝ, patet q; potentia simplex nō est genus, sed potentia cōtracta p actū, q actus est differentia, & si potentia illa fuerit intranea enti, ita q; ei nil superaddit, sed addit uel solā rōnē negationis, uel aliquid q̄d diminuit de rōne entis, & ex hoc q; est intra ens, nō coartat. Vnde constitutū ex tali actu & potentia, est gnālissimum. Tales aūt differētiæ habent similitudinem differentiarꝝ uerarꝝ, sed non sunt differentiæ uerę. Si uero differentia sit extra genus q̄ realiter addit supra potētiā gnis, per hoc coartat in partem. Secūdo, philosophus attribuit gnī quod est materia seu materiæ similis. Nam sicut in materia poniī formarum inchoatio, sic in gnē sunt differentiæ potentialiter: & ab eo q̄d se habet p modū potentiæ, sumiī rō gnis: ut in hoīe ab eo q; est eē corpus aīatum sensibile. differentia aūt est eētialis q̄litas gnis, ideo pdicatur in q̄le. Species uero utrunq; cōplectiī. idcirco ē q̄le q̄d. Genus aūt, pprie dicit esse q̄d, qm̄ est subiectū cui accidit esse determinatū uel non determinatū ad actū p differētias suas: q̄ reducūt potētiā eius ad actū q est eē specificū. Hinc certū est, q; deo q est purus & simplicissim⁹ actus, nō cōpetit eē genus nec eē in genere: nec eē eius determinaī aut contrahiī ad certum gradū pfectionis per differentiā, cū sit ens illimitatū simpliciter uniuersaliterq; pfectū. ideo nō ē spēs nec indiuiduū speciei, sed extra & supra oē genus ac ordinem rerꝝ p eminentiā infinitā. Hęc in sententia Vdalricus, & ista est doctrina Auicennæ & Algazelis aliorumq; antiquorꝝ: imò Augustini in textu, Boethij, Damasceni, Anselmi: & q aliter utunī noībus gnis speciei & differentiæ, ponēdo ea in deo, abusiue loquunī, & prorsus improprie & indocte.

Damasce.

De natura generis.

¶ His cōsonant scripta Aegidij, hic dicētis: Si uolumus scire an de⁹ sit in gnē, oportet nos intueri an ea q̄ sunt de gnis rōne, couenīāt ei. Itaq; genus cōparaī ad spēm tanq̄ ad cōtentū sub se, cū nihil sit in gnē q̄d nō est in aliqua specierꝝ ut in libro dr̄ Topicorū. cōparaī aūt ad spēm tripliciter. Primo qa respectu speciei habet rōnem totius uniuersalis, qm̄ pdicaī de specie. secundo habet rōnem potentialitatis, cū spēs diffiniatur per genus & differentiā, tanq̄ per actū atque potentiā. Tertio habet rōnem continentis. nam uirtualiter in se continet spēs, q̄ uniunī & colligunī in eo tanq̄ in toto uniuersali, quēadmodū membra in toto cōposito, & diuersæ potentiæ in toto potestatiuo. Hinc 2. metaphysicæ asserit Cōmentator, q; distinctio est inter genus & materiā, qa materia dicit potentiā purā, genus aūt formā mediā inter actū & potentiam. Conformiter genus ad differentiā cōparaī tripliciter, qa respectu differentiæ dicit totū, cū differentia cadat à latere, genus aūt fm̄ rectā lineā ordinetur. habet q̄q; respectu differentiæ rōnem potentialis: qa differentiā supaddita gnī, contrahit ipsum & cōstituit spēm. Habet etiā rōnem cōtinentis, cū gen⁹ sit cōmunius differētia. Ad hoc ergo q; aliq̄d sit in genere, tria requirunī. Primū, q; sit finitæ pfectiōis: Nempe cū genus dicat q̄d mediū inter actū & potentiā, & actus in potētia receptus, cōtrahaī ad pfectionē determinatā, cōstat q; id nō sit ī gnē cui cōpetit pfectio infinita. Amplius, ex eo q; gen⁹ dicit totū, q̄ totalitas q̄uis sit fm̄ rōnē, attn̄ qa his ptibus rōnis corrñdent partes rei, nec, pprie partes hm̄oī sumerenī nisi natura, à q̄ sumunī genus & differētia aliq̄ mō partes haberet. Ideo deus q simplicissimā habet naturā, nullo mō est in gnē. Simili mō qa genus potentialitatē includit, deus q purus est actus, in gnē nō est. Vnde nec spēs est, nec indiuiduū speciei. Deniq; q̄tuor sunt gradus substātiarꝝ. Nam q̄dā p se nō habent eē, sed sunt inquantū dāt eē, ut substātiales partes cōpositi. Aliæ per se habēt eē, tn̄ habent aliq̄d in se, q̄d nō principaliter facit ad eē, sicut cōposita in qb⁹ habeī materia. Aliæ p se habēt eē, & nihil est in earꝝ natura, q̄d non principaliter facit ad eē, ut intelligētiæ. Quædā uero est substantia, q̄ non solū per se habet esse, sed etiam est suum esse, ut deus. ¶ Postremo hęc tria, ppter quę ostensum est deū nō esse in gnē, deo cōpetere diuin⁹ & S. Dionysius innuit 4. cap. de diuinis noībus, dicēs primā causam fm̄ oēm intentionē supersubstantialiter eē. Ex quo habeī q; nō est essentia differēs aut distans ab esse, nec potētialitas in natura. Et subdit ibidem: Etenim non hoc quidem est, hoc autem non ē: nec alicubi quidem est, alicubi autē non est, in quo innuitur non habere naturam compositam, quæ p cōditiones materiæ determinaī ad aliquem locum. Et addit, Sed omnia est, ut oīm causa, oīa principia cōprehendens & præbens. Vnde concludiī q; nō est materia necq; forma, nec ad aliquod genus terminatum. Hæc Aegidius.

Aegidius

Genus cō paraī ad spēm tripliciter.

Materię & gnis differentia.

Gnis ad differentiā triplex habitudo.

Tria requisita ad rōnem gnis.

Substantiarū 4 sunt gradus

Dionysius martyr

¶ Circa hæc scribit Scotus: Hic sunt duæ opiniōes extremæ. Vna negatiua, quæ dicit q; cum simplicitate dei non stat q; sit aliquis conceptus deo & creaturis communis. Alia tenet omnino oppositum, & aiī q; etiam deus sit in genere. Teneo autē opinionē mediam. s. q; cum simplicitate dei stet q; aliquis sit con-

Scotus.

ceptus communis deo ac creaturis, non tamen ut genus. Prima pars probata est, secundam probo autoritate Augustini, 7. de Trinitate dicentis:: Manifestū est deum abusiue dici substantiam, quia substantia dicitur à substando, eo ꝙ accidentibus substet, q̂d deo non conuenit. Non intendit autem Augustinus ꝙrō substantiæ, ut est genus, sit accidentibus substare: qa ꝑmisit ibi, Absurdum est ut substantia relatiue dicat̃, sed substantia ut est genus, est limitata. omnis autem substantia limitata, capax est accidentiꝫ: ergo quæcunque substantia est in genere, pōt substare alicui accidenti. Idem probat & tenet Auicenna, & probat̃ sic: Conceptus habens indifferentiam ad aliqua, ad quę non potest conceptus generis esse indifferens, nō potest esse conceptus gn̄is. sed quicquid cōmuniter dicitur de deo & creaturis, est indifferens ad finitū & infinitum. Nullum uero genus potest ad finitum & infinitum esse indifferēs. genus enim accipit̃ ab aliqua realitate, quæ ſm se potentialis est ad realitatem, à q̃ differentia sumit̃. In deo autem cum sit infinitus formaliter, nihil est potentiale. Secundo arguo ex rōne eius quod est necesse eē, & est argumentū Auicennæ 8. metaphysicæ suæ: Si necesse esse habet genus, ergo intentio generꝭ uel erit ex se necesse, uel nō. Si primo modo, tunc nō cessabit quousq; sit ibi differentia, ita ꝙ genus differentiam tūc includet, qm̄ sine illa nō est in ultimo suo actu, sed necesse esse est in ultimo actu suo. Sin autem genus includit differentiā, non est genus. Si autem detur secundum membrū, sequit̃ ꝙ necesse esse erit cōstitutū ab eo, quod nō est necesse eē. Hinc dico ꝙ ens prius diuiditur in infinitum & finitum, q̃ in decem gn̄a: qm̄ alterum hoꝝ, uicꝫ ens finitum, est commune ad decē ꝑdicamenta: ergo q̄cunq; conueniunt enti, ut indifferens est ad finitum & infinitum, uel ut proprium est enti infinito, conueniunt sibi non ut determinet̃, sed ut est prius: & per consequens, ut est transcendens & extra omne genus. quæcunq; ergo sunt communia deo & creaturæ, sunt talia. inquantum enim conueniunt deo, sunt infinita: inquantum creaturę, finita. ergo illa per prius conueniunt enti, q̃ diuidatur per finitum & infinitum. idcirco esse tale, transcendens est.

Augustin.

Auicenna.

Auicenna

¶Sed quæritur quomodo sapientia ponatur transcendens, cum non conueniat omnibus entibus, trāscendentia uero uideantur omnibus esse communia. Respondetur ꝙ de ratione generis generalissimi nō est habere species sub se, sed non habere superueniēs genus: sicut quando, qa non habet supueniens genꝰ, est generalissimū, q̄uis paucas aut nullas habeat spēs, ita transcendens est, quod nullum habet genus sub quo continetur, sed ꝙ ipsum sit commune ad multa inferiora, hoc accidit ei. Hæc Scotus.

¶Cuius ultimo dicto obijci potest, ꝙ de ratiōe generis est ꝑdicari de multis differētibus specie. cumq; genus à generalitate impositum sit, ratio generis generi generalissimo potissime conuenire uidetur. Demum, ꝙ ait ens uniuoce prædicari de deo & creaturis, doctrinę & rationibus omniū præallegatoꝝ solēnium ueterumq; doctorum contrariatur: imò cū deus æternus & gloriosus in infinitū magis excedat omnem creatam essentiam, & omne esse creatū ac modum essendi eiusdem in omni dignitate, superessentialitate & incomprehensibilitate, q̃ quæcunq; creata substantia accidens, aut unum accidens aliud, si ens ꝑdicaretur uniuoce de deo & creatura, multo plus ens finitum prædicaretur uniuoce de decem prædicamētis, ipsumq; accidens de nouem suis generibus, & uideretur ens finitum esse genus ad decem generalissima: quo dato, illa non essent generalissima.

Dionysi⁹.

Ens nō ꝑdicat̃ uniuoce de deo ac creaturis.

¶Præterea scribit Scotus: Aliqui probant deū nō esse in genere, qm̄ continet in se perfectiones oīm generum. sed argumentum non ualet qa continens aliquid, continet illud per modum sui &c.

Scotus.

¶Ad quod dico, ꝙ argumentū illud à præfatis doctoribus introductum, extat idoneum. & q̄uis incomprehensibilis & excelsus cōtineat in se oīm reꝝ ac generum perfectiones ſm suum proprium modū, tñ cōtinet eas uere plene actualiter illimitate, imò in infinitum excellentius q̃ sint aut esse queant in rebus creatis, & taliter nullum creatum continet continereve pōt uniuersorum generꝝ perfectiones. ¶Ait etiā circa hæc Scotus: Si deus sola indiuidua substantiaꝝ causaret, illa (puta creata substantia) haberet uirtualiter in se unde causaret accidētia oīa. ¶Cui assertiōi obijcitur, ꝙ nulla creata substantia habet in se uirtutem causandi supernaturales habitus gratiæ & theologicarum uirtutum atq; donoꝝ. Reprehendit insup Scotus dictum Henrici, qui ait spēs generabilium & corruptibilium non corrumpi per se, sed per accidens, utpote per hoc ꝙ indiuidua in quibus sunt, corrumpūtur. ¶Quæ reprehensio non censet̃ idonea, cū dictū illud communi assertioni philosophoꝝ & theologorum concordet. Et item, qa ut ait philosophꝰ, eē agere, pati, generari, corrumpi, directe conuenit suppositis, & ex consequenti seu per accidens, aut rōne suppositorum, naturis specificis.

Dionysi.

Scotus.

Dionysi⁹.

Scotus.

Dionysius

¶Amplius argui pōt, qa si ens de deo & creaturis uniuoce dr̃ & in quid, erit genus ad ea, eritq; deus in gn̄e, quo dato, opinio illa implicare uidebitur.

¶Durandus quoq; fatetur, deū non esse in genere. reprobat tñ argumētum supra inductū, quo id ita ꝓbatum est, qa in deo cum purus sit actus, nō pōt sumi dari conceptus seu rō potentialitatis, à qua sumit̃ genus. Itaq; scribit: Iste modus probandi non uidet̃ uerus, qm̄ sicut de deo cōcipimus, ꝙ est bonus & sapiens, & hæc in deo differunt ratione: ita concipimus de deo ꝙ est substantia & ꝙ est intellectualis, & primus ille conceptus est indeterminatus respectu secūdi, & aliquo modo determinatur per ipsum, quemadmodū potentia per actum. ¶Sed ista obiectio est inualida, atq; ex dictis Aegidij plene soluta. Genus etenim sumitur ab aliquo, quod ex sua natura aliqd habet potentialitatis, & non solum secundum modum apprehensionis humanæ. Substātia quoq; prout cōuenit deo, non nisi puram & perfectam notat essentiam, nec in supersimplicissima & actualissima deitate est quippiam ex sua natura contrahibile, determinabile, potentiale. Et quamuis Durandus prætactū reprobet argumentum, tamē in argumēto suo quo illud corrigit, fatetur quod argumentū illud prætendit. Sic etem̄ arguit: Minus est in genere quod est illimitatum re & ratione, quàm quod est limitatū re, quamuis nō ratione, sed deus est illimitatus re & ratione. ens autem creatum in sua communitate acceptum, est limitatum ad minus re: & ut aliqui dicunt, etiam ratione: & tamen ipsum non est in genere. ergo à fortiori nec deus. Et causa est, quoniā genus includit limitationem, ita ꝙ perfectio contenta in uno

Durand⁹.

Dionysi.

genere, non conuenit rei alterius generis sine nouæ rei additione. Hæc Durandus.

Scotus. ¶Similiter Scotus reprobando argumētum, quo ita arguitur, Deus continet in se perfectionem omnium generum, ergo non est in genere, paulo post incidit & affirmat quod reprobauit, Siquidem dicit deum non esse in genere ratione suæ absolutę infinitatis, & tamen hoc nihil aliud est dicere, nisi ꝙ deus nō est in genere, quia continet in se omnium generū & omnium rerum perfectionem omnimode. Quocirca pensandum, quia (ut in quodlibetis suis frequēter atq; in Summa sua testatur Henricus) quamuis aliq̄ essentia citra summum deum esset infinitæ perfectionis in certo genere aut gradu uel specie, puta in sapientia aut uirtute, non tamen esset absolute perfecta, neq; simpliciter infinita: imò adhuc esset in genere, & haberet quo excederetur & limitaretur. Idē in hac quæstione Scotus fatetur. Sed & Gulielmus Parrhisiensis in libro suo de Trinitate, euidenter testatur & probat deū non esse in genere, nec aliqd p̄dicari de ipso & creaturis uniuoce, sed analogice tātum. Idem tenet Antisiodorensis, qui tñ in Summa sua libro primo, quęstione qua quærit, utrum persona dicatur uniuoce de personis increatis & creatis, ponit uarios modos uniuocationis, prout suo loco poterit tangi. Postremo constat ex habitis, q̄ inconueniens & absurda sit quorūdam opinio, dicentiū ꝙ ens non solum uniuoce de deo & creaturis dicatur, sed item ꝙ deus sit in prædicamento ac genere, intantū ut quidam dixisse legatur, ꝙ deus seu diuina essentia inquantū quidditas, non est dignior q̄ quidditas asini: quod auribus uere religiosis detestabiliter sonat, & honorificētiæ supdignissimi dei cōtrariat, de q̄ cū omi reuerētia & timore loq debemus, quēadmodū Alexāder in suis obseruat ac loquitur libris, in tm̄ ut beatissimus Dionysius & Damascenus affirmēt, nō esse audendū aliqd de supessentiali dicere deitate p̄ter ea q̄ scripturis tradūtur. Itaq; dico ꝙ diuina essentia inquantum quidditas, secundum quod quidditas cōuenit ei, non solū quidditate asini, sed etiam qdditate excellentissimi angeli in infinitum præstantior est. Nec in hoc simile est de deo & creaturis. Nā quamuis homo inquantū substantia sensitiua, nō dicatur perfectior equo, sed inquātum rationalis, qa uidelicet animal de homine & equo prædicatur uniuoce, de deo tamen maiestatis & excellētiæ penitus infinitę loqui sic nefas est. ¶Ad primū igitur respondendum, ꝙ quamuis deus prædicet de pluribus suppositis seu personis, illa tamē supposita non sunt plura, absolute loquendo, nec multa: nec multiplicatur in eis natura, imo nec absolute, sed relatiue dicūtur. ideo deo non competit ratio uniuersalis, nec descriptio generis seu speciei, nec prædicatio illa esset proprie in quid. ¶Ad secundum, ꝙ ratio non conuenit uniuoce deo & creaturis: nec proprie deus appellatur substantia, cum substantia à substando dicatur, imò cum infinita excellentia & superessentiali illimitataq; perfectione, conuenit ei per se esse: creaturis uero, cum aliquantula participatiōe subsistentiæ dei. ¶Ad tertium, ꝙ illæ & similes entis diuisiōes nō dātur per uniuocationem, sed analogiā, & una pars per supereminentiam conuenit deo. ¶ Ad quartum responsum est. Attamen instantia illa conuincit, ꝙ aliqd simile rationi uniuersalis & generis ac speciei deo conueniat: & ꝙ quantum ad id quod perfectionis est, cōueniant creatori: non aūt simpliciter, sicut ex uerbis patuit Alexandri & aliorum. Et quantum ad id, Damascenus & alij quidam authentici & antiqui, usi sunt nomine speciei aut generis in diuinis. Per quod patet solutio autoritatum ex illis allegatarum. ¶ Ad quintū iam patet responsio, quia substantię rō non competit deo & creatis uniuoce. Vñ gloriosus Dionysius deum toties supersubstantialem & supessentialem appellat, & ꝙ uerius dicatur non eē substantia q̄ substantia, prout ultimo mysticæ theologiæ cap. protestatur. ¶ Ad sextum, ꝙ in deo sunt duo prædicamenta quantum ad modum prædicandi, non quantum ad ueram & propriam rationē aut proprietatem prædicamenti. Quędam enim dicuntur de deo absolute & essentialiter, quædam relatiue. ¶ Ad septimum & ad alia Scoti obiecta dicendum, ꝙ deus formalius est super ens q̄ ens, & ꝙ generalis ille conceptus entis communissime sumpti, non conuenit deo & creatis uniuoce, sed analogice tantum. Nec aliud instantiæ illæ cōcludunt. Estq; tenendum, ꝙ conceptus seu ratio illa entis, sit unus unitate quadam analogica & cōmuni, ac permanet in sua cōmunitate, quousq; descendat. Cumq; descenditur ad increatum & creatum, seu infinitum & finitum, diuersificatur in eis, & unicuiq; competit suus conceptus seu propria ratio. Nec est inconueniēs ꝙ aliquis habeat uerum conceptum de aliquo cōmuni, & tñ ignoret qualiter ratio seu conceptus huiusmodi conueniat contentis sub illo seu minus cōmunibus. Nec rursus sequit ex his, ꝙ ex creaturis nil uere cognoscamus de creatore: qa ut patuit, ens & alia multa non prorsus æquiuoce, sed analogice competunt deo & creaturis: quoniam res creatæ uerè participant, imitantur ac repræsentant perfectiones & attributa supergloriosissimi creatoris. Postremo dicendum, ꝙ theologi utuntur conceptibus quibusdā communibus deo & creaturis, accipiendo metaphysicales conceptus, & remouendo ab eis quod imperfectionis est, atq; quod perfectionis est asscribendo creatori non uniuoce, sed per eminentiam incomparabilem & quandam analogiam, qua aliquid per prius dicitur de uno, & per posterius de alijs.

Margin notes (left column): Guil. par. — Antisiod. — Nota q̄rundam absurdam opinionē. — Soluunt argumen ta initio q̄stionis p̄posita. — ad 2. — ad 3. — ad 4. (right column): ad 5. — S. Dion. — ad 6. — ad 7.

QVAESTIO VII.

Septimo quærit, An aliqua creatura sit simplex, & specialiter de simplicitate intellectualis naturæ ac rationalis creaturæ, an s. angelus & anima ratiōalis sit simplex & immaterialis essentia. ¶ Quòd autē aliqua creatura sit simplex, probatum est supra de puncto & unitate. Quòd si dicantur in omni creatura esse, Quod est & Quo est, inquiritur an & ipsum Quo, sit compositū ex Quod & Quo. Si sic, quæretur ulterius, quousque stetur in aliquo penitus simplici, aut ibitur in infinitum. Iterum, eadem sunt principia compositionis & resolutionis. Resolutio autem ultima stat in indiuisibili ac simplici, ergo est deuenire in creaturis ad aliquod penitus simplex & irresolubile. 2.

Argum. 1. q̄ uertunt.

In opposi tum. ¶In contrarium est Augustinus in litera. Ista quæstio pro magna parte soluta est paulo ante in determinatione quæstionis de simplicitate dei ac diuinæ essentiæ. Veruntamen quæstio ista multiplicem includit difficultatem, præsertim quantum ad in-

tellectuales substãtias, de quibus quæstio potest moueri, an in eis materia aliqua sit, & item an in eis differant realiter esse & essentia. De distinctione autem inter essentiam potentiasq́ earum, determintum est supra.

Bonauēt. ¶Itaq; circa hæc scribit Bonauentura: Simplicitas essentiæ priuat seu excludit compositionem, & etiã differentiam essentialem ac multiplicitatem, ita q̃ tã simplex est, q̃ nec habet partium compositionem, nec multiplicitatem formarum nec actionum. porro in solo deo est priuatio compositionis ac differẽtiæ seu multiplicitatis. hinc in solo deo est simplicitas essentialiter & pfecte, in alijs participatiue. Quędam autem est compositio ex partibus essentialib⁹, & hæc est in omnibus creaturis entibus seu existentibus per se. Alia est ex partibus integrãtibus, & hæc est in cunctis corporibus. tertia ex partibus dissimilibus, & hæc est in omnibus animatis & sensitiuis. Hinc in omni substantia per se ente, quæ proprie dicitur creatura, est compositio aliqua: qm̃ omnis creatura aut est corporalis, aut spiritualis, aut composita ex utroq;. Triplex quoq; est differẽtia in rebus creatis. Prima est substantiæ & uirtutis ac operationis, seu substantiæ & accidentis. Secunda differentia est suppositi ac naturæ. Tertia est differentia entis ac esse. prima differentia est rei, inquantum est agens. secunda, prout est ens in genere. Tertia, prout est ens in se. Prima differentia est in omni subiecto, quoniã omne subiectum habet esse mixtum, idcirco nõ agit ex se toto, ꝓpter q̃d differt in eo Quo agit & Quod agit, & actio seu proprietas & subiectum. Secunda differentia est in omni indiuiduo, quoniam omne indiuiduum habet esse limitatum. Hinc in aliquo conuenit, atque in aliquo differt ab alio. Vnde in omni indiuiduo differt suppositum & natura, multiplicatur enim essentia seu natura in suppositis. Tertia est in omni creato & concommunicato. Nempe cum omne creatum, siue sit principium, siue principiatum, aliunde accipit esse, ideo non est esse suum, sicut lux non est suum lucere. Si ergo dicatur simplicitas per priuationem compositionis, sic propria est dei solius etiam ratione substantiæ, quoniam post deum nulla substantia est, quæ non componatur ex passibili saltem & actuali. Si autem simplicitas dicat priuationem differentię essentialis ac dependentiæ, ita q̃ in essentia nulla est diuersitas nec dependentia, sic simplicitas est propria deo ratione entis: quoniam nullum aliud ens ẽ, in quo non cadat aliqua diuersitas aut dependentia. Concedendum est ergo, quod simplicitas est propria deo, creaturę autem compositę sunt, nec simplices uere: quoniam habent esse mixtum ex actu & potentia, qm̃ habent esse limitatum, & ita in genere & specie collocatũ, & per additionem contractum: quia aliunde datum à deo, à quo deficiunt in simplicitate, & ita cadũt in compositionem. Potest etiam dici & breuius, quod simplex dicitur per compositionis priuatiõem. Sed aliquid dicitur componi dupliciter. Primo, quia ex aliquibus ipsum componitur. Secundo, quia componitur alij. Si ergo simplicitas priuet compositionem ex alijs, sic competit quibusdã creatis ut primis principijs. Si autem priuet compositionem cum alijs & ex alijs, ita solius est dei. Omnis nanq; creatura, aut est ens per se & in se, sicq; aliquo modo composita ẽ ex alijs: Aut est ens cum alio & in alio, & ita est composita alij. Rursus, omne creatum aut est principium, & ita est alteri componibile: aut principiatum, & sic ex alijs est compositum. Hæc ille.

Triplex creaturarum differentia.

Componi tur aliqd dupliciter

¶Hinc Thomas: Omne, inquit, quod procedit à deo in diuersitate eẽtiæ, deficit à simplicitate diuina. Porro creatura est duplex. Quædam habens esse completum, ut homo, leo, lapis: & talis sic deficit à dei simplicitate, q̃ incidit in compositionem: quia in omni creatura tam spirituali q̃ corporali, est natura & esse suum sibi à deo communicatum, sicq; componitur ex Quod est & Quo est. Quædam uero creatura solum habet esse in alio, ut materia prima, & forma ac uniuersale. Et talis non sic deficit à simplicitate diuina, ut sit composita. Si enim dicatur composita ex natura, & habitudinibus quibus referẽ ad deum siue ad id, cum quo componitur, quæritur de habitudinibus illis, an sint res uel non: & si non, non faciunt compositionem: si sic, non referuntur alijs habitudinibus, sed seipsis. Relatio nanq; non refertur alia relatione, sicq; deuenitur ad aliquid quod non est compositum. Nihilominus deficit à diuina simplicitate dupliciter. Primo, quia est diuisibile in potentia: uel per accidens, sicut materia per quantitatẽ & forma per receptaculum, uel quia est componibile alteri. Hæc Thomas.

Thomas. Creatura duplex.

¶Cuius positio non uidetur à præfata Bonauenturæ responsione multum distare, quoniam Bonauentura utitur nomine compositi magis extense, q̃ Thomas, ita ut illud quoq; appelletur compositum, quod est componibile alteri. At uero in hoc quod omnem creaturam per se subsistentem, affirmat ex essentialibus compositam partibus, nec Thomę, nec alijs multis concordare uidetur, præsertim si p partes essentiales materiam & formam intelligat. Si uero per partes essentiales intelligat Quod est & Quo est, stare posset. Si tamen per Quo est, intelligaẽ esse actualis existentiæ, hoc non uidetur recte pars essentialis uocari, præcipue secundum istos, qui asserunt illud ab essentia realiter esse distinctum. Sed de his paulo post magis tractabitur. ¶Pręterea qualiter in angelo & anima sit compositio quædam ex Quod est & Quo, & qualiter sint immateriales, sanctus doctor scribit multum diffuse in Summa contra gentiles libro secundo p diuersa capitula. In tractatu q̃q; suo de esse & essentia, & super secundum Sententiarum, atq; in prima parte Summæ suæ, prout suis locis poterit tangi.

Dionysi.

¶Petrus quoq; hic ait: In creaturis multiplex cõpositio reperiẽ. Prima ex genere & differentia, quæ est compositio naturę communis. Secunda, ex eo q̃d est & esse, seu ex q̃d est & quo est, quæ est compositio entis cuiuslibet singularis. Tertia, ex natura & naturalibus proprietatibus eius. Quarta, ex subiecto & accidente. Quinta, ex materia & forma, ut cælum. Sexta, ex materia & forma ac priuatione, ut elementũ. Septima, ex diuersitate materiæ & formæ, ut mixtum ex elementis. Octaua, ex partibus quantitatiuis similibus, ut corpus homogeneum. Nona, ex partibus quantitatiuis dissimilibus, ut corpus heterogeneũ. Decima, ex corpore heterogeneo & anima uegetabili tantum, ut planta seu arbor. Vndecima, ex corpore heterogeneo & anima uegetatiua simul ac sensitiua, ut brutum. Duodecima, ex corpore tali &

Petrus. Multiplex cõpositio in creaturis.

anima rationali, ut homo in quo stat ultima compositio naturæ. Hæc Petrus.

Albertus multiplex ē simplicitas. ¶Insuper Albertus: Simplicitas, ait, secundū quid conuenit creaturis. & hæc multiplex est, cuius tangā aliquos modos. Est ergo quædā simplicitas primorū principiorum componentium, puta ipsius Quod est & Quo est, & materiæ ac formæ, quæ simplicitas non est compositi ex Quod & Quo est in natura spirituali. Est quoq; simplicitas quædam sine dependētia ad corporalē materiam, & conuenit angelo, estq; maior q̄ simplicitas animæ rationalis: quę quamuis careat quantitate, habet tamen dependentiam quādam ad corpus. Post hæc est simplicitas eorum quæ sunt aliquo modo in quantitate, quorum quædam sunt principia quantitatis, quędam ipsę quantitates: quarum una est discreta, alia uero continua. Vnitas ergo quę non habet positionem in continuo, ē principium quantitatis discretæ. Punctus uero qui positionem habet in continuo, est principium quantitatis continuæ, scilicet lineæ. Deinde sequitur nunc, q̄d est principium temporis, quod tempus in sui ratiōe habet & includit continuum & discretum, cum dicitur: Tempus est numerus motus secundum prius & posterius. Deinceps dicuntur simplicia, quæ quantitatem habent sine contrarietate, sicut cælestia corpora. post hæc, quæ quantitatem habent sine permixtione contrariarum qualitatum, ut elementa in q̄bus sunt simplices qualitates cōtrariorū. Dico etiam q; anima rationalis composita est ex principiis eētialibus, quæ sunt Quod est & Quo est, non ex materia & forma, quamuis hoc quidam dicere uideantur: quod non apparet, quia f̄m philosophum materia determinatur per potentiam ad motū in substantia aliquid uariantem, uel ad motum localem. Cumq; potētia huiusmodi nō sit nisi in corporibus, non erit materia nisi in corporalibus rerum. Hæc Albertus.

Quę sint animę partes essentiales. ¶Quo circa quærendum, quo sensu dicat, Quod est & Quo est essentiales animæ partes, cum essentiales partes substantiæ non uideantur esse nisi forma substantialis atq; materia: nisi forsan essentiales partes appellet, quæ ad completam rei consistentiā primitus exiguntur, seu actum & potētiam. Insuper in commēto suo super librum de Causis, affirmat q; septem sunt substantiæ simplices primæ, uidelicet causa prima, intelligētia, anima nobilis, materia, forma, cælum & elementum. Et subdit de intelligentia: Intelligentia non simpliciter simplex est, sed est substātia indiuisibilis, quamuis multiplicitatem habeat ex hoc, q; est secunda substantia. Intelligentiæ nanq; aliud est esse, & aliud quod est: & aliud est, comparata ad primam causam: & aliud, secundū seipsam accepta: & aliud, comparata ad nihil ex quo est: tamen per hoc non diuiditur substantia eius. Hęc ibi.

Septem substantię simplices.

Vdalricus. Intelligētię varia cōpositio. ¶Hinc Vdalricus in quarto suæ Summæ libro disseruit: Negantes intelligentiam ex materia & forma componi, dicimus eam tamen multiplici compositione esse compositam. Est enim cōposita ex quod est & esse, quia in ea aliud est quod est & esse ipsius. est etiam in ipsa compositio totius potestatiui. Est itaq; intelligentia hoc aliquid, compositum ex quod est & quo est: quoniam oēe causatum à prima causa, quod est ens ratum in natura & per se subsistens, habet duo in sua natura, uidelicet actum, inquantū est à prima causa, quæ est purus actus: & potentiam, inquātum per distantiam cadit à primo actu, f̄m q̄d ipsum causatum est in seipso, eo quod esse cuiuslibet causati, est actus ei influxus à primo. Idcirco oportet in ipso esse aliquid recipiens influentiam illam. Hinc ait philosophus tertio de anima, duo hęc, utpote potentiam qua est omnia fieri, & actum seu actiuam potentiam qua est omnia facere, esse in intellectuali natura sicut in aliis rebus. Et Auerrois in Cōmento dicit hæc duo in intelligentiis esse. Verunt̄ quia in eis est actus seu intellectus semp perfectus in actu, idcirco philosophi aliquando negant in intelligentiis eē intellectum possibilem. Porro hæc duo, quæ sunt possibilis intellectus, & intellectus qui est actus uel q̄ est in actu seu agens: uel dicunt duo principia intellectualis naturæ, uidelicet f̄m quod potentiæ naturales & impotentiæ realiter sunt ipsa principia substantię, sub alio tñ & alio modo essendi sumpta: uel ducunt nos in ipsa diuersa principia, quemadmodum potentia uel impotentia naturalis ducit in causam sui. Potentia autem intelligentiæ non est materialis, sed formalis: & actus eius est actus separatus, materiæ nulli immersus: & ipsa intelligentia ē hoc aliquid, f̄m quod suppositum per se subsistens, & *naturæ cōi substans, uocatur supposit̄. Nam oē agens & causans, est hoc aliquid, suppositum autem in unoquoq;, est hoc quod ipsum est: & hæc intelligentia est illud, quod à prima causa product̄ est ad receptionē ipsius esse. idcirco est in potentia & depēdentia ad causam influentē ei esse, & ē in priuatione, inquantum ex nihilo ē, quia sic f̄m se nihil est. Et q̄a suppositum hoc in his conditionibus assimilat materiæ, ideo in libro de Causis uocatur hyliathin, q̄d dicitur ab hyle, quoniam habet proprietatem primę materiæ. Esse autem uniuscuiusq;, est propria sua natura, cui substat suum Quod est seu suum supposit̄. Hinc dicitur in libro de Causis, q; intelligentia ē habens hyliathin & formam. similiter anima & natura i. cælum. & hęc duo, uidelicet hyliathin & forma, sunt potentia & actus, ex quibus componi diximus intelligentiam. Hæc Vdalricus.

Aristot.

Auerrois.

*materię

Quid sit hyliathin

¶Ex quibus constat, qualiter f̄m Albert̄ & Vdalricum & eorū sequaces, aīa & angelus à summa primi principii simplicitate deficiant, & qualiter dicantur cōpositæ: & quid in eis uocetur Quod ē & Quo est, actus & potentia, esse & essentia.

Aegidius. ¶Præterea circa hæc scribit Aegidius: In oēni creato quod habet esse per se, oportet concedere cōpositionem ex Quod est & Quo est. i. ex esse & essentia. Cum enim creatum sit, habet esse ex alio, & ē in potentia ad esse, nec ē ipm esse. alioqn esset purus act⁹, nec alio indigeret. Non ē ergo aliquid citra deum, in quo sit tm̄ esse, & in quo non sit aliquid quod participet esse. Ex hoc tamen non sequitur q; omne creatum sit compositum, quia ipsum esse non est compositum proprie. Ideo aduertēdum q; tria hæc, unitas, simplicitas & immutabilitas se consequunt. Ex hoc quippe q; aliquid est magis simplex, est magis un̄, utpote magis indiuisibile minusq; indigens: quia cōposit̄ indiget componentibus, & numerus unitatibus. Vn̄ uero & simplex non sic indiget aliis, ut ait Proclus. Rursus, quò aliqd est immutabilius, eo simplicius, secūdum Augustin̄ sexto de trinitate. Hinc omnis pars habet aliquam potentialitatem, & per

consequens aliquam mutabilitatem: quoniam nihil admixtum potentiæ, est omnino immutabile. Verũ ut clarius pateat, quæ sunt composita & qualiter, attendendum ꝙ triplex sit totalitas, ut ꝓpositione 67. loquitur Proclus: Totalitas triplex est, s. ex partib⁹, in parte, & ante partes. Totalitas ex partib⁹, est eius quod ex partibus constat, utpote res quę participat esse, quoniam constat ex quod est & esse. Ipsum aũt esse participatum, est totum in parte: quia non participatur neq; recipitur in sua totalitate, sed iuxta recipientis capacitatem & limitationem. ideo non est totum ut totum, sed totum ut pars. Totum uero ante partes, est esse diuinum, quoniam omne esse in se per eminẽtiam comprehendit, neq; alicui admiscetur. Totum ergo in parte, non est penitus simplex: quia componitur alteri, & in diuersis diuersimode recipitur ac dependet à sua causa, & ab eo in quo est. Hinc quanto plus anima & angelus recedunt à diuina simplicitate, actualitate & bonitate: tanto plus accedunt & cadunt ad quandam compositionẽ, potentialitatem & mali admixtionem, quamuis quidã dicant contrarium. Vnde 14. Metaphysicæ dicit philosophus: Accidit omnia participare malum pręter unum. Anima ergo rõnalis multiplicem habet cõpositionem: quia non solum habet quod & quo, sed est etiam totum in parte, uidelicet substantialis pars hominis: & qm̃ non est tota immersa corpori, nec à corpore habet esse, nec dependet ab eo, sed separata est quo ad uires suas supiores: ideo est aliquo modo hoc aliquid, & per consequens totum ex partib⁹, estq; compositior formis inferioribus, cũ plures habeat uires & actiones. Hæc in sententia Aegidius, q ista prolixe prosequitur.

[Margin: Totalitas triplex. — Aristote.]

¶Veruntamen de hac re longe aliter sentit Henricus. Nam ipsum esse seu actuale existere dicit non realiter ab essentia seu quidditate distingui. Itaq; primo asserit quodlibeto quæstione 8. Circa hoc oportet primo excludere falsam imaginationem de participatiõe ipsius esse, qm̃ prius oportet dediscere falsa, q̃ possint addisci uera, ut uult Augustinus de Academicis tertio libro. Hinc sciendum ꝙ creaturã participare esse à deo, intelligi potest dupliciter. Primo, creatam essentiam intelligẽdo quasi aliquid substratum, & ipsum eẽ quod participat quasi receptum in illa, tanquam formam uel actum essendi qua dicitur esse, quemadmodum corpus dicitur album, recepta in se albedinis forma: quod sonare uidentur Boethij uerba, dicentis: In creaturis aliud est ipsa essentia creaturæ, aliud esse ipsius. Vnde aliqui dicunt, ꝙ creaturæ se habent ad deum, sicut aër ad solem illuminantem, etiam si sol essentialiter esset lux sua, sicut deus est ipm̃ esse. sicq; sicut aër est de se obscurus, nec particeps lucis nisi illustretur à sole, sic creatura de se & ex sua natura non habet esse, imò est in tenebris nõ essendi, nisi à deo recipiat atq; participet esse. Secũdo intelligitur ita, ut essentia creaturæ intelligatur ut quid abstractum per intellectum, indifferens ad esse & ad non esse, q̃d de se est non ens, habens tamẽ formalem ideã in deo, per quã est in deo ens quoddam antequam fiat ens in propria natura ac specie, quemadmodum quælibet res est ens in deo, iuxta illud: Quod factum est in ipso, uita erat. Et tũc fit ens in actu, dum deus eã producit ad similitudinẽ ideæ, quam habet de re illa in se: & ꝙ ex hoc dicitur participare esse, quod est illius ideæ expressa similitudo in effectu, ab illo puro esse emanãs: quia essentia rei in quantum est effectus dei, est quædam similitudo ipsius. Non aũt est ipsa similitudo dei impressa rei, qua esse participat creatura, aliquid præter essentiã creaturæ, realiter differẽs ab eadẽ, & sic ei impressa. Idcirco erroneus est primus ille modus intelligẽdi, esse participari à deo: nec est intellectus, sed phantastica imaginatio. Non eñ imaginari debet essentia creaturæ, sicut aer, indifferens ad obscuritatem & luminositatẽ, sed sicut radius quidam in se natus subsistere, à sole productus non necessitate naturæ, sed libera uolũtate, si sol esset lux sua, & ita posset producere. tunc enim radius de se esset non ens, atq; indifferens ad esse & non esse: & ex sole esset ens & eẽ habens, essetq; radius ille factus & stans in se, ac lumen quoddam ſm suam essentiam & similitudo lucis solaris, ac per hoc participans lucem solis, imò participatio lucis solaris per suam essentiam & in sua essentia, non per aliquid superadditum sibi, receptum in se, & realiter distinctum à sua natura, sicut lumen differt ab aere. Conformiter intelligendũ est de creata essentia quo ad deum, ꝙ scilicet creatura participet esse dei per hoc, ꝙ in sua natura est quædam diuini esse similitudo: sicut imago sigilli si esset in se subsistens extra ceram, in sua essentia eẽt quædam similitudo sigilli, non per superadditum aliquid. Sic ergo in creaturis eẽ non est aliud quid ab eẽntia additum ei ut sit, imò ipsa sua essentia quę est id quod est creatura, habet esse inquãtum ipsa est effectus ac similitudo diuini esse. Nec in hoc magis est dubitandum de esse & entitate rei, q̃ de bonitate, ueritate & unitate ipsius: quæ sunt idem cum eẽntia rei qm̃ ab eodem habet res eẽ, & ꝙ sit bona & una ac uera, uidelicet inquantum in sua essentia est quædam similitudo bonitatis, ueritatis ac unitatis diuinæ. Vnde ſm philosophũ 4. Metaphysicæ: In nullo differt hõ & unus homo, & homo ens. Ideo multũ errauit Auicenna, æstimando ꝙ ens & unum significent dispositiões eẽntiæ additas. Miræ ergo ꝙ hoc uidere nequeunt quidam theologi, q̃d uiderunt philosophi, præsertim cum ratio hoc conuincat. Primo, quia si nihil in creaturis haberet eẽ per suam eẽntiam, sed per rẽ essentię additam, s. per eẽ aliud ab eẽntia, nihil in creaturis eẽt ens per se. Secundo, quia si eẽ illud est aliud ab eẽntia, uel est res increata, uel creata. Non increata, cum deus non sit esse rerum creatarũ, nisi causaliter, ergo est res creata. res autem creata non habet eẽ à se, ergo hoc esse habebit eẽ participatum & acquisitum. Si igitur eẽ acquisitum & participatum, est aliud ab eo cuius est, quæro de illo esse an sit aliud ab eo cui acquiritur. & sic procedetur in infinitũ, uel deuenietur ad aliquod eẽ, quod non sit aliud ab eo cuius est. Et q̃ ratione statur in una eẽntia eiusq; esse, ita ꝙ idem sunt, eadẽ ratione in alijs. Tertio, qm̃ esse illud aut est substantia, aut accidens. Non enim est ponere medium nisi creatorem, qui non est substantia nec accidens prædicamenti alicuius. Et in libro Alphorabij de diuisione scientiarum asseritur ꝙ omne quod est, aut est substantia, aut accidens, aut creator substantiæ & accidentis. Si dicas ꝙ esse illud sit accidens, ergo substantia habet esse per accidens suum, & ita non per se & primo. sed accidens illud per quod habet esse, magis est ens per se & primo q̃

[Margin: Henricus — August. — Quō creatura accipiat esse a deo. — Boethius — Iohan. 1. — Aristote. — Auicennę error. — Alphorabius.]

substantia: quod est cōtra omnem philosophiam ac rationem. Et si est accidens, dic in quo prædicamento accidentis. Quod si uelis ostendere, non tibi sufficient nouem genera accidentis. Si uero est substantia, ergo uel materia uel forma uel compositum, & sic esset essentia uel pars eēntiæ: materia quoq; non est esse rei. & si est forma, uel est forma substantialis uel accidentalis. & si substantialis, ergo uel p se subsistens, ut intelligentia, & sic illa esset suum esse: uel informans ut anima, & sic esset pars essentiæ. ¶ Sed quæri potest, an ista sit concedenda, Essentia creaturæ seu creatura est suum esse, & certum est ꝙ non sit esse purum in se subsistens, sed limitatum. Quo circa sciendum, quia (ut ait Auicenna in fine quinti Metaphysicæ suæ) duplex est eē creaturæ, uidelicet esse eēntiæ, quod est esse quidditatiuum, quod exprimit diffinitio rei, & cōuenit ei ex propria ratione. & hoc nō differt à creatura, & potest prędicari de ea. Aliud est esse actualis existentiæ. Primum eē habet eēntia creaturæ eēntialiter, attamen participatiue, inquantum habet formale exemplar in deo, atq; per hoc cadit sub ente, quod est commune eēntiale ad decem prædicamenta: quod à tali esse communiter sumpto imponitur, quod eē ante actuale existere non est nisi in mentis conceptu, de quo fertur, ꝙ diffinitio est oratio indicans quid eē rei. Secundum eē habet creatura, inquantum est effectus uoluntatis diuinæ, iuxta exemplar eius in deo. Istud eē non habet creatura ex sua eēntia, sed quadam extrinseca participatione. ideo habet modum accidentis quasi superueniēs eēntiæ. Propter quod Cōmentator sup quintū Metaphysicæ exponens differentiam utriusq; esse, dicit ꝙ quæstio de esse, uno modo ptinet ad prædicamentum de genere substantiæ, alio modo ad pdicamentum de accidente. Hinc quanq̃ istud esse existentiæ reducatur ad genus accidentis, eo ꝙ accidentis habeat modum: non tamen dicit rem accidentis, nec aduenit rei præexistenti, imò per ipsum res habet existere. sicq; participatio huius esse non dicitur extrinseca per inhærentiam, quemadmodum participatio ueri accidentis, sed per creationis impressionem. Et quamuis hoc esse non differat re ab essentia creaturæ, non tamen differt ab ea tantum ratione, sed etiā intentione: quoniam quantum ad tale esse, creatura potest esse & non esse. Esse etenim habet, inquantū est effectus alterius: non esse uero, ex se: & cadit in illud, nisi conseruetur. Idcirco de tali eē concedi non potest, ꝙ creatura sit suum eē: quia eē essentiæ nunc existens in actu, potest eē non ens seu non existens, sicut prius fuit non ens, solusq; deus est hoc suum esse, qui in hoc excedit simplicitatem cuiuslibet creaturæ, imò & in alijs multis. Propter quod non uerendum est dicere, ꝙ in creaturis non differunt re esse & essentia, ne creatura ad dei simplicitatem uideat nimis attingere. Itaq; quamuis esse existentiæ creaturæ & eius essentia sint idem in re, unum tamen nō prædicatur de alio, cum sint diuersa intentione, qd' patet clarius in exemplis. Omnino enim idem sunt in re & idem significant, currens, cursus, & currere: lux, lucens, & lucere: uiuens, uita, uiuere: quemadmodum ens, essentia, esse. Et tñ dici non potest, cursus ē currere, lux est lucere. sic quoq; dici non potest, ens est suum esse, quamuis sint idem in re: quia essentia inquantum est effectus creatoris, habet eē nullo reali superaddito ei. Nihilominus potest essentia separari ab esse, non sic ut extrà actu existat, sit tamen in se essentia quædam ab intellectu concepta, inquantum habet rationem exemplarem in creatore, per quam nata est fieri: qua essentia concepta seu apprehensa, non est necesse simul concipere eius existentiam actualem. Hæc Henricus.

Marginal notes: Questio. — Auicenna — Duplex eē creaturę.

¶ Qui de hac ipsa materia multo diffusius scribit decimo quodlibeto, in quo p utraq; parte fortia introducit motiua, & cuiusdam doctoris contra se arguentis inserit ualida argumenta. Hæc quippe materia est multum difficilis, in qua magni doctores catholici, sicut & olim excellētes gentiles philosophi, diuersimode sentiunt. Nam & Albertus Magnus & Vdalricus, sicut & iste Henricus cum suis sequacib⁹, dicunt eē & essentiam non distingui realiter, intelligendo per esse, existentiam actualem. Siquidem de esse essentiæ omnes fatentur, quod sit realiter cum eēntia idem. Porro ut tactum est, Sanctus Thomas, Bonauentura, Aegidius, Gulielmus Parrhisiensis cum suis tenent contrarium. Mens ergo Alberti, Henrici atque Vdalrici, est quod eē & eēntia non differant re, sed ratione, intentione, habitudine seu relatione, ita ꝙ esse quod est actus eēntiæ, relatū ad eēntiam à qua fluit, uocatur eē essentiæ. Inquantum uero participatur ab eo quod est, quod accipit eē secūdum quod tangitur causalitate quadam causæ efficientis, uocatur eē actualis existentiæ. quod & alijs uerbis sic exprimi pōt ac solet: Inquantum eē refert ad primā causam cōsideratā sub rōne causæ formalis & exemplaris, uocatur eē essentiæ. Relatum uero & comparatum ad primam causam sub ratione efficientis, uocatur eē actualis existentiæ. Et hoc est quod decimo quodlibeto scribit doctor solennis: Essentia creata, inquantum per seipsam absque omni absoluto ei superaddito, est similitudo diuinæ eēntiæ acceptæ secundum rationem causæ formalis exemplaris, habet quod conuenit ei eē eēntiæ. Inquantum uero sic sumpta, est effectus diuinæ essentiæ acceptæ sub ratione causæ efficientis, habet ut ei conueniat esse existentiæ.

Marginal notes: Nota de differētia inter esse & essentiā. — De hac materia vi de Dionysium in 2. distinctiōe 3 vbi diffuse disputat de esse & essentia.

¶ Præterea quod Henricus præter distinctionem realem & rationis, ponit distinctionem sm intentionem, quibusdā non placet, cum inter distinctionē realem & distinctionē rationis non uideatur medium esse. Sed forsan sic loquitur, sicut & alij inter illas ponunt distinctionem formalem se medio modo habere. Distinctionem quoq; secundum rationē, ponit Albertus duplicem esse, utpote distinctionem rationis ratiocinantis, & distinctionem rationis rei rationabilis.

¶ Postremo, quamuis in adolescentia dum eram in studio, & in uia Thomæ instruerer, potius sensi ꝙ esse & essentia distinguerentur realiter, unde & tunc de illa materia quendam tractatulū compilaui, quē utinam nunc haberem, quia corrigerem: interim tamen diligentius considerando, non solum hac uice, sed & ante frequenter uerius ac probabilius ratus sum, quod non realiter abinuicem differant. Verum tamen pro nunc reor sufficere tantundem hinc tetigisse: quia si deus sic ordinaret, de hac re tractatum componerem, cum perscrutatione diligenti motiuorum utriusque positionis.

Marginal note: Dionysius seipsum castigat.

¶ Nunc breuiter, ut uitetur prolixitas, tangam utrū

anima sit tota in toto corpore suo, & tota in qualibet eius parte.

Albertus. Anima cō sideratur tripliciter. ¶Ad quod respondet Albertus: Anima consideratur tripliciter. Primo, ut forma corporis. Secūdo, ſm suam eēntiam. Tertio, ut motor, prout est efficiens omnium operū corporis animati. Sumpta itaq; primo mō, est tota in toto, cum sit corporis forma substantialis. Sumpta secundo mō, est indiuisibilis, & tota in toto, & adest cuilibet parti ſm totam eēntiam suā. Et cum potētiæ aiæ sint diuersæ ꝑ corpus, ipsa eēntialiter adest unicuiq; potentiæ. Sumpta tertio modo, nō est efficiens causa operationum suarꝫ, nisi per partes suas potestatiuas seu uires. Ideo sic ē tota in toto, ꝙ non est tota in aliq̄ parte. quia in uno membro seu organo est ſm unam potētiam, in alia ſm aliam. Obiectio. ¶Si autem obijciatur ꝙ secūdum quosdā philosophos, spiritus est instrumētum aiæ per quod aia operatur uitam, spiritus uero in corde est, ut Isaac ait, ergo in solo corde est anima. Dilutio. Spūs quō instrumentū sit aiæ. ¶Rñdendum ꝙ spiritus est instrumentū aiæ, quo ad primas eius operationes, quæ sunt uitales & naturales ac aiales. per spiritū nanq; uitalē influit corpori uitā & pulsum: ꝑ naturalē, opanaturalia, ut nutrire, augere, generare: per aialē, operationes animales, ut sentire, mouere. ¶Præterea, aia rōnalis non ē diuisibilis diuisione corporis. Diuisibile est aliquid dupliciter. Dupliciter nanq; est aliquid diuisibile. Primo, diuisione materiæ, ita ꝙ in maiori parte materię maius est, & in minori minus. sicq; non diuiduntur nisi formæ habētes situm in corpore, uel per se, ut linea: uel per accidens, ut albedo. Secundo diuiditur aliqd diuisione corporis, quia secundum unam rationem manet in qualibet diuisi corporis parte, sed nō maius in maiori, nec minus in parte minori: sicq; diuiditur forma substantialis homogeneorꝫ & propinquorꝫ eisdem, ut forma lapidis, ligni. In planta q̄q; diuisa cōualescit utraq; pars per intercisionē, q̄d etiam est in quibusdam animalibus habentibus partes per totum quasi corpus consimiles. Anima aūt rationalis nullo horū modorum diuiditur. q̄d conuenit sibi nō inquantū est forma, neq; inquantum est forma substantialis, quia sic cōpeteret cuilibet formæ substantiali: sed habet hoc, inquantum est substantia habens partes in operatione distantes seu differentes, atq; ob hoc requirens magnam organorꝫ diuersitatem in corpore suo. Deniq; ab aia rationali inquantum est anima, fluunt potētiæ organis affixę: sed inquantum est rōnalis, fluunt ab ea potentiæ organis nō affixę: & ab illis, puta à ratione, homo est homo. Obiectio soluitur. ¶Nec obstat illud philosophi, Intellect⁹ nullius corporis est actus: quia intelligitur ꝙ nullius partis corporis actus sit, cum non sit uis organica. Est ergo in homine duntaxat anima una, plures potentias habens. Vnde & 16. de animalibus contestat̃ philosophus, ꝙ sicut corpus est unum, ita & anima una. Hęc Albertus. Concordat Vdalricus.

Thomas. ¶Thomas quoq; Aliqui, inquit, dixerūt animam posse considerari dupliciter. Primo, ſm suam essentiam. Secundo, ut est totum potentiale. Primo mō dixerunt eam non esse in toto corpore, sed in aliqua eius parte duntaxat, puta in corde, atq; per cor, totū corpus uiuificare per spiritus uitales procedentes de corde. Secundo mō dixerunt aīam esse in corpore, sed non in qualibet eius parte. Nam ut secundo de Aristot. anima dicit philosophus, partes seu potentiæ animę se habent ad corporis partes, quemadmodū tota aīa ad totum corpus: ita ꝙ si pupilla esset animal, uisus esset anima eius. Huius autem opinionis erroneæ, duplex falsa imaginatio extitit causa. Vna, quia imaginati sunt animam esse in corpore sicut in loco, ac si tota esset motor, non forma, sicut est nauta in naui. Secundo, quia imaginati sunt animā esse simplicem instar puncti, quasi sit quoddam indiuisibile habens indiuisibilem situm. quorum utrunq; est stultū. Idcirco dicendum cum Augustino, ꝙ anima quo ad August. suam essentiā, est tota in toto, & tota in qualibet parte, sed ſm totalitatem suarum potentiarꝫ est tota in toto, non aūt in qualibet parte. Nulli qppe substantię simplici debetur locus, nisi ſm relationem quam habet ad corpus. anima autem comparatur ad corpus ut substātialis forma ipsius, à qua totum corpus & quælibet pars ipsius habet esse: potētias uero animæ non quælibet corporis partes participant, sed aliquæ has, aliquæ illas. imò quædam uires animæ sunt separatæ: ideo anima ut motor, per suas potentias est tota in toto, & in diuersis partibus corporis secundum uires diuersas. Porro cum anima dicitur esse tota in corpore toto, per totum intelligitur perfectio eius quo ad suam essentiam, non totalitas partium suæ essentiæ. Totum etenim & perfectum sunt idem, ut dicitur tertio Physicorum. Quamuis autē Corde læso uita perit. anima det immediate uitā corpori & partibus eius, loquendo de uita prima, quæ in uiuentibus dicitur esse, loquendo tñ de uita secunda, quæ est operatio uitalis, & defertur in corpus ꝑ spiritus uitales: sic anima primo uiuificat cor, ex quo uita corporis totius dependet: ideo corde læso perit operatio animæ in oībus partibus corporis. Hæc Thomas in Scripto.

¶Qui in prima parte Summæ quæstione 76. de art. 8. Thomas. his plenius tractat. In summa quoq; contra gentiles libro secundo ca. 71. ait: Oportet propriū actum in ꝓprio perfectibili esse, anima uero est actus corporis organici, non unius organi tm̃: totum quoq; corpus & quælibet eius partes, sortiūtur esse speciemq; ab anima. Propter quod ea ablata, nec totū nec partes manent nisi æquiuocè. Præterea cum totū dicat̃ per relationem ad partes, oportet totum diuersimode accipi, sicut diuersimode accipiuntur partes. Duplex autē est pars, s. quantitatiua, & essentialis, ꝑut Totum & pars dicuntur dupliciter. materia & forma sunt partes compositi. Conformiter totum dupliciter dicitur, s. secūdum quantitatē, & secundum essentiæ perfectionem. Totum uero & pars quantitatiua, non conueniunt formis nisi per accidens, inquantum diuiduntur diuisione subiecti quantitatem habentis: totum autem & pars secūdum perfectionem essentiæ, conueniunt formis per se. De hac ergo totalitate loquendo, quęlibet forma est tota in toto, & tota in qualibet eius parte: quia albedo secundum totam rationem albedinis, est in toto subiecto albo, & in qualibet eius parte. Secus de totalitate quæ per accidens attribuitur formis. sic enim tota superficiei albedo non est in qualibet parte superficiei. Cumq; animæ animalium perfectorū non diuidant̃ diuisione subiecti, non conuenit eis nisi totalitas per se. Ideo de eis absolute dicendum, ꝙ sunt totæ in toto, & totæ in qualibet parte. Nec difficile est hoc apprehēdere ei, qui intelligit animam Anima q̃ mō dicat̃ eē in corde. non esse indiuisibilem sicut punctū: nec incorporeū spiritum corpori sic coniugi, sicut corpus corpori.

Quod ergo philosoph' in libro de causa motus animalium, perhibet animam esse in corde, intelligendum est modo prætacto, inquantum est motor. Vis nanq; motiua principaliter est in corde, per q̄d anima motum & operationes in totum corpus diffundit. Hæc ibi.

Aegidius ¶Aegidius demum hic scribit: Non uidetur faciliter intelligibile, ꝙ unum & idem creatum, certis circunscriptum limitibus, secundum totalitatem suam existat in pluribus. Idcirco notandum ꝙ forma tripliciter diuidi potest, q̄ diuisio in commēto septimę propositionis libri de Causis, tangitur: quo habetur, Omne diuisibile diuidit̄ aut multitudine, aut magnitudine, aut motu. Secundum multitudinem, qn̄ diuiditur ſm numerū: ſm magnitudinem, qn̄ habet extēsionem: ſm motum, dum subiacet tempori. Cum ergo in uno homine non sit nisi anima una, nec illa sit diuisibilis diuisiōe subiecti, nec tempori sit subiecta, quia perpetua: constat ꝙ nullo modorū illorū diuisibilis sit, idcirco est tota in toto &c̄. Veruntamen ꝑter hęc, sunt alia q̄tuor genera diuisionum. Primum est, totius potestatiui in suas partes seu uires: quæ diuisio etsi competat animæ, magis tamen competit ei ut est motor, q̄ ut forma: quia per suam essentiam corpus informat, sed per potentiam mouet. Secundo diuiditur aliquid ſm rationem quidditatis, sicut forma generis in species suas. Tertio, ſm attributionem, ut in his quæ analogice dicuntur ut ens in decē prædicamenta. Quarto, ſm partes essentiæ, sicut cōpositum diuiditur in formam atq; materiā. Itaq; aīa nō est ꝓprie in pluribus, neq; in multis locis, cum sit in uno ac toto corpore suo per se & primo: in pribus aūt corporis, ſm quod ordinem habent ad totū. Hinc quælibet pars animalis nō ē aīal: qm̄ aīatio & informatio aīæ concernit directe, immediate, & ꝑ se totū corpus, & partes ex cōsequēti. Hæc Aegidius.

Forma tri plex diui sio.

Diuisionū 4. genera.

Petrus. ¶Idem Petrus. Qui etiā de cōpositione & simplicitate aīæ loquens: Duæ sunt, inq̄t, opiniones de aīa. Quidam em̄ (ut patet in libro fontis uitæ) asserunt eam cōponi ex materia spirituali & forma, qm̄ pōt recipere & mutari, moueri, & multipliciter alterari, q̄ sunt ꝓprietates materiæ. Alij dicūt eam cōpositā ex Quod est & Quo est, seu ex q̄d est & esse. i. ex sua q̄dditate, & actuali existentia quam habet à deo. idcirco est in potentia respectu illius esse, & respectu eius à quo suscipit illud, & ipsum esse est actus ac ꝑfectio eius. sicq; est ibi compositio ex actu atq; potentia. In rebus autem cōpositis Quo est pōt tripliciter accipi, utpote forma partis, & forma totius, & actus essendi. In simplicibus uero, Quo est solū uocat̄ act' essendi. Porro in ipso Quod est, duo ſm rōnem cōsiderant̄, q̄ ratione, non re distinguuntur. Vnum ꝑ modum generis, s. natura communis: aliud per modum differentiæ, utpote limitatio naturæ ad certum gradum suæ perfectionis, ex quibus diffinitio integrat̄, in quo actus existendi ponēdus non est: qm̄ res eiusdem naturæ differunt per esse, quamuis conueniant in diffinitione seu in genere & specie. Veruntamen cum nullum terminatum sit terminus suus, uidet̄ ꝙ duo prædicta differant re, sicq; ipsum Quod est compositum erit in se. Hæc Petrus.

Quo ē rei compositę tripliciter sumitur.

Actus existendi nō inseratur diffinitiōi

Dionys. ¶Cuius uerba consonāt Thomæ, tn̄ hæc ultima clausula uidet̄ ambigua & obscura. Genus em̄ & differētia ab eadē sumūtur natura, iuxta sensum ꝑhab. tū.

Bonauent. ¶Insuper Bonauentura hic loquitur. Aliqui dicūt ꝙ anima secundum essentiam est in corde, secūdum potentiam uero per influentiam in toto sit corpore, sicut aranea in tela. Cor nanq; est domicilium uitæ, & eius inhabitator est anima. Ad quod ponendum mouit eos experimētum cum rationis defectu. Experimentum, quia uisibiliter patet quod corde læso anima separatur, & ex ipso fluit sensus & motus, estq; nobile membrum, existens in medio corporis tanquam centrum ipsius. Defectus uero rationis in eis fuit, qm̄ intelligere non ualebant, quō aliquid limitatum, sit unum & idem in pluribus membris ac partibus: & qm̄ fides non cogit sic credere, nec ratio intelligit, dicunt non esse ponendum ꝙ anima sit ita in toto. Aliorum aūt (ut Augustini) positio est, ꝙ aīa sit tota in qualibet parte. Ad quod ponit experimentum, atq; exemplum, ac rōnabile argumentū. Experimētum, qm̄ anima in partibus distantioribus à corde, sentit tam cito sicut in propinquioribus: imò in ictu oculi sentit dolorem in distantibus partibus. & dum anima separatur à corpore, dolor & resolutio est in partibus singulis. Exemplum est, ſm Augustinum, quia uidemus ꝙ in animali perfecte sano, una est in singulis partibus sanitas. Si ergo hoc ita est in forma corporali, quanto magis in spirituali? Argumentum est, qm̄ anima est simplex & indiuisibilis ac motor sufficiens, cumq; sit forma totalis corporis, in toto est corpore: & qm̄ simplex, non est secundū partem & partem: & qm̄ motor sufficiens, non est in puncto. Deniq; triplex est forma. Vna, quæ perficit totum corpus suum, & extenditur ac dependet. Et qm̄ totum perficit, est in toto: quia uero extenditur, perfectionem totius communicat partibus: & quia dependet, operationem totius cōmunicat partibus, ut patet in forma ignis. Nam quęlibet pars ignis, est ignis ac calefacit. Alia forma est, quæ perficit ac dependet, non autem extenditur. Et qm̄ totum perficit, est in toto & qualibet eius parte: quia uero non extenditur, ideo perfectionem totius non attribuit partibus: & quia dependet, operationem totius communicat partibus. Et talis est anima uegetatiua & sensitiua, quoniam nulla pars animalis est animal, & tamen quælibet pars uiuit & sentit. Tertia forma ē, q̄ perficit totum, nec tamen extenditur neq; dependet, quantum ad operationem & permanentiam: & talis perfecte est in toto & partibus. Et qm̄ non extēditur, perfectionem totius non communicat partibus, & quoniam non dependet, nec operationem communicat illis. & talis est anima rationalis. Nulla enim pars hominis est hō, & nulla pars hominis intelligit. Hæc Bonauentura.

Augusti.

Triplex forma.

Richard. Simplicitas multiplex. ¶Concordat Richardus, dicendo: Est q̄dam simplicitas per negationē magnitudinis corpalis ac spiritualis, sicut simplicitas puncti. alia est simplicitas ꝑ priuationem magnitudinis utriusq;, ut si esset aliqua substantia corporea, à suis dimensionibus separata. Tertia est simplicitas per negationem magnitudinis corporalis, potestatiua tamē magnitudinis spiritualis finitæ, ut est simplicitas angeli & animæ rationalis, tamen in gradu diuerso. Quarta est simplicitas per negationem magnitudinis corporalis, tamē potestatiua magnitudinis spiritalis infinitæ, ut ē simplicitas dei. Cum ergo deus ob suam magnitudinē & simplicitatem spiritualem immensam, attingeret

& adimpleret infinita loca, si essent: ipseq; angelus attingat quamlibet partẽ loci finiti totus in quo operatur, & hoc ob suam simplicitatem & magnitudinẽ spiritualem: cernere possumus qualiter aĩa eẽ queat tota in corpore toto, & tota in qualibet eius parte, cum habeat simplicitatem & magnitudinem spiritualem suo corpori proportionatam: quia per magnitudinem hanc, quamlibet sui corporis partem attingit. Cumq; simplex existat, oportet ꝙ secundum se totam attingat. Non est ergo imaginanda simplicitas aĩæ instar pũcti: quod cum spirituali ac corporali magnitudine careat, non potest nisi in uno indiuisibili esse. Et quia scd̃m Augustinum sexto de trinitate, in his quæ non mole magna sunt, idem est eẽ maius quod melius, & bonitas in perfectione consistat: illa essentia spirituali est magnitudine maior, quæ perfectione ẽ plenior: illa quoq; essentia est minima paruitate spirituali, quæ minimum habet de perfectiõe. ¶Si autem his obijciatur, ꝙ ſm ea anima simul moueretur atq; quiesceret, pede moto & manu immota: dicunt quidam non esse inconueniens, aliquid simul quiescere & moueri, ut patet de sedenti in naui in cathedra, qui motu nauis mouetur, & cathedræ quiete quiescit, Imò sic posset quis simul motibus moueri oppositis, ut si quis in naui currente deorsum, currat sursum. Alij dicunt ꝙ nulla pars corporis diffinit animam, sed corpus totũ: ideo anima non mouetur nisi per totius corporis motum. Hæc Richardus.

Aĩę simplicitas non est instar puncti.

Obiectio.

Dilutio.

Questio.

¶Præterea quæri potest, quõ anima q̃ non augeť nec crescit neq; extenditur, per totum expandiť corpus, & quæ primo est in corpusculo infantili, post sine sua augmentatione est per totum corpus uirilis quantitatis diffusa. Et respondendũ ꝙ animę non conuenit esse in loco nisi diffinitiue, ita ꝙ ubi operatur, ibi esse censetur, nec debetur ei locus punctalis, nec maior aut minor, nisi inquantum id quod informat, & in quo seu circa quod operatur, ẽ maius aut minus.

Respõsio.

Durand.

De animę totalitate 4. opinionũ prima.

¶Amplius circa hæc scribit Durandus: Dubitatio est, an totalitas quãtitatiua insit & competat animæ, & de hoc sunt quatuor opiniones. Prima est, ꝙ nulla forma substantialis est quãta, seu habẽs totalitatem quantitatemve partiũ. Si enim esset aliquo extensa seu quanta, hoc esset uel ratione sui, uel ratione subiecti. Non ratione sui, cum hoc sit proprium quãtitati: nec ratione sui subiecti, cũ immediatũ subiectum formæ substantialis sit materia prima, quæ de se nõ est quanta neq; partibilis. Sed qcquid sit de ueritate q̃siti, ratio hæc non ualet: quia ad hoc ꝙ forma substantialis sit quanta per accidens, non oportet ꝙ recipiatur in subiecto quãto: sed sufficit ꝙ sit subiectũ, aut pars subiecti quantitatem recipientis. Nam & secundum omnes materia extenditur, & est quanta, non per se, nec quia sit in subiecto quanto: sed quia est subiectum, uel pars subiecti quanttiatem habentis. ¶Secunda opinio, est pręfatæ omnino contraria, dicens ꝙ omnis forma substantialis, etiam anima hominis, dum est in corpore, sit quanta per accidens: non quia recipiatur in subiecto quanto, cum subiectum eius sit sola materia, sed qm̃ est subiectum, uel pars per se subiecti quãtitatis. Omne enim subiectũ de necessitate afficitur quantitate ipm̃ informante. sed omnis forma substantialis, etiam anima rõnalis,

Quid sufficiat ut cẽseatur forma quãta ꝑ accidẽs.

2.

subiectum est quãtitatis, uel per se pars subiecti etiã magis q̃ materia: ergo omnis huiusmodi forma afficitur quãtitate. Affici autem quãtitate informante, non est nisi esse aut fieri quantum: quemadmodum affici albedine inhærente, est esse album. Maior nota est. Minor probatur tripliciter. Primo sic, materia prima secundum se solam nõ potest esse subiectum quantitatis, quia tunc prius competeret ei esse alterius generis, s. esse quantum, q̃ esse proprij generis, puta substantiæ, quod non habet absq; forma substãtiali. Subiectũ igitur quantitatis, aut est materia mediante forma, sicut subiectũ coloris, est corpus mediante superficie: sicq; immediatum per se subiectum quantitatis, esset forma substantialis, & haberetur propositum, ꝙ s. forma illa esset quanta. Aut immediatum subiectum quãtitatis est totum compositũ, & sic rursus habetur propositum: quia uel totum ẽ immediatum subiectum ratione alterius partis, quę non potest esse materia, sicut oñsum est, ergo est forma: uel ratione totius, & sic totum est subiectũ quãtitatis, secundum quod totum: & ita ſm utranq; partem suam quantitati subijcitur, atq; extendiť. Quod uideť sentire philosophus, primo asserens physicorũ, ꝙ materia cum forma est omnium accidentium causa, ut mater & in rõne subiecti. Secundo probať sic, Corpus quod est in genere substantię, est subiectum corporis quod est in genere quantitatis: sed indiuiduum corporeum habet rationem corporis quod ẽ in genere substantiæ, magis ratione formæ substantialis q̃ materiæ, quemadmodum omnia prædicata in genere substantiæ magis conueniunt suppositis rõne formæ q̃ materiæ. cumq; Socrates dicať quantus rõne quantitatis, magis ei hoc conuenit ratione formæ quàm materiæ. Tertio sic, Quantitas & q̃dlibet accidẽs requirit subiectum in actu simpliciter ad hoc, ꝙ sit in potentia ad actum ſm quid: sed quodlibet suppositum in genere substantiæ magis est tale per formam, quàm per materiam: ergo q̃dlibet compositum ex materia & forma, magis est subiectum quantitatis ratione formæ, quàm materiæ. cumq; in homine non sit alia forma substãtialis quàm anima rationalis, homo secundum eam est quãtitatis subiectum, & extenditur aut immediate aut principalius quàm secundum materiam.

Aristot.

¶ Verũ ad hanc positionem sequi uidetur inconueniens unum præter prætacta, uidelicet ꝙ anima nequaquam intelligeret uniuersale, si per se aut per accidẽs quanta est. Quod enim recipitur in quãto, recipitur situaliter, & non ducit nisi in cognitionem singularis situaliter existentis. Ad quod isti respondent, Dato ꝙ anima esset quãta per accidens, non oporteret quantitatiue ab ea recipi quicquid in ipsa recipitur, nisi quantitas esset ratio recipiendi, quemadmodum non oportet omne quod in albo recipitur, effici album, si albedo non sit causa recipiendi. Nam calor recipitur in lacte albo, non tamen sit albus. Et quamuis anima esset per accidens quanta, non tamen oporteret potentiam intellectiuam qua species intelligibiles recipiuntur, esse quantam. species quoque intelligibilis cum sit subiectiue in intellectu, est quid singulare, & tamen repræsentat uniuersale. Ad autoritatem uero Augustini respondent, quòd loquitur inquisitiue, non determinatiue: cum dicat in libro de quantitate animæ, quod

tanta est anima quantam eam esse corpus permittit. ¶Sed istis obijcitur, quia si aĩa esset extensa & quanta per accidens, diuideretur corporis diuisione, ut patet in diuisione superficiei albæ: q̃ diuisa, albedo q̃q; per accidens saltem diuiditur: imò sic una anima fieret duæ, cum diuisio terminetur ad plura, ut etiam in diuisione albi uidemus, q albo diuiso, sunt duæ in
3. partibus diuisis albedines. ¶Tertia opinio est, q oẽs formæ substantiales inanimatorum sunt quantæ p accidens, & alia nulla. Quod probant tripliciter: primo sic, Illa forma quæ non respicit æqualiter totum & partem, neq; æqualiter denominat totum & partem, non est quanta per accidens, qm̃ forma quanta per accidens, æqualiter denominat totum & partẽ, ut patet de albedine & calore. Anima aũt non denominat totum & partẽ. Non em̃ quælibet pars aĩalis est animal, sicut q̃libet pars ignis est ignis. Secundo sic, Forma quanta per accidens nõ requirit diuersitatem in partibus: quia conditio quãti, est habere partes eiusdem rõnis, aĩa uero in corpore suo partium diuersitatem requirit. Tertio, Forma nõ habens easdem operationes in toto & partibus, non est per accidens quanta, sed talis est anima. Et ex eisdem rationibus arguitur, q formæ inanimatorum sunt quãtæ per accidens. ¶Huic opinioni obijcitur, quia ſm
Aristote. philosophum plantæ & aĩalia quædã uiuunt decisa atq; diuisa, tanq̃ anima in eis existente, q̃ aĩa ẽ actu una, sed plures potentia: ergo hmõi aĩæ per accidẽs quãtę sunt & extẽsę, ac diuidunt̃, nec eis repugnat habere materias in partibus suis diuersimode disposi-
4. tas, atq; in eis habere operationes distinctas. ¶Quarta opinio est, q oẽs formæ q̃ educuntur de potentia materiæ, extenduntur & sunt quantæ per accidens. Cuius causam quidam assignant, dicentes quoniam forma q̃ de potentia materiæ educitur, ita educitur, q pars educitur de parte, & totum de toto. Sed hæc ratio uidetur petere, q deberet probare. Forma namque quæ ante generationem præexistit in potentia passiua materiæ, ita existit in potentia agentis actiua, non q̊d ipsa tota uel aliquid eius præexistat in agente, sed solum quia in uirtute agentis est eam ꝓducere: ergo nec dicitur in materia seu eius potentia passiua præesse, nec educi de eius potentia, quia forma aut aliquid eius præexistat in materia, sed solum quia materia per agens naturale põt ad ipsam transmutari & ipsam recipere. Vnde sicut forma geniti non dr̃ educi de forma generantis, & pars de parte: ita dicendum non est q educatur tota de materia tota, & pars de parte, p̃sertim quia materia non habet partem & partẽ, nisi p quãtitatẽ. Secunda causa q̃ assignatur ad idem, est hæc: Vbicunq; forma ita dependet à materia, q eẽ non potest nisi in materia, ibi forma sequitur conditiones materiæ in extendi & operari ac cæteris: qm̃ esse est tanq̃ fundamentum, quod p̃supponitur à posterioribus perfectiõibus. Sed formæ quę educuntur de potentia materiæ, sic dependent ab ea, quod naturaliter nequeũt esse nisi in ea. Hæc Durandus.

¶Qui etiam huic quartæ opinioni consentire uidetur, addendo: Omnes formæ extendunt̃ quantũcunq; sint perfectæ, p̃ter animam rõnalem, & diuidũtur toto diuiso. Veruntamen q̃dam earum diu manent post diuisionem, sicut in plantis & animalibus annulosis aliquæ cum sua diuisione corrumpuntur, uel si manent, hoc est per morulam breuem. Causa uero istius diuersitatis est, quia quo forma perfectior est, eo in corpore suo requirit maiorem diuersitatem in organis. Propter quod in fine primi de aĩa, dicit philosophus: Si autem non permanent, nullũ inconueniens. instrumenta enim non habent quibus saluent naturam. Aristot.

¶Verum ut patuit, Thomas, Bonauentura & alij magni aliter tenent.

¶Postremo, si alicui mutilato, aut monstroso manus aut brachium miraculose addatur, q̃ri potest an additum illud informetur & uiuificetur per animam p̃existentẽ in eo, cui fit illa additio, an per aĩam aliã. Questio.

¶Ad quod respondet Durandus, q per animam p̃existentem in corpore. nec fit hoc per motum localem, sed per unionem & cõcomitantiam partis ad totum. q̊d em̃ ẽ in aliquo sicut forma in materia, põt in alia esse materia sibi adiuncta absq; motu locali, quemadmodum anima unitur de nouo materiæ nutrimenti per unionem alimẽti ad corpus aĩatum. Respõsio.

De distinctione trium personarum. *Distinctio IX.* A

NVnc ad distinctionem trium personarum accedamus. Teneamus ergo (ut docet Augustinus in lib. de fide ad Petrum) patrem & filium & sp̃m sctm̃, unum esse deum naturaliter: nec tamen ipsum patrem esse qui filius est, nec filium eẽ ipsum qui pater est, nec spiritumsanctum eẽ ipsum qui pater est aut filius. Vna em̃ est essentia patris & filij & spiritussancti, in qua non est aliud pater, aliud filius, aliud spiritussanctus: quamuis personaliter alius sit pater, alius filius, alius spiritussanctus. August. de fide ad Petrũ. c. 1.

Hic de coæternitate filij cum patre. B

Genitus ẽ enim à patre filius, & ideo alius: nec tamen ante fuit pater q̃ filius. Coæternæ enim sunt sibi tres personæ. *Argumentatio Arrianorum.* C

Sed contra hoc, inquit, hæreticus, ut refert Ambrosius in li. primo de Tri. Omne qđ natum est, principium habet: & ideo filius quia natus ẽ, principium habet & esse cœpit. Qđ hæreticorum ore sic dictum est. Nam ipse Arrius (ut meminit Augustinus in sexto libro de Trin.) dixisse fertur: Si filius ẽ, natus est: si natus est, erat quando non erat filius. Ambro. in 1. li. de tri. cap. 6. Aug. 6 de trin. ca. 1.

Responsio Augustini catholica D

Qui hoc dicit, non intelligit etiam natum esse, deo sempiternum esse, ut sit coæternus patri filius: sicut splendor qui gignitur ab igne atq; diffunditur, coæuus est illi: & esset coæternus, si ignis esset æternus. August. ubi supra. *Oppositio Augustini contra hæreticum.* E

August. ubi supra. 1. Cor. 1. d Item si dei filius, inqt Augustinus, uirtus & sapientia dei est, nec unquã fuit deus siue uirtute & sapiẽtia, coæternus est ergo deo patri filius. Dicit aũt Apost. Christũ esse dei uirtutẽ & dei sapientiã. Aut ergo nõ fuit, qñ non fuit filius: aut aliqñ deus nõ habuit uirtutẽ & sapientiã, qđ dementis ẽ dicere. Constat em̃ quia sp habuit sapientiã, sp ergo habuit filium.

Responsio Ambrosij ad idem autoritate fulta. F

Ambro. in 1. li. de fide tri. cap. 5. Isa. 43. b Eidem quoq; Arrianicæ quæstioni Ambro. in hunc modũ rñdet: Ego inquã filiũ eẽ natum cõfiteor. quod reliquũ est impietatis, horresco. Scriptũ est em̃ in ueteri testamento, ut uel unum è pluribus dicam: Ante me nõ fuit alius deus, & post me nõ erit. Quis ergo hoc dicit? pr̃, an filius? Si filius, ante me, inqt, non fuit alius deus: si pr̃, post me, inquit, nõ erit. hic priorẽ, & ille posteriorẽ non habet. Inuicem em̃ in se, & pr̃ in filio, & filius in patre cognoscitur. Cum enim patrem dixeris, eius etiam filiũ designasti: qa nemo pr̃ est sibiipsi: cũ filiũ noĩas, etiam patrem fateris: qa nemo ipse sibi filius est. Itaq; nec filius sine pr̃e, nec pr̃ potest esse sine filio. semp ergo pater, semper & filius est. *Inuectio Ambrosij contra hæreticum.* G

Ambr. de fide Trin. li. 1. cap. 5. Item dic inquam mihi hæretice: Fuit ne, quando omnipotens deus pater non erat, & deus erat? Nam si pater esse cœpit, deus ergo primo erat, & postea pater factus est. Quõ ergo immutabilis deus est? Si enim ante deus, postea pater fuit, utiq; generationis accessione mutatus est. sed auertat deus hanc amentiam.

Ineffabile est, quando uel quomodo filius sit, & non habeat patrem priorem, sicut modus generationis intelligibilis & ineffabilis est. H

Amb ibid ubi supra. Sed quæris à me, inqt, Ambrosius, quõ si filius sit, nõ priorẽ habeat patrẽ? Quæro item abs te, qñ uel quõ filium putes esse generatũ? Mihi em̃ impossibile est gñationis scire secretum. Mens deficit, uox silet, nõ mea tm̃, sed & angelorũ. supra ptãtes & supra angelos, & supra cherubin, & supra seraphin, & supra oẽm sensum ẽ, quia scriptum est: Pax Chr̃i supra oẽm sensum est. Et si pax Chr̃i supra oẽm sensum ẽ, quõ nõ est supra oẽm sensum tãta gñatio? Tu ergo ori manũ admoue, scrutari non licet supna mysteria. Licet scire q; natus sit, nõ licet discutere quõ natus sit. Illud mihi negare nõ licet, hoc quærere metus ẽ. Ineffabilis em̃ ẽ illa gñatio. Vñ Isaias, gñationẽ eius qs enarrabit? *Quidã præsumũt discutere generationis seriẽ.* I

Phil. 4. b

Isa. 53. c

Oppositio Hiero. sup Ecclesia- sten. ca. 3. Isa. 53. c Solutio. Quidã tñ de ingenio suo p̃sumentes, dicũt illam gñatiõem posse intelligi & alia hmõi, inhærentes illi autoritati Hieronymi sup Ecclesiasten: In sacris scripturis qs sæpissime non p impossibili, sed pro difficili ponitur: ut ibi, Gñationem eius quis enarrabit? Sed hoc non dixit Hieronymus, ideo q; generatio filij æterna plene intelligi uel explicari possit à quoq; mortalium, sed quia de ea aliquid intelligi uel dici põt. quidam tñ hoc accipiunt dictũ de temporali Christi generatione. *Vtrum debeat dici, semper gignitur uel semper genitus est filius.* K

Greg. lib. 29. M. ora. cap. 1. Hic quæri põt, cum gñatio filij à pr̃e, nec principiũ habeat nec finem, qa æterna est: utrũ debeat dici, filius sp gignit̃, uel sp genitus est, uel sp gigneť. De hoc Greg. super Iob ait: Dñs deus Iesus in eo q; uirtus & sapientia dei est, de patre ante tpa natus est: uel potius qa nec cœpit nasci, nec desijt, dicamus uerius, sp natus: non aũt possumus dicere, sp nascitur, ne imperfectus esse uideatur. At uero ut æternus designari ualeat & pfectus & sp, dicamus & natus, q̃tenus & natus ad perfectionem ptineat, & sp ad æternitatẽ: q̃uis per hoc ip̃m q; pfectũ dicimus, multũ ab illius ueritatis expressione deuiamus: qa qđ factũ non est, nõ põt dici proprie perfectũ: sed balbutiendo ut possumus, excelsa dei resonamus. Et dñs nr̃æ infirmitatis

Matt. 5. g Psal. 2. b Augu. sup psalm. 2. uerbis cõdescendens: Estote, inqt, pfecti sicut & pr̃ ur̃ cælestis pfectus est. Sup illũ locũ etiã Psal. Ego hodie genui te, de hac gñatione filij ita loquit̃ Aug. Quanq̃ p hoc q; dicit hodie, possit etiã intelligi dies illa quo Chr̃s scd̃m hoĩem natus ẽ, tñ qa hodie p̃ntiã significat, atq; in æternitate neq; præteritum qcquam est quasi esse desierit, neq; futurum quasi nondum sit, sed præsens tm̃: qa qcquid æternum est, semper est: *diuinius tamen accipitur de æterna generatiõe sapientiæ dei. Ecce his uerbis oñdit Aug. q; gñatio filij sp est: nec p̃terijt, nec futura est, qa æterna est. Ideo dixit genui, ne nouum putaretur, s. ne uideretur incepisse: hodie dixit, ne præterita generatio uideretur. Ex his ergo uerbis prophetæ (ut ait Iohannes Chrysostomus) nihil aliud manifestat̃, nisi quia ex ipsa essentia patris sp genitus est filius. *diuinitus

Chrysost.

Aug. in li. 83. quæstio. de semper nato disserẽs, ait: Melior est semper natus, q̃ qui semper nascitur, nondum est natus: & nunquam natus: aut natus erit, si semper nascitur. Aliud enim est nasci, aliud natum esse: ac per hoc nunq̃ filius est, si nunquam natus est. Filius autem est, quia natus est & semper filius. Semper igitur est natus.

Origenes uidetur dicere contrarium: ait enim qđ semper generatur filius a patre. L

Origenes uero super Ieremiam dicit, ꝙ filius semper generatur à patre, his uerbis: Saluator nr̄ est sapientia dei; sapientia uero est splendor æternæ lucis, saluator ergo nr̄ splendor est claritatis. Splēdor autē non semel nascit̄ & desinit, sed quoties ortū fuerit lumē, ex quo splendor orit̄, toties oritur etiā splendor claritatis. Sic ergo saluator noster sp nascitur. Vñ ait in lib. Sapientiæ: Ante oēs colles generat me. non ut quidem male legunt, generauit. His uerbis aperte oñdit Origenes, sane dici posse & debere, filius sp nascitur. Quod uidetur cōtrarium illi uerbo Gregorij præmisso, s. non possumus dicere, semper nascitur.

Origenes sup Iere.

Prou. 8. c

Exponit præmissa uerba Gregorij, ne putetur inter doctores esse contrarietas. M

Sed ne tāti autores sibi cōtradicere in re tanta uideant̄, illa uerba Gregorij benigne interpretemur. Dñs, inquit, Iesus ante tpa de patre natus ē: uel potius qa nec cœpit nasci, nec desijt: dicamus uerius, sp natus. Sed quō uerius dr̄ hoc, s. ꝙ filius sp natus est; q̄ illud, s. ꝙ de patre ante tpa natus est? Illud enim syncera & catholica fides tenet ac p̄dicat, ut istud. Quare ergo ait, dicamus uerius, cū utrunq; pariter sit uerū, nisi qa uolebat intelligi hoc ad maiorē euidentiā & expressionem ueritatis dici q̄ illud? His etenim uerbis oīs calumniandi uersutis hæreticis obstruitur aditus, qbus Christi secundū deitatem gñatio sine initio & sine fine esse ac perfecta monstratur. Non aūt adeo aperte manifestat̄ ueritas cū dr̄, filius ante tempora genitus est de patre, uel filius sp nascitur de patre. Et ideo dicit Gregorius, ꝙ non possumus dicere, sp nascitur: non inquam ita conuenienter, non ita congrue ad explanationem ueritatis. Pōt tñ dici, si sane intelligatur: sp em̄ nascitur filius de patre, ut ait Origenes, nō ꝙ quotidie iteretur illa gñatio, sed qa sp est. sp ergo nascit̄. i. natiuitas eius sempiterna ē.

Quæstio de ipso verbo Gre.

Quod filius semper generatur, confirmat dictum Hilarij. N

Hilarius quoq; dicit filium nasci ex patre, in lib. septimo de Tri. his uerbis: Viuens deus, & naturæ æternæ uiuentis potestas est: & qđ cum occulto sacramento sciæ suæ ex eo nascitur, non potuit aliud esse q̄ uiuens. Nam cum ait, sicut misit me uiuens pr̄, & ego uiuo propter patrem, docuit uitā in se p uiuentē patrem inesse. Ecce hic habes qa filius nascitur ex patre. Item in eodem: Cum dicit Christus, Sicut pater habet uitam in semetipso, sic & filio dedit uitam habere in semetipso, omnia uiua sua ex uiuente testatus est. Quod autem ex uiuo uiuū natum est, habet natiuitatis perfectū sine nouitate naturæ. Nō enim nouū est, quod ex uiuo generatur* in uiuum, quia nec ex nihilo est: & uita quæ natiuitatē sumit ex uita, necesse est per naturæ unitatem & perfectæ natiuitatis sacramentū, ut & in uiuēte uiuat, & in se habeat uitā uiuentem Ecce & hic habes qa generatur ex uiuo uiuens filius. Itē in eodem: In deo totū quod est, uiuit: deus em̄ uita est, & ex uita non potest quicq; esse nisi uiuū: neq; ex deriuatione, sed ex uirtute* natiuitas est. Ac sic dū totū quod est, uiuit: & dū totum quod ex eo nascitur, uirtus est: habet natiuitatem filius, non demutationem. Et hic dicit quia nascitur. Item in nono lib. de Tri. Donat pater filio tm̄ esse, quantū est ipse: cui innascibilitatis eē imaginē sacramento natiuitatis impertit, quē ex se in sua forma generat. Hic dicit, quia generat pater filium.

Hilari⁹ 7. de trinit.

Ioha. 6. f

Ioha. 5. e

* alii nō habent, in

* natiuitatis

Hilarius li. 7. de S. Trinitate. Attende, totū quod in deo est viuit.

Hilarius li. 9. de S. Trinitate.

Breuiter docet quid de hoc concedendum sit. O

Dicamus ergo filiū natū de pr̄e ante secula & tpa, & sp nasci de patre, sed congruentius semper natum: & eundem fateamur ab æterno esse & patri coæternū. i. autori. Pater enim gñatione autor filij est, ut in sequenti oñdetur. Vt ergo pater ē æternus, ita & filius æternus est: sed pater sine autore, filius uero non, qa pater innascibilis, filius natus. Et ut ait Hilarius in septimo libro de Tri. aliud est sine autore sp esse æternū, aliud patri. i. autori esse coæternum. Vbi aūt pr̄ autor est, ibi & natiuitas ē: quia sicut natiuitas ab autore ē, ita & ab æterno autore æterna ē natiuitas. Omne aūt quod sp est, etiā æternū est: sed tñ non oē quod æternū est, etiā innatū est: qa qđ ab æterno nascitur, habet æternū esse quod natū est. Qđ aūt nō natū est, id cū æternitate nō natū est. Quod uero ex æterno natū est, id si nō æternū natū est, iā nō erit & pr̄ autor æternus. Si quid ergo ei q ab æterno patre natus est, ex æternitate defuerit, idip̄m non est autori ambiguū defuisse: qa si gignenti est infinitū gignere, & nascenti etiam infinitū est nasci. Mediū em̄ quid inter natiuitatē dei filij & gñationem dei patris, nec sensus admittit: quia & in gñatione natiuitas est, & in natiuitate gñatio est, quia sine utroq; neutrū est, utrunq; ergo sine interuallo sui est.

Hilari⁹ 7. de Trinit.

Argumentatio hæretici. P

Sed, inquiet hæreticus, omne quod natum est, non semper fuit: quia in id natum est ut esset. Nemo ambigit quin ea quæ in rebus humanis nata sunt, aliquando non fuerint. Sed aliud est, ex eo nasci quod semper non fuit: aliud, ex eo natum esse quod semper est. Ibi nec semper fuit qui pater est, nec semper pater est: & qui non semper pater est, non semper genuit: ubi autem semper pater est, semper filius est. Quod si semper deo patri proprium est quod semper est pater, necesse est filio semper proprium esse quod semper est filius. Quomodo ergo cadet in intelligentiam nostram, ut non fuerit semper, cui proprium est semper esse quod natum est? Natum ergo unigenitum deum confitemur, sed natum ante tempora: nec ante esse, quam natum: nec ante esse natum, quam esse: quia nasci quod erat, iam non nasci est, sed seipsum demutare nascendo. Hoc autem humanum sensum & intelligentiam excedit mundi. Non hoc capit ratio humanæ intelligentiæ, sed prudentiæ fidelis professio est.

Responsio Hilarii.

Quid sit proprium patri & filio.

SVMMA DISTINCTIONIS IX.

Præcedenti distinctione tractatum est de proprietatibus & attributis, quæ deo conueniunt absolute: hic agitur de proprietatibus personalibus relatiuis. Specialiter autem in ista distinctione docetur, qualiter generatio in diuinis sit æterna, ita quod pater non est filio prior duratione. Et potest ista distinctio multipliciter diuidi, secundum diuersa de quibus in ipsa fit mentio, quæ intuenti per se faciliter innotescunt. Primo quippe ex verbis Augustini veritatem proponit, videlicet tres supergloriosas personas esse unum deum ac inuicem coæternas. Deinde quomodo hæretici Arriani uanissimi, contra filii æternitatem fatue arguerunt, & qualiter uiri sancti catholici sapientissime ac multipliciter responderunt, atque audaciam præsumptuosam reprehenderunt hæreticorum. Post hæc inquirit Magister ac docet, per quæ uerba diuina & æterna generatio aptius designetur. & circa hoc procedit scholastice, arguendo, replicando, soluendo & exponendo.

¶Circa hæc multa quæri queunt, quorum solutio est præhabita, utpote quot sint emanationes ad intra in deo; qualiter filius producatur à patre per intellectum, & per modum naturalis emanationis procedat à patre. Ostensum est item, qualiter tres superbenedictæ & supersublimes personæ conueniant in identitate naturæ ac unitate essentiæ & personaliter, imò & realiter sint distinctæ. Realiter inquam, non re absoluta, sed relatiua seu relatione reali, quod tamen infra clarius ostendetur. Ex his patet solutio quæstionum, quas doctores præcipui mouent.

Bonauent.

¶Bonauentura quippe hic sciscitatur, utrum generatio in diuinis sit ponenda, utrum generatio personarum sit distinctiua, utrum sit æterna. Ad quæ tria responsio est inducta. Quærit & quarto, an generatio diuina sit terminata. Ad quod quamuis responsum sit supra, tamen aliquid hic addetur.

¶Thomas uero hic quærit, an filius sit alius à patre, an pater & filius sint duo æterni, an pater sit aliquo modo prior filio.

Albertus

¶Albertus uero circa textum multa inquirit de æternitate & aliis, de quibus præhabitum est. His ergo non expedit immorari, nec prædicta repetere.

QVAESTIO I.

Hinc circa distinctionem istam moueo tantum hanc quæstionem, **An pater & filius sint coæterni.** ¶Videtur quod non, quia si sunt coæterni, ergo æterni: quod non uidetur, quia in symbolo legitur, Non tres æterni, sed unus æternus. Aeternus ergo pater & filius, non sunt duo æterni. ¶Secundo, persona quæ incessabiliter gignitur, non est coæterna genitori æterno: quia quod gignitur, nondum perfectum esse sortitum est, cum generatio sit uia ad esse. filius autem incessabiliter gignitur, ut in textu habetur. ¶Tertio, cum in deo non sit accidens, uidetur in eo non posse distinctio esse nisi substantialis. ¶Quarto, quia principium uidetur prius principiato, & prius est esse quam agere, cum ergo generare sit agere, & pater sit principium filii, apparet quod sit filio prior, nec ab æterno genuerit. ¶Quinto, quia (ut in litera allegatur) generatio illa diuina incomprehensibilis, prorsus inenarrabilisque consistit, non tantum hominibus uiatoribus, sed summis quoque angelicis mentibus, ac beatis supernis spiritibus. Præsumptuosum ergo uidetur, loqui, tractare, disputare ac diffinire de ipsa.

Arguitur primo contra veritatem.

2.

3.

4.

5.

¶In contrarium est sanctorum doctrina in litera.

In oppositum.

¶Circa hæc scribit Thomas: In diuinis sunt essentia, persona, proprietas, quibus aptantur tria genera. Essentiæ quippe, quia communis est & indistincta, absoluteque dicta, aptatur neutrum genus quod est informe, non importans sexus distinctionem. personæ uero quæ est distincta, & significatur ut aliquis existens in diuina natura, aptatur genus masculinum, quod est genus distinctum & non foemininum, propter ipsius imperfectionem. Proprietati autem quæ significatur per modum formæ, genus foemininum aptatur, quod essentiæ quoque aptari potest, inquantum significatur ut forma. Hinc propter unitatem essentiæ non potest pater aliud à filio dici, sed propter distinctionem personæ alius appellatur. Veruntamen istud uidetur adaptatio quædam esse magis quam expressio proprietatis locutionis. Hinc aliter est dicendum, uidelicet quod istud contingit, quoniam neutrum genus substantiuatur, idcirco importat diuersitatem simpliciter & absolute, quæ est diuersitas essentiæ. masculinum uero & foemininum genus adiectiue tenentur, unde ponunt diuersitates seu distinctiones circa terminos personales, qui in locutione ponuntur, cum dicitur, filius est alius à patre. substantiuum enim habet significationem suam absolute, sed adiectiuum ponit significationem suam circa substantiuum. Porro cum aliquid dicitur substantiue, absolute intelligitur de eo quod simpliciter est: sicut ens absolute dictum, designat substantiam. Et quia alietas essentiæ est simpliciter alietas, neutrum genus substantiuatum importat alietatem essentiæ. Genus uero masculinum, quoniam adiectiue tenetur, ponit alietatem suam circa substantiuum suum. Hinc si terminus est personalis, designat suum substantiuum distinctionem personarum. Ideo hæc est uera, Pater est alius à filio. Si autem sit terminus essentialis, designat diuersitatem substantiæ. Hinc ista est falsa, Pater est alius deus à filio. Similiter neutrum adiectiue

positum, quando adiungitur termino personali, importat alietatem personæ, ut cum dicitur: Pater ē aliud suppositum à filio, sicq́ istud non accidit ex uariatione significatiōis, sed ex hoc quod alieras significata in masculino & neutro, nō refertur ad idem. Hæc Thomas in Scripto.

Art. 2. ¶Porro in prima parte Summæ quæstione 31. notabiliter ait: Ex uerbis inordinate prolatis incurritur hæresis, ut testat̄ Hieronymus, ideo dum de summa loquimur trinitate, cum cautela & modestia est agēdum, siquidem nullibi periculosius erratur q̄ ibi. In his uero quæ de trinitate asserimus, oportet duos cauere errores oppositos. Vnum impiissimi Arrij, qui cum trinitate personarum, trinitatem posuit substantiarum. Alium uero Sabellij, qui posuit in diuinis cū unitate essentiæ, unitatem personæ. Ad uitandum ergo hæresim reprobissimi Arrij, uitare debemus in diuinis nomen diuersitatis & differentiæ, ne unitas tollatur essentiæ. Possumus autem uti nomine distinctionis propter oppositionem relatiuam. Si ergo alicubi in scriptis authenticis diuersitas aut differentia personarum legatur, sumitur diuersitas seu differentia, pro distinctione. Ne autem tollatur simplicitas diuinæ essentiæ, uitandum est nomen separationis & diuisionis, quæ est totius in partes: & ne tollatur æqualitas, uitandum est nomen disparitatis: ne uero tollatur similitudo, uitandum est nomen alieni & discrepantis. Dicit nanq́ Ambrosius in lib. de trinitate, q̄ in patre & filio nō est discrepās: atq́ ut ait Hilarius, In trinitate nihil est separabile. Porro ad uitandum errorem Sabellij, uitare debemus nomen singularitatis, ne tollatur communicabilitas diuinæ essentiæ. Vitandum est quoq́, nomen unici, ne tollatur numerus personarum. Vnde 7. de trinitate ait Hilarius: Patrē & filium, singularem deum prædicare, sacrilegum ē. Et rursus, intelligentia singularis & unici, à deo excluditur. Dicimus tamen unicum filium, quia non sunt plures filij in diuinis. Non tamē dicimus unicum deum, quia natura diuinitatis, personis communis est. Vitandum est item nomen solitarij, ne consortium trium personarum tollatur. Hinc quarto de Trinitate Hilarius loquitur, Nec solitarius, nec diuersus ē deus, sed hoc nomen alius non importat nisi distinctionem personæ. Hæc in Summa.

Hieronym. | Quę nota uitāda in diuinis ppter Arriū | Ambros. | Hilarius. | Quib9 uocabulis abstinendum in diuinis ppter Sabellium. | Hilarius. | Hilarius.

¶Concordant Richardus & Petrus.

¶Quod autem pater & filius dici possunt duo æterni, sumendo æternum adiectiue, affirmat Albertus: & causam assignat, quoniam adiectiuum trahit & accipit substantiam seu consistentiam, unitatem & numerum à substantiuo. Vnde per impossibile dato quod in Socrate & Platone esset eadem numero albedo, nihilominus Socrates & Plato essent duo albi. Sic quamuis in tribus superbenedictis personis sit eadem numero æternitas, potentia, iustitia, sanctitas &c. tamen dicuntur tres æterni, tres omnipotentes, propter personarum distinctionem. & sumendo hæc nomina adiectiue. Quæ si substantiue sumātur, uerum est quod sanctus Athanasius dixit: Nō tres increati, nec tres imensi, sed unus increatus & unus immensus. Similiter unus omnipotens, unus æternus. Et de hoc scribit Albertus prolixe & quasi obscure.

Quō pr & filius possint dici duo æterni. Albertus.

¶Thomas uero eundem sensum clarius deprompsit, dicendo: Hæc est differentia inter substantiua & adiectiua, quod substantiua significant rem suam absolute, & per modum substantiæ. ideo substantiuum non prædicatur pluraliter, nisi forma sua numeret. Adiectiua uero significant per modum accidētis, cuius esse & unitas ex suo dependēt subiecto. Hinc multiplicatur secundum multiplicationem subiecti, nec habet numerum pluralem, nisi ex parte suppositorum. Hinc substantiua essentialia in diuinis, non prædicātur pluraliter de personis, eo quod forma designata per ea, puta diuina essentia, non diuidatur. Nomina uero significantia substātiam adiectiue per modum inhærentis, aut assequentis substantiam, prædicantur in plurali de suppositis propter suppositorū pluralitatem. In talibus tamē terminis ordo est. Quædā enim significant substantiam ut inhærenter, non significantes substantiam quantum ad modum significandi, quem grammatici considerant, dicentes nomen significare substantiam cum qualitate, ut uerba ac participia. & ista nullo modo prædicantur de personis in singulari. Hinc dicimus, Pater & filius sciunt uolunt, intelligunt. Item pater & filius sunt scientes, uolentes &c. quia significant per modum actus, qui non significatur nisi ut inhærens. Quædam uero designant substantiam non per modum actus, sed formam quæ est qualitas, designant ut inhærentem. & talia magis queunt singulariter prædicari, possuntq́ substantiuari, sicut æternus, immensus. Veruntamen dum talibus adiectiuis additur per compositionem aliqua præpositio, denotās habitudinem personę ad personam, magis trahuntur ad suppositum, & tunc de personis nunquam prædicari debent in singulari: quia nequaquam dicendum est, pater & filius sunt coæternus, coæqualis, sed coæterni, coæquales &c. Hęc Thomas in Scripto.

Thomas. Quo differat adiecti uum a substantiuo.

¶Concordant Vdalricus & alij multi. Quidam tamen antiqui partim aliter sensisse uidentur. Sed istud uerius rationabiliusq́ uidetur.

¶Ex quibus patent solutiones ad duas quæstiōes, quas Thomas, Aegidius & alij quidā hic mouent, uidelicet an filius sit alius à p̄re, & an pater ac filius sint duo æterni. Similis quoq́ solutio est, si quæratur, an spiritussanctus sit alius à filio uel à patre, & utrum filius & spiritussanctus sint duo æterni. ¶Insuper ad id q̄d in proposita quæstione specialiter quærit, utpote an pater & filius sint coęterni, quod est q̄rere, an pater prior sit filio, seu utrum generatio illa diuina sit æterna: Albertus, Thomas, Vdalric9, Petrus, Richardus, Aegidius, Bonauentura, & doctor irrefragabilis concorditer dicunt, quod pater non est prior filio neq́ duratione seu tempore, nec loco, nec dignitate, neque natura, nec intellectu. Nihilominus pater est principium filij, & est in diuinis ordo naturæ ratione originis, sicut & infra habebitur.

Thomas | Aegidius

¶Itaque Thomas in Scripto: In patre, inquit, & filio non possumus nisi duo considerare, uidelicet id quod est absolutum, & quod ad aliquid seu relatiuū. Absolutum, puta diuina essentia utrique communis est, & una in tribus personis. Ideo quo ad hoc, una p̄sona non habet prioritatem ad aliā. Porro relatiua sunt simul natura & tempore: quia secundum philosophum, Posita se ponunt, & perempta se perimunt: & etiam intellectu, cum unum sit de ratione ac diffinitione alterius. Hinc una persona diuina non est prior alia, neque secundum id quod absolutum est, neque secundum id quod relatiuum. Hæc in Scripto.

Thomas | Pater nō ē prior filio | Aristoteles

art. 1. ¶Porro in prima parte Summę, quæstione 33. ait: Nomen principij nil aliud significat q̃ id à quo aliqd procedit. cum ergo filius procedit à patre, constat q̧ pater sit principium filij. non tamẽ conceditur q̧ pater causa sit filij. quia causa est ad cuius esse sequitur aliud. Et quis pater dicatur principium filij, non tamen cõceditur ꝓprie q̧ filius sit principiatus, ne designet q̃si posterior. Græci tamen cõcedunt utrunq̧, uicȝ q̧ pater sit causa filij: & q̧ filius sit principiatus à patre, qm̃ minus stricte utuntur istis noĩbus. Et quamuis hoc nomen principium à prioritate sit sumptum, quantum ad id à quo nomen imponitur, non tamen significat prioritatem, sed originem in diuinis. Non enim semper est idem id à quo nomen ad significãdum imponitur, & id quod designat. Hæc ibi. art. 3. ¶Denique in eadẽ Summa, quæstione 42. disseruit: Ordo dicitur per cõparationem ad aliquod principium. ideo sicut principium multipliciter dicitur, puta secũdum situm, ut punctus: ẜm intellectum, ut principium demonstrationis: atq̧ secundum singulas causas, sic ordo in diuinis dicit principium secundum originem absq̧ prioritate. Et hic ordo uocatur ordo naturæ secuudũ Augustinum, nõ quo alter prior sit altero, sed quo alter procedat ex altero. Dicitur quoq̧ ordo naturæ, non quod diuina natura ordinet, sed quod ordo in diuinis personis secundum originem naturalem attenditur. Vbicunq̧ enim est pluralitas sine ordine, ibi cõfusio. Et quamuis in deo sit idem essentia & natura, magis tamen uocatur ordo naturæ quàm essentiæ: quia natura quodammodo importat ratiõnẽ principij, qm̃ dicit à nascendo. Hæc Thomas in Summa.

Pater principiũ est filij, non cã.

Principiũ multipliciter dr.

Augustin.

Vdalric⁹.

¶Hinc Vdalricus libro 3. Summæ suæ cap. 5. testatur: Sicut propter unitatem essentiæ filius est in p̃re, & pater in filio, sic propter ueritatẽ generationis filius est distinctus à patre, relatione originis eos personaliter distinguente, eo q̧ omnis generatio & actio ẽ suppositi. ideo etiã distinctio quam agit generatio, ẽ personarum, non essentiæ. Et quia proprietas distinguens in diuinis, non est accidens, sed substantia: ideo personarum distinctio non est accidentalis, sed substantialis: qua filius est alius à patre, non quidem ẜm substantiam quæ est essentia, sed ẜm hypostasim quæ est persona. Quamuis enim distinctio personalis nõ sit distinctio ẜm quid, quia illa est penes accidẽtia, nõ tñ est distinctio simpliciter, qm̃ illa est penes essentiam substãtialemue formam, sed est distinctio media inter illas. Quamuis autem filius sit à patre distinct⁹, non est tamen ab eo diuersus, differẽs aut diuisus, qa diuersitas est ẜm formam substantialem: quia diuersum dicitur quasi diuersimode uersum, seu quasi unũ uersum in duo. ideo sicut unitas est ẜm formã, ita diuersitas. Differre uero dicunt, inter quæ cadit differentia absolute, quæ est differentia specifica. Indiuidua nanq̧, dicunt diuisa magis q̃ differentia: qa in eis diuidit una forma per materiam. Porro ꝓprietas in diuinis distinguens, non est differẽtia specifica, quia hæc faceret diuersitatem essentiæ: sed est quasi media inter differentiam specificam & proprietatem, aliqd habens de utriusq̧ natura. In hoc enim quod non facit distinctionem accidentalem, habet aliquid simile cum differẽtia specifica: sed in hoc quod relinquit essentiam indistinctam, habet aliquid de rõne proprietatis. Diuisio autem omnis facit numerum multitudinemq̧ simpliciter: qm̃ numerus dicitur q̃si nut⁹ moris. i. diuisionis. & hæc requirunt differentiam ẜm aliquid absolutum, quæ in diuinis non est. Et quoniam quicquid est in deo, æternum est: ideo generatio illa diuina consistit æterna: nec habet principium durationis, sed principium à quo est. Quemadmodum ẽm Damascenus concludit, cum generatio sit de substantia generantis, si non ab æterno, sed de nouo pater generaret, ipse in sua substãtia mutaret. Vnde sicut quælibet mensura durationis alicuius rei, mensurat etiam eius actiones naturales: sic generatio diuina, inquantum est operatio diuinæ naturæ, mensuratur æternitate. Huic sicut non incipit, ita nec desinit, imò semper in actu est. Nec hoc dicit imperfectionẽ in genito, qm̃ imperfectio talis non consequitur nisi in generatione, quæ est quoddam fieri, procedens cõtinue de potentia in actum, & non illam quæ ẽ actus simpliciter, quemadmodum Origenes ponit exemplum in splendore, qui non solum nascitur à corpore luminoso & desinit: sed quandiu præsens est corpus illud, splendor sic natus, est ab eo quod indesinẽter nascitur ab eodem. Nec simile est de creatiõe. q̃uis enim deus de nõ creante factus sit creans sine sua mutatione, quia creatio est extra creantis substantiã, tñ non posset fieri de nõn generante generãs ob causam iam tactã. Quod si pater consideret ẜm rationẽ proprietatis personalis, per quam generanti conuenit generare, quæ est paternitas: sic patri non conuenisset ab æterno hæc sua ꝓprietas, nisi ab æterno genuisset, nec ei sine sui mutatione aduenire potuisset. Nam licet ẜm philosophum in adaliquid non sit motus ẜm se, ita quod per se sit terminus motus, tñ realis relatio non innascitur de nouo nisi per motum, & necessario cõsequitur motum, inquantum fundatur super proprietatem in subiecto existentem. Si uero pater consideretur ẜm rationem relationis super hanc proprietatem & generationem, sic pater sine filio nequit intelligi: quia ẜm philosophum, unum relatiuorum nec esse nec intelligi sine alio potest. Vel pater consideratur ẜm conditionem filij procedentis, sicq̧ filius est uerbum paterni intellectus: quod cum sit ꝓlatio intellectus per sapientiam cognoscentis seipm̃ & alia, uocatur ratio & sapiẽtia genita. Hinc sicut diuina natura ex naturali sua fœcunditate non permisit patrem sine germine esse, sic eadem natura inquãtum intellectus & sapientia, non permisit eum esse sine uerbo quod est sapientia genita. Nec sequitur, si filius natus est, erat quando non erat. Hoc quippe nõ sequitur, nisi in g̃natione quæ est de non esse, ubi materia & dispositio eius ꝓcedunt plenũ eẽ. Hęc Vdalri.

Qualis sit ꝑsonarum distinctio.

Quid sit diuersum

Quid sit differre.

Nomen etymologia

Damasce.

Semp generatio dicit imꝑfectionẽ in filio bel.

Origenes.

Aristotel.

¶Qualiter autem sit ordo in diuinis personis, Alexander pulchre declarat, sed hoc infra in distinctione 20. locum habet.

Alexand.

¶Præterea q̃ri põt, an g̃natio filij sit finita, cõpleta seu terminata. Ad q̃d ita arguit: Filius est p̃ri coæternus, ergo ab æterno est natus, & eẽ pfectũ habens, ac ꝑsona subsistens: & sic g̃natio eius ab æterno fuit cõpleta, finita seu terminata. ¶Augustinus q̧q̧ in li. 83. q̃stionũ fatet: Qui semp nascit, nunq̃ est natus, & per hoc nunq̃ est filius. ¶Insup, sicut ꝓduci terminat ad esse ꝓductũ, sic gigni ad eẽ g̃natũ. sed filius dei natus est, iuxta illud in symbolo: Et ex patre natũ ante oĩa secula. ergo generatio eius est terminata.

Finita ne sit filij generatio. Argum 3 ueritatem. Augustin. 1. 2.

¶In contrariũ est autoritas Origenis in litera, & ea q̃ in uerbis Vdalrici iam habita sunt. G̃natio enim

In oppositum.

æterna nec incipit, nec desinit: non ergo finita est. Ad quod ualet quod primo lib. asserit Damascenus: Deus infinite & sine tpe ens, infinite & inquiescibiliter generat. ¶Ampli⁹ deus æternaliter se eodem modo habet in se, ergo si ab æterno genuit, adhuc gignit. ¶Rursus, secundũ Ambrosium, In deo nihil est finitum: imò quicquid in deo ẽ, uere est idem cum eo et penitus infinitum. ¶Ad hanc quæstionem Bonauentura rñdet: Quædam sunt, in qbus idem est esse, & factum esse, in quibus tñ differunt eẽ & fieri, ut sunt pmansiua. Alia sunt, in quibus differt esse, & factũ esse, idem tamen in eis est fieri & esse, ut sunt successiua. Aliqua uero sunt, in quibus idem est fieri & esse & factum esse, ut sunt illa quæ habent esse permanens, totaliterq; dependens à principio pducente, existente in sua actualitate per eundem modum per quem in principio productionis, ut sunt influentiæ corporales seu spirituales. Vnde Augustinus 6. super Genesim ad literam ait, quod lumen dum nascit, semp nascitur: & aer dum illuminatus est, semper illuminat. Conformiter dicit de lumine spirituali, quod est gratia. Si ergo filius dei habet eẽ permanentissimũ & cõiunctissimum suo principio pductiuo, ut in sua actualitate existenti, qm̃ filius est purus actus, omino idẽ in ipso est nasci & natum esse: ideo semper nascitur et semper natus est, nec unq̃ cessat aut desinit generari, sicut nec pater generare. Cum itaq; qritur, an gñatio filij sit terminata, est distinguendũ: qm̃ terminata aut excludit imperfectionem, sicq; generatio filij est terminata, quia perfecta, cum simul sint, imò & idem, generari generatumq; eẽ: si uero excludit durationem, non est terminata, cum æternaliter duret: & ita est interminata, qa non desinit. Nec sequit, gñatio illa iugiter durat, ergo aliquid de nouo ibi semper pducit: qa & radius orit semp à sole, nec tñ semp iterat, sed à sua origine continuat in esse. Hæc Bonauentura.

Damasce. *Ambrosi⁹* *Bonauẽt.* *August.*

¶Idẽ Petr⁹ & addit q̃d gñatio diuina ẽ infinita negatiue, qm̃ nõ ẽ apta nata habere finẽ, nõ aũt priuatiue.

Petrus. Gñatio diuina ẽ infinita negatiue.

¶Hinc ait Vdalricus in Summa 3. libro: Loquẽdo de terminatione durationis, generatio diuina nõ est terminata, cum sit æterna & extra terminos durationis: sed loquendo de termino perfectiõis, qui est ipm genitum, sic est terminata ad filiũ, sic quoq; finita est. non est aũt finita, prout finitum uocat quod per motum accipit cõplementũ, uel quod est conclusum infra terminos suæ essentiæ per quos potest diffiniri uł intellectu comprehendi, uel quod in aliquo termino suæ durationis cessat. Hæc Vdalricus.

Vdalric⁹.

¶Ex his patet solutio qũestionis qua q̃ritur, an generatio diuina sit in fieri aut in facto esse.

An generatio diuina sit in fieri an in facto esse.

¶Ad quam Alexander rñdet: Aeterna generatio nec est in fieri, nec in facto eẽ, sed in esse, imò in inuariabili esse. Fieri nanq; & factũ esse, solum conueniũt creaturis. eẽ aũt semper uno mõ cõuenit diuinis. Veruntamen esse in fieri, dupliciter conuenit creaturis. In successiuis em̃ esse in fieri, est esse actu. in permanẽtibus uero esse in fieri, non est esse actu siue incõplemento. Vnde in successiuis sequit, si fit, est: in pmanẽtibus aũt, si fit, non est. Similiter esse in facto esse dupliciter dicitur. Nam in successiuis factũ esse, non ponit eẽ actu in psẽti, sed ponit fuisse in pterito. In permanentibus aũt ponit esse actu in psẽti. Cum ergo loquimur de gñatione æterna, si loquimur de eẽ eius per modũ fieri, loquimur de ea sm̃ q̃d accipitur fieri in successiuis. & hoc solum rõne psentialitatis non rõne successionis: si loquimur de ea per modũ facti eẽ, loquimur de ea per modum facti eẽ in pmanentib⁹: & hoc rõne cõpletionis, non pteritionis. Hinc inspicientes ad psentialitatẽ æternitatꝫ, dicimus de filio: Semper nascit. Vidẽtes uero ad completionem & perfectionẽ, dicimus: Semper natus ẽ. Idem Petrus.

Alexãder Creatura dupliciter est in fieri & facto eẽ

¶Amplius, si q̃ratur quod istorũ uerius aptiusq; dicatur, semper nascit, uel semper natus est: Alexander rñdet, Præsens dupliciter sumit, primo taq̃ aliquid ptibile, cuius pars pterijt & pars futura est, & sic non conuenit gñationi æternę, ne imperfecta credatur: & qa in ea nihil pteritum, nihil futurũ. Secũdo, psens accipitur ipsum nunc impartibile, quod est finis pteriti principiumq; futuri. & sic rõne impartibilitatis & psentialitatis, conuenit cũ nunc æternitatis: & sic recte dicit, semper nascit. Similiter cũ dr̃ natus, consignificatio est pteriti pfecti, & rõne pteritionis nõ cõuenit æternitati seu æternæ gñationi, sed rõne pfectionis.

Alexãder. Præsens dupliciter dicitur.

¶Præterea q̃ri põt, an dici possit per modũ futuri, Semp nascet. Et uidet quod sic, qa nunq̃ deficiet. Rñdet, q̃d cũ uerbũ futuri tpis nõ consignificet actu ens neq; pfectionẽ, nõ est talis modus loquẽdi cõueniẽs.

Quæstio. Responsio

¶Hinc Aegidius: Gñatio, inq̃t diuina à gñatione gñabiliũ in q̃tuor differt. Primo, qa generatio diuina mensurat æternitate, hæc tpe, sumendo eã pro mutatione disponente ad introductionẽ formæ: uel nunc temporis, sumendo eã pro substantialis formæ inductione. Ex hac differentia sequit alia, qa cũ tps sit mẽsura motus, æternitas autẽ ipsius esse, gñatio inferiorum est mutatio aut terminus mutationis, gñatio autem æterna est ipsumesse. Tertia, quia quod in inferioribus generat, nondum est. in diuinis aũt quod gignitur, est pfecte. Quarta, quod in generabilibus inferioribus non possunt oĩa tempora simul pronũciari, sed de dei filio possunt. Quod em̃ in inferiorib⁹ genitum est, non gignitur: & quod gignitur, non gignetur. de filio aũt dei dici põt q̃ semper genitus est, semper gignitur, & semper gignet, q̃uis sit ibi incompactio. i. improprietas, quãtũ ad modũ loquẽdi, quẽadmodum in cæteris propositiõibus affirmatiuis de deo dictis. ¶Quod si q̃ratur, quid horũ magis pprie dicitur: rñdendum quod proprijssime dicit, semp genitus est. In generatione quippe diuina tria considerant. Primũ est indeficientia seu elogatio à præteritione, & quo ad hoc, aptius per uerbũ futurũ exprimit, quia hoc tempus à præteritione maxime distat. Secũdum est præsentialitas eius & esse, sicq; aptius designatur per tempus præsens. Tertium est perfectio eius & complementũ, & sic tẽpus præteritum magis apte ipsam designat, non ratione præteritiõis, sed cõpletionis. Et hæc tria includuntur dum dicitur, semper genitus est: quia per semper, intelligitur indeficientia: per genitus, perfectio: per est, præsentialitas. Ideo asserit Augustinus: Melius dicitur, semper natus est: q̃, semper nascitur. Hæc Aegidius.

Aegidius Generationis diuinę & creatę quadruplex differentia. *Tria considerãtur in generatione diuina.*

¶Cuius uerba partim dissonare uidentur à uerbis Alexandri, dicentis quod uerba futuri temporis pdicari non ualeãt de generatione filij dei. Ad quod (ut apparet) poterit dici, quod uerba illa futuri temporis nõ debeant prædicari seorsum de filij gñatione, sed in eodẽ cõtextu sermonis forsitã possint, ita dicẽdo: filius dei sp est natus, sp nascit, & sp nascet, ad insinuandam æternã indeficientiam generationis illius.

Dionys.

Richard⁹.

¶Circa hoc scribit Richardus: Filius dei ab æterno genitus est, & semper generatur, sicq; simul generatur & genitus est. Quod quidā nituntur on̄dere ex hoc, qm̄ filius dei habet simplicitatem cum immensitate. Nam quia immensus, generatur sine fine: & qm̄ simplex totus, semper genitus est. Sed hoc non uidet̄ sufficienter declarare propositum: qa non solū semper genitus est sub ratione qua simplex, sed etiam qa immensus. Nec tm̄ semper generatur sub ratiōe qua immensus, sed item sub ratiōe qua simplex. Alij ita declarant istud, nempe q̄ in his quæ fiunt per motum, non ualeat simul esse fieri & factum esse. Hinc est q̊d motus est entis in potentia, ut tertio dicitur Physicorum, quoniam quod mouetur, est in potentia ad id quod mouetur. Vnde ut dicitur sexto Physicorum, nihil mouetur ad id quod habet: & quia dum aliquid factum est, iam habet id ad q̊d motus factionis ordinabatur, non potest contingere quod aliquid simul fiat & factum sit, loquendo de factione proprie sumpta, quæ est per motum. Quamuis enim illud quod fit per momentaneam mutationem, in eodem instāti fiat & factum sit, attamen fieri trāsit, remanente facto esse, eo q̄ tale fieri importet nunc primo accipere esse ab alio. Cumq; generatio filij dei sit sine mutatione & motu, propter quod locum in ea non habent fieri & factum esse, uidetur q̄ in ea simul sint gigni et & genitum esse respectu eiusdem personæ. ¶Insup, cum p̄sens æternitati conueniat s̄m se, non aūt præteritum: qa non dicimus de deo, fuit, nisi inquantum aliqua pars durationis successiuę ei coextitit, uidetur quod loquendo simpliciter, atq; ad naturam rei habendo respectum, conuenientius exprimatur generatio diuina per præsentis temporis uerbum. Veruntamen habendo respectum ad excludendum errorē de cordibus hominum simplicium, ne putent generationem diuinam esse in fieri, congruētius exprimitur per uerbum præteriti temporis. Sed quia generatio illa est semper perfecta, & genitus semper gignit̄, hinc conuenientissime declaratur per uerbum p̄sentis temporis & participium præteriti, dicendo: Pater generat genitum ab æterno. Vel per uerbum p̄teriti tēporis aduerbiumq; præsentis, dicendo: Ego hodie genui te, sicut in psalmo. Sic nanq; significatur generatio ut perfecta atq; ut permanens: quia p̄teritum exprimit eam ut perfectam, & præsens ut permanentem. Hæc Richardus.

Psalm. 2.

Richard. G̃natio diuina quo tp̄e aptius exprimat̄.

¶Qui etiam concordans uerbis Aegidij, quantum ad prædicationem uerbi futuri temporis de generatione diuina, fatetur multo conuenientius dici, pater genuit q̄ gignet: quia per uerbum p̄teriti temporis, significatur generatio esse perfecta, q̄uis non esse in actu: quamuis ex natura rei sequatur, Pater genuit, & in diuinis generatio fuit, ergo adhuc est & manet. Per uerbum autem futuri temporis non on̄ditur generatio neq; perfecta nec permanens, quia futurum caret actualitate & perfectiōe. Tamen utrunq; dici potest, pater genuit & pater gignet: qm̄ sicut uerbum præteriti temporis prædicatur de deo, inquantum aliqua pars durationis successiuę sibi coextitit, sic & futuri temporis uerbum, inquātum futura duratio ei coexistet. Hinc quemadmodum uere dicitur, deus fuit, deus est, deus erit: sic &, pater genuit, pater gignit, & pater gignet. Vnde in Isaia per uerbum futuri temporis diuina generatio designatur, cum dicitur: Nuuquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam dicit dn̄s? Si ego qui cæteris generationem tribuo, sterilis permanebo? Hæc idem.

Isaię. 66.

Questio. Quis sit diuinę g̃nationis modus.

¶Præterea quæritur, quis sit modus generationis diuinæ. Arrius quippe sceleratissim⁹ hæresiarcha, ad probandum generationem non esse in deo, ponit duodecim modos generationis seu processionis in creaturis, quorum nullus conuenit deo. Primus est iuxta fluxum lineæ à puncto, qui modus non p̄ot generationi diuinæ attribui, qm̄ deest in eo æqualitas simplicitatis in puncto & linea, sicut ponitur in patre & filio. Secundus modus est iuxta emissionem radiorū à sole, qui non potest diuinæ generationi adscribi, qa non est ęqualitas naturę inter solem & radios solis. Tertius est iuxta characterem seu impressionem à sigillo, ubi deest consubstantialitas, & se habent sicut causa & effectus. Quartus est iuxta immissionem bonæ uoluntatis à deo, ubi etiam cōsubstantialitas deest. Quintus est iuxta exitum accidentis à substantia, in quo accidēti deest subsistētia. Sextus est iuxta abstractionem speciei à materia, sicut intellectus abstrahit speciem intelligibilem à re materiali atq; phantasmate, in quo deest simplicitatis ęqualitas. Septimus est iuxta excitationem uoluntatis à cogitatiōe, q̄ excitatio est temporalis. Octauus iuxta transfiguratione̅, sicut ex ære fit imago, q̄ trāsfiguratio est materialis. Nonus iuxta productionem motus à mouente, q̄ est productio effectus à causa. Decimus iuxta eductionem specierum à genere, in quo unum prædicatur de alio, i. gen⁹ de specie, quod in generatione diuina nō est. Vndecimus iuxta ideationem, ut arca exterior ab arca in mente, in quo est comparatio effectus ad causam. Duodecimus iuxta nascentia in natura, sicut hō generatur ab homine, in quo est prius & posterius, sicq; nullus horum modorū cōuenit g̃nationi diuinę.

Duodecim g̃nationis modi ab Arrio positi.

Nota Victorini respōnsionē aduersus Arrianum.

¶Ad hęc Victorinus arguenti contra se Arriano seu Arrio, recte respondit, quod modi processionum non sunt ab hęretico sufficienter distincti. Aeterna quippe generatio est improportionalis omni generationi & processioni creaturarum. Nec obtenebratissimus ille Arrius tetigit processionem illam, quæ p̄cipue reprę̨sentat & imitatur generationem diuinam, uidelicet emanationem uerbi ab intellectu. ¶Hinc Augustinus in libro de uerbis dn̄i ait: Nullus modus processionis creaturę, per se plenè aut sufficienter repræsentat generationem diuinam. idcirco ex multis modis processionum creaturæ oportet colligere modum generationis diuinæ, quatenus quod deest uni, suppleatur ex alio. Propterea in synodo dicit̄ Ephesina: Coexistere semper & coæternum esse filiū patri splendor tibi denunciet, impassibilitatem natiuitatis illius ostendat uerbum, consubstantialitatem nomen filij pandat. Inter omnia tamen expressius illā declarat processio uerbi ab intellectu, quod non est posterius eo à quo procedit, nisi sit talis intellectus, qui exeat de potentia in actum. Postremo infelix Arrius non expressit modum processionis, quo amor à uoluntate emanat, qui modus potissime conuenit p̄cessioni spiritussancti. Hinc ait & Damascenus libro primo capite nono: Impossibile est inueniri in creatura imaginem intrāsmutabiliter ostendentem in se modum sanctæ trinitatis. Creatum enim, cōpositum, fluxibile, uertibile, circunscriptibile, qualiter manifeste ostendet supersubstantialem diuinam substantiā

Augustinus.

Quatenus g̃natio diuina p creaturā rep̄sentetur.

Damascen.

omnibus his infinite & incomparabiliter eminentē.

Durand⁹. ¶Præterea circa quęstionem illam, an pater prior sit filio, refert Durandus: Quidam distinguunt de relatione, ꝙ pōt cōsiderari dupliciter, s. ut relatio, & ut proprietas constitutiua psonæ. si ut relatio, pater nō est filio prior, qa relatiua sunt simul: si ut proprietas, sic paternitas prior est filiatione, & pr̄ filio. proprietas nanq personæ producentis, p̄intelligit̄ psonæ ꝓductæ & proprietati ipsam constituenti. Etem̄ qualē ordinem realem habent inter se realiter differentia, talem ordinem rōnis habent inter se, cū sola differūt rōne. Quemadmodū em̄ intellectus & uolūtas in nobis, in qbus realiter differunt, realem habent ordinē inter se, ita in deo, in quo sola differūt rōne, ita quod intellectus naturaliter p̄cedit uoluntatem: & intelligere, ipsum uelle: & intellectus & actus eius, s̄m rōnem p̄cedunt uoluntatē & actū ipsius. Constat aūt q̄d in his, in qbus ꝓprietas cōstitutiua differt realiter ab actione & relatione, talis est ordo inter ea, ꝙ proprietas constitutiua suppositi, p̄cedit realiter saltē ordine naturæ actionē, eodemq mō actio relationē: ergo in deo in q̄ ista nō differūt nisi s̄m rōnem, proprietas constitutiua præcedit secundū rationem ipsam gn̄ationem, & gn̄atio relationē. Sicq paternitas considerata ut ꝓprietas patris constitutiua, prior est filiatione, pater q̄q filio s̄m rōnem huiuscemodi cōsiderationis. Hæc Durandus qui huic positioni consentire uidet̄.

Relatiōis duplex cōsideratio.

Scotus. Sola diuina gn̄atio est ęterna.

¶At uero Scotus circa hæc ait: Gn̄atio in diuinis ęterna est, nec ulla alia gn̄atio pōt esse æterna: qa mutatio est, habens duos oppositos terminos, priuationem & formā, q esse nequeunt ab æterno. In gn̄atione aūt diuina non sunt hi termini oppositi, priuatio & forma, nec s̄m rem neq s̄m rōnem: ideo non repugnat ei æternitas. Deniq oīs ꝓductio à causa naturaliter ꝓducente absq motu, nec dependēte ab aliquo, pōt esse coæua ꝓducenti: talis uero est gn̄atio in diuinis. Quod em̄ ꝓductio aliqua non est æterna, cōtingit aliquo hoꝝ trium modoꝝ, uicȝ quia est cum motu & mutatione à priuatione ad formā, & ecōtra: aut qa est à causa dependente ab alio in agendo, aut qa ē ab agente uoluntario. Pater aūt in diuinis agit ad intra sine motu & mutatione, nec dependet ab aliquo, & gn̄at per modum actiōis naturæ. Sicq tenet quod 6 de trinitate loquit̄ August. Si ignis esset ab æterno, splendor esset ei coæternus. Hæc Scotus.

Quę ꝓductio neque at eē ęterna.

Solunt̄ argumēta, initio q̄stionis obiecta.

¶Ad primū igit̄ in exordio q̄stionis obiectū iā patet solutio: qa ostensum est, q̄liter duæ aut tres psonę sunt unus æternus & plures æterni.

ad 2. ¶Secundū q̄q solutum est, simi'iter tertium: qa phabitū est ꝙ in diuinis est distinctio psonalis p relatiua, nō per absoluta: q̄ non est ꝓprie substantialis, & nullatenus accidentalis. de hoc supra in tertia distinctione diffusius dictū est.

ad. 3.

ad. 4. ¶Quartum itē solutū est, qa in deo sunt penitus idē in re, eē & agere, substātia & relatio, fundamentū & ꝓprietas. ¶Ad quintū dicendū, ꝙ gn̄atio illa diuina à nulla mente creata comprehendi plenarie ualet, sicut nec deitas ipsa. Conformiter inenarrabilis impscrutabilisq cōsistit. Nihilomin⁹ sicut sancti in patria deū clare ac facialiter cōtemplant̄, & q̄dammō comprehēsiue, unde & cōprehēsores dicūt̄, qa cognoscūt eū sicuti ē, utpote clare p spēm: sic & emanatiōes æternæ ad intra, clarē cōspiciunt̄ & suo mō cōprehendūt̄ ab eis & enarrant̄. Præsumptuosum ergo & temerarium eēt se qs ita uellet gn̄ationē illā scrutari, q̄si putaret se eā plene cōprehendere posse. Si aūt conet̄ eā utcunq cōprehendere, q̄ntum suæ mentis imbecillitati deo p̄stante est possibile, sicq in uia cognitiōi patriæ ꝓpinquare, atq cū hūilitate & reuerētia ordinate ꝓcedat ac timorate, inn tēdo autoritati scripturæ non suo ingenio, nō erit p̄sumptuosum, sed laudabile, piū ac meritoriū ualde. Sic qppe August. Hilari⁹, Ambro & ante eos diuin⁹ Dionysius in lib. suis de Tri. egerūt, de q̄ ordinata scrutatiōe ait Psalmista: Mirabilia testimonia tua dn̄e, ideo scrutata est eā aīa mea. Hinc sup Cantica S. ait Bernardus: Spūs scrutat̄ non solū hoīm corda & renes, sed etiā ꝓfunda dei, & siue ad ima, siue ad alta deduxerit, secur⁹ seq̄r eū q̄cunq ierit. tm̄ ut custodiat corda nr̄a & intelligētias nr̄as, ne forte cum nō affuerit, adeē eū putemus, & ꝓ ipso ꝓpriū sensum sequamur ac deuiemus. Hinc suo sensu scrutātes scrutinia, & ui rationis uolentes irrumpere potius in secreta, quàm per doctriuā spus introduci, reprehenduntur ut infideles, qui terminos articulorum fidei non obseruant.

Qualiter scrutari liceat trinitatis mysterium.

Augustin⁹. Hilarius. Ambrosi⁹. S. Dion. Psal. 118. Bernard⁹.

Apoc. 14. Philip. 4.

Albertus.

¶Circa hæc multa scribit Albertus de angelis, q̄liter eis cōueniat loqui, & suos cōceptus inuicē indicare ac cōsimilibus, q̄ directe ad scdm ptinent librū, idcirco ptranseo, hoc tm̄ cōmemorans q̄d inducit. Ad uidendū, inqens, q̄liter angeli sibi loquant̄, oportet p̄mittere simile q̄ddā. Ponamus duo lumina à se distātia, & ad hoc q̄d unū illoꝝ penetret aliud, tria tm̄modo exigunt̄. Primū est ꝙ sibiinuicē cōgrue opponant̄. Scdm, quod nō sit mediū ꝓhibēs cōiunctionē uni⁹ ad aliud. tertiū, quod sit ꝓportionata distātia. Si ergo ponamus qd⁹ unū illoꝝ luminū sit cognitiuū alterius & econtra, habeantq libertatem arbitrij, tunc sequit̄ q̄d si uoluerint, se cognoscent: & si noluerint, nō cognoscent. Dicit em̄ Augustinus, quod q̄uis spēs intelligibilium sint semper in aīa, non tn̄ anima semper intelligit, quia non uult, unde si uolūtas claudat sibiipsi intellectum, ut non intelligat actu, multomagis potestatem habet se claudendi ad alio. Et sic dico esse in angelis, qui cum sint intellectualia lumina, ut beatus Dionysius protestatur, non exigitur nisi uoluntas cōmunicandi alteri intelligentiam suam, & cōuersio ad ipsum in ordine atq conceptione suæ intelligentię p modum expressionis ad alterum. Intelligimus nanq dum notitiam habemus: sed cogitamus, cū apud nos conferimus: & ordinamus conceptum ad expressionem, cum accipimus cogitatum nostrum in aliquo, ut significatione m ad alterum. nihilq amplius iudicio meo ad loqui exigitur angelorum. hoc autem signum nil aliud est, quàm species intelligibilis cum ordine seu ordinatione ad alterum & uoluntate communicandi, ut mihi uidetur. Hæc Albertus.

Quō angeli sibi mutuo loquāt̄.

Augustin⁹.

Dionysius martyr.

Hic de spiritusancto agitur: & prius quod sit amor patris & filij, dicitur. Distinctio X. A

NVnc post filij æternitatem de spiritusancto, quantum deo donante uidere conceditur, disseramus. Spiritussanctus amor est siue charitas siue dilectio patris & filij. Vnde Augustinus in decimoquinto lib de trinitate ait: Spūssanctus nec patris est solius, nec filij est solius, sed amborum; & ideo communem, qua inuicē

se diligunt pater & filius, nobis insinuat charitatem.

Quod spiritussanctus proprie dilectio dicatur, & tamen trinitas sit dilectio. B

Iohannes autem in epistola canonica ait, Deus charitas est: non dixit, Spiritussanctus cha
1. Ioh. 4. b ritas est. Quod si dixisset, absolutior esset sermo, & non parua pars quæstionis decisa. Sed quia dixit, deus charitas est, incertum est. Et ideo quærendum est, utrum deus pater sit charitas, an filius, an spiritussanctus, an deus ipsa trinitas: quia & ipsa nõ tres dij, sed unus est deus. Ad quod Augustinus in eodem libro ita dicit: Nescio cur sicut sapientia & pater dicit & filius & spiritussanctus: & simul omnes non tres, sed una sapientia: non ita & charitas dicat pater & filius & spiritussanctus, & simul omnes una charitas. Non ideo tamen quisquã nos inconuenienter æstimet charitatem appellare spiritum sanctum, quia & deus pater & deus filius potest charitas nuncupari: sicut proprie uerbum dei etiam sapientia dei dicit, cũ & pater & spiritussanctus sit sapientia.

Aug. li. 15 de tri. c. 17

Responsio.

Sicut uerbum dei proprie dicitur sapientia, & tamen tota trinitas dicitur sapientia: ita & spiritussanctus proprie dicitur charitas, & tamen pater & filius & spiritussanctus dicitur charitas. C

Si ergo proprie aliquis horum trium charitas nuncupari debet, quis aptius q̃ spiritussanctus? ut scilicet in illa summa simplicíq; natura non sit aliud substantia, & aliud charitas, sed substantia ipsa sit charitas, & charitas ipsa sit substãtia, siue in patre, siue in filio, siue in spiritusancto: & tamen spiritussanctus proprie charitas nuncupatur. Ecce his uerbis aperte dicit Augustinus, ꝙ in trinitate charitas aliquando refertur ad substantiam: quæ communis est trium personarum, & tota in singulis: aliquando specialiter ad personam spiritussancti, sicut sapientia dei aliquando pro substantia diuina, aliquãdo pro filio proprie accipitur: & hoc in multis fieri reperitur. *Exemplis firmat, eadem nomina & proprie & uniuersaliter accipi* D

Augustin. ubi supra.

Pluribus enim exemplis doceri potest, multa rerum uocabula & uniuersaliter poni, & proprie quibusdam rebus adhiberi: sicut legis nomine aliquando simul omnia ueteris instrumenti significantur eloquia, aliquando autem proprie uocatur lex quæ data est p Moysen. Multa alia suppetunt exempla, sed in re aperta uitanda est longitudo sermonis. Sicut ergo unicum dei uerbum proprie uocamus nomine sapientiæ, cum sit uniuersaliter & spiritussanctus & pater ipsa sapientia: ita spiritussanctus proprio uocabulo charitas nuncupat, cum sit pater & filius uniuersaliter charitas.

Aug. li. 15. de tri. c. 17

Autoritatem ponit quod filius proprie dicitur sapientia. E

Sed dei uerbũ, id est, unigenitus dei filius, aperte dictus est dei sapientia ore Apostoli, dicentis Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Spiritus autem sanctus ubi sit dictus charitas, inuenimus, si diligenter Iohannis apostoli eloquium scrutemur: qui cũ dixisset, Diligamus inuicem, quia ex deo est dilectio: adiunxit. Et om̃is qui diligit, ex deo natus est: quia dilectio deus est. Hic manifestauit se dixisse eam dilectionem esse deũ, quam dixit ex deo. Deus ergo ex deo est dilectio. Sed quia & filius ex deo patre natus est, & spũssanctus ex deo patre procedit, quem potius eorum hic debeamus accipere dictum esse dilectionem, merito quæritur. Pater enim solus ita deus est, ut non sit ex deo: & ideo dilectio qui ita deus est, ut ex deo sit, non ipse pr̃ est, sed aut filius aut spũssanctus. Sed in consequentibus cũ dei dilectionem cõmemorasset Iohannes, qua dilexit nos: & hinc hortatus esset ut & nos inuicẽ diligamus, atq; ita deus in nobis maneat: quia utiq; dilectionem deũ dixerat, statim uolens de hac re apertius aliquid eloqui, inquit: In hoc cognouimus quia in ipso manemus & ipse in nobis, q̃a de suo spũ dedit nobis. Spũs itaq; sanctus de quo dedit nobis, facit nos in deo manere, & ipsum in nobis: hoc aũt facit dilectio. Ipse ergo deus est dilectio. Deus ergo spiritus sanctus qui procedit ex deo, significatur ubi legitur: Deus dilectio est, & dilectio ex deo ẽ. Ecce his uerbis aperte dicit Augustinus spiritumsanctum esse charitatem patris & filij: & intantum quoq; sermonem produxit, ut uideatur dixisse spiritumsanctum non solum esse dilectionem patris & filij, qua se inuicem & nos diligunt, sed etiam dilectionem qua diligimus deum. Sed utrum ipse sit charitas qua nos diligimus deũ, in sequenti explicabitur.

Augustin. ubi supra. 1. Cor. 1. d De spũsan cto testimoniũ q̃rit ubi inueniẗ ubi dicaẗ esse charitas. 1. Ioh. 4. b

1. Ioh. 4.

Redit ostendere quod proposuerat, scilicet quod spiritussanctus sit amor quo pater a filio, & filius a patre diligitur. F

Nunc uero quod incepimus, ostendere curemus, scilicet spiritum sanctum dilectionem

esse siue amorem patris & filij, quo scilicet pater diligit filium, & filius patrem. De hoc Hieronymus super xiiij. Psalmum ait: Spiritussanctus nec pater est nec filius, sed dilectio quā habet pater in filium, & fili⁹ in patrem. Augustinus quoq; in sexto libro de Trinitate ait: In omnibus æqualis est patri filius, & est unius eiusdemq; substantiæ. Quapropter etiam spiritussanctus in eadem unitate substantiæ & æqualitate consistit. Hierony. sup Psal. 14. Aug. lib. 6 de Tri. c. 4. Aug. lib. 6 de Tri. c. 5.

Quid sit spiritussanctus, hic aperitur. G

Siue enim sit unitas amborum, siue sanctitas, siue charitas: manifestum est ꝙ non aliquis duorum est, quo uterq; coniungitur, quo genitus à gignente diligatur, genitoremq; suum diligat: sintq; non participatione, sed essentia sua: neq; dono superioris alicuius, sed proprio suo seruantes unitatem spiritus in uinculo pacis. Ecce hic habes spm̄sanctum esse, quo filius diligitur à patre, & pater à filio, & quo illi duo seruant unitatem pacis. Spūs ergo sanct⁹ (ut ait Augustinus in eodem) cōmune est aliquid patris & filij, quicquid illud est. At ipsa communio consubstantialis & coæterna est: quæ si amicitia conuenienter dici pōt, dicat̃: sed aptius dicitur charitas: & hæc quoq; substantia, quia deus substātia est, & deus charitas est. Tria ergo sunt, & non amplius, unus diligens eum qui de illo ē, & unus diligens eum de quo est, & ipsa dilectio. Quæ si nihil est, quō deus dilectio est? Si non est substantia, quomodo deus substantia est? Ephe. 4.

Quod spiritussanctus sicut communis est patri & filio, ita cōe nomen habet propriū. H

Hic notandum est, ꝙ sicut spiritussanctus in trinitate specialiter dicitur charitas, quæ est & patris & filij unio: ita & nomen tenet proprie, quod patri & filio communiter quodam modo congruit. Vnde Augustinus in decimoquinto libro de Tri. ait: Si charitas qua pater diligit filium, & patrem diligit filius, ineffabilem communionem demonstrat amborum: quid conuenientius, q̄ ut ille proprie dicatur charitas, qui spūs est cōmunis ambobus? Hoc enim sanius creditur & intelligit̃, ut nō solum spūssanctus charitas sit in illa trinitate, sed nō frustra ꝑprie charitas nuncupet̃, propter illa quæ dicta sunt: sicut non solus spūs in illa trinitate uel spūs est, uel sanctus: quia & pater spūs, & filius spūs: & pater sanctus, & filius sanctus. & tamen ipse non frustra dr̄ spūssanctus. Qui em̄ est communis ambobus, id uocatur ipse proprie, quod ambo coīter. Alioquin si in illa trinitate solus spūssanctus est charitas, profecto & filius non solius patris, sed etiam spūssancti filius inuenitur. Ait em̄ Apostol⁹ de deo patre: Transtulit nos in regnum filij charitatis suæ. Si ergo non est in illa trinitate charitas dei nisi spūssanctus, filius est etiā spūssancti. Sed quia hoc absurdissimū est, restat ut nō solus ibi sit charitas spūssanctus: sed propter ista de q̄bus satis disserui, proprie sic uocatur. Aug. de tri. lib. 15. c. 19. Quia Col. 1. b.

SVMMA DISTINCTIONIS X.

Distinctione p̄cedenti tractatum est de æterna unigeniti filij dei generatione, hic uero tractat̃ de æterna spiritussancti processione. Et primo per scripturam, deinde per autoritates sanctoꝝ ostendit, quod spūssanct⁹ sit amor patris ac filij, & qualiter nomē hoc amor appropriatū sit spūisancto, cum tamen sit tribus supergloriosis personis commune, quemadmodum sapiētia cū toti trinitati cōis sit, attn̄ filio dei appropriat̃.

QVAESTIO .I.

Circa distinctionē hanc q̄ritur, **An spiritussanctus sit amor ꝛ nexus, vnio, vinculū ꝛ amplexus patris ac filij.** ¶Videtur ꝙ non, quia amor dicitur absolute in deo, & de unaquaq; pōt p̄dicari persona, iuxta illud, Deus charitas est. ¶Secundo, qm̄ filius immediate procedit à patre, ergo inter patrem & filium nihil est medium. ¶Tertio, quia quēadmodum pater & filius in essentia unum sunt, sic essentia est quo uniunt̃: sed spūssanctus est tertia in trinitate persona, non ergo media inter patrē & filium. Arguit̃ 1. p̄ veritatē. 2. 1. Joh. 4. 3.

¶In contrarium sunt quæ in litera asseruntur. In opposi. tum.

¶Circa hæc ait Albertus: Spūssanctus ꝑcedit à patre & filio, ut amor q̃ se inuicē diligunt: q̄a absurdū est ꝙ pr̄ & filius in nullo cōueniant, inquantū distincti sunt. In eētia em̄ cōueniunt, inquan ū unū sunt. Videmus aūt ꝙ in omni natura rōnali & nō rationali oēs iucunditates atq; deliciæ, quas possunt habere in uita, inquantū sunt differentes ꝑsonæ, super mutuum fundant̃ amorē. Hinc quidā philosophi amicitiā & litem dixerunt esse principia oīs creaturę, tanquā alteram naturā ab ipso uniuersitatis principio, ut diuinū quiddam reciperet, s. amicitiam, quod unit & cōgregat: alterā autem haberet: uic; litem, ex priuatione materiæ sibi concretā. Itaq; pater & filius in eo q̃d personæ distinctæ sunt, conueniunt in hoc amore q̄ procedit ab ipsis quo se inuicē amant. Et em̄ spūssanctus ꝑcedit in aliū & manet in seipso distinctus, nec ista opposita sunt. Inquantū em̄ refertur ad patrē & filium ut ad unū sui principiū, sic manet in seipso ab utroq; distinctus per oppositionem relatiuam: sed inquantum procedit in ratione personalis amoris, nil prohibet quod procedat à patre in filium, & econtra à filio in patrem, præcipue cum ista sit uera, pater & filius diligunt se spiritusancto, & pater diligit filium spiritusancto, filius quoq; patrem spiritusancto, ut infra magis patebit. In quibus om̄ibus accipitur quod processionis est & amoris, qui modū specificat procedendi. Si autem accipiat̃ processio in se, non agit nisi distinctionem procedentis ab his à quibus procedit. Porro si accipiatur modus quo specificatur processio, sic personæ procedenti conuenit esse nexū patris ac filij in uinculo amoris, qui est ipsemet spiritus Amicitia & litē cur q̄dā asseruerint rerum principia

sctãs. Hæc Albertus. ¶Hinc in Sũma sua lib. 5. scribit Vdalricus: Vtraque processione, uicz filij ac spũssancti, ineffabili existente, minus tñ à nobis cognoscit processio spũssanctĩ q̃ filij: qm̃ minus habet similitudinis creaturis, à quibus omnis naturalis cognitio oritur. Ideo per hoc quod magi Pharaonis defecerũt in tertio signo, dicẽtes, Digitus dei est hoc, dicit Glossa Augustini significari, quod philosophi qui cognouerũt patrem & filium, defecerũt in cognitione spũssancti, qui digitus dei uocatur, iuxta illud: Si in digito dei eijcio dæmonia. Modum autem processiõis spũssancti, uicz quod procedit ut amor, colligit Augustinus ex eo quod ait Iohannes: Deus charitas est. & rursus, dilectio ex deo est. ergo in diuinis est dilectio, quæ est deus ex deo, & illa necessario est persona: qm̃ in diuinis solum est distinctio originalis seu ratiõe originis, quæ est distinctio personalis. deinde q̊d Iohannes apostolus attribuit dilectioni, quę est deus ex deo, attribuit spũisancto, dicẽs: In hoc cognoscimus quia in ipso manemus & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Hoc enim prius attribuit charitati, dicẽdo: Deus charitas est, & q manet in charitate, in deo manet & deus in eo. ¶Ratione quoque idem probat, sic: Pater & filius non solum ut unum sunt, sed etiã inq̃ntum sunt distinctę personæ, necessario sociant aliquo amore: quia ſm philosophum amicitia aut ẽ beatitudo, aut nõ est beatitudo sine ea, eo q nulli⁹ boni possessio iucunda est sine socio, ut Seneca protestat. Deniq; amor ille non est accidens, quia hoc non cadit in deo, est ergo substantia: sed non est substantia sub ratione essentię, qm̃ illa est distinctorum, ut unum sunt & non ut sunt distincti. est ergo suppositum à patre filioq; procedens, sicut amor procedit ab amãte. Cũq; dicitur, spũssanctus procedit ut amor, ly ut, est expressiuum ueritatis rei. Nam ita procedit quod uere est amor, ideo non est expressiuum similitudinis huius processionis ad rõnem amoris, qm̃ amor ſm suam rationem dicit aliquid inhærens amãti, nec dicit aliqd per se subsistens: & dicitur procedere ab amante, quia affectum amantis facit tendere in amatum. Cum itaque amor actus sit uoluntatis, patet quod spũssanct⁹ procedit per modum uoluntatis, sicut filius procedit per modum naturæ & intellectus. i. sicut pater generat uirtute naturæ ut natura est, prout natura dicitur uis insita rebus, ex similibus similia procreans, sic pater & filius uirtute naturæ ut uoluntas est, spirãt amorem personalem, qui est spũssanctus. Et q̃uis sint alij multi actus uoluntatis, tñ inter eos amor consistit pfectior, qui est diuinarum personarum. Hinc penes ip̃m sumit processio psonalis, & includit in se omne quod est uoluntatis, quemadmodũ filius procedens ut uerbum intellectus, includit in se omnẽ intellectualem apprehensionem, siue sit ueri seu boni. Quemadmodum aũt ratione processiõis inquantum huiusmodi, spũssanctus est distincta psona à prẽ & filio, ita & ratione modi processionis: & inquantum hæc processio est per modum amoris, ipse spũssanctus est amor patris in filium, & filij in patrem, ut dicit Hieronym⁹, & habet in litera: qm̃ omnis amor transit in amatum ut in obiectum. Deniq; ratione huius modi pcedendi, Augustinus 6. & 15. de trinitate multa attribuit spirituisancto, uicz quod est amborum charitas, unitas, sanctitas, nexus siue cõiunctio, uinculũ pacis & cõiunctionis ambobus: & est pprie spũssanctus, cui ista magis

Vdalric⁹. — Exod. 8. c — Augustin. — Luce. 11. — Modus pcessiois spiritussancti vnde possit colligi. — Augustin. — 1. Iohã. 4. — Ibidem. — 1. Iohã. 4 — 1. Ioh. 4. — Aristotel. — Seneca. — Hierony⁹. — Augustin. — De varijs attributis spũssancti & eorundẽ causis.

cõueniunt rõne modi pcedendi: qa ſm ipsam pcessionem magis est distincta psona à patre & filio, q̃ q̊d sit eorum nexus aut unio. Dicit ergo charitas amborum tã causaliter q̃ formaliter, large sumendo nomen causę pro principio. Est itaq; charitas amborum causaliter, qa procedit ab eis. formaliter q̊q;, quia se diligunt spiritu sctõ iuxta sensum infra tangendũ. Dicit sanctitas utriusq;, quia est spũs amborum, cui illa sanctitas appropriatur, ita quod appellat spũssanctus. Ratio aũt appropriationis istius est multiplex. principalis uero est rõ, qm̃ sanctitas magis cõuenit cum proprio spũssancti, quod est passiua spiratio, à quo ipse proprie spũs nominatur. Sanctitas aũt ſm Dionysium est munditia, & illa est de rõne spiritualitatis. Quemadmodũ enĩ natura maculat ex cõtagione materiæ corporalis, sic omnis natura ex spũalitate separata à materia, habet quandam puritatem. Alia rõ est, nam appropriat ei ſm p̃dicationem causalem, eo q̊d omnes effectus qbus creatura sanctificat, sunt p appropriationẽ à spiritusancto, iuxta illud Apl̃i: Hęc omnia operat unus atq; idem spũs. Tertia rõ est, ad distinctionem huius spũs non solum à spiritibus malis, nec tm̃ à spiritibus bonis creatis, respectu quorum spũssanctus antonomatice sanctus uocat, sed etiã ut distinguat spũs iste ſm sui nois rõnem, q̊d est amor, à spũ dei, de quo dr̃ in libro Genescos: Non pmanebit spũs meus in hoie. Ex rõne nanq; amoris est ipsa bonitas appropriate in diuinis, q̃ bonitas in q̃libet intellectuali natura est sanctitas eius. ¶Vocatur etiã nexus, qm̃ sicut nexus corporalis cõiungit diuersa, & amor humanus cõnectit per uoluntatem diuersos ſm naturã, sic amor ille diuinus connectit personas patris filijq; distinctas, ut distinctæ sunt. Connectit autem eas non effectiue, neque ut forma inhærens, sed ut forma ab utroq; procedens, in alterum tendens. ¶Insuper dicitur uinculũ pacis ſm Augustinũ, iuxta illud Apl̃i: Soliciti seruare unitatẽ spũs (.i. uoluntatis) in uinculo pacis, q̊d ẽ charitas, q̃ est uinculũ pfectionis ſm eundẽ Apostolum. Vnde inquantum pr̃ & filius concordant in spiratione huius proprietatis psonalis charitatis, sic spũssanctus est uinculũ pacis. Communio quoq; amborum uocatur nõ cõmunio eẽntiæ, qa illa est pater: nec cõmunio notionis, q̃ est actiua spiratio: sed ẽ cõmunio formæ respectiuę, q̃ nihil ponit in formato, sed poti⁹ est ab ip̃o. & hoc cõuenit spũisctõ, inq̃ntũ ẽ amor & amicitia utriusq;. Amicitia qppe ẽ cõio amicorum, ſm philosophũ. sicq; uocat etiã cõis ambob⁹, qa ẽ forma uniens etiã alio mõ q̃ dictũ ẽ, utpote qm̃ pr̃ & filius sunt principiũ spiritussancti, propter quod est principiatũ seu germen unum amborum. Hęc Vdalricus.

¶Hinc Thomas: In pcessiõe creaturarum à deo duo cõsiderant ex pte creatoris, puta natura diuina, ex cuius plenitudine & pfectione pducit & exẽplat oĩs pfectio creaturæ: & itẽ uolũtas creãtis, ex cui⁹ liberalitate nõ necessitate naturę, hęc oĩa creaturis donant. Porro supposita pcessiõe diuinarum psonarum ad intra, oportet illã eẽ rõnẽ & causam emanatiõis ad extra. Hinc sicut pcessionẽ creaturarum ipfecte repſentãtiũ pfectionẽ diuinę naturę reducim⁹ i pfectã imaginẽ plenissime cõtinẽtẽ pfectionẽ diuinã, puta in filiũ, tanq̃ in pricipiũ & exemplar & rõnem q̃si naturalis pcessionis creaturarum à deo, uicz ſm imitationẽ naturæ: ita oportet q̊d inq̃ntũ pcessio creaturarum ẽ ex liberalitate uolũtatis diuinę, reducat in unũ principiũ, q̊d sit ratio totius

S. Dionys. — 1. Cor. 12. — Genesis 6 — Augustin. — Ephe. 4. — 1. Cor. — Aristotel. — Thomas.

liberalis collationis. Hoc autem est amor, sub cuius ratione omnia à uoluntate conferuntur. ideo oportet esse aliquam personam in diuinis, procedētem p modum amoris. Vnde quidam philosophi posuerūt

Obiectio prima. amorem esse totius naturæ principium. ¶Si autē his obijciatur, ꝙ natura nunq̄ communicatur nisi p actū naturæ, amor aūt non designat actum naturæ, sed potius uoluntatis: cum ergo per processionem cōmunicetur tota diuina natura spirituisancto, nō procedit

2. per modum uoluntatis neq; amoris. ¶Præterea modus processionis diuinæ ad intra, est proprius personæ procedenti. cum igitur creaturæ procedant à deo per actum uoluntatis, spiritussanctus non procedit à

Dilutio. 1. patre & filio per actum uoluntatis eorū. ¶Respondetur ad primum, quod sicut in diuinis per primum ꝓcessum naturæ, cum sit pfectus, communicat̄ filio tota diuina natura, ita per primum uolūtatis ꝓcessum, qui est rō omnis uoluntariæ emanationis à deo, cōmunicat̄ spirituisancto tota uoluntas: & quia in deo est idem uoluntas atq; natura, nec tota uoluntas quę infinita est, posset esse nisi in natura infinita, & nō nisi boni infiniti, tanq̄ obiecti æquantis infinitam uolūtatem: ideo nec amor qui est rō uoluntat;, pōt essę in deo nisi quid infinitum: idcirco oportet in eo cōmunicari naturam diuinam. Itaq; q̄uis amor inquantū amor, non dicat communicationem diuinæ naturæ, dicit tñ inquantum est dei amor & primus processus

ad. 2. uoluntatis diuinæ. ¶Ad aliud rñdetur, ꝙ spūssanctus & creaturæ non eodem mō procedunt à deo per uoluntatem: qm̄ creaturæ procedunt à deo per uoluntatem tanq̄ res operatæ à uoluntate. Verum spūssanctus procedit per uoluntatem, sicut rō cuiuslibet operis uoluntatis: quemadmodū filius producitur per intellectum à patre, ut ars omninm quæ per diuinū intellectum sunt condita. Deniq; imago creata quæ est in anima, repræsentat imaginem increatā: sed in creata imagine procedit aliquid per modum notitiæ, & aliquid per modum amor;. Cum ergo in trinitate increata procedat filius per modum notitiæ, alia persona, uicȝ spūssanctus, procedit per modum amoris. Insuper cognitio boni non est perfecta, nisi adiungatur uoluntas: sed sicut se habet intellectus ad uoluntatē, sic uerbum ad amorem, ergo uerbum non est pfectū sine amore. Cumq; uerbum dei omnino perfectū sit,

Spūssanctus & creatur ę pcedunt a voluntate diuina dissimiliter.

Obiectio. sociat̄ ei amor pfectus, qui est spūssanctus. Sed obijci pōt, quia idem non est appropriatū & proprium diuinis person;: qm̄ appropriatum sumit̄ iuxta rōnem & similitudinem proprij, propter quod sapiētia q̄ filio appropriat̄, nulli diuinæ personæ est ꝓpria. amor autem (ut fertur in litera) appropriatur spirituisancto, ergo non est proprius modus suæ processionis, ut procedat ut amor. ¶ Dicendū quod amor in diui-

Dilutio. nis tripliciter sumitur. Primo essentialiter, & sic non dicit aliquā processionem nec relationem realē, sed rationis duntaxat, sicut de deo dicimus, intelligens & intellectum, eadem nanq; persona potest esse intelligens & intellecta: Secundo personaliter, & sic importat processionem atq; realem relationem, & significat procedentem per modum amoris psonam. Tertio notionaliter, sicq; designat rōnem ꝓcessionis personæ. Nam amor non tm̄ est procedens, sed etiam dicit rōnem sub qua alia ꝓcedunt. Primo modo amor est communis tribus psonis, sed appropriat̄ spiritui sancto, cui plus cōpetit rō proprietasq; amoris. Secū

Amor sumitur in diuinis tripliciter.

do modo est ꝓprium spirituisancto, & sic dicit̄ quod spiritussanctus procedit ut amor. Tertio mō est quædam relatio seu notio, communis patri & filio, q̄ etiā nūcupatur communis spiratio. Sicq; accipit̄ amor in uerbo hoc, diligunt, cum dicit̄: Pater & filius diligunt se spiritusancto. Itaq; amor non eodem mō accipitur dnm uocatur proprium & appropriatum. Sapientia uero ita est appropriatum quod nunq̄ est ꝓprium. cuius ratio est, qm̄ sapientia non significat p modum existentis ab aliquo, sed p modum quiescentis in subiecto: ideo semp est eēntialis. porro amor significat p modum existentis ab aliquo. Nihilominus significat aliquid absolutum, sed exitus ille pōt intelligi ut realis. uel tm̄ fm rationē. idcirco ex parte qua significat aliquid absolutū, ē eēntiale. tuncq; relatio uel exitus importatus, erit ratiōis tm̄, sicut cum dicit̄: Idem eidem idem. Dum uero exitus ille significatur non tantum ut rationis, sed ut realis, sic amor est personale. Hęc Thomas in Scripto.

Sapiā nūq̄ est ꝓprium.

¶ Deniq; in prima parte Summæ suæ, q̄stion. 27. art. 3. respondendo ad quæstionem qua quæritur, An in diuinis sit alia processio à generatione uerbi, affirmat: In diuinis non est processio nisi fm actionem ad intra, & actio ista in intellectuali natura est actio intellectus & uoluntatis. processio itaq; uerbi attenditur fm actionem intellectualem, processio autem amoris fm actionem uoluntatis, qua amor à uoluntate emanat, fm quem amorem amatū est in amante. Hęc demum processio amoris non pōt generatio appellari. Intellectus etenim fit in actu per hoc quod res intellecta per suam similitudinem est in intellectu. uoluntas uero in actu est non per hoc, quod similitudo uoliti est in uolente, sed ex hocꝙ uoluntas inclinatur & tendit in uolitum. Processio itaq; intellectus est fm rōnem similitudin;. ideo cōuenit ei rō gn̄ationis, qm̄ generans gignit simile sibi. processio uero uoluntat; non est fm rōnem similitudinis, sed potius impellentis, tendentis siue mouentis in aliquid. ideo quod ꝓcedit in diuinis per modum amoris & fm actum uolūtatis, non ꝓcedit ut filius, neq; ut genitum, sed magis ut spūs. quo nomine designatur quędā uitalis motio atq; impulsio, ꝓut quis ex amore moueri dicitur aut impelli ad aliquid faciendum.

¶De hac re scribit etiam in Summa cōtra gentiles lib 4. cap. decimonono probans ibidem quod deus sit non solum intelligens, sed & uolens: & quod ipse sit sua uoluntas semper in actu, & quod primo ac maxime uult seipsum: ideoq; sit in sua uoluntate, sicut uolitum & amatum est in uolente & uoluntate amante. Porro amatum est in amante fm quod amatur. amare autem est quoddam uelle, uelleq; dei est eius esse. Esse ergo dei in sua uoluntate per modum amor;, nō est esse accidentale, sed essentiale. Vnde oportet q̄d deus fm quod cōsideratur ut in sua uolūtate existēs, sit uere & substantialiter deus. Quod aūt aliquid sit in uoluntate, sicut amatum in amante, ordinem quendam habet ad conceptionē, quia ab intellectu concipitur, atq; ad rem cuius intellectualis conceptio dicitur uerbum. non em̄ amaretur res, nisi aliquo mō cōciperetur. nec solū amati cognitio amat̄, sed & amatum fm q̄d in se bonū est. Necesse est ergo q̄d amor quo deus est in uoluntate diuina, sicut amatū in amāte, tam à uerbo dei q̄ à deo cuius est uerbum, procedat. Cum aūt ostensum sit ꝙ amatum in amante non

Thomas ꝯ gentiles

sit ſm similitudinem speciei, sicut intellectũ in intelligente: & omne quod procedit ab alio ſm similitudinem speciei, procedat ut genitum: constat, quod processio rei ad hoc quod sit in uoluntate, sicut amatum est in amante, non sit per modum generationis, sicut processus rei ad hoc quod sit in intellectu, gñationis obtinet rõnem. Hinc deus procedẽs per modũ amoris, non est generatus nec filius: sed qa amatum in uoluntate consistit, ut inclinans & q̃si impellens intrinsecus amantem in amatum, impulsus aũt rei uiuentꝪ ab interiori ad spm̃ pertinet, conuenit deo per modum amorꝪ procedenti ut spũs nuncupet̃. Hinc Apostolus impulsum quendam attribuit spũi seu amori, dicendo: Quicunq; spũ dei agunt̃, &c. Et rursus, Charitas Christi urget nos. Et qm̃ om̃is intellectualꝪ motus à termino denominat̃, & p̃fato amore deus ipse summe sanctus diligit̃, deus per modum amoris procedens, conuenienter spũſſanctus uocat̃. Nempe quę deo dicata sunt, sctã dici cõsueuerũt. Hęc Thomas.

Roma. 8. 2.Cor.5.

Petrus. His Petrus concordans: Pater, inquit, & filius non solum sunt unum in natura & naturali uolũtate, imò & in amicitia uoluntateq; liberali. Et hoc dupliciter, uicꝪ in cõsonantia spirandi amorem unius in alterũ, & in ipso amore spirato. Hinc amor triplex est in diuinis, uidelicet essentialis, quo unum sunt in se naturaliter diligendo. Notionalis, quo unum sunt in spirãdo, q ẽ cõis spiratio. Personalis, quo nectunt̃ in amore spirato. Primus intelligit̃ cũ dicit̃, pr̃ amat se, filius amat se: secũdus cũ dicit̃, Pr̃ & filius diligũt se spũsctõ: tertius cum dicit̃, Spũſſanctus amor est. Primus cõis est tribus, Secundus est in patre & filio, Tertius proprius spũisancto. Simile huius põt poni in amore spõsi ad sponsam. diligũt nanq; se naturaliter, inq̃ntũ qlibet eorꝝ est hõ: diligunt q̃q; se q̃si notionali amore, in quantũ cõcordant in gñando. diligũt itẽ se q̃si personali amore, inquãtũ cõcordant & uniunt̃ in genita ꝓle. Ex hoc qppe plus se solẽt diligere, q̃n cõem habẽt prolẽ, p̃sertim si proles amabilis sit: maxime uero, si esset amor. sic etẽm proles est mutui amorꝪ incitamẽtum, nexus & uinculũ utriusq; parentis.

Amor triplex in diuinis.

Obiectio ¶Si aũt obijciat̃ quod charitas appropriat̃ patri, iuxta illud Ap̃li: Gratia dñi nostri Iesu Christi & charitas dei, utpote patris. Nã subdit, & cõicatio sancti spũs. ergo nequaq̃ appropriatur spũisancto.

1 Cor. 16.

Dilutio. ¶Rñdetur, Charitas cõsiderat̃ dupliciter. Primo in ꝓpria sua natura, & sic appropriat̃ spũisancto: qa plus cõuenit cũ ꝓprio eius, puta amore spirato secundo, in cõparatione ad alias uirtutes, sicq; põt patri appropriari. Charitas enim ẽ uniuersalis motor uirtutũ. idcirco respectu earꝝ habet rõnem principij, sicq; cõuenit patri, cui rõ principij appropriat̃ ac maxime cõpetit. Veruntñ qm̃ unicuiq; maxime cõpetit, qđ cõuenit ei ſm se, & plus q̃ quod conuenit ei per cõparationẽ ad alterꝝ: hinc charitas spũisancto appropriatur potissime. Hæc Petrus.

charitatꝪ duplex cõsideratio

Amor dilectio, & charitas distinguũtur Qui etiam distinctionem inter amorẽ, dilectionẽ & charitatem compendiose tangit, dicẽdo: Amor cõis est ad amorem naturalem ac rõnalem. dilectio proprie designat rõnalem, qa includit electionem. Charitas uero superaddit appreciationem. ideo proprie dicit amorem bonũ gratuitum spiritalem.

Obiectio. ¶Preterea ei quod dictum est, spm̃sanctum esse amorem patris in filium, & econtra, sic obijcit Petrus: Nihil idem est principium & terminus respectu eiusdẽ. si ergo filius est terminus in quẽ amor à patre procedens tendit, non est principium à quo spũſſanctus procedit.

Dilutio ¶Ad quod rñdet, q̃uis ita sit in motu recto, non tñ in circulari: qa in circulari idem subiecto, diuersus rõne est terminus à quo & ad quem. Amor aũt ſm diuinũ Dionysium, est circulus quidã æternus. sicq; filius põt esse amoris principiũ à quo, & terminus ad quẽ, non secundum eandem rõnem. Nam inquantũ filius est unũ cũ patre, est ipsius spũſſancti principiũ à quo: in quãtum uero est distincta persona à patre, est terminus in quem. Hæc Petrus. S.Dionys.

Richard. ¶Concordat Richardus: Quemadmodũ, inquiẽs, per naturam ut non ab alio habitam, est fœcunditas in persona diuina ad producendum p̃sonam per modum naturæ, & de natura ut est patris: ita per uoluntatem ut non habitam per spirationem, est fœcunditas in persona ad producẽdum personã per modum uoluntatis de natura, ut est patris & filij, non per modum naturæ. Ideo sicut in diuinis ponimus personã procedẽtem per modũ naturæ, q̃ persona est filius: sic ponimus ibi personã procedentẽ per modum uolũtatis q̃ p̃sona est spũſſanctus. Itaq; eadem natura dei q̃ est de rõne intellectus uoluntatisq; eius, ut est de rõne intellectus, est ratio productionis filij, quæ propt̃ suam perfectionẽ æquat totam uirtutem naturæ: ideo impossibile est aliquam personam emanare ꝑ modum uoluntatis ut naturaliter agentis, sed liberaliter tñ. aliter eadem natura esset rõ actiua duarꝝ productionũ sub ratione qua natura, quarꝝ quælibet ob suam perfectionem æquaret totam ipsius naturæ uirtutẽ. Nec ex hoc sequitur, quod persona sic emanãs, possit non produci, q̃uis emanet per modum uoluntatis liberaliter operantis: qa productio personæ cõprehenditur in perfectione existentiæ quam requirit diuina essentia, qm̃ propter summam suam perfectionem nata est esse in tribus suppositis relatiuis, ita q; perfecte in quolibet. Emanatio autem creaturæ non comprehenditur intra perfectionem existentiæ diuinæ eẽntiæ. Procedit ergo spũſſanctus per modũ uoluntatis. Quod aũt procedat per modũ amoris, sic declaratur: Procedere per modũ amoris, dupliciter potest intelligi. Primo per hoc quod est procedere sicut amor. Secundo ꝑ hoc quod est ꝓcedere sicut ex amore productum. Primo mõ amor noster procedit à nobis per nostram uoluntatem. Secundo mõ procedũt à nobis actus nostri quos ex amore producimus. Primo mõ ꝓcedit spũſſanctus ꝑ modũ amoris, qm̃ spũs sanctus est amor ꝓcedẽs. põt q̃q; dici ꝓcedere ꝑ modũ amorꝪ q̃damnñõ ſm similitudinẽ modi secũdi, qa cũ actus eẽntiales sint rõ actuũ p̃sonaliũ, & in diuinis sit amor eẽntialis tribus cõis, uidet̃ q̃d iste amor eẽntialꝪ ut est in pr̃e ac filio, sit rõ actus spirãdi seu actiuę spirationis: quo producitur amor personalis, q est spiritusſanctus.

Duplex processus per modum amoris.

¶Insup ꝓcedit ut mutuus amor, cũ sit amor ꝓcedẽs à pr̃e in filiũ. sicut in obiectũ, nõ ut in subiectũ: & ecõtrario. Cũ eñ sit amor p̃fectus in delectatiõe, uniõe, & rectitudine, & amor p̃fectionẽ uniõis, delectatiõis & rectitudinis habeat ex mutuitate, necessario sequitur quod spiritusſanctus procedat per mutui modũ amoris. Etenim qui non amat amantem se, est ualde ingratus. Cum igitur pater amet filium amore à se, ꝓcedente in illum, constat quod & filius diligat patrẽ amore à se ꝓcedente in ipsum. Nec tñ sunt duo amores sicut in creaturis, sed unus idemq; amor, quia in

Quæstio. patre & filio est una uoluntas, ex qua amor ille ema nat. Et si quæratur an amor ille sit debitus, quo conces so uideretur obligatorius, nō liberalis: dicendū quod ex parte filij debitus est & rectus, nō tñ considerat de bitum: ideo quantumlibet debeat, dum tñ debitum non attendatur, ratio liberalitatis non minuitur, sed

Responsio rectitudinis ratio demonstratur. Denique quoniam pater & filius communicāt in uno spiritu procedente ab ipsis, qui est mutuus amor, cōcedendū est quod

Quō spūs sanctus sit nexus patris & filij. spiritussanctus sit proprie nexus, & uinculum patris & filij. Nexus uero quandoq; habet rōnem medij respectu eorum quos nectit, sicut duo lapides nectūtur cemento: quandoq; non, sicut duo ligna nectuntur in una flamma, iuxta quam similitudinē pr̄ & filius nectuntur in spiritusancto. Hæc Richardus.

Dionys. ¶In cuius uerbis sunt q̄dā obscura, ut quod ait mutuum illum amorem non attendere debitum. Videt enim Richardus de S. Victore uelle, quod inquantū

Richard. de S. Victore. procedit à filio, attendat debitum: nec ita sit liberalis sicut inquantum procedit à patre, quod & Alexāder ac alij quidam sentire uidentur. Aliqui etiam dicunt, q; quamuis spiritussanctus sit tertia in summa trinita te persona, quantum ad emanationem: tamen inquā tum est nexus & uinculum, seu rōne modi proceden di, habet se instar medij inter patrem & filium.

Bonauēt. ¶Circa hæc Bonauentura determinat & declarat, q; spiritussanctus procedit per modum liberalitatis, quæ dicitur donum, & ratio huius est perfectio dilectionis, perfectio emanationis atq; perfectio uoluntatis q̄ liberalissima ac fœcundissima existente, non potest non produci persona in diuinis ad intra. & hęc est ratio propria emanationis istius. perfectior nanque est dilectio mutua q̄ reflexa: & adhuc perfectior est dilectio mutua communicata, q̄ non communicata: quia non communicata, uidetur sapere amorē libidinosum. Cum ergo in deo sit summa dilectio, & summa dilectio ac beatitudo non est absq; persona q̄ mutuo ametur, & sine persona cui amor mutuus recommunicetur, quæ communicatio est per liberalitatem, palam est quod in diuinis sit persona per modum liberalitatis ac doni procedens. Nam & isti sunt duo modi procedendi dignissimi per modum naturæ, ut proles à parente: & per modum liberalitatis, ut donum à datore. Deniq; uniuersæ creaturę procedūt à deo per cognitionem & uoluntatem. Quemadmodum ergo ante creaturarum ꝓductionē fuit in deo æterna generatio uerbi, in quo pater oīa fienda dis posuit: sic & æterna processio amoris, in quo pater oīa quæ uellet, amaret ac daret. Amor nanq; ē donum in quo alia cuncta donantur, nec aliquid ꝓprie datur nisi ex amore. Hęc Bonauentura.

Aegidius ¶Porro Aegidius supra distinct. 7. aliqua scribit hic aduertenda. Volūtas, ait, uult aliqua de necessita

Uoluntatis duplex operatio. te, uidelicet finem in quem (ut tertio Ethicor̄ innuitur) naturaliter ferimur. Alia uult nō de necessitate, ut media. Hinc uoluntas comparatur ad finem, ut natura: ad media uero, sicut uoluntas, inquantū s̄m electionem fertur in ea. Deus itaq; per modum uoluntatis producit spm̄sanctum, inquantum uult finē, uidelicet propriam bonitatē. Hinc emanatio spūssancti immutabilis est, qm̄ bonitatem suā deus necessario & immutabiliter uult. Hinc emanationem spiritussancti concomitatur naturalis emanatio. imò appropriate loquendo, intellectus ut natura, est rō pro ductionis filij: atq; per modum uoluntatis ut natura est, *emanet spūssanctus: qa ꝓcedit per modū uoluntatis cōcomitante natura, tñ per modū uoluntatis.

*emanat

Dionysi. ¶Verum in hac distinctione refert Aegidius quorundam positionem, utpote Thomę, q̄ pauloante ex Scripto eius hoc loco est recitata, quæ etiam est positio Alexandri, Bonauenturæ & alior̄ multor̄. hanc positionem frater Aegidius dicit in duobus peccare. Primò, quia ex diuersitate in effectu, arguunt distinctionem in causa, quod nō est uerum, cum maior sit unitas in causa q̄ in effectu. Rursus falluntur, quia ꝑ emanationem creaturarum probant emanationem personarum. ¶Verum reprobatio ista nil ualet, & q̄dam falsa continentur in ea. Nempe præfati doctores ex diuersitate creaturarum nō arguūt diuersitatē esse in creatore, imo & ipsi dicunt, ex his quæ in creaturis reperiuntur, non posse sufficienter probari ꝓcessionē in diuinis ad intra: sed illa ex fide supposita, declarant ex processione creaturarum processionē diuinam ac immanantē quasi à posteriori, & quantū id fieri fas est. ¶Præterea non est uerum, q; semp & generaliter maior ē unitas in causa, q̄ in eius effectu: imò maior diuersitas atq; pluralitas ē in homine, q̄ in motu ipsius. Et dato q; maior sit unitas in causa q̄ in effectu, nihilominus ex diuersitate creaturarum ri te arguitur aliqua distinctio esse in deo, utpote idearū & intellectus ac uoluntatis: quæ sic idem sunt re, q; differunt ratione. Ab uno quoq; omnino uniformiter sese habente, non nisi unum procedit, & unūquodq; causatum à propria ratione causali procedit.

Alexāder. ¶De his demum irrefragabilis doctor plenissime scribit, imò quod iam ex multis doctoribus est inductū, ipse penè totū solus in Scripto suo expressit, multaq; alia quæ alior̄ nullus conscripsisse uidet. Et inter cætera ex Richardo de sancto Victore declarat, q̄liter deo patri conueniat amor pure gratuitus, quia à nullo accipit, & se gratis cōicat spirituisancto, amor pure debitus respectu patris ac filij, & q̄a ad intra nō ꝓducit: filio aūt, amor ex utroq; quasi permixtus. q̄a respectu patris debitū habet amorem, gratuitū uero ad spm̄sctm̄. Ostendit quoq; q̄liter spirari conueniat

Spiratio quibus conueniat spirituisancto, dicens q; spiratio primo conuenit imꝑfectis, in quibus uirtus pulsatilis mouet, ut in emissione aeris attracti ad cordis refrigerationem. ¶Secūdo spiratio sumit, ꝓut cōuenit rebus perfectis, in q̄bus uis rationalis mouet ad formationem sermonis, ut dum intellectus generat uerbum intelligētiæ simul spirando spiritū qui sit uehiculū uerbi, sicut as-

Damascen. serit Damascenus, Oportet uerbum habere spm̄, nec est uerbum dei deficientius uerbo nostro. Tertio spiratio accipitur, prout cōuenit motiōi amoris, ut sicut ex mente generatur intelligentia, sic ex utraq; spiretur amor. sicq; spiratio dicitur amoris processio, q̄niam sicut spiratio illa exterior, est motus uitalis à uirtute uitali naturali progrediens, sic amor est motus uitalis interior, à uirtute uitali spirituali emanans.

¶Præterea spiratio dicit motum ab anima, similiter amor. Intelligentia uero dicit motum ad animā uel in anima. Hinc spirare conuenit nō intelligentię, sed amori: quia generatio filij est per modum emanationis intelligentiæ à mente: processio aūt spūssancti, per modum amoris ab utraq; sicq; spirari, est propri

Sapiā creata quō spiratur. um spūssancti. Et q̄uis sapientia creata dicatur spirari aut inspirari, iuxta illud in Iob, Inspiratio omnipo

Iob.31. tentis dat intelligentiam, non tñ id conuenit sapientiæ increatæ. sapientiam nanq; creatam spirari nõ est aliud, q̃ ipsam per spm̃ dari. Vnde sapientiũ increatã spirari, esset ipsam per modum spirationis procedere: quod ut tactum est, ei non conuenit. Itaq; spiritui

Spirari ꝓpriũ ẽ spũi sancto.

sancto qui amor est, proprium est spirari, qui est nexus, uinculum, unitas atq; cõmunio patris ac filij, & hoc multiplici rõne. Primo, quia est amor procedens à patre & filio cõmuniter, unoq; mõ: amor autem nexus est uinculumq; amantium. Secundo, qm̃ exit à patre & filio, in unitate substantię cum patre & filio: q̃d esse non posset, nisi in patre & filio una esset essentia. idcirco unitatem substãtiæ patris filijq; ostendit. Tertio, qm̃ exit à patre & filio per eandem habitudinem, relationem seu notionem, quæ est communis spiratio. Quarto, quia est unio siue communio, per quam deo unimur & participamus bonitatem ipsius ac dona, quia in ipo cuncta dona donant̃. Itaq; spũssanctus

Quatuor modis dr spũssanct⁹ vnio prĩs ac filii.

quatuor modis dicitur unio, communio, nexusq; patris ac filij. Primo effectiue, qa attribuitur ei unio atque communio dei ad nos. Secundo relatiue, quia refertur ad patrem & filium sub habitudine una. Tertio ostensiue, quia ostendit eandem esse essentiam in patre & filio. Quarto quasi formaliter, quoniam ipse est amor patris ac filij. Deniq; unitas amborum tripliciter dicitur. Primo intransitiue, ut sit sensus, unitas q̃ est ambo. sicq; diuina essentia est unitas utriusq;. Secũdo quasi inhæsiue, unitas amborum id est, unitas quę est in ambobus: & hæc est notionalis communis spiratio. Tertio productiue, unitas amborum, id ẽ, quæ est ab utroq;, quæ est spiritussanctus. Hęc Alexander.

vnitas amborũ tripliciter dr.

Ex cuius solidissimis dictis plura inducerẽ, nisi in aliorum scriptis tacta iam essent & allegata. ¶ Circa

Scotus.

hæc loquitur Scotus: Spiritussanctus producitur per actum uoluntatis. Voluntas nanq; est perfectio simpliciter, & conuenit deo. aliter non esset uoluntate ꝑfectus. est quoq; in deo perfectio infinita, consequẽs eius naturam. Tunc ita arguitur: Om̃e productiuũ imperfectũ, reducitur in principium productiuum ꝑfectum. sed uoluntas in nobis est principium productiuum imperfectum, ergo reducitur in principium productiuum perfectum. quod est uoluntas diuina. Similiter natura in rebus creatis est principium productiuum imperfectum, ergo in principium productiuum pfectũ reducit̃, quod est natura diuina, seu deus ut agens necessitate naturæ in gñatione unigeniti sui, non in rerũ creatione. Tunc ita arguit̃: Omne habens principiũ productiuũ perfectũ, põt illo producere: sed pater & filius habent uoluntatem, q̃ est principium productiuum pfectum, uicꝫ uoluntatem infinitam: ergo possunt per illud producere, ꝓductũ adæquatum, utpote infinitum quod est amor immensus, non inhærẽs nec accidens, sed subsistens. ¶ Sed oc

Obiectio.

currit hic dubiũ, quõ uoluntas possit ꝓducere simile in natura, & cõicare naturã, ꝑsertim cũ natura sic diffiniatur: Natura est uis insita rebus, ex similibus similia procreans. Ad hoc quidã doctor rñdet, distingnẽs

Dilutio.

in primis naturam, & dicens quod sumitur quatuor

Naturę q̃druplex acceptio.

modis: Primo, pro essentia. Secundo, ut est principium ex se inclinatiuum ad agendum. Tertio, ut est naturæ proprietas. sicq; uoluntas potest uocari natura in cõparatiõe ad subiectũ. Quarto, ut est immutabilis necessitas. Vlteri⁹ dicit q; alio mõ hęc ẽ uera, de⁹ uult: alio modo ista, deus amat se: & aliter ista, deus spirat. Hæc enim necessaria est, deus uult necessitate naturæ: sic & hæc uera est, deus intelligit se ex necessaria determinatione intelligibilis ad intellectũ. Sed hęc, deus amat se, necessaria est, non necessitate ꝓuenienete aut compellente, sed necessitate cõsequente libertatẽ. porro hęc, deus spirat, est necessaria ex necessitate assistente. Vnde aliqui dicunt, q̃d intellectus & uoluntas, non inquantum intellectus & uoluntas, cõicant naturam. alioquin oĩs intellectus & uoluntas cõicarent naturã. sed intellectus & uolũtas in natura diuina cõicãt naturam, cum qua realiter idem sunt, diuersimode tñ. Cum enim intellectus naturã cõicat in diuinis, tũc natura determinatur ab intellectu: ita q; potius communicatur ibi natura intellectualis, q̃ naturalis intellectus, ita q; natura tenet ibi gradũ priorem: ideo prius producitur ibi ut filius, q̃ ut uerbũ: quoniam intellectus sequitur, & natura pręcedit, sed ex parte uoluntatis natura non concurrit cũ uoluntate, sicut cum intellectu: qa ibi natura nõ ꝓcedit, nec uolũtas est sequens, ita q; natura sit impellens atq; ꝓueniens, cũ hoc non stet cũ uoluntatis libertate. Sed uoluntas producit, & coexistit sibi uis quædam naturæ: qua sibi coexistente naturã cõicat, quam aliãs non cõicaret. Alij uero declarant, quõ uolũtas necessariẽ cõicet ac producat. Dicũt enim q̃d uolũtas potest comparari ad finem, ut ad summum bonum apprehensum, prout elicit simplicem actum circa illud, & q; sic uoluntas necessarie uult summum bonum: & est ibi perfecta & infinita libertas, & necessitas immutabilitatis duntaxat. Alio modo potest comparari uolũtas ad incẽtiuũ amorẽ quem producit, sicq; est ibi duplex necessitas. Vna, quam habet uoluntas ex se, s. necessitas immutabilitatis: & alia ex ui naturæ assistente, & non tantum necessitas ex libertate perfecta. Dicunt & alij, quod actus uoluntatis dupliciter considerat̃. Primo, ut elicitur à potentia. Secundo, ut tendit in obiectum. Primo modo est actus liber & libere elicitus, secundo modo est necessarius: quemadmodum uisio ut elicitur à potentia imperio uoluntatis, est actus libere elicitus: qui tñ ut tendit in obiectum, habet necessitatem. Hæc Scotus.

¶ Quo circa sciendum q; quamuis loquatur pluraliter, specialiter tamen notat Henricum, qui ea quę *Dionys.*

tacta sunt, scribit partim in Summa sua, & partim in quodlibetis, sicut & supra tertia distinctione plenius est ostensum: & ea quæ dicit, reuera coincidunt *Scotus.*

cum his, quæ iam ex uerbis Thomæ, Aegidij & Richardi sunt introducta, quamuis Henricus aliqualiter subtilius atque profundius ea exprimere uideatur. Nihilominus Scotus more solito ea impugnat, tamen inefficaciter. Sic etenim arguit: Quæro an uis coexistat uoluntati ut operans totale aut partiale. Nullum horum poterit dici, quia sic uis illa eẽt uoluntatẽ præueniens ac impellens &c̃. Ad quod dico, quod positio illa Henrici non est intelligenda, quasi uis illa sit quid distinctum à uoluntate aut supaddita uoluntati, sed est ipsa uoluntas, realiter idẽ cum ui diuinæ naturæ seu cũ diuina natura summe fœcunda, atq; ad producẽdum suo mõ efficacissima: quæ uis quantum ad actum spirandi seu producendi spiritumsanctum, habet se concomitanter sicut uoluntas ad actum gignendi.

¶ Præterea contra illud quod dictum est, quod in hac propositione, deus uult se, est una necessitas: in

hac uero, deus spirat, est duplex necessitas: arguit sic, Ipsi dicunt quod actus personales fundantur super actus essentiales, sed nō potest esse maior necessitas in eo quod fundatur in aliquo, q̄ in illo super quod fundatur. Istud uidetur puerile ac debile argumentum. Ei nanq; quod fundatur in aliquo, aliquid conuenit inquantum fundatur in illo: & aliquid, inquantum est aliquid in se: & ex utroq; pōt quandā necessitatem habere, sicut & rebus quibusdam creatis, inquantum innituntur deo ut conseruatori indesinēti, conuenit incorruptibilitas aliqua, quibus nihilominus ex essentialibus suis principijs aut ex propria natura ac propria diffinitione aut ratiōe competit incorruptibilitas quædam, ut de intellectualibus creaturis atq; cælestibus corporibus elucescit.

Dionys.

¶ Insuper ait Scotus: Ad necessariam productionem amoris spirati in diuinis, duo concurrunt, uidelicet infinita uoluntas & infinitum obiectum, quorum utrunq; per se est principium necessario producendi amorem. Infinita quippe uoluntas non potest non esse recta, ergo non pōt nolle summum amabile, q̄d est bonum immēsum: nec pōt uelle non esse in actu uolendi hoc bonum. Si autē deesset infinitas uel uoluntati uel obiecto, posset uolūtas qnq; illud nō uelle: sed *potius utriusq; infinitate, necessario sequitur pductio infiniti amoris. Vnde intelligo sic, q̄ in primo instanti naturæ intellectus diuinus intelligit diuinam essentiam, & presentat eam uoluntati diuinę, quæ quasi in secundo instanti habet actum producēdi amorem adæquatum, qui uere est infinitus: sicut obiectum ipsius, quod est bonitas seu essentia dei, q̄d amatur illo amore quantum ex sua natura amabile est, utpote infinito. Ad argumentum autem prætactum dicendum, q̄ quamuis spiritussanctus sit similis in natura patri ac filio, hoc tamen ex sua productione non habet directe: quia procedit ut amor, nō ut filius, similitudo uero in spiritusancto cōcomitat̄ suam productionem. Hæc Scotus.

Scotus. *posita

¶ Hinc in libro de Trin. scribit Gulielmus Parrhisiensis ca. 20. Monstrauimus supra, q̄ pater & filius necessario sunt prima dualitas, per modum quo eis cōuenit esse duos: nunc mōstrare conabimur, q̄ necessario cōicent tertio, qui neuter eorum est: & tñ cū eis cōicet in eēntia illa altissima, ita q̄ prima illa dualitas non sit sola, sed necessario requirat tertiā unitatem, quæ cōis eorum societas sit. & hoc est quod noiant ueræ fidei professores primæ societatis beatissimum fœdus: & est primi amoris primus fructus & primus complexus, gaudium atq; suauitas, primæ pacis uinculum, prima cōcordia, primū cōplacitum. usitata uero & certa appellatione dr̄ spiritussanctus, qui est primum æternumq; donū, thesaurus donorum oīm, fons gratiarum, charitas qua se cōplectunt̄ p̄r ę ternus & unigenitus eius, de qua in uniuerso exhuberat ingens suauitatis hubertas, cuncta perfundens q̄ hubertate uniuersos delectat utentes. Porro quod primo & summo amore seinuicem cōplectant̄ pater & filius, oñdunt prima & summa bonitas in utroq; ac mutuæ cognitionis ultima seu extrema & maxima certitudo. Optimus equidē optimum clarissima cognitione notū, non amare non pōt. Et si etiā pater filium non amaret, optimus tñ optimum nō posset non amare. Summe igit̄ diligens, summe diligendū necessario diliget, nec minus quàm seipsum, & inter ipsos ē prima pax & amicitia prima. Necessarie igit̄ primi se amantes, primo fœdere sibijnuicem colligati sunt: & si nostræ consuetudinis intelligentiam ista præcedant necessarie, tamen ubi uere sunt duo, quorum uterque est optimus, & bonitas summa est summa concordia, mutuusq; summę bonitatis complexus. Quemadmodum enim primus pater fons ē atq; principium omnium generationum, & sicut primum uerbum ac prima loquela, fons principiumq; consistit omnium uerborum ac loquelarum: sicut etiam unigenito dei appropriatum principium est sapientia omnium cognitionum ac luminum q̄ post sunt: sic omnium amicitiarum atque concordiarum seu societatum necesse est primam societatem esse principium. Quemadmodum item primogenitum lumen principium est luminis omnium cognitionū, sic omnis suauitas affectionis habet tanquam appropriatum principium effectiuamq; causam, primam suauitatē, quæ per appropriationem est spiritussanctus. Hæc Gulielmus Parrhisiensis. qui de his plura conscribit quæ infra tangentur.

Gul. Par.

¶ Concordat dñs Antisiodorensis. qui in Summa primo libro: Quæritur, inquit, an spiritussanctus pcedit ut amor. cum enim pater & filius spirant spiritumsanctum tanquam amorem, qui nexus & concordia est patris & filij, propter quod asserit Augustinus, quod pater & filius diligunt se spiritusancto, & uidetur quod hoc non sit ita, quia in diuinis diligere est esse: sed pater & filius nō sunt spiritusancto, ergo non diligunt se spiritusancto. Verum hæc quęstio infra locum habebit. Tamen in eius determinatione aliqua scribit hic doctor deseruientia huic proposito: Pater, inquiens, gignit filium qui est sapientia summa, cuius radij sunt omnes sapientiæ creatæ, propter quod de ea ait scriptura, Omnis sapientia à domino deo est. sic pater & filius producūt spiritumsanctum, cuius uelut riuuli sunt omnes sanctæ affectiones, imò ex quo omnis amor profluxit. procedit nanq; à patre & filio per modum benignitatis & doni, imò & primi doni qui est amor, & pcedit ut amor ppter propriū terminū emanatiōis seu spirationis, quæ terminatur ad istum increatum & spiratum amorem. Deniq; in deo sunt omnia, ergo in ipso est amor naturalis & amor gratuitus. De amore naturali dicit Apostolus, Trāstulit nos in regnum filij dilectionis suæ. Vbi dilectio sumitur eēntialiter, non personaliter pro spiritusancto. alioquin filius esset filius spiritussancti. Cum ergo dilectio dei naturalis sit eēntialis, oportet ut amor gratuitus sit psonalis, quamuis in deo realiter idem sint, quemadmodum essentia & persona: attamen uno nominato, non nominatur alius. sicq; amor gratuitus proprie dicitur spiritussanctus.

Antisiod. August. Eccl. 1. Col. 1.

¶ Rursus, in anima rationali quæ imago est dei, est amor gratuitus, utpote charitas & amor naturalis, idcirco in deo est dilectio correspondens utrique. Hæc Antisiodorensis.

¶ Sed præinductis ac præallegatis doctoribus uidetur discordare hoc loco opinio Durādi de sancto Portiano, qui ait: Ad uidendum quō spiritussanctus pcedit per modū uoluntatis, primo excludet̄ imaginatio q̄rundā non bona circa hoc. Quidā nanq; imaginant̄ q̄d filius pducit̄ p actū intelligēdi. Vñ & uerbū appellat̄, q̄d est terminus opationis intellectualis

Durand.

per ipsam productus, spiritussanctus autem p actum
uolendi. propter quod amor uocatur. Sed istud non
uidetur bene dictum. Quod em̄ filius producat per
actum intellectus, & spūsāctūs per modū uolēdi, nō
pōt intelligi nisi duobus modis. Primo, q̊d isti actus
sint ipsæmet ꝓductiones personarꝝ. Alio mō, qđ sint
principia productionū, sicut calor manus dr̄ produ
ci ab igne per calorem & per calefactionem, sed per
calefacere seu calefactionem tanq̄ per productionē,
& p calorem tanq̄ per ꝓductionis principiū. Primū
dici non pōt, uidelicet ꝙ intelligere & uelle sint acti
uæ productiones personarꝝ, ꝓpter tria. Primū est, qa
ſm omnes ꝓductiones personarum sunt actus noti
onales & nō essentiales, sed intelligere & uelle sunt
actus essentiales. Secundum est, qm̄ actus isti cōpe-
tunt unicuiq; diuinæ personæ, & sic cuilibet personę
in diuinis conueniret producere filium ac spiritum
sanctum. Tertium, quia productiones personarꝝ re-
aliter differunt: sed actus isti sunt oīno idē realiter,
cū absolute dicant. ¶ Insuper qđ non sint principia
ꝓductionum, sic patet: Id cuius cōditio est opposita
fœcunditati, non pōt esse principium actus quo ali-
quid ꝓducitur, quia oīs ꝓductio ꝓuenit ex fœcundi
tate: sed conditio actuū intelligendi atq; uolendi est
opposita fœcūditati, quia conditio actuū horꝝ est, q̊d
ex eis nil alterum aut aliud constituitur ut 9. Meta-
physicæ dr̄. ¶ Pręterea excluso p intellectū à deo in-
tellectu & uoluntate cū omnibus actibus suis, adhuc
esset in diuinis gñatio filij & spiratio spūsancti, ita ꝙ
hæc sunt in diuinis ex fœcunditate naturæ radicali-
ter: quam fœcūditatem habet ex sua infinitate, & nō
Obiectio. ex hoc ꝙ est intelligens & uolens. ¶ Et si obijciatur,
filius dei est uerbum, uerbum autem non est intelle
ctu excluso. similiter spiritussanctus est amor, q non
Dilutio. est uolunta-e & eius actu exclusus. ¶ Respondeo ꝙ
filius dei esset, sed uerbū non diceretur: similiter spi-
ritussctūs esset, sed amor non diceretur. Istud potest
sic persuaderi: Secundum idem ꝓportionabiliter cō
uenit fœcunditas deo & creaturis, sed fœcunditas ꝓ-
ducendi aliqd cōuenit creaturis, nō ex hoc ꝙ sunt in-
telligētes aut uolentes, sed p aliqd aliud prius eis cō
ueniens. hinc uirtus generandi inuenit̄ in rebus intel
lectu carētibus, animatis & inanimatis. ergo similit̄
est in deo, q̊d licet natura diuina sit intelligens & uo
lens, ex hoc tñ nulla fœcūditas inest ei ad ꝓducendū
quamcunq; psonā: sed sicut calor ignis, si esset intelli-
gens atq; uolens, causaret similem sibi calorē ex fœ-
cunditate suæ naturæ sicut nunc facit, nec ad hoc ali
quid cooperaret̄ intelligere suū aut uelle: sic natura
diuina q̄uis sit intelligens & uolens, ex infinitate sua
habet fœcunditatem, quod uirtute sua persona fit à
persona, ad quā nil agit intelligere aut uelle. ¶ Præ-
terea qualis est ordo rei inter differentia realiter, ta
lis est ordo rei inter differētia secundum rationem:
sed ubi natura & intellectus & uoluntas differūt re-
aliter, productio est ui naturæ, nō intellectus aut uo
luntatis: ergo sic est in deo, in quo sola ratione distin
cta sunt. Hæc est prima pars opinionis huius Duran
di. ¶ Deinde subiungit: In ꝓductione diuinarꝝ perso
narum tria considerantur, uidelicet habitudo uirtu
tis productiuæ ad actum producendi, supposita ꝓ-
ducentia, & ordo productorum ac producentium.
Quo ad primum, nulla persona in diuinis procedit
per modum intellectus aut uoluntatis, sed quælibet

per modum naturæ. Quod enim producitur à uirtu
te agente ex necessitate immutabilitatis & determi-
nata ad unum, producit̄ per modū naturæ. sic autem
ꝓducunt̄ filius & spūsanctus, ergo per modū natu-
ræ. In hoc nanq; differt modus naturæ à modo uo-
luntatis in eliciendo actum suum, ꝙ principiū natu-
rale agēs naturaliter, nō habet in potestate sua actū
suum, ut eum possit non ꝓducere. pr̄ autem necessa-
rio generat filium suum, pater quoq; & filius necessa
rio producunt spm̄sanctum. Si autem consideremus
supposita producētia, sic spiritussanctus producitur
per modū uoluntatis, filius per modum naturæ: qm̄
modus naturæ in creaturis est, quod unū fit ab uno
tm̄, & non à pluribus eiusdem gradus atq; originis,
quorꝝ quodlibet esset per se sufficiens ad totum per-
fecte agendum. Plures tñ concurrunt moderando p
uolūtatem suā uirtutem, ut patet de pluribus trahen
tibus nauem, ubi alter sufficeret. Cum em̄ filius ꝓce
dat solum ab uno, spūsanctus à patre & filio, ita ꝙ
tam perfecte ꝓducit unus ut ambo: ideo spūsanctus
dr̄ produci p modū uoluntatis, filius per modū na-
turæ. Si uero attendat̄ ordo ꝓductorꝝ seu personarꝝ
productarum & ꝓductionum, sic filius dr̄ procede-
re p modum intellectus, spūsanctus per modum uo
luntatis: qm̄ in imagine creata q̄ attendit̄ ſm poten
tias & actus animæ intellectualis, prima emanatio ē
ſm intellectum, & alia sequens, in qua terminat̄ ema
natio immanens, est ſm uoluntatem. Ex hoc ita ar-
guitur: Illud quod in diuinis procedit prima emana
tione ad intra, ꝓcedit per modum intellectus: & q̊d
procedit secunda emanatione adintra, procedit per
modū uoluntatis: sed filius procedit prima tali ema
natione, spūsanctus secunda: ergo filius procedit p
modum intellectus, spiritussanctus per modum uo-
luntatis. Et sic intelligenda sunt quæ dicuntur circa
istam materiam de modo processionis diuinarꝝ per-
sonarum, & uerba doctorum, q̄ insinuare uidentur
ꝙ intelligere & uelle sint rationes diuinarum ema-
nationum. Hæc enim dicunt̄ solum secundum quā-
dam adaptationem ad ea, quæ inueniuntur in ima-
gine creata. Hæc est secunda pars opinionis istius. Dionys.
¶ Itaq; ſm Durandū istum (in hac opinione erronea
ac ꝑuersa durū Durandū) filius & spūsanctus dicū-
tur ꝓduci per modū intellectus & uolūtatis, non ex
natura rei & propriè, sed propter quādam similitu-
dinem & adaptationē, quēadmodū in scripturis de⁹
nasci & pœnitere asserit̄, condolere quoq;, audire &
flecti. Hæc aūt opinio uidet̄ non solum ualde peri-
culosa, sed & penitus imperita, & prorsus damnabi-
lis ac pessimus error, imò errorū congeries, nec ullā
apparentiam aut rationum soliditatem sortit̄. In pri
mis ergo conuincit̄ esse contra scripturā canonicam
Iohānis primo, quo legit̄: In principio erat uerbum.
Vbi dicūt expositores catholici, ꝙ ad exprimēdum
modum ac proprietatem generationis æternæ, non
poterat aptius nomen inueniri aut exprimi q̄ hęc di
ctio, uerbum. Si aūt præfata opinio esset uera, uerbū
in diuinis non diceretur proprie, sed metaphorice Nota Origenis
aut transumptiue. quod qa Origenes scripsit super errorem.
Iohannem, sanctus Thomas in prima parte Summę
suę affirmat eum fuisse fontē Arrianæ perfidiæ. Qđ
uero istud sequatur ex præfata stulta & ꝓsumptuosa
opinione, facilimū est ꝓbare: qa ſm eā filius dei nō
dr̄ uerbū, nisi per adaptationē quādā ad creatā ima

ginem, & per similitudinem cum rebus creatis, cum uerbū sit propriè emanatio intellectus ex sua natura. Deinde reprobat opinio seu potius rudis & fatua imaginatio illa, per oīa loca scripturæ, in quibus filius dei sapientia patris uocatur, quia uidelicet unigenitus filius dei, est sapientiæ patris plena expressio. Vñ & sapientia, ars, exemplar, idea, ueritas, & cōsimilia ad intellectum pertinentia, filio dei appropriantur: quia per intellectum à patre procedit, prout oēs doctores authentici concorditer protestantur. Consequenter stolida ista opinio reprobat, quia apertissime contrariatur documentis antiquorum atq; sanctorum doctorū, Augustini, diuini Dionysii, Boethij, Anselmi & aliorum. Siquidem sacratissimus & Theologicissimus Dionysius in lib. de diuinis characteribus docet, q̄ unigenitus patris sit uere & proprie uerbum, sapientia & conceptus paterni intellectus.

August. Fidelissimus quoq; Aug. 16. de Trin. fatetur: Tanq̄ seipsum dicens pater genuit uerbum sibi æquale per omnia. Nō enim seipsum integre perfecteq; dixisset, si aliquid magis aut minus esset eius uerbo q̄ in ipo. Rursus eodem asserit libro: Sciunt seinuicē pater & filius, sed pater gignendo, filius nascendo. Item, pat oīa q̄ substantialiter habet, in coæterno sibi suo uerbo dixit. Septimo etiam de Trin. disseruit: Pater uerbo sibi æquali semp & incōmutabiliter dicit seipm. Quæ oīa uera non essent, nisi pater intelligendo gigneret filium, & ipsum intelligere patris ad productionē filij aliquid ageret, qm̄ dicere dei patris, non est exterior prolatio, sed interna expressio, & realiter ipsum intelligere ei⁹. Hinc in prosologiō ca. 23.

Anselmus ait Anselmus: Hoc bonum es tu deus pater, hoc est uerbum tuum. i. filius tuus. Etenim nō potest aliud esse q̄ tu, aut aliquid maius aut minus te esse in uerbo tuo, quo tu dicis teipsum, qm̄ uerbū tuum sic uerum est, quō tu uerax es. Insuper reproba illa opinio est contra omnes doctores scholasticos hucusq; prægallegatos, sicut ex introductis clarissime constat. Vn

Thomas. ar.3. de in prima parte Summæ quæstione 27. sanctus doctor testat: In diuinis non est processio nisi fm actionem immanētem. hmōi autem actio in intellectuali natura, est actio intellectus & uoluntatis: & pcessio uerbi, est fm actionem intellectus: processio spiritussancti, scdm actionem uoluntatis. Imò q̄ generare dei patris sit realiter intelligere eius, præsertim notionaliter sumptum, constat ex eo quod ibidem

ar.2. ad.1. asserit Thomas: Intelligere in nobis nō est ipsa substantia intellectus. propter quod, uerbum quod fm intellectualem operationem procedit in nobis, non est eiusdem naturæ cum eo à quo procedit. sed intelligere diuinum est ipsa substantia intelligentis. ideo uerbum procedēs ab intellectu, est eiusdem naturæ.

ar.2. in corpore. Et rursus ibidem: Processio uerbi in diuinis, habet rationem generationis. procedit enim per modum intellectualis actionis quæ ē operatio uitæ, & à principio cōiuncto, atq; fm rationem similitudinis: quia conceptio intellectus, est similitudo rei intellectæ & in eadem natura: quia in deo idem est, intelligere &

Thomas 9 gentiles esse. ¶Deniq; in Summa contra gentiles li. 4. cap. 11. ait: Impossibile est diuinā generationem accipi nisi fm emanationē intellectualē, ex hoc q̄d deus intelligit seipsum. Et idem ibi prosequit diffuse. Postea q̄q; declarat idē de spūsctō, qđ à uoluntate uere pcedat. In Scripto q̄q;, sicut supra innotuit, protestat q̄ productiones personarū in diuinis, nequeunt accipi nisi fm actiones intellectus & uoluntatis. In q̄ doctrina, ut copiose oñsum est, Alexander, Albertus, Bonauentura, Gulielmus Parrhisiensis, dñs Antisiodorē. Vdalricus, Petrus, Hēricus, Scotus, Richardus, Aegidius, uere cōcordant: prout supra, præsertim in 6. quæst. secundæ distinctionis ostensum est, qua q̄stione q̄situm est, utrū in diuinis sint tm̄ tres personæ, ubi cōmemorata sunt uerba Alexandri, dicentis: Communio boni non pōt esse nisi duobus modis, uidelicet p modū naturæ, & per modum uoluntatis. Prima, in diuinis est generatio: secūda, pcessio amoris ab amāte. Est itaq; in diuinis processio per modum intellectus seu rationis. sed hæc non est alia à productione naturali, deo nanq; non conuenit productio cuiuscunq; naturæ, sed dignior, utpote intellectualis: nec dicit ibi generatio fm quēcunq; modum, sed fm qđ intelligētia a mente pcedit, q̄ est prima pductio rōnalis & intellectualis naturæ. Propt qđ asserit Aug. gñationē filij p productionē intelligentiæ a mente esse intelligendā, productionemq; spūsctī p processionē amoris a mēte & intelligētia. Idem oñsum ē ibi ex uerbis Alberti, Thomæ, Richardi & alioꝝ nunc noīatorꝫ. Vñ & Henricus 6. loquit quodlibeto: Persona in diuinis nō pōt esse origo personæ, nisi p actū quo illā producit, q est immanēs actus. immanēs uero actus in deo non est, nec eē potest, nisi actio intellectus & uolūtatis. Vñ & Scotus: In hoc, inqt, oēs cōueniunt, q̄ in diuinis sunt tm̄ duæ productiones: una fm actionē intellectus, alia fm actionē uoluntatis.

Alexāder · Duplex boni communio. · August. · Henricus · Scotus

¶Nunc ergo soluendæ sunt persuasiones Durandi, atq; ad primā dicendū, q̄ act⁹ isti intellectus ac uoluntatis in diuinis, accipiunt tripliciter, s. eētialiter, notionaliter & psonaliter. Primo mō absolute sumūtur, & cōpetūt unicuiq; diuinæ personæ, & aliquo mō agunt ad personarū productionē, fm quod sunt in psonis producentibus, inquātum uidelicet sunt fundamentū & radix personalium actuū, prout in pracīta ostensum est q̄stione ex Henrico, Richardo & alijs. Porro inquantū sumunt notionaliter, sunt principia & rōnes principiatiuæ personarū, prout etiā in ista q̄stiōe est declaratū. Si uero sumant personaliter, sunt ipsæ relationes atq; psonæ. Et p hāc distinctionē uerissimam deijcitur & exufflatur totum fundamentū Durandi. Quod uero cōsequenter assumit, & ait q̄ conditio actuum intelligendi & uolendi est, quod ex eis nil aliud seu alterꝝ cōstituit: si hoc uerū esset eo mō, quo ipse id applicat ac prēdit, apertissime sequeretur, q̄ deus excelsus & gloriosus non esset creator & causa reꝝ per intellectū & uoluntatē, & falsa esset scriptura q̄ ait: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Et rursus, Oīa in sapiētia fecisti. Itēq;, oīa quæcūq; uoluit dñs, fecit. Deniq; in creaturis intellectus & uolūtas sunt actiua principia, & fm peripateticos intelligentiæ per operationem intellectus mouent orbes, & per eos producunt inferiores effectus: imò secundum Auicennam & Algazelē, Intelligentia superior per actum intellectus producit intelligentiā inferiorem & aīam nobilē ac orbē. Qđ q̄uis uerum non sit, tn̄ ex hoc innotescit, quod fm tantos philosophos, intellectus est pductiuus. Et nōne fm Aristotelem intellectus practicus ordinat ac tendit in opus? Imò secundū eūdē, intellectus speculatiuus extēsione sui fit practicus. Nihilominus ad saluandū

Persuasiones Durā disoluunt · Psal. 148. · Psal. 103. · Psal. 134. · Auicenna · Aristoteles

quod ex 9. Metaphysicæ allegat Durandus, sufficit dicere quod conditio intellectus pure speculatiui & uoluntatis cũ sequentis, est ut per eos nil aliud uel alter constituatur adextra, ſm q̃d tales sunt, cũ sic solũ habeant actiones immanentes, non egredientes. Inper quod ait Durandus, excluso per apprehensionẽ à deo intellectu ac uoluntate cũ oĩbus actibus suis, adhuc esset in diuinis generatio filij atq; spiratio spiritussancti, ineptissime dictum est. Quamuis em̃ conueniat supdignissimo deo fœcunditas summa & plena ex sua natura & ex sua infinitate, hoc tñ non est, inquantum sua natura est natura, loquendo in generali & indeterminate eam sumendo: sed inquantũ est natura intellectualis, diuina, incircunscripta, absolute perfecta: imò nec naturis creatis competit generare similia sibi in specie, nisi inquantum sunt tales uel tales. Idem dicendum de infinitate, quod ipsa ut solum infinitas, non est origo, radix & ratio tantæ fœcunditatis: sed inquantum infinitas prima formalis perfectionalis, totius potentialitatis penitus expers. Propter q̃d asserit Scotus, qui in istis modis appropriate loquendi fuit satis acutus & curiosus: Ad necessariam productionem amoris in diuinis, concurrunt infinita uoluntas & infinitum obiectum, quod est finis, imò & infinitum infinitę perfectionis cõtentiuum. Et idem de intellectu respectu productionis uerbi est accipiendũ. ¶ Hinc sicut iam tactum est, irrefragabilis doctor, qui ubiq; cautissime loquitur, ait: Deo non conuenit productio cuiuscunq; naturæ, sed intellectualis ac liberæ. Itaque dico q; secluso à deo superaltissimo intellectu & uoluntate cum actibus suis, non conueniret ei generatio neq; spiratio, imò nec uita nec ratio deitatis: q̃a secundum præallegatos doctores, generare proprie sumptum, non conuenit nisi uiuentibus: nec aliqua uita conuenit deo adorando & sancto, nisi purè ac perfecte intellectualis: atq; de ratione dei est, eẽ ens absolute perfectum.

Scotus.

Alexãder

¶Amplius, cõtra illud quod ait Durãdus, q; secluso à deo intellectu & uoluntate, adhuc esset in eo generatio, & genitum diceretur filius, sed nõ uerbum: & item esset in deo spiratio, tamen spiratum non diceretur spiritussanctus, põt sic argui: Filius dei nunc secundum rei ueritatem & prout generatio realiter est in deo, dicitur & est uerbum, quamuis non intellectu excluso. Similiter spiritussanctus nunc uere & proprie dicitur amor, ergo generatio & spiratio ꝓut secundum ueritatem & existentiam actualẽ sunt in deo, sunt per actum intelligendi & uolendi, cum uerbum nõ sit sine intellectu, imò sit emanatio ei⁹, nec amor sine uoluntate, sed processio sit ipsius. Deinde contra sequentem Durandi persuasionem, qua propositum suum sic nititur persuadere, Fœcunditas secundum idem proportionabiliter cõuenit deo & creaturis, sed fœcunditas producendi aliquid, conuenit creaturis non ex hoc quod sunt intelligentes & uolentes, &c̃. Istud est infirmissimum argumentum, & multum debilius argumento Arrianorum, assignantium duodecim modos emanationũ in creaturis, quorum nullus competit generatiõi filij dei, ergo illa non est ponenda. Quod argumentum iam ante solutum est, quoniam creaturæ non queũt repræsentare perfecte deum & emanationes diuinas ad intra, & utiq; multo minus inferiores & uiliores creaturæ, in quibus trinitas relucet solum per modũ uestigij, possunt repræsentare modum generationis diuinæ & spirationis æternæ in deo. Stultum est ergo ex hoc concludere, quod generatio cõuenit deo non quia intelligens, qm̃ creaturis inferioribus conuenit, non quia intelligẽtes &c̃. Imò ut sanctus Thomas in Summa contra gentiles libro quarto ostendit, atq; præhabitum est, generatio nequaquam põt deo conuenire secundum modum quo conuenit extense loquendo elementis, neq; ut conuenit mixtis inanimatis, neque ut cõuenit plantis autuegetatiuis, nec sicut conuenit animalibus irrationalibus: sed potius per modum quo conuenit intellectualibus & rationalibus creaturis, in quibus est processio uerbi ab intellectu, atq; amoris à uoluntate. sicq; naturæ intellectuali ex sua intellectualitate inest fœcũditas, & ex sua uoluntate causalitas & hubertas. At uero si (ut ait Durandus) utraq; emanatio diuina adintra, eẽt ꝑmodũ naturę, nõ esset rõ distinguẽdi inter eas. Probatum est quoque, q; naturæ (secundũ quod natura est) non conuenit nisi unus modus se communicandi. Ex quibus patet multiplex error ac falsitas tam intolerandæ & stultæ opinionis. Quomodo autem processio spiritussancti tam necessaria sit, ut nõ possit non esse, non obstante q; uoluntaria & liberalis existat, iam satis ostensum est in q̃stione hac ipsa.

Thomas 2 gentiles.

¶Postremo, ex præinductis patent solutiones obiectionum in quæstionis huius exordio factæ. Ostensum est quippe, quemadmodum amor in deo dicatur tripliciter, & quomodo approprietur, & qualiter proprius sit spirituisancto. ¶Ad secundum dicendũ, q; inter patrem & filium non est media persona ſm modum & ordinem emanationis. ¶Ad tertium patet responsio ex uerbis Alexandri ac aliorum præhabitis.

Unde soluantur argumenta initio q̃stionis adducta.

ad 2.

ad 3.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, An tertia persona in diuinis proprie appelletur spiritussanctus. ¶Videtur q; non. primo, quoniam quælibet persona diuina est spiritus, iuxta illud Iohannis: Spiritus ẽ deus. quælibet etiam diuina persona est sancta, & spiritus essentialiter sanctus. ad quod insinuandum, Isaias fatetur se audisse Seraphim exclamantes: Sanctus sanctus sanctus dominus deus omnipotens. ergo q̃libet earum est spiritussanctus. ¶Secundo, cum quęlibet earum sit spiritus, uel ergo est spiritussanctus, uel spiritus non sanctus. Si primum, habet͏̃ propositum. Secundum uero esset blasphemia.

argui͏̃ 1. 5 ueritatem

Joh. 4.

Isai. 6.

2.

¶Ad hoc Thomas respondet: Spiritus est nomen impositũ ad significandum subtilitatem alicuius naturæ. Hinc dicitur tam de quibusdam corporalibus, q̃ de incorporeis rebus. Nam aer ob suã subtilitatẽ dicitur spiritus, & eius attractio uocatur inspiratio: eius uero expulsio, expiratio. Deinde uentus spiritus appellatur. sed & subtilissimi uapores seu humores, per quos uirtutes animæ diffundũtur in diuersas corporis partes, qui uapores uocantur spiritus animales & cæte. Conformiter incorporalia & immaterialia, ut deus, angelus, anima, spiritus nuncupantur. Hinc quoq; homines bene cõcordes & mutuo amorosi, dicuntur unius spiritus ac conspirati, quemad-

Thomas.

Sp͞us de corporeis ac incorporeis dicit.

Aristot. modum & unum cor unamq; animā habere dicunt. Vnde 9. dicitur Ethicorum: Amicorum est propriū, unā animā in duobus corporibus esse. Nā & Apost.
1. Cor. 6. dixit: Qui adhæret deo, unus spiritus est. Porro subtilitas dicitur per remotionem à materia. Hinc q̄ multum de materia habent, grossa uocant. ideo spiritualitas ſm rationem hui⁹ significationis, potissime cōuenit deo. Itaq; spiritus prout nominat subtilitatem naturę, conuenit tribus personis. Sed spiritussanctus
Spiritualitas conuenit spirituisancto duplici ratione. duplici ratione à spiritualitate uocatur. Vna atq; p̄cipua est, ut credo, quia per ipsum & per dona ipsius diuinæ spiritualitatis participes efficimur, inquantum à temporaliū affectu abstrahimur. ꝓpter quod tpalium cōtemptores, uocant spirituales: & hoc conuenit ei, inquantū procedit ut amor, qui est primū donum, in q̄ cætera dona donant. Alia rō est, qm̄ ipse ē amor patris ac filij, quo se diligūt. amātē aūt & amatū uniri in spū perhibemus. Hęc Thomas in Scripto.
art. 1. ¶In prima uero parte Summæ q̄stione 36. Processio, inquit, in diuinis q̄ est per modum amoris, nō habet proprium nomen. relationes quoq; quæ ſm eā accipiunt, innominatæ sunt. hinc persona hac ꝓcessione ꝓcedens, non habet ꝓpriū nomen: sed sicut sunt accōmodata aliq̄ noīa ex usu loquentiū ad designādum p̄fatas relationes, uocando eas ꝓcessionē ac spirationē, quę ſm proprietatem significationis magis uidentur significare actus notionales q̄ relationes: sic ad designandum personam per modum amoris procedentem, accommodatum est nomen hoc spiritussanctus. Et huius cōuenientiæ ratio sumit ex duob⁹. Primo, ex cōitate spiritussancti, q est cōis amor patris ac filij, & ex utroq; emanās: ideo nomen illud quod ambobus posset esse cōe, sibi est propriū, ut 15.
Augus. de trinitate loquitur Augu. Secundo, qm̄ spiritus in rebus corporeis impulsionem & motionem quandam importat, propter quod uentum & flatum, spiritum nominamus. Proprium uero amoris est, impellere ac mouere uoluntatē amantis in amatū. Cū igitur spūssanctus procedat ut amor quo deus amatur, recte uocat spūsſctūs: qm̄ sanctitas illis attribuit rebus, q̄ ordinant aut tēdunt in deū. Hæc in Summa.
Thomas 2gentiles. ¶Porro in Summa cōtra gentiles libro 4. tractat de spiritusancto & de eius effectibus per diuersa capitula multum diffuse.
Richard. ¶Concordat his Petrus. Item Richardus & addit: Spiritus dicitur uel à spiritualitate, & sic cōuenit tribus personis: uel à spiratione, sicq; conuenit proprie spirituisancto, qui procedit ut amor.
Bonauent. ¶Bonauentura q̄q; hic scribit: Quāuis spirit⁹ proprijssime in deo dicat, qa in ipso potissime spūalitas atq; spiratio sunt, ratio tñ cognoscendi ac dicendi nominis huius, à corporalibus sumit. In corporali aūt substantia spiritus dupliciter dr̄. Primo à spiritualitate, sicq; diuiditur contra corpulentiam & grossitiem. Secundo, a spiratione, & sic uentus seu flatus dicitur spiritus. Conformiter in spiritualib⁹ aliquid dicitur spūs. Primo a spiritualitate, sicq; anima & angelus, spiritus appellantur. Secundo a spiratione, & ita affectus seu amor dicitur spiritus. Cuius ratio est, quoniam actus spirationis in corpore, est act⁹ internus, actus cōtinuus, actus uiuific⁹ & habēs originē à calore. Cum ergo egressus amorꝭ ab intrinseco ueniat, et amor ipse sit act⁹ uiuificus, iuxta illud Hugonis, Scio
Hugo. ō aīa q; uita tua dilectio est: amor etiā debet esse continuus, qm̄ iugiter debet exhiberi, estq; calor spiritualis: hinc solus amor dr̄ proprie spiritualiterq; spirari. ¶Pręterea qm̄ amor in hoībus pōt spirari recte ac ordinate, & ita est purus: & item non recte & inordinate, sicq; uocatur libidinosus: hinc persona in diuinis (q̄ proprie amor uocat) nō solum dr̄ spiritus, sed etiā spūsſctūs, cū sit amor rectissimus. Filius uero nō ita uocatur filius sanctus, qm̄ gñatio eius ē naturalis, Filius dicitur nō vocetur fili⁹ sanctus.
circa quam non attendit sanctitas, quēadmodū circa uoluntatis amorē. Veruntñ spirare dupliciter sumit. Primo, prout est idem quod spm̄ producere, & sic cōuenit patri ac filio. Secūdo, prout idem ē quod inspirare, & sic toti cōuenit trinitati, & notat effectū in creatura, cui à deo bona cogitatio atq; affectio inspirāt. Hæc Bonauentura. Spirare dupliciter dicitur.

¶Circa hæc scribit Aegidius: Quamuis uerbū in deo personaliter solum sumatur, non tñ amor: quia in diuinis ex parte uoluntatis nō correspondent nomina distincta nominibus impositis ex parte intellectus. nempe ad actum intellectus quatuor ista concurrunt: intellectus, actus intelligendi, & quod ab actu intelligēdi gignitur, quod in nobis est duplex, puta informe & formatum. & cum habet esse informe, dicitur cogitatio: sed cum habet esse formatum, dicitur uerbum. Illud autē uerbum seu cogitatio distinguitur semper à mente, à qua procedit. Consimiliter ex parte uoluntatis quatuor accipiunt, puta uoluntas, uelle, & quod à uoluntate emanat, uel uoluntati imprimitur. Dum em̄ uolumus, actu resultat aliquid in uoluntate: quod quidam uocant impressionem, quæ etiam distinguitur per esse informe & esse formatum. Et quamuis res ex parte uoluntatis correspondeant rebus ex parte intellectus, nomina tamen non correspondent nominibus, quātum ad omnia, sed quantum ad aliqua. Quemadmodum em̄ habemus nomen propriū designans intellectiuā potentiā, utpote nomē hoc intellectus, & itē nomē ꝓprium, designans actū illius potētiæ, s. intelligere: sic uoluntas ē nomen potentiæ affectiuę, & uelle ē nomen actus ipsius. Porro alia duo, q̄ sunt ex parte itellectus, uic; cogitatio & uerbū, non habent corrn̄dentia sibi noīa ex parte uoluntatis. Deficimus em̄ in uocabulis emanationis uolūtatis, siue habeat esse informe, siue formatū. ideo exprimimus eā noībus actus uoluntatis, uocādo eā amare siue amorē. ideo amor seu amare, est æquiuocū ad actū uolūtatꝭ, & ad id q̄d in uolūtate resultat, dū actualiter uolumus. Veruntñ informe non habet locū in deo. tñ tria cōsiderant in deo tā quantū ad intellectū, uic; ipse intellectus, act⁹ intelligendi, & uerbū, q̄d p actū ꝓducit, tā q̄ntum ad uoluntatem, utpote uoluntas & eius actus, qui est amare: atq; id quod à uoluntate per actū procedit, q̄d quia non habet proprium nomē, dicitur amor & nomine spiritussancti designatur. Hæc Aegidius. Aegidius

¶Hinc ait Albertus: Spūs dicit à spirādo. spirare uero dr̄ à spm̄ emittēdo. Spūs nanq; est de interioribus affectus. unde emissio amorꝭ, ē emissio spūs: tum, qa calidū facit spirare, & amor ē ignis diuinus q facit spirare affectū: tū qm̄ hoīes cōcordantes aspirāt in osculo, in quo ē coniunctio oris spirantis ad os spirās, ut notet cōiunctio spūum interius. Per hūc modū cū uerissima coniunctio sit pr̄is ac filij in spū, cōiunctio illa dicitur spūs. & additur sanctus, ad insinuandū synceritatem ad actum spirandi. Sunt em̄ quædā noīa, q̄ Albertus

absolute dicta, notant habitus generales, ut bonus, sanctus, iustus: coniuncta uero cũ alijs ordinatis ad actũ quendam, dicunt bonitatẽ ad actũ illũ, ut cũ dr̃ bonus citharœdus. sicq; dr̃ spiritussanctus, ꝑpter syn ceritatis mũditiã & immaterialitatẽ cõspirãdi amo rẽ in patre & filio: & quia ꝑcedit ut amor, cõuenien tiã habet ad nomẽ q̊d est spũssctũs. Hæc Albertus.

¶Vdalricus etiã scribit hic: Quod spũssctũs noĩat Vdalric⁹. ꝑprie spiritussanctus, nõ est ꝑpter rõnẽ sanctitatis, q̃ cõis est tribus ꝑsonis, q̃uis spũisctõ approprietᵉ, ut dictũ est, sed propter rõnẽ huius noĩs spũs. ꝑpter q̊d interdũ uocatᵉ spũs dei, spũs dñi, spũs ueritatis, spiritus charitatis, in quibus oĩbus intelligitᵉ ꝑsona spiritussancti. Hoc etenĩ nomẽ spũs, si sumatᵉ ꝑm id cui nomẽ imponitᵉ, q̊d est natura incorporea, dicit attributũ diuinæ essentiæ, & cõe est tribus: si uero sumatᵉ ꝑm rõnem spirationis, à qua sumptum est nomen hoc, iuxta illud: Spiritus ubi uult, spirat: sic est ꝑpriũ spiritussctĩ, quẽadmodũ & passiua spiratio. Hęc Vdalr. Johan.3.

¶Ad primũ ergo dicendũ, ꝙ si cõplexum hoc spiritussctũs, sumatᵉ quasi unum nomẽ: sic ex accõmodatione & usu loquentiũ est proprium nomen spiritussancti, & relationem importat, sicut pater & filius, quamuis eam aperte non dicat. Si autem sumatur ut duæ dictiones, sic tam pater q̃ filius est spiritus sanctus, per quod patet ad secundum solutio. Soluunt argumenta initio q̃stionis adducta.

Quod spiritussanctus procedit a patre & filio. Distinctio XI. A

Hic dicendum est spiritumsanctum à patre esse & filio, & procedere à patre & filio: quod multi hæretici negauerunt. Quod autem de utroq; procedat, mul
Gala. 4.a tis diuinorum eloquiorum testimonijs comprobatur. Dicit enim Apostolus: Misit deus spiritum filij sui in corda nostra. Ecce hic dicitᵉ spiritus filij. Et ali
Roma.8.b bi: Qui aũt spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ipse etiam filius de spi
Joh.15.d ritu sancto dicit in euãgelio: Quem ego mittam uobis à patre. Patris autem spiritus dictus
Roma.8.b est, ubi legitur: Si spiritus eius qui suscitauit Christum à mortuis, habitat in uobis. Et ipse
Matt.10.c Christus dicit: Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in
Joh.15.d uobis. Et in alio loco: Quem mittet pater in nomine meo. Et alibi ipse filius de spiritusancto ait: De patre procedit. His & alijs autoritatibus pluribus ostenditur, ꝙ spiritussanctus à patre & filio procedit. *Quod græci non concedunt spiritumsanctum procedere a filio.* B

1.causa. Græci tñ dicunt spũsctũ procedere tm̃ à patre, & non à filio. Qđ ideo dicũt, qa ueritas in euangelio fidẽ integrã continente, de processione spũs loquens, solũ patrẽ cõmemorat,
Johan.15. 2.causa. dicens: Spũs qui à patre procedit. Et etiã ideo, qa in principalibus concilijs quæ apud eos celebrata sunt, ita symbola eoꝝ subiũctis anathematibus sancita sunt, ut nulli de trinitatis fide aliud docere, uel aliter ꝑ̃dicare q̃ ibi continetᵉ, liceat: in qbus quidẽ symbolis cum spũssctũs cõmemoretur procedere à patre, & nõ à filio: Quicunq;, inquiunt, à filio eũ procedere ad-
3.causa. dunt, anathema incurrunt. Vnde nos arguunt anathematis reos. Addunt etiam ad assertionem suæ opinionis, & in testimonium nr̃æ dãnationis de symbolo fidei, qđ scđm traditionem ꝑ̃dictoꝝ concilioꝝ Leo. iij. Romæ transcriptũ in tabula argentea post altare beati Pauli posita, posteris reliquit pro amore (ut ipse ait) & cautela fidei orthodoxæ. In quo qdẽ symbolo in processiõe spiritus solus cõmemoratur pater his uerbis: Et in spiritũsanctũ dñm & uiuificatorẽ ex patre procedentem, cũ patre & filio coadorandũ & cõglorificandum &c. Illud ẽ symbolum, quod in missa cantatur, editum in Niceno concilio, in fine cuius subiũctum est: Qui aliud docuerit uel aliter ꝑ̃dicauerit, anathema sit. Ideoq; Græci nos anathematizatos dicũt, qa dicimus spiritumsanctum à filio procedere, quod ibi non continetur. Quod enim secundũ nos ibi dr̃, Qui à patre filioq; procedit, alterum à latinis est additum, scilicet, filioq;. *Responsio ubi determinantur prædicta.* C

Nos aũt illa uerba ita determinamus: Qui aliud docuerit uel aliter ꝑ̃dicauerit, id est, cõ traritũ docuerit uel contrario mõ ꝑ̃dicauerit, anathema sit. Aliud ergo posuit pro opposito,
Gala.1. qualiter & Apostolus in epistola ad Gal. Si quis aliud euangelizauerit, id est, cõtrariũ, anathema sit. Non dicit, Si quis addiderit. Nã si illud diceret, sibijpsi (ut ait Augustinus) ꝑ̃iudicaret, qui cupiebat uenire ad quosdã qbus scribebat, sicut ad Thessalon. ut suppleret quæ illoꝝ
1.Thes.3.c fidei deerant. Sed q supplet quod minus erat, addit: nõ quod inerat, tollit. Qui aũt ꝑ̃tergreditur fidei regulã, nõ incedit in uia, sed recedit à uia. Ad illud aũt quod de euangelio opponunt, respondemus ita: qa cum dicat in eo ueritas spũsctũ à patre procedere, nõ addit, solo: & ideo etiam à se procedere non negat: sed ideo patrem tantũ noĩat, quia ad eum solet referre etiam quod ipsius est, quia ab illo habet.

Quod græci in sensu nobiscum conueniunt, etsi uerbis differant. D

Sciendum est tamen, ꝙ Græci confitentur spiritumsanctũ esse filij, sicut & patris: quia &

Apoſtolus dicit, Spiritum filij. Et ueritas in euangelio, ſpiritum ueritatis. Sed cum non ſit aliud ſpiritum ſanctum eſſe patris & filij, ꝗ eſſe à patre & filio: etiam in hoc in eandem nobiſcum fidei ſententiam conuenire uidentur, licet in uerbis diſſentiant. Gala.4.a. Ioh.15.d.

Autoritatibus græcorum oſtendit, ſpiritum ſanctum procedere etiam a filio.

Vnde etiam quidam eorum catholici doctores, intelligentes unam eándemq; fore ſententiam prædictorum uerborum, quibus dicitur ſpirituſſanctus procedere à filio & eſſe filij, profeſſi ſunt ſpiritumſanctum etiam procedere à filio. Vnde Athanaſius in ſymbolo fidei: Spirituſſanctus à patre & filio non factus, nec creatus, nec genitus, ſed procedens. Athanaſ. Ecce ſpiritumſanctum aperte dixit procedere à patre & filio. Didymus etiam eorum maximus doctor in libro de ſpiritu ſancto, ſpiritum ſanctum à filio procedere dixit. Didymus. Saluator inquit, qui eſt ueritas: Non enim loquetur à ſemetipſo, hoc eſt, nõ ſine me & ſine meo & patris arbitrio, quia inſeparabilis eſt à me & à patris uolũtate: quia ex ſe non eſt, ſed ex patre & ex me eſt. Ioh.15.e. Hoc enim ipſum quod ſubſiſtit & loquitur, à patre & à me illi eſt. Item: Spirituſſanctus qui eſt ſpiritus ueritatis, ſpiritúſq; ſapientiæ, non poteſt audire à filio loquente quæ neſcit, cum hoc ipſum ſit quod profertur à filio, id eſt, procedẽs deus de deo: ſpiritus ueritatis, procedens à ueritate: conſolator, manans ex conſolatione. Iſaię.11. Nam Cyrillus epiſcopus in epiſtola Neſtorio directa, ait: Spiritus intelligitur per ſe ſecundum quod ſpiritus eſt, & non filius: ſed tamẽ nõ eſt alienus ab eo. Cyrillus Iohan.14. Spiritus enim ueritatis nominatur, & profluit ab eo ſicut ex deo patre. Iohannes quoq; Chryſoſtomus in homilia quadam de expoſitione ſymboli, ſic ait: Iſte eſt ſpirituſſanctus procedens de patre & filio, qui diuidit dona propria prout uult. Chryſoſt. 1.Cor.12. Idem in alia homilia: Credendum eſt, ſpiritum ſanctum patris eſſe & filij. Iſtum ſpiritũ ſanctum dicimus patri & filio coæqualẽ, & procedentẽ de patre & filio. Hoc credite, ne colloquia mala corrumpant bonos mores. 1.Co.15.b Ecce à doctoribus Græcorum aperta habemus teſtimonia, quibus ſpirituſſanctus à patre & filio procedere oſtenditur. Omnis ergo lingua confiteatur ſpiritum ſanctum procedere à patre & filio.

SVMMA DISTINCTIONIS XI.

IN hac diſtinctione docetur, ꝙ ſpirituſſanctus à patre & filio ſit procedens, & poteſt diuidi diſtinctio iſta ſecundum principalia pũcta quæ tanguntur in litera. Primo enim probatur per ſcripturas canonicas, quòd nõ ſolum procedat à patre, ſed à filio quoque. Secundo Magiſter recitat opinionem Græcorum circa hoc aliter ſentientium, utpote ꝙ à ſolo procedat patre, & ponit motiua eorũ. Tertio ſoluit ea. Quarto affirmat quod ſenſu nobiſcum conueniant, quamuis differant uerbis, quod tamen non eſt intelligendum, quòd uere atq; formaliter conſentiant nobis in hoc, quod proteſtamur ſpiritumſanctum ab utroq; procedere, ſaltem pro tempore quo Magiſter hæc ſcripſit, ſed quia concedunt ea, ex quibus ueriſſime ſequit̃ ꝙ ab utroq; procedat, uidelicet autoritates ſcripturæ, in quibus ſpirituſſanctus uocatur ſpiritus filij & ſpiritus ueritatis. Quinto probat per autoritates Græcorum ab utroq; procedere ſpiritumſanctum.

QVAESTIO .I.

CIrca hæc non occurrit directe niſi quæſtio una & iſta, **an ſpirituſſanctus procedat a patre ⁊ filio.** Plura tñ iuxta hoc quæri poſſunt. Quòd nõ procedat ab utroq;, multipliciter põt probari. Arguitur primo contra ueritatem. Primo ſic, Diuinus Dionyſius à ſanctis apoſtolis, p̃ſertim à beato Paulo edoctus, imò à ſpirituſancto copioſe illuminatus, in libro ſuo de trinitate, id eſt, in libro de diuinis characteribus, & in libro de diuinis nominibus ſecundo cap. nullibi ſcribit ſpiritumſanctum à filio procedere, imò potius inſinuare uidet̃ ꝙ à ſolo procedat patre, dicẽdo: Dio. mar. Ex ſuperſubſtantiali immateriali & impartibili bono, cordialia bonitatis exorta ſunt lumina, & remanſerunt irreceſſibilia ab eo & in ſeipſis coæternę pullulationis. In quibus uerbis per ſuperſubſtãtiale illud bonũ, intelligit deũ patrem: per lumina inde exorta, filium ac ſpiritum ſanctum, quæ coæternæ ſunt pullulationis, i. emanatiõis à patre. Iterum: Filius, inquit, & ſpirituſſanctus ſunt quaſi deinaſcentia, & tanquam flores ac ſuperessentialia lumina ſumimus ea. Qualiter autem ſint, nec intelligere neque exprimere poſſumus. Ex quo concludunt Græci, ꝙ filius & ſpirituſſanctus ſunt uelut riui ac flores emanãtes ex patre ſolum ac immediate, ita ꝙ neuter eorum ex alio. Et ſi magnus ille Dionyſius aliter ſenſiſſet, hoc (ut apparet) alicubi expreſſiſſet, ſicut & cætera exp̃ſſit myſteria fidei. ¶ Amplius, ſanctus Gregorius Nazianzenus, appellatus Theologus, uir tantæ autoritatis in ſcripturis, ꝙ nullius fidelium unquam auſus fuit contradicere ei, ut teſtatur Hieronymus, ait in ſermone de ſpirituſancto: Greg.Na zianzenus Quemadmodum radij lucis ſolaris à ſole procedentes, nec ſeparantur à ſole, nec abinuicem abſcinduntur, & uſque ad nos luminis ſui emicant claritatem, ſic filius & ſpirituſſanctus geminus p̃ris radius, uſque ad nos lumen claritatis miſerunt, & patri coniũcti ſunt, in quibus uerbis aperte aſſeritur, ꝙ uterq; procedit à patre: & ut apparet, inſinuatur quòd neuter procedat ab alio. ¶ Præterea ex Damaſceno hoc ip̃m euidentius cõprobari uidetur. Damaſce. Ait quippe primo libro cap. decimo. Credimus & in ſpiritumſanctũ ex patre procedentem & in filio requieſcentem. Et rurſus: Filius ex p̃re eſt generabiliter, ſpirituſſanctus aũt & ipſe ex patre eſt nõ generabiliter, ſed proceſſibiliter. & propter patrem, id eſt, a patre habent filius & ſpirituſſanctus quęcunque habent. Eodem demum libro undecimo ſcribit cap. Oportet ſcire quoniã pa

trem non dicimus ex aliquo. filium uero dicimus ex patre & filium patris. Spiritum sanctum autē & ex patre dicimus, & patris spiritum nominamus. Ex filio autem spiritum non dicimus, spiritū uero filij nominamus, atque per filium confitemur eum nobis manifestatū ac traditum. Insufflauit enim & dixit di
Johan. 20 scipulis: Accipite spiritum sanctum, hæc Damasce-
4 nus. ¶ Allegant quoque Græci pro se, quod in quatuor generalibus concilijs apud eos celebratis, non est expressum quod spiritus sanctus procedat à filio, imò in illis concilijs in fine subiungitur, Anathema sit, si quis aliud aut aliter docere præsum
5 pserit. ¶ Arguunt etiam ex hoc, quod in scripturis nusquam habetur spiritumsanctum ex filio procedere. Ideo quærunt unde latini hoc habeant. si enī nō habent ex scripturis, neque ex synodis, neque ex reuelatione, uidētur psumptuose id dicere: si uero habent ex reuelatione, unde id accidit, deus qui omēs homines uult saluari, nulli eorum id manifestauit?
1. Tim. 2. imò cū in gestis Niceni cōcilij fuerit sub anathemate phibitū, aliquid addere symbolo patrū edito ibi, in quo cōtinebatur, Qui ex patre pcedit, uident̄ anathematizati latini, qui addiderunt & dicunt: Qui ex patre filioq; procedit. ¶ Ad idē adducūt plurima argumēta. Primū, quia procedere est ab uno in alterū ire. ergo spūssanctus procedit ab una psona in aliā, hoc ē, à pre in filiū, nec ex utroq; emanat. Itē, ex duo
7 bus suppositis non uidetur idē numero immediate procedere. ¶ Et rursus, cū spūssanctus plene ac perfe
8 ctè procedat à patre, superfluū uidet̄ asserere quod pcedat a filio. ¶ Postremo, in Legēda sancti Andreæ
9 apostoli legitur: Pax uobis & uniuersis q credunt in unum deum patrem, & in unum filium eius Iesum Christum, & in unum spiritumsanctum ex patre pcedentem & in filio permanentem. ¶ Ad idem pertinent quędam in textu adducta.

10 ¶ In contrariū est scriptura canonica, autoritasq; sanctorum quæ tanguntur in litera.

In oppositum.

Alexāder. ¶ Ad hoc Alexander respondet: Procedere dupliciter dicitur, primo in motu locali, ut motus ab aliquo in aliquid. Secundo in exitu causati à causa. Primo modo requirit duplicem terminū, s. a quo & in quem. Secundo modo non requirit nisi terminum unum, uidelicet a quo. Et iuxta hos modos potest transsumi uerbum procedendi ad processionem spiritussancti. Primo modo sumpserunt Græci, dicētes quod procederet a patre in filium, nec concesserunt quod procederet à filio: quia ut dicunt, ex hoc sequeretur quod procederet à filio in patrem. sicq; uideretur pater aliquid habere à filio. sed cōcesserunt quod procedat a patre in filium, in quo ostenditur quod est amor patris in filiū, & insinuatur quod filius habeat esse a patre. Latini uero trāssumunt uerbū pcedendi ad processionem spūssancti iuxta secundū modum, dicentes quod procedere est ab aliquo exire, quamuis nō in aliquem, sicq; dicunt spiritumsanctū procedere ab utroque, sicut procedit amor a mente atque notitia. Hæc Alexander.

Bonauen. ¶ Porro Bonauētura: Ad intelligentiam, inquit, cōtrouersiæ Græcorū ac latinorū & originem eius,

Nota cōtrouersiā latinorū ac græcorum.

notandum quod circa processionē spūssancti a filio, est duo considerare, uidelicet articuli cognitionem, & eiusdem articuli professionē. Cognitio huius articuli, fundamentum habet a scriptura: profectum seu incrementum a ratione, sed conseruationē a reuelatione. In autoritate scripturæ Græci conueniunt & latini, nā dicunt concorditer spm̄sanctum esse spm̄ filij, & mitti a filio, sed in ratione reuelationeq; differunt. In rōne quidē intelligendi, cū enim scriptura testat̄ spm̄sanctum pcedere, Græci usi sunt nomine processiōis iuxta similitudinē processionis in motu locali ab uno in aliū: Latini uero secūdū modū processionis unius ex alio. Et in hoc melius dixerunt latini, qm̄ processionem illā æternā cōparauerūt processioni magis spirituali. Similiter scriptura dicit spiritumsanctū per spirationē procedere. cumq; duplex existat spiratio, utpote flatus exterioris & amoris interioris, Græci cōparauerunt processionē spūssancti spirationi flatus exterioris, Latini autē spirationi interioris amoris, quod melius est, qm̄ similitudini spūaliori & similiori aptauerunt. similiter, cū scriptura dicat spiritūsanctū procedere ut nexum & cōmunionem, & duplex sit nexus, uidelicet mediū iūgens unū alteri, & extremū in quo duo iungunt̄, Græci cōparauerunt processionē spūssancti cōmunioni ac nexui primo mō, Latini secūdo mō. ideo spūaliori & similiori, qm̄ nexus ille magis similitudinē habet psonæ. Et quia Latini spūalius cōuenientiusq; cōparauerunt, idcirco rōne sunt eleuati, & p hoc ad intelligentiam scripturæ dispositi, atq; manifesta reuelatione edocti de processione spūssancti. Græci uero, quia similitudines differentes & ineptiores aptauerūt, ideo rōne depressi sunt: et nō ualētes intelligere spm̄ a uerbo pcedere, neq; in aliū procedere ab æterno, arctauerunt scripturā ad intelligendū eam de tēporali processione, ideo uiā reuelationis sibi clauserūt. Hæc est ergo ratio diuersitatis in huius articuli cognitione. Cōtrouersia uero uenit ex huius articuli professiōe. Professio aūt huius articuli, uenit ab ecclesia latinorū ex triplici causa, uidelicet ex fidei ueritate, ex periculi necessitate, & ex ecclesiæ autoritate. Fides qppe dictabat hoc. Periculi quoq; necessitas imminebat, ne forte aliquis hoc negaret, in quod periculū Gręci inciderūt, & ecclesiæ autoritas aderat, ideo sine mora exprimi debuit. Negatio uero huius articuli uenit ex triplici causa, puta ex ignorātia, ex superbia & ex ptinacia. qa nec scripturā intellexerūt, nec habuerūt cōgruā rōnē, nec apertā reuelationē. Ex superbia, qa cū reputarēt se sciolos & uocati nō fuerūt, noluerūt pfiteri quod p eos inuentū nō fuit: ex pertinacia, ne cōuincerent̄: & ne irrationabiliter uiderent̄ moueri, inuenerūt per se rōnes cōtra ueritatē, & ausi sunt suā defensare sententiā, atq; autoritati Romanę ecclesię obuiare, & ideo facti sunt hæretici, quoniam negauerunt fidei ueritatem: atque schismatici, qm̄ recesserunt ab ecclesię unitate. & qm̄ hæreticorū & schismaticorū mos est, cū se nō possunt rōnibus cōmunire, aduersam partē accusare, ideo nos accusant & redarguūt tanquā curiosos & tanq̄ excōmunicatos & schismaticos. Curiosos, quoniā sine huius pfessione articuli erat salus. Quare ergo se intromiserunt Latini pquirere, q̄d nō fuit necessariū ad salutē? sed ad hoc patet rñsio, qa necessariū fuit ad uitandū periculū, in quod ipsi inciderūt. Similiter dicūt nos excōmunicatos qa corrupimus symbola, in qbus per sctōs pres sub excōmunicationis pœna hoc fuit phibitum. Ad quod patet rñsio per pdicta, qa nō corrupimus, sed perfecimus symbola. Nec sentētia illa lata est cōtra

Cur latini fatētur spm̄sctū a filio procedere.

Gręcorū error et q̄ causa pcesserit.

Nota hęreticorū indolem.

Anselmus. perficientes,sed corrūpentes. Vel dici pōt,sicut dicit
Anselmus, φ nou n̄ fecimus:quod utiq₃ facere potui
Autoritas Romanç sedis. mus,quia Romana ecclesia plenitudinē potestatis à
beatissimo Petro apostolo⁊ principe accepit,in qua
nulla patrū sententia nec interdictū potuit ponere,
nec artare,nec ei p̄iudicare,nec ligare eā ad aliquid.
¶ Similiter dicūt nos schismaticos, quia à nobis diui
sio facta ē. cū em̄ uoluimus istud asserere,noluimus
eos uocare. Ad quod r̄nderi pōt ,p latinis,φ eos uo
care non fuit opportunū, qm̄ sine eis ecclesia potuit
istud,& quia ,ppter loco⁊ distantiā laboriosum fuit
eos uocare. Fuit quoq₃ infructuosum,quia in Grçcis
nō fuit iā sapiētia tanta,ut ante:imò ad latinos trāsie
rat. Erat nihilominus periculosum, qa periculū fuit
ducere in dubiū quod erat ,p certo habēdū. Et sic pa
Tho. aq. tet φ accusationes eo⁊ sunt friuolæ. Hæc Bonauēt.
¶Insuper Thomas:Simpliciter,ait,dicendū est, φ
spūssanctus procedit à filio,alias non esset distinctio
inter filiū & spm̄sanctum. Cum enim diuinæ perso-
næ ſm nil absolutū distinguant,oportet eas ſm ori-
ginis relationes esse distinctas,ideo si unus eo⁊ non
esset ab alio,nō essent distinctæ personæ, nec posset
dici φ distinguerent per diuersum modū procedēdi
à patre,ut qa filius procedit p modū naturæ,spūssan
ctus per modum uoluntatis. Ille enim modus diuer
sus aut diceret distinctionē per oppositionē relatio
nis,& sic rediret idē quod prius:aut diuersitatē in ab
solutis, & ita nō essent una essentia filius & spūssan-
ar. 2. ctus. Hæc Thomas in Scripto. ¶Idē affirmat in pri
ma parte Summæ q̄stione 36. ubi hanc rōnem prose
quitur plenius,dicens: Solis relationibus personç di
uinæ distinguunt abinuicē, relationes uero nō pos-
sunt personas distinguere, nisi prout ipsç relationes
oppositç sunt. Nā pater habet duas relationes, qua⁊
una refertur ad filiū, alia ad spm̄sanctum: q̄ cum nō
sint oppositæ, nō constituunt duas personas, sed tm̄
ad unā patris spectant personā. Si ergo in filio & spi
ritusancto nō essent nisi duæ relatiōes, quibus refer
rentur ad patrē, illæ relationes nō eēnt adinuicē op
positæ,sicut nec duæ relatiōes quibus pr̄ refertur ad
ad eos. ideo sicut psona patris est una, sic sequeret φ
persona filij ac spūssancti consisteret una,habēs duas
relatiōes oppositas duabus relationibus patris. Hoc
aūt hæreticū est,cum tollat fidē trinitatis. In diuinis
uero nō possunt eē oppositæ relatiōes nisi originis,
q̄ accipiūtur ſm principium & quod est à principio.
Aut ergo spūssctūs est à filio,sicut fatemur,aut filius à
spūsctō, quod nullus credit. His cōsonat rō ,pcessio-
nis utriusq₃ quia (ut dictū est) filius procedit à patre
p modū intellectus ut uerbum,spūssanctus autē per
modum uoluntatis ut amor. Amorē uero oportet à
uerbo procedere, cū nihil amet nisi quod mētis ap-
prehensiōe cōcipitur. Idē docet ordo re⁊ qm̄ nusq̄
inuenitur quod plura procedāt ab uno absq₃ ordine,
nisi in his solum q̄ materialiter differunt. In cæteris
est alius ordo in multitudine producto⁊, in quo sa-
pientia dei relucet. Si ergo ab una psona diuina duæ
procedunt personæ, oportet inter eas aliquē ordinē
esse,nec alius pōt assignari, nisi ordo naturæ quo ali
us est ex alio. Impossibile ergo est, filiū & spm̄sanctū
sic esse à patre, φ unus eo⁊ nō procedat ab alio. Vñ
& Græci processionē spūssancti intelligunt ordinē
quendā habere ad filium quia cōcedunt eē eum spm̄
filij, & esse à patre per filiū: & quidā eo⁊ dicunt con
cedere φ sit à filio, uel profluat ab eo, nō tamē quod
procedat, quod ex ignorātia aut ,pteruia uenit, cū nō
mē processionis cōmunissimū sit inter oīa, q̄ ad ori-
ginē pertinēt qualēcunq₃. Hæc Thomas in Summa.
¶ Præterea in Summa cōtra gētiles. lib. 4. 24. ca. Tho. cōtra gētil.
de his scribit diffusius: Manifestū est, inquiēs, ex scri-
pturis, φ spūssanctus procedat à filio, quia uocat spi
ritus filij, & mittitur ab eodē: quod nō esset, nisi esset
ab ipso. Sed & apud Iohannē filius ait de spūsancto: Iohā. 16.
Ille me clarificabit, qa de meo accipiet. ¶ Cyrillus Cyrillus.
itē in epistola quā Synodus Calchedonensis recepit,
ait: Spūs ueritatis nominatur, & est spūs ueritatis, & Didymus.
profluit ab ea sicut ex deo patre. Sic & Didymus te-
statur in lib. de spūsancto, neq₃ quid aliud est filius,
exceptis his q̄ ei dātur à patre: nec alia est spūssancti
substantia, p̄ter id quod ei datur à filio. ¶ Rursus, in
determinatiōe quinti concilij legitur: Sequimur per
omnia sctōs patres & doctores ecclesiæ, Athanasiū,
Hilarium, Basiliū, Gregoriū theologū, & Gregoriū
Nysenum, Ambrosium, Augustinū, Theophilū, Io-
hannē Cōstantinopolitanum, Cyrillū, Leonē: & sus-
cipimus omnia q̄ de recta fide & hæretico⁊ conde-
mnatione exposuerunt. Manifestū est autē ex multis
autoritatibus Augustini, p̄sertim in li. de Trinitate, & August.
super Iohannē, φ spūssanctus sit à filio sicut à patre.
¶ Porro, si quis dicat spm̄sanctū distingui à filio, non
quia est ab ipso, sed propter diuersam originē utri-
usq₃ à patre, redit in idem. si em̄ spūssanctus est alius
à filio, oportet φ alia sit origo seu ,pcessio utriusque.
Duç autē origines nō possunt distingui, nisi per ter-
minū uel per principiū aut subiectū, sicut origo equi Per q̄d distinguant duç origines.
differt ab origine bouis, ſm quod terminātur ad na-
turas specifice distinctas. Ex parte principij, ut si eius
dem speciei indiuidua dicātur generari, quædā ex so
la influentia cælesti, quædam ex actiua seminis uirtu
te. Ex parte subiecti, sicut natura per diuisionē ma-
teriæ diuersis cōmunicātur, q̄ distinctio in immateri
alibus ac diuinis locum nō habet. Similiter ex parte
termini, ut sic liceat loqui, nō potest esse processio-
num in diuinis distinctio, quia eandem naturā quā
accipit filius nascendo, accipit spūssanctus proceden
do. Vtriusq₃ ergo distinctio esse nō ualet, nisi ex par-
te principij. Principiū uero originis est pater dunta-
xat. Si ergo & solus pater est principiū processionis
spūssancti, nō erit alia processio spūssancti à genera-
tione filij, nec spūssanctus distinctus erit à filio. Si ue
ro dicāt quod differūt istç ,pcessiones ex parte princi
pij, inquantū pater producit filium per modū intelle
ctus ut uerbum, & spm̄sanctum per modum uolun-
tatis tanq̄ amorē, cōtra hoc est φ intellectus & uo-
luntas in patre nō differunt nisi secundum rōnem,
ergo duæ processiones & duo procedētes sola rōne
distinguerētur, quod est Sabellianæ impietatis. Hçc Sabelliana impietas.
ibi, quo multa scribuntur de hac ipsa materia.
¶Circa hæc loquit Petrus: Dicendū φ spūssanctus
,pcedit à patre & filio quadruplici rōne. Primo, pro Petrus.
pter filij perfectionē. Nō enim patri perfecte assimi-
laretur in oībus his, exceptis per q̄ fit eo⁊ psona- Spūssanctus cur ,pcedat a filio.
lis distinctio, inter q̄ nō est spiratio. Secūdo, propter
modum procedēdi: quoniam spiritussanctus proce
dit per modum amicitiæ liberalis, & talis amor duo
rum est, nō tantum unius. Tertio, propter distinctio
nem eius à filio: quia personas distinguit sola oppo-
sitio relationis secundum originē, nec potest dici φ

diſtinguant eo ꝙ unus procedit per modũ naturę, & alius per modũ amoris, qm̃ modus iſte cũ dicat relationem eoꝝ ad patrẽ, diſtinguit eos à patre, nõ abinuicem. Quarto, propter totius trinitatis æqualitatẽ ſeu æqualẽ germanitatẽ uel dilectionẽ. Hæc Petrus.

Richard.

¶ Idem Richardus, q hæc eadẽ paꝝ diffuſius exprimit.

Albertus.

¶ Albertus quoq; pene oĩa, quæ Thomas in tribus præallegatis ſcribit locis, hoc loco digeſſit.

Udalri.

¶ Sed & Vdalricus in Sũma ſua li. 5. cõteſtat: Principium proceſſionis ſpũſſancti, dixerunt quidã Græcoꝝ nõ eſſe filiũ, ſed patrẽ tãtummõ, eo ꝙ in canone ſcripturæ nõ inueniť expreſſum, niſi ꝙ à patre procedit. Vnde cũ uniuerſaliter nõ ſit audendũ nobis aliquid dicere de ſuperſubſtãtiali deitate, p̃ter ea q̃ in ſacris eloquijs ſunt expreſſa, ut S. Dionyſius ait, & probatur per illud ad Galatas: Licet nos aut angelus de cęlo euãgelizet uobis p̃ter id quod euãgelizauimus, anathema ſit, atq; per illud Apoc. Si quis appoſuerit ad hæc, apponet deus ſuper illum plagas. Vnde & in Deuteron. Moyſes iuſſit: Non adijcietis ad uerbum quod loquor uobis, nec auferetis ex eo. Hinc patres in ſymbolo Niceni cõcilij, quod cãtať in miſſa, dixerunt ſolum, Qui ex patre procedit, ubi nos dicimus, qui ex patre filioq; procedit. & anathematizarunt eũ qui aliter q̃ ibi habeť, docere p̃ſumpſerit. Sed hoc eſt ita erroneum, quod ſi ſpũſſanctus procedat ſolum à patre, ꝙ ſapientes p̃cipuiq; doctores Græcoꝝ, Chryſoſtomus, Didymus, Cyrillus, Athanaſius, dicunt cõtrarium. Nã etſi hæc uerba nõ habeãtur in ſcriptura canonica, tñ ſunt ibi multa q̃ ſenſum iſtum important. Nec dici põt ꝙ filius & ſpũſſanctus diſtinguanť tantum in mõ procedẽdi, uidelicet ꝙ filius procedat per modũ naturæ, ſpũſſanctus per modum amoris, quia hi modi nõ habẽt inter ſe oppoſitionẽ realem, quæ eſt per relatiões, ſed tãtum differunt rõne. Iſtud ergo expreſſum eſt in ſcripturis, q̃tum ad ſenſum. & hoc beatus Dionyſius dicit in ſacris eloquijs traditũ. Vnde 4. ca. de diuinis ait noĩbus: Irrationabile eſt & prauũ, nõ ueritati intẽtionis intẽdere, ſed dictiõibus.

Cauſa erroris grecorũ circa ꝓceſſionẽ ſpũſſancti

S. Dion.

Gala. 1.

Apoc. 22.

Deut. 4

Reprobatur grecorũ error.

Chryſoſ. Cyrillus Athanaſ. Didym⁹.

Dio. mar.

¶ Porro Chr̃s ſolum dixit, Qui à patre ꝓcedit: quia in patrem tanq̃ in autorẽ conſueuit referre quæ ſua ſunt, intantũ ꝙ interdũ quodãmodo negat ſuũ eſſe, quod certum eſt eſſe ſuũ. Mea, inquiens, doctrina nõ eſt mea. multo fortius, qñ ſpm̃ſanctum ſic dicit eẽ à patre, quod nõ negat eum eẽ à ſe, imò ꝑ uerba ęquipollentia hoc affirmat, intelligendum eſt eum ideo ſic eſſe locutũ, quia hoc ipſum habet à patre, q̃d ſpiritusſanctus procedit à ſe. Scriptura uero prohibẽs aliud doceri, aliud uacat alienũ à fidei ueritate, puta errorẽ & falſitatẽ. Itaq; cũ ait, Qui à patre ꝓcedit, intelligiť tã immediate q̃ per filiũ. Vñ Hilarius 12. de Trinitate, dicit ſpm̃ſctm̃ eſſe ex p̃re ꝑ filiũ. Hęc Vdal.

Johan. 7.

Hilarius.

Aegidius

¶ At uero Aegidius ad q̃ſtionem hãc rñdendo, primo recitat p̃fatam Thomæ & alioꝝ poſitionẽ, dicentium quod ad perſonalẽ diſtinctionẽ filij ac ſpũſſancti nõ ſufficit inter uolũtatẽ & intellectũ diſtinctio ſola ſm rõnem, quia non oportet tantã eſſe unitatẽ in principiatis ſeu originatis, ut in principio. Omnis nãq; ſapientia creataꝝ mentiũ, eſt à deo, ſimiliter oĩs pulchritudo creaturaꝝ ab increata pulchritudine. & in rebus creatis differunt pulchritudo ac ſapientia, non tñ in deo. Veruntñ Aegidius poſtea tenet poſitionẽ præfatã, quã hic reprobare uideť. Deinde declarat ꝙ ſpũſſanctus ꝓcedit à filio, & quod aliter nõ poſſet diſtingui ab eo: quia pr̃ producit filiũ ſibi in cunctis ſimilimũ, dẽptis his per q̃ abinuicẽ perſonaliter diſtinguunť, inter quæ non eſt hoc ꝙ ſpũſſanctus procedat ſolũ à patre. Iſtud prolixe & obſcure exponit, idcirco pertranſeo.

Scotus. Drña grecorũ ac latinorum.

¶ Præterea Scotus in hac aſſerit q̃ſtione: Differũt Græci uarijs modis à latinis. Nã aliqui Græcorũ dixerunt ꝙ ſpũſſanctus procedit à patre & filio, ſicut Magiſter refert in litera. Aliqui uero, ꝙ tãtũ à patre. Nam & Damaſcenus in epiſtola quadã de triſhagio loquiť: Ex patre ſpũſſanctus eſt, filij autẽ ſpiritus eſt, ſed nõ ex filio. Vnde Linconiẽſis in fine epiſtolæ Damaſceni ponit hãc notulã: Si duo ſapientes unius ueritatis, & nõ unius dictionis amatores &c. dicit ibidẽ nõ eſſe credendũ, ꝙ ſancti doctores Græci qui canonizati ſunt, ut patet diſtin. 12. & 16. in dictis fuerunt hæretici. nec tantus doctor, ut eſt Damaſcenus & alij quidã. Nec putandũ ꝙ nos Chriſtiani, qui tenemus ſpm̃ſanctum ex utroq; ꝓcedere, ſimus hęretici. Hinc dñs Linconienſis exponit, bene poſſe dici ꝙ ſpũſſanctus ſit ſpiritus filij, & à filio: q̃uis Græci priores fuerunt q̃ſi ſub dubio, & ante ſtatutũ eccleſiæ faſſi ſunt ſpm̃ſanctum eſſe ſpiritũ filij. Verũtamẽ poſteriores Græci plus aſſeruerunt, uidelicet ꝙ nõ ſit à filio, qm̃ paruus error in principijs, ſit magn⁹ in fine. Quicq̃d igitur ipſi dicant, tenendũ eſt mõ quaſi pro articulo fidei, ꝙ ſpũſſanctus ꝓcedat à filio. Quod ita probať: Quodcũq; ſuppoſitũ habet principiũ productiuũ ſufficiens, põt principio illo producere, ſi ſuppoſito illi aliunde nõ repugnet producere: ſed talis eſt ꝑſona filij ad productionẽ ſpũſſancti. habet nãq; idẽ principium producẽdi ſpm̃ſanctũ, quod pater, eandẽ uidelicet uoluntatẽ: nec repugnat illi principio, ut eſt in filio, producere ſpm̃ſanctũ. Nulli nãq; ſuppoſito habẽti principiũ productiuũ, repugnat producere illo principio, niſi p̃intelligať habere productionẽ adæquatã illi principio, ſed uolũtas ut ẽ in filio, nõ præintelligiť habere productionẽ adæquatã ſuæ fœcunditati. quia productio per modũ intellectus, qua ꝓducit filius, prior eſt productiõe per modũ uoluntatis. ergò filius unà cũ patre põt per uoluntatẽ producere ſpm̃ſanctũ. Ad autoritatẽ Damaſceni dico, ꝙ ſi dixiſſet ſpm̃ſanctũ nõ eſſe à filio, poſtq̃ ſibi innotuit eccleſiã determinaſſe oppoſitũ, expeditũ mox eſſet, quia argueret tanq̃ hæreticus. Si autẽ hoc dixit ante ſtatutum eccleſiæ, excuſareť. quẽadmodũ mõ doctores cõtradicunt ſibi in materia theologiæ, & tñ una pars eſt neceſſarie uera, nec tñ hæreſeos arguuntur, quandiu eccleſia nõ determinat, q̃d ſit tenendũ. Qui uero poſt determinationẽ eccleſiæ ſcienter contrarium diceret, eſſet hæreticus. Hæc Scotus.

Damaſce.

Lincon.

Ad Damaſceni autoritatem.

Guli. pari.

¶ De his Gulielmus Parrhiſienſis in li. ſuo de Trinitate. 22. atq; 23. capitibus, ſcribit: Quàm bonus eſt deus pr̃, tã bonus eſt filius eius. idcirco æqualiter diligẽdi & mutuo æque dilecti, ideo ante oẽm creaturã ab utroq; eſt unus & idẽ amor, quo ſe inuicẽ diligũt, q̃tum diligendi cõſiſtũt. Deniq; om̃e uniẽs alios, neceſſario magis unũ eſt q̃ qui uniũtur in ipſo aut per ipſum, neceſſario ergo prima amicitia q̃ nectunť & ſe inuicem amãt pater & filius, magis una eſt in ſe q̃ ipſi amãtes, ipſi aũt eſſentialiter unũ ſunt. hæc ergo nõ ſolum ſm eẽntiam una eſt, ſed etiã inquãtũ amicitia. Eſt ergo una amicitia unusq; amor inter eos, & ab ipſis: imò ſi eſſent duo aut plures amores indi-

gerent alio uinculo ad suã societatẽ ac unionẽ. Item
eadẽ est bonitas patris ac filij, quã uterq; in altero di
ligit, ideo de eadẽ bonitate ẽ alteri in alterꝝ dilectio.
Duobus aũt ex eodẽ se inuicẽ diligẽtibus, necessario
erit idẽ amor ab eodẽ ſm idem emanãs. Ad istud ꝓ-
bandũ multas argumẽtatiões adducit hic doctor 23.
Antisiod. ꝑallegati libri ca. Hæc Gulielmus. ¶ Antisiodorẽsis
quoq; in Sũma sua li. i. tractatu de processiõe spũssan
cti, cõpendiose atq; idonee arguit cõtra Græcos, sed
in præinductis sensus uerborꝝ eius expressus est.

¶ Ad obiecta igiť rñdendo, dicendũ quod sicut di
uinus Diony. & Gregorius Nazianzenus nõ asserue
rũt spm̃sctm̃ à filio ꝓcedere, ita nec negarũt nec dixe
Alexan. runt cõtrariũ. Vnde Alexan. rñdet, ꝙ ita locuti sunt
ad innuendũ ꝙ in pr̃e est rõ primæ originis ac primi
principij, & duplex modus emanationis. Vnus, quo
Tho. aq. generat filiũ. alius, quo producit spm̃sctm̃: Thomas
uero rñdet, ꝙ locutiones istæ sctõrum Dionysij atq;
Gregorij sunt symbolicę, idcirco ex eis argumẽtatio
Dio. mar. nõ procedit, ut idẽ beatus ait Diony. in epistola sua
ad Titũ: Symbolica, inquiens, theologia nõ est argu
mẽtatiua, est em̃ similitudo q̃tum ad aliquid, nõ quo
ad oĩa. Atq; ut addit Petrus, Similitudo ẽ quo ad ha
Petrus. bitudinẽ horꝝ ad unũ principiũ, nõ autẽ horꝝ adinui
cem. ¶ Ad autoritates Damasceni rñdet Bonauẽt. ꝙ
nõ ei cõsentiendũ est in hac parte, qm̃ fuit tũc qñ or
ta est ista dissensio inter latinos ac Græcos. Attamen
Bonauẽt. ut addit Bonauẽt. Damascenus loquiť caute, qa non
dicit ꝙ spũssanctus nõ sit à filio, sed dicit: Nõ dicimus
eũ à filio, quia Græci nõ cõfitebanť ꝙ esset à filio, nec
tñ negabat hoc, sed eorꝝ maledicta progenies addi-
dit ad paternã dementiã, & dicit ꝙ nõ procedit à fi-
Tho. aq. lio nisi tpaliter. Hæc Bonauẽt. ¶ Eodem mõ rñdet
Thomas: Damasceno, inquiens, in isto nõ crediť, qa
fertur fuisse tunc qñ incepit hæc cõtrouersia, tñ non
negat quin spũssanctus sit à filio, sed dicit se nõ conce
Johã. Da dere ꝙ sit ex filio, qa adhuc apud Græcos in dubium
masc. li. 1. uertebať. Verꝝ ut supra est allegatũ, Damasc. in q̃dã
ca. 11. epistola dicit ꝙ spũssanctus nõ sit à filio. & hoc excu
sat Durãdus, dicẽdo ꝙ Damascenus scripsit hoc ante
determinationẽ ac promulgationẽ sentẽtiæ de pro
cessione spũssancti ab utroq;. Cui excusationi obuia
re uideť ꝙ in prima parte Sũmæ q̃stiõe 36. asserit san
ctus doctor: Spm̃sctm̃ non ꝓcedere à filio, primo in
Græcorũ troductũ fuit à Nestorianis hęreticis, ut patet in quo
error ũñ dã symbolo Nestorianorꝝ, dãnato in synodo Ephesi
manaue- na, quẽ errorẽ secutus est Theodoricus Nestorianus
rit. & plures post eos, inter quos fuit & Damascenus.
Theodo. ¶ Ad istud quod inductũ est de concilio, Tho. rñdet
hęretic⁹. in Sũma: In quolibet cõcilio institutũ est symbolum
aliquod propter errorẽ aliquẽ, qui in cõcilio dãnaba
tur, ideo sequens cõcilium nõ cõposuit symbolũ ali-
ud, sed quod in primo cõtinebať cõcilio, per aliq̃ uer
ba adiũcta exposuit cõtra hæreses insurgentes. Hinc
Symbo in determinatione Chalcedonẽsis synodi legiť, ꝙ illi
lũ fidei q̃- q fuerunt cõgregati in Cõstãtinopolitano cõcilio,
re possit doctrinã de spũsctõ tradiderunt, nõ ꝙ minus tradi-
augeri. ta esset à ꝑcedentibus, qui apud Niceã fuerãt cõgre-
gati, sed intellectũ eorꝝ aduersus hæreticos declara-
bant. Qm̃ ergo tpe antiquorꝝ cõciliorꝝ nõdum exor
tus fuit error dicẽtiũ spm̃sctm̃ non procedere à filio,
non fuit necessariũ ꝙ hoc explicite ponereť: postea
uero insurgente errore quorũdam, in quodã cõcilio
in occidẽtalibus partibus cõgregato, expressum fuit

autoritate Romani pontificis, cuius autoritat etiam
antiqua concilia congregabantur & firmabanť. Tñ
in hoc ipso quod spũssanctus dicebať à patre proce-
dere, cõtinebať implicite quod & à filio esset proce-
dens. Hæc Thomas qui hæc eadẽ scribit in Sũma cõ
tra gentiles li. 4. ca. 25. ¶ Bonauẽtura demũ rñdet ꝙ Bonauẽ.
nec in cõcilijs patrũ oĩa continẽtur q̃ pertinẽt ad cre Concilia
denda & ad mores. Nã in Niceno cõcilio nihil habeť nõ omnia
de descensu Christi ad inferos. Distinctionẽ quoque credẽda &
Alexandri in principio rñsionis ad q̃stiõem hãc posi facienda
tã, dicit Bonauẽtura nunc exufflandã, affirmãtis spm̃ cõtinent.
sanctum eodẽ mõ procedere à patre & filio, quẽad- Cõtra di-
modum à duobus lignis una progrediť flãma. ¶ Ad stinctionẽ
cætera patet ex ꝑinductis rñsio. Nẽpe ad illud quod Alexãdri
q̃ritur, unde Latini hoc habeãt, ꝙ spũssctũs ex utroq; Vñ latini
spũs ꝓcedit: dicendũ ꝙ ex scripturis multis rite & ca tueri q̃ãt
tholice intellectis, imò ex protestatiõe multorꝝ san- sancti pro
ctissimorꝝ uirorꝝ desuper illuminatorꝝ. Cur aũt ipsis cessionẽ a
Græcis nõ sit reuelatũ, iã patuit, ꝙ multi sancti eorũ filio.
doctores id cognouerunt & cõscripserunt, cæteri ex
sua pertinacia priuati sunt illuminatiõe diuina. Por
ro ꝙ anathematis nos arguũt, iam est solutũ: quia &
Romanus põtifex sufficiẽtis fuit autoritatis hoc ad-
dere. Nec intentio patrum fuit, ꝓhibere declaratiuã
additionẽ ex rõnabili causa, sed additionẽ aliquid cõ
trariũ sapientẽ. ¶ Ad alia duo dicendũ, ꝙ spũssanctus
ꝓcedit ex patre & filio, tanq̃ ex uno principio, quẽ-
admodũ creaturę ex tribus personis sicut ex uno cre
atore, inquantũ tres ꝑsonæ sunt deus unus & eiusdẽ
potentiæ. Postremo spũssctũs in filio ꝓhibeť q̃escere Spũ ssancta
nõ q̃si non ꝓcedat à filio, cũ & filius dicať in pr̃e q̃e- ctus quõ
scere, à quo uere procedit. Scriptũ est em̃: Vnigenitus q̃escat in
filius qui est in sinu patris. Et idẽ filius ꝓtestať, Ego filio.
in patre & pater in me est. Nihilominus ait: Exiui à Johan. 1.
patre. Quiescit ergo spũssctũs in filio, quẽadmodum Johã. 14.
amor amãtis in amato, seu tãq̃ in obiecto, nõ ueluti Johan. 16
in subiecto. Quiescit itẽ in filio ſm naturã ei⁹ hũanã,
iuxta illud, Vidi spm̃ descẽdentẽ & manentẽ sup eũ. Johan. 1.

QVAESTIO II.

SEcundo quæritur, An spiritussanctus distin
gueretur a filio, si non procederet ab eo. Arguiť ꝓ
¶ Videtur ꝙ non, quia ut dictum est, sola oppositio parte ne-
relatiua penes originem sumpta, est ratio distinctio gatiua.
nis personalis in diuinis.

¶ In oppositum est ꝙ filius eo ipso quo filius, & q̃ In oppo
per intellectum emanat à patre ut uerbum, distingui situm.
tur à spũsctõ, prout ille procedit à patre per uolunta
tem ut amor spiratus, & ꝑ modũ liberalis donatiõis,
nec reuera est filius. ¶ In huius q̃stionis determinati-
one doctores magni diuersimode sentiũt: qa ut in ꝑ-
cedẽti patuit q̃stiõe, Thomas, Albert⁹, Petrus, Vdalri
cus, tenet ꝙ nõ. Idẽ tenent Aegidius, Durãdus, & alij
multi. Verꝝ Henricus q̃dlibeto 5. tenet oppositũ, & cõ
sentit ei in hoc Scot⁹. Porro motiua Henrici & Scoti Henricus.
infra tãgenť. ¶ Ait ergo doctor solennis: Hic oportet
intelligere primo, cũ personarꝝ distinctio in deo non
sumať nisi penes emanationes adintra, ꝙ ipsę emana
tiones aliter respiciunt id à quo emanant, & aliter id
ad q̃d terminanť. Nam ex parte eius à quo emanant,
sufficit ꝙ in ipso sunt distinctæ rationes atq; princi-
pia secundum quæ dicuntur emanare. Ex parte uero
eius ad quod terminanť, requiritur illarum diuersi-
tas & distinctio in esse, ut sint emanationes distin-
ctę. Verbi gratia, generare hominem & depingere

imaginē suā, sunt emanationes diuersæ, q̄ ab eodem supposito ꝓcedunt penes diuersas rationes & principia in ipso: quæ sunt natura & ars, ad idem tamen terminari nō queūt, sed necessario ad diuersa. Trāsferendo ergo ea q̄ in creaturis uidemus, q̄tum possibile est, ad diuina, cū generatio uerbi & ꝓcessio spūs sancti sint emanationes penitus diuersæ in deo, q̄uis ambę procedāt ab eadē persona, uidelicet deo patre s̄m distinctas rōnes in ipso ꝑsonaliter indistinctas q̄ sunt natura & uoluntas: tñ necessario requirūt uerā distinctionē terminoꝝ in esse perfecto emanātiū, q sunt filius & spūssanctus. Talis autē distinctio nō pōt esse nisi s̄m rē aliquam in deo, q̄ nō est nisi ꝑsonalis. oportet ergo ut spūssanctus personaliter distingueretur à filio, q̄uis nō ꝓcederet ab eo, cū emanatiões istæ nequaq̄ ad eādē ualeāt terminari personā. Sicq; oportet fateri spm̄sanctū distingui à filio, inquātum ambo diuersimode procedunt à patre, etiā si à filio nō procederet. Quāuis eñ ex parte principij nō exigatur personaꝝ distinctio, requirit tamē ex parte termini: qm̄ terminos emanationum oportet esse pfectos in esse subsistentię, nō autē principia, sed sufficit ꝙ sint in eodem perfecto ut distinctæ rōnes agendi. Ideo q̄uis spūssanctus nō emanaret à filio, adhuc tñ per cōparationem ad filium distingueret ab ipso. Si enim sic nō distinguit à filio, hoc est uel qa sunt unū in substātia, aut tm̄ unus in persona, non primo mō, qm̄ sic nec à patre distingueret, ergo quia eēnt unus in persona. Quod sic reprobat: Solū per id habet res essentialiter personaliterq; distingui à quolibet alio, per quod essentialiter & ꝑsonaliter constituit in esse. sed pater cōstituit in esse personalitatis proprietate paternitatis, & nō alia, qm̄ cōis spiratio actiua, nullius est personæ constitutiua, cum q̄si sequat personas in esse personali iā cōstitutas. ergo pater sola paternitate à quolibet alio distinguit, imo & à spūsancto distingueret, q̄uis à patre nō procederet ipse spūssanctus, dum tñ esset procedēs à filio: sic & spūssanctus, q̄uis non procederet à filio, filius tñ proprietate suæ filiationis ab ipso esset distinctus. Hæc Henricus.

Scotus. August. ¶Cui concordās Scotus, sic arguit: August. 5. de Trinitate, Ex hoc, inquit, apparet ꝙ filius nō sit spiritussanctus, qm̄ filius nō exit à patre quō datus, sed ut natus: spūssanctus uero exit nō ut nat⁹, sed ut datus. ¶Præterea, unūquodq; eodē formaliter constituitur in esse, & distinguit ab omni alio: quia eodē quo in se est ens, est diuisum ab alijs. filius autē non actiua spiratione, sed filiatione in esse constituitur personaliter. ergo per illā differt ab alio omni, sed dato ꝙ spūssanctus ab ipso non procederet, adhuc stat & manet in eo formale illud principiū suæ distinctionis ab alijs, & sic per illud personaliter distingueret à spūsancto. Item, si pater per impossibile non spiraret, adhuc distingueret à spūsancto: ergo & filius. ¶Pręterea emanationes per modū naturæ & uoluntatis sunt ita distinctæ, ꝙ impossibile & incompossibile est unā esse aliā, si autē emanationes sunt incōpossibiles, nō possunt eundē habere terminū seu ad unū terminari suppositum. Et quāuis spūsctūs nō procederet à filio, nihilominus alia esset emanatio qua filius per modū naturæ procedit à patre, & spūssanctus ꝑ modū uoluntatis ab eodē. Ergo & termini processionū istaꝝ, uidelicet filius & spūssanctus, personaliter distinguerētur, quāuis unus eoꝝ non esset ab alio. ¶Amplius, si filius non spirāte spm̄sctm̄, uis generatiua in patre, & uis spiratiua in eo, non sufficerent ad agendū realē distinctionē in emanationibus illis, ergo nec modo uis spiratiua in patre & filio, & uis generatiua in patre, ad hoc sufficerent. qm̄ tātum differt uis generatiua in patre à ui spiratiua in ipso, quātum a ui spiratiua in ipso patre ac filio, cum eadē sit uis spiratiua in ambobus. Ideo dico ꝙ non sequit formaliter, Si spiritus non est à filio, non distinguit ab eo, q̄uis hoc sequat cōcomitāter. filius enim habet eandē uoluntatem, nō infœcūdatā ad spirādū, quā habet pr̄. ideo si filius nō spiraret, nec pr̄. sicq; cōcomitāter sequit, si spūsctūs nō ꝓcedit à filio, ergo non differt ab eo. qa nec esset, cū nec a filio neq; a patre ꝓcederet. Hęc Scotus. ¶Circa hæc multa scribit Durādus, fortiter tenēs ꝙ spūsctūs nō posset distingui a filio nisi ꝓcederet ab eo, qa s̄m Anselmū in li. de ꝓcessiōe spūssancti, In diuinis est unitas, ubi nō obuiat aliq̄ relationis oppositio. sed si spūssanctus non ꝓcederet a filio, nulla oppositio relatiōis eēt inter eos. Itē Aug. 6. de Trinitate 2. ca. dicit ꝙ pater nō distinguit a filio, nisi qa refert ad ipsum. ergo similiter spūssanctus nō distingueretur a filio, nisi referretur ad ipsum: nō autē referret ad filiū, nisi ab ipso procederet, cū in diuinis nō sunt relationes reales nisi originis. Opinio q̄q; aliorū stare nō ualet, qm̄ diuersi modi emanandi non sufficiunt ad ꝑsonalem productoꝝ distinctionē: sed sicut pater est una ꝑsona, habens duas proprietates per quas est gignēs & spirās, sic esset tm̄ una persona emanās a patre q̄ duas haberet proprietates, & diceretur genita ac spirata. Vbicunq; nanq; est causa formalis atq; sufficiens distinctionis, ibi oportet esse distinctionem. sed plures relationes disparatæ sunt in patre, nec distinguūt ipsum in plures personas, ergo relatiōes disparatæ nō sunt rō sufficiens distinctiōis personaꝝ. Si autē spiritussanctus nō procederet a filio inter eos nō essent relationes nisi disparatæ, ergo personaliter differre nō possent, sed solum sicut una persona differt a se ipsa s̄m proprietates diuersas. Verum ad hoc dicunt nō oportere tantā esse distinctionem in principijs, ut in principiatis, ideo relationes disparatæ sufficiunt ad distinguēdum personas productas, & non ad distinguendū personam producentem in duas. Hæc Durandus. qui cōtra solutionē istā disceptat, & positionē suā prosequitur. ¶Richard' uero tāgit utriusq; opinionis motiua, & manet neutralis. Porro ad argumēta Henrici & Scoti cū dicūt, Si spiritus procederet tātum a filio, non a patre, adhuc distingueret a pr̄e, & rursus dato ꝙ solū ꝓcederet a filio, adhuc manet distinctus a pr̄e & filio ꝓprietate personali. respondēt Durandus & alij quidam, quod suppositio illa non solum est possibilis, sed etiam incompossibilis & contradictionem includens. ideo mirum nō esse, si falsa & impossibilia ex ea sequantur. Cum enim de ratione filij sit, esse a patre, impossibile est aliq̄d procedere a filio q̄d non procedat a patre saltem mediate. Conformiter cum dicitur, dato ꝙ non procedat a filio &c. dicunt ꝙ suppositio ista tollit rationem distinctionis spūssancti a filio, ueluti si dicat ꝙ si homo nō sit rationalis, adhuc differt a bruto. Sed cōtra hoc arguit Scotus: Ista responsio peccat primo, eo ꝙ quædam sunt cōsequentiæ naturales, in quibus consequens est per se de intellectu antecedentis. & quædā sunt cōsequētiæ accidentales, q̄ tenent per loca extrinseca, in quibus antecedens non potest esse ueꝝ sine consequente: cōse

Durand' cōtra Henricum et Scotum. Anselm'.

Augu.

Richard'

Durand' ad argumēta Henrici & Scoti.

Duplices consequentię.

quens tn̄ non est per se de intellectu antecedentis, ut quandocunq; antecedens causa est consequentis, sicut subiectum causa est passionis & per locum a simili. Positio ergo potest includere opposita consequētia naturali, & ita nil ponit. si uero ponit siue includit unū oppositū consequētiæ naturali, & aliud consequentia accidentali, sic aliquid ponit: & ea pmissa, concedendū est qđ naturali consequētia sequit: atq; negandū quod sequit consequētia accidentali, cū nō sit per se de intellectu antecedentis, imō repugnat ei ut si ponat q; hō non sit risibilis, & arguat, Si Socrates est hō, est risibilis: neganda est consequētia, quia destruit per hoc, qđ consequēs non includit in antecedente. Sic aūt est in pposito. Nam spūsctūs nō est inclusus in filio, qa filius nō habet spirationē actiuā simul, ita q; filius & spūsanctus non distinguant per relationes oppositas. Istud pbat plixe & efficaciter, ut apparet. ¶Cū ergo in ista q̄stione sit tanta magnorum doctorū dissensio, tantaq; difficultas, aduertēdū diligenter qđ de hac re sensit Anselmus, uir illuminatus, subtilis & sctūs. Itaq; in li. suo de pcessione spiritussctī, inter cætera ptestat: Quāuis græci negent spmsctm̄ a filio pcedere, credunt tn̄ & confitent deū de deo eē nascēdo, utpote filiū a pr̄e, & deū eē de deo pcedendo, uidelicet spmsctm̄ a patre. sed cū dr̄, filius est de patre, & spūsanctus est de pr̄e, insinuat q; id qđ ē filius, & qđ est spiritussctūs, habent de pr̄e: sed alio mō intelligit filius esse de pr̄e, & aliter spūsanctus. Filius em̄ est de patre suo, qa est pr̄ eius. Spūsanctus aūt nō est de deo pr̄e suo, sed tm̄ est de deo q est pr̄. Ergo filius f̄m qđ est de deo, dr̄ filius eius: & ille de quo est, dr̄ pater eius. spiritussanctus uero nō f̄m qđ est de deo, ē filius ei⁹: nec is de quo ē, est pater eius. Hęc itaq; sola causa pluralitatis est in deo, qm̄ his duobus modis est deus de deo, qđ totū pōt dici relatio. Nā qm̄ filius existit de deo nascēdo, & spūsctūs pcedēdo, ipsa diuersitate natiuitatis & pcessiōis referunt adinuicē, ut diuersi atq; abinuicē alij. Filius ergo, ut interim aliā causam taceā, qm̄ nondū constat q; spiritussanctus de illo sit ac pcedat, ideo non est spūsanctus, nec spūsanctus est filius: qa filius nascēdo habet esse de patre, spūsanctus uero nō nascēdo, sed procedēdo. Supradicta itaq; relatiōis oppositio ex hoc nascens, pdictis duobus modis, phibet patrē & filiū & spmsanctū de se inuicē dici, & propria singulorū alijs tribui. Quāobrem spiritussanctus qui est de patre pcedendo, non est ille q est de patre nascendo. ¶Rursus, Anselmus in eodē apertissime scribit tractatu: Habent utiq; a patre esse filius & spiritussanctus, sed mō diuerso: qm̄ alter nascendo, alter procedendo, ut alij sint per hoc adinuicē, ut est dictum. Idcirco cum nascit unus, nō pōt cū eo nasci ille, q per hæc est alius ab eo: qa non similiter nascit, sed procedit. Nam etsi per aliud nō eēnt plures filius & spiritussanctus, per hoc solum essent diuersi, quia alter natiuitate, alter pcessione est de patre. Hæc Anselmus, cuius positio rationabilis eē uidet. Vnde in hac parte positio Henrici & Scoti plus placet. Potissimū uero argumentum alterius opinionis, uidelicet quod in diuinis non est distinctio nisi per relationis originē, Scotus soluit, dicendo: De facto relationes multiplicant trinitatē, & si ponat qđ spūsanctus non est a filio, distinguerent nō per relationes oppositas, sed disparatas. Vn̄ dico q; sicut hæc relatio, inq̄atū hæc relatio, & nō per suppositū aut fundamētū suū, distinguit a relatione opposita, ita distinguitur ab omni relatione disparata, per rationē suam formalem, sicut albē do distinguitur a dulcedine & sapore.

Margin: Anselmus; Dionysi.; Scotus.

¶Hinc ait Richardus: Non est Anselmi intentio, quin ad personalem distinctionem sufficeret relationum disparatio, quæ esset inter filium & spiritūsanctum, etiam si spiritussanctus non esset procedēs a filio. qđ satis expresse uidet sentire Anselmus in lib. de pcessiōe spūsctī. Hæc Richardus. ¶Et pōt his ratio addi. Cum em̄ spiritussanctus non pcedat a patre & filio, inquātū sunt duo seu distincti, sed inquātū sunt unū & sub eadē rōne seu f̄m eundē modū pcessionis non minus distiguitur spiritussanctus a filio per hoc quod procedit a patre & filio, q̄ si a solo pcederet patre, q̄uis multiplicior sit ratio distinctionis spūsctī a filio per hoc quod pcedit ab eo. Itaq; dico cū Scoto, uerū esse q; personarum distinctio in diuinis non est nisi per oppositas relatiōes originis, & hoc de facto: qa uidelicet reuera sic ē, q; spūsctūs a pr̄e filioq; pcedit. nihilominus qđ iam dictum est, ueritatē sortit.

Margin: Richardus; Dionysi.

¶Hinc Henricus. Dictū, inquit, illud Boethij, q; oīa in diuinis sunt idē ubi nō obuiat relatiōis oppositio, dupliciter pōt intelligi. Primo, q; illę relationes sibi inuicē obuiant per contrarietatē, sicut paternitas & filiatio. Secūdo, q; illę relationes obuiāt unitati substantiæ non per contrarietatē ad illā aut inuicē, sed sic, ut non sit unitas sola in eorū substantia, quorū sunt illæ relationes, imō sit in illis personalis distinctio. Primo mō obuiatio relationis nō ē nisi f̄m relatiōes contrarias, sed scdo mō bene eēt p relationes disparatas. Hæc Henricus.

Margin: Henricus Boethius

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, An spiritussanctus procedat a patre & filio, inquantum sunt vnum.

Margin: Arguit p parte negatiua.

¶Videt q; non, qm̄ actio est suppositi, ergo actus spirādi nō cōuenit pr̄i ac filio, nisi ut sunt psonæ, sic aūt sunt duo. Scdo, qa spūsctūs pcedit a pr̄e ac filio ut nexus & unio, cōisq; & mutuus amor amborum sed nō conuenit eis uniri & inuicē se amare, nisi ut sunt duo: ergo sic cōuenit eis spirare. ¶Tertio, spiratio ē actus psonalis, actus uero psonales psonis cōueniūt f̄m eaū esse psonale, ergo f̄m eē distinctū. ¶Quarto, qa ut in litera introducit autoritas Aug. spūsctūs principalius pcedit a pr̄e, ergo nō ab utroq; ut unū sunt.

Margin: 2. 3. 4. Augustin.

¶In oppositū ē autoritas Aug. 5. de Tri., quo docet q; pat & filius sunt unū principiū spūsctī. Deniq; cū agere sit psonæ, unus actus spirādi non egredit a duobus suppositis, nisi inquātū sunt unū. Rursus, patri & filio cōuenit spirare, inquātū eandē habēt uoluntatē & uim spiratiuā seu cōem notionē. ¶Ad hoc Thomas rn̄det: Oīs actus originaliter referat ad duo, uiz ad agentē & ad actionis principiū. Porro agens ē ipm suppositū, principiū uero actiōis seu rō agēdi ē aliq forma in ipo substātialis uel accidētalis. Dico ergo qđ ly inquātū, pōt notare cōditionē agētis uel principium actiōis. Si dicat cōditionē agētis, sic spūsctūs pcedit a pr̄e & filio, inquātū sunt plures ac distinctę psonę, qa ab eis pluribus ac distinctis pcedit. Si uero dicat cōditionē principij actiōis, sic pcedit ab eis inquātū sunt unū. Cū em̄ una opatio nō sit nisi ab uno pricipio, optet eē aliqđ unū in pr̄e & filio qđ sit principiū huius actus, q ē spirare, q est unus & simplex: q̄ una & simplex persona, uiz spūsctūs, pducit ac p-

Margin: In oppositum. Thomas. Omnis actus refertur ad duo.

cedit. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Præterea in prima parte Summæ, quæstione 36. ar. 4. scribit: Pr & filius in oibus unū sunt, in quibus inter eos relationis oppositio non distinguit. Cūq; in hoc quod est esse principiū spūssancti, nō opponant̃ relatiue, sequit̃ q pater & filius sunt unum principiū spiritussancti. Et q̃uis principiū designet ꝓprietatē potius q̃ personā, tamē significat eā per modū substantiui, quēadmodū noīa ista pater, filius, etiā in rebus creatis. ideo numerꝫ accipit à forma significata, sicut & alia substātiua. Quemadmodum ergo pater & filius sunt unus deus, propter unitatē formæ seu essentiæ significatæ hoc noīe deus, ita sunt unū principiū spūssancti propter ꝓprietatis unitatē significatæ nomine isto, principiū. Itaq; si attēdat̃ uirtus spiratiua, spūssanctus procedit à patre ac filio, inquātum sunt unū in uirtute hac spiratiua, q̃ quodāmō designat diuinā naturā: nec incōueniēs est unā atq; eandē proprietatē in duobus esse suppositis, quorꝫ est una natura. Iterꝫ si cōsiderent̃ supposita spiratiōis, sic spiritussanctus procedit à patre & filio ut sunt plures, qa ꝓcedat ab eis ut amor unitiuus amborꝫ. Hęc in Summa. Idem in Summa li. 4. contra gentiles.

Petrus. ¶ Cōcordat Petrus: Actus, inquiens, spirādi egreditur à patre & filio ut sunt unū in potētia spiratiua, in q̃ unitate intelligit̃ unitas essentię, in hoc quod dr̃ potentia. & unitas notiōis, in hoc quod dr̃ spiratiua. In inferioribus autē in quibus realiter differunt forma substātialis & accidentalis, & forma cōmunis ac propria, unus actus cōis aliquorꝫ suppositorꝫ essentialis est ab una forma essentiali cōmuni, ut in hominibus uiuere ab anima. Actus uero cōmunis accidētalis ab una cōmuni forma accidētali, ut scire à scientia, ad quē tn̄ pexigitur cōmunis forma substātialis, uidelicet una anima in specie, seu anima rōnalis & una potentia eius, uidelicet intellectus. Porro actus proprius est à propria forma, ad quē pexigitur cōis forma substātialis, nō accidentalis. In diuinis autem non est forma substantialis & accidentalis, sed essentialis ac relatiua. Est quoque ibi huiusmodi forma cōmunis ac propria. Forma uero essentialis ac relatiua differunt ibi rōne duntaxat. Forma autem relatiua cōis & propria, differunt etiā re, sed nō essentia. Deniq; in diuinis est forma essentialis cōis tribus, ut diuina eēntia. formaq; relatiua cōis duobus, sicut uis spiratiua: forma etiam relatiua propria uni, atq; ad utrāq; ꝓsupponit̃ forma essentialis. Et iuxta differentiā harꝫ formarꝫ sunt in diuinis actus differentes. Est enim ibi actus essentialis cōis tribus, ut intelligere, uelle. Est & alius act⁹ ꝑsonalis, cōis duobus, sicut spirare. Est itē ibi actus ꝓprius personalis, ut gn̄are, qui ẜm rōnem & modū intelligēdi egredit̃ à paternitate. Sicq; in potētia spiratiua una cōi, & in potentia gn̄atiua una propria, cointelligitur una cōis diuina potētia seu eēntia. Vnde potētia spiratiua dicit essentiā & notionē. & ita dicit partim qd absolutū, & partim quid respectiuū aut relatiuū, ut dictū ē supra 7. distin. de potētia generatiua. Quēadmodū enim potentia generatiua dicit duo, uidelicet potētiā quę est essentialis, & actū qui est notionalis, unde dicit quid essentiale tractū ad significationē personalē, ita potētia spiratiua. Hæc Petrus. Veruntn̄ de hoc arbitror

Dio. Car. sentiendum, prout supra 7. scripsi distinctione.

Richard. ¶ Circa hęc ait Richar. Spūssanctus ꝓcedit à pre & filio, inquātū plures sunt in personis, & unū in potētia spiratiua, qa potētia spiratiua q̃rum ad modū eēndi, necessariū ad hoc, ut per eā sit actus spirādi, de necessitate ꝓsupponit quo ad modū intelligēdi, cōceptionē uerbi à pre. Hinc talis distictio de necessitate requirit̃ ad actū spirādi. Rursus, cū spūssanctus ꝓcedat à patre & filio una spiratione, & unā operationē esse oporteat ab una potētia, oportet ut in patre & filio sit una potētia spiratiua, ꝑ quā sint unū principium spūssancti, nō duo principia. Hinc Gregorius 10. extra de Sūma Trinitate & fide catholica: Fatemur q spūssanctus æternaliter ex patre & filio non tanq̃ ex duobus principiis, sed tanq̃ ex uno principio, nō duabus spirationibus, sed unica spiratione procedit. Porro qui dicunt q pater posset spirare, q̃uis nō generaret, q̃uis cōcedant q spūssanctus ꝓcedit à patre & filio, qui plures sunt in ꝑsona & unū in potētia spiratiua: attn̄ negāt q spūssanctus ꝓcedit à patre & filio, inquātū sunt plures in ꝑsonis, & in spiratiua potētia unū. Quicquid uero sit de hoc, cōstat q formalius (ut sic loquar) procedat ab eis, ut sunt unū in potentia spiratiua, q̃ inquātum sunt plures in persona. Præterea si q̃ratur, an potētia spiratiua dicat qd uel adaliquid, rn̄dendum q̄d sicut potētia generatiua dicit diuinā naturā cum mō habendi eā nō ab alio, & ita cū proprietate innascibilitatis, in q̃ includit̃ primitas ad actū gignēdi; sic potētia spiratiua dicit uoluntatē diuinā cum mō habendi eā nō ab alio ꝑ spirationē, & ita cum rōne inspirabilitatis, in q̃ includit̃ primitas ad actum spiratiōis. Sicq; potētia spiratiua dicit quid & adaliquid simul, formalius tn̄ adaliqd. quia formalius nominare uidet̃ modū habendi uoluntatē diuinā, q̃ ipsam uoluntatē. Hæc Richardus.

Solutio quæstionis qua quærit. q̄d sit spiratiua potētia, an absolutū an respectiuū.

Gregori⁹

Potentia spiratiua q̄d dicat.

Bonauen. ¶ Bonauentura quoq; his cōsonans, ait: Spūssanctus procedit à patre & filio, inquātū sunt unū in fœcunditate uoluntatis. Vna quippe est in patre filioq; fœcūditas uoluntatis, sicut & una uoluntas, cum sint una substātia. Et ista fœcunditas cōuenit eis qa uterq; est improcessibilis. Innascibilitas eñ, q̃ idē est in patre quod primitas, & primū & principiū, idē sunt: & rō primitatis, est rō principiādi siue fœcunditatis. Qm̄ ergo pater prior est omni emanatiōe, s. processiōe et generatiōe, quia non generat̃ neq; procedit: idcirco utroq; mō principiū est. Et qm̄ filius prior est emanatiōe ꝓcessiōis, nō gn̄ationis, idcirco principiū est spirādi, nō generādi. Quia uero spūsctūs neutro mō se habet, neutro mō principiū est. Hinc q̃uis spūssanctus à duobus ꝓcedit, qa tn̄ ꝓcedit ab eis nō ut sunt differētes, sed ut in eis ē una fœcūditas uolūtatis, ꝓcedit ab eis ut unū sunt. Pr̃ nanq; & filius nō spirāt inquantū pr̄ & filius, sed ẜm q̄d uoluntatis fœcunditas est in eis. Cū ergo inquirit̃, si procedit ab eis inquātū unū sunt, aut ergo inquātū unū sunt in substātia, aut in notiōe, aut in ꝑsona. Dicēdū q inquātū unū sunt in fœcūditate uolūtatis, ꝓut illa uolūtas tracta est ad notionē ꝑ fœcunditatē, q̃ fœcunditas cū rōne primitatis significat̃ ꝑ hoc q̄d est improcessibilis. Et hoc ē

Anselm⁹ q̄d in li. de processione spūssancti dicit Anselmus, q pr̄ & filius spirāt, ẜm quod uterq; est idē deus, nō ẜm quod deus simpliciter, sed secundum quod deitas in utroq;, hoc est considerare uoluntatem in personis. Si igitur quæras an spirant inquātū unum in substantia aut notione, aut ꝑsona, responderi pōt dupliciter ẜm duas opiniōes. Nā aliq dicūt quod potētia gene

randi nō differt à generatiōe seu paternitate, nisi in mō loquendi, & ita dicit notionē, uidelicet p̄sonalē ꝓprietatē, ut gn̄atio, licet alio mō. Similiter isti dicūt quod fœcūditas uolūtatis seu uis spiratiua dicit eādē notionē quā spiratio, q̄uis alio mō: quia uis spiratiua in rōne aptitudinis, spiratio in rōne actus. Et ita ꝭm hos pater & filius spirant, inquantū sunt unū notione. Alij dicunt ꝙ sicut potentia gn̄andi, dicit naturam in p̄sona, & ita eēntiam personaliter, sic uis spiratiua dicit uoluntatē, ut uolūtas in personis q̄busdā fœcūda est. Sicq̄ pater & filius spirāt, inquātum unū in eēntia seu natura aut uolūtate, ut dicat̄ magis ꝓprie uoluntate cōsiderata in personis. Quælibet harū positionū satis probabilis mihi uidet̄. Hæc Bonauēt.

Albertus ¶ Albertus quoq̄ hic protestat̄, ꝙ pr̄ & fili⁹ spirāt spm̄sanctū, inquātū sunt unū in uirtute spirali seu spiratiua, q̄ uirtus ꝭm eum est media. i. medio mō se habet inter essentiā pure (.i. penitus) absolute acceptā, & inter personā pure relatiue sumptā, prout supra 7. distinct. dixit, potentiā gn̄atiuā dicere aliquid absolutū & aliquid relatiuū. Atq̄ ut addit, uis gn̄atiua & spiratiua differunt ꝭm cōparationē ad actus, quia sic differunt, quēadmodū spirare & generare. Si autē accipiant̄ in sua radice, non differunt re, sed rōne: q̄m generatiua radicat̄ in radice. i. in eēntia, ut ē natura: spiratiua uero fundat̄ in ea ꝭm quod est uolūtas, nō quidē cōparata ad extra, ut ad creatū, sed ut uolūtas amoris communicandi tantum bonum, quātum est ipse communicans. Hæc Albertus.

Vdalric. ¶ Vdalric⁹ demū his q̄ à Thoma & Alberto dicta sunt, prorsus cōcordat. ¶ Aegidius tn̄ circa hoc cauillationē inducit, affirmās autores positionis p̄tactæ, q̄ dictū est, patrē & filiū eē principiū spūssancti, inquantū unū sunt in uirtute spiratiua, non autē in persona, ignorare uim uerbi: quia ut ait Aegidius, reduplicatio solum est conditio prædicati. (Aegidi⁹.)

Dio. contra Aegidium. ¶ Quæ cauillatio est infirma, q̄a reduplicatio cadere pōt super subiectū, prout respicit p̄dicatū, ut triangulus habet tres angulos, inquātū triangulus, imò cadere pōt super subiectū ꝭm se, ut cum dicit̄, hō uiator, inquantū talis & beatitudinis rōnis ꝑticeps. (Que natura reduplicatiōis)

Pr̄ & fili⁹ q̄druplici ter vniūt. ¶ Insuper scribit Aegidius: Ex hoc quod pater & filius spirāt spm̄sanctum, sequit̄ eos q̄druplicater esse unitos. Primo, in amore spirato, q̄ est amor unitiuus amborum. Secūdo, in actu spirandi, q̄m simplex ille amor spiratus unico actu spiratiuo producit̄. Tertio in cōmuni notione, quēadmodū enim pater rōne generationis refert̄ ad filiū relatiōe paternitatis, sic pr̄ & filius rōne spiratiōis referunt̄ ad spm̄sanctum relatione q̄ uocat̄ cōis spiratio ac notio. Quarto, in una & eadem ui spiratiua, & in hac cōuenire, cōicare & unū esse feruntur, inquantū producūt spm̄sanctum.

¶ Cōsequenter Aegidius soluēdo q̄stionē qua quæritur, an uirtus spiratiua dicat q̄d uel ad aliq̄d reprehendit p̄habitam r̄n̄sionem Thomæ, Alberti, Vdalrici, Petri, Richardi, asserens inter absolutū & respectiuum nil mediū esse, & ipsam potētiā spiratiuā quēadmodū & potentiā generatiuā, esse quid pure absolutum. Quo concesso, sequeret̄, potentiā generatiuā esse in filio ac spūsancto, cuius cōtrarium supra dist. 7. est probatum. Verūtamē sicut ibidem tanq̄ probabilius tenui, potentiam generatiuam esse simpliciter quid relatiuū, eo quòd cōplexum hoc potētia generatiua, accipiatur pro nomine uno & incōplexo, (Dio. Ric.) ita & de potentia spiratiua arbitror sentiendum.

Alexan. ¶ Insuper circa hæc loquit̄ Alexander, ꝙ pater & filius spirāt spm̄sanctum, nec solū ex hoc ꝙ sunt unū, nec solū ex eo ꝙ sunt differentes, sed ex hoc ꝙ differētes, sunt unū. Ex eo eñ (ut dicit Augustinus) quod unus est, diligēs eū qui de ipso est, & unus est diligēs eū à quo est, & etiā quia uterq̄ est deus, necesse ē ponere tertiū, utpote amorē ex utroq̄ procedentē. Deinde Alexander ex uerbis Richardi de sc̄tō Victore in li. suo de Trinitate, declarat ꝙ summus & perfectissimus amor in diuinis, fuerit causa seu rō tā gn̄ationis æternæ, q̄ spiratiōis internæ. quia amor hm̄ōi plenissimā cōicationem requirit, exigitq̄ dilectū & cōdilectū. Sed istud tactū est supra, nec amor est formalis rō productiōis filij, qui naturaliter intellectualiterq̄ procedit à patre. Amor uero est uelut inclinatiuū principiū cōicationis ad intra, imò & ad extra, iuxta quod diuinus Diony. fassus est, quod amor dei nō reliquit deū sine germine esse. ¶ Circa hęc Scotus declarat tria. Primū, quod pr̄ & filius sunt unū principiū spirādi spm̄sanctum. Secūdum, utrū unitas principij sit immediatior rō in productione spūssancti, q̄ distinctio aliqua. Tertiū, an cōcedendum sit cū reduplicatiōe, ꝙ pater & filius inquātum unū, spirāt spm̄ sanctū. In declaratiōe primi ac tertij satis concordat p̄habitis. siquidē ad q̄stionem q̄ quærit an uoluntas in diuinis ut uoluntas, sit sufficiens principiū spirādi spm̄sanctū, r̄n̄det: Si potentia dicat̄ forma super quā fundat̄ relatio potētiæ, sic uer̄ est ꝙ uoluntas est potētia spirādi spm̄sanctū. Si uero loquimur de potentia proxima spiratiōis, sic uolūtas absolute nō est potentia spirandi spiritumsanctum: sed sicut in creaturis potentia ꝓxima dr̄, q̄n impedimentū excluditur, estq̄ approximatio apta passi, sic uoluntas diuina ut est cum conuenientia agentis suppositi, est ꝓximum spirationis principium. De secūdo refert: Dicunt aliqui, primo intelligunt̄ in diuinis duo supposita: secūdo, uoluntas in eis: tertio, ut uoluntas habet concordiā duorꝫ concordantiū in uoluntate. Concordia aūt requirit distinctionē. Idcirco cōcordia hæc necessario exigit̄ ad spirandū spm̄sc̄tm̄. sicq̄ est ibi distinctio aliqua, ut uoluntas spirat spm̄sc̄tm̄, quia fœcunda cōcordia. Sic autem non est de sapientia, quia sapientia perfecte pōt intelligi in uno supposito: sed uoluntas ꝑfecte fœcunda & concors nō est, nisi in duobus suppositis: q̄d ꝓbant per Richardū, in libro suo de Trin. dicentem: Plenitudo sapientiæ est in una p̄sona, non autem plenitudo uoluntatis seu cōcordiæ. Et rursus: Amor nō est iucūdissimus, nisi trāseat ab uno in aliū. Et multa dicunt̄ ibi à Richardo ꝓ ista opiniōe, ut ꝙ summe diligēti nō sufficit nisi summè dilectus rediligēs. Cū ergo spiratio cōsistat in mutuo amore, sequitur ꝙ spirēt ut distincta nō solū supposita, sed etiā q̄a uolūtas nō est fœcunda nisi ut cōcors, & ibi cōnotat̄ distinctio in ui concordandi. Hæc Scotus. Qui q̄uis pluraliter recitet, specialiter tamē notat doctorē solennē, cuius est p̄fata positio. cōtra quā multipliciter Scotus arguit, inter cætera dicēs: Aug. dicit ꝙ pr̄ & filius sunt unū principiū spirādi spm̄sc̄tm̄: cui⁹ dictū autheticū est, q̄m ponit̄ in decret. uic3 de fide catholica, firmiter credimus. Similiter in concilio Lugdunensi. ¶ Præterea si amore mutuo quo pater & filius se diligunt, produceretur spūssanctus, tunc spūssanctus nō esset spūssanctus, quod ita probat̄: Q̄ñcunq̄

(Margin: August. — Dio. Ric. — Dio. mar. — Scotus. — Richard. — Scotus cōtra Hēricum. — Augu.)

in aliquo supposito aut suppositis, est perfectū principium producēdi cōueniēs actiōi, in illo instāti possunt producere per illud principiū: sed in eo instanti in quo pater & filius habēt uoluntatē & diuinā essentiam huic uoluntati p̄sentē, tunc est principiū perfectum producendi amorē infinitū, etiā in suppositis cōuenientibus actioni. Tunc enim habēt principiū sufficiens ad producendū amorē adæquatū essentiæ: ergo in eo signo in quo habēt uoluntatē, cui per intellectū repræsentat̄ diuina eēntia, habēt totū quod requiritur ad productionē sp̄ussancti, q̄ est amor infinitus: sed in isto signo adhuc non intelligitur filius amare patrē, nec ecōtrario, sed tātum diuinā eēntiā uolūtati p̄sentatā. ergo si sp̄ussanctus produceretur actu amoris, quo mutuo se diligūt sp̄ussanctus, esset ante sp̄mſanctū. Et cōfirmatur hæc rō: Ante repræsentationē talis mutui amoris, est essentia repræsentans ut obiectum, indifferēs ad tres: & sicut essentia est diuino intellectui rō atq; principium intelligēdi omnia, sic est obiectū uoluntatis & rō amādi omne amabile. In isto instāti seu signo, q̄m amant antequā amatur, ut in patre aut filio, q̄a relatiōes formaliter nō dicunt perfectiōes, nō sunt rō amandi. Ex quo ergo ibi est actus amādi infinitus, & à principio infinito, actus quoq; p̄fectissimus, producet̄ amor adęquatus, qui est sp̄ussanctus. nō ergo p̄ mutuū illū amorē aut p̄ repræsentationē amoris p̄ducit̄ sp̄ussanctus.

Dio. Ric. ¶Multa hm̄oi Scotus inducit. uer̄ in hac materia de superbeatissima trinitate & m̄o emanatiōis ad intra, nimium uelle profundare cōsiderationē, uidetur incautū & periculosum, cū dicat scriptura: Qui scrutator ē maiestatis, opprimetur à gloria. Et, Si bestia

Prouer. 25 Exodi. 19 Hebre. 12 tetigerit mōtem, lapidabit̄. Veruntm̄ dictū illud Henrici uidetur subtile & uerax, nec tm̄ Richardo, sed irrefragabili quoq; doctori ac aliis magnis doctorib⁹ consonum imò & specialiter uiro desuper uncto, q̄uis idiotę & illiterato, sed diuinitus erudito, Iohanni Ruysbroech, qui in libris suis frequēter loquit̄ iuxta modum illum Henrici. Porro argumēta hæc Scoti,

In argumēta Scoti. q̄tum capio, debilia sunt, & incōsiderato fundamento ac medio innitunt̄. Sic quippe assumit: Q̄ncunq; est principium perfectum producēdi &c. Quo circa

Filius dei cur varius nūcupet̄ nominibus. uidetur dicendū, q̄ sicut p̄r æternus producit unigenitum filium suū intelligendo seipsum propriamq; eēntiam, nō tm̄ nec nude, ut est essentia sua, seu ipsemet deus pater intelligens, sed etiam ut est exemplar, idea seu rō oīm creabiliū & creatorū omniūq; uerorū & entiū, propter quod unigenitus dei uerbū æternum per appropriationem quandā appellatur mundus archetypus, ars rōnibus plena, exēplar, species, rō & idea uniuersorū, utpote in quo cuncta relucent. Sic p̄r æternus & unigenitus filius eius, producunt sp̄mſanctū amādo diuinā essentiā nō nude nec tantū ut est diuina eēntia, sed etiā ut est ipse p̄r amās & filius ipse amatus, & rō amādi quodcūq; amabile, ideo adorandus & supgloriosus sp̄ussctūs est amor fontalis, origo, causa, & rō oīs amoris. sicq; p̄r & fili⁹ spirāt sp̄mſanctū, nō solū ut amātes amore eēntiali, primo aut simplici, sed itē ut mutuo se amātes, atq; cōcordi uoluntate spirātes. Deniq;, quantumcūq; imbecillitas humani ingenii diuina & supereēntialia in sua simplicitate, puritate & æternitate capere nō ualētis, imaginet̄ in deo acsupaltissima trinitate diuersa signa sine instātia prioritatis & posterioritatis, ubi reuera & ex natura rei nihil pri⁹ aut posterius, sed supperpura ac infinita simplicitas ac supperfecta æternitas, idcirco ex infirma imaginatiōe humana, nō seq̄t in deo supersubstātiali uno ac trino, aliq̄d esse prius siue posterius. Hinc una & eadē indiuisibil'i & inuariabili rep̄ntatione æterna, repræsentat̄ diuina essentia uolūtati patris ac filii, & ut diuina eēntia, & ut realiter ipse pater, & ut realiter filius, & ut causa aut rō oīs amabilis ac amabilitatis. sicq; pater & filius uolunt ac diligūt eā, & ipsa uolitiōe quōlibet, omniformiterq; perfecta producūt sp̄mſanctū, intuēdo, uolendo, cōplacētialiterq; & mutuo diligendo seipsos

& omne quod diligunt. ¶Præterea quod Scotus ait, q̄ relatiōes in diuinis nō sunt rō diligēdi, quia nō dicunt perfectiones: & q̄ essentia in diuinis nō amatur ut in patre & filio propter relationē subintellectā, nonne facilime exufflatur? Nonne deus pater diligit filium suū, quia filius eius ē? filius quoq; patrem, quoniam pater suus est? Nonne relationes ipsæ sunt subsistentes p̄sonæ, imò & ipsa diuina essentia, quę est perfectio infinita? Nonne infinitæ dignitatis & gloriæ est, esse unigenitū patris æterni & patri esse ęqualem? itemq; habere filiū deum infinite perfectū ac supersapientem? Nōne similitudo causa aut rō est amoris, q̄ tamē relatio perhibetur? Hæc intātum tetigisse sufficiat, q̄ tamen copiose ac euidēter queunt probari ex dictis in decima distinctiōe, ubi allegata — Relationes in diuinis sūt rō diligēdi.

Hierony. sunt uerba sancti Hieronymi, asserentis: Sp̄ussanct⁹ est amor patris in filiū & filii in patrem. uerba quoq;

Augu. Augustini, dicentis: Sp̄ussanctus charitas est, ambor̄ nexus, uinculū pacis patris ac filii, ex quibus habetur propositū. Sed & multa similia ibi sunt, sicut

Petrus. illud quod ait Petrus: Pater & filius non solum sunt unum in natura & naturali uoluntate, sed etiam in amicitia uoluntateq; liberali &c. & hoc dupliciter, utpote amore unius in alter̄, & ipso amore spirato.

Durand⁹ ¶Amplius circa hęc dicit Durādus: Oīs uera reduplicatio dicit causam inhęrētię p̄dicati cū subiecto, ut cū dr̄: Ignis inquantū calidus, calefacit. & inquātū leuis, ascēdit. ideo uer̄ est q̄ p̄r & filius spirāt, inquātū sunt unū in uirtute spiratiua. q̄a principiū quo agēs agit, est ei rō cur actio cōuenit sibi. hoc aūt principiū est uis spiratiua in patre ac filio. Si uero reduplicatio notet cōditionē agētis suppositi, sic p̄r & filius spirāt, inquātū sunt plures, p̄pter realē suppositor̄ pluralitatē, s̄m quosdā, ut dictū supra ē. Hęc Durādus: Qui

Unde solūtur argumēta. positionē suā bn̄ declarat, ex q̄ etiā patet ueritas eorum q̄ in hac q̄stione cōtra Aegidium sunt inducta. Argumentorum quoq; solutio patet ex dictis.

QVAESTIO IIII.

Arguitur p̄mo pro parte affirmatiua. Qvarto q̄ritur, **An pater & filius sint unus spirator spūssancti.** Videt̄ q̄ sic, q̄a sunt un⁹ creator rer̄, ergo & unus spirator. Scd̄o, sunt unum principium sp̄ussancti, ergo & unus ipsius spirator. ¶Tertio, q̄a uno actu spirādi & una ui spiratiua p̄ducūt sp̄msctm̄, ut in p̄cedenti patuit quęstione. ergo

In oppositum. sunt unus spirator. ¶In cōtrariū arguit̄, q̄a eadē ratione essent unus spirans, quod non conceditur.

Udalri. ¶Ad hoc r̄ndet Vdalricus in Sūma sua, li. 3. Q̄m actus spirādi distinctor̄ ē suppositor̄, ideo q̄tūcunq; significet̄ per modū actus, siue hoc fit p̄ uerbū, siue p̄ participiū, siue p̄ nomē uerbale, sp̄ debet dici de eis in plurali: q̄m actus sicut & om̄e accidēs, numer̄ accipit à suppositi, etiā si actus ille in se unus sit. Ait em̄

saluator: Ego & pater unũ sumus. Idcirco dicendũ
Johan.10 est, pater & filius spirant, nõ spirat. Itemq́, Pater &
filius sunt spirantes & spiratores, non spirans neque
spirator. Hæc Vdalricus:

¶ Idem uidetur sentire Albertus, dicẽs in solutio
Albertus ne argumenti cuiusdã: Pater & filius non sunt unus
spirans, quia ad pluralitatẽ suppositorũ sequiť plura
litas actuum etiã in diuinis, saltẽ quo ad modum ex
primendi. Propter quod nõ dicitur, Ego & pr̃ unum
sum: sed, unum sumus. Attamẽ unũ sunt in spirãdo,
quoniam spirans actũ dicit suppositorũ: & nõ dicit ita prin
cipaliter cõparationẽ ad spiratum, uel ad uim spirati
uam in patre & filio, sunt tñ unum principiũ spũssan
cti, quia principiũ noĩat notionẽ secundũ cõparatio
nem ad personã spiratã, & in cõparatione ad spirati
uam uirtutẽ. Dico quoq́ quod pr̃ & filius nõ sunt unus
qui sit principiũ spũssancti, nec unus spirans, quia ly
unus, adiectiuũ esset aut substãtiuũ, & in utroq́ sensu
falsa esset locutio: quia sic unus semper diceret unita
tem personæ spirantis. Hæc Albertus.

Tho.aq. ¶ Idem uidetur sentire Thomas in Scripto, dicẽs:
Actus recipit numerũ à suppositis. Vnde & uerbũ si-
gnificãs substantiam per modũ actus, dr̃ de pluribus
psonis pluraliter, quãuis sit una eẽntia. Porro actus
significatur tã in uerbo, q̃ in participio ac noĩe uer-
bali, quãuis participiũ plus accedat ad substantiã q̃
uerbũ, & nomẽ uerbale plus quã participiũ. Idcirco
nõ possumus dicere, Pater & filius spirat uel sunt spi
rãs, siue quod sint spirator, sed q̃d spirant sintq́ spirãtes
ac spiratores. Quãuis ergo actus spirãdi sit unus, tñ
dũ significať ut actus à pluribus personis egrediens,
oportet ut significeť pluraliter, quoniam a suppositis nu-
merũ trahit. Deniq́ creatio est actus triũ personarũ,
non secundũ quod distinctę sunt, sed prout in essentia
uniuntur, quoniam etiã per intellectũ remota distinctiõe
personarũ, adhuc manet creatio, ideo dicimus quod pr̃
& filius & spũssanctus sunt unus creator, quãuis non
dicamus quod sunt unus creãs, quia nomen uerbale
plus q̃ participiũ recedit ab actu, i. a significatione per
modũ actus. Spiratio aũt est actus cõueniens pluri-
bus personis aliquo mõ, prout distinguũtur s̃m sen
sum p̃habitum, ideo etiã in nomine uerbali oportet
quod actus pluraliter designetur. Hæc Thomas in Scri
pto, ex quibus habetur ad argumenta solutio.

Dio.Car. ¶ Veruntñ idẽ doctor in prima parte Sũmæ suæ
quæstiõe .36. ar. 4. ad 7. ar. in solutiõe argumẽti ulti
mi loquiť: Quidã dicũt quod pr̃ & filius quãuis sint unũ
principiũ spũssancti, sunt tñ duo spiratores propter
suppositorũ distinctionẽ, sicut sunt duo spirãtes: non
tñ sunt duo creatores, quia spũssanctus procedit a pa-
tre & filio, prout aliquo mõ sunt distinctę psonæ. nõ
aũt creaturæ procedũt a tribus psonis, prout sunt distin
ctę, sed prout sunt in eẽntia unũ. Veruntñ melius di
cendũ uideť, quod quia spirãs adiectiuũ est, & spirator sub
stantiuũ, possumus dicere quod pater & filius sunt duo
spirãtes, propter pluralitatẽ suppositorũ, non aũt duo
spiratores, propter unã spirationẽ. Adiectiua etenim
nomina sortiũtur numerũ s̃cdm supposita: substanti
ua uero, a seipsis secũdũ formã signatã. Et si obijciať
illud Hilarij. 2. de Trinitate, Spũssanctus a patre & fi
lio autoribus cõfitẽdus est: dicendũ quod ponit substan
tiuũ pro adiectiuo. ¶ Porro dũ pater & filius dicunť
unum principium spiritussancti, principium non sup
ponit pro una persona tantum, sed indistincte pro
duabus. Hæc Thomas in Summa.

Adiectiua & substãtiua nõ ab eodem numerum sortiũtur.

Scotus. ¶ Huic responsioni cõcordat Scotus, dicendo: Pa
ter & filius sunt unus spirator, quia nomen uerbale
uidetur significare agẽdi principiũ sub rõne qua con
cernit suppositũ, ut lector: participiũ uero, ut legens,
designat in fieri. Lectio aũt actionẽ illã significat.
Vnde nomẽ uerbale significat principiũ agendi per
modũ quietis, prout natũ est denominare suppositũ:
& quoniam una est uis spiratiua in duobus suppositis, ut
nata est dici de illis: ideo dicũtur unus spirator, quia
spirator importat uim spiratiuã, ut in supposito per
modum quietis. Hæc Scotus.

Nota de noie ṽbali ac participio.

Richard. ¶ Richardus recitat
utrãque opinionẽ cum suis motiuis, nec declinat ad
aliquam: magis tñ approbare uideť quod pater & filius
dicantur unus spirator. Ad quod allegat quod diciť
in cõmento super 24. propositionẽ de maximis the
ologiæ: Nõ est concedendũ, patrẽ & filium esse prin
cipia spũssancti, sed principium, nec spiratores spiri-
tussancti, sed potius spirantes spiritumsanctum.

Aegidius. ¶ Aegidius uero tenet quod pater & filius dici de-
beant spiratores, non spirator spiritussancti, & ait:
Sicut tres personæ creant non in eo quod plures, sed
in eo quod uniuntur in aliquo absolute, puta in dei-
tate: sic pater & filius spirant non in eo quod plu-
res, sed in eo quod in absoluto aliquo uniunť quod
est deitas ipsa, diuersimode tamen. deitas nanque
in qua uniunť, creat, non spirat: ideo dici nõ possunt
tres creatores, cum una sit deitas creans, sed pater &
filius dici queunt duo spiratores, quoniã deitas ipsa
non spirat, sed personæ. Hæc Aegidius.

Dio. Ric. ¶ In cuius opinione inepte dictũ uideť, quod pr̃ &
filius spirãt s̃cdm quod uniunť seu unũ sunt in aliquo
absoluto, puta in deitate, cum iã secundũ oẽs p̃allega
tos doctores inductũ sit, quod spirant s̃cdm q̃d unũ sunt
in ui spiratiua: quod et ipse Aegidius in alia q̃stione
fateť, sicut in q̃stione claruit p̃cedenti. Deniq́ si patri
& filio cõpetit spirare, inquãtũ sunt unũ in deitate, cõ
ueniret & spũisancto, cũ & in ipso sit deitas uera. Nec
Anselmus uult dicere, quod deitas sit formalis & proxi-
ma rõ spirationis. Cũ ergo & iste Aegidius alibi di-
cat, quod pr̃ & filius spirãt in eo quod unũ sunt in ui spirati
ua, sit cõsequẽs ex uerbis eius, quod pr̃ & filius sint unus
spirator, p̃sertim cũ & uis spiratiua spiret saltẽ tan-
quã principiũ quo spirãdi, seu formalis rõ spiratio-
nis & una permaneat. Vnde & uerius reor, quod pater
& filius sint unus spirator spiritussancti.

Vtrum spiritussanctus prius uel plenius procedat a patre quam a filio. Distinctio XII. A

Item quæritur, cũ spiritussanctus à patre procedat & à filio, utrũ prius uel ma-
gis processerit à patre q̃ à filio: quod nititur hæreticus oñdere, ita dicens: Si pro
cessit spũssanctus a patre, processit utiq́ aut nato iã filio, aut non nato iã filio. Si
uero iam nato filio processit, ante natus est filius q̃ processit spiritussanctus. præ
cessit ergo natiuitas filij processionem spiritussancti, Si autem processit a patre non geni
to filio, ante processit q̃ filius genitus fuerit,

Argumentatio hæretici.

Responsio Augustini ad id quod primo quærebatur, s. an prius a patre quam a filio processerit. B

Augu. ca. 16. a. His & huiusmodi quæstionibus magis laboriosis q̃ fructuosis, respōdet Augustinus in decimoquinto libro de Trinitate, dicēs: In illa summa trinitate quæ deus est, interualla temporum nulla sunt per quæ possit ostendi aut saltem requiri, utrum prius de patre natus sit filius, & postea de ambobus processerit spiritussanctus. Nunquid ergo possumus quærere, utrum iam processerat de patre spiritussanctus, quando natus est filius: an nondum processerat, & illo nato de utroq; processit? Non possunt prorsus ibi ista quæri, ubi nihil ex tempore inchoatur, ut * ex consequenti perficiatur in tēpore. Ideo qui potest intelligere sine tēpore generationem filij de patre, intelligat sine tempore ꝓcessionē spiritussancti de utroque. Ecce his uerbis absoluta est quæstio illa, qua quærebatur, utrum prius processerit spiritussanctus à patre quàm à filio. *alij nō habent, et

Hic agitur de eo quod secundo quærebatur, scilicet an plenius uel magis processerit a patre q̃ a filio. C

Nunc tractandum est quod secundo quærebatur, scilicet an plenius aut magis procedat spiritussanctus à patre q̃ à filio. Ad quod dicimus, quia sicut non ante procedit a patre q̃ a filio, ita non plenius uel magis procedit a patre q̃ a filio. Augustinus tamen in decimoquinto libro de Trinitate, dicit ꝙ spiritussanctus principaliter procedit de patre. Non frustra, inquit, in hac trinitate non dicitur uerbum dei nisi filius, nec donum dei nisi spiritussanctus: nec de quo genitum est uerbum, & de quo procedit spiritussanctus principaliter, nisi deus pater. Ecce, audistis quia spiritussanctus principaliter procedit a patre. Sed ne te hoc turbaret, ipse continuo ex quo sensu hoc dixerit, aperit, subdēs: Ideo addidi principaliter, qa & de filio spiritussanctus procedere reperit: sed hoc quoq; illi pater dedit nō iam existenti & nōdum habenti, sed quicquid unigenito uerbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, ut etiam de illo donum cōmune procederet, & spiritussanctus spūs esset ambo℞. Ecce, exposuit ipsemet, quō spiritus principaliter procedat a patre: non quia prius uel magis procedat à patre q̃ à filio, sed quia cum procedat à filio, hoc ipsum habet filius à patre. Quod August. dicit spm̄ sctm̄ ꝓcedere a patre. Ex q̄ sensu dixerit principaliter ꝓcedere a patre

Ex eodem sensu etiam dicitur spiritussanctus proprie procedere a patre. D

Ex eodem sensu etiam dicitur spiritussanctus procedere proprie de patre. Vnde Hieronymus in expositione catholicæ fidei Niceniq; symboli ait: Credimus in spiritumsanctum, qui de patre procedit proprie. Item spiritumsanctum uerum deum inuenimus in scriptura, & de patre esse ꝓprie. Et item de patre filius & spiritussanctus proprie & uere de patre procedit. Ecce aperte dicit spm̄sctm̄ ꝓprie esse de patre, & ꝓprie procedere a patre. Quod non est ita intelligendum, tanquam prius uel plenius a patre procedat q̃ a filio. sed qa hoc habet pater a se, non ab alio, ut de ipso sit & procedat spiritussanctus. Filius autem non a se, sed a patre hoc habet, ut de ipso sit & procedat spiritussanctus. Hieronym.

Ex eodem sensu dicitur spiritussanctus esse & mitti a patre per filium. E

Forte etiam iuxta hanc intelligentiam dicitur spiritussanctus mitti per filium, & a patre esse per filium. Vnde Hilarius ad deum patrē de spiritusancto & filio loquens, in duodecimo libro de Trinitate ait: In spiritusancto tuo ex te profecto, & per eum misso. Item, ante tempora unigenitus tuus ex te natus manet, ita quod ex te per eum * spiritussanctus tuus est: quod etsi sensu non percipiam, tamen teneo in conscientia. In spiritualibus enim rebus tuis hebes sum. Item in eodem, Conserua hanc oro fidei meæ religionem, ut quod in regenerationis meæ symbolo professus sum, semper obtineam: te patrem scilicet & filium tuum una tecum adorem, spiritum sanctum tuum qui ex te per unigenitum tuū est, promerear. Ecce aperte dicit spiritumsanctū à patre p filium & mitti & esse. Quod non est intelligendum quasi à patre per filium minorē mittatur uel sit, sed quia ex patre & filio est, & mittitur ab utroq;: sed hoc ipsum habet filius à patre, ut ab ipso & sit & mittatur spūssanctus. Hoc ergo uoluit significare Hilarius, distinctionem faciens in locutione, ut ostenderet in patre esse autoritatem. Inde est etiam, ꝙ ueritas ostendens patrem esse autorem processionis, qua procedit spiritus à filio, dixit in euangelio: De patre procedit, cum & de patre & filio procedat spiritussanctus. Vnde Augustinus in decimoquinto libro de Trinitate quærit: Si de patre & filio procedit spūssanctus, cur filius dixit, De patre procedit? Cur putas, nisi, quia solet ad eum referre etiā quod ipsius est, sicut & de quo & ipse est, sicut ait: Mea do- Hilarius. *spūs tuus sanctus est Joh. 15. d. Aug. c. 17. Questio.

ctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si ergo hic intelligitur eius doctrina, quam tamē non dixit suam, sed patris: quanto magis illic intelligendus est spiritussanctus de ipso procedere, ubi sic ait, De patre procedit: ut non diceret, De me nō procedit? A quo autem habet filius ut sit deus, est enim deus de deo, ab illo utiq; habet ut etiā de illo procedat spiritussanctus. Et ideo spiritussanctus, ut etiā de filio procedat, sicut procedit de patre, ab ipso habet patre. Quapropter qui potest intelligere in eo quod ait filius, Sicut habet pr̄ uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in seipso, non sine uita existenti iam filio uitam patrem dedisse, sed ita eū sine tempore genuisse, ut uita quam pater filio gignēdo dedit, coæterna sit uitæ patris qui dedit: intelligat etiam, Sicut habet pater in seipso, ut de illo procedat spiritussanctus, sic dedisse filio, ut etiam de illo procedat idem spiritussanctus, & utrūq; sine tempore. Ita ergo dictum est spiritumsanctū de patre procedere, ut intelligatur q̄ etiam procedit de filio, de patre esse & filio. Si enī quicquid habet, de patre habet filius: de patre utique ut * & de illo procedat spiritussanctus, sed nulla ibi tempora cogitentur, quæ habeant prius & posterius, quia ibi omnino nulla sunt.

Ioh. 7. b
Ioh. 15. d
Ioh. 5. d
* etiam

SVMMA DISTINCTIONIS XII.

POstquam præcedēti distinctione ostensum est, spiritumsanctum à patre filioq; procedere: hic quæritur, q̄liter sit procedēs. Potestq; litera in quatuor diuidi partes, secūdū quatuor quę quæruntur & determinantur in textu. Primū est, an spiritussanctus procedat prius à patre q̄ à filio. Secundo, an plenius à patre procedat, & qualiter dicatur principaliter emanare à patre. Tertio, an proprie ꝓcedat à patre. Quarto, an procedat per filium. Difficultates autem quæ circa literam esse possunt, in quæstionum solutionibus elucescent.

QVAESTIO I.

Arguitur primo ꝓ pte affirmatiua.

QVeritur ergo primo, **an spiritussanctus prius procedat a patre.** Videtur quod sic, per argumētum Arrianorū in litera positum. Aut enim processit spiritussanctus à patre, nato iā filio, aut nō nato. si iam nato, ergo generatio filij prior est processiōe spiritussancti: si nō nato, ergo prius processit à patre quàm filio. (a.) ¶ Secundo, prius est esse q̄ agere, unde actus primus dicitur actum secundum præcedere, ergo filius pri⁹ fuit quàm spirauit. (b.) ¶ Tertio, pater ordine quodam gignit & spirat: ergo productio q̄ primo & immediate genuit filiū, est prior ꝓcessiōe spūsancti, sicq; prius uidet̄ à patre q̄ filio ꝓfluxisse.

In oppositum. ¶ In oppositum est autoritas Augustini in litera.

Albertus. ¶ Ad hoc respondet Albertus: Spūsanctus æque immediate procedit ab utroq;, quamuis aliqui aliter dicant, sed eorum opinio modo abolita est, eo quod sancti concorditer dicant, quod ab utroque procedat in eo quod unum sunt, seu ꝓut ambo sunt unū. Ordo autē qui est in diuinis, non ponit ibi prius aut posterius, nec mediatum & immediatum, eo q̄ ordo naturæ non est ordo simpliciter, sed ordo secundum quid, utpote quo alter est ex altero, nō alter altero prior, neque secundum intellectum, neque s̄m rem, sicut declaratum est supra. Hæc Albertus.

Ordo in diuinis, prius aut posterius nō admittit.

Vdalri. ¶ De hoc diffusius scribit Vdalricus in Sūma sua tertio lib. soluēs simul oīa quatuor iam prætacta. Generatio, inquit, filij nullo mō prior est processiōe spiritussancti, quia utraq; processio est æterna. aliter deus aduētu noui amoris mutatus esset, nec ordine naturæ. Quamuis enim secūdum nominum rōnem & significationem, generatio filij & emanatio spiritussancti dicant emanationes passiuas, tamē realiter sunt relatiōes. filius quoq; & spiritussanctus sunt relatiua, relatiua autem sunt simul natura, nec una est prior alia ordine dignitatis, cum utraq; terminetur in eandem naturam, & à termino ad quem sumitur dignitas seu nobilitas omnis processionis. Veruntamen secundum Augustinum XV. de Trinitate, Spiritussanctus principaliter procedit à patre, propter quod in expositione Niceni symboli protestat̄, quod spiritussanctus uere ac proprie procedit à patre. Quæ dicta non sunt intelligenda, q̄si spiritussanctus procedat à patre magis aut pleni⁹ seu perfectius uel prius q̄ à filio, quoniā magis procedit aliquid ab illo, quod maiori uirtute producit ipsum: plenius uero, à quo plura maiora ve accipit: pfectius, à quo nobiliori operatione emanat: prius, quando principia productiua in principiando se habent adinuicem, ut prius & posterius. Cum ergo spiritussanctus procedat à patre & filio una & eadē ui spiratiua, & unica spiratione atq; secundum eādem rōnem, eandē etiā plenitudinem deitatis ab utroq; accipiat, patet propositū. Attamen dicitur spiritussanctus principaliter à patre procedere, tanquam à principio totius spirationis, non solum existentis à se, sed item à filio, qui uim spiratiuam & spirationem actiuam habet à patre, à quo habet quicquid habet. Sicq; hæc dictio principaliter, non dicitur hic à prioritate, quia sic spiritussanctus procederet secundario à filio. sic namque in genere principij innuit gradum uirtutis, sed dicit̄ tantum ab eo quod est principiū, prout denotat ordinem originis tātum, quo unum est ab alio. Insuper spiritussanctus proprie dicitur esse à patre. i. propria eius autoritate, ut hoc quod dico proprie, non excludat alia à participatione seu cōione prædicati. quia tunc sequeret̄ quod spiritussanctus non esset à filio, uel non tā proprie esset ab eo: sed excludit alia a subiecto, sumpto secūdum modum seu autoritatē principiādi. quia pater producit autoritate sibi non communicata ab alio, filius uero autoritate sibi a patre donata. Hinc uenit q̄d ait Richard⁹ de sctō Victore, quod filij generatio est a patre immediate: processus uero spiritussancti, est ab eo quodam modo mediate, & quodammodo immediate. quia processio spiritussancti, uel refertur ad suum principium absolute, sicq; cum pater & filius sint unum principium spiritussancti, procedit ab eis æque immediate, uel refertur ad rōnem principiandi secundum ordinem naturæ, quo ratio illa cōicatur filio a patre. sicq; processio ista est a patre immediate, inquātum pater ꝑ

Augu. Quō spūsctūs ꝓcedat a pr̄e principaliter.

Quō aliqd procedit ab aliquo magis pleni⁹ prius, & pfectius.

Richard.

se est eius principium. & etiã mediate, inquantũ pater est principium eius in filio. Atq; hac ultima consideratiõe dicit Hilarius 12. de Trinitate, q; spũssanctus est à patre per filiũ: quia hæc ꝓpositio per, notat medium, sed non eo modo quo mediũ sumit in creaturis. qm̃ ibi notat gradũ maioris & minoris, q̃ in diuinis locum nõ habent. Hæc Vdalricus. Ex quibus habetur ad quatuor illa quæsita solutio, ad quæ tamen ex alijs quoq; doctoribus iã respondebitur plenius.

Hilarius. *Prepõ per denotat mediũ aliter in deo atq; creaturis.*

¶ Deniq; Bonauentura oñdens quod spũsſctũs nõ sit prius à patre q̃ à filio: Prius, inq̃t, multipliciter dr̃, uidelicet prius tpe, prius causalitate, prius origine, & prius autoritate. Prius duratiõe seu tempore esse in deo, repugnat æternitati: prius causalitate, repugnat essentię unitati: sed est ibi prius origine, quo alter ex altero, & hoc respectu producẽtis & ꝓducti: est etiã ibi prius autoritate, cũ unus ꝓfluit à duobus. tũc eñ nõ est ibi prius origine, cũ ambo sint unum originale principiũ: tñ est ibi prius autoritate, cũ unus uirtutẽ producendi ab alio habeat. Spũssanctus ergo non procedit prius à patre q̃ filio, prioritate durationis nec causalitatis neq; originis, sed autoritatis: ut idem sit prius, quod principalius. Verũtñ spũssanctus non procedit plenius à patre, neq; perfectius: qm̃ plenius seu perfectius ab aliquo emanare, includit gradũ perfectionis & cõpositionẽ aliquã in producto. Quãuis aũt filius habeat à patre essentiã & uirtutẽ, ex hoc tñ nõ sequit̃ gradus perfectionis in diuinis: qm̃ oĩs imperfectio à diuina processione adintra, excludit̃. Porro ad id quod q̃ritur, an spũssanctus ꝓcedat à patre mediãte filio: r̃ndendum, q; (sm̃ Richardum) productio spũssancti est mediata simul & immediata: mediata, inquantũ est à filio q est à patre: & immediata, inquãtũ spũsſctũs immediate à patre ꝓcedit. Cuius rei exẽplum ponitur in exitu Abel ex Adã: qm̃ Abel immediate processit ex Adã, inquantũ Adã ex lumbis & semine suo genuit ipũm Abel. Nihilominus dicitur mediate generatus ex Adam, inquantũ genitus est ex Eua, q̃ fuit formata & producta ex Adã: Hunc aũt modũ geminũ procedendi oportuit esse in deo, propter seruandã summã germanitatẽ in eo. Si eñ processio spũssancti esset solummõ mediata à patre, ita q; esset tm̃ à filio, nõ esset summa germanitas spũssancti cũ p̃re. Similiter si oĩno immediata eẽt à p̃re tm̃, nõ esset summa germanitas spũssancti cũ filio.

Bonauẽt. Prius multipliciter dicitur. *Richard⁹. Duplex spiritussancti ꝓductio. Gene. 4. Gene. 2.* *Tho. ad.*

¶ Thomas quoq; circa hæc contestatur: Spũssanctus nec prius, nec plenius, nec magis procedit à patre q̃ filio. Cuius rõ tota ẽ, q; pater & filius sunt unũ principiũ spũssancti: & ubi est unitas, nõ ẽ distinctio plenitudinis. dicit̃ tñ spũssanctus principaliter & ꝓprie esse à patre, quia in patre est spirationis autoritas, præsertim quia hæc ꝓpositio a, apud Græcos notat relationem ad primã originẽ. Vnde nõ dicunt q; lacus sit à riuo, sed à fonte. Et inde est q; nõ concedũt spm̃sanctum eẽ à filio, sed à patre, quod tamẽ est cõcedendum, cũ pater & filius sint unum principiũ spiritussancti. Riuus autẽ & fons non sunt unum principium laci. Quæstionem demum q̃ quæritur, an spiritussanctus procedat à patre mediante filio, Thomas sic soluit: Omne medium aliquo modo distinguitur ab his, inter quæ mediũ dicitur. Cumq; in spiratione pater & filius sint duo spirantes, inquãtum sunt unũ in potentia spiratiua, possumus loqui de actu spirationis, quantum ad ipsos spirantes: uel quo ad principium spirãdi, cuius uirtute spiratio est, quod est uis spiratiua, in qua non est distinctio patris & filij in spirando: ideo quantum ad principium istud nõ est spiratio a patre mediante filio: sed quantũ ad personas spirãtes, est ibi mediatio quędã, secundũ quod est ibi ordo naturæ: qm̃ filius ẽ ex patre, spũssanctus ex patre & filio. sicq; processio spũssancti est immediata ꝑ respectum ad uim spiratiuã, & etiã quo ad patris ꝑsonam, à qua immediate procedit: est etiã mediata, inquantũ filius spirans est a patre.

Cur spũssctũs dicatur ꝓcedere a patre ꝑncipaliter.

Qñ spũssancti ꝓcessio sit mediata uel immediata. *Obiectio.*

¶ Si uero quis instet, quia immediatum principium ẽ principalius q̃ mediatum: cum ergo spiritusſctũs principalius procedat a patre, uidetur q; omnino immediatius procedat ab ipso q̃ a filio: Respondendum q; quando sunt multæ causæ agẽtes ordinatę, possunt dupliciter cõsiderari, secundum quod duo inueniunt̃ in agente, uidelicet ipsum agens, & uirtus qua operatur. Si ergo considerentur causæ agentes ordinatæ secundũ rõnem agentis, cuius est agere: sic quanto agens est posterius, tanto plus est proximũ ad actionẽ & ad operatum. Si autẽ cõsiderent̃ quãtum ad uirtutẽ actiuã, sic quãto causa est prior, tanto est immediatior: qm̃ agens secũdum nõ operatur nisi ut motum a primo, atq; secũdũ quod uirtus primi in ipso est. Hinc oportet ut semper resoluatur uirtus ultimi agentis in uirtutem agentis primi, sicut q; planta generat plantã, habet uirtute solis: & q; sol mouet ad plantę generationẽ, habet a suo motore. Ideo deus seu prima causa immediatius se habet sua uirtute ad quãlibet operationem naturæ, q̃ aliquod agens naturale. Hinc quoq; ꝓpositio per, quæ denotat causam mediã, interdum notat autoritatẽ in recto, ut cum dicit̃, Rex fecit hoc per baliuum: aliquando in obliquo, ut cum dicitur, baliuus hoc agit per regem. Hoc etenim mõ consideratur mediatio quãtum ad uirtutem. Nã uirtus superioris, est quasi medium per quod agit inferior, sed in ꝑcedenti modo, quo rex dicit̃ agere per baliuum, attendit̃ mediatio quo ad ipsos agentes. Porro in patre et filio, quantum ad productionẽ spũssancti, non est distinctio quo ad principium spirationis, quod est uis spiratiua, cum sit eadẽ in utroq;, sed solũ quo ad personas agentes. cumq; in patre sit autoritas, dicitur operari ꝑ filium, filius uero nequaq̃ per patrem. Vnde & filius est aliquo mõ medium in operatione patris, pater uero nullatenus in filij operatione. Hæc Thomas in Scripto.

Dilutio. *Agẽtiũ ordinatorũ duplex cõsideratio.* *Prepõ per denotat aliqd duplr.*

art. 3. Prepõ per notat cãm in casuali.

¶ In prima uero parte Sũmæ, quæstiõe 36. quæstionem hanc soluens: In omnibus, inquit, locutionibus in quibus dicit̃ alius operari per alium, ꝓpositio per, notat in casuali aliquã causam siue principiũ actus illius. cumq; actio inter agentẽ & rẽ actam sit media, casuale illud interdum est causa actionis, secundum quod exit ab agente: & tunc est causa agenti ut agat, siue sit causa finalis, ut si dicatur, artifex operat̃ per cupiditatẽ lucri: siue formalis, ut artifex oꝑatur per suam artem: seu effectiua aut motiua, quẽadmodum artifex agit per suæ uoluntatis imperium. Aliquãdo autem casuale illud est causa actionis, secundũ quod terminatur ad factum, quemadmodum artifex operari dicitur per martellum. Cũ ergo filius habeat a patre, q; ab ipso filio procedit spiritussanctus, dici potest q; pater per filium spirat spiritumsanctum: atq; q; spiritussanctus procedit a patre per filiũ, quod est idem. ¶ Si autem his obijciatur, q; sicut causa prima

Obiectio 4

plus influit q̃ causa secunda: sic primus productor, q̃ aliquis sequẽs, cum'q; pater sit primus & principalis productor spũssancti, appparet ꝙ spiritussanctus ab ipso magis perfectius'q; procedat. ¶ Rursus, ẜm philosophum, propter quod unumquodq; tale, & illud magis, cum ergo filius à patre habeat uim spirãdi, ui detur ꝙ propter patrem spirat, ergo pater est magis spirans. Et respondendũ ꝙ pater & filius sunt unum principium productiuũ spũssancti seu unus productor, sicut & unus spirator: filius quoq; eandẽ numero uirtutẽ spirandi quã habet pater, accepit à patre, nec una persona diuina est proprie causa alterius.

Aristot.

Dilutio. 1.

¶ Autoritas autẽ illa philosophi ueritatẽ sortitur in causis, in qbus illud quod cõuenit alicui ꝓpter aliqd aliud, est in utroq; diuersum. Hæc Thomas in Sũma.

Petrus. ¶ Concordat Petrus, & ait, ꝙ autoritas illa philosophi uera est, ubi ẽ rõ causalitatis & causa uniuoca. Tunc em̃ eadẽ specie uirtus seu q̃litas est in causa & causato, ꝑfectius'q; in causa, sicut caliditas in igne & calefactis ab igne. In diuinis aũt nulla est causalitas, sed eadẽ numero est uis spiratiua & actiua spiratio in patre ac filio. Amplius, aliquæ causæ includunt ordinẽ, distinctionẽ & separationẽ, ut dũ manus ꝓijcit lapidem, & lapis impulsus impellit alium, & ille tertium. Aliæ includunt ordinem ac distinctionẽ, nõ separationem: ut dũ creator mouet creaturã, respectu cuius ipse est primus & summus motor, & diuersus ab ea: nõ autẽ separatus, qm̃ ipse intime operatur in omnibus. Aliæ dicunt ordinem tm̃, & sic pater & filius spirando spm̃sanctum, nõ habent distinctionem quo ad uim spiratiuã, quia spirant ut unum: nec separationem, sed ordinẽ tm̃, inquantum unus ab alio. Hæc Petrus. ¶ Ea uero q̃ de his scribunt, Alexander, Richardus, Aegidius, consonant præinductis.

Soluunt argumẽta.

¶ Ad primũ igitur rñdendum, ꝙ Augustinus illud soluit in litera, quod tñ & aliter solui potest. Cũ em̃ supergloriosæ & adorandæ personæ sint coæternæ, nec in filio prius est nasci à patre q̃ simul cum patre spm̃sanctum producere, nec in spũsctõ posterius est à patre filio'q; spirari, q̃ eandẽ deitatẽ cum ipsis æternaliter inseparabiliter'q; habere. Itaq; in eodẽ momẽto & nunc æternitatis, filius à patre natus est & spiritussanctus ab utroq; processit, nec est ibi prius neq; posterius. Vdalricus tñ, Petrus & alij circa huius solutionem argumẽti multa cõscribunt, sed nõ uidetur difficultas in argumẽto seu potius cauillatiõe illa hæretica Arrianorum, qui ex his q̃ in creaturis inuenerũt, ꝓsumpserũt immoderatèr & ruditer iudicare de deo & emanatione æterna ad intra. ¶ Ad secundũ dicendum ꝙ in diuinis idẽ oĩno sunt esse & agere, cũ deus sit purus actus: ideo esse no ꝑcedit agere, præsertim ad intra. Solutio tertij patebit in quæstione sequenti.

Vdalric. Petrus.

ad 2

ad 3

¶ Postremo modice tangã quid circa hæc scripsit Scotus: Actus, inquit, cõsiderari põt tripliciter: primo, in se: secũdo, inquantũ est terminus: tertio, prout cõparat ad supposita agentia. Primis duobus modis est oĩmimoda uniformitas, uel potius unitas in actu spirandi, quo pater & filius spirãt spiritumsanctum: quia uerissime una est actio & unus terminus productus. Vero loquendo tertio mõ, non est ommimoda uniformitas qm̃ sicut uis spiratiua cõicatur filio à patre, ita ꝙ filius spirat, habet à patre, sic'q; pater spirat à se, filius nõ à se. sed obijci potest sic: Pater prius spirat spiritumsctm̃ q̃ filius, pater enim spirat in primo signo orginis, in quo habet pater à se esse & spirare, & tunc filius non spiraret: quia si spũssanctus intelligeretur prius habere esse à patre q̃ à filio, tunc filius nõ produceret spm̃sanctũ iã existentẽ. Responsio de istis ordinibus seu originibus atq; de multis ordinibꝰ prioritatis & posterioritatis, alias dicet: sed quãtũ ad istud, nõ est intelligendũ ꝙ pater spiret antequã filius, quẽadmodum pater prius ordine generet q̃ spiret: quia sic filius non spiraret, sicut nec spũssanctus potest generare filium ꝑintellectum iã generari. Sed iste est ordo, ꝙ in patre est primo utraq; fœcunditas, utpote generatiua & spiratiua à se. Secundo est in patre actus primæ fœcunditatis, & tunc in filio est scda fœcũditas, scilicet spiratiua, quã per generationẽ accepit à patre. Tertio actus secundæ fœcũditatis simul est à patre & filio, habentibus tunc istã fœcunditatẽ, tñ cũ aliquo ordine: quoniã ille actus est patris à se, filij autẽ nõ à se, sed à patre: sicut nec in secũdo signo est ista fœcunditas filij à se, sed patris à se. Non est ergo ordo originis inter spirationem patris ac filij, q̃si pater spiret in aliquo signo originis, in quo filius nõ spiret: imò in eodem signo originis simul spirãt. Est tamen ibi ordo spirantium in spirãdo, quoniã pater in primo signo originis spirat à se, filius non à se. Veruntamen asserit quidã doctor, ꝙ pater spirat principaliter & principalius: principaliter inquã, quoniam propria autoritate: & principalius filio, qui autoritatem spirandi habet à patre. filius uero tãtum principaliter spirat, quia respectu spũssancti habet autoritatem. Alius doctor cõtradicit & dicit, ꝙ nõ est ibi aliq̃ cõparatio proprie dicta in aliqua forma, sed tantum in uoce: quẽadmodum Michael dicit sanctior dæmone, ubi est tãtum cõparatio ẜm uocẽ, & nõ secũdum aliquã formã cõem in utroq; extremo existẽtẽ: imò hæc forma uidelicet sanctitas, est tantũ in Michaele. ita principalitas ista sit tm̃ in p̃re, ut idẽ sit p̃rẽm principalius spirare & principaliter spirare. Hæc Scotus.

Scotus. Actus tripliciter cõsideratur.

Obiectio.

Dilutio.

QVAESTIO II.

Secundo q̃ritur, **an in diuinis generatio aliquo modo prior sit processione.** Videtur ꝙ sic, qa filius oritur à patre per modũ naturæ, spũssanctus ꝑcedit ꝑ modum uolũtatis. Actio aũt naturæ prior est actione uoluntatis. ¶ Secũdo, uidemus in omĩ creatura intellectuali, ꝙ intellectiua potentia & operatio eius naturali ordine sunt priores uolũtate operatione'q; eius. uoluntas quippe in sua actione ꝑsupponit intelligentiæ actum seu apprehensionẽ. ¶ Tertio, August. in toto li. de Trinitate ex consideratione creatæ imaginis in aĩa relucẽtis, procedit ad summæ & superꝑstantissimæ trinitatis cognitionẽ: sed in aĩa cernimus ꝙ ortus uerbi seu cognitionis ex mente, egressum ꝑcedit amoris ex uoluntate: ergo in superessentiali trinitate sic esse uidetur. Hinc Alexander sic arguit: Secundũ Augustinũ generatio filij à patre est, sicut generatio intelligentiæ à mente: processio uero spũssancti à patre & filio ẽ, sicut processio amoris ab intelligentia & mente: sed intelligentiæ generationẽ à mente, cõsequitur ordine naturæ amoris processio ab utroq;. Ordine ergo naturæ processio spiritussancti à patre ac filio consequitur generationẽ filij dei à patre. ¶ Quarto, spũssanctus iuxta ꝑhabita non a p̃re tantum, sed filio quoq; procedit: ergo spiritussancti processione naturali ordine prior est natiuitas filij. ¶ Quinto, secundũ ordinẽ intelligẽdi generatio filij

Arguitur pmo pro ꝑ parte affirmatiua.

2

3

Alexãder.

4

5

est quasi uia & motus ad filiũ: sed filius processionẽ spũssancti pcedit tanquã principium eius, ergo plus generatio prolis. ¶ Sexto, fm Damascenum, uoluntarium ẽ cuius principiũ est in ipso cognoscente. uoluntas ergo est principium cognoscitiuũ, & per hoc differt à principio quod est natura, q̃ suum actũ non pcognoscit: ergo uelle seu uolitio psupponit cognitionẽ, cũ nihil sit uolitum nisi cognitũ, psertim cũ uoluntatis obiectũ sit bonum intellectũ, i. intellectualiter apprehensum. Nil igitur est amatum nisi pcognitum, amorẽ ergo & eius productionẽ pcedit notitia. Processionem igitur spũssancti qui amor est, pcedit generatio uerbi ordine naturali. Vnde ad Orosiũ loquitur August. Sapientiam præire nõ potest uoluntas, imò econtra, ergo processio uoluntatis partum sapientię generationemve uerbi nõ pit, sed sequitur. Ad hæc Scotus & Frãciscus de Maronis, uaria intro ducũt motiua, quòd scilicet intellectus ex sua natura omni actu rõnis secluso, distinguat à uoluntate etiã in diuinis, & prior sit uoluntate in se & actu suo.

Damasc. — August. — Scotus Francis. de Maro.

¶ In oppositum est autoritas Augustini in litera, asserẽtis q filius nõ est prius à patre q̃ spũsctũs. Rursus, filius est immediate à patre sicut spũssanctus, & econtrario tã immediate est spiritussanctus à patre ut filius, non ergo est ibi præcessio.

In oppositum.

¶ Ad hoc probãdum Alexander & Bonauẽt. multas rõnes adducunt. Nã pater nõ est prior filio, q̃uis sit eius principiũ & origo. minus ergo generatio filij prior est emanatione spũssancti, potissime cum in supergloriosissima trinitate nõ sint prius & posterius. Insuper experientia docet q hõ actum sentiendi seu intelligendi non aduertit, nisi actu uoluntatis cõcurrente & applicãte. Experimur quoq; q ex desiderio sciendi procedimus ad inquisitionẽ studiumq; scientiæ. sicq; uidetur actus uoluntatis actum pcedere intellectus. Vnde in lib. de Trinitate disseruit August. Partũ mentis, puta uerbi conceptũ pcedit appetitus.

Alexan. Bonauẽt. — August. — Voluntas duplex.

¶ Ad istud Alexãder rñdet: Volũtas seu appetitus rõnalis, est duplex. Est nanq; uoluntas ut natura, & est uoluntas ut uoluntas, q̃s Damascenus exprimit græcis uerbis. Porro uoluntas ut natura, est appetitus generalis & indeterminatus: uolũtas uero ut uoluntas, est specialis ac definita. Etenim uoluntas ut natura, inserta est cuilibet potentiæ animę respectu sui obiecti & actus, ad q̃ naturaliter inclinat, quẽadmodum uis irascibilis ad bonũ arduum, concupiscibilis ad bonum delectabile, rõnalis ad uerum: uolũtas uero ut uoluntas, inserta est solum uirtuti motiuæ rõnali, q̃ mouetur ex arbitrio atq; iudicio libere. Voluntas illa primo mõ sumpta, notitiã intelligentiamq; pcedit: qm̃ appetitus ille est in ipsa ui cognitiua respectu motiuæ naturaliter insertus potentię cognitiuę, quo rei inhiat cognoscendæ. Et de hoc appetitu intelligitur autoritas Augustini iã tacta. Porro uoluntas ut uoluntas, ordine naturę notitiã sequitur. Non enim possumus aliqd uelle neq; diligere nisi aliqualiter notum. Iuxta hunc modũ ponit in diuinis uoluntas dupliciter, utpote essentialiter & personaliter. Volũtas essentialiter dicta, sumit à uolũtate ut natura: & hęc uolũtas q̃si indeterminata est & generalis in diuinis cum sit eadem tribus personis, cũ sit ipsa diuina eẽntia. Hæc aũt uoluntas fm ordinem intelligendi pcedit generationem uerbi æterni: & ante ipsam præintelligitur, sicut essentia ante filij generationem. Porro uoluntas dicta notionaliter seu personaliter, accipitur à uoluntate ut uoluntas; q̃ appropriatur spiritusancto. Et sicut uolũtas ut uoluntas, ordine naturæ dicit consequi notitiam: sic ista uoluntas dicta psonaliter pro spiritusancto, fm rõnem intelligẽdi cõsequitur in diuinis generationem intelligentiæ, sicq; processio spũssancti cõsequitur generationẽ filij, nõ tñ cõsequitur re aut tẽpore. Verũ uolũtas primo mõ dicta, antecedit, cum sit diuina essentia, dicens cũ hoc rõnem ad productionem filij per generationẽ, & spiritussancti per processionẽ. Ordine ergo naturæ prior est generatio quàm processio. Hęc Alexander.

Damasce. — Quid volũtas ut natura. — Quõ volũtatẽ pcerrat intellectus & ecõtra. — Voluntas ponit in diuinis dupliciter.

¶ Cõcordat Bonauentura, dicendo: Quicquid sit de ordine reali, de quo infra dicetur, tamen fm ordinem intelligendi prior est emanatio uerbi. tum, qm̃ uerbum principium est spiritussancti: tum, quia uerbum procedit per modum naturæ.

Bonauẽt.

¶ Hoc idem Thomas clarius exprimẽs: In diuinis, inquit, non põt cõsiderari nisi quod absolutũ est, q̃d est unum & indiuisibile, in quo prioritas & posterioritas nõ inuenitur uel quod relatiuũ. Relatiuorum uero natura est, ut simul sint tempore, natura & intellectu: ideo generatio non est prior processione aliquo modo, qui possit ad diuina referri: sed tantũ fm modum intelligendi, qui est in intellectu nostro tm̃, accipiente generationẽ & processionem in diuinis fm similitudines repertas in creaturis: q̃ ualde deficiẽtes sunt ad repræsentãdum generationem & processionem, prout in diuinis cõsistunt. Hęc Tho. in Scripto.

Tho. aq.

¶ Porro Petrus q̃rit, an filius sit naturaliter prior spiritusancto, & respondet: In persona filij tria considerãtur, substantia, notio personalis, qua refertur ad patrem, & notio personæ qua refertur ad spiritumsanctum. Ratione naturæ non põt dici prior spũsancto, quia eiusdem naturæ sunt: nec rõne spirationis, quia secundũ hanc dicitur correlatiue ad spiritũsanctum: nec rõne filiationis, duplici rõne: una, qm̃ filiatio dicit habitudinem eius ad patrem, nõ ad spiritũsanctum: altera, quia spiratio est de perfectione filiationis, nec separatur ab ea. Eo etenim dicitur filius & imago, quia cum patre cõuenit in natura & mõ naturæ, alterum de sese spirãdo. Hinc patet q nec actu neq; potẽtia nec natura pater prior sit filio aut uterque spũsancto, cũ simul sint, paternitas, filiatio, atq; processio, atq; per has proprietates constituantur psonæ in esse personali distincto. Hæc Petrus.

Petrus. — In psona tria cõsiderantur.

¶ Veruntamen hæc nõ præiudicant uerbis dicentium, q secundum ordinem intelligendi, generatio prior sit processione: imo & prioritate productiuitatis atq; originis, dicit pater filio prior. Hinc Richardus uerbis Bonaueuturæ specialiter consonans: Generatio, inquit, secundum ordinem intelligendi prior est q̃ spiratio, quia generatio est per modum naturæ &c. ut supra. imo fm nostram rationem intelligendi prius occurrit nobis diuina natura, q̃ eius uoluntas. ¶ Præterea intellectualiter dicere, prius est secundum rationem intelligendi q̃ spirare, quia intellectualiter dicere, est actio intellectus. spirare, uoluntatis: cuius actio, presupponit ipsius intellectus actionem. unde & nostræ apprehensioni prius occurrit intelligere dei, q̃ uelle ipsius. Cum ergo dicere in diuinis non uideatur prius q̃ generare, quoniam intellectus non est prior secundũ rationẽ intelligendi q̃ natura, sequit q secundum rationem intelligendi pri-

Dio. Cartu. — Richard. — Dicere pus ẽ q̃ spirare.

ūs sit generare, ꝙ̄ spirare. ¶ Amplius, secundum ratio nem & ordinem intelligendi, generare est prius ꝙ̄ fi lius: sed filius ſm rōnem intelligēdi prius est ꝙ̄ spiret, quod autē prius est priore, est prius posteriore. ¶ Si

Obiectio.

autē obijciatur ꝙ generatio & spiratio sunt æque im mediate à patre, ergo una nō est prior ꝙ̄ alia. Respō

Dilutio.

dendum ꝙ pater spirat non solum immediate, sed & mediate per filiū, sicq; ſm hoc spiratio ꝓsupponit ge nerationē ſm rōnem & ordinem intelligendi, imò dato per impossibile, ꝙ spūssanctus nō procederet à filio, ipseq; pater tantū generaret atq; spiraret, adhuc ſm nostrum modum apprehendēdi generatio esset prior spiratione, quēadmodum natura & intellectus uoluntate. Et quāuis uis spiratiua nō ꝓsupponat sim pliciter generationē, attñ ut est in filio, ꝓsupponit eā ſm nostræ intellectiōis modū ac ordinē. Hęc Richar.

Aegidius positionē Tho. cor ruptecitat

¶ At uero Aegidius circa hæc refert præinductam Thomæ positionem, nō tamen (ut apparet) syncere, sic equidem narrat: Quidā dicunt ꝙ relatiua sunt si mul natura, & in hmōi non est prioritas, ergo in di uinis secundū relationem nō erit prioritas, nisi ſcd̄m modum intelligendi, inquantum uolumus loqui de diuinis secundum ea quæ in creaturis uidemus.

¶ Quæ rñsio sibi ipsi contradicere uidetur: quia si in diuinis quantum ad relationē loqui uolumus ſm ea quæ in creaturis uidemus, in creaturis autē relati ua sunt simul etiā quantum ad modum intelligendi: ergo ibi, scilicet in diuinis, prius & posterius esse non

Dio. cōtra Aegidiū narratio nem.

queunt. Hæc recitatio nō est uera. Nō eñ uult S. do ctor asserere, ꝙ in diuinis sit prius & posterius, loquē do de diuinis iuxta modū quē habent relatiua crea ta, cum & relatiua creata dicat esse simul natura, sed hoc intēdit, quod in diuinis inter emanationes gene rationis & processionis, sit prius & posterius tantum secundū nostrū modum intelligendi, inquantum lo

Quō in emanatiōi bus diuinis sit pri⁹ ac posterius.

quimur de emanatiōibus illis secundū quod ex ema nationibus ad intra intellectualium creaturarū, pro cedimus ad diuinarū emanationum notitiā. In mēti bus nanq; creatis emanatio intellectus realiter atq; fontaliter, imò & aliquo modo causaliter, prior est emanatione actioneq; uoluntatis. ¶ Deinde subiun

Aegidi⁹.

git Aegidius: Cum dicitur ꝙ relatiua sunt simul natu ra, intelligendum est de relatiuis oppositis, quorum unum sine alio nō pōt intelligi, nō de relatiuis dispa ratis. Hinc si generatio haberet oppositionem ad spi rationem, ualeret ratio illa, uidelicet ꝙ relatiua sunt simul natura, ideoq; ex parte relationis nō posset as

Dio. Car. obiectionē Aegidii refellit.

signari prius & posterius in diuinis, sed relatiōes illæ sint disparatæ. ¶ Ad istud dicēdum, ꝙ Thomas alijq; doctores nō dicunt generationē & spirationem esse relatiōes oppositas, nec patrē dicunt referri ad spm̄ sanctū paternitate, nec filium ad spm̄sanctum filiati one: sed utrūq;, uidelicet patrē & filium, referri dicūt ad spiritumsctm̄ cōi spiratione actiua, ꝙ̄ ad spiratio nem passiuā spūssancti se habet per modū relationis oppositæ. In diuinis quoq; relationes disparatæ sunt coæternæ. Et istud ex uerbis Petri præhabitis inno tescit. Qui etiā ait ꝙ spiratio sit de pfectione filiatio nis, nec separatur ab ea. Deniq; de relatiuis generali ter protestatᷣ, ꝙ sunt simul natura. idcirco hoc gene raliter uerū est de omnibus uere & ſcd̄m esse relati

Durand⁹.

uis, per respectum ad suum correlatiuum ſcd̄m esse.

¶ Circa hanc q̄stionem Durandus scribit prolixe, inter cætera dicens: Dum quæritur de prioritate ge nerationis filij respectu prioritatis spūssancti, aut q̄ri tur de prioritate secundū rem, aut de prioritate se cundum intelligendi rōnem. Si primo modo, sic alij qui dicunt ꝙ inter generationem filij & processionē spūssancti est per se ordo originis, quo unū est ex al tero, non tñ conditio prioris & posterioris. Spiratū nāq; (ut dicūt) est per se à genito, ergo spirari est à ge nerare. ¶ Hęc & consimilia Durandus prolixe prose quitur, ꝙ̄ infructuosa uidentur, cum clarū sit, non esse simpliciter uerū, ꝙ spiratus sit per se à genito, cū spiri tussanctus quem constat esse spiratum, sit à patre qui non est genitus, imò nec pater producit spm̄sanctū, inquantum pater aut generās: nec filius, inquantum filius aut genitus: sed uterq; ut unum principium, in eadem ui spiratiua cōicās. Quāuis ergo spūssanctus procedat à filio, non tñ congrue sonat ꝙ spirari sit à generari, quia filius non spirat ut filius. Ideo aptius sonat quod aliqui dicunt, ꝙ spirari nō est à generari per se atq; directe, sed quasi cōcomitanter, inquantū filius habet à patre per generationem ęternā non so lum diuinā essentiā, sed uim etiam spiratiuā: non ꝙ uis spiratiua sit terminus generationis, sed quia per generationē simul cōicatur. Pater quippe cōicat filio essentiam spiratiue fœcundam. Itaq; non apparet di cendum ꝙ generatio in diuinis sit prior processiōe, loquendo de prioritate secundū rem. Si enim illa est prior realiter, alia uidebitur esse posterior secundū rem, cum tamē in summa trinitate nihil sit prius aut posterius: & iuxta Augustinū, solum est ibi ordo na turæ, quo unus ab alio, nō quo unus post aliū, ut ue ra & perfecta requirit æternitas, cum & omnis im perfectio à diuina & æterna emanatione sit penitus excludenda. Idcirco quod aliqui ponunt in personis emanationibusq; ad intra, ordinem naturalis ꝓsup positionis, non uidetur quibusdā satis idonee dictū, cum in hmōi ꝓsuppositione uideatur ordo prioris ac posterioris includi.

Dio. Car. Spūs nō est p se a genito.

Quō spirā ri sit a gē nerari.

Augu.

¶ Addit quoq; Durandus: Si quæstio intelligatur de ordine generationis & processionis ſcd̄m modū & ordinem intelligendi, dicendū ꝙ ordo prioris & posterioris est in diuinis non solū inter origines seu emanationes ꝓfatas, sed etiam inter absoluta ſm se, & inter essentiā & relationes oppositas, itemq; inter essentiā & relatiōes disparatas, & inter personas cō stitutas. In diuinis nāq; intellectū ꝓintelligimus uo luntati, essentiā relationi, patrem filio, & utrunq; spi rituisancto, paternitatē quoq; spirationi, & filiatio nem seu generationem processioni. Consurgit autē hic ordo intelligēdi uel ex his quæ in creaturis uidē mus, sicut est de ordine inter intellectū & uoluntatē: aut ex naturali habitudine rerū, ut inter correlatiua, Hæc Durandus. ¶ Præterea q̄stio ista uidetur mihi profundiorem cōtinere difficultatē, uidelicet an ex natura rei prius cōueniat deo gignere ꝙ̄ spirare. Et uidetur ꝙ imò, quia intellectus naturali ordine uo luntatē præcedit, & filius spiritūsctm̄, seu generatio processionē. Hinc Scotus ait: Pater nō spirat antequ filius, sicut prius ordine gignit ꝙ̄ spirat. Deniq; omni actu & consideratu mentis creatæ secluso, ita se ha bēt ex natura rei in deo generatio atque spiratio, ꝙ terminus generatiōis, uidelicet filius, est reuera fons, principium & origo spiritussancti: ergo ordine natu ræ & ex ipsa origine prior est spūsancto, & ipsa ge neratio processione: sicq; ex natura rei per prius con

Durand⁹

Vñ cōsur gat ordo vnū alteri ꝓintelligē di in diui nis.

Dio. Car.

Scotus.

uenit deo gignere q̃ spirare. ¶Sed huius oppositum rursus ꝓbatur, eo ꝙ deus sit in sua natura purissimũ ac supersimplicissimum esse, in quo ex natura rei nõ est aliqua formalis distinctio, nec prius neq; posterius, nec ante uoluntatem intellectus. ergo nec emanatio unius ante emanationẽ alterius, ꝓut istud supra 2. dist. plenius est ostensum. ¶Ad hæc dicendum uidetur, q̃d in simplicissimo deo qui est purissimus actus, penitus ex natura rei idẽ sunt, eẽ, posse, & agere: seu eẽntia, uirtus & actio: ita ꝙ nec intellectus differt à uoluntate, nec econuerso, nisi ſm rationẽ creatam considerantẽ: nec generatio actiua differt à patre gignẽte nec cõis spiratio differt à patre filioq; spirante, nisi ſm rationem, ideo ex natura rei non uidetˀ ibi prioritas. Nihilominus sicut inter patrem & filiũ est ordo naturæ, quo unus ab alio, non quo unus prior sit alio, ſm August. sic inter filium & spm̃sctm̃. De hac re erit infra tractatus. Ideo iam tantundem tetigisse sufficiat. ¶Et ex his patet responsio ad obiecta.

Soluũtur argumẽta.

In diuinis em̃ penitus idẽ sunt, natura, intellectus, uoluntas: sed ex parte nostræ considerationis, est inter ea distinctio, ordo, prioritas. Non tñ negatur qn ex natura rei inter personas diuinas & inter emanationes pro personis seu relationibus sumptas, sit ordo naturæ & prioritas originis, ordini naturæ correspõdẽs, ut dictum est. Ad omuia alia est una responsio, quia non aliud probant neq; cõuincunt, nisi ꝙ quantum ad ordinem intelligendi sit prioritas in diuinis inter generationem & processionem, qa in creaturꝭ sic inuenimus. creaturæ uero à plena repræsentatione diuinæ & increatæ simplicitatis deficiunt infinitè. creator uero (cuius nec sapientiæ nec omnipotẽtiæ finis est) ita instituit ordinem uniuersi, ꝙ rationales & intellectuales creaturæ ab intellectuali perfectiõe speciem sortiuntur. idcirco in ipsis intellectus uoluntatem præcedit, & intellectiua potentia propinquiˀ habet se ad naturam specificam. In deo autem non ẽ huiusmodi habitudo.

Cur in creaturis uoluntatẽ pẽat intellectus.

¶Iuxta præhabita sunt intelligẽda uerba nõnulla Gulielmi Parrhisiensis in libro suo de Trin. in quibˀ insinuare uidetur, ꝙ generatio spirationem præcedat, ut dum 15. libri illius ait capitulo: Omnis uirtus & potentia spiritualis nõ agit, nisi per modum intellectus ac uoluntatis: hoc est, per modũ sapientiæ & amoris, nec grauida est intra se, nisi sapientiæ in effectu seu in actu, & amoris inde fluẽtis, quemadmodũ intellectus hũanus cũ acqsierit alicuius habitũ artis, grauidus est & fœcũdus artis in effectu: hoc ẽ, meditationũ atq; uerboꝶ, q̃ uerba sunt reꝶ, de qbus ẽ ipa ars. Qm̃ ergo prima operationũ & actionũ spũaliũ intelligere ẽ, uelle nanq; sequitˀ intelligere, necessario primus autor ẽ intellectus, primaq; oĩm potentiaꝶ ẽ gñatiua. q̃re eius actˀ oĩm primˀ ẽ intelligẽtia. Hęc Gulielmus, q in li. ꝑtacto multa his cõsimilia scribit.

Quõ intelligẽda sint ὺba Guli. Parrhisiẽ.

Quare spiritussanctus cum sit de substantia patris, non dicatur genitus uel filius, sed tantum procedens.

Distinctio XIII. A

Post hæc considerandũ est, quantũ à talibus quales nos sumus, intelligi põt: cũ spũsctũs procedat de patre, & sit de substantia patris, cur nõ dicatur eẽ natus, sed potius procedere, & cur non dicatur filius. quare aũt spũsctũs, nõ dicatur uel sit natus, & ideo non sit filius, Augustinus ostendit in xv. lib. de Trin. ita dicẽs: Si spiritussanctus filius diceretur, amborum utiq; filius diceretur. quod absurdissimũ est. Filius quippe nullus est duorum, nisi patris & matris. Absit autem ut inter deum patrẽ & deum filium, tale aliquid suspicemur. Absurdissime ergo filius diceretur amboꝶ, id est, patris & filij. Amborum enim filius diceretur, si eum ambo genuissent: quod abhorret oĩm *sanoꝶ sensus. Non ergo ab utroq; est genitus, sed procedit ab utroq; amboꝶ spũs. His uerbis oñditur, cur spũssanctus cum sit de patre, non tamen dicatur genitus uel filius.

August. cap. 26.

*sanctorum

Cum spiritussanctus non dicatur genitus, cur filius dicatur procedere. B

Questio. Ioh. 16. f

Cum autem spiritussanctus non dicatur genitus, sed tñ procedens: quæri solet, cur filius non dr̃ tantũ genitus, sed & procedens, sicut ipse in euangelio Iohannis ait: Ego ex deo processi uel exiui, & ueni in mundũ. Non ergo tantum spiritussanctus procedit à patre, sed etiam filius. Ad quod dicimus, ꝙ cum uterq; procedat à patre, dissimiliter tñ. Nam spũssanctus (ut ait Aug. in quinto li. de Tri.) procedit a patre, non quõ natus, sed quõ datus uel donum, filius autem processit nascendo, exijt ut genitus. Ac per hoc illud elucescit ut potest, s. cur spũsctũs etiã non sit filius, cum & ipse a patre exeat. Ideo spiritus nõ dicitur filius, quia neq; natus est sicut unigenitus, neq; factus, ut per dei gratiã in adoptionẽ nasceretˀ sicut nos.

Rñsio.

Aug. c. 14.

Quod non potest distingui a nobis inter generationem filij & processionem spiritussancti. C

Inter generationem uero filij, & processionẽ spiritussancti, dum hic uiuimus, distinguere non sufficimus. Vnde Augustinus Maximino præmissam quæstionẽ refricanti, s. quærẽti cur spũssanctus non diceretur filius, cum de patris esset substantia: rñdens, sic ait: Quæris a me, si de substantia patris est filius, de substantia patris est etiam spiritussanctus, cur unus filius sit, & alius non sit filius. *Ecce respondeo, siue capias, siue non capias. De patre est filius, de patre est spiritussanctus: sed ille genitus est, iste procedẽs. Ideo ille filius est patris, de quo est genitus, Iste autem spiritus est utriusq;, qm̃ de utroq; procedit. Sed ideo cum de illo lo-

*Ego

Questio Maximini Rñsio Augus. li. 3. cõ Maxi. ca. 14. Quod pr̃ est autor ꝓcessiõis filiorum.

queretur, ait: De patre procedit. quoniam pater processionis eius autor est, qui talem filiũ genuit, & gignendo ei dedit, ut etiam de ipso procederet spiritussanctus. Nam nisi procederet etiam de ipso, nõ diceret discipulis: Accipite spiritumsanctum, eumq́ insufflando daret, ut à se quoq; procedere significans, aperte oñderet flando, quod spirãdo dabat occulte. Quia ergo si nasceretur, non tantum de patre, nec tantum de filio, sed de ambobus utiq; nasceretur, sine dubio filius diceretur amborum. Ac per hoc quia filius amborum nullo mõ eẽt, non oportuit nasci eũ de ambobus. Ambo℞ est ergo spũſſctũs, pcedẽdo de ambobus. Joh. 16. f Joh. 10. c

Hic dicit qđ non ualet inter illa duo distinguere. D

Quid autem inter nasci & procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens, explicare quis potest? Nõ omne quod procedit, nascitur, q̃uis omne procedat quod nascitur. Sicut nõ omne quod bipes est, homo est, quamuis bipes sit omnis qui homo est. Hoc scio. distinguere autem inter illam generationem & hanc processionem nescio, non ualeo, non sufficio. Ac per hoc, quia & illa & ista est ineffabilis, sicut propheta de filio loquens, ait: Generationem eius quis enarrabit? Ita de spiritusancto uerissime dicitur, Processionẽ eius qs enarrabit? Satis sit ergo nobis, quia non est à seipso filius, sed ab illo de quo natus est: nõ est à seipso spiritussanctus, sed ab illo de quo procedit: & quia de utroque procedit, sicut iam ostendimus. De spiritusancto quomodo ipse deus sit de deo, nec tamen ipse filius sit, quoniam procedendo, non nascendo legitur esse de deo: iam superius quantum uisum est, disputauimus. Augu. li. 3. cõtra Maximinũ ca 14. Isa. 53.

An spiritussanctus debeat dici ingenitus. E

Nunc considerandum est, cum spiritussanctus non sit genitus, utrum debeat dici ingenitus. Ad quod dicimus, spiritumsanctum nec genitum nec ingenitum debere dici. Vnde Augustinus ad Orosium ait: Spiritumsanctum nec genitum nec ingenitum fides certa declarat: quia si dixerimus ingenitum, duos patres uidebimur affirmare: si autem genitum, duos credere filios culpamur. Sicut enim solus filius dicitur genitus, ita & solus pater dicit̃ ingenitus, eo q; ab alio non sit. Vnde Augustinus in decimoquinto libro de Trinitate: Pater, inquit, solus non est de alio. Ideo solus appellatur ingenitus, non quidem in scripturis, sed in consuetudine disputantium, & de re tanta sermonem qualem ualuerint proferentium. Filius autem de patre natus est, & spiritussanctus de patre principaliter & communiter de utroq; procedit. Ideoq́ cum spiritumsanctum genitum non dicamus, dicere tamen ingenitum non audemus: ne in hoc uocabulo uel duos patres in illa trinitate, uel duos qui nõ sunt de aliquo, quispiam suspicetur. Ecce his uerbis aperte ostendit, spiritumsanctum nec genitum, nec ingenitum debere dici. Augusti. ad questiones Orosij ʀñsio. 2. Augustin. de trini. li. 15. c. 26.

Quod Hieronymus dicit spiritumsanctum ingenitum, quod uidetur prædictis aduersari. F

Hieronymus tamen in regulis definitionum contra hæreticos, dicit spiritũsanctum ingenitũ esse, his uerbis: Spiritussanctus pater non est, sed ingenitus atque infectus. Pater non est, quia patris est, & in patre est: processionem habet ex patre, & non natiuitatem. Filius autem non est, quia genitus non est. Ecce his uerbis dicitur spiritussanctus eẽ ingenitus, quod uidetur aduersari præmissis uerbis Augustini. Hierony.

Determinatio, secundum diuersas acceptiones dicit eos locutos. G

Sed ut istam quæ uidetur, repugnantiam de medio abigamus: dicimus q; Hieronymus aliter accepit nomen ingeniti, & aliter Augustinus. Accepit enim Aug. ingenitum, qui uel quod de alio non est, & secundum hoc de solo patre dicitur. Hieronymus uero ingenitum dicit, non genitum: & secundum hoc de spiritusancto potest dici, cum spiritussanctus non sit genitus. Hierony. Aug. li. 15 de Trin. cap. 16. Hieron.

Ex uerbis Hieronymi ostenditur, ex quo sensu dixit spiritumsanctum ingenitum H

Quod aũt Hierony. ita acceperit, oñditur ex uerbis suis, q̃bus in eodẽ tractatu utitur, faciens talem diuisionem: Omne qđ est, aut ingenitũ est, aut genitum, aut factum. Est ergo qđ nec natũ est, nec factum: & est qđ natum est, & factũ nõ est: & est quod nec natum est, nec factũ est: & est quod factum est, & natũ non est: & est quod factum est, & natum est, & renatũ est: & est quod factum est & natum est, & renatum non est. Nunc præpositorũ singulis rebus subsistentiam destinemus. Quod ergo nec natum nec factum est, pater est, non enim ab Diuisio hec notanda est diligenter.

alio aliquo est. Quod aũt natum est & factum non est, filius est: qui à patre genitus est, nõ factus. Quod iterum nec factum nec natũ est, spũssanctus ẽ, qui à patre procedit. Quod etiam factum est & natũ non est, cælum & terra cæteraq; insensibilia sunt. Quod aũt factum & natũ & renatum est, homo ẽ. Quod uero factum & natũ est, & renatũ non est, aĩalia sunt. Ecce his uerbis oñdit Hieronymus, se ingenitũ accipere non genitũ. Aliter em̃ nõ esset præmissa diuisio uera, s. omne quod est, aut ingenitum est, aut genitũ, aut factũ. Atq; in diuisionis huius prosecutione, in assignatione ingeniti, ubiq; ponit non natum.

SVMMA DISTINCTIONIS XIII.

IN hac distinctione docetur, quãtum mẽtis humanæ imbecillitati est possibile, qualiter processio spiritussancti à generatione uerbi æterni distinguitur, & utrum spũssanctus possit dici ingenitus. Cur etiã nomẽ processionis cõe sit emanationi filij ac spũssancti, cũ nomen proprium emanatiõis uerbi, puta natiuitas seu generatio illa ad intra, non cõueniat emanationi spiritussancti.

QVAESTIO I.

HIc quæritur, **qualiter processio spiritussancti a generatione æterna distincta sit, et qualiter nomina ista, processio & ingenitus, in diuinis sumantur.** ¶Et uidet̃ ꝙ processio spũssancti sit generatio nuncupanda. primo, quia descriptio generationis diuinæ cõpetit ei: quã descriptionẽ li. 1. ponit Damascenus, & supra exposita est. (Arguit contra ueritatem.) Cum etenim generare sit de substantia sua similem sibi in natura producere, apparet ꝙ spiritussanctus qui de substantia patris spiratur, & ei in ueritate diuinæ essentiæ assimilatur, ita ꝙ eius productio ad substantiam terminat̃ diuinã, debeat dici nat⁹ ac filius. ¶ Secũdo, q̃dam intellectuales creaturæ uocantur in scripturis filij dei, propter similitudinẽ naturæ uel grãæ seu gloriæ quã habent cũ deo: (Psal. 81. Iohã. 10.) sed spũssanctus incõparabiliter similior est deo patri q̃ huiusmodi creaturæ, cum ueram habeat deitatẽ. ergo cõpetit ei esse filium dei. ¶Tertio, generatio est per quã alicui esse substãtiale cõicatur. sed per processionẽ cõicatur spũisancto esse diuinum & increatum ac deitatis natura. ergo processio illa, generatio est censenda. ¶ Quarto, emanationes quæ ad naturã terminantur eandẽ, uident̃ esse rõnis eiusdẽ, cum oĩs effluxio, sicut & motus, nomen & rõnem sortiatur à termino ad quem. sed sicut generatio uerbi est ad diuinã naturã, ita processio spiritussancti: q̃ igitur ratiõe una emanationum istarum generatio appellatur, etiam altera.

(In oppositum.) ¶ In oppositum est ueritas fidei & Augustini in litera. ¶ Præterea supra ostensum est, ꝙ duæ emanationes ad intra, conueniunt deo: Vna per modũ naturæ & intellectus, alia per modum uoluntatis & liberalitatis, ac doni atq; amoris.

(Albertus. Generatiõis & processionis septẽ drñę.) ¶ Ad hoc respondet Albertus: Inter generationẽ & processionẽ septẽ differẽtiæ colligunt̃. Prima est ex parte principij à quo, qm̃ una est à potẽtia gñandi in patre, alia à potẽtia spiratiua. Secunda, ꝙ filius est ab uno, spũssanctus à duobus non q̃si à patre & matre, sed ut spirãtibus una & eadẽ potẽtia spiratiua. Tertia, qa processio spũssancti est ex cõione cõsensus pr̃is ac filij distinctorum, fili⁹ aũt penes cõicationẽ naturæ. Quarta est penes procedentes, qa filius procedit ut distinctus in esse, spũssanctus aũt per modũ bñ esse distinctorum: quod tñ à spũsctõ nõ tollit naturæ pfectionem, qm̃ in diuinis qcquid est ₰m bñ esse uel esse, totum perfectũ in substãtia atq; hypostasi est. Hinc asserit Augustinus, ꝙ spũssanctus est iucũditas delectatioq; amborum, sicq; ad bene esse pertinere uidetur. (August.) Quinta, qm̃ filius dicit rationẽ accipientis naturam, spũssanctus denotat rõnem accipientis & nectentis eos adinuicẽ à quibus procedit. Sexta sumit̃ penes aptitudinẽ procedentiũ: qm̃ filius per hoc quod filius ẽ, dicit relationẽ ad patrẽ: idcirco nõ includit aptitudinẽ ad hoc q̊d donet̃. Porro spũssanctus p hoc quod procedit ut amor ex liberalitate patris, ponit aptitudinem ad hoc quod ipse donetur. Ideo loquitur Augustinus, ꝙ ab æterno processit tanquam donabilis. (August.) Donũ em̃ est patris ac filij, quod sibiinuicem gratuito impẽdunt amore. est quoq; donabilis nobis, quãuis nũquam daretur. Septima est, quã tãgit Aug. 14. de Trinitate, ꝙ amor est in mẽte non ut natus, sed ut spiratus: quoniã appetitus eius tenuis quidem est in mente, etiam antequã gignat notitiam suam: qui tamen appetitus fit amor notitiæ iã natæ. ideo ipse potius est unio parentis ac prolis q̃ natus. (August.) Et ista differentia Augustini fundatur super hoc, quod uniẽs aliqua duo, necessario distinguitur ab utroq;. idcirco nec nomẽ nec rõ pr̃is aut filij cõuenit ei. Hęc Alber.

(Dio. Car.) ¶Cuius uerbum, quod ait spm̃sanctum eẽ donũ, quod pater & filius sibiinuicem gratuito amore impendunt, uidetur quibusdã obscurum: quia ₰m Richardum de sancto Victore, amor filij ad patrem est debitus: (Richard.) quoniam quicquid filius habet, à patre accepit. & rursus non uidetur pater aliquid accepisse à filio. Hæc eadem in summa sua li. 3. scribit Vdalricus, (Vdalric.) & aliqua addit: Ad huius, inquiens, ineffabilis processionis aliqualem intellectum, dicimus ꝙ realiter differunt istæ duæ processiones, per hoc quod generatio filij est à solo patre, & processio spiritussancti est à patre & filio. ideo oppositio secundum relationes originis, est inter generationẽ filij & processionem spiritussancti eadem, quæ est inter filium & spm̃sanctum, quia uterq; eorum est sua processio. Hæc autẽ oppositio realem distinctionem in diuinis inducit. Nec differunt hæ duæ processiones seipsis, quemadmodum proprietates personales, sed per differẽtias assignatas. Deniq; cum in omni natura nobili nõ solum fit cõicatio, qua quilibet eorũ qui sunt in illa natura, dat alij de suo proprio: (Naturę nobilis duplex cõicatio.) sed etiam cõicatio in societate uitæ in amore & amicitia, cuius principiũ est uoluntas, utraq; cõio, est etiam in diuinis: & generatio est cõicatio, cuius principiũ est natura. Processio autẽ est cõicatio consensus patris ac filij, cuius principium est uoluntas. Nec huic differentiæ obest, ꝙ natura & uoluntas in deo sunt idem: qm̃ unumquodq; ibidem suã seruat proprietatẽ, ideo personæ illæ realiter distinguuntur, quarum ipsa natura & uoluntas consistunt principia non ut unum, sed ₰m proprietatem rationũ suarũ. Itaq; generatio est processio, ex cuius propria rõne cõicatur natura: quia generatio est ex substantia generantis produci secundum substantiã, ut Damascen⁹ affirmat. Processio aũt hoc ex sui natura nõ habet, qa sic haberet hoc in omĩ natura: sed habet hoc ex perfectiõe diuinæ naturæ in q̃ est,

quēadmodū de perfectione generationis est, q cōicetur alicui eadem natura: quia cum generās intendat sui cōseruationem, potius uellet se cōseruare in propria persona, q̄ in simili ſm speciem. Hinc talis cōicatio est in gñatione diuina, quia in deo est om̄e quod perfectum est. Ita quoq de perfecta cōicatione amoris, est cōicatio naturæ in amore. Vnde & in hoībus dum amans cōicat & impendit alicui intimum suum affectum, libenter uellet quod in affectu illo substantia sua in illum procederet, quē diligit sicut seipsum, ita q in suo amore esset sua substātia. Ideo ista perfectio est in processu diuini amoris in deo, nō ut amor est, sed inquātū amor habet rōnem nexus. Hinc descriptio generationis ptacta, nō conuenit processiōi spūssancti. Nēpe cum ait, generatio est opus naturæ, intelligitur sub rōne naturæ, ita q per propriā rationem eius communicetur natura. Hæc Vdalricus.

Qui sit ut p pcessionē cōserat natura.

¶ Verū in his aliter pro parte uidetur sentire Thomas: Quidā, inquiens, dicunt quod istæ duæ processiones, uidelicet generatio & processio seu spiratio, realiter distinguuntur. nec oportet q̄rere quo distinguant, quia sunt prima distinguentia ipsas personas, sicut non quærimus quo distinguātur rationale & irrationale. Sed hoc non uidetur cōueniens, quia generatio & processio nullā habent oppositionē adinuicem. Omnis autem distinctio formalis est ſm aliquā oppositionē. Præterea, processio & generatio significātur per modum operationum. nō autem cōuenit, ut per operationē aut motū distinguant operantia uel operata, sed potius ecōtrario: qm̄ actiones differunt specie scdm formas agentium, ut calefacere & infrigidare: motus uero, secundū terminos. Hinc alij dicunt quod differentia processionū istarū sumit ex hoc, q generatio est processio naturæ, spiratio autē processio uoluntatis. Sed hoc quoq non cōpetit, qm̄ natura & uoluntas in deo sola differūt rōne. unde ex illa non potest in deo esse realis distinctio, quia principium nō est debilius principiato. Præterea, ſm hoc processio intellectus secundum quā dicitur uerbum, esset alia à processione naturæ scdm quā dicitur filius. Idcirco dicendum q in diuinis non pōt esse realis distinctio atq pluralitas, nisi ſm relationē originis: idcirco secundum hoc oportet nos inuestigare pluralitatem procedentiū & pcessionum. Ideo ſm hoc dico quod in diuinis est quædā processio, secundum quā una persona procedit ab una. & hæc est generationis processio secūdū quā filius est à patre. ideo dicitur esse per modum naturę & intellectus. procedit nanq ut filius & ut uerbum: qm̄ in utroq mō processionum istarū, puta naturæ & intellectus, ē processio unius ab uno. Item est quædam processio in diuinis, quæ simul est à duobus, uidelicet ab eo qui procedit, & ab eo à quo procedit. Et ista à prima distinguitur ſm originem, quia processio hæc est à procedente, qui procedit per modum naturæ. Hinc secunda ista processio dr̄ esse per modum uoluntatis: qa per cōsensum à duobus uolentibus, pōt unus amor procedere. Atq secundum hos diuersos modos originis, producuntur in diuinis duæ distinctæ personę, relatione originis distinctæ, uidelicet filius qui est à patre, & spūssanctus ab utroq. Nec possunt ibi esse plures processiones q̄ hæ: hoc est, unius ab uno non procedente, & item unius à procedente ac nō procedente. Itaq distinguuntur processiones illę diuinæ et penes principium, & penes terminū. Quāuis enim diuina natura sit principium generationis in patre, nō tñ absolute sub ratiōe naturæ, sed sub ratione paternitatis. Similiter à natura q̄ per generationem accipitur in filio, non habet filius q sit filius, inquantū natura, sed secundum quod in filio est ipsa filiatio. sicq relationes se habent aliquo mō ut principium, & aliquo mō ut terminus ad ipsas processiones. Dicendū ergo q cum secundū processiones distinguantur psonæ realiter plures, non pōt dici quod processiones nō differāt re, sed rōne duntaxat. Nulla qppe distinctio maior est, loquendo formaliter, q̄ ea quę est causa seu ratio sua. Verū quemadmodū proprietates personales secundum quod comparātur ad essentiam, sunt idem re, quia sunt diuina essentia: ſm autē quod ad aliquid dicuntur, sunt secundū rem plures: ita est etiam de processionibus ipsis dicendū, quia secundū quod cōparantur ad naturā tanquā ad principiū aut terminum, non distinguuntur nisi ratione, secundū quod in deo natura & uolūtas rōne sola distingui dicuntur. Sed qm̄ cōparātur etiam ad proprietates relatiuas, sicut ad principium uel terminū, idcirco ex hoc differentiā habent realem. ¶ Cum ergo obijcit q ipsæ relationes consequuntur processiones. Nā eo filius est, qa à patre procedit. sicq diuersæ processiones causare uidētur diuersitatem relationum magis q̄ econtrario, uel ad minus erit circulatio ibi. Dicendum q relatio in diuinis, non solum habet q sit relatio, sed etiam q sit personalis. i. distinguens personā, & ex hoc habet quasi actum differentiæ constitutiuę ac propriæ formę ipsius personæ, cuius opatio ē generatio aut spiratio. ideo nō est inconueniens, q ſm rationē relationis, ipsæ relationes cōsequantur ipsas processiones, atq ab eis differentiam sumant: secundum autē quod sunt formæ propriæ personarū, causent differentiam processionū. Hęc Tho. in Scripto.

Thoā.

Qualiter inuestiganda sit pluralitas pcessionū.

Obiectio.

Dilutio.

¶ Porro in prima parte Summę, q̄stione 27. primo declarat quod pter productionem uerbi q̄ gñatio appellat, sit in deo productio alia, q̄ amoris processio atq spiratio nuncupatur. Deinde ostendit ibidem, q spiratio illa non sit generatio nominanda: Hęc, inquiens, est differentia inter intellectum & uoluntatē, quod intellectus est in actu per hoc, quod res intellecta consistit in intellectu secundum similitudinem suā. uoluntas autem est in actu nō per hoc q aliqua similitudo uoliti est in uolente: sed ex hoc, q uoluntas habet inclinationem quandam tendentiamq in uolitum ac unionem cum illo. Hinc processio q̄ est secundum intellectum, est secundum rationem similitudinis. unde & conuenit ei ratio generationis, qm̄ omne generans gignit simile sibi: processio uero secundum actionem uoluntatis, non ita attenditur secundum rationem similitudinis, sed magis secundū rationem impellentis, mouentis seu tendentis in aliquid. Ideo quod procedit in deo per modum amoris, non procedit ut genitum, neq ut filius, sed magis ut spiritus: quo nomine quędam uitalis motio atque impulsio designatur, prout quis ex amore fertur impelli, inclinari aut moueri ad aliquid faciendum.

ar. 4.

Dr̄ña uolūtatis & intellectus.

Quid nomine spūs signetur.

¶ Pręterea si quis instet, q sicut de ratione uerbi, ita de rōne amorē sit similitudo, iuxta illud Ecclesiastici, Om̄e aīal diligit simile sibi: si ergo rōne similitudinis uerbo cōuenit gñari, eadē rōne spūi seu amori. Dicēdū q diuersimode similitudo ptinet ad hoīm utrunq.

vbi supra ad 1.

Eccle. 13

Similitudo aliter ptinet ad verbū et amorem.

pertinet nanq; ad uerbū, inquantum ipsummet uerbum ē similitudo rei intellectæ, quēadmodū genitū similitudo est generātis: sed ad amorē spectat, non ꝙ ipse amor sit similitudo amati aut uoliti, sed inquantum similitudo principiū est amandi tanq̄ incitatio ad amādum. Vnde nō sequit̄ ꝙ amor sit genitus, sed quod genitus principiū sit amoris. Hæc in Sūma, & eadē scribit in Sūma cōtra gētiles li. 4. ut allegatum est supra.

Tho. contra gentil.

Petrus.

¶ Atuero Petrus pro horꝝ cōcordantia scribit: Cōcordādo primā & tertiā opinionē, q̄m utraq; uera est, quāuis prima sit diminuta, dicendum quod istæ pcessiones differunt seipsis formaliter, nō originaliter, sed penes supposita & formas à q̄bus hi act⁹ egrediunt̄: uidelicet penes paternitatē & spirationē cōem, q̄s oportet differre seipsis, differūt utroq; mō, utpote formaliter & originaliter. Hæc Petrus.

Bonauen.

¶ Insuper Bonauentura: Gn̄atio, inquit, & spiratio actiua differunt nō solum ſm rōnem dicendi, sed & ſm differentiā originis & habitudinis. talis autē differentia uni essentiæ non repugnat. Quod si q̄ratur rō differentię emanationū istarꝝ, dicendum ꝙ prima rō differendi nō pōt assignari ex parte terminorꝝ, quia eorꝝ termini sunt personæ: q̄ non important rōnem differendi actiue, sed passiue. si ergo psonæ differunt, q̄ritur quibus: & necesse est ad emanationes & relationes redire, q̄ sunt generatio & pcessio. sicq; in hac assignatiōe circulus erit, similiter ex parte principiorum. Si nanq; dicant̄ emanatiōes istæ differre ſm duplicem fœcunditatē naturę & uoluntatis, q̄ritur quō differat fœcunditas à fœcunditate. Si dicas ꝙ fœcunditas naturæ in solo sit patre, fœcūditas uero uoluntatis in patre & filio, q̄ritur ultra unde ueniat differētia ista. & oportet ad hoc uenire ꝙ fœcunditas naturæ est in uno, quia imago procedēs per illā: nata est esse solū ab uno, fœcunditas uero uoluntatis in duobus. Nexus nanq; seu pcessio per modum nexus, in duobus consistit: sicq; differentia redit in principiū, & est ibi rō circularis. Hinc sequit̄ ꝙ prima harꝝ emanationū differētia, nō ē sumēda ex parte terminorū neq; principij. Sed pēsandū ꝙ cōtingit loq; de emanatiōibus istis quātū ad eē, & q̄tum ad distingui. Si q̄tū ad esse, sic habent rōnem essendi à suis pfectis principijs & fœcundis. cum enim in deo pfectissima sit natura, ideo perfecta fœcunditas naturæ in hypostasi habente rōnem principij. unde uerā & propriā habent emanationē, q̄ generatio appellat̄, similiter intelligendum de spiratione quātum ad uoluntatem. Hinc rō q̄re hæ emanationes sunt in deo, est fœcunditas naturæ & uoluntatis. Si autem loquimur de eis quātum ad differre, dicēdum ꝙ differunt seipsis, q̄m oīs distinctio in diuinis, uenit à modis originis & relationis: & sicut distinctiōes differētiarꝝ innotescunt nobis per alias differentias q̄ oriuntur ab illis, ita & in diuinis. Nam q̄m generatio & spiratio distinguūtur seipsis, ad eas consequuntur ſm rationem intelligendi aliæ differētiæ duæ. Prima, ꝙ generatio est ab uno, spiratio à duobus. Cum enī generatio sit emanatio p modū perfectæ assimilatiōis, ideo ad unum principiū respicit: quia uero spiratio est emanatio p modum cōnexionis, ideo est à duobus. Alia est differentia quo ad nos. Cum etem̄ spūssanctus procedat ut nectēs, & ita ut in alterꝝ tendēs, ideo pcedit ut donabilis. filius uero generatur, generatio aūt nō respicit tertiū. Per has differētias patet cōcomitātia emanationū istarꝝ, quia spiratio dat p intelligere generationem. nō enim nectuntur nisi distincti ac similes. Similiter generatio dat consequenter intelligere spirationē, quia necesse ē distinctas oīno cōsimiles, delicioso amore coniungi. Hæc Bonauentura.

Emanationum duplex consideratio.

Gn̄ationē et spirationem due sequuntur diffe.

Richard.

¶ Porro Richardus circa hæc scribit diffuse: Hæc, dicēs, q̄stio, utrum spiratio sit idem quod generatio, dupliciter potest intelligi. Primo, an spiratio spūssancti sola ratione differat à generatiōe filij. ad quod dico, ꝙ realiter distinguantur. quod innotescit nobis p terminos earundē, qui sunt, filius & spiritussanctus, realiter distincti ab inuicem. Distinguunturq; duæ illæ emanatiōes seipsis formaliter, extendendo nomē formæ ad notionē. Distinguunt̄ etiā inter se per aliquid originaliter, s. per potentiā generatiuā ac spiratiuam. potentia nanq; generatiua nō solum dicit diuinam naturā, sed & innascibilitatis proprietatē, quę primitatem includit ad actum generandi. Potentia quoq; spiratiua non solum dicit uoluntatē diuinam, sed etiam inspirabilitatē, q̄ includit primitatē respectu actus spirādi. & talis differētia in potētijs sufficit ſm quosdam ad emanationum distinctionē. Clarius tñ assignatur eorꝝ distinctio per hoc, ꝙ non generatio, sed spiratio est à filio. ¶ Secundo potest intelligi quæstio, an rō generationis cōpetat spirationi spiritussancti. & dico ꝙ non, quoniā generatio est productio rei similis in natura per modū naturę. Quamuis autem pater & filius spirando producant sibi similē in natura, hoc tamen nō est per modum naturæ, sed uolūtatis: ideo spiratio nō habet in se generatiōis rationem ueluti si uoluntas mea esset tam potens, ꝙ solo imperio uoluntatis possem de mea substantia facere hoīem, illa factio non esset generatio: quia non esset à me per modum naturæ, sed uoluntatis.

Obiectio

¶ Si uero quis arguat, quod unius naturę non est nisi unus modus communicādi, pter quod 8. physicorꝝ asserit Cōmentator: Si esset possibile ꝙ homo generaret̄ non ex semine, ille sic procreatus, diceretur hō ęquiuoce, unde cōtra Auicennam dicentē esse possibile hominē generari ex terra, sed conuenientius in matrice, subiūgit ꝙ iste sermo ab homine qui se dat philosophiæ, est fatuus ualde. aitq; ibi, ꝙ mures generati ex putrefactione, nō sunt eiusdē speciei cum muribus ex semine natis. ergo diuina natura nō nisi uno mō pōt cōicari.

Commentator.

Auicenna.

Solutio.

Augu.

¶ Dicendū, ꝙ uerbum istud Cōmentatoris (secūdum quosdam) nō est uniuersaliter uerꝝ: quia ut lib. de Trinitate asserit Aug. multa animalia pariūt alia coeundo, cū ipsa nullis parentibus coeuntibus orta sint. Nihilominus in multis naturis uerū est ꝙ non conuenit eis per uirtutem creatam & naturalem, nisi unus modus cōicandi se: diuinæ uero naturæ ob suam infinitam uirtutem & perfectionē, cōuenit cōmunicare se per modum naturæ & uoluntatis. Hæc Richardus.

Aegidius

Deniq; Aegidius circa hæc scribit prolixe: Quidā, inquiens, dicunt ꝙ in diuinis sunt plures processiōes propter pluralitatē modorꝝ procedendi per modū naturæ & uoluntatis. quod stare non ualet, quia natura & uoluntas sola rōne differunt in diuinis. Propter hoc quidā dixerūt, ꝙ processiones in diuinis distinguūtur eo, ꝙ una, s. gn̄atio sit ab uno, alia à duobus. Sed cōtra hoc est, ꝙ spūssanctus nō pcedit à p̄re & filio in eo quod plures: sed in eo q̄d unū sunt. hinc quidā dixerūt pcessiōes istas distingui, pter ordinē

uoluntatis ad intellectũ, qm̃ intellectus uoluntatem pcedit. Sed hoc ſtare non põt, cum in deo ſint idẽ uoluntas & intellectus. Ideo quidã dixerunt ꝙ proceſſiones iſtæ, cum p modũ motus ſe habeant, diſtiguãnt penes terminos ſuos. Sed neq̨ hoc ſufficit. Terminꝰ

Terminus pceſſionũ dupliciter ſumitur.

eñ in proceſſiõibus dupliciter põt ſumi, uno modo pſona procedẽs, alio mõ natura per pceſſionẽ cõicata. motus aũt nõ diuerſificanṫ penes terminos q̃ ſunt ipſa ſuppoſita, ſed q̃ ſunt natura ſeu forma. cum q̨ p omnẽ pceſſionẽ in diuinis cõicetur natura, nõ eſſet niſi una proceſſio in diuinis ſm hũc modũ. Ideo aduertẽdum ꝙ cũ tota diſtinctio in diuinis per relationes ſumaṫ, proceſſiones illæ realiter diſtinctȩ eſſe nõ poterũt, niſi quia uel relatiões ſunt, uel prout ſm noſtrum modũ intelligendi ad origines uel relationes ordinanṫ, in quibus utroq̨ mõ diſtinctionẽ ponere poſſumus. In diuinis aũt ſuppoſita p relatiões oppoſitas realiter diſtinguunṫ, relatiões uero ſeipſis abinuicem ſunt diſtinctȩ. Sed q̃liter origines in diuinis etiam ut relationes ſunt, habeant eſſe diſtinctũ, eſt dubium, cũ diſparatas uideanṫ importare relatiões. Idcirco ſciendum, ꝙ niſi ea in quibus tales relatiões ſunt, realiter differrent, ipſæ relationes realiter diſtinctæ non eſſent. Relatio aũt in aliquo dupliciter põt intelligi. Primo, ut in radice ac fundamẽto. ſecundo tanq̃

Relatio ẽ in aliq̃ dupliciter.

in ſuppoſito aut ſubiecto. Primo mõ ſimilitudo eſt in albedine, ſecundo mõ in albo aut ſimili. Si ergo relationes diſparatæ realiter differre debent, oportet ſuppoſita in quibus ſunt, differre realiter, uel radices in quibus radicanṫ. Porro diuinæ perſonæ nõ diſtinguuntur ſm modũ ſuppoſitorꝝ in creaturis, in q̃bus eſt diuerſum eſſe. ſed magis ſcd̃m modũ unius ſuppoſiti, cui cõpetit eſſe, qm̃ diuinarꝝ perſonarꝝ eſt unũ eẽ eademq̨ natura. ueruntamẽ iſta diſtinctio in deo & creaturis, eſt modo oppoſito, qm̃ in eodẽ creato ſuppoſito ẽ unitas ſm hypoſtaſim, pluralitas ſm naturã ſubſtãtiæ & accidẽtiũ. propter quod in eodẽ ſuppoſito poſſunt eſſe plures relatiões diſparate, ita ut rõne magnitudinis dicatur æquale: rõne q̃litatis, ſimile. In deo autẽ eſt ſuppoſitorꝝ pluralitas, unitasq̨ naturæ. Ideo in pluribus ſuppoſitis diuinis poſſunt eſſe plures relatiões diſſimiles ſiue oppoſitæ, propter pluralitatẽ ſuppoſitorꝝ, queadmodũ in uno ſuppoſito humano poſſunt eſſe plures diſparatæ relatiões, ppter pluralitatẽ naturarꝝ, extendendo nomen naturæ ad oẽm formã ſiue eſſentiã. ſimiles autẽ nec in pluribus pſonis diuinis, neq̨ in uno creato ſuppoſito poſſunt eſſe plures, propter unitatẽ in eſſe. Et quia ſuppoſita diuina ſunt realiter diſtincta, quãuis ſit in eis una natura, plures proceſſiones ibi eſſe queunt nõ ſimiles, ſed diſparatæ, propter realẽ differentiã ſuppoſitorꝝ. Et q̃uis proceſſiones diuinæ in ſe oppoſitionẽ non habeant directe, tñ cum ſint in ſuppoſitis realiter diſtinctis propter relatiões oppoſitas, poſſunt differre realiter. Sicq̨ patet q̃liter proceſſiões in diuinis realiter plurificanṫ ſm quod relationem importãt: ſed put ad relatiões ordinanṫ iuxta modũ intelligendi, ſic diſtinguunṫ ſm quod ipſȩ relatiões. Queadmodũ eñ differt filiatio q̃ eſt proprietas relatiua filij, à pprietate relatiua ſpirituſſancti, quam habet ex eo q̃d per modum ſpiratiõis procedit, ſic proceſſio filij differt à proceſſione ſpirituſſancti. Hæc Aegidius.

Dio. Car.

¶ Circa cuius dicta occurrunt multa dicenda. Primus eñ modus diſtinguẽdi inter pceſſiones diuinas penes pluralitatẽ modorꝝ producendi p modũ naturæ & uoluntatis, eſt euidẽter Anſelmi, ut diſtinctiõe patuit pcedenti. & ibi oñſum eſt, ꝙ uerus rõnabiliſq̨ conſiſtat. Unde Hẽricus & Scotus approbant ipm̃. Secundus quoq̨ modus dicẽdi quẽ Aegidius reprobat, pbabiliter põt teneri. Et Aegidius inſufficiẽter improbat illũ. Quãuis eñ ſpũſſanctus procedat à patre & filio, prout aliquo mõ ſunt unũ, utpote in una uoluntate ac ui ſpiratiua cõicantes, tñ etiã pcedit ab eis, prout aliquo mõ diſtinctæ ſunt ac duæ pſonæ, iuxta ſenſum in pcedẽti diſtinctiõe expſſum. Præterea tertius modus dicendi põt pbabiliter obſeruari, nec Aegidius ſufficienter improbat eũ. Quãuis eñ in alteratiõibus & motibus directe tẽdẽtibus ad formas accidẽtales, termini ad quẽ, ſint nõ ſuppoſita, ſed potius formæ hmõi: in gñationibus tñ proprie dictis, q̃ nõ niſi ſubſtãtijs, imo ſubſtãtijs aĩatis cõueniunt, termini ad quẽ, nõ ſunt proprie formæ ſubſtãtiales, ſed

Gñatiõis terminꝰ eſt ſuppoſitũ nõ forma.

ipſa cõpoſita atq̨ ſuppoſita, ut manifeſte docet philoſophus. Ideo in diuinis generatio q̃ eſt ſubſtãtialis, imo potius iuxta diuinũ Diony. ſupſubſtãtialis, & ſpiratio q̃ nequaq̃ eſt accidentalis, ſed ad uerã & ſuperſubſtantialẽ terminaṫ pſonam, põt uno ac ſuo mõ diſtingui penes terminos ad quẽ. Nec uerꝝ eſt ꝙ diuina eſſentia ſit terminus ad quẽ diuinæ generatiõis atq̨ ſpirationis, q̃ſi ipſa generet ſiue ſpiret, q̃uis per generationẽ & ſpirationẽ cõicetur. Qualiter aũt eſſe terminũ ad quẽ in diuinis, diuerſimode cõueniat eſſentiæ & perſonis, ante eſt declaratũ. Hinc Albertus & Vdalricus oẽs pfactos modos dicendi & diſtinguendi inter gñationẽ & ſpirationẽ diuinam, & etiã alios quoſdã, conflant in unũ. atq̨ ex eis collectis, inter pceſſiones illas diſtinguũt. Modus quoq̨ diſtinguẽdi quẽ ponit Aegidius, partim patet calũniæ. ſed breuitati ſtudẽs ptranſeo. ¶ Inſuper Scotus hic ſcribit:

S. Dion.

Scotus.

In hoc oẽs doctores cõueniũt, ꝙ generatio & ſpiratio ſunt diſtinctæ pductiões, ſed à quo accipiaṫ earꝝ diſtinctio, ſunt uariæ opiniones. Aliqui nãq̨ dicũt ꝙ diſtinguunṫ per terminos, alij p prinicpia ſua intellectum & uoluntatẽ, q̃ tm̃ diſtinguunt ſm rõnem, & ꝙ earꝝ diſtinctio cauſaṫ per opationẽ intellectus dei. Cõtra, quãuis maior diſtinctio atq̨ pluralitas habeant reduci ad minorẽ ac unitatẽ, nunquã tñ realis diſtinctio reducit ad diſtinctionẽ ſm rõnem, ita ꝙ aliq̃ ſm rõnem tm̃ diſtincta, ſint cauſa diſtinctorũ realiter, & ꝙ idem ſub diuerſis rõnibus ſit cauſa diſtinctionis realis, quia ens rõnis non neceſſario pexigiṫ diſtinctioni reali. ¶ Præterea, ſi eſſentia ſub rõne aliqua ſit cauſa ſeu principium alicuius productionis, aut ergo totum aggregatum ex eſſentia & rõ ne, aut illa rõ tantum, aut eſſentia tãtum. Non totũ illud aggregatum, cum ſit ens per accidens, quod nõ poteſt eſſe principium productionis in diuinis, cum illa ſit prima ac ſimpliciſſima, propter quod ſimpliciſſimũ habet principium. Nec ratio tantũ, cum ratio illa ſit cauſata p operationẽ intellectus negociãtis circa rẽ: nec eſt formaliter infinita, ergo eẽntia tãtum. Eſt ergo opinio tertia, quæ ponit emanationes diſtinguĩ ab uno principio, omnino indiſtincto re & ratione, quod eſt diuina eſſentia, quæ (ut dicunt) ſine omnĩ diſtinctione rei & ratiõis, eſt principium proximũ diuerſarum emanationum, & hoc eſt ex eius infinitate. Quemadmodum enim ſi harum emanationũ eſſent duo principia realiter diſtincta, ita diuina

Uariȩ opĩniões de diũa gñationis ⁊ ſpirationis.

essentia ex sua infinitate cõtinẽs ista principia fundamentaliter, licet nõ formaliter, est principiũ emanationum istarũ. Istud quoq; confirmant per hoc, quod si ponantur in diuina essentia diuersæ perfectiones, ut intellectus, uoluntas, sapientia, oportet tamen q; ibi sint ordine quodã, principiũ quippe ẽ esse, quod est q̃si pelagus infinitæ substãtiæ, ẽm Damascenũ. & deinde alia ordine suo, ergo si hmõi actus primi post sunt causari ab essentia, ità q; diuina essentia sit immediatum principiũ, quo istæ perfectiones quodã ordine oriuntur, multo multomagis põt esse immediatum proximumq; principium actuũ secundorũ, ut diuersarum emanationũ. ¶ Contra, secundũ istã opinionem nõ esset ratio, cur una emanatio diuina esset naturalis & alia libera. Hæc Scotus. — Damasc.

¶ Et contra opinionem eandẽ ualent, q̃ p̃cedẽti distinctione inducta sunt cõtra Durandũ, cuius imaginatio cum opinione illa coincidit.

¶ Deinde Scotus tenet q; generatio atq; spiratio in diuinis, distinguunt̃ penes sua principia, uidelicet intellectum & uolũtatẽ, iuxta modũ p̃habita distinctione digestum, & prout secundũ ipsum intellectus & uoluntas in deo non solum differunt rõne, sed formaliter quoq; ex natura rei iuxta opinionem suã, q̃ supra 2. distin. recitata est & reprobata. ¶ Deniq; argumentatio Scoti, q̃ probat emanationes illas diuinas ad intra non distingui ex parte intellectus & uoluntatis, prout sola differunt ratione, cõuincitur esse inualida: quia sic arguit, Quãuis maior distinctio reduci habeat ad minorẽ, nunq̃ tñ realis distinctio reducitur ad distinctionẽ secundũ rõnem. cuius assumpti error hinc innotescit, q; oĩs ordo, distinctio, multitudo ideatorum rerumve creatarũ, reducitur ad diuinæ mentis ideas, imò ad unam ac simplicissimã sapientiam dei, quæ est causa ordinis totius uniuersi. ¶ Verũ ad hæc Scotus nititur r̃ndere, dicendo q; deus non producit mediante idea, sicut mediante principio productiuo. Quod est manifeste contra Aug. in li. 83. quæstionum, dicentem quod idea est mentis diuinæ exemplar, principium factiuum, nõ factum, quod cum neq; oriat̃ neq; intereat, tamen ẽm ipsum fit omne quod oritur & interit, prout hoc infra suo loco plenius ostendetur. ¶ Porro quod arguit, si diuina essentia sub aliqua rõne ẽ principiũ productiõis, aut ergo totum aggregatum &c. dico q; istud est infirmissimum argumentũ ex erroneo intellectu procedens. Nẽpe dum dicimus q; diuina essentia sub ratione intellectus ut est in patre, est principium productiuũ uerbi, generatiuumq; filij, iuxta sensum frequenter p̃habitum, & ipsa sub ratione uoluntatis ut est in patre ac filio, est principium productionis spiritussancti, & origo spirandi, nõ sumitur rõ pro actu seu consideratiõe mentis humanæ neq; angelicæ, sed p̃ ipsa proprietate, perfectione, uirtute seu attributo diuinæ essentiæ, prout in ea fundabilis est, aut fundatur consideratio mentis uel creatæ uel increatæ, ẽm quod sanctus testatur Bernardus, q; deus inquãtum sapientia, regit ac prouidet: inquãtum potentia, causat &c. Vel si rõ accipiatur pro consideratiõe mẽtis humanæ, intelligendum est q; diuina essentia sub ratiõe intellectus est principiũ prolationis uerbi, quantum ad manifestationẽ seu innotescentiam, quo nobis id innotescit, quia aliter capere non ualemus q̃liter essentia dei sit principium sic gignẽdi, nisi cõsiderando eã ut intellectũ seu intellectualẽ uel intelligentem. Ratio aũt in mõ loquendi doctorũ, ualde multipliciter sumit̃, hinc imperitũ est & rude ita arguere: Si essentia sub rõne illa aut illa; est principiũ productiõis, aut ergo totũ aggregatũ ex eẽntia & rõne &c. Dico eñ q; diuina essentia nulli rei componibilis est neq; miscibilis, nec diuina perfectio, proprietas, uirtus, attributum, aliquid superaddit diuinæ essentiæ, ut inde quid aggregatũ resultet, neq; ex creatæ mentis consideratione quicquam adiũgitur diuinæ essentiæ. Idcirco sola eẽntia sub tali aut tali perfectione, proprietate, uirtute seu attributo uel rõne, est productiõis principium eo modo, quo actio solet asscribi naturæ, cum utiq; actio aliter essentiæ seu naturæ, aliterq; personæ conueniat. ¶ Postremo, dum Scotus assumit q; totum illud aggregatum est ens per accidens, atq; ens rõnis, dico (sicut nũc tactum est) q; diuina essentia una cum sua perfectiõe attributali, proprietate seu uirtute, nõ est aliquid compositum nec aggregatum, nec ens per accidẽs, sed primum simplicissimumq; principiũ, nec est ens rõnis nisi forsitan obiectiue, quia cõsideratur à rõne, proprie uero ens rõnis uocatur, quod fabricat̃ & dependet ab ea, neq; in se habet esse positiuum extra animam & reale. — Dio Ric. — August. — Bernard. — Quid sit ens rõnis

¶ Nunc tangenda sunt dicta Durandi, hic asserentis: Processio in diuinis, nõ est quid mediũ inter personam producentem & procedentem, sed solum dicit respectum, ut q; est ab alio, cui correspõdet respectus oppositus, ut à quo est alius, qui respectus cõstituunt & distinguũt diuinas personas. hinc passiua generatio est filiatio: spiratio autem, siue actiue siue passiue sumatur, est idem cum relationibus correspondentibus sibi. Nisi enim uelimus gratis contendere, nõ est aliud quærere de diuersitate processionũ istarũ ẽm rem, q̃ quærere de diuersitate relationũ, quãuis aliam habeãt intelligendi rõnem hæ & illæ, quia relationes significantur per modũ actionis aut passionis. Possumus ergo cõparare generare ad generari, & spirare ad spirari. sicq; manifesta est horũ realis diuersitas, cũ includat oppositionẽ formalẽ, sicut & manifesta ẽ realis differẽtia inter p̃nitatẽ & filiationẽ, & inter relationẽ spiratiõis actiuæ ac relationẽ spiratiõis passiuæ, q̃ directe inuicẽ opponuntur. Possumus quoq; cõparare gñare ad spirare, & gñari ad spirari. sicq; difficilius est assignare qualiter distinguant̃, cũ nõ opponantur formaliter, quemadmodũ difficile est exponere, quomodo differant paternitas & communis spiratio actiua siue passiua. Dicuntq; aliqui q; generare & spirare non differũt realiter, generari uero & spirari dicunt differre realiter. primo, quia quæ sunt in diuinis, in eodẽ supposito non distinguuntur secundũ rem, generare uero & spirare sunt in patre. Secundo, quia in diuinis non est realis distinctio nisi per relationes oppositas, generare autẽ & spirare nõ dicunt relationes hmõi, cum sint in eadem patris p̃sona, quod relationibus oppositis non cõpetit in diuinis. Deniq; confirmatio ac declaratio primæ rõnis est, q; quicquid est in deo, est realiter idẽ cum eo, nec potest esse inhærens, ideo est persona subsistens. si ergo generare & spirare realiter differunt, utrunq; est subsistens p̃sona. cumq; utrunq; sit in deo patre, eẽnt in patre duæ personæ, quarũ nulla esset filius aut spiritussanctus. Et qm̃ quicquid est in patre, est pater, sequeretur q; pater esset duæ p̃sonæ. ¶ Præterea, quod — Durand.

in diuinis cõe est pluribus psonis, nõ ponit in numerũ realẽ cũ his qbus cõe est, ut pater de diuina essentia & psonis: sed actiua spiratio cõis est patri ac filio ergo nõ ponit in numerꝶ cũ eiusdem, neqꝫ cũ aliquo q̃d est in aliquo ipsoꝶ. Eodẽ modo ,pbat̃, ꝙ generari & spirari non differunt realiter, qa utrunqꝫ inest & cõuenit filio. Insuper quæ non habẽt inter se oppositionẽ relationũ originis, non distinguunt̃ realiter in diuinis: sed inter gñare & spirare, similiter inter generari & spirari nõ est oppositio originis, cũ unum hoꝶ non oriat̃ ex alio. Veꝶ inter generari & spirari ponit opinio ista realẽ distinctionẽ, quia spiratus ẽ à genito. ¶Huic opinioni obijcit̃ primo sic: Ea q̃ nõ possunt conuenire eidẽ respectu eiusdẽ, nõ sunt idẽ realiter, saltẽ re relatiua: qa relationis esse, est ad aliud uel alium esse: generare aũt & spirare nõ cõueniunt alicui diuinæ personæ respectu eiusdẽ, similiter nec generari nec spirari. Generari nanqꝫ patri cõpetit respectu filij, spirare uero respectu spũsscti, non filij. ¶Amplius, duabus relationibus disparatis specie uel q̃si specie differentibus, correspondent duæ relationes specie uel q̃si specie differẽtes: qm̃ una ẽm speciẽ relatio, nõ opponit̃ pluribus relationibus specie distinctis. sed generari & spirari sunt duæ relationes specie differẽtes: ergo relationes eis corrñdentes, uidelicet gñare & spirare, differũt specie aut q̃si specie: & ita distinguunt̃ realiter, cũ sint relationes rei, non rõnis. ¶Rursus, q̃cunqꝫ uni & eidẽ sunt eadem, sunt eadem inter se, saltẽ eo mõ quo eadẽ sunt in tertio illo. (Nam huius oppositũ implicat) si ergo ẽm ptactam opinionẽ, generare & generari idem sunt cum spirare non solum re absoluta, sed etiã relatiua: seqtur ꝙ generare & generari idem sunt inter se, etiã re relatiua. quo dato, paternitas & filiatio nõ erũt realiter distinctę abinuicẽ, imò nec pr̃ & filius. ¶Adhuc duę passiões nõ uident̃ immediate oriri ab una actione. Cũ ergo generari & spirari sunt duæ emanationes passiuæ, non sunt ab una patris actione: sed sicut generari est à generare, ita spirari à spirare. Idem aũt iudiciũ est de emanationibus & relationibus in diuinis. ¶Est ergo dicendũ, ꝙ generare & spirare realit̃ differant. similiter generare & spirari. Et ratio distinctionis hmõi, sumẽda est ex natura oppositionis: qm̃ licet oĩa opposita sint distincta, non tñ oĩa distincta sunt opposita, neqꝫ in absolutis, neqꝫ in relationibus: quia distingui est cõius q̃ opponi. Cum ergo relationes ẽm propriam rationẽ maneant in diuinis, poterit in eis inueniri distinctio, nõ proueniens ex aliq̃ oppositione, ut inter paternitatẽ & cõem spirationẽ, uel inter generare atqꝫ spirare. Et si q̃rat̃ ratio distinctionis illoꝶ, dicendũ ꝙ distinguunt̃ seipsis, cũ sint q̃dam prima & simplicia. Veruntñ in his est quędã uarietas: qm̃ oẽs relationes seipsis differunt realiter, q̃dam uero differunt specialiter ẽm suppositũ. & inter has oppositio est directa, ut inter generare & generari & inter spirare & spirari, seu inter quas est oppositio indirecte & cõcomitanter, quẽadmodũ inter generare & generari ex una parte, & spirari ex alia: in qbus est oppositio nõ rõne realis distinctionis simpliciter, sed tm̃ ratione illius distinctionis, q̃ est ẽm suppositum specialiter ,ppter incõpossibilitatẽ oppositoꝶ in eodẽ supposito. Hæc Durandus.

Dionysi⁹. ¶Hæc demũ Durandi positio dictis Richardi cõcors uidet̃, quantũ ad principalẽ conclusionẽ: attñ in decisione huius quæsiti, atqꝫ in argumentoꝶ solutione, multa affirmat quæ aliena uident̃ à ueritate, inter cætera scribens ꝙ subsistere & inhærere solis cõuenient absolutis: & item ꝙ relatio non subsistit per se, nec fundamento suo inhæret. Itemqꝫ, ꝙ diuina essentia ponit in numeꝶ realem cum relationibus. Quoꝶ uidetur oppositum, qm̃ in diuinis personæ non absolutẽ, sed relatiue dicunt̃ & sunt, & tñ uere subsistũt. In creaturis q̃qꝫ relatio tam uere inhæret subiecto, q̃ uere est accidens. Insup ex dictis doctoꝶ frequenter phabitum est, ꝙ in diuinis relationes sunt subsistentes: quia nec aliquid superaddunt essentiæ, nec realit̃ differunt à psonis. Essentia quoqꝫ diuina nõ uidetur in numeꝶ realem ponere cum relationibus, cũ realiter idem sit q̃d ipsæ relationes, & ꝙ oẽs simul, & ꝙ unaqueqꝫ eaꝶ, quemadmodum ipsa essentia idem ẽ quod trinitas adoranda, & ꝙ quælibet increata, superbenedicta & supergloriosa psona. porro ea ponunt in numeꝶ realem, q̃ abinuicem realiter distinguunt̃.

Subsistẽre & inhęre non tm̃ conuenit absolutis.

Essentia diuina nõ ponit in numerum cũ relationibus.

¶Ad primũ igitur respõdendum, & primum iam euidenter solutũ est. Quamuis enim spũssanctus ,pcedendo uere accipiat diuinã naturam, nõ tñ ẽm rationem similitudinis, neqꝫ per modum naturæ ,pcedit, sed per modum uoluntatis & liberalitatis ac doni: idcirco non filius, sed amor spiratus rite uocatur.

Soluunt̃ argumẽta initio q̃stionis allata

ad 1.

¶Ad secundum, quod utiqꝫ spũssanctus patri ac filio cõsubstantialis, incõparabiliter eis similior est q̃ creata: non tñ dicendus est filius dei, quia nec naturalis filius dei potest uocari ob causam ptactam, nec filius adoptiuus, cum essentialiter felix sit, & deo consimilis in natura pfectè & plenè, nõ participatiue neqꝫ p gratiã. Et dato ꝙ ob similitudinẽ in natura posset aliquo modo dei filius appellari, nisi aliũde esset impedimentum, tñ nequaq̃ nuncupãdus est filius dei, ne in superadoranda & superordinatissima trinitate uideat̃ esse quædam confusio, duabus psonis nomen filij dei habentibus. Vnde ẽm Augustinum & Bernardum, non decuit patrem necspm̃sanctum incarnari, ne in diuinis duo filij nominarentur. ¶Ad tertium Thomas respondet, ꝙ processio amoris inquantum huiusmodi, non habet ꝙ per ipsam natura amantis cõicet: sed hoc habet ẽm quod est in diuinis, ubi non põt esse aliquid impfectum. Ideo spũssanctus ẽm rationẽ ,pcessionis cõiter loquẽdo, non habet q̃d ei cõmunicet̃ natura. ,ppter q̃d talis ,pcessio non põt generatio noĩari ẽm suam ,ppriam rõnem. ¶Huic solutioni obijci põt, quia si ,pcessio amoris inquantũ est, seu ẽm quod est in diuinis, habet q̃d ,pcedenti cõicet̃ natura, apparet ꝙ ,pcessio illa diuina, generatio sit uocanda, cũ ei inquantũ diuinæ, conueniat ꝙ cõicet̃ diuina essentia. ¶Et rñdendum ꝙ argumentum ,pcederet, si ei conueniret hoc ipm̃ ẽm rationem, similitudinem & ,ppríetatem ac modum naturæ. Itaqꝫ ad rationem generationis diuinæ nõ sufficit ꝙ sit emanatio, p quam cõicat̃ esse substãtiale atqꝫ natura, sed oportet ut hoc sit ẽm rationem & proprietatẽ similitudinis ac naturæ. ¶Ad ultimũ, ꝙ nõ eodẽ mõ, nec eadem rõne utraqꝫ illa emanatio terminat̃ ad diuinã naturã: idcirco utraqꝫ non põt generatio appellari.

Augustinus. Bernard. Cur patrẽ incarnari nõ decuit. ad.3.

Obiectio.

Dilutio.

ad ultimũ.

¶Postremo rñdendũ iam eẽt ad argumenta, qbus in his q̃ ex Durando sunt introducta, probatũ est ꝙ generare & spirare non distinguunt̃ realiter. Ad quod ex his q̃ infra dicent̃ de relationibus & notionib⁹ oppositionibusqꝫ eaꝶ, patebit rñsio. Nunc uero intan-

Soluunt̃ argumẽta adducta ex Durando.

tum tangendum, quod spiratio illa activa atque communis patri ac filio, & generatio activa patris, sunt emanationes distinctæ abinvicem & à paternitate: similiter spiratio activa & generatio passiva filij, distinguuntur sicut spiratio passiva & filiatio. Veruntamen sicut generatio activa est realiter pater gignens, sic activa spiratio patris, est pater spirans: qui tamen non est spirans inquantum pater, sed secundum rationem præcisam, similiter activa spiratio filij, est filius spirans: sicut & activa illa communis spiratio videtur idem esse quod pater & filius spirantes communiter, seu ut unum spirativum principium ac unus spiratus, iuxta sensum præhabitum: quemadmodum divina essentia est trinitas & tres personæ, ac quælibet divina persona: ipsaque trinitas est una res summa, puta divina essentia & unus deus. Non tamen pater est duæ personæ, nec filius est duæ personæ, nec pater & filius sunt una persona, prout in divinis persona proprie sumitur relative: quia communis spiratio non est proprietas, relativa & personalis, seu constitutiva personæ, sed iuxta modum quo concipere valemus divina, est quasi proprietas, relatio aut notio adveniens patri & filio, iam constitutis in esse personali per paternitatem & filiationem. Atque secundum doctores, quantum ad hoc, communis spiratio habet se quasi per modum formæ accidentalis, quamvis nequaquam sit accidens. Et per hæc videntur posse solui omnia argumenta ibi inducta. Hæc tamen infra clarius exponentur.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, **qualiter processio locum habeat in divinis, hoc est secundum quam significationem conveniat emanationi divinæ ad intra.**

Vdalric. Processionis duplex consideratio. ¶Ad quod breviter respondet sine argumentis Vdalricus in Summa sua 3. li. Si hoc nomen processio, sumatur secundum id cui nomen imponitur, sic primo & propriissime est in deo: quia processio personarum in deo, est exemplar & causa processionis creaturarum. ideo nomen conveniens causæ & causatis, perfectius convenit causæ. si vero sumatur processio secundum id à quo nomen imponitur, sic ex creaturis translatum est ad divina. Sic enim dicitur processio quasi porro vel procul cessio unius ab alio. Sicque importat distantiam unius ab alio, sive secundum naturam, ut in processione causali, qua effectus procedit à causa, sive secundum locum aut spatium, ut in processione & motione locali. Hæc autem distantia proprie est in rebus creatis, non in personis divinis, sed secundum similitudinem quandam: & processio illa divina secundum aliquid convenit cum utraque processione creaturarum: cum processione quippe causali, convenit in ratione principiandi: & cum processione locali, in distinctione & perfectione. Processio divina qua conveniat cum creata. Denique causalis processio duplex est. Vna à causa separata, alia à causa vel principio quodammodo consubstantiali, sicut fluit linea à puncto, & tempus à nunc temporis: atque cum hac processione potissime convenit divina processio, omni imperfectione sublata. Processio causalis duplex. Cumque processio ex sua ratione nil dicat in deo nisi principiationem, communis est generationi atque spirationi: quæ communitas quamvis secundum rationem nominis sit communitas univocationis, cum sit communitas generis ad species, tamen prout nomina ista sumuntur in deo, in quo non est ratio superioris & inferioris, seu communis ac specialis, est communitas proportionis, attamen prædicatio qua processio prædicatur de generatione & spiratione divina, communis est per omnimodam identitatem prædicati cum subiecto, sic tamen, quod prædicatum in modo significandi differt à subiecto: qui modus est interio communitatis proportionis ad actum utriusque processionis. Illa namque proportionis ratio una est, quemadmodum tribus personis commune est hoc nomen persona. Nihilominus processio appropriatur spirationi spiritussancti, propter quod in notificatione personæ spiritussancti ait Salvator: Spiritum veritatis qui à patre procedit. Iohan. 15. Notificatio autem fieri debet per propria vel appropriata. Potest quoque autoritas illa intelligi, quod spiritussanctus proprie procedit à patre, ita quod procedere ei sit proprium eo modo, quo sancti appropriata consueverunt propria appellare. Vnde 15 de trin. August. ait filium dei proprie sapientiam dici. Ratio vero appropriationis non est analogica, quoniam illa non est in divinis propter personarum æqualitatem, nec etiam convenientia cum proprio spiritussancti: quia secundum nominis significationem magis appropriaretur processioni secundum actum naturæ, quæ prima est & realis & simpliciter dicta processio, quam processioni amoris, in qua non nisi secundum quid & per similitudinem est processus affectionis in amatum: quoniam nomen potius convenit ei, de quo simpliciter dicitur, quam ei de quo dicitur secundum quid. sed ratio est, quia secundum rationem processio naturalis addit supra rationem processionis, determinationem perfectionis: ex qua speciale nomen sortitur, & vocatur generatio. Processio autem amoris niladdit perfectionis, sed potius de ratione perfectionis diminuit: idcirco commune retinet nomen, & vocatur processio: tamen inquantum per modum suum distinguitur contra generationem, sortitur speciale nomen quod est spiratio, & sic filius non procedit. Hæc Vdal. ¶Hinc ait Durandus: Durand. Processio unde sit imposita. Nomen processionis primo videtur fuisse impositum ad significandum motum progressivum animalium, quo moventseipsa: & sic dicetur processio quasi propria virtute incessio. Inde translatum est ad significandum omnem motum etiam localem, & ultra ad omnem motum & mutationem, quæ est ex quodam in quoddam, & postremo omnem emanationem, secundum quam aliquid est ab aliquo ut à suo principio. Et ita solum convenit in divinis, & hoc exclusis imperfectionibus, quæ sunt in emanationibus creaturarum, quæ sunt ex parte motus seu mutationis aut diversitatis essentiæ, quibus exclusis, de ratione processionis solum est quod sit procedens ab alio. Exclusis enim, omni motu, mutatione & innovatione ab actione, remanent soli respectus, à quo aliquid, & quod ab aliquo. Hæc autem in divinis reperiuntur. Hinc constat quod processio in divinis solum dicitur de emanatione passiva, quoniam illi soli convenit procedere, cui convenit ab alio esse, quod non convenit nisi producto. Processio tamen appropriatur emanationi spiritussancti. Emanatio enim filij, proprium habet nomen. Ratio autem appropriationis est triplex. Processio cur approprietur spiritui sancto. Prima est, penuria nominum in his quæ pertinent ad spiritumsanctum: ideo emanatio eius retinet sibi nomen commune, cum deficiat proprium. Secunda est, convenientia nominis processionis. significat enim primo voluntarium motum, accipiendo voluntatem pro appetitu sequente cognitionem. spiritussanctus autem per modum voluntatis procedit. ideo appropriatur ei hoc nomen. Tertia, quoniam spiritussanctus procedit à non procedente & procedente: hoc est, à patre & filio. sicque processio amplius ei convenire videtur. Hæc Durand.

¶Porro Thomas in Scripto addit alias duas rationes Thomas. appropriationis istius: Cum, inquiens, processio dicatur dupliciter, puta secundum motum localem, & secundum exitum causati à causa, uterque modus aliquo modo competit origini spiritussancti. Inquantum enim procedit ut persona distincta, sic sua processio similitudinem habet ad exitum causati à causa: inquantum vero procedit ut amor qui tendit in alterum non sicut in recipiens, sed sicut in obiectum, habet similitudinem cum processione locali, quæ est ex aliquo in aliquid. Pater nanque amat filium amore qui est spiritussanctus. Alia ratio (ut credo) est melior, quia in rebus creatis invenimus aliquid in se subsistens, procedere per modum naturæ, quod dicimus generari: sicque potuimus processionem filij proprio

nōie designare. non aūt inuenimus in creaturis aliquid subsistens procedere per modum amoris, ideo processionem spūssancti per modum amoris procedentem, nō potuimus significare ꝓpro noie, sed cōmuni. Hæc Thomas.

Richard. ¶Concordat Richardus inter cætera scribens: ꝓcedere uno mō idem est q̄d ab alio esse, & ita f̄m rationem cōe est filio atq; spūisancto. Alio mō sumit procedere pro esse ab uno in aliū, ut in obiectū, quēadmodum amor est ab amante in amato: sicq; proprium est spiritui sancto. Et quamuis procedere primo modo sit cōe filio atq; spiritui sancto, tn̄ spiritui sancto appropriatur, qm̄ à duobus procedit. Vnde expressius conuenit ei ꝓcessio, quemadmodū nomen accidentis quod cōe est accidenti communi ac proprio, appropriat accidentį cōi, quia plus habet de ratione accidentalitatis. Veruntn̄ sicut est nomē specialiter significās emanationē filij, quod est gn̄atio: ita est nomen specialiter significans emanationem spūssancti, quod est spiratio. Hæc Richardus.

Petrus. ¶Petrus quoq;: Quāuis, ait, in diuinis non sit genus & species seu uniuersale & particulare, attn̄ ibi ē ꝓpriū & cōe: commune uero dupliciter, .s. secundū rem, sicut essentia est cōis tribus personis: aut f̄m rationem, ut processio generationi & spirationi. Verū inquantum ꝓcessio diuidit contra generationē, generatio non est ꝓcessio: qm̄ generatio est per modū naturæ, quæ importat unum principium: emanatio aūt spiritussancti, est per modum uoluntatis & amicitiæ. amicitia uero est pluriū, quoꝝ quilibet est principium eius. Hæc Petrus.

Cōe dupliciter dr̄.

Aegidius ¶Aegidius aūt dicit p̄fatam expositionem significationis nominis huius processio, non recte ꝓcedere: qa nos, inquit, non quærimus de translatione nominū, sed dubitamus an ibi, .s. in diuinis, sit processio personarum.

Dionysi. ¶Ad quod dico, q̄ reprehensio ista inepta est, qa ad intelligendū qualiter processio sit in deo, multum confert illa distinctio. ¶Addit demū Aegidius: Processio in diuinis, f̄m Boethium naturalis est uel substantialis: qm̄ per utranq; processionem cōmunicat diuina substantia seu natura. Vtranq; etiam intelligere melius non ualemus, q̄ per ea quæ sunt in mente nostra, uidelicet p emanationē uerbi ab intelligēte, & amoris à diligēte. Veruntn̄ in emanationibus istis in deo & mente creata, quantū ad distinctionem est modus contrarius. uerbum nanq; creatū ab intelligente distinctum est f̄m naturā, nō f̄m hypostasim: qm̄ alia est natura uerbi, alia intelligentis, sicut alia est natura substantiæ & accidentis, non tn̄ est hypostasis alia: qm̄ uerbum creatum nō est subsistens, sed inhæret hypostasi seu p̄sonæ intelligentis: sed in deo eadem est natura uerbi ac patris dicētis, distincta uero hypostasis. Hanc differentiam ponit Damascen⁹ lib. 1. ca. 6. Idem dicendum est de amore creato & spiritusancto. Hæc Aegidius.

Aegidius

Damasce.

QVAESTIO III.

TErtio quærit̄ sine argumentis, **An spiritussanctus possit dici ingenitus.**

Thomas. ¶Ad q̄d Thomas: In diuinis, inqt, nihil ꝓprie dicit priuatiue: quia de ratione priuationis est, q̄ sit aliqd aptum habere quod non habet, qd̄ deo non competit. idcirco ingenitus, in diuinis tm̄ sumitur negatiue. Sed quædam negatio negat in genere determinato, & hæc habet aliquid simile priuationi, inquātum ponitur aliquod genus determinatum. Est etiam q̄dam negatio extra genus, & hæc negatio est absoluta, quæ nullum genus determinat. Si ergo ingenitus dicat negationem extra genus, sic conuenit omni ei quod est, & non est per generationem ab alio, siue sit ab alio, siue nō: & siue sit increatū, siue creatū. Sicq; eē ingenitum conuenit patri & spiritui sancto ac diuinæ naturæ, primis quoq; creaturis quæ non exierūt in esse per generationem. Porro si sit negatio in genere, hoc pōt esse dupliciter, f̄m quod in diuinis accipit primo in genere diuinæ naturæ. & sic adhuc conuenit patri & spiritui sancto ac diuinæ eēntiæ. uel in genere principij in diuina natura, sicq; nō cōuenit nisi patri, & est notio patris. Principiū quippe innotescere pōt aūt f̄m quod aliqd est ab illo, sicq; pat̄ innotescit per generationē & spirationē actiuam: aut sc̄dm quod non est ab alio, & sic ingenitus est notio patris.

In diuinis nihil dicit̄ priuatiue.

Multiplex negatio.

¶Idem Albertus, & concordat Vdalricus: Addit tn̄ Albertus f̄m Damascenum li. 1. ca. 9. Ingenitum per unum n scriptū, est idem q̄d non genitum, ingennitum uero per duo n scriptum, oñdit q̄d non generatū. Atq; in primo sensu genitū & nō genitū seu ingenitū, distinguunt inter naturā creatam & increatam: qa diuina natura est ingenita. i. increata, f̄m q̄d genitū dr̄ à genesi. i. creatione. Ingenitū uero in secūda significatione, cōuenit naturæ creatæ & increatę: qa aliquis in natura diuina est ingenitus, ut solus pater: & aliqua in natura creata ingenita sunt, ut oīm aīaliū primæ hypostases, q̄ non nata, sed à conditore sunt facta, ut duo primi asini, duo primi leones, duo primi hoīes, sicq; de alijs. Veruntn̄ sc̄dm proprietatē linguæ latinæ, distinctio ista nō habet locū: qm̄ ingennitū p duo n, non est in usu latinoꝝ. Hæc Albertus.

Albertus eadē ar. 7. Damasce.

Ingēnitū per N duplex latinitas nō recipit.

¶Vnde cōstat q̄liter Hieronymus dicat dicat spiritūsanctū esse ingenitū. ¶Aegidius tn̄ affirmat, q̄ secundū dicta sanctoꝝ oportet nos dicere q̄ solus pat̄ sit ingenitus, cum tn̄ Magister in textu allegat sc̄tm̄ Hieron. ꝓstantē q̄ spūssanctus cōsistat ingenitus.

Aegidius

¶Ideo aptius ait Richardus, q̄ si ingenitus tm̄ ualeat sicut non genitus, sic spūssctūs ingenitus est. Nā & in cōi mō loquendi noīa cōposita ex p̄positione hac in, sic intelligūtur, q̄d ly in exponit negatiue, ut cū dicimus, indoctus, incertus, infirmus. At uero f̄m alios quosdam, Ingenitū sumi pōt dupliciter, .s. priuatiue & negatiue. Priuatiue, duplicit̄. primo, ut priuet actum, nō potentiā, ut iniustum dictū de peccatore. secundo, ut priuet actū atq; potentiā, ut iniustū dictū de lapide. tn̄ hæc acceptio ē ꝓrsus impropria, cū priuationis sit relinquere aptitudinē seu potentiā in subiecto. Negatiue quoq; ingenitū dupliciter dr̄. Primo, ut neget in gn̄e aliq̄ determinato, & relinquit aliquid, utpote esse ab alio, & solū tollit esse ab alio p̄ generationem. & sic conuenit spiritui sancto. Secundo, ut neget simplicit̄ seu extra genus. sicq; nihil relinquit nisi esse, & tollit esse ab alio: & hoc dupliciter, qa uel est negatio pura, & sic conuenit diuinæ essentiæ: uel est negatio fundata in suo contrario, puta in hoc q̄ est omnia esse ab illo, & sic conuenit patri. Sed priuatiue nequaquam conuenit in diuinis, quia priuatio omnis dicit indigentiam non habiti, possibilis tamen haberi. De hac re infra scribūt doctores, ubi de notionibus tractant. ideo hic ista sufficiant.

Richard.

Præpositio in exponitur negatiue in cōpositione.

Quod gemina est processio spiritussancti. Distinctio XIIII. A

PRæterea diligenter annotandũ est, ꝙ gemina est ꝓcessio spũssancti: æterna uidelicet, quæ ineffabilis est: q̃ à patre & filio æternaliter & sine tpe ꝓcessit: & tẽporalis, q̃ à patre & filio ad sanctificandã creaturã ꝓcedit. Et sicut ab æterno cõiter ac simul procedit à patre & filio, ita & in tpe communiter & simul ab utroq; procedit ad creaturã, non diuisim à patre in filium, & à filio ad creaturã. Vnde Augustinus in decimoquinto li. de Trin. ait: Spũssanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctificandã creaturã, sed simul de utroq; procedit, q̃uis hoc filio pr̃ dederit, ut sicut de se, ita etiã de illo procedat.

Augu. de Tri. li. 15. cap. 27.

De tẽporali processione spũssancti specialiter agitur. B

Beda in homilia.

De temporali autem processione Beda in homilia dñicæ primæ post ascensionẽ ita loquitur: Cum gratia spũsscti datur hoibus, profecto mittit̃ spũs à patre, mittitur & à filio: procedit à patre, procedit & à filio: qa & eius missio, est ipa processio. His uerbis apte ostendit, donationẽ gratiæ spũssancti, dici processionem uel missionẽ eiusdem. Sed cum donatio uel datio non sit nisi tpalis, constat quia & hæc processio siue missio tpalis est. Hanc quoq; tpalem spiritussancti processionẽ Aug. decimoquinto li. de Trin. insinuat, dicens spm̃sctm̃ processisse à Christo qñ post resurrectionẽ insufflauit in discipulos, his uerbis: Cũ resurrexisset Christus à mortuis, & apparuisset discipulis, insufflauit & ait, Accipite spiritumsanctum: ut etiam eum de se procedere ostenderet. Et ipse est uirtus quæ de illo exibat (ut legitur in euangelio) & sanabat oẽs. Et ut ostenderet hanc processionem spũssancti non esse aliud, q̃ donationem uel dationem ipsius spiritussancti, addidit: Post resurrectionem dominus Iesus bis dedit spiritumsanctum, semel in terra propter dilectionem proximi, & iterum de cælo propter dilectionem dei: quia per ipsum donum diffunditur charitas in cordibus nostris, qua diligimus deum & proximum.

August. cap. 26. Joh. 20. c Luce. 6. c Augu. li. 15. de S. Tri. ca. 26. Actuũ. 2. Roma. 5.

Quod aliqui dicunt spiritumsanctum non dari, sed dona eius. C

Sunt autem aliqui, qui dicunt spiritumsanctũ ipsum deum non dari, sed dona eius, quæ non sunt ipse spiritus: & (ut aiunt) spiritussanctus dr̃ dari, cum gratia eius, quæ tamen non est ipse, datur hominibus. Et hoc dicunt Bedam sensisse in superioribus uerbis, quibus dicit spiritumsanctum procedere, cum ipsius gratia datur hominibus: tanq̃ nõ ipemet detur, sed gratia eius. Sed ꝙ ipse spiritussanctus, q deus est & tertia in trinitate psona, detur, aperte dicit August. decimoquinto lib. de Trin. ita dicens: Eundem spm̃sctm̃ datum cum insufflasset Iesus, de quo mox ait: Ite, baptizate oẽs gentes in noĩe patris & filij & spũssancti: ambigere non debemus. Ipse est ergo qui etiã de cælo datus est die pentecostes. Quõ ergo deus non est, qui dat spm̃sctm̃? imò quantus est deus qui dat deũ? Ecce his uerbis apte dicit spm̃sctm̃, ipm̃ s. deum, dari hoĩbus à patre & à filio. Et ꝙ ipse spũssctũs, qui deus est ac tertia in trinitate psona, nobis detur, nostrisq; infundatur atq; illabatur mentibus, aperte oñdit Ambrosius in primo li. de spũsancto, dicens: Licet multi dicantur spũs, qa legitur, Qui facit angelos suos spiritus, unus est tamen dei spiritus. Ipsum ergo unũ spiritũ & apostoli & prophetæ sunt consecuti, sicut etiam uas electionis dicit: quia unum spiritum potauimus: quasi eum qui non queat scindi, sed infundat̃ animis & sensibus illabatur, ut secularis sitis restringat ardorem. qui spiritussanctus non est de substãtia rerum corporalium, nec de substantia inuisibilium creaturarum. His uerbis aperte dicit spiritumsctm̃ ipsum (qui creatura non est) infundi mentibus nostris. Item in eodem: Omnis creatura mutabilis est, sed non mutabilis spiritussanctus. Quid autem dicere dubitem, quia datus est & spiritussanctus, cum scriptum sit: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spm̃sanctum, qui datus est nobis? Qui cum sit inaccessibilis natura, receptibilis tñ ꝓpter bonitatẽ suam nobis est, cõplens uirtute oĩa, sed qui solis participetur iustis: simplex substantia, opulens uirtutibus, unicuiq; p̃sens, diuidens de suo singulis, & ubiq; totus. Incircunscriptus ergo & infinitus est spiritussanctus, qui discipulorum sensus separatorum infudit, quem nihil potest fallere. Angeli ad paucos mittebantur: spiritussanctus autem *populis infundebatur. Quis ergo dubitet qn diuinum sit quod infunditur simul pluribus, nec uidetur? Vnus est ergo spiritussanct⁹, qui datus est omnibus, licet separatis apostolis, Et hic aperte dicit Ambrosius ꝙ spiritussanctus

*pluribus

August. li. 15. de trin. cap. 26. Matt. 28. Aug. li. 15. de tri. ca. 26 Amb. li. 1. de spiritu scto ca. 4. Psal. 103. 1. Cor. 12. Rom. 5. 8 1. Tim. 6. Roma. 12.

qui est substantia simplex, cum sit unus, datur pluribus. Alia quoq; autoritate hoc idē astruitur, scilicet ꝙ spiritussanctus qui est æqualis filio, hominibus detur. Ait enim Augustinus de uerbis domini sic: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritumsanctum, qui datus est nobis. A quo datur? Ab illo qui dedit dona hominibus. Quæ dona? Spiritumsanctum, qui tale donum dat, qualis est ipse. Magna est misericordia eius. donū dat sibi æquale, quia donum eius spiritussanctus est. Præmissis his & aliis pluribus autoritatibus aperte monstratur, ꝙ spiritussanctus æqualis patri & filio nobis datur: nec ideo tamē minor est patre & filio. Vnde Augustinus in quarto libro de Trinitate: Non ideo, inquit, minorem spiritumsanctum, quia & eum pater misit & filius, arbitrandum est.

Augu. Rom. 5. a
Psal. 67. Ephe. 4.
Augu. de Tri. li. 4. cap. 21.

An uiri sancti & ecclesiæ prælati dent uel dare possint spiritumsanctum. & quod non dent, hic ostenditur. D

Hic quæritur, utrum & uiri sancti dent uel possint dare aliis spiritumsanctum. Quem si aliis dant, cum eius donatio supra sit dicta processio, uidetur ab eis procedere spiritussanctus uel mitti: sed creator à creatura non mittitur uel procedit. Restat ergo ut spiritumsanctum ipsi nō dent, nec possint dare. Vnde Augustinus in decimoquinto libro de Trinitate: Non aliquis discipulorum Christi dedit spiritumsanctum. Orabant quippe ut ueniret in eos quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morē in suis præpositis etiā nunc seruat ecclesia. Deniq; & Simon magus offerens apostolis pecuniam, non ait: Date mihi & hanc potestatem, ut dem spiritumsanctum; sed, Cuicunq;, inqt, imposuero manus, accipiat spiritumsanctum: quia nec scriptura superius dixerat, Videns autem Simon quia apostoli darent spiritumsanctum: sed dixerat, Videns autem Simon quia per impositionē manuum apostolorū daretur spiritussanctus. Ecce, his uerbis ostendit Augustinus, nec apostolos nec alios ecclesiæ prælatos dedisse uel dare spiritumsanctum.

Augu. de trin li. 15. cap. 26.
Actu. 8. c
Ibidem. d

Quod non possunt dare spiritumsanctum, hic docet. E

Et quod plus est, non posse etiam dare dicit, in eodem libro subdens: De Christo scriptū est ꝙ acceperit à patre promissionem spiritussancti & effuderit, in quo utraq; natura monstrata est, humana scilicet & diuina: accepit quippe ut homo, effudit ut deus. Nos autem accipere qdem hoc donū possumus pro modulo nostro, effundere uero super alios non utiq; possumus: sed ut hoc fiat, deum super eos à quo id efficitur, inuocamus. His uerbis expresse dicit nos spiritumsanctum non posse super alios effundere, id est, aliis dare.

August. vbi supra. Iohan. 1. Ioel. 3.

Quod uidetur contrarium. F

Sed huic uidetur contrarium, quod Apostolus ad Galatas de se loquens, ait: Qui tribuit uobis spiritum, & operatur uirtutes in uobis. Ecce euidēter dicit se tribuisse spiritum. Sed intelligendum est hoc dixisse Apostolum, non quia haberet potestatem & autoritatē dandi spiritumsanctum, sed quia ministerium habuerit in quo dabatur à deo spiritussanctus. Vt enim ait Augustinus super eundem locum, exponens illud Apostoli uerbum: Ab apostolo prædicata est eis fides, in qua prædicatione aduentum & præsentiam spiritussancti senserant, sicut illo tempore in nouitate inuitationis ad fidem, etiam sensibilibus miraculis præsentia spiritussancti apparebat, ut in Actibus apostolorum legitur. Aperte hic ostēdit, quomodo illum spiritumsanctum Apostolus tribuerit. Non utiq; ipsum mittendo in eos, sed prædicādo eis fidem Christi: quam illis recipientibus, ꝙ spiritussanctus in eis esset, aliquibus signis uisibilibus monstrabatur. Non ergo homines quantumcunq; sancti dare possunt spiritumsanctum.

Gala. 3.
Determinatio.
Aug. sup epistolam ad Galat. cap. 3.
Actuū. 2. 8. 10.

SVMMA DISTINCTIONIS XIIII

Habita determinatione de æterna processione spiritussancti, hic de temporali eius processione tractatur. Et circa hoc autor quatuor facit in ista distinctione. Primo docet ꝙ sit duplex seu gemina processio spiritussancti. Secundo, ꝙ in temporali processione seu missione spiritussancti ipsemet spiritussanctus detur his, ad quos procedit seu quibus mittitur. Tertio excludit errorem aliter opinantium. Quarto mouet hanc q̄stionem, an spiritussanctus detur à sanctis hominib⁹ aut prælatis, & soluit eandem una cum obiectione, quæ contra suam solutionem fieri posset. Et litera plana est.

QVAESTIO I.

Pro cuius clariori intellectu quæritur primo, **quid sit temporalis processio spiritussancti, & an realiter differat ab æterna.** Et primo arguitur quod spiritusancto non cōueniat temporaliter procedere. ¶Primo, quoniā deo patri non conuenit temporalis processio, ergo nec spiritusancto,

arguit. 1. 5 veritatem

qui æqualis est patri in omni perfectione & dignitate, ita q omne temporale tam elongatum est à spiritusancto, sicut à patre. Si dicatur q etiam patri non conuenit æterna processio, hoc non uidetur sufficere: quia æternum non derogat excellentiæ dei, quemadmodum tempus ac temporale.

2. ¶Secundo, quia filio cui conuenit æterna processio, non conuenit processio temporalis, saltem secundum eius diuinam naturam, ergo nec spũisancto.

3. ¶Tertio, processio quęcunq spũssancti est realiter ipsemet spũssanctus procedens, sed spũsſctũs nequaq̃ est tẽporalis, ergo nec ei⁹ pcessio.

4. ¶Quarto, ordini rerum derogare uidetur, q processio aut operatio ueri dei sit temporalis, cũ in li. de Causis dicat: Inter rem cuius substãtia & operatio est in tẽpore, & inter rẽ cuius substantia & operatio est in momẽto æternitatis, est res media, cuius substãtia est in ęternitate, & operatio in tẽpore. rem autem cuius substantia & operatio est in æternitate, uocat potissime deum. Cum ergo processio spiritussancti sit operatio dei, uidetur non esse in tempore.

5. ¶Quinto, pcessio spũssancti dr̃ temporalis ratione effectus gratuiti, quẽ causat in creatura rõnali, sed dona gratuita sunt spiritalia perpetua & diuina, nõ materialia nec temporalia, ergo pter hmõi dona non est processio illa temporalis uocanda.

6. ¶Insuper, q utraq processio illa non sit realiter eadem, hinc apparet, q unum & idem nõ est æternum ac tẽporale.

7. ¶Rursus, si esset una, nõ diceretur bina seu gemina, sed in textu gemina nominatur.

In oppositum. ¶In oppositum sunt quæ in litera asseruntur.

Bonauent. ¶Ad hæc Bonauentura respondet: Processio, put conuenit spiritũisancto, est processio ab uno in aliũ. Sed pcessio talis dupliciter põt intelligi. Primo, sicut in obiectum in quod tanq̃ in amatũ pgredit. Secundo, sicut in susceptiuum aut in subiectum in quo recipit. Primus modus cõuenit pcessioni æternæ, ut dictũ est sæpe. Secundus aũt modus in illa esse nõ ualet, q̃uis sic intellexerint Græci, q̃d s. spũssanctus à patre producit ac procedit, & in filio recipit ac qescit. Quod stare non põt, cum receptio spũssancti in aliq̃ sit per influentiam doni gratuiti, q̃d ex tẽpore est, & penes quod attendit temporalis processio: ẜm quã spiritussanctus procedere dr̃ ab aliquo in aliquẽ nõ tantum tanq̃ in obiectum, sed & ut in habitaculum. Sicq pcessio spiritussancti phibet tẽporalis, non rõne eius à quo, sed ratione eius in quẽ procedit. Hinc nec generatio filij ẜm naturam diuinã, nec etiam spiratio spiritussancti dicitur temporalis: quia generatio & spiratio non ita dicunt respectũ ad terminũ in quẽ tendit processio.

Tpale tripliciter dr̃. Præterea aduertendum, q aliquid dicit tẽporale tripliciter. Primo, quia habet initiũ, uariationẽ & actum in tẽpore, ut generabilia & corruptibilia. Secundo, q̃d habet initiũ in tempore, sed non desitionem, ut aĩa. Tertio, quod habet initiũ essendi in tẽpore, sed actum eleuatũ extra & supra tẽpus, ut dona gratiæ gratũfacientis. Vnde 4. de Trinitate loquitur Augustinus: Inquantum aliquid ęternum mente capimus, non sumus in hoc mundo. Et per hoc patet solutio quinti. Hæc Bonauentura. (August.)

¶Qui etiã in suo breuiloqo contestat: Quãuis primũ principiũ sit immẽsum & incõprehensibile, reddit tñ se hoibus aliquo mõ manifestũ & notũ g̃naliter per uniuersitatẽ suoꝝ effectuũ, in qbus dr̃ esse per ẽntiã, pſentiã atq potentiã, eo q se extendit ad cuncta creata. Reddit se quoq specialiter notũ p quosdam effectus, qui in ipm specialiter ducũt: ratione q̃rum dr̃ inhabitare, apparere, descendere, mitti & mittere. Habitare quippe notat spũalem affectum cum acceptatione, ut est effectus gratiæ gratũfacientis, q̃ est habitus deiformis, reducẽs in deũ, faciẽs nos deũ habere & deũ haberi à nobis, ac per hoc ipm etiã habitare in nobis. Et qm̃ gratia est effectus cõis tribus personis, ideo una persona nõ inhabitat rationalem creaturam sine alia, imò simul trinitas tota. Hæc ibi. (Quid sit deum habitare in homine.)

Albertus. ¶Circa hęc scribit Albertus: Temporaliter procedere nõ cõuenit nisi spũisancto & filio, imò pprie cõuenit spũisctõ, si accipiat procedere, put diuidit contra generari. sicq tẽporalis pcessio dr̃ manifestatio æternæ processionis spiritussancti, in collatiõe doni gratũfaciẽtis ad sanctificandũ creaturã rationalem. Itaq tpalis pcessio aliquid supaddit pcessioni æternæ, non q deo æterno aut spirituisctõ q uerus ẽ de⁹, aliquid substantialiter uel accidẽtaliter queat addi: sed quia aliq̃d creatũ nũc aliter se habet ad ipsum, q̃ ante. Et ita tẽporalis pcessio includit processionem æternã, & addit respectũ qui causat ex hoc, q rationalis creatura ex dono dei aliter se habet ad ipsum in gratia, q̃ se habuit ante. Hæc Albertus.

Vdalric⁹. ¶Cõcordat Vdalricus in Summa sua li. 3. scribẽs: Temporalem esse quandã pcessionem diuinæ psonæ Christus oñdit, dicendo: Ego ex deo pcessi, & ueni in mundũ. (Iohã. 16.) Et rursus: Si ego abiero, mittã eum (uidelicet spm̃sctm̃) ad uos. (Ibidem.) Vbi asserit Beda: Eius missio est tẽporalis processio. (Beda.) Hanc quoq Christus ostẽdit uisibili signo, cũ insufflando dixit apostolis: Accipite spiritumsanctum. (Ioh. 20.) Est autẽ duplex diuina pcessio temporalis, una cõis est toti trinitati, qua de⁹ per causalitatis suæ influxum procedit ad oĩa, immobilis pmanens in seipso, de q̃ in li. Sapientiæ dr̃: Attingit à fine usq in finem fortiter. (Sapi. 8.) de q̃ 2. ca. de diuinis noibus S. Dionysius loquit, de qua nõ est nunc sermo. (S. Dion.) Alia est temporalis processio, pprie dicta, qñ nõ solum similitudo & cõis influentia dei datur, sed & ipsa diuina persona mittitur & donatur. Queãdmodum aũt iuxta præhabita, processio æterna uno mõ accipit, ita quod cõis est generationi atq spirationi, alio aũt mõ prout appropriatur spirationi: sic & temporalis processio dupliciter sumit. Nam prout includit processionẽ æternam primo mõ acceptam cõis est filio & spirituisancto: sed prout includit processionem æternam sumptam secundo modo, sic sanctospiritui propria est. Deniq temporalem processionem hanc esse, probatur sic: Quicquid ab æterno exit ab uno ut per se existens, & tamen de nouo accipitur ab aliquo, hoc sicut procedit æterna processione in esse, ita temporaliter procedit in aliquid: sed tam filius q̃ spiritussanctus æternaliter exit à patre in esse personale, atque de nouo accipitur à creatura rationali, quã inhabitat gratiose: ergo conuenit utrique temporaliter procedere. Hæc autem temporalis processio, est receptio personę æternaliter procedentis in creatura, secundum specialem modum habendi illam per gratiam. Hinc processio ista non ponit mutationẽ in deo, sed in creatura. Hæc tñ pcessio appropriatur spũisctõ, qm̃ magis conuenit pprio eius, q̃d est esse donum amoris: & ista processio ponit in deo relationem rõnis ad creaturã, in creatura uero relationem realem ad deum. Hæc Vdalricus.

Thomas. ¶Hinc Thomas: Processio, inquit, spiritussancti ex modo suæ emanationis, inquantum spiritussanctus procedit ut amor, habet q̧ tendit in alium ut in obiectum. Et quia æternę personarum processiones, sunt causa & ratio productionis creaturarum, oportet q̧ sicut generatio filij est causa totius productionis creaturæ, secundum quod pater dicitur omnia fecisse in filio: sic amor patris tendens in filium ut in obiectū, est ratio in qua deus omnem effectum amoris tribuit creaturis. Hinc spiritussanctus qui est amor quo pater diligit filium, est etiā amor quo diligit creaturam, impartiendo ei suam perfectionem. Potest ergo processio huius amoris considerari dupliciter. primo secundum quod tendit in obiectum æternum, sicq̧ uocatur ęterna processio. Secundo, ꝑut ꝑcedit ut amor in obiectum creatum, inquantum per illum amorē increatum, aliquid confertur creaturæ à deo: sicq̧ uocatur temporalis processio, quia ex nouitate effectus cōsurgit noua relatio creaturę ad deum, ratione cuius oportet deum significari sub noua habitudine ad creatum, sicut in omnibus quæ de deo dicuntur ex tempore. Hæc Thomas in Scripto.

Art. 2. ¶Porro in prima parte Summæ quæstione 43. In his, ait, quę important diuinarum originem personarum, est quædam differentia attendenda. quædā nanque in sui significatione important solam habitudinem ad principium, ut processio & exitus. quædā uero cum habitudine ad principium, determinant processionis terminum, quorum quædam determinant terminum æternum, quemadmodum generatio: spiratio quoq̧ passiue accepta, processionem importat subsistentis amoris. Quædam uero cum habitudine ad principium, importāt terminum temporalem, ut missio & datio. Mittitur enim aliquid ad hoc, ut in aliquo sit: & datur ad hoc, ut habeatur. Personam autē diuinam haberi ab aliqua creatura, aut nouo modo esse in ea, est temporale. Hinc missio & datio in diuinis dicuntur temporaliter tantum. generatio autem & spiratio solummodo ab æterno, processio uero & exitus utroq̧ modo. Hæc in Summa.

Thomas sol. ¶In Summa etiam contra gentiles libro 4. scribit diffuse de effectibus attributis spirituisancto in scripturis, respectu totius creaturæ: deinde, de effectibus qui ei specialiter attribuuntur respectu rationalis creaturæ per charismata gratiarum: consequēter, de effectibus attributis spirituisancto secundū quod mouet creaturam in deum.

Petrus. ¶Cōcordat Petrus: Processio, inquens, temporalis ſm Magistrū in litera, est ꝑcessio q̄ spūssanctus ꝑcedit à patre & filio ad sanctificādū creaturā. Hæc quippe temporalis processio tria importat, puta respectū ad id à quo ꝑcedit, atq̧ ad id ad q̄d ꝑcedit, & ad effectum quē facit & cōnotat. Quāuis aūt sanctificatio rōnalis creaturæ sit effectus toti trinitati cōis, tñ appropriat̄ spūisctō rōne amoris, q̄ est principiū totius sanctificatiōis. Exemplū uero huius tpalis ꝑcessiōis est, si aliq̄d dolium ab æterno flueret, sed in aliq̄ uase eius fluxus & emanatio tēporaliter reciperet̄, diceretur in illud temporaliter fluere. Vnde nō est cōcedendum simpliciter, q̧ ꝑcessio spūssancti sit tpalis: sed q̧ ꝑcessio eius in creaturā, sit tpalis. Hæc Petrus.

Quid sit ꝑcessio spūs sancti. Spūssancti tpalis ꝑcessio tria importat. Creaturę sanctificatio cur spirituiscto appropriet̄.

Richard. ¶Amplius Richardus ꝑtractā ueritatē duplicis ꝑcessionis parū aliter exprimit, dicēs: In ꝑcessione spiritussancti cū procedat ut in aliū, duplex importat̄ habitudo. una ad principiū à quo, & ista ęterna est. Alia ad terminū ad quē, seu in quē, ꝑcedit, & ſm hanc æterna est & tpalis: qa ſm q̄d ꝑcessio spūssancti dicit habitudinem ad terminū in quē uel ad quē ꝑcedit, sicut in obiectum tm̄, sic cū talis habitudo ęterna sit, ſm eā ꝑcessio illa æterna est: si aūt importet̄ habitudo ad terminū in quē, non tm̄ sicut in obiectū, sed etiā sicut ad illud in quo de nouo incipit esse, uel alio mō eē q̄ ante fuit, cum talis habitudo sit ex tpe, processio spūs sancti secundum eā est temporalis. Hæc Richardus.

Aegidius. ¶Insuper Aegidius circa hæc refert quorundā positionē, quā dicit insufficientē, & ait: Ex amore principaliter assignare nouitatem processionis, nō est cōgruum: qm̄ deus non diligit nos propter bonitatem nostram, sed propter bonitatem suam. idcirco in tali amore semper est obiectū æternū, prout diligit se, & prout diligit creaturā, loquendo de principali obiecto, ex q̄ actus sortit̄ spēm. Nō ergo ex diuersitate obiectoꝝ debet ꝑcessio gemina assignari. Hęc Aegidi⁹.

Dionysi. ¶Quocirca sciendū q̧ positio quā recitat, est sancti doctoris, in qua etiam Albertus, Bonauentura, Petrus, Richardus & Vdalricus cōcordāt: nec Aegidius idonee recitat, nec efficaciter reprobat eā. Nempe (ut patuit) Thomas dicit ꝑcessionem spūssancti esse temporalem, ſm quod tendit in obiectū creatū: inquantum per increatū amorē confert̄ à deo aliquid creaturæ, ex quo consurgit noua relatio creaturæ ad deū. Et ista obiectoꝝ distinctio, est sufficiens rō distinguēdi atq̧ ponendi geminā processionē spūssancti. Nec absolute uerū est uerbum illud Aegidij, q̧ deus nō diligit nos ꝑpter nostrā bonitatē, cū in Euāgelio Christus testet̄: Ipse pr̄ amat uos, qa uos me amastis. Nec dubiū quin ſm p̄sentem iustitiā deus diligat iustos ꝑpter eoꝝ iustitias, quemadmodū scriptū est: Qm̄ iustus dn̄s & iustitias dilexit. Atq̧ ut ait scriptura, sicut odio sunt deo impius & impietas eius, sic amori est deo iustus & iustitia eius. Verūtm̄ amor dei pu̇enit nos, & amor eius causa est nostræ bonitatis. Hinc ꝑpter seipsum & propter suā bonitatē principaliter et finaliter amat nos, cū ipse oīa referat ad seipsum, & sibi ipsi sit finis seu q̄si finis. Nihilominus interdū attenditur distinctio actuū penes obiectū primarium & secundarium, seu penes obiectum gn̄ale & proprium, & itē penes obiectum primum & proximum.

Quō nos diligat deus ob nostrā bonitatem. Johan. 16. Psalm. 10. Sapiē. 14.

Sit ne ꝑcessio tpalis & ęterna realiter una. ¶Iam declarandū est, an processio spūssancti æterna & temporalis, sit realiter una & eadē. Et uidet̄ q̄d non, qa unum & idem non est æternū & temporale. ¶Iteꝝ dictum est q̧ temporalis ꝑcessio spūssancti, ē receptio eius in creatura rōnali: quæ receptio est q̄d creatum, non emanatio æternalis. ¶Rursus ſm Augustinum in libro de Trinitate, temporalis processio spiritussancti, est signum suæ processionis æternæ. Signū autē differt realiter à signato, nec est idē realiter cū æterno. ¶In contrarium est doctrina doctorum.

Augustin. In oppositum. Thomas.

¶Ad hoc Thomas rn̄det: Cum processio semp dicat respectum procedētis ad eū à quo procedit, & spiritussanctus nō referat̄ ad patrē nisi relatiōe æterna, nulla processio spiritussancti potest esse realiter aut essentialiter alia ab æterna: sed potest ei aduenire aliquis respectus alius ex parte eius in quem est, sicut in amatum à quo recipitur per gratiam, ratione cuius dicitur temporalis. Dicendum ergo quod est una processio eēntialiter propter unum respectum procedentis ad producentem, quē respectū principaliter

importat processio. Est tamen duplex seu gemina ratione duorum respectuum in duo obiecta, uidelicet in æternum ac temporale, quorum respectuum unus, puta æternus, est realiter in ipso procedente, alius uero est in ipso secũdum rationem duntaxat, realiter autem in eo in quem procedit, puta in creatura. Horum tamen respectuum primus includitur in secundo, sicut causa & ratio eius. Vnde secundus se habet ex additione ad primum. Itaq; processio spiritussancti non dicitur temporalis secũdum id quod est, sed ratione temporalis respectus ad creaturam.

Tpalis processio cur dicatur signũ ęterne.

Temporalis quoq; processio dicitur signum æternę quantum ad effectum, ex quo consurgit & oritur tẽporalis ille respectus, ẜm quẽ processio dicitur temporalis. Effectus quippe temporalis processionis, est amor gratuit⁹ & infusus, q ẽ similitudo increati amoris, qui est spiritussanctus, & per consequens signum eius. Hæc Thomas.

Rñsio ad obiectiões

¶Ex quibus patet solutio ad obiecta, tamẽ ad primum dicendum q temporalis processio spiritussancti, uocatur ei⁹ receptio in creatura per prædicationem causalem: quia est causa gratiosæ suæ inhabitationis atq; psentiæ: uel est prædicatio per effectũ, sicut dies dicitur latio solis super nostrũ horizontẽ. Si autem obijciatur, quoniam ea quæ non sunt eiusdẽ rationis, non connumerantur adinuicem. Quæ eñ connumerantur in aliquo conueniunt, sed ęternũ & temporale non sunt rationes eiusdem, ergo non potest dici q sint duæ processiones ęterna & temporalis. Ad hoc Thomas respondet: Processio æterna & temporalis, per respectum ad principiũ à quo sunt, sunt penitus idem & rationis eiusdẽ. Nec ex hac parte numerantur, sed per respectum ad id in quo sunt, distinguũtur: nec sunt eiusdẽ rationis ẜm uniuocationem, sed analogicè, quoniam unũ est ratio & causa alterius, sicq; possunt connumerari, quemadmodum & deum & angelũ dicimus duas res. Hæc Thomas.

Thomas.

¶Hinc Petrus: Sicut ex parte solis differt lucere & illuminare, ita ex parte spiritussancti æternaliter tẽporaliterq; procedere. ideo sicut lucere & illuminare non differunt essentialiter in sole, ita procedere ęternaliter & tẽporaliter nõ differũt realiter in spũsctõ.

Petrus. Richard.

Processio qtuor modis geminatur.

¶Circa hæc Petrus & Richardus concorditer scribunt: Processio alicuius ab aliquo, potest distinctionem habere seu geminari quatuor modis. Primo, geminatione principiorum à quibus procedit, queadmodum filius carnalis procedit à patre & matre. Secundo, geminatione modorum quibus procedit, ut processio notitiæ & amoris à mente. Tertio, geminatione seu distinctione ipsorum procedentium, ut procreatio duorum geminorum ab eisdem parentibus. Quarto, geminatione terminorum, sicut geminatur charitas dei & proximi. Quod contingit dupliciter, utpote terminorum nõ coordinatorum, ut actus dilectiõis, quo homo diligit proximum & seipsum: aut terminorum coordinatorum, ut actus dilectionis qua diligit deum propter seipsum, & proximum propter deum. His uerbis addit Richardus: Secundum primum modum non distinguũtur ęterna processio spiritussancti & temporalis, quia sunt à patre & filio, inquantum unum sunt: neque secundo modo, quia utraque processione procedit spiritussanctus per modum uoluntatis, quamuis sit aliter per modum uoluntatis æterna processio, aliter temporalis: quia æterna de necessitate, temporalis non. Nec tertio modo, quoniam in utraq; processione est eadem persona procedens. Nec quarto modo, quoniam termini illi habent coordinationem, quia æterna processio respicit pro termino (.i. obiecto) personã diuinam, temporalis creaturam: qui termini sunt coordinati, prout inter creatorem & creaturam potest coordinatio poni. Nam creatura ad creatorem realiter ordinatur, creator ad creaturam secundum rationem refertur. Nempe per hoc q spiritussanctus procedit à patre in filium ut in obiectum, & econuerso, procedit ab utroq; simul ad creaturam sanctificãdã. Vnde decimoquinto de Trinitate asserit Augustin⁹: Spiritussanctus non de patre procedit in filium, & de filio ad creaturæ sanctificationem, sed simul de utroque ad illam. Restat ergo q pdictæ processiões quinto modo distinguantur, uidelicet per distinctionẽ terminorum coordinatorũ. Etenim termini processionum istarum realiter, ut patuit, distinguũtur. In essentia uero processionum harum, differentia esse nõ potest nisi secundum rationem. Creatura nanq; ad quã sanctificandam procedit spiritussanctus, & sanctificationis effectus atq; realis relatio, quæ per illum effectum est in creatura ad spiritumsanctum, nõ sunt de essentia seu realitate processionis temporalis spiritussancti. Itaq; una est processio secundum rem, duæ secundum rationis distinctionem. Nec duæ istę processiones habent inter se ordinem realem, nisi ratiõe effectus connotati, non ratione principalis significati. Hæc Richardus.

Augustin.

Petrus.

¶Porro Petrus præhabitis suis uerbis addit: Quæ isto, i. ultimo modo geminantur & distinguuntur, nõ oportet differre essentialiter. sicq; geminatur processio spiritussancti ęterna, qua procedit à patre in filiũ, & econtra. ut in obiectũ: & temporalis, qua ab utroque procedit in creaturam ut in subiectum, large accipiendo subiectum pro eo in quo recipitur aliquid, prout domus diceretur subiectum habitationis. Quemadmodum enim sub actum habet aliquẽ actum per formam suam, sicut album per albedinem disgregat uisum: sic anima dicitur subiectum spiritussancti, qa per eius aduentum & habitationem in anima, efficit in ea aliquid, & ipsa aliquid facit per ipsum. Non ergo differunt istæ processiones penes id quod procedit, nec penes principiũ à quo procedit, sed penes terminum, propter effectum qui ex illo consequitur, & respectum ex effectu causatum. Non tamen intelligas q spiritussanctus sit in homine, ut accidens in subiecto, sed secundum dona ipsius: ipse autem per se est ibi, ut motor in moto. Hæc Petrus.

Quõ spũsanctus recipiatur in hoie.

Albertus. Vdalric⁹.

¶Concordant Albertus & Vdalricus, qui in Summa sua libro 3. addit. Quamuis æterna processio spiritussancti habeat obiecta æterna, inquantum spiritussanctus est amor patris in filium, & e contra filij in patrem: ex hoc tamen non distinguitur, quia distinctio in diuinis non est nisi per relatiões originis. Sed cum iuxta philosophum 2. de anima, denominatio debeat fieri à digniori, cur processio spũssancti in creaturam sanctificandam temporalis uocatur, cum in ea æterna processio includatur? Dicendum q aliud ẽ nominatio, aliud denominatio. Cum enim nomẽ dicatur quasi notamen, ubi fuerit diuersorum coniunctio, totum illud exprimendum est nomine: aliter totum illud nõ notificaretur, sed pars eius. Veruntamẽ

Aristoteli.

Nominatio denoiatio differunt.

si unum eorum est principalius altero, ponendum ē substantiue, & alterū debet poni ut determinatio ei⁹. Porro denominatio dicitur quasi nominatio de aliq̃ ipsius rei, & nõ nominatio totius. ideo denominatio fieri debet à digniori, qm̃ illud est formale & cõplētiuum, reddens ei speciē & rõnem & nomen. Hic aũt processionem hanc spiritussancti uolumus nominare magis, q̃ denominare: idcirco utrũq; ad ipsum spectans exprimimus cum dicimus, processio temporalis: ita tamen, q principale ponitur ut subiectum seu substantiuũ, cũ dicit processio: & secundariũ ponit ut determinatio eius, cũ dr̃ temporalis. Hæc Vdalricus.

Denominatio fieri debet a digniori

¶Deniq; circa hęc Durandus scribit: Omnis pcessio spiritussancti est à patre & filio, & illa esse nõ põt nisi una & unica. temporalis autem processio appellatur processio persone à persona, ad sanctificandum creaturam per aliquid in ipsa creatum. Hinc ſm Augustinum in litera, Spiritussanctus temporaliter procedit, dum creaturam sanctificat. Ex quo quidã sumpserunt occasionem dicēdi, q sicut processio æterna est processio personæ à persona, sic processio temporalis est pcessio alicuius doni creati, ut gratiæ seu charitatis à persona diuina in animam: quod non est uerum, prout nunc de processione loquimur temporali. Loquimur nanq; de processione qua ipse spũssanctus procedit, qui non fert procedere ex eo quod aliquod donum eius procedit. Itaq; temporalis processio ista, est qua spiritussanct⁹ procedit à patre & filio in creaturã, non ut in subiectũ, sed ut in obiectũ amatum & cognitum & modo aliquo habitum: quod fit in tempore, mediante aliquo dono gratuito collato creaturæ, per quod consurgit in cognitionem & dilectionem meritoriam dei: & habet deum nouo modo non subiectiue, sed obiectiue: & pter hoc habet ipsum ut spiritualem rectorē ac ptectorē. Hinc temporalis processio ultra exitum personæ à persona, importat spiritumsanctum sic eē in creatura, ut est specialis rector, prouisor, & director ipsius: quæ duo includit tēporalis processio spiritussancti, sicut totũ includit suas partes. Idcirco processio ista spiritussancti, non est processio doni creati, quamuis non sit sine eo: quia diuina persona non habet se nouo modo ad creaturã, nisi quia creatura se habet nouo modo ipsam, per aliquid sibi à deo de nouo influxum, siue ob aliam mutationem in creatura, ita q tota nouitas atq; mutatio est in creatura realiter & subiectiue, in deo autem ſm rationem & obiectiue. Igitur processio ista dicitur tēporalis, quia una pars eius est talis. ¶Sed contra hoc arguitur primo sic: Totum non potest dici ęternum, nisi quælibet pars eius æterna sit: ergo non potest dici temporale, nisi quælibet pars eius sit temporalis.

Durand. Augustin. Obiectio. 1

2 ¶Secundo, de uno cæco alioq; uidente, non potest dici q ambo sint cæci, neq; q ambo sint uidentes: ergo de processione temporali spiritussancti, quæ includit aliquid æternum & aliquid temporale, dici non potest quod temporalẽ consistat. ¶Respondendum ad primum, quod ad eē totius requiritur natura cuiuslibet partis, sed ad non esse totius, sufficit alteram partem deesse. Aeternum autem est, quod semper fuit et est, idcirco ad esse æterni oportet quamlibet ei⁹ partem semper fuisse, eē ac fore. sed temporale est quod prius non fuit. Hinc non oportet quamlibet eius partem existere temporalem: imò ad non fuisse talẽ totius, sufficit alteram eius partem aliquando non fuisse. ¶Ad secundum dicendum, quod refert loqui de pluribus pluraliter contentis, & de uno continente plura. de pluribus enim pluraliter contentis, uerum est quod assumitur, non autem de uno plura continente. Si etenim quæreretur, utrum hæc duo processio personæ à persona, & existentia personæ diuinæ nouo modo in creatura, sint æterna uel temporalia, nullum esset dicendum, sed quod unum sit æternale, aliud temporale. Si uero quæratur, utrum hoc totũ, processio personæ à persona in creaturam, sit æternum uel temporale: respondendum est quod sit temporale, quia non semper fuit, eo quod altera pars ei⁹ uidelicet esse in creatura, non fuerit semper.

Solutio. Ad 1.

¶Præterea si quæratur, An processio temporalis ponat in numerum cum æterna. Dicendum quod si temporalis processio spiritussancti est solum processio doni creati, ut multi imaginantur, poneret in numerum: quia realiter essent duę processiones, sicut & duo procedentia: sed quia processio ista esset spiritussancti, dicendum quod sunt una processio: nec una ponit cum alia in numerum processionum, neq; in numerum rerum extra animam, cum una nil reale addat intrinsece supra aliam, sed tantum relationem rationis. sed in numerum rei rationis ponit, imò & in numerũ rei quo ad hoc, q temporalis processio cõnotat extrinsece qd reale, utpote donũ gratuitũ in creatura rõnali, causatũ in ea à spũsancto. Hæc Durãdus.

An pcessio tpalis ponat in numerũ cum ęterna.

¶Postremo Aegidius de isto scribit plixe, Et q̃uis in conclusione cũ præallegatis concordet doctoribus, quorundam tamen narrat & reprobat positionem, specialiter uero uidetur sanctum Thomam notare. Sed superfluum reor in his immorari uerbis Aegidij, qui nil idoneum contra Thomã inducit, imò tãdem incidit eius determinatiõem. Aliqua q̃q; hic scribit de analogia, q̃ reprobata sunt supra. Vnum uero ponit notabile: Aliqua, inquiens, dicunt uniuoce, aliqua æquiuoce, aliqua analogice. In æquiuocis solus modus plurificatur, non res: quia æquiuoca non conueniunt in re, sed in uoce. Ideo tale dicendum est duplex non duo. Nam canis cælestis & canis latrabilis, nõ sunt duo canes, sed canis dupliciter dictus. Porro uniuoca cõueniunt in nomine & re ac ratione: ideo q̃uis in eis plurificetur res, non tamē modus. Ideo de homine qui est Socrates, & de hoie qui est Plato, nõ est dicendũ q sit hõ dupliciter dictus, sed q sunt duo homines. Analoga uero cõueniunt in nomine & re, sed differunt rõne: & quia conueniunt in re, multiplicat res una in eis: uerum qm̃ rem illam nõ æqualiter participant, plurificatur ratio in eisdē. Ideo talia dici possunt duo, propter rem unam plurificatã in eis: & duplex seu duplicia, propt̃ modi diuersitatē. hinc substãtia & accidentia possunt dici duo entia, & ens dupliciter dictum. Hæc Aegidius.

Aegidius. Nota de uniuocis, ęquiuocis & analogis.

Ad primum igitur in principio q̃stionis obiectũ, dicendum q quamuis tres superbenedictæ personæ sint in omni dignitate ęquales, tamen ex distinctiõe originis & relationis aliqua conueniunt uni, quæ nõ cõueniunt alteri. temporaliter autem procedere nõ cõuenit nisi persone, cui & ęternaliter procedere cõuenit. ¶Ad secundum patet ex dictis solutio: quia ostensum est, qualiter filio quoque secundum diuinam naturam procedere competat.

Solutio argumẽti in initio q̃stionis moti. Ad secdm.

¶Ad tertium, quod quamuis spiritussanctus non sit temporalis, ē tñ temporaliter operãs ac procedens,

Ad tertiũ.

est'q; alia ratio spiritussancti, alia ratio processiõis spiritussancti, quemadmodum alia est ratio emanationis, alia personæ.
Ad. 4. Ad quartum, ꝙ operatio dei quę est in ipso, est realiter sua essentia, & æternitate mensuratur. Nihilominus quidam effectus dei sunt temporales. ratiõe quorum operatio dei, temporalitatis cuiusdam denominationem sortitur sine ipsius dei mutatione Ad reliqua responsiones præhabitæ sunt.

QVAESTIO II.

Arguit 1. ꝑ parte negatiua.

SEcundo principaliter quęritur, **An ipsemet spiritussanctus procedat ac detur.** ¶Videtur ꝙ nõ, quia spiritussanctus immobilis & incircunscriptibilis est. quod autem procedit, non uidetur eē ibi quo procedit, & ipsa processio uidetur motio quędam.
2. ¶Item quod datur, est eius possessio cui datur, & ad eius ius pertinet. sicq; uidetur esse hæreditas eius. & ita ipse cui facta est datio, fit possessor & dominus boni sibi collati, sed nulla creatura est dominus
3. spiritussancti. ¶Præterea dare alicui bonum, ex amore procedit: & quanto quis largitur alicui maius atq; præstantius donum, tanto plus diligit illum. cum ergo spiritussanctus sit bonum & donum prorsus immensum, uere æquale essentiali amori patris ac filij, si pater aut filius dat creaturæ ipsummet spiritũsanctum, sequeretur ꝙ diligeret eam infinite & tantum sicut seipsum, quod non est concedendum.

In oppositum. Rom. 5. ¶In oppositũ est illud Ap͞li, Charitas dei diffusa ē in cordibus nostris per sp͞m sanctũ, q datus est nobis.

Thomas. ¶Ad hoc Thomas respondet: Ipsemet spiritussanctus procedit temporali processione, & datur, & non solum dona ipsius. In acceptione nanq; donorum spiritussancti, relatio nostra non terminatur solũ ad munera ipsa, ut ipsa solummodo habeamus, sed etiã ad ipsum spiritum, quia aliter ipsum habemus quàm ante. Hæc Thomas.

Bonauen. quid sit habere aliquid. ¶Porro Bonauentura: Dare, inquit, est ad aliquid habendum aut possidendum. habere autem aliquid seu possidere est, cum aliquid est in facultate habentis uel possidentis, esse autem in facultate habentis uel possidentis, est præsto esse ad utendum aut fruendum. Porro perfecta possessio est, cum homo habet id quo possit uti & quo ualeat frui. sed non est recte frui nisi deo, quo non est utendum: nec possumus eo frui, nisi per gratiam gratum facientem. ergo perfecta possessio est, in qua deus habetur & gratia ei'. sed perfectum donum est ad perfectam possessionem, ergo non est datum optimum nec donum perfectum, nisi detur donum increatum, quod est spiritussanct': & donum creatum, quod est gratia. Concedendum est ergo utrunq; dari. Nam & spiritussanctus est purus & primus amor. amor autem huiusmodi est primum donum, in quo omnia dona donantur. ¶Iterũ membra corporis mystici Christi uniuntur & uiuificantur spiritu eius, hoc est, spiritusancto, quem oportet eundem esse in omnibus: & cũ spiritussanctus sit primum donum, sine ipso non dantur dona sequentia. Veruntamen aduertendum, ꝙ aliquid dicitur alicui multipliciter dari. Primo ut fruendi obiectum, ut præmium, Secundo ad perficiendum, ut charismata gratiarum. Tertio ad subseruiendum, & quod sic datur, est in potestate atq; dominio eius cui confertur. Nec ita datur spiritussanctus, sed primo modo, & etiam aliqualiter secundo modo: quia illi sunt duo modi habendi, in quibus habens habetur ab eo quod habet. unde homo uirtuosus habetur à gratia, & à deo quo fruit. Hæc Bonauentura.

Iacob. 1.

Datur aliquid multipliciter.

Petrus. Duo requisita ad fruitionem. ¶Concordat Petrus: Ad fruitionem, inquiens, requiritur præsentia fruibilis, utpote spiritussanctus, ut apprehendat & habeatur in ratione fruibilis .s. summi boni: bona quoq; dispositio fruentis, uidelicet charitas, qua deo ut summo bono pure ac finaliter inhæretur. ¶Pręterea ex his patet responsio quæstionis q̃ quæritur, Secundum quæ dona spiritussanctus dari dicatur, & eius processio temporalis pensetur: uidelicet penes dona grãe gratũ faciẽtꝫ, potissime charitatꝫ.

Sc̄dm q̃ dona spũsancti, pcessio estimet.

Creatura circulariter exit a deo. ¶Hinc Thomas: In exitu, ait, creaturarum à primo principio, attenditur circulatio & regyratio quędam: quoniam omnia reuertuntur in ipsum tanquã in finem à quo originaliter profluxerũt. Hinc per eadem attẽditur reditus rerum in ultimum finem, per quę earum exitus à primo principio considerat. Quemadmodum ergo processio personarum ad intra, est causa & ratio productionis creaturarum, sic eadem processio est causa & ratio reditionis creaturarum in ultimum finem. Nam sicut per filium & spiritumsanctum conditi sumus, ita per eos ultimo fini coniungimur. Secundum hoc ergo processio diuinarum personarum in creaturas potest considerari dupliciter: Primo, inquantum est ratio exeundi à primo principio. sicq; talis processio attenditur secundum naturalia dona in quibus subsistimus, de qua processiõe modo non loquimur. Secundo, inquantum est ratio redeundi in finem. sicq; attẽditur processio & datio spiritussancti secundum dona gratificantia, quæ proxime coniungunt nos ultimo fini, ut sunt gratia gratũ faciens & gloria. Sicut enim in generatione naturali genitum non unitur gignenti in similitudine speciei, nisi in termino generationis: ita in participationibus bonitatis diuinæ non est immediata ad deum cõiunctio per primos effectus, quibus in eē subsistimus, nisi per ultimos quibus fini supremo adhæremus. Persona autem diuina non potest haberi à nobis, nisi ad fruendum ea uel perfecte, quod fit per dona gloriæ: uel imperfecte in uita hac, quod fit per donum gratiæ gratum facientis: uel potius sicut per id per quod fruibili cõiungimur, inquantum diuinæ personæ q̃dam sui sigillatione in animabus nostris relinquunt aliqua dona, quibus formaliter fruimur deo, ut sapientia & amore propter quod secundum Apostolum, Spiritussanctus est pignus hæreditatis nostræ. Nec enim qualiscunq; cognitio sufficit ad rationem missionis, dationis aut temporalis processionis: sed illa, quę accipitur ex aliquo dono appropriato personæ diuinæ, per quod efficitur in nobis coniunctio ad deum, secundum modum proprię illius personę, uidelicet ꝑ amorem quo spiritussanctus datur. Hinc ista cognitio est quasi experimẽtalis, formata, approbatiq; boni, non informis & simplex. Hæc Thomas.

Processionis diuinarum personarum in creaturas duplex cõsideratio.

Persona diuina habetur ab homine dupliciter.

Roma. 8.

Richard. Spũssanctus impprie datur sine charitate. ¶Concordat Richardus, dicendo: Spiritussanctus sine charitate dicitur dari improprie & secũ dũ quid, ut ad aliquẽ actum gratiæ gratis datæ, sicut ad ꝓphetandum seu ad faciendum miracula: & proprie & simpliciter nõ datur nisi cum charitate, quoniã sine charitate nõ habemus facultatem fruendi spiritusancto. Vnde quod Augustinus testatur 4. de Trinitate: Sicut spiritusancto donum dei esse est à patre procedere, ita mitti est cognosci ꝙ ab illo procedat: hoc, inq̃, intelligendum est de cognitione formata. ¶Et si ob-

August.

Obiectio.

Obiectio. ijciatur q dona posteriora non dantur sine dono primo, quod est spūssanctus, ergo nec dona gratiæ gratis datæ dantur sine spiritusancto & temporali missione seu processione ipsius: dicendum q uerum est, nihil dari sine dono priore efficiente aut mouente, attamen bene datur donum posterius absq hoc quod detur donum prius donatione simpliciter, q̄ ordinatur ad habere & frui. Non enim spūssanctus est ratio donandi quodlibet aliud donum, inquantum datus, sed in quantum procedens, ut efficiens & exemplar aliorū donorum. Hæc Richardus.

Dilutio.

Petrus. ¶Idem Petrus, inter cætera scribens: Bonorum q̄dam sunt a spiritusancto, & possunt esse sine spiritu sancto. i. sine gratiosa præsentia eius, ut gratia gratis data, quia non unit fini. in his non dicit simpliciter dari. Quædam uero sunt a spūsancto, & semper sunt cū illo, ut dona gratiæ gratūfacientis, q̄ fini coniungūt, & per hæc datur, qa per ea incipit esse in nobis, ut finis quo fruimur. Quemadmodū enim processio ęterna filij ac spūssancti est principiū exitus nr̄i a deo creante, & hoc ſm dona naturæ, ita est principiū reditus nostri in deū per dona gratuita. Hæc Petrus.

Quę dona haberi possint sine spiritusctō & que nō

Durand. Durādus quoq hic scribit: Aliquid daī dupliciter: Primo, ut forma inhęrens, quemadmodū charitas. Secundo, sicut obiectū uel ut amicus & motor, sicut qs datur puero in tutorem. sicq datur spūssanctus hoibus, & non solum dona ipsius. Deus nanq est quorūdam obiectum cognitum & amatū, quorū ipse est specialis tutor atq director. Itaq datur soli rōnali creaturæ cum donis naturæ, sed hoc penitus imperfecte. pfectius uero datur cum donis gratiæ, perfectissime autem cum donis glorię, imo absolute loquendo, nō datur per naturalia dona. Cumq sola intellectualis ac rōnalis creatura posset tendere ac moueri in deū, ut in obiectum cognitum & amatum, cōstat quod ei duntaxat detur spiritussanctus, qui & talium creaturarum est specialis prouisor ac director, specialior q̄ que prouisor est electorum & specialissimus beatorum. Hæc Durandus.

Daī aliqd dupliciter.

Soli rōnali creaturę datur spūssanctus.

Albertus. Vdalricus. Concordat Albertus, & item Vdalricus, qui in tertio libro suæ Summæ fatet: Huic dationi qua spiritus sanctus temporaliter datur, cōuenit ualde descriptio philosophi, asserētis q donum est datio irreddibilis. quæ descriptio magis conuenit huic dationi, q̄ alicui dationi in creaturis. In alijs em̄ donis est irreddibilitas tantum ex rōne doni, de cuius rōne est, q ex liberalitate pstetur. ideo dationem nō consequit obligatio iustitiæ, ad quā proprie spectat redditio, qa iustitia est reddere unicuiq quod suum est: consequit tamen obligatio gratitudinis. Irreddibilitas autē dationis istius, est insuper ex parte eius quod datur, quod est spūssanctus. Quod uero ex liberalitate detur hoc donum, patet: quia ex gratia datur, quæ si ex meritis esset, & non ex gratuita liberalitate, iam non esset gratia. Multa de his scribit Vdalricus, quæ sententialiter modo præhabita sunt.

Quid sit donum.

Roma. n.

Aegidius. ¶Porro Aegidius solito sibi more aliorum positionem nunc introductam insufficientiæ arguit, dicēs: Quidam sic dicunt, q non solum dantur dona spūssancti, sed & ipse spūssanctus: quia non solum terminatur relatio ad dona ipsius, sed etiam ad ipsum spm̄ sanctum, prout paulo ante in recitatione responsionis sancti Thomę expressum est, contra quam ita obijcit Aegidius: Istud non sufficit. Cum enim in quolibet dono secundum modum intelligendi sit noua relatio spiritussancti ad creaturā, in quolibet dono spiritussanctus daretur.

Dionys. Sed ista obiectio uana est, cum certum sit Thomā loqui de relatione reali doni gratuiti, non de quacunque relatione doni creati, aut de relatione secundum dici. Vanum autem & uile est, nō recitare positionē doctorum secundum mentem ipsorum, sicq contra ipsos impertinenter arguere. Deniq circa id quod dictum est, spiritumsanctum proprie solum dari in donis gratuitis gratiæ gratumfacientis, refert Aegidius responsionē Thomæ q̄si in forma, & contra eā facit cauillationes inutiles, eo q̄d sanctus doctor affirmet rationalem creaturam per naturalia dona non ordinari neq referri in ultimum finem, sed per dona gratuita charitatis & gratiæ. In qua responsione omnia uerba Thomæ concordant dictis Alberti, Alexādri, Bonauenturæ, Petri, Vdalrici, Richardi: & tamē Aegidius reprobat ea, qa (ut dicit) etiā per naturalia dona ordinamur ad deum, præsertim cum secundū philosophum duodecimo metaphysicæ, totum uniuersum ordinetur ad deum, sicut exercitus ad principem suum. ¶Quæ obiectio ad soluendum est facilima. Si quidem præfati doctores & sanctus Thomas loquūtur de ordinatione unitiua & efficaci, qua creatura rationalis coniungitur deo, atq ad eius beatificā & supernaturalem fruitionem perducitur, de qua reductione & ordinatione loquūtur scriptura & schola theologorum, quod & Thomas in suis exprimit uerbis, ex quibus apertissime patet, quæ sit eius intentio. Sed Aegidius recitat ea truncate, & sic ea impugnat. Postremo, uerum est quod non solum homo, sed omnis etiam irrationalis creatura aliquo modo ordinatur ad deum, & ad sui creatoris gloriam & honorem: qa ut Salomon fassus est, Omnia propter seipsum operatus est dominus: atq ut in Ecclesiastico legitur, gloria domini plenum est opus eius.

Aristotel.

Dionysi.

Quō etiā irrōnalis creatura ordinetur in deum.

Prouer. 16

Eccl. 42.

Ad primum ergo in principio quæstionis inductū est rńdendum, q bene probat spm̄sanctum non procedere motu locali, nec aliqua mutatione, nec ita ut incipiat esse ubi non fuit: sed ut aliter sit in rōnali creatura q̄ antea, & hoc non ex uariatione ipsius, sed creaturæ. Quod si contra hoc obijciatur, quia (ut diuinus Dionysius loquitur) Deus ad omnia se habet uno & eodem modo, quamuis alia ad ipsum non habeāt se modo eodem, unde & in libro de Causis habetur, quod causa prima existit in omnibus secundum unā dispositionem. Dicendum quod deus uniformiter inuariabiliterque habet se ad creata, non quasi ordo & distinctio rerum non sint a deo: sed quia ipse nequaquam mutatur ex habitudine sua ad res, neque ex habitudine rerum ad ipsum. ¶Ad secundum solutio data est. ¶Ad tertium, respondendum, quod deus utique ex sua dilectione seipsum dat nobis, & spiritumsanctum nobis largitur, non ut domini simus spiritussancti, sed ut ipso fruamur non fruitione adæquata fruibilitati, bonitati atque dulcedini spiritussancti: id est, fruitione tali ac tanta, quasi & quanta ipse ex se extat fruibilis. Sic nempe solus deus fruitur se, & quælibet persona seipsa ac alijs. sed ut fruamur deo iuxta capacitatem, dispositionem seu meritum nostrum, & iuxta mensuram & gradum qua ipse in sua prædestinatione præordinauit nos ad fruitionem deitatis perducere.

Soluunt argumēta initio q̄stionis allata.

Obiectio.

Dilutio.

ad secūm, ad tertium

QVAESTIVNCVLARVM QVArundam minorum breuis expeditio.

Consequenter sine multa argumentatione expedienda sunt dubia quædam minora. ¶ Quæritur ergo, **An spiritussanctus detur a prælatis & ministris ecclesiæ atque a sanctis hominibus.** ¶ Videtur quod sic, quia in sacramentis euangelicæ legis gratia cōtinetur, quæ sine spiritusancto nō infunditur, qui ergo impendunt fidelibus sacramenta, impendūt eis gratiarum charismata. ergo & spiritumsanctum. ¶ Secūdo, unusquisque pōt cōmunicare proximis suis donum spiritale sibi collatum à deo, sed spiritussanctus datus est uirtuosis, ergo possunt illum ultra cōferre. ¶ Tertio, quia in Actibus fertur apostolorum, quod per impositionem manus apostolorum spiritussanctus dabatur credentibus.

Num spūssanctus detur a prælatis ecclesiæ. Argu. 1. pparte affirmatiua. 2. 3. Actuum. 8

In contrarium est Augustinus in litera.

In oppositum.

Ad istud Albertus compendiose rñdet: Viri sancti & ministri ecclesiæ non dant spiritumsanctum, quia dans spiritumsanctum, habet autoritatem & influentiam ad minus super effectum in quo datur spūssanctus, quod effectus est gratia gratumfaciēs, quæ non est nisi à solo deo efficiēter & autoritatiue. Christus autē dedit suis uicarijs ministris ministerium ad sacramentorū dispensationem, in quibus est gratia, non autem autoritatem & efficientiam. Hæc Albertus.

Albertus. Spiritum sanctum viri sancti non cōferunt.

Concordat Richardus, qui addit: Dare spiritumsanctū per modum imperationis & ministerij seu dispositiue, conuenit sanctis orando: prælatis uero, siue sint sancti, siue non, sacramenta ministrādo: sed dare spiritumsanctum per modum autoritatis, soli cōpetit deo, qui solus potest in nobis charitatem efficere, cum qua uel per quam datur spiritussanctus. Hæc Richardus.

Richard.

In idem redit quod scribit Petrus, dicēdo: Dare aliquid, tripliciter dicitur. Primo, per modum autoritatis. & ita dat dñs rei, sicque solus deus dat spiritumsanctum, & hoc ratione æterni respectus spūssancti ad eum à quo datur, & ratione effectus, uidelicet gratiæ quæ non potest educi de materia, & non nisi per creationem infundi tur. Secundo, per modum impetrationis & sic sancti dant spiritumsanctum, tam uiatores quam comprehensores. Tertio per modum ministerij, sic dant ministri sacramentorum sancti, & non sancti. Huius exemplū est in dño patrefamilias eleemosynam dante, & in eius uxore ad dandum solicitante, atque in seruo eleemosynam deferente. Hæc Petrus.

Petrus. dare tripliciter dr.

Thomas quoque hic loquitur: Cum in processione tēporali sint duo respectus, unus æternus, quo spūssanctus exit à patre & filio, & alius temporalis: ex hoc quod creatura nouo mō se habet ad spiritumsanctum per donū susceptum, neutro mō spūssanctus à creatura temporaliter procedit aut datur, quia à creatura æternaliter nō procedit, nec effectus ille supernaturalis gratuitus, potest esse à creatura, nec actus meritorij naturali possunt uirtute produci. Hæc Thomas.

Thomas.

In idem redit quod scribit Bonauentura. Aegidius etiam de hac re scribit prolixe, concordat tamen prædictis. Et inter cætera ponit, quod dare spiritumsanctū, est dare amorē diuinum & increatum. Sed dare amorem pōt intelligi directe & indirecte. Directe, tripliciter: primo, uoluntatē inclinando, immutando seu uertendo ad placitum. sicque deus habet dñium super omnē uoluntatē creatam, & amorem ab illa manantem pōt alteri dare. Secundo, propriū amorem cōmunicando, sicque ipse amans quicunque potest amorem suum impendere alteri. Tertio, ipsemet amor posset se dare, si eēt per se subsistens. Et quoniam nemo potest uoluntatē dei immutare, nemo pōt primo mō spiritumsanctum dare: nec etiam secundo mō, quia amor ille increatus non procedit à uoluntate humana. Porro spūssanctus, cum sit amor in se subsistēs, potest dare seipsum. similiter dari potest à patre & filio, quia procedit ab eis. Indirecte uero pōt spiritussanctus dari à creaturis quatuor modis. Primo, sacramenta ministrando. Secundo, orando. Tertio, instruendo. Quarto, interius operando, utpote confortando lumen naturale: sicque angeli sancti dant hominibus aliquo modo spiritū, mentes hominū purgādo, illuminādo, perficiēdo. Hæc Aegidius. Et modis istis ab eo tactis, possent & alij addi. Nā alij qui exemplariter cōuersando, aliqui bonę famę odore, aliqui meritis surrogationis, aliqui sustinendo aduersa, aliqui faciendo miracula, aliqui solo apparatu deuoto, maturo ac fulgido proximos cōpungunt, cōuertunt, immutant: sicque dispositiue charitatem & spiritumsanctum ipsis procurant.

Bonauent. Aegidius. Amor dat dupliciter. 4. modis datur spiritussanctus a creaturis. Dionys. prædictis modis alios adiicit.

¶ Ad primum igitur rñdendo, dicendū quod ipsum mō solutum est. Ad secundū dicendum, quod spūssanctus nō datur electis ita, quod res sit eis subiecta, qua uti possint ad libitum. idcirco nec directe possunt eum conferre sed sicut datur eis ad fruendū, sic gratiam sibi cōicatā possunt alijs cōicare, & sic spiritumsanctum indirecte ac ministerialiter dare, quemadmodū beatissimus princeps hortatur apostolorum: Vnusquisque sicut accepit gratiā, in alterutrū illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ dei. Ad tertiū datur in litera rñsio optima ex Augustino. Non enim ait scriptura, quod apostoli per impositionem manuum suarum dederūt spiritumsanctū, sed quod per impositionē illā dabatur spūssanctus.

Solutio argumētorum initio posita ad secūdum. 1. Petri. 4. ad tertium Actuum. 8

Quæritur consequenter, **quid detur prius, spūssanctus, an dona ipsius.**

Prius ne detur spūssanctus quam dona.

Ad hoc Thomas rñdet: Ordo aliquorum secundum naturā potest dupliciter considerari. primo ex parte recipiētis atque materiæ, sicque dispositio prior est quam id ad quod disponit. sicque dona spūssancti per prius dantur & recipiuntur, per quæ rationalis creatura deo assimilatur, & ad eius plenam & beatificam participationem aptatur. Secundo, ex parte agentis & finis. & ita quod propinquus est agenti ac fini, dicitur esse prius. sicque per prius recipimus spiritumsanctū quam dona eius, quoniam pater & filius per suum increatum amorem alia nobis cōmunicant, & hoc est simpliciter esse prius. Hęc Thomas.

Thomas.

Circa hoc inter cætera scribit Aegidius: Quatuor modos prioritatis assignat Augustinus: Dicitur enim aliquid prius æternitate, ut deus ante creata: tempore, ut flos ante fructū: dignitate & electione, ut fructus prior est flore: origine seu natura, ut sonus ante cantū. Certū est autem, quod temporalis missio seu datio spūssancti, & collatio suorum donorum, simul sunt tempore, & itē quod processio spūssancti prior sit donis suis dignitate & electione: Quid uero sit inter ea prius natura seu naturali intelligētia uel secundum modū ac ordinē intelligendi, quæstio est. Quocirca sciendū, quod aliqua possunt seinuicē eē priora & posteriora naturali intelligentia, secundum diuersum modū causalitatis aut habitudinis suæ, quēadmodū potio est causa sanitatis in genere causæ efficientis, & ita prior est illa: sanitas uero causa est potionis in genere causę finalis, & ita prior est potiōe. Conformiter spūssanctus aliquo mō datur prius quam dona eius, & aliquo mō ecōtrario. Possu

Aegidius. Prioritatis 4. sunt modi.

mus enim dona spiritussancti comparare ad dãtem, & item ad recipientem: atq; respectu dantis, prius datur spiritussanctus: respectu autẽ recipientis, est econtrario: uelut si quis infigeret clauum ligno, & clauum illum infigendo, excuteret alium clauum, respectu infigentis prior est infixio claui, sed ex parte ligni prior est claui excussio. Et hoc est quod aliqui dicunt & bene, ꝙ ex parte materiæ prior est datio munerũ spiritussancti: quia dispositio prior est q̃ id ad quod disponit, ex parte tamen agentis & finis, datio spiritussancti est prior. Hæc Aegidius.

¶ Quæritur demum, **quot modis fiat temporalis processio spiritussancti.**

¶ Ad hoc respondet Albertus: Temporalis processio & missio spũssancti, materialiter fit plurimis modis, quos non est possibile ad artificialẽ redigi numerum, cum fiat ad renouandam & sanctificandam rationalem creaturam, quod in diuersis diuersimode, imò innumerabilibus modis cõtingit. Modi uero formales non ultra quatuor extenduntur: Quia aut fit interius ad intellectum, aut ad affectum, primum est per dona intellectus, secundum per charitatem & ei annexa, aut fit exterius ad sensum, loquendo de sensu exteriori ordinato ad intellectum, sicq; fit per creaturam assumptam sensibilem: & hoc dupliciter, quia aut per creaturam in unitate personæ unitam, & sic filius dei missus est in carne: aut per creaturam ad repræsentãdum assumptam, sicq; missus est spiritussanctus in columba in igne & linguis. Hæc Albertus.

Q̃druplex missio tpalis spũsscti

Matth. 3. Luce. 3. Johã. 1. Actuum. 2

¶ Insuper q̃rit, **qualiter differant, temporalis ꝓcessio, missio, datio & apparitio spiritussancti.**

¶ Respondet Richardus: Aliqui dicunt ꝙ non differant realiter, sed secũdum rationem duntaxat: q̃m temporalis processio principalius importat respectũ ad terminum ad quem, missio ad principium à q̃, donatio uero ad effectum. Alij maiorem inter hæc differentiam assignare conantur, dicentes ꝙ temporalis ꝓcessio de significato principali designat processionẽ æternam cum quodam respectu ſm rationem & secundum dici ad creaturã, & actu connotat nouũ effectum in creatura, ac nouam in ea relationem ad spiritumsanctum. Donatio aũt de suo principali significato, non dicit aliquam emanationẽ, loquendo de emanatione reali qua emanat persona: sed dicit emanationẽ doni appropriati personę, in quo dono ipsamet persona uere datur recipienti huiusmodi donũ. Vnde & tota trinitas dat seipam. Missio uero dicit repræsentationem personæ emanantis per emanationem alicuius rei uisibilis aut inuisibilis appropriatæ illi personæ: & ita de principali significato missionis, non est emanatio personę, sed est de cointellectu significati missionis, quemadmodum nasus non ẽ de principali significato simitatis, q̃uis simitas nasum includat de cointellectu. Hæc Richardus.

Richard.

Petrus.

¶ Petrus uero hic loquit: Tẽporalis processio, missio, datio & apparitio, sunt idem in re, sed differũt rõne. Missio nanq; principaliter dicit respectum a q̃, tẽporalis processio ad terminũ ad quẽ, donatio autem dicit respectum ad effectũ uel modum, apparitio uero est signũ sensibile, in quo manifestatur processio. Itaq; tria prima cõueniunt processioni uisibili & inuisibili, apparitio aũt ꝓcessiõi uisibili tñ. Hæc Petrus.

Albertus.

¶ Verum Albertus circa hęc aliter sentire uidetur, dicendo: Ista abinuicem differunt, q̃m apparitio, ꝓut de ea nuncloquimur, non fit nisi per creaturam subiectam, sine qua missio fieri põt. Apparitio quoq; fit bene per angelos, sicut Abraæ apparuerunt tres angeli. Missio autẽ nunq̃ fit nisi immediate per personas diuinas. Hæc Albertus.

Quid horum sit uerius, magis patebit infra in determinationibus q̃stionũ de istis materijs mouẽdarũ.

Insuper, q̃m Augustinus affirmat & in litera tangitur, q̃d spiritussanctus est potus quo sumus potati, q̃ritur, **quõ spũssanctus dicitur potus.** Rñdent Albertus & Bonauentura, ꝙ tropice seu metaphorice spũssanctus dicitur potus, q̃a restringit mundanæ sitis ardorẽ. Dicitur quoq; panis, inquantũ confortat per gratiam. Porro spiritusancto potari, est donis eius infundi & recreari.

Quõ spũssanctus dicat potus. Albertus. Bonauen.

Et si obijciatur ꝙ istud magis conueniat filio, q in prouerbijs ait, Bibite uinũ quod miscui uobis, & de q̃ in Eccõ legitur, Cibabit illum pane uitę & intellect᷒, & aqua sapiẽtiæ salutaris potabit illũ: Rñdet Albertus, Esse potũ, põt conuenire attributo filij, & etiam attributo spũssancti diuersis cõsiderationibus. Si eñ consideret effectus, qui est restrictio sitis mundanæ, non fit nisi per gustũ spũs de quo ait Gregorius: Gustato spũ, desipit omnis caro. Si uero cõsideretur humor potus, cuius actus est ferre nutrimentũ ad membra, cõuenit hoc sapientiæ atq; prudentiæ attributi filij, quæ habent moderari in actibus donorum, quantum cuilibet sit dandum uel indulgendum.

Obiectio Prouer. 9. Eccl. 15. Dilutio. Gregori᷒.

Quærit item, **An immissio dilectiõis sit missio spũssancti.** Videt ꝙ non. Nam dato per impossibile ꝙ nõ sit spũssanctus, nihilominus deus diligeret creaturam rationalem, & ei infunderet suam dilectiõem. Præterea ponamus non esse in deo personarũ distinctionem, nec aliquã esse personã diuinam eo mõ, quo secundũ fidẽ distingunnt personæ, quæro, an adhuc conueniet mitti. Apparet ꝙ sic, quia adhuc deus renouaret & sanctificaret creaturam ut modo.

An immissio dilectionis sit missio spũsscti. Arguit 1. pro parte negatiua. 2.

Ad hæc rñdet Albertus: Si ponamus spũsanctum nõ esse, haberemus dicere ꝙ in deo nõ eẽt dilectio nisi essentialis, & illa cordibus infunderet, sed hoc nõ esset missio alicuius ꝑsonæ. & si nõ eẽt in diuinis distinctio ꝑsonarũ, nõ eẽt ꝓprie missio dei, nihilominus deus adhuc posset se in effectu grãe dare fidelibus. Hæc Albertus. Circa hæc quærit in Sũma sua 1. lib. Antisiodorensis: An pr̃ & filius seu etiã spũssctũs, sint un᷒ panis, inq̃ntũ dant, an multi panes ex parte sua. Qd̃ sint unus panis, probat sic: Vnica est bonitas & dulcedo q̃ reficiunt nos. Sed cõtra, filius reficit & delectat nõ solũ inq̃ntũ deus, sed etiã ſm q̃d hõ: pater q̃q; nos reficit nõ solũ inq̃ntũ deus sed etiã inq̃ntũ gñat filiũ sibi æqualẽ: ergo ex parte ꝑsonarũ, multæ sunt origines delectatiõis refectiõisq; nostræ. Itẽ beatitudo nostra consistit in dilectiõe dei, nõ solũ inq̃ntũ est unus, sed etiã inquantũ est trinus. Dicendũ ꝙ trinitas ex parte sua nõ est nisi unus panis, sed quantũ ad nos, multiplex est, utpote multis modis reficiens: estq; una origo delectatiõis & refectiõis, uic3 bonitas & suauitas dei. Quod aũt filius dei delectat inquantũ hõ, habet a deitate: q̃ sublata, non delectaret. Similiter, ꝙ pater inquantũ gñans, delectat & reficit nos, habet a sua deitate & bonitate, q̃ est gñationis origo. Hæc Antisiodorensis. Vnde patet ꝙ trinitas sit unus panis in eẽntia, multiplex est in effectu. ¶ Postremo q̃rit de hoc, q̃d in litera legit, ipse uic3 spũssanctus est uirtus &c.

Albertus. Antisiod. Sint ne tres ꝑsonę unus panis ꝓut dant.

Num spũssctũs sit uirtus.

2. Cor. 1. Virtus enim appropriatur filio, dicente Apostolo, Prędicamus Christum dei uirtutem & dei sapientiam.

Bonauent. ¶Ad hoc Bonauentura rñdet, ꝙ spirituisancto appropriatur nõ uirtus simpliciter, sed uirtus sanatiua: quia gratia sanatiũ est donũ & opus spũssancti, cuius gratia est etiã animæ medicina. Filio aũt appropriatur uirtus operandi, qa oĩa per ipsum facta sunt. Aliter potest dici, ꝙ uirt⁹ habet comparationẽ ad id ad quod est, sicq; tenet rationem principij: habet quoque comparationem ad id cuius est, & sic rõnem habet complementi. uel ad utrunque, sicq; tenet rationem medij. Quemadmodum patri appropriatur eẽ ipso, & filio per ipsum, spirituisancto aũt in ipso esse, sic uirtus inquantum habet rõnem principij, appropriatur patri: inquantum uero habet rõnem medij, filio: inquantum rõnem cõpletionis, spirituisancto: qa cõpletio est in bonitate & dilectiõe spũssancti, cui etiam recte conuenit infundi atq; diffundi. Charitas nã que cõparatur humori, qm̃ sicut arbor fomentum uitamq; uegetatiuam & uiriditatem suscipit ab humore, sic tota spũalis machina ab amore diuino: q. amor infundit, inquantũ intus recipitur. diffundit aũt, inquantum ex intimis procedens, dilatat affectũ ad multorũ dilectionem, mouetq; uniuersas animę uires ad uirtuosas operationes. Hæc Bonauentura.

Iohã. 1.

Charitas cõparatur humori.

¶Porro quod dictũ est de appropriatiõe uirtutis, Richardus clarius exprimit, dicens: Virtus appropriatur pr̃i, inquantum ipsa uirtus est ultimũ potentiæ, qm̃ patri appropriatur potentia: filio aũt, prout intelligitur q̃si media inter substantiã & operationẽ. filius nanq; ẽ media in trinitate psona. appropriatur aũt spũi sancto, inquantũ est principiũ opis boni, qa spũisctõ appropriatur affluentia bonitatis. Hæc Richardus. Idẽ Thomas. ¶Atq; in idẽ redit qd obscuri⁹ scribit Albertus, affirmãs pr̃i appropriari uirtutẽ naturalis potentiæ, qm̃ pr̄ est principiũ, nõ de principio. Filio aũt uirtutẽ ad eẽ, qa p eũ creata sunt oĩa: spũisctõ uero, uirtutẽ ad bñ eẽ, qa bonitas & sctitas appropriatur spũisctõ. Richard. Thomas. Albertus.

Vtrum spiritussanctus a seipso detur. Distinctio XV. A

Hic considerandũ est, cũ spũssanctus detur hoĩbus à pr̄e & filio, quod est ipm tpaliter pcedere ab utroq; uel mitti, utrũ etiã à seipso detur. Si datur à se, & procedit uel mittitur à se. Ad quod dicimus, qa spũsctũs & deus est, & donũ siue datũ: & ideo dat, & datur. Dat qdẽ, inquantũ deus: & datur, inquantũ donũ siue datũ. Cũ aũt donatio siue datio spũssancti sit opatio dei, & cõis sit & indiuisa opatio triũ psonarum, donatur itaq; spũsctũs nõ tm̃ à pr̄e & filio, sed etiã à seipso. Vñ Aug. in XV. li. de Tri. dicit: ꝙ seipsum dat. Sicut, inqt, corpus carnis nihil est aliud q̃ caro, sic donũ spũscti nihil est aliud q̃ spũsctũs. Intm̃ ergo donũ dei est, inquantũ datur eis qbus datur. Apud se aũt deus est, & si nemini datur: qa deus erat pr̄i & filio coæternus, anteq̃ cuiq̃ daretur. Nec qa illi dant & ipe datur, ideo minor est illis. Ita eñ datur sicut dei donũ, ut etiã seipsum det sicut deus. Nõ eñ dici põt nõ eẽ suæ ptãtis, de quo dictũ ẽ: Spũs ubi uult spirat. Ecce apte dicit ꝙ spũsctũs se ipsum dat. Si eñ spũsctũs seipm dare nõ põt, & eũ pr̄ dare põt, & fili⁹: põt itaq; pr̄ dare aliquid & filius, qd nõ põt spũsctũs. Itẽ, Si pr̄ & filius dãt spmsctm̃, nec ipe dat aliqd: ergo pr̄ opatur & filius, qd nõ opatur spũsctũs. Dat ergo spũsctũs seipm. Si aũt seipm dat, tũc à se ipso procedit & mittitur: quod utiq; uerum est. Nã processio tpalis spũssancti uel missio, ipius ẽ donatio & ipa dei opatio. Procedit ergo spũsctũs tpaliter à se, & mtititur à se, qa datur à se.

Augustin. c. 19.

Iohan. 3. b

Non est mirum si spiritussanctus dicatur mitti uel procedere a se, cum etiam fili us dicatur mitti a se. B

Ne aũt mireris ꝙ spũsctũs dr̄ mitti uel procedere à se. Nã & de filio dicit Aug. in II. lib. de Tri. ꝙ nõ tm̃ à pr̄e missus ẽ, sed etiã a seipo & a spũsctõ: quærẽs quõ filius uel spũsctũs sit missus, cũ uterq; sit ubiq; tanq̃ de⁹. Nã uterq; (inqt Aug.) legitur missus. De spũsctõ eñ legitur: Quẽ mittet pr̄ in noĩe meo. Et iterum: Si abiero, mittã eũ ad uos. Et fili⁹ de se dicit: Exiui a pr̄e, & ueni in mundũ. Et Apl's dicit: Misit deus filiũ suũ. In ppheta aũt scriptũ est ex psona dei: Cælũ & terrã ego impleo. Itaq; si ubiq; deus est, ubiq; ergo est filius, ubiq; etiã est spũsctũs. Illuc ergo miss⁹ ẽ fili⁹ & spũsctũs ubi erãt. *Quõ intelligẽda sit missio utriusq; .s. filij & spũssancti.* C

Augustin. cap. 5.

Ioh. 14. d. Ioh. 16. b Ibidem f Gala. 4. a Iere. 23. e

Quocirca quærendũ est, quõ intelligatur missio filij uel spũscti. Pr̄ eñ solus (ut inqt Aug. in eodẽ) nusq̃ legitur missus, sed filius & spũsctũs. Et de filio primo uideam⁹, quõ missum eũ Apl's dicat: Misit deus filiũ suũ factũ ex muliere. ubi satis oñdit, eo ipo missum filiũ, quo factum ex muliere. Proinde mitti à pr̄e sine spũsctõ non potuit, qa pr̄ intelligitur misisse eũ cũ fecit ex fœmina, qd utiq; nõ fecit sine spũsctõ. Ecce hic dicit filiũ missum à pr̄e & spũsctõ.

Augustin. 2. de trini. cap. 5 Gala. 4. a

Quod a spiritusancto filius sit mi ssus, autoritatibus confirmatur. D

Et ꝙ à spiritusancto filius sit missus, ut ait Aug. in eodem, autoritatibus confirmatur: Ipse Chr̄s dicit per Isaiam: Nunc misit me dñs & spũs eius. De hoc Ambro. in lib. iij. de spũsancto ita ait: Quis est q dicit, Me misit dñs & spũs eius, nisi qui uenit à pr̄e, ut saluos faceret pctõres. i. Chr̄s: ergo & pr̄ filium misit & spũssanctus. Idẽ in eodem: Datus est à pr̄e ut Isaias dicit, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Datus est (audeo dicere) & à spũ, quia & a spiritusancto missus est. Dicit eñ filius dei: Spũs dñi super me, propter quod unxit me, euã

Aug. lib. 2. de tri. c. 5. Isaię. 48. c Ambrosi. li. 3. de spũ sancto. c. 1 Isaię. 9. a. Isaię. 61. a

gelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionē &c. Quod cum de libro Isaiæ legeret, ait in euangelio: Hodie completa est hæc scriptura in auribus uestris, ut de se dictū esse signaret. Bene autem dixit, Super me: quia quasi filius hominis & unctus est & missus ad prædicandum. Nam secundum diuinitatē non super Christum est spiritus, sed in Christo. Ecce his uerbis ostendit Ambrosius filium esse missum & datum nobis non tantū a patre, sed etiā à spiritusancto. Luce.4.

Quod filius sit datus etiam a seipso. E

Deinde ostendit esse datum etiam à seipso, ita dicens in eodem libro: Cum non definitū fuerit per prophetam, à quo datus sit filius: ostenditur datus gratia trinitatis, ut etiam ipse filius se dederit. Ecce hic dicit quòd filius se dedit, quia trinitas eum dedit. Si autem filius à se datus est, à se ergo missus est, & à se processit. Et hoc utiq; uerum est, & concedi oportet, cū eius missio sit diuina operatio. Ambrosi. li.3.de spū sancto.c.2

Quod filius sit missus a se. F

Quod autem à se mittatur, Augustinus astruit in libro II. de Trinit. dicens: Forte aliquis cogat, ut dicamus etiam à seipso missum esse filiū: quia & Mariæ conceptus & partus, operatio trinitatis est. Sed inquit aliquis, quomodo pater eum misit, si ipse se misit? Cui respondeo, quærens ut dicat quomodo eū pater sanctificauit, si & ipse se sanctificauit? utrunq; eñ dominus ait. Quem pater, inquit, sanctificauit & misit in hunc mundū. Et alibi: Ego pro eis sanctifico meipsum. Itē quæro, quō pater eum tradidit, si ipse se tradidit? Vtrunq; eñ legit. Credo ꝙ respondebit, si probe sapit, quia una uoluntas est pr̄is & filij, & inseparabilis operatio. Sic igitur intelligat illā incarnationē, & ex uirgine natiuitatem, in qua filius intelligitur missus: una eademq; operatione patris & filij inseparabiliter esse factā, non inde separato spiritusancto. Ergo à patre & filio missus est idē filius, quia à patre & * uerbo eius factū est ut mitteretur. i. incarnatus hoīb9 appareret. Non eñ missus est mutando locū, quia in mūdo erat. Quapropter & pater inuisibilis unà cum filio secū inuisibili, eundē filium uisibilē faciendo misisse eum dictus est: qui si ita uisibilis fieret, ut cum patre inuisibilis esse desisteret, .i. si substantia inuisibilis uerbi in creaturā uisibilem mutata & transiens uerteretur: ita missus à patre intelligeretur filius, ut tm̄ missus, non etiam mittens cū patre inueniretur. Cum uero sic est accepta forma serui, ut maneret incommutabilis forma dei: manifestum est ꝙ à patre & filio non apparentibus factum sit, quod appareret in filio. i. ab inuisibili patre cū inuisibili filio. i. ipse filius uisibilis mitteretur. Augu.li.2.de S.tri. cap.5. Iohā.10. Ioh.17.c. * filio Augustin. li.2.de tri. cap.5. Iohan.1.

Summatim colligit quæ ex prædictis astruuntur. G

Ex prædictis aperte mōstratur, ꝙ filius missus est à patre & a spiritusancto & a seipso: & quæ sit ipsa missio, scilicet incarnatio, id est, ꝙ factus est homo, per quod uisibilis apparuit, quod est opus commune patris & filij & spūssancti.

Quæstio cur dicit, A meipso non ueni. H

Sed ad hoc opponit, si filius a seipso missus est, cur ergo ait, A meipso non ueni? Ad hoc Augustinus rñdet in libro de Trin. dicens hoc dictū esse secundum formā serui, secundum quam non fecit ut mitteretur, id est non est operatus incarnationē, sed secundū formā dei. Iohā.8.e. Aug.lib.2. de tri.c.5.

Vtrum semel tantum missus sit filius, an sæpe. I

Hic quæritur, utrum semel tm̄ missus sit filius, an sæpe mittatur. Si eñ missio filij ipsius tm̄ incarnatio est, cū semel tm̄ incarnatus sit, & semel tm̄ uidetur missus. At si sæpe mittitur, est & alia eius missio q̄ incarnatio. Sed quæ est illa? Nunquid æterna genitura missio eius dicenda est: an etiam alia missio quærenda est. Questio.

Quod duobus modis dicitur filius mitti. K

Ad quod dicimus, ꝙ duobus modis dr̄ filius mitti præter illā æternam geniturā quæ ineffabilis est: secundū quam etiā missus posset dici, ut uidetur quibusdā, sed melius ac uerius secundū eā dr̄ genitus. Præter eā ergo duobus modis dicitur mitti. s. uel cum uisibiliter mundo apparuit carne indutus, uel cū se in aīas pias sic transfert, ut ab eis percipiatur ac cognoscatur. Hos duos missionis modos aperte Augustinus distinguit in quarto lib. de Trinit. dicens: Non eo ipso ꝙ de patre natus est, missus dr̄ filius: sed uel eo, ꝙ apparuit huic mundo uerbum caro factū. Vnde dicit: A patre exiui, & ueni in mundum: uel eo ꝙ ex tempore cuiusquam mente percipitur, sicut dictū est de sapientia: Emitte illā de cælis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuæ, ut mecū sit & mecū laboret. i. doceat me laborare. Et tunc unicuiq; mittitur, cum a quoquā cognoscit̄ atq; percipitur, quantum cognosci & percipi potest, pro captu uel proficientis in deum, uel perfectæ in deo animæ rationalis. Responsio. Sapien.7. Aug.li.4. de tri.c.20 Ioh.1.b. Ioh.16.f Sapi.9.b

Quod ſecundum alterum ſemel, ſecundum alterum ſæpe ſit miſſus, & ſecundum alterum ut ſit homo, & ſecundum alterum ut ſit cum homine. L

Ecce diſtincti ſunt duo modi miſſionis filij, & ſecundũ alterũ ſemel tñ miſſus eſt dei filius, & ſecundũ alterũ ſæpe miſſus eſt, & mittit̃ quotidie. Nã ſecũdũ alterũ miſſus ut ſit hõ, q̃d ſemel tñ factũ eſt. ſecũdũ alterũ uero mittitur ut ſit cũ hoĩe, quõ quotidie mittitur ad ſc̃tos, & miſſus eſt etiã ante incarnationẽ, & ad oẽs ſanctos q ante fuerunt & etiã ad angelos. Vnde Auguſt. de filio. i. de ſapientia p̃ris loquẽs in q̃rto lib. de Tri. ait: Aliter mittitur ſapientia ut ſit cũ hoĩe, aliter miſſa ut ſit hõ. In aĩas enim ſanctas ſe transfert, & amicos dei & prophetas cõſtituit, ſicut implet etiã ſanctos angelos. Sed cũ uenit plenitudo tpis, miſſa eſt non ut impleret angelos, nec ut eſſet angelus: nec ut eſſet cũ hoĩbus uel in hoĩbus, ut antea in patribus erat & in prophetis, ſed ut ipſum uerbum fieret caro, id eſt, homo.

Aug. li. 4. de tri. c. 20 Sapien. 7. Gala. 4. a Joh. 1. b.

Quod ſecundum alterum modum dicitur miſſus in mundum, ſecundum alterum non. M

Præterea notandum eſt, q̃ cum his duobus modis mittitur filius: ſecundum alterum dicitur miſſus in mundum, ſecundum alterum uero non. Eo enim mõ miſſus dicitur in mundum, quo uiſibilis mundo apparuit. Vnde Auguſtinus in eodem lib. ait: Cum ex tempore cuiuſquam mente percipitur, mitti quidem dicitur, ſed non in hunc mundũ. Non eñ ſenſibiliter apparet. i. corporeis ſenſibus præſto eſt. Nam & nos ſecundũ quod mente aliquid æternum capimus, non in hoc mundo ſumus. Et omnium iuſtorum ſpiritus, etiam in carne uiuentium, inquantum diuina ſapiunt, nõ ſunt in hoc mundo. Ex prædictis liquet, q̃ præter ineffabilem geniturã duobus modis mittitur filius, ſ. cum uiſibiliter apparuit, uel inuiſibiliter percipitur mente.

Aug. li. 4. de tri. c. 20

Cur pater non dicitur miſſus cum ab aliquo cognoſcitur ut filius N

Hic quæritur, cur pater non dicitur miſſus, cum ex tempore à quoquã cognoſcitur ſicut filius. Ad quod dicimus, quia in eo eſt principij autoritas, quæ nõ habet de quo ſit: à quo filius eſt & ſpirituſſanctus. Pater eñ (ut ait Auguſtinus in eodem libro) principium totius diuinitatis, uel (ſi melius dicitur) deitatis: quia principiũ eſt filij & ſpũſſancti. Nam ut ait Auguſtinus in eodem, Si uoluiſſet, etiam deus pater per ſubiectam creaturam uiſibiliter appareret: abſurdiſſime tamẽ aut à filio quem genuit, aut à ſpũſancto qui de illo procedit, miſſus diceretur. Congruenter autem ille miſſus dr̃, qui in carne apparuit: miſiſſe aũt ille, q in ea non apparuit. *Putauerunt quidam filium & ſpiritũſanctũ minores fuiſſe patre, quia miſſi dicũtur.* O

Auguſtin. vbi ſupra. Auguſtin. li. 4. de tri. cap. 21. d

Ideoq̃ putauerunt quidam hæretici, cũ pater non ſit miſſus, ſed filius & ſpũſſanctus: patrem eſſe maiorem, ac filiũ minorem eſſe & ſpm̃ſanctũ: atq̃ patrem quaſi maiorem, miſiſſe utrunq̃ quaſi minorẽ. Quod Auguſti. improbat in quarto lib. de Tri. illis contradicens: Nõ ideo, inquit, arbitrandũ eſt minorem eſſe filiũ, q̃ miſſus eſt à patre: nec ideo minorem ſpm̃ ſanctum, q̃ & pater eũ miſit & filius. Siue eñ propter uiſibilem creaturã, ſiue potius propter principij autoritatẽ uel cõmendationẽ, nõ propt̃ inæqualitatẽ uel imparilitatẽ uel diſſimilitudinem ſubſtantiæ in ſcripturis hæc poſita intelliguntur. Non ergo ideo dr̃ pater miſiſſe filium uel ſpm̃ſanctũ q̃ ille eſſet maior & illi minores: ſed maxime propter autoritatẽ principij commendandam & quia in uiſibili creatura nõ ſicut ille apparuit. Ecce oſtenſum eſt, quæ ſit miſſio filij, & quibus modis mittatur.

Auguſtin. cap. 21. d

SVMMA DISTINCTIONIS XV.

Eclarato in præcedenti diſtinctione q̃d ſpirituſſanctus temporaliter p̃cedat, mittatur ac detur à patre & filio, ĩiam quærit Magiſter, an etiam à ſeipſo ita procedat, mittatur & detur. Et autoritatibus ac rationibus probat q̃ imò, deinde probat hoc à ſimili, quia & filiꝰ miſit ſeipſum. Quocirca tractat de duplici filij miſſiõe, & qualiter ſecundum unam miſſus eſt ſemel tantum, ſecundum aliam ſæpe. Poſtremo docet q̃ pater non ſit miſſus ab aliquo, quocirca excludit errorem opinantium filium aut ſpiritumſanctum eẽ patre minorem, quia miſſi ſunt, & non pater. Deniq̃ prima rationum, qua probat ſpiritumſanctum dari & mitti à ſe ipſo, eſt iſta: Quicquid poteſt pater & filius, poteſt et ſpirituſſanctus: ſed pater & filius poſſunt dare ſpiritũ ſanctum, ergo & ipſe ſpirituſſanctus hoc poteſt. ¶Secunda eſt, Quicquid operatur pater & filius, operat̃ & ſpirituſſanctus: ſed datio ſeu miſſio ſpirituſſancti ẽ operatio patris & filij, ergo & ſpũſſancti, cum opera ſummæ trinitatis ſint indiuiſa. Iſta eſt ſumma ſentẽtiæ diſtinctionis iſtius.

QVAESTIO .I.

Irca quam inquiritur primo, **An miſſio & datio conueniant diuinis perſonis, & ſpecialiter quibus conueniant miſſio & datio actiua atq̃ paſſiua.** ¶Videtur autem q̃ diuinis perſonis non conueniat mitti, quoniam mitti uidetur eſſe inferioris. unde & angeli ſuperiores nõ dicuntur mitti, ſed aſſiſtere: inferiores uero mittuntur. ¶Secũdo, quia miſſio eſt ad id, in quo miſſus ante miſſionẽ non fuit, cũ miſſio ſit q̃dã tẽdẽtia ad aliquẽ terminũ:

Arguitur primo c̃ veritatẽ

ſed ſpũſſanctꝰ cum ſit uerus deus, incircunſcriptus eſt & pſens ubiqꝫ, ergo non mittit. Si dicat ꝙ filio & ſpũi ſancto cõuenit mitti qa procedunt, & non patri qa à nullo eſt: probat ꝙ & patri conueniat mitti eadẽ rõne, qua probatur in textu ꝙ ſpũſſanctus mittit & dat ſe. Nam quicquid põt ſpirituſſanctus, põt & pater: ſed
3. ſpirituſſanctus poteſt ſe mittere, ut habetur in litera, ergo & pater ſeipſum mittere põt, ergo mittit à ſe.
¶Inſuper dictum eſt in pcedenti diſtinctione, ꝙ reali
4. ter idẽ ſint miſſio & datio in diuinis: ſed pater dat ſe, ut patebit & in textu habetur, ergo mittit ſe.

In oppoſitũ. ¶In contrarium eſt Auguſtinus & Magiſter in lr̃a.

Tria cõſideranda in miſſiõe materiali. ¶Ad hæc Alexander rñdet: In miſſione materiali tria cõſiderant, autoritas in mittẽte, loci mutatio circa miſſum, & alicuius effectus productio circa terminum. Primum eſt de perfectione mittentis, tertiũ de perfectione miſſi, ſecundũ de miſſi imperfectione: qa non põt ſimul eſſe cum mittente & cũ termino. Qm̃ ergo quod pfectionis eſt, transferendum eſt ad diuina: & quod imperfectiõis eſt, relinquendũ: ideo in diuinis eſt miſſio quantũ ad primũ & tertium, non q̃ntum ad loci mutationem. Nec tñ eſt ibi ſeparatio aut receſſus miſſi à mittente, ſicut in his in quibus mittẽs & miſſus ſubſtantialiter differunt. Miſſio quoqꝫ in diuinis nõ ponit gradũ aut maioritatem, ſed ordinem naturæ & autoritatem in mittente. Vnde patet qualiter miſſio ſit in diuinis. Porro de hoc, an miſſio actiue dicta, cõueniat toti ſupergorioſiſſimæ trinitati reſpectu filij & ſpũſſancti, ſunt opiniões diuerſæ. Nam

An tota trinitas mittat ſpm̃ſanctum. quidã dicunt ꝙ ſic. & ſicut concedunt ꝙ tota trinitas dat filium & etiam ſpm̃ſanctum rationalibus creaturis, ita concedunt ꝙ tota trinitas mittat filium, & ſimiliter ſpm̃ſanctum. Alij negant utrunqꝫ. Cæteri iſtam concedunt, Tota trinitas dat filiũ ſeu ſpm̃ſanctũ. ſed negant q̃d trinitas mittit uel filiũ uel ſpm̃ſanctũ. Id-

Miſſio actiua dupliciter determinatur. circo notandum ꝙ miſſio actiue dicta, põt dupliciter determinari. Nam uno mõ dicit diuinã eſſentiam, & conſignificat diſtinctionem ſeu notionẽ: ſicqꝫ dicitur miſſio manifeſtatio productionis alicuius pſonæ æternæ p aliquem effectum in creatura. Et qa per nomen miſſionis ſignificat diuina eſſentia principaliter & in recto, à qua eſſentia eſt miſſionis effectus, notio aũt ſecũdario in obliquo, q̃ manifeſtat in illo effectu, ideo concedunt ꝙ miſſio dicta toti conuenit trinitati. Vnde ſicut concedunt iſtã, tota trinitas manifeſtat

Obiectio prima ꝯ predicta. proceſſionem filij ac ſpũſſancti, ita concedunt ꝙ tota trinitas mittit filiũ ac ſpm̃ſanctum. ¶Sed iſtis obijcit, pater eſt perſona q̃ à nulla, ſed à qua alia: filius uero ẽ perſona quæ ab alia, & à qua alia: Spũſſanctus eſt perſona q̃ab alia, & à qua nulla perſona diuina, ſed pater dicitur mittere, quia ab ipſo eſt alia perſona: mitti uero non dr̃, quia non eſt ab aliqua perſona. Filius aũt dicitur mittere & mitti, quia ab alia eſt, & alius eſt ab ipſo: ergo ſpũſſanctus dicet miſſus, qa ab alio: ſed nõ
2. mittens, quia nullus ab ipſo. ergo mittere non cõuenit toti trinitati, ſicut nec mitti. ¶ Præterea, ſi tota trinitas ratione effectus connotati mitteret ſpm̃ſanctũ, cum ſimiliter connotet affectus in filij miſſione, tota trinitas mitteret filium. ſicqꝫ filius mitteretur à ſpũſan
3. cto, quod non inuenitur de filio, niſi ſm humanã naturam. ¶Inſuper, mittere filium, eſt aliquid operari p filium in creatura rationali: ſed operari per filium nõ cõuenit toti trinitati, ergo nec mittere filium toti cõuenit trinitati, ergo ſimiliter nec mittere ſpm̃ſanctũ: ergo miſſio dicta actiue, non conuenit toti trinitati.

Reſſo ad primum. ¶Ad primũ hoꝝ rñdent ꝙ non ſit ſimile: qa in uerbis his, mitti & mittere, conſignificat habitudo principij ad id quod eſt de ipſo. eſſe aũt ab alio ſiue à principio, uniuerſaliter remouet à patre, ita ꝙ nullo modo põt dici eſſe à principio. ſed eſſe à principio, nõ negatur uniuerſaliter a ſpũſancto. Cum aũt ſpũſſanctꝰ ſit principium creaturę, ideo ſicut concedit ꝙ ſpũſſanctus facit ſe eſſe in creatura per gratiã, & trinitas facit ſpm̃ſanctum eſſe per gratiam in creatura rationali, ita conceditur ꝙ tota trinitas mittit ſpm̃ſanctum.

Ad 2. ¶Ad ſecundum rñdent, ꝙ ſm rationem hanc miſſionis ſit concedendum, ꝙ ſicut trinitas mittit filium, ita & ſpũſſanctus filiũ mittit: quia facit ipſum cognoſci ꝙ æternaliter procedit a patre per effectum ab ipſo tẽ-

Ad tertiũ. poraliter procedentẽ. ¶Ad tertiũ dicunt ꝙ nõ ſit idẽ, opari per filiũ & mittere filiũ, ſed potius manifeſtare illã operationẽ eẽ per filiũ. Vnde concedunt iſtã, ſpũſſanctus mittit filium, & trinitas mittit filiũ: non qa trinitas uel ſpũſſanctus operet per filium, ſed quia trinitas uel ſpũſſanctus per aliquem effectum filio appropriatum, manifeſtat patrem operari p filium, & hoc bene cõuenit trinitati. ¶Porro ſm alios aliter determinat ac ſumit miſſio ſpũſſancti, ut ſ. primo ac principaliter ſignificet notionem, ſecundario autẽ actionem ſeu manifeſtationem, qua notio illa manifeſtat per aliquem effectum. Sicqꝫ miſſio actiua uocatur, pductio alicuius diuinæ perſonę, manifeſta per aliquẽ effectum in creatura. Et ita nomine miſſionis duo ſignantur, uicꝫ notio principaliter ibi ſignificata, & manifeſtatio notionis per effectum ibi conſignificata. Cumqꝫ principaliter ſignificatum nomine miſſionis non conueniat trinitati, non concedunt ꝙ miſſio actiue dicta cõueniat trinitati. Propter q̃d dicũt, ꝙ pprie loquẽdo iſta ſit falſa, Tota trinitas mittit filiũ aut ſpirituſſctm̃: q̃uis actio ibi ſecũdario deſignata, a q̃ ẽ effectꝰ in creatura, toti cõueniat trinitati. Hæc Alexãder.

¶Circa hæc quantũ ad primũ, uicꝫ ꝙ miſſio ſit in

Bonauent. diuinis, ſcribit Bonauentura. Miſſio prout in his inferioribus cõſideratur, habet reſpectum ad tria. primo

Quõ ſit miſſio in diuinis ad principium, ſecundo ad terminum, tertio ad miſſum. Ad principium aũt ſeu ad mittentem ſub triplici poteſt habitudine comparari. Primo, tanq̃ ad dantem eſſe, & ſic mittitur radius a ſole. ſecundo, tanq̃ ad dantem uirtutem, ſicqꝫ mittitur iaculũ a proiectore, & ſagitta a ſagittante. tertio, ut ad dantem autoritatem ſeu iuriſdictionem, & ſic mittitur nuncius a pceptore. Et ſm omnem hanc comparationem ẽ miſſio in diuinis, quoniam ſpirituſſanctus mittitur a prẽ & filio, ſicut uere habens eſſe & uirtutem & autoritatem in operando ab eis. Vnde miſſio iuxta reſpectũ hunc eſt completiſſime in diuinis. Diuina quippe pſona ab eadem perſona diuina accipit eſſe & uirtutem atqꝫ autoritatem. Ad terminum quoqꝫ comparat miſſio ſub triplici habitudine. primo, ut in eo quietetur, ſicut lapis mittitur deorſum. Secundo, ut ab illo habeatur, ſicut mittitur donum ad recipientem. tertio, ut circa illum uidelicet terminum aliquid operetur, ſicut angelus ad hoiem quem cuſtodit. Secundum hanc quoqꝫ triplicem comparationem eſt miſſio in diuinꝫ. Mittitur nanqꝫ filius & etiã ſpũſſanctus ad quoſdã ad inhabitandum, ad quoſdam ut poſſideat ab eis ut donum, ad quoſdam ad conferendum effectum. Sicque miſſio p comparationem ad terminum pleniſſime

in diuinis consistit, multo plus q̃ in creaturis. Si autẽ loquamur de missione in cõparatione ad missum, sic in inferioribus ponit triplicem conditionẽ imperfectionis, uicȝ separationem, subiectionem & mutationem, quæ non sunt in diuinis, in quibus tñ est aliquid correspondens his tribus. In inferioribus enim separat̃ missus à mittente, propter distantiã termini à mittente, ut dum aliquẽ mitto Romã à qua disto: ideo si miss⁹ à me perueniet Romã, oportet ꝙ separet̃ à me. In diuinis uero, qm̃ deus mittens ubiqꝫ est, non est ibi distãtia mittentis à termino missionis, ideo missus nõ separatur nec elongat̃ à mittente. Similiter in inferioribus est missi subiectio, propter differentiã mittentis à misso. Quia em̃ missus recipit à mittente eẽ aut uirtutem uel operationẽ, & substantialiter differt ab eo, necesse est ꝙ aliã uirtutem ab eo recipiat, & aliã iurisdictionem illa inferiorem. sed in diuinis non est differentia substantialis, ideo oĩa ibi sunt æqualis nobilitatis in mittẽte & misso: attñ loco huius est ibi subautoritatis emanatio. In inferiorib⁹ quoqꝫ est in misso quædã mutatio propter distantiã missi à termino. In diuinis aũt, missus nulli loco abest, ideo non oportet ꝙ locũ accedat, mutet̃ aut moueat̃, tñ loco huius ẽ ibi alicuius noui effectus productio. Hæc Bonauent.

Quibus ꝑsonis cõueniat mitti ac mittere. ¶At uero de alia parte propositæ quæstionis, uicȝ quibus ꝑsonis diuinis cõueniat mittere & mitti, scribit Bonauẽtura: Missio (ut patet ex rõne Augustini, & infra patebit) semper duo includit, uicȝ emanationem & manifestationem missi per effectũ. Et qm̃ missio dicta passiue, semper importat emanationẽ, nullatenus conuenit patri, qa à nullo emanat. idcirco si alicubi legeretur pater missus, esset tanq̃ improprie dictum exponendum. ¶Si aũt his obijciat̃, ꝙ ſm Augustinum 4. de Trinitate, mittitur filius, cum ex tpe in mente cuiusq̃ percipitur: sed pater, imò & trinitas tota ex tempore percipit̃ mente, in q̃ gratiose ac dulciter aduenit ac moratur. ergo tã pater q̃ trinitas mittitur. ¶Præterea, mitti est personam diuinã de nouo uenire ad habitandum in corde: sed hoc toti conuenit trinitati ac patri, sicut ait Saluator: Ad eum uenie mus, & mansionem apud eum faciemus. ¶Insup, missio connotat effectum in creatura. sed regula est, ꝙ oẽ cõnotans effectum, est essentiale, ergo toti competit trinitati. ¶Iterum tres personę inseparabiles sunt, nõ ergo una sine alia mittitur. ¶ Dicendum ad primum & secundum, ꝙ nec perceptio in mente, nec uenire & mentem inhabitare, ad rõnem sufficit missionis, q̃uis sufficiant ex parte termini ad quẽ: idcirco exigit̃ etiã emanatio ex parte termini à quo. Propter quod loq tur Augustinus, ꝙ pater absurdissime dicitur missus. ¶Ad tertium rñdendum, ꝙ nomen cõnotans effectũ aut solum dicit respectum ad effectum, & sic est pure essentiale, ut creare: aut dicit cum hoc respectum ad personam diuinam, sicqꝫ potest esse notionale, ut creare per filium, quod soli conuenit patri. Et tale ẽ mitti, quod includit respectũ etiam ad terminum à quo. ¶Ad quartum dicendũ, ꝙ illa quę substantialiter aut personaliter differunt, possunt seorsum mitti, q̃uis in natura & subsistentia inseparabiles sint, ſm quod missio sumitur in diuinis, ubi non inuenitur per loci mutationem, sed ſm descriptionem præhabitam.

Bonauen. Missio ſp duo includit.

Obiectio prima. Augustin.

Iohã. 14.

3.

4.

Rñsio ad p. 2 2.

Augustin.

Ad tertiũ.

ad q̃rtum.

Quibus ꝑsonis cõueniat mittere. ¶Consequenter doctor deuotus oñdit, quibus ꝑsonis in diuinis conuenit missio actiua seu mittere. Magister, ingens, expresse dicit, nititurqꝫ probare ratione & autoritate, quod spũssanctus mittit se, & dat se. Nec secundũ ipsum oportet ꝙ inter mittentem & missum cadat personalis distinctio, sed solum quantum ad rõnem intelligendi: ut idem ipse sit mittẽs, in quantum deus: & missus, inquantũ donũ. Aliorũ autẽ antiquorum magistrorum fuit opinio, ꝙ mittere & mitti de rõne nominis sui, importãt autoritatẽ & subautoritatem atqꝫ distinctionem. ideoqꝫ nequaq̃ sit cõcedendum ꝙ aliqua persona diuina se mittat, aut mittatur a se. Et positionem suã confirmant per Augustinum, dicẽtem ꝙ pater nullatenus mittitur. Cuius rõ esse uidet̃, quia à nullo est, seu qm̃ missus subautoritatem importat, & mittere autoritatem. nulla aũt persona habet super se autoritatem. Rationibus q̃qꝫ Magistri rñdent, ꝙ non est simile de dare & mittere: qm̃ dare uno mõ est ex liberalitate seu amore, sicqꝫ oĩno essentiale est, nec connotat distinctionẽ. idcirco conceditur ꝙ tota trinitas dat se, similiter pater. alio mõ dare est alicui donum cõicare, nõ tm̃ ex liberalitate, sed etiam ex autoritate. sic dare dicit notionem, notionaliterqꝫ tenetur. Idcirco hoc mõ non ualẽt hmõi rationes, si pater dat spm̃sanctum, & spũssanctus nõ dat se, ergo pater facit aliquid quod non facit spũssanctus: qm̃ dare dicit notionem, atqꝫ in hoc sensu æquipollet ei, quod ẽ mittere: & passiua donatio ei, quod est procedere. Ad simile quoqꝫ quod adducit Magister de filij missione, dicunt ꝙ nõ est simile: quia in filio est duplex natura, & ſm naturam suã humanam non solum subautoritas, sed & seruitus conuenit ei. Hinc quantum ad diuinã suã naturã, à solo mitti͂ patre, quia ab ipso producitur. Cumqꝫ spũssanctus producatur à patre & filio, ab ipsis tantummõ mittitur. Hinc rõnes Magistri non ualent, qm̃ omnes autoritates quæ dicunt filiũ mitti à spũsancto uel à seipso, intelligunt̃ ſm naturam humanã. Sed q̃uis positio ista rationabilis uideatur, & ad sustinendum facilior, attñ qm̃ nõ debemus autoritates sanctorũ ad nr̃am trahere rõnẽ, sed poti⁹ nostram rõnem ipsis subijcere, ubi non continent expressam absurditatem: cumqꝫ sancti dicant & maxime Augustinus ac Magister in litera filium mitti à spũsancto & etiam à se, quod non posset exponi ſm humanam naturã, idcirco positio alia ob reuerentiam tam sanctorum q̃ Magistri, magis uidetur esse tenenda. Nempe quod ait Augustinus, Filius dei missus est in carnem à spũsancto, nequaq̃ potest secundum humanã naturã intelligi, ut uidet̃: quia hęc missio fuit ad humanitatis seu carnis assumptionem, ergo secundum rõnem intelligendi præcedit naturã humanam, non ut iam unitã: ergo si filius hoc mõ dicitur missus, oportet ꝙ attribuat̃ diuinę naturæ. sicqꝫ rõne diuinæ naturæ missus est à spũsctõ, multoqꝫ plus à seipso, & ꝑ hoc etiã spũssanctus põt dici mitti à se. ¶Sed his obijci põt. Primo, qm̃ datũ dr̃ relatiue ad dantem, ſm Augustinũ 15. de Tri. ergo spũssanctus nõ datur nisi ab his, à qbus ꝑcedit, & ad q̃s dr̃ relatiue, puta a pr̃e & filio, nõ a seipso. Item ubicunqꝫ est missio passiua, ibi est subautoritas in misso respectu alicuius principij, quemadmodũ secundũ Augustinũ & Magistrum ubi actiua est missio, ibi designat̃ autoritas rõne personæ mittentis: sed in spũsancto non est subautoritas respectu suipsius, ergo non mittit se. Et idem de filio. ¶Rursus, inter mittentem & missum uidetur realis distinctio. ¶Pro harũ solutione aduertendũ, qa (ut tactũ ẽ) missio duo importat, uicȝ emanationẽ &

Cõtra magistri opinione.

Augustin.

Bonauẽt. ꝓ magistri opinione.

Obiectio prima.

2.

3.

manifestationẽ: principaliter tñ manifestationẽ, qa s̃m August. 4. de Trin. mitti est cognosci eẽ ab alio. & qm̃ principaliter importat manifestationẽ, & cõnotat in misso emanationẽ, ideo manifestatio significatur tam per mittere, q̃ per mitti uniformiter. ꝓpter quod sensus est, Pater mittit filium. i. manifestat filiũ emanare à se. & cum dr̃, Filius seu spũssanctus mittitur, sensus est: Filius seu spũsſctũs manifestat̃ ab alio emanare. Et qm̃ ablatiuus respectu uerbi passiui, & noĩatiuus respectu uerbi actiui importat rõnẽ principij, atq; significatio hoꝝ uerboꝝ mittere & mitti, est manifestatio & emanatio, hinc illa ꝓpositio ẽ ꝓprijssima, in qua ablatiuus & nominatiuus importat habitudinem principij respectu utriusq;, sicut cũ dr̃: Pater mittit filium, & filius mittitur à patre: qm̃ filius emanat a patre & manifestatur a patre. Quia uero principale significatum uerboꝝ istorum, est manifestatio, non emanatio: ideo qñ ablatiuus aut nominatiuus est principium manifestationis, quamuis non emanationis, propositio propria est, minas tñ q̃ prædicta: idcirco in hoc sensu conceduntur istæ, filius mittit se, spiritussanctus mittit se. Verum quia tã mittere q̃ mitti, important emanationem circa missum, & pater nõ emanat ab aliquo neq; trinitas, hinc pater non legitur missus nec trinitas.

Respõsio ad p̃mã obiectionẽ. ¶ Ex his patet ad obiecta solutio, quia primum solutum est ex eo, q̊d dictum est quemadmodũ dare dupliciter sumit̃.

ad. 2. ¶Porro ad secundum dicẽdum, ꝙ q̃uis tam mittere q̃ mitti importãt emanationẽ, ut ex p̃ractis iam eoꝝ expositionibus constat, non tñ emanatio hęc importatur semper respectu personæ mittentis: quia ab aliq̊ põt eẽ manifestatio persone, a quo nõ ẽ emanatio eius. Propterea quamuis in psona missa sit subautoritas, non tamen semper respectu mittentis, ut cum mittit seipsam: sed respectu personæ ꝓducentis, a q̃ procedit.

ad. 3. ¶Ad tertium habetur solutio ex præinducta acceptione multiplici missionis: quia interdũ designat in mittente superioritatem atq; imperium, ut cum deus dicitur mittere angelum: interdum solum autoritatem, ut cum pater dicit̃ mittere unigenitum suum: & tunc notat personalem uel realem distinctionẽ. Quandoq; importat distinctionem s̃m rationẽ dũtaxat, ut cum dicit̃, uoluntas mouet seipsam. sicq; spiritussanctus se mittit. quia inquantum deus, mittit: inquantum donum, mittitur. Hæc Bonauentura.

Thomas. ¶Amplius Thomas, quantum ad primũ hoꝝ, q̃liter s. missio sit in diuinis, consonat pręinductis, inter cætera loquẽs: Missio ex sua significatione dicit exitum alicuius ut missi ab aliquo, sicut a mittente atq; ad aliquẽ terminum. Missio autẽ in diuinis omni imperfectione exclusa, intelligitur secundum exitũ originis ab aliquo ut a principio, & secundũ nouitatem aduenietem ei, ad quem fit missio: ut persona missa, nouo modo in eo esse dicatur. Hinc missio ex sua ratione differt a processione & datione. Processio namque inquantum ꝓcessio, dicit realem distinctiõem, imò & respectum ad principium a quo ꝓcedit, & nõ ad aliquem terminum. Datum autem nõ importat distinctionem dati a principio a quo dat̃, qm̃ idem potest dare seipsum, sed tantum ab eo cui datur. Missio autem ponit distinctionem in misso, & ad principium atq; ad terminum. idcirco cum spiritussanct⁹ dicit̃ mitti, includitur in significatiõe missionis uterq; respectus, puta æternus, prout a patre filioq; procedit: ac temporalis, prout significat̃ in habitudine ad creaturam, quæ nouo modo se habet ad ipsum.

¶ Porro de alia parte quæstionis asserit Thomas: *Thomas.* In omni missione oportet ꝙ ponatur aliqua autoritas alicuius ad missum: In diuinis autem personis nõ est autoritas nisi secundum originem. ideo nulli ꝑsonæ diuinæ conuenit mitti, nisi ei quæ ẽ ab alio, respectu cuius potest in aliquo designari autoritas. Ideo filius & spũssanctus dicuntur mitti, non pater nec trinitas. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima parte Summæ, quæstione 43. *art. iv.* In ratione, inquit, missionis duo importantur, quorum unũ est habitudo missi ad eum à quo mittitur: aliud, habitudo missi ad terminum ad quẽ. Per hoc aũt ꝙ aliquis mittit̃, ostenditur processio quædam missi à mittente, uel s̃m imperium, sicut dñs mittit seruum: uel s̃m consilium, ut si consiliarius dicatur mittere regem ad præliandum: uel secundum originẽ, ut flos ab arbore. Ostendit̃ quoq; habitudo termini ad quẽ, ut ibi aliquo modo esse incipiat, uel quia prius ibi nõ erat, uel non eo modo quo incipit ibi esse. *Mitti multipliciter dicitur.* Missio ergo diuinæ personæ potest cõpetere, secũdum quod ex una parte importat processionẽ originis a mittente: & item prout ex alia parte importat nouum modum existendi in aliquo. Hæc Thomas in Summa.

¶Insuper ad quæstionẽ hanc, an aliq̃ diuina persona det uel mittat seipam, idem doctor rñdet in Scripto: *Thomas.* Secundum differentiã donationis, missionis & ꝓcessionis p̃ractã, oportet in hac materia diuersimode loq. Nempe de rõne dationis nõ uidet̃ plus eẽ, nisi q̊d datũ a dante libere habeat̃. q̊d põt dupliciter eẽ. Primo, sicut aliquis libere habet se uel aliquid q̊d in ipso est. Secundo, sicut aliquis libere habet suã possessionem, uel id respectu cuius habet dñium, ꝓut habere dr̃ multis modis. Hinc de ratione dationis non est autoritas in dante respectu dati. põt enim aliquis etiã seipm̃ alicui ex amore dare in amicũ, nisi specificet̃ datio s̃m specialem modum habendi, ut qui ẽ s̃m dominium &c. Qualis datio nulla ẽ in diuinis. Hinc datio non exigit rationẽ principij respectu dati. Vnde dare potest conuenire diuinæ essentiæ, quia hanc pater dat filio: & etiam patri, qui dat seipsum: similiter filio ac spirituisancto. Nec est distinctio dantis ad datum, nisi forte secundum rationem, sicut intelligẽtis ad intellectum. Concedimus ergo simpliciter, ꝙ pater dat se & datur a se, & idem dicẽdum de filio ac spiritusancto. Sed circa missionem maior est difficultas, quod opinionum attestatur diuersitas. Quidam enim dicunt quòd omnes tales sunt falsæ, filius mittit se, spiritussanctus mittit se. Et dicunt rationes Magistri non ualere: quia cum missio includat in se notionem, non oportet quòd in potentia aut operatione missionis conueniant tres personæ, quemadmodum nec in potentia generandi. Et dicunt non esse simile de missione filij in carnem, s̃m quam filius dr̃ mittere seipsum: qa in illa missione natura creata assumpta est in unitatem diuinæ persone, quod in alijs missionibus non contingit. Et si in aliqua inuenitur autoritate quòd spiritussanct⁹ mittit se, glossant sic: quòd a spiritusancto est effectus, in quo & per quem cognoscitur ipse spiritussanctus ab alio eẽ. ¶Verum qm̃ sancti, præcipue Augustinus & Magister, utũtur locutionibus illis: ideo alij dixerunt quòd missio aliqñ sumitur proprie, aliqñ improprie, & cũ proprie

sumitur, importat distinctionẽ missi à mittente, sicq́ dici non ualet ꝙ spiritus sanctus se mittat. Communiter autem & impropriè sumitur missio pro influentia uel datione, sicq́ dicunt spiritumsanctum mittere se, quia dat se, & hæc est opinio Præpositiui & Antisiod. Sed quoniam opinio ista parum recedit à prima, alij dicunt ꝙ propriè spiritus dicitur se mittere, quibus consentiendum est, si uirtus nominis attẽdatur. Missio quippe (ut dictum est) duo importat, uidelicet missum esse ab alio ratione autoritatis, quã designat: atq́ nouum effectum, secundum quem in creatura spiritussanctus dicitur esse. Vnde sensus est, spiritussanctus mittit͛, i. est ab aliquo, & fit nouo modo in aliquo. Deniq́ diuersimode uerificat͛ locutio, quando aliquod coniunctum prædicatur de aliquo secundum esse, & quando ſm fieri. Quando eñ prędicatur ſm esse, oportet ꝙ utrunq́ illorum in eẽ dicatur: ut si dicatur, Socrates est homo albus, oportet ꝙ sit homo, & ꝙ sit albus, nisi unum diminuat rationem alterius, ut cum dicitur, homo mortuus: sed ſm fieri sufficit ꝙ alterum in fieri prædicetur, ut si dicã, Socrates est nunc factus homo albus, sufficit ad ueritatẽ ꝙ sit nunc factus albus, quamuis non sit nũc factus homo. Notandum quoq́ ꝙ quando aliquid p̄dicatur de aliquo secundum fieri, diuersimode se habet in faciente & in facto: quia ex parte facti oportet ꝙ prædicet͛ utrunq́ secundũ esse, etsi non utrunq́ secundum fieri: ut si dicã, iste est factus homo albus, oportet eum esse hominem & esse album, nisi alterũ sit diminuens: non autem oportet ꝙ fiat homo, sed ꝙ fiat albus. Ex parte uero facientis, quia faciens nõ refertur ad factũ, nisi secundũ id quod fit in ipso, sufficit ꝙ faciens dicatur facere alterum tantum: ut si dicam, pictor facit parietem album, non oportet ꝙ faciat parietem, & faciat eum album, sed sufficit ꝙ faciat eum album. Dico ergo ꝙ missio, quoniam ponit missum esse in aliquo eo modo, quo prius non fuit, sicq́ fieri in illo, secundum hoc importat quãdam factionem non realem, sed rationis tãtum, quæ terminatur ad rationis relationem, quemadmodũ deus dicitur fact⁹ refugium nostrum. Est igitur sensus, spiritussanctus est missus à se, id est, spũssanctus existens ab aliquo, factus est ens in aliquo à se per gratiam. Si autẽ accipiamus ex parte mittentis, tunc mittere spiritumsanctum nil aliud est, q̃ facere spiritumsanctum existentem ab aliquo, esse in aliquo ſm habitudinem nouam. Ideo cuicunq́ personæ conuenit facere alterum horum, uidelicet ꝙ sit in aliquo secundum habitudinem nouam, dicetur mittere spiritum sanctum, quamuis non sit principium spiritussancti. Et quoniam tota trinitas facit spiritumsanctum esse in aliquo, nouo modo per donum gratiæ à superbenedicta trinitate collatũ, hinc tota trinitas dicit͛ mittere spiritumsanctum, & ipse se mittit, & mittit͛ à se. Si autem loquamur de processione, minus propriè dicet͛ procedere à se, q̃ mitti à se. Attamen quia processio temporalis ponit nouam habitudinem ad creaturam in quam ꝑcedit, omnisq́ nouitas ad aliquã pertinet factionem: ideo etiam secundum processionem temporalem spiritussanctus ens ab aliquo, factus est existens nouo modo in creatura. Et sic sub eodem sensu concederur, ꝙ spũssctũs ꝑcedit temporaliter à se. Hæc Thomas in Scripto.

Spiritussanctus ꝓprie seipsum mittit.

Psal. 9. 17. 30. 31. 45. 58. & cæt.

ar. 8.

¶Porro in Summa loco præallegato ad istud breuiter rñdit, dicendo: Secundum quosdam diuina psona non mittitur nisi ab ea à qua est. & filius non est missus à spiritusancto, nisi ſm humanã naturam ad prædicandum. Augustinus uero 2. de Trinitate, phibet filium missum à se & à spiritusancto, ut mitti in diuinis solum conueniat personis ꝓcedentibus, mittere uero cuilibet personæ diuinæ. Vtrunq́ autẽ habet aliquo modo ueritatem: quia cum dicitur aliqua psona mitti, importatur & ipsa persona ab aliq̃ existens, & effectus secundum quem missio diuinæ psonæ attenditur. Si ergo mittens designetur ut principium personæ quæ mittitur, sic non quælibet diuina persona mittit, sed solum illa cui conuenit esse principium psonæ quæ mittit͛. sicq́ filius mitti͛ tantum à patre, spũssanctus uero à patre & filio. Si uero persona mittens intelligatur eẽ principium effectus, secundum quem attenditur missio, sic tota trinitas mittit personam missam. Hęc Thomas in Summa.

August.

¶Concordat Petrus, inter cætera asserens: Missio in diuinis accipitur non ꝓpriè, sed similitudinariè. à creaturis aũt ad diuina fit translatio secũdum ea dũtaxat, quæ sunt perfectionis. In missione quidem creaturæ ꝓpriè dicta, quatuor attenduntur. unũ ex parte mittentis, uidelicet autoritas: alterũ ex parte missi, ut separatio siue diuersitas à mittente: tertiũ ex parte termini à quo, puta loci mutatio: quartũ ex parte termini ad quem, s. quidam effectus. Primũ & quartum sunt perfectionis, idcirco conueniunt missioni diuinæ. In cæteris positio ista Petri, etiam in uerbis coincidit cum præhabita responsione Bonauenturæ.

Petrus.

¶Insuper ad id quod quęritur, an aliqua diuina psona mittat aut det seipsam, ponit Petr⁹ Thomæ responsiõem compendiose sub aliquibus alijs uerbis, & inter cætera addit: Secũdum quosdam missio multipliciter sumitur. Primo, prout importat missi à mittente distinctionem essentialem, personalem atq́ localem, ut cum creatura una mitti͛ ab alia. Secundo importat distinctionem essentialem & personalem, nõ localem, ut cum creatura mitti͛ à creatore ubiq́ præsente. Tertio notat distinctionem non essentialẽ neq́ localem, sed tantummodo personalem, ut cum una diuina persona dr̄ mittere alteram. Quarto nullam istarum, sed tantum intellectualem, ut cum diuina persona seipsam mittere perhibetur. Præterea dare tripliciter dicitur. Nam primo designat solam cõmunicationem, sicq́ amicus dat amico seipsum, sic quoq́ quælibet diuina persona dat se. Secundo dicit cõicationem & emanationem, ut cum amicus dicit͛ amico cõicare suum amorem, sic una persona diuina dat aliam, utpote procedentem à se, ut pater filium, pater & filius spiritumsanctum. Tertio importat cõmunicationem, emanationem & translationẽ, quẽadmodum amicus dat amico exterius donum: & sic quælibet persona diuina dat donum creatum. Hæc Petrus.

Dare tripliciter dicitur.

¶Qui etiam quærit, An filius in diuinis potest dici procedere temporaliter. Et respondet, Procedere in diuinis inuenitur dupliciter accipi. Primo cõmuniter, secundum quod importat respectum termini à quo tantum. Secundo stricte, prout importat respectum termini à quo, & etiam termini ad quem. Primo modo habet similitudinem cum sola processione causali, secundo modo cum causali & locali. Qm̃

An filius in diuinis ꝓcedat temporaliter.

ergo filius ab æterno procedit, non ut tendens in alterum, ideo spirituisancto appropriatur processio: & quia in processione temporali includitur ratio ꝓcessionis æternæ & propriæ, ideo missio filij dei non dicitur proprie processio temporalis, communiter tamen posset dici. Hæc Petrus

¶Deniq; ꝑinductis ex Thoma cōcordāt scripta Alberti, imo in his Thomas magistrum suum Albertū secutus est. ¶Consonant item his dicta Vdalrici, q in Summa sua libro 3. ait: Illud uere & ꝓprie datur, ad quod creatura acquirit habitudinem nouam relationis, sicut habentis ad rem habitam, & quod acqrit nouam relationem rationis ad habentem. Et hęc res non est gratia, sed ipsa diuina persona per effectum gratiæ. In omnibus igitur rebus est deus, & tñ aliquibus datur: quoniam datum habetur & possidetur, ut proprietas ab eo cui datur. Id autem possidetur, quod ad nutum habetur, secundum quod possessio dicitur quasi pedis positio, iuxta illud Deuteronomij: Omnis locus quem calcauerit pes uester, uester erit. Hinc illis tantum datus est deus, qui habent eum ad nutum suæ uoluntatis ut proprietatē, cuius fructus participant fruendo ipsomet deo. Et hæc est ratio differentiæ inter esse deum in re, & haberi ipm à re, seu habitare ipsum in creatura. Quia igitur deus qui est in omnibus reb⁹ communiter, sic uenit ad creaturam, ut creatura ius hæreditarium in ipso acquirat per gratiā adoptionis, fruatur'q; ipso in speculo per charitatem uiæ, uel ẜm speciem ꝑ charitatē ꝑfectam patriæ: ideo deus nō habetur nec datur nisi illis, q capaces sunt gratię & charitatis ac glorię, & in illos quoq; procedit diuina persona. Hęc Vdalricus.

(Vdalric.) (Possessio nis etymologia.) (Deute. xi.) (I. Cor. 13.)

¶Qui de istis materijs scribit diffuse, sed sententialiter præhabita sunt q̄ conscribit. ¶Insuper patet ex dictis, An filius mittatur à spiritusancto. Qu enim dicunt in mittente esse autoritatem respectu missi, affirmant q; filius non mittatur nisi à patre, à spiritusancto aūt nō nisi ẜm naturā assumptā, & ad opera eius, ꝑsertim ad ꝑdicandum. Alij aliter dicunt, ut patuit.

(Dionys.)

¶Aegidius demum quantū ad principale intentū, concordat præhabitis, quod s. filius mittat seipsum, similiter spūssanctus. Veruntñ declarationem q̄ Thomas ōndit hoc, reprobat. ¶Ver3 ut patuit, declaratio illa etiā est Alberti, Vdalrici, Petri ac alioꝝ: nec Aegidius efficaciter improbat eam, q̄d, breuitati studens, prosequi nunc omitto.

(Aegidius) (Dionys.)

¶Scotus uero circa ea quę dicta sunt de missione, an s. persona diuina mittat seipsam, & an filius mittatur à spiritusancto, non solum ad prædicandū, refert utrāq; opinionē, & tangit modū defendendi utranq;: magis tñ consentire uidetur dicentibus, q; persona diuina non mittatur nisi ab ea à qua procedit.

(Scotus.)

¶Postremo dominus Antisiodorensis in Summa sua primo libro asserit & defendit, quò dista sit falsa, spiritussanctus mittit se: similiter ista, spiritussanctus mittit filium non nisi ad prædicandum. Hanc dicit etiam falsam, Filius misit se, nisi referatur ad naturam assumptā: quia (ut ait) in mittente debet eē autoritas quo ad missum. ¶ Hæc aūt controuersia doctorum, uidetur pro magna parte in usu terminorū consistere, ut etiam cōstat ex his quæ induxi ex Thoma in prima parte Summæ suæ quæstione quadragesimatertia. Solutio demum argumentorū in principio quæstionis motorum, ex præhabitis elucescit.

(Antisiod.) (Dionys.)

QVAESTIO II.

Secundo principaliter quæritur, An missio in diuinis dicatur essentialiter vel notionaliter, an sit quid creatum vel increatum, temporale vel æternum. Prima pars quæstionis istius inquirit, an mittere & mitti significent essentiam diuinam, an notionem. Videtur q; notionem, quia iam dictum est q; missio in diuinis dicit duo, uidelicet emanationem & manifestationem: sed emanatio est quid notionale seu relatiuum, nō eēntiale aut absolutum. Secundo, quoniam Beda ait in homilia, Spiritussancti missio est eius processio. Processio autem notionaliter dicitur. Tertio, quia quod eēntialiter dicitur, tribus supersanctis personis cōe est: sed missio non conuenit deo patri, loquendo de missione passiua. Missio uero actiua non uidetur conuenire spirituisancto, quia secundū Augustinū libro de Trinit. in persona mittente insinuatur eē autoritas, quæ nō est in spiritusancto, à quo nulla diuina & increata procedit persona. Quarto, missio importat originis exitum, non ergo est eēntiale.

(Argum. 1. ad vnam partem affirmatiue) (2. Beda.) (3) (August.) (4.)

¶In contrarium est, quia ut diuinus Dionysius cōtestatur, Omne nomen dictū deo, connotans effectū in creatura, pertinet ad cōitatē eēntiæ: quod est, quia indiuisa sunt opera trinitatis. sed missio prædicatur de deo, & in creatura connotat quendā effectum, ut patuit, ergo est nomen eēntiale. ¶ Præterea notio propria est uni personæ, in cuius perducit notitiam, propter quod notio appellatur. Missio autem passiua cōis ē filio ac spirituisancto, similiter missio actiua ad minus cōis est patri & filio, nulla ergo missio notionaliter conuenit deo.

(In opposi tum. S. Dion.)

¶Rursus secundo de Trinitate asserit Augustinus: Mitti à patre filius sine spūsancto non potuit, qm̄ pr̄ intelligitur filium tunc misisse, quando hunc fecit ex uirgine.

(August.)

¶Ad istud Alexander respondet: Verba hæc, mittere & mitti, in diuinis de intellectu suo dicunt tam essentiam quàm notionem. Dicunt nanq; respectum personæ ad personam, & item respectum personæ ad creaturā, rōne cuius dicūtur essentialiter, sic'q; essentialiter designant personam. Quædam enim sunt nomina, quæ significant essentiam essentialiter, sicut hoc nomen essentia: quædam uero significant essentiam personaliter, ut hoc nomen deus. Et ea quæ significant essentiam in suppositis per additionem nominum personalium uel notionalium, trahuntur ad supponendum pro aliqua aliquibus'q; personis, ut cum dicitur, deus generat, deus spirat. Sunt quoque nomina aliqua, quæ significant personam personaliter, quemadmodum nomina ista, pater, filius, spiritussanctus. Sunt & alia nomina, quæ significant ꝑsonam essentialiter, ut hoc nomen persona. similiter uerba hæc, mittere & mitti, unde in his uerbis attribuitur aliquid personæ ratione essentiæ. Hinc essentia nō mittit nec mittit, sed persona rōne eēntiæ, seu eēntia in persona. Verum tunc quæritur, cum in intellectu eius quod est mittere & mitti, sit essentia & persona, quid per prius significetur ibi, essentia uel persona. Ad hoc aliqui dicunt, q; uerba hæc mittere & mitti, primo significant diuinā eēntiam, sed consignificant distinctionē personæ à persona: & q; significant eēntiam in rectitudine, & personam in obliquitate. Propterea dicunt q; missio est manifestatio ꝓcess

(Alexand.) (Quæstio.) (Responsio)

sionis personæ per aliquem effectũ in creatura, sicq; quia manifestatio dicitur in rectitudine, & processio in obliquitate, affirmant ꝙ missio designat essentiam, & consignificat distinctionem, sicut hæc noĩa æquale & simile. Et iuxta hoc missio non est processio manifesta, sed potius ipsa manifestatio processionis. ¶Quo contra obijcitur, ꝙ manifestatio processionis est effectus toti superdignissimæ trinitati cõueniẽs, ergo missio filij & spiritussancti toti conuenit trinitati. Respondent quod quamuis manifestatio processionis illius trinitati conueniat, tamen missionis nomine designatur, ꝙ manifestatiõem illam habeat persona una ab alio, quod trinitati non conuenit. Hinc sicut operari toti commune est trinitati, tamen operari per filium conuenit tantum patri, & operari per spiritũsanctum, solum patri ac filio: similiter est in uerbis his, mitti ac mittere. Porro alijs apparet ꝙ uerba hæc mitti ac mittere, primo designant personã seu respectũ personæ ad personã, q̃ attribuitur personæ uel duabus personis indistincte, & hoc rõne personæ. Secũdo uero significant actũ, qui est respectu creaturæ, qui attribuitur psonæ uel personis ratione essentiæ. Vnde dicunt ꝙ missio passiua est processio personę, manifestata per effectum in creatura. missio uero actiuẽ dicta, est productio personæ per effectum in creatura manifestatum. & ita hæc uerba mitti & mittere, designant personam eẽntialiter. sicq; de missione notio prædicatur in recto. nempe cum idem sit missio quod tẽporalis processio, temporalis uero ꝓcessio primo significet notionem personæ, atq; secundo actum conuenientem psonæ rõne essentiæ, similiter missio. Hæc Alexand.

Obiectio.

Missionis in diuinis significatio duplex

Tẽporalis processionis in diuinis rõ duplex.

¶Ex quibus habetur solutio ad secundam quæstionis istius partem. Ad quam Alexander respondet: Missio, siue dicatur actiue de patre respectu filij, siue de patre & filio respectu spiritussancti, siue dicatur passiue de filio aut spiritusancto, est quid increatum & deus mittens aut missus: quemadmodum processio spiritussancti, est ipse spiritussanctus procedens: & sanctificatio spiritussancti qua creaturam sanctificat, est ipsemet spiritussanctus sanctificans. Missio autem spiritussancti, est eius processio à patre ac filio ad sanctificãdum creaturam, sicq; utrunq; horum est quid increatum, quod est spiritussanctus. Deniq; nihil creatum prædicatur de deo in recto. Nil etenim prædicatur de deo, quod non sit ipse. sed uerba hæc, mittere & mitti, prædicantur de deo in recto, cum dicitur: Deus mittit, deus mittitur. ergo dicũt quid increatum. ¶Si autem obijciatur quod nullum increatum ẽ temporale, missio autem est temporalis, ergo non est æterna. Dicendum ꝙ in missione sunt duo, uidelicet principale significatum, quod est increatũ: & connotatum, quod est temporalis effectus, ratione cuius dicitur missio temporalis. nec illud prædicatur de missione, nisi in obliquo. ¶Sed tũc rursus obijci potest, quia si missio est quid increatum, ergo est quid æternum. sed quod ęternum est, fuit ab æterno: ergo missio personæ diuinæ æterna est, fuitq; ab ęterno. cuius contrarium habetur in litera. ¶Respondet ꝙ missio dicitur de deo ex tempore, non ab æterno. Nullum eñ nomen cõnotans effectum in creatura, dicitur de deo ab æterno. processio quoq; temporalis distinguitur ab æterna. sed processio temporalis est missio, non est ergo æterna. Cum autem æternũ coniungitur temporali in eodem termino, ꝓprie loquendo, iudicandum est temporale: quemadmodũ dum necessarium coniungitur cõtingenti, totum iudicatur cõtingens. Idcirco fallacia accidentis in isto est argumento, Missio est deus, & deus est æternus, ergo missio est æterna: quia æternitas q̃ est in principali significato missionis, infertur de cõnotato. Hoc nanq; nomen æternus, cum sit adiectiuum, determinat terminum, & ponit rem suam ratione totalis significati. ¶Quod si rursus instet, quia (ẽm Augustinum) filium mitti, est cognosci ꝙ à patre sit, quod cognosci est quid creatũ, non increatum: respõdetur, ꝙ descriptio illa datur non per eẽntiam, sed per consequentem effectum: quia cognitio processionis est effectus missionis. Hæc Alexander.

Alexãder Missio in diuinis sem per quid increatum

Diluitur obiectio.

Obiectio.

Dilutio.

Obiectio. August. Filium mitti quid. Diluitur.

¶Ex quibus patet solutio quęstionis istius, an missio dicatur de deo ex tempore uel ab æterno, an modo utroq;. & patet ꝙ non nisi ex tempore.

¶Circa hæc Thomas scribit: Quædã sunt noĩa in diuinis, q̃ significant tm̃ personam, quædam uero tm̃ eẽntiam, quædam utrũq;, quemadmodũ dictum est de potentia generatiua ac spiratiua: & ita missio est eẽntiale & notionale ẽm diuersa, quia ẽm respectum quem importat missio ad suũ principiũ, est notionale: sed ẽm respectum quẽ importat ad creaturã, est eẽntiale. ¶Præterea circa hoc est duplex opinio. Aliqui eñ dicũt, ꝙ principaliter significet notionẽ, & ex consequenti eẽntiam, quo ad effectum cõnotatum. alij dicunt econtra, quod uerius mihi uidetur, cõsiderata uirtute uocabuli. Missio nanq; ẽm noĩs sui rationem, non dicit exitũ ab aliquo tanq̃ à principio, sicut à quo missus habeat eẽ: sed solum in ordine ad missionis effectum ponitur autoritas alicui⁹ ad missum. seruus quippe qui mittitur à dño suo, nõ exit ab ipõ ẽm eẽ suum, sed sicut à principio mouente ipm̃ p imperium ad hunc actum. Quia uero in diuinis personis nõ potest eẽ autoritas respectu principij, nisi ẽm originem eẽndi, ideo ex consequenti importatur relatio originis in missione, secundum quam est notionale. Vel principaliter importatur ordo ad missionis effectum, ẽm quem est eẽntiale. In processione autem temporali est econtrario: quia processio ẽm suam rationem, prout sumitur in diuinis, dicit exitũ à principio originante, & non dicit ordinem ad effectum nisi ex consequenti, uidelicet quantũ ad modũ processionis: ideo processio temporalis uideẽ principaliter notionale, & ex consequente significare eẽntiam rõne cõnotati effectus. Datio uero adhuc plus accedit ad eẽntiam q̃ missio. Hæc Thomas.

Thomas. Diuinorũ nominum diuersitas

Missionis in diuinis ratio.

¶Concordatq; Petrus, qui causam huius positiõis assignat, qm̃ nomen missionis ab effectu tẽporali magis impositum est, q̃ ab emanatione æterna.

Petrus.

¶Insuper Thomas in determinando ꝙ missio diuinæ personæ non possit eẽ æterna, consonat præinductis ex Alexandro. Verũ in prima parte Summæ, quæstione 43. de hoc plenius scribit, dicens: In his q̃ important diuinarum originem personarum, differentia quędam est attendenda. quædam enim in sua significatione importãt solam habitudinem ad principium, ut processio & exitus. quædam uero cum habitudine ad principium, determinant processionis terminum, quorum quædam determinant terminũ ęternum, ut generatio: spiratio q̃q; passiua importat processionẽ subsistentis amoris: quędã uero cum

Thomas 1.p.q.43 articulo.1.

habitudine ad principium, designant terminum tēporalem, ut missio & datio. Mittitur enim aliquid ad hoc ut in alio sit, & datur ut habeat. personā aūt diuinam haberi ab aliqua creatura, uel eē nouo mō existendi in ea, est temporale. Hinc missio & datio in diuinis, dicunt temporaliter tm̄, gn̄atio atq; spiratio solum ab æterno, processio & exitus mō utroq;. Nam filius ab æterno processit, ut sit deus: tēporaliter uero, ut sit hō: ſm missionem uisibilē uel ut sit in hoīe, ſm inuisibilem missionē. Hæc Thomas in Summa.

Richard. ¶Concordat Richardus per omnia. sed & scripta Thomæ in his concordant scriptis Alberti.

Vdalric. ¶ Vdalricus quoq; in Summa sua li. 3. consonāter his scribit: Oia ista, uidelicet processio tēporalis, donatio, missio, sunt media inter nomina pure essentialia & pure notionalia seu personalia: qm̄ ratione effectus dicunt essentiam, sed ratione proprietatis, cum qua effectus conuenit, propter quam cōuenientiam ille effectus plus appropriatur uni personæ q̄ alteri, dicunt notionem. Specialiter autem loquēdo de missione, dicimus quòd nomē hoc principaliter dicit essentiam, & secundario notionem. Cum enim importet respectum ad mittentem, & item ad eum cui mittitur, inter respectus hos secundus est principalis, & ratione illius designat essentiam propter effectum, super quem respectus ille fundatur. Primus autem respectus est secundarius, quoniam quantum est de ratione ipsius, ipse ordinatur ad secundum istum respectum tanquam ad finem, & ratione illius primi respectus importat hoc nomen relationem originis: ideo secundario hoc designat. Hæc Vdalricus.

Durand. ¶ Præterea ut hæc clarius innotescant, aduertenda sunt uerba Durandi, scribentis: Videndum quid dicatur hic notionale, & quid essentiale. Itaq; notionale est, quod includit proprium alicuius unius personæ aut duarum, ita quòd non conuenit omnibus diuinis personis, Et uocatur notionale, quia notitiam facit de persona, quantum ad aliquid pertinens ad personarum distinctionem. Essentiale autem, quod conuenit omnibus personis ratione essentiæ absolutæ, uel alicuius attributi, ut est bonus, sapiens iustus. Missio autem autem includit notionale & essentiale. Hæc Durandus.

Notionale quid sit.

Essentiale quid sit.

Aegidius ¶ Porro Aegidius, quamuis concedat quòd missio sit partim essentiale, partim notionale, redarguit tamen declarationem: qua Thomas declarat quod missio principaliter dicit essentiam, atque ex consequenti notionem, prout narratum est pauloante. Contra quod Aegidius obijcit: Quamuis processio communiter sumpta, importet solum exitum à principio, processio tamen temporalis de qua hic loquimur, importat effectum. Nam si processio talem originem principaliter importaret, non concederetur quòd aliqua persona à seipsa procedat. ¶ Ad quod dicendum, quòd ista reprobatio nullius consistit uigoris: quia nec simpliciter concedendum est quòd aliqua persona diuina procedat à seipsa, ut patet per præinducta. In diuinis nanque personam à persona. procedere, est personam à persona produci. nulla autem ratio cōcedi permittit, quod aliqua persona seipsam producat, ut Augustinus & Anselmus fatentur. Veruntamen aliquo modo, quamuis improprie conceditur quòd spiritussanctus procedit à se temporaliter, prout ex doctoribus est ostensum.

Dionys.

Soluunt argumēta initio q̄stionis adducta. ¶Ad obiecta demum in principio mota, patet ex dictis responsio. Ad id tamen quod tangit, q̄liter missio sit notio, patebit infra magis solutio.

Quæstio Petrus. Mitti in diuinis q̄d sit. ¶Circa hæc quærit Petrus, Quid est mitti in diuinis, & ait: Augustinus quarto de Trinitate, sicut filio natum esse, est de patre esse, ita mitti est cognosci q; ab alio est: & sicut spirituisancto donum dei esse, est à patre procedere, ita ei mitti, est cognosci quòd ab alio procedat. ¶ Sed contra hoc sic primo arguitur: In iustificatione infantuli in baptismo, mittitur spiritussanctus, non tamen cognoscit hoc infans.

Arguitur ɔ descriptionem.

¶Secundo, si mitti est cognosci, ergo magis cognosci est magis mitti. sed uitiosus theologus melius cognoscit filium esse quàm uetula sancta, ergo magis 2.
mittitur ad illum. ¶Tertio, per commune non fit cognitio propria. effectus autem missionis toti est trinitati communis, non ergo per ipsum habetur determinata & propria personæ alicuius cognitio. 3.

¶ Quarto, præcipuus missionis effectus est charitas, & tamen eius infusio atque præsentia latent, iuxta illud Iob, Si uenerit ad me, non uidebo eum: & si recesserit à me, non intelligam. 4.

Iob. 9.

Respōsio ¶Solutio, descriptio illa missionis non est per essentiam, sed per causam: ut si dicatur, dies est sol lucens. mitti nanq; personæ, est ipsam ab aliquo dari alicui cum effectu aliquo sibi appropriato ac simili, in quo uel actu uel aptitudine manifestetur suscipienti, ut causa in effectu sibi appropriato.

ad. 1ū ¶Ad primum ergo dicendum, quòd cognosci multipliciter dicitur, scilicet actu, habitu, aptitudine. & aptitudine conuenit paruulo.

ad. 2ū ¶ Ad secundum, quòd descriptio illa intelligitur de cognitione experimentali & formata, non simplici ac informi.

ad. 3ū ¶Ad tertium, quòd quamuis per commune ut cōe, non cognoscatur proprium, tamen per cōe ut appropriatū, pōt. licet autem effectus missionis cōis sit trinitati quo ad suam productionem, est tamen appropriabilis personæ alicui per assimilationem cū proprio personę illius. ¶ Ad quartū, q; quāuis charitas præsentia non noscatur certitudinaliter, tamen probabiliter scitur. Hæc Petrus.

Richard. ¶Circa hoc scribit Richardus: Missio est personæ diuinæ emanantis, uel emanationis personæ per aliquid sibi appropriatū actu uel habitu manifestatio, per quod ipa simpliciter uel secūdum quid habetur, aut magis quàm ante habetur, seu haberi ostenditur actu uel habitu. Quæ descripto omni conuenit missioni diuinæ tam uisibili quàm inuisibili, & tam missioni simpliciter quàm missioni secundum quid. Hæc autem manifestatio rectè uocatur missio, quoniam sicut in creaturis missum à mittente aliquando accipit esse, ut radius à sole: interdum uirtutem, ut iaculum à proiectore: aliquando autoritatem, ut nuncius à præceptore: ita persona emanans, à persona producēte accipit esse & uirtutem atq; autoritatem. Itaque in manifestatione personæ emanantis quandoque intelliguntur hæc omnia, uidelicet effectus creatus, p quem persona manifestatur, relatio quoq; effectus ad illam personam, & persona quæ manifestatur, ac manifestatio eius, & item respectus secundum rationem in ipsa persona ad effectum manifestantem. Hæc Richardus.

¶ Porro ad argumentum quo dicitur, ꝙ nulla notio eſt cōis filio & ſpūiſancto, magnus irrefragabilis doctor r̄ndet: Quædā ſunt nomina ſignificantia indiſtincte relationem ſiue reſpectum unius perſonæ ad aliam, quamuis non in ſingulari numero, ſed plurali, ut hoc nomen perſona, & nomina iſta ſimilis & æqualis. Vnde dicimus, pater & filius & ſpiritusſanctus ſunt tres perſonæ, tres æquales, tres ſimiles, nē pe cum dicant reſpectum, prædicantur in plurali numero: ſed quoniam indiſtincte, dicuntur de tribus perſonis. Aliqua uero dicunt relationem aliquo modo diſtincte, & aliquo modo indiſtincte, ut ea quæ dicunt relatiōem duarum perſonarum ad tertiam, ut ſpirare dictum de patre & filio reſpectu ſpiritusſancti, & procedere dictum de filio & ſpiritusſancto reſpectu patris. & talia ſunt hæc nomina, mittens & miſſus. Vnde dicuntur de duabus perſonis, niſi determinentur per adiunctum ad ſtandum pro una perſona, ut cum dicitur miſſus in carnem, uel miſſus ad ſanctificādum creaturam, nunquam uero dicuntur de tribus perſonis. Interdum autem ſignificatur reſpectus unius perſonæ ad aliam diſtincte, ut per nomina iſta generans & genitus. Cum itaqꝫ dicitur ꝙ nulla notio eſt communis filio & ſpirituiſancto, dicendum quod uerum eſt de notionibus quæ dicunt relatiōem unius perſonæ ad aliam diſtincte. Deniqꝫ etſi ab alio procedere dicatur de filio & ſpiritusſancto, hoc non eſt uniuoce, quoniam alius & alius modus eſt procendi. Cumqꝫ modus producendi diſtinguat notiones in diuinis, idcirco non ſequitur, ſi eſſe ab alio ſit aliquo modo commune, ꝙ aliqua notio ſit communis: ſed aliqua poteſt eē communis patri & filio reſpectu ſpiritusſancti, quoniam una eſt productio, & eodem modo dicta de utroqꝫ. ¶ Et ſi obijciatur ꝙ nihil eſt eis commune niſi eſſentia, reſpondendum ꝙ eſt communitas ſecundum rem & ſecundum habitudinem, hinc ſicut diſtinguere & diſtingui, commune eſt tribus non ſecundum rem, ſed ſecundum habitudinem: ſic mittere & mitti poteſt eē commune duabus perſonis conuenientibus in aliq̄ habitudine. Hæc Alexander.

Alexāder

Obiectio Diluitur.

QVAESTIO III.

TErtio principaliter quæritur, **An filio conueniat inuiſibiliter mitti, an etiam ſpirituiſancto: & utrum ſint diſtinctæ miſſiones eorum, & an ſecundum eadem dona mittantur ac indiuiſibiliter.** ¶ Quod non conueniat filio, hinc ꝓbat: quia miſſio diuinæ perſonæ ordinatur ad eius manifeſtationem, ut patuit: ſed ſpiritalia, immaterialia & diuina, non innoteſcunt hominibus niſi per ſenſibilia & corporea: ergo miſſionē cuiuſlibet diuinę perſonæ oportet ꝑ uiſibilia fieri. ¶ Secundo, quia ut ſanctus Dionyſius ait: Filius & ſpiritusſanctus ſunt lumina quædam ac radij ex luce fontana progredientes, ſed ut idem diuinus Dionyſius conteſtatur, impoſſibile eſt aliter ſplendere nobis diuinum radium, niſi circuntectū uarijs uelaminibus ſenſibilium formarū, ergo miſſionem filij ac ſpiritusſancti oportet eſſe uiſibilem. ¶ Inſuper apparet ꝙ ſecundum eadem dona mittantur, quia indiuiſa ſunt opera eorum. ¶ Secundo, quoniam inter ſeptem dona ſpiritusſancti, primum præcipuumqꝫ conſiſtit ſapientia: ergo cum illa infunditur, mittitur ſpiritusſanctus: ſed ſapientia filio appropriatur, ergo cum ipa datur, mittitur filius,

arguit r.3 veritatem

2.

ſicqꝫ utraqꝫ miſſio, una eſt. ¶ Tertio, quoniam idem donum diuerſis reſpectibus, diſtinctis poteſt appropriari perſonis: ſicqꝫ ſecundum idem donum diſtinctæ perſonæ mittuntur. Sed contra, ſicut filius & ſpiritusſanctus ſunt diſtinctæ pſonæ, ſic differentes miſſiones conueniunt eis. ¶ Secundo, quoniam dictum eſt ꝙ miſſio ſeu proceſſio temporalis includit emanationem æternam, ſed filij & ſpiritusſancti diſtinctæ ſunt emanationes adintra æternæ, ergo & temporales. ¶ Tertio, quoniam miſſio filij per incarnationis myſterium, non eſt miſſio ſpiritusſancti, non ergo ſunt indiuiſæ.

¶ Ad primam huius quæſiti partem Thomas reſpondet: Sicut in exitu rerum à primo principio dicitur bonitas diuina in creaturam procedere, inquantum ſua participatione repræſentat in illa, ita in reductione rationalis creaturæ in deum, intelligitur diuinæ perſonæ proceſſio: quæ & miſſio nuncupatur, inquantum propria perſonæ relatio repræſentatur in anima per ſimilitudinem aliquam in ea receptā, ab ipſa proprietate relationis æternæ originatā & exemplatam: quemadmodum proprius modus quo ſpiritusſanctus refertur ad patrem, eſt amor: & proprius modus referendi filium in patrem, eſt uerbum patris manifeſtatiuum. Hinc ſicut ſpiritusſanctus inuiſibiliter procedit in mentem per donum amoris, ſic filius per ſapientiæ donum, in quo eſt manifeſtatio patris, qui eſt ultimum ad quod recurrimus. Et quia ſecundum horum donorum receptionem efficitur in nobis ſimilitudo ad ꝓpria perſonarum, ideo ſecundum nouum modum eſſendi, prout res eſt in ſimilitudine ſua, dicuntur diuinæ perſonæ in nobis eſſe, ſecundum quod nouo modo eis aſſimilamur: atqꝫ ſecundum hoc utraque proceſſio dicitur miſſio. Inſuper, ſicut prædicta originantur ex proprijs pſonarum, ſic nec ſuum conſequuntur effectum ita ut fini coniungāt, niſi diuinarum perſonarum uirtute: quia in forma impreſſa ab aliquo agente, uirtus eſt imprimentis. Hinc in receptione donorū huiuſmodi habentur diuinæ perſonæ nouo modo, tanquam ductrices & coniungentes rationalem creaturam ultimo fini. Hinc & utraqꝫ proceſſio datio nominatur, inquantum eſt ibi nouus modus habendi. Hæc Thomas in Scripto.

Thomas.

Perſona diuina q̄mō dicat eſſe in hoīe.

¶ Porro in prima parte Summæ, quæſtione quadrageſimatertia ſcribit: Per gratiam gratumfacientem tota trinitas inhabitat mentem. Mitti autem diuinam perſonam ad aliquem per gratiam inuiſibilem, ſignificat nouum modum inhabitandi illius pſonæ & originem eius ab alia. cumqꝫ tam filio quàm ſpirituiſancto cōueniat eſſe ab alio, atqꝫ per gratiam inhabitare, utriqꝫ conuenit inuiſibiliter mitti: non autem patri, qui quamuis per gratiam inhabitet mentem, non eſt tamen ab aliquo. ¶ Si autem quis inſtet, quod dona per quorum infuſionem filius mitti aſſeritur, ſpectent ad intellectum, & ſine charitate ac gratia gratūfaciente queant haberi, iuxta illud Apoſtoli: Si habuero & nouerim myſteria omnia & oēm ſcientiam, charitatem autem nō habuero, nihil ſum. Cum ergo miſſio inuiſibilis diuinæ perſonæ attendatur penes dona gratiæ gratumfacientis, ergo penes infuſionem donorum filio appropriatorum, nō attenditur miſſio. ¶ Reſpondendum ꝙ anima ꝑ gratiam aſſimilatur deo, idcirco ad hoc ꝙ aliqua pſona

art.3. Spiritusſanctus ac filius inuiſibiliter mittunt.

Obiectio.

1. Cor. 13.

Dilutio.

diuina mittatur ad aliquē per gratiam, oportet ꝙ fiat assimilatio illius ad diuinā personā quæ mittitur, per aliquod gratiæ donum: & q̄m spiritussanctus est amor, per charitatē anima spiritui sancto assimilat̄. Hinc ſm charitatis infusionem aut incrementum attenditur inuisibilis missio spiritussancti. Filius uero est uerbū non qualecūq;, sed spirans amorē. unde 9. de Trinitate perhibet August. Verbū quod insinuare intendimus, notitia est cum amore. Non ergo secundum quālibet perfectionem seu habitum intellectus mittitur filius, sed secundū instructionem talē, quæ in affectum prorūpit amoris, iuxta illud in Psalmo: In meditatione mea exardescet ignis. Idcirco signanter loquitur Augustinus: Filius mittitur cum à quoq; cognoscitur atq; percipitur. Perceptio autem experimentalem designat notitiam, q̄ proprie dicit̄ sapientia q̄si sapida scientia, iuxta illud Ecclesiastici: Sapiētia doctrinæ secundū nomē est eius. Hæc Thomas in Summa. ¶ Et ſm eundem in 2. Secundæ, Oīa septē dona spūssancti, charitati inseparabiliter sunt annexa, inter quæ sunt quatuor ad intellectum spectantia, s. sapientia, intellectus, consiliū, scientia. ideo penes eorum infusionem uere attenditur missio hęc spiritussancti. ¶ Præterea ad secundā partem propositæ q̄stionis, uidelicet an missio filij & missio spiritussancti, sint distinctæ ab inuicem uel potius inseparabiliter iūctæ, respōdet Thomas in Scripto: De distinctione missionum filij ac spiritussancti, cōtingit loqui tripliciter. primo, quātum ad ipsarum diuersitatem realem: secūdo, quātum ad missionis rōnem: tertio, quātum ad earum separationē. Si primo mō, cum in missione duo considerentur, uidelicet exitus personæ missæ ab alia, atq; effectus secundum quem persona diuina dicitur nouo modo esse in creatura, utroq; modo missio filij est alia à missione spūssancti secūdum rem, quia & generatio qua filius exit à patre, alia est à processione spiritussancti qua exit ab utroq;. donum quoq; quod pficit intellectum secūdū quod attenditur missio filij, aliud est à dono charitatis quod perficit uoluntatem, ſm quod attendit̄ missio spiritussancti. Si autē secundo modo de earum distinctione loquamur, hoc potest esse dupliciter: Primo, secūdum propriam utriusq; rōnem: secundo, iuxta rōnem earum cōem. Si secundum cōem, sic eadē est ratio missionis filij ac spiritussancti, quantum ad utrunq;: quia & esse ab alio, est cōmune utriq;. & similiter nouo modo esse in creatura. Secundum propriam uero utriusq; rōnem utrūq; differt ab alio, qa & propria ratio processionis filij non est propria rō processionis spiritussancti, cū ille procedat ut amor, & iste ut uerbum ac filius. Cōformiter proprius modus quo filius est in creatura, non est proprius modus quo spiritussanctus est in ea: quinimo filius per sapiētiam, spiritussanctus per amorem extat in ipsa. Si tertio modo, dico quod una nunquā est sine alia, quoniam amor sequitur perfectam notitiam secundum quam est missio, & perfecta illa notitia semper inducit amorem. ideo simul infunduntur, pariterq; augētur. ¶ Præterea si quis instet quia missio est datio, datio autē per prius conuenit spiritui sancto, q̄m habet rationem primi doni: ergo alia ē ratio dationis ac missionis in utroq;, imò per prius cōuenit spiritui sancto, & per posterius filio. ¶ Dicendum quod in diuinis nō est prius & posterius, tamen emanatio spiritussancti p̄supponit emanationem filij secundū ordinem naturæ, atq; ex parte hac (si liceret sic loq) potius diceretur ꝙ missio filij ex parte exitus importati, est prior missione spūssancti. Veruntamen hoc esset ſm rationem propriam utriusq;, non secundū rationem cōem. Si autem cōsiderent̄ istæ processiones quātum ad earum effectum in creatura, hoc potest esse dupliciter: primo, ex parte mittentis seu dantis: secundo, ex parte donorum in quibus fit missio. si ex parte donoꝝ, sic simpliciter naturaliterq; p̄cedit amorem notitia, & ex parte illa missio filij, missionē spiritussancti. sed hoc est secundum cōsiderationem proprię ratiōis earum, non cōis, quēadmodum oēs species motus æqualiter conueniunt in ratione motus cōi, tamen secundum proprium esse suum, motus localis est alijs motibus prior. Si uero cōsiderentur ex parte dantis, cū primū mouens & inclinans ad dandum sit amor, sic datio spiritussancti prior est datione filij. Hoc tamen non ita exprimitur in ratione missionis. ¶ Sed rursus obijci potest, quoniā aliqui ualde simplices & obtusi in cognitione sapientię, feruentes sunt in amore: & quidam acuti in cognitiōe, sunt frigidi in affectu: ergo una missionū istaꝝ sine alia esse ualet. ¶ Et respondendum ꝙ notitia illa formata & salutaris, ex qua oritur amor, uiget in feruentibus diuino amore, qua notitia cognoscunt diuinā bonitatem, inquātum est finis, & largit̄ eis influens beneficia sua: & talem nō habent notitiā, qui amore dei non accenduntur. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Ex quibus patet, ꝙ inuisibiles missiones filij ac spiritussancti sunt indiuisæ. ¶ Concordat Petrus, dicendo: Finis ultimus missionis filij ac spūssancti, est idē, uidelicet rationalis creaturæ sanctificatio, i. reuocatio à sensibilibus ad æterna, sed finis proximus est diuisus. Nam finis proximus missionis filij, est illuminatio intellectus: finis uero missiōis spūssancti, inflāmatio est affectus: q̄ duo complent sanctificationem, nec unum sine alio est perfectum: quia nec pfecta notitia sine amore, nec ecōuerso. Cum ergo missio utriusq; non frustretur suo complemēto, non est una sine alia, nec sine gratia gratum faciente. ¶ Verū de hoc plenius tractat Petrus, mouens hanc quæstionem, Vtrum spiritussanctus semper mittatur cum filio. Videtur ꝙ sic. Dicuntur enim mitti in effectu eis appropriato. effectus autem appropriatus spiritussancti, est unctio spiritualis: effectus filij, illuminatio salutaris. quæ semper sunt simul. ¶ Item sapientia appropriatur filio, charitas spiritui sancto: sed nō est datio sapiētiæ sine spiritusancto, nec charitatis sine filio, iuxta illud: Ad eum ueniemus &c. ¶ Contra, sicut se habet missio uisibilis ad uisibilem, sic missio inuisibilis ad inuisibilem: sed unus sine altero mitti potest uisibiliter, ergo & inuisibiliter. ¶ Solutio, Differunt duo hæc, uenire & mitti: quia uenire importat respectum ad terminum ad quem, nō ad terminum seu principium à quo, missio uero importat utrūq;. Venire ergo, solū designat nouā p̄sentiam in nouo effectu: sed mitti, emanationem ab alio, & manifestationem in effectu nouo. hinc pater dicitur uenire cū filio & spiritusancto, nō mitti. Dicunt igitur quidā, quod filius potest uenire ac mitti sine spiritusancto, et ecōtrario: quia secundum eos dicitur mitti atq; uenire, etiam sine dono gratiæ gratum facientis. Quæ opinio iam ante est reprobata. Alij dicūt quod unus

[Margin notes: Augu. — Psalm. 38. — Sapiētię etymologia. — Eccle. 6 — Tho. aq. — Obiectio. — Dilutio. — Obiectio. — Dilutio. — Petrus. — Questio — Johan. 14 — Rūso. Uenire et mitti differunt.]

sine alio potest mitti, quoniam mitti dicitur ille qui manifestatur in aliquo effectu sibi appropriato: non autem potest uenire unus sine alio, quēadmodū nec uterq; sine p̄re: nō ueniūt nisi ad manendū & inhabitandum, quod sine gratia esse non ualet. hæc opinio potest sustineri. Tertij dicunt, quod neuter sine altero potest uenire aut mitti. Cū enim non ueniant nisi missi, eorum aduentus est missio. & loquor de inuisibili missione eorum. hęc opinio uerior esse uidetur.

¶ Sustinēdo secundam opinionem, qui uellet, posset respondere ad primum, quod appropriatio effectus non sufficit q̄ persona mitti dicatur, sed exigitur manifestatio illius personę principaliter. ¶ Ad secundū quoque responderetur, quod sapientia non datur sine spiritusancto: tamen in illa est principaliter manifestatio filij tantum, ac spiritussancti secundario, in charitate autem est econuerso. Ille uero qui principaliter manifestatur, dicitur mitti, nō alius: sicut solus legatus mitti asseritur, quamuis multi ueniāt secum. ¶ Atuero tertiam & ueriorem sustinendo opinionem, dicendum ad argumentum in cōtrarium factum, quod non sit simile: quoniam non est tāta connexio in formis exterioribus, in q̄bus fit uisibilis missio, sicut in formis interioribus, in quibus fit missio inuisibilis. Hęc Petrus.

Alexan. ¶ Atuero Alexander consentire uidetur opinioni secundę, dicendo: Aliquando mittitur filius, quando non mittitur spiritussanctus: quia non mittitur filius in quocūque effectu, sed in effectu ei appropriato, & quia manifestatur in illo. Si autem in eodem effectu spiritussanctus mitteretur, oporteret q̄ in eo manifestaretur, & ita effectus ille non esset filio appropriatus. Denique missio passiue dicta, est processio p̄sonę manifestata in effectu ei appropriato, uel manifestatio processionis. Cum ergo processio filij non sit processio sp̄ussancti, nec idem effectus in quo manifestatur utraque processio, ratiōe cuius dicitur mitti filius aut spiritussanctus, & unus effectus possit esse sine alio, utpote non dependens ab illo, & manifestatio unius processionis siue manifestatiōe alterius processionis, ideo una missio sine alia esse potest. Hęc Alexander.

¶ Quo circa uidetur, q̄ unus effectus sine alio esse nequit: quia nec formata cognitio secundum quam mittitur, filius est sine amoris affectu, secundum quē mittitur spiritussanctus, nec ecōuerso: depēdet quoque unus effectus ab alio, cum ex cognitione oriatur dilectio.

Richard⁹. Missio q̄d sit. ¶ Circa hæc quærit Richardus, an secūdū eadē dona sit missio filij ac spiritussancti. Et respondet: Missio est emanantis personę per appropriatum sibi effectum manifestatio: per effectum inquam, qui secundum id quod est, specialiter appropriatur personæ, Cumq; quædam dona sint filio specialiter appropriata, ut dona illuminatiua: & quædam spirituisancto, ut dona inflammatiua: idcirco secundum aliqua dona mittitur filius, secundum quæ non mittitur spiritussanctus, & econtrario. Porro si aliquod donum secundum unam rationē appropriatur personæ alicui, & secundum id quod est, approprietur alteri: secundum illud donum non dicitur proprie mitti, nisi persona cui donum illud secundum quod est appropriatur, nisi multū extendēdo nomē hoc missionis. Quod si fuerit aliquod donum, quod secundum id quod est, non magis appropriat personæ uni quām alij, quamuis secundum unam rationem posset uni appropriari, tunc forsan secundum donum illud nō diceret aliqua persona mitti distincte. Hæc Richar. Richard.

¶ Qui etiam ad quæstionem qua quęritur, an una persona sine alia mittatur, respondet: Quamuis in missione secundum quid atque improprie dicta, quę est secundum aliquod donum gratiæ gratis datæ, nō gratum facientis, missus est aliquādo inuisibiliter spiritussanctus, non filius, & econtrario: tamen loquendo de missione proprie dicta, per quam uere atque simpliciter datur persona quæ mittitur, cum missio talis esse non ualeat sine charitate, & cum habitu charitatis semp infundatur, aliquis habitus illuminatiuus aut eius augmentum, qui habitus appropriatur filio, quēadmodum charitas spirituisancto, nunquā mittitur filius quin mittat spiritussanctus, ac econtrario: nec unus eorum sine alio potest cognosci cognitione formata & habituali. Hæc Richardus. Persone si mul mitti tur ppile.

Albertus. ¶ Præterea circa hæc ait Albertus: Quemadmodum ordinantur apertæ seu uisibiles missiōes filij ac spiritussancti, sic ordinantur & missiones eorum occultæ: & semper sunt ambæ ad finem eundem, quāuis nō semper ad eundem actum: quia ut sanctus testatur Bernardus, primo uenit filius & docuit fidem: postea plenius docuit spiritussanctus, accenditq; ad amorem. Hinc secundum intentionem sanctorum, nec filius nec spiritussanctus mittit, nisi in gratia gratum faciente. Non enim spiritussanctus est donum, quod sibi inuicem dant pater & filius, sed quia nobis dant eū. filius quoque dicitur datus, non quia sit donum aliquod creatum quod sine ipso habeatur, sed quia ipse datur in dato, sicut dicitur a Iacobo: Si quis indiget sapientia, postulet a deo, & dabitur ei: hinc missiones istæ non distinguuntur in fine, sed in proximo actu. quoniam filius per appropriationem illuminat intellectum, & spiritussanctus accendit affectum. Porro finis missionis est sanctificatio atque reductio, quod non est opus spiritussancti tantum: q̄a reductio includit uiæ ostēsionem: & quo ad hoc, est filij: adeptionemq; boni, & quantum ad hoc, est spiritussancti. simul nanque mittuntur. Nec tamen unus est imperfectus, aut alter superfluus: quia sic cōgruit propter duplicem partem potestatiuam animæ nostræ, uidelicet intellectum & uoluntatem, atq; ut p̄sonarum distinctio ostendatur esse in deo. Bernard. Iacobi.1

Obiectio. ¶ Si uero obijciatur q̄ omnium gratiarum collatio per appropriationem attribuitur spirituisancto, ergo in earum infusiōe solus mittitur spiritussanctus.

Dilutio. ¶ Dicēdum q̄ quamuis gratia in genere uel quo ad actum qui est gratum facere, sit attributum & ostensiua spiritussancti, tamē gratia ista uel illa, est aut esse potest filij attributū. idcirco cum missio sit etiam in collatione gratiæ particularis ad intellectum siue affectum, in ea etiam mittitur filius. Vnde amicos dei & prophetas constituere, asscribitur filio seu sapientiæ increatæ. Ad constituendum nanque amicos dei & prophetas, duo exiguuntur. Primum est notitia amicitiæ & amici, eorum quoque, per quæ amicitia contrahitur & conseruatur, quod est filij. Secundum est amor amici & fundamētum amoris, quod est bonum honestum, & partes honesti, ut ait philosoph⁹. & quo ad hoc, mittitur spiritussanctus. Ad prophetiam etiam, quantum ad congruitatem, requiritur il- Sapien.7 Prophetia q̄d poscat.

luminatio & aptificatio mentis per uirtutes, qua fit digna illuminatione diuina. Denique distributio omnium spiritualium charismatum seu donorū pertinet ad spiritumsanctum, quantum ad illam proprietatem spiritus, quod unit atque uiuificat mysticum corpus: quia in hac ratione spiritussanctus uniēs ecclesiam diuidit dona prout uult, sicut & spiritus noster diuidit singulis mēbris, ꝓportionabilia sibi. Insuper cognitio requiritur ad missionem nō omnis, sed triplex. Vna, quæ est ex parte cogniti, ut s. sentiat homo in se donum, in quo tanquam in signo cognoscibilis est persona missa: quod signum habet actum gratiæ gratumfacientis, & appropriabile est filio uel spirituisancto. Secunda est cognitio habitualis. Tertia cōiecturalis ex signis, ut si uideam me posse de facili, quod alter non habens gratiam non potest, aut cum grandi difficultate: & si experiar spiritum meum liberū esse à uana spe, uano amore, uanoq; gaudio & caduca tristitia, & à timore mundano, consimilibusq; peccatis. Quam triplicē cognitionem puto sufficere secundum habitū ad missionē, nec oportere adesse cognitionem secundum actum. Non aūt potest certudinalis haberi cognitio de inexistentia charitatis & gratiæ absque reuelatione: quoniā act⁹ spiritus similimi sunt actibus naturæ & cordis, ut patet in dilectione. Possum enim scire quod diligo deū propter se & super omnia, tamen nō scio an hoc ex charitate procedat, cū & philosophus protestetur, uirum uere fortem gratia boni & propter bonū uirtutis contemnere uitam, quod tamē non necessario procedit ex charitate. Similiter Apostolus loquitur: Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatē autem non habuero, nihil mihi prodest. Ergo pro fide, & propter deum potest homo se igni exponere, & tñ nō esse in charitate. Hæc Albertus. Idē Vdalric.

1. Cor. 12. — Triplex cognitio req̄rit ad missionem. — Charitat⁹ inexistētia certo sciri non potest — Philosop. — 1. Cor. 13.

Aegidius. ¶Præterea secundum Aegidium, quamuis missiones filij & spiritussancti sunt inseparabiles, sunt tamē distinctæ & differentes: quoniam nō est missio in diuinis, nisi quia una persona per aliam operatur. operari autem unam personam per aliam nō dicimus, nisi ex eo ꝙ una procedit ab alia, sic ꝙ radicalis causa in missionibus ex processionibus oritur. nunquā autem mitti spiritumsanctum sine missione filij, concordat uerbis canonis Sapientiæ 1. In maleuolam animam non introibit sapientia. Hæc Aegidius.

Sapien. 1.

Dionysi. ¶Ex quibus sequi uidetur, quod diuina persona non mittitur nisi ab ea à qua procedit, cuius oppositum habetur in textu ex Augustino. Sciēdum quoq; ꝙ liber Sapientiæ non est in canone, ut in prologo galeato sanctus testatur Hieronymus. Quidam demum doctores, ut Thomas de Argentina, affirmāt quod eadē in essentia sit inuisibilis missio filij & missio spiritussancti, sed dicitur filij, quādo mens illuminatur per gratiam ad deum cognoscendum: & dicitur spiritussancti, quando cor accenditur ad amandum. Sed huius rei ueritas ex distinctione & responsione sancti Thomæ præhabita, elucescit.

Thomas Argentin.

Gulielm. ¶Circa hæc quærit Antisiodorensis in Sūma sua lib. 1. Cur docere approprietur spirituisancto, cum iuxta præhabita ea quæ pertinent ad illuminationem intellectus, approprientur filio. Quod autem docere approprietur spirituisancto, constat ex eo quod in Euangelio legitur: Paracletus spiritussanctus docebit uos omnem ueritatem. Et rursus, Suggeret uobis omnia, quæcunq; dixero uobis. Itemq;, Cum autē uenerit spiritus ille ueritatis, docebit uos omem ueritatem. Ad hoc doctor ille respondet: Quoniam spiritussanctus est proprie amor & donum, ideo appropriantur ei dona posteriora q̄ ex amore procedunt, ad insinuandum ꝙ ex puro dei amore nobis donantur. Ad idem etiam patet responsio plenior ex inductis Alberti aliorumq; uerbis. ¶Postremo, ad omia argumenta in quæstiōis principio mota, patet ex dictis solutio, nisi ad duo prima, quæ & una solutione soluuntur. Itaq; respondendum ꝙ quamuis diuina inmaterialia & æterna nobis primo & originaliter per sensibilia innotescāt, quia intellectiua nostra cognitio à sensitiua sumit exordium: nihilominus cum iam per rationem, fidem atque scripturas fuerimus eruditi, possumus desuper illustrari ac edoceri ꝑ operationem, unctionem, allocutionem, degustationē, inflammationem internam, secretam, angelicam & diuinam, anagogica eleuatione, prout sanctus Dionysius fassus est, & electissimus Dauid rex sibi concessum ac contigisse fatetur, dicendo: Sicut lux auro ræ sine nubibus rutilat, &c. Itemq; in Psalmo, Audiam quid loquatur in me dominus deus &c. Iohānes quoque Apostolus: Vnctio, inquit, eius docet uos de oībus. ¶Aduertendū ꝓterea circa præhabita, quia (ut scribit Bonauentura) de donis gratuitis possumus loqui tripliciter. Primo, quantum ad radicem: secundo, quantum ad habitum: tertio, quantum ad actum cōsequentem. loquendo secundum primum modū, cum una sit gratia gratumfaciens, per quam filius et spiritussanctus mentem inhabitant, quæ gratia radix est omnium gratuitorum donorum, sic filius & spiritussanctus mittuntur eodem dono, seu quātum ad idem donū: loquendo autem secundū habitū, est distinguēdū, nā qdā habitus sunt pure affectiui, qdā pure cognitiui, quidā medij. in pure affectiuis datur ac mittitur spiritussanctus, quoniam ei appropriantur. In habitibus pure cognitiuis, nec filius nec spiritussanctus, quia per habitus tales nō efficimur deo accepti. In habitibus medijs mittitur filius, inquantum sunt cognitiui & cognitionem ministrant: inquantum uero sunt affectiui & accendunt, spiritussanctus. Si demum loquamur de eis quantū ad actus eorum, qui sunt illuminatio intellectus & inflammatio uoluntatis, sic in alijs & alijs donis mittitur filius ac spiritussanctus. Sed quoniam ista coniuncta sunt, ideo inuisibiles missiōes filij ac spiritussancti sunt indiuisæ. Hæc Bonauentura.

Johan. 16 — Johan. 14 — Johan. 16 — Soluūtur argumēta initio q̄stio adducta. — Cognoscitur aliqd anagogica eleuatiōe absq; sēsu — 2. Reg. 23. — Psalm. 84. — 1. Johan. 2 — Bonauēt.

Questio ¶Amplius circa hæc idē interrogat doctor, Vtrū missio filij ac spiritussancti sit secundum eadem dona gratiæ augmentata. Videtur quod sic, quia in die Pentecostes missus est spiritussanctus non uisibiliter tantum, sed inuisibiliter quoque per diuinorum infusionem charismatum, & tamen ante illam missionem habebant charitatem & gratiam. ¶Secundo, quia ut Rabanus contestatur, In baptismo datur spiritussanctus ad habitationem deo cōsecrandā: in confirmatione uero, cum plenitudine sanctitatis.

Rabanus

Resso. ¶Ad hoc respondent nonnulli, quod gratia augetur dupliciter. Primo perceptibiliter, & in tali augmēto filius ac spiritussanctus datur ac mittitur. Secūdo in imperceptibiliter, & ita nō mittitur. Aliter potest dici, quod augmentum gratiæ contingit dupliciter. Primo, secundum profectum in gratia prius

habita, usu'cp eius. Secundo, per collationẽ noui usus aut doni gratuiti. Primo modo nõ dicitur mitti spiritussanctus, sed secundo modo per collationem noui doni, ut in apostolis in die pentecostes: uel noui usus, sicut in confirmatiõe, quia sic aliquo modo est ibi de nouo. Hæc Bonauentura.

¶ Alij dicunt quod & in primo profectu mittanť filius & spiritussanctus. Non enim pœnitentes & ꝓficientes inaniter clamãt: Veni creator spiritus, mentes tuorum uisita. & rursus, Mẽtibus nostris domine spiritumsanctũ infunde, mitte, cõcede. In textu quoque allegantur uerba Augustini, dicentis quod spiritussanctus ad sanctos quotidie mittitur: quod nõ uidetur uerificari, nisi per profectum in charitatis feruore, & quantum ad gradus diuersos perfectionis. Iterum asserit Augustinus, quod filius seu spiritussanctus inuisibiliter mittitur cum mente percipitur, q̊d etiam in primo profectu contingit, & iuxta inducta non requiritur perceptio seu cognitio certitudinalis & actualis. Hinc istud uerius æstimatur. *August.*

Thomas. ¶ Porro sanctus Thomas tangit utranq; positionem. & quamuis primam sequi plus uideatur, aliam tamen dicit posse facile sustineri. Sic etenim ait: Augmentum gratiæ potest esse dupliciter. primo secundum intensionem eiusdem uirtutis tãtum, seu in eadem specie: & ratione huius augmenti non dicitur missio noua. secundo, prout per augmentum proficit homo in nouum usum actumue gratiæ, puta alterius speciei: sicq; est noua missio filij & spiritussancti. uerbi gratia. Notitia de deo ex qua ꝓcedit actualis dilectio, sufficit ad rationem missionis filij. sed qñ notitia per inspirationem eleuatur ad cognoscendũ diuina mysteria seu secreta atque futura, sic datur & mittitur in dono prophetiæ. Similiter est de spiritusancto, quoniam quicunque amor charitatis ad missionem sufficit spiritussancti: sed dum uirtus amoris ita excrescit, ut ratione amoris detur homini aliquis alius usus gratiæ, ut miracula operari, seu tentationibus faciliter præualere, tunc dicitur noua missio spiritussancti. Veruntamen quidam dicunt ꝙ in omni augmento gratiæ gratumfacientis, fit missio diuinæ ꝑsonæ. quod & sustineri faciliter põt. Hæc Thomas.

Ricard⁹ ¶ Richardus uero concedit, ꝙ in omni charitatis augmento mittitur spiritussanctus.

QVAESTIO IIII.

Arguit 1. cõtra ueritatem. QVarto principaliter quæritur, **ad quos fiat inuisibilis missio spiritussancti, an scilicet ad irrationales creaturas.** ¶ Videť ꝙ sic, qa huiusmodi, ut templum calix & consimilia, dicuntur sanctificari. ¶ Secundo quęritur, utrum ad existentes in charitate & gratia: sed ad hoc modo responsum est. ¶ Tertio, an ad Christum secũdum naturam assumptam, Videtur quod non, quia à primo incarnationis instanti fuit perfectus in omni uirtute & gratia. ¶ Quarto, an ad angelos sanctos aliosq; beatos. Videtur ꝙ non, quia iam cõsistunt in termino, & nec gratia nec gloria augetur in ipsis. ¶ Dicendum ad primum, ꝙ missio non est nisi ad creaturas charitatis & gratiæ susceptiuas, quod irrationalibus non conuenit creaturis. ¶ Ad tertium respondetur secundum quosdam, quod ad Christum secundum assumptam humanitatem nulla inuisibilis missio facta sit, ob rationem prętactam: uisibilis uero missio ad ipsum est facta, ad manifestationem gratiæ interioris. ut in descensu columbæ. Alij dicunt quod ad animam Christi facta est inuisibilis missio in collatione gratiæ & gloriæ, quas in conceptionis suæ accepit initio. postea uero nulla ad eum facta est missio, quoniam nulla facta est innouatio circa gratiam eius. *Matth. 3.*

¶ Ad quartum dicendum, quod similiter in beatis facta est missio inuisibilis, dum eis infusæ sunt gratia et gloria: & quamuis non proficiunt in præmio essentiali aut charitate, per hoc tamen non tollitur quin aliquæ nouæ reuelationes fiant eis, secundum quas consurgunt ad dei amorem, non ut magis aut intensius amẽt, sed ut sub alia ratione amor eorum dirigatur in deum. Hæc Thomas. *Beatis quo fiat missio inuisibilis*

¶ Deniq; in prima parte Summæ suæ quæstione 43. ait: Missio de sui ratione importat, quod ille qui mittitur, incipiat esse ubi prius nõ fuit, sicut in rebus creatis quæ mitti dicuntur, contingit: uel ut incipiat esse ubi prius fuit, quodam nouo modo: sicq; asscribitur missio diuinis personis. hinc in eo ad quem fit missio, duo considerare oportet, uidelicet gratiæ inhabitationem, & quandam circa gratiam ipsam innouationem. idcirco ad omnes fit missio, in quibus inueniuntur hæc duo. Vnde & ad sanctos ueteris testamenti ac legis naturæ, facta est inuisibilis missio spiritussancti, imo & filij. Nec obstat illud Iohannis: Spiritus nondum erat datus, quia Iesus nõdum fuit glorificatus: quia hoc dictum est de datione spiritussancti cum signo uisibili, quæ facta ẽ in die pentecostes: uel de plenitudine dationis, qua datus est in euangelica lege. Hinc quoque secundum profectũ uirtutis augmẽtumq; gratiæ fit inuisibilis missio. Vnde quarto de trinitate loquitur Augustinus: Tunc cuiq; mittitur filius, cum à quoquam cognoscitur siue ꝑcipitur, quantum cognosci & percipi potest pro captu aut profectu in deum, uel perfectione animæ rationalis in deum. Hæc Thomas. *ar. 6* *Johan. 7* *August.*

¶ Verum contra id quod ait spiritumsanctum nõ esse missum ad Christum seu ad animam eius, nisi in collatione gratiæ & gloriæ in sua conceptione, obijci potest quod iuxta præhabita ponitur triplex missio filij dei, puta in mentem, in carnem, & ad prædicandum: & quantum ad tertiam illam, missus est à spiritusancto, sicut ait in Isaia: Et nunc dominus misit me & spiritus eius. Itemq;, euangelizare pauperibus misit me. Rursus in euangelio fertur: Ductus est Iesus à spiritu in desertum. & sicut exponit Gregorius, ductio illa fuit à spiritusancto, fuitq; missio quędam. ¶ Præterea his quæ ex Thoma dicta de inuisibili missione spiritussancti ad creaturas irrationales & ad homines bonos atq; ad angelos, & de missione eius in augmento gratiæ ac profectu uirtutis, Alexander concordat: sed de missione quo ad Christum, aliter sentire uidetur. Est, inquiens, missio exterior corporalis, & est missio interior spiritualis. Prima est manifestatio facta exterius in specie corporali, secunda est manifestatio facta interius in effectu spirituali. Prima missione missus est spiritussanctus ad Christum, nec fiebat propter Christum, sed ut alijs innotesceret ipsum habere plenissime spiritumsanctum. Secunda missione non est missus ad ipsum, qa nullus effect⁹ fiebat in ipso q̄ prius nõ erat, *Dionysi.* *Filij dei triplex miss.io.* *Isaie. 48* *Isaie. 60.* *Luce. 4* *Matth. 4.* *Alexan.*

nec alio modo habitauit spiritussanctus in eo q̃ prius. ¶Et si obijciatur, quoniam spiritumsanctum dari nihil aliud est q̃ ipsum mitti quantum ad aliquem effectū in quo cognoscatur ipsum esse in aliquo, sed spiritussanctus datus est Christo secudum naturam assumptam, non solum quantū ad quosdam, sed & ad oēs effectus: quia non ad mensurā datus est ei, ergo missio spiritussancti facta est ei. ¶Dicendum ꝙ non sequitur. nam aliquid importatur in uerbo hoc mitti, q̃d non in uerbo hoc dari. mitti nanq; ponit alium modum existendi spiritūsanctum, q̃ fuit prius: uel quantum ad alium effectum q̃ prius, quod non importat hoc quod dico dari. Dari enim non ponit aliud, q̃ aliquid alicui cōicari. Vnde nō ponit nouum modum existēdi nec nouū effectum. Mitti quippe dicit actū, ut est in fieri: dari uero, prout est in facto esse. Hæc Alexander.

Obiectio. *Johan.3.* *Solutio.*

¶ Qui nihilominus consequenter tāgit aliam positionem nunc tactam, dicens: Dici potest quod utroque modo missus est spiritussanctus ad Christū, sed non simul: sed primo spiritualiter & inuisibiliter missus est, quando in primo instanti conceptionis suæ datus est ei spiritus non ad mensuram, quia tunc primo inhabitauit eum per plenitudinem gratiæ, deinde missus est ei uisibiliter in baptismo. In conceptione etenim Christi tria considerantur in anima eius, puta creatio, unio & gratiæ collatio: quæ quamuis simul fuerint tempore, tamen in eis fuit ordo naturæ secundum rationem intelligentiæ, secundum quā prior fuit creatio animæ: deinde unio eius cum diuina natura, tertio collatio plenitudinis gratiæ. Iuxta hoc diuina natura dicitur eē in Christo homine, triplici modo existēdi. Primo, modo communi, quo est in omnibus creaturis per essentiam, præsentiam & potentiam. Secundo, modo speciali, quo dicitur esse in sanctis per gratiam. Tertio, modo singulari per hypostaticam unionem. Hæc Alexander.

Albertus. ¶ His concordat Albertus, qui & inter cætera loquitur: Missio fit in perceptione gratiæ & in augmēto ipsius, quia in illo aliter sentitur adesse spiritussanctus q̃ ante: idcirco ad angelos quoque est missus & mittitur, quo ad nouas reuelationes: quamuis non augmentetur in eis gratia, quæ substantialis est. Nā & angeli à spiritusancto sunt sanctificati. Sanctificatio quippe tripliciter dicit. Primo, simul facere subiectum & gratiam eius, ut in anima Christi. Secundo, facere naturam & addere gratiam, sicut in homine primo & angelo bono. Tertio, facere de non sancto sanctum, ut de impio iustum. Hæc Albertus.

Sanctificatio tripliciter dicitur

¶ Christus quoq; ut homo, sanctificatus est. i. de non sancto negatiue, factus sanctus: non aūt de non sancto priuatiue, secundum Alexandrum.

Udalric. ¶Circa hæc scribit Vdalricus: Cum missio fiat ad id, in quo ē deus tanq̃ in tēplo uiuo suę habitationis, sequitur ꝙ missio fiat non solum ad animas nostras, sed etiam ad corpora nostra, cum scriptum sit: Nescitis quia membra uestra templum sunt spiritussancti? nec tñ sunt duæ missiones, sed una: qa ad corpus non fit missio, nec deus inhabitat illud nisi propter aīam. nam gratia ab anima redundat in corpus, cum anima sit motrix, uita, gubernatrixq; corpis uirtute illa, qua ipsa agitur & mouetur à spiritusancto. Hinc corpora sanctorum atq; reliquias ueneramur, secūdum Damascenum lib. 4. quod deus ostendit sibi esse acceptū per diuersa miracula, dum deuote tāgentibus ac honorantibus illas, beneficia multa largitur. Mittitur quoq; persona diuina non solum in prima gratiæ infusione, sed item in eius augmento. nam & sanctificatio non solū est à contrario sanctitati, sed etiā ab imperfecta sanctitate, sicut in naturalibus motus non est semper à contrario, sed quandoq; à medio. Sic & in angelis ponitur purgatio. Vnde & in Apocalypsi legitur: Sāctus sanctificetur adhuc. Hinc dubitatio illa, an spiritussanctus mittatur in profectu eiusdem gratiæ ac uirtutis, terminata ē in Actis apostolorum, quo fertur: Cum orassent, motus est locus in quo erant, & repleti sunt spiritusancto, & loquebantur uerbum dei cū fiducia. Vbi innuitur ꝙ dicuntur repleti spiritusancto ex augmento fiduciæ loquēdi uerbum dei, cuius actionis gratiam iam ante receperant in igneis linguis. Nec solum in in uia, sed itē in patria fit inuisibilis missio: primo in beatificatione, deinde in donis gratiæ gratis datæ, quæ sunt, purgatio, illuminatio, perfectio. Porro quod etiā ad humanam Christi naturam facta sit missio, quāuis plures negent, tamen aperte insinuatur in psalmo: Quid est homo quod memor es eius? &c. quod ad Hebræos Apostolus Christo adaptat secundum naturam humanam, ad quam facta est quadruplex missio: una ad totam ipsam naturam, uidelicet corpus & animā simul per gratiam unionis, cum uerbum caro factū est. sic nanq; habitat in Christo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Secunda fuit missio inuisibilis spiritussancti per gratiam habitualem in ipsa conceptione. Tertia fuit uisibilis in baptismo. Quarta inuisibilis in clara & beatifica cognitione uerbi & oīm aliorum. Hæc Vdalricus.

1.Cor.3. *Reliquiæ sanctorū cur uenerande.* *Apoc.22.* *Actuū.4.* *Actuū 2.* *Psalm.8.* *Hebræ.2.* *Johan.1.* *Col.2.*

Aegidius ¶Concordat Aegidius, qui de modo missionis spiritussancti ad beatos, inter cætera ait: Sicut non est inconueniens aliquē in cognitione alicuius non posse augeri intensiue, sed extensiue, u pote aliquis propositionem quamcunq; cognoscens per demonstrationem à priori seu per causam, si rursum eandem cognoscat per effectum seu signum, magis eam cognoscit q̃ prius, nō certius, cum cognitio per signum, nō addat quātum ad certitudinem, super cognitionem per causam, tamen pluribus modis eam cognoscit: ita beati per reuelationes quas continue à deo recipiunt. Etsi in amore dei nō magis proficiunt, pluribus tamen modis cognoscunt bonitatem diuinam esse super omnia diligendam, eamq; extensiue plus diligunt. Hæc Aegidius.

Mittitur spūssctus ad beatos.

¶Ad primum igitur respondendum, quod sanctificari tripliciter dicitur. Primo, secundum quod sanctum dicitur mundū, sicq; sanctificatio dicitur emundatio à peccato per gratiam. Secundo, prout sanctū uocatur firmum, & sic sanctificatio est confirmatio in bono per gratiam aut gloriam. & his modis, solis competit ratioālibus creaturis. Tertio, sanctificatio appellatur deputatio seu accommodatio alicuius ad cultum dei, sicq; templum, altare, uasa & uestes sanctificari & consecrari feruntur: & ita est æquiuocatio uel analogia sanctitatis, quemadmodum sanitas de quibusdam dicit ut de signo, de aliquibus ut de causa, de rationali creatura & animali ut de subiecto.

Soluunt argumēta initio ōstionis adducta. *Sanctificari tripliciter dr.*

Ad.2. ¶Ad secundum, ꝙ in sacramentis non est gratia secūdum esse completum, nec ut in subiecto, sed tanq̃ in instrumento, quemadmodum ars dicitur esse in

terebello, securi & dolabro. ¶ Ad alia patet ex dictis responsio, quia ad missionem spiritussancti & sanctificationem rationalis creaturæ, non exigitur quod subiectum tempore prius sit gratiæ aut gloriæ infusione.

QVAESTIO V.

Quæritur quinto, an plenius missus sit spiritussanctus post incarnationem filij dei quam ante, & vtrum electi per susceptionem spiritussancti ac gratiæ eius fiunt extra hunc mūdum. ¶ Videtur quod nō plenius missus sit post incarnationē, quoniam quidā patriarchę ac prophetę uidētur fuisse tam sancti, ut sancti euangelicæ legis eis præferendi non uideant. unde super Ieremiam scribit Hieronymus: Certe nullum puto sanctiorem fuisse Ieremia. Atque de Moyse scriptum ē in Deute. Non surrexit ultra propheta sicut Moyses. De Elia quoque ait Saluator: Quia cum uenerit, restituet oīa. Itemque, Si uultis scire, Iohannes ipse est Elias. sicque uidet æqualis fuisse Iohanni, quo inter natos mulierū non extitit maior. August. etiam in li. de bono coniugali, cælibatum beatissimi Iohānis baptistæ nō præfert coniugio Abraæ.

(Arguit 1. ad ptē negatiuam. — Hieronymus. — Deut. 34. — Matth. 17 — Augu.)

¶ In contrarium est, quod tempus euangelicæ legis uocatur antonomatice tempus gratiæ. ¶ Secundo, uidetur quod sancti per missionem & dona spiritussancti non sint extra mundum, quia realiter manent in loco suo, & accidēs manet in suo subiecto, imo de filio dei incarnato ait scriptura, quod in hoc mūdo erat.

(In opposit um. — Iohan. 1)

¶ In oppositum est autoritas Augustini in textu, & quod ait Apostolus: Nostra conuersatio in cælis est. Atque quod asserit Augustinus, uerius est anima ubi amat, quam ubi animat. Imo & Christus: Vbi, inquit, est thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Thesaurus autem iustorum in cælo est, ergo & ipsi sunt ibi.

(In opposit um. — Philip. 3. — Matth. 6.)

¶ Ad primam partem huius quæsiti respondit Albertus: Secundum Augustinum primo de Trinitate, quod ait Euangelista, Spiritus nondum erat datus, quia Iesus nondum fuit glorificatus, quomodo intelligitur, nisi quod post Christi glorificationem tanta fuit datio ac missio spiritussancti futura, qualis nunquam antea fuit? Neque enim antea nulla erat, sed talis non fuerat. Oportebat quidem aduentum spiritussancti sensibilibus signis monstrare, ut ostenderetur totum orbem terrarū omnesque gentes in linguis uarijs constitutas, in Christum per spiritussancti gratiā credituras, ut impleretur illud psalmi: In omnem terram exiuit sonus eorum. Itaque distinguendum quod quædam est missio spiritussancti in cōicatione gratię personalis. alia est missio in gratia generali, ordinata ad conuersionem orbis terrarum. est etiam uisibilis & inuisibilis missio. Missio inuisibilis & personalis ante incarnationē & postea, habent se sicut excedentia & excessa: quia quibusdam personis plus gratiæ infundebatur in ueteri testamēto, quibusdam in nouo. Visibilis autem missio talis fuit in euangelica lege, qualis nunquā ante. Hinc secūdum Augustinū quædam personę ueteris legis pertinebant ad nouā, qui scilicet sub lege illa euangelicam perfectionē seruarunt, & ecōtra quidam noui testamenti spectant ad uetus. Hęc Albertus.

(Albertus. — Iohan. 7. — Psalm. 18. — August.)

¶ Hinc plenius scribit Vdalricus 3. li. suę Summę: Abundantior, inquiēs, est missio in nouo testamēto, quantū est ex parte dei mittētis, quoniam pluribus atque facilius in nouo patet testamēto hęc grā. Nā prius paucis notificabatur, cum tantū in Iudæa notus esset deus. & hi quibus notificabat, nequibāt eā recipere nisi per opera sua dispositi. Nunc aūt in oēm terrā exiuit sonus eorum. & credentibus non solum per opus operās propriū, sed etiam per opus operatū ipsorum sacramentorum cōfertur hæc gratia. Et sic quantū est ex parte gratię Christi, de plenitudine eius accepimus. Idcirco nunc omnibus in Isaia dicit: Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Dixi aūt quantum ad sufficientiam ex parte dei, quoniā quātum ad efficaciam ex parte nostri, est distinguendum. Nā quantum ad extensiuam quantitatē diffusionis gratiæ in homines iustos, excedit noui gratia testamenti: quoniam pluribus data ē, sicut plures sunt filij noui testamenti quam ueteris. & plures filios ecclesia habet quam synagoga: sed quantum ad intensionem, habent se sicut excedentia & excessa, quoniam aliqui tunc plus habuerunt de deo quam multi modo, & ecōtrario. Si autē quæratur causa diuersitatis istius in gratia secundum temporum interualla, dicendum quod tempus secundū se non est rō huius, quia non cadunt sub causa aliqua temporali. Vnde & in Ecclesiaste scriptū est: Ne dicas, quid causæ est quod priora tempora fuerunt meliora quam ista? stulta enim est huiusmodi interrogatio. Causam uero istius ponit Iohannes, dicens: Spiritus nondū erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus .i. gloria suæ uictoriosissimę passionis, resurrectionis & ascensionis nondum nobis meruerat, nec pro nobis patrē interpellando obtinuerat, ut alium paraclitū daret nobis. Hæc Vdalricus.

(Vdalric⁹. — Psal. 75. — Psalm. 18. — Iohan. 1 — Isaię. 12 — August. — Eccles. 7 — Iohan. 7.)

¶ Hinc Thomas adhuc clarius loquens: De missione, inquit, spūssancti possumus loqui dupliciter. primo ex parte dei mittētis, & sic apud ipsum nulla est transmutatio, sed æqualis omi fit tēpore missio, nisi forte secundum pdeterminationē sapiētiæ ac pscientiæ suę, secundum quod sine sua mutatione pordinauit secundum uarias temporum cōgruitates aliquid facere tpe uno, nō alio. Secundo loqui possumus de missiōe ex parte eorum ad quos fit missio, & sic quanto magis se pparant ad gratiā, eā plenius cōsequuntur. Sed quia per Christi aduētum ac passionē remotum est antiquæ dānatiōis obstaculū, hinc totum humanum genus magis paratū ad gratiæ susceptionē est factum: tū propter solutionē precij & superationē diaboli, tum propter Christi doctrinā, per quam clarius nobis innotescūt diuina, tū propter ecclesiastica sacramēta gratiæ cōtentiua. Idcirco loquēdo cōiter, plenior facta est missio spūssancti post incarnationē quam ante, quia de plenitudine eius oēs accepimus. sed quātum ad aliquas speciales personas, facta est in ueteri testamento plenissime missio spūssancti secundum perfectionem uirtutis, qui tñ de Christi plenitudine acceperunt, inquantum in fide mediatoris saluati sunt. Denique sancti ueteris testamēti dupliciter attēdūtur: primo, quantum ad gratiā personalē, sicque per fidem mediatoris cōsecuti sunt gratiā æque plenā his qui in nouo sunt testamēto, imo multis plus & multis minus. Secundo penes statum naturæ illius temporis, sicque cum adhuc tenerentur obnoxij diuinæ sententię, pro pctō originali pcio nōdum soluto, erat in eis aliquid impedimētū, ut nō tā plena ad eos fieret missio sicut in nouo fit testamēto, etiam per traductionē in gloriam in qua tota naturæ imperfectio amouetur. Hæc Thomas.

(Tho. ad. — Iacobi. 1)

¶Concordat Bonauen. & alij, imo & Alexander.
Albertus Porro ad secundã quæsiti partẽ respondet Albertus: Anima ſm id quod est, & per essentiã suã quãdiu uiuit homo, non est nisi in corpore suo. In re aũt de q̃ cogitat, seu ad quã uehementer afficitur, est sicut in obiecto, ad cuius locum anima in sua essentia nec ꝑ se, neq; per accidens refert. Item quo ad modũ uiuendi & cognoscendi, fit homo quodãmodo extra mundũ contemplãdo diuina, quia à materialibus & mun-
1.Cor.13. danis abstrahit. siquidẽ modus cognoscendi in hoc mundo, est per speculum in ænigmate.
Thomas. ¶Concordat Thomas, dicendo: Anima cõparat ad duo, uidelicet ad corpus, cui dat esse substantiale: & ad obiectum, à quo recipit accidentalem perfectionem. Ideo aĩa essentialiter in suo est corpore. Vbi uero obiectum est, non est essentialiter, sed per quandã conformitatem seu adhæsionẽ, prout dr ꝙ scientia est assimilatio scientis ad rem scitã, quod de amore amplius dici potest. Sicq; intelligitur ꝙ asserit Au-
Augusti. gustinus: Secundum quod aliquod æternum mente percipimus, non in hoc mũdo sumus: quia uidelicet intellectus & affectus noster non conformãtur rebus mundanis & caducis, sed cælestibus ac æternis,
Phil.3. iuxta quem sensum ait Apostolus: Nostra conuersatio in cælis est. quia sanctorum exercitia actibus beatorum suo modo assimilãtur. Hæc Thomas.
Bonauent. ¶Circa hoc ait Bonauent. literã exponẽdo: Loco cõueniũt duo, uicȝ cõtinere & qetare. Itaq; inquantũ cõtemplamur diuina, nõ sumꝰ in mũdo ꝑ quietationẽ: qa affectus noster nõ figit nec qescit in rebus corporalibus ac mundanis, sed in spiritalibus ac diuinis. sicq; aĩa uerius est ubi amat, q̃ ubi animat: realiter tñ manet & cõtinet in corpe, quſq; separat post mortẽ.
Aegidius Hæc Bonauentura. ¶Præterea Aegidius ṗinductã Thomæ rñsionẽ narrat & reprobat, dicẽs: Si ꝑpter hoc q̃d aliquid cõformat alicui, diceret ẽẽ in illo, oculus uidens parietem, diceretur in pariete esse.
¶Hæc aũt reprobatio uana est, qm̃ sctũs doctor
Dionysi. exponẽdo uerba beati Augustini, loquit ad ꝑpositũ de cognitione diuinoꝶ formata & amorosa, & de cõformitate ex cognitione & amore sequente. quæ cõformatio est unio quædã ac transmutatio cognoscẽtis ac diligentis in cognitum & amatũ. sed & unio illa est quædã adhæsio. Vnumquodq; equidem in illud quodãmodo transformatur, cuius actibus magis assimilatur, & cui magis adhæret. Hinc hõ carnalis efficitur bestialis, & rebus uilissimis perhibet immergi. sic hõ uirtuosus & contemplatiuus dicitur absor-
Augusti. beri in deum. Deniq; cum asserat August. Vbi amor, ibi oculus: etiam dico ꝙ oculus intuẽtis aliquid multum intente & feruide, potest dici ẽẽ in illo. sicq; oculus fornicarij est in fornicaria, & ueraciter ait scriptu-
Eccl.2. ra: Oculi sapientis in capite eius, oculi autem stultorum in finibus terræ. quia uidelicet undiq; euagant. Ex his patet ad argumenta solutio. ¶Si aũt quærat, an absolute loquẽdo maior gratia data sit sanctis ueteris testamenti q̃ noui: dicendum quod indubitãter animæ Christi data est incõparabilis plenitudo gratiæ ac uirtutum, donorum & fructuum, & oĩm diuinorum charismatũ excellentia maxima, deinde beatissimæ uirgini. De apostolis uero ait in prologo sanctus Hierony. Apostolos omnibus illis, puta ꝑphetis, secure præfero. Si ergo sancti noui testamenti dicantur omnes qui ad primitiuam pertinuerint ecclesiam, atq; ex Iudaismo ad euãgelicã legem conuersi sunt, ac perfecte uixerũt in ea unà cũ Christo legislatore & capite suo, cæteri q̃q; electi & sancti q in euangelica lege uixerunt: non est dubiũ quin absolute loquẽdo, ineffabiliter maior gratia data sit sanctis euãgelicæ q̃ Mosaicæ legis, & exuberantior copia donorum tam gratiæ gratumfacientis q̃ gratiæ gratis datæ. Etenim postquam deus uerus ex sacratissima atq; mundissima uirgine assumpsit naturam humanam, decuit eum pre solito diuina communicare hominibus: sicq; tam intensiue quàm extensiue, inenarrabiliter & quasi incõparabiliter plenius missus est spiritussanctus hominibus post incarnationem, quàm ante.

De missione spiritussancti quæ fit duobus modis, uisibiliter & inuisibiliter. *Distinctio* XVI. A

NVnc de spiritusancto uidendũ est, præter illam ineffabilem & æternam processionem qua procedit à patre & filio, & non à seipso: quæ sit eius tẽporalis processio, quæ dicitur missio siue datio. Ad quod dicimus: quia sicut filius duobus modis dicitur mitti: uno, quo uisibiliter apparuit: altero, quo inuisibiliter à castis mentibus percipitur: ita & spiritussanctus à patre & filio ac à seipso duobus modis ꝑ- Actuũ 2.a
cedere, siue mitti siue dari dicitur: uno uisibiliter, altero inuisibiliter. Datus est enim uisibilis creaturæ demonstratione, sicut in die pentecostes alijsq; uicibus: & datur quotidie, inuisibiliter illabendo mentibus fidelium.

Prius de illo modo missionis qui fit uisibiliter, agit. B

Et primo agamus de illo missionis modo, qui fit uisibili specie. De hoc Aug. in ij. lib. de August. de tri. li. 2. cap. 5
Trinitate, ita ait: In prõptu est intelligere de spiritusancto, cur missus & ipse dicatur. Facta est enim quædam creaturæ species ex tempore, in qua uisibiliter ostenderetur spũssanctus: siue cum in ipsum dñm corporali specie columbæ descendit, siue cum in die pentecostes fa- Matt. 3. d
ctus est subito de cælo sonus, quasi ferretur flatus uehemens: & uisæ sunt illis linguæ diuisæ Actuũ. 2. a
sicut ignis, q & insedit super unumquenq; eorum. Hæc operatio uisibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus, missio spũsscti dicta est: nõ ut appareret eis ipsa substantia, qua & ipse inuisibilis & incõmutabilis est, sicut pater & filius: sed ut exterioribus uisis corda hoĩm cõmota, à tpali manifestatione uenientis, ad occultam æternitatẽ sp præsentis conuerterent. Ecce, his uerbis aperit Augustinus illum modum missionis q uisibiliter exhibetur, cũ tamẽ

ipse spiritus in sua natura non uideatur: qui nec in illis creaturis magis erat q̄ in aliis, sed ad aliud. In illis enim erat, ut per eas ad homines ueniens, ostenderetur esse in illis ad quos illæ creaturæ ueniebant. Non enim spiritussanctus tpali motu tunc uenit uel in hoïes descendit, sed per temporalem motū creaturæ significata est spūalis & inuisibilis spiritussancti infusio. Et (ut apertius dicā) per illum modū missionis spūsscti corporaliter exhibitū, monstrata est spiritalis & interior missio sanctispiritus siue donatio, de qua agendum est.

Cum filius sit minor patre secundum formam creatam in qua apparuit, cur non & spiritussanctus similiter. C

Sed prius quærendum est, cum filius dicatur minor patre secundum missionem qua in forma creata apparuit, cur & spiritussanctus non dicatur similiter minor patre, cum in forma creata apparuit. Nam de filio q̄ minor sit patre secundum formam qua missus apparuit, aperte ostendit Aug. in quarto li. de Trin. dicens: Misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, usq; adeo paruum, ut factū: eo itaq; missum, quo factum. Fateamur ergo factum minorem, & intantum minorem, inquantum factum: & intantū factum, inquantum missum. Ecce, habes quia filius, inquantum est missus. i. factus, minor est patre. Cur ergo spiritussanctus non dicatur patre minor, cum & ipse creaturam assumpserit in qua apparuit? Quia aliter spiritus assumpsit creaturā in qua apparuit, aliter filius. Nam filius accepit per unionem personæ, spiritus uero non. Filius enim accepit hominem ita, ut fieret hō. Spiritus uero sanctus non ita accepit columbam ut fieret columba. De hoc Aug. in li. ii. de Trin. ita ait: Ideo nusquā scriptum est q̄ deus pater maior sit spiritusancto, uel spūssanctus minor patre: quia non sic est assumpta creatura in qua appareret spiritussanctus, sicut assumptus est filius hominis, in qua forma ipsius dei uerbi persona præsentaretur: nō ut haberet uerbum dei sicut alii sancti sapientes, sed q̄ ipsum uerbum erat. Aliud est enim uerbum in carne, aliud uerbum caro. i. aliud est uerbum in homine, aliud uerbum homo. Caro eñ pro homine posita est in eo quod ait, Verbum caro factum est. Non ergo sic assumpta est creatura, in qua apparuit spūsscūs, sicut assumpta est caro illa & humana forma ex uirgine Maria. Neq; enim columbā uel illū ignem flatū uel illū beatificauit, sibiq; in unitatē personæ cōiunxit in æternum. Ex prædictis aperte ostensum est, secundū quid filius dicatur minor patre: & quare filius dicatur minor patre, & non spiritussanctus.

Filius minor patre. Augustin. cap. 19. b Gala. 4. Responsio ad quæsitū August. c. 6. Joh. 1. b

Quod filius secundum quod homo factus est, non modo patre, sed spiritusancto & etiam seipso minor est. D

Notandum autem q̄ filius secūdum qđ homo factus est, non tm̄ patre, sed spiritusancto & etiam seipso minor dicitur. Et q̄ etiam seipso minor dicatur secundū formā serui, Aug. ostendit in primo libro de Trin. dicens: Errauerunt homines, ea quæ de Christo secundum hominem dicta sunt, ad eius substantiam quæ sempiterna est, transferētes: sicut illud qđ ipse dominus ait, Pater maior me est, quod propter formam serui ueritas dicit, secūdum quem modum etiam seipso minor est filius. Quomodo enim non etiam seipso minor factus est, qui seipsum exinaniuit formam serui accipiens? Non enim sic accepit formā serui, ut amitteret formā dei, in qua erat æqualis patri. In forma ergo dei, unigenitus patris æqualis est patri: in forma serui, etiam seipso minor est. Non ergo immerito scriptura dicit utrunq;, s. & æqualem patri filium, & patrem maiorem filio. Illud enim propter dei formam, hoc autem propter formam serui intelligitur. De hoc eodem ii. li. de Trin. Aug. ait: Dei filius est æqualis patri secundum dei formam, in qua est & minor patre secundum formā serui quā accepit: in qua non mō patre, sed etiam spiritusancto: nec hoc tantum, sed etiam seipso minor inuentus est. Propter quod idem in libro contra Maximinum ait: Non tantum patre, sed etiam seipso & spiritusancto minor factus est, & etiam minoratus paulominus ab angelis. Est ergo dei filius, ut ipse ait in I. li. de Trin. deo patri in natura æqualis, habitu minor. i. in forma serui quam accepit. His autoritatibus ostenditur aperte filius secundum fomā serui minor patre, & seipso, & spiritusancto.

Augusti. c. 7. Joh. 14. d Phil. 2. a Augusti. c. C. I. Aug. li. 3. cōtra Maximinū capite. 13. Psal. 8. a Idē c. 7. b

Hilarius aliter dicit, s. qđ pater sit maior, nec filius tamen minor. E

Hilarius aūt dicere uidet, q̄ pater maior sit filio, nec tñ filius minor patre. Pater enim dr̄ maior propter autoritatē, qa in eo est autoritas gñationis, scđm quā dicit, Pater maior me est. Et Apost. Donauit ei nomē qđ est super oē nomē. Cū ergo ait, Pater maior me est: hoc ē ac si diceret, Donauit mihi nomen. Si ergo inqt Hilarius in li. ix. de Tri. donātis autoritate

Hilarius li. 9. de tri. Joh. 14. d Phil. 2. d

pater maior est, nunqd per doni cõfessionẽ Filius minor est? Maior itaq; donãs est, sed minor iam non est cui unum esse donatur. Ait enim: Ego & pr̃ unum sumus. Si nõ hoc donat̃ Iesu, ut confitendus sit in gloria dei patris, minor patre est. Si aũt in ea gloria dei donatur esse qua pater est, habes & in donantis autoritate, qa maior est: & in donantis confessione, quia unũ sunt. Maior itaq; pater filio est, & plane maior, cui tm̃ donat esse quãtus ẽ ipse: cui innascibilitatis esse imaginem sacramẽto natiuitatis impartit, quem ex se in forma sua generat. Audisti lector quid super hoc dicat Hilarius, cuius uerba ubicunq; occurrerint, dilgenter nota, pieq; intellige. Iohã. 10. f

SVMMA DISTINCTION. XVI.

IN hac distinctione tractatur de uisibili missione spũſſancti, & q̃liter filius ac spiritusſc̃tũs nõ uniformiter missi sunt uisibili missione, ꝓpter q̃d filius rõne suę uisibilis missionis minor uocat̃ patre, imò seipso, ſm q̃d deus est: sed spũssanctus nequaq̃ ob suam uisibilẽ missionẽ dr̃ minor patre aut filio, neque seipso. Et circa hęc inducuntur sancti Hilarij uerba, dicentis q; pr̃ est maior filio rõne autoritatis, non tñ filius minor est. Hæc ẽ summa sententiæ distinctionis istius.

QVAESTIO I.

CIrca quam quęritur primo, **quid sit uisibilis missio spiritusſancti, & de utilitate ipsius, cur s. facta sit.** De primo scribit Bonauẽt. Missio uisibilis p̃supponit missionem tanq̃ genus siue superius, & superaddit differentiã istã, uisibilis. Porro missio, ut distinctione patuit præcedẽti, p̃supponit missi emanationem, & addit personæ emanantis manifestationem per appropriatum sibi effectũ, qui est donum aut actus gratię gratificantis: & qm̃ manifestatio emanationis, ſm quã attendit̃ missio, non fit nisi super eũ quem spũſſc̃tũs inhabitat per gratiã talem, hinc missio de sua gn̄ali rõne dicit manifestationem emanationis & inhabitationis. Verũ differentia ista, uisibilis, cõtrahit missionẽ quo ad principale eius significatũ, quod est manifestatio: ideo dicit manifestationẽ cum apparitione, siue per apparitionẽ manifestantẽ emanãtis inhabitationẽ, uel inhabitantis p̃sonæ emanationẽ. Hinc uisibilis missio est apparitio. Hoc tñ nõ ẽ tota ratio eius, sed apparitio in q̃ manifestat̃ diuina p̃sona nõ tm̃ ut operãs, sed ut etiã inhabitans: nec solũ ut inhabitãs, sed etiã ut emanãs. Sicq; per primũ, excludit apparitionẽ dei qua apparet in q̃libet creatura, in qua apparitione nõ reprę̃sentatur deus sub rõne personę: per scd̃m, excludit apparitionem factã in ueteri testamento, in quo personę uisibili apparitione apparuerunt, non tñ tunc uisibiliter missæ sunt: per tertium, excludit apparitionẽ patris, qui q̃uis apparuerit, non tñ missus est, qa non apparuit ut emanans. Filius q̊q; seu spiritusſanctus in ueteri testamento nõ apparuit tanq̃ inhabitans, nec ut se inhabitatum demonstrans. Hinc tertio de Trinitate loquit̃ Aug. Constãt firmitate autoritatis & ꝓbabilitate rõnis, dum antiquis patribus dr̃ deus apparuisse, uoces illas ab angelis esse factas. Nec tñ dico q; ista sit ratio cur persona aliqua dr̃ non missa, quia apparitio fiebat ministerio angelorũ, p̃sertim cum ſm Augustinũ 4. de Trin. probabile sit q; columba illa in q̃ spiritusſanctus apparuit, ministerio angeli moueret̃. Sic ergo nõ q̃libet apparitio est missio. Et causa q̃re persona aliqua non dicitur missa, est, qa ab alio non est. Dr̃ aũt deus apparuisse nõ in se aut in sua ẽẽntia, sed in creatura subiecta, & hoc dupliciter: Primo, sicut causa in effectu, & sic apparet in q̃libet creatura. Secundo, sicut signatũ in signo, sicq; apparet in missione uisibili. Hæc Bonauentura. Bonauẽt. August.

¶ Qui & in breuiloquio pauperis contestat̃: Apparere dicit effectum sensibilem cũ expressa significatione, sicut spũſſc̃tũs apparuit in columba. Et qm̃ sicut p̃sonæ diuinę distinctæ sunt, sic distinctæ significari possunt signis atq; noĩbus: ideo q̃libet diuina persona põt per se apparere, potestq; apparitio omnibus eis cõpetere tam simul, q̃ cuilibet personæ per se. Vnde quod spũſſanctus dr̃ in linguis igneis & columba apparuisse, nõ est ꝓpter nouum miraculum uel spiritualem effectũ, sed ꝓpter unionẽ q̃ est inter signatũ & signũ, ei speciali deputatã mõ atq; origine. Hæc idem. ¶ Circa hæc Thomas: Queadmodũ ꝓcessio tp̄alis non est essentialiter alia q̃ æterna ꝓcessio, sed addit respectũ ad tp̄alem effectum: sic uisibilis missio nõ est essentialiter alia ab inuisibili missione spũſſc̃ti, sed addit solã rõnẽ manifestationis per signũ uisibile siue sensibile. Ad rõnẽ ergo uisibilis missionis spũſſancti tria cõcurrunt, uidelicet q; sit missus ab aliquo, & q; sit in aliquo ſm modũ specialem, & q; utrunq; horum per signum uisibile ostendatur, rõne cuius tota missio uisibilis dr̃. ¶ Verũ his obijci põt. Primo, quia in omni creatura apparet & repræsentatur deus sicut in signo, uel per modum imaginis siue uestigij. ergo in q̃libet creatura uisibiliter mittit̃ spiritusſc̃tũs. ¶ Secundo, ratio sacramẽti est, q; in ip̃o est deus sicut in signo uisibili: si ergo per hoc spũſſc̃tũs uisibiliter mittit̃, qa in rebus uisibilibus est sicut in signis, res illæ essent sacramenta, atq; in oĩbus sacramẽtis missio esset uisibilis. ¶ Tertio, ſm Aug. ex hoc uisibiliter spiritusſanctus dr̃ missus, quia facta est quædam species repræsentans ex tempore, in qua uisibiliter consideretur. sed in apparitionibus ueteris testamenti in creaturis uisibilibus õndebant̃ diuinæ p̃sonæ, ut Abrææ in tribus angelis, sicq; missio uisibilis non eẽt aliud q̃ apparitio, conueniretq; patri sicut & apparitio ipsa. ¶ Dicẽdũ ad primũ, q; q̃uis omnis creatura designet deũ & eius bonitatẽ, non tñ significat ip̃m per gratiã esse in alio, nisi ad hoc specialiter instituat̃ & assumatur. ¶ Ad secundum, quod per sacramenta significat̃ præsentia diuinæ inhabitationis, sicut in signis institutis non ad tempus, sed semper. Veruntñ creaturę illæ uisibiles nõ fuerũt institutæ, ut significarẽt gratiã diuinę inhabitationis sp̃, sed solũ in tẽpore determinato. Vel aliter dicendũ & melius, q; sacramẽta ueteris legis significabãt quidem gratiã affuturã, non p̃sentem, qa in eis gratia non cõtinebat̃ nec conferebatur: sacramenta uero nouæ legis non solum sunt signa, sed etiam causæ quodammodo gratiæ: ideo nõ significant gratiam tanq̃ iam habitam, sed ut per sacramenta inducendã. Verũ species illæ in quibus fit uibisilis missio, tantum sunt signa præsentis gratię & non causę: quemadmodum patet q; circa Christum, Thomas Obiectio prima. 2. 3. Dilutio 1. ad. 2.

ad quem uisibilis missio facta est, nihil gratiæ inuisibilis tempore missionis uisibilis est effectũ. Unde & omnes ad quos uisibilis missio fit, gratiã habent: nõ aũt quibus sacramenta conferuntur, suscipiunt gratiam; quia sacramentorũ causalitas aliqñ impeditur. significãt enim gratiã, nõ ut inexistẽtem, sed ut quodammodo p ea causandã. Ad tertiũ, quod missio inuisibilis includit in se apparitionem, & superaddit ratonẽ missionis, quæ in duobus cõsistit, ut dictũ ẽ. De ratione quippe apparitionis nõ est, nisi ut aliquid in signo diuino manifestetur sensibili: non aũt, q manifestet ordo aut emanatio unius personæ ab alia, nec inhabitatio per gratiam secundum specialem modũ essendi in eo cui fit apparitio: uel alio, ut patet in apparitione Abrææ facta. Quamuis enim apparuerint
Gene. 18. tres angeli ad manifestãdum diuinarũ numerum p sonarum, ordo tamen seu origo unius personæ secũdum quod est ab alia, in illo signo uisibili non manifestabatur. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. ¶ Concordat Petrus: Sicut, inquiens, missio inuisibilis est idẽ cum pcessione æterna, et addit inuisibilem manifestationem ad intellectũ solum, sic missio uisibilis est idem cum inuisibili, addens uisibilem manifestationem ad sensum. Sicq; tria includit, uidelicet personæ emanationẽ æternã & eius inhabitationem internã, atq; utriusq; in signo sensibili manifestationem. Itaq; triplicem importat respectum, unũ æternum personæ ad suũ principiũ, alium temporalem causæ ad effectum, tertium signati ad signũ. Exẽplum huius poni potest processus uerbi nostri interioris, primo in mente, deinde in imaginatione, tertio in uoce. Hæc Petrus.

Petrus. ¶ Qui denuo ait: Duo sunt sensus disciplinabiles, s. uisus & auditus, idcirco ſm eos pcedit & fit oĩs cognitio disciplinabilis per signa. Porro in signis ſm Au-
August. gustinum libro de doctrina Christiana, primum locum obtinẽt uerba, idcirco cognitio per uerba plus habet expressionis, & qm̃ tempus ueteris testamẽti, fuit tempus gratiæ nondum reuelatæ sicut in nouo, ideo pater apparuit tunc in specie uisibili, sicut in ap-
Matth. 3. et 17. paritione Abrææ facta, in nouo aũt testamẽto in specie audibili, ut in Christi baptismo & transfiguratio-
Lu. 3. 7. 9. Johan. 1 ne. De hoc infra magis tractabit. Hæc Petrus.

¶ Per hoc soluit quæstio, cur pater in forma uisibili nõ apparuerit in nouo testamẽto sicut in ueteri.

Richard. ¶ Hinc Richardus: Visibiliter, inqt, missus est spiritussanctus etiã pluries: qm̃ eius uisibilis missio ẽ manifestatio eius actu uel habitu in aliquo signo sensibili sibi appropriato, quo inhabitare uel dari ostẽditur in persona seu personæ ad quã mittitur. sicq; frequẽter manifestatus est spiritussanctus, quia aliqñ in spe-
Actuũ. 2 Luce. 3. cie ignis, quandoq; in specie columbæ, interdum in
Johan. 20 flatu. Hæc Richardus.
Dionysi⁹. Matt. 17. ¶ Quandoq; in nube, ut in Christi transfiguratione, & super apostolos in forma linguarum.

August. ¶ Aegidius q̃q; inter cætera scribit hic: Scd̃m Aug. 2. de Trin. inter rem q̃ spũssancti missionẽ p̃sentat, & inter res q̃ ad significandum alia assumũtur, hoc interest, quia cum res illæ prius haberent esse, postea assumuntur ad alia designanda, ut lapis quem ad ca-
Gene. 28. put suum posuit Iacob, postea ab eodem erectus est ad significandum dei domum seu templum. similit res sacramẽtales, ut aqua baptismi q̃ gratiã designãt ac cõtinent. Res uero acceptæ ad designandũ missionem spũssancti, ante non erant, & solum formatæ sunt ad designãdum hmõi missionem: quo facto, esse desierũt, ut patet in columba & igne, in qbus missus est spũssanctus. Deniq; diuinã personã esse in aliquo tanq̃ in signo, quinq; modis cõtingere põt. Primo uelut in signo naturali, & ita in omni relucet creatura. Secundo sicut in signo illuminatiuo, sicq; factæ sunt apparitiões ueterẽ testamẽti. nã hi qbus illæ missiões et apparitiões fiebãt, p eas mediãtibus angelis in cognitionẽ alicui⁹ diuini ducebãt mysterij. Tertio sicut in signo gratuito, quod cõtingit tripliciter: qa aliqñ est signum tãtum, ut sacramẽta Mosaicæ legis: aliqñ signum & causa, ut legis euãgelicæ sacramenta, q̃ tñ nõ sunt signa gratiæ pexistentis. & iste est q̃rtus modus. Interdum, uidelicet quinto mõ, est signũ gratiæ præexistentis, sicut in oĩbus signis uisibilis missionis spũssancti: quia nunq̃ ad aliquẽ fit missio illa, nisi ad existentẽ in gratia. Hæc Aegidius. ¶ Amplius, sicut Albertus.
docet Albertus, uisibilis missio spũssancti nõ ordinat ad demõstrãdum quãcunq; inuisibilem missionẽ, sed superabundãtem, uidelicet eã quæ est redundãs in alios, seu fundans & plãtãs ecclesiam. Nõ enim uisibilis missio inuisibilẽ semper p̃cedit etiã in nouo testamẽto, sed pcessit ut significaret abundãs copia gr̃æ spũs sancti cõsistere apud illos, qbus uisibilis missio facta est, q̃tenus ex illorũ exuberãtia redundaret in fundationẽ & plãtationẽ ecclesiæ. Præterea si quæratur Questio
cur nõ per intellectuales creaturas, p̃sertim per angelos, hoc est, deorũ specie, facta ẽ uisibilis missio sicut in specie irrationaliũ creaturarũ, cum tñ illæ intellectuales creaturæ maiorẽ cũ spũsancto conuenientiã habeant: r̃ndendum q intellectualis creatura melius Responsio.
oñdit unitatẽ essentiæ in tribus personis, sed effectũ gratiæ uel modũ processiõis personæ a persona non ita oñdit: qa de sua natura nõ ita exprimit pprietates pcessionis ac gr̃æ. nõ eñ angelus pcedit ab angelo, queãdmodũ flat⁹ a flãte: nec angelo cõuenit aptitudo immolãdi p redẽptiõe sicut colũbæ. Hæc Alber.

¶ Insuper in Sũma sua lib. 3. ait Vdalricus: Appare- Vdalric⁹.
re dr̃, quod subito seu repente mõstrat, ut in secũdo li. de incarnatione asserit Cassianus. Subitũ uero est, quod p̃ter spem ex nõ apparente in manifestũ deducit, ut diuinus Diony. scribit ad Caium. Atq; ut li. p̃ta- Dionysi⁹. Cassian⁹.
cto Cassianus testat, Apparere dicit, quod in insolita claritate refulget, propter quod sup illud Actorum, Per dies quadraginta apparẽs illis, loquitur Glossa: Actuũ. 1
Apparere dicitur, quod insolitum est. Ex quibus colligi potest descriptio apparitionis, prout cõgruit in diuinis, uidelicet q apparitio dei est monstratio dei pręter spem per eductionẽ ex nõ apparente in manifestum per signum sensibile cum effectu insolitæ claritatis. Et quod dicit præter spem, intelligit de spe naturæ. & dicit ex nõ apparẽte, propter dei inuisibilitatem. Claritas quoq; intelligenda est, siue corporalis, Matth. 2.
sicut in stella apparuit Christus: siue spũalis, q̃ cõsistit ad minus in illuminatione intellectus, pper quã fit demõstratio illa sensibilis. Porro uisibilis missio est Missio visibilis qd sit.
æterna processio a mittẽte per effectũ gratiæ terminata ex tẽpore in creatura rõnali, cũ manifestatione horũ in signo corporali. Modus autẽ hmõi missiõis, cõpetit diuinis psonis, inquãtũ deus nostræ infirmitati cõdescẽdit, intellectũ nr̃m quodãmõ materialẽ manuducendo in diuinorũ notitia p sensibilia signa, ſm modum ei connaturalem. Et quoniam modus

huius uisibilis missionis perfectus est, perficiens hominem cognitione diuina secundum sensum & intellectum: idcirco per ipsum ostenditur pfecta inuisibilis missio, q̃ est fm gratiam redundantẽ. Hæc Vdalr.

Bonauẽt.

¶Circa secundã quæstionis ꝓpositæ partem, puta de utilitate uisibilis missionis, scribit Bonauẽtura: Visibilis missio spiritussancti, utilis est: & fit ad manifestandum emanationẽ ęternam, inhabitationẽq; temporalem non qualemcunq;, sed redundantẽ. Duplex nanq; est gratia sanctificationis. una sufficientiæ, alia exhuberantiæ, prima intus inuisibiliter latet, secunda patet forinsecus. idcirco signo uisibili debuit declarari.

Credẽtiũ duplex genus.

Similiter duplex est genus credentiũ, unũ imperfectorum signa quęrentiũ, aliud perfectorum, qui intelligentiã quærunt. Qui aũt q̃runt signa, manuducũtur per ea ad intelligibilia. ideo ꝓpter eos utilis est uisibilis missio, ad manifestãdã inhabitationem gratiæ exhuberantis.

Diluit obiectio. Eccẽs. 9.

¶ Et si obijciatur, quod nemo scit an sit dignus odio uel amore. Dicendum quod uerũ est, nisi deus dignetur ostendere, tuncq; ostendebat, quando hoc utile fuit ad fidem roborandam & excitandam deuotionem. Denique sicut miracula ostendunt diuinam potentiam, sic signa diuinam præsentiam.

Quęstio

¶ Si autem quæratur, cur non sunt factæ uisibiles missiones ad declarandum inhabitationem filij, sicut ad manifestandum inhabitationem spiritussancti, cum filius quoque inhabitet sicut & spiritussanctus.

Rñsio.

¶Respondendum quod filius dupliciter inhabitat, utpote per gratiam unionis, atque per gratiã sanctificationis. ad manifestandum primam inhabitationem, non fuit necessaria uisibilis missio, quoniam filius plenissime fuit in homine sibi unito .i. assumpta humanitate, in quo operabatur opera uisibilia miraculosa, in quibus manifestabatur, nec oportuit signa alia adhiberi. Nec etiam ad manifestandã aliam inhabitationem facta est uisibilis missio filij in signo, quia sanctificatio appropriatur spirituisancto. hinc suffecit esse uisibilem missionem ad manifestandum spiritussancti inhabitationem, cui sanctificatio approprial. Rursus, cũ inhabitatio filij ac spũssancti sint indiuisę, manifestato ꝙ in hoie habitet spiũssanctus, sufficienter ostẽditur ꝙ & filius. Hæc Bonauent.

Tho. aq̃.

¶Insup de hac cõgruitate & utilitate uisibilꝫ missiõis spiritussancti, ait Thomas in prima parte Summæ quæstione 43. Deus prouidet oĩbus secundum uniuscuiusq; naturam, capacitatem & modum. connaturale aũt ẽ homini, per uisibilia ad inuisibilia eleuari. Quemadmodum ergo deus seipsum & processiones personarum æternas cunctis hominibus aliquo modo demonstrauit per creaturas uisibiles secundum quædam indicia, ita conueniens fuit, ut etiam inuisibiles diuinarum personarum missiões per aliquas uibisiles ostenderet creaturas. Aliter tamen filius, & aliter spiritussanctus: quia spũisancto inquantum procedit ut amor, cõpetit esse sanctificationis donum: filio autem, inquantũ est spiritussancti principium, cõpetit esse sanctificationis huius autorem. Ideo filius uisibiliter missus est tanquã autor salutis, & saluator in natura assumpta: spũsctũs autẽ specie corporali non ita unita tanquam sanctificationis indicium. Hæc Thomas.

Richard.

¶Idẽ Richardus, & addit: Missio inuisibilis fit homini ꝓpter seipsum, missio uisibilis ꝓpter alios. Vñ missio inuisibilis fit ad dandũ seu demonstrandũ plenitudinem sufficientiæ in illo, ad quẽ fit missio illa: sed uisibilis missio fit ad oñdendum plenitudinẽ redundantiæ in alios. Hæc Richardus.

Petrus.

¶ Hinc Petrus: Missio, inquit, uisibilis fit ad manifestationẽ plenitudinis in alios redundãtis. q̃ redundatio est duplex in Chr̃o: una locutiõis in p̃dicatiõe, in cuius signũ facta est uox patris in transfiguratiõe, dicẽs: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.

Gratia in Chr̃o duplex.

Alia est redundatio operatiõis seu gratiæ factæ in baptismo, ad quã tria requirebãtur in redẽptore. Primum est natura debens, puta natura hũana pœnæ obnoxia, & hæc ostensa fuit in ipsa persona filij dei p carnem assumptã. Scdm fuit natura potens, uidelicet natura diuina, quã pater sua uoce mõstrauit eẽ in filio suo, q cum esset filius naturalis, põt alios facere dei filios adoptionis. Tertiũ fuit influentia media naturæ potentis super naturã debentẽ, quã influentiã oñdit columba, q̃ signauit permanẽtiã gratię super hoĩem Christũ. hinc in Christo atq; apostolis facta est apparitio seu missio duplex. in apostolis qppe redũdantiã locutionis, signabãt igneæ linguæ: redundantiã uero operationis, flatus q à Christo capite uenit in eos, ad designandum descensionem potestatis à Christo in ipsos. Hæc Petrus.

QVAESTIO II.

SEcundo quæritur, **q̃n et ad quos facta sit visibilis missio**. Et sicut habetur in litera, non est facta tẽpore ueteris testamenti, nec sanctis legis Mosaicæ, nec mõ cõiter fit.

Obiectio.

Sed obijci põt: qa ut dictũ ẽ, uisibilis missio fit ad demõstrãdum exhuberãtiã gratiæ q̃ dal in inuisibili missiõe. sed oẽs uiri heroici utriusq; testamenti habent plenitudinẽ gratiæ abundantiamq; uirtutum, ergo oĩbus illis cõgruebat uisibilit mitti spm̃sctm̃. Et circa hoc q̃ritur, an beatissimę uirgini facta sit missio illa. Deinde cum uisibilis missio multipliciter utilis sit, sicut nũc patuit, uidel ꝙ ab initio debuerit fieri, & nunc merito fieret.

Albertus.

¶ Ad hæc rñdet Albertus: Missio uisibilis spũssancti in ueteri testamento nõ potuit (.i. de cõgruitate nõ debuit) fieri, qa hæc missio est ad copiã gratiæ demõstrãdũ, et ad ꝓpagationẽ spiritalẽ pãdendã, quæ nõ fuit, priori tabernaculo ac testamento adhuc statũ habente.

Missio spiritussancti visibilꝫ cur primitiuę ecclesię reseruata.

Debuit aũt hæc missio fieri præcipue in exordio nascẽtis fidei ac primitiuę ecclesiæ, cuius primi p̃lati ac p̃dicatores fuerunt q̃si semen, ex q̊ cresceret & multiplicarel seges & fruct⁹ fidei atq; fideliũ. Iã aũt tempus est colligendi quod seminatũ est, magis q̃ seminãdi. Cuius exemplũ dal in operibus rusticorũ, q multa adhibẽt fomẽta nouellę plãtulæ, q̃ nõ adhibenl arbori roboratę: ergo & sic fieri cõgruebat in plãtatiõe ecclesiæ. Deniq; aliter cõualescit fides, & aliter habet meritũ: qa plãtal & cõualescit ex auditu argumẽtoꝝ suoꝝ & uisu miraculoꝝ. ex illis tñ non habet meritũ, sed magis inquãtũ recedit à rõne ac uisu, & tota innitil primæ ueritati. Cum ergo uisibilis missio sit ad fidei cõualescentiã, exhiberi non debuit postq̃ fides cõualuit. Missiões quoq; spũssancti correspõdent missiõibus filij. in missiõe aũt filij primo exhibitũ est corporale .i. corporalis ci⁹ p̃sentia, ut dũ uisibiliter deũ cognoscim⁹, p hũc inuisibiliũ amore rapiamur. postea expediebat apostolis ut subtraherel illa p̃sentia corporalis, q̃tenus sic oĩno trãsiret affect⁹ ad amorẽ inuisibilis deitatis: ergo similiter fieri cõueniebat in missione spũssancti, ut in principio ecclesiæ exhiberel uisibilis species, per quã sciret inhabitatio

spũſſancti, & poſtea ſubtraheret, ut in inuiſibili ſub-
Obiectio. ſtãtia ſpiritusſancti requieſcamus. ¶ Si autem obijcia
tur ꝙ adhuc, imo & ſemper eſt tempus alios conuer
tendi, & infideles trahendi ad fidem, ergo inceſſabili
Dilutio. ter uiſibilis miſſio iſta duraret. ¶ Dicendum ꝙ quã-
uis omnis homo debeat alium uocare pro poſſe ad
fidem & morum conuerſionem, non tamen opor-
tet ut per miracula uocet: quia iam tanta fidelium
multiplicatio teſtis eſt ueritatis fidei, & monſtratrix
miraculorum, per quę fides inducta eſt, ita ꝙ in fidei
diffuſione tanquam in ſuo effectu ſatis relucent, ſicq́ꝫ
ſufficit ad ueritatem fidei oſtendendam in uno tem-
pore miracula ac uiſibilia ſigna mõſtraſſe: quia ſicut
per hæc fides ſemel probata eſt, ſic in æternum pro-
bata erit. Idcirco quæ tunc facta ſunt, iã ſunt alijs re-
ferenda, non neceſſario iterum exhibenda: quanquã
deus omnipotens ex ſuperabundãti frequenter in-
Vdalric⁹. terim iterauerit ea. Hæc Albertus.

¶ Concordat Vdalricus in Sũma ſua li. 3. ſcribens:
Viſibilis miſſio ſpũſſancti, dilata ẽ uſq; ad Chriſti ba
ptiſmum, qm̃ redundantia gratię à Chriſto in myſti
cum corpus eccleſiæ, facta eſt per baptiſmum: cuius
aqua tactu mundiſſimæ carnis Chriſti conſecrata eſt
ad abluẽdum peccata. Nec ante incarnationẽ decuit
fieri uiſibilem miſſionem, quia miſſio illa inquãtum
eſt miſſio, habere debet cõuenientiam cũ mittente,
quod fuit, quãdo deus dei filius per incarnationem
factus uiſibilis, miſit donum ſuum, uidelicet ſpm̃ſan-
ctum, uiſibili miſſione. porro inquãtum aliquid ſpe-
ciale ſupaddit miſſiõi ſimpliciter dictę, deſignat inui
ſibilẽ miſſionẽ factã in collatione grãe ſingularis, q̃
Gala. 4. non conuenit niſi tempori euangelicæ legis, quo eſt
plenitudo temporis. unde qui ante hoc tempus hu-
iuſmodi gratiam habuerunt, hoc fuit, inquãtum per
fidem ad eccleſiam pertinebant. Inquantum etiã in
miſſione uiſibili eſt euidens manifeſtatio diuinę pſo
næ ac gratiæ eius, ſic conuenit ſtatui ac tempori eu-
angelicæ legis, q̃ iuſtitiæ ſol exortus illuminauit ſe-
dentes in tenebris. Inquãtum uero eſt ibi nõ ſolum
notificatio perſonæ miſſæ ei cui mittit, ſicut in inuiſi
bili miſſione, ſed & omnibus ſenſibile illud ſignũ cer
nentibus, ſic deſignat excellentiam gratiæ, non in p-
ſonali perfectione, ſed item ſecũdum propagationẽ
1. Cor. 15. gratiæ eiuſdem in alios per actus ſpũales, i. per ſacra-
menta atq; doctrinam. Cumq́ꝫ ſecundum Apoſtolũ
pri⁹ ſit quod animale, deinde quod ſpiritale, modus
iſte propagationis fidei ac gratiæ per ſpũales actus
in omnes gentes, conuenit tempori ſpirituali euange
licæ legis: queadmodũ propagatio fidei cũ ꝓpagati
one carnis cõuenit priori ſtatui animali legis Moſai
cę. Cũ ergo ante incarnationẽ nõ debuit eſſe uiſibilis
miſſio, & poſt incarnationẽ eſſet circũponere filio ui
ſibilẽ ſpeciẽ, q in natura aſſumpta uiſibilis factus eſt,
ideo filius nõ eſt miſſus uiſibili miſſione niſi in carne
unde ſm̃ naturã aſſumptã minor eſt patre, imò & ſe
ipſo ſm̃ quod deus, qa uere factus eſt hõ: ſed ſpũſſan
Iohã. 14. ctus propter uiſibilẽ miſſionẽ nõ eſt minor patre, qa
nõ aſſumpſit formã in q̃ apparuit in unitatẽ pſonæ.
Tho. aq. Hæc Vdalricus. ¶ His cõſonãt ſcripta Thomæ, dicen
tis: Primũ Chriſto, deinde apoſtolis facta eſt uiſibilis
miſſio: qa per eos pluries & in plures gratia eſt diffu
ſa, ſm̃ quod p eos eccleſia eſt plantata. Et q̃uis aliqui
p̃res ueteris teſtamẽti gratiã ualde plenã ſortiti ſunt
pſonalẽ, tñ qm̃ nondũ extitit tẽpus gratiæ, ꝓpter im

pedimentum originalis peccati, à quo natura hũana
necdũ à Chriſto acceperat remediũ: idcirco nõ debu
it tunc ſignari plenitudo gratiæ ut p̃ſens, ſed tm̃ ut fu
tura, ſignari inquam in apparitiõibus atq; legalibus
ſacramẽtis. Ex alia quoq; parte nõ erat tunc tempus
ſpũalis ꝓpagationis, per quã ſpũali mõ diuerſæ gen-
tes in dei cognitione regñantur, ſed carnali ꝓpagati
one cultus diuinus à patribus in filios ꝓcedebat: id-
circo nõ debuit tũc ſignari grã p uiſibilẽ miſſionẽ, q̃
deſignat gratiã tẽdẽtẽ in alios. Hęc Tho. in Scripto.

¶ Qui & in prima parte Sũmæ q̃ſtiõe 43. ait: Viſi
bilis miſſio ſpũſſancti nõ attendit ſm̃ imaginariam
uiſionẽ, q̃ ẽ ꝓphetica uiſio: qa (ut dicit Aug. 2. de Tri
nitate), ꝓphetica uiſio cõiter nõ ẽ exhibita corporali
bus oculis p formas corporeas, ſed in ſpiritu p ima-
ginarias ſpũales ſve ſpecies. columbã uero illã ſuper
Chr̃m, & ignẽ ſup apoſtolos, ocul; uiderũt qcũq; ui- Matth. 3 Luce. 3.
derũt. Nec rurſus ita ſe habuit ſpũs ad hmõi ſpecies, Actuũ. 2
queadmodũ filius ad petram de q̃ legitur, Petra erat
Chriſtus. Illa enim petra iã actualiter erat, & per ſimi 1. Cor. 10
litudinem actiõis nũcupata eſt noĩe Chriſti quẽ deſi Exodi. 3.
gnabat, ſed columba illa & ignis tãtum ad ſignifican
dum aliquid ſubito extiterunt. Hinc uidẽtur ſimilia
flãmæ, q̃ in rubo apparuit Moyſi, atq; columnæ quã Exodi. 13 et 14.
populus ſequebatur in eremo, fulguribus quoq; & Exodi. 19.
tonitruis, q̃ fiebant dum lex dabatur in monte: quia et 32.
ad hoc rerũ illarũ corporalis extitit ſpecies, ut aliquid
deſignaret ac præteriret. Itaq; miſſio uiſibilis neq; at-
tenditur ſm̃ uiſiones propheticas imaginarias, neq;
ſecundum ſacramẽtalia ſigna noui aut ueteris teſta-
mẽti, in quibus q̃dam res p̃exiſtentes aſſumptæ ſunt
ad aliquid deſignandum: ſed ſpiritusſanctus uiſibili-
ter dicitur miſſus in creaturis quibuſdam, tanquã in
ſignis ad hoc ſpecialiter factis. Hęc Thomas in Sũma.
Concordat quoq; Richardus: Quãuis, inquiens, aliq
ſancti in ueteri teſtamento habuerunt plenitudinem Richard.
gratiæ ad ſufficientiam ac redundantiam, non tamẽ
tunc erat ſtatus plenitudinis in ſe nec redundationis
in alios. cumq́ꝫ uiſibilis miſſio ſpiritusſancti non tm̃
oſtendat plenitudinẽ redundãtiæ in perſona ad quã
fit, ſed etiam tempus plenitudinis gratiæ ad redun-
dantiã: ideo patribus ueteris teſtamenti uiſibilis miſ
ſio ſpiritusſancti aut filij facta nõ eſt. Hæc Richard⁹.

¶ Verum his obijci poteſt, quia ſpiritusſanctus in Obiectio.
Chriſti transfiguratione in nube apparuit, miſſusq; Matth. 17
dicitur. cum ergo in libris Numerorum ac Deute- Nu. 9. 10.
ronomij legatur nubes interdum deſcendiſſe & ap 12. et 16.
paruiſſe ſup Moyſen & Aaron ac Ioſue, uidetur ſpi- Deute. 31.
ritusſanctus uiſibiliter miſſus ad eos. ¶ Et reſpõden Dilutio.
dum ꝙ nubes illa deſcendit ſuper illos, ad deſignan-
dum quod deſuper protegerentur, ſeu quod ad offi-
cium præſidentiæ eſſent electi.

¶ Nunc reſpondendũ an ſacratiſſimæ & incõpara
bili uirgini facta ſit uiſibilis miſſio ſpiritusſancti.

Ad q̃d Thomas in Scripto: In cæteros q̃bus in dei Thomas.
pentecoſtes miſſus eſt ſpiritusſanctus, etiam uiſibilis
miſſio beatiſſimæ uirgini facta eſt. Et quamuis ipſa Actuũ. 2
ſingularem gratiæ plenitudinem fuerit conſecuta,
non tamen facta eſt ad eam miſſio uiſibilis ſpecialis,
quoniam ſua gratia non ordinabatur ad plantatio-
nem eccleſiæ per modum doctrinæ & adminiſtra-
tionem ſacramentorum. Vnde Apoſtolus Mulierẽ 1. Tim. 2.
in eccleſia loqui non permitto. Hæc Thomas.

¶ De hoc demũ in ſumma ſua li. 3. ſcribit Vdalric⁹:

Vdalric⁹. ¶De hoc demū in Summa sua li.3. scribit Vdalric. Visibilis missio facta est ad gloriosam dei matrē, nō ut per nouam plenitudinē superinfunderet se illi, in quam iā superuenerat per totius suæ capacitatis repletionem, sed ut id quod præcesserat, demonstraret, sicut de Christo iam diximus. Hęc Vdalricus.

Dionysi. ¶Verum circa hæc dubitationes occurrūt. Quēadmodum enim in tractatu de laudibus excellentissimę uirginis Mariæ multipliciter cōprobaui, ipsa diuinissima uirgo non solum habuit sapientiā & scientiam, prout sunt dona gratiæ gratis datę ẜm habitū, sed etiā secundum actum eaꝝ, ipsaꝗ docuit multas utriusꝗ sexus personas per uerba & scripta .i. epistolas, sicut & sanctū Ignatium, imò & beatum Lucā euangelistam de multis secretis & incarnationis mysterijs, quæ ipse præ cæteris descripsit euangelistis, creditur instruxisse. Quotidie quoꝗ seu tēpore opportuno edocuit felicissimum illud collegium centū uiginti uirginū, ci⁹ obsequio atꝗ regimini deputataꝝ, quāquam Albertus in tractatu suo de laudibus deiferę ac pręstātissimæ uirginis, Thomas quoꝗ in 3. parte Summæ suæ aliter uideantur sensisse, quorum scriptis in prætacto libello respōdi. In quo item opusculo ex scripturis fide dignis retuli & probaui, quod diuinus Dionysius quadam uice terram sctām intrauit, & Iohannem accessit apostolum, rogans ut eum ad sanctissimæ uirginis Christiferæ præsentiā & conspectum introducere dignaretur. quo facto, illustrissima ac honestissima uirgo in tanto splendore, sublimitate & gloria ostensa fuit magno Dionysio, ꝙ p̄ stupore ruens in terram, defecit: & reuersus ad se, dixit: Nisi ex ratione & fide agnoscerem inuisibilē deū, non aliam putarem deitatem ꝗ̃ uirginem hanc sublimem. An uero apparitio ac manifestatio illa, quæ utiꝗ facta fuit ad declarationē eximiæ sanctitatis, dignitatis & gratiæ p̄clarissimę uirginis, debeat dici uisibilis missio spūssancti, disputātibus desero. Mihi tñ uidetur ꝙ imò, & forsan (ut pie credēdum censetur) frequenter ita ostensa est atꝗ circundata lumine copiosissimo improuise inuēta, præsertim cum & aliæ quædam utriusꝗ sexus personæ sic circundatæ luce superna uisibili interdum inuētę ac uisæ legantur.

¶Præterea circa uerba Vdalrici dicendū reor, ꝙ prælectissima uirgo quādiu uixit in corpore adhuc mortali, fuit uiatrix, quāuis certissime credať interdū
2.Cor.12. rapta in diuitias gloriæ dei usꝗ ad summæ trinita-
Exodi.34. tis uisionem per speciem, multo utiꝗ clarius, & (ut puto) multo frequentius ac diuturnius, ꝗ̃ Paulus aut Moyses, reducta tñ ab huiuscemodi cōtemplatu, ambulabat per fidem, & fuit uiatrix atꝗ promeruit & profecit in exercitijs actibusꝗ uirtutum, & sic creuit in gratia: & ut in sermone de assumptione sanctus
Hieronym. fatetur Hieronymus, nouis quotidie cremabatur ardoribus, ad filij quoꝗ sui clarissimū ac indefinētem intuitum affectuosissime suspirauit. Nō ergo sic fuit tota eius repleta capacitas, quin uere his modis profecit, nec quisquā apostolorū in die pentecostes tm̄ supernorum sumpsit incremētum charismatum, ut gloriosissima uirgo. In Christo autem tota rationalis animæ capacitas fuit repleta dono gratiæ ac lumine gloriæ ab incarnationis exordio. Quemadmodum autem anima saluatoris & anima benedictissimę suę matris sunt speciei unius, ita eiusdē naturalis capacitatis. gratia autem uirginis matris à gratia filij dei ineffabiliter minor est. quomodo ergo fuit tota capacitas eius impleta?

¶Præterea circa hæc refert Aegidi⁹ sancti Thomę positionē iā scriptam, quā dicit insufficientem: quia ex ea (ut asserit) sequeretur ꝙ etiam modo fierent uisibiles missiones spiritussancti, cum sit tempus plenitudinis, & reperiantur aliqui gratia pleni, qui sunt in statū docentis & sacramenta administrantis. Hinc Aegidius tertium superaddit, affirmās ad uisibilem illam missionem requiri fidei inchoationem, ut s. hi propter quorum ædificationem fit uisibilis missio, sunt manuducēdi seu in uia manuductionis ad fidē, non manuducti. Aegidi⁹.

Dionysi⁹. ¶Verū si positio Thomæ integre inspiciatur, ipse quoque hoc tertium exprimit, inquantum exigitur. Ait quippe in solutione tertij argumenti propositę quæstionis: Duplici ratione non oportet modo fieri uisibilem missionem, ut tunc. primo, quia fide nūc innotescente & publicata, sufficit cognitio in inuisibilibus signis, quæ sunt charismata gratiaꝝ. secūdo, quoniā signa illa & uisiones fuerunt quasi argumenta fidei, ideo non oportet eam rursus probari per illa. Et quamuis Thomas in corpore solutionis non exprimit nisi duo, tamen tertium nō excludit, & sicut iam patuit, paulo post satis exprimit illud, & multo cautius loquitur ꝗ̃ Aegidius. imo in responsione sua multa ponit Aegidius quæ non sonant, siquidē inter cætera fatur: Exteriora signa sunt uia manuducendi populum ad intellectualem cognitionem. sed cum homines sunt manuducti, signa cessare debent,
Miraculorū utilitas. eo quod postmodum non iuuent. Istud inepte prolatum probatur. Miracula nanꝗ & signa ualent non solum ad infidelium conuersionem ad fidem, sed itē ad fidelium confirmationem in fide, in admirationē omnipotentię dei & ad prouocandum compunctionem credentium, quod totum ad experientiam pa-
Seruati⁹. Martinus. Bernard. Francis. tet. Hinc eñ beatissimi uiri, Seruatius, Martinus, Bernardus, Franciscus & alij pene innumerabiles, maximam habuerunt audiētiam reuerentiamꝗ in populo, & discordes concordauerunt, plurimos conuerterunt, religiones & claustra instituerūt: quoniam instar apostolorum abundauerunt miraculis. Si autē
Aegidius. (ut scribit Aegidius) debuerunt signa atque prodigia nūc cessare hominibus introductis ad fidem, sequi uidebitur ꝙ deus per præfatos & alios euangelicæ legis sanctos, superflue & infructuose fecit signa, miracula & portenta, quod nullus sani cordis admittet. ¶Deinde ait Aegidius: Nunc signis & miraculis non indigemus, imo impedimenta præstarent: quia dum quis exterioribus signis uacat, ab intellectu interiori retrahitur. Contra hoc facile esset multa inducere, etiam ex uerbis sancti doctoris Theodori, q conscribit quemadmodum homines etiam fideles auiditate uidendi miracula, undique confluunt & à remotis concurrunt. Vnde & de Iudæis Apostolus
1.Cor.1. dixit: Signa quærūt. sed & sancti uiri Gedeon, Iezechi-
Iudicū.6. 4.Reg.19 Isaię.38 as ac alij quidam signa petierunt sibi ostendi. Deniꝗ fideles quāuis uirtuosi, tamen ex exterioribus & sensibilibus ad interiora & diuina eriguntur ac sursum ducuntur. & aspiciendo signa, portēta, miracula, ualide inflammantur, ac deum in suis collaudant effectibus, præsertim supernaturalibus, sanctosꝗ uiros miraculis coruscantes, mente & corpore assequuntur. Vnde & sancto Bernardo apostolico uiro interdum

per septem miliaria obuiasse leguntur. Nec uerum est quod exteriora miracula ab intellectu spiritaliũ retrahunt, imo ad ea contemplãda inducunt. Vnde & in euangelio de credentibus fertur Iudæis, quod omnis plebs ut uidit, dedit laudem. [Lucę. 18.] ¶ Verum ut docet Alexãder, [Alexãder.] exteriora signa dupliciter possunt cõsiderari: primo, ut sunt quidam effectus in se: secundo, ut sunt supernorum signa charismatum & supernaturalia opera. Quamuis ergo primo modo pensata, à diuinorum impediant contemplatu, tamẽ secundo modo cõsiderata, ad omnipotentiæ dei admirationem atque ad suæ bonitatis inducunt recentem feruidumq; amorẽ: imo nec uiri heroici & pfecti queunt indesidenter diuinorũ & immaterialium contemplationibus immorari. Insuper addit Aegidius, quod hi quibus fit uisibilis missio, non debent iã esse manuducti ad fidem: propter quod, facta nõ fuit beatę uirgini, cuius dicti error iam patuit. Ad minus enĩ cum sanctis apostolis incõparabili matri uerbi æterni, facta est missio in die celeberrimo pentecostes. [Exemplũ.] Sed & Petrus diaconus uidit ad aures beati Gregorij columbam pulcherrimam, qua significabatur quod ex inspiratiõe spũssancti inhabitãtis gratiose mentẽ Gregorij, idem uir sanctus scripsit. Sic & super sanctũ Fabianum in præsentia populi descendit columba, [Aliud.] ostendens eum per merita uitæ summo dignũ pontificatu. Consimilia alijs sanctis contigisse noscũtur etiam infra breue tẽpus, qui & multis tempore isto fulserunt miraculis & refulgent. Vnde quod ait Aegidius, Cum quis exterioribus sensibus uacat, ab interiori retrahitur intellectu: uerum est, nisi sensus & sensibilia ad intellectum ac intelligibilia referat: aliter falsum esset, cum & Isaias sanctus hortetur: Leuate in excelsum oculos uestros, & uidete quis creauit [Isaię. 50] hæc. Solutio autem obiectorum, ex pręinductis iam plana est. Durandus quoque inductis secũdum Thomam, Albertum & eorum sequaces, concordat.

QVAESTIO III.

TErtio queritur, in quibus speciebus apparuit ac missus ẽ spiritussanctus, et à quo formatæ sunt species illæ, an etiam habebant ueritatem naturæ rerum quarũ sunt species.

¶ Quemadmodum autem in textu habet, uisibiliter missus est spiritussanctus in specie columbæ & nubis ac flatus. [Cõtra dignitatẽ obiectio.] Videtur autẽ q; in tã uilibus speciebus mitti non debuit. & cum filio minor non sit, non debuit mitti in specie uiliori quàm in qua missus est filius, q in rationali missus est creatura, puta in humanitate assumpta. ¶ In hac quæstione tria tangũtur. Primum, quæ sunt corporales formæ in quibus est missus. Secundum, à quo formæ illæ formatæ sunt, & an habuerunt uere naturã rerum quas pferebãt.

¶ Ad primũ Thomas respõdet: [Thomas.] Visibilis missio fit ad significandum plenitudinem gratiæ redundantis in multos. gratia autem redundat in alios dupliciter, s. per instructionem & operationem, secundum quod ille in quo est gratię plenitudo, habet se aliquo modo efficienter ad gratiam. Vterque autem modus redundãtię fuit in CHRISTO, quoniam ipse nos per suam doctrinam ad dei cognitionem adduxit: ipse quoque inquantum deus, dedit gratiam effectiue: & inquantum homo, per modum meriti. hinc ad designandum gratiam redundantiæ eius in nos p modum operationis, facta est missio uisibilis in baptismo: quia tunc ipse à baptismo nihil accipiens, tactu suæ mundissimæ carnis uim regeneratiuã contulit aquis efficienter ut deus, meritorie ut hõ. Hinc in specie columbæ facta est ad eum missio spiritussancti, ad spiritualem suam fœcunditatem significãdã: quia columba est fœcundissimum animal, propter qd & pater tũc apparuit in sono uoc; naturalis, filiationem ipsius protestans ac dicens: Hic ẽ filius meus dilectus. [Matth. 3 et 17.] ad cuius filiatiõis similitudinem per graciã baptismalẽ in filios adoptiõis regeneramur, ut dicitur ad Romanos: [Roma. 8] Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui. Porro ad insinuandum redundantiam gratiæ eius in alios p modum doctrinæ, apparuit spiritussanctus super ipsum in lucida nube: cuius est lumen spargere. in quo designatur effusio doctrinæ per prædicationem. Idcirco cum uox patris super ipsum intonuisset, Hic ẽ filius meus dilectus, adiecit, Ipsum audite. Nõ ergo oportuit uisibilem missionem fieri super Christum in sua conceptione: sed tunc, quando gratia eius cœpit pfatis modis in alios redũdare. Apostolis quoque bis facta est uisibilis missio. primo ad insinuãdum redũdantiam gratiæ ex eis per operationem in administratione sacramentorum, quę missio facta est in specie flatus, ut fertur apud Iohannem. [Joh. 20.] Vnde subiungitur ibi, Quorum remiseritis peccata &c. ut ostenderetur quod talis autoritas non deuenit in eos nisi ex influxu capitis, utpote CHRISTI, in quem deuenit immediate à patre. hinc in Christo significabatur autoritas ista per uolatum columbæ desuper uenientis, in apostolis uero per speciẽ flatus à Christo procedentis. Secundo facta est ad eos missio uisibilis, ad denotandum redundantiam gratiæ per modum doctrinæ in die pentecostes: [Actuũ. 2.] idcirco apparuit super eos in igneis linguis, ut essent uerbi pflui, charitateq; feruidi, proximorum salutẽ zelãtes. Siquidẽ species illæ in quibus spiritussanctus apparuit signabant effectus spiritussancti, secundum quos spiritussanctus dicit multiplex, quãuis in sua eẽtia un' sit: idcirco in plurib' apparuit speciebus ac pluries. Vnde & in irrationaliũ creaturarũ apparuit ac missus est formis, q spiritussancti effectus magis designant, Quod ideo quoq; effectum est, quia ut quinto de diuinis nominibus cap. Dionysius protestatur, Inferiores creaturæ eo ipso quo magis distant à participatione perfecta diuinorum, congruentius manifestant diuina: quia non potest ex hoc error oriri, ppter euidentem distantiam talium à diuinis, qui error facilius posset accidere, si p nobiles creaturas signarẽtur diuina: ut si appareret psona diuina in stella uel nobiliori natura, posset quis æstimare diuinum quid esse in illis. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Circa hæc qrit Petrus: [Petrus.] Cur filius apparuit in sola creatura rõnali, pater in sola audibili, puta in uoce, saltem in nouo testamento, spiritussanctus in creatura uisibili irrationali. Et respondet: [Johan. 1] Pater apparuit ad demonstrandum filium, quod non potuit expressius fieri q̃ uoce. item propter autoritatem principij cõmendandam, [Matth. 3] quoniam pater intra se loquendo genuit filium qui est uerbum: [Lucę. 3. Marci. 1.] filius uero apparuit ut mediator dei & hominum tantum, non irrationalium creaturarum. [Johan. 1 1. Timo. 2] taliter autem mediare non conuenit uerbo ęterno, nisi in rationali natura. Spiritus-

sctũs aũt missus est atq; apparuit in creatura sibi sup
positaliter nõ unita, ideo magis competebat ei in cre
atura apparere irrationali, quæ plus conueniebat si-
gnificationi institutiuæ. In toto q̊q; aĩali, uidelicet in
columba, apparuit sup Christũ, ad significandum in
ipso uniuersitatẽ gratiæ ac uirtutũ, plenitudinemq;
spũalium sensuũ. Per columbã uero significabatur in
Christo innocentia naturæ, fœcunditas gratiæ, sacri
ficium redemptionis hũanæ. Est nanq; colũba aĩal
Actuũ.2 innocens, fœcundũ, & immolatitium. Super aposto
los autẽ in q̄bus fuit gratia particularis, apparuit spi
ritussctũs in parte aĩalis puta in linguis. Hęc Petrus.

Richard. ¶Hic quærit Richardus, an q̄libet specierũ in qui-
bus missus est spũssanctus, fuit res uere corporalis.
Questio Ad quod respondet q̄ imo, ita q̄ exteriori sensu po-
Exodi. 13. tuit apprehẽdi, quemadmodũ columna nubis filios
14. et 16. Israel ducens & ignis rubi, de quibus omnibus 2. de
Exodi. 3 trinitate loquitur August. Species illæ corporales ad
Augu. demonstrandũ quod opus fuit, subito apparuerunt:
& peractis suis ministerijs, esse mox destiterunt. Hæc
Richardus.

Durand⁹. ¶Concordat quoque Durandus iam dictis.

¶Pręterea circa hæc q̄rit Albertus, q̄re tantum in
Albertus. his tribus speciebus manifestatus est spiritussanctus,
uidelicet in specie columbæ, in linguarũ specie ignea
Questio rum, & in specie flatus. Ad quod respondet: In spiri-
tusancto tria accipiuntur, uidelicet persona, ꝓcessio,
& rõ doni. Si attendatur rõ suę personalitatis, sic cha
ritas est, & conuenientiam habet cum igne. effectus
autem istius diuini ignis, fuit conuersio mundi ad fi-
dem & dei amorẽ. idcirco apparuit in igneis linguis,
quæ super discipulos illos sedebant, q̄tenus sessio si-
gnificaret permanentiam spũssancti in ecclesia. Si ue
ro attendatur spiritussanctus in donis suis, sic signifi
catur in columba, q̄ fœcunda & simplex est, gemens
& sine felle atq; malitia. & talia fiunt corda humana
per spiritussancti dona. Si attẽdatur modus ꝓcessio-
nis spiritussancti, significatur per flatum: quia proce
dit à patre ac filio ut spiritus uitæ ac sanctitatis, con-
ferẽs in ecclesiæ sensus spũales ac motũ. Hęc Albert.

Dionysi⁹. ¶Qui de his plurima scribit, sed sententialiter ex-
tant p̄habita. Veruntñ ei quod ait Albertus, spm̃san-
ctum in his tribus speciebus tantũ manifestatũ, obij-
ci potest quod secundũ expositores in Christi trãsfi-
guratione apparuit in nube: q̄a & ꝓprietates ac act⁹
spiritussancti per nubem lucidã congrue designant.
Proprie- nubes quippe refrigerat, ardorem solis cõtemperat,
tas nubis. terram compluit & fœcundat, ac lucem dispergit: q̄
omnia spiritaliter conueniunt spirituisancto.

Bonauẽt. ¶Porro Bonauẽt. hic scribit: Finis imponit neces
sitatẽ his q̄ sunt ad finẽ. ideo modus apparitiõis spi-
ritussancti, sumendus est iuxta finẽ apparitionis. Ap
paruit autẽ filius in carne ut esset mediator, spũssan
Iohan. 16 ctus uero ut doctor, iuxta illud: Docebit uos om̃em
ueritatem. Ad mediationem autẽ requiritur extre-
morum separatorum quędam coniunctio, ideo fili-
us dei rationali creaturæ, per unionem hypostaticã
se uniuit. ad eruditionem autem ignorantium opus
est signo: ideo spiritussanctus apparuit in creatura,
ut signatum in signo. Cumq; nihil sit deo hypostati-
ce unibile nisi beatificabile, & hoc solum est substan
tia rationalis. ideo filius in substantia rationali solũ
apparuit. Quoniã uero usui significationis pure con
uenit creatura irrationalis magis quàm rationalis,
ne forsan credatur unita, & non tantum significans:
ideo spiritussanctus apparuit in creatura irrationali,
quæ aliquo mõ significaret, sicut flatus designat spi-
rationem, ignis dilectionẽ. Rursus, quoniam ad pfe
ctam mediationem requiritur q̄ mediator sit unus
& unio inseparabilis, ideo apparitio filij fuit singula
ris & indiuisibilis. E contra cum spiritussanctus non
queat perfecte significari in uno signo, oportuit eũ
per plura significari, propter quod in diuersis specie
bus est missus atq; apparuit, filius uero in sola huma
nitate assumpta. Illis uero speciebus spiritussanctus
fuit unitus nõ secundum ueritatem, sed intentionẽ,
utpote nõ in unitate ꝑsonæ, sed ut signo. ¶Quod si
quæratur unde proueniebat unio talis. Dicẽdum q̄
dispositiue à proprietatibus creaturæ, quæ per suas
proprietates apta fuit spiritussancti declarare perso
nam, ut flatus spiritũ, ignis amorem, columba spirita
lem fœcunditatem. Completiue autem uenit ex or-
dinatione diuina, q̄ ordinauit creaturas illas ad hoc,
non factas instituendo, sed simul formando atq; in-
stituendo: quia ad hoc solum eas formauit, ut signifi
carent: ideo columba & ignis cum apparitione cœ-
perunt ac desierunt ¶Præterea, si quæratur q̄re tot
modis apparuit spiritussanctus. Dicendum q̄ iuxta
præhabita apparitio spiritussancti fuit ad manifestã
dum plenitudinem redundantiæ gratiæ. Et quoniã
redundantia illa est triplex, ideo tribus modis appa-
ruit. Est enim plenitudo gratiæ per redemptionem,
& hæc fuit in Christo, estq; gratia ista perfecta: idcir Lucę. 3.
co in Christo manifestata est per columbam, q̄ fuit Leuit. 14.
preciũ redẽptionis primogenitorũ, & erat aĩal inte-
grum ac perfectum. Est etiam plenitudo gratiæ per
influentiam uitæ, quantum ad sensum & motum: &
hoc est per sacramenta ecclesię, q̄ plenitudo sacerdo
tibus inest. ideo primis illis sacerdotibus, puta apo-
stolis, datus est spũssanctus in specie flatus. Nã ut ait
Iohannes: Insufflauit in eos, dicẽs: Accipite spiritũ- Ioh. 20.
sanctum, quorũ remiseritis peccata, remittũtur eis.
Tertia est plenitudo per cognitionis administratio
nem siue doctrinam, q̄ plenitudo excellenter fuit in
primis illis p̄dicatoribus, puta apostolis. Hinc spiri- Actuũ. 2
tussctũs apparuit eis in igneis linguis. Hæc Bonauẽt.

¶Insuper ad secundam huius quæsiti partem, ui-
delicet cuius ministerio aut causalitate formatę sunt Tho. ad.
species illæ, respondet hic Thomas: De hoc est du-
plex opinio. una dicentium q̄ in hoc differunt appa
ritiones noui testamenti ab apparitionibus ueteris,
quod apparitiones ueteris testamenti sunt factæ per
angelos, ut sancti cõiter dicunt, apparitiones uero
noui testamenti per ipsas diuinas personas: idcirco
in istis apparitionibus ipsæ diuinæ personæ dicuntur
missæ, non angeli: in illis autem apparitionibus an-
geli missi sunt, non diuinę personæ. Alij dicunt quod
utræq; apparitiones ministerio factę sint angelorũ.
Videntur uero utriq; quantum ad aliquid dicere ue
rum. Nam & in apparitione ueteris testamenti & in
missione uisibili noui testamẽti, duo considerantur:
uidelicet id quod extra apparet, & item id quod in-
tus efficitur seu factum significatur: diuersimode ta-
men, quia in apparitione ueteris testamenti illud ex-
tra apparens, non refertur ut signum ad id quod in-
terius est: sed ad aliquid aliud, sicut ad significandum
trinitatem aut aliquid tale. hinc id quod interius est,
nil aliud est q̄ ipsa cognitio aut illuminatio animæ

de rebus quæ per exteriora signa signantur. Et quia secundũ beatum Dionysiũ, illuminationes diuinæ p angelos sanctos descendunt in nos, ideo ministerio angelorum in illis apparitionibus utrunq; est factum, uidelicet & id quod exterius fuit, & quod interius. Ideoq; nullo mõ fuit ibi missio diuinæ personæ, quę tantũ attenditur secundũ immediatum effectũ personæ diuinæ. In missione quippe uisibili id quod extra apparet, est signum eius quod interius factum ẽ uel tunc uel ante. unde interius ponitur non tantum cognitio aliqua, sed effectus aliquis gratiæ gratumfacientis, q est immediate à diuina persona: quæ & rõne illius effectus mitti asseritur: quantum uero ad id q̃d exterius ẽ, angeli ministerium habent. Vnde in moralibus loquens Gregorius, de uoce qua pater rñdit filio, Et clarificaui, & iterum clarificabo, ait: Pater de cælestibus loquẽs, uerba sua q̃ ab hominibus audiri uoluit, administrante rõnali creatura, utpote angelo, formauit. Et eadem est de alijs ratio. ¶ Si autem obijciatur, quoniã angelus ut motor, unitur corpori quod ab ipso formatur: si ergo species illæ in quibus spũssanctus uisibiliter missus est, ab angelo sunt formatæ, tunc sunt corpora assumpta ab angelis, sicq; dicetur in eis mitti angelus, nõ diuina persona. ¶ Secundo, quia si res illæ corporeæ in quibus uisibiliter missus est spiritussanctus, ab angelis sunt formatæ: apparet q; & corpus humanũ, in quo uisibiliter missus est filius, sit formatum ab angelis. ¶ Respondendum ad primũ, q; quãuis angelus formet speciem exteriorem, non tamen interiorẽ producit gratiæ gratumfacientis effectum, ob quẽ mitti persona perhibetur diuina: nec est incõueniens ut persona diuina & angelus simul mittantur. ¶ Ad secundũ, quod corpus à filio in unitate personæ assumptum, nõ decuit ob suam dignitatem formari, nisi immediate à deo. Hæc Thomas in Scripto. ¶ Porro in Summæ suę prima parte, q̃stione 43. Illæ, inquit, creaturæ uisibiles formatæ sunt ministerio angelorum, nõ tamen ad personam angeli designãdum, sed spiritussancti. Cumq; spiritussanctus fuerit in illis creaturis sicut signatum in signis, idcirco secundum eas spũssanctus est missus, non angelus. Propter quod tertio de Trinitate loquitur August. Quæ uisibiliter fiunt diuinitus, dispensantur per angelos.

¶ Circa hoc scribit Richardus: Videtur mihi q; species illę in quibus missus ẽ uisibiliter spũssanctus, formatæ sint à deo, mediãte angelico ministerio, quãuis deus per se immediate eas facere potuisset: sed ad ostendendam suæ affluentiã bonitatis, uoluit eas formare per causas secundas. Vñ & quarto capitulo de diuinis nominibus sanctus Diony. cõtestatur: Docet & hoc sapienter scriptura, per angelos eam ad nos legem prouenire, ac secunda reduci in deũ per prima. Hinc 3. de Trinitate August fatetur: Omnia quæ patribus uisa sunt, cum deus illis secũdum suam dispensationem temporibus congruam prӕsentaretur, per creaturam facta manifestum est, etiam etsi nos latet qualiter angelis ministris fecerit ea. Quarto quoq; de Trinitate disseruit Augustinus: Si quæritur qualiter facta sit uox patris, qua manifestatus ẽ filius, uel species corporalis, qua ostensus est spiritussanctus, p creaturam hæc facta nõ dubito. Nec obstat quod rursus 3. de Trinitate fassus est Augustinus: Sermo, inq̃ens, noui testamenti non per angelos, sed per filium factus est. Hoc equidem dixit Augustinus de uerbis euangelicæ legis, quæ filius dei proprio ore inter homines conuersando deprompsit. In illis autem formis & creaturis angeli apparuerũt & locuti sunt, ut serui atq; uicarij dei, deum repræsentantes, nec quasi in propria persona loquentes. Ideo actio & locutio attribuuntur deo, non angelo. Rursus, quamuis apparitiones factæ sint per angelos in ueteri lege, nobiliores tamen sunt apparitiones factæ in euangelica lege, etiam illæ in quibus missus est uisibiliter spiritussanctus in irrationalibus creaturis: q̃a expressius nobilioriq; modo & magis de propinquo repræsentabant. Hæc Richardus.

¶ Concordat Vdalricus in Sũma sua scribens li. 3. De speciebus sensibilibus, in quib⁹ deus apparuit, dico q; ministerio angelorum sint factæ. & si fuerunt uere corporales naturæ, sicut de apparitionibus uisibilium diximus missionum, tunc peracto suo officio disparuerunt, ne naturaliter & nõ miraculose ad solum prædictum officium crederent̃ factæ, si manerent, ut redactæ fuerint in materiam ex qua erãt formatæ. Non enim consueuit deus in miraculis suis nouas creare materias, sed factas ut uoluerit transformare, ut patet in conuersione aquę in uinum, multiplicatiõeq; panum. Eadem rõne cum disparere facit formatum ex materia, nõ redigit in nihil, sed in materiam de qua fuit formatum. Hæc Vdalricus.

¶ Cuius ultima uerba, q; scilicet deus in suis miraculis non cõsueuit materias nouas creare, recitatiue cõmemoro: quia & aquã copiosam toti multitudini filiorũ Israel ac iumentis eius sufficiẽtem uidetur nõ sine creatione nouæ materiæ ꝓduxisse de petra. Sed hoc suo loco discutiendum seruetur. ¶ His aũt quæ dicta sunt de formatione corporalium rerum, in q̃bus fit uisibilis missio per ministeriũ angelorũ, concordat Aegidius, alijq; doctores communiter.

¶ Nunc respondendum ad tertiũ huius quęsiti, an scilicet res & species illæ in q̃bus uisus est & apparuit spũssanctus, fuerunt uere tales quales esse uidebãtur, an s. fuit uera & uiua columba, uerusq; ignis & linguæ, de quibus quæsitis opiniones sunt uariæ, nec uidetur inde certitudo haberi.

¶ Ait quippe hoc loco Albertus: Colũba illa species fuit columbæ, non uerę naturaleq; animal. sancti nanq; affirmant quod peracto suo obsequio in pristinam materiam sit reuersa. Si demũ quæratur, à quo illa mouebatur columba: dicẽdum q; illud quod mouetur à motore intrinsecó & unito, motuq; processiuo, est animal. sed ita non mouebatur illa columba, imo mouebatur à motore nõ unito, qui motor fuit uoluntas dei cui cuncta obediunt. Hæc Albertus.

¶ Verũ in hac re discipulus & imitator eius Vdalricus aliter sensisse uidetur. Ait nanq; in Summa sua tertio lib. Apparitiones & missiones noui testamẽti, sunt factæ in rebus habẽtibus ueritatem suæ naturę, ita q; uoces in quibus se pater ostendit, ueræ uoces fuerunt: & flatus & columba & ignis, in quibus spiritussanctus est missus atq; apparuit, ueritatem suorũ naturalium habuerunt. Aliter quippe nõ habuissent proprietates illas consequentes rerum illarum naturas, per quas proprietates designabatur & monstrabat spũssanctus & effectus ei appropriatus. Cumq; ratione significationis illius hęc persona diuina magis q̃ alia dicatur in his creaturis esse, signari, mitti &

apparere fine hoc.i. sine ueritate rerũ & naturarũ illarum, non posset apparitio uel missio hęc dici huius personę, quãuis his plurimi contradicant. de filio autẽ non est dubium quin in ueritate humanę naturæ sit missus. Hæc Vldaricus.

Tho. aq. ¶ At uero Thomas de hac re in diuersis locis diuersimode inuenitur sensisse. Nempe hoc loco & in prima parte Summæ tenet ꝙ non fuit uera colũba, nec uerus ignis, sed in 3. parte Summæ suæ tenet oppositum. Scribit ergo hoc loco: Columba illa nõ fuit animal uerum, sed tantũ similitudo columbę, uisibiliter ostensa in aliqua materia ad hoc appropriata. nec fuit fictio ibi aut ludificatio aliqua: quoniam similitudo illa columbæ nõ ostendebat aliquam ueritatẽ in ipsa columba, sed ad manifestãdas proprietates inuisibilis missionis. ideo nõ fuit ibi falsitas signi, quia signatũ correspondebat signo & res similitudini: quẽadmodum aliquis loquens per metaphoricas locutiones, non mentitur. non enim sua locutione audientes intendit ducere in res quæ per noĩa designantur, sed potius in illas res, quarũ res illæ significatæ p nomina similitudinem habent. Conformiter dicẽdum de igne. Hæc Thomas in Scripto.

¶ In prima uero parte Summæ suę questione 43. cõsonanter his loquitur. ¶ Verũ in 3. parte Summæ tenet contrarium. Nam & Aug. in li. de agone christiano tenet ꝙ columba illa fuit uera & uiua colũba.

Durand⁹. ¶ Hinc scribit Durandus, Vtrũ species illę fuerunt ueræ res an non, non põt oĩno certitudinaliter sciri, cũ quæstio sit de facto. si enim esset de possibilitate, esset facile respõdere. Potuit nãq; spiritussanctus apparere in uera columba, & item in sola specie seu similitudine columbæ, sicq; de alijs. Sed quoniã quęritur quid de facto fuerit, sufficit ad hoc dare persuasionem probabilem. Est ergo notandum ꝙ aliquid potest dici non uera res, dupliciter. uno modo, quia non est aliquid in re extra, sed tantum in imaginatiõne: alio mõ, quia licet sit aliquid in re extra, nõ tamẽ est tale quale apparet. Si quæstio intelligatur primo modo, dicendum ꝙ res illę fuerunt ueræ res extra, ut columba & flatus. De igneis autem linguis mouet 2. de Trinitate Augustinus dubitationẽ, an solũ fuerint in apparitiõe imaginaria, quia scriptura dicit, Apparuerunt illis dispartitæ linguæ. nec tamen determinat ibi quid sit inde tenendum, quoniam apparitio in scripturis interdum uocatur imaginaria uisio, interdũ uisio rei exterius existentis. Probabilius tñ tenetur ꝙ illæ linguæ fuerunt uere ad extra, quoniam iuxta præhabita ex hoc dicitur uisibilis missio, quoniam fit sub signo uisibili exteriori & corporali: nec imaginaria uisio sufficit ad rõnẽ uisibilis missiõis. Si autem quæstio intelligatur secundo modo, an .s. res illæ tales fuerunt ut uidebantur, an .s. erant uera columba & uerus ignis: dicendum ꝙ probabiliter quibusdam uidetur, ꝙ erant tantum similitudines rerũ extra ostensæ in materia aliqua. Missio nanq; uisibilis fit ad hoc, ut credatur ei cui fit missio illa, tanquã habenti ministerium doctrinæ ac prædicationis. sed magis creditur ei ex hoc, ꝙ signum uisibile est similitudo quædam ostẽsa in materia aliqua, quàm si esset res uera q̃lis apparet. uerbi gratia, si fuisset uera columba quæ apparuit super Christum, quæ peracto officio auolasset, creditum fuisset ꝙ forsan à casu aduenisset. Ex hoc autem quod apparuit subito, atque peracto suo officio repẽte disparuit, magis patuit eẽ miraculum. ideo magis decuit tales apparitiones fieri per rerum similitudines, q̃ per res ipsas: sicut & apparitiones angelorum sanctorum fiunt in corporibus quæ uidentur esse humana, & tamen non sunt. Clarum est etiam ꝙ nubes lucida non fuit talis quales cæteræ nubes, uidelicet causata ex uaporibus eleuatis ex aquis, sed erat quasi quædam subita condensatio aeris cum refulgentia radiosa: sicut nec uox tũc audita fuit uox uera, utpote rei animatæ, quãuis fuerit uerus sonus similis uoci humanæ, ex determinata aeris percussione formatus. Ignis quoq; qui apparuit super apostolos, non uidetur fuisse uerus ignis. nõ enim combussit, nec sancti dicunt eũ miraculose impeditum à combustione, sed flatus in quo datus est spiritussanctus, uerus extitit flatus. Porro alijs apparet ꝙ columba illa fuit uera columba, quod expresse tenet Augustinus in li. de agone christiano, & etiam frater Thomas in 3. parte 39. quæst. quamuis in Scripto primi teneat id q̃d dictũ est prius. Hęc Durãdus.

¶ Demum Aegidius: Secundum diuersas, inquit, spiritussancti missiones diuersimode est loquendum de speciebus in quibus apparuit spiritussanct⁹, an fuerint corporales an imaginariæ tãtum. Siquidem de columba planũ est, ꝙ corporali apparuit specie: qm̃ scriptum est columbam illam descendisse corporali specie. Sed prout apparuit in linguis igneis dispartitis, magis consonum textui uidetur, uisionem illam factam secundum imaginarias species: quia non legitur ꝙ uiderunt hmõi linguas, sed ꝙ apparuerunt eis, uel secundum aliam translationem uisæ sunt illis linguæ. sic nanq; consueuimus loqui, cum secundum imaginationem aliqua uidimus. Sicq; esset dicendũ, linguas illas fuisse solum in imaginatione secundum phantasticum organum. Hæc Aegidius. Aegidius Lucę 3. Actuũ 2

¶ Verum ut modo probatum est, uerius est cẽsendum ꝙ linguæ illę uere corporaliter forinsecus uidebantur. & hoc credi necessarium reor, si rite pẽsetur scriptura, quæ ait uerissime, ꝙ sedit supra singulos eorũ .i. ipse spũssanctus in illis linguis sedet super discipulos & cæteros inibi congregatos, ut per ipsam exteriorem sessionem ostenderetur in eorundem quiescere cordibus, quemadmodum in Euangelio recitatur spiritussanctus corporali specie sicut columba descẽdisse super Christum, atq; mãsisse super ipsum. Dictum est quoq; ꝙ missio uisibilis fit ad ostendendum alijs exuberantẽ gratiam esse in his, ad quos fit missio ipsa. hoc autẽ exteriori sensibili signo aptius demonstratur. Sed & Gregorius ait in homilia, ꝙ foris apparentibus igneis linguis, intus facta sunt corda flammantia. Item Hieronymus super Matthęum affirmat simpliciter ignẽ super credentes sedisse. Dionys⁹. Actuũ 2 Lucę 3. Gregori⁹. Hieron.

Richard. ¶ Hinc Richardus: Quælibet, ait, species in q̃ refert scriptura spm̃sanctũ eẽ missum, uere fuit res corporalis, quæ sensu particulari potuit apprehẽdi. Hęc Richardus. Qui tñ tenet ꝙ columba illa & ignis, nõ erãt uerã & specificã colũbę ac ignę naturã habẽtes.

Dionys⁹. ¶ Præterea omnibus his pro posse attẽtis, uerius reor ꝙ erant uere atq; uniuoce columba & ignis, flatus ac nubes: tum propter autoritatem Augustini id aperte insinuantis, tũ propter rõnes quas ad hoc Augustinus inducit, & q̃s Thomas in 3. parte Sũmæ tangit ac sequitur, sicut nunc pandã: tum, quia per uerã columbam uerumq; ignem proprietates, uirtutes &

actiones adorandi spũssancti, multo conuenientius ac uerius designantur, q̃ per similitudines eorundẽ, quemadmodum proprietates Christi fideliũ multo aptius ueriusq; notantur per ueras oues & agnos, q̃ per solas ipsorum similitudines seu picturas. Imo similitudines rerũ directe & immediate non designãt nisi res ipsas, quarũ sunt similitudines. Cũ ergo in illis speciebus & rebus missus sit spiritussanctus, quæ proprietates, uirtutes & actus ipsius euidentius signant, patet ni fallor, quod uera & uiua fuit illa columba supernaturaliter facta. Ad cuius corpus formãdum ministerium exhibuit angelus. animã uero eius non uidetur in instãti potuisse educere neq; creare. an uero in tempore perbreui per applicationem actiuorũ & passiuorum, disputantibus derelinquo. Verum diuina omnipotente uirtute celerrime fieri quiuit, q̃d per naturales causas fit successiue.

¶ Argumẽtorũ hinc inde tactorũ solutio patet ex dictis. Atq; ad primum in principio motum, dicendum quod dignitas rerum creatarũ nil facit ad hoc, ut in ea diuina persona mittatur, sed aptitudo designandi proprietates, uirtutes & actus personæ quæ mittitur: ideo quãuis spiritussanctus filio sit prorsus æqualis, non tamen derogat excellentiæ eius, q; in uilioribus apparuit ac missus est creaturis quàm filius.

Tho. aq. ¶ Nunc ponenda sunt uerba Thomæ in 3. parte Summæ suæ conscripta, quo ait: Non decebat ut filius dei qui est ueritas patris, aliqua deceptione aut erroris occasione uteretur, propter quod non phantasticum, sed uerum corpus assumpsit. & quia spiritussanctus dicitur spiritus ueritatis, etiã ipse ueram columbam formauit in qua appareret, quamuis non assumpserit eam in unitatem personæ. Vnde in li. de agone christiano asserit Augustinus: Neq; hoc ita dicimus, ut dñm nostrũ Iesum Christum dicamus solũ uerum corpus habuisse, spiritumsanctũ uero fallaciter apparuisse oculis hominũ, sed ambo corpora illa credimus esse uera. Quibus uerbis subiũgit: Sicut non oportebat ut hoĩes falleret filius dei, sic etiam non oportebat ut eos falleret spiritussanctus: sed omnipotẽti deo qui naturã uniuersam fabricauit, nõ fuit difficile ex nihilo uerũ corpus colũbæ sine aliarũ ministerio columbarum figurare: sicut nec fuit ei difficile, uerum corpus in utero Mariæ sine semine formare, cum creatura corporea & in uisceribus uirginis ad formandũ hominẽ, atq; in mũdo ad formandũ colũbã imperio ac uoluntati dei seruiret. Hęc Thomas.

Johan. 16. August.

Richard. ¶ Præterea circa hæc querit Richardus: An Christus secundũ statum passibilẽ fuit angelis minor. Et respondet, q; quantum ad gratiã & gloriam, fuit maior: quantum uero ad animam, non fuit fm quosdã angelis minor: quia secundũ glossam ad Hebræos secundo, Minor fuit angelis corpore & nõ mente. Veruntamẽ quia natura angelica simpliciter nobilior est quàm humana, ut sancti testantur, ideo aliis uidetur q; quantum ad naturalia, fuit anima Christi inferior angelis & minor natura angelica: porro quo ad gratiã unionis, fuit simpliciter maior: sed quo ad naturã passibilis corporis, fuit angelis minor, queadmodũ scriptũ est: Minuisti eñ paulo minus ab angelis. Et recte ait, paulomin⁹: qm̃ status passibilitatis in statũ g'oriæ & immortalitatis fuit paulo post cõuertẽdus. Hæc Richardus. ¶ Bonauẽt. uero ait, q; Chrus q̃tum ad naturã mẽtis non fuit saltẽ minor angelis.

Psalm. 8 Bonauẽt.

Quod accipi potest de mente animæ Christi non secundum pura naturalia, sed per ordinem ad gratuita & ad finem. Ideo ait Aegidius: Anima Christi considerata secundum suam naturam absq; superadditis gratiæ donis, fuit inferior quolibet angelo. ¶ Petrus uero breuiter ait q; Christus inquantum uiator, fuit quodammodo & secundum quid angelis minor: maior uero eisdem, ut comprehensor.

Dionys. Aegidius Petrus.

¶ Circa hæc quærit Aegidius, Vtrum spiritussanctus ratione suæ uisibilis missionis sit minor patre. Ad quod respõdet: Hanc quæstionẽ diligenter pertractat Aug. primo de Trinitate. ostẽdens spiritumsanctum non esse dicendum minorem patre ratione uisibilis missionis aut apparitionis, secundum quod filius dicitur minor. Quo circa sciendum q; nunq̃ fit cõicatio idiomatum nisi ratione unitatis suppositi, qm̃ nisi musica & ars ædificatoria in eodem essent supposito, ea quæ competunt homini ratione musicæ, non conuenirent ædificatori: non tamen cũ reduplicatione fit cõicatio illa. non enim musicus ædificat inquantum musicus, nec ædificator canit inquantum ædificator. Ita æqualitas ad patrem competit filio atq; spirituisancto ratiõe increatæ naturæ ueræq; deitatis, minoritas uero competit filio ratione naturæ assumptæ: ideo nisi in eodem supposito essent natura creata & increata, non posset eadem persona dici maior & minor patre. Qm̃ ergo spũssanctus nequaquam in unitatem personæ uniuit sibi columbã aut aliam quãcunq; speciem, in qua missus est & apparuit, idcirco fm nullam illarũ est minor patre, nec aliqua specierum illarũ proprie prædicat de eo. ¶ Et si obiiciatur q; ait Remigius, quidam dicunt stellam q̃ Christo nato apparuit, fuisse spm̃sanctum: dicendũ q; duplex est prædicatio, puta formalis seu per identitatem, & causalis: sicut odor dr̃ fumalis euaporatio seu repræsentatiua, quemadmodum statua Herculis dicitur Hercules. sicq; spũsstũs uocat colũba seu stella, q̃ est effectus & signũ spũssancti. Hæc Aegidius.

Aegidius August. Psalm. 8 Hebre. 2 Remigius Matth. 2.

¶ Quæritur an uerum sit quod ait Hilarius, Pater est maior filio ratione autoritatis, nec tamen filius minor est patre. Videtur q; nõ, quia maior & minor relatiue dicuntur adinuicem.

Quæstio Hilarius.

¶ Ad hoc Thomas respondet: Dans & recipiens, comparantur adinuicem dupliciter. Primo, quãtum ad datum. & sic pater non est filio maior, nec filius patre minor. quia totam suã essentiam pater cõicat filio. Secũdo, quantũ ad rõnem dandi seu donatiõis. sicq; dans inquantũ dat, quandã habet dignitatẽ: recipiens uero nullam habet imperfectiõem ex eo quod recipit, nisi imperfecte accipiat. sicq; patri conuenit dignitas q̃dam, non tamen minoratio, indignitas aut minoritas filio: quia non imperfecte, sed perfectissime accipit quicquid est patris. Sicq; quod dicitur maior, potius sonat dignitatis perfectionem q̃ magnitudinis cõparationem. Quamuis ergo sancti attribuant patri autoritatem, nõ tamen proprie attribuit subautoritas filio, sed per abusum loquentiũ est prę sumptũ. Et hoc sonãt uerba Hilarii sctĩ, dicẽtis: Maior est donãs, sed nõ est minor cui unũ & idẽ esse donatur. Hæc Thomas. Concordat Albertus.

Pr̃ quo dr̃ filio maior.

¶ Porro Bonauentura hic addit: Nihil impedit q̃re filius non dicatur minor patre ratione subautoritatis, sicut pater maior filio rõne autoritatis, nisi qm̃ noĩa indignitatis nõ debẽt in diuinis trahi ad usum:

Bonauẽt.

uel quoniã sancti doctores quãtum ualent, elõgant se ab hæreticorum fallacia. ideo cum dixisset Hilari⁹ patrem maiorem, noluit q̃ filius diceretur minor, ne uideretur illa maioritas non tm̃ autoritatis, sed etiã inæqualitatis. Et q̃uis Hilarius posuit in patre autoritatẽ, non tñ legit in filio posuisse subautoritatẽ, sed uerbũ illud à magistris est additũ. Hæc Bonauẽtura.

Hilari⁹.

¶ Aegidius uero p̃ractam Thomæ respõsionẽ nititur improbare, sed inepte. Tñ quod assignat Aegidius pro causa, cur p̃r dicatur filio maior, non tñ filius patre minor, nõ uidetur irrationabiliter dictum. siquidem dicit patrem esse maiorem, qm̃ cõpetit ei esse totius deitatis principium. quod qualiter intelligendũ sit, infra habebitur: Filium uero nõ esse patre minorem, quia non esse totius deitatis principiũ, nõ est in filio indignitas, sed proprietas, qa à patre. Veruntamen absolute loquendo, uerba illa Hilarij nõ uidentur bene sonare: quia cum hæreticis non debemus cõicare in uerbis, quantum poterit euitari. Arriani autem reprobi ac perfidi dixerunt patrem filio esse maiorem. Ideo recte ait Richardus: Hilarius sumit maioritatem improprie. ideo sermo ille non est extendendus nec proferẽdus, nisi cum sana determinatione. sumit nanq; maioritatem, non prout notat inæqualitatem, sed prout dicit relationem principij ad id cuius est principium.

Aegidius. Hæreticorũ ne uerbis quidẽ vtendum. Arrianorũ p̃fidia. Richard.

De missione spiritussancti qua inuisibiliter mittitur. Distinctio XVII. A

IAm nunc accedamus ad signandam missionem spũssancti, qua inuisibiliter mittitur in corda fidelium. Nam ipse spiritussanctus, qui deus est ac tertia in trinitate persona, ut supra ostensum est, à patre & filio ac seipso temporaliter procedit, id est, mittitur ac donatur fidelibus: sed quæ sit ista missio siue donatio, uel quomodo fiat, considerandum est.

Præmittitur quiddam ad hanc ostensionem necessarium, s. qd' spiritussanctus est charitas, qua diligimus deum & proximum. B

Hoc autem ut intelligibilius doceri ac plenius perspici ualeat, præmittendum est quiddam ad hoc ualde necessarium. Dictum quidem est supra, & sacris autoritatibus ostensum, q̃ spiritussanctus amor est patris & filij, quo seinuicem amant & nos. His autem addendũ est* q̃ ipe idem spiritussanctus est amor siue charitas, qua nos diligimus deum & proximũ: quæ charitas cum ita est in nobis, ut nos faciat diligere deum & proximum, tũc spiritussanctus dicitur mitti uel dari nobis: & qui diligit ipsam dilectionem qua diligit proximum, in eo ipso deum diligit: quia ipsa dilectio deus est. i. spiritussanctus.

Hic magister nõ tenetur cõiter. 1. Joh. 4. b

Autoritatibus ita esse confirmat. C

Ne aũt in re tanta aliquid de nostro influere uideamur, sacris autoritatibus qd̃ dictum ẽ, corroboremus. De hoc Aug. in octauo li. de Trin. ait: Qui proximum diligit, cõsequens est ut ipsam p̃cipue dilectionẽ diligat. Deus aũt dilectio est: cõsequẽs ergo est, ut p̃cipue deum diligat. Item in eodem: Deus dilectio est, ut ait Iohannes apostolus. Vt qd ergo imus & currimus in sublimia cælo℞ & ima terrarum, quærẽtes eum qui est apud nos, si nos apud eum esse uelimus? Nemo dicat, non noui quid diligam: diligat fratrem, & diligat eandem dilectionem. Magis eñ nouit dilectionem qua diligit, q̃ fratrem quem diligit. Ecce iam potes notiorem deum habere q̃ fratrem. Plane notiorem, quia p̃sentiorem, quia interiorem, quia certiorem. Amplectere dilectionem *dei, & dilectione amplectere deum. Ipsa est dilectio, quæ omnes bonos angelos & omnes dei seruos consociat uinculo sanctitatis. Quanto ergo *sanctiores sumus à tumore superbiæ, tanto sumus dilectione pleniores. Et quo nisi deo plenus est q plenus est dilectione? His uerbis satis oñdit Aug. q̃ dilectio ipsa qua diligimus deũ uel proximum, deus est. Sed adhuc apertius in eodem libro subdit, dicens: Dilectionẽ quã commendat Iohannes apostolus, attendamus. Qui diligit, inquit, fratrem, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Manifestum est q̃ iustitiæ perfectionẽ in fratris dilectione posuerit. Nam in quo scandalum non est, utiq; perfectus est. Et tamen uidetur dilectionẽ dei tacuisse: quod nunq̃ faceret, nisi quia in ipsa fraterna dilectione uult intelligi deum. Apertissime enim in eadem epistola paulo post ait: Ita dilectissimi diligamus inuicem, quia dilectio ex deo est: & oĩs qui diligit, ex deo natus est: & cognouit deũ. Qui nõ diligit, non cognouit deũ: quia deus dilectio est. Ista cõtextio satis aperte declarat, eandem ipsam fraternã dilectionẽ (nã fraterna dilectio est, qua diligimus inuicẽ) non solum ex deo, sed etiã deum esse, tãta autoritate p̃dicari, s. Iohãnis. Cum ergo ex dilectione diligimus fratrẽ, de deo diligimus fratrẽ. Nec fieri põt, ut eandẽ dilectionem nõ p̃cipue diligamus qua fratrẽ diligimus, qm̃ deus dilectio est. Item qui nõ diligit fratrem, nõ est in dilectiõe: & qui nõ est in dilectione, nõ est in deo, quia deus dilectio est. Ecce aperte dicit fraternam dilectionem deum esse.

Aug. capite. 7. b. 1. Joh. 4. b. Aug. li. 8. de Tri. cap. 8. *deum. *saniores & inaniores. Aug. [illegible] 1. Joh. 2. b. 1. Joh. 4. b.

Quod fraterna dilectio cum sit deus, non ē pater uel filius, sed spiritussanctus. D

Cum autem fraterna dilectio sit deus, nec pater est nec filius, sed tantum spiritussanctus:
qui proprie in trinitate dilectio uel charitas dicitur. Vnde Augu. in decimoquinto lib. de
August. capite. 18. Trin. Si in donis dei nihil est maius charitate, & nullum est maius donum dei q̃ spiritussan-
ctus, quid consequentius est q̃ ut ipse sit charitas, quæ dicitur & deus & ex deo? Ita enim ait
1. Joh. 4. b Iohan. Dilectio ex deo est. Et paulo post, Deus dilectio est. Vbi manifestat eam se dilectio-
Jbidem c August. nem dixisse deum, quam dixit ex deo. Deus ergo ex deo, est dilectio. Item in eodem: Iohan-
cap. 17. 1. Joh. 4. c nes uolens de hac re apertius loqui, In hoc, inquit, cognouimus quia in ipso manemus, &
ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Spiritus itaq; sanctus de quo dedit nobis, facit
nos in deo manere, & ipm in nobis. Hoc aũt facit dilectio. Ipse est ergo deꝰ dilectio. Ipse igit̃
significatur ubi legitur, Deus dilectio est. Ex his ergo apparet ꝙ spũsctũs charitas est.

Quod non est dictum per causam illud, deus charitas ē: sicut illud, tu es patientia mea & spes mea. E

1. Joh. 4. Sed ne forte aliqs dicat illud esse dictum per expressionem causæ, Deus charitas est, s. ꝙ
Psal. 70. charitas sit ex deo, & non sit ipse deus: sicut dicitur, Deus nostra patientia est & spes, non ꝙ
ipse sit ista, sed qa ista ex eo sunt: occurrit Augustinus, ostendens hoc non esse dictum p cau-
Augusti. sam sicut illa, in decimoquinto libro de Trin. ita dicens: Non dicturi sumus charitatem non
cap. 17. c propterea esse dictam deum, ꝙ ipsa charitas sit ulla substantia quæ dei digna sit nomine, sed
Psal. 70. a ꝙ donum sit dei, sicut dictum est de deo, Tu es patientia mea. Non utiq; ideo dictum est, Tu
Psal. 61. b es patientia mea: ꝙ dei substantia est nostra patientia, sed quia ab ipso nobis ē. Vnde alibi: Ab
ipso est patientia mea. Hunc enim sensum facile refellit scripturarum ipsa locutio. Tale eñ
Psalm. 70. Psalm. 90. est, Tu es patiẽtia mea: quale est, Dñe spes mea: &, deus meus misericordia mea, & multa si-
Psalm. 58. milia. Non est aũt dictũ, Dñe charitas mea: aut, Tu es charitas mea: aut, Deus charitas mea:
1. Joh. 4. b sed ita dictũ ē, Deus charitas est: sicut dictũ ē, Deus spiritus est. Hoc qui nõ discernit, intelle
Johã. 4. d ctũ a domino, nõ expositionẽ quærat a nobis. Non enim apertius quicq̃ possumus dicere.
Deus ergo charitas est. Ex prædictis clarescit, ꝙ spiritussanctus charitas est, qua diligimus
deum & proximum, unde facilius est nobis ostendere, quomodo spiritussanctus mittatur
siue detur nobis.

Quomodo spiritussanctus mittatur uel detur nobis. F

Tunc enim mitti uel dari dicitur, cum ita in nobis est, ut faciat nos diligere deum & p-
August. ximum: per quod manemus in deo, & deus in nobis. unde Aug. hunc missionis modũ insi-
capite. 7. f nuans in decimoquinto libro de Trin. ait: Deus spiritussanctus qui procedit ex deo, cum da
tus fuerit homini, accendit eum ad diligendum deum & proximũ, & ipse dilectio est. Non
enim habet homo unde diligat deum, nisi ex deo. Ecce quõ datur uel mittitur nobis spũssan
ctus, secundum quod dicitur datum siue donum. Quod donum cõmendat Aug. explanans
Jbidem apertius quõ detur, in eodem libro: Dilectio, inquit, dei diffusa ē in cordibus nostris (ut ait
vbi supra. c. 17. 2. 18. Apostolus) per spm̃sanctum, qui datus est nobis. Nullum est isto dono dei excellentius. So
Roma. 5. a lum est quod diuidit inter filios regni & filios perditionis. Dantur & alia per spiritum mu
Quõ spiritussanctus detur. nera, sed sine charitate nihil prosunt. Nisi ergo tantum impartiatur cuiq; spiritussanctus, ut
1. Cor. 13. a eum dei & proximum faciat amatorem, a sinistra nõ transfertur ad dexterã. Neq; spũsctũs
proprie dicitur donum, nisi propter dilectionem: quã qui non habuerit, & si loquatur oĩbꝰ
linguis, & habuerit prophetiam & oẽm scientiam & oẽm fidem, & distribuerit oẽm sub-
stantiam suã, & tradiderit corpus suum ita ut ardeat, non ei prodest. Quantum ergo bonum
est, sine quo ad æternam uitam neminem tanta bona perducunt? Ipsa uero dilectio uel cha
ritas (nam unius rei nomen est utrunq;) perducit ad regnum. Dilectio ergo quæ deus est, &
proprie ex deo est, spiritussanctus est: per quem diffunditur in cordibus nostris deus chari-
tas, per quam nos tota inhabitat trinitas. Quocirca rectissime spũssanctus cum sit deus, uo-
catur etiam donum dei. Quod donum proprie quid nisi charitas intelligẽdum est, quæ per-
Predicte autoritat. quedam summaria. ducit ad deum, & sine qua quodlibet aliud dei donum nõ perducit ad deum? Ecce hic ape-
ritur, ꝙ supra dictum erat, s. ꝙ charitas sit spiritussanctus & donũ excellentius: & quomo-
do hoc donum .i. spiritussanctus, detur nobis, s. cum ita impartitur alicui .i. ita habet esse in
aliquo, ut eum faciat dei & proximi amatorem. Quod cum facit, tunc dari dicitur siue mit
ti alicui, & tunc ille dicitur proprie habere spiritumsanctum.

Vtrum concedendum sit, qđ spiritussanctus augeatur in homine, uel magis uel minus habeatur uel detur. G

Hic quæritur, si charitas spiritussanctus est, cum ipsa augeatur & minatur in homine, & magis & minus per diuersa tempora habeatur: utrũ concedẽdum sit, ꝙ spiritussanctus augeatur uel minatur in homine, & magis & minus habeatur. Si enim in homine augetur, & magis uel minus datur & habetur: mutabilis esse uidetur, deus autem omnino immutabilis est. Videtur ergo ꝙ uel spiritussanctus non sit charitas, uel charitas nõ augeatur uel minuatur in homine. Item charitas & non habenti datur, ut habeat: & habenti, ut plenius habeat. Si ergo spiritussanctus charitas est, & non habenti datur ut habeat, & habenti ut plenius habeat. Sed quomodo datur non habenti, cum ipse, ut deus, sit ubiꝗ & in omnibus creaturis totus? & quomodo plenius datur uel habetur sine sui mutatione?

Responsio ad primam quæstionem. H

His itaꝗ respondemus, dicentes ꝙ spiritussanctus siue charitas penitus immutabilis est, nec in se augetur uel minuitur, nec in se recipit magis uel minus: sed in homine uel potius homini augetur & minuitur, & magis uel minus datur uel habetur: sicut deus dicitur magnificari & exaltari in nobis, qui tamen in se nec magnificatur nec exaltatur. Vñ propheta: Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus. Super quem locũ ait autoritas: Deus non in se, sed in corde hominis grandescit. Sic ergo spiritussanctus homini datur, & datus amplius datur, id est, augetur, & magis & minus habetur, & tamen immutabilis existit. Dubij resolutio. Psal. 63.

Responsio ad secundam. I

Cumꝗ ubiꝗ sit & in omni creatura totus, sunt tamen multi qui eum non habent. Non enim omnes spiritumsanctum habent in quibus est: alioquin & irrationales creaturæ haberent spiritumsanctum, quod fidei pietas non admittit.

Autoritate confirmat utranq; responsionem. K

Vt autem certius fiat quod diximus, autoritate confirmamus. Quod spiritussanctus magis ac minus percipiatur, & homini augeatur, & non habenti detur, & habenti ut plus habeatur, Augustinus ostendit, super Iohan. dicens: Sine spiritusancto constat nos Christum non diligere, & eius mandata seruare non posse: & id nos posse atque agere tanto minus, quanto illum percipimus minus: tanto uero amplius, quanto illum percipimus amplius. Ideoꝗ non solum non habenti, uerumetiam habenti non incassum promittitur. Non habenti quidem, ut habeatur: habẽti autem, ut amplius habeatur. Nam si ab alio minus, & ab alio amplius non haberetur, sanctus Eliseus sancto Eliæ non diceret: Spiritus qui est in te, duplo sit in me. Christo autem qui est dei filius, non ad mensuram datus est spiritus. Neꝗ em̃ sine gratia spiritussancti est mediator dei & hominum homo Christus. Quod em̃ ẽ unigenitus dei filius, æqualis patri: non est gratiæ, sed naturæ. Quod autem in unitatem personæ unigeniti assumptus est homo, gratiæ est, non naturæ. Cæteris autem ad mensuram datur, & datus additur, donec unicuiꝗ pro modo suæ perfectionis propria mẽsura compleatur. Ecce, expresse habes ꝙ spiritussanctus magis & minus datur uel accipitur, & homini datus augetur, & habenti & non habenti datur: quia spiritussanctus est charitas, quæ non habenti datur, & in habente augetur & proficit. Imo ut uerius & magis proprie loquar, homo in ea proficit & deficit aliquando: & tunc ipsa dicitur proficere uel deficere, quæ tamen nec proficit nec deficit in se, quia deus est. Vnde Augustinus in homilia ix. super epistolam Iohannis ait: Probet se quisꝗ quantum in illo profecerit charitas, uel potius quantum ipse in charitate profecerit. Nam si charitas deus est, nec deficit nec proficit. Sic ergo in te proficere dicitur charitas, quia tu in ea proficis. Ecce quomodo intelligendum sit, cum dicitur spiritussanctus augeri in nobis, quia nos in eo scilicet proficimus. sic & alia huiusmodi. Conclusio pdictorũ. Augustin. tract. 74. 4. Reg. 2. Ioh. 3. d 1. Tim. 2. Augustin. tractatu 9. in epistolā Iohānis.

Quod aliqui dicunt spiritumsanctum non esse charitatem qua diligimus deum & proximum. L

Supra dictum est, ꝙ spiritussanctus charitas est patris & filij, qua se inuicem diligũt & nos: & ipse idem est charitas quæ diffunditur in cordibus nostris, ad diligendum deum & proximum. Horum alterum oẽs catholici concedunt, s. ꝙ spiritussanctus sit charitas patris & filij. Quod aũt ipse idem sit charitas qua diligimus deũ & proximũ, à plerisꝗ negat̃. Dicunt em̃: Si spũsſctũs charitas ẽ patris & filij & nostra, eadẽ ergo charitas ẽ qua deus diligit nos, & qua nos diligimus eũ. Hoc autem sanctoꝝ autoritates negare uidentur. Dicit enim Roma. 5. a

Augustin. cap. 32. c Roma. 5. Augustinus in libro de spiritu & litera: Unde est dilectio, nisi unde & ipsa fides .i. a spiritusancto? Non esset enim in nobis, nisi diffunderetur in cordibus nostris per spm̄. Charitas aūt dei dicta est diffundi in cordibus *nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Sicut iustitia dei dicitur, qua nos iusti eius munere efficimur: & dñi salus, qua nos saluat: & fides Chri̅, qua nos fideles facit. His uerbis uidetur monstrari distinctio inter charitatem qua nos deus diligit, & qua nos diligimus. Et sicut iustitia nostra dr̄ dei, non ꝙ ipse sit ea iustus, sed quia ea nos iustos facit, sil'r & fides & salus: sic uidetur dicta dei charitas quæ est in nobis, non ꝙ ipse ea diligat, sed quia ea nos diligere facit. De hoc etiam idem Au- August. capite 17. f 1. Joh. 4. gustinus in decimoquinto de Trinit. ait: Cum Iohannes commemorasset dei dilectionem, non qua nos eum, sed qua ipse dilexit nos, & misit filium suum liberatorē pro peccatis nr̄is. Ecce & hic uidetur manifeste diuidere dilectionē qua nos diligimus deū, ab ea qua ipse diligit nos. Si ergo, inquiunt, spūsſctūs dilectio est qua deus nos diligit, & qua nos diligimus: duplex dilectio ē, imo duo diuersa ē, quod absurdum & à ueritate longe est. Non ē ergo dilectio qua diligimus, sed qua deus tantum diligit nos.

*nr̄is p spiritū sanctū.

Responsio ad prædicta, determinans autoritates. M

Rom. 5. His respondemus, prædictarum autoritatum uerba determinātes hoc modo: Charitas dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua ipse nos diligit, sed qua nos diligere facit &c. His uerbis non diuiditur, nec *diuisa ostenditur charitas qua deus nos diligit, ab ea qua nos diligimus: sed potius, cum sit una & eadē charitas, & dicatur ipsa dei charitas, & diuersis de causis & rationibus dei charitas appellari in scriptura oñditur. Dicitur enim dei charitas, uel quia deus ea diligit nos, uel quia nos ea sui dilectores facit.

*diuersa

Determinatio primæ autoritatis. N

Roma. 5. a Cum ergo ab Apostolo dicitur charitas dei diffundi in cordibus nostris, non ē dicta charitas dei qua diligit nos, sed qua facit nos diligere: id ē, non ibi appellatur charitas dei eo ꝙ deus nos ea diligit, sed eo ꝙ nos ea sui dilectores facit. Et ꝙ ea ratiōe possit dici charitas dei, quia nos ea diligere facit, ex simili genere locutionis oñdit: sicut dicitur iustitia dei, qua nos iustificat: & dñi salus, qua nos saluat: & fides Christi, qua nos fideles facit.

Determinatio secundæ. O

Similiter & aliam exponimus autoritatem, ubi ait dilectionem dei commemorari: non qua nos eum, sed qua ipse dilexit nos: ac si diceret, commemorat dilectionem dei non secundum quod ea nos diligimus deum, sed secundum quod ipse ea diligit nos.

Aliud obijciunt. P

Obiectio. August. de spiritu & lra c. 32. Sed aliud est, inquiunt, quod magis urget. Dixit enim supra Augu. ꝙ dilectio est à spiritusancto, à quo fides. Sicut ergo fides non est spiritussanctus à quo est, ita nec charitas. Quō ergo spiritussanctus ē, si ab ipso est? Nam si ab ipso est, & ipse est, ergo spiritussanctus à seipso ē. Ad quod dicimus: Spiritussanctus quidem à seipso non ē, sed tamē à seipso datur nobis, ut supra dictum ē. Dat enim seipsum nobis spiritussanctus. Et ex hoc sensu dictum est, ꝙ charitas ab ipso est in nobis, & tamē ipsa spūsſctūs est. Fides autem est à spiritusctō, & nō est spiritussanctus: quia donum uel datum solummodo est, non deus dans.

Respōsio.

Quod alias inducunt rationes & autoritates ad idem probandum. Q

Alias quoꝗ inducunt rationes ad idem ostendendum, scilicet ꝙ charitas non sit spūsſanctus: quia charitas affectio mentis est & motus animi, spiritussanctus uero non est affectio animi uel motus mentis: quia spiritussanctus immutabilis est & increatus, non est ergo charitas.

Quod charitas est motus uel affectio animi. R

Quod autem charitas sit affectio animi & motus mentis, autoritatibus cōfirmant. Dicit August. cap. 16. enim Augustinus in tertio libro de doctrina Christiana: Charitatē uoco motum animi ad fruendum deo propter ipsum, & se ac proximo propter deum. Idem in libro de moribus Roma. 8. g Augusti. capite 11. ecclesiæ catholicæ, tractans illud uerbum Apostoli, Nec mors nec uita poterit nos separare a charitate dei: Charitas dei, inquit, dicta ē uirtus, quæ animi nr̄i rectissima affectio ē, quæ cōiungit nos deo, qua eum diligimus. Ecce his uerbis exprimitur, ꝙ charitas est affectio & motus animi, ac per hoc non uidetur esse spiritussanctus.

Responsio determinans autoritates. S

Ad quod dicimus, hoc ita dictum esse, sicut dicitur, Deus est spes nostra & patientia nostra, quia facit nos sperare & pati: ita charitas dicitur esse motus siue affectio animi, quia per eam mouetur & afficitur animus ad diligendum deum. Non autem mireris, si charitas cũ sit spiritussanctus, dicatur motus mentis, cum etiam in libro Sapientiæ dicatur de spiritu sapiẽtiæ: Qui attingit à fine usq; ad finẽ, qui est actus mobilis, certus, incoinquinatus. Quod non ideo dr̃, q̃ sapiẽtia sit mobile aliquid uel actus aliquis: sed quia sui immobilitate omnia attingit, non locali motu, sed ubiq; semper sit, & nusquam inclusa teneatur. Sic ergo charitas dicitur motus animi, non q̃ ipsa sit motus uel affectio uel uirtus animi: sed quia per eam quasi esset uirtus, afficitur mens & mouetur. Sed si charitas spiritussanctus est, qui operatur in singulis prout uult, cum per eum mens hominis afficiatur & moueatur ad credendum uel sperandum & huiusmodi, sicut ad diligendum: quare nõ sic dicitur charitas motus uel affectio mentis ad credendum uel sperandum, sicut ad diligendum? Ad quod sane dici põt, quia alios actus atq; motus uirtutum operatur charitas, id est, spiritussanctus mediantibus uirtutibus, quarum actus sunt: utpote actum fidei. i. credere fide media, & actum spei. i. sperare, media spe. Per fidem enim & spem prædictos operatur actus. Diligendi uero actum p se tm̃, sine alicuius uirtutis medio operatur. i. diligere. Aliter ergo hunc actum operatur q̃ alios uirtutũ actus. Ideoq; differenter de hoc & de alijs loqtur scriptura, quæ istum specialiter charitati tribuit. Est ergo charitas uere spũſſctũs. Vnde Aug. præmissum uerbũ Apostoli tractans in eodem libro, charitatẽ dicit esse bonũ quo nil melius: & per hoc ipsam eẽ deum significat, dicens: Si nulla res ab eius charitate nos separat, qd esse nõ solũ melius, sed etiam certius hoc bono põt? Ecce dicit, qa charitate nihil melius est. Charitas ergo spũſſanctus est, q deus est, & donũ dei siue datũ: qui diuidit singulis fidelibus dona, nec ipse diuidit sed indiuisus singulis datur. Vnde August. ubi Iohannes dicit non ad mensurã Christo dari spiritum, ait: Cæteris uero diuiditur, non quidem ipse spiritus, sed dona eius.

Sapi. 8. a
Sapi. 7. c
Obiectio.
Rñſio.
Roma. 8. g
Augustin. De morib. ecclesię cap. 11.
1. Cor. 12. a
Johan. 3.

An concedendum sit qd' per donum dentur dona. T

Hic quæritur, cum spiritussanctus per quem diuiduntur dona, ipse sit donum: utrum cõcedendum sit, q̃ per donum diuidantur ac dentur dona Ad quod dicimus, quia per donũ qđ est spiritussanctus, singulis propria diuiduntur, & ipsum communiter oẽs boni habent. Vnde Aug. in decimoquinto li. de Tri. ait: Per donum qđ est spũſſanctus, in cõmune omnibus membris Christi multa dona, quæ sunt quibusq; propria, diuiduntur. Non eñ singuli quiq; habent oĩa, sed hi illa, alij alia: q̃uis ipsum donum à quo cuiq; propria diuidũtur, oẽs habeant. i. spiritumsanctum. Ecce aperte dicit per donum dona donari.

1. Cor. 12.
August. cap. 19.

SVMMA DISTINCTION. XVII.

Hic tractatur de inuisibili missione spũſſancti. & circa hæc mouet quæstionem difficilem, an s. spiritussanctus sit charitas, q̃ deũ proximũq; diligimus. & arguit pro parte utraq;, atq; q̃ sibi uerius esse uidet̃, determinat ac soluit instãtias. Insuper circa hanc principalem q̃stionẽ mouet & dubia alia, qualiter s. charitas dicatur in nobis augeri & minui, si ipsa est spiritussanctus, quẽ constat inuariabilem esse.

QVAESTIO I.

Circa hæc quærit̃ primo, an charitas qua rationalis seu intellectualis creatura diligit deũ, & cætera quæ ex charitate sunt diligenda, sit uirtus creata, inhærens formaliter, vel ipsemet spiritussanctus. ¶ Et uidet̃ q̃ sit ipsemet spiritussanctus, primo autoritate Magistri. & si dicatur q̃ ipse fuit illius opinionis, nec in hoc sit defendendus, arguitur autoritatibus Augustini in litera, q̃ uident̃ id euidenter p̃tendere. ¶ Secũdo sic, agẽs sine medio, utpote immediate per se, operat̃ perfectius q̃ agens per aliud: qa quod est per se, est prius ac dignius eo qđ est per aliud. sed spũſſanctus operatur in nobis uelle atq; pficere in meritorijs actibus, ut ad Philippenses dr̃. cum ergo ipse sit perfectissime agens, ui detur q̃ immediate per se, non per intermedium habitum seu per habitualem charitatem creatam moueat mentes creatas ad meritorios actus. ¶ Tertio, deus immediate per se est causa & conditor ipsius eẽ naturæ, ergo & ipsius esse gratię & supernaturalis ac meritorij actus. Quarto, sicut anima est uita corporis, sic deus uita est animæ, ut asserit Augustinus: sed anima immediate per se uiuificat corpus, ergo & animam spiritussanctus. ¶ Quinto, actus charitatis sunt excellentiæ tantæ, q̃ non uidentur posse conuenire puræ alicui creaturę, uidelicet deo immediate unire, facere dignum uita æterna, iustificare, saluare, mentem creatam reddere deo acceptam & dei sponsam, amicam & filiam. nec sine charitate aliqua res creata est deo accepta, sicq; charitas uidetur omni mente creata angelica esse præstantior, deoq; charior, iuxta illud: Propter quod unumquodq; tale, & illud mag. Omnis quoq; forma creata est de se uanitas, quod (ut apparet) charitati non conuenit. ¶ Præterea non uidetur charitas accidens esse, cum tantæ sit dignitatis & omni natura creata deo placentior: imò cũ iuxta

arguit̃ 1. 3 ueritatem
Augu.
2.
Philipp. 2.
3.
4.
5.
Aristot.
6.

diuinum Dionysium, infimum ordinis superioris sit dignius supremo ordinis inferioris, si charitas esset accidens, infima atq; uilissima substantia uilior inferiori q; cõsisteret: quod nequaq̃ conceditur, pꝛsertim cũ iuxta Augustinum ipsa charitate nil carius sit.

S. Dion. August.

¶In contrarium est cõis doctrina doctoꝝ. Teste namq; Apostolo, fides, spes, charitas, eiusdem sunt ordinis & sibi cõnumerantur, iuxta quod scriptum est: Nunc aũt manent, fides, spes, charitas, tria hæc. Ex q̊ sancti eliciũt, ꝙ tres theologicæ sunt uirtutes. Virtus aũt est habitus inhærens & causatus. ¶Rursus, sicut intellectus indiget perfici fide & sapientia, tanq̃ habitibus ipsum uere inhęsiue formaliterq; pficiẽtibus, sic uoluntas indiget perfici charitate.

1. Cor. 13. Ibidem.

¶Ad istud Thomas rñdet: Tota bonitas aĩæ gratuita, ẽ ex charitate principaliter, originaliter & formaliter. & quantum sic bona est, tm̃ habet de charitate, & si charitatem non habeat, spiritaliter nihil est secundum Apostolum. Per charitatem autem aĩa non minus habet de bonitate in esse gratiæ q̃ per uirtutẽ acquisitam in esse politico. Porro uirtus politica duo facit, quia habentem efficit bonum & actum ipsius bonum reddit. multo igitur fortius agit hęc charitas. Sed nullum horum facere potest, nisi sit habitus creatus inhęrens. Omne etẽm eẽ constat profluere à forma aliqua inhærente, ut esse album ab albedine, & esse substantiale à forma substantiali. Quemadmodũ ergo intelligi nequit ꝙ paries sit albus absq; albedine inhærente, ita non potest intelligi ꝙ anima sit bona in eẽ gratuito sine charitate & gratia ipsam informante. Consimiliter, cum actus proportionetur potẽtię operatiuę sicut effectus ꝓpriæ causæ, impossibile est intelligere ꝙ actus perfectus in bonitate sit à potentia non perfecta per habitum, quemadmodũ calefacere non potest esse ab igne, nisi mediante calore: idcirco cum actus charitatis pfectionẽ quandã habeat ex hoc ꝙ est meritorius, oĩno oportet fateri charitatẽ esse habitum creatum in aĩa, qui habitus ẽ efficiẽter à tota supergloriosissima trinitate, sed exẽplariter manat ab amore increato qui ẽ spũssanctus. ideo frequenter inueniť ꝙ spiritussanctus sit amor q̊ diligimus deũ & ꝓximũ, sicut & diuinus Dionysius asserit, quod esse dei est esse omnium rerũ, inquantũ uidelicet ab increato esse dei omne aliud esse exemplariter & effectiue producit. Veruntñ Magister uult dicere, ꝙ charitas nõ sit aliquis habitus creatus in anima, sed quod solum sit actus, qui est ex libero arbitrio per spiritumsanctum, quem nominat charitatẽ. Ad cuius explanationem quidam dixerũt, quod sicut lux potest considerari dupliciter, Primo in se, & sic dicitur lux: secũdo, prout ẽ in extremitate diaphani terminati, sicq; uocatur color: quia hypostasis coloris est lux, nec color est aliud quàm lux in extremitate. sic dicunt quod spiritussanctus prout in se consideratur, est spiritussanctus & amor patris ac filij, & dicitur deus: sed prout consideratur ut existens in anima, quam mouet ad actum charitatis, dicitur charitas. Asserunt quippe quod sicut solus filius uniuit sibi naturam humanam, quamuis operatio totius fuerit trinitatis: ita spiritussanctus solus sibi unit uoluntatem, q̃uis sit ibi operatio trinitatis totius. Sed hoc stare non ualet, qm̃ unio naturę humanę in Christo, terminata est ad ipm̃ increatum esse personale diuinæ personæ: ideo idẽ numero actus est psonæ diuinę & naturæ humanæ assumptæ. uoluntas aũt sanctoꝝ nõ assumitur in unitatẽ suppositi spũssancti. Vnde cũ operatio à supposito habeat unitatẽ & diuersitatẽ, nõ põt intelligi una esse operatio uolũtatis creatæ & spũsscti, nisi per modum quo deus operatur in q̃libet creatura: sed iste modus nõ sufficit ad operationis pfectionẽ, qm̃ operatio sequiť cõditiones causæ proximæ in necessitate & cõtingentia, perfectione ac consimilibus, & non causæ primæ: ideo dici nõ potest ꝙ ibi sit perfecta operatio uoluntatis, per quam uniať spirituisancto, nisi sit ibi habitus potentiã operatiuã perficiens: nec põt esse similitudo actus uolũtatis ad spm̃sctm̃, nisi sit similitudo spũssancti in aĩa fm aliquã formã quæ sit principiũ act⁹, quo spũisctõ assimileť, q̃a ad hoc non sufficit actus. Hæc Tho. in Scripto.

Thomas. 1. Cor. 13. Virtutũ politicę duo effectus. Esse omne ũn constet. Esse dei secundũ Dionysi. martyrẽ quid.

¶Præterea in Secunda Secundæ, q̃stione 23. Magister, inquit, primo Sententiaꝝ ponit ꝙ charitas non sit aliquid creatum in anima, sed ipsemet spiritussanctus mentem inhabitãs. Nec est sua intentio quod motus dilectionis quo diligimus deum, sit spũssctũs, sed ꝙ motus iste dilectiõis, est à spiritusancto nõ mediante aliquo habitu, sicut à spũsancto sunt actus alij uirtuosi, mediantibus uirtutum habitibus. Quod dixit ꝓpter excellentiã charitatis. tñ si quis recte cõsideret, hoc in charitatis detrimentũ magis redundat. nõ enim motus charitatis ita procedit à spũsctõ mẽtem humanã mouente, ꝙ mẽs humana tm̃ sit mota, & nullo mõ principium hmõi actus, sicut dum corpus aliquod mouetur ab exteriori mouẽte. Hoc etenim esset cõtra rationem uoluntarij, cuius oportet principium esse in ipso: sicq; sequeretur ꝙ diligere nõ esset uoluntarium. Nec dici põt ꝙ spiritussanctus sic moueat uoluntatem ad actum amandi ut instrumentum, quod etsi sit principium actus, non tñ est in ipo agere aut nõ agere: quia sic q̊q; ratio uoluntarij tolleretur & excluderet ratio meriti. Oportet ergo ꝙ uoluntas sic moueatur à spũsctõ, quod & ipsa sit efficiens hmõi actum. porro nullus actus perfecte producitur à q̃cunq; actiua potentia, nisi sit ei cõnaturalis p aliquã formã quæ sit principium actiõis. Vnde deus q omnia mouet ad debitos fines, singulis rebus indit formas, per quas inclinantur ad fines sibi diuinitus pstitutos. sicq; per hoc disponit cuncta suauiter, ut in libro Sapientiæ habetur. cõstat aũt ꝙ actus charitatis excedit naturalẽ potentiã uoluntatis. nisi ergo aliq̃ forma superaddereť uolũtati, per quã ad actum dilectionis inclinaretur, actus iste imperfectior esset naturalibus actibus, actibus q̊q; aliaꝝ uirtutum, nec facilis delectabilisq; cõsisteret. q̊d falsum est, qm̃ nulla uirtus tantã habet inclinationẽ ad propriũ actum ut charitas, nec aliq̃ forma aut uirtus seu habitus tam delectabiliter operatur ut ipsa. Hinc maxime est necesse, quod ad actum charitatis producendum in nobis, sit aliqua forma habitualis superaddita naturali potẽtiæ, ipsam ad actum charitatis inclinãs, eãq; prõpte ac delectabiliter operari efficiẽs. Hæc Thomes in Secũda Secundę. Qui etiã in Scripto tertij distinctione 27. istud bñ declarat.

Sapi. 8.

¶Circa hęc Petrus scribit: In anima rõnali tria cõsiderãtur, uidelicet essentia eius q̃ perficitur p gratiã, item potẽtię cognitiuę, q̃ pficiunť p habitus cognitiuos, potẽtię q̊q; motiuę motę, ut cõcupiscibilis & irascibilis, q̃ pficiunť p habitus motiuos. Tertio cõsiderať in aĩa potẽtia uniuersaliť motiua non mota, puta

Petrus. Animę rõnalis triplex cõsideratio.

uoluntas, quæ perficitur charitate, de qua an sit increata, fuerũt opiniones. Magister nanq; uult dicere, q̃ sicut spiritussanctus secundum æternam processionẽ est amor patris ad filiũ, & econtra, non tamen ut forma utriq; inhærens: ita secundum processionem temporalem sit amor utriusq; ad rationalem creaturam, & econuerso, & moueat uoluntatem quemadmodũ angelus corpus assumptum, non ut forma uoluntati inhærens. Porro modus quo spiritussanctus mouet uoluntatem, non est tantum per modum causæ efficientis, quia sic omnia mouet: sed est etiam per modum causæ exemplaris, quoniam amor est: & finalis, qm̃ summum bonũ est. hinc mouet ut finis. Hæc uero apprehensio summi boni in ratiõe boni per fidẽ, est ei (uidelicet uoluntati) pro forma mouente: quæ tamen non uoluntatis, sed rationis est forma, sicut desideratum apprehensum, mouet desiderium mediante apprehensione, prout posuerunt philosophi, q̃ intelligentia mouet cælum mediante anima cæli, quæ apprehendens intelligentiam, desiderat ei assimilari in actualitate essendi atque regendi inferiora, propter quod mouet continue suum orbẽ. Alij uero cõsiderantes, quod omne esse & agere est ab aliqua forma inhærente agenti, quæ est formale principiũ operandi, uerius dicunt quod spiritussanctus perficit uoluntatem exemplariter, efficienter & finaliter, p̃ charitatem tamen creatam & infusam ac inhærentẽ formaliter. Nec est simile de modo diligendi quo se diligunt pater & filius. ipsi nanq; spirant istum amorem ex se, quod non conuenit creaturę. Hæc Petrus.

Dionysi. Carthusi. Obiectio ¶In cuius uerbis obscurum est quod dicit uoluntatem esse potentiam motiuam, non motam, cum certum sit uoluntatem à suo moueri obiecto atq; à spiritusancto: nisi forsan id dicat, quia uoluntas libere & non coacte ferri ac moueri asseritur, uel quia est inorganica & immaterialis potẽtia. ¶Insuper in Scripto tertij charitatem esse uirtutem creatam infusam, declarat sic: Felicitas uitæ humanę est duplex, una naturalis ad quam natura inclinatur ex se, idcirco ad eam appetendam non oportuit dari habitum inclinantẽ, alia supernaturalis, ad quam non inclinat natura ex se. ideo oportuit dari habitum supernaturalem, inclinantem ad tendendum in illam, qui habitus charitas appellatur. Hæc Petrus.

Voluntatis libertas. Humanæ uitæ duplex felicitas. 1. 2.

Richard. ¶Insuper Richardus circa hæc notabiliter scribit: Magister uidetur fuisse huius opinionis, q̃ non sit in anima aliqua charitas creata, nisi secundũ quod charitas pro actu charitatis accipit, sed q̃ spiritussanctus sit charitas, per quam actum dilectionis elicimus. Cum enim uoluntas sit nobilissima potentia animę, alias uires mouens: ideo quamuis spiritussanctus perficiat alias uires per habitus creatos, uoluntatem tamen perficit per seipsum, non ut forma inhęrens, sed ut finis atq; exemplar & motor. Hęc autem opinio à magistris modo communiter non tenetur, quia rationabilis non est & appropinquare uidetur errori Pelagij. Non enim intendebat Pelagius ab actu meritorio generalem excludere influentiam dei, sine q̃ nulla creatura in actum suũ exire põt, sed p̃facta opinio ultra generalem influentiam illam nihil uidetur ponere in uoluntate nisi ipsius naturalem uirtutem seu dispositionem, per quam potest acquirere quod necessarium est ad meritorium uelle. Sed forsitan dices q̃ ad eliciendũ meritorium uelle, spiritussanctus non

Pelagij uesania.

solum generaliter influit, imò etiam uoluntatẽ mouet speciali motione, sufficiente ad eliciendum meritorium actum, & ad hoc q̃ uolũtas sit deo accepta & chara. Verum quod ista responsio sit insufficiens, sic ostendo: Voluntas iusti nõ tantum est deo chara dũ est in actu dilectionis, sed & tunc qñ non est in actu, sicut in somno. Cum ergo tunc non moueatur à spiritusancto speciali illa motione, nihil est in ea quare sit deo chara, nisi natura sua uel dispositio ex naturalibus acquisita. sicq; per sola naturalia esset deo accepta. Si autem dicas quod ex prima illa motione manet in uoluntate aliqua dispositio habitualis, per quã remanet deo chara, illam ego uoco habitum charitatis. porro si dixeris q̃ nulla dispositio talis manet in uoluntate, & tamen remanet deo per gratiam chara, q̃ est in essentia animæ, quæ necessaria est ad hoc, q̃ spiritussanctus moueat uoluntatem illa speciali motione: quæ requiritur ad hoc, q̃ in uoluntate causet meritorium uelle. Contrà, Augustinus 15. de trinitate: Sola, inquit, charitas est, quæ diuidit inter filios regni & filios perditionis. ergo pro nullo tempore homo est deo charus sine charitate, atq; q̃ gratia est idem cum ea uel inseparabilis ab eadem, quorum contraria dicis, dum uoluntatem non exercentem actum charitatis, non concedis habere charitatis habitum, & tamẽ fateris eã deo acceptam & charam. Si dixeris q̃ positio tua non includit gratiam esse separatam à charitate pro quocunq; tempore, quia per gratiam uolũtas habitualiter habet spiritumsanctum, qui est charitas sic dicendo quamuis uocetenus neges habitum charitatis, tamen realiter ponis ipsum: quoniam habitus charitatis nil aliud est quàm habitus per quem à uoluntate habetur spiritusanct⁹. Hinc dico q̃ charitas est quid creatum in anima, habitusq; infusus uoluntati à spiritusancto, quo habilitatur ad diligendũ deum propter se & super omnia, & proximum propt̃ deum. Per charitatem nanq; fit reformatio animæ, q̃ reformatio non fit sine forma informante. Rursus, p̃ charitatem anima deo pręcipue assimilatur, quæ assimilatio non fit sine forma inhęrente. Amplius, p̃ charitatem anima spiritaliter uiuit. nil autẽ uiuit formaliter, nisi per formam inhęrentem. Veruntamen hoc totum compositum ex uoluntate & charitate, seu uoluntate habitualiter amans, indiget excitari, determinari & moueri à spiritusancto ad actum charitatis q̃ ad felicitatem pertingitur: quoniam nulla res potest se per se mouere ad consecutionem sui finis, nisi moueatur à superiori, cũ finis sit superior ipsa re. Vnde & naturalia magis aguntur q̃ agant. Hęc Richardus.

Voluntas iusti hois accepta deo semp.

Augustin.

¶Præterea Bonauentura scribit hic: Non credo q̃ Magister hoc modo fuerit huius opinionis. ideo aduertendum q̃ illud quo diligimus, potest tripliciter accipi. primo effectiue, sicq; charitas seu amor est effectus totius trinitatis, sed appropriate spiritussancti. secundo, ut quo diligimus exemplariter. sicq; spiritussanctus qui est unio patris ac filij, & nexus amborum est unitas, ad cuius imitationem charitas nos connectit, prout dicitur apud Iohannem: Vt sint unum sicut & nos unum sumus. tertio, sicut quo diligim⁹ formaliter, & sic secundum opinionem Magistri, charitas est animi affectio. Et in his omnibus uerum dixit neque errauit, sed deficit, quia pręter hoc est ponere charitatem secundum communem positionem, quę sit habitus creatus animam informans. Et ratio hui⁹

Bonauẽt. Dilectiõis triplex p̃ncipium. Joh. 17.

sumitur ex parte essentiæ charitatis, & ex parte uirtutis eius ac operationis. Ex parte essentiæ, quia charitas est bonitas creaturæ rationalis, ipsam perficiens, distinguens, ordinans & disponens ad uitam æternã. ergo necesse est ꝙ sit eius formalis perfectio. cumq; sit uirtus, oportet ꝙ sit habitus menti inhærens, actũ quoq; uirtuosum necesse est à uirtute habituq; procedere. Deniq; charitas ẽ principiũ gratificatiõis, gratificatio uero est id in quo distinguitur malus à bono, non tantum in actu, sed etiam in quiete. Item charitas est promerendi principium, sed non quia benefacimus, boni sumus: sed magis econtra, quia boni sumus, benefacimus: ergo ante operationem charitatis boni sumus uirtute seu habitu charitatis. Hæc Bonauentura.

Albertus. ¶ Porro Albertus circa ista non alia scribit quàm præallegati doctores, sed pro utraq; parte multipliciter arguit: & quorundam Magistrum sequentiũ recitat opiniones quas reprobat, ac tandẽ concludit, Magistro in hac parte esse contradicendum: Omnes, inquiens, ferè meliores doctores, concedunt contradicendum hic esse Magistro. In solutionibus uero argumẽtorum quædam scribit notanda quæ tangam.

Aegidius ¶ At uero Aegidius super hac quæstione scribit ꝓlixe, & quamuis tandem concludat ꝙ charitas sit uirtus creata inhærens, nititur tamen probare ꝙ ratiões à sancto Thoma ad hoc probandum inductæ, nõ existant idoneæ, utpote ꝙ actus non procedat de potẽtia nisi per formam seu habitum inhærentem, quia beati in patria contemplantur diuinã essentiam, non per speciem creatam informantem, sed per hoc quod diuina essentia intellectui eorum coniungitur loco intelligibilis formæ. ergo & uoluntas creata potest in actum diligẽdi prodire per hoc, quod spiritus sanctus ei coniungit̃ loco charitatis habitualis. Verũ

Dionysius ad hæc est breuiter rñdendum, ꝙ rõnes Thomę sunt ualidę, & dictis Alberti, Bonauenturę aliorumq; consonæ. Nec uerum est ꝙ intellectus creatus uidet diuinam essentiam absq; habitu mediante, quia per lumẽ glorię, quod est quid fixum ac habituale ac gratia cõsummata, eleuatur atq; aptatur ad diuinæ conspectũ essentiæ, quamuis uisio illa non sit per speciem intelligibilem inhærentem creatam. Quod ideo euenit, quoniam nulla forma species ve creata tantæ potest esse perfectionis, ut deum ualeat clare in seipso immediate repræsentare: imò à tali repræsentatione occumbit ac deficit infinite, estq; penitus supernaturale, quod deus sic uideatur absq; intelligibili specie inhærente, non tamen est omnipotenti deo impossibile: tamen si alio modo posset rationabiliter poni, uidelicet ꝙ per speciem creatam inhærentem posset diuina essentia clare immediate ac beatifice conspici, non poneremus eam absq; huiusmodi specie à beatis uideri. Sed quia in proposito rationabiliter poni potest, mentem creatam deum per charitatem infusam diligere, ita tenendum est, nec ad supernaturaliorem modum sine necessitate est confugiendũ: non tamen negamus quin per omnipotentiam dei posset omnino supernaturaliter aliter fieri, utpote eo modo quo imaginatur Magister. Itaq; rationes sancti doctoris secundum legem communem naturalemq; modum & modum conuenientiorem rite concludunt, quę tamen (ut tactum est) omnipotentiæ dei non derogãt, quin s. ipse aliter facere posset. ¶ Insuper Aegidius te-

Intellect9 creatus deum nõ videt absq; habitu medio.

Aegidius.

ner, ꝙ quamuis oporteat in anima ponere habitũ medium supernaturalem ad hoc, quod actum charitatis eliciat, non tamen necesse est ponere habitum charitatis. nam habitũ illum quem affirmat oportere poni, dicit esse gratiam gratumfacientem, essentiam animæ perficientem ac informantem. Itaq; ait: Positio ista Magistri subtilis est, & per rationem improbari non ualet. Nã actus fidei & spei in nobis elici nequeunt nisi per habitus, qui sunt fides & spes, propter imperfectionem actibus illis annexam. Actus uero qui ipsis succedũt in patria, scilicet uisio & tentio, sine mediantibus habitibus eliciuntur in beatis in patria. Cũ ergo actus charitatis in patria maneat, nec imperfectio de eius ratione cõsistat, poterit etiam in præsenti actus eius elici absq; intermedio habitu charitatis. Hæc Aegidius.

¶ Quocirca dicendum, quod pręallegati doctores opinionẽ Magistri in hac parte efficaciter reprobant. Dionysius
Deinde in beatis sunt dona spiritussancti sapientia et sciẽtia, ita ꝙ beatifica uisio etiam in patria fert̃ actus sapientię illius completissimæ, quę est ibi, & ea mediante elici perhibetur. Deinceps cum actus charitatis uiatorum, prẹsertim incipientium, imò & proficientium, imperfectionem habeat sibi annexam, si ideo actus fidei & spei non eliciunt̃ in anima seu ab ea nisi per habitus, quoniam imperfectionem habent annexam: ergo nec actus dilectionis uiatorum, saltem incipientium & proficientium, nondum perfectorũ, elicietur à uoluntate nisi per habitum charitatis. ¶ Amplius, sicut Albertus & Bonauentura tangunt, Dicere ꝙ oporteat in anima ponere habitum supernaturalẽ infusum ad eliciendum charitatis actum, nec tamen concedere ꝙ habitus ille sit charitas, friuolum eẽ censetur. Verum an gratia gratumfaciens & charitas realiter abinuicem distinguantur, alia quæstio est & ꝓblema difficile, habens defensores magnos & fortia argumenta ꝓ utraq; parte. Quod uero oporteat ponere charitatem habitualem in anima, hinc quoq; ostenditur, ꝙ charitas ipsa est uestis nuptialis, sine qua nemo saluat̃, ut sancti patres concorditer protestant̃. infantes autem ante adultam ętatem emigrantes, saluantur: ergo in charitate decedunt, nõ autem habẽt nec unquam habuerunt actum dilectionis ante emigrationem, sed habitualem charitatem duntaxat deferunt secum.

Infantes baptizati, charitatẽ habent.

¶ Prẹterea de hac re plurima scribit Scotus, & multipliciter ac efficaciter probat ꝙ oporteat ponere habitum charitatis. deinde subiungit: Mihi uidetur ꝙ in hac materia aliter sensit Magister quàm communiter sibi imponitur. Vult enim quod præter fidem & spem ponitur in anima etiam habitus gratificans animam, unde actus dicatur & sit meritorius: quia in libro secundo concedit ꝙ gratia sit uirtus pficiens animam, & quod sicut pluuia infunditur terræ eamq; irrigat & fœcundat, sic animæ gratia inspiratur, ipsam irrigans atque perficiens. Asserit quoque quòd usus bonus liberi arbitrij sit ex gratia quæ uirtus est animę. Hinc dico quòd charitas & gratia sunt habitus unus, quod pro prẹsenti supponitur, & Magister hoc uoluit, quamuis non explicauit aperte. sicq; præter fidem & spem non oportet ponere habitum charitatis alium ac distinctum à gratia: sed ponit Magister spiritumsanctum gratię assistentem, ita quod gratia animam informãte spiritussanctus fœcundat animã

Scot9 Magistrum excusat

ipsam per gratiam, & sic eam inhabitans, gratificat actum suæ dilectionis: & uoluntas, mediante habitu gratiæ informante, ac spiritusancto inhabitante, elicit actum dilectionis: & ita (secundum Magistrum) paruuli baptizati habent spiritumsanctum inhabitātem & gratiam gratificantem. Dico igitur quod spiritussanctus cooperatur animæ ad eliciendum actus fidei ac spei, mediantibus habitibus qui sunt fides & spes, propter imperfectionem actuum eorūdem: uoluntati uero cooperatur ad eliciendum actum gratū sine habitu medio, & sic spiritussanctus est forma uirtutum. Quod autem oporteat ponere habitum informantem, hinc potissime comprobatur, quoniam aliâs actus meritorius non esset in hominis potestate, imò esset tantum miraculosus & à causa superiori, uidelicet spiritusancto duntaxat.

Dio. Car. ¶Porro hæc Scoti opinio uidetur in multis deficere, imò & implicare. si enim (ut asserit) gratia & charitas sunt habitus unus & idem realiter, fateri oportet quòd spiritussanctus cooperetur uoluntati ad eliciendum meritorium actum dilectiōis mediante habitu charitatis, sicut & intellectui cooperatur ad eliciendum fidei actum mediante fidei habitu, cum certum sit, actualem dilectionem internam ac meritoriam, tam uere, immediate ac propriè atque elicitiue esse actum charitatis habitualis, quàm uere & elicitiue actus fidei actus est fidei habitualis. Denique, si (ut affirmat) gratia & charitas realiter idem sunt, oportet concedere quòd gratia tam uere ac subiectiue cōsistat in uoluntate, quàm uere & inhæsiue charitas est in ea. charitatem autem uoluntati inesse negare non potest, qui actum charitatis, uidelicet uelle atq; diligere, concedit esse in uoluntate. Nam & diligere est alicui bonum uelle secundum philosophum. Velle autem seu actum uolendi non esse in uoluntate, nullus sani iudicij poterit affirmare. Præterea quamuis subtilior rationabiliorq; positio teneat, charitatem & gratiam realiter distingui abinuicem, prout suo loco patebit, & alibi sæpe probatū est, & ab Alexandro, Thoma, Alberto, Bonauentura, alijsq; solidioribus doctoribus concorditer edocetur, hoc tamen pro nunc trāsiliatur: hoc addito, quia si Magister illius fuisset opinionis quòd realiter idem sint, nō plane negasset habitum charitatis esse in anima, sicut nec habitum gratiæ. Ideo resolutio Scoti non procedit secundum intentionem Magistri.

Charitas nō est idē q̄d gra.

Scotus. ¶Amplius, dato quòd non poneretur in anima habitus informans atque gratificans, qui utique est ponendus, ex hoc tamen non sequeretur quod Scotus infert, uidelicet quod actus meritorius nō esset in hominis potestate: tū, quia & is qui est in peccato mortali, potest charitatem acquirere & meritorie operari, q̄d in se est faciendo, sicq; actus meritorius in eius ē potestate: tum, quia alterius opiniōis defensor respōderet, quod homine se præparante atq; quod suum ē peragente, spiritussanctus mox excitaret liberum arbitrium ad meritorium actum.

Idem ¶Insuper, quod Scotus dicit spiritumsanctum esse formam uirtutum, quamuis uerum est de forma efficienter exemplariterq; formante, hoc tamen non sufficit huic proposito, quia oportet in anima esse unam uirtutem supremam formaliter inhærentem, quæ sit cæterarum uirtutum motrix formalis, uertex, uita &

Idem forma interior. Introducit demum Scotus circa quæstionem hanc multas difficultates (ut apparet) superuacuas, curiosas, quibus immorari, magis uidetur fractio capitis & impedimentum deuotionis, quàm occupatio fructuosa. Præterea dicit quod nec sola charitas, nec sola uoluntas sit principium elicitiuum act⁹ dilectionis seu meritoriæ actionis, & in hoc ipsi consentio. Addit quoque quod uoluntas cum charitate ē totale principium actus meritorij, quod quamuis aliquo modo queat saluari, loquendo uidelicet de interiori principio: potest tamen & impugnari, quia necessario concurrit atque requiritur actualis motio & specialis cooperatio spiritussancti. Vlteri⁹ dicit quod uoluntas est principalior causa respectu actus, charitas uero respectu meriti & acceptatiōis, quod forsan iuxta modum suum loquendi formaliter potest admitti. Asserit item quod neutra causarum istarum accipit causalitatem ab alia, ita quod nec uoluntas habet causalitatem ad operandum à charitate, nec econtrario. Quod monstratur erroneum, cum certum sit uoluntatem à charitate inclinari & affici, uiuificari atque idoneam fieri ad producendum meritorios act⁹, & ad mouendum imperialiter, efficaciter ac meritorie alias uires ac uirtutes ad actus suos, ad q̄ sine charitate est impotens. Charitas quoq; cum sit accidēs, uoluntati tanquam proximo subiecto inhærens, fulcimentum & aliquid uigoris, conseruationis & efficaciæ sortitur ab ea, & iuuant se inuicem, cooperāturq; mutuo.

Voluntas merēdi efficaciā accipit a charitate

¶At uero Durandus: Omnes inquit, ponunt charitatem increatam quæ deus est, iuxta illud: Deus charitas est. Omnes quoq; ponunt aliquam charitatem creatam, quę potest sumi dupliciter. primo, pro actu quo diligimus deum, & hanc omnes concedunt. uel pro habitu, & hanc negat Magister. Ponit enim libro secundo quod gratia existente in essentia animæ, nō oporteat aliquem ponere habitum in uolūtate, mediante quo eliciatur actus dilectionis meritorię. Deinde Durādus circa hoc ponit opinionem Aegidij & eius motiua iam tacta, & efficaciter reprobat ea, & addit: Operatio sciri facit seu arguit formam. Charitatis autem duplex est operatio. Prima, hominem reddere deo charum. Secunda est diligere seu ad meritorium actum perficere. Videndum ergo propter quam operationum istarum oporteat ponere charitatem creatam in anima. Et uidetur quod non propter primam, quoniā homo potest deo esse charus sine charitate ipsum informāte: quoniam omne donum dei existens in homine, procedit à charitate qua deus primo diligit hominem. prius ergo sumus deo chari, q̄ charitas nobis infundatur ab eo. Igitur propter secūdam charitatis operationem oportet ponere habitū charitatis in uoluntate, uidelicet ad promerendū uitam æternā de condigno. Ex puris nanq; naturalibus non meremur saltem de cōdigno, q̄uis de congruo. Deniq; cum spiritussanctus moueat uoluntatē ad meritorium actum, hoc est uel per modum obiecti cogniti tantum, uel etiam per modum agentis, inclinātis uoluntatem in obiectum sic cognitum. Non primo modo, quia sic mouet uoluntatem in naturali dilectione, quę non est meritoria de condigno. ergo secundo. Veruntamen circa hæc multa scribit Durandus, quæ suis locis discutientur.

Durand.

1. Joh. 4.

Charitatis duplex operatio.

Durand.

¶Porro quod ait hominem posse esse deo charum sine charitate in ipso homine existente, non uidetur Dio. Car.

Nō non est deo charꝰ absq; charitate. Hebræ. 11. Sapien. 7.

bene sonare, cum scriptum sit, Sine fide impossibile ē placere deo. ergo nec sine charitate. Et rursus ait scriptura: Neminē diligit deus nisi qui cum sapientia inhabitat. ergo nec aliquem diligit nisi qui charitatem habet. Rursus, qui charitatem non habet, in statu cōsistit damnationis: & si sit adultæ ætatis, in mortali ē culpa. non ergo charus est deo. ¶ Verum ad hæc potest quis dicere, ꝙ aliquis dupliciter dicitur deo acceptus, charus siue dilectus, utpote secundum pręsentē iustitiam & secundum prædestinationem æternā, & quod secundum prædestinationem æternam aliquis electus charitatem non habens, sit deo dilectus.

Dilutio argumentorum initio q̄stionis allatorum.

¶ Ad primum ergo dicendum, quod nunc satis ostensum est, quid ad autoritatem Magistri in hac parte sit respondendum. ¶ Ad autoritates uero Augustini Thomas in Secunda Secundæ respondet quæstione 23. Diuina essentia charitas est, sicut & sapiētia ac bonitas. ideo sicut dicimur boni bonitate quæ deus ē & sapientes sapientia quæ est deus, quoniam bonitas (Thomas.) & sapientia quibus formaliter boni sumus ac sapientes consistimus, sunt quædam participationes increatæ bonitatis ac sapientiæ: sic charitas qua formaliter deum proximumq; diligimus, participatio est charitatis diuinæ. idcirco interdum sic loquitur Augustinus. Hic etenim modus loquendi frequens est apud Platonicos, quorum doctrinis Augustinus fuit in naturali philosophia imbutus: quod quidam non attendentes, sumpserunt ex uerbis Augustini occasionem erroris. ¶ Ad secundum (Ad 2.) Albertus & Bonauentura respondent, ꝙ agens sine medio & per se, perfectus est quantum est ex parte agētis. quod autem spiritussanctus mouet uoluntatem per intermedium habitum charitatis, non est ex imperfectione, impotentia seu indigentia spiritussancti, sed uoluntatis creatæ, quæ indiget perfici & aptari ad recipiendum tanti motoris influxum, nec potest esse deo accepta, nec meritorie agere absq; charitate. Cum ergo media per quæ deus agit, à deo habeant quicquid sunt & possunt, nō cedit in imperfectionem summi & primi agentis, ꝙ interdum agit per media.

agere per mediū non officit diuinę pfectiōi

¶ Ad tertium (ad tertium) respōdendū, ꝙ sicut deus immediate produxit rerum naturas, naturaleq; esse, sic etiam ipse est immediata causa & creator charitatis & gratiæ. sed meritorios actus causat per intermedios habitus nō ex indigentia sua, sed sicut iam dictum est, quemadmodum etiā multa naturalia producit assidue per causas secundas, secundum condecentiam ordinis rerum, quę tamen per seipsum posset producere. Et sicut ait Albertus (Albertus.), Opera recreationis & gratiæ ordinantur ad finem sublimiorem quàm opera naturæ. idcirco plura requiruntur in illis nec potest in omnibus esse conformis ordo ac modꝰ agendi. ¶ Ad quartum dicēdum, ꝙ illa similitudo nō tenet in omnibus, quoniam deus est uita animæ per modum causæ efficientis: anima uero uita est corporis, tanq̄ causa formalis intrinseca, substātialisq; pars totius compositi.

Deus vita ē animę aliter q̄ aia corporis.

¶ Ad quintum dicendum, ꝙ præstātissimi actus illi attribuuntur charitati tanquā causæ secundariæ & creatę, atq; quodam modo instrumentali: & sicut causæ formali intrinsecæ, non sicut causę primæ ac principali. ¶ Ad id uero quod tangitur, q̄d charitas uidetur esse dignissima creatura & omi mente creata præstantior, breuiter dico ꝙ in ratione formæ intellectuales substantiæ & cætera perfecte p se subsistentia, pręstantiores sunt charitate, quemadmodum substantia accidente: non autē in rōne finis, quia charitas propinquius supernaturali beatitudini unit, estq; donum supernaturale: & quātum ad hoc, super dona naturalia eminentiā quandā sortitur, ut ait Albertus. Vnde & Thomas fatetur, ꝙ anima inquantū charitate perficitur, hoc est, sub ratione perfectibilis, est quodammodo inferior charitate: quæ inquātum actus atq; perfectio uoluntatis ac animæ, est suo modo præstātior eis, puta secundum quid, sicut scientia intellectu, inquantum ipsum perficit. ¶ Hinc Richardus: Cum bonū conuertatur cum ente, sicut charitas & anima comparantur in entitate, ita in bonitate. cōparantur autem in entitate. & quoniā anima est substantia, charitas accidens, anima plus habet de entitate q̄ charitas: & ex consequenti, plus habet de bonitate essentiali, charitas uero plus habet de bonitate morali. ¶ Ad id uero quod subdit, ꝙ omnis forma creata est uanitas, respondet ꝙ charitas quoq;, inquantū ex nihilo est ac dependens, atque à uero & incōmutabili esse deficiens, imo & amissibilis ac corruptibilis suo mō, uicȝ desinens esse per pctm̄ mortale, uanitati admixta est, & suo mō uanitas appellatur, ut Alexāder testatur. ¶ Ad ultimū respondēdū ꝙ charitas potius est id, quo placetur deo, q̄ id q̄d placet deo: estq; ordinata ad intellectualem essentiam potius q̄ econtra. Intellectualis quippe natura per charitatem placet deo, ita ꝙ charitas est medium complacendi. Vnde id q̄d ꝓprie placet deo, est intellectualis creatura charitate ornata. Nam & accidens ad substantiam ordinatur.

Charitas cęteris creaturis dignior moraliter. — Thomas. — Richard. — Charitas vanitas appellatur. — ad ultimū

¶ Multa demum sublimia prædicata conueniunt charitati, ut quod immediate deo coniūgit, & beatitudinem de condigno meretur, atq; æternæ æquiualet uitæ, inquantum ipsa charitas sancta, est supernaturalis similitudo increati amoris, uidelicet spūssancti: & ei inseparabiliter iuncta, ac in eius uirtute agēs ac mouens, attamen increatæ beatitudini quæ est deus, non ęquiualet absolute, imo infinite occumbit ab ea: attamen secundum quandā acceptationem & diuinæ benignitatis æstimationem, dicitur etiā increatæ beatitudini æquiualere, inquantum deus piissimus per charitatem ita acceptat creaturā rationalem, quod reputat eam benigne dignā sua fruitione, quanq̄ à creatura nihil condignum simpliciter possit deo rependi aut exhiberi.

Charitatis effectus.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, **An charitas sit ex charitate diligenda.** Videtur ꝙ non, quia sm Augustinū libro de doctrina Christiana q̄tuor sunt ex charitate diligenda, uicȝ deus, propria aīa, proximus, & propriū corpus: quorum nullū est charitas. Secundo, si charitas diligitur, ergo aliq̄ dilectione diligitur: & illa dilectio diligenda est rursus alia dilectione, sicq; ibit in infinitum. Tertio, fides nō creditur, nec spes speratur, ergo nec charitas diligitur.

Argumēta contra ꝓpositum. 2. 3.

¶ In contrariū est autoritas Augustini (Augustin.), q ait in litera: Qui proximū diligit, cōsequens est ut et ipsam dilectionē pcipue diligat. Sed & 8. de trinitate: Nemo, inquit, dicat: Non noui quid diligam. diligat fratrem, diligat & ipsam dilectionem.

¶ Ad hoc Bonauentura (Bonauen.) rn̄det: Sumendo dilectionem pro dilectione increata, q̄ deus est, sic ex charitate est diligenda: sumēdo uero eā pro habitu uel actu gratuito, est etiā diligenda, quis nō sup oīa. Etem̄ triplex (amor triplex.) est amor, uicȝ amicitiæ, q̄ qs optat alicui bonum ꝓpter ipsum: & concupiscētiæ, q̄ qs desiderat sibi ipsi

bonum per respectum ad commodum suum. Tertius est amor complacentiæ, quo quis quiescit ac delectatur in re desiderata in eius præsentia. Charitas itaque amore amicitię non est amanda, quia non est beatificabilis nec beneficij capax, amore uero concupiscentiæ est amabilis ex charitate, ſm q̄d diligens amplius cupit diligere ad suam salutem, amore quoq; cōplacentiæ, quo scilicet diligens, ipsam dilectionem acceptat, qua diligit deum tanq̄ ualde acceptabile bonum, sic diligenda est charitas q̄ habet. Hęc Bonauē.

Albertus. ¶Porro Albertus breuiter soluit, dicendo: Augustinus dicens, Qui proximum diligit, consequens est ut præcipue ipsam dilectionem diligat, arguit secundū quod causa exemplaris accipit in exēplato. Ideo sensus est: Diligēs deum, diligit dilectionem in exemplari, uidelicet in increato amore, ſm quod illud exemplar resultat in amore creato. Charitas quippe increata resultat atque resplendet in charitate creata, sicq; in illa tanquam in speculo suo diligitur.

Thomas. ¶Thomas uero respondens diffusius: Aliquid, inquit, est diligibile dupliciter. primo sicut ratio dilectionis, secundo sicut obiectum. quemadmodum color uidet tanq̄ obiectum, lux uero ut ratio per quam color extat uisibilis actu. Charitas demum sumit tripliciter. primo pro charitate increata, secundo pro habitu charitatis, tertio pro actu ipsius. Quodlibet aūt istorum trium, est ratio diligendi, &etiam esse potest charitatis obiectum. proximum nanq; diligimus, inquantum deus in ipso inhabitat, charitatisq; habitum habet & actum eius exercet, sicq; diliguntur ut ratio diligibilis inquantum diligibile. Si autem considerentur in se, sic adhuc diligentur ut obiectum dilectionis. Veruntamē nō sic diligit habitus aut actus charitatis dilectiōe amicitię uel beneuolentiæ, quæ inanimatorum esse nō potest secundum philosophū 8. Ethicorum. sed dilectione cuiusdā cōplacentiæ, secūdum quod diligere dicimur id, quod approbamus & quod uolumus esse. Hæc Thomas in Scripto.

Diligibile est aliquid dupliciter

Aristotel.

art. 2. ¶Porro in Secunda Secundæ quæstione 25. Charitas, ait, amor quidam est. amor autem ex natura potentię quam perficit & actuat, habet q̄ possit supra se ipsum reflecti. Cum em̄ uoluntatis obiectum sit bonum uniuersale, quicquid sub ratione boni continet, potest sub actu cadere uoluntatis: & quoniam ipsum uelle est quoddam bonū, potest uoluntas uelle se uelle, quemadmodum intellectus cuius obiectum est uerum, intelligit se intelligere, cum & hoc sit quoddam uerum. sed amor etiam ex ratione proprię speciei habet quod supra seipsum reflectit, quoniam est spontaneus motus amantis in amatum. Vnde ex hoc ipso quod quis amat, amat se amare. Charitas uero nō est simplex amor, imo habet amicitiæ rationem, cum sit amor cum beneuolentia. Porro per amicitiā amatur aliquid dupliciter. Vno modo sicut ipse amicus, cui bona uolumus propter ipsum: alio modo sicut bonū quod amico uolumus. Et sic charitas per charitatem amatur, non primo modo. charitas nanq; est bonum illud, quod cupimus omnibus quos ex charitate diligimus. Et eadē rō est de beatitudine alijsq; uirtutib⁹, an s. ex charitate sint diligendæ. Hæc in Scda Scdæ.

Petrus. ¶Concordat Petrus, adijciens: Est dilectio concupiscentiæ large sumptæ, quæ est boni nō habiti: & est dilectio complacentiæ, quæ est boni habiti ut maneat, & hæ dilectiones sunt tam circa animata, q̄ circa inanimata. Est quoq; dilectio amicitiæ, quæ est respectu animatorum conformium in natura, & est dilectio beneuolentiæ, quæ solū est respectu animatorū. & hæ duæ tantum sunt animatorum, præsertim ratione utentium. Hæc Petrus.

¶Hinc quoq; in prima Secundæ q̄stione 26. Thomas disseruit: Secundū Aristotelē 2. Rhetoricę, Amare est alicui bonum uelle. Motus ergo amoris tendit in duo, puta in bonū quod quis uult sibi & alteri, atq; in eum cui uult bonū. Amore itaq; concupiscentiæ amantur ea quæ alijs cupiunt, ut cibus, equus, pannus, pecunia. Amore aūt amicitiæ amant rationales creaturę, quibus bona optant. Hæcq; amoris diuisio quasi analogica est. Quæ em̄ amant amore concupiscentiæ, non amantur proprie nec propter se: sed desiderantur ac referunt ad eos, qui amore amicitiæ diligūtur, q & ꝓprie diligi perhibent. Hæc in prima Scdæ. Thomas. Aristotel. Amor; motus in duo tendit.

¶Concordat Richardus, Aegidius etiā, q̄uis hic ꝓlixe describat, q̄ uires in actibus suis sint redituiæ ad se, & reflexiuæ supra proprios actus, in cōclusione tn̄ concordat præhabitis. Certum est aūt, q̄ nulla potentia organica aut materialis, sit conuersiua & reflexiua supra seipsam & actus suos. Oportet nanq; quodlibet redire ad quodlibet. cumq; continuū & materiale sit in infinitum diuisibile, necesse esset in tali reditione ad se infinita pertransiri. Hinc nulla potentia in homine est cognitiua aut appetitiua proprij actus, ꝓprie loquendo de appetitione, nisi intellectus atque uolūtas, q̄d Proclus Platonicus in Elementatiōe sua theologica subtilissime probat: Omne, inquiēs, incorporeum ad se conuersiuū est. Itemq;, Omne ad se conuersiuum, impartibile est & simplex. Idem asseritur & probatur in libro de Causis. Richard. Aegidius. Potentia organica nō est reflexiua supra seipsam. Proclus.

¶Ad primū ergo rn̄det Albertus, q̄ quatuor sunt ex charitate diligenda, tanq̄ obiecta quæ proprie diliguntur, ex quibus bonū gratiæ ac gloriæ desideratur. charitas uero & actus eius uirtutesq; ceteræ diligunt, tanq̄ dispositiones ad felicitatē, & tanq̄ bona quæ rationali creaturę optant, iuxta quem modū & beatitudo creata ex charitate diligit. Beatitudo uero increata & obiectalis, q̄ deus est, est ex charitate super oīa incomparabiliter diligēda. ¶Thomas uero rn̄det, q̄ charitas est quodammodo media inter deū & proximum, cū sit similitudo dei, & rō proximū diligendi, id circo ad dilectionē consequit utriusq;. Ad scdm p̄fati doctores, Aegidius q̄q; & alij multi rn̄dent in alio loco, q̄ in huiuscemodi dilectione dilectionis nō itur in infinitū: q̄a eodem actu dilectionis diligit obiectum & ipsa dilectio, ut supra, cū de fruitione tractaret narratum est, contra quod, obiectū est ibi. Vnde & Thomas hic aptius scribit: Constat q̄ actus dilectiōis, ſm quod tendit in alterū, differat numero ab actu dilectionis q diligit in alio, siue diligat ut obiectū, siue ut rō diligendi. Sed q̄m animā suā quis pōt ex charitate diligere, & etiā actum suæ dilectionis, & tunc distinguēdum est: quia uel dilectio fertur in actum dilectionis propriū, sicut in rationem dilectionis tm̄, sicq; eodem actu numero diligit diligens & actus ipsius: uel diligitur ut obiectū dilectionis, & ita est alius actus dilectionis, qui diligitur & quo diligitur, quoniā actus p obiecta distinguuntur ac differunt: nec est inconueniens quod in actibus animæ eatur in infinitum in potentia, dummodo actus nunquam sint simul infiniti in actu, sicq; Auicenna concedit relationes q̄ consequun Soluūtur argumēta initio q̄stionis adducta. Thomas. Ad 2. Aegidius.

tur actum apprehensionemq; animæ multiplicari in infinitum. Idem dicunt hic Aegidius & Richardus.

Ad tertium Bonauen. Fides et spes cur nõ reflectã tur super actus suos ¶Ad tertiũ Bonauẽtura respondet ꝙ fides est rei nõ uisæ, & spes rei non habitæ, ideo super actus earũ reflecti diminueret rationem spei ac fidei, cum illi act⁹ præsentes sint: ita autem non est de charitate.

QVAESTIO .III.

Tertio quæritur. **An iuxta capacitatem ac dispositionem naturalium charitas infundatur.**

Arguit 1. p̃ ueritatem Matth. 25 Hierony. ¶Videtur ꝙ sic, quoniã super illud Matthæi, Dedit unicuiq; secundum propriam uirtutem, scribit Hieronymus, & habetur in Glossa: Non ꝓ largitate aut parcitate dantis, alij plus, alij minus tribuens, sed pro accipientium uiribus. Hinc & philosophi dicunt quod causa prima influit cunctis iuxta capacitatem ipsorũ.

2. Secundo, quia infra lib. 2. habetur, ꝙ angeli altiores in natura sunt altiores in gloria. quo cõstat, ꝙ iuxta dispositionem & capacitatem naturaliũ

3. collata sint eis charismata gratiarũ. Tertio, sicut forma substantialis se habet ad esse naturale, sic charitas ad esse gratuitum. sed formæ substantiales dantˀ à datore formarum secundum dispositionem & capacitatem materierum, ergo & charitas secundum capacitatem naturalium, ita ꝙ qui naturalia possidet melio

4. ra, maiorem recipiat charitatẽ. Quarto, sicut gloria est gratiæ complementum, sic gratia perfectio est naturæ. sed quo quis fuerit maior in gratia, eo fit maior in gloria. ergo q̃ naturalia habuerit meliora, eo plus gratiæ ei confertur.

In opposi tum. Iohan. 3. 1. Cor. 12. Matth. 20 ¶In contrariũ est illud Iohannis: Spiritus ubi uult spirat. & quod ait Apostolus, Hæc omĩa operatˀ unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Vnde & paterfamilias ille supremus rerum omnium dominus loquitur: An nõ licet mihi quod uolo facere? Denique multi homines assumuntur ad ordines angelorum, quibus inferiores sunt per naturam. ¶Præterea deus est causa ordinis distinctionisq; rerum, ergo diuersitas munerum diuinorum ad præordinationem diuinæ sapiẽtiæ est principaliter referẽda, præsertim cum nil agat in tempore, nisi ex p̃dispositiõe æterna. ¶Rursus, quos ad maiora gloriæ dona elegit, his excellentiorem charitatem largitur. ergo secundum p̃destinationis æternæ mensuram nõ secundum naturæ gradum tribuit charitatem. ¶Amplius, uidemus quotidie ꝙ aliqui melioris indolis & minus uitiosi, iuste relinquuntur à deo: alij uero duriores & magˀ culpabiles, misericorditer conuertuntur.

Thomas. Ad istud Thomas respondet: Cum deus ad omnia se æqualiter habeat, oportet ꝙ diuersitas donorũ ab ipso receptorum, attendatur secũdum recipientium diuersitatem, secundum quod aliquid est magis aptũ & paratum ad recipiendum. quemadmodum autẽ in naturalibus formis uidemus, ꝙ materia sit magis aut minus disposita ad formam suscipiendam per dispositiones accidẽtales, sic homo ex suis operibus fit magis aut minus dispositus ad consequendum suam perfectionem in donis gratuitis. Veruntamen differenter se habẽt operationes animæ ad uirtutes seu perfectiones acquisitas & ad uirtutes infusas. Perfectiones etenim acquisitę, sunt in potentia animę non solũ materiali, sed etiam actiua, prout aliquid est in seminalibus causis, ut naturalis scientia in cognitione primorum principiorum. similiter uirtutes morales sunt in rectitudine & ordine rationis. ideo operationes animæ se habent ad eas tanq̃ actiua principia, quia ex operationibus generantur. Porro uirtutes seu perfectiones infusæ, sunt in natura animæ solũ ut in materiali potentia, & nullo modo actiua: quoniã eleuant animam supra omnem suam naturalem actionem. hinc operationes animæ habent se ad uirtutes infusas solùm ut dispositiones, non ut causæ. Dicẽdum ergo ꝙ mensura secũdum quam datur charitas, est capacitas animæ existens ex natura simul & dispositiõe, q̃ dispositio est secundum operationum conatum: & quia secundum eundem conatum magis disponitur natura in uno quàm alio, ideo habens naturalia meliora, dũ modo sit par conatus, plus recipiet de uirtutibus perfectionibusq; infusis: quemadmodum & qui naturalia habet peiora, quandoq; magis recipiet, si ad hoc plus conetur. Hæc Thomas in Scripto.

¶Verum idem doctor in Secunda Secundę quæstione 24. uidetur de hac re aliter sentire, dicendo: Vniuscuiusq; quantitas dependet à propria causa, quoniam uniuersalior causa effectum producit maiorem. charitas autem cum transcendat proportionem naturę, non dependet quantum ad suam infusionem ex aliqua naturali uirtute, sed solum ex pietate & gratia spiritussancti eam infundentis. Hinc quantitas charitatis non dependet ex uirtute naturæ, neq; ex capacitate naturalis uirtutis, sed solum ex uoluntate spiritussancti, distribuentis sua dona ut uult. Vnde & Apostolus ad Ephesios: Vnicuiq;, inquit, nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. hæc in Summa. art. 6. Ephes. 4.

Aegidius ¶Præterea ad hanc quæstionẽ respondet Aegidius: Cum homo naturaliter appetat bonũ, quanto quis meliorem habet naturam, tanto plus tẽdit in bonum. estq; capacior charitatis, dummodo aliunde non oriatur impedimentum. potest autem duplex impedimentum accidere. primum, quoniam bonum illud transcendit facultatem naturæ, ut charitas propter quod secundum meliora naturalia non semper datur gratia seu charitas maior, sed interdum secundum uoluntatem & præordinationem dantis efficitur in aliquo maior aut minor capacitas ad gratiã capiendam. Secundum impedimentũ est ex parte passionis seu uitij à medio rationis retrahentis, ita quod quis non tendit in bonum uerum naturaliter, sed in bonum apparens culpabiliter. Propter iam tacta nõ oportet quemlibet angelum superare quemlibet hominem in charitate & gratia. neq; necesse est homines melioris complexionis atq; ingenij, habere præ alijs gratiam ampliorem, eo ꝙ passiones & uitia sua sectentur. Cum itaq; quæritur, secundũ quid detur maior gratia homini, non debemus dicere ꝙ secundum naturalia meliora, quia aliquando tales minus conãtur ad gratiam: neq; debemus dicere quod secundum maiorem conatum, quoniã cum minori conatu plus se disponit ad gratiæ susceptionem is, qui habet naturalia meliora q̃ habens peiora. Si tamen sint aliqui in naturalib⁹ pares, qui plus conatur, plus de gratia suscipit: & si sint pares in conatu, qui meliora naturalia habet, plus suscipit, sicq; secundum proportionem conatus ad naturalium bonitatem est maior aut minor susceptio gratię: & hoc potissime, prout ad gratiæ susceptionem requiritur liberi arbitrij motus. Nam in infusione gratiæ paruulorum maioritas & minoritas attenditur (si tamen est ibi magis & minus) solum secundum beneplacitum infundentis, quamuis ad ma- hõ nõ est necessario q̃libet angelo chari tate iferior

ioritatem huiusmodi aliquo modo ualeant oratiões parentum & aliorum, qui pro paruulis intercedunt. Hæc Aegidius.

Dio. Car. ¶ Cuius responsio satis concordare uidetur positioni Thomæ in Scripto, & utraq; intelligenda uidetur secundum communem cursum: quia cum deus iustus non sit personarum acceptor, ei qui magis se disponit ad charitatem & gratiam, faciendo quod in se est plus tribuit & infundit, cæteris paribus. Nihilominus quibusdam ex priuilegio electionis æternæ aliter facit, quos & auersos aut rebellisantes seu minus se pręparantes, quandoq; piissime præuenit, alterat, trahit, compungit, atq; nonnunquam ad præcipuam gratiã ardentemq; charitatem repente perducit etiam sine magno eorum conatu, quemadmodum de multis beatis martyribus & confessoribus ac sanctis uirginibꝰ legitur. Denique si totus effectus diuinæ prædestinationis simul sumatur, uidelicet non solũ charitas & gratia, ac uirtutes ei connexæ, sed & gratiæ gratis datæ ac dispositiões ad charitatem, quę omnia cadũt sub prouidentia dei tanquam effectus ipsius, uidetur dicendum sicut ex Secunda Secundæ inductum est, quod s. quantitas gratiæ solum dependet ex uoluntate spiritussancti. Propter quod Thomas primum argumẽtum soluendo, ait ibidem: Virtus illa secundum quã dat deus unicuiq; sua dona, est dispositio & præparatio præcedens gratiæ infusionem, seu conatus ad eã, sed hanc etiam dispositionem & conatum præuenit spiritussanctus, mouens hominis mentem magis aut minus secundum suam uolũtatem. propter quod ait Apostolus: Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. De hoc Richardus & alij plenius scribunt, ut infra distinctione de prædestinatione patebit. ¶ Porro in Scripto respondet Thomas ad primum: Virtus recipientis consideranda est non solum secundum naturam recipientis, sed etiam secundum dispositionem conatus aduenientem naturę, quemadmodum & in formis substantialibus præparatio materiæ attenditur, & iuxta accidentales dispositiones materiæ superuenientes. Per quod patet solutio tertij.

[Margin: Thomas. 22. q. 24. art. 3. Ad primũ argumẽtũ. — Col. 1. — Argumentorum solutio Thomas.]

Ad 2. ¶ Ad secundum uero dicendum q; in angelis nõ fuit sensualitas menti renitens, ideo iuxta uigorem & dignitatem naturalium suorum creduntur se toto posse conuertisse ad creatorem, & gratiam seu gloriam accepisse ab ipso. ¶ Ad ultimum respondetur, quod non est per omnia simile: quoniam gratia est dispositio naturæ ad gloriam, ideo non requiritur ut interueniat alia dispositio media inter charitatem & gloriam, nisi forsan non sit satisfactum pro culpis eius qui decedit in charitate: sed inter naturam & gratiam cadit conatus medius, dispositiuus ad gratiam.

[Margin: Ad ultimũ. — Durand.]

Charitatis mẽsura ex duobus pẽsanda. ¶ Hinc scribit Durandus: Mensura charitatis consideranda est ex duobus, quia dependet ex causis duabus, uidelicet deo influente & subiecto recipiente: ex eis ergo pensanda est, ita quod contingit charitatem non æqualiter dari. uno modo ex parte dei, supposita etiam æquali dispositione subiecti quemadmodũ enim deus ex beneplacito suo sanctificat unũ in utero, nõ alium: sic unum sanctificat in utero magis quã alium, ut patet in beatissima uirgine & Ieremia, nec in hoc facit iniuste, quia utrunque agit gratuito. alio modo contingit charitatem inæqualiter dari, propẽ inæqualitatem ex parte subiecti: quæ inæqualitas potest attendi uel penes naturam nudam subiecti, & sic non datur charitas secundum naturalium proportionem. alioquin in angelo & homine non posset esse par gratia, nec in hominibus dispar. alio modo attẽditur inæqualitas ex parte dispositionis subiecti per hoc, quod homo reddit se aliqualiter dignum gratia saltem de congruo: & hæc dispositio est conatus ad bonum. quia (secundum Augustinum) qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te, id est, nisi te ad bonum cooperante. Et de isto conatu est difficultas præcipua, an secundum conatum maiorem uel minorem detur charitas maior uel minor. Et respondendum quod conatus potest esse maior dupliciter. primo propter difficultatem, Secundo propter intensionem. Si dicatur maior propter intensionem, quia uidelicet iste maiore affectione fertur in deum, atque intensiori detestatione in peccatum quàm alius, sic infallibiliter secundum proportionem conatus infunditur charitas: quoniam immediata dispositio uoluntatis ad recipiendum charitatem, est amor boni & detestatio mali, prout ex naturalibus fieri potest. Verum si conatus dicatur maior propter difficultatem, sic secundum conatum non semper confertur charitas, datur tamen quandoque. Conatus nanque difficilior non est semper intensior. ergo secundum gradum difficultatis in conatu, non est gradus in infusione charitatis. Talis quippe difficultas quandoque contingit ex indispositione naturę uel passione aut consuetudine praua.

[Margin: Iere. 1. — Augustin.]

¶ Est tamen quandoque secundum gradum difficultatis istius gradus datæ charitatis, quando uidelicet cætera sunt omnino paria. tunc enim nõ uidetur conatꝰ difficilior in uno quàm alio, nisi quoniam actus ad quem est conatus, extat perfectior. Iste uero conatus creditur in angelis extitisse secũdum proportionem naturalem eorum. Et quamuis homo nõ potest habere conatum unum tam fortem, ut æqualis sit conatui illi angelico: tamen per plures conatus & actus atque profectus, potest attingere ad tantã charitatem seu maiorem ut angelus. Hæc Durandus. Dio. Car.

¶ Verum quod Durandus affirmat charitatem dependere non solum ex deo, sed etiam ex subiecto, uidetur ab inductis uerbis Thomæ discordare. Ad q̃d dici potest, quod secundum Thomam charitas dependet ex solo deo effectiue: inhæsiue uero & dispositiue, seu etiam quo ad suam conseruationem in esse, à subiecto aliqualiter est dependens: quoniam nisi gratiam habens, à mortali abstinuerit culpa, desinit gratia seu charitas esse in ipso.

¶ Denique quæstionem hanc non legi hac distinctione motam, nisi à Thoma atque Aegidio ac Durando, quamuis alibi moueatur ab alijs. pro pręsenti ergo ista sufficiant. Antissiod.

¶ Antissiodorensis uero in Summa sua tertio libro aliquid tangit de ista materia, inter cætera perhibens quod strenuitas naturalium multum iuuet ad actus uirtutum & ad tentationes uincendum. unde (ut asserit) strenuus miles in bello magis permitteret se occidi quàm fidem & CHRISTVM negaret. Veruntamẽ circa hoc posset difficultas alia tangi, an scilicet aliqs ex puris naturalibꝰ posset mori pro fide, & utrum in ipa mortis toleratiõe deꝰ sibi infunderet cõtritionẽ &

grattam, quæ difficultas suo reseruanda est loco.

QVAESTIO IIII.

QVarto quæritur, **An deus in vita hac possit immediate amari**. Quam quæstionẽ in
art.4. hac distinctione nõ uidi motam nisi à Richar
do. Thomas uero in Secunda Secundæ quæstiõe 27.
mouet eam. Breuiter autem sine argumentis proce-
dendo, aduertenda est Richardi responsio, qui sic ait:
Richard. Quamuis de lege communi deus nõ cognoscatur ab
homine in hac uita nisi mediate, puta per speculũ in
1.Cor.13. ænigmate & per creata, tamẽ nunc per charitatem à
nobis immediate diligitur, quoniam uolũtatis actio
incipit, ubi intellectiuę potentiæ actio terminatꝛ, cum
potentiarum istarum actiões habeant se per ordinẽ.
unde quod debiliter cognoscimus, quandoq; fortiter
& ardenter amamus, sicq; magis ascendit & penetrat
amoris affectio, q̃ intellectꝰ cognitio, iuxta illud Hu-
Hugo. gonis: Dilectio intrat, ubi cognitio remanet foris.
Hæc Richardus.

Tho. aq. Thomas uero loco prætacto respondet: Actus co
22.q 72. gnitiuæ potentiæ perficitur per hoc, q cognitum est
art.4. in cognoscente. actus autem potẽtiæ appetitiuæ per
hoc, quod appetitus inclinatꝛ in rem ipsam: ideo mo-
tus appetitiuæ potentiæ est in res secundum conditi
onem seu proprietatem earꝝ, actus uero potentię co
gnitiuæ est secundum modũ cognoscentis. Porro deꝰ
per se & propter se ẽ maxime cognoscibilis atq; ama
bilis, utpote essentialiter ueritas ac bonitas summa, p
quas alia cognoscuntur & diligunꝛ: sed quo ad nos, q̊
niam nostra cognitio à sensu ortũ sortitur, prius sunt
cognoscibilia quæ sunt sensibus propinquiora: & ulti
mus terminus cognitionis est in eo, qui remotissimꝰ
est à sensu, puta in deo. Sic ergo dicendum, q dilectio
quæ est motus & actio appetitiuæ potentię, tendit in
deum primo, & ex ipso deriuatur ad alia. sicq; chari-
tas immediate diligit deum, & alia mediante deo. sed
in cognitione est econuerso, quia per alia cognosci-
mus deum, quemadmodum causam per effectum.
Hæc Thomas.

QVAESTIO V.

QVinto quęritur, **An homo sine reuelatione**
Arguit 1. **diuina certitudinaliter scire valeat i hac**
ꝯ vitatem **vita se esse in charitate**. Videtur q sic, quoni
am charitas est nobilissima uirtus & optimus animæ
Aristotel. habitus. sed ut 2. posteriorum ait philosophus, dispu
tans contra Platonem dicentem scientias animę con
creatas, incõueniens est dicere quod in nobis sint no
2. bilissimi habitus & lateant nos. Secundo, quod per ex
perientiam scitur, certissime sciꝛ. sed feruentes in cha-
ritate experiuntur & sentiunt in se actus diuini amo-
ris, ergo certissime norũt eos. Tertio, Augustinus ait
3. in litera: Magis nouit quis dilectionem qua diligit, q̃
fratrem quem diligit. fratrem autem certitudinaliter
4. noscit. Quarto, certi sumus q fidem & spẽ habeamꝰ,
ergo de charitate idem dicendum. Quinto, multi uir
5. tuosi experiuntur & sentiunt in se quosdam actus &
effectus charitatis, ad quos naturalis dilectio dei non
ualet pertingere sicut qui subito rapiuntur, & ab ex-
terioribus penitus alienati absorbentur in deum, ac
quasi sopita arbitrij libertate, in diuitias gloriæ dei re
pente merguntꝛ, ita ut resistere nequeant, ad quod eti
am alijs horis pertingere non ualerent, q̃uis se darẽt
ad hoc. quod uidetur non posse fieri, si solam natura-
lem haberent dilectionem, præsertim cum naturali
habitu utamur dũ uolumus. Sexto, hi qui assidue my 6.
sticam theologiam experiuntur in se, uidentur certi
de charitate, cum unio illa non nisi per ardentissimũ
fiat amorem, sicut in libro de mystica theologia do-
cetur. Septimo, princeps apostolorum, Per bona, in- 7. 2. Petri.1.
quit, opera certam faciatis uocationem uestram. er-
go bene agẽdo fit homo certus se esse in statu salutꝫ.
Octauo, quia sanctus Bernardus testatur: Cum uide 8.
ris hominem in operibus bonis alacrem & feruentẽ,
ne dubites eum spiritaliter esse uiuentem per charita
tem. & multa similia asserit sanctus ille.

¶In oppositum est illud Salomonis: Nescit hõ an In opposi
sit dignus amore uel odio, sed omnia in futurum re- tum.
seruantur incerta. Eccle.9

¶ Ad hanc quæstionem respõdet Antisiodorensis
in Summa sua 3. libro. Quidam, inquiens, dicunt q ali Guil.Ant.
qui sciunt se non esse in charitate, ut sunt in actu aut
proposito peccandi mortaliter. aliqui uero dubitant
inde, quoniã habent rationes pro utraq; parte æque
fortes, ut qui incipiunt facere q̃d in ipsis est, nec am-
plius proponunt peccare. Alij putant se charitatẽ ha
bere, ut qui iam multa bona fecerunt, & diu est q nõ
fuerunt in actu aut proposito peccati mortalis: tñ ad
huc sustinent primos motus, imaginanturq; turpia ac
patiuntur inquietudinem muscarum morientium q̃
perdunt suauitatẽ unguenti. alij sciunt se habere cha- Eccle.10.
ritatem, ut qui gustauerunt dulcedinem dei, & fomi
tem habent quasi extinctum, sicut post multos fletus
fuit in Maria Magdalena, in Aegypriaca q̊q; Maria.

¶ Præterea aduertendum quod duplex est scientia, Scientia
utpote scientia experimenti, quę est per signa. Alia ẽ duplex.
ueri nominis scientia, quæ est alicuius per se noti aut
ex per se noto deducti. Primo modo potest quis sci- Charitatis
re se charitatẽ habere, puta per signa. & signa illa sunt pñtię si-
tria. Primum est iucunditas mẽtis in bonis: secundũ, gna triplicia
desideria bona: tertiũ est, opera bona seu præceptorꝝ
aidmpletiones, saltem secundum substantiam facti.
Secũdo modo nullus sese scit esse in charitate, nisi ex
reuelatione. Tribus autem ex causis uoluit deus inde
nos esse aliquo modo incertos & aliqualiter certos.
Nescimus enim primo, ut cautiores & magis soliciti
de nostra salute reddamur: secundo, ut magis humili
emur nec alios aspernemur: tertio, ut semper ad me-
liora ac uiciniora saluti nitamur. Aliqualiter uero sci
mus: primo, ut in præsentis uitę miserijs aliq̃liter con
solemur: secundo, ut deo gratias referamus: tertio, ut
ad bene uiuendum iugiter accendamur. Sciendum q̊ Dilectio
que q sicut duplex est fides, informis uidelicet & for dei duplex
mata, ita est duplex dilectio dei, s. naturalis atq; gra-
tuita: quæ habent tantam affinitatem et similitudinẽ
inter se, quod non potest homo pro certo discernere
an sua dilectio sit actus amoris naturalis, an amoris
gratuiti. Nam & de Lucifero legitur, In delicijs para- Ezec.28
disi dei fuisti. & tamen nunquam fuit (ut ferꝛ) in cha-
ritate. Quo constat, quod & naturalis dilectio habet
suas delicias delectationemq; aliquam.

¶ Sed rursus argui potest, quod aliquis certissime Obiectio.
sciat se charitatem habere: quia secundum Augusti- Augustin.
num charitas est amor, quo deus diligitur propter
se & proximus propter deum: sed qui omnia sua pro
pter deum reliquerunt ac pauperibus dederunt, sci-
unt se deum super omnia diligere, & proximos sicut
seipsos. sic nanq; agendo non respexerunt ad lucrum
seu cõmodum temporale ¶Respondemꝰ q in uerbis Solutio.

his Augustini ly propter, denotat duplicem causalitatem, uidelicet causæ finalis & efficientis, quoniam deus efficit charitatem in nobis. gratuita nanq; debet esse charitas ex parte causæ efficientis, & etiã ex parte causæ finalis. amor autem naturalis potest esse gratuitus ex parte causæ finalis, sed non ex parte causæ efficientis, ut patet in eo qui diligit magistrum propter filium suum. Diligit enim magistrum gratis & & propter se, quantum ad causam finalem: quia uult illi multa bona, quamuis sibi nullum bonum inde accideret. sed ex parte causæ efficientis non est amor ille gratuit⁹, quoniam illum amorẽ parit filij sui amor qui est naturalis. Itaq; distinguenda est hæc, Iste scit se diligere deum propter se: quoniam si ly propter, denotet utranq; causalitatem, falsa est: quia non scit an deus fecit illũ amorem, an natura. si uero denotet causalitatem causæ finalis, est uera, sed illa nõn sufficit ad rationem charitatis. Hæc Antisiodorensis.

Alexãder. ¶Quibus satis concordat Alexander super tertiũ, tractatu de charitate, ubi & addit: Quia si sciremus certitudinaliter charitatem esse in nobis, cũ hoc ipm sit fidei, quod charitatem infusam habent fideles: seqretur q ea quæ fidei sunt, certitudinaliter & demonstratiue scirentur. Attamen de hoc argumento plura possent induci, de quibus supersedeo modo.

Obiectio. ¶Sed rursus doctores isti præcipui arguunt ita: Duplex est demonstratio, s. demõstratio ꝓpter qd, quę ẽ probatio effectus per causam: & demonstratio quia, quæ est probatio per immediatum effectũ. Cum igitur omnis effectus immediatus & proximus ac proprius, aptus natus sit facere demonstratiuam scientiã de sua causa, & charitas habet effectum immediatum & proximum, qui est spiritalis dulcedo, seu deum su pnaturaliter diligere propter se, & eum q diligit facere deo acceptum: uidetur q per illos effectus ualeat homo demonstratiue & certitudinaliter scire se charitatem habere. ¶Item amor naturalis & infusus seu charitas, differũt specifice: ergo actus eorum sunt diuersarum rationum atq; specifice differẽtes, unus ergo actuum talium discerni potest ab alio.

Dilutio. ¶Verum, ad hoc respondent iuxta præhabita, q habitus illi amorum & actus eorum, tantæ sunt similitudinis & cõuenientiæ, q̃d abinuicem per rationem discerni non queunt.

Charitatꝫ effect⁹ pñtiam eius nõ arguunt. Actus quoq; charitatis qui est, subiectum suũ reddere deo acceptũ, diuinę uoluntatis acceptationẽ & approbationem includit, q̃ nos latet. imò ut Henricus de Hassia in tractatu suo de discretione spirituũ scribit, cum maximus charitatꝫ effectus sit, mori pro deo & proximorum salute, sicut ait Saluator: Maiorẽ charitatem nemo habet, ut animã suam ponat quis pro amicis suis. nec ille tantus charitatis effectus certitudinaliter arguit charitatem inesse sic morienti, q̃niam ex naturali amore reipublicæ & acquisitis uirtutibus, aliqui se exposuerunt sponte morti durissimæ, sicut in libro de ciuitate dei recitat de aliquibus, præsertim de Marco Regulo Augustinus. Ita q; respõdendum q quamuis habens charitatem, gustet spiritalẽ dulcedinẽ, quæ effectus est charitatis, non tamen scit quòd illa sit dulcedo ueræ charitatis & non naturalꝫ amoris, imo est ibi fallacia accidentis, quia ad hoc q̃d conclusio esset uera, oporteret quod sciret dulcedinẽ illam esse à charitate infusa. Vnde non sequitur, scit & experitur dulcedinem illã in se, & dulcedo illa ẽ charitatis, ergo scit illam esse à charitate.

Henricus de Hassia.

Iohã. 15.

Augustin.

Albertus. ¶Circa hæc scribit Albertus: Nullus sine reuelatione a dse facta, potest scire se esse in charitate duabus de causis, quarum una est: quoniã quamuis charitas ex sua natura sit ualde cognoscibilis, utpote lumẽ q̃d dam & actualissima uirtus, non tamen nobis sic manifestatur propter tumultum concupiscentiæ & passionum atq; phantasmatum in cordibus nostris. Alia causa est, quoniã amor naturalis simillimos habet effectus & actus cũ charitate.

Obiectio. ¶Præterea si quis instet: Cum enim charitas sit lumen, & lumen uideat seipso, apparet quod tam charitas increata quæ est splendidissimũ lumen, quàm charitas creata, quæ est pulcherrima ac lucidissima uirtus, per seipsas & in seipsis seu immediate uideãtur à nobis in uita hac. Et si dicatur quod uideatur per effectus, obijcitur quia sic cognoscuntur etiam à non habẽtibus charitatem.

Dilutio. ¶Ad quę respõdendum, quod quidam his rationibus moti, dicunt quod deus nunc per speciemã nobis uidetur, sed adeo tenuis & imperfecta est uisio, ut nequeat uisio appellari.

Deus non uidet̃ i via p̃ speciẽ. Sed hoc non apparet, nisi forsan in raptu, quando homo non utitur intellectu ex phantasmate accipiente: ideo mihi uidetur quod deus pręsens in anima, cernitur in suo effectu, qui est gratia nobis data, & præsertim in charitate, quæ optima & intima ẽ uirtutum, atq; simillima patriæ, quia essentialiter manet in patria, quamuis modus eius ibi sit alius. Ad obiectum ergo dicendum, quod charitas lumen est quã tum ad suas operationes.

Luminis sensibilꝫ effect⁹ q̃tuor. Effectus autem sensibilis luminis multiplex est, sed quatuor sunt principales eius effectus. Primus est, expellere tenebras. Secundus ostendere quæ latebant, potissime prout est in extremitate perspicui. Tertius est, ex multiplicatione radiorum quos diffundit, calefacere atque dissoluere. Quartus effectus est specialiter luminis cælestium corporum, mouere & agere ad generabilium & corruptibilium productionem.

Charitatꝫ ac ueritatꝫ effectus. Hi autem effectus spiritaliter competunt charitati & ueritati, diuersimode tamen: quoniã primus effectus qui est illuminare, magis cõuenit ueritati, tam quantum ad expulsionem tenebrarum in fidelitatis quàm ignorantiæ: sed quantum ad expulsionem peccati quod nascitur ex corrupto affectu, magis conuenit charitati, quoniam charitas multitudinem operit peccatorum.

Prouer. 10. Secundus autem effectus lucis, qui est latentia demonstrare, totus est ueritatis. porro effectus tertius, qui est dissoluere & calefacere, totus est charitatis. Quartus uero effectus conuenit ueritati & charitati. Nam sicut ueritas intellectum, sic charitas fœcundat affectum.

Charitatꝫ infusę & naturał. act⁹ discernnõ possunt in via. ¶Ad secũdum dicendũ quod differentia illa actuum naturalis amorꝫ ac charitatis infusæ, quamuis ex sua perceptibilis sit natura, tamen ob nimiam similitudinem actuũ eorum & ob alias causas tactas ac tangendas, non ualemus certitudinaliter inter eos discernere in hac uita. Hæc Albertus.

Vdalricus. ¶Vdalricus concordat.

Dio. Car. ¶Quocirca pensandum, quod prima ratio illa, ob quam ait Albertus nos non posse certissime cognoscere sine reuelatione quod sumus in charitate, nõ uidetur locum habere in uiris heroicis ac perfectis, in q̃bus sedatę sunt passiões, & intellectus ẽ illustratus.

Bonauen. Charitatꝫ duplex cognitio. ¶Denique Bonauent. Charitatẽ, inq̃t, cognosci cõtingit dupliciť. primo in uniuersali q̃d sit, & q̃'is debeat eẽ. & ita cognosci põt à uiatore. alio mõ i speciali, siue in hoc aut illo supposito, & sic neq; de se, neq; de alio

potest homo nunc certitudinaliter scire quod habeat
1. Cor. 2. charitatem. Non de alio, quia (ut ait Apostolus) quid
agat in homine, nullus scit nisi spiritus hominis. nec
interiora sciuntur, nisi per exteriora tanquam per si-
Viator ignorat se charitatē habere propter q̃tuor gna, quæ fallibilia sæpe sunt. De seipso quoque non
potest homo pro certo scire quod sit in charitate, pro
pter quatuor rationes, quarum una atque præcipua
est diuinæ acceptationis implicatio: quoniam chari-
tas semper coniuncta est gratiæ gratum facienti, quæ
ideo gratumfaciens dicitur, quoniam reddit hominē
deo acceptum. idcirco & charitas sic uocatur, non so
lum quia amatum habet charum, sed etiam quia ho-
minem facit deo charum. & quia non scimus dei ac-
ceptationem certitudinaliter, nisi per reuelationem,
ideo sine ea pro certo non scimus quod sumus in cha
ritate, nisi nobis desuper reueletur. Secunda ratio est
similitudo charitatis ad naturalem amorem. contin-
git nanque aliquem inflammari ad dei amorem per
assuefactionē, qui tamen sordet aliquo spirituali pec-
cato. nihilominus semper afficietur ad deum, sicut ex
Bernard. presse docet Bernardus in libro de amore dei, ubi re
prehendit quosdam de sua deuotione superbientes.
Tertia ratio est interioris nostri oculi lippitudo qui
Aristotel. est uelut oculus noctuę ad lympidissima naturę. hinc
sicut oculus lippus nesciret distinguere inter lumen
solis ac lunæ, sic oculus noster interior inter lumen
grę gratūfacientis & græ gratis datæ non ualet dis-
cernere. Quarta ratio est iudiciorum dispensatio di-
uinorum. deus etenim claudit oculos seruorum suo-
rum, quantū ad ea quæ ad eorum pertinēt dignitatem,
& de quibus possent efferri ne extollant aut inanit
Gratię et superbię differētia. glorientur. Hinc gratia contraria est superbiæ: quia
superbia aperit oculos ad intuendum prærogatiuas
excellentiasq; sui subiecti, & claudit eos ne uideant in
digentias ac defectus ipsius, iuxta illud Apocalypsis:
Dicis quia diues sum, & nescis quia tu pauper es & cę
Apoc. 3. cus. Econtra uir sanctus dicit se nihil esse, quia deus
claudit oculos eius ad bona, & aperit eos ad uidendū
propria mala. Et hæc est ratio cur homo non cogno
scit charitatem. Quæ ratio quamuis per se non suffi-
ciat, cum alijs tamen bona est. attamen credo quod
prima ratio illa pręcipua sit, s. quoniam charitas acce
ptationem diuinæ uoluntatis includit. Nihilominus
per signa quædā potest probabiliter sciri inesse, ma-
xime per mortificationem concupiscentiæ & amo-
ris mundani ac uani, atque per alia multa signa quæ
sancti ponunt. Hæc Bonauentura.

Thomas. ¶ Circa hæc loquitur Thomas hoc loco: Duplici-
Aristotel. ter dicitur aliquid esse cognoscibile secundum philo-
sophum secundo Metaphysices. Primo, secundum se
seu ex sua natura: secundo, q̊ ad nos. Hinc immateria
lia ex se sunt maxime cognoscibilia, nobis uero sunt
difficilima, quia nostra intellectiua cognitio à sensiti
ua habet exordium. Vnde potentias ac habitus ani-
mæ non ualemus cognoscere, nisi per actus, & actus
per obiecta. Porro in actu animæ plura consideran-
tur, uidelicet species, actus & modus atq; affectus. Si
ergo sumimus actum charitatis qui est diligere deū,
& proximum, ex specie actus, non discernitur an sit
à potentia imperfecta, uel à potentia per habitū gra-
tuitum perfecta: quia ad idem obiectum ordinat po
tentia & habitus, ut intellectus possibilis & scientia,
modus uero quem ponit habitus in opere, est facili-
Aristotel. tas & delectatio: quia ut secundo Ethicorum habet,
Signum habitus est delectatio fiens in opere. ab hoc
autem modo non potest discerni, an actualis dilectio
sit à charitate infusa uel ab habitu acquisito. Propri⁹
autem effectus dilectionis, secundum quod est ex cha
ritate, est efficacia promerendi, quæ nequaquam ca-
dit in nostram cognitionem nisi per reuelationem.
Hæc Thomas.

¶ Concordat Petrus: Illos, inquiēs, habitus qui ha Petrus.
bent actus om̄ino dissimiles ac diuisos ab actibus ali
arum uirtutum, cognoscere possumus in propria ra
tione, ut fidem & spem. illos uero qui habent actus si
miles actibus aliorum habituum uel innatorum uel
acquisitorum, non possumus cognoscere cognitione
perfecta in propria ratione, sed solum in genere. Sic-
que scire possimus nos habere dilectionem, non cha
ritatem. & hoc quadruplici ratione. Primo, quoniam
charitas importat dei acceptationem, quæ latet nos.
Secundo, quoniam intellectus noster obumbrat⁹ ex
carne, ad supernaturalia cognoscenda est hebes. Ter
tio, quoniam actus charitatis similis est actui acquisi
ti & connaturalis amoris. Quarto propter iudicium
dei, qui ad humiliandum nos uult nos bona nostra la
tere. Potest quoq; sic responderi, unumquodque co-
gnoscitur secundum quod est in actu, prout undeci-
mo Metaphysicæ dicitur. habitus autem est medium Aristotel.
inter potentiam & actum, propter quod nec habit⁹
ipse percipitur, nisi secundum quod per actum com
pletur. Hinc exercendo actus quorundā habituum, p
cipimus nos habitus illos habere. quod contingit ex
hoc, quod percipim⁹ actum peruenire ad hoc, quod
est proprius effectus huiusmodi habit⁹, sicut dum qs
scit se seu actum suum pertingere ad propriū effectū
temperantiæ, cognoscit temperantiā se habere. por-
ro proprium charitatis effectum, quem addit supra
naturalem dilectionem, scire non possumus. hic nāq;
effectus est quædam ineffabilis unio mentis ad deū,
de qua apud Iohannem legitur: Vt sint unum, sicut & Ioh. 17.
nos. Hæc Petrus. Pręhabitis oīno cōcordat Richar.

¶ Aegidius q̊q; scribit hic: Aliquid potest cognosci Richard. Aegidius
dupliciter, s. speculatiue & in communi, utpote quid Cognitio
sit, ea quæ sit causa ipsius, & subiectū atq; effectus. sic duplex.
que charitas potest cognosci, non solum ab habenti-
bus charitatem, sed item ab alijs: sicut & sapor potest
cognosci hoc modo ab eis, qui non sunt eum experti
in hoc uel illo subiecto. Secundo res potest cognosci
s̄m quod est in isto uel illo. & sic non potest charitas
certitudinaliter sciri, nec ab eo qui habet illā, neq; ab
alijs. Hęc Aegidius. Qui de his scribit prolixe, tamen
concorditer alijs. ¶ Ad primum itaque responden Argumentorum solutio.
dum, q̊d philosophus loquit̃ ibi de habitibus intelle-
ctiuæ potentię, quorum actus sub propria possunt ra
tione cognosci. Charitas q̊q; non penitus latet haben
tem: quia (ut tactū est) per multa signa probabiliter
scitur inesse. Vnde & Apostolus protestat̃: Non spiri 1. Cor. 2.
tum huius mundi accepimus, sed spiritum q ex deo
est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Deniq;
præter signa prætacta sunt & alia signa, quędam mi-
nus, & q̃dā magis probabilia. Signa aūt multū proba
bilia sunt, cordialiter abhorrere ac fugere om̄e pctm̄
mortale, ita q; homo pro nulla re uellet scienter pec-
care mortaliter. Item propriam conscientiam diligē
ter discutere, & quicquid in se uenerit reprehensibile,
fortiter emendare, alijs quoque discretis personis p-
priam conuersationem & conscientiam aperire tā in

confessione sacramentali q̃ extra eandem, & iuxta il
lorum informationem emendationi insistere: habe-
re etiam cor paratum ad omnia quę deus requirit, &
coram deo iugiter in omnibus formidare. Signa ue-
ro minus probabilia sunt, uerbũ dei libenter audire,
diuino officio intuitu dei affectualiter interesse. Nõ ē
autem securum, sensibili deuotioni plurimum crede-
re, quia frequẽter potest in ea deceptio commisceri.
deuotioni sensibili nõ temere fidendum. Vera autem & tuta deuotio est, ad ea quæ dei suut ac
salutis, animum promptum habere: & non multum
curare, an hoc sit cum deuotione sensibili seu conso-
latione quadam suaui: quia & multi infideles ac per-
fidi atq; hæretici in sacrificijs & orationibus suis mul
toties accenduntur, lachrymãtur & delectantur. Nã
& inferiorem ac sensitiuã animæ partem spiritus ma
lus uarijs modis potest alterare, immutare, afficere.
Ad 2. ¶Ad secundum dicendum iuxta præhabita, q; feruen
tes in charitate, experiuntur & noscunt in se esse act⁹
amoris, non tamen certitudinaliter sciunt sine reue-
latione, an sint actus amoris infusi, an naturalis & ac-
ad tertium quisiti. ¶Ad tertium respondetur, q; Augustinus loq
tur iuxta modum Platonicorum, ut dictum est pleni
us supra, & uerum est q; habens dilectionem, ex eius
præsentia certo scit se habere dilectionem saltẽ in ge
nere, & ipsa charitas ex parte cognoscibilis nota est.
ad q̃rtum. ¶Ad quartum dicendum, quod fides & spes habent
Ad 5. actus sibi tam proprios, q̊d certitudinaliter possunt
discerni ab alijs. ideo non est simile. ¶Ad quintum, q;
sicut sapientia quæ est donum spiritussancti. & chari
tas, habent tres gradus: sic sapientia naturalis, sapien
tia quoque theologica, quæ est habitus acquisitus &
donum gratiæ gratis datæ, & etiam amor dei natura
lis, habent proportionabiliter gradus tres. sicq; sapi-
entia illa naturalis, & præsertim theologicalis acqui
sita ac amor naturalis seu acquisitus, quantũ ad gra-
dus suos supremos, habent quosdam actus & effect⁹
ualde consimiles mysticæ theologiæ, prout ex libris
Augustin. Platonicorum Augustinus in libro de ciuitate dei de
clarat. ideo inter actus illos discernere non ualemus.
Et quamuis reuera sint quidam actus & effectus cha
ritatis infusę, perfectę ac mysticæ theologiæ, quæ re-
aliter idem est cum dono sapientię, quantum ad gra-
dum eius tertium ac supremum, tam sublimes & emi
nentes, quod naturalis amor & sapientia acquisita, ad
eorum perfectionẽ ac dignitatem pertingere neque
unt, ut præcipue patet in his, qui rapiuntur & absor-
bentur in diuitias gloriæ dei tam ualide, quod ab oĩ-
bus sensibus penitus alienantur usq; totius corporis
rigiditatem, soporationem, inflexibilitatem: tamẽ ali
quid tale etiam naturaliter fieri posse aliqui forsitan
responderent, uel à spiritu malo imaginarentur cor
pus sic alterari. Porro quod tangitur in illa obiecti-
one, quia naturali habitu ad libitum utimur, soluere
tur fortassis, dicendo quod in raptibus illis inopinatę
improuisis & præuenientibus, qui uitari non ualent,
in quibus sopitur libertas arbitrij, aliqua causa supe-
rior naturalis secreta concurrat. Mihi tamen sub cor
rectione uidetur, quod in eleuationibus illis extaticis
feruentissimis ac splendidissimis, in quibus mens tam
gratiose præuenitur, rapitur, absorbet̃ in deum, tãq;
serenissime contemplatur diuina, atque tam amoro-
se ac dulciter sentit se præueniri, constringi, deoscula
ri à superbeatissima deitate, ita q; pro tunc uelit no-
lit, ambigere nequeat quin placeat & accepta sit deo,

certa sit se esse in charitate: & q; tam gratiosa & amo
rosa uisitatio mentis à deo, æquiualenter uel etiã for
maliter sit reuelatio desuper facta: nec oportet reue-
lationem illam per angelum fieri, quæ & si per ange
lum fieret, non protinus acceptanda esset & creden-
da tanquam ab angelo sancto facta, nisi forsan quis
haberet discretionem spirituum, aut intus certifica-
retur de hoc, quoniam angelus satanæ trãsfigurat se 2. Cor. 11.
in angelum lucis. ¶Ex quibus patet solutio sexti.
¶Ad septimum respondetur, q; autoritas illa archi- Ad 7.
apostoli, exponi potest de certitudine cõiecturali &
multũ probabili, de qua sanctus pater Bernardus & Bernard.
multi alij sancti loquuntur. ¶Per quod patet ad octa
uum responsio. ¶Postremo, autoritatem Solomo-
nis præhabitã, Nescit homo an sit dignus amore uel Eccẽs. 9
odio, quidam exponunt de amore prædestinationis
seu finalis saluatiõis, an s. finaliter sit saluandus. & cõ
stat, inde neminem sine reuelatione certũ posse consi
stere. Apostoli uero & alij quidam sancti ex reuelati prędestinationis certitudo in aplis q̃lis.
one certi fuerunt se dignos esse amore & charitate tã
præsentis uitæ quàm saluationis æternæ & prædesti
nationis diuinæ. Verissimum quoq; est quod diuinus
ait Apostolus: Ipse spiritus testimonium perhibet spi Roma. 8.
ritui nostro, quod filij dei sumus. Nempe spiritussan
ctus suorum corda fidelium consolatur uarijs modis
& ipsis inspirat, loquitur & ostendit q; adoptiui sint
filij dei, & in charitate consistant, quod quibusdam p
certitudinem absolutam, alijs per certitudinem pro-
babilem aut piã confidentiã protestat̃ ac manifestat.

QVAESTIO VI.

SExto quęritur, An charitas augeatur, & qua Arguit̃ cõ charitatem
liter quibusve actibus. ¶Videtur q; non au
geatur. Primo, quoniam est simplex forma indi-
uisibilisq; essentia. ¶Secundo, quia nec est quanta ex 2.
sua natura, nec quantitas, sed qualitas simplex: nec ex
parte subiecti sui, cum insit uoluntati, quæ est imma-
terialis & inorganica potentia animę. ¶Tertio, quod 3.
non mouetur, non augetur, cum augmentatio sit spe
cies motus. sed charitati non competit moueri, cum
non sit corpus neq; res corporalis, sed spiritalis.

¶In oppositum est autoritas Augustini, dicentis: In oppositum.
Charitas meretur augeri, ut aucta mereatur & perfi-
ci. Et iterum ait: Charitas cum fuerit nata, id est, infu
sa, nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit
roborata, perficitur. Deniq; diuersi sunt gradus chari
tatis, in quibus homo crescit paulatim. & tale cremẽ
tum est quoddam charitatis augmentum.

¶Ad hoc Thomas respondet: Quidam posuerunt Thomas.
charitatẽ essentialiter non augeri. & horum quadru
plex fuit opinio. Quidam nanq; dixerũt q; charitas se Negantiũ charitatis augmentũ q̃druplex opinio.
cũdum se non auget̃, sed dicit̃ augeri in nobis, inquan
tum nos in charitate proficimus. & hæc fuit opinio
Magistri & suorum, quoniam posuerunt charitatem
non esse nisi ipsummet spiritumsanctum, in quem ua
riatio nulla cadit. Sed hoc stare non ualet, quoniã nõ
est intelligibile quod nos proficiamus in charitate,
quę est spiritussanctus, nisi aliquid fiat in nobis quod
prius non fuit. & hoc esse non potest solũmodo act⁹,
cũ act⁹ procedat ex habitu seu uirtute, sicut probatũ
est. omnis q̊q; act⁹ perfectus, q̃li unimur spũisancto,
est à uirtute p̃fecta. ¶Alij dixerũt q; charitas eẽtialit̃
nõ auget̃, sed dr̃ augeri, inq̃ntũ magꝫ firmat̃ ĩ subiecto
s̃m ipsam radicationẽ. Sed ex hoc seq̃t, ipsam q̊q; auge
ri eẽtialit̃, nulla eñ forma magꝫ firmat̃ in subiecto,

nisi per hoc quod maiorem habet uictoriam super illud. augmentum uero uictoriæ redundat in augmentum uirtutis, & per consequens in augmentū suæ essentiæ: quoniam uirtus si non est ipsa essentia, oportet ꝙ sit ab essentia, commensureturꝗ ei sicut effect⁹ propriæ causæ. Alij dixerunt ꝙ charitas essentialiter non augetur, sed adueniēte charitate maiore, minor quæ inerat destruat, sicut dies augeri dicunt, dum minoribus succedunt maiores. Quod stare non ualet, quoniam nulla forma corrumpitur nisi ex agente cōtrario, ut albedo nigredine, uel per accidens ex corruptione subiecti. Cum ergo subiectum charitatis permaneat, charitas quoꝗ adueniens, charitati quæ inerat, non contrarietur, nequaquam destruitur. Alij dixerunt ꝙ charitas nō augetur nisi quantum ad feruorem. Quod dici non potest, quoniam feruor charitatis dupliciter sumitur. Primo proprie, prout est in parte sensitiua, cum enim uires inferiores sequunt motum superiorum, si sit intēsus, sicut uidemus quod ad apprehensionem mulieris dilectę totum corpus accēditur: sic quando affectus superior intēse mouetur in deum, consequitur quædam impressio in uiribus sensitiuis, qua incitantur ad obediendum diuino amori. intensio autem istius feruoris, ad augmentum nō sufficit charitatis: quia secundum augmentum istius feruoris, non attenditur quantitas meriti, cum augmentum huiusmodi in corporis inferiorumꝗ uirium dispositione consistat. idcirco hoc modo magis feruentes non semper magis merētur. Qui autem crescit in charitate, crescit in merito. Secundo feruor charitatis metaphorice sumitur, secundum quod charitatem dicimus esse calorem, & intensionem actus charitatis uocamus feruorem, prout etiam sanctus Dionysius ponit feruidum in angelorum amore, sicꝗ feruor est per se consequens essentiam charitatis. Hinc non pōt in in tali feruore fieri augmentum, nisi charitas essentialiter augeatur: quoniam simul uariatur res, & omnia quæ ipsam consequuntur per se. idcirco dicendum ꝙ charitas essentialiter augetur. Augeri autem non aliud est, quàm maiorē sumere quantitatem. propterea secundum quod aliquid se habet ad quantitatē, ita se habet ad augmētum. Quantitas autem est duplex, uicꝫ uirtualis & dimensiua. uirtualis nō est ex suo genere quantitas. Non enim diuiditur diuisione suę essentiæ, sed magnitudo eius attenditur per respectum ad diuisibile aliquid extra uel multiplicabile, quod ē obiectum uel actus uirtutis: ex genere autem suo est forma accidētalis in genere qualitatis aut forma substantialis, quæ non est maior aut minor. hinc augmētum secundum quantitatem uirtutis, non pertinet ad speciem motus, quæ augmentatio appellatur, sed magis ad alterationem. sicꝗ augentur charitas & aliæ qͣlitates. Porro quantitas dimensiua conuenit quibusdam per accidens, sicut albedini, quæ dicitur quāta secundum quantitatem superficiei. Vnde non augetur nisi per accidens. Per se autem conuenit corporibus, quæ per se augentur. Quod cōtingit dupliciter, quia interdum quod suscipit maiorem quantitatem, mouetur de quantitate minore ad maiorem. aliquando uero fit hoc sine motu ipsius quod augetur: propter quod non quælibet pars eius augetur, sicut quælibet pars moti per se mouetur. & hoc contingit, quando efficitur quantitas maior per quantitatis additionē, sicut dum additur lignum ligno, aut linea lineæ. unde hic est augmentum, sed non motus augmenti. Verum quod aliquid moueatur ad quantitatem maiorem, contingit dupliciter. Primo sic, ꝙ quantitas sit per se terminus motus, uel ꝙ terminum consequat. cūꝗ quantitas fuerit per se terminus motus, oportet ꝙ sit ibi additio ad totum & ad quamlibet eius partē, ita ꝙ totum augeatur, & quęlibet pars ipsius, ut est in animali & planta. sicꝗ proprie est motus augmēti, & sic motus augmenti non est nisi in habentibus nutritiuam. Consequitur autem quantitas terminum motus, dum motus est ad formam quam cōsequitur qͣntitas aliqua. Cuilibet etenim formæ debetur quantitas determinata. & quoniam non specificatur nisi ab eo quod est per se terminus motus, ideo talis motus non uocatur per se motus augmenti, sed generatio, si sit forma substantialis: uel alteratio, si sit forma accidentalis. Deniꝗ charitas dicitur augeri nō quasi subiectum augmenti, cum sit accidens: sed quia per ipsam augmentum attenditur, sicut & quantitas fertur augeri & albedo uariari, dum aliquid per quantitatem augetur, aut per albedinem uariatur. Nec oportet si essentialiter augeatur quod destruatur. dicitur nanꝗ secūdum essentiam suam moueri dupliciter: primo, quia essentia est per se terminus motus. sicꝗ secundū essentiam moueri, est essentiam amittere & corrumpi. Secundo, quia est motus secundum aliquid coniūctum essentiæ, quod est per se terminus motus, quēadmodum aliquid dicitur moueri essentialiter, quando secundum locum mouetur, atꝗ secundum suā essentiam est in loco. Et sic essentiale augmentum uocatur, quod est secundum quantitatem consequentē essentiā, manente una & eadem essentia sub qͣntitate diuersa, siue quantitas sit ipsa essentia rei, sicut quantitas uirtutis est idem cum ipsa uirtute: & tamen mouetur per se, loquendo secundū quantitatē secūdum maiorem & minorē perfectionē uirtutis. Nec tunc per se secundum essentiam suam mouetur, quoniam retinet suum esse, siue quantitas sit aliud ab essentia, ut in corporali augmēto. Nec oportet ꝙ oē q̄d mouet, sit qͣtū nisi loquendo de motu naturali seu physico, qͣlis non est animæ motus. Hæc Thomas in Scripto. art. 4.

¶At uero in Secunda Secundæ quæstione 24. Charitas, inquit, uiæ potest augeri. ex hoc nanque dicimur uiatores, quia tendimus in deum qui est ultimus finis noster. In hac uero uia tāto magis procedimus, quanto plus deo appropinquamus: cui non appropinquamus passibus corporis, sed affectibus mentis: quam appropinquationem efficit charitas, per quam mens deo unitur. Hinc Apostolus charitatem nominat uiam: Excellentiorem, inquiens, uiam uobis demonstro. Virtualis quoꝗ quantitas charitatis nō attenditur penes numerum obiectorum, quæ charitate amantur, cum & minima charitas diligat omnia q̄ charitate sunt diligenda, sed etiam, imò præcipue secundum intensionem actus, ut mag⁹ uel minus aliq̄d diligatur. sicꝗ uirtualis quantitas charitatis augetur. Dicitur etiam charitas summa uirtus respectu aliarū uirtutum, & dicitur esse in summo ex parte obiecti quod deus est: attamen nō quælibet charitas summa est, neꝗ in summo, quantum ad perfectionem suam in se, aut quantum ad actus sui intensionem, imò ita augetur. Quidam uero dixerunt charitatem non augeri quantum ad suam essentiam, sed solum secundū radicationem suam in subiecto, uel secundum feruo-

Marginalia: Charitatis duplex feruor. — S. Dionys. — Quātitas duplex. — Moueri aliqd ad qͣntitatē maiorē dupliciter. — Moueri aliqd per essentiam dupliciter. — 1. Cor. 12.

rem, sed hi propriam uocem non intellexerũt. Cum enim sit accidens, esse eius est inesse, ideo aliud nihil est charitatem secundum essentiam suam augeri, q̃ eam magis radicari uel inesse subiecto. Conformiter cum charitas sit uirtus eẽtialiter ordinata ad actũ, idem est ipsam augeri secundum essentiam, & ipsam habere efficaciam ad producendum actum feruentioris dilectionis, sicq; augetur secundum essentiam. Hæc in Summa præfata.

¶Concordant Petrus & alij quidam, dicentes: Augmentatio & diminutio sunt mutationes circa magnum & paruum. Vñ secundum quod aliquid se habet ad magnitudinem uel paruitatem, ita se habet ad augmentum & diminutionem. Magnitudo demum & paruitas attribuuntur alicui dupliciter. Primo, secundum quod ipsa dicuntur magna aut parua. & sic augentur substantiæ, quarum est esse magnũ uel paruum secundum quantitatem molis uel uirtutis. Secũdo, prout magis uel minus insunt. sicq; dicuntur augeri & minui formæ q̃ possunt magis & minus inesse, ut albedo & sanitas. Hoc quippe est eas augeri secũdum essentiam, quoniam accidẽtis esse est inesse. secus esset de forma subsistente, ut de anima quæ minus inest materiæ q̃ formæ substantiales eductę. nec tamen est minor q̃ illæ. sic ergo charitas secundum essentiam suam augetur. Veruntamen aliud est formã magis inesse subiecto, & aliud firmius inesse subiecto, uel in subiecto liberius operari: q̃a hæc duo, uidelicet firmius inesse ac liberius operari, attẽduntur secundum dispositiones concomitantes: sed primũ, utpote magis inesse, attenditur secundum essentiam formæ. Hinc dicere charitatem augeri secũdum maiorem radicationem in subiecto, uel secundum maiorem feruorem, non est dicere ipsam augeri secũdum essentiam, sed ipsam magis inesse. hoc solum est eam augeri secundum eẽntiam. Magis uero dicitur inesse secundum quod potentia subiecti magis terminatur sub actu formæ & ei subijcitur, cuius exemplum est in sole, cuius materiæ capacitas tota terminatur sub sua forma. & ita est de charitate quando ad suum p̃uenit terminum. Hæc illi.

¶Quorum hoc ultimum dictum uidetur à uerbis illis Thomæ p̃habitis discordare: q̃ tñ discordãtia uidetur in diuerso usu seu acceptione uerborum, & in modo loquendi magis q̃ in re ipsa consistere, ideo parua apparet.

¶Positio autem Richardi concordat Thomæ in omnibus iam inductis, similiter positio Bonauenturæ. Communiter uero atq; concorditer fatentur doctores, charitatem augeri: sed in modo ponẽdi, multipliciter diuersificari & contrariari uidentur.

¶Porro Aegidius q̃uis charitatem augeri concedat, negat tñ eã essentialiter posse augeri: imò nullã uirtutẽ, nullamq; formã accidentalem dicit augeri seu intendi uel remitti secundum essentiã, cũ eẽntia rei in indiuisibili sit consistens, & species rerum habeant se ut numeri: sed intensionem & remissionem uirtutum atq; formarum asserit fieri secundum esse ipsarum. Hanc uero opinionem multipliciter fortiterq; impugnat Durandus. Insuper quid circa hęc sentiant Albertus, Henricus & alij, in processu patebit.

¶Consequẽter ergo uidendum, qualiter charitas augeatur seu intendatur, an scilicet per additionem noũ gradus aut nouæ seu superadditæ charitatis, uel p additionem essentiæ, aut per confortationem & firmiorem radicationem duntaxat.

¶Itaq; circa hoc scribit Thomas hoc loco: Eorum qui ponunt charitatem essentialiter augeri, dicta in duas redeunt opiniones. Vna est, q̃ augetur per additionem charitatis ad charitatem. alia est, q̃ augetur per intẽsionem secundum accessum ad terminum. i. ad perfectionem charitatis. Et in hoc redit, q̃ aliqui dicunt charitatem augeri per multiplicationem sui in anima, sicut lux in aëre. Primam autem positionẽ intelligere nequeo, quia in omni additione oportet intelligere duo diuersa, quorũ unum additur alteri. Si ergo sint ibi duæ charitates: aut differunt specie, aut numero tantum. Non specie, cum omnes charitates in eadem specie sunt uirtutis. Nec numero, cum sint in eodem subiecto. non enim possunt plures formæ accidentales eiusdem speciei in eodem numero esse subiecto, p̃sertim formæ absolutæ, non relatiuæ. Prouenit igitur positio ista ex falsa imaginatione, q̃ imaginati sunt quidam augmẽtum charitatis ad modum corporalis augmenti, in quo fit quantitatis ad quantitatem additio. Ideò dicò q̃ dum charitas augetur, nil additur ibi, quemadmodũ & philosophus 4. asserit physicorum, quòd aliquid efficitur magis album, magisve calidum, non per additionem albedinis aut caloris: sed quoniam quantitas præinexistens, intenditur secũdum propinquitatem ad terminum. Deniq; intensio ista diuersimode accidit in q̃litatibus simplicibus & compositis, primis & secũdis. Qualitates nanq; compositæ seu secundæ, intenduntur secũdum intensionem qualitatum primarum, ut sapor & sanitas secundum intensionem caloris & frigoris, humoris & siccitatis. qualitates autem primæ & simplices, intendunt̃ ex causis suis, utpote ex agente & recipiente. Agens enim intendit reducere patiens de potentia in actum suę similitudinis, quantum potuerit: quẽadmodum aũt nõ calidum est potẽtiã calidũ, sic minus calidũ est in potẽtia respectu calidioris. Hinc sicut per calorem efficitur de non calido calidum, non q̃ ponatur ibi aliquis calor, sed quoniã calor qui est in potẽtia, in actum educitur: ita quoq; efficitur magis calidum per actionem calidi, inquantum educitur calor qui inest ut actus imperfectus, in maiorem perfectionem maioremq; assimilationem agentis. quod cõtingit, sm quod potentia subiecta ẽ actui. Quæ quoniam quãtum in se est, ad multa se habet, magis aut minus terminatur sub actu illo. uel q̃a augetur uirtus agentis, sicut ex coniunctione plurium luminarium intenditur illuminatio: uel ex parte materiæ, secundũ quod efficitur susceptibilior actus illius: quemadmodum aër quanto plus attenuatur, tanto fit susceptibilior luminis. Intensio autem charitatis non contingit ex hoc, quòd uirtus agentis fortificetur: sed tantum ex hoc, quòd natura recipiens, quę quantum in se est quãdam habet dispersionem, secũdum quod est in potentia ad plura, magis ac magis pręparatur ad gratię susceptionem, prout ex p̃tacta multitudine seu confusione potentialitatis in unum colligitur per operationes, quibus ad charitatem suscipiendam pręparatur, ut dictum est. Ideo sanctus Dionysius profectum sanctitatis semper designat per hoc, quod est, ex uita partita in uitam unitam consurgere. Vnde patet quòd charitatis augmẽtum simile est augmento naturalium qualitatum,

Marginalia: Petrus. — Magnitudo attribuitur alicui dupliciter — Aegidius — Thomas. — Aristot. — Intensio diuersimode accidit in qualitatibus primis & secundis. — S. Dion.

quãuis differat eius origo ab illarum origine: quoniam qualitates naturales educuntur de potentia materiæ, quarum quasdam inchoationes indidit deus materiæ opere creationis, ideo quando in actum prodeunt, est exitus de imperfecto ad perfectum. Dona uero gratuita non educuntur de potentia naturæ, quoniam nihil est in potentia naturali, quod per agens naturale non possit educi, idcirco origo gratiæ est per nouam infusionem, sed augmentum eius est per hoc, q̃d de imperfecto ad perfectum act⁹ infusus educitur.

Obiectio prima. ¶Verum his obijci potest. Primo, quoniam nihil potest charitatem augere nisi deus. Deus aũt non agit aliquid in aĩa nisi per nouũ influxum, qui nouus influxus nequit intelligi nisi de nouo

2. aliquid infundatur. ¶Secundo, si charitas non augetur per charitatis additionem, non augeretur nisi p recessum à suo contrario: sed augmentum charitatis potuit esse in creaturis, in quibus nihil est de contrario charitatis, sicut in angelis atq; in homine in statu innocentiæ. ergo charitas non augetur hoc modo,

3. sed primo, uidelicet per additionem. ¶Tertio, quia nisi sic esset, deus non esset causa augmenti charitatis,

ad.1. sed homo, qui se refrenat à contrario charitatis. ¶Et respondendum ad primum, q; deus una & eadẽ operatione agit in omnia q̃ sunt, quamuis forsan operatio illa differat solum secundum rationem, secũdum quod exit à uarijs attributis & ideis. Hinc una & eadem operatione charitas infunditur & augetur, nec est diuersitas nisi ex parte recipiẽtis, quod ex illa operatione plus minusue recipit, secundum quod ad eã diuersimode præparatur, quemadmodum eadem solis irradiatione efficitur aër clarus & clarior, expulsis nebulosis uaporibus, qui receptionem luminis impediebant. Ideo non oportet q; sit ibi alia & alia charitas, imò dato q; essent duæ operationes, non oporteret quod terminarẽtur ad duo diuersa secundũ substantiam: sed prima terminaretur ad esse charitatis, secunda ad charitatem eandem secundum maiorem eius perfectionem, secundum quod aliquid de

ad.2. imperfecto educitur ad perfectum. ¶Ad secundum, q; non est de ratione intensionis alicuius qualitatis, q; fit per remotionem à contrario, sed hoc accidit q̃litati, secundum quod est in subiecto contrarium participante, imò hoc non est de necessitate intensionis qualitatis, quod qualitas ipsa educatur de imp̃fecto ad perfectum, ut patet de diaphano, in quo nihil est contrarium luci, in quo diaphano potest lumen intẽdi secundum incrementum uirtutis illuminãtis. Hæc demum imperfectio est ex potentialitate naturæ, q̃ subijcitur perfectioni & actui. Cum enim potentia receptiua ad multa se habeat, secundum hanc suam multiplicitatem dissimilis est principio agenti, quod terminatum est ad unum actum: & secundum quod ista confusio potẽtialitatis magis subijcitur actui pfectiori, efficitur magis quid unum & principio agenti

ad.3. assimilatum. ¶Ad tertium, q̃d eodem modo sumus causa augmẽti gratię, sicut & causa gratiæ, utpote solum per modum dispositionis, efficientia uero utrobiq; ex parte est dei. Hæc Thomas in Scripto.

Ar.5. ¶Insuper in Secũda Secundæ, quæstione 24. Oĩs, inquit, additio est alicuius ad aliquid. idcirco in omi additione oportet saltem præintelligere distinctionem eorum, quorum unum additur alteri ante ipsam additionem. Si ergo charitas additur charitati, oporet præsupponi charitatem additam ut distinctam à charitate cui additur, non quidem ex necessitate secundum esse uel rem, sed saltem secũdum intellectũ. Posset etenim deus quantitatem etiam corporalem augere, addendo magnitudinem aliquam non prius existentem, sed tunc primo creatam. Si igitur charitas additur charitati, oportet præsupponere ad min⁹ secundum intellectum distinctionem unius ab alia. Distinctio autem in formis est duplex. Vna secundũ speciem, alia secundum numerum. Distinctio habitu um secundum speciem, ẽ secundum diuersitatẽ obiectorum. Distinctio uero secundum numerum, est secundum diuersitatem subiecti. Potest ergo continge re q; aliquis habitus per additionem augeatur, dum extenditur ad quædam obiecta, ad quæ se prius non extendebat, sicq; augetur scientia geometriæ in illo, qui de nouo incipit scire aliqua geometricalia quæ ante nesciuit. Sed hoc dici non potest de charitate: q̃niam minima charitas extendit se ad omnia quæ ex charitate sunt diligenda. Non ergo talis additio in augmento charitatis potest intelligi, nisi p̃supposita distinctione secundum speciem additæ charitatis ad eam cui superadditur. Relinquitur ergo, si fiat additio charitatis ad charitatem, q; hoc fiat præsupposita distinctione secundum numerum, quę est secundum diuersitatem subiectorum, sicut albedo augetur per hoc quod album additur albo, quamuis hoc augmẽto non fiat aliquid magis album. Hoc autem in ꝓposito dici non potest, quia subiectum charitatis non ẽ nisi mens rationalis. ideo tale charitatis augmentum fieri non ualeret, nisi una mens rationalis alteri adderetur. quod est impossibile, quamuis etiam si esset possibile tale augmentum, faceret maiorem diligentem, non autem magis diligentem. Relinquitur ergo q; charitas nullo modo queat augeri per additionem charitatis ad charitatem, ut aliqui ponunt. Si ergo augetur, hoc solum est per hoc quod subiectum magis ac magis participat charitatem .i. secundum quod magis reducitur in actum illius, & magis subditur illi. Hic nanq; est proprius modus augmenti cuiuslibet formæ, q̃ intenditur, eo q; esse hmõi formę totaliter cõsistit in hoc q; susceptiuo inhęret: ideo cũ magnitudo rei consequatẽ esse ipsius, formã eẽ maiorem, est eam susceptibili magis inesse, non formam aliam aduenire. Hoc quippe esse posset, si forma haberet ex seipsa aliquam quantitatem, non per comparationem ad subiectum. Sic ergo charitas augetur per hoc, quod intẽditur in subiecto, & hoc est ipsam augeri secundum essentiam.

Formarũ duplex distinctio.

Obiectio ¶Præterea si quis instet, q; charitas est lumen, ergo sicut lumẽ sensibile crescit in aere per additionẽ, ut patet in domo candela alia superaccensa, ergo & charitas crescit in anima per additionem.

Dilutio. ¶Respondet q; additio luminis ad lumen in aere, potest intelligi propter diuersitatem luminariũ causantium lumen. talis autem distinctio non habet locum in proposito: quia non est nisi unum luminare influens lumen charitatis. Hæc Thomas in Summa.

Bonauent. ¶At uero Bonauentura circa hæc aliter sentit: Duplex, inquiens, opinio est hic. Vna, quod augmẽtum charitatis est per depurationem à suo contrario, seu

Aristotel. per impermixtionem cum illo, iuxta illud philosophi: Vnumquodq; est tanto plus tale, quanto minus habet de contrario suo sibi admixtum, contrarium

autem charitati, est concupiscentia seu cupiditas uel amor priuatus, ideo quanto plus hæc extinguuntur in nobis, tanto plus charitas depurat: & quanto plus depuratur, tanto plus deo assimilat & accedit ad terminum. Ratio mouens istos, fuit autoritas philosophi, asserētis formas intendi per accessum ad terminum, & per impermixtionē cum suo contrario. Au-

August. toritas etiam Augustini in libro 83. quæstionum, dicentis: Sicut minuitur cupiditas, sic crescit & charitas. Hæc autem positio non extat conueniens, quoniam charitas maior & minor est in angelis, in quibus nihil est nec unq̃ fuit charitati contrarium. Veruntñ iuxta mensuram remissionis concupiscentiæ intendit charitas, quantum ad feruorem, & ita intelligit Aug. sic quoq; loquitur philosophus de formis, quantum ad intensionem & augmentũ earum. ¶ Alia positio est, q charitas augetur per appositionem, cuius exēplum habetur in lumine, q̃d charitati assimilatur expresse. Vnde sicut maius lumen additum auget minus, sic charitas superaddita auget minorem. ¶ Qd si q̃ratur, an ex eis fiat unum seu charitas una, dicunt aliqui q sicut diuersa lumina in aere sunt distincta & inconfusa: attamen unum maius lumen reddunt ppter cōcursum in susceptibili uno, sic in lumine spirituali quod est gratia uel charitas, essentialiter sunt distincta, & tamen unum maius efficiunt in mouendo uirtutem arbitrij liberi. Illud tamen non est simile, quia distinctio luminum in aere, uenit ex parte diuersarum originum seu luminarium. causa autē charitatis & gratię nō est, nisi unus fons luminis. idcirco

Obiectio Diluitur. dicēdũ q ex eis fit unũ. ¶ Et si obijciat, ergo unũ eorū se habet per modũ materialis, & aliud p modũ formalis: dicēdũ q augmentũ contingit dupliciter fieri,

Augmentum cōtingit dupliciter. primo p uirtutē ipsius augmētabilis, ut patet in aiali. & tunc augmentabile habet se per modum formalis & actiui principij, augmentans uero, per modũ materialis & passiui. Secundo fit per uirtutem extrinsecam, sola possibilitate & unibilitate existente in augmentabili. tuncq; augmentabile cum habeat se in ratione imperfecti, habet se per modum passiui: augmentans uero cum sit perficiens, habet se in ratiōe formalis & completiui, quia dat quantitatem perfectam. Cum ergo obijcitur quod unum est in potentia ad aliud, dicendum quod non est in potentia ad conuersionem, sed unionem. Hæc autem potētia est in charitate ex sua imperfectione. Cum enim sit perfectibilis, unibilis ē rei pficienti. Hęc Bonauentura.

Petrus. ¶ Concordat Petrus, dicendo: Duæ sunt hic opiniones. Vna dicit fieri augmentũ charitatis per charitatis infusæ prius meliorationem & depurationem & perfectionem, secundum quod magis colligit uirtus amoris à multis in unum. alij dicunt hoc fieri per additionem nouæ charitatis à deo, quæ præcedenti charitati unitur per creationem, & uniendo creatur. Prima opinio accipit augmentum charitatis ad similitudinem augmenti naturalium qualitatũ, uidelicet per eiusdem intensionem. alia ad similitudinem augmenti quantitatis, per additionem quantitatis alterius. Prima opinio ponit augmentum charitatis sine additione rei extrinsecæ. Secunda per rei extrinsecæ additionem, non rei quæ ante extiterit: sed quæ creando additur, & addendo creatur, & ista opinio planior esse uidetur. Hæc Petrus.

Albertus. ¶ Porro Albertus de tanta difficultate modicum scribit: Hæc, dicens, q̃stio una est, & rationis eiusdem in augmento oīm uirtutum & concedo simpliciter q charitas augetur per additionē essentię ad eēntiā. Et si quæratur, qua uirtute fiat illa additio, respondēdum q seipsis sibi uniunt in uoluntate, q̃ est propriũ utriusq; subiectum, queadmodũ ignis cōiungit igni in proprio loco. Ipsa quoq; speciei identitas in addito, atq; in eo cui fit additio, facit transitũ facilem unius in aliud. Hęc Albertus. Cuius positio cum Petro & Bonauentura concordat.

¶ Amplius Aegidius: Varię, ait, sunt hic opiniōes. Aegidius Nam aliqui dicunt charitatem per additionem augeri, ita q ex prima charitate & secunda fit una maior, cum tñ accidentium nō sit mixtio. Alij uero dixerũt charitatem essentialiter augeri, & tale augmentũ fieri per accessum ad terminũ. Sed si uolũt positionem suā tenere, oportet q iste accessus sit respectu termini sm gradus eēntiæ, ita q charitas aucta habeat plures gradus in essentia sua, q̃ ante augmentũ habebat. aliàs non augeretur in essentia. sed hoc esse non pōt nisi duobus modis, utpote uirtualiter uel per additionem alterius formæ. Dicimus nanq; sensitiuum eē in intellectiuo uirtualiter, qm̃ quicquid potest sensitiuum, pōt & intellectiuum & plus. Verũ in his adueniente secundo, cedit primũ: nec secundũ est in eadē specie cum primo, ut patet in trigono & tetragono. sicq; prima charitas cederet in charitatis augmento, quod tamen isti non ponunt. & q charitas aucta nō esset eiusdem speciei cum prima charitate, quod negant. ergo ista additio graduum in essentia erit per additionem alterius charitatis, sicq; incidunt in positionem quam reprobant, & quam se non posse intelligere dicunt. Hæc Aegidius.

¶ Quo-circa sciendum, q contra sanctum Thomā Dionysius. loquitur tam acute, sed irrationabiliter ualde. Quãuis enim (ut patuit) Thomas dicat charitatem augeri essentialiter, non tamen sm intellectum, quo Aegidius exponit illud, sed quoniam charitas uere in seipsa intenditur seu in sua natura, & hoc per modum expressum in uerbis sancti doctoris. ¶ Deinde subdit Aegidius: Propter hoc aliter est dicendum, uidelicet Aegidius q ordo graduum in forma, primo est secundum essentiam: & ordo talis semper facit speciei diuersitatē, sicut uidemus q lux cum sit substantia, hypostasisq; coloris, ideo secundum diuersos gradus lucis constituuntur species diuersæ colorum, ita q nigrum participat lucem in minimo gradu, album in maximo, medij aũt colores medio modo. Talis aũt graduũ ordo non est in charitate, qm̃ charitas perfecta & impfecta non differũt specie. Alius ergo ordo graduum in forma est sm esse, & talis ordo eē non ualet in forma substantiali in eadem specie, qm̃ forma substantialis dat esse specificum indiuiduo: & tali eē uariato, oporteret formā ac speciem uariari, sed in forma accidentali, q̃ non dat esse specificum, potest esse huiusmodi ordo ac diuersitas graduum secundum esse, q̃niam talis forma potest magis & minus inesse. cũq; eius esse sit inesse, potest secundum diuersos gradus inesse absque gradu & ordine in sua essentia. Quod autem tam diuersimode inhæret, contingit ex diuersa dispositione subiecti, quod magis aut minus participat formā accidentalem, sm q̃d magis aut minus fuerit ad hoc dispositũ. Conformiter una aīa est magis disposita ad charitatis susceptionem q̃ alia. imò

interdum una & eadem anima, uno tempore magis ad hoc extat disposita q̃ alia, sicq; charitas intenditur & augetur secundum gradus in esse, non secundum gradus in essentia. Hęc Aegidius.

Dio. Car. ¶ Qui etiã nitit improbare quod Thomas ait, tale augmẽtum charitatis magis proprie posse uocari alterationem q̃ augmentationem, cũ motus sit in eodem genere cũ rebus ad quas est motus, sed omnino deficit processus Aegidij.

Durand⁹. ¶Deniq; circa hæc scribit Durãdus, & præinductã Aegidij opinionem reprobans, ait: Vbicunq; est dare augmentum secundum magis & minus, quod tamẽ augmentũ magis est alteratio q̃ augmentum, ibi est reperire gradus maioris & minoris pfectionis. Illud nanque cuius natura consistit simpliciter in indiuisibili, non dicitur secundum magis & minus: quoniam magis & minus proprie sumptum, est secundũ eandem naturam specificam, secundum quod dicitur 7. Aristot. physicorum, quod ea quæ sunt comparabilia secũdũ magis & minus, eiusdẽ sunt rationis. Duæ autẽ sunt opiniones, penes quid attendant gradus formæ, secũdum quos forma recipit magis & minus. Nã aliq dicunt ꝙ non attendantur secundum essentiam, sed secundum esse: quod probant sicut iam in uerbis Aegidij est probatum. Hęc autem opinio in multis deficit. Primo in hoc, quod supponit ipsum esse realiter distingui ab essentia, cuius oppositum multi pro uerissimo tenent. Deniq; quod dicunt gradus attẽdi secundũ esse, nõ scdm essentiam, aut intelligit quod in ipso actu essendi, ut ẽ quædã res, sunt diuersi grad⁹, sicut alij ponunt diuersos gradus in essentia formæ: aut intelligit ꝙ esse est quædã res in se oĩno indiuisibilis, sed participatio eius in subiecto habet quandã latitudinẽ graduũ. Primũ dici non põt propter multa. Primo, quia esse ad minus sequit formam uel totum cõpositũ rõne formæ, sicut q̃cunq; propria passio seu proprietas sequit speciem, puta risibile hominem: sed in specie & propria passione nequeunt esse gradus in uno, quin sint in alio, ergo nec in forma & in esse ipsius. Secundo, quia id quod consequit aliqd primo & per se, nec conuenit alij nisi per illud, uidet ab illo habere fixionem, mensurã & determinationem. sed esse cõsequitur formã, nec potest alicui conuenire nisi per eam, ergo habet mensuram, fixionem & determinationem secundum formam. unde apparet ꝙ ipsum esse non queat habere uariationem ſm gradus, forma non uariata. Tertio, quoniam aut loquuntur de esse essentiæ, aut de esse existentiæ. Non de eẽ essentiæ, quia hoc realiter idem est cum essentia. idcirco si in uno ponuntur gradus, ergo in alio. Si de esse existentiæ, aut illud est unum in unoquoq; supposito iuxta unitatẽ formæ substantialis uel accidentalis, aut non. si est unũ, sequitur quod nulla forma habebit gradus secundum esse nisi forma substãtialis, cui soli competit dare esse actualis existentiæ, sed hoc est ueritati & dictis eorum cõtrarium. si detur secundum, adhuc sequitur quod forma substantialis possit recipere magis & minus secundum gradus in esse existentiæ, sicut forma accidentalis. Quid enim plus obstat hic quàm ibi, nisi quod unum sit eẽ specificum, aliud non: quoniam nullum esse existentiæ est specificum. esse enim specificum, est esse essentiæ quod indicat diffinitio. & tale eẽ specificum dat forma accidẽtalis in genere accidentis, quẽadmodũ forma substãtialis in genere substãtiæ. Porro si dicat ꝙ tam eẽntia quàm eẽ sit res omino indiuisibilis, nõ habens gradus secundũ se, sed rãtum participatiue à subiecto, prout credo eos intelligere, qui istius opinionis consistunt. non enim ponũt aliquod eẽ existentiæ in uno supposito, nisi unũ duntaxat speciei, quod est à forma substantiali. propter quod cũ negent formam substantialem suscipere magis & minus secundum eẽntiam & secundũ eẽ, & nulli alij formæ debetur eẽ secundum eos, uidetur ꝙ non intendunt quod sit aliquid eẽ essentiæ uel existẽtiæ quod habeat gradus, sed ipsum eẽ uocant participationem à subiecto per inesse: quia (ut dicunt) accidentis eẽ est inesse. Si autem hæc participatio recipit magis ac minus, hoc oportet eẽ omnino ex parte subiecti, quod & ipsi fatentur. Sed hoc ueritatem non habet, quia uidemus quod subiectum uno atq; eodem mõ dispositum recipit formam intensius & remissius, sicut aer uniformiter dispositus, intensius illuminat à sole q̃ à luna. ¶Respondendum ergo ad motiua eorũ. Nempe cũ dicunt quod formæ seu species rerũ se habent ut numeri, respondetur tripliciter. Primo, quod intelligit de formis à materia separatis. Secũdo, quod de substantialibus naturarum uel specierum per eas constitutarum, quarum proprie est diffinitio. Diffinitio autem numero comparatur, quoniam diffinitioni nil addi potest aut minui sine uariatione in specie. Tertio potest dici, ꝙ omnes formæ tam substantiales q̃ accidentales se habent ut numeri, quãtum ad hoc ꝙ sunt indiuisibiles & sine latitudine graduum, quantũ ad gradus formales qui constituunt speciem: non autem, quantum ad gradus possibiles inueniri in diuersis eiusdem speciei suppositis. ¶ Ad secundum dicendum quod nõ semper differunt specie, illa quorum unum includit aliud potestatiue: nec semper sibi inuicem cedunt, quoniam in eadem specie inuenit magis & minus. ¶ Alia opinio est, ꝙ nulla forma secundum se, uel secundum suum esse specificum, suscipit magis & minus, sed solum secundum quod contrahitur ad indiuiduum. sic enim & non aliter conuenit ei esse mutabile. Hæc autem positio uidetur obscura & dubia: quia si sic intelligant, quod forma secundum suum esse abstractum & uniuersale, seu secundum suam absolutam rationem non sit uariabilis, uerum est: sed sic non est ad propositum. Si uero sic intelligant, quod etiam in indiuiduis non conueniat formæ alicui recipere magis & minus ex parte ipsius formæ, sed solum ex parte indiuidui seu subiecti, stare nõ posset, cum formæ tales q̃ habent directe cõtrariũ, & ſm Aristotelẽ in pdicamẽtis recipiũt magis & minus, & ex sua natura possint intendi & remitti. ¶Dicendũ est ergo ꝙ intensio & remissio formæ attendunt secundũ gradus eẽntiæ. Quod primo probatur. Quemadmodum enim se habet magis & minus extensiue ad quantitatem, ita se habet intensiue ad qualitatem. sed magis & minus extensiue attenduntur ad quantitatis essentiam, ergo intensiue pensantur secundum essentiam qualitatis, quæ quo ad hoc, habet latitudinem graduum. Secundo, sicut indiuisibilitas in quibusdam formis est ratio non suscipiendi magis & minus, sic diuisibilitas formæ secundum gradus causa est suscipiẽdi magis ac minus. Tertio, quoniam uera alteratio terminatur ad formam, quæ est in genere qualitatis, præsertim in tertia spe-

Diffinitio cur numero cõparetur.

Aristot.

cie, ut patet septimo physicorum. sed uera alteratio est inter magis & minus, ergo terminatur ad huiusmodi formam. quod esse non posset, nisi gradus intensionis & remissionis attenderentur secundũ ipsam essentiam formæ aut qualitatis. Præterea hi gradus conueniunt solis accidentalibus formis, non omnibus, sed separabilibus: & his quæ diuersarum specierum subiecta cõcernunt. nulla etenim forma potest diuersos gradus habere, nisi agens ipsam producẽs, & subiectum eam recipiens, ualeant diuersimode se habere. Et ista ad propositum applicãdo, dico quod cum charitas sit habitus creatus, ad quem deus eam infundens, & mens eam recipiendo, diuersimode se possunt habere: Deus inquam, non per suam mutationem, sed per liberam uoluntatem: mẽs uero per suum conatum: Hinc charitas hoc modo potest augeri, latitudinem habens secundum diuersos gradus perfectionis. Augmentum quoq; charitatis & cuiuscunque qualitatis, magis proprie est alteratio quàm augmentum: quia augmentum proprie attenditur secundum qualitatem molis, quę non est in charitate. imò nec in aliqua qualitate, nisi per accidens. HęcDurandus.

Dio. Car. ¶ Cuius uerba pro parte recitatiue magis quàm assertiue induco, quæ quamuis pro maiori parte sint contra Aegidium, tamen in hoc quod ait esse ab essentia realiter non differre, etiam à Thoma recedit.

Durand⁹. ¶ Consequenter de hoc, an charitas per additionem augeatur, scribit (sicut præhabitum est) quemadmodum de hoc tres opiniones consistant. Prima dicentium quòd charitas per charitatis augeatur additionem, quam reprobat sicut reprobata est supra. Secunda, quòd charitas & formæ consimiles augeantur per hoc, quod præcedens forma corrumpitur atq; perfectior introducitur, quam (sicut præhabitũ est) reprobat. Ideo iuxta tertiam tenet positionem, quòd augmentum charitatis & cuiuslibet formę recipientis magis & minus, fit per hoc, quòd eadẽ forma prius imperfecta & in gradu remisso, ad perfectiorem deducitur gradum, qui gradus non simul, sed successiue in eadem sunt forma. In omni nanq; transmutatione proprie dicta, subiectum manet numero unum & idem sub utroq; termino, quantum ad omne illud quod pertinet per se ad rationem subiecti, ad quod in intensione formę pertinet ipsa forma, secũdum quã attendit intensio atq; remissio, sicut dum de minus calido fit aliquid calidius. Hæc Durandus.

¶ Qui in his uidetur Thomam secutus.

Henricus ¶ Præterea Henricus quodlibeto quinto, q̃stione decimanona qua quæritur, an habitus infusus possit augeri: Duplex, inquit, est augmẽtum formarum. Vnum in essentia & natura earum, aliud in operatione. De primo argumento quærit hæc quæstio, de quo est una opinio, q͂ formarum augmentum non est ex natura essentiæ earundem, sed ex dispositione & modo essendi in subiecto: quod improbatum est alibi. Cumq; formæ seu uirtutes infusę non habeant esse in subiecto ex natura subiecti, sicut ex subiecto non habent esse, ita nec suum augmentum secũdum istam opinionem. Sicq; secundum opinionem hanc non apparet, quomodo in habitibus infusis poni queat augmentum. Sed ut ostensum est alibi, intẽsio & remissio in formis fieri habent in earum essentia ex natura ipsa, qua in sua essentia latitudinem habent. ideo nõ ex natura subiecti, sed ipsius formæ secundum se, inuestiganda est causa ratioq; augmenti: quoniam eadem est cum eo quod est causa suscipiendi magis & minus. Porro magis & minus sunt dispositiones subiecti, ex eo quòd forma in sua essentia est maior & minor secundum modum infra tangendũ. Est enim idem modus augmenti in omnibus huiusmodi formis. Idcirco dicendum quòd omnes habitus infusi possunt augeri tam ex parte uirtutis seu habitus, quàm ex parte agentis seu infundentis. Causa autem augmentabilitatis uirtutis infusæ, non est accipienda ex parte subiecti, quia ex parte subiecti nõ est possibilitas ad augmentum formæ, nisi sit educta de potentia materiæ, sed sumenda est ex parte formę in se: quia in sua essentia habet partes uirtuales seu latitudinales, non integrales & quantitatiuas, ad quas est in potentia, dum est sub quantitate minori, sicut & quælibet alia forma. nec est in hoc differentia aliqua ex parte materialium formarum & aliarum, sed est solum differentia ex parte agentis: quoniam formę materiales habent agens in materia quo generãtur, & generatæ augmentantur. Formæ uero immateriales ac spirituales, ut habitus acquisiti, per actus subiecti generantur atq; augẽtur. habitus autẽ infusi q̃uis in eodem consistunt subiecto cum acquisitis habitibus, q̃a tamẽ ex actibus nostris nõ generãtur, ideo nec eis augentur, effectiue dico, sed dispositiue & meritorie tantum: imo quemadmodum a solo supernaturali agente creantur & infundũtur, ita ab eo solo effectiue augentur: & hoc non per alicuius eiusdem essentię appositionem, quia augmentum in formis non est per partium additionem in formarum essentia, sed in uirtute per quam forma aucta efficacius potest in suam operationem: quod non faceret simile appositum simili, quoniam tepidum adiunctũ æqualiter tepido, non facit calidius. Fit ergo augmẽtum extractione in actum uirtualium partiũ in substantia habitus, quarum quælibet educta ponit augmentum non solum in substantia, sed etiam in uirtute. & hoc per idem agens supernaturale, per quod uirtus in esse producitur. Hæc Henricus.

¶ Cuius responsio uidetur consona his quæ ex Secunda Secundæ sunt introducta. Intentio quoq; Henrici infra clarius elucescit, in q̃stione, an charitas posset augeri in infinitum.

¶ Amplius Scotus circa hęc multa scribit, & longum est omnia recitare. Tenet autem q͂ in charitatę augmentatione charitas prior nõ corrumpatur adueniente maiore. Veruntamen dicit q͂ non tota realitas charitatis maioris, pręfuit in charitate minori: nec realitas illa minoris charitatis sit tota eẽntia charitatis maioris. Nam addit quòd charitas augeatur per aduentum noui gradus charitatis abextra, utpote per additionem charitatis ad charitatem: & quòd ex gradibus illis fiat charitas una ex naturali conuenientia eorundem, quemadmodum etiam dicit in aëre diuersa lumina generari ex luminaribus pluribus, atq; ex illis luminibus unum quodammodo resultare ac fieri. Sicq; in his sequi uidetur opinionem Alberti, Bonauenturę & Petri, prout ex uerbis ipsorum pręhabitis innotescit. Quid uero his obijci queat, iam patuit. Scotus.

¶ Pręterea quęrit, an in charitate minori sit aliqua pars charitatis in potentia, per cuius extractionem Questio.

in actum charitatis intendatur & augeatur. Quo circa recitat practam positionem Henrici: Aliqui, inquiens, dicunt q charitas augetur per extractionem gradus charitatis in potentia ad actũ, dicentes q forma nunq̃ maior ē in subiecto, nisi in se fuerit maior & q̃d iuxta Simpliciũ forma latitudinē habet. ideo qñ est sub gradu remisso, põt intendi p extractionē partiũ uirtualiũ. Deinde Scotus contra hæc arguit. cuius argumenta uirtualiter extant præhabita, & infra soluētur. Nec uidentur secundum intentionē Henrici, pcedere: quia & ipse testatur augmentũ charitatis à deo solo supernaturaliter & effectiue procedere, non aũt à mente creata, nisi dispositiue ac meritorie tm̃. idcirco quod ait charitatem intendi per extractionem pfatam, non intelligit nisi inquantum subiectum charitatis faciendo q̃d in se est, & actum charitatis ex habitu infuso eliciendo, cooperatur dispositiue ac meritorie ad charitatis augmentum: atq; inquantum in habitu charitatis imperfecto continetur aliquo mõ in potentia habitus charitatis perfectior, seu ipsa charitatis perfectio, ẽm quod perfectum dicitur uirtualiter seu potentialiter ac radicaliter cõtineri in imperfecto, & actus in potentia, & fructus in semine, ac arbor in radice. Vnde & potentia dr̃ esse quædam inchoatio sui actus. ¶Si autem obijciatur q secundum hæc charitas imperfecta esset in potentia ad maiorē, & esset mutationis subiectum, q̃d non uidetur, cum sit forma & actus: respõdet Henricus q charitas imperfecta non est in potentia subiecti seu subiectiua, sed in potentia naturæ, quia ex sua natura conuenit ei posse intendi. Verum cõtra hoc instat Scotus: quia si charitas imperfecta non est in potentia subiectiua ad perfectiorem, ergo ipsamet imperfecta nõ potest fieri perfecta. Ad quod apparet dicendum, q Henricus non intendit negare charitatem imperfectam esse in potẽtia subiectiua ad perfectiorē, quasi ipsamet charitas imperfecta nõ possit fieri perfecta: sed ideo, qm̃ charitas imperfecta non augetur p additionem nouæ charitatis, cuius ipsa fiat subiectum.

Simplici⁹ *Dio. Car.* *Diluitur obiectio.*

¶Quærit etiam Scotus, quid Henricus intelligat per partem charitatis uirtualem. Ad quod poterit dici, q aliquem latitudinis gradum quo ipsa intendit. Postremo id q̃d affirmat Hẽricus, nunq̃ ex parte subiecti esse causam intensionis formę accidẽtalis, uidet pati instãtiã. Quędã nanq; subiecta ex sua natura ac dispositiõe sunt capaciora formæ & augmẽti ipsius, sicut uidemus ligna arida & stuppam facilius, celerius atq; intensius calorē & eius intẽsionē ab igne suscipere q̃ ligna uiridia: similiter corpora q̃dam tersa, peruia & polita, plenius suscipiunt lucē & eius incrementum à sole q̃ corpora terra & grossa. Vnde 4. ca. de diuinis nominibus Dionysius scribit, q sol quantum est ex parte ipsius omnibus susceptiuis lucis suę radios æque cõicat & infundit: sed q̃dam perfectius, q̃dam imperfectius lumen solis participant, ẽm q̃d diuersimode capacia sunt atq; disposita. Natura ergo dispositio'q; subiecti interdum cooperatur ad formæ intẽsionem & remissionem, quanq̃ & formæ ex sua natura intendi conueniat ac remitti. ¶Insuper de his scribit in Summa sua Antisiodorensis 3. li. Secundum maiorem & minorem charitatē maior & minor est effectus & actus charitatis. Porro proprietas, uirtus seu habitus dicitur maior quinq; modis. Primo, secũdum maioritatem subiecti, sicut albedo equi maior est albedine margaritę. Secundo, maioritate durationis, sicut maior est color phœnicis q̃ cygni. Tertio intensiue, ut maior est albedo niuis q̃ saxi. Quarto, secundum efficaciam promerendi, sic maior est charitas uiri heroici q̃ pusilli. Quinto dignitate, sicut uirtus theologica est maior uirtute morali. Primo mõ una charitas non est alia maior, quia omnis charitas indiuisibili inest subiecto. An aũt secundo modo, est dubium: quia uidetur quod imò, cum una dilectio sit diuturnior alia. Sed obijcitur, quoniam actus & motus charitatis uidetur instantaneus esse. Et respondēdum q diuturnior est, quia ad minus tempori coexistit. Constat quoq; q tertio, quarto & quinto modis, charitas una sit maior q̃ alia, cũ una sit intensior, efficacior atq; perfectior alia. De intensione autem charitatis est duplex opinio. Vna, q non maneat eadem numero quando augetur, quod falsum est & contra illud Apostoli: Charitas nunq̃ excidit. Quęritur ergo, secundum quid attendatur augmentum seu intēsio charitatis. Ad quod communiter dicitur, q secundũ maximum motum charitatis, uidelicet secũdum quod maximo eius actui propinquatur, uel secundũ quod in maiorem potest motum procedere. Quod intelligendũ est de attẽtione per effectũ & signũ, nõ de attentione per causam, cũ charitas causa sit actuũ motuum'q; suorum: & quo ipsa est maior, eo maiorem potest producere actum. sic'q; intensio actus ex habitu charitatis attenditur. Alij uero dicunt q ẽm maiorem aut minorem permixtionem contrarij sui, intensio charitatis pensatur. quod in aliquibus ita ē. Sed quæritur quid sit ipsa intensio seu augmentatio charitatis. Ad quod dici põt, q accessus ad ueri nominis impositionem, uel potestas resistendi ex charitate tentationibus, ita q quæ magis potest, magis intēsa est, sicut ait Boethius, q dominium est potestas coercendi subiectos. & sic charitas in anima meliorat. De hac re multa scribit hic doctor. sed quia sententi aliter sunt inducta, pertranseo.

Dio. Car. *Dionysii Areopag.* *Antisiod.* *Habitus dr̃ maior 5. modis.* *1. Cor. 13.*

¶Amplius Gulielmus Parrhisi. in prima parte tractatus sui de uitijs & uirtutibus: Intẽsio, inquit, in uirtutibus, elongatio est à contrario. Vnde & quæ sunt in ultimo elongationis à uitijs, in ultimitate sunt intensionis. i. intensissime. similiter intensio uirtutũ est appropinquatio ad primã maximam'q; uirtutē, quæ deus est, sicut intensio iustitiæ ad diuinam & increatam iustitiam. Idem de pietate & charitate dicendũ. quod inde euidenter declaratur, quia quæ deo magis assimilant, illę maiores & intẽsiores uirtutes sunt. Si uero querat per q̃d noscat aut mẽsuret talis intẽsio, r̃ndemus q actibus & motibus istis, qui sunt magis odire, magis horrere, magis detestari & uitare pc̃tã. Hæc Gulielmus. ¶Cuius determinatio in hac parte superficialis & imperfecta uidet, cũ sint multę uirtutes q̃ deo ẽm deitatem non competunt, ut patientia, humilitas: cæterę quoq; uirtutes morales q̃ circa passiones uersant, similiter fides & spes nõ cõueniunt deo: qualiter ergo in his intẽsio quę eis ascribitur, est appinquatio ad uirtutem q̃ deus est? Deniq; elongatio à contrario, non uidetur quid positiuum: nec in præhabitis uerbis docetur, qualiter fiat uirtutum intensio. Videtur demum in hac materia positio Thomæ rationabilior esse, pter motiua hinc inde phabita. Tñ in hac re Richardus opinionē Bonauẽturæ secutus est, tenens charitatē augeri per charitatis additionem, & quod ex diuersis gradibus seu charitatibus illis fiat una perfectior. Cum'q; obijcit q ex duo

Gul. Pari. *Dio. Car.* *Richard.*

bus in actu non fit unum, & ꝙ omnis forma sit simplex, nec partes ex se habens nisi quantitas, respōdet quod ex duobus existentibus in actu cōpleto, nō fit unū: charitas uero quandiu potest intendi, est incompleta. At secundum soluit, dicendo ꝙ forma dicitur simplex per exclusionē compositionis, quæ ē ex forma atq̧ materia: uel ut Scotus ait, ex quantitatiuis et integralibus partibus, nō per exclusionem compositionis ex pluribus gradibus actualitatis. Veruntamē Bonauētura, Petrus, Richardus, loquūtur hic sobrie & opinatiue magis q̄ assertiue.

Ad 1. ¶ Ad primū ergo dicendum, ꝙ quāuis charitas sit simplex forma, indiuisibilisq̧ essentia, habet tñ quantitatem uirtualem & latitudinē quādam: & per hoc

ad 2 patet ad secundum solutio, qm̄ charitas etsi non sit quanta seu magna dimēsiue uel corporaliter, nihilo

ad 3. minus magna est uirtualiter. ¶ Ad tertium respōdetur, ꝙ augmentatio charitatis non requirit motū localem. imo sufficit uariatio, alteratio & melioratio seu uigoratio eius: atq̧ (ut patuit) intensio charitatis congruentius alteratio, q̄ augmentatio uocaretur.

Dio. Car. ¶ Præterea, quod in positiōe Thomæ habetur, sicut per calorem efficitur de nō calido calidum, nō ꝙ ponat̄ ibi aliquis calor, sed quoniā calor q est in potentia, in actum educitur: ita fit aliquid magis calidum p actionem calidi, inquātum educitur calor, q inest ut actus imperfectus in maiorem perfectionem. Istud inquam uidet̄ obscurū. Ignis nanq̧ calefaciens aquā, uere agit & imprimit similitudinem sui in aquā: non ꝙ idem numero calor procedat de igne in aquā, sed ꝙ ignis mediante suo calore, uere producit calorem in aquam, quemadmodū odorifera herba in aere & in manu confricantis producit odorē. Nec em̄ ignis ab aqua expelleret frigus, nisi caliditatem frigiditati contrariā eiusq̧ corruptiuam imprimeret aquæ.

QVAESTIO VII.

Argum. q. charitatem SEptimo quærit̄, **an charitas quolibet actu dilectionis intendatur seu augeatur.** ¶ Videtur ꝙ sic, quoniam opera bona ex genere, facta extra charitatem, disponūt ad eius infusionem, præsertim opera misericordiæ, sicut ad sanctum Eustachiū ante eius conuersionem dixit saluator. ergo multo plus opera facta ex charitate, conferunt ad eius au-

2 gmentū. ¶ Secūdo, sicut habitus acquisitus per actus sibi correspondentes, & ex eo manantes, perficit̄ & augetur: ita & uirtus infusa, per actus ex ea fluentes.

3 ¶ Tertio, quilibet actus ex charitate ꝓcedēs, est meritorius uitæ æternæ: ergo & gratia charitatisq̧ amplioris, cū gloria maior sit gratia.

4 ¶ Quarto, sicut actus feruens & fortis, magnū meretur charitatis & gloriæ incrementum, sic actus charitatis remissior, uidetur minoris saltē augmenti meritorius esse.

5 Quinto, Nullum bonum à deo irremuneratū relinquitur, ergo quilibet actus charitas quantumlibet paruus, aliquid gloriæ promeretur: sed non crescit uiator in merito gloriæ, nisi crescat in charitate.

In oppositum. ¶ In contrariū est cōis doctrina doctorū, & item autoritates sanctorum, dicentium ꝙ opera bona tepide & remisse peracta, magis disponunt ad charitatis amissionem q̄ profectum.

Thomas. ¶ Ad hæc Thomas rñdet: Non eodē modo se habet actus informatus charitate ad eius augmētum, & actus charitatem p̄cedens ad eius infusionem: qm̄ actus ex charitate ꝓcedēs, ordinatur ad eius augmētum per modum dispositionis & etiam meriti: actus uero charitatem p̄cedens ordinatur ad eius infusionem solum per modū dispositionis: & neuter actus ordinatur ad charitatis infusionē aut augmentationem per modum efficientis, sicut ordinant̄ actus nostri ad habendum habitus acquisitos. Interdum aūt actus charitatis præcedens, est tam uigorosus, ꝙ solus sufficit ad gratiam obtinendam immediate dispo nere secundum immobile beneplacitū bonitatis diuinæ, quæ unicuiq̧ largit̄ prout se p̄parat. Interdum uero unus actus non disponit ad charitatem nisi dispositione remota, & sequens actus magis disponit. sicq̧ deinceps, secundum quod ex multis actibus bonis peruenitur ad ultimā dispositionem, inquantum actus seq̄ues, semper agit in uirtute omnium p̄cedentium actuum, ut patet in guttis cauantibus lapidem. quod non quælibet aliquid aufert de lapide, sed p̄cedentes disponunt, & ultima in uirtute præcedentiū agens, inquantum inuenit materiā dispositam complet cauationem. Nempe cum homo sit libere agēs, potest agere s̄m totū suū posse & itē remisse: naturalia uero ex necessitate agētia, operant̄ semp s̄m suū extremū posse. Itaq̧ dum hō charitatē non habens, mouet̄ & p̄parat se ad salutē s̄m totū posse suæ bonitatis naturalis seu acquisitæ, tunc uno actu obtinet charitatē: si aūt remissius se disponat, requirunt̄ plures actus. Conformiter qñ hō in charitate existens, operat̄ bonum ex tota uirtute suæ naturæ & uirtutis infusæ, tunc uno hmōi actu sufficienter disponit̄ ad charitatis augmētū: & mox recipit illud, nisi ipsemet obicem ponat. si aūt operet̄ remissius, dispositio est remota: & potest p plures actus bonos ad charitatꝫ augmentū pertingere, non tñ de necessitate, qm̄ hō quantumcunq̧ dispositus potest non agere s̄m dispositionē hmōi, quod nō cōtingit in dispositionibus non uoluntarijs, rōne iā dicta. Hæc Tho. in Scripto.

¶ Porro in Secunda Secundæ q̄stione 24. rñdet sic: Sp̄uale charitatꝫ augmētū, quodāmodo simile est corporali augmento q̄d in aīalibus & plantis nō est motus continuus, sicut motus localis: sed p aliquod tēpus operat̄ natura ad augmentū disponens, & post modū actualiter agens: sic non quolibet actu charitatis charitas ipsa augetur, sed q̄libet charitatis actus disponit ad eius augmentum, inquantū ex uno actu charitatis homo redditur promptior ad actum cōsimilem. sicq̧ habilitate crescente, homo prorumpit in actum feruētiorē, q̄ tenditur ad charitatis ꝑfectum. & tunc charitas auget̄ in actu, quēadmodū & in generatione acquisitæ uirtutis, non quilibet actus bonus parit uirtutē, sed dispositiue cooperat̄: & ultim⁹ qui extat perfectior, in uirtute p̄cedentium agens, ꝓducit uirtutem in actum. Hæc in Summa.

¶ Concordat Richardus, dicēdo: Charitas nō auget̄ q̄libet actu, s̄m qd̄ cōior tenet opinio, sed quolibet actu charitatis ita ꝑfecto atq̧ intenso, ꝙ uolūtas per charitatē sibi inexistentē, nequit elicere intensiorem. in cæteris actibus quos nō elicit s̄m totū suū conatū, nō meret̄ uno actu charitatis augmentū, sed cū actus tales toties multiplicauerit, ꝙ æquiualent uni actui s̄m totū posse elicito, probabile est ꝙ tūc deus charitatē auget in nobis: qui sicut charitatē per creationē infundit, concurrente dispositione nr̄a ad gratiam, sic ipse charitatem auget per nostrarum exercitia actionum. Hæc Richardus. Richard.

Aegidius Aristot. ¶Circa hæc scribit Aegidius: Quamuis secundum philosophum secundo Posteriorum & primo Metaphysicæ, memoria generetur in nobis ex multis actibus sensitiuis, interdum tamē magis generatur in nobis ex actu uno sensus quàm ex multis: sicut dum aliquid magnum mirum insolitumq; uidemus cum ingenti affectu & admiratiōe. sic interdū ex uno actu charitatis toto conatu elicito, charitas in nobis augetur. Triplex quoq; ponitur causa, cur non quolibet actu charitas augmentatur, ſm tria quæ philosoph⁹ asscribit uirtuti. Vnum est, q̄ est circa bonum difficile, quia consistit in medio, à quo facile est deuiare, & difficile est illud semper attingere. Secundū est, q̄ uirtus dicit permanentiā quandā, quia est stabile bonum, utpote habitus. Tertiū est, quia inclinat ad bonum per modum naturę, propter quod certior dicit̄ oīni arte. Cum ergo uirtus sit circa difficile seu arduum bonum, nō quilibet actus auget eam: sed qui cū grandi conatu ac diligentia exhibet̄, aut multi actus æquiualentes. Rursus, cum uirtus permanentiā habeat, non quilibet actus potest eam augere: sed q̄ fit cū magno conatu atq; custodia cordis, ut stabiliter exerceatur. Item, cum uirtus inclinet per modū naturæ: possumus loqui de augmento charitatis, sicut de naturalium augmento formarū. Etenim cū agēs sit tale in actu, quale est patiens in potentia: si de calido fieri debet calidius, non sufficit q̄ calefaciens sit æque calidum: sed oportet ipsum plus de calore habere, q̄ illud quod plus calefiet ab ipso. Cōformiter, cum actus charitatis remisse ab habitu charitatis ꝓgreditur, magis facere uidetur quod habitus minuat̄ q̄ intendatur. idcirco oportet feruenter & toto conatu, non remisse uirtutibus inhęrere. Hæc Aegidius.

¶ Huius etiam quæstionis similē ponūt doctores super 2. Sententiarꝫ distin. 26. an s. gratia gratum faciens actu quolibet augeatur. ibiq; respondent Thomas & alij sicut hoc loco. ¶ Vnde & Durandus scribit ibidem: Non omnis actus ex charitate uel gratia procedens, meret̄ augmentum charitatis uel gratiæ: sed solum illi, qui sunt secūdum ꝓportionē charitatis uel gratiæ uoluntatem informantis, excellentioresve actus, puta ex toto uoluntatis conatu manantes: cuius ratio est, quoniam ille solus dignus est accipiendis, qui bene utitur iam acceptis: sed habens habitum intensum, operansq; remisse, non utit̄ debito modo habitu suo. quoniam actus non proportionatur intensioni seu magnitudini habitus, ergo p tales actus non meretur augmentum gratiæ, sed solū per illos qui habitum ipsum adæquāt siue excellūt. Hæc Durandus. ¶ Cuius uerba intelligenda sunt de actibus illis remissis diuisim: quia ut dictum est, multi simul æquiualent uni actui satis intenso ad gratiæ incrementum. ¶ Videtur quoque his concordare Antissiodorensis in Summa 3. libro.

Durand⁹. Dio. Car.

¶ Ad primū igitur respondendum, q̄ sicut opera bona ex genere ante charitatis infusionē exhibita, aliquo modo disponūt ad charitatem: ita opera facta ex charitate, quāuis ex debili conatu, aliq̄liter ad ei⁹ augmētū disponūt. Et solutio obiectiōis istius iā patet ex dictis. Eadem est solutio ad scdm. ¶ Ad tertiū, q̄ plus est mereri charitatis augmentū, q̄ uitam æternā, inquantū mereri charitatis augmētū, est ꝓmereri & gloriæ incrementū. Quāuis aūt oīs act⁹ ex charitate procedens, uitā meretur æternā, non tñ felicitatis augmentū, ut cōior tenet positio. ueruntñ ad argumentū quo ita arguit̄, per quēlibet actū charitatis hō fit charior deo, ergo & maior in charitate, respondet Richardus: Non est uerꝫ q̄ per quemlibet actum charitatis homo efficit̄ charior deo, ſm quod charior dicit̄ à maiori habitu charitatis, sed ſm quod charior dicit̄ à pluribus operibus ex charitate elicitis: pro quibus operibus homo etiā quo ad præmiū essentiale, remunerabit̄. Præmiū enim essentiale correspondet non tantum habitui charitatis uiæ, sed habitui & actibus simul. Hæc Richardus. De hoc tamē suo loco ueritas magis patebit. ¶ Ad quintū dicendum, q̄ non est simile propter rationes prætactas. ¶ Ad sextum, q̄ actus charitatis remissus non manet irremuneratus, imo multipliciter utilis est, & disponit ad charitatis ac gloriæ incrementū. ¶ Circa hæc addit Thomas hoc loco: Cum tota capacitas animæ uix sufficiat ad receptionē tantæ perfectionis, quāta est charitas, nisi de⁹ ex sua liberalitate & pietate suppleret, ideo ad hoc q̄ in anima sit ultima dispositio ad charitatem & eius augmentum, requirit̄ actus q̄ sit secundum totam uolūtatis uirtutem atq; conatū. & talis sufficit quantum in nobis est, nō minor. Hæc Thomas. ¶ Hæc uero intelligenda uident̄, salua motione & ope spiritussancti, in omni actu meritorio causaliter ac principaliter concurrente: qui interdū multū gratiose præuenit mentē, ita q̄ sine suo ingēti conatu accenditur & proficit uehementer. nihilominus in tali præuentiōe liberum arbitriū cooperatur.

ad 2 ad 3. Richard. Tho. ad.

QVAESTIO VIII.

OCTauo quæritur, an charitas possit augeri in infinitum. ¶ Videtur q̄ non, quia (ut ait philosophus) omniū natura constantiū certus est finis seu mensura & ratio magnitudinis. atq; (ut ait scriptura) omnia in numero, mensura & pondere constituit deus. ergo charitati præstitutus est finis ultra quem augeri non potest. ¶ Secundo, capacitas mentis creatæ finita est, ergo infinitæ charitatis susceptiua non est. Accidens aūt q̄le ē charitas, nec eē neque augeri pōt nisi in suo subiecto. ¶ Tertio, nihil ordinate mouet̄ aut tendit nisi ad terminū quē pōt attingere: quo adepto, q̄escit. charitas aūt augēdo mouet & tēdit ad quandā perfectionē, ergo ad aliquē finem, quē pertrāsire non ualet. ¶ Quarto, si charitas in infinitū ualet augeri, posset non solū charitate & gratia sacratissimæ uirginis, sed & animæ Christi maior gratia & charitas eē. Omne eñ finitū, p additionē cōtinuā pōt excrescere supra finitū, cū unū finitū nō excedat̄ ab alio improportionabilit̄ aut infinite. ¶ Quinto, si charitas pōt in infinitū augeri, posset tandē increatæ charitati ęquari. ¶ Sexto, quia sic charitas uiæ posset æquari charitati patriæ, imo & maior ea fieri.

argum. p parte negatiua. 2 3 4 5 6

¶ In contrarium est, q̄ quanto quis amplius crescit in charitate, tanto plus dilatat̄ & aperit̄ cor eius ad charitatē maiorē. ¶ Ad hoc r̄ndet Hēricus 5. q̄dlibeto q̄stiōe 22. In re duplex cōsiderat̄ pfectio, & ſm hoc duplex cōsiderat̄ in ea modus augmēti. una est pfectio rei, cōsistens in ei⁹ eēntia seu natura: alia, quę cōsistit in opatione ipsius. Prima perfectione perfecta est quātitas molis in supposito, quando attingit extremū quātitatis debitæ suę formæ & speciei, aut simpliciter, aut ſm q̄d habet eē in hac uel illa materia, sicq; in formis recipiētib⁹ mag; & minus, forma uocat̄ pfecta, qñ attingit extremū uirtutꝭ seu uirtualis

In opposit um. Henricus Perfectio rei duplex.

quãtitatis debitæ propriæ speciei uel simpliciter, uel prout habet esse in isto uel illo. Hoc mõ quantũ mihi apparet, q̃uis forte contrarium uerũ sit, q̃cunq; forma creata ex eo q creatura ẽ, sicut limitata est ad speciem, ita limitata est certum gradum perfectionis in sua essentia, ita q ei est terminus naturalis, citra quẽ sistere nequit in minimo, nec progredi ualet in summo. Non em̃ uideo si posset augeri in infinitũ, quin species rõne qua species, põt cõsistere infinita. & sic nullum impossibile esset, ponere indiuiduũ actu sub certa specie infinitũ. Secundo mõ forma uocaĩ perfecta, qñ põt exercere operationẽ perfectiori modo, quo cõuenit sibi, aut in ea natum est fieri. Est autem opinio una dicentium q charitas queat augeri in infinitum: qm̃ non põt ei præfigi terminus nec ex parte ipsius charitatis augmentabilis, cũ sit participatio & assimilatio q̃dam charitatis increatæ & infinitæ, q est spũssanctus: nec ex parte agentis seu charitatem augentis, qui ẽ deus immensæ uirtutis: nec ex parte subiecti, ob causam iam tactã. Veritatẽ huius opinionis uidere non ualeo, sed primo puto hic distinguendum de charitatꝫ augmẽto, de quo dupliciter possumus loqui. Primo, ẽm q̃d charitas consideraĩ absolute & in se ẽm quemcunq; statum. Secundo, ꝓut cõsideratur penes diuersos status, utpote comparando imperfectã charitatẽ uiæ ad charitatẽ pfectã patriç. Primo mõ intelligitur dicta positio, ponẽs augmentũ charitatis ꝓcedere in infinitum. ego aũt, ut uerbis utar Augustini in sermone de assũptiõe beatissimç uirginis, quia hoc sentire non ualeo, dicere ptimesco. Vnde nil asserendo conabor modum ponẽdi cõtrarium declarare, insufficiẽtiamq; positionis istius oñdere. Non enim uideo in alicuius essentia uel operatione posse ꝓcedere augmentũ in infinitũ, quin possibile sit ẽm speciẽ illã esse aliquid actu infinitum, secũdum perfectionem in substantia & ꝓpria eius operatione. Ideo tam ex parte creatæ essentię q̃ ex parte operationis ipsius, necesse est in augmẽto aliquẽ terminum figi, ultra quem nõ posset procedere, nõ obstante q charitas creata sit participatio charitatis increatæ & infinitę: quia ẽm sanctum Dionysium 2. ca. de diuinis nominibus, creata nõ possunt creatori pfectẽ assimilari, sed imperfectè, iuxta suã capacitatẽ. Cum ergo infinitas formæ & perfectiõis sit ꝓpria ratio primi, principium ex sua natura ei cõueniẽs, nulli potest creaturæ cõicari nec cõuenire. Quamuis ergo charitas creata, sit participatio charitatꝫ increatç, hoc tñ est ẽm gradum inferiorem cui repugnat infinitas. Deniq; cum q̃libet creata essentia sit q̃dã participatio increatę eẽntiæ, sequereĩ q non haberet terminum certũ & p̃fixum suç pfectionis, sicut nec diuina essentia. Nec solũ impossibile est charitatẽ augeri in infinitum ex parte formæ & speciei charitatis, sed item ex parte subiecti, cũ & ipm̃ sit in sua natura, uirtute & capacitate finitum. Vñ etsi per charitatẽ dilateĩ usq; ad certum gradum, nõ tñ in infinitum. Ideo si per impossibile posset quis in hoc statu uiuere sine fine, charitas tam ẽm se q̃ ẽm suum feruorem in ipo ad certum pertingeret finem, nec ꝓgredi posset: sed quia præfixum est unicuiq; tempus uiuendi in seculo isto, põt unusquisq; quandiu hic uiuit, in charitate & eius feruore proficere & augeri. Sicq; loquiĩ Glossa super illud ad Philip. Quę retro sunt obliuiscens &c. q bonus semper potest ꝓficere, & q non est hic status in charitatꝫ profectu. Si uero loquamur de charitate ẽm diuersos status, cõparando imperfectã charitatẽ uiæ ad perfectam patriç charitatẽ, uariaĩ hic aliquãtulum iudicium de charitatis augmento, ut consideraĩ ẽm suã substantiam, & ut consideraĩ ẽm suã operationẽ, qm̃ charitas uiæ & patriæ, in substantia sua eiusdem oĩno est rõnis: nõ aũt operatio eius q̃ est dilectio, q̃a dilectio sequiĩ cognitionẽ, ꝓpter q̃d aliud ac altius genus cognitionis, inducit aliud genus dilectionis. cognitio q̃ppe dei in uita hac, ẽ ęnigmatica & per fidem, qua cognoscitur deus ut absens, quantum ad suæ essentię immediatam uisionem. pręsens uero, per ænigma. sed cognitio patriæ est per p̃sentiã atq; intuitum suæ nudæ essentiæ in seipsa. Qm̃ ergo ẽm philosophum 2. de anima, uoluntas naturaliter augetur ad delectabile præsens, gradum aliquẽ in feruore dilectiõis necessario habet charitas patriæ, ad quẽ nequaq̃ ualet ptingere in hac uita ẽm cõem cursum charitas uiæ, etiã si ponaĩ siue per possibile, siue p impossibile, q charitas alicuius uiatoris sit maior in sua essentia, q̃ charitas alicuius beatorum. Sed quoniam charitas uiæ & patriæ, quantum ad suam essentiam, eiusdem est rationis, potest charitas uiæ æquari charitati patriæ quo ad ipsam charitatis essentiam, cum charitas patriæ nequeat in infinitũ augeri: imò posset quorundam beatorum charitatem excedere, nisi aliud forsan obstaret. Quamuis autem charitas uiæ posset augeri in infinitum, nunq̃ tñ posset ptingere ad gradum seu perfectionẽ atq; feruorem charitatis beatorum: qm̃ beati uident & diligunt deum ut p̃sentem, uiatores ut absentem. i. non clare uisum. Nunc ergo desiderando illuc tendamus, quia desiderando capaciores efficimur. Quemadmodum enim si uelles sinum tuum implere aliquo bono tibi præstando, & scires q̃ magnum esset hoc bonum, extẽderes sinum tuũ, & extendendo faceres capaciorẽ: sic deus differendo beatitudinẽ extendit desiderium, q̃tenus extensum fiat capacius, & postea copiosius repleaĩ. Vnde charitas uiæ perficiĩ in patria magis, quãtum ad suum actum, q̃ in sua essentia, q̃uis & in ea perficiatur per gradum cõpletum & ultimatum. porro charitas beatorũ, quantum est ex parte charitatis, posset augeri: qm̃ non peruenit ad terminũ suum supremũ, cum sit maior in uno beato q̃ alio. Quod aũt augeri non ualet, est ex parte status eorum: qm̃ sunt in termino, nõ in uia. ¶Si aũt quis instet, qm̃ fomes minui põt in infinitum, ergo charitas in infinitum põt augeri, cum fomitis diminutio sit charitatis augmentũ. dicendum q nõ sequiĩ, quia infinitas negatiue & priuatiue dicta, potest competere creaturis, non aũt infinitas positiua. ¶Alia uero est cõis opinio, q charitas quo ad suã essentiã non habetur hic perfecta: nec hic possit habere perfectum augmentum, ita q tãta est quãtitas charitatis patriæ secundum suã essentiã in minimo beato, ut nullius uita quãtumcunq; ꝓlixa & s̃ctã, sufficiat ad promerendũ augmentũ charitatꝫ æq̃le charitati beatorũ. Et ista opinio ꝓ se allegat, q̃a in li. Retractationũ Aug. retractat, q̃d in li. de moribus ecclesiæ dixit, Deũ quẽ cognoscere uolumus, prius plena charitate diligamus. & ait: Melius diceretur syncera q̃ plena, nisi forte putetur nõ esse maiorem futuram, quãdo uidebimus facie ad faciem. Sic itaq; accipiatur, tanquam plena dicta sit, qua maior esse non possit quãdiu ambulamus per fidem. Erit enim

Charitatꝫ augmentũ dupliciter considera tur.

Augu.

S. Dion.

Phil. 3.

1. Cor. 13.

Aristot.

Beatorũ charitas cur nõ augeatur.

Obiectio.

Dilutio.

Augustin. li. 1. de moribus ecclesię cap. 21. & lib. 1. Retracta. cap. 7.

plenior, imò plenissima, sed in uisione per speciem. Et hæc opinio certior esse uidetur, & magis de mente Augustini. Hæc Henricus.

Albertus.

¶ Albertus tñ in lib. de laudibus gloriosissimæ uirginis matris dei, testat̃ ꝙ ipsa incõparabilis atq; sanctissima Christifera uirgo, habuit in hac uita charitatem (quantũ ad habitũ) perfectiorem charitate oĩm beatoꝝ post Christũ. & talis opinio attestat̃ dignitati p̃stantissimæ uirginis, imò & pietati diuinæ q̃ electis suis dat in hac uita totã charitatẽ quã meruerũt, ut eam copiosius mereant̃, nec reseruat ac differt in futuꝝ. Cum enim dat gratiã immeritã in p̃senti, multo fortius dat oẽm meritã charitatẽ & gratiam in seculo isto.

Bonauẽt.

¶ Huic positioni Henrici cõsonat quod Bonauentura hic scribit: Status est in augmẽto charitatis ſm oẽm modum quo conuenit esse statum & p̃fectionẽ in motu augmenti. augmentum quippe, sicut in corporalibus patet, habet statum à tribus, uidelicet à uirtute agente, à potentia suscipiente, & à forma p̃ficiente.

Augmẽtũ vñ habeat statum.

Sicut in homine stat augmentũ, qñ uirtus caloris & carnis secundum speciem non põt plus conuertere q̃ deperditur, & qñ potentia humidi radicalis non potest magis extendi. & quando corpus perfectum est secundum quod perfectioni congruit animæ, sic charitas stat ex parte uirtutis agentis. sed hmõi status in corporali augmento potest esse dupliciter. Nam uirtus illa aut est operãs naturaliter, aut à proposito. Si naturaliter, tunc stat quando non potest amplius: si à proposito, tũc stat quãdo non disponit amplius. Et hoc modo stat charitatis augmentum, quando deuentum est ad mensuram qua mensus est deus homini scd̃m dispositionẽ & distributionem sapientiæ suæ. Ideo q̃uis uirtus diuina charitatẽ augens sit infinita, attñ operat̃ ſm dispositionẽ sapientiæ suę, limitãtis uarios suos effectus ſm quod placet sibi.

Matth. 25

Stat quoq; charitatis augmentũ ex parte suscipientis, quia (ut dicitur à Matthęo) dat unicuiq; ſm propriã uirtutem. Et hmõi status intelligi potest dupliciter. Primo secundũ actum, ut cũ amplius nõ p̃cedit. & sic stat in uiris perfectis, qui non assurgũt ad maiora, saltem post uitæ huius curriculũ. Secundo, penes aptitudinem, & ita stat in beatis, qui amplius non possunt se disponere ad maiora. tertio, ſm possibilitatem suscipientis, & sic statũ habet in Christo, & credo ꝙ etiã in b̃ndictissima uirgine. Scio eñ de Christo ꝙ tãtum habet de gloria, quantũ potest recipere creatura unita: & credo de uirgine dulcissima, q̃d tm̃ de gloria habeat, quãtũ suscipere potest creatura nõ unita, i. deo hypostatice nõ cõiuncta. Stat itẽ augmẽtum charitatis ex parte augmẽtabilis, uidelicet ipsius habitus charitatis, cũ ad perfectam peruenit quantitatẽ. Quãtitas uero uirtutis perfecta, est duplex. prima simpliciter dicta, secunda in genere. Simpliciter autẽ perfecta est uirtus in summo & simplicissimo, ut in deo. in genere autẽ, in omnibus q̃ pertingũt ad actum cõpletum, ad quem sunt ordinati, qui est diligere deũ ex toto corde, ex tota anima & ex tota uirtute. Et hoc secundo mõ est status in charitate omĩs mẽtis creatæ.

Obiectio.

¶ Si autem obijciat̃ ꝙ ignis materialis est augmentabilis in infinitum, si assit materia, ut ait philosophus: ergo multo plus ignis spiritalis in aĩa, s. charitas.

Dilutio. Calor dupliciter augetur.

¶ Rñdendum ꝙ calor põt augeri dupliciter. Primo intensiue, & sic habet statũ & terminum. Secundo extensiue, ut sit in pluribus, & sic nõ habet statũ ex parte sui, sed ex parte cõbustibilis. Charitas cõformiter põt augeri intẽsiue, ut magis diligat, sicq; statum sortitur, & etiam extensiue plures amando, & ita non habet statum. Quãuis demũ obiectũ charitatis sit infinitũ, ex hoc tñ nõ sequit̃ ꝙ charitas creata esse ualeat infinita, quia nõ põt obiecto suo commensurari. Hæc Bonauentura.

Tho. aq.

¶ Veꝝ in ista materia aliter sentit Thomas hic loquens: De augmẽto charitatis dupliciter possumus loqui. primo, quantũ ad id quod est: secũdo, quantũ ad id quod põt esse, quẽadmodum dici solet, ꝙ non est dare summum malũ, quo non possit aliquid esse peius. tñ est aliquid summũ malũ, quo nihil est pei⁹. Similiter dico ꝙ augmentum charitatis peruenit seu iamdudum deuenit ad aliquẽ terminũ, ultra quem charitas non augetur in quocunq;, non tamen deuenit ad terminũ ultra quẽ non possit augeri. Cuius rõ est ex parte eius quod mouetur secundũ augmentũ hoc, atq; ex parte eius ad quod mouetur. Id autẽ ad quod mouet̃ quid in augmento charitatis, est similitudo charitatis increatæ: ad quam cũ infinita sit, põt in infinitum magis ac magis accedi, & nunq̃ aliquid adæquabit ei perfecte. Porro ex parte eius quod mouetur, est quod ipsa anima quanto plus de diuina recipit bonitate & lumine gratiæ eius, tanto capacior fit ad recipiendũ: ideo quanto plus recipit, tãto plus potest recipere. Potentiæ eñ naturales sunt determinatæ & finitæ secundum exigentiã materiæ. idcirco nõ queũt recipere nisi secundũ capacitatẽ & proportionem materiæ: potentiæ uero immateriales nõ ex materia limitant̃, sed magis ſm quãtitatem bonitatis diuinæ in eis receptæ. ideo quãto plus addit̃ eis de bonitate diuina, tanto plus queunt de illa recipere,

Aristot.

quemadmodũ 3. de aĩa dicit philosophus, ꝙ quanto plus intellectus intelligit intelligibilia alta & fortia, tãto plus põt intelligere talia. sensus uero à fortibus sensibilibus corrũpunt̃, cum sint potentiæ materiales. Itaq; quãto spũalis natura plus recipit de charitate, tãto plus põt recipere. ¶ Quidã uero cõparantes capacitatẽ substãtiæ spũalis capacitati substãtiæ materialis, dixerunt ꝙ est terminus in augmento charitatis scd̃m capacitatẽ naturæ, ita quod ultra naturalem capacitatem nõ queat recipere: & ponunt exemplum de aere, qui terminũ habet suæ subtilitatis quẽ nõ excedit, propter quod põt in eo lumen intendi, secundũ quod magis & minus depurat̃ à permixtis uaporibus, sed dum peruenit̃ ad puritatẽ suę naturę, nõ põt amplius purificari, nec illuminari ab eodem illuminante. sed nõ est simile de capacitate substãtię materialis & spiritualis. Hæc Thomas in Scripto.

ar. 7.

¶ Porro in 2. 2. quæstione 24. Terminus, inq̃t, tripliciter potest præfigi augmẽto alicuius formæ. Primo ex parte formæ, quæ terminatã habet mensurã, ad quã cum fuerit peruentũ in forma, non põt ultra procedi. Alio mõ ex parte agentis, cuius uirtus nõ se extendit ad agendum ulterius. Tertio ex parte subiecti, quod non est capax maioris perfectiõis. Nullo autem hoꝝ modorũ imponit̃ finis augmento charitatis in uia. Charitas nanq; secundum rationem proprię speciei, terminum augmenti non habet cum sit participatio charitatis infinitæ, quæ est spũssanctus. Similiter causa agens charitatis ẽ infinitæ uirtutis, uidelicet de⁹. nec ex parte subiecti põt finis p̃figi charitatis augmẽto, qm̃ charitate excrescẽte, excrescit ha-

bilitas ad maius augmẽtum: qm̃ charitas aperit ad
2.Cor.6 magis amandum iuxta illud Apostoli: Cor nostrum dilatatum est. Hæc Thomas in Summa.

Petrus. Petrus aũt uidet̃ declinare ad opinionẽ dicẽtiũ ꝙ charitatꝫ augmẽto pfigit̃ terminus, quã opinionẽ dicit esse planiorem atq; communiorem: & addit ꝙ ex ista opinione sequi uidet̃, ꝙ Christo non fuerit datũ charisma charitatis & gratiæ secundum plenitudinẽ suæ capacitatis, qm̃ totũ quod datum ẽ ei, finitũ est.

Richard. ¶Richardus quoq; in hac re recedit à Thoma, inter cætera scribens: Dicunt aliqui, ꝙ anima quanto plus capit de charitate, tanto capacior redditur: & ꝙ non sit simile de capacitate rerũ materialium & spũaliũ, quia materialium rerum capacitas ex materia limitatur, idcirco recipere nequeunt nisi secundum exigentiã ipsius materiæ, capacitas uero spiritualis substantiæ non limitat̃ ex conditione materię, sed iuxta quantitatem bonitatis diuinæ ei influxæ, ideo quãto plus ei de bonitate infunditur, tanto plus potẽtia suę capacitatis augetur. Contra quam opinionem sic argui potest: Capacitas animæ aut nominat eius potẽtiam, aut aliquid supperadditum ei. Si primo modo, planum est ꝙ capacitas animæ habet limites determinatos: quoniam cuius essentia determinatos limites habet, etiam eius potentia: si uero capacitas dicit aliqd superadditũ potentiæ, certũ est ꝙ illud in potẽtia animæ recipitur: ergo si superadditum illud põt crescere sine fine, sequeret̃ ꝙ potentia animæ posset sine fine recipere, sicq; determinatos limites non haberet. ¶Pręterea ex illa opinione sequeret̃, ꝙ deus in anima aliqua perfectiorem posset ponere charitatẽ quàm sit charitas animæ Christi, hinc mihi uidet̃ ꝙ ex parte creaturæ charitas in infinitum augeri nõ ualeat, ipsaq; creatura tantum habilitari potest per charitatem, ꝙ plus habilitari non possit ad diligendum, imo in anima Christi sic factum est. propter quod dico secure, ꝙ capacitas uoluntatis animæ Christi, charitate totaliter est repleta. Hæc Richardus.

¶Qui tamẽ sentire uidet̃, ꝙ charitas quãtum ẽ ex parte sua, possit infinite augeri, cum sit respectu infiniti obiecti, & species charitatꝫ determinatũ nõ habeat limitẽ: quia si semp fieret una uoluntas alia uoluntate nobilior, semper quęlibet uoluntas posset à deo recipere habitũ charitatis sibi proportionatũ: quod nõ esset uerũ, si species charitatis limites determinatos haberet, ultra q̃s nõ posset augeri. Hæc Richard.

Dio.Car. ¶Quo circa reor dicendũ, ꝙ iuxta præhabita oĩs uirtus omnisq; habitus & omnis forma creata, ẽ determinatæ & limitatæ perfectionis, nec ualet in infinitum excrescere, nec uoluntas creata potest ad infinitam perfectionem ascẽdere in propria specie. Motiuum quoq; quod tãgit Richardus, solutum est: qm̃ charitas creata suo obiecto nõ potest æquari. Est autem materia ista difficilis, unde & magni doctores circa eam tam diuersimode sensisse noscũtur, quorꝫ

Durand⁹. positiones tangit Durandus, dicendo:

¶Circa hãc q̃stionẽ est triplex mod⁹ dicẽdi. Prim⁹ est, ꝙ charitas & oĩs forma suscipiẽs magis & minus, põt in infinitũ augeri: sic tñ, ꝙ nunq̃ ẽ deuenire ad infinitũ actu. Secũdus modus, ꝙ specialiter charitas, nõ gñaliter oĩs forma, possit tale habere augmẽtũ. terti⁹, ꝙ nec charitas nec alia forma q̃at augeri in infinitũ, sed in oĩ forma creata sit deuenire ad gradũ pfectiõis suæ supmũ, ultra quẽ reperiri nõ ualeat nec in pfectione extẽdi. Rõ primæ opiniõis (uel pͤsertim de charitate) est, qm̃ magis & minus dicunt̃ per maiorẽ & minorem accessum ad terminum ad quẽ. Vbi igit̃ terminus distat infinitè ab accedente, quãtumcunq; propinquet accessus, esse poterit infinitus, & infinita est ratio accedendi: sed terminus rationalis creaturę, uidelicet de⁹, distat sp infinite à creatura quãtũcunq; pficiat. Deniq; in numeris est pcessus in infinitũ, ppter infinitũ recessum ab unitate. ergo in charitate ẽ

Aristot. infinitus pcessus, ppter infinitũ accessum ad deũ, uelut etiã si quis ascẽdat in locũ sursum à se infinite distantẽ. Rationes tertiæ positionis pͣctæ sunt. philosophus quoq; 8. physicorꝫ uult, ꝙ nullus motus alterationis esse ualeat infinitus. motus aũt intẽsionis & remissionis ẽ motus alterationis, non ergo in infinitũ tendere põt, & istud de charitate uerificare oportet.

August. Vñ in Enchiridio ca. loquitur ultimo Aug. Charitas crescit donec ad magnitudinẽ illã pueniat, q̃ maior esse nõ põt. Sed obijci põt, qa in uolũtate duplex est

Obiectio. capacitas respectu charitatis, ppinqua uicꝫ & remota. Propinq̃ ẽ ex actibus qbus nos reddimus dignos charitatis augmento, remota uero est nuda potẽtia uolũtatis. Ex parte primæ capacitatꝫ nõ oportet charitatẽ habere sui augmẽti finẽ: qm̃ quãto plus charitas augmẽtat̃, tãto plus crescit talis capacitas. Actus eñ q ex maiori sunt charitate, reddũt nos digniores charitatis augmẽto. Nec ex parte secũdæ capacitatꝫ est impedimẽtũ: qa potẽtiæ passiuæ finitæ nõ repugnat in infinitũ perfici successiue, ita ꝙ nunq̃ deueniatur ad infinitũ actu. neq; impedimentũ est respectu perfectionum diuersarꝫ specierum, quemadmodum quantitas est in potentia ad infinitas figuras successiue, ut ad trigonũ, tetragonũ &c. Neq; respectu eiusdẽ formæ dummodo non repugnet formæ in infinitũ augeri. Quod aũt non repugnet charitati talis infinitas, patet: qm̃ limitatio secundum speciem, non repugnat infinitati graduũ in eadẽ specie. Limitatio nãq; fm speciem, ponit rem in gradu à quo se non potest extendere ad alterius speciei perfectionem. Veruntñ non impedit quin infra speciem possit semper magꝫ intendi, non ponendo in eadem specie terminum.

Diuitio. ¶Verum ad ista pro parte modo est responsum. dictũ est nanq; quod habilitatio seu aptificatio ad charitatis augmentũ, per eius profectũ habet finẽ in rationali creatura, nec potest in infinitum excrescere. limitatę quoq; perfectioni speciei, repugnat infinitas perfectionalium graduũ infra limites speciei eiusdẽ. Multiplicatio autem successiua ex parte quantitatis, seu materia non includens perfectionem simpliciter dictam, non repugnat limitationi naturæ specificæ. ¶Quod demũ obijcitur de infinita distantia dei seu ultimi finis obiectalis à quocunq; profectu augmentoq; charitatis, faciliter soluitur. Primo etenim dici potest, ꝙ nulla creata mens potest deũ attingere plene & per æqualitatem, ita ut contempletur & diligat eum quantum ex sua natura contemplabilis amabilisq; consistit, imò semper in infinitum etiam in patria inde occumbit. Secundo, quod per quẽlibet charitatis motũ de⁹ aliqualiter attingatur, quia amatur ut summũ bonũ. & sic mens ei unitur tanq̃ obiecto. ideo accessus ad deũ non est successiuus, sicut in motu locali: sed per approximationẽ perfectionis, quæ necessario statum habet in creatura. & dato ꝙ esset accessus successiuus in infinitum, tñ nõ sequeretur ꝙ charitas quæ est ratio accedendi, posset esse infinita:

sicut non oporteret quod grauitas esset infinita, dato quod locus deorsum infinite distaret, & motus ad ipsum existeret infinitus. Idem enim manens idem, potest iugiter facere idē. sicq; charitas finita sicut & grauitas finita, quādiu maneret, posset causare accessum ad terminū quantūcunq; distantē. Hęc Durand.

Aegidius. ¶Insuper circa ista Aegidius recitat diligent Thomæ positionem, eamq; reprobat, sicut iam factū est: quia secundum eam anima Christi quanto maiorē gratiæ plenitudinem ab exordio incarnationis accepit, tanto maioris fuisset gratiæ susceptiua. sicq; eius capacitas non fuisset tota repleta, cum tamen in Euangelio scriptum sit, quod non ad mensuram datus ei sit spūs. Propter quod 15. de Trinitate asserit Augustinus, quod ab initio suæ conceptionis adeo extitit gratia plenus, quod ultra in eo augeri nequiuit. (Iohan. 3. — Augustin.)

Augeri in infinitum dupliciter dicitur. ¶Præterea aduertēdum quod augeri aliquid in infinitum, intelligi potest dupliciter. primo, ut omnis terminus posit⁹ excedatur: sicq; proprie sumitur augeri in infinitum, quoniam infinitum est, cuius partem accipientibus semper est aliud extra accipere, ut in libro physicorum ait philosophus. & sic charitas non potest in aliquo in infinitum augeri, quoniam posset capacitas alicuius gratia sic repleri, quod non posset in eo charitas plus intendi, sicut in anima Christi factum est. Secundo aliquid potest augeri in infinitum non simpliciter, sed quoniam terminum sibi præfixum nunquam attingit, dato etiam quod iugiter augmentetur, quemadmodum patet ex 15. propositione Geometrię, ubi probatur quod angulus q efficitur ex diametro circuli & semicirculo, est omniū acutorum amplissimus: & quo maior est circulus, tanto est magis amplus: & si in infinitum cresceret circulus, nunquam tamen perueniret ad quantitatem anguli recti: qui nō solum finitus est, sed etiam inuenitur maior eo, puta obtusus. sic quoque charitatem in infinitum crescere non est inconueniens, ita ut præfixo sibi aliquo termino, uidelicet charitate patriæ, nunquam deueniret ad illum quandiu manet in uia: nec tamē charitas quam habebit in patria, erit immēsa: imo inuenietur charitas maior ea, uidelicet charitas animę Christi. (Aristot.)

Obiectio. ¶Sed his obijci potest: Si est dare terminum in augmento charitatis, ponatur in aliquo charitas perfecta, tunc quæro an actus ex ea toto conatu elicitus, mereatur charitatis augmentum, an non. Si meretur, ergo ibi non est status nec terminus augmenti charitatis, cuius contrarium præsupponitur: si non meretur, ergo potentior est actus charitatis imperfectæ, qui meretur habitus sui augmētum, q̄ actus charitatis perfectæ.

Dilutio. Dicendum quod actus charitatis perfectæ in termino, non meret habitus sui augmentū. & hoc non est ex impotentia hmōi actus, sed qm̄ habitus suus non est augmenti amplius susceptiuus. Hæc Aegidius.

Dio. Car. ¶Videt postremo positio ista dicēriū in augmēto charitatꝫ cōsistere statū, tā ex parte charitatis q̄ ex parte capacitatis mētis creatę, tam etiā ex pordinatiōe diuina, uerior ac rōnabilior eē. nec uidi hac uice aliquem doctorem, prætactā sancti Thomæ positionē sequentē.

QVAESTIO IX.

Arguitur pro parte affirmatiua. NOno q̄ritur, an charitas minuatur. ¶Videtur q̄ sic. primo per experientiā, quēadmodū em̄ uir bonus fortiter insistēdo spūāli pfectui, sentit se in charitate proficere; ita q negligēter se habet, experitur se in ea decrescere. ¶Secundo, qa in Apoc. dominus cuidā improperat, dicens: Habeo aduersum te quod charitatē tuā primam reliquisti. memor esto itaq; unde excideris. Et sicut dicunt qdā expositores, psul cui hoc obijcitur, nō amisit charitatem in toto: ergo diminuta solū fuit in eo. ¶Tertio, quidā paulatim tepescūt, in quibus charitas uidetur successiue diminui. Vnde & Ecclesiasticus protestat: Qui spernit modica, paulatim decidet. Quarto, charitas recipit magis & minus, qa intēditur atq; remittitur. sed sicut idem est charitatē intēdi & augeri, sic idē uidetur charitatem remitti ac minui: ergo minuitur. ¶Quinto, fm Augustinū charitatis profectus est cupiditatis minoratio, q̄ ergo cupiditas ampli⁹ inualescit, eo charitas plus decrescit: sed idē est charitatē decrescere ac minui. ¶Sexto, cōtraria habēt fieri circa idem. cum ergo augmentū & diminutio cōtrarientur, & augmentū charitati cōueniat, uidet quod & diminutio. ¶Septimo, sup illud Prouerbiorū, Septies cadit iustus, ait glossa, per ueniale pctm̄. ergo cadit per ueniale, sed non cadit per ueniale à charitate, ergo ab eius augmēto, & sic charitatis minorationē incurrit. ¶Octauo, super illud in Exodo: Si rixati fuerint uiri inter se, & percusserit alter proximum suum, habetur in glossa: Læsa charitate in eo, & item, infirmat⁹ à feruore dilectiōis languerit. Charitas ergo potest languere, lædi, imo & minorari per uenialia mala. per mortalia nanq; corrūpitur. Et istud uidetur sacra scriptura ptendere, dicente Christo dño: Refrigescet charitas multorum. Et ad Timotheum Apostolus: Admoneo, inquit, te ut resuscites gratiā dei in te. ¶Amplius, sicut paulatim proficit, ita paulatim deficitur. unde in Periarchon loquit Origenes: Nullus eorꝫ qui in perfecto summoq; gradu extiterit, subito euacuatur, sed paulatim atq; per partes. talis autem euacuatio paulatiua, non fit nisi charitate decrescente, quod est eam diminui. (2. Apoc. 2. — 3. — 4. Eccle. 19. — 5. — 6. — 7. Prou. 14. — 8. Exod. 21. — Matt. 24. — 2. Timo. 1. — 9. Origenes)

In oppositum. ¶In contrarium est communis doctorum assertio, quorum motiua tangentur.

Antisiod. ¶Ad istud Antisiodorēsis in Sūma sua 3. li. rñdet. Gñalis opinio est, q̄ charitas non pōt remitti. sed circa charitatē q̄tuor sunt notanda. Primū est charitatꝫ essentia, secundū est eius radicatio in subiecto. Tertium, feruor seu motus interior. Quartum, operatio exterior. Charitas itaq; quantum ad suā essentiam, nequit remitti: sed quantum ad alia tria, potest. Hinc ait autoritas: Charitas aut pficit aut deficit, i. aut intenditur, aut destruitur: non ergo remittitur. Augustinus quoq; testatur: Hoc facit ueniale charitati, q̄d gutta aquæ camino ardenti. gutta autem ardorē camini non minuit. Ideo argumētatio ista non ualet, charitas potest intendi, ergo potest remitti: quoniā habet causam intensionis, uidelicet deum, non remissionis. Deus nanq; charitatē nunquā remittit, sed uel dat, uel intendit, uel subtrahit per peccatum mortale. peccatum autem ueniale non minuit charitatem, quoniam quantalibet charitas potest stare cum ueniali. (August.)

Obiectio. Roma. 7. Veruntamē istis obijcitur, quia Apostolus ad Romanos: Inuenio, ait, aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quo circa habetur in Glossa, Lex membrorum ē fomes, lex mentis est charitas. ex fomite autem sunt primi motus, q sunt ueniales: ergo uenialia charitati repugnāt, ergo uel destruunt, uel minuunt eam.

Dilutio. ¶Respondemus q̄ ueni

ale aliquo modo charitati repugnat, non tñ consequtur ꝙ minuat charitatis essentiam, sed eius feruorẽ, radicationem seu actionem, ꝑsertim si multiplicetur uel ingrosset. cõsolationem quoq; internam & spiritalẽ dulcedinem impedit, nisi cum diligentia refrenet ac defleatur, cum in Ecclesiaste dicat: Muscę morientes perdunt suauitatẽ unguenti .i. cogitationes inutiles & uanæ distractiones, destruunt deuotionẽ atq; dulcedinem charitatis. Hæc Antisiodorensis. (Eccle.10.)

¶Concordat Albertus, qui circa hæc breuiter scribit: Dico quod charitas non ualet minui. Nihil eñ minuit nisi ab aliquo ipm̃ diminuẽte. sed nihil minuit in nobis charitatẽ, q̃a nec deus, nec uoluntas, nec culpa. Non deus, q̃m ipse dat, conseruat & auget charitatẽ: non uoluntas, quia in ea seruat: neq; pc̃m̃, q̃a mortale pc̃m̃ destruit eam, nec simul cum ea consistit. Veniale aũt charitatem non attingit, cum charitas sit in superiori aĩæ parte, ueniale in inferiori. Q̃d aũt diminuit habitum alicuius potẽtiæ, est pariter cũ eodem. Aduertendum tñ ꝙ charitas perficit quatuor modis. Primo, quo ad radicationem in subiecto, ex diuturnitate suæ durationis. Secundo, quo ad facilitatem operandi ſm eam ex consuetudine affectionum & operꝝ charitatis. Tertio, quo ad numerum meritoꝝ ex multitudine operum. Quarto, quantum ad feruorem ex actuali consideratione beneficiorũ dei, sicut nouitij quandoq; feruent præ cæteris, eo ꝙ actualiter & de nouo intuent̃ beneficia dei. Quod autem de nouo mouet, plus prouocat ad feruorẽ. Hæc Albertus. (Albertus.) (Charitas 4 modis perficitur)

¶Deniq; Thomas hic loquit̃: Charitas non potest diminui essentialiter, nisi forte per successionem, ita ꝙ charitas quæ inest, per pc̃m̃ destruatur mortale, & minor postea infundat̃ per ꝑparationem minorẽ. Causa enim diminutionis charitatis, nõ põt sumi ex parte dei, cum nullus defectus reducat̃ in ipsum tanquã in causam. Causam ergo diminutionis charitatꝫ sumere oporteret ex parte nostri. Porro defectus ex ex parte nostri cõtingens, aut est cessatio ab actu, uel inordinatio in agendo. ex cessatione aũt ab actu, charitas nequit remitti, sicut habitus acquisiti. Firmitas nanq; charitatis non est ex actu nostro, sed ex principio influente. idcirco cessantibus actibus, manet idẽ robur charitatis, sed uerum est ꝙ per actus frequentes disponuntur animæ uires, & mẽbra corporis rediguntur in obsequium charitatis, in quo feruor cõsistit, ideo ex ocio tepescit feruor charitatis. Habitus uero acquisitarum uirtutum, firmitatem & robur habent ex nostris operibus. Vnde cessantibus actibus bonis, robur earum remittit̃. Inordinatio autẽ actus aut est circa finem, aut circa ea q̃ sunt ad finem. Si circa finem, ita ꝙ finis tollatur seu prorsus impediatur, sic charitas per quam fini adhæret̃, aufertur: quod fit per mortale pc̃m̃. Si uero inordinatio est circa ea q̃ sunt ad finem, ipso fine manente, & inordinate se habente homine circa media, talis inordinatio quæ est ueniale peccatum, non attingit charitatem, quæ est in adhæsione finis. ideo de charitate nil minuit. Veruntñ sicut ea q̃ sunt ad finẽ, disponunt ad ipm̃, sic inordinatio in eisdẽ, ẽ dispositio ad inordinationẽ q̃ ẽ circa finem, secundũ quod dicimus ꝙ ueniale est dispositio ad mortale. sicq; per uenialia disponit̃ homo ad charitatis amissionem. Hinc charitas dicitur minui quantum ad radicationem atque feruorem, non quantum ad suam essentiam. Quãtum ad radicatiõnem, secundum quod fit dispositio ad cõtrarium, unde minuitur firma charitatis inhæsio. Secundũ feruorem quoq;, prout impeditur obedientia uiriũ inferiorum ad superiores, ex q̃ obedientia feruor causat̃. Hæc Thomas in Scripto. (Thomas.)

¶Deniq; in Secunda Secundæ, quæstione 24. disseruit: Quantitas charitatis quam habet per respectũ ad suum obiectum, nec minui potest neq; augeri. Idcirco cum augeat̃ per comparationem ad suum subiectum, uidendum est an etiam ex hac parte possit diminui. & si ita diminuat̃, oportet hoc esse uel per aliquem actum, uel per solam cessationem ab actu, per quam cessationem minuunt̃, imò & aliquando corrumpunt̃ uirtutes acquisitæ. propter quod de amicitia dicit philosophus 8. Ethicorum, ꝙ multas amicitias inappellatio soluit. i. non appellare amicum, nec loqui cum eo. & hoc ideo est, q̃m conseruatio uniuscuiusq; ex sua causa dependet. ideo sicut uirtutes acq̃sitæ ex humanis actibus generantur, ita per actuum cessationem diminuunt̃, tãdemq; corrũpunt̃. Cumq; charitas solum causetur à deo, non minuitur neque corrumpitur ex actuum cessatione, dummodo desit peccatum seu culpa omissionis in ipsa cessatione. Diminutio igitur charitatis nõ potest esse nisi uel à deo uel à peccato. porro à deo non causatur alquis defectus in nobis, nisi per modum pœnæ, secũdum quod subtrahit gratiam in pœnam peccati. nõ ergo in nobis charitatem diminuit nisi ob primam culpam nostram, quæ uel effectiuè uel meritoriè sit causa diminutionis charitatis. peccatum autem mortale charitatem omnino corrumpit: & effectiue, quia charitati contrariatur: & meritorie, quia q̃ contra charitatẽ dei peccat, dignum est ut ei dei charitas subtrahatur. sed per ueniale peccatum charitas nec effectiue nec meritorie minuitur. Non effectiue, quia ad charitatem non pertingit. charitas quippe est circa ultimũ finem. Veniale uero peccatum est inordinatio circa media. non autem minuitur amor diuinus ex inordinatione circa media quæ sunt ad finem: sicut interdũ contingit ꝙ aliqui sanitatem multum amantes, inordinate se habent circa obseruationem dietæ: sic & ueniale peccatum non meretur charitatis diminutionem. Etenim dum delinquit quis in minori, non est puniendus in maiore. Deus quoq; non plus se auertit ab homine, q̃ homo ab ipso. Vnde qui inordinate se habet circa ea quæ sunt ad finem, non meretur detrimentum pati in charitate. Hinc charitas nullo modo diminui potest directe. Indirecte tamen diminutio charitatis dici potest dispositio ad corruptionẽ ipsius per uenialia, uel per cessationem ab exercitijs charitatis. Hæc in Summa. (ar.10.) (Aristot. Amicitias cur soluat inappellatio.)

¶His Petrus compendio consonat: Charitas, inquiens, minui nequit secundum essentiam, neq; ex parte agentis, uidelicet dei infundentis, cũ sit causa proficiendi, non deficiendi: nec ex parte suscipientis, quia nec per cessationem actus, cum non generet̃ ex actibus: nec per inordinationem actus, quia illa aut tollit finem, & sic destruit charitatem: aut est in his quę sunt ad finem, & illa inordinatio non attingit charitatem. Potest tamen secundum accidens minui, quo ad radicationem in subiecto: & hoc per inordinationem actus, inquantum per uenialia generatur dispositio contraria: & etiam quantũ ad feruorẽ per actus (Petrus.)

cessationē, inquātum ex dissuetudine minuitur obedientia uirium inferiorum ad superiores. Hęc Petr⁹.

Richard. ¶Idem Richardus. Qui de hac re pene nil scribit, nisi quod in pħabitis dictis Thomæ continetur. tangit tñ & aliam opinionē, qualiter possit saluari, ut infra patebit. Aegidius quoq; concordat.

Durand⁹. ¶Præterea circa hæc scribit Durandus: Duo considerãda sunt hic. Primum est, an charitas possit diminui. Secundum est, an diminuatur secundum actum. Omnes autem concedunt q quantum est ex sua natura, possit diminui, quēadmodum & augeri. & hoc rationabiliter, qm̄ latitudinem graduū habet, in qb⁹ eius natura potest saluari: & sicut talis forma p agēs potest deduci de imperfecto gradu ad perfectum, sic quãtum est in se, potest reduci de gradu perfecto ad imperfectum. Vtrum aūt perfectio charitatis ita aliquando actu minuatur, est duplex opinio. una dicentium q sic, quorum ratio est, qm̄ deus non est causa corruptionis charitatis, nisi per auersionem uoluntatis ab eo per peccatum mortale. sed sicut uoluntas totaliter auertitur à deo per peccatum mortale, sic Augustin. alquantulum auertitur per ueniale, iuxta illud Aug. in libro confessionum: Minus te ó domine amat, qui aliquid tecum amat quod non amat propter te. ergo sicut propter totalem auersionē peccati mortalis charitas omnino corrumpitur, sic propter partialē auersionem uenialis minuitur. Pro hac opinione ui- Augusti. detur esse, quod in li. 83. quæstionum asserit August. Venenum charitatis est cupiditas, & ubi est parua cupiditas, ibi magna charitas. & ubi nulla cupiditas, ibi magna est charitas. constat q sæpe augeť cupiditas, ergo frequenter minuiť charitas. Item demus q duo sint in charitate ęquali, & unus uenialiter peccet, ali⁹ non, apparet q uterq; eorꝝ non sit deo æqualiter placens & charus. ergo ueniale facit unum eorū minus charum, sicq; diminuit charitatem. ¶Alia opinio ē, q charitas nunquam minuitur quantum ad essentiā habitus: quia si posset sic minui, hoc esset per ueniale peccatum. quicquid autem potest minuere aliquid, potest illud tandem omnino destruere. sicq; per sola uenialia charitas posset corrumpi. Et si hoc facto qs protinus moreretur, q̄rendū est an saluaretur, an potius damnaretur. Si saluaretur, ergo aliquis posset sine charitate saluari: si damnaretur, ergo pro solis uenialibus quis adultę ætatis posset damnari. Insuper cum charitas infusa sit finita, si per uenialia minuiť, toties possent uenialia iterari, quod totaliter destruerent charitatem: quod nullus concedit. Secundo ꝓbatur hoc sic: ponatur q aliquis sit in minimo gradu charitatis & uenialiter peccet, q̄ritur an per ueniale illud charitas eius diminuetur, an non. Si minueť, ergo & corrumpetur, cum sit minimi gradus. sicq; solum unum ueniale charitatem corrūpet: si non, ergo eadem ratione nec aliud ueniale diminuet eam. Tertio sic, si ueniale charitatem diminuit, ergo & p̄mium quod charitati correspondet minorabit, cuius Gul. Par. minoratio pœna est, utpote dānum. sicq; pro solo ueniali infligeretur pœna æterna. Hæc Durandus.

¶Qui huic secundæ opinioni magis consentit.

¶Amplius Gulielmus Parrhisiēsis in tractatu suo de uitijs & uirtutibus, circa finem primæ partis fortiter tenet, charitatem non posse diminui, inter cætera loquēs: Impossibile est uirtutes infusas minui uel remitti. Nam ꝑpeccata mortalia penitus extinguuntur. Si autem per uenialia minuerenť, aliquid de prǫmio earum detraheretur, & sic pœna æterna pro eis infligeretur, sicut iam tactum est. Ad hoc inducit uaria argumenta iam præinducta, ex quibus concludit: Sufficiat tibi ex his, uirtutes nō posse diminui. & hoc non est ex fortitudine aut impassibilitate uirtutum huiusmodi, sed ex diuina iustitia, quæ pro ueniali nō patitur infligi pœnā æternam, quemadmodum Adā ante peccatum immortalis & inuulnerabilis fuit, nō naturali impassibilitate, sed protectione diuinæ iustitiæ, quæ non permisisset eum tunc lędi, si quis uoluisset eum lædere ferro uel igne. Præterea dato q decedat quis solum cum uno ueniali peccato, quod gratiam eius diminuit, non est dubium quin pro illo ueniali in purgatorio expietur: nec remittetur, nisi fuerit expiatum, nisi pœnitentia plena pro ipso agať. Quęrimus ergo an gratia quæ in illo fuit per ueniale minorata, reuertatur ad pristinam quantitatē seu intensionem, an non. Si sic, ergo resurget & in iudicio apparebit melior q̄ hinc decessit. imò & sic in purgatorio erit locus merendi, quia pro statu suo quē in purgatorio per expiationem acquisiuit, maior gloria ei debetur q̄ pro statu in quo decessit. & sicut auctum est præmium, ita & meritum. si autem ueniali sic expiato, non restituitur ei gratia per pc̄m̄ illud detracta, punitur pro eadem culpa bis in idipsum: quia punitur ipsa detractione diminutioneve gratiæ, & pœna seu pœnitentia in purgatorio persoluta. Hæc Gulielmus. Qui ad idem multipliciter arguit, tñ ex horꝝ Henricus solutione aliorꝝ suorꝝ argumentorꝝ pateret solutio.

¶Postremo de hac q̄stione scribit Hēricus quodlibeto quinto, quæstione 23. quātitatem seu magis & minus in formis non ponimus per comparationem ad obiectum uel subiectum, sed ex natura formarū q̄ in suis essentijs latitudinem habent, seu partes uirtuales multitudine sua integrantes quantitatem essentiæ huiusmodi formæ. Sic quoq; augmentum & diminutio charitatis est accipiendum ex natura charitatꝭ. Peccatum autem seu actus noster non est causa augmenti aut diminutionis charitatis, nisi per modum meriti, ut sic deus per accidens dicatur causa talis corruptionis aut diminutionis: per accidens, inquātum propter pc̄ā nostra est causa earum. Defectus q̄ppe culpæ nec per se nec per accidens est à deo, nisi pmissiue. defectus uero pœnalis est à deo per accidens, uidelicet propter peccata eorum quibus à deo infligiť tanq̄ pœna. Si ergo charitas minueretur, hoc non esset nisi merito uenialis peccati, uel fomitꝭ cupiditate: ut sicut magna cupiditate corrumpitur, sic parua aliqualiter minuatur. Nam sicut uoluntate oīno auersa à deo, corrūpitur charitas: sic uidetur diminui uoluntate partim auersa per affectum aliqualiter inordinatum circa creata, per quod retardatur à dei amore, & minus ad ipsum afficitur. Amplius, feruor peccati uenialis minuit charitatis feruorem. sed feruor actus non minuitur nisi diminutione habitus, quoniam actus est proportionabilis habitui, unde maior caliditas feruentius calefacit. sicq; charitas per ueniale uidetur diminui, præsertim quoniā (ut apparet) ex actibus multis uenialium generatur in anima q̄dam dispositio habitualis praua, inclinans ad uitia, ex qua charitas uidetur diminui. ad contraria enim inclinant. Etenim diminutio habilitatis inclinandi potentiā, non est nisi ex diminutione habitus, eo

q habitus non sit nisi id quo potentia ad actum habilitatur & inclinatur. Sed aduertendū q aliter habēt se habitus infusi ad potētias animæ, & aliter habitus acquisiti. habitus nāq acquisiti nō sunt nisi pfatæ habilitates ad actus, cōsimiles in potentijs animæ actibus, à qbus sunt generati uel per studiū, inquisitionē aut propriā inuentionē, quo ad habitus intellectuales: uel per exercitiū, quo ad morales. Porro habitus infusi nō sunt ipsæ habilitates in potētijs: quia sic nō essent alterius rōnis q̃ habitus acquisiti, nec differrēt ab illis nisi per generans & per modū gñandi, propter quē generatū non diuersificat speciē, quēadmodum nō differret specifice calor naturaliter generat⁹ ab igne in aq̄, & supernaturaliter ibi pductus à deo. sed habitus infusi sunt uelut q̄dā spirituales picturæ quasi colores in uiribus animæ ipsis superadditi, à qbus habilitates quædā & inclinationes imprimūtur potentijs per ipsam substantiā habituū, & per supnaturales actus eor̄ circa sua obiecta. Et quāuis actiones nostræ bonæ non causant in nobis charitatē efficienter, uitiosę tñ actiones nostræ eam per modum meritoriæ causæ corrūpunt: nec solum destruunt habilitates ad actus morales uirtutū moralium & infusarum atq contrarias generant, uerū etiam oīno diuertunt ab ultimo fine, & retrahunt à fine uirtutum moraliū. Hinc nec mortalia peccata, nec uenialia p se attingunt habitū charitatis: nec circa ipsum aliqd operantur, sed per peccata mortalia aliquid efficitur circa hominē priuatiue: quo facto, necessario corrūpitur in homine charitas. per uenialia uero peccata nihil efficitur circa hominē, quo in ipso charitas minuatur. idcirco dicēdū q charitas à nulla nostra operatiōe potest diminui. Pro cuius intelligentia aduertendum quod charitas in nobis est lumē in recta ordinatione nostra ad deum, cōuertentē nos ad se, productum in nobis à deo, sicut à luce suprema: sicut in oculo nostro est lumen corporale, in recta oppositione oculi nostri secundum situm ad solem. per peccatum autē mortale constituit sibi homo alium finē q̃ deum, uidelicet bonū creatū caducū, in quo appetit impie delectari, quāuis deberet deo carere. sicq auertit se ab ordinatione ad summā lucē, per quod indignus efficitur concesso sibi lumine supernaturali, uidelicet charitate: & dignus ē ea priuari, ita quod deus desinat eam conseruare. sicq deo non faciente, sed permittente seu conseruationem & influentiam subtrahente, charitas cadit in nihilū, per ueniale aūt pctm̄ homo non diuertit oīno à fine ultimo, s. deo, imo habitualiter manet in ipso. ideo nō meretur ita priuari charitatis psentia, sed nunquid ueniale aliqd agit in præiudiciū charitatis? utiq, quia feruorem diminuit, imo & habilitatem in uolūtate ex bonis actibus generatam. Nempe ad actū dilectionis duo cōcurrunt, uidelicet liberum arbitrium eliciens actum, & charitas mouens ipsum & ad agendum inclinans: quia secūdum Augustinum charitas ita se habet ad liberum arbitrium, sicut sessor ad equum. cum autē duo ad eundem actum concurrunt, potest ex parte utriusq oriri actionis impedimentum. Dico ergo q ueniale ponit impedimētum actui charitatis ex parte liberi arbitrij, ita quod debito seu decenti feruore non fertur in bonum, non autem ponit tale impedimentum ex parte ipsius habitualis charitatis, ipsam in aliquo diminuendo, circa quam nil agere potest. Augu.

minuit tñ inclinationem in finē, quā charitas libero arbitrio imprimit, sic quoq actionum feruorem remittit. Vnde quāuis charitas maneat integra, liberū tñ arbitriū ad diligendū tepescit continue: & in ultimum finem ferri in tm̄ frigescit, ac si charitate careret, sicq pronū fit ad mortale. & nisi auxilio assistētis & inhærentis sibi charitatis torporem & teporē excusserit, mox in mortalem corruet culpam. sic etiam necessaria est eleuatio charitatis cōtra inclinationē fomitis, semper quantum in se est deorsum trahētis. Sic etenim trahit deorsum, uelut si alis uolucris alligatus consistat lapillus, deorsum assidue trahens: nec potest charitas in hac uita secūdū cōem legem sic pfici, ut inclinatio illa fomitis totaliter extinguat. unde nec sine peccato agi pōt hæc uita. Hæc Hēricus.

¶ Hæc positio q̄uis (sicut nūc patuit) à magnis & multis doctoribus teneatur, quibusdam tñ irrationabilis esse uidetur & in seipsa & in suis motiuis. & ad hoc iam introductæ sunt plurimæ rōnes. quāuis eñ ueniale peccatum ad perfectam rōnem peccati non pertingat, quia peccatū absolute loquendo est transgressio legis diuinæ atq cælestium inobedientia pceptorum, ut sanctus diffinit Ambrosius, quod nō conuenit nisi mortali peccato: attamen ueniale peccatū, quātum participat de ratiōne peccati, tātum quoq participat de pprietatibus effectibusq peccati. Proprietates autē & effectus peccati sunt, inter deū & rationalem creaturā diuidere, elōgare, & bonū gratiæ impedire, sicut per Isaiā platū est: Iniqtates uestrę diuiserunt inter deū uestrum & uos, & peccata uestra prohibuerunt bonum à uobis. Similiter effectus peccati est deum offendere eiq displicere, mentē maculare & lędere. Quamuis itaq ista solis mortalibus uitijs plene & absolute conueniūt, tamē & uenialibus culpis aliqualiter cōpetunt. propter quod multi sancti & illuminatissimi uiri, imo sancti & perfecti, communiter peccata sua uenialia & q̄tidiana q̄tidie cordialiter deplanxerunt, & in seipsis ea acriter castigarunt disciplinis, ieiunijs, ac alijs pœnitentiæ actibus: imo & docuerunt hominem potius debere omnem pœnam & mortem subire, q̃ uel semel uenialiter peccare: nec quenq̃ debere ueniale peccatū admittere, ut per hoc possit proximū suū à mortali uitio pseruare. hinc & scriptura diuina ueniales culpas frequēter appellat peccata sine additamēto, ut cum sanctus Ioannes apostolus ait: Si dixerimus quia peccatū non habem⁹, nos ipsos seducimus. Iacobus quoq, In multis offendimus omnes. Et Salomon, Iustus septies cadit. unde & sanctus Iob, q se à mortalibus confidēter pnūciauit immunē, dicēdo, Neq eñ reprehendit me cor meū in om̄i uita mea. itemq, Si iudicatus fuero, scio quia iustus inueniar: nihilominus de seipso testatus est, alloquens deū: Signasti quasi in sacculo peccata mea. Et rursus, Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. & denuo, Si iustificare, inquit, me uoluero, os meum cōdemnabit me. Hinc homines sancti à uenialibus tanq̃ à mortalibus cum omni diligentia cauent, & ea quotidie deflent & puniunt. Deus quoq frequēter legitur quibusdam electissimis sanctis q̄si grauiter indignatus, iratus, offensus, & solitam consolationem gratiosamq uisitationem abstraxisse eisdē pro minutissimis uenialibus culpis, sicut pro leui risu aut uerbo inconsiderato, seu quod oculos in aliquem iniecerunt, præsertim in

Dio. Cart. | Ambrosi. | Peccati effectus. | Isaie. 59 | 1. Ioh. 1 | Iacobi. 3 | Prouer 24 | Iob. 27 | Iob 13. | Iob. 14 | Iob. 14 | Iob. 9

August. diuino officio. Hinc sanctus disseruit Augustinus: Hoc facit sentina neglecta quod fluctus irruens. Et iterum, Nolite paruipendere uenialia quia minima sunt, sed timete quia plura sunt. nunutissima est arena, & tamen si nimis in nauim mittatur, deprimit & submergit. hinc denuo cõtestatur: Venialia si nimiũ multiplicentur, premunt & opprimunt. nam & irrefrenata uenialium consuetudo mortalis est. Propterea beatus Cæsarius præsul loquitur in sermone: Cesarius. Sicut nauis posteaquam pelagi fluctus euaserit, si in portu sentinata non fuerit, minutis guttis impletur ac mergitur: sic religiosus deuictus mundi huius criminibus quasi periculosis fluctibus, cum ad portũ monasterij uenerit, si ibi subripientia & minuta peccata de animæ suæ sentina exhaurire neglexerit, in ipso monasterij portu naufragij crimẽ incurrit. hinc denuo fassus est: Qui sola capitalia crimina cogitat, & contra ipsa tantum pugnare contendit, atque de paruis peccatis uitandis paruam aut nullam solicitudinem gerit, nõ minus incurrit periculum quàm si maiora committeret crimina. Multa his consimilia scribit in homilijs suis Eusebius Emissenus. Eusebius Emissen. Vnde & sanctus uir Climachus eos qui nunc profectui student Joh. Cli. uirtutum, nunc uero in uenialia resoluuntur, comparat cancris, qui mõ procedũt, iam retrocedunt. hinc Bernard. demum deuotissimus pater Bernardus: Nemo, inqt, dicat: Non est magnum si in his paruis minimisq; permaneam culpis. sufficit mihi si maiora deuitem peccata. Hæc est enim charissimi blasphemia in spiritũsanctum, peccatũ irrumissibile. Et hoc quidem à sancto illo per hyperbolen dictum est, ad insinuandũ quàm necesse sit diligenter uitare uenialia eum qui cupit euadere peccata mortalia. Ecce quàm acriter sancti patres contra uenialia peccata loquuntur, ita ut fateanť per ea mẽtem incidere culpas mortales, & per consequens charitatem corrumpi: non quod uenialia quandiu infra limites suos manent, tollant gratuita: sed quoniam uehemẽter debilitãt, remittunt ac minuũt ea, & ad mortale quo corrumpuntur, disponunt. Deus etenim quamuis charitatẽ infundat, tamen ad hoc eam nobis infundit, ut bene utamur eadem & proficiamus per ipsam atq; in ipsa, Luce.19 quemadmodum in Euãgelio: Negociamini, inquit, dum uenio. unde & de talentis cõcessis exigit lucrũ. Quod si ita egerimus, crescit, uigoratur & augetur in nobis charitas dei, gratia & uirtus omnis infusa, si uero negligentes fuerimus, tepescunt, remittũtur, languescunt & minuunť in nobis, sicut & experientia docet: imo si charitas in seipsa æque intensa maneret in his, qui prope ruinam sunt, in æque fortes erumperet actus, leui saltem celeriq; conatu, & uenialia cuncta consumeret, cum sit spiritalis ignis & uirtus expeditissime agẽs. Eisdem itaque gradibus charitas crescit & decrescit, remittitur & augetur. Propter quod super illud primi ad Thessalonicenses, 1.Thess.5. Deus pacis sanctificet uos per oĩa, loquitur Glossa: Gratia spiritussancti quæ data est nobis in baptismo, seruetur integra & incorrupta, ne uitio nostro & immunditia corrumpatur aut minuatur uel fugetur: quia dum agit homo quæ odit spiritussanctus, recedit ab eo gratia eius penitus aut minuitur. Ad quod probandum possent multæ autoritates & rationes adduci, quas breuitati studens omitto: quia et has reor sufficere. Etenim certum est q; sicut mortale peccatum est mera auersio ab ultimo fine, sic ueniale est obliquatio aliqua ab eodem. alioquin nõ disponeret, nec frequentia sua perduceret ad mortale.

¶Ratiões quoque cõtra positionem istam inductę, monstrantur inualidæ, & soluuntur facilime, ut cum Thomas & alij dicunt: Causa diminutionis charitatis nõ potest sumi ex parte dei neque ex parte actus nostri. Dico quod sumitur ex parte dei, etiam ex parte actus nostri, non q; deus gloriosus & sanctus sit effectiua causa mali culpæ, sed quod per accidens est causa diminutiõis istius propter demeritum nostrũ, inquantũ diminutio ista est malum pœnæ. Nec misi sic sit causa diminutionis charitatis, cum sic sit causa omnimodæ subtractionis corruptionisq; eius, causa inquum permissiua, desinens conseruare, sicut est causa obduratiõis & obstinatiõis, grãm nõ pstãdo: queadmodũ nauta p suã absentiã fertur causa naufragij, iuxta quemmodum loquitur Isaias omnipotenti: Quare nos errare fecisti de uijs tuis? indurasti corda nostra ne timeremus te? Isaie.63. Sed actus uenialis peccati seu ueniale in omissione consistens, est causa dispositiua & meritoria diminutionis istius. Qui enim negligenter & leuiter habet se, ridendo, fabulando aut simili modo ueniali ter excedendo, prorsus meretur ut deus modo prætacto charitatem in ipso diminuat, quod & deus altissimus iustissime agit. Nec ullum est dubium, imo & experimentaliter constat, quod homo qui non est solicitus iugiter uenialia euitare, grande patitur detrimentum illuminationis diuinæ ac profectus interni. idcirco enim tam pauci ad perfectionem & sanctitatem pertingunt. Deinde cum dicitur quod cessatio ab actu, non ẽ causa diminutionis istius, & quod firmitas charitatis nõ est ex actibus nostris: iam responsum est, quod cessatio ab agẽdo & omissio ueniali ter culpabilis, est causa meritoria & dispositiua diminutionis istius: imo cessatio ab actu qui cadit sub pcepto, est taliter causa destructiõis charitatꝫ. Similiť dico q̃d actus nr̃i boni & custodia cordis, diligẽtia & conatus pficiẽdi, sunt meritoria & dispositiua causa pfectus & radicatiõis atq; maiorꝫ firmitaꝫ & augmẽti charitaꝫ. Vñ Eusebius cõtestať: Quãtũ nos apposuerimus ad diligẽtiã & conatum, tantum deus apponet ad gratiam & profectum. Eusebius Emissen. Ideo dominus ait per Zachariam: Conuertimini ad me, & conuertar ad uos. Zach.1 Iacobus quoque apostolis: Appropinquate, inquit, deo & appropinquabit uobis. Jacobi.4 Cum uero adiungunt & dicunt, quod ueniale peccatum charitatem nõ attingit, dico q; ueniale peccatum quadam inertia percutit charitatis subiectum, & ita dispositiue ac meritorie diminuit eam. Dico etiam quod sunt uenialia quædã, quæ nõ sunt circa media, sed circa finem, ut motus primi per subreptionem, qui sunt contrarij & fidei spei seu charitati diuinæ, qui motus ob suam paruitatem & subreptionem sunt ueniales, & uno modo magis attingunt charitatẽ q̃ pctã mortalia: qm̃ simul stant cum charitate, nõ aũt mortalia. Deinceps cũ dicũt, Nõ minuit amor diuinus ex inordinatiõe circa media quæ sunt ad finẽ, hoc uideť ualde incautũ dictũ, & penit' falsum: qa inordinatio circa creata, põt esse tam magna, q; est charitatis totaliter corruptiua, ut patet de auaritia & amore carnali libidinoso. Et dato q; non sit inordinatio nisi uenialis, adhuc est mõ iã expsso diminutiua charitatꝫ ut supra iã patuit ex uerbꝫ Augu-

stini, dicentis: Minus te domine diligit, qui aliquid tecum diligit, q̄d propter te non diligit. Idē patet ex Chrysos. uerbis Chrysostomi, qui ait in homilia: Pro quanta parte cor tuum fuerit ad aliquam rem, pro tanta minus est ad deum. Deniq; sicut cōiter dicitur, Fortior est uirtus unita q̄ dispersa: ideo uis affectiua tāto intensius fertur in deum, quāto minus inordinate afficitur circa media seu terrena. Rursum, dum dicunt, Cum deliquerit quis in minori, nō est puniendus in in maiori, hoc uidet contra contra id q̄d in Euāgelio Luce.16 ait saluator: Qui in modico fidelis est, & in maiori fidelis erit. Qui in minori infidelis est, in maiori infidelis erit. Et item contra id quod in Ecclesiaste habet: Eccle.9 Qui in uno deliquerit, multa bona perdit. Qui em̄ unum mortale cōmiserit, uniuersis uirtutibus infusis quantum ad esse formatum earum, cūctisq; meritis suis priuatur, propter quod sanctus Iacobus effatur: Jacobi.2. Quicunq; totam legē impleuerit, offendat autem in uno, factus est omniū reus. Nonne pro uili & breui uoluptate carnali infligitur dānum æternū carentiæ cęlestis felicitatis, imo & amaritudo ꝑpetuæ dānationis? Tn̄ ad propositū dico q; delinquens in minori, i. uenialiter peccans, punitur in minori, i. in charitatis diminutione: quemadmodum peccans in maiori, i. mortaliter peccans, punitur in maiori, i. in charitatis subtractione & amissione. hæc circa dicta Thomæ sunt dicta, quæ etiā sufficiunt circa ea quæ scribūt q eius opinionem sequuntur. ¶Ex quibus insuper innotescit responsio ad argumenta Alberti, dicentis: Nihil in nobis minuit charitatē, q̄a nec deus, nec uoluntas, nec culpa. non deus, quia ipse dat & cōseruat charitatem. Ad quod dico, q; deus ex sua pietate & liberalitate eam dat atq; conseruat, & ex sua iustitia diminuit, retrahit, auferťq; eam, non conseruādo, quod est quasi permissiue eā minuere seu auferre siue destruere. nam charitas iugiter indiget cōseruatiōe diuina, & depēdet ab illa, & hoc propter demerita nostra. uolūtas etiā nostra cum sit libera, operatiua est eorum quæ charitatem dispositiue ac meritorie augent & minuunt. Quod uero addit Albertus, ueniale peccatum non minuere charitatem, quoniam nō attingit eam, cum non sit in eodem subiecto cum ea, qm̄ charitas est in superiori animæ parte, ueniale in inferiori: quod autē diminuit habitū alicuius potentiæ, oportet simul esse cum eo, istud totū patitur deiectionem. iam enim ostensum est, etiam in superioribus uiribus animæ eē uenialia quædā pc̄tā. Deniq; charitas non solū minuit, sed & omnino corrūpitur à peccatis mortalibus, quorꝫ multa sunt in inferiori aīæ parte, ut passiones ꝑdominātes, circaq̄s extirpādas uersant uirtutes morales. Quod etsi q̄s negauerit, negare non poterit q̄n & in intellectiua potentia sint multa pc̄tā mortalia, charitatis totaliter corruptiua, ut ignorātia dei & iuris q̄d quis scire tenetur, de q̄ 1.Cor.15. ait Apostolus: Ignorantiā dei quidā habent. &, Qui Ibidē.14. ignorat, ignorabitur. uitiū quoq; puerilitatis, q̄d dono sapientiæ directe contrariat: infidelitas, hæresis, q̄ fidei aduersantur.

¶Insuper ad id quod obijcitur, quod secundum istā positionem charitas posset per uenialia tandem totaliter consumi ac tolli, dico quod uenialia intātum possunt excrescere, q; si q̄d culpæ addat, mox gignet & erit peccatum mortale, sicut uerba sanctorum ꝑhabita apertissime protestantur. sicq; dispositiue ac meritorie auferēt charitatē. Porro ad illud q̄d iuxta hæc pro ueniali peccato infligeretur pœna æterna, habetur responsio ex uerbis Thomæ de Argentina, Thomas de argen. dicentis: Veniale bona cælestis gloriæ minuit, non illa quæ debentur, & quæ habemus per merita ibi reposita: sed quæ deberent, si uenialia non fierent. Nec ideo dominus punit bis in idipsum, quia illa autoritas intelligenda est de plena & sufficienti punitione. Aliâs certum est q; multorum uitiorum pœna incipit in pręsenti, & perpetuatur in futuro, imo cuilibet peccato duplex fertur pœna correspōdere, uidelicet pœna damni, pœnaq; sensus: Nec sequitur ex his q; in purgatorio sit locus merendi, quoniam gradus charitatis hic amissus, non recuperatur nec redditur ibi, sed solum pro peccato fit ibi punitio, atq; pro præmijs uitæ præsentis remuneratur in cęlo. ¶Præterea q; doctores quidam præfati feruorem charitatis ponunt in parte sensitiua ex inferiorū obediētia uiriū, quasi charitas sancta non habeat in superiori ui affectiua proprium spiritalem elicitumq; feruorem, non censetur idonee dictum. imo charitas potissime ꝑfectorū, talem in primis habet feruorē, qui ex sua exhuberantia & uehemētia interdum tam ualide in uires redundat inferiores, q; grandis & afflictiua inde alteratio oritur: imo quādoq; uires illæ à suis actib⁹ suspendunt ac sopiunt, quod in anagogicis motibus raptu & extasi palā cōspicit. ¶Hinc Antisiodorēsis in Guilelm. antisiod. Sūma sua tertio li. post uerba sua ꝑhabita, & post uaria argumēta concludit: Bene potest sustineri q; charitas per ueniale minuitur. & si obijciatur, hoc facit gutta camino ardenti, quod ueniale charitati. Dicendum q; quoddam est ueniale magnum, quod dicitur lignum: aliud medium, quod dicitur fœnum: tertiū minimum, quod dicitur stipula. & tale minimum nō minuit charitatē præsertim perfectam. autoritas uero illa, de ꝑfecta charitate & minimo ueniali est exponenda. Ad illud quoq; quo arguitur, quod charitas per uenialia tādem omnino consumeretur, uno mō respondetur q; secundum non aufert tantum de charitate ut primū. & intelligatur ibi tantum in ꝓportione, non in quantitate. uerbi gratia, ponatur q; primū ueniale auferat medietatem charitatis, secundum ueniale non auferet aliā medietatē, sed medietatem medietatis. & tertiū, medietatem residui, & ita in infinitum, sicq; per sola uenialia nūquam tolletur ex toto. Porro quod primum ueniale plus aufert de charitate, est, quoniam maior charitas & ueniale magis repugnant, quàm minor charitas & ueniale. uel potest dici quod primum & secūdum æqualia auferunt in quantitate, sed id quod aufert primum ueniale, non est proportionabile ueniali. unde infinita tanta sunt in quantitate. Cum enim peccatum mortale auferat charitatem, & ueniale peccatum in infinitum minus sit quàm mortale, in infinitum minus tollit quàm mortale. & ideo infinita sunt tanta in charitate. Hæc Antisiodorensis.

¶Hinc ait Richardus: Quoniam aliqui tenēt charitatem per uenialia minui, ideo ad uidendum causa disputationis quomodo positio illa possit defendi, soluenda sunt argumenta ei contraria. Cum itaque dicitur, quod om̄e finitum per ablationem finiti aliquoties repetitam, tādem consumitur, dicunt quidam quod non sit uerum in charitatis diminutione, sicut uidemus quod per subtractionem anguli Richardi

contingentiæ ab angulo rectilineo, angulus rectilineus minor efficitur: & tamen si infinities subtraheretur, nunquam totaliter consumeretur, cum certa possit demonstratione ostendi, angulum rectilineũ quantumlibet paruum, esse maiorem angulo contingentiæ. Potest & aliter resp..deri, quod concessa ueritate ꝓpositionis assumptæ, non sequitur charitatẽ destrui posse, nisi mortali pctõ interueniente: quia ꝑ quodlibet ueniale non remittitur aliquid de charitatis essentia. sed postquã multa uenialia præcesserunt, deinde per unum ueniale in uirtute præcedentium quæ disposuerũt aliquid charitatis, minuitur per hoc quod aliquid de contrario habitu generatur, sicut in guttis cauantibus lapidem. & posset homo intantũ augere contrarium habitum, quod cum ipso nihil posset stare de essentia charitatis quin peccaret mortaliter peccato omissionis. tenetur enim augmentũ habitus contrarij euitare, quod secum non compatitur quicquam de essentia charitatis, in qua ponũtur plures gradus actualitatis in potẽtia. Hæc Richard.

¶ Atuero aliqui dicunt ex actibus charitatis infusæ generari in uolũtate habitum charitati similimũ, & habitum illum remanere post mortale peccatũ, per quem quidam adhuc ualde inclinantur ad opera bona. & hoc affirmat Henricus de Hassia in tractatulo suo de discretione spirituum, asserens hominem non posse pro certo discernere inter actus illius habitus acquisiti, & inter actus charitatis infusæ: q tñ habitus acquisitus põt minui & paulatim auferri per uitia. Quã positionẽ Richardus hic tangit, & approbat eam Durãdus. Quidam uero negant eandẽ, quoniam actus ex uirtutibus moralibus acquisitis procedentes, non generant alios habitus: sed præcedentes confirmant. ergo actus à uirtute infusa procedentes, non gignunt in nobis alium habitum, sed ꝑcedentem, ex quo causantur, solum confirmant. *Henricus de Hassia.* *Richardi.*

¶ Ad quod respondet Durandus quod non sit simile: quoniam actus procedens ex potentia, per charitatem infusam actuata, & est moralis de se, & est supernaturalis ac meritorius ratione charitatis infusæ. supernaturale enim & meritorium non excludit morale, sed magis includit. itaq; ex actibus supernaturalibus meritorijs, inquantum huiusmodi sunt, nõ generatur alius habitus, sed charitas cõfirmatur: inquantum uero morales sunt, habitus quidam generantur ex eis. Idem dicit Henricus 5. quodlibeto. *Durand.*

Vtrum eadem ratione spiritussanctus dicatur donum & datum siue donatum.

Distinctio XVIII. A

De t pali ꝓcessione spũsancti. PRæterea diligenter considerandum est, cum spiritussanctus dicatur donum & datum: utrum & eadem ratione utrunq; nomen ei conueniat, quod utique uideri potest. *Quare ita esse uidetur.* B

Cum enĩ idem sit, spm̃sanctum dari, & spm̃sanctum donari: ex eadem ratione uidetur spiritussanctus dici, datum & donum. Hoc etiam uidetur Augustinus significare in decimoquinto libro de Trin. cum ait: Spiritussanctus intm̃ donum dei est, inquantum datur eis quibus datur: apud se autem deus est, etsi nemini datur. Ecce aperte dicit spiritũsanctum donum appellari, quia datur. Si autem ex eo tantum appellatur donum, quia datur: non ab æterno fuit donum, quia non datur nisi ex tempore. *Augustin. ca. 19.*

Responsio, quare datum siue donatum dicatur spirtussanctus. C

Ad quod dicimus, quia spũssanctus & donum dicitur, & datum siue donatum: sed datũ siue donatum ex eo tantum dicitur, quia datur uel donatur, quod habet tantũ ex tempore.

Hic quare donum. D

Donum uero dicitur non ex eo tãtum ꝙ donetur, sed ex proprietate quã habuit ab æterno. Vñ & ab æterno fuit donum. Sempiterne enim donum fuit, non quia daretur, sed quia processit à patre & filio. Vnde Aug. in iiij. li. de Tri. ait: Sicut natum esse, est filio à patre eẽ: ita spirituisancto donum dei esse, est a patre & a filio procedere. Hic aperte ostenditur, ꝙ spiritussanctus eo donum est, ꝙ procedit a patre & a filio: sicut filius eo est a patre ꝙ natus est ab eo. Non enim idem est filio esse a patre & spirituisancto. i. non ea proprietate filius dicitur esse à patre, qua spiritussanctus. Nam filius dicitur eẽ à patre, quia genitus est ab eo. Spiritussanctus uero dicitur esse a patre & a filio, quia spiritussanctus est donum patris & filij, id est, quia procedit ab utroq;. Eo enim dicitur spiritus, quo donum: & eo donum quo procedens. Vnde Augustinus in quinto libro de trinitate ait: Spiritussanctus qui non est trinitas, sed in trinitate intelligitur: in eo ꝙ proprie dicitur spiritussanctus, relatiue dicitur, cum & ad patrem & filium refertur, quia spiritussanctus & patris & filij spiritus est. sed ipsa relatio non apparet in hoc nomine, apparet autem cum dicitur donum dei. donũ est enim patris & filij, quia & à patre procedit & a filio. Ecce, his uerbis aperte ostenditur, eadem relatione dici spiritumsanctum & donum. donum autem, quia ꝓcedit a patre & filio. Proprietas ergo qua dicitur spiritussanctus uel donum, processio ipsa est, de qua post plenius agemus cum alijs. Cum ergo ab æterno processerit ab utroq;, & ab æterno donum fuit, non ergo spiritussanctus eo tantum dicitur donum, quia donatur: nam & ante fuit donum q̃ dona *Augusti. cap. 20. c Quid sit filio eẽ a patre & spirituisancto.* *August. cap. 11.*

retur. Vnde Augustinus in quinto libro de Trin. Semper spiritussanctus procedit, & non ex tempore, sed ab æternitate procedit. Sed quia sic procedebat ut esset donabile, iam donũ erat anteq̃ esset cui donaretur. Aliter enim intelligitur, cum dicitur donum: aliter, cum dicitur donatum. Nam donum potest esse etiam anteq̃ detur: donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo dici potest. Sempiterne ergo spiritussanctus est donum, temporaliter aũt donatum. His uerbis aperte ostenditur, ꝙ sicut spũssanctus ab æterno procedit, ita ab æterno donum est: non quia donaretur a patre filio, uel a filio patri, sed quia ab æterno processit donabilis.

August. li. 5. de Tri. capite. 15.

Idem vbi supra. cap. 16. a

Quæritur cui donabilis. E

Sed quæritur cui donabilis, utrum patri & filio, an tantum nobis qui nondũ eramus. Si autem non erat donabilis patri & filio, sed tantum nobis: & ex eo donum erat, quia sic donabilis procedebat: uidetur ꝙ filius semper eadem ratione donum fuerit, quia ab æterno processit a patre, donabilis nobis in tempore, Nam & de filio legitur ꝙ datus ē nobis. Ad quod dicimus, quia spiritussanctus nobis tantum, nõ patri uel filio donabilis processit, sicut & nobis tantũ datus est. Et filius uere datus est nobis, & ab æterno processit a patre: non ut donabilis tantum, sed ut genitus qui & donari posset. Processit ergo ut genitus & donabilis, sed spiritussanctus non procedit ut genitus, sed tantum ut donum. Donum autẽ semper fuit, non solum quia donabilis, sed quia ab utroq; processit, & quia donabilis fuit. Vnde August. in quinto libro de Trinitate ait: Eo ipso ꝙ daturus erat eum deus, iam donum erat, etiam anteq̃ daretur. Et ideo donabilis est, sed aliter donabilis q̃ filius nam & aliter datus, et aliter processit q̃ filius. Filij enim processio genitura est uel natiuitas. Spiritussancti uero processio natiuitas non est: utraq; uero ineffabilis est.

Isai. 9. b

Quõ filius procedat, quõ spũssanctus.

August. cap. 15. a

Quod sicut filius nascendo accepit non tantum ut esset filius, sed etiam essentia: ita & spiritussanctus procedendo accepit, non tantum ut esset donum, sed etiam ut esset essentia. F

Et notandum ꝙ sicut filius nascendo accepit non tantum ut filius sit, sed omnino ut sit, & ut ipsa substantia sit: ita & spiritussanctus à patre & filio procedendo accepit non tantum ut spiritussanctus sit uel donum, sed etiam ut omnino sit, & ut substantia sit: quod utiq; non accepit ex eo quo datur. nam cum non detur nisi ex tempore, si hoc haberet ex eo ꝙ datur, accepisset ergo ex tempore ut esset. Vnde Augustinus in quinto li. de Trin. Filius non hoc tm̃ habet nascendo ut sit filius, sed omnino ut sit. Quæritur ergo, utrum spũssanctus eo ꝙ dat, habeat non tm̃ ut donum sit, sed omnino ut sit. Quod si non est nisi quia datur. i. si non habet esse nisi eo ꝙ datur, sicut filius nascendo habet non tantum ut sit filius, quod relatiue dicitur, sed omnino ut sit ipsa substantia: quõ etiam spiritussanctus erat ipsa substantia, cum non prius daretur, q̃ esset cui daretur? Non ergo eo ꝙ datur, sed procedendo habet ut sit donum, & ut sit essentia: sicut filius non eo ꝙ datus est, sed nascendo accepit non tantum ut sit filius, sed ut sit eẽtia. Vnde Aug. in decimoquinto li. de Tri. ait: Sicut filio præstat essentiam sine initio tpis, sine mutabilitate naturæ de patre generatio: ita spũisancto præstat eẽtiam sine ullo initio tpis, sine ulla mutabilitate naturæ de utroq; processio.

August. cap. 15.

August. cap. 26.

Quod ex prædictis uidetur, qđ filius non tantum sit filius natiuitate, sed etiam de simili essentia, & spiritussanctus processione. G

Hic oritur quæstio, Si filius nascendo habet non tantum ut sit filius, sed ut sit essentia: & spiritussanctus procedendo non tantũ ut sit donum, sed ut sit essentia: ergo & filius natiuitate essentia est, & spiritussanctus processione est essentia: cum alibi dicat, ꝙ nec pater eo pater est quo deus, nec filius eo filius quo deus, nec spiritussanctus eo donum quo deus: qa (ut ait August. in septimo libro de Triintate) his nominibus relatiua eorum ostenduntur, non essentia, unde post plenius agemus. Ad quod breuiter respondentes, dicimus quia nec filius natiuitate essentia est, sed tantum filius: nec spiritussanctus processione essentia est, sed donum tantum: & tamen uterq;, & ille nascendo & iste procedendo, accepit ut eẽt eẽntia. Nõ enim (ut ait Hilarius in quinto libro de Trinitate) per defectionẽ aut protensionem aut deriuationem ex deo deus est, sed ex uirtute naturæ in naturam eandem natiuitate subsistit filius, & ex uirtute naturæ in naturam eandem processione subsistit spiritussanctus.

Questio.

August. cap. 2.

Responsio.

Hilarius

Exponit uerba Hilarij. H

Quod ita intelligi potest: Ex patre qui ē uirtus ingenita, naturā quā habet eandem filius natiuitate (id est, nascendo) & spiritussanctus processione (id est, procedendo) habet. Vnde ipse idem apertius eloquens quod dixerat aperit, dicens: Natiuitas, inquit, dei non põt non eam de qua profecta est, tenere naturam. Non enim aliud quàm deus subsistit, q̃d nõ aliunde quàm de deo subsistit. Ex his uerbis aperitur, quomodo intelligendum sit illud. De patre generatio pstat essentiā filio, & de utroq; processio præstat essentiam spũiſctõ. Non quia ille essentia sit filius, & iste eẽntia sit spiritussanctus, imò proprietate personali: sed quia & ille nascendo, & iste procedendo essentiam habet eandem & totam quæ in patre est.

Quod spiritussanctus dicitur donum & donatum, secundum duos prædictos modos processionis. I

Ex prædictis patet, ꝙ spiritussanctus sempiterne donum est, & temporaliter datum uel donatum. Ex quo apparet, illam distinctionẽ geminæ processionis esse de qua supra egim⁹. Nam secundũ alterā processionẽ dicitur donatũ uel datum, secundũ alterā uero dr̃ donũ.

Secundum hoc quod donum est, refertur ad patrem & filium: secundum quod datum, ad eum qui dedit, & ad eos quibus datum est. K

Et secundum hoc quod sempiterne donum est, refertur ad patrẽ & filium: scd̃m hoc uero quod dicitur datum uel donatum, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus datur: & eius dicitur esse qui dat, & illoꝝ quibus datur. Vnde Aug. in quinto libro de Tri. ait: Qd̃ datum est, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus dedit. Itaq; spũſſanctus non tantũ patris & filij qui dederunt, sed etiam noster dicitur qui accepimus. Spiritus ergo & dei est, qui dedit: & noster, qui accepimus: non ille spiritus noster quo sumus, quia ipse est spiritus hominis qui in ipso est: q̃uis & illum spm̃ qui hoĩs dr̃, utiq; accepimus. sed aliter iste, aliter ille noster dicitur. Aliud est enim quod accepimus ut essemus, aliud q̃d accepimus ut sancti essemus. Quod aũt spiritussanctus noster dicatur, scriptura ostendit. Scriptum est enim de Iohanne, ꝙ in spiritu Eliæ ueniret. Ecce dictus est Eliæ spiritus, quem accepit Elias, s. spiritussanctus. Et Moysi ait dñs: Tollam de spiritu tuo, & dabo eis .i. dabo illis de spiritusancto, quem iam dedi tibi. Ecce & hic dictus est spiritus Moysi. Patet igitur q̃a spiritussanctus, noster dicitur spiritus, sed quia nobis datus, & datus utiq; ad hoc, ut sancti essemus. Spiritus uero creatus ad hoc est datus, ut essemus.

August. capite. 14. — Quod aliter spũſſanctus dr̃ noster. aliter naturalis. — Luce. 1. f — Num. 11. f

An filius cum sit nobis datus, possit dici noster ut spiritussanctus. L

Hic quæritur, utrum & filius cum sit nobis datus, dicatur uel possit dici noster. Ad quod dicimus, quia filius dicitur noster panis, noster redemptor, & huiusmodi: sed nõ dicitur noster filius, quia filius dr̃ tm̃ relatiue ad eũ qui genuit. Et ideo noster filius non põt dici, sed patris tantum. In eo autem ꝙ dicitur datus, & ad eum qui dedit, et ad eos quibus datus est refertur: ut spiritussanctus, qui etiam cum in scriptura (ut supra dictum est) dicatur spiritus noster, uel spiritus tuus, uel illius, ut de Moyse & Elia dictum est: nusquā tamen in scriptura occurrit ita dici spiritussanctus noster, uel tuus, uel illius, sed spiritus noster uel tuus uel illius: quia spiritussanctus eo dicitur quo donum, & utrunq; relatiue dicitur ad patrem & ad filium, & hoc sempiterna relatione. Si tamen aliquando dicitur donum nostrum, accipitur donum pro donato uel dato. Cum uero donum accipitur eo modo quo spiritussanctus donum patris & filij dicitur, non hominis: ita & filius sub hac appellatione non potest dici noster, ut dicatur filius noster, sicut nec dicitur spiritussanctus noster: & tamen de filio dicitur, panis noster: & de spiritu, spiritus noster. Ille noster panis, quia nos reficit nobis datus. Iste noster spirit⁹, quia nobis inspiratur à patre & filio, & in nobis spirat sicut uult. Vnde August. in decimoquinto li. de Trin. ait: Quod de patre natum est, ad patrem solum refert̃, cum dicitur filius. Et ideo filius patris est, & non noster. Dicimus tamen, & panem nostrũ da nobis: sicut dicimus, spiritum nostrum.

Matth. 6. — Nume. 11 — 4. Reg. 2. — Matth. 6. — Iohan. 3. — Augustin. — Matt. 6. b

Vtrum spiritussanctus ad seipsum referatur. M

Post hæc quæritur, utrum spiritussanctus ad seipsum referatur. Hoc enim uidetur ex p̃dictis posse probari. Si enim quod datur, refertur ad eum qui dat, & ad eum cui datur, & spiritussanctus datur à seipso, ut prædictum est, ergo refertur ad seipsum. Huius quæstionis determinationem in posterum differimus, donec tractemus de his quæ relatiue dicuntur de deo ex tempore, in quibus datum & donatum continentur.

SVMMA DISTINCTIONI. XVIII. IAm supra tractatū est de duplici missione spiritussancti, uidelicet inuisibili atq; uisibili: nūc tractatur de nomine quod conuenit ei, secundum quod temporaliter procedit aut processibilis ē, utpote de hoc nomine donum. Et circa hoc principaliter quatuor inuestigat, soluit & declarat. Primum est, an & qualiter spiritussanctus sit donum, in quo cætera dona donantur. Secundo, qualiter diuersimode appelletur donum & datum. Tertio, cum tam filius quàm spiritussanctus legatur hominibus datus, cur non dicitur ipse filius dei filius noster, quemadmodum spiritussanctus qui est spiritus patris ac filij, uocatur spiritus noster, quamuis nusquam uocetur spiritussanctus noster. Quarto quærit, an spiritussanctus ad seipsum referatur, quoniam à seipso secūdum præhabita datur, cuius quæsiti solutionem differt in posterum. Et circa hæc quatuor, facit pro utraq; parte inquisitiones, obiectiones, & soluit. Atq; iuxta hęc textus diuersimode diuiditur. Principaliter tamen in quatuor partes, sicut ex ipso textus tenore ac rubricis eius facilime intuentibus elucescit.

QVAESTIO I.

HIc queritur primo, **Qualiter ratio doni cōueniat spirituisancto, an scilicet ipse sit primum ac liberalissimum donum, in quo cætera dona præstantur.**

Argnit̃ 1. ꝯ ueritatē Johā. 10. ¶ Videtur quod non, quia diuina essentia donum est & datum, quam pater dedit filio generatione æterna, sicut in Euangelio filius protestatur: Pater quod dedit mihi, maius omnibus est, utpote diuina essentia, ut sancti exponunt. Diuina autem essentia secundum rationem ordine naturæ præintelligitur ante spiritumsanctum, & sic ipsa est primum donum ac datum.

2. ¶ Secundo, si spiritussanctus est donum in quo omne donum datur, ergo diuina essentia quæ est donum & datum, ab ipso datur: quod dici non potest, quia ab ea nulla diuina procedit persona.

3. ¶ Tertio, amor est primum donum, amor autē unicuiq; diuinæ personæ commune est nomen.

4 ¶ Quarto, filius datus est nobis, non tamen à spiritusancto: quia non habet rationem principij aut datoris respectu filij.

5. ¶ Quinto, quia in litera continetur q; ab æterno conuenit spirituisancto esse donum, ergo ab æterno uidetur datus filio à patre, aut patri à filio, quod in textu negatur.

6. ¶ Sexto, quoniam dona ad intellectum pertinentia filio appropriantur, cum filius sit uerbum intellectus paterni & sapiētia eius, ut patuit.

7. ¶ Septimo, doni non est donum: cum ergo spiritussanctus sit donum, sibi non conuenit esse fontem & primam rationem donorum. Multa quoque dona à deo donantur, in quibus spiritussanctus non datur, uidelicet dona naturæ & dona gratiæ gratis datæ.

In opposi tum. Augusti. ¶ In contrarium est autoritas Augustini in litera, imò quod ad Corinthios ait Apostolus: Hæc omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Insuper omne donum creatum oportet reduci in primum & increatum donum, quod est spiritussanctus Rursus, omne donum proprie dictum, ex amore procedit. cū igitur spiritussanctus sit amor patris ac filij, recte appropriatur ei esse primum fontale ac liberalissimum donum, in quo & à quo omne aliud donum donatur.

Alexand. ¶ Ad hæc Alexander respondet: Spiritussanctus proprie donum est, cum 15. de Trinitate asserat Aug. In trinitate non est uerbum nisi filius, nec donum nisi spiritussanctus. etenim spiritussanctus secundum suam proprietatem amor est à patre ac filio manās. Sed obijci potest: Tota trinitas dat se, quia cōmunicat se ad fruendum: ergo tota trinitas donum est, cur ergo spiritus potius dicitur donum quàm pater uel filius? Obiectio prima. ¶ Secūdo, sicut spiritussanctus fuit nobis donabilis ab æterno, ita & filius. ergo filius debet dici donū, quemadmodum spiritussanctus: imò & per prius seu primum donum, cum ipse filius sit spiritussancti principium. 2 ¶ Tertio, spiritussanctus donum uocatur per spiritualem missionem in mentes fideliū, in qua missione datur nobis amor gratuitus. Sed consimiliter in spirituali missione filij nobis confertur cognitio saporosa & dulcis ac salutaris, qua deo placemus. ergo filio sicut spirituisancto conuenit esse donum. 3

¶ Dicendum ad primū, quia ut ait Augustinus in lib. de spiritu & anima, Omnis usus seu communio aut fruitio diuinitatis, est nobis ex munere, qui est spiritussanctus, cui attribuitur communio patris & filij: qm̄ illa communio est in nobis ex amore, qui attribuitur & appropriatur spirituisancto. Cum ergo spiritussanctus dicat rationem donationis, propriè donū uocatur. ad. 1. ¶ Ad secundum, quòd filius procedit per modum naturæ, spiritussanctus uero per modum amoris & uoluntatis. Processio autem per modum uoluntatis, eo ipso quo processio est, est donatio: & procedens, est donum. sed ita non est de processione per modum naturæ. ad 2.

¶ Ad tertium, quòd sicut in litera ex Augustino inducitur, spiritussanctus nō habet rationem doni uel donabilis, inquantum amor, sed etiam ex modo suæ processionis. ad. 3. Ratio autem doni tripliciter est in spiritusancto. Doni rō inest spiritusancto. tripliciter. Primo per respectum ad suum principium, procedit enim sicut donum à dante, utpote cōitatione liberalissima. Secundo, per respectum ad creata. & hoc dupliciter, puta secundum habitum & secundum actum. Filius autem primo modo, uidelicet secundum habitum, non habet rationem doni: qm̄ non procedit secundum rationem dantis, sed generantis: Habet tamen rationem doni secundum potentiam ad creaturas, prout in ratione doni est connotatio alicuius effectus in creatura. sed non habet rationem doni secundum habitum proprie, quamuis sit donabilis: quoniā aliud est potentia, aliud aptitudo. Nam pater carnalis potest filium suum docere, ad hunc tamen actum nō habet aptitudinem inquantum pater, sed inquantum magister. Verum spiritussanctus dicitur donum, non solum quia potest donari, sed quia ex sua processione aptitudinem habet ut detur, quia procedit ut donum atque donabile, sicq; habitualiter ei conuenit esse donum. Præterea aliud est fieri, aliud dari: quoniam fieri conuenit non existenti, dari uero existenti: ideo primum est esse rei, non donum eius. cum ergo per appropriationem omnia sint in filio, sicut in exemplari & causali principio, atq; in spiritusancto dent̃ rebus charismata, spūssanctus dr̄ donū, nō filius. Amplius, donū inquantū donum, est uoluntariū. cognitio aūt inquantum cognitio, non dr̄ uoluntaria. ideo spirituisctō qui est amor, conuenit ratio doni, non filio qui est sapientia. Præterea, omne donum inquantum donū, est gratia. spūsctūs uero est gratia nō solū effectiue,

imò & formaliter, sicut est charitas, ẽ etenim gratia increata. Cumq́ filius non sit gratia, sed germen naturale, ratio doni non conuenit filio secundum se. Hæc Alexander.

Bonauent. ¶Consonat Bonauentura, dicendo: Cum dicitur q spūssanctus est donū in quo omnia dona donant, ablatiuus iste quo, potest dupliciter accipi. Primo, ut dicat concomitantiam: Secundo, ut dicat causalitatē. Si dicat concomitantiam, sic non est uniuersaliter uerum, quoniam sensus est q spiritussanctus detur in omnibus seu cum omnibus donis suis. quod non est uerum, sumendo donum extense. Quædam nanque sunt dona, q̃ semper sunt cum spiritusancto, ut charitas, sapientia. Quædam, q̃ nunq̃ sunt cum spiritusancto, ut timor pure seruilis. Quædam, quæ aliquando sunt cum spiritusancto, aliquādo non, ut prophetia. Si autem particulariter intelligatur de donis gratiæ gratum facientis, sic uerum est, nec habet instātiam. At uero si ablatiuus iste dicat causalitatē, hoc potest esse tripliciter. Primo ita q dicat causalitatem simpliciter, & ita est commune patri & filio ac spiritui sancto, q omnia dona sunt ab eis. Secundo, ut dicat causalitatem & subautoritatem: & in hoc differt à patre, non à filio, qm̄ pater dat per filium ac spm̄sanctum. Tertio, ut dicat autoritatem & exemplaritatem, sicq́ proprie conuenit spiritui sancto. ipse quippe procedit per modum primi doni, ita q omnis donatio recta atq́ gratuita ab ipso & per ipsum est, & ab eo accipit rationem donationis. Hæc Bonauentura.

Thomas. Dare multipliciter dicitur. ¶Deniq́ Thomas circa hæc: Dare, inquit, multipliciter dicit. Primo largissime & ex proprietate naturæ, sicut ignis dicitur dare calorem, sol splendorē. & huius donationis principiū non est uoluntas. Secundo ex uoluntate, ut donationis principio. qđ contingit dupliciter, quandoq́ enim per dationem intē ditur aliqua utilitas dantis, uel quantum ad remotionem mali, ut dum aliquid datur ex timore. talisq́ datio appellatur redemptio, uel quantum ad acquisitionem boni, q̃ datio propriè dr̄ quæstus seu quædam uenditio. interdum uero non intendit ulla dantis utilitas. Vnde hæc datio propriè dicitur liberalis atq́ gratuita, & uocatur donatio. Porro datio in qua intenditur utilitas dantis, nunq̃ conuenit deo, qui bonorum nostrorum non indiget. ideo deus singulari-

Psalm.15. ter dicitur liberalis. Nam in alijs dantibus cōiter intenditur aliquo modo utilitas aliqua dantis, uel boni temporalis, uel spiritualis: propter quod nulla datio est purè liberalis, ut asserit Auicēna, nisi datio dei & operatio eius. Ratio demum liberalis donationis,

Auicenna

S.Diony. est amor, qui secundum diuinum Dionysium mouet superiora ad prouisionem minus habentiū. cumq́ spūssctūs sit amor, ipse est ratio uniuersorum datorū, quorū principiū est diuina uoluntas, ut sunt oīa creaturis collata. Hęc Thomas in Scripto.

ar.1. ¶Insuper in prima parte quæstione 38. ostendēs qualiter donū sit nomen personale seu personæ spiritussancti: In noīe, inqt, doni importat habitudo ad hoc quod donetur. quod aūt datur, habitudinem habet & ad id à quo datur, & ad id cui datur. non eñ daretur ab aliquo, nisi esset illius, & ad hoc datur alicui ut sit eius. Persona uero diuina dicitur eē alicuius uel ſm originem, sicut filius est patris: uel inquantū habetur ab eo. sicq́ à solis creaturis rationalibus deo cō iunctis ipse habetur, quæ libere possunt deo frui, q̄a per cognitionem & amorem pertingunt ad ipsum. Veruntamen ad habendum taliter deū, non ualent uirtute propria peruenire, sed indigēt desuper adiuuari: & hoc fit adiutorio spūssancti, qui dat eis, & est dator ac donū. Nomē itaq́ doni importat personalem distinctionem secundū quod donū dr̄ esse alicuius ratione originis, q̃ procedit ab illo. sicq́ est nomen spiritussancti, & tñ spūssctūs dat seipsum, inquātum est potens suīpsius, potens se uti uel potius frui, quēadmodum hō liber dr̄ esse suīpsius. Et hoc est quod super Iohannē loquitur Augustinus: Quid tam tuum est q̃ tu? & sic dat atq́ cōmunicat semetipsum. Hęc in prima parte Summæ. Spūssanctus dat seipsum. Augustin.

¶In Summa quoq́ contra gētiles li. 4. ca. 21. inter cætera loquitur: Ea quæ à deo in nobis sunt, reducūtur in deum sicut in causam efficientem & exemplarem. In causam quidem exemplarem, secundū quod id quod in nobis à deo est, deum aliquo modo imitatur. Cumq́ totius trinitatis sit una uirtus, sicut & una essentia, quicquid in nobis à deo est sicut à causa efficiente, simul est à patre & filio ac spiritusancto. sed quoniam charitas est specialiter repræsentatiua & imitatiua spiritussancti, ipsa specialiter spiritui sancto ut causæ exemplari ascribitur. imò cum spiritussanctus procedat ut amor, qui est propria ratio dādi & primum donum, rectè spiritussanctus dicitur donū quo nobis diuina conferuntur charismata. Ad hoc enim quod homo ad felicitatē pertingat diuinæ fruitionis, quę deo ex sua natura est propria, oportet ut prius per spirituales perfectiones deo assimiletur, & deinde secundum eas operetur. Hinc tales perfectiones dantur à spiritusancto, sicq́ per spiritumsanctū & dona eius deo configuramur, & ad bene agēdum habiles reddimur, & per eundem uia ad beatitudinē nobis paratur. Quæ tria Apostolus innuit ad Corinthios loquens: Vnxit nos deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Et ad Ephesios: Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Signatio nanq́ ad similitudinem configurationis pertinere uidetur, unctio ad habilitationem bene agendi, pignus ad spem qua ordinamur in hæreditatem cælestem, quæ est beatitudo perfecta. Hæc ibi. Thomas 2gentiles. 1.Cor.1. Ephe.1.

¶Concordat Petrus.

¶Richardus quoq́: Donum, ait, secundum quod sumitur in diuinis, proprium est spiritui sancto. quoniam donum, prout in diuinis accipitur, est res procedens, cui ex sui modo procedendi conuenit prima ratio doni. Prima autem ratio doni, est amor. nec alijs conuenit ratio doni, nisi in uirtute & participatione puri amoris. Vnde tertio Topicorum ait philosophus, quod donum est datio irreddibilis. hoc ẽ, donum est datio quæ fit non intentione retributionis, quia secundum Auicennam sexto Metaphysicæ, donum liberale ex sua prima impositione apud oēs linguas, est donatio tribuens alij extra se non propter retributiōem. Talis autem donatio non procedit nisi ex puro amore. Illi igitur rei ex modo suæ processionis conuenit prima ratio doni, quæ procedit ut purus amor, quod proprium est spiritui sancto. Pater etenim non procedit neque diuina essentia. Filius uero q̃uis procedat, non tñ ut amor, sed p modum naturæ ac uerbi. Processio aūt puri amoris est p modū liberalis uolūtatis, i. p modū emanatiōis, Richard. Aristot. Auicenna Donum liberale q̃ fit.

qua se cōmunicat liberalis uoluntas. sicq; pr & filius liberalissima uoluntate produxerunt spm̄sanctum. Deniq; per donum quod est spiritussanctus, dantur alia oīa dona quæ dātur, dantur etiam à tota trinitate. sed collatio doni sub rōne qua donum est, spiritui sancto appropriatur, eo q ei ex modo suo procedendi competat prima ratio doni. Hæc Richardus.

Albertus. ¶Circa hæc scribit Albertus: Spiritussanctus ē donum, in quo alia dona donanť. & huius ratio est, q̄m quicquid aliquis alicui gratuite ac liberaliter dat, primo ante illud dat ei amorem. i. amorem suum exten in ipsum, atque in illo amore cōmunicat ei de bonis suis, datq; illi & seipsum, & quicquid dat ex tali amore: hinc spiritussanct° dat seipsum, nō alio dono à se, sed seipso, cum ipse sit amor gratuitus, in quo & ex quo seipsum & beneficia sua largitur. Et quoniam filius datus est in eo quod incarnatus, in hoc dono, q̄d appropriate est spiritussanctus, datus est. Filius uero secundū æternam generationem non habet rationē doni, quoniā sic nō est à spiritusancto, sed temporalis eius generatio & incarnatio à spiritusancto atque in spiritusancto est. (Fili° dei quō datus dicať a spiritusancto.)

Obiectio. ¶ Si autē obijciať, quia dato per impossibile q spiritussanctus non esset, nihilominus pater & filius liberalissimi eēnt, & ex amore suo dona sua liberaliter condonarent: ergo spiritussanctus non uidetur primū donum, primaq; ratio doni & totius liberalis cōicationis ad extra.

Dilutio. ¶ Dicēdum quod si per impossibile ponatur spm̄sanctum non esse, sequitur q pater & filius non mittant nec dent amorē personalem & increatum, in quo omnia dona dent: sed sequitur quod in essentiali amore dent dona, cui amori non conuenit mitti nec ab ipsis procedere. Hæc Albertus.

Vdalric°. ¶Consonat his Vdalricus in Summa sua 3. lib. loquens: Spiritussanctus dicit uerum amorem spiratū, qui est donum & datum. propter quod aliqui dicūt, quod duo hæc nomina, s. donum & datum, secundū quod proprie nomināt spiritūsanctum, sunt circūlocutio unius nominis ac proprietatis spūsancti. propriū autem est amori ueræ amicitiæ, efficaci uoluntate uelle bonū amato propter ipsum, etiāsi nulla inde utilitas proueniret amāti. cumq; soli effectus gratuitæ uoluntatis sint data liberaliter cōicata, patet q nullū datum habet rationē liberalis donationis aut doni nisi rōne amoris q est principiū oīs donatiōis proprie dictę, solusq; spiritussanctus est donū dei p se secundum completam rationem, quia ab ipso ratio doni ad alia deriuatur, & quia hoc primum donū est principium collationis aliorum donorum, imo & confert eis nomē rationemq; doni. hinc Apostolus ad Corinthios causalitatem spiritussancti respectu aliorum donorū diuersificat per tria. (1. Cor. 12.) Nam dicit aliquid dari per spiritū, aliquid in spiritu, aliquid s̄m spiritum. Dātur enim dona per spiritum, sicut pater operatur per filium, inquantum spiritussanctus hoc facit autoritate patris & filij, id est, sibi plene cōmunicata à patre & filio. In spiritusancto etiam dātur dona, inquantum ipse est amor quo pater & filius amāt nos cum effectu gratiæ. sic quippe etiam apud nos data inter amantes dicūtur dari in amore, quoniam amor mouet ad dandum ea. sed & secundum spiritumsanctum dicuntur dari, inquātum per se donari competit eis ex rōne & participatione amoris, qui est spiritussanctus, qui est in eis sicut causa seu ratio causæ in suo effectu. Hæc Vdalricus. Qui de hac materia scribit alia multa, quæ sententialiter extant præhabita, uel paulo post inserentur.

Aegidi°. ¶Aegidius demum: Quemadmodum, inquit, uidemus in trinitate creata, ita arguere possumus de trinitate increata, ubi ratio dissimilitudinis nō repugnat. In trinitate aūt creata uidemus aliquid emanare per modum intellectus ut uerbum, quod est ratio exēplaris principiumq; causale oīm quę intellectualiter & p modū artis pcedūt ab hoīe. sic & à uoluntate creata uidemus aliquid procedere & formari, quod dicitur amor, eo q proprium nomen eius non habeamus, in quo dari dicuntur omnia quæ uoluntarie liberaliterq; emanant. Pariformiter in trinitate increata est uerbum intellectualiter profluens, q̄d est ratio omnium quæ intellectualiter & per modū artis producuntur à deo. sic quoq; est ibi amor spiratus, qui est spiritussanctus: & donum, in quo omnia munera dei donantur. Quomodo autem hoc fit, patet sic: Quanto aliquid est magis tale secundum esse suum, tanto plus conuenit sibi esse tale per se & primo ac maxime, ut secundo metaphysicæ continetur. & quia nihil accipit proprie & per se esse p modum liberalitatis nisi amor, idcirco amori per se & maxime competit ratio liberalitatis. Cumq; spiritussanctus procedat ut amor, sibi primo ac potissime conuenit quod sit causa & ratio omnis liberalis donationis: & ipse est primum donum, in quo oīa dantur diuinitus, quia de ratione doni est, quod liberaliter detur uel donabile sit. unde & proprium est spiritui sancto sic esse donum. Nam preter ipsum nulla diuina persona per modum liberalitatꝫ procedit.

Obiectio. ¶Cum ergo obijciť, q dona dei sunt diuini effectus, diuinorum autem effectuū ratio prima est filius, per quem facta sunt omnia. ergo magis in filio, quàm in spiritusancto omnia dona donantur.

Dilutio. ¶ Dicendum quod omnes effectus diuini procedūt à deo, sicut artificiata ab artifice. propter quod opus naturæ diciť opus dei. artificialia uero procedunt ab artifice non solum per modum intellectus, sed etiam per imperium uoluntatis: quia in talibus intellectualiter operans exit in actum per uolūtatis imperium: ideo spiritussanctus est ratio emanationis diuinorum effectuum, secundum quod à uoluntate diuina procedunt, secundum quod uolita sunt & liberaliter profluunt, & dona quædam uocantur. Hæc Aegidius.

Gulielm. ¶Postremo Antisidorensis in Summa sua libro 1. testatur: Spiritussanctus procedit ab utroq; ut amor, & tanquam nexus atque concordia patris ac filij: & & sicut pater omnia dicit & operatur per filium tanquam per uerbum internum, & ipsa creata sunt q̄si uerba exteriora per illud prolata, iuxta quod scriptū est, Ipse dixit & facta sunt: (Psal. 32. et 148.) sic spiritussanctus est donum in diuinꝫ intrinsecum, & collata per ipsum, sunt dona extrinseca. Hæc Antisiodorensis.

¶Qui alia multa super his scribit: quæ q̄a sunt sententialiter prætacta, omitto.

Guli. par. ¶ Præterea Gulielmus Parrhisiensis in libro suo de Trinitate differuit: Donum ex hoc donum uocatur, quoniam gratis datur, & non mercedi tāquam precium redditur. solum ergo quod de benignitate gratis exit, donum est. hinc quod maxime gratis significatur, & quod primum de benignitate egreditur, inquantum benignitas est, amor extat purissimus, ac summe gratuitus.

Hic igitur amor ab omni labe simoniaca purus, est per se primum & maxime donum. Nec donum exterius potest immediate ac primo ex benignitate ꝓcedere, sed necessario eget amore ipsum præcedente, q̄ prior exit ex benignitate, & in illo amore benignitas tribuit donū extrinsecum. uulgariter quoq; amor dicitur dari, estq; omnium donorum charissimū atq; gratissimum. Vnde & propter seipsum expetitur, & quæritur ab amantibus absq; simoniaca uenalitate. Illo etenim dato, dātur omnia: & illo retento, oīa retinentur. hinc uere & syncere mutuo se amantes, seipsos sibiinuicem dedisse dicuntur. & amor est mutua amicorum possessio. Quia ergo non minor est primi & altissimi patris benignitas ac bonitas, quàm eius fœcunditas, necessario non minor erit amor seu gratia, & primum donum ab ipso procedens, q̄ partus eius. ¶Insuper, qm̄ inter benignitatē & dona exteriora, quę ex ipsa ꝓcedūt, necessario interest amor, quo nō prędonato, impossibile est exteriora donari, necesse est de prima benignitate inquātum benignitas est, primo loco amorem procedere, qualis congruit tantæ benignitati, deinde per amorē dona exteriora. ¶Rursus, quod primo & secūdum se à summo & maximo datur datore, oportet esse maximū donum seu datum. benignus uero in eo quod benignus, primo dat suum amorē, & ex amore cōsequenter dat alia. idcirco necesse est amorem esse primum & maximum donum. imo omniū donoꝝ quocunq; modo fiant, fontem atq; principium esse amorem, hinc clarum est. Nam siue gratis, siue ex amore simoniaco fiat donatio, attamen certū est ꝙ fiat ex amore. aut enim amatur is cui fit donatio, aut illud propter quod fit. amor aūt à seipso esse non potest, cum sit donum de benignitate amātis procedens in aliū. itaq; est necesse ut paterna benignitas larga sit amoris. Quemadmodū enim intellectus se habet ad interiorem loquelam, quæ est primogenita proles eius, ita se habet benignitas seu benigna uoluntas ad gratiam primam, s. increatā, quæ est amor purissimus. hinc sicut de intellectu primo necessario ꝓcessit alius, s. primogenitus & unigenitus eius: ita de benignitate fontalit larga, necessario fluxit gratiæ amor seu amor gratuitus. Hæc Gulielmus.

ad.1. ¶Ad primum ergo dicendum, quod eius solutio patet ex assignatione multiplicis acceptationis eius quod est dare. nunc em̄ est sermo de dono & datiōe

Vdalric⁹. ad uoluntatē ꝑtinente & ex ea fluente. Ideo ait Vdalricus: Cum dicimus omnia data dari per spiritūsanctum, non loquimur de illa donatione cuius princi-

Phil.2. pium est natura, de qua ad Philippenses scribit Apostolus: Pater dedit filio nomen quod est super omne

Hilarius. nomē. atq; Hilarius, Pr̄ dedit essentiā filio. hæc nanq; nō est ꝓpria donatio, sed naturalis cōicatio, sed loquimur de cōicatione cuius principiū est uolūtas. & hęc ꝓprie donatio est, prout nūc mentio est de ea, qm̄ dicit autoritatē dātis respectu dati. ¶Ad secūdū, q̄d spi-

ad 2 ritusſctūs est donū, in q̄ oīa dona creata donant̄. & sicut iā patuit, diuina essentia nō est proprie donum

ad.3. nec datū. ¶Ad tertiū, ꝙ amor spirituisancto appropriatur, et interdū persona'iter nō essentialiter sumitur, ut cū spiritussanctus uocat̄ proprie amor. ¶Ad

ad4. quartum, ꝙ filio cōuenit dari secundū naturā assumptam. & quo ad hoc, datus est à spiritusancto, sicut expositum est. Propterea Thomas ait: Quāuis spiritussanctus non sit principium filij, est tamen princi-

pium effectus, s̄m quem filius dicitur dari & mitti. ad 5.

¶Ad quintum, ꝙ spirituisancto conuenit esse donū ab aptitudine, nō ab actu donandi: nec tn̄ ideo dicit̄ donum, quia à patre datus sit filio aut ecōtra, ut infra dicetur, nisi ꝙ datus est filio secundū humanitatē ad 6.

assumptam. ¶Ad sextum responsum est, & ostēsum qualiter eadem bona creata aliter approprianturfilio, & aliter spirituisancto sub ratiōe doni gratis exhibiti. ¶Ad septimum quoq; solutio patet ex præin- ad 7.

ductis, nec est inconueniens ꝙ doni increati sit donū creatum tanquam effectus illius, nec tamen itur in infinitum. ¶Et si obijciatur ꝙ secundum philosophū Philosoph.

alterationis non est alteratio, nec motionis est motus. Dicendum ꝙ alterationis non est alteratio, ita ꝙ proprie terminetur ad aliam alterationem. nihilominus unus motus potest esse ab alio, & unum donum ex alio.

QVAESTIO II.

SEcūdo quæritur, an donum in diuinis sit nomen essentiale aut personale seu notionale & proprium spirituisancto. ¶Videtur quod non sit personale seu relatiuum aut notionale, sed absolutum & essentiale. Primo, quoniā donum in sua significatione nō includit relationem, sicut nec amor, cum utrunq; conueniat aliquo modo diuinæ essentiæ, quæ à patre data & cōicata est filio: & quælibet diuina & increata persona ē amor, sicut & charitas, iuxta illud est: Deus charitas ē. ¶Secūdo, nullū nomē 1.Joha.4. 2

personale dicit respectum ad creaturam, nec connotat effectum in ea. aliàs nō conuenisset personæ diuinæ ab æterno. sed donum dicit respectum ad creaturam, ut præcedenti patuit quæstione, & connotat effectum in ea, uidelicet participationē doni increati. ¶Tertio, quoniā spūsanctus dicit̄ donū, inquantum habetur ab aliquo qui libere fruitur eo. Sic aūt 3

posset deus haberi à rationali creatura & esse donū ipsius, quāuis non esset in eo personarū distinctio. ergo donum est absolutum, non relatiuum. ¶Quarto, 4

quoniā spūsanctus datur à seipso ut dictum est: non ergo dicitur donū ratiōe originis. ergo nec relatiue.

¶Quinto, qa in litera dicitur ꝙ spūsanctus ab æterno fuit donū, quia fuit donabilis. bonitas autem est 5

ratio cōicabilitatis & donabilitatis: bonitas uero toti trinitati adorandæ cōmunis est, ergo & donum.

¶In contrarium sunt quæ habentur in textu.

¶Ad hoc Alexander respōdet: Proprietates distin- Alexder.

ctiuę sunt personarum secundū se, circūscripta omni habitudine secundum actum & secundum potentiā ad creata. ideo donabile ratione habitudinis ad creaturas, non est notio spiritussancti, sed præter hāc habitudinem habet proprietatē qua refertur ad patrē & filium, ratione cuius dicitur notio spiritussancti, distinguens ipsum à patre & filio. Vnde secundū Au- August.

gustinum quinto de Trinitate, refertur tam ad eos à quibus est, quàm ad eos quibus dat̄. Hæc Alexander.

¶Porro Bonauentura: Queadmodum, ait, ex uer- Bonauent.

bis Augustini habetur, donum in diuinis dicitur ꝓprie seu personaliter, non essentialiter, sicut uerbum proprie dicitur de filio. datū uero essentialiter & ꝑsonaliter accipi potest, seu proprie atq; communiter. Tota etenim trinitas dat se, & tamen pater ac filius proprie dant spiritumsanctum. datum nanq; de sui rōne est idem q̄d cōmunicatum. hoc ergo quod da-

tum ē, potest dici datum ex liberalitate, & ita toti trinitati altissimæ est cōe. uel potest dici cōicatum ex liberalitate & subautoritate. sicq; conuenit filio & spiritui sancto, qui respectu patris habēt subautoritatem. Potest etiam datum uocari ex liberalitate & autoritate non solum communicatum, sed item productum: & sic proprium est spiritui sancto, cui proprium est ꝓcedere secundum rationem & modum liberalitatis ac doni siue donabilis. sic quoq; donum & datum æquiualēt, nisi ꝙ datum dicit cōicationem in actu, donum in aptitudine & habitu: & ita donum proprie dicitur in diuinis de spiritusancto, & hoc ratiōe respectus ad dantem, non tamen ratione respectus simpliciter, sed ratione talis respectus, quia emanat per modum donabilis, quod spiritui sancto est proprium. Porro cōe illud dictum, Omne nomen dicens respectum uel effectum ad creaturas, est commune tribus personis: intelligitur de nomine quod importat solum respectū ad creaturas, & non personæ ad personam. donum autem importat utrunque respectum. Hęc Bonauentura.

Donum quō sit ꝓprietas distinctiua. ¶Qui adhuc plenius scribit, soluendo quæstionem qua quæritur, Vtrum donum seu donabilitas sit ꝓprietas distinctiua personæ seu notio. Ad hoc, inquiens, quidam dixerunt ꝙ donum in diuinis considerat̄ dupliciter. Primo, prout dicit respectum solum ad donatorem. sicq; loquitur Augustinus: Eo ipso dicit̄ donum quo procedit. & ita affirmant theologi, ꝙ donū est proprietas distinctiua spiritussancti. Secundo accipitur donum, prout importat respectum ad eum cui datur. & sic non dicit proprietatem distinctiuam, sed aliquid consequens eam: quod non uidetur, quoniam donum semper aliquam dicit comparationem ad eū cui datur. Intellecto nanq; ꝙ non sit donabile alicui, impossibile est intelligere ꝙ sit donum. Ideo iuxta ꝑhabita est dicendum, quod donum præter respectum quem designat ad dātem, importat respectum ad eū cui datur. Sed hoc potest esse tripliciter. Primo secundum actum, ut quia datum est. Secundo habitualiter, ut quoniam dandum est. Tertio secundum aptitudinem, ut quia donabile. Et iste respectus in tantum cōiunctus est personę spiritussancti, ut sine isto respectu primus respectus esse non queat neque intelligi: imo necessario sequitur, si ꝓcedit per modum doni, quod existat donabilis, & iste sequens respectus non aufert respectum primo quin sit proprietas distinctiua. idcirco dicendum ꝙ est proprietas distinctiua ratione primi respectus, quo s. refertur ad dantem seu donatorem, secundo respectu, quo scilicet ad creata refertur, non repugnante, sed consonante. Præterea quæritur, cur proprietas spiritussancti potius sumitur per respectū non solum ad diuinam personam à qua ꝓcedit, sed etiam ad creata. Ad hoc aliq dicunt ꝙ ideo, q̄niam spiritussanctus est tertia in trinitate persona, & quodammodo immediatior nobis. Melius tamen dici potest, ꝙ quæstio præsupponit falsum: quia & uerbum dicit respectum aliquem ad ea quæ uerbo prolata & condita sunt, ut infra patebit. ¶Si autem obijcitur, quia si donum est proprietas distinctiua & notio spūssancti, ergo spiritus & amor non sunt notio eius: alioquin erunt septem notiones, quod est contra cōmunem omnium opinionem. ¶Respondendū quod spiritus, amor & donum, eandē dicunt proprietatem ratione differentē, eandē quoq; notionem: q̄m dicunt

Augus℞. Questio. Obiectio. Dilutio. Spūs, amor & donum rōne differunt.

comparationem seu respectum ad idem, & dicūt emanationem eandem, sed differenter nominant eā. Nam spiritus dicit eam principaliter per comparationē ad uim producentem, uidelicet spiratiuam: amor uero dicit eam principaliter, quantum ad modum emanandi, quia procedit ut nexus: donū aūt, quantum ad respectum consequentem. Similiter emanatio uerbi tripliciter significatur ꝑ tria hæc nomina, filius, imago, uerbum: filiꝰ quippe dicitur, quia à ui naturæ producitur: imago, quia procedit ut patris expressiuum uerbum, q̄m expressiuum est alijs. Conformiter à uia spiratiua dr̄ spiritus. & quia procedit ut nexus, dr̄ amor: & q̄m aptus est nos connectere deo, dicitur donum. Vna ergo est notio, aliter & aliter nominata secundum rōnes consequentes: ideo nomina illa non extant synonyma. Hæc Bonauentura.

Verbi emanatio tripliciter significat.

¶Thomas quoq; circa hæc protestatur: Dare dupliciter sumitur. Primo, pro cōicatione eius quod habet̄ per modum dominij sicut possessio. Secūdo, pro cōicatiōe boni intrinseci, sicut quis dat seipsum, uel quod intra se habet. Quamuis autem in diuinis personis nō sit dominium unius ad aliam, est tamen ibi autoritas principij. Dicendum ergo ꝙ datio potest importare autoritatem respectu dati, sicq; donum seu datum, est nomen personale & notionale. Potest etiam non importare autoritatem, sed tantum hoc quod id quod dicitur datum, libere habeatur: sicq; eētia dicitur dari, & ita donum seu datum, est essentiale. semper tamen importat distinctionem ab eo cui datur, quamuis nō ab eo quod datur uel à quo. Et per hanc distinctionē soluuntur faciliter argumenta quæ contra hæc fiunt.

Tho. ad. Dare dupliciter os.

¶Deniq; ad uidendum quomodo donum sit proprium spiritui sancto, sciendum ꝙ donum & datum tripliciter differunt. Primo, quantū ad cōsignificatiōem, quia datum cum sit participium, consignificat tēpus: non autem donum, cum sit nomen. Hinc donum magis conuenit diuinis quæ sine tempore sunt, quàm datum: ideo donum conuenit spiritui sancto ab ęterno, datum ex tempore. Secundo, quantum ad significationem: quia donum seu donare, addit supra datum & dare: quia secundum Philosophum, donum est datio irreddibilis, non quæ recompensari nō ualeat, sed quæ recompensationem nō quærit. ideo donum importat liberalitatem in dante. Tertio, quātum ad modum significandi, quoniam donum importat aptitudinem ad donandum, datum uero dationem in actu. Porro aptitudo ad dandum, potest attēdi dupliciter. Primo ex parte dantis quasi actiua, q̄ ē ratio qua aliquid liberaliter datur. ratio autē omnis liberalis collationis, est amor. Secundo aptitudo illa attenditur ex parte dati quasi passiua, quemadmodum calefactibile aptitudinem habet ad calefactionem. Cum ergo spiritussanctus sit amor, ex ratione suæ processionis habet ut detur, & ut sit ratio dandi. idcirco ipse est donum primo atq; per se. Alia uero secundum participationem, inquantum ex amore præstantur. Si igitur colligantur rationes hæ doni, adiuncta autoritate dantis ad donum, constat quod donum sit proprium nomē spiritussancti. Hæc Thomas in Scripto.

Doni ac dati tripler differentia. Philosop.

¶His concordat Vdalricus in Summa sua 5. libro. Aegidius quoq;, ponendo prætractam distinctionem doni & dati.

Vdalricꝰ. Aegidius

¶Petrus etiam scribit hic eadem quæ ex Bonauentura inducta sunt, & addit: Quemadmodum uerbum

Petrus.

ex sua ratione notat processum à proferente, sic donũ à dante. & qa processus in diuinis conuenit non essentiæ, sed personæ: ideo tam uerbum q̃ donum in diuinis, proprie loquendo est personale, non essentiale. & si donum inuenitur essentialiter dictum, improprie dicitur, & debet exponi. Donum quippe dicit emanationem per modum liberalitatis sine tempore in aptitudine ut donetur. cum ergo spiritussanctꝰ intemporaliter procedit à patre & filio & ex liberalitate, quia per modum amoris: atq; in aptitudine naturali ut detur, quoniam amor est cui conuenit ratio primi doni: hinc spiritussanctus proprie dicitur donum, secũdum Augustinum. Hæc Petrus.

Augu. Dio. Car. ¶Concordat Richardus per omnia. ¶Aegidius uero conatur hic improbare præinductam Thomæ responsionem. sed ut rite intuenti patescit, improbatio illa non est nisi cauillatio. idcirco nec recitanda, ut uitetur prolixitas. Nam & responsioni Thomæ in hac parte concordant Albertus, Bonauentura, Petrus, Richardus, Vdalricus. Ea etiam quæ de hac materia scribit sanctus doctor in prima parte Summæ quæstione trigesimaoctaua, satis inducta sunt, similiter quæ Albertus hic scribit.

Scotus. ¶At uero Scotus circa hæc modicum scribit, & cõsonat præinductis: Donum, inquiens, accipi potest tripliciter. Primo aptitudinaliter, sicut catulus dicitur ante nonum diem uisiuus. Secundo habitualiter, sicut quando non uidet actu, & tamen uisum habet. Tertio actualiter. Donum quoq; his tribus modis dicitur de spiritusancto. Et primo modo, uidelicet aptitudinaliter, competit proprie sibi, non alijs modis duobus: quoniam dari actu & dandum esse, sequitur productionem spiritussancti ordine naturæ uel temporis, non autem aptitudinaliter dabilem esse. sic enim intelligitꝰ spiritussanctus productꝰ ante omne creatum cui detur: imo in isto priori, etiam si spiritussanctus nõ intelligatur ut dandus, intelligitur tamen ut aptitudinaliter donabilis, sicq; donum potest dicere proprietatẽ spiritussancti, qui est primum & pfectum donum, in quod cætera omnia dona imperfecta oportet reduci: sicut uniuersaliter imperfecta, ad pfecta finaliter reducuntur. & hoc primum donum, est essentialiter donũ & amor spiratus, qui participatur ab alijs donis. Primum etenim donum est aliquid subsistens, à uoluntate summa ꝓductum, liberaliter cõmunicatum, & cõicabile cæteris. Hæc Scotus.

Durandꝰ ¶Postremo Durandus hic ait: Significatio dictiõis & ratio significandi, non mutantur ex hoc, quod res significata per nomen inuenitur in alio ac alio genere entium. Siue enim id quod donatur, sit bos aut asinus, aut aliquid naturale uel supernaturale, creatũ aut increatum, nomen tamẽ doni idem significat, uidelicet id quod per diffinitionem importatur. diffinitio Aristot. nanq; est ratio quam significat nomen, ut 4. Metaphysicæ dicitur. Diffinitio uero doni est, ꝙ donum est aliquid alteri liberaliter communicatum: sed ꝙ illud sic cõicatum, sit absolutum uel relatiuum essentiale aut notionale, totũ hoc accidit dono, & est extra significationẽ uel significatũ, modũq; significandi ipsius doni. Idcirco dũ quæritur, qd donũ significet in diuinꝫ, utrũ eẽntiale uel notionale, respondendum est quod nullũ eorum significet, quamuis de aliquo eorum dicatur: sicut precium non significat nummum aut solidum, q̃uis de eis dicatꝰ. Si aũt q̃ratꝰ, sicut (ut credo) intendunt qui mouent hanc q̃stionẽ non de significato uel mõ significãdi, sed de suppositis aut his de qbus p̃dicatꝰ donũ, an sit eẽntiale uel notionale: uidẽdũ est primo, qd sit de ratione doni. Donum ergo tria importat, puta respectum ad dantem, & ad id cui datur, ac modum liberalitatis per quem datur. Dico itaq; ꝙ in diuinis nihil est cui respectu diuinorum competat ratio doni, neq; essentiale nec notionale. Dico etiam quod ratio doni inuenitur in diuinis respectu creaturarum, & cõuenit æque proprie eẽntialibus sicut personalibus, seu essentiæ sicut personis, quamuis appropriate competat soli personæ spiritussancti. Primum probatur sic: Quod non cõicatur alteri libere, non habet rationem doni. sed in diuinis ad intra nil libere cõicatur, sed qcquid communicatur ibi, communicatur ex necessitate naturæ, ut supra ostensum est. Secundum sic patet: Quia diuina non cõmunicantur creaturis, nisi ut obiectiue habeãtur ab ipsis, uidelicet per modum cogniti & amati seu per modum specialis rectoris, & ita dari creaturis æqualiter conuenit diuinæ essentiæ & psonis. Hæc Durandus.

Donum tria importat.

Dio. Car. ¶Hęc autem Durandi opinio uidetur omnibus p̃allegatis doctoribus esse contraria, multipliciterq; erronea, imo sibijpsi repugnans & implicans. Si eñ (ut ait) de ratione doni sunt respectus ad dantem & respectus ad eum cui datur, sequitur ꝙ sit relatiuum, cũ respectus ille relatio sit. Præterea de significato significationeq; dictionis iudicandum est penes formale, non penes materiale. Vnde seruus est relatiuum, quãuis homo qui est seruus, sit absolutum. cum ergo formalis significatio ac ratio doni, respectus prætactos includat, sequitur quod relatiuum consistat: sicut & precium, quamuis id quod est precium, absolute dicatur. Quamuis etiam significatio dictionis sit eadem in communi, res tamen significata, diuersis diuersimode competit: sicut sapientia aliter conuenit deo, aliter creaturis. ¶Amplius, sicut quicquid in deo est, est uel res absoluta aut relatiua, siue relatio aut includens aliqd de utroq;: sic omne nomen diuinis conueniens, aut significat aliquid essentiale & absolutum, aut aliquid relatiuum seu notionale, seu personale, aut ipsam relationem seu notionem: ideo dicere quod donum in diuinis nihil horum significet, uidetur prorsus inepte sonare. ¶Deinde quod ait, Nihil esse in diuinis cui respectu diuinorum competat ratio doni, est apertissime contra Augustinum & Magistrum in litera, & cõtra præallegatos doctores. Nam & septimo de Trinitate loquitur Augustinus, quod sicut uerbum non dicitur nisi filius, sic nec donum nisi spiritussanctus atq; in textu probatur quod spiritussanctus uocatur donũ ratione æternæ originis, & ita est proprium, non appropriatum. ¶ Rursus, in textu ex Augustino habetꝰ, ꝙ spiritussanctus est donum ab æterno: quia procedit per modum donabilis, ita ꝙ aptitudo donandi cõuenit sibi ex modo & proprietate suæ æternæ processionis: ideo stare non ualet quod scribit Durandus, ꝙ nihil sit in diuinis, cui ratio doni competat respectu diuinorum. Cumq; sic arguit, Nihil est in diuinis quod libere communicetur, sed quicquid communicatur in diuinis, cõicatur ex necessitate naturæ: dico quod secũdũ omnes doctores authenticos, in diuinis est duplex communicatio: una per modum naturæ & naturali

Augusti.

Cõicatio duplex in diuinis.

necessitate, sicut generatio filij: alia per modum liberalis & uoluntariæ emanationis, quæ tamen non est sic liberalis & uoluntaria, ꝙ possit non esse: sicut hoc supra diffuse expositum est, & ipsemet Durãdus hoc loco fatetur, quod spiritussanctus procedit ut amor, atq; per modum uoluntatis. Insuper stare nequit, q̃d ait rationem doni conuenire diuinis tam essentialibus quàm personalibus æque proprie respectu creaturarum. nam sicut ostensum est, in dante est autoritas respectu doni proprie loquendo. & ita donum non conuenit patri neq; diuinæ essentiæ. Vnde præallegati doctores affirmant, ꝙ donum proprie dicit emanationem à dante, quemadmodũ uerbum à ꝓferente. Cum uero assumit Durandus, quod donum ẽ aliquid liberaliter communicatum, dico ꝙ descriptio illa extendatur ad donum increatum & spiratum: & quod dicitur ibi communicatum, exponendum est prout se extendit ad communicabile aptitudinaliter, sicut & Scotus exponit.

Dio. Car. in Durã. ¶ Itaq; tota ista Durandi positio comprobatur erronea, quod diffusius demonstrarem, nisi superfluũ uideretur, cum omnibus ꝑfatis doctoribus extet contraria, atq; ex uerbis eoꝝ iam introductis pateãt absurditates istius. ¶ Præterea circa distinctionem hãc doctores aliqui quasdã adhuc mouent quæstiones, ad quas pro magna parte patet ex dictis solutio.

Questio. Bonauẽt. ¶ Quærit enim Bonauentura & alij quidam, quid magis proprie cõueniat spũisctõ, donũ uel datũ. Ad quod Bonauentura respondet ꝙ donũ. Datũ enim (sicut iam patuit) cõcernit tẽpus, & significat per modum ꝑteriti. Donum quoq; supra rõnem dati addit proprietatẽ seu cõditionẽ liberalitatis & irreddibilitatis, q̃ est proprietas magnæ nobilitatis & perfectionis: unde & dona gratuita magis uocant̃ dona q̃ data.

Albertus. ¶ Hinc ait Albertus, ꝙ donum conuenit spirituisancto proprie & non datum, & hoc propter rõnes ꝑtactas: & qm̃ donũ cõuenit ei simplicius & ab æterno, atq; ex digniori rõne, uidelicet ratione ęternæ ꝓcessionis, & cũ minore relatione ad creaturas: quia cũ aptitudine, datũ cum effectu seu actu.

Richard. Questio ¶ Deniq; Richardus hic sciscitatur, an esse donum ab æterno conueniat spirituisancto. Ad q̃d respondet, sicut ꝑhabitum est: Donum prout sumitur in diuinis, est res procedens, cui ex modo suo procedendi cõuenit prima ratio doni, q̃ est amor. sed spiritussanctus ab æterno ita procedit, utpote per modum uoluntatis liberaliter agentis, per quẽ modum nõ emanat emanatione intrinseca nisi amor. ideo ab æterno conuenit spirituisancto esse donũ, & hoc ratione donabilitatis seu aptitudinis ad dandum. Hinc 5. de Trinitate asserit Aug. Quia sic procedebat ut esset donabilis, iam donum erat etiam anteq̃ esset cui daretur. Et denuo: Sempiterne spiritus dicitur donum, tẽporaliter aũt donatum seu datum. Hæc Richardus.

Questio. pater nõ dat filio spiritũsan ctum nec econtra. ¶ Qui demum hic mouet, an spiritussanctus ita sit donum q̃d à patre detur filio uel ecõntra. Et respondet ꝙ non. Primo, quia dum spiritussanctus dat̃ alicui ut donum, recipitur in illo ut in subiecto, per q̃d in illo subiecto oritur noua habitudo, qualis est habitudo habentis ad rem habitam, quod nõ conuenit filio neq; patri. Secũdo, qm̃ donum proprie sumptũ, dr̃ à cõicatione liberali, nõ naturali. Quamuis autẽ spũsctũs sit in filio eo mõ q̃ una ꝑsona ẽ in alia ꝑ circũincessionẽ, hoc tñ habet filius à patre nõ ꝑ cõicationem liberalem q̃ est spiratio, sed per naturalẽ quæ ẽ generatio, per quam accepit à patre ut sit filius, & ut sit deus, & ut in ipõ sit spiritussanctus. Tertio, quia oportet esse distinctionẽ inter dãtem aliquod donũ, & inter illum cui fit datio, qa nullus sibijpsi dat proprie. pater aũt & filius sunt unum in ratione dantis spiritumsanctum, qm̃ una spiratiõe spirant eũ, suntq; unum principium in spirando. ideo dici nõ potest ꝙ unus det alteri spiritumsanctum. ¶ Et si obijciatur ꝙ spiritussanctus procedit à patre in filium, respondet̃ ꝙ procedit in filium ut in obiectum, non ut in subiectum, sicut supra expositũ est. ¶ Quod si rursus obijciatur quod nec in creaturam ut in subiectum, dicendum ꝙ ratione effectus quem causat in creatura, dr̃ in eam procedere ut in subiectum. Hæc Richardus.

¶ Idem Petrus & addit: Cum donũ sit datio irreddibilis, non potest spiritussanctus esse sic donum, ut detur à patre filio & econtra. Veruntñ spiritussctũs est mutuus amor patris & filij, quem amorem pater impendit filio, & filius rependit patri. Petrus. ¶ Præterea Petrus quærit, utrum donum dicatur uniuoce de spiritusancto & donis eius creatis. Questio. Et rñdet ꝙ nec omnino uniuoce neq; omnino æquiuoce, sed analogice, ita ꝙ per prius de dono increato. Donum ẽ analogum spiritui sancto & creatis. Donum nanq; importat relationem ad dantem & ad eum cui datur. relatio autem ad dantem consurgit ex emanatione liberali. Vtrunq; autem donũ liberaliter emanat, sed spiritussanctus emanat non solum ut donum, sed etiam ut ratio dandi. Dona uero creata solum procedunt ut dona. Porro relatio ad eum cui datur, cõsurgit ex infusione ad habendum. aliter autem habetur spiritussctũs à mente creata, aliter dona ipsius. Nam ipse habetur ut finis quo fruendum est. dona uero ipsius habent̃ sicut dispositio ad finẽ q̃ fruẽdũ. Hæc Petrus.

Alexand. ¶ Concordat Alexander, secũdum quem nihil cõuenit uniuoce deo & creaturis. i. æqualiter & secundum eandem rationem cõpletam, sed secundũ analogiam, sicut ait Basilius, q̃d filio & creaturis commune est accipere esse ab alio. Basilius.

QVAESTIO III.

DEinde principaliter quærit̃, utrum spũssanctus possit dici spiritus noster & donum nostrum ac amor noster. ¶ Videtur quod sic, qa de deo patre dicim⁹, pater noster: ergo de spũsancto possumus dicere, spiritus noster: imo & spiritussctũs noster ꝑsertim posse dici uidetur, cum ipse sanctificet nos. Arguitur pmo ꝓ parte affirmatiua. ¶ Secundo, quia deo dicimus, deus noster, creator noster: ergo de spiritusancto poterimus dicere, spiritussanctus noster. 2. ¶ Tertio, qm̃ spũssanctus dat̃ hominibus, filius quoq; datus est nobis, ut loqt̃ur Isaias. ergo dicere licet de filio dei, quod sit fili⁹ noster: atq; de spiritusancto, quod sit spiritussanctus noster, & donum nostrum ac amor noster. 3. Isai. 9.

In opposi tum. ¶ In oppositum est autoritas Augustini in litera, saltem quantum ad aliqua. ¶ Ad hoc rñdet Albert⁹: Albertus. Quatuor exigunt̃ ad hoc, ꝙ dictio significans in diuinis diuinã essentiam uel ꝑsonam, possit recipere additionem ꝓnominum horum, noster, meus, tuus aut suus. Primum est, ꝙ significet seu cõnotet effectũ in creatura. Secundũ est, ꝙ significet habitudinem agẽtis ad illum effectum. Tertiũ, ꝙ nõ significet relationẽ distinguentẽ in diuinis. Quartũ, ꝙ non significet habitudinẽ formæ ex cõparatione ad id cui inest forma. Idcirco nõ dicimus, deitas nr̃a nec diuina eẽntia

nostra: qm̄ deficiunt ibi primum, scdm & quartū, & q̄dam alia deficiūt in aliis, ut facile est pensare. Hinc dicere possumus, deus noster: qa hoc nomen deus, significat deitatē ut in habente. Imponitur quoq; ab actibus quibusdam designātibus effectum in creatura, qui actus sunt prouidere, gubernare & esse colendum. Conformiter dicere possumus, Deus pater noster: quia cum dicimus pater noster de deo, sumitur ratio paternitatis ab effectu ipsius in nobis, uidelicet à creatione seu recreatione: ideo trinitas tota & q̄libet diuina psona est pater noster, creator noster &c̄. Insuper spiritussanctus potest dici spiritus noster, qa cum dicitur spiritus noster, notatur effectus spiritualitatis, ratione cuius dicitur noster: sed dici non pōt spūssanctus noster: quoniam complexum hoc spiritussanctus, est circunlocutio nominis æternæ personæ, & notatur distinguens relatio secundum quā nō refertur ad nos: ideo etiam dici nō potest de filio dei quod sit filius noster, quoniam filius notat relationē originis, qua nō est à nobis nec noster. ¶Et si obiicia-

Obiectio. Mat. 12. Luc. 8. tur, quod ipse in euangelio ꝓtestatur, Qui fecerit uoluntatem patris mei, ipse meus frater, soror & mater est. Si ergo ille est mater filii dei, ergo filius dei est

Dilutio. filius illius. ¶Dicēdum quod uerba illa sunt uera sub determinatione, & quantum ad hoc quod hm̄oi homo obedit deo, hoc est, secūdum quid, & quo ad aliquam participationem, non autem simpliciter. Hinc quoq; spiritussanctus non dicitur donum nostrum, quoniam donum dicit relationem æternam, qua refertur ad patrem & filium. Quamuis etiam filius datus est nobis, non tamen est donum nostrum, sed potest dici datum nostrum, id est, bonum nobis collatum, non autem datus est nobis in filium, sed in saluatorem, legislatorem & magistrum, ideo dici pōt noster saluator, legislator, magister & doctor. Sed & spiritussanctus & quælibet diuina persona, potest dici amor noster obiectiue atq; causaliter, non formaliter: nec spiritussanctus est amor noster, secundum quod amor sumitur pro proprio spiritussancti, hoc est, pro amore spirato, & includit relationem ęternā. Hæc Albertus.

Tho. ad. ¶Ex quibus patet ad obiecta solutio. ¶Super hac quæstione scribit hic Thomas: Deus non potest habere aliquam relationem ad nos, nisi per modū principii seu causæ. cumq; quatuor sint causæ, ipse nō est causa nostra materialis, sed efficiens, finalis & exemplaris, non formalis inhærens. Omnia ergo noīa diuina quæ important rationem principii p modū efficien is aut finis, recipiunt additionem ꝑdictoꝝ ꝓnominū. Nam dicimus creator noster, bonum nostrū. Quæ autem dicuntur per modum formæ inhærentis, non admittunt huiusmodi additionem. non em̄ dici potest ꝗ deus sit essentia aut bonitas nostra. & talia sunt omnia diuina, quæ in abstracto significantur. Veruntamen in his considerandus est ordo, qm̄ quædam abstractorum istorum important rationē principii efficientis & exemplaris, ut sapientia, bonitas atque huiusmodi. & in his fit interdum pronominum horum additio, ut cum deus est sapientia nostra causaliter, per modum quo dicitur spes nostra: quia per eius sapientiam efficitur in nobis sapientia exēplata à sapientia sua, per quā sumus formaliter sapientes. Quædā aūt nō important rōnē principii, nisi forsitan exemplaris, & talibus nō consueuit fieri dicta additio, quis interdum hoc fiat propter rōnē exēplaris principii. Vnde 4. ca. de diuinis nominibus sanctus Dionysius: Superessentialis, inquit, deitas est omnium esse. attamen tales locutiones exponendæ sunt magis quàm extendendæ. & quoniam nomē spiritus importat rationem principii, inquantum à spiritu oritur inspiratio, spiritussanctus dicitur spūs noster. Præterea, q̄uis hoc nomen deus designet diuinam naturam, quātum ad id cui nomen imponit: tn̄ quantum ad id à quo nomē imponitur, significat operationem q̄ est omnibus prouidere. ideo dr̄ deus noster. Diuersimode tn̄ uocatur deus oīm & deus iustorum. Dicitur nanq; deus omnium, propter relationem principii, inquātum creator est uniuersorum: specialiter uero dicitur deus iustorum secundum rationem finis, quia attingunt eum per notitiā & amorem, & habent eum quasi hæreditatem & possessionem. Iniusti uero non attingunt eum neq; iungūtur ei per gratiam & gloriam. idcirco non appellat̄ deus eorum. Hæc Thomas in Scripto.

S. Dion.

Deus uocatur deus oīm & iustorum diuersimode.

¶ Hinc in prima parte Summæ, quæstione 36. In nomine, inquit, filii intelligitur sola relatio eius qui ē à principio ad suum principium, sed in nomine patris, intelligitur relatio principii. similiter in noīe spiritussancti, prout importat uim quādam motiuam. Nulli aūt creaturæ cōpetit eē principiū respectu alicuius diuinæ personæ, sed econtrario. ideo pater pōt dici pater nr̄, & spūsscTūs spiritus noster. nō tn̄ filius pōt dici filius nr̄. Hæc ibi. Tamen cum dicit̄ pater noster, non denotat̄ relatio paternitatis ęternæ, sed paternitas rōne creatiōis uel recreationis, ut dictū est. ar. 1. ad 4.

Petrus. ¶Concordat Petrus, qui tamen sentit ꝗ nec filius nec spiritussanctus dicitur noster: quoniam habēt rationem principiati, non principii: quod uidetur contrarium uerbis Thomę, dicentis quod in nomine spiritussanct⁹ intelligitur relatio seu ratio principii, inquantum importat uim quandam motiuam. Pro quorum concordia uidetur dicendum, ꝗ in nomine spiritussancti ex parte eius quod ē spiritus, notatur uis illa motiua: sed non inquantum spiritussanctus est persona producta, & sic habet rationem principiati, nec dicit̄ spiritussanctus noster. ¶Verum à ꝑinductis aliqualiter dissonat, quod hic scribit Richardus: De

Richard. spiritusancto, inquiens, dici non pōt ꝗ sit spiritussanctus noster. potest tamen dici ꝗ sit spiritus noster, & donum nostrum & datum nostrum, atq; secundum quosdam dici potest quod spiritussanctus est noster. Potest etiam dici spiritus noster, quia in nomine spiritus importatur relatio, non tantum ad principium à quo spiratur: sed item ad eum cui inspiratur, seu cui ipse aliquid boni inspirat. potest etiam dici donum nostrum, quia in nomine doni non solum designatur respectus ad principium à quo procedit, sed & q̄dam respectus secundum rationem ad creaturam, & secundum habitum & aptitudinem. Hinc sicut dicitur donum patris ac filii, quia ab eis ita procedit, ut ex modo suo procedendi conueniat ei prima ratio doni: sic dicitur donum nostrum, quia donabilis nobis: sed magis proprie dicitur datū nostrum, qm̄ datum connotat in creatura cui datur, realē relatiōem in actu: & in spūsctō cū datur, notat relationē ſm rationem quæ ē relatio ſm dici. Deniq; ratio cur spūs-

ſanctus eſt noſter,eſt:qm̄ hoc pronomen noſter,habitudinem talem deſignat ſpiritusſancti ad nos, q̄lē habet habitum,id eſt,res habita ad habētem.omnes autem iuſti habent ſpiritumſanctum. Veruntamen quoniam ſpiritusſanctus potius habet iuſtos q̄ habeatur ab eis,ita ꝙ ipſe non poteſt dici poſſeſſio iuſtorum,ſed ipſi ſunt poſſeſſio eius: idcirco apparet quibuſdam ꝙ locutio iſta, ſpiritusſanctus eſt noſter, ſit aliqualiter impropria. Hæc Richardus.

Dio. Car. ¶Hæc autem diſcrepātia uidetur pro magna parte in modo loquendi conſiſtere. Tamen quod ait Richardus ſpiritumſanctum non poſſe dici poſſeſſionē iuſtorum,nō uidetur idonee dictū,cum detur eis ad habendum & perfruendū,ſitq; eorum hæreditas, iuxta illud pſalmi: Dominus pars hæreditatis meæ. Vnde & Ieremias in Threnis: Pars mea dn̄s,dixit anima mea. Per Moyſen quoq; dominus frequēter locutus eſt de Leuitis in Leuitico & Deuteronomio: Ego hæreditas & poſſeſio eorum. quāuis hoc de ſacrificijs, decimis & primitijs deo debitis ad literā exponatur. Porro infra libro ſecūdo prima diſtinctione apertiſsime dicitur: Fecit deus rationalē creaturam, quæ ſummū bonū intelligeret,et intelligēdo amaret,et amando poſſideret, ac poſſidēdo frueretur. Nihilominus uerū eſt ꝙ iuſti,imo &tota machina uniuerſi, eſt poſſeſſio dei iure creationis, conſeruationis & gubernationis. Vnde in Geneſi Abraā ait: Leuo manū meam ad dominū deum poſſeſſorē cæli & terræ. Vtrūq; ergo diuerſis cōſiderationibus uerum eſt.

(Margin: Spiritusſanctus dr̄ iuſtorum poſſeſſio. — Pſalm.15. — Threno.3. — Deut.18. — Gene.14.)

Aegidius ¶Aegidius demum in huius quæſtionis ſolutione cōcordat om̄ino cū Thoma, nec ſpecialia multa ſcribit niſi quæ iam ex Thoma ſunt introducta.

Vdalric⁹. ¶Vdalricus quoq; in Summa tertio lib. ſcribit de his conſonanter Alberto,& concedit ꝙ ſpūſſanctus ſit iuſtorum poſſeſſio: qa ad nutum ſuæ uolūtatis habent eum, cōtemplando, amando, fruendo, colēdo.

Bonauēt. ¶Poſtremo circa hæc ſcribit Bonauētura: Noſtrū & meū,dupliciter poſſunt alicui attribui, ſcilicet mediante compoſitione & immediate. Si mediāte compoſitione,ſic de ſe ponunt propriā habitudinem circa terminū cui adduntur,utpote habitudinē poſſeſſionis: ut cum dicitur,hoc eſt meū: & ita q̄niam omnis qui habet ſpm̄ſanctum,habet deum & omnia q̄ ſunt dei. ſicq; meū ſeu noſtrū uel tuū, dici poteſt de omni q̄d in deo eſt cōmuniter. attamen magis proprie de filio,q natus & datus eſt nobis per incarnationem: maxime aūt de ſpūſancto,qui eſt pignus hæreditatis noſtræ. Hinc ratione donabilitatis poteſt inter alias perſonas ratio poſſidēdi appropriari ſpūiſancto. Secūdo noſtrum pōt alicui attribui immediate: ſicq; nō dicit habitudinem,ſed rationem habitudinis importatæ per terminum cui unitur, ſic em̄ nulli conueniēter unitur,niſi quod importat reſpectū explicite, ut pater noſter, uel pr̄ meus: uel implicite,ut liber meus.i.poſſeſſus à me. Quo circa notandum quod non dicitur noſter uel meus de aliquo, niſi ſecundū illud nomen ſecūdum quod dicitur hoc eſſe huius. Et hoc poteſt eſſe ſecundum triplicem habitudinem. Primo, ſecundum habitudinem informationis, ſicut albedo Petri: & hanc habitudinē important nomina abſtracta. & quia nihil diuinum comparatur ad nos ſecundum habitudinem informationis,ideo de diuinis abſtracte deſignatis,non poteſt dici, noſter. Vnde dicēdum nō eſt, deitas noſtra, æternitas noſtra. Secundo, penes habitudinem cauſalitatis,quā habitudinē important nomina quæ dicunt actum,ut creator: & qa hanc habitudinem oīa diuina habēt ad nos, penē de omnibus illis hoc modo dicitur,noſtrum. Tertio poteſt hoc eſſe ſecundum habitudinē correlationis, & hanc habitudinē habent nomina relatiua,& hæc extant duplicia: quoniam quædam dicunt reſpectum perſonæ ad perſonam,quædam uero dicūt reſpectū ad creaturam. Et de primis nō dicit, noſter aut me⁹, ſed de ſecundis, ut ſicut dominus & magiſter. nō aūt dicitur filius noſter, aut ſpūſſanctus noſter, nec pater noſter ſecundum æternam paternitatis relationem. Eſt igitur regula, q̄d de his dicimus noſter uel meus ſeu tuus,quæ dicunt reſpectum ad nos ſecundum habitudinem cauſalitatis uel correlatiōis: & ad hoc nil facit donabilitas,ſed præfatus reſpectus. Hæc Bonauentura.

(Margin: 2 Cor.1.5. — Ephe.1.)

QVAESTIO IIII.

VLtimo quæritur, **An ſpūſſanctus eadem ꝓceſſione habeat quod ſit donū,⁊ quod ſit deus ac diuina eſſentia.** ¶Videt ꝙ nō,quia q̄d ſpūſſanct⁹ habet per proceſſionem, uidetur ſm ordinē intelligēdi ſeq ꝓceſſionē. eēntia autem ſeu deitas ordine naturæ omnem proceſſionem & emanationē in diuinis præcedit,ergo ſpiritusſanctus ſua proceſſione non habet ꝙ ſit deus atq; diuina eſſentia. ¶Secūdo,perſona in diuinis procedens, ſua proceſſione nō habet niſi quod ei formaliter conuenit ex ſua proceſſione. ſed ſpirituiſancto ex ſua proceſſione non conuenit formaliter ꝙ ſit deus aut diuina eſſentia,ſed ſolum ꝙ eſt ſpiritusſanctus. alioquin ſoli ſpirituiſancto conueniret eſſe deum ac diuinam eſſentiam.

(Margin: Argum̄ē. ꝯ veritatē. — 2.)

In oppoſitum. ¶In oppoſitū eſt, quia ꝑ hoc ſpūſſanctus eſt deus & diuina eſſentia,per quod deitatem ueram eſſentiamq; accepit diuinam. ſed nec deitatem nec eſſentiā accepit,niſi procedendo à patre & filio: ergo eadem proceſſione habet atq; accepit quod eſt ſpiritusſanctus & amor ac donū,deus quoq; & diuina eſſentia: ergo omnia iſta eadē ꝓceſſione accepit, & per illam conueniunt ſibi. Hæc quæſtio idcirco mouetur, quia in textu ex uerbis Auguſtini probatur atq; aſſeritur, ꝙ ſicut filius naſcendo accepit à patre nō tantum ut ſit filius,ſed etiā ut ſit diuina eſſentia & deus, ſic ſpiritusſanctus procedendo à patre ac filio,accepit non tm̄ ut ſit donum,ſed etiā ut ſit deus ac diuina eēntia. Auguſt.

Albertus. ¶Hinc Albertus hic mouet hanc quæſtionem, an filius naſcendo accepit quod ſit deus & diuina eſſentia. Videtur ꝙ non, quoniam quicquid filius eſt naſcendo, hoc diſtinguit eum ab alijs diuinis perſonis, præſertim à patre gignente: ſed eſſe deum ac diuinam eſſentiam, non diſtinguit eum à ſpiritu ſancto neque à patre, cum quælibet diuina perſona ſit deus & increata eſſentia. Ad quod reſpōdet Albertus: Quidam cōcedunt ſimpliciter, ꝙ filius naſcendo accepit & habet quod ſit deus & diuina eſſentia, ſicut Magiſter in litera dicit: quia in tali locutione ly naſcendo nō determinat niſi ſuppoſitum, & eſt ſenſus: filius qui naſcendo eſt filius, accepit quod ſit deus & diuina eſſentia. Et addunt quod gerundium illud naſcendo, poteſt dicere cauſam reſpectu prædicati, & ita eſt falſa, quia natiuitas nō attingit deitatem, itaq; ipſa ſit nata, ut patuit ſupra. uel poteſt notare cōcomitantiam, ut ſit ſenſus, filius dum natus eſt, habet ꝙ ſit deus & diuinam eſſentiam habeat: ſicq; aſſerunt

(Margin: Queſtio.)

ꝙ sit uera illa locutio. Sed hoc nõ uidetur esse de intentione Magistri, qui ait in litera, ꝙ natiuitas pstet essentiã filio, q̃d uidet innuere causam seu rõnẽ. Ad quod dicendum, ꝙ responsio illa supplenda est: quia cum gerundium dicat ratiõem principij originalis, potest determinare compositionem uerbi ex parte subiecti tantum, ut sit sensus: Filius nascendo, id est, qui nascendo est filius, accepit quod sit deus & diuina substantia. Potest quoq; determinatio referri ad compositionem, designando actum super prædicatum transeuntem, & ita est falsa. sequeretur enim ꝙ essentia esset aliquo modo nata. Simili modo distinguenda est hæc, spiritussanctus procedendo accepit non solum ut sit donum, sed etiam ut sit deus atque diuina essentia. Hæc Albertus.

Tho. aq. ¶Porro ad quæstionem primo motam Thomas respõdet: Sicut in filio significatur proprietas eius p modum relationis, ut cum dicitur filiatio: & per modum emanationis, cum dicitur generatio passiue. sic esset de spiritusancto, si nomina essent imposita: sed propter defectum nominum, eodem utimur nomine ad significãdum emanationem spiritussancti, atq; ad designandum proprietatem uel relationem ipsius, uidelicet nomine processionis. Dico ergo ꝙ processio potest dicere emanationem spiritussancti, uel relationem seu proprietatem illius. Si dicat relationem seu proprietatem, sic spiritussanctus proprietate sua loquendo formaliter, est spiritussanctus & donum ac amor spiratus, non autem deus neq; diuina essentia: sicut nec filius filiatione est deus formaliter loquendo, sed filiatione est filius, & deitate deus, & sapientia sapiens. Si autem processio dicat emanationem, sic dici potest ꝙ spiritussanctus sua processiõe est deus ac donum & amor: quemadmodum filius sua natiuitate est filius & deus, diuersimode tamen: quoniam deitas se habet ad generationem solum ut accepta per eam, filiatio autem secundum rationem intelligendi est consequens generationẽ. Simili modo conceditur quod filius nascendo accipit deitatẽ, nec solum ita quod gerundium importet concomitantiam, sicut cum dicitur de homine currente, ille currendo est homo: sed etiam ut importet principium, rationem seu habitudinem acceptionis ad acceptum, ut sit sensus: filius nascẽdo accepit deitatem, id est, per natiuitatem deitatem accepit, & similiter est de processione spiritussancti. Ex quibus patet obiectorum solutio. Hæc Thomas in Scripto.

¶Idem Vdalricus in Summa sua tertio libro & addit: Secundum rationem intelligendi differẽtia est in eis, quoniam sicut in generatione filij, deitas tantum est per generationem accepta, ita & in processione spiritussancti, sed donum sequitur modum processionis. Cum enim procedat ut amor, sequitur quod procedat ut donabilis. Vdalric.

¶Porro Petrus compẽdiose & clare hic loquitur: Dum quæritur, an eodẽ spũssanctus sit deus & donũ, aut quæritur de identitate rei, sicq; dicendũ quod sic, quoniam in diuinis idem est essentia atq; proprietas: aut quæritur de identitate secũdum rationem, & tũc ablatiuus ille eodem, construitur cum hoc uerbo sit: uel in ratione formæ, & ita spiritussanctus non eodẽ est deus & donum, quoniam deitate est deus, & proprietate est donum: aut in ratione principij, sicq; eodem, id est, eadem processione est deus & donum: qa per illam processionem habet & est, quicquid habet & est. Huius autem exemplum est, ut si quis dicatur pudore rubens & rubore rubens. pudore nanq; est rubens causaliter, rubore formaliter. Hæc Petrus. Petrus.

¶Idem omnino Richardus. Bonauentura autem in dubitationibus circa literam, eadem scribit quæ iam ex Alberto & Petro inducta sunt. Richard. Bonauẽt.

¶Postremo mihi apparet, ꝙ Magister in litera tã clare & magistraliter docet, qualiter præfatæ propositiones sint ueræ, ut uix clarius possit exponi. Nempe cum dicitur, filius nascendo non solum accepit & habet ut sit filius, sed etiam ut sit deus: sensus plane ẽ iste, ꝙ per generationem accepit à patre ueram deitatis naturam, quam sub ratione similitudinis accipiendo, est ac dicitur filius: atq; ex directa & naturali sequela consequitur quod sit uerus deus ac diuina essentia, non ꝙ deitas aut diuina essentia sit directe terminus generationis, seu id quod generatur: sed est quasi terminus & ratio formalis, cur generari conuenit filio, & quia per generationem ei communicatur. Et idem dicendum de spiritusancto, quemadmodum & Aegidius hic declarat. Dio. Car.

Hic de æqualitate trium personarum.

Distinctio XIX. A

NVnc postquam coæternitatem trium personarum pro modulo facultatis nostræ insinuauimus, iam de earundem æqualitate aliquid eloqui superest. Fides enim catholica sicut coæternas, ita & coæquales tres personas asserit. Aequalis est enim in omnibus patri filius, & patri & filio spiritussanctus. Quia ut ait Augustinus in libro de fide ad Petrum, breuiter aperiens quomodo intelligatur æqualitas docet: Nullus horum alium aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate: quia nec filio nec spiritusancto, quantum ad naturæ diuinæ unitatem pertinet, aut anterior aut maior est pater, nec filius spiritusancto. Aeternum quippe & sine initio est, ꝙ filius de natura patris extitit: & æternum ac sine initio est, ꝙ spiritussanctus de natura patris filijq; procedit. Ob hoc ergo tres unum recte credimus & dicimus deum, quia una prorsus æternitas, una immensitas, una naturaliter est trium personarum diuinitas. Ecce breuiter assignauit Augustinus, in quo trium personarũ consistat æqualitas, s. quia alia aliam non excellit aut æternitate, aut magnitudine, aut potestate.

Augusti. capite. 1.

Quod æternitas & magnitudo & potestas in deo sunt unum, licet ponantur quasi diuersa. B

Cumq; enumerentur ista quasi diuersa, in deo tamen unum & idem sunt, scilicet essentia diuina simplex & incōmutabilis. Vnde Augustinus in septimo libro de Trinitate: Non alio magnus, alio deus est: sed eo magnus, quo deus: quia nō est illi aliud magnum esse, aliud deū esse. Eadem quippe eius magnitudo est quæ uirtus, & eadem essentia quæ magnitudo. Pater ergo & filius simul una essentia & una maguitudo. Ita etiam & potentia dei & essentia diuina est. Vnde Augustinus in septimo libro confessionū: Voluntas & potentia dei, deus ipse est. Aeternitas quoq; dei, essentia diuina est. Quod Augustinus ostendit super illum locum Psalm. In generatione & generationem anni tui: Est generatio generationum quæ nō transit, collecta de omnibus generationibus, id est, sancti. In illa erunt anni dei, qui non transeunt, id est, æternitas dei. Non enim sunt aliud anni dei, aliud ipse: sed anni dei, æternitas dei est. Aeternitas uero ipsa dei substantia est, nihil habens mutabile. Inconcusse ergo teneamus, φ unum & idem est, scilicet essentia diuina, dei æternitas, potentia, magnitudo: & tamen cō sueuit scriptura hæc & his similia quasi distincte ponere. In his ergo uerbis trium personarum æqualitatem breuiter complexus est Augustinus: quia alius alium nec æternitate, nec magnitudine, nec potentia superat. Quod autem æternitate aliqua trium personarum aliā non excedat, supra ostensum est, ubi coæternitas trium personarum insinuata est.

Augu∫t. capite .1.d

Augu∫t. capite.4.

Augu∫t. ∫uper p∫al. 101.

Quod æternitas dei deus est.

Hic de magnitudine, qđ ea aliqua personarum aliam non excedat. C

Nunc igitur superest ostendere, φ magnitudine uel potentia alius alium non excedat. & prius de magnitudine uideamus.

Quod non est maior una persona alia, nec maius aliquid duæ quam una, nec tres uel duæ quam una. D

Sciendum est ergo, quia pater non est maior filio, nec pater uel filius maior spiritusancto, nec maius aliquid duæ personæ simul sunt q̄ una, nec tres simul maius aliquid q̄ duæ, nec maior est essentia in tribus quàm in duabus, nec in duabus quàm in una: quia tota est in singulis. Vnde Iohannes Damascenus ait: Confitemur deitatis naturam omnem perfecte eē in singula suarum ὑποσασέων, id est, personarum: omnem in patre, omnem in filio, omnem in spiritusancto. Ideoq; perfectus deus pater, perfectus deus filius, perfectus deus spiritussanctus.

Dama∫ce.

Quomodo dicitur esse deus pater in filio, & filius in patre, & spiritussanctus in utroq;, & singulus in singulis. E

Et inde est φ pater dicitur esse in filio, & filius in patre, & spiritussanctus in utroq;, & singulus in singulis. Vnde Augustinus in libro de fide ad Petrum: Propter unitatem naturalē totus pater in filio & spiritusancto est, totus quoq; spiritussanctus in patre & filio est. Nullus horum extra quemlibet ipsorum est propter diuinæ naturæ unitatem. Ecce hic aperit aliquatenus, non enim plene potest tantum ab homine reserari arcanum, ex qua intelligentia dicatur singula personarum tota esse in alijs. Vnde etiam Hilarius ista interius perquirens, in libro quarto de Trinitate ait: Affert plerisq; obscuritatem sermo domini, cum dicit: Ego in patre, & pater in me est. Nec immerito. Natura enim intelligentiæ humanæ, rationem dicti huius non capit: nec exemplum aliquod rebus diuinis comparatio humana p̄stabit. Sed quod non intelligibile est homini, deo possibile est. Cognoscendum itaq; atq; intelligendum est, quid sit illud, Ego in patre, & pater in me est. Si tamē comprehendere hoc ita ut est ualebimus, ut quod natura rerum pati non posse æstimatur, id diuinæ ueritatis ratio consequatur. Patrem ergo in filio, & filium in patre esse, plenitudo in utroq; diuinitatis perfecta est; quia plenitudo diuinitatis ē in filio: qđ in patre ē, hoc & in filio ē: qđ in ingenito est, hoc in genito: alter ab altero, & uterq; unum. Is s. qui est, nihil habens quod non sit, etiam in eo à quo est: non duo unus, sed alius in alio, quia non aliud in utroq;: ut unum sint in fide nostra uterq;, non unus: nec eundem utrunq;, nec aliud confitemur, quia deum ex deo natum: nec eundem natiuitas, nec aliud esse permittit. Eandem ergo in utroq; & uirtutis similitudinem & deitatis plenitudinē confitemur, quia ueritas dicit: Ego in patre, & pater in me est. Omnia enim filius accepit à patre, nam si partem eiusdem qui genuit accepit, neuter er-

Augu∫t. capite .1.a

Hilari⁹.

Ioh. 14.b

Ioh. 14.

go perfectus est. Deesset enim ei unde decessit, nec plenitudo in eo erit, qui ex portione constiterit. Neuter ergo perfectus est, si plenitudinem suam & qui genuit amittit, nec qui natus est consequitur. Fateamur ergo quod pater est in filio, & filius in patre, & deus in deo, ut idem Hilarius ait in septimo lib. de Trin. non per duplicem cõuenientium generum coniunctionem, nec per *insitiuam capacioris substantiæ naturam: sed per naturæ unitam similitudinem, per natiuitatem uiuentis ex uiuente natura: dum res non differt, dum naturam dei nõ degenerat natiuitas, dum non aliud aliquid ex deo quàm deus nascitur: dũ nihil in his nouũ est, nihil alienum, nihil separabile. Ecce, his uerbis (prout humana permittit infirmitas) aperitur, ex quo sensu Christus dixerit se esse in patre & patrem in se. Ex eodem etiam sensu intelligitur spũssanctus esse in utroque, & singula personarum in singulis: quia s. in singulis est eadem plenitudo diuinitatis & unita similitudo naturæ, quia non est maior diuina natura in aliqua harum personarum, sed unius & indifferẽtis naturæ sunt hæ tres personæ. Ideoque altera in altera esse dicitur, ut prædictum est. Vnde Ambrosius prædictorum uerborum sententiam nobis aperiens, super epistolam secundam ad Corinthios ait: Per hoc intelligitur pater esse in filio, & filius in patre, quia una est eorum substantia. Ibi enim est unitas, ubi nulla est diuersitas. Ecce tribus illustrium uirorũ testimoniis, s. Augustini, Hilarii, atque Ambrosii, in idem concurrentibus, reuelatione spiritussancti in eis loquentis, pie credere uolentibus ostenditur, tamen quasi per speculum & in ænigmate: qualiter accipiendum sit, cũ dicitur pater in filio esse, uel filius in patre, uel spũssanctus in utroque.

Ioh. 14. — *Hilari⁹. Hec uerba diligenter attende.* — *Ioh. 14.* — *Ambrosi. super epistolam alteram ad Corinth. capite. 5.* — **insiti*

Ad id quod cœperat redit, scilicet ut ostendat quod magnitudine alius alium non superat. F

Sed iam nunc ad propositum redeamus, cœptoque insistamus, ostendentes quod magnitudine nulla trium personarum aliam superat: quia nulla maior aliis, nec maius aliquid sunt duæ quam una, nec tres quam duæ, nec maior deus quam singuli horum: quia singulus horum perfectus est, nec est quo crescat illa perfectio.

1. Cor. 13. d

Quod nulla personarum pars est in trinitate. G

Nec est aliqua trium personarum, pars dei uel diuinæ essentiæ: quia singula harum uerus & plenus deus est, & tota & plena diuina essentia est: & ideo nulla istarum, in trinitate pars est. Vnde Augustinus in lib. contra Maximinum hæreticum, sic ait: Putas deum patrem cũ filio & spũsancto unum deum esse non posse. times enim ne pater sit pars unius dei qui constet ex tribus. Noli hoc timere. Nulla enim fit partium in deitatis unitate diuisio: unus est deus pater & filius & spũssanctus. i. ipsa trinitas unus est deus. Ergo, inquis, deus pater est pars dei. Absit. Tres enim personæ sunt pater & filius & spũssanctus. & hi tres, quia unius substantiæ sunt, unum sunt, & summe unum sunt: ubi nulla naturarum, nulla est diuersitas uoluntatum. Si enim natura unum essent, & consensione unum non essent, non summe unum essent. Si uero natura dispares essent, non summe unum essent. Hi ergo tres, quia unum sunt propter ineffabilem coniunctionem deitatis, qua ineffabiliter copulantur, unus deus est. Pars ergo trinitatis esse non potest, quicunque unus est in tribus. In trinitate ergo quæ deus est, & pater deus est, & filius deus est, & spiritussanctus deus est: & simul hi tres unus deus. Nec huius trinitatis tertia pars est unus, nec maius aliquid duo quam unus est ibi, nec maius aliquid sunt omnes quam singuli: quia spiritalis, non corporalis est magnitudo. Qui potest capere, capiat: qui autem non potest, credat: & oret ut quod credit, intelligat. Verum est enim quod per prophetam dicitur: Nisi credideritis, non intelligetis. His uerbis aperte ostendit indifferẽtem magnitudinẽ trium personarum. Item in eodem: Tu nẽpe dixisti unũ deũ, non ex partibus esse cõpositũ: & hoc de patre tantum uis intelligi. Ille, inquis, uirtus est ingenita simplex. & tamen in hac simplici uirtute multa uideris cõmemorare, cũ dicis: Deus deũ genuit, bonus bonũ genuit, sapiens sapientẽ, clemens clementẽ, potẽs potentẽ. Nunquid ergo bonitas & sapientia & clementia & potentia partes sunt unius uirtutis, quam simplicẽ esse dixisti? Si dixeris, partes sunt: simplex ergo uirtus ex partibus constat. Et simplex ista uirtus, te diffiniente, unus est deus: ergo deum ex partibus compositum esse dicis. Non dico, inquis, non sunt partes. Si ergo in una persona patris & illa inuenis quæ plura uidentur, & partes non inueneris, quia una uirtus simplex est: quanto magis pater & filius & spiritussanctus, & propter indiuiduam deitatem unus deus est, & propter uniuscuiusque proprietatem tres personæ sunt, & p-

Augusti. li. 3 contra Maximinum episcopum Arrianorum ca. 10. — *Mat. 19. b* — *Isa. 7. b iuxta lxx.* — *August. vbi supra.*

pter singulorum perfectionem partes unius dei non sunt? Virtus est pater, uirtus est filius, uirtus est spiritussanctus. Hoc uerum dicis. Sed ꝙ uirtutem de uirtute genitam, & uirtutē de uirtute procedentem, non uis eandem habere naturam, hoc falsum dicis, hoc contra fidē rectam & catholicam dicis. His uerbis aperte docetur, ꝙ tres personæ illæ non sunt partes dei uel diuinæ essentiæ. Nullaq́ illarum trinitatis pars dicenda est, nec una maior alijs.

Cum dicimus tres personas esse unam essentiam, nec ut genus de speciebus, nec ut speciem de indiuiduis prædicamus: quia non est essentia genus, & persona species: uel essentia species, & persona indiuiduum. H

Hic adijciendum est, ꝙ tanta est æqualitas trium personarum atq; indifferens magnitudo, ꝙ cum dicamus tres personas unam esse essentiam uel substantiam, neq; ut genus de speciebus, neq; ut speciem de indiuiduis prædicamus. Non enim essentia diuina genus est, & tres personæ species: uel essentia diuina species, & tres personæ indiuidua. Quod Augustinus rationibus probabilibus atq; irrefragabilibus aperte demonstrat in lib. septimo de Trinitate, dicens: Si essentia genus est, species autem persona, ut nonnulli sentiunt, oportet appellari tres substantias, ut appellantur tres personæ: sicut cū sit animal genus, & equus species: appellantur tres equi, ijdemq́ tria animalia. Non enim ibi species pluraliter dicitur, & genus singulariter: ut si diceretur, tres equi sunt unum animal: sed sicut tres equi speciali nomine, ita tria animalia nomine generali dicuntur. Cum ergo tres personas unam fateamur esse essentiam, non tres esse essentias: cum tres equi tria animalia dicantur, non unum: patet nomine essentiæ non significari genus, nec nomine personæ speciem. August. capite. 6.

Hic probat Augustinus, quod non dicitur ut species de indiuiduis. I

Si uero dicunt nomine personæ non speciem significari, sed aliquid singulare atq; indiuiduum: & nomine essentiæ speciem intelligi, ut persona non dicatur sicut homo, sed quomodo dicitur hic homo, uelut Abraam, Isaac, Iacob, uel quis alius, qui etiam digito præsens demonstrari possit: sic quoq; illos eadem ratio confutabit. Sicut enim dicunt Abraam, Isaac, Iacob, tria indiuidua, ita tres homines & tria animalia. Cur ergo pater & filius & spiritussanctus, si secundum genus & speciem & indiuiduum ista disserimus, non ita dicunt tres essentiæ ut tres personæ? Idem vbi supra.

Alio modo probat idem. K

Alio quoq; modo idem probat Augustinus, scilicet ꝙ essentia diuina non est genus, nec personæ species: uel essentia non est species, nec personæ indiuidua. Vna, inquit, essentia non habet species, sicut unum animal nō habet species. Pater ergo & filius & spiritussanctus, nō sunt tres species unius essentiæ. Diuina ergo essentia genus non est, sed nec species est essentia diuina, & personæ indiuidua, sicut homo species est, indiuidua autem, Abraam, Isaac & Iacob. Si enim essentia species est ut homo, sicut non dicitur unus homo esse Abraam, Isaac, & Iacob, ita nō dicitur una essentia esse tres personæ. Non itaq; secundum genus & species ista dicimus. Idem vbi supra.

Nec secundum materialem causam dicuntur tres personæ una essentia. L

Notandum etiam ꝙ eēntia diuina non est materia trium personarum, ut Aug. in eodē libro docet, tanquam secundum cōem eandemq́ materiam tres personæ dicantur esse una essentia, sicut ex eodem auro si fierent tres statuæ, diceremus tres statuas unum aurum. Non autem sic trinitatem .i. tres personas dicimus unam essentiam & deum unum, tanquam ex una materia tria quædā subsistant. In statuis eñ æqualibus, plus auri est tres simul q̄ singulæ, & minus auri est una q̄ duæ. In illa uero essentia trinitatis, nullo modo est ita. Non ergo secūdum materialem causam tres personas unam dicimus esse substantiam uel essentiam, sicut tres statuæ dicuntur unum aurum. August. vbi supra.

Nec ita dicuntur tres personæ una essentia, ut tres homines una natura uel unius naturæ M

His quoq; addendum est, ꝙ tres personas non ita dicimus esse unam essentiam (ut Aug. in eodem ait) uel unius essentiæ, sicut dicimus aliquos tres homines eiusdem sexus & eiusdē temperatiōis corporis, eiusdemq́ animi unam esse naturam, uel unius naturæ. Nam in his rebus non tātum est unus hō, quantū tres homines simul, & plus aliquid sunt homines duo q̄ unus hō, sicut in statuis esse diximus. At in deo nō est ita. Non enim maior essentia est pater & filius simul, q̄ solus pater uel solus filius: sed tres simul illæ personæ æquales sunt sin- August. vbi supra.

gulis. Ex præmissis patet, ꝙ tres personæ dicuntur diuina essentia: nec secundum materialē causam, ut tres statuæ unum aurum: nec secundum cōplexiōis similitudinem, ut tres hoīes unius naturæ: nec ut genus prædicatur de speciebus, uel ut species de indiuiduis, id est, cōtinens de contentis, maius de minoribus.

Quæ uidentur aduersari prædictis. N

His autem uidentur aduersari, quæ quidam sacræ scripturæ tractatores catholici in suis scriptis tradiderunt. In quibus significare uidentur, ꝙ essentia diuina sit quoddam cōmune & uniuersale uelut species: tres uero personæ sunt tria particularia, tria indiuidua numero differētia. Vnde Iohānes Damascenus inter doctores Græcorum maximus, in lib. I. quem de Trinitate scripsit, quem & papa Eugenius transferri fecit, ait: Communia & uniuersalia ꝑdicantur de subiectis sibiǌpsis particularibus. Cōe ergo substantia est, particulare uero hypostasis. i. persona. Particulare autem dicitur, non quod partem naturæ habet, sed particulare numero: ut atomus. i. indiuiduum. Numero enim & non natura differre uidentur hypostases. Item in eodem: Substantia significat cōem & circūplectiuam speciem homoideō (. i. similium specie) hypostaseon. i. personaꝝ, ut puta deus hō. Hypostasis aūt indiuiduū demōstrat, s. patrem & filium & spiritumsanctum, Petrū, Paulum, & hmōi. Ecce aperte dicit substantiam esse uniuersale, hypostasim uero particulare: & ꝙ deus est species ut hō, & ꝙ pater & filius & spūssanctus sunt indiuidua, sicut Petrus & Paulus, eo ꝙ numero differunt. Quæ præmissæ sententiæ Augustini penitus contradicere uidentur. Quid ergo dicemus ad hæc? Hoc utiq; dicere possumus atq; debemus, ꝙ ea quæ Augustinus tradidit superius, sine om̄i hæsitatione tenenda sunt.

Damasce. in libro de trinitate.

Verba Augusti. tenenda.

Quod sane possunt intelligi quæ Iohannes dicit, & quō, ostendit. O

Hæc autem quæ hic dicuntur, licet in sermonis superficie aliquid à fide alienum resonare uideantur, sane tñ intelligi queunt: piumq; lectorem atq; intellectorem plurimum efflagitant. in quorum explanatione mallem silens alios audire, q̄ loquendo maleuolis detrahendi occasionē præstare. Videtur tñ mihi ita posse accipi, cum ait: Substantia est cōe, & hypostasis est particulare: Non ita hæc accepit cum de deo dicantur, ut accipiuntur in philosophica disciplina: sed per similitudinem eorū quæ à philosophis dicūtur, locutus est: ut sicut ibi cōe uel uniuersale dicitur quod prædicatur de pluribus, particulare uero uel indiuiduum quod de uno solo: ita hic essentia diuina dicta est uniuersale, quia de omnibus personis simul, & de singulis separatim dr̄: particulare uero singula quælibet personarum, quia nec de aliǌs cōiter, nec de aliqua aliarum singulariter prædicatur. Propter similitudinem ergo ꝑdicationis, substantiā dei dixit uniuersale: & personas, particularia uel indiuidua. Propter hoc idem etiam eandem diuinam essentiam dixit esse speciē cōem, & circūplectiuā similiū specie personaꝝ: qa sicut hæc species hō de suis ꝑdicatur indiuiduis, uelut de Petro & Paulo & de aliǌs, nec ista specie differunt, sed cōueniunt per omnia: ita deus de tribus prædicatur personis, quæ in diuinitate non differunt, sed per omnia conueniunt. Hanc ergo similitudinem inter res sempiternas & res temporales perpendens Iohannes, uniuersalitatis & particularitatis noīa, quæ rebus tēporalibus proprie cōueniūt, ad res æternas transtulit. Augustinus uero maiorē uidens dissimilitudinē q̄ similitudinē inter res ꝑdictas, ab excellentia trinitatis prædicta nomina remouit.

Ex quo intellectu dixerit q̇ʳ substantia dei sit species vel vniuersale, & personę indiuidua.

Ex quo sensu dixerit personas differre numero. P

Quod autem Iohannes dicit hypostases differre numero, non natura: in eo ꝙ non differre natura ait, uerissime & sine ullo scrupulo loquitur. Quod uero dicit differre numero, cauendum est quomodo intelligatur. Diuersis em̄ modis dicuntur aliqua differre numero.

Quibus modis dicantur differre numero, & secundum quem modum possit conuenire personis. Q

Dicuntur em̄ aliqua differre numero, qñ ita differunt ut hoc nō sit illud, nec aliqd quod illud est uel in ipso est: qualiter differunt Socrates & Plato, & hmōi quæ apud philosophos dicuntur indiuidua uel particularia. Iuxta quem modum non possunt dici tres personæ differre numero. Dicunt̄ quoq; differre numero, quæ in numeratione siue computatione non sibi adiunguntur: sed à seinuicem discernūtur, ut cum de aliqbus rebus loquentes, dicimus: una, duæ, tres. Et secundum hunc modum forte dixit Iohannes hypostases, id est, personas, differre numero. Possumus enim dicere, pater est unus: &, Pater & filius sunt duo: &, Pater & filius & spiritussanctus sunt tres. Et item, hæc persona est una: &, hæc & illa sunt duæ: &,

hæc & illa & alia sunt tres. Conuenientius tñ tres illæ personæ proprietatibus tm̃ distingui dicũtur, de quarũ distinctione secundũ proprietates in sequenti tractabit. Nunc uero ad inceptum redeamus, quæ dicta sunt repetentes, ut sæpius uersando, familiarius innotescant.

Quod una persona non est maior alia, nec tres simul quam una, & hoc ratione ostendit catholica. R

Sciendum ẽ ergo, tantam æqualitatem esse in trinitate, ut ait Aug. in octauo lib. de Trin. ut non solum pater non sit maior q̃ filius, sed nec pater & filius simul maius aliquid sunt q̃ spiritussanctus, aut quælibet persona min⁹ aliquid sit q̃ ipsa trinitas. Quod aũt ita sit, aliquo modo si fieri põt, demonstrandum est. Quantum ergo ipẽ creator adiuuat, attendamus (inquit Augustinus in eodem) quõ in hac trinitate duæ uel tres personæ nõ sunt maius aliquid quàm una earum. August. in plogo.

Ratione utitur subtilissima, ad ostendendum qđ ita sit. S

Quod ibi magnum dicitur, aliunde magnum non est, q̃ eo quo uere est: quia ibi magnitudo ipsa ueritas est, & ueritas essentia. Non ergo ibi maius est, quod uerius nõ est. Non aũt uerius est pater & filius simul, q̃ pater solus uel filius. Non ergo maius ẽ aliquid uterq; simul, q̃ singulus eorum. Et qa æque uere est etiam spiritussanctus, ideo pater & filius simul non sunt aliquid maius q̃ ipse, quia nec uerius sunt. Item, in essentia ueritatis hoc est uerum esse, quod est esse: & hoc est esse, quod est magnum esse. Hoc est ergo magnum esse, quod uerum esse. Quod igitur ibi æque uerum est, & æque magnũ est. Quod ergo ibi plus ueritatis non habet, non plus habet magnitudinis. Plus aũt ueritatis non habet, qđ uerius non est. Non est aũt uerius una persona q̃ alia, uel duæ q̃ una, uel tres simul q̃ singula. Non ergo plus ueritatis habet una q̃ alia, uel duæ q̃ una, uel tres simul q̃ singula. Sic ergo & ipsa trinitas non est maius aliquid q̃ unaquæq; ibi persona, sed tam magnum q̃ singula. Non enim ibi maior est quæ uerior non est, ubi ipsa ueritas est magnitudo. Ecce modo cõuenienti & ratione catholica ostensum est, quõ indifferens sit magnitudo trium personarum: quia nec una maior est alia, nec duæ maius aliquid q̃ una, nec tres simul maius aliquid q̃ singula. August. vbi supra, capite .1. Iterũ aliter ibi pbat.

Quod deus non est dicendus triplex, sed trinus. T

Præterea cum deus dicatur trinus, non tamen debet dici triplex. Ibi enim non est triplicitas, ubi summa est unitas & indifferens æqualitas. Vnde Augustinus in libro sexto de Tri. ait: Non qm̃ deus trinitas est, ideo triplex putandus est: alioquin minor esset pater solus uel filius solus, q̃ simul pater & filius. Cum itaq; tantus est pater solus, uel filius solus, uel solus spiritussanctus, quantus est simul pater & filius & spiritussanctus, nullo mõ triplex dicẽdus est deus. Non enim pater cum filio & spiritusancto maior deus est q̃ singuli eorum, quia nõ est quo crescat illa perfectio. Perfectus autem est pater & filius & spiritussanctus, & perfect⁹ dicitur deus singulus eorum. Et ideo trinitas potius, q̃ triplex dici debet. August. capite .7.

Quod non est ita in rebus corporeis, ut in trinitate. V

In rebus corporeis non tantum est una quantum tres simul, & plus sunt duæ q̃ una res. In trinitate uero summa, tantũ est una persona quantum tres simul, & tantum sunt duæ quantum una: & in se infinitæ sunt, quia non est finis magnitudinis earum. Ac per hoc aperitur quod superius dictum est, quõ singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in oĩbus, & omnia in omnibus: & unum in omnibus est, & unum in omnia. Ecce iam ostendim⁹ sufficienter, qualiter in trinitate aliqua persona aliam non superet magnitudine. Psal. 144

SVMMA DISTINCTION. XIX.

Hic declaratur q; tres supergloriosæ personæ sunt omnifarie coæquales, sicut & coæternæ. docetur quoq; in ista distinctione, in quibus æqualitas personarum consistat, & qualiter singulæ supersublimes personæ existant in singulis, atq; ad demonstrandum æqualitatem earum aliquid tangit de ipsarum simplicitate. quo circa probat q; in diuinis non sit totum uniuersale, nec totum integrale, nec aliquid materiale. Hæc est distinctionis huius materia.

QVAESTIO I.

Circa quam quæritur primo, An diuinæ & superbenedictæ personæ sint sibi inuicem coæquales, & in quibus hæc ipsa consistat æqualitas. ¶ Videtur q; non sint sibi adinuicem coæquales. Primo, quia æqualitas consequitur quantitatem, quantitas uero materiam, ut 5. Metaphysicæ dr̃. sed in supersimplicissima trinitate non est quantitas neq; materia, ergo neq; æqualitas. ¶ Ad idem possent rationes multæ induci, quæ præhabitæ sunt supra in Arguit 1. ex ueritate. Aristote. 2.

quæstionibus quibusdam, quibus argumentatum est φ pater sit dignior, maior & aliquo modo prior filio: quoniam dedit ei esse & potestatem, nec quicquam habet filius nisi à patre. sicq; pater se habere uidetur ad filium, sicut agens ad actum & passum, & sicut prius ad posterius.

3. ¶ Rursus ubi æqualitas, ibi commēsuratio, ergo & mensura. sed diuinæ personæ sunt infinitæ, ergo incommensuratæ.

In opposi tum. ¶ In contrarium est autoritas fidei, & illud in symbolo: Totæ tres psonæ coæternæ sibi sunt & coæq̃les.

Thomas. ¶ Ad hoc Thomas respōdet: Sicut 5. Metaphysicæ ait philosophus, Vnū in substantia facit idem, in quātitate æquale, in qualitate simile. q̃uis autem in diuinis non sit quantitas aut qualitas secundum cōem generis rationem, sunt tamen ibi aliquæ species qualitatis secundum proprias rationes, quantum ad differentias constitutiuas. similiter aliquæ species quantitatis secūdum id quod est proprium eis, ut magnitudo, duratio, propter quæ ponitur in diuinis æqualitas & similitudo. Quemadmodum autem ea quæ significantur per modum qualitatis, ut sapientia, iustitia, non sunt aliud à diuina essentia, sic similitudo & identitas in diuinis differunt solum secundum rationem: & idem dicendum de æqualitate. hinc similitudo & æqualitas diuersimode sunt in diuinis personis & in rebus creatis. In creaturis nanq; æqualibus non est eadem quantitas secundum essentiam, sed solum secundum commensurationem: & similiter una qualitas specie, non numero: quia in eis est aliud qualitas q̃ essentia, quę essentia respicit esse tanquam proprium actum. qualitas autē & quantitas non dicuntur per respectum ad esse, sed dicunt solum alicuius generis quidditatem. propter quod dici potest una quantitas, ubi nō est unum esse: sed non pōt absolute dici una essentia, nisi ubi est unū esse. & hoc est, ubi est una numero essentia. Hinc ad rationem æqualitatis, unitas secundum numerum non requiritur, sed ad identitatē exigitur unitas secundum numerum. Porro in diuinis personis magnitudo & sapientia idem sunt quod natura. unde æqualitas personarum attenditur secūdum eandem numero magnitudinem & sapientiam. Itaq; cum identitas dicat unitatem in essentia secundum numerum, filius non pōt dici idem patri, sumendo ly idem masculine, sed neutraliter tantum. æqualitas uero & similitudo quæ important unitatem quantitatis uel æqualitatis, non secundum essentiam uel esse, quantum est de earum significatione, non important unitatem quātitatis uel qualitatis in numero: sed sufficit φ sit unū seu idem in specie. ideo dicimus filium patri similē uel æqualem, non tamen eundem. idcirco Magister determinat de æqualitate magis q̃ de identitate, quoniam in identitate importatur tantum unitas essentiæ, nec etiam secundum quemlibet modum conuenit diuinis personis, quia non masculine, sed in æqualitate diuina importatur utrunq;, uidelicet unitas essentiæ per modū quantitatis significatæ, & personarum distinctio. Deniq; quamuis etiam in similitudine in diuinis importetur horum utrunq;, quia nil dicitur simile sibijpsi, tamē æqualitas supra similitudinē aliquid addit & eam includit, cum dicitur de diuinis personꝫ. Cum etenim in diuinis non sit nisi quantitas uirtutis, quæ fundatur in qualitate, in unitate talis quantitatis ponitur unitas qualitatis, & priuatur intensionis excessus. Vnde quęcunq; æqualia sunt in colore, sunt & similia, sed non cōuertitur. Hinc cōuenientia ista in diuinis, in essentialibus potius appellatur æqualitas q̃ similitudo. Est q̃q; in diuinis personis mutua æqualitas, similitudoq; mutua, cum in unaquaq; earum sit perfecta magnitudo, bonitas & sapientia. cum enim æqualitas fundetur in unitate quantitatis, & similitudo in unitate qualitatis, idem est aliqd esse æquale alteri, quod habere quātitatem seu magnitudinem eius: & idem est esse simile alteri, quod habere qualitatem ipsius: & quando quantitas seu qualitas est in utroq; perfecta, utrunq; dicitur alteri simile aut æquale: quandoq; autem quantitas in uno est plene & proprie, in alio autem imperfecte & imitatiue. & tunc qualitas illa non dicitur utriusq;, sed eius qui habet eam perfecte. & quod habet eā imperfecte, dicitur simile habenti eam perfecte, non econtrario: sicut pictura imago ve hominis dicitur similis homini, non econtra. Assimilari uero, supra id quod est similem esse, dicit quendam motum atq; accessum ad ueritatem qualitatis, & similiter adæquari ad quantitatē. In diuinis autem personis non est motus, sed loco motus est ibi acceptio, qua una persona ab alia accipit esse. Vnde nō est ibi assimilatio nec adæquatio, nisi ratione acceptionis. propterea persona accipiens potest dici assimilari & adæquari personę diuinæ à qua accipit, non econtra. Hinc inter personas est mutua similitudo atq; æqualitas, non mutua assimilatio nec adæquatio. Si autem obijciatur, quia nono de diuinis nominibus ca. S. Dionysius ait: In causis & causatis non recipimus conuersionem similitudinis & æqualitatis. nam q̃uis creatura dicitur similis creatori, nō tamen econtra. quamuis autem in diuinis psonis non sint causa & causatum, est tamen ibi principium & quod est à principio. quamuis ergo filius est patri similis & æqualis, non tamen econtra. Obiectio. S. Dion.

Aequalitas & similitudo aliter conuenit deo q̃ creaturis.

¶ Dicendū quod beatus Dionysius loquitur de creatis & causatis, quæ non recipiunt perfecte similitudinem suæ causæ. Hæc Thomas in Scripto. Dilutio.

ar.1. ¶ At uero in prima parte Summæ quæstione 42. conscribit: Secundum philosophum 10. Metaphysicę, Aequale dicitur per negationem maioris & minorꝫ. in diuinis autem personis non est gradus maioritatis aut minoritatꝫ, ideo sunt ęquales. Obiectio. ¶ Sed obijci potest, quia nulla relatio est communis tribus personis, æqualitas autem relatio quædam est, non est ergo æqualitas eis conueniens. Dilutio. ¶ Respondendum φ in diuinis psonis nihil consideratur nisi essentia in qua cōicant, & relationes in qbus distinguunt: æqualitas aūt utrunq; importat, uidelicet distinctionē psonaꝝ, cum nihil sit sibijpsi æquale: & unitatem essentiæ, quia ex hoc psonæ inuicem sunt ęquales, qa unius magnitudinis sunt atq; essentiæ. Idem autem non refertur ad seipm reali relatione. Hinc æqualitas & similitudo in diuinis psonis, non est aliqua realis ralatio distincta à relationibus personalib⁹, sed in suo intellectu includit tam relationes distinguentes personas, q̃ essentiæ unitatem, ut infra patebit. Hæc Thomas in Summa.

Bonauent. ¶ Circa hæc Bonauentura: Aequale, inquit, & inæq̃le est propria passio, seu proprietas cōsequēs quantitatem. quantitas uero dupliciter dicitur, s. quantitas molis, & translatiue quantitas uirtutis. æqualitas ergo utranq; consequtur quantitatem. Cumq; quantitas ista uirtutis, id est, perfectionis, sit maxime in diuinis, non enim repugnat, sed consonat simplicitati, idcirco secundum eam est æqualitas in personis. Est quoque

Augustin. in eis summa æqualitas, quod Augustinus ostendit, remouendo à personis omnem inæqualitatem cū ait: Nulla personarum præcedit aliam æternitate, nec excedit magnitudine, nec superat potestate. Quarū sufficientia sic accipi potest: Res considerari potest tripliciter. Primo, in comparatione ad suam originem, & sic unum maius est altero, quando origo eius præcedit: contra hoc asscribitur personis coæternitas. Secundo, in seipsa, & sic aliquid dicitur maius, quia maioris est extensionis aut maioris ualoris: quo contra adscribitur æqualitas magnitudinis, quæ attenditur nō tantum quantum ad locum, sed etiam quo ad sapientiam & bonitatem, & ad omne quo aliquid dicit alio maius aut melius. Tertio, per comparationem ad suum effectum, sicq; dicitur maius, quia potentius: contra quod attribuitur personis æqualitas potestatis. Præterea aduertendū q dupliciter contingit loqui de æqualitate. primo, prout dicit respectum æquipatātiæ. Secundo, prout ultra respectum concernit actum coæquationis. primo modo est in diuinis æqualitas cum conuersione seu reciprocatione, non autem secundo modo. non enim pater coæquatur filio, quia nō imitatur filium, sed econtra. & est simile si dicatur, hoc cū illo. Quod intelligi potest dupliciter. primo, ut dicat duorum cōiunctionem, sicq; recipit reciprocationē: quia si hoc uadit cum illo, sequitur q illud uadat cum hoc. Secundo, ut dicat associationē, & ita in associante notat quandam subautoritatem, & sic dicitur q miles uadit cum rege, non econtrario: quia miles associat regem, & non econtra. Hinc innotescit quomodo uerificetur quod ait Chrysostom⁹ super illud ad Hebræos, Qui cum sit splendor gloriæ: Filius, inquit, est æqualis patri, non pater filio. & q̄d ait Hilarius, Imago si perfecte implet id cuius est imago, coæquatur ei, non illud imagini. Idem dicēdum ad uerba Augustini qui ait, In patre unitas, in filio æqualitas. Hęc Bonauentura.

Aeqlitas in diuinis inductiōe ostenditur — *Aeqlitas. cōparatiōe zcōgitiōnis* — *Chrysost. Hebr.1.* — *Hilarius.* — *Augustin.*

¶ Ex quibus patet trium solutio quæstionum. prima est, an in diuinis sit æqualitas: secunda, an sit ibi summa æqualitas: tertia, an sit ibi æqualitas cum reciprocatione.

Petrus. ¶ Petrus quoq; his consonans: Aequalitas, inquit, attenditur penes unum in quātitate, quod potest esse dupliciter. primo penes simpliciter & indiuisibiliter unum, secundo penes unum secundum quid seu proportionabiliter. Primo modo attendit æqualitas ista in deo, secundo modo in creaturis. Cum ergo in deo sit summe unum, & id quod in ipso accipitur per modum quantitatis, sit uirtus seu diuina perfectio quæ ē omnino una in singulis indiuisibiliter & perfecte, patet q in ipso sit summa æqualitas. siquidem id in quo consistit æqualitas, est æqualiter in qualibet persona, atq; æquale personę cuilibet: q̄libet quoq; persona est illi æqualis, & cuilibet alteri personæ & omnibus alijs simul. ¶ Si autem obijciatur q summa æqualitas exigit similitudinem actionis, cum ergo spiritussanctus non producat personam ad intra, non uidetur prorsus æqualis patri ac filio. ¶ Respōdetur q diuina perfectio est in qualibet persona secundum proprietatē personæ. ideo non oportet q in qualibet persona habeat actū eundem ad intra, nec est ex impotentia spiritussancti, q non producit interius, sicut ostensum ē, & infra dicetur. Nam & anima est in qualibet corporis parte, non tn̄ actū habet eūdem in eis. Hęc Petrus.

Obiectio — *Dilutio.* — *Aeqlitas t diuinis identitatem actionū ad intra non requirit.*

¶ Præterea Richardus prædictis concordans, quærit an in tribus personis sit æqualitas una & eadē numero. Respondet q imo, quoniā proximum fundamentum huius ęqualitatis, est uirtus diuina quæ ī tribus supersanctis superreuerendissimisq; personis est numero una. Veruntamen istud uerum uidetur, quātum ad hoc quod ęqualitas includit unitatem essentiæ, sed prout includit personales relationes, non ita apparet, cum nulla personalis relatio sit tribus personis communis.

Richard. — *Questio.*

¶ Amplius Alexander quærit, an æquale & simile, æqualitas & similitudo dicantur in diuinis secundum substantiam, an relatiue. Videtur q secundum substātiam, quia secundum Lombardum 31. distinctione, similitudo est indifferens essentia. Deinde respondet; Circa hoc est triplex opinio. una, quod æqualis & similis solum remotiue accipiuntur in deo, ut cum dicitur, pater & filius sunt æquales & similes, sensus sit, q q non sunt inæquales neq; dissimiles. Huius opiniōis uidetur fuisse Lombardus, quia in primo Sententiarū ait, Similitudo est indifferens substantia: & in secūdo quasi hoc corrigēs dixit, Similitudo est indifferentia, q̄si diceret, pater & filius sunt similes, quia nō sunt differentes. Sed contra, quia in præfatione habetur, & in maiestate adoretur æqualitas. si ergo æqualitas est adoranda, aliquid ponit. Item Henricus negans hanc, pater & filius sunt æquales, aliquid remouet. ergo catholicus dicens, pater & filius sunt æquales, aliquid ponit. ¶ Secunda opinio est, q sunt quædam relationes essentiales, ut similis & æqualis: aliquæ personales, ut pater & filius. Sed contra, æqualis & similis aut dicūt essentiam, aut relationem. si essentiam, ergo essentia dicitur relatiue: si relationem, ergo non conuenit tribus personis. ¶ Tertia ergo positio est, q partim essentialiter & partim relatiue dicuntur, ita q nec sunt pure essentialia, nec pure relatiua. Diuina nanq; essentia interdum significatur ut substantia, quandoq; ut q̄ntitas, quādoq; ut qualitas, aliquando ut relatio. Dum enim significatur absolute, significatur ut substantia, quātitas seu qualitas. potest quoq; significari ut in tribus personis communis illis, sicq; significatur ut relatio ut cum dicitur, similitudo, ęqualitas: quæ nomina principaliter designant diuinam essentiam, sed distinctionem connotāt personarum. nempe æqualitas in diuinis est aliquorum distinctorum in uno communi essentiali conuenientia indifferens. Veruntamē nomina ista æqualis & similis, æqualitas & similitudo, differenter significant: quia æqualis & similis in intellectu suo includunt relationem in recto, essentiam in obliquo, æqualitas uero & similitudo econtrario. ideo æqualis & similis plus relatiue dicūtur, æqualitas uero & similitudo plus essentialiter. omnia tamē partim essentialiter, & partim relatiue dicuntur.

Alexāder — *Questio.* — *Lombar.*

¶ Insuper ad quæstionem prætactam, an diuinę personæ æquales & similes sibijnuicem queant dici cum reciprocatione, Alexander respondet: Aequalis & similis multipliciter capiuntur. quandoq; enim dicunt unitatem naturæ cum differentia personarum solum modo, sicq; dicuntur de qualibet trium personarum respectu alterius cum conuersione. Secūdo, ultra unitatem naturæ & pluralitatem personarum importāt respectum ad aliquid prius secundum rationem intelligendi, secundum quod filius dicitur similitudo patris atq; imago, sicq; dicetur similis à similitudine, &

Alexāder. — *Aeqlis & similis multipliciter dicuntur.*

æqualis ab imagine: & sic filius est patri similis & æq̃lis, non econtrario: quia secundum hunc modum similis & æqualis dicuntur esse ab alio, pater autem à nullo est. Hæc Alexander.

¶ Insuper Alexander quærit de istis nominibus, talis, qualis, quæ aliquando dicuntur in respectu creatoris ad creaturam, aliquando in respectu personæ ad personam. Quærit ergo, an ista sit concedenda, Qualis est deus, talis est Petrus. Videtur q̃ sic, quoniã deus est iustus, & Petrus est iustus: ergo qualis deus, talis & Petrus. Solutio secundũ Præpositiuum: Propositio illa est uera, quoniam æquipollet huic, Petrus est similis deo, quoniam particeps est bonitatis atq; iustitiæ dei. Si rursus quæratur, quid nomina ista, talis qualis significent, cum dicitur, Qualis est deus, talis ē Petrus: respondet Præpositiuus, q̃ qualis ibi designet diuinam naturã & etiam talis, attamē differenter. nam qualis ibi diuinam naturam significat secundum q̃d ipsa est deus, talis uero eandem significat secundum quod Petrus est particeps eius. Aliter dici potest, uidelicet q̃ qualis ibi designet diuinam naturam ut q̃litatem exemplarem: hoc est, ut sapientiam, iustitiam, bonitatem: talis uero formam significat exemplatã in Petro, quę est qualitas, s. iustitia aut sapientia. Qualis itaq; non significat qualitatem in deo, sed per modum qualitatis. Deinde quæritur quid designēt talis & qualis, cum dicitur: Qualis, pater, talis filius, talis spiritussanctus. Ad quod aliqui dicunt, q̃ significãt effectus operum diuinorum circa creaturas, ut sit sensus: Qualis est effectus patris erga creaturas, talis est effectus filij. Sed nõ uidetur hoc bene expositum, q̃a in symbolo post uerba illa mox subditur: Increat⁹ pater, increatus filius &c. in quibus uerbis non est mentio de effectibus dei. Item secundum hoc non fuisset ab æterno talis pater qualis filius. ¶ Ad quod dicendum, q̃ sicut alibi dici solet, nominales demonstrationes aliud demonstrãt, aliudq; appellant, & ita hoc nomen talis demonstrat filium, sed appellat patrem. diuinam tamen naturam significat, nec supponit pro filio, sed pro patre. Hæc Alexander.

Concordat præinductis Albertus, inter cætera loquens: Nomina ista æqualis, similis, similitudo, æqualitas, in suo intellectu claudũt duo, uidelicet distinctas personas & unitatem essentię: sed concretiue accepta significãt personas in recto, & essentiam in obliquo: abstractiue uero sumpta, significant econuerso. Alia multa hic scribit, quæ sententialiter sunt inducta.

¶ Vdalricus etiam his cõcordans in Summa sua 5. libro. Aequalitas, inquit, diuina secũdum quod dicit relationem rationis tantum, uocatur, qua idem sibiipsi æquale est, secundum quod semper in eadem permanet quantitate. sed est insuper æqualitas proprie dicta diuinarum personarum adinuicem, quæ implicat realem relationem unius personæ ad aliam: quia æq̃litas est unum nominum diuinorum implicitam relationem habentium, quæ logici uocant relatiua intrinsecus, quoniam claudunt in se ea ad quæ referuntur: quod uerum est, quando nomen æqualitatis sumitur in plurali, ut cum dico, Isti sunt æquales: cum uero in singulari accipitur, tunc est relatiuum extrinsecus, & exigit determinationem extra, ut cum dicit, filius est æqualis: quia addere tunc oportet, patri. Et idem dicendum de simili. In deo autem est quantitas uirtutis, prout uirtus nõ solum dicit operatiuam potentiam, quæ tanto dicitur maior, quo potest in plura & difficiliora: sed etiam uirtutem essendi, secundũ quod ait philosophus primo cæli, q̃ aliqua habēt uirtutem ut semper sint, & hæc uirtus est ipsa æternitas. Tertio, designat uirtutem ambiendi continendiq; omnia, quæ uirtus est immensitas dei, qua ipse ubiq; & in omnibus existens, manet in seipso incircunscriptibilis, incomprehensibilis ac omnibus superextentus. Quarto, uirtus dicitur ultimum potentiæ perfectionisq; rei, id est, q̃d res in ultimo seu in summo habet, & omne in quod potest esse suæ perfectionis, tam in nobilitate & perfectione naturæ, quàm in omnibus consequentib⁹ naturam. Quemadmodum enim primo cæli ait philosophus, q̃ uirtus est ultimum de potentia, sic & septimo Physicorum testatur, q̃ uirtus q̃dam perfectio est, unumquodq; enim tunc maxime ē perfectum, cum attingit propriam uirtutem seu maximum in quod potest, atq; extremum suæ perfectionis. Aequalitas ergo diuinarum personarum, est unitas quantitatis uirtut; secundum omnes hos modos: ideo dicit personarum æquipotentiam & coæternitatem & æquiparantiam immensitatis, æquipollentiamq; perfectiõis, in qua dignitas atq; nobilitas dei cõsistit. Deniq; diuinarum personarum est una numero quantitas uirtualis, quę est ipsa diuina essentia. Hinc in diuinis realiter idem est æqualitas & identitas neutraliter dicta, & includit ipsam, inquantum dicit perfectionem naturę. Includit quoq; similitudinem, inquantum similitudo dicit perfectionem consequentium naturam, quæ se habent per modum qualitatis, ut sapientia, iustitia pietas: hinc constat quod æqualitas, similitudo, identitas, aliquid ponunt in deo, nec in sola priuatione consistunt, cum & unitas uirtut; super quam fundantur, sit aliquid positiuum. Nec obstat quod ait philosophus, q̃ æquale opponitur priuatiue magno & paruo, quemadmodum unum multo. hoc nanq; intelligitur de æqualitate penes id q̃d accidit ei, secundum quod est principium in genere, ꝓportionum, sicut unum in genere numerorum. Vnde & alia quæ prima principia sunt, per negationem diffiniuntur. sic & nos diffinimus æquale, dicendo illud esse æquale, quod nec maius nec minus est. Ratione quoq; huius negationis consequentis, opponitur priuatiue magno & paruo, quam tamen negationem necesse est fundari super affirmationem. ideo adhuc redit quod æqualitas affirmatiue aliq̃d dicit. Hęc Vdalricus.

¶ Qui his uerbis aliqua addit, quæ non uidētur bene sonare: In diuinis, inquiens, æqualitas dicit relationem rationis tantum, fundatam super indifferentē essentiã in tribus personis existentē nõ ut essentia ē, sed ut quantitas uirtualis. si enim diceret relationem realem, plures relationes quàm quatuor essent in diuinis, essetq; ibi realis relatio præter relationes originis. Et quia æqualitas nil addit supra essentiam, quidam dixerunt nomine æqualitatis nihil poni in diuinis, sed tantum remoueri maius & minus. Eadē ratio est de eodem & simili. Hæc uerba præhabitis uerbis Alberti, Thomæ, & aliorum, extant contraria, imò et uerbis ipsius Vdalrici prætactis, quibus ait: Est insuper æq̃litas diuinarum personarum adinuicem, quæ implicant realem relationem unius personę ad aliã. Ideo uerba illa Vdalrici nõ sunt accipienda ut sonãt, pręsertim cum ipsemet protin⁹ addat eisdem: Pręter

Margin notes: Questio. — Præpositiuus. — Qualis pater talis filius &c. quõ intelligatur. — Albertus. — Vdalricus — Quãtitas vtut; quõ nsit deo. — Aristoteles. — Aristoteles — Obiectio excluditur — Dionysius

has relationes rationis, important etiam nomina illa ęqualis & similis, personales relationes & indeterminatas tantum, & cum hoc designant diuinā essentiam. Cum enim æqualitas sit rerum differentium eadem quantitas, & similitudo sit rerum differentium eadem qualitas, res illæ in diuinis sunt personę. distinctio autem quæ est in deo loco differentiæ, importat relationes distinguentes in communi, non determinando hanc aut illam. porro unitas quantitatis dicit unam diuinam essentiam, prout ipsa est quātitas uirtualis. similiter unitas qualitatis dicit unam diuinam essentiam, prout ipsa significatur nominibus significantibus secundum suam rationem, cōsequentia substantiam: ut sunt, bonitas, sapientia, scientia atq; huiusmodi. Vnde constat ꝙ nomina æqualis & similis, important hæc omnia. Hæc Vdalricus.

¶Ex quibus innotescit, ꝙ non intēdit absolute negare quod nomina ista dicant realem relationem in deo, sed quod non dicant realem relationem distinctam & aliam à relatiōe personali reali, ita ꝙ relatio quā præter illā important, sit relatio rationis duntaxat. ¶Hoc quoq; pensandum, quia ut Alexander testatur, dum æqualitas & similitudo diffiniuntur, sicut modo expressum est, non est prædicatio formalis & ꝓpria, nec diffinitio ꝑ essentiā, sed per causam, uel quasi ꝑ causam, æqualitas nanq; nō est quantitas ipsa, nec similitudo est qualitas, sed quantitas est fundamētū & causa seu ratio æqualitatis. similiter similitudo non est essentialiter & proprie qualitas, sed qualitas est fundamētū, causa seu ratio similitudinis. Et quis in diuinis sit realiter idem, magnitudo & æqualitas, sapientia quoq; & similitudo, tamē secundum modū & rationem intelligendi, magnitudo est fundamētum & ratio seu quasi causa æqualitatis: & sapiētia ac similes proprietates, sunt ratio similitudinis: tamē hæc omnia sunt diuina essentia. Itaq; nō ualet, si taliter arguatur, Aequalitas est magnitudo, sed magnitudo non est relatio, ergo nec æqualitas: aut sic, Similitudo est qualitas, qualitas nō est relatio, ergo nec similitudo. & istud tam in deo quàm in creaturis ita se habet suo modo.

Alexāder.

¶Durandus demum circa hæc asserit: In hoc identitas differt à simili & æquali, ꝙ quamuis identitatis fundamentū primo & principaliter sit substantia, potest tamen esse res cuiuscunq; alterius generis. quēadmodum enim Socrates idem est sibijpsi, ita albedo & linea, fundamentum autem similitudinis est qualitas & quantitas æqualitatis, attamen differenter: quia ad similitudinem sufficit participatio eiusdem qualitatis secundum speciem, ad æqualitatem uero non sufficit participatio quantitatis eiusdem secundum speciem, alioquin omnes lineæ essent æquales, cum unius sint speciei: sed requiritur quod non participetur secundum maius & minus. Præterea aduertendum quod quamuis æqualitas penes quantitatem molis considerata, non requirat similitudinem nec econtra, possunt enim æquales quantitates esse dissimiles qualitate, tamen ubicunque est æqualitas secundum magnitudinem uirtutis seu perfectionis, ibi æqualitas necessario præsupponit similitudinem, & addit super eam gradus paritatem seu poti⁹ priuationem excessus & defectus. Vnde hæc tria, ęqualitas, similitudo, adęquatio, se habent per ordinem. Aequalitas etenim addit supra similitudinem priuationem intensionis & remissionis. nam æqualiter alba sunt, quæ participant albedinem non magis aut minus. adæquatio autē addit super æqualitatem imitationem, sicut est declaratum. Hęc Durandus.

Durand. Identitas differt ad simili & ab ęquali.

¶Præterea Scotus circa hæc scribit satis consonāter præhabitis, & ualet quod scribit pro declaratione acutioreq; intelligentia prædictorum. Primo, inquit, uidendum est hic de æqualitate proprie sumpta. Secundo, de ipsa generaliter sumpta.

Scotus.

¶Itaque quinto Metaphysices distinguit philosophus tres relationes fundatas super unum, uidelicet idem æquale & simile: quę (loquendo stricte & proprie) appropriantur distinctis generibus entis, ut idētitas substantiæ, æqualitas quantitati, similitudo qualitati. & forsan similiter possunt aliæ relationes fundari super rationes generum aliorum, ut proportionabilitas super relationem. Et hoc uidetur Auicenna dicere saltem de tribus his relationibus communib⁹, quas expresse ponit philosophus. Dico tamen quod fundamentum relationum istarum remotum, est res alicuius unius generis: puta ęqualitatis fundamentū, est res de genere quantitatis: & similitudinis, res de genere qualitatis: & identitatis fundamentum, res de genere substantiæ. proximum tamen fundamentum seu ratio proximi fundamenti relationum istarum, est unitas talis rei. Nam super rem talis generis, ut diuersa est, fundantur relationes disparatæ & non communes. Hæc de æqualitate proprie sumpta.

Nota tres relationes fundatas sup vnum.

Auicenna

¶Porro de æqualitate generaliter sumpta dico, quod quodcunque ens & est in se aliquid, & habet in se aliquem determinatum gradum in entibus, & est forma uel consequēs formam: idcirco comparari potest tripliciter, atque secundum hoc potest super ipm triplex fundari relatio communiter sumpta: quia æqualitas fundatur super quodcunque ens, inquantum habet magnitudinem seu gradum aliquem perfectiōis, quæ dicitur quantitas uirtutis: similitudo uero seu dissimilitudo fundatur super quodcunque ens, inquantum est quale quoddam essentiale. Hinc quinto Metaphysicæ ait philosophus, quod unus modus qualitatis est differentia substantiæ, id est, differentia substantialis. sicq; indiuidua sunt essentialiter similia. Sic quoque communiter sumendo istas relationes communes, ait decimo Metaphysicę, quod omne ens omni seu cuicunque enti comparatum, est idem uel diuersum: imò & sic omne ens omni enti comparatum, est æquale aut inęquale, utpote magis aut minus perfectum, seu paris imparisve uirtutis. Quemadmodum igitur fundamentum identitatis & æqualitatis ac similitudinis hoc modo communiter sumptæ, est ens in communi, comparatum ad quodcunque ens in cōmuni: sic & istę relationes sunt transcendentes, quamuis non conuertibiles, attamen distincte diuidentes ens, sicut diuiditur in necessarium atque possibile. Itaque dico quod in diuinis personis est perfecta æqualitas: tum quoniam ibi est uirtus perfecta, scilicet infinita, sed & simplicissima unitas uirtutis illius. sicque fundamentum æqualitatis illius tam proximum quā remotum, est summe perfectum, & ex consequenti æqualitas in eis fundata. Veruntamen genera rerum & passiones ac species generum, nō dicuntur de deo formaliter seu uniuoce cum creaturis.

¶Est autem hic dubium unum, quia cum magnitudo in deo transeat in essentiam, uidetur æqualitas illa super essentiam esse fundata, nec ab idētitate dif-

ferre. Dicendum quod fundatur super essentiam, inquantum est magnitudo uirtualis. Hæc Scotus.

Dio. Car. ¶ Quocirca uidetur dicendum, quod dum relationes istæ dicuntur fundari super unitatem substantiæ, & super unitatem quantitatis unitatemq; qualitatis, unitas illa substantiæ non ponit in numerum cũ substantia, sed realiter idem est cum ipsa natura substantiæ. Idem uidetur dicendum de unitate quantitatis & qualitatis. Ideo quod Scotus affirmat fundamentum remotum identitatis esse substantiam rei, fundamentum uero propinquum unitatem substantiæ, pariformiter quoq; de fundamento duplici quantitatis ac q̃litatis, non censetur magni momenti, nisi forsitan secundum quandam rationis considerationem formalem, ita quod substantia inquantum substantia, non est fundamentum identitatis, sed ut una: & pari modo de fundamentis æqualitatis & similitudinis occurrit dicendum. Vere enim realiter ipsa albedo Iohannis & Pauli, est immediatum fundamentum similitudinis eorundem, tamen inquantum est una in specie, nec unitas illa albedinis, ab albedine realiter ẽ distincta.

Solutio ad argumenta in initio quæstionis adducta. Aequalitas in creaturis duo important. ¶ Ex dictis patet ad obiecta solutio, præterquam ad illud de commensuratione, ad quod Bonauentura respondet: Aequalitas in creaturis duo importat, uidelicet conterminationem & excessus priuationẽ. primum est imperfectionis ratione limitationis, secundum perfectionis. ideo ratione huius secundi trãsfertur ad diuina, non ratione primi. Potest etiam responderi, quod infinitum quamuis sit incomprehensibile & incommensurabile omni finito, est tamen cõprehensibile & commẽsurabile infinito, uidelicet pater filio, & unaquæq; diuina persona unicuiq; personæ diuinæ.

QVAESTIO .II.

Arguit r. 1. partem. SEcundo quæritur, **vtrum magnitudo conueniat diuinis personis, & an ratione infinitæ magnitudinis earundem, quælibet sit in alia per circumincessionem.** ¶ Videtur quod magnitudo non competat eis, cum unaquæque earum sit simplicissima unitas, indiuisibilis prorsus, magnitudo autem diuisibilis.

2. ¶ Deinde uidetur quod una persona nõ sit in alia. Aristotel. Philosophus nanque quarto Physicorum ponit octo modos essendi in, quorũ nullus potest aptari ad hoc quod una diuina persona in alia sit. Nec enim hoc est sicut totum in partibus, nec econtra: nec sicut genus in speciebus, nec econtrario: nec sicut locatum est in loco, nec sicut forma est in materia, nec sicut motum in mouente, sicut regnum est in rege: nec sicut res in optimo fine, quod totum possit faciliter probari.

3. ¶ Præterea, si pater est in filio, & econtra, sequitur quod pater sit in patre. si enim filius est in patre, ergo ergo quicquid est in filio, est in patre: sed pater est in filio, ergo pater est in patre. ¶ Item si quælibet persona est in alia, uidetur confusio magna.

4. Joh. 14. ¶ In oppositum est quod filius ait, Ego in patre, & pater in me est. Et ad hoc multæ autoritates sanctorum allegãtur in litera. Damascenus etiam loquitur Damasce. quod quælibet persona diuina est in alia per circumincessionem. quælibet enim est infinita, & trium personarum est una essentia.

Albertus ¶ Ad hoc respondet Albertus, quod una persona est in alia, sicut iam dictum est, atq; in tali locutione præpositio in, duplicem habitudinem notat, puta originis seu relationis & identitatis. & quo ad habitudinem relationis, non eodem modo dicitur pater esse in filio & econtra, & idem de spiritusancto dicendũ. Pater nanque in filio est sicut principium filij, & sicut in uerbo suo atq; imagine: filius autem in patre, sicut in suo principio & proferente.

¶ Si autem quæratur, an pater possit dici esse in diuina essentia, aut filius seu spiritussanctus: Dicendum quod non proprie, imo plus proprie diceretur diuina persona esse in natura, uel filius in essentia patris. & si aliquo modo cõcedatur persona esse in essentia, intelligendum est sicut quis dicitur esse in eo quo est. Persona enim secundum modum intelligendi ẽ qua si formaliter sua essentia, id est, per essentiam suã, sicut Iohannes est homo humanitate. Hæc Albertus. Pr nõ dr p prie eẽ i de una eẽntia

Vdalricus ¶ Præterea secundum Vdalricum & secundum Albertum, in diuinis (ut patuit) est magnitudo uirtutis & perfectionis, imo & infinitatis atque æternæ durationis, & summa excellentia in omnibus istis. Et addit Vdalricus in Summa tertio libro: Quamuis secũdum rem pater & filius sint diuina essentia, tamen sumendo essentiam & personam secundum proprias nominum rationes, filius seu pater est in essentia, sicut suppositum naturæ est in sua natura. essentia quoque est in patre & filio, sicut natura in suo supposito. Veruntamẽ hoc aliter est in creatore & creaturis, qa in creaturis quando aliqua diuersa sunt in una natura, tunc sunt in illa sicut partes integrales in toto, uel sicut partes subiectiuæ in uno communi, uel sicut in una materia ex qua constant. nihil autem talium est in diuinis, sed essentia est in distinctis personis: & ecõtrario distinctæ personæ sunt in una essentia per oĩmodam identitatem essentiæ cum persona, & econtrario. & habitudo præpositionis in, seruatur in sola differentia rationis. Cum ergo filius sit diuina essentia quę est in patre, filius est in patre, inquantum ipse filius est: & inquantum realiter distinctus à patre, est apud patrem. De utroque harum fertur Iohannis 1. In principio erat uerbum, id est, in patre fuit uerbum seu filius, quoniam uerbum est essentia quæ est in patre. & uerbum, inquantum est persona prolata ab intellectu paterno, erat apud deum, sicut alius apud alium, secundum Augustinum, & econtrario. simili ratione pater & filius sunt in spiritusancto, & spiritussanctus in utroque. Et ita exponunt hæc uerba Augustinus, Ambrosius atque Hilarius. Damascenus uero affirmat patrem esse in filio & econtra, secundum habitudinem relationis originis, ita ut pater dicatur in filio sicut principium in principiato, & filius in patre, sicut principiatum in principio, iuxta modum loquẽdi græcorum, qui etiam dicunt patrem esse causam filij. sicq; modus essendi in, quo pater asseritur esse in filio & ecõtra, reducitur ad modum illum essendi in, quo secundum philosophum dicitur causa in causato esse, & econtrario. Ex his ita probatur propositum: Quæcunq; sunt mutuo in seipsis, per hoc quod sunt in una essentia, nõ sicut pars in toto integrali, nec sicut substantia seu inferiora in toto uniuersali, nec sicut in materia ex qua constent, sed per omnimodam rei identitatem, sunt æqualis magnitudinis seu immẽsitatis, tam propter mutuam comprehensionem, tã propter essentiæ unitatem, cuius formalitatem sequitur illa immensitas: sed taliter est pater in filio, & ecõ

Personę diuinę quo sunt in essentia

Fili' quõ dicat' esse in p̃re & apud p̃rẽ

tra: pater quoque & filius in spiritusancto, & econ-
trario. Hinc magnitudo spiritualis, id est, magna & in
finita perfectio eadem numero conuenit diuinis per
sonis. Hæc Vdalricus

¶Circa hæc Thomas scribit, qualiter deo conueni
at quantitas uirtutis, & qualiter uirtus trib⁹ modis di
vna psona quō dicat̃ eē in alia. catur. quod totum in præcedenti quæstione ex Vdal
rico inductum est. Deinde declarat qualiter una diui
na persona dicitur esse in alia, & econtra dupliciter.
Primo, propter essentiæ unitatem in tribus. ubicunq;
eñ est psonæ essentia, ibi est & psona, q̃ non relinqt
suam essentiam. Secundo penes relationis rationem,
quoniã in uno relatiuorũ intelligitur aliud: quamuis
unum ab altero sit distinctum, sicut illud ex Alberto
& Vdalrico est declaratum

art. 4. ¶Verum in prima parte Summæ suæ, quæstione
42. super his plenius scribit: Necesse est, inquiens, fili-
um patri esse æqualem in magnitudine. Magnitudo
enim dei non est aliud quàm perfectio naturę ipsius.
hoc est autem de ratione paternitatis & filiationis, ꝙ
per generationem attingat ad habendum perfectio-
nem naturæ, quæ est in patre, sicut hanc habet pater.
sed quoniam in hominibus generatio est transmuta-
tio exeuntis de potentia in actum, non mox à princi-
pio generationis factæ, homo natus est patri suo æq̃-
lis. imò per congrua incrementa ad æqualitatem per
ducitur, nisi aliter accidat propter defectum principij
generationis. In diuinis autẽ uere & proprie sunt pa-
ternitas ac filiatio, nec uis generatiua patris est defe-
ctiua, neq; diuina generatio mutationi aut successioni
fuit admixta, ideo filius ab æterno est patri æqualis.

Obiectio prima. Ioh. 14. 1. Cor. 15. 2. ¶Sed obijci potest illud Iohannis, Pater maior me ẽ.
Et quod ad Corinthios fatetur Apostolus, Tunc &
ipse filius subiectus erit ei, qui sibi subiecit omnia. Se
cundo, quia paternitas ad patris pertinet dignitatem
Ad primũ nec conuenit filio. ergo filius non est tantæ dignitat;
seu magnitudinis & perfectionis ut pater. ¶Dicendũ
Hilarius. ad primum, quod illæ autoritates loquuntur de filio
secũdum naturam assumptam. uel ut ait Hilarius, Pa
ter maior est autoritate donantis, non tamen minor
Pr̃ quōmaior sit filio est filius cui unum esse donatur, id est, idem esse quod
habet pater. Vnde in libro de synodis dicitur, ꝙ subie
ctio filij pietas est naturę, id est, recognitio autoritat;
paternæ: subiectio autem cęterorum, creationis infir
Ad 2. mitas. ¶Ad secundum, quod æqualitas & similitudo
in diuinis penes essentialia attenditur, nec ex distincti
one relationum argui potest inæqualitas aut dissimi-
Augustin. litudo in deo. Vnde Augustinus in libro contra Ma-
ximinum Arrianũ disseruit: Originis quæstio est, q̃d
de quo sit. quæstio autem æqualitatis est, qualis aut
Pr̃is & filii vna est dignitas quantus sit. Paternitas ergo est dignitas patris, sicut
& patris essentia. Dignitas nanq; est absolutum & ad
essentiam pertinens. Sicut ergo eadem essentia quę in
patre est paternitas, in filio est filiatio: ita eadẽ digni-
tas in pr̃e est pr̃nitas, in filio ẽ filiatio. ideo uere dicit̃
quicquid dignitatis habet pater, habet & filius. nec se
quitur, pater habet paternitatem, ergo & filius habet
paternitatem: quia mutat̃ quid in adaliquid. Eadem
nanque est essentia & dignitas patris ac filij, sed in pa
tre est secundum relationem dantis, in filio secundũ
relationem accipientis. Hæc Thomas.

art. 5. Pr̃ est in filio & ecōtra scd̃m tria. ¶Insuper de existentia unius diuinæ personę in a-
lia, scribit ibidem: In patre & filio tria considerantur,
quæ sunt essentia, relatio & origo, atq; secundũ quod
libet horum pater est in filio, & ecõtra. Secundum es
sentiam, quoniam pater est sua essentia, & eam com-
municat filio. cum ergo pater sit sua essentia, & illa sit
in filio, constat ꝙ pater in filio sit. similiter cum filius
sit eadem essentia, patet quod & ipse sit in patre. Se-
cundum relationem quoq;, quia unum oppositorum
relatiue est in altero secundum intellectum. Secundũ
originem etiam certum est ꝙ emanatio uerbi est so-
lum ad intra in diuinis, & manet in mente dicentis:
sed & id quod exprimitur uerbo, continetur in eo. Pa
ter autem seipsum exprimit intra se suo uerbo, ideo ẽ
in eo. Hæc idem in Summa. Richard.

¶Concordat Petrus. Richardus quoq; præhabita
planius exprimens: Virtus, ait, est summum seu ulti- Virtus dei q̃t modis infinita eē censenda.
mum in quod res potest. diuina autem uirtus primo
secundum rationem comparatur ad sui esse duratio-
nem, sicq; maximum in quod potest, est sua duratio
tota simul sine initio & fine: & secundum hoc quanti
tas uirtutis in deo, est sua æternitas. comparatur quo
que ad exteriorem operationem, & sic maximum in
q̃d pōt, ẽ ꝙ pōt in oẽ quod contradictionem nõ im-
plicat. & ita quantitas uirtutis in deo, est omnipoten
tia eius. Comparatur item ad suam perfectionem in
trinsecam, & sic maximum in quod potest, est perfe-
ctionis immensitas. sicq; quantitas uirtut; in deo, sub
ratione qua est essentia, est essentiæ suæ infinitas, quę
in textu dicitur magnitudo. unde diuinæ magnitudo
essentiæ est infinita, quæ non est nisi infinita bonitas
ac perfectio sua: quæ etiam magnitudo dicitur infini
ta, inquantum tota simul attingeret spatium infinitũ Bonauen.
si esset. Hæc Richardus.

¶Præterea Bonauentura: In diuinis, inquit, est sum Circumincessio proprie tm̃ in deo reperitur
ma & perfecta circumincessio, qua unus dicitur esse
in alio plene & econtrario, & proprie ac perfecte nõ
inuenitur nisi in deo. Circumincessio nanque in essen
do ponit distinctionem simul & unitatem. & quia in
solo deo est unitas essentialis cum personali distincti-
one, ita quod distinctio est inconfusa & unitas indi-
stincta, hinc circumincessio ista solis diuinis personis
est propria. Obiectio.

¶Si autem obijciatur ꝙ una essentia non potest eẽ
in alia nisi per illapsum, si ergo diuinæ psonæ sunt in
alterutrum circumincessibiliter, sequitur ꝙ una illa-
bitur alteri, sicut illabitur deus creaturis: quod eẽ nõ Solutio.
ualet, cum diuinæ personę sint æque spirituales & sim
plices. ¶Respondetur ꝙ non est simile, quoniam ubi
existit essentiarum diuersitas, si una est in alia, opor-
tet ꝙ una sit aliquo modo materialis respectu alteri-
us: sed quãdo personæ sunt distinctæ, salua eẽntię uni Illapsus in diuinis locũ non hab;.
tate, una est in alia: quia essentia unius est essentia alte
rius. & ita sicut idem non illabitur sibijpsi, ita nullus
potest ibi esse illapsus. Deniq; patrem esse in filio rati
one unitatis essentiæ, nõ est aliud quàm patrem filio
esse consubstantialem, & econtrario. Hæc Bonauen. Alexãder.

¶Alexander etiam circa hæc scribit diffuse, & pe-
ne omnia iam inducta, in eo uirtualiter continentur,
& docet (quemadmodum & in textu habetur) ꝙ pa- Spũssanctus non ẽ pr̃e & filio minor
ter & filius non sunt aliquid plus aut maius quàm spi
ritussanctus, quia in tribus superdignissimis superbea
tissimisq; psonis est una numero magnitudo, pfectio
deitatisq; plenitudo, quę oẽm prorsus minoritatẽ, in-
æqualitatem, dissimilitudinem & imperfectionem à
spiritusancto excludit, neq; ex sua impotentia aut suæ
potentiæ ligatione uel coartatione contingit, ꝙ nõ ꝑ

ducit diuinam & increatam personam, quemadmodum & filius: imo ex perfectione spiritussancti ē hoc, quia non congruit ei, eademq́ potestas est in eo quæ in patre & filio. sed alio modo & ad alios actus, sicut præhabitum est & infra tangetur.

Durand.

¶Præterea Durandus circa hæc à præinductis doctoribus dissentire uidetur. Vna, inquiens, diuina persona non potest esse in alia ratione totius constituti ex essentia & relatione, ita quod quælibet sit continens & contentum ratione totius, potest tamen ratione alterius patris. nam esse in alio, & in quo sit aliud illud seu alius ille, opponuntur secundum proprias rationes, sicut esse ab alio & à quo aliud: ergo nihil unum & idem secundum idem & respectu eiusdē, est in alio, & aliud illud in ipso. Hoc autem sequeret si pater esset in filio, & econtra quilibet ratione totius constituti ex essentia atq; relatione. Vna etiam persona non dicitur proprie esse in alia ratione relatiōis, quamuis per eam sit de intellectu alterius: quoniam habitudo ut ad quem, & ut à quo habitudines sunt diuersæ. per relationem quoque una persona distinguitur ab alia, ergo non est ratio quod una sit alia, imo id per quod una est in alia, est utrisque commune. Restat ergo quod una sit in alia ratiōe eiusdem essentiæ. Veruntamen persona non est ut in qua est alia ratione solius essentiæ, quia tunc per idem conueniret personæ esse in alio, & in quo est aliud, quod iam reprobatum est: sed conuenit personæ, ut in ipsa sit alia ratione totius constituti, sicut filio ratione essentiæ cōuenit quod sit in patre: sed patri ut in quo sit filius, cōuenit ratione totius constituti: & similiter in aliis quoque rationabile esse uidetur. Illud enim in quo ē aliud, debet excedere uel eē in plus quàm illud quod in ipso est. & ita se habet pater ratione totius constituti ad filium, ratione essentię similiter econtrario. Hęc Durandus.

Dio. Car.

¶Cuius tota positio uidetur erronea, et dictis Thomæ, Alberti, Vdalrici, imo & Damasceni contraria: atque in primis, quod in diuinis utitur nominibus totius & partis, improprium est: nec necessitas eum coegit, quoniam uice partis poterat nominare essentiā uel relationem. Deinde ad motiua eius respondeo q̄ multa formaliter differunt, quæ tamen in inuicē sunt, id est, unum in alio, & econtra: imo quædam realiter differunt, & tamen unū in alio est, & econtrario. Non enim potest negari quod ipsemet unigenitus patris dixit: Ego in patre, & pater in me est. Et rursus Iohānis decimoseptimo: Tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint. Ego in eis, & tu in me. Itaque non solum una diuina persona est in alia, & econtra, sed etiam trinitas adoranda est in electis fidelibus, & ipsi in trinitate consistunt, & in qualibet diuina persona, quamuis alio modo quàm diuinę personæ in se ipsis. Itaq; unum & idem secundum idem & respectu eiusdem, est in alio & econtra: non tamē omnino eodem modo, sicut modo expositum ē, qualiter pater est in filio, & econtra, secundum modum distinctum & habitudinem differentem. Et quamuis una persona diuina per relationem distinguatur ab alia, ex hoc tamen non sequitur, quin ratione eiusdem relationꝭ sit in ea & econtrario: imo in relatiuis multis hoc sequitur, quorum unum diffinitur per aliud, præcipue autem in diuinis, ubi non est emanatio personalis nisi ad intra, ita quod persona emanās manet in persona producente. sed uerum est quod idem non est causa seu ratio distinctionis & conuenientiæ saltem secūdum idem, seu uniformiter consideratum. ¶At uero quod dicit patri conuenire quod in ipso sit filius ratione totius constituti ipsius patris, quia pater ut sic, aliquo modo se habet in plus quàm filius, filiumq́ excedit, loquendo de filio ratione solius essentię, inconuenienter omnino dictum censetur: quia ut patuit, diuinæ personæ sunt in seipsis per omnimodam ęqualitatem & circumincessionem, non sicut maius & minus, nec sicut circunscribens & circunscriptum. De istis pertranseo, quia ex dictis innotescunt. ¶Vnde & Richardus hic scribit: Quælibet diuina persona est in alia, & essentia in qualibet persona, & quælibet persona in essentia, sed modo differenti: quia essentia in qualibet est persona, prout natura est in supposito. q̄libet uero persona est in essentia, sicut suppositum in natura, quælibet quoq; persona est in alia per hoc q̄d essentia cuiuslibet personę est in alia. Nihil demum dicitur esse in seipso, nisi per accidens, si in eo non consideratur aliqua differentia secūdum rationem: quod ideo dico, quoniam sapientia est in dei essentia, quāuis sint idem re. ideo differentia seu distinctio requiritur aliqua ad hoc, quod unum existat in alio. ideo unam personam esse in alia, est per essentiæ unitatem & personarum distinctionem. Hæc Richardus.

Ad rōnes Durandi.

Formalis aut realis distinctio circūincessionē cōpatitur.

Circūincessio in diuinis est rōne totius cōstituti ex essentia & relatione

Richard.

Eē in alio reqrit distinctionē saltē rōnis

Scotus.

¶Denique circa hæc scribit Scotus satis subtiliter & diffuse, & primo recitat quorundam positionem, dicētium quod aliquid esse in alio, intelligi potest dupliciter: uno modo sic, quod sit ī illa re primo, hoc ē, secundum se totum, sicut uinum est in amphora. alio modo secūdum partem, & hoc dupliciter. Primo sic, quod pars alicuius rei sit in aliquo, & nihil sit eius in q̄ ē, quēadmodū pes auis est in laqueo. Secūdo, q̄d ps sit aliq̄d eius in q̄ ē sicut pes hoīs est in hoīe. Dicūt ergo quod pater nō est in filio primo mō, uicꝫ ratione paternitatis atq; essentiæ, sed secundo modo, hoc est, ratione partis. Hęc Scotus.

¶Et opinio ista quam narrat, est illa quæ iā ex Durando inducta est, & uidetur Scotus insinuare ex modo suo loquendi, quod etiam sit Henrici ac improbat eam, additq́: Dico unam personam esse in alia primo modo, uidelicet secūdum essentiam atque relationē, & sicut subsistenti conuenit esse in subsistente secundum Hilarium septimo de trinitate. Vnde & Ambrosius ait in hymno: In patre totus filius, & totus in uerbo pater. Et simile huius est in creaturis, in quibus ad rationem similitudinis non sufficit diuersitas relatorum, nec sola unitas fundamenti, sed simul utrunque. hæc autem positio consonat præinductis.

Hilarius & Ambrosius.

Aegidius.

¶Aegidius quoque post inquisitionem prolixam, consentit omnino positiōi præhabitę sancti Thomę, quod scilicet una persona est in alia tam ratione eēntiæ quàm relationis atque originis, sicut ostensum ē. ¶Ad primum ergo dicendum, quod ex hoc quod deus est simplicissima unitas, rite concluditur quod in ipso non sit magnitudo molis, sed uirtutis. ¶Ad secūdum, quod philosophus non expressit uniuersos modos dicendi in. Nec enim cognouit esse personas in eadem numero natura communicantes, & (ut ait Albertus) non ponit nisi modos essendi in, qui similitudinem habent cum modo quo aliquid dicitur esse in alio sicut in loco, de quo principaliter ibi intendit. creata quoque non repræsentant sufficienter diuina. Ni

Soluūtur argumēta in initio q̄stiōis adducta, ad scđm.

Albertus.

hilominus potest modus iste quo una persona diui-
na est in alia, ad aliquem illorum reduci modorum,
puta ad illum quo causatum est in causa sua, & econ-
trario. quamuis enim in diuinis non sit proprie cau-
Ad 3. sa & causatum, est tñ ibi principiũ & id quod ab illo.

¶Ad tertium respondet Richardus, quod omnis
Richard. res quæ est in patre, est in filio & econtra: uel per se,
Quõ possit sicut diuina natura est in personis: uel ad similitudinẽ
aliqd esse modi illius, quo in creaturis aliquid dicitur in alio es-
in seipso. se per accidens, utpote quia id in quo ipsum est pro-
prię, est in illo. Et quamuis in diuinis non sit per acci
dens, est tamen ibi aliquid quasi per accidens, ratione
cuiusdam similitudinꝪ ad accidens. sicq; conceditur ꝙ
paternitas est in filio, quoniam pater in quo proprie
est paternitas, est in filio: & item quod filius est in se-
ipso, quoniam est in patre qui est in filio. similiter q̊d
pater est in patre, quoniam ẽ in filio qui est in patre.
Aristotel. in creaturis autem aliquid est in seipso per accidens.
Vnde secundum philosophum quarto physicorum,
quoniam totum est in partibus suis, & partes in toto,
idcirco per accidens esse dr̃ in seipso. Hęc Richardus.

Obiectio. ¶Et si tunc arguatur ut arguit Scotus, Is in quo est
paternitas, est pater. sed in filio est paternitas, ergo
filius est pater. Item, is in quo est filiatio, est filius: sed
in patre est filiatio, ergo pater est filius. ¶Dicendum
Dilutio. quod non sequitur, quia paternitas non est per se in
filio, nec est in eo ut constitutiua proprietas. Idem di
cendum de filiatione respectu patris. ¶Ad quartum
ad 4rtum. dicendum, quod ex ista existentia unius personæ in
alia, nulla confusio sequitur, cum quęlibet persona in
uariabiliter suam proprietatem cõseruet, nec una sit
in alia tanquam pars eius.

QVAESTIO III.

TErtio quæritur, **An in diuinis sit totum et pars.** hoc est, an ibi sit totum uniuersale seu ge
Arguitur 1. pro parte nus & species, totumq; integrale & totum pote
negatiua. statiuum. ¶Videtur quod non, quoniã purissimæ uni
tati & indiuisibili simplicitati non conueniunt ratio
totius & partis. quicquid autem in deo est, unitas ex-
2. tat purissima, indiuisibilis quoq; simplicitas. ¶Secun-
do, Augustinus septimo de trinitate ex intentione ꝓ
3. bat, quod in diuinis non sint genus & species. Tertio,
diuina essentia cum sit una numero, non potest speci
es consistere personarum, quamuis prędicetur de eis.
4. Quarto, quicquid est in genere aut specie, est limita-
tæ perfectionis: quia differentia contrahit naturã ge-
neris ad certum gradum perfectionis: ut patet de ra-
tionali, respectu animalis. deus autem est illimitatæ
5. & infinitæ perfectionis. Quinto, genus se habet per
modum potentiæ ac materialis principij, quia ꝑ diffe
rentias contrahitur & arctatur atque perficitur, pro-
ut commentator Porphyriusq; fatentur.

In opposi- ¶In contrarium est, quia diuina essentia prædicatᷓ
tum. de tribus personis essentialiter, non econtra, neq; cõ-
uersim: ergo est genus aut species. ¶Præterea singu-
lare dicitur respectu uniuersalis, sed in diuinis est sin-
gularis persona, ergo & uniuersale.

¶Tertio, quoniam Damascenus libro primo testa
tur: Designant essentia & substantia speciem commu
Damasce. nem, hypostasis autem indiuiduum demonstrat, ui-
delicet patrem, filium & spiritumsanctum, seu Petrũ
& Paulum. ¶Itemq; substantia, inquit, significat cir-
cumplectiuã speciem, hypostasis uero indiuiduum,
alia quoq; his consimilia ponit.

¶Ad hoc Alexander respondet: In deo non est po Alexãder.
nendum eẽ uniuersale, nec singulare aut particulare,
habet tamen esse diuinum de utroque quod perfecti
onis est, non quod imperfectionis. uniuersale quip-
pe est in multis, & dicitur de multis: quoniam non ẽ
totum quod sunt singularia, sicut homo non dicit to-
tum quod est Socrates, uidelicet qualitatem, quanti-
tatem, operationem, quæ sunt in esse Socratis. sed cũ
dicitur, deus pater, deus filius, deus spiritussanctus, dr̃
esse diuinum in multꝪ, sed non dicitur de multis. cum
etenim dico deus, dico totum esse patris, totúmque
esse filij. Esse ergo de multis, imperfectiõis est in esse
uniuersali, idcirco non conuenit esse diuino. Similiter
particulare uocatᷓ quod in uno est solo, non est tñ de
multis. Non esse de multis, perfectionis est, quoniam
dicit totum esse: sed esse in uno solo, est imperfectio-
nis, quia nobilꝰ est esse in multꝪ quàm solum in uno:
ideo esse diuinum est in multis, nõ duntaxat in uno.
esse inquam in multis non multiplicatum, sed unum,
extat perfectio. De singulari quoque seu indiuiduo
contingit loqui tripliciter. Primo, secundum quod di
citur esse à materia. Secundo, prout est ab accidenti-
bus. tertio, secundum quod est à forma signata & sin
gulari. Primo modo dicit Philosophus: Qui dicit so-
lem, dicit formam tantum: qui dicit hunc solem, dicit
formam cum materia. sicq; diuersitas uniuersalis &
particularis, est secundum diuersitatem formæ & ma
teriæ. Cum igitur in diuinis non sit materia, sed actus
purus, non est ibi hoc modo uniuersale & particula-
re. Secundo modo dicit Boethius libro de trinitate: Accidẽtia
Differentiam in numero facit accidentium uarietas. differentiã
tres equidem homines nec genere nec specie, sed suis pariũt nu-
accidentibus distant. si enim accidentia separemus meralem.
ab eis, tamen locus eis diuersus est, quem unum fin-
gere nullatenus possumus. duo nanq; corpora unum
non obtinent locum qui accidens est. ideo numero
plures sunt, quoniam accidentibus plures fiunt. cúm
que in diuinis non sint accidentia, diuinæ personę nõ
differunt accidentibus. idcirco non proprie singula-
ria aut particularia appellantur, imo nec indiuidua.
hinc diuina essentia non est uniuersale, nec genus aut
species, nec personæ sunt singularia aut particularia.
Tertio modo dicitur, quemadmodum ait Boethius: Boethius.
Cum homo dicitur, de pluribus quidem hominibus
prædicatur, sed si illam humanitatem quæ in Socra-
te est, indiuidue seu indiuidualiter consideremus, in-
diuidua est & indiuiduata, cum Socrates ipse sit indi-
uiduus. Ex quo accipitur quod sicut Socrates & Ci-
cero suis singularibus proprietatibus & accidentibꝰ
singulares ac numero plures esse noscuntur, sic suis ꝓ
prijs indiuiduis & singularibus humanitatibus nũero
plures efficiuntᷓ. Cum ergo deitas nullo mõ plurificetᷓ
in patre & filio & spiritusancto, non se habet ad eos
ut uniuersale ad particularia. Hæc Alexander.

¶In cuius uerbis uidetur obscurum, quod ait quod Dio. Car.
esse de multis, sit imperfectionis: & item quod diui-
na essentia est in multis, sed non de multis: cuius op-
positum uidetur ita probari, Sicut diuina essentia est
in tribus personis, sic prædicatur de tribus: generali-
ter quoque omne uniuersale quod est in multis, præ-
dicatur de multis.

¶Ad quod reor dicendum, quod aliter sumit Ale
xander eẽ de multis, ita ꝙ eẽ de multis ualeat tm̃, ac si
dicatur esse partem seu aliquid eorũ quæ sunt multa

seu in multis. Ex hoc enim probat quod esse de multis non competat ipsi esse diuino, quia esse diuinum seu deitas, est totum esse patris & filij & spiritussancti. Arguendo etiam ait, uniuersale secundum philosophum est in multis, & de multis quæ sunt particularia. per hoc autem quod est de multis, dependentiam habet ab illis, quia et pars ponit imperfectionē.

esse de multis quō arguat imperfectionem

¶Insuper quærit hic Alexander, an in diuinis ponendum sit prædicamentum aut prædicabile, & respondet: Prędicamentum dupliciter dicit. Primo proprie, & sic est coordinatio prædicabilium, quorum est unū sub alio, & ita non est in diuinis: qm̄ non est ibi superius & inferius, nec uniuersale & particulare. Secundo communiter, ita q prædicamentum uocetur quicquid potest dici per modum prædicamenti: & ita ponitur in diuinis, in quibus quædam dicuntur per modū substantiæ, quædam per modū relatiōis. Hæc Alexāder.

Alexāder

P̄dicamentū aut p̄dicabile q̄n in diuinis ponendū.

¶Præterea Albertus circ hęc quęrit, utrum diuina essentia prædicetur de personis ut quoddam totum. Et r̄ndet, Nulla ratio totius nullaq; ratio partis est in diuinꝫ, qm̄ omne totum quod uere ac proprie totum est, ex suis partibus cōstat atq; compositum est: quod derogat simplicitati diuinę. pars quoq; respectu toti⁹ est imperfecta, quod diuinę contrariatur perfectioni.

Albertus.

Totius et ptis rō nō ē in diuinꝫ

¶Verum his obijci pōt: Quicquid remouetur seu negat ab aliquo, & non differt ab illo genere, specie uel numero, uidetur esse pars illius: sed quælibet persona negatur à trinitate, nō differens ab illa genere, specie nec numero, ergo quęlibet persona est pars trinitatꝫ.

Obiectio. prima.

¶Secundo sic: duo sunt plures uno, & tres sunt plures duobus, ergo duo sunt totum ad unum, & tres sunt totum ad duo, sicq; una psona diuina est pars trinitatꝫ, similiter duæ, imo pōt sic argui, Pater est aliquid trinitatis, & non tota trinitas, ergo est pars trinitatis.

¶Dicendum ad primum, q quicquid remouetur ab aliquo, & non differt ab illo genere, specie aut numero, uidet esse pars illius, dummodo sit in illo sicut habens actu esse in ipso, & non in se: sic autem personæ non habent se in trinitate, quia in trinitate non habēt esse in potentia: nec trinitas est in eis sicut totū in partibus, sed potius quælibet persona subsistit in se, & significantur nomine trinitatis sicut simul suppositæ, id eo quælibet per se sumpta, remouetur à trinitate & è conuerso. quia quod pater non est tota trinitas, hoc non impedit unitas trinitatis, sed pluralitas personarū nomine trinitatis significata. ¶Ad secundū, concedo q duo sunt plures uno, & tres sunt plures duobus: ideo duæ personæ sunt plures q̄ una, & tres sunt plures q̄ duę, & numerum illum agunt relationes: una tamē persona non est pars duarum, nec unitas illa est pars alicuius binarij. Vnitas nanq; personę ut est persona, non est diuina essentia, quæ non distinguit personas abinuicem, imo potius unit eas: sed est notio seu relatio in diuinis distinguēs, & facit notio ista aut illa unitatem personæ, quoniam facit personam in seipsa cōsistere atq; ab a'ijs esse distinctam. ideo hæc persona & illa, sunt duæ personæ numero notionum. sed quoniam notio non distinguit personam à persona essentialiter, idcirco non facit pluralitatem simpliciter: ideo nec simpliciter facit binarium neq; ternariū. Quāuis igitur in diuinis personis sunt duæ personæ, nō tamen binarius: & licet sit ibi pluralitas personarū, non tamen multitudo. Hinc concedendum non puto, q̄d in diuinis unum sit pars duorum etiam distincta, sicut unitas est pars binarij siue ternarij: sed concedo q una persona non est tot personæ ut duæ uel tres personæ nec tres personæ sunt tam paucæ ut una: quoniam numerus quem facit notio in diuinis, non est simpliciter numerus, ut infra dicetur. Hinc quoq; dicendum quod pater non est aliquid trinitatis, quia ly aliquid notat partitionem. Si uero sic proponatur, pater est aliquis trinitatis, & non est trinitas tota, ergo est pars illius: dicendum q uerū est q pater est aliquis trinitatis, nec sequitur q sit pars trinitatis. imo solutum est, quia quod pater non est tota trinitas, non impedit ternitas trinitatis, sed pluralitas personarum: ideo sequitur quod pater non est tot personæ ut trinitas, sed est una trinitatis persona. Ex his innotescit, q in diuinis non est uniuersale, quemadmodum & Boethius protestatur. id enim in quo est uniuersale, habet in se quod est & quo distincta. uniuersale quoque requirit multitudinem actu aut potentia, quæ non conuenit deo. Ideo essentia diuina non prædicatur de personis ut de multis. Veruntamen essentia est in personis, & p̄dicatur de eis: sed non prædicat de ipsis ut de multꝫ, nec est in eis ut in multis, eo q̄d personæ essentialiter idem sint. Si rursus quis instet, quia in diuinis est cōmunicabile, & incōicabile, scilicet essentia & persona: ergo uniuersale & particulare. & si non sequitur, quęritur causa. ¶Respondendum quod communicabilitas duplex est. Vna sine multiplicatione & diuisione eius quod communicat, ita q̄d manet idem numero, sicq; diuina natura cōmunicabilis perhibetur, quæ cōmunicatio ad rationem uniuersalis nō sufficit, nec cōpetit naturis creatis. Alia est communicatio naturæ secundum esse abstractum, quæ communicatur p sui partitionem in his quibus communicatur, quę simpliciter multa sunt, in quibus est natura una secundū rationem: q̄ cōmunicabilitas causat rationē uniuersalis & particularis, nec conuenit diuinis. Hæc Albertus.

Obiectio excludit.

Boethius.

Obiectio

Dilutio.

Cōicabilitas duplex

Que cōicabilitas sufficiat uniuersale.

¶Concordat Vdalricus, inter cætera scribens: Q̄d diuinæ personæ non sunt in diuina essentia sicut partes in toto integrali, probat Augustinus in 2. libro cōtra Maximinum. Quęcunq; sunt una essentia, nō sunt partes integrales eiusdem totius. partes etenim integrales abinuicem essentialiter distinguuntur. sed diuinæ personæ sunt una essentia, & quęlibet earū est tota essentia. Similiter decimoseptimo de Trinitate p̄bat Augustinus, q diuina essentia non est uniuersale nec genus nec species respectu personarum: quoniā natura uniuersalis diuiditur & multiplicat in suis suppositis. Diuina autem essentia indiuisibiliter & inuariabiliter permanet una. Præterea quod essentia non prædicatur de personis, sicut materia de multis artificialibus ex ea formatꝫ, quemadmodum dicimus tres statuas esse unum aurum, probat Augustinus p hoc, quia cum illa diuersa artificiata necessario fiant ex diuersis materiæ partib⁹, plus de illa materia est in pluribus statuis quàm in una, si sint æquales: sed nil plus de diuina essentia est in duabus aut tribus personis, q̄ in una. Hoc quoq; pōt probari facili⁹ ex hoc, quod in deo nihil est materiale, nil corporale. Hæc Vdalricus.

Vdalricus

Augustin⁹

Personę diuinę non sunt ptes integrales

Essentia diuina nō p̄dicat de psonis ut materia.

¶Porro quæ Thomas hoc loco de his scribit materijs, coincidunt cum iam dictis, nisi quod aliq̄ planiꝰ scribit: In diuinis, inquiens, non potest esse uniuersale & particulare, q̄druplici rōne. Prima, qa ut p̄bat Auicenna, ubicunq; est genus aut species, oportet esse quidditatem differentem ab esse. in deo autem peni-

Thomas

Vniuersale & particulare cur nequeāt esse in diuinis.

tus idem sunt esse atq; essentia. Secunda, quia essentia uniuersalis nō est eadem numero in suis inferiorib⁹, sicut iam patuit. in diuinis uero personis essentia permanet numero uno. tertia, quoniā uniuersale exigit pluralitatem seu multitudinem actu aut potentia in his quæ continentur in ipso, quod nō competit in diuinis: ut modo ostensum est. Quarto, quoniam particulare se habet ex additioue ad uniuersale. & unum se habet ad alterum, sicut potentiale ad actuale. deus uero est purus actus. Hæc Thomas in Scripto.

Aliqd est in gñe dupliciter.

¶In Summa quoq;, prima parte quæstione 4. Aliquid, inquit, est in genere dupliciter. primo simpliciter ac proprie, sicut species & quæ continētur sub eis. Secundo reductiue, sicut principia & priuationes, ut punctum & unitas reducuntur ad genus quantitatis, tanquam principia quantitatum. cæcitas uero & oīs priuatio reducitur ad sui habitus genus. neutro horū modorum est deus in genere. Quod enim non sit species, probatur tripliciter. primo, quoniam species cōstituitur ex genere & differentia. semper autem id à quo sumitur differentia cōstituens speciem, habet se ad id unde sumitur genus, sicut actus ad potentiam. animal nanq; sumitur à natura sensitiua, quia hoc dicitur animal, quod sensitiuam habet naturam. rationale uero sumitur à natura intellectiua. intellectiuū uero comparatur ad sensitiuum, sicut ad potentiam actus. cum ergo in deo non sit potentia, sed actus purus, impossibile est q; sit in genere sicut species. Istud prosequerer & multa adijcerem, nisi supra distinctione 8. de ista materia multa essent inducta, imò & quædam nunc posita sunt ibi prehabita. ¶Aliqui demum doctores mouent hic quæstiones, qualiter ueritas atque æternitas deo conueniant, de quibus supra introductæ sunt quæstiones quàmplures. ¶Quamuis autē iuxta nunc dicta, totum & pars locum nō habeant in diuinis, frequenter tamen theologi nomine totius in diuinis utuntur, ut cum asserit Augustinus, quod pater est principium totius deitatis & quod tota deitas in qualibet est persona. In quibus uerbis totum accipitur pro perfecto. ¶Hinc Bonauentura & Petrus dicunt: Totum dupliciter sumitur. primo absolute, & sic idem est quod perfectum. Vnde & 3. Physicorum ait philosophus: Totum & perfectum dicimus idem, sic'q; pater est principium totius deitatis. Secundo relatiue ad partem, & sic totum uocatur quod habet partes, & hoc quoque dupliciter: Primo per abnegationem, & ita æternitas dicitur tota simul, quia nequaquam habet partes. Secūdo per positionem, sicut duplum est totum ad simplum.

Deus non est spēs.

Tōtū & ps qñ locū habeāt in diuinis.

Aristotel.

Bonauen.

¶Insuper Albertus & Bonauentura ac Petrus hic quærunt, an tres personæ differunt numero, uel utrū in diuinis ponenda sit differentia secundum numerū, quam quæstionem differo usq; ad uigesimamquartam distinctionem, ubi specialiter pertractatur, an in diuinis sit numerus.

Richard.

Nota naturam vniuersalis.

¶At uerò circa quæstionem, an in deo sit totū uniuersale, aliqua scribit Richardus, quę non recolo esse prehabita. Itaq; ait, Quamuis in diuinis sit aliquid cōmunicabile & communicatum, puta essentia: & aliquid incommunicabile, ut persona: non tamen est ibi uniuersale neq; particulare, quia essentia sub ratione qua conuenit sibi intentio ista secunda, uidelicet uniuersalitas, non est actu in aliquo esse reali extra intellectum, nec est intellectum realiter informans, quamuis intellectus eius similitudine informetur: ideo esse suum sub ratione qua conuenit sibi uniuersalitatis intētio, est esse diminutum. sic etenim suum esse, est ab intellectu apprehendi, seu ei repræsentari non sub ratione unitatis aut multitudinis. ideo essentiæ ut sic intellectæ, non repugnat de pluribus prædicari, neq; totam saluari in uno: quoniam multitudo est quæ prohibet essentiam totam in uno saluari, & unitas numeralis est quæ prohibet creatam essentiam de plurib⁹ prædicari. Porro q; essentia sub ratione qua sibi competit uniuersalitatis intentio, non sit actu in re ad extra, patet: quoniam quicquid est in re extra, est singulare. Vnde secundum philosophum 4. Metaphysicæ, idem est homo & unus homo. Nec ipsa uniuersalis essentia intellectum informat, sed eius similitudo, quæ repræsentat essentiam non sub ratione qua una ē numero aut plures. Hinc essentia ut uniuersalis, non est in intellectu nisi sicut obiectum. aliter non prędicaretur de pluribus habentibus esse reale extra animam, sic'q; essentiæ uniuersali non conuenit de pluribus p̄dicari, nisi per actionem intellectus per quam sibi cōpetit ratio uniuersalis. diuinę autem essentiæ secundū suum esse reale absq; intellectus nostri abstractione, conuenit esse in tribus personis & prædicari de eis. idcirco non cōuenit ei ratio uniuersalis. ¶Præterea natura uniuersalis sumpta in abstracto, non prædicatur de seipsa sumpta in concreto, nec de aliquo eius, supposito. Non enim conceditur ista, homo est humanitas: qua humanitas importat essentialia principia hominis, cum præcisione accidentium omnium. homo autem significat essentialia principia, non cum tali p̄cisione accidentium, quæ necessaria sunt ad naturale hominis esse. diuina uero essentia in abstracto prædicatur de deo & de unaquaq; diuina persona, quoniā istæ sunt ueræ, deus est deitas, pater est deitas, filius ē deitas, spiritussanctus est deitas: ideo deus non est aliquid uniuersale, nec persona diuina est aliquid particulare. His concordat Aegidius. ¶Solutiones demū obiectionum in principio inductarum, patent ex dictis in distinctione 8. ¶Postremo quod in diuinis nō sit totū potestatiuū, facile ē p̄bare, qm̄ potestas toti⁹ potestatiui non est perfecte nisi in ipso toto: in partibus uero est imperfecte, inæqualiter quoq; qa perfectius est in una parte q̄ alia, ut patet in anima, q̄ est totum potestatiuum: qm̄ multas in se continet uires, nec omnes uires illæ in aliqua una ui perfecte atq; plenarie continent. Non em̄ intellectus in se taliter continet uoluntatem & eius perfectiones ac proprietates nec econtrario. Maior quoq; est potestas intellectiui q̄ sensitiui, & sensitiui q̄ uegetatiui. in diuinis aūt tota ptās & oīpotentia est in diuina essentia, & in q̄libet superpræstantissima & superuoluptuosissima diuina persona, est'q; in eis æq̄litas ptātis, nec maior est ptās in duabus aut tribus q̄ una. idcirco in diuinis nequaq̄ est totū potestatiuū & partes ipsius. ¶Amplius Petrus circa hæc q̄rit, an in diuinis sint cōicabile & incōicabile. Ad q̄d ex dictis patet r̄nsio, q; sic: aliter tñ q̄ in rebus creatis, qa diuina eēntia cōicabilis est, & cōicata tribus supbenedictis p̄sonis absq; sua diuisiōe & multiplicatione. sic autem creata essentia indiuiduis suis communicari non ualet. Idcirco non sequitur, In diuinis sunt communicabile & incōicabile, ergo ibi sunt uniuersale & p̄ticulare: nec oportet q̄d cōicabile & incommunicabile distinguantur realiter, sed sufficit

Aristotel.

vñ soluāē argumēta initio q̄stionis adducta

Totū ptātiuū neq̄t eē in diuinis

Petrus.

Cōicabile & incōicabile quō sunt in diuinis.

distinctio rōnis, cū & in rebus creatis realiter idē sint spēs & suppositum, cū unū pdicet̃ de alio. Interdū uero cōicare sumit̃ extense pro diffusione seu distributione propriæ bonitatis per participationē. sicq̧ q̃libet diuina psona se cōicat creaturis, fm quod cōiter dr̃ ꝙ omne bonū est sui cōicatiuū & diffusiuū. ¶Docet̃ q̧q̧ in litera, cur deus dicat̃ trinus, non triplex. Nempe ut Thomas fatet̃, triplicitas est proportio q̃dā sub multiplicitate contenta, q̃ inæqualitatis est spēs: ideo ubi triplicitas, ibi inæqualitatē eē oportet. in deo autē est summa æq̃litas, non ergo triplicitas. Hinc Petrus: In deo ē distinctio psonarū cū unitate eēntiæ, ideo bene dr̃ deus trinus, nō triplex. Trinitas qppe dicit distinctionem cū unitate, dicit̃ etem̃ trinitas q̃si triū unitas. triplex uero dicit pluralitatē simpliciter, q̃ diuersitatem includit eēntiæ. Hinc quoq̧ in diuinis non ponitur ternarius, quia dicit distinctionem sine unitate. Hæc Petrus.

Deus cur trinus dicatur non triplex. Thomas. Petrus. Ternarius cur non ponat̃ i deo.

Ostenso quod aliqua personarum aliam non superat magnitudine, nunc ostendit quod alia non excedat aliam potentia. *Distinctio* XX. A

De triū psonarum ęqualitate.

NVnc ostendere restat, quomodo aliqua harum psonarum aliam nō excellat potentia: ut sicut una & indifferens est magnitudo triū, ita una & indifferens mōstretur potentia trium. Sciendum est ergo, ꝙ non est potentior pater filio, nec filius uel pater spūsancto. Nec maiorem potentiam habent duo uel tres simul q̃ singulus eorum: quia nec plus potest pater & filius simul, q̃ solus spiritussanct⁹. Nec hi tres simul plus possunt q̃ singulus eorum: quia omnipotentiam quam habet pater, & filius accepit nascendo, & spiritussanctus procedendo. Quod Augustinus rationibus & autoritatibus probabiliter astruit in libro contra Maximinum qui dicebat patrem meliorem ac potentiorem filio.

Augustin. lib. 3. c. 12.

Quod non potest minus filius quam pater. B

Nihil, inquit, patre minus habet ille qui dicit: Omnia quæ habet pater, mea sunt. Nam si minus habet in potestate aliquid q̃ pater, nō sunt eius omnia quæ habet pater. Sed eius sunt omnia quæ habet pater, tantam ergo habet potestatem filius quātam pater. Aequalis ergo est patri. Non enim pōt qui *accipit, inæqualis esse ei qui dedit. Tu autē hoc de potētia sapis, ꝙ potēs sit filius, sed potentior pater: ut secundum doctrinam uestram potens potentem potuerit generare uel gignere, & nō oīpotens omnipotentem. Habet ergo pater omnipotentiam quā nō habet filius. & si hoc est, falsum ē quod ait filius: Oīa quæ habet pater, mea sunt.

Hic ponit falsam traditionē heretici. Iohā. 16. c. *accepit

Hoc uerum fatebatur hæreticus, ex quo progrediebatur ad falsa. C

Sed inquis, pater à nemine potentiam accepit, filius autem à patre. Fatemur & nos filiū accepisse potentiam ab illo, de quo natus est potens: patri uero potentiam nullus dedit, quia nullus eum genuit. Gignendo enim dedit pater potentiā filio, sicut omnia quæ habet in substantia sua, gignendo dedit ei quem genuit de substantia.

Idem vbi supra.

Quæstio Augustini, qua artat hæreticum. D

Sed quæritur, utrum eit antam quanta ipsi est potentiam pater filio dederit, an minorē. Si tantam, non solum potentem, sed etiam omnipotentem gen uisse omnipotens intelligit̃. Si uero minorem, quomodo omnia quæ habet pater, filij sunt? Si patris omnipotentia filij non est, non omnia proculdubio quæ habet pater, filij sunt. At omnia quæ habet pater, filij sunt: omnipotentia ergo patris etiam est filij. Non est ergo pater potentior filio.

Augustin. vbi supra.

Aliter probat filium æqualem patri. E

Item alio modo probat filium æqualem patri contra Maximinum ita dicens: Tu dicis ꝙ pater genuit filium minorem seipso, in quo & patri derogas: qui si filium unicum minorē genuit, aut non potuit, aut non uoluit gignere æqualem. Si dicis q̃a non uoluit, eum inuidū esse dixisti. Si autem non potuit, ubi est omnipotentia dei patris? Prorsus ad hunc articulū res colligitur, ut deus pater æqualem sibi gignere filium aut non potuerit, aut noluerit. Si non potuit, infirmus: si noluit, inuidus inuenitur. Sed utrunq̧ hoc falsum est, pr̃i ergo filius uerus æqualis est. Genuit ergo pr̃ sibi æqualem filium, & ab utroq̧ procedit utriq̧ æqualis spūssanctus. Si enim formam suam (ut ait Augustinus contra eundem) pr̃ in unico filio plenam gignere potuit, nec tamen plenam genuit, sed minorem, cogimini patrem inuidū dicere. Plenum ergo deum & æqualem sibi genuit filium.

Augustin. vbi supra cap. 7.

Per simile ostendit, quod non minorem pater filium genuit. F

Hoc autem per similitudinem humanam ita esse demōstrat, inquiens: Hō pr̃ si potuisset, æqualem filium genuisset. Quis ergo audeat dicere, ꝙ hoc oīpotens nō potuit? Addo etiā: si posset hō, maiorē melioremq̧ seipso gigneret filiū. Sed maius uel melius deo qcq̃ esse non

potest. Deus ergo cur non æqualem (ut ais) filium genuit, cui nec anni necessarij fuerunt, p
quos adimpleretur æqualitas, nec omnipotentia defuit? An forte noluit? Ergo (qund absit)
inuidit. Sed nō inuidit, æqualem ergo genuit filium. Credamus ergo filium ei esse æqualē.

Opinionem hæretici ponit ut destruat. G

Sed forte dicis: Eo ipso pr̃ est maior filio, quia de nullo genitus: genuit tamen æqualem?
Ad quod cito respondebo: imo ideo non est pater maior filio, quia æqualem genuit. Origi — Hic soluit obiectionē
nis enim quæstio ista est, quis de quo sit: æqualitatis autem, qualis aut quantus sit. quod ē di
cere, ad originem pertinet quæstio qua quæritur, quis de quo sit: ad æqualitatem uero illa,
qua quæritur, qualis aut quātus quis sit. Nec cū dicitur filius à patre genitus, ostenditur in-
æqualitas substantiæ, sed ordo naturæ: non quo alter prior esset altero, sed quo alter est ex al
tero. Non ergo secundū hoc ꝙ pater genuit, & filius genitus est, uel spiritussanctus ab utro
que procedit: æqualitas uel inæqualitas ibi existit, quia non secundum hoc alia persona alij
æqu alis uel inæqualis dicitur. Ecce æqualitas trinitatis, & una eademq́ꝫ substantia, quantū
bre uiter potuimus, demonstrata est in superioribus: qualiter scilicet aliqua trium persona-
rum quamlibet aliam, nec æternitate, nec magnitudine, nec potentia excellat.

SVMMA DISTINCTION. XX.

IN hac distinctione declaratur ꝙ filius sit patri
æqualis in potestate seu omnipotentia: & cir-
ca hoc ex uerbis & autoritatibus atqꝫ probati
onibus Augustini, procedit autor scholastice,
ut patet in textu qui planus est.

QVAESTIO .I.

QVæritur ergo, **An filius sit patri æqualis
in potestate ⁊ omnipotentia**, & idem est q̃-
rere de spiritusancto, & tamen quæstionis hui⁹
solutio ex præhabitis elucescit. Cum enim omne ab
solutum in diuinis, sit tribus superexcelsis personis
commune, palam ꝙ omnipotentia seu potestas in tri
bus personis non solum æqualis sit, sed etiam nume-
ro una, sicut & diuinitatꝫ plenitudo ueraq́ꝫ deitas. quę
omnem inferioritatem, inæqualitatem & minorati-
Arguit̃ 1. ꝯ ꝑitatem — onem in diuinis excludit. ¶Arguitur tamen ꝙ non,
quoniā filius ex se nihil potest, quemadmodum ipse-
met testatur: Non potest filius à se facere quicquam.
Iohā. 4. — & alibi, A meipso facio nihil. pater autem ex se oīa
potest. cum ergo tam diuersæ proprietates potestatꝫ
conueniant patri & filio, non uident̃ in potestate ęq̃-
les, nec filius uidetur esse omnipotens. ¶Secundo, in
2. — infinitum præclari⁹ est producere personam æternā
immensam, uerumq́ꝫ deum, quàm creaturam. sed nec
filius produxit aut producere potest filium uerū de-
um, quod egit pater, nec spiritussanctus personam a-
liquam increatam. Sed hæc atqꝫ similia argumēta su-
pra distinctiōe decimaoctaua diffusius sunt iuducta
atqꝫ soluta. Veruntamen breuiter ponenda est hic do
ctorum responsio.

Thomas. — ¶Itaqꝫ Thomas hic scribit: Concedendum est sine
dubio, filium dei oīpotentem esse sicut & spiritūsan-
ctum, iuxta illud in symbolo: Omnipotens pater, oīni
potens filius, omnipotens spiritussanctus. Ideo ad in
tellectum horum pensandum ꝙ deus fertur omnipo
tens, quoniam omnia potest, & quicquid est aliquid
uel ens, potest. sed notandum ꝙ relatio alio modo di
citur aliquid q̃ alia entia. In alijs enim entibus unum
Differētia absolutoꝝ̄ & relatiuꝫ. — quodqꝫ dicitur esse dupliciter, uidelicet quantum ad
suum esse, & quantum ad rationem suæ quidditatis:
quemadmodum sapiētia secundum esse suum ponit
aliquid in subiecto, & secundum suam rationem po-
nit quandā naturā in gn̄e q̄litatꝫ. porro relatio est ali
quid secūdum eē suū, quod habet in subiecto: sed ꝭm
rationē suam non habet q̄d sit aliquid, sed solū qđ ad
aliquid referatur, ideo secundum rationem nō ponit
aliquid in subiecto. propter quod ait Boethius quod — Boethius.
relationes nihil prædicant de eo de quo dicunt̃. hinc
inuenitur aliquid relatum in quo est tantum ratio re
lationis, & non ponitur aliquid ibi secundū rem, sicut
cum scibile refertur ad sciētiam: quod uerum est tam
de relatiōibus quæ de deo dicuntur, q̃ de illis quæ in
creaturis sunt, sed diuersimode: quia relatio q̃ in crea-
tura est, habet aliud esse q̃ sit esse sui subiecti. Vnde est
aliquid aliud à suo subiecto. Verū in deo nihil est q̄d
habeat aliud esse ab ipso. esse enim sapientiæ dei, est
ipsum esse diuinum, nec aliquid superadditū ei. simili
ter esse paternitatis. Vnde relatio quantum ad eē suū
ꝭmquem modum solum debetur ei quod aliquid po
nat, est diuina essentia: sed scđum rationem suam per
quam habet distinguere unam personam ab alia, nō
debetur ei quod aliquid dicat. Vnde quamuis pater
habeat paternitatem quam filius non habet, & pater
nitas sit aliquid, non tamen sequitur ꝙ pater habeat
essentiam aliquam qua careat filius. Si autem pat̃ ha-
beret sapientiam & non filius, haberet aliquid pater
quod non haberet filius: quia sapientia dicit aliquid
in sapiente etiam secūdum suam rationem. similiter
dico ꝙ cum generare in diuinis sit relatio q̃dam & ad
aliquid, q̃uis pater possit generare, non filius, non se-
quitur quod aliquid possit pater quod non potest fi-
lius. sed bene sequeret̃, si pater intelligere posset, non
filius, ꝙ pater aliquid posset, quod non filius: sicut pr̃
est pater, & esse patrē est aliquid esse: & tn̄ cū fili⁹ non
sit pr̃, nullū esse est patris quod nō sit filij: qm̄ eē in di
uinis, est eē essentiæ. & similiter oē aliquid est eētia
uel ꝭm rōnem eē, aut ꝭm rōnem attributoꝝ. ¶Si aūt — Obiectio.
obijciat̃ ꝙ potētia dr̃ ꝭm uirtutē ad operationē, aliq̃
aūt opatio ad oīpotentiā ptinens cōuenit pr̄i q̃ non
cōuenit filio. s. gn̄are, q̊d ꝭm Damascenū est actus na
turæ: ergo filius nō est in oīpotentia pr̄i æq̄lis. Dicen — Dilutio.
dum ꝙ gn̄atio significat operationē p modū relatio
nis. & q̃uis gn̄atio actiua nō cōueniat filio, nō tn̄ seq
tur ꝙ aliq̃ opatio conueniat patri q̃ nō cōuenit filio.
una em̄ & eadē opatione pr̄ gignit & nascit̃ filius. sed
opatio ista est in pr̄e & filio ꝭm aliā & aliā relationē,
nec aliquod posse detrahitur filio, sed eodem posse q̊ — Dei oīpotentia ad duo cōparatur.
pater generat, filius generatur. ¶Deniqꝫ omnipotētia
dei cōparari potest ad aliquid dupliciter. primo, sicut
opatū, & ita non cōparat̃ ad aliq̄d q̄d in ipso sit: q̄a in
deo nihil est factū. sicq́ꝫ oīpotentia est respectu crea
turaꝝ dūtaxat. Scđo, sicut ad opationē, & sic cōparat̃

ad id quod in ipso est deo, sicq; omnipotentia dei extenditur tam ad generare & spirare, quàm ad intelligere uelle atq; creare, & breuiter ad omnia quæ perfectionis sunt, nec tamen sequitur q̃ filius non sit oĩpotens, si generare non possit filium sibi æqualem ratione prædicta, sequeretur tamen in patre, quoniã patri non deest relatio quæ significatur in generatione actiua, unde si negaretur ab eo perfectio generatiõis, oporteret quod esset defectus in ipsa operatione, inquantum operatio est, quod redundaret in defectum potentiæ: à filio autem generatio remouetur actiua, non nisi ratione relationis importatę in filio. relatio uero inquantum huiusmodi, nullum ordinem ad potentiam habet. Hæc Thomas in Scripto.

art. 6. ¶Insuper in prima parte Summę, quæstiõe 42. disserit: Necesse est dicere filium patri in potestate ęqlem. potentia nanq; agendi consequitur perfectionẽ naturæ. unde in creaturis quanto quid naturã habet perfectiorem, tanto maioris extat uirtutis in agẽdo. ostensum est quoq; q̃ ratio diuinæ paternitatis & filiationis requirit quod filius æqualis sit patri in magnitudine. i. in perfectione naturæ, quemadmodum etiã eadem diuina essentia quæ est in patre paternitas, in filio est filiatio: sic eadem est potentia qua pater generat, & qua filius generatur. ideo uerum est q̃ quicquid potest pater, potest filius: non tamen sequitur q̃ filius possit generare, sed mutatur quid in adaliquid. Nam generatio significat relationem in diuinis. habet ergo eandem omnipotentiam filius quam pater, sed cum alia relatione: quoniam pater habet eam ut dans, quod significatur cum dicitur, potest generare. Filius autem habet eam ut accipiens, quod significatur cũ dr̃, q̃d potest generari. Hæc Thomas in Sũma.

Filiũ potẽtiã nõ minuit impotẽtia gñandi.

Petrus. ¶Concordat Petrus compendio loquens: Omnipotentia dei uocatur potentia ad ad omnes actus, q̃s posse est potentię, non impotentię. Non enim potest deus dormire uel peccare, cum talia non sint potentiæ, loquendo simpliciter. In omnibus igitur actibus illis filius æquatur patri, & spiritussanctus utriq;. Sed notandum q̃ aliquid est potentię simpliciter, aliquid uero in persona agente. Porro actus essentiales siue sint absoluti, ut intelligere, uelle, siue respectiui sicut creare, sunt potentiæ simpliciter. actus autem notionales sunt potentiæ tantum in persona agente, nõ in alia, quoniam sequeretur eius mutabilitas de una proprietate in aliam. Vnde in talibus non attenditur coomnipotentia, quia potentia dei nõ ponit in deo impotentiam. si autem potẽtia dei acciperet penes act⁹ relatiuos, sequeret impotentia in patre ex hoc, quod non potest esse filius, nec generari. nunc autem eẽ patrem, in patre est potentię: non posse autem esse filiũ, nõ est in patre impotẽtiæ, sed ꝓprietatis. Hæc Petr⁹.

Omnipotẽtia dei q̃s actus respiciat.

¶De coomnipotentia demum filij ad patrem loquitur idem doctor: Aequalitas diuinæ potentiæ nõ attenditur per comparationem ad actum notionalẽ, sed essentialem tam interiorem, ut est intelligere: q̃ exteriorem, ut creare. quo ad hos autem actus essentiales, una & eadem atq; ęqualis est patris filijq; potẽtia, sicut essentia. Hęc Petrus.

Richard. ¶Idem Richardus, qui addit: Tres personæ æquales sunt in potentia. & quantum ad extensionem seu ambitũ possibilium, & quantũ ad intensionem uigoris potentię. Posse autem generare non esset posse in filio, quia ex hoc sequeretur eum non esse perfectum filium, ut possit declarari per ea quæ dicta sunt supra, ubi probata est trinitas personarum: imò tantæ potẽtiæ est in filio posse generari, sicut in patre posse generare. Hæc Richardus.

¶In his quoq; Albertus, Vdalricus, alijq; concordant, sicut & supra est allegatum.

Bonauen. ¶Vnde & Bonauentura hic loquitur: Si loquamur de potentia essentiali quę est respectu actus essentialꝭ seu absoluti ad intra, ut intelligere seu productionis ad extra, ad nihil se extendit in patre ad quod non extendat se in filio. ideo quia æqualitas personarum cõsistit in potentia essentiali, dicendum quòd pater & filius sunt æquipotentes, quantum ad possibilium extensionem, & idem tenendum semper de spiritusancto. Similiter in personis diuinis est potẽtia æque intensa, q̃a æque summa, ęque nobilis & immensa, imò & numero una. Hæc Bonauentura.

Durand. ¶Præterea Durandus hic scribit: Cum potentia dicatur per comparationem ad actum diuinorumq; actuum quidam sint essentiales aut extra transeuntes, quidam notionales, de potẽtia quę est respectu actuum essentialium aut extra transeuntium, nulla est dubitatio quin per respectum ad illos personæ diuinæ sunt æquipotentes. tota uero difficultas est de potentia respectu actuum notionalium, an secudum illam filius seu spiritussanctus sit ęquipotens patri. Quocirca sunt tres modi dicendi. unus & satis superficialis ẽ, quod omnipotentia dicitur respectu possibilium tãtum, utpote quæ contradictionem non implicant. q̃ etsi quis non possit, non ob hoc minus omnipotens perhibetur. filium autem generare implicat, utpote quod sit filius & non sit filius. quia cum in diuinis nequeant esse plures pares, pluresve filij, si filius generaret, iam esset pater & non filius, nisi ponerentur plures filij, s. ipse & natus ex eo, quod dici non potest. idcirco quamuis filius non generet, non minus cõsistit omnipotens. Sed ista positio friuola esse uidetur. Nã licet non posse ea quæ simpliciter implicant, non deroget omnipotentiæ, tamen non posse ea quæ nõ implicant simpliciter, sed quo ad istum uel illũ, derogat omnipotentiæ: quoniam talia cadunt simpliciter sub ratione possibilis, alioquin omne agens possit dici omnipotens. quodlibet enim agens potest in omnia præterquam in illa, quorum non habet potentiam et implicant quantum ad ipsum. generare autem filium in diuinis non implicat simpliciter. alioquin nec patri esset possibile. ¶Alius ergo modus dicendi, quod potentia generandi non est relatio neq; intrinsece relationem includens, quamuis coexigat eam. sed est diuina essentia, quę potest in omne quod rationẽ possibilis aut productibilis habet. cumq; in tribus personꝭ sit eadem essentia, est quoq; in eis eadem omnipotentia, licet non sit in eis relatio eadẽ. & propter hanc oĩpotentiam quælibet diuina persona fertur omnipotens, quamuis non possit generare. Non enim ex hoc aliquis uocatur omnipotens in diuinis, quod habeat diuinam essentiam sub omni respectu in ea fundabili. sic nanq; pater non esset omnipotens, qui non habet diuinam essentiam cum relatione filiationis. sed ex hoc solo persona omnipotens dicitur, quoniã habet diuinam essentiam quæ est ipsa omnipotentia. Porro generandi potentia ad actum generationis explendum coexigit paternitatis relationem, constituentem patris personam. Sed obijci potest, quoniã in-

conueniens esse uidetur, quod aliquis dicatur habere potentiam quæ nequaquam potest poni in esse. omnipotentia autem patris nõ potest in filio poni in actu ita quod generet. Et si dicatur quod in filio ponitur in actu per hoc quod generatur, quoniam una eademque potentia est qua pater generat & filius generatur, ut dictum est, obijcitur: Omnipotentia patris actiua est, ergo non conuenit ei poni in actu nisi per modum actiuæ potentię, puta ut pater generet, non ut generetur filius per eam. præhabitum quoque est, quod potentia generandi dicat relationem. Tertius modus dicendi est, quod potentia ad actus notionales non cadit sub omnipotentia. idcirco habere potentiam ad huiusmodi actus seu ea carere, non auget potentiam neque diminuit. primo, quoniam deus non fertur omnipotẽs à passiua potentia, sed ab actiua, atque omnipotens ab actiua omnipotentia. potentia uero non est actiua per comparationem ad esse eius cuius est ipsa actiua potentia, imo ipsa est entis iam in actu: sed dicitur actiua quoniam potest aliud seu aliquid agere, ut sic dicatur aliquid potens per actiuam potentiam, non quia potest esse, sed quoniam potest aliquid agere. si ergo est aliquod agere quod sit realiter ipsum esse agentis, tale agere non reperitur in potẽtia uere actiua, nec cadit sub omnipotentia. tale autem est generare in diuinis respectu patris, quia omnino idẽ est in patre, gñare & prẽm eẽ: ideo sicut nõ posse eẽ patrẽ, nõ arguit ipotentiã in filio, ita nõ posse gñare nõ arguit impotẽtiã aut minorationẽ potẽtię in eodem. Hæc Durandus.

Dio. Car. ¶Qui uidetur huic tertiæ positioni potius consentire. Cui obijcitur, quod etiam creare seu actiua creatio, realiter idem est quod esse dei creantis seu deus creans: & tamen actus ille spectat ad actiuam dei potentiam, & cadit sub omnipotentia eius.

Scotus. ¶Insuper Scotus circa hæc partim narrat quæ ex Durãdo sunt recitata, & more suo arguit ad utrunque, tandemque scribit quod sentit, dicendo: Potentiæ actiuæ primum correlatiuum est possibile, non communiter sumptũ, prout opponitur impossibili: quia hoc modo possibile est deum esse, & tamen istud possibile non est terminus alicuius actiuæ potentiæ: idcirco oportet ut possibile quod est potentiæ actiuæ correlatiuum, accipiatur determinatius: nec uidetur qualiter, nisi prout Auicenna accipit possibile sexto Metaphysicę, & alibi sępe, uidelicet secundum quod opponitur ei quod est necessarium ex se. sicque cum quodlibet intrinsecum deo sit in se formaliter necessarium, uel per identitatem cum essentia quæ est ex se formaliter necessaria, nihil intrinsecum deo, erit terminus potentiæ proprię dictę. cumque ad omnia alia à diuina potentia eandem rationem principij habeant tres personæ, quia sunt unum principium producendi creaturas, sequitur quod æqualis sit potentia trium personarum, quantum ad numerum possibilium: nec solum quantũ ad extensionem, sed etiã quantũ ad intensionem, æqualis & æque perfecta est personarum potẽtia, siue etiam potẽtia accipiatur pro absoluto, quod est fundamentum relationis. Hæc Scotus.

Dio. Car. ¶Cui obijci potest, quod quamuis filius & spiritus sanctus sint necessarij seu necessarium esse habentes, non tamen hoc habent ex se, imo quicquid sunt & habent, acceperũt à patre, & spiritussanctus à patre ac filio. Postremo, in hac re amplius placet responsio Alexandri aliquando commemorata, utpote quod diui-

Alexãder. næ personæ sunt æquipotentes: & quod non derogat omnipotentiæ neque potentiæ filij, quod non gignit: imo nec ex impotentia eius hoc uenit, sed quia nõ cõgruit ei. Qui enim potest quod ei non congruit, non ex hoc potentior demonstratur. Et hoc est quod asserit Augustinus, quod filius non genuit, non quia non potuit sed quoniam non oportuit, quod ante expositum est. De potentia demũ & omnipotentia dei multa conscribit Alexander, de quibus est infra specialis distinctio. ¶Ad primum igitur respõdendum, quod filius etiam secundum diuinam naturam dicitur à se ipso facere nihil, nec aliquid ex se facere posse, non tamen minor est patre in potestate: quoniam eandem quam habet pater potestatem, accepit perfecte & plene sine totius imperfectionis admixtione. ideo cũ dixisset, non potest filius à se facere quicquã, mox addidit: Quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit. Solũ sfar gumẽta in ĩtioqstiõis adducta. ad sc̃m.

¶Ad secundum patet ex inductis responsio.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, An in diuinis personis sit ordo. ¶Videtur quod non, quoniam in æternitate perfecta non est ordo, sed totum simul omnino perfecte. Arguit 1. ã ęternitatem. ¶Secundo, in symbolo dicitur. In hac trinitate nihil prius aut posterius, in omni autem ordine sunt prius atque posterius. 2. ¶Tertio, ordo est quædam relatio, & tamen inter relationes in diuinis non ponitur. 3.

¶In oppositum est, quod in diuinis una persona ẽ ab alia, & quod ibi ponitur ordo originis ac naturæ, sicut in textu ex Augustino probatur. Distinctio quoque personarum si non sit ordinata, uidetur esse confusa. In opposi tum.

¶Ad hoc Alexãder respõdet: Ordo est multiplex. Est enim ordo secundum locum, & est ordo secundũ tempus, est etiam ordo secundum causam. & rursus ẽ ordo secundum rationem, & item est ordo secundum naturæ originem, qui est principiũ ad illud quod est de principio. Ordo secundũ locũ, attenditur ſm differentias quę sunt superius & inferius ac prope. Ordo temporis, attenditur secundum prius & posterius & simul. Ordo secundum causam, est secundũ quod causa est prior suo effectu. & his modis nõ est ordo in diuinis. Ordo secundum rationem est, sicut genus ẽ prius specie in linea recta secundum descensum, uel differentijs suis à latere. & ordo iste non est in diuinis quãtum ad differentias, quarum una est imperfecta respectu alterius: nec est ibi genus & species, ut patuit, sed iuxta ordinem rationis, qui est primi, medij & postremi, sumitur per similitudinem ordo in diuinis personis. Quemadmodum enim in hoc ordine ratiõis est unum cõmunissimum seu generalissimum, quod de cæteris prædicatur & nihil de ipso uniuoce tanquam genus ipsius, & unum de quo alia dicuntur & ipsum de nullo communi, ut species specialissima, & aliud de quo alia prædicantur, & ipsum de aliquibus alijs, ut genus subalternum, quod medium est inter illa: sic in ordine qui est secundum rationem originis in diuinis personis, est persona quæ de nulla, & alia est ab ipsa: & est ibi persona de qua nulla, & ipsa est ab alia, scilicet spiritussanctus: & est ibi persona quasi media, quę de aliqua, & de qua alia, uidelicet filius. sicque in diuinis est ordo originis, qui sumitur secundum ordinem rationis: & secundum istas quasi differentias, non ab alio, & alius ab ipso. Et si quæratur an iste sit ordo simpliciter, dicendum quod non, sed est ordo secundum Alexãder Ordo multiplex. Ordo rõnis quõ reperiatur in diuinis.

quid seu cum additione, uicȝ ordo originis seu naturæ. Si rursus quæratur, quid in his uerbis dicat ordo, an essentiam uel relationem aut notionem, dicendũ quod notionem, sed notio aliquando significatur distincte, ut cum dico, paternitas: aliquãdo indistincte, ut in proposito, & tunc per additionem determinat̃. Primæ notiones, quæ scilicet distincte significantur, distinguunt personam à persona absolute. aliæ uero notiones cum determinatione distinguunt sicut principium. Si enim dicatur, pater est principium, nisi addatur filij aut spiritussancti, importat̃ notio indistincte: sed per additionem determinatur, ut cum dicit̃, pater est principium filij, quia tunc dicit notionẽ paternitatꝭ. Consimiliter ordo dicit notionem indistincte, sed per additionem determinatur, ut cum dicitur, ordo patris ad filium, notatur notio paternitatis: notio uero filiationis, cum dicitur, ordo filij ad patrem. cum uero dicitur, ordo patris & filij ad spiritumsanctum, designatur notio quæ est communis spiratio. sed dum dicitur ordo spiritussancti ad patrem & filiũ, notatur processio. Hæc Alexander.

Albertus. ¶Circa hæc scribit Albertus: In diuinis nullus est ordo simpliciter, nec aliquo modo pri⁹ & posterius. & ordo naturæ qui est ibi, nõ est ordo simpliciter, sed secundum quid. cum etenim ordo dicat duo, uidelicet distinctionem & prius ac posterius, in diuinis nõ ordo quantum ad prius & posterius, sed quantum ad distinctionem. cum uero additur naturæ, insinuatur quod unus ab alio fit. natura quippe secundum philosophum est, ex quo pullulans pullulat. Si autem quæratur quid supponat dictio ista, naturæ, cum dicitur ordo naturæ, an essentiam an personam uel notionẽ: dicẽdum ꝙ supponit essentiam, non secundum ꝗd essentia est, sed secundũ quod natura: hoc est, prout uirtute eius est processio personæ à persona. quãuis ẽm essentia nõ generet per se, attamen pater generat uirtute essentiæ ut est natura. Dicit ergo essentiã in psona nõ simpliciter, sed inquantũ natura ẽ. Hæc Alber.

Ordo naturę ẽ in diuinis scd'm quid

Questio.

Udalricus ¶Et concordat Vdalricus, cuius uerba de ista materia supra nona distinctione sunt allegata.

¶Thomas quoqȝ his cõsonans: Ordo, inquit, in sua ratione tria includit, uicȝ rationem prioris & posterioris, & distinctionem, ac ordinis rationẽ: ex qua trahitur ordo ad speciem, secundum quod dicim⁹ quod est ordo secundum locum, ordo secundũ tempus aut dignitatem, ordo secundum originem, qui competit diuinis personis. sicqȝ complexum hoc, ordo naturæ, sumitur in uirtute unius uocabuli ad significandũ speciem ordinis. Hæc Thomas.

Tho. aq. Ordo tria includit.

¶Qui plura super his scribit, sed in præinductis doctoribus sunt contenta. Quæ autem de hac quæstione scribit in prima parte Summæ quæstiõe 42. supra inducta sunt nona distinctione.

Petrus. ¶Sed & Petrus consonanter his loquitur: Quemadmodum in diuinis nõ est numerus simpliciter, sed cum determinatione & secundum quid, ita & ordo, puta ordo originis. Ordo quippe simpliciter dictus, importat tria: uicȝ ordinatorum distinctionem, quæ competit deo. graduum distinctionem, utpote prioris & posterioris, ꝗ deo non conuenit: mutuam quoque habitudinem distinctorꝝ, ꝗ deo est cõpetens. Dicitur aũt ordo alicuius dupliciter. Primo, ut subiecti quod ordinat̃: secundo, ut rationis ꝼm quam ordo attenditur. Primo mõ in diuinis non est ordo naturæ, sed personarum ꝗ ordinantur secundum proprietatẽ originis. Secundo modo est ibi ordo naturę, quia ꝼm naturalem productionẽ ordinantur personæ. Primo mõ ordo naturæ sumit̃ orationaliter. i. ut duæ dictiones: & genitiuus ille naturæ, construit̃ in habitudine materiali. secũdo modo sumit̃ quasi dictionaliter, & genitiu⁹ cõstruit̃ in habitudine formali: ut sit sensus, ordo naturæ. i. ordo naturalis. Hęc Petrus. Idẽ Rich.

Bonauen. ¶Præterea quæ ex Alexandro inducta sunt, Bonauentura sub alijs uerbis exprimens: Triplex, ait, est ordo, uicȝ secundum positionem, secundum antecessionem, & ꝼm originem. Ordo ꝼm positionem dicit̃ aliquorum, quorum unum est superius, aliud inferius, quod potest esse dupliciter, utpote loco & dignitate: & hic ordo non est in diuinis. Ordo secundũ antecessionem uocatur, dum unum est prius, alterꝝ uero posterius. quod põt esse dupliciter. primo, duratiõe seu tempore. secundo, naturali intelligentia seu cognitione, sicut ens prius concipitur quàm substãtia uel natura. hic etiam ordo non competit in diuinis, quoniã tollit ęqualitatẽ & simultaneitatem, quorꝝ utrunqȝ in diuinis perfectissime inuenitur. Porro ordo originꝭ seu emanationis, est productoris ad productum, qui ordo est in diuinis. Deniqȝ ordo dicitur alicuius dupliciter. Primo, sicut ordinati, & sic conuenit diuinis personis, quę mõ ordinantur præfato adinuicem, nõ sicut ad finẽ. Secundo, sicut rationis ordinandi. sicqȝ uocat̃ ordo naturæ, cui cõuenit uis productiua. unde natura uocat̃ uis insita rebus, ex similib⁹ similia procreans. & ita essentia & natura differunt ratione, quia essentia significatur in omnimoda absolutione, non ut alterius principium. Natura uero dicitur ut principium, & sic dicit comparationem ad productionẽ seu emanationem naturalem. Et qm̃ ordo substantiæ in rebus creatis naturalem dicit originem, duo includit, uicȝ emanationem & antecessionem: cuius ratio est, qm̃ emanatio in creatis ponit diuersitatem substantialem: propterea quod in eis emanat, uocat̃ effectus: & quod producit, dicitur causa. Hinc causa describit̃, ad cui⁹ esse sequitur aliud in natura. in diuinis uero ẽ emanatio, ad quam non consequitur diuersitas eẽntiæ aut naturæ. idcirco nec prius posteriusve natura, sed simul natura. ideo in diuinis non recipitur nomẽ causæ uel effectus, sed principij, ꝗuis Gręci extẽto nomine utant̃ nomine causæ pro principio. Itaqȝ in diuinis est ordo naturæ, non quo alter sit posterior altero, sed ꝗ alter sit ex altero, ut Augustin⁹ ait in litera. Hæc Bonauentura.

ordo scd'm positionẽ.

ordo scd'm antecessionem.

Ordo originis quõ inuenatur in diuinis.

Essentię & naturę differentia.

¶Ex præinductis demũ distinctionibus soluunt̃ faciliter argumẽta ꝗ fiunt ad partẽ utrãqȝ. Quod uero obijcit, ꝗd in æternitate nõ est ordo, uerꝝ est de ordine successionis & duratiõis, dignitatis & causalitatis, nõ naturæ atqȝ originis. Insup circa hæc ꝗrit Petrus, An aliqd creatũ sit deo æq̃le. Videt̃ ꝙ sic. quia de⁹ aut uoluit aliquã creaturã facere sibi æq̃lem & nõ potuit, aut potuit & nõ uoluit. Si uoluit nec potuit, non fuit omipotens: si potuit nec uoluit, inuid⁹ fuit. Ad quod rñdet, Impossibile est creaturã creatori æquari. imo nec in natura, nec in ptãte, neqȝ in opatione põt deo par eẽ, qm̃ omis creatura certꝭ limitibus terminatur, ut ait Hieronymus, estqȝ uirtutis finitæ & in sua operatione reqrit subiectũ: ideo ab increata essentia distat & deficit infinite. Ad obiectũ dicendũ, ꝙ de⁹ non uoluit, nec ideo inuidus fuit, quia nec creatura extitit ca

Unde soluant̃ utriusqȝ partis argumẽta

Petrus.

Obiectio.

Creatura non põt æquari creatori.

Solutio.

Pax, nec deus naturali emanatione produxit creata. Hæc Petrus.

Richard.

¶Richardus prerea q̃rit hic, an argumentũ B. Augustini sit ualidũ, taliter arguẽtis: Si pr̃ nõ genuisset filium sibi æqualẽ, cũ potuisset, fuisset in eo inuidia? Videtur q̄ nõ, qm̃ multa bona posset facere deus q̃ non facit, nec seq̄t q̄ idcirco sit inuidus. In oppositũ est autoritas Augustini, q cõtra Arrianos sic arguit.

Obiectio.

¶ Ad hoc rñdet Richardus: Argumentũ hoc ualet rõne materię, qm̃ rõ & natura filij exigit ut in natura pr̃i ęquetur, nec potuit filiũ pducere sibi ięqualẽ, qn fuisset imperfectio & defectus in ipso pr̃e gignente. Qd̃ enim qs alteri nõ det perfectionẽ cuius capax ẽ, & quã ex sua rõne ac natura reqrit & naturali emanatiõe conuenit alteri, nõ caret inuidia aut impotentia. Hęc Richardus. cuius rñsioni uerba Bonauent. concordant.

Dilutio.

¶Ad argumentũ dicendũ, q̄ creatura pcedit à deo mera libertate, nec exigit sibi plus dari ex sua natura.

Aegidius

¶Aegidius quoq; hic refert opinionẽ Procli Platonici, q in Elemẽtatiõe sua theologica conat̃ pbare, & tenet quod in om̃i productiõe principiũ productiuũ ẽ melius atq; perfectius ipso pducto. aliâs nõ est ordo dignitatis & perfectiõis in rebus: sed ut oñdit Aegidias, q̃uis illa opinio partim sit uera in rebus creatis, nequaq̃ tñ ueritatẽ sortit̃ in diuinis & increatis personꝫ in qbus ad pductionẽ immanentẽ nõ sequit̃ diuersitas naturarꝝ: imo manet essentia numero una, nec in rebus creatis uniuersaliter uerũ est q̄ dignior sit natura producentis quàm in natura producti: quia in generatione uniuoca producẽs & productum eiusdem sunt speciei, cuius essentialis dignitas in indiuisibili ẽ consistens. Hæc Aegidius.

Producẽs nõ est ip̃ dignius, pducto.

Quæritur quomodo posset dici solus pater, uel solus filius, uel solu spiritussanctus, cum sint inseparabiles. Distinctio XXI. A

Qualiter dictiões exclusiuæ capiant̃ in diuinis.

HIc oritur quæstio, trahens originẽ ex prædictis. Dictum est enim supra, q̄ tantus est solus pater uel solus filius uel solus spũssanctus, quãtũ simul illi tres: & q̄ duæ uel tres personæ simul, non sunt maius aliquid q̃ una persona sola. Ideo quærit Augustinus in sexto lib. de Tri. quô hæc sane dici possint, cũ nec pr̃ sit solus, nec filius, nec spiritussanctus, sed semp & inseparabiliter & filius cũ patre, & pater cũ filio, & spiritussanctus cũ utroq;. Inseparabiles enim sunt hæ tres psonæ. Ad quod ita rñdet August. in eodem: Solum deũ patrẽ dicimus, nõ quia separatur à filio uel à spũsancto: sed hoc dicentes, significamus quia illi simul cũ eo nõ sunt pr̃. Solus enim pater, pr̃ est: quod non dicit̃, quia ipse sit solus. i. sine filio uel spiritusancto, sed per hoc filius uel spũssanctus à paternitatis cõsortio excluduntur. Ita & cũ dr̃, solus filius, filius est: uel solus spũssanctus est spũssanctus: non diuiditur filius à patre uel spũssanctus ab utroq;, sed à consortio filialis proprietatis excludunt̃ pr̃ & spũssanctus, & à consortio processibilis proprietatis pr̃ & filius. Cum ergo dr̃, tantus est solus pr̃, quantũ simul illi tres: per hoc quod dr̃ solus, non separatur pater ab alijs: sed hic est sensus, Solus pr̃. i. pater qui ita pater est, q̄ nec filius nec spũssanctus, tantus est &c. Similiter intellige cũ dicit̃, solus est filius, uel solus est spũssanctus. Solus ergo pater dicit̃, ut ait Aug. in eodem, qa nõ nisi ipse ibi pater est: & solus filius, quia non nisi ipse ibi filius est: & solus spiritussanctus, quia non nisi ipse ibi spiritussanctus est.

Augustinus capite. 7.

Rñsio Augustini.

Vtrum posit dici, solus pater est deus, solus filius est deus, uel solus spiritussanctus est deus, uel pater est solus deus, uel filius est solus deus, uel spiritussanctus est solus deus. B

Augustinus ubi supra. cap. 9. a

Post hæc quæritur, utrum sicut dicit̃, solus pater est pater, uel solus filius est filius: ita possit dici, solus pr̃ est deus, uel solus filius est deus: ita & de spiritusancto. aut pater est solus deus, filius est solus deus. Ad quod dicimus, quia pater & filius & spũssanctus dicit̃ & est unus deus: & hæc trinitas simul proprie dicit̃ esse solus deus, sicut solus sapiens, solus potẽs. Sed nõ uidetur debere dici à nobis uerbis nostris utentibus nisi ubi sermo autoritatis occurrit, solus pater est deus, uel pater est solus deus. ita de filio & spiritusancto dicimus. Vnde Augustinus in sexto lib. de Trini. ait: Qm̃ oñdimus quô posset dici solus pr̃ uel solus filius, cõsideranda est illa sñia, qua dr̃, Non esse solũ pr̃em deũ uerũ solũ, sed patrẽ & filiũ & spiritũsanctum. Ecce habes quia non solus pater dicendus est esse uerus deus. Item in eodem: Si quis interroget utrũ pater solus sit deus, quô rñdebimus non esse, nisi forte dicamus ita esse quidem patrem deũ, sed nõ eum esse solum deũ: Esse autem solum deũ dicamus patrem & filium & spiritũsanctum. Ecce & hic habes, quia pater non debet dici solus deus: atq; hoc solũ in parte subiecti tantũ accipere quidam uolunt, in parte uero prædicati * si sit, concedunt q̄ pater est solus deus. Sed ex uerbis Aug. uidetur oñdi, q̄ proprie solus deus dici debeat tota trinitas. Et hæc trinitas (ut ait August. cõtra Maximinũ) intelligitur, cũ Apl'us dicit: Beatus & solus potens. Et ibi, Soli sapiẽti deo. Et ibi, Inuisibili soli deo. Nõ enim de solo patre hæc accipienda sunt, ut contendebat Maximinus & alij hæretici, sed de trinitate. Sicut & illud, Solus habet immortalitatẽ: quia secundũ rectam fidem ipsa trinitas est unus solus deus, be

Quod non dr̃, solus pr̃ deus est.

Qd̃ pr̃ non est solus deus sed trinitas

* sic

Aug. li. 3. ? Maximinũ. cap. 13. 1. Tim. 6. c Rom. 16. d 1. Tim. 1. d

Augustin. ubi supra atus, potens, sapiens, inuisibilis. Vnde Aug. in eodem: Cum unus deus sit trinitas, hæc sit nobis solutio quæstiōis, ut intelligamus solum deum sapientem, solum potentem, patrem & filium & spiritumsanctum, qui est unus & solus deus.

Quomodo dicatur trinitas solus deus, cum ipsa sit cum spiritibus & animabus sanctis C

Sed iterū quærit, quō ipsam trinitatē dicimus solū deū, cū sit cū spiritibus & aīabus sanctis. Ad quod rñdet Aug. in sexto lib. de Tri. ita dicens: Trinitatē dicimus deū solū, quis semper sit cū spiritibus & aīabus sanctis: sed solū dicimus, qa nō aliud q̄ ipsa trinitas deus ē. Nō eñ illi cū illa deus sunt uel aliqua alia, sed ipsa trinitas tm̄, nō illi uel alia, deus est. (Augustin. 6. de trini. capite 7.)

Et si de patre solo prædicta dicerentur, non tamen excluderetur filius & spiritussanctus. D

Veruntamen ut ait Aug. & si de solo patre prædicta dicerentur, nō tñ excluderetur filius uel spūssanctus: quia hi tres unū sunt, sicut in Apocalypsi de filio legit̃, q̄ habet nomen scriptum quod nemo scit nisi ipse. nō eñ inde separat̃ pr̄ uel spūssanctus. Et cū dr̄, Nemo nouit patrē nisi filius: nō inde separat̃ pr̄ uel spūssanctus, qa inseparabiles sunt. Aliqñ etiā noīant̃ pr̄ & filius, & tacet̃ spūssanctus. Sicut ueritas ad patrē loquēs, ait: Vt cognoscāt te & quem misisti Iesum Chr̄m, esse unū deū uerū. Cur ergo (inqt Aug.) tacuit de spūsancto? Quia consequēs est, ut ubicūq; noīat̃ unus, sicut pr̄ & filius, tāta pace uni adhærens intelligatur etiam ipsa pax, quamuis non commemoretur. Vno ergo istorum nominato, etiam reliqui intelliguntur: quod in pluribus scripturæ locis occurrit. (Aug. li. 3. ꝯ Maximinū. ca. 13. a; Apoc. 19. c; Mat. 11. d; Joh. 17. a; Augustin. 6. de trini. cap. 9. a)

SVMMA DISTINCTION. XXI.

HOc loco introducit q̄stio q̄ ex uerbis phabitis sumit ortū. Dictū est eñ q̄ tantus est solus pater & etiā solus filius, & item solus spūssanctus, q̄nti sunt tres simul, ex q̄ dubitatio surgit, q̄liter dictio exclusiua ualeat addi in diuinis termino eēntiali aut psonali ex parte subiecti aut p̄dicati, cū inseparabiles sint psonæ: & circa hæc uersat̃ ista distinctio, hācq; materiā tractat Aug. 6. de tri.

QVAESTIO I.

HIc quærit, qualiter dictiones exclusiuæ addi queāt in diuinis terminis personalibus & eēntialibus. Et circa hæc uaria possent argumēta formari, q̄ ex diuersis acceptiōibus dictionū exclusiuarū rñsionibusq; doctorū facilime dissoluunt. Itaq; ad q̄stionē q̄ quærit, utrū dictio exclusiua uere addat̃ termino substātiali à parte subiecti, Bonauentura rñdet: Hæc dictio solus, pōt eē categorema & etiā syncategorema. ꝓut est categorema, sic ē nomē adiectiuū, absolute ponēs rē suā. i. rē significatam p se, circa suū substantiuū, & res sua est solitudo. tm̄q; ualet solus, ut solitarius. Et q̄m solitudo nullo mō recipit in diuinis quantū ad substantiā, cū sit i tribus psonis, idcirco hoc nomē solus sic sumptū, nō recipit in diuinis cū terminis substātialib⁹: q̄m termin⁹ accidētalis implicat rē suā circa subiectū, sicut cū dr̄, hō albus currit: similit̄ cū dr̄, solus deus est pr̄, solitudo implicat̃ circa deū, cumq; Hilarius dicat q̄ deus nō est solitarius cōfitendus, ꝓpositio illa nō est uera. Si uero solus sumat̃ syncategorematice, sic priuat associationē, et īportat q̄ndā negationē. sicq; cū aliquod p̄dicatū tā eēntiale q̄ psonale p̄cise dicat̃ de noīe substantiali, sic uere recipit̃ in diuinis tā respectu p̄dicati substātialis, ut cū dr̄, Solus deus creat: & respectu p̄dicati psonalis, ut cū dr̄, Solus deus est pr̄. Sed obijci potest, qa hæc falsa uidet̃, Solus deus creat. hoc etem̄ nomen deus, de se habet suppositionē q̄si indefinitā respectu psonarū, ergo reddit locutionē uerā ꝓ supposito aliq̄, sed ꝓ q̄libet falsa est. hæc nanq; est falsa, solus pr̄ creat, ergo cū p̄dicatū eēntiale cōueniat tribus: nō uni tm̄, nullo mō pōt addi dictio exclusiua respectu hm̄oi p̄dicati, puta cōis. Dicendū q̄ terminus cui additur exclusio, respectū habet & ad p̄dicatū & ad exclusionem, & q̄uis respectu p̄dicati posset habere suppositionē psonalē, ut cū dr̄, sol⁹ hō currit, tñ regula ē apud sophistas, q̄ p cōparationē ad dictionē exclusiuā, talis terminus suppositionē simplicē habet, idcirco neq̄ q̄ licet descēdere. Et hoc ē qđ dr̄ in lib. de regulis fidei, q̄ dictio exclusiua facit exclusionē q̄ntū ad genus rei & nō q̄ntū ad rē g̃nis: q̄m rōne formæ cōis, q̄ ē genus rei, nō rōne suppositi q̄ ē res g̃nis. Hęc Bonauentura. (Bonauēt.; Hilarius.; Obiectio.; Solutio.; Nota regulam.)

¶Preterea ad q̄stionē q̄ q̄rit, an dictio exclusiua possit addi termino eēntiali à pte p̄dicati, idē doctor rñdet, q̄ hæc dictio solus, nō debeat ꝓprie addi à parte p̄dicati, sed tm̄mō ad subiectū: & cū addit̃ p̄dicato, improprię sint locutiōes: & tūc idē sit dicere, solus & tm̄. Tñ si qs inspiciat, nō solū ad dictionē hāc solus, sed etiam ad hāc tm̄, uidebit improprietatē & supfluitatem. Quid eñ est dicere, trinitas est tm̄ deus, nisi trinitas ē deus & nō aliud q̄ deus? Si eñ est deus, nō est aliud q̄ deus, nec ullus unq̄ hæreticus dixit trinitatē deū esse, qui diceret eā aliud esse à deo. Aliter quoq; dicendū ē, quod hæc dictio solus, dupliciter pōt addi termino essentiali. Primo per se, secundo cū termino numerali aut partitiuo. Per se aūt improprie additur, & si addatur p̄dicato s̄m uocē, tñ s̄m intellectū stat à parte subiecti. Idem nanq; est dicere, homo est albus: &, est albus hō. Hinc idem est sensus, cum dicimus patrē esse solum deū, & cū dicimus solum deū esse patrē. Si aūt aliter ponat̃, uidetur oratio improprietatē & superfluitatem habere: q̄m hoc excludit, quod excludebat̃ à natura p̄dicati. Aliqñ etiā addit̃ hęc dictio solus, termino eēntiali cū termino numerali, sicut cū hoc termino un⁹, tuncq; excludit pluralitatē, atq; hoc mō bene additur prædicato. Et sic accipit Augustinus, dicēdo: Trinitas est unus solus uerus deus. & tunc sermo est uerus ac proprius, & contra hæreticos dicentes trinitatem esse tres deos. & importatur per hunc terminū solus, multitudinis priuatio, & ita discretio. magis q̄que proprie dicitur de trinitate, q̄ trinitas sit unus deus quàm de patre, cum tñ dici possit de utroq;, necullus unquam dixit patrem esse plures deos, sicut de trinitate aliqui hoc dixerunt. Hinc congruentius dicit̃, trinitas est unus solus deus. Concedendū est ergo qđ solus potest addi ad p̄dicatum termini essentialis in (Augustin.)

diuinis, sed non proprie nisi cum determinatione & additione termini partitiui. Hæc Bonauentura.

¶Circa primã quęstionũ istarum scribit hic Thomas:

Thomas.

Secundũ philosophũ, solus idem est quod nõ cũ alio, in quo consortiũ remouet. põt ergo hæc dictio cõsortium remouere simpliciter uel respectu alicui⁹. Et dicitur simpliciter remouere consortium, qñ tollitur associatio alterius quod sit eiusdem naturæ & conditionis cum ipso, sicut dicimus aliquẽ hominẽ ẽẽ solum ĩ domo, q̃uis ibi sint multa animalia alia. sicq; dicim⁹ aliquem religiosum incedere solũ, dũ sine ordinis sui socio uadit, q̃uis alij multi hoĩes secum pergant. & sic solus idem est quod solitarius, estq; dictio categorematica, implicans solitudinem circa subiectum, & sic nullatenus admittit in diuinis: qm̃ una persona semp habet consortium alterius personæ cõnaturalis ac similis sibi. Verum si excludat consortium respectu alicuius determinati, sic ẽ dictio syncategorematica ordinem aut habitudinem quandã unius ad alterũ importans, ratione negationis implicitæ magis q̃ implicans aliquã formam, sicq; ꝓpositio ista, solus deus creat, habet duplicem sensum. qa uel remouet consortium alterius à forma subiecti, subintellecta implicatione, quod est uel qui est. & tunc est sensus, solus deus .i. ille qui est ita deus, quod p̃ter eum nullus alius est deus, creat: & ita est uera. uel remouet consortium & participationem p̃dicati, atq; sic etiã uera est: qm̃ sensus est, ꝙ nullus alius p̃ter deum creet. Et idem iudicium est de hac, Solus pater est pater, uel solus pater generat. Omnes q̃ppe huiusmodi ꝓpositiones in primo sensu sunt falsæ, & in duobus alijs uerę. Hęc Thomas.

Solus cõsortiũ remouet dupliciter.

¶Circa secundã quæstionem sic loquit: Dictiones hæ exclusiuæ, solus & tm̃, in hoc differunt: ꝙ tantum & similiter solum, cum sit aduerbium, determinat actum uerbi, quia aduerbium adiectiuũ est uerbi. unde cum uerbum ratione cõpositionis coniungat prædicatũ subiecto, & ad utrunq; se habeat, congrue possunt aduerbia ista tam subiecto q̃ prædicato adiungi. sed hæc dictio solus, cum sit nomen priuans consortium, est determinatio eius cum quo consortiũ põt haberi. habetur autem consortium cũ eo cui aliquid cõuenit, & hoc significatur ut subiectũ, estq; proprie dispositio eius. Itaq; ſm hoc aliqui dicunt, ꝙ hæc est impropria, trinitas est solus deus: qm̃ si ly solus proprie tenetur, non additur p̃dicato: si aũt teneatur pro ly tãtum, superflue additur p̃dicato essentiali: ut si diceret, Socrates est tãtum hõ: quia per dictionem exclusiuã non potest excludi nisi natura extranea ab eo cui additur. & hoc intelligitur etiã ex ipso p̃dicato substantiali. Ex hoc nanq; quod dicit, Socrates est hõ, intelligitur ꝙ non est equus aut asinus. Similiter dicunt qđ superflue addit, cum dicit, trinitas est tm̃ deus nisi addatur hoc nomen unus, aut aliquis alius terminus accidentalis qui possit inesse & nõ inesse, quia sic excludetur oppositum unitatis, quod est pluralitas. Et dicunt ꝙ intentio Augustini non est, dicere ꝙ hoc complexum solus deus prædicetur de trinitate, ut Magister innuit: sed cum dicitur, solus deus, supponitur trinitas, & non pater aut filius. Veruntñ hoc non uidetur multum necesse. q̃uis enim ly solus dispositio sit subiecti, non tñ oportet ꝙ semper addatur subiecto: quia & illud quod in prædicato ponitur, potest significari ut suppositum naturæ alicui uel proprietati, ratione cuius potest ab eo priuari consortium: ut si diceretur, Socrates est solus hõ sedens. Sic in proposito dico ꝙ aliter prædicatur hoc nomen deus de tribus ꝑsonis, & hoc nomen homo de Socrate & Platone. cũ enim non prædicetur de utroq; nisi id quod utriq; cõmune est, utriq; autem non est commune nisi humana natura, quę in se considerata, nõ est quid subsistẽs: constat ꝙ iste terminus homo, nõ prædicet aliquam rem subsistentem, sed solum naturam inhęrentem ut inhærentem. idcirco non põt addi sibi hæc dictio solus, quæ priuat cõsortium. naturæ nanq; cõmunis nõ est ut ipsa cõsortium habeat, sed potius ut eius cõsortium habeatur. sed terminus iste deus, prædicat diuinam naturam de tribus personis, quæ etiam in se est habens esse subsistens, nulla personarum distinctione intellecta. Vnde q̃uis prædicet diuinam naturã ut naturam diuinam, & non ut quid subsistens, nihilominus quod prædicat est subsistens: ideo natura diuina habet rationem ut etiam in ipa sit consortium, prout significatur ut quo est, & ut ipsius sit consortium ſm aliquid sibi conueniens, prout significatur ut quod ẽ. sicq; potest sibi addi hæc dictio solus in prædicato tã quam rei subsistenti, & excludet extranea omnia à participatione formæ prædicati: ut sit sensus, trinitas est solus deus, i. trinitas est ille deus præter quem nullus alius est deus. & expressior erit ueritas, si quid aliud addatur, dicẽdo: Trinitas est solus uerus deus. uel, trinitas est unus solus deus. Hæc Thomas in Scripto.

¶In quibus ab inducta deuoti doctoris positione parumper dissentit. Videtur autem in hac re positio illa Bonauenturę planior ac aptior esse. q̃uis enim diuina natura sit quid subsistens, non tñ extra personas subsistit. nec ratio personæ conuenit ei prout theologi loquuntur de persona in diuinis, ut infra patebit.

Dio. Cart.

¶Amplius de hac quæstione scribit idẽ sanctus doctor in prima parte Summæ suæ quęstione 31. & coincidit cum iam dictis. ibi tñ declarat cur dictio categorematica & syncategorematica nuncupetur: Dictio, inquiens, dicitur categorematica, quę absolute ponit rem suam circa suppositum uel subiectũ, ut albus circa hominem, cum dicitur, homo albus. Syncategorematica uero uocatur, quæ importat ordinem p̃dicati ad subiectum: ut, omnis, nullus, solus. Nam solus excludit omne aliud à subiecto à prædicati consortio: ut cum dicitur, solus Socrates scribit, sensus est, ꝙ nullus ei sit socius in scribendo, q̃uis multi sunt secum. Hęc in Summa. Scripta autem Thomę de his, satis cõcordant Alberto atque Vdalrico. sed & Petrus ac Richardus ad positionem Thomæ magis declinant.

art. 3.

Categorematica dictio cur dicatur.

Syncategorematica dictio.

¶Insuper ad quæstionem qua quæritur, an dictio exclusiua addi possit termino relatiuo, Bonauentura respondet: Hęc dictio solus, prout syncategorematice sumitur, importat priuationem associationis. ergo cum dicitur, solus pater est pater, locutio uera est. potest nanq; priuationem associationis tripliciter importare: primo, respectu formæ termini cui adiungitur, ut dicatur solus pater. i. ille qui est solus pater, est pater: quod uerum est. Secundo, respectu prædicati, & hoc dupliciter. primo, in non participando, ut quia alij non communicat eam, & ita adhuc uera est, illa quippe proprietas sic conuenit patri, quod nulli alij. uel põt importare priuationẽ associationis in cõparticipando, ut cum dicit, Petrus comedit solus, uel proficiscitur Romam solus: non quia alius non uadit Romam, uel nõ comedat, sed qm̃ nullus comparticipat

Bonauent.

Solus priuationem importat tripliciter.

cum eo, q̃uis participet. & sic adhuc locutio uera est, qa persona patris nõ participat uel non cõparticipat in proprietate paternitatis. idcirco secundũ quod solus exclusiue tenet, iudicat locutio uera. Hæc Bonau.

¶Denicp ad quæstionem hanc, utrum dictio exclusiua uere addat termino personali respectu cõis prædicati, ita ut uere dicatur, solus pater est deus, idẽ rñdet doctor: Hic est duplex positio. quidam nanq simpliciter & sine distinctione concedunt has atq consimiles, Solus pater est deus. & dicunt q dictio exclusiua addita uni relatiuorũ, reliquum non excludit: qm̃ non excludit id quod consequitur ipsum, sed intelligitur in ipso, sicut dictio talis addita homini, nõ excludit animal. Vnum autem relatiuorũ est in altero, & sequitur illud. ergo addita uni, nõ excludit alterum. Et si obijciatur q solus excludit oppositum, dicunt q relatiua sunt differentiæ & oppositionis & entis. Oppositionis, secundũ quod sunt ad aliquid. & sic dictio exclusiua addita uni, excludit aliud. unde sequitur, Iste ẽ tm̃ pater, ergo non est filius. Sed secundum quod relatiua ad diuersos comparantur, sunt differentiæ entis: sicq posito uno, ponit aliud seu reliquum. ideo unũ non excluditur ab alio, qm̃ dictio exclusiua illud aliud solum excludit, quod non necessarie concomitat. hæc autem positio non uidet conueniens. dictio em̃ exclusiua priuat associationem, ergo excludit om̃e illud quod ponit associationem circa ipsum. ideo addita patri, excludit filium. Idcirco est positio alia, q dictio exclusiua addita patri excludit filiũ, hæcq positio est magis probabilis. Hinc iuxta eam procedendo, distinguendę sunt huiusmodi locutiones, secundum q̃d Augustinus distinguit, qm̃ solus potest facere exclusionem respectu compositionis intellectæ circa subiectum, uel respectu compositionis principalis. Si primo modo, sensus est, solus pater est deus. i. ille qui solus est pater, est deus: & tunc remouet formam termini subiecti ab alijs, non formam prædicati. sicq uerę sunt omnes locutiones tales. atq sub hoc sensu asserit Augustinus, Solus spiritussanctus est tantus, quantus pater & filius. si aũt exclusionem faciat respectu principalis cõpositionis, locutio ista & similes ei sunt falsæ proprie loquendo, nisi addatur determinatio qua arctetur exclusio, sicut cum dicitur: Tu solus altissim' Iesu Christe cũ sctõ spũ in gloria dei pris. Hęc Bona.

Augustin.

¶His pro maiori parte cõsonat Thomas. addit tñ q cum in diuinis personæ sint substãtialiter idem, ideo in ptacta ppositione ac simili ei, ut cũ dr̃, solus pr̃ est deus, uel solus filius est deus: põt intelligi fieri exclusio alterius masculinè. sicq cũ dicit, solus pr̃ est deus, excludit filius, ideo falsa est: uel neutralit, & ita nec filius nec spũsctũs excludit, ideo uera ẽ. Hęc Thomas. Thomas

¶Sed nõ uidet q pprie loquẽdo p dictionẽ hãc alius, q̃ masculini est gñis, & in diuinis psonã designat, nõ sexũ, intelligat neutralis exclusio. Nã & adiectiua trahunt à substãtiuis ad cõsignificandũ & supponendum iuxta exigentiã substantiuorũ. Pater autem est nomen personæ & substantiuum generis masculini. sicq solus psonas alias, non naturam excludit. idcirco rñsio Bonauẽturæ aptior reputatur. Dio. Cart.

¶Veruntñ Petrus sequit Thomã: Quidã, ingens, dicunt q respectu eẽntialis pdicati, dictio exclusiua addita uni psonę, nõ excludit aliã: qa in illo eẽntiali pdicato sunt idẽ & unũ, sed respectu psonalis pdicati duntaxat. Verius tñ dicendũ, q ppositio talis est duplex, eo q dictio ista solus, põt priuare associationẽ uel respectu subiecti simpliciter, & ita est falsa: uel respectu formæ determinatæ. Aut ergo respectu formæ subiecti, sicq est uera: aut formæ pdicati, & ita est duplex. solus nanq significat, non cum alio. quod potest esse dupliciter. Primo, non cum alio neutraliter: & sic aliam excludit eẽntiam, & est sensus, pr̃ est deus. & nullum aliud q̃ pater est deus. q̃d uerũ est. Aut masculine, & ita aliã excludit psonã, & est sensus: pater est deus, & nullus alius q̃ pr̃ ẽ deus, & ita ẽ falsa. Hæc Petr'. Petrus

¶Circa quæstiones has nominales & circa hos terminos tædet amplius occupari. hæc ergo sufficiant. Dio. Cart.

De nominum differentia, quibus utimur loquentes de deo. Distinctio XXII. A

De trinitate & vnitate scdm q̃d credita et intellecta

Post prædicta nobis differendum uidetur de nominũ diuersitate, quibus loquẽtes de unitate ac trinitate ineffabili, utimur: deinde demonstrandum est, quibus modis de ea aliquid dicatur. Illud ergo præcipue teneamus, quædã esse nomina, distincte ad singulas psonas ptinentia, ut ait Aug. in nono lib. de Tri. quæ de singulis tm̃ dicuntur personis. Quædam uero unitatem essentiæ significantia sunt, quæ & de singulis singulatim, & de omnibus cõiter dicuntur. Alia uero sunt, quæ translatiue ac per similitudinem de deo dicuntur. Vnde Ambro. in secundo lib. de Tri. ait: Quo purius niteat fides nostra, tripartita uidetur deriuanda distinctio. Sunt em̃ nomina quædã, quæ euidenter pprietatẽ psonamq deitatis oñdunt: & sunt quædã, quæ perspicuã diuinæ maiestatis expriмunt ueritatẽ: alia uero sunt, quæ trãslatiue & p similitudinẽ de deo dicuntur. Proprietatis itaq indicia sunt, generatio, filius, uerbũ, & huiusmodi: unitatis uero æternæ, sapiã, uirtus, & ueritas, & hmõi: similitudinis uero, splendor, character, speculum, & huiusmodi.

Augustin. 9. de trini. cap. 8.

Ambro. li. 2. de trini. alias de fide in prologo.

Sex nomi differẽtię de deo.

Præmissis addit quædam esse nomina, quæ temporaliter deo conueniunt & relatiue dicuntur. B

His adijciendũ est, quædam eẽ nomina (ut Aug. ait in quinto lib. de Tri.) quæ ex tpe deo conueniunt, & relatiue ad creaturã dicũtur: quorũ quædã de om̃ibus dicũtur psonis, ut dñs creator, refugiũ: quædã aũt non de omnibus, ut donatus, datus, missus, & huiusmodi.

Augustin. 5. de trini. capite 7.

De hoc nomine trinitas addit. C

Præterea est unum nomen quod de nulla persona singulatim dr̃, sed de om̃ibus simul. i. trinitas, q̃d nõ dr̃ secundũ substantiam, sed quasi collectiuũ, pluralitatẽ designat personarũ.

De alijs nominibus quæ temporaliter deo congruunt & non relatiue dicuntur. D

Sunt etiam quædam nomina, quæ ex tempore deo conueniunt, nec relatiue dicuntur; ut

humanatus, incarnatus, & huiusmodi. Ecce sex nominum differentias assignauimus, quibus utimur loquentes de deo: de quibus singulis agendum est.

Quod illa nomina quæ ad singulas pertinent personas, proprie relatiue dicuntur: ea uero quæ unitatem essentiæ significant, ad se dicuntur. & de singulis & de omnibus communiter dicuntur personis: & singulariter, non pluraliter in summa accipiuntur. E

Sciendum est ergo, quod illa quæ proprie ad singulas personas pertinent, relatiue adinuicē dicuntur: sicut pater & filius, & utriusque donum spūssanctus. Ea uero quæ unitatem essentiæ significāt, ad se dicūt: & ea quæ ad se dicūt, substātialiter utique dicūt: & de oībus cōiter, & de singulis singulatim dicuntur personis: & singulariter, non pluraliter accipiūtur in summa: ut deus, bonus, potens, magnus, & huiusmodi. Quæ autem relatiue dicuntur, substantialiter non dicuntur. Unde Aug. quinto lib. de Trin. ait: Quicquid ad se dicitur præstantissima illa & diuina sublimitas, substantialiter dicitur. Quod autem ad aliquid dicitur, non substantialiter, sed relatiue dicitur. Tantaque est uis eiusdem substantiæ in patre & filio & spiritusancto, ut quicquid de singulis ad seipsos dicitur, non pluraliter in summa, sed singulariter accipiatur. Dicimus enim, pater est deus, filius est deus, spiritussanctus est deus: quod secundū substātiam dici nemo dubitat. Non tñ dicimus hanc trinitatem esse tres deos, sed unum deum. Ita dicitur pr̄ magnus, filius magnus, & spiritussanctus magnus: non tñ tres magni, sed unus magnus. Ita etiā oīpotens pr̄, omnipotens filius, ōmipotens spūssanctus: nō tamen tres ōmipotentes, sed unus omnipotens. Quicquid ergo ad seipsum dicitur deus, & de singulis personis similiter dicitur: & simul de ipsa trinitate non pluraliter, sed singulariter dicitur. Et quoniam non est aliud deo esse, & aliud magnum esse: sed hoc idem est illi esse, quod est magnū esse, propterea sicut non dicimus tres essentias, sic non dicimus tres magnitudines, sed unam essentiam & unam magnitudinem. (Augustin. cap. 8.)

Qd̄ deus magnus est ea magnitudine, qua deus ē. sic de bonitate, & de omnibus quæ secūdū substātiā dicūtur. F (Augustini 5. de tri. cap. 10.)

Deus eñ non est magnus ea magnitudine, quæ non est quod ipse, ut quasi particeps eius sit. alioqn maior eēt illa magnitudo q̄ deus, deo aūt nō est aliqd mai⁹. Ea ergo magnitudine magnus est, qua ipse est. Ideoque nec tres magnitudines dicim⁹, sed unā magnitudinē: nec tres magnos, sed unū magnū: qa nō participatiōe magnitudinis deus magnus est, sed seip̄o magno magnus est, qa ip̄e est sua magnitudo. Ita & de bonitate & æternitate & oīpotētia dei dicendū est, & de oībus oīno, quæ de deo possunt pronūciari substātialiter, qbus ad seip̄m dr̄, nō trāslatiue, ac p similitudinē, sed proprie: si tñ de illo proprie aliqd ore hoīs dici pōt. Ecce aperte docuit, quod noīa unitatē diuinæ maiestatis significātia, & ad se dicūtur de deo. i. sine relatiōe & de oībus personis cōiter, & de singulis diuisum dicūtur, nō pluraliter sed singulariter in summa accipiūtur. Illa uero noīa quæ proprie ad singulas pertinēt personas, relatiue nō substātialiter dicūtur. Quod enim proprie singula in trinitate psona dr̄, ut ait Aug. in eodē, nullo mō ad seipsam, sed ad aliam inuicem uel ad creaturam dicitur. Et ideo relatiue, non substantialiter dici manifestum est. (Idē ibidē cap. 8) (Aug. li. 5. de tri. c. 11.)

SUMMA CTION. DISTIN. XXII.

In hac distinctiōe agit de noībus deo cōuenientibus. tractat eñ in lib. isto de summa & superuenti trinitate, q̄ntum ad ea q̄ ei cōueniūt relatiue, & q̄ absolute, pmixtim: & qa iam ante multa sunt dicta de superexcelsa trinitate, q̄ntū ad psonarū distinctionē, & quędā de unitate eēntiæ eius, iam ordinate prosequit de noībus qbus utrunque recte exprimitur: Et sicut patet in litera, ponunt hic sex differentiæ noīm diuinorū. Circa hæc q̄runt doctores, utrū deus sit à nobis noīabilis, & utrū proprie noīetur: hoc est, an aliquod nomen proprie ei cōueniat: an etiā cōueniat ei potius uno noīe designari q̄ multis, & unde ortum habeat multiplicitas noīm diuinorū. Porro Alexander circa hæc q̄rit plura, uicȝ an deus sit noīabilis absque comparatione ad creaturas &c.

QUAESTIO .I.

(arguitur 1. pro parte negatiua.) Queritur ergo primo, An deus sit noīabilis. ¶ Videt quod nō, qa cōiter dr̄ quod deus sit ineffabilis, ergo & innoīabilis. ¶ Scd̄o, noīatio ex cognitiōe pcedit, sed deus incōprehensibilis est, imo & incognoscibilis, cū oēm mētis hūanæ capacitatē in infinitū excedat, & ipsamet ueritas ptestat: Nemo nouit filiū nisi pr̄, nec patrē qs nouit nisi filius. Tertio, S. Diony. in li. de diuinis noībus, in pluribus locis & alibi sæpe, fatetur deū oīno indicibilē eē, imo nec opinari, nec imaginari, nec sciri, nec intelligi posse. Idē dixerūt philosophi. Unde in lib. de Causis, Causa prima est superior oī narratiōe, & nō ē ei pfectio nec diminutio, qm̄ ipsa est sup oēm pfectionē & diminutionē. Multa de hoc scribunt in lib. illo & pſertim in Elemētatiōe theologica Procli Platonici, ubi probatur quod primum illud altissimū uniuersorū principiū, nō est opinabile, nec imaginabile, neque sensibile, nec diffinibile, nec scibile, neque intelligibile. Et de hoc possent multæ autoritates adduci, quarum solutio ex sequentibus elucescit. (2.) (Mat. 11.) (3) (4)

In opposi tum. ¶In oppositū est, q deus tā multis noībus in scripturis significat, exprimit, noiat. Deniq; diuersis modis à nobis cognoscit, ergo & pportionabiliter nominat.

¶Ad hoc Alexander rñdet: ſm Damascenum lib. Alexāder. Damasce. 1.2. capitulo nec omnia diuina sunt effabilia, nec oīa ineffabilia: sicut nec omnia cognoscibilia, nec omnia incognoscibilia. aliud autem est cognoscibile, & aliud effabile: quemadmodū aliud est loqui, aliudq; cognoscere. Multa ergo eorum quæ obtuse de deo intelliguntur, non integre, possunt enunciari: sed ea quę super nos sunt, cogimur ex his quę iuxta nos & secundum nos sunt, pronunciare: sicut de deo dicimus somnum, iram, manus, pedes &c. Et rursus ait ibidem: Quoniamquidem deus sine principio & fine est ęternus, increatus, immutabilis, bonus, iustus, omnipotēs cognoscimus: quid autem est dei substantia, uel qualiter deus de deo genitus sit uel procedens, & qualiter incarnatus est, ignoramus & dicere non ualemus. Ex his uerbis Damasceni concludimus, q quædam sunt quæ de deo noscunt per naturalem rationem: & quātum ad hęc, nominabilis est per creata, sicut & cognoscibilis est: quædam uero sola fide accepim⁹, ut quod deus ex deo est genitus, & dei filius est incarnatus, qn tum ad hæc, non est à nobis nominabilis, sed à seipso nominatur nominibus in sacris eloquijs desuper traditȝ. Alia quoq; distinctio ex uerbis his Damasceni accipitur, quia est nominare deum uno mō ex his quæ sunt ſm ipsum, & hoc modo innominabilȝ est nobis, qm ea quæ sunt ſm ipsum, inquantū huiusmodi, sunt infinita & incomprehensibilia: sicq; intelligunt ptactæ autoritates. Est etiam deū nominare ex his, q ſm nos sunt, & sic à nobis est nominabilȝ. sic em̄ nominatur nominibus priuatis seu negatiuis, cū dicit immensus & increatus. sic etiam nominat imaginibus, cū nominatur dispositionibus spiritualium creaturarum, sicut dum dicit spūs & sapiens atq; intelligens: & formȝ, cum nominat similitudinibus corporalium creaturarum, ut cum dicit leo, lapis, ignis. Itaq; deus ſm quod consideratur in se & ſm se, innominabilis nobis ē, sed seipsum noīat in scripturis. Secūdū aūt q̄d cōsiderat ī suis effectibus, noīabilis est mō pfacto. Hęc Alexād.

¶Hinc Thomas: Cū uoces, inquit, sint signa intellectionum ſm philosophum, idem iudicium est de co- Thomas. gnitione dei & nominatione ipsius, unde sicut deum imperfecte cognoscimus, ita & imperfecte nominamus, & quasi balbutiendo (ſm Gregoriū) resonamus diuina. Ipse autem solus seipsum plenarie cōprehen- Gregori. dit, ideo solus seipsum perfecte nominauit atq; expressit, ut ita dicam, uerbum sibi æquale gignendo. Porro ſm Augustinum deus omnem formam subterfugit, Augustin. non q in seipso nō sit simplicissima forma omnia formans, sed qm eminētia sua excedit omnem formā ac speciem à nostro conceptibilem intellectu. ¶Si autē Obiectio. obijciatur q deus significari non pōt per nomē, quia nomen significat substantiam cum qualitate, in deo aūt non est cōpositio substantiæ & qualitatis: nec per pronomen, quia pronominis significatio determinat per demonstrationem uel relationem: neq; per uerbum aut participium, quia consignificant tempus, q̄d deo non conuenit: rñdendum q deus significari pōt Dilutio. per omnia ista. nempe cum dicit q nomen significat substantiam cū qualitate, nō intelligitur substantia & Logicus Gramati- qualitas proprie, prout accipit logicus, prædicamenta distinguens: grammaticus uero accipit substantiā quantum ad modum significandi, similiter qualitatē. cumq; id quod significatur per nomen, significatur ut quid subsistens, ſm quod de eo potest aliquid prædicari, q̄uis ſm rem non sit subsistens sicut albedo: hinc dicitur q nomen significat substantiam ad differentiam uerbi, q non significat aliquid ut subsistens. & q in quolibet nomine est considerare id à quo nomen imponitur, quod est quasi principium innotescendi, ideo quantum ad hoc, habet modum qualitatis, ſm quod qualitas seu forma est principium cognoscendi rem. Vnde ſm philosophum 5. metaphysicæ, Forma substantialis uno modo dicit qualitas. nec refert quā- Aristotel. tum ad nominis significationem, an principiū innotescēdi sit idem re cum eo, quod nomine significatur, ut in abstractȝ. Et qm̄ deus seipso cognoscitur, potest significari per nomen quod habet qualitatem quantum ad rationē à q nomen imponit: & substantiā, qn- tum ad id cui nomen imponitur. Similiter per pronomen potest significari, sicut in Exodo ait: Ego sum q Exodi. sum. Et q̄uis demonstrari non queat ad sensum, potest tñ demonstrari ad intellectū, quantū ad id quod intellectus de ipso apprehenderit. Significari etiā potest per pronomen relatiuum, cum significetur p nomen quod relatiuum potest referre. Per uerba quoq; atq; participia potest significari, ut dicimus, intelligit, creat, gubernat, est intelligēs. nō ſm q̄d cōnotant tēpus, sic em̄ à repræsentatione dei deficiunt, sed prout actū perfectionalē designāt. HęcThomas in Scripto.

[right margin: Deus diversimode vtitur subsistentia qualitate. — Deus significari pōt p nomē, p nomē verbū & participium.]

¶Eadem scribit in prima parte Summæ, quæstiōe 13. & addit: Deus in hac uita non potest à nobis uide- Artic. ri per suam essentiā, sed cognoscitur à nobis ex creaturis ſm habitudinem principij, & per modum excellentiæ atq; remotionis. sic ergo potest nominari à nobis ex creaturis, non sic q nomen ipsum significās exprimat diuinā essentiā, ſm quod est in se, sicut hoc nomen homo, exprimit sua significatione essentiam hominis secundum quod est in se. ¶Si pręterea opponatur, qm̄ omne nomen uel abstractum est uel concre- Obiectio. tum, concreta autem non cōpetunt deo, cum ipse sit simplex: nec abstracta, quia non significant quid perfectum subsistens, ergo nullum nomen potest dici de deo: ¶Dicendum quod ex creaturis in dei cognitio- Dilutio. nem uenimus, eumque nominamus. nomina uero quæ deo attribuimus, hoc modo significant secundum quod materialibus conuenit creaturis, quarum cognitio nobis est connaturalis. Et quia in huiusmodi creaturis perfecta & subsistentia sunt cōposita, forma uero eorum nō est quid completū, sed est id quo aliquid est: hinc omnia à nobis imposita ad significādū aliquid cōpletum subsistens, significant in concretione, prout cōpositis conuenit. q aūt imponuntur ad significandum simplices formas, significant aliquid ut nō subsistens, sed ut quo aliquid est, sicut albedo significat ut quo aliquid est albū. Cum ergo deus sit simplex & subsistēs, attribuimus ei noīa simplicia & abstracta, ad designandū simplicitatē ipsius: & noīa concreta, ad designādū subsistentiā perfectionemq; eius. Hæc in prima parte Summæ. His per omnia consonat responsio Bonauenturæ.

Richardi. ¶Richardus quoq;: Quemadmodum, inquit, deus ex sua natura est maxime cognoscibilis, ita & nominabilis. & sicut nos ab eius cognitiōe, ita & ab eius nominatiōe ex nr̄a ibecillitate deficim⁹. Propt q̄d 1. de di- S. Dionys. uinis noib⁹ cap. B. Dio. logt: Theologi tāq innoīabi-

lem laudant deum. Apuleius etiã in lib. 1. de dogmate Platonis refert Platonem docuisse deum & innominabilem eius naturam inuenire difficile. Hinc Trismegistus in libro de diuinitate ad Asclepium loquit: Non spero totius maiestatis effectorem & omnium rerum patrem ac dñm, uno posse nomine nũcupari, quamuis è multis cõposito aut electo. Hæc Richard.

Apuleius. Hermes Trismegi.

Antissiod. ¶Hinc Antisiodorensis in Sũma sua 1. lib. post plurima argumenta pro utraq; parte inducta, rñdet: De⁹ sibiipsi noiabilis est, ipse em̃ sui ipsius est maximus cõtemplator, maximus amator, & maxim⁹ delectator. Vnde nomẽ suũ manifestat hoĩbus, loquẽs ad Moysen: Hæc dices filijs Israel, Qui est, misit me ad uos. nobis aũt est noiabilis uno mõ, uicz imperfecte: hoc est, in creaturis, & ex creaturis, in qbus & ex qbus eo mõ cognoscimus, sicut in speculo. innoiabilis uero nobis in se & ex se, qm̃ eũ in seipso nũc intueri nõ possumus sicuti est, ergo nec taliter noiare. Hæc Antisiodoren.

Albertus. Augustin. ¶Præterea multa ad materiã istã spectantia scribit Albertus supra distinc. 2. ad q̃stionẽ istã rñdens, & inter cętera loquẽs: Cum nil dignũ dici possit de deo, tñ ut Augustinus 1. de doctrina Chr̃iana asserit, ipse de⁹ admisit hũanæ uocis obsequiũ, & uerbis suis gaudere nos uoluit. Idcirco dicendũ q; deus innoĩabilis est nomine repræsentante pfecte q̃d ipse, & ,ppter inopiam noĩm cõdescendit nobis, ut noiemus eũ noĩbus incõplete significantibus, dummõ imperfectionẽ hmõi neq̃q̃ in ipso ponamus, imo eũ oĩbus supeminere noscamus. ¶Si aũt q̃rat, quo noĩe cõgruentius noiet, rñdet Anselmus, q; omi noie põt congrue noiari, q̃d ab solute simpliciterq; loquẽdo melius est ineẽ, haberi, aut eẽ q̃ nõ. Omi aũt rei melius est eẽ q̃ nõ eẽ, similit omni enti melius est uiuere q̃ nõ uiuere. sed & omni uiuenti melius est intelligere q̃ non esse intellectualis naturæ. ideo eẽ, uiuere, intelligere, & cõsimilia p̃dicata perfectionalia, apte noiant deũ. Veruntñ aduertendũ q; dupliciť nomina diuina formant. primo, ab his q̃ fm rẽ p prius sunt in deo, & per posterius in creaturis. & nomina ista à diuino Dionysio mystica appellant, uicz bonũ, ens, uita, sapientia, intellectus &c. *Mystin etem̃ gręce, latine secretũ ẽ. Et hoc ideo, qm̃ nomen tale fm proprietatẽ quã habet ab imponẽte, significat fm partẽ seu imperfecte id q̃d in deo est totaliter ac pfecte, atq; interdũ per modũ accidentis significat quod in deo substãtialiter est, & est eius eẽntia: ideo res diuina quã nominat & designat, remanet nobis occulta. nã scimus eã sup oẽ nomẽ cõsistere, & quod deficiũt linguæ ab eius narratiõe. Hinc S. Dionysius exponit quod dixit deũ eẽ uitã & nõ uitam .i. super uitã. Est nanq; uita per prius in deo q̃ in rebus creatis, & ipse est nõ uita fm id q̃d nomẽ sonat, & nos capere possumus: imo sic est superuita & sup uitã, qm̃ ipse est sua uita & uita infinita incõprehensibilis nobis. Propter q̃d B. Dionysius protestat, q; affirmationes in deo sunt incõpactæ .i. impropriæ, negatiões aũt ueræ ac propriæ: qa negationibus designat q̃d nõ est, ut cũ dicit incorruptibilis, incorporalis, & hæc simpliciter uera sunt. affirmatio aũt in deo ẽ incõpacta, qm̃ modus significãdi in nomine, repugnat pfectioni rei diuinæ, p̃cipue ,ppter tria: qm̃ nomina frequẽter designant cõposite id quod in deo est in fine simplicitatz, & etiã imperfecte id quod perfectissime est in deo, et accidentaliter quod in deo substãtia est. Symbolicis demũ nominibus nominat deus penes translationẽ

Quo noie deus apti⁹ nominet. Anselmus. Nomina diuina formantur dupliciter. Μυστικῶς. S. Diony. Affirmatio in deo cur sit incõpacta. Deus nominat nominibus symbolicz

corporalis, ,pprietatis ad spiritalẽ, sicq; dr lapis, agnus: qm̃ lapis solidus est, & solide fundãs quod sup ipsum cõstruit. sic spiritaliter deus est solidissima ueritas, & cõstantissima uirtus, totius sp̃ualis ędificij firmissimũ fundamẽtũ. Porro regula p̃tacta Anselmi, intelligenda est de mysticis nominibus, q̃ ex natura rei prius cõueniunt deo. Vera est quoq; regula Magistroꝶ, dicentium quod deus nominat ex oĩbus q̃ ad priuationẽ nõ ptinent atq; materiã: qm̃ ad materiã pertinẽt materialia & corporalia omnia, siue sint corpora ipsa, siue formæ substãtiales seu accidentales. priuatiua uero sunt, q̃ pertinent ad defectũ. qm̃ oĩa illa ex priuatiõe causant, ut pati, mutari, moueri, mẽtiri, peccare, & qcq̃d est p̃ter hęc ad nobilitatẽ pfectionẽq; ptinet, ac iuxta regulã illã Anselmi cõuenit deo. Hęc Alber.

Nota regulam magistrorum

Vdalricus ¶Hinc in Summa sua lib. 2. Vdalricus: Nomina, inquit, diuina à S. Dionysio appellant, qm̃ ipsa nos ducunt quantũ possibile est in cognitionẽ q̃dditatis diuinæ naturæ: qm̃ nomen est diffinitio implicita, sicut econtrario diffinitio est nomẽ explicitũ. Primo ergo sciendũ, q; deus innominabilis est à nobis & omninominabilis. Si em̃ nomen sumat fm cõpletã sui rõnẽ, q̃ dicit q̃si notamen, sic nihil est uere nomen rei, nisi q̃d implicite repræsentat pfectã notitiã nominati, quemadmodũ rõ nominz (.i. diffinitio) exprimit illud explicite, sicq; deus est innominabilis nobis. Cũ equidẽ cognitio nostra tm̃ sit existentiũ, eo q; ad illa cognoscenda habeat intellectus noster principia naturalia sibi inserta, & deus sit supra oẽ ens & supra oẽm intellectum, sequit q; sit supra oẽm naturã, cognitionẽ & nominationẽ: quia in uia hac nõ cognoscimus eũ fm se, sed fm suos effectus, à qbus & eũ possumus nominare. Si uero nomẽ dicat à q̃licunq; notificatione, sic de⁹ nominabilis est, sicut iam patuit. Cumq; nullus dei effectus, sit diuinę bonitatis & pfectiõis oĩno expers, ipsaq; causa nominet pfectionibus effectuũ, q̃ pfectiones principalius sunt in causa: hinc deus est oĩnominabilis .i. designabilis nominibus cunctoꝶ suoꝶ effectuum, uel ,pprie uel transsumptiue. Hæc Vdalricus.

Deus cur oĩnominabilis.

¶Amplius scribit Aegidius hic: Hanc dubitationẽ an deus sit nominabilis, S. Dionysius 1. cap. de diuinis nominibus mouet, & probat deũ innominabilẽ esse, qm̃ nulla cognitione eũ attingere possum⁹. Et ut ualeamus intelligere B. Dionysij mentẽ, notandũ q; in nobis sunt septẽ gradus seu gñã cognitionũ q̃ se habent per ordinẽ. Prima est cognitio sensus exteriorz. Secunda est phantasia q̃ est motus factus ab anima, atq; imagines corpoꝶ intuet. Tertia est æstimatiua, q̃ in hominibus nuncupat cogitatiua, q̃ nõ cernit imagines corpoꝶ, sed sensibiliũ formaꝶ intẽtiones: quia ex speciebus sensatis elicit insensatas, q̃ nunq̃ fuerunt in sensu, sicut ouis uiso lupo, elicit inimicitię speciem. Quarta est intellectiua cognitio, quæ quadrupliciter diuiditur: qm̃ egreditur uel à potẽtia habitu informata, aut non. Si secundo mõ, sic duplex conuenit ei cognitio. una, q̃ intelligit simplicia, q̃ 3. de aĩa uocat indiuisibilium intelligentia. Secunda actio intellectiuæ potentiæ non informatæ habitu, est secũdum quam intelligit composita, & secundum hãc format propositiones, sicut ex prima diffinitione. Porro secundum quod uis intellectiua in format habitu, duplex actus ab ea egreditur: quia ut informat habitu primorum principiorum, qui dicit intellectus, procedit ab ea cognitio intuitus simplicis, qui à Dionysio diuino tact⁹

Aegidius. S. Diony. Cognitionum septẽ gradus. Aristoteli

uocat̃: sed inquantũ uis intellectiua informat̃ habitu conclusionum, qui nominat̃ scientia, sic ab ea procedit consideratio scientialis. Cumq̃ nulla harũ cognitionum deus noscat̃, recte innominabilis fert̃. Vnde beatus Dionysius ait: Deus incomprehẽsibilis est & eius non est sensus, nec phãtasia, neq̃ opinio, nec sermo nec tactus, neq̃ sciẽtia. Veruntñ sicut in libro illo magnus Dionysius tradit, deus ex suis effectibus aliquo modo cognoscibilis est̃, ex quibus & imperfecte nominabilis extat. Hæc Aegidius. Solutio obiectionum ex dictis est plana.

S. Diony.

QVAESTIO .II.

SEcundo q̃ritur, **An aliquod nomen cõueniat deo proprie & nõ translatiue.** ¶Videt̃ q̃ non, q̃a iam patuit ex diuini Dionysij uerbis q̃ affirmationes de deo sunt incõpactæ, i. impropriæ. Et rursus in lib. de mystica theologia docet, q̃ oĩm rerũ pfectiones uerius principaliusq̃ negant̃ de deo q̃ ei attribuant̃ aut cõpetant: & tandẽ in lib. illo cõcludit q̃ mens in cõtemplatione mysticæ theologiæ coniungitur deo tanq̃ prorsus ignoto. & q̃ in cognitiõe huiusmodi, q̃ est perfectissima in hac uia, dicimus deũ non esse unũ nec unitatẽ, nec trinũ nec trinitatẽ, nec bonũ nec bonitatẽ, nec uitã, nec ueritatẽ, nec sapientiã &c. ¶Secũdo, q̃a iuxta p̃habita deũ nõ noscimus nec nõiamus nisi defectuose & imp̃fecte. quod aũt de aliquo taliter dr̃, nõ proprie cõuenit ei, sed incõplete. ¶Tertio, deũ nõ intelligimus nisi p suos effectus, q̃ sunt uel spiritales & immateriales, uel corpales, q̃ oẽs in infinitũ à diuina p̃fectione occumbũt: ergo p nõia sumpta ex eis, nõ nõiat̃ nisi ĩproprie & penitus incõplete.

Arguit. 1. 3 ueritatem. — 2. — 3.

¶In contrariũ est: q̃ multa nominũ diuinorũ ex natura rei per prius & eminentius cõueniunt deo q̃ creaturis: ut bonus & bonitas, uerus & ueritas, sapiẽtia, cũ & saluator testet̃: Nemo bonus nisi de⁹. imo multa sunt nõia soli deo cõueniẽtia, utpote ętern⁹, oĩpotẽs, infinitus, actus purus, & multa similia. Verũ hæc q̃stio superius uirtualiter mota est & soluta distinct. 2. & 3. Nũc tñ aliq̃ breuit̃ tãgent̃, q̃ ibi forsan tacta nõ sunt.

In opposi tum. — Marci. 10.

¶Itaq̃ Thomas r̃ndet: Oĩs creatura ẽm modũ recipiendi participationẽ bonitatis diuinę, deficit à repræsentatiõe summi exemplaris increatæq̃ bonitatis. Hinc in nõibus duo cõsiderantur, uicz res significata & modus significandi. Cumq̃ nomina à nobis imposita sint, semper deficiũt à repræsentatiõe perfectiõis diuinæ, quantũ ad modũ significãdi, q̃a significãt perfectiones diuinas secundũ modũ quo participãt à creaturis. Porro si cõsideremus rẽ significatã nomine, inuenimus nomina q̃dã imposita ad significandũ principaliter ipsam perfectionẽ exemplatã & deriuatam à deo, nõ cõcernendo specialẽ modũ in sua significatione: & q̃dam inuenimus imposita ad significandum perfectionẽ receptã ẽm talẽ aut talẽ modũ participãdi, sicut hoc nomen sensus designat cognitionẽ exemplatã à deo per modũ materialis participationis. cognitio uero in sua principali significatiõe nõ importat specialẽ modũ participandi. Hinc nomina imposita ad designandũ perfectionem aliquam absolute, proprie dicuntur de deo, & per prius sunt in eo, quãtũ ad rem significatã, q̃uis nõ quo ad modum significãdi, ut sapientia, bonitas. Alia non dicuntur de deo pprie, sed metaphorice, inquãtũ aliquid perfectionis in rebus quas significãt, continetur, ut dictũ est, Hæc Thomas, & concordat Vdalr. Albertus, aliiq̃ multi.

Thomas.

¶Veruntamẽ obijci potest, quia multa sunt nomina dei in scripturis non ab hominibus instituta neq̃ imposita, sed diuinitus reuelata, desuperq̃ imposita. Vnde in Exodo dominus dixit ad Moysen: Ego sum qui sum. hæc dices, Qui est, misit me. Itemq̃ Ego sum deus Abraam, deus Isaac, deus Iacob: hoc nomen est mihi in æternũ. & denuo: Nomen, inquit, meum adonai nõ manifestaui eis. non ergo oĩa nomina illa sunt à nobis imposita. Nec uerum uidetur q̃ dicitur, q̃ non cognoscimus deũ nisi ex creaturis. multa eñ supernaturalia & omnẽ rationem excedentia, ex diuina reuelatiõe de deo cognoscimus, sicut & Christus suis promisit discipulis: Cũ uenerit ille spũs ueritatis, docebit uos omnẽ ueritatem. Insuper nõ uidetur uerum q̃ dictũ est, quod nõia ista diuina significant diuinas perfectiones ẽm quod participãtur in creaturis. q̃dam nanq̃ sunt nõia designantia nude diuinã eẽntiam absq̃ omi circunuestitione, habitudine & respectu ad creaturas, queadmodũ Rabbi Moyses aliiq̃ hebræi ac quidã sancti affirmãt de hoc nõie tetragrammaton. Deniq̃ ẽm p̃habita iuxta modũ q̃ deũ cognoscimus, ipsum nõiare ualem⁹: cũ ergo sciamus deum in seipso purã & infinitã eẽ bonitatẽ, sapientiã subsistentẽ, & ens uniuersalit̃ simpliciterq̃ perfectũ, secluso omi respectu & habitudine ad creata, ergo possumus nõia instituere q̃ taliter significent deũ. Vnde & Platonici summũ deũ nõiarunt autobonũ, i. per se bonum, ut patet in Proclo. Quicq̃d aũt ad ista dicat̃, conclusioni huic à Thoma inductæ cõsentio, q̃d, s. nõia q̃dam per prius ac pprie cõpetũt deo, q̃ntũ est ex natura rei designatæ per ea, q̃uis non eo mo q̃ nos ea in hac uia cõcipere aut intelligere possumus, sed per modum in infinitũ eminentiorẽ & perfectiorẽ. Et hoc ẽ q̃d̃ in p̃inductis autoritatibus S. Dionysius insinuare intendit, atq̃ per hoc obiecta illa soluuntur.

Dio. Car. — Exodi. 3. — Exod. 6. — Joh. 16. — Autobonum quid.

¶Prętereá Thomę cõcordans Petrus: De trãslatione, ait, nõim à creaturis ad creatorẽ, cõtingit loq̃ tripliciter. Primo, q̃ntũ ad uocẽ, & sic oẽ nomẽ diuinũ trãslatũ est à creaturis: q̃a cognitio & nõiatio nr̃a de deo, incipit à creatis. uoces q̃ppe creaturis primo impositæ sunt, & postea trãslatæ sunt ad diuina. Scdo, quo ad rẽ significatã, & sic nullũ nomẽ diuinũ trãslatum est à creaturis, q̃ñ deus nihil reale sumit à creatura. tertio, quo ad significationẽ seu rõnẽ rei significatæ. sicq̃ q̃dã trãslata dicũt̃ de creatore ad creaturã, q̃ s. significãt res, q̃rũ ueritas per prius est in deo, & per posterius in creaturis, ut bonitas, sapiẽtia, potẽtia, pr̃, pr̃nitas &c. & magis pprie de deo q̃ de creaturis dicunt̃. q̃dã trãslata sunt ecõtra de creaturis ad creatorem, q̃ s. significãt res, q̃rũ ueritas est in creaturis tñ, & aliq̃ similitudo in creatore, ut leo, agnus. & hęc pprie dicũt nõia trãslatiua, q̃a trãslatio fit ẽm similitudinẽ q̃ndã. q̃dã uero nullo horũ modorũ se habẽt, utpote q̃ significãt rẽ cuius ueritas ẽ in deo solo, & cõtrariũ in creaturis sicut æternus, immẽsus: & ista nõ transferuntur de deo ad creaturam, nec econtrario, nisi translatione solius uocis uel æquiuoce. Hæc Petrus.

Petrus. — Quo trãsferantur nomina a creaturis ad deum.

¶In cuius uerbis etiã aliquid uidet̃ esse obscurũ, sicut quod ait q̃ omne nomẽ diuinum quo ad uocem, trãslatum est à creaturis ad deum: quoniam uoces primo creaturis impositæ sunt, & postea ad diuina translatę. Istud uidetur pati instantiã, q̃ñ quædam uoces seu dictiones primo impositæ sunt creatori, nec conueniunt neq̃ impositæ sunt creaturis, nec ab eis translatæ sunt

Dio. Car.

ad diuina, ut independens, æternus, infinitus, omnipotens, de quibus ipsemet Petrus fatet̃ ꝙ habent se neutro modo, nec uera ac propria significatiõe cõpetere queunt alicui nisi deo, quãuis aliq̃ ea erronee attribuerunt creatis. ¶Deniq; ad intelligendum hæc plenius, [Bonauent] aduertenda sunt uerba Bonauẽturæ, dicẽtis: Quidam dixerunt quod quædã sunt noĩa quæ deus sibi imposuit, cum ipse se ꝓprie ac plene intelligat: & talia sunt, BONVM & QVI EST. Vñ S. Dionysi⁹ sentire uidet̃, quod hac nomen Bonum, sit ꝓprium ac principale ac primum dei nomẽ: Damascenus uero, quod Qui est. & S. Dionysius attẽdit in nomine pfectionẽ, Damasce[S. Diony]nus uero absolutionẽ, uterq; uero ꝓprietatẽ. Deus uero dr̃ bonus, rõne cõmunicabilitatis & diffusionis. Dicitur autẽ esse seu qui est, p omnimodam abstractionem. Si autem loquamur de nominibus quę nos deo imposuimus, sic cũ non cognoscamus deũ nisi per creaturas, non eũ nominamus nisi p nomina creaturarũ. & ideo solum translatiue, uel qa per prius ac ꝓprie cõueniunt creaturis, uel qm̃ pri⁹ creaturis imposita sunt, quamuis non magis proprie conueniant creaturis. Et hæc est translatio quædam, quãuis ꝓprie extet translatio, dum magis ꝓprie conueniunt nomina his à quib⁹ transferunt̃, sicut ridere magis ꝓprie conuenit hoĩ q̃ [De⁹ noiabilis ẽ tripliciter] prato: idcirco ab hoĩe transfert̃ ad pratum. Sed hęc positio non uidet̃ posse stare. cum em̃ cognoscamus deũ tripliciter, scilicet per effectum, per excellentiã & p ablationem, constat ꝙ oĩbus modis his ualeat deus nominari. si per effectum, nulla est ibi translatio: similiter si pablationem, qm̃ translatio attendit̃ secundum simi[Aristotel.]litudinem aliquã, sicut ait Philosophus: Oẽs transferentes, secundum similitudinem aliquam transferunt. hinc aliter est dicẽdum, ꝙ quædam sunt nomina quę si[Quę noia tribuant̃ deo p trãslationem.]gnificãt rem cuius ueritas est in deo, & oppositum in creatura: ut æternus, immẽsus. & talia nullatenus trãsferuntur à creaturis ad deum, nec ẜm rem, nec secundũ impositionem. Quædam significant rem, cuius ueritas est in deo, & similitudo in creatura, ut potentia, sapientia, ueritas, & talia nomina transferunt̃ à creaturis ad deum non ẜm rem, sed secundum impositionem: quia per prius imposita sunt creaturis q̃ deo, quãuis sint prius in deo. Quædam nomina significant rem cuius ueritas est in creatura, & consimilis proprietas ẽ in deo. ut leo agnus. res nãq; significata, est in creatura. sed similitudo ꝓprietatis, ut stabilitas & fortitudo, in deo est: & ista sunt proprie translatiua. ideo concedẽdum [Dio. Car.] quod in diuinis sunt aliqua nomina trãslatiua, nõ oĩa. Hæc Bonanentura. ¶Huic positiõi in cunctis consentio, dempto eo ꝙ dicit positionem illam prætactã sta[Deus noiatur ab effectu qñq; metaphorice.]re non posse, nec reprobatio eius cõuincit. Dico enim quod dum nominamus deum per effectum, est ibi frequenter translatio. Nam & ipse Bonauentura (sicut iã patuit) asserit, ꝙ nomina significantia rem, cuius ueritas est in deo, & similitudo in creatura, quemadmodũ sapientia, bonitas, uirtus, transferuntur ad deũ secundum nominis impositionem, non secundum rem. nomina uero designantia rem cuius ueritas est in creatura, & similitudo quædam in deo, proprie transferunt̃ ad deũ, uic; ẜm impositionẽ & rem: & tñ ista sunt nomina dei p suos effect⁹. Insup dico ꝙ in noiationib⁹ dei p ablationẽ, etiã potest eẽ & est frequẽter translatio. Deus nanq; excelsus & adorãdus, uocat̃ immaterialis, illocalis, insensibilis, incorruptibil, per abnegationẽ oĩm corporaliũ, sensibiliũ & gñabilium rerꝫ ab ipo, ꝓpter dissimilitudinẽ inter ipsum & illas: sed & etiã p abnegationẽ immaterialiũ, intellectualiũ & immortaliũ substãtiarꝫ ab ipso, ob hoc ꝙ q̃uis substãtiæ illæ ex similitudine sua ad creatorẽ sun t imateriales, intellectuales & immortales, tñ qa & ipsæ in infinitũ à supsublimi primo principio deficiũt & occũbũt, nominationes earꝫ auferunt̃ à deo, q̃ntũ ad modũ q̃ eis cõueniunt, ita ut iuxta modũ loquẽdi magni Dionysij deus dicat̃ supimmaterialis, supintellectualis & sup immortalis. Nã est & q̃dã immortalitas, & q̃dã immaterialitas soli deo cõueniẽs, de quo ait Apl's: Qui so[Immortalitas q̃dã soli ẽ deo ꝓpria.]lus habet immortalitatẽ. & rursus, Regi seculorꝫ immortali, inuisibili. ꝓpter qd' S. Dionysius & Damascenus testãt̃ ꝙ angeli p cõparationẽ ad deũ, materiales existunt, quod suo loco ẽ exponendũ. Quãuis aũt ablatio ista inq̃ntũ ablatio, attẽdat̃ formaliter penes dissimilitudinẽ, tñ & similitudo intelligit̃ ibi admixta, ut patet ex introductis. Deniq; in uerbis p̃habitis nõ uit̃ det̃ Bonauẽtura negare, qn q̃dã noĩa deo cõueniant ex impositiõe ipsius: imo & ait q̃dã noĩa deo cõuenire q̃ neq; ẜm rẽ, neq; ẜm impositionẽ trãsferunt̃ à creaturis ad deũ. Ideo nõ stat ꝙ oĩa diuina noĩa q̃ntũ ad uocẽ, trãslata sunt de creaturis ad creatorẽ. ¶Positio [Richard.] demũ Richardi consonat dictis, nõ em̃ scribit de hac q̃stione nisi in quo p̃allegati doctores cõcordãt, nisi qd' aliq̃ inserit de mõ cõcipiẽdi deũ in statu isto in generali. de qua re supra inquisitio facta est.

[Durand.] ¶At uero Durãdus circa hæc scribit: Propriũ diuidit̃ cõtra cõe & cõtra metaphoricũ seu translatũ. nomen aũt nõ conuenit rei nisi sicut signũ signato. ideo nomẽ aliq̃d deo ꝓprie cõuenire, ĩtelligi põt duplicit̃. primo, ꝙ significet diuinã eẽntiã ẜm ꝓpriã & pfectam eius naturã aut rõnẽ, q̃si diffinitiue. sicq; nullũ nomẽ cõuenit ꝓprie deo. Nõ em̃ in uita hac intelligim⁹ deũ ẜm ꝓpriã & (ut sic loq̃r) q̃si specificã rõnẽ ipsius. ideo nullũ nomẽ à nobis impositũ, significat deũ ẜm ꝓpriam & determinatã rõnẽ. Scđo, qa nõ cõuenit ei metaphorice seu trãssumptiue. Quocirca pẽsandũ, ꝙ nomina cõsiderant̃ duplicit̃. Primo, quo ad rẽ significatam. Scđo, quo ad modũ significãdi. Si cõsiderent̃ q̃ntum ad rẽ significatã, sic q̃tuor sunt gñ̃a noĩm. Primũ [Nominũ q̃tuor sunt gñ̃a] eorꝫ q̃ solã impfectionẽ ĩportãt in sua formali significato: ut eẽ creatũ, eẽ finitũ, eẽ corpale uel corruptibile: & hæc nec ꝓprie, nec metaphorice deo cõueniũt. Scđm genus est noĩm q̃ designãt exclusionẽ impfectionis creaturarꝫ, ut infinitũ, indepẽdẽs, uel pfectionẽ important in tali gradu, q neq̃q̃ cõuenit creaturæ, ut ęternus, oĩpotẽs: & hæc ꝓprie, nõ metaphorice cõueniunt deo. Tertiũ genus ẽ noĩm significantiũ pfectionẽ absolute, nõ ẜm modũ limitatũ aut determinatũ ad creatorẽ aut creaturã, ut eẽ, uiuere, intelligere, sapiẽtia, bonitas &c. & hæc ꝓprie deo cõueniũt, qm̃ res significata p ea, ꝓprie cõuenit ei. Quartũ genus ẽ nominũ importantiũ q̃ndã pfectionẽ ẜm gradũ limitatũ ad creaturã, ut sensus, leo agnus: & talia nõ cõueniunt deo ꝓprie, sed metaphorice sicut expositũ ẽ. Porro si noĩa deo ꝓprie cõueniẽtia quo ad rẽ significatã considerentur quantum ad modum significandi, nõ tam proprie deo attribuũtur. Vel em̃ sunt abstracta, & sic magis designant quo quid est, quàm id quod ẽ, ut humanitas, sapientia &c. uel sunt cõcreta, & ita designant ut habentia naturam aut proprietatem: & insinuatur quædam distinctio inter habens & illud q̃d habet, ut homo dicit rem quæ habet humanitatẽ, &

iustus rem cui inest iustitia. Hęc autem in deo sunt penitus idem. Veruntamen improprietas ista non falsificat propositionem, quoniam ueritas non consistit in hoc quod res sit conformis modo significandi, sed ei quod de ipsa significatur aut dicitur. Hæc Durād⁹.

Aegidius ¶Aegidius demum in huius quæstionis solutione dictis Thomę & Durandi concordat, nec uidetur notabiliter specialiter addere.

Alexāder ¶Præterea circa hæc Alexander loquitur: Aliquid significatur de deo dupliciter, primo, quia est: secūdo, quid est. Nomen itaq; de deo significans quia est, proprie dicitur, sicut hoc nomen Qui est, & essentia. Nomina uero significantia de deo quid est, semper dicūt improprie: sicut & illa quæ per modum corporalem dicuntur, & uniuersaliter quæ significant speciem in materia & imperfectionem, ut leo, lapis, ignis, quæ ꝑ translationem dicuntur de deo. Quædam uero sunt quæ uno modo proprie dicuntur de deo, alio modo improprie, id est, translatiue, ut omnia illa quæ significant speciem non in materia, & perfectionem naturæ uel uirtutis aut operationis. Duplex nanq; est uia intelligendi, ad quam consequitur duplex modus dicendi seu prædicandi. una est, cum intellectus procedit ab effectibus ad cognoscendam causam, quaten⁹ per creata procedat ad cognoscendū uirtutem sempiternam, atq; per illam cognoscat diuinitatis substātiam, ut dicitur ad Romanos 1. & in hac uia si accipiat ratio nomen sapientiæ ad significandum dei notitiam, & nomen bonitatis ad significandum dei bonitatem, sic ista improprie dicuntur de deo, uidelicet q̄ ad modum significandi, & prout in creaturis reperiuntur. Alia uia ē, dum intellectus à causa procedit ad effectus. tunc enim prætacta hæc nomina uerius conueniunt deo quàm creaturis: imo sic bonitas, sapientia, ueritas, potentia, & consimilia intantum plus ꝓprie deo conueniunt, ꝙ in ipso sunt per essentiam, in cæteris per participationem. Hęc Alexander. Solutio quoq; obiectionum plana ex inductis est.

QVAESTIO III.

Arguit̄ ꝯ veritatem Tertio quæritur, **An deo conueniat nomina multa habere, & vnde consurgat multiplicitas nominum diuinorum.** ¶ Videtur q̄d nō conueniat deo multiplex nominatio. Nomen em̄ se habet ad rē significatam, sicut signum ad signatū, ideo debet ei correspondere. ergo sicut deus in seipso simplicissimus est & maxime unus & indiuisus, sic nō nisi uno & simplicissimo nomine nominandus uidetur. Ad hoc pertinere uidet̄ quod in libro de trinitate ait Hilarius: Non sermoni res, sed rei sermo debet eē subiectus. ergo iuxta exigentiam diuinæ simplicitatꝫ & unitatis nominandus est deus uno tantum ac simplici nomine. (Hilarius.) 2. ¶ Insuper, quicquid est in deo, est deus: ergo nomina illa uiderētur synonyma, cū idem significent: nomina uero synonyma pro eodem reputant̄.

In oppositum. ¶In oppositum est autoritas scripturarum, in quibus deus uariis nominibus designatur.

Bonauen. Tria ꝯside randa in nomine. ¶Ad hoc Bonauentura respondet: In nomine tria considerantur, utpote uox & significatio, & ratio innotescēdi. unde & nomen multipliciter sumitur. q̄nq; pro uoce significante, ut cum dicitur: Petrus ē nomen apostoli, sicq; deo conueniunt nomina multa, quandoq; uero pro re significata, ut cum dicitur, Bonum & honestum sunt idem nomine: & ita deo quodammodo conuenit nomen unū, quodāmodo multa: quia si res significata dicatur essentialiter, sic omnia unum sunt. Si uero dicat̄ personaliter, sic plures sunt & plura nomina competunt eis. Tertio nomen sumitur pro notamine seu ratione innotescendi, & ita quoque dicendum, ꝙ quodammodo nomen unum, quodammodo plura conueniunt deo. Si enim accipitur ratio innotescendi ex parte dei, sic innotescit per suā uirtutem, quæ una & magna est, & sic unum nomen dei est magnum & maximū, iuxta illud Ieremiæ: Magnus es tu domine, & magnum nomen tuum, uidelicet quo ad uirtutem qua innotescit, secūdum illud in Psalmo: Notus in Iudæa deus, in Israel magnum nomen eius. Si autem accipiatur ratio innotescendi ex parte effectuum seu creaturarum, sic diuersa sunt nomina dei. Deus etenim innotescit nobis tripliciter, s. ꝑ causalitatem, per ablationem, & per eminentiam: & secundum hæc est multitudo nominum diuinorum. Si enim nominetur per causalitatem, multa sunt nomina eius, quoniam multos habet effectus: si per ablationem, multa sunt nomina, quoniam multa remouentur ab eo, uidelicet cuncta creata: si per eminentiam, multa sunt nomina eius, quia in omni nobilitate & perfectione eminet creaturis. Hæc Bonauentura.

Durand. ¶Hoc ipsum Durandus aliqualiter planius exprimens: Vnumquodq;, inquit, nominamus sicut intelligimus illud. deū autē ex creaturis intelligimus uariis modis: hinc ſm diuersitatem effectuum dei in operibus naturæ & gratiæ ac gloriæ, innumerabilia nomina competunt ei. Dicit̄ enim creator, conseruator, gubernator, prouisor, prędestinator, saluator, adiutor, iudex, glorificator &c. Ex remotione quoq; uocatur immensus, immortalis, incorporalis: ex eminentia uero, oīpotens, summus, perfectus, &c. Hæc Durand⁹.

Thomas. Nominum multiplicitas vñ ꝯtingat. ¶Thomas q̄q;: Multiplicitas, ait, noīm duplicit̄ potest cōtingere, primo, ex parte intellectus, q sicut unā & eandē rē pōt diuersimode cōsiderare, atq; ſm diuersas rōnes & ꝓprietates cōcipere, sic pōt eā multiplicit̄ noīare, multaq; noīa ei imponere. Hinc deum possumus noīare ſm id q̄d in se est, & etiā ſm q̄d ad creaturas habet se. & hoc dupliciter, utpote ſm negationes q̄bus cōditiones & ꝓprietates creaturarꝫ remouent̄ ab eo: & inde cōsurgūt noīa negatiua, ut immensus, increatus, incōprehensibilis: & itē ſm relationē dei ad creaturas, indeq; oriunt̄ noīa importātia habitudinē dei ad creaturas, ut creator, rex, dn̄s, iudex, legislator. Scdo multiplicitas noīm pōt accidere ex parte rei. in deo aūt nō ē realis distinctio nisi ꝑsonarꝫ, unde cōtingit multiplicitas noīm ꝑsonaliū ac notionaliū seu relationū. Pręter hæc ē in deo distinctio rationū, q̄ uere in ipso sunt, ut rō bonitatis, rō sapiētię &c. q̄ oīa in deo sunt unū re, & differūt rōne, q̄ saluat in rei ueritate & ꝓprietate, ita ꝙ dicimus deū uere sapientē, bonum & iustū in se, & nō tm̄ in intellectu rōcinantis, et inde ꝓuenit diuersitas noīm attributorꝫ: q̄ oīa q̄uis significent unā rē, nō tn̄ ſm rōnē eandē: ideo nō sunt synonyma. Quocirca pensandū ꝙ aliter diuidūt ęquiuocū, analogicū, atq; uniuocū. q̄a æquiuocū diuiditur penes res significatas, uniuocū ſm diuersas differentias, analogicū ſm diuersos modos. Vnde cū ens ꝑdicatur analogice de decē ꝑdicamētis, unicuiq; ꝑdicamento debet̄ modus ꝓprius ꝑdicādi: & q̄m in diuinis non ponunt̄ nisi duo ꝑdicamēta, puta substātia & relatio, ideo nō ponunt̄ ibi nisi duo modi ꝑdicandi, uidelicet substantialiter & relatiue. Hæc Thomas in Scripto. (Vniuocū, ęquocū, & analogicū non eodē modo diuiduntur)

¶ Qui de hac materia tractat diffusius in prima parte Summæ suæ 13. quæstione, & item in Summa contra gentiles lib. primo ca. 31. & deinceps, quæ ob nimiam prolixitatem uitandam omitto.

Petrus. ¶ Amplius Petrus his consonãs: Deum, inquit, nominare sicut & considerare, contingit dupliciter. Primo, secundum se & absolute. & hoc tripliciter, secundum tria quæ sunt in ipso, puta essentia quæ una est re, habens in se multiplicitatem attributorum differentium ratione: sicq́ essentia sub diuersis rationib⁹ põt considerari, & multipliciter noïari. Scdm qđ considerat in deo, est persona. Cumq́ tres personæ differant re, significari habent distinctis noïbus, significãtibus res distinctas. Tertium est notio, & notiões inter se differũt re, nõ essentia. Ideo distincta noïa cõpetũt eis. Alio mõ consideratur deus per respectũ ad creaturas, & sic quoq́ diuersa nomina ei cõueniunt, sicut iam patuit. Hæc Petrus.

Richard. ¶ Idem Richardus, & addit: Quãuis diuina essentia sit summe simplex, tamen ob suæ perfectionis infinitatem & nostri intellectus debilitatem, non possumus eius perfectionem uno conceptu concipere, nec noïe uno plene exprimere: imò si de ea formaret intellectus nr̃ diuersos cõceptus sine fine, nunq̃ per illos cõceptus exprimeret eã perfectè, cũ in seipsa perfectionis sit infinitæ. Itaq́ pluralitas noïm personalium & notionaliũ in diuinis, bene est à parte dei, quoniam plures personæ sunt & notiones. diuersitas uero eẽntialium nominum, est ex parte nostri intellectus, qui tamen non est cassus: quoniam fundamẽtum habet in re, & corrñdet ei non essentialis multitudo, sed diuinæ perfectionis plenitudo. Hæc Richardus.

¶ Ex his patet responsio ad id quod in quæstione mouetur, unde consurgat multiplicitas nominũ diuinorum.

Alexand. ¶ Veruntamen Alexander circa hoc scribit: Multiplicitas diuinorum nominum non est ex multiplicitate diuinæ essentiæ siue effectuum eius, sed ex consideratione intellectus cõferentis ipsos effectus ad primam causam. Quod potest esse dupliciter, puta secũdum differentiam & secundum conuenientiam. Secundum differentiam nominatur per nomina ista, increabile, incorruptibile, inuariabile: quæ dicunt de deo non quod est, sed quod non est. Porro secũdum conuenientiam est collatio effectus ad causam suam supremam dupliciter, s. secundum esse, & secundum bene esse: secundum collationem ipsius esse creaturę ad causam, nõminat per nomina sumpta corporalium & spiritualium rerum, quę uel proprie uel translatiue dicuntur de deo: secundum collationem uero ipsius bene esse creaturę ad ipsum, uocatur per excellentiam, ut cum dicitur superbonus, supsapiens. Hęc Alexander.

Conciliatio Dion. ¶ Cuius positio uidetur aliqualiter dissentire à p̃fatis doctoribus, qui affirmant multiplicitatem diuinorum noïm partim causari ex diuinorum diuersitate effectuum: pro quorum concordia occurrit dicendũ, quod multiplicitas ista radicaliter, materialiter seu fundamentaliter est pro parte ex parte diuinorũ effectuum, & ex multiplicitate actuum dei, completiue uero est ex parte intellectus conferentis & noïa ipsa instituentis.

Udalric⁹. ¶ Postremo circa hæc scribit Vdalricus in summa sua primo libro: Diuersitas rationis perfectionum in deo existentium, non est tantum ex parte nostri intellectus, qa sic intellectus nr̃ esset uanus & falsus, sed fundat super rem. Nam omĩ intellectu nostro secluso, adhuc essent in deo uere & ꝓprie sapientia, bonitas &c̃. Nec tñ est diuersitas ex parte diuinæ essentię. non em̃ oportet ad uerificationẽ orationis q᷑ modus rei correspondeat mõ intellectus nostri, sed sufficit ut id q̃d est in intellectu, causam & fundamentũ habeat in re. sic nanq́ abstrahentium nõ est mendaciũ. Est ergo in deo realis habilitas ad fundandũ in se & ad causandũ distinctionẽ hmõi rõnum. Hæc Vdalr.

Unde soluantur argumenta initio q̃stionis addicta. ¶ Ex qbus patet solutio ad obiecta. Diuersis etem̃ noïbus tanq̃ diuersis signis, correspondẽt in deo uel diuersæ res relatiuæ, aut notionales, aut eadẽ res absoluta, secundum aliam & aliam rationem accepta: & ita sermo subijcitur rei. Cur aũt nomina illa diuina non consistant synonyma, est expressum.

QVAESTIO IIII.

Qvarto quæritur, **An diuisio nominum diuinorum in litera sufficienter ponatur.** ¶ Videtur q᷑ non, quia ex uerbis sanctorũ Augustini atq́ Ambrosii ponitur hic trimembris diuisio, ita q̃d q̃dã dicuntur de deo essentialiter, q̃dam relatiue, q̃dam per translationem. Nam trinitas nullo horũ modorum prædicat de deo. Verũ hoc & cõsimilia argumenta ex responsionibus patebunt doctorum.

Albertus. ¶ Itaq́ ad istud Albertus respõdet: Diuisiones nominum diuinorũ à sanctis assignatæ, sufficientes sunt: sed non accipiuntur eodem modo. Diuisio autẽ Ambrosii trimembris, ad bimembrem reducitur. Omne enim nomen dictum de deo, aut dicitur proprie proprietate rei, aut per translationem similitudinis rei. si ꝓprie aut dicit proprietatẽ qua persona à persona distinguitur, aut dicit essentiam. In has nanq́ diuisiones incidit omne nomen dictum de deo. Primæ autẽ diuisionis hæc ratio est, quoniam nomen dicit & id à quo imponitur, & id cui imponitur: res, cui nomẽ imponitur, secundum grammaticum est substantia nominis: id uero à quo nomen imponitur, cum sit principium intelligendi rem, quæ significatur per nomẽ, est qualitas noïs: & hoc à quo nomẽ imponitur, aut per prius est in deo, & per posterius in creatura, sicq́ conuenit proprie deo, ut pater, filius, bonitas, sapientia, uirtus: si uero id à quo nomen imponitur, nõ cõuenit diuinæ naturæ, prædicatur de deo translatiue. Veruntñ quædam designant proprietatem seu relationem indistinctè, ut pater & trinitas, & alia quędã de quibus dictum est supra. alia uero designant eam distinctè, ut pater & filius.

Damasce. Damascenus aũt primo li. Diuina noïa diuidendo, non nisi essentialia ponit, q̃rum q̃dã connotãt effectum in creatura, ut creator, rex, dñs: quędã non, quæ s. designant essentiam in se: & hoc uel indistinctè, ut nomen hoc, Qui est: aut distinctè, sicut essentia uel substãtia: uel significatur ut sequens essentiam, ut iustus, sapiens, sanctus.

S. Diony. Demum Dionysius diuidit nomina diuina per tractatus quatuor librorum. De aliquibus em̃ tractat in libro suo, quem uocat de hypostasibus .i. personis, ubi tractat de nominib⁹ relatiuis. In libro aũt de symbolica theologia tractat de his q̃ translatiue dicunt de deo: & hæc duo uolumina nõ habemus. Alia sunt noïa maiestatem exprimẽtia deitatis, & hęc dupliciter cõsiderant. Primo, penes significata quibus imponuntur.

Secundo, penes modum prædicandi seu significandi quē habent in diuinis: & de significatis eorum agit in libro de diuinis nominibus. modū aut̃ p̄dicandi eorū secundum quod sonant in diuinis, determinat in lib. de mystica theologia, quo docet qualiter talia congruant deo. Hæc Albertus.

¶Idem Vdalricus in Summa primo libro.

Bonauen. Diuersimode aliquid dici tripliciter. ¶Hinc Bonauentura testatur, ꝙ aliquid pōt diuersimode dici tripliciter. Primo, diuersimode dici attēditur ſm diuersum modū essendi, qui est per se & per accidens. qd̄ in diuinis locum nō habet, quia includit essentialem diuersitatem: & quantum ad hoc, unus solus modus dicendi in deo est seu cōuenit deo: qm̄ omnia q̄ dicunt̃ de deo, sunt ipsemet deus & eius substantia. ¶Secundo diuersimode dici attendit̃ ſm diuersum modum intelligendi, qui attendit̃ ſm aliam & aliam rōnem, seu penes diuersum medium cognoscendi. sicq; in diuinis nominibus nō solum est diuersimode dici, sed etiam omnimode dici: qm̄ deus non solum cognoscit̃ per diuersa, sed etiā per oīa rerū genera, ſm quod sua perfectio in omnibus aliquo mō relucet. Sicq; nomina quędam dicunt̃ de deo per modum substantiæ, ut deus: quædam per modū quantitatis, ut magnus: quædam per modum qualitatis, ut iustus: & ita de alijs. ¶Tertio diuersimode dici attenditur penes diuersum modum se habēdi quo ad absolutum & relatiuum, qui modus diuersitatis seu distinctionis minor est q̄ primus, & maior q̄ secūdus: quia in primo mō est essentialis diuersitas, in secundo autem nulla est distinctio in re. Sed ſm hunc tertium modum attēditur in deo unitas atq; pluralitas: unitas ſm absolutum, s. in essentia: Pluralitas penes respectiuum, uidelicet in personis. Et secundū hunc modum sunt solum duo modi dicendi in diuinis, utpote substantialiter & relatiue. Et quia hæc dicunt nō aliud, sed alium modū essendi, ideo unum sunt: & de se inuicem prædicantur, ut pater est deus, & deus est pater: & qm̄ dicunt diuersum modum se habendi, ideo secundum hoc. i. secundum absolutum, est unitas: secundum illa, uidelicet respectiua, consistit in diuinis pluralitas.

Obiectio. ¶Si aūt obijciatur, quia omne quod dicitur, aut dicitur substantialiter, aut accidentaliter: sed in diuinis nil dicitur accidētaliter, ergo omnia dicuntur ibi substantialiter. Et rursus, quicquid ē substantia, dicitur substantialiter, sed in diuinis nihil est nisi substantia.

Distinctio. Substantia dupliciter dicitur ¶Respondendum ꝙ substantia dupliciter dicitur, s. ens per se, & ens ad se. In diuinis autem uocatur substantia & substantialiter dici asseritur, nō quia est ens per se, sed quia est ens ad se. Deniq; dici relatiue in diuinis contingit dupliciter. quædam em̄ dicuntur relatiue ex principali nominis intellectu, q̄dam ex consequenti. Prima sunt in triplici differentia. Nam quædam significant relationem, & relatiue dicuntur, ut pater: quædam significant relationem, nec dicuntur ad alterum, sicut paternitas, quę non dicitur ad alterum, sed est ipsum quo unum refertur ad alterum. quædam dicuntur relatiue, qm̄ priuant relationem, sicut ingenitus, improcessibilis. ista tamen non est pura priuatio, ut infra dicetur. Porro quæ dicunt relationem ex consequenti intellectu, similiter sunt in triplici differentia. Nam quædam dicuntur relatiue, quia ponuntur pro relatiuis: ut cum dicitur, deus generat deum. i. pater filium. quædam, qm̄ claudunt in suo significato relationem intrinsecus, ut incarnatus. i. carni unitus. Vnio nanq; relatio est. Quędam uero, quoniam claudunt relationem in supposito, ut similis & æqualis. non enim dicunt̃ similes uel æquales, nisi qui distinguuntur abinuicem, & referūtur adinuicem. Hęc Bonauentura.

Thomas. ¶Præterea Thomas circa hęc scribit, quę ex Alberto inducta sunt, q̄liter s. diuisio illa trimebris Ambrosii, Dionysio sancto cōcordet. qui diuina noīa diuidit in ea quæ trāslatiue dicunt̃, & in ea q̄ proprie, quorum quędā sunt cōia tribus personis, s. absoluta, de quibus tractat in libro de diuinis nominibus: alia uero ad singulas spectant personas, ut relatiua.

Noīa negatiua q̄modo p̄dicentur de deo. Si aūt quæratur, qualiter nomina ista negatiua, increatus, immensus, dicantur de deo: similiter ea quę ex tempore p̄dicātur de deo, & relationem ponunt in creatura, ut dominus & creator: Dicendum ꝙ omnis negatio ex aliqua affirmatione causatur. Vnde & in diuinis ratio negatiuorū supra rationem affirmatiuorum fundatur, sicut hoc quod est incorporeus, fundatur super hoc quod est simplex. Hinc nomina negatiua reducuntur uel ad unitatem essentiæ, ut increatus, immensus: uel ad distinctionē personarū, sicut ingenitus. Nomina quoq; illa quæ ex tempore de deo dicuntur, quia realē relationem notant in creatura, quæ ei innascitur ex operatione dei adextra, dant intelligere aliquid absolutum in deo, sicut hoc nomen dn̄s uel creator, notat potestatem in deo qua creat & regit creata, sicq; reducuntur ad ea quę ad maiestatis pertinent unitatē. Hæc Thomas.

Petrus. ¶His consonans Petrus: Nomina, inquit, quibus deum nominamus, aut conueniunt sibi secundū ueritatē rei quæ in ipso est, aut translatiue: si primo modo, hoc est dupliciter. nam quædam sunt essentialia, quædam personalia. Essentialia quoq; duplicia sunt, quoniam quædam ei conueniunt ab æterno, ut sapiens: quædam ex tempore, ut dominus. Personalium uero nominum quædam dicunt relationem distincte & ab æterno, ut pater: quædam indistincte, ut hypostasis seu persona: quædam quasi pluraliter & collectiue, ut trinitas: quædam uero ex tempore, & hoc dupliciter, s. relatiue, ut datus & missus: uel absolute, ut incarnatus. Hæc Petrus.

Concordatio Dioni. ¶In cuius uerbis uidetur à præinductis Bonauenturæ uerbis dissentire, quod ait, hoc nomen incarnatus, dici absolute: quod, ut patuit, secundum Bonauē turam in se relationem includit, pro quorum cōcordia poterit dici ꝙ ideo nomen hoc dicit̃ absolute secundum quosdam, quia in sua principali significatione non dicit relationem. Vnde Bonauentura affirmat ꝙ ex consequenti importat relationē. Verba autem Petri consonant uerbis Magistri, in textu loquē tis: Sunt quædam nomina q̄ ex tpe conueniunt nec relatiue dicuntur, ut incarnatus, humanatus.

Richardus. ¶At uero quæ Richardus hic scribit, in præhabitis Bonauenturæ uerbis uirtualiter continent̃. siquidem ait, substantia in diuinis dupliciter accipi pōt. Primo, pro re per se stante, sicq; diuiditur cōtra accidens: & ita quicquid in deo est, substantia est, atq; ſm substātiam seu substantialiter dr̄. Secundo, pro re absoluta, & ita sumendo substantiā, dicimus ꝙ in deo sunt substantia & relatio. & quod aliqua in diuinis dicuntur ſm substantiā, aliqua relatiue. Hæc Richardus.

Thomas Argentin. ¶Deniq; Thomas de Argētina de his cōpendiose disseruit: Omne nomē quod prædicatur de deo, aut

eſſentiale eſt, aut perſonale, aut notionale. Eſſentialium quædam ſunt ſubſtantiua, ut deus, eſſentia: quædam adiectiua, ut iuſtus. Perſonalia ſunt, pater, filius & ſpirituſſanctus. Notiõalia ſunt, paternitas, filiatio, proceſſio, innaſcibilitas, cõis ſpiratio. Eſſentialiũ adiectiuorum quædam prædicant pure diuinam eſſentiam, ut bonus & ens: quædam aũt diuinã eſſentiam dicunt, cõnotando priuationem principij & finis, ut æternus: uel certe menſuræ localis, ut immẽſus: quędam uero principaliter ſignificant diuinã eſſentiam, & connotant effectum in creatura actu, ut creat, iuſtificat: quædam in habitu, ut iuſtus, miſericors: quędam in potentia, ſicut omnipotens. ¶Multa hinc ſcribit quæ infra tangentur, & inter cętera dicit, ꝙ nomẽ hoc dñs deo conueniat ab æterno, cum alij dicunt ꝙ ſolum ex tpe: quæ diſcrepantia in quid nominis, hoc eſt, in uſu uocabuli conſiſtere uidetur: tñ cum dñs dicatur relatiue ad ſeruum, uidetur potius deo conuenire ex tpe. ¶Præterea Durandus hic aliq̃ ſcribit, quæ partim contrariari uidentur præhabitis: Quedam, inquiẽs, dicũtur de deo pure negatiue, ut increatus, immutabilis: quædã pure poſitiue. De pure negatiuis clarum eſt, ꝙ non dicantur de deo ſecundum ſubſtantiã, ſed remotionẽ alicuius imperfectiõis important. q̃d aũt ſecundũ ſubſtantiam dr̃, poſitiue dr̃.

Dio.Car. · Durand.

¶Hoc uerbũ Durandi uidetur repugnare præhabitis uerbis Thomæ. ſed dici poteſt ꝙ ideo talia aſſeruntur non dici de deo ſm ſubſtantiam, quia non directe, ſed reductiue, ut Thomas ait, de deo ſecundum ſubſtantiam prædicantur.

Dionyſi.

¶Deinde ſubdit Durandus: Eorum quæ poſitiue dicuntur, quędã conueniunt deo ſolum in habitudine ad creaturas, ut creator: quędam abſq; habitudine ad creata, ſicut eſſentia, bonitas. Rurſus, eoꝝ quę deo cõueniunt in habitudine ad creaturas, q̃dã dicũt habitudinẽ ipſam, ut dñs: & talia noĩa de deo nõ dicũt ſubſtantiam, ſed ſolã habitudinẽ rõnis. ¶Hoc uerbũ Durandi iteꝝ (ut apparet) cõtrariat̃ ei q̃d ex Thoma inductum eſt, ꝙ talia noĩa dant intelligere aliq̃d abſolutum in deo. Ad quod forſan quis poterit reſpondere, ꝙ formaliter non dicant in deo niſi habitudinẽ rationis: fundamentaliter uero ſeu uelut materialiter, inſinuant poteſtatem diuinam. ¶Conſequenter addit Durandus: Alia ſunt noĩa, quæ de ſuo principali ſignificato non deſignant habitudinẽ dei ad creaturas, ſed fundamentum habitudinis talis, q̃uis eam dent intelligere ut creator. ¶Hoc q̃q; uerbũ Durãdi uidetur Thomæ alijſq; quibuſdam contrariari, dicẽtibus quod dñs & creator eodem mõ dicant relationem rationis in deo, & ex tpe ei conueniant. Verum ut dixi, iſtud in quid nominis ſtat. ¶Addit cõſequenter Durandus: Quæſtio iſta, utrum nomina dicta de deo, dicantur de eo ſm ſubſtantiam, intelligi poteſt dupliciter: Primo, an nomina talia dicta de deo, p̃dicent eius eſſentiam: & quantum ad hoc, dicendum ꝙ imõ. Omnes nanq; perfectiões quę in creaturis ſunt partialiter & diuiſim, in deo ſunt ſimpliciter & perfecte: ideo noĩa illa in deo ſolam dicunt eſſentiam, nõ aliquid ſuperadditum ei. Secundo quęſtio põt ita intelligi, dato ꝙ noĩa talia dicant diuinam eſſentiam, an dicant eam ſubſtantialiter, ut ſit quęſtio de mõ dicendi, non de re. Ad quod dicendũ, ꝙ quædã ſic, & q̃dam non: q̃m licet in diuinis oĩa prædicata eſſentialia ſint unũ realiter, tamen differunt ratione: quę ratio uariatur ſm omnia genera prædicamẽtoꝝ. Nam quædam ſignificant ac prædicant per modum ſubſtantiæ, ut deus: quædam per modum quantitatis, ut magnus, & ita de alijs, tñ hæc oĩa in diuinis trãſeunt in ſubſtantiã, ſubſtantialiterq; dicuntur p̃ter id quod dicitur relatiue adintra. Quamuis etenim deus ſine quantitate ſit magnus, & ſine qualitate bonus, non tamen ſine relatione eſt pater. Hęc Durandus.

Dionyſi. · Nomina dicta de deo qualiter prędicent eius eſſentiam.

¶Verum ut iſta clarius eluceſcant, mouenda eſt iam quæſtio quam Scotus hic mouet, interrogans: Vtrum deus nominabilis ſit à nobis uiatoribus aliq̃ nomine ſignificante diuinam eſſentiam. & reſpondet: Sicut deus à nobis poteſt intelligi, ita põt & nominari. ideo ſicut diuerſi diuerſimode ſentiũt de cognitione dei ab intellectu uiatoris, ſic & diuerſimode opinantur de poſſibilitate nominandi eum. Et q̃ negant cõem conceptum uniuocum deo & creaturis, ponuntq; duos conceptus analogos, quorum alter, qui eſt creaturę, attribuitur alteri qui eſt dei per analogiam, dicent cõſequenter quod deus eſt noĩabilis à uiatore nomine exprimente analogũ illum conceptum. Sed quicq̃d ſit de hoc, ueriſimile eſt deũ poſſe noĩari à uiatore per noĩa multa impoſita ad ſignificandum deum in cõi: quia ſic naturaliter cõcipi poteſt à uiatore. uel ſi uerum eſt quod deus diſtinctius poteſt ſignificari q̃ concipi, põt deus noĩari à uiatore nomine ſignificante diſtincte eſſentiam, ut dicũt Hebræi de nomine tetragrammaton. Hæc Scotus.

Quæſtio. · Scotus.

¶Verum de hac materia dictũ eſt plenius ſupra 3. diſt. Præallegatæ ſunt etiam autoritates ſancti Dionyſii & Damaſceni, quod ſi quis uidet ſibi deũ intellexiſſe, non ipſum uidit nec intellexit, ſed aliquid eorum quæ circa ipm ſunt, uel ab ipſo. i. ſuorum effectuum. Vnde Richardus atq; Durandus hic dicũt, ꝙ deum in uita hac intelligere poſſumus ſolum quodam generali & confuſo conceptu. Quid uero ſuper his æſtimem ſentiendũ, ſupra diſt. 3. (ſi bene recordor) ſcripſi. Etenim certum eſt ꝙ multæ deſcriptiones dẽtur de deo, & multi conceptus apprehendantur à nobis dẽ eo quæ ſibi conueniunt ſoli, & in quibus diſtincte ſignificatur: ſicut cum dr̃ purus actus, infinita poteſtas, ens omnifarie uniuerſaliterq; perfectum. Veruntñ per huiuſmodi deſcriptiones & conceptus nõ cognoſcit̃ in hac uita intuitiue quantũ ad q̃d eſt, ſed ſolum quantũ ad quia eſt, & ſi quantum ad quid eſt, hoc eſt ualde tenuiter & penitus imperfecte. Nihilominus ad cognitionẽ intuitiuam perfectam per chariſmata gratiæ, per cõtemplationẽ doni ſapientiæ, per raptum & myſticæ theologiæ uiſionẽ, poſſumus quotidie propinquare, prout ſupra clarius eſt expreſſum. Ex dictis etiã innoteſcit ad obiecta ſolutio.

S. Dionyſi. · Damaſce. · Richard. · Durand.

¶Amplius circa hæc quęrit Alexander, an deus ſit à nobis noĩabilis ſine reſpectu & cõparatione ad creaturam. Et tenet ꝙ non, præſertim quantũ ad hominem nominantem: & ad hoc adducit quædam motiua, uidelicet quia non intelligitur niſi in comparatione ad creaturam, & quia ſanctus Dionyſius & Damaſcenus uident̃ hoc dicere. ¶In contrariũ ſunt multa nunc introducta, q̃m quædã cõueniant deo abſq; habitudine ad creata. ea quoq; q̃ (ſimpliciter loquendo) melius eſt habere & ineſſe q̃ deeſſe, ut perfectionalia attributa, ex natura rei uere & prius atq; perfectius cõueniunt deo q̃ creaturis: ut eſſe, uiuere, intelligere, bonitas, ueritas, uirtus. & q̃uis nunq̃ aliquid fu-

Alexand.

isset creatum neq; creandum, tñ hæc uere ac proprie essent in deo, & eẽnt ipsemet deus. Ostẽsum est quoque q͛ quis naturalis nostra cognitio incipit à creatis, tñ ex supernaturali: & diuina illuminatione multa de deo innotuerunt hoĩbus, ipseq; deus per quædam nomina sibi ex se & ex sua natura propriè & pfectè conuenientia, manifestauit seipsum hominib᷒: ut sunt, Qui est, & nomen tetragrammaton, atq; adonai, quæ omni respectu ad creaturã secluso, competunt deo: & præfata perfectionalia prædicata nõ cõueniunt creaturis, nisi ex aliquantula participatione & imitatione ueritatis & essentiæ quæ sunt in deo, ut etiam S. Dionysius apertissime docet. Sed & Damascenus 1. li. fatetur, q͛ paternitas & filiatio per prius & eminentius cõpetunt deo q̃ rebus creatis. Verũ de q̃stiõe ista ptrãseo, qm̃ supra de ea plenius ẽ tractatũ.

Damasce.

¶ Quærit item de hoc loco Richardus, Vtrum nomina per prius significent diuinam substantiam q̃ cõceptum, quem facit intellectus noster de illa. Et circa hoc multa conscribit. Potest aũt hęc quæstio moueri cõius, an s. nomẽ quodcunq; per prius significet rei conceptum, an rem ipsam. Atq; ut refert Richardus, de hoc duæ extant opiniones. Vna, q͛ nomen p prius designet conceptum: alia, quod per prius rem ipsam. Richardus uero non uidetur se ad aliquam harum opinionũ diuertere, sed omnino apparet q͛ nomẽ primo & principaliter rem ipsam significet. Nec aliter uidetur homo esse in prædicamẽto substantię, nec de indiuiduis posse ueraciter prædicari, cum conceptus ille sit accidens. Verum de perscrutata huius quæstionis determinatione hic transeo, quia nec directe habet hic locum.

Richard.

De hoc nomine quod est persona, quod cum secundum substantiam dicatur, tamen pluraliter, non singulariter in summa accipitur. *Distinctio* XXIII. A

PRædictis adijciendum est, q͛ cum omnia nomina quæ secundum substãtiam de deo dicuntur, singulariter & non pluraliter de omnibus in summa dicãtur personis, ut supra ostensum est: est tamen unum nomen, s. persona, qđ secundũ substantiam dicitur de singulis personis: & pluraliter, non singulariter in summa accipitur. Dicimus eñ, pater est persona, filius est persona, spiritussanctus est persona, & hoc secundum substantiam dicitur. Nec tamẽ dicitur, pater & filius & spiritussanctus sunt una persona, sed tres personæ. Hoc ergo nomen excipitur a prædicta regula nominum, quæ secundum substantiam de deo dicuntur: quia cum hoc ad se dicatur & secũdum substantiã, pluraliter tamen, non singulariter in summa accipitur.

Autoritas, qđ persona ad se dicatur & secundum substantiam. B

Augusti. cap. 6. Quod autem persona secundum substantiam dicatur, Augustinus ostendit in septimo libro de Trini. dicens: Non est aliud deo esse, aliud personam esse, sed omnino idem. Item in hac trinitate cum dicimus personam patris, non aliud dicimus quàm substantiam patris. Quocirca ut substantia patris ipse pater est, non quo pater est, sed quo est, ita & persona patris non aliud quàm ipse pater est. Ad se quippe dicitur persona, non ad filium uel spm̃sanctum: sicut ad se deus dicitur & magnus & bonus & iustus & huiusmodi. Et quemadmodũ hoc illi est eẽ, quod deum eẽ, quod magnum esse, quod bonum esse: ita hoc est illi esse, quod personam esse. Ecce expresse habes q͛ persona secundum substantiam dicitur, ut cum dicitur, pater est persona, hic sit sensus, Pater est diuina essentia. Similiter cum dicitur, filius est persona, spiritussanctus est persona. i. essentia diuina.

Quod pater nõ eo est pater quo est.

Cur pater & filius & spiritussanctus non dicantur una persona, ut una substantia & unus deus. C

Questio. August. cap. 6. Ideo oritur hic quæstio difficilis quidem, sed non inutilis, qua quæritur: Cur non dicantur hi tres una persona, sicut una essentia & unus deus. Quam quæstionẽ Augustinus diligẽter tractat, atq; congrue explicat in septimo libro de Trinitate, ita dicens: Cur nõ hæc tria simul unam personam dicimus, sicut unam essentiam & unum deum: sed dicimus tres per-

Solutio. sonas, cum tamen tres deos aut tres essentias non dicamus? Quia uolumus uel unũ aliquod uocabulum seruare huic significationi qua intelligitur trinitas, ne omnino taceamus interrogati, quid tres essent, cum tres esse fateamur. Cum ergo quæritur qđ tres, ut ait Augusti-

August. cap. 9. nus in libro quinto de Trin. magna prorsus inopia humanum laborat eloquium. dictum ẽ tamen, tres personæ: non ut illud diceretur, sed ne taceretur omnino. Non enim rei ineffabilis eminentia hoc uocabulo explicari ualet. Ecce ostendit qua necessitate dicatur pluraliter personæ, uidelicet ut hoc uno nomine quærentibus de tribus respondeamus.

Qua necessitate dictum sit, tres personæ a latinis, & a græcis tres hypostases uel substantiæ D

Qua necessitate non solum latinus sermo, sed etiam Græcus eadem pene super hac re la-

August. cap. 4. borans nominum penuria, coartatur. Vnde Augusti. quid à Græcis uel à latinis necessitate de ineffabili trinitate dictum sit, aperiens in septimo li. de Trin. ait: Loquendi causa de ineffabilibus, ut fari aliquo mõ possemus, dictum est a Græcis una essentia, tres substantiæ, id est,

una usia, tres hypostases. Aliter enim Græci accipiunt substantiam q̃ latini. A latinis autẽ dicta ẽ una essentia uel substantia tres personæ: quia non aliter in sermone nostro .i. Latino, eẽntia q̃ substãtia solet intelligi. Et ut intelligatur saltem in ænigmate, placuit ita dici: ut cũ quæreretur quid tria sint, aliquid diceretur: quia tria eẽ fides uera pronunciat, cũ & patrẽ non dicit eẽ filium, & spiritumsanctum, s. donum dei, nec patrem dicit eẽ nec filium. Cum ergo quæritur, quid tria uel quid tres, cõferimus nos ad inueniendum aliquod nomen quo complectamur hæc tria. Neq; occurrit animo, quia supereminentia diuinitatis usitati eloquij facultatem excedit. Verius enim cogitatur deus q̃ dicitur, & uerius est q̃ cogitatur.

Quid hoc nomine tres, significetur. E

Pater ergo & filius & spiritussanctus, qm̃ tres sunt, quid tres sunt quæramus, quid commune habeant. Non enim possunt dici tres patres, quia tm̃ pater ibi pater ẽ: nec tres filij, cũ nec pater ibi sit filius, nec spiritussanctus: nec tres spiritussancti, quia spiritussanctus propria significatione qua & donum dei dicitur, nec pater est, nec filius. Quid ergo tres? Si tres psonæ eẽ dicuntur, cõe est eis id quod persona ẽ. Certe enim quia pater est persona, & filius est persona, & spiritussanctus ẽ persona: ideo tres personæ dicuntur. Propterea ergo dicimus tres personas, quia cõe est eis id quod persona est. Ex prædictis aperte intelligi põt, qua necessitate dictum sit à latinis, tres personæ, cum persona secundũ substantiam dicatur. Vnde & tribus cõe est id quod persona est, *id est, hoc nomen persona.*

Quare non dicimus tres deos esse patrem & filium & spiritumsanctum, ut dicimus tres personas: cum id quod deus est, sit eis cõe: quia pater ẽ deus, & filius ẽ deus, & spiritussanctus ẽ deus. F

Sed quæritur hic, cum dicamus patrem & filium & spiritumsanctum eẽ tres personas, quia cõe est eis id quod persona ẽ .i. quia pater ẽ persona, filius ẽ persona, & spiritussanctus ẽ persona: cur non dicamus similiter tres deos, cum & pater sit deus, & filius sit deus, & spiritusscũs sit deus. Quia s. illud scriptura contradicit: hoc autem etsi nõ dicit, nõ tñ cõtradicit. Vnde Aug. hanc mouens quæstionem atq; diffiniens, in li. septimo de Trin. ita ait: Si ideo dicimus patrem & filium & spiritumsanctum esse tres personas, quia cõe est eis id quod personæ ẽ, cur non etiam tres deos dicimus? Certe (ut p̃dictum est) quia pater ẽ persona, & filius est persona, & spiritussanctus est persona, ideo tres personæ dicuntur. Quia ergo pater deus, & filius deus, & spũssanctus deus, cur non dicuntur tres dij? Ecce proposuit hanc quæstionem: attende quid respondeat, subdens: An ideo non dicuntur tres dij, quia scriptura nõ dicit tres deos? Sed nec tres personas alicubi scripturæ textus commemorat. An ideo licuit loquendi & disputãdi necessitate tres personas dicere, nõ qa scriptura dicit, sed qa scriptura non contradicit? Si autem diceremus tres deos, contradiceret scriptura, dicẽs: Audi Israel, deus tuus deus unus est. Ecce absolutio quæstionis, quare potius dicamus tres psonas q̃ tres deos: quia scilicet illud non contradicit scriptura.

Augusti. li. 7. de Tri. cap. 4.

Augusti. ibidem.

Deut. 6. d

Alia quæstio, cur non dicimus tres essentias ut tres personas, cum scriptura non contradicat. G

Verum & hic alia emergit quæstio, quam Aug. consequenter annectit, dicens: Cur, inquit, & tres essentias non licet dicere, qđ sił scriptura sicut non dicit, ita non contradicit? At si dicis ꝙ propter unitatẽ trinitatis non dicũtur tres essentiæ, sed una essentia: quæro cur nõ propter eandem unitatem trinitatis dicatur una persona, & non tres personæ? Vt enim est illis commune nomen essentiæ, ita ut singulus quisq; dicatur essentia, sic illis commune est personæ uocabulum. Quid igitur restat, nisi ut fateamur loquendi necessitate à Græcis & latinis parta hæc uocabula aduersus insidias uel errores hæreticorum? Cumq; conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus, quod in secretario mentis de deo tenet: siue per piam fidem, siue per qualemcunq; intelligentiam: timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa æqualitate ulla diuersitas. Rursum, non poterat dicere non esse tria quædam: quod quia dixit Sabellius, in hæresim lapsus est: quæsiuit ergo quid tria diceret, & dixit tres personas siue tres substantias secundum Græcos.

Augu. ubi supra.

Sicut nos dicimus tres personas, ita græci tres substantias, quas dicunt hypostases, aliter accipientes substantiam quam nos. H

Quod enim de personis secundum nostram, hoc de substantijs secundum consuetudinẽ Græcorum oportet intelligi, Sic enim illi dicunt tres substantias unam essentiam .i. tres hy

postases unam usiam, quemadmodum nos dicimus tres personas unam essentiam uel substantiam. Quanq̃ & illi si uellent, sicut dicunt tres substantias, tres hypostases, possent dicere tres personas tria prosopa. Illud autem maluerunt dicere, quia fortasse secundum linguæ suæ consuetudinem aptius dicitur. (Augusti. li. 7. de Tri. cap. 6.)

Quod in trinitate non est diuersitas, nec singularitas uel solitudo, sed unitas & trinitas & distinctio & identitas. I

Iam sufficienter (ut puto) ostensum est, qua necessitate dicamus tres personas, & quare nõ similiter tres deos uel essentias: quia s. in altero obuiat scriptura, in altero diuersitatis intelligentia: qa ibi nulla penitus est diuersitas, sicut nec singularitas uel solitudo, sed unitas & trinitas. Vnde Aug. in libro septimo de Trini. ait: Humana inopia quærens quid diceret tria, dixit tres personas uel substantias. Quibus nominibus non diuersitatem uoluit intelligi, sed singularitatem noluit: ut non solum ibi unitas intelligatur, ex eo q̃ dicitur una essentia: sed trinitas, ex eo q̃ dicuntur tres personæ. Hilarius quoq; in libro septimo de Trini. ait: Dominus dicit: Qui uidet me, uidet & patrem. Cum hoc dicitur, excluditur singularitas atq; unici (id est, solitarij) intelligentia. Nam nec solitarium sermo significat, & indifferentem tamẽ naturam professio docet. Visus est enim in filio pater per naturæ unitam similitudinẽ. Vnum sunt enim natus & generans: unum sunt, neq; unus. Non itaq; solitarius filius ẽ, nec singularis, nec dispar. Item in eodem: Sicut in patre & filio credere duos deos impium est, ita patrem & filium singularem deum prædicare, sacrilegum est. Nihil in his nouum, nihil diuersum, nihil alienum, nihil separabile est. De hoc etiam Augustinus in libro quæstionũ ueteris ac nouæ legis, ait: Vnus est deus, sed non singularis. Item Ambrosius in libro de Tri. ait: Quod unius est substantiæ, separari non potest: etsi non sit singularitatis, sed unitatis deus: unus cum dicitur, nequaquam deitatis trinitatem excludit: & ideo non quod singularitatis, sed quod unitatis est prædicatur. Ecce ex prædictis ostenditur, quia nec singularis, nec diuersus, nec unicus uel solitarius confitendus est deus: quia singularitas uel solitudo personarum pluralitatem excludit, & diuersitas unitatem essentiæ tollit. Diuersitas inducit separationem diuinitatis, singularitas adimit distinctionem trinitatis. Ideo Ambrosius in primo libro de Trinitate, ait: Non ẽ diuersa nec singularis æqualitas, nec iuxta Sabellianos patrem filiumq́; confundens, nec iuxta Arrianos patrem filiumq́; secernens. Pater enim & filius distinctionem habent, separationem uero non habent. Idem in eodem: Pater & filius diuinitate sunt unum, nec est ibi substantiæ differentia, nec ulla diuersitas, alioquin quomodo unum deum dicimus? diuersitas enim plures facit. Constat ergo ex prædictis, quia in trinitate nulla est diuersitas: si tamen aliquando in scriptura inuenitur dictum, tres diuersæ personæ & huiusmodi, diuersas dicit distinctas.

(Augu. li. 7. de Tri. cap. 9. b — Hilarius — Joh. 14. b — Hilarius ibidem — Augusti. — Ambrosi. — Ambrosi. — Idem — Diuersæ dicuntur aliquando personæ i. distinctæ)

Quod non debet dici deus multiplex. K

Et sicut in trinitate non est diuersitas, ita nec in multiplicitate: & ideo non est dicẽdus deus multiplex, sed trinus & simplex. Vnde Ambrosius in primo libro de Trinitate, ait: Est in patre & filio non discrepans, sed una diuinitas: nec confusum quod unum est, nec multiplex esse potest quod indifferens est. Multiplex itaq; deus non est. (Ambrosi. li. 1. de Tri. cap. 2.)

SVMMA DISTINCTIONIS XXIII.

Postquam in præhabita distinctione tractatum est de diuisione & distinctione nominũ diuinorum, iam specialiter tractatur de usu & significatione nominis huius persona in diuinis, & cur catholici sunt coacti uti hoc nomine in diuinis in singulari numero ac plurali. Deinde ostendit qualiter græci quoq; fideles proportionabiliter sint compulsi uti nomine quodam singulariter ac pluraliter in diuinis.

QVAESTIO I.

Hic quæritur primo, qualiter inter se distinguantur hæc quatuor nomina, essentia, subsistentia, substantia & persona.

¶ Ad hoc Thomas respondet: Hæc quatuor nomina differũt significatione, sed eorũ differentia à diuersis diuersimode assignat. Quidã enim sumunt horũ distinctionem ex hoc, quòd in diuinis aliquid est cõmune, & aliquid distinctum: & commune illud potest significari ut quo est, & sic est essentia: uel ut q̃d est, & sic est subsistentia. Distinctum similiter potest significari concretiue, & sic est persona: uel abstractiue, & ita est substãtia seu hypostasis. Sed iste ac similis modus nõ satisfacit quæstioni, quoniã dato q̃ nulla esset distinctio personalis in deo, adhuc noĩa ista competerent ei, nec idem significarent sicut synonyma. Præterea differentia seu distinctio illa nominum horum, est partim falsa. nõ enim dicitur deus essentia, eo q̃ det esse: nec sapiens, quia dat sapientiam: sed potius econtrario, quoniam ipse essentiam & sapientiam habet, alijs essentiam sapientiámque communicat, quamuis diuina essentia ac sapientia nobis innotescant per esse & cognitionem creaturã- (Thomas.)

rũ. Nec uerũ est ꝙ hoc nomẽ hypostasis significet id quod proprium est abstractiue. sic enim significatur noĩe proprietatis, uidelicet paternitatis, q̃ significat non ut hypostasis, sed ut in hypostasi ens seu existẽs. Alij ergo sumunt distinctionem horum nominum secundum distinctionẽ rationis quo est & quod est, quorũ aliq dicunt ꝙ tria horũ significãt quo est uel substantiam suppositi: ita ꝙ essentia significat substã tiam seu naturam generis, subsistentia naturam speciei, hypostasis naturam indiuidualem: & quartum, uidelicet persona, sumitur secundum id quod est, & significat substãtiam quæ est suppositum. Alij aliter dicunt. Sed melius uidetur esse dicendum iuxta Boethium, quod differentia noĩm horum, essentia, subsistentia, substãtia, sumenda sit penes significationem actuum à quibus imponitur, qui actus sunt, esse, subsistere & substare. Esse quippe cõe est, nec determinat aliquem modum essendi. subsistere autem determinat modum essendi, prout si aliquid est subsistens per se, nõ in alio sicut accidens: substare uero est sub alio poni. hinc patet ꝙ esse dicit quod commune est cunctis generibus, sed subsistere & substare dicunt id quod proprium est primo prædicamento secũdum duo quæ sibi conueniunt: quorum unum est, ꝙ in se sit ens completum: aliud, quod omnibus alijs, utpote accidentibus substernatur, quæ in substantia habent esse. Essentia ergo uocatur, cuius act⁹ est esse: subsistẽ tia, cuius actus est subsistere: substãtia, cui⁹ actus est substare. hoc autẽ dupliciter dicitur, sicut in singulis patet: quoniã esse ẽ actus alicuius ut quod est, & etiã est actus ipsius quo est. Sciẽdum quoq; quia dum aliquid consequitur plura adinuicem conuenientia, nõ potest denominari ab altero illorum, quãuis illud sit totius principium: sed à toto, quemadmodum sapor consequitur calidum & humidum, prout contemperantur: & quamuis calor sit principium saporis effectiuum non tamẽ res dicitur sapida à calore, sed à sapore. Similiter cum in rebus compositis esse consequatur compositionem formæ atq; materiæ, quãuis forma sit principium ipsius esse, non tamen denominañ res illa ens à forma, sed à toto. i. à natura ex forma ac materia resultante. idcirco in rebus compositis essentia dicit utrunq;, & hæc etiam appellatur natura & quidditas rei. Hinc in prædicamentis ait Boethius, quod usia dicit compositum ex materia & forma. Verum natura sic considerata, quãuis dicat compositum ex materia & forma, non tamen ex hac materia demonstrata accidẽtibus determinatis substante, in qua forma indiuiduat: & hæc determinata materia est quasi recipiens naturam communem. Ideo natura seu essentia significatur dupliciter, utpote ut pars, dũ sumitur cũ præcisione cuiuslibet ad ipsam naturam cõmunem non pertinentis, sicut humanitas: & ita non prædicatur, nec est genus, nec species, sed ab ea homo denominatur formaliter. Vel significatur ut totum, secundum quod ea quæ ad naturam cõem pertinent, sine præcisione intelliguntur. sic eñ includitur in potentia etiam materia determinata in natura communi, & sic significatur hoc noĩe homo & significatur ut quod est. Atq; utroque modo inuenitur hoc nomen essentia, Vnde quandoq; dicimus Socratẽ esse quandã eẽntiã, & interdũ dicimus q̃d essentia Socratis nõ est Socrates. Cõformiter subsistere ẽ actus alicuius q̃d subsistit uel q̃ subsistit. cũq; subsistere dicat actũ determinatũ q̃ cõsequit formã, constat ꝙ aliq̃d denoĩatur subsistẽs per primam formam, quæ est in genere substantiæ. Ideo in prædicamentis dicit Boethius q̃d usiosis uel subsistentia est forma accipiens subsistentiam. Si autem accipiatur subsistentia pro eo q̃d subsistit, sic proprie dicitur in quo per prius inuenit talis natura hoc modo essendi: & cum per prius inueniatur in substantia secundũ quod substantia, & deinde in alijs secundum quod se propinquius ad substantiam habent, constat ꝙ nomen subsistentiæ per prius cõuenit generibus & speciebus in prædicamento substantiæ ut dicit Boethius in libro de duabus naturis: & indiuiduis non conuenit habere tale esse, nisi inquãtum sunt sub tali natura communi. Quamuis enim genera & species nõ subsistant nisi in indiuiduis, quorum est esse, tamen determinatio essendi fit ex natura uel quidditate superiori. Similiter hypostasis uel substãtia dupliciter dicitur, utpote quo substatur: & quia primum principium substandi est materia, ideo in prædicamẽtis Boethius loquitur quod hypostasis est materia uel quod substat. & hoc est indiuiduum in genere substã tiæ. genera nanq; & species non substant accidentibus nisi ratione indiuiduorum: ideo nomen substantiæ primo & principaliter conuenit particularibus substantijs secundum philosophum & Boethium libro de duabus naturis. Sic ergo patet differẽtia istorum trium dupliciter. Quoniam si sumatur unumquodq; eorum ut quo est, sic essentia significat quidditatem ut est forma totius: usiosis, formam partis: hypostasis, materiam. Si uero sumat unumquodque eorum ut quod est, sic unum & idem dicetur essentia, inquantum habet esse: subsistentia, inquãtum habet tale esse, uidelicet absolutum, quod per prius cõuenit generibus & speciebus q̃ indiuiduis: atq; substã tia, secundum quod substat accidentibus, quod per prius cõuenit indiuiduis quàm generibus & speciebus. ¶ Vlterius hoc nomen persona significat particularẽ substantiã, ꝓut subijcitur ꝓprietati q̃ denotat dignitatem, & similiter prosopon apud græcos. ideo persona nõ est nisi in natura intellectuali. Et secundum Boethium sumptum, est nomen à per se sonando, eo quod in tragœdijs carminibus uituperij, & comœdijs, id est, carminibus laudis, recitatores sibi ponebant quandã laruam ad repræsentandũ illum, cuius gesta narrabant cantando. Inde tractum est & uenit in usum, ut quodlibet indiuiduũ hominis de quo potest talis narratio fieri, dicatur persona. Et ex hoc dicitur etiam prosopon in græco, à pro q̃d est ante, & sopos quod est facies, quia hmõi laruas ante facies ponebant. Hæc Thomas in Scripto.

¶ At uero in prima parte Summæ quæstione 29. disseruit: Secundum philosophum quinto metaphysicæ substãtia dupliciter dicitur. primo quidditas rei quam significat diffinitio, secundum quod dicimus quod diffinitio significat rei substantiam, quam græci uocant usiam, & nos essentiam possumus nominare. Secundo substantia dicitur subiectum siue suppositum, quod subsistit in genere substantiæ. Nominatur autem tribus nominibus nominantibus rem, quæ nomina sunt res naturæ, subsistentia & hypostasis, secundum triplicem considerationem substantiæ sic uocatæ. Nempe secundum quod per se subsistit & non in alio, uocatur subsistentia.

Marginalia: Boethius (left, beside "dicunt. Sed melius"); Boethius (left, beside "tura & quidditas rei"); Boethius (right, beside "ciebus in prædicamento"); Boethius (right, beside "substantijs secundum philosophum"); Persona q̃d significet. (right); Boethius (right, beside "dum Boethium"); Prosopon q̃d significet. (right); πρὸ ὤψ ἄπος (right); Substãtia dupliciter dicitur. (right)

Illa enim subsistere dicimus, quæ nō in alio, sed in seipsis existunt. Secundū uero quod supponitur alicui naturæ cōi, uocatur res naturæ, quēadmodū hic hō est res humanæ naturæ: sed prout supponit accidentibus, dicitur hypostasis aut substantia. Vnde quod hæc tria noīa significant cōiter in toto genere substātiarum, hoc nomen istud psona designat in gñe substātiarum rationaliū. Demum hypostasis apud Græcos ex propria significatione habet q̃ significet q̃dcunq; indiuiduum substantię, sed ex usu loquendi habet quod sumatur pro indiuiduo rōnalis naturæ ratione excellentiæ suę. Et sicut nos dicimus in diuinis pluraliter tres psonas & tres subsistentias, sic Græci dicunt tres hypostases & tres substantias. Sed quia nomen substantiæ quod secundū proprietatē significationis correspondet hypostasi, æquiuocatur apud nos, quia qñq; significat essentiam, interdum hypostasim seu psonam: ne possit esse erroris occasio, maluerunt latini pro hypostasi uti subsistētia potius q̃ substantia. Hæc Thomas in Summa, quæ ꝓcedunt scdm eius doctrinam, à qua in his multi dissentiunt.

Petrus. ¶Petrus uero his consonās: Differentia, inquit, nominum hoꝶ, substantia, subsistentia, essentia, persona, à diuersis diuersimode assignatur. Boethius. Boethius nāq; assignat eorum differentiam, prout reperiūtur in natura materiali composita, dicens quod usia seu essentia nominat naturam generis generalissimi, quæ dat esse simpliciter, utpote esse in genere substātię. Vsiosis uero seu subsistētia nominat naturā generis subalterni seu speciei specialissimæ, quæ dat esse quid seu determinatum, hypostasim uero siue substantiā uocat rem singularem, subsistētem cæteris omnibus in genere substantię, siue rationalis sit, siue irrationalis. Persona uero secundum ipsum in li. de duabus naturis Christi, dicit rem singularem in genere rationalis substantiæ tantum. Sic ergo duo prima noīa uident noīare secundas substātias uniuersales, sed usia uniuersalem, non contractam differentia aliqua: usiosis uero substantiam contractā differētia uniuersalem. alia duo substantias primas, sed hypostasis indistincte tam rationalem q̃ irrationalem, persona tātum rationalem. Hæc Petrus. Concordat Richardus.

Prepofit. ¶Porro Præpositiuus assignat differentiam horū, prout reperiuntur in omni substātia tam materiali quàm immateriali: In prędicamento, inquiens, substantiæ est reperire substantiam subiecti & substantiam subiectam. Substantia subiecti uocatur ipsa natura, & hæc est usia apud Græcos, essentia apud latinos. Substantia uero subiecta, est res naturæ, quæ prout est in natura communi, dicitur subsistentia: sed prout substat accidentibus, dicitur substantia: prout uero subsistit in natura rationali, & eius accidētibus substat, nuncupatur persona. Hæc Præpositiuus.

¶Alij assignāt differētiam hoꝶ cōmunius, prout est ea inuenire in natura penitus simplici. Est enim inuenire aliquid cōicabile, & aliquid incōicabile. Cōicabile duplex est, s. quo est, & hoc uocatur essentia: & quod est quod dicitur subsistentia, sicut se habent deus & deitas. Incōicabile etiā duplex est. unum, quod est distinguibile quibuslibet proprietatib9, quod uocatur substantia. aliud distinguibile proprietatibus dignitatis, ut persona. Hæc illi.

Albertus. Udalric9. ¶Denique de hac materia Albertus scribit diffuse, Vdalricus quoque consonanter Alberto in Summa sua tertio libro, quorū sententia in positione sancti Thomæ, Petri & aliorum iam inductorum, uirtu aliter continetur. Atque ut addit Albertus, sancti et tractatores catholici atq; philosophi præfatis quatuor nominibus diuersimode usi sunt, & unus sic, alter sic exponit & accipit ea. Cumq; difficultas ista in q̃d noīs sita sit, non est ei immoderantius immorandū. unde & argumenta quæ in hac quæstione ab aliquibus inducuntur satis prolixe, per prætactas distinctiones atq; diuersas nominum horum acceptiōes soluuntur faciliter. idcirco non tetigi ea.

QVAESTIO II.

SEcundo quęritur, **quid sit persona, et quæ ratio eius in diuinis, et qualiter deo conueniat.** hoc est, an dicat quid absolutum uel potius relatiuum. Magister autem in litera ex uerbis Augustini testatur quod dicat quid absolutum. nam à cōmuni regula qua dicitur, quod in diuinis absoluta dicuntur de unaquaque persona & de pluribus, imo & de omnibus simul singulariter, sicut pater est essentia, filius est essentia, spiritussanctus ē essentia, pater quoq; & filius sunt essentia, imo & una diuina essentia: similiter pater, filius & spiritussanctus, sunt una diuina essentia, ab hac inquā regula excipit hoc nomen persona, quod de patre ac filio & spiritusancto pluraliter prædicatur. ¶Contra hoc ita arguitur: De ratiōe personæ in diuinis, est relatiua proprietas: sicut de ratione patris, paternitas: ergo est relatiuum. argumē. 3 frātum

2 ¶Secundo, quia proprietas personalis est constitutiua personæ, ut dictum est sæpe, ergo est de ratione personæ.

3 ¶Tertio, quia ut cōmuniter fertur atq; ꝓbatum est, quædam in diuinis dicūtur essentialiter ut absoluta, quædam personaliter ut relatiua: ergo idē est prędicari personaliter & relatiue. nec aliquod nomen uidetur tā euidenter personaliter prædicari, sicut persona.

4 ¶Quarto, pater & filius & spiritussanct9 non distinguūtur abinuicem in aliquo essentiali seu absoluto, sed solum in personali ꝓprietate: ergo psona non dicitur absolute.

In opposi tum. ¶In oppositū est autoritas Augustini, imo & rō: quia s̃m Boethium persona ē rationalis naturæ indiuidua subsistētia, in qua descriptione nō continetur aliquid relatiuū. Richard. ¶Richardus uero de sancto Victore: Persona, inquit, ē intellectualis naturæ incōicabilis essentia, quę descriptio datur aperte per absoluta. ¶Præterea, quælibet diuina persona, eoipso quo est ipsa diuina essentia, ē natura intellectualis p se subsistens, sicut & ipsa diuina essentia: ergo per se & ex sua natura conuenit ei esse personam.

Albertus. ¶Ad hoc respondet Albertus: Vt super hoc ueritas clarius pateat, octo opiniōes narrabo. Quidam eñ doctores scripserūt q̃ hoc nomē persona s̃m temporū interualla diuersas significatiōes accepit, sicut etiā in litera recitat. Nā ante hæreticoꝶ inquisitionē & disceptationē cōtra catholicos, psona dicebat absolute in deo, & significauit absolute diuinam essentiam à creatis distinctam. tuncq; concedebatur q̃ pater & filius sunt una persona, quemadmodum una essentia. Postmodum autem ad respondendum hæreticis quid pater & filius & spiritussanctus, instituerunt fideles ut hoc nomen persona, in plurali significaret proprietatem seu relationem, seu rem sub proprietate relatiua subsistentem. Idcirco conceditur

ꝙ pater & filius & spiritussanctus sunt tres personæ, In singulari uero significaret substantiam absolute, tertiam uero institutionem ab usu modernorũ accepit, ſm quorũ usum à tempore Boethij significat tantum relationem tam in singulari ꝙ̃ in plurali. ¶ Secũdi dicũt, ꝙ hoc nomẽ ꝑsona aliam habet significationem, qñ ponitur per se: & aliam, cum adiũcto termino numerali uel distinctiuo aut partitiuo: ut cum dicitur, tres personæ, seu alia persona, aut distincta persona: quia tunc significat notionaliter relatiuum & id quod ad alterum est. ¶ Tertij dicunt, quod significat absolute substantiam, non quæ est essentia seu natura diuina, sed quæ ẽ hypostasis. Dicunt nãq; ꝙ sicut essentia essentiam, & homo hominem, ita ꝑsona personã significet. Et personam intelligunt substantiam distinctam, secundũ quod substantia dicit̃ à substando proprietati. ¶ Quarti, ꝙ persona est nomen æquiuocũ, interdũ significãs personã, qñq; essentiam, aliqñ proprietatẽ. Quinti, quod persona consignificat essentiam & proprietatem. substantiam autem in recto, quia persona dicit̃ quasi ꝑ se una. & ly una dicit ibi substantiam, quæ cadit ibi in recto: & ly per se, dicit proprietatẽ quæ innuitur quasi oblique. ¶ Sexti ecõtrario affirmant, ꝙ persona significat ꝓprietatem in recto, & substantiam in obliquo: quod probant per diffinitionem hanc Boethij, Persona est indiuidua subsistentia rationalis creaturæ: & hęc opinio fere ẽ omium, autorq; eius ẽ dñs Antisiodorẽsis, quã defendit Simon Tornacẽsis. ¶ Septimi dicũt q̃d persona significat substantiam primam, incõicabili proprietate distinctã. Aliter enim significatur substantia cum dicitur, substantia: & aliter cum dicitur, homo: aliterq; cũ dicitur, Socrates. primo enim mõ significat generalissime, secundo specifice, tertio indiuidualiter. Et hæc uidetur opinio Richardi de sancto Victore, & hæc à quibusdam defenditur. ¶ Octaua positio est, ꝙ persona significationem habet substantiæ & proprietatis: sed circa substantiam quã importat, nec ponit proprietatem, nec numerũ quem facit proprietas. hæc autẽ opinio mediam tenet uiã, & uerior mihi uidetur. idcirco amplius exponetur. Cum enim dicitur, pater est deus, filius est deus, spiritussanctus est deus: aliter significatur substantia ꝑ ly deus, quod est prædicatum: & aliter per hoc uerbum est, cum dicitur, isti tres sunt unus deus. cum enim dicitur isti &c. pronomen designat substantiam, quæ supponitur atq; distinguitur: & ly sunt, importat eandem per respectum ad naturã cõem: & ly deus, importat eandem ut cõem. unde dico ꝙ persona significat substantiã, ut significatur per ly isti, & per ly sunt, & non ut significatur per ly deus: ideo quia non potest intelligi ꝙ sunt tres, nisi talis substantia cadat in significatum plurale, necesse est hoc nomẽ persona, cadere in pluralitatem, qñ de omibus dicitur in summa. hæc autẽ substantia sic supposita, nõ tantum importatur in intellectu personæ, sed etiã proprietas cõstituens personam indeterminate, atque in ratione communi. Et quod ita sit, patet per tres autoritates & per simile. dicit nanq; Augustinus in principio 7. de Trinitate: Omnis essentia quæ relatiue dicitur, est etiam aliquid relatiuo excepto, ut homo, dominus: ideo si non esset absolutum, nec relatiuum. Ex quo elicitur quod persona hæc & illa dat intellectũ substantiæ suppositę, & etiam intellectum proprietatis: ergo & persona quæ dicit in communi substantiam suppositam, in intellectu suo claudit utrunque, uidelicet personam & proprietatem. Secunda autoritas est Boethij in lib. de duabus naturis Christi, qui uenatur diffinitionem personæ ex substantia supposita & proprietate distinguente, dicendo ꝙ persona est indiuidua subsistẽtia rationalis naturæ. Tertius est Richardus in lib. suo de Trinitate dicens, quod persona significat substãtiale esse ex aliqua singulari proprietate. Ideo ergo cõfidenter fatemur personas in diuinis per substantiam dictas, & substantiam significare, & plures ibi esse personas, non plures substantias: quia sunt ibi plures habẽtes esse atq; indifferens esse ex differẽti proprietate. Vnitas itaq; ibi est iuxta modum essendi, pluralitas iuxta modum existendi. Est inquam ibi unitas essentiæ, quoniam unum & indifferens esse: & plures personæ, quoniam plures existẽtiæ. Per exemplum etiam hoc probatur, quia in inferioribus persona significat substantiam suppositam naturæ communi. supponitur autẽ naturæ cõi ꝑ indiuiduationem, quam habet ex materia & accidentibus. Verum ex ignobilitate sui contingit quod diuiditur per materiam, in qua est, ita quod illa quę ẽ in isto, non est in illo: sicq; in duobus extat ignobilitas, utpote quia diuiditur & quia cõponitur cum eo q̃d indiuiduat eam duplici compositione, uidelicet essentiali cum materia, & accidentali cũ accidentibus indiuiduantibus eam. Si igitur demus deo quod est nobilitatis, & tollamus ab eo quod est ignobilitatis, significabat persona in diuinis substantiã suppositam ꝓprietati: non tamẽ compositam nec diuisam, in quibus est. Ideo unitas personarum semper in substãtia manet, & numerus penes modũ existentiæ ab alio, ut dixit Richardus. Pluralitas ergo personarũ referri nõ potest ad aliquid absolutum significatũ in hoc nomine persona: quia tunc aliquid de substãtia esset in una ꝑsona, quod non est in alia. hinc caute loquendum est hic, scilicet ut persona significet substãtiam suppositam cum singulari proprietate, in qua secundum existentiæ modum admittitur numerus, etsi nõ numeretur substantia significata: ut cum dicitur, duę sunt personæ, uel tres sunt personæ, referatur numerus ad personam secundum existentiæ proprietatẽ. Hæc Albertus.

¶ Concordat Vdalricus, inter cætera loquens: Ex his soluitur q̃stio multũ grauis, habens ꝓ utraq; parte uarias autoritates sanctorum uidelicet an persona significat in diuinis essentiam, an relationem. Dicendum enim quod tria significet. principaliter eñ substantiam significat, quæ est suppositum siue hypostasis, & cum illa implicat proprietatem connotatq; substãtiam, quę est communis essentia. Et quoniam in diuinis non est determinatio nisi per proprietates, ideo dicit ibi suppositum distinctum sola proprietate ad dignitatẽ pertinente, quæ est relatio originis. Porro prima substantia non recipitur in diuinis, quoniam ipsa in relatione dicitur ad secundam, quę est uniuersale, quod secundum philosophum nihil est aut posterius est. in diuinis uero nihil ẽ prius aut posterius. Hæc Vdalricus.

¶ Circa hæc asserit Thomas: Nomen personæ ꝓprie competit deo, non tamen ut creaturis, sed modo nobiliori. Saluatur eñ rõ personæ in diuinis, ſm q̃d persona seu deus habet eẽ ꝑ se subsistẽs in natura

Boethius
Antisiod.
Richard.
August.
Boethius
Richard'
Vdalric'
Philosop.
Tho. ad.

Obiectio. intellectuali. ¶ Si autem obijciatur, quia psona dicit quæ substat alicui proprietati, deus autem nulli substat: Dilutio. ¶ Dicendũ quod in deo nihil secundũ rem ponitur sub alio, sed tantum secundum modum intelligẽdi, prout deus intelligitur quasi substans suæ proprietati personali aut essentiali, secundũ quod appellatur substantia: uel quasi substans suo esse, secũdum quod dicitur subsistentia. Attamẽ quia secũdũ rem nihil est Richard. ibi sub alio, ideo Richardus de sancto Victore uolens proprie loqui, dicit quod personæ diuinæ non subsistunt, sed existũt, inquantũ uidelicet distinguuntur proprietatibus originis secundum quas una est ex alia, quibus non supponuntur per modum subiecti. ideo diuinas personas nõ dicit esse subsistentias, sed existentias. ¶ Præterea de significatione personæ inuenitur multiplex doctorum sententia. Quidã etenim dicunt quod sit uniuocum, alij quod æquiuocũ. Aequiuocatio uero nominis huius à diuersis tripliciter assignatur, nam quidam assignant eam secundum temporis diuersitatem, ita quod ante hæreticorum inquisitionem significauit diuinam essentiam, ut distinctam ab essentijs alijs: postea uero significatio eius fuit mutata, ita ut in plurali numero significet relationem, atque deinde ex usu modernorum tractũ est ad significandum relationem, etiã in singulari. Hoc autẽ rationabile non uidetur, quia plurale nõ est nisi geminatum singulare. unde eadem est significatio in singulari & plurali sub consignificatione diuersa. Insup cõstat quod usus uariatus significationis noĩs huius non est irrationabilis. oportet ergo quod in significatiõe nominis huius aliquid attendatur, secundũ quod eo sic & sic possumus uti. ¶ Alij assignant multiplicitatem nominis huius, & diuersa significata ipsius non ex diuersitate temporis, sed ex propria significatione nominis. Dicunt nanque simpliciter quod interdum designat essentiam, quandoque hypostasim, aliquando proprietatem, ut infra Magister sentire uidetur. Sed nullum istorum trium uidetur complete comprehendere significationem personæ, imo psona uidetur oĩa illa includere. Significat enim quid subsistens in natura intellectuali, distinctũ aliqua proprietate. ¶ Alij assignant multiplicitatem significationis personæ ex adiuncto. dicunt nanque quod quando per se sumitur, designat substãtiã: sed ex adiũcto termino partitiuo aut numerali, trahitur ad significationem relatiõis: ut cũ dicitur, duæ personæ, uel alia persona. Quod non uidetur, quoniam nomina significantia substantiã absolute, non recipiunt talẽ additionem: quia non dicimus plures deos, nec alium deum. ¶ Conformiter qui dicunt quod sit nomen uniuocum, uariant. Quidã etenim dicunt quod in sua significatione claudit terminum unum, puta substantiam uel subiectum: & significat substantiã nõ quæ est essentia, sed quæ dicitur hypostasis uel substantia prima. Sed hoc nõ uidetur sufficere, quoniam nihil absolutum in diuinis numeratur: idcirco si nullo mõ relationem importaret, non posset in plurali prædicari. ¶ Alij dicũt quod in sua significatione includit unum principaliter & quasi in recto, aliud secundario & oblique. Hæc Thomas. Qui cõsequẽter recitat pfactas opiniões, queadmodũ ex Alberto iã tactũ ẽ, nec multũ obijcit eis, quamuis nõ approbet eas. Et addit: Vt uideatur quid ueritatis sit in singulis opinionibus istis, & in quo deficiant, considerandũ quia (ut dictũ est) psona significat indiuiduã substãtiã, indiuiduũ uero significari põt dupliciter, utpote per nomẽ secundæ intẽtionis, sicque nomẽ hoc indiuiduũ seu singulare, nõ significat rẽ singularẽ, sed singularitatis intentionẽ: & itẽ per nomẽ primæ intentiõis, quod significat ipsam rẽ, cui cõuenit intentio singularitatis: & ita significatur noĩe isto persona, quod significat rẽ cui accidit intentio indiuidui. Itaque iuxta hoc dupliciter possumus loqui de significatione personæ, utpote per se, secundum id quod hoc nomen persona secundum se significat: atque per accidens, secũdum quod accipitur in tali uel tali natura. Per se autẽ significat intellectualẽ substantiam, quæcunque sit illa, & qualitercũque indiuiduetur. si uero accipiatur natura humana, significat hoc quod est subsistẽs in tali natura, & distinctũ tali distinctione, qualis competit naturæ humanæ: & sic loquimur hic de significatione personæ, prout dicitur psona diuina: & ita significabit hoc quod est distinctum existens in natura diuina. Vt igitur uideamus quid sit ibi distinctũ, & qualiter cõpetat ibi nomen psonæ, notandum est quod secundum necessitatem fidei, quę in deo unum & tres confitetur, oportet ponere aliquod cõe, secũdũ quod sunt unũ: & aliquod proprium, quod est distinguens, ex quo distinctione sunt tres, & unũ illud extat essentia, distinguens uero cõsistit relatio: & quoniã in diuinis nulla est compositio, oportet ut deitas intelligatur realiter idem quod deus, paternitas quoque idem quod pater. Si ergo accipiamus hęc quatuor, deus, deitas, pater, paternitas: cõstat quod deitati, prout sic significatur ut natura quædam, non conuenit ratio psonæ: primo, quia non significatur ut per se subsistẽs: secũdo, quia pluribus est cõis. persona autem significat quid distinctum. Similiter hoc nomẽ deus, nõ habet rõnem psonæ, nã quãuis significetur ut quid subsistẽs, tamen non habet rationem distinctionis: imo sicut pater, filius & spiritussanctus cõueniũt in hoc quod est deitas, ita in hoc quod est deus. Sed uerum est quod si tolleretur pluralitas personarum, & per cõsequẽs cõitas dei ac deitatis, deus significaret psonã ab alijs uniuersis naturis distinctam proprietatibus essentialibus, & significaretur ut quædam persona. Similiter paternitas cũ non significetur ut quid subsistens, nec ut distinctum, sed ut distinguens, non significatur per modum personæ: pater quoque quamuis significetur ut quid distinctũ, non tamen significatur ut subsistens natura aliqua, sed magis ut subiectum cuidã proprietati. unde sicut album de ratiõe nominis sui non est persona, ita nec pater: sed inquantum deus & pater sunt idem, non sicut accidens & subiectum, sed per omnimodam indifferentiam rei. hinc dico quod persona in diuinis dicit relationem per modum substantiæ. Ipsa enim relatio quæ est distinguens, est distinctum: quia paternitas est pater. Et quia persona significat quid distinctũ existẽs in natura aliqua, ideo constat quod significat relationem, inquantũ relatio est relatũ, atque inquãtũ ipsum relatũ est subsistẽs in tali natura: ideo patet quod psona significat relationẽ per modum substantiæ, non quæ est essentia, sed quę est suppositum habens essentiam. hinc omnes opiniões pfactæ quo ad aliquid, uerum dixerunt. Qui enim asseruerunt quod nomen personæ est æquiuocum, pro tanto uerum loquuti sunt: quod cum in psona includantur & proprietas & hypostasis & essentia, quod significat relationẽ ut hypostasim: significat quoque essentiam quæ est ipsa hypostasis: & etiam proprietatẽ, quę est

Indiuiduum dupliciter significatur.

ipsum suppositum. Propterea quandoque poni potest pro uno, quandoque pro alio, sed hoc accidit personæ ex hoc, quod in diuinis omnia prædicta sunt unum secundum rem. ¶Conformiter qui dixerunt quod significat tantum hypostasim, attenderunt modum secundum quem significat nomen, quia significat per modum subsistentis. ¶Qui autem dixerunt quod significat substantiam in recto, attenderunt substantiam, quæ est hypostasis proprietate distincta. Qui autem dixerunt econtra, attenderunt substantiam quæ est essentia. Qui uero dixerunt quod significat hypostasim & proprietatem positam circa eam, non acceperunt hypostasim ex parte qua subsistit diuinæ naturę, nec ut significatur hoc nomine deus, quod indistincte conuenit tribus personis: sed ex parte illa qua hypostasis est ipsa relatio, distinguens hypostasim, quia in deo idem est distinguens & distinctum. Demum qui dixerunt quod proprietas non ponitur circa substantiam, ut distinguens ipsam, considerarunt econuerso. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima parte Summæ quæstione 29. fatetur: Circa significationem nominis huius persona, in diuinis difficultatem ingerit, quod de tribus prædicatur pluraliter præter naturam essentialium nominum, nec etiam ad aliquid dicitur, sicut nomina quæ relationem significant. Vnde quibusdam uisum est, quod hoc nomen persona, simpliciter & ex uirtute uocabuli essentiam significet in diuinis, sicut hæc nomina, deus, sapiens: sed propter hæreticorum instantiam accommodatum sit ex ordinatione concilij, ut possit poni pro relatiuis, potissime in plurali atque cum termino partitiuo ac numerali. Sed hæc non uidetur sufficiens responsio, quoniam si persona ex sua significatione non habet nisi quod designet essentiam in diuinis, non fuisset hæreticorum quietata calumnia ex hoc, quod dictum est patrem & filium & spiritumsanctum tres esse personas, imo maioris calumnię data fuisset occasio. Ideo alij aliter dixerunt, ut supra iam tactum est. ¶Ad euidentiam igitur quæstionis istius, sciendum quod aliquid est de significatione minus communis, quod non est de significatione communioris. Aliud ergo est quærere de significatione personæ, & de significatione personæ diuinæ: quia persona in communi significat indiuiduam substantiam rationalis naturæ. Persona uero in quacunque natura significat quid distinctum in illa natura. Distinctio autem in diuinis non est accidens, sed ipsamet diuina essentia. hinc distinctio seu distinctiuum illud est subsistens, quemadmodum & diuina essentia. Nam sicut deus est deitas, ita deus pater est sua paternitas. Idcirco persona diuina significat relationem ut subsistentem, quod est significare relationem per modum substantiæ quæ est subsistens hypostasis in natura diuina, licet subsistens in natura diuina, significat relationem in recto, & essentiam in obliquo, non tamen relationem, inquantum relatio, sed inquantum significatur per modum hypostasis. Similiter persona significat essentiam in recto, & relationem in obliquo, inquantum est idem quod hypostasis. Hypostasis uero in diuinis significat ut relatione distincta, sicque relatio per modum relationis significata, cadit in ratione personę in obliquo. Denique iuxta hæc dici potest quod hæc significatio nominis huius persona, non erat percepta ante hæreticorum calumniam: ideoque hoc nomen persona non fuit in usu catholicorum, nisi ut unum aliorum nominum absolutorum. Postmodum uero accommodatum est hoc nomen persona, ad standum pro relatiuo ex congruentia suæ significationis, ita ut hoc quod stat pro relatiuo, non habeat solum ex usu, ut prima dixit opinio: sed etiam ex sua significatione. Hæc Thomas in Summa, & uidentur in his Thomas, Albertus, Vdalricus, satis concordes. ¶Insuper Petrus consonanter his ait: Hoc nomen persona, primo fuit in moralibus institutum ad significandum personam laruatam, laruali sono proprietatis alicuius exprimentem. hinc a boatu uocis sonoræ, quam sonoram reddit laruale instrumentum, uocatur persona, quasi per se sonans, media producta, non correpta. & hoc respectu habito magis ad proprietatem rei, quam compositionis nominis, secundum Boethium li. de duabus naturis Christi. Inde extensum est nomen personæ ad irrationalia. unde grammatici suppositum uerbi uocant personam, dicentes primam personam quæ loquitur: secundam, cui loquitur: tertiam, de qua loquitur, etiam in uerbis quæ non significant actus rationales, ut latrare. Inde translatum est nomen personæ ad naturalia atque ad significandum suppositum rationalis naturæ, distinctum proprietate ad dignitatem pertinente. Vnde persona dicitur quasi per se una. unum uero uocatur quod est indiuisum in se, & diuisum ab alijs. Inde translatum est ulterius secundum usum hominum ad significandum hominem famosum, in statu alicuius dignitatis aut perfectionis seu eminentiæ constitutum, ut præsulem aut decanum. & hoc rursus, prout dicitur persona a per se sonando, sic quippe notat dignitatem notabilem. Inde translatum est ad supernaturalia & diuina, in quibus improportionabiliter eminentiori est modo quam in creatis. saluatur etenim ratio personalitatis in diuinis secundum hoc, quod est per se subsistere in natura intellectuali, & distingui proprietate ad dignitatem pertinente.

¶Insuper Petrus: Persona, inquit, tam in singulari quam in plurali significat substantiam simul & proprietatem. sed quoniam proprietatem significat quasi ultimam differentiam completiuam, ideo simpliciter dicitur significare relationem, substantiam uero secundum quid: quia significat rem de genere substantiæ, sed sub relatiua proprietate. hoc quoque quod relationem desi gnet, conuenit ei prout accipitur in diuinis loco materiæ, non secundum generalem rationem personę. In diffinitione autem Boethij, qua persona dicitur rationalis naturæ indiuidua subsistentia seu substantia, substantia dicitur a generali proprietate subsistendi per se: rationalis, a speciali proprietate intelligendi: indiuidua a singulari proprietate distinguendi. Persona igitur in diuinis est, quę habet hęc tria. hoc autem est suppositum diuinæ essentiæ, non ipsa essentia: & est res naturę et res habens diuinam naturam, non ipsa natura, quamuis diuina natura habeat proprietatem per se subsistendi & intelligendi, non tamen distinguendi, cum sit tribus personis communis. Ipsum uero diuinum suppositum a generali natura habet rationem subsistendi per se, & a natura speciali habet rationem intelligendi, atque a forma singulari rationem distinguendi. Persona igitur in diuinis significat tria illa, sed ultimum principalius tanquam completiuum. Dico igitur quod persona significat suppositum diuinæ essentiæ tanquam id cui nomen imponitur, & ideo significat hoc in recto: diuinam uero essentiam tanquam id a quo nomen imponitur, ideo in obliquo, quemadmodum homo humanitatem. Et in diuinis tria illa non solum constituunt unum, imo etiam unum sunt. proprietas nanque est ipsa

Petrus.
Boethius

hypostasis, & utrunq; ē essentia. Vnde sancti uident asserere, ꝙ persona designet eentiam, attēdentes nō tam ad modum significandi, quàm ad rei significatę naturam. Hæc Petrus.

Dio. Car. ¶His concordat ꝙ aliqui dicunt, significatio dictionis cōsideratur dupliciter. primo formaliter, quantum ad id ad quod significandum nomē imponitur secundum cōem nois rōnem. secundo quasi materialiter, quantum ad id cui nomen attribuitur in re aliq speciali. Nomen ergo personæ, quia impositū est ad significandum rem subsistentem, distinctam ab alijs rebus subsistentibus in eadem natura, formaliter significat primam substantiam, quæ est suppositum: non autem substantiam quæ est essentia uel quidditas. Quoniam uero subsistens distinctū in diuinis nō potest esse quid absolutum, sed solūmodo relatiuū, ideo quasi materialiter persona in diuinis significat relationem: quia relatio in diuinis est subsistens.

Richard. ¶Concordat quoq; præhabitis Richardus. Persona, inquiens, est suppositum intellectualis aut rōnalis naturæ, distinctum proprietate ad dignitatē pertinente. & quamuis deus nō sit natura rationalis, est *Obiectio.* tamen natura intellectualis. ¶Si autē obijciat, ꝙ indiuiduum est superius ad personam, sed indiuiduum non conuenit in diuinis, ut patuit supra, ergo nec no- *Dilutio.* men personæ. ¶Dicendū ꝙ indiuiduum est superius ad personam creatam: accipiendo tamen personam in generalitate suæ analogiæ, prout complectitur personam creatam & increatam, nō est uerū. Nomē quoq; substantiæ conuenit deo, non prout substātia dicit à substando, sed à p se existendo. creaturæ autē dicuntur substantiæ etiam primo modo, quoniā substant accidentibus suis. Insuper nomē essentiæ competit deo, quia in omni re per se existente, considerari possunt quod est & quo est. Id autem Quo est, est ipsa rei essentia: & ipsum Quod est, est suppositum. cum igitur deus sit per se existens, in ipso considerantur Quo est & Quod est. i. essentia & persona, sed aliter q̄ in creaturis: quia in deo secundum rem sunt penitus idem, non sic in creaturis. Hæc Richardus.

Bonauēt. ¶Bonauentura etiam concors est pręinductis, p̄sertim ex Petro. Addit tamen ꝙ substantia dicitur *Substātia dr̄ a substādo dupliciter.* à substādo dupliciter. primo, qa substat alicui ut inhærenti. & ita nō cōuenit deo. Secundo, quia substat alicui ut distinguenti, & ita cōuenit deo, nec penitus proprie, nec prorsus improprie. Personæ enim proprietatibus suis aliquo mō dicunt substare, tāquam distinguentibus ipsas personas non tanquā inhærentibus accidentaliter ipsis personis. ¶Præterea de distinctione inter essentiam, substātiam, subsistentiā & personam, scribit Bonauētura: Sicut in rebus creatis inueniūtur Quo est & Quod est, propter quod significantur in cōcretione & abstractione, ut dicatur hō & humanitas: sic intelligimus in diuinis, quāuis intelligamus illa duo ibi indifferētia esse: & quo est, significamus abstractiue hoc nomine deitas: & quod est, concretiue hoc noīe deus: & imposuimus nomē quo significet quo est, q̄d est essentia: & ipsum quod est, et hoc est substantia. & ita hęc duo noīa accipiunt in diuinis ex parte cōis seu cōicabilis. Est quoq; in diuinis accipere aliqd incōicabile, & hoc est qd distinctū, seu quis distinctus. q̄d cōtingit dupliciter intelligi seu significari, uidelicet inquātū distinguibile, & ita significatur per nomē subsistentiæ siue hypostasis: & item inquantum distinctum, sicq; significatur per nomen personæ. Et quis in deo non differāt distinguibile & distinctū, qa in ipo potētia æternaliter cōiuncta est actui, tñ cōtingit ea duplici noīe significari, put dupliciter cōsiderātur. Itaq; differūt hæc q̄tuor noīa secundū modū intelligendi, sicut quo est & q̄d est, & q est & quis ē. Et qm̄ in deo idē est quo ē & quod est, & distinguibile & distinctum ex alia parte, sancti frequenter accipiunt essentiā & substantiā pro eodem: sic & hypostasis noīe utuntur Græci pro supposito actu distincto. Sicq; distinctio per quo est & q̄d est, & p distinguibile & distinctū, nō facit differentiā in diuinis, nisi s̄m rationem intelligēdi. ¶Insuper cum fides dicat deum esse unū & trinum, non possumus intelligere esse unum nisi intelligēdo quo est unū, & quod est unum. Primū est essentia, scd̄m substantia. Nec possumus intelligere ꝙ sit trinus, nisi intelligendo distinctum & quo distinguunt, & illud quo sunt proprietates. qui aūt distinguitur, significatur ut distinctus. Quod potest esse dupliciter. Primo, ut distinctus proprietate quacunq;. Secundo, ut distinctus proprietate ad dignitatē & nobilitatē spectante. Primū significatur noīe subsistētiæ, quæ dicitur prima substātia, & conuenit non solum indiuiduis rationalibus, sed etiā irrationalibus. Secundū significatur per hoc nomē persona, pro quo Græci utunt nomine hypostasis, quod conuenit rationalibus tantum. Hinc ait Boethius, q̄d Græci utuntur nomine hypostasis pro *Boethius* supposito rationalis naturæ. Hæc Bonauentura.

¶Amplius de materia ista p̄ cęteris scribit diffusius Alexāder, cuius dicta iam p parte uirtualiter sunt *Alexāder.* inducta. Tenet aūt, ꝙ persona in diuinis dicatur s̄m substantiam, non s̄m relationem: ad quod allegat Richardum de sancto Victore. Diffinitiones q̄q; personæ à Boethio & Richardo digestas elegāter exponit. Insuper q̄rit de suppositione nominis huius psona, uidelicet an supposita psona, supponat eēntia. Et rñdet: Quamuis in diuinis realiter idē sint eēntia & p- *Persona p q̄ supponat.* sona, propter simplicitatē diuini esse, modus tñ qui non derogat simplicitati, conuenit diuinæ essentię, q non conuenit personæ. & hic modus est differentia habitudinis & proprietatis originis, qua dr̄: Pater ē, sed non est ab alio: filius est à patre per generationē, spiritussanctus ab utroq; per processionem. Etenim secundum istius existentię modū distinguuntur psonæ, non essentiæ. Cum ergo suppositio sequatur modum significationis, patet quod persona supposita, non supponatur essentia. Nam persona distinguitur, multiplicatur, gignit & gignitur: quorum nullum cōuenit diuinę essentiæ. Pręterea quęrit an persona idē significet in singulari & in plurali: ad quod respondet, Secundum Boethium & Richardum, hoc nomē persona in singulari & in plurali significat substantiā quæ est hypostasis, hoc est, per modum substantiæ singularis. Cum enim dr̄ persona, intelligitur aliquis unus, qui tñ sit rationalis naturæ: & cum dicitur tres personę, intelliguntur tres aliqui, qui rationalis naturæ consistant. ¶Rursus quærit, an nomen subsistētiæ sit essentiale uel personale. Et respōdet, Quemadmodum secundum Boethiū libro de duabus natu- *Boethius* ris Christi, intentio. i. ratio substantię duobus modis exponitur, puta negatione, ut dicatur substantia, qa non est in subiecto. i. quia per se existit: & affirmatione, ut dicatur substantia quoniam cæteris subest: sic

in diuinis substantia duobus dicitur modis, uidelicet substantialiter pro essentia, & personaliter pro re, ꝓprietati subsistente. sicq; substantia idem est quod hypostasis. tamen propter hæreticos modo non utimur hac significatione substantiæ in diuinis, ne dicẽdo tres substantias, detur simplicibus errorꝫ occasio.

Subsistentia dupliciter dicitur

Conformiter ratio subsistentię dupliciter dicitur: Primo, quia non indiget accidentibus ut sit, & ita substantialiter dr̃ sicut usiosis. Secundo dr̃ ab actu subsistendi. & sic personaliter sumitur. estq; idem quod hypostasis, & dicunt̃ in diuinis tres subsistentiæ, sicut tres hypostases. Hæc Alexander.

Dio.Car.

¶ Quo circa mirum uidetur, ꝙ tantus doctor ait personam in diuinis essentialiter seu ſm substantiam dici, cum tñ testetur subsistentiam atq; substantiam personaliter dici ibidem, secundum quod dicuntur à substando seu subsistendo proprietati, atq; ut tm̃ ualent sicut hypostasis: quam etiam personaliter relatiueq; dici fatetur, quæ re & ratione cũ persona coincidit in diuinis iuxta modum præhabitũ. siquidẽ ꝓprietas seu relatio est de rõne psonę in diuinis, ut patuit.

Durand⁹.

¶ Circa hæc quærit Durandus, an persona sit nomen rei uel intentionis. Ad quod rñdet: De hoc sunt duæ opiniones. Vna, ꝙ significat intentionem, quia quod dicit indiuiduum in omni genere, & suppositũ in genere substantiæ, hoc dicit persona in genere intellectualis naturæ, sed indiuiduum & suppositum sunt nomina intentionum non rerum, igitur & persona. Vocatur autem hic intentio non ratio quã format circa rem ipse intellectus, ut sunt genus & species: sed large accipitur hic pro conditione rei, quæ ex opposito correspõdet intentioni uniuersalitatis, ꝓpriẽ sumptæ, ut singularitas, indiuiduatio, suppositatio, quæ contrahunt speciem, quemadmodum species ipsum genus. ¶ Alia opinio est ꝙ persona non significat intentionem, sed rem intentioni subiectam: quia hoc nomen persona impositum est ad significãdum suppositum intellectualis naturæ, quod dignitatem importat. intentiones autem nõ important aliquam dignitatem, sicut uniuersalitas non importat maiorem dignitatem in homine q̃ in asino. Dicunt igitur isti, ꝙ sicut aliquis homo non significat intentionem, sed rem intentioni subiectam, quæ est indiuiduum uagum in natura humana: sic persona cum sit indiuiduum uagum in natura intellectuali, significat non intentionem, sed rem. Quo circa impossibile esse uidetur, ꝙ persona dicat solum rem intentioni subiectam, quæ res est indiuiduũ uagum: qm̃ res intẽtioni subiecta, quę est indiuiduum uagum, de sua natura communicabilis ẽ pluribus: imo & tot, sicut natura subiecta intentioni speciei. Nam de tot prædicatur aliquis homo, ut homo. Persona uero ẽ quid incommunicabile. Hinc puto quod æquiuoce utimur nomine personę, uidelicet interdum pro intentione, sicq; diffinitur à Boethio & Richardo: quandoq; uero pro re subiecta, ut cum dicimus, talis est bona psona. Insuper dico ꝙ si persona dicat solam intentionem, sic nec in deo neque in creaturis significat substantiam neq; relationem: si uero significet rem intẽtioni subiectam, sic quoq; nec substantiam nec relationem significat, sed abstrahit ab utroque. Formalis nanq; intellectus & significatum diffinitionis personæ, abstrahit ab essentia & relatione. Boethius nanq; personam diffinit, dicendo: Persona est rationalis na-

Boethius

turę indiuidua subsistentia uel substantia. quod idem est ac si diceretur, persona est suppositum. Ibi ẽm ponitur substantia indiuidua pro supposito seu hypostasi. sed extra significatũ & intellectum huius diffinitionis, ẽ essentia atq; relatio, ut patet de se. Nam etsi in diuinis nõ esset nisi uuũ suppositũ essentiale, ut gẽtiles imaginant̃, adhuc ei ratio conueniret personæ. Hæc Durandus.

Dio.Car.

¶ Cuius dicta uidetur patere calumniæ, qm̃ iuxta ꝓhabita ex uerbis sanctorꝫ, Augustini, Ambrosij, Boethij, quicquid ꝓprie dicitur in diuinis, dicitur eẽtialiter aut relatiue, & uel essentiam uel relationem significat. Deniq; in diffinitiõe Boethij indiuidua subsistentia uel substantia tm̃ ualet, sicut substantia incõmunicabilis: per quod notatur relatio seu proprietas distinctiua, quæ incõicabilitatis est ratio. sicq; in diffinitione illa Boethij tam substantia q̃ relatio formaliter includuntur. Quod si iuxta infidelium imaginationem non esset in diuinis nisi unum essentiale suppositum, dico ꝙ illi supposito non cõueniret diffinitio personæ à Boethio tradita secundum ueram atq; catholicam intelligentiam diffinitionis illius, ꝓsertim cum iuxta illius diffinitionis tenorem, in diuinis sint tres personæ: quod uerum nõ esset, nisi in ratione personæ includeretur relatio, quæ (teste Boethio) sola multiplicat trinitatem. Nec uerum cẽsetur quod persona (prout à Boethio diffinitur) solam intentionem designet. quia intentio illa non est indiuidua subsistentia rationalis naturę, sicut nec homo cũ diffinitur esse animal rationale, dicit solam intentionem, quæ nec est animal, nec prædicabilis de indiuiduis hominis: sed sumũtur in diffinitionibus illis res ipsæ, puta persona & natura, prout in ipsis & super ipsas fundat̃ siue fundabilis est secunda intentio, quæ uocatur respectus per rationis exercitium fabricatus & adinuentus super & circa rem ipsam. Vnde logica dicitur esse de intentionibus secundis, adiunctis primis. i. fundatis super res ipsas seu super earum essentias, quæ primo ab intellectu concipiuntur, antequã super eas fundentur respectus cõitatis, quę intentiones secundæ uocantur.

Scotus

¶ Præterea etiam Scotus mouet hic quæstionem hanc, utrũ persona secundum quod dicit aliquid cõe patri & filio ac spirituisancto, dicat præcise aliqd secundæ intentionis: & respondet, In diffinitione Richardi dicentis, persona est intellectualis naturæ incommunicabilis existentia, quæ diffinitio est expositio diffinitionis Boethij, in hac inquam diffinitione nil ponitur quod significet intentionem secundam: quoniam ex natura rei sine opere intellectus est in parte natura intellectualis & entitas incommunicabilis. Et incõicabilitas ista ẽ duplex secundum quod cõicabile dicitur modis duobus. Primo, prout id qd cõicabile ẽ, est realiter idem cuilibet eorum quibus communicatur, ita ꝙ quodlibet illorum est ipsum. sicq; uniuersale cõicatur inferioribus, de quibus & ꝓdicatur. Secundo, cõicatur aliquid ut forma qua aliquid est, sed non ẽ ipsum, quemadmodum anima cõmunicatur corpori quæ non ẽ corpus: & utroq; mõ deitas cõicabilis est, persona autẽ neutro modo: & utraq; incõmunicabilitas ista ẽ de ratione personæ. propter quod aĩa separata non est de ratione personæ, quia q̃uis habeat primã incõicabilitatem, non tñ secundam. & utraq; incõicabilitas requirit̃ ad ratio-

Communicabile dupliciter dr̃

nem personę, & est in re ex natura rei, sicq́; nihil de ratione personæ, dicit intentionē secundā. Hęc Scotus.

¶In cuius uerbis uidetur obscurum, ꝙ ait diuinitatē utroq; mō cōicabilē. Non enim cōicat̄ personis diuinis, neq; adintra, nisi his cū quibus realiter idem ē, & quarꝫ quęlibet est realiter deitas ipsa, nec cōicatur rebus creatis ut forma. Nisi forsan Scotus dicere uelit, ꝙ in Christo cōicata est naturæ assumptæ, cui tñ non est cōicata ut forma, q̄ ipsa natura assumpta formaliter sit, ita ꝙ sit forma ei⁹ intrinseca & informās. ¶Præterea q̄uis (ut Scotus affirmat) nihil dicatur in diffinitione illa personæ quod ad secundā intentionem sit pertinens, persona tñ, prout in quadam generalitate ita describitur, uidetur etiam aliquid secundæ intentionis includere. Omne enim cōe pluribus cōicatum uniuoce, & multiplicatum in eis, dicitur de eisdem secundum aliquam rōnem uniuersalis, uel saltem habentis se per modum uniuersalis. ¶Postremo, quod persona prout à Boethio ac Richardo diffinitur, non dicat intentionem secundam pręcise, etiā sic probatur. Quia personę taliter diffinitæ conuenit esse terminum productionis realis seu generationis æternæ, ac adorari & esse omnium creatorem, quæ secundæ intentioni nequaq̄ conueniunt. Quamuis autem persona sic diffinita atque aliqualiter cōiter sumpta, dicat aliquid secundæ intentionis, hoc tñ est in concreto, non in abstracto: ideo pōt p̄dicari de rebus primæ intentionis, & supponere pro eisdem.

Persona non dicit secundam intentionē pręcise.

Alexāder

¶Amplius etiā Alexander quęrit, q̄ est cōitas personæ in diuinis. Nihil enim uidetur cōe tribus personis, nisi essentia diuina secundum rem: sed significatū per nomen personę, est tribus cōe, ergo significat idē quod essentia. Contrà, una numero essentia ē in tribus, non una persona. Hinc quidam dixerunt duplex esse commune in diuinis. Vnum secūdum rem, quod est essentia: aliud secundum intellectum, quod est persona. tres enim personę conueniunt in hoc, q̊d est esse distinctum personali relatiuave proprietate. Alij dicunt quod persona est cōe tribus sicut eēntia, sed alio modo, uidelicet cōe proportiōe seu habitudine trium ad unum. Hæc Alexander.

Antisiod.

¶De hac item materia scribit Antisiodorensis in Summa sua 1. li. Hoc nomen persona partim dicitur secundum essentiam, & partim secundum relationē: quia in diffinitione personæ expresse significatur essentia, cum dicitur rationalis naturæ: designatur etiā in diffinitione illa relatio siue discretio, cum dicitur indiuidua substantia. Et quantum ad hoc quod dicit̄ secundum essentiam, excipitur à communi regula illa, ꝙ nomina essentialia dicuntur de diuinis personis simul sumptis singulariter, non pluraliter. Et quoniam primo significat distinctionem, idcirco pluraliter dicitur̄ de patre & filio ac spiritusancto, magis quàm nomina merè essentialia. persona igitur dicitur secundum relationem, & includit in se id ad quod dicitur sua relatio: quia is est sensus, persona. i. res distincta ab alia rationalis naturæ. Communitas autem personæ ad patrem & filium ac spiritumsanctum, est cōitas secundum rationem. Hæc Antisiod. q de his loquit̄ copiose.

Aegidius

¶Aegidius demū de his scribit ita ꝓlixe, ꝙ tædiū fuit perlegere. Contradicit etiā Thomæ in multis in ista materia, q̄uis in principali conclusione parꝫ aut nihil distet ab eo: q̄a cōcedit ꝑsonā in diuinis relationē insinuare.

Dionysi⁹.

¶Et uerꝫ est ꝙ in positione Thomæ aliqua continent̄, quæ parui sunt roboris, ut ꝓbationes quibus reprobare conat̄ acceptionē noīs personę pro solo absoluto ad tēpus: & ꝙ deinde post inq̄sitionē hæreticorꝫ impositū sit ad significādū relationē. Hoc eñ Beatus Aug. 7. de Tri. diffuse & apertissime scribit, quēadmodū & Aegidi⁹ hic declarat atq; in textu oñditur. Et tūc habebāt uiri catholici ualde rationabilem sufficientemq́; causam ad instituendū in hoc noīe personæ aliquid nouæ significationis. Item ꝙ ait, ꝙ sicut album nō dicit personā de se, ita nec pater. Paternitas nāq; formalit̄ relationem importat, quæ cōuenire & inesse nō pōt nisi supposito. Nam sicut generare, ita patrē esse solius extat suppositi. Verum est tñ, ꝙ nomen hoc pat̄ secundum se sumptum, cōe est & cōuenit multis. Et qm̄ (teste Alberto) materia ista est de difficilioribus huius libri materijs una, tam diffuse scripsi de ea.

Quęstio

¶Præterea circa distinctionē hāc quęrit Bonauēt. Petrus, Richardus & alij quidam, An sicut in diuinis dicuntur plures personæ, ita dici possent plures dij, plures essentiæ, & plures substantiæ.

Bonauēt.

¶Ad quod Bonauentura respōdet: In omni substātia cui cōuenit esse & operari, necessario intelligim⁹ naturam & habentem naturam. Cumq́; deo cōueniat esse & operari, ponimus in eo naturā. i. substantiā siue essentiam & habētem naturam. i. personā. Quēadmodum autē rationalis creatura habet plures naturas, uidelicet corporalem ac spiritalem, seu corpus & animam: sic econuerso in deo propter summam ipsius simplicitatem in pluribus personis, est una natura, quę alio & alio modo à personis habetur. Cum ergo sit ibi una numero natura, non diuisa nec numerata, ideo nō sunt in diuinis plures substātiæ, nec plures essentię: sed quia habentes naturam sunt plures, recte dicuntur plures personæ. Hinc quoq; non licet dicere patrē & filium ac spm̄ esse plures aut tres deos, qm̄ numerus pluralis significat plurificationem termini singularis secūdum suppositum & formam in noīe substantiuo: quia plurale geminat suū singulare, cumq́; forma importata hoc nomine de⁹, utpote deitas, nō multiplicetur, non sunt plures aut multi dij, nisi participatiue.

Richard.

¶Idem Richardus, imò in isto cōcordāt oēs. Quod enim pure essentialiter & absolute dicitur in diuinis, non multiplicatur. Distinctio autē in diuinis, accipitur à proprietatibus personalibus relatiuis, quæ penes originem opponūtur: ideo plures personę dicuntur nō à proprietatibus essentialibus, quæ oppositionem non habēt adinuicē, neq; abinuicem realiter distinguūtur sicut relationes originis, ꝓut Thomas, Albertus, Aegidiusq́; declarant.

Petrus.

¶Porro ut hęc clarius pateant, adijciendum quod de quæstione hac scribit Petrus, inquiēs: Diuinorum essentialium nominum quædam significant essentiā non pure, sed cum relatione inclusa, ut æqualis & similis: quæ ratione relationis inclusæ dicuntur in diuinis pluraliter, quia personæ æquales sunt & inuicem coæquales. Quædam uero significant essentiam pure, & hoc dupliciter. Primo, per modum substantiæ seu substātiue: Secūdo, per modum accidentis, ut nomina adiectiua & uerba ac participia. Et quoniā adiectiua & accidentia numerantur secūdum numerū suorum substantiuorū & subiectorū seu suppositorū, ideo ista pluraliter prædicantur in diuinis: non autē quæ substantiue dicūtur, ut deus, essentia. Hęc Petr⁹.

Quid significetur his nominibus unus uel una, duo uel duæ, tres uel tria, trinus uel trinitas, plures uel pluralitas, distinctio uel distinctæ, cum his utimur de deo loquentes. Distinctio XXIIII. A

Hic diligenter inquiri oportet, cum in trinitate non sit diuersitas uel singularitas, nec multiplicitas uel solitudo, quid significetur his nominibus, scilicet unus uel una, duo uel duæ, tres uel tria, trinus uel trinitas, plures uel pluralitas, distinctæ uel distinctio: cum dicitur unus deus, duæ personæ uel tres personæ, plures personæ distinctæ sunt personæ. Vel cum dicitur distinctio personarum, pluralitas personarum, trinitas personarum & huiusmodi. Videmur enim hoc dicentes, numerorum quantitates & rerum multitudinem uel multiplicitatem in deo ponere. Quid ergo ista ibi significent, ipso de quo loquimur aperiente, insinuare curemus.

Magis illa dicuntur ad excludendum ea quæ non sunt in deo, quam ad ponendum aliquã. B

Si diligenter præmissis autoritatum uerbis intendimus, ut dictorum intelligentiam capiamus: magis uidetur horum uerborum usus introductus ratione remouendi atque excludendi à simplicitate deitatis quæ ibi non sunt, q̃ ponendi aliqua.

Quid per unum significetur, cum dicitur unus deus. C

Cum enim dicitur unus deus, multitudo deorum excluditur, nec numeri quantitas in diuinitate ponitur. tanquam diceret, Deus est, nec multi sunt uel plures dij. Vnde Ambrosius in libro de Trinitate, ait: Cum unum dicimus deum, unitas excludit numerum deorum: nec quantitatem in deo ponit, quia nec numerus, nec quantitas* in deo est. Ambros. li. 1. de Tri. cap. 11. *ibi ẽ.

Quo sensu dicitur, unus est pater, uel unus est filius. D

Similiter cum dicitur, Vnus est pater: uel, Vnus est filius, & huiusmodi: ratio dicti hæc est, quod non sunt multi patres uel multi filij. ita & de similibus. Item cum dicimus plures esse personas, singularitatem atque solitudinem excludimus, nec diuersitatem nec multiplicitatẽ ibi ponimus: quasi diceretur, Sine solitudine ac singularitate personas cõfitemur. Vnde Hilarius in quarto libro de Trinitate sic ait: Dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quæro nunc, an solum deum sibi locutum existimes, an hũc sermonem eius intelligas ad alterum extitisse. Si solum fuisse dicis, ipsius uoce argueris, dicentis: Faciamus, & nostram. Sustulit enim singularitatis ac solitudinis intelligentiam professio cõsortij: quia aliquod consortium esse non potest ipsi solitario, neque solitudo solitarij recipit, faciamus: nec alieno à se diceret, nostram. Attende lector his uerbis, & uide quia nomine consortij pluralitatem significauit. Professio ergo consortij, est professio pluralitatis, quã professus est, dicens: Faciamus, & nostrã. pluraliter enim utrunque dicitur. Sed hac professione pluralitatis non diuersitatem uel multitudinem posuit, sed solitudinem & singularitatem negauit. Sic ergo cum dicimus plures personas uel pluralitatem personarum, singularitatis & solitudinis intelligentiam excludimus. Ex quaintelligẽtia dicantur persone plures. Hilarius Gene. 1.

Quid per ternarium significetur, cum dicitur tres personæ. E

Ita etiam cum dicimus tres personas, nomine ternarij non quãtitatem numeri in deo ponimus, uel aliquam diuersitatem: sed intelligentiam non ad alium nisi ad patrem & filium & spiritumsanctum dirigendam significamus: ut sit huius dicti intelligentia, Tres personæ sunt, uel tres sunt pater & filius & spiritussanctus. i. nec tantum pater, nec tantum filius, nec tantum pater & filius in deitate sunt, sed etiam spiritussanctus, & non alius ab his. Similiter non tantum est ibi hæc persona uel illa, uel hæc & illa, sed hæc & illa & illa, & non alia. Et hoc fore intelligendum Augustinus satis ostendit, ubi dicit, quod illo nomine non diuersitatem intelligi uoluit, sed singularitatem noluit. Augusti. li. 5. de Tri. cap. 9. b

Quid per duo, cum dicitur, duæ personæ, uel pater & filius duo sunt. F

Similiter cum dicitur, duo sunt pater & filius: non dualitatis quantitatem ibi ponimus, sed hoc significamus, quod non est tantum pater, nec tantum filius, sed pater & filius: & hic nõ est ille, ita & de alijs huiusmodi. Ita etiam cum dicimus, pater & filius sunt duæ personæ: hoc significamus, quod non tantum pater est persona, nec tantum filius est persona: sed pater ẽ persona, & filius est persona, & hæc non est illa.

Ex quo sensu dicitur in personis distinctio uel personæ distinctæ. G

Cum autem dicimus, distinctæ sunt personæ, uel distinctio est in personis: confusionem

atq; permixtionem excludimus, & hanc nõ esse illam significamus. Cum'q; addimus, distinctæ sunt personæ proprietatibus, siue differentes proprietatibus: aliam esse hãc personam, & aliam illam suis proprietatibus significamus. & cum dicimus aliam & aliam, non diuersitatem uel alienationem ibi ponimus, sed confusionem Sabellianam excludimus.

Quomodo ibi accipiatur discretio. H

Ita etiam cum dicuntur discretæ personæ, uel cum dicitur discretio in personis esse, eandem intelligentiam facimus. Eodem enim mõ ibi accipitur distinctio quo discretio. Et con
Ambrosi. li. 1. d Tri. cap. 2. grue dr̃ ibi esse discretio uel distinctio, non diuersitas uel diuisio siue separatio. Vñ Amb. in primo li. de Tri. Non est ipse pater qui filius, sed inter patrẽ & filium expressa distinctio est.

Quomodo trinitas ibi accipiatur. I

Cum uero dicitur deus trinus, uel cum dicitur trinitas: id significari uidetur, quod significatur cum dicitur, tres personæ: ut sicut non potest dici, pater est tres personæ, uel filius est tres personæ: ita non debet dici, pater est trinitas, uel filius est trinitas.

Hoc uidetur contrarium esse prædictis. K

Obiectio. Hic non est prætermittendum, q; cum supra dictum sit, deum nec singularem, nec multiplicem esse cõfitendum, id'q; sanctorum autoritatibus sit confirmatũ, in cõtrarium uidetũ
Isidorus. sentire Isidorus, dicens: Distinguendũ est inter trinitatẽ & unitatẽ. Est enim unitas simplex & singularis, trinitas uero multiplex & numerabilis: quia trinitas ẽ triũ unitas. Ecce unitatẽ
Respõsio. dicit esse singularẽ, & trinitatẽ multiplicẽ & numerabilẽ. Sed ad hoc dicimus, qa singularẽ accepit sicut & alij accipiunt unũ: multiplicem uero & numerabilem, sicut alij dicũt trinũ.

SVMMA DISTINCTION. XXIIII. IN tota hac distinctione inquiritur & tractatur, qualiter deo conueniant ea quę numerum & diuersitatem ac multiplicitatem important: & qd in diuinis significẽt, qualiter etiam unus & unitas in deo accipiantur.

QVAESTIO .I.

HIc quęritur primo, **An deo vere ac proprie competat vnitas.** ¶Videtur q; nõ. Primo,
Arguit̃ 1. ꝯ ueritatẽ quoniam S. Dionysius in libro de diuinis nominibus protestatur, quod deus est ante omne unum, & ante omnem unitatem ac diuersitatem, & ante omnem diuersitatem ac ordinem: ergo non conuenit ei esse
2. unum aut unitatem. ¶Secundo, qm̃ unũ aliquid superaddit enti, alioquin non distingueretur ab eo. in simplicissimo aũt deo non est additio. ¶Tertio, uni-
3. tas est principium numeri ſm Philosophum: atq; ut addit Boethius, unitas est potentia oĩs numerus. idcirco est reductiue in genere quantitatis, sicut & punctus. deo aũt non conuenit quantitas, ergo nec nu-
4. merus. ¶Quarto, unũ dr̃ indiuisum in se, & diuisum ab alijs. Vnde uidetur q; omne unum sit in se terminatũ. deus aũt in se interminatus est, nõ ergo ẽ unus.

In opposi tum. ¶In contrarium sunt ratio naturalis & scripturæ autoritas, cum naturalis ratio (ut patuit) demonstret q; unus sit uerus deus.

Alexand. ¶Ad hoc Alexander respondet: Inter omnes unitates quæ possunt esse aut apprehendi aut intelligi, summa & maxima est unitas dei, nec ei repugnat pluralitas personarum aut notionum. ¶Et quod dicitur
Obiectio solutur. q; maior est unitas sine pluralitate, q̃ cum pluralitate: dicendum q; hoc uerum est in rebus creatis, nõ in diuinis: imò sicut unitatem summæ potentiæ magis declarat multitudo creaturarum atq; effectuum, q̃ unitas: ita pluralitas personarum amplius manifestat unitatem diuinæ essentiæ, q̃ unitas personæ aut
Augusti. notionis. Vnde secundum Augustinum, sicut uerbũ declarat id quod habetur in animo, sic pluralitas p̃sonarum uirtutem ac unitatem diuinæ pandit essentiæ. Itaq; in hoc unitas ac simplicitas uniuersalis essentiæ ab unitate diuinæ essentiæ deficit, q; quamuis
Unitas essentię uniuersalis cedit unitati diuinę essentię. utraq; cõicata sit pluribus, talis tñ essentia multiplicatur ac numerat̃ in his quibus cõicat̃, diuina uero eẽntia permanet numero una & eadem in personis. Denique, quicquid est in diuinis, ad unitatem reducitur ac refertur. Nam patrem generare nil aliud est q̃ patrem esse patrẽ, & patrem esse patrem nil aliud est q̃ patrẽ esse, & patrem esse non aliud est q̃ diuina essentia. Idem dicendũ de filio ac spũsancto. Sic'q; oĩa ista, & relationes ac notiones ad unitatẽ reducũtur eẽntiæ, atq; ut diuin' Diony. loquit̃, gñatiõis fœcũdi S. Dioni. tas declarat essentiæ unitatẽ. Hinc ad Eugeniũ li. 2. scribit Bernardus: Inter oĩa quæ recte unũ dicuntur, Bernardi arcem tenet unitas trinitatis. Nempe in omnibus in quibus cõicat creatura cum creatore, creator creaturam excedit in infinitũ. ideo sicut in bonitate, potestate & sapiẽtia, ita in unitate & simplicitate creator eminet oĩbus incõparabiliter & penitus infinitè. Hęc Alexãder. ¶De hac materia dicta sunt multa supra in 2. & 3. dist. ubi de distinctione attributorũ & personarũ tractatum est. Vbi etiã ex dictis Henrici allega- Henricus tum ẽ & mõstratum, q; omnia q̃ in deo sunt seu in diuinis, sunt purissima ac simplicissima singularitas, q̃uis nomẽ singularis iuxta p̃habita nõ dicat̃ ꝓprie in diuinis. Vñ ut Alexander copiose declarat, unitas dei Alexan. nõ cõpatit̃ secũ pluralitatẽ naturarũ, nec principiorũ, sed personarũ & idearũ ac attributorũ, imò & notionũ & relationum: q̃ ita à se inuicem realiter distinguunt̃, q; tñ in essentia unum & idẽ sunt. ¶Consonat Tho- Thomas mas: Deus, inquiẽs, uere ac ꝓprijssime unus est, quia secundum quod aliquid habet se ad indiuisionem, ita se habet ad unitatem. nam teste Philosopho, ens Philosophi dicitur unum, qm̃ indiuisum. ideo illa q̃ sunt indiuisa ꝑ se, ut Socrates, uerius unũ sunt q̃ q̃ sunt indiuisa per accidẽs, ut Socrates & albũ, q̃ sunt unũ per accidens: & inter ea quę sunt unum per se, uerius unũ sunt quę sunt indiuisa simpliciter, q̃ quę sunt indiuisa respectu alicuius generis, uel speciei aut ꝓportionis: quæ etiã non dicunt̃ simpliciter unum, sed unum genere uel

specie aut proportione: sed quod simpliciter indiuisum est, simpliciter unum est, utpote unū numero. In hoc tamē est gradus. aliquid enim indiuisum ē actu, qd tñ diuisum est in potentia, uel diuisione quantitatis, uel diuisione essentiali, uel secundum utrunq; ut materialia ista composita, uel intellectu ut cælum.

Indiuisibile est aliquid actu & potētia multipliciter. Aliquid etiam indiuisibile est actu & potētia, & hoc multipliciter. quoddā enim habet in sua ratione aliquid præter rationem indiuisibilitatis, ut punctum, quod præter indiuisionem importat situm: aliqd uero est quod nihil aliud importat, sed est ipsa sua indiuisibilitas, ut unitas, quę est principium numeri: & tamen inhæret alicui qd non est ipsa unitas, puta subiecto. Vnde patet q illud in quo nulla est compositio partium, nulla continuitas dimensionis, nulla accidentium uarietas, & q nulli inhæret, & quod nulli componibile est, est uere & summe unum, ut concludit Boethius. Et hoc est deus, cuius unitas est principium omnis unitatis, atq; mensura oīs rei: quia in oī genere id quod est maximum, est principium cęterorum: & quod est simplicissimū, mensura est reliquorum in genere suo. Hæc Thomas in Scripto.

Boethius

ar.3.& 4. ¶Qui etiam de unitate dei scribit in prima parte Summæ, q̄stione 11. & in Summa contra gentiles li. 1.

Petrus. ¶Concordat Petrus, qui etiam quærit hic, utrum unitas dicatur positiue in deo. cuius quæstionis solutio ualet ad intelligentiam horum. Itaq; ait: De uno contingit loqui dupliciter. Primo, quantum ad rem intellectam. Secundo, quo ad intelligendi seu innotescendi principium, sicut de puncto. Punctus enim secundum rationē essendi, dicit positionem in quanto: secundum rationem uero innotescendi, dicit priuationem, qm̄ punctus est cuius pars non est. Cum enim sit simplex, minus notum est sensui. idcirco describitur per abnegationem partis quantitatis tanquam per rem notiorem. Similiter unitas secundum rationem essendi dicit aliquid positiue, ſm rationem uero innotescendi dicit priuationem. Cumq; diuisio sit notior sensui, ideo unitas notificatur per diuisionis priuationem. Hæc Petrus.

Richard. ¶Concordat Richardus, dicendo quod unitas in deo dicit diuinam essentiam, nec aliquid aliud positiuū. Quærit ergo Richardus, an unitas quæ est principium numeri, sit in deo. Ad quod respondet: Vnitatem esse principiū numeri, intelligi potest dupliciter. primo, qd sit effectiuū principium numeri. Sicq; unitas diuina est principium omnis numeri, & unitas q̄ sic est principium numeri, est in deo. Secundo sic, qd unitas sit pars numeri simpliciter, & sic unitas quæ ē in deo, non est principium numeri. Quamuis enim in deo sit numerus personarum, non tamen est in eo numerus simpliciter, ut infra patebit. Deniq; unitas dei & unitas creaturæ, non constituunt numerum simpliciter: quæ nanq; cōstituunt simpliciter numerum, uniuocantur in aliquo: quia quæcunq; simpliciter numerantur, sub communi aliquo numerantur. deo autem & creaturæ nihil est cōmune, similiter nec unitati dei & creaturæ. Ideo non est proprie concedendum q deus & lapis sint duo, q̄uis deus sit unus & lapis sit unus, nisi eo mō q̄ cōtingit aliq̄ numerari sub uno cōi de eis analogice dicto. Hæc Richardus.

Vnitas q̄ principiū ē numeri, q̄liter sit in deo.

Bonauen. ¶Bonauentura demū: Quorūdā, inquit, & p̄sertim Magistri, fuit opinio, q quicquid sit de hoc noīe unū in creaturis, in deo non dicatur positiue, sed priuatiue dūtaxat. Et assumit autoritatem à sancto Hilario, q̄uis ille aperte nō dicat hoc: sed ait q horum nominum usus inuentus est magis causa priuandi q̄ ponēdi quicq; in deo. Et ratio fuit Magistri, qm̄ unum positiue sumptum, principium est quantitatis ac numeri. deus autē in se quantitatem non habet, neq; in se ē numerabilis, nec connumerabilis alijs. Et quāuis positio ista uideatur probabilis, tñ cōiter non tenetur: qm̄ unitas multo pfectius est in deo q̄ creaturis, cū ergo in creaturis sit aliquid positiue, multo magis in deo. ¶Rursus, cum oīs unitas ad primā unitatem finaliter reducatur, nec finalis reductio sistat in priuatione, oportet q unitas dei sit aliquid positiuū. Idcirco dicendum q loquendo de uno in creaturis, quantum ad rationē intelligēdi, sic dr̄ priuatiue: sed dr̄ positiue, quantum ad rem intellectam. Et ratio est, q̄a unum habet rationem primi. Prima aūt non intelliguntur nec notificantur à nobis nisi per posteriora. Porro loquēdo de uno quantū ad rem intellectam, sic in rebus inferioribus habet respectū tam ad materiā q̄ ad formam: & rōne respectus ad materiā, est in se indiuisum, potentia tñ diuisibile: & quia potentia materialis se habet per modum priuationis, idcirco & unum ſm istum respectum. Ratione uero respectus ad formā quæ dat esse distinctum & limitatum, sic unum dicit qd positiuum, uidelicet eē diuisum ab alijs. Cumq; in deo nihil sit materiale, sed formalitas summa & maxime actualis, unum in deo nō nisi positiue accipitur. in creaturis aūt in quibus attenditur secundum formam atq; materiā, interdum accipitur positiue, aliqn̄ priuatiue. ¶Si aūt obijciatur q unum non est principium numerandi in deo, ergo non cōuenit ei: dicendum q unum dicit priuationem multitudinis secundum generalem sui noīs rōnem, sed priuatio illa q̄uis nominetenus extet priuatio, tñ realiter consistit positio: qm̄ quanto plus est priuatio diuisionis in aliquo, tanto in eo est maior perfectio. Cumq; in deo sit perfectissima unitas, ipsa in deo accipitur per totius multitudinis priuationē omnimodam: sicq; unum uocatur, qd non habet in se multitudinem actu neq; potentia, nec per se, neq; per accidēs, neq; per diuisionē, nec per aggregationē: & hoc est unum perfectum, summū & infinitum, quod nō est in potentia ad numerum propriē sumptum, nec est connumerabile alij, sicq; soli conuenit deo. Vnde constat quō deus dr̄ unus positiue, & qualiter differt unitas eius ab unitate creaturæ. Hæc Bonauentura.

Vnitas in deo positiue.

Obiectio soluitur.

Albertus. ¶Circa hæc q̄rit Albertus, an deus sit magis unus aut simplex q̄ unitas ipsa. Videt quod nō, q̄a in unitate nihil est nisi unitas, ergo ē simplicissima. ¶Item si deus est simplicior unitate, & magis unus q̄ illa: ergo ante unitatem est aliquid, cum tñ ipsa sit primū. ¶Ad quod rñdet: Deus est magis unus & simplex q̄ unitas creata, quæ per respectum ad deum se habet sicut effectus, & est in potentia atq; componibilis alteri, quorum nullum conuenit unitati increatæ quę deus est, qui est ante omnem unitatem creatā tanquā causa ipsius. Hinc dicunt philosophi q omne qd est citra deū, est hoc & hoc. Atq; Auicebron in li. fontis uitę fatetur: Primū creatū quod recipit à primo increato, recipiendo est duo, quia recipiēs & receptū. Recipit enim esse à primo, & est quid unum receptum & participatum. consideratur nanq; in eo aliquid p modum actus, & aliquid per modum potentiæ. Et

Deus est unitate creata simplicior.

Auicebron.

ita secundum diuersas considerationes unitas creata dicitur unitas & duo. siquidem ratione indiuisibilitatis dicitur unitas, & dicitur duo, inquantum quid creatum constitutum in specie creaturæ. Hęc Albertus.

Dio. Car. ¶ Veruntamen de hac re, an s. unitas & numerus dicant aliquid positiue in deo, oportet plenius perscrutari. ¶ Nunc igitur respondendũ ad obiecta, atq; ad primum dicendum, ꝙ diuinus Dionysius uult dicere, quod deus est ante unitatem creatam tanq̃ exẽplar & finis effectiuaq; causa illius, & quod ipsemet deus est unus & unitas superessentialiter & infinitè eminentius, q̃ capere ualeamus. Vnde ipsemet sanctus Dionysius iterum contestatur, ꝙ deus est unus & unitas, ordo & numerus: qa uidelicet unus & unitas ex natura rei competunt ei, ordo uero & numerus per exemplar & causam. Tamen quõ numerus deo conueniat, mox clarius exprimetur.

(Soluunt argumēta initio q̃stionis addu cta. — S. Dion.)

ad 2 ¶ Ad secundum, ꝙ unitas deo conueniens, est unitas entis, non determinari ad aliquod genꝰ. Hinc Thomas ad istud respondet: Vnum dupliciter dicitur. est enim unum quod conuertitur cum ente, quod non est determinatum ad genus quantitatis, imò in omnibus entibus inuenitur: & sicut deus est ens non aliquo esse quod non sit ipse, ita est unus nõ aliqua unitate quæ non sit ipse, sed per essentiã suam: ideo maxime unũ. Aliud est unum, quod nõ conuertit̃ cum ente, quod non potest transsumi ad diuina quantum ad genus suum, quod est quantitas: sed quo ad differentiam suam quæ ad perfectionem est pertinens, sicut indiuisibilitas & prima ratio mensurandi seu aliquid tale. Hoc autem unum quod cum ente conuertitur, nihil rea'e superaddit eidem, sicut nec uerũ nec bonũ, quæ conuertuntur cum ente.

(Thomas. Unũ dupliciter dr.)

ad 3. Et per hoc patet solutio tertij. Vnde & unitas quæ est deus, est omnis numerus, actiua potentia, exemplariq; ratione & superessentiali perfectione, qua oĩm rerum ac numerorum perfectionem in se supereminenter comprehendit, habet & continet.

ad 4. ¶ Ad quartũ Thomas respondet, ꝙ deus est aliquid determinatum in se. aliàs de ipso negari non possent creaturarum conditiones & proprietates, non tamen dicitur determinatus quasi termino ullo finitus, sed quia per excellentiam sui simplicissimi esse quod additionẽ non suscipit, à creaturis cunctis distinguitur.

QVAESTIO II.

SEcundo principaliter quæritur, **vtrum in deo vere sit numerus, & an vnitas ac numerus dicant in deo quid positiuum.**

Arguit 1. ꝯ veritatē ¶ Videtur quod in deo non sit numerus, quia de ratione numeri est numeratorum diuersitas. In deo aũt (ut patuit) nulla consistit diuersitas. nam & teste Isidoro, numerus dicitur quasi nutus memoris. i. diuersitatis. (Isidorus.)

2. ¶ Secundo, philosophus quarto metaphysicę loquitur, numerus est multitudo mensurata per unum. deus autem est infinitus & immensuratus.

3. ¶ Tertio, quia Boethius in libro suo de Trin. disseruit: Hoc uere est unum, in quo nullus est numerus. & intelligit de diuinis, non ergo in deo ẽ numerus, cum ipse sit uerissime ac simplicissime unus.

4. ¶ Quarto, Ambrosius asserit super Lucam: Nihil circunscriptum, nihil præscriptum, nihil mensum, nihil dimensum trinitas habet. In summa igitur trinitate nulla est numeratio. (Ambrosi.)

5. ¶ Idem probatur autoritate rationibusq; Magistri in litera, autoritatibus quoq; sanctorum quos allegat.

In opposi tum. 1. Joh. 5. ¶ In oppositum est ꝙ in canonica sua prima beatissimus ait Iohãnes: Tres sunt qui testimonium dant in cælo, pater, uerbum & spiritussanctus. ¶ Rursus, in diuinis ẽ uera & realis distinctio personarũ, imò uerissime tres personæ, quæ designant̃ cũ dr̃ trinitas personarum, ergo est ibi numerus uerus. Quòd si ita ẽ, cõstat ꝙ unitas & numerus positiuè in deo dicant̃.

Albertus. ¶ Ad hæc respondet Albertus: Numerus multipliciter consideratur. Quidam nanq; est numerus quãtitatis discretę, qui est aggregatio unitatum, ita ꝙ facit separationem continuationis inter unitatem & unitatem, ut dicit philosophus. Si eñ cõtinuatio eẽt inter unitatem & unitatem, sicut inter punctũ & punctum in linea, non esset quantitas discreta. Et hunc numerũ uidetur Magister auferre à deo. Nulla etem discretio separans unum ab alio, ẽ in diuinis, ubi una persona est in alia per substãtialem identitatẽ. (Philosop.)

¶ Secundo accipitur numerus ex parte rei numeratæ, qa res numerata secundũ quod accipit rationem unius quod potentia est numerus, sic rationem accipit numeri. Porro res numerata accipit rationem unius à forma sua, non secundum quod forma est, sed s̃m quod terminat id cui dat esse. Sunt enim tres actus formę seu eius quo res est. Primus est dare esse, secũdus est dare rationem naturæ seu speciei. Tertius est terminare, & ab hoc actu formæ est ratio unius, qa per hoc efficitur res in se diuisa, & diuisa ab alijs. Sicq; bene dicimus ꝙ deus est unus, sed non debemus dicere personaliter hoc modo, pater est unus, pater & filius sunt duo: pater, filius & spiritussanctus sunt tres, cum non sint à seinuicem per formam & esse diuisi. Et sic denuo rectè ait Magister, ꝙ non est numerus in personis. (Formę tres sunt actus.)

¶ Tertio dicitur numerus id, quod exit ꝑ multitudinem numerans potentiam unius. & hoc dupliciter, puta secundum materiam & secundũ formam. Secundum materiam, sicut dicimus decem ulnas esse numerum quantitatis panni, quoniam ulna decies iteratur in ipsa panni quantitate. secundũ formam autem, sicut dicimus ea quæ facta sunt, fiunt & fient, cẽ numerum exemplarium diuinorum: sicq; unum uocatur mensura per modum principij ad eẽ, atq; per modum formæ exemplaris, ut prima causa quæ est unum increatum numerans causata: non ꝙ iteretur in illis, uel ꝙ numeratio sua actiua quantitas sit illorum, ut quidam male intellexerunt: sed ꝙ forma unius per relatiõem ad ipsum deum tanq̃ ad exemplar, facit unum & unitatem in re, & omnes formæ exemplatæ faciunt multitudinem. Itaq; hoc modo solum deum dicimus unum, qui est principium effectiuum & exemplar totius multitudinis creaturarum. & hoc unum non est potentia seu potentialiter multa per sui iterationem, cum non sit multiplicabile, sed potestate sua productiua effectuum & exemplarium multorum. Hæc est intentio Philosophi cum ait, Vnum est quod non diuiditur &c̃. (Philosop.) Hoc quoq; est quod beatus Dionysius ultimo de diuinis nominibus cap. ait: Theologia totam thearchiam. i. diuinam maiestatem laudat sicut omnium causam nominatione unius. (S. Dion.) Et dicitur unus deus pater, & unus dominus IESVS CHRISTVS, & idem spiritussanctus propter excedẽtem totius diuinitatis simplicitatem, in qua omnia singulariter sunt unita, & supersubstãtialiter præsunt. Propter quod ad ipsum omnia merito reuertuntur ac reponuntur, à quo, ex (Roma. 11.)

Algazel. quo, per quem, in quo, & ad quem omnia sunt & coordinata sunt, & manēt, quod & Algazel in sua metaphysica tāgit. ¶Quarto dicitur numerus ex parte rei numeratę secundum quid & simpliciter, s. pluralitas à distinguente quocūq; modo causata: quemadmodum etiam dicimus punctū in medio continuantem, esse duo: quoniam ut duobus utimur eo, uidelicet ut fine & ut principio. cētrum quoq; in circulo dicimus esse multa in ratione principij, inquantū multæ lineæ egrediuntur ab eo ad circūferentiam. Sicq; personam sua proprietate distinctam & determinatam, dicimus unam: & duas personas distinctas, plures: atq; hoc solo modo numerus positiue est in diuinis, tali originis proprietate. Et in hac numeri consideratione diminutus est Magister, quoniā iste numerus nō est simpliciter numerus, sed numerus quidā, quem agit proprietas determinans & distinguēs: numeratumq; illo numero, est psona. Hæc Albertus.

¶Denique idem doctor supra distinctione 19. de hac ipsa scribit materia. Concedendum est q; duę seu tres personæ in diuinis, sunt plures q̃ una, loquendo de numero quem facit ibi relatio: tamen una nō est pars duarum aut trium, nec unitas illa est pars binarij alicuius. Quod patet, quia in inferioribus ē forma substantialis uniuscuiusq;, cui⁹ actus est rem in se terminare, atq; ab alijs separare, in quibus non est eadē numero forma. per actum igitur illum forma facit rem esse unā, & est unitas eius. Cumq; unitates duarum rerum sequantur formas substantiales, nō sunt una nec unum: ideo unitas huius unitasq; illius pariter sumptæ, reddūt binarium & tres trinarium. In diuinis autem essentia non diuidit, sed potius unit personas: ideo unitas personę ut est persona, nō est essentia, sed notio seu relatio distinguit personas, & numerum facit in eis. Attamē quoniam notio aut relatio nō diuidit personam à persona essentialiter, ideo nō simpliciter facit pluralitatē, ergo nec simpliciter binarium aut trinarium. Vnde quamuis in diuinis sint duæ personæ, non tamen binarius: & quamuis sit ibi pluralitas personarum, non tamen multitudo. Idcirco non æstimo concedendum, q; unum in diuinis sit pars duorum etiam discreta, sicut unitas est pars binarij uel ternarij: quoniā numerus quem notio siue relatio agit, non est simpliciter numerus. Hæc Albertus.

Quæstio ¶Rursus quærit ibidem, utrum personæ differunt numero. Videtur q; sic, quoniam numero discernuntur, nec una est alia.

Damasc. ¶Damascenus quoq; affirmat quòd differētia causa est numeri. cum igitur differant abinuicem, uidetur quod numero.

¶Item, non differūt genere nec specie, ergo numero. Ad qđ rńdet, q; nō differūt numero q̃ sit simpliciter numerus, sed differūt numero relationū seu personarum, quod nō est simpliciter differre numero, quoniam forma diuidens inquantum diuidens, causa est numeri. Quamuis ergo personæ abinuicem discernantur, non tamē proprie differunt: quia non habēt differentias. sed per relationes distinguuntur, quod non est substantialiter diuersificari, neq; simpliciter numerari. Ideo proprie loquendo non differunt genere, nec specie, nec numero: quoniam illa diuisio locum habet, ubi numerus sequitur multiplicationem seu diuisionem essentiæ. in personis autem essentiæ unitas perseuerat. Hæc Albertus.

¶Cōcordat Vdalricus in Summa sua in pluribus locis, præsertim in ultimo tertij libri capitulo. Vdalric⁹.

¶Præterea Thomas hic asserit: Quemadmodum unitatis ratio consistit in diuisione, sic ratio numeri ac multitudinis cōsistit in diuisiōe distinctioneve aliqua. Vnde ea quæ inuenimus diuisa simpliciter, dicimus multa simpliciter: & quæ inuenimus diuisa secundum quid, dicimus multa secūdum quid. Diuisio autem simpliciter attenditur uel secundum essentiam siue formam, uel quantitatem siue materiā. hinc ea quæ differunt secundum essentiam, dicimus esse multa, ut hominem & leonem: similiter duas partes lineę iam diuisæ, dicimus lineas duas. Diuisio autem secundum quid, est quæ attenditur secundum rei pprietates, sicut hominem album dicimus alium à se nigro: & adhuc magis est diuisio secundum quid in his, in quibus attenditur distinctio relationum rationis, nō rei: uelut si punctus dicatur multiplex, inquantum est diuersarum principium linearum. Itaque in diuinis non est numerus simpliciter, qui est per diuisionem essentię, aut quantitatis, sed numerus quidā, uidelicet numerus relationum: non tamen rationis, sed uere realium. sicq; diuinarum numerus personarum, est medius inter numerum simpliciter dictū & numerum rationis. Si autem comparemus numerū personarum ad numerum proprietatum absolutarum, quæ sunt in creaturis, habent se sicut excedētia & excessa: quia si attendatur ratio distinctionis, inuenitur maior distinctio in pprietatibus absolutis creaturarum, q̃ in diuinis personis: quoniam uerbi gratia, color & sapor essentialiter distinguuntur, habētq; aliud & aliud esse accidentale, sed in diuinis personis est unum & idem esse, nec essentialiter sunt distinctæ. Si uero consideretur perfectio distinctorum, sic numerus personarum excedit in ratione distinctionis ac numeri, quia relationes in diuinis sunt subsistentes: idcirco ad numerum relationum sequitur numerus personarum, non autem ad numerum pprietatum in creaturis: quoniam proprietates illæ non sunt subsistentes, sed inhærentes. Hæc Thomas in Scripto. Tho. ad.

¶Consonat Petrus de hac re supra distinctione decima nona loquens: Numerus proprie sumptus est quantitas discreta, quæ in hoc differt à quantitate continua, quòd partes quantitatis continuę copulantur ad terminum unum communem, ut lineæ partes ad punctum, & partes temporis ad instans. quantitas uero discreta est, cuius partes ita non copulantur ad terminum communem. Numerus ergo importat & distinctionem & separationem. Pater uero & filius & spiritussanctus nō separationem habent, sed distinctionem, ut sanctus ait Ambrosius. idcirco non differunt numero simpliciter, sed numero cum additione determinante, utpote numero personaæ, qui distinctionem tm̄, nō separationem importat. Et quantum ad hoc, ueritatem sortitur quod loquitur Damascenus libro primo: Hæ tres sanctæ hypostases differunt numero. Porro communis illa autoritas, Quæcunque differunt re, differunt genere, specie aut numero: uera est de rebus in genere substantiæ, non de alijs quibuscunq;. Hæc Petrus. Petrus. Quātitas discreta q̃liter differat a continua. Ambrosi. Damasce.

¶At uero de hac quæstiōe, utrum unitas & numerus aliquid ponant in diuinis, ita q; non dicantur ibi

Tho. aq. tantum per remotionẽ, diffuse hic sanctus Thomas scribit: De quidditate unitatis diuersa fuit opinio inter Auicenna philosophos atq; theologos. Auicenna etenim dixit q; unũ quod conuertitur cũ ente, est idem quod unũ quod est principiũ numeri: & quod multitudo quæ est numerus, idem est cum multitudine quæ diuidit ens. Sicq; uult, quod utrunque positiue aliquid addit supra ea quibus adiungitur, eo q; in uno intelligitur esse, nõ solũ ut in subiecto, sed & sicut id quod in suo clauditur intellectu. unde unum est quoddam esse quod non diuiditur. Et hoc esse non dicit quod sit esse substantiæ, quia sic non inuenirent̃ in generibus accidentis unitas & numerus. nec etiam est esse cõe ad substantiam & accidens, quia sic esset aliquis numerus q nõ esset accidẽs. Sed dicit q̃d est esse accidentis, & per illud esse adueniens post completũ esse substãtię substãtia dr̃ una, sicut p albedinẽ dicitur alba. & inde probat q; numerus est accidens tantũ. Et secundum hoc unitas dicit intẽtionem accidentalẽ, atq; ex talium aggregatione intentionũ efficitur numerus qui est species quãtitatis. Quam positionem sequẽtes quidam theologi, dicunt q; unitas & numerus transferuntur in prædicationẽ diuinã, non quantum ad esse accidentis aut quantitatis, sed quo ad rationem propriam unitatis ac numeri, sicq; in deo dicunt aliquid positiue sicut sciẽtia. ¶Alij philosophi Aristot. Auerrois ut Aristoteles & Auerrois, dicunt quod unũ & multa quæ diuidunt ens, realiter differant ab uno, quod est principium numeri, & à multitudine quæ est species quantitatis. Et hoc rationabile est. non enim cõuenit, aliquid contentum sub inferiori, esse differentiam superioris, sed rationale nõ ẽ differẽtia substantiæ. ita nec multitudo quæ est sub quantitate, potest esse differentia entis simpliciter. Ideo dicunt quod unum quod conuertitur cum ente, nil addit reale ei cui adiungitur: quoniam res nõ dicitur una per dispositionem adiunctã, quia sic esset ire in infinitum, si dispositio illa adiuncta esset una per aliquam additã unitatem. Itaq; dicunt q; unum in suo intellectu claudit ens, & superaddit priuationem seu negationem, utpote indiuisionem: & ita unũ quo ad id quod addit super ens, non dicit nisi negationem. estq; cõuertibile cum ente, & sola ratione differt ab eo. Eadem ratione multitudo quæ diuidit ens, non addit supra res multas nisi rationem diuisionis. Porro prima rõ diuisionis qua unum ab alio distinguitur, in affirmatione & negatione cõsistit. ideo multitudo in sua ratiõe dicit negationem, prout multa sunt quorũ unũ non est alterum, cuius diuisiõis negatio importatur in ratione unius. Vnum uero prout est principiũ numeri supaddit enti esse mẽsuræ. cuius rõ primo inuenitur in unitate, deinde in alijs numeris, ac deinceps in quãtitatibus quoq; cõtinuis, & exinde translatum est nomen mensuræ ad omnia alia genera, ut dicitur Philosop. 10. metaphysicæ. Præterea quidam mediam uiã tenent, consentiẽtes Aristoteli in hoc, quod unũ quod cum ente cõuertit̃, nihil reale addat enti cum adiungit̃. Auicennę uero in hoc, quod dicit unũ quod conuertitur cum ente, & quod est principiũ numeri, non differre realiter. Et ita secũdum eos unum quolibet modo sumptum, nil addit reale ei cui adiũgitur. Sed hoc stare non ualet: quia si unitas quæ est principiũ numeri, dicat priuationẽ, tunc nõ erit nisi in anima, & ita nec numerus cuius extat principium, & ita nõ posset esse species in aliquo genere. Ita q; dico quod unitas & numerus, secundũ quod sunt in gñe quantitatis, nõ inueniuntur nisi in quibus inuenitur commensuratio quantitatis. propter quod inueniunt̃ tantum in rebus habentibus quantitatem continuam. ꝓpter quod iuxta philosophũ non cognoscimus numerum nisi diuisione cõtinui, & hic numerus subie- Philoso. ctum est arithmetici, ut Auicenna testatur. Sicq; numerus iste & unitas non ueniunt in prædicationem diuinam, sed unum & multitudo, prout consequunt̃ ipsum ens uniuersaliter: & ita nil addunt in diuinis nisi rationem negationis, sicut Magister dicit in litera. Hæc Thomas in Scripto.

¶Insuper in prima parte Summę, q̃stione 11. unũ, Unũ cũ en te cõuerti. inquit, nõ addit super ens nisi diuisionis negationẽ, idcirco cum ente conuertitur. Nam oẽ ens aut simplex est, aut compositum. quod autẽ est simplex, est indiuisum actu atq; potentia. compositum uero nõ habet esse quãdiu partes eius abinuicem sunt diuisæ, sed postq̃ componuntur & constituunt ipsum. Qui autẽ dixerunt idem esse unum, quod conuertitur cũ ente, & quod est principium numeri, in duas opiniones contrarias sunt diuisi. Nam qm̃ ens quod cõuertitur cum ente, non addit enti quicq; reale, sed significat substantiã rei, ꝓut est indiuisa, Pythagoras & Plato opinati sunt idem esse dicendum de uno quod est Pythago. Plato. principium numeri: & quoniam numerus componitur ex unitatibus, crediderunt quod numeri essent substantiæ oĩm rerum. Econtrario Auicenna consi- Auicenna derãs quod unum quod est principium numeri, addit aliquid supra substantiam rei, credidit quod etiã unum quod cõuertitur cum ente, addat aliqd supra essentiã entis, q̃d falsum est. Hæc Thomas in Sũma.

¶Concordat Alexander: In diuinis, inquiens, non Alexãder. est numerus simpliciter, quia nõ est ibi differẽtia secundum substantiam, sed est ibi ut numerus. i. numerus scd̃m quid, uel cum additione. Ad intelligendum uero cur sanctus Dionysius dicat deum esse nume- S. Dion. Boethius. rum, aduertendũ q; secundum Boethium li. de Trinitate, duplex est numerus. s. numerans & numeratus. Deus ergo non est numerus numeratus, sed numerus numerãs, qa ipse dinumerat oĩa. Hæc Alexand.

¶Durandus quoq; circa hæc multa scribit, in qbus Durand. præallegatis contradicit doctoribus in nõnullis, sed inepte. quod, prolixitatem uitans, non prosequor.

¶Sed & dñs Antissiodorensis circa hæc multa scri- Antissiod. bit in Sũma sua primo li. satis cõcorditer ad pallegatos doctores, cuius dicta sententialiter sunt inducta.

¶Insuper Scotus circa hęc loquitur: Si dicat̃ quod Scotus. numerus habeat unitatem formalẽ, respectu cuius formalitatis unitates sunt materiales & quasi materia formæ illius, sic non est numerus in diuinis: quoniam quælibet psona diuina est infinita, & quælibet ꝓprietas psonalis est idem & eadẽ infinito, & nihil tale est potentiale aut pars alicuius. Si autẽ dicatur quod numerus sit tantũ unus aggregatione unitatũ sicut aceruus lapidũ, sic etiã non est numerus in diuinis: qa sic aggregata simpliciter sunt diuersa, nec sunt nec faciunt aliquid unũ p se. diuinæ autẽ psonæ sunt substãtialiter idem alicui uere uni, puta diuinæ essentiæ. Si demum dicatur quod numerus habeat esse solum in intellectu, plura seu plures unitates simul cõcipiente, cum intellectus aliquis possit cõcipere tres personas simul, uel unam, non concipiendo tres, nec

sit tam perfectus conceptus concipiendo unam psonam, sicut tres personas cõcipiendo: posset poni qsi unus totalis conceptus trinitatis in intellectu. Sed omittendo an numerus sit in intellectu, & loquendo de numero in re, dico quod numerus simpliciter dictus, non est in diuinis: sed est ibi numerus ẜm qd & cũ additiõe, ut dictũ ẽ, & in numero illo fit abstractio ab omĩ qd impfectiõis ẽ in numeris. Hæc Scot⁹.

Soluuntur argumẽta initio qsti. adducta.

¶ Ad argumenta dicendum ꝙ probant duntaxat ꝙ in diuinis nõ sit numerus proprie ac simpliciter dictus, qui diuersitatem & essentialem distinctionem includit, sicut est declaratũ. Nec in deo est proprie multitudo, nisi pluralitas ex relatiõibus originis manans. Qualiter autẽ incircũscriptibili deo conueniat habere mensuram aut mensurari, tactum est paulo ante, & plenius supra, ubi tractatum est de æternitate, qualiter sit mensura dei. hæc nãqꝫ mensuratio nõ est per aliquid realiter additum deitati. nec numerus in diuinis realiter differt à numeratis personis. Boethius quoqꝫ numerum essentialem ac proprie dictũ, nõ personalem, à diuinis excludit. Ex his omnia illa soluuntur de facili argumenta.

Boethius

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, an dictiões numerales in diuinis dicant aliquid positiuũ: et si aliquid dicant, an dicant substantiã vel relationẽ potius. Hæc quæstio duo includit. Primum est, an dictiões illæ aliquid ponãt in deo uel solũ remoueant. Secundũ est, an pdicent essentiã uel relationẽ. Prima pars qstionis istius dependet ex introductis. si enim unitas & numerus sunt in diuinis, certũ est ꝙ dictiones numerales & partitiuæ & q̃ cõprehendunt utrũqꝫ, sicut nomẽ hoc trinitas, dicant aliqd positiuũ in deo. Et quia Magister dixit numerꝝ nõ conuenire diuinis, cõsequenter asseruit ꝙ dictiones istæ in diuinis nil ponant, sed solũ remoueãt, sicut in textu diffuse habet. Cum ergo ostẽsum sit, q̃liter unitas & numerus deo aliquo mõ conueniant, unitas utiqꝫ proprie, numerus uero ẜm quid, dicendũ ꝙ dictiones illæ aliquid positiue dicũt in deo. Hinc ait Bonauẽtura: Opinio fuit Magistri, ꝙ noĩa numeralia in diuinis nil ponunt, quia si ponerẽt aliquid, hoc esset numerus. numerus aũt nõ conuenit in diuinis, qm̃ ubi numerus, ibi diuisio, separatio & aggregatio, q̃ in deo locũ nõ habent. Verũ nec ista opinio, nec rõ eius conueniens est. Positio em̃ ista destruit semetipsam. ponit nanqꝫ quod noĩa significantia pluralitatẽ, dicantur priuatiue in deo, similiter noĩa designantia unitatem: & si hoc ita est, i. si hæc sic inuicem opponũtur, ut utrũqꝫ sit priuatio alterius, erit ibi circulatio in notificãdo: & si utrunqꝫ priuatio extat alterius, cum priuatio nõ sit priuatio priuationis, sed habitus alicuius, utrunqꝫ aliquid ponit. & ita si dicantur priuatiue, dicuntur & positiue. Idcirco positio in seipsa nõ ualet. Ratio q̃qꝫ eius non est cõuenienter accepta. Nam numerus importat distinctionẽ, & ultra hoc aggregationis compositionem. quamuis autem in diuinis non sit aggregatio nec compositio, est tamen ibi distinctio: ideo numerus non est penitus remouendus à diuinis, sed numerus talis. Magister aũt omnino remouet, ideo deficit, unde in isto articulo cõmuniter non tenetur à magistris Parrhisiensibus. Hęc Bonauẽtura.

Bonauen.

Magistri opinio refellitur.

¶ Præterea de secunda parte quæstionis idem asserit doctor: Quidam dixerunt ꝙ dictiones istæ numerales in deo nihil dicũt, nisi q̃d hoc nomẽ psona, pluralit, ut si dicat psona & tres psonæ, idẽ subijciat & pdicet. Ratio aũt & mod⁹ intelligẽdi hoc, iste ẽ: Quia si ponerẽtur formæ ab æterno fuisse, sicut fertur Plato posuisse ideas, tũc formæ hmõi plures essent, atqꝫ in aliquo numero certo: & numerus iste nõ esset ꝓprietas nec passio sequens, sed ipsæmet formæ numerales, sicqꝫ dicere tres psonas in diuinis, non est aliud nisi dicere ipsas personas. Veruntamen non oportet sic dicere, quia si oĩno est idẽ dicere, personæ & tres personæ, esset nugatio, dum dicit, tres personæ seu una persona uel duę personæ. & uideretur nihil plus dici, cum dicitur, tres sunt personæ, q̃ cum dicitur, psonæ sunt personæ. hinc est alius modus dicẽdi quod hmõi dictiones numerales dicuntur secundum relationem, & important ipsas notiones: quia in diuinis importãt distinctionem quæ est à proprietatibus in diuinis. sicqꝫ ly tres, importat trium personarum ꝓprietates in concretione. notio autẽ inquãtum conuenit soli, uocatur proprietas: inquantũ uero distinguit ab alio, dicitur unitas. Vnde dicuntur personæ tres proprietatibus suis distinctæ. ¶ Et si quæras q̃d dicitur, quando dicitur tres notiones, dicendum q̃d seipsis distinguuntur proprietates seu notiones: idcirco non dicunt nisi notiones ipsas. ¶ Sed his obijci potest, quia hę dictiones numerales dicunt numerũ, qui exprimit quantitatem. quãtitas autem in diuinis in substantiam transit, ut Augustinus, Boethiusqꝫ testantur. ergo hæ dictiones substantiam dicunt nõ relationem. ¶ Præterea omnia noĩa quæ ad se dicunt, ẜm substantiam prædicantur. sed hæc nomina, duo & tres, dicuntur ad se, ergo non relatiue. ¶ Dicendũ ad primum, quod numerus in creaturis est quãtitas, sed in deo dicit relationem: quoniam in diuinis distinctio est per originem, non per additionem.

Obiectio 1. 2. ad 1. ad 2.

¶ Ad secundũ, ꝙ nomen dicitur ad se dupliciter, s. intra & extra, seu implicite & explicite. Dictio autem numeralis dicit relationem intra atqꝫ implicite, quia importat numeratorũ distinctionem, & implicat relationem: sed nomen q̃d nec intra nec extra ad aliud dicitur, dicitur ẜm substantiam. Hæc Bonauentura.

¶ Insuper quęrit hic doctor, utrũ unus dicatur secundum substantiam in diuinis. & respondet, Cum rõ unitatis sit distingui ab alijs, & indiuisum eẽ à se, & in diuinis ponam⁹ essentiã ab alijs distinctã essentijs, & psonas distinctas p ꝓprietates, necesse ẽ in diuinis ponere unitatẽ tã essentialẽ q̃ personalẽ. cũqꝫ psona nõ sit aliud q̃ essentia, unitas eẽntiæ & psonæ nõ sunt realiter duæ unitates, sed una, differẽs rõne. ideo unitas de hac & illa non pdicatur æquiuoce, qa nec huic nec illi specialiter imponit: sed utriqꝫ cõuenit gñalis rõ unitatis. Qm̃ ergo concretũ specialẽ significationẽ, nõ suscipit ab abstracto, hoc nomẽ un⁹ in diuinis importat unitatem essentialẽ & personalem: & dum adiectiue tenetur, indifferẽter importat utranqꝫ, sed determinatur ad hanc uel illam per adiũctum: quia cũ additur termino eẽntiali importat unitatẽ eẽntialẽ: cum uero addit termino notionali aut personali, sicut cũ dicitur, unus pater, importat unitatem notionalem seu personalem. Porro dum substantiuatur, necesse est quod ex se determinetur. Cumqꝫ neutrum genus significet sub indistinctione, idcirco in neutro genere conuenienter appropriat & attribuitur unitati essentiali, in masculino autẽ, qa

importat distinctionem ac certum suppositum in diuinis, diciturque ratione producentis, appropriatur unitati personali. hinc unum non accipitur ut conuertibile cum ente, nisi in genere neutro. Idcirco non sequitur, pater & filius & spiritussanctus sunt unus deus, ergo sunt unus: imo est ibi fallacia figuræ dictionis. Quamuis enim nõ uarietur significatio per substantiuationem neque per generis diuersitatem, potest nihilominus uariari modus significandi, præsertim si usus id faciat, & rõ consonet usui. Hæc Bonauent.

Tho. aq. ¶ Concordat Thomas: In diuinis, inquiens, nõ est aliqua unitas & multitudo, nisi secundum quod unũ & multa diuidunt ens cõmune, & ita nõ addunt reale aliquid supra ens de quo dicuntur. Propterea sicut ens cõmuniter se habet ad absoluta & relatiua, & consimiliter indistinctio quam addit unitas, & distinctio quam addit multitudo, ita unum & multa. hinc secundum quod diuersis iunguntur, significant essentiam uel relationem. Vnitas quippe essentialis ẽ ipsa diuina essentia, inquãtum est indiuisa: & unitas personalis, est unitas proprietatis, ut est indiuisa. multitudo quoque seu pluralitas personarum sunt ipsæ personę secundum quod sunt distinctæ. Et quoniam nõ est ibi aliqua distinctio essentiarum, ideo nec aliqua pluralitas essentialis. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Amplius in prima parte Summæ quęstione 30. Omnis, ait, pluralitas cõsequitur diuisionem. Est aũt duplex diuisio, una materialis, quæ fit ex diuisiõe cõtinui. & hanc sequitur numerus, qui est species quantitatis. idcirco nõ est numerus talis, nisi in rebus materialibus quantitatem habentibus. Alia est diuisio formalis, quæ fit per formas oppositas seu diuersas: quam diuisionem sequitur multitudo seu numerus non existens in genere speciali, sed transcendens, sicut & ens quod diuiditur per unum & multa: talisque multitudo nõ est nisi in rebus immaterialibus. Quidam ergo non considerantes nisi multitudinem quę est species quantitatis discretæ, quæ in diuinis nõ est, dixerunt q̃d termini numerales nil ponant in deo, sed remouent tantum. Alij uero eandem multitudinem considerantes, dixerunt quod sicut scientia ponitur in deo non secundum rationem generis sui q̃d est qualitas non conueniens deo, sed secũdum propriam rationem, quantum ad id quod perfectionis includit: ita & numerus sit in deo secundum propriã rationem, non secũdum rationem generis sui quod est quantitas. Nos uero dicimus quod termini numerales secundum quod ueniunt in prædicationem diuinam, nõ sumuntur à numero qui est species quantitatis. qa sic nõ nisi metaphorice dicerentur de deo, quẽadmodũ aliæ proprietates corporalium rerum, ut longitudo & latitudo: sed sumunt à multitudine s̃m quod est trãscendens. Multitudo uero sic sumpta, ita se habet ad multa de qbus p̃dicatur, sicut unũ quod cõuertitur cum ente, ad ens cui nil reale superaddit. hinc multitudo ita accepta, designat res multas cum indiuisione circa unãquãque earum. Verum numerus q̃ est species quãtitatis, ponit quoddã accidens additũ rebus numeratis. similiter unũ quod ẽ principiũ numeri. termini autẽ numerales in diuinis significãt ea de quibus dicuntur, nihil addendo nisi negationem. Et quantũ ad hoc, ueritatẽ dixit Magister: quia cum dico, psonæ sunt plures, significant illæ personæ & indiuisio circa unũquãque earũ: quia de rõne multitudinis est, q ex unitatibus cõstet. Veruntñ autoritates à Magistro inductæ, nõ probant sufficienter eius ppositum. quãuis enim in diuinis pluralitate excludatur solitudo, & unitate pluralitas deorum, non tñ sequitur q his noibus hoc solũ significetur: sicut albedine nigredo excluditur, non tñ noĩe albedinis sola nigredinis exclusio designatur. Hæc Thomas in Summa.

Petrus. ¶ Petrus etiam his concordans: In diuinis, inquit, nulla est realis distinctio in eẽntia, sed solummodo in psonis. Noĩa igitur q̃ importãt realẽ distinctionẽ, oportet dici nõ s̃m substãtiã, sed s̃m psonarũ relationes. cumque termini numerales designẽt realẽ in deo distinctionem, dicunt relationẽ non tñ distincte, sed indistincte, nisi ex adiuncto ad certam relationẽ determinentur. ¶ Ad quæstionem demum qua quęrit, an unũ dicatur de deo secundũ essentiam uel relationem, r̃ndet sicut ex Bonauentura responsum est: & addit, quod unum dictum essentialiter, nõ est principium multitudinis psonarum, sed unum dictum notionaliter. ¶ Idẽ Richardus, qui etiam quærit, an oĩs numerus sit accidẽs. Et r̃ndet, Numerus põt considerari dupliciter. primo secundũ esse suũ reale, quod habet in entibus numeratis, & secundũ esse suũ imaginatum. Primo modo loquendo de numero, non est uerũ quod omnis numerus sit accidẽs, sicut nec uerũ est quod omnis unitas sit accidens. essentialis etenim unitas est ipsa essentia rei. cumque ex quibuslibet unitatibus constituatur numerus, cõstat q numerus ex talibus unitatibus cõstitutus, sit idem cum rebus, nõ accidens, neque in genere, sed transcendens. Loquẽdo autẽ de numero secundum esse suũ imaginatum, oĩs numerus est accidens: quoniã imaginatio nostra nõ comprehendit substantiam, nisi per imaginationẽ & nisi per accidens, quemadmodũ nec uideri nisi per accidens potest. Hæc Richardus.

Richard.

Nõ oĩs numer⁹ ẽ accidens.

¶ In cæteris scripta Richardi sententialiter sunt inducta. Albertus demum in Scripto, & Vdalricus in Summa consonant præinductis.

Albertus. ¶ Ad quæstionẽ uero qua quærit, an unũ & unitas ac numerus dicant de deo & creaturis uniuoce, r̃ndet Albertus: Nec unũ, nec unitas, nec numer⁹ dr̃ uniuoce de deo & creaturis, qm̃ deo & rebus creatis nihil uniuoce cõuenit. sed dr̃ de eis æquiuoce, non quidẽ æquiuocatiõe p casum & fortunã, ut canis & asinus, uas & animal, sed æquiuocatiõe analogiæ ad unũ, & nõ sicut ens est analogũ ad substantiã & accidẽs, uel sanũ ad animal & urinam, uel medicũ ad artificẽ & clysterẽ: sed s̃m analogiã causati & exemplati, ad causam atque exemplar. ¶ Si aũt obijciat, quæcunque dicuntur s̃m magis & minus, sunt comparabilia mutuo: deus & creatura dicuntur secundum magis & minus, quoniam deus est magis unus, bonus & sapiẽs, quàm creata, ergo sunt comparabilia: quæ autẽ sunt comparabilia, extant uniuoca s̃m philosophũ. ¶ Et respondendum quod deus creator & creata nõ sunt proprie comparabilia: quia quæ comparantur, s̃m cõparationis naturam susceptiua sunt ęqualitatis. Idcirco abusiua est comparatio, qua dr̃, deus est magis unus q̃ creatura: & tãtum ualet, deus est magis unus, quoniã est per se & primo, imo & incomparabiliter unus ut causa & exemplar, & creatura minus una, id est, à deo & ad dei imitationem exemplata atque relata, quid unum.

Obiectio.

Dilutio.

QVAESTIO IIII.

arguitur ꝙ diuersitatem QVarto quæritur, **An sit in deo diuersitas.** ¶Videt quod sic. tres enim superbenedictæ & superessentiales personæ sunt tria supposita, & Aug. in li. de Trin. affirmat ꝙ sunt tria. Hilarius quoq; in li. suo de Trin. ait: Pater & filius & spūssctūs sunt quidē per substantiam tria, sed per cōsonantiā unū. Doctores itē scholastici in scriptis suis interdum utū tur noīe diuersi ac diuersitatis ī diuinis, ut patuit sępe.

In opposi tum. ¶In oppositum est autoritas literæ.

Thomas. ¶Ad hæc Thomas respondet: Circa fidem trinitatis fuerunt hæreses duę perniciosæ. Vna Arrij, asserē tis personas in essentia differentes: alia Sabellij, affirmantis ꝙ solo nomine sint distinctæ. Concedenda sunt ergo quæ utrique hæresi aduersantur, & neganda sunt quæ utrique sunt consona. Vnde contra Arrium quatuor ponit ecclesia. s. essentię unitatem, & ex hoc confitetur deum unum, & negat diuersitatem. Secundo ponit diuinæ essentiæ simplicitatem, ideo confitetur esse deum simplicem, & negat eum esse multiplicem, & negat à deo multiplicitatem uel diuisionem, quæ ponit rationem totius & partis, quę simplicitati aduersantur: similiter separatiōem, quoniā propter essentię identitatem inseparabiles sunt per-

Filius nō est patri alienus. sonæ. Tertio ponit similitudinem in natura deitatis, prout significatur ut forma quædam. Hinc fatetur filium similem patri, & eum alienū esse à patre negat, quis sit alius: qm alienū uocat q̄d est à natura alicuius extraneū. Quarto ponit indiuisam uirtutē & magnitudinē trium personarum, idcirco concedit unā psonam alteri eē æqualem & parē, negatq; inæqualē ac disparem. ¶Consimiliter ecclesia quatuor ponit cōtra Sabellium. Primo naturæ cōicationem supposit; pluribus. ideo prædicat in deo pluralitatem, & excludit singularitatem. Secundo ponit q̄d pluralitas ista nō solū ē rōnis, sed etiam rei: qm sunt tres res; ideo p̄dicat in deo distinctionem, excluditq; unicum. Tertio ponit in rebus istis esse originis ordinem. Hinc asserit in diuinis discretionem, quæ ordinem quēdam importat, & excludit confusionē. Quarto ponit tres personas esse unitas societate amoris, qui est spiritus

Hilari⁹. sanctus. Propterea confitetur in diuinis cōsonantiā atq; cōsortium, solitudinem uero excludit. Hilarius ergo dicendo patrem & filium ac spm̄sanctum esse per substantiam tria, substantiam accipit pro hypo-

Soluitur argumentum initio q̄stiōis adiecta. stasi seu persona, & tria pro tres, sicut & Augustinus. Hęc Thomas in Scripto. ¶Per quę patet ad duo obiecta solutio. proprie nanq; loquendo non est concedendum ꝙ personæ diuinæ sunt tria, quamuis sint tria supposita. Doctores autem utendo noīe diuersi

Bonauēt. tatis in diuinis, extense sumunt hoc nomen

¶Concordat Bonauentura, cica textum dicendo: Cum dicimus plures esse personas, singularitatem solitudinemq; excludimus: quoniam in diuinis recipimus unitatem, non singularitatem nec solitudinem: quia singularitas excludit cōicabilitatē, solitudo pluralitatem. Nos autem unam ponimus essnutiam in tribus personis. Notandum quoq; ex parte pluralitatis, quod recipimus ista quatuor in diuinis, alietatem, pluralitatem, distinctionem, discretiōem: & ecōtrario quatuor ista uitamus, diuersitatem, multiplicitatem, diuisionem, separationem. Separatio nanq; supponit diuisionem, diuisio multiplicitatem, multiplicitas diuersitatem. Diuersitas autem notat formæ seu naturæ distinctionem. Econuerso discretio præsupponit distinctionem, distinctio pluralitatem, pluralitas alietatem: alietas quippe non tantum attē ditur penes formæ, sed etiam quo ad personæ distinctionem. Differentia uero noīm horum est, qa alietas & pluralitas importāt distinctionem à parte rei, distinctio & discretio p cōparationem ad nostrā cognitionē. sed alietas p modum substantiæ seu personæ, pluralitas per modum quantitatis, q̄uis in deo nō sit ꝓprie quātitas: diuersitas uero attendit penes substantiæ distinctionē, multiplicitas quātū ad uerā quantitatē, diuisio penes positionē seu discōtinuationē, separatio quantū ad ubi. Hæc Bonauentura.

QVAESTIO V.

QVinto quærit, **qualiter trinus ac trinitas deo conueniant, & qualiter ista sit vera.** Deus est unus & trinus, an etiam trinus ac trinitas es-

Antisiod. sentialiter in diuinis dicantur. ¶Circa hęc in Summa sua 1. li. Antisiodorensis loquitur: Videt q̄d ista sit falsa, Deus est trinus & unus: qa si deus est trinus, ergo est unus deus, & alius seu secūdus deus, & tertius deus: q̄d nequaq̄ concedit. ¶Item in hac oratione, deus est trinus & unus, hoc nomen deus aut supponit pro eēntia, aut ꝓ psona. Non ꝓ persona, qa nulla ē trina: nec pro essentia, qa nec illa est trina, sed tm̄ una. Si dicatur quod supponit pro omnibus diuinis personis simul, ergo pro trinitate: & iste est sensus, trinitas est trina & una: quod falsum est, quoniam trinitas non est nisi una. ¶Ad hoc quidam dixerunt, ꝙ hoc nomē deus quandoq; supponit tātum pro una persona, ut cū dicitur, deus generat: aliquando pro duabus, sicut dum dicitur, deus spirat: nonnunq̄ pro tribus simul, ut cum dicimus, deus est trinitas. Et hoc ideo est, q̄niam una & eadem deitas est in patre, in patre quoq;

Damasce. & filio, & item in patre & filio ac spiritusancto. Et hoc uidetur uelle Damascenus, qui ait primo libro: Oportet scire quod in personis diuinis unitas & in-

August. diuisio est in re. Hinc quoq; secundum Augustinum

1. Timo. 1. in uerbis illis Apostoli, Regi autem seculorum immortali, inuisibili, soli deo honor & gloria, p solum deum intelligitur trinitas tota. Hinc nobis uidet ꝙ cum dicitur, deus est unus & trinus: hoc nomen deus indistincte supponit ꝓ trib⁹ psonis, & hęc dictio un⁹, supponit formam tantum: & dictio ista trinus, significat ternarium theologicum personarum, prout indistincte supponuntur per hoc nomen deus: qa determinat illū ternariū in personis, secundum q̄d sunt unius naturæ: qm trinitas dr̄ ab istis noībus tres & unus, sicq; respicit & suppositionē & formā significatam: qa per significatū primo, puta ternariū, respicit tm̄ suppositionem: quantū uero ad significatā secun

Albertus. do unitatem, respicit formam. Hæc Antisiodorēsis. ¶Qui de hac scribit subtiliter ac diffuse. ¶Albert⁹ quoq; hinc loquitur: Trinitas s̄m Isidorū dr̄ quasi triū unitas, & q̄uis secundum nomen importet essentiam in recto, cum dicitur unitas trium, tamen secundum rei significationē est econtrario: ideo trinitas est tres uniti, seu tres personæ unitæ in una essentia. ideo hęc est uera, deus est unus & trinus, & ly deus supponit eēntiā in supposito in cōi seu indistincte. ideo gratia eēntiæ cōuenit ei p̄dicatū hoc, unus: & grā suppositorū cōuenit ei hoc nomē, trin⁹. Hęc Alber. ¶Pręterea

Tho. ad. Thomas hic ait: In noīe trinitatis importat unitas & numerus quidā. Vnitas autem in diuinis est duplex, uidelicet essentialis ac personalis, ut dictum est. Itaq; s̄m q̄sdā nomen trinitatis importat unitatē psonalē, tm̄ indistincte: & s̄m hoc exponitur nomē trinitatis

hoc modo, trinitas quasi ter unitas. quia sunt ibi tres unitates personales, & secundũ hoc nomẽ trinitatis absolute relationem significat. Alij dicunt quod unitas importata in noĩe trinitatis, ẽ unitas essentialis: sicq; exponunt, trinitas .i. trium unitas. Quod uidetur cõ-
Isidorus. ueniẽtius esse, quia & Isidorus sic exponit, & nos deũ dicimus trinum à trinitate. nec potest dici ter unus, quia cum dicitur deus unus, significatur unitas essentialis. & iuxta hoc trinitas designat utrunq;, uidelicet unitatem essentiæ distinctionemq; personarũ. Vnde cum dicitur, deus est trinus, significatur quod est habens tres personas in una essentia: imo quantum ad ueram noĩs significationem, cum dicitur deus trinitas, tãtum est dicere, tres psonæ unius essentiæ, sicut Magister exponit in litera. Hęc Thomas in Scripto.

¶ Insuper in prima parte Summæ quæstione 31. Nomen, inquit, trinitatis in diuinis significat determinatum numerum personarum. quemadmodũ ergo ponitur personarũ pluralitas in diuinis, ita utendum est nomine trinitatis: quia hoc idem quod significat pluralitas indeterminate, significat trinitas determinate. In trinitate autem diuina datur intelligi tam numerus q̃ personæ numeratæ. cũ ergo in symbolo dicitur, Trinitas in unitate, nõ ponitur numerus in unitate essentiæ, sed personæ numeratę dicunt̃ subsistere in unitate essentiæ, sicut supposita dicũtur
Trinitas diuina nõ est trina. esse in natura sua specifica. Nec tamen est concedendum quod trinitas sit trina, quia insinuarentur nouẽ res esse in deo: quia cum dicitur, trinitas est trina, rõne numeri importati significat̃ multiplicatio eiusdẽ numeri in seipsum, cũ trinitas importet distinctionẽ in suppositis de quibus dicitur. Hæc Thomas in Sũma.

Bonauẽt. ¶ His concordans Bonauentura, disseruit: In diuinis singulari modo est numerus, s. ex distinctiõe suppositorum seruata unitate essentiæ. ideo speciali mõ exprimẽda est, noĩe q̃d simul dicit pluralitatẽ & unitatem. Quoniã ergo hæc noĩa trinus & trinitas, pluralitatẽ & unitatẽ importãt, idcirco similia sunt noĩbus collectiuis: sed qm̃ unitas collectiuorũ, est unitas aggregationis, q̃ pluralitatẽ consequit̃, in diuinis aũt est unitas formæ, q̃ non est pluralitatẽ consequens: ideo tale nomen nõ est ,pprie collectiuũ. Propter q̃d dicit Magister, q̃d nomen trinitatis est q̃si collectiuũ. Vñ hęc noĩa aptissima sunt ad exprimendũ diuinarũ
Trinitas duplicẽ habet etymologiã. numerũ personarũ simul cũ unitate naturæ. ¶ Deniq; de hoc, q̃lis unitas sit quã important hęc noĩa trinus & trinitas, solet sic dici: hoc nomẽ trinitas, duplicem habet etymologiã. uno etenĩ mõ dicitur trinitas q̃si ter unitas. sicq; nomẽ numerale in eo includit̃ & dicit relationẽ, ut termini numerales: & unitas eius est unitas psonalis, quę plurificatur, nõ essentialis. Alia etymologia est trinitas .i. triũ unitas, & tunc unitas nõ multiplicat̃, sed significatur ut cõicabilis tribus: et quia ista est unitas essentialis, ideo nomen trinitatis hoc modo designat unitatẽ essentialem. Et hæc etymologia scd̃a habet sine dubio ueritatem, sed prima nõ uidetur ueritatẽ habere. Nã cũ eandem habeãt significationẽ trinus & trinitas, si prima etymologia est uera, tunc diceret̃ trinus, ter unus, q̃d non cõuenit deo. Idcirco dicendũ quod noĩa talia important unitatẽ formalẽ, puta eẽntiæ cũ pluralitate. ideo quodãmõ habet naturã termini substãtialis, in hoc quod de tribus singulariter pdicatur: & itẽ naturã termini numeralis, in hoc quod de nulla psona diuina dicunt̃ per se, quia nec pr̃ est trinus aut trinitas nec fili⁹. ¶ Si aũt q̃ratur, an essentia diuina uel deitas ipsa possit dici trina: dicendũ q̃d hoc nomẽ trinus, importat unitatem ut in cõcretione, & ita q̃si pluribus inhærentẽ. idcirco de eo dr̃ tãtum, quod cõcretiue unitatẽ importat, sicut hoc nomẽ deus quod supponit psonas. unde cõceditur ista, Deus ẽ trinus: nõ ista, deitas ẽ trina: qm̃ deitas nõ supponit personam, neq; hoc nomen trinitas. Hæc Bonauentura.

¶ Sed huic ultimo dicto obuiare uidet̃, q̃d in hymno cãtat ecclesia: Te trina deitas unaq; poscim⁹. & est hymnus à sc̃tõ Thoma cõpositus. Ad quod forsitan dici põt, quod abstractum ibi capitur pro cõcreto, uidelicet deitas pro deo. Dionys.

¶ His Richard⁹ ,prsus cõcordat, q etiã q̃rit hic, an unitas & simplicitas sint distincta attributa in deo, Et rñdet: Extendẽdo nomẽ attributi ad oẽs pfectiones & absolutas ,pprietates diuinę essentiæ, q̃ de deo uere ac ,pprie pdicant̃, sic unitas atq; simplicitas sunt attributa distincta rõne, nõ re: qm̃ ea q̃ excludũtur p ea, distincta sunt. Vnitas nanq; diuisionẽ, simplicitas cõpositionem excludit: imo diuisio est quasi opposita compositioni. Hæc Richardus. Nam & alia est formalis ratio unitatis, alia simplicitatis. Richard⁹

QVAESTIO VI.

Quæritur ergo adhuc ,p euidẽtiori intelligẽtia inductorũ, **an vnũ conuertibile cum ente, et vnum quod est principium numeri, realiter differant.** ¶ Videtur quod sic, quia sunt in diuersis pdicamentis. ¶ Ad hoc rñdet q̃rto quodlibeto Hẽricus: Philos. Hẽricus.
Ad intelligẽdum diuersitatẽ unitatis substantialis ab unitate accidẽtali, sciẽdum quia ut 5. cap. de diuinis noĩbus sc̃tũs Dionysius ait: In monade oĩs numerus ante subsistit: quod intelligi põt dupliciter. primo, sm̃ uirtutem & perfectionẽ in esse. Secundo, sm̃ substãtiam & naturã. Prima mõ monas penitus prima substãtialis, imo potius supsubstãtialis, est unitas diuinæ essentiæ: à q̃ primo intra se per sui cõicationẽ ad intra, ,pcedit primus numerus ternarius, diuinarũ uidelicet personarũ: Secundo ab eadem ad extra ,pcedit oĩs numerus multitudinis creaturarũ, secũdum gradus & ordines differentiũ specie naturarũ. Secundo mõ est duplex monas seu unitas in creaturis, à q̃ numerus duplex ,pcedit. una monas est substãtialis, alia accidentalis. unitas substãtialis est q̃libet forma substãtialis creaturæ in esse specifico cõsiderata, seu potius ipsa natura specifica sm̃ suũ esse quidditatiuũ accepta, ut humanitas, asininitas, q̃ est pars numeri substãtialis, à q̃ unitate ,pcedit numerus suppositorũ speciei eiusdẽ, qui numerus reuera est substãtialis, quia realiter idẽ sunt natura & res naturę .i. suppositũ. Est tñ accidentalis ,p tãto, inquãtũ accidit naturæ à suppositis participari, & per ea multiplicari. Vnitas uero accidẽtalis, q̃ est principiũ numeri accidẽtalis, ut potespecies quantitatis discretæ, est in magnitudine cõtinua solũ: & est accidentalis in re, quia per formã cõtinuitatis q̃ totum est accidẽtaliter unũ actuq; indiuisum, & tã quo ad separationẽ partiũ realẽ adinuicem, q̃ quo ad distinctã situationẽ earũ in toto, natũ est diuidi & signari in plura. A tali etenĩ uno cõtinuo ,pcedit numerus quãtitatis discretæ, cũ unum illud actu diuidit̃ aut signat̃ in partes suas integrales, qui numerus accidentalis est, qm̃ quælibet unitatum suarũ est accidentalis. pluralitas quippe ex aggrega-

tione est unitatum: quæ cum fuerint disgregatæ, faciunt multitudinem: si uero fuerint cõgregatæ seu indiuisæ abinuicem, faciunt magnitudinem. Sicq; licet secũdum intellectualem abstractionem prior sit simplicitate quantitas discreta q̃ quantitas continua, tñ natura & re prior est quantitas continua, cum ex ea quantitas generetur discreta: quæ per solam signationem partium in continuo, præcedit abstractione continuum: & utriusq; quantitatis una ē radix, puta materia. Generatio quoq; quantitatis discretæ ex continua, duobus fit modis. Primo, per realem continui diuisionem & partium eius separationem. Secũdo per intellectualem diuisionẽ seu actualem signationẽ in cõtinuo permanẽte integro factam, ſm quod aliqua magnitudo dicit̃ pedalis, bipedalis aut tripedalis. sicq; magnitudines in seipsis quodammodo, scilicet potentialiter, numeri sunt ſm Philosophum libro posteriorum. Hæc Henricus. ¶ His consonare uidetur qđ ait Durãdus: Vnũ quod est principiũ numeri, dicit aliqd positiuũ in quanto, cui cõpetit ratio mẽsuræ respectu multitudinis: tñ mensura quę est relatio, non est de significato ipsius. Non enim idem ē, esse aliquid numeri, & esse mensuram eius nisi sicut fundamentũ & relatio sequẽs, sunt idem. Ex quo patet, quid dicat unũ quod est principium numeri, sub uno quod cum ente conuertitur: qm̃ dicit specialem indiuisionẽ in natura quantitatis, uel ultra dicit aliquid numeri. & in hoc dicit aliquid positiuum, quod conuenit ei ratione sui fundamenti. rationem aũt mensuræ non importat nisi extrinsece. Hæc Durandus.

¶ Sed istud uidetur contrarium positioni Thomæ, qui (ut pauloante in secunda huius distinctionis patuit quęstione) affirmat quòd unum quod est principium numeri, superaddit enti esse mẽsuræ, Cõtra quã positionẽ Aegidius quoq; prolixe hic scribit, inter cætera loquens: Hoc dictum stare non potest, quoniam sicut reprobatur opinio dicentium, q; unũ q̃d est principium numeri, non dicit nisi quid priuatiuum: quod reprobatur, quoniam unum istud constituit numerũ, qui est realis species quantitatis: ita improbatur, quòd unum dicat esse mensuræ, cum mensura existat relatio, & ex relatione non constituitur absolutũ seu species quantitatis. Verum ad hoc pro defensione sancti Thomæ poterit responderi, quòd dicat unum hoc addere esse mensuræ materialiter: quoniam ei quod addit ultra ens, competit ratio mensuræ respectu multitudinis, ut etiam Durandus fatetur, & Thomas autoritate Aristotelis idonee probat, non tamen dicit unũ hoc mensuram aut relationem formaliter, & per hoc omnia dissoluuntur argumenta Aegidij.

Aegidius

Dio. Car.

QVAESTIO VII.

VLtimo quæritur, an sicut in diuinis ponitur vnitas duplex, videlicet essentialis & personalis, ita ponẽda sit in diuinis bonitas duplex, vtpote essentialis & personalis. Videt̃ q; imò, quia non uidet̃ maior ratio de uno q̃ alio. ¶ Et rursus, qm̃ bonum conuertibile est cũ ente, quẽadmodũ unum: ergo sicut ens est duplex, uidelicet absolutũ & relatiuũ seu p̃sonale, etiã in diuinis, ita & bonũ.

Argu. 1. 2 veritatẽ.

¶ Ad hoc doctor solennis in 1. q̃dlibeto r̃ndet: Aliquid distingui in diuinis penes eẽntiale & personale, non contingit nisi ex hoc, q; ipsum alia ac alia ratione conuenit essentiæ & personæ. idcirco si aliq̃d sub una atq; eadẽ ratione essentiæ ac personæ cõueniat, hoc solum est essentiale: si uero ex sua speciali ratione cõueniat solũ personæ, nõ essentiæ, solũ est personale, sicut hoc nomẽ pater, p̃prie sumptũ: si uero sit nomẽ aliq̃d, cuius ratio conueniat tã essentiæ q̃ p̃sonis, non tñ eodem mõ aut simili ratione, hoc ẽ eẽntiale & personale: quẽadmodum unitas ex sua formali significatione in deo dicit indistinctionẽ, sicut in creaturis dicit indiuisionẽ: & alia ẽ ratio indistinctionis essentiæ, alia uero ratio indistinctionis personæ. Idcirco in deo distinguit̃ duplex unitas, s. essentialis & personalis. essentialis, p̃pter suæ substantiæ simplicitatẽ, qua à se est indiuisus, & ab alijs cunctis creatis diuisus: & personalis p̃pter simplicitatẽ & p̃prietatẽ relatiuã, qua quælibet p̃sona diuina in se ẽ una ac indistincta, & ab alijs personis distincta. Deitas uero & bonitas sub eadẽ ratione cõueniũt essentię ac personis. idcirco sunt essentialia tm̃, nec in deo distinguitur deitas aut bonitas duplex, uidelicet essentialis & personalis, sed solũ essentialis bonitas cõuenit deo. Et huius causa rationabilis assignatur, quia uidelicet unitas aliam habet rationem q̃ bonitas: quia in sua ratione indiuisionem includit, q̃ alia ratione cõuenit essentiæ q̃ personæ. Bonitas uero uocat̃ q̃d appetibile ẽ atq; amabile, q̃d maxime conuenit eiq; ẽ oĩm ultim⁹ finis. & hoc eadẽ rõne cõuenit deitati & essentiæ, & unicuiq; diuinæ & increatæ personæ. Hæc Henricus. Concordat Richardus.

Henricus

Quid significetur cum dicitur pluraliter, tres personæ uel duæ personæ. Distinctio. XXV. A

Quid significetur hoc noie persona.

PRæterea considerandum est, cum hoc nomen persona (ut prædictum est) scđm substantiam dicatur, quæ sit intelligentia dicti, cum pluraliter profertur, tres personæ uel duæ personæ: & cum dicitur, Alia est persona patris, alia est persona filij, alia est persona spiritussancti. Si enim in his locutionibus personæ uocabulũ essentiæ intelligentiam facit, plures essentias confiteri uidemur, & ita plures deos. Si uero essentiæ significationem ibi nõ tenet, alia est huius nominis ratio cum dicitur, Pater est persona, uel filius est persona: & alia cum dicitur, Pater & filius & spiritussanctus sunt tres p̃sonæ: & cum dicitur, Alia est persona patris, alia filij, & huiusmodi.

Quod uidetur secundum essentiam dici, alia est persona patris, alia filij, siue tres personæ: ut cum dicitur, pater est persona, filius est persona. B

Persona enim, ut supra ait Aug. ad se dr̃: & idem est deo esse personam quod esse, sicut idẽ est ei esse q̃d deum esse. Vñ manifeste colligit̃, q; essentiã diuinam p̃dicamus, dicentes: Pater est persona, filius est persona, sp̃ussctũs est persona. i. essentia diuina: & oĩno unum & idem significatur noĩe personæ, i. essentia diuina, cũ dr̃, pater est persona, & filius ẽ persona: quod

Augus. li. 7 de Tri. capite. 6.

significatur nomine dei cum dr̃, pater est deus, filius est deus. Ita etiam idem significatur cũ dr̃, deus est deus, & deus est persona. Utroq; enim noĩe eẽntia diuina intelligitur, qa utrũq; secundum substantiam dicitur. Cum uero dr̃, pater & filius & spiritussanctus sunt tres psonæ: quid noĩe personæ significamus, an essentiam? Hoc enim uidetur, si suprapositã uerba Augustini diligenter scrutemur. Supra enim dixit, q̃ ideo tres psonas dicimus: quia id qđ persona est, cõe est tribus. Et item quia pater est persona, & filius est persona: & spiritussanctus est persona, ideo tres personæ dicuntur. Videtur ergo eandem tenere significationem hoc nomẽ psona, cum dr̃ tres personæ: quam habet cum dr̃, pater est psona, filius est psona, spũssanctus est persona. Quia ut ostendit Aug. hoc dr̃. i. tres personæ, propter illud: quia id quod persona est, cõe est eis. Id ergo quod commune est eis. i. patri & filio & spirituisancto, uidetur significari nomine personæ, cum dicitur tres personæ.

August. li. 7. d Tri. capite. 4.

Aliter etiam uidetur posse ostendi, quod secundum essentiam dicatur, etiam cum pluraliter profertur. C

August. li. 7. d Tri. capite. 4. Aliter etiam uidetur posse ostendi, q̃ ibi noĩe personæ significetur essentia, cum dr̃, tres personæ. Ut enim supra dixit Aug. Ea necessitate dicimus tres personas, ut responderemus quærentibus quid tres uel quid tria. Cum ergo quæritur, quid tres uel quid tria: conuenienter respondetur cum dr̃, tres personæ. At cum quæritur, quid tres uel quid tria, per quid de essentia quæritur. Non enim inuenitur quid illi tres sint nisi essentia. Si ergo quæstioni recte respondemus, oportet ut respondendo essentiam significemus: alioquin non ostendim⁹ quid tres sint. Si uero respondentes essentiam significamus, ipsam essentiam personæ nomine intelligimus, cum dicitur tres personæ.

Opinio quorundam, qui putant essentiam significari nomine personæ, cũ dicimus tres personas. D

Augusti. ubi supra. Quibusdam uidetur, q̃ nomine personæ significetur essentia, cum dicitur tres personæ, propterea quia Aug. dicit ideo dici tres personas, quia cõe est eis id quod est persona. Ut sit talis intelligentia, Pater & filius & spiritussanctus sunt tres personæ. i. sunt tres id habentes commune quod est persona. i. tres sunt quorum quisq; est persona. i. essentia. Sed quõ iuxta hanc intelligentiam dicetur, alia est persona patris, alia filij. Et hoc etiam ita uolunt intelligere, s. alius est pater, & alius est filius, id tñ commune habentes quod est persona. Et hoc cõfir-

August. li. 7. d Tri. capite. 6. mant autoritate Augustini, qui in septimo li. de Trinit. ait: Tres personas eiusdem essentiæ, uel tres personas unam essentiam dicimus. Tres autem personas ex eadem essentia non dicimus, quasi aliud ibi sit quod essentia est, aliud quod persona est. Hac autoritate & præmissis conantur asserere in p̃dictis locutionibus, nomen personæ essentiã significare. Sed quid re-

Augusti. d fide ad Petrũ c. 1. spondebunt ad id, quod ipse Aug. in libro de fide ad Petrum dicit, s. q̃ alius est pater in psona siue personaliter, alius personaliter filius, alius personaliter spiritussanctus? Quõ eñ alius personaliter pater, alius personaliter filius, alius personaliter spiritussanctus, si in esse psonam omnino conueniunt. i. si persona essentiæ tantum intelligentiam facit? Ideo nobis uidetur aliter hoc posse dici congruentius, iuxta catholicorum doctorum autoritates.

Quod hoc nomen persona tripliciter in trinitate accipitur: & hæc est utilis & catholica doctrina de persona & personis. E

Hilarius li. 4 d Tri. Sciendũ est igitur, q̃ hoc nomen persona multiplicẽ intelligentiã facit, non unam tñ. Et ut Hilarius ait in li. quarto de Tri. Intelligentia dictorum, ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei sermo subiectus est. Discernentes ergo dicẽdi causas, huius nominis, s. persona, significationem distinguimus, dicentes q̃ hoc nomẽ, s. persona, proprie se-

Augusti. li. 7. d Tri. capite. 4. cundum substantiam dr̃ & essentiam significat: sicut supra ostendit Aug. cum dr̃: deus ẽ psona, pater est persona. Quadam tñ necessitate, ut supra dixit Aug. translatũ est hoc nomen, ut pluraliter diceretur tres psonæ, cũ quæreret̃ qđ tres uel quid tria: ubi nõ significat eẽntiã. i. naturã diuinã, quæ cõis est tribus psonis, sed subsistẽtias uel hypostases scđm Græcos. Græci qppe (ut supra dixit Aug.) alit̃ accipiũt substãtiã. i. hypostasim, aliter nos. Nos eñ substãtiã dicimus eẽntiã siue naturã. Personas aũt dicim⁹, sicut illi dicũt substãtias. i. hypostases. Si er-

Tres personæ, tres substãtiæ, tres entes tres hypostases. go nos ita accipimus psonas, ut illi accipiũt substãtias uel hypostases: at illi aliter accipiũt hypostases q̃ nos substantiam, aliter ergo nos accipimus personas q̃ substantiam. Cũ ergo dicimus tres psonas, nõ ibi personæ noĩe essentiam significamus. Quid ergo dicimus? Dicimus

quia tres personæ sunt, id ẽ, tres substãtiæ, s. tres entes: pro quo Græci dicũt tres hypostases.

Ostendit uerba Augustini conuenire huic sententiæ. F

Et hic sensus adiuuatur ex uerbis Augustini præmissis, si interius intelligãtur. Quia ẽm pater est persona. i. essentia, & filius est persona & spũssctũs est persona: ideo dicũtur tres p̃sonæ. i. tres subsistẽtiæ, tres entes. Nõ ẽm possent dici tres subsistẽtiæ uel tres entes, nisi singulus eorũ esset persona. i. essentia. Quia ergo eis cõe est id qđ est p̃sona. i. essentia, ideo recte dicunt̃ tres p̃sonæ. i. subsistentiæ uel subsistẽtes: Vt sicut eẽntia quæ eis est cõis, uere ac ꝓprie est, ita illi tres uere ac ꝓprie subsistentiæ uel entes intelligantur. Ideoq; Augustinus causas dictorum discernẽs, dicit tres personas esse unam essentiam uel eiusdem essentiæ, non ex eadẽ essentia, ne aliud intelligatur ibi esse persona, aliud essentia. Tres ẽm personæ, id est, subsistentiæ, una sunt essentia & unius essentiæ: non autẽ sunt una persona uel unius personæ, licet p̃sona secundũ substantiam dicatur aliqñ. nam si hoc diceretur, confusio fieret in personis. Augusti. li. 7. de Tri. capite. 6.

Obiectioni illorum hic respondet, qua nituntur probare personas secundum essentiam accipi, quia respondemus quærentibus quid tres uel quid tria. G

Ad hoc autem quod illi dicunt, cum quæritur, quid tres uel quid tria, de essentia quæritur, quia non inuenitur quid illi tres sint nisi essentia, per hoc uolentes nos inducere, ut nomine personæ essentiam intelligamus, cum respondemus tres personas: ita dicimus, Indubitabiliter uerum est, quia non inuenitur unum aliquid quod illi tres sint, nisi essentia. Vnũ enim sunt illi tres. i. essentia diuina. Vnde ueritas ait, Ego & pater unum sumus. Veruntamẽ cum quæritur, quid tres uel quid tria, non de essentia quæritur: nec ibi quid, ad essentiã refertur. Sed cum fides catholica tres esse profiteretur, sicut Iohannes in epistola canonica ait, Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo: quærebatur, quid illi tres essent. i. an essent tres res, & quæ tres res, & quo noĩe illæ tres res significarentur. Et ideo loquendi necessitate inuentum est hoc nomen persona ad respondendum, & dictum est, tres personæ. Joh. 10. f 1. Joh. 5. b

Quid tres res, & quid una res hic dicitur. H

Non autem te moueat ꝙ diximus, tres res. Non enim hoc dicentes, diuersarum rerũ numerum ponimus in trinitate: sed ita tres res dicimus, ut easdem esse unam quãdam summã rem confiteamur. Vnde Aug. in primo li. de doctrina Christiana sic ait: Res quibus fruendum est, nos beatos faciunt. Res ergo quibus fruendum est, sunt pater & filius & spiritussanctus. Eademq; trinitas una quædam summa res est, communisq; fruentibus ea: si tamẽ res, & non rerum omnium causa sit. Non enim facile potest inueniri nomen quod tantæ excellentiæ conueniat, nisi quod melius dicitur trinitas hæc unus deus. Sicut ergo tres res dicũtur, & hæc sunt una res: ita tres subsistentiæ dicuntur, & hæc sunt una essentia. Ecce ostensum est, quæ sit intelligentia huius nominis persona, cum dicimus tres personas. August. li. 1. de doctrina Christia. cap. 3. & 5.

Ex quo sensu dicatur, alia est persona patris, alia filij, alia spiritussancti. I

Nunc inspiciamus, utrum secundum eandem rationem & causam dicatur, alia est persona patris, alia filij, alia spiritussancti. Quod utiq; sane intelligi potest, ut sit sensus talis: Alia ẽ subsistentia uel hypostasis patris, alia subsistentia filij, alia subsistentia spiritussancti. Et alia subsistentia pater, alia filius, alia spiritussanctus.

Quomodo hæc intelligãtur, alius est pater in persona, alius filius, alius spiritussanctus. K

Deinde quæritur, utrum secundum eandem rationem accipiatur cum dicitur, Alius est pater in persona, alius in persona filius, alius in persona spiritussanctus: siue alius personaliter pater, alius personaliter filius, alius personaliter spiritussanctus. Ad quod dicimus, quia etsi possit eodem modo accipi, congruentius tamen ex ratione dicti alia uariatur intelligentia, ut hic personæ nomine proprietas personæ intelligatur: ut sit sensus talis, Alius est in persona uel personaliter pater. i. proprietate sua pater alius est q̃ filius, & filius proprietate sua alius q̃ pater. Paternali enim proprietate distinguitur hypostasis patris ab hypostasi filij, & hypostasis filij filiali proprietate discernitur à patre, & spiritussanctus ab utroq; processibili proprietate distinguitur. Persona hic p(ro) ꝓprietate accipitur.

Quod secundum hunc modum etiam in prædictis locutionibus potest accipi. L

Hoc etiam modo sane potest accipi persona in præmissis locutionibus cum dicitur, alia ẽ persona patris, alia filij. i. alia est proprietas qua pater est pater, alia qua filius est filius, alia

qua spiritussanctus est spūssctūs. Ita etiam noīe personæ quidam ꝓprietates intelligere uolunt, cum dicuntur tres personæ: sed melius est ut subsistentias uel hypostases intelligamus, cum dicimus tres personas. Ex prædictis colligitur, ꝙ nomē personæ in trinitate triplicem tenet rationem. Est enim ubi facit intelligentiam essentiæ, & est ubi facit intelligentiam hypostasis, & est ubi facit intelligentiam proprietatis.

Autoritatibus sanctorum ostendit quod dixit. M

Quod autem secundum substantiam dicatur, & etiam essentiam aliqñ significet, supra ex dictis Augustini aperte ostendimus. Quod uero pro hypostasi atq; proprietate accipiatur, autoritatibus sanctorum ostendi oportet, ne coniecturis nostris aliqd ausi dicere uideamur.

Hierony. De hoc Hieronymus in expositione fidei catholicæ ad Alipium & Augustinum episcopos ita ait: Non est prorsus aliquis in trinitate gradus, nihilq; quod inferius superiusve dici possit: sed tota diuinitas sui perfectione æqualis est, ut exceptis uocabulis quæ proprietatē indicāt personarum, quicquid de una persona dicitur, de tribus possit dignissime intelligi. Atq; ut confutantes Arrium, unam eandemq; trinitatis dicimus esse essentiam uel substātiam, & deum unum in tribus personis fatemur: ita etiam impietatem Sabellij declinantes, tres psonas expressas sub proprietate distinguimus, non ipsum sibi patrem, non ipsum sibi filium, non ipsum sibi spiritumsanctum esse dicentes: sed aliam patris, aliam filij, aliam spiritussancti esse personam. Non enim noīa tantummodo, sed etiam nominum proprietates. i. personas, uel (ut Græci exprimunt) hypostases. i. subsistentias confitemur. Nec pater filij uel spiritussancti personam aliquando excludit, nec filius nec spiritussanctus patris nomen personamq; recipit: sed pater semper pater, & filius semꝑ filius, & spiritussanctus semper spiritussanctus. Itaq; substantia unum sunt, sed personis ac noībus distinguuntur. Ecce hic aperte dicit Hieronymus, proprietates esse personas, & personas esse subsistentias. Vnde manifestū fit quod diximus, s. personæ nomine significari & hypostasim & proprietatem.

Iohānes Damasce. li. 3 cap. 5. Iohānes etiā Damascenus personas dicit esse hypostases, & eas dicit entes, ita inquiēs: In deitate unam naturam confitemur, & tres hypostases secundum ueritatem entes, id est, personas.

SVMMA DISTINCTION. XXV.

HIc rursus discutit & scrutatur quid & qualiter accipiatur in diuinis nomen personæ, qd significet, & qualiter exponēdæ ac intelligēdę sint quædā orationes, in quibus hoc nomen persona continetur: & breuiter quantū capio, tota distinctio ista uirtualiter sententialiterq; ꝓhabita ē supra, ꝓsertim in distinctiōe immediate præcedēte: atq; in illa, quæ ipsam immediate pręcedit: circa quas motæ & determinatæ sunt quæstiones, quæ circa hūc locū possent aut solent moueri, uidelicet quæ sit diffinitio personæ, & qualiter sit intelligenda: Vtrum ratio personæ uniuoce conueniat diuinis personis, utrū uniuoce competat personis increatis & creatis, utrū psona sit nomen primæ aut secundæ intentionis: multęq; similes quæstiones, quæ hic possent adduci, in ꝓtactis sunt locis discussæ. Insuper, an tres personæ possint dici tres res, & nihilominus una res, supra distinctionibus primis huius uoluminis copiose & clare tractatum est, & qualiter sint unum ens & tres entes: idcirco de omnib⁹ istis prolixitatem & superfluitatem uitans, pertranseo: & ad distinctionē uicesimamsextā, in qua pelagus est difficultatum, accedo.

De proprietatibus personarum, & prius de hoc nomine hypostasis. *Distinctio* XXVI. A

NVnc de ꝓprietatibus psonarum, quas frequenter in hoc tractatu cōmemorauimus, aliquid loqui nos oportet. Sed primū audiamus quid de hoc noīe hypostasis

Hierony. Hieronymus dicit. Ait enim sub hoc noīe uenenum latere. Sed hoc dicit scdm quod hæretici eo utebantur, ut simplices seducerent, s. pro persona & pro essentia: ut siue diceretur una tm̄ hypostasis, siue tres: minus peritos ad inconueniens deducerent, cum nō erat hoc nomen ita apud catholicos uulgatū, nec ita eius significatio determinata ut mō. Et ideo Hieronymus dicit hoc noīe non utendū fore sine distinctione uel expositione: tunc scilicet qñ cum hæreticis contendebatur, ita scribens de fide catholica ad Damasum papam:

Hieronym⁹ ad Damasum. Ab Arrianoꝝ ꝓsule hypostaseon nouellū nomen à me hoīe Romano exigitur. Interrogamus, qd tres hypostases arbitrenť intelligi? Tres psonas subsistentes aiūt. Rñdemus, nos ita credere. Non sufficit eis sensus. Ipm̄ nomen efflagitāt, qa nescio qd ueneni in syllabis latet. Clamamus: Si qs tres hypostases. i. tres subsistentes psonas nō confitetur, anathema sit. Si qs aūt hypostasin usiam intelligēs, nō tribus psonis unā hypostasin indicit, alienus à Christo ē, qui s. tres hypostases dicēs, sub noīe pietatis tres naturas conať asserere. Sufficiat nobis dicere, unā substantiā & tres psonas pfectas æquales: taceamus tres hypostases,

si placet. Nomen hoc non bonæ suspicionis est, cum in eodem uerbo sensus dissentiũt. Aut si rectum putatis, tres hypostases cum interpretationibus suis debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, uenenum sub melle latet. Transfigurat eñ se angelus sathanæ in angelum lucis. His uerbis non negat utendum esse noĩe hypostasis, sed hæreticos eo praue usos ostendit: contra quos cautela opus erat in distinctione significationis, alioquin sibi contradiceret, qui supra tres hypostases confitetur. 2. Cor. 11.

De proprietatibus personarum, & de nominibus earum relatiuis. B

Iam de proprietatibus personarum uideamus, quæ etiam notiones siue relationes in scriptura plerunq; dicuntur in illa sancta trinitate: quæ ideo à nobis repetit, ut cordi nostro tenacius infigatur. Ait Aug. in lib. de fide ad Petrum: Aliud est genuisse q̃ natũ esse, aliudq; ẽ procedere q̃ genuisse uel natum esse. Vnde manifestum est, ꝙ alius est pater, alius filius, aliꝰ spiritussanctus. Et est proprium solius patris, non quia non est natus ipse, sed ꝙ unum filiũ genuit: propriumq; est solius filij, nõ quia ipse non genuit, sed quia de patris essentia natus est: proprium uero spiritussancti est, non quia nec natus est ipse, nec genuit, sed quia solus de patre filioq; procedit. Ecce breuiter assignauit tres proprietates trium personarum, quarũ una non est alia. Hoc enim significauit, cum dixit: Aliud est genuisse q̃ natum esse, aliudq; ꝓcedere. i. alia proprietas siue notio est generatio, & alia natiuitas, & alia ꝓcessio: quæ alijs nominibus dicuntur, paternitas, filiatio. Has proprietates designant nomina personarum, s. pater, filius, spiritussanctus: quæ relatiua sunt & ad seinuicem dicuntur, quia notant relationes quæ non sunt deo accidentales, sed in ipsis personis ab æterno sunt immutabiliter: ut nõ modo appellationes sint relatiuæ, sed etiam relationes siue notiones in rebus ipsis, scilicet in ꝑsonis sint.

Augusti. de fide ad Petrũ c. 1. & cap. 2. Quid sit ꝓpriũ patris, quid filii, & quid spũsancti.

De nominibus relatiuis quę notant ipsas relationes.

Quod non omnia quæ de deo dicuntur, secundum substantiam dicuntur: quædam enim secundum relationem dicuntur, nihil tamen secundum accidens. C

Quocirca sciendum est, non omne quod dicitur de deo, dici secũdum substantiam: quia quædam dicuntur secundum relationem, quæ non est accidens, quia non est mutabilis. Vnde Augustinus in quinto libro de Trinitate ait: Nihil in deo secundum accidens dicitur, quia nihil ei accidit. Nec tamen omne quod dicitur, secundum substantiam de deo dicitur. In rebus creatis atq; mutabilibus quod non secundum substantiam dicitur, restat ut secundum accidens dicatur. In deo autem nihil quidem secundum accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile est aut amissibile. Nec tñ omne quod dicitur de deo, secundum substantiam dicit. Dicitur enim ad aliquid, sicut pater ad filium & filius ad patrem: quod non est accidens, quia & ille semper est pater, & ille semper est filius, & ita semper, quia semper natus ẽ filius, nec cœpit unquam esse filius. Quod si aliqñ esse cœpisset, aut aliquãdo desineret esse filius, secũdum accidens diceretur. Et quia pater non dr̃ pater, nisi ex eo ꝙ est ei filius: & filius non dr̃ filius, nisi ex eo ꝙ habet patrem: non secũdum substantiam hæc dicũtur, sed adinuicem ista dicuntur: neq; tamen secundum accidens, quia & ꝙ dicitur pater, & ꝙ dicitur filius, æternũ atq; incommutabile est eis. Ecce aperte his uerbis ostenditur, quædam dici de deo secundũ substantiam, quædam secundum relationem, nihil tamen secundũ accidens. Ostenditur etiã proprietas patris esse ꝙ habet filium, & proprietas filij ꝙ habet patrẽ. Ideoq; cum dixit æternum & incommutabile esse quod pater dicitur, & quod filius dicitur, ita intelligi uoluit. i. proprietas qua pater est pater, & proprietas qua filius est filius, æterna est & incommutabilis: quia & pater semper est pater, & filius semper filius. Vnde & Hilarius proprietates ꝑsonarum assignans in duodecimo libro de Tri. ait: Si semper patri proprium est ꝙ semper est pater, necesse est semper filio proprium esse ꝙ semper est filius. Vbi enim semper pater est, semper & filius est: ergo qui non semper pater est, non semper genuit. Item in eodẽ: Nato deo manifestum est proprium esse ꝙ filius est.

August. li. 5. de Tri. ca. 4. 5. 5.

Hilarius ꝓprietates patris & filii determinat.

Quare dicatur esse proprium unigeniti, qđ est filius dei, cum etiam homines sint filij dei. D

Hic quæritur, quomodo dicatur propriũ esse nato deo, ꝙ est dei filius uel genitus ex deo, cum etiam hoĩes filij dei dicantur & sint, secundum illud: Filij excelsi oẽs. Et ad Moysen de populo Israel dominus ait: Filius meus primogenitus Israel. Sed magna est distãtia, Homines enim filij dei sunt factura, non natiuitatis proprietate: deus autem filius, originis propri

Psal. 81. b Exod. 4. f

etate filius est, & ueritate natiuitatis, non factura uel adoptione. & illi quidem ante sunt, q̃ filij dei sunt. Fiunt enim filij, non nascuntur filij dei. Vnde Hilarius solum deum natum, originis proprietate dei filium ostendens, inter ipsum & homines filios dei euidẽtissime distinguit, in duodecimo libro de Tri. ita dicens: Vero patri solus qui ex deo nascitur, uere filius est. & nos quidem filij dei sumus, sed per facturã. Fuimus enim aliquñ filij * iracundiæ, sed filij dei p adoptionem effecti sumus potius q̃ nascimur: & quia omne quod fit, antequã fiat non fuit, nos cum filij non fuissemus, efficimur. Ante enim filij non eramus, sed per gratiã facti sumus, non nati neq; generati, sed acquisiti. Acquisiuit enim nos deus sibi, & p hoc dicitur nos genuisse. Genuisse enim deũ filios, nunquam cum proprietatis signficatione cognoscimus dici. Ex adoptione eñ hõ factus est filius dei, non ex generatione: neq; ei pprietas est, sed nuncupatio: ac per id non uere filius est: quia nec pprie natus dicitur, nec semper fuit filius. Vnigenitus autem deus nec fuit aliquando non filius, nec fuit aliquid antequam filius, nec quicquam ipse nisi filius. Atq; ita qui semper est filius, nascibilitatis pprietate ac ueritate filius est eius solius qui genuit: & ille tantum qui genuit, pater ipsius est: quia sicut ille filius origine, ita ille pater generatione.

Distinctio inter deũ filium, & hominũ filios. Hilarius li. 12. d Tri. Ephe. 2. a Roma. 3. *iræ

Quod homo dicitur filius trinitatis, & trinitas potest dici pater hominum. E

Homo uero qui filius dei est factura, non tm̃ patris, sed & filij & spiritussancti filius est. i. totius trinitatis, & trinitas ipsa pater eius dici potest. Vnde Aug. in quinto libro de Tri. dicit: Non potest trinitas dici pater, nisi forte translatiue ad creaturam, pter adoptionem filiorum. Quod enim scriptum est, Audi Israel, dominus deus tuus, deus unus est: non utique excepto filio aut spiritusancto oportet intelligi, quem & unum dominũ deum nostrũ recte dicimus, etiam patrem nostrum p gratiam suam nos regenerantem. De hoc etiam Hilarius in sexto libro de Tri. ait: Omnibus p fidem deus pater est, quibus est pater p eam fidem qua Iesum Christum dei filium confitemur. Ecce ostensum est, quare proprium dicatur eẽ dei nati, q filius est: quia s. ipse solus natus proprie dicitur. Vñ Hilarius in li. tertio de Trin. ait: Dñs dicens, Clarifica filium tuum: non solo nomine cõtestatus est se esse filium, sed & pprietate. Nos filij dei sumus, sed non talis hic filius. Hic enim uerus & proprius est filius origine, non adoptione: ueritate, non nuncupatione: natiuitate, non creatione.

August. li. 5. d Tri. capite. 11. Deut. 6. Hilarius li. 6. d Tri. Idem li. 3. d Tri. Joh. 17. a

Quod spiritussanctus dicitur proprie donum dei, quia proprietate est donum, ut filius natiuitate: & utroq; modo dicitur relatiue & secundum eandem relationem. F

Ita etiam de spiritusancto dicendum est, qui pprie dicitur donum dei, cum tamen & alia plura sint dona dei. Sed spiritussanctus ita pprietate immutabili & æterna donum est, sicut filius pprietate est filius. Eo enim dicitur donum quo spiritussanctus: & utroq; utiq; nomine relatiue dicitur, eademq; relatione dicitur spiritussanctus & donum, licet ipsa relatio nõ ita appareat in hoc noĩe spũsſctũs, sicut in hoc noĩe donũ. Vñ Augu. in quinto libro de Tri. ait: Spiritussanctus qui non est trinitas, sed in trinitate intelligitur: in eo q pprie dr̃ spũssanctus, relatiue dr̃: cum & ad patrem & ad filium refertur, qa spiritussanctus & patris & filij spiritus est. Sed ipa relatio non apparet in hoc noĩe. Apparet aũt, cum dr̃ donum dei. Donum eñ est patris & filij, qa à patre procedit & à filio. Ergo spiritussanctus ineffabilis quædam patris filijq; communio est. Et ideo fortasse sic appellatur, ut iam diximus, nec iterare piget, quia patri & filio potest eadem appellatio conuenire. Nam hoc ipe proprie dicit̃, qd̃ illi communiter: quia & pater spiritus, & filius spiritus: & pater sanctus, & filius sanctus. Vt ergo ex noĩe quod utriq; conuenit, utriusq; cõio significetur, uocatur donum ambo⁊ spiritussanctus. Ecce habes quare spiritussanctus proprie dicatur donum, & q relatiue dicit̃ siue donum, siue spiritussanctus: & q nomen sibi proprium tenet, quod communiter patri & filio conuenit, sed diuisim. Et est sciendum, q cum pater uel filius dicitur spiritus siue sanctus, neutrum relatiue dicitur, sed secundum substantiam.

Augustl. li. 5. d Tri. cap. 11. b Quid sit spũsſctũs.

An pater uel filius uel trinitas ipsa possit dici spiritussanctus. G

Hic quæri potest, utrum pater uel filius, uel etiam ipsa trinitas possit dici spũsſctũs, sicut disiunctim dr̃ & spũs & sanctus. De hoc Aug. in quinto li. de Tri. sic ait: Trinitas nullo mõ põt dici filius. spũs uero ſctũs põt quidẽ uniuersaliter dici scdm id quod scriptũ est, qm̃ deus spũs est. Itaq; pater & filius & spiritussanctus, qm̃ unus deus ẽ, & utiq; deus sanctus est, &

August. li. 5. d Tri. capite. 11. Joh. 4. d

deus spiritus est, pōt appellari trinitas & spūsſctūs. Sed tñ tunc spūsſanctus relatiue non dr̄, sed scd̄m essentiā: qa proprie spūsſctūs q non est trinitas, sed in trinitate, dicitur relatiue.

Quidam putant spiritumsanctum non dici relatiue ad patrem & filium, quia non uicissim respondent sibi uocabula, sed falso. H

Quidam tamen putant spiritumsanctum uel donum non dici relatiue ad patrem uel ad filium. Si enim, inquiunt, hæc relatiue ad se dicuntur, suis inuicem sibi respondent uocabulis: ut sicut dicitur pater filij pater, & filius patris filius, ita dicat̃ pater spiritussancti uel doni pater, & spiritussanctus uel donum, patris spiritus uel donum. Sed non ita est in omnib⁹
* uicissim relatiuis. Non enim oĩa quæ relatiue dicuntur, suis ad se * inuicem respondēt uocabulis. Vñ
Augustinus horum elidens opinionem, in quinto libro de Tri. Non te moueat, inquit, qm̄ Augusti. li. 5. d Tri. cap. 12. a
diximus spiritumsanctum non ipsam trinitatem, sed eum qui est in trinitate, relatiue dici, licet non ei respondeat uicissim uocabulum eius ad quem refertur. Dicimus enim spiritumsanctum patris, sed non uicissim dicimus patrem spiritussancti, ne filius eius intelligatur spiritussanctus. Item dicimus spiritumsanctum filij, sed nō dicimus filium spiritussancti, ne pater eius intelligatur spiritussanctus. In multis enim relatiuis hoc contingit, ut nō inueniatur uocabulum quo sibi uicissim respondeant. Cum ergo dicimus donum patris & filij, non quidem possumus dicere patrem doni aut filium doni: sed ut hæc uicissim respondeant, dicim⁹ donum donatoris & donatorem doni: quia hic potuit inueniri usitatū uocabulum, illic nō potuit. Donum ergo donatoris, & donator doni cum dicimus, relatiue utrunq; ad inuicem dicimus: donator tamen non fuit deus, nisi ex tempore, cum spiritussanctus sit donum etiam ab æterno.

SVMMA DISTINCTION. XXVI.

HOc loco tractat Magister de his, per q̄ psonæ summæ ac adorandæ à seinuicē formaliter ac proprie distinguuntur: præmittit tñ de significatiōe nominis huius hypostasis, & qualiter interdū sub usu & significatione ipsius obscura, latuit fraudis uenenum, prout istud iam in duabus p̄cedentibus distinctionibus est expressum. Consequenter ostendit, qualiter esse filium dei, differenter competat naturali & unigenito filio & creaturis quibusdam. Docet quoq; spiritumsanctum referri ad patrem ac filium, q̄uis non habeamus nomina, relatiōes quæ sunt inter spiritūsanctum & patrem ac filium, p̄prie significantia. Hęc est distinctionis huius materia, in qua profundissimæ difficultates erumpunt.

QVAESTIO I.

QVæritur igitur primo, **An in diuinis ponendæ sint relatiuæ proprietates per quas personæ abinuicem distinguantur.** ¶Videturq;
Arguit 1. 9ueritatē. non, qm̄ q̄libet increata persona tam simplex est, sicut diuina essentia, nec proprietas, notio aut relatio reale aliquid superaddit essentiæ: ergo proprietas non potius est in persona q̄ in essentia: aut si sunt proprietates in personis, non sunt in eis nisi s̄m rationem. i. nō realiter nec positiue, sed solum s̄m nostram considerationem, quemadmodum sapientiam, iustitiā, sanctitatē
2. dicimus esse in deo. ¶Secundo, simplicissima distinguuntur abinuicem immediate seipsis, non per aliqd distinguens inexistens siue adiunctum, ut patet de generibus generalissimis, & de puro actu ac pura potentia, atq; de differentijs ipsis. diuinæ autem & supergloriosæ personę sunt simplicissimę, sicut diuina essentia: ergo non distinguūtur abinuicem per p̄prietates aut
3. relationes. ¶Tertio, si relatio nihil est in re nisi ipsa diuina essentia, non uidetur q̄ possit esse ratio siue principium realis & personalis distinctionis inter personas, quæ in ipsa essentia uere conueniunt, imò substan
Hilari⁹. 4. tialiter idem sunt. ¶Quarto, Hilarius protestatur in libro de Trinitate, q̄ pater & filius & spiritussanctus solis differunt nominibus. si ergo in diuinis sunt proprietates, illæ erunt uocales, non reales. Damascenus Damasce.
quoq; 1. li. fatetur, q̄ diuinæ personæ differunt cogitatione seu consideratione uel ratione, nō re. ¶Quinto, 5.
si personæ relatiuis proprietatibus distinguuntur, ergo non erunt personæ proprietatibus illis abstractis: & tñ illis per intellectum abstractis, adhuc manet diuina essentia, quæ est res intellectualis naturæ, per se perfecte subsistens: ideo est persona. Est quoq; præhabitum, q̄ deus se ipso persona est, non aliquo adiuncto, ut asserit Augustinus. Verum de isto quod s. perso Augusti.
næ diuinæ per relationes originis distingui non ualeant, inductæ sunt multę rationes supra distinctione 2. seu 3. ubi quæsitum est, an in simplici deo queat eē uera & realis pluralitas personarum.

¶In oppositum sunt quæ inducūtur in litera, & q̄d In oppositum. Gregori⁹.
sanctus ait Gregorius, ut in confessione ueræ sempiternæq; deitatis, & in personis proprietas, & in eēntia unitas, & in maiestate adoretur æqualitas.

¶Ad istud Thomas respōdet: Apud oēs catholicos Tho. aq.
certum est, relationes esse in diuinis, sed in positione relationum inueniuntur diuersæ doctorꝝ sententiæ. Quidam enim (ut Porretani. i. sequaces Gilberti Porretani episcopi) dixerunt q̄ relationes in diuinis tantum sunt assistentes seu extra affixæ, non inexistentes. Quidam uero ut Præpositiuus & eum sequentes, dixerunt q̄ relatiōes in diuinis sunt ipsæ personæ: & q̄ aliquādo in abstracto significantur, hoc est, per modum loquendi quo cōiter dicimus, Rogo tuam benignitatem. i. te benignum, utentes abstracto pro concreto: atq; q̄ ita sint resoluendæ & exponendæ omnes locutiones, in quibus relationes seu proprietates in abstracto dicuntur. Alij dicunt q̄ relationes sunt personæ, & sunt in personis secundum rei ueritatem. Omnesq; illi quantum ad aliquid, uerum dicunt. Vltima tamē ista positio plenam continet ueritatem. Pro cuius intellectu sciendum, q̄ in relatione sicut in cunctis accidentibus duo cōsiderant: unum est esse suum, secundū

quod in subiecto fundatur secundum quod aliquid ponit in subiecto, inquantum ē accidens. Secundum ē ratio sua, ſm quam refertur ad aliud, ſm quā ī determinato genere collocat̄: & ex hac ratiōe nō habet relatio q̄d aliquid ponat in eo de quo dr̄, sicut omnes formæ absolutæ ex sua ratione habent quod aliquid ponunt in eo de quo dicuntur. Hinc inueniuntur quædā relationes nihil ponentes in eo de quo p̄dicantur. q̄d attēdentes q̄dam philosophi, asseruerūt ꝙ relatio nō ē aliquod entium gen⁹, nec aliquid in reꝝ natura, sed solum quidā respectus respersus in omnibus entibus: & ꝙ relationes sunt de intentionibus secūdis, q̄ nō ha-

Relationes non sunt secundę intentiones bent esse nisi in aīa. Quoꝝ opinioni cōsentire uidetur etiam Porretanoꝝ opinio. Sed hoc falsum ē, quia q̄d ē tm̄ ens in aīa, non ē in aliquo genere determinato. Hinc distinguendū est inter relationes, q̄dam eīm sunt quæ habent aliquod fundamentum in re super quod esse earum fundatur, sicut ęqualitas super quantitatē: & illæ sunt relationes reales. Aliæ sunt relationes q̄ nō habent fundamentum in re de qua dicuntur, sicut dextrum & sinistrum in illis, in quibus nō sunt determinatæ illæ positiōes ſm naturā, sicut determinatæ sunt in partibus aīalis, in q̄bus istæ relationes realiter sunt, quia fundantur in diuersis naturalibus uiribus determinatarum partium. in alijs uero nō sunt nisi secundū rationem habitudinis unius ad alterum, idcirco in

Relatio rationis fit 4. modis. eis sunt relationes rationis. Et hoc, s. ꝙ sunt relationes rationis, cōtingit quatuor modis. Primo, ut tactum ē, q̄n relatio non habet fundamentum in rei natura sup quod fundetur. Vnde contingit ꝙ relatio quandoq; realiter est in uno, & non in alio. q̄a in uno habet motum quendam supra quem fundatur, quem nō habet in alio, ut est in oībus relatiōibus quibus creator refertur ad creaturam, quæ realiter sunt in creaturis, non in deo. Secundo, quando relatio nō habet realem diuersitatem inter extrema, sicut relatio identitatis: idcirco nil ponit ſm rem, sed solum ſm rationem, ut cum dr̄, Idem eidem idem. Tertio, quando designatur relatio aliqua entis ad non ens: ut cum dr̄, nos sumus priores futuris. quę prioritas non est realis relatio, sed ratiōis, quia realis relatio exigit utrūq; extremorum in actu. Quarto, quando ponit̄ relatio relationis, uidelicet q̄n una relatio est alterius relationis extremū. Ipsa nanq; relatio per seipsam refertur, non per aliam. Et duos ul-

Auicenna timos modos hos ponit Auicenna. Duo uero primi modi eliciunt̄ ex uerbis philosophi. Cū ergo istæ relationes paternitas & filiatio, fundamentū habeāt in re, uidelicet naturā quæ cōicatur, & eius coīcationē per generationē: cōstat ꝙ realiter sint in deo, tn̄ ꝓpter dei simplicitatē sunt idem realiter cū personis in q̄b⁹ sunt, & ꝓpter ueritatem relatiōum oportet q̄d alio modo seu diuersimode designent. Primi igitur, utpote Porretani, attēdentes in relationibus solum q̄d ad alterum sunt, & non fundamentū q̄d habent in re, dixerūt relationes esse assistentes, quasi ex habitudine alterius aduenientes. Secundi aūt uidentes fundamentum rei, & simplicem esse deum, dixerunt relationes non esse in personis, sed esse ipsas personas. Tertij considerantes utrunq;, dixerunt ꝙ sunt in personis, ꝓpter uerā rationē relationis, & quod tn̄ sunt ipsæ personæ, ꝓpter simplicitatem diuinæ naturæ: quemadmodum deitas, bonitas, sapientia, sunt in deo, & tn̄ sunt ipsemet deus.

Boethius Hinc quod in li. de Tri. ait Boethius, ꝙ ad aliquid non p̄dicatur, intelligēdū ē inquantū est ad alteꝝ, non ꝓut ponit aliq̄d in suo subiecto. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Præterea de hac re Thomas loquit̄ in prima parte Summæ, quæstione 28. Solum in his q̄ sunt ad ali- 1. p. q. 28. ar. 1.
quid, inuenitur aliquid ſcd̄m rationē tm̄. in alijs nanq; generibus significatur aliquid absolute ac positiue, ad aliquid uero secundum ꝓpriam rōnē dicit respectum ad aliud: qui respectus interdum ē in ipsa reꝝ natura, q̄n uidelicet aliquæ res secundum naturā sunt adinuicem ordinatæ, & inclinationem mutuā habent: & tales relationes oportet esse reales, sicut in corpore graui ē ordo ac inclinatio ad locum deorsum. aliq̄n uero respectus significatus per ea q̄ dicunt̄ ad aliquid, ē tm̄ in apprehensione rationis, unū alteri conferentis: sicut dum comparat hominem ad animal, sicut genus ad speciem. Porro dum aliquid ꝓcedit à principio eiusdē naturæ, oportet ꝙ ambo, uidelicet tam procedens, q̄ id à quo procedit, in eodem conueniant ordine: sicq; necesse ē ut reales respectus adinuicem habeant. cūq; personæ in diuinis procedentes, procedant in identitate naturæ, necesse est ut relationes quæ secundum diuinas accipiuntur processiones, sint relationes reales.

¶ Si autem obijciatur, ꝙ relationes in diuinis fundan- Obiectio.
tur super actum intellectus & uolūtatis, ergo sunt rationis duntaxat: dicendum ꝙ relationes quæ sequun- Dilutio.
tur solam operationem intellectus, sunt in ipsis rebus intellectis relationes rationis solummodo, quoniam ratio nostra adinuenit eas circa & inter res intellectas. relationes uero quæ cōsequunt̄ operationem intellectus, quæ sunt inter uerbū intellectualiter procedens, & inter id à quo procedit, non sunt relationes ratiōis, sed rei: quia & ipse intellectus ac ratio res quædam ē, & comparatur ad id realiter, quod intelligibiliter ab ipso procedit, quēadmodum res corporalis ad id q̄d corporaliter ab ipsa procedit. Hinc paternitas & filiatio sunt reales relationes in diuinis. Hæc Thomas in Sūma. ¶ Et consequēter oñdit ibidē, quod in deo sint idem essentia atq; relatio, per ea q̄ iam ex Scripto suo sunt introducta. ¶ His consonans Bonauentura: Oēs, inq̄t, catholici tractatores posuerūt ꝓprietates perso- Bonauen.
narū in diuinis, sed in modo ponēdi diuersificati sunt. Nam quidam perpendentes summā simplicitatē eē in personis sicut in essentia, posuerunt quod sicut in eēntia penitus idem est quod ē & quo est, sic in personis idem sit qui distinguitur & quo .i. suppositum atque ꝓprietas: sicq; differret solo modo loquēdi. Quod stare nō pōt, quia in eadē persona sunt ꝓprietates differentes nō solum in mō loquēdi, sed & realiter, uidem⁹ enim ꝙ una persona uno mō refertur ad unā, ut pater ad filium. Videmus quoq; unā personam uno mō seu una habitudine cōparari ad plures, ut spm̄ sctm̄ ad patrem & filium, & item unam personā pluribus modis comparari ad plures, ut filium ad patrem & spm̄ sanctum. Similiter uidemus plures personas eodē modo cōparari ad unam, ut patrē & filium ad spm̄ sctm̄. ergo unitas habitudinis nō pōt accipi ex parte essentiæ, nec ex parte personæ quæ refertur, neq; ex parte personæ ad quam refertur. Restat ergo ꝙ sit alius modus dicēdi ex parte rei. Hinc iam cōis tenet positio, in diuinis eē ꝓprietates personales realiter differētes abinuicē, ac per hoc differētes etiam à personis aliquo modo. Quemadmodū enim q̄a in essentia nō plurificata ponimus plures personas, ideo modus dicendi essentialiter à mō dicendi p̄sonaliter differt, nō solū differētia sumpta ex parte nr̄i, sed & ex parte rei: sic sentiendū est

de modo dicendi personaliter, atq; de modo dicendi notionaliter. Idcirco distinguūt magistri tres modos (Tres modi pdicandi in diuinis.) dicēdi in diuinis ex parte rei, uidelicet eēntialē, psonalem & notionalē: diciturq; cōiter q tres sunt in diuinis modi prædicādi, uidelicet in quid, in quis, & quæ. Vñ incidit fallacia figuræ dictionis ex commutatione horum modorum, ficut in creaturis ex cōmutatione pdicamentorum. Quemadmodum ergo in diuinis ē uera essentia & ueræ personæ, ita & ueræ proprietates psonarum. Proprietatis nanq; est distinguere. ergo sicut inter personas ē uera distinctio, sic in personis sunt ueraciter proprietates distinguentes. Denique sicut est alius modus quærendi de essentia & persona, ita ē alius modus quærendi de essentia & proprietate, siquidem de essentia quæritur per quid, de proprietate per quomodo: ergo sicut ponitur in diuinis eēntia & psona fm ueritatē, ita & proprietas. ¶Probatum ē quoq; superius, q generatio & processio differūt realiter, alioquin non differrēt personæ. ergo generatio & spiratio differunt realiter, sed tam generatio q̄ spiratio est in una psona ut in patre. cum ergo psona sit una realiter, & pprietates realiter plures, oportet ponere pprietates in diuinis realiter differentes: sed non differētia essentiali nec personali, cū sint in eadem persona: ergo notionali. Quod si non differunt generatio atq; spiratio, ergo sicut hæc est uera, pater spirat spm̄sctm̄: ita & hæc, pater generat spiritumsanctum, sicq; spiritussanctus esset filius. ¶Insuper, sicut prehabitum est, pater & filius sunt unum principium spiritussancti, nō unitate naturæ, cum & eadem natura sit in spiritusancto, sicq; eēt principiumsuijpsius: nec unitate personæ, cum sint duæ personæ: ergo unitate proprietatis, sicq; oportet ponere proprietates in diuinis realiter, nō solum uocaliter. Hęc Bonauentura.

(Proprietates psonales necesse est eē relatiões.) ¶ Præterea secūdum eundem doctorem has proprietates personales oportet eē relationes. Primo, qa sunt incōicabiles, uni soli cōuenientes. Secundo, quia realiter differūt, ut mō probatū est. sola aūt relatio manet in diuinis distincta à diuina eēntia. Ad cuius intelligētiam est notādum, q relatio in aliqbus conuenit cum alijs generibus, in aliquibus differt. cōuenit nāq; in hoc, q est prædicamentū & genus entis & accidēs. Differt uero, qm̄ pter alia genera habet respectum nō solum ad subiectum, sed etiā ad obiectū, fm habitudinē ac depēdentiā quādā. Sed quātum ad primas illas cōditiones, relatio nō conuenit deo, pter eius simplicitatē & pfectionē. nō eīn relatio in deo est pdicamentū nec accidēs, sed quātum ad habitudinē ponit in diuinis, omi impfectione ac depēdentia prsus seclusa. & hoc, pter uerā distinctionē quæ creditur in diuinis, & pter uerā originē ac habitudinem seu respectum. Alia ergo pdicamēta in diuinis simpliciter trāseuntin substantiam: relatio aūt quodāmodo manet, & quodammodo transit: qm̄ alia genera nō habent respectū nisi ad subiectū, & quātum ad hoc trāseunt: relatio uero ultra hoc dicit respectū ad obiectum, & quantum ad illum, manet. Non est ergo in deo, quantum ad id q̄d notat cōpositionē, depēdētiam aut impfectionē: pter q̄d nō est genus, neq; in genere, nec accidēs, nec aliud à substātia. Vñ in diuinis nō habet min⁹ de ente, ubi realiter idē est cū eēntia, sed in rebus creatis. Hæc (Petrus.) Bonauentura. ¶ His per oīa Petrus cōcordat, qui inter cætera q̄rens an cōueniēter dicat, alia est psona patris, alia filij, alia spūsctī, rñdet: In deo est essentiæ unitas ac personarum pluralitas, nec unum repugnat alteri: qm̄ personarum pluralitas sumit penes proprietates relatiuas, nō absolutas. Quāuis ergo dici nō queat alia eēntia, attñ recte dr̄ alia persona. ¶Et si obijciat q psona cōe quid est tribus psonis sicut essentia, ergo nō (Obiectio.) magis dici fas ē alia psona, q̄ essentia alia: rñdet q non (Dilutio.) ē simile, qa cōitas eēntiæ est cōitas rei eiusdē in numero, cōitas aūt personæ est cōitas rōnis. Hæc Petrus.

(Richard.) ¶Richardus quoq; rñdēs ad duas q̄stiones ptactas, uidelicet an pprietates sint in diuinis, & an sint ipsæ relatiōes, oīno cōcordat pinductis rñsis Bonauēturæ, & parum aut nil superaddit: sed mouet hic alias q̄stiōes, q̄s Bonauētura nō mouet, q̄ infra tāgent atq; soluent.

(Albertus) ¶Scripta demū Alberti uident phabitis consonare, q̄uis in uerbis eius unū uideat esse obscurum. Sic etenim loquit: Dico relationes esse in diuinis, & loquor de relationibus q̄ sunt psonæ & in personis fm modū intelligendi: quia licet realiter loquendo relatio nihil sit in persona in diuinis, tñ fm modū intelligēdi distinguēs est in distincto: & supposita psona, nō supponit relatio: sicq; ponimus in uia persona plures relationes.

(Dio. Car.) ¶In uerbis his Alberti uidet obscurum quod ait, realiter loquēdo relatio nihil est in psona in diuinis. Paternitas quippe realiter est in patre, filiatioq; in filio. & si relatio nō est realiter in psona diuina, ergo relatio nō multiplicat diuinas psonas, ut scribit Boethius, (Boethius) nec per relatiōes abinuicē distinguunt. Idcirco Albertus (ut puto) uult dicere q pro tāto relatio realiter nihil est in psona, qa nec realiter aliqd supaddit, nec accidentaliter inest. Nam & postea subdit: Relationes aliter sunt in diuinis, & aliter in inferioribus. In diuinis nanq; relationes sunt existētiæ modi, in inferioribus uero causant ex existētiæ modis. Et hoc ideo, qm̄ in diuinis relatiōes sunt distinguentes, atq; fm intellectū ante relatiua. Vñ & iterum postea scribit: In numero generum nihil ita cōpetit in diuinis, sicut relatio: & in speciebus relatiōis nihil in diuinis sic cōuenit, sicut relatio origin̄. Q̄d Albertus affirmat ad declarādū q sola relatio multiplicat trinitatē, put hoc infra mag̃ tractabitur. ¶His cōsonant scripta Vdalrici in Sūma sua (Udalric⁹.) 3. li. dicentis: Ad aliqd est in diuinis uere, nō transumptiue: quia scriptura docet patrem esse ueraciter generantem, & filium naturaliter genitum, ac spiritum sanctum ab utroq; uere esse spiratum. per q̄ nomina designatur uera ratio eorum quæ ad aliquid sunt, quibus hoc ipsum est esse, ad aliquid se habere. Nec solū sunt ista in deo ratione specierum suarum, ut ea quæ pertinent ad prædicamentum quātitatis & qualitatis: sed etiam fm rationē generis sui, q̄d est ad aliquid siue relatio, qm̄ relatiua ista in deo sunt ut distinctiua personarum: distinguere uero relatiuis nō cōuenit, nisi ut qdā respect⁹ sunt, qbus ea q̄ sunt ad aliqd, cōparant ad alia .i. tales respectus est pprie ipsa relatio. Veruntñ non sic, q genus relationis ut genus, sit in deo, cuius generis species sint pater & filius: sed q nomē generis hui⁹ cōe sit creatori & creaturis cōitate analogiæ, quēadmodū & de pdicamēto substātiæ diximus. Distinctio aūt in diuinis nō pōt esse per absoluta, qm̄ absoluta oīa dicunt substantiā in diuinis, ut Augustinus Boethiusq; (August. Boethius) testant. Cumq; ea q̄ aliorum sunt distinctiua, oporteat eē distincta, oporteret in deo eē distinctionē substātiæ, si p absoluta esset distinctio personarum. Hæc aūt distinctio ē pfectionis, & nō diuidit diuinā eēntiā. Sicq; hęc duo pdicamēta, uidelicet substātia & relatio, sunt in di

uinis sine compositione. Hoc nanq; prędicamentū ad aliqd, alium habet modū entitatis q̄ cætera genera: q̄ ex eo quòd dicūt aliquid absolutum, essentias habent constantes in suis principijs absq; principijs sui subiecti. ad aliquid uero non dicit nisi respectum, ita quòd respectus subiecti, est sibi entitas & quidditas sua: atq; hoc ipsum quod est, alterius est. Iste autem respectus habet duo in se, utpote esse suum, quod est in concretione ad subiectum: & rationem respectus, inquantum huiusmodi est. Primo modo ad aliquid, in creaturis ē accidens. Cumq; omnia nomina accidētium dicta de deo, sint diuina substantia, etiam relatiua ista sic sumpta, sunt idē quod diuina essentia: nec ipso ad aliquid ut sic sumpto, distinguuntur personæ: sed secūdo modo, prout sunt respectus quidam ad alia, sine quibus intelligi nequeunt, quamuis illa non sint de ipsorum essentia. Et quia ad aliquid primo modo dicit esse respectus concretum cum subiecto, quidam dixerūt relationes in diuinis non esse nisi secundum quod sunt ipsæ personæ, & eas in abstracto nō esse nisi expressiones personæ: ut si dicamus, rogo tuā benignitatem, id est, te benignum. attamen dicunt quòd cōnotant coexistentiam correlatiuorum. ideo non intendebāt negare simpliciter relationes esse in deo, quoniam cōnotatio talis non est nisi secundū q̄d unum relatiuorū intelligitur in alio, sed uerbis improprijs idē dixerūt: quia non nisi partem rationis relationis considerauerunt, uidelicet ut habet esse in subiecto: & non formale eius, quo relationis est referri ad alterum. Itaq; relatio secundum rationem respectus, potius est ad aliqd quàm in aliquo: sed secundum esse sui respectus est in persona, & transit in substantiam, retinens tamē suam proprietatem à proprietate substantiæ aut subiecti distinctam. Hæc Vdalricus.

Aegidius ¶Aegidius in his concordat Thomæ ac Bonauenturæ, & ea declarat prolixe quæ illi succinctim.

Alexāder ¶Amplius Alexāder: Suppositis, inquit, ratione & ordine origin̄ in diuinis p̄sonis, necesse ē ponere reales relationes in deo. Concesso nanq; quòd natura diuina habeatur ab aliquo, necessario sequitur distictio secundum relationem, nihil detrahendo simplicitati diuinæ essentiæ. Intelligendo nāq; diuinam naturam, necesse est ut intelligatur in habente illam: & si intelligamus eam in habente ipsam ab alio, iā intelligimus eam cum proprietate incommunicabili, qua separat̄ uel distinguitur à non habente eam ab alio: & ex hoc introducitur differētia relationis, quia sic habetur sub duabus proprietatibus incōmunicabilibus. Et idem dicendum de spiritusancto, qui est ab utroq;: qui cum habeat eandem naturam à patre & filio, iam sequitur quòd ibi sit relatio alia atq; proprietas. Deniq; in alia quæstione plenius scribit de hoc: Nulla, inquiens, intētio, id est, ratio alicuius generis, nec quātitatis, nec q̄litatis, nec cæterorum est, quæ non addat aut minuat uel mutet respectu substantiæ præter relationem: atq; ut supra ostensum ē, in diuino esse necessario ponitur natura & ordo naturæ secundum rationem originis.

Augustin. Verum ut asserit Augustinus, cum dicitur pater & filius, non indicatur substantia, sed origo, id est, non quid sit, sed unde quis sit, aut nō sit. Si ergo quæratur origo, pater est deus, de quo filius deus, nullus uero ē de quo sit pater: & hæc propinquitatis sunt nomina, non naturæ: hinc relatiua dicuntur siue ad aliquid, non tamē ut accidens. Ratio nanq; relationis est accidens, q̄ consequitur substātiam aliquo modo compositam, sicut in creaturis. In principijs nanq; substantiæ q̄ sunt materia & forma, consideratur q̄dam relatio, quæ nō est accidentalis, sed connaturalis, sicut in esse materiæ coaccipitur ratio quædam potentiæ. Vnde materia dicit possibile quid ad formā. In essentia quoq; formæ coaccipitur relatio actus, secundum quem est perfectio primæ materiæ. Relatio ergo potentiæ & actus, accipitur in principijs substantiæ cōnaturaliter. multo igitur, imò in infinitum plus, relatio in diuinis accipietur cōnaturalis, non accidentalis. Quo circa pensandum quòd ad aliquid prius est ratione accidentis simpliciter, tamen in creaturis mutabilibus sequitur. Intellectus enim accipit tria hæc, esse & esse ad & adesse. Esse quod accipit, absolute est esse substantiæ. Adesse uero accipit secundum rationem accidentis. accidens eñ ē quod adest & abest. sed esse ad, accipit secundum rationem relationis, quæ secundum esse suum refertur ad aliud. Cum igitur relatio est quod est esse ad, prior est ratione eius quod est adesse. hinc sequitur quòd simpliciter loquendo, ratio relationis prior sit ratione accidentis. Hæc Alexander.

¶Præterea de his in Sūma sua primo libro tractat Antisiodorēsis, recitans prætactas opiniones, & arguens contra eas, præsertim contra errorem Porretanorum. Veruntamē opinionem Præpositiui inductam, affirmat esse multum probabilem: Videndum est, inquiens, quomodo sustineri possit opinio magistri Præpositiui, dicentis ꝙ sicut paternitas est pater, ita supposita paternitate supponitur pater: nec est differentia, nisi in modo loquendi seu significandi. Cuius opinionis probabilitas apparet in hoc, q̄m sicut deus ꝓpter hoc quod est oīmode simplex, nō eget aliqua actione ad hoc ut agat in creaturam, sed seipso agit in eā: nec eget aliqua relatione qua referat̄ ad creata, sed seipso refertur ad ea: ita pater, cū sit oīmode simplex, seipso refertur ad filium. Qui ergo opinionem istam uult sustinere, poterit ad instantias r̄ndere: ut cū ita arguit, Pater generat & pater spirat, si in utraq; ꝓpositione nō denotat̄ nisi pater sic agens, idē erit dicere, pater generat & pater spirat. Ad q̄d diceretur ꝙ pater ꝓpter suā simplicitatē quantum in se ē, eodē modo se habet ad filiū & spiritumsanctum, tñ diuerso mō se habet ad illos, inquantū q̄si ad plures effectus. i. ꝓductos, sicut deus quantū in se est, eodē mō se habet ad hoīes uniuersos. nihilominus aliter habet se ad bonos q̄ ad malos. similiter dico ꝙ uerba hæc, generat & spirat, quātū ad deū patrē, idem significant, sed cōnotant diuersa ex mō significandi. Hæc Antisiodorēsis. ¶ Verū si pinducta motiua, p̄sertim Bonauenturę, rite pēsentur, solutiōes istæ satisfacere non cēsentur. Nam & pater per intellectum ꝓfert uerbum, & per uoluntatē spirat amorē: illaq; maxima, ꝙ idē inquantū idē, seu idē eodem mō se habēs, facit seu agit idē, infallibiliter uera ē apud theologos atq; philosophos. ꝓpter q̄d oīs distinctio productorꝶ, ex parte ꝓducētis aliquo mō habet originē, sicut de hoc superius inducta sunt multa, atq; ex argumentis Scoti & Francisci de Maronis, opinio illa pōt clarissime cōfutari. idcirco quantū ad hoc, potius reor cōsentiēdum Alexādro, Thomæ, Alberto, Bonauēturæ, Petro, Richardo, Aegidio: quorꝶ positio in hac re nūc q̄si ab oībus obseruat̄. ¶Ad primū ergo dicēdum, ꝙ ꝓprietates sunt in p̄sonis nō quasi realiter ab ipsis distinctæ, sicut & sapiētia, pietas, atq; iustitia ē in deo

Antisiod.

Prepositiui opinio defendit.

Diluūtur instantię ꝯ Prepositiuum.

Dio. Car.

Soluunt argumēta initio q̄stionis adducta

non tanq̃ quid realiter distinctum à deo: & tñ aliud cõuenit deo ratione iustitiæ, aliud ratione misericordiæ. Neq; negandũ ẽ quin & proprietates & relationes sint aliquo modo in diuina essentia tanq̃ in fundamento, eo q; omne relatiuum in aliquo absoluto fundetur. Qualiter aũt hoc sit, & qualiter in una & eadem diuina essentia oppositę relatiões originis queant fundari, supra ex dictis doctorꝫ, præsertim sancti doctoris in Summa contra gentiles, quantũ hũanæ imbecillitati in præsenti possibile est, distinctione 2. & 3. ostẽsum est. Infra quoq; tangentur rõnes Durandi & Scoti, satis idoneæ ad reprobandũ illam opinionẽ. intẽdo quippe huic materiæ immorari, eo q; doctores pcipui ualde, in huius distinctiõis materijs uideant uarijs modis sentire, quatenus diuersis opinionibus atq; earum motiuis hinc inde congruenter attentis, ueritas euidẽtius elucescat.
ad 2 ¶Ad scdm dicendum q; sicut diuinæ & superbenedictæ psonæ sunt simplicissimæ, ita q; in eis nõ est realis distinctio, q̃uis inter eas distinctio sit realis, utpote personalis: sic per eas ab inuicem distinguuntur. i. non per aliquid reale adiunctum, sed p ꝓprietates eis consubstantiales, quæ nihilominus sunt in eis & ratione distinguunt ab ipsis: quæ ratio non ẽ inanis aut ficta, quia fundamentũ habet in re, queadmodũ inter intellectum & uoluntatem dei extat talis distinctio, q̃uis realiter unum & idem cõsistant.
ad.3. ¶Ad tertium rñdetur, q; quãuis unaquæq; relatio in diuinis sit realiter ipsa diuina essentia, relatiões tñ originis inter se realiter sunt distinctæ, idcirco distinguere queũt personas. Deniq; in creaturis differentia pdicatur de specie, sicut rationale de hoĩe. sicq; realiter identificat cũ illa, & tñ distinguit eã ab alijs. Quid ergo miramur, si in diuinis essentialiter idem sit distinguens atq; distinctum, dummõ formaliter. i. ratione nõ cassa distinguuntur? Ad autoritatem Hilarij responsio certa & clara est. non eñ intendebat asserere q; diuinæ psonæ solis distinguantur uocabulis, cũ hoc sit Sabellianæ pfidiæ: sed per distinctionem noĩm exclusit distinctionẽ
Bonauẽt. essentiæ, ita ut per noĩa intelligantur proprietates nominibus designatæ. ideo ẽm Bonauenturã p noĩa intellexit noĩm significata. ¶Ad autoritatẽ etiã Damasceni rñsum est supra speciali in quæstione. Bonauẽtura uero hic scribit, q̃d differre ratione cõtingit tripliciter. Primo ex parte nostræ apprehẽsionis, & sic bonitas & sapientia differũt ratione in deo. Secũdo ex parte attributionis, quia uidelicet aliquis modus attribuit uni, non alteri. sicq; differũt ratione, essentia, persona, & notio. Tertio, differre ratiõe, est differre ẽm pluralitatẽ distinctionis, quæ non inducit diuersitatem in essentia seu natura: & sic una persona differt ab alia ra
Petrus. tione. Petrus autem breuiter respondet, dicendo q; Damascenus sumit rationem pro relatione.

QVAESTIO II.

Secũdo quæritur, An proprietates relatiuæ seu ipsæ relationes constituũt in diuinis personas vel earũ distinctionẽ solũ ostendãt.
Arguit 1. ɔ veritatẽ. ¶Videt q; nõ constituant eas, qa relationes ẽm ordinẽ naturæ ac intelligentiæ sequunt actus personales, & fundant in eis sicut paternitas in generatione. non eñ est pater nisi gignẽdo. generare aũt sicut & agere, ẽ suppositorꝫ. ergo deus pater ẽm ordinẽ naturę & apprehensionis, ẽ persona ante paternitatẽ, imò & ante generationẽ, nõ ergo paternitas cõstituit eũ personã.
2. ¶Secundo, q̃d ꝓcedit ab alio, eo ipso quo ꝓcedit, ab ipso distinguitur, qm̃ nihil ꝓducit seipm: ergo sola origine distinguunt diuinæ personæ.
3. ¶Tertio, prima distinctio rerꝫ debet eẽ per eẽntialia & absoluta, quatenus ordo distinguentiũ corrñdeat ordini distinctorũ. Prima aũt distinctio est diuinarꝫ distinctio personarꝫ, q̃ etiã causa ẽ distinctionis ꝓductionisq; creaturarꝫ: ergo psonæ illæ supdignissimæ per absoluta abinuicẽ distinguũt.
4. ¶Quarto, oẽ respectiuũ ad aliquod absolutũ reducit. ergo prima realis distinctio nõ ẽ p respectiua & absoluta.
In oppositum. Boethius ¶In oppositũ est q; ait Boethius, essentia seruat unitatẽ, relatio multiplicat psonas. Personę q̃ q; nõ distinguunt per absoluta, ergo per relatiua.
Tho.aq. ¶Ad hoc Thomas rñdet: Quidã dicunt quod principium distinctionis hypostasum diuinarꝫ non sit relatio, imò q; hypostases seipsis distinguuntur per solã originem, & relationes manifestent distinctionẽ hypostasum: sicut in creaturis ꝓprietates non faciunt differre ẽm numerꝫ, imò talis differẽtia causat ex diuisione materiæ, sed eã tm̃ oñdunt. Hoc aũt stare non põt, qm̃ quæ seipsis distinguunt, ex seipsis aliquã habẽt rõnem distinctionis: sicut substantia à quãtitate per id q̃d in intellectu ẽ utriusq;, quod ẽ esse subsistens, quantum ad substantiã: & esse mensurã, quo ad quãtitatẽ. Si aũt considerentur duæ hypostases, una hypostasis inquãtum hypostasis, nõ habet in intellectu unde ab alia distinguat, cũ utraq; sit hypostasis. ergo oportet q; habeat hoc, inquãtũ est hæc hypostasis p aliquã determinationẽ existentẽ in ea, uel ẽm determinatã materiam, sicut ẽ in creaturę: q̃d esse non ualet in deo, uel ẽm aliq̃d aliud. Si aũt dicat q; hoc sit sola origo, p quã determinate efficitur seu producit ista hypostasis, tũc per originẽ intelligitur uel ipsa relatio originis, & hoc ẽ quod ponimus: aut origo ut significat per modum operationis, & sic nullo mõ habet q̃d distinguat hypostases: imò oportet q; sit ab hypostasi distincta, quoniam omnis operatio ẽ indiuiduorꝫ distinctorꝫ ẽm philosophum. Ideo dicimus q; nihil aliud est principiũ distinctionis in diuinis, nisi relatio: cuius ratio ẽ, qa oĩs distinctio uel diuisio secundum philosophum 5. metaphysicæ, ẽ uel per quãtitatem, uel per formam. Porro in diuinis non ẽ diuisio neq; distinctio per quãtitatem neq; materiam, cum in deo non sit quãtitas neq; materia. est ergo per aliquã formam. Oĩs uero distinctionis formalis principiũ ẽ aliqua oppositio, oppositionẽ large sumẽdo, ꝓut etiã imperfectũ & pfectũ opponunt, inquãtum in uno ẽ negatio priuatiue alterius. In oĩbus aũt oppositionibus alterꝫ ẽ ut perfectum, alterꝫ ut imperfectũ, pter relationẽ: q̃d patet per se in affirmatione & negatione, in priuatione quoq; & habitu: patet etiã in cõtrarijs, qa ẽm Philosophũ physicorum primo, sp unum cõtrarium ẽ sicut nobilius, & alterum ut uilius: ideo in diuinis nulla talis põt esse distinctio, ubi ẽ summa & pura perfectio. Sed in relatiuis neutrum ẽ sicut priuatio alterius, uel defectũ ullũ importãs: quia in relatiuis nulla ẽ oppositio ẽm id q̃d relatiuum in aliquo ẽ, sed ẽm id quod ad aliud dr. Vñ q̃uis una relatio habet annexam negationẽ alteri⁹ in eodem supposito, nõ tñ ista negatio aliquẽ importat defectum: quia defectus nõ ẽ nisi secũdum aliquid q̃d natum ẽ esse in aliquo. Vnde cum id quod habet oppositionem relatiuam ad ipm, ẽm rationem oppositionis nõ ponat aliquid, sed ad aliq̃d, nõ sequitur imperfectio uel defectus. Hinc solũ talis oppositio cõpetit distinctioni personarꝫ. Hæc Thomas in Scripto.

Relatio sola est distinctiõis principiũ in diuinis

Philosop.

¶ Insuper in prima parte Summæ quęstione 40. In quibuscunq;, inqt. pluribus inuenit̃ aliquid cõe, oportet quærere aliquid distinctiuum. Cumq; diuinæ psonæ conueniant in essentia, necesse est quærere quo distinguantur, ita ut plures sint. Inueniuntur aũt in diuinis duo, secũdum quæ differunt, s. origo atq; relatio: quæ q̃uis non differant re, differunt tñ in modo significandi: quia origo significat̃ per modũ actus, ut generatio: relatio uero per modũ formæ, sicut paternitas. Quidam igitur attendentes ꝙ relatio consequit̃ actũ, dixerunt ꝙ hypostases in diuinis distinguuntur p originem, ita ꝙ pater distinguitur à filio, quoniam pater generat & filius generatur: relationes uero seu ꝓprietates manifestent consequẽter distinctionẽ hypostasum, quemadmodũ in creaturis proprietates manifestant distinctionem indiuiduoꝝ. Sed hoc stare non potest propter duo. Primo, quia ad hoc quod aliqua duo intelligantur distincta, necesse est eorum distinctionem intelligi per aliquid utriq; intrinsecũ, sicut in rebus creatis per materiã uel p formam. origo autẽ rei non significatur ut aliquid ei intrinsecũ, sed ut uia quędam à re uel ad rem, sicut generatio significatur ut uia ad genitum, & ut à generante progrediens. ideo esse nõ potest, ut generãs & genitum sola distinguant̃ generatione, sed oportet intelligere tam in generante q̃ in genito ea quibus abinuicem distinguuntur, sed in diuinis personis nõ potest intelligi nisi essentia & relatio, siue proprietas uel notio. Cumq; in essentia conueniant, relinquitur ꝙ per relationes distinguantur. Secundo, quia distinctio in diuinis personis non ẽ sic intelligenda, ꝙ aliquid cõe diuidatur in eis, quia essentia communis remanet indiuisa: sed oportet ꝙ ipsa distinguentia constituant res distinctas. sic autem relationes seu proprietates cõstituunt hypostases seu psonas, inquantum sunt ipsæ personę subsistentes, quẽadmodum paternitas est pater, q̃m in diuinis non differt abstractum & concretum: sed contra rationẽ originis est ꝙ personã constituat, quia origo actiuè sumpta, significatur ut progrediẽs à subsistente persona, sicq; præsupponit eã. origo uero passiue accepta sicut natiuitas, significatur ut uia ad personam, & nondum ut eam constituẽs. Vnde melius dicitur ꝙ personæ distinguũtur relationibus q̃ origine. Quamuis enim distinguantur utroq;, primo tamen ac principalius per relationes secundum modum intelligẽdi. Nempe hoc nomen pater significat non solum proprietatem, sed eitiam hypostasim: sed hoc nomen genitor uel generans, significat tãtum proprietatem uel originem: qa hoc nomen pater, significat relationem quæ est distinctiua & constitutiua personæ. hoc autem nomen generans seu genitus, significat originem quæ nec ẽ constitutiua nec distinctiua. Hæc Thomas in Summa.

Persone diuine non distinguũt̃ tm origie.

Albertus ¶ At uero de hac re Albertus nõ scribit diffuse, sed introductis ad utranq; partem motiuis rñdet: In speciebus relationis nihil sic competit in diuinis, sicut relatio originis, qua alius ẽ ab alio, & p hoc distinctus ab eo. Ex qbus uerbis elicit̃, ꝙ positio Thomæ cõcordat Alberto.

Petrus. ¶ Petrus q̃q; his cõsonãs: Proprietates, inqt, in diuinis personis sunt principiũ distinguẽdi, inquantũ referunt̃ ad alterꝝ: & etiã principiũ existendi seu cõstituẽdi, inquantũ dicũt originis principiũ. Nam cum in diuinis tm̃ sint duo prædicamẽta, substãtia & relatio, nec possit eẽ personaꝝ distinctio penes substãtiã, oportet ut sit penes relationẽ. Haꝝ aũt relationũ simpliciores sunt, q̃ immediatius se habẽt ad substãtiam, ut sunt relationes originis. idcirco p hm̃oi relationes oppositas ẽ distinctio personaꝝ. Oĩs nanq; distinctio fit p oppositionis naturã. Cum ergo in oĩbus alijs oppositis unũ extremoꝝ perfectũ sit, alterꝝ imperfectũ, pter quã in relatiuis & c. ut supra in uerbꝫ Thomę. Hęc Petr⁹.

Dionys. ¶ Verũtñ huic ultimo uerbo uidet̃ obijci posse, ꝙ etiã in relatiuis unũ extremoꝝ perfectũ ẽ respectu alterius, aliud imperfectũ: ut patet in his relatiuis, dñs, seruus: magister, discipulus: causa, causatũ: & cõsimilibus.

Bonauẽt. ¶ Præterea circa hæc partim aliter sentire uidentur, Alexãder, Bonauẽtura, & alij q̃dã. ¶ Bonauentura q̃ppe hic loquit̃: Quidã dicũt ꝙ in diuinis ꝓprietates nõ solũ dant psonis innotescere, sed etiã esse: hoc ẽ, ꝓprietates relatiuę nõ solum sunt principia cognoscendi seu manifestandi psonas, sed etiã cõstituẽdi distinguẽdiq; eas. alij dicunt ꝙ ꝓprietates nõ sunt ratio distinguendi personas, sed cognoscendi & manifestandi distinctionẽ eaꝝ. Videt̃ aũt utraq; opinio aliqd ꝓbabilitatis habere. In diuinis nanq; psonis intelligimus tam originẽ seu emanationẽ unius ab alia, q̃ habitudinẽ seu respectũ unius ad aliam: atq; ẽm rationẽ & ordinẽ intelligendi origo præcedit ipsum qui oritur. similiter ẽm rationẽ intelligẽdi habitudo consequitur ipsum qui refertur. Potest ergo ꝓprietas relatiua importare habitudinem tm̃, & ita sequit̃ rationẽ distinctionis, & p consequens distinctionẽ: estq; ratio innotescendi distinctionẽ, nõ distinguendi, ut dixit 2. opinio. Potest quoq; proprietas importare utranq;, uidelicet habitudinem atq; originẽ: & sic nõ solum ẽ ratio innotescendi, sed etiam distinguendi, ut ait prima opinio. ¶ Præterea aduertendũ ꝙ q̃uis in diuinis personis sint idem oriri & esse, & ad alterꝝ se habere, tñ ẽm rationem & ordinẽ intelligẽdi sunt coordinata, ut primũ sit oriri seu emanare, deinde esse in psonis q̃ emanãt ab alia, deinde ad alterꝝ se habere: & q̃m idẽ sunt in deo, eodẽ noĩe designantur. Nam generatio originẽ & habitudinem dicit, propriè tñ originem. Q̃m ergo ꝓprietas diuina ẽm cõem usum loquendi, originẽ habitudinemq; importat, idcirco tenendũ ꝙ proprietates nõ solum sint ratio innotescẽdi, sed etiam distinguendi. proprietas etenĩ patris aut ẽ ei consubstantialis & cõnaturalis, aut accidit ei. non põt ei accidere, cũ nõ sit accidens in deo: ergo ẽ ei consubstantialis & cõnaturalis. sicq; cum nõ cõsequat̃ esse hypostasis, nõ tm̃ ẽ ratio innotescẽdi, sed etiã cognoscendi. Eadẽ etiam sunt principia eẽndi & cognoscẽdi. Hæc Bonauẽtura.

Dio. Cart. ¶ Ex quibus fit euidens, ꝙ secũdum eum diuinæ psonæ distinguuntur origine seu emanatione, nõ ꝓprietate, si proprietas solã habitudinẽ dicat, q̃ ẽm ipsum nõ ẽ nisi ratio innotescendi, & sequens distinctionẽ: si uero ꝓprietas tam originẽ q̃ habitudinẽ exprimat, sic ẽ ratio innotescendi, & distinguendi personas: innotescendi, ẽm quod habitudinem denotat: distinguendi uero, ꝓut originẽ dicit.

Alexãder ¶ Hinc demũ disseruit Alexãder: In diuinis non solum est relationũ distinctio, sed etiam subsistentium reꝝ, uidelicet personaꝝ. Veruntñ relatio manifestat distinctionẽ in diuinis. unde respectu diuersarum proprietatum sunt plures res subsistẽtes, nõ ꝙ sint res subsistentes seu personæ solum per illas relationes, imò etiam & seipsis: sed respectu ꝓprietatum, non respectu essentiæ, qa hypostasis dicit respectum ad proprietatem. Hæc Alexander.

Dio. Car. ¶ Qui etiã positionẽ Præpositiui de relationibus ac

notionibus in diuinis satis commendare uidetur, & multum probabilem esse fatetur. Et circa hoc hoc ea dem scribit, quæ pauloante ex Summa Antisiodorensis sunt recitata.

¶ Nihilominus post hæc Alexander adiũgit quod secundum communem opinionem notiones sint in diuinis ponendę. & quamuis iam dixerit quod relatio manifestat distinctionem in diuinis, in alia tamen fasus est quæstiõe, ꝙ licet personæ distinguantur seipsis, distinguuntur tamen & proprietatibus suis: nec distinctio illa per se istam excludit, quoniam proprietates non ponunt in numerum cum personis. Allegat etiã Damascenum dicentem quod diuinæ & sanctę hypostases non differunt secundum substantiam, sed secũdũ characteristica idiomata, id est, determinatiuas proprietates. Similiter ex uerbis Augustini declarat ꝙ quælibet diuina & increata persona habet diuinam essentiam secũdum specialem & proprium sibi modum: quoniam pater habet eam à seipso, id est, à nullo alio, filius à solo patre per generationem, spũsanctus ab utroq; per processionem. Nam ait: unaquæq; diuina ꝑsona, sicut loquitur Damascenus, proprium existentię possidet modum. & modus ille non significabitur nomine essentiæ quæ communis est tribus, nec nomine personæ cuius est ipse modus: ideo significabit ut habitudo siue proprietas. Hæc Alexander.

Damasce.

Augustin.

Damasce.

Dionyss. Carthu.

¶ Ex quibus constat, quod doctor iste & item Albertus cum suis sequacibus per specialem modum existentiæ personarum non intelligunt aliquid absolutum, sed relatiuam potius proprietatem.

Richard⁹

¶ Præterea diligenter aduertendum, ꝙ ad quæstionem propositam respondet Richardus: Inter diuinas, inquiens, personas cõsideratur duplex principium distinctionis. unum quasi effectiuum, & alterũ quasi formale. Videtur ergo dicendum, ꝙ per ipsas emanationes distinguũtur personę, quasi per effectiua distinctionis principia, generare nanq; & generari, sunt ratio distinctionis inter patrem & filium. sic spirare & spirari, sunt ratio distinctionis spũsancti à patre & filio, ad similitudinem causæ efficientis. actio enim ad causam efficientem reducitur. per relatiuas uero proprietates distinguũtur personæ tanquam per principia distinctiõis formalia. una quippe persona distinguitur ab alia per suam formam cõstituentem, quasi per principium formale intrinsecum: personalis uero proprietas est constitutiua personæ. distinguuntur ergo personæ ab inuicem per suas proprietates personales, tãquam per formalia distinctionis principia. Non enim dici potest quod formaliter distinguãtur per aliquid absolutum, quia hoc cum summa simplicitate diuinæ essentiæ non ualet stare. Vnde Anselmus in libro de processione spũsancti: Pluralitas, inquit, sequitur relationem. Hæc Richardus.

Duplex ꝑncipiũ distinctionis in diuinis

Anselmus

Dio. Car.

¶ Ex hac rationabili responsione & sapientiali distinctione uidentur præinductæ duę positiones de distinctione personarum per originem aut per proprietates, posse concordari. Qui etenim dicunt eas distingui per originem, uerum dicunt, loquendo de principio distinctionis quasi effectiuæ: q uero opinãtur eas per proprietates distingui, uerum dicunt, loquẽdo de principio distinctionis quasi formali intrinseco.

Aegidius

¶ Amplius circa hæc scribit Aegidius: Sicut in creaturis duplex cõsideratur distinctio, una qua res creata differt à rebus alterius speciei ac naturæ: alia, per quã à suppositis suę distinguit naturæ, quemadmodum Petrus per suam humanitatẽ differt à leone & equo, sed per indiuiduantia distinguitur à cõsortibus suæ naturæ: sic suo modo persona diuina per suæ deitatis naturam ab oĩbus distinguit creaturis. Vna autem diuina persona distinguitur ab alia sibi cõsubstãtiali persona, nõ per essentiam, sed per aliqd relatiuum & ꝓprium sibi atq; incommunicabile, & per illud cõstituitur in eẽ ꝑsonali, puta ꝑ relationem. Relatio autem dupliciter ꝓnũciatur, uidelicet ꝑ modum ꝓprietatis, ut cum dr̃, paternitas, filiatio: & per modum actionis seu etiam passiõis, ut cum dr̃, generare aut generari. Relatio eñ secũdum modum intelligẽdi semper seqtur aliqd aliud seu alterum, sicut æqualitas quantitatem, similitudo qualitatem uel actiõem aut passionem: sicut qs dr̃ pater, qm̃ genuit: & filius, qa est genitus. sicq; relatiões in diuinis sequũtur originem, qa nõ sunt ibi relatiões distinctiuæ nisi relatiões originis. Et qa relatio in diuinis significatur hoc duplici modo, qdam dixerũt ꝑsonas distingui origine seu emanatiõe, cum & Damascen⁹ testetur p̃imo libro: quod oĩa in diuinis sunt idem præter gñationem & ingñationem & processionem. Alij dicũt eas proprietate distingui. Sed qa originem seqtur relatio seu ꝓprietas, ita ꝙ origo est quasi principium ꝓprietatis: dicendum ꝙ in diuinis ꝑsonis origo se habet ꝑ modum principij distinctionis, ꝓprietas uero ꝑ modum distinguẽtis, hypostasis autem seu ꝑsona ꝑ modum distincti. Sed qm̃ iuxta præhabita, distinctio in diuinis ẽ ꝑ relatiões, & ipa proprietas magis significatur ꝑ modũ relatiõis q̃ origo, sicut paternitas quàm generatio: hinc magis ꝓprie dicuntur personæ distingui per proprietates, q̃ per originem. Hæc Aegidius. Qui in hoc Thomæ cõsonat.

Damasce.

Durãdus.

¶ Amplius circa hæc ait Durãdus: Quidam dicunt nõ oẽs diuinas personas per relatiões distingui, qm̃ præter tres personas relatiue dictas, quas ponit fides, ponũt suppositum absolutum in deo: nõ tamẽ dicunt quatuor esse ꝑsonas in diuinis, qa hoc absolutum suppositum nõ ponit (ut dicũt) in numerum cum tribus ꝑsonis, sed est eis commune, sicut alij dicũt diuinã essentiam eis esse communem. Sed istud uidetur erroneũ, qm̃ suppositum seu persona in natura intellectuali, dicit hoc aliqd subsistens, incommunicabile & completum ultima completiõe in illa natura, nec ultra determinabile ad esse ꝑsonale: sed in diuinis nullum absolutum potest esse huiusmodi, cum omne absolutum sit tribus ꝑsonis commune. Alij dicũt ꝑsonas tres non distingui ꝑ relatiões, qm̃ dicũt eas cõstitui ꝑ modos absolutos, q præsupponũtur relatiõibus, quod tamẽ nõ ꝓbant directe, sed indirecte dũtaxat, dicẽtes quod eadem incõuenientia quæ secũdum aduersarios ad istã positiõem sequũtur, ad illam quoq; opiniõem sequantur q̃ dicit ꝑsonas ꝑ relatiões distingui, similiterq; soluuntur. Nos eñ ponim⁹ ꝑsonas relatiõibus distingui, ad euadẽdum compositiõem in diuinis: quæ eẽt in diuinis, nisi distinctio personarũ esset per relationes: atq; ad euadẽdum distinctiõem diuinę essentię per hoc, q̃d relatiões oppositę possunt esse in diuina essentia tanq̃ in fundamẽto ꝓpter infinitã eius fœcũditatẽ. Sed cõsimiliter põt dici de modis absolutis, qm̃ cũ sint modi rerũ & nõ qdditates, nõ faciũt compositiõem cum essentia. Rursus, plures hmõi modi in una queunt fundari essentia, sicut plures relatiões: sicq; ꝑ tales modos diuinæ ꝑsonæ possunt cõstitui & distingui. Hæc Durãdus. Qui consequenter contra opinionem hanc arguit, ut infra tangetur.

¶Deinde quærit an psonæ distinguãtur potius per relatiões q̃ per origines,& respondet ꝙ per relatiões. Ad q̃d adducit motiua paulo añ ex Thoma inducta.

¶Deinceps quærit quod à præallegatis doctorib⁹ nõ quæritur, an relationes distinguãt personas inquã tum relatiões, uel inquãtum proprietates. Circa quod scribit: Videtur quibusdã ꝙ sub ratiõe proprietatis,& nullo modo sub ratione relationis: tum qa relatio ut relatio, suum præsupponit fundamentum, ergo diuinę relatiões præsupponũt origines in quibus (ut dictũ ē) fundãtur,& per consequens personas distinctas: tum qa relatio ut relatio, non habet nisi referre id cuius ē relatio, nõ cõstituere: sed hoc habet inquantum ꝓprietas,& præintelligitur emanatiõibus. Verum ista opinio nõ uidetur idonea, qa si ꝓprietas distinguit personas, uel inquantum ē absoluta, uel inquãtum relatiua: si primũ, ergo personæ diuinę p absoluta distinguũt: si ut relatiua, ergo formali⁹ cõuenit relatiõi distinguere.

¶Rursus si p ꝓprietates fit distinctio suppositorũ, ergo sicut distinctio suppositi absolũti fit p ꝓprietatē absolutã, ita distinctio suppositi relatiui fit p ꝓprietatem relatiuam. ¶Item relationi originis inquantũ talis, conuenit distinguere: qa in se oppositionem includit ad suum correlatiuum ratione originis. Ad primum ergo motiuum opiniõis illius, dicendum ꝙ origines nõ sunt fundamentum relationum, sed fœcunda dei essentia. Origines eñ nõ sunt nisi ipsęmet relationes, uidelicet à quo aliqd & quod ab aliquo. Hinc q præintelligeret personas originibus, uel origines relatiõibus, male intelligeret: sed simul intelligẽda ē persona cõstituta cum sua relatiõe. Ad secundum dicendum ꝙ relatio non habet constituere in esse, nisi illud esse sit referri: sed si est referri, qua rõne habet referre, eadem ratione habet dare tale esse, scilicet esse relatũ. esse autem personale in diuinis, ē esse relatum. idcirco relatio sub ratiõe relatiõis, põt constituere diuinã personam in esse personali. Hæc Durandus. Cuius solutio ad primũ infra patebit qd cõtineat ueritatis.

¶Insuper Scotus circa hæc scribit diffuse: Opinio, ingens, Præpositiui dicit ꝙ personæ distinguuntur se ipsis. cõtra quod arguitur primo, Quæcunq; nõ sunt primo diuersa, per aliquid sui distinguũtur: quoniam quæ se totis distinguũtur, sunt primo diuersa. si enim nõ sunt primo diuersa, sed habent aliqd idem in quo communicant, puta essentiam, tunc nõ eo distinguuntur in quo sunt idem, sed distinguũtur aliquo sui quo nõ sunt idē. diuinę aũt personę nõ sunt primo diuersę, cũ sint eiusdē essentiæ, ergo aliquo distinguuntur.

Scotus.

Præpositiui opinio impugnat̃

¶Præterea in patre ē generatio actiua & actiua spiratio, sed spiratione actiua nõ distinguitur à filio, cum & illa filio insit: ergo pater non seipso toto primo distinguitur, sed aliquo quod est in eo. ¶Item, si pater se toto distinguitur à filio, pari ratione & à spũsancto: & si eodem modo distinguitur ab utroq;, ergo eãdem habet habitudinem ad utrũq;,& econtrario, ut supra. Est ergo communis opinio, ꝙ personæ relationibus constituũtur & distinguuntur. Absolutum etẽm additum absoluto, necessario facit compositionem. si ergo in absoluto personæ conueniant, cõstat ꝙ nõ eodem absoluto quo cõueniunt, personaliter distinguantur. si igitur absoluto aliquo distinguũtur, ergo ē ibi absolutum & absolutũ,& per cõsequens compositio.

¶Item relatio uno modo potest transire in substantiam,& per hoc non facere compositionem cum absoluto: alio modo manet relatio, uel omni mõ trãsit. & si nullo modo manet relatio, non distinguit personas, sicut neq; essentia. si autem omni modo maneret, induceret compositiõem. Qualiter autem relatio possit constituere & distinguere personas, declaratur per hoc, ꝙ relatio necessario distinguitur ab opposito suo realiter, quoniam idem nõ ꝓducit seipsum: ergo erit realis aliquorum, quæ in diuinis sunt relatio, nec potest ibi esse per informationem, ergo ē subsistens. Nec ex hoc seqtur distinctio essentiæ, quoniam idem illimitatum seu infinitum, põt esse fundamentum oppositarum relationum: & tunc ista relatio dicit̃ uno modo manere,& alio modo transire. Et istud intelligendum ē de relationibus originis, qa hæ primo pullulãt in diuina essentia: quoniam primo in essentia dei ē duplex fœcunditas, eo ꝙ ibi sit infinitus intellectus & infinita uolũtas: quibus mediantibus, pullulant relationes originis pertinẽtes ad communicabilitatē naturę.

¶Itaq; Scotus satis fideliter hãc narrat positionem cõem, q̃ fere iã ab oĩbus tenet̃, ꝓbatiões q̃q; & autoritates qbus innitit̃. deiñ multipliciter arguit cõtra eã, & q̃sdã autoritates cõtra eam saltē secundũ apparentiam introducit. quo facto, ponit quandam opinionē iudicio plurimorum ualde absurdam, uidelicet ꝙ personæ diuinæ constituantur & distinguãtur per absolutas ꝓprietates ac realitates, quas tamē dicit nõ facere compositiõem cum diuina essentia, quamuis ex natura rei seu formaliter differãt ab eadem: & nihilominus dicit relatiuas ꝓprietates esse ueraciter in personis,& quasi aduẽtitias personis iam cõstitutis in esse. hancq; opinionem multipliciter nititur roborare, fulcire & colorare, atq; ad eam magis uidetur per assensum diuertere, nõ tamē cum absoluta assertione, sed opinatiue. Nam & obiecta quæ cõtra communem illam doctorum positionē induxit, soluit, insinuãs utrãq; opinionem ꝓbabiliter posse defendi. opinionem q̃q; Præpositiui redarguit. Quid autem de his uerius atq; fidelius uideatur tenẽdum, paulopost exprimetur. prius tamē recitãda ē hic opinio cuiusdam famosi doctoris, q tñ in hac materia uidet̃ nõ modice deuiare.

Dionysi. Carthu.

Positio Scoti plurimorũ iudicio absurda.

¶Itaq; dominus Gulielmus Parrhisiẽsis episcop⁹, in tractatu suo de Trinitate, defendit atq; ꝓ uiribus psuadet diuinas personas nõ cõstitui neq; distingui per relatiões ꝓprietatesve relatiuas: imò relationem dicit nil reale aut positiuum cõsistere neq; in deo, neque in creaturis, sed intẽtionem tantum seu ens rationis. Et inter cætera scribit sic: Si similitudo causa ē duarũ albedinum, necessario esset eiusdem essentiæ secundum speciem. Amplius, qualiter aget album in albũ per albedinem ipsam, cum album nequaq̃ passibile sit ab albo per albedinem ipsam? & qualiter aget albedo in ꝓprium subiectum, quoniam ab albedine similitudo ꝓcedit, qua albũ dicitur simile albo: aut quomodo hæc albedo effluet de se tam differẽtem essentiam, puta similitudinem, quæ relatio & ens reale uocatur? correlatiua autem albedo ad hoc adiuuat, ut albedo causet per se similitudinem duarum albedinum. Item unde aget subiectum album quod est in oriente, in subiectum similiter album quod est in occidente: uel subiectum quod est sub terra, in subiectum quod est super terram? Manifestum est ergo, huic albo nihil omnino per naturam aduenire ex eo quod aliud ē album, cum hæc albedo æque quieta sit ab omni actione & motu, siue aliud album sit, siue non.

Guil. Pari.

¶Insuper, si similitudo alborum differt ab albedine, poterit per intellectum similitudo ab albo atque albedine abstrahi, & destructo uno alborum, intelligi: sicq; esset similitudo inter album & nõ album. Hæc Gulielmus.

¶Ex quibus conatur probare, quod relatio nil addat reale proprio fundamento. Insuper quod etiam in diuinis ita sit, sic nititur persuadere: Necesse est patrem eoipso esse patrem, quo & istum, demonstrato aliquo, aut non. Si sic, idem esset esse patrem & esse istum. sed hoc est impossibile, cum esse istum, sit absolutum: & esse patrem, sit relatiuum. Si ergo est aliud esse istum & esse patrem, intentio seu ratio patris aliquid addit ad intentionem seu ratiõem eius quod est iste. paternitas ergo est aliquid additum isti, præter intentionem seu rationem qua est iste: & ita in deo patre non idem erit, eẽ istum, & esse patrem: sicq; esse patrem, erit uelut accidentale & aduentitium supposito patris, uel à foris affixum, quod dici nõ potest. sicq; relatio nõ erit nisi intentio, & nõ qd reale in deo.

¶Merito igitur quæritur, qualis sit differentia inter patrem & filium, quorum est in essentia unitas. Quod si quis dixerit quod differunt relatione, recte respondet: sed sola relatio impedire non potest mutuam de se inuicem prædicationem. Nam & apud nos idem est pater & filius respectu diuersorum, idcirco necesse est aliam esse differentiam inter patrem & filium. Nam & intelligere possumus patrem non genuisse, & tamen adhuc esse, & esse hunc.

¶ Amplius, iste qui genuit inquantum iste, aut differt ab eo qui genitus est inquantum ille, aut non. Si non, ergo uterque est idem: si uero differt, ergo præter relatiõem est differẽtia inter eos. Hæc Gulielmus.

Diony. ¶ Verum ista opinio uidetur magis à ueritate recere, quàm prætacta à Scoto narrata opinio. Vtraq; quidem concordat in hoc, quod diuinæ supergloriosæ psonæ distinguantur per absoluta: sed ista adijcit ad errorem, quod relatio nec in deo neque in creaturis sit

Personę diuinę nõ distinguunt absolutis pprietatib9 ens reale, sed solum ens rationis. Ad reprobationem autem utriusque opinionis, quantum ad hoc quod dicit supersublimes adorandas personas per absolutas proprietates distingui, prorsus sufficiunt autoritates sanctorum, & argumentationes doctorum ad hoc hinc inde & etiam in hac quæstione inductæ: nunc tamen aliqua sunt addenda, & specialiter contra errorem de realitate relationis iam tactum, & breuiter ex

Dio Mar. doctrina sancti Dionysij in libro suo de trinitate, quẽ quidam de diuinis characteribus, alij aliter nuncupant, & ex toto processu beati Augustini in libro suo de trinitate, Boethij quoque in suo de trinitate tractatu, Anselmi etiam in libro de processione spiritussancti & alibi, ac Damasceni primo libro clarissime innotescit, quod quicquid in diuinis dicitur pure absolute, tribus supersanctis personis extat commune. Impossibile ergo est, personas illas altissimas per absoluta seu per absolutas proprietates esse distinctas, imò tales proprietates unicuique diuinæ personæ uere conueniunt.

¶Præterea nihil pure absolutum in diuinis multiplicatur, imò quicquid absolute dicitur ibi, permanet numero unum: & sicut de qualibet persona diuina seorsum ac singulatim, ita de duabus ac tribus simul nõ proprie pluraliter, sed singulariter prædicatur. nullũ igitur tale distinguit multiplicatve psonas, imò in illo personæ sunt unum & idem.

¶Insuper, ea quæ sola ratione & non realiter abinuicem distinguuntur, non sunt ratio realis ac suppositalis distinctionis in alijs: sed proprietates absolutæ non distinguuntur abinuicem realiter, ut patet ex dictis: nõ ergo personę per eas realiter distinguũtur.

¶Amplius, si per proprietates absolutas distinguerentur personæ, hoc præcipue esset per eas, quæ cum personis conuenientiam habent maiorem, & quæ eis magis appropriantur, sicut potentia patri, sapientia filio, pietas spirituisancto: non tamen distinguuntur per eas, ut clarum est, cum illæ unicuique personæ cõueniant. Nam filius non solum uocatur sapientia, uerum etiam uirtus & brachium ac dextera patris: atque ut circa hæc, argumentatur & infert Durandus, cum isti non assignent nec exprimant proprietates illas absolutas, per quas personæ secundum eos distinctæ sunt, sicut nos assignamus proprietates relatiuas, per quas confitemur eas esse distinctas, uidetur opinio eorum esse fictitium. Porro si dicant quod latent, nec sine reuelatione queant agnosci, quæritur unde ipsi sciant aut opinẽtur uel potius somnient eas esse, cum nec ex scripturis, nec ex sanctis doctoribus suam queant opinionem probare, imo ex scripturis & dictis sanctorum probetur oppositum, ut patuit & patebit: nec innitantur nisi persuasionibus & imaginationibus propriæ rationis & adinuentionis humanæ, quod in materia fidei prorsus cauendum est: imo quæ dicunt, nõ solum sanctis theologis, sed communi quoque ac solidiori doctrinæ philosophorum contrariẽtur, ut quod ait Gulielmus relationem non dicere quid reale: quod ut iam ostendetur, peripateticorum obuiat documentis. An forsan istis scholasticis disputatoribus desuper reuelatum aut inspiratum est, quod quantum ex scripturis rationabilibusq; motiuis perpendi ualet, nec apostolis neque prophetis est reuelatum aut inspiratum? Nonne ipse deus incarnatus, huius doctrinæ doctor præcipuus, in toto euangelio deum patrem nomine patris, & seipsum nomine filij ac unigeniti hubertim expressit, & tandem ipsam superbeatissimã trinitatem distincte insinuans, ac formam baptizandi præfigens, relatiuis eam expressit nominibus: In nomine, inquiens, patris & filij & spiritussancti? Sic & Iohannes apostolus: Tres, inquit, sunt qui testimonium perhibent in cælo: pater, uerbum, & spiritussanctus. Durãdus. Matth. 28 1. Johan. 5

¶ Præterea si dicatur ut Scotus tangit, quod ideo CHRISTVS non expressit trinitatem nominibus absolutis, quia discipuli non erant capaces, hoc nihil est, cum & multa alia prorsus incomprehensibilia docuerit eos. Amplius, nomina ista pater & filius, tam uere ac proprie conueniunt diuinis personis, quàm uere conuenit uni eorum generare, & alteri generari. sed uni earum uere & ex natura rei conuenit generare, & alteri generari, imo tam uere ac proprie, ut dicat Apostolus: Pater domini nostri IESV CHRISTI, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. ergo personæ illi gignenti conuenit nomen hoc pater uere & proprie, imò & principalius quàm alicui creaturæ: personęq; genitæ tam proprie conuenit hoc nomen filius. Et ex hoc soluitur argumentum Scoti, qui ad probandum quod personæ diuinæ non distinguuntur per proprietates relatiuas, potissime allegat quod Prouerbiorum penultimo Salomon ait, Quod nomen est eius? & quod nomẽ filij eius, si nosti? per quod dicit insinuari, quod nomen hoc filius, non sit nomen Scotus. Ephe. 3 Prouer. 30

filio dei proprie competens, ita quod exprimat proprietatem qua filius à patre distinguitur. & simili modo arguit de patre. quod argumentum nullius uigoris est. Non enim Salomon quærit hoc, ad insinuandum quod nomen patris & nomen filij non sint nomina proprie conuenientia personis diuinis & exprimentia proprietates distinctiuas ipsarum, sed ad innuendum quod tam pater quàm filius sint innominabiles, ineffabiles, et incomprehensibiles eo modo, quo communiter deum ineffabilem, innominabilemque fatentur non solum theologi, sed item philosophi, sicut & supra est declaratum: quia uidelicet res significata per nomina, in infinitum excellentius cõuenit deo quàm capere ualeamus. Hæc paucis tacta sint contra præfatum errorem.

Relatio nõ est tm̃ ens rõnis. Themisti⁹ Auicẽna.

¶Nunc specialiter reprobãdus est error ille de realitate relationum, contra quem primo militat, quod Themistius, Auicenna & alij celebriores peripatetici contestantur, ens reale seu ens extra animam diuidi in decem prædicamenta, quorum unum consistit relatio, & quod essentiæ prædicamentorum sunt impermixtæ, quod Boethius quoque & peritiores philosophi Christiani fatent: prędicamenta quippe sunt generalissima & primo diuersa, ut Aristoteles etiã docet.

Boethius

Philosop.

¶Insuper illa opinio non uidetur catholice posse defendi, quia secundum fidei ueritatem septem sunt sacramenta ecclesiæ, quorum unum est matrimonium, quod secundum doctores cõcorditer super quartum, nõ est nisi relatio, scilicet habitudo & uinculum coniugatorum, cum igitur realiter sint septem sacramẽta ecclesiæ, relatio est ens reale.

ꝓlatura.

¶Amplius, dignitas episcopalis, ꝓprælatica, dominium, iurisdictio, præsidentia superiorum, sunt relationes, ut constat, & sunt aliquid in re, competitque eis realis effectus, & honor eis debetur.

Algazel

¶Rursus, ut Auicenna & Algazel in metaphysica sua conscribũt, amicitia est relatio seu mutuus amor amicorum adinuicem, quæ amicitia non est tantũ in uno eorum. stultumque esset asserere amicitiam illam non esse quid reale.

Philosop.

¶Denique teste Philosopho, quædam sunt relatiua secundum esse, & quædam secũdum dici. certumque est iuxta intentionem Philosophi, relatiua secundum esse, realem importare relationem. Vnde circa principium libri de quatuor coæquæuis dicit Albertus, accidẽs quod nõ nisi ens rationis est, nõ est in prædicamẽto. prædicamẽta nãque secũdum Boethium sunt decem rerum principia, significãtia ens reale.

Albertus

Boethius

¶Adhuc autem inter consanguineos est consanguinitas uere realis, quæ tamen secundum doctores existit relatio. At uero quod non est quid reale, non causat realem effectum: sed ordo seu ordinatio quæ est relatio, habet realem effectum, sicut experientia docet, quod candelæ accensæ, & multa similia ordinate disposita, magis delectant, agunt aut terrent, quàm inepte disposita: similiter soni & uoces hominesque armati. unde in Cãticis ait scriptura: Terribilis ut castrorum acies ordinata. Multa his consimilia ad idem possent induci, quæ & alibi ex uerbis Alexãdri, Thomæ, Alberti, Bonauẽturæ, Aegidij, Richardi & aliorum diffusius introduxi. idcirco hæc pauca ꝓ præsenti sufficiant.

Canti. 6

Augustin.

¶Demum qa Gulielmus & Scotus conãtur defendere, ꝙ opiniones eorũ prætactæ non sunt dictis Augustini, Boethij, Damasceni, Anselmi, Richardi de sancto Victore, contrariæ, nunc monstrabo oppositum. Quod ergo summæ increatæ & superfelices personæ relatiue dicãtur, relationibusque cõstituãtur, distinguãtur & usque ad trinitatem multiplicẽtur, innotescit ex eo quod quinto de Trinitate capitulo octauo loquitur Augustinus: Illud pręcipue teneamus, quicquid ad se dicitur præstantissima illa & diuina sublimitas, substantialiter dici: quod autem ad aliquid, non substãtialiter, sed relatiue: tantamque uim esse eiusdem substãtiæ in patre & filio & spũsancto, ut qcquid de singulis ad seipsos dicitur, utpote absolute, non pluraliter in summa, sed singulariter accipiatur.

¶Præterea 11. eiusdem libri capitulo contestatur: Quod proprie singula, id ẽ, singulæ personæ in trinitate dicuntur nullo modo ad seipsa, sed ad inuicem uel ad creaturam dicũtur, ideo relatiue, non substantialiter ea dici manifestum ẽ. In exordio quoque libri octaui: Diximus, inquit, alibi ea dici proprie in illa trinitate ad singulas personas distincte pertinentia, quæ relatiue dicũtur adinuicẽ. Multa his cõsimilia in libro de trinitate & alibi asserit Augustinus, & ea ad propositum tam diffuse ac euidenter prosequitur, ut nulli beneuolo, docili, non immãsiuo, processum sancti illius cõsiderãti, possit esse incertum quin intẽtio fuerit Augustini, docere ꝙ diuinæ personæ relationibus sint distinctæ: & ꝙ quicquid absolute ac essentialiter dicitur in diuinis, esse unum & immultiplicabile ac tribus ꝑsonis commune, atque in singulari numero prædicabile de eisdem, nec per aliquid tale personas distingui, sed identificari. Ideo uerba Augustini aliter uelle exponere, & ad oppositum retorquere, est delirare & manifesta abusio.

¶Nunc idem ex uerbis Boethij est monstrandum. Boethius
Ait ergo præclarus ille philosophus ac sublimis theologus, uir sanctus ac martyr Christi, in suo de trinitate tractatu: Pater & filius ad aliquid dicuntur, nihilque differunt nisi sola relatione. Et quod aliqui dicunt, ꝙ Boethius sumit ibi relationem non proprie pro relatiua proprietate, sed pro origine, pater esse erroneum si quis totũ processum Boethij & præcedentia ac subsequentia rite intueatur. In toto nãque illo tractatu sumit relationem ꝓ ad aliquid proprie. Vnde & ante ꝑallegata uerba præmisit: Age nunc de relatiuis speculemur, pro quib⁹ om̃e quod dictum ẽ, sumpsimus ad disputationem. Nihilominus etiam dato ꝙ sumeret ibi relationem ꝓ origine, adhuc sequeret quod diuinę personę non distinguerẽtur per absolutas ꝓprietates, qm̃ & origo in diuinis dicitur relatiue, non absolute, ut generatio, ut certum ẽ & om̃es fatent. Insuper in eodem: Deus, inqt, nullas differẽtias habet quibus differat à deo, & à nulla differt persona. Vbi autem differẽtiæ absunt, abest pluralitas: & ubi abest pluralitas, adest unitas: nõ ergo ẽ ex parte absoluti pluralitas. Triũ igit ꝑsonarum idonee cõstituta ẽ unitas ĩ substãtia, uicꝫ in om̃i q̊d substãtialiter conuenit eis. Sed qm̃ nulla relatio ad seipam potest referri, qm̃ ꝑdicatio q̃ est ꝺm se ipam. i. secũdum substãtiam caret relatione, hinc facta ẽ trinitatis numerositas in eo q̊d ẽ ꝑdicatio relatiõis: seruata uero unitas ẽ in eo q̊d ẽ indifferẽtia substãtiæ aut opationis, uel eius q̃ secũdũ se dr̃ ꝑdicationis. Ex his concludit Boethius: Ita igit substãtia continet unitatem, relatio multiplicat trinitatem.

¶Insuper in epistola ad sanctũ Iohannẽ Romanæ ecclesiæ scribit, diaconũ: Quæcũque de diuina substãtia ꝑdicantur, uidelicet absolute, ea tribus ꝑsonis oportet eẽ communia. idque signi erit, q̃ sint quæ de deitatis

ſubſtãtia p̄dicẽtur, ſupple ſubſtãtialiter, q̊d quæcunq; hoc modo prædicãtur de ea, de ſingulis q̊q; perſonis ſimul acceptis ſingulariter prædicant̃. Ex q̱bus intelligimus, partem & filium & ſpm̃ſanctũ nõ de diuinitate ſubſtantialiter dici. Hæc Boethius. ¶ Cuius uerba ſunt adeo clara, totiesq́; eundẽ exprimẽtia ſenſum, ut nemo queat ea aliter interp̄tari uel ad oppoſitũ rõnabiliter retorquere, & oĩa Auguſtini eloquijs cõſonant.

Damaſce. ¶Amplius Damaſcenus lib. I. capit. II. In ſancta, air, & ſuperſubſtantiali & incõprehẽſibili atq; altiſſima trinitate, commune eſt unum, & unumquodq; eorum. i. quodlibet diuinum ſuppoſitum, ſe habet ad alterũ nõ minus q̃ ad ſeipſum: quia ſecundum om̃ia unum ſunt prȩter ingenerationem & generationem & proceſſionem. Vnum em̃ deum cognoſcimus. in ſolis uero proprietatibus paternitatis & filiationis & proceſſionis, differentiam intelligimus & ſecundum cauſam & cauſabile. i. ſecundum originem & productionem paſſiuam, & ſecundum habitudinem hypoſtaſeos. i. ſecundum modum exiſtentiæ perſonarum. Deinde eodem fatetur ca. φ relatiua ꝓprietas inuariabiliter in unaq̃q; manet perſona, ita φ pater eſt uere ac ꝓprie pater, filius uere ac proprie filius, ſpũſſanctus uere ac proprie ſpirituſſanctus. Vnde & 10. cap. faſſus eſt: Propter patrem habent filius & ſpũſſanctus omnia quæ habent, hoc eſt, q̱a pater habet ea præter generationem & ingñationẽ & proceſſionẽ. In his em̃ hypoſtaticis ꝓprietatibus differunt hȩ tres ſanctæ hypoſtaſes. Hȩc Damaſcenus. ¶Ex quibus lucidiſſime conſtat, φ ſecũdum eum ſupdigniſſimæ tres perſonæ nequaq̃ diſtinguũtur per ꝓprietates abſolutas, ſed relatiuas. Et hoc uerum eſt, ſiue ingenerationem, gñationem & ꝓceſſionem accipiat, ꝓut dicunt originem quantum ad generationem & ꝓceſſionem, ſiue originis negationem quãtum ad ingeneratione, ſiue dicant relatiuam ꝓprietatem, quoniam nullo modo abſolute dicuntur.

Bernard⁹ ¶Sanctus quoq; Bernardus ad Eugenium Papam affirmat diuinas perſonas ꝓprietate diſtingui, in eſſentia conuenire. Hinc in libro de ꝓceſſione ſpũſſancti inquit Anſelmus: Hæc ſola cauſa pluralitatis eſt in deo, ut pater & filius & ſpũſſanctus de ſe inuicem dici non poſſint, q̱a duobus modis ẽ deus de deo, uidelicet naſcendo ac ꝓcedẽdo, quod totũ poteſt dici relatio. Nã qm̃ filius eſt de deo naſcendo, & ſpũſſanctus ꝓcedendo, ipſa diuerſitate natiuitatis ac proceſſionis referuntur adinuicẽ, ut diuerſi alijq; abinuicem. Filius q̊q; ideo nõ eſt ſpũſſanctus, nec ſpũſſanctus eſt filius, qm̃ filius naſcendo habet eẽ à patre, ſpũſſanctus aũt nõ naſcendo, ſed ꝓcedendo. Prædicta igit̃ relationis oppoſitio, quæ ex hoc naſcitur, q̱a p̄dictis duobus modis ẽ deus de deo, ꝓhibet patrem & filiũ & ſpm̃ſctm̃ de inuicem dici, & propria ſingulorꝫ alijs tribui. Ecce in uerbis his

Anſelmus S. Anſelmus clariſſime conteſtat̃, φ tota rõ pluralitatis diſtinctionisq́; pſonarꝫ, ſit oppoſitio relatiua, q̃ ẽ relatio originis, quã relationẽ ſeu potius relatiõis oppoſitionẽ naſci fatet̃ ex diſtincta originatiõe ſeu emanatione filij à patre, & ſpũſſancti à patre ac filio. Et q̃uis ex uerbis eius uideatur inſinuari, φ diſtinctio pſonarꝫ ſit ex differẽti origine, q̊d & iuxta p̄habita aliq̃ mõ uerũ ẽ, tñ ipſe Anſelmus relatiõi & eius oppoſitiõi totũ aſſcribit. Vnde & cõſequẽter palã diſſeruit, & p̄tacta ſua uerba quaſi expoſuit: Sic ergo, inq̱ens, huius unitatis & huius relatiõis cõſequẽtiæ ſe cõtemperãt, ut nec pluralitas q̃ ſequit̃ relationem, trãſeat ad ea in q̱bus ſonat ſimplicitas unitatis prædictæ: nec unitas cohibeat pluralitatẽ, ubi eadẽ ſignificat̃ relatio, q̃ten⁹ nec unitas amittat aliq̃n cõſequẽs ſuũ, ubi nõ obuiat aliq̃ relationis oppoſitio: nec relatio p̱dat q̊d ſuũ ẽ, ubi non obſit unitas inſeparabilis. ſicq; relatio ꝓhibet filiũ aut ſpm̃ ſanctum eſſe patrẽ. Nec aliq̱d obuiat cõſequẽtiæ identitatis, niſi aliq̃ de p̄dictis oppoſitio relatiõis. Hãc ueritatẽ Anſelmus in lib. p̄allegato tã euidẽter tãq; frequẽter exp̄ſſit, ut nemo ueritatis zelator poſſit ambigere iſtud fuiſſe de mente ſancti illius: & uerba eius ad oppoſitum retorquere, eſt prorſus præpoſterum. Richard⁹

¶His manifeſte cõcordat Richardus de ſancto Victore in lib. ſuo de trinitate, in diuerſis capitulis ac partialibus libris. Itaq; 4. lib. 11. cap. Ecce inuenimus non eẽ impoſſibile plures eẽ pſonas in unitate ſubſtãtiȩ, cõſequẽs ẽ ut q̃ramus quõ poſſit eẽ alteritas. i. diſtinctio pſonarꝫ ſine alteritate ſubſtãtiarꝫ. In diſcernẽdis itaq; pſonis opus eſt (ut arbitror) gemina conſideratiõe, ut ſciamus uidelicet & q̃lis ſit ipſa pſona, & unde habeat eẽ. Vna cõſiderationũ iſtarꝫ uerſat̃ in diſcernẽda rei q̃litate & ꝓprietate, alia ĩ inueſtigãda rei origine. Et ſic cõſequẽter docet ibidẽ, & deinde in diuerſis capitulis φ pſonarꝫ diſtinctio aſſignet̃ utroq; mõ, p̄ſertim penes originẽ, & conſequenter penes diſcretiuã ꝓprietatem ex origine ortam.

¶ At uero pſuaſiones Gulielmi inductæ ad ꝓbãdũ φ relatio nõ ſit q̱d reale, ſoluũt̃ facilit̃: tñ ut ait Boethius ſicut quædam ſunt magnæ difficultatꝫ propter ſuæ excellentiam entitatis, ut ſubſtantiȩ ſeparatæ, potiſſime deus: ſic q̃dã ſunt ad intelligẽdũ difficilia ꝓpter entitatis ſuæ modicitatẽ, ſicut materia prima, tempus & motus atq; relatio, ut frequenter ſaltẽ in creaturis. Naturalis ergo cõdepẽdẽtia ſiue cõnexio relatiuorꝫ adinuicẽ, cauſa ẽ φ relatio realis cõſeq̱t̃ unitatẽ ſubſtãtiæ uel q̃litatis aut quãtitatis, ſeu actionẽ aut paſſionẽ uel emanatiõem, & itẽ φ uno relatiuorꝫ deficiẽte, relatio deficit in alio, q̃uis localit̃ multũ diſtãte: quẽadmodũ & uidemus lumẽ diffuſum mox interire, ipſo luminari ſubtracto. Nec oꝑtet ut ſp̱ ſit ſpecialis actio cauſans fundamẽtũ relatiõis & ipam relationẽ, imò relatio naturaliter conſequi põt ſine noua cauſalitate, ſicut & ꝓprium conſequitur ſpeciem. Ad pſuaſiones Gulielmi par.

¶Poſtremo, opinio illa dicẽtiũ φ pſonæ diuinæ p̱ abſolutas diſtinguant̃ proprietates, uidet̃ nõ ſolũ erronea, ſed etiã p̱iculoſa & ad defendendũ illicita, ut potẽ cõtra determinationẽ eccleſiæ. Siq̱dẽ Innocẽtius tertius in gñali cõcilio ipſo cõcilio approbãte, edidit decretalẽ q̃ incipit, Firmiter credimus: in q̊ errorẽ abbatis Ioachim cõdẽnauit, in q̃ decretali int̃ cætera dixit: Hæc ſancta trinitas ſecundũ cõmunẽ eſſentiã indiuidua, ſecũdũ pſonales proprietates diſcreta. Certũ ẽ aũt φ p̱ pſonales ꝓprietates intelligat paternitatẽ, filiationẽ & proceſſionẽ, ſicut & expoſitores teſtãt̃, nõ ergo p̱ abſolutas proprietates diſtinctæ ſunt. Ex q̊ etiã ſeq̱cẽſet̃, ſtare nõ poſſe q̊d Scotus hic ſcribit ipam eccleſiã nõ determinaſſe oppoſitũ opiniõis, dicẽtis q̊d pſonæ per abſolutas ſint diſtinctæ proprietates. Relatio acquiri põteſt ſine noua actione. Cõtra Scotum.

¶Solutio obiectorꝫ in exordio quæſtionis factorũ, patet ex dictis. Quamuis em̃ relationes ſint cum eſſentia realiter idem, nihilominus uere ſunt & fundant̃ in ea. aliudq; conuenit eſſentiæ inquantum eſſentia, & inquantũ relatio, ſicut & aliud cõuenit deo ratione iuſtitiæ, aliud rõne clementiæ. Relatiões quoq; quamuis non ſint ab eſſentia realiter diſtinctæ, attamen inter Soluũtur argumẽta initio quæſtionis adducta.

se realiter distinguuntur. propter quod in personis ratio sunt realis & personalis distinctionis.

QVAESTIO .III.

Tertio quæritur, **Utrum abstractis per intellectum proprietatibus relatiuis a personis, remaneant ipsæ personæ distinctæ, vel saltem res per se subsistentes.** ¶ Videtur quòd non, quia (ut dictum est) relationes seu relatiuæ proprietates sunt ipsæmet personæ subsistentes. ergo proprietatibus illis intellectis nõ esse, nil remanet de personis, nec ipsæ hypostases permanent subsistentes. Essentia namq; de se communicabilis, per proprietatẽ determinata, uocatur hypostasis & incommunicabilis reddit: ergo proprietate subtracta, non manet incommunicabilis.

Alexāder ¶Secundo sic, & est ratio Alexandri: Pater non solum habet quod est pater, sed etiam quod est quis seu iste: aut ergo ab eodem, aut non. Si ab eodem, uideretur quod filius non esset quis nec iste, quia non habet paternitatem, qua pater est pater: si non ab eodem, ergo ab alio quàm à paternitate habet pater q; sit hypostasis seu psona. qs ẽm, seu iste, designat hypostasim.

¶Tertio, indiuiduum non manet indiuiduum indiuiduātibus ab eo remotis, sicut nec album permanet album subtracta albedine: ergo nec hypostasis aut psona est manens, una proprietate abstracta.

In opposi tum. Augustin. ¶In contrarium arguit, q; secundum Augustinum libro de Trinitate, In oĩ relatiuo est aliqd accipe præter relationem, utpote fundamentum relationis. Vnde affirmat q; in relatiuo est aliquid non relatiuum. sed personæ in diuinis, ut pater & filius, relatiue dicũtur: ergo relatiõibus intellectuali apprehẽsione abstractis, manet quid absolutũ, & hoc est res uere subsistens, cum in deo nihil sit accidens nec uniuersale.

¶ Item subtracta personæ sua proprietate, adhuc manet deitas ac natura, quæ est quid per se subsistẽs, quẽadmodũ in rebus creatis, si indiuiduātia ab indiuiduo subtrahant, manet natura specifica.

¶Ad hoc Thomas respondet: Hic est duplex opinio. Vna, quòd sicut in rebus creatis per intellectum abstractis relationibus ac proprietatibus, adhuc manent ipsæ hypostases seipsis distinctæ, sic etiam in diuinis. Vnde dicunt quòd abstracta personalitate, id est, relatiõe constituente personam, adhuc manet hypostasis. Sed hoc uidet fidei repugnare propter duo: primo, quoniam cum pluralitas semper causetur ab aliqua distinctione, & distinctio sit uel per essentiam, uel p quãtitatem, uel per relationem, impossibile est in deo esse aliquam distinctionem nisi quam agat relatio. Hinc relationibus per intellectum sublatis, tollitur ipse intellectus distinctiuis. Secundo, quoniam in diuinis nihil prædicatur per accidens, uel sicut forma alicui præexistenti inhærens. Vnde quicquid significatur ibi per modum formæ, totum est subsistens. Hinc sicut remota essentia per intellectum, non remanet aliquid quasi recipiens illam essentiam, quoniã ipsamet essentia est subsistẽs: ita remota per intellectũ bonitate, nõ remanet aliqd recipiẽs bonitatẽ, quia ipsa bonitas est subsistens. cõformiter remota p intellectum relatione, non remanet aliquid quasi substratum illi relationi, qm̃ ipsamet relatio ẽ subsistens. Vnde abstracta relatione, nihil manet proprie loquẽdo, nec absolutũ nec relatiuum, nec hypostasis, nec essentia. Sed uerum est quòd essentia potest intelligi non intellecta

Boethius bonitate, ut dicit Boethius in suis hebdomadibus. similiter potest intelligi essentia, non intellecta paternitate aut relatione, sicut Iudæi intelligunt, qui non intelligunt sic per modum abstractionis. sed non põt intelligi quòd in diuinis remoueat relatio, & remaneat aliquid subsistens aut substratum relationi, quoniam ipsamet relatio subsistit. Idcirco concedimus cũ alijs, quòd remota relatione, non remanet hypostasis distincta in diuinis: tum quia non manet distinctio, tum quia non manet subsistens relationi. sed uerum est, quod quamuis nunquam essent relationes, per quas fides distinguit personas, quod deus esset substantia & persona absoluta, ex hoc quod subsisteret in esse suo, & quasi subsisteret essentialibus proprietatibus suis, quibus ab essentijs alijs distingueretur. Est ergo in diuinis accipere absolutum & relatiuum, non quod relatio sit quid aliud ab absoluto & illi aduueniens ac ipsum distinguens, sed per omnimodam rei identitatem: imo idquod distinguitur relatiõe, est ipsa relatio, & hoc potest significari per modum relationis atq; hypostasis.

¶ Præterea si obijciatur quod hypostasis ponitur in diffinitione personæ, ergo potest intelligi non intellecta persona, quoniam aliquid superaddit. Obiectio.

¶Dicendum quod hypostasis ponitur in diffinitione personæ, quia persona aliquid addit super hypostasim non quidem relationem, quia relatio est de intellectu hypostasis diuinæ, sicut est de intellectu personæ: sed addit determinatam rationem relationis, utpote pertinẽtis ad dignitatem: ideo remota relatione, nec intellectus hypostasis, nec intellectus personæ permanet in diuinis, Nam & ex ipso quod ponitur & uocatur diuina hypostasis, ponitur in nobili proprietate subsistens: sicq; ratio nobilitatis quam addit persona, includitur in hoc quod est diuina hypostasis. Vnde sicut hypostasis humana nihil min' dicit quàm persona, ita nec hypostasis. Solutio. Persona quid super addat hypostasi.

¶Dicendum quoque quod pater paternitate habet quod sit pater, & q; sit quis seu iste. non tñ sequitur quod filius non sit quis & iste, quia quod pater habet paternitate, filius habet filiatione, quæ etiam extat relatio. idcirco abstracta relatione, nec pater est quis, nec filius: & tamen uterque realiter est quis sua relatione, sicut uterque est persona sua personalitate: & tamen personalitas unius non est personalitas alterius, ut patet ex dictis de communitate personæ. Hæc Thomas in Scripto. Ex quibus patet ad obiecta solutio. Soluitur scdm argumentum

¶At uero in prima parte Summæ quæstione 40. Duplex, inquit, fit per intellectum abstractio. Vna, secundum quod uniuersale abstrahitur à particulari: Alia, secundum quod forma abstrahitur à materia, ut forma circuli à materia omni sensibili. Inter quas abstractiones differentia hæc est, quod in abstractione uniuersalis à particulari non remanet id à quo fit abstractio. remota enim ab homine differentia rationali, non manet homo, sed animal tantum. in abstractione autem formæ à materia, utraque manet in intellecta. abstrahendo enim formam circuli ab ære, manet seorsum in intellectu nostro tam intellectus circuli quàm intellectus æris. Quamuis autem in diuinis non sint uniuersale & particulare, nec forma neque materia, tamen secundum modum significandi inuenitur aliqua similitudo horum in diuinis, secundum quem modum asserit Damascenus quod substantia est commune, hypostasis uero particulare. Lo artic. 3. Abstractio intellectus duplex. Damasce.

quendo ergo de prima abstractione, remanet proprietatibus abstractis essentia communis, non autem hypostasis. sed de secunda abstractione loquendo, remotis proprietatibus non personalibus, remanet intellectus hypostasum: remota uero proprietate personali, tollitur intellectus hypostasis. Nō enim proprietates personales adueniunt hypostasibus sicut forma præexistenti subiecto, sed ferunt secum sua supposita, & tamen sunt ipsæ subsistentes personæ. Hypostasis quippe significat quid distinctum, cum sit indiuidua substātia. Cumq; relatio in diuinis distinguat constituatq; personas, constat quod abstractis relationibus persosonalibus, nō maneant hypostases. Verum (ut dictum est) quidam dicunt personas distingui origine, non relatione: ut pater dicatur hypostasis, quia non est ab alio: filius, per hoc quod est ab alio per generationem: & quod relationes aduenientes tanquam proprietates ad dignitatem pertinentes, constituunt rationem personæ, propter quod personalitates uocantur. sicq; remotis relationibus, manent hypostases, non personæ. Sed hoc stare nō potest, propter duo: primo, quia relationes constituunt & distinguūt hypostases, sicut probatum est. secūdo, quoniam omnis hypostasis naturæ intellectualis est persona. sicq; ad hoc quod esset hypostasis & non persona, oporteret abstrahi ex parte naturæ rationalitatem, non autem ex parte personæ proprietatem. Hæc Thomas in Summa.

Relationibus remotis nec hypostases manent

Dionysi. ¶ Videntur autem hæ duæ responsiones inuicem dissentire, quia in scripto affirmat quod abstractis ꝓprietatibus relatiuis, nihil manet proprie, nec absolutum, nec relatiuum, nec hypostasis, neque essentia: hic uero dicit quod abstractis proprietatibus, manet communis essentia, non ipsa hypostasis. Sed hoc forsitan poterit concordari per duplicis abstractionis distinctionem, quanquam nō appareat quomodo: quia secundum utranq; abstractionem dicit hic tolli intellectum personæ, remota personali proprietate. Vel ideo dicit essentiam remanere in prima illa abstractione, remota proprietate, quia adhuc potest intelligi.

Richard. ¶ Richardus quoq; circa hanc q̄stionē narrat utranq; opinionē, & magis declinat ad istam quæ Thomæ est.

Bonauen. ¶ Porro Bonauentura pro parte eadem scribit: Duplex, inquiens, circa hoc fuit opinio. quidā em̄ dixerūt, quod abstractis proprietatibus, impossibile est intelligere hypostases distinctas: quia huiusmodi proprietates in diuinis non solum dant personis innotescere, sed etiam esse. sicq; eis abstractis, abstrahitur personis esse & distinctum esse. Alij opinantur quod abstractis ꝓprietatibus, adhuc sit intelligere distinctiōem in hypostasibus, quoniam proprietates secundum ipsos nō sunt ratio distinguendi personas secundū rem, sed manifestandi distinctionem earum. hinc dicūt quod abstracta paternitate & filiatione, adhuc contingit intelligere qui ab alio & à quo alius. Et si quæratur quomodo distinguuntur, dicunt quod seipsis. Et si bene attēdimus, utraq; opinio aliquid habet probabilitatis. In diuinis enim personis consideratur tam origo quàm habitudo, atq; secundum rationem intelligendi origo præcedit eum qui oritur, habitudoq; sequitur ipsum qui refertur. potest ergo proprietas relatiua tantum habitudinem importare, & ita consequitur rationem distinctionis, & est ratio innotescendi distinctionem, non distinguendi. Sic enim potest intelligi distinctio, quia intelligit qui ab alio, & à quo alius. potest quoq; ꝓprietas importare utrūq;, uiz. originē & relationē. & sic ē rō tā innotescēdi q̄ distiguēdi psonas. sicq; subtracta ꝓprietate, nō pōt psona intelligi. Hæc Bonauētura.

Alexāder ¶ Amplius sup his loqt̄ Alexāder, Abstracto ordine naturali seu naturæ à diuinis p intellectū, adhuc pōt intelligi hypostases, ita q; adhuc pōt ibi intelligi unus & unus, attn̄ indistincte. Idcirco notādū q; hypostasis cū sit substātia, aliqn̄ dicit seu significat p modū substātiæ ꝓnoīalis, hoc est, sub q̄litate indeterminata, sicut substātia ꝓnoīalis: aliqn̄ dicit p modū substātiæ noīalis singular̄, ut Socrates: & tūc dicit sub q̄litate determinata & definita siue distincta, & si tūc sit circa rē rōnalis naturæ singularē, diceret̄ eē psona. Abstracto ergo ordīe naturę à diuinis, q ē ſm istas ꝓprietates, nō ab alio & à q̄ alius, eēt adhuc intelligere prio mō hypostases ī diuinis, qa possit ītelligi un⁹ & un⁹, tn̄ īdistictę, sicut substātia ꝓnoīalis dat ītelligere substātiā, sed nō possent ibi intelligi psonæ q̄ dicunt̄ p modū singularis substātiæ noīalis, sub ꝓprietate incōicabili & discreta.

Questio. ¶ Circa hoc quærit, utrum abstractis per intellectū hypostasibus seu personis, possit adhuc intelligi ordo naturæ in esse diuino. Videtur q; non, quia abstractis personis non intelligitur aliquis qui à nullo & à q̄ alius, nec aliquis qui ab aliquo & à quo alius, nec aliquis qui sit ab alio & à quo nullus: & secundum has diuisiones intelligitur ordo naturæ, & est in diuinis. Dicendum quod abstractis personis non est in diuinis intelligere ordinem naturæ, quia hic ordo in diuinis ponit rōnē originis, ad quā in substātia reqrit̄ alius & alius, cū nulla res ꝓducat seipsam. Alius ē ordo intelligētię, q nō ponit ordinē ex pte rei, sed ex pte nr̄æ acceptionis: sicq; dicimus q; eēntia p̄cedit potētiā atq; sciām in diuinis, cum tamen realiter idem sint. Si ergo abstractis personis adhuc intelligeretur in deo mens, notitia, amor: non esset inter hæc ordo naturæ, sed intelligentiæ tantum: quia non esset notitia illa emanans à mente, nec amor ab utroq;: imo mens illa esset notitia sua & amor, quamuis secundum acceptionem intellectus nostri prius intelligeretur mens quàm notitia, & notitia prius q̄ amor. Hæc Alexander.

Antissiod. ¶ Circa hæc scribit Antissiodorensis in Summa sua libro primo: Quærit, abstracta personalitate à persona, quid maneat: quia aut aliquid remanet aut nihil. si nihil, sequitur quod hoc nomen persona sit adiectiuū, quia præcise significat personalitatem concretiue uel quasi cōcretiue: si aliquid manet, uel hoc est persona, uel essentia: non persona, quoniam sicut abstracta humanitate ab homine, non remanet homo: sic abstracta personalitate, non manet persona; remanet ergo essentia, & ita in significatione personæ intelligitur personalitas quasi concretiue, & essentia subiectiue: ergo hoc nomen persona supponit essentiam. Dicendum, quod duplex est abstractio, scilicet secundum rem, & secundum intellectum. Si igitur quæstio intelligatur de abstractione secūdum intellectum, dicimus quod aliquid remanet, scilicet hoc uniuersale, res: quia persona idem in intellectu est, quod res distincta rationalis: sicq; facta abstractione intellectuali, remanet persona quamuis non secūdum quod persona, sed in hoc uniuersali res, sicut abstracta hac differentia rationale ab homine, manet homo in hoc uniuersali animal. Porro si intelligatur de abstractione reali, dicimus impossibile eē q̄d psonalitas abstrahat̄ à psona realiter, cū psonalitas illa in diuinis sit psona. Hæc Antissiodorēsis.

Dio. Car. ¶ Cuius rn̄sio uidet̄ cōcordare cū p̄tacta rn̄siōe Thomę, dicētis q; abstracta relatiōe adhuc manet essentia.

Albertus. ¶Responsio demũ Alberti ad istam quæstionẽ, cõcordat omnino cum responsione Thomæ inducta ex prima parte Summæ suę, ita ut ex scriptis magistri sui Alberti uideatur ita scripsisse.

Durãdus ¶Amplius, Durandus ad istud respondens: Aliqd, ait, potest circũscribi ab alio dupliciter. Primo, ꝙ intelligatur sine alio esse. secundo, ꝙ intelligatur altero nõ intellecto, quemadmodum intelligiť coruus, non intellecta sua nigredine. Primo modo impossibile ẽ, uere intelligere distinctionem personarum, circunscriptis per intellectum relationibus, quoniam sine relationibus non potest esse distinctio personarum. Verum an possint circunscribi secundo modo, ita quod intelligantur personæ distinctæ non intellectis relationibus, agnoscendum quod diuinæ personæ & earũ distinctio dupliciť potest intelligi. Vno modo in speciali, secũdum specialem & propriam rationem suam ac nomen, ut sunt pr̃ & filius ac spiritussanctus. Alio mõ in generali, ut intelligendo ꝙ in diuinis sunt tres personæ. Primo mõ impossibile est circũscribere p intellectũ relatiões à psonis & à distinctiõe earũ, qm̃ de formali intellectu psonarũ taliter acceptarũ sunt ipsæ speciales relatiões, sicut de intellectu patris ẽ pr̃nitas. Si uero psonę & earũ distinctio accipiantur solũ in gñali, ut ꝙ in diuinis sunt plures psonæ, sic aliq dicũt ꝙ psonæ possunt intelligi nõ intellectis ꝓprietatibus relatiuis: qm̃ intellectus potest cõcipere q̃d est cõmunius, & in plus, nõ cõcipiẽdo id q̃d ẽ speciale, atq; in minus, sicut concipere potest animal nõ concipiendo leonẽ: sed distingui communius est, q̃ sic distingui, uidelicet relatiue: ergo intellect⁹ cõcipere potest personas diuinas distingui, absq; hoc q intelligat eas distingui per relatiuas proprietates, imo relationibus prorsus nõ intellectis, cũ non sit de intellectu diuinarum personarũ, nec distinctionis ipsarum, accipiẽdo utraq; in communi. Hæc Durandus. (Circũscribit aliqd ab alio dupliciter.)

QVAESTIO IIII.

Qvarto quæritur De numero relationum & proprietatum ac notionum, & qualiter inter se distinguantur. ¶Et primo uidetur ꝙ tot rerũ distinctio & tãtus numerus distinctorũ, deroget simplicitati diuinæ. Secundo, si quinq; sunt notiones, uidetur ꝙ deus tam uere dicatur quin⁹ propter quinquepritam notionum distinctionẽ, sicut dr̃ ternus ꝓpter ternariũ psonarũ. Tertio, cũ ista realiť idẽ sint, quia in deo non est nisi substantia atq; relatio, uideť ꝙ æqualis sit omnium numerus horũ, cuius oppositũ oẽs nũc tenent. Quarto, dictũ est sæpe, ꝙ in diuinis relationes sunt ipsæ personæ, cũ ergo nõ sint nisi tres personæ in deo, non erit nisi triplex in eo relatio. (Arguitur primo cõtra veritatem. 2. 3. 4.)

In oppositum. ¶In oppositũ est concors theologorum traditio.

Alexãder ¶Ad hoc Alexãder respondet: Proprietas appellatur, quod conuenit uni soli, ipsum distinguẽs ab alijs. Relatio autem, qua unus refertur ad aliũ. Notio autẽ qua res innotescit. Et hæc multipliciter dicitur. Cum enĩ notio sit id quo res fit nota, multis modis ipsa notio dicitur. Primo ex pte cognoscibilis, & sic est forma uel dispositio qua res extat noscibilis. Secundo ex pte cognoscentis, & sic est species rei in anima per quã cognoscit. Tertio, ex parte rei exterius per quam res noscitur, sicut causa occulta per manifestum effectũ. Tribus igitur modis accipitur notio rei, ac iuxta hoc notio dei dicitur uno modo creatura, inquantum est dei effectus per quem ipse cognoscitur, q̃si extrinseco medio, iuxta illud Apostoli: Inuisibilia dei p ea quę facta sunt cognoscuntur. Vnde & sanctus Dionysius: Ipsa, inquit, apparẽtis mundi operatio, est inuisibilium dei propositio. Alio modo notio dicitur species ueritatis menti rationali impressa, qua uelut specie & similitudine noscitur deus. & his duobus modis notio dicitur quid creatum uel concreatum. Tertio dicitur ipsa dispositio formæ, quæ deus est & trinitas qua cognoscibilis est: & hæc est notio increata, & diciť modis duobus. Primo dispositio formæ, qua cognoscitur in unitate atq; in indistinctiõe: sicq; notio ẽ diuina essentia, inquantum cognoscibilis. Secundo, dispositio qua noscitur in personarum distinctione, & ita nunc sumitur notio. sicq; dicẽdum, quod in diuinis ꝓprietas est id q̃ est distinctio personæ à persona. Relatio uero in trinitate est habitudo personarum in inuicem, sed in creaturis est relatio personarum ad inuicem. Vnde apud Iohannem loquitur Christus: Ego in patre meo, & pater in me. Notio autem est per se prima ac propria ratio distinctionis & relationis, ut per quod distinguitur persona à persona, uel per quod refertur persona ad personam. Sciendum quoque quod uocatur proprietas, qm̃ uni conuenit soli, ut generari fĩli, hinc proprietas est unum distinguẽs ab alio. Notio autem est, hunc ab illo distinctum notificans. Itaq; prima & propria discetio trinitatis, consistit in tribus his, relatio, ꝓprietas, notio: quoniam sicut essentia facit esse, ita & ꝓprietas facit differre. Relatio autem referri, & notio in relatione distinctum facit cognosci. (Notio multipliciter dicitur) (Roman. 1.) (Dionysi.) (Joh. 14.)

¶Præterea de numero horum idem asserit doctor: Cum in diuinis triplex modus sit prædicandi, uidelicet quod, quis, quo: quod, designat essentiã: quis, personam: quo, notionem. Quinq; autem sunt notiones. Pater enim est persona non ab alio, & à quo alius per generationem, & alius per spiratiõem. & in hoc quod dicitur persona non ab alio, intelligiť notio innascibilitatis. & cum dicitur, à quo alius per generationẽ, intelligitur notio paternitatis. Porro cum dr̃, à quo alius per spirationem, insinuatur notio communis patri ac filio. i. spiratio. Fili⁹ uero ẽ persona ab alio per gñationem, & à quo alius per spiratiõem, & cũ dr̃, ab alio per gñationem notať, notio filiationis: cum uero dr̃, à q̃ alius per spiratiõem, notatur alia notio iam p̃dicta. Item spiritussanctus est persona ab alio per spirationem, in quo intelligiť notio processionis. Quinq; ergo sunt notiones, tres patris, innascibilitas, paternitas, cõmunis spiratio: quarum duæ primæ ei sunt ꝓpriæ, tertia communis ẽ patri ac filio. Duæ quoq; sunt filij, q̃rũ una (puta filiatio) est propria ei. alia est cõmunis patri ac filio, puta communis spiratio, & una est propria spirituisancto, uidelicet processio. Sed quatuor sunt relationes, quia innascibilitas non est relatio nisi per priuationem. Paternitas uero & filiatio atq; communis spiratio & processio, sunt relationes. Quatuor etiam sunt proprietates, uidelicet innascibilitas, paternitas, filiatio, processio. Cõmunis quippe spiratio non conuenit uni soli. Idcirco non noĩať ꝓprietas. sicq; qnq; sunt notiones, quatuor relationes tantum & quatuor proprietates tantũ. Et hæc cõmunis est opinio de numero notionum, proprietatum & relationum. (Quinque sunt notiones in diuinis) (Quattuor sunt relationes in diuinis)

¶Sed obijci potest, quia secundum Damascenum, tres hypostases in omnibus idem sunt, præter ingenerationem & gñationem & ꝓcessionẽ. Pr̃nitas autem non est aliqua harum, nec cõis spiratio, ergo non sunt (Obiectio Damasce.)

notiones, & ita sunt tm̃ tres notiões, Damascenus sub tribus illis cõprehendit quinq; notiones, qa ingñatio-nẽ uocat innascibilitatẽ: generationẽ aũt actiue dictã, dicit p̃rnitatẽ: passiue dictã, filiationẽ, Similiter in ꝓcessiõe intelligit̃ respect⁹ ad principiũ, & ita ad spirationẽ actiuam.

Obiect. 2. ¶Sed iterũ argui põt, ꝙ sint sex relationes, qa relatiões multiplicant̃ ſm habitudines extremorum. cũ ergo sint in diuinis tres p̃sonæ, inter quas tanq̃ inter extrema sunt habitudines relatiuæ, uidet̃ ꝙ ibi sint sex relationes.

Dilutio ¶Dicendum ꝙ hoc sequeret̃, si unaq̃q; persona ꝓpria relatione seu habitudine ad aliã refer-retur. Pater autem non refert̃ relatione ꝓpria ad spiritumsanctũ, nec filius, imo p̃r & filius referũtur ad spiritũsanctum una cõi relatione. Idcirco sunt tm̃ q̃tuor relationes. una qua p̃r & filius referunt̃ ad sp̃msanctũ, & una qua spiritussanct⁹ refert̃ ad eos sicut ad unum principiũ. Vna q̃q; qua p̃r refert̃ ad filiũ, & una qua filius ad patrẽ. Tres uero sunt proprietates personales, utpote personarum constitutiuæ. Hæc Alexander.

Tho. Aq. ¶Præterea Thomas: Differentia, inquit, notiõis, ꝓprietatis, & relationis, põt tripliciter assignari. Primo, q̃tum ad rationem significationis, & sic p̃rnitas uocat̃ relatio, ſm quod pater per eam refertur ad filium. Dr̃ q̃q; proprietas, prout soli cõuenit p̃ri. Vocat̃ & notio, ſm quod est formale principium innotescendi p̃rem. Secundo assignatur differentia hoꝝ, q̃tũ ad ordinẽ intelligendi: quia cum nihil possit esse principiũ innote-scendi aliquid, nisi sit proprium ei, ideo intellectũ notionis p̃cedit intellectus ꝓprietatis. Et qa ꝓprietas nõ cõuenit nisi rei distinctæ ab alijs, & distinctio ĩ diuinis nõ est nisi ꝑ oppositionẽ relationis, hinc in diuinis intellectũ ꝓprietatis p̃cedit intellect⁹ relatiõis. Tertio, q̃tũ ad numeꝝ, q̃m qnq; sunt notiões, & cęt. ut supra. Sufficientia demũ notionũ sic patet. Nã ad hoc ꝙ aliquid notio nũcupatur, tria requirunt̃. Primo, ꝙ ad originem pertineat, quia relationibus originis distinguũtur personæ. Secundo, ꝙ spectet ad dignitatem, qa hypostasis est persona distincta proprietate ad dignitatẽ pertinente. Tertio, ꝙ dicat aliquid speciale, quia commune non est sufficiens principium innotescẽdi. Itaq; pertinens ad originem, põt significari uel affirmatiue uel negatiue. si affirmatiue, uel dicetur ſm rõnem principij, ut à quo alius: uel ſm rõnem eius quod est à principio, ut qui ab alio, quorum utrũq; dicit originem in communi. ideo neutrum est notio, nisi determinet̃ ad specialem modũ originis, qui non est nisi duplex, uidelicet per modum naturæ, & ꝑ modum amoris, ut dictũ est sæpe. Et ſm utrunq; habemus duas relationes. Vnam, quæ designat rationem principij: & aliam, quę designat ratiõem eius quod est à principio. Et ita sunt quatuor notiones, uidelicet paternitas & filiatio, quantum ad modum originis naturę. processio & cõmunis spiratio, quantum ad modum originis amoris seu uoluntatis. Si autem significatur negatiue, aut negatur ratio principij, aut ratio ẽ quod est à principio. Si ratio principij, non est pertinens ad dignitatem: ideo non potest esse notio spiritussancti, nõ esse principium alicuius diuinæ personæ. Si autem negatur ratio eius quod est à principio, hoc ẽ uel in generali, uel in speciali. si in speciali, nõ potest notio esse. quia quo affirmatio ẽ specialior, eo negatio apposita existit cõmunior, sicut non homo est communius quã non animal. quia om̃e non animal est non homo, sed non cõuertitur. Si autem in generali, sic erit negatio specialis, & ad dignitatem pertinens. Vnde faciet notionem patris q̃ est innascibilitas, quæ significat non esse ab alio secundũ quod est proprietas patris. Innascibilitas q̃q; non est proprie relatio, nisi per reductionem, secundum quod negatio ad genus affirmationis reducitur. Hæc Thomas in Scripto.

¶Insuper in prima parte Summæ, quæstione 32. af- articul. 2. firmat: Diuina, ratione suæ simplicitatis per nomina abstracta significam⁹, quæ etiam propter eorum subsistentiam & complementum per concreta nomina designamus. & oportuit sic significare non solum nomina essentialia, sed etiam personalia, ita quod sicut dicimus deum & deitatem, sic patrem & paternitatem, ad quod coegit nos hæreticorum instãtia. Cum enim cõfiteamur patrem & filium & spiritumsanctum, unum esse deum & tres personas, quęrentibus quo sint unus deus & quo sint tres personæ, sicut respondetur quod essentia seu deitate sunt unum & unus deus, ita oportuit esse nomina quædam abstracta, quibus responderi posset per quid seu quo distinguantur, & huiusmodi sunt proprietates seu notiones in abstracto significatæ, sicut paternitas, filiatio. ideo eẽntia significatur in diuinis ut quid, persona ut quis, proprietas ut quo. Secũdo ad hoc coegit, quia una persona diuina refert̃ ad duas, ut pater ad filiũ & spiritumsanctum, non una relatione, quia sic filius & spiritussanctus una relatiõe referrentur ad patrem. sicq; cum sola relatio in diuinis multiplicet trinitatem, sequeretur ꝙ filius & spiritus sanctus non essent duæ personæ. Nec potest dici ut dixit Præpositiuus, ꝙ sicut deus uno modo se habet ad creaturas, non econtrario, sic pater una relatione referatur ad filium & spiritum, cum tamen ipsi duabus relationibus referãtur ad patrem. quia cum ratio specifica relatiui consistat in hoc, ꝙ ad aliud se habet, necesse est ꝙ duæ relationes non sint distinctæ secundum speciem, si ex opposito una relatio correspondeat eis. alia autem est relatio domini, & alia patris, secundum diuersitatem filiationis ac seruitutis. filius uero & spiritussanctus non secundum relationes eiusdem rationis referuntur ad patrem, sicut cuncta creata secundum relationem seruitutis referuntur ad deum. ideo non ẽ simile, præsertim cum deus non referatur ad creaturã relatione reali. Hæc Thomas in Summa.

Petrus. ¶Cõcordat Petrus, cuius scripta in præinductis uerbis Alexandri & Thomæ sententialiter continentur. Sed & scripta Alberti & Vdalrici his consonant.

Soluũtur argumẽta initio q̃sti. adducta. ¶Ad primũ igitur r̃ndendũ, ꝙ sicut diuinæ simplicitati nõ obuiat personaꝝ pluralitas, ita nec relationũ nec proprietatũ nec notionũ distinctio, prout supra ꝑ uiribus est ostensum. Ad secũdũ Antissiodorẽsis r̃ndet, ꝙ ista ẽ falsa, deus est quinus, q̃m nõ sunt quinq; p̃sonæ. uñ cũ dicit̃ deus ẽ quinus, si hoc nomẽ deus teneat̃ ꝓ essentia, sensus ẽ, diuina eẽntia ẽ cõmunis quinq; p̃sonis, quod cõstat falsum. Si aũt sumat̃ ꝓ trinitate, aut una uel duabus p̃sonis, semp est falsa: quia nec una p̃sona nec duæ, nec trinitas tota ẽ quinq; p̃sonæ. ¶Ad alia duo ẽ una r̃nsio, ꝙ scilicet ꝓpter diuersam rõnẽ essentiæ & p̃sonæ atq; relationũ, ꝓprietatũ & notiõum, id accidit, queadmodũ & diuina eẽntia & p̃sona realiter idẽ sunt: & cũ non sit nisi una essentia, tamen sunt tres personæ.

Antissiod. ¶Insuper Antissiodorensis hic scribit: De notionib⁹ multæ sunt opiniões. Dicũt enim Porretani, ꝙ multo plures sunt notiões q̃ qnq;, & ꝙ notiões nõ sunt ipsæ diuinæ personæ. Alia est opinio Præpositiui, quod nõ sunt notiones nisi secundum modum loquẽdi. Tertia

opinio est communis, ꝙ quinq; sunt notiones. Duas autem opiniones illas primas impugnat Antisiodorēsis, sicut iā supra ex alijs doctoribus sunt impugnatæ.

Bonauen. ¶Bonauentura quoq; concordat dictis Alexandri & Thomæ. Recitat tamen uarias aliorum opiniones, qualiter quidam dixerunt tres tantum consistere notiones, quoniam tātum sunt tres personæ, quæ innotescūt per eas. sed melius dicuntur esse quinq;, quoniam eadem res per plura potest cognosci, & ita eiusdem personæ possunt plures existere notiones. Cōcordant Aegidius, Richardus, Thomas de Argētina, alijq; cōiter.

QVAESTIO V

QVinto quęritur, an sine periculo infidelitatis liceat de notionibus, relationibus, proprietatibusq; in diuinis contraria opinari & diuersa sentire. ¶Videtur ꝙ non, quia secundum Augustin. Augustinum primo de Trinitate, nullibi periculosius erratur quàm ubi de summa trinitate tractatur, ergo periculosissimum est falsum aliquid de prędictis in deo sen-
2. tire. ¶Secūdo, quo ueritas supernaturalis, increata & summa est sanctior atq; præstantior, eo sceleratius est falsum quid perhibere de ea: & tamē hoc fit, quando contraria proferuntur ac tenentur de ea, hoc ergo sce-
3. leratissimum esse uidetur. ¶Tertio, omne mendacium est peccatum, maxime tamen mendacium in materia
4. fidei. ¶Quarto, quoniam Salomon protestatur: Sicut
Prouer.25. qui mel comedit multum, non est ei bonum: sic qui perscrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. incautū ergo, imò & præsumptuosum temerariumq; uidetur, talia alta & incomprehēsibilia perscrutari, & de incertis ferre sententiam. Specialiter autem posset inquiri, an opinio illa Gilberti Porretani existat hæretica. Videtur ꝙ imò, quia aliqui doctores aperte hoc dicunt. Ex illa etiam opiniōe sequitur aliquid fidei sanctæ cōtrarium, ut probātGulielmus Parrhisiensis in libro de Trinitate, ac alij quidam.

In oppositum. ¶In oppositum est, quia si non liceret de prædictis contraria opinari ac diuersa sentire, doctores scholastici multis & magnis inuoluerentur periculis. In materijs quoq; opinabilibus uidetur licitū esse uaria opinari, quandiu nō dicitur aliquid ueritati scripturæ, aut determinationi ecclesiæ absonum.

Antisiod. ¶Ad hoc Antisiodorensis in Summa sua primo libro respondet: Neutra opinionum illarum de notionibus est hæretica, quia à sacra scriptura nō habemus de notionibus determinatum quid sit tenēdum. ideo licet magistris circa hoc opinari, sed non licet eis asserere. Si enim quis asserat de deo, quod nō est determinatum in sacra scriptura, uel quod non sequatur directe ex fide, peccat mortaliter, quia seipsum constituit supra deum. Iudex quippe est supra id de quo iudicat. Talis autem est ordo iudicandi, ut deus iudicet omnia, spiritualis uero homo iudicet omnia quæ sub se sunt, utpote ipsos hoīes aīales, inferioraq; oīa. Aīalis uero
1.Cor.2. hō nō pōt iudicare de spūalibus & de hoīe spūali, quia nō percipit ea quę dei sunt, sed pōt iudicare porcos, & talia tm̄. Qui ergo sua autoritate asserit qd de deo, ponit se supra deū iudicādo, & ita peccat mortalit̄. Et ista
Roma.12. ē superbia intellectus quā prohibet Apl's dicēs: Nō plus sapere q̄ oportet sapere, sed sapere ad sobrietatē. Porro mgr̄i theologiæ nihil affirmāt, sed solū opinat̄ inq̄rendo de talibus ad defensionē fidei cōtra hęreticos. Idcirco nō peccāt, q̄uis animus eorum magis incline͡t ad unā partē q̄ ad aliā, qd ē opinari. Verūtn̄ si qs in sua opinione glorietur de suo ingenio, peccat: sed si tam leuiter & modice gloriet̄, quod ad correctionem paratus sit,
Ambros. ueniale peccatum est. Et de hoc ait Ambrosius, ꝙ fert secum lignū, fœnum & stipulā. Si uero glorietur tam uehementer, quod pertinax sit, peccatum mortale censetur. Hæc Antisiodorensis.

Dionys. ¶Ex quibus patet, q̄ periculosum sit de diuinis & incertis asserere, & cōmuni doctrinæ deuotorum ac solidorum doctorum dissentire, curiosisq; nouitatibus insudare. Ex eisdē elicit̄, q̄ grauit̄ peccent hoīes seculares carnales, de religiosis iudicando, passionati quoq; religiosi (si tamen religiosi) de religiosis uere spiritalibus & internis.

Alexāder ¶His Alexāder cōcordans: Nō est, inqt, probabile tā peritos uiros, ut s. fuit Gilbertus, hæresim sensisse, licet uerba eorum uiderētur aliquibus hæresim resonare, nec fuit inter eos contradictio fm rem, aut fm intellectū: qa ut dicit Lōbardus 32. distinctiōe primi Sentētiarum, alia est rō intelligētiæ eēntiæ, alia personæ siue hypostasis: similiter, imò & plus alia ē rō intelligētiæ ipsius essentiæ, & alia proprietatis, & iuxta hoc processerūt Porretani, ponētes assistentiā formarum seu relationum manere, cū in libro de Trinitate dicat Boethius, ꝙ quędā prædicamenta rem monstrant, quædam uero quasi circūstantiam rei. & illa quidem sic prædicantur, ut aliquid
Boethius esse ostendant: illa uero non ut esse, sed potius extrinsecus quid affigant. Et subdit in eodem libro Boethius: Relatio non dicitur ad id de quo prædicat̄, quasi ipsa secūdum rem sit persona, uel in persona de qua prædicatur aut dicitur, quod totum referendum ē ad intelligētiæ rationem: quia si referret̄ ad rationem rei, saperet hæresim: atq; secundum hoc sermo ponētium assistentiam formarum. i. relationum uel notionū, potuit condemnari. Rursus est identitas rei. sicq; uerum est dicere quod essentia, persona & proprietas sunt idem in re, & sic loquebantur contrarie opinantes, qui scilicet relationes & notiones posuerunt in deo. Si uero ponentes assistentiam illā, credebant sic esse in deo sicut in creaturis, in hæresim lapsi sunt: uel si dixerunt de deo, quod nec de deo neq; de creaturis est uerum. Proprietas enim in creaturis non est persona neq; eēntia, sed aliter est in deo. Hæc Alexander, ad quæstionē q̄ quærit, an opinio illa Gilberti hæretica sit cēsenda.

Albertus. ¶Porro Albertus ad hoc absolute respondet, quod opinio illa Porretanorum falsa est atq; hæretica, & ab Alexando papa in Remensi concilio condēnata. Aut enim Porretanus ponit relationem eē aliquod ens in diuinis, aut nihil. si aliquid, illud est uel substātia uel accidens: si accidens, ergo esset in aliquo inhærenter, quod in diuinis locum non habet: si substantia, ergo non est affixum, neq; assistit, sed est substantialiter ipsa res diuina. Si uero sit nihil, sequitur quod personæ nō distinguantur. Hæc Albertus. Idem Vdalricus in Summa sua 3. libro.

Vdalric. ¶Quocirca sciendum, quod iuxta Vdalricum ibidem Gilbertus uidetur habuisse occasionem suæ opinionis ex uerbis Boethij libro de Trinitate, ut iam etiam patuit ex uerbis Alexandri. Veruntamen Gilbertus mentem Boethij non satis bene aduertit, nec excusari potest in toto, ut statim clarius ostendetur.

¶Quod autem Albertus & Vdalricus dicunt opinionem Gilberti damnatam in Remensi cōcilio sub papa Alexādro, uidetur aliqualiter deuium. Factum enim est hoc sub papa Eugenio, præsente sancto Bernardo, quemadmodum in uita Sancti Bernardi lib. 3.
Bernard. recitat̄, & ipse beatus pr̄ Bernardus super Cantica tan

git, sicut & Alexander hic refert. Itaq; 5. libro de uita magni patris nostri Bernardi, refertur q Gilbertus cognomēto Porreta, Pictauorum episcopus, in sacris literis plurimum exercitatus, & sublimiora se perscrutatus ad insipientiam sibi, in concilio quod in urbe Remorum papa Eugenius celebrauit, uocatus ē. & ibi biduana disputatione à sancto Bernardo cōuictus, tandē suū reuocauit errorē, & indulgentiā impetrauit, pſertim qm̄ à principio fassus fuit se ita sentire sine obstinatione, & correctioni ecclesiæ uelle stare.

Tho. Aq. articul. 4. ¶Amplius de hac q̄stione scribit Thomas in 1. parte Sūmæ suæ, q. 32. Ad fidē aliqd ptinet dupliciter. Primo directe, ut ea q̄ principaliter tradita sunt ad credēdū, sicut q deus est unus & trinus. Et circa talia falsum opinari, hæreticū est, pſertim si cū ptinacia fiat. Secundo indirecte, ut ea ex quibus sequit̄ aliquid contrariū fidei, ut si quis Samuelem dicat non fuisse filium Helchanæ, ex qua assertiōe sequeretur falsam esse scripturam. Et circa talia potest aliquid falsum opinari sine periculo hęresis, antequā consideret̄ aut determinatū sit, q ex eo sequitur aliquid fidei sanctæ cōtrarium, & præsertim si non pertinaciter adhæreat̄: sed postq̄ manifestum ē q ex hoc sequat̄ aliquid contrariū fidei, & maxime si hoc ab ecclesia fuerit determinatū, ex tunc circa hoc errare nō eēt absq; hæretica prauitate. Ideo modo multa reputantur hæretica, quę talia non reputabantur ante determinationem ecclesiæ. Sicq; dicendum est, quod circa notiones aliqui sine periculo hęresis sunt opinati contraria, non intendentes aliqd fidei contrarium sustinere. Hæc Thomas in Summa.

Quaten⁹ liceat fidei contraria opinari aut credere.

¶Ex his patet solutio ad obiecta. Verū̄ equidē q periculosissimū sit circa sup̄beatissimam trinitatē errare, cum temeraria obstinata aut indiscreta assertione, non aūt cū pia æstimatiōe, cum pparatione cordis ad correctiōem. Per q̄d duo prima soluūtur obiecta. Ad tertium rñdetur, q mendaciū proprie est cum intentione fallendi, aut recedendi à ueritate, aliqd contra ueritatem dicere aut sentire, quod in opinione scholastica, quamuis erronea locum non habet. Denīq; ut pfacta de relationibus & notionibus clarius intelligant̄, adhuc unam super hoc quæstionem mouebo.

QVAESTIO VI.

Sexto quæritur, **An relatio in diuinis sit assistens, seu extra affixa, vel potius vere insistens.** ¶Videtur q solum assistat, quia inquantum relatio, respicit alterum, utpote correlatiuū seu obiectū: & ita secundum Boethium est sicut assistens: imo inq̄tum insistens, transit in substantiā, nec manet relatio, ꝑut in libro suo de trinitate affirmat Boethius, cōmētatoresq; eius Gilbertus, Thomas, Albertus, ac alij.

Arguitur contra ueritatem

Henricus ¶Ad istud quodlibeto 5. Henricus satis diligenter & exquisite respondet: Quæstio, inquiens, ista non q̄rit de relatione, ut est nomen secundæ intentionis, ꝑut exprimitur nomine isto relatio, siue ad aliquid, sed prout est nomen primæ intentionis, ut paternitas, filiatio, &c. sicq; circa significatum suum duplicem importat respectum, uidelicet unum ad substantiam seu subiectum, alium ad oppositum seu obiectum. Relatio autem, ut est nomen secundæ intentionis, solum notat respectum seu habitudinem ad obiectū. Vtrūq; autem eorum de quo quæstio quærit in relatione, ut est primæ intētionis, attēditur penes respectum quem habet in deo ad ipsam substātiam, super quam nil addit reale, nec accidentaliter aduenit ei. Cumq; inseparabilis sit à diuina essentia, nec sit pars aut accidēs eius, quidam dixerunt eam insistere diuinæ essentiæ, ut per li in, denotarent inseparabilē essentiæ ac relationis cōiunctionē. Per actū uero sistendi remouerēt inhęrētiā accidentis ac partis. Et isti totaliter respexerunt ad relationis realitatem, quā habet à suo fundamento. Alij uero respicientes ad rationem pdicamenti ad aliquid quod ut tale, non respicit nisi ad alterum, seu aliud extra se, dixerunt relationem assistere, ut quia tam pars essentialis q̄ accidens subintrāt quodammō ipsam rē, utrunq; illorum excluderent uerbo hoc assistendi, q̄d denotat aliquod esse extrinsecum. Veruntñ quia assistens non penitus amouet̄ ab eo cui assistit, ꝑ hoc ipm̄ uerbum insinuabant inseparabilitatem relationis à diuina essentia. Verū cū relatio duo requirat, puta subiectum in quo fundatur, & obiectum quod respicit: idcirco utraq; positio illa defecit, aspiciendo solum ad alterum horum duorum. Hinc intuēdo utrunq;, dicendum q cum relatio sit proprium prædicamentū manens in deo s̄m propriam rationem, non tamen inq̄tum est accidens, sed prout se habet ad alterum, ita q in deo est res ipsa subsistens: hinc sicut in creaturis relatio est res cui conuenit esse, alteri inhærendo in respectu & comparatione ad aliud, sic in deo relatio sit res quæ est ipsum esse in se subsistēdo in respectu ad alterum. sicq; respiciendo ad id quod est reale fundamentale & quasi materiale in significato relationis, ipsa ꝓprie dicitur essentiæ diuinæ insistens, ꝑut ædificiū fundamento suo insistit atq; innititur. aspiciendo uero ad formale relationis, quod est esse ad aliquid, relatio dicitur quodammodo assistēs, quia huiusmodi modum habet, non tam ex natura sui fundamenti, quā ex corrñdentia sui obiecti sicut in libro de trinitate ait Boethius de domino, in quo insinuatur relatio dominij, scilicet potestas coercendi subiectos, quæ per extrinsecum aliquid conuenit domino. Attamen ꝑ hoc non intendit Boethius quod relatio sit omnino assistens, quasi nihil à suo habeat fundamento, & totam suam realitatem accipiat ab obiecto, sed dicit hoc ad insinuandum quod relatio habet esse reale à suo fundamento nō absolute, sed potius sub quodam respectu. Hæc Henricus, qui hæc atq; consimilia quædam uehementer prolixe exponit, sicut Aegidius. Per hoc patet obiecti solutio.

Relatio in diuinis nec est insistens neq; assistens

Boethius.

QVAESTIO VII.

Septimo quęrit, **An in diuinis sit aliquod suppositum absolutum.** ¶Videtur q sic, quia Augustin⁹ septimo de Trinitate apertissime dicit, quod deus eo ipō quo deus, est persona, & quod persona ex prima sua significatiōe dicitur absolute in deo.

Arguitur primo cōtra ueritatem

2. ¶Secundo, aliquæ actiones conueniunt deo essentialiter & absolute, ut intelligere, uelle, creare, actiones autem sunt suppositorum.

3. ¶Tertio, diuina essentia est intellectualis substantia per se subsistens, ergo est persona.

In oppositum. ¶In oppositū est, quia s̄m hoc esset in deo quaternitas personarū, imo & tres pſonæ essent una pſona.

Henricus ¶Ad hanc quæstionem respondet Henricus quinto quodlibeto, ubi & causam indiuiduationis prolixe inquirit, & tandem cōcludit: Cum determinatio formæ cōstituat rationem suppositi absoluti, forma autē deitatis sit indeterminabilis, utpote illimitata ac purum esse, idcirco in ipsa nulla ratio suppositi absoluti potest considerari, nec ulla rō indiuiduationis, sed est in ipsa singularitas pura absq; omni rōne determinabilis & indiuiduabilis. Quicunque ergo nititur intelli-

gere deitatem sub ratiōe suppositi absoluti, incidit inconueniens duplex. Vnū, quod intelligit deitatem ut formam determinatam & limitatam. Vnde & philosophi qui deitatem ueram cognouerunt, & si eam conceperunt & intellexerunt, ut quandam singularitatē, nunquam tñ intellexerunt eam ut supposito determinatam, ita q̄ circa eam dixissent ullo mō cōsiderari ratione suppositi, nisi extēdendo rōnem suppositi ad rōnē singularis in se existētis, iuxta q̄d 7. de trinitate ca. 4. loquit̄ Aug. Oīs res ad seipsam subsistit, q̄tomagis deus, ubi uerus est intellectus, intelligendo rationem singularis: falsus autem, intelligēdo rationem subsistētis non solum per determinationem, sed etiam absq; omni determinatione, quoniam sicut formam creaturæ procedentem in esse siue in materia siue extra eam, impossibile est eē aut intelligere, subsistere sua singularitate absoluta absq; negatione qua negatur esse aliud ab intra, uel ab extra: sic impossibile est formam deitatis esse aut intelligere ut subsistētem sua absoluta singularitate absq; eo q̄ circa ipsam sint & intelligantur rationes respectuum, qui non determinant eā, sed rationem suppositi quod cum ea constituunt, sicq; sicut forma creaturæ non potest intelligi ut forma tm̄, nisi sub rōne negationis, ita nec deitas nisi sub ratione respectus. Et faciunt respectus hic, s. in diuinis, supposita sicut in creaturis negatiōes, hoc excepto, q̄ negatio ibi formā limitat atq; determinat, & distinguit supposita in rebus diuersis. in deo aūt non determinat respectus formā, sed suppositū, communicādo diuersis suppositis eādem rem numero. ꝑpter quod ubi terminatur cōmunicabilitas formæ creatæ, uicȝ cum singulariter fuerit existens, ibi incipit communicabilitas formæ deitatis, utpote à singularitate suæ naturę. Et hoc ideo, q̄m singularitatē habet absq; oī determinatione limitatione. Hinc simplicitate & fœcunditate naturæ requirente, necesse est eam relatiue cōmunicari, & relatiuis respectibus subsistere in suppositis relatiuis, & nullatenus absolute. Nunq̄ enim est rō suppositi sine ratione alicui⁹ determinationis, q̄ in deo esse nō pōt, nisi suppositorum relatiuoꝝ. Qualitercūq; eñ intelligatur suppositū absolutū, siue singularitate absolute subsistente, sicut philosophi posuerūt in deo & uniuersaliter in substantijs separatis, siue natura de se uniuersali in supposito aliquo determinata, relatiōes illi superuenientes nō sunt fundatæ in essentia nisi ut in supposito, & ita non rōne illa qua essentia est essentia, sed rōne qua essentia est in supposito, sicq; relationes illæ essent suppositi proprietates, & nullo mō per esse suū fundatæ cōstitutione suppositi alterius. Nullum ergo suppositum absolutū in deo ponēdum est, sed solum tria supposita relatiua cōstituta relationibus fundatis in singulari deitatis essentia. Hæc Henricus.

¶Cuius scripta uidentur obscura, uel in quid nominis pro magna parte stantia. Philosophi eñ dixerunt q̄ causa prima sit de se maxime hæc. & q̄ actus purus eo ipso q̄ purus actus, sit summe incommiscibilis alijs per se & in se separatim subsistens. sicq; dixerūt deum esse absolutā personā, sicut nunc usq; affirmant philosophi, Sarraceni, Iudæi. An uero dicendus sit deus etiam simili mō suppositū, pōt distingui de significatiōe nominis huius suppositi. Veruntñ cum de rōne suppositi ac personæ uideat̄ esse incōmunicabilitas, & diuina eēntia communicabilis sit, imò & communicata atq; communis tribus personis, non uidet̄ ei proprie connenire rō suppositi aut personæ. Philosophi autem & cæteri q̄ pluralitatem psonaꝝ in deo negabant, dixerunt diuinam essentiā nequaq̄ communicabilem esse psonis, ideo non ē miꝝ q̄ posuerunt in deo suppositū absolutū, aut certe (si hoc meli⁹ sonat) absolutā psonā.

¶Circa hæc scribit Richardus: Quidā dixerūt q̄ in diuinis est hypostasis constituta p absolutā proprietatē, non una cōis tribus psonis, sed tres fm q̄d tres sunt psonæ, dicentes q̄ in persona patris est aliq̄ res constituta per proprietatē absolutā q̄ generat, & quā fm rōnem intelligendi consequit̄ habitudo paternitatis. Similiter in filio sit aliqua res absoluta q̄ generat̄, & quā fm rōnem intelligēdi consequit̄ habitudo filiationis, atq; in spiritusancto aliqua res absoluta quæ spiratur, quā fm rōnem intelligendi consequit̄ habitudo passiuæ spirationis: quia (ut dicūt) generatio non terminat̄ immediate ad relationē, sicut & 5. innuitur Physicoꝝ, cūq; essentia nō generet nec spiret, neq; relatio, uidetur aliq̄d absolutū esse in p̄re & filio, q̄d in p̄re generet, & in filio generet̄, q̄d nō ē, ut apparet, nisi hypostasis. Dicūtq; isti q̄ p̄nitas nō sit constitutiua p̄ris sub rōne q̄ psona est, sed solū sub rōne q̄ refertur ad filiū. Similit̄ dicunt de filiatione respectu filij, & dicūt q̄ sicut ꝑprietates relatiuæ cōparatæ ad essentiā sunt realiter idē cū ea, & tñ inter se distinguūt̄, sic istæ tres res absolutæ q̄s uocāt hypostases, cōparatæ ad essentiā, sunt idē quod illa, & tñ sunt int̄ se distinctæ, p absoluta à seipsis. Hæc aūt opinio uidetur derogare simplicitati diuinæ. ideo alij dixerunt in diuinis esse aliquā hypostasim cōstitutā p absolutā ꝑprietatem, cōem p̄ri & filio & sp̄uisancto, sicut eēntia eis cōis est. Dicūt eñ q̄ illa hypostasis est diuina essentia, ut in se existēs, & q̄ ista fit rō q̄ nomen psonæ antiquitus significabat essentiā. Oīs enim essentia intellectualis in se existens, psona ē. Alij, q̄bus cōsentio, dicūt q̄ in diuinis nō sit aliq̄ psona p ꝑprietatem absolutā cōstituta, sed tm̄modo p proprietatē relatiuam, ut ostensum est supra. Hęc Richardus.

¶Porro ut ueritas hoꝝ clarius pateat, referā uerba Augustini septimo de trinitate dicentis: Non aliud est deo esse, aliud personam esse, sed omnino idem. Nā si esse ad se dr̄, persona uero relatiue, sicq; patrem & filium ac spiritum sanctum dicamus tres psonas, sicut dicuntur aliqui tres amici aut tres propinqui quod sint adinuicem tales, non quilibet ad se, & cæt. ¶Ex dictis quoq; patet ad argumēta solutio. Nam quid dicēdum sit ad uerba hæc Augustini, patuit ante. Ad secundum dicendum, q̄ actio recte ascribitur rei per se subsistenti, quamuis ei non cōueniat plene ratio suppositi seu psonæ. Dictum est q̄q; q̄ trinitas seu tres psonæ sunt una summa res, qua sola fruēdum est. Sunt enim unus deus, una essentia, unus creator, unum principiū omnium rerum, & ita una res per se subsistens. Quāuis etiā quis ꝓbabiliter uellet defendere, quod in deo sit suppositū absolutum seu absoluta psonalitas, nō tñ cogeretur cōcedere quod in diuinis sint quatuor personæ: quia persona absoluta nō poneret in numerum cum personis dictis relatiue, sed esset realiter idem cū unaquaq; illarum. Et sicut in diuinis tres res relatiuæ realiter ab inuicem distinctæ, uidelicet tres personæ, sunt una res summa & absoluta, utpote una eēntia: ita tres personæ relatiuæ, dicerent̄ una persona absolute accepta. Veruntñ magis catholice sonat, non ponere in deo absolutā personā ob causam p̄habitā. Qui aūt dicunt diuinas personas constitui & distingui per absolutas proprietates, forsan concederēt q̄ in diuinis sint tres psonæ absolutæ, q̄d iuxta p̄ostensa male sonaret.

Margin notes: Augustin. — Dionys. — Richard. — Aristotel. — Augustin. — Solutio ad argumenta — ad secund.

QVAESTIO VIII.

Octauo q̃rit, an in diuinis relatio per prius fundetur in eẽntia q̃ in persona. ¶Ad hoc respondet Quodlibeto quarto Hẽricus: Relatio in diuinis non est nisi realis respectus unius personæ ad aliam fundatus in eadem diuina essentia, distinguẽs personas ab inuicem, propter quod necessario habet esse in duobus, uidelicet in essentia & persona, sed diuersimode: quoniam est in essentia tanquam in primo suo fundamento, & in persona tanquam in distincto & cõstituto per se, & inquantum persona subsistit in essentia ut constituta per eam. Quoniam ergo simul natura ac naturali intelligentia eẽntia existit in persona, atq; persona subsistit in essentia, ideo simul in natura & naturali intelligentia, seu æque primo relatio personalis est in essentia uno modo & in essentia alio modo. Relatio quippe & essentia in deo substantialiter constituunt ipsum suppositum: quia per hoc quod relatio habet esse in essentia, constituere habet personam & esse in ipsa persona. Per utrunq; enim æque primo & immediate constituta persona, est constituta & relatio in utroq;. Hæc Henricus. Dionysi⁹.

¶Cuius uerba sunt sane intelligenda. Non enim persona diuina constituta est ex essentia & relatione, quasi ex distinctis principijs, nec ipsa persona composita est: imò essentia & relatio unum sunt, sed iuxta modũ intelligendi essentia tribus personis communis, in cõstitutione personæ habet se quasi per modum distinguibilis: relatio autem quæ propria est personæ, per modum distinguentis, & persona per modum distincti. Vnde & alibi dicit Henricus quinto uidelicet Quodlibeto: In deo realis relatio fundatur in essentia, ratione qua secundum se essentia est & singularitas quædã, non autem ratione qua est essentia huius uel illius personæ. hoc nanq; non conuenit ei, nisi per relationem in se fundatam: quia per hoc quod relatio habet esse & fundari in essentia, simul constituit rationem suppositi. Henricus.

An easdem proprietates assignent Augustinus & Hilarius, & an istæ sint quæ dicuntur paternitas & filiatio & processio. Distinctio XXVII. A

Hic quæri potest, Vtrum proprietates quas Hilarius supra assignauit, scilicet q; pater semper est pater, & filius semper est filius: sint illæ eædem proprietates, quas Augustinus superius distinxit, dicens proprium esse patris, q; genuit filium: & proprium filij, q; genitus est à patre: & spiritussancti, q; ab utroq; procedit. Ac deinde, utrum & istæ sint illæ quæ dicuntur, paternitas, filiatio, processio. Videtur q; non sint eædem proprietates, quas ponit Hilarius, & illæ quas ponit Augustinus. Si enim eædem sunt, idem est ergo patri esse patrem & genuisse filium, quod utiq; quidam concedunt. Si autem hoc est, cui ergo conuenit ut sit pater, ei conuenit genuisse filium. Natura ergo diuina si pater est, genuit filium. si uero non genuit, pater nõ est. Sed quis audeat dicere, aut q; ipsa genuit filium, aut q; ipsa pater non sit? Si autem ipsa pater est, nec filium genuit. Non est ergo idem dicere, aliq̃d esse patrem & gignere filium. Et ita non uidetur una eademq; esse proprietas.

Responsio, ubi ostendit easdem esse proprietates. B

Ad quod sine præiudicio aliorum dicimus, q; easdem proprietates notauit uterq;, licet diuersis uerbis. Quod enim Hilarius ait, ita intelligi debet: Proprium patris est, q; semper pater est, id est, proprietas patris est, qua semper pater est. Semper uero pater est, quia semper genuit filium. Ita & proprium filij est, q; semper filius est: id est, proprietas filij est qua semper filius est. Filius uero semper est, quia semper genitus est. Ergo proprietas qua pater pater est, ẽ quia semper genuit, & hæc eadem dicitur paternitas uel generatio. Et proprietas qua filius semper est filius, est quia semper genitus est à patre, & hæc eadem dicitur filiatio uel genitura, uel natiuitas, uel origo, uel nascibilitas. Sic & proprietas qua spiritussanctus est spiritussanctus uel donum, est quia procedit ab utroq;, & hæc eadem dicitur processio. In præmissis ergo locutionibus eædem significatæ sunt proprietates. Quõ sint intelligenda verba Hilarij li. 3. de Trini.

Quomodo non est omnino idem dicere, esse patrem & genuisse uel habere filium, ita & de alijs. C

Nec tamen uidetur nobis omnino esse idem dicere, aliquid esse patrem & genuisse filiũ, uel aliquid esse filium & habere patrem, uel esse spiritumsanctum & procedere ab utroq;: alioquin pater non esset nomen hypostasis, id est, ꝑsonæ, sed ꝓprietatis tantum: similiter filius & spiritussanctus. Et ita non per tria nomina significarentur tres ꝑsonæ. Ideoq; dicimus, quia patris nomen non tantum relationem notat, sed etiam hypostasim, id est, subsistentiam significat: ita & filius & spiritussanctus. Relationum uero uocabula, scilicet paternitas, filiatio, processio: uel gignere, gigni, procedere: ipsas tantum relationes, non hypostases significant, siue habere filium & habere patrem: ut uerbi gratia, cum dicimus, deus est pater: nomine patris & relationem notamus, & diuinam hypostasim significamus: ut sit intelligentia

talis, Deus uel diuina essentia est pater: id est, ille qui genuit, scilicet hypostasis quæ habet filium. Similiter deus est filius, id est, hypostasis genita uel habens patrem. Ita etiam, deus est spiritussanctus: id est, hypostasis procedens ab utroque, siue ille qui procedit. Cum uero nomina relationum ponimus in prædicatis, notiones ipsas tantum significamus, non hypostases: ut cum dicimus, deus genuit, id est, habet filium: & deus genitus est, id est, habet patrem. Et tunc oportet intelligi in subiectis hypostases tantum, non essentiam, quæ illis proprietatibus determinantur.

Quid intelligatur cum dicitur, deus genuit, deus genitus est

Quod proprietates determinant hypostases, non substantiam, id est, naturam. D

Illæ enim proprietates singulæ singulis proprie conueniunt personis, & per eas personæ determinantur, & à se inuicem differunt, sed à se non secedunt. Vnde Iohannes Damascenus: Non differunt ab inuicem hypostases secundum substantiam, sed secundum characteristica idiomata, id est, determinatiuas proprietates. Characteristica uero, id est, determinatiua sunt hypostaseon, & nō naturæ: etenim hypostases determinant. Item esse quidem intemporaliter & æternaliter dicimus diuinam uerbi hypostasim simplicem, omnia habentem quæ habet pater, ut eius homonsion, id est, consubstantialem, natiuitatis modo & habitudine à paternali hypostasi differentem, nunquam uero à paternali hypostasi secedentem. Idem apertius exprimens personales proprietates, in eodem ait: Differentiam hypostaseon .i. personarum in tribus proprietatibus .i. paternali & filiali & processibili recognoscimus. Insecessibiles autem ipsas hypostases & indistabiles inuicem, & unitas quidem inconfusibiliter: tres enim sunt, etsi unitæ, diuisas autem indistanter. Etenim singula perfecta est hypostasis: & propriam proprietatem, scilicet existentiæ modum proprium possidet, sed unitæ sunt substantia, & non distant neque secedunt à paternali hypostasi. Ecce hic habes distinctas tres illas proprietates, quæ supra diuersis significatæ sunt modis.

Damasce. li. 3. cap. 6.

Hic distinguuntur proprietates aperte.

Quod sunt alia nomina personarum, easdem proprietates notãtia, scilicet genitus, genitor, uerbũ, imago. E

Hic non est prætermittendũ, quod sicut pater & filius & spiritussanctus nomina personarũ sunt, & proprietates personales designant: ita etiã sunt & alia noĩa personarum .i. quæ ipsas personas significant, & earum proprietates denotant, & easdem quas & nomina prædicta. Vnde & relatiue dicuntur, s. genitor, genitus, uerbum, imago. Vnde Augustinus in quinto libro de Trinitate ait: Videndum est, inquit, hoc significari cum dicitur genitus, quod significatur cum dicitur filius. Ideo enim filius, quia genitus: & quia filius, utique genitus. Sicut autẽ filius ad patrẽ, sic genitus ad genitorẽ refertur: & sicut pater ad filiũ, ita genitor ad genitũ. Idẽ in VI. lib. de Trinitate: Verbum quidem solus filius accipitur, non simul pater & filius tanquam ambo sint unum uerbum. Sic enim uerbum dicitur * quomodo imago, non autem pater & filius simul ambo imago, sed filius solus est imago patris, quemadmodum & filius. Idem in septimo libro de Trinitate: Verbum secundum quod sapientia est & essentia, hoc est quod pater: secundum quod uerbum, non hoc est quod pater: quia uerbum non est pater, & uerbum relatiue dicitur sicut filius. Itẽ in eodem: Sicut filius ad patrem refertur, ita & uerbum ad eum cuius est uerbum refertur, cum dicitur uerbum. Et propterea nõ eo uerbum quo sapientia dicitur, quia uerbum non ad se dicitur, sed tãtum relatiue dicitur ad eum cuius est uerbum, sicut filius ad patrem. Eo quippe est filius, quo uerbum: & eo est uerbum, quo filius. sapientia uero, quo essentia: & ideo quia pater & filius sunt una essentia, & una sapientia. Item in eodem: Non est pater ipse uerbum, sicut nec filius nec imago. Quid autem absurdius, quàm imaginem ad se dici? Idem in quinto: Dicitur relatiue filius, relatiue etiam dicitur uerbum & imago, & in omnibus his uocabulis ad patrem refertur. Nihil autem horum pater dicitur.

Aug. 5. de tri. ca. 6. Ibidẽ.

Idem 6. de trinit. ca. 2.

*quodã modo

Idem 7. de trinit. ca. 2.

Idẽ ubi supra. Quod non eo uerbũ dr quo sapientia.

Aug. 7. de tri cap. 3. Quo dr uerbũ, & quo filius

Idem 7. de trinit. ca. 2.

Breuiter summam colligit intelligentiæ prædictorum. F

Aperte ostensum est, quod sicut filius uel genitus relatiue dicitur ad patrem, ita uerbum & imago. Et quod eo dicitur uerbum siue imago quo filius, id est, eadem proprietate siue notione dicitur uerbum & imago qua filius, sed non eo quo uerbum dicitur sapientia uel essentia: quia non notione qua dicitur uerbum, dicitur sapientia. Nam sapientia dicitur secundum essentiam, non secundum relationem.

Generalis regula eorum quæ ad se, & eorum quæ relatiue dicuntur. quicquid enim ad se, simul ambo dicuntur, sed non ita in prædictis relatiuis. G

Et est hic aduertenda quædam generalis regula eorum quæ ad se, & eorum quæ relatiue Aug. 6. de
* dicit dicuntur de patre & filio. Quicquid enim ad se * dicuntur, ut ait Augustinus in sexto libro de Tri ca. 2
de Trinitate, non dicitur alter sine altero .i. quicquid dicuntur quod substantiam eorũ osten
dat, ambo simul dicuntur. Ergo nec pater est deus sine filio, nec filius sine patre: sed ambo si-
mul deus, sed non ambo simul pater, non ambo simul filius, uel uerbum, uel imago.

An secundum substantiam dicatur deus de deo, & huiusmodi. H

Hic quæritur, cũ dicitur deus de deo, lumen de lumine, & huiusmodi, utrum dicantur se
cundum substantiam. Nam secundum relationem constat ista non dici. Si uerbo secundum
substantiam dicuntur simul ambo, scilicet pater & filius, possunt dici deus de deo, lumen de
lumine, secundum prædictam regulam. Ad quod dicimus, quia licet deus secundum sub- Responsio
stantiam dicatur & lumen & sapientia & huiusmodi, & nunquam relatiue accipiantur, ali-
quando tamen pro relatiuis, id est, pro personis, sed non relatiue accipiuntur: ut cum dici-
tur, deus genuit deum: alterum pro patre, alterum pro filio ponimus. similiter cum
dicitur, deus de deo, lumen de lumine. In alijs quoque locutionibus sæpe reperiuntur no-
mina essentiæ ad significationem personarum deducta: ut cum dicitur, deus natus, deus
mortuus, deus passus, ubi filius tantum significatur. Ita & de solo filio intelligitur cum dici- Au. de tri.
tur, deus de deo, & huiusmodi. Vnde Augustinus quærens quomodo huiusmodi dicatur, lib. 6. cap. 2.
in sexto libro de Trinitate ait: Quomodo deus de deo, lumẽ de lumine dicitur? Non enim si-
mul ambo deus de deo, sed solus filius de deo, scilicet patre: nec ambo simul lumen de lumi
ne, sed solus filius de lumine patre.

Quod tantum secundum nomen substantiæ dicitur illud de illo, non secundum nomina personarum. I

Et ẽ sciendum ꝙ secundum nomina substantiæ tantum dicitur illud de illo, licet ibi illa
nomina substantiam non significent. Secundum uero eadem nomina personarum, nunquã
dicitur illud de illo, sicut uerbum de uerbo, uel filius de filio: quia huiusmodi nomina diuer
sis personis conuenire non possunt. Quod Augustinus licet obscure in eodem libro ita di- Au. ubi su.
cit: Hoc solum de eis dici non potest, illud de illo, quod simul ambo non sunt, id ẽ, illo solo
nomine non possumus uti ad oñdendum unum de uno, quod simul ambobus non conue-
nit: sicut uerbum de uerbo dici non põt, quia non simul ambo uerbum: nec imago de ima-
gine, nec filius de filio, quia non simul ambo filius uel imago. Et sicut nomina substantiæ ali
quando intelligentiam personarum distincte faciunt, ita etiam interdum totius trinitatis si
mul. Vnde Augustinus in eodem libro ait: In patris nomine ipse pater per se pronunciat, Aug. 6. de trinit. ca. 8.
in dei uero nomine & ipse pater & filius & spiritussanctus: ut cum dicitur, Nemo bonus ni Luce. 18. d. Mar. 10.
si solus deus, quia trinitas est unus solus deus.

SVMMA DISTINCTION. XXVII

Postquam in præcedenti distinctione tractatum est de proprietatibus supersubstantialium & superessentialium personarum, prout constitutiuæ ac distinctiuæ sunt personarum ipsarum: hic tractatur de eisdem proprietatib9, prout alijs nominibus exprimuntur, & de quibusdam nominibus earundem: sensusq́ huius distinctionis hinc inde præhabitus est. itaq́ sicut patet in textu, qui planus est, primo quæritur in eodem, an idem sit esse patrem ac genuisse &c. & circa hoc arguit ac soluit instantiam, Specialiter uero agitur hic de uerbo, qualiter conueniat in diuinis.

QVAESTIO .I.

Arguitur primo contra ueritatem

Hic quæritur primo, **Utrũ proprietates personarũ in diuinis abinuicem distinguantur realiter.** ¶ Videtur ꝙ sic, quia distinguunt personas ab inuicem distinctione reali, utpote personali. Dicẽdum quod non, quia eidem personæ conueniunt plures ꝓprietates, ut patuit.

T. Aquinas.

¶ Ad hoc Thomas respondet: Quamuis in diuinis sint quinq́ notiones, non tamen quinq́ res realiter distinctæ ab inuicem, sed tres tantum, ut pater, filius, spiritussanctus: seu paternitas, filiatio, processio seu passiua spiratio. Proprie nanq́ aliqua multiplicantur in illo, cuius differentijs distinguuntur. porro differẽtia in diuinis non est nisi per oppositionem relationis. Ideo in diuinis non sunt plures proprietates aut notiones ab inuicẽ re distinctę, q̃ exigit oppositio illa relationis. Propter qd paternitas & filiatio sunt res duæ, paternitas autem & communis spiratio non sunt duæ res, qa non opponuntur relatiue: sunt tamen duæ relationes, quoniam distinguuntur differentijs relatiõis, inquantum relatio. Cum enim relatio dicatur secundum respectum ad alium, differentiæ relatiõis erunt secundũ quod uarijs modis est ad alterum. cumq́ pater referatur ad filium paternitate, atq́ ad spiritum sanctum cõmuni spiratiõe, paternitas & communis spiratio sunt duæ relationes, duæq́ notiones. ¶ Si autem obijciatur, obiectio 1

quia relatio est medium inter duo extrema tanquam inter terminos duos, quemadmodũ eadem est uia ab Athenis usq; ad Thebas & econtra, ergo pater & filius eadẽ numero, relatione adinuicem referuntur. ¶Se-
2. cundo, in diuinis nihil est distinctum realiter, nisi per oppositionem relatiuam. sed sicut inter attributa diuinæ essentiæ non est oppositio, propterquod de se inuicem prædicãtur, ut sapientia est bonitas, sic proprietates eiusdem personæ non habent inter se oppositionem: aliâs non possent esse in eadem persona. Non ergo sunt plures, imò & de se inuicem prædicantur.

ad 1. ¶Dicendum ad primum, quod quidam (ut ait Auicẽna) dixerunt quod eadem numero relatio in utroque sit extremorum. Quod stare non ualet, quia accidens unum non potest in duobus esse subiectis. Idcirco dicendum quod in utroq; extremorum est una relatio differens ab alia in quibusdam secundum speciem, sicut in illis quæ diuersis nominibus exprimũtur utrinque, ut paternitas & filiatio: in aliquibus uero non differunt specie, sed numero tantum, ut quando utrinq; est unũ nomen, ut in similitudine & æqualitate. tũc'q; relatio quæ est in uno ut in subiecto, est in altero ut in termino seu obiecto, & econuerso. & ita relatio secundum esse suum, prout habet fundamentum in re, non est medium, sed extremum: sed secundum respectum est medium, ideo realiter distinguuntur.

Non est eadem numero relatio in utroque extremorum.

ad 2. ¶Ad secundum, quod sicut attributa essentialia non sunt plures res, ita nec proprietates unius personæ, sed sunt una res quæ est illa persona. Attamen cum relatio maneat in diuinis etiam secundum sui generis rationem, manet quoq; relationis distinctio, inquantũ relatio. ideo dici potest quod sunt plures relationes, & quod una non prædicatur de alia. Sic uero non est de essentialibus, quæ non manent in diuinis secundum communem generis rationem. Idcirco non distinguuntur secundum rationem alicuius communis, cuius ratio sit in deo, si accipiatur commune secundum quod est nomen primæ intentionis. Si autem sumatur commune rationis secundum quod est nomen secundæ intentionis, sic commune est eis quod sunt attributa. Cum'q; diuidant unum commune rationis, secundum hoc nõ prędicantur de inuicem, Non enim dicimus quod hoc attributum sit illud, imò dicimus quod sit aliud attributum ab illo. Sed quia non diuidunt unum commune reale, ideo ratione diuinę simplicitatis prædicantur de inuicem secundum quodcunq; nomen primæ intẽtionis, ut potentia est sapientia &c. Hæc Thomas in Scripto.

Dionys. ¶Cuius uerba, quibus ait paternitatem & communem spirationem non esse res duas, seu non distingui realiter, non uidentur consonare præhabitis ex Alberto, Bonauentura, alijs'q; quibusdam, dicentibus quod generare & spirare realiter distinguantur. paternitas autem est generatio ipsa actiua, & spirare est communis spiratio, qua pater & filius spirant spiritumsanctũ. Præterea paternitas est idem quod pater. Non autem est idem quod filiatio aut filius, & tamen communis spiratio est realiter idem quod pater & filius, qui sunt unus spirator, & aliquo modo duo spirantes, qui sunt sua communis spiratio. Verum ad hanc difficultatem ex dictis ac dicendis poterit haberi responsio.

Petrus. Richard. ¶Concordant præinductæ responsioni Thomæ Petrus & Richardus. Tamen istam difficultatem de distinctione inter paternitatem & communem spirationem, remittit Richardus ad distinctionem sequentem. Albertus autem, Bonauentura & alij multi hoc loco non mouent hanc quæstionem, quia ex præinductis circa alias distinctiones uidetur patere. Aegidius tamen hic mouet eam, & in conclusione concordat cũ Thoma, sed declarationem eius dicit deficere. Verum ut tactũ est supra frequenter, ipse scripta Thomæ multoties nititur improbare, sed irrationabiliter atq; inualide, sicut & præcedenti distinctione reprobare conatur distinctionem, quam inter relationem, notionem & proprietatem ponit uir sanctus, dicendo proprietatem esse quæ conuenit uni soli. contraquod obijcit, quia secũdum hoc innascibilitas esset proprietas patris, nec essent tantum tres proprietates. Et tamen quod Thomas dicit, Alexander, Albertus, Bonauentura, alij'q; cõmuniter dicunt. Nec ualet illa obiectio, quia secũdum præfatos doctores in diuinis sunt tantum tres proprietates personales, quamuis ponantur ibi quatuor proprietates: quoniam aliquid plus est de ratione proprietatis personalis, quàm de ratione proprietatis, prout præcedenti distinctione ostensum est.

Albertus, Bonauen. Aegidius. Dion. contra Aegid.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur, an in diuinis secundum rationem intelligentiæ ordinem'q; naturæ actus personalis sit prior relatiua proprietate, hoc est, an pater sit pater, quia genuit: vel potius ideo genuit, quia est pater. ¶Videtur q; actus personalis sit prior. ¶Primo, quoniã paternitas fundatur in generatione sicut in fundamento, Fundamentum autem prius est eo quod fundatur in ipso.

Arguit pro veritate.

2. August. ¶Secundo, quia in litera ex uerbis Augustini asseritur, quod deus dicitur pater quia genuit.

3. Anselm. ¶Tertio, quia in libro de processione spiritussancti ait Anselmus, quod pater genuit quia deus. Non ergo relatio ista paternitas, est ratio quod genuit.

4. ¶Quarto, in filio generari secundum conceptum intellectus est ante filiationem. Imo si in filio filiatio pcederet gñationem passiuam, filius esset filius antequã generaretur. Sed sicut se habet filius ad generationem passiuam, sic pater ad generationem actiuam. Ergo & in patre generatio paternitate est prior.

In oppositum. ¶In oppositum est, quia iuxta præhabita paternitas est proprietas relatiua, constitutiua patris in esse psonali. si ergo competit ei generare antequam patrẽ esse, ergo actualis & realis actio conuenit ei ante quàm conuenit esse personam. quod dici non ualet, cum esse & agere sint suppositorum.

¶Rursus, paternitas est quasi ultimum ac formale cõstitutiuum'q; patris in esse distincto. ergo est ei ratio operandi ac generandi.

Albertus. ¶Ad hoc respondet Albertus: In diuinis aliter est quàm in inferioribus, quia in inferioribus relationes sunt tantum relationes. nec constituunt personas, atq; ex mutationibus præuijs innascuntur. porro in diuinis non sunt tantum relationes, sed etiam proprietates. sic'q; habent actum constitutiuæ differentiæ similem. Ideo in diuinis relationes sunt ante actus notionales seu personales secũdum intellectum. Propterea autoritas Augustini iam allegata, intelligenda est de relatione ut est relatio tantum. quoniam pater non refertur ad filium, inquantum in seipso constitutus est psona, sed potius quia genuit.

August.

Obiectio. ¶Si autẽ obijciatur quia pater aut generat inquantum pater, aut inquantum deus, aut inquantum deus

pater, aut quoniam innascibilis, aut quia principium spiratiuum. non enim pluribus modis potest considerari, sed non generat secundum quod deus, quoniam & filio conueniret, cum & ipse sit deus, nec generat in quantum pater: quia Anselmus in libro de processione spiritussancti affirmat, quod ridiculum exter hoc dicere. & addit, quod gignit ut deus. Nec generat ut innascibilis, quoniam sic non comparatur ad filium, & adhuc minus comparatur ad ipsum, inquantum spiratiuum principium. ¶Ad hoc dico quod generat inquantum deus pater. Idcirco Anselmus dicens quod generat inquantum deus, non expressit totam rationem gignendi, sed partem: quoniam uirtus generandi originaliter est à natura, sed actus atq; proprietas est ipsius patris. Sunt tamen qui dicunt quod generat qa innascibilis, quia sic quærit consortem cui delicias & diuitias suas communicet. Sed hi (salua pace ipsorum) non intelligunt quæstionem, quia dum quæritur an gignit quia pater, uel econuerso: quæritur de ratione generantis ut est gignens, & non quare generet. Hæc Albertus.

Anselm. — Dilutio.

Vdalric⁹. ¶Hæc Vdalricus in Summa sua libro tertio diffusius prosequens: Distinctionem, inquit, oportet esse per proprietates. Istæ autem proprietates inquãtum sunt proprietates, non distinguunt nisi accidentaliter: quoniam dicit Boethius in commento suo super Porphyrium, quod licet proprietas semper consequatur subiectum, tamen cum non sit de constituentibus ipsum esse, est de genere accidentium. Vnde sic ipsæ proprietates potius consequũtur hypostases constitutas, quã constituant eas. Item inquantum sunt proprietates originis, sic per accidens consequuntur actum originis. potiusq; notificant substantialem distinctionem quàm ipsam causent. Sic nanque per se homo generat hominem, & per accidens pater generat filium. Insuper inquantum sunt proprietates diuinæ, non constituũt hypostasim, nec hypostasum distinctionem, cum in una persona sint duæ proprietates. sed inquantum sunt proprietates originis in diuinis, habentes ratione oppositorum respectuum, constituunt & distinguunt personas. Nam ratione oppositionis respectuum, important distinctionem realem sine compositione & diuersitate, sicut expositum est. Itaque actus originis præcedit relationem, inquantum relatio est, & est causa seu ratio relationis: quia relatio talis fundatur in operatione, ut dicitur quinto Metaphysicæ. Si uero sumatur relatio ut est in deo, & ut cõstitutiua personæ, ita secundum intellectum præcedit originis actum, cum actiones sint suppositorum. quod etiam uerum est de communi spiratione, quæ est relatio. Potentia nanq; spirandi quæ est essentia sumpta sub ratione huius relationis in patre & filio, est principiũ huius actus qui est spirare. Hæc Vdalricus.

Boethius — Philosop.

Tho. Aq. ¶Concordat Thomas hic loquens: Secundum illos qui dicunt quod relationes non constituunt nec distinguunt personas, sed tantum manifestent distinctas & constitutas, relatio absolute sequitur actione personalem secundum modum & ordinem intelligendi. sed quia non inuenitur aliquid distinguens constituensq; personas, nisi relatio originis secundum rationem suæ oppositionis, idcirco dicendum quod relatio hoc modo secundum intellectum præcedit actiõem personalem. Itaq; dico quod relatio potest considerari tripliciter. Primo, inquantum relatio absolute. & ex hoc non habet quod præcedat operationem, sed potius quod sequitur eam, ut patet in creaturis. Secundo, ut relatio diuina quæ est personam constituens, imò & ipsa persona subsistens. sicq; secundum intellectum præcedit actionem personalem. Tertio, inquantũ est ipsamet operatio personalis, & sic sunt idem & simul secundum intellectum ac rem.

Relatio tripliciter considera tur

¶Ad autoritatem igitur Augustini dicendum, quod attendit ad relationem ut est relatio, & non ut est relatio talis diuina constitutiua personæ. Melius quoque dici potest, quod in hoc quod dicitur: Quia genuit, pater est: non importatur aliquis ordo causæ, sed magis identitas relationis. Vnde & ipse Augustinus testatur, quod ideo est filius, quoniam genitus: & quia filius, ideo genitus. Hæc Thomas in Scripto.

August. Anselm.

¶Qui etiam ad autoritatem Anselmi respondet sicut Albertus: Principium, inquiens, generationis in diuinis, non potest esse tantum natura: nec solum proprietas, sed natura diuina ut est in patre, uel ipsa proprietas quæ est paternitas. Hinc Alselmus non expressit totum quod ad principium generatiõis exigitur. Verum ut totum complectamur, oportet dici quod pater generat, non tantum quoniam deus est, nec solum quoniam pater est, sed quoniam deus pater.

Petrus. ¶His consonans Petrus: Omnis, inquit, actio egreditur à supposito aliquo per formam, quæ sit operationis principium, existentem in ipso, in supposito autem patris quadruplex forma intelligitur. Vna communis patri ac filio atq; spirituisancto, utpote deitas. Secunda cõmunis sibi ac filio, scilicet cõmunis spiratio. Tertia sibi communis per comparationem ad principium à quo, scilicet innascibilitas. Quarta sibi propria per comparatiõem ad id quod est à patre, hoc est, ad filium, puta paternitas. Actus igitur generandi à patre egreditur non per formam deitatis, quoniam actus iste non est communis trinitati quemadmodum deitas: nec per formam communis spirationis, quoniam generatio non est patri filioq; communis: neq; per formam innascibilitatis, quia innascibilitas originẽ priuat passiuam, nec ponit actiuam. oportet ergo ut egrediatur per formã paternitatis.

¶Porro homine patre naturaliter prior est forma qua in se subsistit, quàm forma, per quam actum generationis producit: hoc est, quàm potentia generandi, & potentia illa naturaliter prior est actu quem educit, actusq; ille prior est naturaliter relatione quam causat. Sed in deo patre totum hoc uerissime est simplici modo, quoniam totum in eo idem est re, uidelicet paternitas qua subsistit, potẽtia qua agit actus ipse, & relatio consequens actum. Secundum tamen intellectum, prius intelligitur paternitas ut forma patris constitutiua, qua personaliter in se subsistit, deinde ut potentia generatiua qua agit, deinde, ut actus generationis, & ultimo ut relatio. Hæc Petrus.

arti. 4. ¶Insup in prima parte Sũmæ quæstiõe quadragesima scribit Thomas: Origo in diuinis significat dupliciter, utpote actiue & passiue. Actiue quidem, sicut generatio attribuitur patri. spiratio quoque, quæ est actus notiõalis, patri ac filio. passiue autem, sicut generatio seu natiuitas filio, processio spiritui

Actus notionales nō pintelligunt proprietatib⁹ sancto. Origines itaq; passiue significatę, præcedūt secundum intellectum simpliciter proprietates procedentium personarum etiam personales: quia origo passiuè significata, significatur ut uia ad personam ꝓprietate cōstitutā. Simili͏̃ origo actiue designata, prior est ſm intellectū, q̄ relatio nō ꝑsonalis ꝑsonæ originātis, sicut act⁹ notionalis spiratiōis secundū intellectum præcedit proprietatem relatiuam innominatam, communem patri & filio. Personalis uero ꝓprietas considerari potest dupliciter. Primo, ut relatio, & sic rursus secundum intellectum præsupponit actum notionalem: quia relatio inquantum huiusmodi, fundatur super actum. Alio modo secundum quod est constitutiua personæ. sicq; oportet q; præintelligatur relatio actui notionali, sicut persona agens præintelligitur actioni. Hæc Thomas in Summa.

Richard⁹ ¶At uero Richardus: Ad hanc, inquit quæstionem aliqui dicunt, quod proprietas non est ratio actus personalis in patre. non enim generat homo quoniam pater, sed econuerso. generat autē inquantum est quędam hypostasis, complete constituta per suam essentiam, & per paternitatem quæ secundario includitur in significato innascibilitatis & complete, distincta est ab omni hypostasi alterius essentiæ. distinguibilis quoque per proprietatem relatiuam ab omni hypostasi eiusdem essentiæ, habens omnimodam primitatem respectu omnis emanationis, per quam est in ea fontalis plenitudo ad omnē emanationem.

¶Alijs autem non placet ista opinio, propter rationes præhabitas. Nam dicunt personas per proprietates absolutas constitui & distingui, contra quod satis argumentatum est supra. Hinc alij tenent quod proprietas relatiua constitutiua est ratio actus personalis, propter motiua ad hoc inducta

¶In commento quoque libri de maximis theologiæ habetur, quia cum dicitur, Pater est principiū filij, pater prædicat paternitatem. Dicunt ergo quod de intellectu patris sunt subsistētia per se, generatio q̄q; actiua & habitudo ad filiū, q̄ in p̄rnitate differūt solū secundū rōnem. Proprietas enim paternitatis ē est res subsistens, & ē gñatio ipsa actiua & habitudo. & inquantū est res subsistens, est ipse pater. Et quoniam generare præsupponit secundum rationem intelligendi rem subsistentem cuius sit actus, ideo paternitas inquantum est subsistens, præcedit secundū rationem intelligendi ipsum generare: sed inquantum est habitudo ad filium, sequitur secundum rationem intelligendi ipsum generare. Idcirco si quis bene inspiciat, dici potest quod ideo est pater, quoniam generat accipiendo paternitatem tantummodo, inquantum est habitudo ad filium. Potest etiam uere dici, quod ideo generat, quia pater, accipiendo paternitatem, inquantum est res subsistens constitutiua hypostasis patris. Sicq; forsitan cōcordari possent opiniones. Hæc Richardus.

Durādus ¶Durandus demū hic ait: Aliquid præintelligi alteri, potest esse dupliciter.

¶Primo, quia potest intelligi altero non intellecto, non econuerso, sicut animal potest intelligi non intellecto homine, non econtra.

¶Secundo, quoniam actus intellectus cadit super utrunque, & dicit unum esse prius alio secundum rem uel intellectum. Itaque proprietas relatiua ut constitutiua, prior est secūdum intellectum actibus notionalibus primo mō, imò & seipsa ut est relatio: quoniam est in plus atque communius, & potest intelligi non intellectis actibus illis. Si autem proprietas accipiatur in speciali ut paternitas, sic dicendum q̄d paternitas ut relatio, præcedit seipsam ut est constitutiua, sed actū notionalem nō præcedit. Primum patet, quia paternitas non potest intelligi absque ratione relationis, potest tamen intelligi absque ratione proprietatis constituentis: ergo paternitas ut relatio, hoc modo prior est seipsa ut constitutiua. De ratione nanque paternitatis est relatio, non autem esse constitutiuum personæ, ergo impossibile est intelligere paternitatem in aliquo, non intelligendo rationem relationis. sed bene intelligi potest paternitas esse in aliquo, non intelligendo quod sit constitutiua personæ.

¶Si autem quæratur de prioritate secundo modo, uidetur dicendum quod intellectus non potest uere intelligere quod relationes præcedāt actus notionales: quia persona non potest intelligi prius cōstituta quàm producens aut relata, ita quod actus intellectus cadat super utrunque, dicendo: hoc prius ē alio, quoniam intellectus apprehendens personam prius esse constitutam, quàm producentem aut relatam, apprehendit eam ut constitutam in esse personali per rationem seu proprietatem absolutam. sic autem apprehendi, est contra rationem personæ diuinæ, de cuius ratione est proprietas relatiua personæ constitutiua. Hęc Durandus.

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, **An verbum proprie dicatur in diuinis.** ¶Et circa hoc multa possunt inquiri, uidelicet an sit nomen essentiale, an personale seu notionale, & an denotet respectum ad creaturam. Arguitur prio contra ꝑrat.

¶Videtur quod non conueniat in diuinis, quoniam uerbum, dicit quid sonans ac transiens, deus autem est insensibilis & inuariabiliter stabilis.

¶Secundo, uerbum dicit quid initiatum, utpote egrediens & prolatum, ergo non conuenit deo æterno. 2

¶Tertio, uilia non sunt deo attribuenda. sed nomen uerbi tam uile est, ut de rebus dicamus inanibus, non sunt nisi uerba. 3

In oppositum. Johan. ¶In contrarium est scriptura autoritasq; doctorum, qui super illud Iohannis, In principio erat uerbum, fatētur non potuisse unigenitum dei filium aptiore nomine exprimi quàm nomine uerbi.

Bonauen. ¶Ad hoc Bonauentura respondet: Quemadmodum ratio paternitatis per prius est in deo quàm in creaturis, quamuis nomen translatum sit à nobis ad deum, sicut & ratio lucis ac sapientiæ atque similiū: sic etiam ratio uerbi & significatū eius, per prius ac nobili⁹ ē in deo q̄ in nobis, cū tñ à nobis translatū sit ad deū. Trāslatio aūt fit ꝓpter duo. Primo propter expressam similitudinem. Secūdo propter nostram instructiōem. Quantum ad primum, similitudo est uerbi creati ad increatū. ad quam similitudinem insinuandam Augustinus decimoquinto de Trinitate, distinguit & ponit triplicem differentiam uerbi. Vnum est uerbum sensibile, aliud intelligibile, terti Translatio fit propter duo. Augustin.

um medio modo se habens, quod est uerbum imaginarium. Verbum sensibile attenditur in prolatione uocis, uerbum intelligibile in rei cogitatione, uerbum medium in cogitatione uocis. Et sic inter ea est ordo, quoniam primo cogitat homo aliquid quid sit: secundo, qualiter debeat cogitatum pronunciare: tertio illud pronunciat. Sicut igitur ratio seu aliqua similitudo trinitatis reperitur in sensu atq; in ratione conuersa ad sensum, & in ratione secundum se, sic & ratio uerbi. Et quemadmodum trinitas creata quæ est expressa increatæ trinitatis similitudo, non est in sensu neq; in inferiori parte rationis, in ratione secundũ se: sic cum uerbũ dicatur tripliciter, in nullo cõsistit summæ trinitatis similitudo expressa, nisi in intelligibili uerbo. Quæ similitudo secundum Augustinum in tribus attenditur, scilicet quantum ad originem seu emanationem, quantum ad dispositionem, & quãtum ad unionem. Quæ tria considerãtur in filio dei, puta origo seu emanatio, secũdum quam est filius: dispositio æterna, secundum quam dicitur mundus archetypus, ars rationibus plena: & unio, secundum quod dicitur factus homo. Est ergo similitudo inter uerbum nostrum & uerbum dei æternum in origine. Quemadmodum enim filius dei procedit ac nascitur per modum naturæ, similis patri per omnia, sic uerbum intellectus nostri à mente procedit. Et est etiam similitudo quantum ad dispositionem, quoniam sicut in uerbo suo cuncta disposuit deus: sic homo rationabiliter nil operatur, nisi quod mente præcogitat. Quemadmodum etiam uerbum unitum est carni humanę, sic uerbum intelligibile unitur uoci sensibili ut innotescat, & nihilominus integrum manet in mẽte, sicut & uerbum dei in patre. Veruntamen est dissimilitudo in multis, quoniam sæpe cogitamus quæ ignoramus, & sic uerbo nostro commiscetur fallacia. Frequenter quoq; cogitamus quæ nolumus, & ita iuncta est uerbo nostro displicentia. Sed & sæpe cogitamus quæ non possumus, sicq; uerbo nostro iungitur impotentia. Porro uerbum dei ęternaliter uerissimum, placentissimũ, omnipotentissimumq; consistit. Hinc expressa æterni uerbi similitudo non consistit in uerbo nostro in se, nisi iuncta sit ei certitudo notitiæ, complacentia atque potentia, quod est uerbum affectiuum & operatiuũ. Vnde 9. de Trinitate loquitur Augustinus: Verbum est cum amore notitia. quod si uirtus addatur, erit similitudo expressior, utpote uerbum amorosum & efficax. Transfertur ergo uerbum ad diuina à uerbo interiori secundum similitudines & conditiones prædictas, & ista est ratio translationis ex parte rei. Ratio uero ex parte nostri est, quia omnia intelligimus per creata. Quoniam ergo cum audimus patrem & filium in diuinis, cogitamus de patre filioq; carnali, ideirco ut eleuemur ad cogitandum spiritualem generationem, diuinissimus Iohannes qui totus fuit in contemplatione deitatis erectus, usus est nomine uerbi, dicens: In principio erat uerbum. quod qui intelligit, multum proficit in cognitione filij dei.

Verbi triplex differentia. *Expressa similitudo trinitatis in intelligibili verbo cõsistit in tribus.* *August.* *Iohan. 1.*

Basilius. ¶ Vnde Basilius: Filio dei attribuitur sensus, sapientia, uirtus, uerbum & lumen. Sensus, quo omnia cognoscuntur: sapientia, qua omnia disponuntur: uirtus, qua fiunt: uerbum, quo proferuntur: lumen, quo clarescunt. Hęc Bonauentura.

¶ De hac uero materia introducta sunt plurima distinctione secunda & tertia, suprà ex alijs opusculis eiusdem doctoris ac aliorum.

¶ Hinc Petrus: Secundum Augustinum decimo de Trinitate, Anselmum in monologion, & Damascenum primo libro, triplex est uerbum in nobis: intelligibile, imaginabile, sensibile. Per uerbum intelligibile cognoscimus rem per suam speciem. Hoc uerbum potissime assimilatur uerbo æterno essentialiter genito. Per uerbum imaginabile, speciem uocis exprimendæ intus formamus. Hoc uerbum assimilatur uerbo æterno incarnari præuiso. Per uerbum sensibile uocem proferimus. Et hoc uerbum assimilatur uerbo dei actualiter incarnato. Hæc Petrus. *Petrus. August. Anselm⁹. Damasce.*

¶ In idem redit quod Thomas hic scribit de hoc triplici uerbo. Vnde & in prima parte Summæ sũę quæstione tricesimaquarta. Primo, inquit, & principaliter uerbum uocatur interior mentis conceptus. Secundario autem, uox interioris conceptus significatiua. Tertio, ipsa imaginatio uocis. Quarto, figuratiue atque improprie dicitur uerbum res ipsa uerbo significata, ut dum facto aliquo demonstrato quis dicit: Hoc est uerbum quod dixi tibi. Dicitur autem uerbum proprie in deo, secundum quod uerbum significat ipsius intellectum conceptũ. Hæc Thomas, de cuius dictis modo pertranseo, quoniam supra ex his & ex Summa contra gentiles allegata sunt multa. *Tho. Aq. articul. 1.*

¶ Præterea circa hæc scribit Albertus: Augustinus nono de Trinitate diffiniens uerbum, dicendo: Verbum est cum amore notitia, diffinit uerbum secundum quod manifestatur in imagine, id est, in anima rationali, in qua uerbum procedit à mente sicut filius à patre, iuxta illud in Psalmo: Eructauit cor meum uerbum bonum. Et quia secundum Augustinum non est perfecte æqualitas inter mentem & uerbum, nisi cum mens dicit seipsam, & tunc semper est notitia cum amore: quoniam tantam se dicit quanta est, et tantam se amat quanta est. Sicq; uerbum eius semper est cum amore. Dicit autem Hieronymus in prologo galeato, quod logos græce, latine dicitur uerbum & ratio & supputatio & causa, quæ omnia possunt ad dei filium retorqueri. Ipse enim est uerbum. Et duplex est consideratio filij, inquantum est uerbum: quoniam uerbum accipi potest notionaliter tantum, & sic proprie dicitur uerbum. potest etiam accipi uerbum notionaliter, connotando essentiam per respectum ad creaturas. & ita accipi potest tripliciter. Primo, in ratione finis. nam ipse filius dei sicut & pater, est omnium causa finalis. & sic dicitur ratio rei. Secundo, in ratione formæ exemplaris. sicq; uocatur supputatio, propter respectum exemplariũ ad numerum proportionis existentiæ rerum. Tertio, in ratione causæ efficientis. sicq; appellatur causa qua cuncta subsistunt. Insuper uerbum est cõceptus practici intellectus, ut put à sctõ Basilio sumit. sicq; icludit cognitionẽ & opationẽ. Illa quoq; cognitio cõsideratur dupliciter. Primo, ut absoluta in se. Secundo, ut ordinata ad alia. Si ut ordinata ad alia, sic uerbum uocatur quo fit enunciatio. Si ut absoluta, hoc est aut per modum principij ad cognoscendum, & sic dicitur lumen quo omnia declarantur: aut per modum cogniti, & hoc dupliciter. Primo simpliciter, & sic dicitur dicitur sensus. Secun- *Albertus. Augustin.* *Psal. 44.* *Hieron⁹. ad Paulinum.* *Basilius.*

do in ordine ad deum, & sic sapientia nuncupatur.

Dio. mar. ¶Amplius, Sanctus Dionysius libro de diuinis nominibus capitulo septimo ait, quod deus dicitur uerbum tanquam sapientiæ & intellectus largitor, ut omnium causas habens in se, omnia in se capiens, & per cuncta incedens, ut omni simplicitate simplicior. Hæc autem diuisio tota datur secūdum quod uerbum connotat respectum ad creaturas, connotatq; effectum in eis. Ille uero effectus dupliciter attenditur. Primo, secundum immediatum & proprium actum uerbi. Secūdo, penes id cuius uel de quo est uerbum. Proprie quippe actus uerbi est, dare sapientiam & intellectum per interiorem auditum. Sicq; uerbum æternum uocatur largitor sapiētiæ ac intellectus. Si uero sumatur uerbum per comparationem ad rem de qua est, hoc contingit tripliciter. Primo ut in causa, & ita dicit in se habēs causas omnium exemplares. Secūdo, ut in effectu. & sic dicitur omnia uidens. Tertio, ut in proprietate primæ causæ regentis effectum. sicq; incedit per omnia, & penetrat cuncta tanquam omni simplicitate simplicior.

Questio. ¶Circa hoc quæritur, cum filius dei sit ratio & idea, sicut & uerbum, An pluraliter possit dici uerba, sicut pluraliter dicitur rationes atque ideæ. Dicendum quod non, quoniam uerbum proprie ac principaliter est uerbum ipsius dicentis, ratio autem dicit respectum ad id de quo est: quod cum sit multiplex, ratio pluraliter dicitur. Attamen filius non proprie dicitur ratiōes seu ideæ plures, sed habens plures ideas ac rationes. Sic etiam filius dicitur supputatio, quamuis supputatio multitudinem quandam dicere uideatur: quoniam supputatio illa suprema multitudinem non habet ex parte supputantis, sed creaturarum. Ideo multiplicitas illa non impedit simplicitatem diuinam, sicut nec multiplicitas idearum. Hæc Albertus. (Uerbū nō ꝑdicat̄ de filio dei pluraliter)

Udalric⁹. ¶Concordat Vdalricus in Summa sua tertio libro, ex quo supra allegata sunt aliqua ad istud spectantia. Richardus quoque dictis Thomæ & Bonauenturæ concordat, & quæ addit, infra ponentur.

Durand⁹. Durandus quoque consonat præinductis, ponens quatuor acceptiones uerbi quas Thomas, & asserens uerbum proprie esse & accipi in diuinis. Sed ex hoc patet error eorum quæ alibi sæpe dicit, affirmans quod filius non ꝓcedat à patre ꝑ intellectum, & quod pater non generet filium intelligendo seipm, ita quod dato ꝑ impossibile quod intellectus non esset in deo, nihilominus generaret: quod totum tam falsum est, quàm uerum est, uerbum ꝓprie esse in deo, & ipm uerbum esse mentis conceptum, emanatiōemq; intellectus, ut supra ex dictis sanctorum copiose ostensum est. Scribit quoq; & alia quædam circa distinctiōem istam subtilia, quæ paulopost inducentur.

Alexāder Questio. ¶Amplius, doctor irrefragabilis circa hæc multas mouet dubitationes. Primo, ad cuius uerbi creati similitudinem dicatur uerbum in deo. Ad quod modo responsum est, ꝙ ad similitudinem uerbi intelligibilis ac mentalis, quod om̄em ꝑcedit loquelam, & apud omnes gentes unum est.

Questio ¶Secundo, an prior sit intentio seu ratio uerbi, quàm notitiæ aut sapientiæ. Et rñdet ꝙ cum uerbum ꝓprie sumptum à notitia sit ꝓcedens, sicut & dispositio à sapientia, ratio notitiæ ac sapientiæ prior est, nisi sumatur notitia ꝓ notitia genita seu producta, iuxta quod ait Augustinus: Verbum est notitia cum amore. Si autem obiiciatur illud Ecclesiastici, Fons sapientiæ uerbum dei in excelsis: Dicendum ꝙ exponendum est hoc de sapientia creata, non increata. (Augusti. Eccli. 1.)

¶Tertio quærit, secundum quam intentionem notitiæ dicatur uerbum, uidelicet an secundum rationem notitiæ practicæ, an cognitiuæ aut speculatiuæ. Et respondet, Verbum increatum triplicem habet actum. Vnus est, ꝙ pater om̄ia ꝑ ipsum operatur. Secundus, ꝙ pater ꝑ uerbum suum seipsum declarat, ut dicit Beda sup illud: Nemo nouit patrē nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Tertius, ꝙ uerbo reuelat ꝓphetis futura. Itaq; uerbum quantum ad primum actum, magis dicitur iuxta ꝓprietatem, intentionem & rationem notitiæ practicæ. Vnde in Ecclesiastico habetur: Initium omnis operis, uerbum. Sed quātum ad tertium actum, dicitur iuxta intentiōem notitiæ speculatiuæ. Verum quo ad actum secundum, quo est ostensiuum uoluntatis bonitatisq; patris, dicitur iuxta intentionem notitiæ speculatiuæ, ꝓut se extendit ad actum: q̄a ad hoc nobis deus uoluntatem & bonitatem suam, ut secundum eam uiuamus indesinēter in seculo isto. (Questio. Matth. 11. Beda li. 4. sup Lucā cap. 42. Eccli. 38.)

¶Quarto quærit, an nomine uerbi notetur effectus in creatura. Ad quod respondebitur infra. (Questio)

¶ Quinto quærit, an filius dei possit dici cogitatio sicut uerbum. Et respondet, Cogitatio dicit motum mentis imperfectum atq; uolubilem. Dicitur enim cogitatio quasi coagitatio. Ideo Augustinus: Verbum, inquit, sic dicitur, ut dei cogitatio non dicatur, ne quid uolubile in deo esse credatur. Si autē obiiciatur illud Anselmi in Monologion, Nil aliud est summo spiritui dicere, q̄ cogitando intueri. Et quod per Ieremiam dominus contestatur, Ego cogito cogitationes. Dicendum ꝙ cogitatio ibi extense accipitur, pro actu conceptuq; mentis. (Questio. August. Anselm. Iere. 29)

¶Sexto quærit, an ratio uerbi conueniat filio tantum, hoc est, an uerbum sit nomen personale uel essentiale. Ad quod respondebitur statim. Istud quippe est unū de principalibus huius distinctiōis quæsitis. Ad quod Alexāder sic arguit: Anselmus in Monologion ait, Vnaquæq; persona in diuinis seipsam & alias dicit, ergo pater dicit se, & fili⁹ dicit se, & spiritussanctus dicit se. Dicere autem est, uerbum proferre. ergo quælibet persona in diuina ꝓfert intra se uerbum. quod uero unicuiq; ꝑsonæ conuenit, essentialiter dicitur in diuinis. Secūdo, uerbum est notitia cum amore, secundum Augustinum de Trinitate. sed notitia illa est aliquid absolutum, non relatiuum. In oppositum est Augustinus decimoquinto de Trinitate: In hac, inquiens, trinitate nihil dicitur uerbū nisi filius, nec donū nisi spūs sanctus. Anselmus quoq; in Monologion: Mirū, unūquenq; se & alios dicere, & unū solū ibi uerbū esse, q̄d tñ nullatenus dici pōt uerbū triū, sed tm̄ unius eorū, cuius ē filius & imago. ¶Ad hoc Alexander rñdet: Lo[qui seu] dicere multipliciter accipitur in diuinis. Aliqu[ando] nanq; dicit essentiam, nō connotando aliqd in [cre]atura, ut cum dicimus: Pater dicit seu loqtur [...] tamē cointelligitur ibi aliquo modo uerbum: [...] niā cointelligitur intelligentia quæ filio approp[riatur] (Questio. Anselm. August. Alexāde)

tur. Istud etenim dicere non est nisi intelligere, iuxta illud Anselmi: Quid est summo spiritui dicere, nisi cogitando se intueri? Aliquando dicere sumitur notionaliter, ut cum dicimus: Pater loquitur uerbum. Nam idem est, patrem uerbum, pferre quod generare. Hinc super illud psalmi, Semel locutus est deus, ait Glossa:
Psalm. 61. Semel locutus est deus, quia uerbum ęternaliter genuit. Aliquando autem sumitur notionaliter, & connotat effectum in creatura, ut ad Hebræos: Locutus ē nobis in filio. Interdū sumitur essentialiter, & notat indistincte effectum trium personarum, sicut in Iob: Locutus est dominus ad sathan. Quādo uero notat effectum appropriatum personæ alicui, iuxta illud: Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Et sicut dicere accipitur modis his, ita & uerbum. Sumendo enim dicere essentialiter & absolute, tres sunt dicentes. i. intelligentes, quorum est unum intelligere & una intelligentia, & per consequens unum uerbum essentialiter sumptum: quoniam intelligentia appropriata est idem quod uerbum. Deniq; unaquæq; diuina persona dicit. i. indicat se & aliam, sumendo dicere absolute, put respicit dicibile. sicq; dicit se & aliam non ut uerbum platum, sed ut rem in dicatam. Creaturam quoq; dicit deus secūdum duplicem sensum. Primo, quia producit eam, secūdum illud in psalmo: Ipse dixit & facta sunt. Secundo, quia eā declarat. sicq; frequenter legitur in prophetis: Locutus ē dominus. Hæc Alexander.

(Hebræ. 1. — Iob. 1. — Matth. 10 — Psal. 32. & 148. — Deus quō dicat creaturam.)

¶ Præterea quæritur circa illud Augustini 15. de Tri.
Quęstio. Pater tanquam seipsum dicēs genuit uerbum. Nō ēm seipsum pfecte dixisset, si min⁹ esset in filio q̄ in seipso. Ex quo uidetur q; idem sit, se dicere quod generare. ergo sequitur, seipsum perfecte dixit, ergo seipsum perfecte genuit. Dicēdum q; non sequitur. Cum enim dicit, Perfecte se dixit, sumēdo dicere notionaliter, sensus est q; exprimēdo se genuit sibi æqualem, non seipsum, sed similem producendo. Itaq; in patre idem est se proferre & generare, sed non est idem in patre se proferre & se generare. ¶ Præterea ad quæstionē hanc, An uer-
Thomas. bum dicatur in deo personaliter an essentialiter, Thomas respondet: Circa hoc sunt diuersæ opiniões. Quidam enim dixerunt q; dicere in deo dicatur tripliciter, scilicet pure essentialit ac notionaliter, & etiam essentialiter cū connotatione effectus in creatura: & quod actui dicendi non correspondet uerbū nisi dum notionaliter sumitur, quia uerbum secundum eos non dicit nisi personaliter. Sed nō uidetur q; posset esse dicere sine uerbo. Alij dicunt q; dicere non sit nisi intellectum suum manifestare. & sicut homo potest intellectum suum manifestare alteri uerbo uocali & sibijpsi uerbo interiori, sic dicunt deum utroq; modo suum manifestare intellectum, uidelicet condendo creata quę sunt quasi uocalia dei uerba, & generando filiū qui est uerbum cordis sui, quo manifestat se apud seipsum. Sicq; secundum eos uerbum dictum de deo, semper est personale. Sed hoc nō uidetur, quia si inquiratur quid sit uerbum, quo quis sibimet loquitur, non inuenitur eē nisi conceptio intellectus: quæ conceptio est uel ipsa operatio quæ est intelligere, uel ipsa species quæ est similitudo rei intellectæ. nec sine horū utroq; potest qs intelligere. Vtrunq; nanque istorum est quo quis formaliter intelligit. Ideo impossibile est q; ita sumendo uerbū, aliquis intelligat nisi uerbo intellectus sui, qđ sit uel actio intelligēdi, uel rō actionis illius, habēs se ad eam ut medium cognoscēdi, quæ ratio est species rei intellectæ. Cumq; deus pater intelligat, si in diuinis nō esset uerbum nisi personale, quod est filius, oporteret q; pater intelligeret filio quasi formaliter, quod improbatum est supra. Idcirco dicendum cum alijs q; uerbū ex uirtute nominis sui, potest tam essentialiter q̄ personaliter accipi. Non enim significat tantum relationem, sicut hoc nomē pater: sed imponitur ad significandam rem aliquam absolutam simul cum respectu, sicut hoc nomen scientia: ita q; uerbum importat relationem ad id à quo est, uidelicet ad dicētem, sicut scientia ad scibile. Huiusmodi autē relatiões in diuinis ponuntur dupliciter, quoniam aliquæ sunt reales, quæ requirunt realem ab inuicem distinctionem. quædam sunt ratiōis, sicut relatio importata hoc nomine operatio, quod dicit respectum implicitum ad operātē. Si ergo relatio importata nomine uerbi, sit tantum relatio rationis, nil prohibet uerbum essentialiter accipi. Et hoc uidetur ad rationē sufficere uerbi, prout à nobis transsumitur ad diuina: quia in nobis (ut dictum est) nil aliud est uerbū cordis, nisi species intellecta uel actio intellectualis, quorum nullum in deo realiter distinguitur à diuina essentia. Porro si importet talem relationem, quæ realem requirit distinctionem, oportet q; psonaliter dicatur in deo: quoniam non est realis in diuinis distinctio nisi personarum. Et est simile de amore, qui secundum eandem distinctionem essentialiter ac psonaliter dicitur in diuinis, ut dictum est ante. Veruntamen in usu sanctorum communiterq; loquētiū, Verbum in diuinis realem relationem realiter distinguētem importat. Vnde Augustin⁹ affirmat q; uerbū est idem q; sapientia genita. Hinc quæstio ista parum ualet, quia nō est de re, sed de nominis significatione, q̄ extat ad placitum. Propter quod in ea plurimum ualet usus, quia nominibus est utendum ut plures secundum Philosophum, de rebus autem iudicandum est secundum sapientes: quia dum constat de rebus, frustra habetur controuersia de uerbis, ut dicit Magister libro tertio decimaquarta distinctione. Attamen ea quæ in diuinis dicuntur, non sunt extēdenda nisi secundum quod eis utitur sacrascriptura. Deniq; uerbū personaliter soli conuenit filio, qui procedit secundum rationem similitudinis per modum naturæ & intellect⁹, nō spirituisancto, qui procedit per modum amoris & uoluntatis. Hæc Thomas in Scripto.

(Verbum pōt accipi essentialit & psonaliter. — Augusti. — Philosop.)

¶ Verum ab hac responsione uidetur Petrus hoc loco parumper recedere. Etenim ait, Verbum diuinum maxime dicitur ad similitudinem uerbi interioris. ad completam autem rationem uerbi interioris tria concurrunt. Primum est, ipsius intellectus super intelligibile conuersio. secūdum est, similitudinis eius in se naturalis generatio. tertium, ordo manifestandi se in illo uel sibijpsi uel alteri. Non enim species rei quiescens in memoria, dicitur uerbum: sed species informans aciem cogitantis, genita ab illa ac illi simillima, atq; illius manifestatiua. Primum horum trium conuenit essentiæ cuilibetq; diuinæ personæ, Secundum uero non conuenit essentiæ neq; patri, quia non producūtur: neque spirituisancto, quia non procedit per modum similitudinis & naturæ, ideo non est imago: sed filio soli, cui & tertium conuenit, ut patuit supra. Ideo uerbū in diuinis non essentialiter, ut quibusdā est uisum, sed psonaliter tm̄ accipitur, & soli filio conuenit secundū sanctos, Ambrosium, Augustinū, & alios. Hęc Petr⁹. Petrus.

Art. pmo. ¶Præterea huic responsioni satis concordat Thomas in prima parte Summæ suæ, quæstione tricesima quarta: Verbum, inquiens, in diuinis si proprie sumatur, est nomen personale & nullo modo essentiale. Verbum nãq; in nobis tripliciter sumitur proprie.

Uerbũ in nobis tripliciter sumit. ¶Primo enim & manifestius sumitur pro uerbo uocali, quod ab interiori, pcedit, quantum ad duo quę sunt in ipso, q̃ sunt uox ipsa & significatio uocis. principaliter tamen interior mentis conceptio dicitur uerbum, & secundario uox illius conceptionis significatiua. Tertio imaginatio uocis uerbum uocatur. Arriani autem ne cogerentur fateri filium dei esse patri cõsubstãtialem & intra ipsum manentem, dixerunt q; uerbũ in deo dicitur metaphorice atq; improprie. Sciendum quoq; q; nullum eorum quæ ad intellectum ptinent, dicitur personaliter in diuinis nisi uerbum. Solũ etem̃ uerbum in intellectu significat aliquid ab alio manãs. Id nanq; quod intellectus format concipiendo, est uerbum ipsius. Intellectus autem secundum quod est per speciem intelligibilem in actu, consideratur absolute. & similiter intelligere, quod ita se habet ad intellectũ in actu, sicut esse ad ens in actu. Non em̃ intelligere significat actionem ab intelligente egredientem, sed in eo manentem. idcirco dum uerbum uocatur notitia, non sumitur notitia pro actu ac habitu cognoscentis, sed pro eo quod intellectus concipit cognoscẽdo. Propter quod secundum Augustinum, Verbum est sapiẽtia genita, quod nihil est nisi conceptio sapientis, quæ & pari modo potest notitia genita nuncupari. Cõformiter potest intelligi illud Anselmi, Dicere dei est cogitando intueri, inquantum uidelicet intuitu cogitationis diuinæ concipitur uerbum dei. Attamen nomen cogitationis non proprie conuenit deo. Idcirco Anselmus cogitationem sumpsit improprie pro cõtemplatione. ¶Si uero obijciatur, q; secundum Anselmũ quælibet diuina persona est dicens: respondendum q; sicut uerbum, ita & dicere nõ nisi personaliter dicitur in diuinis, sed dici conuenit cuilibet diuinæ personæ, qa nõ solum uerbum, sed & res uerbo significata dicitur seu profertur, soliq; filio conuenit dici eo modo, quo dici conuenit tantum uerbo. Pater quippe intelligendo se & filium & spiritumsanctum, cunctaq; alia quæ in ei⁹ scientia continentur, concipit uerbum: ut sic tota trinitas dicatur, imo & quælibet creatura. Cumq; dicere nõ sit nisi uerbum proferre, solus pater in diuinis est proprie dicens, cum tamen unaquæq; diuina persona sit intelligens & intellecta, & per consequẽs uerbo dicta. Hæc in Summa.

August. Anselmus Obiectio.

Richard⁹. ¶His uerbis Thomæ ac Petri omnino concordat Richardus, qui etiam aliqualiter improbat quod Thomas ait in Scripto, Verbum in diuinis non solum personaliter, sed & essentialiter accipi. Allegat quoq; Richardus Trismegistum in libro de diuinitate, dicẽtem ad discipulum suum Asclepium: Cognoscens rerum naturas, inuocet, adoret, collaudet artem mentemq; diuinam. Et uidetur Richardus sentire, q; per artem intellexit uerbum ęternum. Sic equidem ait: Forte Trismegistus in libris prophetarum aliquid repperit de emanatione personarũ, uel fuit edoctus ab aliquo, uel forsan deus sibi reuelauit per aliquam gratiam gratisdatam. Deus enim aliqua manifestauit philosophis, quæ in lumine pure naturali inuenire non potuissent, ut uidetur ad Romanos sentire Apostolus. Hæc Richardus.

Trismeg. Rom. 1.

Dionys. ¶Veruntamen breuiter dici posset, q; Trismegistus per artem dei intellexit practicam eius scientiam seu dispositionem fiendorum fontalem. Nam quidam philosophi non ponentes in deo emanationem adintra, posuerunt artem in eo, dicentes q; sicut ars humana imitatur naturam, ita natura imitatur artem increatam.

Albertus. ¶Insuper positio Thomæ in Scripto consonat dictis Alberti, qui scribit hic: Iudicio meo dicere est æquiuocum ad personale & essentiale, Non enim uideo q̃liter queat defendi, quod deus non intellectis personis diuinis seu emanatione ad intra non existente, nõ possit se dicere, seq; manifestare perfecte. Imo uidetur impotens, si non posset. Sed hoc dicere erit essentiale, nec correspondebit ei uerbum personaliter ab ipso pcedens. Hinc sine præiudicio dico, quod uerbum accipitur tribus modis.

¶Primo pro dicto seu dictione manifestante intellectum dicentis: sicque dicitur generaliter respectu cuiuscunque dicentis. ¶Secundo, prout addit super hoc processionem & distinctionem à dicente. & sic dicere non conuenit nisi patri, nec uerbum nisi filio. Tertio, prout addit super hæc duo respectum ad creaturas, & sic designat personas, & connotat diuinam essentiam. Primo modo unaquæque diuina persona dicit se & quamlibet diuinam personam. Secundo modo solus pater dicit solum filium. Tertio modo deus pater dicit omes creaturas, iuxta illud in psalmo: Ipse dixit & facta sunt, id est, genuit uerbum, in quo erat ut fieret. Hæc Albertus. Qui & uerbum Anselmi exponens: Secundum intentionem, inquit, sanctorum, Dicere dei est ad similitudinem dictionis interioris, & est cogitando se intueri. Attamen differt dicere ab intelligere atq; cognoscere. Intelligere enim se, non dicit nisi conuersionem intellectus super se. sed cognoscere se, ẽ cognitionẽ sui apud se habere, Dicere uero se, est manifestare se per aliquid à se procedens, quod sibi sit simile, sicut & nostrum uerbum manifestat nostrum cõceptum. Hæc Albertus.

Psal. 32. & 148.

Dicere differt ab intelligere & cognoscere.

Bonauẽt. ¶Amplius Bonauentura hic recitat aliorum opiniones, & reprobat quasdam, sicut & Thomas: deinde improbat opinionem dicentium, quod uerbum interdum essentialiter, quãdoq; personaliter accipiatur: qa ut ait, hoc est contra Augustinum, dicentem quod uerbum eo ipso quo uerbum, dicitur ad alterum: & contra Anselmum qui ait, Apertissimum est, quod uerbũ non est ille cuius est uerbum. Hinc Bonauentura respondet: Dicere est idem quod loqui. Loqui autem cõtingit dupliciter, scilicet ad se & ad alterum. Loqui uero ad se, nihil aliud est quàm aliquid mente concipere. mens uero concipit intelligendo, & intelligendo aliud concipit simile alij. sed concipiendo se, concipit simile sibi. Mens ergo dicendo se, apud se concipit uerbum per oĩa simile sibi, & hoc est uerbũ cõceptũ. Alio mõ dicere ad alterum, est conceptum mẽtis exprimere, & huic dicere correspondet uerbũ platũ. Et sicut in nobis dupliciter sumitur dicere, ita in deo. Nam dicere dei apud se, est intelligendo concipere quod est generare similem sibi prolem, cui dicere correspõdet uerbum natum, id est, uerbum æternum. Secundo, dicere dei est exterius se exprimere: & sic dicere dei, est per creaturã se declarare. Huicq; dicere correspondet uerbum creatum ac temporale. Concedendum est ergo, quod uerbum sicut & dicere, dupliciter sumitur, ut po

August. Anselmus

te æternaliter & temporaliter. Verbũq; temporale nõ est deus neq; in deo, sed creatura. Verbum autem æternum est deus, & ē solum illius cuius est cõcipere. Ideo rationes probantes uerbum notionaliter accipi, sunt simpliciter concedendæ. & quod dicere non capitur essentialiter, nisi respectu uerbi creati, atq; ut temporalē notat effectum. Hæc Bonauentura.

Aegidius. ¶Postremo Aegidius hic recitat positionem Thomæ in Scripto, sicut modo narrata est, & dicit eam in tribus deficere. primo, quoniam uerbum nec est species intelligibilis, nec actio intellectus. Secũdo, quia nec specie intelligibili nec uerbo formaliter intelligim⁹. Tertio, quia uerbum non dicit quid absolutum cũ respectu.

Dionys⁹. ¶Ad quę dico cum sancto doctore, quod quæstio ista ē de nomine potius q̃ de re. Idcirco in ea multum cauillari uidetur inutile. An aũt uerbum sit actio intellectus, paulo post inquiretur. de quo quicquid qs dicat, certũ ē quod tam specie intelligibili quàm actu intelligendi seu uerbo mẽtali formaliter intelligam⁹, nisi forte stemus in terminis. Per id nanque formaliter intelligere dicimur, quod est formale principium intelligendi uel ipsa intellectio actualis: sicut uidere asserimur radio uisuali seu similitudine coloris existente in oculo, & ipsa uisione. Ad actum autem intelligẽdi concurrit species intelligibilis tanquã formale principium intelligendi, & ipsa actualis intellectio seu mẽtis conceptio tãquam forma denominans. ergo utroque illorum formaliter intelligimus. An uero uerbum possit aliquo modo essentialiter accipi, Thomas & Albertus rationabiliter satis declarant. quod tamen est de qd nominis disceptare. Tenet ergo Aegidius, quod uerbum solum personaliter, relatiue, notionaliter ve dicatur in deo.

Soluũtur argumẽta initio q̃stionis adducta. ¶Ad obiecta dicendum, quod dum uerbum deo ascribit, omnis imperfectio & uilitas quæ ei in creaturis adiuncta sunt, penitus remouentur. Verbum autem mentale quod ad diuina transfertur, non est sonans uile ac transiens, sed in luce mentis quiescens: per quod patet primi tertijq; solutio.

ad secũdũ. ¶Ad secundum dicendum, quod uerbum proprie sumptum, dicitur quid prolatum & originatum, non tamen proprie initiatum aut principiatum. imò potest esse atq; in deo est proferenti ac gignenti coæternũ.

Questio. Arguitur primo contra veritatem ¶Nunc restat ostendere, an uerbum in diuinis semper dicat respectum ad creata, quod est unum de principalibus dubijs huius distinctionis. Videtur quod sic, quoniam deus unico actu intelligendi genuit uerbum, quod est ipsius imago & omniũ rerũ creatarum exemplar, ut Augustinus, Anselmus alijq; concorditer dicunt. ergo sicut uerbum dicit respectum ad proferentem, ita ad creaturas. 2 secundo quia in uerbo dei cuncta relucent, & ipsum est ars rationibus plena ac mundus archetypus, ut asserit Augustinus. sed per omnia ista notatur respectus ad creaturas. 3 tertio, super illud, In principio erat uerbum,

Johan. 1. dicunt quidam expositores, quod uerbum importat respectum non solum ad patrem, sed etiam ad creata.

In oppositum. ¶In oppositum est, quia quæ connotant effectum in creatura, non competunt deo ab æterno. Verbum autem æternaliter conuenit deo.

T. Aquinas. ¶Ad hoc sanctus doctor respondet: Verbum in diuinis non semper dicitur per respectum ad creaturas, sed aliquando dicitur cum respectu, interdum sine respectu. Verbum nanq; siue dicatur essentialiter siue p sonaliter, species est concepta, in qua est similitudo ei⁹ quod dicitur ac dicentis, dum quis dicit seipsum. porro diuina essentia seu pater præhabet in se similitudinem omnis creaturæ tanquã exemplar, Idcirco quod significatur ut species aut similitudo patris aut diuinæ essentiæ, si perfecta sit similitudo, continebit in se similitudinem omnium rerum. Sed quãuis aliquid sit species uel similitudo alterius, non oportet q; semper qñcunq; quis conuertitur in speciem illam, conuertatur in id cuius ē species aut similitudo, quia in speciem seu imaginem potest quis conuerti, tẽdere seu moueri dupliciter. Primo, secũdum quod est species rei illius, sicq; idem est motus seu eadem conuersio in speciem rei & in rem. Secundo, prout species illa est res quædam. & ita nõ oportet quod eadem conuersione conuertatur homo in speciem, & in rem cuius est species, ut cum qs considerat imaginem seu statuam, inquantum est corpus lapideum. Itaq; cum deus sit similitudo & species exemplaris omnium rerum, potest intellectus dupliciter ferri in ipsum. Primo absolute, prout deus est res quædam. Secundo, inquantum ipse est omnium rerũ similitudo. atq; utroq; modo deus seipsum cognoscit, & supra se conuertitur, non diuersa, sed unica actione. Vnde si uerbum sumatur prout consequitur diuini intellectus intuitum, prout conuertitur super se, inquantum est similitudo & exemplar omnium rerum, tũc etiam accipitur in uerbo respectus ad creaturam, ut est respectus artis ad artificiata. sicq; proprie conuenit uerbo nomen artis. Si tamen uerbum accipitur secundum ordinem manifestationis ad alterum, sic semper dicit respectum ad creaturam: qm̃ talis manifestatio intellectus diuini ē per creaturarũ eductionē. Hinc & uerbum secundum Augustinum super Iohannem, est operatiua potentia patris per modum artis. Sciendum quoq; q; artifex potest conuerti ad speciem artis suæ tripliciter. Primo, prout species est similitudo rei per ipsam fiendæ. sicq; absolute conuertitur in rem artificiatam, non habendo ullam cõsiderationem de arte sua secundum se. Secundo, in ipsam speciē artis secundum esse quod habet in anima eius, & ita est consideratio absoluta ipsius speciei secundum quod est res quædam, nec sic aliqd de re artificiata considerat. Tertio, comparando unũ ad aliud, quãdo considerat speciem apud se existẽtem esse causam eorum quæ ab ipso sunt. Sic quoq; est de intellectu diuino, secundum qđ conuertitur supra seipsum, inquantum est res quædã, uel prout est similitudo rerum tantum, aut prout res illa quæ est rerum similitudo, est causa eorum quæ sibi conformat. Hæc Thomas in Scripto.

Augusti. artifex cõuertitur ad speciē artis suę tripliciter.

¶Hinc quoq; in Summa prima parte, quæstiõe 34. Artic. 3. In uerbo, inquit, importatur respectus ad creaturam. deus em̃ se cognoscendo, omnem creaturam cognoscit. Verbum autem mẽte conceptum, est repræsentatiuum omnium quæ actualiter intelliguntur. & qm̃ deus se & alia uniuersa uno intelligit actu, unicum uerbũ eius est expressiuũ, nõ solũ patris, sed etiam oĩs rei creatæ. Et sicut sciẽtia dei est solũ cognoscitiua sm̃ qđ est ipsi⁹ dei, sed ut ē creaturarũ, ē nõ solũ cognoscitiua, sed & factiua: sic uerbũ dei ē solũ expressiuũ eorũ q̃ sunt in patre. creaturarũ uero nõ solũ ē expssiuũ, sed etiã opatiuũ. Hęc in Sũma, q̃ & magistraliora uideñ pdictis. Tñ ea q̃ ait in Scrip. cõcordãt dictis Alberti hoc loco, q̃ & paulo ante prætacta sunt. Et de his acute scribit Thomas in Summa contra gentiles primo libro, ut partim præhabitum est, & infra habebitur.

Alexãder.

¶Circa hoc loquitur Alexander: Aliud est dicere, Pater dicit uerbum, & pater uerbo dicit creaturas, quẽadmodum dicitur decimoquinto de Trinitate. Pater enim noscit se in se, & omnia noscit in filio. sed hoc est ei nosse quod dicere, ergo pater dicit se, & dicendo se generat filium. Secundum hoc ergo quod pater dicit uerbum, nõ ponitur respectus ad creaturam. imo hoc uerbum est uerbum ipsius dicentis. Dicit quoq; pater omnia in hoc uerbo, id est, produxit. ergo ratione illius quo dicitur omnia in hoc uerbo fecisse ac disposuisse, habet hoc uerbum cointellectum creaturæ. Porro dum dicitur pater uerbum hoc esse locutus, insinuatur & notio, utpote genuit & quod creaturæ est, scilicet fecit. Quorum primum est ibi principaliter, secundum connotanter. Veruntamẽ per hoc non notatur depẽdentia, neq; realis relatio uerbi ad creata, sed econtra. Hinc Damascenus asserit primo libro: Verbum dei ẽ subsistens electiuum & operatiuum. Et ad Hebræos ait Apostolus: Fide aptata credimus secula uerbo dei. Glossa, sicut exemplum exemplari. Hoc quippe uerbũ est similitudo dei patris perfecta. creatura uero est similitudo huius uerbi aliquantula, non expressa. Hæc Alexander.

Damasce.
Heb. 11.

Bonauẽt.
Anselmus

¶Concordat Bonauentura, dicendo: Sicut ait Anselmus, tunc uerbum generatur ac dicitur, dum similitudo aut imago alicuius cognoscibilis mente concipitur. Et uerbum hoc respicit quod respicit similitudo concepta. Pater autem uno actu generat uerbum, qđ est similitudo sua naturalis perfecta, & similitudo rerum exemplatiua & operatiua. sicq; uerbũ tenet quasi medium inter patrem & creaturas, qui dicitur operari per uerbum. Et ultra attribuitur ipsi uerbo, quod sit uirtus & sapientia patris. sicq; habet respectum ad patrem dicentem, & ad creata per modum exemplaritatis & artis dispositiuæ & uirtutis operatiuæ. Et quoniam ista non dicunt respectum in actu, sed solum in habitu, sicut exemplar & donum: ideo ab æterno conueniunt deo, qui multa nouit & potest quæ non facit. Hæc Bonauentura.

Petrus.

¶Consonat Petrus: Verbum, inquiens, proprie dicitur similitudo genita in mente à specie rei cognoscibilis in memoria cognoscentis. & secundum quod fit multiplicatio speciei, fit multiplicatio uerbi. Quoniam ergo non eadem specie intelligimus nosipsos & alia, idcirco diuersas species in intelligẽtia generam⁹. deus uero eadem specie se & alia cuncta intelligit. hinc eandem speciem, id est, similitudinem, scilicet filium, ad se & ad proferenda omnia genuit. Ideo uerbum eius habet similitudinem cum ipso, inquantum est imago ipsius: atq; cum alijs, inquãtum est exemplar illorum. Primus autem respectus inest ei secundum actum, alius secundum habitum. Hæc Petrus.

Aegidius.
Dionysi⁹.

¶Positio demum Richardi eadem est cum præinducta responsione Bonauenturæ. ¶Præterea Aegidius refert hic positionem Thomæ in Scripto iam tactã, & distinctiõem à sancto doctore positam, dicit superuacuam esse: quæ tamen magistralis est ac apertissime uera, per quam & declaratur qualiter sine idololatriæ uitio fideles adorent imagines, quas infelices idololatræ idololatrãter adorant. Obiectio quoq; Aegidij debilis est, fundata in loco à simili, qui debilissimus perhibetur. Et dato quod omne relatiuum sit aliquid præter id quod dicitur relatiue, non tamen omne relatiuũ habet rationem signi aut imaginis. ¶Veruntamen etiam quæstio ista ẽ partim de nomine, utpote an uerbũ dicat semper respectum ad creaturas, ideo nõ est immoderatius ponderandum, quod diuersi circa hoc diuersimode sentiunt. Nam & quidam notabiliter dicunt: Dicere in diuinis quadrupliciter dicitur. Primo, essentialiter, & sic quælibet persona dicit se, quemadmodum lux lucendo ostẽdit se. Secundo originaliter, sicq; pater dicit se generando filium sicut lux lucem. Et sic uerbum dicitur ꝓprie in diuinis. Vñ Richardus de sancto Victore, Verbum nascitur de corde solo, & ipso propalatur mentis intentio. Etenim uerbum generare, est proprie & perfectissime dicere. Tertio notionaliter, prout ducit in filij cognitionem. Quarto causaliter, sicq; dei dicere est creaturas producere. Ex dictis patet solutio ad obiectum, quod uerbum non denotet effectum in creatura, nam dicit respectum ad creaturam nõ actu, sed habitu. Ideo cõuenit in diuinis ab æterno. Quo circa pensandum, quod ait Thomas: Cum relationes sequantur actiones, quædam nomina important relationem in deo fundatam in actiõe transeunte in exteriorem effectum, sicut creare & gubernare. & talia dicuntur de deo ex tempore. Quædam relationes sequuntur actionem diuinam non transeuntẽ in exteriorem effectum, sed intus manentem, ut sunt scire & uelle. & talia non dicuntur de deo. Et huiusmodi relatio ad creaturam importatur nomine uerbi. Hæc Thomas. Scotus quoq; concedit quod nomẽ uerbi sit personale, & quod dicit respectum ad creaturas.

Dicere in diuinis q̃druplicit̃ sumitur.
Richard⁹.
T. Aquin. 1.p.q.34. ar.3.ad pri.

Scotus.
Questio Augusti.

¶Circa hæc quærit Scotus, utrum uerbum intellectus creati sit intellectio actualis. Videtur quod non, quia octauo de Trinitate loquitur Augustinus phantasma Carthaginis in anima est uerbum eius, ergo uerbum est species, non actio. Secundo, uerbum mentale est quod significatur uerbo uocali. sed uerbum uocale non significat mentis cõceptum aut actum, imo designat rem ipsam. Contra, quintodecimo de Trinitate asserit Augustinus: Verbum est uisio de uisione. Et alibi, Verbum, inquit, est notitia cum amore. Itemq; uerbum est notitia genita. ¶Circa hæc recitat Scotus positionem Henrici superius introductam, utpote ꝙ intellectus noster primo est in potentia ad actum primum quem habet ab obiecto, & ipse intellectus fact⁹ in actu ex sua immaterialitate conuertit se super se, ut est actiuus, ita quod primus eius actus est passio, prout intelligere dicitur quoddam pati. & conuersio eius super se, est agere. Et sequitur tertio conuersio intellectus nudi super se informatum, & in isto gignitur uerbum seu notitia declaratiua, ita quod primo ponitur actus simplex: Deinde conuersiuus, quæ ambo præsupponuntur uerbo. & tertio est ibi gignitio, id est, prolatio uerbi. Porro Scotus ad quæstionem istam respondens: Certum est, inquit, quod uerbum non est sine cognitione actuali, quia secundum Augustinum quintodecimo de Trinitate, Verbum uere ẽ genitum de memoria seu de scientia in memoria existente. à cognoscente nanq; & cognito (puta obiecto) paritur, id est, generatur notitia. Insuper certum est, quod uerbum ẽ secunda pars imaginis, cum sit proles & simile generãti. ex quibus infertur quod nihil ad memoriam pertinẽs est uerbum, nec species nec habitus: quoniam possunt esse sine cognitione actuali. Sed de intelligentia dicitur à quibusdam, quod est gignitio speciei de memoria & de intelligentia, ut in specie illa genita sit ob-

Augusti.
August.

iectum præsens intelligibile. Sed contra, quia sufficit p̄sentialitas prima obiecti in memoria ut actu cognoscitur: quoniam eadē potentia habens obiectum præsens, una eius præsentialitate potest actum suum elicere. ergo ponere in eadem potentia duplicem speciem uidetur superfluum, cū memoria & intelligentia sint eadem potentia. Obiectum quoq; non est in se uerbū, quoniam præsens est in memoria sine actuali cognitione, non autem sicut uerbum. Nec obiectum cognitū est uerbum, cum non sit immediate genitū, sed actus gignitur immediate in quo subest obiectum. Dico ergo q; de imperfectione est uerbi, q; sequitur inquisitionem. imò quęlibet notitia genita, uerbū est. Et sicut est in creaturis q̄dam imperfecta notitia, ita & uerbū imperfectum. Quæ autem est de perfecta memoria, perfectum est uerbum. & hoc præcipue est notitia diffinitiua. ¶Hæc Scotus, qui ad primum obiectum respondet, quod phātasma Carthaginis dicitur uerbum eius causaliter, non formaliter. ¶Ad secundum, quod uerbum uocale immediate significat rem, tamen mediante conceptu: quia signum non imponitur rei nisi mediante conceptu & intellectione, quæ est uerbum. Et tamen signum rei immediatum, dat intelligere cōceptum non tanquam signatum.

Argumenta Scoti soluuntur ad 2.

Durādus. ¶Circa hæc scribit Durandus: Conceptus mentis non habet rationem uerbi, nisi prout induit ratiōem manifestatiui. De ratione autem uerbi nostri mentalis, prout per ipsum manuducimur in cognitionē uerbi æterni, duo uidentur esse. Primum est, quod sit aliquid in intellectu consistens ac manens. Ex quo elicimus quod uerbum dei consubstantiale sit patri, quoniam manet in corde patris. quicquid autem in deo est, idem cum ipso consistit. Secundum est, quod procedat ab aliquo quia profertur. Et ex hoc concludimus quod filius patris æterni sit personaliter à patre distinctus. Hinc insufficiēter dicunt, qui asserūt quod uerbum sit ipsa quidditas rei intellecta diffinitiue, quę se habet ad intellectum solum obiectiue, nec est in intellectu subiectiue. Contra quos est quod Augustinus ait quinto de Trinitate, Verbum esse cogitationē formatam. Verbum ergo mentale, est aliquid realiter in intellectu existens. Cumq; in intellectu non sint nisi actus & habitus, ac ultra hos sit in eo secundum quosdam duplex forma, una quæ imprimitur intellectui, utpote species intelligibilis, quæ omnem actum intelligendi præcedit: alia, quam intellectus iam factus in actu format dē re intellecta, formando conceptum diffinitiuum aut enunciatiuum, inquirendum quid horum sit uerbum. Et statim patet quod uerbū nō est habitus aut species intelligibilis impressa: quia hæc ambo manent in intellectu nil actualiter considerante. Verbum autem nō est nisi in intellectu actualiter considerante. restat ergo quod sit actus intelligendi, seu intellectio actualis aut forma seu species, quam intellectus actualiter format de re intellecta. Et secundum hoc sunt duæ opiniones. Vna dicentium quod uerbum ē species illa sic formata de re. Alia, quod sit actus intelligendi. Prima opinio à suis sic declaratur. De ratione uerbi sunt duo. Vnum est, quod sit repræsentatiuum rei principaliter intellectæ. Aliud, quod sit per actum dicendi productum. Dicere autem est actus intelligentis secundum quod talis. Verbum ergo est aliquid productum per actum intelligētis, repræsentatiuum rei intellectæ. Hoc autem non

August.

cōpetit actui intellectus, sed speciei ita formatæ. Huic opinioni non puto consentiendum, ait Durandus, quia secundum philosophum per actiones has immanentes, quæ sunt intelligere, dicere, non constituitur in nobis aliquid aliud. Est ergo opinio alia, quod uerbum in nobis sit ipsemet actus intelligendi, quemadmodum in Monologion fert Anselmus, quod dicere mentale est cogitando intueri. Intueri autem est actus intelligendi. Has opiniones cum suis motiuis prosequitur Durandus diffuse, & tandem concludit quod uerbum in diuinis sumitur proprie essentialiter & non p̄sonaliter, nisi ex quadam appropriatiōe. Et circa hoc scribit multa inepta & friuola, sicut & alibi sæpe, uidelicet quod filius non procedit à patre per actionem intellectus, nec spiritussanctus à patre ac filio per actionem & emanationem uoluntatis, quod supra ex scripturis & dictis sanctorum est clarissime reprobatum. Insuper dicit quod emanatio actus intelligendi ab intelligente, & uerbi à dicente, non est realis, sed tantum secundum rationem, quod constat esse falsum, cum in omni mente creata realiter distinguantur esse & agere, seu essentia & actio: & ipsa intellectio actualis realiter profluit ab intellectuali uirtute intelligentis. similiter uerbum à proferente realiter manat atque distinguitur. De his & consimilibus dictis Durandi pertrāseo, quia aperte contraria sunt ueris ac solidis documētis Alexandri, Thomæ, Alberti, Bonauenturæ & cæterorum iam præallegatorum doctorum.

Philosop.

Anselm.

Dionysius

¶Nunc diligentius perscrutabor, quid de quæstione hac senserit Thomas. Et sicut ex prætactis eius uerbis patescit, ipse interdum dicit quod uerbum mentale sit uel actus intelligendi, uel species intellecti. interdum uero simpliciter dicit, quod sit species illa secundum modum iam tactum. Edidit autem uir sanctus de hac re specialem tractatulum, qui intitulatur de natura uerbi, ubi de ista materia loquitur exquisite, inter cætera dicens: Similitudo rei intellectæ est, per quam informatur intellectus ad intelligendum. Intellectus nanque intelligere nequit, nisi secundum quod fit in actu per similitudinem istam. Hæc ergo similitudo se habet in intelligendo, sicut intelligendi principium, quemadmodum calor est principium calefactionis, non sicut terminus intelligēdi. Hoc itaq; est primo & per se intellectū seu id q̄d intelligitur q̄d intellectus capit seu concipit de re intellecta, siue illud sit diffinitio seu enunciatio, secundum quod duæ sunt operationes intellectus, ut tertio fertur de anima. Hoc autem sic ab intellectu conceptum, uocatur uerbum interius seu mentale. Hoc etiam est quod significatur per uocem. Non enim uox exterior significat intellectum, aut intelligibilem eius formam, aut speciem, aut ipsum intelligere, sed ipsius intellectus cōceptum: quo mediante significat rem: ut cum dico, homo: uel homo est animal. Cum enim intellectus intelligit aliquid, format conceptum illius rei quam uoce significat. Intelligere ergo non sit nisi aliquid in mente intelligentis cōcipiatur, quod dicitur uerbum. Non enim dicimur intelligere, sed cogitare intelligendo antequam conceptio aliqua in mente nostra stabiliatur. Denique intellectus noster intelligēdo ad quatuor ordinem potest habere, uidelicet ad rem quæ intelligitur: ad speciem intelligibilem qua fit ipse intellectus in actu, & ad intelligere suum, atq; ad ipsius intellectus conceptionē, quæ conceptio differt à tribus præfatis. Primo, à rebus

Tho. Aq.

Nota de natura uerbi cordis.

Philosop.

intellectis: quia res intellectę quãdoq; sunt extra animam. conceptio autem intellectus non est nisi in intellectu. Differt quoq; à specie intelligibili, quoniam illa est ut principium actionis intelligendi. Et item ab actione, quia conceptio illa consideratur ut terminus actionis, & tanquam quid constitutum per ipsius intellectus actionem. Intellectus quippe sua actiõe format rei diffinitionem seu propositionem. & hoc uerbum est similitudo rei intellectæ.

¶Sciendum præterea q; potentia intellectiua primo aliquid apprehendit simpliciter, & hic actus uocatur intelligentia. Secundo, id quod apprehendit, ordinat ad aliquid cognoscendum uel operandum: & hęc nominatur intentio. Dum uero persistit in acquisitione eius quod intendit, uocatur excogitatio. Dum autẽ quod est excogitatum, examinat per aliqua certa, dicitur scire uel sapere, quod est phrenesis, id est, sapientia cuius est iudicare, ut primo Metaphysicæ dicitur. (Philoso.) Ex quo demum habet aliquid quasi pro certo examinatum, cogitat quomodo possit alijs illud manifestare, & hæc est dispositio interioris sermonis, ex quo exterior procedit locutio. Sciendum quoq; q; sicut secũdum actionem quæ tendit in exteriorem materiam, est processio quædam ad extra: ita secundum actionẽ quæ manet in ipso agente, quędam processio est ad intra, quod maxime patet in intellectu, cuius actio, scilicet intelligere, manet in ipso intelligente. Quandocunq; nanq; intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei intellectæ ex notitia eius procedẽs. & dicitur uerbum cordis, significatum uerbo uocis. Notandum est etiam, q; intellectus secundum quod est in actu, per speciem intelligibilem consideratur absolute: similiter intelligere, quod se habet ad intellectum sicut esse ad ens in actu. Non enim intelligere est actionem ab intelligẽte foris emanare, sed in intelligente manere. Cum ergo dicitur q; uerbum est notitia, non sumitur notitia pro actu intellectus cognoscentis, neq; pro aliquo habitu eius, sed pro eo quod intellectus concipit cognoscendo. Præterea uerbum conuenientiam habet maiorem cum re dicta q̃ cum dicente, quamuis sit in dicente ut in subiecto. Vnũquodq; enim ab illo naturã sortitũ, à q̃ speciẽ accipit. Verbũ uero accipit speciem à re dicta, non à dicente, nisi forsan qñ quis dicit seipsum. Sic quippe uerbum lapidis differt à uerbo leonis. Verbũ etiam à diuersis dictum de eadem re, idem est specie: q̃niam effectus quilibet magis conuenit cum principio quo agens agit q̃ cum agente, cui solum assimilatur ratione ipsius principij. Hoc enim est quod communicatur effectui per actionem agentis. similitudo autem rei dictę, est principium quo uerbum efficitur, quæ etiam in uerbo reperitur à dicente sibi cõmunicata. Hinc ipsum uerbum quandoq; uocatur rei similitudo, quãdoq; uero nominatur uerbum rei, ubicũq; res illa aut (Augustin.) similitudo rei exprimitur, siue in parte imaginatiua, sicut phãtasma Carthaginis est uerbum Carthaginis, secũdum Augustinum: siue in intellectu, in quo ratio uerbi inuenitur perfecte, quod ad imaginem pertinet trinitatis, Itaq; uerbum intellectus nascitur ex notitia alicuius in memoria existẽtis. Sicq; primus processus in gignitione uerbi, est dum intellectus accipiat à memoria quod à memoria sibi offertur, non eam spolians, sed similitudinem habiti in ea sibi assumẽs. & hoc est simile illi quod in memoria habetur. Adhuc tamẽ non habet rationem uerbi perfectam, sed lumen intellectus agentis inuoluit speciem quam à phantasmate abstrahit. & hoc lumen accipit intellectus possibilis simul cum specie illa. & hoc lumen diffunditur cum obiectum formatur, & manet cum obiecto formato. & ista similitudo uerbum uocatur, cum in ea quidditas rei intelligitur. quæ similitudo in fine relinquitur perfecta & genita atq; expressa ab intellectu, quæ est uerbum expressum & rei dictę expressiuum: quia res nõ intelligitur, nisi in eo quod est tanquam speculum, in quo res est ac relucet & cernitur. Verbum igitur cordis est ultimum quod potest in se intellectus efficere, & hoc est quo quidditas rei recipitur. Imo ipsum est quidditatis similitudo, ad quam intelligere terminatur. Sic etenim habet ratiõem obiecti intus. Verbum ergo est, in quo intelligitur quidditas: sicut lux est, in qua uidetur color. Species uero est id quo perficitur ipsa cognitio, quemadmodum species coloris in uisu exteriori. & foret similius, si lux ex specie coloris generaretur, sicut uerbum ex specie. Hęc Thomas ibidem. Cuius uerba aliqualiter difficilia & obscura uidentur, & impugnantur à Scoto & Durãdo ac alijs multis.

¶Petrus uero eis consentire uidetur, dicendo: Verbum proprie dicitur similitudo genita in mente à specie rei in memoria quiescente. (Petrus) Et ponitur huius exemplum de speculo colori opposito, in quo speculo per lumen sensibile generatur coloris similitudo. Et si alij speculo opponeretur, speculum aliud fieret generatio similitudinis coloris à speculo in speculum.

¶Deniq; ad intelligendum lucidius mentem Thomæ, confert quod scribit Richardus supra distinctione uicesimasecunda in responsiõe quæstionis qua quęrit, (Richard.) Vtrum nomina per prius significent rem, quàm cõceptum quem facit intellectus de re. Vbi inter cætera ait: Sicut in dicendo rem, sensibiliter possunt tria considerari, uidelicet uocis formatio, & uox ipsa formata, ac res quæ per uocẽ significatur: sic in intelligendo rei quidditatem, tria considerari possunt, quę sunt formatio ipsius conceptus, & ipse conceptus formatus, ac qdditas rei distincte intellecta. Cũ eñ intellect⁹ possibilis aliquo modo in actũ reductus est, ita ut rem primo indistincte & imperfecte cognoscat, ꝓcedit: principaliter tamen in uirute intellectus agentis, diuidendo & differentiam conuenientem rei imperfecte cognitæ inquirendo ac componendo, differentiamq; repugnantem abijciendo: & sic procedendo discurrit, q̃usq; attingat ad aliquid conuertibile cum re. & ꝑ hunc discursum est ipsius conceptus formatio. Ipse uero cõceptus formatus est immediatus termin⁹ illius discursus. & est quoddam ens diminutum, constitutum à ratione, atq; rei cognitæ elaboratum exemplar, intellectui præsens, in quo intellectus intuetur distincte rem cuius est illud exemplar: nec manet in intellectu, nisi quandiu actu intelligit: & hoc dicitur primum obiectum nostrę distinctæ intellectionis. quidditas autem cuius est exemplar, est secundarium intellectionis obiectum. Aliqui tamen negant tale exemplar, dicentes distinctæ intellectionis obiectum immediatũ esse q̃dditatem distincte repręsentatam, & ipsam intellectionem actualem dicũt posse uocari ipsius intellectus cõceptum, Et conceptum huiusmodi dicunt nonnulli ꝑ prius significari per nomẽ q̃ rem, quoniam ordine na

turę prius intelligimus conceptum rei q̃ rem significatam per nomen. Alij dicunt rem primo ac principaliter significari per nomen, tamen mediante conceptu. Hæc Richardus.

Dio. Car. ¶Qui recitatiue hæc scribit, non declinans ad unã positionum istarum potius quàm ad aliam. Positio tamen recitata ex Scoto, planior rationabiliorq́ uidetur: quia non solum in memoria partis sensitiuæ cõtinetur rei phantasma, sed & in memoria partis intellectiuæ est species intelligibilis abstracta, quiescens & manens, actuali intellectione cessante. Vnde ad intelligendum rursus actualiter, non uidetur alia species seu similitudo intelligibilis necessaria, quæ ab illa specie multiplicetur, gignatur aut extrahatur. Sed & conceptio rei quid aliud est quàm apprehensio seu intellectio eius? Et quanto plus proficit intellectus in cognitione rei, tanto per eandem speciem intelligibilem, rem clarius intuetur. Istud quoque uidetur esse de mẽte Augustini, qui in sermone quodam de beatissimo Iohanne Baptista, testatur: Vox sonus & index est cogitationis, uerbum uero ipsa cogitatio. Et super illud Iohannis, In principio erat uerbum: Quid, inquit, factum est in corde tuo cum audires, deus? & respondet, substantia quædam summa, intellectualis, immensa. Certũq́ est quod per substantiã illam infactibilem, inuariabilem, intelligat apprehensionem, conceptum seu aliquantulam cognitionem illius, quã intellectionem dicit esse uerbum mẽtale eius, qui deum fideliter apprehendit, cum audit hoc nomen deus. August. Iohan. 1.

Quod non tantum tres prædictæ proprietates sunt in personis, sed etiam quæ alijs significantur nominibus, ut ingenitus.

Distinctio XXVIII. A

Præterea considerari oportet, ꝙ non tantum tres prædictæ proprietates siue notiones in personis sunt, uerumetiam aliæ quæ alijs notantur nominibus. Nam etiam hoc nomen ingenitus, relatiue dicitur de patre tãtum, & aliam designat notionem q̃ pater uel genitor. Nõ est enim idem, esse patrem & esse ingenitum, id est, non ea notione pater dicitur qua ingenitus. Pater enim (ut prædictum ẽ) dicitur secundum proprietatem generationis, ingenitus autem secũdum proprietatem innascibilitatis. Differt ergo pater à filio autoritate generationis, differt etiam proprietate innascibilitatis, id ẽ, quia ingenitus. Vnde Augustinus distinguens inter proprietatem, qua pater dicitur: & illam qua dicitur ingenitus, in quinto libro de Trinitate sic ait: Non est hoc dicere ingenitum, quod est patrem dicere: quia & si filium non genuisset, nihil prohiberet dicere eum ingenitum. Et si gignat quisque filium, non ex eo ipse est ingenitus, quia geniti homines gignunt alios. Non ergo ideo dicitur pater, quia ingenitus. Ideoq́ cum de deo patre utrunque dicatur, alia notio est qua intelligitur genitor, alia qua ingenitus. Genitor enim dicitur ad genitum, id est, filium. Cum uero ingenitus dicitur, non quid sit, sed quid non sit ostenditur. Hoc exemplis planum faciendum est. Quod dicitur ingenitus, hic ostenditur quod non sit filius: sed genitus & ingenitus commode dicuntur. filius autem latine dicitur. Sed ut dicatur infilius, non admittit loquendi consuetudo. Nihil tamen intellectui demitur si dicatur non filius, quemadmodum etiam si dicatur non genitus, pro eo quod dicitur ingenitus, nihil aliud dicitur. Ideo non est in rebus considerandum quid uel sinat, uel non sinat dici usus sermonis nostri, sed quis rerum ipsarum intellectus eluceat. Non ergo iam tantum dicamus ingenitum, sed etiam non genitum: quod tantum ualet. Nunquid ergo aliud dicimus quàm non filium? Negatiua porro particula non id efficit, ut quod sine illa relatiue dicitur, eadem præposita substantialiter dicatur; sed id tantum negatur quod sine illa aiebatur, sicut in alijs prædicamentis cum dicimus, homo est, substantiam designamus. Qui ergo dicit, non homo est: non aliud genus prædicamenti enunciat, sed tantum illud negat. Sicut ergo secundum substantiam aio, homo est: sic secundum substantiam nego, cum dico, non homo est. At si tantum ualet quod dicitur genitus, quantum ualet quod dicitur filius: tantundem ergo ualet quod dicitur non genitus, quantum ualet quod dicitur non filius. Relatiue autem negamus, dicendo non genitus. Ingenitus porro quid est, nisi non genitus? Non ergo receditur à relatiuo prædicamento, cum ingenitus dicitur. Sicut enim genitus non ad se dicitur, sed quod ex genitore sit ostenditur, ita cum dicitur ingenitus, non ad se dicitur, sed quod ex genitore non sit ostenditur: utrunque tamen relatiue dicitur. Quod autem relatiue pronunciatur, non indicat substantiam. Quamuis ergo diuersum sit genitus & ingenitus, ta-

Aug. li. 5. de trinita. ca. 6.

August. li. 5. de trinit. cap. 7.

men non indicat diuersam substantiam: quia sicut filius ad patrem, & non filius ad non patrem refertur: ita genitus ad genitorem, & non genitus ad non genitorē referatur necesse est. Ecce euidenter ostendit, quod ingenitus relatiue dicitur, & de solo patre accipitur. Aliaq; notio est qua dicitur ingenitus, alia qua pater. Atque tantum ualet cum dicitur ingenitus, quantum non genitus, uel non filius.

An sicut solus pater dicitur ingenitus, dici debeat non genitus uel non filius. B

Ideo solet quæri, utrum sicut solus pater dicitur ingenitus: ita ipse solus debeat dici non genitus, uel non filius: ut nec etiam spiritussanctus possit dici non filius, uel non geni tus. Quibusdam uidetur quod pater solus debeat dici non genitus uel non filius: spiritus uero sanctus sicut non dicitur ingenitus, ita (inquiunt) non est dicendus non genitus, uel non filius. Debet quidem dici & credi spiritussanctus non esse genitus, uel non esse filius: sed non debet dici esse non genitus, uel non filius. Alijs autem uidetur quod cum spiritussanctus non possit dici ingenitus, potest tamen dici non genitus, uel non filius. Quod autem Augustinus supra ait, tantum ualere cum dicitur ingenitus, quantum cum dicitur, non genitus uel non filius: etymologiam nominis ostendēdo eum hoc dixisse dicunt, non rationem prædicationis.

Opinio quorundam. Aliorum opinio.

Quæ sit proprietas secundum quam dicitur pater ingenitus. C

Si autem uis scire, quæ sit proprietas secundum quam dicitur pater ingenitus, audi Hilarium ipsam uocantem innascibilitatem, in quarto libro de Trinitate ita aientem: Est unus ab uno, scilicet ab ingenito genitus, proprietate uidelicet in unoquoque & originis & innascibilitatis. Significata ergo in scripturis personarum intelligentia, & distincto innascibilitatis natiuitatisq; sensu, solitarius deus non est opinandus. Discretio ergo uel distinctio personarum in scripturis posita est, in nullo autem naturæ distinctio.

Hilarius 4. de trin.

Arriani nitebantur probare alterius substantiæ patrem, alterius filium: quia ille ingenitus, iste genitus: quibus respondens Ambrosius, dixit se hoc nomen in scripturis non legisse diuinis. D

Illud etiam taceri non oportet, quod Arriani ex eo probare nitebantur alterius substātiæ esse patrem, alterius filium: quia ille ingenitus, & iste genitus dicitur: cum diuersum sit, esse ingenitum & esse genitum. Vnde Ambrosius eorum quæstioni respondens, dicit se in diuinis scripturis hoc nomen, scilicet ingenitus, non legisse, ita inquiens in quarto libro de spiritusancto: Cum dudum audierint quidam dicentibus nobis, filium dei qui generatus est, patri qui generauit, inæqualem esse non posse, quamuis ille generatus sit, iste generauit, quia generatio est naturæ: aduersus quidem illam quæstionem uocem sibi arbitrantur acclusam, sed tergiuersatione damnabili in eodem loco uestigium uertunt, ut putent mutationem fieri quæstionis mutatione sermonis, dicentes: Quomodo possunt esse ingenitus & genitus unius naturæ atque substantiæ? Ergo ut respondeam mihi propositæ quæstioni, primo omnium in diuinis scripturis ingenitus nusquam inuenio, non legi, non audiui. Cuius ergo mutabilitatis sunt homines huiusmodi, ut nos dicāt ea usurpare quæ non sunt scripta, cum ea quæ sunt scripta dicamus, & ipsi obijciant quod scriptum non sit? Nonne ipsi sibi aduersantur, & autoritatem calumniæ suæ derogant? Attende lector, quoniam hoc nomine ingenitus, nolebat uti Ambrosius propter hæreticos. Ita & nos subticere quædam oportet propter calumniantium insidias, quæ catholicis ac pijs lectoribus secure credi possunt. Sunt etenim quædam quæ non tantæ sunt religionis & autoritatis, ut eis nos oporteat semper confitendo ac recipiendo inseruire, uerum silentio aliquando præteriri queunt: nec illius tamen sunt peruersitatis, quin cum opportunum fuerit, eis uti liberum habeamus.

Ambro. in libr. de incar. do. sacramento cap. 8.

An diuersum sit, esse patrem & esse filium. E

Præterea quæri solet, cum supra dictum sit, quia aliud est dicere ingenitum, aliud pa-

trem: & quod diuersum sit genitus & ingenitus, utrũ similiter diuersum sit esse patrem & esse filium, an idem. Ad quod dicimus, quia ex eodem sensu quo dicitur diuersum, genitus & ingenitus: & quo dicitur non esse idem, dicere genitum & ingenitum: potest dici non esse idem, sed diuersum, esse patrem & esse filium, uel esse spiritumsanctum: quia non ea notione pater est pater, qua filius est filius, uel qua spiritussanctus est spiritussanctus. Ideoq; ex hoc sensu concedimus, quod aliud est esse patrem, & aliud est esse filium: quia alia notio est qua pater est pater, alia qua filius est filius. Sed si transponas ut dicas, aliud est patrem esse, aliud filium esse: uariatur intelligentia, & ideo non conceditur. Est enim sensus talis, ac si dicatur: aliud est quo pater est, non quidem pater, sed est: aliud quo filius est, non quidem filius, sed est: quod penitus falsum est. Eo enim pater est, quo pater deus est, id est, per essentiam uel naturam: ac filius eo deus est quo pater deus est. Eo ergo filius est, quo pater est. Et ita idem est, patrem esse & filium esse: sed non est idem, esse patrem & esse filium. Vnde Augustinus in quinto libro de Trinitate ait: Quamuis diuersum sit, esse patrem & esse filium, non est tamen diuersa substantia: quia non hoc secundum substantiam dicitur, sed secundum relatiuum: quod tamen relatiuum non est accidens, quia nõ est mutabile. Ecce diuersum esse dicit, esse patrem & esse filium: quod iuxta rationem prædictam accipi oportet, quia scilicet alia notio est qua est pater, alia qua est filius. Non enim secundum essentiam pater dicitur pater, uel filius filius, sed secundum relationem. August. li. 5. de trinit. cap. 5.

Quomodo dicatur sapientia genita uel nata, an secundum relationem, an secundum substantiam. F

Sciendum quoque est, quod sicut solus filius dicitur uerbum uel imago, ita etiam ipse solus dicitur sapientia nata uel genita. Et ideo quæritur, utrum hoc relatiue dicatur: & si relatiue dicitur, an secundum eandem relationem qua dicitur uerbum & imago. De hoc Augustinus in septimo libro de Trinitate ita ait: Id dici accipiamus cum dicitur uerbum, ac si dicatur, nata sapientia, ut sit & filius & imago. Et hæc duo cum dicuntur, id est, nata sapientia, in uno eorum eo quod est nata, & uerbum & imago & filius intelligatur. Et in his omnibus nominibus non ostendatur essentia, quia relatiue dicuntur. At in altero quod est sapientia, etiam essentia demonstretur, quoniam & ad se dicitur: seipsa enim est sapiens, & hoc est eius esse quod sapere. unde pater & filius simul una sapientia, quia una essentia. Caue lector qualiter hoc intelligas quod hic dicit Augustinus. Videtur enim dicere, quod cum dicitur nata sapientia, ibi sapientia essentiam significet: & nata, relationem notet. Quod si ita est, cogimur dicere, essentiam diuinam esse natam: quod superiorib' repugnat. Sed ad hoc dicimus, quod in altero, id est, in eo quod nata est, eadem notio intelligatur: quæ notatur, cum dicitur, uerbum & imago. In altero uero, scilicet sapientia, demonstratur essentia, id est, demonstratur quod filius sit essentia, quia sapientia secundum essentiam dicitur. Et ideo cum dicitur nata sapientia, intelligatur quod ipse qui natus est, essentia est: ibi tamen sapientia non pro essentia, sed pro hypostasi facit intelligentiam: ut sicut quando dicitur uerbum uel filius, intelligitur hypostasis cum sua proprietate. Item cum dicitur nata sapientia, idem intelligitur, id est, genita hypostasis. Ideo uigilanter ait, idem esse intelligendum, cum dicitur uerbum, & cum dicitur nata sapientia, id est, eadem relatio, eademq; hypostasis, cui inest illa proprietas. Et ex hoc adiuuatur illud quod superius diximus, scilicet cum dicitur pater uel filius uel spiritussanctus: non tantum illæ proprietates significantur, ut cum dicitur, paternitas, filiatio, sed etiam hypostases cum suis proprietatibus.

August. li. 7. de trinita. ca. 2.

Qualiter intelligẽda sint pmissa verba Augustini

Quod imago aliquando dicitur secundum essentiam. G

Illud etiam sciri oportet, quia cum suprà dictum sit, imaginẽ relatiue dici de filio, sicut uerbum uel filius, interdum tamen reperitur secundum substantiam dici. Vnde Augustinus in libro de fide ad Petrum dicit, quod una est sanctæ trinitatis essentialiter diuinitas & imago, ad quam factus est homo, Hilarius etiam in quinto libro de Trinitate ait:

August. de fide ad Petrum cap. 1. Hilarius li. 5. de trinitate.

Homo fit ad communem imaginem. Nomen non discrepat, natura non differt. Vna est enim ad quam homo creatus est, species. Ex his uerbis ostenditur, quod imago aliquando essentiæ intelligentiam facit: & tunc ad se dicitur, & non relatiue.

SVMMA DISTINCTION. XXVIII

HIc determinatur de notionibus personarum, quæ non sunt personales, quia non sunt constitutiuæ personarũ, quamuis personæ cognoscantur per eas. & specialiter de innascibilitate, quæ est notio patris: & de communi spiratione, de qua agitur sequenti distinctione. Circa primum mouet, qualiter ingenitus relatiue dicatur, & an idem sit quod innascibilis, an etiam solus pater dicendus sit non genitus, sicut dicitur ingenitus. Insuper tractat hic de quibusdam nominibus filio proprijs, quia uocatur sapientia genita & imago. Quocirca in fine distinctionis huius declarat, quod imago interdum absolute & essentialiter dicitur in diuinis, quamuis improprie.

QVAESTIO .I.

Arguitur primo contra veritatē

HIc quæritur primo, Utrum innascibilitas sit proprietas personæ patris. Et an sit proprietas personalis, in qua quæstione duo tanguntur. ¶Arguitur primo quod non sit proprietas nec notio patris. Primo, quoniam non notificat quid sit pater, sed quid non sit, cum sit quid negatiuum.

2 ¶Secundo, quia in litera dicitur quod idem sit ingenitum & innascibile. Ingenitum autem idem est quod non genitum, quod conuenit spirituisancto. ergo & innascibile conuenit ei, & ita non est proprietas patris.

¶In oppositum sunt quæ continentur in litera.

In opposi tum. Antisiod.

¶Ad hoc Antisiodorẽsis in Summa sua libro primo respondet: De innascibilitate sunt multæ opiniones. Quidam enim dixerunt quod innascibilitas est proprietas quædam, quæ inest patri eo quod ipse à nullo est, & alij sunt ab eo. Contra quod obijcitur, quia eadem ratione (ut apparet) inest proprietas aliqua spirituisancto, eo quod nulla persona est ab eo, & ipse est ab alijs, puta à patre & filio. Similiter filio inest proprietas quædam, eo quod ipse est ab alio, & alius est ab ipso. sicque essent plures proprietates & notiones quã supra expressum est. Ideo alij sic exponunt: Pater est innascibilis & innascibilitas conuenit ei, eo quod ipse à nullo sit, & ipse est principium aliorum. Sed contra hoc quoque obijcitur, quoniam pater non est principium aliorum, nisi uel per generationẽ, uel per spirationem, uel per creationem: ergo innascibilitas nõ est alia notio à generatione aut spiratiõe. Hinc alij dicunt quod innascibilitas est uniuersalis autoritas aut principalitas, quæ in solo est patre. diuina uero essentia nõ habet autoritatem nisi respectu creaturarum. Sed contra hoc, Aut dicitur uniuersalis principalitas, quia pater est principium omnium, uel quia abstracte & uniuersaliter intelligitur. Si primo modo, non erit alia notio quàm generatio seu spiratio uel creatio. Si secundo modo, adhuc sequitur idem: quia in re non est uniuersale præter supposita aut indiuidua aut singularia. Propter hoc alij dicunt, quod innascibilitas est plenitudo fontalis existẽs in patre. & quod non est ad aliquid, quamuis sit alicuius, non tamen ẽ ad aliquid. Contra hoc est, quia ut asserit Augustin⁹: Augusti.

Quicquid dicitur de deo, aut dicitur secundum essentiam, aut secundum relationem. si ergo fontalis plenitudo non dicitur de patre secundum relationem, dicitur de eo secundum essentiam. ergo dicitur de diuina essentia, ergo & innascibilitas: quod est falsum. Fontis quoque inquantum est fons, est fluere: ergo dicitur ad aliquid.

¶Alij igitur (quibus cõsentimus) fatentur, quod innascibilitas est notio patris per modum priuationis. Est em̃ innascibilitas priuatio eẽndi ab alio in eo à quo sunt alij omnes: nec est ab alio, sicut dignitas est alicui regi, quod habet regnum non ab alio. Atque per hoc distinguitur pater ab alijs personis diuinis, quemadmodum ouis non signata ab oue signata. Probat etiam Augustin⁹ quod innascibilitas sit alia notio quàm paternitas: quia si pater nunquam genuisset, nihilominus esset ingenitus seu innascibilis. Contra quod obijci potest, quia si pater non genuisset, non esset in eo paternitas: ergo innascibilitas nõ esset alia notio q̃ paternitas. imo si non eẽt paternitas, non esset patris persona, cum paternitas constituat patris personam. Dicendum quod Augustinus habuit respectum non ad naturam essendi, sed intelligendi. Hæc Antisiodorensis.

Innascibilitas ẽ notio patris per modum priuationis

Augusti.

Albertus

¶Insuper Albertus hic scribit: Innascibilitas est notio principij non existentis de principio. Importat nanque negationem fundatam super ens. Nam aliter est negatio de primis, aliter de posterioribus, ut si dicam, homo non est asinus, negatio illa causatur ab oppositione uel disparatione prædicati & subiecti: quæ disparatio causatur ex diuersis differentijs hominis & asini. Ideo illa negatio habet aliquid prius se in quo fundatur. Cum autem dico, Primum est quod nihil ante se habet: negatio fundatur super naturam primi, cuius natura est quod nihil est prius eo. Ideo exponi non potest per affirmationem, sicut prædicta negatio. Vnde si dixero, Homo non est asinus, dices quod uerum est: & si quæsieris causam, dices: quoniam homo est animal rationale, asinus irrationale. sicque causam negationis per affirmatiõem exponis. Si autem dixero, Primum est ante quod nihil est, dices quod uerum est: & si quæram, quare: dices, quia primum est principium: & ponis affirmationem quæ prior est negatione, sed non ponis affirmationem priorem eo de quo fit negatio, quia negatio fuit de primo, sicque illud per affirmationem innotescere nequit, sed innotescit per negationem, ut dicit hic Augustinus. Dico ergo quod innascibilitas non priuatiue, sed negatiue habet exponi. Verum negatio duplex est, utpote in genere & extra genus. Si ergo negatio neget in genere principij tantum, sic innascibile idem erit quod non ens ab alio principio secũdum naturę ordinem. Si autem totum negaret, quod est in suo opposito in genere, tunc innascibile conueniret etiam spirituisancto.

Augustin.

Soluitur obiectio

¶Si autem obijciatur quod negatio non facit aliquid innotescere, respondendum est quod uerum est de negatione extra genus. Talis uero non est nega-

tio quæ cadit in ratione primi atq; principij. Hæc Albertus.

Vdalric⁹ ¶Concordat Vdalricus in Summa sua libro tertio, hæc plenius exprimens: Hoc, inquiens, nomen autor, addit in diuinis supra rationem principij nō esse ab alio, quod soli conuenit patri, ideo solus pater autor dicitur in diuinis, quamuis & filius dicatur principium. Ex qua autoritate habet pater proprietatem innascibilitatis, qua ipse ingenitus nuncupatur, de quo nomine diuersimode locuti sunt sancti. Ideo exponendum est nomē hoc, quatenus discordia ad concordiam reducatur. Sciendum ergo quod hoc nomen ingenitus, secundum q̄d priuatiuum, non cōuenit deo: q̄m omnis priuatio eo quod relinquat subiectum cū aptitudine sine actu, imperfectiōem & potētialitatem includit: sed, put sumitur negatiue, adhuc multipliciter dicit̄, quemadmodum & affirmatio ei opposita: quia si unum oppositorum dicitur multipliciter, & reliquum.

Generatio dupliciter dr. Porro generatio quæ est affirmatio opposita, dupliciter capitur.

Gene. 2. ¶Primo, pro omni exitu in esse substātiale. sicq; & creatio uocatur generatio. Vnde in Genesi, Istæ sunt generationes cæli & terræ.

¶Secundo, specialiter pro productione ex substantia producentis, siue hoc fit secundum completam rationem generationis, sicut in uiuis, quibus genitum secūdum materiam & formam, id ē, uim formatiuam exit à generantibus, siue sit secundum rationem generationis incompletam, ut in generatione simplicium seu elementorum, ubi generās formam suam in alienā diffundit materiam. sicq; generatio diuiditur contra creationem & factio-

Damasce. nem, ut dicit Damascenus libro primo octauo capitulo: quia creatio est ex nihilo, factio autem ex aliena materia & non ex substantia producentis. Conformiter ingenitum dupliciter sumitur. Primo, pro increato, ut asserit Damascenus libro primo capitulo nono. Secundo, prout dicit negationem generationis specialiter dictæ, & sic loq̄mur nunc de ipso. Primo modo omnis substantia ē genita aut ingenita, id est, creata aut increata, non autem secundo modo. Ingenitum itaque primo modo acceptum, non potest esse notio alicuius personæ diuinæ, cum sit attributum essentiæ quo deus dicitur increatus: sed sumptum secundo modo, uel dicit negationem extra genus, uel dicit negatiōem in genere diuinæ naturę. Primo modo ingenitum est idem quod non ens ab alio per generationem, siue simpliciter sit à nullo, siue sit ab alio per creationem aut spirationem, dummodo non sit ab ipso per generationem. sicq; non solū conuenit creatori, sed etiā primis suppositis cuiuslibet speciei creatæ, & dictum de creatore, non conuenit filio, sed patri & spirituisancto atque diuinæ essentiæ, & sic rursus non est notio, cum sit commune creatori & creaturæ, diuinæ quoque essentiæ ac personis duabus. Sumptum uero secundo modo, adhuc tripliciter dicitur: quia uel negatio negat genus generationis, quod est esse ab alio: uel negat speciem supponendo genus, ut sit quasi species uel differentia diuidens genus hoc, quod est esse ab alio. Denique, inquantum negatio ista fundatur super affirmatiuum modum existendi ab alio aliter quàm per generationem, tunc uel negat speciem solam: nec supponendo genus, nec illud negando, nisi secundum quod est in specie. Si primo modo, cum sint tantum duo genera in diuinis, substantia & relatio, uel negatur illa (uidelicet generatio) ut est in genere diuinæ naturæ, uel ut est in genere principij in diuinis. Si negat genus generationis in genere diuinæ naturæ, sic ingenitum idem est quod ens in diuina natura non existens ab alio, & sic conuenit patri ac diuinæ eēntiæ, nec est notio personæ, cum sit attributum essentiæ, quo deus uocatur primus. Si autem negat esse ab alio in genere principij in diuinis, sic ingenitum est in diuinis principiū, non principiatum, sicq; soli conuenit patri & est notio eius inquantum illa negatio fundatur super affirmationem, uidelicet super hoc quod pater est principium deitatis, id est, principium totius processus, qui diuinæ naturæ uirtute est in diuinis. Non enim solum procedunt à patre filius & spiritussanctus, uerumetiam quod à filio procedit spiritussanctus, conuenit filio à patre. Hinc pater potest tripliciter notificari. Primo, inquantū absoluta ratio actiui principij conuenit ei soli, secūdum quam rationem ipse solus est autor & principium non de principio in diuinis, quod in creaturis eēt primum principium, quia in eis est prius & posterius. sicq; notificatur p ingenitum prætacto modo acceptum. Secūdo, inquantum ipse est principium per generationem, & sic paternitas est notio eius. Tertio, ut producit spirando, & sic communis spiratio eius est notio. Nec solum est notio patris ly ingenitum, sed item proprietas, quoniam conuenit ei soli. Veruntamē non est proprietas personalis, quoniam præsupponit rationem principij, puta paternitatem, quæ est proprietas patris constitutiua: quia quod primum est in re, est cōstitutiuum ipsius. Hinc innascibilitas non est personalis proprietas patris, quamuis sit proprietas suæ personæ. Pr̄ in diuinis notificatur tripliciter.

¶Hinc constat quod secundum abnegationem duorum modorum processionis diuinæ ad intra, non oportet patri duas attribuere notiones: quia ingenitum est notio, prout negat genus processionis, uidelicet esse ab alio, in quo includitur utriusq; processionis negatio. Ex eodem patet, cur potius notio ista nominatur negatione generationis, quā passiuæ spirationis: uidelicet quia generatio communiter dicta, includit omnem modum substantialis emanationis.

¶Postremo, ingenitum seu innascibile relatiue dicitur in diuinis, & uocatur relatiuum saltem per reductionem, ita quod sicut genitus dicitur relatiue, inquantum est idem quod filius, ita ingenitus inquantum est idem quod non filius, prout sexto de Trinitate loquitur Augustin⁹. Hæc Vdalricus. August.

¶In his autem uidetur quædam dissensio, in hoc quod Antisiodorensis dicit innascibile seu ingenitum esse notionem, prout sumitur priuatiue, Albertus uero & Vdalricus dicunt oppositum, utpote, quod sit notio prout dicitur negatiue, & nō priuatiue. sed hoc faciliter concordatur. Nēpe & Thomas in hoc Antisiodorensi cōcordat, & paulopost tangetur concordantia horum. Dio. Car.

Tho. Aq. ¶Itaque Thomas hic scribit: Secundum Augustinum pater est principium toti⁹ deitatis. Vñ si in diuinis esset ordo qui poneret prius & posterius, pater diceretur principium. sed quoniam ibi nō est ordo talis, loco illius quod est primum, dicimus principium, non de principio. Deinde ponit Thomas, qualiter triplici notione noscat̄, sicut ex Vdalrico iam positum est. Consequenter soluendo argumentum hoc, si ingenitum est proprietas patris, hoc est uel ut negatiue, uel ut priuatiue accipitur: respondet, ingenitus non importat absolutam negationem, sed aliquo modo priuationem. Omnis nanq; negatio quæ est in aliquo determinato subiecto, potest dici priuatio. Propter q̄d quarto Metaphysicæ dicitur, quod priuatio est negatio in subiecto aut in substantia. Negatio igitur quam importat ingenitus, intelligitur ut fundata in ratione principij, ut est notio patris: & ita non conuenit diuinæ essentiæ neq; spirituisancto, quibus non conuenit esse principium per originem alicuius diuinę personæ, nec filio, cui conuenit affirmatio opposita. Hinc tamen non sequitur, quod in patre sit imperfectio aliqua. Quamuis enim priuatio sit semper eius quod natum est haberi, hoc tamen contingit tripliciter, ut quinto Metaphysicæ dicitur. Primo, qñ aliquid non habet quod natum est haberi à quocunq;, quamuis ipsum non sit natum illud habere, quemadmodum pes dicitur non habere uisum. Secundo, quando non habet illud quod natum ē haberi à genere suo, quamuis non ab ipso nec ab aliquo suæ speciei, sicut talpa non habet uisum, uel quando non habet illud quod natum est habere, quando & ubi atque secūdum alias conditiones: sic'q; proprie nominatur priuatio, & imperfectionem includit Hæc Thomas.

Philosop.

Qualiter priuatio dici queat de pr̄e salua ei⁹ pfectione.

Cōcilia-tio int An tisio. & Albertum.

¶Ex quibus habetur prætactæ dissensionis concordia. Albertus siquidem & Vdalricus ac alij quidam dicentes ingenitum seu innascibile, prout est notio, non accipi priuatiue, loquuntur de priuatione ꝓprie sumpta, uidelicet tertio modo: imò sic nihil priuatiue dicitur in diuinis, nec quippiam sic priuatiue conuenit deo. Qui uero dicūt ingenitum accipi priuatiue, sumunt priuationem extense, uidelicet primo aut secundo modo.

q. 33. ar. 4. ¶Præterea quæstionem hanc etiā mouet Thomas in prima parte Summæ suæ, & cuncta q̄ scribit ibi, in præinductis iam continentur.

Richard⁹ ¶Concordat Richardus & addit: Tres notiōes patris non distinguuntur per comparationem ad personam patris, in qua sunt inter se, neque ab ipsa persona: quia comparatæ ad ipsam personam, realiter idem sunt cum ea, sed distinguuntur per hoc, quod innascibilitas inquātum est notio ab alijs distincta, significat negationem relationis realis, id est, realem relationem negatiue modo prætacto, Paternitas uero & actiua spiratio significant relationes reales, spiratio uero actiua distinguitur à paternitate, inquantum secundum rationem intelligendi præsupponit filium, quem pater produxit ꝑ generatiōem actiuam, quæ est realiter idem cū paternitate. Et ita inquantum spiratio actiua ē actus filij, est quasi per paternitatem mediante filio, uel secundum quosdam, inquantum spiratio est ꝑ modum uoluntatis & generatio cum qua paternitas realiter idem est, est per modum naturę. Quamuis autem actiua spiratio non distinguatur a patre, distinguitur tamen à generatione actiua: quoniam amor non procedit, nisi simul à mente, & à mentis conceptu. ideo actiua spiratio quæ est productio amoris spirati, & actiua generatio quæ est productio illius conceptus, qui uerbum est, inter se habent distinctionem. Hæc Richardus.

¶Præterea Petrus quærit hic, An plures proprietates in persona patris. Et respondet: Proprietates unius personæ, cum sint proprietates relatiuæ, dupliciter possunt considerari. Primo, per comparationem ad subiectum in quo sunt. Secundo, quo ad obiectum respectu cuius sunt. Primo modo, comparantur ad idem eodem modo: secundo modo, ad diuersa & diuerso modo, sumendo diuersum extense. Ideo primo modo cum nullam retineant respectu subiecti naturam relatiuæ oppositionis, quæ sola in diuinis distinguit, sunt idē cum illo in quo sunt, nec inter se differunt: sed secundo modo abinuicem differunt, sicut in simili diuinæ personæ ad essentiam comparatæ, non differunt: comparatæ uero ad inuicem, differunt. Sed personæ differunt proprietatibus, proprietates uero seipsis, quemadmodum species differūt differentijs, differentiæ autem seipsis. Hæc Petrus.

Questio Petrus.

Qualiter ingenitū notio sit patris.

¶Qui etiam ad principalem quæstionem propositam, scilicet an ingenitum sit notio patris, respondet: Ingenitum seu non natum dupliciter sumitur, scilicet priuatiue, & sic non conuenit deo: & negatiue, & hoc dupliciter: quia aut dicit negationem in genere. & sic est ens non ab alio per generationem, sic'q; conuenit spirituisancto: aut dicit negationem simpliciter, sic'q; est idem quod non ens ab alio. & hoc rursus dupliciter. Primo, ut sit pura negatio, & sic conuenit essentiæ, nec est notio: uel ut sit negatio fundata super contrarium, & sic conuenit patri, est'q; notio eius, indicans in eo dignitatem primi principij, uel potius principij nō de principio. Siquidem per rationem principij ponitur in patre notio duplex, puta paternitas atque communis spiratio: per rationem uero nō de principio, ponitur in eo tertia notio, scilicet innascibilitas. Hæc Petrus, qui in hoc cōcordat Alberto, quod dicit ingenitum seu innascibilitatem non conuenire patri prout sumitur priuatiue.

Bonauen. ¶Amplius circa hęc scribit Bonauentura: Sicut dicit communis positio, & habetur ex uerbis sanctorum Augustini atque Hilarij ac Magistri, paternitas ē personalis notio patris. Ad hoc enim quod relatio aliqua personalis dicatur, requiritur quod dicat alicuius personæ habitudinem primam ac propriam per modum positiōis & completionis. Innascibilitas autem primo suo intellectu non dicit positionem, & quo ad intellectum suum secundum seu consequentem, non dicit specialem relationem, sed plenitudinem fontalem. Ideo non ē personalis proprietas seu relatio patris, sed notio. Hęc Bonauentura. ¶Qui consequenter hic sciscitatur, utrum improcessibilitas sit notio patris. Et respondet, Nihil potest esse notio in diuinis, nisi dicat respectum positiuum ex intellectu suo primo aut

Questio

Improcessibilitas nō ē notio distincta ab alijs.

consequente. Si enim solum priuat relationē, conuenit essentiæ sicut personæ. Quemadmodum enī pater non producitur, ita nec essentia. Et sicut spiritussanctus non producit personam ad intra, sic neque essentia. Et sicut ingenitus non potest esse notio, nisi ponat positiuum respectum ex consequenti, sic & inspirabilis non potest notio esse, nisi ponat respectum positiuum. Hunc autem non ponit, nisi secundum quod ponit primitatem respectu spirationis, sicut innascibilitas respectu generationis, ut sicut innascibilis dicitur, quia nec generatur nec generationem consequitur: sic improcessibilis seu inspirabilis appellatur, qui nec procedit, nec processionem consequitur. Et quoniam omnis emanatio in diuinis est generatio uel generationem consequitur, quoniam generatio dicit primam emanationem, ideo innascibilis priuat omnem emanationem: ideo dicit fontalem plenitudinem non tantum respectu generationis, sed etiam spirationis. Hinc innascibilitas non est generatio neque spiratio, sed improcessibilitas: quoniam nec spirat, nec spirationem consequitur: & quo ad hoc, non excluditur filius, qui etiam non spiratur, nec spirationem consequitur. Improcessibilis ergo non priuat nisi unam emanationem. Ideo solum dicit partem plenitudinis illius fontalis. Idcirco improcessibilitas non potest esse notio in patre distincta ab innascibilitate, nec in filio à spiratione, nec plenitudinem importat fontalem nisi in spirando. Quamuis itaq; improcessibilitas dicere queat nobilitatem, tamen cum non distinguatur ab alijs assignatis, non ponit in numerum cū alijs. Hæc Bonauentura.

Alexāder

¶Præterea Alexander ad quæstionē hanc, Vtrū innascibilitas sit notio uel proprietas, eadem scribit quæ iam ex Sūma Antissiodorēsis inducta sunt Ad id uero utrum sit proprietas pr̄is, respondet: Ingenitus sicut & ignorantia dupliciter dicitur, scilicet negatiue & quasi contrarie. Primo modo cōuenit patri, secundo modo cōuenit spirituisancto. Idcirco ingenitus non potest esse notio communis utriq;, cum non dicatur de eis secundum eandē acceptionem. Ingenitus quoque prout dicitur quasi contrarie, & tantum ualet sicut habens proprietatem distinctam & quasi contrariam generationi, non est notio alia à processione. Etenim spiritussanctus eo quod procedat ab alio per spirationem, nuncupatur hoc modo ingenitus. Hæc Alexander.

Scotus. Philosop.

¶Scotus etiam ait hic: Secundum Philosophum quinto Metaphysicæ, q̄t modis dicitur positiuum, tot etiam dicitur priuatiuum. Idcirco hoc nomen ingenitum, omnem habet multiplicitatem quā habet nomen hoc, genitum. Genitum uero, quamuis significet terminum .i. personam genitam, utpote filium, tamen accipitur pro omni eo quod est in filio. Similiter accipitur genitum ad productum in communi, prout præsupponit gn̄ationem, quāuis nō producatur generatione. Deinde pādit quomodo priuatio multis modis dicatur, sicut nunc habitum est, sicque declarat qualiter ingenitum sit proprietas patris, & uidetur satis consonare iam dictis Deinde subiungit, quod ingenitum seu innascibilitas potest dici proprietas constitutiua patris, secūdum quod est propria patri: quia præintelligitur omni origini & communicationi essentiæ. Et intelligendo essentiam cum negatione communicationis, uidetur haberi suppositum: qa negatio illa incōmunicabilis est, nec potest esse in pluribus. Negatio nanque actualis communicationis ipsius essentię, in nullo potest esse nisi in patre, qa essentia alijs personis acquiritur. Hæc Scotus.

Diony.

Innascibilitas nō ē psonę patris constitutiua.

¶Verum hæc eius opinio omnibus prællegatis magnis doctoribus extat contraria, & multipliciter inuenitur erronea, sicut ex rationibus prællegatorum doctorum ostenditur. Proprietas autem constitutiua patris, existit paternitas: nec ulla persona formaliter constituitur sola negatione. Et iuxta inducta, innascibilitas autoritatem & paternitatem præsupponit, & sequitur eam. Sed & contra opinionem istā diffuse scribit Durandus, argumenta eius soluendo, & motiua alterius positionis tangendo. Positiuam quippe personā oportet per ꝓprietatem positiuam constitui, sicut & om̄e ens positiuum per aliquid positiuū formaliter tale est. Innascibilitas autem cum formaliter sit negatio aut priuatio, de se nihil formaliter ponit: imo aliqd p̄supponit, & super positiuum fundatur, nec est relatio nisi per reductionem. Diuinæ autem personæ constituuntur per proprietates directe atq; formaliter relatiuas & positiuas, uel (ut alij opinātur) per huiusmodi origines, sicut ante probatum est.

Durand⁹

Tho. Aq.

Ad secundam partem q̄stio.

¶Hinc Thomas ad istud, An innascibilitas sit ꝑsonalis proprietas patris, respondēs: Quemadmodum, inquit, in inferioribus quicquid consequitur ad esse perfectum rei, non est constitutiuum illius: sic in diuinis quicquid secundum intellectum præsupponit aliquid quo persona constituitur, nō potest esse cōstitutiuum personæ. Propter quod communis spiratio non potest esse proprietas personalis, quoniam præsupponit in patre generationem actiuam, atq; in filio generationem passiuam, quibus illæ personæ constituuntur. Similiter innascibilitas cū dicat negationem q̄ fundatur super rōnem principij, ut dictum est, præsupponit secundum intellectum rationem principij super quam fundatur, uidelicet paternitatē. Idcirco non potest constituere patris personam, nec esse proprietas personalis. Hæc Thomas.

Durādus

¶Cuius dicti declaratio ac cōfirmatio est, quod hic scribit Durandus: Paternitas, inquiens, & innascibilitas generaliter sumptæ, non habent inter se ordinem, ita ut unum prius sit altero. Aliquis nāq; est pater q̄ non est innascibilis, ut in hominibus pater. Innascibile quoque potest alicui conuenire sine paternitate, ut si in diuinis non esset nisi unū suppositū absolutū, ut putant Iudæi & Sarraceni. Hinc intellectus unius non præsuppponit intellectū alterius. Veruntamen prout diuinis conueniunt, habent inter se ordinem, sic quod paternitas prior est innascibilitate: quia paternitas dicit primam relationem fundatam super autoritatem principij uniuersalis, innascibilitas uero dicit priuationem eēndi ab alio, sed prius & essentialius conuenit uniuersali principio esse primum principium primi ꝓducti, q̄ non esse ab alio. Hæc Durandus.

Soluitur argumenta initio quęst. adducta. ¶Solutio demum obiectionum, ex dictis est clara. Innascibilitas enim secūdum quod est notio atque proprietas, non dicit tantum negationem, & quamuis non nisi negationē insinuaret, adhuc aliquo modo patrem notificaret, Augustino dicente: Non modica pars notitiæ dei est, scire quid deus non sit. imò secundum diuinum Dionysium, diuina uerius magisq́ʒ proprie innotescunt nobis in uita hac per negatiua quàm per positiua.

Augustin.

S. Dion.

Ad scōm. ¶Ad secundum responsum est, quoniam ingenitum & innascibile multis modis sumuntur, & ,put sunt notio ac proprietas patris, non conueniūt spiritui sancto.

Aegidius ¶At uero p̄inductis cōcordat Aegidius, inter cętera loquēs: Notionē ī diuinis oportet aliq̄ mō ad originē pertinere. Ad originē uero aliqd pertinet, uel quia originem negat, uel qa originē ponit. Nā ut ait Philosophus, Negationes entium aliquo modo pertinent ad ens. Conformiter negationes relationum atqʒ originum aliquo modo relationē important, uel ad originem reducuntur. sicq́ʒ ingenitum est notio patris, inquantum negat eum ab aliquo esse productum. Tres quoque patris notiões ita se habent, quod una aliam secūdum modum intelligendi aliquo modo præsupponit. Innascibilitas nanqʒ præsupponit communem spiratiōem & paternitatem, & communis spiratio paternitatem. Nunquam enim de aliquo ente aliquid negatur, nisi quia de illo aliquid affirmatur. Negatiua etenim ab affirmatiua accipit robur. Non ergo genitū negaretur de patre, nisi aliquid affirmaretur uere de eo. Hæc Aegidius.

Philosop.

Diony. ¶Cui à multis contradicitur in hoc, quod ait innascibilitatem præsupponere communem spirationem. sic enim præsupponeret filiationem ac filium, cui cū patre actiua spiratio est cōmunis. Rursus ait Aegidius: Quicquid notificat aliquid, potest dici notio ei⁹. Non autem notificatur aliquid, nisi per ea secundum quæ ab alijs distinguit̃. Hoc uerbum Aegidij uidetur pati instantiam, quia non solum notificatur species per suam differētiam, qua ab alijs distinguitur speciebus, sed item per suū genus quo cum alijs speciebus conuenit atque cōmunicat. Denique communis spiratio est notio patris, & tamen per eam conuenit cum filio, nec à filio per eam distinguitur. Et si ad ista detur responsio aliqua, rursus obijceretur, quod etiam per conuertibilia cum ente res notificatur, per quæ à nullis distinguitur secundum quod cōuertibilia sunt.

Aegidius

QVAESTIO .II.

SEcundo principaliter quæritur, **Utrum ingenitus seu innascibilis dicatur secundum substantiam, vel secundum relationem.** ¶Sed ad istud ex dictis patet solutio, tamen aliquid plenius potest super hoc dici.

Bonauen. ¶Itaqʒ Bonauentura respondet: Omnes in hoc conueniunt, quod ingenitus dicitur secundum relationem, sed differenter. Nam quidam dixerunt quod ingenitus solum dicit relationis priuationē idq́ʒ sufficere ad hoc quod dicatur notionalit̃, quia priuatio potest esse principium distinguēdi & innotescendi, sicut ouis non signata, distinguitur à signata. Negatio quoque dicit nobilitatem, sicut nō regi nobilitas est in rege, & non causari in causa, ac non produci in producente. Sed ista opinio stare non ualet, quia pura negatio non distinguit. Negatio nanqʒ relationis, de essentia dicitur: nec dicit nobilitatem, quia omnis nobilitas dicit aliquid positiuum. Alij ergo dixerunt quod ingenitus dicitur relatiue ac positiue, quia priuando unam relationē ponit aliam, quemadmodum inæquale priuando æqualitatem, ponit relationem illi oppositam: sic ingenitum priuando relationem ad genitorē, ponit relationē oppositā ad nō genitorē, & hoc dicūt sensisse Augu. lib. de Trinitate dicentē: Sicut genit⁹ refertur ad genitorē, ita non genitus ad nō genitorē. sed nec hoc potest saluari, qa non genitus aut dr̃ ad principiatū, aut ad principium. si ad principiatū, ergo respectu illius non potest dici hoc nomen ingenitus, cum genitus dicatur in respectu ad principium, & idem significatum sit nominibus geniti atqʒ ingeniti, solaq́ʒ differant negatione, Ergo necesse ē quod ingenitus dicatur respectu principij. sicq́ʒ pater poneretur habere principium. Hinc tertius modus dicendi est, quod ingenitus prout est notio patris, dicit relationem partim priuatiue, partimq́ʒ positiue. Idcirco notandum, quia (ut ait Augustinus) idem est ingenitus & non genitus. Non genitus autem tripliciter accipi potest, sicut non album quoniam potest eē negatio in genere, uel extra genus, uel partim in genere, uel partim extra genus. Ingenitum enim importat ordinem in ratione generis remoti, & ordinem ad principium in ratione proximi, ac etiam ordinem talem per modum naturæ in ratione completiui. Si ergo ingenitus sit negatio extra genus, sic dicitur ingenitus quod nō generatur, nec etiam habet ordinem aut relationem. & sic dicit pure priuationem, & dicitur de essentia: nec dicitur secundum substantiam, neqʒ secundum relationem, eo quod solum priuatio sit. Alio modo potest ingenitus esse negatio in genere, & uocatur ingenitum quod non generatur. Habet tamen ordinem seu relationem ad principium, sicq́ʒ dicit relationem abstractam. Non tamē ex hoc dicit nobilitatem, & sic conuenit spiritui sancto, non tamē est notio. Tertio modo potest esse negatio q̄dammodo in genere, & quodāmodo extra genus. sicq́ʒ nominatur ingenitum quod non generatur. Habet tamen ordinem non ad principium de quo sit, sed ad principiatum seu productum ab ipso. sicq́ʒ dicit nobilitatem, & est notio patris. Verum quoniam ingenitus de ratione sui nominis non uidetur dicere nisi priuationem uel negationem generationis, idcirco dicendum est quarto modo, ꝙ ingenitum secundum quod proprie conuenit patri, dicit relationem priuatiue, & ex hoc ipso dicit ex consequenti relationē positiue, qa nō gn̄ari dr̃, ꝗ simpliciter nō gn̄atur, & sic cōuenit non tm̄ patri, sed essentiæ quoqʒ ac spirituisancto. Sed ultra hunc intellectum prout proprie conuenit patri, addit ꝙ pater non generatur, nec per generationem accipitur: & ita excluditur essentia, quæ per generationem accipitur, sed sic adhuc conuenit spirituisancto. Itaqʒ prout conuenit soli patri, sic appellat ingenitus, qui nec generatur, nec per generationem

Augusti.

Augusti.

Quōm⁹ ingenitus soli patri cōueniat.

accipitur, nec generationem cõsequitur. Per quorum primum excluditur filius, per secundum essentia, per tertium spiritussanctus, cuius processio generationẽ aliquo modo consequitur. sicq; ingenitũ includit paternitatẽ plenitudinemq; fontalem. Hæc Bonauentura.

Alexãder. ¶Alexander quoq; hic asserit: Augustinus in libro de Trinitate contra Arrium dicit in diuinis nõ sequi, hoc non prædicatur secundum substantiam, ergo p̃dicatur secundum accidens, sed in creaturis id sequitur, in quibus relatio continetur sub accidente. In diuinis autem non est ut accidens, sed retinet modum suum. Arrius autem sic arguebat: Quicquid dicitur de deo, dicitur de eo secundum substantiam uel secundũ accidens. sed esse ingenitum prædicatur de patre, & esse genitum de filio. ergo utrunque secundum substantiam dicitur, ergo pater & filius substantialiter distinguuntur. (August.)

¶Ad quod quinto de Trinitate Augustinus respõdet: Quicquid de deo dicitur, secundum substantiam dicitur, ergo quod dictum est, Ego & pater unum sumus, secundum substantiam dictum est, ergo pater & filius secundum substantiam unum & idem sunt. Deinde ostendit Augustinus ibidem, aliquid dici de deo non solum secundum substantiam, sed & secundũ relationem. Hæc Alexander. (Johan. 10.)

Richard⁹ ¶Hinc fatetur Richardus respondendo ad quæstionem qua quæritur, Vtrum innascibilitas sit realis relatio. Innascibilitas quantum ad id quod primo significat, non est realis relatio, sed negatio alicuius realis relationis, cum sit negatio emanationis ab alio: quãtum uero ad id quod secundario importat, dicit rem aliquam, puta primitatem, ad om̃em emanationem, quæ primitas dicit habitualem respectum ad originatum. Vnde uidetur in se comprehendere & illam proprietatem, quæ formaliter est (ut sic loquar) de significato potentiæ generatiuæ, & illam quæ formaliter ẽ de significato potentiæ spiratiuæ. Porro cum dicitur, quod non genitus refertur ad non genitorem, intelligendum est hoc de relatione secundum rationẽ tantum. Nec nego quin innascibilitas quantum ad id qđ primo significat, importet relationem secundum rationem: quia negationes dici possunt res ratiõis, inquãtũ apprehenduntur à ratione per suas affirmationes. Relatio autem quæ consequitur id quod per eam refertur, non nisi secundum quod ab intellectu apprehẽditur, dicitur relatio secundum rationem, non secundum rem. Hæc Richardus. (Innascibilitas dicit realem relationem.)

Petrus. ¶Præterea circa hæc asserit Petrus: Aliquid dicitur esse in genere dupliciter. Primo per se, ut quod recipit generis prædicationem, sicut homo est in genere substantiæ. Secundo per reductionem, & hoc dupliciter. Primo per reductionem directam, ut principium generis, sicut punctus est in genere quantitatis, materia & forma substantialis in prædicamento substantiæ. Secundo per reductionem indirectam, puta per alium, ut priuationes & negationes reducuntur ad idem genus cum habitibus & affirmatiõibus suis, per quas habent esse atq; cognosci. Hæcq; reductio fit non per ipsam negationem quæ in nullo genere ponit, sed p rem negatam: quoniam esse intelligitur in non esse, & affirmatio in negatione, ut primo Perihermenias dicitur. (Aliquid ẽ in gñe dupliciter. — Philosop.)

¶Si autem obijciatur, quod negatio addita termino relatiuo, negat relationem: ergo innascibilis seu ingenitus non est in genere relationis: Dicendum quod quamuis negatio remoueat prædicationem generis, sicq; remoueat esse in genere per se, non tamen remouet reductionem ad genus. Hæc Petrus. (Solutiõ obiectio.)

QVAESTIO III.

Tertio quæritur, An innascibilitas sit idem quod paternitas. ¶Videtur quod sic, quia in filio idem sunt filiatio & natiuitas. Item utrunq; eorũ est ipsemet pater.

¶Ad hoc respondet Albertus: Vna notionum istarum non prædicatur de alia, nec dici potest, Paternitas est innascibilitas, sicut nec dici potest ratio cognoscendi patrem, inquantum non est de principio: ẽ ratio cognoscendi patrem, inquantum est principium filij. Et sic non potest dici relatio qua referi pater inquantum non est de principio, est relatio qua refertur ad filium. Notio quippe accipit esse notionis ratione innotescendi. Relatio autem accipit esse relationis à ratione referendi. Paternitas quoque & innascibilitas non habent oppositionem secundum aliquod genus oppositionis, sed sunt notiones & relationes disparatæ. Nec ex hoc quod uniuntur in una persona, cõfertur eis q̃d sint una relatio una ve notio: sicut ex hoc q̃ albedo & musica uniuntur in Socrate, non confertur quod una sint qualitas. Hæc Albertus. (Albertus.)

¶Qui etiam circa hoc quærit, an possit concedi q̃ paternitas sit innascibilis, sicut quod pater est innascibilis. Et respondet quod si ly innascibilis tenetur adiectiue, non est concedẽdum quod uel paternitas aut essentia sit innascibilis, quoniam significatur innascibilitas inhærere paternitati siue essentiæ, cum tamen una notio non inhæreat alteri. Aut tenetur substantiue, hoc est, innascibilis ꝑ patre: & sic conceditur utraq;. Hæc idem. (Quæstio.)

¶Hinc Alexander: Distinctę, inquit, sunt istæ proprietates, quia per paternitatem cognoscitur pater ut est principium filij, per innascibilitatem uero ut à nullo. Quamuis ergo pater & innascibilis sint idem personaliter, quoniam eadem est persona cui conuenit utraq; notio ista, non tamen sunt unum & idem notionaliter: quoniam non est notio una & eadem, sicut nec eadem habitudo. Denique tota trinitas dicitur autor respectu creaturæ. Autor quoque dicitur notionaliter, & hoc tripliciter: quia interdum importat innascibilitatem, ut cum dicitur absolute, Pater est autor: quandoque uero paternitatem, ut cum dicitur, Pater autor est filij. Aliquando spirationem actiuam, sicut cum dicitur, Pater est autor spiritussancti. Hæc Alexander. (Alexãder — Autor dr notionalis)

¶Concordat Petrus, dicendo: Inter paternitatem & innascibilitatem colligitur differentia triplex. Prima, quia innascibilitas dicitur negatiue, paternitas positiue. Scđa, q̃a innascibilitas dr̃ per comparationẽ ad principium, paternitas aũt p cõparationẽ ad id q̃d ẽ à principio, puta ad filium, q̃ est à p̃re. Tertia, q̃a innascibilitas ut est notio, præsupponit p̃rnitatem in generali: quoniam prout est notio patris, non est pura negatio, imo fundata est super rationem uniuersalis principij, uel est ei coniuncta. ergo præsupponit in ea habitudinem principij. Itaq; secundum intellectum præce (Petrus.)

dit paternitatem & communem spirationem in generali. hinc innascibilitas non potest idem esse quod paternitas, quamuis inseparabiliter concomitetur eam in diuinis, non tamen in inferioribus. Hæc Petrus.

Richardꝰ

¶Insuper qualiter intelligenda sunt ista, clarius elucescit ex uerbis Richardi, dicentis: Innascibilitas quantum ad id quod primo est de eius significato, non est eadem notio cum paternitate. Sic enim innascibilitas dicit negatiõem principij, hoc est, ipsum innascibilem negat esse ab aliquo: paternitas uero dicit positiuam relationem ad productum à patre. Si autem consideretur innascibilitas quantum ad id quod secundario ẽ de eius significato, sic realiter idem est cum paternitate & actiua spiratione. Innascibilitas nanq; secundario significat primitatem, quæ ad omnem emanationem & ad generationem atq; spirationem se habet cõmuniter, nec realiter differt ab eis, hoc ẽ, à paternitate seu generatione & actiua spiratione. Hæc Richardus.

Innascibilitas non ẽ eadem notio cum paternitate.

Bonauen.

¶Atuero Bonauentura respondet, quod innascibilitas etiam quantum ad secundarium suum significatum, differt à paternitate: quoniam pater dicit relationem principij solum quantum ad filium, innascibilis uero dicit secundario primitatem plenitudinẽve fontalem non solum ad generandum, sed etiam ad spirãdum. Sed ista faciliter concordantur, quia Richardus uult dicere quod innascibilitas & paternitas sint idem realiter, non tamen conuertibiliter, sicut superius & inferius. Et quia primitas illa se habet in plus q̃ paternitas, dicit Bonauentura quod sint distinguẽda.

Cõciliatio inter Richar. & Bonauẽturã.

Questio

¶Præterea quidam doctores hic quærũt, an pater propter tres suas notiões ualeat dici trinus. quæ quæstio similis est quæstioni superius motę, uidelicet utrũ deus propter quinq; suas notiones dicendus sit q̃nus, sicut propter tres personas uocatur trinus. Ad quam supra ex Antisiodorensi responsum est.

Richardꝰ.

¶Richardus uero respondet ad prætactum quæsitum: Quamuis in patre tres notiones existant, tamen in eo nõ est nisi una personalis proprietas, per quam in esse personali constituitur, ab alijsq; distinguitur. Personæ ergo diuinæ iuxta numerum proprietatum personalium numerãtur, sicut & res creatæ penes formas substantiales, non autem penes proprietates, relationes seu notiones non personales nec constitutiuas, sicut nec creata numerantur penes formas accidentales. Pater ergo est unus, non trinus: quia in eo ẽ tantum una proprietas personalis. Hæc Richardus. Idem Petrus.

Pater non est trinꝰ ꝓpter tres notiones.

Soluũtur argumẽta initio qstionis adducta.

¶Ad primum obiectum in principio tertiæ quæstionis motum, dicẽdum quod natiuitas & filiatio in filio differunt nomine tantum, nec habent se ut positiuum & priuatiuum seu negatiuum, quemadmodum paternitas & innascibilitas. Ideo non est simile.

Ad scõm.

¶Ad secundum, quod sicut non sequitur, tã pater quàm filius sunt diuina essentia, ergo sunt una persona: ita nõ sequitur, tam innascibilitas quàm paternitas sunt idẽ quod pater, ergo sunt notio seu proprietas una. Innascibilitas quoq; inquãtum pura negatio aut priuatio, non censetur idem quod positiuum seu pater.

Questio Scotus.

¶Hoc loco quærit Scotus, utrum prima persona, uidelicet pater, constituatur positiua relatione ad secundam, puta ad filium. Sed istud uidetur ab eo sufficienter quæsitum & determinatum supra distinctione uigesimasexta, ubi quasi probabiliter tenuit, quod diuinæ personæ constituuntur per absolutas proprietates, quod & hic rursus ait de patris persona, & arguit ita: In patre non est nisi essentia ingenita & spiratio atq; relatio ad secundam personam, id est, paternitas, qua refertur ad filium. Relatiua autem sunt simul natura. Quocunq; ergo prius est unum relatiuorum, & reliquum. Si igitur pater constituitur paternitate, paternitas prior est patris persona, ergo & filiatio. imò & filius. Deinde ponit communem doctorum respõsionem, dicendo: Dicitur quod relatio ut proprietas, constituit patris personam, & præcedit generationẽ actiuã: sed ut relatio seqtur. Istud aũt non multum ualet in re, quamuis in intellectu possit talis consideratio esse. Nam quæro de relatione secundum quod est proprietas, an sit ad se uel ad alterum: quoniam licet sit conceptus communis absoluto & relato, quia neutrum illorum includit cõceptus ille de per se in suo intellectu, tamen nihil est subsistens in se, nisi sit formaliter absolutum uel relatiuum. Ideo hæc proprietas ut hæc, aut est ad se uel ad alterum: si est ad se, ergo persona constituta per eam, est ad se, nec dicitur relatiue. Relatio uero seu ad aliquid, constituit aliquid. Vnde quamuis possit sic & sic considerari, semper tamen in re includit hoc uel illud. Contraria ergo opinio ẽ, q̃d pater non constituitur relatione, sed absoluta ꝓprietate: quoniam non est intelligibile quod aliqs sit pater nisi præintelligatur ingenitum, nec hoc nisi ꝑ positiuum proprium, & non per essentiam, ergo per aliquid aliud. Primum patet, quia in ratione propinquę potentiæ in diuinis, requiritur conuenientia suppositi ad agendi. Hoc autem in prima persona est, nõ habere essentiam ab alio. Hæc Scotus.

¶Qui disputationem istam prolixe prosequitur.

Diony. ꝯ Scotum

¶Verum sicut uigesimasexta distinctione ostensum est, opinio ista ẽ apertissime & impalliabiliter cõtra doctrinam sanctorum, præsertim Augustini, Hilarij, Boethij & Anselmi, & contra Damascenum, Richardum de sancto Victore, imò & cõtra doctrinam diuini & magni Dionysij in libro suo de diuinis characteribus. Derogat quoque simplicitati diuinæ, & ẽ cõtra communem theologorum traditionem, imò q̃d amplius ligat, & contra decretalem Innocentij in generali concilio, in qua continetur quod diuinę personæ ab inuicem distinguũtur, per proprietates. Quod certum est de proprietatibus relatiuis esse intelligendum, cum nullus doctor authenticus usq; ad tempus illud legatur aliter docuisse. Deniq; motiua hæc Scoti nil prorsus concludunt, nec dicta ualentissimorum doctorum Alexandri, Thomæ, Alberti, Bonauenturæ sequaciumq; eorum inualidant. Nempe cum dicũt relationem considerari dupliciter, uidelicet ut proprietatem & ut relationem, atque ut proprietatem constituere personam & actum notionalem præcedere, sed ut relationem sequi: Dum inquam sic dicũt, nequaquam intendunt quod nostra consideratio aliquid agat aut uariet in diuinis, cum ab æterno ante omnem considerationem mentis creatæ sic fuerit in re ipsa. sed hoc intendunt docere & declarare, q̃ consideratio nostra circa diuina nõ est inanis nec cassa, sed uera, fidelis ac solida, utpote habens fundamentum in re, quoniam sicut diuina eẽntia supersimplicissima manens, & absq; oĩ distinctione formali seu nõ identitate ex natura rei, ob suam infinitatẽ continet in se uere ac plene oẽm prorsus perfectionem, ita q̃ ualde diuersa ac plurima ei conueniunt, sm quod ipsa est oim

perfectionum eminentissime contentiua, ita quod indulget ut pietas, punit ut æquitas, disponit ut sapiētia, producit ut potentia, gignit ut intellectus in patre, spirat ut uoluntas in patre & filio. Ita diuina relatio ex sua excellētia inquantum diuina atq; realiter idem cū diuina essentia, habet, includit, & comprehendit in se tam id quod est personalis proprietatis, sicq; constituit tam id quod est relationis. Imo & ipsa subsistens est, nec realiter differt ab actione notionali. ideo non ē iudicandum de ea sicut de relatione creata. Hæc isto in loco breuiter tetigisse sufficiat, quia superius uigesima sexta distinctione diffusius sunt expressa. Videtur q̄q; in his Scotus sibijpsi contrarius, quia iā pauloante sensisse uidetur, quod pater constituatur per notionē innascibilitatis, quæ notio secundum Augustinum dicitur relatiue. Non ergo constituitur per proprietatem aliquam absolutam. Veruntamen ut apparet, Scotus in his loquitur opinatiue magis q̄ assertiue. (Augustin.)

QVAESTIO IIII.

Qvarto principaliter quæritur, An imago conueniat soli filio in diuinis. ¶ Videtur quod non, quia intellectuales creaturæ ut homo & angelus uocantur imago dei, sed spiritussanctus incomparabiliter similior est deo patri quàm aliqua creatura, ergo incomparabiliter præ illis conuenit ei esse imaginem dei. (Arguitur primo cōtra veritatem) 2. Secundo, spiritussanctus æqualis est patri ac filio propter eandem magnitudinem quam habet cum illis, ergo & perfecte similis est eisdem, propter eādem sanctitatem, æquitatem & pietatem cum ipsis. Quemadmodum enim unum in quantitate facit æquale, sic 3. unum in qualitate efficit simile. Tertio, quoniam Damascenus testatur quod spiritussanctus imago est filij, sicut filius imago est patris. (Damasce.) 4. Quarto, spiritussanct⁹ procedit per modum amoris. Amor autem in similitudine fundatur, ergo similitudo counenit spirituisancto ex natura & ui suæ processionis.

¶In oppositum sunt quę continentur in litera. (In oppositum.) Hic primo uidendum est quid sit imago & qualiter intelligendæ sunt diffinitiones seu descriptiones ipsius. Et item quot modis dicatur ac qualiter appropriatū seu proprium sit nomen imaginis unigenito filio dei.

¶Circa primum scribit hic Thomas: (Tho. Aq.) Ratio imaginis in imitatione cōsistit. Dicitur enī imago quasi imitago. De ratione autem imitationis sunt duo considerranda, uidelicet id in quo est imitatio, & ea quæ se imitātur seu quorum unum imitatur aliud. (Que requirantur ad rōnē imaginis.) Porro id in q̄ uel respectu cuius est imitatio, est qualitas aliqua seu forma per modum qualitatis significata. Hinc de ratione imaginis est similitudo, sed oportet q̄d sit adæq̄tio aliqua in huiusmodi qualitate secundum quantitatem aut proportionem, sicut in imagine parua est proportio partium ad inuicem sicut in re magna, cuius paruum illud extat imago. Ideo ponitur adæquatio in diffinitione imaginis, cum dicitur: Imago est rei ad rem coæquandam indiscreta & unita similitudo. Exigitur quoq; quod qualitas illa sit expressum & ꝓximum signum naturæ ac speciei ipsius. Non enim dicimus quod qui imitatur aliquem in albedine, sit imago illius: sed qui imitatur alium in figura, quæ est exp̄ssum seu euidens & proximum signum naturæ specificę. Videmus enim diuersarum specierum in animalibus diuersas eē figuras. Propter quod dixit Auerrois: (Auerrois) Sicut res differunt figuris, ita & formis suis specificis. Ex parte etiam imitantium duo sunt considerāda, uidelicet relatio qualitatis seu similitudo quę fundatur in illo uno in quo se imitantur, & ultra hoc ordo: quia posterius factum ad similitudinem alterius seu prioris, uocatur imago: & prius illud ad cuius similitudinē factum est, appellatur exemplar, quāuis unum interdum abusiue ponatur pro alio. (Imago & exemplar differunt.)

¶Idcirco Hilarius (Hilarius.) ad designandum relationem ordinemq; imitantium se, dixit: Imago est eius rei ad quam imaginatur, atq; ad designādum id in quo ē imitatio, addidit: Species indifferens. Diffinitio quoq; imaginis quam sanctus ponit Hilarius, dicens: Imago est eius rei ad quam imaginatur, species indifferens, datur per causam. Non enim species illa in qua fit imitatio, est imago. Imo imago causatur ex indifferētia speciei. Vnde & alij dicunt, imago est rerum differentiūm eadem qualitas. Quæ etiam descriptio datur per causam, quia imago non est qualitas, sed relatio in qualitatē fundata. Nec est circulatio, cū dicitur: Imago est eius rei ad quam imaginatur, sed est ibi circunlocutio exemplaris, & ponitur in uirtute dictionis unius.

¶Si autem obijciatur quod creatura à deo distat ac deficit infinite, ergo non habet cum deo speciem indifferentem. (Obiectio solutur.) Dicendum quod unumquodque quantum attingit ad rationem indifferentiæ, tantum attingit ad rationem imaginis & econtra, inuenitur autem gradus perfectionis imaginis. Dicitur nanque quandoque imago alterius id, in quo inuenitur aliquid simile qualitati alterius, quæ designat & exprimit naturam ipsius, quamuis illa natura non inueniatur in ea, quemadmodum lapidea statua dicitur imago hominis, sicq; imago dei est in creatura, & imago regis in nummo. (Qualiter imago dei sit in hoie.) Et hic est imperfectus modus imaginis. Perfectior uero modus imaginis est, dum qualitati quæ designat naturam, subest eadem natura in specie, sicut est imago hominis patris in filio suo: quoniam habet similitudinem ī figura & in natura quam figura designat. Perfectissima uero imaginꝭ ratio, quādo eadem numero forma & natura est in imitante, & in eo quod imitatur. sicq; filius dei perfectissima est imago patris æterni, quoniam omnia attributa diuina per modum qualitatis significata, quæ sunt in patre, sunt in filio eadem numero. Hęc Thomas in Scripto de diffinitionibus imaginis.

¶Idem scribit in prima parte Summæ quæstione trigesimaquinta, (Articul. 1.) ubi & addit: Ad rationem imaginis non sufficit ratio similitudinis seu figuræ, imo exigitur & origo: quia ut asserit Augustinus in libro octoginta trium quæstionum, Vnum ouum non est imago alterius, quia non est expressum de illo. Ad hoc ergo quod aliquid sit uere ac proprie imago, requiritur quod procedat ex alio simili ei in specie, uel saltem in signo speciei. Ea uero quæ processionem seu originem in diuinis important, personalia nuncupantur. Hinc imago proprie nomen est personale. Hæc in Summa.

¶Insuper de hoc, utpote: An imago in diuinis personaliter & relatiue dicatur, scribit Thomas hoc loco: Imago dupliciter sumitur. Primo, pro eo quod alterum imitatur. Secundo, pro eo in quo consistit imitatio. (Diuinę essentię nō cōuenit rō imaginis proprie.) Primo modo qui & proprius est, diuina essentia non potest dici imago, sed exemplar, cuius imago est creatura. Nempe ante diuinam essentiā nihil est quod ipsa imitetur, sed una persona hoc modo imago est

eius à qua emanat. Sed sumendo imaginem secundo modo, diuina essentia est imago: quia in ipsa est imitatio duplex, secũdum quod filius in natura diuina quã habet à patre, imitatur eundem. Alia est imitatio creaturæ ad creatorem imperfecta, & secũdum aliquam participationem bonitatis aut perfectionis diuinæ. Primo modo imago in recto significat diuinam eẽntiam, in obliquo personas. Sic etenim idem est imago quod diuina natura personarum in ea se imitantium. Hęc Thomas.

T. Aqnas ¶De his hic plura ex Thoma alijsq; conscriberem, nisi supra distinctione secunda, & alijs quibusdam distinctionibus essent ꝓhabita. Nihilominus aliqua breuiter addam, quæ ibi forsan non sunt inducta.

Quaten⁹ imago soli conueniat filio in diuinis. ¶Itaque de hoc, an imago tantum conueniat filio, scribit hic doctor sanctus: Imago prout ꝑsonaliter dicitur, tantum conuenit filio & non spirituisancto, cuius ratio diuersimode assignatur. Quidam etenim dicunt, quod cum imago dicat imitationem in exterioribus, & notionalia sint in diuinis quasi exteriora, filius conuenienter dicitur patris imago: quoniam imitatur patrem in aliqua notione, utpote in communi spiratione: non autem spiritussanctus, qui nullam notionem habet cum patre communem. Sed hoc nõ uidetur conueniens propter duo. Primo, quoniam notionalia in diuinis non magis se habent per modum exteriorum quàm essentialia, potissime ea quæ assequũtur substantiam, Ideo imitatio in illis, scilicet eẽntialibus adhuc faceret rationem imaginis. Secundo, quia penes relationem originis non attenditur in diuinis similitudo, neque æqualitas, nec dissimilitudo, nec inæqualitas, ut habitum est supra ex uerbis Augustini distinctione uigesima. Hinc alij dicunt quod impossibile sit, unius rei plures esse imagines immediate in rem illam ducentes, nisi per materiam diuisas: nec econtra idem põt eẽ imago plurium, nisi taliter diuisorum. Quod rursus stare nõ potest propter duo. Primo, quoniam dici posset quod sicut spiritussanctus refertur ad patrem & filium sicut ad unum principium, ita sit imago amborum tanquam unius principij sui. quemadmodum homo uocatur totius trinitatis imago. Secũdo, qm̃ non est maior rõ cur nõ ualeãt eẽ unius plures imagines, q̃ q̃d uni sint plures similes & æq̃les. Namq̃d uni sunt plures similes & ęquales, est ꝑ distinctionẽ relatiõum. Hinc dicẽdũ cũ alijs, quod q̃uis diuersitas rationis attributorum non sufficiat ad distinctionem processionum realem, sufficit tamẽ ad diuersas notiones earum, ut dictum est supra distinctione decimatertia. Ideo quamuis spiritussanctus sua processione accipiat diuinam naturam, tamẽ cum sua processio non sit per modum naturæ, & per consequens non dicatur filius, sic filius ex ratione & modo suæ processionis habet quod sit imago, & inquantum procedit ut filius, quoniam filius nominatur ex hoc q; habet naturam patris, & inquantum procedit ut uerbum. Nam uerbum est quædam similitudo rei intellectæ in intellectu. Spiritussanctus autem non habet hoc ex rõne suæ processionis, quia procedit ut amor. Ideo sicut non dicitur filius, quamuis accipiat sua processione naturam patris: ita nec imago, quamuis similitudinem habeat cum patre. Hæc Thomas in Scripto.

articul. 2. ¶Porro in prima parte Summæ quæstione trigesima quinta: Doctores, inquit, Græcorum communiter dicunt spiritumsanctum esse imaginem patris ac filij, sicut filius imago ẽ patris. Doctores uero latini soli filio attribuunt rationem imaginis, quia hoc non inuenitur in scriptura canonica nisi de filio, de quo fertur ad Colossenses: Qui est imago dei inuisibilis. Et ad Hebræos, Qui cum sit splẽdor gloriæ & figura substantiæ eius. Et causam huius quidam assignant, dicẽtes quia imaginis non est imago, filius autem imago est. sed hoc nihil est, quando non itur in infinitũ. Hæc in Summa. Coloss. 1. Hebr. 1.

Dionys. ¶Veruntamen ratio illa quam Thomas in Scripto redarguit, cur scilicet spiritussanctus non uocat̃ imago, non uidetur penitus refutanda, quia & aliqui magni eam assignant.

Petrus. ¶Vnde & Petrus: Ex tribus, ait, causis colligit̃ quare solus filius dicatur imago in diuinis. Vna ex parte eius à quo procedit, quia filius procedit ab uno, spiritussanctus à duobus. unum autem magis repræsentatiuum põt esse unius q̃ unum duorum, præsertim inquantum sunt duo. Secunda ex parte modi procedendi, quoniam filius procedit per modum naturæ, spiritussanctus per modum uoluntatis. Intentio autẽ naturæ magis de se tendit ad assimilationem, quàm intentio uoluntatis. Tertia, ex ratione alterum producendi: quia imago attenditur maxime circa exteriorẽ habitudinem. Filius autem conuenit cum patre nõ solum in interiori essentia, sed etiam in habitudine principij ad aliam personam, uidelicet ad spiritumsanctũ. Hæc est ratio Richardi de sancto Victore. Hæc Petrus. Tribus ex causis colligitur solum filium eẽ imaginẽ

Richard. ¶Concordat Richardus, & addit quod imago cõmuniter sumpta accipitur in diuinis uel solum essentialiter, scilicet pro diuina essentia: uel essentialiter & personaliter simul, uidelicet pro unitate essentię & trinitate personarum, ad quarum imitationem facta est rationalis creatura. Græci autem, dicentes quod imago filij est spiritussanctus, accipiunt imaginem large, ꝑ omni re producta ab alio in similitudinem substãtiæ. sed positio latinorum est conuenientior, quia scripturis conformior. Hæc Richardus.

Dio. Car. ¶Præterea ratio qua Thomas improbat, quod alíqui dicunt ideo filium dici imaginem patris magis quàm spiritum sanctum, quoniam filius cõuenit cum patre in notione, utpote in communi spiratione, non uidetur idonea. Allegat em̃ Augustinum supra uigesima distinctione dicentem, quod secundum relationem originis non attenditur in diuinis similitudo, æqualitas, dissimilitudo aut inæqualitas, sed Augustinus non dicit hoc ibi nec alibi, & si alicubi ait hoc, non tamẽ ad istum sensum quo id Thomas allegat. Sciendum ergo quod supra distinctione uigesima allegãtur uerba Augustini contra Maximinum Arriannm, probare conantem quod filius minor sit patre, quia genitus est ab illo. Cum enim sit genitus, accepit à patre essentiam atque potentiam, ergo ex se impotens est. Ad quod Augustinus respondet, non sequi, genitus est, ergo minor est generante: quia eandem accipiẽdo à patre naturam ac potestatem per generationem, æqualis est patri. atq; in multis uidemus, quod genitum accipit nascendo gignentis naturam. Ecce quod Augustinus non dicit hoc, sed magis contrarium. Denique de ratiõe patris proprie dicti, est quod habeat filium in natura similem sibi. Nam pater sic diffinitur, quod sit res producens sibi simile in natura. Vel pater ẽ qui Augustin.

de sua substātia producit sibi similem in natura, sicq; similitudo de ratione est patris, & paternitatem concernit.

¶Amplius, ipsemet Thomas probat filium eē imaginem patris ratione originis seu suæ processionis, ut pote generationis, quia procedit per modum naturæ & intellectus. Generatio autem in diuinis est ipsa paternitas: & si ratione ab inuicem distinguātur, inquantum diuersimode significantur, tamen utrunq; dicitur relatiue, quemadmodum & origo atq; ꝓcessio. Istud idcirco sic tango, quia doctores præcipui, imò & ipsius Thomæ magistri Alexāder & Albertus, præfatam rationem assignant, & alia quædam affirmant q̄ Thomas hic reprobat.

Alexāder ¶Alexander quippe: Imago, inquit, est expressa similitudo, quæ in creatura determinatur, quantum ad figuram, quantitatem & materiam. In creaturis enim filius materiam habet à patre, in diuinis autem determinatur simpliciter, quantum ad naturam & rationē naturæ. Est eñ filius ens à patre, communicans cū patre in natura & ratione naturæ: hoc est, in notione qua sunt unum principium spiritussancti. Porro spiritussanctus habet unitatem cum patre in essentia, sed non in communi notione, qua ab eis persona alia ꝓducatur. cumq; ratio imaginis sit ens ab alio, indifferens illi in natura & ratione naturæ, ideo esse imaginem patris conuenit filio, non spirituisancto. Rō ꝙq;

Hilarius. imaginis posita ab Hilario, conuenit filio tantū: quoniam nomine speciei intelligit Hilarius non solū conformitatem naturæ, sed etiam communitatem notionis.

Richard. ¶Et hoc est quod dicit Richardus in libro suo de Trinitate: Si filius recte dictus est imago patris ratione expressæ similitudinis, cur non etiam spiritussanctus, qui utriq; similis est & æqualis, sed huius quæstionis nodū (ut credo) celeriter soluimus, si ad proprietatum considerationem recurrimus. Commune etenim est tribus personis, plenitudinem oīem habere: commune uero patri ac filio, non tam habere quàm dare, ꝓprium autem spirituisancto, eā habere nec alij dare. In hoc solus filius expressam similitudinem patris in se habet & imaginē, quod sicut diuinitatis plenitudo manat de uno, ita de alio. Insuper filius uocatur multipliciter patris imago. Primo quasi effectiue, quoniam pater per filium quasi per artem exemplaremq; rōnem creaturis imprimit sui imaginem, quem admodum artifex imprimit æri imaginem Herculis, ex imagine Herculis in suo animo consistente. Et q̄a sicut à patre per filium est in nobis imago creationis, ita à spūsancto imago recreationis. idcirco spiritussanctus filij imago uocatur à Damasceno.

Filius uocatur imago patris multipliciter.

¶Amplius, saluo semper meliori iudicio, spiritussanctus non potest proprie dici imago filij, cum filius sit imago. sicq; si spiritussanctus diceretur imago filij, imaginis esset imago, quod non conuenit dicere. & ē exemplum, dum à re exteriori nascitur similitudo in mente artificis, expressa imago est. Si autem per eam artifex statuam operet̄ ad similitudinem Herculis, nō dicetur statua illa imago similitudinis consistentis in mēte, sed Herculis. Nec dicitur spiritussanctus esse patris imago, q̄a non est expressissima similitudo ipsius, quia in filio est expressior similitudo. Proprie quoq; non dicit̄ imago nisi unius duntaxat, ut imago Achillis non est nisi Achillis. Itaq; filius proprie dicitur imago & speculum, quia in eo uidetur pater quem repræsentat: sicut & uerbum, quia patrem notificat. Hæc Alexander.

Spūssanctus nō dr ꝓprie imago patris aut filij.

Albertus. ¶Albertus demum pro parte hæc eadē scribit: Ad intellectum, inquiens, imaginis tria (ut mihi apparet) concurrunt. Primo, quod sit alterius, quoniam nihil suijpsius est imago proprie. Secundo, quod ducat in unum tantum. Non enim potest esse immediata ductio imaginati in duos ut duo sunt, sed potest esse mediata, ita quod primo ducat in alium, & consequēter in alium. Tertium est, quod perfecte impleat repræsentando naturam, quod commune est filio atq; spirituisancto. Hæc Albertus.

Aegidius. ¶His quoq; concordat Aegidius, declarans tres rationes prętactas, propter quas spiritussanctus dicitur non esse imago in diuinis, ualidas esse.

Durādus ¶Atuero Durandus scribit hic quædam præinductis contraria, dicens quod imago non conuenit proprie in diuinis, quia nec essentiæ nec personis: quoniam de ratiōe imaginis est similitudo, inter diuinas autem personas non est propria & realis similitudo, quoniam talis similitudo non est inter diuinas personas, quo ad relationes originis: quia secundum Augustinum, quis de quo, non est quæstio æqualitatis nec similitudinis. Oportet ergo quod attendatur secūdum essentiam acceptam sub ratione qualitatis. Diuinę autem personæ sunt in essentia unum & idem, ergo non similes in eadem. Similitudo nanq; & identitas distinguuntur, & unum super quod fundatur similitudo, non est unum numero, sed specie. Augustin.

Dionys. & Durandū. ¶Verum ista opinio uidetur non solum erronea, sed itē periculosa. Primo, quia scriptura canonica loquendo simpliciter, attribuit unigenito filio esse imaginem patris, sicut & esse uerbum illius. Secundo, q̄a doctores & sancti patres concorditer dicunt filium proprie ac solum esse imaginem patris, imo quod sit naturalis, perfecta & unica patris imago. Quæ autem naturaliter & perfecte ac unice conueniunt diuinæ ꝑsonæ, cōueniunt ei & proprie. Tertio quia super illud Iohannis: Ego & pater unum sumus, loquitur Augustinus, quod filius dei hoc dixit propter omnimodam similitudinem, quæ ei cum patre est. & diffuse prosequitur ibi, qualiter filius dei sit deo p̄ri ꝑfecte ac summe similimus. Iohan. x. Augustin.

Alexāder Albertus. ¶Hinc Alexāder, Albertus & alij dicūt, quod filius est expressissima similitudo ac imago patris, uel si hoc aptius sonat, quod in filio est expressissima similitudo cum patre. Quod autem tam excellentissime conuenit filio, conuenit ei & proprie, imo & proprijssime. Et sicut paternitas ex natura rei ꝑ prius conuenit deo & creaturis per quandam participationem imitationemq; tenuem, sicut ait Apostolus, Pater domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas nominatur in cælo & in terrra: sic similitudo & imago ex natura rei primo ac proprijssime atq; plenissime dicuntur & competunt in diuinis, & in creaturis duntaxat per tenuem participationem imperfecte imitatiuam. Ephe. 3.

Ad argu. Durandi. ¶Ad motiuum ergo Durandi respōdeo, quod filio proprie conuenit esse imaginem tam quo ad notionē seu relationem originis, quæ est communis spiratio, sicut iā patuit ex Richardo de sancto Victore, Alexandro, Alberto, Petro, Aegidio: tam quo ad essentiā per modum formæ seu qualitatis: uel quasi qualitatis significatiuam, uidelicet quo ad omnia attributa di

uina. Cumq; obijcitur quod secundum Augustinum quis de quo, non est quæstio æqualitatis aut similitudinis, dico quod uerum est loquendo formaliter, directe, & immediate: non autem concomitanter. Nempe quis de quo, est quæstio originis. sed in diuinis origo est ipsa relatio, sicut paternitas generatio, & ex origine seu generatione consequitur, personam originatam, productam seu genitam, genitori esse similē & æqualem, imo & consubstantialem, sicut ostensum est.

Ad secūm. ¶Cum uero obijcitur, quod unum super quod fundatur similitudo, est unum specie, non numero: dico quod uerum est in creaturis, in quibus unum numero nequit esse in pluribus. non autem in diuinis, in quibus una numero essentia est in supergloriosis & superbenedictis superaltissimisq; personis. Nec unitas illa minuit, sed auget, complet & perficit rationem imaginis, ita quod eminentissime conuenit filio, ꝑut Albertus, Thomas, Petrus, Richardus, Aegidiusq; declarant.

Ad tertiū. ¶Cumq; obijcitur quod filius in essentia est unum & idem cum patre, ergo nō similis: dico quod quamuis essentia sit in se penitus una & eadem, sicut & quodlibet attributum: tamen modus quo est in patre, distinguitur à modo quo est in filio, inquantum pater habet eam à seipso, id est, fontaliter & non ab alio. Filius autem à patre, & ita diuersa consideratione sunt in essentia unum & idem, & filius in ipsa essentia attributaliter significata, hoc est, in sapientia, sanctitate, iustitia, est similis patri. In diuinis quoq; unitas seu identitas & similitudo, realiter idē sunt sicut eēntia & persona. Ideo penes idem in re potest utrunq; attendi, dum ipsæ personæ, quarum una fertur imago alterius, abinuicem realiter distinguantur: quia nihil proprie est sui ipsius imago.

¶Postremo Henricus quodlibeto 4. mouet hanc quęstionem, an spiritussanctus possit dici imago sicut & filius. Ad quod respondet ꝑ omnia, sicut modo ex Thoma responsum est. Henricus Questio

¶Durandus uero hic scribit, quod esse imaginem conuenit tam filio quàm spirituisancto, magis tamen filio per appropriationem: & in hoc uidetur Durandus Græcus effectus. Vnde & ipse allegat ad hoc Gręcorum doctores. sed nostrum est sequi doctores latinos, non tamen contradicere Græcis, in quibus catholice sunt locuti. Imago nomen est filio dei ꝓpriū, nō appropriatum.

¶Quod uero Durandus ait, esse imaginem, magis conuenire filio per appropriationem, non uidetur rite prolatum: quoniam si imago proprie sumatur, nō est nomē appropriatum, sed propriū filio, sicut & uerbum, secundum Augustinum & aliossanctos catholicosq; doctores. De hac demū materia ex Antisiodorensi & Gulielmo Parrhisiensi atq; Vdalrico supra allegata sunt multa.

De principio quod relatiue dicitur, & multiplicem notat relationem. Distinctio XXIX A

De his q̄ proprie & eternalit̄ dicunt̄ de deo sc̄dm relatiōem seu ꝓprietatē non ꝑsonalem: q̄ ē cōmunis spiratio significata ꝑ hoc nomē principiū.

EST præterea aliud nomen multiplicem notans relationem, scilicet principium. Dicitur enim principium semper ad aliquid; & dicitur pater principium, & filius principium, & spiritussanctus principium, sed differenter. Nam pater dicitur principium ad filium & ad spiritumsanctum. Vnde Augustinus in quarto libro de Trinitate ait: Pater ē principium totius diuinitatis, uel si melius dicitur, deitatis: quia ipse à nullo est. Non enim habet de quo sit, uel de quo procedat: sed ab eo & filius est genitus, & spiritussanctus procedit. Non ergo dicitur principiū totius deitatis, quod uel sui uel diuinæ essentiæ principium sit, sed quia principium est filij & spiritussancti, in quibus singulis tota diuinitas est. Filius ad spiritumsanctum dicitur principium. Spiritus uero sanctus nō dicitur principium, nisi ad creaturas, ad quas pater etiam dicitur principium, & filius, & trinitas ipsa simul: & singula personarum, principium dicitur creaturarum. Pater ergo principium ē sine principio, filius principium de principio, spiritussanctus principium de utroq;, id est, de patre & filio.

Quomodo pr̄ principium diuinitatis dī. Augu. lib. 4. de trinitate c. 20.

Quomodo filius & ad quid dicatur principium & spiritussanct' & etiā trinitas

Quod ab æterno pater est principium & filius, sed spiritussanctus non, imo cœpit esse principium. B

Quomō hi tres sunt creature principiū.

Et pater ab æterno principium est filij, & pater & filius principium spiritussancti: quia filius est à patre, & spiritussanctus ab utroque. Spiritus uero sanctus non ab æterno principium est, sed esse cœpit: quia non dicitur principium, nisi ad creaturas. Cum ergo creaturæ esse cœperunt, & spiritussanctus esse cœpit principium earum. Ita etiam pater & filius esse cœpit cum spiritusancto unum principium creaturarum, quia creaturæ esse cœperunt à patre & filio & spiritusancto: & dicuntur hi tres, nō tria, sed unum principium oīm creaturarum, quia uno eodemq; modo principium rerum sunt. Non enim aliter sunt res à patre, & aliter à filio, sed penitus eodem modo. Ideo Apostolus intelligēs hanc trinitatem esse unum principium rerum, ait: Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Cum uero audimus omnia esse ex deo, ut ait Augustinus de natura boni, omnes utique naturas intelligere debemus, & omnia quæ *naturalia sunt. Non enim ex ipso sunt peccata quæ naturam non seruant, sed uitiant, quæ ex uoluntate peccantium nascuntur. Omnium ergo quæ naturaliter sunt, unum principium est pater cum filio & spiritusancto, & hoc esse cœpit. Ab æter-

Roma. 11. b

Augu. de natura boni. capi. 28.

*naturaliter

[Quod pater ab ęterno ē principium filii: pater & filius spiritussancti. Augu. de trin. li. qn. capit. 13.]

[Joh̄ā. 8. d]

no autem pater principium est filij generatione, & pater & filius unum principium spiritussancti. Vnde Augustinus in quinto libro de Trinitate ita ait: Dicitur relatiue pater, idemq; relatiue dicitur principium. Sed pater ad filium dicitur, principium uero ad oīa quæ ab ipso sunt. Et principium dicitur filius. Cum enim diceretur ei: Tu quis es? respondit: Principiū, q & loquor uobis. Sed nunqd patris principium est? imo creatorē se uoluit ostendere, cum se dixit esse principium, sicut & pater principium est creaturæ, quia ab ipso sunt omnia. Cum uero dicimus & patrem principium, & filium principium, nō duo principia creaturæ dicimus, quia pater & filius simul ad creaturam unum principium est, sicut unus creator. Si autem quicquid in se manet & gignit uel operatur aliquid, principium est eius rei quam gignit, uel eius quam operatur: non possumus negare etiam spiritumsanctū recte dici principium, quia non eum separamus ab appellatione creatoris. Quia scriptum est de illo quod operetur, & utiq; in se manens operatur. Non enim in aliquid eorum quæ operatur, ipse mutatur & uertitur. Vnum ergo principium ad creaturam cum patre & filio est spiritussanctus, non duo uel tria principia. Ecce aperte ostendit Augustinus, patrem & filium & spiritumsanctum esse unum principium rerum creatarum. i. uno eodemq; modo esse principium, & illum modum satis aperuit, quia scilicet operantur omnia: & qa *similiter operantur hi tres, ideo unum principium esse dicuntur.

[Hic adiungit de spiritusancto quod ipse principiū sit. Joh̄ā. 5. c]

* simul

Hic ostendit quomodo pater sit principium filij, & ipse & filius principium spiritussancti. C

Deinde in eodem libro continue ostēdit, quomodo pater dicatur principium ad filium, & ad spiritumsanctum ipse & filius, dicens ideo patrem esse principium filij, quia genuit eum: & patrem & filium esse principium spiritussancti, quia spiritussanctus procedit uel datur ab utroque. Ait enim ita: Si gignens ad id quod gignitur, principium est: pater ad filium principium est, quia genuit eum. Vtrum autem & ad spiritumsanctum principium sit pater, quia dictum est, De patre procedit, non parua quæstio est. Quod si ita est, non iam principium eius tantum erit rei quam gignit uel facit, sed & eius quam dat & quæ procedit ab ipso. Si ergo quod datur uel quod procedit, principium habet à quo datur uel procedit, fatendum est patrem uel filium unum principium esse spiritussancti, nō duo principia. Sed sicut pater & filius ad creaturam relatiue unus creator & unus dominus dicitur, sic relatiue ad spm̄sctm̄ unum principium. Ad creaturam uero pater & filius & spiritussanctus unum principium sunt, sicut unus creator & unus dominus. Ecce habes quod pater principium filij dicitur, quia genuit eum. Qua ergo notione est pater, ea principium filij dicitur, id est, generatione, secundum quam etiam dicitur autor filij. Vnde Hilarius in quarto libro de Trinitate ita ait: Ipso quo pater dicitur, eius quē genuit autor ostenditur: id nomen habens quod neq; ex alio profectum intelligatur, & ex quo is qui genitus est, substitisse doceatur. Nouit ecclesia unum innascibilem deum, nouit unigenitum dei filium. Confitetur patrem ab origine liberum, confitetur & filij originem ab initio, non ipsum ab initio, sed ab initiabili: non per seipsum, sed ab eo qui à nemine est, natum ab æterno, natiuitatem scilicet ex paterna æternitate sumentem. Edita est hæc fidei professio, sed professionis ratio nondum exposita est: & ideo quærenda, scilicet quō intelligendum sit, quod ait filij originē esse ab initio, & non ipsum esse ab initio, sed ab initiabili. Hoc utiq; subdens, determinauit quomodo acceperit initium: inquiens originem filij esse ab initio, ac si diceret: non ita intelligas originem filij ab initio, quasi ipse filius habeat initium, sed quia ipse est ab initiabili, id est, à patre, à quo sunt omnia. Nam licet filius sit principium de principio, non est tamen concedendum quod filius habeat principium. Cumq; filius sit principium de principio, & pater principium non de principio, non est principium de principio, principium sine principio, sicut filius non est pater: neq; tamen duo principia, sed unum: sicut pater & filius non duo creatores, sed unus creator.

[Aug li. 5. de trinitate ca. 14.] [Joh. 15. d] [Ibidem. b] [Hilari⁹ 4. libr. de tri.] [Nota filiū non eē ab initio, sed ab initiabili] [Hilarius.]

Cum pater & filius sint unum principium spiritussancti, quæritur an eadem notione. D

Vnum autem principium sunt pater & filius, non tantum creaturarum, ut dictum est supra, sed etiam spiritussancti: ideo quæri solet, utrum eadem notione pater sit principiū spi [Questio.]

ritussancti & filius, an sit alia notio qua pater dicatur principium spiritussancti, & alia qua
Responsio filius. Ad quod dicimus, cum pater dicatur principium spiritussancti & filius, quia spiritussanctus procedit uel datur ab utroque, nec aliter procedit uel datur à patre quam à filio, sane intelligi potest, patrem & filium eadem relatione uel notione principium dici spiritussancti. Si uero quæritur quæ sit illa notio, quam ibi notat principium, nomen eius non habemus: sed non est ipsa paternitas uel filiatio, imò notio quædam quæ patris est & filij, quia ab æterno pater & filius unum principium est spiritussancti. Donator autem (ut prædictum est) dicitur pater uel filius ex tempore, sicut spiritussanctus *donum uel donatum. *datū

SVMMA CTION. DISTIN. XXIX.

IN hac distinctione specialiter edocetur, qualiter nomen principij conueniat in diuinis, uidelicet quomodo conueniat patri respectu filij, patri quoque & filio respectu spiritussancti, imo & toti superdignissimæ trinitati respectu creaturarum. Sicque tractatur hic de notione conueniente patri ac filio respectu spiritussancti, quam notionem
Augustin. Augustinus in litera dicit innominatam, quia uidelicet suo tempore non fuit ei nomen impositum. Nūc autem uocatur communis spiratio, quod complexū accipitur in uirtute unius uocabuli. Hæc quoque notio quæ est communis spiratio, quamuis sit una quatuor relationum in diuinis, non tamen est relatio personalis, id est, constitutiua personæ, sed conuenit patri ac filio qui sunt duæ personæ. Hinc etiam non est proprietas personæ, quia non conuenit tantū uni personæ, nec est proprietas personalis: quia nullam personam constituit.

QVAESTIO .I.

HIc quæritur primo, Utrum una persona diuina sit principium alterius, & si sic, quomodo dicatur ibi principium, an essentia
Arguitur primo contra veritatem liter, an relatiue. ¶Videtur quod non, quoniam ubi principium, ibi ordo prioris & posterioris, qui in diuinis locum non habet.

2. ¶Secundo, quia principiū uidetur principiato formalius, actualius principaliusque consistere, quia se habet per modum influentis ac dantis. Et ut asserit Chri
Actu.20. stus, Beatius est dare quàm accipere.

3. ¶Tertio, quia principium dicit respectiue ad principiatum, personæ autem diuinæ non conuenit ratio principiati, cum hoc habeat rationem posterioris ac dependentis. Multa his consimilia possent hic fieri argumenta, quæ supra interdum sunt tacta.

In oppositum. ¶In oppositum est scriptura, & documentum Augustini in litera.

Alexāder ¶Ad hoc Alexander respondet, qui circa materiam hanc mouet plurimas quæstiones, inter cætera scribens: Hoc nomen principium, in diuinis tripliciter
Principiū tripliciter sumitur. sumitur. Nam primo pater dicitur principium filij per generationem. Secundo, pater dicitur in filio principium spiritussancti per spirationem. Tertio pater cum filio & spiritusancto uocatur communiter principium uniuersæ creaturæ per creationem. Primo modo nomen principij soli conuenit patri: secundo modo patri & filio: tertio modo, unicuique superessentiali & supersanctæ personæ. Et sicut Augustinus
August. testatur, Pr̄ est principiū sine principio. Filius uero principiū de principio, spūssanctus principiū est de utroque atque cum patre & filio principiū est totius creaturæ.

¶Quæritur ergo cum dicitur, Pater est principium sine principio, utrum principium dicatur eēntialiter, an notionaliter. Videtur quod non essentialiter, quia essentia non est principium filij: nec notionaliter, quia non sumitur ibi pro innascibilitate, quæ non dicitur directe respectiue: nec pro paternitate, quæ dicitur solum respectu filij. Principium uero dicitur non solum respectu filij, sed & respectu spiritussancti. nec pro communi spiratione, cum illa conueniat filio, cui non conuenit esse principiū sine principio. Similiter quæritur, cum filius dicitur esse principium de principio, qualiter sumatur ibi principium. Conformiter cum spiritussanctus dicitur esse principium de utroque, quæri potest qualiter accipiatur ibi principium. Et respōdendum quod notiones seu proprietates uel relationes aliquando designantur distincte, sicut dum dicitur: Pater, filiatio, processio: aliquando indistincte, ut cum dicitur: Principium, origo, simile uel æquale. Cū itaque dicitur, pater est principium sine principio, circunlocutio illa dicit paternitatem & innascibilitatē, tamen confuse. Cum etenim dicitur sine principio, importatur notio innascibilitatis, qua pater est non ab alio. Cum uero dicitur, notatur à quo alius, insinuaturque notio paternitatis, sed indistincte à communi notione, quæ est actiua spiratio. Dicitur pater principium sine principio, sicque pater uocatur principiū secundum notiones duas, non solum unam duntaxat, attamen confuse & indistincte. Similiter dum filius nominatur principium de principio, secundum notiones plures & indistinctas hoc dicitur. Cum enim dicitur de principio, designatur esse ab alio. sicque filiatio importatur, sed indistincte. Cum eñ dicitur principium, notatur quod aliquis sit ab eo, sicque notio spirationis actiuæ innuitur indistincte. Dicitur ergo filius principium de principio notionaliter secundū plures, uidelicet duas notiones & indistincte. Porro cum dicitur spiritussanctus principium de utroque, principium dicit essentiam, & supponit pro persona spiritussancti, propter adiunctum illud de utroque, sicut cum dicitur deus de deo. Vel dicēdum quod cum dicitur principium de utroque, duplex ordo notatur per hoc nomen principium: quia s̄m nomen suū dicit ordinem ad creata, sed uirtute p̄positionis adiunctæ dicit ordinē quasi ad prius. sicque notat ordinē q̄ est processio seu passiua spiratio. Hæc Alexander.

Bonauen. ¶Circa hæc ait Bonauentura: In diuinis est uera & completissima emanatio seu origo. Ad hoc autem q̄ sit perfectissima, est necesse q̄ emanans habeat cū producēte æqualitatē oīmodā ac in substantia unitatē, qa nihil pōt deo æq̄ri nisi deus. Vt ergo origo & emanatio ista conuenienter atque catholice exprima- Quib⁹ nōib⁹ apte possit exprimi emanatio in diuinis.

tur, recipienda sunt nomina exprimētia originis ueritatem, & refutanda sunt nomina designantia imperfectionem, diuersitatem & inæqualitatē. Quoniam ergo principium & principiatum dicunt originis ueritatem, utrunque recipitur in diuinis, præsertim principium: non autem posterius, quod dicit imperfectionē. neque initium, quod dicit imperfectam durationem, puta inceptionem. nec causa, quæ importat diuersitatem, quoniam causa describitur ad cuius esse sequitur aliud: nec finis respectu diuinæ personæ, quia finis est principalior medijs ordinatis in ipsum. Nomen uero producentis & producti, conuenit in diuinis: quia possibile est productum producenti æquari.

Diluit ob iectio. ¶ Cum ergo obijcitur quod ad principium sequitur prius, & prius dicitur per relationem ad posterius, Ad hoc responsum est supra, & dici potest quod

Hilarius. sicut iuxta Hilarium, Pater est maior, non tamen est filius minor: sic quamuis pater dicatur prior, non tamen filius posterior. Hæc Bonauentura. Istud autem supra clarius est expressum.

¶ Et quamuis Bonauentura hic dicat quod principiatum dicitur in diuinis, Thomas tamen & alij quidam (ut patuit supra) dicunt quod principiatum non conuenit diuinæ personæ ob causam præhabitam. Istud tamen in quid nominis pro magna parte stare uidetur.

Tho. Aq. ¶ Denique Thomas: Ad significandum, inquit, diuinarum originem personarum, uti oportet nominibus competentibus modo illius originis, in qua plane origine tota essentia unius personæ in alia persona

Quę nota incōueniē ter exprimāt originē in diuinis suscipitur. Hinc ad designandum ordinem illius originis, non congruit nomen hoc causa.

¶ Primo, quoniam omnis causa uel est extra essentiam, ut causa efficiens & finalis: uel est pars essentiæ, sicut materia & forma.

¶ Secundo, quoniam omnis causa habet ordinem principij ad esse sui causati, quod per ipsam constituitur. pater autem non habet aliquem ordinem principij ad esse filij sui, quemadmodum nec ad proprium esse, cum unum & idem sit esse amborum, sicut & una essentia. Ideo pater non est causa filij sui, sed principium: quia principium dicit ordinem originis absolute, non determinando aliquem modum qui ab origine personarum sit alienus. Inuenitur nanque principium quoddam, quod non est extra essentiam principiati, ut pūctus à quo fluit linea. & est quoddam principium quod non habet influentiam ad esse principiati, sicut terminus à quo dicitur principium motus, & mane principium est diei. Nomen uero autoris addit super rationem principij hoc, quod est non esse ab alio. Ideo solus pater dicitur autor, quamuis & filius uocetur principium notionaliter. Hæc in Scripto.

Diony. ¶ In cuius uerbis impugnari posset, quod ait omnē causam esse extra essentiam rei uel esse partem essentiæ. Quamuis enim in rebus materialibus materia & forma sint partes essentiæ secundum opinionem multorum, tamen in substantijs separatis forma est tota essentia, sicut & ipsemet Thomas in tractatu suo de esse & essentia alibiq; fatetur.

artic. I. ¶ Insuper in prima parte Summæ, quæstione tricesimatertia: Principium, inquit, nihil aliud significat, quàm id à quo aliquid procedit. Cumq; filius procedat à patre, constat quod pater sit eius principium. Græci autem etiam dicunt patrem esse causam filij. sed latini nomine causæ non utuntur in diuinis, propter causas iam tactas. Principium nanque communius est quàm causa, sicut & causa quàm elementum. Similiter Græci concedūt filium ac spiritumsanctum principiari, quod non est in usu doctorum nostrorum. Quamuis enim attribuamus patri aliquid autoritatis respectu filij ratione principij, nil tamen ad subiectionem minorationemve pertinens attribuimus filio aut spirituisancto, ut uitetur omnis errandi occasio. Quamuis etiam nomen principij, quantum ad id à quo nomen ipsum imponitur ad significandum, uideatur à prioritate sumptum, quia in creaturis principium aliquo modo prius est principiato, non tamen prioritatem significat, sed originem. Hæc in Summa, ex quibus patet solutio ad obiecta.

¶ Aegidius autem quamuis in conclusione horum concordet cum Thoma, concedendo quod pater sit principium filij & non causa, declarationem tamen Thomæ redarguit. Quia (ut ait ipse Aegidius) sicut nullum principium in rebus creatis plenarie repræsentat rationem qua deo patri conuenit esse principium filij sui, sic nulla causa in creaturis hoc repræsentat. Et sicut una causa magis repræsentat hoc quàm alia, ita & unum principium. Ratio autem causæ potissime conuenit fini, ratio principij causæ efficienti in creaturis, ratio elementi causæ materiali, ratio essentiæ causæ formali. sicq; secundum processum declarationis Thomæ iam habitum, non plus competeret deo ratio principij quàm ratio causæ. Aegidius

¶ Verum responsio ista Aegidij est inepta, sicut ex uerbis Thomæ facile est probare. Ratio nanque principij quanto communior & illimitatior, tanto congruentior est in diuinis. cum ergo in ratione & descriptione principij nil contineatur, quod deroget simplicitati diuinæ aut emanationi distinctionive personarum, sicut in descriptione causæ, qua dicitur: Causa est ad cuius esse sequitur aliud, palam est quod ratio principij magis quàm ratio causę congruat in diuinis. Hoc breuiter tetigisse sufficiat, quia Aegidius nimis ꝓlixe ista prosequitur. Diony. cōtra Aegi.

¶ Obiecta pro maiori parte soluta sunt, tamen ad primum dicēdum, quod quamuis in creaturis ad esse principij sequitur ordo prioris & posterioris, quia in rebus creatis effectus est imperfectior causa & dependens aliquo modo ab illa: non tamen ita est in diuinis, ubi productum omnino æquale est producenti in omni perfectione. Cum autem nomina creaturarum transferimus ad diuina, abijcimus quicquid imperfectionis adiunctum est. Hinc quoque in diuinis persona producens non est formalior, actualior aut principalior producta: quia in deo nulla potentialitas, nulla dependentia, nulla imperfectio est adiuncta. necnon esse præcedit esse, sed potius est ibi processus actus ab actu, & puri actus à puro actu, prout ista superius suis locis diffusius sunt expressa. Patet igitur ex prædictis, quod principium in diuinis semper dicitur relatiue: sed dum persona uocatur principium alterius diuinæ personæ, notatur relatio notioq; realis: dum uero deus trinitas seu quæcunque diuina persona appellatur principium creaturæ, insinuatur relatio rationis in deo, atq; realis in creaturis. Soluūtur obiecta in initio q̄stiōis adducta.

QVAESTIO II.

SEcũdo quæritur, an principium dicatur vniuoce de deo respectu vnius personæ ad aliam, & respectu ad creaturam: An etiam vniuoce accipiatur principium, dum pater dicitur principium filij, & cum ipse pater ac filius feruntur principium spiritussancti. ¶Videtur quod non, quia nihil uniuoce conuenit deo & creaturis. alia etiam ratione, notione & relatione dicitur pater principium filij, & alia spiritussancti.

2 ¶Secundo, æternum & temporale non uniuocantur in aliquo. sed pater est principium filij ab æterno, creaturarum autem ex tempore. ¶In oppositum est, quod una & eadem ratione pater dicitur principium filij, principium spiritussancti, & principium creaturarum. Dicitur enim principium filij, sicut iam patuit, quoniam filius ab ipso procedit. eadem autem ratione dicitur principium spiritussancti & etiam creaturę. ideo dicit sanctus Basilius quod filio commune est cũ creaturis, accipere esse à patre.

In oppositum.

Basilius.

Albertus. ¶Ad hoc respondet Albertus: Principium dupliciter accipi potest. Primo à communi ratione accipiendi ab alio, & hoc commune seu ratio ista communis conuenit principio æterno & temporali per prius & posterius, ut innuit Basilius. Hoc quoque commune uniuocum est ad generationem & spirationem, id ẽ, uniuoce competit patri respectu productionis filij & productionis spiritussancti, uniuocatione non generis uel speciei, quoniam in diuinis non est ratio uniuersalis, sed proportionis: quæ proportio fundatur super hoc commune, quod sicut filius nõ à se, sed ab alio habet essentiã, ita & spiritussanctus. Si autem accipiatur ratio principij à speciali modo accipiendi, uidelicet per generationem aut spirationem uel creatiõem, tunc triplici ratione diceretur de tribus. Quamuis ergo nihil uniuocum sit æterno & temporali, aliquid tamen est eis analogum analogia frequenter prętacta. Et hoc est æquiuocum, in hoc quod potest inducere locum sophisticum qui est æquiuocum. sed non est ęquiuocum per casum & fortunam, sed secundum prius & posterius dictum. & hoc innuunt sancti Basilij uerba, dicentis quod accipere cum omni creatura commune est filio: habere autem, per naturam eius est, qui solus ex natura est patris. Itaque respectus ille in communi, analogice unus est. Hæc Albertus.

Alexãder ¶Circa hæc loquitur Alexander: Principium secundum hos tres modos non æquiuoce dicitur, sed secundum analogiam, hoc est, secundum prius & posterius secundum intelligentiæ rationem, hoc est, secundum ordinem intelligendi. Esse nanque alicuius principium, idem est quod origo ad illud. esse autem origo ad alium, est uel ex substantia propria uel nõ de substantia. Si non de substantia, sic dicitur principium creaturæ trinitas ipsa. Si de substantia, hoc est, uel p modum naturæ & per generationem, sicq; pater est principium filij: Vel per modum uoluntatis & spirationem, & sic pater & filius sunt principium spiritussancti.

Obiectio. ¶Si autem obijciatur quod paucitas seu pluralitas suppositorum non mutat nominis rationem. Nam homo uniuoce dicitur de paucis & multis indiuiduis suis. sed principium modis præfatis acceptum, non differt nisi secundum paucitatem & pluralitatem suppositorum, uidelicet quoniam solus pater est principium filij, pater & filius sunt principium spiritussancti, pater uero & filius & spiritussanctus sunt principium creaturarum. ¶Dicendum quod principium in diuinis non solum differt secũdum paucitatem & pluralitatem suppositorum, sed secũdum rationem principij, eo quod principium uno modo est de substantia sua producens, alio modo ex nihilo. Producere autem de se & ꝓducere ex nihilo aut ex alio, sunt actus differentes ratione & diffinitione. Hæc Alexander. Dilutio.

Bonauen. ¶Insup de hac & p̃cedenti quæstiõe scribit Bonauentura: Nomen aliquod accipi differenter in diuinis, potest esse tripliciter. Primo, quo ad suppositum. Secundo, quo ad significatum. Tertio, quantum ad cõnotatum. Primo modo differenter accipitur nomen hoc deus, cum dicitur, deus est trinitas, & deus generat: quia in prima accipitur ꝓ natura, in secunda ꝓ persona: & hoc non inducit aliquam multiplicitatem aut æquiuocationem. Secundo modo contingit nomen differenter accipi quantum ad significatum, secundũ quod nomen in una sui acceptione significat essentiam, in alia personam, sicut hoc nomen pater, cum dicitur: Pater unigeniti filij, & Pater noster. Et hoc inducit æquiuocationem, quoniam est diuersitas significationis non in re ipsa, sed in significando. Tertio modo contingit nomen differenter accipi ratione connotati, quemadmodum principium dictum essentialiter, connotat effectum in creatura: dictum uero personaliter, nil connotat creatum. & istud inducit multiplicitatem secundum analogiam, non secundum æquiuocationem, secũdum analogiam quidem, quoniam nomen accipitur ꝓ diuersis seu diuersa importat, quę non habent nisi unitatem ꝓportionis. Idcirco necesse est ibi incidere analogiam, nõ æquiuocationem: quia æquiuocatio plures habet institutiones, atque ꝓ qualibet determinate accipitur, ut in hoc nomine canis. sed non ita se habet principium, quia impositum est ab actu producẽdi aut principiandi, nõ creandi nec generandi. Hinc sicut ꝓducere de ꝓductione unigeniti filij & de productione creaturæ non dicitur æquiuoce, sed analogice: ita & nomen hoc principium, secundum has tres comparationes accipit differenter. Hæc Bonauentura. Principiũ de diuinis & creaturis analogice.

¶Idem Petrus, & addit quod quamuis hoc tertio modo sit analogia, si tamen accipiamus creatorem & creaturam quantum ad res, est æquiuocatio, quia res illæ maxime distant & differunt: sed quantum ad rationes imponendi nomina, potest ibi esse conuenientia aliqua & analogia secundum prius & posterius. Hæc Petrus. Petrus.

¶Porro positio Thomæ prorsus concordat præinductæ responsioni Alberti. Attamen quoniam planior est, breuiter est tangenda. Idem, inquit, iudicium est de principio & origine super quam ratio fundatur principij. Potest autem origo considerari dupliciter. Primo, secũdum communem rationem originis, quæ est aliquid ab alio esse. sicq; una ratio est communis ad originem personarum & creaturarum, non unitate uniuocationis, sed analogiæ. Conformiter nomen principij considerari potest secundum determinatum modum originis, & ita sunt diuersæ ac speciales rationes originis atque principij. Verum hoc non facit æquiuocationem, imo sic secundum philosophum ratio animalis secundum unumquodque, id est, secundum quamlibet speciem eius, est alia. Hęc Thomas in Scripto. Tho. Aq.

¶Richardus quoque concordat, dicendo: Principium non dicitur uniuoce de deo respectu emanationis ꝑsonæ & respectu creaturæ, quia ratio principij nõ inuenitur æqualiter utrobique. Principiatio nanque creaturarum, est quasi quid exemplatum à principiatione personæ diuinæ. Per prius ergo reperitur ratio principiationis in productione personæ quàm creaturæ. Nec tamen dicitur pure æquiuoce, quoniam maior extat illa communitas quàm uocis solius. Ratio ergo principij analogice dicitur de deo, prout est principium diuinæ personæ, & prout est principium creaturæ. Et loquitur de principio ratione habitudinis suæ, non ratione potentiæ, in qua radicatur hæc habitudo. — Richard.

¶Si autem obijciatur, id quod conuenit diuinæ essentiæ & personæ, conuenit eis uniuoce, quemadmodum essentia & persona sunt idem: sed producere ad intra conuenit deo ex parte personæ, creare uero essentialiter & ex parte naturæ. ergo hi actus cõueniunt deo uniuoce. — Obiectio.

¶Dicendum quod maior est uera, quando aliquid absolutum dicitur de utroq;, sicut cum dicitur: Essentia est æterna, & persona est æterna. Et item quando aliquid dicitur de utroque per relationem ad creaturam, ut si dicatur: deus est principium creaturæ, Pater est principium creaturæ, quia tunc ratio principij est eadem utrobique. Sed ita non est cum aliquid dicitur de una persona per relationem ad aliam, & de essentia in relatione ad creaturam. Hæc Richardus. — Dilutio.

¶Præterea Scotus uidetur à dictis aliqualiter dissentire: Loquendo, inquiens, de principio quo quis ꝓducit, sic non uniuoce dicitur, sed principium essentiale dicit respectum ad extra & relationem rationis: & inquantum est principium originis ad intra, est realis relatio. Alia uero non habent uniuocum aliquod, sicut nec homo mortuus & homo uiuus. Nam relatio rationis est relatio secundum quid. Si autem loquamur de principio ꝑsonalitatis, prout dicitur de generante & spirante: sic est uniuocum principium, quemadmodum relatio dicitur uniuoce de paternitate & filiatione, similiter generatio, productio & spiratio dicuntur uniuoce. Vnde de istis est conceptus communis, non tantum uox, sed saluatur conceptus talis in hoc & in illo principio. — Scotus

¶Si autem obijciatur quod principiatio filij est per modum intellectus, & principatio spiritus sancti per modum uoluntatis, quæ non sunt eiusdem, sed alterius rationis, ergo principium respectu generationis & spirationis prædicatur æquiuoce. — Obiectio.

¶Respondendum quod principium ad extra & ad intra non sunt rationis eiusdem, sed emanationes illæ ad intra sunt eiusdem rationis, non sicut res eiusdem speciei, sed sicut genus est principium idem commune. Vnde sicut homo & leo habent aliquod commune in quid, ut animal, quod prædicatur de eis in quid, quamuis differant sub animali proprijs rationibus: sic principiare filium & principiare spiritumsanctum, ꝓprijs rationibus differunt. Et tamen habent principium commune uniuocum in quid. Hæc Scotus. — Dilutio.

¶Cuius responsio uidetur dissonare à positiõe Alexandri & Alberti, dicentium quod principium in diuinis dicitur uniuoce respectu generationis & spirationis, non uniuocatione generis aut speciei, sed proportionis. Hæc tamen dissensio in se parua uidetur, & forsitan magis consistens in modis loquendi q̃ in re. — Diony.

¶Durandus demum hic infert opinionem quorundam, qui dicunt quod nomen principij dicitur uniuoce, cum deus dicitur principium creaturarum, & una persona fertur principium alterius personæ diuinæ. quod probant sic: Quod non uariat conceptum minus communem, non uariat conceptum magis communem. quæ enim sunt unus triangulus, sunt una figura, non econuerso, ut quinto Metaphysicæ patet. sed causa est minus commune quàm principium. ergo quod non uariat conceptum causæ, non uariat cõceptum principij. sed causare in aliena natura & in ꝓpria, nõ uariat conceptum causæ. Nam causa uniuoca & causa æquiuoca ad idem pertinent genus causæ & uniuoce, scilicet ad genus causæ efficiẽtis: ergo principiare in natura sua ut in diuina, & in natura aliena sicut creata, non uariat conceptum causæ, quin hinc inde existat uniuocus. Sed istud non ualet, quoniam principiare in natura sua uel aliena, dummodo utraque differat secundum numerum, non uariat ratiõem causæ neque principij: tamẽ principiare in natura sua eadem secundum numerum, uariat rationem principij uariatione, quæ est secundum quid & simpliciter. Idcirco dicendum quod principium dicitur analogice in diuinis respectu unius personæ ad aliam, & respectu creaturarum. Eadem quippe ratio est de potentia & de principio, cum potentia sit principium transmutandi aliud, uel transmutandi ab altero. sed potentia non dicitur uniuoce de potentia creandi, & de potentia generandi in deo. alioquin potentia generãdi contineretur sub omnipotentia, sicut creandi potentia. ergo principium non dicitur uniuoce de principio generandi ac spirandi, quæ intrinsece sunt in deo & de potentia creandi, sed analogice. Hæc Durandus. — Durãdus. — Philosop.

¶Postremo, ad intelligendum hæc, confert quod hic scribit Aegidius: Tam diuinarum personarum, q̃ creaturarum emanatio est à deo per intellectum & uoluntatẽ, diuersimode tamen, quoniam actus intelligendi quo deus intelligit se, & actus uolendi quo uult se, est ratio intelligendi uolendiq; alia, & per consequens causandi ea. Porro intelligendo se producit filium, & uolendo se producit spiritumsanctum. sicq; ꝓductio diuinarum personarum est causa & ratio productionis creaturarum. Nõ ergo eadem ratione producit ad intra & ad extra, nisi secundum prius & posterius. Hæc Aegidius, qui ista prolixissime scribit. Obiectorum solutio patet ex dictis. — Aegidius

QVAESTIO .III.

Tertio quæritur, de quo per prius dicatur in deo principium, an respectu emanationis ad intra vel potius productiõis ad extra.

¶Et ex dictis sequi uidetur, quod per prius respectu emanationis ad intra, cum illa sit prior & dignior, exemplar quoque & causa principiationis ad extra. Veruntamen ad hoc uidentur diuersi diuersimode respõdere. ¶Itaq; Thomas respondet in Scripto: Processio creaturarum ex processione est diuinarum personarum, hinc absolute loquendo, per prius dicitur principium respectu personæ & productiõis ad intra, quàm respectu creaturarum. Veruntñ intuendũ q; in principio secundũ quod dicitur respectu creaturæ, est considerare ipsam habitudinẽ ad creata, q̃ tẽporalis est, & id in — Tho. Aq.

quo habitudo illa fundatur, uidelicet uirt⁹ & operatio dei, in quibus tamen non est ratio principij ad extra, nisi quasi habitualiter. sicq; secundo modo considerando principium, ipsum principium per prius dicitur respectu creaturæ, quàm respectu diuinæ personæ, cuius principij ratio consistit in proprietate. Et istud est uerum, per modum quo secundum intellectum essentiale dicitur prius notionali, sed hoc non est nisi secũdum quid. Hæc Thomas.

Albertus ¶ Concordat omnino Albertus, ponitq; simile de potentia generandi & potentia creandi, ut dictum est supra.

Durãdus. ¶ Circa hæc ait Durandus: Principium, inquiens, dupliciter accipi potest. Primo, pro eo quod est ratio productiui: Secundo, pro actuali habitudine seu relatione producentis ad productum. Si igitur primo modo sumatur principium, prius competit in diuinis respectu creaturarum: quoniam creaturæ plus participant de ratione causati & principiati, quàm persona diuina producta. Creatura nanque est aliud à creatore, non autem persona producta à persona diuina ꝓducente. Si uero principium accipiatur pro actuali habitudine seu relatione principij productiui ad productum, sic principium per prius dicitur respectu personæ diuinæ productæ, cum habitudo & relatio inter ꝑsonas sit realis & æternalis. relatio autem dei ad creaturas, est solum relatio rationis. Hæc Durandus.

Durãdus. ¶ Cuius uerba non uidentur posse saluari. De ratione enim ueræ productionis non est substantialis distinctio inter producentem atque productum, sed sufficit distinctio personalis. Imò ut Alexander, Thomas, Bonauentura & alij quidam declarant, ad perfectissimam emanationem atque uerissimam generationem id pertinet, ut genitum ac productum eandem numero naturam habeat cum gignente, ut sit ei plenarie simile & æquale, sicut est in diuinis, quãuis ad hoc cognoscendum naturalis ratio non pertingat, nec in creaturis ita inueniatur. Quemadmodum ergo paternitas & generatio (teste Apostolo) per prius conuenit deo quàm creaturis, quamuis filius in diuinis non distinguatur substantialiter à patre, ita & productio, quamuis producentis & producti una numero sit natura. Ad hoc ualent & aliæ rationes, ad hoc probandum inductæ. Rursus, sicut fœcunditas conuenit deo eminentius per comparationem ad emanationem adintra, quàm quo ad creaturarum productionem, sic & ratio principij & actiua productio. Hinc substantialis identitas producti cum producente, rationem & perfectionem productiui principij seu productionis ac principij non minuit, sed complet & perficit. Hinc Aegidius & Richardus absolute cõcedunt, quòd principium in diuinis per prius dicitur respectu diuinæ personæ, præsertim quia esse principium diuinæ personæ, competit ab æterno personæ diuinæ producenti.

Ephe. 3.

Aegidius Richard⁹

Alexãder ¶ Postremo de hoc Alexander sic loquitur: Quæritur cui primo conueniat ratio principij, ad quod potest absolute dici, quòd principium per prius dicitur de principio generationis quàm creationis: tamen quo ad humanam intelligentiam, est econtra, quoniam ordinem æternorum non noscimus nisi per ordinem creaturarum.

Quęstio ¶ Quæritur etiam, utrum principium prout dicitur essentialiter, prius sit secundum ordinem intelligendi, quàm principium secundum quod dicitur notionaliter. Dicendum quòd duplex est ordo intelligendi. Vnus secundum apprehensionem naturalis rationis, sicq; ratio principij essentialiter sumpti, est prior: quoniam ratio naturalis prius accipit de essentia quòd sit principium absolute, quàm intelligat quod in diuinis persona principium sit personæ. Alius ordo est secundum fidei apprehensionem, & sic prior est ratio principij notionaliter dicti. Fides etenim docet personam prius esse principium diuinæ personæ, quàm personam seu deum esse principium creaturæ. Hæc Alexander.

QVAESTIO IIII.

Quarto quęritur, an sit vna proprietas aut notio in patre et filio, secundum quam dicuntur principium spiritussancti, vtpote communis spiratio. ¶ Videtur quod non, quoniam una & eadem notio non est nisi in uno subsistente. pater autem & filius sunt duæ subsistentes ꝑsonæ. non est ergo in eis notio una. Arguitur pmo cõtra ṽitatẽ

¶ Secundo, agere est suppositi seu personæ. Si ergo patri ac filio una & eadem conuenit actio, puta actiua spiratio, uidetur ꝙ sint una persona. 2

¶ In contrarium sunt quæ scribuntur in litera, atq; communis theologorum doctrina. In oppositum.

¶ Ad hoc Alexander respondet: Pater & filius spirant spiritumsanctum secundum aliquid unum in eis, ut docet ISIDORVS in libro suo de Trinitate, Anselmus quoque in libro de processione spiritus sancti. Ad quod etiam in litera adducuntur testimonia Augustini. Pater enim & filius sunt unum in natura & in uoluntate ac in potentia spiratiua. sicq; ab eis procedit amor amborum, immediate à uoluntate eorum non essentialiter, sed notionaliter sumpta, ut iam ante sæpius dictum est clarius. Etenim spiritussanctus ẽ amor & emanatio uoluntatis. Hęc Alexander. Alexãder Isidorus. Anselmus

¶ Thomas quoque hic scribit: Vna numero notio est patris ac filij, secundum quam dicuntur & sunt principium, imo & unum principium spiritussancti. Distinctionem enim rerum secundum formam non inuenimus nisi dupliciter. Primo, secundum quod cõmune distinguitur per plures rationes aut differentias speciales, quemadmodum genus diuiditur in species plures. Alio modo secundum quod natura specialiter distinguitur in plura secundum numerum. Hic autem secundus modus non potest esse in diuinis. Primo, quoniam multiplicatio unius speciei secundum numerum, non est ex aliquo formali adiuncto, sed ex principio materiali diuiso. ratio nanque speciei specialissimæ, constituitur per aduentum ultimæ formæ. In diuinis uero non consistit materia, Cumq; natura communis non multiplicetur nisi secundum esse quod in indiuiduis habet, eo q̃d tota quidditas in specie sit completa. in diuinis autem nõ est nisi unum esse, non potest aliquid secũdum rationem specialem in diuinis sumptum multiplicari numero. Relinquitur ergo ꝙ quicquid est in diuinis, aut remaneat indistinctum numero unum, sicut diuina essentia tribus personis cõmunis: uel habeat rationẽ cõmunẽ, distinguibilẽ secundum plures rationes speciales, sicut relatio communis est tribus, non tamen una numero. Cũ ergo spiratiò dicat specialem rationem principij secundum specialem modum originis, impossibile est Tho. 24. Una ẽ patris & filii notio ſcdm quã ſunt principium ſpũſancti.

quod ipsa sit nisi una in patre & filio. Hæc Thomas.

Aegidius ¶ Verum contra hæc solito sibi more instat Aegidius, quia relatio sicut & accidētia communiter, quauis non habeant materiam ex qua, habent tamen materiam in qua, cumq; communis spiratio conueniat patri & filio qui sunt duo supposita, in quibus ē ipsa spiratio tanquam in materia, uideretur secūdum hęc, ꝙ penes illa supposita numeraretur. Sed ista obiectio non est apta, cum in diuinis relatio non sit accidens, nec in aliquo ut in materia, imo est subsistēs psona.

Tho. Aq. ¶ Veruntamen Thomas hoc loco in solutione tertij argumenti effatur: Ex hoc quod pater conuenit cū filio in aliqua notione, uidelicet communi spiratiōe, non dicitur magis unū esse cum filio, quàm cū spiritu sancto. Hoc autem non uidetur posse defendi, quoniam istud est per se notum & omnibus clarum, ꝙ sicut entia tanto minus unum sunt, quāto plus ab inuicē disconueniunt: sic tanto plus unum sunt, quanto magis in aliquo conueniunt. & hoc in diuinis potissime ita est, ubi nullum ē accidens. Propter quod conuenientia personarum non attenditur nisi in his, quæ realiter idem sunt cum personis. Vnde & actiua spiratio patri filioq; communis ē realiter, ipse pater & filius, secundum quod sunt unum spiratiuum principium spiritussancti, seu duæ personæ in una notione & actione communicantes aut aliquid tale, prout hoc aptius atq; formalius exprimi poterit.

Dio. Car. ¶ Ex quibus patet ad obiecta solutio. Verum est enim, quod pater & filius inquantum in notione ista communicant, sunt unum subsistens principium spiratiuum, sicut & tres supersanctæ personæ, inquantū unus creator: & inquantum in una potentia creatiua ac creatione actiua conuenientes, sunt unum subsistēs principium creatiuum, non tamen sunt una persona, nec pater & filius sunt una persona: quamuis unū principium, unus creator, & ut aliqui dicunt, unus spirator. Hæc autem superius declarata sunt plenius.

¶ Præterea quæri hic posset, An pater & filius sint unum principium spiritussancti. & si unum principium, an sint etiam idem principium. Et rursus, an sint unus & idem spirator. ad quæ supra responsiones doctorum sunt introductæ.

¶ Postremo Richardus hic quærit, An sit peccatū, aliquid ueritati cōtrarium opinari de principiatione spiritussancti. Hæc autem quæstio similis est quæstioni superius motæ, An liceat de notionibus contraria opinari. imo quæstio ista Richardi re ipsa eadem esse uidetur quæstioni supra inductæ, An mortaliter peccent qui negant spiritumsanctum à filio quoque procedere. Itaque ad propositam quæstionem respondet Richardus: Opinari aliquid ueritati contrarium de principiatione spiritussancti, quantum ad id quod nobis de ea in scripturis expressum est, uel ab ecclesia determinatum, est peccatum erroris: & si adsit pertinacia defendendi, est hæresis. Si autem sit aliquid uerum ad principiationem pertinens spiritussancti, quod non habeatur in scriptura, nec expresse determinatum sit ab ecclesia, sic opinari aliquid illi ueritati cōtrarium, antequam uideatur ad talem opinionem sequi contrarium aliquid ueritati expressę in scripturis, aut determinatæ ab ecclesia de principiatione spiritussancti, potest esse sine peccato, si talis opinio non sit pertinaciæ iuncta, nec procedat ex negligentia inquirendi quod uerum est. Sin autem, esset peccatum. Hæc Richardus. Videtur quoq; qbusdam, ꝙ inuincibilis error excusat simplices & indoctos.

Quæstio Richard.

Nō sp peccat q aliqd fidei cōtrariū opinatꝰ

¶ Quæritur item hic, An esse principium creaturarum, conueniat deo ab æterno uel ex tempore. Ad qd Alexander, Albertus & Bonauentura respondent, ꝙ si deus dicat principium creaturarum à potestate seu quasi ab habitu aut habituali uirtute creandi, conuenit ei ab æterno. Si autem dicatur principium creaturarum ab actu creandi, non conuenit ei nisi ex tempore. Et quia communiter sumitur principium creandi ab actu creationis, idcirco in litera dicitur quod conuenit deo ex tempore esse principium creaturarum.

Quæstio. Alexāder Albertus Bonauen.

De his quæ temporaliter de deo dicuntur, & relatiue secundum accidens: quod non deo, sed creaturis accidit. Distinctio XXX. A

SVnt enim quædam quæ ex tempore de deo dicuntur, eiq; temporaliter conueniunt sine sui mutatione: & relatiue dicūtur secundum accidens, non quod accidit deo, sed quod accidit creaturis, ut creator, dominus, refugium, datum uel donatū, & huiusmodi. De his Augustinus in quinto libro de Trinitate ait: Creator relatiue dicitur ad creaturam, sicut dominus ad seruum. Item: Non aliquem moueat ꝙ spiritussanctus cum sit coæternus patri & filio, dicitur tamen aliquid ex tempore, ueluti hoc ipsum quod donatum diximus. Nam sempiterne spiritussanctus est donum, temporaliter autem donatum. Et si dominus non dicitur, nisi cum habere incipit seruum, etiam ista appellatio relatiua ex tempore est deo. Non enim sempiterna creatura est, cuius ille dominus est. Ergo dominum esse, non sempiternum habet, ne cogamur etiam creaturam sempiternam dicere: quia ille sempiterne non dominaretur, nisi etiam ista sempiterne famularetur. Sicut aūt nō pōt esse seruus q non habet dominum, sic nec dominus qui non habet seruum.

Augustin. 5. de trinit. cap. 13 Ide. ca. 16

Oppositio, quod non ex tempore sit dominus, quia est dominus temporis quod non est ex tempore. B

Sed hic aliquis dicet quod non ex tempore competit deo hæc appellatio qua dicitur dominus, quia non est tantum dominus rerum, quæ ex tempore cœperunt, sed etiam illius rei quæ non cœpit ex tempore, id est, ipsius temporis, quod nō cœpit ex tempore, quia non erat ante tempus quàm inciperet. Et ideo non cœpit esse dominus ex tempore. Ad quod dici potest, quia licet non cœperit ex tempore dominus esse temporis, cœpit tamen esse dominus

temporis: quia non semper fuit tempus, & ipsius hominis ex tempore cœpit esse dominus. De hoc Augustinus in eodem libro continue ita ait: Quisquis extiterit, qui æternum deum solum dicat, tempora uero non esse æterna, propter uarietatem & mutabilitatem: sed tamen ipsa tempora non in tempore esse cœpisse, quia non erat tempus antequam tempora inciperent: & ideo non in tempore accidere deo ut dominus esset, quia ipsorum temporum dominus erat, quæ utique non in tempore esse cœperunt: quid respondebit de homine qui in tempore factus est, cuius utique dominus non erat antequam esset? Certe ut dominus hominis esset, ex tempore accidit deo. Et ut omnis amoueatur controuersia, certe ut tuus dominus esset uel meus, qui modo esse cœpimus, ex tempore habuit. Quomodo ergo obtinebimus, nihil secundum accidens dici deum? Nisi quia ipsius naturæ nihil accidit quo mutetur: ut ea sint accidentia relatiua, quæ cum aliqua mutatione rerum de quibus dicuntur, accidunt, sicut amicus relatiue dicitur. Non enim amicus esse incipit, nisi cum amare cœperit. Fit ergo aliqua mutatio uoluntatis, ut amicus dicatur. Nummus uero, cum dicitur precium, relatiue dicitur: nec tamen mutatus est, cum esse cœpit precium: nec cum dicitur pignus, & huiusmodi. Si ergo nummus potest * nulla sui mutatione toties dici relatiue, ut neque cum incipit dici, neque cum desinit: aliquid in eius natura uel forma qua nummus est, mutationis fiat: quanto facilius de illa incommutabili dei substantia debemus accipere, quod ita dicatur relatiue aliquid ad creaturam, ut quamuis temporaliter incipiat dici, non tamen ipsi substantiæ dei accidisse aliquid intelligatur, sed illi creaturæ ad quam dicitur? Qualiter etiam refugium nostrum dicitur? Refugium enim nostrum dicitur deus relatiue. ad nos enim refert. & tunc refugium nostrum fit, cum ad eum refugimus. Nunquid tunc fit aliquid in eius natura, quod, antequam refugeremus ad eum, non erat? In nobis ergo fit aliqua mutatio, qui ad eum refugiendo, efficimur meliores: in illo autem nulla. Sic & pater noster esse incipit, cum per eius gratiam regeneramur: qui dedit nobis potestatem filios dei fieri. Substantia ergo nostra mutatur in melius, cum filii eius efficimur. Similiter & ille pater noster esse incipit, sed nulla sui commutatione substantiæ. Quod ergo temporaliter dici incipit deus, quod antea non dicebatur, manifestum est relatiue dici: non tamen secundum accidens dei, quod aliquid ei acciderit, sed plane secundum accidens eius ad quod dici aliquid deus incipit relatiue. Ex his aperte ostenditur, quod quædam de deo temporaliter dicuntur relatiue ad creaturas sine mutatione deitatis, sed non sine mutatione creaturæ: & ita accidēs est in creatura, non in creatore: & appellatio qua creatura dicitur relatiue ad creatorem, relatiua est: & relationem notat, quæ est in ipsa creatura. Appellatio uero illa qua creator relatiue dicitur ad creaturā, relatiua quidem est: sed nullam notat relationē, quæ sit in creatore.

[Margin: Augustin. li. 5. de Trin. cap. 16 — Psalm. 45 — Joh. 1. b — * sine ulla]

Hic soluitur quæstio qua quærebatur, utrum spiritussanctus dicatur datum relatiue ad se, cum ipse det se. C

Hic potest solui quæstio superius proposita, ubi quærebatur, cum spiritussanctus datum dicatur uel donatum: quod autem datur, refertur & ad eum qui dat, & ad illum cui datur: & cum spiritussanctus det seipsum, utrum ad seipsum relatiue dicatur, cum dicitur dari uel donari. Cui quæstioni respondentes, dicimus spiritumsanctum dici datum uel donatum relatiue, & ad dantem, & ad illum cui datur. Dans autem siue donator, est pater cum filio & spiritusancto. Nec tamen dicimus spiritumsanctum referri ad se, sed appellatio dati uel donati refertur & ad dantem & ad recipientem: quia non potest aliquid dici datum, nisi ab aliquo & alicui detur. Cum autē spiritussanctus dari à se uel datus à se dicitur, relatiue quidem dicitur ad illum cui datur, & est appellatio relatiua, & in illo cui datur, mutatio fit, non in dante.

[Margin: Solutio.]

SVMMA DISTINCTION. XXX

IN præcedentibus quibusdam distinctionibus tractatum est de his, quæ relatiue dicuntur de deo relatiōe reali, ratiōe emanatiōis ad intra & immanētis: hic tractatur de his quæ deo cōueniūt relatiue relatione rationis quantum est ex parte dei & ex parte emanatiōis ad extra: ꝓpter q̄d dicūt de ipso per causam seu habitudinē, atq; ex tēpore. Itaq; circa hoc q̄rit, opponit & soluit, ac tādē in fine distinctiōis rñdet ad q̄stionem supius motā, nō solutam.

QVAESTIO I.

HIc quæritur, an aliquid conueniat inuariabili deo ex tempore seu de nouo atque per accidens. ¶ Videtur q̄ nō, q̄m sicut enti mutabili, ꝓrsus instabili diuersa cōueniūt rōne suę instabilitatis, sic enti inuariabili ęternalit̄ uniformi, semp̄ cōueniūt eadē. cū ergo de⁹ gloriosus & excelsus sit summe incōparabiliterq; inuariabilis & uniformissime habens se, semper eadem prædicantur de eo, & nunquā

[Margin: Arguitur primo contra ueritatem]

quicq̃ de nouo. Secundo, prędicatum affirmatiuũ in- 2.
sinuat aliquid inesse aut cõuenire subiecto. quicquid uero est in deo aut conuenit ei, est ipsemet deus, nec realiter differt ab eius essentia. sed nullum temporale est deus, nec aliquid tale prædicatur de æterno, ergo nihil de nouo aut ex tempore conuenit deo. Ter- 3.
tio, si talia prædicanť de deo, aut prædicatur p se, aut per accidens. Si per se, ergo ab æterno cõpetunt ei. Si per accidẽs, ergo aliqd accidit deo & accidẽs ẽ in eo,

Albertus ¶Ad ista respondet Albertus: Multa ex tempore conueniunt deo, nec prædicantur de eo per accidens, nec uno modo, sed quædam per causam, sicut ipse dicitur salus nostra, quia est causa nostrę salutis: quædã per habitudinem relationem ve rationis, ut cum dicitur creator, rex, dominus noster. Proprie nanq; loquẽdo, non eodem modo deus dicitur salus nostra & dominus noster. Huiusmodi tamen prędicata quantum ad id quod prædicant, sunt de conuenientibus deo p se seu substãtialiter, quoniam prędicant & designant substantiam dei: quantum uero ad modum prædicãdi aut significandi, prædicant eam ut habentem se ad aliquid quod deduxit in eẽ. nec hoc ponitur in deo q̃si quid nouum aut accidentale in ipso, sed in dependẽtia rei causatæ ad ipsum. Cum enim huiusmodi depẽdentiã intelligere nequeamus, nisi intelligam' aliquo modo habitudinem dei ad creaturam, ideo nominamus essentiam dei in habitudine ad illa. Quod si quæsieris an aliquid in re, hoc est, in deo correspõdeat habitudini seu dependentiæ aut intellectui illi, dicendũ q; imo, uidelicet uerissima actio dei, qua creaturã produxit, conseruat aut regit, quæ actio dei q̃uis sit eius substantia, non tamen eodem modo significatur, & ille modus significandi importatur in nomine. Si rursus quæratur, an tale prædicatum sit per se conueniens deo, dico q; hoc cõuenit deo per se q; sit creator, quoniam conuenit ei soli, nec tamen oportet q; semper seu ab æterno. quia hoc nomen creator nominat causam agentem per intellectum & uolũtatem. Ideo quamuis soli cõueniat deo & gratia essentiæ ac omnipotentiæ suæ, non tamen ab æterno, quoniam libere agit. Quidam uero dicũt q; cõuenit deo per accidẽs, & distinguunt duplex per accidens, s. accidens inhærens, & accidens gratia alterius conueniens, quod est extraneum nec propter se inest, uel nõ per se. sicq; dicunt q; conuenit deo esse creatorem gratia connotati in creatura, & non gratia sui. Sed hoc ego nõ audeo dicere q; deo conueniat aliquid non gratia sui, quoniam connotato potius conuenit esse gratia diuinæ essentiæ, q̃ econtra. Idcirco mihi uidetur, q; huiusmodi uerba seu nomina designãt diuinam essentiam cum habitudine ad creatum in modo significãdi cum substantia actus primi agentis, qui actus quamuis sit idẽ substantialiter cum deo, tamen aliter significatur & conuenit deo gratia potentiæ suæ agentis. Nec tamẽ conuenit ab æterno, quoniam habitudinem i'lã quã simul cum essentia diuina importat, non facit intellectus noster sine creatura ad quam creator se habet, q; licet uno modo se habeat ab ęterno & non modo creet, modo non creet, quantum ad se, ut scilicet in seipso unquam aliter & aliter se habeat, nihilominus creatura modo creatur, non ante: & hoc propter sapientiã dei prædeterminantem ac prędordinantem exitũ creaturarum in esse. Idcirco non sequitur q; semp deo conueniat. quoniam aliter est in uoluntarie agẽtibus, aliter in his quæ agunt per solam naturam præter intẽtionem & uoluntatem. Hæc Albertus.

¶Hinc in Summa sua libro 2. ait Vldalricus: Nominum significantium substantiam dei primo & non ex consequenti, quædam solam dicunt diuinam substantiam ut omnia nomina substantialia quæ deo cõueniunt ab æterno, quædam connotant effectum in creatura, ut dominus, rex, creator: quæ dicunť de deo creatura existente, ad quam deus significatur referri. Nam relatiua simul esse oportet. Isti tamen respectus nõ sunt realiter nisi in creatura. Nam quamuis in adaliquid non sit motus per se, eo q; relatiua sint formæ simplices non habentes medium, ut possint successiue fluere de non esse ad esse, ut requirit natura mot', tamen in aliquid est motus per accidens: quia realis relatio consequitur motum, quoniam semper fundatur super aliquid absolutum. Nomina autem temporaliter dicta de deo, significant diuinam essentiã sub ratione creantis aut disponentis creaturam. Porro q; necessarium sit multa de deo dici ex tempore, probatur faciliter. Nam filius dei ait: Pater meus usq; modo operatur, & ego operor. Ex nouo autem effectu nouus innascitur creaturæ respectus ad causam suam agentem. Et hoc significatur dum deus designatur in noua & temporali habitudine ad creaturam. Horum nominum quædam prædicantur de deo per causam, sicut cum dicitur: Deus noster refugium & uirtus, adiutor &c. Hæc Vdalricus, qui plura scribit de his quę omitto, quia coincidunt cum prædictis.

Vdalric.

Iohan. 5.

Psal. 45.

¶Verum uerbis Vdalrici uideť obijci posse, q; etiã substantiæ separatæ, in quibus nõ est motus proprie successiuus, præsertim secũdum philosophos, habent realẽ relationem ad deum, quæ non uidetur consecuta motum huiusmodi, nec per motum talem innata.

Dionysi.

¶Consonat Thomas: Necesse est, inquiens, aliqua de deo dici ex tempore. Cum enim esse cuiuslibet rei fluat à deo non solũ esse uniuersi, sed & cuiuslibet partis eius, oportet q; deus designetur cum habitudine principij ad ea quę sunt ab ipso. Imo & si mundus ponatur semper fuisse, ut quidam senserunt philosophi, oportet q; nomina designãtia habitudinem illam ab æterno, dicantur de deo: quia relatio secundum actũ exigit duo extrema actualiter esse. Idcirco nõ potest deus referri ad creaturam ut actuale principium creaturæ, nisi creatura existente in actu, quod non semp fuit, sed ex tempore. Hoc autem non cõuenit de alijs quæ absolute dicũtur de deo, q; s. dicanť de eo ex tpe: qa q̃ absolute dicũtur secundum proprias rationes, aliquid ponunt in eo de quo prædicantur, ut quantitas, qualitas. Vnde nihil horum inuenitur quod non realiter sit in eo de quo uere ac proprie prædicatur. Hinc non possunt de aliquo ex tempore dici, nisi id mutetur per susceptionem eius quod ante non habuit. Relatio autem ex sua ratione non habet quod ponat aliquid in eo de quo dicitur, sed dicit habitudinẽ tantum ad aliud. Vnde ut dictum est, inuenitur relatio aliqua non existens realiter in eo de quo dicitur. Idcirco in talibus habitudines illæ de nouo dicuntur de aliquo, non per sui mutationem, sed illius de quo dicitur. ¶Cum ergo obijciatur, quoniam nomina illa quæ ex tempore prædicantur de deo, aut conueniunt ei per se, aut per accidens: Dicendum q; secundũ Magistrum ista prædicantur per accidens, non quod sit in deo, sed in creatura. Veruntamen aduertendum

Thomas. Necesse ẽ aliqua dici de deo ex tempore.

Diluitur obiectio.

QQ

ꝙ in istis nominibus duo considerantur, uidelicet habitudo siue relatio, & id super quod fundatur in deo: quemadmodũ habitudo creationis actiuę habet pro fundamento in deo uirtutem diuinam, cuius est educere res in esse de nihilo. Si ergo consideretur hoc ꝙ habent pro fundamento, dicuntur per se, & deo conueniunt ab æterno: quantũ ad illud, quia essentia, uirtus & operatio ab æterno ẽ in deo. Sed quantũ ad habitudinem, per accidens dicuntur de deo: accidens uero dupliciter sumit. Primo, pro natura condiuisa substantię, sicq; in deo nullum est accidens. Secundo pro eo, quod conuenit per aliud, prout dicimus ꝙ album ædificat per accidens: quia adiungitur ei quod per se est causa ædificationis, uidelicet ædificatori. sicq; per accidens conuenit deo referri ad aliud extra se. Non enim dicitur relatiue nisi quoniam aliud refertur ad ipsum, quemadmodum quinto Metaphysicę ait philosophus, ꝙ scibile dicitur relatiuum, non quia ipsum refertur, sed quia aliud puta sciẽtia, refertur ad ipum. Nec tamen sequitur ꝙ habitudo illa quæ designatur in deo, conueniat alteri per se: sed magis respectus oppositus, qui est esse creaturam aut esse seruum uel aliquid tale. Hæc Thomas in Scripto.

Philosop.

Dionys.

¶ Qui in hac ultima responsionis suæ particula parumper à prędeducta responsione Alberti recedit. Albertus quippe (ut tactum est) ait se dicere non audere, ꝙ aliquid conueniat deo non gratia sui, sed gratia connotati, cum potius connotato conueniat esse gratia dei. Pro quorum concordantia apparet dicendũ, ꝙ aliquid competat deo formaliter gratia seu ex parte & habitudine creaturæ, sed efficiẽter gratia dei cõuenit cõnotato atq; creato esse & q̃d est. In prima etiã parte Sũmæ de hac materia scribit, q̃ (si nõ fallit memoria) introducta sunt supra. ideo omittũt hoc loco.

Petrus. Prędicat aliquid de aliquo 4. modis.

¶ Petrus demum circa hæc loquitur: Quatuor modis prædicatur aliquid de aliquo. Primo per essentiã, ut homo est animal. Secundo per denominationem seu inhærentiam, ut homo est albus. His duobus modis aliquid de nouo prædicari de aliquo immediate, importat mutationẽ in illo, & his modis nihil de nouo prædicatur de deo. Tertio modo aliquid prædicatur de alio per causam, ut dies est sol, aut latio solis. Quarto per habitudinem seu respectum, ut iste est dexter illi. Hisq; duobus modis aliquid de nouo prædicari de alio, non importat mutationẽ, ut patet de dextro ad sinistrum. Primo horum duorum modorum ultimorum prædicantur de deo illa quæ absolute dicuntur, ut patientia mea, salus mea. Secundo autẽ horum modorum prædicantur de deo ea quæ relatiue conueniunt ei, ut dominus & creator, quę principaliter significant diuinam essentiam, & important effectum in creatura secundum rem. ideo quia respectus iste est temporalis, non possunt prædicari de deo nisi ex tempore ratione partis, sicut totum copulatum interimitur interemptione partis unius. Hæc Petrus.

Psal. 70.

Richard.

Qualiter pdicetur aliquid de deo ex tẽpore.

¶ Insuper Richardus hic scribit diffusius: Illud, inquiens, quod prædicatur de aliquo, aut dicit illius essentiam, aut aliquid de essentia. aut aliquod accidens absolutum inhærens, aut causam illius, aut eius effectum, aut relationem ipum denominantem, aut actionem illius transeuntem in rem exteriorem, aut actionem alterius passiue significatam, aut rem unitam ei de quo dicitur. Primo mõ nil conuenit deo ex tempore, quoniam quicquid pertinet ad eius essentiam, conuenit sibi ab æterno. Secundo modo nil prædicatur de deo ex tempore, neq; ab æterno, q a in deo nullum est accidẽs, nec tertio modo, quoniam deus causam non habet. Sed quarto modo, uidelicet per effectum aliquid conuenit deo ex tempore, sicq; dicitur salus nostra, patientia nostra. similiter quinto modo, utpote relatiue, aliquid prædicatur de deo, uidelicet esse dominum, regem, creatorem. Sic & sexto modo, quoniam punit iniquos & incendit damnatos. Itemq; septimo modo, ut cum dicimus, deus uocaliter laudatur, adoratur, sed & modo octauo aliquid prędicatur, sicut cum dicimus, deus est homo. ¶ Porro ad id, an aliquid dicatur de deo per accidẽs, rñdet Richardus: Aliquid dici de deo per accidens, quadrupliciter potest intelligi. Primo, ꝙ illud sit accidens deo inhęrens, sicq; nil prædicatur de deo per accidens. Secundo, q̃d illud sit accidens alteri inhęrens, sicq; aliquid prædicatur de deo per accidens, ut dominus & creator, quantum ad id ꝙ habitudinem dicunt, quæ habitudo realiter est in creatura, & secundum rationem in deo. Tertio dicitur aliquid prædicari de deo secundũ accidẽs, quoniam contingenter, non necessarie conuenit ipsi, ut creare, gubernare, quos actus posset non facere. Quarto, quoniam conuenit ei ratione naturæ assumptæ, ut esse passum. Hæc Richardus.

An aliqd dicatur de deo per accidens.

¶ Concordat Bonauentura dicendo: Aliquid dicitur de aliquo ex tempore dupliciter. Primo, q a ipum est temporale. secundo, quoniam dicit respectum ad temporale. Primo modo nihil prædicatur de deo p essentiam, cum ipse sit æternus: neq; per inhærentiã, quia in ipsum non cadit accidẽs: sed per causam, cum deus dicitur patiẽtia nostra, uel per unionem in Christo. Alio modo dicitur aliquid ex tempore, quoniam ratione nominis sui dicit comparationem ad aliquid temporale, ut dominus & creator: quæ tamen de sua principali significatione important essentiã. Dñs eñi importat dominiũ, quod est potestas coercẽdi subditos, quæ potestas est diuina essentia ac summa maiestas. Creator quoq; significat diuinã essentiã. Vtrunq; uero designat respectum ad creaturam cõnotatq; creatum ac temporale. Quoniã ergo quod implicat in se contingens ac necessarium, denominatur totũ contingens. Similiter quod includit æternum ac temporale, totum denominatur temporale, propter naturam totius copulati quod ponit utranque partem, & falsificatur pro parte utraque atque pro altera: hinc talia dicuntur ex tempore, non ratione principalis significati, sed connotati. Itaq; non omñe quod dicitur de deo ex tempore, prædicatur de eo per causam, sed uel dicit per causam, aut per unionẽ, aut per quandam comparationem seu relationem. ¶ Si autẽ obijciatur, quia omne quod prædicatur de deo, est æternum, ergo nullum tale est temporale: Distinguendum est, quia æternum tenetur aut adiectiue aut substantiue. Si adiectiue, sic falsum est, quoniam aliquid prædicatur de deo, cuius duratio nõ est æterna, ut eẽ dominum huius. Si substantiue, sic uerũ est: quoniam sensus est. ꝙ esse quod prædicatur de deo, sit æternale. Nec tamẽ sequitur, Deus est æternus, ergo & illud sic dictum de deo, est æternum, imo est fallacia accidentis, sicut hic, creatio est deus, & deus est æternus, ergo creatio est æterna. Hæc Bonauentura.

Bonauẽt.

Obiectiõ soluitur.

¶ Ad aliam quęstionis partem idem doctor rñdet: Aliquid dicitur per accidens tripliciter, Primo per op

positionem ad substãtiam, utpote q̃d inhæret. sicq̨ nihil dr̃ deo p accidens. Secũdo p oppositionẽ ad per se, & sic dr̃ per accidens, q̃d conuenit p aliud ab essentia, ut cũ dr̃: paries disgregat uisum, q̃a hoc conuenit ei p albedinem. Tertio p oppositionẽ ad necessarium, ut creare, iustificare, & de his modis dictum est qualiter deo cõueniant &c. Hæc idem. ¶Præterea Alexãder circa hæc scribit diffuse. Nẽpe q̃sito q̃ quæritur, An deus cœpit ex tpe esse dñs rerũ, rñdens: Deus, ait, cœpit eẽ dñs *tẽpori coæquæuorũ ex tpe, ẽm q̃d dicũtur in actu: q̃a nõ põt intelligi creatura, nisi intelligatur ens ex nihilo, sicq̨ intelligit mutabilitas, q̃ sine tpe nequit intelligi. Vnde nõ potest intelligi creatura, nisi intelligatur tempus. Hinc oportet dicere q̨ deus cœpit esse dñs tẽporis simul cum tpe. Sed q̃m intelligere possumus tps nõ intelligẽdo creaturã hãc uel illam, ideo dici põt de alijs creaturis q̨ cœpit esse dñs earum ex tpe, q̃m tps intelligi põt ante creaturã. Cœpit igitur esse dñs tpis cũ tpe, aliarũ rerũ ex tempore. Veruntñ hoc nomẽ dñs q̃nq̨ ponitur absolute, & tũc notat essentiam tm̃, & ab æterno cõuenit deo. q̃nq̨ respectiue, tuncq̨ principaliter designat essentiam, & secũdario relationẽ. & est sensus, deus est dñs. i. deus est deus cui creatura subiecta est. Similiter noĩa ista, creator & cõsimilia, principaliter significant essentiam, secũdario correlatiõem creaturæ inexistentẽ. Est etẽm sensus, Deus est creator .i. deus est de⁹, à quo creatura incipit esse. Non tñ hoc nomẽ creator ab æterno cõuenit deo. Destruere nãq̨ facilius est q̃ cõstruere ẽm philosophum. Nam ad hoc q̨ Petrus sit hõ albus, duo necessaria sunt, s. ut sit hõ, et ut sit albus. Ad hoc aũt q̨ nõ sit hõ albus, sufficit alterũ, utpote q̨ nõ sit albus. Ita à simili, ad hoc q̨ deus sit creator, duo sunt necessaria, utpote q̨ sit deus, & q̨ ab ipo esse incipiat creatura. Ad hoc aũt q̨ nõ sit creator, sufficit q̨ ab eo non inceperit creatura. ¶Præterea si obijciatur p̃dictis, q̨ dñs sp dr̃ respectiue, quia ẽm Augu. 5. de Tri. Sicut creator relatiue dr̃ ad creaturam, sic dominus ad seruũ. ¶Dicẽdum q̨ dñs sp dr̃ respectiue, sed hoc dupliciter: q̃a notari potest respectus in habitu, et respectus in actu. Si in habitu, sic cõuenit deo ab æterno q̨ est dñs. i. dominabilis seu dominatiuus seu potẽs coercere subditos q̃ncunq̨. & est sensus, deus ẽ dñs .i. deus ẽ deus cui subijcibilis ẽ creatura, siue sit, siue nõ sit. Si uero noteẽ respectus in actu, cõuenit deo ex tpe. Estq̨ idem q̃d dominator. & est sensus, deus est dñs. i. deus est dñs, cui subiecta ẽ creatura. Hæc Alexander.

Margin: Alexand. — *tpis & — Deus cœpit esse dominus tẽporis simul cum tempore. — Obiectio. Augusti. Dilutio.

¶Quãuis aũt uerba hæc Alexãdri & p̃fatorũ doctorum sint uera, non tñ sunt ita intelligẽda, q̃si esse dñm uel creatorẽ aut regẽ aut saluatorẽ, nõ conueniant diuinæ p̃sonæ, sed solũ eẽntiæ seu deo absolute accepto, imo cõueniũt unicuiq̨ diuinæ p̃sonæ, nisi q̨ unigenito filio specialiter cõuenit esse saluatorẽ. sed ideo doctores affirmant noĩa hęc diuinã significare essentiã, quia rõne deitatis & essentiæ, nõ ratione relationis radicaliter seu fundamẽtaliter ac principaliter cõueniũt deo & personis. & relatio rõnis importata in eis, fundaẽ super essentiam & uirtutẽ operationẽq̨ dei cõem personis, q̃ operatio ẽ realiter diuina eẽntia. ¶Ex his patet ad obiecta solutio. Ad primũ ẽm dicẽdum, q̨ inuariabilissimo deo de nouo nil cõuenit per mutationẽ factam in ipso, sed per hoc q̨ aliquid de nouo aliter habet se ad ipm, nec ipse quãtum ẽ ex parte ipsius, aliter & aliter habet se ad creata. Imo q̃cquid de nouo uel ex tempore operaẽ in eis, ab æterna & inuariabili eius dispositione ac uoluntate p̃cedit. ¶Ad secundum, q̨ oĩa noĩa quæ sic ex tẽpore prædicanẽ de deo, relationẽ important ẽm Durandũ. Et q̃uis illa relatio non sit realiter in deo, tñ fundamẽtum eius est realiter in eo, & noĩa illa utrunq̨ significant, & ita uere designãt q̃d reale in deo cõsistere, q̃d ẽ uirtus & actio creatiua, q̃ ẽ ipsemet de⁹. Ad tertiũ patet ex dictis formalis solutio.

Margin: Dionysi⁹. — Soluunt argumẽta initio q̃stionis adducta — ad 2

QVAESTIO II.

SEcundo solet hic principaliter q̃ri, An noĩa ista dicta de deo et tẽpore designent diuinã essentiã, seu utrũ secundũ substantiã dicãtur de deo. ¶Verũ ad hoc in p̃cedenti q̃stione responsum ẽ, & dictum q̨ principaliter diuinã importẽt essentiam. Plenius tñ respondendo, tangã Bonauẽturæ solutionẽ: Aliquid, inquit, p̃dicari aut dici ẽm relationẽ, contingit dupliciter. Primo ẽm rem, secũdo penes modũ. Realis aũt relatio triplex est. Aliq̃n ẽm fundatur sup p̃prietatem accidentalem, ut similitudo in duplici albedine. Aliq̃n super dependẽtiam essentialẽ, sicut respectus seu relatio materiæ ad formã. Nam ut ait philosophus, materia hocipsum q̃d est, ẽ ad alterum. Aliq̃n super originem naturalẽ, sicut effectus ad causam, & filij ad patrẽ. Prima relatio non põt esse in deo, q̃a in ipso nulla est accidẽtalis p̃prietas. Nec secunda, q̃a in deo nulla est depẽdentia. Tertia est in deo nõ respectu creaturæ, sed personæ diuinæ: q̃m ista relatio non dicit nisi distinctionem atq̨ originis ordinẽ, quæ sunt in diuinis. Vna quoq̨ persona diuina realiter habet se aliter ad unã q̃ ad aliã p relationẽ realẽ. Ad creaturã uero deus nõ habet ordinẽ, nec aliam & aliã habitudinẽ. Ideo relatio ad creaturã, nequaq̃ realiter ẽ in deo. Porro creatura ad deum ordinẽ & habitudinẽ habet oĩbus modis p̃ractis, uidelicet mediãte p̃prietate accidẽtali & depẽdentia eẽntiali, & origine naturali. Ideo ẽm oẽm modũ refertur creatura ad deũ relatione reali. Prædicta itaq̨ noĩa dicta de deo, nõ important relationem in deo ẽm rem, sed solum secũdũ modũ intelligendi, cui relationi rõnis correspondet in deo diuina eẽntia. Hinc & philosophus 11. primæ philosophiæ testatur, q̨ summũ & primũ bonũ non ordinaẽ ad ista creata. Et rursus fateẽ, q̨ deus nõ habet ordinẽ nec habitudinem ullam ad alia. Atq̨ in libro de causis asseritur, q̨ prima causa eodem mõ se habet ad oĩa, sed alia non eodẽ mõ se habent ad ipsam. Ideo noĩa illa quæ ex tẽpore dicunẽ de deo, dicunt pure substantiam circa ipsum secundũ rẽ, relationẽ uero in ipso secũdum modũ intelligẽdi, sed in creatura relationẽ dicunt realẽ. Hæc Bonauentura. ¶Hinc Thomas: Nihil aũt dr̃ de deo ex tẽpore, nisi q̃d habitudinẽ importat ad creaturã. Habitudo aũt dei ad creaturã, põt designari dupliciter. Primo, secundũ q̃d creatura refertur ad ipm, sicut in primũ principium. Secũdo, p̃ut referẽ in ipm, sicut in terminũ seu ultimũ finẽ. Si primo mõ, hoc contingit dupliciter. Aut ẽm p̃pria p̃dicatione prædicat aliq̃d de deo ex tẽpore, q̃d designat habitudinẽ principij ad principiatũ, aut aliquid q̃d designat ipsum principiatum à deo, ut q̃n prædicatio est per causam, sicut dũ dr̃, deus est spes nostra. Si primo mõ, hoc cõtingit dupliciter. Aliq̃n enim nomen imponiẽ ad significandũ habitudinẽ ipsam, sicut hoc nomẽ deus, & hmõi q̃ sunt relatiua secundũ esse. & talia dicta de deo, sunt q̨dem relatiua, q̃m & ex primo suo intellectu designãt habitudinẽ, quæ ẽ secundũ rõnẽ in deo, & ex cõsequenti designant essentiam, secũdum quod talis habitudo

Margin: Bonauẽt. — Philosop. — Philosop. — Tho. aq.

fundatur in aliquo essentiali in deo. Aliquando autẽ nomẽ imponitur ad significãdum id super quod fundatur habitudo, sicut hoc nomen scientia significat q̃litatem, quam sequitur respectus quidam ad scibile. Hinc ista non sunt relatiua ẜm esse, sed solum ẜm dici. Ideo principaliter important rem alterius p̃dicamenti, & ex consequenti notant relationem. Ita etiam est in deo, ut patet in nomine hoc creator, quod imponit̃ ad significandum actionẽ diuinam, quæ est dei essentia: quam actionẽ consequitur habitudo q̃dam ad creaturam: & ista designant diuinam essentiam, & ex cõsequenti respectum ad creaturam. Similis ratio est in illis, in quibus est p̃dicatio p causam, qm̃ tales locutiones resoluunt̃ in habitudines causæ, ut cum dr̃: Deus est patiẽtia nostra. i. causa patientiæ nostræ. In omnibus quoq; his q̃ dicuntur de deo ex tp̃e, & important habitudinem principij simpliciter, uer̃ est ꝙ toti cõueniunt trinitati. Si uero consideret̃ relatio creaturæ ad creatorẽ, sicut ad terminum, põt talis creaturæ relatio ad creatorem esse ad aliquid essentiale, uel ad aliquid p̃sonale. & hoc contingit tripliciter. Primo ẜm operationem, queadmodũ aliquis potest intelligere aut nominare deum aut paternitatem. Secundo penes exẽplaritatem, ut in creatione rer̃ est terminatio in similitudinem essentialium attributor̃, atq; in charitatis infusione est terminatio ꝓcessionis temporalis spiritussancti. Vel est terminatio ẜm esse, & iste modus est singularis in incarnatione, per quã humana natura assumpta est ad esse & unitatem diuinæ personæ, nõ ad unitatem diuinæ naturę. Verum ista relatio qua refertur creatura ad deum, sicut ad terminum, includit ex consequenti in se relationẽ quę ẽ ad deũ tanq̃ ad principium. Vnde in omnibus quæ dicũtur de deo ẜm habitudinem ad creaturam, ex eo ꝙ creatura refertur in deum sicut in terminum, considerandum est ꝙ quantum ad habitudinem termini, possunt conuenire uni tm̃ personæ: sed ratio principij quæ ibi includit̃ ex consequenti toti conuenit trinitati. sicq; ẜm habitudinem unam possunt importare intellectum personæ, & ẜm habitudinem aliam intellectum essentiæ. Vt cum dicit̃ incarnatus, hoc solum conuenit filio: qm̃ solum ad eiꝰ personam est incarnatio terminata, quam tñ tota trinitas fecit. Hæc Bonauentura.

Petrus. ¶Concordat Petrus: Omnia, inquiens, quæ dicũtur de deo, habitudinem dei ad creaturam important per effectum in creatura creatũ: & q̃a effectus ille cõis est tribus personis, ideo principaliter designant diuinam essentiam. Horum uero tria sunt genera. Nam q̃dam connotant respectum creaturæ specialem ad deum solum ut ad principium, sicut hoc nomẽ creator. & hæc toti trinitati conueniunt. Quędam cõnotant respectũ æternum personæ ad personam, ut ad principium, ut missus: & ista conueniũt personæ, cui respectus ille cõuenit tm̃. Quædam connotant respectum temporalẽ creaturæ, determinatum ad unam personam, qm̃ connotant respectum ad deum ut ad terminum, nõ ut ad principium tm̃, ut incarnatus, passus. & hæc conueniunt uni personæ tantum. Hæc Petrus.

Dionysiꝰ ¶Porro in his uidetur aliqualis dissensio in hoc, ꝙ noĩa ista quæ ex tempore dicuntur de deo, ẜm Petrũ & alios quosdam p̃allegatos principaliter designant essentiam, & ẜm Thomam ac alios quosdã ex primo suo intellectu significant relationem, & ex consequenti essentiam. Quo circa uidetur, ꝙ formaliter designãt relationẽ, essentiam uero quasi materialiter, tanq̃ fundamentum relationis illius. Et qm̃ inter hęc duo eẽntia principale est, forsan & principale significatum ab aliquibus appellatur, præsertim cũ relatio illa nil reale ponat in deo. ¶Hinc Richardus: Ea quæ dicuntur de deo ex tempore, aut ipsam relationem significant primo, aut eam dant intelligere ex consequenti. Eorũ nanq; q̃ ex tp̃e p̃dicant̃ de deo, quædã significãt rẽ sup quã fundat̃ habitudo, sicut creator & gubernator: q̃dã significant diuinam actionem intrinsecus, quę deus ẽ, & connotant habitudinem in actu, quæ est in creatura secundum rem, & opposita habitudo est in deo secundum rationem. Quædam imponuntur ad significandum ipsam habitudinem, ut hæc nomina, dñs, superior, quæ significant relationem quę est in deo secũdum rationem: & opposita habitudo est in creatura secundum rem, atq; ex consequenti dant intelligere diuinam substantiã tanquã rem q̃ à tali habitudine denominatur. Quædam significant diuinam actionem passiue significatam, ut incarnatus, missus. Dantq; intelligere relationem realem personæ missæ ad personam à qua emanat, quia nõ mittitur nisi persona emanans. Incarnatus quoq; dat intelligere habitudinem unius p̃sonæ ad aliã, qm̃ soli filio cõuenit. Connotant etiam nomina illa relationem realem in creatura, & in deo secundum rationem. Quędam uero significant creaturam, sicut hõ dictus de deo, significat naturam humanam & realem in eo relationem ad uerbi personã, atq; in persona uerbi æterni relationem secũdum rationem ad naturam humanam. Vnde cum dicitur, deus est homo, esse hoĩem significat unionem naturæ humanæ cum diuina persona, & ex consequenti significat naturam humanam ac personam diuinam. Hæc Richardus. ¶Albertus demum hic ait: Doctores hoc loco tribusmodis diuersificantur. Quidam etenim dicũt, ꝙ noĩa ista ex tp̃e conuenientia deo, quo ad id cui imponũtur, designãt eẽntiam: sed quo ad id à quo nomen imponitur, dicũt habitudinem ad creata. Quibus obijcitur, ꝙ hoc nomẽ creator imponitur ab actu creantis, qui actus nõ conuenit nisi deo creãti. Et si dicat̃ ꝙ creator uocatur ab habitu uel potestate creãdi, facilius patet ꝓpositum, quia potestas & habitus nõ nisi deo conueniũt. Alij ergo solutionem illorum emẽdare uolentes, dixerũt ꝙ huiusmodi noĩa tam quãtum ad id à quo nomẽ imponit̃, tam quãtum ad id cui imponitur, significant diuinam essentiam: sed ꝓpter connotatum non conueniũt ab æterno. Et hoc derisibile est, ꝙ creator, rex & huiusmodi imponãtur à diuina essentia, cum ipsum nomẽ innuat aliud, utpote ab actu creãdi se esse impositum, Damascenusq; dicat ꝙ significat habitudinẽ eorũ à q̃bus distinguit̃ deus. Ideo placet mihi sententia Damasceni, dicentis ꝙ significãt diuinam essentiam sub habitudine ad creata. ¶Et si q̃ratur an tempus incepit, dicẽdum ꝙ tempus incepit in primo & indiuisibili suo, q̃d est nunc. Hæc Albertus.

Richard. Albertus Damasce. Questio

QVAESTIO III.

TErtio quæritur, **Vtrum noĩa ista quæ ex tẽpore cõpetunt deo, dicant realem relationem in ipso.** ¶Ad quod q̃uis iam sæpe responsum sit, tñ plenius inde tractãdum est. & apparet primo ꝙ dicãt realem relationem in deo, qm̃ deus uere realiter & excellentissime dominus est, rex, creator, & in ipso est uerum ac summũ dñium, iurisdictio, autoritas, quę oĩa dicũt relatiõem, & ita in ipso est relatio ad creata.

Argũti [illegible]

2. ¶Secundo, quia ſm philoſophum 5. Metaphyſicæ,
Philoſop. ſeruus & dñs ſunt relatiua ſm eſſe, & talia dicunt rea
3. lem in utroq; extremo relationem. ¶Tertio, ſi iſta nõ dicunt in deo relationẽ niſi ſm rationẽ, ergo rationis actu ceſſante non cõgruunt deo, nec ipſe uere realiter
4. dñs, rex & creator poterit dici. ¶Quarto, in deo ẽ realis ꝓſidẽtia & ſuperpoſitio atq; cauſalitas reſpectu creaturarum, ergo & uera ac realis relatio, quoniam oĩa iſta ſunt relationes.

In oppoſitum. ¶In oppoſitum eſt concors theologorum doctrina. Nec eñ conuenit deo realis depẽdentia ad creata.

Albertus ¶Ad hoc reſpondet Albertus: Noĩa talia noĩant diuinam eẽntiam ſub habitudine ad creata, q̃ habitudo in deo non ponit niſi actum, q eſt idem cum uoluntate & ſubſtantia dei agentis. Dependentia uero quæ addit, in noſtro eſt intellectu, non in deo. Et hoc ideo fit, qm̃ intellectus noſter accipit dependentiam realẽ, quam non põt intelligere, ut realem dependentiã, niſi etiam habitudinem quandã ponat in cauſa, quæ habitudo non erit omnino fruſtra: fulcitur eñ in actu cauſæ, q̃uis non dicat accidens in deo: & gratia habitudinis huius noĩa iſta habent ſua connotata nata in crea-
Diluitur obiectio. tura. ¶Si aũt obijciatur, quia oẽs relationes ad cõuertentiam dictæ, & non ſp conuenientes, ex mutatione cauſantur, deus uero immutabilis eſt: Reſpondendũ ꝗ talia relatiua non ſp requirunt mutationẽ & realẽ reſpectum in utroq; relatiuoꝝ, ut patet in duplo & dimidio. Sint eñ duo bicubita, alterumq; mutet̃ ꝑ unius cubiti abciſionẽ, iam factum eſt dimidium, & erit ſubduplum, & alteꝝ duplum abſq; ſui mutatione, cum tñ duplum & ſubduplum dicãtur ad cõuertentiã: ſicq; dicere poſſumus de creatore & creatura. Et illę relationes q̃ notant habitudinem ſm intellectum tñ, à Gilberto Porretano dicebantur aſſiſtentes, & nihil ꝑdicare in eo de quo dicebantur. attñ dici põt ꝗ intellectus ponens eas in deo, fulcitur in actu creantis & gubernã
Tho.aq. tis. Hæc Albertus. ¶Conſonat Thomas: Secundum theologos, inquiens, atq; philoſophos cõiter, ueꝝ eſt ꝗ relatiões quibus deus ad creaturã refertur, nõ ſunt in ipſo ſm rem, ſed ſolum ſm rationem: qm̃ intellect⁹ noſter non põt accipere aliquid relatiue ad aliud dici, niſi ſub oppoſita habitudine intelligat ipſum. Porro ratio in intellectu reꝝ tripliciter habet ſe. Qñq; eñ apprehendit aliquid q̃d eſt in re, ſm quod res illa apprehenditur, ſicut dum apprehendit lapidis formã. Interdum uero apprehendit aliquid q̃d nullo mõ eſt in re, ut dum imaginat̃ chimęram. Aliqñ uero apprehẽdit aliquid, cui ſubeſt in re quædã natura, non tñ ſm rationẽ qua apprehẽditur, ut in apprehenſione uniuerſalis. Conſimiliter in relationibus q̃s intellectus noſter deo attribuit. Inuenit nanq; in deo uirtutẽ & actiõem, qua ꝓducitur creatura relationem habens ad deũ, cui eſſentiæ ſeu uirtuti uel actioni habitudinem attribuit, & noĩa relatiua ei imponit ſm quod ipſam intelligit. Ideo intellectus ſic agens, non eſt caſſus & uanus, qm̃ habet ſibi in re aliquid correſpondens. Deniq; relati-
Relatiuorum triplex eſt differẽtia. uoꝝ eſt triplex diuerſitas, qm̃ quędã ſunt quoꝝ utrũq; importat relationẽ rationis, non realem, ut dum ens refertur ad nõ ens. Alia, quoꝝ utrunq; importat realẽ relationẽ. Alia, quoꝝ unum importat relationem realem, aliud rõnis, ut ſciẽtia & ſcibile. Huius aũt diuerſitatis ẽ ratio iſta, qm̃ id ſuper quod fundatur relatio, interdum inuenitur in altero tm̃, aliqñ in utroq;, ſicut relatio ſcientię ad ſcibile, fundatur ſup apprehenſionẽ ſecundum eſſe ſpirituale, quod tm̃ eſt in ſciente, non in ſcibili. Ideo realis relatio eſt in ſcientia, nõ in ſcibili ad ſcientiam. E contrario eſt de amante atq; amato, quia amoris relatio fundatur ſuper appetitum boni, quod non ſolum exiſtit in aĩa. Ideo in utroq; relatio eſt realis, ut loquitur Auicenna: qm̃ in utroq; eſt diſpoſitio Auicenna
per quã refertur ad alterum. Et qm̃ oẽs relationes creaturæ ad deum, fundantur ſuper modum quo à deo accipiũt, q modus non eſt in deo, qm̃ creaturæ nõ aſſequuntur ꝑfectionem modi ſecundũ quem deus operatur in eis: hinc relationibus creaturaꝝ ad deum non correſpõdet realis in deo relatio. Hæc Thomas. Idem Richardus. Concordat & Petrus.

¶Circa hæc ſcribit Scotus: Dicũt aliqui ꝗ nulla re- Scotus.
latio dr̃ de deo ex tempore, imo nec relatio rationis, imo ẽ tm̃ appellatio noua: qm̃ ſicut põt intelligi ut in actu & in potentia, ſic relationes fundatæ ſuper actionem, uariãtur, ſicut calefactum, quia calefacere põt: calefacturum, qm̃ calefaciet. Similiter relationes ad propoſitum. Nam ſicut fundamẽtum eſt idem diuerſimode conſideratum, ſic relatio eadem eſt & uariatur ſecundum nomen. Vnde relatio creantis fuit ab æterno ratio creatiui. ſicq; relatio aptitudinalis & relatio realis ſunt una relatio. Dicitur quoq; cõiter, ꝗ relatio dei ad creaturam nõ eſt realis. Hoc loco Scotus proſequitur quorundam opiniones. Ipſe aũt conſentit ꝓhabitis in hoc, ꝗ relatio creatoris ad creata, non eſt realis. ¶Inſuper Durandus hic ſcribit prolixe, aliorũ Durand.
opiniones narrando, uidelicet ꝗ relatio dei ad creata realis ſit, & quid circa hoc alij opinentur. Ipſe uero doctores ſequitur ꝑinductos, ꝗ nõ ſit relatio illa realis. De ſcriptis aũt Scoti & Durandi pertranſeo, qm̃ claritatem expoſitæ ueritatis magis uidentur obſcuritate inuoluere q̃ elucidare. ¶Alexander demum circa hęc Alexand.
plura inquirit, cuius determinationes uirtualiter ſunt inductæ ſententialiterq; expreſſæ.

¶Ad primum ergo dicendum, ꝗ in deo eſt uerũ & Soluunt argumẽta initio qſtionis addu
ſummũ dñium, & ipſe realiter atq; ueriſſime uniuerſorũ dñs eſt, rex & creator. ſed illud dñium non eſt rea- cta
lis relatio aut reſpectus ad reaturas, imo eſt poteſtas & omnipotentia coercendi ſubijciendiq; oĩa ſibi, ſup quam ratio negocians circa deum, fundat relationem & reſpectum ipſius ad creaturas. ¶Ad ſecundum, ꝗ ad 2
dñs in creaturis, nõ in ente increato realem importat relationem. ¶Ad tertium, ꝗ actu rationis aut etiã oĩs ad 3.
mentis creatę ceſſante, maneret deus uere poteſtatem & ꝓſidentiam habens ac dñs, quantum ad poteſtatẽ & iuriſdictionem altiſſimam, ſuper quam fundamentalis eſſet relatio ſecundũ dici, ſed non quãtum ad realem reſpectum relationemq; actualem. ¶Ad quartũ ad 4.
dicendum, ſicut ad primum.

¶Circa hæc quærit Petrus: Vtrũ deus fuerit dñs ab Queſtio. Petrus.
ęterno. Et rñdet, dicendum ſimpliciter ꝗ non, qa ab ęterno non fuit creatura, reſpectu cuius dr̃ dñs. ¶Si q̃ratur an cœpit eſſe dñs ex tpe. Reſpondendum ꝗ reꝝ quæ cœperunt eſſe in tempore, ipſe cœpit eſſe dñs ex tpe. Quod ſi inueſtigetur an cœpit eſſe dñs tpis, diſtinguendum eſt, quia tempus dupliciter ſumitur. Primo ꝓprie, ꝓ menſura mutationis ſucceſſiuæ, & ſic nõ fuit tẽpus in primo inſtanti creationis reꝝ, ſed cœpit. ideo deus non cœpit eſſe dñs ex tẽpore ſic accepto, Imò ante tempus, puta in æuo, non tamen ab æterno. Secundo tps ſumitur large, ꝓ menſura cuiuſlibet mutatiõis, ſicq; in inſtanti creationis extitit tps .i. primum nunc

temporis. Cum itaq; dr̃, de⁹ cœpit esse dñs ex tẽpore, ly ex denotat ordinem. Aut ergo notat consequentiam, & sic non cœpit esse dñs tpis ex tẽpore: aut cõcomitantiam tm̃, & ita cœpit esse dñs tpis ex tẽpore large sumpto, i. simul cum tempore. Hæc Petrus.

¶ Præterea recolendum, ꝙ doctores etiam ꝑcipui ad prętactam q̃stionem diuersimode rñderunt. Quidam etenim sicut & Petrus, hic dixerũt, ꝙ esse dñm nõ conuenit deo ab æterno. Idem dicit Aegidius, allegãs ad hoc euidentem Augustini autoritatem 5. de Trin. uidelicet ꝙ non debeamus dicere deum ab æterno dominum extitisse, ne cogamur fateri creaturam quoq; ab æterno fuisse: quia non potest dñs appellari, nisi sit cui dñetur. ¶ Alij, ut Thomas de Argentina, cõcedũt ꝙ ab æterno fuerit dñs. Verũ ad ista assignatur cõcordia, qm̃ dñs dr̃ uel ab actu dominandi, uel à potestate & habitu dominãdi. & primo mõ cõuenit ex tẽpore, creatura ꝓducta: secundo mõ, conuenit ab ęterno. Veruntamen aptius reor ꝙ non cõuenerit ab æterno. Proprie nãq; loquẽdo, nomẽ hoc dñs dicit relationẽ. relatio aũt nõ dr̃ ꝓprie ab aptitudine, sed ab actu, sicut nõ dr̃ aliqs ꝓprie pater, qm̃ põt aut potuit generare, sed qm̃ genuit. sic non proprie dicitur dñs quia põt seruum habere, sed quoniam habet seruum.

Aegidius. Augu. Thomas Argent.

Quomodo dicatur filius æqualis patri, an secundum substantiam, an secũdum relationem. ita & similis.

Distinctio. XXXI. A

PRæterea cõsiderari oportet, cũ tres personæ coæquales sibi sint, utrũ relatiue hoc dicat̃, an scd̃m substantiam: & si relatiue, utrũ scd̃m relationem, an scd̃m essentiam consideranda sit æqualitas. Deinde quid sit ipsa æqualitas. Ad qd̃ dicimus, qa sicut simile nihil sibi est (similitudo eñ, ut ait Hilarius, sibi ipsi nõ est) ita & æquale aliqd sibi nõ dicit̃: ac per hoc sicut simile, ita & æquale relatiue dr̃. Dr̃ ergo relatiue filius æqualis patri, & utriq; spũssanctus. Est tñ æqualis patri filius, & utriq; spiritussanctus ꝓpter summã simplicitatem essentiæ & unitatem. Aequalis est ergo filius patri secundum substantiam, nõ secundum relationem. Vñ Aug. in quinto li. de Tri. ait: Quærimus scd̃m quid æqualis sit patri filius. Non scd̃m hoc ꝙ ad patrem dr̃ filius, æqualis est patri. Restat ergo ut scd̃m id æqualis sit, ꝙ ad se dr̃. Quicquid aũt ad se dr̃, scd̃m substantiam dr̃. Restat ergo ut secundum substãtiam sit æqualis. Eadem ergo est utriusq; substantia. Item in VI. li. Satis est uidere nullo mõ filium æqualem esse patri, si in aliquo s. quod pertineat ad significandũ eius substantiã, inæqualis inuenitur. In oĩbus ergo æqualis est patri filius, & est eiusdem substantiæ. Aequalis ẽ etiam spiritussanctus & patri & filio, & in oĩbus æqualis, propter summã simplicitatẽ illius substantiæ. Ex his ꝑspicuum fit, ꝙ secundũ substantiam filius est æqualis patri, & utriq; spiritussanctus: & appellatio tantum relatiua est. Aequalitas ergo patris & filij non est relatio uel notio, sed * naturalis unitas & identitas.

Hilarius li. 3. d̃ Tri. — Augusti. li. 5. d̃ Tri. capite. 6. — Idem li. 6. d̃ Tri. capite. 4. — * ꝓpter naturæ unitatẽ indiꝑparitas.

Hic, quomodo dicatur similis, & quid sit similitudo. B

Hoc idem etiam dicimus de simili & similitudine. Cum eñ dr̃ filius similis patri, relatiue quidẽ dr̃, sed similis est patri ꝓpter unitatem essentiæ. Est ergo appellatio tm̃ relatiua, similitudo uero indifferens essentia. Vñ quibusdã nõ indocte uidetur, noĩe æqualitatis uel similitudinis non aliquid poni, sed remoueri: ut ea rõne dicatur filius æqualis patri, qa nec maior est eo nec minor, & hoc propter unitatem essentiæ. Ita & similis dr̃, quia nec diuersus, nec alienus, nec in aliquo dissimilis: & hoc propter essentiæ simplicitatem. Non ergo secundum quod filius est genitus à patre, æqualis uel inæqualis est patri, nec similis uel dissimilis, sed æqualis & similis secundum substantiam.

De sententia sancti Hilarij, qua in trinitate personarum propria ostendit. C

Non est igitur hic ꝑtermittendũ, ꝙ uir illustris Hilarius ꝓprietates personarũ assignans, dicit in patre esse æternitatẽ, speciẽ in imagine, usum in munere: quæ tantæ difficultatis sunt uerba, ut in eorũ intelligentia atq; explanatione uehementer laborauerit Augu. ut ipse oñdit in sexto li. de Tri. dicens: Quidã cum uellet breuissime singularũ in trinitate ꝑsonarũ insinuare ꝓpria, Aeternitas est, inquit, in patre, species in imagine, usus in munere. Et qa non mediocris autoritatis in tractatione scripturarum & assertione fidei uir extitit (Hæc eñ Hilarius in libris suis posuit) horũ uerborũ. i. patris & imaginis & muneris & æternitatis & speciei & usus abditã scrutatus intelligentiam quantũ ualeo, non eũ secutũ arbitror in æternitatis uocabulo, nisi ꝙ pater nõ habet patrẽ de quo sit: filius aũt de patre est ut sit, atq; ut illi coæternus sit. Imago eñ si perfecte implet illud cuius imago est, ipsa coæquat̃ ei, non illud imagini suæ, in qua imagine speciẽ noĩauit, credo, propter pulchritudinẽ, ubi tanta est congruentia, & prima æqualitas, & prima similitudo nulla in re dissidens, & nullo mõ inæqualis: & nulla ex parte dissimilis, sed ad identitatem rñdens ei * cuius imago est. Vbi est prima

August. li. 6. d̃ Tri. capite. 10. — Quo sensu intelligenda uerba Hilarij. — Quare paternitas patri attribuitur. Quare imagini species. — * cui

& summa uita, cui non est aliud uiuere & aliud esse, sed idem. Et primus ac summus intellectus, cui non est aliud uiuere & aliud intelligere, sed idem. Hoc est unum tanq̃ uerbũ pfectũ, cui nõ desit aliqud: & ars quædam oĩpotentis & sapientis dei, plena oĩm rationum uiuentiũ incõmutabiliũ: & oẽs unum in ea, sicut ipsa unum de uno cum quo unũ. Ibi nouit oĩa deus quæ fecit per ipsam. Quo sensu dixerit: imago si perfecte implet.

Hilarius in libro de synodis: Imago eius ad quam imaginatur species, indifferens est. Neq; enim ipse sibi quisquã imago est, sed eum cuius imago est, necesse est ut imago demonstret. Imago ergo est rei ad rem coæquandam & imaginata & indiscreta similitudo. Est ergo pater, est etiam filius: quia imago patris ẽ filius: & quia imago est, ut rei imago sit, speciem necesse est & naturam & essentiam secundum quod imago est, in se habeat autoris.

Hic de spiritusancto quare usus dicatur. D

Est autem ineffabilis quidam cõplexus patris & imaginis, qui nõ est sine pfruitione, sine charitate, sine gaudio. Illa ergo dilectio, delectatio, felicitas uel beatitudo, si tñ aliqua hũana uoce digna dr̃ usus, ab illo appellata est breuiter: & est in trinitate spiritussanctus, non genitus, sed genitoris genitiq; suauitas, ingeniti largitate atq; hubertate perfundens oẽs creaturas pro captu eaꝝ. Itaq; illa tria si à seinuicem determinari uidẽtur, & in se infinita sunt. Qui uidet hoc uel ex parte uel per speculũ in ænigmate, gaudeat cognoscens deũ & gratias agat: qui uero non uidet, tendat per pietatem fidei ad uidendum: non per cæcitatẽ ad calumniãdum, qm̃ unus est deus, sed tñ trinitas. Ecce habes qualiter uerba Hilarij pmissa accipienda sint, licet tantæ sint profunditatis, ut etiam adhibita expositione uix aliquatenus ea intelligere ualeat humanus sensus: cum & ipsa eorum explanatio quam hic Augustinus edidit, plurimum in se habeat difficultatis & ambiguitatis. Augusti. li. 6. de Tri. capite. 10. 1. Co. 13. d

Quod secundum hanc expositionem non distinguuntur ibi proprietates personarum tres. E

Non enim secundum pmissam expositionem distinguuntur hic tres illæ proprietates superius assignatæ, sed ipsæ hypostases distinctæ abinuicẽ mõstrãtur: æternitatis tñ noĩe eadẽ uidetur designata ꝓprietas, quam notat hoc nomẽ ingenit⁹. Sed uideamus quid sit qd agit. Imago si perfecte implet cuius imago est, ipsa coæquatur ei, non illud suæ imagini. Uidetur enim dicere ꝙ filius qui est imago patris, prĩ coæquatur, nõ pr̃ filio, cũ & filius dicatur æqlis patri in scriptura, & pater filio: sed filius hoc habet à patre, ut sit ei æqualis: pater aũt nõ habet à filio, & tñ filius plene ac perfecte æqualis est patri. i. imago est cuius est imago.

Quare dicatur Hilarius ꝓpria personarũ assignasse in uerbis prædictis, cũ ibi nõ sint expressæ proprietates. F

Propria ergo personarum in pdictis uerbis assignasse dr̃ Hilarius, qa relatiua noĩa psonarũ posuit, s. patris, imaginis & muneris: quæ relatiue dicuntur de personis, & ꝓprietates notãt qbus distinguuntur psonæ. Ita eñi dr̃ spũssctũs munus relatiue, sicut donũ. Ueruntñ ipas ꝓprietates alijs trib⁹ noĩb⁹ nõ significauit, iuxta pdictã Aug. expositionẽ, nisi solo noĩe æternitatis: quo nõ ipsam paternitatẽ, sed eam uoluit intelligi notionẽ qua dicitur ingenit⁹.

Quod earundem personarũ distinctionẽ notat Augustinus alijs uerbis sine expresione triũ personarũ. G

Illud etiam sciri oportet, ꝙ earundẽ trium personarum distinctionem Augustinus oñdere uolens, sine expressione illaꝝ triũ proprietatũ supius cõmemoratarũ, in 1. li. de doctrina Christiana sic ait: In patre est unitas, in filio æqualitas, in spũsancto unitatis æqualitatisq; cõcordia. Et hæc tria unum oĩa ꝓpter patrem, æqualia oĩa propter filium, cõnexa oĩa propter spm̃sctm̃. Itaq; pater & filius & spiritussctũs & singulus quisq; horũ, deus est: & simul oẽs unus deus, & singulus quisq; horum plena substãtia est, & simul oẽs una substantia. pater nec filius est nec spũssanctus, & filius nec pater est nec spũssanctus, spiritussanctus nec pater est nec filius. Sed pater tantum pater; & filius tantum filius, & spiritussanctus tm̃ spiritussanctus. Eadem tribus æternitas, eadem incommutabilitas, eadem maiestas, eadem potestas. In his uerbis aperte insinuatur personarum trium distinctio. August. 1. de doctri. Christiana c. 5.

Quare patri attribuatur unitas & filio æqualitas. H

Sed plurimos mouet ꝙ patri attribuit unitatem, filio æqualitatem. Cum enim unitas dicatur secundum substantiam, non tãtum in patre est, sed etiam in filio & in spiritusancto, & æqualitas una est patris & filij & spiritussancti. Cur ergo patri attribuitur unitas & filio æqualitas? Forte eadem ratione attribuitur patri unitas secundum Augustinum, qua supra eidem æternitas secundum Hilarium: quia uidelicet pater ita est, ut ab alio non sit: & qa

filium genuit unum secum deum, & spūſſctūs ab eo procedit unus cum eo de⁹. Vnitas ergo in patre esse dicitur, quia nec est aliquid aliud à quo sit. Non enim ab alio est, nec ab eo aliqs uel aliquid est ab æterno, quod unum cum eo non sit. filius enim & spiritussanctus unũ sunt

Joh. 10. f cum patre. Vnde ueritas ait: Ego & pater unum sumus. *Hilarius in libro de synodis: Si quis innascibilem & sine initio dicat filium, quasi duo sine principio, & duo innascibilia, & duo innata dicens, duos faciat deos, anathema sit. Caput enim quod est principium omniũ, filius. Caput autem quod ẽ principium Christi, deus. Sic enim ad unum initiabile omnium initium per filium uniuersa referimus. Filium innascibilem confiteri, impijßimum est. Iam enim non erit unus deus, quia deum unum prædicari, natura unius innascibilis dei exigit. Cum ergo deus unus sit, duo innascibiles esse non possunt: cum idcirco deus unus sit, & filius dei deus sit, quia innascibilitas sola penes unum sit: filius autem idcirco deus, quia ex innascibili essentia natus existat. Caput enim omniũ filius est, sed caput filij deus est: & ad unum deũ omnia hoc gradu & hac confeßione referuntur, cum ab eo sumant uniuersa principium, cum ipse principium sit. Idem in eodem: Omnibus creaturis substantiam uoluntas dei attulit, sed naturã dedit filio ex impaßibili ac non nata substantia perfecta natiuitas. Talia enim cuncta creata sunt, qualia deus esse uoluit. Filius autem natus ex deo, subsistit talis qualis deus est. Nec dißimilem sui edidit natura naturam, sed ex substãtia dei genitus naturæ secundum originem attulit, non secundum creaturas uoluntatis essentiam.*

Quare pater & filius dicantur eẽ unum uel unus deus, sed nõ unus: quia res eiusdẽ naturæ, recte poßunt dici unũ simpliciter eẽ & cũ adiectione: res uero diuersæ naturæ, non poßunt dici unũ, nisi dicatur quid unum. I

Hic dici oportet, ꝙ pater & filius & spiritussanctus recte dicuntur esse unũ & unus de⁹, sed non unus. Res eñ duæ uel plures recte possunt dici unũ esse, si sint unius eẽntiæ, & earũ una sit natura. Vnus aũt uel una nõ põt dici de diuersis rebus, nisi addatur quid un⁹ uel una:

Augusti. li 6. de Tri. capite. 3. a quo addito, recte põt dici de rebus & unius & diuersæ substãtiæ. Vñ Aug. in sexto li. de Tri. sic ait: Nescio utrũ inueniat in scripturis dictũ, unũ sunt quoꝝ est diuersa natura. Si autem & aliqua plura sunt eiusdẽ naturæ & diuersa sentiant, nõ sunt unũ inquantũ diuersa sentiũt. Cum ergo sic dr̃ unũ, ut non addat qd unũ: & plura unũ dicũtur, eadẽ natura atq; essentia, non dissidens neq; dissentiẽs significat. Vñ Paulus & Apollo, q & ambo hoĩes erãt & idẽ sen

1. Cor. 3. b tiebant, unũ eẽ dicunt cum dr̃: &, qui plantat & q rigat, unũ sunt. Cum uero addit qd unũ, põt significari aliqd ex pluribus unũ factũ, q̃uis diuersa natura: sicut aĩa & corpus non possunt utiq; dici unũ. Quid eñ tã diuersum, nisi addat uel subintelligat qd unũ. i. unus hõ? Vñ

1. Cor. 6. d Apostolus: Qui adhæret, inqt, dño, spũs unus ẽ. Non dixit, unus est, uel unũ sunt: sed addit, spũs. *Diuersi sunt enim natura spũs hoĩs & spũs dei, sed inhærẽdo fit spũs hoĩs unus spũs cum deo, qa particeps fit ueritatis & beatitudinis illius. Si ergo de his quæ diuersæ substantiæ sunt, recte dr̃ ꝙ sint unus spũs: q̃to magis q unius substantiæ sunt, recte dicũtur unus de⁹ esse? Pater ergo & filius unũ sunt, utiq; scd̃m unitatẽ *essentiæ & unus deus. In quo & Arriana hæresis dãnatur, quæ patrẽ & filiũ & spm̃sctm̃ (ut ait Aug. in li. de hæresibus) nõ uult eẽ unius eiusdẽq; substãtiæ atq; naturæ, uel ut expressius dicatur, essentiæ: quæ Græce dr̃ οὐσία, sed filiũ esse creaturã. Necnõ & Sabelliana, quæ (ut ait Aug. in eodẽ li.) dicebat Chr̃m eũdẽ ipm̃ & patrẽ & spm̃sctm̃ eẽ, ut esset trinitas noĩm sine subsistentia psonaꝝ. Vtranq; pestẽ (ut ait Aug. sup Iohan.) elidit ueritas, dicẽs: Ego & pater unũ sumus. Vtrũq; audi & aduerte, & unũ, & sum⁹: & à Charybdi & à Scylla liberaberis. Quod eñ dixit, unũ, liberat te ab Arrio: ꝙ dixit, sumus, liberat à Sabellio. Si unũ, ergo nõ diuersum. Si sumus, ergo pater & filius. Sumus eñ nõ diceret de uno, nec unũ de diuerso. Erubescant ergo Sabelliani, q dicũt ipm̃ esse patrẽ q est filius, cõfundẽtes personas: q & dicti sunt Patripassiani, qa dicũt patrẽ fuisse passum. Arriani uero dicũt aliud patrẽ eẽ, aliud filiũ, nõ unã substantiã, sed duas: patrẽ maiorẽ, filiũ minorẽ. Noli hoc dicere tu catholice. In medio ergo nauiga. utrũq; piculosum lat⁹ deuita, & dic: Pater, pater est: & filius, filius ẽ. Alius pater, alius filius, sed nõ aliud: imo hoc ipsum, quia unus de⁹. Ecce ostensum est, quare unitas in patre esse dicat, cũ tres illi unũ sint.

(Margin notes: *diuersum; *substantiæ; August. in lib. de heresib⁹ ad Quodvult deũ. cap. 49.; Joh. 10. f; August. sup Johã. trac. 37. d)

Hilari⁹. *Hilarius in libro de synodis: Minus forte expresse uidetur de indifferẽti similitudine patris & filij, fides locuta eẽ, cum de patre & filio & spiritusancto ita senserit significatam in nominibus propriam uniuscuiusq; noĩatorum substantiam & ordinem & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam uero unum. Volens ergo congregata sctõrum synodus impietatẽ eam perimere, quæ unitatem patris & filij & spiritussancti nominũ numero illuderet, ut non subsistente causa uniuscuiusq; nominis triplex nuncupatio obtineret sub falsitate nominũ unionem, & pater solus atq; unus idẽ & ipse haberet et spiritussancti nomen & filij: idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantiã edocẽtes, nõ substantiã patris & filij diuersitate dißimili essentiæ separantes. Quod aũt dictum est, ut sint quidẽ per substantiam tria, per consonantiã uero unum: non habet calumniã,*

quia cognominato ſpiritu.i.paracleto, cōſonantiæ potius q̃ eſſentiæ per ſimilitudinē ſubſtantiæ prædicari conuenit
unitatem.Item in eodem:Cum deum patrem confitemur, & Chriſtum dei filium prædicamus,& inter hæc diuortiū
duum deorum ſit irreligioſa cōfeſsio,nō poſſunt ſecundum naturæ indifferentiam & nomen indifferens,nō unum eē
in eſſentiæ generatione,quorum eſſentiæ nomē nō licet eſſe niſi unum.Non enim religioſa unitas nominis ex indiffe
rentis naturæ eſſentia conſtitutā perſonā genitæ ademit eſſentiæ:ut unica ac ſingularis dei ſubſtantia per unionem
nominis intelligatur,cum utriuſq; eſſentiæ nominum,id eſt,unus deus,ob indiſcretæ in utroq; naturæ indiſsimilem
ſubſtantiam prædicetur.

Quare dicitur eſſe æqualitas in filio, cum ſit una æqualitas trium,& concordia in ſpirituſancto. K

Nunc uideamus quare æqualitas dicatur eſſe in filio,cum una & ſumma æqualitas ſit tri
um.Hoc ideo forte dictum eſt,quia filius genitus eſt à patre æqualis gignenti & dono quod
ab utroq; procedit:& ideo illa tria dicuntur eſſe æqualia propter filium.Filius enim habet à
patre,ut ſit ei æqualis & ſpirituiſancto:& ſpirituſanctus ab utroq; habet, ut ſit æqualis utriq;.
Hoc autem ſine aſſertionis ſupercilio & maioris intelligentiæ p̃iudicio dicimus, malentes
in apertione tam clauſorum ſermonum peritiores audire,q̃ aliquid aliis influere.

Quare in ſpirituſancto dicitur eſſe utriuſq; concordia uel connexio. L

Quod aūt in ſpūſctō dr̃ eſſe utriuſq; concordia,& per eum oīa connexa,facilior eſt intel-
ligentia,nobis p̃miſſa ad mentē reuocantibus. Supra eñ ſecundū autoritates ſanctorū di-
ctum eſt,q̃ ſpūſſanctus amor eſt quo pater diligit filium & filius patrē.Recte ergo ſpiritus
ſanctus dr̃ connexio uel cōcordia patris & filii,& per eum oīa connexa. Vnde Aug.in quin — Auguſt. de Tri. li. 5.
to li.de Tri. Cōio quædā conſubſtantialis patris & filii eſt amborū ſpūſſctūs.Idē in ſeptimo — capite. 11.
lib.de Trin.Spūſſanctus eſt ſumma charitas,utrunq; coniungens, noſq; ſubiungens. — Idem li. 7. de Tri. capite. 3.

SVMMA DISTINCTION. XXXI.

Poſtquam tractatum eſt de propriis pſonarū,
hic determinatur de appropriatis earū. Præ-
mittūturq; aliqua de æq̃litate & ſimilitudine
perſonarū, & qualiter attendantur penes eēn
tiam,non penes relationem,iuxta ſenſum ſupra indu
ctum.Deinde ſit mētio de appropriatis perſonarum,
quo circa manifeſtatur ꝓfunditas uerborū ſancti Hi-
larii, & expoſitio eorundem ſecundum Auguſtinū.
Conſequenter ponitur appropriatio perſonarū,à ſan-
cto tradita Auguſtino: & qualiter illa coincidat cum
appropriatione Hilarii. Finaliterq; inducit̃ aſſignatio
ab Apoſtolo poſita. Hęc ē diſtinctiōis huius materia.

QVAESTIO I.

Modo quęritur, An appropriatio Hilarii,
vtpote quod in patre eſt æternitas, in
imagine.i.filio ē ſpecies,i munere.i.in ſpūſctō
arguitur 1. ꝯ ueritatem. eſt vſus,ertet conueniens. ¶ Videt̃ q̃ non,ſupra
eñ diſtinctiōe 8. eſt dictum,q̃ æternitas eſt ꝓprietas
2. eſſentiæ,non ergo perſonæ. ¶Secundo,quia p̃habitū
eſt q̃ genus & ſpecies in diuinis locū non habent.Non
3. ergo ſpecies appropriandа eſt filio. ¶Tertio,deo fruē
dum eſt, nō utendum,ut patuit diſtinctione 12. Non
4. ergo uſus,ſed fruitio eſt in ſpirituſancto. ¶Inſuper ar-
guitur q̃ nō cōueniat diuinis ſuperbeatiſſimiſq; perſo
nis quicq̃ appropriari,cū hoc uideatur eſſe errandi oc
caſio, quia ex hoc pōt quis æſtimare q̃ nō ſint eis cū-
5. cta cōia. ¶Amplius,patri uidetur maxime appropri-
andū eſſe principiū,filio ueritas ſeu ſapiētia, ſpūiſctō
Alexand. tranq̃llitas. ¶Ad hæc Alexander rñdet:Ratio appro
priationis Hilarii hæc ē. Aeternitas nanq; ē ens nō ab
alio eſſentialiter,& pater eſt ens non ab alio perſonali
Aeternitas cur ſit patri appropriata ter.cum ergo intellectus eius quod eſt nō eſſe ab alio,
intelligitur in ratione æternitatis, ideo patri appropri
atur æternitas,ſ. ꝓpter cōuenietiam illam. Porro ſpe
cies appropriatur filio, eo q̃ ſpecies ſit ratio atq; prin
cipium cognoſcendi, qm̃ unūquodq; per ſuam cogno
Spēs cur approprietur filio. ſcitur ſpeciē.Cumq; generatio filii à patre ſit per mo-
dum notitiæ, ſeu ſicut notitia procedit à mente, hinc
ſpecies filio appropriatur. Vſus uero appropriatur ſpi
rituiſancto ratiōe operationis & utilitatis,cuius prin
cipium ꝓximum eſt uoluntas. ꝓceſſio aūt ſpirituſſan
cti ē,ſicut ꝓcedit uoluntas ſeu amor à notitia & à mē
te.Deniq; cum æternitas dicatur p̱ priuationē initii &
finis,& initium duplex ſit,puta initium originis & ini
tium durationis, ſi dicat̃ æternitas p̱ priuationē initii
durationis,cōis eſt tribus pſonis.ſi aūt per priuationē
initii ſiue durationis ſiue originis,cedit in ꝓprietatem
patris.& ſic ſumpſit Hilarius. Hæc Alexander.
¶Circa hæc ſcribit Bonauētura: Appropriatio Hi- — Bonauēt.
larii ſit ad explanandum pſonarū originem ſeu emana
tionem.cumq; pater origine careat,ideo quod impor
tat priuationem principii,debuit ei appropriari,puta
æternitas: quæ q̃uis ex ſuo nomine non deſignet niſi
priuationem initii durationis,tñ per appropriatiōem
dicit priuationē oīs principii. Porro ſpūſſanctus ꝓce-
dit per modum uoluntatis & amoris. Hinc ei appro-
priat̃ nomē qđ actū exprimit uolūtatis, utpote uſus.
Nam uti eſt aſſumere aliquid in facultatem uolūtatis,
ſiue ad utendum ſiue ad fruendū. Qm̃ ergo aſſumptio
ad fruendum eſt per amorem, ſimiliter ad utendum,
eo q̃ amor ſit pondus & ordo trahens & ordinās ad
amatū,ideo uſus recte appropriat̃ ſpirituiſancto. Itaq;
uſus accipit̃ hic non ꝓut diuiditur cōtra fruitionē,ſed
ꝓut dicit amoris complexum actumq; liberū, At ue-
ro filius ꝓcedit per modū naturæ ſimilitudiniſq; ex-
preſſæ. Idcirco ꝓcedit per modum cognitiōis, q̃a ex-
preſſa ſimilitudo eſt ratio cognoſcendi. Cumq; ema-
net per modū expreſſę ſimilitudinis & cognitionis,ha
bet in ſe oīm rationē atq; exemplar, hinc habet perfe-
ctæ pulchritudinis rationem. Cum eñ ſit perfecta &
expreſſa ſimilitudo,ideo pulcher eſt in comparatione
ad exprimentē. Cumq; habeat cognoſcēdi rationem,
non tm̃ unius,ſed & totius uniuerſitatis,ideo pulchrū
pulcherrimus ipſe mundum mente gerens,eminentiſ- — Boethius
ſimam pulchritudinem habet ad omnem pulchritudi
nem exēplatā.Ex his duobus perfectiſſima relinq̃tur
pulchritudo. Nēpe ut aſſerit Auguſt. pulchritudo nō — Auguſti.
eſt niſi æqualitas numeroſa. Qm̃ ergo filius ad patrē

habet pulchritudinem ęqualitatis, quia perfecte exprimit patrem ut plena imago, in comparatiōe quoq; ad creaturas habet oīm rationes tanq̄ ars plena rationibus cunctoꝝ uiuentiū. Hinc ei species, i. pulchritudo recte appropriat̃. Etenim nomē speciei importat pulchritudinem, iuxta illud: Species Priami digna ē imperio, & similitudinē cognoscendiq; rōnē. Natura siquidem ꝓducit sibi simile & æquale ꝓ posse, idcirco cum filius emanet p modū naturæ, habet rationē expressæ & perfectæ similitudinis. & ex eo q̄ habet rationē pfectæ similitudinis, habet rationem cognitionis, & rōne utriusq; habet summæ pulchritudinꝭ rōnē. Hęc Bona.

Porphy.

Thomas.

¶Thomas q̄q; his consonans: De appropriatione, inq̄t, contingit loqui dupliciter. Primo ex parte rei, secūdo ex parte nostri, & utrobiq; conuenientia inuenitur. Quāuis em̄ attributa eētialia tribus ꝑsonis extēt cōia, tn̄ unū ꝭm rōnē suā magis habet similitudinē cū ꝓprio unius personæ q̄ alterius. Ideo huic ꝑsonę magis appropriat̃. Verbi grā, Potētia habet in rōne sua principiū. Potētia em̄ ē principiū transmutandi. ideo patri appropriat̃, q ē principiū sine principio: & sapiētia filio, qui ꝓcedit ut uerbū: bonitas spūisctō, qui ꝓcedit ut amor, cuius obiectum est bonū. sicq; similitudo appropriata ad ꝓpriū personæ, facit cōuenientiā appropriationis ex parte rei, quæ etiā esset, si hō non eēt nec aliqua creatura. Secundo, ex parte nostra cōueniētiā facit utilitas consequēs. Inuenit̃ nanq; distinctio & ordo in attributis diuinis, sed differēter: qm̄ in personꝭ est distinctio & ordo realis, in attributis uero ꝭm rationem. Hinc q̄uis per attributa nō possimus sufficiēter & distincte ascēdere ad cognoscēdum ꝓpria ꝑsonaꝝ, tn̄ inspicimus in appropriatis aliquā personaꝝ similitudinē, sicq; ualet appropriatio talꝭ ad aliquā fidei manifestationē, q̄uis imperfectā, quēadmodū etiam ex uestigio atq; imagine sumitur aliqua uia ꝑsuasiua ad manifestationē & notitiam personaꝝ. Deniq; appropriatum formaliter sumptū, uidelicet inquantum appropriatum, includit in se ꝓprij rationem, illis quoq; attributis p̄cipue competit appropriari personis, q̄ ex sua ratione habent similitudinem uel ad originē personaꝝ, sicut potentia quæ est principium ꝓductionis, uel ad determinatum modum originis, ut bonitas ad ꝓcessionem amoris, sapientia uero ad uerbi ꝓcessionem. Nam & ꝓcessiones personaꝝ ad intra distinguūtur ac nominantur ꝭm diuersas rationes attributorū, secundum quod dicimus q̄ spiritussanctus ꝓcedit per modum uoluntatis, & filius per modum naturæ & intellectus. Hæc Thomas in Scripto, in determinatiōe q̄stionis qua quærit in generali, an eētialia attributa diuinis approprientur personis. ¶Insuper de appropriatione Hilarij sanctus doctor: In appropriatione, ait, Hilarij ponuntur tria ꝓpria nomina ꝑsonarum: uidelicet pater, imago & munꝰ: & tria appropriata, quę sunt, æternitas, species, usus. Cuius appropriationis ratio est. Aeternitas em̄ in sua ratione includit duo. unū est quod est omnis durationis principium, inquantū est prima mensura. Vnde ab eo fluunt æuum & tēpus, sicq; habet similitudinem ad ꝓpria patris, quæ ei conueniunt: inquantum est principium p generationem & spirationē: hoc est, ad paternitatem & cōem spirationem. Secundo habet in ratione sua priuationē principij, & in hoc cōuenit cū ꝓprietate patris, quæ cōuenit patri, inquantum est autor: uel principium non de principio, hoc est: cum innascibilitate. Insuꝑ ad rōnē pulchritudinis duo concurrunt, ꝭm sanctum Dionysium 4. ca. de diuinis noībus, utpote consonantia & claritas. Dicit enim q̄ deus est oīs pulchritudinis causa, inquantum est causa consonantiæ & claritatis. Vnde & hoīes dicimus pulchros, qui ꝓportionata habent mēbra splēdidumq; colorē. His duobus philosophus addit tertiū 4. Ethicoꝝ, quo ait: Pulchritudo non ē nisi in corpore magno. Propter qd̄ hoīes parui possunt dici cōmensurati atq; formosi, non pulchri. & ꝭm hæc tria pulchritudo conuenit cum ꝓprijs filij. Inquātum enim filius est imago patris pfecta, sic inter patrem & ipm̄ pfecta est consonantia: quia similis & æqualis est patri plenarie sine omni dissimilitudine & inæqualitate. Inquantum uero uerus est filius, habet pfecte patris naturam. sicq; magnitudinem habet, quæ in pfectione consistit naturæ diuinæ. sed inquantum est uerbū patris, pfectam habet claritatem sup oīa irradiātem, & in qua cuncta resplendent. Rursus triplex consonātia est in filio. Est enim in eo consonantia ad patrem, cui omnino est similis & æqualis: consonantia quoq; ad seipm̄, in quo oīa attributa diuina sunt & unum cōsistunt: & item ad creaturas, quarum ipse exemplar ē. Amplius, usus duo dicit in sua ratione. Primum est, q̄ aliquid sit assumptū in facultatem uoluntatis. sicq; cōuenit spirituisancto, inquantum ēst amor, qui in uolūtatis ē potestate. Secūdū est, q̄ est ordinatū ad alteꝝ, qui etiā ordo conuenit spirituisctō, inquātū ipse amor qui est spiritussanctus, nō tm̄ est in filium, sed in omes etiā creaturas redūdat, secundū quod sibi cōpetit nomen dn̄ij. Itaq; usus ut sumitur hic, cōiter sumit̃, utpote ꝓut uti est aliquid in facultatem assumere, nō stricte, ꝓut dicit relationem in finē. Vsus nanq; ut sumit̃ communiter, etiam notat beatitudinem & fruitionē, ut patet in expositione uerborum Hilarij ab Augustino inducta. Habet quoq; in se rationem ordinis non in finem, sed ad effectus quos sua bonitate perfundit huberrime. Hæc Thomas in Scripto.

Dionysius areopag.

Philoso.

Triplex est consonātia in dei filio.

Usus duo dicit in sua rōne.

¶De hac demum materia scribit in prima parte Sūmæ quæstione 39. & quæ scribit ibidem, uidentur in iam dictis moxq; dicendis, satis uirtualiter contineri. & si quæ ex illis addenda uidentur, paulopost apponētur præhabitis. ¶Petrus concordat. Richardus quoque hic protestatur: Non appropriatur patri æternitas, quia realiter ei magis conueniat quàm filio aut spirituisancto, sed quoniam primo occursu maiorē habet apparentiam conuenientiæ seu assimilationis cum proprio patris, q̄ filij, aut spūssancti. Præcipuam enim conuenientiam habet cum innascibilitate, quia à nullo est. Idem dicendū de appropriatis filij ac spūsscti. Hæc Richardus. ¶Qui ista bene declarat sed sensus uerborū eius præhabitus est. In quibus habet difficultatē, q̄ ait ista appropriari ꝑsonis, quoniam primo occursu maiorem cōuenientiæ apparētiam habent cum proprijs personarum. Ex q̄bus seq uidetur, q̄ appropriatio ista solum fit secundū apparentiam, nō existentiam. & sic inanis, cassa & ficta uidetur, si nihil ei correspōdet in re. Similiter his uerbis Richardi uidetur contrariari, q̄d nunc ex Thoma inductum est, asserente q̄ appropriatio ista uno mō attenditur ex parte rei: quia uidelicet quædam attributa ex propria ratione maiorem conueniētiam habēt cū proprio personæ unius q̄ alterius (quod uerū recer) alio modo ex parte nostra. Sed idcirco (ni fallor) Richardus sic loquitur, quoniam res significata noīe

ar. 7.

Petrus. Richard.

Dio. Car.

attributi seu appropriati, tam uere atq; pfecte in aliis est psonis, sicut in ea cui appropriatur. Nihilominus ipsum appropriatum secundum rationem suam propriam ac formalem, magis assimilatur ,pprio unius personæ, q̄ alterius. Verum res ipsa una & eadem ac simplicissima, est in tribus superuenerandis, supergloriosissimis, incomparabilibusq; personis. Præterea q̄liter usus approprietur spūisancto, Richardus declarat mō aliqualiter speciali, dicendo: Vsus siue accipiatur proprie & in significatiōe actiua, siue improprie pro frui, conuenienter appropriatur spūisancto, non quia magis realiter conuenit spūisancto, q̄ patri & filio: quælibet enim persona utit̄ creatura, attamē qm̄ uti est diligere aliquid propter aliud, & spūssanctus est amor spiratus: hinc uti inquantum est actus amoris, magis assimilatur & conuenit cum proprio spūs sancti. Vti uero passiue sumptum, nulli cōuenit personæ diuinæ, qm̄ nō est eis utendū, sed fruendū. Rursus, cū frui aliquo sit illi inhærere amore ,ppter ipm, & q̄uis unaquæq; diuina persona fruatur aliis diuinꝭ personis sicut seipsa, tn̄ ipsa fruitio ratione amoris in sua ratione inclusi, potissime assimilatur proprio spiritussancti. Augustinus autem usum uidet̄ ,p fruitiōe accipere, qm̄ ait q; cōplexus patris ac filii nō est sine fruitiōe, charitate & gaudio. Videturq; uelle q; ratione fruitionis illius, usus approprietur spirituisancto. Hæc Richardus.

Vti passiue nulli cō uenit diui nꝭ psonꝭ.

August.

Albertus

¶De his scribit Albertus diffuse, sed sensus uerborum eius in præhabitis continetur.

Vdalric⁹. Appropriatū qd sit.

¶Vdalricus demum in Summa sua libro 3. loquit̄: Appropriatum dicit accessum ad proprium, & dicit̄ appropriatum, nō quia solum cōuenit uni personæ, quia sic propriū eēt: nec ideo quia antonomatice cōuenit ei, quia in summa trinitate nō est maius & minus, sed qm̄ rationes noīm inter se magis cōueniunt. Cum igitur in diuinis unaquæq; perfectio suam seruet ,pprietatē, patet q; appropriatio nō est à nostro intellectu nisi cōpletiue, sed causatur à re quæ etiam esset, q̄uis nullus intellectus creatus consisteret. Nihilominus sancti cū summa diligentia exquisierunt ipsa appropriata, qa per ipsa tanq̄ per notiora deuenimus in fidē intellectumq; propriorꝫ. sicq; aptitudo appropriabilitatis, q̄ est ex parte rei, per nos in actū reducit̄. Interdū quoq; fit appropriatio, ad insinuandum q; propria noīa personarꝫ nō cōueniunt eis cū imperfectione, prout cōueniunt creaturis. sicq; ſm August. quia in rebus hūanis patri solet inesse ex antiqtate infirmitas, filio ex inexperientia ignorantia, spiritui ex spirituositate tumor & animositas: idcirco opposita horꝫ approprianī diuinis personꝭ, ad innuendum q; nihil tale in eis sit. Sicq; patri appropriatur potentia, filio sapientia, spūisancto bonitas, benignitas, beneuolentia. Veruntn̄ ratio ista appropriationis nō ualet, nisi pfatā rōnē, utpote cōueniētiam cū proprio, habeat sibi cōiunctā, aliter nanq; appropriatio esset solū ſm nos, nec haberet fundamētū in re.

August. Causa appropriatorū ex parte nostra.

Questio

¶Et si quæratur an appropriatum necessario psupponat propriū: dicēdum q; imò, loquendo de appropriato formaliter. nec sic essent appropriata, si non essent propria personarum. Hæc Vdalricus. Qui cōsequēter appropriationem Hilarii bene & satis prolixe exponit, patetq; sensus ex dictis, tamen de spiritu sancto adiūgit: Cū ſm expositionē Augustini, usus dicatur delectatio iucūditasve amborū, nō intelligitur hoc de iucūditate aut delectatiōe principiata ab eis, ut sunt distinctꝫ psonꝫ à spūsancto. Hoc nanq; est ,propriū spūssancti magis q̄ appropriatū, cū includat̄ in ratione amoris personalis atq; spirati, sed intelligitur de delectatione & iucūditate, qua pater & filius formaliter sunt beati, q̄ includitur in amore eētiali. Sic qppe sunt appropriata spūisancto, sicut & amor eēntialis. Hæc Vdalricus. Concordat Durādus.

August.

Solutio argumētorum initio qōnis adductorum

¶Ad obiecta patet ,p parte solutio. Aeternitas qppe ut tactū est, alia consideratione ponitur ,pprietas diuinæ essentiæ & appropriatū patris.

ad 2.

¶Ad secundū, q; species nō sumitur hic ,put est uniuersale & unū quinq; prædicabiliū. q̄modo aūt sumatur iā patuit. Scribit aūt circa hoc Petrus: Spēs multipliciter sumitur. Primo pro forma uniuersali, quæ q̄dicatur de pluribus. secūdo pro forma substantiali, q̄ dat esse. Tertio ,p exteriori formositate, quæ est in q̄rta specie qualitatis. Quarto ,p forma intelligibili. Ad tertiū, q; uti nō capitur hic ,put distinguit̄ contra frui. ad.3.

¶Ad ultimū appropriatio ista nō ē directe errādi occasio, sed manuductio ad intelligendum propria personarum, sicut ostensum est. ad.4.

QVAESTIO II.

SEcundo quæritur, An appropriatio Augustini sit apta, cū dicitur, In patre est vnitas, in filio æqualitas, in spūsctō vnitatis & æqualitatis cōnexio. ¶Videt̄ q; nō, qa iā supra contentum est, q; spūsanctus est unitas seu unio patris ac filii. ergo spūisctō appropriāda est unitas. ¶Secūdo, quia in patre est maior pluralitas notionū q̄ in filio aut spiritusancto, in filio q̄q; maior q̄ in spūsancto. imo in spiritusancto non est nisi una relatio, unaq; notio, ergo unitas appropriāda est ei. Tertio, similitudo præsertim est de imaginis ratione, & magis q̄ æqualitas, ergo similitudo potius q̄ æqualitas appropriāda est filio, q̄ proprie est imago. ¶Quarto, ens & unū cōuertūtur, sed ens nō appropriat̄, ergo nec unū. ¶Quito, unitas patri appropriata, aut est unitas principiū numeri, aut unitas entis. ¶Ad hoc Thomas respondet: Vnitas quātū ad id q; positiue aliquid dicit, habet rationē principii, ſm q̄d unitas est principium numeri. sicq; similitudinē habet cū duabus ,pprietatibus patris, uidelicet cū paternitate qua dr̄ principiū filii: & cum cōi spiratione, qua simul cū filio est principium spūssancti. Sed prout ratio unitatis cōsistit in negatione, sic negat diuisionē, & p cōsequens cōpositionē pexistentē. sicq; negat rōnē principii eā integrantis, qm̄ ea ī q̄ res diuidit̄, sunt principia integrātia ipam: & sic unitas similitudinē habet cū innascibilitate, sicut æternitas, ut ait Magister. Aequalitas q̄q; approprial̄ & cōuenit filio ſm ,ppriū suæ processionis modū, ut patet in cūctis psonalibus noībus filii. Ex hoc nēpe dr̄ filius, q; eandē & æqualē recipit naturā quā generās habet. imago itē & uerbū perfectū, in sua ratione includunt æqualitatē. Sic & nexus approprial̄ spirituisancto ex mō suæ processionis, inquantū est amor patris & filii, q̄ uniuntur: atq; cōnectit nos deo, inquantū ē donū & charitas. Itaq; unitas sumpta absolute, ſm quod habet rōnē pricipii, patri appropriat̄: sed sumpta ,p uniōe pluriū ī uno amore, attribuit̄ spūisctō. Porro nexus seu cōnexio amoris, ē propriū spūsscti. Sed qa q̄cūq; cōueniūt in aliquo, dici possunt cōnexa in illo: hinc connexio absolute dicta, nō nisi cōuenientiā quādā importat, sicq; ē appropriatū, nō

arguitur contra unitatem

2.

3.

4.

5.

Thomas

Aequalitas appropriatur filio.

Nexus appropriat̄ spūisancto

proprium spiritussancti. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus.

¶Circa hæc loquitur Petrus: Tres sunt primæ generales intētiones seu rationes, uidelicet unū, uerum, bonū. Bonitas appropriatur spirituisancto, ueritas filio, unitas patri. Vnum uero dupliciter capitur. Primo, ut cōuertibile est cum ente, & sic non est in aliquo genere determinato, sed circuit omne genus ut ens. Secundo, ut est principium numeri, & sic est in quantitatis prædicamento. Vtroque autem modo appropriatur patri. Primo ratione primitatis, inquantū est una generalium rationum primarum: secundo, inquantum est principium numeri. Nam omnis multitudo à patre tanquam à principio primo profluxit. Quamuis uero unum & ens conuertuntur, tamen formaliter distinguunt: quia ens dicitur absolute, unum autem in comparatione ad alia à quibus distinguitur, & quibus connumeratur. Insuper æqualitas filio appropriatur. quamuis enim æquale sit relatiuum æquiparātiæ, & ob hoc utrique extremo æqualiter competat, prout dicit respectum solum, non motum ad illum, plus tamen appropriatur proprio filij, quod est imago. Rursus, in filio est summa & prima æqualitas ad patrem, quoad actus essentiales & notionales, non in spiritusancto. Concordia uero præsupponit quandam pluralitatem, solum autem spiritūsanctū præcedit secundum intellectum pluralitas, puta dualitas patris ac filij. Idcirco cōcordia appropriatur spirituisancto. Denique spiritussanctus est proprie amor spiratus, cōcordia uero in creaturis, est effectus amoris. & sic conuenientiam specialem habet cum amore, qui est proprium spiritussancti. Triplex demum cōcordia ponitur inter patrem & filium. Vna in essentiali amore, qui ē diuina essentia. Hæc concordia communis est tribus personis, sed appropriatur spirituisancto propter assimilationem cum proprio eius, sicut & charitas. Secūda patris & filij cōcordia, est in amore notionali, s. in communi spiratione, quæ est proprietas patris & filij: nec est appropriabilis spirituisancto, qa non conuenit ei, imo est relatio opposita ei seu eius relationi. Tertia concordia est in amore personali, puta in spiritusancto. Hæc propria, non appropriata dicitur spirituisancto, quoniam ipse est illa. ¶Si autem obijciatur, q secundum Apostolum, Filius est pax nostra, qui fecit inter patrem & inter mortales concordiam, imo filio appropriatur concordia: Dicendum q uerum ē, loquendo de concordia humana ad deum. Hæc Petrus. Concordat Richardus. ¶At uero scripta Alberti hic consonant Thomæ, imo quæ Albertus scribit obscurius, Thomas expressit lucidius. Vdalricus uero de his scribit in Summa sua libro 3. satis plixe, nec uacat omnia recitare, concordat tamen dictis atque dicendis.

Concordia appropriatur spirituisctō.

Triplex concordia ē inter patrem & filium

Diluitur obiectio. Ephe. 2.

Albertus.

Bonauen.

¶Bonauentura uero hic protestatur: Quemadmodum appropriatio Hilarij est ad explicandum personarum originem, ita hæc Augustini ad exprimendū ordinem personarum. Cum ergo persona patris sit prima ante quam non est alia, & quæ non est ex alia, iam ei appropriata est unitas, quæ est prima in numero, & ante quam nihil est in numero. & quia persona filij est secunda, patrem plenarie repræsentans, conuenit ei æqualitas, & etiam ratione primæ atque perfectæ associationis, quæ primo intelligitur in filio, cum sit secunda in summa trinitate persona. Cumque spiritussanct⁹ sit tertia in trinitate persona, appropriatur ei concordia, quæ ponit duos concordabiles & tertium concordantem. Ideo primo incipit cōcordia, ubi primo intelligitur tertia oriri persona, sicque dicitur concordia, quia distinctos connectit, quod conuenit spirituisancto secundum rationem suæ emanationis. Filio autem secundum rationem mediationum, quoniam mediator est dei & hominum per naturam assumptam. Hæc Bonauentura.

¶Concordāt Durandus & Thomas de Argentina.

¶Præterea Alexander: Vnitas, inquit, appropriatur patri duplici ratione. Prima, quoniam sicut pater nō est ab alio, ita nec unitas. Secunda, quoniam sicut pater genuit filium unum, sic unitas per se multiplicata generat unitatem. Aequalitas autem appropriatur filio triplici ratione. Primo, quoniam æqualitas nō potest esse nisi sint duo. Filius autem est qui primo intelligitur esse post patrem, ut supra. Secundo, quia omnis inæqualitas per æqualitatem reducitur ad unitatem. Aequalitas namque est principium in proportionibus, sicut unitas in numeris. Quoniam ergo rationalis creatura reconciliatur patri per filium, patri attribuitur unitas, inæqlitas uero rationali creaturæ ratione culpæ. Hinc filio appropriatur æqualitas tanquam medio reductionis creaturæ ad patrem. Tertia est, quia primo in filio intelligitur æqualitas, & primo accipit eam & dat. sed spiritussanctus nō accipit eam primo, nec dat eam alicui diuinæ personæ. Porro concordia attribuitur spirituisancto ratione quadruplici. prima, quoniam ipse est signum connexionis patris & filij. Secunda, quoniam ipse unus existens, est simul à pře & filio, qui conueniunt & uniuntur in eo tanquam in communi germine suo. Tertia quia pcedit ab eis secundum quod unum sunt, atque secundum unam notionem, quæ est communis spiratio. Quarta, quia spirituisancto adscribitur conseruatio totius boni ac esse. In patre ergo origo est unitatis, in filio inchoatio pluralitatis, in spiritusancto consummatio trinitatis. Hæc Alexander.

r. Timo. Alexand.

Unitas cur patri sit appropriata.

Cōcordia cur sit attributa spirituisctō.

¶Ex his patet pro maxima parte instantiarum solutio, quia ad primam dicendum q unitas prout appropriatur patri, ipsaque unitas uel potius unio quæ appropriatur spirituisancto, diuersimode accipiuntur. ¶Ad secundam, q omnia quæ sunt in patre, sunt substantialiter idem quod pater, nec una persona diuina est minus simplex q̄ alia. ¶Ad tertiā Thomas rn̄det, q sicut æqualitas appropriatur filio, ita & similitudo. sed Augustinus ponit æqualitatem, quoniam in diuinis similitudo includit æqualitatem, non econtra. Cum enim in diuinis non sit quantitas nisi uirtutis, q̄ fundatur in aliqua forma: sequitur q quæcunque conueniunt in quantitate uirtuali, conueniunt in forma, & ita si sunt æqualia, oportet q sint similia, non autē econtra, quia æqualitas priuat excessum, quem non priuat similitudo: quoniam duo quorum alter est albior alio, sunt similes in albedine, non æquales. Cætera patent.

Soluuntur argumenta initio obiecta.

ad 2

ad 3

DE PLENIORI EXPOSITIONE appropriationum istarum ac aliarum.

EST insuper alia appropriatio, qua secundū Augustinum patri appropriatur potentia, filio sapientia, spirituisancto beneuolentia, ut tactum est supra. cuius appropriationis plures rationes assignat Antisiodorensis in Summa sua lib primo, quorum una præhabita est, utpote ad remouendum car-

Antisiod.

nalis imaginationis errorem, uidelicet ne pater ex antiquitate putetur infirmior, filius ex productione insipientior. Secunda ratio est, quoniam sicut ex patre ꝓfluit filius, & ex utroq; spūssanctus, sic ex potentia oritur sapientia, & ex ambabus bona uoluntas, quæ est animæ bonitas. Ex intellectuali equidem potentia sapientia nascitur. Tertia, quia uiderunt philosophi ꝙ sine intellectu non est beatitudo, &ꝙ in intellectu potissime beatitudo consistit, cum'q; deus beatissimus sit, posuerunt eum summam intelligentiam esse. Viderunt quoq; ꝙ nullius rei sine socio sit iucunda possessio, posuerunt summum intellectum ab æterno socium habuisse, quem uocauerũt noyn & uerbum patris ac filij dei. & hæc ratio specialiter tangit, cur filio sapientia approprietur. Quarta est, quoniam filius est uerbum, ars & imago, rationale'q; speculum patris, in quo cuncta uidentur. & quia per intellectum procedit à patre attributa ad intellectum pertinentia, ut sapientia, ueritas, ars, idea, ei appropriantur. Hæc Antisiodorensis. Qui denuo ait ibidem: Quamuis (secundum Ambrosium) idem sit quod ait Apostolus, Ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, tamen secundum Augustinum per uerba ista notatur distinctio personarũ: quia secundum Augustinum ex ipso, dicit̃ ꝓpter patrem: per ipsum, ꝓpter filium: in ipso, ꝓpter spūmsanctum. Ambrosius aũt respectum habuit ad ꝓprietatem, nõ ad appropriationẽ. Ideo, ꝓpt̃ id ꝙ significãt uoces, dixit ꝙ tria illa sint idem. Nihilominus quantum ad appropriationẽ, connotant̃ distincta. Nam quantum ad ꝓprietatem, significant tres istæ ꝓpositiões causalitatem quã habent tres personæ ad creaturas: sed quantum ad appropriationem, hæc præpositio ex, præter causalitatẽ significat autoritatem primam quæ soli conuenit patri. Similiter præpositio per, præter causalitatem significat subautoritatem, quæ est in filio respectu patris. Præpositio uero in, significat conseruationem in esse, quæ ad dei pertinet bonitatem, quæ appropriat̃ spirituisancto. sic'q; quod dr̃ in ipso, spūisancto appropriatur. & ita non sunt idem hæc tria. Sed quantum ad significationem præpositionum, secundum quam per præpositiones non significat̃ nisi causalitas, idem sunt: quia de qualibet diuina persona dici singulatim potest, ꝙ ex ipsa, per ipsam, & in ipsa sunt omnia. Porro cum dicitur, omnia sunt ex patre per filium, prępositio per, notat subautoritatẽ in filio respectu patris, & causalitatem in filio respectu creaturarũ. Vnde quod dicitur, omnia sunt ex patre uel à patre per filium, tm̃ est dicere: pater omnia operat̃ per filiũ. &ꝙ præpositio per, notat hic subautoritatem secundum consuetudinem sacræ scripturæ. Quoties em̃ præpositio per construit̃ cum uerbo transitiuo, notat autoritatem secundũ cõsuetudinem scripturarũ. Veruntñ secundũ communẽ usum loquendi, præpositio per iuncta uerbo transitiuo, potest notare tam autoritatem ꝙ̃ subautoritatẽ. ꝓpter quod ambæ hæ conceduntur, Seruus operat̃ per dominum suum, & dominus operatur per seruum suum. Hæc Antisiodorensis.

Vợ — Ambrosi⁹ Roma. 11. Augustin. — Præpositio p notat autoritatẽ si cstruat̃ cum vbo trãsitiuo. — Aegidius

¶Aegidius demum de præinductis materijs scribit multum ꝓlixe, cõcorditer tñ ad præinducta, cuius scripta in dictis atq; dicendis uirtualiter continent̃. Nam & appropriationes sanctorum Augustini & Hilarij p̃habitis modis interpretatur.

Tho. Ar.

¶Thomas uero de Argentina: De attributis, inq̃t, dupliciter loqui contingit. Primo secundum rem, sic'q; omnino sunt unum & idem, nec approprians̃. Secũdo penes ꝓpriam rõnem eorũ, & sic quædã appropriãtur, quædam non. Appropriatio qppe non aliud est, ꝙ̃ specialis attributio rõne alicuius conformitatis cum proprio alicuius p̃sonæ. Hanc appropriationẽ habet consuetudo scripturæ, quæ opa manifestatiua potentiæ attribuit patri: opa uero manifestatiua sapientiæ, filio: & manifestatiua bonitatis, spirituisancto. Deniq; appropriationem Hilarij, approprianti patri æternitatem, filio pulchritudinem, spūisancto usum, Augustinus exprimit alijs uerbis, approprians patri unitatem, quia à nullo est, & alia cuncta ab ipso: filio æqualitatẽ, quia perfecta imago est patris: spūisancto unitatis & æqualitatis cõnexionem, cum sit amor amborũ. Est item appropriatio quarta, qua patri ascribit̃ rõ principiandi & originãdi, cum ipse sit summe primum principium: Filio aũt rõ exemplandi, qm̃ summe pulchrũ & sapientiale principium: spūisancto rõ faciendi uel conseruandi, quoniam ipse est summe bonum atq; ꝓficuum. Hęc Thomas de Argentina.

Hilarius

¶Præterea de uniuersis appropriationibus istis & distinctionibus earundẽ, pulchre loqtur in prima parte Summæ sanctus Thomas: Intellectus, inquiens, noster q ex creaturis in cognitionem manuducit̃ dei, cõsiderat deũ secundũ modum quem ex creaturis assumit. In consideratione aũt rei creatæ quatuor per ordinẽ nobis occurrũt. Primo nanq; considerat̃ res absolute, inquantũ est ens quoddã. Secunda consideratio rei est, inquantum est una. Tertia, prout est efficax seu habens uirtutem ad operandũ. Quarta, secundũ habitudinem eius ad alia. Cõformiter quadruplex consideratio ista circa deum nobis occurrit, atq; secundum primam considerationem qua considerat̃ deus absolute secundum esse suum, sumit̃ appropriatio Hilarij, secũdũ quã æternitas appropriatur patri, species filio, usus spūisancto. Aeternitas quippe inquantũ significat nõ esse principiatũ, similitudinẽ habet cũ ꝓprio patris, q est principium sine principio. Species aũt seu pulchritudo similitudinẽ habet cum ꝓprijs filij. Ad pulchritudinem em̃ tria exiguntur. Primum est integritas seu perfectio rei. Diminuta nanq; sunt turpia. Secundũ est ꝓportio seu consonantia debita. Tertium claritas seu uiuidus color. Quantũ ad primũ horũ, species similitudinem habet cum ꝓprio filij: inquantum est filius, habẽs in se uere & pfecte naturam patris. Quantũ ad secundum, similitudinem habet cum ꝓprio filij, inquantũ filius est imago patris expressa. Imago etem̃ dr̃ pulchra, dum pfecte rem rep̃sentat, q̃uis turpẽ. Quantũ ad tertiũ, cõuenit cum ꝓprio filij secundum q̃d filius est uerbum, q̃d est lux ac splẽdor intellectus. Vsus uero similitudinem habet cum ꝓprijs spūssancti, ut iã supra expositum est. Essentia uero & opatio nõ dicunt̃ appropriata, qm̃ rõne eorũ ob suam communitatẽ non inuenit̃ aliqd similitudinem habens cũ ꝓprijs personarũ.

1. p. q. 39. artic. 8. — Essentia & opatio cur nõ dicãt̃ appropriata.

¶Secundo considerat̃ deus ut unus, & sic Augustinus patri attribuit unitatẽ, filio æqualitatem, spūisancto cõcordiam seu connexionem: quæ tria unitatem important differenter. Nam unitas dr̃ absolute, nõ p̃supponens aliud aliqd. ideo appropriat̃ patri, qui nullam p̃supponit p̃sonam, qa à nullo est. Aequalitas autem importat unitatem in respectu ad alterũ, qa æquale uocat̃ quod habet unam quantitatem cum alio. Idcirco ęqualitas appropriat̃ filio, q est principiũ de principio. Connexio uero importat unitatem aliquorũ duorũ. Hinc appropriat̃ spūisancto, qui est à duobus.

Augusti.

¶Iuxtã tertiam considerationem qua consideratur

deus ut uirtutem sufficientem ad causandum in se habens, sumit̃ tertia appropriatio, s. potentiæ, sapientiæ & bonitatis, quæ appropriatio fit secundum rõnem similitudinis, si cõsideret̃ quid in diuinis existat p̃sonis: & secundum rõnem dissimilitudinis, si cõsideret̃ quid sit in creaturis. Potentia q̃ppe habet rõnem principij, sicq; similitudinem habet cum patre cælesti, sed deficit quãq; patri terreno ob senectutẽ. Sapientia similitudinẽ habet cum filio cælesti, inquantum est uerbũ, q̃d aliud non est nisi conceptus sapientiæ. Deficit aũt sapientia interdum filio terreno ob t̃pis paucitatẽ. Bonitas demum cum sit ratio & obiectum amoris, similitudinem habet cum sp̃ũ diuino, inquantũ sp̃ũs ille ẽ amor. sed repugnantiam habere uidet̃ ad sp̃ũm terrenum, secundum q̃d sp̃ũs ille importat uiolentiam quãdam & impulsionem, iuxta id Isaiæ: Sp̃ũs robustorũ quasi turbo impellens parietem. Virtus aũt appropriat̃ filio atq; sp̃ũisancto, non ꝓut uirtus dr̃ potentia rei, sed ꝓut interdum uirtus uocat̃ id q̃d à potentia rei ꝓcedit, ꝓut dicimus aliq̃d factum uirtuosum, esse uirtutem agẽtis.

Isaie.26.

¶Insup iuxta quartam considerationem, ꝓut considerat̃ deus in habitudine ad suos effectus, sumit̃ appropriatio illa, ex quo, p̃ quem, & in quo. Hæc ẽm p̃positio ex, importat quãq; habitudinem causæ efficientis, quæ conuenit deo rõne suæ actiuæ potentiæ. Vnde appropriat̃ patri sicut potentia. Sed præpositio p̃ designat aliq̃n mediam causam, secundum q̃d faber operari dr̃ p̃ martellum. & ita ly p̃ quẽ, non est appropriatum, sed ꝓprium filij, iuxta illud Iohannis: Om̃ia per ip̃m facta sunt. non q̃ filius sit instrumentum, sed q̃m est principium de principio. Interdum uero p̃ quẽ, designat habitudinem formæ p̃ quam agens op̃at̃, sicut artifex operat̃ p̃ artem suã. sicq; sicut sapiẽtia & ars, ita p̃ quẽ appropriat̃ filio. Hæc aũt p̃positio in, ꝓprie denotat habitudinem continentis. Deus uero cõtinet res dupliciter. Primo, secundum earũ similitudines, secundum quod om̃ia continent̃ in scientia dei. sicq; q̃ dr̃ in ip̃o, appropriat̃ filio, q̃ est ars rõnibus plena. Secundo, inquantum conseruat eas in esse sua bonitate, easq; regit ad finem cõuenientem dirigendo. & ita ly in q̃, appropriat̃ sp̃ũisancto, sicut & bonitas. Nec oportet q̃ habitudo causæ finalis q̃uis sit prima causarũ, approprieẽt patri: quia p̃sonæ diuinæ quarũ principium est pater, nõ ꝓcedunt ad finem, cum quælibet earum sit ultimus, sed naturali ꝓcessione, quæ magis ad rõnem naturalis potẽtiæ p̃tinere uidet̃. ¶Amplius, ueritas inuenit̃ filio appropriari, q̃ ait: Ego sum uia, ueritas & uita. Similiter liber uitæ, iuxta illud Psalmi: In capite libri scriptum est de me. glossa .i. apud patrem, qui est caput meum. Similiter, Qui est. Nam sup illud Isaiæ, Ecce ego ad gentes, loquit̃ glossa: Filius loquit̃, qui dixit ad Moysen: Ego sum q̃ sum.

Iohan.1. Deus cõtinet res dupliciter. Iohan.14. Psalm.39. Isaie.65. Exodi.3.

Questio. ¶Et quæritur an sint ꝓpria, an appropriata. & apparet q̃ ꝓpria. ueritas nanq; secundum Augustinum in libro de uera religione, est summa similitudo principij absq; dissimilitudine omni, quod uidet̃ ꝓprium filio. Liber quoq; uitæ significat ens ab alio. omnis etenim liber ab aliquo scribit̃, & sicut uidet̃ ꝓprium filio habenti principium. Dicendum q̃ ueritas cum ad intellectum p̃tineat, est appropriatum, non ꝓprium filij. Veritas ẽm considerat̃ dupliciter, utpote ut est in intellectu, & ut est in re. Quemadmodum ergo intellectus & res simpliciter sumpta, sunt essentialia, nõ p̃sonalia: ita & ueritas. Diffinitio quoq; Augustini prætacta, dat̃ de ueritate, ꝓut filio appropriat̃. At uero liber uitæ in recto importat notitiam, in obliquo uitam: q̃niam liber uitæ est notitia eorum qui habituri sunt uitam æternam, & sic filio appropriat̃, q̃uis uita approprieẽt sp̃ũisancto, inquãtum est amor. Esse aũt scriptũ, non est de rõne libri, inquantum est liber, sed inquantum est quoddam artificiatum. Hinc liber uitæ nõ importat originem, nec est nomẽ p̃sonale, sed appropriatum p̃sonæ, uidelicet filio. Nomen uero hoc, Qui est, appropriat̃ filio nõ secũdum ꝓpriam rõnem, sed rõne adiuncti: inquãtum uidelicet in locutione dei ad Moysen, p̃figurabatur liberatio generis humani facta p̃ filium. Hæc Thomas in Summa.

August. Veritas dupliciter cõsiderat̃.

¶Deniq; doctor deuotus in breuiloquio atq; cõpẽdio suo: De pluralitate, inq̃t, appropriatorũ docet scriptura, q̃ q̃uis omnia essentialia diuinis p̃sonis æqualiter ac indifferenter cõueniant, nihilominus patri ap̃ꝓpriat̃ unitas, filio æqualitas, sp̃ũisancto bonitas. Et iuxta hanc sumit̃ appropriatio illa Hilarij: Aeternitas est in patre, species in imagine, usus in munere. Sed & iuxta hanc sumit̃ appropriatio tertia, s. in patre est rõ principiandi, in filio rõ exemplandi, in sp̃ũsancto rõ finiendi. Iuxta quam sumit̃ quarta, qua patri omnipotentia, filio om̃iscientia, sp̃ũisancto beneuolentia ap̃ꝓpriat̃. Hæc aũt dicuntur appropriari, nõ q̃ ꝓpria fiant cum semper existant communia, sed q̃m ducunt ad intelligentiam notitiamq; ꝓpriorũ personarum ip̃arum. Cum ẽm primum principium nobilissimum p̃fectissimumq; consistat, nobilissimæ ac generalissimæ cõditiones entis reperiuntur in eo in summo. Hæ autem sunt, unum, uerum & bonum: quæ contrahunt ens secundum rõnem, non secundum supposita. Nam unũ, nominat ens ut cõnumerale, quod patet p̃ indiuisionẽ sui in se. uerũ, secundum q̃d cognoscibile, q̃d patet p̃ indiuisionem sui à ꝓpria specie: bonum, secũdum quod communicabile, quod patet per indiuisionem sui à ꝓpria operatione. Et q̃a hæc triplex indiuisio habet se secũdum ordinem quãtum ad rõnem intelligendi, ita q̃ uerũ p̃supponit unum, & bonum p̃supponit uerum & unum: hinc ista tanq̃ g̃nalia & p̃fecta attribuuntur principio primo in summo, & attribuũt̃ tribus p̃sonis: q̃m ordinata ita sunt, q̃ summe unũ approprieẽt patri, q̃ est personarũ origo: summe uerũ, filio q̃ est à patre ut uerbum: summe bonum, sp̃ũisancto q̃ est ab utroq; ut amor & donum. Et q̃m summe unum est summe primum, utpote om̃i carẽs inceptiõe, summe uerũ ẽ summe æquale & pulchrum, summe bonũ est summe utile & ꝓficuum: hinc orit̃ secunda appropriatio, quæ est æternitas in patre, q̃a nõ habet principium: species in imagine .i. in uerbo, q̃a est summe pulchrum: usus in munere .i. in sp̃ũsancto, q̃a est summe ꝓficuum & cõmunicatiuum. Quod p̃ alia uerba insinuat Augustin[9] dicẽdo: In patre unitas, in filio æqualitas, in sp̃ũsancto unitatis æqualitatisq; concordia. Rursus, q̃m summe unum & primum tenet rõnem principiandi & originãdi, summe pulchrum rõnem tenet exemplãdi & exprimendi, summe bonum & ꝓficuum rõnem finiendi & cõseruandi, q̃m bonum & finis sunt idem: hinc orit̃ tertia rõ appropriãdi, efficiẽtiam seu om̃ipotentiam patri, exemplaritatem filio, finalitatem sp̃ũisancto attribuẽs. Rursus, q̃a à primo & summo principio fluit om̃e posse, à primo & summo exemplari om̃e scire, atq; ad summũ finem tẽdit om̃e uelle, idcirco necesse est primum esse om̃ipotentissimum, om̃isapientissimum

Bonauen. Augusti.

& beneuolentissimum. Vnitas autem summa & prima rediens super seipsam reditiõe completa, est omnipotentissima. sic & ueritas sapientissima, & bonitas beneuolentissima. & hæc appropriantur psonis, quia insinuant ordinem. Voluntas quippe dat præintelligere cognitionem. Voluntas quoq; & cognitio præsupponũt potentiam, qm̃ posse scire est aliquid posse. Verũ hæc tria, potentia, sapientia, clementia seu beneuolentia, sunt ex quibus potissime laudatur in scripturis trinitas summa. Hæc Bonauentura.

Roma. 11. Alexãder ¶At uero pinductis ex Antisiodorẽsi de appropriatione illa Apostoli, ex ipso, p ipm̃, & in ipso sunt oĩa, concordat p omnia quod loquitur Alexander: Hæc, inquiens, præpositio ex, est nota primi principij. ideo conuenit ei qui est simpliciter primum principium. p, uero est nota principij quo fit operatio, ut ẽ instrumẽtum agentis, sicut artifex agit p dolabrum: uel est nota principij quo est operatio, tanq̃ medij inter agentem & actionem, ut artifex operat per artem aut sapientiam. sicq; denotat filium, tanquam principium de principio per quod facta sunt omnia. In, uero notat cõtinentiam quæ spectat ad bonitatem, quæ spirituisancto appropriatur, sicq; per in ipso, insinuatur spiritus sanctus. Hæc Alexander.

August. ¶Præterea uerba Augustini dicentis, Omnia unum sunt, ppter patrem, æqualia, ppter filium, connexa, ppter spm̃sanctũ, exponit Alexander, dicendo: Cum dicitur, Oĩa hæc unum sunt, ppter patrem, præpositio ppter, notat autoritatem quæ est in patre, pater em̃ à se habet q; sit unum, filius uero & spiritussanctus hoc habent à patre: Cum uero dr̃, omnia æqualia sunt, ppter filium, notatur rõ ostensiua, qm̃ filius trium psonarũ æqualitatem ostendit. Cum aũt dicunt connexa ppter spm̃sanctum, notatur quasi rõ formalis in spũsancto, in eo q; est amor quo pater & filius se diligũt. Vel ut alij dicũt, ly, ppter dicit rõnem signi aut cognoscendi, qm̃ spũssanctus ẽ nobis causa cognoscendi, q; pater & filius sunt unum principium spũsancti. & in hoc connexu non dr̃ connexus patri aut filio, sed connexus patris & filij, ppter seipm. Hæc Alexander.

1.p.q.39. artic.8. August. ¶De hoc quoq; scribit Thomas in prima parte Summæ: Augustinus dicit hæc tria, s. tres personas, esse unũ ppter patrem. Vnũquodq; em̃ attribuit illi à quo primo consistit, sicut inferiora dicũt uiuere ppter animã uegetatiuam, in qua primo inuenitur uita in inferioribus istis. Vnitas autem statim inuenitur in patre etiam alijs psonis per impossibile remotis. Ideo aliæ personæ habent unitatem à patre. remotis uero alijs psonis, non inuenitur in patre æqualitas, quæ mox inuenitur in eo, posito filio suo. Idcirco dicunt omnia illa æq̃lia ppter filium, non q; filius sit patri principium æq̃litatis, cum pater à filio nil habeat, sed quia pater nõ posset dici æqualis, nisi ei æqualis esset filius suus: quia æq̃litas attenditur primo ad filium. Similiter si non esset spũssanctus, q est duorum nexus, non posset intelligi unitas connexionis inter patrem & filium. Ideo oĩa dicuntur cõnexa ppter spũmsanctum, qm̃ posito spũsancto, inuenitur unde & cur pater & filius ualeãt dici connexi. Hæc Thomas in Summa.

¶Idem ait in Scripto, & addit: Si consideremus, pprietates personarum, in patre inuenitur natura quasi primi principij, Et quia in qualibet natura inuenitur unum principium, nõ de principio in genere illo à cuius unitate est, q; una natura in oĩbus ppagetur, ideo omnia dicuntur unum ppter patrem. Si uero cõsideremus pprium filij secũdum omnia ppria sua, conuenit ei q; patrem adæquet tam inquantum filius, q̃ inquãtum imago & uerbum. Quemadmodum autem relationes creaturarum ad deum, resultant ex creaturis, put in deum referuntur: ita relationes quibus pater refertur ad filium, suppositis relatiõibus distinguẽtibus, resultant ex hoc q; filius refertur ad patrem. & ppter hoc pater dr̃ æqualis filio, inquãtum filius patrẽ coæquat. Ex quo etiam seq̃tur, q; spũssanctus fit utriq; æqualis. Nisi em̃ filius q est principium spũssancti, eẽt patri æqualis, nullo modo æqualem sibi amorem spiraret. Sicq; ex filij æqualitate resultat quodãmodo in tota trinitate æqualitas. Posset etiam breuiter dici, q; omnia dicuntur unum ppter patrem .i. ppter unitatem essentialem, quæ patri appropriatur. Vnde cum omnia unum dicũtur ppter patrem, ly ppter non tantum dicit habitudinem principij p modum efficientis, sed item p modum formæ, inquantum unitatem principij sequitur unitas formæ, puta diuinæ essentiæ, qua in diuinis omnia unũ sunt. Hæc Thomas in Scripto.

¶Quemadmodum aũt ptactum est, sanct⁹ doctor in Summa rñdendo ad ista, sic ait: Intellectus noster q ex creaturis manuducitur in dei cognitionem, oportet quod deum consideret secundum modum quem ex creaturis assumit. Hæc & uerba his consimilia sæpius scribit, quæ apte dicta uiderentur saltem uno respectu, si non haberemus in hac uita cognitiõem de deo, nisi ex naturali rõne, rerũq; creatarũ consideratione. Sed quoniam de diuinis, psertim de supnaturalib⁹ his quæ sola fide tenẽtur, habemus cognitiõem nõ ex creaturis naturali ve rõne, sed ex diuinis scripturis & reuelatione supnaturali facta sanctis apostolis & pphetis. Imo dato q; non cognosceremus deũ nisi ex creaturis & rõne, adhuc tñ oporteret nos ad cognitiõem dei ascẽdere p remotiõem & negatiõem, ut etiam qdam philosophi, Alphorabius, Auicẽna & Algazel, Philosophus q̃q; tertio de anima de simplicium & inuisibilium intelligẽtia tãgit. Imo hoc fuit infelicissimis hæresiarchis errãdi occasio, q; psumpserũt iudicare & sentire de deo secũdum quod ex creaturis elicere potuerũt. Ideo uerbum illud uidetur obscurum. Dio. Car.

¶ Petrus demum hic loquitur: Cum omnia dicuntur unum propter patrem, æqualia propter filium, cõnexa propter spiritum sanctum: ly oĩa aut distribuit solum pro rebus increatis, aut etiam p creatis. Si primo modo, ppositio illa notat solum causam quasi formalem appropriatam, nõ ppriam. ut sit sensus, Oĩa sunt unum ppter patrem. i. omnes diuinæ psonæ sunt unum unitate quasi formaliter. siqdem causa formalis non est uere in deo ad intra. Sunt ergo unum unitate, sicut album albedine, uel potius sicut homo humanitate: quæ unitas quamuis cõueniat tribus psonis, tamẽ patri appropriatur. Si secũdo modo, sic notat etiam causam formalem, exemplarem, appropriatam respectu creaturarum: ut sit sensus, oĩa sunt unum, ppter patrem. i. ppter unitatem exemplarem quæ patri appropriatur. Hæc Petrus. Petrus.

Obiectio. ¶Si autẽ obijciatur, pater & filius essentialiter sunt cõnexi, ergo male asserit q; oĩa sunt cõnexa ppter spm̃ sanctũ. ¶Dicẽdum q; licet nõ sint cõnexi cõnexiõe essentiali ppter spm̃sctm̃, sunt tñ cõnexi cõnexione q̃ appropriat spũisancto. Cõnexione uero psonali connexi sunt quasi formaliter propter spm̃sanctum, ita q; Solutio.

præpositio, ppter, notat habitudinem quasi causę formalis, non à forma inhærente, sed à forma ab ipsis ad quos forma comparatur egrediente: quemadmodum glutinum à duobus corporibus glutinosis egreditur, quo formaliter cōnectuntur. Hæc Petrus & alij quidam.

Questio. Bonauen. Qualiter fiat homo vnū cum deo. ¶Præterea circa distinctionem hanc quærit Bonauentura: Vtrum deus possit dici unum cum creatura. Et rñdet, Quemadmodum ait Augustinus, ad hoc quod aliqua unum sint, non sufficit conformitas uoluntatis. Imò necesse est psupponi cōuenientiam in natura. quoniam ergo deus & creatura summe differūt in natura, non debent dici unum. Sed quoniam homo iust' conformatur p charitatem uoluntati diuinæ, & ei prę cæteris cunctis adhęret, recte dicitur unum cum deo cum aliqua determinatione, uidelicet unus spiritus, iuxta illud Apostoli: Qui adhęret deo, unus spiritus est. (1. Cor. 6) Hæc Bonauentura.

Questio ¶Veruntamen in Christo per hypostaticam unionem deus & homo sunt unum seu una persona.

¶Iterum quærit hic Bonauentura, An una creatura possit dici unum cum alia. & respondet, Duæ creaturæ distinctę non possunt habere unitatem nisi per conformitatem. quælibet autem conformitas non facit dici unū simpliciter, sed illa quæ est cōformitas simpliciter, non secundum quid. Porro ad plenam cōformitatem requiritur triplex conformitas, utpote conformitas in natura, in uoluntate & operatione. (Plena cōformitas tria reqrit.) Et qñ illa tria concurrunt ad aliqua duo, tunc duo illa dicūtur unum, ut Paulus & Apollo in natura conformes, quia uterq; homo. (Qualiter vna creatura possit dici vna cum alia.) In uoluntate similiter, quia uterq; salutem quærebat fidelium. In actione similiter, quoniam ambo ad illam pximis pcurandam se extendebant, Paulus plantando, Apollo rigando. (1. Cor. 3) Si autem sit conformitas in natura solummodo, non possunt dici unum nisi secundum quid & cum determinatiōe diminutiua, ut unum genere, unum specie. Si solum conformes sunt uoluntate, dicūtur unus spiritus, qui dicit amorem. Si sunt unum in natura & uoluntate, dici possunt unum corpus & una anima. (1. Cor. 6) Si sint unū in natura & actione, possunt dici unum cum determinatione, non unum simpliciter, ut fornicator cum meretrice dicitur unum corpus, tamen nō possunt dici unum simpliciter, quemadmodum maritus & uxor. Nec mali ita sunt unum ut uiri boni. Hæc Bonauentura.

¶In principio demum huius distinctionis tractat Magister de relatiuis seu relationibus quibusdam, uidelicet de æqualitate & similitudine, de qbus hoc loco ptranseo, qm supra distinctiōe 19. de ipsis tractatū est.

Vtrum pater uel filius spiritusancto diligat, cum diligere idem deo sit quod esse.

Distinctio XXXII. A

HIc oritur quæstio ex prædictis deducta. Dictum est supra, atq; sanctorum autoritatibus ostensum, quod spiritussanctus est cōmunio patris & filij, & amor quo pater & filius seinuicem diligūt. Ideo quæritur, utrum pater uel filius per spiritumsanctum diligat. Quod utiq; uidetur oportere dici secundum autoritates suprà positas, quibus ostenditur, spiritumsanctum esse quo genitus à gignēte diligatur, genitoremq; suum diligat. Sed ecōtra si pater uel filius dicatur diligere per spiritumsanctum, uidetur esse per spiritumsanctum: quia non est aliud deo esse, & aliud diligere, sed idem: quia ut ait Augustinus in decimoquinto libro de Trinitate, (Augu. 15. de tri. c. 5.) Quicquid secundum qualitates in illa simplici natura dici uidetur, secundum essentiam est intelligēdum: ut bonus, magnus, immortalis, sapiens, diligens, & huiusmodi. Ideoq; si pater uel filius diligit per spm̄sanctum, per ipsum spiritū esse uidetur: neq; tantū essentia sua diligit, sed etiā dono.

Hæc quæstio insolubilis est, humanum superans sensum, in qua autoritates sibi occurrunt. B

Huic quæstioni cum altitudinem nimiæ profunditatis contineat, id solum respōdemus, quod Augustinus significare uidetur, s. quod pater & filius se diligant, & unitatem seruēt, nō solum essentia sua, sed suo dono proprio: quod licet supra positum sit, iterare tamen non piget, quia sic expedit. (Augu. 6. de tri. c. 5.) Ait ergo Augustinus in sexto libro de Trinitate ita: Manifestum est quod non aliquis duorum est quo uterq; coniungitur, quo genitus à gignente diligatur, genitoremq; suum diligat: sintq; non participatione, sed essentia sua: neq; dono superioris alicuius, sed suo proprio seruantes unitatem pacis. Ecce hic dicit, quod essentia sua & dono suo seruant unitatem. (Augu. 15. de tri. c. 7) Idem in decimoquinto libro de Trinitate ait: In illa trinitate quis audeat dicere, patrem nec se, nec filium, nec spiritumsanctum diligere nisi per spiritumsanctum? Hic apte ostendit, patrem non tantum per spiritumsanctum diligere, non autem simpliciter dicit patrem non diligere per spiritumsanctum.

Vtrum pater sit sapiens sapientia quam genuit, sicut diligit amore qui ex ipso procedit. C

Præterea diligenter inuestigari oportet, utrum pater sapiens sit sapientia quam genuit, quæ tantum filius est: quod uidetur à simili posse probari. Si enim pater diligit amore qui ab ipso procedit, cur non & sapientia uel intelligētia quam ipse genuit, sapit uel intelligit? (Aug. 6. de tri. cap. 1.) Hanc quæstionem urgere uidetur, ut ait Augustinus in sexto libro de Trinitate, quod scri-

psit Apostolus, dicens Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Vbi quæritur, utrum ita sit pater sapientiæ & uirtutis suæ, ut hac sapientia sapiens sit quam genuit, & hac uirtute potens quam genuit. Sed absit ut ita sit: quia si hoc est ibi esse quod sapere, non per illam sapientiam quam genuit sapiens, dicitur pater: alioquin non ipsa ab illo, sed ille ab ipsa est. Si enim sapientia quam genuit, causa est illi ut sapiens sit: etiam ut sit, ipsa illi causa est: quod fieri non potest, nisi gignendo eum aut faciendo: sed nec genitricem, nec conditricem patris ullo modo quisquam dixerit sapientiam. Quid enim est insanius? Ergo pater ipsa sapientia est qua sapiens est. Filius uero dicitur sapientia patris & uirtus patris, non quia pater per eum sit sapiens uel potens: sed quia filius sapientia & uirtus, est de patre sapientia & uirtute. Ex his ergo patet, quod pater non est sapiens sapientia genita, sed seipso sapientia ingenita. *Augustinus in libro LXXXIII. quæstionum: Cum sapiens deus dicitur, & ea sapientia sapiens dicitur, sine qua eum uel fuisse aliquando, uel esse posse nefas est credere: nõ participatione sapientiæ sapiens dicitur, sicut anima quæ & esse & non eẽ sapiens potest: sed quod ipse eam genuerit, qua sapiens dicitur sapientia. Animaduerte lector patrem dici sapientem genita sapientia, quod alijs obuiat testimonijs. Verum hoc Augustinus corrigit in libro retracta. inquiens: Dixi in libro LXXXIII. quæstiõum de patre, quod eam genuit qua sapiens dicitur, sapientiam. Sed melius istam quæstionem in libro postea de Trinitate tractaui.*

Aug 6. de Tri. ca. 1. 1. Cor 1. D

Aug. l br. 83. quæsti. quæst. 23.

Aug. 1. retrac. c. 26.

Vtrum filius sit sapiens sapientia genita uel ingenita. D

Post hæc quæri solet à quibusdam, utrum filius sit sapiens sapientia genita uel ingenita. Si enim non est sapiens sapientia genita, nec seipso sapiens est. Si uero sapientia genita sapiens est, non uidetur sapiens esse sapientia ingenita: & ita non uidetur esse sapiens à patre, cũ à patre habeat omnia. Ad quod dicimus, quia una est sapientia patris & filij & spiritussancti, sicut una essentia: quia sapientia in illius naturæ simplicitate est essentia: & tamen filius tantum est sapientia genita, & pater tantum est sapientia ingenita: & sapientia genita est de sapiã ingenita, uel à sapiã ingenita. Et cũ idẽ sit ibi, eẽ quod sapientẽ esse, relinquitur ut sapientia genita sit sapiens de sapientia ingenita. Non ergo filius dicitur sapientia dei tanquam ipse solus intelligens sit uel sapiens sibi & patri & spirituisancto, quia ut ait Augustinus in decimoquinto libro de Trinitate: Si solus ibi filius intelligit, & sibi & patri & spirituisancto, ad illam reditur absurditatem, ut pater non sit sapiens de seipõ, sed de filio: nec sapientia sapientiam genuerit, sed ea sapientia pater dicatur sapiens esse quam genuit. Vbi enim non est intelligentia, nec sapientia potest esse. Ideoq; si pater non intelligit ipẽ sibi, sed filius intelligit patri, profecto filius patrem sapientem facit. Et si hoc est deo esse quod sapere, & ea illi est essentia quæ sapientia: non filius à patre quod uerum est, sed à filio potius pater habet essentiam: quod absurdissimum atque falsissimum est. Est ergo deus pater sapiens ea, quæ ipse est, sua sapientia: & filius, sapientia patris ẽ sapiens de sapientia quæ est pater, de quo est genitus filius. Ita & pater est intelligens ea, quæ ipẽ est, sua intelligentia. Non ẽm esset sapiens, qui non esset intelligens. Filius autem intelligentia patris, de intelligentia genitus est quæ est pater, de qua & intelligens est. Proinde pater est sapientia, & filius sapientia, & uterque una est sapientia: & tamen solus pater est ingenita sapientia. & filius solus genita sapientia: nec tamen alia sapientia pater, alia sapientia filius, sed una eademq; est: sicut pater est deus ingenitus, & filius est deus genitus, neq; deus genitus est deus ingenitus: non ideo tamen alius deus est pater, alius deus filius, sed unus deus uterque, non autem unus. Alius est ẽm genitus, alius ingenitus, sed non alius deus: imo uterq; unum, siue unus deus. Ita non est sapientia genita, sapientia ingenita: sed alia est sapientia genita, alia ingenita: non tamen est alia sapientia, sed una eademq; sapientia.

Ioh. 10. a

Augu. 15. de Trini. capite 7.

An filius sit sapiens seipso, uel per seipsum. E

Ex prædictis constat, quod filius non est sapiens à se, neque de se: sed de patre & à patre. Quæri autem solet, utrum filius sit sapiens seipõ, uel per seipsum. Quidam dicunt multiplicem hic fieri intelligentiam, & ideo distinguendum fore, ita ut cum dicis filium esse sapientem seipso uel per seipsum, si sui natura & essentia sapientem intelligas, uerus sit intelle-

Solutio scdm quosdam

ctus: si uero à seipso uel de seipso sapientem esse intelligas, falsitati subiectam habes intelligentiam. Aliĳ uero simpliciter & absque determinatione concedunt huiusmodi locutiones, filius est sapiens per se, sed non à se, uel de se: & filius est deus per se, & est per se, sed non à se uel de se. Hoc confirmantes uerbis Hilariĳ, qui filium non à se, sed per se agere in libro nono de Trinitate ait. Naturæ, inquit, cui contradicis hæretice, hæc unitas est, ut ita per se agat filius, ne à se agat: & ita non à se agat, ut per se agat. Intellige filium agentē, & per eum patrem agentem. Non à se agit, cum pater in eo manere monstratur. Per se agit, cū secundum natiuitatem filĳ agit ipse quæ placita sunt. Infirmus fit nō à se agendo, nisi à deo ipse agit: non fit uero in unitate naturæ, si quæ agit & in quibus placet, non p se agit. Sic ut ergo (inquiunt) filius per se agit, sed non à se: ita & filius debet dici sapiens per se, sed non à se. Sic & ipse per se deus est, uel esse dicendus est, ut aiunt, sed non à se uel de se.

Aliorum determinatio

Hilarius li. 9 d Tri.

An una tantum sit sapientia patris. F

Post hæc à quibusdam solet quæri, utrum una tantum sit sapientia patris. Quod non esse, nituntur probare hoc modo: filius, inquiunt, est sapiētia patris genita, qua pater sapiens non est. Est igitur aliqua sapientia patris, qua sapiens non est. Est autem & sapientia patris ingenita, & ea pater sapiens est. Est ergo quædam sapientia patris qua sapiens est, & ipsa non est illa sapientia patris qua pater sapiens non est. Non est ergo una tantū sapientia patris. Item sapientia ingenita est sapientia patris, & sapientia genita est sapientia patris. Non est autem sapientia ingenita, sapientia genita. Non est igitur una tantum patris sapientia. Hæc & his similia tanquam sophistica & à ueritate longinqua, cunctisq; in theologia peritis patentia, abĳcimus, responso indigna *auertentes. Id tamen adĳcientes, quia una est tantum sapientia patris, sed non uno modo dicitur. Nam sapientia patris dicitur illa quam genuit, & sapientia patris dicitur ea qua sapiens est. Diuersa est ergo ratio dicti. Illa enim dicitur patris, quia eam genuit: & ea dicitur sapientia patris; quia ea sapit. Vna est tamen sapientia patris, quia genita est eadem sapientia, & ea qua sapiens est: siue ea qua sapiens est, intelligatur persona patris, siue essentia patris: quia persona patris quæ intelligitur cum dicitur sapientia ingenita: & persona filĳ que significatur cum dicitur sapientia genita; una eademq; sapientia est, quæ essentia diuina intelligitur communis tribus personis.

Cauillus sophistic.

*aduertentes

Quod in trinitate est dilectio quæ est trinitas, & tamen spiritussanctus est dilectio quæ non est trinitas: nec ideo duæ sunt dilectiones, ita & de sapientia. G

Et sicut in trinitate dilectio est, quæ est pater, filius & spiritussanctus quæ est ipsa essentia deitatis, & tamen spiritussanctus dilectio est, quæ non est pater uel filius, nec ideo duæ dilectiones sunt in trinitate: quia dilectio quæ proprie spiritussanctus est, ē dilectio quæ trinitas est: non tamen ipsa trinitas est, sicut spiritussanctus ē essentia quæ trinitas est, non tamen ipsa trinitas est: ita in trinitate sapientia est, quæ ē pater & filius & spiritussanctus, quæ ē essentia diuina: & tamen filius est sapientia, quæ non est pater uel spiritussanctus. Nec ideo duæ sapientiæ ibi sunt, quia sapientia quæ proprie est filius, est sapientia quæ est trinitas: ipsa tamē non est trinitas, sicut filius est essentia quæ est trinitas, ipse tamen non est trinitas.

Qua ratione pater non dicitur sapiens ea sapientia quam genuit, eadem uidetur debere dici quod non sit diligens pater uel filius dilectione quæ ab utroq; pcedit. H

Præterea diligenter notandum est, ꝙ ea ratione qua pater non dicitur sapiens ea sapientia quam genuit, uidetur fore dicendum, ꝙ pater non diligat filium, uel filius patrem ea dilectione quæ ab utroq; procedit, scilicet quæ proprie spiritussanctus est. Sicut enim idem ē deo sapere quod esse, ita est ei idem diligere quod esse. Ideoq; sicut negatur pater esse sapiēs sapientia quam genuit: quia si ea diceretur sapiens, non ipsa ab eo, sed ipse ab ea intelligeretur esse: ita uidetur non debere concedi, ꝙ pater uel filius diligat dilectione quæ tantum spiritussanctus est: quia si ea diligit pater uel filius, non spiritussanctus uidetur esse à patre & filio, sed pater & filius a spiritusancto: quia idem est ibi diligere quod esse. At supra dictum

eſt,atq; autoritate Auguſtini ſancitum,quod in trinitate tria ſunt:unus diligens eum qui de illo eſt,& unus diligens eum de quo eſt,& ipſa dilectio:& non eſt aliquis duorum,quo genitus à gignente diligitur & genitorem ſuum diligit.Quibus uerbis aperte ſignificatur,patrem filium,& filium patrem diligere,ea ſcilicet dilectione,quæ non eſt aliquis eorum,ſed tantum ſpirituſſanctus.Cum idem ergo ſit ibi diligere quod eſſe, quomodo dicitur uel filius nõ eſſe ea dilectione qua alter alterum diligit,cum ideo pater negetur ſapere ſapĩa quam genuit,ne ea eſſe intelligatur?

Quod & hæc quæſtio inexplicabilis eſt,quæ excellit infirmitatem hominis. I

Difficilẽ mihi fateor hãc quæſtionem,præcipue cum ex prædictis oriatur,quæ ſimilem uidetur habere rationem: quod meæ intelligentiæ attendens infirmitas, turbatur, cupiens magis ex dictis ſanctorum referre quàm afferre. Optimus enim lector eſt,inquit Hilarius in primo libro de Trinitate, qui dictorum intelligentiam expectat ex dictis potius quam imponat,& retulerit magis quàm attulerit: neq; cogat id uideri dictis contineri quod ante lectionem præſumpſerit intelligendum. Cum ergo de rebus dei ſermo eſt, concedamus deo ſui cognitionem,dictiſq; eius pia ueneratione famulemur. Inueſtiget ergo diligenter pius lector rationem dictorum, ſi forte dictorum aliquam ualeat reperire cauſam,qua nota ipſa præmiſſa quæſtio aliquatenus explicari ualeat. Ego autem hanc quæſtionem non abſoluens,ſed errorem excludens: profiteor non eſſe dictum patrem diligere filium,uel filium patrem ea dilectione quæ ab utroque procedit: quæ non eſt aliquis eorum, ſed tantum ſpirituſſanctus,tanquam ea dilectione pater ſit uel filius. Sed ſic ea pater diligit filium, & filius patrem,ut etiam pater per ſe ea quæ ipſe eſt,dilectione diligat,ſic & filius:non autem ſic ut pater per ſe,non diligat & filius,ſed per eam tantum.Quis hæc in illa trinitate (inquit Auguſtinus) opinari uel affirmari præſumat? Eam tamen quæſtionem lectorum diligẽtiæ plenius dijudicandam atq; abſoluendam relinquimus, ad hoc minus ſufficientes.

Hilari⁹. 1. de Trinit.

Augu. de Tri.li.15. capite 7.

SVMMA DISTINCTION. xxxij.

IN hac diſtinctione mouet Magiſter duas principales quæſtiões,quarum prima eſt, An pater & filius diligant ſe ſpirituſancto. Secũda,an pater ſit ſapiens ſapientia genita, & circa eaſdem mouet& alias quæſtiones annexas,ut patet in litera,& in proceſſu patebit.

QVAESTIO I.

HIc quæritur primo, an pater & filius ſeinuicem diligant ſpirituſancto. Et quidem de hac materia dicta ſunt aliqua ſupra diſtinctione decima. In hac autem quæſtione multæ quæſtiones continentur implicitæ. Prima,an pater diligat ſpirituſancto. Secunda,an filius diligat ſpirituſancto. Tertia,an pater & filius ſeinuicem diligãt ſpirituſancto. Deniq; ſicut Magiſter acute tangit in textu & arguit,grandis eſt difficultas quæſtionis iſtius, quæ tamen nũc à præclaris doctoribus euidenter quantum ab humana imbecillitate fieri poteſt in uita hac, declarata atq; ſoluta eſt. Duoq; ſunt quæ præcipue reddunt eam ad ſoluendum difficilem. Primum eſt,quia beatus Auguſtinus manifeſte retractat & negat affirmatiuam partẽ quæſtionis huic conſimilis:ut pote,utrum pater ſit ſapiens ſapientia genita, cum tamen in utraq; uideatur eadem ratio. Nam ſicut deo idem eſt eſſe & ſapere ſeu intelligere,ſic idem eſt deo eẽ atq; diligere. & hoc eſt ſecundum,quod facit hic difficultatem,eo quod tam ſapere quàm diligere ſeu tã intelligere quàm uelle in diuinis eſt abſolutum,ſicq; conuenit unicuiq; ſummæ ac adorandæ perſonæ per ſe & per ſuam eſſentiam,& qua ratione unum,etiam aliud uidetur poſſe relatiue ac notionaliter accipi. & ſic in præfatis quæſtionibus erit eadem negandi concedendiq; ratio.

Auguſt.

¶Primo igitur quæro, An pater diligat ſpirituſancto. Videtur quod non,quoniam pater ſeipſo eſt, ergo ſeipſo diligit, quia in eo ſunt penitus idem eſſe & diligere,& utrunq; ei conuenit abſolute.

Arguit̃ 1. 9 veritatẽ

¶Secundo, pater in ſe & per ſe omnino perfectus 2.
eſt,ergo diligere ſicut & omnis perfectio reliqua,cõpetit ei ex ſe & per ſe, non ab alia quacunq; perſona. Hinc quidam ſic arguunt: Cũ dicitur, Pater diligit ſpirituſancto, oportet quod ablatiu⁹ ille in alicuius cauſæ habitudine cõſtruatur uel rationem formalem deſignet. talis autem conſtructio poteſt reſolui & exponi per aliquam præpoſitionem deſignãtem huiuſmodi cauſam aut ratiõem. ſi ergo pater diligit ſpirituſancto,ergo diligit à ſpirituſancto, uel per ſpiritũſanctũ, uel ex ſpirituſancto: quorum nullum poteſt concedi, eo quod ſpirituſſanctus nullam habeat rationem aut habitudinem principij reſpectu patris, ſed ecõtrario.

¶Tertio,cum dicit̃,Pater diligit ſpirituſancto,uer- 3
bum iſtud diligere,importat actum eſſentialẽ aut notionalem,ſi eſſentialem,ergo pari ratione pater eſt,uiuit,& uult ſpirituſancto. ſi notionalem,ergo pater ſpirat ſpũſancto,cum diligere notionaliter ſumptum,ſit ſpirare. Eiſdem & conſimilibus rationibus poteſt ꝓbari, quod filius non diligat ſpirituſancto, & item q̊d pater ac filius non diligant ſeinuicem ſpirituſancto, Quod etiã ſpecialibus rationibus poteſt probari,quoniam ſi ſic,ſequi uidetur quod pater diligat ſeipm̃ ſpirituſancto,ſimiliter filius,atq; quod pater & filius diligant rationales & intellectuales creaturas ſpirituſancto. Poſſet quæri, an ſpirituſſanctus diligat ſe per ſe & ex ſe,& an diligat patrem & filiũ per ſe. Omnes q̃ſtiones hæ dependent, & eandem ſeu ſimilem requirunt declarationem ac ſolutionem.

¶Circa hæc ſcribit Antiſiodorenſis in Sũma ſua li- Antiſſiod.

bro 1. Dicunt quidã ꝙ cũ dr̃, Pr̃ & filius diligũt se spũsancto, ablatiuus ille spũsancto, nõ est causatiuus, sed significatiuus. Nã spũssanctus nõ est causa nec q̃si causa, ꝙ pr̃ & filius se diligunt, sed signũ: quia hoc ipm ꝙ pr̃ & filius simul eodẽ mõ atq; cõcorditẽ spirãt spm̃sanctũ, signũ est mutuæ dilectionis eorum. Filius aũt nõ est ita expresse signum, ꝙ pr̃ est sapiẽs. Ideo nõ cõceditur ista, Pr̃ est sapiens sapiã genita. Quãuis etenim filius cũ factus est hõ, indicauit nobis sapiam pr̃is: tñ ingtũ est ab æterno deus, non est ita expsse signũ sciẽ patris. Magister Præpositiuus ait, ꝙ cũ dr̃, Pr̃ & filius diligũt se spũsancto, iste sit sensus: Pr̃ & filius diligunt se p spiritumsanctũ, & ꝙ ly per notat subautoritatẽ. Est equidẽ regula, ꝙ præpositio p, iuncta uerbis transitiuis, notat subautoritatẽ: cũ alijs uero, autoritatẽ. Cũ eñ dico, rex corripit ciues huius ciuitatis p præpositum, per notat subautoritatẽ. si aũt dr̃, iste est bonus p illũ, notat autoritatem. Similiter cum dico, Pater & filius diligunt se spũsancto, uel p spm̃sanctum, notaĩ subautoritas per ablatiuũ, & p ly per, ppter trãsitionẽ uerbi. Idcirco est uera, estq; sensus, Pater & filius diligũt se spiritusancto uel p spiritũsanctũ. i. spiritussanctus diligit patrẽ & filiũ, & hoc habet à patre. Hęc uero est falsa, Pater est sapiẽs filio uel per filiũ: quia notatur autoritas p ablatiuũ, & p prępositionẽ, cũ nõ sit ibi trãsitiuũ, sicq; pręposítio illa exigeret q̃d filius esset autor patri, ꝙ ipse pater est sapiens. ¶Contra primã opinionẽ obijcitur, quia quod pater genuit filium, q est summa sapiẽtia, cuius radij sunt oẽs sapiæ creatæ, est expressissimũ signũ, ꝙ pater est sapiẽs: ergo illa esset uera, Pater est sapiens filio. Itẽ signũ non conuenit eis quorum est signũ. Si ergo spũssanctus nõ est nisi signũ ꝙ pater & filius diligunt se, nõ esset nexus nec amor amborũ. Nõ eñ est nexus patris & filij, nisi quia est amor utriusq;. Cõsimilis obiectio fieri põt cõtra opinionẽ secũdam, quia per hoc quod spũssanctus diligit patrẽ & filiũ, & habet hoc ab eis, nõ est spiritussanctus nex⁹ utriusq;: sicut si ego diligo duos, nõ ppter hoc sunt inter se cõnexi. Imò possunt esse inimici ad inuicem. Item spiritussanctus pcedit à patre & filio p modũ benignitatis, & ita ut donũ atq; ut primũ donum, q̃d est amor: ergo spũssanctus proprie amor est, quo pater diligit filiũ & econtra. sed amor, pprie loquẽdo, informat patrem & filiũ, ita ꝙ inest eis nõ inhæsiue. ergo cũ dr̃, pater & filius diligunt se spũsancto, ablatiuus proprie est formalis. q̃d quidã concedunt, dicentes ꝙ dilectio pprie dicitur de spiritusancto. Et ad obiecta r̃ndent, ꝙ dilectio in diuinis interdũ sumiẽ essentialiter, dicẽte Apostolo: Pater transtulit nos in regnũ filij dilectiõis suæ, i. filij sui dilecti. Aliqñ personaliter, secundũ q̃d amor pprie dicitur de spiritusancto, sicq; accipiẽ dilectio, cũ dicitur: Pater & filius diligunt se spũsancto, & ita diligere non significat esse, sed sapere & intelligere significat esse. Deniq;, primo & summo uerbo oĩa sunt dicibilia, ergo primo & summo amore oĩa sunt amabilia. Formaliter ergo pater & filius diligũt se, prout ablatiuus formalis est. ¶Præterea in deo sunt oĩa bona, ergo & amor naturalis ac amor gratuitus. De naturali amore intelliguntur prætacta uerba Apostoli. Cũ ergo dilectio dei naturalis sit essentialis, oportet quod amor gratuitus sit psonalis. Quãuis eñ in deo sint idẽ in re amor naturalis atq; gratuitus, sicut eẽntia & persona, tñ uno noĩato alter nõ noĩatur. Ideo amor gratuitus pprie dicitur spũssanctus. ¶Amplius, Augustinus dicit: Non est alter amborum q̃ genitus à genitore diligitur, genitoreq; diligit genit⁹, nec dono alicuius superioris. sed suo dono, pprio sunt cõformes formaliter, ergo spũssanctus pprie est amor & nexus ac concordia pr̃is & filij. ¶Veruntñ cõtra positionẽ istã, quã sine pîudicio sentẽtiæ melioris cõcedimus, obijci põt: diligere est alicui bonũ uelle, si ergo pater & filius diligunt se spũsancto, ergo uolunt sibi bonũ spũsancto. Sed uelle in deo est esse, qm̃ posse, scire, uelle, sunt tria opandi principia, q̃ in deo sunt ipm esse ipsius. si ergo pater & filius uolunt spũsctõ, ergo sunt spũsctõ, & sic sunt ab ipso, nõ ipse ab eis. ¶Rursus, una ẽ beatitudo patris & filij & spũssancti. Nihil aũt cõe est trinitati nisi essentia, ergo beatitudo significat essentiã. btitudo aũt cõsistit in cognitione & dilectiõe. Dilectio ergo dicit eẽntiã, & ita nõ dr̃ pprie de spũsancto. ¶Ad primũ dicendũ, ꝙ sicut in deo est duplex amor, ita & duplex uolũtas, uicȝ naturalis & gratuita. Velle aũt gratuitũ in diuinis, nõ ẽ esse. Idcirco instãtia illa nõ ualet. ¶Ad scdm, ꝙ btitudo eẽntialiter nõ cõsistit nisi in cognitione. Dilectio aũt nõ est de essentia btitudinis, sed ẽ cõsummatio eius. Dicit etẽm Aug. ꝙ dilectio nõ facit beatũ, sed fruitio. Et Christus in Euãg. Hæc est uita ęterna, ut cognoscãt. imò in amore est languor. ¶Sed rursus obijci põt, qa cũ dicitur, Pater & filius diligũt se spiritusctõ: diligere se spũsctõ, aut diciẽ fm substãtiã, aut scdm relationẽ. si scdm substantiã, ergo est falsa, sicut pbatũ est: quia diligere substãtialiter sumptũ, est esse. Si scdm relationẽ, ergo dilectio significat paternitatẽ. ¶Dicendũ ꝙ multipliciter aliqd diciẽ de patre p relationẽ. Primo, cũ aliquid prædicaẽ relatiue, ut pater ẽ filij pater. Scdo, cũ prædicaẽ aliquid absolute, q̃d tñ significat relationẽ intrinsecus, ut cũ diciẽ, Pater est persona. Tertio, cũ pdicaẽ ipsa relatio, ut cũ dr̃: Pater est pr̃nitas. Quarto, cũ ex mõ significãdi aut ex natura rei iportaẽ relatio. Ex mõ significãdi, ut cũ dr̃, Ille ẽ, pẽde mõstrato. Ex natura rei importaẽ relatio p hoc nomẽ dilectio, sicut p nomen doni. Nã spũssanctus est donũ relatione æterna secundũ Aug. Hæc Antisiodorẽsis.

¶Porro in his Alexander aliter sentire uideẽ: Quidam, inqens, dicunt quod in hac locutione, pater & filius diligũt se spũsancto, notaẽ formalis constructio p ablatiuũ, sicut si diceret: Isti duo hoĩes diligũt se amore cõmuni. sed contra, spiritussanctus non est causa aut ratio formalis patris aut filij aut alicuius in patre & filio: quia sic aliq mõ cederet in rõne principij respectu patris & filij. Item si dicaẽ q̃d ablatiuus significat spm̃ sanctum ut formam, non tamen ut causam formalẽ: obijcitur, quia si dicitur forma respectu patris & filij, ergo aliquam proprietatẽ formæ tenebit respectu eorum. Formæ autem est cõtinere, unire, perficere, quorum nullum cõuenit spiritusancto respectu patris & filij. Si enim dicatur, spiritussanctus est unitas patris & filij, & unitatis est unire, non propter hoc pater & filius uniuntur. Illa etenim uniuntur quæ fiunt unum. nihil autem fit unũ in diuinis personis, ut sanctus ait Bernardus. nam & fieri sequitur tempus. Generaliter quoque omnis forma dicit rationem principij seu causalitatis respectu eius cuius dicitur forma. Si ergo ablatiuus formaliter accipiatur cum dicitur, pater & filius diligunt se spiritusancto, signabitur quod spiritussanct⁹ sit aliquo modo causa aut principiũ amoris patris ac filij. Insuper, quamuis legatur q̃d spiritussanctus sit nexus patris ac filij, non tamen q̃d connectat patrem

Margin notes: Præpositiuus. — Coloss. 1. — Augusti. — Obiectio. — Obiect. 2. — Ad primũ — Ad scdm. — Augu. — Iohã. 17. — Obiectio — Dilutio — Alexãder — Bernardus

& filiũ. Fuerũt q̃q; q̃ dicerent ꝙ diligere ſumitur eſſentialiter & notionaliter. Eſſentialiter cũ dicit̃, Pater & filius diligunt ſe eſſentia ſua. Notionaliter, cũ dicitur, pater & fili⁹ diligũt ſe ſpũſancto. ſicq; ipm̃ diligere notat ſpirationẽ. Vñ ſic exponũt, Pat̃ & filius diligunt ſe ſpũſancto. i. ſpirãt ſpm̃ſctm̃ à ſe. Et illã, pater diligit filiũ ſpũſancto. i. ſpirat ſpm̃ſctũm ad filium. & filius diligit patrẽ ſpũſancto. i. ſpirat ſpm̃ſctm̃ ad patrẽ. Iſte q; ablatiuus ſpirituſancto, dicit rõnẽ eius quod ẽ de principio, non in rõne principij. Similiter diligũt nos ſpũſancto. i. ſpirant ſpm̃ſanctũ ad nos. Iuxta horũ poſitionem quidã dixerũt ꝙ in deo ẽ duplex diligere, utpote naturale & gratuitũ, ita ꝙ diligere gratuitũ eſt notionale, & idẽ quod amorẽ ſpirare, & hoc mõ pater & filius ſe diligũt ſpirituſancto formaliter. Quorũ opinio uidetur partim deficere ac reprobari. Vnde uidet̃ dicendum, ꝙ ſpũſſanctus eſt amor quo pater & filius ſeinuicem diligũt: nec tñ ſequitur ꝙ diligant ſe ſpirituſancto aut per ſpiritumſanctum. Hoc enim ponit Augustinus 15. de Trinitate, nec ponit alterũ horum. [August.] Sermones aũt ſcripturæ & ſanctorũ circa unitatẽ eẽntiæ trinitatẽq; perſonarũ, nõ ſunt extẽdẽdi, maxime cũ ſit altera rõ dicẽdi, cũ dicitur, ſpirituſſanctus, & cum dicitur amor patris & filij. Nã ſpirituſſanctus propriũ nomẽ eſt perſonæ, amor uero appropriabile ẽ: & eſt appropriatũ, cum dicitur amor patris ac filij. ¶ Præterea ſi quærat̃, qualis habitudo notetur cum dicitur, pater & filius diligunt ſe ſpirituſancto: [Quæſtio] dicendũ ꝙ non notatur habitudo formalis, ſed formæ exiſtentis ab his quorũ eſt forma, inquantũ diligunt. Vinculũ em̃ uel nex⁹ ſeu copula cedit in rõnem eorũ quorũ eſt nexus ſeu uinculũ. Nec etiã ſequit̃, diligunt ſe ſpũſancto, ergo ſpirãt ſe ſpirituſancto, q̃uis notionaliter diligant ſe ſpirituſancto. Spirare enim dicit reſpectũ ad ſpiritumſanctũ, ut procedentẽ à patre ac filio. Diligere uero reſpectũ ad ſpiritumſanctũ, ut ẽ nexus & amor. Sicq; q̃uis eadem notio deſignetur, nõ tamen eodem mõ, & eſt fallacia quaſi ſecundum accidens in huiuſmodi argumentis. Hæc Alexander.

¶ Albertus demũ hic ait, De hac q̃ſtiõe ſunt multæ opiniones. [Albertus] Prima dicentiũ ꝙ oẽs tales locutiones ſint falſæ, & ab Auguſtino retractatæ in ſimili, [Auguſtin.] dũ retractauit q̃d dixerat, pater eſt ſapiẽs ſapiã. Cõtra q̃s ẽ quod nõ ſolũ Augu. ſed & alij ſancti ponũt, ꝙ pater & filius diligũt ſe ſpũſancto, ſicut & ſupra diſt. 10. patuit. Alij dicũt ꝙ ꝓpoſitio illa ſit uera, q̃uis impropria, & exponũt ſic eã: Pater & filius diligũt ſe ſpũſancto. i. dilectione eſſentialiter dicta, tñ appropriabili ſpũſancto. Cõtra hos eſt ꝙ ſm̃ hãc opinionẽ ſpũſſanctus nõ remoueret̃, cũ pater & filius dicunt̃ diligere ſpũſancto, q̃a & ſpũſſanctus diligit unãquãq; diuinã ꝑſonã eſſentiali dilectiõe, ſed Augu. dicit, ꝙ ſpũſſanctus nõ eſt alter duorũ quo genitus à genitore diligitur. ¶ Tertij ſequũt̃ Simonẽ Tornacẽſem, [Simõ Tornaceñ.] dicẽtes ꝙ ꝓpoſitio illa ſit uera ac ꝓpria, ſic ꝙ ablatiuus conſtruit̃ in rõne ſigni. Cõtra quod diſputatũ iã eſt. ¶ Quarta ẽ opinio Antiſiodorẽſis, cõtra quã etiã iã diſputatũ ẽ ab Alexãdro. At tñ opinionẽ illã ſaluando, dici poſſet ꝙ duplex eſt forma, puta exterior atq; interior. Interior, q̃ confert eſſe. Exterior duplex eſt. Vna cõtinẽs & terminans rẽ ut loc⁹. Alia, ad quã ſit res ut exẽplar aut paradigma. & nullo horũ modorũ dicit̃ ablatiuus ille cõſtrui in habitudine quaſi cauſæ formalis, ſed ẽ quaſi forma quæ habet actũ formæ, & cadit ab actu cauſæ. Cũ em̃ dico cauſa formalis, duo dico, uidelicet cauſalitatẽ, & hoc habet influentiam ſuper cauſarũ: & formam, quę habet multos actus, utpote dare eſſe & rõnem, terminare, unire. & in hoc ultimo actu ſpũſſanctus eſt quaſi forma patris ac filij, q̃m unit eos nõ effectiue, ſed ſicut id in quo uniũtur, q̃d ꝑ ablatiuum illum ſignificatur. & per hoc ſoluerentur obiecta. ¶ Quinta opinio eſt, quod cũ dicitur, pater & filius diligunt ſe ſpirituſancto, ablatiuus ille conſtruitur in ratione effectus, & non cauſæ aut ſigni. Et hæc uidetur eſſe opinio Magiſtri Hugonis de ſancto Victore [Hugo Victorinus.] in epiſtola de proceſſione ſpirituſſancti ad beatũ Bernardũ, dicentis: Pater diligere dicit̃ ſpirituſancto, quod non ita intelligitur, quaſi ſpirituſſanctus autor aut origo exiſtat, quod pater ẽ, & ꝓ ſuo arbitrio amat quod amat: ſed quod pater eam dilectionem qua filius diligitur, quæ & ſpirituſſanctus ẽ, agat atq; illius autor & origo conſiſtat. Dicitur ergo pater ſpirituſancto diligere, non quod pater per eum habeat dilectionẽ, ſed exhibeat & impendat. Et ad hoc Hugo inducit quod pater ſecũdum ſcripturas & ſanctos operatur per filium, nõ quod à filio accipiat aliquid, ſed quod potẽtiæ operatiuæ eſt autor in filio. Verum contra hoc eſſe uidetur, quod cum dicitur, pater operatur per filium, notatur effectus in creatura in quam tranſit opus: cum uero dicitur, pater diligit filium ſpirituſancto aut econuerſo, nõ notatur aliquis effectus in quem tranſeat dilectio, ſed potius ſignificat̃ tranſire in filium: uel econtra in patrem, cum dicitur, filius diligit patrẽ ſpũſancto. Sed ad hoc rñdent p̃fatæ opinionis ſequaces, q̃d q̃uis in prętactis locutionibus pater & filius diſtinguantur quaſi materię ac termini dilectionis, non eſt tamen ita in re, ſed magis pater & filius ſunt res ſubſiſtentes, à quibus egreditur actus dilectionis: & ſpirituſſanctus eſt terminus dilectionis ſeu actus illius, quia diuina natura dupliciter cõicat̃, uidelicet ꝑ gñationẽ & ſpirationẽ, q̃ ſpiratio importat̃ per dilectionẽ. Hinc queadmodũ cũ dicit̃, Pater dicit uerbo, ꝑ uerbũ notat̃ nõ rõ dicti ex parte dicti, ſed potius q̃ſi effectus actus ipſius: ita cũ dicit̃, pater & filius diligunt ſe ſpũſancto, notat̃ materia diligendi quaſi effectus, ꝑ ablatiuum illum ſpũſancto. Verũ q̃m modus ille loquendi extraneus eſt, potius puto ꝙ ablatiuus ille cõſtruit̃ in habitudine exiſtentis de principio, q̃d habet quaſi actum formæ in uniẽdo. Et hæc eſt ſexta poſitio, quæ cõplectit̃ duas, uidelicet quartam & quintã, quantum ad id quod recte dicunt, eſtq; ſimile cũ dicit̃, pater dicit uerbo, per ly uerbo ſignificatur exiſtens de principio, ſ. filius q̃ eſt de patre ꝑ actũ dicẽdi ad intra quaſi effectum ꝓlationis internæ, & inſuper notat rõnem eorũ quæ dicunt̃ in uerbo, quæ tamen non dicuntur in uerbo niſi uerbi prolatione. Ita dicendũ eſt hic pater & filius diligũt ſe ſpirituſancto, ita quod ly ſe teneatur intranſitiue. ſic enim conſiderando uerbum diligẽdi, inquantũ eſt notionale, id quod ſupponitur in re ablatiui, eſt principiatũ, & eſt quaſi effect⁹ patris ac filij diligentium. Cũq; conſiderãdus ſit etiã modus ꝓcedendi, quo ꝓcedit ipſe ſpirituſſanctus ut amor naturæ connectens, ideo accuſatiuus ille ſe, efficit̃ materia dilectionis in quam tranſit. & de his dictum eſt ſuprà diſtinctione decima. & iſta poſitio magis cõſonat ſanctis. Deniq; in p̃allegata epiſtola ſcribit magiſter Hugo, [Idem.] alloquens ſanctum Bernardum: Si ſpũſſanctus diceret̃ amor cordis, ſicut dicit̃ amor patris ac filij: quis quęſo poſſet negare te ſpirituſancto diligere. i. amore

tuo diligere: ergo à simili, prout etiam ibi probare intendit Hugo, Pater & filius diligunt se spūsancto qui est amor eorū. Et rursus: Aius, inqt, hūanus amor non est, sed ab ipso amor ꝓcedit. ideo seipso nō diligit: sed amore qui ab ipso procedit. Porro deus pr̄ amor est, & spiritussanctus ipsius est amor. ideo pater amat seipso, & etiam amat spiritusancto. Vnde iterum ait ibi: Si spiritussanctus amor est utriusq;, cur pater & filius non dicatur suo amore. i. spiritusancto diligere? Itēq;, si tu recte diligere perhiberis amore qui ꝓcedit de te, ergo pater & filius recte dicunt diligere amore q ab ipsis ꝓcedit. Ecce soluta est quæstio quā insolubilem putant, dicūt & scribunt. In quibus uerbis tangere uidetur autorem libri istius, qui in hac distinctiōe dicit quæstionem istam insolubilem esse. Hæc Albertus.

Dio. Car. ¶Veruntñ q̄uis uerba ista uenerabilis magistri Hugonis catholice atq; salubriter sint prolata, non tñ ita censentur quæstionis huius difficultatē euacuare, elucidare aut tollere, qn Magister in textu merito dicat quæstionem hanc insolubilē ꝑ sua difficultate & profunditate. Nos quippe diligere phibemur amore seu dilectione procedente de corde nostro, à quo amore formaliter influētialiterq; habemus ꝙ uere diligimus & amantes uocamur, nec sine illo amore ualemus diligere. Sic autem pater & filius non amant spiritusancto, nec ab illo ullam influentiā sortiuntur, & si dicantur diligere spiritusancto tanq̄ aliquo existente & ꝓgrediente ab eis per modū formæ quātū ad actū uniendi, & sicut arbor floret nō solū floritione, sed etiam flore, ut infra tangetur: difficile uidetur exponere, cur non simili modo pater dicatur sapiens sapientia à se genita, tanq̄ re à se existente & emanāte, quēadmodū flos deriuatur ex arbore, ꝑsertim quia sic argui potest de actu intelligendi & sapiendi, sicut Hugo arguit de actu amādi. Nā sicut diligere dicimur dilectiōe ex uolūtate nostra progrediēte, sic intelligere & sapere perhibemur intellectione seu intelligentia ac sapiā actuali ex nostro intellectu manante. Et si dicatur ꝙ amor designatur ut tendens in alterum, sapiā ut quiescens, hoc non uidetur impedire denominationē. De amore quoq; absolute non notionaliter sumpto, qui ē alicui bonum uelle, dictum illud uerificat. Multa his cōsimilia quęstionis huius difficultatē augentia, possent
Exod. 19. hic tangi. sed bestia ista non audet tangere mōtem, ne lapidetur: nec maiestatem immoderanter scrutari, ne
Prou. 25. opprimatur à gloria. Hinc ut apparet, rite dixit Magister insolubilem esse hanc q̄stionem, quoniam in hac uita à uiatore plene solui & capi non ualet.

Albertus. ¶Insup dicit Albertus ꝙ ista, pater & filius diligūt se spiritusancto, sit magis propria q̄ ista, pater & filius diligūt se per spm̄sanctum: qm̄ præpositio per, aliquid notat ꝑ modū causalitatis, & in ꝓpositione illa ablatiuus cadit à ratione causalitatis sicut expositū est. Hæc uero, pater & filius diligunt se à spiritusancto, nequaquā conceditur: quia ly à, solū notat principiū q̄si efficiens. Sed ista, diligunt se per spiritumsanctum, aliquo modo admittitur, quia ly per quando adiungitur casuali, quod est distincti aut diuersi suppositi à recto, q in eadem ponitur locutione, notat rationem principiati in re casuali, ut dicit Præpositiuus: sicut cum dicit, (Præpositiuus.) pater operatur per filium. Similiter hic, Pater & filius diligūt per spm̄sctm̄. Hæc aūt ꝓpriissima est, pater & filius diligūt se in spūsancto, qm̄ ꝑpositio in, notat unionem nexus & conuenientiā uinculi. Atq; adhuc magis ꝓprie ista, pater & filius diligunt se amore q ē spiritussanctus, qm̄ amor magis ꝓprie dicit rōnē amandi q̄ spūssanctus, ꝓpter quod ista, diligūt se amore ꝓcedēte, ē minus ꝓpria q̄ ꝓcedens, quia ly procedente trahit amorē ad significandū ut ab ipsis esse, & non ut uniens eos. Hæc Albertus.

¶Concordat Vdalricus, inter cætera loquēs in Sūma sua 5. libro. Verbū hoc diligūt in diuinis interdum importat dilectionē notionalē, q̄ nō est spūssanctus, (Vdalric.) sed est actiua spiratio, in qua uniuntur pater & filius, & per ipsam distinguūtur à spiritusaucto. Augustinus quoque qui sexto de Trinitate asserit patrem nō esse (August.) sapientem sapientia genita, ex hoc quod tunc eædem essent sapientia genita atq; ingenita, quoniam idem ē patri esse ac sapere: in eodem libro affirmat, ꝙ pater & filius diligunt se spiritusancto, seruantq; unitatē spiritus in uinculo pacis, cum tamē in diuinis etiam idem sit esse & diligere, sicut esse & sapere. Rō uero diuersi- (Ephe. 4.) tatis hæc est, quoniam sapientia in diuinis solum dicitur essentialiter, amor uero etiam personaliter. Qđ si pater & filius dicerentur se diligere dilectione essentiali, simile esset ac si pater diceretur sapiens sapientia genita, & utrunq; ex eadē radice existeret falsum, sed sic non intelligitur cum dicitur, pater diligit se spiritusancto. imo intelligitur de dilectiōe notionali, respectu cuius spiritussanctus se habet per modum principiati per ipsam. Nempe in hoc uerbo diligūt, duo importantur. Vnum est actiua processio, sicq; ablatiuus spiritusancto, non construitur cum uerbo hoc diligūt in ratione principij, sed principiati: sicut cum dico, curro cursu, cursus non est principiū currentis, sed principiatum ab ipso. sic dilectio nō est principium suæ actiuæ processionis, sed principiatum eiusdem. Si autem consideretur modus procedendi spūssancti, puta modus amoris: sic ablatiuus construitur cum uerbo hoc diligūt in rōne formæ, ut sit sensus: Pr̄ & filius diligūt spiritusancto, id est, spirant amorē qui est spiritussanctus, quo quasi formaliter ad inuicem conuertuntur, non utiq; forma substantiali, quia tunc essent spiritusancto, nec forma consequente substantiam, quæ sit absoluta forma inhærēs ei cuius est forma, sed forma consequente substantiā, relata ad alterum: & ideo potius existente ab aliquo quàm in aliquo. Illa etem̄ nihil ponit in eo cuius est forma, sed potius principiari ab eo cuius est forma, sicut cum dicitur: Isti se diligūt amicitia. Vnde cum pater & filius ut distincti sunt, diligant se, & omnis diligens necessario diligat suo amore, Pater & filius sic diligūt amore qui est ipsorum ut distincti sunt, qui amor est spiritussanctus. Eadem ratione diuisim dici potest, Pater diligit se spiritusancto. Nam quamuis pater & filius uniantur in spiratione actiua, illa tamē distinctarum est personarum, inquantum distinctæ sunt, ita ut reduplicatio ista, inquātū, denotat rationem agentium, nō agēdi seu actiōis. Hocq; cōnotatur in ꝑdicta distinctione locutionum. Hæc Vdalricus.

(Tho. Aq.) ¶Deniq; Thomas refert hic aliquorum opiniōes, & arguit contra eas, quemadmodum ex Alberto inductū est, & tādē refert positionē Hugonis, quā testatur ꝑ cæteris ueritatē ꝑfectius cōtinere, à qua tñ (ut patuit) parumper recedit Albertus, positioni Alexandri consentiens. Thomas uero positionem Hugonis declarans: Ad explanationē, inqt, eius sciendū quod ſm diuersam naturam generis, diuersus est modus deno- (Secundū diuersam naturā generis est mod' de-)

nominãdi diuersuo. minationis. quædã etenim genera ex sua rõne significant ut inhærens, ut qualitas, quãtitas: & à talibus nõ fit denominatio nisi per formã inhærẽtẽ, quæ est principium eius q̃d denominatur secundum esse illius substantiale aut accidentale. Quædam uero ex sua ratione significant, ut ab alio ens, & non ut inhærens, sicut præcipue patet in actione: quoniam actio secundum quod actio, significat ut ab agente, & quod est in agẽte, hoc accidit ei inquantũ est accidens. Vñ in genere actionis denoïatur agens ab eo quod est ab ipso, non ab eo q̃d principiũ est agẽtis siue agẽdi, qa ab actione dr̃ agens. Nec tñ actio principiũ est agentis, sed econuerso. Et si p impossibile poneret aliquã eẽ actionẽ in creaturis, q̃ non sit accidens, non esset inhærens, & tñ denominaret agentẽ. sicq; agẽs denoïaretur ab eo q̃d est ab ipso, nec ei inhæreret. Sed qa cuiuslibet actionis principiũ est aliqua forma inhærens, ideo aliquid põt dici agens duobus modis, utpote ipsa actione q̃ agentem denominat, & non est principium eius. Et item ipsa forma quæ est principium actionis in agente, atque secundum quid principium est agentis. Sicq; dicimus ignem moueri sursum suo proprio motu ac leuitate. Quibus uisis, pater respõsio. Diligere etẽm in diuinis accipi potest essentialiter, & sic non importat ꝓcessionem nisi secundum rationem, & etiam notionaliter, prout importat processionem realem amoris ab amãte. & ab utroq; modo inuenitur amor dupliciter dici, reddendo singula singulis, utpote ut qualitas, ꝓut amor designat habitum amantis: & item ut operatio, prout amor significat actum uel passionem amãtis in amatum uel ab amante. Si itaq; diligere sumatur essentialiter, cũ dicitur, pater diligit filium, dicetur pater denominatiue diligere amore, qui est actus essentialis: & charitate, tanq̃ principio illius amoris quæ charitas est diuina eẽntia. Si aũt diligere sumat notionaliter, tunc amor si designet formam quę est principium actus istius, dicetur pater diligere filium ipsa proprietate, quæ est principiũ processiõis spiritussancti, q̃ est communis spiratio, sicut paternitas est principium generationis filij. Porro si amor nominet ipsam actionẽ procedentem, sic pater dicitur diligere filium amore qui est spiritussanctus uel spiritusancto, quamuis hoc non tam expressam contineat ueritatem. Consimiliter est in alijs nominibus personalib⁹, quæ personam significant per modum operationis, ut uerbum. idcirco conceditur quod pater dicit uerbo suo. Hæc Thomas in Scripto.

articul. 2. ¶Deniq; in prima parte Sũmæ quæstione 37. Quidam, ait, dixerunt q; dum dr̃, pater & filius amãt se spiritusancto, ablatiuus construitur in habitudine effectus formalis, & isti propinquius accesserũt ad ueritatem. Dum enim res conuenienter denominent à suis formis, ut album ab albedine, homo ab humanitate, omne id à quo aliquid denominatur, quãtum ad hoc habet rationem seu habitudinem formæ, quãuis non sit forma in se. Cõtingit autem aliquid denominari p id quod ab ipso procedit, non solum sicut agẽs denominatur ab actione, sed etiam sicut termino actionis qui est effectus, quando ipse effectus in intellectu actionis includitur. Dicimus eñ q; ignis est calefaciens calefactione, quamuis calefactio non sit calor qui est q̃dam forma ignis, sed actio ab igne progrediens. Dicimus quoq; q; arbor est florens floribus, quamuis flores non sint forma arboris, sed eius effectus. Secundũ

Qualit pa ter dilıgat filiũ spiritusancto. hoc ergo dicendũ, q; prout diligere essentialiter sumit, pr̃ & filius nõ diligunt se spiritusancto, sed sua eẽntia. Vñ 11. de Tri. logt Aug. Quis audeat dicere, patrẽ nec se nec filiũ suum nec spm̃sctm̃ diligere nisi p spm̃sctm̃? Sed prout diligere notionaliter sumitur, nihil est aliud q̃ spirare amorẽ, sicut dicere est uerbum producere, & florere est florem emittere seu causare. Quẽadmodum ergo dicitur arbor florens floribus, ita pater est dicens uerbo seu filio seipsum & creaturas. Pater q̃ q; & filius diligunt spiritusancto seu amore ab ipsis ꝓcedente se inuicem & creata. Pater quippe non solum filium, sed & se ac nos diligit spiritusancto: quia (ut dictum est) diligere notionaliter sumptum, non solũ importat productionem personæ diuinæ, sed etiã personã productã per modũ amoris, q amor habet habitudinẽ seu respectum ad rẽ dilectã. Hinc quẽadmodũ pater dicit se & omnem creaturã uerbo quod genuit, inquantũ uerbum illud sufficienter repræsentat patrẽ & oẽ creatũ, ita diligit se & oẽm creaturã spũsancto, inquantũ spũssanctus procedit ut amor primæ bonitatis, s̃m quã pater amat se oẽmq; creaturã. Ex qbus constat, q; in uerbo atq; in amore procedente quasi secundario importat respectus ad creaturã, inquãtũ uidelicet ueritas & bonitas diuina est principiũ & rõ intelligẽdi & amãdi oẽm creaturã. Hæc Thomas in Sũma. ¶Consonat Petrus, dicens: Cum dr̃, pater & filius diligunt se spiritusancto, sensus est: Spirant spiritũ sanctum ut amorem unius in alterum. Hanc positionem tenendo, dicendũ q; uerba q̃dã significãt motum ad aïam ut sapere: q̃dã ab aïa, sicut diligere. Similiter noïa quædã significant rẽ p modũ inhærentis ipsi aïæ, ut sapiã: quædã per modũ egrediẽtis, ut amor. Et qm̃ egressus iste põt esse s̃m rẽ, & itẽ s̃m modũ intelligendi: ideo talia accipi queũt psonaliter & essentialiter: illa uero quæ significant per modum formæ inhærentis, non nisi essentialiter capiuntur: quia designant rẽ suam non per modũ originis, sed qualitatis. Hinc patet quare dici non possit, pater sapit sapientia genita, quoniam notaretur filius respectu patris habitudinẽ habere causalem. sed dici potest, pater diligit filiũ spiritusancto & econuerso, quia per hoc non notatur spiritussanctus habitudinem aliquã causalem habere respectu patris ac filij, imò ablatiuus dicit habitudinem effectus secundum rem, habitudinem uero formæ solum s̃m modũ intelligendi. i. s̃m denoïationẽ: sicut cũ dicitur, isti loquunt uerbo, uel currunt cursu, seu agũt actione, in quibus idem significatur per uerbũ & ablatiuũ, sed per ablatiuũ ut qualitas denuncians, p uerbũ ut actus egrediẽs à supposito: sicut cũ dr̃, pr̃ dicit uerbo & diligit spũsancto: in quibus locutionibus utrũq; uerbum, uidelicet dicit & diligit, significat actum notionalem & terminum actus seu notionem simul & personam, quæ notio quasi forma denominans designatur, cum additur nomen personæ. Sapientia uero semper essentialiter sumitur quo ad significationem. Dilectio autem essentialiter, & personaliter accipi potest. Hæc Petrus. ¶Præterea Richardus quæstionẽ huius distinctionis mouet hoc modo. Vtrum quælibet persona diuina se & quamlibet personã diuinã diligat spiritusancto, & an quælibet persona diuina diligat nos spiritusancto. Atq; ad primã r̃ndet. Vnaq̃q; persona diuina se & quamlibet aliam personam diuinam diligit spiritusancto, qm̃ pater diligit filium spiritusancto, & econuerso. Pater quoq; se diligit spiri-

Augusti. Petrus. Richard⁹. Questio

Unaqueqꝫ diuina psona diligit se & q̃libet aliã spũsancto

tusancto, filius etiam diligit se spiritusancto, sed & spiritussanctus diligit se spiritusancto, Pater item & filius diligũt spiritumsanctum spiritusancto. Quod autem pater diligat filium spiritusancto & econuerso, ita declaro: Quædam noia significant rem suam ut in alio sicut sapientia & bonitas: quædam ut ab alio, quemadmodum actio. & sicut ea quæ significant rem suam ut in alio, possunt denominare illd in q̃ sunt, sic actio quæ significat rem suam ut ab alio, potest denominare id à quo est. Ideo sicut ista est uera, iste scit sciẽtia, ita & hæc, iste amat amore à se procedente. Cum igitur in diuinis hoc nomen spiritussanctus designet rẽ suam ut ab alio procedentem, ideo amore hoc personali denominari possunt pater & filius. Hinc si per ly diligere significetur amor personalis, uere dicitur: pater diligit filium spiritusancto, & econuerso. sicqꝫ ablatiuus construitur non in habitudine causæ, sed rei ꝓductæ habentis actum formæ in denominãdo. Si autem diligere dicat essentialem amorem, pater & filius non diligunt se spiritusancto: quia ex hoc quod pater & filius amant se amore essentiali, emanat ab eis amor psonalis, qm̃ actiones psonales in actibus essentialibus radicari & fundari dicuntur. Consimiliter dico quod pater diligit se spiritusancto, & filius diligit se spiritusancto, loquendo de notionali seu personali amore: quoniam notionaliter diligere aliquẽ, ẽ amorem spirare in ipsum ut in obiectum. cumqꝫ amorem hunc pater nõ solum spiret in filium ut in obiectum, sed etiam in seipsum ut in obiectũ: similiter filius non solum spiret istum amorẽ in patrẽ ut in obiectum, sed etiam obiectaliter in seipsum, ideo hoc amore pater non solum diligit filium, sed etiam semetipsum. & idem dicendum de filio. Dico quoqꝫ quod spiritussanctus diligit se spũsctõ essentiali amore, inquantũ spũs sanctus est realiter diuina essentia essentialisqꝫ amor, non tamẽ à seipso: quoniam quicquid habet, habet à patre & filio, sed diligit se per seipsum, secũdum quod ly per, dicit habitudinẽ quasi similem habitudini formæ. Amore autem notionali non diligit se seipso, qa in illo amore requiritur emanatio. Insup dico quod pater & filius diligũt spiritumsanctum spiritusancto, notionali non essentiali amore. sicqꝫ per actũ diligendi & per accusatiuum & ablatiuum eadem res significatur, sed per actum significatur ut actio: per accusatiuum, ut terminus actionis: per ablatiuum, ut aliquo modo similis actui formali in denominando, sicut cũ dico, intelligo intelligere actu intelligendi, qa per hoc quod dico intelligo, significo idem ut actiõem, quod significo per intelligere ut terminum: & quod significo cum dico, actu intelligendi, ut habens aliquo modo similitudinem formæ in denominando, ita quod cum dicitur, pater & filius diligunt spiritumsanctũ spiritusancto, spiritussanct⁹ ut significatus per actum diligendi, prior est secundum rationem intelligendi seipso significato ut est terminus actus: atqꝫ inquãtum significatur per hunc ablatiuum spiritusancto, prior est secundum rationem intelligendi seipso significato ꝑ actum, & seipso significato ut est terminus actus. Nõ enim inconueniẽs est, ut idem sub diuersis rationibus sit prius seipso ſm rõnẽ intelligendi. Hęc Richardus.

Bonauen.

¶ Præterea responsio Bonauenturæ cõcordat Thomæ, & in eius uerbis quasi totaliter continetur, & addit quod diligere essentialiter sumptum, designat uoluntatis complacentiam, quæ communis est tribus ꝑsonis. Sumptũ uero notionaliter, dicit uolũtatis fœcũditatem, quæ inest solum duabus personis ad producendum personam diuinam.

¶ Verum à præinducta responsione Richardi uidetur Bonauentura aliqualiter dissentire, dicendo: Spiritussanctus est amor nectens patrem cum filio & econtra, nec licet inferre: ergo pater diligit seipsum spiritusancto. & denuo, diligere spiritusancto non conuenit tribus personis ratione spirationis quam spiritussanctus importat. Hæc Bonauentura.

¶ Hæc tamen dissensio uidetur concordabilis esse, ut paulopost forsan tangetur. Et sicut Thomas, sic & Bonauentura sequitur & commendat hic responsionẽ Hugonis de sancto Victore, qualiter uera sit ista, pater & filius diligunt se spiritusancto, ita quod ablatiuus ille construitur in ratione effectus formalis, nominãdo effectum id quod à principio est. Allegat q̃qꝫ sanctum Bernardum de diuino amore dicentẽ: Amaste amabilis domine, cum à patre & filio procedit spiritussanctus amor patris in filium & filij ad patrem, & tantus amor ut sit unicus. Bernard⁹

¶ Atuero de hac materia non scribit Durandus in Scripto suo quod uidi, sed ut in eiusdem margine additur, in alio suo scripto quærit sic primo, Vtrum hęc sit uera, Pater & filius diligunt se spiritusancto. Secundo, an pater diligat se spiritusancto, & filius se spiritusancto. Tertio, an spiritussanct⁹ diligat se spiritusctõ. Durand⁹

¶ Ad primam respondit quod sic, quoniam spiritussanctus procedit à patre & filio ut amor. sed quilibet diligit amore à se procedente.

¶ Ad secundam quoque respondet quod sic, quoniam sicut se habet dicere ad uerbũ, ita diligere ad spiritumsanctum. Sed hæc est uera, Pater dicit se uerbo: ergo & ista, Pater diligit se spiritusancto. Simili mõ filius diligit se spiritusancto.

¶ Ad tertiã dicit, quod eius solutio patet ex dictis Vnde & illam uidetur concedere, spiritussanctus diligit se spiritusancto, ita quod ly se cõstruitur ibi quasi in habitudine formæ aut actus, quemadmodum dicitur, iste uidet uisione. Multæ sunt nanqꝫ proprietates formæ, uidelicet distinguere, continere, manifestare, unire, &c. Hæc Durandus.

Scotus.

¶ Denique Scotus: Amor, ait, in nobis inquantũ est quid productum, habet ad uoluntatem producentẽ relationem secundi modi, & illa forsan est mutua: habet etiam ad obiectum aliam relationem pertinentẽ ad tertium modum relatiuorum, quæ non est mutua. Nam sicut sciẽtia refertur ad scibile, ita amor ad amabile, non econtra. Et sicut amor habet formaliter habitudinem aliquam ad obiectum, ita id quod producit amorẽ, potest denominari ab habitudine illa, si esset uerbum impositum hoc actiue significans. Ita dico in diuinis, quod spiritussanctus ui ꝓductionis non quidem proprie, sed appropriate est amor omnis entis necessario amati. Propterea habet aliquam relationem rationis formaliter ad sic amatum: & producẽs ipsum amorem, potest denominari ab eadẽ habitudine q̃si principiatiue. sicqꝫ habitudo ut prĩcipiatiue denominãs, importatur per hoc uerbum diligere, quãdo dicunt pater & filius se diligere spiritusancto. Hoc quippe est patrem filiumqꝫ producere amorem, q est patris ac filij: quemadmodum patrẽ dicere se uerbo, est producere uerbum quod est declarans ipsum patrem. Vnde cum dicitur, pater & filius diligunt se spi-

ritufancto, uerbũ hoc diligere,nec mere eſſentialiter,
nec mere notionaliter ſumitur , ſed cõnotat notionẽ,
uicȝ ſpũſſancti ꝓductionẽ, & ſignificat illã habitudi-
nẽ cõſequentẽ ſpm̃ſanctũ ad amatũ non formaliter,
ſed principiatiue: & rõne illius habitudinis ſequẽtis,ẽ
eſſentiale q̃tum ad illius habitudinis terminũ,qm̃ ter-
minus ille non tm̃ eſt ſpũſſanctus,ſed & oẽ neceſſario
amabile,&quo ad hoc ſit cõuerſio,nõ quãtũ ad noti-
onale connotatũ.Similiter dicere ſumitur nec mere eſ
ſentialiter,nec mere notionaliter,qñ conceditͬ pr̃ ſe di
cere uerbo.Imò cõnotat notionẽ,puta gignitionẽ,&
importat habitudinẽ declaratiui ad declarabile.Hæc
Dionys. Scotus. ¶ Qui etiã rep̃hẽdit exẽplum illud ab aliꝫs
introductũ,uicȝ arbor floret floribus : qm̃ florere nõ
eſt uerbũ actiuum,ſed neutrum. & arborẽ florere flo
ribus,non ſignificat formaliter ꝓducere flores,imò ſi
poneretur uerbũ actiuũ, dicendo, arbor florificat flo
ribus,eẽt falſa. Sed rñſio Thomæ ac Bonauẽturæ Hu
gonẽ ſequẽtiũ,planior aptiorq́ȝ uideͭ,nec habitudo il
la ad creata aut creabilia,q̃ nõ eſt niſi relatio rõnis,im
pedit quin diligere abſolute loquendo ſumaͭ notio-
naliter,dum dicitur,pater &filius diligunt ſe ſpũſctõ.
Nã & quidã doctores præfati fatentur in uerbo & in
amore inſinuari reſpectũ quendam ad creaturas, ꝙ ni
hilominus proteſtãtur uerbũ illud diligere,ſumi noti
onaliter in prætacta locutione.Exẽplum q̊ꝫ illud,ar-
bor floret floribus,à Thoma & Richardo ſpecialiͭ po
ſitũ,uideͭ oĩno conueuiens. Quãuis em̃ florere ſit uer
bũ neutrũ in mõ ſignificandi, tñ reipſa arbor ſe habet
ꝑ modũ cauſalis principiꝫ reſpectu floꝝ,folioꝝ &fru-
ctuũ,ꝙ naſcunͭ ex arbore, q̃uis ad horũ ꝓductionẽ cõ
currãt & alia actiua principia , quẽadmodũ etiã terra
eſt cauſale principiũ bladi & graminũ ac terrænaſcen
Isaie.61. tiũ,ſicut in Iſaia faͭ ſcriptura : Terra ꝓfert germẽ ſuũ,
& hortus ſemẽ ſuũ germinat. Itẽq́ȝ,ſicut deſcendit im
Isaie.55. ber de cælo,&inebriat terrã,& germinare eã facit.In
Cantic.2. Cãticis q̊ꝫ, Videamus ſi floruit uinea,ſi flores fructus
Aegidius parturiũt. ¶ Amplius,Aegidius circa hæc ſcribit ꝓ-
lixe,poſitionẽq́ȝ recitat Thomæ,& aſſerit eã in duobꝰ
deficere.Primo in hoc, ꝙ dicit paternitatẽ eẽ principi
um gñatiõis filiꝫ,atꝫ cõem ſpirationẽ eſſe principium
ꝓceſſiõis ſpũſſancti.Qm̃ pater nõ eſt potẽs gñare pa-
ternitate,ſed natura.Scd̃o,in hoc ꝙ Thomas ait abla-
tiuũ cõſtrui in habitudine actus cũ diciͭ,pater & filius
diligunt ſe ſpũſancto, cũ tñ ablatiuus ille conſtruaͭ in
habitudine conſtituti ex actu . ¶ Veꝝ iſta ſoluũtur fa
Dionys. ciliter. q̃uis em̃ paternitas,ut eſt relatio ẜm rõnẽ & or
Paternitas ẽ principium generatiõis filiꝫ in diuinis. dinẽ intelligẽdi conſequẽs actũ gñationis, nõ ſit gña
tionis principiũ,tñ inquantũ eſt ꝓprietas conſtitutiua
pſonæ patris,eſt quaſi prior atꝫ principiũ gñationis,
ꝓut declaratũ ẽ ſupra,Similiter cũ dicit Thomas amo
rẽ notionaliter ſumptũ, ſignificare uel formã quæ eſt
principiũ actus,uicȝ cõem ſpirationẽ,uel actũ ſeu acti
onẽ ꝓcedentẽ realiter,per ip̃m actũ intelligit ſpm̃ſan
ctũ ſeu ſpiratũ amorẽ,ꝙ eſt quid conſtitutũ ꝑ actũ di-
lectiõis eſſentialiter ſumptæ,ut patuit. Ideo reprehen
ſio illa Aegidiꝫ uideͭ multiplicatio uerboꝝ inutilis,&
ipſe Aegidius eidẽ poſitioni cõſentit,ẜm quod Hugo
eã deprõpſit.Nec ſequiͭ,pater potens eſt gñare natu-
ra,ergo non paternitate, prout paternitas eſt conſti-
tutiua proprietas. imò dico quod pater potens eſt ge
nerare natura & intellectu ſeu fœcunda memoria &
paternitate,prout hęc ſupra expreſſa ſunt.Idcirco ſta
re nõ ualet quod Aegidius ſcribit cõmunem ſpiratio-
nem non eſſe principiũ proceſſiõis ſpiritusſancti.& in
hoc non ſolũ contradicit Thomæ,ſed etiam Alberto,
Vdalrico,Richardo,Petro ac aliꝫs multis, ut cõſtat ex
præinductis. ¶ Nunc diligentius inquirendum,an Questio
deꝰ pater diligat ſemetipſum ſpiritufancto. Ad quod
quamuis modo reſponſum ſit, tamen de hoc plenius
loqui oportet.Itaꝫ ad hoc reſpondet hic ſanctus do-
ctor, quod ſicut pater nec ſe nec filium diligit ſpiritu- Tho. Aq.
ſancto,de eſſentiali dilectione loquẽdo,ita ſicut amat
filium ſpiritufancto,ſic &ſeipſum eodẽ ſpiritu diligit Pater diligit seipm ſpũſancto
loquẽdo de dilectione notionali:quia diligere notio-
naliter nihil aliud dicit,q̃ eſſe principiũ amoris pſona
lis ꝙ eſt ſpiritusſanctus : ꝙ amor quia ſignificatur per
modũ operationis,denoĩat patrẽ à q̃ eſt. Cũq́ȝ tota rõ
dilectionis q̃ eſt in filio,ſit in pr̃e,&econuerſo,ex neu
tra parte poteſt impediri quin pater ſe diligat ſpiritu
ſancto,uidelicet nec ex pte ſpirãtis amorẽ,nec ex pte
diligibilis:qm̃ pater ex una parte ſufficiẽs principium
eſt ſpũſſancti,atꝫex alia parte ſufficiẽs rõ diligibilita-
tis in ipſo eſt,& etiã in ſpiritufancto. Vñ ſicut pater di
ligit filiũ ſpũſancto,ita & ſe. Eodẽ nãꝫ amore diligit
filiũ ſuũ & ſe,ſed &ſpm̃ſanctũ diligit pater ſpũſancto.

¶Si aũt q̃ratur,an ſpũſſanctus diligat ſe ſpũſancto. Questio
Dicẽdũ ꝙ imo,ſi intelligaͭ de eẽntiali dilectione , qm̃
ſicut ſeipſo deus eſt,ita ſeipſo eſſentialiter amat. Si ue
ro intelligaͭ de dilectione notionali,tũc in uerbo iſto
diligere importaͭ q̃ſi duplex actus, uidelicet ipſe actꝰ
amoris,qui ſignificat perſonã ſpũſſancti, & ipſa amo
ris emiſſio:quia diligere notionale,eſt amorẽ ſpirare,
quod non conuenit ſpũiſancto. Vñ nec iſta concedi-
tur,ꝙ ſpũſſanctus ſe amat ſpũſancto.Si aũt ab intelle-
ctu uerbi iſtius diligit , ſepararetur actus originis per
quã efficitur notionale,& remaneret ſolũ quod perſo
nale eſt,ſic conueniret ſpũiſancto:quia ꝓcedit ut opa
tio ſubſiſtẽs,propter quod ipſa operatio eſt operans,
ſicq́ȝ ſpũſſanctus ſeipſo diligeret ſe &patrẽ:& tũc dili-
gere non notaret emiſſionẽ amoris niſi ẜm rõnẽ, nec
importaret aliq̃d notionale, ſed tm̃ pſonã alio mõ ſi-
gnificatã. Vñ diligere põt tripliciͭ ſumi.Primo,ẜm q̊d Diligere tripliciter ſumitur.
dicit eſſentiã tm̃ & exitũ eſſentialis opationis ſeu dile
ctiõis ab ea ſolũ ẜm rationẽ.Scd̃o,prout noĩat ſolũ ꝑ-
ſonã ſpũſſancti. & ſic etiã nõ deſignat exitũ niſi ẜm rõ
nẽ, & iuxta hoc conuenit ſolũ ſpirituiſancto diligere,
ſed iſta acceptio incõſueta eſt. Tertio,prout dicit exi-
tũ realem, ſicq́ȝ ſiͭ importat notionẽ actiuã ſeu cõem
ſpirationẽ & ſpũſſancti perſonã,ſicq́ȝ non cõuenit ni
ſi patri & filio. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Veꝝ in his quoꝫ contradicit Aegidius magiſtro Aegidius
ſuo Thomæ,affirmans eius rñſionẽ deficere.Prĩo,qm̃
ſpiritusſanctus non ſignificatur per modum operati-
onis ſeu actus.Scd̃o,qm̃ pater diligit ſpiritufancto,ſi-
ue diligere ſumatur eẽntialiter ſiue notionaliͭ.Sed pri
mum hoꝝ duoꝝ,modici ẽ momẽti: q̃a in q̃d noĩs ui-
detur conſiſtere, imò ſicut iuxta Philoſophum deus ẽ Philoſop.
purus actus,ſic q̃libet diuina perſona poteſt ſignifica-
ri ut actus . Operatio quoꝫ frequẽͭ uocatur dilectio
ipſa egrediẽs,&res producta.Scd̃m uero iſtoꝝ magni
eſt ponderis,q̃a in hoc Aegidius cõtradicit cũctis præ
allegatis doctoribus & cõi ſcholæ theologoꝝ.Opini-
onem uero ſuam ſic perſuadet :Pater dicẽdo ſe produ
cit uerbum,& intelligẽdo ſe gñat uerbum.& tñ dice-
re proprie ſumptum,ẽ notionale, intelligere uero eſ-
ſentiale. Vtroꝫ ergo modo producit uerbum , uideli
cet actu eſſentiali &notionali,non tñ eodẽ modo:qm̃

pater dicendo se, uerbum producit: & intelligẽdo, generat uerbum, & tñ utrunq; uerbum denominat patrem. Dicimus enim q; pater dicit uerbo & intelligit se in uerbo. Quemadmodum autem pater dicendo & intelligendo se producit uerbum, sic pater & filius diligendo se dilectione essentiali, quæ correspondet ei quod est intelligere & diligendo se dilectiõe notionali, q̃ correspondet ei quod est dicere, spirant spm̃sctm̃. Ideo secundũ utranq; dilectionem spiritussanctus denotat patrem & filium. Sed huius error opinionis patet ex prætactis doctorũ argumentationibus, qm̃ deo patri idem omnino est esse & diligere eẽntialiter sumptum. Idcirco si pater essentialiter diligeret spiritusancto, esset spiritusancto, & eadem est rõ falsitatis huius propositionis, atq; illius quam Augustinus retractat, uicz pater est sapiens sapiẽa genita. Deniq; actus essentialis cõis est tribus supersanctis & superexcelsis personis. Idcirco si paẽ gigneret uerbũ intelligendo se essentiali intellectiõe, spũssanctus q̃q; gigneret uerbũ, pѳsertim cum illa intellectio sit una & eadẽ numero in tribus personis altissimis. Quamuis ergo actus notionales in actibus personalibus fundentur & radicenẽ, nõ tñ conceditur q; actus essentiales sint proxima principia emanationũ ad intra. Præterea q̃uis pater & filius denominentur ab actu notionalis dilectiõis, ita q; dicuntur se diligere spũsancto, quia per hoc spũssanctus non insinuatur ut principiũ seu rõ actus illius in patre & filio, sed potius econtra, pater & filius designantur principium spiritussancti: quia notionaliter diligere, est amorẽ producere seu spirare. Nõ tñ possunt pater & filius ita denominari ab essentiali dilectione respectu spiritussancti, ita ut dicantur se diligere spiritusancto essentiali dilectione: quia sic spũssanctus significaretur ut principiũ seu rõ dilectionis illius in patre & filio. Et breuiter, opinio ista Aegidij ostenditur multũ abusiua, grossa, erronea. ¶Consequẽter scrutandũ, an pater & filius diligant rõnales & intellectuales creaturas spiritusancto. & q̃uis iã habitũ sit, quid ad hoc Thomas rñdeat in prima parte Summæ, nunc tñ addenda est rñsio eius in Scripto. Itaq; ait hic: Concedẽdum est simpliciter q; pater & filius diligunt nos spũsancto, quemadmodum supra 10. distinctione habeẽ. Quocirca sciendum q; diuina ѳcessio personarum est quædã origo atq; exemplar emanationis creaturarũ, quia in omni genere primum est causa sequẽtium: tñ efficientia creaturarũ attribuitur cõi eẽntiæ. Vnde cũ pater & filius dicũtur nos diligere spiritusancto, uerbum illud diligere, potest eẽntialiter notionaliterq; teneri. & utroq; mõ propositio uera est. Si enim tenetur essentialiter, tunc in uerbo dilectionis designatur totius efficientia trinitatis, & in ablatiuo designante personam spiritussancti, designatur ratio efficientiæ non ex parte efficientis, sed effectorum seu causatorũ: quorum ratio & origo est spiritussancti processio, sicut & uerbum æternum. Sed uerbum, sm̃ q̃d exierunt à deo per intellectum: spiritussanctus uero, sm̃ quod libere exierũt p uoluntatẽ, ad quã pertinet amor. ideo proprie dr̃ deus diligere creaturã spũsctõ, nõ uerbo. Si aũt diligere notionaliter capiatur, rursus uera ẽ ista locutio, Pater diligit nos spiritusancto, aliã tñ habet rõnẽ ueritatis, qm̃ uerbum hoc diligit, nõ importat ex principali intentione habitudinẽ efficientię respectu creaturæ. imò principaliter denotat rõnem efficiẽtię huius respectu effectũu, atq; ex consequenti dat intelligere habitudinem efficientiæ: ut sit sensus, Pr̃ diligit creaturam spiritusancto .i. spirat personalẽ amorẽ q ẽ rõ oĩs liberalis collatiõis, creaturis à deo exhibitæ. Hæc Thomas in Scripto, & in hoc satis concordat Aegidius. ¶Richardus etiã consonat: Quęlibet, inquiens, persona diuina nos diligit spiritusancto. In diuinis nã q; est amor essentialis & notionalis. Amor uero eẽntialis dei ad nos, accipi põt dupliciter. Primo, rõne significati. secundo, rõne effectus cõnotati. Primo mõ dici non põt q; pater & filius diligunt nos spũsancto, quia scd̃m rõnem intelligendi prius est amor essentialis q̃ spũssanctus. Si autem accipiaẽ pro connotato q̃d est collatio alicuius doni gratuiti, sic q̃libet psona diuina diligit nos spiritusancto appropriate, nõ proprie, ita q; illa collatio appropriatur spũsancto, q̃uis efficiẽter à tota sit superaltissima trinitate. Si autem intelligatur de amore notionali, qui comprehendit personam & emanationẽ uerbaliter significatam, sic pater & filius diligũt nos spũsancto, qm̃ spirant in nos spiritũsanctum tanq̃ in obiectũ. Queẽadmodũ em̃ pr̃ unũ uerbũ ѳducit, quo se & oĩa alia dicit, sic pater & filius spirant amorẽ unũ, quo se & oĩa alia diligunt, sed spũssanctus nõ diligit nos spũsancto seu notionali, sed tm̃ essentiali amore, quia diligere notionaliter est amorẽ increatũ spirare in dilectũ ut in obiectũ. Veruntñ spiritussanctus q̃ ẽ amor psonalis, diligit nos seipso amore essentiali, sic intelligendo, q; diligit nos per suã eẽntiã, quæ realiẽ idẽ est q̃d ipse. Hæc Richardus. ¶Si aũt qs instet, qa eodẽ amore diligit de⁹ oẽm creaturã: sed nõ diligit creaturã irrõnalẽ spũsctõ, qa nõ spirat eũ in illã, ergo nec aliã. Rursus, dilectio dei in creaturis cõis est tribus psonis, sed diligere creaturã spũsctõ, nõ conuenit spũsancto, ergo nec alijs diuinis personis. ¶Dicendũ ad primã, q; minor est falsa. Deus em̃ diligit eẽntiali dilectione omnem creaturã spiritusancto, notionaliter uero solummõ iustos. Nihilomin⁹ eodẽ amore diligit oẽm creaturã, qa realiter idem est amor eẽntialis & notionalis. ¶Ad scd̃m, q; dilectio illa cõis est tribus supergloriosis personis respectu connotati effectus, q̃uis appropieẽ spũsancto, sicut & bonitas. Hinc q̃uis spũssanctus non diligat se aliãq; psonã diuinã notionaliter seipso, diligit tñ creaturã essentialiter & psonaliter seipso, rõne effectus connotati egredientis ab ipso. Hæc Petrus & Richardus in sentẽtia. Petrus q̃q; in p̃dictis concordat scriptis Thomæ atq; Richardi.

¶Insuper Thomas de Argẽtina concordat iam dictis, nisi q; dicit istã nõ esse concedendã, pater & filius diligũt se per spiritũsanctũ, q̃ tñ secũdũ doctores quosdã pallegatos secundũ quendã modũ conceditur. Dicit quoq; q; spũssanctus est amor seu charitas secundũ triplicẽ modũ. Primo essentialiter, inquantũ cũ patre & filio unus ẽ deus. Tres quippe personæ, inquãtum sunt unũ in essentia, diligunt se essentiali amore, q spiritusancto appropriaẽ. Secundo, personaliter, qm̃ ipse est nexus patris & filij, q diligunt se amore ab ipsis ѳcedente, utpote spũsancto. Tertio, exẽplariter, qm̃ ipse spũssanctus nõ solũ ẽ causa efficiens amoris gratuiti, q cõsistit in nobis, sed etiã exẽplar ac finis illius amoris. Nã spũsctũs ẽ amor spiratus & increatus, à q̃ exẽplaẽ seu exẽplatiue in nobis ѳducit charitas, q̃ finaliter tẽdit in illud increatũ exẽplar. Hæc ille. Ex habitis q̃q; patet ad obiecta solutio.

QVAESTIO II.

Nunc quærendũ: An pater sit sapiens sapientia genita. ¶Videẽ q; sic, qm̃ unusq̃sq; deno

Diony.

Questio.

Pr̃ & filius diligũt nos spiritusancto.

Richard⁹.

Spũssanctus nõ diligit nos amore notionali.

Obiect. 1

2.

Ad primũ

Ad scd̃m

Tho. Arg.

Spũssanct⁹ ẽ amor scd̃m triplicẽ modum.

Arguitur primo con

tra verita tem minatur sapiẽs à sapiã genita, sed filius dei est sapiã pa
1. Corin. 1. tris, iuxta illud Apli: Prædicamus Chr̃m dei uirtutẽ &
2. dei sapiam. Chr̃s uero ẽ sapiã genita. ¶Scdo, Grego-
Gregori⁹. rius ꝓbat filiũ patri esse æqualẽ, ex hoc ꝙ filius ẽ sapiã
patris, derogaretq́; pr̃i, si sapiã eius minor ipso cõsiste
ret. Hoc aũt argumentũ efficaciã non haberet, nisi pa
ter denominaret à sapientia quæ est unigenitus filius
eius, quæ est sapientia genita. ¶Tertio, dictũ est sæpe
3. ꝙ filius est ars dei patris rationibus plena. Artifex ue-
ro architectus ab arte sua dicitur sapiẽs. ¶Quarto, pa-
4. ter dicitur amans amore à se procedente, qui est amor
spiratus. ergo & sapiens est dicendus sapientia à se ꝓ-
cedente, quæ est sapiẽtia genita. ¶Quinto, pater om̃ia
5. noscit & uidet in filio, ergo sapiens est eodem: qm̃ illo
sapiens quis uocatur, quo intra se conspicit & cogno-
scit. ¶In contrariũ sunt quæ habentur in litera, qm̃
In oppositum. deo idẽ est esse & sapientẽ existere. & ita seipso ẽ sapi-
ens, nec sapientẽ filium genuisset nisi in se & ex se sapi
Bonauen. ens extitisset. ¶Ad hoc Bonauẽtura respondet: Es
se sapientem in diuinis essentialiter dicit. ideo sine di-
stinctione dicendum, ꝙ ista sit falsa, Pater est sapiẽs sa
pientia genita. & si alicubi legit ab aliquo sancto con
Augustin. cessa, est exponenda. Vnde & Augustinus in libro re
tractationum: Melius, inquit, illam quæstionem in li-
bris de Trinitate tractaui, ostendens non ualere argu-
mẽtum quo sic argui alibi: Si pater fuit sine filio, cũ fi-
Pr̃ nõ ẽ sapiẽs sapiã genita. lius sit eius sapientia, ergo pater fuit insipiens. q̃d non
sequitur, quoniam sapientia conuenit unicuiq; diuinę
personæ. Quamuis autem sit concedendum, ꝙ filius
est sapientia patris, non tamen ꝙ pater est sapiens sa
pientia genita. Dupliciter nanq; quid dicitur sapientia
alicui⁹. Primo sicut subiecti, & ita denominat illud. Se
cundo tanquam principiatũ ab illo. Genitus enim im
portat originem. cũmq; filius sit sapientia originẽ ha-
bens à patre, recte uocatur sapiẽtia patris. Verũ cum
dicitur, Pater est sapiens sapiẽtia genita, ablatiuus cõ
struitur in ratione alicuius causalitatis, aut in habitu-
dine formæ siue principij, p̃sertimq́; formæ. Ideo falsa
est, quoniam filius nec forma est, nec principium pr̃is
aut sapientia eius. ¶Si quæratur cur non construitur
Quęstio in ratiõe formalis effectus, quemadmodum amor cũ
amante à quo procedit, Dicendum ꝙ non est simile,
cuius duplex est causa, una communis, alia specialis.
Ratio communis sumpta est à creaturis, quoniã qui-
dam sunt actus qui dicũt motum à rebus ad animam
ut sapiẽtia: quidam uero ab anima ad res, sicut amare.
Ideo comparatio amoris ad amantẽ, cõsistit in ratio-
ne exeuntis, non in ratione percipiẽtis. Ideo amor de
se importat formam & effectum. Sapientia uero, quia
significat ut ad intelligẽtem, nõ ut ab intelligẽte. ideo
ablatiuus ille tãtum importat formam, nõ effectum.
Alia ratio specialis est in diuinis, quoniam amor ꝓce-
dens, proprie & non per appropriationem est amor. si
militer diligere notionaliter dictũ. unde importat ori
ginem. Sapiẽtia uero semper essentialiter dicitur. Pro-
pter quod esse sapiẽtem, nequaq̃ notionaliter prędi-
catur. & per hoc ad primum & ad quartũ solutio elu-
cescit. ¶Aduertendum quoq; ꝙ differt dicere, pat̃ no
uit filio, & pater nouit in filio: quia cum dicitur, nouit
filio, ablatiuus designat rõnẽ formæ siue principij co-
gnoscendi. ideo falsa est. Hæc aũt, nouit in filio, est di
stinguenda: qm̃ præpositio in, cum suo casuali põt de
terminare hoc uerbum nouit, in cõparatione ad sub-
iectum: & ita ẽ falsa, cum sit sensus, filius est patri rõ co
gnoscendi. Potest etiam uerbum illud determinare in
comparatione ad obiectum, & tunc est uera, estq́; sen
sus quod filius sit rebus cognitis ratio & exemplar &
causa exemplandi passiue. Quod autem iste ualeat eẽ
sensus, hinc constat: Qui p̃fecte cognoscit rem aliquã,
cognoscit omne quod est in illo. Cumq́; pater cogno
scat filium perfecte, & om̃ia sint in illo sicut in summo
ac splendidissimo exemplari, sequitur ꝙ pater omnia
cognoscit in filio. per quod patet ad quintũ solutio.
Hæc Bonauentura.

¶Circa hæc scribit Thomas: Quamuis conceditur Tho. Aq.
ꝙ pater omnia dicat uerbo, nullatenus tñ conceditur
ꝙ sit sapiens sapientia genita. & hoc ꝓpter diuersum
modum significandi in utroq;. Verbũ em̃ significat p
modum operationis, quæ denominat illud à q̃ egredi
tur, utpote operantem. Propter quod pr̃ denomina-
tur dicens uerbo genito, quẽadmodũ amãs amore spi
rato, Sapiã uero significatur per modũ formæ seu ha-
bitus quiescentis in eo cuius est. Ideo nullus denomi-
natur sapiens, nisi ab eo q̃d est in ipso, nõ per id quod
est aut manat ab eo. Quicquid autem significatur esse
in aliquo per modum formæ uel substantialis uel ac-
cidentalis, significatur ut principium alicuius in ipso,
quoniam forma dat esse, & est principium operatiõis
in eo in quo ẽ. Filius uero respectu patris nullã habet
rõnem principij, ideo pater non est sapiens filio aut sa
pientia genita. Deniq; dupliciter dicitur aliquis uidere
aut cognoscere in alio. Priõ, sicut in q̃ accipit cognitio Cognoscere aliq̃d in alio dupliciter dicitur.
nẽ, sicut discipulus in uerbo mg̃ri, & ita pr̃ non nouit
nec uidet cũcta ĩ filio. Scdo, sicut in q̃ rẽ cognitã intuet̃
aut rep̃sentatã cõspicit, sicut ædificator uidet artẽ suã
in domo quã prudẽter cõstruxit. & sicut quis uidet in
scriptura libri quod scit, sicq́; pater cuncta uidet in fi-
lio, in quo omnium reꝝ rationes resplendẽt. ¶Sed q̃- Quęstio
ri põt, an pr̃ seip̃m in filio uideat, an etiã uideat se pa-
ter in creaturis. Ad hoc aliqui dicũt, ꝙ q̃uis pat̃ in uer
bo suo æterno uideat creaturam, non tñ seipsum. sed
cũ pater perfectissime reprę̃sentet atq; reluceat in filio
suo, tãq̃ in naturali & p̃fecta imagine & in suę speculo
maiestatis, nõ uideo causam cur nõ potius uideat sei-
p̃sum in filio q̃ creata. Hinc q̃q; incõueniẽs nõ ẽ ut pa
ter mõ prædicto dicatur se uidere in creaturis, inquã-
tũ in ipsis p modũ imaginis aut uestigij rep̃sentatur.
Hęc Thomas in Scripto. Cõcordãt oĩno Petrus & Ri
chardus. ¶Albertus demũ hic ait: Sicut nõ est cõcedẽ- Albertus
dũ ꝙ pater est sapiẽs sapiẽtia genita ita nec ista, Pater
est sapiẽs in sapientia genita, q̃a insinuat̃ p ablatiuũ, ꝙ
pater rõnẽ sapientiæ habeat à filio uel in filio, q̃ꝝ nul
lũ est uerũ: qm̃ in seipso est sapiens. Eadẽ rõne nõ con
cedunt̃ istæ, pater sapit filio, uel sapit à filio, uel sapit p
filium. Concedit̃ tñ ꝙ nouit in filio, & scit ac uidet cũ-
cta in filio. Vñ antiq doctores isti⁹ uillæ, puta Parrhi
sius, dixerũt ꝙ cũ dicitur, pater om̃ia nouit in filio seu
in uerbo, determinatio ista in uerbo, potest referri ad
uerbũ hoc nouit aut scit ex parte scientis, & ita est fal-
sa. uel ex parte eoꝝ de quibus extat sciẽtia, q̃ sunt ma-
teria actus uerbi in quæ trãsit, & ita est uera: qm̃ filius
principiũ est scitorum, nõ patris sciẽtis. ¶Porro si quę Quęstio
rat̃, an pater nouit se ĩ uerbo aut filio, uidet̃ ꝙ sic: q̃a in
eo q̃d ẽ manifestatiuũ alicuius, noscit̃ id q̃d manifestat̃
in illo, sed uerbũ æternũ est p̃fecte manifestatiuũ pr̃is
dicẽtis. Ad q̃d puto dicendũ, illã nõ esse cõcedendã. Fi
lius em̃ non potest esse rõ ut pater cognoscat, q̃uis sit
rõ ut pater cognoscat ab aliquo, fm quod ait: Pr̃, ma

nifestaui nomē tuū hoībus. Et per hoc soluit argumē
Iohā. 17. tū, qm̄ filius nō sic manifestat ut det patri notitiā, sed
potius accipiendo à patre ut alijs manifestet. Hæc Al
Diony. bertus. ¶Verū in hoc uidet̃ prætacta rñsio Thomæ
uerior eē, q̄ ait ꝙ ꝓpositio ista sit uera, Pater nouit &
uidet & scit se in uerbo, sicut nunc patuit. Nēpe si ideo
uera non eēt, qm̄ filius nō est patri rō cognoscēdi sei-
psum, nec uerū eēt, Pater uidet oīa, puta creata in filio
& in uerbo: quoniam filius nō est patri ratio cogno-
scendi creata. Et tñ Albertus cōcedit ꝙ pater nouit in
filio oīa præter se, utpote filiū & spm̄sctm̄ atq; creata.
Vdalric⁹. ¶Vdalricus demum in Summa sua libro 5. scribit:
Cū filius dicitur sapientia patris, non est intelligendū
ꝙ pater formaliter sapiens sit ea aut per eam. Nec di-
ci pōt ꝙ pater sit sapiens sapīa genita ut obiecto. Ali-
ud nāq; est dicere, patrem cognoscere hoc obiectum,
& patrem esse sapientem aliquo ut obiecto. Oē etem̄
cognitum à patre, est suæ cognitionis primum secūda
riumve obiectū. Cum aūt dicimus, pater cognoscit fi-
liū, filius est obiectū sapientiæ seu notitiæ patris. Qui
autem sapiens est aliquo ut obiecto, per illud est sapi-
ens. Ideo sicut falsum est, patrem esse sapientem p̄ fili-
um, ita falsum est ꝙ pater sit sapiens filio ut obiecto.
August. Vnde qđ 6. de Tri. asserit Aug. ꝙ pr̄ nouit oīa in uer-
bo, intelligendum est ita, ꝙ pater intelligēdo se ut est
principiū uerbi, q̄d ē ars rōnibus plena, cognoscit ipm̄
uerbū in se: atq; inquantū est rō oīm, quemadmodū
& pater cognoscendo se, inquantum causa est, cogno
scit omnes creaturas à quibus nil accipit, q̄uis sint suę
cognitionis obiectum. imò sua scientia est causa earū.
sic pater per seipsum cognoscendo uerbum, nihil acci
pit à uerbo. imò dicendo se tali cognitione est princi-
pium filij, qui à sapientia patris originatur. Hinc pro-
prie loquendo, filius non debet dici obiectum nec rō
nec medium nec species paterni intellectus, qm̄ pater
nec hoc quod est intellectiuū, nec intelligere, nec quo
fit intellectio, accipit à filio. Hæc Vdalricus, qui in his
uidetur prætactam Alberti responsionem tueri & se-
qui, non tamen est contra Thomam, imò per eius di-
stinctionē magistralem iam positā, saluatur ei⁹ rñsio.
Nec ipse uult dicere ꝙ pater sic aliq̄d uidet aut noscit
in filio, quod aliquid accipit ab eodem. ¶Quod præ-
Diony. terea dicit Vdalricus idcirco filium non debere ꝓprie
dici obiectum intellectus paterni, quia pater non ac-
cipit à filio hoc quod est intellectū, nec intelligere, nec
medium intelligendi: uidetur reprobationi patere, cū
certum sit patrem à nullo quicq̄ horum accipere, saltē
reali acceptione, nec à sua essentia, neq; à sua persona,
sicq; nihil horum uideretur posse ꝓprie dici obiectū
intellectus paterni. Intellectus autem qui ab obiecto
suo recipit speciem intelligibilem aut ipsum intellige-
re aut aliquid aliud, uocat̃ passiua potentia, ut ē intel-
Philosop. lectus passibilis, cuius actū philosophus noīat quod-
dam pati, quod totū lōge est ab intellectu paterno di
uino & increato, qui est purus actus, & à philosophis
appellatur intellectus uniuersaliter agēs. ¶Insup Ale
Alexāder xander super his loquitur: Nullomodo concedenda ē
hæc, Pater sapit per filium. Refert namq; qn̄ hęc ꝓpo-
sitio per adiungit̃ uerbo trāsitiuo, quia tūc notat sub-
autoritatem in casuali, sicut cum dicitur: Rex regit p̄
præpositum. Cum uero adiungit̃ uerbo absoluto, no-
tatur autoritas, ut cum dicitur: Rex regnat per præpo
situ. Similiter cum dicitur, Pater operatur per filiū, no
tatur subautoritas in filio respectu patris. Verū cū di-
citur, Pater sapit seu sapiēs ē per filium, notatur auto-
ritas in filio respectu patris, & hæc nullo modo est cō
cedenda. Nec obstat ꝙ filius dicitur ars patris, q̄a hoc
dicit̃ de arte producta, non de arte formaliter in exi-
stente. ¶Si autem quis instet, quia in libro retractatio
num loquitur Augustinus: dixi de patre ꝙ ipse sapi- Obiectio.
ens est sapientia quam genuit. sed q̄stionem hanc me
lius in libro de Trinitate tractaui, ex quo uidetur qđ August.
& alibi bene dixit, patrem esse sapientē sapientia geni
ta. Respondendum quod propositio illa duplicit̃ po-
test intelligi, quoniam sensus esse potest, Pater genuit Dilutio.
filium qui est sapiētia, qua sapientia .i. quo filio pater
est sapiēs, & hoc relatiuū q̄, pōt duplicē facere relatio-
nem, uidelicet personalem & simplicem. si personalē,
falsa est, cum sit sensus, Pr̄ genuit filium qui est sapīa, q̄
sapīa .i. quo filio pater est sapiens. Si simplicē, uera est,
& est sensus, Pater genuit filium qui est sapientia, quæ
sapientia est essentia qua pater est sapiens. Sicq; intel-
lexit Augustinus in libro 83. quæstionum. sed in lib.
de Trinitate melius inde scripsit. Hæc Alexander.
¶Cuius uerbis obuiare uidetur, ꝙ secundum alios Diony.
doctores propositio illa nullo modo est admittēda.
Ad quod puto dicendum, ꝙ sensus iste ab Alexādro
inductus, uidetur satis extraneus. Ideo alij dicere uo-
lunt ꝙ nullo mō est concedenda in sensu quem pro-
prie facit. Videtur quoq; Alexander sensisse non eē cō
cedendum, ꝙ pater uidet aut nouit se in filio, & ꝙ illa
duntaxat pater nouit in filio, quorum filius extat prin
cipiū. quod & Albertus insinuat. Sed ad hoc ꝙ aliquid
sit ratio cognoscendi alia, nō oportet ꝙ sit illorum ꝓ
ductiuum principium. Idcirco de hoc adhuc plus pla-
cet respōsio Thomę. ¶Amplius Scotus: Primo, ait, Scotus.
uideamus de intellectu nostro. Ibi enim memoria gi
gnit actualem notitiā, quæ etiam ad memoriā dupli-
cem habet relationē. Vnam geniti ad gignens, & hęc
est de secundo modo relatiuorum ac mutua. Aliā de-
clarantis ad declaratū, quæ est tertij modi relatiuorū,
nec mutua. Quemadmodum autē notitia genita de-
clarat formaliter obiectum latens in memoria, ita ꝙ
producit notitiam actualem, & dat illi istam uim de
clarandi, ita potest dici declarare illa notitia quasi effe
ctiue. Si enim aliquis producat speculū & in eo imagi
nes relucentes, hoc speculū formaliter declararet relu
centia illa, tamen illud producens speculum effectiue
declarat. Et hoc clarius pateret, si actus in diuinis qui
non sunt uerę factiones, significarentur per neutra, nō
actiua. nūc autem significātur per uerba actiua pro-
pter habitudinem illam quam habent ad obiectū, in
quod transeunt. Tunc nanq; si essent neutra, significa
rent formaliter illam realitatem inesse subiecto à quo
imponuntur. tuncq; possent talia uerba actiua ab eis-
dem formis imponi quæ significarent talium produ-
ctionem & notitia genita, esset forma obiecti: produ
cens uero, diceretur formaliter formam causare. Quē
admodum similitudo potest esse in quo fundatur re-
latio actiui & passiui, ita ꝙ sicut assimilās est similitu-
dinē p̄stās, ita tūc declarās actiue significatū, esset effi
ciens ipsam declarationem formalem in ipso animæ
actu siue in aliquo intellectus illius. Ad propositum,
uerbum æternum à patre exprimitur, & ista expres-
sio est relatio originis. Hæc autē expressio ex ui pro-
ductionis suæ notitia infinita, quæ est omnis decla-
rabilis declaratiua, habere conuincitur relationē rea-
lem ad exprimētem à quo gignitur, sed aliam, scilicet

declaratiuã, habet non tantum ad ipsum gignentem,
secũdum quod est quid infinitum ad se atq; ad ipsam.
imò etiam ad alia omnia, & ista est tãtum rationis, qa
non tantum est ad creaturas, sed etiam ad seipsam. &
si nulla realis relatio dei est ad creata, multo plus ei-
usdem ad seipsum non est realis relatio. Porro decla-
rare istud conuenit uerbo formaliter. Producenti aũt
uerbũ cõuenit principiatiue, sicut ĩ nobis cõuenit me-
morię efficiẽter, & sic uerbũ formaliter declarat decla
rabile omne. Pr̃ aũt declarat uerbo principiatiue, in-
quantũ sibi cõicat actualẽ notitiã infinitã. Itaq; uerbũ
hoc dicere, põt significare primã relationẽ originis, q̃
est geniti ad gignentẽ. sicq; solus pater dicit nõ uerbo,
sed uerbũ. & hoc mõ Richardus 6. de Trinitate affir-
mat, q̃ sol⁹ pater dicit. Alio mõ põt significare istã ha
bitudinẽ rationis, q̃ est declarare q̊d cõuenit ei forma-
liter. sicq; uerbum essentia & seipso formaliter de-
clarabilia cuncta declarat. Tertio, dicere põt significa
re istã eandẽ habitudinẽ declaratiuã, ꝓut cõuenit ali-
cui nõ formaliter, sed principiatiue. sicq; cõuenienter
dr̃ q̃ pater dicit uerbo. ¶ Præterea quærit, utrũ forma
liter declarare omne declarabile, sit ꝓpriũ uerbo, & di
cunt qdã q̃ sic, qm̃ cõuenit sibi ex ui suæ processionis.
sed de hoc dictũ est supra. Nã magis uidet appropria-
tũ uerbo, q̃ propriũ, quia cũ ꝓprio uerbi potissime cõ
Ad scd̃m argumentum. uenit. Hæc Scot⁹. ¶ Ex p̃habitis patet ad obiecta so
lutio, dẽpto secũdo, ad q̊d dicendũ q̃ sanctus Gregori
us intẽdit ꝓbare q̃ derogaret infinitæ sapię dei p̃ris, si
unigenitus filius eius esset finitæ sapientię: qm̃ sequere
tur q̃ esset in infinitum inferior patre, nec dignum eẽt
eum tam singulariter appellari sapientiam patris.

QVAESTIO III.

TErtio principaliter quæritur, **An vnigenitus filius dei, sit sapiens sapiẽtia genita aut ingenita.** ¶ Videtur q̃ sit sapiẽs sapĩa genita. Primo,
Arguit̃ 1. ꝯ veritatẽ qm̃ essentialiter sapiens ẽ. ipse aũt realit̃ est sapĩa geni
2. ta, ergo sapiens est sapientia genita. ¶ Secundo, quia
seipso formaliter sapiẽs est, & ipse est sapĩa sua, sed ipẽ
in se est sapĩa genita, ergo sapiẽs est eadẽ. ¶ In cõtra
In oppositum. riũ ita arguit̃: Vna & eadẽ est sapĩa patris & filij, & ab
eadẽ sapĩa uterq; sapiẽs noĩatur, sed pr̃ nõ est sapiẽs sa
pĩa genita, ergo nec filius. ¶ Scd̃o, quicquid sapĩæ ẽ in
filio, cõicatũ est ei à patre & sapĩa eius. pr̃ aũt est inge
nita sapĩa, ergo filius sapiens est sapĩa ingenita. ¶ Ad
Tho. Aq. hæc Thomas rñdet: Hæ præpositiones a & per, in hoc
differũt, q̃ a designat tantũ habitudinem principij per
modum efficiẽtis: per uero, designat habitudinẽ prin-
Qualiter possit fili⁹ dei sapiẽs dici sapĩa genita. cipij ſm q̊dlibet genus causæ, hinc om̃e q̊d est ab aliq̃
seu à re aliqua, est per illud, non econuerso. In diuinis
autem nõ põt esse habitudo causæ, nisi ſm duplex ge-
nus sumendo causam extensiue, uic; habitudo realis
originis, iuxta modũ causæ efficientis seu originantis,
queẽadmodũ pr̃ est principiũ filij. Alia habitudo prin-
cipij in diuinis, est tm̃ ſm rõnẽ, uic; habitudo formæ,
sicut cũ dicimus: Pr̃ est deus deitate, & sapiẽs sapĩa seu
p sapĩam suã. Itaq; cũ dr̃, Filius est sapiẽs sapĩa genita,
si ablatiuus cõstruatur in habitudine causę efficientis
seu principij originãtis, falsa est, qm̃ nõ à sapĩa sua, nec
à seipso sapiẽs est, sed à patre à quo habet esse & sape-
re. sicq; sapiẽs ẽ à sapĩa ingenita seu p eã. Porro si abla
tiu⁹ ille cõstruat̃ in habitudine formalis principij, hoc
cõtingit dupliciter, quia quod sequitur formã rei, põt
dici esse p formã illã, sicut hõ dicit̃ intelligere per ani-
mã uel p eũ q habet ipsam formã, queẽadmodũ hõ p
se est rõnalis, qa p animã q̃ est de sua essentia. Si igitur
consideret̃ id q̊ filius formaliter sapiẽs est, hoc est, eẽn-
tialis sapientia, quę neq; genita est neq; ingenita: sic ea
& per eã, sed nõ ab ea dr̃ sapiẽs, qa eẽntia nõ generat.
Si uero cõsideret̃ psona filij habẽs sapientiã illã & qui
est sapientia genita, sic p sapientiã genitã seu per se ac
seipsa genita sapĩa sapiens est. Et per hanc distinctio-
nẽ patet argumentoꝝ solutio. Hæc Thomas in Scri-
pto. ¶ Hoc ip̃m Petrus cõpendiose euoluens: Act⁹ *Petrus.*
inqt, alicui põt asscribi dupliciter. Primo originaliter
seu effectiue, sicq; filius est sapiẽs sapĩa ingenita. i. à pa-
tre. Secundo formaliter, & hoc rursus dupliciter. Pri-
mo tanq̃ formæ, q̃ est agẽdi principiũ: & sic filius sapi
ens est sapĩa nec genita neq; ingenita, q̃ est diuina es-
sentia. Secũdo tanq̃ supposito formã habẽti, p quam
agit. & sic filius dicit̃ sapiẽs sapĩa genita. i. seipso. ¶ Cõ
cordat Bonauẽtura in q̃stionibus sup literã. ¶ Verun *Bonauen.*
tñ Albertus dicit nõ esse cõcedendũ q̃ filius sit sapiẽs *Albertus*
sapĩa ingenita, q̊d ueꝝ est denoĩatione formali. Quali
ter aũt ingenitũ multis modis dicatur, ita q̃ sapĩa ꝓut
supponit diuinã essentiã, nec genita est, neq; ingenita,
dictũ ẽ supra: qa ingenitũ cõiter sumitur ꝓut ẽ ꝓprie
tas patris, Si uero dicat̃ ingenitũ nõ genitũ, sic essentia
& sapĩa essentialit̃ sumpta, uocat̃ ingenita. ¶ Richar- *Richard⁹*
dus quoq; hic scribit: Sicut in creaturis sapĩa filij asscri
bit̃ patri gignẽti & filiũ instruẽti, & ipsi filio tanq̃ sub *Filius dei dr̃ sapiens aliquo tri pliciter.*
iecto cui sapĩa inest, sic in diuinis filius dicit̃ sapiẽs aliq̃
tripliciter. Primo tanq̃ ab eo à quo est sapiẽs, & ita est
sapiens sapĩa ingenita. i. à p̃re à q̃ habet q̃ sit & sapiẽs
sit. Secũdo tanq̃ à forma, & ita est sapiẽs sapĩa eẽntia-
li, q̃ est diuina essentia, & nec genita est neq; ingenita,
ꝓut ingenitũ nomẽ est notiõis, puta innascibilitatis.
Tertio, tanq̃ supposito sapĩam habẽte, & ita est sapiẽs
genita sapĩa. Hæc Richardus. ¶ His cõsonat Alex- *Alexãder*
ander, q etiã q̃rit, an spũssanct⁹ sit sapĩa de sapĩa, & ꝓ *Quęstio*
cedẽs sapĩa. & rñdet q̃ imo, ad istũ uic; sensum, q̃ spi-
ritussanctus ẽ psona ꝓcedẽs, q̃ est ipsa sapĩa, & ipse ꝓ
cedit à patre q est sapĩa, q̃uis nõ ꝓcedat ſm modũ aut
rõnẽ sapię, sed amoris. Quãuis em̃ sapĩa p se nõ appro
priet̃ spũisctõ, sed filio, põt tñ ei appropriari p adiun-
ctũ. Sumit̃ q̊q; in tali locutione ꝓcedere, nõ ꝓut attri-
buit̃ filio, sed ꝓut est distinctiuũ spũssancti ab alijs p-
sonis. Hæc Alexãder. ¶ Sed ab his uidet̃ Albertus aliq̃ *Albertus*
liter dissentire: Quãuis, inqens, spiritussanct⁹ sit sapĩa,
nullo tñ mõ est cõcedẽdũ q̃ spũssanctus sit sapĩa ꝓce
dens, qm̃ sapĩa nõ est appropriabilis amori. ¶ Pro q̊ꝝ
cõcordia poterit forsitã dici, q̃ spũssanctus est ꝓcedẽs *Diony.*
sapĩa, loquẽdo q̃si materialiter, non directe formalit̃.
Nõ em̃ ꝓcedit sub rõne, mõ aut proprietate sapĩæ, ni
hilominus psona sub rõne, ꝓprietate & mõ amoris ꝓ
cedens, est sapientia ipsa summa, diuina & increata.

QVAESTIO IIII.

QVarto hic quærit̃ à quibusdã, **An pater sit potens potentia genita.** ¶ Videt̃ q̃ sic, qm̃ fili- *Argnitur primo contra veritatem*
us appellat̃ uirtus, brachiũ & dextera p̃ris. Filius aũt ẽ
uirtus seu potẽtia genita. ¶ Secũdo, pr̃ operat̃ per filiũ,
2. sed in patre idẽ sunt uirtus & actio, ergo est potens p
filiũ. ¶ In cõtrariũ est q̃ patri idẽ est esse & esse potẽ
tẽ, nec ipse à filio, sed ab ipso fili⁹ habet potẽtiã. ¶ Ad *In oppositum.*
hoc Bonauẽtura rñdet: Ista simpliciter falsa est, pr̃ est
potẽs potẽtia genita, & magis impropria q̃ aliq̃ p̃di- *Bonauẽt.*
ctaꝝ. Est etem̃ regula q̃ p̃positio per, iũcta uerbo ab-
soluto, importat autoritatẽ: ut cũ dr̃, ille ẽ bon⁹ p illũ, *Pr̃ nõ ẽ potens potẽtia genita*
cũ uerbo aũt trãsitiuo, ĩportat subautoritatẽ, ut cũ dr̃:

Rex punit p baliuū, nec sequit, pr̄ opat̄ p filiū, ergo est potens per filium, quia in prima propositiõe designatur causalitas respectu effectus, in secunda respectu patris. Filius quoq; dicitur potentia patris seu uirtus, nõ qua pater formaliter potens est, sed tanquam id in q̄ patris potestas præsertim relucet, & tanquam persona per quam pater operatur, nõ tanquam per instrumentum aut medium, sed sicut per eum qui potestatẽ habet à patre, & cui ratio exemplaris omnium creatiua recte appropriatur. Et rursus, quoniã operatio est per uirtutem, uirtus autem appropriatur filio. Et hoc ideo, quoniam uirtus est ultimum de potentia seu ultimata potentia, hoc est, extremum potẽtiæ. Filius autem à patre producitur secundum omnimodam perfectionem potentiæ, quoniam generare est perfectæ potentiæ actus. nam tunc unumquodq; uocatur perfectum, dum potest producere tale quale ipsum est. Filius quoq; accepit à patre potentiam producendi æque perfectam ut habet pater. Hæc Bonauentura.

¶Hinc Petrus: Verborum, inquit, prædicabiliū de diuinis, quædam sunt substantiua, ut esse: quædã adiectiua, & horum quædam significant motum ad animam, ut intelligere: quædam motum ab anima. Quorum duo sunt modi, quoniam quædam connotãt effectum in creatura, ut gubernare: quædã respectū tantum, ut posse & uelle. In actibus ergo primi & secundi ac quarti modorum, ablatiuus additus significat rationem principij respectu illorum actuum in agente. In tertio non semper, sed respectu connotati effectus, quemadmodum artifex dicitur operari per instrumẽtum, & rex per præpositum, non tamen dicitur per illum posse simpliciter, nec nosse, nec esse. Hinc conuenienter dr̄ pater opari per filiū, non tn̄ est potens per filium, nec noscens nec existens per ip̄m. Hæc Petrus. Petrus.

Vtrum proprietates personarum sint ipsæ personæ uel deus. i. diuina essentia. *Distinctio* XXXIII. A

De nominibus substantialibus & proprietatib⁹

POst supradicta interius considerari atq; subtiliter inquiri oportet, Vtrum proprietates personarum quibus ipsæ personæ determinantur, sint ipsæ personæ, & sint deus, id est, diuina essentia: an ita sint in personis, ut nõ sint personæ, ac p hoc nec diuina essentia. Quod enim in personis sint proprietates, nemo inficiari audet, cum apte clamat autoritas, quod in personis est proprietas, & in essentia unitas. Superius quoq; multis sanctorū testimonijs astruximus, personas per proprietates distingui atq; determinari, ipsasq; proprietates tres, s. proprijs expressimus uocabulis. Cum ergo proprietates ipsæ ab æterno fuerint, quibus ipsæ personæ determinantur & differunt, quomodo essent si in eis non essent? & quomodo in eis essent, & ipsæ personæ non essent, quin ibi esset multiplicitas? Quocirca sicut proprietates esse in personis, ita & eas personas esse confitemur, sicut supra autoritate Hieronymi (qđ nõ pigeat reuocare ad mentẽ) protestati sumus, in expositione fidei ita dicentis: Sabellij hæresim declinantes, tres personas expressas sub proprietate distinguimus. Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est, psonas, uel (ut græci exprimunt) hypostases, hoc est, subsistẽtias confitemur. Ecce aperte dicit personas proprietatibus distingui, & ipsas proprietates esse personas, cuius hic uerba perstringimus, quia supra latius posuimus.

Quod proprietates sint personæ

Hiero. ad Alypium & Augustin.

Quod proprietates sint diuina essentia. B

Cumq; de simplicitate deitatis supra dissereremus, autoritatibus sanctorū, scilicet Augustini, Hilarij, Isidori, necnon & Boethij, euidenter monstrauimus, deū hoc esse omnino quod in se habet: excepto quod pater habet filium, nec est filius, & filius habet patrem, nec est pater: & sic esse in natura trium, ut qui habet, hoc sit quod habet: & totum quod ibi est unum esse, unam uitam esse: quod modo non iteramus, ne fastidium lectori ingeramus. Si ergo proprietates ibi sunt, singula earū est id in quo est, & unum eademq; uita singulæ sunt. Fateamur ergo & proprietates esse in tribus personis, & ipsas esse personas atq; diuinam essentiam.

Ex prædictis concludit pprietates esse personas & vnam essentiam.

Autoritate astruit quod proprietas sit natura. C

Quod enim proprietas etiam diuina natura sit, ostendit Hilarius, dicens natiuitatem filij esse naturam. Vnde in septimo libro de Trinitate ait: Vtriusq; natura non differt: unum sunt pater & filius. Habet ergo hoc sacramenti natiuitas, ut complectatur in se & nomen & naturam & potestatem: quia natiuitas non potest non esse ea natura unde nascatur filius. Idem in sexto: Natiuitas proprietas est, ueritas est. Idem in septimo dicit, quod naturæ natiuitas sit intelligenda esse in natura dei. Supra enim dixit, quod proprium patris est, quod semper pater est: & proprium filij est, quod semper filius est: significans, quod proprietas patris est pater, & proprietas filij est filius. His alijsq; pluribus autoritatibus aperte significari uidetur, quod proprietas filij filius sit, sic & deus: ita & proprietas patris & proprietas spiritussancti.

Hilari⁹ 7. lib. de Trinitate.

Idẽ 6. li. de Trinit.

Quidam negant, scilicet proprietates esse personas & diuinam naturam, & quare. D

Hoc autem aliqui negant: dicentes quidem proprietates in personis esse, sed non esse

personas ipsas: quia ita dicunt esse in personis uel in essentia diuina, ut non sint interius, sicut ea sunt quæ secundum substantiam dicuntur de deo, ut bonitas, iustitia: sed extrinsecus affixa sunt, atq; ita esse rationibus probare contendunt. Si enim (inquiunt) proprietates sunt personæ, non eis personæ determinantur. Contra quod dicimus, quia etiam seipsis personæ differunt, sicut supra Hieronymus loquens de patre & filio & spiritusancto, dicit: Substantia unum sunt, sed personis ac nominibus distinguuntur. Sed iterum addunt: Si proprietates ipsæ diuina essentia sunt, cum essentia non differant tres personæ, nec proprietates differunt Quomodo enim differt pater à filio, eo quod diuina essentia est, cum in essentia unum sunt? Obiectio prima. Obiectio secunda.

Responsio ad præmissa, autoritate nitens. E

Horum doctrinis nouis & humanis commentis, uerbis Hilarij respondeo. Immensum est quod exigitur & incomprehensibile, extra significantiam est sermonis, extra sensus intentionem. Non enunciatur, non attingitur, non tenetur. uerborum significantiam rei ipsius natura consumit. Sensus contemplationem imperspicabile lumen obcæcat intelligentiæ capacitatẽ: quod fine nullo continetur, excedit. Mihi ergo in sensu labes est, in intelligentia stupor est: in sermone uero non iam infirmitatem, sed silentium confitebor: periculosum nimis est de rebus tantis ac tam reconditis aliquid ultra præscriptum cæleste proferre, ut ultra præfinitionem dei sermo de deo sit. Forma fidei certa est. Non ergo aliquid addẽdum est, sed modus constituendus audaciæ. quicquid ultra quæritur, non intelligitur.

Quomodo improbi hæretici insistant alia addentes. F

Cæterum hæreticorum improbitas instinctu diabolicæ fraudulentiæ excitata, nondum quiescit, sed in tanta rerum quæstione addit: Si paternitas & filiatio in deo siue in diuina essentia sunt, eadem ergo res sibi pater est & filius. Nam in quo paternitas est, pater est: & in quo filiatio est, filius est. Si ergo una eademq; res habet in se paternitatem & filiationem, ipsa generat & generatur. quod dicentes, in Sabellianam hæresim pertrahuntur, extendentes patrem in filium, cum ipsum sibi filium, ipsum proponant & patrem. Si uero negauerint in una dei essentia paternitatem esse & filiationem, quomodo ergo dicunt esse deum? His atq; alijs argumẽtorũ aculeis utũt in suæ opiniõis assertionẽ, ut ueritatis formã dissecẽt. Obiectio tertia.

Responsio contra hanc eorum opinionem, ubi traditur quod proprietates non penitus ita esse in dei essentia, sicut in hypostasibus, dicuntur. G

Quorum audaciæ resistentes, atque ignorantiæ prouidentes, audebimus aliquid super hoc loqui. Paternitas & filiatio non ita esse omnino in diuina substantia dicuntur, sicut in ipsis hypostasibus: in quibus ita sunt, quod eas determinant, ut ait Iohannes Damascenus, Characteristica idiomata sunt, id est, determinatiuæ proprietates hypostaseos, & non naturæ. etenim hypostasin determinant, & non naturam. Ideoq; licet paternitas & filiatio sunt in diuina essentia, cum eam non determinent: non ideo potest dici, quod diuina essentia & generet & generetur, uel quod eadem res sit sibi pater & filius. Ita enim proprietas determinat personam, ut hac proprietate hypostasis sit generans, & illa alia hypostasis sit genita: & ita nõ idem generat & generatur, sed alter alterum. Damasce.

Quæritur quomodo proprietates possunt esse in natura, ut tamen eam non determinent. H

Sed forte quæres, Cum hæ proprietates non possint esse in personis quin eas determinent, quomodo in diuina essentia esse possint, ita ut non eam determinent? Respondeo tibi & hic cum Hilario: Ego nescio, non requiro. sed consolabor me tamen. Archangeli nesciunt, angeli non audierunt, secula non tenent, propheta non sensit, Apostolus non interrogauit, filius ipse non edidit. Cesset ergo dolor querelarum. non putet homo sua intelligentia generationis sacramentum posse consequi. Absolute tamen intelligendus est pater & filius & spiritussanctus. Stat in hoc fine intelligentia uerborum. Est filius à patre, qui est unigenitus ab ingenito, progenies à parente: * unus ab uno, non natura deitatis alia & alia, quia ambo unũ. Hoc credendo incipe, percurre, persiste: etsi non peruenturum sciam, tñ gratulabor profectũ. Qui enĩ pie infinita prosequitur, etsi nõ cõtingat, aliqñ tñ pficiet prodeũdo. Sed ne te inseras in illud secretũ & arcanum inopinabilis natiuitatis, ne te immergas, summam Hilar. li 2. de Trinit. * uiuus à uiuo.

Prouer.25. intelligētiæ cōprehendere psumens, sed intellige incomprehensibilia esse. His alijsq; multis euidenter ostenditur nobis nullatenus licere maiestatem perscrutari, ius ponere potestati, modum circunscribere infinito.

Quibus autoritatibus opinionem suam, scilicet quod proprietas patris uel filij non sit deus, muniant. I

Veruntamen nondum desistunt impatientiæ spiritu agitati, sed opinionem suam etiam sanctorum autoritatibus munire conantur: quibus ostendere uolunt, proprietatem qua pater est pater, & proprietatem qua filius est filius, non esse deum, ad hoc inducentes uerba Augustini super illum locum Psalmi, Et non est substantia, ita dicētis: Deus enim quædam (Augustin. sup psalm. 68.) substantia est. Vnde etiam in fide catholica sic ædificamur, ut dicamus patrem & filium & spiritumsanctum unius esse substantiæ. Quid est unius substantiæ? Quicquid est pater quod deus est, hoc est filius, hoc est spiritussanctus. Cum autem pater est, non illud est quod uel quo est. Pater enim non ad se, sed ad filium dicitur: ad se autem deus dicitur. Eo igitur quod uel quo deus est, substantia est. Et quia eiusdem substantiæ est filius, proculdubio & filius est deus. At uero quod pater est, quia non substantiæ est, sed refertur ad filium: non sic dicimus filium patrem esse, sicut dicimus filium deum esse. Ex his uerbis significari dicunt, quod proprietas patris uel proprietas filij non sit deus uel essentia diuina. Cū enim dicit, eo quod deus est, substantia est: sed quod pater est, substantia non est: aperte (inquiunt) ostendit id esse substantiam, quo deus est: id uero quo pater est, non esse substantiam. Item cum ait, Pater non illud est quod est, ostendit eum non esse patrem, eo quod substantia est. Non enim simpliciter dixit, pater non est illud quod est, sed ait: cum pater est, non est illud quod est: significans quo pater est, non esse illud quo est, id est, essentiam. Hæc illi ita exponentes, sua commenta simplicibus & incautis uera uideri faciunt. Nos autem aliter ista fore intelligenda dicimus. Dicens enim, eo quod deus est, substantia est: sed quod pater est, substantia non est: hoc intelligi uoluit, quia essentia deus ē, & deitate substātia est. Eo enim substantia est quo deus est, & econuerso: cuius ea est deitas quæ est substantia, & substātia quæ deitas: sed quod pater est, non est substantia, id est, non quo pater est, eo substantia est: quia proprietate generationis pater est, qua substantia non est, ipsam tamen proprietatem substantiam esse non negauit. Ita etiam illud intelligendum est, quod ait: Cum pater est, non illud est quod est, id est, non illo pater est quod uel quo ipse est, i. essentia, sed notione.

Alijs etiam uerbis Augustini utuntur, ut asserant quod dicunt, scilicet proprietates personarum non esse dei substantiam. k

Item illis uerbis Augustini uehementer insistunt superius positis, scilicet quod uerbum secundum quod sapientia est & essentia, hoc est quod pater: secundum quod uerbum, non hoc est quod pater. Si (inquiunt) uerbum non est hoc quod pater secundum hoc quod est uerbum, id ergo quo uerbum est, non est illud quod pater est. Proprietas ergo quo uerbum est, non est id quod pater est, non est igitur diuina essentia. Respōsio. Ad quod dicimus, quia licet secundū quoduerhum, non sit hoc quod pater ē, ea tamen proprietas qua uerbum est, est id quod pater est, id est, diuina essentia, sed non est hypostasis patris.

SVMMA DISTINCTION. XXXIII

IN præinductis tractatū est de diuina essentia & absolutis proprietatibus eius, & qualiter illæ realiter idem sunt cum diuina essentia propter omnimodam diuinæ essentiæ simplicitatem. Tractatum est quoque de diuinis & increatis & superbenedictis personis, atq; de relationibus, proprietatibus, notionibusq; earum. Nunc in ista distinctione inquiritur, an proprietates illæ relatiuę, supersanctarum, superessentialium superuenerabi'iumq; personarum constitutiuæ ac distinctiuæ, sint realiter unum & idem cum diuina essentia. Et circa hoc proceditur opponendo ac respondendo, & recitantur opiniones quorundam erroneæ tam catholicorum correctioni acquiescentium, quàm pertinacium & incorrigibilium hæreticorum. Hæc est in summa huius distinctionis materia. Circa quam multa iam essent inquirenda, nisi ante in multis distinctionibus sparsim, & præsertim in tertia essent inducta, discussa ac pro uiribus determinata. Inibi enim quæsitum est, an relationes in essentia sint fundatæ, & an per prius in essentia quàm in personis, & qualiter in una eademq; essentia queant plures relationes, etiam inter se oppositæ oppositione originis radicari, & qualiter relationes essentialiter idem cum personis & essentia ualeant psonas distinguere, imò & constituere eas. An etiam actus notionales, relationes & proprietates in eadem existentes persona, distinguantur ab inuicem re sola uel ratione. Hinc quæstionibus huius distinctiōis minus est immorandum.

QVAESTIO I.

QVæritur ergo primo, an proprietates relatiuæ distinctiuæq́ personarum, sint realiter ipsæ personæ ac diuina essentia, et an sint in ipsa essentia et in personis.

¶Et quo'd nõ, probari põt ex multis motiuis in prætactis distinctionibus tactis, præsertim in quæstione q̃ quæritur, an cum simplicitate & unitate diuinæ essentiæ stet distinctio personarum. Vnde motiua illa reiterare uidetur superfluum, nisi quod breuiter tangi queunt.

Arguit 1. ꝯ ueritatē ¶Primo ergo arguitur sic, Distinctio rationis creatæ nil uariat in diuinis ubi summa incommutabilitas est. si ergo ꝓprietates & diuina essentia sunt idem & unum in re, sequi uidetur ꝙ uno multiplicato, multiplicetur & reliquum. siquidem unum & idem non põt multiplicari, & nõ multiplicari. Aut ergo tot sunt in diuinis essentię quot proprietates relatiuæ, aut proprietates illæ nõ sunt diuina essentia.

2 ¶Secundo, unum & idem non est causa distinctionis & indistinctionis, sed personæ sunt in essentia indistinctæ, proprietatibus uero distinctę. non ergo sunt unum & idem proprietates atq; essentia.

3 ¶Tertio, unum & idem non est relatiuum secundũ rem & non relatiuum secundum rem, sed essentia nõ est relatiuum realiter, proprietas autem est realis relatio, non ergo sunt idem. Multa his consimilia & difficiliora ante inducta sunt.

Alexāder ¶Ad hoc Alexander respondet: Paternitas est deus eo modo, quo contingit deum modo abstracto accipere.

obiectio. 1 Si autem obijciatur: Quæ realiter idem sunt, uno supposito, supponitur aliud: sed supposita proprietate, non supponitur essentia, nec econtra: ut si dicatur, paternitas est relatio, nõ supponitur diuina essentia, neq; de ea uerificatur quo'd sit relatio.

August. 2 ¶Rursus, secundum Augustinum pater non eo est pater quo deus, quia paternitate est pater, deitateq́ deus. paternitas ergo & deitas non sunt unum & idem, alioquin pater uno & eodem esset pater ac deus.

ad primũ. ¶Dicendum ad primum, ꝙ identitas in supponendo magis dependet à modo significandi consimili, q̃ ab identitate significati. Idcirco non sequitur, hoc est idem cum illo, seu illa sunt unum & idẽ in re, ergo supposito uno, supponitur reliquum.

ad secũdũ Autoritas uero Augustini ita est intelligenda, ꝙ pater non est pater eodẽ uniformiter sumpto, seu secundum eandem ratiõem accepto quo est deus: quoniam paternitate est pater, & deus deitate. Paternitas autem & deus differunt ratione, non uana, ficta & cassa, sed fundata in re, ut ante frequenter expositum est, moxq́ tangetur.

Obiectio. ¶Verum denuo sic obijci potest, Filiatio est filius, & filius est à patre, ergo filiatio est à patre, & non nisi per generationem. ergo est genita, sed filiatio est in eo quod genitum est, ergo filiatio est in seipsa.

Dilutio. ¶Ad quod dico ꝙ quidam concedunt hanc, Filiatio est à patre per generationem. negant tamen ꝙ sit genita. Imò magis concedunt ꝙ ipsa est genitus à patre, id est, filius generatus à patre, Sicut non sequitur, manus mea est à patre meo per generationem, ergo manus mea est genita. Verũtamẽ magistri nostri nõ concedunt istam, Filiatio est à patre per generationẽ: sed hanc, Filiatio est filio per generatiõem à patre. sicut in simili, Ista ecclesia est huic ab episcopo. Hæc Alexander.

Albertus ¶Deniq; circa hæc scribit Albertus: Concedimus ꝓprietates esse in ꝑsonis, & ꝙ sunt ipsæ personæ, & sunt in personis ut distinctæ ab eis secundum rationem intelligendi & attribuendi. sunt quoq; ipsæ personæ ut idem in re existentes cum ipsis, sicut & cum essentia: q̃niam quicquid in deo est, deus est. Hic autem modus dicendi in, reducitur ad illum modum quo proprietas est in eo, cuius est proprietas, cui confert esse distinctum. ideo partim se habet ut forma, partim sicut proprietas, & partim ut idem alio modo significatum. Est enim ut forma, quoniam confert esse personale: & est ut proprietas, inquantum distinguit. Est etiam ut idem alio modo significatum, quia est ipsa persona: & cum hoc est ratio distinctionis eius ab alia diuina persona.

¶Verum his ita obijcitur, Si proprietas est persona, ergo quælibet proprietas quæ est in persona, prædicatur de ipsa persona, sed cõmunis spiratio est quædam proprietas uel saltem relatio, estq́ in patre & filio, & in patre est ens nõ ab alio, in filio autem est ens ab alio. ergo idem est ab alio & non ab alio. obiectio 1.

¶Rursus, communis spiratio est persona, aut ergo est persona emanans ab alia, aut non. si primum, non est pater: si secundum, non est filius. & tamen ipsa est in patre & filio, ergo proprietas, relatio seu notio nõ est idem cum persona in re. 2

¶Dicendum quo'd communis spiratio est persona ens ab alia, quia in filio est filius ipse, & est persona nõ ens ab alio, utpote pater: nec hoc est inconueniens, quoniam non refertur ad idem. ad 1. et 2. Cumq́; infertur, ergo spiratio est ens ab alio & non ab alio, sicq́; affirmatio atque negatio uerificãtur de eodem, Dicendum secundũ doctores, quod ista est duplex: Spiratio est ens ab alio, quia ly ens potest adiectiue teneri & ad spirationem tanquam ad suum substãtiuum referri, sicq́; utraque falsa est, scilicet spiratio est ens ab alio, & spiratio non est ens ab alio. nec distant per affirmationem & negationem, cum ambæ sint affirmatiuæ. & significatur in affirmatiua, quo'd spiratio sit procedẽs ab alio, quod non conuenit, ut infra probatur: quoniam licet proprietas sit persona, non tamen persona supposita, proprietas supponitur. Porro in negatiua significatur proprietas ut distincta proprietate innascibilitatis: quod rursus non est, quia proprietas distinguit, non distinguitur. Si autem ly ens substantiue sumatur, sic affirmatiua est uera, utpote ista, spiratio ẽ ens ab alio: quia spiratio actiua est filius, qui est ab alio. Negatiua q̃q; similiter uera est, scilicet spiratio est nõ ens ab alio, cum sit pater, & istæ non opponuntur per affirmationem & negationem. Hæc Albertus.

¶Concordat Thomas: Simpliciter, inquiens, est cõfitendum, proprietates esse diuinam essentiam. Tho. Aq. Error enim contrarius qui narratur in litera, extitit Porretani, quem postea in Remensi reuocauit concilio, ut patuit supra. In relatione autem sunt duo, uidelicet relationis respectus, quo refertur ad alterum, in quo ratio relationis consistit, & item ipsum esse relationis, quod habet secundum quod existit in aliquo, seu in re quadam fundatur, puta in essentia seu quantitate. Proprietã tes sunt di uina essen tia Considerauerat autem Porretanus relationes secundum respectum ad alium, ex quo respectu non habet relatio quod ponat rem aliquam inhærentem. Vnde sunt quædam relationes nil reale in re ponentes. Hinc Porretanus dixit eas assistentes seu extra affixas, ut supra est recitatum. sed tales nullatenus sunt relationes in diuinis, quę constituunt ipsas personas:

quia fundantur super aliquid in re, hoc est, in communicatione diuinæ naturæ, in qua fundantur. Cumq́; diuina natura sit summe simplex, q̄cq̄d in ea ē, est realiter idem cum ipsa. Attamen quoniam manet ibi uerus respectus pertinens ad naturam relationis, ex illo respectu relatio potest distinguere, quamuis essentia non distinguat, sicq́; ꝓprietas & essentia sunt idem re, & differunt ratione. ¶Quo circa sciendum, q̄ ratio dupliciter sumitur. Primo, pro actu rationis ratiocinātis, uel pro potentia quæ est ratio. Secundo, prout est nomen intentionis siue secundum quod significat diffinitionem rei, prout ratio est diffinitio, siue prout ratio appellatur argumentatio. Itaq; cum dicitur, q̄ alia est ratio paternitatis, alia essentiæ in diuinis, non accipitur ratio prout est in ratiocinante tantum, sed secūdum quod est nomen intentionis & diffinitionem rei significat. Quamuis enim in diuinis non possit esse diffinitio, nec genus, nec differentia, nec compositio: tamen si intelligatur ibi aliquid diffiniri, alia erit diffinitio paternitatis aliaq́; essentiæ. In omnibus autem intentionibus communiter uerum est, q̄ non sunt in rebus, sed in anima tantum. habent tamen in re aliquid eis correspondens, puta natura, cui intellectus tales intentiones attribuit, sicut intentio generis non est in equo, sed natura animalis, cui per intellectum attribuitur ista intentio. sic & ratio quam dicimus aliam & aliam in diuinis, nō est in deo, sed est in eo natura siue realitas, super quam fundatur, & ex parte cuius ei ualeant conuenire rationes diuersæ, nec ipse est huiusmodi rationes. Per quod unius obiecti patet solutio. Hęc Thomas in Scripto.

Rō dupliciter sumitur.

Obiectio. ¶De his autem supra ex Summa contra gentiles & ex prima parte Summæ allegata sunt multa. Idcirco nunc omittuntur.

Dilutio. ¶Et si taliter arguatur, quæ sunt eadem uni tertio singulari, sunt idem inter se: sed ꝓprietates sunt idem cum diuina essentia, ergo sunt idem inter se, hoc quoque solutum est ante. Et Thomas in prima parte Sūmæ quæstione uicesimaoctaua respondet sic: Secundum philosophum primo physicorum, Argumētum hoc tenet in his quæ sunt idem re & ratione, ut uestimentum & tunica, nō autem in his quæ distincta sunt ratione. Vnde ibidem dicit, q̄ quamuis actio idem sit motui, similiter passio, non tamen sequitur q̄ actio & passio idem sint: quia in actione importatur respectus ut à quo est motus in mobili, in passione uero ut q̄ est ab alio. Conformiter, quamuis paternitas sit idem q̄d essentia, similiter filiatio, nihilominus in proprijs rationibus important respectus oppositos. unde realiter distinguuntur.

arti.3.ad.1

Petrus. Relatiuorum tria sunt gñā. ¶Consonat Petrus: Relatiuorum, dicens, tria sunt genera. quædam ponunt aliquid reale in utroq; extremorum, ut amicus, & relatiōes originis in diuinis. quædam solum secundum rationem, ut relatiōes precij & appreciati, & eiusdem ad se. quædam partim secūdum rem, s. in uno extremo, partim secūdum rationem, puta in altero, ut scibile & scientia. Deniq; huius admirabilis simplicitatis & identitatis ac distinctionis exemplum aliquātulum in mathematicis potest poni in pūcto, si ponat circulus & cētrum in medio eius, & per illud ducatur diameter ab una circunferētiæ parte in aliam, & à cētro trahantur lineæ infinitæ ad circunferētiam, & ad ipm per angulum duaꝝ ꝓximaꝝ lineaꝝ se in ipso contingentium. Hic etem pūctus habet absolutū esse pūcti, scdm quod est simplicissimum q̄d in gñe q̄ntitatis. Habet quoq; esse relatiuum principij, medij & finis, scdm comparatiōem ad diuersa. Hoꝝ quodlibet est idem cum pūcto, addit tñ quodlibet hoꝝ ꝓpriam rationem, quæ multiplicatio rōnum non facit in puncto compositiōem, nec eius unitati aut simplicitati repugnat. & alius est actus q̄ cōuenit principio, ut pote lineas inchoare: alius q̄ medio, s. lineā diametri cōtinuare: alius fini, uidelicet angulum terminare. Sic in deo ē una essentia, cui nō repugnat trina multiplicatio psonaꝝ, quaꝝ quælibet est diuina essentia, & tñ sunt distinctæ relatiōes eaꝝ, nec hæc relationum multiplicitas facit compositiōem in deo. Cuiuslibet item psonæ ē ꝓprius actus quo ab alijs distinguit. Aliud huius exemplū in naturalibus ponit Anselmus, in aqua fontis, riuo ac lacu. Insup q̄dam hic dicūt, q̄ rō tripliciter sumit. Primo, ꝓ intētione sola rōcinātis. Scdo, ꝓ intētiōe partim fundata in intellectu, partim in re, sicut intentio uniuersalis. Tertio, ꝓ rōne fundata totalit in re, hoc ē, ꝓ comparatione rei ad rē. Atq; hoc ultimo modo differūt in diuinis, ꝓprietas & psona rōne, quæ ratio est in psona eam determinādo, nō aūt est in essentia determinādo eandem. Dico ergo q̄ rō sic sumpta, est in re. Aliter non uideo quō ꝓprietates differāt re. & quāuis diuina essentia sit ratio illa, tñ nō est per illam, i. modo illius, nec rō illa cōuenit ei mō essentiæ, qm̄ modus essentiæ est absolutus modus rōnis illius relatiuus, psona uero est rō illa & per illam. Veruntñ q̄dam dicūt q̄ scdo modo rōnem accipiēdo, essentia est proprietas: nū tñ rō illa est deus, q̄uis deus habeat illam. siquidem quæcūq; ponunt in deo secūdum rem, sunt idem quod ipse, sed non quæcunq; ponuntur in eo secundum rationem aut intentionem.

Anselm.

Richard. ¶Cōcordat Richardus scriptis Thomæ & Petri in his, ac inter cætera addit: Cum ita arguit, si actiua spiratio est psona, nō est rō cur magis dicat esse psona patris q̄ filij, nec uidet q̄ una ꝓprietas sit duæ psonæ, ergo actiua spiratio nō ē psona. Dico q̄ extēdendo nomē ꝓprietatis ad relationē, falsum est q̄ una ꝓprietas nō est duæ psonæ. Spiratio em̄ actiua est realit idem q̄d pater & filius. Cōcedo tñ q̄ ꝓprietas inquātum est psona, nō est relatio: tñ res eadem quæ est relatio, ē psona. attñ sub alia rōne, q̄a persona ē sub ratione q̄ in se subsistēs, relatio uero secundum q̄d ipsa persona refertur ad aliam. Incōuenient igit dixit Porretanus, ꝓprietates non esse in personis, sed extra affixas, qm̄ uere sunt in psonis, & realiter sunt ipsæ psonæ, & p comparationem ad terminum ueræ manent relationes. Hæc Richardus.

Relatioē idem q̄d psona re, non rōne.

Bonauent. ¶Præterea Bonauētura hic refert, quēadmodū de ista materia tres fuerūt opiniōes. Vna Gilberti, dicētis q̄ ꝓprietates seu relatiōes nō sunt psonę, nec in psonis, sed affixæ. Alia Præpositiui, dicētis ecōuerso, q̄ ꝓprietates sint in psonis, nec distinguūt ab eis nisi in mō loquēdi. Quę opiniones improbatę sunt supra. Ideo est tertia positio, quā cōiter tenēt magistri, uidelicet q̄ ꝓprietates sunt psonę & sunt in psonis, & tñ aliq̄ mō differūt à psonis. Relatio nāq; rōne cōparationis quā habet ad subiectū seu suppositū, trāsit in substātiā in diuinis. ideo uere p̄dicat de eo, ut p̄r ē paternitas: rōne uero cōparationis quā habet ad obiectū seu terminū, uerissime manet in diuinis, nec facit cōpositionē, sed distinctionē. Cōpositio em̄ attēdit p cōparationē ꝓprietatꝫ ad subiectū, distīctio respectu obiecti. Cūq; ꝓprie

tas differat à psona quantũ ad modũ habẽdi se, idcirco psonã uere determinat & distinguit. Hoc tñ nõ tollit p̃dicationẽ unius de alio, qm̃ modus ille nõ addit essentiam aliam. Hæc Bonauentura.

Quęstio ¶Ex quibus directe patet rñsio ad quæstiõem qua quæritur, an ꝓprietas in diuinis sit psona. de qua quidam specialem formant articulum, & item ad quęsitũ hoc, an proprietates sint in personis, de quo etiam qdã specialẽ efficiũt q̃stiõem. Hæc etẽm condependent, & frequẽter ptracta sunt. Nã & ex p̃inducta rñsione Bonauentura declarat, q̃liter proprietas sit essentia: Relatio, inqens, ratione comparatiõis ad subiectum, trãsit in substãtiam. Idcirco proprietas est diuina substantia &c. In comparatione autem ad correlatiuum, dicit rẽ uerã & distinguit Et qm̃ iste respectus non dicit aliud q̃ psonam, ideo uere est essentia & psona. Et qa respectus ille nõ est essentiæ ad aliud, sed personæ ad personam, ideo respectus seu relationes sunt proprie in personis, nõ in essentia: quia personæ secũdum illos respectus referũtur & distinguũtur, essentia uero non determinatur neq; distinguitur nec refertur. sunt tñ in diuina essentia, loquendo communiter atq; improprie, ut dicatur in diuina essentia esse omne q̃d ẽ diuina essentia, seu oẽ q̃d ẽ in essentia uel psona. Hæc Bonauẽtura.

Tho. Aq. ¶In idem redeunt scripta Thomę super his dubijs. Nã ait, proprietates & personæ sunt idem in re, & differũt rõne, quẽadmodum de proprietatibus & essentia dictum est. tñ in hoc differt, q rõ seu distinctio proprietatis & essentiæ, est sicut rõ & distinctio diuersorꝫ generꝫ. utpote relatiui & absoluti: rõ uero proprietatꝫ & personæ, differt sicut rõ abstracti & concreti in eodem gñe acceptorꝫ. Porro in concreto duo considerãtur in rebus creatis, uidelicet compositio & quædam perfectio: quia concretum significatur per modũ existentis per se, ut homo, leo: in abstracto quoq; duo cõsiderãtur, puta simplicitas, qa significatur per modum formæ: & imperfectio, qa eius nõ est per se existere & operari. Hinc neutrũ hoꝝ plenarie cõuenit deo. Vnde probat̃ in libro de Causis, q nihil de deo dr̃ ꝓprie, qm̃ nec abstractum ꝓpter imperfectionem, neq; concretum propter compositiõem. Vtrunq; tñ aliq̃ mõ p̃dicatur de deo, qa concretum propter perfectiõem, & abstractum propter simplicitatẽ. Hæc Thomas.

Qualiter abstractũ & ɔcretũ p̃dicẽtur de deo.

Quęstio. ¶Insuper ad dubiũ q̃ quæritur, an proprietates sint in essentia & in personis, rñdens: Proprietates, inquit, sunt in essentia & in psonis, sed diuersimode. qm̃ in essentia sunt per rei identitatem, non tanq̃ in supposito aut subiecto, in personis uero sunt ut in subiectis siue suppositis. Veruntñ diuersimode dr̃ aliquid, suppositum alicuius. primo, sicut naturę per quam constituit̃ ipsum suppositum, sicut humanitas est in Socrate. sicq; proprietates personales sunt in personis. Secũdo, sicut eius quod aduenit post completum & cõstitutum esse rei, sicut albedo in Socrate. & ita secũdum modum intelligẽdi proprietates nõ personales, sicut innascibilitas atq; cõmunis spiratio, insunt personis: tñ nõ ita, q suppositum sit aliud ab eo quod realiter inest ei, sed solũ secundũ rõnem concreti & abstracti, ut dictũ est.

Qualiter ꝓpetates sint in eẽn tia & psonis.

Petrus. ¶His uerbis Thomæ cõsonãs Petrus: Si, ait, quæratur quõ proprietates diuersimode dicũtur esse in essentia & in personis, dicẽdum q sicut aliqd dr̃ esse in substãtia dupliciter, primo tãq̃ in gñe, ut id de q̃ substãtia p̃dicat̃: secũdo, ut in supposito, & hoc rursus dupliciter: primo, ut cõstituens illud, sicut forma substantialis: uel ut adueniẽs cõstituto, sicut forma accidẽtalis: sic proprietas est in essentia tanquã in gñe. i. cõmuniori essentialiter p̃dicabili. qm̃ oẽ esse in diuinis, siue proprietatꝫ siue psonæ, est substãtiale, & essentia p̃dicatur de utroq; sicut magis commune. persona uero est ibi ut prima substãtia. proprietas uero q̃si per reductiõem tanq̃ forma personæ. proprietas uero non est in essentia ut in supposito, ideo non determinat eam. relatio q̃q; in diuinis per comparationem ad id in quo est, non differt ab eo realiter, siue id dicatur persona siue essentia. sed per comparationem ad id à q̃ distinguit, differt re & ratione ab eo in quo est. & qm̃ non distinguit ab essentia, nõ dicitur esse in ea nisi per identitatem, & sicut in fundamento. Hæc Petrus.

¶Concordat omnino Richardus, affirmãs proprietates seu relatiões eẽ in essentia, nõ immediate, sed mediantibus personis secundum modum & ordinem intelligendi, essentia uero in personis est immediate. Richard⁹

¶Amplius quid de formali distinctione inter proprietates, essentiam & personas, sentiant Scotus, Franciscus de Maronis, Petrus de Candia cum suis sequacibus, patuit supra, distinctione potissime 5. unde ipsi distinctione 8. præcipue tractant.

¶Præterea Durandus circa hæc multa inducit, præsertim de entitate & realitate relatiõis, & q̃liter distinguatur à ꝓprio fundamẽto. Itaq; inter cętera ait: Quorũdam intentio est, q relatio realis in creaturis dũtaxat differt à suo fundamento realiter, & facit compositionem cum eo, & nihilominus potest alicui aduenire per alterius mutationem duntaxat. In diuinis autem dicunt q relatio non differt realiter à suo fundamento, nec facit compositionem cum eo, sicut nec cętera p̃dicata, quæ tñ compositionem faciũt in creaturis, Sed istud non uidetur rõnabiliter dictum, qm̃ sicut distincta relatiua habẽt distinctas actiones, ita & passiones, ergo uni nõ aduenit noua relatio ex sola mutatiõe alterius. Itẽ satis irrationabile est dicere, si ego solus sim albus, & alius ultra mare de nouo fiat albus, q proptẽ hoc aliqua res reddens me compositiorem mihi accrescat, puta relatio seu similitudo distincta ab albedine mea. Oportet nãq; ut agens iungatur passo. Iterum, si in creaturis respectus facit realem compositionem cũ fundamẽto, uidetur q similiter faciat in diuinꝫ, cũ utrobiq; ponamus realem respectum & reale fundamentum. Alij dicunt q relatio non dicit intrinsece aliud q̃ suum fundamentum, sed idem realiter, tamen extrinsece connotat aliquid quod nõ est ipa, & ad quod ipsa est sicut ad terminum, ita q licet albedo Socratis & ei⁹ similitudo cum Platone albo, non sunt duæ res quantum ad id quod intrinsece dicunt. Imo per idem realiter atq; formaliter Socrates fit albus Platoniq; similis. similitudo tamen importat extrinsece aliquam rẽ ad quam est seu refertur, uidelicet conformitatem in Platone, quam non importat albedo. Hæc opinio communior est, & eam tenet Magister in litera, & uidetur concordare dictis sanctorum. Tertia opinio mediam tenet uiam, q s. relatio est alia res à suo fundamento, & tamen non facit compositionem cum eo. Hæc Durandus. Durãdus

¶Cuius recitatio instantiam pati uidetur. Quamuis enim Magister dicat in litera, q relationes in diuinis non differant à fundamento, nõ tñ hoc dicit de relationibus creaturaꝝ, quę secũdum esse relatiões uocãtur. Nec sequitur, relatio in creaturis compositionem Dion.

cum suo efficit fundamēto, ergo in deo, ut supra aliqti es ostensum est. Ea quoque quę fiunt & sunt in creatis rebus p plura, sunt in deo per pauciora. Sed & diuina essentia in sua infinitate sine reali additiōe omnem perfectionem includit. & id quod absoluti, & id q̄d relatiui est, incomprehēsibiliter comprehendit, includit, complectitur. Nullus etiam theologorū authenticorū nūc tenet relatiōes in diuinis realiter nō esse, nec aliqs fatur eas distingui realiter ab essentia aut persona, nisi forsan perpauci, q dicūt relatiōem nō dicere aliqd reale, nec in creatore, neq; in creaturis. & q imaginant̄ diuinas & increatas personas per absoluta distingui, cōtra quorū errores supra satis est disputatum, ubi etiam in recitatiōe Gulielmi Parrhisiensis soluta sunt argumēta, quę Durādus cōtra primā illā positionē inducit.

Hēricus Quęstio. ¶Postremo Hēricus 5. quodlibet mouet hanc quęstionem, utrum relatio in deo scdm intētionem differat ab essentia, de qua re ex dictis ipsius introducta sunt multa, ponitq; triplicem distinctiōem, puta realem, & secūdum intētionem, atq; secūdum rōnem. Distinctionem uero secūdum intētionem, appellat nō, ꝓut intentio sumitur, ꝓ intētione secūda, de qua logica tractat p respectum ad primam intētionem: sed ꝓut intētio appellat̄ ptinens realiter ad simplicitatem alicuius essentiæ, natum p̄cise accipi absq; aliquo alio à quo nō differt re absoluta, quod similiter ptinet ad eādem. Vnde dr̄ intētio quasi intus tētio, eo q mēs suo conceptu determinate tēdit in aliquid quod est in re aliqua, & nō in aliquid aliud quod aliquid est eiusdem. Itaq; inter essentiam & relatiōem in diuinis nequaq̄ ē distinctio secūdum intētionem, q̄m illa distinctio esse nō potest nisi inter ea quæ uniūtur in eodem secundum rem, ita q cōceptus unius penitus excludit cōceptum alterius, & ecōtra. Vel ita, quod aliquid quod est in cōceptu unius, penitus excludatur extra id quod est in cōceptu alterius. Quęcūq; autem sunt talia, necessario ponūt cōpositionem in eo in quo sunt unum. relatio uero & diuina essentia nullam ꝓrsus compositionem ponūt in deo. Idcirco nō differūt nisi secūdum rōnem .i. secūdū diuersum modum cōcipiēdi aliquid, uidelicet secūdū ratiōes distinctas prædicamēti substātiæ & ad aliquid, quæ circa idem cadūt absq; compositiōe & diuersitate in re, sine qua esse non ualet diuersitas intentionum.

Triplex distinctionis genus

Diony. ¶ Videtur demum in determinatiōe huius quæsiti Hēricus aliqualiter dissentire à præfata quorūdam positiōe de modo fundatiōis relationum in diuina essentia: q̄m ait q relatiōes in ea fundātur ꝓut ipsa secūdum seipām est singularitas quædā, nō ꝓut est essentia huius aut illius suppositi. Hoc em̄ nō cōuenit ei nisi per relatiōem in ea fundatam. Vnde p hoc q relatio habet esse & fundari in essentia, simul cōstituit rōnem suppositi. Hæc Hēricus, de cuius positiōe supra dictum ē plenius. Obiecta soluta sunt supra, & nūc breuiter eorum solutio repeti potest. ¶Ea ergo quę conuertibiliter & adæquate sunt idem, ita se habet, q uno multiplicicato, multiplicat̄ & aliud. sic autem nō sunt idem, ꝓprietas, essentia & psona. ¶Ad secūdum, q idem eodē modo sumptum, seu secūdum eādem, ꝓprietatem, pfectiōem aut dispositiōem, nō est causa distinctiōis & indistinctiōis. ¶ Ad tertium simili modo, q unum & idem secūdum eādem rōnem & ꝓprietatem nō est relatiuum & absolutum. Nam & in rebus creatis idē suppositum est homo, & pat̄, & humanitate in gn̄e substātiæ, paternitate in genere relationis.

Soluunt argumēta initio q̄stionis adducta ad secūdū

ad tertiū.

QVAESTIO .II.

QVærit̄ consequēter, vtrum de proprietatibus et relationibus valeant prædicari adiectiua essentialia et personalia. ¶Videt̄ q sic, q̄m nulla ꝓpositio uerior, q̄ in qua idem dr̄ de seipso. cum ergo ꝓprietates sint realiter ipsæ psonę ac diuina essentia, uidet̄ q omnia uere prædicent̄ de ꝓprietatibus, quæ de psonis atq; essentia prędicant̄.

Arguitur contra p̄fatē.

¶In oppositum est doctrina communis, q̄a paternitas nō dr̄ generās, cum generare sit personæ. paternitas uero non significat̄ ut persona.

In opposituum.

¶Ad hoc Thomas rn̄det: Proprietas, psona & essentia solum differūt rōne, & secūdum diuersum modum significādi. Hinc distinguēdum est de adiectiuis, quoniam om̄ia illa quæ prædicāt cōditionem rei absolute, prædicant̄ communiter tam de ꝓprietate q̄ de essentio & psonis. & talia maxime sunt adiectiua negatiua, ut increatus, immēsus. Ideo dicimus, paternitas est increata, pater est increatus, essentia diuina est increata. Quæcūq; uero exprimūt modū significādi in quo tria hæc distinguunt̄, nō prædicant̄ de eis communiter. Tn̄ in his quoq; extat diuersitas. Quædam nāq; importāt illum modum significādi in principali significato sicut hoc nomē commune, importat significādo modū essentiæ, & similiter hoc nomen distinctum, importat modum psonæ: & hoc nomē distinguēs, modum proprietatis, & ista prædicari nō queūt de essentia, de ꝓprietatibus & relatiōibus indifferēter: q̄a falsum est dicere, essentia est distincta, ꝓprietas est communis. Quædā uero modum illum importāt nō ipsum significando, sed dādo eum intelligere ex suo modo significandi, ut ea quæ significāt p modum actus. Nam actus sunt suppositorū. Hinc talia nō possunt attribui ꝓprie nisi psonis, nō ꝓprietati neq; essentiæ, quæ significant̄ per modum formæ. Nō ergo ꝓprie dr̄, paternitas generat, paternitas creat. Ea quoq; quæ significātur concretiue, dant intelligere modum personarū. Idcirco nec ista est ꝓpria, paternitas est sapiens: nec ista, paternitas est innascibilis. Hæc Thomas.

Tho. A.

¶Hinc Petrus: Adiectiua, inqt, quæ ueniūt in prędicatiōem diuinam, aut prædicāt rem absolute seu conditiōem rei absolute, ut præcipue negatiue. & hæc prædicant̄ de essentia, persona & ꝓprietate, ut infinitus, immēsus. Aut prædicāt modum significādi, & hūc exprimūt uel ex principali significato, sicut hoc nomē commune, modum essentiæ: distinctum, modum personę: distinguēs, modum ꝓprietatis: hæc nō possunt permutatim de essentia, ꝓprietate & persona prędicari. Vel dāt intelligere ex modo significādi, ut significantia essentiam per modum operationis, ut creare: uel personam, ut gn̄are: uel essentiam per modum inhærētis, ut sapiēs: aut personam, ut nomē hoc pater sumptum adiectiue. & hęc omnia, ꝓprie attribui nequeūt nisi personis. Ideo istæ impropriæ sunt, essentia creat, paternitas generat. Similiter hæc, paternitas est pater, si ly pater adiectiue tenet̄. Hæc Petrus.

Petrus.

Quę adiectiua possint pdicari de relatiuis ac ppetatibus

¶Idem rn̄det Richardus alijs uerbis: Quædam, inquiens, dicunt̄ de diuina essentia in oppositiōe ad creaturam, ut increatum, ęternum, immēsum. & talia prędicant̄ de ꝓprietatibus, q̄m nō important aliquem modum essentiæ ꝓprium. Alia dicuntur de diuina essentia, ut est essentia cuiuslibet diuinæ personæ, ut esse cōmunicatum aut communicatiuum. & talia non prædicantur de proprietatibus, quia de ratione proprie-

Richard.

tatis est, uni soli competere. alia de essentia prædicanẗ, ut est principium actionis, ut intelligere, uelle, creare. & talia q̃uis dicanẗ de tribus diuinis personis, non tñ de proprietatibus nec de essentia proprie, quoniam actio est suppositi. Præterea actus personales nõ prædicantur de proprietatibus per modum denominatiuum, sed prædicatione quæ est per identitatem. Hæc enim est uera, Paternitas est generatio actiua. non tamen recipitur ista, paternitas generat. Quamuis enim eandem rem significent generare & generatio, tñ diuerso modo: q̄m generare significat actum & ꝑ modum actus, generatio autem nõ sic. Et quia actus sunt suppositorũ, quamuis per formas, nõ autem proprie ipsarum formarum tanquam agẽtium, sed tanq̃ principiorum agendi ipsis suppositis: hinc quamuis ista sit concedenda, pater generat, nõ tamen ista, paternitas generat. ¶Et si obijciatur, ꝙ non solum ignis, sed & caliditas calefacit: Dicendum ꝙ illa est impropria, caliditas calefacit, non tamen ita impropria ut hæc, paternitas generat: quoniam caliditas est forma absoluta, paternitas relatiua. Hæc Richardus.

[...ectio ...itur.]

[...bertus.] ¶Hinc scribit Albertus: Quatuor modis se possunt habere essentialia adiectiua, quibus impediantur de notionibus seu proprietatib⁹ prædicari. Primo, si sint essentialia per modum essentiæ. Secundo, si sint essentialia appropriata ꝑsonæ. Tertio, si sint essentialia cointellecta persona. Quarto, si sint essentialia per modũ actus diuini. Essentialia per modum essentiæ, ut non distingui relatione nec significatione, & consimilia. Essentialia appropriata seu attributa personę, sunt ea quæ concretiue dicuntur: quoniam illa significant essentiam in personis, ut sapiens, potens. Vnde stultum est dicere, ꝙ paternitas est sapiens. Essentialia uero cointellecta persona sunt, ut trinus, incarnatus. Idcirco nõ dicimus, paternitas est trina, id est, trium una, quẽadmodum dicimus, essentia est trina, id est, trium una. Essentialia per modum actus sunt, ut creare, gubernare. Vnde non est dicẽdum, paternitas creat, gubernat. Cætera omnia possunt de proprietatibus seu notionibus dici, præsertim negatiua, sicut immensum, increatum. Si quæratur de causis harum exceptionum in substantialibus adiectiuis, dicendum ꝙ quamuis essentia sit proprietas, tamen modi significandi quandam habent oppositionem, & inde prima consurgit cõditio. similiter supposita persona, non supponitur notio: & inde trahitur tertia, quia tũc aliquid conuenit uni q̃d non alij. Item notio significatur in abstracto, atque ut ens in alio. ideo non conueniunt ei illa quæ significãt aliquid ut per se existens personaliter, ut sapiens, bonus: & inde uenit secunda conditio. Rursus, notionis non est agere, sed personæ. indeq; oritur ratio quartæ exceptionis.

[...iectiua ...ntialia ...modis ...pedium- ...r ne pdi ...i de p- ...tatib⁹]

[...tio] ¶Deniq; si quæratur, utrum personalia adiectiua de notionibus prædicentur, Dicendum ꝙ personalia illa ut personalia, non dicuntur de notionibus: quoniam personalia adiectiua ut huiusmodi, aut conueniunt personæ in se, ut esse distinctum: & sic non possunt competere notioni propter oppositum modum significandi, quoniam notio seu proprietas designatur ut ratio distinguens, non ut res distincta per se existens. Aut personalia sunt, quibus persona emanat à persona, ut generare, spirare, quæ actũ significant personalem: aut adiectiue dicunẗ de persona, ut generans, spirans, secundum quod adiectiue tenentur participia illa, & tunc nequeunt notioni conuenire: quoniam nõ significatur ut agens, sed magis ut ratio agentis. Si uero sint adiectiua nominaliter significata, non competunt notioni: quia sic dicunt rationem, quare uel qualiter una persona manat ab alia. Hinc paternitas non est pater, si ly pater adiectiue tenetur, q̄m sequeretur ꝙ filium genuisset. Simili modo, filiatio nõ est filius, nec essentia pater, si pater adiectiue sumatur: quia essentia non genuit. prædicatur tamen persona de proprietate, secundum quod nomen personæ substantiue tenetur, quemadmodum & de essentia. sicq; ista est uera, essentia est pater, hoc ẽ, essentia est is qui est pater. Similiter ista, paternitas est pater, id est, paternitas est ille qui est pater. Hæc Albertus.

¶At uero Bonauentura hic contestatur: Quædam est prædicatio per identitatem, & quædam per inhærentiam. Prędicatio per inhærentiam fit concretiue & ratione suppositi, ut album est musicum. Prædicatio uero per identitatem, fit in abstracto & ratione formæ nõ suppositi, ut iustitia est bonitas. Itaq; notio ad notionem potest comparari dupliciter, utpote cõcretiue & abstractiue. Si cõcretiue, una põt prædicari de alia, ut generans est spirãs. Si abstractiue, nõ põt: quoniam sic non notat nisi respectum. Ideo falsa est hæc, paternitas est spiratio. Hæc Bonauentura. Bonauen.

¶Præterea à prætacta Alberti responsione uidetur paulùlum dissentire Antisiodorensis in Summa sua libro primo circa hæc scribens: Adiectiua essentialia dicuntur de notionibus. Paternitas enim seu filiatio est immensa, æterna, omnipotẽs, sicut diuina essentia. Itẽ, cum notio sit deus, sequitur ꝙ sit immẽsa, om̄ipotens & æterna. Albertus uero, sicut iam patuit, dicit nõ esse dicẽdum ꝙ paternitas sit potẽs. Deinde Antisiodorensis subiũgit: Cum adiectiua essentialia dicãtur de notionibus, cur nõ eodem modo adiectiua notionalia de essentia prædicãtur? Quemadmodum eñ notio est ꝑsona uel essentia, sic essentia est notio. Verum est autẽ ꝙ notionalia nõ dicũtur de essentia, quia nõ dicimus, essentia generat: imo nec gignit nec gignitur, nec spirat neq; spiratur. Dicẽdum ꝙ adiectiua quæ copulant diuinam essentiam, ideo prædicãtur communiter & indistincte de personis & notiõibus: quia essentia seu esse, commune est & indistinctum quid. Hinc adiectiua quæ copulãt diuinam essentiam, prædicãtur de notiõibus & personis. Adiectiua uero quæ copulãt notiones, sunt propria: ideo prædicãtur tãtummodo de ꝑsonis, inquãtum sunt ꝓpria. Et hæc est ratio, quare potius essentialia prædicẽtur de notiõibus q̃ ecõtra. Verũtamen nõ om̄ia adiectiua de notiõibus prædicãtur, quia nõ illa quæ præter naturam aliquid cõnotãt, q̃d nõ cõuenit notiõi, ut trinum, incarnatum. Essentia nã ꝙ est trina, id est, trium una siue communis, nõ notio aliqua. Similiter essentia diuina est incarnata, q̄m ipsa est associata siue unita humanæ naturæ in eadem natura. Hęc aũt nõ cõceditur, Filiatio est incarnata, q̄a associatio seu unitio talis inter similia attẽdiẗ, utpote naturæ ad naturam, nõ notionis ad naturã. Sed cum notio sit ꝑsona, sicut & ipsa ẽ essentia, cur ꝑsonalia adiectiua nõ dicũtur de notiõibus, sicut adiectiua essentialia, cũ tñ maior sit affinitas notionis ad ꝑsonã q̃ ad essentiã, q̄a ꝑsonã notificat & distinguit, & ꝓprie ẽ in ea: q̃d tñ nõ cõcediẗ, q̄a paternitas nõ spirat? Dicẽdũ ꝙ adiectiua q̃ cõueniũt ꝑsonis, ꝓprie significãt ea q̃ sunt in ꝑsonis, uidelicet actus proprios ꝑsonaꝝ, ut gñare, spirare. Antisiod.

Agere aũt ꝓprie ad pſonã ſeu ſubſtantiam ptinet, nõ ad notionẽ, q̃ eſt relatio, cuius eẽ ẽ ad aliud ſe habere. Cũ itaq; adiectiua cõuenietia eſſentiæ, ſignificẽt rem communem & indiſtinctam, potius prædicatur de notiõibus quàm adiectiua cõuenientia perſonis, quæ pſonarum ſunt propria. & etiam, qm̃ ad notionem nõ proprie pertinet agere. Hæc Antiſiodorenſis, in cuius uerbis quod dicitur eſſentia incarnata, qualiter uerum ſit, loco ſuo patebit.

Alexãder ¶Poſtremo, præinductis ſecũdum Thomam, Albertum, Petrum, Richardũ, cõcordat Alexãdri reſpõſio, aſſerẽtis regulariter adiectiua eſſentialia quæ pertinẽt ad rem eſſentiæ ſolum, ita q; nõ dicũt reſpectum ad perſonam, nec dicũt modum eſſentię, nec appropriantur perſonis, nec dicũt effectum in creatura, dicũtur de notiõibus, ut quæ dicũtur per abnegationem, ſicut ęternus, immenſum. Cætera quæ de hoc ſcribit Alexãder, ſententialiter ſunt inducta. Porro ad hoc, an adiectiua notionalia quæ dicũtur de perſonis, dicantur de notionibus, reſpondet concordanter prædictis: Adiectiua notionalia non dicuntur de notione ſubſtantiue dicta, quoniã adiectiuum notionale deſignat proprietatem perſonæ. Vnde ſicut deus & deitas differũt ratione, quoniam deus dicit quod eſt, Deitas quo eſt: ſic perſona & notio. Perſona q̃ppe ſignificat, quis ſeu qui eſt: notio, quo ẽ. Cum itaq; notio ut notio, nihil dicat de ſubſtãtia, & adiectiua quærãt ſubſtantiam, cui innitãtur ſecũdum modum intelligẽdi atq; loquendi, nõ queũt prædicari de notiõe, ſed de perſona. Idcirco non ſequitur, Pater & paternitas cõuertuntur, ſed generãs prædicatur de patre, ergo & de paternitate: ſicut non ſequitur, cum perſona & eſſentia conuerſim dicantur, ut quod dicitur de eſſentia, dicatur de perſona. Imò eſt ibi fallacia figuræ dictionis ex uariatione prædicamenti. Rurſus, in adiectiuis eſſentialibus abſolutus eſt intellectus. ideo non repugnat intentioni ſeu rationi proprietatis, quia nil dicunt ultra eſſentiam. Vnde quemadmodum propter identitatem & ſimplicitatem eſſentiæ dicitur, paternitas eſt eſſentia: Ita dicitur, paternitas eſt æterna. Notionalia uero dicunt habitudinem perſonæ, inquantum perſonæ: idcirco non conueniunt notioni aut proprietati, quę nõ habet intellectum hypoſtaſis ſeu perſonæ, ſed ſolum proprietatis. Hæc Alexander.

Adiectiua notionalia non dicunt de notione.

Opinio quorundam, non idem eſſe perſonam & eſſentiã uel naturam dicentium, & eandem eſſentiam non poſſe eſſe patrem & filium & ſpiritũſanctum. Diſtinctio XXXIIII. A

PRædictis autem adijciendum eſt, q; quidam peruerſi ſenſus homines, in tantam proſilierunt inſaniam, ut dicerent non idem eſſe naturam dei & perſonam ſiue hypoſtaſim, dicentes eandem eſſentiam non poſſe eſſe patrem & filium ſine perſonarum confuſione. Si enim (inquiunt) ea eſſentia quæ pater eſt, eſt filius, idem ſibi pater eſt & filius. Si hanc rem dicis eſſe patrem, aliam quære quam dicis eſſe filiũ. Si uero aliam non quæſieris, ſed eandem dixeris, idem genuit & genitus eſt. Propter hæc & huiuſmodi inter naturam & perſonam diuidunt, ita ut non recipiant unam deitatis naturã, & ſimplicem eſſe tres perſonas. Idq; teſtimonio Hilarij defendere nituntur, qui in ſeptimo libro de Trinitate quærẽs, utrum Apoſtolus ſpiritum dei nominãs & ſpiritum Chriſti, idẽ ſignificauerit utroq; uerbo, inquit ita: Gentium prædicator uolens naturæ unitatem in patre & filio docere, ait: Spiritus dei in uobis eſt. Si quis autem ſpiritum Chriſti nõ habet, hic non eſt eius. Si autem ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum &c. Spirituales omnes ſumus, ſi in nobis eſt dei ſpiritus: ſed & hic ſpiritus dei eſt & ſpiritus Chriſti. Et cum Chriſti ſpũs in nobis eſt, eius ſpiritus in nobis eſt qui ſuſcitauit Chriſtum. Et cum ei⁹ qui ſuſcitauit Chriſtum, in nobis eſt ſpiritus, & ſpiritus in nobis eſt Chriſti. Nec tamen non dei eſt ſpiritus qui in nobis eſt. Diſcerne ergo ò hæretice ſpiritum Chriſti à ſpiritu dei, & excitati à mortuis ſpiritũ Chriſti à ſpũ dei Chriſtum à mortuis excitantis: cum qui habitat in nobis ſpũs Chriſti, ſpũs dei ſit: & ſpiritus Chriſti à mortuis excitati, ſpiritus dei tantum ſit Chriſtum à mortuis excitantis. Et quæro nunc in ſpiritu dei, utrum naturam, an rem naturæ ſignificatam exiſtimes. Nõ eſt eñ idẽ natura quod res naturæ, ſicut non idem eſt homo & quod hominis eſt: nec idẽ eſt ignis, & quod ipſius ignis eſt: & ſecundũ hoc nõ eſt idẽ deus, & quod dei eſt. Huius dicti occaſione præfati hæretici dogmatizauerũt, non idem eſſe perſonam & naturam dei, aſſerẽtes naturam dei non eſſe tres perſonas, intelligentes in his præmiſſis uerbis Hilarij per rem naturæ, perſonam: & nomine naturæ, diuinam naturam. Et ideo dicunt Hilarium interrogaſſe hæreticum, utrum per ſpiritum dei putaret ſignificatam eſſe naturam, an rem naturæ: ut ſic oſtenderet diſtinguendum eſſe inter naturam & rem naturæ, id eſt, perſonam.

Rom. 8. b

Hic docet quomodo eis obuiat ipſius ſcripturæ circunſtantia, & qualiter prædicta intelligi debeant, & quod ſpirituſſanctus eſt res unius naturæ patris & filij, & eſt ipſa natura. B

Hoc quidam dicunt, non intelligentes pia diligentia ſcripturæ circunſtantiam: qua conſiderata, percipi poteſt quomodo præmiſſa dixerit Hilarius. Subſequenter enim in eadem

Hilarius.

serie ostendit, in spiritu dei aliquãdo significari patrem, ut cum dicitur: Spiritus domini su Isaie.61.a
per me. Aliquando significari filium, ut cum dicitur: In spiritu dei eijcio dæmonia, naturæ Matt.12.c
suæ potestate se dæmones eijcere demonstrans. Aliquando spiritumsanctum, ut ibi: Effun- Joel.2.g
dam de spiritu meo super omnem carnem. Quod dicit consummatum fuisse, cum apostoli
spiritusancto misso, omnibus linguis locuti sunt. Deinde quare hanc distinctionem fecerit, Actu.2.a
& quod in superioribus per uerba Apostoli idem spiritussanctus significatus sit, & ꝙ ipse sit res unius naturæ patris & filij, aperte ostendit, inquiens ita: Hæc idcirco sunt demonstrata, ut quacunqꝫ parte hæretica falsitas se contulisset, finibus ueritatis concluderetur. Habitat eñ in nobis Christus, quo habitante habitat deus: & cum habitat in nobis spiritus Christi, non alius habitat quàm spiritus dei. Quòd si per spiritumsanctum Christus in nobis intelligitur esse, hunc tamen ita spiritum dei, ut spiritum Christi esse noscendum est: & cũ per naturam dei natura ipsa habitat in nobis, indifferens natura filij creditur esse à patre: cũ spiritussanctus qui est spiritus Christi & spũs dei, res naturæ demõstretur unius. Quæro nũc ergo, quomodo non ex natura unum sunt? A patre procedit spiritus ueritatis, à filio mittitur, Joh.16.e
& à filio accipit. Sed omnia quæ habet pater, filij sunt. Idcirco qui ab eo accipit, dei spiritus ẽ, & idem spiritus Christi est. Res naturæ filij est, sed & eadem res & naturæ patris ẽ, & dei excitantis Christum à mortuis, spiritus ẽ: & idem spiritus Christi ẽ à mortuis excitati. In aliquo differt Christi & dei natura, ne eadem sit si præstari potest, ut spiritus qui dei est, non sit etiam Christi. Est ergo in nobis spiritus dei, & est in nobis spiritus Christi: & cum spiritus Christi inest, inest spiritus dei. Ita cum quod dei est, & Christi est: & quod Christi est, dei est: non potest quid aliud diuersum Christus esse quàm deus est. Deus igitur Christus est unus cum deo spiritus, secundum illud: Ego & pater unũ sumus. In quo docet ueritas unitatem
esse naturæ, non solitudinem unionis. Ecce si hæc uerba diligenter attendas, inuenis spiritũ Johã.10.f
sanctum rem naturæ dici patris & filij: & eundem dici esse naturam dei, ubi dicitur: per naturam dei natura ipsa habitat in nobis, si per spiritumsanctum Christus est in nobis. Itaqꝫ in trinitate non ita distinguendum est inter naturam & rem naturæ, sicut in rebus creatis, qa (ut ait Hilarius) comparatio terrenorum ad deum nulla est: & si qua cõparationum exẽpla interdum afferuntur, nemo ea existimet absolute in se rationis perfectionem continere. Nõ enim humano sensu de deo loquendum est.

Quod propter res creatas illud dixerit, non idem est natura et res naturæ. C

Ad naturam ergo rerum creatarum respiciens, inquit: Non idem est natura quod res naturæ, subijciens exempla de ipsis creaturis. Inde ostendens erroris esse, sub mensura creaturarum metiri creatorem, addit: & secundum hoc non idem est deus, & quod dei est. ac si diceret, Si ad instar creaturarum de creatore sentis, cogeris fateri quia non idem est deus, & quod dei est: quod dicere impium est, cum spiritus dei deus sit, & dei filius sit deus.

Quod non aliud est deus et quæ sua sunt, ita ut insint. alia enim sunt quæ insunt, alia quæ non insunt. D

Non ergo secundum corporales modos (ut in eadem subdit serie) accipienda sunt hæc quæ de deo dicuntur: ubi euacuans opinionem eorum qui ita putant, aliud deum esse, & aliud quod dei est: aliudqꝫ naturam dei & rem naturæ, ut est in creaturis: aperte docet non aliud esse deum, & quæ sua sunt, ita ut insint illi, sic dicens: Homo aut aliquid ei simile cum alicubi erit, alibi non erit: qui ad id quod est, illic continetur ubi fuerit in forma: ut nõ ubiqꝫ sit, qui insistens alicubi sit. Deus autem immensæ uirtutis uiuens potestas, quæ nusquã nõ assit, nec desit usquam, quæ se omnem per sua edocet, & sua nõ aliud quàm se esse significat: ut ubi sua insint, ipse esse per sua intelligatur. Non autem corporali modo cum alicubi sit, non etiam ubiqꝫ esse credatur, cum per sua in omnibus esse non desinat. Non autẽ aliud sunt quàm quod ipse est, quæ sua sunt. Et hæc propter naturæ intelligentiam dicta sunt. His uerbis aperte significatur, si tamen intelligis hæretice, quia diuina natura non aliud est ab his quæ sua sunt, ita ut insint: & per illa in omnibus suis est quæ non insunt. Sua enim sunt etiam quæ nõ

insunt, id est, omnes creaturæ, & sua sunt quæ insunt, ut tres personæ quæ sunt eiusdem naturæ & eadem natura, sicut supra Augustini testimonio firmauimus, dicentis tres personas esse eiusdem essentiæ uel eandem essentiam: sed non ex eadem essentia, ne aliud intelligatur essentia, aliud persona. Non tamen diffitemur aliquam distinctionem habendam fore secundum intelligentiæ rationem, cum dicitur hypostasis, & cum dicitur essentia: quia ibi significatur quod est commune tribus, hic uero non. Est tamen hypostasis essentia, & econuerso. Fateamur ergo unum atque idem esse tres personas secundum essentiam, differentes autem pro
Augu. sup Psalm. 68 prietatibus. Vnde Augustinus super locum prætaxatū psalmi ait: Quæris quid sit pater? Respondetur, deus. Quæris quid sit filius? Respōdetur, deus. Quæris quid sit pater & filius? Respondetur, deus. De singulis interrogatus, deum responde. De utroque interrogatus, non deos, sed deum responde. Non sic in hominibus. Tanta enim est substantiæ unitas, ut æqualitatem admittat, pluralitatem nō admittat. Si ergo tibi dictū fuerit cum dicis filium esse quod pater est, profecto filius pater est. Responde, secundum substantiam tibi dixi, hoc esse filium quod pater est, non secundum id quod ad aliud dicitur. Ad se enim dicitur deus, ad patrem dicitur filius. Rursumque pater ad se dicitur deus, ad filium dicitur pater. Quod pater ad filium dicitur, non est filius: quod dicitur filius ad patrem, nō est pater. Quod dicitur pater ad se & filius ad se, hoc est pater & filius, id est, deus.

Vtrum ita possit dici deus trium personarum, uel tres personæ unius dei, ut dicitur una essentia trium personarum, & tres personæ unius essentiæ. E

Hic considerādum est, cum deus sit diuina essentia, & ita dicatur unus deus esse tres personæ, sicut una essentia dicitur tres personæ: utrum ita ualeat sane dici, unus deus trium personarum, uel tres personæ unius dei: sicut dicitur una essentia trium personarū, & tres personæ unius essentiæ. In his locutionibus scripturæ usus nobis æmulandus uidetur, ubi frequenter reperitur ita dictum: Vna est essentia trium, & tres sunt personæ unius essentiæ: nusquam autem occurrit legisse, unum deum trium personarum, uel tres personæ unius dei. Quod ideo puto sanctos doctores uitasse, ne ita forte acciperetur in diuinis personis, ut accipitur cum de creaturis simile quid dicitur. Dicitur enim deus Abraam, Isaac & Iacob, & de
Exodi 3 Matt. 22. us omnis creaturæ. Quod utique dicitur propter principium creationis uel gratiæ priuilegium, & creaturæ subiectionem uel seruitutem. Cum ergo in trinitate nihil sit creatū uel seruiens uel subiectum, non admisit fides in trinitate talem locutionis modum. Ita etiam econuerso non dicitur de dei essentia, quod ipsa sit essentia Abraam, Isaac & Iacob, uel alicuius creaturæ, ne creatoris uel creaturæ naturam confundere uideamur.

Quod licet potentia, sapientia, bonitas de deo secundum substantiam dicantur in scriptura, tamen solent hæc nomina distincta ad personas interdum referri. F

Ex prædictis constat, quod sicut essentia, ita potentia, sapientia, bonitas, de deo dicuntur secundum substantiam. Quæ autem secundum substantiam de deo dicuntur, tribus personis pariter conueniunt. Vna est ergo potentia, sapientia, bonitas patris & filij & spiritussancti: & hi tres eadem potentia, eadem sapientia, eadem bonitas. Vnde aperitur in trinitate summa esse perfectio. Si enim ibi deesset potentia, uel sapientia, uel bonitas, non esset summum bonum. Sed quia ibi est perfecta potentia, infinita sapientia, incomprehensibilis bonitas, recte dicitur & creditur summum bonum. Cumque unum & idem penitus sit in deo potentia, sapientia, bonitas: in sacra tamen scriptura frequēter solent hæc nomina distincte ad personas referri, ut patri potentia, filio sapientia, spirituisancto bonitas attribuatur: quod quare fiat, non est ociosum inquirere.

Quare id fiat, scilicet quod patri potentia, filio sapientia attribuatur. G

Id ergo sacri eloquij prudentia facere curauit, ne dei immensitatem similitudine creatu-

*metiremur

ræ *metiretur. Dixerat enim scriptura sacra, quia deus pater est, & quod deus filius est, & audiuit hoc homo qui hominem patrem uiderat, deum patrem non uiderat: cogitare cœpit ita esse in creatore, ut uiderat esse in creaturis: à quibus hæc nomina translata sunt ad creatorē, in quibus pater est prior filio, filius est posterior patre: & ex antiquitate in patre defectus, ex posterioritate in filio imperfectio sensus solet notari. Ideo occurrit scriptura, dicēs patrem potentem, ne uideatur prior filio, & ideo minus potens: & filium sapientem, ne uideatur posterior patre, & ideo minus sapiens.

Quare spirituisancto bonitas attribuatur. H

Dictus est etiam spiritussanctus deus, et dictus est habere spiritum deus, & uidebatur hoc quasi nomen inflationis & tumoris. Vnde humana conscientia ad deum pro rigore & crudelitate accedere metuit. Ideo scriptura temperauit sermonem suum, spiritum bonū nominans, ne crudelis putaretur qui mitis erat: non quod pater solus sit potens uel magis potens, & filius solus sapiens uel magis sapiens, & spiritusſctūs solus bonus uel magis bonus. Vna est ergo potentia, sapiētia, bonitas trium, sicut una essentia. Ideoq́ sicut dicitur filius homousios, id est, consubstantialis patri, ita & coomnipotens.

De hoc nomine homousion ubi in autoritatem receptum sit, & quid significet. I

Hic non est prætermittendum, quod Augustinus in libro tertio contra Maximinum dicit de hoc nomine homousion, quo latini tractatores frequenter utuntur. Pater (inquit) & filius unius sunt eiusdemq́ substantiæ. Hoc est illud homousion, quod in cōcilio Niceno aduersus hæreticos Arrianos à catholicis patribus ueritatis autoritate firmatum est. Quod postea in concilio Ariminensi propter nouitatem uerbi minus quàm potuit intellectam, quam tamē fides antiqua pepererat, multis paucorum fraude deceptis, hæretica impietas sub hæretico imperatore Constantino labefactare tentauit. Sed post non longum tempus libertate fidei catholicæ præualente, postquam uis uerbi sicut debuit intellecta est, homousion illud catholicæ fidei sanitate longe lateq́ defensum est & diffusum. Quid enim est homousion, nisi unius eiusdemq́ substantiæ? Quid est inquam homousion, nisi, Ego et pater unum sumus? Non ergo inter prophanas uocum nouitates hoc uitandum est.

Aug. li. 3 Maximi. cap. 14.

Joh. 10. f 1. Tim. 6.

De nominibus quæ translatiue & per similitudinem de deo dicuntur. K

Præterea sciendum est, quòd in assignatione dictionis nominum inter alia quæ supra diligenter executi sumus, quædam diximus trāslatiue & per similitudinem de deo dici: ut speculum, splendor, character, figura, & huiusmodi: de quibus pio lectori breuiter trado quod sentio, ut scilicet ratione similitudinis considerata, ex causis dicendi dictorum intelligētiam assumat, sed catholicam.

Nihil dignum excellentia ineffabilis trinitatis se tradidisse dicit, ad alia transiturus. L

De sacramento unitatis atq́ trinitatis summæ & ineffabilis multa iam diximus, Nihil tamen eius ineffabilitate dignum tradidisse profitemur, sed potius ex nobis mirificatam eius scientiam, nec potuisse nos ad illam peruenire. Psal. 138.

SVMMA DISTINCTIONIS XXXIIII.

Hic reprobatur alius error, diuinæ repugnās simplicitati. Fuerunt enim quidam, dicentes quòd tres diuinę personę non essent qd unum, nec realiter una essentia. & quòd diuina essentia non esset pater & filius nec trinitas. qui fuit error abbatis Ioachim, contra quem superius quoque prolixe est disputatum. Huius ergo erroris falsitatem autoritatibus scripturarum testimonijsq́ sanctorum redarguit. Motiua quoq́ ita opinantium tangit & soluit, & circa hoc mouet quæstionem, an sicut dicimus tres personas unius essentiæ & unam essentiam trium personarum, sic etiam dicere liceat, unus deus trium personarum, & tres personæ unius dei. Dein de tangit de his quæ appropriantur personis, atq́ de hoc nomine homousion, & de his quæ deo translatiue & per similitudinem attribuuntur. De omnibus autem his iam ante suis locis diffuse tractatum est, dempta hac quæstione, An dici queat unus deus trium personarum, aut tres personæ unius dei, & de nomine homousion. Non ergo est hic superflue immorandum.

QVAESTIO I.

Et quæritur primo, an diuina essentia sit persona, hoc est, an realiter idē sit cum qualibet diuina persona, imo et cum duabus, ⁊ item cū tota superbeatissima trinitate.

¶ Videtur quòd non, quoniam unum & idem non est genitum & non genitum, generans & non generans. immultiplicabile & multiplicatum, communicabile & incommunicabile. sed diuina essentia est nō genita, imò nec gignens nec generata, & est immultipli Arguit 1. 2 veritate

cabilis, tamen communicabilis. Persona uero in diuinis multiplicatur & gignitur, incommunicabilisque consistit. Ad idem possent multa argumenta induci, quæ iam ante, præsertim in tertia distinctione contenta sunt.

Bonauēt. ¶Ad istud Bonauentura respondet. Dum quæritur, an res naturę, id est, persona, aliquid superaddit essentiæ seu naturæ diuinæ, dicendū quod de additione possumus loqui dupliciter, scilicet quo ad rem, & quo ad intellectum. & quantum ad intellectum, persona superaddit essentiæ: quoniam aliquid est de intellectu & ratione personæ, quod non est de intellectu & ratione essentiæ: quia persona describitur quod sit suppositū intellectualis naturę, distinctum proprietate ad dignitatem pertinente, ubi multa tanguntur, quæ non sunt de ratione essentiæ. Et ipsam essentiam per talem additionem non distinguit intellectus, neque personam componit. Non distinguit naturam, quia etsi superaddat rationi naturæ proprietatem, non tamen addit in recto, ut intelligas personam esse naturam proprietate distinctam: sed in obliquo est intelligendum, personam esse suppositum rationalis naturæ, distinctum proprietate. Idcirco nō ponit distinctionem circa naturā, nec psonā cōponit, nec ei aliquid quod nō sit in ipsa, imponit. Ex hoc patet quod intellectus fidelis & sanus apprehendit personam esse simplicissimam, nihilominus intelligit eam esse perfectissimam. Vnde sicut intelligit omnes conditiones nobilitatis in essentia esse, eo quod perfectissima sit, quæ quamuis secundum ratiōem & modum intelligendi sint multæ, tamen intelligit omnes esse unum in re: sic & personam dicit simplicissimam esse, quamuis dicat in ea esse naturam & suppositum ac proprietatem, quę omnia intelligit esse unū.

(Quid superaddat persona essentię.)

Obiectio. Sed si persona secūdum rem nil addat supra naturam, non uidetur intelligibile esse quod persona sit distincta secundum rem & non essentia, cum nulla sit additio & nulla differentia secundum rem inter essentiam & personam.

Dilutio. ¶Ad quod qualitercunque intelligendum, cum excedat uires intellectus humani, considerandum est

Richard⁹. sicut docet Richardus, quod est distinctio per qualitatem, & est distinctio per originem. Distinctio per qualitatem, est in creaturis, nec potest esse sine additione. Hæcque distinctio habet ortum ex additione materiæ ad formam. Distinctio autem per qualitatem, uocatur quando unus distinguitur ab alio per qualitates absolutas, ut cum unus ē albus, alius niger. Distinctio uero per originem, est quādo unus producit, & alter producitur. & ista distinctio quemadmodum & præcedens, est uera distinctio, cum nulla res producat seipsam. Cumque in diuinis sit uera origo, est ibi & uera distinctio. Insuper, quando intelligo patrem producere, intelligo eum seipsum producere, sicut & cum intelligo substantiam diuinam producere, paríque ratione filium seipso produci: ergo productio nihil addit, nec aliquam compositionem circa filium ponit. Cumque uera sit distinctio ubi uera origo, & origo sit in diuinis sine additione, intelligitur ibi esse. Et quamuis persona non se habeat ad naturam per additionem, tamen nihilominus differt secundum ratiōem. Alioquin nō esset intelligibile quòd plurificaretur persona, permanēte essentia una. Differentia autem secundum rationem est, quia essentia non oritur ab essentia, nec una refertur ad aliam: sed persona una originatur ab alia, & una refertur ad aliam. Si rationem quæras istius, dico quòd unitas & nobilitas esse diuini, non admittit plurificationem essentiæ sicut personæ, cuius ratio extat præhabita. Quoniam ergo modus se habendi ad alium & oriendi, non ponit compositionem in persona secundum rem, sed distinctionem realem ab alia persona. ideo modus ille comparatus ad essentiam uel personam, est modus tantum. comparatus uero ad illum ad quem est, cum faciat distinctionem secundum rem, uere est res. sicque uno modo facit differre, alio modo non. Hinc quamuis una persona non sit alia, tamen persona est natura. Patet ergo quod ista sint compossibilia, quod psona sit simplex, nihilque addat supra naturam, nec differant nisi secundum rationem. & tamen natura est communicabilis, persona incommunicabilis. Hæc Bonauentura.

¶Cōsequenter idē doctor declarat, quod persona prædicetur de diuina essentia, dicens: Est prædicatio quædam per inhærentiam, & est prædicatio per identitatem, & utraque reperitur in deo, uidelicet prædicatio per inhærentiam, cum dicitur: pater generat, deus creat. per identitatem quoque, cum dicitur: pater est generatio actiua. Imo prædicatio per identitatem propriissime & perfectissime reperitur in deo, quia in ipso est summa identitas. Ideo omnes locutiones importātes unitatem, uerissimæ sunt de eo. Prædicatio autem per inhærentiam ponitur ibi ex nostri intellectus infirmitate, quoniam quamuis actus in diuinis sit ipsa dei substantia, similiter ipsa proprietas, attamen quoniam intellectus noster intelligit per hæc inferiora, & per eorum uocabula enunciat quod cognoscit: ideo tenet modum quem uidit in creaturis, prædicando per inhærentiæ modum, quamuis in deo non sit inhærentia realis nec accidens. Intellectus tamen iste nō est falsus, sicut nec intellectus abstrahentium, quoniam modum illum non ponit circa rem, sed circa suum intelligere: sic & in diuinis complexionem non ponit circa rem, sed circa intelligere suum, & circa suum exprimere. Nam quamuis in deo sit summa simplicitas, tamen hanc exprimere nequit sine complexione. Augusti.
Hinc bene asseruit Augustinus quod deus uerius est quàm cogitatur, & uerius cogitatur quàm dicitur. Nempe & si intellectus noster aliquo modo ascendat ad diuinæ simplicitatis contuitum, id tamen quod inde intelligit, non potest exprimere simplici, sed composita uoce. Hæc Bonauentura.

Dionys. ¶Qui in his uerbis intendit concedere, quod diuina essentia sit persona, & econuerso, non quod essentia dei sit persona sic quod ratio personæ ei conueniat, prout persona dicitur in diuinis quid proprietate distinctum, sed quod eadem entitas & una ac eadem res, in deo sit essentia & persona. Imo essentia & duæ personæ realiter idem sunt, similiter essentia & trinitas ipsa, quemadmodum etiam pater & filius sunt unus deus, itemque pater & filius ac spiritussanctus seu trinitas supersancta, est unus uerus simplicissimus deus, qui est ipsa essentia, sicut Magister declarat & probat in litera. quocirca errauit Ioachim abbas, sicut præhabitum est.

Alexāder ¶Circa hæc loquitur Alexander: Secundum Præpositiuum tripliciter aliquid in diuinis distinguimus, scilicet uoce, intellectu, proprietate. Voce, ut quæ solo nomine distinguuntur. Intellectu, ut cum omnino idem sit in re, essentia & persona. intellectu tamē inter

eas distinguimus: proprietate, ut inter patrem & filium, atque ut alij dicūt, uelut principia fidei sunt, quod cum deus sit simplicissimus, oportet concedere quod persona est essentia, & quod deus est deitas, sic tamen ꝙ aliquid conuenit essentiæ quod nulli conuenit diuinæ personæ. Idcirco supposita persona, non supponit essentia, nec econtra.

Obiectio diluitur. ¶Si ergo obijciatur quod persona generat, non essentia, non ergo sunt idem: Dicendum quod gegenerare uel generari non est differentia personæ ad essentiam, sed personæ ad personam. Idcirco ex hoc ꝙ pater generat, non essentia, bene concluditur, ꝙ pater non est ille quem generat, non autem ꝙ non sit essentia. Nam & in homine humanitas nō generat, sed psona in qua extat humanitas.

Obiectio diluitur. ¶Si rursus quis instet, qa in naturalibus sequitur, Si hæc res ē illa, supposita ista, supponitur illa, ergo & in diuinis sic est. Dicendum ꝙ nō est simile, propter duas causas simul acceptas. Vna est, quia in naturalibus eēntia cōmetitur se personæ, ita ꝙ unica eēntia non est nisi unius personæ, & plurium personarum sunt plures essentiæ. In diuinis uero eēntia numero unica, est plures personæ & plurium personarum. Secunda, quoniam in naturalibus quæcunqꝫ proprietas est personæ, est & essentiæ, sed ita nō est in diuinis: quia paternitas quæ est patris proprietas, non est proprietas essentiæ.

¶Rursus, si ita arguatur, Essentia ē in pluribus personis, non persona, ergo non sunt idem. Item essentia est indistincta, psona uero distincta, ad ista & cōsimilia responsum est supra.

Quæstio ¶Præterea si queratur, utrū persona differat ab eēntia. Dicendum ꝙ est quædam differentia secundum rem, & ita non differūt. Alia est differentia secundum intelligentiæ rationem, & taliter differunt: quia essentia est unum quid indistinctum, in tribus consistens personis. Vnde ad insinuandum idētitatem in eis, loquitur Augustinus 7. de Trinitate: Non est aliud deo

August. eē & eē personam. Et denuo, quemadmodum hoc est illi esse quod deum esse, ita hoc est illi esse quod personam esse.

Quæstio. ¶Iterum, si quæratur an conueniētius dicatur, persona est eēntia, uel persona est eēntiæ: Respondendū ꝙ respiciendo ad diuinam simplicitatem, aptius dicit, persona est essentia: respiciendo autem ad intelligentiæ rationem, conuenientius dicitur, persona est essentiæ seu naturæ: quia persona ex sua ratione dicit rem rationalis naturæ siue hypostasim. sicqꝫ ly naturæ, cadit obliquè in ratione personæ. Hæc Alexander.

Albertus. ¶Concordat Albertus: Concedendum est, inquiens, ꝙ propter finem simplicitatis dei, id ē, extremam & maximam simplicitatem dei, nō differat in eo secūdū rem eē & quod est, nec eēntia & persona, quæ tamē distinguuntur in eo secundum modum supponēdi & attribuēdi. Si autem queras, cum omnino idem sint in re, unde cōtingit ꝙ eis tam diuersa attribuūtur atqꝫ cōueniunt: dicendum ꝙ diuina simplicitas priuat compositionem per hoc, ꝙ tollit diuersitatem ab his quæ sibi in eodem uniuntur: quia si illa manerent diuersa, inducerēt compositionem sicut forma & materia in composito. Veruntamē quāuis simplicitas illa sic tollat compositionem, nō tamē ueritatem uniuscuiusqꝫ deo conuenientis. Nam quamuis sapientia dei sit ei[9] essentia, tamen uerissime manet sapientia, ita & hæc personæ simplicitas non tollit ueritatem hypostasis, nec ueritatem naturæ. Hinc persona est incommunicabilis, natura uero communicabilis. Vnde & quodlibet in diuinis retinet quod suæ est rationis.

¶Præterea congrue dici potest, quod tres personæ sunt unius essentię, ut constructio obliqui cum recto, sit in designatione essentię, ita quod denotetur indiuisibilitas unius essentiæ in tribus personis, atqꝫ ad designandum simplicitatem essentiæ in eisdē. Nec tamen dicendum est quod tres personæ sunt unius dei, propter diuersitatem significandi essentiam in hoc nomine deus, & in nomine isto essentia: quoniam in abstracto significatur ut natura, quæ est forma alicuius: in concreto autem, ut stans per se. Idcirco transitio obliqui non saluatur secundum rationem intelligendi, cū dicitur, tres personę unius dei, quemadmodum etiam in inferioribus dicitur, tres personæ unius naturę humanæ, non autem unius hominis, nisi possessiua constructione. Apte quoqꝫ dicitur una essentia trium personarum, sed non dicitur conuenienter tres personæ essentiæ, imò addendum est, unius. Quando ēm obliquus construitur in designatione essentiæ, oportet esse duos genitiuos, uel unum habentem uim duorum, ut mulier egregiæ formæ, uel uir autoritatis, aut uir sanguinum. Hæc Albertus. — Tres psonę nō sunt unius dei.

¶Concordat Vdalricus. Denique Thomas: In his, inquit, in quibus aliud est essentia quàm hypostasis seu persona, oportet esse aliquid materiale, per quod indiuiduetur natura. Illamqꝫ determinationem materiæ, seu alicuius quod se loco materiæ habet, addit hypostasis in rebus creatis. Ideo ista non sunt penitus idem in creaturis. In deo autem non est determinatio neque additio talis, sed per seipsum subsistit, & suum esse in seipso subsistens est, idcirco natura est id quod subsistit, & est esse in quo subsistit. Nihilominus essentia & persona differunt ratione, cui distinctioni seu rationi ueritas substat rei. Cum nanque in deo sit summa simplicitas & summa perfectio, possumus eum significare per abstracta ratione simplicitatis, & p concreta ratione suæ perfectionis. In diuinis quoqꝫ inuenimus aliqd ſm rem commune, puta essentiam, & aliquid proprium. sicqꝫ ratio personæ in diuinis duo includit, quoniam nomine personæ significatur deus ut proprium & subsistens. Nomine autem essentiæ significatur ut simplex, non ut subsistens, sed potius ut cōmune: nomine uero paternitatis significatur non ut subsistens, sed ut proprium, non quidem ut distinctum, sed ut distinguens. Hæc Thomas in Scripto. — Vdalricꝰ. Tho. Aq.

¶At uero in prima parte Summæ quæstione trigesima nona ait: Considerantibus diuinam simplicitatem, manifestum est quod in deo sint idem suppositum & natura. sed difficultatem inducit quod multiplicatis personis essentia permanet una. Verum iuxta præhabita, sicut relationes in creaturis accidentaliter insunt, ita in deo sunt ipsa essentia. ex quo sequitur ꝙ in deo sint idem essentia & persona, & nihilominus psonæ abinuicem realiter distinguantur. Persona nanque significat relationem, prout est in diuina natura subsistens. Relatio quoque ad essentiam comparata, non differt re, sed ratione tantum ab essentia. comparata autem ad relationem oppositā, habet uirtute oppositionis realem ab illa distinctionē, & distinguit psonam unam ab alia, sicqꝫ remanet una essentia & tres personæ. — articul. 1.

¶Porro dum quæritur, an tres personæ sint unius

essentiæ, respondēdum ꝙ intellectus noster nominat diuina, ꝓut ea ex creaturis cōcipere potest: & quia in sensibilibus natura speciei per materiā indiuiduat, sic ꝙ natura se habet ut forma, indiuiduum sicut supposi tum formæ: hinc etiam in diuinis essentia quātum ad modum nostræ cōceptionis, designatur ut forma triū personarum. Forma autem dicitur esse eius cuius est forma, quemadmodū pulchritudo est sui subiecti. res autem habens formam, non dr̄ esse formę, nisi cū additione adiectiui designantis huiusmodi formam, sicut cum dicimus, mulier illa est egregiæ formæ. Hinc quoniam in diuinis multiplicatis personis non multiplicatur essentia, dicimus unam eē essentiam triū personarum, & tres esse personas unius essentiæ, ut construantur hi genitiui in designatione formæ. In creaturis quoq; aliqua possunt dici unius naturæ, quæ nō sunt neq; dicuntur unius essentiæ: qa natura designat principium actus. Ideo quę in aliquo cōueniunt actu, dicuntur unius naturę. essentia uero dicitur ab actu essendi. ideo quorum unum est esse, uocātur unius essentiæ. Hæc Thomas. ¶De hoc quoq; in Scripto: Ista, inquit, simpliciter est concedenda, tres personę sunt unius essentiæ. Quamuis enim quatuor sint causæ in rebus creatis, non tñ omniū earum habitudines sunt in deo. Habitudo quippe causæ materialis non conuenit ꝓprie deo, nec respectu alicuius q̄d ē in ipso, neq; respectu alicuius quod est ab ipso, cum materia sit imperfecta. Habitudo autem causę finalis conuenit deo respectu creaturarum, quarum finis est bonitas dei & participatio eius. Habitudo autē causæ formalis conuenit deo tam respectu creaturæ cuius est ipse exemplar, quàm respectu eius quod in ipso ē, sicut iam patuit. Ista tamen habitudo non fundatur super aliquā relationem realem, sed super modum significandi: qa aliquid significatur in diuinis ut forma, sicut essentia & aliquid ut subsistens in forma, sicut persona. Habitudo demum causæ efficientis conuenit deo respectu creaturarū, & respectu eius quod est in ipso, non utiq; essentię ad personam, sed psonæ ad personā existentē ab alia, nec ista habitudo fundatur super acceptionem intellectus, sed super relationē realē: sic tñ, ut efficiens extense sumatur ꝓ principio originante. Omnis ergo constructio in diuinis respectu diuinorum est secundum habitudinem causæ efficientis, ut cum dr̄, filiꝰ patris, uel secundum habitudinem causæ formalis, sicut dum dr̄, tres personæ sunt unius essentiæ. sicq; genitiui isti construuntur in habitudine causæ formalis. Et qm̄ deus nō significatur ut forma trium personarum, ideo dici non potest, quod tres psonæ sunt unius dei, quia nec ista cōstructio posset intelligi nisi possessiue. Ita quoq; conceditur, una essentia trium personarum: non ista, unus deus trium personarum: quia in nomine dei, importat habitudo principij creantis & gubernantis. Hæc Thomas in Scripto. Concordat Petrus.

Tres personę sunt unius essentię.

¶Richardus etiam consonans his: Persona, ait, differt ab essentia secundum rationem, nō sicut dicimus attributa secundum rationem differre, sed ꝓpter differentem modum habendi se: quoniā in modo se habendi ad alterum, differunt s̄m affirmationē & negationē, quia persona se habet ad alterū, essentia non: & essentia habet se absolute, non aūt psona. Hinc plures sunt psonæ, una manente substantia. Hæc Richardus. Richard⁹

¶Præterea doctores hic mouent aliquas quæstiones, qualiter deo conueniant aliqua translatiue, similitudinarie aut metaphorice, & itē appropriatiue: de quibus pertranseo, cum supra de his motæ & determinatæ sint quæstiones, in quibus, quæ hic dicuntur, contēta sunt. Fit qppe talis trāslatio, ut ex sensibilibus q̄q; discamus proprietates agnoscere diuinorum: & item, ut ex his habeamus materiam copiosiorem laudis diuinæ: & rursus, quia connaturale est nobis ex sensitiua cognitione ad intellectiuam procedere, ex effectibus causam agnoscere, atq; ex cognitione imperfecta ad perfectiorem ascendere. Imo frequētius in scripturis fit ista translatio ex uilibus rebus quàm nobilioribus, ut ex hoc aduertamus ista de deo non proprie dici, sed translatiue ac metaphorice. Et iterum, ut infidelibus & indignis occultorum ueritas abscondatur, bonis uero ac studiosis exercitatio detur perutilis ac salubris, sicut de his diuinus Dionysius scribit diffusius. Questio

De quibusdā quæ secundū substantiam de deo dicuntur, quæ specialē efflagitant tractatū, s. de scientia & præscientia & prouidentia & dispositione, prædestinatione, uoluntate & potentia. *Distinctio* XXXV. A

Cum q; supra disseruerimus ac plura dixerimus de his quæ communiter secundum substantiam de deo dicuntur, eorum tñ quædam specialem efflagitant tractatum, de quibus modo tractandum est. i. de scīa, præscīa, prouidentia, dispositione, prædestinatione, uoluntate & potentia. Sciēdum est ergo, ꝙ sapientia uel scientia dei cum sit una & simplex, tñ propter uarios rerum status & diuersos effectus, plura ac diuersa sortitur nomina. Dicitur enim non tm̄ scientia, sed etiam præsciētia uel prouidentia, dispositio, prædestinatio & prouidentia. Et est præscientia siue prouidentia non de futuris tm̄, sed de omnibus, de bonis s. & de malis: dispositio uero de faciendis, prædestinatio de omnibus saluandis, & de omnibus bonis quibus & hic liberantur, & in futuro coronabuntur. Prædestinauit enim deus ab æterno homines ad bona eligēdo, & prædestinauit eis bona præparando. Quod homines prædestinauit, Apostolus ostendit, dicēs: Prædestinauit quos præsciuit fieri conformes imaginis filij sui. Et alibi: Elegit nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati. Quod autem bona eis præparauerit, propheta Isaias ostendit, dicens: Oculus non uidit deus absq; te, quæ præparasti diligentibus uel expectantibus te. Ergo ab æterno prædestinauit quosdam futuros bonos & beatos. i. elegit ut eēnt boni & beati: & bona eis prædestinauit. i. præparauit. Prouidentia autem est gubernandorum, quæ utiq; eodem modo uidetur accipi quo dispositio. Interdum tamen prouidentia accipi

Homines ꝓdestinantur ad bona & bona hoibus. Roma. 8. f Ephe. 1. a Isa. 64. b 1. Cor. 2. b

De qb⁹ ꝓuidentia.

tur pro præscientia. Sapientia uero uel scientia quæ de omnibus est, scilicet bonis & malis: & de præsentibus, præteritis & futuris: & non tantum de temporalibus, sed etiam de æternis. Non enim ita scit deus ista temporalia, ut seipsum nesciat: sed ipse solus seipsum perfecte nouit, cuius scientiæ comparatione omnis creaturæ scientia imperfecta est. De sapiẽtia vel scientia & de quibus.

Vtrum scientia uel præscientia, uel dispositio uel prædestinatio, potuerit esse in deo, si nulla fuissent futura. B

Hic considerari oportet, utrũ scientia uel præscientia uel dispositio uel prædestinatio potuerit esse in deo, si nulla fuissent futura. Cum enĩ præscientia sit futurorum, & dispositio faciendorum, & prædestinatio saluãdorũ, si nulla essent futura: si nihil esset facturus deus uel aliquos saluaturus, non uidetur potuisse in deo esse præscientia uel dispositio uel prædestinatio. Potuit aũt deus nulla præscire futura, potuit non creare aliquid, uel non saluare aliquos. Potuit ergo in deo nõ esse præscĩa uel dispositio uel ꝓdestinatio. Ad hoc aũt ita à quibusdam opponitur: Si, inquiunt, potuit ꝑscientia dei non esse in deo ab æterno, & potuit nõ esse. Si uero potuit non esse, cũ præscĩa dei sit eius scĩa, & scĩa sit eius essentia: potuit ergo nõ esse ab æterno id, quod est diuina essentia. Ita & de dispositione & prædestinatione, quæ est diuina essentia, obijciunt. Addunt quoq; & alia, ita loquẽtes: Si potuit deus non præscire aliqua, cũ idem sit deo præscire quod scire: & scire quod esse, potuit ergo nõ esse. Itẽ, Cũ idẽ sit, deũ præsciũ esse & deũ esse: si potuit non esse præscius, potuit non esse deus. Potuit aũt non esse præscius, si potuit nulla præscire. At potuit nulla præscire, quia potuit nulla facere. Oppositio

Responsio, quod præscientia & dispositio & prædestinatio quasi relatiue dicuntur ad futuras res uel faciendas. C

Ad hoc iuxta modulum nostræ intelligentiæ ita dicimus: Præscĩa & dispositio uel prædestinatio ad aliquid dici uidentur. Sicut enim creator ad creaturam relatiue dicit̃, ita præscientia uel præscius ad futura referri uidetur, & dispositio ad facienda, ac prædestinatio ad saluanda. Veruntamen creator ita relatiue dicitur, ut essentiam non significet. Præscientia uero uel præsci⁹ & in respectu futurorum dicitur, & essentiam designat: ita etiam dispositio & prædestinatio. Ideoq; cum dicitur, Si nulla essent futura, non esset in deo præscientia, uel non esset deus præscius, quia uaria est ibi causa dicendi, distingui oportet rationem dicti. Cum ergo dicis, Si nulla essent futura, non esset in deo præscientia, uel non esset præscius: si in dicendo hanc causam attendis, scilicet quia nulla essent subiecta eius præscientiæ, unde ipsa possit dici præscientia uel ipse præscius, quod utrunque dicitur propter futura, uerus est intellectus: sin autem ea ratione id dicis, quod non sit in eo scientia qua præscit futura, uel quod ipse non sit deus qui est futurorum præscius, falsa est intelligentia. Similiter & illæ locutiones determinandæ sunt. Potuit non eẽ præscientia dei, uel potuit non eẽ præscius, & potuit deus non præscire aliqua, id est, potuit eẽ quod nulla futura subiecta essent eius scientiæ: & ita non posset dici præscius, uel præscire, uel scientia eius præscientia: non tamẽ eo minus ipse esset, uel eius scientia. Sed non posset dici præscius uel præscire uel præscientia, si eius scientiæ futura nulla forent subiecta. Similiter de dispositione & prædestinatione uel prouidentia. Hæc enim (ut dictum est) ad temporalia referuntur, & de temporalibus tantum sunt.

Quod scientia dei non tantum est de temporalibus, sed etiam de æternis. D

Scientia uero uel sapientia non tm̃ de temporalibus, sed etiam de æternis est. Ideoq; & si nulla fuissent futura, esset tamen in deo scientia eadem quæ modo est, nec minor esset q̃ modo, nec maior est q̃ esset. Sciuit ergo deus ab æterno æternum, & om̃e quod futurum erat, & sciuit immutabiliter. Scit quoq; nõ minus præterita & futura q̃ præsentia, & sua æterna sapientia & immutabili scit ipse omnia quæ sciuntur. Om̃is enim ratio supernæ & æternæ sapientiæ (ut ait Ambrosius) in eo est, quia omnem sapientiam & scientiam capit sua immensa sapientia. Amb. lib. 2. de spiritusancto cap. 10.

Quare omnia dicantur esse in deo, & quod factum est uita esse in eo. E

Propterea omnia dicunt̃ esse in deo & fuisse ab æterno. Vnde Augu. sup Gen. Hæc uisibilia, inq̃t, anteq̃ fierent, non erãt: quõ ergo nota deo erãt quæ nõ erant? Et rursus, quomõ Augustin. sup Gen. ad literã lib. 5. capi. 18.

ea faceret quæ ſibi nota non erant. Non enim quicquam fecit ignorãs. Nota ergo fecit, non facta cognouit. Proinde antequam fierent, & erant & non erant. Erant in dei ſcientia, non erant in ſua natura. Ipſi autem deo non audeo dicere alio modo innotuiſſe cum ea feciſſet, quàm illo quo ea nouerat ut faceret, apud quem non eſt trãſmutatio, nec uiciſſitudinis obumbratio. (Iaco. 1. c) Ecce hic habes, quod hæc uiſibilia antequam fierent, in dei ſcientia erant. Ex hoc ergo ſenſu omnia dicuntur eſſe in deo, & omne quod factum eſt, dicitur uita eſſe in ipſo: non ideo quod creatura ſit creator, uel quia iſta temporalia eſſentialiter ſint in deo, ſed quia in eius ſcientia ſemper ſunt quæ uita eſt.

Quod eadem ratione dicuntur omnia ei præſentia. F

Inde eſt etiam quod omnia dicuntur ei præſentia eſſe, non ſolum ea quæ ſunt, ſed etiam ea quæ præterierunt, & ea quæ futura ſunt, ſecundum illud: (Rom. 4. c) Qui uocat ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt. Quia (ut ait Ambroſius in libro de Trinitate) (Ambr. de Trini. lib. 5. cap. 8.) ita cognoſcit ea quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt. Et hac ratione omnia dicuntur eſſe in eo, uel apud eum, ſiue ei præſentia. Vnde Auguſtinus ſuper illum locum Pſalmi, Et pulchritudo agri mecum eſt: Ideo, inquit, (Augu ſup Pſal. 49.) mecum eſt, quia apud deum nihil præterijt, nihil futurum eſt. Cum illo ſunt omnia futura, & ei non detrahuntur iam præterita. Cum illo ſunt omnia cognitione quadam ineffabili ſapientiæ dei. Ecce hic aperit Auguſtinus, ex qua intelligentia accipienda ſint huiuſmodi uerba: omnia ſunt deo præſentia, in deo ſunt omnia, uel cum deo, uel apud deum, uel in eo uita: quia ineffabilis omnium cognitio in eo eſt.

SVMMA DISTINCTION. XXXV.

HVc uſq; tractatum eſt de deo ſecundum ſe, tam quantum ad ea quæ ad eſſentiæ pertinent unitatẽ & abſolute dicuntur, q̃ quantum ad ea quę ad superſanctiſſimarũ & ſupergloriosiſſimarum perſonarum ſpectant diſtinctionem, & relatiue dicunt: atq; de ipſis relationibus, ꝓprietatibus ac notionibus. Cõſequent ab hoc loco tractatur de his quæ deo conueniunt, prout eſt principium, cauſa & finis creaturarum, puta de ſcïa & cæteris intellectũ concernentibus, ut ſunt ꝓſcientia, ꝓuidẽtia, ꝓdeſtinatio, & de oĩpotentia atq; de uoluntate altiſſimi, & qualiter ſit ubiq;. De mĩa quoq; & iuſtitia, quorum multa dicuntur de deo ꝑ relationẽ ad creaturas, q̃ relatio ex parte creatoris ſolum eſt rõnis. In primis ergo oſtendit qualiter ſcïa dei in ſe ſimplex & una, uaria ſortiatur ac habeat noĩa propter diuerſitatem effectuũ quos concernit, qui ſunt quaſi ſecundarium eius obiectũ. Deinde circa hoc obijcit ac ſoluit, & dicta ſua explanat. Hæc eſt continẽtia diſtinctiõis iſtius, de cuius materia in ſequẽtibus quibuſdam diſtinctionibus loquitur plenius.

QVAESTIO I.

NVnc quæritur primo, **Vtrum deus habeat perfectam & diſtinctam ſcientiam nõ ſolum ſuipſius, ſed & omnium rerum.** (Arguitur ꝯ ueritatẽ) ¶Et uidetur in primis q; deo non cõueniat ſcïa, quia ſcïa uidetur accidẽs deo, & eſt mediũ inter ſcientẽ & ſcibile, ac nominat habitũ: quorum nullũ competit actui puro. (In oppoſitum.) ¶In contrarium eſt omnium ſanctorum concors doctrina. In hac quæſtione præſupponitur unũ, uic; q; deus oĩpotens & excelſus ſeipm ꝑfecte & diſtincte cognoſcat, & in hoc oẽs concordãt, q̊d & facile eſt ꝓbare. Deiñ q̃ritur, an etiã aliorꝫ perfectã & diſtinctã habeat cognitionem ſeu actualẽ ſcïam, q̊ circa multi enormiter deuiaſſe ac deliraſſe noſcunt. ¶Itaq; circa (Alexãder) hæc & ſpecialiter de primo ſcribit hic Alexander: (Scire multis modis dicitur.) Scire qñq; dr̃ abſolute, & ſic non connotat reſpectũ ad rẽ ſcitã ſeu relationẽ ad ſcibile. Interdũ uero dr̃ reſpectiue & cũ determinatione, & hoc dupliciter: qꝛ qñq; cũ determinatione eiuſdẽ reſpectu ſui, & ſic non importat reſpectum. qñq; reſpectu diuerſi, & ſic importatur reſpect⁹, & hoc rurſus dupliciter, primo quaſi in actu ſecundo quaſi in habitu. Nomẽ q̃ppe ſcïæ in deo principaliter deſignat diuinã eſſentiam, nõ ut ſcïam, ſed ut habitũ. Scïa nanq; in nobis eſt habitus ad cognoſcendũ, ſicut uirtus ad operandũ. & hæc habitualis ſcïa nõ eſt niſi aſſimilatio intellectus ad rẽ. Similitudo uero põt eſſe in actu & habitu. ſicut ſi null⁹ eſſet color, lux haberet ſimilitudinem ad oẽs colores in habitu. Similiter remotis ſcibilibus, ſcientia quę eſt ſicut lux, ſimilitudinẽ habet ad illa in habitu, non in actu. Inſuꝑ eſt ſimilitudo ad res, & eſt ſimilitudo à rebus. Primũ patet in arte, reſpectu ad formas artificiales ab arte fluẽtes. Secũdum in ſpeciebus abſtractis à rebus. Eſt q̊q; ſimilitudo rei penes intellectũ ſpeculatiuũ, & eſt ſimilitudo rei penes intellectũ practicum, quæ ſi compararetur ad opus, ars dr̃. Scïa ergo dei loquẽdo dicit ſimilitudinẽ ſpeculatiuã non à rebus, ſed ad res: & in habitu, nõ in actu: ad ſe autem in actu, quia ſcïa dei quo ad ipm, æternaliter ẽ in actu. Dico aũt ſecundũ nos in actu ſcire, qñ intellectus intelligit res exiſtẽtes in actu ſiue in natura ꝓpria, non ſolũ in cauſa. In habitu uero, qñ intelligit in ſolo exemplari & in arte cauſali. Similitudo ergo dicitur ſpeculatiua, ut oſtendatur quod intentio ſeu ratio artis, inquãtum huiuſmodi uel exemplaris, eſt bonorum atq; malorum. Dicitur quoq; ſeu refertur ad res ſcitas, non ſecundum dependentiã, ſed ꝑ cauſam, ut diſtinguatur ab humana ſcïa quę cauſatur à rebus. Dr̃ item in habitu, quia ut ait Hugo, (Hugo) Oĩa ab æterno in creatore increata fuerũt, quæ temporaliter ſunt creata, & illic ſciebant ubi habebant, eoq; mõ ſciebant quo habebantur, & non cognouit aliquid extra ſe deus qui oĩa habuit in ſe. Ad ſe uero ſcïa illa in actu dicitur, qm̃ ſemper actu eſt ſibi ꝓſens. ſicq; ſcïa dei quantum eſt de ſe, non dicit reſpectũ ad creaturas, niſi in habitu: ſed cum dr̃, de⁹ ſcit creaturas, dicit reſpectum in actu. Porro cũ dicitur ſcientia eſt exiſtentium: (Qualiter ſciẽtia eſt exiſtentiũ) exiſtentia intelliguntur uel in ſua natura uel in ſua cauſa. In cauſa quoque dupliciter, utpote in potentia cauſę uel in diſpoſitione ipſius. ¶Præterea quæri poteſt, an (Quęſtio)

scire sumatur uniuoce, cū dicit, deus scit se, & deus scit creaturas. Videt ꝙ non, qa cū dicit, deus scit se, nō notat respectus ad creaturas, ꝗ tñ notat cū dicit, deꝰ scit creaturas. nec pōt dici ꝙ scire sumat ibi æquoce qa nō alia & alia, sed eadē rōne deus scit se & creata: imò ut
Dion. Ar. sanctus Dionysius cōtestatur, seipsum sciendo, scit & alia. Respondendum ꝙ cum dicitur, deus scit, non notatur respectus in actu, sed diuina essentia significatur ut similitudo. Diuina uero natura de sua potestate habet similitudinem rerum, non quæ fit à rebus, sed magis ad creaturas, etiam si nulla sit creatura, sicq; connotatur respectus in habitu, idcirco eadem rōne scit se & creaturas. Tñ cum dicitur, deus scit se, notatur respectus in habitu: cum dicitur, scit creaturam, notatur re
Questio spectus in actu. ¶Insuper quæritur cur & qualiter scia dei tam diuersa sortitur uocabula, ut habetur ĩ litera. & cur inter nomina illa non ponitur reprobatio, sicut prædestinatio: nec memoria præteritorum: sicut præscientia futurorum. Et respondendum secundū quosdam, ꝙ diuina intelligentia potest considerari dupliciter. Primo, prout abstrahitur respectus à rebus, q̄ sunt sub tempore. Secundo, prout respicit res quę sunt sub tempore. Primo modo uocatur sapia & scientia. Secundo mō dicitur præscientia, dispositio, prædestinatio & prouidentia. Differentia autem est inter sapientiam & scientiam, quoniam sapiētia est cognitio causæ ipsius. Scientia uero est apprehensio rei ꝑ causam. Est etenim considerare causam, & est considerare effectum in causa. Item secundum quod diuina intelligentia considerat res sub conditiōe temporis, assignatur differentia: quia aut respicit bonum & malum cōmuniter, & sic est præscia: aut bonum tantum, & hoc multipliciter: qa aut respicit bona tā naturæ q̄ gratiæ, aut bonū gratiæ. Bonū uero naturę est duplex, s. in fieri & in facto esse. si in fieri, sic est dispositio: si in facto esse, sic respectu eius est prouidentia. Prędestinatio de
Hugo mum respicit bonū grę. Hugo aūt in suis sententijs ita distinguit: diuina sapia appellat scia & pręscia & dispositio & prædestinatio & ꝓuidentia. Sapia est cognitio dei, scia existentiū, ꝑscia futurorū, dispositio faciendorū, ꝑdestinatio saluandorꝝ, ꝓuidentia subiectorꝝ. Ad alia quæ quęrunt, dicendū ꝙ reprobatio non addit ultra hæc: quia de intellectu reprobationis non sunt nisi præscia culpæ & præparatio pœnæ: & ita sub præscientia & dispositione cōtinetur. Memoria quoq; non cōnumerat, ne res uideant dei præscientiā præcessisse.
Antisiod. Hæc Alexander. ¶De his Antisiodorensis in Summa 1. lib. testat: Scire dei qñq; dr̄ approbare, & ita scit tm̄ bona. Interdū accipit pro simplici notitia, & ita deus scit bona & mala. Si ergo quis arguat sic, scire dei ē esse ipsius, sed deus scit oïa, ergo est oïa. Rñdēdum ꝙ nō seqt, qm̄ scire dicit respectū cōnotatq; effectū in creatura. Et si cōtra hoc rursus obijcias, qm̄ sic deus non cognosceret mala culpę, aut esset causa eorꝝ. Dicendū ꝙ scire de deo dicit iuxta similitudinē in naturalibus, in quibus scientia est assimilatio intellectus ad rē. Vnde cum uerbum hoc scit, diuinam designet essentiam
Augustin. ut exemplar, quemadmodum secūdum Augustinum uisio qua uidetur coloratū, est imago colorati in oculo, quod siue per essentiam, siue per causam intelligatur, cōstat ꝙ deus oïa scit quodammodo propter suæ exemplaritatis imaginem: atq; ex hoc modo significandi quo scire significat diuinam essentiam ut exemplar, connotat in creaturis aliquid, quo summum bonum imitātur: sed malum cognoscitur per exemplar sui oppositi, sicut & cæcitas cognoscitur per suum oppositum. Quod si obieceris, ergo deus non cognoscit mala per se: distinguēdum, quoniam si ly per se, determinet uerbum cognoscit, in comparatione ad suppositum quod est deus, sic cognoscit oīa per se. qa per suam essentiam cognoscit quicquid cognoscit. si autē ly per se determinet cognitionem per comparationē ad rem scitam, uerum ē illud, uidelicet quod deus non cognoscit mala per se. Cognoscitur autem malū ꝑ priuationem boni hoc mō, ut si uisio non est ubi esse deberet, sequitur quod ibi sit cæcitas. Simili modo si bonitas esset in anima, sequitur quod scripta eēt in libro uitæ, in quo cum non uideatur nec scripta sit, constat ꝙ nō sit in aïa, sed eius oppositū. Hæc Antisiodorēsis. Qualiter deus cognoscat mala ꝑ se.

¶Hinc Thomas disseruit: Secundum beatum Dionysium libro de diuinis nominibꝰ, ex creaturis ad dei cognitionem ascendimus per remotionem, per causalitatem, & per eminentiam, quarū quælibet ad dei scientiam nos deducit. Prima igitur uia est per remotionem, qua omnem potentialitatem & materialitatem à deo remouemus: ex quo elicitur ꝙ ipse sit actus purus & forma separata, in se subsistens, & tale ens oportet esse intellectualis naturæ & eē sciens. Nā sicut materia est particulationis principiū & intellectualitatis ac intelligibilitatis impedimentum, sic formę debetur intelligibilitas, & ipsa est cognoscendi principium. Secundo patet idem per uiā causalitatis. Oē agens à natura habet intētionem ac desiderium finis. tale autem desiderium præcedit quædam cognitio præstituēs rei finem ac dirigens in eūdem. sed in quibusdā ista cognitio nō est coniuncta rei tendenti in finē. Idcirco oportet ꝙ dirigatur per aliq̄d prius agens, sicut sagitta mouetur ad signum ex directione sagittātis. Et ita extat in omnibus quæ agunt per necessitatem naturæ, quorum operatio determinata est per intellectum aliquē instituentē ipsam naturā. Vnde ſm Philosophū opus naturæ est opus intelligentiæ non errātis. Oportet ergo ꝙ primū non agat per necessitatē naturæ: qa sic dirigeret ab aliquo priori intelligēte, nec esset primum. Agit ergo per intellectū & uoluntatem, & ita est sciēs. Tertia uia per eminentiā hęc est, q̄d inuenitur in pluribus ſm magis & minus, prout alicui appropinquant, oportet in aliquo perfecte & maxime inueniri. Videmus aūt ꝙ quāto aliqua primo enti magis ꝓpinquāt, tanto excellentius cognitionem participant, ut hoïes magis q̄ bruta, & angeli magis q̄ homines. Vnde constat ꝙ deus non solum sit sciens, sed etiam perfecte & maxime sciens cōsistat. Hinc cum à sanctis aut philosophis dicitur, ꝙ deus non est sciens neq; intelligens, intelligendum est hoc per excessum: quia eminentiori modo sibi scientia cōuenit quàm capere ualeamus. Nec scientia dei præsupponit uitam & esse quasi aliquid à se distinctum, sed ipsum esse dei, cum sit simplicissimum & perfectum, includit in se scientiā omnēq; perfectionem. Ideo scientia quantum est ex parte rei, ꝓprie conuenit deo, non improprie, utpote ad negādum ab eo ignorātiam aut propter operis similitudinem, quorum opinio improbata est supra. Hæc Thomas in Scripto.

Tho. Aq. Dion. Ar. Deus est sciens Philosop.

¶Hinc in prima parte Summæ quæstione decimaquarta: In hoc, inquit, non cognoscentia à cognoscentibus distinguūtur, quia non cognoscentia non habent in se nisi propriam formam. Cognoscētia uero habēt aut possunt habere formam articul. 1.

Qualiter distinguntur cognoscentia a nō cognoscētibus. Philosop.

rei alterius, qm̄ species cogniti inest cognoscēti. Vnde manifestū ē ꝙ natura rei nō cognoscētis, est magis limitata & coartata, Natura uero cognoscentiū, latitudinē & extēsionē habet maiorē. Hinc ut 3. de anima dicit: Aīa ē quodammō oīa. Coartatio aūt formæ est ꝑ materiā. hinc immaterialitas est rō ꝙ res est cognoscitiua, atꝗ ſm gradū immaterialitatis est modus cognitionis. Vñ 2. de aīa dicit, ꝙ plantæ non sunt cognoscitiuæ, ꝓpter suā materialitatē. sensus uero cognoscitiuus est, qm̄ receptiuus ē specierū sine materia. Et intellectus adhuc magis cognoscitiuus existit, qm̄ à materia magis ē separatus, quia immixtus, ut fertur tertio de aīa. Cūꝗ deus sit in summo toti⁹ immaterialitatis, cōstat ꝙ sit in apice cognitionis, à cuius scīa oīs imperfectio est remota. ideo nō est discursiua, nec accidens, nec habitus conclusionis. Hæc in Summa. Concordat Petrus.

Tho. cōtra Gentiles.

¶Præterea de his scribit diffuse in Sūma cōtra gentiles 1. libro, ostēdens ꝙ deus ob suā simplicitatē est suū scire & intelligere. & sicut suū esse omnino infinite perfectū est, ita & sua scīa. ip̄e quoqꝫ est oīm causa ꝑ intellectū. ideo oīa noscit. Rursus, cognoscendo uirtutem & oīpotentiā suam, cognoscit distincte uniuersa & singula, ad quæ se extendit sua potētia & suæ uirtutis causalitas, quæ etiā usqꝫ ad minima se extēdit, quia in oībus causa prima plus influit, q̄ quæcunqꝫ causa secunda. Rursus, quicquid in deo est, absolute perfectū est. Idcirco habet oīm distinctam & plenam notitiā, & in hoc oēs fideles & recte de deo sentientes conueniūt. Hæc in Summa illa ꝑ multa capitula, & in prima parte Sūmæ per multos articulos ostendunt, quæ cū sint clara, certa & plana, non congruit immorari.

Richard⁹

¶Richardus demū circa hæc multas inserit quæstiones, quarū solutiones dictis concordant, & in eis uirtualiter continent.

Bonauēt.

¶Porro Bonauentura non mouet hic quæstiones de scīa dei nisi sub rōne ideæ. De quibus sequēti distinctione erit tractatus. sed in compendio seu breuiloquio suo pulchre & breuiter super his loquitur: De sapīa, inquiens, dei ista tenenda sunt, ꝙ diuīa sapīa lympidissime cognoscit oīa bona & mala, præterita, præsentia & futura, actualia & potentialia, ac per hoc incomprehēsibilia nobis & infinita, ita tn̄, ꝙ ipsa in se nullo modo diuersificatur, q̄uis diuersa noīa sortiat.

Scia dei multis nominib⁹ nūcupat sine ui diuersitate.

Inquantū em̄ ē cognoscitiua oīm possibilium, uocat scīa siue cognitio: inq̄tū cognoscitiua oīm quæ in uniuerso fiunt & sunt, dicitur uisio: inq̄tum cognoscitiua oīm quæ bene fiūt, dicitur approbatio: inq̄tū cognoscitiua futurorū, præscientia seu ꝓuisio nominatur: inquantū cognoscitiua eorū quæ à deo fiēda sunt, dispositio nuncupatur: inq̄tum cognoscitiua præmiandorū, dicitur prædestinatio: inquātū cognoscitiua damnandorū, uocat reprobatio. Et qm̄ ipsa nō solū est cognoscitiua, sed etiā rō cognoscēdi: idcirco inq̄tū est rō cognoscendi oīa cognita, dicitur lux: inq̄tū est rō cognoscendi uisa & approbata, dicit speculū: inq̄tū est rō cognoscēdi præuisa atqꝫ disposita, uocatur exēplar: inq̄tū ē rō cognoscēdi prædestinata, & reprobata, dicitur liber uitæ. Est igitur liber uitæ respectu rerū ut redeuntiū, exēplar ut exeuntiū, speculū ut entiū, lux respectu oīm. Ad exēplar spectat idea, uerbū, ars, rō. idea ſm actū præuidēdi. uerbū, ſm actū proponēdi. ars, ſm actū perficiendi, qm̄ superaddit finis intentionē. Et qm̄ oīa ista sunt unū in deo, unū frequenter pro alio sumitur. Itaqꝫ diuina sapīa non diuersificatur ſm rōnē intrinsecā, imò contingentia cognoscit infallibiliter, mutabilia immutabiliter, futura præsentialiter, tēporalia æternaliter, depēdentia independenter, creata increate. Alia à se, cognoscit in se & per se. cūqꝫ cōtingentia infallibiliter noscat, simul stāt libertas & uertibilitas uolūtatis creatæ cū prædestinatiōe & præscīa mētis diuinæ. Deniqꝫ rō intelligentiæ horū, est primū principiū eo ipso, quo primū & summū simplicissimā & perfectissimā habet cognitionē, quæ cū sit perfectissima, cognoscit oīa distinctissime sub oībus cōditionibus, circūstantijs, proprietatibus & accidentalitatibus, quas habent & possunt habere. Hæc Bonauentura. Qui de his plura scribit ibidē, quæ infra suis forsitan locis tangētur. Cōcordat his Thomas de Argentina.

Durand⁹

¶Præterea Durandus circa hæc scribit: Cōmētator 11. Metaphysicæ secundū suā translationē ait, ꝙ deus non intelligit alia à se nisi in uniuersali, inq̄tum sunt entia. Dicit em̄ ꝙ quia esse suū causa existendi est oībus, ideo intelligendo se, non ignorat naturā entis in alijs, sicut si ignis sciret naturā suæ caliditatis quæ ē causa caloris in alij, sciret quoqꝫ in alijs naturam caloris in eo quod calor est absolute, non tamē ob hoc sciret naturam huius illiusve calidi, Sic deus scit naturā entis in eo quod ens est, nesciendo tamen naturā huius illiusve entis in speciali. Non tamen ob hoc (ut addit) deus ignorans est, quoniam sua scientia nō est de genere nostræ scientiæ. Ideo ignorantia scientiæ nostræ opposita, non conuenit illi, sicut non denominatur per priuationem & habitum, quod non est aptum habere aliquid eorum. Vnde lapis non dicitur uidēs neqꝫ cæcus, Sed hoc dictum Auerrois non est opinio, cum nihil contineat ueritatis, sed manifestus & pessimus error.

Nota errorē Auerrois circa sciam dei.

Positio em̄ in se falsa est, & reprobatur per ea quæ ipsemet alibi dicit. Siquidē primo cæli & mūdi super finem illius capituli, Quod autē non est circulationi contraria alia circulatio, dicit: Ego longo tempore feci moram, in quo non intellexi explanationem loci istius, sed deus induxit me in ueritatem hāc. Hæc sunt uerba ipsius. si ergo induxit eum in ueritatis illius intelligentiam, sequitur ꝙ deus nouit ueritatem illam & ipsum commentatorem ac studiū eius, quæ omnia particularia erāt. Rō quoqꝫ Auerrois nulla est, quoniam deus non solum est causa entitatis cōmunis in rebus, sed etiam quidditatis specificæ & aliarū perfectionū ipsius, ut sunt esse, uiuere, sentire, intelligere, Deniqꝫ Philosophus 3. Metaphysicæ & primo cæli habet pro inconuenienti, ꝙ nos aliqd cognoscamus quod deus non noscat.

Philosop.

Dicendū est ergo ꝙ diuina essentia est distincte rep̄sentatiua omnium q̄ relucēt ac uirtualiter continentur in ea, à qua oē esse, oīs entitas & oīs ordo rerū ꝓfluxit.

Obiect. 1.

¶Si aūt obijciatur ꝙ deus nō cognoscit aliqd extra se, sed creata sunt extra se.

Obiect. 2.

¶Et iterum, ꝙ iuxta ordinē nobilitatis obiectorum est ordo nobilitatis potētiarū. sicqꝫ derogaret nobilitati intellectus diuini intelligere ista inferiora fœda & uilia.

Ad primū

¶Dicendum ad primū, ꝙ ideo dicitur deus nihil intelligere extra se, quoniam speciem intelligibilē seu media cognoscendi non accipit aliunde, sed omnia in seipso per essentiam suam intelligit.

Ad scdm.

¶Ad secundum, ꝙ iuxta ordinem primariorum & principalium ac per se obiectorum, attenditur nobilitas potentiarū & actionum. proprium autem & per se principale primariūqꝫ obiectum intellectus diuini, est diuina essentia & ueritas increata, creatura autem secundarium est diuinæ mentis obiectum. Hæc Durandus.

¶Quibus adijci potest, quod omnia causaliter & exemplariter sunt in deo, atque quod opposita iuxta se posita, lympidius elucescũt. Idcirco ad hoc quod deus sublimis & benedictus, omnem suam maiestatem, perfectionem & gloriam excellentiamq́ penitus infinitam clarissime intueat, oportet fateri quod uniuersa & singula quantumcunq́ defectuosa & uilia, distinctissime sciat. Vnde & beatorum gloriam auget ac perficit, quod omnem damnatorum calamitatem & pœnam agnoscunt. Insuper modus cognoscendi non assimilatur modo essendi rei cognitæ, sed cognoscentis. Vnde eandem rem aliter apprehẽdit sensus exterior, aliter imaginatio, aliter ratio. Quemadmodũ ergo creator omnipotens inuariabilis & immensus, corporalia & depẽdentia ac contingentia spiritaliter, independenter, infallibiliterq́ intelligit: sic fœda, praua ac uilia mundissime, nobilissime atq́ sanctissime conspicit & cognoscit. Amplius, ipse superdignissimus & supersapientissimus deus ab exordio seculorum primo in lege naturæ, deinde copiosius ac euidẽtius in lege scripta, ac tandem copiosissime in lege euãgelica, per innumerabilia præclara miracula, per admiranda gratiarum charismata, per horribiles punitiones, per gloriosas retributiones, per uaticinia prophetarum, per reuelatiões secretorum cordium, per adimpletiões prophetiarum, prouidẽtiam atq́ sciẽtiam suam plenissimam à summo usq́ ad infimum pertingẽtem, manifestauit. propter quod prorsus intolerabilis & penitus inexcusabilis fuit error, insipiẽtia, pfidia, præsumptio, incorrigibilisq́ obstinatio sceleratissimi huius Auerrois, cuius tempore ecclesia Christi undiq́ copiose diffusa, tot fulsit miraculis, tot sanctorum martyrijs, in quorum passiõibus per tam innumerabilia signa, portẽta, miracula soli omnipotẽti deo possibilia, unigenitus filius dei Iesus Christus suam omnipotẽtiam, prouidẽtiam, suæq́ fidei ueritatem & eorum quæ prædixit ac promisit ueritatẽ, monstrauit. Et quoniam impius ille Auerrois Christianæ fidei tam irrefrenate contradixit, dedit eum deus in reprobum sensum, ita quod in errores enormissimos & omni quoq́ philosophiæ contrarios collapsus est, negãs animę rationalis immortalitatem, & eundẽ numero intellectum ponẽs in cũctis hominibus, ac prouidẽtiam negãs omnipotẽtis: per quod quãtum in se fuit, præstitit omnibus omnem peccãdi audaciam & occasionem nihil curãdi de deo, cuius iudicium & retributionem negauit.

Nota cõtra Auerrois perfidiam.

Roma. i.

¶Insuper de his scribit diffuse Vdalricus in Summa sua libro secundo. Intellectum, inquiẽs, constat esse in deo, eo quod ipse est omnium prima causa, in qua necesse est esse uniuersalem prouidẽtiam, quæ non potest ab alio regi, sed ab ea est omnis lex, modus & ordo regiminis, quæ cum à suis effectibus nominetur, rectissime intellectus uocatur: quoniam intellectu nõ est altior natura in uniuerso, magisq́ proprie natura diuina dicitur intellectus quam uolũtas secũdum hominum rationẽ, quoniam intellectus propinquior est naturæ quam uolũtas, tãquam immediatius fluẽs à natura: quia secundũ ordinem naturę uolũtas fluit ab essentia mediante intellectu, ut patet in operatiõibus potẽtiarum istarum. Hinc deus magis proprie dicitur per intellectum causare, quam intellectus est in quo primo põt esse ratio causalitatis, cum ipse sit per materiam præcipue eleuetur, & in se sufficiẽtior est ad agẽdum ac gubernandum. In deo autem intellectus est diuina essentia, & non est passibilis, sed omino perfectus, & uniuersaliter agẽs, ac cũcta distincte cognoscẽs. Ideo dixit Simonides, quod solus deus hũc habet honorem & præsciẽtiam istam pre omnibus honorabilem, ut primo metaphysicæ dicit philosophus. quia & ait ibidem, quod sapiẽtia proprie dicitur diuina sciẽtia, quam deus maxime habet eam, & non est humana possessio, & nõ conuenit homini secundũ quod homo est, sed prout aliquid diuinum est in eo: quia ut asserit Hermes Trismegistus in libro de deo deorum, Homo est nexus dei & mũdi. Et quamuis sciẽtia à nobis participata, sit speculatiua, ut primo metaphysicæ probat philosophus: tamen prout est in deo, est practica: quia & ipse se cognoscit ut causam, & omnia per causam illã. Solus quoq́ deus per se & eẽntialiter sapiẽs est, & ipse est causa totius sapiẽtiæ atq́ sciẽtiæ in cæteris uniuersis. estq́ intelligẽs sine continuo & tempore ac discursu, summe immixtus & maxime eleuatus. Hæc Vdalricus.

Vdalric⁹.

Deus magis dicitur intellect⁹ quam uoluntas

Simonides.

Trismegistus.

Philosop.

¶Ex quibus patet solutio ad obiecta. Sciã nanq́ in deo nõ est accidẽs, sed diuina essentia. & quamuis per modum actus aut habitus designetur aut attributum uocetur, realiter tamen est ipsum esse diuinum, nec est medium nisi secũdum modum & rationem nostræ cõceptiõis. Verum in simplicissimo deo realiter penitus idem sunt sciẽs, sciẽtia & scitum, loquendo de primo & principali obiecto diuinæ scientiæ. sic quoq́ in deo prorsus sunt idem, intelligẽs & actus intelligẽdi, species & obiectum, uis intellectiua & sapientia ipsa. Nihilominus ratio nostra circa diuina negocians, inter ista uere distinguit: quia in re ipsa est, unde omnibus considerationibus nostris fundamentaliter ac radicaliter satisfiat.

Soluũtur argumẽta

QVAESTIO II.

SEcundo principaliter quæritur de perfectione et qualitate scientiæ dei, an appellanda sit vniuersalis an particularis, & vtrũ sit in potẽtia vel habitu. ¶Et uidetur quod omnia nomina ista conueniunt ei. Cum etenim sit omnium inspectiua, & uniuersa scibilia complectatur, uidetur quod potissime dicenda sit uniuersalis.

Argum̃ 1. pro veritatẽ

2. ¶Rursus, cum distincte & omnia singula noscat, uidetur etiam particularis & singularis dicenda. Scientia quippe & cognitio nomẽ sortitur à suo obiecto.

¶Circa hæc scribit Thomas: Cum naturalia ratiõe carẽtia, imo & ea in quibus nulla extat cognitio, tendãt in proprios fines, oportet quod habeãt hoc principaliter ex impressione & directiõe primi agẽtis, sicut ostẽsum est. Talem uero inclinatiõem rerum in suos fines, & ordinem rerum adinuicem, habitudinemq́ potẽtiarum ad sua obiecta, deus autor naturæ nullo modo entibus indidisset, nisi eorum naturas, proprietates, actiones, mutuasq́ proportiões & cohabitudines certissime ab æterno in se cognouisset: atq́ ut Rabbi Moyses ait, Hãc ratiõem tãgit propheta in Psalmo, qui cõtra negãtes prouidẽtiam ac distinctam notitiam dei dispurãs, loquitur: Dixerũt, non uidebit dominus, nec intelliget deus Iacob. Intelligite insipiẽtes in populo, & stulti aliquãdo sapite. qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? qui corripit gentes, nõ arguet? qui docet hominem scientiã. Prætérea conditiones scientię & cuiuslibet cognitionis attenduntur pręcipue secundum rationem medij, per quod res ipsa cognoscitur. Id autem quo deus cognoscit ut medio, est diuina essentia, quę non potest dici uniuersale: quoniam omne uniuersale additionem recipit alicuius quo determinat, & ita est in potẽtia, & imperfectũ

Tho. Aq.

Rab. Mo.

Psal. 93.

in esse, quod diuinæ nequaquam essentiæ conuenit. Quæ etiam non est dicenda particulare, quia principiũ particularis est materia, aut aliquid potentiale. Diuina uero essentia purus est actus, cui nec ratio habitus proprie cõuenit, quoniam habit⁹ nõ est ultima perfectio rei, & ordinatur ad actum. Hinc sciẽtia dei nõ dicẽda uniuersalis nec particularis, nec in potẽtia neq; in habitu, sed semper in actu. Hæc Thomas.

Petrus. ¶Consonat Petrus: Hæ sunt, dicens, differẽtiæ sci- *causatæ entiæ *creatæ & à reb⁹ acceptę, quæ p diuersa media à rebus accipitur. non autem scientiæ increatæ quę causat res, & uniuersa cognoscit per medium unũ, quod est diuina essentia, quæ non est uniuersale, nec particulare, nec habitus, nec passiua potentia. Et quamuis scientia dei sit causa rerum, & sit semper in actu, non tamen semper est causa in actu, cum sit causa uoluntarie agens, iuxta sapientiæ suæ censuram. Ideo sine sua mutatione est dilatoria. Hæc Petrus. Concordat Richardus.

Albertus ¶Albertus quoque ad ista respondet: Scientia dei nec est in uniuersali, neque in particulari, nec in agere: quoniam istæ sunt differentiæ illius scientiæ, quæ accipit cognitionem unius ex præcognitione alterius: quod nõ cõuenit diuinæ & increatæ sciẽtiæ, quę etiam nõ est in potẽtia aut habitu, sed semper in actu.

Quęstio ¶Quæritur etiam hic à multis, an scientia dicatur uniuoce de scientia dei & de scientia creaturæ, quę quęstio in quæstionibus sibi similibus iam supra est sæpe soluta. Estq; pro regula dictum, q; de creatore superessentiali incomparabili ac infinito omne genus trãscendente, & de creaturis, nihil uniuoce dicitur. Idcirco scientia analogum est ad scientiam dei atque scientiam rationalium & intellectualium creaturarũ, nec est ibi æquiuocatio pura, imò scientia creata in aliquo participat & imitatur perfectionem increatæ scientię. Alioquin ex cognitione creatæ scientiæ non possemus ad increatæ scientiæ cognitionem ascendere. Ista est responsio Alexandri, Thomæ, Bonauenturæ, sequ[illegible]umq; ipsorum. Vnde & Albertus hic scribit: Secundum beatum Dionysium septimo capitulo libri de diuinis nominibus, Scientia dei non est uniuoca scientiæ nostræ, neq; scientię angelorum, qa scia dei est de rebus ut substãtificatrix sapientiæ & scientiæ mentium creatarum & om̃ium de quibus est. Hæc Albertus.

Scia dei non ẽ vniuoca sciẽ createę.

S. Dion.

Quęstio ¶Præterea quæritur hic, an scientia dei respectu aliorum à se, sit practica an speculatiua. Ad quod paulo ante in uerbis Vdalrici responsum est, quod sit practica.

Richard⁹ Richardus uero ad hoc magis exquisite respõdet, dicendo: Diuina scientia considerari potest ad res scitas, & ad modum sciendi atque ad uoluntatem scientis. Primo modo sciẽtia dei respectu aliorum à se, practica est, cum sit respectu operabilium per ipsum. Secundo modo est speculatiua, & practica ſm considerat iões diuersas. Est etem̃ speculatiua, inquãtũ scit ea mõ speculatiuo. scit nanque eorum diuisiones, diffinitiones & habitudines ad earum superiora ac proprias passiones: qui modus sciendi operabilia, est speculatiuus. Scit etiam ea practico modo, intuendo simplices conditiones eorum habitudinesq; eorum adinuicem, & ad productionem eorum, qui modus sciendi operabilia, practicus perhibetur. Tertio modo sciẽtia dei respectu aliorum, non est plene practica nec tantum speculatiua. Plene etenim practica non est, quia scientia plene practica, determinat uoluntatem ad uolendum operari id, quod intellectus practicus per scientiam practicam dictat operandum, non determinatione uoluntatem necessitante, quia uoluntas nostra se potest mouere contra intellectus dictamen, sed determinatione inclinante. Nam quoniam intellectus artificis per scientiam ædificatiuam dictat lapides esse ponendos deorsum, & ligna sursum in ædificio: idcirco uoluntas artificis imperat sic esse agendum. Non sic autem se habuit scientia mundi productiua in intellectu diuino ad uoluntatem diuinam. Non enim quia diuinus intellectus dictauit bonum esse mundum creari, ideo diuina uoluntas imperauit ut mundus crearetur: sed quia uoluntas uoluit creationem mundi futuram, ideo intellectus diuinus dictabat rectum esse ut mundus crearetur, ita quod dictamen intellectus non determinauit uoluntatem ad hoc uolendum, sed uoluntas hoc uolendo determinauit intellectum ad hoc dictandum. quod sic patet, Diuinus intellectus dictauit rectum esse ut mũdus fieret, quoniam rectum erat ut fieret. Non ergo rectum erat ut fieret mũdus, quia diuinus intellectus dictabat rectũ esse ut mundus fieret. Aliter enim esset circulatio. ergo rectum fuit ut mundus fieret, quia diuina uoluntas hoc uolebat. ergo à primo ad ultimum, quia deus uolebat ut mundus fieret, ideo diuinus intellectus dictauit rectum eẽ ut fieret. Præterea si diuinus intellectus dictasset rectum esse ut fieret mundus, & hoc prius dictasset secundum rationem intelligendi quàm uolũtas hoc uoluisset, non potuisset dictasse contrarium. cum ergo uoluntas diuina à diuini dictamine intellectus discordare non possit, deus de necessitate uoluisset mũdum creare, quod falsum est. Sic igitur prius secundum rationem intelligendi diuinus intellectus proposuit uel ostendit uoluntati factionem mundi, non dictando hoc debere fieri uel non debere fieri. secundo diuina uoluntas uoluit mundum fieri, tertio diuinus intellectus dictauit rectum esse, fieri mundum. Sic igitur patet quod scientia dei respectu aliorum à se, non est plenarie practica per comparationem ad uoluntatem: nec tantum speculatiua, quoniam nisi intellectus ostẽdisset uoluntati factionem mundi, diuina uoluntas non uoluisset fieri mundum: quoniam uelle secũdum rationem intelligendi, sequitur aliquam cognitiõem. Factio igitur creaturæ dependet à scientia, quam deus habet de creatura: & uelle facere creaturam, præsupponit secundum rationem intelligendi scientiam de creatura. & quo ad hoc, scientia dei respectu aliorum à se, practica est per comparationem ad uoluntatem.

Scia dei ẽ speculatiua dici põt & practica

Nota q̃ mõ in deo uoluntas determinat intellectũ, non ecõuerso.

Obiectio ¶Si autem obijciatur, quod scientia dei est una qua cognoscit seipsum & alia, sed sciẽtia qua cognoscit se, est pure speculatiua, ergo & alia.

Dilutio ¶Respondendum quod quamuis sit una, tamen sub alia & alia ratiõe. & quo ad diuersa obiecta, competunt sibi diuersa. Hæc Richardus.

¶Cuius responsionem recitatiue magis quàm assertiue commemoro, quoniam intricata & obscura uidetur, & multa cõtra eam obijci possent, prout suo loco poterit tangi. Albertus autem uidetur sentire hoc loco sicut Vdalricus, quod scientia dei respectu aliorum à se sit practica.

artic. 16 ¶Porro in prima parte Summæ suæ, quæstione decimaquarta loquitur Thomas: Deus de seipso habet scientiam speculatiuam tantum, quoniam non est operabilis. De alijs uero habet scientiam speculatiuã

& practicam. Speculatiuam, quantum ad modum sciendi, ut dictum est. practicam, quantum ad rem scitam, quæ operabilis est uel quam in aliquo tempore facit. Et item quantum ad finem, sicut quam refert ad opus. Eorum uero quæ scit & nunquam facit, non habet scientiam practicam, prout scientia dicitur practica à fine. Porro mala culpæ quamuis non sint à deo operabilia, tamen sub practica eius scientia cadũt, sicut & bona, inquãtum pmittit uel impedit, punit aut ordinat ea. Hæc Thomas in Summa.

Questio Richard⁹. ¶Postremo Richardus mouet hic quæstionem difficilem istam, Vtrum omnia scita à deo habuerũt esse essentiæ ab æterno. Ad quam post multa pro utraq; parte argumenta respondet: Quidam subtiliter ac probabiliter dicunt, quod sicut per uoluntatem dei imperantem, rerum esse sunt quidditates earum in effectu, sic per scientiam dei inquantum deus, per eam se intelligit ut exemplar rerum, habent res illę distinctæ esse essentiæ, & fuerunt res prædicamentales. Et sicut esse in effectu seu existentialiter non addit super essentiam nisi relationẽ ad deum, ut ad causam efficientem, sic esse essentiæ ultra essentiam non dicit nisi relationem ad deum ut ad causam suam exemplarẽ. Res creatę non habuerũt eẽ essentię ab ęterno. Veruntamen propter multa quæ huic obiici possunt opinioni, & præsertim quoniam multum appropinquare uidetur errori condemnato & excommunicato à domino Gulielmo Parrhisiensi episcopo, utpote quod multæ ueritates fuerunt ab æterno, quæ non sunt ipse deus, uidetur mihi sine præiudicio esse dicendum, quod creaturæ non fuerũt ab æterno, nec in esse essentiæ, neque in esse existentiæ, nisi esse essentiæ uocetur esse intellectum seu repræsentatum intelligenti. Certum est enim, quod creaturæ ab æterno fuerunt per suas ideas diuino intellectui repræsentatæ, atque ab ipso perfectissime intellectæ. Hæc Richardus.

¶Denique quæstionem istam iam tactam tangit Henricus in quodam quodlibeto & sentire uidetur quod unicuique rei creatæ ab æterno conuenerit id quod ratio sua exemplaris in mente creatoris de ipsa continuit. Ex hoc tamen quantum capere queo, non sequitur absolute quod ab æterno habuerunt esse essentiæ, sed quod habuerunt illud in mente summi opificis, nec extra ipsum habuerunt aliquod esse positiuum. Omnia uero ab æterno fuerũt in deo uita & lux, & quod deus concepit & intellexit de eis, hoc uere cõueniebat æternaliter ipsis in intellectu diuino. Henricus

Vtrum concedendum sit, omnia esse in dei essentia, uel in eo per essentiam, ut omnia dicuntur esse in dei cognitione uel præsentia. Distinctio XXXVI. A

SOlet hic quæri, cum omnia dicantur esse in dei cognitione seu præsentia, uel in deo per cognitionem, & eius cognitio uel præsentia sit diuina essentia: utrũ concedendum sit, omnia esse in diuina essentia, uel in deo per essentiam. Ad qđ dicimus, quia dei cognitio eius utique essentia est: & eius præsentia in qua sunt omnia, ipsius cognitio est: nec tamen omnia quæ sunt in eius præsentia uel cognitione, in eius essentia esse dici debent. Si enim hoc diceretur, intelligerentur esse eiusdem cum deo essentiæ. In deo enim dicitur esse per essentiam, quod est diuina essentia, quod est deus. Habet ergo deus apud se in præsentia sua, quæ non habet in sui natura. Vnde Augustinus de uerbis Apostoli, ita ait: Elegit nos ante mundi constitutionem. Quis sufficit hoc explicare? Eligunẽ qui nõ sunt: nec errat q eligit, nec uane eligit. Eligit tñ & habet electos, quos creaturus ẽ eligẽdos, quos habuit apud semetipm, nõ in natura sua, sed in psentia sua. Nõdũ erát qbus promittebatur regnum, sed & ipsi promissi sunt quibus promittebatur. Ecce hic aperte dicit deum apud semetipsum habere electos ante mundum, non in natura sua, sed in præsentia sua: cum tamen eius præsentia non aliud sit quàm eius natura, quia ipsius præsentia eius est notitia. Potest tamen ad electos referri, cum ait: In natura sua, id est, illorum. Illos gp pe habuit ab æterno apud se, non in natura sui, id est, illorum, quia nondum erant: sed in sua præsentia, quia eos ita nouit ac si essent. August. Ephe. 1. a

Vtrum mala debeant dici esse in deo, ubi sunt omnia bona, cum utraque sint in eius cognitione & præsentia. omnia enim cognoscit. B

Post prædicta quæritur, cum omnia dicantur esse in deo non per essentiam naturæ, sed p cognitionem scientiæ, & deus sciat & bona & mala: utrum concedẽdum sit, simpliciter mala esse in deo, siue esse in deo per cognitionem. Scit enim deus & sciuit semper omnia, tam bona quàm mala, etiam antequam fierent, & præsciuit ab æterno ea futura. Ideoq; cum omnia bona dixerimus esse in deo propter præsentiam cognitionis, eadem ratione uidetur dicendum, omnia mala esse in eo: cum ea semper nouerit, & per cognitionem ei præsentia fuerint. Præcognouit enim deus ab æterno quosdam futuros malos, & eorum malitiam (ut ait Augustinus) præsciuit, sed non præparauit. Cum ergo peccata omnium sciat, nunquid intelligendum est ea includi in illa generalitate locutionis, qua dixit Apostolus omnia esse

Rom. 11. d in deo? Ex ipso, inquit, & per ipsum & in ipso sunt omnia. Sed quis nisi insanus dixerit mala esse in deo? Illa enim esse in deo intelliguntur, quæ ex ipso & per ipsum sunt. Ea uero per ipsum sunt & ex ipo, quorum autor est. Sed non est autor nisi bonorum. Nõ ergo ex ipso & per ipsum sunt nisi bona. Ita ergo nõ in ipso sunt nisi bona. Nõ ergo mala in deo sunt, quia licet ea noscat, nõ tamen ita omnino noscit ut bona. Mala ergo quasi de longe cognoscit, ut

Psal. 137. b ait propheta. Et alta à longe cognoscit. i. superbiam. Et alibi ad deum loquens de malis, ait:

psal. 16. d De abscõditis tuis adimpletus est uenter eorum. Quod exponens Augustinus: Abscondita,

Augu. sup Psalm. 16. inquit, peccata sunt, quæ à lumine tuæ ueritatis abscõduntur. Sed quomodo peccata à lumine ueritatis diuinæ absconduntur, cum a deo sciantur? Si enim non sciret, quomodo de il-

Psal. 74. b lis iudicaret, & pro illis malos damnaret? Alibi propheta dicit: Quia neq; ab oriente neque ab occidente deest. Quod exponens Cassiodorus, inquit: Neq; à bonis neq; à malis deest de-

Cassiodo. us, sed omnibus præsens & cognitor est. Cognoscit ergo deus & bona & mala per scientiã, sed bona cognoscit etiam per approbationem & per beneplacitum, mala uero non. Vnde

Cassiodo. sup psal. 16 Cassiodorus super Psalmũ dicit: Peccata abscondita deo sunt, quia non nouit, id est, approbat. Et ex eo sensu Augustinus dixit ea abscondi à lumine dei. Qui etiam in libro ad Heluidium, insinuat cognitionem dei uarijs modis accipiendam, inquiens: Si ad scientiam referas, non ignorat deus aliquos uel aliqua, qui tamen in iudicio quibusdam dicet: Non noui

Mat. 7. uos. sed eorum improbatio hoc uerbo insinuata est. Ecce non cognoscere dicitur deus quæ non approbat, quæ ei non placent. Apparet itaq; uerum esse quod diximus, s. quia quodam modo cognoscit deus bona, quo nõ cognoscit mala. Pariter quidem utraq; eodemq; modo noscit, quantum ad notitiam; sed bona etiam approbatione & beneplacito cognoscit.

Hic aperit, quare bona tantum dicantur esse in deo, & non mala. C

Et inde est q bona tantum dicuntur esse in deo, non mala: & illa prope, hæc longe: quia licet in deo aliqua dicantur esse propter cognitionis præsentiam, & deus bona & mala cognoscat, mala tamen non cognoscit nisi per notitiam: bona uero nõ solum per sciẽtiam, sed etiam per approbationem & beneplacitum. Et ob talem cognitionem aliqua dicuntur esse in deo, scilicet quia ita ea scit, ut etiam approbet & placeant, id est, ita scit, ut eorum sit autor.

Quod idem est, omnia esse ex deo, & per ipsum, & in ipso. D

Rom. 11. d Proinde si diligenter inspiciamus, idem uidetur esse, omnia esse ex deo, & per ipsum, &

Amb. 2 li. de spũsctõ cap. 11. in ipso. Vnde Ambrosius in secundo libro de spiritusancto: Hæc tria, ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, unũ esse supra diximus. Cum dicit per ipsum esse omnia, non negauit in ipso esse omnia. Eandem uim habent omnia hæc, scilicet cum ipso & in ipso & per ipm: & unum in his atq; *consimile, non contrarium intelligitur. Ecce habes quia ex eadem intelligentia scriptura dicit, omnia esse in ipo, & per ipsum, & ex ipo, & cum ipo. Cum exgo ex eadem ratione omnia dicantur esse ex deo uel per ipsum, non solum quia scit, sed etiam qa eorum autor est: consequitur, ut eadem ratione ea esse in deo dicantur, s. quia scit & eorum autor esse dicitur: quia in illo uiuimus & mouemur & sumus, quia eo autore sumus, moue- *consimilib.

Actu. 17. f mur & uiuimus. Cum ergo non sit autor nisi bonorum, merito sola bona in eo esse dicũtur sicut ex ipso & per ipsum. Cum ergo in eius cognitiõe uel præsentia sint omnia, scilicet bona

Augu. de nat. boni cap. 28 & mala, in eo tamẽ non dicũtur esse nisi bona, quorũ autor est. Vnde Augustinus in libro de natura boni: Cum audimus, inquit, ex deo & per ipsum & in ipso esse omnia, omnes utiq; naturas intelligere debemus, & omnia quæ naturaliter sunt. Neq; enim ex ipso sunt peccata quæ naturam non seruant. sed uitiant, quæ ex uoluntate peccantiũ nascuntur omnia. Hic aperte dicitur, q in illa generalitate locutionis bona tantum continentur.

Quod omnia ex patre & per patrem & in patre sunt, ita & de filio & de spiritusancto est dicendum, licet propter personas fiat distinctio. E

Præterea sciendum est, q licet ibi indicetur distinctio personarum, cum dr, ex ipso & per ipm & in ipso, oĩa tñ ex patre & per patrẽ & in patre sunt. Similiter de filio & spũsctõ accipiendũ est. Vñ Aug. in I. li. de Tri. Non confuse, inquit, accipiendũ est quod ait Apostolus

Ex ipso & per ipsum & in ipso: ex ipso dicens, propter patrem: per ipsum, propter filium: in ipso, propter spiritumsanctum. Vigilanter autem attende, ne (quia patrem uolens intelligi, dixit ex ipso) sic intelligas omnia esse ex patre, ut neges omnia esse ex filio uel ex spiritusancto, cum ex patre & per patrem & in patre omnia esse sane dici* possunt: similiter & de filio & de spiritusancto sentiendum est. Rom. 11. b

*possit

Quod non omnia quæ ex deo sunt, etiam de ipso sunt, sed econuerso. F

Illud etiam hic annectendum est, quod non omnia quæ dicuntur esse ex deo, etiam de ipso esse dici debeant. Quia ut ait Augustinus in libro de natura boni: Non hoc significat penitus ex ipso, quod de ipso. Quod enim de ipso est, potest dici esse ex ipso: sed non omne quod ex ipso est, potest dici esse de ipso: quia non est de sua substantia. Ex ipso enim sunt cælum & terra, quia ipse fecit ea: non autem de ipso, quia non de substantia sua. Sicut aliquis homo si generat filium & faciat domum, ex ipso est filius, ex ipso est & domus: sed filius de ipso, domus uero de terra & ligno, non de ipso. Augu. de nat. boni. cap. 27

Quæ dicta sunt, summatim colligit. G

Ex præmissis apertum est, quod in dei cognitione siue præsentia sunt omnia, scilicet bona & mala: sed non omni modo sunt ibi mala, quo bona: & quod in deo bona tantum sunt sicut ex ipso & per ipsum, non mala. Et ex quo sensu hæc accipienda sint, assignatum est. Et quod de ipso non dicitur esse proprie, quod aliud est ab ipso. Ex ipso autem esse dicuntur omnia, quæ eo autore sunt.

SVMMA DISTINCTION. xxxvi.

Præcedenti distinctione ostensum est, qualiter cuncta sciantur à deo: sed quoniam scita & cognita oportet aliquo modo esse in sciente & cognoscente, idcirco hic declaratur qualiter creaturæ sunt in deo, & qualiter omnia ab æterno fuerunt in eo per rationes & species suas exemplares ac ideales: & circa hoc quæritur, an mala fuerint & sint in eo. Et si non, quomodo cognoscantur ab ipso, quo circa ostendit, qualiter bona & mala diuersimode cognoscantur à deo, atque pertractat uerba illa Apostoli, Ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. de quibus supra tractatum est. Roma. 11

QVAESTIO I.

Nunc quæritur primo, qualiter omnia sint in deo idealiter atque causaliter, & quid sit idea. ¶ Videtur quod omnia non sint in deo idealiter. Primo, quia in libro de diuinis nominibus sanctus Dionysius protestatur omnium notitiam, scientiam & substantiam deus præhabet & præconcepit, non secundum ideam. Arguit 1. p veritatē

2. ¶Secundo, quia deus cognoscit mala, quæ tamen non habent ideam in deo.

3. ¶Tertio, in libro de Causis habetur, quod intelligentiæ superiores cognoscunt per formas uniuersaliores. cum ergo deus sit omni intelligentia infinite superior, ipse uniuersa cognoscit per unam uniuersalissimam formam, quæ est sua essentia. Non ergo uniuersa & singula per proprias sunt ideas in deo.

4 ¶Quarto, Plato uocauit ideas formas separatas in se subsistentes, essentialiter communicabiles rebus. quod rationibus exemplaribus rerum in mente diuina consistentibus non conuenit.

In oppositum. August. ¶In contrarium est autoritas Augustini in libro octogintatrium quæstionum, quo ait: Ideas ubi esse arbitrandum nisi in mente creatoris? Non enim extra positum quicquam intuebatur, ut secundum illud constitueret quod creauit.

Alexāder ¶Ad hoc Alexander respondet: Si idea uel exemplar diceretur aliquid differens à diuina essentia, nullo modo diuina scientia per exemplar esset aut per ideas. Vnde in hoc errauit Plato ponens tria principia, utpote deum, ideam, materiam. & hoc intendit beatus Dionysius reprobare. Si uero idea dicat ipsam essentiam, inquantum est ars uel species, secundum quam sunt res, sic diuina scientia est per ideas: quia per seipsam, quæ est ars atque exemplar rerum.

¶Circa hoc quæritur, cum idea, ratio & sapientia sint idem in deo secundum substantiam, quomodo differunt secundum rationem. Nempe quod idem sint re, probatur autoritate Augustini libro octogintatrium quæstionum dicentis: Ideæ sunt rationes rerum stabiles & inuariabiles, quæ diuina intelligentia continentur: quæ cum non oriantur nec occidant, secundum eas tamen formatur omne quod oritur & occidit. In libro quoque de ciuitate dei: Ideæ, inquit, sunt in mente diuina, quas qui non credit, infidelem se esse non ambigat. Et respōdendum quod ista idem sunt re & differunt ratione, ita quod ratio respicit finem, idea formam, exemplar efficientem, sapientia cogitationem, sicut & ars operationem. Hinc inquantum efficiens, scit qualiter debeat operari secundum exemplar, dicitur sapiens: Inquātum uero potest operari cum uult, dicitur artifex: & quia secundum rem unum & idem est in deo causa exemplaris & finis, & causa cognoscens, ideo secundum rem unum & idem re sunt, sapientia, ratio & idea. Quæstio August.

¶Sed tunc quæritur, cur dicantur plures ideæ & rationes, cum non sit nisi una sapientia. Dicendum quod hoc est, quoniam differunt ratione. Ars nanque, exemplar & sapientia plus se tenent ex parte dei cognoscentis, qui omnino unus & simplex est. Ideo nō recipiunt pluralitatem ut dicantur plura exemplaria, plures artes uel plures sapientiæ esse in deo. Ratio uero & idea magis tenent se ex parte rei cognitæ. Ideo sicut multa sunt cognita, sic multæ dicuntur ideæ & rationes: quia respectum cōnotant ad creata, qui respectus non est in deo secundum rem, nec dependēt ideæ à creaturis. Et quamuis libro præallegato asse- Quæstio

Augustin. rit Augustinus, quod alia ratione creatus est homo, alia equus, non tamen sunt plura æterna. Imo utraque ratio illa est res una, quæ est diuina essentia, licet una distinguatur ab alia ut ratio: quemadmodum punctus ad quem plures lineæ terminantur, unus est punctus, & tamen quodammodo plura est, quia principium plurium. Ratio autem significat per modum principij, sed sapientia absolute.

Questio. ¶Amplius quæritur, cum omnia sint in deo uita & lux, cur etiam omnia non dicuntur in eo potentia & sapientia. Rursus, cum in libro Actuum scriptum sit, In ipso uiuimus, mouemur & sumus, quare omnia non dicuntur in deo una essentia & unus motus, ut una uita? Imo Anselmus dicere hoc uidetur in monologion: Omnia, inquiens, antequam fierent, & cum facta sunt, dumque corrumpuntur aut aliquo modo uariantur, semper in deo sunt, non quod in seipsis sunt, sed quod est idem ipse. Etenim in seipsis sunt essentia mutabilis, secundum immutabilem rationem creata, In deo autem sunt ipsa prima essentia, & prima existendi ueritas. & prout sunt magis illi similia, sic uerius præstantiusque existunt. Ex qua autoritate accipitur, quod creaturæ in deo sunt ipsa essentia dei, quod propinquissimum uidetur hæresi illi, quæ dicit omnia esse deum, iuxta illud:

Actu. 17.

Anselm.

Iuppiter est quodcunque uides.

Cur omnia dicantur in deo lux et uita. Dicendum quod omnia asseruntur esse uita & lux in deo, quoniam uiuere corporalibus & spiritualibus est commune, & inquantum corporalia participant esse à spiritualibus, sicut corpus uiuere perhibetur per animam. Iuxta hanc similitudinem omnia dicuntur uita in deo, & uiuere quoque in ipso: quoniam quo ad ipsum, non habent esse deficiens. & quamuis in se deficiant, cognitio tamen de ipsis est indeficiens. Consimiliter omnia dicuntur lux in deo, quoniam lux est communis dispositio in spiritualibus & corporalibus, sed in corporalibus per participationem. hinc omnia dicuntur lux in deo, quoniam cuncta relucent in dei cognitione, & manifesta sunt ei. Porro sapientia & cognitio nominant id quod est proprium dei cognoscentis. Creatura enim inquantum creatura, non sapit nec noscit. Potentia quoque est propria dispositio agentis. hinc omnia non dicuntur esse sapientia aut potentia.

Ad autoritatē Anselmi. ¶Ad autoritatem uero Anselmi dicendum, quod aliud est dicere, omnia sunt diuina essentia, & omnia in deo sunt diuina essentia. Cum enim dicitur, omnia sunt diuina essentia, supponuntur creaturę prout sunt in suo esse. cum uero dicitur, omnia in deo sunt diuina essentia, supponuntur rationes æternæ rerum istarum, quæ rationes æternæ sunt ipsa sapientia dei, & per consequens diuina essentia. Nec ex hoc sequitur quod sit in diuina essentia. Esse enim in dei sapientia, non est nisi cognosci ab eo. Esse uero in essentia dei, est ipsam essentiam dici de eis. Cum autem dicitur, in ipso uiuimus & omnia in ipso sunt uita, æquiuoce sumitur ly in ipso. Cum enim dicitur, in ipso uiuimus: per ly in, notatur causa efficiens, quia ab ipso est uiuere omnium nostrum. Cum uero dicitur, omnia in ipso sunt uita: per ly in, notatur causa exemplaris, Nec tamen dicuntur in deo motus, quia motus appropriatum est causaris: nec essentia, ne credantur esse una cum deo essentia. Hæc Alexander.

Bonauent. ¶Circa hæc multa scribit dominus Bonauentura, & primo quærit an in deo sint ponendæ ideæ. Videtur quod non, quoniam deus cognoscit uniuersa per suam essentiam, non ergo sunt superaddendæ ideæ.

Questio Arguitur primo contra ueritatem

2. ¶Secundo, quoniā deus in se & per se omnino perfectus est, nec aliquo indiget dirigente & regulante. Ideæ autem ponuntur ut dirigant in disponendo, & regulent in agendo.

3. ¶Tertio, quoniam deus simplicissimus est. Nulla ergo in eo idearum est pluralitas.

Qualiter ideę sint in deo. ¶Ad hoc Bonauentura respondet: Circa hoc duplex fuit opinio. quidam nanque dixerunt quod deus cognoscit secundum rationem causæ, non secundum rationem ideæ, ponuntque simile, sicut si punctus cognosceret suam uirtutem, cognosceret lineas & circunferentiam. similiter, si unitas cognitiuam haberet potentiam per quam conuerteret se super se, cognosceret numeros omnes. sicque dicunt esse in deo, quoniam cum deus habeat uirtutem omnium productiuam & perfecte cognoscat eandem, noscit omnes suos effectus. quod & sanctum Dionysium sensisse affirmant, cum dixit quod deus non secundum ideam, sed secundū unā excellētiæ causam cuncta cognoscit. Hæc autem positio stare non ualet. primo, quoniam deus non cognoscit per collationem deueniēdi à principio ad principiatum, sed intuitu simplici. Secundo, quia omne cognoscens inquantum huiusmodi, simile est cognoscibili. ergo habet similitudinem eius, uel ipse est similitudo illius. Tertio, quoniam omnis cognoscens idcirco distincte producit, quia distincte cognoscit, non econuerso: ergo ratio producendi non est ratio cognoscendi. Quarto, quia quædam cognoscit quæ ab ipso non sunt. Hinc est alia positio secundum sanctos atque philosophos, quod deus cognoscit per ideas, & habet in se similitudines rerum, in quibus non tantum ipse cognoscit, sed etiam intuentes eum, quas similitudines seu rationes nominat Augustinus ideas & causas primordiales. Idea quippe uocatur similitudo rei cognitæ. similitudo autem dupliciter dicitur. primo secundum conuenientiam duorum in aliquo tertio, & hæc similitudo est secundum uniuocationem. Secundo, prout unum dicitur similitudo alterius, quæ similitudo non concernit conuenientiam in quodam communi, quoniam similitudo seipsa est similis, non tertio. sicque creatura dicitur similitudo dei, uel econuerso. & ita similitudo est ratio cognoscendi, & appellatur idea. Veruntamen aliter est in nobis, aliterque in deo. In nobis nanque ratio cognoscendi est similitudo, & ipsum cognitum est ueritas, quia in nobis est similitudo accepta à rebus & impressa. propter hoc quod intellectus noster respectu cogniti est possibilis, & non actus purus. Idcirco oportet quod fit in actu per aliquod cognitiuum quod sit similitudo ipsius. Porro in deo est econuerso, quoniam ratio cognoscendi est ueritas & cognitum, scilicet res creata est similitudo ueritatis. Et quoniam ratio cognoscendi consistit primo in ipsa ueritate, ideo ratio cognoscendi in deo summe est expressiua: & quia quod maxime exprimit, perfectissime assimilat cognitum cognitioni assimilatione conueniēti: hinc ueritas ex hoc quod facit cognoscere, est similitudo expressiua & idea. sed econtrario est in nobis, quoniam eo ipso quod est similitudo, facit cognoscere.

Dion. Ar.

Augustin

Soluūtur argumēta ¶Ex his soluuntur obiecta. Deus enim cognoscit, dirigit & regulat se per ideas, nō quasi per aliquid rea

liter distinctũ à sua essentia. imò sua eẽntia est ueritas prima, ratio summa, exemplar, species & idea. Pluralitas quoq; & distinctio idearum, non derogat simplicitati diuinæ: quia attẽditur penes causata & ideata, nec ponit diuersitatem in deo, nec una idea realiter est distincta ab alia. Hæc Bonauentura.

Tho. Aq. ¶Hinc Thomas: Quemadmodum, inquit, formæ artificiales habent duplex esse, unum in actu, secundũ quod sunt in materia: aliud in potentia, secundum q̃d sunt in mente artificis, non in passiua potẽtia, sed actiua: sic formæ naturales habent dupliciter esse, ut dicit commẽtator undecimo metaphysicę: Vnum in actu, secundum quod sunt in rebus: aliud in actiua potentia, secundum quod sunt in motoribus orbium, ut ipse ponit, & præsertim in primo motore, loco cuius dicamus in deo. Hinc philosophi communiter dicunt, q; omnia sunt in mente dei, sicut artificiata in mente artificis. Ideo formas rerũ in deo existẽtes, uocamus ideas, quæ sunt sicut formæ operatiuæ.

Res naturales hñt duplex eẽ

Auerrois

Dion. Ar. ¶Vñ diuinus Dionysius quinto capitulo de diuinis nominibus loquens de ideis: Exemplaria, ait, dicimus substantificas existentium rationes in deo uniformiter præexistentes, quas theologia uocat prædiffinitiones & diuinas & bonas uoluntates existentium p̃determinatiuas & productiuas. Veruntamen per ideas habet deus cognitionem non practicã tantum, sed etiam speculatiuam de rebus: quia cognoscit eas non solum secundum quod emanant ab ipso, sed item ꝓut in propria natura subsistũt. Idea etenim dicitur ab idos, quod est forma. sicq; idea quantum ad nominis proprietatem, æqualiter habet se ad practicam & speculatiuam cognitionem. Siquidem forma rei in intellectu existens, principium est utriusq; cognitionis, q̃q̃ secundum usum loquẽtium idea sumatur pro forma quæ est practicæ cognitionis principium, secundũ q̃d ideas uocamus rationes entium exẽplares. Hæc Thomas in Scripto.

¶Quibus cõcordat quod undecimo metaphysicæ asserit commentator, quemadmodum omnes formę naturales sunt in potentia in materia prima, ita sunt in actu in primo motore.

articul. 1. ¶Atuero in prima parte Summæ quæstione decimaquinta scribit: Necesse est ponere in mente diuina ideas. Idea etenim græce, latine dicit̃ forma. Vnde p ideas intelliguntur formæ rerꝫ præter ipsas res existẽtes. Forma aũt alicuius rei p̃ter ipa existens, potest ad duo ualere. Primo, ut sit exemplar eius cuius dicit̃ forma. Secundo, ut sit principium suæ cognitionis, secundum q̃d formæ cognoscibilium dicũtur esse in cognoscente. Et q̃tum ad utrũq; necesse est ponere ideas, qa in oĩbus q̃ nõ generant̃ à casu, oportet ponere formã esse finem gñationis cuiuscunq;. Agẽs aũt nõn agit ꝓpter formã, nisi inq̃tum similitudo formæ est in ipso. q̃d contingit dupliciter. In quibusdam nanq; agentibus præexistit forma rei fiendę f̃m esse naturale, sicut in his quæ agunt per naturam, ut hõ generat hoĩem, ignis ignem. In quibusdã uero p̃existit scd̃m eẽ intelligibile, ut in his q̃ agũt p intellectũ, sicut similitudo domus p̃existit in mẽte artificis. Et hæc põt dici idea domus, q̃m artifex intendit assimilare domũ formæ quã mẽte p̃concepit. Cũq; mundus sit factus à deo p intellectũ, & nõ à casu, necesse est q; in mente diuina sit forma ad cuius similitudinẽ mundus est factus, & in hoc ratio consistit ideæ, quæ nihil aliud est quàm diuina essentia. Deus enim secũdum essentiam suam est oĩm rerum similitudo. Hæc Thomas in Summa.

Tho. ɔtra gentiles. ¶Deniq; in Summa contra gẽtiles libro primo capitulo 53. Intellectus, inquit, diuinus nulla alia intelligit specie nisi sua essentia. cumq; essentia sua sit similitudo omnium rerum, sequitur q; conceptio intellectus diuini, prout semetip̃m intelligit, quæ conceptio est uerbum ipsius, non solum sit similitudo ipsius dei intellecti, sed & omnium quorum diuina essentia extat similitudo. Deinde sequenti ibidem subiungit capitulo: Difficile uideri alicui potest, quod unum & idem simplex, puta diuina essentia, sit propria similitudo ac ratio diuersorum. Nam cum diuersarum rerum distinctio sit ratione propriarum formarum, q̃d alicui secũdum propriam formam simile fuerit, oportet alteri esse dissimile. Inuestigandũ est ergo, qualiter deus seu eius essentia queat esse propria similitudo ac ratio singulorum. Nempe ut octauo metaphysicæ ait Philosophus, formę seu species rerum se habent ut numeri, & similes sunt numeris. quemadmodũ enim in nũeris una unitate addita aut subtracta, species numeri uariatur: ita in formis specificis una essentiali differentia addita uel subtracta, species uariatur. In his uero quæ in se continent multa, non ita se habet intellectus sicut natura: quia natura non patitur ea esse diuisa, quæ ad esse rei exiguntur. Intellectus uero ea quæ sunt in essentia coniuncta, potest diuisim cõsiderare ac sumere, dum unum non cadit in ratione alterius. sicq; in ternario considerare potest binarium tm̃, & in animali rationali id quod est sensibile tantũ, sicq; id quod plura complectitur intellectus, potest concipere ut rationem propriam plurimorum, apprehendendo quædam illorum sine aliis. Potest nanque accipere denarium ut propriam rationem nouenarii una unitate subtracta, & consimiliter ut propriã rationem singulorum numerorum infra inclusorum. Sic & in homine accipere potest exemplar proprium aĩalis irrationalis singularumq; specierum ipsius, nisi differentias aliquas adderent positiuas. Hinc quidã philosophus nomine Clemẽs, dixit quod nobiliora in entibus sunt exemplaria min⁹ nobilium. Diuina autem essentia nobilitates & perfectiones omnium entium in se comprehendit simplicissimo modo. Omnis uero forma tam propria quàm communis, secũdum id q̃d aliquid ponit, perfectio quædam est, nec imperfectionem includit nisi inquantum à uero deficit esse. Intellectus ergo diuinus in diuina essentia comprehendere potest id quod proprium est unicuiq; rei intelligendo, in quo unaquæq; res suam essentiam imitatur. & in quo deficit ab eius p̃fectione. Itaq; intelligendo suã essentiã ut imitabilem, sic essentia diuina habet rationem ideæ: & intelligendo eam ut imitabilem per modum uitæ, & non cognitionis, accipit eam ut propriã formã atq; ideã plãtæ: & intelligẽdo eã ut imitabilẽ p modũ cognitiõis, & nõ intellect⁹, accipit eã ut formã ideãq; animalis, & ita de aliis. Hinc elucescit, q; diuina essentia eo quod sit absolute perfecta, accipi potest ut propria ratio singulorum, & ita per eam deus habet cognitionem propriam ac perfectam de omnibus. Cumq; propria ratio unius distinguatur à propria ratione alterius, & distinctio sit pluralitatis principium, assignatur in intellectu diuino distinctio ac pluralitas quædam rationum idealium intellectarum, secundum quod id quod est in intellectu diuino, est ꝓpria

Philosop.

Clemens philosop.

ratio diuersorum. Cumq́ꝫ hoc sit secũdum quod deus intelligit propriũ respectum assimilationis, quem habet unaquęq́ꝫ creatura ad ipm, constat ꝙ rationes seu ideæ rerum in intellectu diuino nõ sint plures neq́ꝫ distinctæ, nisi secũdum q̃d deus alia ratione cõdidit hominem, alia equum. Rationesq́ꝫ rerum pluraliter esse dicit in mente diuina, in quo etiam saluatur aliqualiter Platonis positio ponentis ideas, secũdum quas cũcta formantur quæ in materialibus rebus existunt. Hæc Thomas ibidem. ¶Concordat per omnia Petrus. ¶Richardus quoq́ꝫ his consonans: Oportet, ait, quod causatum habeat similitudinem sui in causante, quoniam causa assimilat sibi causatum. Hinc quinto capitulo de diuinis nominibus sanctus Dionysius cõtestatur: Causatiua habẽt causabilium quasdam imagines. Præterea beatitudo includit perfectã intellect⁹ & affectus quietationem, q̃ non potest esse nisi in perfecta coniunctione cum simili. Nulla enim res quietatur in coniunctione cum suo dissimili inquantum dissimile est. ergo in intellectu diuino oportet esse similitudinem creaturæ, quam uocamus ideam qua cognoscit. Aliqui uero dicunt deum non cognoscere creaturam per ideam, cum eã agnoscat per causam. sed hoc non multum ualet, quia cognoscere per ideam & per causam stant simul neq́ꝫ repugnant. imò effectus non cognosceretur per causas, nisi in causis similitudines essent effectuum, per quas in causis relucent effectus. Vnde ideo deus per seipsum tanquã per causam creaturas cognoscit, quoniam eo ipso quod est summa & sufficiens omnium causa, sunt in ipso rerum ideæ per quas relucent in ipso. Hæc Richardus.

Plato. | Richard⁹ | S. Dion.

¶ Denique circa hoc mouet Richardus hanc quæstionem, Vtrum diuinæ essentiæ tantum conueniat esse ideam, inquantum est cognita ut imitabilis à creatura. Videtur quod sic, quia idea creaturarũ est diuina essentia, inquantum apprehenditur ab intellectu diuino, ut similitudo creaturarũ expressiua, & imitabilis ab eisdem, ergo de ratione ideæ est diuina essentia, ut à diuino cognita intellectu modo præfato. Ad hoc respondet Richardus: Idea tripliciter accipi potest. primo pro quidditate sensibilium & naturalium rerum ab ipsis rebus realiter separata, & per se subsistente. sicq́ꝫ Aristoteles imponit Platoni posuisse ideas tanq̃ exemplaria sensibilium rerũ, necessaria ad eorum cognitionem & productiõem. sicq́ꝫ esse ideam nequaq̃ conuenit diuinæ essentiæ. imo sic non eẽ ponendas ideas probat Philosophus 7. metaphysicæ. Secundo sumi potest idea pro essentia creaturæ, ut intellecta ab intellectu diuino: quia essentia creaturæ sic intellecta à deo, est aliquo modo exemplar suiipsius, ut est in esse realis & actualis existentię iam producta, secundum quam significationem credunt aliqui Platonem posuisse ideas, quamuis secũdum numerum specierum tantum. Sic quoq́ꝫ diuinæ essentię non conuenit esse ideam. Quamuis eñ essentia hominis seu cuiuscunq́ꝫ creaturæ fuerit ab æterno à diuino intellectu apprehensa & cognita, nõ tamen fuit diuina essentia, nec tam intrinsecus in deo existens, sed sicut secundarium diuini intellect⁹ obiectum. Tertio sumitur idea secundum quod dicit intrinsecus in deo rationem cognoscitiuã creaturarũ & operatiuã earũ, sicq́ꝫ (ut qbusdã uidet) dupliciter dr̃ idea, primo ipsa diuina eẽntia, ꝓut imitabilis à creatura. Alio mõ, inq̃tũ ẽ intellecta ut imitabilis à creatura. & sic idea hoc primo mõ sumpta, prius est secundum rõnem intelligendi, q̃ secundo modo accepta. Nam quia diuina essentia imitabilis est à creatura, ideo deus intelligit eam ut imitabilẽ à creaturis, non econuerso. & hoc primo mõ idea dicit respectum rõnis in deo, in potentia ad creaturam, & connotat in creatura realem respectum in potẽtia ad deum, sicq́ꝫ pluralitas ideaꝝ est pluralitas secundũ rationem in potentia. sic quoq́ꝫ deus cognoscit creaturã per ideã, inq̃tum est quasi forma sui intellectus, sibi exprimens ea à quibus est imitabilis. Secundo modo loquendo de idea, sic dicit in diuina essentia respectum rõnis in actu ad creaturam, & connotat in creatura respectum rõnis in actu ad deum, atq́ꝫ respectum realem in potentia. sicq́ꝫ pluralitas idearum est pluralitas ſm rõnem in actu. Et sic deus non cognoscit creaturam per ideam, quia idea sic sumpta, præsupponit ſm rationem intelligendi cognitionem diuinæ essentiæ & creaturæ. Cognitio nanq́ꝫ relationis ſm rationẽ intelligendi ꝓsupponit cognitionẽ utriusq́ꝫ extremi. Veruntñ deus cognoscit creaturã in idea sic sumpta, inq̃tum intuendo se exẽplar creaturę, uidet eam relucere in se. Nec idem est dicere, rem cognoscere per aliquid & in aliquo. Verum quia ſm prædictã opinionem non tm̃ diuina essentia esset immediatũ diuini intellectus obiectũ, sed etiam essentia creaturæ: hinc alij communius dicunt, ꝙ diuinæ essentiæ non cõpetet eẽ ideam, nisi inquantum est intellecta ut imitabilis à creatura: quoniam deus per essentiam suam non cognoscit creaturã, nisi inq̃tũ intelligit eã ut à creatura imitabilẽ. sicq́ꝫ in idea & ꝑ ideã intelligit creaturã. Quãuis eñ diuina essentia sub rõne ideę nõ sit rõ cognitionis q̃ deus creaturã cognoscit, cũ eadẽ cognitione cognoscat se & creaturã, tñ est rõ per quã cognitio qua ipse ipse deus cognoscit, respicit creaturã tanq̃ secũdariũ obiectũ. Et hoc forsitan ẽ q̃d alij dicere uolũt, dicẽdo, ꝙ est rõ q̃ deus cognoscit creaturã, non ꝑ cõparationẽ ad actum, sed ad cognitum. Hæc Richardus.

Questio Richard⁹ | Idea tripliciter accipitur. | Philosop.

¶Insuper Vdalricus in Summa sua libro secundo: Idea, inquit, in deo esse probatur per illud Iohannis: Quod factum est in ipso, uita erat. Dicitur autem idea forma, & secundum Platonem forma dicitur quasi foris manẽs per separationem à materia, in qua nõ habet esse nisi materiale, non uero formale. Vnde & formas in materia existentes dixit nõ esse ueras formas, sed uerarum formarũ imagines causatas ab illis. sicq́ꝫ idea proprie dicit practicã formam. Et q̃uis deus cognoscat res tam practica q̃ speculatiua cognitione, tamen ideæ proprie dicuntur secundum notitiam practicam. Ideæ ergo sunt practicæ rerum rationes in intellectu diuino, in quo sunt lux, quæ lux est pura & prima formarum omnium forma, in qua luce est, quicquid perfectionis est in creaturis, quam unam & simplicem diuersæ rerum perfectiones diuersimode imitantur participando. Hinc lux illa est prima omnium rerum idea, & formæ rerum in ipsa sunt non per inhærentiam, ut diuersę ab ea, nec compositionem faciunt cum eadem. Imò sunt ibi per omnimodam simplicitatem atq́ꝫ identitatẽ. Hinc lux illa est diuina eẽntia. sed qa idea sup essentiã addit rõnẽ practicæ formę, & exẽplaris, quã res diuersimode imitãt, ideo ꝑpt̃ diuersam realẽ relationem rerum ad ipsam, diuersas accipimus relationes rõnis in ipsa, secundum quas ita est cõmunis idea omniũ, quod singulis est propria. Vñ ad Hebræos legitur: Fide intelligimus aptata esse secula,

Vdalric. | Iohan. I. | Hebr. II.

ut ex inuisibilibus uisibilia fierent. Ubi per inuisibilia intelliguntur exemplares idealesq́ rationes oīm rerū in mente diuina, ex quibus formata sunt omnia. Idea quippe tripliciter consideratur. Primo secundū id quod est, & sic est una ac simplex rei essentia. Secundo, put est obiectum practicæ cognitionis. sicq́ rursus ē una in deo, qui plura, imò & oīa uno actu cognoscit. Tertio, ut est causa exemplaris, & sic pluraliter significat: quoniam non significatur secundum id quod ē, sed secūdum respectum ad ea quorum existit principium qui respectus plurificatur secūdum multitudinē principiatorum, quæ pluralitas est tantum multitudo rationis & cōsignificati, ex significatione realis relatiōis aliorū ad ipsum.

Qualiter simplex essentia dei possit esse idea diuersorum.

Dion. Ar.

Qualiter autē una & simplex dei eēntia possit eē idea & exemplar multorum ac diuersorum, sanctus Dionysius 15. capitulo de diuinis nominibus ostendit per multa exempla. Primum est in unitate, in qua omnis numerus uniformiter præexistit & unitur: & inquantum ab ipsa procedit, tantū distrahitur & in multitudinem agitur. Secūdum est, q̄ centrū habet in se uniformiter lineas uniuersas, quæ ab ipso ad circūferentiam deducuntur, ac quanto sunt centro propinquiores, tanto plus & inter se & in centro uniuntur. & quanto plus distant à centro, tanto plus elongantur etiam à se. Tertium est in omni natura totorū .i. in natura uniuersali & in uirtute ac motu motorum cælestium atq́ mobilium, rationis omnis particularis naturæ unitæ sunt, & secūdum processum ab ipsa diuersificantur. Quartum est, q̄ in anima sunt uniformiter omnes potentię quibus prouidet corpori. q̄ secūdum processum ab anima, in diuersa organa multiplicantur. Quintum est in sole, qui uno solo lumine agit & generat hæc terrena. propter quod uniformiter & causaliter præhabet ea in se. Ex quibus beat⁹ Dionysius concludit: Magis in causa omnium exemplaria præexistunt secundum unam supersubstantialem unitionem.

Ideā diuinā diuersa nomina cōsequūt

¶Præterea hāc ideam diuersa nomina cōsequuntur, quia uocatur idea, exemplar, ratio, species, paradigma, mundus, archetypus. Uocatur nanq́ idea .i. prima forma sicut hyle. uocatur prima materia, qa idea est forma omnium formarum, cuius participatione formalitas omnibus eis inest. Exemplar, inquantum ipsam omnia imitantur. Ratio, inquantum est similitudo rerum in intellectu. Species, inquantum est medium cognoscendi. Paradigma, inquantum secūdum respectum eius ad rem deus operatur. Paradigma em̄ dicitur à para quod est iuxta, & dogma, quasi docens operari.

παράδειγμα

Uocatur item mundus archetypus à Platone in Timæo, id est, principale exemplar, ab archos quod est princeps, & typus quod est exemplar. Nec ista dicendo incidimus errorē Platonis qui posuit duplices ideas, uidelicet formas quasdam separatas ante rem existentes, quæ sint principia scientiæ generationisq́ rerum, nec sunt in mente diuina, sed sint lumē effluens à prima causa, quod lumen esset omniū formarum hypostasis, sicut lumen corporale om̄is coloris.

Philosop.

Sed has ideas Philosophus reprobat primo metaphysicæ, dicens uaniloquiū esse poeticasq́ metaphoras, ponere eas.

Platonis ideę

Alias ideas posuit Plato in mente diuina, ut patet in primo Timæi, ubi asserit deum operari ad extra ad exemplum synceræ, atq́ perpetuæ & incommutabilis proprietatis & rationis, non ad exemplar factum aut elaboratum seu aliunde acceptū. Cui positioni Aristoteles consentit, nec contra hoc aliqua obiectionum suarum procedit.

Augustin.

sicq́ Augustinus in libro de ordine ait: Non errauit Plato ponens intelligibilē mundum, quem appellauit immutabilem sempiternamq́ rationem, qua fecit deus hunc mundum: quam qui negat, sequitur ut dicat deum irrationabiliter fecisse quæ fecit.

Clementis philosophi opinio de ide 19.

Clemens uero Philosophus dixit exemplaria non esse in deo nec separata, sed principaliora inter entia esse exemplaria aliquorum, quod decimoquinto capitulo de diuinis nominibus sanct⁹ Dionysius reprobat, quoniam & ipsorum principaliorum exemplaria oportet esse in deo, nec ipsa principaliora in rebus sunt om̄ino perfecta, sicut exemplar diuinā dicit formam prorsus perfectam, nihil materialitatis habentem. Scriptura nanq́ dicit creaturas nobis esse ostensas à deo, non ut curramus post eas, sed p̄ earum proportionalem cognitionem sursum erigamur in omnium causam finalem.

Dion. Ar. Sex requisita ad rationē primi exemplaris .i. ideę.

¶Amplius, sicut diuinus Dionysius docet ibi de ratione primi exemplaris, puta ideę, sunt sex. Primū, q̄d est similitudo & species exemplatorum. Secundum, quod sit foris extra res omnes. Tertium, quod sit in deo secundum rationem intellectus practici, qui uolūtatem includit. Quartum, quod sint priora cunctis creatis, quia æterna sunt & non facta. Quintum, q̄ se habent instar intellect⁹ in q̄ sunt, qa pura inuariabilia quemadmodum mens diuina. Sextum, q̄ sunt causa entium productiua. Hæc Udalricus.

Durand⁹

¶Præterea de his multa scribit Durandus, q̄ præinductis consona non uidentur. Nam inter cætera loquitur: Non omnis forma intellectualis potest dici idea, sed solum illa ad cuius similitudinem est aliquid producibile. Propter quod sanctus Dionysi⁹ ideas exemplaria uocat.

Seneca.

¶Seneca quoque in epistola ad Lucilium disseruit: Idea est exemplar ad quod artifex aspiciens operatur. exemplar autem est, ad cuius similitudinem aliquid fit, aut factibile est. Idea ergo est forma seu ratio, ad cuius similitudinem agens per artem aliquid potest producere. Sunt autem ideæ propriissime in deo. Res enim habēt esse sex modis. Primo, in potētia materiæ. Secundo, in suis causis agentibus, in quibus uirtualiter præexistunt. Tertio, in seipsis, dum actualiter sunt productæ. Quarto, in intellectu nostro cognoscente. Quinto, in intellectu motorum orbium, quoniam opus naturæ est opus intelligentiæ. Sexto, in intellectu diuino. Nulli autem esse rei iam tacto conuenit ratio ideæ nisi sexto, quia esse rerum in materia, est potentiale. Idea autem est quid primum principale & inuariabile. In deo autem quatuor considerantur, uidelicet intellectus & ratio secundum quam intelligit, actus quoque intelligendi, & res intellecta. puta obiectum, quarum tria prima sunt idem in deo. & etiam quartum, loquendo de primo & principali eius obiecto, quod est diuina essentia. non autem loquendo de secundario obiecto. q̄d est creatura. Inter hæc solum obiectum potest habere rationem ideæ, quia idea est exemplar ad quod artifex aspiciens operatur. Id autem ad quod inspicit intellectus, est ei⁹ obiectum, nihilq́ aliud, nisi ut habet rationem obiecti. In nobis quoq́ idea secundum quod nomē ideæ aliquo modo locum habet in nobis, non est rō seu species intelligēdi. q̄ nō est ipsa res intellecta: qa ad rōnē & speciē intelligēdi sic sumptā, nūq̄ inspicit intellect⁹ artificis. idcirco in nobis idea ē ipsi⁹ intellect⁹ nr̄i obiectū,

Vnde & in deo proportionabiliter eſt dicendũ, quod
ſcilicet idea in ipſo non eſt ratio & ſpecies intelligen-
di, ſed ipſum obiectum, quod in deo eſt duplex, uideli
cet primum & principale, quod eſt diuina eſſentia: &
ſecũdarium, quod eſt res creabilis uel creata. Ideo in-
quirendum quid horum habeat rationem ideæ. Et ui
det̃ prima facie quod res creabilis ut intellecta à deo,
ſit idea ſuiipſius, ut producibilis ẽ ad extra. Idea nan-
ꝗ eſt ratio rei apud intellectum exiſtẽs obiectiue, ad
cuius imitationem eſt aliquid producibile, ſed creatu
ra ut intellecta à deo, ita ſe habet ad ſeipſam ut ꝓdu-
cibilẽ, ut ratio apud intellectum obiectiue exiſtẽs, ad
cuius imitationem eſt aliquid producibile. Nam idẽ
ut productum, imitatur ſeipſum ut intellectum pro-
duci. i. ut intellectualiter apprehẽſum ut producatur.
Sic enim & non aliter producitur res, ſicut præintelle
cta fuit produci. ergo creatura ut à deo intellecta, eſt
idea ſuiipſius, ut eſt producibilis aut producta. De di-
uina uera eſſentia an habeat rationem ideæ reſpectu
creaturarũ, dicendum q̊d non niſi imperfecte, quoni-
am creatura diuinam eſſentiam imitari non poteſt ni
ſi imperfecte, utpote ſecundum analogiam & quan-
dam proportionem, non autem uniuoce nec ſecundũ
genus nec ſpeciem. Hæc Durandus.

¶Qui etiam dicit quidditates rerum ſecundum ra
tiones & perfectiones earũ ſpecificas ac proprias eis,
non poſſe diuinam habere eſſentiam pro idea. qa nõ
poſſunt ſe habere ad deum niſi obiectiue. Iterum ait
quod ideæ non ſunt in deo ponendæ, ut ſint principi-
um cognoſcendi, & item quod deus nõ intelligit res
per ſuam eſſentiam, prout ſua eſſentia eſt exẽplar aut
ſimilitudo earum, ſed ut eſt cauſa ipſarum.

Diony. ¶In his uerbis Durandi plurima continentur, non
ſolum repugnantia ſolidis & ſapientialibus ſcriptis p̃
cipuorũ doctorũ, Alexãdri, Thomę, Alberti, Bonauẽ
turæ & cęteroꝝ nunc præfatorum, ſed etiam uerbis di
uiniſſimi, ſacratiſſimi & theologiciſſimi Dionyſij, illu-
minatiꝗ Auguſtini, aliorum quoꝗ ſanctorum. Pręfa
ti quippe doctores ex his quæ magnus Dionyſius qn
to capitulo de diuinis ſcribit nominibus, probant q̊d
exemplaria ſeu ideæ in deo ſunt quid increatũ & ſub-
ſtantificatrix ratio creaturarum, & forma omnino ꝑ-
fecta, nil habens materialitatis: quorum nullum con-
uenit creatæ eſſentiæ ut intellectę à deo, quæ ſolũ ob-
iectiue ſe habet ad deum, nec realiter idem eſt cum di-
uina eẽntia, ſed cum natura creata, ita quod eadem ut
intellecta, eſt exemplar ſuiipſius ut ꝓducibilis ſeu pro
ductæ.

Alexãder ¶Alexander quoꝗ irrefragabilis doctor, ex uerbis
ſanctorum Dionyſij & Auguſtini oſtendit, quod idea
in deo uere & proprie eſt ipſa ars ac ſapientia creato-
ris. Ex quorum etiam uerbis Thomas, Albertus, Bo-
nauentura, Petrus, Richardus, Vdalricus declarant &
probant, quod idea in deo eſt diuina eſſentia ut imita
bilis intellecta Porro quod ait Durandus ſolum obie
ctum habere rationem ideæ, quia idea ẽ exemplar ad
quod artifex inſpiciens operatur, id autem quod in-
ſpicit intellectus, eſt ei⁹ obiectum, nihilꝗ aliud niſi ut
habet rationem obiecti: hoc inquam faciliter reproba
tur. Intellectus etenim inſpicit tam obiectũ q̃ ſimilitu
dinem ſeu ſpeciẽ intelligibilem, per quam illud intel-
ligit, ſed obiectũ inſpicit ut quod intelligit, intelligibi-
lem uero ſpeciem ut quo intelligit. Omnis em̃ cogni-
tio, p̃ſertim qua qs alia à ſe intelligit, eſt per ſimilitudi
nem cogniti. Et quàmuis quis per ſuam eſſentiã ſe in-
telligat, hoc tamen eſt prout eſſentia ſua ẽ ſibi loco in
telligibilis formæ. Artifex autẽ in ſeipſo aſpicit ad for
mam exemplarem ſibi inhærẽtem, & iuxta eam opus
ꝓducit, quod etiam ex ſcriptura probatur canonica,
quia in Exodo legitur dñs Moſi præcepiſſe: Inſpice & Exod. 25. & 26.
fac iuxta exemplar quod tibi in mõte monſtratũ eſt.
Ideo male ſonare cenſetur quod ait Durandus, quod
etiam in nobis intellectus artificis nunquã inſpicit ad
rationem ſeu ſpeciem intelligendi, quæ ſpecies eſt exẽ
plar. Ex quibus patet, uerum non eſſe quod ait Durã
dus, ideam eſſe rõnem rei exiſtentem apud intellectũ
obiectiue. imo dico ꝙ idea eſt rõ rei in intellectu exi-
ſtens formaliter. Et q̃uis in mente diuina non ſit inhæ
renter ſicut in mente creata, eſt tñ in ea uere formali-
ter eo modo quo ſapientia, ueritas, iuſtitia, ars, ſcien-
tia, dicuntur formaliter & ꝓprie eſſe in deo. ¶Inſuper
q̃uis creatura non imitetur diuinã eſſentiã niſi imper
fecte, tñ imitatio illa ſufficit ad rõnem ideæ ꝓprie di
ctæ, prout de ea ſancti loquuntur. Quemadmodũ eti
am ſufficit ad rõnem imaginis ac ſimilitudinis, qua in
tellectuales creaturę dicunt̃ ad ſummæ trinitatis ima Ieze. 28.
ginem ſimilitudinemꝗ productæ. Imo & quædã cre
atura uocatur ſignaculum ſimilitudinis dei. Quod de Quidditates ſpecificę hñt diuinã eſſentiã ꝓ idea
mũ Durãdus dicit, quidditates reꝝ ſpecificas nõ poſſe
habere diuinã eſſentiã ꝓ idea, nil penitus ualet: & rõ
quã adducit, eſt nulla. Imò eo ipſo q̊ quidditates reꝝ ꝑ
rõnẽ ſuã ſpecificã & propriã differentiã imitãt̃ ſm cer
tũ gradũ ꝑfectionẽ diuinæ eſſentiæ, & ei⁹ bonitatẽ pti
cipãt, habent ipſam eſſentiã pro idea, ſicut ex oĩbus p̃-
allegatis eluceſcit doctoribus. ¶Amplius, ꝙ ait ideas
non eſſe principiũ cognoſcẽdi, nec deũ intelligere cre
aturas per ſuã eſſentiã ut eſt ſimilitudo & exemplar il
larum, iam ex uerbis Bonauenturæ & alioꝝ euidẽter
eſt reprobatum. ¶Amplius, creata eſſentia ut intelle-
cta à deo, nullatenus poteſt eſſe exemplar ſuiipſius ut
producibilis aut productæ, niſi fontaliter ex inſtituti
one increatæ ſapientiæ increatiꝗ exẽplaris exiſtentis
in mẽte diuina, q̃ naturas inſtituit reꝝ, & quid unicui
ꝗ debeat cõuenire, p̃finiuit & determinauit in ſemet-
ipſa. Vnde & res creatæ dicuntur ueræ, inquantum cõ
formant̃ & correſpondent huiuſmodi ſuæ rationi ide
ali in mente diuina. Cum ergo iuxta documenta ſan
ctorum, potiſſime Dionyſij & Auguſtini, idea ſit pro August. S. Dion.
prie prima principalis atꝗ ſimpliciter fontalis forma
ac ratio exemplaris, uidetur mihi quaſi oppoſitum in
adiecto & implicatio quædam, dicere ꝙ obiectum ſe-
cũdarium ſeu creata creabilis ve eſſentia ut diuinitus
intellecta, ſit proprie idea, & magis propria q̃ diuina
eſſentia, ut à diuino intellectu imitabilis intellecta.

¶Veruntamen iam clarius demonſtrabo præfa-
tæ opinionis errores, & quod ideæ ſecundum doctri-
nam ſanctorum ſunt increatæ ſimilitudines, exẽpla-
resꝗ rationes in deo formaliter exiſtentes, & nõ ipſæ
res ſeu naturæ creabiles aut creatæ ut intellectę à deo,
& ſolum obiectũ exiſtentes in eo.

¶Magna eſt apud theologos diuini & magni Dio- S. Dion.
nyſij autoritas, utpote uiri ſanctiſſimi, ab ipſis apoſto
lis & apoſtolicis uiris, p̃ſertim à Paulo apoſtolo erudi
ti, imò à ſpũſancto copioſiſſime uncti, illũinati & in-
flãmati. Hic itaꝗ 5. cap. lib. de diuinis nominibus tra-
ctans ac diſputans de ideis, inter cætera loquitur: Per
ſe uita eſt principium uiuẽtium, & per ſe ſimilitudo eſt
principium ſimilium, ſecundum quod ſimilia ſunt

& per se unitio principium unitorum, secundū quod sunt unita: & p se ordinatio principiū ē ordinatorꝫ ſm q̄d sunt ordinata. Et q̄d dixi de his, etiam de alijs ideis seu archetypis formis, uidelicet ęternis rationibus uerbi, est sentiendum. Verbi gratia, per se bonitas, p se ueritas, per se æternitas, per se uirtus & similia, quæ simpliciter & æternaliter consistunt in uerbo dei, & primordialiter causant existentia omnia. Ecce in uerbis his illuminatissimus ac feruentissimus Dionysius ideas uocat rationes æternas & formas archetypas, id ē, principales similitudines rerum, moxq́ꝫ exemplificās de eisdem, nominat per se bonitatem, per se ueritatē, per se ęternitatem, per se uirtutem. Nec dubium quin per se bonitatem, intelligat bonitatem diuinam & increatam, imparticipatam & independētem, omnium causatiuam, quæ est ipsemet deus, naturaliter & interminabiliter bonus. & idem dicendum ac sentiendum de per se ueritate, de per se æternitate, de per se uirtute ac alijs, Ex quibus mōstratur propositum, quod scilicet secundum sancti Dionysij intentionem, ideę proprie appellentur increatæ similitudines, rationes, formæ & species rerum creatarum, in mente diuina uere ac formailter existentes eo modo, quo sapientia, ueritas bonitas, asseruntur formaliter esse in deo. Et hoc rursus probatur, quoniam in eodem ait capitulo: Exēplaria in deo dicimus substantificas rationes existētium omnium in simplici uerbo dei æternaliter præexistentes, quas Apostolus ad Romanos innuit dici debere prædestinationes & uoluntates diuinas, quæ efficiunt & distinguunt entia omnia, secundum quas diuina supersubstantialis essentia omnia prædiffiniuit & ad esse perduxit. Ex his denuo innotescit, exemplares rationes mentis diuinæ esse increatas dispositiōes & præconceptiones causales, sapientiales quoq́ꝫ præordinationes uniuersorum in deo. quo constat quod sint principium cognoscendi formale & exemplare. quia disponere, prædiffinire, præordinare, actus sunt sapientiæ. Tertio demonstratur hoc ipsum ex his quę ibidem princeps subiungit theologorum, cuius autoritas non est minor apud theologos, quàm Aristotelis apud philosophos: Quamuis beatus Clemens, inquantum philosophus, opinatus sit quod principales causæ quæ in ipsis rebus sunt & creatæ sunt, aliqua ratione dicantur exemplaria rerum, illæ tamē causæ nō dicuntur proprie exemplaria rerum ut per se, sed ipsæ sunt causaliter ab æternis exemplaribus uerbi, quæ ꝓprie & perfecte causant omnia, ut merito deus tanquam causa omnium adoretur. In quibus uerbis aptissime edocetur, quod exemplaria seu ideæ sint ipsemet deus, quia ideis ascribitur quod perfecte causant cuncta ac proprie, quod soli conuenit deo, Vnde & sanctus Dionysius asserit causas creatas non esse exēplaria appellandas, quia ab æternis exēplaribus uerbi producta sunt. Sicq́ꝫ solas increatas rerum rationes & similitudines uult proprie exemplaria & ideas censeri ac appellari. Quod item ex alijs eius autoritatib⁹ posset euidenter multipliciterq́ꝫ probari, sed breuitati studendum est.

Ideę sunt icreatę rerū similitudines formaliter in deo existētes

Roma. 8.

Nota de beato Clemente

¶ Appatet demum ex his, quod Clemens ille de q̄ iam mentio facta est, fuit sanctus Clemens beatissimi Petri discipulus, qui Clemēs ante suam conuersionem fuit magnus philosophus. imò quàm excellens astronomus fuerit, in eius Itinerario innotescit, uec ui dei errasse in eo q̄d dixit, qa sicut iā ex uerbis sc̄ti Thomæ oñsum est, hoc ip̄m quod dixit, aliquo modo extitit uerum. Et q̄uis Vdalricus dicat eum non posuisse exemplaria in deo, nequaquam tamen putandum est quod non posuerit in deo ideales omnium rationes. & forsan nomine exemplaris, speciali usus est modo, Nam & Platonici nomine ideæ uti solebāt pro forma producta.

Proclus

¶ Vnde Proclus Platonicus in Elementatione sua sua theologica in commento theorematis nonagesimiseptimi ait: Si em̄ primordialis causa pręcedit ordinē uniuersum, & oīa coëlemētalia ad ipsam coordinātur, palam quod ipsa dat omnibus unam ideam.

Augustin.

¶ Nunc idem mōstrabo ex dictis beati Augustini, qui in libro octogintatrium quæstionum effatur: Ideas Plato primus appellasse perhibetur, & quamuis ipse primo usus sit nomine illo, non tamen res significata per nomen hoc, ante fuit omnino ignota, Siquidem tanta uis constituitur in ideis, ut nisi his intellectis, sapiens esse nemo possit. Sunt nanq́ꝫ ideæ principales quædam formæ uel rationes rerum stabiles atq́ꝫ incommutabiles, quæ formatæ non sunt, ac per hoc æternæ sunt, semper eodem modo sese habentes, quæ diuina intelligentia continentur, cum ipsæ nec oriantur, neque intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri & interire potest, & omne q̄d oritur & interit. Ex hac beati Augustini descriptione ostenditur, quod ideæ sint ratiōes & similitudines entium increatæ: quia ut ait, nequaquam formatæ sunt, sed æternæ. naturæ autem creatæ formatæ sunt. imò & ut intellectæ à deo, ab idealibus rationibus creatoris suas suscipiūt rationes, ut tactum est. Deniq́ꝫ quod ideæ sint principium cognoscendi ac gubernandi create ata, pandit Augustinus, dicendo: Quis audeat dicere deum irrationabiliter omnia condidisse? quod si dici & credi recte non potest, restat quod omnia rationabiliter sint condita.

¶ Hoc autem Augustinus deprompsit, ad demonstrandum quod nisi cōcedatur deus omnia per ideales formas exemplaresq́ꝫ rationes fecisse, sequit̄ quod irrationabiliter fecerit ea, ergo ratio idealis seu exemplar est cognitionis, imò & sapientialis rationabilisq́ꝫ productionis principium, similiter & gubernationis, quæ est actus prudentiæ. Ad quod declarandum loquitur Augustinus: Quis uera religione imbutus audeat negare, omnia quæ fiunt & aguntur, suosq́ꝫ cursus certo moderamine celebrant, summi dei legibus contineri & gubernari? ideo cuncta proprijs rationibus sunt creata.

¶ Rursus quod istæ rōnes ideales sint uere in deo, & quod ipse ad earum intuitum operatur, manifestat Augustinus addendo: Has autem rationes ubi esse arbitrandum est, nisi in mente creatoris? Nō enim quicquam extra se positum intuebatur, ut secundum illud cōstitueret quod agebat. Quo patet quod idea sit cognoscendi principium. Vnde & alibi asserit Augustinus, quod qui negat mundum archetypum, negat filium dei. Filius autem dei est emanatio intellectus, & in eo pater omnia intuetur.

¶ Rursus, in libro de ordīe contestat̄: Plato nō errauit intelligibilem ponens mundum, & uocans eūdem sempiternam atq́ꝫ incommutabilem ratiōem, qua deus fecit hunc mundum.

Boethius

¶ Idem probatur autoritate Boethij, qui Platonis sententiam metris expressit, dicendo:

O qui perpetua mundum ratione gubernas.
Metr. 9. lib. 3. Et post pauca:
Quem non externæ pepulerunt fingere causæ
Materiæ fluitantis opus, uerum insita summi
Forma boni, liuore carens. tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrim⁹ ipse
Mundum mente gerens similiq; in imagine
formans.

Ex quibus constat, ꝙ creator altissimus intelligibilem atq; archetypum mũdum intra se intuetur, & ad eius imitatiõem molitus est mundum sensibilem, ad suæ mentis exemplar respiciens.

Anselm⁹. ¶Hoc quoq; Anselmus in Monologion suo protestans: Nullo, inqt, modo potest aliquid ab aliquo rationabiliter fieri, nisi in facientis ratione præcedat aliquod rei faciendę quasi exemplum, siue aptius dicitur forma uel similitudo aut regula. Illa autem forma q̃ in creatoris ratione res creandas præcessit, quid aliud est quàm quædam rerum in ipsa ratione locutio? Velut cũ faber facturus aliq̃d suæ artis opus, illud prius intra se dicit mentis conceptione. & hæc ratio atq; locutio rei in deo, est ipsa dei essentia, & similitudo est rei. Istud Anselmus diffuse prosequitur.

¶Deniq; his concordant præcipuorum dicta philosophorum. Ait eñ Plato in primo Timæi: Certe dubium non est, ad cuiusmodi exemplum animaduerterit mundani opis fundamenta constituens deus, utrũ ad immutabile perpetuamq; obtinens proprietatem, an ad factum & elaboratum. Nã si ut quidem est, pulchritudine incomparabili mundus est, opifexq; & fabricator eius est optimus, perspicuũ fit ꝙ iuxta syncerę atq; incommutabilis ꝓprietatis exemplum, mundi sit institutia molitio. Auicebrõ quoq; Platonicus in libro fontis uitæ fatetur, patrem uniuersorum deum, omnia iuxta uerbum intus conceptum egisse. Ex quibus ostenditur, deum in rerum productione ad increatam & æternalem rerum rationẽ similitudinemq; ꝓspicere, q̃ similitudo ac rõ ẽ diuina eẽntia, primũ & immediatũ diuinæ obiectum eẽntiæ, nõ res creabilis aut creata. ¶Atuero Scotus mouet hanc quæstionẽ, utrũ in deo sint relationes æternæ ad omnia scibilia ut qdditatiue cognita. Videtur ꝙ sic, quia ẜm August. ideæ sunt formæ æternę in mente diuina, & non absolute, ergo respectiue: & non nisi ad alia à se, ut quidditatiue cognita: ergo distinguuntur secũdum distinctionem illorum. Item Auicenna 8. metaphysicæ suæ concedit in deo esse relationem, ut intelligentis ad formas intellectas. Præterea deus nouit distincte alia à se & nõ nisi per distinctas rationes cognoscendi, & illæ non possunt esse absolute. Amplius, ẜm Augustinum: Oĩa in deo sunt uita, non uita creata, sed creatrix: quod non est uerum loquẽdo de obiectis formaliter in se, ergo de rõnibus ipsis formalibus. Cõtra, actus rectus ẽ ante actũ reflexũ. ergo deus prius intelligit alia q̃ intelligat se intelligere, ergo si istæ rationes essent in deo, essent in eo ex natura rei, & non per actũ intellectus cõsiderantis illã intellectionẽ. Quod aũt in deo est ex natura rei & non ut cognitũ, est reale. sicq; in deo esset realis relatio idealiũ rõnum & ad cognita, & ꝑ cõsequẽs realis distinctio earũ ab inuicẽ. Pręterea, q̃ rõne essent in deo relationes æternæ ad oĩa cognita, pari rõne ad oĩa uolita ut uolita: & tunc illę relatiões essent reales, qm̃ de⁹ pri⁹ uult alia à se q̃ intelligat se uelle ea. ¶Circa istã q̃stionẽ notãdũ, ꝙ ad intellectionẽ alicuius tria

Scotus Questio

Augustin.

Auicenna

Augustin.

uidenť cõcurrere, s. obiectũ cognoscibile, ipse intellectus, & rõ cognoscendi. Ponunt ergo aliq relationes æternas esse in deo ad alia à se cognita simplici intelligentia, & quod illæ relationes sint in diuina essentia, ut est rõ cognoscendi, propter hoc q̃d est rõ cognoscẽdi plura, uel ꝓut rõ illa appropriať aliq̃ mõ illis pluribus obiectis cognitis, q̃d etiã cõfirmať, q̃a cognitio fit per simile. ergo rõnẽ cognoscẽdi oportet habere aliquã ꝓpriã rõnẽ similitudinis ad cognitũ. Propter istã determinatiõnẽ & assimilationẽ rõnis cognoscẽdi ad obiectũ, ponũť relatiões æternę tãq̃ rõnes determinãtes eẽntiã ut ẽ rõ intelligẽdi, & ut ipsa eẽntia sit distincte similis obiectis cognitis. Alij dicũt ꝙ relatiões illæ sunt in eẽntia dei ut est obiectũ primũ cognitũ, q̃d intelligitur oĩno prima intentione indistinctũ ut p̃dict⁹. Verũ ad hoc ut intelligať per eam esse creatura, intellectus diuinus comparat ipsam essentiam primo cognitã ad creaturã sub rõne imitabilis. sicq; intelligẽdo essentiã ut imitabilẽ, intelligit creaturã ꝑ illud obiectũ primũ sub tali relatione rõnis sic cõsideratũ. Est & tertia opinio ponens alia q̃dam. Porro cõtra conclusionẽ in qua concordãt, uicз ꝙ illæ relationes rõnis sunt necessario in rõne obiectorũ, arguiť primo sic, Rõnes illæ sunt cognoscibiles ab intellectu diuino. q̃ro ergo q̃ rõne cognoscẽdi. Si alijs rõnib⁹ determinãtibus eẽntiam ut est rõ cognoscendi, uel determinãtibus ipsam diuinã essentiã ut est primũ obiectũ respectu obiectorũ secundorum, procedetur in infinitum: quoniã iterũ ad illas rationes intellectas præcedent aliæ, sicq; nunq̃ aliquæ ratiões intelligibiles sunt à deo: qm̃ oportebit ipsum añ illas intellectas intelligere alias infinitas, ergo oportet stare & dicere ꝙ istæ rõnes intelligi possunt à deo ꝑ essentiã suã ut nude acceptã, & qua rõne illa poterunt cognosci per essentiam ut ẽ essentia nude, pari rõne & ipsa secundaria obiecta: quia ita uidẽtur istæ rõnes habere rõnes distinctorum obiectorũ. Secundo, qm̃ sequereť ꝙ diuina essentia haberet se per modum limitati ad id cuius est idea. Q̃d aũt est determinata & limitata rõ cognoscendi aliquid, est rõ cognoscendi illud absq; oĩ respectu rei & rõnis. Insuper contra secundam opinionem arguitur: Oĩs relatio rationis quæ est in aliquo obiecto ex hoc ꝙ comparatur ad aliud, est in eo pręcise, ut est diminutum esse habens in intellectu, uidelicet ut cognitũ in cognoscente. ergo istæ rationes erunt in diuina essentia præcise, ut habet diminutũ esse in intellectu cõparante ipsam ad creaturam, & non ut essentia est aliquid in se. Præterea de⁹ naturaliter prius est imitabilis à natura creata, quàm intelligatur imitabilis. Nam quia imitabilis, ideo comparatur ut imitabilis à creatis, non econuerso. ergo ante istam comparationem completam per intellectum essentiæ, ut imitabilis, est in essentia imitabilitas. ergo istæ relationes in essentia non erunt primæ ad extra, quia aptitudinales priores sunt. Hinc dici potest, quod relationes tertij modi differunt perse ab alijs duorum modorum: quia in tertio nõ est mutuitas sicut in alijs duobus. Idcirco in eo terminus relationis est quid absolutum. quemadmodũ ergo obiectum intellectionis nostræ, terminat relationem ipsius, inquãtum mere absolutum, & sic ipsa mensurať ꝑ ipm̃: ita uideť cũ intellectio diuina sit simpliciter mensura oĩm aliorũ à se intellectorũ, ꝙ alia ꝑcise referãtur ad ipsam intellectionẽ diuinã, & ipsa terminabit relationẽ illorũ sub rõne mere absoluti. Hæc Scotus.

Ad intellectionẽ tria cõcurrũt.

Dionysi⁹

Ad argumēta Scoti ꝯ primā positionē.

¶ Qui propter motiua prædicta tenet opinionem iam ex Durando narratam. Ideo contra ipsius Scoti imaginationem non oportet hic amplius disputare, eo quod omnia contra opinionem Durandi inducta, militent contra eam. sed soluenda sunt eius motiua, quæ nullius uidentur esse uigoris. Ad primam ergo obiectionem quam facit contra primam positionem, respondeo ꝙ deus gloriosus & adorandus uno & eodem simplicissimo actu intelligit suam essentiam perfecte & plene, secundum omnem modum, habitudinem & respectum quo ipsa est intelligibilis. sicq́ꝫ cognoscēdo suam essentiam, cognoscit per eam & in ea omnem rationem qua à quibuscunqꝫ creatis & creabilibus imitabilis extat, & non cognoscit unam rationem rursus per aliam, & ita in infinitum. Idcirco non itur in infinitum. Nec tamē sequitur ꝙ per essentiam diuinam ut nude acceptam, intelligantur ꝑducātur'qꝫ alia: quia cognitio est per assimilationē, & unūquodqꝫ intelligitur per similitudinem. Autor quoqꝫ sapientialiter operans, causat effectum per formam & rationem ꝓpriam ipsius. Vnde & Proclus Platonicus subtilissime probat, ꝙ omnis processio secundorum à primo, & conuersio eorundem ad illud, fit per similitudinem utrorunqꝫ. Sed & iuxta Aristotelē, ꝓducēs ꝓducit simile sibi. Atqꝫ ut asserit Plato in primo Timęi, operi dat formam opifex summus.

Proclus.

Philosop.

Plato.

ad 2

¶ Ad secundū respondeo, ꝙ iuxta doctores præallegatos, Alexandrū, Thomam, Albertum & alios, diuina essentia ut huius aut illius idea, habet se per modum determinati & limitati, non ꝙ simpliciter sit determinata & limitata: sed inquantum similitudo illius, utpote ut imitabilis ab illo aut illo secundum certum & limitatum gradū perfectionis. Nec ideo sequitur ꝙ diuina essentia sit ratio cognoscendi illud aut illud absqꝫ omni respectu rei & rationis: quia essentia diuina non est similitudo alicuius illorum, nisi ut imitabilis uelut taliter intellecta: quibus nominibus importatur relatio rei aut rationis. Imo relatio rei in creato & ideato, atqꝫ relatio rationis in idea & in essentia ut sic intellecta.

Ad argumēta Scoti ꝯ secūdā positionē.

¶ Deinde ad primam obiectionem factam à Scoto cōtra secundam opinionem, dicendum ꝙ infinitæ excellentiæ diuinæ nullatenus derogat, sed magis alludit & consonat, ꝙ à nullo intellectu creato potest plenarie cōprehendi, neqꝫ ab aliqua creatura perfecte imitari. propter quod sic habere esse diminutum in mente apprehendentis & in natura imitantis, non obuiat excellētiæ diuinæ essentiæ, nec ꝙ illo modo fundantur in ea relatiōes rationis.

Ad 2.

¶ Ad aliam dico, ꝙ in deo altissimo ex sua natura & quantum est ex parte rei, est summa & infinita simplicitas, unitas atqꝫ identitas, & nō prius neqꝫ posterius, nec distant in eo nec differunt aptitudo & actus, nec relationes in ipsis fundatæ. Ideo añ relationes ideæ, non est in deo prior relatio ad creata. Itaqꝫ propter has & similes persuasiones, non fuit nec est à doctrina sanctorum de ideis præhabita recedendum.

Henricus

¶ Insuper de ideis multa scribit Henricus in diuersis suorum locis quodlibetorum. Septimo equidem quodlibeto inquirit, utrum quælibet res habeat propriam ideam in deo, ad quod respondendo, simul respondet ad quæstionem qua quæritur, an relatiōes seu respectus habeant proprias ideas, an etiam secundæ intentiones. Quo circa primo declarat qd sit idea, & sequitur Augustinum in libro 83. quæstionū, uidelicet ꝙ ideæ sint principales formæ & ratiōes æternæ, ut dictū est ante: & ꝙ sint ipsa diuina essentia, inquantum est ratio quam imitatur creatura.

Quęstio.

August.

Deinde respondet ꝙ intentiones secundæ & formæ artificiales, non habent proprias ideas in deo, sed solum ideas naturalium rerum, circa quas concipit intellectus intentiones secundas. & circa quas operatur ars formas artificiales, ita ꝙ deus per simplices ideas naturalium rerū cognoscit intentiones secundas, artificialesqꝫ formas & uiolentas dispositiones, quæ fieri possunt circa illas ab intellectu & arte. Et hoc ideo, qm̄ omnes intētiones secundæ important formaliter rationem respectus rei circa quā considerantur ad alia. Similiter non nisi rationem respectus important formę artificiales, qm̄ non cōsistunt nisi in ordine partium rerum naturalium, qui ordo nō est nisi respectus quidam. Respectus autem siue relatio ꝓpriam ideam non habet, ut iam dicetur. Porro rerum naturalium quædam dicūtur secundum se, quædam ad aliud. De primo modo sunt tantum res trium prædicamentoꝝ, uidelicet substantiæ, quantitatis & qualitatis. De secundo modo sunt res aliorum septem prædicamentorum: quarum quia non est aliqua realitas propria, alia à realitate aliorum trium generum super quæ fundantur: ideo dico ꝙ relationes & generaliter res septem ꝑdicamentorum, aliorum à substantia, quantitate & qualitate, non habent proprias in deo ideas, alias ab ideis ꝑdicamentorum super quorum res fundantur. Rerum uero naturalium quæ sunt secundum se & ad seipsas, q̄dam sunt essentialiter id quod sunt secundum se & ad se, quædam uero accidentaliter tantum. De primo genere tantum sunt quidditates & essentiæ specificæ secundum rationem speciei specialissimæ. De secundo autem genere quædam sunt id quod sunt secūdum se & ad se accidētaliter, qm̄ opere intellectus considerataæ, sunt in natura eēntiæ specificæ & abstractæ ab illa natura, ut sunt primæ intentiones generis ac differentiæ, ut animalis & rationalis in homine: uel quia opere agentis naturalis seu supernaturalis productæ in eē in natura ipsius essentiæ specificæ, quemadmodū indiuidua contenta sub specie, ut Petrus & Paulus sub homine. Res autem de utroqꝫ modorum istorum, quia accidētaliter sunt id quod sunt secundū se & ad se, ideo dico ꝙ neutra earum habet ideam in deo. & specialiter genus ac differentia ꝓprias non habent ideas, qa non dicunt nisi rem eandem quam species. Differunt enim solum secundum rationem completi & incōpleti. idea autem non est ratio nisi rei sub ratione completi in natura & essentia, quæ non est nisi in specie specialissima. Similiter neqꝫ indiuidua sub specie, eo ꝙ nihil rei addunt super essentiam speciei ad id quod ē reale in ipsa, siue fuerit forma tantum sicut in angelis. nō enim est alia ratio formalis angeli simpliciter & angeli huius, quia non differunt nisi sicut indeterminatum & determinatum, siue fuerit compositū ex forma atque materia ut in corporalibus. Indiuidua uero quæ sunt sub tali specie, compositum aliquid ex forma & materia designante, sunt in duplici genere. Nam quędam est forma materialis specifica, sub qua plures secundum numerum non sunt aptæ fieri. una secūdum numerum, nec econtra, ut est forma hominis, inquantum homo. Quædam uero est in qua plures secūdum numerum natæ sunt fieri, una secundum numerum, & econuerso: imò omnia quæ nata sunt illā formā participare, nata sunt fieri unum secūdum numerum: &

hoc quantum est ex parte materiæ illiusq̄ formæ, ut est forma continui. Omnia nanq̄ corporalia seu habentia formam continuitatis in materia, quātum est ex parte materiæ cōtinuitatis, quia eiusdem sunt rationis in omnibus, nata sunt esse unum continuum secundum numerum. Si autem sit forma primo modo, sic ut prius, non est alia ratio illius speciei simpliciter & indiuiduorum sub ipsa, ut hominis & illius hominis. quare nec alia idea, ut est dictum de angelis. Si nero sit forma una secundo modo, sic non est alia ratio ipsius formę seu speciei, ut secundum se ac simpliciter consideratæ, & ut in indiuiduis sumptæ, nisi qualis est differentia formæ in toto homogeneo & in partibus suis. Omnia eñ habentia formam cōtinuitatis in materia, quātum est ex natura materiæ & formæ cōtinuitatis, nata sunt unum continuum secundum numerū fieri, quemadmodum omnis aqua nata est esse una aqua. Sed ista indiuidua diuersa contingit comparare ad formam simpliciter duplici modo. Vno mō, ut simpliciter est in materia. Alio modo, ut nata est esse tota in una materia numero. Si primo modo, sic ut prius, non est alia ratio ipsius speciei seu formæ continuitatis simpliciter & indiuiduorū sub ipsa, sicut nec hominis aut angeli & indiuiduorū sub ipsis ut sub toto uniuersali. quare nec alia idea. Si secūdo modo, sic adhuc nō est ratio formę cōtinuitatis simpliciter & partium contentarum sub ipsa & sub toto integrali. quare nec alia idea. Atq̄ per hunc modum numeri de prædicamento quantitatis ꝓpriam nō habent ideam, sed solū illam quæ est formæ cōtinuitatis, in qua unitates numeri aliquando erant cōtinuatæ aut natæ erāt continuari, quantum est ex natura materiæ & formæ continuitatis, licet non ratione ulterioris formæ, ut humanitatis aut asininitatis. Numerus etem̄ proprie dict⁹, non est nisi multitudo ex unitate ꝓfusa per diuisionē, s. continui, utpote eius quod aliqñ extitit sub una forma cōtinuitatis, uel aliqñ natum fuit existere, quantū est de natura materiæ & formæ cōtinuitatis, q̄uis formæ alię differētes specie sub eadē diuidant, numerūq̄ constituant formarū essentialiter differētium sub forma communi. non aūt numerū simpliciter de prædicamento quātitatis, qui numerus est eorum quæ accidētaliter differūt. Sicq̄ qm̄ unitatū seu partium eius non est alia forma eēntialis, q̄ sit forma cōtinuitatis in prima unitate à qua deciduntur, aut sunt natę decidi, nec est differentia inter continuum & discretū, nisi secundū respectum quendam & ordinem partium inter se, aliter se habentium in continuo & discreto: q̄a in cōtinuo copulantur partes ad cōem terminū, in discreto nequāq̄. & hoc nō cōuenit discreto ex natura alicui⁹ positiui q̄d addit super continuū, sed potius ex natura

Philoso. priuatiui, in quo definit à continuo. Numerus eñ s̄m philosophum non habet esse neq̄ intelligi nisi diuisione cōtinui: q̄a sic numerus discreta ve quātitas nō addit super continuum, nisi rationē negationis aut respectus partiū adinuicē: ex q̄bus habet aliam rōnē mēsurandi q̄ quantitas continua. negationes uero & priuatiōes non habent proprias ideas in deo, quia non sunt natæ cognosci nisi per naturam habitus. Respectus quoq̄ ut dictum est, propriam nō habet ideam. Hinc dico q̄ numerus proprie dictus, propriam ideam non habet. Imo nec numerus formalis plurium indiuiduorum sub una specie specialissima, propter similem rationem unitatis in forma speciei huiusmodi, sub qua indiuidua quasi quædam unitates talis numeri continētur. Numerus demum formarum & specierum specialissimarum nō habet etiam propriam ideam, neq̄ ideam alicuius communis super ipsas: quoniam forma generis non habet propriam ideam, sed solum habet ideas cōtentorū sub ipso: q̄a q̄t sunt in eo & sub eo unitates, utpote species specialissimæ, tot sunt ideæ in deo, corrñdentes ipsis speciebus & numero earūdem.

Dio. Car. Hæc Henricus. ¶ Qui consequenter multa conscribit de ista materia, q̄ suo poterunt loco tangi. Nēpe & hic dicta pro magna parte ad sequentes ptinēt q̄stiones, in quibus clarius elucescet quid ueritatis contineant ista. Deniq̄ in præinductis ipsius uerbis continentur nōnulla obscura, iudicioq̄ multorū non uera: sicut q̄ ait q̄ septem prædicamentorum prædictorum non ē aliqua realitas ꝓpria, alia à realitate trium prędicamētorum seu generum super quæ fundantur. Et item q̄ dicit septem genera illa dicere aliquid nō ad se, sed ad aliud, quod soli prædicamento ad aliquid uidetur cōpetere. Veruntamen hoc aliquo mō pōt saluari, præsertim cum ex uerbis Boethij libro de Trinitate habeat autoritatem, & quidam magni doctores hoc dicūt. Item q̄ dicit formas artificiales nō importare nisi respectum seu relationem, cum tamen ponantur in genere qualitatis. Et rursus q̄ asserit genera & differentias, prout dicunt primas intētiones, indiuidua quoq̄ speciei specialissimæ, in prædicamento substantiæ accidētaliter esse q̄ sunt, quia genera & differentiæ sunt operatione intellectus. Nam & natura speciei specialissimæ non nisi operatione & abstractione intellect⁹ accipitur seu cōsistit, nec ipsa nec indiuidua aliquid de genere accidentis in sua ratione uel intellectu includunt. alioquin non essent in prædicamento substantiæ. Certum est quoque, quod iuxta antiquorum doctrinam ens reale & extra animam, diuidatur in decē prædicamenta, & quod essentiæ prædicamentorum sunt impermixtæ. Multa his consimilia circa & cōtra hæc tangi possent, de q̄bus ꝓplixitatē deuitās ptrāseo.

¶ Ad primum ergo in principio quæstionis obiectum, est respondendum secundū Alexandrum, q̄ sanctus Dionysius asserit deum nō cognoscere per ideam, secūdum quod Plato ponebat ideas extra mentem diuinam in seipsis subsistere. *Soluunt argumēta initio q̄stionis adducta.* ¶ Ad secūdum, q̄ malum culpæ cognoscitur per ideam boni contrarij, ꝗ̄ut deficit ab eodem, sicut expositū est. *ad 2* ¶ Ad tertiū Alexāder respondet, quod deus cūcta cognoscit per unum, hoc est, per suam essentiam. nihilominus per plures rationes, similitudines seu ideas non realiter, sed secūdū rationē distinctas, per respectū ad ideata. sic aūt intelligentia nō cognoscit oīa unica forma seu specie naturali cognitiōe. *ad 3* ¶ Ad quartū, q̄ Plato in hoc deuiauit, nec theologica doctrina aut sacra scriptura p philosophiā ē mensurāda aut corrigēda, sed ecōuerso, sicut & lumē naturale fallibile, p lumē supnaturale infallibile. *ad 4*

QVAESTIO II.

SEcundo principaliter quæritur, an in deo sint plures ideæ, imo & oīm quæ cognoscit.

¶ Primo apparet quod in deo non sint plures ideæ, cū idea & diuina essentia idem sint. *Argum. cōtra veritatē 1.* ¶ Secundo, quia pluralitas idearum non est nisi s̄m rationem & relationē ad ideata. ergo nō fuit ab ęterno in deo, ergo nec mō, cū nil noui possit eē in inuariabili illo ente. *2.* ¶ Deinde apparet q̄ in deo non sint ideæ omnium quæ cognoscit, qm̄ Plato q̄ s̄m beatū Augustinū primo induxit

nomen ideæ, non posuit ideas generum nec indiuiduorum nec accidentium. ergo ista non habent ideã in
4. deo. ¶Item materia prima est pura potentia, ergo nõ habet ideam in creatore.

In opposi tum. ¶In contrarium arguitur, quoniam omnis creatura in aliquo imitatur diuinam essentiam. ergo diuina eẽntia ut sic imitabilis ab illa & repræsentatiua illius,
1. ẽ eius idea, ꝓut ex præhabitis potest probari. ¶Secundo, qm̃ idea est ratio exemplaris in mente diuina, qua deus omnipotens & sublimis creaturam cognoscit. sed ipse uniuersa & singula quantumlibet parua & uilia clarissime ac distincte cognoscit, ergo omnium horum ideæ sunt in ipso.

Albertus ¶Ad hoc respondet Albertus: Idea tripliciter consideratur. Primo secundum id quod est, & sic est diuina essentia & intellectus diuin⁹, & est una duntaxat. Secundo, in comparatione ad intelligentem seu operãtem per ideam. & sic iterũ non est plures, sed una tantum: quia intelligens est unum & indiuisibile, intelligens per seipsum. Tertio, per relationem ad opera q̃rum est idea. & sic habet pluralitatem ex parte respectus ad illa. Hinc meo iudicio melius dicitur multorum idea, q̃ multæ ideæ. Huius exemplum sanctus Dionysius ponit in centro circuli, quod est principium linearum egredientium ab ipso ad circunferentiam, & etiã principium circunferentiæ: quoniam tota circunferẽtia generatur ex ipso, & mouetur ex illo, ut astruunt sapientes. & ipsum est unum secundum id quod est. & si ponamus in ipso esse motorem circũferentiæ & mouere per lineas, sicut radij ab axe circunferentiam mouent in rota, erit centrũ in comparatione totius motus unum. sed in cõparatione ad lineas quibus fit motus totius, erit multa secundum rationem. Estq; poti⁹ unum multorum q̃ multa, tamẽ respectus multi erũt in eo secundum habitudinem multorum ad ipsum. Vñ proprie significatur cum dr̃ q; est unum in se respectu unius motoris, respiciens multa diuersimode. Hęc autem multiplicitas respectuum causatur ab his, q̃ sunt extra ipsum. Ideo ipsum in se non multiplicatur. Per simile istud intelligamus immobilẽ dei naturã, causantem atq; mouentẽ totã mundialis machinæ rotam: & per lineas egredientes, intelligamus creata singula, q;bus successione entium creatorum quasi circulari generatione mũdus moueretur. sicq; dicamus q; primũ illud immobile unum extat principium, tamen multorum à se egredientium, & q; principium nominat ip̃m non secundum id q̃d est, sed ꝫm respectum ipsius ad id cuius est principium. Cumq; respectus ille plurificetur secundum multitudinẽ principiatorum, sequit̃ q; ideę sint multæ & rationes, sic tñ, q; non sunt plures intellectus & plura principia mouentia. Veruntamen nõ uidetur mihi dicendum, q; absolute loquẽdo multæ sint ideæ, licet dicamus ideas consignificando pluralitatẽ. & quãuis concederemus plures esse ideas, non tamen ob hoc oporteret concedere multas aut diuersas esse ideas, quia pluralitati sufficit quæcunq; differentia, nõ autem multitudini. Cuius signum est, q; in diuinis fatemur plures esse personas, non tamen proprie multas. Hæc Albertus.

Materia prima habet ideam in deo. ¶Qui etiam ad quæstionem qua quæritur, an oĩm sit idea & materiæ primæ: respondet, deus cognoscit materiam primam, & facit eam immediate per ideam
Boethius Auicenna materiæ. Quamuis eñ ꝫm Boethium & Auicennam, illa quæ sunt tm̃ in potentia, sicut materia uel semper permixta potentiæ secundum successionem sui de potentia in actum, ut motus & tempus: uel permixta sic, q; sunt potentia ad id quod contrarium est actui in q̃ sunt, ut uacuum & infinitum, sint à nobis non plene intelligibilia, tamen à deo plenissime cognoscunt. Idcirco ideam dico esse speciẽ efficientis, quam imitatur quantum põt effectus. Quædam autem imitant̃ illam secundum potentiam tãtum, ut materia prima: q̃dam secundum actum permixtum potentię in successione, ut motus & tempus: uel in quiete, ut uacuum uel infinitum. quædam autẽ pertingendo ad formam determinatam in actu, ut creaturæ, quæ modo, specie & ordine determinantur, propriæ naturæ determinantur. Hæc Albertus, à cuius responsione multum dissentire uidetur præinducta Henrici responsio.

¶Porro Vdalricus Alberto consentiens, scribit in libro Summæ suæ secundo: Sãcti doctores in idea cõsignificant pluralitatem, uocando eas ideas, & nunq̃ dicunt in deo esse plures ideas, significando pluralitatẽ. multo minus debemus dicere multas ideas esse in deo. Nam quamuis omnis pluralitas sit multitudo, secundum quod multitudo sumitur absolute ꝑ coacervationem ex unis, secundum quod unum opponitur multis: tamen secundum quod multum sumitur relatiue atq; opponitur pauco, sic addit super pluralitatẽ & numerum: quoniam omnis multitudo est numerus siue pluralitas, non econuerso: quoniã duo sic non sunt multum, sed paucum. Quamuis autẽ idea dicat respectum ad creaturam, nõ tamẽ ponitur inter noĩa temporalia dicta de deo, quia designat rem ꝓut stat in potentia & præscientia dei. Quamuis ergo pluralitas sit per respectum ad res, non tamen dicitur quod pluralitas rerum sit causa pluralitatis idearũ, imo ecõuerso, pluralitas idearum causa est pluralitatis rerum, quoniam ex ideis causatur pluralitas naturarum. Diuina nanq; essentia multis modis est imitabilis, & ideę nil dicunt nisi diuinam essentiam sub ratione imitabilis diuersimode. Hæc Vdalricus. Qui cõsequẽter ostẽdit, quæ habeant ideam in deo: Ideæ, ingens, sunt formæ practicæ, secundum quas intellectus diuinus creaturas produxit ac producit. cumq; irrationabiliter nil producat, oportet omnia creata habere ideas in deo. Veruntamen in quibusdam propter eorum imperfectionem difficile est uidere, qualiter ideas habeant in deo, quorum unum existit materia, quæ omnino intelligitur sine actu & forma, cũ tamẽ idea sit formalis perfectio. Attamen cum idea sit species causę efficientis, quam effectus imitatur secundum quod potest, & materia sit dei effectus, idcirco ideam habet in deo duplici ratione. Primo, secundũ quod est essentia quædam distincta à forma. & sic habet esse in potentia tantum, & imperfecte imitatur actum primum. Propter quod aliqui dicũt quod imperfecte habet ideam. Secũdo, quia est in composito essentiali compositione. quemadmodum enim intellect⁹ noster uno actu apprehendit tale compositum secundum omnia sua cõponentia, inquantum unita sunt in una forma totius. sic idea est forma totius compositi secundum omnia quæ in ipso sunt, sicut etiam à deo secundum hãc ideã producitur. & sic perfecte habet ideã in deo, quia sic est in actu & non secundum distinctam rationẽ à toto composito. Et quia materia eẽ reale habet in composito & non sine forma, nisi secundum esse rationis, idea quoq; cum sit forma practica, potius respicit esse

Vdalric⁹.

rei q̃ ratione, hinc cōuenientius dr̄ ꝙ materia habeat ideā ut est in cōposito. ¶Insuper q̃uis aliq dicāt priuationē, q̃ ē unū de principijs naturalib⁹, nullo mō habere ideā in deo: potius tñ tenēdū est, ꝙ imo habeat ideā etiā magis q̃ materia, cū priuatio illa sit habitualis inchoatio formę in materia, q̃ est à prima causa inducta & causata in materia ipsa. Cumq́ʒ causa prima agat ꝑ ideā, necessario habet ideam in deo pfectā, ſm q̃d est essentia formæ, cuius ꝓprie est idea: sed imperfecte habet ideam, inquātum ē tm̄ esse potētiale. Priuatio aūt inquātū est pura negatio habitus, nō habet per se ideā in deo, sed solum in suo opposito, quēadmodū 7. Me-
Philosop. taphysicæ ait philosophus, ꝙ priuationis & habitus una est species artis in intellectu. ¶Accidentia q̃qʒ habent ideas in deo ſm q̃d sunt modi quidā essendi, causati à prima causa per ideā agente. Imò inquantū acci-
Plato. dens ē essentia q̃dā à subiecto distincta, habet ideam aliā ab idea subiecti distinctā. Hinc Plato posuit ideā felicitatis & similiter accidentium aliorū, prout primo Ethicorum dicit philosophus. Verūtñ prosequendo dictum suum, non exposuit illud nisi de ideis substantiæ. Propter quod philosophus primo metaphysicæ concludit aduersus eum, ꝙ debuerat etiam ideas accidentium ponere. ¶Amplius nō solum species, sed indiuidua quoqʒ ꝓprias habent ideas in deo, ita ꝙ in eo alia est ratio seu idea Iohānis q̃ Petri. quia idea est forma operatiua & operatio uersat̃ circa singularia, q̃ sunt plura. Ideo forma artis sub diuersis rationibus refertur ad ea, sicut & operatio dei una in se, ratione horum plurium terminorum pluraliter designatur. Attamen q̃niā naturæ specificæ à se inuicem distinguūtur formaliter, indiuidua aūt materialiter tantū, ideo magis ꝓprie est in deo distinctio rationum seu idearum respectu diuersarum specierū q̃ indiuiduorū. Ea demū quæ deus non fecit neqʒ facturus est, ideas non habent: quia idea est practica forma respectu effectus. nihilominus deus cognoscit illa in omnipotentia sua & cognitione suæ essentiæ, quam cognoscit secūdum omnē modum quo imitari potest à creaturis seu creabilibus, qui modi sunt potentia infiniti. Hæc Vdalricus. Cuius positio concordat Alberto, sed à præinducta positione Hērici in multis dissentire uidetur.

Tho. ad. Dionysi⁹ areopag. ¶At uero Thomas circa hæc loquitur: Secundum beatum Dionysiū, Omnis cognitio est per speciem aliquam cogniti existentem in cognoscēte. sicqʒ idea uocatur similitudo ac ratio rei existens in deo, secundū quod ē productiua ipsius rei & pręd eterminatiua. Ideo unūquodqʒ ſm q̃d se habet ad hoc ꝙ ꝓducat̃ à deo, ita se habet ad hoc ꝙ sua idea consistat in eo. Effectus

Malum qualiter ideā habeat in deo. aūt suā per se causam in aliquo imitat̃. Vnde ſm id q̃ aliq̃d à deo ꝓducit̃, ſm hoc similitudinē habet in deo, atqʒ ſm hoc ideam habet in eo, & cognoscit̃ ab eodē. Cumq́ʒ oīs res ꝓducat̃ à deo, oportet oīm reꝝ ideas esse in ipō. Cum igit̃ malū inquantum malū, nihil sit & priuatio boni, ut cęcitas: ideo rei malæ idea in deo est inquantū res est, non inquantū est mala: ipm̄q́ʒ malū seu malitia per oppositū bonū à deo cognoscit̃, à quo res priuationi subiecta, deficiens est. Hinc & materiæ primæ cōpetit ideā habere eo mō quo cōpetit sibi eē &c. sicut in uerbis Vdalrici. Hæc Thomas in Scripto.

¶Qui per oīa concordat in his Alberto & Vdalrico, nisi ꝙ dicit Platonē non posuisse ideas accidentiū, cuius sicut iam patuit, Vdalricus dicit oppositum. Additqʒ Thomas, q̃uis relationes dei ad creaturas, in creaturis fundentur realiter, tamen secundum rationem & intellectum etiam sunt in deo. Intellectum dico nō humanum, sed & angelicū ac diuinū. Ideo q̃uis creaturæ ab æterno nō fuerūt, tñ intellectus diuinus ab æterno fuit intelligens essentiā suā à creaturis diuersimode imitabilem. Idcirco extitit ab æterno pluralitas idearum in intellectu diuino, non in natura aut essentia dei. Non enim eodem modo est in deo forma eq & uita, q̃m forma equi non est in deo nisi sicut ratio intellecta: sed uita ac ratio uitæ in deo est non solum ut intellecta, sed etiā ut in natura dei firmata. ¶Præterea Ar. 4.
in prima parte Summæ 15. quæstione, pulchre declarat quō sint plures ideæ: In quolibet, inquiēs, effectu Qualiter sint plures ideę.
ultimus finis proprie est ab agente intentus, sicut ordo exercitus à duce. optimum aūt in rebus existens, ē bonum ordinis uniuersi, ut patet 11. Metaphysicæ. Or- Philoso.
do igitur uniuersi est proprie à deo intentus, & non ꝑ accidens proueniens ſm successionem agētium, ut q̇dam dixerunt, dicentes ꝙ deus non produxit nisi primam intelligentiam per se, & illa secundario: secundū quem errorem deus nō haberet ideam nisi primi causati. sed cū ordo uniuersi sit causatus & intentus à deo, oportet ꝙ habeat ideam ordinis uniuersi. Ratio autē totius haberi non potest, nisi habeantur propriæ rationes partium eius: quēadmodum ædificator rationē & similitudinē domus concipere non ualeret, nisi in mente haberet rationē eorum ex quibus construitur. In mēte ergo diuina sunt rationes oīm partium uniuersi. Deniqʒ omnium q̃ deus cognoscit, ideam habet in se: & sicut Plato dixit ideam principium cognitio- Plato
nis reꝝ ac generationis eaꝝ, ita ad utrūqʒ se habet, ꝓut in diuina ponitur mente. Atqʒ inquantum est principium factionis reꝝ, potest uocari exemplar, & ad cognitionem pertinet practicam: inquantū uero est cognoscendi principium, recte ratio appellatur, & potest etiam ad speculatiuam pertinere scientiam. Itaqʒ ut exēplar, concernit ea quæ aliquo tempore fiūt à deo: sed inquantum ratio, concernit omnia quæ nascuntur à deo, q̃uis nunquā fiant, & respicit ea quāuis speculatiue sciantur. Eorum enim quæ nec fuerunt nec sunt nec erūt, deus nō habet practicam cognitionem, nisi uirtualiter tm̄. Ideo respectu eoꝝ non est idea in deo, inquātum idea siue exemplar, sed inquātum est ratio. Genera quoqʒ nō possunt habere ideam aliam ab idea speciei, ꝓut idea designat exēplar: q̃m genus nunquā fit nisi in aliqua specie. Similiter quoqʒ est de accidentibus, quæ inseparabiliter cōcomitātur substātiam, quia hæc simul fiunt cum subiecto. Accidentia quæ superueniunt subiecto, specialem habēt ideam. Artifex em̄ per formam domus facit accidētia omnia, quæ comitātur domum à sui principio. sed ea quæ superueniūt domui iam factæ sicut picturæ, facit per aliam formā. Porro indiuidua ſm Platonē nō habebāt aliā q̃ speciei ideā: tum quia singularia indiuiduantur per materiam, quam (ut aliqui dicunt) posuit increatā & cōcausam ideæ: tum quia intentio naturæ sistit in speciebus, & particularia ꝓducit, ut in eis species cōseruētur. Verum ꝓuidētia dei nō solū ad species, sed ad indiuidua etiā se extēdit. Hęc Thomas. ¶Contra q̃ obijci posset, Dionysi⁹.
quantū ad id q̃d ait, ideo genera non habere aliā ideā ab idea specieꝝ, q̃m genus nunq̃ fit nisi in aliq̃ specie. Nā & species nunq̃ fit nisi in aliquo indiuiduo. eē em̄ & fieri, generari & corrūpi, sunt suppositoꝝ nō uniuersaliū. sicqʒ seq uideret̃ ꝙ species nō haberet ideā aliam à suppositoꝝ ideis. ¶Insup Petr⁹ circa hęc multa cōscri- Petrus.
bit, q̃ pro magna parte sentētialiter extant ꝑhabita, &

quærit in quo est ista pluralitas idealium rationũ. Ad quod rñdet, Modi imitandi considerari possunt tripliciter. Primo, ut absolute sunt in natura diuina imitabili, & ita nullatenus distinguunt. Secundo, ut sunt in rebus, & ita realiter differunt in rebus q̃ sunt. Tertio, ut sunt in intellectu accipiẽte per modũ exẽplaris in cõparatione ad modos rei futuros, sicq; differũt rõne. & ita apprehenduntur nõ solum ab intellectu hũano ex tpe uel angelico ex æuo, sed etiã ab intellectu diuino ab æterno: ideo nõ sunt cassi & uani, quia fundant sup perfectionẽ immẽsam diuinæ naturæ multiformiter imitabilis. Porro idea in deo perfecta est, quã aliqua pfecte in suo genere imitant, aliqua imperfecte. Ideo ex parte dei oĩs idea perfecta est, perfectissime repræsentãs etiã entia imperfecta: sed ex parte creaturaꝝ q̃dã perfectius, quædam minus perfecte dicuntur habere ideã in deo &c. Hæc Petr⁹ &c. ut supra in Thoma.

August. ¶Præhabitis aũt ẽm Thomam & Albertũ non obuiat, q̃d in epistola ad Nebridiũ loquit Augustin⁹: Dico quidẽ ꝙ ad hoĩem pertinet, hominis tm̃, nõ tuam uel meã esse rõnem in deo. Ex quibus uerbis quidã cõcludunt, ꝙ species specialissimæ, non indiuidua, habeant in deo ideam. q̃d nõ sequitur, qa Augustinus hoc dicit de ideis quantũ ad reꝝ productionẽ in generali. Nam Aug. addit ibidẽ, dico quantum ad hoĩem faciẽdum, unam tm̃ in deo eẽ hominis rõnem: quantũ uero ad ordinem temporis, uarias hoĩm rationes in illa synceritate uiuere. Et his Petrus concordat.

Richard. ¶Richardus q̃q; satis concordare uidet iam dictis, inter cætera dicẽs: Pluralitas ideaꝝ in deo est per hoc, ꝙ diuinus intellectus intelligit suã essentiã ut diuersarum creaturaꝝ repsentatiuam, & ut ab eis imitabilẽ. Singularium uero quidã dicunt nõ eẽ ideas in deo, qa per ideã speciei satis noscũtur. Sed hoc non uidet, qm̃ sicut iam dictum ẽ, pluralitas ideaꝝ in deo est ex hoc, ꝙ intellectus diuinus intelligit suam essentiã ut diuersaꝝ creaturaꝝ repsentatiuã, & ut imitatam uel imitandam ab eis. Cum ergo deus intelligat suã essentiã nõ tm̃ ut specieꝝ, sed etiã ut indiuiduoꝝ repræsentatiuã, & imitatam seu imitandã ab eis, sequit ꝙ in deo nõ solum sit pluralitas ideaꝝ, corrñdẽs pluralitati specieꝝ, sed etiã sit ibi pluralitas ideaꝝ ẽm pluralitatẽ indiuiduorum factoꝝ, & quæ fiunt ac faciendoꝝ. Ideæ q̃q; nõ solum sunt reꝝ existentium per se, sed etiã cuiuslibet creaturæ, quæcunque sit illa. Vnde ideæ non tantum sunt reꝝ q̃ dicunt creari, sed etiam quæ dicunt cõcreari. Hæc Richardus.

Bonauen. ¶Concordat Bonauẽtura quãtũ ad hoc, ꝙ in deo sunt nõ specieꝝ duntaxat, sed indiuiduoꝝ quoq; ideæ.

Soluũtur argumenta initio quæstionis adducta. ¶Ad argumẽta uero patet ex dictis solutio. Distinctio etenim rationis hoc agit, ꝙ dicuntur plures ideæ, q̃uis sit una essentia. non tñ est idearum realis distinctio.

ad. 2. ¶Ad secundũ iam patuit, qualiter ab æterno fuit in diuino intellectu consideratio ideaꝝ per cõparationẽ ad ideata simplici prorsus intuitu.

Aegidius Postremo p̃habitis concordat Aegidius, ꝓ parte maiori. Aliqua tñ scribit quæ ab inductis uident aliqualiter dissonare, dicẽdo ꝙ etiam priuationes & mala habent aliquo mõ ideam in deo: ideam quidem, nõ cum qua concordẽt, sed à qua discordãt. Sed cũ de rõne ideę sit ꝙ sit similitudo eius cuius est idea, & q̃d imitabile ab ideato, uidet implicare & seip̃m destruere, ꝙ aliquid habeat ideam non cum qua concordet. Dicit q̃q; singularia & accidẽtia & materiã primã habere in deo ideas, q̃d iuxta p̃habita põt teneri, & addit ꝙ etiã chimæra & hircocernus & cõsimilia habẽt ideam: qa licet non sint entia in reꝝ natura, non tñ de rõne eorum est priuatio entis. ideo imaginabilia sunt & habẽt ideam.

Dionys. ¶Contra hoc obijcipõt, quia (ut fert cõiter) chimæra & hircoceruus designãt cõposita ex incomponibilibus. i. ex his quæ impossibile est cõponi seu in eodem consistere. Imaginatio quoq; est impossibilium. De rõne aũt ideæ est ꝙ sit similitudo rei factibilis. Insuper ait: Oportet nos uidere quõ ad cognitionẽ habeat se idea. Ad q̃d aliqui dicũt ꝙ idea non est quo quis intelligit, sed solũ habet rõnẽ rei intellectæ. Quo circa sciendũ ꝙ S. Thomas hoc dicit in prima parte Sũmæ

ar. 2. 15. quæstione, contra q̃d Aegidius obijcit: Cum diuina essentia dicat rei idea, ꝓut imitabilis est ab ea, & ita sit similitudo rei creatæ, & deus cognoscat creata p similitudines eorundẽ in ip̃o, idcirco negare simpliciter ꝙ idea sit id quo de⁹ intelligit, nõ sapit sanã doctrinã. Et addit Aegidius: Id quo cognoscẽs cognoscit, dupliciter accipi potest. Primo, p cõparationẽ ad cognitiõis actum. Secũdo, per respectum ad cognitũ. Primo mõ idea nõ est quo deus cognoscit, sed mõ secundo: quia idea similitudo ẽ cogniti. Hæc Aegidius. ¶Porro Thomas sic scribit loco p̃facto: Quõ pluralitas ideaꝝ diuinæ simplicitati non deroget, facile est uidere, si qs cõsideret ideam operati esse in mẽte operãtis, sicut q̃d intelligitur, non sicut speciẽ qua intelligit, q̃ est forma faciens intellectum in actu. Forma eñ domus in mẽte artificis, est aliquid ab eo intellectum, ad cuius similitudinẽ domũ in materia format. Non est aũt contra simplicitatẽ diuini intellectus ꝙ multa intelligat, sed cõtra simplicitatẽ ipsius esset, si intellectus eius p plures species formaret. Hęc Thomas.

Dionys. ¶Videt aũt in hac parte positio illa Aegidij uerior esse. Deniq; cũ Thomas sæpius fateat, ꝙ oĩs cognitio fiat per similitudinẽ cogniti existentẽ in cognoscente, ad q̃d etiã Dionysiũ sanctũ allegat, fatendũ censet ꝙ in deo intelligẽte ẽ aliquid p modũ speciei intelligibilis se habẽs, q̃d sit similitudo rei intellectæ, per q̃d seu quo deus intelligit. & ita ponũtur in deo plures species intelligibiles p cõparationẽ ad intellecta, non ꝙ species illæ realiter à deo intelligente aut à seinuicẽ distinguantur, nec realiter nec accidentaliter p inhæsionẽ informãt aut actuant intellectum diuinũ, cum sint ipsemet intellectus diuinus & deus, in quo realiter idem sunt agens & actio, uirtus actiua, obiectũ & forma q̃ agit, & generaliter q̃d & quo. Nec talis pluralitas specieꝝ intelligibilium plus repugnat simplicitati diuinę, q̃ pluralitas ideaꝝ, cũ species illę dicantur per relationẽ ad intellecta sicut ideæ ad ideata. Si uero idea idcirco nõ est dicenda species qua deus intelligit, qm̃ non est forma realiter faciens intellectum diuinũ in actu, nec inhærenter ipsum informãs, sequitur ꝙ nõ sit in deo ponẽda species qua intelligit, cũ intellect⁹ diuinus sit purus actus, in quo nec actuatio nec inhęrentia esse ualet. Quod etiã Thomas ait, formã domus in mẽte artificis esse quid intellectum ab ipso artifice, si sic intelligat, ꝙ non sit species qua intelligit artifex, nõ uidetur idonee dictum. Nihilomin⁹ per reflexionẽ intellectus sup seipsum, & super ea q̃ in ipso sunt, põt forma illa eẽ quid intellectũ, quẽadmodũ cætera quoq; quæ in intellectu cõsistũt. Deniq; si sanctus doctor dicere intendebat, ꝙ idea idcirco dr̃ in deo id quod intelligitur, non species qua intelligit, quia idea realiter idem est cũ diuina eẽntia, q̃ est primũ & ꝓpriũ diuini intellectus obiectũ, & nõ

ē species aliunde accepta, informās & actuās, sic uerificaretur quod scripsit: & etiam quia ipsę ideæ uere & obiectaliter intelliguntur à deo. & forsan hoc dicere intendebat, quia exponendo uerba sua subiunxit: Plures ideæ sunt in mente diuina ut intellectæ ab ea, qm̄ deus cognoscit suam eēntiam ꝟm omnem modū quo cognoscibilis est. est aūt cognoscibilis nō solum prout est in se, sed etiam ꝓut est participabilis & imitabilis à creaturis &c. Itaq; reor dicendum, ꝙ q̄uis diuina essentia ꝟm se sit obiectum intellectus diuini, ipsa tn̄ apprehēsa ut imitabilis à creatura, uocatur idea & similitudo creaturæ, & species qua deus intelligit rem creatā. Nam & Thomas alibi scribit, ꝙ etiam in patria diuina essentia unitur intellectui beatorum uice & loco intelligibilis speciei, ita ꝙ in beatifica uisione est qđ uidetur & quo uidetur, seu obiectum & species.

QVAESTIO III.

Quæritur consequenter, an in deo sint infinitæ ideæ vel saltem infinitæ exemplares rationes aut similitudines rerum. ¶ Videtur ꝙ sic, q̄a diuina essentia tā infinitę pfectionis ē in seipsa, ꝙ infinitis modis imitabilis participabilisq; cōsistit. oīpotentia q̄q; dei tam uere ē illimitata, ꝙ omi effectu numerabili assignato potest in infinitum plures producere. ¶ Secundo, infinitæ sunt species numerorꝫ. Deus quoq; infinita uno intuitu apprehendit, quæ nunquā erunt, & omnium horꝫ ideas aut rationes uel species apud se habet, & intra se conspicit. ¶ Tertio, Augustinus 11. de ciuitate dei testatur: Vna est sapientia dei, in qua infiniti sunt thesauri omnium intelligibilium, in quibus sunt oēs inuisibiles atq; incommutabiles rationes etiam uisibilium rerum. ¶ In contrarium est, q̄a ꝟm Augustinum super Iohannem, & libro de ciuitate dei ac alibi, quicquid comprehēditur & pfecte scitur, intelligentis cognitione finitur. ergo in scientia dei finitū est quicq̄d cognoscit, sicq; pluralitas idearꝫ & rationum in deo finita est. ¶ Præterea sicut in li. sapiētiæ fertur, Deus in numero, pondere ac mēsura disposuit uniuersa. ergo in dispositione sua æterna nō sunt sine numero certo ideæ ac rationes. ¶ Rursus, sapientis est ordinare: ergo ordinatio, non confusio est in ideis. ubi autem ordinatio, ibi & ordo. & ubi ordo, ibi primum ac ultimū, ibi & finitas. ¶ Ad hoc Bonauentura respōdet: Sicut in Psalmo cantatur, Sapientiæ dei non ē numerus, idcirco nec finis: ac per hoc non est numerus rationum, per quas sapientia diuina cognoscit. ideo innumerabiles sunt, & nō in numero finito, sed infinito, attn̄ ipsi deo finito, qui & seipsum perfecte & plene comprehendit. Nec sequit̄, hoc æquatur finito, ergo finitum est. Imo oppositū sequitur. Idcirco nec seqtur, rationes illæ sunt deo finitæ, ergo simpliciter sunt finitæ. Deus enim infinita quæ nunq̄ erunt, intelligit comprehensiue. uerum rationes illæ omi mēti creatæ ac finitæ sunt incomprehensibiles & infinitæ. Amplius, quia ideæ & rationes istæ diuinæ ac sempiternę nō distinguuntur realiter, idcirco earum infinitas nō priuat distinctionem & ordinem, nec cōfusionem inducit, sed dicit immensitatem ueritatis diuinæ in cognoscendo, repręsentando & exprimendo ome quod deo possibile est. Hæc Bonauentura.

Arguitur primo ꝓ parte affirmatiua

2.

3. August.

In opposi tum. August.

Sapi. 11.

Bonauen. Psal. 146.

¶ Concordat Richardus: In deo, inquiens, sunt ideę infinitorꝫ, extendendo nomē ideæ ad rationes cognoscitiuas. Diuina nanq; essentia est infinita infinitæ pfectionis, & quæ positionem includit, ideo infinitis modis imitabilis est. Hinc & intelligit se infinitis modis imitabilem, atq; distincte oēs modos quibus imitabilis est ex sua perfectione. Diuina uero essentia ut imitabilis intellecta, uocatur idea: ergo sunt infinitę ideę, & infinitæ rationes idearum in deo. Hæc Richardus. Idem tenet Aegidius, quāuis hoc loco quæstionē̄ istā nō moueat. ¶ Porro Thomas uidetur sentire, ꝙ in deo nō sint infinitæ ideæ, ꝟm quod idea dicit ratiōem cognoscitiuam simul & operatiuam, qm̄ deus nunq̄ produxit neq; producet infinita. Vnde & Richardus hic addit: Quamuis aliqui magni æstiment non eē in deo ideas infinitorum secūdum quod dicūt ratiōes cognoscitiuas & operatiuas simul, uidetur tamen alijs probabiliter cōtrarium: tum propter motiuū iam tactum, tum q̄a ideę singularium sunt in deo, in quo nō est unquam aliq̄ idea de nouo. Sed & in beatis erūt alternatio, uariatio, successio & multiplicatio cogitationum aliarumq; actionum absq; fine, & forsan similiter in damnatis. Ex his arguitur ita: Aut in deo sunt ideæ finitæ in aliquo numero determinato, aut finitę, nō tn̄ in aliquo numero determinato, aut infinitę in actu ꝑmixto potētiæ, aut infinitæ in actu puro. Non primo modo, quia tūc esset aliquid futurum, cuius nō esset in deo idea, quia singularium futurorum nō est aliqs numerus determinatus. Imò oēm talem numerꝫ in processu excedēt. Nec dici potest ꝙ ideæ sint in deo in aliquo numero finito indeterminato, qm̄ ea quæ sunt in numero finito indeterminato, ita se habēt, ꝙ ibi aliqd est in actu, & aliquid futurꝫ: sed in deo nō est aliq̄ idea futura. nec pōt dici ꝙ sint in numero infinito in actu ꝑmixto potētiæ: quia hoc locum nō habet nisi ubi & in quo aliquid est futurum. In deo aūt nunq̄ erit idea, quæ modo in ea nō est. restat ergo ꝙ in deo sunt infinitæ ideæ in actu puro. Ex quibus cōcluditur, ꝙ cum de⁹ cognoscat notitia simplicis intelligētiæ oīa quorꝫ habet ratiōes cognoscitiuas, atq; cognitiōe uisionis cognoscat oīa quorꝫ habet ratiōes cognoscitiuas simul & operatiuas, ꝙ deus noscat infinita bona quæ nunq̄ erūt, cognitione simplicis intelligētiæ, quæ est non tm̄ respectu factorum & futurorꝫ, sed & fieri possibiliū, & nō fient. Itemq; ꝙ cognoscat infinita bona sciētia uisionis, quæ nō ē nisi respectu factorum & futurorꝫ, eo ꝙ oīa quę futura sunt in actu permixto potētiæ, deus iam uidet in actu. Ex q̄bus soluta ē quęstio qua quæritur, Vtrum deus cognoscat bona infinita. Ex quo ulterius patet, quid sit rn̄dendū ad quæstionē qua quæritur, an de⁹ cognoscit mala infinita. Hæc Richardus.

Richard.

Tho. ꝗ.

Richard.

¶ Verꝫ de his aliter sentire uidetur Henricus, qui 5. quodlibeto quærit, an sit ponere infinitatē idearꝫ aut cognitorꝫ in deo. Vt enim iam patuit, ipse affirmat indiuidua & species numerorꝫ ac alia multa nō habere ꝓprias ideas in deo. Itaq; rn̄dēs sic ait: Alia est difficultas quæstiōis huius ex parte idearꝫ & ex parte cognitorꝫ: quia idea dicit respectū ad essentias rerꝫ, ita ꝙ infinitas idearꝫ necessario ponit infinitatē essentiarꝫ creaturæ ꝟm speciē, cumq; unaquæq; species habeat suum determinatū gradū perfectiōis, infinitas idearꝫ ponit infinitos gradus pfectionū infinitarum essentiarꝫ specie differentium. Cognitio autem infinitorꝫ in deo potest attendi quo ad ea quę sunt de diuina essentia, ut ē infinitas ratiōum attributalium, si forte sit in deo, uel quo ad ea quę sunt extra eum. & hoc quo ad differētia specie, in quo cursu eodem currunt infinitas idearum atq; infinitas cognitorum, nisi forte quo ad species nu

Henricus

merorum, uel quo ad differentiam numerorum, ubi forte potest esse infinitas cognitorum: quia indiuidua ppria ideas nõ habent in deo. Quãtum ergo ad istam ptinet quæstionem, uidendũ est an possibile est esse essentias creaturarum infinitas, sese excedẽtes sm gradus perfectionis specificæ: quia si sic, ponẽdæ sunt infinitæ ideæ in deo, cum esse rerum quidditatiuum nõ depẽdeat à tpe, sed sit in æternitate per ratiõem exẽplarem, quã habet in deo æterno, psertim cum in æternis nõ differat esse & posse. sin aũt, nequaquam. Depẽdet igitur propositæ quæstionis solutio ab alterius quæstiõis dissolutiõe, uidelicet an possibile sit in natura & essentia creaturæ ponere q alia aliam possit excedere sm gradus perfectionum, imitãdo diuinam essentiam in infinitum. Porro quid de hac quæstione sit sentiendum, obscurum & multum remotum est à nobis, pter incõprehẽsibilitatem infinitatis. Attamẽ certum est nobis in hac quæstiõe, quãtum ad ideas & essentias rerum sm speciem, cũ processus ille sm gradus pfectionis sm magis & minus imitãdo diuinam & increatam perfectionem in infinitum, est per additionem ad formam, quia perfectio est à forma, sicq gradus superior in imitãdo ẽ à forma perfectiori. Si ergo processus ille progredi posset in infinitũ in forma, ergo p appositionem perfectionis procedere potest augmẽtum simpliciter & absolute in infinitum, sicut diuisio in quãtitate sm materiam per diuisionem procedere potest in infinitum, quod est contra Philosophum 3. physicorum, capitulo de infinito. Multiplicatio demũ specierum secũdũ gradus perfectionis est per formã, sicut est augmẽtum in magnitudine corporali, in qua sm Philosophum nõ potest augmẽtum procedere in infinitum, propter naturam formæ. aliàs sequeretur posse esse corpus infinitum. Nec est ut uidetur in hoc differentia inter magnitudinem molis & magnitudinem perfectionis, præsertim cum magnitudo perfectiõis sit specierum eẽntialiter adinuicẽ ordinatarum, tanq principaliũ partiũ uniuersi, q eẽntialem intra se ordinem habẽt. In essentialiter autem coordinatis nõ põt eẽ processus in infinitũ, sumẽdo unũ post aliud uel ante aliud, sed est ibi primũ & ultimũ. similiter in habentibus situm. In substantijs etiã separatis sm doctrinam sanctorum, ẽ essentialis ordo in influendo atq mouẽdo per illuminationes. Si ergo aliquid ualet doctrina philosophi, impossibile est ponere talem infinitatem in specieb[9] uniuersi in actu: quare nec in potẽtia, quia in hoc nulla accidit differentia: quia in hoc nõ differũt eẽ & posse, qm uniuersum in suis specieb[9] pfectũ ẽ. Propter quod qcunq possibile ẽ esse in essentialiter coordinatis, necesse ẽ illa esse in actu. Hinc nõ uideo q eẽntiæ creatæ imitari queant diuinã pfectiõnẽ sm magis & minus in infinitũ, nisi una earum ponat infinitę perfectionis: qm licet pcedẽdo cõtinue ab una in alteram, nunq sit deuenire ad aliquã infinitatẽ, necesse tñ esset ponere q possibilitas in forma creata eẽt ad perfectiõnẽ infinitã, ut uidet sm dicta philosophi. Quia si nõ est, tunc esset deuenire ad aliquã ultra quã nõ posset pfectior eẽ. sicq non esset imitatio diuinæ pfectionis sm gradus pfectiõis in infinitũ. & si eẽt ad hoc possibilitas, eẽt & actualitas: quoniam plures essentię rerum esse nõ ualent q sunt secũdum ideas suas in deo. Et ita oportet hic sumere infinitatẽ, non sicut in successiuis, sed sicut in pmanẽtibus. Itaq iuxta hũc modũ si quis uellet sequi uiam naturalis rõnis sm doctrinã philosophi, diceret q in deo nõ sit infinitas idearum, & q de[9] nõ habet scientiã infinitarum essentiarum specie differẽtiũ. Et hoc nõ pter aliquã imperfectionẽ impotẽtiam ve in ipo, sed propter impossibilitatem ex parte rei. Cumq arguitur q deus rõne suæ infinitæ perfectionis, imitabilis ẽ à creaturis sm gradus infinitos: rñdetur q deus quãtum ẽ ex parte sui, est taliter imitabilis, sed creatura nõ ẽ capax nisi sm gradus finitos: uel q deus nõ est imitabilis nisi inquãtum creatura nata ẽ ipm imitari. Cõformiter rñdendũ est de infinitate cognitorum adintra: qa si ẽ ponere infinitas rõnes & pfectiões attributales in deo, q nec habent nec possunt habere aliqd eis corrñdens in creaturis, sic fateri oportet q oĩm taliũ, utpote infinitarum rationum eorum quę ad ipsum intra se pertinẽt, habet notitiam. si aũt nõ sit ponere aliquas hmõi numero infinita in eo, nõ habet sic infinitorum scientiam. Quod tñ suæ non derogaret infinitati aut pfectioni, quia sub ratiõe cuiuslibet unius attributi tantã habet infinitatem essentię, quãtam sub infinitis. Quãtum ergo ad infinitatem idearum in deo & cognitorum ab eo circa essentias creaturarum, nõ uideo quõ possit in deo poni infinitas: quod tñ propter rei pfunditatem eiusq elõgationem à nostro intellectu, negare nõ audeo, nec cõtrarium assero, sed studiosorum ingenia ad tam abditorum moderatam inuestigationem solummodo excito. Præterea non uideo quin in deo possit poni infinitas attributalium perfectionum, qm dicunt perfectionem & dignitatem simpliciter absq omni comparatione ad creaturas: & nõ possunt tot q sunt pfectiõis, attribui deo, qn plura cõpetãt ei pter suæ perfectionis omnimodam illimitationem. ideo ponere rões huiusmodi attributales infinitas ĩ deo, in nullo derogat ei[9] perfectioni, sed cõuenit multũ, ita etiam q aliquæ tales rationes sint ita profundæ & eleuatę, q nec aliq supremi spiritus creati ipsas possint attingere. & q etiã nihil possint habere in creatura ipsis correspondens, queadmodũ habẽt bonitas, sapiẽtia &c. de quo propter altitudinem rei nihil asserere audeo, nec pro, nec contra. Hæc Henricus.

Quæstio. Philosop. Diluitur obiectio.

¶ Qui consequenter multa scribit de ista materia, & qualiter deus cognoscat infinita tam existentia successiue, q nũquam existentia. De qua re infra dicetur, cum de scientia dei tractabitur. Qualiter etiam in speciebus numerorum possit esse processus in infinitum, quia additio in illis est ex parte materiæ, non autem in essentijs specificis creaturarum: quia additio in illis ẽ sm formã, hoc est, propter essentialem perfectionem maiorem. ¶ Insuper quamuis sicut præhabitum est, quodlibeto quinto dicat Henricus specierum duntaxat specialissimarum & non indiuiduorum ideas esse ponẽdas in deo, attamẽ prima quæstione quodlibeti secundi uidetur aliter respondere, inter cætera dicens, q sicut essentia specifica potest considerari dupliciter, primo secundum se, secundo prout est multiplicata in suis suppositis: & primo modo conuenit ei unitas, secũdo modo multiplicatio: ita idea potest dupliciter considerari: Primo, ut est similitudo essentiæ speciei creatæ, simpliciter & absolute secundum se, & ita idea est una. Alio modo, ut est similitudo essentiæ relatæ ad supposita, seu participatæ ab illis, & ita est plures respectu plurium suppositorum: quia iuxta diuersitatem eorum ad quæ refertur, habet pluralitatem. Istud prolixe prosequitur & declarat ibidem, pbans q sit de mẽte Augustini in epistola ad Nebridiũ,

[Augusti.] à quo interrogatus fuerat Augustinus, an sit eadem in deo idea speciei indiuiduorum. quam quæstionem Augustinus reputauit ualde difficilem.

[Soluunt argumēta initio q̄stionis adducta] ¶Nunc ad obiecta in principio facta est respōdendum, quia f̄m diuersitatem prætactarum opinionũ, ad eas respondendum diuersimode esset. imo solutę sunt, sed quia maior pars doctorum cōcedit infinitas ideas uel saltem rationes, species aut similitudines creaturarum aut creabilium uel futurarum indiuidualiũ actionum, passionum seu rerum esse in deo. [ad. 1.] Dicendũ ad primum in oppositum, quod tñ ex uerbis Bonauēturæ solutum est, quod Richardus sic soluit: Quicqd comprehenditur, comprehendentis cognitiōe finit. i. ita perfecte capitur, ac si comprehēderetur, & sicut capitur quod finitum est à sciente, & dr̄ comprehensiōe finiri, qm̄ nihil ipsius effugit comprehendentis notitiam. [ad 2 Sapi. 11.] ¶Ad secundum, ꝙ deus asseritur oĩa in numero, pondere & mensura constituisse: non ꝙ sit finis aut numerus rationum suæ dispositionis nisi modo iam tacto, sed quia effectus suos decreuit & uoluit in certo producere numero, quantum ad se, & quantũ ad species rerum: uel ita, ꝙ nunq̄ pertingitur ad infinitum in numero actu. [ad. 3.] ¶Ad tertium, paulo post patebit in speciali quæstione responsio.

QVAESTIO IIII.

PRæterea quæri potest, an sicut in deo ponuntur plures ideæ, an sic in eo ponenda sint plura exēplaria. [Arguit 1. Sveritatē. 2.] ¶Videt̃ ꝙ sic, q̄a exēplar dicit respectum ad exēplarũ, sicut idea ad ideatũ. ¶Secundo, q̄a in deo ponuntur plures rōnes, species & similitudines reꝝ, ergo & exēplaria plura.

[Thomas de argen.] ¶Ad hoc Thomas de Argētina & alij qdā r̄ndent: Idea designat causam efficientē effectui sui cōformē, exēplar causam formalē, ratio causam finalē: qm̄ deus est uniuersoꝝ causale principium, à quo sunt: & exēplaris forma, ad cuius imitationē facta sunt & consistunt: causa quoq; ratioq; finalis, ꝓpter quā sunt & ad quā finaliter tendũt. Hæc tria ita inter se distinguunt, ꝙ exemplar est unũ tm̄, q̄a exēplar connotat causalitatē, causata uero in causa sunt unum. Rationes uero & ideæ sunt plures, q̄a respectu rerum dicunt̃. Ideæ q̄q; connotāt cognitionē. Cognoscibilia aũt distinguunt̃ in cognoscente. Rationes etiam plures uocantur, qm̄ singula ꝓprijs rationibus sunt formata. Alij quidam aliā reddunt causam, cur non dicātur plura exēplaria esse in deo sicut plures ideę: quia ut dicũt, exemplar dr̄ quasi collectiue tota ratio exemplaris & idealis cunctorum effectuum, sicut in sigillo sunt multæ figurę & protractiones, quę omnia simul sumpta, uocātur una forma sigilli. [Dionys.] Verum his obuiare uidet̃, ꝙ diuinus Dionysius 5. capitulo libri de diuinis nominib9 pluraliter, imo hinc inde frequenter testatur exemplaria rerum esse in deo. Sed hęc per diuersam nominis huius exemplar acceptionem faciliter concordātur, quod à diuersis diuersimode sumitur. quod & supra in uerbis Thomæ & Bonauēturæ aliter sumptũ est, q̄ nũc. Hic ergo nō est immorādũ. Albertus q̄q; dicit in deo exēplaria reꝝ eē. [Quæstio. Bonauēt.] ¶Ampli9 Bonauētura q̄rit hic, an inter ideas sit ordo aut ordinatio. [Arguitur Sveritatem.] Videt̃ ꝙ sic, q̄a aliâs uideret̃ in deo confusio. Item in creaturis est ordo exemplatus, ergo in creatore est ordo exēplaris. i. sapiētialis & ordinata ratio, atq; idea ordinis in rebus digesti. [In opposi tum.] ¶In cōtrariũ est, q̄a ubi ordo, ibi pri9 & posterius, q̄ non existũt in deo. ¶Ad hoc r̄ndet: In ideis & rōnibus cognoscēdi non est ordo, q̄a nec ordo dignitat̃, neq; originis, nec prioritatis. Non eñ una est nobilior aut dignior alia, cũ quælibet sit diuina eēntia, nec realē habent relationē ad ideatũ, nec una ē causa alterius, nec prior q̄ alia, cum de9 oĩa simul uno simplicissimo actu cognoscat. in ideis quoq; consistit infinitas, non igit̃ ordo. tñ ideę ordinē quendā seu respectum & habitudinē habēt ad ideata, nō adinuicē. Ordo aũt dicit non solũ respectũ, sed etiam habitudinē mutuā. Excluso uero respectu ad ideata ab ipsa idea, non essent in deo plures ideæ. idcirco non habēt ordinem inter se. Et q̄uis hō sit nobilior equo, non tñ idea hoīs in deo, est nobilior equi idea. Similitudo nanq; ex cōparatione ad id cuius est similitudo, distinguit̃, non dignificat̃, nisi ab illo aliqd sumat aut sortiat̃. [Ad argumenta.] ¶Ad primũ igitur r̄ndendũ, ꝙ nec cōfusio nec inordinatio est inter ideas: quia cōfusio & inordinatio ꝓprie capiuntur priuatiue, uidelicet ꝓ carētia ordinationis seu ordinis, ubi ex natura aut ꝓprietate rei debet esse ordo. & ita nō est in diuinis, ubi nihil prius aut posterius, nihil maius aut min9. [Ad 2.] ¶Ad secundũ, ꝙ utiq; ratio ordinis exemplariter est in deo, qm̄ ordo reꝝ fluit à deo, nō tñ idea seu ratio illa in deo est ꝓprie ordinata, seu ordinē habens, quo ad se, cũ tota sit simul & simplex ac indepēdens, nisi dicatur ordinata, qm̄ incōfusa nec inordinata: quemadmodum & ideæ in deo nō sunt albæ aut coloratæ, aut magnę uel paruæ, q̄uis p eas cognoscunt̃ res coloratæ & magnæ ac paruæ. sic nō sunt inter se ordinatæ, q̄uis p eas de9 cognoscat & faciat oĩa ordinata. Hęc Bonauētura.

[Richardi Quæstio.] ¶Postremo Richardus hic scitatur, utrũ in deo sit distinctio inter ideas & attributa. Ad qd̄ r̄ndet: Supexcellētiæ pfectionũ entiũ creatoꝝ & creādoꝝ, possibiliũq; creari, in deo sunt & uocātur pfectiones ac rōnes cognoscitiuæ ac primæ rerum mensuræ. & quædam earum uocātur ideæ, quædam attributa, tñ sub alia ratiōe: quia pfectiones dicũtur, inquantũ eis nihil deest de nobilitate eēndi. Quēadmodũ eñ pfectio in genere nũcupat̃ cui nil deest de nobilitate ad genus illud spectāte, ita pfectio simpliciter dr̄ cui nil deest de nobilitate eēntiali, absolute simpliciterq; loquēdo. Dicũt̃ q̄q; rōnes cognoscitiuę, inquātũ sunt deo rō cognoscēdi entia iam pfata secũdum id quod sunt. Sunt primæ eorum mēsuræ, inquātum deus certitudinaliter noscit per eas gradum entitatis in quolibet ente. Harum demum superexcellētiarum illæ dũtaxat sunt ideæ, quæ sunt respectu bonoꝝ factoꝝ aut faciēdorum. Omnia quoq; attributa sunt perfectiones, nō ecōuerso. Attributa quippe sunt superexcellētiæ perfectionũ circunstantiũ rei naturā, quaꝝ quamlibet melius est habere simpliciter per modum rei intrinsecæ, q̄ nō habere in diuina existēres essentia, ut sapientia & potētia. Hinc superexcellentia perfectionum quæ sunt de essentia substantiæ, non sunt attributa. Vnde nec eēntiam dei dicimus attributum, sed fundamentum attributorũ. Perfectiones etiam quæ attributa dicũtur, alia & alia ratione uocantur perfectiones & attributa: quia dicũtur perfectiones, quoniam nihil eis deest de nobilitate essendi simpliciter. Attributa uero, inquantum diuinæ attribuunt̃ eēntiæ: quia absolute p̄dicabilia de eadē. Itaq; attributa & ideæ differũt in hoc, ꝙ q̄dā supexcellentię pfectionũ sunt ideę, q̄ nō non sunt attributa, ut supexcellētia pfectionũ asininitatis & leoninitatis. Supexcellētiæ uero pfectionũ q̄ sunt attributa, dicunt̃ attributa rōne iā dicta, imo superius magis expressa.

ideæ quoq; dicunt respectum in diuina essentia s͂m rationem ad ideata, non attributa, nisi forte ex cõsequẽti. Hæc Richardus.

Questiun culę aliq̃t. ¶Vltra proponuntur hic quæstiones de cognitiõe & scientia dei, & qualiter oĩa dicantur esse in deo. De quibus quæstionibus iam dicta sunt multa, uidelicet qualiter deus cuncta positiua etiam singularia distinctissime ac perfectissime noscit, & qualiter sciat mala & priuationes atq; negationes. quẽadmodum etiam oĩa sint in deo, sicut causatũ in sua causa, & sicut cognitũ in cognoscente, & sicut media in ultimo fine, atq; ut cõseruatum in causa cõseruante, & sicut exẽplatum in causa exemplari idealiter ꝑducẽte. De his aũt iam aliqua addam. Itaq; de hoc scribit Thomas: Commentator 11. Metaphysicæ uidetur expresse à deo negare particularium cognitionẽ, nisi inquãtum sunt entia. Auicenna uero & Algazel dicunt q deus cognoscit singularia uniuersaliter, quod per exemplum ita exponunt. Si quis sciret oẽs distantias orbium ac planetarum & tẽpus motuum eorundem, ipse ꝓuideret omnẽ eclipsim quæ posset contingere, non tñ sciret hanc eclipsim inquantum est hæc eclipsis, nisi per aliquid à sensu acceptum. sed sciret eclipsim cras futuram uniuersaliter, hoc est, s͂m suas causas uniuersales. sic dicunt q cũ oẽs causæ reducãtur in deum sicut in primam causam, ipse cognoscẽdo se, cognoscit oẽs causas secũdas: quas cognoscendo, cognoscit oẽ causatum ex illis, non tñ nisi uniuersaliter, ita q s͂m eos determinatio illa sumatur ex parte cogniti, & non solum ex parte cognoscentis: quia si solum ex parte cognoscentis illa determinatio acciperetur, uerum indubitanter esset q deus particularia non particulari sciẽtia cognoscit. cognoscit tñ particularia s͂m particularitatem ipsorum. hinc illa opinio insufficiens est, quia s͂m eam deus non cognosceret naturam, ꝓprietatẽ & oẽm accidentalem dispositionẽ singularium rerum distincte. Hinc alij (ut Rabbi Moyses) posuerunt q deus scit singularia perfectissime, & oĩa in contrarium obiecta soluunt, dicendo q scientia dei est ęquiuoca scientiæ nostræ. propterea ꝑ conditiones scientiæ nostræ nihil arguere possumus de scientia dei. Imò sicut esse dei, ita & scientia eius penitus nobis incomprehensibilis est, q̃d Rabbi Moyses probat per illud Isaiæ: Sicut exaltantur cęli à terra, sic exaltatæ sunt cogitationes meæ à cogitationibus uestris. Et quãuis istud sit uerum, oportet tñ plus aliq̃d addere: quia scientia nostra non est penitus ęquiuoca scientiæ dei, sed illam aliqualiter imitatur, & per eam aliquo mõ deuenimus in scientiam dei. Dicendum ẽ ergo iuxta doctrinam sancti Dionysii 7. capitulo de diuinis nominibus, q cum deus cognoscat res ꝑ suam essentiam, quæ causa est rerum, eodem modo cognoscit res, quo modo præstitit eis esse. Ideo si aliquid ẽ in rebus incognitum deo, id non est operatum nec causatum ab eo. Hinc difficultas in hac materia contingebat philosophis propter duo. Primo, q̃m quidam eorum non posuerunt deum operari in omnibus rebus immediate. Secundo, q̃m quidam ex ipsis posuerunt materiam non esse à deo ꝑductam, sed ipm solummodo agere formas imprimendo materiæ. Cumq; materia sit indiuiduationis principium, non inuenerunt qualiter deus singularia sciat distincte. sed q̃a nos ponimus deum immediate operari in omnibus rebus, materiã quoq; esse ab eo, fatemur eum per suam eẽntiam cuncta distincte cognoscere materialia atque formalia & accidentalia omnia: uelut si ædificator per artẽ suam posset totam ꝑducere domum, per eandẽ artẽ suam cognoscere posset domum istam & illam à se ꝑductã aut ꝑducibilem. sed quia per artem suam non inducit nisi formam, idcirco per artẽ suam non põt agnoscere domum istam & illam, nisi per aliquid acceptum à sensibus. Insuper sicut pręhabitum est, mala cognoscit deus per habitum eis oppositũ circa idem. Nescire aũt dupliciter dicitur. Primo metaphorice .i. per modum nescientis se habere, & sic reprobare dei est suũ nescire, sicut dum impios excludit à gloria atq; ad se pertinere hos negat. Secundo, scire ꝓprie dicitur notitiã rei habere, & nescire notitia rei carere, & sic deus scit oĩa bona & mala, cognoscendo suam essentiam, quẽadmodum tenebræ cognoscuntur per lucis notitiam, ut beatus Dionysius loquitur 7. capitulo de diuinis nominibus. Sciẽdum uero q priuatio nõ cognoscitur nisi ꝑ oppositum habitum. habitui aũt non opponitur priuatio, nisi circa idem subiectum considerata. Cumq; lucem diuinæ essentiæ impossibile sit deficere, nõ opponitur sibi priuatio aliqua. Malum ergo non opponitur bono, prout bonum est in deo, nisi forsan s͂m generalẽ boni rationẽ. sed opponitur determinato bono creaturæ, cui potest misceri priuatio seu defectus. Vnde per hoc q deus cognoscit essentiã suam, cognoscit ea quæ ab ipso sunt, & ꝑ ea cognoscit defectus eorum. Si autem non cognosceret nisi essentiam suam, cũ suę essentiæ non admisceatur nec opponatur malum, nõ cognosceret malũ nisi in cõi. Hęc Thomas in Scripto.

Tho. aq. Auerrois Auicenna Algazel.

Rabbi Moyses.

Isai. 55.

Dionysiꝰ Areopa.

¶Concordat Petrus alijq; cõmuniter, & de his plenius scribit Thomas in prima parte Summæ quæstione 14. & in Summa contra gentiles 1. libro per multa capitula. Deniq; Henricus quodlibeto 5. atq; in Summa sua pulchre declarat, q quicquid est in dei omnipotentia & in passiua potentia creaturæ, perfecte & plene à deo cognoscitur: nec aliter suã omnipotentiã plene cognosceret, nisi agnosceret oĩa ad q̃ se extẽdit. Henricus

QVAESTIO V.

NVnc quæritur, an omnia sint in deo. Videtur q nõ, q̃m quicquid est in deo, est ipse deus. sed omnia non sunt deus. ¶Secũdo, creatura distat à creatore in infinitũ, ergo nõ est in illo. ¶Ad hoc Bonauentura respondet: Aliquid dicitur esse in alio tripliciter. Primo, s͂m actualem existentiam. Secundo, ꝑ similitudinis præsentiam aut præscientiam. Tertio, s͂m causatiuam potentiam. Primo modo res sunt in uniuerso. Secundo, in cognitiua substantia. Tertio, in ꝓpria causa. & his duobus ultimis modis omnia sunt in deo, & ab æterno fuerunt in eo, quia æternaliter eas præcognouit, atq; ꝑducere potuit. Veruntñ mala s͂m quod huiusmodi, non sunt in deo, q̃uis ab ipso plenarie cognoscuntur. Non enim per propriã sciuntur ideam, sed modo frequenter prętacto Hæc Bonauẽtura.

Arguit 1. ꝯ ueritatẽ. 2. Bonauẽt.

¶Thomas quoq;: Hęc, inquit, præpositio in, secundum q̃d diuersis coniungitur, diuersam habitudinẽ notat. Hinc aliud est esse in scientia dei, aliud esse in deo, & aliud esse in diuina essentia. Scientia nanq; cognitionem importat. Ideo esse in scientia dei, non est nisi cognosci à deo. sicq; bona & mala dicuntur esse in sciẽtia dei. Essentia uero significatur per modum formæ. ideo esse in eẽntia dei, ẽ subsistere in diuina natura, & esse idem diuinæ essentiæ, quod nulli conuenit creaturæ. Ideo creatura non dicitur esse in essentia dei. Porro hoc nomẽ deus significat rem subsistentẽ, cuius est Tho. aq.

Eē in deo dupliciter intelligit. esse & operari. Unde esse in deo intelligi potest dupliciter. Primo, ꝙ sit seu subsistat in esse diuino, sicq́ creatura non est in deo. Secundo, ꝙ subest operationi & efficientiæ dei, & ita causaliter ac idealiter est in deo, quicquid causatur ab ipso. Idem Petr⁹ & Richardus. Concordat & Alexander.

Quæstio. ¶Sed quæri potest, an creaturæ habeant uerius eē in deo q̄ in seipsis. Ad quod Thomas respondet: Tho. aq. Esse creaturæ potest quadrupliciter cōsiderari. Primo, ꝓut est in propria natura. Secūdo, prout in cognitione nostra. Tertio, prout est in deo. Quarto abstracte, uidelicet in communi, prout abstrahit ab omnibus istis. Cū itaq́ dicitur creatura uerius esse in deo quàm in seipsa, comparatur primum & tertium esse ipsius creaturæ respectu quarti, quoniam omnis comparatio est respectu alicuius communis: atq́ pro tāto dicitur ꝙ creatura uerius esse habet in deo, quoniam omne quod est in alio, est in illo per modum illius, non per proprium modum, sicq́ creatura ē in deo per modum & esse increatum, uidelicet per suum esse ideale & exemplare, quod est ipsemet deus. Propter quod dicit Anselmus, ꝙ creatura in deo est creatrix essentia. i. esse creaturæ secūdum quod in deo est. In se uero est per modum esse creati, in quo minus est de ueritate essendi q̄ in esse increato. Porro si comparetur esse primum ad secūdum respectu quarti, habent se sicut excedentia & excessa. Esse enim in propria natura, inquantum ē esse substantiale rei, uerius est q̄ esse eius in aīa, q̄d est esse accidētale: & ita excedit illud, sed exceditur secundum quid, inquantum res habet in anima quoddam esse abstractum immateriale & spirituale, in seipsa autem materiale. Hæc Thomas. Idem scribit Albertus prolixius, & concordat Udalricus.

(Margin: Creatura verius habet esse in deo quam in seipsa. — Anselmus)

¶Unde elicit Thomas atq́ concludit, ꝙ res aliquādo uerius esse habet ubi habet esse per similitudinem suam, q̄ in propria natura. quod uerum uidetur de similitudine increata & ideali quam habet in creatore. Esse autem ideale rei in deo, & proprium esse eius, nō sunt idem esse nec genere nec specie nec numero, sed analogia.

Bonauēt. Triplex ē rerum existētia. ¶ Porro Bonauentura respondens: Triplex, ait, est existentia rerum. Prima est in exemplari æterno, secunda in intellectu creato, tertia in mundo. In exemplari æterno & in intellectu creato sunt res secundum similitudines suas, in mundo autem secūdum propriæ naturæ ueritatem. Dum igitur quæritur ubi sint uerius, dupliciter potest intelligi. Primo, ꝙ fiat comparatio eiusdem rei ad se, secundum diuersum modū existēdi, ut sit sensus, ubi res creata uerius habeat esse, in producēte aut cognoscēte, uel in seipsa. sicq́ creatura uerius eē habet in ꝓprio genere, q̄ in deo uel intellectu creato: qm̄ in seipsa est ſm essentialia & intrinseca sua principia, atq́ secundum esse suum naturale, uerum ac ꝓprium, in alijs autem secundum similitudinem suam. Si autem fiat comparatio rei ad similitudinem suam, ut sit sensus: quid habeat uerius esse, ipsa res aut similitudo ipsius. & ita simpliciter concedendum, ꝙ similitudo rei uerius atq́ nobilius habeat esse in deo q̄ ipsa res in seipsa siue in mundo: quia in deo habet esse exemplare, æternum & increatum. Similitudines quoq́ rerum in mente creata, uerius & nobilius esse habent, ut ait Augustinus libro de Trinitate, non ratione eius quod sunt, quia accidētia sunt: sed ratione eius in quo sunt, qm̄ nobiliori spiritualiori'q́ mō sunt res in intellectu cognoscente creato, q̄ res ipsę in mundo cōtentæ. August.

Petrus. ¶Hinc Petrus: Dum quæritur, inquit, an res uerius sit in natura propria uel in deo uel in anima seu mente creata, aut intelligitur de uero esse sui generis, aut de uero esse generaliter sumpto. Primo modo uerius sunt res in sua natura. Secundo modo secundum quid uerius sunt in propria natura, q̄ in anima aut mente creata: quia esse earum in propria natura est substantiale, in mente uero creata est accidentale. & secundo modo est econuerso, quia in mente creata habent esse spirituale, in seipsis materiale. In deo autem simpliciter uerius ac nobilius esse habent, uidelicet ideale, ut dictum est. Hæc Petrus. ¶ Denique cum arguitur, Quicquid ē in deo, est ipsemet deus: dicendum ꝙ uerum est secundum esse quo est in deo, & quod habet in eo. Nō autem simpliciter quicquid est, est deus: uel q̄cq̄d est in deo, ē deus secūdum proprium eē. Cum'q́ obijcitur ꝙ creatura distat à deo in infinitum, dicendū ꝙ non distat loco, sed dissimilitudine & defectu: qm̄ deus in infinitum perfectior est. Ipse nihilominus oīa penetrat, omnibus præsens est, & essentijs rerum illabitur. Ab iniquis uero & damnatis specialiter longe ē, & de hoc sequenti distinctione est sermo. ¶ Præterea si quæratur, an imperfecta sint in deo, & an habeant ideam in eo: rńdet Bonauentura, ꝙ imperfecta quantum ad entitatem, bonitatē & ueritatē quam habent, sunt in deo, & habēt ideam in eo, causaliter'q́ fluxerūt ab ipso. sic enim creatori aliquo modo assimilant̄. sed inquantum imperfecta, prout imperfectio priuationem seu negationem perfectionis importat, nō sunt in deo, nec habent in eo ideam propriā, sicut nec ipsa priuatio. Hæc Petrus.

(Margin: Soluunt̄ argumēta initio q̄stionis adducta ad a — Quæstio.)

Quibus modis dicatur deus esse in rebus. Distinctio. XXXVII. A

Quō de⁹ est in reb⁹ & locis corporalibus. ET quoniam demonstratum est ex parte, quomodo omnia dicantur esse in deo, addendum uidetur hic, quibus modis dicatur deus esse in rebus: si tamē id humana mens uel ex parte digne ualeat cogitare, uel lingua sufficit eloqui. Sciendum ergo est, ꝙ deus incommutabiliter semper in se existens, præsentialiter, potentialiter, essentialiter est in oī natura siue essentia, sine sui diffinitione: & in oī loco sine circūscriptione, & in oī tpe sine mutabilitate. Et præterea in sanctis spiritibus & aīabus est excellentius, s. per gratiā inhabitans, & in hoīe Christo excellentissime: in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, ut ait Apostolus. Colo. 2. a In eo enim deus habitauit, non ꝑ gratiam adoptionis, sed per gratiam unionis. Ne autem ista, quia capacitatem humanæ intelligentiæ excedunt, falsitatis arguere aliqui præsumant, sanctorum autoritatibus muniendà mihi uidentur. Gregori⁹. Beatus Gregorius super Cantica Canticorū inquit: Licet deus cōmuni

modo omnibus rebus insit præsentia, potentia, substantia: tñ familiariori mõ per grãm dr̃ Augus.
esse in illis, qui mirificentiam opeꝝ dei acutius & fidelius considerant. De hoc eodẽ Aug. de p̃sentia
ad Dardanum in libro de præsentia dei, ait: Cum deus sit natura incorporea & incommu- dei ad Dardanũ epi-
tabiliter uiua, æterna stabilitate in seipso manens, totus adest rebus omnibus & singulis to- stola. 57.
tus: sed in quibus habitat, habent eum pro suæ capacitatis diuersitate, alij amplius, alij minꝰ, Hilarius
quos ipse sibi dilectissimũ tẽplũ gratia suæ bonitatis ædificat. Hilarius quoqꝫ in octauo lib. li. 8 de Tri.
de Tri. apertissime docet deum ubiqꝫ esse. Deus, inquit, immensæ uirtutis, uiuens potestas,
quæ nusquã non assit, non desit usquam, se oẽm per sua edocet: ut ubi sua sunt, ip̃e esse intel-
ligatur. Non aũt corporali mõ cum alicubi sit, non etiam ubiqꝫ esse credatur, cũ & in oĩbus
esse non desinat. Ambrosius in I. li. de spiritusancto, sp̃msanctum probat non eẽ creaturam, Ambrosiꝰ
quia ubiqꝫ est, quod est proprium diuinitatis, ita dicens: Cum oĩs creatura certis naturæ suæ li. 1. de sp̃u-
sit circunscripta limitibus, quõ quis audeat creaturam appellare sp̃m sc̃m, qui non habet cir sctõ. ca. 7.
cunscriptam determinatamq́ꝫ uirtutem, quæ & in omnibus & ubiqꝫ semper est, quod utiqꝫ
diuinitatis & dñationis est proprium? Idem in eodẽ: Dñi est oĩa complere, qui dicit: Cælum Idem vbi supra.
*compleo & terrã ego *impleo. Si ergo dñs est qui cælum *implet & terram, quis ergo põt spiritum- Iere. 23. e
sanctum iudicare dñationis & diuinæ potestatis exortem qui repleuit orbem? & quod plus
*complet est, repleuit & Iesum totius mũdi redemptorem. Ex his alijsq́ꝫ pluribus autoritatibus apte Sapi. 1. b
monstratur, quòd deus ubiqꝫ & in omni creatura essentialiter, præsentialiter & potentia- Isai. 11. b
liter est.

Quod in sanctis non modo est, sed etiam habitat: qui non ubicunque est, habitat. B

In sanctis uero etiam habitat, in quibus est per gratiam. nõ enim ubicunqꝫ est, ibi habitat:
ubi uero habitat, ibi est. in solis bonis habitat, qui sunt templum eius & sedes eius. Vnde per Isai. 66. a
Isaiam dñs ait: Cælum mihi sedes est, terra aũt scabellum pedum meorum. Quia in electis
qui sunt cælum, habitat deus & regnat, qui eius uoluntati deuoti obtemperant. Malos uero
qui sunt terra, iudicij districtione calcat. Vnde etiam in li. Sapientiæ dr̃: Thronus sapientiæ Sapi. 7.
anima iusti. quia in iustis specialius est q̃ in alijs rebus, in quibus tñ omnibus totus est. Quẽ-
admodum uero aĩa (ut ait Aug. in epistola ad Hieronymum de origine animæ) per omnes Augus. de origine
particulas corporis tota adest simul, nec minor in minoribꝰ, nec maior in maioribus, sed tñ animę ad
in alijs intensius, & in alijs remissius operatur, cum in singulis particulis corporis essentia- Hieronymum.
liter tota sit: ita & deus cum sit in omnibus essentialiter ac totus, in illis tamen plenius esse di
citur quos inhabitat. i. in quibus ita est, ut faciat eos templum suum: & hi tales cum eo sunt
iam ex parte, sed in beatitudine perfecte. Mali uero etsi ibi sint, ubi ipse est qui nusquam de-
est, non tamen sunt cum eo. Vnde Augustinus super Iohannem: Non satis fuit dicere, Vbi Augusti. sup Iohã.
ego sum & illi sint: sed addidit, mecum: quia & ibi miseri possunt esse, ubi & ille est qui nus- Ioh. 17. d
quam deest. Sed beati sunt cum illo, quia non sunt beati, nisi ex eo ꝙ cum illo sunt qui fruũ
tur eo, & uident illum sicut est. Mali uero non sunt cum illo, ut cæci in luce non sunt cum lu
ce: nec boni ita nunc sunt cum eo ut uideant per speciem, etsi sint aliquo modo cum eo per fi
dem. Quõ autem deus habitet in bonis, ex illis aliquatenus intelligere ualebis, quæ supra di
cta sunt, cum de spiritussancti processione temporali ageret: ubi, licet ex parte, exponitur:
Ex parte eñi cognoscimus, & ex parte prophetamus, quõ spiritussanctus habitet in nobis, q 1. Cor. 13.
non sine patre & filio inhabitat.

Vbi erat uel habitabat deus antequam esset creatura. C

Si autem quæris, ubi habitabat deus antequam sancti eẽnt, dicimus quia in se habitabat,
Vnde Augustinus in libro contra Maximinum: In templo, inquit, suo habitat deus, scilicet Augusti. li. 3. contra
in sanctis, qui sunt templum dei modo secundum fidem ambulantes: & templum dei erunt Maximinũ ca. 21.
aliquando secundum speciem, qualiter etiam nunc templum dei sunt angeli. Sed dicet ali- Psal. 10.
*te quis, antequam faceret deus cælum & terram, antequam faceret sanctos, ubi habitabat? In 1. Cor. 3.
*ipsis se habitabat deus, apud *se habitat, & apud se est. Non ergo sancti sic sunt domus dei, ut *ea
subtractis subtracta cadat deus. imo sic habitat deus in sanctis, ut si ipse discesserit, cadant.

Multa hic breuiter docet, quæ confirmant prædicta. D

August. ad Dardanũ epi. 57. Sciendum est etiam, quia ut ait Augustinus in libro ad Dardanum: Dici nisi stultissime nequit, spiritumsanctum non habere locum in nostro corpore, ꝙ totum anima nostra impleuerit. Stultius etiam dicitur, angustijs alicubi impediri trinitatẽ, ut pater & filius & spiritussanctus alicubi simul esse non possint. Verum illud est multo mirabilius, ꝙ cum deus ubiq; sit totus, non tamen in omnibus habitat. Quis porro audeat opinari, nisi inseparabilitatem trinitatis penitus ignoret, ꝙ in aliquo possit habitare pater *& filius, in quo non habitet spiritussanctus: aut in aliquo spiritussanctus, in quo non habitet pater & filius? Fatendum est ergo, ubiq; esse deum per diuinitatis præsentiam, sed non ubiq; per inhabitationis gratiam. Propter hanc enim inhabitationem gratiæ non dicimus, Pater noster qui es ubiq;, cũ & hoc uerum sit: sed qui es in cælis, i. in sanctis, in quibus est quodam excellentiori modo. *aut

Matt. 6. b

Quod deus inhabitator est quorundam nondum cognoscentium deum, & non quorundam cognoscentium. E

Augu. ad Dardanũ episto. 57. Roma 1. Illud quoq; mirabile est, quia ut ait Augustinus in eodem: Deus est inhabitator quorundam nondum cognoscentium deum, & non quorundam cognoscentium deum. Illi enim ad templum dei non pertinent, qui cognoscentes deum, non sicut deum glorificant. Ad templum dei pertinent paruuli sanctificati sacramento Christi, & *regenerati spiritusancto, qui nondum ualent cognoscere deum. Ergo quẽ potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerunt habere anteq̃ nosse. Beatissimi autem sunt illi, quibus hoc est deum habere quod nosse. Hic aliquatenus aperit Augustinus, quomodo deus habitet in aliquo, id est, habeatur, cum uidelicet ita est in aliquo, ut ab eo cognoscatur & diligatur. *remunerati

Quomodo deus totus ubiq; sit per essentiam, non potest intelligi ab humano sensu. F

Ex prædictis patet, ꝙ deus ubiq; totus est per essentiam, & in sanctis habitat per gratiam. Cumq; superius licet tenuiter ostensum sit, qua ratione dicatur habitare in quibusdam: nũc efflagitaret ordinis ratio id etiam assignari, quomodo ubiq; per essentiam & totus sit, nisi huius considerationis sublimitas atq; immensitas humanæ mentis sensum omnino excederet. Vt enim ait Chrysostomus super epistolam ad Hebræos, Sicut multa de deo intelligimus quæ loqui penitus non ualemus, ita multa loquimur quæ intelligere non sumus idonei. Verbi gratia, ꝙ ubiq; deus est, scimus & dicimus: quomodo autem ubiq; sit, intellectu nõ capimus. Item ꝙ ẽ incorporea quædam uirtus quæ omnium est causa bonorum, scimus: quomodo autem uel quæ ista sit, penitus ignoramus.

Johãnes Chrysost. homilia 2. sup. epistolã ad Hebræos. c. 1.

Quorundam opinio, qui præsumunt ostendere quomodo deus ubiq; sit per essentiam, potentiam, præsentiam. G

Quidam tamen immensa ingenio suo metiri præsumentes, hoc ita fore intelligendum tradiderunt, ꝙ deus ubiq; per essentiam esse dicitur, non ꝙ dei essentia proprie sit in omni loco & in omni creatura: sed quia omnis natura atq; omne quod naturaliter ẽ, in quocunq; loco sit, per eum habet esse, & omnis locus in quo illud est. Idem etiam dicũt, ideo deũ ubiq; dici esse per præsentiam uel per potentiam: quia cuncta loca sunt ei præsentia, & quæ in eis sunt, nec in eis aliquid operari cessat. Nam & ipsa loca & quicquid in eis est, nisi ipse conseruet, manere non possunt. In eis ergo per substantiam deus esse dicitur, ut aiũt: quia per uirtutem propriæ substantiæ suæ facit, ut etiã loca sint, & omnia quæ in eis sunt. Sed licet hæc uera sint, quæ asserunt in explanandis intelligentijs prædictorum: in illis tamen uerbis, quibus dicitur deus ubique esse per essentiam, plus contineri credendum est, quod homo uiuens capere non ualet.

Quod deus cum sit in omnibus rebus, non tamen sordibus rerum inquinatur. H

Solet etiam ab eisdem quæri, quomodo deus substantialiter insit omnibus rebus, & corporalium sordium inquinationibus non contingatur. Quod tam friuolum est, ut nec respõsione sit dignum, cum etiam spiritus creatus sordibus corporeis etiam leprosi uel quantũcunq; polluti inquinari non possit. Sol quoq; radios suos sine sui pollutione effundit super loca & corpora non solum munda, sed etiam immunda ac sordibus fœtentia, quorum contactu homines & aliæ quædam res inficiuntur: solis uero radij impolluti & incontaminati ea contingentes existunt. Non ẽ ergo mirandũ, si essentia diuina omnino simplex & incommutabilis omnia replet loca, & omnibus creaturis essentialiter inest, nec tamen cuiusquã rei

sordibus contaminetur uel contingatur. *Per simile & minus ostendit Augustinus de agone Christiano: Timent quidam quod fieri non potest, scilicet ne humana carne ueritas & substantia dei inquinetur: & tamen prædicant istum uisibilem solem radios suos per omnes feces & sordes spargere, & eos mundos & synceros* *seruare. *Si ergo uisibilia munda a uisibilibus immundis contingi possunt & non inquinari, quanto magis inuisibilis & incommutabilis ueritas?* Vnde Augustinus in libro de natura boni: Cum in deo, inquit, sint omnia quæ condidit, non tamen inquinant eum illi qui peccant. De cuius etiam sapientia, quæ attingit à fine usque ad finem fortiter, dicitur: Attingit omnia propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit. Postremo respõdeant, quid potius de deo respondendum existiment: uel quod nusquam per essentiam sit, uel ubique: uel quod alicubi ita, quod non ubique. Sed quis audeat dicere quod nusquam diuina essentia sit, uel quod alicubi & non ubique sit? Si enim ita est alicubi quod non ubique, ergo localis est. Est ergo ubique tota, quæ continet totum & penetrat totum: quæ nec pro sui simplicitate diuidi, nec pro sui puritate maculari, nec pro sui immensitate ullo modo comprehendi potest. Vnde Augustinus, Deus ubiq; est, cui non locis, sed actionibus propinquamus.

*seruari — Augu. de nat. boni. cap. 29. — Sapi. 7. d — In sententiis ex Augustino decerptis ca. 91.

Quod deus ubique sit & in omni tempore, non tamen localis est, non circunscriptibilis, nec loco nec tempore mouetur. I

Cumq; diuina natura ueraciter & essentialiter sit in omni loco, & in omni tempore, nõ tamen mouetur per loca uel per tempora, nec temporalis nec localis est. Localis non est, quia penitus non circunscribitur loco, quia nec ita est in uno loco, quod non sit in alio. Neque dimensionem habet sicut corpus, cui secundum locum assignatur principium, medium & finis: & ante & retro, *dextra & sinistra*, sursum & deorsum, quod sui interpositione facit distantiam circunstantium. Duobus nanque his modis dicitur in scriptura aliquid locale siue circunscriptibile, & econuerso: scilicet, uel quia dimensionem capiens longitudinis, altitudinis & latitudinis, distantiam facit in loco, ut corpus: uel quia loco diffinitur ac determinatur, quoniam cum sit alicubi, non ubique inuenitur: quod non solum corpori, sed etiam omni creato spiritui congruit. Omne ergo corpus omni modo locale est. Spiritus uero creatus quodammodo est localis, & quodammodo nõ est localis. Localis quidem dicitur, quia definitione loci terminatur: quoniam cum alicubi præsens sit, totus alibi non inuenitur. Non autem ita localis est, ut dimensionem capiens, distantiam in loco faciat. Diuina ergo sola essentia omnino illocalis & incircunscriptibilis est, quæ nec locis mouetur aliquo modo, scilicet uel determinatione finita uel dimensione suscepta: nec temporibus, scilicet affectu & cognitione, mouetur. His enim duobus modis, scilicet loco uel tempore, fit mutatio creaturæ, quæ longe est à creatore. Vnde Augustinus super Genesim: Deus, inquit, omnipotens, incommutabili æternitate, uoluntate, ueritate, semper idem: mouet per tempus creaturam spiritualem, mouet etiam per tempus & locum creaturam corporalem, ut eo motu naturas quas condidit, administret. Cum ergo tale aliquid agit, non debemus opinari eius substantiam qua deus est, temporibus locisq; mutabilem, siue per tempora & loca mobilem, cum sit ipse & interior omni re, quia in ipso sunt omnia: & exterior omni re, quia ipse est super omnia: & antiquior omnibus, quia ipse idem est ante omnia: & nouior omnibus, quia ipse idem post omnia, scilicet post omnium *initia. Ecce hic aperte ostenditur, quod nec locis nec temporibus mutatur uel mouetur deus. Spiritualis autem creatura per tempus mouetur, corporalis uero etiam per tempus & locum.

*dextrũ & sinistrũ, — Aug. lib. 8 sup Gene. cap 26. — *principia

Quid sit mutari secundum tempus. K

Mutari autem per tempus, est uariari secundum qualitates interiores uel exteriores, quæ sunt in ipsa re quæ mutatur: ut quando suscipit uicissitudinem gaudij, doloris, scientiæ, obliuionis, uel uariationem formæ siue alicuius qualitatis exterioris. Hæc enim mutatio quæ fit secundum tempus, uariatio est qualitatum, quæ fit in corporali uel spirituali creatura: & ideo uocatur tempus.

Opinio quorundam, qui dicunt spiritus creatos non moueri loco, nec esse locales. L

De mutatione uero loci, magna inter conquirentes disceptatio uersatur. Sunt enim qui dicunt, nullum spiritum aliquo modo posse mutari loco, ab omni spiritu locum uniuersa-

liter remouere uolentes: quoniam secundum dimensionem tantum & circunscriptionem locum constare asserunt, atque id solum esse locale uel in loco esse dicunt, quod dimensionẽ recipit, & distantiã in loco facit. Et hoc dicunt Augustinum sensisse, mutationem temporis tantum spirituali creaturæ tribuentem: loci uero & temporis, corporeæ.

Augustin.

Hic respondetur eis. M

Sed ut supra diximus, dupliciter res dicitur esse localis uel circunscriptibilis: scilicet uel quia dimensionem recipit & distantiam facit, uel quia loci termino definitur: quorum utrunque conuenit corporeæ creaturæ, alterum uero tantum spirituali. Nam (ut supra diximus) corporalis creatura ita est localis uel circunscriptibilis, quod determinatur definitione loci, & quod dimensionem recipiens, distantiam facit: spiritualis uero tantum definitione loci concluditur, cum ita sit alicubi quod non alibi: sed nec dimensionem recipit, nec distantiam in loco facit: quia si multi essent spiritus hic, non eo coangustarent locum quo minus de corporibus contineret. Ideoq; Augustinus attribuit mutationem loci corpori, non spiritui: quia licet spiritus transeat de loco ad locum, non tamen ita, ut dimensionibus circunscriptus, interpositione sui faciat distantiam circũstantium sicut corpus.

Conclusio ex prædictis, quod spiritus creati sunt locales & circunscriptibiles quodammodo: spiritus uero dei, omnino incircunscriptibilis. N

Sunt ergo spiritus creati in loco, & transeunt de loco ad locum, & quodammodo locales & circunscriptibiles: sed non omni eo modo, quo creaturæ corporeæ. Spiritus autem increatus qui deus est, in loco quidem est, & etiam in omni loco: sed omnino illocalis est & incircunscriptibilis. Vnde Beda super Lucam ait: Cum ad nos angeli ueniunt, sic exterius implent ministerium, ut tamen ante deum interius per contemplationem assistant: quia etsi angelus est spiritus circunscriptus, summus tamen spiritus qui deus est, incircunscriptus est, intra quem currit angelus quocunque mittatur. Ecce hic dicitur, quod spiritus angelicus circunscriptus est: spiritus autem qui deus est, incircunscriptus. Alibi etiam Ambrosius distantiam ostendens inter spiritum increatum & spiritum creatum, dicit seraphim de loco ad locum transire, inquiens ita in libro de Trinitate: Dixit Isaias, quia missus est ad me unus de seraphim. Et spiritus quidem sanctus dicitur missus: sed seraphim ad unum, spiritus uero ad omnes. Seraphim mittitur in ministerio, spiritus operatur mysterium. Seraphim de loco ad locum transit. Non enim complet oĩa, sed ipse repletur à spiritu. Hic aperte ostenditur, quod angeli quodammodo locales sunt.

Beda li.1. sup Lucã capit.1.

Amb. li.1. ca.9.&10

Isaie.6.b

Cum repetitione superiorum, confirmat autoritatibus deum esse ubique sine locali motu. O

Fateamur itaque diuinam naturam pro immensitate sui nusquam deesse, eamq; solam omnino illocalem & omnino incircunscriptibilem, nullo concludi loco: sed à fine usque ad finem attingere: non tamen spatiosa magnitudine, nec locali motu, sed immensitate atque immobilitate suæ essentiæ. Vnde Augustinus ad Dardanum ait: Non quasi spatiosa magnitudine opinemur deum per cuncta diffundi, sicut fumus aut lux ista diffunditur: sed potius sicut in duobus sapientibus, quorum alter altero corpore grandior est, sed sapientior non est, una sapientia est: nec est in maiore maior, nec in minore minor, nec minor in uno quàm in duobus. Ita deus sine labore regens & continens mundum, in cælo totus est, in terra totus, & in utroque totus: & nullo contentus loco, sed in seipso ubique totus. Idem quoque super Psalmum ait: Ad uerbum dei pertinet non esse in parte, sed ubique esse per seipsum Hæc enim est sapientia dei, quæ attingit à fine usque ad finem fortiter: non tamen motu locali, sed immobilitate sui: ueluti si moles aliqua saxea impleat aliquem locum, dicitur quod attingit à fine illius loci usque ad finem, cum tamen alterum non deserat alterum occupando. Non ergo habet motum localem uerbum illud, & sapientia illa solida est & ubique. Ex prædictis innotescit, quod deus est ita ubiq; per essentiam, quod nec spatiosa magnitudine diffundit: nec uno deserto loco aliũ occupat, qa localẽ motũ nõ habet. Ideoq; Augustinus uolẽs pscindere à dei puritate oẽm localẽ motũ & localẽ circũscriptionẽ, potius dicit oĩa esse in illo q̃ ipsum eẽ alicubi, nec tamen ipsum eẽ locũ qui non est in loco.

Sapi.8.a

Augu sup Psal.147

in libro octogintatrium quæstionum ita inquiens: Deus non alicubi est. quod enim alicubi est, continetur loco: quod continetur loco, corpus est. Deus autem non est corpus, non ergo alicubi est: & tamen quia est & in loco non est, in illo sunt potius omnia quàm ille alicubi: nec tamen ita in illo, ut ipse sit locus. Locus enim in spatio est, quod longitudine & latitudine & altitudine corporis occupatur, nec deus tale aliquid est: & omnia ergo in ipso sunt, & locus non est, nec in loco est: locus tamen dei, sed improprie, dicitur templum dei, non quod eo contineatur. Id autem nihil melius, quàm anima munda intelligitur. Ecce hic dicit, deum non esse in loco: sed intelligendum est, eum non esse in loco localiter, scilicet quia nec circunscriptionem, nec localem motum habet. Augu. lib. 83. quæstionũ quæsti. 20.

Oppositio, qua uidetur probari quod deus mutetur loco. P

Ad hoc autem solet opponi sic: Quotidie fiunt creaturæ, quæ ante non erant, & in eis deus est cum ante non esset in eis, est ergo ubi ante non erat, ideoque mutabilis esse uidetur. Sed licet quotidie incipiat esse in creaturis in quibus ante non erat, quia illæ non erant, hoc tamen fit sine sui mutatione: qualiter in mundo cœpit esse quem fecit, tamen sine sui mutabilitate: & similiter desinit esse, in quibus ante erat, sine sui mutatione: nec tamen ipse deserit locum, sed locus desinit esse. Responsio.

Epilogus, ubi exponitur quare in prædictam uenerit disceptationem. Q

Iam sufficienter demonstratum esse uidetur, quomodo omnia dicantur esse in deo, & deus in omnibus: quam disceptationem quasi incidenter suscepimus: quia id uidebatur postulare res, circa quam noster uersabatur sermo. differebamus enim de scientia siue sapientia dei: et cum doceremus deum scire omnia, quæsitum est utrum propter cognitionem quam de omnibus habet, dicerentur omnia esse in deo, an alia ratione hoc diceret scriptura. Huius ergo quæstionis occasio, in præmissam nos deduxit disputationem.

SUMMA DISTINCTION. XXXVIJ

IN præcedenti distinctione ostensum est, qualiter omnia sint in deo, hic docetur quomodo deus sit in omnibus. & circa hæc edocetur primo in generali, qualiter tribus modis asseratur esse in omnibus rebus, quod & confirmatur sanctorum autoritatibus plurimorum. Deinde, qualiter speciali modo dicatur esse in specialibus creaturis, puta in sanctis & iustis, quos per gratiam fertur inhabitare. & qualiter specialissimo modo sit in homine Christo. Horũ quoque occasiõe quasi incidentaliter tractat Magister, qualiter spirituales creaturæ sint in loco, & qualiter moueri dicantur.

QVAESTIO I.

IAm quæritur primo, Utrum deus sit in omnibus rebus. ¶ Videtur quod non, quia in nulla re est, cum sit infinitus, & nulla proportio sit finiti ad infinitum, imo in infinitum distent ab inuicem. quod autem existit in alio, non distat ab eo in infinitum. Arguitur primo contra ueritatem

2. ¶ Secundo, quia uilesceret deus & dignitati eius immensę derogaret esse in rebus fœdis, impuris, uilissimis: imo intellectus hoc abhorrere uidetur.

3. ¶ Tertio, quia non est in dæmonibus, atque (ut ait scriptura) longe est dominus ab impijs. quod autem longe est ab alio, non est in eo. In scripturis etiam frequenter habetur, quod deus recedit à præuaricantibus, ergo non manet nec est in illis. Prou. 15.

4 ¶ Quarto, ad eminentiam pertinet, sine reali præsentia operari. propter quod in euangelio centurio commendatur præ regulo, quia centurio credidit Christum etiam non præsentem posse suum seruum curare: Domine, inquiens, non sum dignus ut intres &c. regulus uero putabat realem præsentiam Christi necessariam esse ad hoc quod filium suum sanaret: Domine, dicens, descende priusquam filius meus moriatur. Matth. 8. Johan. 4.

Ad hoc ergo quod deus cuncta conseruet in esse, & operetur in omni ente, non est necesse quod realiter assit. & tamen hoc assignat pro causa, cur in omnibus esse perhibeatur.

¶ In contrarium est quod deus est uere incircunscriptus & infinitus, propter quod omnia implet, penetrat, & ipsis rerum essentijs solus illabitur, estque intimior atque propinquior rei quàm ipsamet sibi, aut intrinseca & essentialia principia eius. Vnde & ipse per Ieremiam testatur: Nunquid nõ cælum & terram ego impleo? Et Psalmista: Si ascendero, ait, in cælum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. &c. In oppositum. Iere. 23. Psal. 138.

¶ Ad hoc Alexander respondet: Simpliciter & absque distinctione est concedendum, diuinam essentiam incircunscriptibilem esse: quia nec loco, nec tempore, nec intellectu seu cognitione mentis creatæ comprehenditur. Denique circa hæc mouet Alexander plures quæstiones. Prima est, an deus sit ubique uel nusquam aut in seipso. Et respondet: Multipliciter dicitur aliquid esse in loco. Primo, quoniam continetur ipso loco, & ita non est deus in loco neque alicubi. Secundo, quoniam locus ei adest, & illud non deest loco. Hinc libro de Trinitate scribit Boethius: Deus est ubique, non quod cõtineatur in omni loco, sed quoniam locus ei adest ad capiendum, cum tamen non capiatur aliquo loco. Dicitur quoque deus locum replere non materialiter, sed uirtualiter. Imo & essentiali sua præsentia, quæ spiritualissima est, sicut & deus simplicissimus esse censetur. Vnde Augustinus in libro de præsentia dei ad Dardanum: Aliter sapientia replere dicitur sapientem, aliter aqua uasculum. eoque modo quo sapientia replet sapientem, diuina essentia replet loca. sapientia quippe nõ est maior corporaliter in maiore, nec minor in minore. Ita est deus in locis & rebus. Denique propositio Alexãder Quæstio In loco eẽ multipliciter dicitur Boethius Augustin.

ista, deus nusquam est, nō est admittēda sine determinatiōe. Negationes nanq; uniuersaliores sunt affirmationibus. Idcirco per istam, deus nusquam est, non solum remouētur à deo modi quibus nō cōuenit ei esse in loco, sed etiam prætactus modus quo esse in loco conuenit ei. Hinc cum determinatione dicendum est, deus nusquam est circunscriptiue, diffinitiue aut cōtentiue. Sicq; intelligēdum est quod ait Boethius deum nusquam esse. Ampli⁹, uera est ista, Deus est in seipso, quoniam dicitur esse in seipso, quia per se est nō indigēs aliquo. Vnde secūdum Augustinum ad Dardanū, res dicitur esse ubi cōtinetur. Deus autem propria cōtinetur seu subsistit uirtute. Idcirco cum dicitur esse in se, non notatur habitudo eius ad aliam rem, sicut cum dicitur esse ubiq;. Et quamuis ubiq; sit, nō tamē sequitur q sit extra se, quoniam omnia intra ipsum sunt. & ipse uniuersa excedit, ambit & cōtinet. Hæc Alexander, qui circa hæc quærit & alia multa, q̃ infra tāgent̃.

Quō intelligat̃ de' nusq̃ esse.

Tho. Aq. ¶Circa hæc loquitur Thomas: Deus in omnibus rebus essentialiter est, nō ita q rebus commisceatur, sicut in libro de Causis habetur: Causa prima in oībus est præterquam eis commisceatur. Nō eīm est pars alicuius rei nec formale omnium esse. Mouēs nāq; & motum, operās quoq; & operatum, oportet simul esse, ut septimo Physicorum probatur. sed hoc diuersimode corporalibus & spiritualibus cōuenit. Quia cum corpus per suam essentiam certis terminis quātitatis limitatam, determinetur ad aliquem situm, non potest esse q corpus mouēs & corpus motum sint in eodem situ, sed sunt simul cōtactu. sicq; corpus mouēs uirtute sua immutat corpus quod sibi immediate coniungit. quod etiam immutatum, potest aliud immutare usq; ad aliquem terminum. Spiritualis uero substātia, cuius essentia oīno est absoluta à quātitate & situ ac per hoc à loco, nō ē distincta loco aut situ ab eo quod mouet: sed ubi ē ipsum quod mouetur, ibi & ipsum quod mouet, quemadmodum anima est in corpore. & sicut uirtus mouēs cælum dicitur esse in dextera orbis moti à se à qua incipit motus, ut dicitur septimo Physicorum. Insuper aduertendum, q esse cuiuslibet rei & esse cuiuslibet partis eius, est immediate à deo: quia secundum fidem nō ponimus quenquā creare nisi deū. Creare autem est dare esse. Illud q̃q; quod dat esse, nō potest cessare ab operatiōe q̃ dat esse, nisi res desinat esse: quia ut asserit Auicenna, hæc est differentia inter esse agens diuinum & agens naturale, quod agens naturale est causa motus tātum: agens uero diuinum, est causa ipsius motus. Ideo præter ipsum alia qualibet causa efficiente remota, nō remouetur eius effectus. Hinc remoto ædificatore, nō desinit esse domus, sed fieri. Remota uero causa essendi, remouetur totaliter esse rei, & ipsa corrumpitur. Vnde secūdum Gregorium, oīa in nihil deciderēt, nisi uirtus oīpotētis ea in esse conseruaret. Oportet ergo q operatio dei qua dat esse, nō sit intercisa, sed cōtinua. propter quod unigenitus dei ait Iohānis 5. Pater meus usq; modo operatur, & ego operor. Ex quibus aperte colligitur, q deus est unicuiq; rei intimus: sicut proprium esse rei est intimum ei, quod nec incipere posset neq; durare, nisi per operationem per quam operatori suo cōiungitur ut sit in eo. Hæc Thomas in Scripto.

Philosop. *Auicenna* *Grego.*

¶In cuius uerbis cōtinentur quædam obscura. Primum est, quod ait esse cuiuslibet rei esse immediate à deo. Cum eīm in eodem nō sit plura esse substātialia, uidetur q (uerbi gratia) in generatione ignis ab igne, & leonis à leone, substantiale esse ignis generati, sit immediate à deo: & sic ignis generās nō influit esse substātiale, sed solum accidētale: & ita nō esset generans simpliciter, sed secūdum quid. & ita in cæteris generabilibus & corruptibilibus argui potest. Si autem respōdeatur q aliter deus, aliter naturale agēs est causa ipsius esse substātialis, obijci potest quia uel totum esse illud est immediate à deo, & sic nihil eius causatur à causa naturali. Verum de hoc infra dicetur. ¶Secundo in uerbis his Thomæ uidetur obscurum, quod ait, Id quod est causa ipsius eē, non potest cessare ab operatione qua dat ipsum eē quin ipsa res esse cesset. Ex hoc enim sequi uidetur, q esse rerum sit in continuo fieri seu per indesinētem influxum alicuius entitat̃ in ipm, cuius oppositum tactum est supra. ¶Tertio inibi est obscurum, quod scribit, Hæc est differētia inter agēs naturale & agēs diuinum, q agēs naturale est causa motus tantum &c. Causæ eīm naturales producūt & gignūt similia sibi in specie, ut equus equū, leo leonem. Causæ quoq; cælestes uere educūt formas substantiales de potētia materiæ. estq; uerum quod ait philosophus, homo generat hominē & sol. Et rursus, Incertū apparet an Auicēna hoc dicat, præsertim cum Auicēna phibeat unam intelligētiam eē productam ab alia, & primum mobile eiusq; formam seu animam ab intelligētia prima. Creare etiam non est diffinitiue dare eē, sed dare eē ex nihilo. Alioquin omne generans eēt creans, quia secūdum philosophum hæc est inter alterationem & generationem distinctio, q generās dat esse simpliciter, alterans uero dat esse secundum quid. Hæc scholastice tacta sint, ut ueritas diligentius inquiratur.

Philosophi *Auicenna* *Philosophi*

¶Præterea in prima parte Summæ quæstione 8. eadem scribit quę hic: Deus, inquiēs, est in oībus rebus, nō ut pars essentiæ neq; ut accidēs, sed sicut agens adest ei in quod agit. Oportet enim oīe agens cōiungi ei in quod immediate agit, & sua uirtute illud contingere. Cumq; deus sit ipsum esse per suam essentiam, oportet q esse creatum sit proprius eius effectus: sicut ignire est proprius effectus ipsius ignis. Hunc uero effectum causat deus in rebus, non solum quando eē incipiunt, sed quandiu in esse cōseruantur, sicut lumē in aere causatur à sole, quādiu aer manet illuminatus. Cōtra hæc obijci possunt quæ iam tacta existūt.

articul. 1

¶Porro ex his quæ sanctus doctor scribit in Summa cōtra gētiles tertio libro, potest quis aliqua forsitan inuenire ad respōdendum ad ista. Ibi quippe p ordinem mouet articulos istos, q deus conseruat res in esse, q nihil dat esse nisi inquātum agit in uirtute diuina, q deus est causa operandi oībus operantibus, q deus ē ubiq;, quomodo idem effectus sit à deo & à natura agēte. Itaq; in Summa cōtra gentiles tertio libro capitulo 65. probat per media multa deum esse ubiq;. Nam sicut res corporea est in loco per quātitatem dimēsiuam, sic incorporea res p quātitatem uirtualem. Quēadmodum ergo res corporea si esset undiq; infinita, eēt in omni loco p quantitatis contactum, sic deus cum sit infinitæ prorsus uirtutis, in omni est loco per suæ contactum uirtutis. Item sicut se habet causa particularis ad suum effectum particularem, ita & causa uniuersalis ad suum effectum uniuersalem. quemadmodum ergo causa particularis suo particulari adest effectui, ita & causa uniuersalis uniuersali suo effe-

Tho. cōtra gentiles. *Deus est ubique*

ētui adest. Cumq; deus sit causa uniuersalis totius esse, oportet q in quocunq; est inuenire ipsum eē, ei diuina assit præsentia. Nec est ubiq; quasi per locorum spatia diuidatur, sed totus ubiq; est, cum sit penitus simplex. Non tamen quemadmodum punctus qui ē terminus continui. propter quod determinatum in cōtinuo situm habet, nec potest eē nisi in uno indiuisibili loco. Deus uero est indiuisibilis tanquam extra & supra omē cōtinui genus existens. propter hoc non est determinat⁹ ad locum magnum aut paruum, cum fuerit ab æterno absq; loco, sed immensitate suæ uirtutis omnia quæ sunt in loco & omnia loca excedit & includit. ¶Præterea in omni re materiali est aliquis effectus à deo immediate creatus, puta materia. illis ergo oportet deū adesse. Incorporalium quoq; essentiæ sunt à deo per creationem immediate. Hæc ibi.

¶Ex quibus etiam patet responsio quæstionis, qua quæritur, an deus sit ubiq;. Ad quam etiam in scripto specialiter sic respōdet: Esse in aliquo, diuersimode cōuenit corporalibus & spiritualibus rebus. Nam corpus est in aliquo ut contentum, sicut uinum in uase. substantia uero spiritualis est in aliquo ut continens & conseruans. Corpora etenim limitantur terminis quantitatis ad locum, & per consequens uirtus & operatio eorum in loco sunt. Substantia uero spiritualis cum ita non limitetur quantitate & situ, non est in loco nisi per suam operationem. sicq; ex cōsequenti uirtus & opatio eius in loco sunt. Deo igit̄ nō cōuenit esse in loco, neq; ubiq; primo modo, nisi metaphorice, q̄niam implet omēm locum sicut corpus locatum ,ppriumlocum, non distensione dimensionum, sed causalitate effectuum, imo & sua essentiali præsentia. Si autem esse in loco sumatur per modum quo spiritualis substantia est in loco, sic proprissime conuenit deo eē in loco atq; ubiq;, nō quasi loco sit mensuratus, sed ut dans loco naturam ac uim locandi & continendi locata: quemadmodum & in qualibet re dicitur esse, inquantum dat rebus proprium esse ac naturam. Hæc Thomas.

Esse in ali q diuersimode con uenit corporalibus & spūalib⁹

¶Concordat Petrus, dicendo: In deo propter omnimodam simplicitatem idem sunt essentia, uirt⁹ & operatio. In omi ergo in quo est dei operatio, oportet ut sit uirtus eius. & ubi uirtus eius, ibi quoq; essentia ei⁹. In omibus autem est operatio dei, quoniam nulla res creata potest se aut aliam in essentia cōseruare sua uirtute: tum quia ex nihilo est, tum quia deus est uniuersalis dator & conseruator totius esse. Cætera ut supra in Thoma. Hæc Petrus.

Petrus.

¶Qui etiam declarans qualiter sit deus ubiq;, adiūgit: Ibi & ubi dicuntur dupliciter. primo stricte, ut cum dicitur, ubi est manus, ibi nō est pes. Secūdo large, sicut cum dicitur, ubi scientia, ibi nobilitas. Itaq; essentia dei est ubiq; large siue communiter, cum nullibi desit. Stricte uero dicitur aliquid esse in loco dupliciter. Primo per præsentiam, & ita est deus in omi loco tanquam omia replens. Secūdo, per continentiam seu terminationem quasi passiuam, & ita in nullo est loco. Hæc Petrus. Concordat Richardus.

Ibi & ubi accipiūt̄. dupliciter

¶Circa hæc Alexander conscribit: Vbiq; designat summam quandā multitudinis omium ubi, quę summa intelligi potest uel secūdum distinctionem, uel indistinctiōem. Si secūdum distinctionem, sic nō cōuenit deo esse ubiq;: quia nō est partibiliter in loco, sicut lumen in aere, quia pars in parte, non totum in qualibet parte: sed secūdum indistinctionem conuenit deo esse ubiq;, quoniam sensus est, Deus in omi loco præsens est totus. Et secūdum idem sumpto ipso Vbi cōmuniter, quia ut ait Augustinus, sicut anima ē in qualibet parte corporis sui tota, sic deus in suo mūdo. sicq; esse ubiq;, ponit præsentiam dei ad omē ubi. Nisi enim deus esset sic præsens, sequeretur coartatio & finitatio in suo esse. ¶Cum ergo obijcit̄ q aliqua sunt à deo mediate, ergo ad illa non requiritur eius præsentia. Dicēdum q nūquam est processus creaturarum à deo mediate tantum. Imò uel semper immediate, uel simul mediate & immediate. Vnde sicut in processione æterna aliquid procedit à deo immediate, ut filius à patre: aliquid mediate & immediate, ut spiritussanct⁹, qui secūdum quod procedit à patre, procedit immediate. mediate uero inquantum procedit à filio, qui est à patre, & nō est ibi aliquid procedens tantummodo mediate. Cōformiter est in processione creaturarum ex creaturis. Eua nanq; processit ab Adam immediate. Seth quoq; processit ab Adam immediate, inquantum filius eius: & mediate, inquantū processit ex Eua, quæ fuit ex Adam. Cōsimiliter est in hac parte. Principia enim rerum processerūt à deo immediate. res uero quę sunt ex principijs, fluxerūt à deo mediate & immediate: quoniam nūquam aliqua causa tantum operatur in suo effectu, quin prima causa plus operetur in illo. Ideo nullum est creatum, in quo nō sit immediate primæ causæ actio atq; essentia. Hæc Alexāder.

Alexāder

Augustin.

Obiectio diluitur.

¶Bonauentura quoq; his consonans: Necessitas, inquit, existendi deum in omibus, sumitur tam ex parte perfectionis dei, tam ex parte indigentiæ creaturæ. A parte dei, propter suam ipsius immensitatē & potestatem, & utriusq; ratio est summa eius simplicitas. Cum enim sit summe simplex, ad nihil artat̄. Idcirco in omibus inuenitur tanquam immensus. Vnde & uirt⁹ eius in omnibus est, cum uirtus eius sit sua essentia. Ex parte quoq; creaturæ est eius necessitas, quæ cum ex nihilo sit producta, habet in se possibilitatem & uanitatem. Cum enim à creatore sit producta in eē, cum prius nō eēt, nō est suum eē. ideo nō est purus actus, sed habet possibilitatem ad nō eē seu potentialitatem, & rōne huius fluxibilitatem & uariabilitatem. Hinc esse & permanere nō ualet, nisi per præsentiā eius q dedit. Cuius euidens est exemplum in impressione sigilli in aqua, quæ impressio nec ad momentum conseruatur nisi præsente sigillo. Rursus, quoniam creatura eo ipso quo creata est, uanitati subiecta est, nō potest in seipsa fulciri, sicut nec corpus ponderosum in aere. Hæc Bonauentura. Qui consequenter declarat qualiter deus sit in omnibus locis: Triplex est, inqens, conditio secūdum quam comparatur locatum ad locum. Vna, qua excellitur, & hæc est proprietas saluationis, sic enim locatum indiget loco, & locus complet eius indigentiam, & cōseruat naturam. Atq; secūdum hāc proprietatem sola corporalia sunt in loco, nō spiritualia: quia non recipiunt influentiam à loco corporeō. Alia est proprietas seu cōditio, qua locatum æquatur proportionaturq; loco, quæ est proprietas commensuratiōis, & secūdum hanc cōditionem sola quoq; corporalia sunt in loco, q̄niam sunt commensurabilia, & circūscribuntur. Spūalia uero minus proprie, qa non commensuratiue respectu partium, sunt tamen in loco seu commensurabilia respectu totius. Tertia cōditio est, secūdum quam locatum excellit & eminet lo-

Bonauēt.

Roma. 8.

Locatum cōparatur ad locū triplici con ditione

co, uidelicet q per sui præsentiam replet & supplet indigentiam loci. Locus nanque sine locato quasi priuatio est & indigens, sicut concauitas oculi siue organo. Cumque deus ad nullam creaturam comparetur secundum rationem inferioritatis aut æqualitatis, sed superioritatis & excellentiæ, non conuenit deo esse in loco primis duobus modis: sed tertio, quia per sui præsentiam supplet loci indigentiam. Corporale quippe locatum, per suam præsentiam implet uacuitatem distantiæ. Deus autem per suam præsentiam implet uanitatem essentiæ. Ideo essentia sine dei præsentia esse nequit. Hæc Bonauentura.

Albertus ¶Præterea his concordat Albertus, qui & specialiter disputat hic contra quosdam philosophos, opinantes q deus non agit immediate in omni effectu causæ secundæ. & q non requiratur realis præsentia causæ primæ cum suis effectibus, cum & causæ secundæ ualeant operari, ubi non assunt realiter, & effectus quosdam producere fixos, qui perseuerant in esse absentibus causis illis. Ad quod partim responsum est, & Albertus respondet, q causæ illæ secundæ inueniunt materiam suæ operationi substratam, nec immediate agunt per suam essentiam, imo nec propria uirtute, sed participatione uirtutis diuinæ, cuius influxu & conseruatione manent illi effectus seu earum materiæ. Ideo istud spectat ad eminentiam & omnipotentiam, non ad aliquam imbecillitatem primæ causæ, q eius realis præsentia necessaria est ad rei productionem & conseruationem.

Vdalric⁹. ¶Verum de hac re scribit Vdalricus prolixe in summa sua libro secundo: Quidam, inquiens, philosophi posuerunt unum primum causatum solum immediate esse à deo, & alia ordine quodam dixerunt à primo illo fluxisse. Ideoque illud primum duntaxat immediate conseruari à deo, & cætera mediate à deo, ac immediate à primo illo causato, quantum ad ea quæ immediate fluunt ab ipso. Quæcunque autem causa non nisi per suam essentiam operatur, ita quod operatio sua est sua essentia: illa sicut per se conseruat rem, ita per suam essentiam, quæ est operatio sua, necessario est intra rem secundum ipsam rem & secundum omnes partes ipsius rei, & secundum omnia interiora exterioraque ipsius. Nec tamen rerum sordibus contaminatur, quia contactu inquinari non potest, nisi quod receptiuum est peregrinæ impressionis, quod non contingit nisi habenti materiam. Imo non conuenit cuilibet materiam habenti, quia secundum philosophum, Cælum non est peregrinæ impressionis susceptiuum. Hinc scriptum est: Sapientia attingit ubique propter suam munditiam. ideo nihil inquinatum incurrit in eam.

Deus non inquinatur rerum sordibus.

Philosop.

Sapien. 7.

¶Amplius, deum esse in rebus, nil noui ponit in deo, sed potius dicit causalitatem seu influentiam ab ipso procedentem, ideo absque sui mutatione per mutationem ac corruptionem rerum incipit ac desinit esse in ipsis. Deus etiam est causa immediata non solum creationis conseruationisque rerum, sed & cuiuslibet operis creaturæ, & cum hoc etiam est causa mediata, sicut efficiens per instrumentum. Aliter multæ naturæ diuersarum operationum, nec secundum esse, nec secundum conseruationem essent deo coniunctæ. Nec uerum esset illud Iohannis, Sine ipso factum est nihil, id est, nulla natura nec aliquid in natura existens, ut Augustinus exponit.

Iohan. 1. Augusti.

Obiectio ¶Quod si obijciatur, q una numero operatio non potest esse duarum immediatarum causarum secundum idem gen⁹ perfectæ causalitatis, quia diuersarum causarum illarum necessario diuersa sunt opera, & operationes earum necessario ad opera terminantur diuersa.

¶Respondendum q causæ istæ non sunt eiusdem generis, neque eiusdem modi in causando. Idcirco nil prohibet unum earum esse effectum. Sicque uerificatur quod tertio de Trinitate Augustinus testatur: Voluntas dei prima & summa causa est omnium motionum, sed plerisque non apparet hoc. Ideo placuit uanitati philosophorum ea attribuere alijs causis. Verumtamen unaquæque natura est causa suæ naturalis operationis. nam calor calefacit, & lux illuminat. Attamen causæ illæ secundæ ac naturales ob suam imperfectionem non sunt causæ primæ & principales, Imò deus tanquam prima causa, omnes effectus secundarum causarum operatur causalitate perfecta, & ipse suam causalitatem causis secundis communicat, ut nobilitentur per hoc. Porro dupliciter dicitur aliquis operari per aliud seu alio mediante. primo, sicut per instrumentum, sicque deus immediate operatur, inquantum per suam præsentiam est in rebus. Vnde sic est operans principale, & medium illud est secundarium operans. Secundo, mediante uirtute alterius, & ita in quolibet ordine causarum, causa prima sola est causa immediata, quoniam propria causat uirtute, & alia non nisi uirtute participata ab illa. Hæc Vdaricus. Qui de his multa adhuc conscribit ibidem, quæ pro maiori parte præhabita sunt, & cætera suis poterunt locis tangi. Dilutio Augusti.

Durandus ¶Insuper Durandus hic scribit: Duplex est causa, scilicet efficiens & non conseruans, ut domificator respectu domus. quædam efficiens & conseruans, ut sol respectu luminis in aere. sicque productio & conseruatio sunt duæ actiones causantis. Quamuis ergo deus non sit immediata causa omnium quantum ad productionem, est tamen immediata causa omnium quantum ad conseruationem. Hæc Durandus.

Diony. ¶Cuius responsio quantum ad hoc, quod ait deum non esse omnium immediatam causam, quantum ad productionem, non uidetur consonare præinductis ex Alexandro, Thoma, Alberto, Bonauentura, Vdalrico: secundum quorum doctrinam iam habitam deus est omnium & singulorum causa efficiens, & nunquam est alicuius causa efficiens solummodo mediata. In libro quoque de causis probatur, q in omni causato & opere, causa prima plus influit quam quæcunque causa secunda. & hæc est doctrina sanctorum, Augustini, Hilarij & Anselmi.

Scotus Quæstio ¶Amplius Scotus hic mouet hanc quæstionem, Vtrum ex hoc q deus ubique est secundum suam potentiam, necessario concludatur q ubique sit præsens secundum suam essentiam. hoc est utrum omnipotentia inferat immensitatem. Et respondet, Agens causatum potest agere ubi non est. communiter tamen oportet q sit immediatum cuilibet sibi proximo passio in quod agit, quamuis interdum non agat in illud actione eiusdem rationis cum actione qua agit in remotum, ut piscis mordificans manum piscatoris, & non mordificans rete. Quandoque autem in proximum passum non agit eadem actiua potentia qua in remotum, quemadmodum corpus cæleste generans mineram in uisceribus terræ, uel aliquod mixtum animatum uel non animatum hic in terra, agit sua forma substantiali: quia non substantia non potest generare, nec facere substantiam, nec accidens aliquod in medio potest esse ratio generandi substantiam. Est ergo forma corporis cælestis potentia actiua, agens in remotum absque hoc q corpus illud agat in proximum secundum eandem poten-

tiam, quis agat etiam in propinquum secundum actiuã potentiã. sed hoc accidit uel propter cõiunctionẽ istarum potentiarum secundarũ actiuarum in eodẽ, quarum utraque ẽ actiua, & una habet proximum pro passo proportionato, & alia forma actiua habet remotum pro passo sibi proportionato. Vel accidit propter imperfectionem agentis in quo est defectus uirtutis actiuę, propter quem defectum prius agit secundum formã imperfectiorem q̃ perfectiorem, sicut corruptibile generans prius alterat q̃ generet. Si igitur prius tollamus talem concursum duarum potentiarum ab ente creato, atq; secundo tollamus ab eo istam imperfectionẽ, ita q̃ nõ oporteat ipsum producere imperfectius, nõ uidetur alia ratio quare non erit præsens remoto secundum potentiam, secũdum quod ẽ modo præsens sibi in ratione actiuæ potentiæ: & tamen non agit in propinquum illa potentia, sicut nec modo. & hoc maxime, si illa potẽtia secũdum quam agit in remotum, sit simul potentia actiua perfecta. Quanto enim perfectior forma ẽ in creatis, tanto uidetur esse ratio agẽdi in remotius. Ex hoc ad oppositum uidetur, q̃ oĩpotentia quæ ẽ simpliciter perfecta actiua potentia, nõ requirat aliam actionem in unum passum prius q̃ in aliud, nec propter diuersas potentias concurrentes in agente, nec propter priorem generationem imperfectioris. Videt̃ ergo q̃ talis omnipotentia sit ratio agẽdi in quodcunq;, & producendi quodcunq; possibile, licet impossibile esset ipsum esse ubiq;. Et secundũ hoc uidetur tenenda ultima pars conclusionis, uidelicet q̃ possit agere ubi nõ esset per casum. Et cõfirmatur sic, Si enim omnipotentia ẽ uoluntas ad cuius uelle sequitur rem esse, cum possit æque uelle distans sicut propinquũ, uidetur q̃ si omnipotens per impossibile esset in aliquo loco determinato, & non ubiq;, posset tamen aliquid uelle esse in alio loco, cui non repugnaret eẽ, & per consequens suo uelle illud haberet esse in illo loco, & per consequens illud fieret omnipotente uolente, absq; hoc q̃ præsens esset ibi per essentiam. Confirmatur adhuc, quoniã ante mundi creationem non est imaginandum fuisse uacuum infinitum, quasi ibi fuerit præsens deus secundum essentiam prius antequam produceret mundum. Imo non ut alicubi, seu ut nullibi præsens secundum essentiã, fuit potens facere mundum. Quemadmodum ergo ibi præsentia immensitatis non præexigebat præsentiam potentiæ suæ ut potentia est, ita uidetur q̃ mõ non oporteat præintelligere deum in aliqua parte mundi, ut ibi aliquid causet aut fit: sed potius quasi extra sit prius ibi secũdum potentiam, ut causet aliquid ibi. & tunc licet per impossibile, non esset ibi prius secundum essentiam, posset tamen ita creare. Hæc Scotus.

¶ Hæc opinio omnibus præinductis uidetur cõtraria, atque ex omni parte inepta, impossibilia & cõtradictoria implicans. Omnipotentia nanq; non est, nisi sit simpliciter infinita potestas. nec infinita potẽtia potest esse nisi in essentia infinita, hoc autem est contra rationem infinitæ essentiæ, ponere eam & artare ad locum determinatum, in quo sit circunscriptiue. Rursus, summa dei requirit simplicitas, ut in ipso realiter penitus idẽ sint potẽtia & essentia. Ideo imaginari deum alicubi esse secundum essentiam & non potentiam, implicat. Iterum dictum est & ostensum, quod causam oporteat sua uirtute attingere suũ causatum. Implicat ergo quod deus aliquid faceret ubi sua uirtus seu potentia non adesset, nec minus implicat non esse suam essentiam ubi est sua potentia.

¶Insuper iuxta sanctorum patrum & authẽticorum doctorum documenta & rationes, infinitus & supergloriosissimus deus nequaquam continetur, artatur aut circunscribitur terminis uniuersi, estq; ut ait Gregorius in mundo non inclusus, & extra mundum non exclusus. & si essent innumerabiles infinitiue numero aut magnitudine mundi, ipse supersanctus & super incomprehẽsibilis deus uniuersos & singulos sua maiestate & essentiali ac personali uera præsentia adimpleret. Et ita quamuis natura abhorreat uacuũ, nec illud realiter sit, tamen cum imaginatio sit non entium & impossibilium, nil prohibet etiã imaginari uacuum & nunc & ante mundi productionem, ad hunc sensum, q̃ si uere extra mũdum esset locus penitus infinitus, sicut imaginatio apprehendit, in loco illo deus uere incircunscriptibiliter extitisset: & nunc tam uere est illimitabiliter & inextensibiliter extra hũc mũdũ, ac si extra mundum esset locus realiter infinitus. Et iuxta hunc sensum dr̃ deus esse extra hunc mundũ p spatium infinitũ, in quo utiq; est in seipso: & ante mundĩ constitutionem non magis fuit ubi nunc subsistit hic mundus, q̃ nunc sit extra hunc mundũ p spatiũ quãtumlibet infinitũ. Imo nec mõ magis est in mundo q̃ extra mundũ, nisi inquantũ in hoc mundo plus operat̃, seq; ostendit. Ipse uero quantum est ex parte ipsius, ẽ penitus illocalis & intemporalis. Nec tñ immẽsitas dei imperite ac ruditer imaginanda ẽ instar corporalis extensionis, cum nec anima rationalis ita putãda sit in toto suo corpore esse. Ideo immensitas dei non est, nisi interminabile, supersimplicissimũ & super pfectissimum esse suum, infinita beatitudo & gloria sua, infinita sapientia & oĩpotentia sua, infinita pulchritudo, dulcedo & superexcellentia sua, infinita bonitas, ueritas ac sanctitas sua, & ita de alijs quæ ei attribuuntur, quæ omnia sunt in ipso unum purissimum esse, infinitæ prorsus simplicitatis.

Grego.

¶Præterea de hac re, q̃liter deus sit in oĩbus rebus & ubiq;, scribit Antisiodorẽsis in Sũma sua libr. I. circa finẽ, multũ idonee atq; subtiliter, cuius scripta iã sententialiter sunt expressa, & inter cætera contestat̃: Hęc est falsa, deus non est extra mundũ. Est nãq; extra mũdũ potẽtia, qa si infiniti mũdi essent, oẽs repleret. Est etiam actu quodammõ extra mundũ. Est etẽm in seipso, & ipse in infinitũ maior est mundo, & deus sibiipsi proprie locus est. Hæc Antisiodorensis.

Antisiod.

Deus est extra mũdum.

¶Hinc Thomas de Argentina: Sicut, inquit, potentia dei non potest in tot quin possit in plura, sic essentia dei non est ita in rebus, quin possit esse in pluribus. Imo si mundi essent infiniti, uniuersos impleret, & sicut ipse est causa efficiens non effecta, & causa formalis non formata, ita est causa finalis non finita. Porro cum deus dicitur esse extra mundum, præpositio extra, nõ designat præsentiam actualem ad locũ, sed potẽtialem, quæ est dei immensitas, qua infinitos mundos impleret si essent.

Tho. Ar.

¶Ex quibus patet solutio quæstionis simplicium, q solent interrogare, ubi erat deus antequam mundum creauit? Vnde & metrice dicitur:

Vbi deus erat cum mundus non esset

Dic ubi tunc esset, cum præter eum nihil esset.
Tunc, ubi nunc: in se quoniam sibi sufficit ipse.

Hæc ille.

Soluũtur argumẽta initio q̃sti. adducta. ¶ Ad obiecta patet ex dictis solutio. Ad primũ q̃ppe dicẽdum, q̃ finiti & infiniti nulla est proportio naturalis ac proprie dicta, eiusdem'q; generis. est tamen bene inter ea proportio imitationis & analogię, cum creatura sit similis creatori, nec distant ab inuicem distantia locali corporali quantitatiua, sed dignitatis & eminentiæ, ad quam sequitur q̃ deus sit infinitus, & p consequens omnibus præsens. Ad secundum, q̃ sicut
Ad secũ. nil nobilitatis affert deo esse in rebus nobilibus, sic nil ignobilitatis ingerit ei esse in uilibus reb⁹: quia nil tãgit, inquinat, immutat aut afficit eũ. Imò infinita eminentia supergreditur cuncta. Ad tertium, quod nõ est
Ad tertiũ absolute dicẽdum, q̃ deus sit in dæmonibus aut in damnatis uel impijs: q̃a hæc nominant naturã uitijs deformatam, quorum autor aut conseruator deus non est, nec assimilationem secum habent peccata. Est tamen in illis, inquantum sunt dei creaturæ, & intelle-
Ad q̃rtũ. ctualis naturæ & entia quędam. Ad quartũ, q̃ aliquid est perfectionis in creatura, quod non esset perfectionis in creatore. quamuis ergo id de quo tangit obiectum, esset nobilitatis in causa creata, non t̃n in principio increato: quia ex hoc sequeretur, ipsum esse finitum, & à sua potestate distinctum.

QVAESTIO II.

Secundo principaliter quæritur, Quot modis sit deus in creaturis, & qualiter esse in omnibus & vbique, sit proprium deo. ¶ In quo
Arguitur primo contra veritatem etiam est quærendum, an esse ubiq; conuenit deo ab æterno. sic'q; tria tanguntur & inquiruntur in isto quęsito. Quantum ad primum, uidetur quod deus nõ sit in rebus pluribus modis. Enti enim maxime uniformi ac simplicissimo non conuenit nisi unus modus essendi, quia modus rei sequitur rei naturam. ergo non nisi uno modo in rebus est. ¶ Secundo, communiter
2. dicitur q̃ corporalia sunt in loco circunscriptiue, spiritualia diffinitiue, deus transcendẽter. & ita unus modus essendi in loco asscribitur deo, non plures. ¶ Ter-
3. tio, in litera dicitur q̃ deus est in omnibus per essentiam, præsentiam & potentiam, & uidetur quod simili ratione debeat dici esse in loco per sapientiam q̃ cuncta gubernat, & per uoluntatem qua omnia condidit, & per beneuolentiam qua uniuersa conseruat. Et q̃ritur cur potius dicatur esse ubiq; per essentiam, præsentiam & potentiam, q̃ per essentiam, sapientiam, uoluntatem & beneuolẽtiam. ¶ Insuper arguitur, quod esse
4 ubique non conueniat soli deo. Plato enim in primo Timæi & Proclus Platonicus in Elementatione theo-
Plato. Proclus logica dicunt & probant, totum mũdum sensibilẽ esse animal unum intellectuale, diuina'q; sanctione prudẽs. ergo anima mundi est in omni loco. Quinto, uni-
5. uersalia dicuntur esse ubiq; & semp. sed & materia prima inuenitur in omni loco, cum nullus locus sit uacuus, ergo in eo est aliquod corpus locatum in quo cõ-
6. sistit materia. ¶ Videtur quoq; quod ab æterno conueniat deo esse ubiq;: q̃a nunc est ubi ab ęterno fuit, & econuerso, cum ipse sit prorsus inuariabilis.

Antisiod. ¶ Ad primum horum respondet Antisiodorensis in Summa sua lib. I. Videndũ est quot modis sit deus
Deus inest rebus 4. modis. in reb⁹. Dr̃ aũt esse in rebus 4. modis. Primo per naturam, & hoc tripliciter, utpote essentialiter, potentialiter & præsentialiter. Secundo per gratiam in sanctis, & ita non dicitur in eis tantum esse, sed etiam habitare. Tertio per gloriam, & ita est in beatis. Quarto per unionem, i. hypostaticam seu personalem coniunctionem, sicut in Christo. Primus modus est bonus, secũdus melior, tertius optimus, quartus superoptim⁹. & de illo nihil ad præsens. Sed cũ isti quatuor modi uel sex, primo modo diuiso in tres, nõ differant nisi per effectus, & longe plures sint effectus dei quàm sex, cur solũ his sex modis dicitur esse in rebus? Dicendum q̃d omnes effectus in quibus creatura imitatur deum, reducuntur ad trinitatem: quia in eis creatura imitatur patrem aut filiũ aut spiritumsanctum. Nam patri appropriatur potentia, filio præsentia seu sapientia, spirituisancto bonitas, q̃ est dei natura. sic'q; esse in rebus per gratiam, & in Christo per unionẽ, continetur sub tertio modo, secundũ quod bonitas dei accipitur cõmuniter ad bonitatem naturalem atq; gratuitã, sic'q; deus non est in rebus, nisi per potentiam aut per sapientiam aut per bonitatem. Si autem sumatur bonitas tantum pro bonitate naturali, tunc sex modis dicitur deus esse in rebus. Dicitur quoq; deus esse alicubi per apertam operationem sicut in cælo, qui modus reducitur ad esse in re per potentiam. Hęc Antisiodorẽsis.

¶ Alexãder quoq; r̃ndens ad primũ istorũ: Deus, inquit, est in omnibus per essentiam, præsentiam & po- Alexãder
tentiam, qui sunt tres modi generales, quorum distinctio ita accipitur. In deo sunt tria, uidelicet essentia, uirtus & operatio. quæ tamen realiter idem sunt, & secundum rationem intelligentiæ distinguuntur: & penes hæc tria distinguuntur isti tres modi, ita quod ratione essentiæ suæ dicitur deus esse in rebus essentialiter, ratione uirtutis potentialiter, ratione operationis præsentialiter: quia per operationem præcipue innotescit. Cum ergo essentia & potentia ac operatio dei attingunt res omnes, dicitur esse in rebus his modis. Porro alij ita distinguũt: primum quod cadit in intellectum, est ens, & post ens potentia, deinde ens in actu. connotatur ergo diuinum esse respectu entis simpliciter, cum dicitur essentialiter esse in rebus: cõnotatur etiam respectu entis in potẽtia, cum dicitur potẽtialiter esse in rebus: & itẽ respectu entis in actu, cum dicitur esse in rebus præsentialiter. Ad ostendendum ergo quod diuinum esse nusquam deest, qualitercunq; sumatur ens, dicitur his tribus modis esse in deo. Hæc Alexander.

¶ Denique idem doctor respondens, qualiter esse in omnibus & ubique, sit proprium deo, ait: Cum deus dicitur esse ubique, intelligendum est semper, quod nequaquã dependet ab aliquo ubi uel ente aut loco. Idcirco per hoc nõ excluditur quin sit in seipso. sic'q; esse in omnibus & ubique, & per essentiam, præsentiam atq; potentiam, & esse in ipsis ac ea replere, soli conuenit deo.

¶ Ad illud demum quod quæritur tertio, an deo conueniat ab æterno esse ubique, respondet: Cum dicitur, deus est semper, per ly semper duo notantur, uidelicet principale & connotatum: quoniam ly semper supponit ipsum nunc præsens diuinum, & hoc est principale, connotando tamen respectum ad omnia nunc temporis quæ fluunt. Ideo sensus est, deus ẽ semper, id est, deus est in suo nunc, & nunquam deest alicui præsenti, præterito aut futuro. Similiter ubique dicit plenitudinẽ diuinæ bonitatis, connotando tamen respectum ad omne ubi in creatura. Deus nanq; comparat ad res, ut bonitas & ut entitas. & sicut nunc suæ æternitatis comparatur ad omne nunc temporis, quę comparatio designatur cum dicitur, deus est semper:

ita plenitudo suæ bonitatis comparatur ad omnem rerum capacitatem, & ad omne ubi replendum in creatura, quæ comparatio designatur cum dicitur, deus est ubique. Hic enim designatur præsentia bonitatis diuinæ & respectus ad omne ubi replēdum. Ideo sensus est, deus præsens est omni ubi, & replet omne ubi. Principaliter autem designatur præsentia ac plenitudo bonitatis diuinæ cum dicitur, deus est præsens: deinde respectus connotatus cum dicitur, replens omne ubi, qui respectus est temporalis. Potest autem respectus iste dici secundum actum & secundum habitum. Si secundum habitū, sic uerum est, deus ab æterno est semper: quoniam deus ab æterno est in suo nunc, q̄d est aptum ut non desit alicui tempori. Conformiter uerum est, deus ab æterno est ubiq;, ut sit sensus: Bonitas diuina apta est replere omne ubi. Si uero connotatum in utraque, dicatur secundum actum, sic nulla illarum est uera: quia insinuantur tempus & ubi ab æterno fuisse. Hæc Alexander.

Tho. Aq. ¶Præterea Thomas hic scribit: Distinctio modorum istorum partim accipitur ex parte creaturæ, partim ex parte dei. Ex parte creaturæ, inquantum diuerso modo ordinatur in deum, ac iungitur ei nō ex parte rationis tātum, sed realiter. Cum enim deus in creaturis esse dicatur, secundū quod eis aliquo modo applicatur, oportet ut ubi est diuersus coniunctionis applicationisve modus, ibi sit diuersus modus eēndi in. Coniungitur autem creatura deo tripliciter. Primo secundum similitudinem tantum, inquantū in creatura inuenitur aliqua similitudo bonitatis diuinæ, non quod attingat ipsum secundum subiectum, quę similitudo inuenitur in omnibus creaturis per essentiam, præsentiam & potentiam. Secundo, creatura attingit deum consideratum secundum suum subiectū, & non secundum similitudinem tantum. & hoc est per operationem, ut quando fide adhæret primæ ueritati, & charitate summæ bonitati. sicq; est alius modus quo deus specialiter est in sanctis per charitatē. Tertio creatura attingit deum non solum secundum operationem, sed item secundum eē, non prout esse est actus essentię: quia creatura nō potest transire aut uerti in naturam diuinam, sed secundum quod esse est actus hypostasis seu personæ, ad cuius uniōem creatura assumpta est. sicq; est ultimus modus quo deus est in Christo per unionem. Porro ex parte dei non inuenitur realis diuersitas. Essentia etenim dei cum sit absoluta ab omni creatura, non est in ea nisi prout ei applicatur p operationem: atq; secundum quod operatur in re, dicitur esse in ipsa secundum præsentiam, quia oportet operans aliquo modo esse præsens operato: & quia operatio dei nō separatur à uirtute diuina à qua exit, ideo deus dicitur esse in rebus per potentiam. ¶Rursus, quoniam uirtus dei est sua essentia, sequitur quod etiam sit in rebus per essentiam. Hæc Thomas in Scripto.

Creatura coniungit deo tripliciter.

Petrus. ¶Petrus uero circa hoc loquitur: Quinq; sunt modi quibus deus dicitur esse in creaturis, quorum sufficientia sumitur uel ex parte dei, uel ex parte creaturę. Ex parte dei, est considerare in deo essentiam eius secundum se, & huic appropriatur modus qui est esse in rebus per essentiam. Est quoque in deo considerare personam secundum se, utpote personam patris, cui appropriatur potentia: & ita est modus essendi in rebus per potētiam: & item personam filij, cui appropriatur sapientia, & ita est modus essendi in rebus per præsentiam, id est cognitionem, quoniam præsens dicitur quasi præ sensu ens, atque personam spiritus sancti, sicq; accipitur modus essendi in sanctis per gratiam. Est quoq; considerare diuinā essentiam ut in persona, & ita est ultimus modus quo diuina essentia est in filio incarnato. Ex parte autem creaturæ sumit̄ sufficientia ista sic: Creaturę omnes in deo sunt, & ipse deus est in omnibus illis secundum tria. Est enim intra rerum essentias, quibus illabitur per suam essentiam, Ideo dicitur esse in rebus per essentiam. Influit etiam in rerum uirtutem per suam potentiam. ideo est in rebus per potentiam, cooperaturq; rebus. ideo dicitur esse in rebus per præsentiam, quoniam cooperantem oportet aliquo modo esse præsentem ei cui cooperatur. Solæ uero rationales creaturæ tendunt in deum ut in obiectum, & ita dicitur deus esse in sanctis per gratiam adoptiōis. Vna autem sola puta humanitas, Christi, unitur uerbo æterno hypostatica uniōe, quæ est quintus modus. Hæc Petrus.

¶Si autem obijciatur quod plures sint modi, quibus deus existit in creaturis, quia in libro Confessionum asserit Augustinus, deus est in seipso sicut alpha & ω, in mūdo ut creator & rector, in angelis ut decor & sapor, in electis ut liberator & adiutor, in reprobis ut terror & horror. *Obiectio* Augustin.

¶Dicendum quod isti reducuntur ad illos, ut facile est pensare. Primus tamen non spectat ad modos de quibus nūc agitur, scilicet ad modos quibus est in creaturis. In reprobis quoq; non dicitur deus esse simpliciter, sed cum additione, inquantum sunt creaturæ eius, ut tactum est. Dilutio

¶Insup de hac re ait Thomas in prima parte Summæ quæstione octaua: Deus dicitur esse in re dupliciter. Primo per modum causæ agentis, & sic est in omnibus reb⁹ ab ipso causatis. Alio modo sicut obiectum operationis est in operante, quod propriū est in operibus animæ & intellectualis creaturæ, prout cognitum est in cognoscente, & desideratum in desiderante. sicq; est in rationali creatura per gratiam. Quomodo autem sit in alijs creaturis, considerandum est ex his, quę in rebus dicuntur humanis. Rex enim dicitur esse in toto regno suo per suam potentiam, quamuis non sit ubiq; præsens per essentiam, per p̄sentiam uero suam dicitur quis esse in omnibus quæ in conspectu ipsius sunt, quemadmodum paterfamilias præsens est omnibus suis domesticis, qui tamen secūdum substātiam suam non est in q̄libet parte domus. imò secundum substantiam suam est in loco determinato, in quo est eius substantia. Quidam autem hæretici ut Manichæi, dixerunt potestati dei esse subiecta spiritualia & incorporalia tantum, corporalia uero potestati principis contrarij. Contra quorum insaniam dicitur deus esse in omnibus per potentiam. Fuerunt & alij, qui quamuis crederent diuinæ potestati oīa esse subiecta, diuinam tamen prouidentiam dixerunt non pertingere usq; ad inferiora. Contra quorum errorem dicitur deus esse omnibus per pręsentiam. Fuerunt & alij, qui quamuis concederent omnia ad prouidentiam pertinere diuinam, non tamen concesserunt omnia à deo esse immediate creata, sed unam intelligentiam esse creatam ab alia, cōtra quos dicitur deus esse in omnibus per essentiam. Hæc Thomas in Summa.

articul. ad

Qualiter deus sit in creaturis irrōnalib⁹

articul. 4. ¶In eadem etiam quæstione declarat, qualiter esse ubique sit proprium deo, dicens: Esse ubiq;, primo & per se est proprium deo. Dico enim esse ubique primo, quod secundum se totũ est ubiq;, quia si quid esset ubique secundũ diuersas partes suas in diuersis locis existens, non esset primo ubique, cum hoc conueniat ei ratione suæ partis. Esse uero ubique secundum se, dico illud, cui non conuenit hoc per accidens propter aliquam positionem factam. Aliâs granum milij esset ubique, si nullum aliud corpus esset. Per se ergo esse ubique, conuenit enti, quod quacunque positione facta est ubique, quod proprie conuenit deo. Quia quæcunque loca ponantur, & si ponerentur infinita præter ista quæ sunt, oportet in omnibus esse deum, quoniam nihil potest esse nisi per ipsum. Ipse ergo proprie est ubiq;, qa secũdum se totum in omni est loco. quod non conuenit uniuersali, neque materiæ, nec uniuerso. Hæc Thomas in Summa.

Esse ubique deo ẽ proprium

¶In idem redit quod de hoc ponit in Scripto: Soli, inquiens, deo conuenit per se esse ubiq;. Nec est alicui communicabile creaturæ, tamen per accidens potest creaturæ competere tam ex parte loci, ut si unus dũtaxat sit locus: quàm ex parte locati, ut si sit corpus infinitum, quod ratione partium suarum diceretur esse ubique.

¶Ad hoc uero, an esse ubique deo conueniat ab æterno, respondet: Dum deus dicitur esse ubique, siue fiat distributio pro uniuersitate locorum seu rerum, importatur relatio quædam dei ad creaturas, fundata super aliquam operationem, per quam deus in creaturis esse refertur. Relatio autem fundata super operationem transeuntem in creaturam, non conuenit deo nisi ex tempore: quia huiusmodi relationes sunt actuales, & exigunt actu esse extremorum utrunque. Hinc sicut deus non dicitur operari in rebus ab æterno, ita nec esse in eis, nec fuisse ubique ab æterno. Hæc Thomas in Scripto.

Richard' ¶Concordat Richardus, dicendo: Deum in omnibus corporalibus ac spiritalibus esse per essentiã, probat sua immensitas. Quod autẽ in omnibus sit secundum præsentiam, pandit eius omniscientia. quod uero in rebus sit per potentiam, pandit sua omnipotentia. Vnde super Genesim quarto Augustinus fatetur: August. Si uirtus creatoris à creatis cessaret, simul illorum desineret species, omnisq; natura concideret. Auicenna quoq; sexto metaphysicæ suæ testatur: Creatum indiget datore sui esse semper incessanter quandiu consistit. In cæteris idem quod Thomas. Auicenna

Bonauẽt. ¶Amplius, Bonauentura determinans quomodo deo sit proprium esse ubique: Soli, inquit, deo conuenit esse ubique, ut dicunt sancti proprie & singulariter, ita quod nulli conuenit alij: nec potest intelligi cõuenire, si recte intelligatur. Nam deus dicitur esse ubiq;, ita quod ex parte dei designatur identitas atq; totalitas, ex parte loci pluralitas & uniuersalitas. Per identitatem excluditur uniuersale, quod q̃uis sit in omnibus singularibus suis, tamen secundum aliud aliudq; suppositum, in quibus & numeratur. Per totalitatem excluditur numerus, qui quamuis sit ubiq;, tamen secundum aliam & aliam partem. Per cõditionem pluralitatis ex parte loci excluditur spiritus creatus, qui quamuis sit in pluribus partibus corporis, non tamen in omnibus ut unitis. Per conditionem uniuersalitatis, excluditur corpus Christi sub sacramento, quod quamuis sit in pluribus locis, non tamen in omnibus. Hæc Bonauentura.

¶Idem doctor exponens, an esse ubiq; conueniat æternaliter deo: Esse, ait, ubique dupliciter accipi potest de deo, sicut & esse semper. Nam semper uno modo importat diuinam immensitatem secundum durationem, sicq; idem est quod æternitas, & æternaliter conuenit deo. Alio modo connotat tẽporis simultaneitatem, & sic conuenit deo à principio tẽporis. Conformiter, esse ubique, uno modo importat præsentialitatem immensitatis diuinæ, per quam est præsens omni ei quod est tam sibi quàm alijs, sicq; idẽ est, deum esse ubique, & deũ esse immensum, & sic deo æternaliter conuenit. Alio modo connotat locum creatũ seu res creatas, & sic conuenit deo ab exordio rerum. Hæc idem.

¶De modis quoque existentiæ dei in creaturis effatur: Assignatio Augustini respicit diuersitatem modorum essendi deum in rebus, assignatio uero Gregorij concernit conditiones modorum essendi. Vbicunq; enim est deus, siue per naturam, siue per gratiam: ibi est essentialiter, præsentialiter & potentialiter. Diuersitas uero modorum essendi in, accipitur penes diuersitatem effectuum, & non penes quãcunq;, sed solum penes trimembrem. Quidam nanq; est effect' secundum quem comparatur creatura ad deum per modum exeuntis, & omnes effectus hi continenẽ sub modo naturæ, nomine naturæ extenso. Quidam per modum redeuntis, & hic est effectus gratiæ inchoatæ aut consummatæ uel gloriæ. & quantum ad hunc est secundus modus essendi deum in creatura. Alius est effectus, secũdum quem comparatur creatura ad deum ut perueniens. & hic est effectus unionis, in q̃ creatura & creator uniuntur in unitate personę, ut deus & homo. Quoniam ergo tres sunt modi effectus, secũdum quos creatura diuersimode comparatur ad creatorem, idcirco his tribus modis dicitur esse in creaturis: primusq; modus qui attenditur penes exitum, assimilatur lineæ rectæ, secundus quo ad reditum, lineæ reflexæ. Tertius, quantum ad perfectionem circulo. & primus modus est similis simplici lineę: secundus, quia includit primum, similis est superficiei. tertius, quia includit utrunq;, assimilatur soliditati. Ideo optime dixit Apostolus, q; in Christo tota diuinitas habitat corporaliter. Perfectissime quippe in eo ẽ, qa per modum circuli. Circulus nãq; est perfecta figura. Porro assignatio Gregorij sumitur penes conditiões modorum essendi. In his enim tribus ponit Gregorius perfectionem modorũ essendi deum in creaturis. Aliquid enim est in alio secundum pręsentialitatis indistantiam, sicut contentũ in continẽte, ut aqua in uase: aliquid secundum uirtutis influẽtiam, ut motor in mobili: aliquid secundum intimitatis existẽtiam, sicut quod ab intra cõtinet, ut anima in corpore, & omẽ quod perfecte est in re, oportet esse secundum hãc triplicem conditionem. & ita est deus in rebus præsentialiter, quia per præsentialitatis suæ indistantiam: potentialiter, per uirtutis suæ influentiam: essentialiter, per intimitatis existentiam, quia intimus rebus. Hæc Bonauentura.

Augusti. Gregori'. 1. Timo. 6.

Albertus ¶Pręterea præinductis concordat Albertus, & in exponendo modos quibus deus est in creaturis, ponit responsionem iam ex Petro inductam, quã Petrus forsan ex Alberto accepit, & eã breuius clariusq; ex-

pressit. In cæteris respõdet ut Thomas. Mouet autem & alias multas quæstiones minores, de quibus quædam tangentur.

Questio. ¶Itaque quærit, Vtrum idem sit esse ubique, & esse in omni re. Respondet, non est idem, sicut non est eadem habitudo causæ per suam essentiam causantis & conseruantis rem ad cõseruatum, & habitudo loci ad id à quo habet uirtutem continendi locatum. Cum enim dicitur, est ubiq; seu in omni loco, insinuatur deus esse in loco ut tenens locum in esse, & dans ei uirtutem contentiuam, quam nõ dat cuilibet rei in qua est, sed dat ei ea quæ sunt propria suæ conseruationi. Hęc Albertus.

Vdalric⁹. ¶Concordat Vdalricus in Summa libro secundo: Non est, inquiens, idem dicere deum esse ubiq;, & deũ esse in omnibus rebus. Quia cum dicitur esse in omnibus rebus, significatur quod ipse præsentia suæ essentiæ ac uirtutis est causa ipsius esse conseruationisq; rerum secundũ id quod sunt. sed cum dicitur esse ubiq;, non solum significatur quod causet & conseruet locũ in esse, sed etiam quod det loco uirtutem & naturam loci secundum quod locus est: quæ uirtutes sunt multæ, uidelicet generare, conseruare, tenere. Hæc Vdalricus.

Alexãder ¶Idem testatur Alexander: Differt, dicens, deum esse in omni loco & ubique & in omni re. Cum eñ dicitur, deus est ubique, notatur habitudo replẽtis ad repletum. Nam sensus est quod deus est præsens omni ubi & implens illud. Similiter cum dicitur, deus est in omni loco, sensus est, deus est præsens omni loco, & implet omnem locum. sicq; aliud & aliud cõnotatur per ista, cum locus & ubi distincta sint. Cum autẽ dr̃, deus est in oĩ re, designat̃ habitudo cõseruantis ad cõseruatum. Considerandum præterea quod duplex est continens, uidelicet uirtuale & dimensiuum. Virtuale est duplex, utpote intra & extra, sicut anima uirtualiter continet corpus intus. Deus uero est uirtuale cõtinens intus & extra. Ipse nanque est intra omnia non inclusus, & extra oĩa non exclusus. Inquantũ ergo est continens intra, dicitur esse in rebus: sed inquantũ est cõtinens extra, dicũtur res esse in eo. Hæc Alexander.

Duplex ẽ continẽs.

Questio ¶Qui etiam quærit hic, Vtrum modis prędictis deus existat in rebus æqualiter & uniformiter. Respondet, Contingit loqui de deo seu de diuina essentia dupliciter. Primo in se seu secundũ se, & sic semper se habet æqualiter & secundum unam dispositionem. Secundo, prout participatur à creaturis, & ita nõ habet se secundum unam dispositionem ad creata, sed secundum magis & minus. Nam quędam participant eam secundum rationem essentiæ solum, quædam secundum essentiam & uitam, quædam secundum esse, uiuere & intelligere. Veruntamen distinctio & inæqualitas ista non est ex parte dei, sed rerum: nisi inquantũ deus per sapientiam suam est causa distinctionis & ordinis rerum. Hæc Alexander.

Petrus. ¶Porro Petrus respondẽs: Esse, inquit, dei in rebus dupliciter accipi potest. Primo ita, ut connotetur respectus præsentiæ dei ad creaturam. Secundo ita, ut connotetur effectus influentiæ in rem creatam. sicq; est deus inæqualiter in creatis, quia non ęqualia operatur in eis. Nam & unumquodq; est in recipiente secundum modum recipientis. Sed primo modo æqualiter est in omnibus, sicq; in libro de Causis habetur: Causa prima in omnibus est secundum unam dispositionem. Et rursus, Primum eodẽ modo se habet ad omnia. Non tñ æqualiter dicitur deus esse in omnib⁹. Quædam enim creaturæ sonant in defectum & uilitatem uel naturalem uel spiritualem aut uulgarẽ, sicut diabolus, peccator, lutum, stercus, cloaca, infernus, in quibus non dicitur deus esse, nisi cum additione inquantum sunt creaturæ. Hæc Petrus.

Deus nõ est in om̃ibus rebus ęqualiter.

Richard⁹ ¶Richardus quoq; super hoc scribit: Loquẽdo de illo modo quo deus est in omnibus rebus per essentiam, præsentiam & potentiam, sic æqualiter est in oĩbus: quoniam omnibus æque præsens, & omnia uno cognoscit intuitu, omniumq; esse æqualiter ab eo dependet. Loquendo autem de modo quo est in rebus per influentiam, nõ est in rebus æqualiter. imò sic magis est in illis, quibus influit charismata grę, quàm quibus influit sola dona naturę, & specialissime est in anima Christi seu eius humanitate, in qua est per gratiæ plenitudinem & unionem. Hęc Richardus, qui etiam quærit hic, utrum deus sit extra locum. Respõdet, deum esse extra mũdum, intelligi potest dupliciter. Primo, quod immensitas dei excedit mundum, nec depẽdet à mundo, nec terminat̃ ab eo, & ita est extra mundum. Cuius signum est, quod si nouus mundus extra hunc mundum crearetur, deus esset in illo non p̃ trãslationem sui de mundo isto ad illum. Secundo, quod sit spatium reale extra mundũ in q̃ est deus, & ita non est extra mundũ. Imò sic dicere q̃d sit extra mundum, esset confirmare errorẽ illorũ, qui opinabant̃ extra & ultra cælũ ultimũ, esse spatiũ infinitũ. Hæc Richardus. Questio

Bonauẽt. ¶Præterea Bonauentura hic sciscitatur, an deus sit localis, sicut dicitur eẽ ubiq; & in loco. Respõdet, sicut temporale uocatur quod sequitur leges proprietatesve temporis, sic locale, quod leges cõditionesq; sequitur loci, quæ leges seu proprietates loci sunt, continere, mensurare, saluare, terminare locatum: & hoc per modum impartientis, ita quod locatum se habet ad eas per modum suscipientis. Et quoniam deus sic præsens est loco, ut nil prorsus ab eo recipiat, sed potius loci indigentiã suppleat, ac p̃fatas conditiones & actiones cõferat ei, nullo mõ dicendus est esse localis, quemadmodum & in litera dicitur. Hęc Bonauẽtura. Questio.

Albertus ¶Amplius, Albertus interrogat hic, an deus sit in alio q̃ in se. R̃ndet, bene concedo q̃ deus sit in alio & in se, non aũt q̃ sit in alio q̃ in se, q̃a cõparatio quærit uniuocã cõparationem in cõparatis, & illa nõ est hic, q̃m alio mõ est deus in se, & alio mõ in alijs. Item quęstio hæc quærit unã negatiuã & aliam affirmatiuam. Vnde uidet̃ seq̃ q̃ nõ esset in seipso, si diceretur in alio q̃ in seipso: sicut cum dr̃, Socrates est alibi q̃ Parrhisijs, uel Socrates est in alia re q̃ in se. Hæc Albertus. Idem Vdalricus, q̃ de hoc clarius scribit, sed prolixitatẽ uitans pertranseo. ¶Postremo quæritur, an deus sit in seipso. Ad quod supra breuiter est r̃nsum. Nunc uero respondendũ est plenius. Itaq; Aegidius circa hoc scribit: Sanctus Dionysius 9. capitulo de diuinis nominibus, quæstionem istam pertractans, ostendit quadrupliciter deum esse in seipso, nempe ut beatus Dionysius tangit ibidem, Deus à creaturis quadrupliciter differt, quantum spectat ad præsens. ex quibus quatuor differentijs declaratur, quod deus in seipso existat, nullamq; creaturam proprie consistere in seipsa. Prima differentia est, quod esse dei est imparticipatum, independens, nulloq; indigens ad sui subsistentiam & conseruationem: esse uero creaturę, est partici Questio. Questio Aegidius Dion. Ar. Deus est in seipso quadrupliciter.

patum, dependens, atque ad existendum ac permanendum incessanter indigens esse diuino & increato. Secundo differunt in operatione, quoniam cum deus sit bonitas summa, non conuenit ei agere propter aliud aut propter finem extra se: creaturæ uero, cum ordinetur ad finem, conuenit agere propter illum, & propter proprium finem sibi desuper præstitutum. Tertio differunt, quoniam creatura eo ipso quo ex nihilo est, potest à suo esse & à substantia sua deficere atque recedere, quod inuariabili deo non conuenit. Quarto differunt ratione uirtutis, quoniam nulla creatura est proprie sua uirtus, & certum est quod non sit uirtus prima & summa, in qua est status & quies ac finis. Deus uero est uirtus uirtutum, in qua est status, & per quam cuncta subsistunt, sicut in libro de causis habetur: Oēs uirtutes quibus est finis, pendentes sunt à primo, quod est uirtus uirtutum. secūdum hæc quatuor quæ sunt, esse, substantia, uirtus & operatio, deus est in seipso, & nō proprie aliqua creatura: quoniam esse creaturæ indiget alieno fulcimento & conseruante. Deus uero rōne sui esse est in seipso: quoniam esse suum nullo indiget alieno. Secundo creatura nō stat in seipsa ratione suæ operationis, quoniam operatio sua ordinatur ac tendit ad aliud. Deus uero agit propter seipsum. ideo stat, est & quiescit in se. Tertio creatura non stat in se ratione suæ substantiæ, quia (ut tactum est) ab ea potest deficere, si sibiipsi relinquatur. Deus uero incommutabilis substantia est & immensa, nequaquam à se recedere aut deficere ualēs. Quarto creatura non est nec stat in se ratione suæ uirtutis, cum uirtus sua non sit prima neque suprema, sed ab illa dependens, & ad ipsam ut conseruetur, se conuertens seu tendens. Deus uero cū sit uirtus altissima, prima, perfecta & sibi in se prorsus sufficiēs, uerissime in seipso cōsistere perhibetur. Propter q̄d loco pallegato Dionysius ait, quod de⁹ manet in se immobili identitate, singulariter fix⁹ & supercollocatus. Hæc Aegidius, qui hæc multum prolixe euoluit.

Alexāder ¶Hinc etiam Alexander testat̄, q̄ deus uno modo spiritualis omnium locus uocatur, quoniam intra se comprehendit, continet & conseruat uniuersa. ꝓpter
Gregori⁹ quod ait Gregorius, q̄ angeli sancti quocūque mittantur, intra deum currūt. ¶Ad obiecta solutio patet ex dictis, quæ tamen breuiter clarius est tangenda. ¶Ad
Soluūtur argumēta initio q̄sti. adducta. primum ergo dicendum, quod deus quantum est ex parte ipsius, est uno modo in rebus. Est quoque in rebus uno modo & uniformiter .i. incommutabiliter. Veruntamen sicut ipse in seipso simplicissimus manēs, omnem perfectionem per infinitam excellentiam habet, & uniuersorum ideales rationes distincte intuetur ac gerit, atque intellectualiter ac libere operatur: sic ipse est causa ordinis uniuersi, & uarijs modis agit & habet se, non quod realis diuersitas sit in eo nisi exēplariter atque causaliter: quia procedit ab eo, quod suæ simplicitati nullatenus derogat, imò suæ summæ pfectioni maxime consonat & alludit.
Ad secūm. ¶Ad secundum, quod illa distinctio bona est, & iuxta eā conuenit deo esse in rebus uno modo, per quem tamen alij non excludunt̄: quia s̄m diuersas consideratiōes, diuersimode assignant̄ modi existentiæ dei in rebus. Per quod
Ad tertiū patet solutio tertij. Et sicut prætactum est, deus dicitur esse in rebus per præsentiam ratione sapientiæ ac sciæ suæ, qua cuncta quasi præsentialiter contemplatur. Aliqui tamen dicunt, sicut & Thomas, quod res dicūtur esse in deo, inquantum ipse cognoscit & uult seu diligit eas magis quàm ipse dicatur in eis. Cur autem specialiter dicat̄ deus esse in entibus per essentiā, præsentiam, potentiam, est expressum. Potest etiā respōderi, quod deus est in rebus per sapientiam qua eas gubernat, & per bonitatem seu beneuolentiam, qua eas conseruat: & quod illi ac similes modi reducuntur ad tres modos prædictos, uel potius includuntur in eis. ¶Ad aliud respondendum, quod quamuis totus mundus sensibilis seu etiam totū uniuersum esset animal unum seu unum simpliciter, tamē nec mūdus, nec anima mundi esset ubique primo & per se, sicut hoc deo conuenire expositum est. imo sicut Albertus & Vdalricus affirmant, si esset unum corpus infinitum, illud non esset ubique primo & per se, sed per partes suas. imò non esset ubique, sed solū in uno loco, si tñ in loco, cum locus sit proprie superficies continentis. & si nō esset aliquod corpus, nisi unus lapis, illud nō esset ubique, id est, in omni loco, sed in uno duntaxat, quia non esset nisi locus unus ipsius. Itaque modi quibus deus est in rebus, à diuersis diuersimode assignantur. Nam Thomas de Argentina disseruit: Aliquid est in loco circunscriptiue & diffinitiue, ut corpus contentum: aliquid diffinitiue, non circunscriptiue, ut angelus. aliqd nec sic, nec sic, sed transcendenter, ut deus. q̄d est, quoniam deus non indiuiduatur per materiam sicut corpus, nec per suppositū ut angelus. Porro corpus Christi est in pluribus locis sub sacramētalibus speciebus, non tamen ubique. Deus quoque est in omnibus p naturam; in bonis per gratiam, in beatis per gloriam: in quorum rationali est ut ueritas clare uisa, in concupiscibili ut bonitas & dulcedo pfruita, in irascibili ut potestas summe confortatiua, per unionem in humanitate assumpta. sicque in triduo mortis ac sepulturæ fuit in carne Christi in monumento & in anima eius & in limbo. Est item in rebus per occultorū reuelationem, iuxta illud in Genesi: Vere dominus est in loco isto, p uestigij repræsentationem, per imaginis & similitudinis expressionem, per essentię identitatem, sicut pater in filio, & econtra, & spiritussanctus in utroque, & ecōuerso. Est etiam ut alpha & ω. Rursus dicitur esse in rebus per miraculorum operationem, per cælestium uisionum ostensionem, sicut in terra & monte uisionis: in mundo, sicut rex in regno: in ecclesia, ut paterfamilias in domo. Est etiam aliquo modo in impijs & damnatis, ut terror & horror. sicque loquit̄ Augustin⁹: Domine, qui te dimittit & à te recedit, quo pergit, nisi à te placato ad te iratum? Iuxta has considerationes dicitur adhuc deus uarijs modis esse in rebus, præsertim in suorum fidelium charorumque cordibus, in contemplatiuis & perfectis, in quibus est ut sponsus in thalamo, thesaurus in agro, lux in perspicuo, fons in horto, imber in terra, manna in arca, doctor in schola. sed isti ac similes modi, ad modos reducuntur præhabitos.

Ad q̄m. (margin)
Albertus. Vdalric⁹. (margin)
Tho. Ar. (margin)
Gene. 28 (margin)
Augusti. (margin)

QVAESTIO III.

Tertio hic principaliter quærit̄, **Vtrum angelus sit in loco diffinitiue, hoc est, ita in vno, vt non in alio.** ¶Et includit hęc quęstio aliam qua quæritur, an angelus possit esse simul in pluribus locis. Est & quæstio circa hoc tertia, an angelo debeatur locus punctalis. atque, an plures angeli esse queant in uno loco. & quamuis Magister inducit ac tāgit ista breuiter in hoc libro, magis tamen ad sequentem per

tinent librum. Idcirco hic breuius transeundum. Pos-
Arguit'r. ꝯ veritatē sent autem hic fieri quædam argumēta facilia ad pro
bandum ꝙ angelus non sit in loco, uidelicet ꝙ loc⁹ est
species quantitatis & ultimum rei continentis ac cir-
cūscribentis, idcirco incorporalibus rebus non conue
2. nit. ¶Item ꝙ angeli situ dimensioneq́ʒ carent, non er-
go in loco consistūt. Et quod ait Boethius in libro de
3 hebdomadibus, apud sapientes esse propositionem ꝑ
se notam, ꝙ angeli non sunt in loco. Verum hæc & cō
similia una distinctione soluuntur facilime, quia uide
licet aliquid est in loco commēsuratiue & diffinitiue.

In opposi-tum. ¶Pōt ergo sic argui, Angelus est essentia quędā in
se terminata, non infinita sicut & uirtus eius: ergo sic
est ubi est, quod alibi non est: & ita uidetur ad unum
locum restringi. Si autem dicatur esse in loco per ope
rationem, obijcitur: quia operatio eius præcipua ē im
manens, ergo manet in ipso agente. si igitur agens il
lud non est per se in loco, nec operatio eius seu actio.

¶Rursus, actioni & operationi non attribuitur ꝑ
se locus, præsertim operationi simplici, quę conuenit
angelo: ergo nec angelo propter se, seu per actionem
& operationē huiusmodi, iuxta illud Philosophi: Pro
pter quod unumquodq́ʒ tale, & illud magis.

Philosop. ¶Insuper Philosophus in libro de cælo & mundo
testatur, quod extra cęlum nec locus, nec uacuum, nec
tempus existat, sed entia quędam simplicia optimam
uitam ducentia, quæ entia sunt intelligentiæ seu an-
geli: & quod ait ibi, secundum quosdam refertur ad cę
lum. imo per l y ibi, uidetur locus significari, cum tan-
tum ualeat ibi, sicut in illo loco.

Tho. Aq. ¶Ad hęc Thomas respondet: Circa hoc est duplex
opinio. Vna philosophorum, dicentium quod intel-
ligentiæ uel angeli nullo modo sunt in loco. Ponunt
enim quod intelligentia est quædam essentia denuda
ta realiter à materia omnibusq́ʒ materialibus condi-
tionibus, & quod intelligentia mouet orbem per ani
mam orbis, sicut desideratum ab ea, ideoq́ʒ nullā ha-
beat applicationem ad corpus sicut ad locum, quia
immediate non operatur circa aliquod corpus. Hæc
autem opinio hæretica est, quia secundum fidem ue-
ram tenemus angelos immediate circa homines ope
rari. Hinc alij dicunt quod angelo quantum ad suam
essentiam, locus debetur, ita quod non sit intelligibi-
le angelum esse, si locus non sit. Dicunt tamen quod
angelus est in loco diffinitiue, non circunscriptiue: q̄a
sic determinatur ad locum in quo est, quod simul esse
in alio nequit: quia cum eius essentia sit finita, opor-
tet quod sit ad aliquem locū determinata. sed ista est
ualde rudis ꝓbatio, quia ꝓcedit ex æquiuocatione fi-
Qualiter angel⁹ dicat finit⁹. niti. Dum enim essentia angeli fertur finita, sumitur fi
nis pro termino essentiæ ac uirtutis, prout diffinitio
terminus nuncupatur, non pro fine dimensionis. Lo-
cus uero dicitur finiens uel finitus secūdum terminos
quantitatis dimensiuę: & fines tam diuersimode sum
pti, commēsurationem & proportionem non habēt.
Ideo quod in essentia est finitum, non oportet ad ter-
minos loci finiri.

¶Præterea quod aliquid determinetur ad aliquem
locum, non est nisi inquantum per aliquem modum
applicatur ad locum illum, non ad alium locum: quæ
applicatio intelligitur secundum situm, contactū, for
mam, operationemve aliquam. Secundum formam,
sicut anima est in corpore, & sic angelus non potest
esse in loco, quia nullius corporꝫ forma est, neq́ʒ actus
formalis substātialis intrinsecus. Secundū sitū sicut pū
ctus est in linea quā terminat. sic q̄ꝙ angelus nō est in
loco, quia eius essentia à situ est absoluta. Secundū cō-
tactū, sicut corpus est in loco. Contactus uero est du
plex, uidelicet ꝓprie dictus & metaphoricus. Proprie
tangere, est ultima simul habere, q̄d angelo conuenire
non ualet. Tactus uero metaphoricus est per operati-
onem, sicut contristans dicitur tangere cōtristatum,
qui tactus conuenit angelo. Relinquitur ergo q̄d an-
gelus diffiniri seu determinari non potest ad locum,
nisi per actionem suam uel operatiōem. Dico autem
operationem cōmuniter secundum q̄d angelus se ha
bet ad corpus contentum in loco per modum præsi-
dentis uel ministrantis, aut aliquo modo agentis seu
patientis. Et ista est opinio 5. quæ ponit angelum es-
se in loco, inq̄tum ꝑ operationē loco alicui applicaꝫ.
& hoc confirmatur autoritate Gregorij Nysseni, qui
expresse hoc dicit. Vnde & addit: Cum dicere debere Gregori⁹ Nyssen⁹.
mus, angelus hic operatur: abusiue dicitur, angel⁹ hic
est. Hanc opinionem tanq̄ rationabiliorem sequen-
do, dico quod angelus effectum multipliciter facit in
corpore. Substantia enim spiritualis cōfert aliquid su
peradditum ipsi esse, & sic est in loco, inquantum ope
ratur circa corpus locatum uel motum uel lumē cor-
porale aut aliquid tale, cui tamē esse non confert. Ali-
quando uero substantia spiritualis per operationem
suam dat corpori esse non suum, sed aliud. sicq́ʒ deus
est in omnibus creaturis. Interdum autem dat corpo
ri suum esse, quod contigit dupliciter, q̄m ip̄m esse est
actus formę, & ē actus hypostasis. Hinc substantia spi
ritualis pōt rei corporali cōferre esse, inq̄tum esse est
actus formæ, ut sic forma ipsius efficiaꝫ. sicq́ʒ aīa est in
corpore. aut secūdum quod esse est actus hypostasis,
& non formę. & sic humana natura in Chr̄o est assum
pta ad eē diuinæ ꝑsonæ, q̄m facta ē unio in hypostasi
seu ꝑsona, nō cōfusio in natura. Hæc Thomas in Scri
pto, qualiter angelus sit in loco. ¶Deniq́ʒ in 1. parte Sū articul. 1.
mæ q̄st. 52. super hoc scribit: Angelus & corpus æqui-
uoce sunt in loco, q̄m corpus ē in loco per applicatio Angel⁹ & corp⁹ sunt in loco æq̄uoce.
nē ad locū ƒm tactum q̄titatis dimēsiuæ, qua angelus
carens, est in loco ꝑ applicationē suæ q̄titatis uirtua-
lis, Ideo non oportet ut loco cōmensuretur, uel à lo-
co contineaꝫ, uel situeꝫ in loco. Substantia enim incor
porea rē corporeā sua uirtute cōtingens, continet illā
non contineꝫ ab ea. Nam & aīa est in corpore ut cōti-
nēs, non ut cōtentū. Hæc in Sūma. ¶Præterea de hoc
an angelus possit esse simul in pluribus locis, hic scri- Quęstio
bit: Circa hoc sunt diuersæ opiniones. Quidā eṁ dixe
rūt angelū simul esse posse in pluribus locis, nō tñ ubi
q́ʒ. sed hoc à doctoribus reprobaꝫ, q̄m sequereꝫ ꝙ ange
lus nec diffinitiue nec circūscriptiue esset in loco. Alij
dicunt, ꝙ angelus est in loco indiuisibili, q̄a ponunt ꝙ
essentiæ angeli ƒm se locus debeꝫ. Vnde cū essentia il-
la sit indiuisibilis, sequiꝫ ꝙ & locus ipsius. Verū hic er-
ror eorū est, q̄ imaginationē non ualent trāscendere,
ut non intelligāt aliquid indiuisibile, nisi sicut habens
in continuo sitū. Idcirco dicendū ꝙ angelus est tm̄ in
uno loco. sed ille locus pōt esse diuisibilis uel indiuisi
bilis, magnus uel paruus, sc̄dm quod operatio angeli
ad magnū uel paruū immediate determinatur. Vnde
si immediate opereꝫ circa totā domū, tota domus cor
rn̄det ei ut unus loc⁹, ita ꝙ in qualibet eius parte erit,
queadmodū dicimus aīam in qualibet esse corporis
parte. Et dico immediate, quia si angelus moueret la

pidem, ex cuius motu multa corpora mouerētur, nō oporteret q̄d esset nisi ubi est primum ab eo motum, quemadmodū etiam patet in corporali motore, quē necesse est tāgere solū id quod ab eo immediate mouetur. Idcirco uero non potest simul esse in pluribus locis, quia est finitæ essentiæ, & per consequens finitæ uirtutis. impossibile autem est, ꝙ ab una uirtute procedat nisi operatio una. operatio autem una est, q̄ terminatur ad unum operatum. idcirco oportet ꝙ operatum angeli unum sit, circa quod immediate operatur. Hinc sicut anima non est simul in pluribus corporibus, ita nec angelus in pluribus locis. Quod autem corpus Christi est simul in pluribus locis, est: quia plures panes transsubstantiantur in illud, quorū accidentia manent, & sub illis est.

Angelus nō pōt eē simul i pluribꝰ locis.

Obiect. 1. ¶Sed his obijci potest, quia dum angelus corpus assumit, mouet immediate quālibet eius partem. si ergo est angelꝰ ubi operatur, erit in singulis illius corporis partibus tanquam in pluribus locis. ¶Insuper cælum empyreum est locus proprius beatorum, & debetur beatis ratiōe beatificæ cōtemplationis: sed quādo angelus circa nos operatur, non cessat à contēplatione beata, ergo simul est in cælo & in terra.

Obiect. 2.

Ad primū ¶Dicendū ad primum, ꝙ totum corpus assumptum ab angelo, comparatur ad ipsum tanquā unum indiuisibile ubi, secundum quod circa ipm ē immediate operatio una.

Ad scdm. ¶Ad secūdum ꝙ operatio est quasi medium inter operantem & operatum. Idcirco cōsiderari pōt dupliciter. Primo, ꝓut ab operante egredit̄. Scdo, prout terminat̄ ad operatū. Operationi uero angeli nō debet̄ locus scdm q̄d exit ab eēntia angeli quæ à loco est absoluta: sed scdm obiectum ad q̄d terminat̄. Hinc contēplationi angeli non debet̄ locus corporeus; cum obiectū contēplationis sit spirituale. Hinc cælum empyreum non est de necessitate contēplationis, sed assignatur contemplationi per congruentiam, inquantum locus ille sanctificatus est ad gloriam beatorum, sicut ecclesia potius quàm forum est locus animæ contemplantis seu hoīs exorantis. Ideo non oportet quod quandocunq; angelus contemplatur, sit in cęlo, sicut nec hominem orantem necesse est esse in ecclesia. Hæc Thomas in Scripto de hoc, an angelus possit simul esse in pluribus locis.

articul. 2. ¶Porro in prima parte Summæ quæstione 52. respondet, Angelus est essentię ac uirtutis finitæ. idcirco extendit se non ad omnia, sed ad unum aliquid determinatum. Oportet enim ut quicquid comparatur ad unam uirtutem, ut comparetur ad illam ut aliquid unum. Quemadmodū ergo uniuersum comparat̄ sicut aliquid unum ad uniuersalē dei uirtutem, sic particulare ens comparatur tanquam quid unum ad uirtutem angeli. Cumq; angelus sit in loco per applicationem suæ uirtutis ad locum, sequitur quod sit tantum in uno loco. Quo circa quidā imaginationē transcendere non ualentes, cogitauerunt indiuisibilitatem angeli instar indiuisibilitatis puncti. Propter quod putauerunt angelum esse non posse nisi in loco punctali, sed decepti sunt. Nam punctum est indiuisibile habens situm. angelus uero est indiuisibilis, extra genus quantitatis & situs. Nec tamen oportet si angelus mouet cælum quod sit ubiq;. Primo, quia non applicatur uirtus eius nisi ad id quod primo mouetur ab ipso, quod est pars orientis.

philosop. ¶Propter quod octauo Physicorum attribuit Philosophus uirtutem cælestis motoris parti orientali. Secundo, quia non ponitur à philosophis q̄d una substantia separata moueat omnes orbes. Ideo non sequitur quod sit ubiq;. Hęc ibi de isto puncto.

articul. 3. Questio ¶Demum, an plures angeli in uno ualeant esse loco, ita ibidem determinat: Duo angeli non sunt simul in eodem loco, quia impossibile est quod duæ causæ completę sint immediate unius & eiusdem rei. Quod patet in omni genere causarum. Vna nanque est proxima rei forma atq; materia, & unū est proximum mouēs, quamuis possint esse plures motores remoti, nec habet instantiam de pluribus nauē trahentibus, quoniam nullus eorum est motor perfectus, cum uirtus cuiuslibet sit insufficiens ad trahendum. Cumq; angelus sit in loco secundum quod uirtus eius cōcernit locum per modum continentis perfecti, non potest nisi unus angelus esse in uno loco. Hæc ibi.

Duo āgeli non sunt simul in eodem loco.

Deꝰ vocatur locus omnium. ¶De hoc quoq; ait in Scripto, Locus rerum metaphorice dicitur deus, qui omniū locus uocatur, quoniam intra se continet omnia & conseruat, sicq; omēs angeli, imò & entia cuncta in uno sunt loco, uidelicet deo. Sed nunc loquimur de loco proprie sumpto, scilicet corporali. & sic iuxta communem dico opinionem, quod plures angeli nequeunt simul esse in uno loco. Cuius sumenda est ratio ex parte operatiōis, secundum quam angelus est in loco: quia secundū Philosophum quarto Physicorum, tunc unumquodque pulcherrime diffinitur, quando per diffinitionem ipsius manifestantur ac demonstrantur omnes proprietates ipsum consequentes, & soluuntur omnes dubitationes incidentes. Itaque secundum hoc dicēdum, quod impossibile est idem secūdum idem, pati & moueri à diuersis agentibus, si unumquodque eorum sit perfectæ uirtutis ad inducendum illum effectū: quoniam ab agente perfecto perducitur patiēs in actum perfectum. quo habito, nō remanet in potētia ad suscipiendum plus aliquid. Cum igit̄ unus angelus agēs in uirtute diuini imperij sit sufficiētis uirtutis ad educendum in actum totum quod diuina uirtute operādum est circa aliquod corpus, nō potest esse quod circa idem operatum concurrant immediate operationes angelorum duorum. Ideo nec in eodem loco esse possunt, quia superflueret unus. Vnde philosophi uni orbi non attribuunt nisi unum motorem.

Philosophi.

Obiectio ¶Sed obijci potest: unum corpus unusq; angelus possunt eē in loco eodem, ergo plus angeli duo, cum unum corpus plus occupet & impleat locum q̄ angelus. Obiect. 2. ¶Secūdo, spūs increatus & angelus in uno sunt loco, ergo plus angeli duo. Obiectio ¶Tertio, dęmon & aīa sunt in eodē loco, uidelicet in corpore obsessi. ergo & duo angeli simul esse queunt.

Ad primū ¶Dicendū ad primum, quod repletio loci non impedit duos angelos posse simul esse, sed confusio operationis. Ad scdm & tertium ¶Ad secundum & tertium respondendum, ꝙ anima est in corpore ut forma naturalis, non autem deus aut angelus bonus. Nec spūs increatus & spiritus creatus sunt in uno loco secundum eandem rationem & modum. Idcirco ex tali existētia nō sequitur operationum confusio. Hæc in Sūma. In his uerbis Thomę aliqua continētur, de quibus quid ueritatis contineant, infra magis patebit.

¶Præterea Petrus magis sequi uidetur opinionem secundam, secundum quam angelo debetur locus ratione suæ essentiæ quia finita est, quam opinionē (sicut iam patuit) reprobat Thomas.

Petrus. ¶Itaq; Petrus scribit: Secundam opinionem susti-

Philosop. hendo, dicendum est q secundum Philosophū 3. Physicorum, locus proprie dictus est superficies corporis rē ambiētis. sicq ad plenā rōnem existēdi in loco, tria concurrūt. Primum est commēsuratio, qm quod ambitur, undiq cōmensuratur. secūdū est determinatio, qm quod ambit, infra rem ambientē continet atq includit. Tertiū est præsentialitas, præsentialitas inquā per se subsistens, quam non habent accidentia rei locatæ: & separata, quā non habent partes rei locatæ, ꝓpter quod nō sunt per se in loco, & itē interna, quam non habent locata contigua, sicq solis substantijs cōuenit esse in loco. & quo magis participāt has tres cōditiones seu proprietates q̄ concurrūt ad esse in loco, eo plus proprie sunt in loco. Hinc corporales substātiæ proprijssime esse in loco dicuntur, qm commensurantur superficiei corporis ambientis, & infra eam includuntur, atq eidem præsentes sunt. Spūs uero creati sic sunt infra superficies corporaliū continentiū rerum, q eis non commensurantur, sed infra eas determinantur, ita q extra eas non sunt, sunt q̄q eis præsentes. Increatus uero spiritus sine commensuratione & determinatione est intra superficiem ambientis, tn̄ p̄sentialitatem habet ad eam. Hinc ei minus conuenit esse in loco q̄ angelis, & angelis minus q̄ corporibus. Angelus quippe ē substantia impartibilis & finita, nō tn̄ sine eiusdem generis cū fine seu termino rei corporalis. Ideo diffinitiue est in loco, non cōmensuratiue, deus uero solū præsentialiter. Exemplum huius triplicis locationis potest poni in homine, cuius corpus est cōmensuratiue in loco extrinseco, anima uero q̄si diffinitiue, non circūscriptiue est in corpore, quia utrūq est terminatum, sed non eiusdē generis termino. Corpus enim terminatur terminis dimensionis, non anima. Anima quoq est in singulis ptibus corporis, non circūscriptiue, nec diffinitiue, sed p̄sentialiter. & si anima esset in corpore ut separata ab ipso, tunc esset perfecta similitudo: sed quia unita est corpori ut forma & motor, non est in corpore neq in partibus eius proprie ut in loco, sed tanq̄ perfectio in pfectibili, & motor in moto, & sicut actus in potentia. Hæc Petrus.

Dion. Ar. ¶Insuper de hoc, an angelus possit esse in pluribus locis, & an sit in loco punctali, scribit Petrus: In angelo secūdum sanctū Dionysiū tria sunt, utpote uirtus, substantia, operatio, & sicut corpus habet ab alio q sit in loco: uidelicet à termino cōi substantię, quia ē substantia corpalis, ab alio q sit in loco tāto, utpote à termino propriæ quātitatis, ab alio q sit in hoc loco, s. à ꝓprio motu uel operatiōe: ita angelus ab alio habet q sit diffinitiue præsens in loco, uic3 qm est substātia terminata: ab alio, ut ualeat esse in loco tāto aut tāto, utpote à termino suæ quātitatis uirtualis: atq ab alio q sit in hoc loco determinato, puta à sua uoluntate & operatiōe determinata. Itaq q̄tum est de essentia sua quæ simplex est, angelus nō determinatur ad locum tantum, quin possit esse in simplici. Quantū uero ē de sua uirtute, potest esse in tanto loco, quanto loco pōt immediate esse præsens. & in tanto loco potest immediate consistere præsens, in quanto potest immediate operari. similiter quantum est de operatiōe. Si ē operatio spiritualis, non indiget loci qualitate & quantitate determinata. si uero est corporalis, indiget tanto loco, in quanto uult operari immediate. Esse ergo in loco determinato dicitur & conuenit angelo per essentiam suam finitam in se. sed posse esse in aliquāto, conuenit ei secundum suam uirtutē. Esse uero in actu in loco quantitatis determinatæ, conuenit ei p determinationē suæ uolūtatis uel actionis, & ita p accidēs. Quia uero nec ei⁹ opatio terminari pōt immediate nisi ad unū, nec uirtus eius neq essentia pōt nisi in uno, ideo esse non pōt in pluribus locis. Est ergo cōe & necessariū oībus illis, esse in loco uno p essentiā. Posse uero esse in loco maiori uel minori, puto q differt & accidit secūdum uirtutem maiorem siue minorem. Esse autem in toto uel in parte loci illius, puto q sit in angeli uoluntate: qm uirtus illa uoluntati conformatur ſm exigentiam actionis. Hæc Petrus. ¶Amplius, Richardus q̄q uidetur in horū decisione à positione illa quā approbat Thomas, recedere: Quidam, inquiēs, dicunt angelū sine assumpto corpore nō esse in loco, q̄rum opinioni contradicit autoritas & ratio. Strabus enim & Beda Gene. 1. dicunt, quod cælum empyreum factum, mox sanctis angelis est repletum. & constat, q non intelligunt hoc fuisse per aliquam operationē illorum circa locum illum. Sed & Hugo lib. de Sacramentis parte 3, opinionē illā redarguere uidetur exp̄sse, dicendo: Non ignoro quosdā ab omni spū locū uniuersaliter remouere, quia secundū dimensionē solū & circunscriptionē corporalē locū constare probarunt, sed horum consideratio à cōmuni æstimatione & possibilitate nimis recessit. Item prędictam opinionē dogmatizātes, à domino Stephano episcopo Parrhisiensi sunt excommunicati, Rō etiā contra eam est, qm ordine naturæ prius applicat angelus suam uirtutem orbi seu mobili cuicunq q̄d mouet q̄ mouere incipiat: ergo applicatio illa operationem præcedit. Cūq uirtus illa sit in essentia angeli, angelus per suam essentiam prius q̄ p operationē applicat mobili. Ideo mihi uidet, q angelus præter omnem operationem quā habeat circa locū, sit diffinitiue in loco. Et si quęratur rō applicationis suæ ad locum, dico q rō applicatiōis efficiens, est sua uoluntas imperans, & sua potentia exequens, uel omnipotētia dei. Rō uero finalis, est maior unitas uniuersi, uel quia interdum uult angelus aliqd circa locum efficere. Formalis uero rō huius applicationis, est simulitas angeli cū loco aut locato: quemadmodū formalis rō applicationis corporalis rei ad locū, ē circūscriptio. Ad autoritatē uero Boethij atq cōsimiles, asserentes q angeli nō sint in loco, dicēdum q uolunt angelos nō esse in loco circūscriptiue. Hæc Richardus. ¶Deniq ad quęstionē hanc, an angelus sit in spatio uel in aliquo impartibili ipsius spatij, respōdet Richardus: Angelus est in spatio corporali, ita q cuilibet parti illius spatij pōt eē p̄sens. & ē dare terminū in maius, sed non in minus. estq totus p̄sens cuilibet spatij parti. Est enim simplicitas quadruplex. Vna est negatiua magnitudinis, ut est simplicitas pūcti, qui nec extēsus est, nec aptus extendi. Secunda est simplicitas magnitudinis priuatiua, ut esset simplicitas substātiæ corporalis, si per oīpotentiam creatoris esset & cōseruaretur à dimensionibus separata, qa tuncnata eēt extendi. Tertia est simplicitas immensitatis spūalis positiua, q̄ est simplicitas dei, qui sic habet simplicitatē & immēsitatē, q sua simplicitas est quasi rō suæ immēsitatis. Quarta est simplicitas positiua alicuius magnitudinis spiritualis, tn̄ infinite deficientis à dei immensitate. & hæc est simplicitas spiritus creati, ut aīæ & angeli, qui per hanc spiritualem simplicitatem ac diuinę immensitatis aliquantulam imitationem ita possunt

Richard⁹

Strabus Beda.

Hugo

Questio

Quadruplex ē simplicitas

adesse alicui spatio toti simul, quod etiam toti sint in qualibet eius parte.

Quęstio ¶Si autem quęratur, an angelus sit in puncto, cum tñ anima non ponatur in aliquo corporis puncto: dicunt quidã ꝙ indiuisibile sicut punctus, nõ est locus, ideo in eo non est angelus, præsertim cum magnitudinem habeat spiritualem. Alij dicunt ꝙ quamuis pũctus non sit locus, angelus tamen propter suam indiuisibilem simplicitatem potest esse in pũcto. Quamuis etenim non sit nusquam, non tamen oportet ꝙ sequatur legem loci, nec ad existendum in puncto reqritur summa simplicitas, quia nec pũctus est summe simplex. Anima uero cum sit in corpore tanquã corporis forma, nõ est in pũcto: qm̃ punctus non est corpus, nec corporis pars. Hæc Richardus.

¶Porro ad quæstionem qua quæritur, an angelus queat simul esse in pluribus locis: respõdet hic doctor quod non naturali uirtute, sed bene per omnipotentiam dei. Ratio autem cur limitatur ad existendũ simul non nisi in uno loco, est natura suæ existentiæ limitatæ: & quia locatum naturaliter diffinitur suo in Obiect. 1. loco. Sed obijci potest, quod beatus Ambrosi⁹ in ecclesia sua celebrans, obdormiuit super altare, & excitatus à clero, dixit se interfuisse funeri sancti Martini, Obiect 2. August. atq; ibidem præbuisse obsequium. ¶Insuper Augustinus libro de ciuitate dei uidetur uelle, quod aliquando homine dormiente, ac uiuo manente, phantasticũ eius egreditur, ac ueluti corporatum in quadam effi- Ad primũ gie apparet sensibus aliorum. ¶Dicendum ad primũ, quod illud de sancto Ambrosio supernaturaliter factum est diuina uirtute, uel quod beatus Ambrosius in ueritate non interfuit sepulturæ sancti Martini, sed forsitan angelus in forma Ambrosij sancti apparens: quod dum fieret, apparuit Ambrosio soporato quod Ad scđm. sepulturæ interesset ꝓdictæ. ¶Ad aliud, ꝙ uerba Augustini nõ sunt sic intelligẽda, q̃d hoĩe dormiente uere exeat phantasticum eius: sed quia interdum contingit, ꝙ homo somniat se esse præsentem alieno conspectui. cũq; hoc somniat aliqs spiritus, in specie illius hominis apparet illi, ĩ cuius cõspectu somniãs ille somniat se esse præsentẽ. Hæc idẽ. ¶Postremo ad quęstionẽ hãc, an plures angeli ualeant simul esse in loco eodẽ, rñdet quod non uirtute creata: quia quęcunq; sunt simul in eodem loco, oportet quod unum penetret aliud. Nullus autem spiritus uirtute creata potest aliũ spiritũ penetrare, sicut nec corpus unũ aliud, q̃uis diui- Obiect. 1. na & supnaturali uirtute utrũq; fieri possit. ¶Si aũt obijciatur, ꝙ corpus glorificatũ põt simul eẽ cũ corpore Obiect. 2. non glorificato, ergo & spũs malus cũ bono. ¶Insup aĩa est in qualibet corporꝭ sui parte, & in eodẽ corpo- Marc. 5. re dæmon põt consistere ut in obsessis, imo in Euangelio recitatur legio fuisse in homine uno. ¶Dicendũ Ad primũ ad primum, quia (ut aliqui dicunt) corpus glorificatũ non potest uirtute creata simul in eodem loco esse cũ corpore non glorificato, sed uirtute solummõ increata, qua & spũs bonus posset eẽ cũ malo, si deus uellet. Alij putãt utrunq; hoꝝ possibile uirtute beatitudinis supernaturalis corporis glorificati ac angeli boni. Potest aũt angelus corpus q̃dcunq; penetrare, non angelũ. ideo põt simul esse cũ corpore in loco eodẽ. In ob- Ad scđm. sessis uero dæmones non sunt ꝑ essentiã suam ꝑsentes substantiæ corporis aut partibus eius, sed se immiscẽt humoribus aut uacuitatibus corporis, in quibus non est nisi aer aut uapor subtilis. sicq; plurimi possunt esse in corpore uno, quia (ut dictũ est) non est dare terminũ in minus in loco seu spatio in quo est spiritus creatus. quodlibetq; continuũ diuisibile est sine fine. Hæc idem. ¶Amplius Albertus: Multipliciter, inquit, di- Albertus. cuntur aliqua esse in loco. quædam enim per se & sm naturam suam indigent loco saluante & continente, quemadmodum omnia generabilia & corruptibilia: & hoc duabus ex causis, quarum præcipua est, quoniam taliũ ultima determinata sunt contrarietate agente ac patiente. & nisi esset saluatiuum ac contentiuum extrinsecus propter passionem ipsorum, continuã haberent in ultimis seu extremitatibus suis deperditionem defluentiamq; continuam. ¶Si quæras, unde ha- Quęstio. beat locus quod saluet locatum, cum & ultimum corporis locantis habeat contrarietates, sicq; pugnãdo uidetur magis corrumpere quàm saluare. Dicendum ꝙ locus qui est quasi uas locans, habet hoc ab influentia loci simpliciter. Locus autẽ simpliciter ut est saluans, non est nisi duplex, uidelicet simpliciter sursum in cõtactu circunferentiæ orbis lunæ. & simpliciter deorsum, quod est esse in centro, quod habet saluandi naturam à toto à quo æqualiter respicitur semper. Alia causa est, quoniam res debilior ẽ in extremis quàm in intrinsecis sibi. Ideo natura determinat ei continẽs in extremis. Et istud est proprie loqui de loco. Secundo possumus loqui de loco, prout est spatium mathematicum, ut uidetur uelle Boethius. & sic habet con- Boethius tinere, non saluare. quoniam suum continere non est nisi extrinsecus ambire, sicq; dicimus omnia corpora loco circũscribi præter ultimam sphæram. Tertio loquimur de loco, ꝓut in ipso est distantia situs, licet nõ includatur. sicq; dicimus etiam sphæram esse & moueri in loco secundum formam, & nõ subiecto, ut sexto dicitur Physicorum. Quarto loquimur de loco per ac- Philosop. cidens, sicut dicimus quod nobis in loco existentibus accidentia & omnia quę sunt in nobis, in eodem sunt loco. & sic rursum non dicimus angelũ esse in loco, qa sic semper assumeret corpus quando diceretur esse in loco, sed dicimus angelũ esse in loco diffinitiue, & hoc per diffinitionẽ seu determinationẽ operis sui: qa uidelicet opus illud nec ex parte efficiẽtis, nec ex parte effecti refertur extra locũ in quo. Idcirco intelligit intra locũ illũ esse substantia operans, & hoc ẽ quod dicit Damascenus, ꝙ angelus ita est hic, ꝙ non alibi. Dẽ- Damascen. co etiam ꝙ duo spiritus nequeunt esse in loco eodem propter cõfusionem operationum uitandã, non propter obsistentiam naturæ. Hæc Albertus.

Vdalric. ¶Amplius Vdalricus in Sũma sua libr. 4. multa cõscribit de his, primo loquens de intelligentijs, deinde post multa de angelis: non ꝙ intelligentiæ nõ sint de numero angelorum, sed quia philosophice tractat de eis, prout sunt motores cælestium orbium, & uelut re- Philosop. ctores sphæræ actiuorũ & passiuorum, prout ait Philosophus, quod oportet hunc mundum esse contiguum lationibus superiorũ, &c. Itaq; de his scribit Vdalricus: Cũ intellectus intelligentiæ ut motor est, nõ solum sit actiuus specieꝝ intelligibiliũ, sicut est nr̃ intellectus agens, sed etiam formarum naturalium lumine suo essentiali, uel ipsum lumen: & ipse intellectus sit formalis essentia intelligẽtiæ, patet uerum dicere philosophos, quod intelligentia per suam essentiam mouet & causat: tamen secundum quod est instrumẽtum primæ causę, mouet etiam per suas potentias, sicut & anima rationalis mouet per intellectum & appeti-

tum. Et sicut multi dicunt animam ubique esse in suo mobili, ita quod tota est in qualibet parte, inquātum actus eius essentialis, qui est uita seu uiuere, est ubiq; in toto corpore eius. & cum certum sit quod ipsa ut motor, sit essentialiter tantum in corde, ita intelligentia quælibet est ubique in mobili suo: & tamen est in determinata eius parte, & etiam est ubiq; in toto suo inclusa infra suam sphęram. Nusquam enim est, id est, in nullo determinato ubi sui mobilis, sed ubique est in ipso secundum suam substantiam, inquantum extensione suæ potentiæ in totum mobile operatur immediate circa ipsum totum: quia secūdum Damascenum angelus ibi est, ubi operatur. Verum secundum principalem receptionem & manifestatiōem suæ uirtutis in mobili, principaliter est in una parte, prout 8. Physicorum dicit Philosophus motorem cæli esse in dextero circulo sphæræ æquinoctialis. Multa de his scribit ibi Vdalricus, de quibus pertranseo hic, qa nō multum concernunt hunc passum. ideo loco reseruātur aptiori, quæ etiam pro parte commemoro recitatiue magis quàm assertiue.

Damasce.

Philosop.

¶ Atuero in ultimo capitulo quarti libri de angelis loquens: Supra, inquit, probauimus omne quod est hoc aliquid, esse loco diffinitū: & quia angeli, prout de eis loquitur scriptura, hoc aliquid sunt, constat quod diffinitiue sint in loco, quamuis Peripatetici contradicunt: quia loquuntur de angelis prout sunt intelligentiæ, qualiter potius sunt ubiq; quàm determinato in loco, sicut iam patuit. Stoici uero Philosophi, Trismegistus, Socrates, Plato &c. consentiunt quod angeli circa nos operantur, & loco diffiniuntur, ac successiue in pluribus locis sunt per motum de loco ad locū, atq; in magicis artibus habetur hoc pro experto. Vnde pro erroneo reputādum est dictum Rabbi Moysi, asserentis quod apparitiones angelorum de quibus habetur in lege, non sunt secundum substantialē pręsentiam, sed secundum uirtutis effectum. Nec recipiēda est opinio aliquorum, dicētium angelum per operationem diffiniri ad locum in quo operatur, atq; desinere ibi esse cessando ab operatione sine motu locali. sic enim nusquam esset, dum nullam exercet operationē circa exteriora. & hoc nō est intelligibile, quod id quod est hoc aliquid & infra ambitum cæli empyrei continetur, non sit in loco diffinitiue, siue operetur, siue non. sequeretur etiam q̄d anima separata cuius non est operari circa inferiora, nō esset in loco. Est quoque contra scripturam, quæ angelos in cælo empyreo docet esse creatos, ac inde luciferum corruisse, antequam habuit circa exteriora obsequium. Non tamen intendimus dicere quod angeli sine loco esse nō possint, id est, si locus non esset. Imò sentimus oppositum, cum intellectualis natura prior sit omni corporali substantia, certumq; est quod primum sine posteriori ualeat esse. Hæc Vdalricus.

Rab. Mo.

Durādus ¶ Præterea Durandus circa hæc inserit multa, referens quatuor opiniones: Vna, ait, opinio dicit quod angelus sit in loco ratiōe suæ essentiæ limitatæ, secunda opinio tenet q̄d angelus est in loco diffinitiue, non sic quod sua essentia quamuis finita, sit ei ratio essendi in loco, sed operatio sua in exteriorem materiā transiens. Tertia est, quod angelus neque per suam essentiam, neq; per suam operationem est in loco, sed quod solū dr̄ esse in loco, q̄tū ē in corpore locato, nō ſm se, sed ſm suū effectū: q̄d est esse in alio sicut mouēs est in moto, uel sicut causa immediata ē in suo effectu. Et q̄ tenent hanc uiam, dicunt quod ad hoc quod moueat angelus corpus, non requiritur aliqua propinquitas angeli ad locum secundum situm, nec ulla exhibitio suæ præsentiæ realis ad corpus locatum: sed tantum proportio inter ipsum & corpus mobile secūdum rationem mouentis ac mobilis. Angelus nanq; mouet corpus dum uult, quoniam liber est in mouēdo: & dū mouet, fertur esse in loco, sed ista opinio non uidetur idonea, quoniam sola proportio illa non sufficit ad mouendum, nisi actiuum & motiuum realiter præsens. Quarta opinio est, quod eēntia angeli nusquam est, nec ratione realitatis suæ, nec ratione alicuius existentis in ipso, nec ratione operatiōis circa exteriora, sic quod ei debeatur locus diffinitiue. & in hoc cōcordat cum p̄dicta opinione, sed in hoc differt ab ea, quoniam ponit quod sicut angelus nusquam est secundū situm, sic est ubique seu præsens cuilibet corpori præsentia ordinis, non situs: siue moueat, siue non. sed dū mouet, dr̄ specialiter esse ubi mouet secundum quandam approximationem: quoniam ibi manifestatur sua uirtus realis. tamen præsentiam angeli ad locum præcedit operatio eius in loco. Mouentur autem isti ex hoc, quod motus & om̄is actio quæ præsupponit subiectum, præexigit præsentiam motiui ad mobile, & actiui ad passum. sed angelus potest agere in omne corp⁹ uel simul uel successiue, ergo anq̄ agat, p̄sens est cuilibet corpori & simul: quia si præsens esset uni tantum, & postea alteri, difficile ualde esset assignare, quare magis præsens esset isti quā alteri, cum nondum in aliquod agat illorum. & q̄uis in aliquid ageret, difficultas eadem remaneret: quia operatio non facit agētis præsentiam, sed supponit. Et rursus, si præsens esset uni sic, quod non alteri, iam loco uideretur diffiniri, q̄d ipsi negant. Iterum, si præsens esset uni non alteri, non posset illi præsens fieri nisi per motum, uel ad aliū modum. Dicere autem quod angelus per eēntiam suam moueatur, nō ē intelligibile bene. Igitur iuxta hanc uiam ponitur quod angelus sit præsens cuilibet corpori, antequam illorum aliquod moueat. Hæc Durandus. Qui huic ultimæ opinioni magis adhæret sine temeraria assertione, & solum scholastice causa exercitationis. Deniq; de primis duabus opinionibus & earū motiuis iam dictū est supra. Tertia uero opinio uidet̄ esse, de qua iam in uerbis Vdalrici est tactum, quā & irrationabilē eē fatetur, quamuis Rabbi Moysi partim atribuatur. Verum quarta ista opinio uidetur p̄rsus inepta & fatua, & diuinis scripturis contraria: quia secundum eam angeli sancti nunquam de cælo in terram descenderēt, neq; de terra in cælum ascenderent, cum tamen dicat saluator: Videbitis angelos dei ascēdentes & descendētes super filium hoīs, atq; ad Moysen dominus dixit, Angelus meus pręcedet te. imò innumerabilia testimonia scripturarum huic imperito errori obiici possent. Nempe quod angeli sancti hominės assidue adeant, & ab eis discedant uicissim inuisibiliter, interdū uisibiliter in assumptis corporibus copiose docet scriptura, sanctiq; p̄res concorditer p̄testantur. & ut sanctus ait Ambrosius, ex hoc ostenditur spiritussanctus uerus deus, quod omnē replet creaturam & ubique est præsens. Insuper iuxta opinionem hanc insensatam sequetur, quod singuli angeli in singulis sint substantialiter, & om̄es omnibus, & unusquisq; infra terminos essentiæ alterius erit: & illabe-

Diony.

Johan. 1.

Exod. 32.

Ambrosi⁹

tur cuilibet essentiæ alterius, quod tamen deo propri
um perhibetur, uidelicet illabi rerum eẽntijs. Cumq́
sint tam innumerabilia millia angelorũ, in quolibet
angelo substantialiter per essentialem illapsum, erunt
millia angelorum innumerabilia. Post diem quoq; iu
dicij quando saluator cum suis electis & sanctis ascen
det in alta cælorum, usq; in cælum empyreum, & ibi
cum ipsis æternaliter in plena beatitudine habitabit,
angeli sancti secum non ascendent, sed manebunt sic-
ut nunc sunt ubique, & omni creaturæ præsentes, erũt
ergo etiam in inferno. aliâs essent diffinitiue in loco.
Cumq́ dæmones sint ex ordinibus angelorum prola
psi, eadem ratio est de ipsis & angelis sanctis, quãtum
ad consistendum in loco, sicq́ in quolibet angelo san
cto substantialiter erunt dæmones uniuersi, & erunt
ac sunt in cęlo empyreo, sicut & angeli sancti, q̧a ubi-
q; sunt. Alia q̃ plura huic fatuitati obijci possent, cuius
etiam motiuum debilissimum extat, cum ait: Mot⁹ &
omnis actio præsupponit subiectum. Ad quod dico,
quod illo concesso, non oportet quod angelus semꝑ
substantialiter præsens sit cunctis corporibus quę po
test mouere, imò nec uni eorũ: sed quando deo iuben
te aut se secundum deum dictãte, uult corpus quod-
cunq; mouere uel circa inferiora ministerium exhibe
re, mittitur à deo ad illud seu illa, uel descendit & acce
dit ac mouet se illuc secundum modum quo ei conue
nit motus, prout quæstione dicetur sequente. Hęc er
go opinio omni philosophicæ ac theologicæ ueritaꝫ
ti contraria, non est tanquam probabilis defendẽda,
sed penitus respuenda.

Aegidius ¶Postremo Aegidi⁹ circa hæc multa inducit, & pe
ne omnium positiones corrigit & emẽdat. Primo eo
rum qui dicunt angelum esse in loco ratione suę limi
tatæ eẽntiæ, quos dicit ordinem rerum peruertere. &
tamen si rite pensetur, contra eos nil aliud probat, nisi
quod angeli non sunt in loco commensuratiue. Dein
de arguit cõtra eos, q̧ dixerũt intelligentias nõ esse in
loco, nec ratione suæ essentiæ, nec ratione operatiõis,
q̊d angeli circa corporalia operant̃. Tertio arguit cõ-
tra eos, qui dicunt angelos non esse in loco nisi ꝑ ope
rationem. & ideo eos nusquam esse, quando nõ ope-
rantur circa exteriora aut corporalia, contra quos di-
cit, ꝙ angel⁹ semper aliquo modo circa corpora ope-
ratur. aliàs non esset connexio entium uniuersi. ꝙ nõ
uidetur apte prolatum, quia secundum doctrinã diui
Dion. Ar. ni Dionysij & sanctorum, angeli summę hierarchię q̧
assistentes dicuntur, circa exteriora & corporalia non
operantur, nec cælũ empyreũ indiget influxu aut cõ-
seruatiõe eorꝫ. Et iam añ ostensum est, ꝙ cælũ empy
reũ est locus ipsorũ per congruentiã quandã: qm̃ cor-
respondet actioni eorꝫ, sicut ecclesia orationi, non per
necessitatem. Deiñ specialiter argumentat̃ contra san
cti Thomæ positionẽ, dicẽtis ꝙ angelus potest esse in
loco maiori & minori, atq; indiuisibili seu punctali, se
cundmu q̊d diuersimode operatur circa loca & loca-
ta maiora seu minora, aut circa indiuisibilia, & dicit ꝙ
positio illa sibijpsi contradicit, qm̃ punctus non est re
ceptiuus operationis angeli sancti. Verꝫ si introducta
Dio. Car. ex Petro, Thoma, Richardo, recolantur, patet opposi
tũ huius: imò angelus puncto simplicior est iuxta mo
dũ p̃habitũ. quia non habet in continuo situm, nec ad
genus pertinet quãtitatis. Cũ igit̃ angel⁹ sua magnitu
dine uirtuali agat in ea q̃ simpliciora sunt pũcto, & il-
la attingat ac tãgat tactu metaphorico spiritali ac uir-
tuali, cur non etiam locum pũctalem? De alijs multis
quæ hic scribit Aegidius, breuitati studẽs pertranseo.
Solutio etiam obiecti patet ex dictis.

QVAESTIO IIII.

QVæritur consequenter, **Utrũ angeli mo-**
ueantur. Cumq́ quæstio ista de motu loca Arguit 1. ꝯ veritatẽ
li p̃cipue intelligatur, includit ipsa alia duo quęsita, ui
delicet an moueant̃ per mediũ. quia oĩs mot⁹ localis
ꝑ mediũ est, & qm̃ tp̃s uocatur mensura motus, q̃ren-
dũ ẽ an moueãtur temporaliter aut successiue, an po-
tius in instanti, & conde pendent hæc tria. Et uidet̃ ꝙ
non moueant̃, q̧a (ut ait sup librũ de Causis Auerrois) Auerrois 2.
intelligentia est loco & operatione immobilis. ¶Se-
cundo, ei q̊d nondum coniunctũ est fini, cõuenit mo-
ueri, similiter enti imꝑfecto & indigenti, moueri nanq;
est imperfectionis ac indigentiæ. Vnde nec cõuenit
deo. sed angeli sunt ꝑfecte btĩ, atq; in ultimo fine im-
mobiliter quietati, nec cupiunt perfici, utpote iam ꝑ-
fecti. ergo non conuenit eis moueri. ¶Tertio, moue- 3
ri localiter nõ cõuenit nisi rei locali, & q̃ subiacet tẽpo
ri. Angelus uero nec localis nec tp̃alis cõsistit. ¶Quar 4
to, lux sensibilis diffundit̃ ꝑ mediũ sine successione &
motu in instãti, sicut experiẽtia docet. cũq; angel⁹ sit
lux spũalis, omĩ luce sensibili uehementer simplicior
atq; celerior, formalior & agilior, apparet ꝙ instãta-
nee sine successione & motiõe ac tp̃e ꝓcedat, seq́ dif-
fundat ꝑ medium, & applicet se cui adesse uoluerit.

¶In cõtrariũ sunt rõ & autoritas. Cum eñ angelus In oppositum.
sit beatus & intellectualiter ac libere agens, in sua ẽ li
bertate moueri successiue aut instantanee, celerit̃ siue
tarde. Docet q̊q; scriptura, ꝙ angeli sancti ꝑgunt cum
his quos custodiũt, de loco ad locũ: & ꝙ angelus p̃ces
sit filios Israel, & columnam nubis ac ignis successiue
mouebat.

¶Ad hæc Bonauentura respondet, Angelo conue- Bonauẽt.
nit moueri, & mouet se nõ solum assumpto corpore,
sed etiam corpore non assumpto, cum non sit mino-
ris libertatis, nobilitatis ac potestatꝫ sine corpore q̃ in
corpore. sed sicut esse in loco dupliciter dr̃, ita & eẽ lo Angelo conuenit moueri.
calem, sicut in litera tãgit̃. Primo eñ & ꝓprie dr̃ aliqd
esse in loco circũscriptiue. scd̃o & minus ꝓprie, diffini
tiue. Angelus ergo non mouet̃ per locũ circũscriptiue
seu commensuratiue ad locum, nisi in corpore assum
pto, sed sine huiusmodi corpore cõuenit ei diffinitiue Quęstio
moueri per locum. ¶Si autem quæratur, an mouea-
tur per se aut per accidẽs: Dicẽdum quod moueri per
locum circũscriptiue, conuenit angelo per accidẽs, ut
pote rõne corporis quod assumpsit ac mouet, sed dif-
finitiue moueri, conuenit ei per se, & sua uolũtate mo
uet seipsum. Idcirco in angelo non differunt proprie Mot⁹ angeli nõ est indigentię sed dignationis.
motor & mobile, nec motus ille est motus indigẽtiæ,
sed potius obedientię ex dei imperio seu dignationis,
charitatis & subuentionis pro aliorum indigentia, ne
cessitudine & salute. Nam & miles & cursor currit in
stadio ad suæ ostẽsionem uirtutis, & iuxta sancti Dio Dion. Ar.
nysij documenta, superiora mouẽtur ad inferiorum
prouisionem. Hæc Bonauentura. ¶Insuper ad Quęstio
quæstionẽ hanc, an moueatur per medium, sic respõ-
det: Circa hoc diuersi diuersimode sunt locuti. Quidã
nanq; dixerũt q̧, cũ angelus sit simplex & indiuisibilis,
non põt corpale mediũ ꝑtransire: sed mouet̃ ab extre
mo in extremum sine medio, omnisq́ locus ad quem

mouetur, se habet ad angelum per modum immediati. sicq́ loci mutatio in angelo, nõ est motus, sed mutatio absq́ medio. Hæc autem opinio non uidetur cõueniens. Certum est enim ꝙ angeli sancti qui custodes sunt hominum, ita possunt eos custodire sua spirituali præsentia, sicut & corporali in assumptis corporibus, atq; utroq; modo assunt & comitantur cum sibi commissis, sicut iam tactum est, & sic uadunt per medium. Alij ergo dixerunt, ꝙ angelus per medium & sine medio potest moueri, quoniam motus eius est ad nutum suæ uoluntatis secundum potestatem diuinitus ei collatam. Idcirco dum uult, transfert ac facit se in extremum immediate. & dum uult, transit per medium. Ponuntq́ simile, ꝙ intellectus noster potest cogitare de Parrhisiis & de Roma dupliciter: primo sic, ꝙ immediate cogitet de uno, & post de alio. secũdo ita, ꝙ primo cogitet de Parrhisiis, deinde de urbe intermedia, tertio de Roma. & quoniam angelo tam facile est moueri ac ferri, ut nobis cogitare, cum non sit corpori alligatus, ideo potest sic & sic moueri. Verum quicquid sit de positione, exemplum istud non extat conueniens: quoniam cogitans apud se habet speciẽ Romæ speciemq́ Parrhisiorum, quæ species non habent inter se ordinem neq; situm, & æqualiter sunt præsentes intellectui cogitantis. Idcirco ad libitum potest de una & de alia cogitare. sed in re est ordo & situs naturalis, & necessario interiacet medium inter ciuitatem & ciuitatẽ. Cumq́; aliquo modo intelligibile sit ꝙ angelus feratur per medium, ratio quoq; atq; autoritas ad hoc concordent, ideo hoc uidetur probabiliter eẽ tenẽdum: & aliud membrum, uidelicet ꝙ sine medio possit moueri, arbitror reijciendum, non ꝙ asserã esse falsum, sed quoniã non est in promptu autoritas quæ hoc dicat, nec ratio cogit, imò nec capit hoc. possibile tamẽ est ꝙ deus aliquid dederit spiritualibus illis substantijs, quod carnales nõ capiunt intellectus. Quod uero Augustinus ait, deum mouere spiritualem creaturam per tempus, non per locum, intelligitur de motione per locum circunscriptiue: & quantum ad proprietates loci ac temporis, quod conuenit angelis, in quibus est innouatio, uariatio & successio cogitationum & affectionum. Hæc idem. ¶ De hoc demum, an angelus moueatur in instanti uel successiue ac temporaliter, scribit sic: Cum spatium intermedium sit compositum, & tam angelus q̃ uirtus ipsius sit simplex, dixerunt quidam ꝙ tam angelus q̃ uirtus ipsius improportionabilis sit loco, & improportionabiliter uincit ipsum. ideoq́ motu improportionabili & subito seu in instanti pertrãsit locum seu spatium, qui motus est supra naturam. Sed quia difficile uidetur intelligere, ꝙ pertranseat spatium quin sit in pluribus partibus ei⁹: & ponere ꝙ subito moueatur & sit in pluribus partibus medij, est ponere in illo motu ꝙ sit in pluribus locis simul, quod omnino absurdum est dicere de angelo, ut sancti atq; philosophi & doctores catholici concorditer dicunt: idcirco dicendum ꝙ angelus non mouetur per medium motu subito, sed successiuo. Notandum est ergo, ꝙ in motu successiuo successione perfecta successio oritur ex quadruplici causa. prima est distãtia termini à quo, respectu termini ad quem. secunda est resistentia medij. tertia est partibilitas mobilis. quarta est finitas uirtutis, eo ꝙ finitæ uirtutis sit proprie mouere per spatium in tempore. Hinc motus angeli non est successiuus successione perfecta, quia deficit ibi resistentia medij & partibilitas mobilis. est tamen successiuus ratione distantiæ medij, in quo non potest esse simul per totum, & ratione finitatis uirtutis mouentis, quæ non excedit medium improportionabiliter. idcirco non facit motum medio improportionabilem. Hæc idem.

Augustin.

Questio

Successio mot⁹ successiui oritᷓ ex quatuor.

Tho. Aq.

¶ Circa hæc loquitur Thomas: Triplicem motum sancti attribuunt angelis. primus est secundum illuminationes à deo in mentem angeli descendentes, quæ illuminatio metaphorice motus uocatur, quem beatus Dionysius quarto capitulo de diuinis nominibus attribuit angelis, atq; in tres species eum distinguit, uidelicet in motum circularem, rectum, obliquum. Circularis est, secundum quod lumen intellectuale originaliter descendit de deo in intellectum angelicum. & ipse angelus per idem lumen rursus ascẽdit in deum. sicq́ est ibi motus ab eodem in idem, & est uniformis, inquantum lumen illud nõ egreditur intellectus simplicitatem. Motus uero rectus uocatur, dum angelus lumen sibi desuper communicatum, inferioribus tradit, quasi secundum lineam rectam. Sed motus nominatur obliquus, prout consideratur exitus luminis à deo in mentem angeli: & deinde reflectitur lumen illud ad inferiora, quibus lumen suum angelus tradit. per quod lumen inferiora non reducuntur in angelũ sicut in finem, sed in deum, qui motus est quasi compositus ex recto & circulari, sicut motus qui esset per chordam & arcum ab eodem in idem. obliquatur etenim motus iste, prout recedit ab uniformitate recepti luminis, quod non est in angelis secundis sicut in primo. Secundus motus angelorum est per tempus, quem assignat Augustinus in litera. & quoniam tempus est mensura successiuorum, ideo omnem successionem appellat motum. Per tempus autem inuenitur successio in intellectu angeli, quoniam omnis intellectus qui cognoscit diuersa per diuersas species, nõ potest simul actu illa cognoscere. Intellectus autem angeli potest cognoscere res dupliciter siue duplici specie, puta in uerbo æterno, quod est omnium una similitudo, in quo potest multa simul uidere. & item ꝑ species innatas seu concreatas inditas sibi, quę plures sunt plurium. Hinc per illas species non cognoscit plura simul, nisi quæ per unam speciem repræsentantur. Vnde secundum hoc in intellectu angeli consistit successio, quæ extenso nomine dicitur motio. Differt tamẽ à motu proprie dicto in duobus ad minus. Primo, q̃a nõ est de potentia in actum, sed de actu in actum. Secundo, quia non est continua. Motus nanq; fertur cõtinuus ex continuitate eius super quod est motus, ut in libro Physicorum probatur: & inter duas species intelligibiles intellectas, non est continuatio ulla, sed successio tantum, eademq́ successio dicitur motus. Similis quoq; est ratio de successione uariarum affectionum. Tertius motus est angelorum, secũdum locum qui eis in litera attribuitur autoritate Ambrosij. Et quia moueri in loco sequitur ad esse in loco, & utrunq; ęquiuoce conuenit corporalibus & incorporalibus, sicut iam patuit, quia angelus dicitur esse in loco, inquantum applicatur loco per operationem. & q̃a nõ simul est in locis diuersis, ideo successio talium operationum per quas in diuersis locis esse dicitᷓ successiue, motus eius uocatur. Hinc sicut conceptiones intellectus eius consequenter se habent sine continuatione, ita & operationes ipsius. Vnde motus localis angeli

Angelis sanctis triplex cõuenit motus

Augu.

Ambrosi⁹

nō est cōtinuus, sed ipsæ operationes eius consequenter se habentes circa diuersa loca, secūdum quas in illis est, localis eius motus uocatur. Hęc Thomas in Scripto de hoc, an angelus moueatur.

articul. 1. ¶ In idem redit quod de hac materia scribit in prima parte Summæ, quæstione 53. ubi & addit, motum angeli in loco nō oportet loco commensurari, nec cōtinuitatem habere ex loco, sed est motus nō continuus. Cum enim angelus sit in loco secundum contactū uirtutis, necesse est quod motus angeli in loco nil aliud sit quàm diuersi diuersorum locorū contactus successiue, non simul: quoniam angelus non potest simul esse in diuersis locis, huiusmodi contactus non est necesse esse continuos. pōt tñ in eis continuitas esse, qa ut dictum est, nil prohibet angelo assignare diuisibilem locum per suæ uirtutis contactum, sicut continuo locus diuisibilis assignatur, propter contactum magnitudinis suæ. Hinc sicut corpus successiue & non simul dimittit locum in quo prius erat, & ex hoc causatur continuitas in motu locali ipsius, sic angelus successiue potest dimittere diuisibilem locum in quo extitit prius. sicq; motus eius erit continuus, potest quoq; totum simul dimittere, & toti alteri loco simul se applicare, sicq; motus eius non erit continuus. Hæc Thomas in Summa de hoc, an angelus moueatur.

¶ Porro de hoc, an angelus suo motu pertranseat medium, ait in Scripto: De hoc sunt duæ opiniones. Aliqui enim dicunt, q angelus transit de loco ad locū non pertranseundo medium. Alij dicunt q pertransit medium motu suo, atq; (ut credo) utriq; secundum aliquid uerum dicunt. Nam dico q angelus transit de loco ad locum, ita q pertranseat omnia media, & potest esse q transeat de loco ad locum sine hoc q sit in aliquo mediorum. Potest etiam esse quod motu suo sit in aliquibus medijs, & in aliquibus non sit, cuius ratio sumitur ex prædictis. Essentia etenim angeli secundū se ab omni loco est absoluta, & non diffinitur seu determinatur ad locum, nisi per suam operationem, secundum quod terminatur ad operatum in loco. Hinc qñ operatur circa hunc locum, potest ab essentia sua ex se indeterminata ad locum, imo indifferenti ad omnia loca, quantum in ipsa est, egredi operatio statim ad locum proximum uel remotum: nec operatio ad remotum seu distans, dependet ab operatione quæ est ad rem proximam. Vnde secundum quod habet aliquid operari uel in omnibus medijs locis, uel in aliquibus, aut in nullo, secundum hoc potest pertransire omnia media, aut quædam solum seu nullum. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. ¶ Concordare Petrus uidetur, qui de subito angeli motu ponit exemplum de illuminatione aeris q subito illustratur. ¶ De eadem quæstione scribit in Sū-
artic. 2. ma quæstione 53. Motus angeli potest esse continuus, & non continuus. Si ergo existat continuus, non pōt angelus moueri de extremo in extremum nisi pertrāseat medium: quia ut dicitur quinto Physicorum, Me-
Philosop. dium est in quod prius uenit quod cōtinue mutatur, quàm in quod mutatur ultimum. Ordo enim prioris & posterioris, in motu continuo est secundum ordinē prioris & posterioris in magnitudine spatij seu medij, ut dicitur quarto Physicorum. Si autem motus angeli non sit cōtinuus, impossibile est quin transeat de extremo aliquo in extremum, non pertransito medio: quoniam inter quælibet duo loca extrema, sunt infinita media loca, siue sumantur loca indiuisibilia, siue diuisibilia. & de indiuisibilibus euidens est, quoniā inter quælibet duo puncta sunt infinita indiuisibilia puncta media, cum nulla duo puncta se cōsequantur sine medio, ut sexto Physicorum probatur. De locis quoq; diuisibilibus est necesse hoc dicere, & hoc demōstratur ex motu cōtinuo corporis alicuius. Corpus nanq; nō mouetur de loco ad locum nisi in tempore. In toto autem tempore motum corporis mensurante, nō est accipere duo nunc, in quibus corpus quod mouetur, nō sit in alio & alio loco. quoniam si in uno & eodem loco esset in duobus nūc, sequeretur quod ibi quiesceret: cum nil aliud sit quiescere, quàm in eodem loco esse nunc & prius. Cum ergo inter primum nunc & ultimum nunc temporis mensurantis motum, sint infinita nunc, oportet quod inter primum locum à quo incipit moueri, & ultimum locum ad quem terminatur motus, infinita sint loca. Et hoc sensibiliter sic apparet. sit corpus unum uniꝰ palmi, & sit uia per quam transit duorum palmorum, manifestum est quod locus primus à quo incipit motus, sit palmi unius: Locus quoque ad quem terminatur, est palmi alterius: & dum incipit moueri, paulatim deserit primum palmum, & intrat secundum. Secundum ergo quod diuiditur magnitudo palmi, multiplicantur media loca: q̄niam quodlibet punctum signatum in magnitudine primi palmi, est principium loci unius. & punctum signatum in magnitudine alterius palmi, terminus est eiusdem. Cumq; magnitudo sit diuisibilis in infinitū, & puncta sint infinita sicut & loca media mobile autem infinitatem locorum mediorum non consumit nisi per motus continuitatem: quoniam sicut loca media sunt infinita in potentia, ita & in motu continuo est accipere infinita quædam in potentia. Si ergo motus non sit continuus, omnes partes motus erunt numeratæ in actu. Si igitur mobile quodcunq; moueatur motu non continuo, sequitur quod nō pertranseat omnia media, uel quod actu numeret media infinita. quod est impossibile. Sic ergo secūdum quod motus angeli nō est cōtinuus, nō pertransit oīa media. Hoc autem, s. moueri de extremo in extremum & nō per medium, pōt angelo cōuenire, nō corpori: quoniam corpus cōtinetur & mēsurať sub loco. Vnde oportet q sequatur leges loci in suo motu, sed substātia angeli nō est subdita loco ut cōtenta, sed superior eo & cōtinens. Hinc in ptāte est angeli applicare se loco ut uult, uel per mediū, uel sine medio. Hæc idē in Sūma.

¶ Insuper de quæstiōe his annexa, & partim patēte ex istis, uidelicet an angelus moueať in instāti uel tpe, scribit hic Thomas: Cum oīs mutatio duos habeat terminos, q nequeūt esse simul, qa oīs mutatio ē in cōtingēs, ut dicitur primo Physicorum, oportet cuilibet motui seu mutationi adesse successionē ex hoc, q duo termini simul eē nō queāt. sicq; tempus q̄d est numerus prioris & posterioris, in quibus tota cōsistit rō successiōis, sed hoc diuersimode in diuersis cōtingit. Interdum enim terminus motus est mediatus principio motiōis, uel secūdū mediū quātitatꝫ dimēsiuę, sicut in oīi locali corporis motu, atq; in motu augmēti & diminutiōis, uel scdm mediū quātitatis uirtualꝫ, cuius diuisio attēditur scdm intentionē & remissionē alicuius formæ, sicut in alteratione sensibiliū qualitatū, tuncq; tēpus per seipm mēsurat motū: qa ad terminū successiue puenit, eo q diuisibilis sit. Qñq; uero terminus ad Philosop.

quē nō est mediatus termino à q̄, quēadmodū in mutatiōibus de priuatiōe ad formam, uel ecōuerso, ut in generatiōe & corruptiōe & in illuminatiōe ac cōsimilibus, & illis q̄q mutatiōibus oportet annexum eē tēpus, cum cōstet materiam nō simul esse sub priuatiōe & habitu. Nō autem sic, ꝙ exitus seu transitus de uno extremo in aliud fiat in tempore, sed alterutrum extremorum, uidelicet primum, q̄d mutatiōe abijcitur, est cōiunctum cuidam motui uel alteratiōi, sicut in generatiōe & corruptiōe, uel locali motui solis, ut in illuminatiōe & in termino illius motus est etiam terminus mutatiōis: atq; ꝓ tanto illa mutatio dicitur subita seu instantanea, quia in ultimo instanti tp̄is q̄d mensurat motum præcedētem, acquirit̄ illa forma seu priuatio de qua ante nil inerat, & in illo instanti dicit̄ generatum esse, nō autem, ꝓprie generari: q̄m oīe quod generat̄, generabat̄ & generabit̄, ut in sexto Physicorū ꝓbat̄. Hinc oēs tales mutatiōes instantaneę sunt termini cuiusdam motus prioris, ut sexto Physicorum asserit cōmentator. Porro motus angeli nō pōt esse terminus motus alterius. Vñ oportet ꝙ sit in tp̄e nō in instāti. Sed hoc tēpus est aliud à tp̄e quo mēsurant̄ motus cæli & corporalium rerum. Nullus q̄ppe motus mensurat̄ motu cæli nisi q̄ ordinat̄ ad ip̄m. Cūq; motus angeli nullū ordinem habeat ad motum cæli, præsertim si motus angeli dicat̄ successio operationū, cōstat ꝙ nō mensuret̄ tp̄e q̄d est mensura primi mobilis, sed alio tp̄e, cuius tp̄is naturam accipere possumus ex natura motus. In tp̄e enim est aliquid quasi formale, q̄d se tenet ex parte quātitatis discretæ, uidelicet numerus prioris & posterioris: & aliq̄d materiale, per q̄d est cōtinuū, q̄m cōtinuitatē habet ex motu in quo ē sicut i subiecto & in primo mēsurato per ip̄m, puta in motu cæli, ut fert̄ 4. Physicorum. Motus aūt ille habet cōtinuitatem à magnitudine. Vnde cum motus angeli nō sit cōtinuus, q̄a nō est scd̄m necessitatem, magnitudinis cōditiones habens per quam transit, sicut est in illis quę sunt nata esse in loco, ita ut eorum corporalis substantia cōmensurata sit terminis loci, sed per successionē operationum, sine q̄bus nulla est rō cōtinuitatis in motu ipsius. ideo tēpus illud nō est continuū, sed compositū ex nūc succedentibus sibiinuicē ut numerus operationū succedentiū sibi, tēpus uocet̄, sicut ipsa operationū successio, motus uocat̄: & quot sunt operatiōes ex q̄bus cōponit̄ motus secundū diuersa loca, tot erūt nūc, ex q̄bus cōponit̄ tēpus illud. Quod etiā cōsonat ei, q̄d 6. Physicorum ait Philosophus: Eiusdē rōnis est indiuisibiliter moueri, & tēpus componi ex nūc & motum ex momētis, lineāq; ex pūctis. Nā quāuis linea per quam angelus transit, existat cōtinua, nō tamen est in ea cōtinuitas secūdū q̄d refert̄ ad motum angeli, q̄ diuersa ubi nō cōtinuatim pertrāsit. Hæc Thomas in Scripto.

Auerrois

Philosop.

¶ In q̄bus uidet̄ aliqualiter discrepare à dictis suis in Sūma iam tactis, in q̄bus fatet̄ motū angeli interdum posse eē continuū, scd̄m uariā applicationē suæ uirtutis ad locū. ¶ Deniq; prima parte Sūmæ de hac ipsa scribit materia: Quidā dixerūt localē angeli motū eē in instanti. dicebāt em̄ ꝙ dū angelus mouet̄ de loco ad locū, in toto tp̄e ꝓcedenti sit in termino à q̄, in ultimo aūt termini illi⁹, sit in termino ad quē. nec oportet mediū eē inter duos hos terminos, sicut nec mediū est inter tēpus & terminū tp̄is. Inter duo aūt nūc tp̄is, tp̄s ē mediū. Vñ dicūt ꝙ nō est dare ultimū nūc, in q̄ fuit in termino à quo, sicut in aeris illuminatiōe & generatione substātiali. Nō em̄ est dare ultimū instans in quo fuit aer tenebrosus, uel in quo materia fuit sub priuatiōe formæ ignis: sed est dare ultimū tempus, ita ꝙ in termino tp̄is illius ē uel lumē in aere, uel forma ignis in materia. sicq; illuminatio & gn̄atio substātialis dicunt̄ mot⁹ in instāti. Verum hoc nō habet locum in ꝓposito. De rōne nanq; q̄etis est ꝙ q̄escens similiter se habeat nunc & prius. Ideo in quolibet nūc tp̄is mensurātis q̄etem, q̄escens est in eodem in primo & medio ac ultimo, sed q̄a de rōne motus est, ꝙ id quod mouet̄, aliter se habeat nunc & prius, ideo in q̄libet nūc tp̄is mēsurātis motū, mobile se habet in alia & alia dispositiōe. Vnde oportet ꝙ in ultimo nūc habeat formam quam ante nō habuit. Sicq; patet ꝙ q̄escere toto tp̄e in aliquo, puta in albedine, est esse in illa in quolibet tp̄is illius instanti, sicut in aliquo termino: sed hoc possibile est in motu, q̄a moueri in aliquo toto tp̄e, nō est esse in eodem in quolibet instāte tp̄is illius. oēs ergo hm̄oi motus instantanei sunt termini motus cōtinui, sicut gn̄atio est terminus alteratiōis materiæ, & illuminatio est terminus motus localis corporis illuminantis. Motus aūt localis angeli, nō est terminus alicui⁹ alterius motus cōtinui: sed est per seip̄m, à nullo alio motu dependēs. Hinc impossibile est dicere, ꝙ in toto tp̄e sit in aliquo loco, & in ultimo nūc sit in alio loco, sed assignare oportet nūc, in quo ultimo fuit in loco pręcedenti. Vbi aūt sunt multa nūc, ibi necessario tēpus est, cū tempus nō sit nisi numeratio prioris & posterioris in motu. Vnde relinq̄tur ꝙ motus angeli sit in tp̄e, in continuo inq̄ tp̄e, si motus eius sit cōtinuus: atq; in nō continuo, si motus eius cōtinuus nō sit. Vtroq; etem̄ mō contingit esse angeli motum, ut dictum est. Cōtinuitas aūt tp̄is, ex continuitate est motus: & tēpus illud siue sit cōtinuū, siue nō, nō est idem cum tēpore mensurante motum cæli & inferiora, q̄m motus angeli non dependet ex motu cæli. Hæc idem in Sūma. ¶ Albertus quoq;: Angeli, inq̄t, mouent̄ (ut dicūt sancti) etiam localiter, q̄cq̄d cōtingat de dictis philosophorum. & hoc conuenit ei in quātum est substantia sp̄ualis, cuius potentia uincit oīe, ꝓhibens motū. hocq; uocat Damascenus uelocitatē naturæ eorum. Vincit q̄ppe distantiam spatij, ita ꝙ motus suus nō est spatio ꝓportionatus: & uincit distantiā tēporis, ita ꝙ motus suus non est proportionatus tēpori, nec tempore mensuratur: & uincit obsistens spissum & rarum, ita ꝙ motus eius est ꝑ oīe spissum, rarum & plenum, acsi uacuū esset non resistens mouēti nec moto. & hūc motū dicimus esse supra naturā, nō contra uel infra naturam. Hæc aūt potestas data est angelo in creatiōe suæ naturæ. Et sicut in animali anima est mouēs & corpus motū, ita in angelo uolūtas est mouēs, & angelus ipse est motū. Si autem quærat̄, an pertranseat medium. Rn̄deo sine præiudicio, ꝙ sic, & ꝙ mediū est distantia, sed non angelo: q̄a uirtute mouendi hanc uincit. Et hoc possumus cōsiderare per simile. Dicit nanq; philosophus 6. Physicorū, ꝙ si esset infinita potētia mouēs, moueret in instāti. Quāuis aūt potentia angeli non sit simplicit̄ infinita, tn̄ respectu corporalis potentiæ mouētis, est quodammodo non finita. Ideo si corporalis infinita potētia uinceret distantiā spatij, multomagis dicimus eā uincere potētiā angeli. Ideo dico ꝙ trāsit spatiū indiuisibilit̄. totūq; spatiū efficit̄ ei sicut unū indiuisibile: q̄m motus eius ē ad uolūtatē ipsius. Dictū est em̄ supra, ꝙ ipse est mobilis, & habet in sua uolūtate trāsitū sui mo

artic. 3.

Albertus

Damasce.

Philosop.

tius, & in p̄ſtāte ad ꝓpinquū ſeu ad remotū ęq̄liter. Hęc idem. ¶De hoc uero, an angelus moueat̄ in tpe aut in nūc, ſic ſcribit: Tēpus in ſcripturis (ut mihi apparet) multiplicit̄ dr̄. Videt̄ quoq; ꝙ id quod non habet relationē ad motū cæli, ſicut ad cauſam ſui motus atq; q̄etis, ꝙ illud nō ſit in tpe motus cæli, ſicut numeratū in numero, menſuratū in mēſura. Ait nāq; Rabbi Moyſes, ꝙ oīs motus huius materię in motū cęli reducit̄. ſic aūt motus angeli ad motū nō reducit̄ cæli. Aliud uero tp̄s accipit̄ & eſt in ipſo mobili, ut in ſubiecto, & differt ſcd̄m mobile unūquodq;. Ideo ſicut nos accipimus cōtinuitatē tēporis & diſcretionē & ſubſtātiā in illo, qđ ē ꝓprietas motus cæli: diſcretionē, qm̄ nūerat per duo q̄ ſunt prius & poſterius: continuitatē à ſpatio, per qđ ē mot⁹, eo ꝙ in nullo loco diſcreto accipit̄ mobile, ſed ut per quēlibet in quo ē q̄ſi locus fluēs renouādo ſitū cōtinue. & ſubſtātiā, per hoc ꝙ id qđ fert̄, ē unū in toto motu. Ita oportet nos cōſiderare in hac parte naturā tēporis huius, ſecundū naturā motus ac mobilis. Cōſtat aūt ꝙ angelus motus. i. q fert̄, ſit indiuiſibilis, ſicq; quod adiacet ei, ē indiuiſibile. Loco uero per quē ē motus, non ē cōmenſuratus. ergo nō accipit̄ ante & poſt in loco. Cū ergo ab illis fuerit prius & poſterius in motu, non habebit motus ſimul prius atq; poſterius ſpatij. Vincit̄ etiā diſtātia à ui mouētis potētiæ. ideo ſpatiū faciet ſibi cōtinuū motū. Præterea aduertendū ꝙ circa hāc quæſtionē ꝓpter eius difficultatē ſunt multæ opiniōes, q̄rum quędā ſunt reputatæ hæreticę à modernis. Quidā nāq; philoſophi tenētes uetus teſtāmētū, in quo multum legit̄ de miſſiōibus angeloꝝ, ut Rabbi Moyſes, Rabbi Eliezer & Rabbi Iohāna, dixerūt angelos nō moueri, ſed oēs uirtutes q̄ ſunt in materia, eis obedire ad nutū. ideo per effectū illaꝝ uirtutū obedientiū angelos moueri, nō aliter. Qđ cū contrariet̄ ſcripturis, reputat̄ hæreticū. Alij dixerūt angelū ſimul eē in pluribus locis & hoc eē eius moueri, & etiam in oībus eē ſi uelit. & hoc quoq; reputat̄ hæreticū, cū angelus habeat finitā ſubſtātiā ſecūdū dicta ſanctorū, nec ualeat ſimul eē in plurib⁹ locis. Alij dicūt ꝙ motus angeli ē ſm uolūtatē ipſius, & mouet̄ in nūc ſi uult, & mouet̄ in tpe ſi uult. Alij dicūt ꝙ mouet̄ non in nūc, ſed in tpe imperceptibili, q̄d ē repente moueri, ꝓpter qđ apparet nobis, ꝙ moueat̄ in nūc. Alij dicūt ꝙ mouetur in nūc uno, ſm duas rōnes accepto, uidelicet utē finis p̄teriti principiūq; futuri. & ideo moueri ſuū, & ſuū motū, ſimul eſſe. Alij demū alit̄ & aliter dicūt, ita ꝙ uix ſunt duo in q̄ſtione hac cōcordantes. Hęc Albertus.

¶Præterea has tres q̄ſtiones determinat Albertus exquiſitius in libro ſuo de q̄tuor coæquæuis, tractatu de angelis, ubi poſt plurima argumenta r̄ndet ad primā, Dicimus cū ſanctis ꝙ angeli mouent̄ localiter, & tranſeūt de loco ad locū. & q̄n ſunt in uno, non ſunt in altero. & circa hoc oberratū ē q̄tuor modis. Vnus eſt dicētiū ꝙ angeli nūq̄ mouent̄, ſed cū ſint motores ſphę raꝝ ad cōſiſtētiā uniuerſi eē, mouēt uolūtates cordaq; hoīm, & etiā ſenſus ad ea q̄ uolūt. & hic error ē Rabbi Moyſi atq; Auerrois & alioꝝ q̄rūdā. Alius ē eoꝝ q ex debili rōne dicūt angelū eē in pluribus locis, & itē ubiq; ſi uoluerit. Tertius ē eoꝝ q dicunt angelū ſic uenire de fine ſpatij unius ad aliū locū, ꝙ nō trāſit mediū, ſed trāſilit. Quartus ē dicētiū ꝙ ſic trāſit mediū, qđ ē à termino à q̄ & ad quē ſm ſuū motum aliq̄ mō, ſicut aliud ſeu corporale mobile tranſit ꝑ mediū. Haꝝ duaꝝ opinionū duæ primæ extāt hæreticæ, aliæ duæ ſunt fatuę.

Porro de mō motus q̄ mouent̄, ſubiungit: Angeli mouent̄ ſm locū tm̄, & motus illius eſt ſm opportuna loca ad cuſtodiēdū ſibi deputatos. ¶Si aūt obijciat̄, q ain de cæleſti hierarchia ca. 7. S. Diony. loq̄t̄ ꝙ angeli ſancti ſunt in circuitu dei choꝝ faciētes. Atq; in lib. de diuinis noībus ca. 4. teſtat̄ ꝙ mouent̄ in directū & circulariter & oblique. Damaſcenus q̄q; lib. 2. Angelus, inq̄t, ē ſubſtātia ſp mobilis, qđ intelligit de motu cuiuſdā alteratiōis, ſecūdū q̄d ipſe affirmat oē creatū eē uertibile. ¶Dicēdū ad duo prima, ꝙ B. Diony. loq̄t̄ de motibus angeli quātū ad intelligibilia, Damaſcenus uero loq̄t̄ de motu alteratiōis in uolūtate ſecūdū cōparationē ad naturā, & nō ad ſtatū cōfirmatiōis. De hoc autē an moueat̄ in tpe uel nūc, dicimus ꝙ duplex ē tp̄s. Vnū qđ ē mēſura motus cōtinuoꝝ, qđ ē cōtinuū, de quo & tractāt philoſophi. Aliud, qđ ē mēſura motus indiuiſibiliū, & illud nō ē cōtinuū, ſed ē collatio nūc ipſoꝝ, inter q̄ nō ē tp̄s mediū. & de illo aſſerit Auguſt. qđ deus mouet angelū ſeu ſpūalē creaturā ꝑ tp̄s tm̄. Dico igit̄ ꝙ localis mot⁹ angeli, ē inter nūc & nūc, inter q̄ nō mediat tp̄s. Hæc Albertus ibidē. ¶Præterea hęc ſcripta & r̄nſa Alberti magis catholice meliuſq; ſonare uidēt̄, q̄ ea q̄ ſup iſta materia in ſuo ſcribit cōmēto ſup librū de Cauſis, in q̄ cōmēto tractatu de intelligētijs ca. 5. dicit & multipliciter ꝓbat, ꝙ intelligētia nō mouet̄ neq; cū motu eſt, nec magnitudinem habet. & ꝙ q̄libet intelligētia in ſuo ordine primus ē motor. & in eodem ait tractatu, ꝙ nō ſit immediatus motor orbis, ſed in ſe immobilis pſeuerans, mouet orbem ſeu immediatū atq; cōiunctū eius motorē, uidelicet animā nobilē: ſicut deſideratū mouet deſideriū ac deſiderantē, & tn̄ idē Albertus ſicut iā patuit in p̄allegatis libris tales opiniones iudicat eē nō ſolū erroneas, ſed itē hæreticas. Si aūt dicat̄ ꝙ in iſtis libris loquit̄ ſicut theologus & uere catholicus, in p̄racto aūt cōmēto ſicut philoſophus, & tāq̄ Peripateticoꝝ expoſitor, defenſor & imitator, & ſecūdū naturalis rōnis dictamē, fateor plane ſic poſſe r̄nderi: q̄a & ipſe Albertus in tractatu illo de intelligētijs. 1. ſcribit cap. Peripateticoꝝ hic opinionē defendimus, q negāt intelligētiā loco diffiniri, dicētes oēm intelligētiā eē ubiq; & ſp. Multa quoq; his cōſimilia ſcribit ibi ac alibi. Veꝝ an r̄nſio iſta ſufficiat, rite ambigit̄, ſi tn̄ de hoc licet ambigere. Nēpe dn̄s Stephan⁹ Parrhiſiēſis ep̄s cōdēnauit, reprobauit, ꝓhibuit huiuſcemodi modū loquēdi, quo dr̄: Hoc ueꝝ ē ſecūdū naturalē rōnē aut philoſophoꝝ doctrinā ſeu Peripateticoꝝ traditionē, nō ſecūdū ſcripturaꝝ aut fidei documēta, quaſi ſint duæ ueritates ſibi inuicē cōtrariæ. Imo q̄cq̄d Chriſtianæ fidei ueritati repugnat, abſolute ſimpliciterq; cēſendū ē falſum & denegādū nec defendēdū. Nihilominus & Vdalric⁹ hūc modū loquēdi Magiſtri ſui Alberti nōnūq̄ in ſua ſeq̄t̄ Sūma, dicēdo: Hoc aut hoc ueꝝ ē ſecūdū Peripateticos, quis ſecūdū ſcripturas & fidē aliter ſit dicēdū. Hoc etiā attēdēdū, ꝙ Albertus hoc loco nil loq̄t̄ de motu angeloꝝ ī aſſumptis corpibus. Nā & de hoc fuit ſpecial̄ opiniōis, dicēs angelos nūq̄ re uera aſſumere corp̄a, neq; ab extra in corpibus ſic aſſumpt̄ realit̄ apparere, ſed poti⁹ ſimilitudines reꝝ imprimere ſenſibus, ut refert Vdalric⁹ in Sūma ſua lib. 4. ꝓut lib. 2. ſi deus p̄ſtiterit, plenius referet̄ et diſcutiet̄. Deniq̄ p̄inductis ex Alberto de motibus angeloꝝ, cōſonāt ſcripta Vdalrici in Sūma ſua lib. 4. cuius dicta in uerbis Alberti uirtualiter cōtinet̄. Richardus aūt circa p̄dicta aliq̄liter recedit à Thoma circa modū quo angelis cō

Tp̄s accipit̄ multipliciter.

Obiectio

Diluatio

August.

Richard⁹

uenit moueri, quēadmodū et circa modū q̄ angelis cōuenit eē in loco, ut recitatū ē supra. Nā sicut ait angelis cōuenire eē in loco diffinitiue nō solū p operationē, sed etiā rōne limitatæ ac finitæ eorū eēntiæ, sic dicit eis cōpetere motū rōne utriusq;. Vñ sic ait: Angelus est in aliq̄ loco determinato diffinitiue, & nō habet necessariā colligationē ex sua natura ad locū illum. Imo neq; ad aliquē, qm̄ sua eēntia à nullo depēdet loco, ergo potest eē in alio loco, q̄uis unus locus sit magis cōgruus ei q̄ alter. & in hoc Richardus recedit à Thoma. ¶Cōsequenter scribit Richardus: De hoc, an angelus motu suo ptrāseat mediū, Dixerūt aliq̄ q; angelus pōt se mouere de loco ad locū ptrāseundo mediū, si uult, uel nō ptrāseundo: qm̄ dicūt angelū nō eē in loco, nisi p suam operationē. Cuius opiniōis fundamētū ē improbatū. Alij dicūt q; qa pcisa rō existētiæ angeli in loco, ē sua simultas cū loco, uel cū re existēte in loco, atq; (ut ipsi dicūt) in uolūtate ē angeli facere simul cū loco uel nō, ideo dicūt q; in uolūtate angeli ē trāsire de loco ad locū, ptranscūdo mediū uel nō ptrāseūdo, sicut cōplacet ei. Sed cōtra hāc opinionē ē cōior doctorū opinio. Ideo dico q; dū angelus mouet̃ de loco ad locū, optet eū trāsire p mediū. nō t̃n instar corporaliū rerū, qa nō cōmēsurat̃ medio, nec actu neq; potētia. ¶At uero de hoc, an motus angeli sint in instāti, sic scribit: Dixerūt aliq̄ q; angelus pōt trāsire mediū inter duo loca in instāti, qm̄ q̄uis uirtus angeli nō sit scd̄m se infinita, t̃n in infinitū excedit spatiū q̄dcūq; finitū, quēadmodū linea scd̄m se finita, excedit pūctū in infinitū. Sed hæc rō nō inuenit̃ sufficiēs, qm̄ spatiū nō solū resistit mobili rōne suæ spissitudinis, sed etiā rōne suæ diuisibilitatis. Idcirco dicēdū q; angelus nō pōt se mouere neq; mutare p mediū in instāti: qa si angelus trāsferat se de loco ad locū p mediū, nō ē dare locum signatū in medio, in q̄ nō possit eē in actu, qm̄ pōt eē in loco diffinitiue: sed i oībus locis in q̄bus pōt eē actu, ē in potētia actui mixta. Cū uero aliq̄d trāsfert̃ de loco ad locū, existēdo in oībus intermedijs locis in potētia & nō in actu puro, trāsfert̃ de loco ad locū successiue. talis aūt trāslatio nō ē in instāti. Hæc Richardus, cuius in hac re positio ab Alberti īfusione dissentire uidet̃. ¶Thomas demū de Argētina, p incōueniēti hoc reputat, q; angelus dicat̃ moueri à termino uno ad alium, ita q; nō trāsit, sed trāsilit mediū. Erratū ē, ingens, circa motū angelorū triplicit̃. Philosophi nāq; q̄dā dixerūt q; angeli nūq̄ mouet̃, sed mouēt sphæras uoluntatesq; hoīm. Quidā uero opinati sunt, q; angelus ē simul in pluribus locis, & ubiq; si uelit. Dixerūt itē nōnulli q; angelus sic uenit de fine spatij, q; nō trāsit mediū, sed trāsilit. Hęc ille. ¶Durād⁹ uero iuxta modū q̄ paulo añ dixit angelū eē in loco, dicit & hic ipm̄ moueri, Sed sicut ōnsum ē, imaginatio illa ē tā aliena ab oī ueritate & rōne, q; indigna ē recitari, nec ipse assertiue (ut tactū ē) ponit eā. ¶Postremo Aegidius de hoc, q; angelus possit moueri, concordat cōi doctrinę doctorū. De hoc uero, an opteat q; ptrāseat mediū, opiniōes recitat aliorū, & specialiter Thomę, uolētis duas opiniōes oppositas quātū ad aliq̄d uerificare & cōcordare, dicēdo q; angelus pōt moueri ptrāseūdo mediū, & nō ptrāseūdo, scd̄m q̄d' opat̃ in uno extremo, & itē in alio, nō t̃n in medio, uel etiā in medio, ꝑut nūc ex Thoma ē enarratū. Huic positiōi contradicit Aegidius, dicēs nō posse eē q; angelus opet̃ in uno extremo, deinde in alio loco, ita q; nō opet̃ in medio. & hoc, ꝑpter cōnexionē ordinis uniuersi & partiū eius. Q̄d' dictū nullā apparētiā habere uidet̃. Nō em̄ hoc ptinet ad ordinē uniuersi, ut angelus operet̃ in partibus eius scd̄m ordinē situum, nec in talibus accidētalibus opatiōibus singulariū psonarū ordo uniuersi consistit. Certū quoq; uidet̃, q; dū deus mittit angelū de cęlo ad hoīem certū in terrā, angelus ille nō exercet opationē specialē circa uniuersa & singula infra cælū empyreum & terram contenta. Nec angelis quibuslibet conuenit ministerium circa quæcunque huiusmodi. Tenet etiam Aegidius, quòd angelus non mouetur in instanti. Imo dato quod non transiret medium, adhuc non moueretur in instanti, ut ait.

Tho. Ar. / Durand⁹ / Aegidius / Diony.

Hic redit ad propositum, repetens superius dicta, ut addat alia. Distinctio XXXVIII. A

NVnc ergo ad propositum reuertētes, cœpto insistamus. Supra dictū est, q; præsciētia dei futurorū t̃m est, sed oīm tā bonorū q̄ malorū. Sciētia uero uel sapiētia nō m̃o de futuris, sed etiā de præsentibus & futuris: nec t̃m de tēporalibus, sed etiā de æternis: qa seipum nouit deus. Hic orit̃ quæstio nō dissimulāda, utrū scilicet sciētia uel p̄sciētia sit causa rerū, an res sint causæ sciētiæ uel p̄sciētiæ dei. Videt̃ em̄ præsciētia dei causa esse eorū quæ ei subsunt, ac necessitatē eueniēdi eis facere: qa nec aliqua futura fuissent nisi deus ea p̄scisset, nec pñt nō euenire cū deus ea p̄sciuerit. Si aūt impossibile est ea nō euenire, qa p̄scita sunt: uidetur ergo ipsa p̄sciētia qua p̄scita sunt, eis eē causa eueniēdi. Impossibile est aūt ea nō euenire cū p̄scita sint, qa si nō euenirēt cū p̄scita sint, falleret̃ dei p̄sciētia. At dei præsciētia falli nō pōt. Impossibile ē ergo ea nō euenire cū præscita sint. Sic ergo præsciētia causa eorū eē uidet̃ quæ præscita sunt. Hoc idē & de scientia dr̃, s. q; qa deus aliq̄ nouit, ideo sint. Cui sentētiæ Augu. attestari uidet̃, in XV. li. de Tri. sic dicēs: Nō ista ex aliquo tpe cognouit deus, sed futura oīa tpalia: atq; in eis etiā q̄d, & q̄ñ ab illo petituri fueramus: & quos & de q̄bus rebus uel exauditurus uel nō exauditurus eēt, sine initio ante præsciuit. Vniuersas aūt creaturas, & sp̄uales & corporales, non qa sunt, ideo nouit: sed ideo sunt, qa nouit. nō em̄ nesciuit quæ fuerat creaturus Quia ergo sciuit, creauit: nō qa creauit, sciuit. Nec aliter sciuit creata q̄ creāda. Nō em̄ eius sapiētiæ aliq̄d accessit ex eis: sed illis existētibus sicut oportebat, & q̄ñ oportebat, illa mansit ut erat. Vnde in Ecclesiastico: Anteq̄ crearētur oīa, nota sunt illi, sic & postq̄ cōsummata sunt. Ecce his uerbis uidet̃ Augustinus

Aug. 15. de tri. cap. 13. / Eccl. 23. d

innuere, sciẽtiam & p̃sciẽtiã dei causam esse eorũ quæ fiunt, cũ dicit ideo ea esse q̃a deus nouit. Idẽ quoq; in sexto lib. dicere uidet̃: Cum, inq̃t, decedãt & succedãt tp̃a, nõ decedit aliq̃d uel succedit sciẽtiæ dei, in qua nouit oĩa quæ fecit p ipsam. Nõ eĩ hæc quæ creata sunt, ideo sciũtur à deo, q̃a facta sunt: sed potius ideo facta sunt, q̃a immutabiliter ab eo sciũtur. Et hic etiã significare uidetur, dei sciẽtiam causam eorũ esse quæ fiunt: dicens non ideo deum ea nouisse, q̃a facta sunt: sed ideo facta sunt, quia nouit ea deus. Ideoq; uidetur dei scientia uel præscientia causa esse eorum quæ nouit.

Inconuenientia ostendit quæ sequerentur, si diceretur scientia uel præscientia causa omnium rerum quæ ei subsunt. B

Quod si ita est, est ergo causa omnium maloꝝ, cum omnia mala sciantur & præsciantur à deo, quod longe est à ueritate. Si enim dei scientia uel præscientia causa esset malorum, esset utiq; deus autor malorum: quod penitus falsum est. Non ergo sciẽtia uel præsciẽtia dei causa est oĩm quæ ei subsunt. *Quod res futuræ non sunt causa scientiæ uel præscientiæ dei.* C

Neq; etiã res futuræ causa sunt dei præsciẽtiæ, licet eĩ non essent futuræ nisi p̃scirentur à deo, nõ tñ ideo p̃sciuntur, q̃a futuræ sunt. Si eĩ hoc esset, tunc eius quod æternũ est, aliquid existeret causa, ab eo aliẽnũ, ab eo diuersum: & ex creaturis depẽderet scientia creatoris, & * creatũ causa esset increati. Origenes tñ sup epistolã ad Roma. ait: Nõ ꝓpterea aliq̃d erit, q̃a id scit deus futuꝝ: sed q̃a futurũ est, ideo scit̃ à deo anteq̃ fiat. Hoc uidetur p̃missis uerbis Augustini obuiare. Hic enim significari uidetur, quod res futuræ causæ sint præscientiæ: ibi uero, quod præscientia causa sit rerum futurarum. * creatura.

Orig. sup epl'ı̃ Pauli ad Ro.

Quid ex prædictis tenendum sit, cum determinatione autoritatum. D

Hanc igit̃ quæ uidetur repugnãtiã de medio tollere cupiẽtes, dicimus res futuras nullatenus causam eẽ p̃sciẽtiæ uel sciẽtiæ dei: nec ideo p̃sciri uel sciri, q̃a futuræ uel factæ sunt, ita exponẽtes q̃d ait Origenes: Quia futurũ ẽ, ideo scitur à deo anteq̃ fiat. i. q̃d futurũ ẽ, scitur à deo anteq̃ fiat: neq; sciretur nisi futurũ eẽt, ut nõ notetur ibi causa, nisi sine qua nõ *fieret. Ita etiã dicimus scientiã uel p̃scientiã dei nõ eẽ causam eorũ quæ fiũt, nisi talẽ sine q̃ nõ fiũt, si tñ sciẽtiam ad notitiã tm̃ referamus. Si uero noĩe sciẽtiæ includitur etiã bñplacitũ atq; disposi tio, tũc recte põt dici causa eorũ quæ deus facit. His eĩ duobus modis (ut supius p̃taxatum est) accipitur cognitio uel sciẽtia dei, s. ꝓ notitia sola, uel ꝓ notitia simul & beneplacito. Hoc mõ forte accepit August. dicẽs: Ideo sunt, q̃a nouit. i. q̃a sciẽti placuit, & q̃a sciens disposuit. Hic sensus ex eo adiuuatur, q̃a de bonis ibi tm̃ agit Augustinus, s. de creaturis, & de his quæ deus facit: quæ oĩa nouit nõ solũ sciẽtia, sed etiã bñplacito ac dispositiõe. Sic ergo ibi accipitur dei cognitio, ut nõ mõ notitiã, sed etiã bñplacitũ dei significet. Mala uero scit deus & p̃scit antequam fiant: sed sola notitia, nõ beneplacito. Præscit enim deus & prædicit, etiã quæ non est ipse facturus, sicut præsciuit & prædixit infidelitatem Iudæorum, sed non fecit. Nec ideo quia præsciuit, ad peccatũ infidelitatis eos coegit: nec præscisset uel prædixisset mala eorum, nisi essent ea habituri. Vnde Augustinus super Iohannem: Deus, inquit, futurorũ præscius, per prophetam prædixit infidelitatem Iudæorum, sed non fecit: neq; præscisset mala eorum, nisi ea haberent. Non enim ideo quenquam ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata prænouit: illorum enim peccata præsciuit, non sua. Ideoq; si ea quæ ille præsciuit, ipsorũ nõ sunt, nõ uera ille p̃sciuit. Sed q̃a illius p̃sciẽtia falli nõ põt, sine dubio nõ alius, sed ipsi peccãt, quos de⁹ p̃cõres eẽ p̃sciuit. Et ideo si nõ malũ, sed bonũ facere uoluissẽt, nõ malũ facturi præuiderẽtur ab eo, q̃ nouit quid sit quisq; facturus. His uerbis aperte ostẽditur, si diligenter attendamus, præscientiam dei non esse causam malorum quæ præscit: quia non ea præscit tanquam facturus, nec tanquam sua, sed illorum qui sunt ea facturi uel habituri. Præsciuit ergo illa sola notitia, non beneplacito autoritatis. Vnde datur intelligi, quod deus econuerso præscit bona tanquam sua, tanquam ea quæ facturus est, ut illa præsciendo simul fuerit ipsius notitia & autoritatis beneplacitum.

Augu. sup Iohannẽ tract. 53 b

Contra hoc quod dictum est, præscientiam dei non posse falli, oppositio. E

Oppositio

Ad hoc autem quod supra dictum est, scilicet præscientiam dei falli non posse, soletã quibusdam ita opponi; Deus præsciuit hũc lecturum uel aliq̃d huiusmodi, sed põt eẽ ut iste nõ

legat, ergo potest aliter esse q̄ deus præsciuit, ergo potest falli dei præscientia. Quod omnino falsum est. Potest equidem non fieri aliquid, & illud tamen præscitum est fieri, non ideo tamen potest falli dei præscientia: quia si illud non fieret, nec à deo præscitũ esset fieri. Sed ad huc urgent quæstionem, dicentes: Aut aliter potest fieri quã deus præsciuit, aut non aliter. *Sed nõ aliter, ergo necessario cuncta eueniunt: si uero aliter, potest ergo dei præscientia falli uel mutari. Sed potest aliter fieri, quia potest aliter fieri quã fiat: ita autẽ fit ut præscitũ ẽ, aliter ergo potest fieri quã præscitum est. Ad quod dicimus, illam locutionem multiplicem facere intelligentiam, scilicet aliter potest fieri quã deus præsciuit, & huiusmodi: ut potest non esse quod deus præsciuit, & impossibile est non esse quod deus præsciuit, & impossibile est non esse præscita omnia quæ fiunt, & huiusmodi. Possunt enim hæc coniunctim intelligi, ut conditio sit implicita & disiunctim. Si enim ita intelligas, non potest aliter fieri quã deus præsciuit, id est, non potest utrũq; simul esse, s. q; deus ita præsciuerit fieri & aliter fiat, uerum intelligis. Si autem per disiunctionem intelligas, ut dicas hoc aliter non posse euenire quã euenit, quomodo futurum deus præsciuit, falsum est. Hoc enim aliter potest euenire quã euenit, & tamen deus hoc modo futurum præsciuit. Similiter & alia determinatio, scilicet impossibile est illud non euenire quod deus præsciuit, uel cum deus præscierit: si coniũctim intelligas, uerum dicis: si disiunctim, falsum. Ita etiam & illud: Impossibile est non esse præscitum omne quod fit, id est, non potest esse utrũq; simul, scilicet ut fiat & non sit præscitum, hic sensus uerus est. Si uero dicis deum non potuisse non præscire omne quod fit, falsum est. Potuit enim facere ut non fieret, & ita non esse præscitum.

[Margin: Rñsio. — Oppositio — *Si — Rñsio.]

SVMMA DISTINCTION. XXXVIIJ.

QVia præcedenti distinctione uidebat̃ Magister à principali proposito aliqualiter digressus, tractando uidelicet qualiter angelis conueniat esse in loco, localiterq; moueri siue in tempore, nunc ad propositum redit, de cognitione dei prosequẽdo materiam & specialiter in præsenti determinat distinctione de scientia dei, an sit causa rerum. Et circa hoc arguit ad partẽ utranq;, ac deinde determinat q̄d sit tenendũ. Specialiter quoq; inquirit, an scientia seu p̄scientia dei quã cõstat ęternã infallibilemq; consistere, imponat rebus necessitatem. Quocirca respondet atq; elucidat qualiter simul stent præscientia dei & contingentia rerum.

QVAESTIO .I.

MOdo quærit̃, An scientia dei sit causa rerum, vel econuerso. ¶Videt̃ q; scientia seu præscientia dei non sit causa rerum. Primo, quia necesse esset cuncta præscita accidere.
2. ¶Item sequeretur q; causa esset malorum & priuationũ, omniumq; defectuum, imò & mortis, cum tamen scriptum sit, [Sapi. 1.] Deus mortem non fecit. Omnia enim ista clarissime scit & præscit.
3. ¶Insuper sicut in textu habetur, Origenes [Origenes] scribit super epistolam ad Romanos: Non ideo quid futurum est, quoniam deus illud pręcognoscit: sed q̄a futurum est, ideo deus scit illud esse futurum.
4. ¶Rursus, causa est ad cuius esse sequitur aliud. si ergo scientia aut præscientia dei causa est rerum, sequetur: Hoc deus pręsciuit, ergo certissime est futurum, non igitur contingenter.

[Alexãder] ¶Circa hęc multa quęrit & scribit irrefragabilis doctor, uidelicet an præscientia dei sit æterna uel temporalis, an sit causa rerum, an sit causata à rebus, an inferat rebus necessitatem, an stet cum libero arbitrio, an sit infallibilis. [Quęstio. Qualiter sciẽtia dei sit ęterna.] Itaq; de hoc an sit æterna, rñdet: Quædam dicuntur de re æterna, puta de deo sine principio & sine fine, ut esse bonum, iustum, sapientem. quædã uero cum principio & cum fine, ut deus creat hãc animam. Quædam cum principio, non cum fine, ut deus est dominator. Consimiliter quædam dicũtur de deo sine principio & cum fine, sicut præscire quod hodie aut cras fit. Idcirco dicendum quod præscientia dicit quid æternum, tamẽ cum respectu ad temporale. Est ergo loqui de æterno absolute, & sic scientia dei ẽ ęterna. Item est loqui de æterno in comparatione seu respectu, sicq; præscientia dei uocatur æterna. Præscientia etenim ponit esse in causa cum respectu futuritionis, quia concernit futura: & antecessio in nomine p̄scientię designata, est ęternalis. ¶Si ergo sic arguatur, [Obiectio] cum futurum accidit seu impletur, deus desinit illud præscire, ergo præscientia dei desinit: nõ est ergo æterna, cum æternum inuariabile sit nec desinat esse. ¶Dicendum [Dilutio.] q; sicut deus cœpit ex tempore dici dominator & huius rei creator, absq; sui mutatione per mutationem factam in rebus, sic sine sui uariatione desinit rem præscire ex rei euentu & uariatione: & hoc cõtingit ex respectu seu relatione designata in præscientia, quæ non est realis ex parte dei, sed creaturæ. Præscientia ergo quantum ad id quod est, æternaliter manet: sed quantum ad respectum connotatum, desinit esse, sicut homo stans fixus absq; sui mutatione fit alteri sinister & dexter. Hæc Alexander.

¶Qui de hoc, an præscientia dei sit causa rerum, sic scribit: Quemadmodum in deo ponitur scientia simplicis notitiæ & scientia approbationis, sic & præsciẽtia dupliciter ei asscribitur. Itaq; præscientia approbationis, seu practica sciẽtia, uel scientia beneplaciti, põt notare ac dicere causam respectu eius quod ita præscitum est ratione approbationis subintellectę. Non autem præscientia ista dicit causam ratione antecessionis, quæ intelligitur & signatur per ante. Porro præscientia simplicis notitiæ nullo modo dicit causam ei' quod præscitum est. Ex his patet quod res nullo modo sit causa scientiæ aut præscientiæ dei, sicut nec temporale æterni. Et quamuis res creata seu futura dicatur causa sine qua non scientiæ uel præscientię dei, nõ tamen cõcedendum est absolute quod sit aliquo mo-

do causa ęterni, nec per se, neque per accidens: quoniam causa sine qua nō, nō aliud dicit quam rationem concomitātię. Cumque dicitur quia futurum est, idcirco præscitur: dicendum quod ideo non dicit ibi causam, sed solum rationem aut relationem respectu eius quod dicitur p. unde futurum est causa seu ratio quare respectu ipsius dicatur præscientia, sed non eius quod est præsciētia. Vel dicendum quod Origenes non ponit actiuā, sed passiuam. ideo non est concedendum, quia futurū est, idcirco scit deus illud: sed, ideo scitur à deo. sic enim notatur causa aptitudinis ad sciendum ex parte scibilis. In actiua uero magis notaretur causa respectu alicuius in sciente. Amplius, Res futura bene dicitur causa præscientiæ in dicendo, hoc est, quare dicatur & nominetur præscientia. Hæc Alexander.

¶ Videtur etiam posse dici, quod res futura est causa, id est, signum quod præscitur à deo. & hoc est causa à posteriore, & quantum ad nos.

Albertus ¶ Porro ab hac respōsione uidetur aliqualiter discordare responsio Alberti, dicētis: Præscientia dei sicut & eius scientia, causa est quarundam rerum futurarum, & quarundam non est causa, Non enim placet solutio quorundam, dicentium quod scientia dei nō est causa aliquorum: quia præscientia dei potest esse duplex, uidelicet simplicis intelligentiæ & approbationis. Nam simplex notitia non dicit ordinem ad futurum, secundum quod est de his quæ possunt esse & non erunt. idcirco respectu illorum non potest præscientia dici. Hic quoque plus quæritur, an præscientia dei sit causa rerum, quàm utrum sciētia. Hinc mihi apparet quod quorundam sit causa, quorundam non. ad omnia tamen habet ordinem antecessionis ac certitudinis, ut patebit.

Augusti. Nempe ut loquitur Augustinus, Omnium quæ naturaliter sunt, & naturam conseruant, non uitiant, præscientia dei est causa operatiua, malorum uero non est causa, tamen præordinat ac præuidet ea. Sed hoc uerum est, quod necessarium & contingens absolutum non causatur ex illa, sed potius ex proximis causis, quarum dispositiones sequitur effectus, quia essentialiter sunt in effectu.

Questio. ¶ Si uero quæratur, utrum pręscientia uniuersaliter causa sit futurorum: dico quod non, quoniam non est causa futurorum malorum, sicut nec ars causa est uitij contra artem, quod tamē ars præscit & corrigit.

Obiectio soluitur. Si autem sic arguatur, Deus præscit hoc, ergo de necessitate erit. dico quod sequitur, loquendo de necessitate consequētiæ. & hoc propter ordinem præscientiæ ad præscitū. sed non sequitur, loquendo de necessitate consequentis seu rei nec in bono cuius præscientia causa est, neque in malo cuius non est causa. De hoc tamē postea magis dicetur. Ad autoritatem quoque Origenis dicendū, quod non intendit loqui de causa rei, sed de causa cōsequentiæ. Illa namque sumitur ab effectu ad causam, & econuerso. Excellit autem scientia summi opificis scientiam humani artificis, qui licet præconcipiat formā totius operis sui, nec accipiat eam ex opere: attamen multa incidunt circa opera sua ex fractura instrumētorum & inæqualitate materiæ, quæ ipse non potest præscire, nec ualet ea cognoscere nisi per effectū. Summus uero artifex non solum præscit omne quod facit & faciet, sed etiam præscit quicquid illi eueniet ex secūdarum defectu causarum, quæ operantur sub eo. aliàs imperfecta esset eius scientia. Hæc Albertus.

Vdalric. ¶ Concordat Vdalricus in Summa sua libro secundo. Scientia, inquit, dei secundum rationem suæ prioritatis ad effectus & ad omnes defectus incidentes, præscientia seu pręuidentia appellatur. ideo quamuis significatum huius nominis scientia, sit æternū, nec à creatura dependens, attamen ratione connotatæ prioritatis, quam relatiua dicit ad posterius, dicitur relatiue ad creaturam. ideo si nullæ res fuissent futuræ, non fuisset in eo præscientia, sed scientia. Nec tamen hinc sequitur, quod sciētia dei sit cum tempore sicut nostra: quia cū dicitur deus scire futura, tempus ponitur ibi ut conditio rei scitæ, non scientis nec diuinæ scientiæ. Hinc deus eodem modo cognoscit rem cum est, sicut præsciuit futuram. Idem intellige in prouidentia, prædestinatione, dispositione, quorum nullum secūdum suam propriam rationem fuisset in deo, si ponatur creatura non esse nec futura fuisse. Hinc in deo non est proprie memoria præteritorum, quamuis sciat præterita, sicut in eo est uisio pręsentium & pręscientia futurorum: quia memoria implicat conditionem temporis non solum circa cognitum, sed etiam circa cognitiōem, quæ est cum determinatione præteriti temporis.

¶ De hac re rursus in eodem libro capitulo alio scribit Vdalricus: Pręscientia dei significat scientiam eius in ordine ad futura. ideo sicut duplex est dei scientia, scilicet simplicis notitiæ & approbationis, sic dupliciter ordinatur præscientia ad futura. Si enim significet ordinem scientiæ simplicis notitiæ ad illud futurum, quod deus solum tali scientia nouit, hoc non est nisi malum. Nam quamuis simplici notitia sciat etiam omnia quæ facere potest nec faciet, cum ista non sint futura, ideo non significatur ibi nisi ordo durationis: quia scientia dei duratione æternitatis præcedit mala futura, & non significatur ibi ordo causæ ad causatum. Si uero significet ordinem scientiæ dei beneplaciti ad illa futura, quæ tali scientia nouit deus, sic præscientia non solum dicit ordinem durationis, sed etiam causæ ad causatum, quia talis scientia est causa scitorum. Quod uero asserit Origenes, nō propterea aliquid uenit, quia deus scit illud: intelligendum est de malis tantum. Ex his oritur dubitatio grauissima, philosophis theologisque communis, qualiter præscientia dei non imponat rebus necessitatē, de quo infra dicetur. Hæc Vdalricus. qui in ista distinctione præscientiæ dei, uidetur magis Alexandro quam Alberto alludere.

Bonauēt. ¶ Insuper Bonauentura ad ista respondens: Præsciētia, ait, præcognitionem futuri designat. Est itaque dupliciter loqui de præscientia. Primo, quantum ad rem significatam. Secundo, prout significatur per nomen illud. & hoc secundo modo non dicit causam, sed quo ad rem significatam, dicit causam. Veruntamen non semper designat causam respectu præsciti futuri. Futurum namque in triplici differentia est. Nam quoddam est cuius deus est tota causa, ut ea quæ directe creātur. quædam, quorum tota causa est creatura, puta uoluntas creata, ut defectiua, ut uitia: quædam, quorum deus & creatura sunt simul causa, ut naturales effectus, opera quoque moralia, quoniam deus cooperatur creaturæ. Secundum hoc ergo intelligendum est, quod respectu primi futuri, uidelicet rei creatæ, præscientia dei est causa, respectu uero secundi futuri, utpote mali culpę, deus non est causa nec concausa: quoniam ta

le malum non habet proprie causam efficientem, sed deficientem, est tamē causa boni oppositi. Respectu autem tertij futuri est causa, sed nō semper tota. Quod si diuina præscientia sumatur in sua generalitate, semper importat quandam causalitatem, sed non semper respectu præsciti, uidelicet cum illud est malum.

Quæstio. ¶ Ad illud uero, an diuina præscientia sit causata a rebus, quidam dixerunt quod causa dupliciter dicitur, uidelicet proprie atq; cōmuniter. proprie, quod dat alteri eē: sicq; nullo modo res causatæ aut præscitę, sunt causa diuina præscientiæ. Secūdo dicitur causa id, sine quo res non est, quod est causa sine qua non: sicq; q̃a præscientia non est nisi res sint futuræ, res ipsa pręscientiæ causa est. Sed quoniam causa semper designat honorabilitatem & eminentiam quandā respectu ei⁹ cuius est causa, ideo nō uidetur bene sonare, quod res dicatur causa sine qua non præscientiæ dei. Nec illud soluit autoritatem Origenis, quoniam ipse negat conuersam. Hinc dicendum q̃ est causam accipere secundum triplicem modum, utpote secundum rationem essendi, secundum rationem consequendi seu inferendi, & secundum rationem dicendi. Itaq; secundum rationem essendi, præscientia est causa præscitorum secundum determinationem iam positam, sed nullatenus econuerso. Secundum rationem uero inferendi, sunt mutuo causæ: quia inuicem antecedunt & consequuntur, & antecedens causa est consequentis. Secundum uero modum dicendi, futurum est causa præscientiæ, non econtra. Præscientia nanq; dicitur scientia ante rem, sicq; importat ordinem ad posterius. & quia si scitum semper consisteret præsens, non esset præscientia, sed scientia: hinc quod p̄scientia appelletur ipsa cognitio dei, uenit ex rei futuritione: & sic intelligenda est autoritas Origenis. Hæc Bonauentura.

Tho. ad. ¶ At uero Thomas circa hæc scribit: loquendo de attributis diuinis, attributorum attendenda est ratio. quæ quia diuersa est diuersorum, ideo attribuitur uni quod nō alteri, quamuis omnia sint una res. Hinc bonitas diuina dicitur causa bonorum, & uita dei causa uiuentium, sicq; de alijs. Si ergo accipiamus diuersas attributorum rationes, inuenientur aliqua habere cōparationem non tantum ad habentem, sed etiam ad aliquid tanquam ad obiectum, sicut scientia, uolūtas, potentia. quædam uero solummodo ad habentem, ut bonitas, uita. istaq; omnia habent unum modum causalitatis communem, uidelicet per modum efficientis exemplaris, prout dicimus quod à primo bono sunt omnia bona, atq; à primo uiuente cuncta uiuentia. Verum illa quæ dicuntur per comparationem ad obiectum, habent etiam alium modum causalitatis respectu obiectorum, ut uoluntas respectu uolitorum: & sic quæritur hic de causalitate scientiæ. Constat nāque quod scientia dei sit causa rerum per modum efficientis exemplaris scientiarum omnium. sed dubium est, utrum sit causa scitorum quę sunt obiecta scientię. Sciendum ergo quod scientia secundum rationem scientiæ non dicit aliquam causalitatem. aliàs omnis scientia esset causa. sed inquantum est scientia artificis operantis res ipsas, sic habet rationem causæ respectu rei operatæ per artem. Hinc sicut est causalitas artificis per artem suam, sic consideranda est causalitas diuinæ scientiæ. Est itaq; iste progressus in productiōe rei artificiatæ. Primo scientia artificis ostendit finem. Secundo uoluntas eius finem illum intendit. Tertio uoluntas imperat actum per quem educatur efficiaturq; opus, circa quod scientia artificis ponit formam conceptam. Vnde scientia habet se ut ostendens finem & dirigens actum, atq; informans opus operatum. ideo constat quod quicquid accidit in effectu per defectum à forma artis, uel à fine intento, non reducitur in scientiam artificis sicut in causam. Patet etiam quod principalitas causalitatis consistit penes uoluntatem quæ imperat actum. unde patet quod malum quod ē deuiatio à forma & fine, non causatur à scientia dei, sed causalitatem habet tantum respectu bonorum secundum quod consequuntur formam diuinæ artis & finem: non tamen ita, quod respectu horum dicat perfectam rationem causalitatis, nisi secundum quod adiungitur uoluntati. idcirco in litera dicitur quod uoluntas beneplaciti causa est rerum. Propter q̃d etiam asserit Auicenna, quod inquantum deus cognoscit essentiam suam, & amat ac uult eam, secundum quod est principium rerum quarum se uult esse principium, res fluunt ab eo. Voluntas quippe habet completam rationem causæ, inquantum obiectum eius est finis secundum rationem boni, qui est causa causarum. ideo absolute loquendo, uoluntas dei est causa rerum. De scientia autem non ita se habet, nec scientia comparatur ad scitum, ut uita ad uiuentem. nō enim scitum dicitur quod habet scientiam, sicut uiuum quod habet uitam. Vnde quemadmodum creaturæ à deo non exeunt per necessitatem naturæ aut naturalis potentiæ, ita nec per necessitatem sciētiæ, sed per libertatem uoluntatis, in qua ratio completur causalitatis. ideo non quandocunq; sciuit, sed quandocunq; uoluit deus, creauit. Hæc Thomas in Scripto. In idem redit quod hic scribit in prima parte Summæ, quæstione 14. Auicenna

¶ Ad hoc ipsum respondens Richardus: Ad omnē, inquit, effectum (secundum Hugonem libro de sacramentis) concurrunt hæc tria, potentia, sapientia, uolūtas. nec aliquid absolute fit à deo nisi ista adfuerint. scientia disponit, uoluntas mouet & imperat, potestas operatur siue exequitur. sicq; deus est causa rerum nō ratione scientię tantum, sed ratione scientiæ digerentis, uoluntatisq; operantis, atque potentiæ exequentis. Cumq; pręsciētia dei ultra sciām eius nil addere uideatur nisi antecessionē scientiæ respectu rei scitæ, uidet quod præscientia dei sub ratione qua præscientia tm̄, non sit causa quod res sint in effectu, quamuis includatur in ratione causæ. Hinc cum dicitur quod scientia seu præscientia dei sit causa rerum, intelligitur de pręscientia & sciētia approbatiua, quæ beneplacitum dei includit. Hæc Richardus. ar. 2. Richard. Tria concurrūt ad omnem effectum.

¶ Cuius responsio ad quæstionem hanc, utrum futuræ sint causæ præscientię dei, concordat responsioni Bonauenturæ super hoc introductæ. ¶ Durandus quoq; hic ait: Scientiam dei esse causam rerum, non est q̃ ambiget, cum ipsa sit essentialiter ipsemet deus sciens. nec de hoc intendit hæc q̃stio, sed intēdit utrum scientia dei sit deo ratio causandi res scitas. Et dicendum q̃ scientia dei est causa creaturarum per modum dirigētis, uoluntas per modum mouentis, neutra tamen est causa immediata rerum, sed potentia est causa rerum tanquam exequens & immediate mouens. Istud p̄lixe prosequitur. & quamuis uerum sit quod poten- Durandus Dionysi⁹

tia ut exequens, causa sit rerum immediata, tamen loquendo de potentia secundum se, ipsa secundum rationem ac ordinem intelligendi præcedit scientiam ac uoluntatem, prout Alexander & Antisiodorensis testantur: nec prosequitur opus, nisi quasi à scientia directa, atq; à uoluntate permota. Hinc dicendum magis uidetur, quod scientia dei ut in seipsa dictans & decernens tunc esse causandum, est immediate causa rerum secundum modum sibi conuenientem, uidelicet immediata causa exemplariter ac sapientialiter dirigens. Voluntas uero ut hoc approbans ac beneplacitum habens, est immediata & proxima causa effectus, loquendo absolute de causa effectiua. Nec potentia dicit causa proxima & proxime exequẽs, quasi quid distinctum à uoluntate: sed ut inclusa in ipsa, quia uoluntas ut non impedita, sed ut potens & efficax, immediate exequitur opus.

Aegidius ¶ Præinductis demum concordans Aegidius: Omnis, ait, scientia adæquatio quædam est scientis ad rem scitam, quæ adæquatio potest dupliciter eẽ. Primo, per hoc quod intellectus à rebus accipit intelligibiles species, per quas imitatur res ipsas, eisq; conformatur, & scientia huiuscemodi intellectus causatur à rebus, ut est scientia nostra. Secundo per hoc, quod intellectus à rebus nil accipit, sed secundum rationes & species rerum quas in se & ex se habet, producit res ad imitatiõem specierum, quas in se habet, & talis scientia non causatur à rebus, sed causat eas, qualis est scientia dei. Hæc Aegidius.

¶ Ad obiectiõem patet ex dictis solutio. plena tamen quorundam obiectorum illorum solutio, utpote qualiter ex infallibili scientia dei non sequatur necessitas in rebus præscitis, in sequenti quæstione magis patebit.

QVAESTIO II.

Secundo igitur principaliter quæritur, **Utrum præscientia seu prouidentia dei imponat rebus necessitatem.** Hoc est, an deus contingentia & uariabilia omnia distincte, certitudinaliter, infallibiliterq; prænouerit & cognoscat, ita quod simul stent infallibilis prouidentia ac scientia dei, & libertas uoluntatis creatæ, ac contingentia & mutabilitas rerum. Videtur quod non, quia (ut Tullius arguit) si infallibilis prouidentia dei est, certus est ordo causarum. quo concesso, cuncta de necessitate eueniũt.

Arguit 1. 2 veritatẽ.

2. ¶ Secundo, detur quòd aliter possit cõtingere quàm à deo præcognitum est & præuisum, mox concludetur quòd præcognitio & prouidentia dei non fuerit infallibilis, uera & certa.

3. ¶ Tertio, quod deo est tale, ẽ simpliciter tale. sed per comparationem ad deum & ad eius notitiam nihil ẽ casuale, uel potens aliter euenire. ergo absolute loquendo nihil est tale. Si autem dicatur quod per relationem & respectum ad nos, aliquid est casuale, uariabile & contingens, obijcitur quod ex hoc non sequitur, quod simpliciter loquendo sit casuale & contingens, sed solum secundum quid, uidelicet ex imperfectione & defectu nostræ notitiæ: quia tam debilis est noster intellectus, tam defectuosus, quod uniuersum ordinem & colligantiam cohabitudinemq; causarum intermediarum usq; ad prouidentiam dei nescimus, & intelligere non ualemus: quæ omnia si cognosceremus, nil quo ad nos eẽt casuale fortuitum & aliter potens accidere.

4. (margin)

5. ¶ Si uero respondeatur quod res sint contingentes per respectum ad proprias, proximas, naturalesq; causas, seu quo ad intrinseca & essentialia sua principia: obijcitur, quia si non stetur in causis istis, sed ipsæ ordinate referantur usq; in causas omnes cælestes, nobis pro maxima parte ignotas, & tandem usq; ad prouidentiam & præscientiam dei, inuenietur in eis certus & infallibilis ordo.

6. ¶ Preterea sicut posita causa ponitur effectus, sic posita causa infallibili, inuaribili, necessaria, ponitur etiã talis effectus. Cum ergo prouidentia & præscientia dei sit causa rerum inuariabilis, infallibilis, necessaria, id est, non potens non esse, uidetur quod eius effectus sit talis. Multa huiusmodi argumenta circa hoc comprobandum possent adduci, quæ quamuis ad soluendum difficilia esse uidentur, tamen facilimum est probare quod nihil cõcludant. Experimur enim in nobis libertatem arbitrij, & casum contingentiamq; in rebus. imo si omnia de necessitate uenirent, impij non essent puniendi neq; damnandi, & uanum esset consulere ac sibijpsi de necessarijs prouidere, & nociuis resistere ac pericula deuitare: & uitia hominum non hominibus, sed superioribus causis eorum, imo & deo (quod nefas est) imputãda cõsisterẽt, nec inesset uolũtati libertas, nec ens diuideret per necessariũ & cõtingẽs. In opposi tum.

Tho. aq. ¶ Ad istud Thomas respondet: Propter huiusmodi difficultates quidam philosophi negauerũt deum de particularibus contingentibus habere cognitionem, iudicantes de intellectu diuino sicut de intellectu humano. ideo errauerunt. Quod autem intellectus diuinus non impediatur à distincta cognitione particularium ratione particularitatis & singularitatis, quæ ẽ ex parte materię, ostensum est supra tricesimasexta distinctiõe. Nunc ergo restat inqrere, an inde impediat ex parte contingentiæ rerum. Contingentia nanque diuinam effugere cognitionem uidentur duplici ratione. Primo propter ordinem causæ ad causatum, quia inuariabilis & necessariæ causæ effectus uidetur necessarius esse. Cumq; scientia dei sit causa rerum & inuariabilis sit, non apparet quod contingentium esse possit. Secundo, propter ordinem sciẽtiæ ad scitum. cum enim scientia sit certa cognitio, & ex ipsa certitudinis ratione etiam exclusa causalitate, requirit certitudinem & determinationem in scito, quas contingentia uidetur excludere. Quod autem scientia ratione certitudinis suæ determinationem requirat scitorum, in nostra patet scientia, quæ non est causa rerum, & in scientia dei respectu malorum. Sed neutrum istorũ remouet scientiam contingentium à deo. quod sic patet de primo: Quãdocunq; sunt multæ causæ unius, effectus ultimus non consequitur causam primam in necessitate & contingentia, sed proximam causam: quoniam uirtus causæ primę in causa secunda recipitur secundum modum causæ secundæ. effectus etenim ille non procedit à causa prima, nisi secundum quod uirtus causæ primæ recipitur in causa secunda, ut patet in floritiõe arboris: cuius causa remota est motus solis, proxima autem, uirtus generatiua plantæ. Floritio autem impediri põt ex impedimento uirtutis generatiuæ, quamuis motus solis inuariabilis sit. Similiter dei sciẽtia ẽ incõmutabilis oĩm causa, effectus uero producũtur ab ea per secundarum operationes causarum. ideo medi- Deus habet sciẽtiã contingentiũ

antibus necessarijs causis secundis, necessarios producit effectus, ut motum solis: sed mediantibus contingentibus causis secundis, contingentes effectus producit.

Obiectio. ¶ Verum adhuc manet dubitatio maior de secundo, quoniam causa prima necessaria potest simul esse cum defectu causę secundæ, ut motus solis cum sterilitate arboris. sed scientia dei non potest simul stare cum defectu causæ secundæ. non enim potest esse q̃d deus sciat istum cursurum, & quod iste à cursu deficiat. & hoc propter certitudinem scientiæ, non propter

Dilutio. causalitatem ipsius. Nempe ad hoc quod scientia certa sit, oportet esse certitudinem quandam in scito. Sciendum ergo quod antequam res sit, non habet esse nisi in causis suis. sed quædam sunt causæ ex quibus necessario effectus consequitur, quæ nequeunt impediri. atq; in illis causis habet causatũ esse & determinatũ esse, intm̃ q̃d põt ibi demonstratio fieri, sicut est ortus solis & eclipsis. Quædã uero causæ sunt, ex quibus effectus cõsequũtur pro parte maiori, deficiũt tñ in parte minori. Hinc in causis istis effectus non habẽt certitudinẽ absolutã, sed quandã probabilẽ aut coniecturalem, secundum quod causæ sunt magis determinatæ ad unum q̃ ad aliud. Idcirco per causas has accipi potest cõiecturalis scientia de futuris, quæ tanto certior erit, quanto causæ sunt determinatiores ad unum, ut cognitio medici de sanitate seu morte infirmi, cognitio quoq; astrologi de uentis ac pluuijs. Quædã sunt etiam causę ad utrumlibet se habentes, in quibus effectus futuri nullam certitudinem sortiuntur. ideo contingentia ad utrunq; in causis illis nequaquam potest cognosci. sed quando realiter fiunt & factæ sunt, habent in se esse determinatum. & tunc certitudinaliter cognoscuntur, ut qui Socratem currere uidet, certitudinaliter hoc cognoscit, dum currit se intuente. Dico ergo quod deus æternaliter intuetur unumquodque contingentium, non solum prout est in causis suis, sed etiam prout est in suo esse determinato. nisi enim hoc esset, cum re existente uideat eam prout est in suo esse determinato, aliter cognosceret rem quando iam est, & ante: sicq; ex euentibus & existentijs rerum accresceret aliquid suæ notitiæ. Patet etiã quod deus ab æterno non solum uidit ordinem sui ad rem, ex cuius potestate res erat futura, sed & ipsum eẽ rei intuebatur.

Boethius Quod qualiter sit, euidenter docet Boethius in fine de consolatione. Omnis nanq; cognitio est secũdum modum cognoscẽtis, ut dictum est. Cumq; deus æternus sit, sua cognitio est secundum modum & eminentiam suæ æternitatis, quæ est tota simul sine successione. Hinc sicut quamuis tempus sit successiuum, tamen ęternitas omnibus temporibus præsens est una & eadem ac indiuisibilis, ut nunc inuariabiliter stans, ita mens sua intuetur temporalia cuncta quamuis succedentia, tanquam præsentia sibi: nec aliquid illorum futurum est respectu ipsius, sed unum respectu alterius. Vnde secundum Boethium aptius appellatur prouidentia, q̃ præuidentia: quia nõ quasi futurum, sed oĩa quasi præsentia, porro (id ẽ, procul) prouidet ab æternitatis specula. Attamẽ præscientia dici potest, inquãtum cognoscit illud quod futurum est non sibi, sed nobis. Quod ut clarius pateat, ostendatur exemplis. Sint quinq; qui uideant contingentia facta, possum ergo dicere quod isti quinq; uident præsentialiter hæc contingentia succedẽtia. si itaq; poneretur, q̃d isti quinq; actus cognoscentium essent unus actus, posset dici q̃d una cognitio esset præsentialiter de omnibus illis cognitis successiuis. Cum ergo deus uno æterno intuitu temporalia uideat, cunctaq; contingentia in diuersis temporibus æternaliter ac præsentialiter cernat, non tantum ut habentia esse in sua notitia: quia non solũ sciuit de rebus se eas cognoscere, quod est esse in cognitione, sed ab ęterno etiam uidit uno intuitu, & uidebit singula tempora, & rem eẽ talem in hoc tempore, & in tempore illo deficere. Nec tantum uidet hanc rem respectu præcedentis temporis esse futuram, & respectu futuri pręteritam, sed uidet tempus istud, in quo ẽ præsens, & rem esse præsentem in tempore isto, quod in intellectu nostro non potest accidere, cuius actus est successiuus secundum diuersa tempora. Sicq; patet nil prohibere quin deus habeat certam notitiam contingentium ad utrunq;, cum diuinus intuitus ad rem contingentem feratur secũdum hoc, quod præsentialiter in actu est, quando iam determinata est certitudinaliterq; cognosci potest. Itaq; diuina cognitio trãsit super contingẽs, etiam si futurũ sit nobis, sicut trãsit uisus noster super ipsum dum est ipso cernẽte. Et q̃niam esse quod est, quando est, necesse est eẽ, ita q̃d nequeat simul & semel esse & non esse, quod tamen absolute non est necessarium: ideo dicitur quod in se cõsideratum est contingens, sed relatum ad dei cognitionem, est necessarium: quia ad ipsam refertur, secũdum quod est in esse actuali. Et omnino est simile, si ego p̃sentialiter uideam Socratẽ currere, quod quidem in se est contingens: sed relatum ad uisum meum, est necessarium. Ideo bona est distinctio, qua dicitur ꝙ est necessarium necessitate cõsequentiæ, non cõsequẽtis, uel necessitate conditionata, hac scilicet conditione, si est præscitum, non absoluta. ¶ Si autem obijciatur, in Obiectio.
omni uera conditionali si antecedẽs est necessarium, & consequens: sed antecedens hoc, s. Socratem currere esse præscitum, est absolute necessarium, ergo & consequens. Nam ad antecedens hoc semper sequitur consequens, & ad necessarium semper sequitur necessarium, & nunquam nisi necessarium, sicut ad uerũ nunquam sequitur falsum. Sed huius conditionalis, Socrates curret, si est præscitum à deo, antecedens est necessarium absolute, tum quia omne præteritũ est necessarium, tum quia omne æternum est necessarium: ergo scientia dei non est de necessarijs. ¶ Ad hoc multipliciter respondetur. Quidam enim dicunt, quod hoc antecedens, uidelicet hoc esse præscitum à deo, non ẽ necessarium. & si obijciatur quod est dictum de præterito, ergo est necessarium, dicunt quod habet instãtiam de præteritis, quæ dicunt respectum ad futurum. Vnde dicitur hoc fuisse futurum, quãuis dictum sit de p̃terito, tamen quia dependet à futuro, non est necessarium: quia quod fuit quandoq; futurum, non potest esse futurum: quia futurus quis incedere, non incedet, Dilutio.
ut dicitur secũdo de generatiõe. Verum ista instantia Philosop.
nulla est. nam quamuis quod fuit futurum, possit nõ esse futurum, impeditis causis quæ erant determinatæ ad effectum ut in maiori parte, non tamen potest nõ fuisse futurum: quoniam semper erit uerũ dicere, hoc quandoq; fuit futurum. Similiter non est ad propositum, quia cum dicitur præscitum, non tantum importatur ordo ad futurum, sed actus quidam significatur ut præteritus. Hinc alij, sicut uidetur Magister in litera dicere, dicunt quod hoc antecedens non est necessarium, quia præscitus quamuis secundum uocem con-

significet tempus præteritum, tamen significat actum diuinum, cui nō accedit præteritio. ideo sicut deus potest non præscire, ita pōt etiam non pſciſſe. Sed istud ꝗque non soluit, quoniam quamuis actus diuinus nō habeat necessitatem coactionis, habet tamen necessitatem immobilitatis, loquēdo de actibus intrinsecis, ut intelligere, uelle. Ideo non ē contingens non esse, si ponatur esse. & quoniam consequens nō potest poni nō esse, nisi & antecedens ponatur non eē, consequēs etiam non poterit poni non esse. sed hoc certum est, ꝙd antecedēs potest poni esse. Verum est nanq̨, determinate deum aliquid futurorum nunc scire. & ita sequitur, quod consequens non potest poni nō esse etiam absolute sumptum, & multo minus quod possit contingere non esse. Hinc alij dicunt, quod istud antecedens est contingens, quoniam designantur ibi duo, uidelicet actus diuinus qui est immutabilis, & ordo ad futurum, qui est mutabilis mutabilitate rei. ideo totum iudicandum est contingēs propter alterum tantum. Istum enim eē hominem album, contingens est: quāuis eum eē hominem, necessarium sit. Sed nec istud uidetur soluere dubitationē. cum enim dicitur deus aliquid præsciuisse, ordo ad futurum designatur ibi tanquam obiectum super quod transit actus. est em̄ sensus, deus præsciuit hoc. i. sciuit hoc esse futurum. Cum autem aliquod dictū ponitur ut materia actus, oportet ut dictum quasi materialiter suscipiatur, & non secundum quod ad significationem rei refertur: ut cum dico, scio istum currere. Porro quæ sic sumuntur, nullam differentiam contingentiæ aut necessitatis in ꝓpositione faciunt: tum quoniam ueritas atq̨ necessitas propositionis ex principali uerbo depēdet, in quo intelligitur compositio: tum etiam, quoniam dictum hoc modo positum, nō sumitur ut uerum aut falsum, uel ut necessarium aut contingens, sed ut dictum ꝙddam tantum. Vnde æqualis contingentia uel necessitas est harum propositiōum duarum: Dico Socratem currere, & dico solem moueri, etiam dato ꝙ ipsum dicere sit necessarium. sicq̨ etiam posito quod ordo ad futurum importatꝰ sit mutabilis, nihil impedit de necessitate antecedentis. Hinc alij dicunt, hoc antecedens esse necessarium, nec tamen consequens necessarium est: quoniam præallegata maxima illa, intelligitur tātum de illis conditionalibus, in quibus antecedēs causa est consequentis. Verum hoc quoq̨ non soluit plenarie, quoniam regula ea non probatur à philosopho ex ratione causalitatis, sed consequentiæ, secundū quā ex necessario sequitur necessarium, siue sit causa, siue effectus. Ideo aliter est dicendum, quod antecedēs illud est necessarium absolute, tum ex immobilitate actus, tum ex ordine ad scitū: quia res ista non ponitur subiacere diuinæ scientiæ, nisi dum est in actu, secundum quod terminationem & certitudinē habet. ipsum em̄ necesse est esse dum est. idcirco est similis necessitas inferenda in consequēte, ut scilicet accipiatur ipsum ꝙd est, Socratem currere, secundum quod est in actu, sicq̨ determinationem & certitudinem habet. Vnde patet ꝙ si sumatur Socratem currere, prout ex antecedente sequitur, necessitatem sortitur. Non enim sequitur ex necessitate, nisi secundum quod substat diuinæ sciētiæ cui subijcitur, secundum quod consideratur ut præsentialiter in suo eē actuali. ideo sic quoq̨ sumendum est consequēs. quo utiq̨ modo cōstat, quod & consequēs necessarium sit. necessarium enim est Socratē currere dum currit. ¶ Sed rursus sic obijci potest: Omne scitū à deo, necesse est uerum eē. sed omne contingens ē scitum à deo &c. *Obiectio.* Dicēdum ꝙ ista, oē scitum à deo necesse est uerum esse, est duplex: quoniam potest eē de dicto & de re. & si sit de dicto, est uera. si de re, falsa est. similiter conclusio duplex est. *Dilutio.* Ratio autem huius distinctionis hæc datur, quoniam res ista sumi potest secundum quod subiacet diuinę scientiæ, uidelicet prout habet esse determinatum in actu, & sic habet necessitatē. Potest etiam sumi res ista sine tali conditione subiacēdi diuinæ scientiæ, & sic non est necessarium: quia pōt sic cōsiderari, ut est in causis suis antequam sit in actu, & ibi non habet necessitatē. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Quibus concordant quæ de eadem scribit materia in prima parte Summæ quæstiōe 14. *ar. 13. ad. 2.* ubi pene nil scribit de his, quod non contineatur sententialiter in nunc dictis. tamen ad intelligendum lucidius quædā iam dicta, aduertendum quod inter cętera scribit ibidem, dicendo: Quando in antecedente ponitur aliqd pertinens ad actum animæ, consequēs accipiendum est non secundum eē quod in se est, sed secundum esse quod est in anima. Aliud nanq̨ est esse rei in seipsa, & aliud in anima, ut si dicam, illud quod anima intelligit, habet esse immateriale, intelligendū est hoc quod habeat eē immateriale secundum quod est in intellectū, non secundum quod ē in seipso, si sit in se ens materiale. similiter si dicatur, deus pręsciuit hoc, ergo hoc erit, consequens intelligendum est secundum ꝙd subest diuinæ scientiæ. Hæc ibidem.

¶ Præterea in Summa cōtra gentiles in locis diuersis per diuersa capitula scribit de his fideliter, magistraliter ac diffuse. *Thomas ꝯ gentiles* siquidem ibi libro 3. capitulo 68. ōndit, quod diuina prouidentia non excludit arbitrij libertatem. & sequenti capitulo docet qualiter diuina ꝓuidentia nō subtrahit à rebus fortunam & casum. Deinde post per diuersa capitula libro declarat eodem, ꝙ actus humani non subdunt̄ de necessitate influentiæ cælestium corpoꝝ, neq̨ motoꝝ eoꝝ, siue illę dicantur aïæ nobiles, siue intelligentiæ: & ꝙ electiones uolūtatesq̨ nostræ non subdantur illis necessarie aut directe. *Dei ꝓuidentia arbitrij libertatem non excludit.* Esset autem nimis prolixum hæc omnia hic referre. Summa uero sententię in hoc consistit, ꝙd ad summi uniuersorum principis decētissimam ac sapientissimam prouidentiam pertinet, sic uniuersa & singula gubernare, sicut eorum naturis & naturalibus ꝓprietatibus conuenit, nec tollere à gubernatis ordinē eorundem neq̨ differētias. ideo creaturas intellectuales, rationales, liberi arbitrij existētes sic dirigit, ut sponte ac libere operētur, ac meritorie tendant in ultimum finem, atq̨ per prouidentiam dei non solum permaneant in naturali eis indita libertate, imò & perficiantur in ea, & ordo uniuersi persistat, qui consistit in hoc, ꝙ quædam sunt naturalia, quædam libera, quędam necessaria, quædam contingentia: quem ordinem deus sua prouidentia non demolitur, sed sicut sua sapientia instituit, sua potētia fecit, sic eum prouidentia sua cōseruat & perficit. Vnde & scriptum est: Attingit à fine usq̨ ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. *Sapi. 8.* Quid ē suauiter, nisi iuxta naturales uniuersorum capacitates, naturas & inclinationes? Hęc in sentētia ibi.

Dionys. ¶ In præinductis his uerbis Thomæ, unum continetur, puta quod ait in Scripto, deus nō uidet hanc rē respectu præcedētis temporis esse futuram, & respectu futuri præteritam, sed uidet tempus istud in quo

res est præsens, & rem eē præsentem in tempore isto. Quid sanct⁹ doctor per uerba ista intenderit dicere, certum nō habeo: imò his uerbis obijci posset, ꝙ deus excelsus & adorandus in suæ æternitatis momento simplicissimo mentis intuitu distinctissime noscit tēpora & temporalia uniuersa, omnes quoq; differentias temporum, & omnem ordinem successionum, relationum & comparationum uniuscuiusq; rei tēporalis ad quamcunq; differentiam temporis, & quicquid cōuenit rei, & quicquid nos de ea cognoscere possumus: alioquin deum lateret quid nos sumus.

Nota errorē Machometi.

¶Ex his quoq; patet Machometi pfidia, qui in Alchorano asserit oīa in hoc mundo de necessitate sicut eueniunt euenire. & rursus apertissime ait, quod in cōiunctione animæ uniuscuiusq; cum corpore, angelus ipsi animæ præscribit uniuersa quæ ei eueniunt, & q̄lem finem habebit, nec aliquid horum poterit immutari. Hos damnatos perfidissimosq; sequūtur errores, qui legem suscipiunt sceleratissimi Machometi. Auicenna quoq; in Metaphysica sua affirmat oīa in hoc mundo fatali necessitate contingere.

Albertus

¶Amplius prɇinductis ex Thoma concordant scripta Alberti, dicentis: Quamuis deus sit causa immutabilis, necessaria & æterna, nihilominus effectus potest eē contingens, quia non recipit ꝓprietates primɇ causæ. Nullum enim creatum pōt perfecte participare ꝓprietates primæ causæ, eo ꝙ infinita excellentia sit illius. Item causata contingentia naturaliter à quibusdam secundarijs causis contingētibus immediate causantur, quarum modum causalitatis non tollit causa prima per suam influentiam super causatum. idcirco non sequitur, causa effectus huius est necessaria, ergo effectus est necessarius & immutabilis. & ē simile, ut si accessus solis in obliquo circulo est necessaria causa generationis, non tamē generationem fieri est necesse, quoniam potest eē impedimentum ex parte proximarum causarum, sicut in loco perpetuæ frigiditatis. Hinc Ptolemæus in centilogio dixit, quod sapiens dominabitur astris, quia contrarijs dispositionibus disponuntur causæ secundæ. Hinc causa prima non ponit necessitatem absolutam, sed ordinis uel consequentiæ, non consequentis. ¶Si autem obijciat, hoc præuisum ē à deo quod ueniet, ergo necessario uenit. uel detur ꝙ non eueniat, ergo præscientia dei frustrata ē. ¶Dicendum quod remotio huiuscemodi cōsequētis, ē peremptio antecedentis. si enim ponat̄ nō euenire, sequit̄ ꝙ non sit à deo pſcitū. Hæc Albertus.

Ptolemɇ⁹

Obiectio.

Dilutio.

Ptolemɇ⁹

¶In libro quoq; de coæquæuis tractatu de cælo diffusius scribit de his: Secundum philosophos, inquiens, prænosticantes in astris, sicut docet Ptolemɇus in Thetastrō, & Albumasar & Aristoteles ac alij multi, in hora coniunctionis respicitur ascendēs & domus seu māsio ascendentis, & confertur cum alio planeta, qui respicit ascendens per se uel per alium, & cum luna quæ magnum habet dominium fere in qualibet cōiunctione, nisi sit in combustione solis. Si autem non ē alius planeta respiciens ipsum ascendens, ipm ascendens cōfertur cum sola luna, domus ascendentis cū domo domus rei quæsitæ. & secundum quod illi coniungetur uel non coniūgetur, uel respiciens se uel nō respiciēs, fit iudicium de re quæsita, fienda uel nō fienda. Ex q̄bus uidetur quod astra in omnibus uigorem habeant & uirtutem. Insuper Isaac Israelita philosophus, in libro diffinitionum: Deus, ait, fecit regnare orbem sup inferiora, & disponit ſm imperiū eius regna & bella ac cætera q̄ ab hoībus gubernant̄. Sed ad hæc & consimilia r̄ndendū, ꝙ cɇlestis influentia per modū inclinātis, nō necessitantis agit in superiorem aīæ partem. Unde dicimus sanguinē circa cor accensum inclinare ad irā animum hominis, non tamen de necessitate irascitur. & secundum quod animus inclinatur ad complexionem atq; materiam, secundum hoc habet in eum uim constellatio secūdum quid, non simpliciter. Aliter periret casus secūdum liberum arbitrium & consilium, si nihil eēt cōtingens ad utrumlibet de futuro, ut optime disputat Philosophus in fine primi Perihermenias & secundo Physicorum. Hinc libro secundo disseruit Damascenus: Nostrorum actuum causa nequaquam sunt sidera, scilicet necessitando. Nos enim liberi arbitrij à conditore facti, domini nostrorū existimus actuum. Et ad hoc inducit quatuor rationes, de quibus ptranseo, quia ad secundum hæc pertinent librum sequētem, de quibus & Gulielmus Parrhisiensis in libro de fide & legibus, & dominus Petrus de Aliaco in q̄busdam suis opusculis plenius scribunt. De quibus & Albertus in commento suo super librū de Causis, multa conscribit pulchra, antiquissimorum recitans opiniones philosophorum, q̄ nimis prolixum est enarrare.

Isaac.

Philosop.

Damasce.

¶Insuper super his scribit Udalricus in Summa libro secundo: Sicut ait Philosophus tertio Metaphysicɇ, soluere non est ignorantis nodum, id est, qui nescit nodum, non potest soluere ligatum. ideo præcognoscendum est, nodum huius quæstionis existere in oppositione seu contraria ratione scientiæ & contingentiæ. Cum enim scientia per certitudinē differat ab opinione, non potest esse nisi necessariorum: quia si cognitum possit aliter eē, non eēt eius scientia, sed incerta & fallax opinio. E conuerso, contingens aliter se habere non uidetur posse eē scitum aut præscitum: quia si necessarium reputetur, hoc non ē scientia, sed error. Quocirca dicendum quod nec causalitas dei, nec pſcientia, neq; scientia eius tollit à rebus contingentiam, non causalitas: quia (ut dictum ē) deus operatur in rebus immediate & mediate. Mediate, inquātum tribuit causis secundis uirtutem agendi. Primum horum non exigit quod omnes effectus dei sint necessarij, quia dū dicitur, ꝙ omnis effectus ē necessarius, cuius causa ꝓxima & immediata ē necessaria, intelligendum est de causa proportionata suo effectui. Porro deus ē causa extra genus & excellentiæ infinitæ, ideo creatura non ē capax totius diuinæ perfectionis. Quemadmodum ergo non sequitur quod omnis effectus dei ē penitus simplex & æternus, quoniam ē à causa simplici & æterna, ita non sequitur quod sit necessarius, quia causatur à præscientia necessaria. Secundum quoq; prædictorū nō imponit contingentibus necessitatem, quia effect⁹ existens ab aliqua prima causa, mediantibus causis secundis, sequitur proximarum cōditionem causarum magis quàm primæ causæ: quia causalitas primæ causæ attingit effectū mediantibus causis secundis ac ꝓximis, quæ causalitatē illam recipiunt secūdum suæ modum naturæ. Præscientia uero inquātum præscientia, & non causa, nihil adijcit rei. idcirco ex ea res non est magis necessaria q̄ si præscientia ipsa non eēt. Deniq; præscitum dupliciter sumitur, scilicet materialiter, utpote pro re ipa, prout ē in suis causis, uel in sua natura, & non inquantum præscita. sicq; si necessarias habeat proprias causas, necessaria ē, ut solem cras oriri. Secun

Udalric⁹.
Philosop.

do sumitur præscitum formaliter, uidelicet inquantū præscitum, & ita non potest non euenire. Multa alia apta scribit de his Vdalricus, quę iam ex Thoma & Alberto sunt allegata. Tota quoq; sentētia responsionis Bonauenturæ continetur in Thoma.

Richard. ¶Richardus uero: Quidā, inquit, respondent quod omnia futura inquantū sunt pscita, de necessitate eueniēt: & dicūt q̄ pscita à deo, nō possunt nō eē pscita ab eo, ꝓpter qd dicunt futura oīa de necessitate uenire ꝑ cōditionē præcognitionis diuinæ, & quod considerata per se, non eueniant de necessitate, cui positioni uidetur consentire Boethius. (Boethius) Verum contra hoc arguunt alij sic: Si necessarium ē deum præscire uniuersa futura, & hæc ipsa relata ad præsciētiam dei sunt de necessitate uētura, uidetur quod omnibus computatis, omnia futura de necessitate eueniant. (Anselmus) Hinc alijs uidetur dicendum, quod (ut ait Anselmus in libro de concordia pscientiæ & liberi arbitrij) duplex ē necessitas. Vna præcedens, quę facit rem eē. alia sequens, quę nō cogit eē. loquēdo de prima necessitate, non ē uerū qd omnia de necessitate eueniant, quod tamen uerum ē loquendo de necessitate secūda: quia necessitas ista secunda non plus dicit, nisi necessariam consequentiam euētus rei ad suam futuritionem ac dei præscientiam. certumq; ē quod ista consequētia sit necessaria: hoc est futurum, ergo eueniet. cōformiter sequitur, deus pscit quod hoc eueniet, ergo eueniet. Sed quia possibile est quod aliqua futura nūquam fuerint futura, & ita possibile ē ut nunquam fuerint pręscita, ideo omnibus cōputatis, negandum ē quod omnia futura de necessitate euenient. Hæc Richardus.

Dionysius. ¶Cuius responsio uidetur intricata, non resoluta. Præscientia enim dei nō dependet ex rebus aut futuritione earum, sed econuerso, ut patuit. nec aliquid ē futurum nisi ex prædispositione diuina, loquendo de his quæ proprie sunt à deo. ideo quamuis quædam futura possibile sit nunquam fuisse futura, loquendo de eis secundum respectum & ordinem ad proprias causas ac proximas, tamē loquendo de eis per respectum ad præscientiam ac prouidentiam dei, nō possunt nō eē futura, prout ex Boethio atque præhabitis innotescit. De hoc autem, an præscita possint non eē præscita, infra dicetur.

Aegidius ¶Aegidius demum in his cōcordat dictis ex Thoma, dicēs: Quamuis omnia ad diuinam cognitionem relata existant quasi præsentia, & quādam sortiantur necessitatem, attamē quoniam deus uidet cōtingētia contingēter accidere, & necessaria necessario euenire, ideo sicut ex diuina præcognitione nō aufertur à rebus necessarijs necessitas, ita nec cōtingentibus cōtingentia: imo cum præscientia seu cognitio dei sit infallibilis, & ipse deus cognoscit contingentia contingenter accidere, idcirco necesse est ea cōtingenter accidere. imo & sic etiam per comparationem ad scientiam dei possunt contingētia nuncupari, inquantum cognoscit ea cōtingentia esse. Hæc Aegidius.

Durandus ¶Concordat Durandus, qui circa hæc scribit prolixe, & recitat qualiter aliqui uerba sancti Thomæ intellexerūt nō recte, uidelicet quod Thomas ait deum ab æterno cognouisse omnia secundum eorum actualem & præsentialem existētiam: quod utiq; non ē intelligendum, quasi Thomas uoluerit dicere, quod res ab æterno habuerūt existentiam realem & actualem in seipsis, aut alibi quàm in deo, in q̄ ita fuisse dicūtur obiectiue, cognitiue atq; causaliter: & quia tam clare & certe ac præsentialiter cognoscebantur à deo, ac si iam actualiter extitissent, & sicut homo uidet id quod in sua extat præsentia.

Scotus. ¶Amplius circa hæc loquitur Scotus: Ad quæstionem hāc respōdetur, Idem futurum cum ad diuinam notitiam refertur, ē necessarium: cum uero in sua natura perpenditur, liberum ē à necessitate & cōtingens. Ex quo etiam probatur, quod imperfectio pōt esse in effectu à causa proxima, licet non à causa remota seu priore, sicut deformitas ē in actu à uoluntate creata, non inquātum est à uoluntate increata. Ideo pctm̄ nō reducitur in deum sicut in causam, sed tantum imputatur uoluntati creatæ. Quanuis ergo quantum est ex parte dei, qui ē causa remota, eēt necessitas rei, tamen ex proximis causis earum potest esse contingentia in eisdem. ¶Contra ista arguitur, quia nulla cōtingentia potest eē in causatione alicuius causæ secundæ respectu effectus sui, nisi prima causa contingēter se habeat ad causam proximā sibi, uel ad suum effectum. quod probatur ex hoc, quoniam causa mouēs inquantum mota, si necessario mouetur à causa prima, necessario mouet. quęlibet ergo secunda quæ producit, inquantum mota à prima, necessario mouet proximam sibi ut producat suum effectum. Tota ergo causarum ordinatio usq; ad ultimum effectum necessario producit, si habitudo primæ causæ ad proximā sibi causam sit necessaria. ¶Pręterea causa prior prius naturaliter respicit suum effectum q̄ causa posterior. ergo in illo priori si habet necessariam habitudinem, dabit ad ꝓximum sibi necessarium esse, in secundo aūt instāti naturæ nō pōt causa ꝓpinqua sibi dare esse cōtingēs, qa iam pintelligit à prima causa habere eē repugnās contingentiæ. Nec potes dicere quod in eodem instanti duæ causæ dant eē causato, quoniam super idem esse non pōt fundari necessaria habitudo ad causam perfecte dantem esse, & cōtingens habitudo ad aliam causam. (obiectio 1; 2) ¶Præterea quicquid producitur à causis secundis & posterioribus, pōt immediate produci à prima causa: & tunc haberet entitatem eādem quam habet modo, & tamē tunc esset cōtingens sicut & modo: habet ergo & modo cōtingentiam suam à prima causa, & nō tantum à causa proxima. (3) ¶Insuper deus multa immediate creauit, ut mūdū atq; quotidie animas creat, & tamē omnia contingenter. (4) Ideo dico quod nulla causatio alicuius causæ potest saluare contingens, nisi prima causa ponatur immediate cōtingenter causare: & hoc, ponēdo in prima causa causalitatem perfectam, sicut catholici ponūt. De hac re scribit Scot⁹ prolixe, & tandem cōcludit quod cōtingētia relata ad diuinā scientiam, sunt necessaria necessitate cōsequētiæ, non consequētis. Sed addit, quod contingētia nō est tantum priuatio uel defect⁹ entitatis, sicut deformitas in actu uitioso: imo cōtingētia est modus positiuus entis, sicut necessitas ē alius modus. & omne positiuum quod est in effectu, principalius est à causa priore. ideo nō sicut deformitas actus est à causa secunda, & non à causa prima, ita & cōtingentia: imo cōtingentia ꝑ prius est à causa prima quàm à causa secunda. propter qd nullum causatum esset cōtingēs formaliter, nisi à prima causa contingenter causaretur. Hæc Scotus.

Dionysius ¶Hæc autem pro prima parte uidentur à communi doctrina doctorum recedere. In primis enim secūdum philosophos materia perhibetur contingentiæ

radix. idcirco in deo, qui ē purus actus, cōtingentiam ponere, aut quod ipse contingenter se habeat in causando, non uidetur congruere. Si autem propterea dicit deum se contingenter habere producēdo ad extra, quoniam libere agit seu libera uoluntate, nō coacte, nec naturali necessitate: lingua, non sententia corrigē da censetur. Insuper dato quod deus nec contingēter nec libere, sed naturali emanatiōe res ꝓducit, nihilominus omnis eius effectus eoipso quo creatura in infinitum distat & deficit à perfectiōe, immutabilitate, necessitate & excellentia superdignissimi creatoris, idcirco potentialitatem habet admixtam & uertibilitatem in nihilum, si sibijpsi relinquat nec desuper incessabiliter conseruetur. imo & uanitatem quę est defectus à uero pleno & incommutabili esse, sicq; consurgit in ea contingentia quædam, proprie autem in his q̄ materiam habent priuationi admixtā. Denią; prout necessarium & contingens ponuntur quasi duæ communes differentię distinctionesq; *entis, sic cōcedendum est ꝙ contingentia prout dicit quid positiuum, sit dei effectus. Unde & iam in uerbis Aegidij tactum est, ꝙ contingentia quoq; à deo sint, imo & cōtingētia queant uocari, inquantum à deo noscuntur contingentia eē: nihilominus ad infallibilem dei cognitionem relata, necessaria nuncupantur iuxta sensum pręhabitum. Nec incōueniēs est, unum & idem diuersimode sumptum & consideratum, tam diuersas denominationes sortiri. ¶ Obiectiones uero prætactæ faciliter dissoluuntur. Ad primum nanq; dicendum, quod quamuis prima causa necessario moueret secundam, motus tamen & efficientia causæ secundæ posset frustrari ex impedimento superueniēte suo effectui, quemadmodū in exemplificatione Thomæ, Alberti, Udalrici & aliorum iam patuit.

*ordinis

Aegidius

Ad argumenta Scoti.

Ad 2.

¶ Ad aliud quo dicitur, quod causa prior naturaliter prius respicit suum effectum: dicendum quod hoc uerum est, prout illud supra expositum est, atq; in lib. de causis asserit, quod causa prima plus influit quàm quæcunq; causa secunda. nam & causæ secundæ agūt in uirtute primi agētis, cuius influxus magis adhæret, intimius imprimit, ac ultimo remouetur. Attñ causæ secundæ naturales uere producunt, & formas de potentia educunt materiæ. estq; unus & idem effectus à prima causa & causis secundis, quia diuerso modo ac genere influunt. ideo obiectio illa ex falsa & rudi imaginatione uidetur procedere, sic arguens ac si inferiora ista aliud esse susciperent à primo agente, & aliud à causis secundis, & unum prius, aliud uero posterius: & quasi unum illorum eē, eēt necessarium, aliudq; cōtingens. imo potius unum & idem per comparationem ad primam causam & ad pręscientiam eius, fertur necessarium: & per comparationem ad causas naturales ac proximas, contingens. ¶ Ad alia duo ultima respōdēdum, quod etiam materialia & corruptibilia ac ꝓprie cōtingentia, si immediate producantur à deo, habent contingētiam per respectum ad proprias naturalesq; causas, hoc est, ad principia sua intrinseca substantialia, quamuis non ad causas extrinsecas effectiuas. quatuor enim sunt causæ rerum, duæ intrinsecæ, duæ quoque extrinsecæ. Hæc tantundem breuiter tetigisse sufficiat.

ad.3.&.4.

Henricus Questio.

¶ Postremo Henricus quodlibeto octauo mouet hanc quæstionem, utrum effectus contingens posset fieri immediate à deo: ad quod respondens, Contingēs, inquit, uocatur quod potest eē & non eē. aliquid autem potest eē & non esse, dupliciter. Primo, ex parte facti, quia est talis naturæ, ꝙ potest esse & non esse, fieri & non fieri. Secundo ex parte facientis, quia ē tale agens quod ab ipso indifferenter effectus potest ꝓduci seu fieri & non fieri. Primo modo rationem contingētis habet omne defectibile, ut est generaliter oīs creatura, & maxime quod habet in se rationem corruptiui, ut om̄e generabile & corruptibile, & omne tale contingens potest immediate fieri a deo. Secundo modo dupliciter, quia effectus potest ab aliquo fieri uel non fieri dupliciter. Primo, quia non est in ipo uis qua necesse sit fieri eum. Secundo, quia non est in ipo uis determinans ipsum fieri. Primo modo, nominatur effectus contingens omne quod fit a deo circa creaturas. Secundo mō, nullus effectus contingens fit a deo immediate nec etiam mediate: quoniā respectu ipsius non est sic aliquis effectus contingens, quia effectus ita contingens, non procedit in esse nisi præter intentionem per uoluntatē agentis, ut in fortuitis, uel absq; uoluntate, sicut in casualibus. Deus autem præter intentionem nil agit, & præter intentionem uel ordinationem nil fit: imò quæcunq; à casu & præter intentionem fiunt à causis inferioribus, ordinat ipse, Augustino super nonum psalmum dicente: Omnino ad diuinæ prouidentiæ regimen referuntur, quæ stulti casu ac temere & nulla administratione fieri putāt. Uerum tamen circa hoc potest distingui, quoniam fieri talis effectus, potest considerari dupliciter. Primo, quātum ad substantiam facti. Secundo, quantum ad modum suum procedendi in esse ab agente immediate. Primo modo fit à deo mediante agente proximo, & fieri potest immediate à deo, quamuis non pręter intentionē. Sed secūdo modo nequaquā fit nec fieri potest a deo, nec mediate, nec immediate, sicut ostensum est: & qa non habet proprie causam agentem, sed magis deficientem. Hæc Henricus.

August.

¶ Scripta demum Antissiodorensis de hac materia, obscura uidentur multum & saluabilia difficulter. idcirco pertranseo. Dicta Thomæ de Argentina consonant communi doctrinæ doctorum. ¶ Solutio argumentorū uidetur ex inductis satis patere aut elici posse. Concedendum est equidem quod per respectum ad prouidentiam dei, certus sit ordo causarum: nec tamē hoc tollit ordinem rerum. & dato quod tantæ perfectionis aut illuminationis esset nostra scientia, quod om̄em rerum ordinem & causarum cohabitudinem, omnemq; modum euētus uniuersorum certissime nosceremus, hoc non auferret rebus cognitis, quod conuenit eis ex proprijs earum naturis, & per comparationem ad proprias & proximas causas. Quod uero assumitur, quod deo tale est, simpliciter tale est: non est simpliciter concedendum. omnia enim sunt deo facilia, præcognita, certa, parua & modica, non tamē simpliciter loquēdo omnia talia sunt.

Soluunt argumēta initio q̄stionis adducta

Circa distinctionem hanc quidam mouēt adhuc uarias q̄stiones, uidelicet, an scientia dei sit uniformis & inuariabilis, utrum sit enūciabilium, utrum sit non entium, utrum sit singularium, an etiam infinitorum: ad quæ omnia patet responsio ex frequēter præhabitis. Aliquid tamen adhuc inde breuiter tangi potest. Nempe de his ait hic Thomas: In qualibet cognitione duplex potest modus considerari, uidelicet

Questiuncule q̄tuor

Tho. Aq.

Scia dei est vniformis & inuariabilis.

modus rei cognitæ, & modus cognoscētis. modus uero cognitionis, modus est cognoscentis, non cogniti: quia cognitio est actus cognoscentis, & unumquodq; agit secundum modum suæ naturæ & dispositionis. Hinc eandem rem aliter cognoscit sensus exterior, aliter sensus interior, aliter intellect⁹. nam & cognitio fit secundum modum quo cognitum est in cognoscēte. Vnūquodq; uero ē in altero secūdū modum & dispositionem eius in quo est. Cum ergo deus sit in seipso summe & ineffabiliter simplex, incommutabilis, constat quod eius scientia sit maxime inuariabilis & uniformis, præsertim quantum est ex parte ipsius scientiæ atq; scientiæ. quantum uero ad scita seu ad ipsa obiecta secundaria diuinæ scientiæ, potest ipsa sciētia multiformis uocari: quia diuersa secundum proprias eorum rationes, proprietates, habitudinesq; cognoscit.

Obiectio

¶Si autem obijciatur, qui rem aliter apprehēdit & intelligit q̃ est, erronee eam apprehendit & false, nec uere intelligit, cum intellectus sit uerorum. Deus ergo uniuersa apprehendit ut sunt, utpote materialia materialiter, multiformia multiformiter, mutabilia mutabiliter, dependentia dependenter, differentia differenter.

Dilutio.

¶Dicendum quod cum dicitur, qui rem aliter apprehendit & concipit q̃ est, errat atq; mendaciter apprehendit: hoc aduerbium aliter, potest referri ad rē, & sic uerum est illud assumptum. qui enim apprehenderet materialia & depēdentia non esse materialia ac dependentia, utique deuiaret. Potest item referri ad actum cognoscentis & ad ipsam scientiam. & sic non est uerum, imò propter rationes prætactas deus hoc modo uerissime apprehendit temporalia intemporaliter & æternaliter, cōposita simpliciter, multiformia uniformiter, dependentia indepēdenter, sensibilia insensibiliter, creata increate, & ita de alijs. Sic quoque enunciabilia & omnes propositiones uno simplici cognoscit intuitu, ex quibus ostenditur q; & cūcta enūciabilia certissime noscat: quoniam cognoscēdo rem intuitiue per suam ideā, cognoscit cuncta quæ rei insunt siue accidere possunt. Ideo falsa est Auicennæ & Algazelis opinio, dicentium quod deus scit singularia uniuersaliter solum, & in uniuersalibus suis princi pijs, & non in natura & dispositione suæ particularitatis, ita quod quamuis sciat indiuiduum hoc uel illud, non tamen scit hoc nunc esse & postea non esse. Insuper, sicut ea quæ sunt deus cognoscit scientia uisionis, sic ea quæ non sunt & fieri possunt, siue fient siue non fient, cognoscit in potentia causæ seu creaturæ, præsertim s̄m quod ea quę uirtualiter in sua omnipotentia continentur, in rationibus relucent æternis. Cognoscit item actualiter atq; scientia uisionis infinita, præsertim cum cogitationes, affectiones, actiones & motus electorum & reproborum post diem iudicij in infinitum multiplicandæ existant. Hæc Thomas, de quibus cumfrequenter præhabita sint, modo pertranseo. Hoc tamen de positione illa erronea Auicennę & insequutoris sui Algazelis, dicentium quod deus non cognoscit singularia particulariter & distincte, quantum ad omnes indiuiduales conditiones, actiones & accidentalitates, adijcio quod opinio ista non solum contraria est scripturis & euangelio Christi, sed etiam Alchorano documentisq; Machometi, de cuius lege ambo illi fuerunt. imo si deus uniuersa & singula particularia gesta, uerba, cogitatiōes, affectiones, motus, gressus & habitudines, imo & omissiones hoim̄ singulorū nō sciret plenissime, nō posset oīm iudex remuneratorq; esse, cui⁹ oppositū toties ferī in Alchorano.

Deus cognoscit singularia particulariter & distincte.

Vtrum scientia dei possit augeri uel minui, uel aliquo modo mutari, utrunq; enim uidetur posse probari.

Distinctio. XXXIX. A

PRæterea quæri solet, Vtrum sciētia dei possit augeri uel minui. Vtrunq; em̄ uidetur posse probari. Quod diuina sciētia possit augeri uel mutari, hoc mō probatur: quia potest deus scire quod nunquam scit. Est enim aliquis qui non est lecturus hodie, & tamen potest esse ut legat hodie: potest enim hodie legere. Nihil autem potest fieri quod non possit à deo sciri. Potest ergo deus scire hunc lecturum hodie. Potest ergo aliquid à deo sciri quod non scit, ergo potest eius scientia augeri uel mutari, eademq; uidetur posse minui. Est enim aliquis hodie lecturus quem deus scit lecturū. At potest esse ut non legat, ergo potest deus non scire hunc lecturum: potest ergo non scire aliquid quod scit, ergo potest minui eius scientia uel mutari. Ad quod dicimus, quia dei scientia omnino immutabilis est, nec augeri potest uel minui. Nam (ut ait Augustinus in decimoquinto libro de Trinitate) Scientia dei est ipsa sapientia, & sapientia ē ipsa essentia siue substantia dei: quia in illius naturæ simplicitate mirabili nō est aliud sapere, & aliud esse: sed quod est sapere, hoc est & esse. Ideoq; nouit omnia uerbum quæ nouit pater, sed ei nosse de patre est sicut esse. Nosse enim & esse ibi unum est. Et ideo patri sicut esse non est à filio, ita nec nosse. Proinde tanquam seipsum dicens, pater genuit uerbum sibi coæquale per omnia. Non enim seipsum integre perfecteq; dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in eius uerbo q̃ in seipso. Hoc est ergo omnino uerbum quod pater, non tamen est pater: quia iste filius, ille pater. Sciunt ergo se inuicem pater & filius: sed ille gignendo, iste nascendo. Et omnia quæ sunt in eorum scientia, in eorum sapiētia, in eorum essentia, unusquisq; eorum simul uidet, non particulatim aut singulatim, uelut alternante conspectu hinc illuc & inde huc, & rursum inde uel inde in aliud atq; aliud, ut aliqua uidere non possit, nisi non uidens alia: sed omnia simul uidet, quorum nullum est quod non semper uideat & sciat. Eius itaq; scientia inamissibilis & inuariabilis est, Nostra uero scientia & amissibilis & uariabilis & recepti-

Rñsio.

August. 15. d Tri. cap. 14.

bilis est, quia non hoc est nobis esse, quod sapere uel scire. Propter hoc sicut nostra scientia illi scientiæ dei dissimilis est: sic & nostrum uerbum, quod nascitur de scientia nostra, dissimile est illi uerbo quod natum est de patre scientia. Ex hac autoritate clare ostenditur, scietiam dei omnino inuariabilem esse, sicut ipsa essentia dei omnino inuariabilis est, & q pater & filius cum spiritusancto simul omnia sciunt & uident. Sicut ergo non potest augeri uel minui diuina essentia, ita nec diuina scientia: & tamen conceditur posse scire quod non scit, & posse non scire quod scit: quia posset aliquid esse subiectū eius scientiæ quod non est, & posset non esse subiectum aliquid, quod est sine permutatione ipsius scientiæ.

Oppositio, an deus possit nouiter uel ex tempore scire uel præscire aliquid. B

Hic opponitur à quibusdam ita: Si deus potest aliquid scire uel præscire, quod nunquam sciuit uel præsciuit, potest ergo ex tempore aliquid scire uel præscire. Ad quod dicimus: Potest quidem deus scire uel præscire omne quod potest facere, & potest facere quod nunquam fiet. Potest ergo scire uel præscire quod nunq̄ fiet, nec est, nec fuit: nec illud scit uel sciuit, neq; præscit neq; præsciuit: quia scientia eius non est nisi de his quæ sunt uel fuerunt uel erunt, & præscientia non est nisi de futuris. Et licet possit scire uel præscire quod nunq̄ ē uel erit, non tamen potest aliquid scire uel præscire ex tempore. Potest utiq; scire uel præscire quod nunq̄ est nec erit, nec illud scitum uel præscitum est ab æterno, nec tamē potest incipere scire uel præscire illud: sed ita potest modo scire uel præscire, sicut potest scisse uel p̄scisse ab æterno. Si enim dicas eum modo posse scire uel præscire quod ab æterno non sciuit uel præsciuit. i. ita quod ab æterno non sciuerit uel præsciuerit, quasi utrunq; simul eē possit, falsum est. Si uero dicas eum posse modo scire uel præscire, quod ab æterno non sciuit uel p̄sciuit. i. habere potentiam sciendi uel præsciendi ab æterno, & modo aliquid, nec tamen illud præscitum ē uel futurum, uerum est. Non potest ergo nouiter uel ex tempore scire uel præscire aliquid, sicut non potest nouiter uel ex tempore uelle aliquid, & tamen potest uelle quod nunquam uoluit. — Rn̄sio.

Vtrum deus possit scire plura quam scit. C

Item à quibusdam dicitur deus posse plura scire q̄ sciat, q̄a potest scire omnia quæ scit, & potest aliqua facere quæ nunq̄ erunt, & illa potest scire. non enim aliqua incognita facere potest. Si uero omnia essent quæ mō sunt, & alia quædam faceret quæ non sunt nec erūt, & illa omnia sciret: pro certo plura sciret q̄ modo sciat, nec tamen eius scientia augeri pōt: quia hoc totum fieri posset, sed sine mutabilitate scientiæ. Constat ergo dei scientiam oīno esse immutabilem, nec augeri posse uel minui, sed ei subiecta.

Quod uidetur aduersum illi sententiæ, qua supra dictum est, deum semper & simul scire omnia. D

Ei uero quod prædictum est, s. q deus omnia semper uidet & simul, uidetur obuiare qd ait Hieronymus in expositione Habacuk. Absurdum est, inquit, ad hoc deducere dei maiestatem, ut sciat per momenta singula quot culices nascuntur, quotve moriantur, quota pulicum & muscarum sit multitudo, quot'ue pisces natent in aquis & similia. Non simus tam fatui adulatores dei, ut dum prouidentiā eius etiam ad ima retrudimus, in nosipsos iniuriosi simus, eandem irrationabilium & rationabilium prouidentiam esse dicētes. Hic uidetur dicere Hieronymus, q deus illorum minimorum sciētiam siue prouidentiam non habeat: quod si hoc est, tunc non omnia simul scit & semper. Ex tali itaq; sensu illud dictum esse nouerimus, ut deum illa alternatim uel particulatim scire neget, nec per diuersa tempor. momenta sic illa cognouit, sicut per uaria momenta illorum quædam deficiunt, quædam incipiunt. Neq; illis alijsq; irrationabilibus ita prouidet, quemadmodū rationabilibus. Nunqd enim (ut ait Apostolus) cura est deo de bobus? Et sicut non est cura deo de bobus, ita nec de alijs irrationabilibus. Dicit tamen scriptura, quia ipsi est cura de omnibus. Prouidentiam ergo & curam uniuersaliter de cunctis quæ condidit habet, ut habeat unumquodq; quod sibi debetur & conuenit. Sed specialem prouidentiam atq; curam habet de rationabilibus, quibus præcepta tradidit, eisq; recte uiuendi legem præscripsit, ac præmia promisit. Hanc p̄uidentiam & curam de irrationabilibus non habet. Ideo dicit Apostolus, quia non est cura deo de bobus: prouidet tamē omnibus & curat, id est, gubernat omnia, qui omnibus solem

Hierony. li. 1. super Habac. capite. 1.

1. Cor. 9 b

Sapi. 6. b 7. 12.

Matt.5.8 suum facit oriri,& pluuiam dat. Scit itaq; deus quanta sit multitudo pulicum,culicum,mu
scarum & piscium,& quot nascãtur, quot'ue moriantur:sed non scit hoc per momenta sin-
gula,imo simul & semel omnia. Neq; ita scit,ut eandem habeat prouidentiam irrationabi-
lium & rationabilium,id est,ut eodem penitus modo prouideat irrationabilibus & ratio-
Matt.18. Hebr.1. nabilibus. Rationabilibus enim præcepta dedit,& angelos ad custodiam delegauit.

Breuis summa prædictorum cum additione quorundam. E

Simul itaq; & immutabiliter scit deus omnia quæ fuerunt & sunt & erunt,tam bona q̃ mala:præscit quoq; omnia futura,tam bona q̃ mala.

SUMMA DISTINCTION. XXXIX.

IN hac distinctione tractatur,an scientia dei pos-
sit augeri aut minui.& constat quod non,cũ de-
us sit prorsus incommutabilis ac tantæ simpli-
citatis,quod sua scientia est sua essentia, tamẽ cir
ca hoc sophistica argumenta formãtur, prout partim
in litera tangitur. Deinde tractatur in distinctione p̃-
senti de prouidentia dei,an cuncta includat & uniuer
sa etiam irrationalia ac uilia distincte respiciat.

QUAESTIO I.

IAm quæritur, An scientia dei sit tam inuari-
abilis & perfecta, ut nõ possit nõ scire quod
scit, nec scire quod nescit. ¶ Videtur q; imo,quo-
Arguit 1. 9 veritatẽ. niam deus potest non amare quod amat, cum uolun
tas diuina sit libera,ergo potest non scire quod scit.
2. ¶Rursus , in deo sunt idem uelle & scire,ergo sicut
unum est liberum, ita & aliud. ¶ Amplius , in deo
3. sunt penitus idem in re scientia atq; potentia,sed deus
multa potest facere,quæ non facit:ergo & multa po-
4. test scire quæ non scit. ¶Insuper,creatura nihil potest
facere quæ deus potest ignorare: sed forsan celebratu
rus sum hodie,ergo de9 potest hoc scire. in æternis au
tem non differunt esse & posse , ergo deus hoc scit.&
potest esse quod non celebrem hodie,ergo & hoc scit
deus. ergo sciẽtia eius mutatur,deceptioni'q; subiacet,
& potest augeri ac minui.
Alexand. ¶ Ad hoc Alexander respondet:Scientia dei inua-
Obiectio. riabilis est,nec potest augeri nec minui. Sed obijci po
test,Scientia relatiue dicitur ad scibile, sed multiplica-
tio unius relatiuorum ponit multiplicationẽ alterius:
cum ergo scibilia queant multiplicari, quia sciẽtia ui
sionis non est nisi entium,& deus multa possit creare
quæ non creabit:apparet q; si illa crearet,multiplica-
Dilutio. retur & augeretur scientia dei. ¶ Dicendum q; sciẽtia
dei tripliciter dicitur. Primo,pro approbatiõe. Secun
do,pro simplici notitia. & hoc dupliciter. Primo abso
lute,non notãdo existentiam rei scitæ,iuxta illud: Sa-
Psal.146. pientiæ eius non est numerus. Alio modo connotan
Scientia visionis. do existentiam sciti,iuxta illud in Ecclesiastico: Domi
Eccl.23. no deo antequã crearentur,cuncta sunt cognita:sic'q;
secundum quosdã significatur ut uisio,& uocatur sci-
entia uisionis: quoniam uisio transit & quasi expãdit
se super rem uisam, Primo modo, sola bona subijciun
tur diuinæ scientię . Secundo modo bona & mala,en-
tia & non entia. Tertio modo bona & mala,sed entia
tantum secundum aliquod tempus. Dicendum ergo
quod dei scientia non potest augeri, sed scita possunt
augeri. Cum'q; dicitur,deus potest scire quę non sciuit:
dicendum q; uerum est de sciẽtia approbationis & ui
sionis,sicut dum impius cõuertitur approbat, quẽ nõ
approbabat. & quia creari potest q̊d nunquam crea-
bitur,potest uidere quod non uidet. istud tamen non
ponit mutationem in deo,sed ex mutatione aut mu-
tabilitate rei creatæ creabilisve cõtingit. De scientia
uero simplicis intelligentię istud non uerificatur,quia
sub illa scientia cadunt quæcunq; diuinæ potẽtiæ sunt
subiecta. Hinc dicitur q; scientia uisionis & approba-
tionis non est infinitorum actu impermixto potẽtiæ,
sed scientia simplicis intelligentię infinitorum est. Ad
argumentum dicẽdum, quod est scientia ad res,& est
scientia à rebus. Scientia ad res,præcedit scita, nec cau
satur ab eis,nec sequitur conditiones eorum. ideo nõ
augetur nec multiplicatur illis auctis uel multiplica-
tis,& talis est scientia dei,quæ etiam non dicitur rela-
tiue ad scita secundum esse, sed solum secundum rati-
onem duntaxat. Ad aliud respondendum,q; deus cer
tissime & inuariabiliter præscit, q̊d quisq; facturus sit.
scientia quoq; & potentia ratione distinguuntur. ideo
quædam conueniunt uni,quæ non conueniunt alteri.
Hæc Alexander.
¶Insuper Bonauentura hic loquitur: Cum quærit Bonauent.
an deus possit plura scire uel p̃scire , q̃ sciat aut p̃sciat,
aliter iudicandum est de præscientia q̃ de scientia,nẽ-
pe ut dici solet,triplex est dei cognitio,non quantum
ad diuersitatem cognitionum,sed connotatorum,ui-
delicet cognitio approbationis,uisionis & intelligen-
tiæ. Cognitio approbationis est de his quæ bene com Triplex ẽ dei cognitio
placent deo,& acceptãtur ab eo ut sunt meritoria bo
na. ideo hæc potest plurium esse q̃ est. Cognitio intel
ligentiæ est, qua deus cognoscit omnia possibilia sibi
aut alijs. sic'q; infinita cognoscit. Hinc ista cognitio nõ
potest plurium esse. Cognitio uisionis ẽ eorum quo-
rum præuisio fuit ab ęterno in deo. idcirco solum eo-
rum est quæ fuerunt, sunt aut erũt. ideo potest & plu
rium esse quàm est,sicut & præscientia. Concedẽdum
est ergo,quod quædam scientia potest esse plurium q̃
est,& quædam non. non tamen consequitur q; scien-
tia aut præscientia dei possit augeri,quoniã deus uno
& eodem actu,eodem'q; medio,cognoscit uniuersa &
singula,multa & pauca,unũ & plura. Hæc Bonauẽtu.
¶ Quærit quoq; Bonauẽtura,an necesse scit deum Quęstio
præscire quod præscit. ad quod respondet:Deum p̃sci
re contingens aliquid,iudicandum est esse contingẽs,
cum antecedat ad contingens,& connotat aliquid q̊d
ueritatẽ habet contingentẽ. sed aliqui uoluerunt ip̃m
iudicare contingens, quoniam totum quod designat,
significat de futuro. quod dici non potest,quia in uer-
bis his importatur actus diuinæ præcognitionis, qui
utiq; ẽ æternus,& differt à re futura. Alij uoluerũt hoc
iudicare contingẽs , quoniam quamuis dicatur de p̃-
terito,dependet tamen ex futuro, ut patet de creditis
atq; prophericis. Sed nec hoc uidetur probabile. actus
enim diuinæ præcognitionis nõ dependet ex futuro.
aliàs præscientia non esset certa, cum futura illa certi
tudinem nõ habeant in se. illud quoque quod depen-
det ab alio, causat aliquo mõ ab eo,nec diuina cogni-
tio certitudinẽ habet à re. Hinc aliter est dicẽdũ,uide-

licet quod quoddam est dictum de præterito &, p prę terito, ut si dicatur Petrū legisse: quoddam de præterito, sed pro futuro, ut Antichristus fuit nasciturꝰ: quoddam de præterito, & pro præterito, & tamen depēdet ex futuro, ut hoc dictum, Petrum uerum dixisse naua le bellum fore, ad cuius dicti ueritatem exigitur belli euentus: quoddam est dictum de præterito, nō depēdens à futuro, sed connotans aliquid tale, ut cum dicitur, deus præsciuit hoc futurū: in qua præscientia duo notantur. unum est actus diuinæ cognitionis, quē necessarium est fuisse: aliud est ordinatio futuri ad actum illum, quæ ordinatio non est necessaria, sed inter contingentia reputatur in totali dicto, non ratione totalitatis aut principalis significati, sed cōnotati: & si ponatur deum non præscire aliquid quod præscit, debet & potest intelligi non per remotiōem principalis significati, sed connotati seu ordinis tēporalis illius ad ęternum, qui ordo contingēs est ratione ipsius temporalis. contingentia ergo est in totali dicto, quia cōnotat aliquid uerum eē de futuro, quod est cōtingēs. Cū etenim dicitur, deus præscit te saluandum, hic duplex includitur actus & cōpositio. Vnus actus est, tu saluaberis. alius est, deus hoc præscit, & inde habuit notitiam ab ęterno. Deum autem habere cognitionem, ē actus æternus & necessarius, nec dependet à re. te autem saluari est actus futurus atq; cōtingens. quoniā ergo actꝰ diuinæ cognitionis non dependet à cognito, ideo pōt esse certitudo in ipsa re contingente. sed quoniam, put significatur per modum præscientiæ, connotat futurum cōtingēs, & omne dictum quod claudit in se cō tingens, est iudicandum contingens, ideo totum hoc iudicatur contingens. Et hæc solutio est uera ac generalis. unde & actus credulitatis & prophetatiōis, ac diuinę assertionis, propter hoc quod currunt secundum illustrationem diuinæ præscientiæ, ideo cōnotant nec dependent. propter quod certi infallibilesq; consistunt de rebus in se incertis. Hinc quantum ad actum præ-
Anselm. cognitiōis diuinæ, uerum est quod ait Anselmus in libro de concordia prædestinationis & liberi arbitrij. Quod præscit deus, impossibile est eum non præscire. Hæc Bonauentura.

Tho. Aq. ¶Præterea Thomas de hac re mouet duplicē quęstionem. Prima est, an deus possit non scire quod scit.
Questio Secūda est, an possit aliquid scire quod non scit. ad q̄rum primum respondet: Quemadmodum attributa diuina realiter idem, differunt ratione, sic actus attributorum sequuntur rationes ipsorum. propter quod uni conuenit actui, quod non conuenit alteri. Dicimꝰ enim deum scire quæ non uult nec facit. est ergo hæc ratio uolūtatis, ut libere actum suum producat. quod enim uoluntate fit, non fit necessitate. Hinc potest aliquid uelle & nō uelle. sed hoc intelligendū est de actu uoluntatis, dum est in egrediendo à uoluntate: quia postquam iam transijt, non est in facultate ipsius. non enim potest non uoluisse quod uoluit. quod intelligēdum est non solum de immediatis actibus uoluntatis, sed etiam de omnibus eius actibus imperatis. Cum ergo actus diuinę uoluntatis sit semper in actu, neq; per transiens in futurum, semper est quasi in egrediendo à uoluntate. ideo manet libertas diuinæ uoluntatis respectu ipsius. propter quod dici potest quod deus potest hoc non uelle, sed non potest esse ut simul quid uelit & non uelit, uel ut nunc uelit & postmodum nō uelit, accipiendo post & nunc ex parte uoluntatis: quia mutabilis esse nequit. Et quoniam dictum est de actu diuinæ scientię, secundum quod est causa operis eius, ut informans ipsum quod imperatur à uoluntate, ideo potest concedi quod deus hoc modo potest non p̄scire, non tamen potest esse ut simul præsciat & nō p̄sciat: uel quod nunc præscit, postea nō præsciat, loquēdo de præscientia ex parte scientiæ tantum, ita quod non fiat uis de ratione futuri: quia quod modo futurum est, postmodum erit p̄sens: & tunc non erit præscitum, sed scitum. Idcirco secundum distinctionē Magistri dicendum, quod si sumatur cōiunctim, deus nō potest non scire quod scitum est ab eo: si autem sumatur diuisim, sic est in potestate dei scire & non scire. & hæc libertas demōstratur cum dicitur, deus potest hoc non scire. Simili modo dicendum quod cōiunctim loquendo, deus non potest scire quod nescit, quoniam ista duo sunt incompossibilia, quod deus sciat aliquid, quod ab æterno nescit. & istud dico de scientia uisionis. Hæc Thomas in Scripto in huius quæsiti decisione. Responsio concordat dictis ex Alexandro & Bonauentura.

¶Verum his obijci potest, quod Thomas scribit in Summa contra gentiles primo libro cap. 81. Considerandum est, inquit, quare deus alia à se ex necessitate sciat, nō autem ex necessitate uelit: cum tamen ex hoc quod intelligit & uult se, intelligat & uelit alia. cuius rei ista est ratio, quia intelligēs ex hoc intelligit, quod similitudo rei intellectæ in ipso est: uolēs uero ex hoc uult, quod ipse ad uolitum aliquo modo se habet. oīa autem necesse est esse in deo, ita ut ab ipso intelligantur. deus uero nō ita de necessitate se habet ad alia, ut uelit ea. hinc necesse est deum alia scire, non autem uelle. ¶Præterea deus naturaliter & necessario suam essentiam perfecte cognoscit. omnia autem & singula in diuina relucent essentia, ergo suam cognoscēdo essentiam, cuncta & singula necessario naturaliterq; intelligit & scit. Deniq; aliqui dicunt, & Scotus tangit, quod ideæ in mēte diuina naturaliter repræsentant: ergo p eas omnia naturaliter cognoscuntur à deo. Ad hoc uidetur dicendum, quod quantū pertinet nude ad ipam scientiam, omnia naturaliter & necessarie à deo sciuntur, non autem quantum ad connotata atq; relata. (Deus scit aliq̄ ex necessitate q̄ nō vult necessario.) (Scotus)

¶Deniq; scripta Alberti, Petri & Richardi p̄inductę ex Alexandro, Thoma & Bonauentura concordant.

¶Antisiodorēsis quoq; in Summa sua libro primo, præmissa triplicis scientiæ dei distinctione, subiungit: Ex qua distinctione patet, qualiter negandæ aut concedendæ sunt huiusmodi loquutiōes, deus potest plura scire quàm scit, scientia dei potest augeri, & cætera quæ secundum unam acceptionem ipsius scientiæ, ueræ sunt, præsertim quo ad numerum scitorum: quod tamen intelligo de scientia rerum incomplexarum, q̄niam multa talia possunt esse quæ nūquam erunt. sed de sciētia enūciabilium nō est uerum, quia secūdum reales, cum deus incipit scire aliquod enūciabile, desinit scire eius cōtradictorie oppositum. Nec sequitur deus sciebat hoc prius, & modo nō scit hoc, ergo oblitus est aut mutatus, quia per transeuntiam rerum id accidit. Secundum nominales uero, dicētes quod semel est uerum, semper ē uerum, deus nihil incipit aut desinit scire, & hoc magis cōsonat Augustino & Magistro. Hæc Antisiodorēsis, quæ recitatiue commemoro. (Antisiod.)

¶Vt autem dicta melius intelligātur, commemorabo hic scripta Durandi, dicētis: Actus dei sunt in tri (Durādus)

plici differẽtia. quidam sunt notionales, ut gignere & spirare, ad quos nõ est in deo libertas, uel potentia ad oppositum. Alij sunt actus dei in exteriorem materiam transeũtes, ut creare, & hi cõueniũt deo ex tempore. unde & temporis leges sequuntur. nam primo sunt futuri, deinde præsentes, tandem præteriti, respectu q̃rum est in deo libertas atq; potestas ad oppositũ. Alij sunt actus habẽtes se medio modo, ut intelligere, uelle, quia in deo intrinsece sunt: cõnotãt tamẽ habitudinem seu respectum ad res ad extra, inquantum deus scit & uult non solum seipsum, sed alia quoq;. hi actus cõsiderari possunt secũdum id quod sunt, & item secũdum respectum ad secũdaria sua obiecta. Primo modo nõ est in deo libertas uel potentia ad oppositum, respectu huiusmodi actionum. nullum enim intelligere aut uelle est in deo, quod possit aut potuerit nõ esse in eo, etiam de potentia absoluta: nec aliquid ei deest; quod potuerit uel possit ei inesse. Si uero cõsiderẽtur secũdum respectum ad obiectum, sic distinguendum est. nam quo ad principale suum obiectũ, quod est diuina essentia, nõ est in deo libertas aut potẽtia ad oppositum actuum horum, quia necessario intelligit, & uult suam eẽntiam. Si autem cõsiderẽtur per respectũ ad secũdarium obiectum, rursus est distinguẽdum. nã respectu secũdariorum obiectorum est in deo duplex cognitio. una, qua apprehẽdit rerum q̃dditates. alia, qua apprehẽdit earum habitudines, compositiõem q̃ q; & diuisiõem, quæ est sciẽtia enũciabilium. Et ista est duplex. Vna, qua res apprehẽditur secũdum compositiõem possibilem tãtum. Alia, qua res apprehenditur secũdum compositiõem & diuisiõem, nõ solum ut possibilẽ, sed etiam ut deductam aut deducẽdam in actũ pro tempore aliquo, quæ cognitio ad scientiam pertinet uisiõis. Itaq; quãtum ad primam & secũdam cognitiões, deus nõ potest nescire quod scit, aut scire qđ nescit, sed quo ad tertiam potest. Quorum ratio est, q̃niam deus necessario scit nõ solum suam essentiã, sed & oĩa quę repræsentãtur per ipsam, Oĩes autem res quãtum ad suas quidditates & compositiões ac diuisiones eis possibiles, repræsentãtur necessario per diuinam essentiam, nõ autem quãtum ad compositiõem diuisiõemq; actualem. Deus nanq; est necessaria causa secũdum potẽtiam, ita q; nõ est in potestate eius quod habeat aut nõ habeat potẽtiam causandi, nõ tamẽ est necessario causa secundum actum. imo potest causare & nõ causare, ergo diuina essentia necessario continet uirtualiter oĩes res, & repræsentat eas ut creabiles, q̃uis nõ ut creãdas. Et q̃m oĩs quidditas cuiuslibet rei existẽtis siue possibilis, tam secũdum se, quàm secundum oĩa quæ possunt sibi inesse, habet ratiõem creabilis. prout uero includit esse aut fore, habet ratiõem creati aut creãdi, ideo oĩs quidditas rerum secũdum se & secũdum ea quæ possunt sibi inesse uel cõuenire, necessario repræsentatur in diuina eẽntia: non autem prout includit eẽ aut fore, necessario repræsentatur in diuina eẽntia, sed libere. Repræsentatur enim res fore aut nõ fore per diuinam eẽntiam, nõ ut ẽ solum eẽntia uirtualiter cõtinẽs oĩem rem, sed ut est uolẽs rem possibilẽ fore aut fieri, quia libere uult hoc: & quãtum est de natura uolũtatis, põt hoc uelle & nõ uelle. propter quod res sic nõ necessario scitur à deo, imo potest sic scire quod nescit, & nescire quod scit. & hoc intelligẽdum est absolute, quia ex suppositiõe, uidelicet posito quod aliquid sciat fore, impossibile est quod nesciat ipsum fore, cum sit immutabilis, nec cõtradictoria simul stent. Hæc Durandus.

QVAESTIO II.

Deinde quæritur, an deus prouidẽtiam habeat vniuersorum et singulorum. ¶Videtur quod nõ. Primo, quia Apostolus ait: Nunquid cura est deo de bobus? ergo irrationalia non cadũt sub prouidẽtia dei, præsertim quantum ad indiuidua sua, & ad hoc ponitur manifesta autoritas Hieronymi in litera. *Arguit q̃ veritas. 1. Cor. 9.*

¶Secundo, quia uidetur derogare excellẽtiæ dei, solicitari de uilibus & infimis rebus. 2.

¶Tertio, quoniam prouisoris sapiẽtiæ atq; potentiæ derogat, permittere mala quæ posset pręcauere, & nõ facere melius suum ad hoc quod mala uitẽtur, nec permittere ut increscãt, & diu impunita remaneãt, q̃ ex hoc oritur multis peccãdi audacia. Cumq; deus sit sapiẽtiæ & potẽtiæ, imo & iustitiæ penitus infinitę, uidetur q; ipse regimẽ ac gubernatiõem nõ habeat uniuersi, præsertim cum mala ut in pluribus fiant. 3

¶In cõtrarium sunt autoritates & plurimę ratiões. Scriptum est enim in Iob, Quem enim alium posuit super terram? aut quem cõstituit super orbem quem fabricatus est? Et in libro Sapientiæ: Aequaliter ei cura est de omnibus. *In oppositum. Job. 34. Sap. 6.*

¶Ad hoc Antisiodorensis r̃ndet in Sũma sua libro primo: Prouidẽtia dei est diligẽtia animi, qua subditis suis & rebus creatis necessaria ministrat, siue sint bona, siue mala pœnalia, per quę deus flagellat homines ad correptionem & emẽdationem. Vñ secũdum Damascenum, prouidẽtia est uolũtas dei, per quam quæ sunt, omnia conuenientem ducatum suscipiũt. asserit q̃q; quod prouidẽtia dei est duplex. Vna secũdum acceptationem, alia secũdum cõcessionem. Prouidẽtia secũdum acceptatiõem, ẽ circa ea quæ ipsa traditiõe sunt bona, ut gratia & gloria. spiritualia quippe bona dat deus ex corde. Prouidẽtia secũdum concessionem, est uolũtas dei cõsequẽs ex nostra culpa, sicut punire, qđ nobis infligit ex nostro pctõ. Hanc prouidẽtiam uocat Damascenus derelictionem, quam in duas diuidit species: quoniam quędam ẽ derelictio dispẽsatiua eruditiua, alia est finalis desperatiua, qua incorrigibiles relinquunt. Derelictio uero dispẽsatiua, est ad directionẽ, salutẽ & gloriam patiẽtis uel ad alterius imitationẽ atq; profectum, seu ad gloriam dei. & hanc diuidit in species septẽ. Prima ẽ, cum concedit incidere calamitatẽ, quatenus uirtutẽ in homine latẽtem alijs manifestet, ut in Iob. Secũda, dum cõcedit magnum incõueniens fieri, ut magnum & mirabile opus conueniens inde sequatur, ut patet in Christi occisiõe. Tertia, dum concedit uirtuosos pati aduersa, ne à recta cõscientia aut de collata gratia excidãt, sicut ĩ Paulo. Quarta, cum derelinquitur quis ad temp⁹ in afflictionibus ad aliorum directionem aut instructionem, ut in Lazaro hulceroso. Quinta, cum relinquit quis in aduersis in alterius gloriam, sicut in cæco nato. Sexta, dum cõcedit quis pati ad aliorum zelum, inflammationem & imitationem, quatenus eorum exempla studeant imitari, ut in martyribus. Septima, dum concedit q̃s incidere opus nefarium, ut à malo curet priori. ut dũ quis de uirtutibus intumescens, permittit fornicationem incidere, quatenus per casum suum ueniat in propriæ sensum infirmitatis, & humiliet confiteaturq; domino, Augustinus quoq; testatur, quod omnis pœna

Antisiod. Damasce. Duplex dei prouidentia. Derelictio dei dispensatiua fit septẽ modis. August.

quæ in præsenti infligitur: aut infligitur ad purgationem, aut ad conseruationem, aut ad initium pœnæ æternæ. ideo asserit Damascenus: Oportet scire quod omnes tristes superuentiones (id est, aduersitates) ad salutem ingeruntur his, qui in gratiarum actione suscipiunt eas. Hæc Antisiodorensis.

Tho. Aq. ¶ At uero Thomas: Hæc, inquit, quæstio ab omnibus fere sapientibus uentilata est. idcirco oportet diuersorum positiones recolere, quatenus abiectis erroribus uiam sequamur ueritatis. Quidam igitur prouidentiam dei totaliter negarunt, dicentes omnia casu cōtingere, sicut Democritus & antiqui naturales causam agentem negantes, & materialem causam ponentes, quæ opinio à posteriorib⁹ philosophis satis est improbata. Alij posuerunt prouidentiam dei esse quarundam rerum, non omnium: quorum quidam dixerunt prouidentiā dei extendi ad species, nō ad indiuidua, nisi quæ necessaria sunt ad consistentiam & ordinem uniuersi: quia dixerunt id quod exit cursum suū, legibus prouidentiæ non subesse. unde ea quæ frequēter deficiunt à cursu ordinato, putabant non esse prouisa, ut particularia generabilia & corruptibilia. Et ista opinio imponitur Aristoteli, quamuis ex uerbis suis expresse haberi non ualeat. Verum commentator suus expresse ponit eam 11. Metaphysicę. Ait nanq; Non est fas bonitati diuinæ, habere de singularibus solicitudinem, nisi secundum quod communicationem habent in natura communi, ut q aranea faciet telam, & huiusmodi alia. Hæc autem opinio perfida tollit iudicium dei de actib⁹ hominum. Hinc alia fuit opinio, q deus prouidentiam habeat de omnibus iam prætactis & de indiuiduis hominum, etiam secundū particulares actus eorum. & hæc est positio Rabbi Moysi, rationem assignantis quia in quolibet homine est intellectualis natura, per quam apprehendit formā speciei, inquantum est species, cui & rationem uniuersalitatis attribuit. ideo non deseritur à prouidentia dei, q̄ directe est specierum, & præsertim quoniam homo p splendorem intellectus communicat aliqualiter cum substantijs separatis, quæ quantum ad indiuidua, cadunt sub prouidentia. sed quia diuina cognitio æqualiter est singularium & particulariū, & eius qui summe bonus est, est omnia ordinare in finem, secundum q̄d nata sunt, inconueniens est particularium seu singularium aliquorum prouidentiam deo non attribuere, presertim cum in euangelio dominus dicat: Vnus passerum non cadit super terram sine patre cælesti, i. sine prouidentia eius. Aliorum ergo positio est, quod de⁹ prouidentiam omnium habeat. sed horum aliqui dicunt, omnium prouidentiam æqualiter esse in deo, q ex hoc incidunt tres errores. quidam enim æstimantes similiter esse prouidentiam bonorum & malorū, cum hæc duo, s. bona & mala, nequeāt esse intenta ab uno agēte, posuerunt duos deos, quorū unus (uidelicet deus lucis, eēntialiter bonus) ꝓuideret bona, alius (utpote deus tenebrarū, substantialiter malus) prouideret mala, iuxta hæresim Manichæi. Hęcq; opinio à sanctis & philosophis est reprobata, quia malum non habet causam efficientem, nec est per se intentū. Alij ęstimantes q̄d similiter sit ꝓuidentia cōtingentiū & necessariorū, dixerūt oīa de necessitate accidere, negantes libertatem arbitrij & contingentiā rerū, q̄d ad sensum cōstat esse falsum. Alij imaginātes similiter ꝓuidentiam esse rationalium & irrationalium creaturarū, dixerunt nihil mali etiam brutis accidere, quod non sit eis ꝓuisum in pœnā, aut in maioris præmij occasionē. ꝓpter quod dicūt pc̄tm̄ esse, occidere brutum sicut & hominem, quod & quidam hæretici nostri temporis senserunt. Sed quia hæc omnia sunt à fide penitus aliena, dicēdum quod oīm est prouidentia, sed non mō eodē. prouidentia enim dispositionem includit, quæ in reb⁹ determinat ordinem in diuersarū naturarū gradu saluatum. Cumq; prouidentiæ sit nō destruere ordinem rerum, effectus prouidentiæ expletur in rebus secundum conuenientiam rerum, prout natę sunt consequi finem suum. Vnde 4. capitulo de diuinis noībus S. Dionysius loquitur: Non est prouidentiæ dei naturam rei destruere, sed saluare. ideo deus quasdā res ita instituit, ut secundum suam conditionem consequātur finem sibi præfixū per principium quod est natura tantum, sicut in omnibus irrationalibus: in alijs super hoc principium addidit uoluntatē. In his quoq;, quæ consequuntur finem suum per principium, quod est natura, est aliquis gradus: quia quorundam natura impediri non potest à sui consequutiōe effectus ac finis, & iste est illis altior gradus, sicut est in corporibus cęlestibus, in quibus nihil contingit non intentum à deo ex defectu ipsorum. propter quod asserit Auicenna, q̄d super orbem lunæ non est malum, loquens de malo naturæ. Alius naturæ gradus est potēs deficere ac impediri, ut natura generabilium & corruptibilium. & quamuis natura illa sit in bonitate inferior, attamen etiam bona est, & melius est esse utranq; quam alterā tm̄. Si aūt deus contulisset huic naturæ, quod nunquā posset deficere, iam non esset hæc natura, sed altera, in quo derogaretur perfectioni totius uniuersi. Hanc ergo naturam condidit deus, prænoscens defectū ei contingentem, qui est malum naturæ, sed non intendens hoc malum: sed ita prouidit, ut si malum contingeret ex defectu alicui⁹ naturæ, quod ordinaretur in bonū, sicut uidemus quod generatio unius, corruptio est alterius. & iste modus prouidentiæ extendit se usq; ad bruta inclusiue, quæ potius aguntur instinctu naturæ q̄ uoluntatis electione. ideo malum q̄d contingit in eis, recōpensatur per bonū naturę, nō per bonū p̄mij, sicut quod mors muscæ est cibus araneæ. Sed in nobilioribus creaturis inuenitur aliud principium p̄ter naturam, quod est uoluntas: q̄d quanto uicinius est deo, tanto à necessitate naturaliū causarū magis est liberū. ideo ex sua conditione rectum ordinē pōt tenere tendendo in finē, & item deficere. Si aūt ineuitabiliter aut indeuiabiliter tenderet in finem per diuinā prouidentiam, iam tolleretur ab eo conditio suæ naturæ, ut sanctus Dionysius protestat. idcirco à deo est taliter instituta, ut etiam possit deficere, ita quod in potestate ei⁹ sit deficere & non deficere, quod nō contingit in defectu naturalis principij. Et istos defectus uoluntatum contingentes p̄ter intentionē diuinæ ꝓuidentię, p̄sciuit deus, & ordinauit eos in bonū non tm̄ naturæ, sed etiā singularis gratiæ, sicut in bonū iustitiæ, q̄d efficit dum culpa per pœnam ordinat, & in bonū uoluntatę aliorū, qui p eorū nequitiā uel corrigunt de suis pc̄tis, uel in gratia & gloria crescūt, atq; in multa alia bona, q̄ humana mens nō sufficit capere mō nec explicare. Vnde constat quod bonū & malum subiacent diuinę prouidentiæ, sed malum tanq̄ p̄scitum & ordinatum,

Marginalia: Auerrois; Rab. Mo.; Mat. 10. Lucę. 12.; Dio. Are.; Auicenna; Dio. Are.

non ut à deo intentum: bonum uero, tanq̃ & intentũ ab eo: sed necessarium ita, ut deficere nequeat: contingens uero ita, ut possit deficere: uoluntarium autẽ ita, ut præmium consequatur aut pœnam, aut in p̃mium pœnamve alicuius ordinetur. Sed naturale, ita q̃ consequatur naturalem finem, si bonũ est: & cedat in finẽ
obiectio 1. alteri⁹ naturę, si malum est. Pręterea si his obijciatur, Omne prouisum consequitur ut in pluribus suum finem, sed malũ inuenitur ut in pluribus, pręsertim in
2. rebus actibusq; humanis. Item prouidentię est gubernare, sed multa contingunt in hoc mũdo inordinate tam in rebus naturalibus, ut q̃ æstates sunt pluuiosæ, hyemes siccę: tam in hominibus, ut quod iusti ab impijs opprimunt: tam in brutis, ut quod animalia mãsueta & innocentia à feris deuorãtur.
Dilutio 1. ¶ Dicendum q̃d malum accipi potest tam in naturalib⁹, q̃ in rebus humanis. si in naturalibus, clarum est quod malum ut in paucioribus accidit, tum secundum supposita, q̃a malum naturę nõ accidit, nisi in sphæra generabilium & corruptibilium, quæ parua est quantitatis respectu cęlestium corporum, in quibus malum esse non potest, quia incorruptibilia sunt, & mot⁹ eorum inordinationem habere non ualent: tum etiã considerando eorum effectus, quoniam causæ naturales ut in pluribus consequuntur effectus suos. In uoluntarijs uero, quãtum ad numerum, inuenitur malum ut in paucioribus. ut in natura angelica, quoniã multo plures manserũt stantes q̃ corruerũt, & forsitan plures q̃ sint dęmones homines q; damnandi. Verum in hominibus malũ ut in pluribus accidit, cuius duplex est ratio. Vna, corruptio generalis seu fomes ex originali peccato proueniens. alia, est ipsa humanæ naturæ conditio, quemadmodum enim in naturalibus triplex est gradus. Nam
*huic aliquid habet tãtum esse in actu, & *hinc nullus essendi defectus potest accidere, ut est corpus cæleste: aliquid est quod est tantum in potentia, & hoc semper habet defectum, nisi remoueatur per aliquod agens, eam in actum reducens. Est etiam aliquid quod habet actum admixtum priuationi, & hoc operatur recte ex principio dirigente, deficit tamen in parte minori, ut patet in natura generabilium & corruptibilium. Ita in intellectualibus est quædam substantia intellectualis, existens purus actus, à quo nil mali procedere potest, ut deus. Est quoq; quædam intellectualis natura cui admiscetur potentia, tamen in sua natura habet actum dirigẽtem in operatiõe, ut angelus. ideo deficit ut in paucioribus. Porro in natura hũana p̃fectiones secundæ, quibus opera diriguntur, non sunt innatæ, sed infusæ uel acquisitę. Hinc natura humana in se considerata, ęqualiter & indifferenter se habet ad omnia uel intelligenda uel facienda. & quoniam malum accidit uarijs modis, bonũ uero uno modo, ideo ut in pluribus flectitur in malum. sic nanq; considerata natura humana, nondum est ut agens perfectum, nisi respectu naturalium operationum, non respectu moralium & intellectualium actionum. Tunc uero est agens perfectum quo ad omnes suas operationes, quando ornata est perfectionibus suis secundis, quæ sunt uirtutes: quibus cum fuerit actuata, determinatur ad bonum, ut in maiori parte in statu uiæ, uel semper sicut in patria.
ad 2 ¶ Ad secundum dicendum, quod quidquid est in mundo, est ordinatum, quamuis ratio ordinis nobis non appareat in quibusdam, pręsertim in uoluntarijs: quia malis hominibus quandoq; bona quandoq; mala eueniunt, similiter bonis hominibus, uerum ratio huius ordinis scitur à deo, quemadmodũ medicus scit cur quibusdam ægris, quandoq; det calida, aliquando frigida, similiter sanis: quod tamẽ ignorans artem medicinæ, miratur, ut dicit Boethius. Boethius Illa tamen inordinatio non inuenitur in his ad quæ per se ordinantur opera humana, & quę sunt homini per se bona aut mala. etenim opus bonum semper habet præmium uirtutis sibi adiunctum, uitium uero præmium impietatis. sed permixtio illa consistit in bonis & malis corporalibus, quę non sunt per se hominis bona. nihilominus prouidentia dei ordinat etiam huius modi bona & mala homini in gloriã & profectũ, aut in maiorem damnationem, & in declarationem diuinę iustitię in finali iudicio. Hæc Thomas in Scripto.

¶Deniq; ad intelligendum quid sit prouidẽtia, aduertẽdum quod scribit hic Thomas: Tria hęc, scientia, dispositio, prouidentia, habent se per additionẽ unius ad alterum. Cumq; de creaturis deus scientiam habeat practicam, consideranda est scientia dei instar sciẽtiæ artificis. Artifex autem præconcipiendo suum artificiatum, primo considerat finem operis sui, deinde media rei à se fiendæ, ad finem illum, seu media ad cõsequendum finem ualentia, ordinem quoq; partium adinuicem. Tertio considerat accommoda fini intento, & obstaculorum remotionem, quę excogitatio nominatur scientia ratione solius cognitionis: ratione uero ordinis excogitati in re fienda, dicitur dispositio: Ratione autem eorum quæ promouent atq; accommoda sunt ad finem, prouidentia nominatur. Prouidus quippe uocatur, qui bene coniectat de conferentibus ad finem, & de remouendis impedimentis. Hinc & in deo dicitur esse scientia secundum quod habet cognitionem sui ipsius & eorum quę facit. Dispositio uero fertur esse in de oratione duplicis ordinis quem ponit in rebus, uidelicet rei ad rem, secundum quod iuuãt se inuicem ad consequẽdum ultimum finem, & etiam totius uniuersi ad finẽ, sicut Philosophus 11. Metaphysicæ tangit, Philosop. ubi ponit exemplum de ordine partium exercitus adinuicem & ad bonum principis. Prouidẽtia quoq; uocatur, secundum quod rebus sic ordinatis tribuit procuratiua conseruatiuaq; ordinis, & inordinationem expellit. Hæc Thomas in Scripto.

¶Insuper in prima parte Summæ quæstione 22. te- art. 1. statur: In rebus creatis est bonum nõ solum quantum ad earum substantiam, sed & quãtum ad ordinẽ earũ in finẽ, p̃cipue in ultimũ finẽ, qui ẽ bonitas diuina seu participatio ei⁹. ergo hoc bonũ ordinis uniuersi in creaturis existens, à deo p̃fluxit. ideo cõuenit ei prouidẽtia rerum. Rursus, cum deus sit causa rerum per intel- art. 2. lectum, sicq; ratiõem cuiuslibet sui effectus in ipso pręexistere sit necesse, ratio aũt ordinãdorum in finẽ p̃uidentia appelletur, patet q̃ uniuersorum prouidẽtia sit in deo: omnia quoq; diuinæ prouidẽtiæ sunt subiecta, etiam in singulari. cum enim agens agat propter finẽ, tm̃ extendit se causalitas primi agẽtis, inquantum se extendit ip̃m esse, quod est proprius dei effectus. ideo causalitas primi agentis extẽdit se nõ solum ad principia speciei, sed etiam usq; ad principia indiuidualia. Hinc cuncta quæ habent esse à deo, sunt ordinata ad finem, & subijciuntur prouidẽtiæ dei, iuxta illud Apostoli: Quæ à deo sunt, ordinata sunt. Rom. 13. ¶Si uero obijciatur Obiectio. q̃ omnis sapiẽs prouisor excludit defectum & malum quãtum potest, ab his quorum gerit curã, cumq; deus

omnipotens sit, uidetur quod si prouidentiam rerum haberet, tot mala in rebus non essent.

Dilutio ¶ Dicendum quod aliter est loquendum de eo qui uniuersorum curam gerit, aliterq; de prouisore particulari. Particularis nanq; prouisor bonus, potens & sapiens, excludit malum pro posse ab eo, quod suæ subditur curę: uniuersalis autem prouisor permittit quosdam defectus in particulari cõtingere, ne impediatur bonum totius. Hinc deus omnium uniuersalis prouisor, sinit quædam fieri mala, ne bonum totius uniuersi impediatur. si enim omnia mala impedirẽtur, multa bona uniuerso deessent. nam si nõ fuisset persequutio tyrannorum, non fuisset patientia martyrum: & uita unius animalis, dependet ex occisione & deuoratione alterius.

Questio ¶ Amplius, si quæratur an deus immediate cũctis prouideat seu uniuersorum prouidentiam habeat, respondendum, quod ad prouidentiam pertinent duo. primum est ratio & dispositio ordinis rerum prouisarum ac ordinatarum in finem. Secundum est executio ordinis huius, quæ gubernatio nuncupatur. Quãtum ad primum horum, deus immediate omnibus puidet, quoniam in suo intellectu habet omnium etiã minimorum rationem: sed quo ad secundum, sunt aliqua media prouidentiæ dei, qui inferiora regit per superiora, non ex insufficientia sua, sed ut dignitatẽ suę puisiuæ causalitatis creaturis suis quibusdam communicet. Hæc Thomas in Summa. In Summa quoq; contra gentiles libro tertio per multa capitula diffusius scribit de his.

Alexãder ¶ Insuper Alexander de dispositione & prouidentia dei scribit præclare: Quamuis, inquiens, aliqua quę sunt in hoc mundo, in seipsis considerata uideãtur cõfusa & inordinata, tamen respectu prouidentiæ dei bene ordinata consistunt. Cuius exemplum ponit Augustinus, sicut quando est collisio nubium, uidetur in

August. uaporibus esse confusio, dum terrestre apparet superius, igneum uero inferius. nihilominus hæc quæ uidetur confusio, est recta ordinatio respectu uniuersi, cuius ordini congruit ita. Conformiter dum pluit in aliqua parte terrę, quamuis forsan noceat illi parti, tamẽ secundum ordinem uniuersi sic expedit. Vnde ut tangit scriptura, multa in hominibus indecentia & peruersa uidentur secundũ se, quæ q̃ ad dispositiõem diuinæ prouidentiæ, iusta & decenti ratione proueniunt, ut

Eccẽs. 10. quod in Ecclesiaste Salomon loquitur: Vidi stultũ positum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum. quod intelligitur de diuitibus moribus, iuxta illud in

Isaie. 33. Isaia: Diuitiæ salutis sapientia & scientia. Item, Vidi, in

Eccẽs. 10. quit, seruos sedentes in equis, & principes ambulantes

Prouer. 3. quasi seruos sup terrã. Vnde & in Prouerbijs: Per tria, ait, mouetur terra, & quartum sustinere non potest. per seruum, cum regnauerit: per stultum, cum saturatus fuerit pane: per odiosam mulierem, cum in matrimonium fuerit assumpta: & per ancillam, cum hæres fuerit dominæ suæ. Hæc & cõsimilia quæ in se mala & exorbitantia esse uident, ordinata sunt respectu puidẽtiæ dei, q ex malis elicit bona, & ipsis bonis sapiẽtibusq; hoĩbus facit eẽ, pficuũ, q̃d sunt deorsum aut deprimunt p stultos, q̃d sæpe cõtingit ad pbationẽ iustorũ, meritũq; eorum, ut patet in Iob atq; Thobia. Impij quoque ad maiorem suam damnationem, uel pro remuneratione bonorum ex genere quæ gesserunt, psperitatib⁹ gaudent, quod totum mirum & irrationabile eẽ apparet his, q hoꝝ rõnes ignorãt, in q̃ꝝ psona

Iere. 12. dicitur: Iustus es domine si disputem tecum. uerũtñ iusta loquar ad te. quare uia impiorum prosperatur, & bene est de his qui agunt inique? Vnde & Habacuk

Habac. 1. clamat ad dominum: Quare non respicis super inique agentes, & taces deuorante impio iustiorem se? Hinc

Damasce. Damascenus primo asserit libro: Necesse est omnia quæ prouidentia fiunt, recta fieri ratiõe, & optime ac decẽtissime euenire. ¶ Si autem obijciatur, quod mul-

Obiectio soluitur. ti sunt reprobi & pauci electi, quod uidetur prouidentiæ derogare, quod in tam paucis sortitur effectum,

Matt. 20. cum tñ oẽs uelit saluari: dicendũ secũdũ Augustinũ, bñ

August. dispensauit dominus, ut nec omnes damnaret, nec oẽs saluaret: quia si om̃es saluarẽtur, lateret quid pro peccato per iustitiã deberet: et si nulli saluarent, lateret qd gratia largiretur: quoniam sine dubio quantũ ad originale pertinebat peccatum, omnes fuerant pares: sed misericordia quos uoluit, discreuit saluandos. Porro quod plures sunt mali & reprobi, non est à deo, sed à libero arbitrio deficiente. & quoniam pronior est homo ad uitia q̃ ad uirtutes, & quia per se & ex se habet homo corruere & peccare: resurgere uero, mereri, pficere & saluari, non habet nisi ex gratia dei. Hæc Alexander. Cocordant Petrus, Richardus, Albertus, Vdalricus, Aegidius & Durandus, alijq; communiter.

Soluũtur argumẽta initio q̃sti. adducta. ¶ Ad primum ergo dicendũ, quod Apostolus intẽdit asserere, quod deo non est cura de bobus & brutis eo modo, quo de rationalibus creaturis: nõ autem q, omnino excidant à prouidentia dei. simili modo acci-

1. Cor. 9 pienda sint uerba Hieronymi. ¶ Ad secundum, quod

ad secũdũ nihil est uilius coram deo q̃ peccatum, & tamen ea cognoscit. Viles quoq; creaturas deus cognoscit secundum modum excellentiæ suę non uiliter, idq; pertinet ad beatitudinem & excellentiam dei, de cũctis cognoscere quid sint, & qualiter ab ipso dependeant, & quãtum à sua perfectione deficiant: quibus omnibus puidet deus absq; inquietudine & occupatione, seu molestatione & minoratione suæ superdulcissimæ tranqllitatis & pacis ac gloriæ. Ad tertium patet ex dictis

ad tertiũ. responsio.

QVAESTIO III.

POtest quoq; hic quæri, & quidam quærũt hoc loco, quid sit fatum, & qualiter a prouidẽtia distinguatur. ¶ Videtur quod fatũ nequaq̃ ponendum sit, cum in homilia dicat Gregorius: Absit à

Grego. fidelium mentibus, ut fatum aliquid esse dicant. ¶ Secundo, quia nonnulli astrologi affirmant: fata uolentem trahunt, nolentem cogunt.

In oppositũ. ¶ In oppositũ est doctrina Boethij.

Alexãder ¶ Ad hæc Alexãder rñdet: Duplex ẽ fati acceptio. nam primo dr̃ lex astroꝝ, q̃ rebus singulis ferẽ necessitatẽ imponere, imo & libero arbitrio. atq; de fato sic sumpto, recte dixit Gregorius sanctus, q nihil sit: quia (ut patuit) liberꝝ arbitrium & actus humani nequaq̃ necessitate fatali reguntur, sed libere pdeunt. Secũdo dr̃ fatum dispositio q̃dam in temporalibus rebus, relicta ex puidentia dei, sicq; diffinit Boethius: Fatum, in-

lib. 4. p. 6 quiens, est eorum quæ diuina simplicitas gerenda disposuit, mobilis nexus tẽporalisq; ordo. Et rursus: Fatum est rebus mobilibus inhærens dispositio, qua puidentia suis quæq; nectit ordinibus. Et ita est aliqd, & est quid creatum propriusq; effectus diuinæ prouidentiæ. Aliquando tamen improprie sumitur p dispositione seu uolũtate diuina. Vnde quinto de ciuitate

Augustin. dei loquitur Augustinus: Prorsus diuina prouidentia constituũtur regna hũana, quam si q̃s fati nomine exprimat, linguam corrigat, sententiã teneat. Et denuo: Ordinem causarum, ubi uolũtas dei plurimum potest non negamus, neq; fati uocabulo appellamus, nisi forte fatum à fando dictum intelligamus. porro fatũ dicit naturam rei non solum absolute, sed etiam relationem seu ordinem. fatum nanq; est dispositio seu nexus quidam relictus ex dei prouidentia, ordinante & connectente causas & habitudines rerum. potest ergo fatum describi in relatione eorum duntaxat quorum est, sicq; describit Boethius, dicens: Fatum est eorũ quę diuina simplicitas gerenda disposuit, mobilis nexus atq; ordo temporalis. Potest quoq; describi non solum in relatione ad ea quorum est, sed etiam in ordine ad suam causam, uidelicet prouidentiam dei: & sic describit Boethius, dicens: Fatum est rebus mobilibus inhærens dispositio qua prouidentia &c. Est itaq; differentia hæc inter fatum & prouidentiam, quod prouidentia dei connectit res quadam indiuisione atq; immutabilitate. Fatum uero connectit eas, ut sunt distinctę atq; mutabiles. Idcirco Boethius inquit: Prouidentia pariter quamuis diuersa quamuis infinita complectitur, fatum uero singula dirigit motu, locis, formis, tẽporibus distributa, ita ut hæc temporalis ordinis explicatio in diuinæ mentis adunata prospectu, prouidẽtia nominetur: eadem uero ordinatio ac adunatio in rebus digesta, temporibusq; explicita, fatum uocetur.

Ps.6. li.4. [margin]

Obiectio ¶Verum his obijci potest. uidetur enim quod fatũ non sit mobilis nexus, sed prorsus immobilis, cum dicat Boethius: Hoc, scilicet fatum, actus fortunasq; hominum indissolubili causarum connexione cõstringit

Dilutio ¶Respondetur, quod fatalis series dicitur constringere res indissolubili causarum connexiõe, quoniam cõtinet eas indissolubiliter sub periodo ordinata à diuina prouidentia, quæ causæ cum ab immobilis prouidentiæ proficiscantur exordijs, ipsas quoq; immutabiles esse necesse est. Dicitur ergo fatum constringere res incommutabili connexione causarum, quia coercet eas, ut una nõ habeat quod alterius est, nec potest euagari extra id, quod diuinitus ordinatum est seu p̃uisum. Ueruntamen immobilitas ista non est mobilitati prefatę ipsius fati contraria, quoniam intelligenda est p̃ comparationem ad prouidentiam dei.

Questio ¶Quęritur interea, qualiter uerum sit, quod fatum asseritur esse dispositio relicta in rebus ex ui siderum. Respondendum q; tria sunt genera dispositionum in hominibus. quædam nanque tam pure sunt naturales, quod non subsunt arbitrio libero, ut quod aliquis est lõgus aut breuis, albus aut niger, & in has possunt siderum uires. Alię sunt, quę quamuis sint naturales, tamen liberum arbitrium potest iuuare ad eas, ut sanitas, ęgritudo. Alię sunt dispositiones, quæ non sunt naturales, sed subsunt libero arbitrio hominis aut quorundam spirituum, uel primæ causę: ut quod aliquis sit fur, quod subest hominis uolũtati seu maligno spiritui suggerenti, & non naturę. Similiter quod aliquis sit religiosus, non subest naturę, sed uolũtati dei gratiam infundentis: & in his loquendo simpliciter non habet posse uis siderũ, quamuis quidam philosophi hoc putabant, dicentes quod per fatum rei seu constellationem posset prænosci, qualis quis esset futurus, quantum ad dispositiones has tertias, quod est falsum. tamen uis sideris habet bene uim inclinandi, non necessitandi: sicut natus sub Marte, est calidus: & ex hoc habet inclinationem ad iram, nõ necessitate. Et hoc multipliciter probat Augustinus in homilia euangelij, Cum natus esset Iesus. Refert etiam Augustinus quinto de ciuitate dei de duobus de quibus Hippocrates recitauit, quod eodem tempore infirmabantur, eodemque tempore ingrauescebant infirmitates eorum, atq; eodem tempore alleuiabantur. unde interrogatus Possidonius astrologus, respondit hoc esse, quia eadem cõstellatione fuerant nati. Hippocrates uero respondit hoc esse, quoniam ab eisdem parentibus nati essent, & uno concubitu concepti, unoq; editi partu. Augustinus uero recte testatur, quod causa fuit magis origo seu causa intrinseca, puta complexio, humor, medicina, uictus & consimiles causæ propinquæ, quàm causæ illæ remotę. Hæc Alexander.

Augusti. Matth. [margin] Possidoni. Hippocr. [margin]

Questio ¶Qui etiam sciscitatur, an omnium sit fatum, quorũ est prouidentia. Et respondet, omnia quæ fato subsunt, prouidentiæ quoq; diuinæ subijciunt, nõ ecõtra. quædã enim exeunt simpliciter de non esse in eẽ, q̃rũ deus ẽ tota causa: quędã uero exeũt simpliciter de nõ eẽ in esse, quorũ tamẽ deus non est tota & solũ immediata causa, sed mediantibus causis naturalibus ac secundis ea producit, ut patet de inferioribus istis. Horum principia, quantũ ad id quod à deo sunt, & habẽt uim quantum ad esse suum, non subiacent fato, sed p̃uidentiæ solum: subiacent tamen fato, quantum ad actus suos & operationes, quorum ipsamet sunt causæ aut concausæ. Hinc generaliter operationes & operata, quæ sunt immediate à deo seu à prouidẽtia eius, ut à tota causa, non subiacent fato, cętera subiacent ei, quantum ad id quod in eis est à causis secundis, ut declarat Boethius, qui quarto de consolatione philosophiæ de his diffuse pertractat, ubi & manifestat, in quibus tanquam in causis radicetur fatum, quod constat esse in causis secundis. Hæc Alexander.

Boethius [margin]

1.p. q.116 art.1. ¶Præterea de hac materia loquitur Thomas: Quæritur primo, an fatum sit aliquid. Respondendum, in inferioribus quædam à casu & fortuna contingunt. interdum autem est aliquid casuale aut fortuitũ, quãtum ad causas inferiores: quod tamen relatum ad causam superiorem, est per se intentum: ut si duo serui alicuius domini ad locum mittantur eundem, uno de altero nil sciente, occursus ille seruorum, quo ad ipsos, est casualis: quo ad dominum eorũ, est intentus. Quidam ergo casualia atque fortuita in nullam superiorem causam reducere uoluerunt, & hi fatum prouidẽtiamq; negarunt, ut quinto de ciuitate dei refert Augustinus de Tullio. quidam uero casualia & fortuita in cælestia corpora tanquam in causam reduxerunt superiorem, dicentes fatum esse dispositionem siderum, in qua quisque conceptus natusve dicitur. quod stare non ualet, quoniam (ut probatum est) actus humani non subduntur actioni cælestium corporum, nisi per accidens & indirecte. porro fatalis causa cum habeat ordinationẽ super ea quę fato subdũtur, oportet ut sit directe & per se causa eius quod agitur. Insuper quod per accidens fit, non est proprie unum neq; ens. omnis uero actio naturæ, terminatur ad aliquid unum. Vnde impossibile est ut id quod ẽ per accidens, sit effectus per se alicuius naturalis principij. Idcirco dicendum quod casualia & fortuita reducuntur in diuinã prouidentiam, tanquam in causam superiorem præordinantem: quia nil prohibet id quod est

Augusti. [margin]

per accidēs, accipi tāquam unum quid ab intellectu. Alioquin intellectus formare non poſſet hanc propoſitionem: Fodiēs ſepulchrum, inueniet theſaurum. & ſicut intellectus hoc poteſt cōcipere, ita poteſt hoc ipſum efficere, ſicut ſi quis ſciat in quo loco abſconditus ſit theſaurus, inſtiget alium hoc neſcientem ad fodiendum ibi ſepulchrum. & ita nil prohibet ea quæ caſualiter fiunt, reduci in cauſam ſuperiorem ordinantē intellectualiter operantem, præſertim in intellectum diuinum, qui ſolus poteſt ad libitum ſuum immutare uoluntatem. Ideo ſoli deo attribuenda eſt ordinatio præcipua actuum humanorum, quorum principiū eſt uoluntas. Sic ergo inquantū omnia quæ hic aguntur, prouidentiæ diuinæ ſubduntur, tanquam per eā præordinata & quaſi præloquuta, ponere poſſumus fatū, quanquam ſancti doctores nomine fati recuſauerint uti, propter eos qui ad uim ſiderū retorſerunt hoc nomen. Hæc Thomas in Summa. **Queſtio.** ¶ Vbi quęrit ſecundo, An fatum ſit in rebus & cauſis creatis. Ad quod reſpōdet: Diuina prouidentia per cauſas medias exequitur ſuos effectus. Deinde reſponſionem iſtam proſequitur, quemadmodum Alexander, & addit: Fatum dicitur diſpoſitio non quæ eſt in genere qualitatis, ſed relationis, cum ſit ordo, qui per comparationem ad ſuum principium, quod eſt prouidētia dei, eſt unus, ſicq́ dicitur unum fatum: ſi autem conſideretur per comparationē ad effectus qui cadunt ſub fato, ſiue ad cauſas medias ac creatas, multiplicatur, iuxta illud poetæ:

Te tua fata trahunt.

Hinc fatum eſt accidens, non ſubſtātia. Hæc idem.

Queſtio. ¶ Ad quæſtionem quoq;, qua quætit, An fatum ſit immobile, ſic reſpondet: Secundarum diſpoſitio cauſarum, quæ fatum uocatur, dupliciter cōſideratur. Primo, ſecundum ipſas cauſas ſecundas, q̃ ſic diſponūtur ſeu ordinātur: alio modo per relationem ad primum principium à quo ordinantur, ſcilicet deum. Quidam ergo dixerunt ſeriem ſeu diſpoſitionem ſecundarum cauſarum, ſecundum ſe neceſſariam eſſe, ita ꝙ cuncta de neceſſitate cōtingerent, eo ꝙ unumquodq; cauſatum ſuā habeat cauſam. cauſaq́ poſita, neceſſe ſit poni effectum, quod ex præhabitis conſtat eſſe erroneū. Aliȷ̄ econtrario dixerunt fatum eſſe mobile, etiam ſecundum quod à prouidentia dependet diuina. Vnde **Gregori⁹ Nyſſen⁹.** Gregorius narrat Nyſſenus, quod quidam Aegyptiȷ̄ aſſerebant fatum quibuſdam ſacrificiȷ̄s poſſe mutari, ſed hoc immobilitati repugnat prouidentiæ dei. Idcirco dicendum, quod fatum quantum ad cauſas ſecundas, eſt mobile: ſed prout ſubeſt prouidentiæ ſummę, immobilitatem ſortitur & neceſſitatem conditionatā, utpote ſi hoc aut illud prouiſum à deo eſt, fiet. Hęc Thomas ibidem, qui etiam ad q̄ſtionem hanc, an oīa fato ſubdantur, reſpondet ſicut ex Alexādro reſponſum eſt. **Thom. 3 gentiles.** Cum his coincidunt & concordant quę de fato ſcribit hic doctor in Summa contra gentiles tertio libro, ubi & addit: In diffinitione fati, diſpoſitio pro ordinatione accipitur: & additur, rebus inhærens mobilibus: ad deſignandum quod ordo prouidentiæ contingentiam & mobilitatem rebus non aufert. Itaque ſecundum hanc acceptionem negare fatum, eſt negare prouidentiam dei: ſed quia cum infidelibus nec nomina debemus habere communia, ne ex nominum conſortio contingat erroris occaſio, nō eſt fidelibus utendum nomine fati, ne his cōſentire uideamur, qui male ſenſerunt de fato, omnia iſta inferiora influentiȷ̄s ſiderū de neceſſitate eſſe ſubiecta dicentes. Hęc ibi. ¶ Veruntamen ſi quis fati rationem expo- **Dio. Car.** nat, ut egit Boethius, non uidetur periculoſum uti eodem, ſicut Boethius uir ſanctus atq; catholicus uſus ē, & multi doctores. ¶ His concordans Durandus: **Durand⁹** Quēadmodum, inquit, uerbum uocale eſt effatiuum interioris conceptus, ſic fatum diuinæ prouidentiæ, quoniam quod pręſcientia diuina ordinatum eſt quadam cauſarum connexione, effatur. Prouidentia ergo & fatum diſtinguūtur in multis. Primo ex parte ſubiecti, prouidentia nāq; in mente ē creatoris, fatum in cauſis ſecundis, cum ſit ſecūdarum ordo cauſarū reductus in deū. Secundo, qm̄ fatum eſt quid creatum, ex ꝓuidentia ſicut ex increata cauſa dependens. Tertio, qa prouidētia eſt æterna, fatum temporale. quod enim deus ab æterno diſpoſuit & prouidit, fatū tēporaliter ſubminiſtrat. Quarto, quia non oīa ſubduntur fato, ſicut prouidentiæ, prout iam patuit: & gn̄aliter quanto alīqua uiciniora ſunt deo, tāto minus ſubdunꞇ fato. Hæc Durandus. Concordat Thomas de Argentina.

Aegidius ¶ Aegidius uero ſuperaddit quaſdam fati acceptiones, quæ ad præfatas faciliter reducunꞇ. plures quoq; ponit differentias inter prouidentiam dei & fatum, q̄s ex uerbis trahit Boethiȷ̄, quæ & ſub p̄tactis continentur, uidelicet quod prouidentia eſt ſimplex & una, fatum multiplex & diuiſum. Item quod prouidentia eſt immobilis, fatum uero mobile. Hæc Aegidius.

¶ Præterea de fato editus eſt pulcher libellus, q ſancto aſſcribitur Thomæ, in quo multum ſubtiliter pertractatur de fato. Vbi & autor tractatuli exponit diffinitionē fati, quā Hermes Triſmegiſtus poſuit, dicēs: Fatū eſt cauſaꝝ cōplexio, ſingula tꝑaliter diſtribuens, q̃ ſacramēto deoꝝ cæleſtiū ſunt p̄ordinata. ſic em̄ accipiꞇ fatū pro forma ordinis eſſe & uitæ inferiorū, cauſata in ipſis ex ꝑiodo cęleſtis circuli, qui radiȷ̄s ſuis ambit natiuitates inferiorum. Porro deos cęleſtes noīat ſtellas, aut earū motores: ſacramētum uero deorū, immobilē diſpoſitionē eſſe ac uitæ inferiorū iſtoꝝ, q̃ diſpoſitio non extat immobilis, prout in rebus ipſis digeſta eſt: ſed per relatiōem ad ſui fontalem originem, & fluit hæc forma à multis ſtellis & ſitibus, & ſpatiȷ̄s & imaginibus, & cōiunctionibus, & p̄uentionibus, ac multiplicibus angulis, q deſcribunꞇ ex interſecationibus radioꝝ cęleſtiū corpoꝝ, ꝓductioneq́ radioꝝ ſup centrū in q̊ eſt ſol. In eodē opuſculo pulchre exponiꞇ illud Ptolemæi: Sapiens dn̄abiꞇ aſtris. Vbi aſſerit Cōmentator, qm̄ ſi effectus circuli cæleſtis minorādo humores diſponit corpora ad quartanas, ſapiens medicus hoc ꝑpendens, ꝓ calida & humida diſponit corpora ad ſanguinē. tuncq́ excluſo effectu cęleſti, nō inducitur ipſa quartana. Frequenter em̄ per qualitates elementares & per contrarietates inuentas in materia, atq; per diuerſitatem diſpoſitionum materiæ, impeditur & excluditur effectus cæleſtium corporum. Itē in illo libello ponunꞇ & alię fati acceptiones, uidelicet quod qn̄q; accipitur pro morte ex diſpoſitione periodorum inducta, iuxta illud in Anticlaudiano:

Liuor poſt fata quieſcit.

Secundo pro diſpoſitione diuinæ prouidentiæ de futuro progreſſu uitæ inferiorum. Hæc ibi cū aliȷ̄s multis notabilibus punctis.

¶ Ad argumēta patet ſolutio. Gregori⁹ em̄ ꝓhibet fatum aliquid æſtimari, prout infideles & quidā philoſophi de ipſo loquunꞇ, quorū unus fuit q dixit: Fata **Soluūtur argumēta initio q̄ſti. adducta.**

uolentem trahunt, nolentem cogunt.

Udalric⁹. ¶Hinc quoque Udalricus in Summa sua: Fatum, ait, est modus profect⁹ à diuina uirtute in res, qui modus omnibus rebus præstituit causas, formas & ordinem, & ita omnis operatio naturalis & uoluntaria, ē à causa determinata, secundum quod ait Plato: Nihil ē aut fit, cuius ortum non præcessit legitima causa etiā simpliciter propter finem determinatum, cum fatum effluat à prouidentia dei quæ nihil inordinatum relinquit. Et dico simpliciter, quoniam quantum ad istum uel illum qui finem hunc non intēdit, potest finis iste esse indeterminatus: sed propter nostram positiōem non potest finis conuerti in non finem: & hoc fieret si illud quod uere est finis operationis huius, si iste ponatur eum intendere, non est finis determinatus, posito quod ipse eū non intendat: ergo simpliciter loquēdo, operatio ista ē propter finem. Si igitur fatum est, apparet quod nullum opus naturę aut uoluntatis sit casuale, & hæc est obiectio Auicēnæ in suo Physicorum, pro cuius solutione sciendum, quod deus uniuersa q̄ causat, causat per prouidentiā, & per causas secundas dispositionem suam exequitur, quibus & eam infundit. De hac materia Udalricus pulchre prosequitur, sed quæ scribit, sententialiter extant præhabita.

Plato.

Quid sit prædestinatio, & in quo differat a præscientia. Distinctio XL. A

Augu. de prædestin. sanctorū capite 10.

PRædestinatio uero de bonis salutaribus est, & de hominibus saluandis. Ut enim ait Augustinus in libro de prædestinatione sanctorum: Prædestinatio est gratiæ præparatio, quæ sine præscientia esse non potest. Potest autem sine prædestinatione esse præscientia. Prædestinatione quippe deus ea præsciuit, quæ fuerat ipse facturus: sed præsciuit ea deus etiam, quæ non est ipse facturus, id est, omnia mala. Prædestinauit eos quos elegit, reliquos uero reprobauit, id est, ad mortem æternam præsciuit peccaturos.

An aliquis prædestinatorum possit damnari uel reproborum saluari. B

Augu. de correctiōe & gratia, capit. 13. & Apoc. 3. c Oppositio

Prædestinatorum nullus uidetur posse damnari, nec reproborū aliquis posse saluari. Unde Augustinus in libro de correctione & gratia: In Apoc. inquit, dicitur: Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Si alius non est accepturus nisi iste perdiderit, certus ē electorum numerus, id est, non potest augeri uel minui. Ad hoc autem obiiciunt quidam, nitentes probare numerum electorum posse augeri & minui, sic: Posset deus non apponere gratiam quibus apponit, & posset subtrahere quibus non subtrahit: quod si *faceret, utique damnarentur. Possent ergo damnari isti q tamē saluabuntur, posset itaque minui electorum numerus. Ita etiam posset augeri, quia posset augeri gratia quibus non apponitur, p quam saluarentur. Possent ergo saluari habita gratia, qui tamen sine ea damnabuntur. Posset itaque augeri numerus electorum. Quibus respondemus, ex ea ratione dictum esse, & uerum esse, numerum electorum non posse augeri uel minui: quia non potest utrunque simul esse, scilicet ut aliquis saluetur, & non sit prædestinatus, uel ut aliquis prædestinatus sit, & damnetur. Intelligentia enim conditionis implicitæ, ueritatem facit in dicto, & impossibilitatem in uero. Si uero simpliciter intelligatur, impossibilitas non admittitur: ut cum dicitur, prædestinatus potest uel non potest damnari, & reprobus potest saluari. In his enī & huiusmodi locutionibus, ex ratione dicti diiudicanda est sententia dictionis. Alia nanque fit intelligentia, si per coniunctionem hæc accipiantur dicta: atque alia, si per disiunctionem, ut supra cum de præscientia agebatur, prætaxatum est. Si enim cum dicis, prædestinatus non potest damnari, intelligas ita, id est, non potest esse ut prædestinatus sit & damnetur, uerum dicis, quia coniunctim intelligis: falsum autem, si disiunctim, ut si intelligas istum non posse damnari, quem dico prædestinatum: potuit enim non esse prædestinatus, & ita damnaretur.

*fieret

Responsio

Quomodo adhuc instant quæstioni. C

Obiectio

Solutio in q̄ mallet alios audire q̄ docere.

Veruntamen adhuc instant, & secundum coniunctionem argumentando, ita procedūt. Non enim, inquiunt, potest esse, ut aliquis prædestinatus sit & damnetur. Utrunque istorum simul esse non potest, sed alterum horum non potest non esse, scilicet quin iste sit prædestinatus: ab æterno enim prædestinatus est, & non potest modo non esse prædestinatus. Cum ergo impossibile sit simul utrunque esse, & impossibile sit alterum non esse, uidetur non posse alterum esse, scilicet ut damnetur. Quod si est, ergo non potest esse ut non saluetur. In huius quæstionis solutione mallem alios audire q̄ docere. Dicimus tn̄ de præscia similē posse moueri quæstionem. Ideoque tam hic q̄ ibi unam facimus responsionem, dicentes determinandum fore illud cui innititur tota hæc quæstio, scilicet impossibile est alterum istorum non esse,

scilicet quin iste modo sit prædestinatus: ab æterno enim iste prædestinatus est. Distinguendum enim est cum ait, iste non potest modo non esse prædestinatus, uel nō potest modo esse quin sit prædestinatus: hoc enim coniunctim & disiunctim intelligi potest. Non enim potest esse, ut ab æterno sit prædestinatus, & modo non sit prædestinatus: nec potest esse simul, ut sit prædestinatus, & non sit prædestinatus: sed tamen potuit esse ab æterno quod non esset prædestinatus, & potuit ab æterno non esse prædestinatus. Et sicut ab æterno deus potuit eum non prædestinare, ita conceditur à quibusdam, quod & modo potest deus eum non prædestinasse. Ab æterno ergo potest deus non prædestinasse eum, ergo potest iste non fuisse prædestinatus: si uero nō fuisset prædestinatus, nec modo esset prædestinatus, ergo modo potest non esse prædestinatus. Ita & de præscientia & præscitis dicunt, quod in actionibus uel in operationibus dei & hominum nullatenus concedunt. Ex quo enim aliquid factum est uel dictum, non concedunt quod illud possit non esse uel non fuisse: imo impossibile est non esse uel non fuisse, quod factū est uel dictum, referentes possibilitatem uel impossibilitatem ad naturam rei existentis. Cum uero de præscientia uel de prædestinatione dei agitur, possibilitas uel impossibilitas ad potentiam dei refertur, quæ semper eadem fuit & est: quia prædestinatio, præscientia, potentia, unum in deo est.

Quid sit reprobatio dei, & in quibus consideretur, & quis sit prædestinationis effectus. D

Cumq; prædestinatio sit gratiæ præparatio. i. diuina electio qua elegit quos uoluit ante mundi constitutionem, ut ait Apostolus: reprobatio econuerso intelligenda est, præscientia iniquitatis quorundam & præparatio damnationis eorundem. Sicut em̄ prædestinationis effectus illa gratia est, qua in præsenti iustificamur, atq; ad recte uiuendum & in bono perseuerandum adiuuamur, & illa qua in futuro beatificamur: ita reprobatio dei q̄ ab æterno non eligendo quosdam reprobauit, secundum duo cōsideratur, quorum alterum præscit & nō præparat, scilicet iniquitatem: alterum præscit & præparat, scilicet æternam pœnam. Vnde Augustinus ad Prosperum & Hilarium: Hæc, inquit, regula inconcusse tenenda est, peccatores in peccatis præscitos esse, non præparatos, pœnam autem esse præparatam. Præparauit enim deus (ut ait Augustinus in libro de bono perseuerantiæ) in præscientia sua quibus uoluit bona sua: & quibuscunq; donat, proculdubio se donaturū esse præsciuit. Præparauit etiā deus, ut ait Fulgētius, malis ignem æternū, illis utiq; quos iuste præparauit ad luenda supplicia, nec tamen præparauit ad facienda peccata. Præparauit enim deus quod diuina æquitas redderet, non quod humana iniquitas admitteret. Non em̄ sicut præparauit sanctos ad iustitiam percipiendam, sic præparauit iniquos ad * iustitiam amittendam: quia prauitatis præparator nunquam fuit. Sicut ergo prædestinatio dei proprie est præscientia & præparatio beneficiorum dei, quibus certissime liberantur quicunq; liberantur: ita reprobatio dei est præscientia malitiæ in quibusdam non finiendæ, & præparatio pœnæ nō terminādæ. Et sicut p̄destinationis effectus est grãæ appositio, ita reprobationis æternæ quodammō effectus esse uidet̄ obduratio. Nec obdurat deus, ut ait Aug. ad Sixtū, impartiēdo malitiā, sed nō impartiendo gratiā, sicut nec digni sunt. Quibus em̄ nō impartit̄, nec digni sunt, nec merētur: potius ut nō impartiatur, hoc digni sunt, hoc merētur. Vnde Apostolus ait: Cuius uult miseretur deus, & quē uult indurat, mīam appellans prædestinationem, & præcipuæ prædestinationis effectum. i. gratiæ appositionem, obdurationem uero gratiæ priuationem. Non enim, ut ait Augustinus ad Simplicianum, intelligendum est, quod deus ita induret, quasi quenquam peccare cogat. sed tn̄ quibusdam peccatoribus misericordiam iustificationis suæ non largitur, & ob hoc eos indurare dicitur, quia non eorum miseretur, non quia impellit ut peccent. Eorum autem non miseretur, quibus gratiā non esse præbendā æquitate occultissima & ab hūanis sensibus remotissima iudicat: quam non aperit, sed miratur Apostolus, dicens: O altitudo diuitiaꝝ sapīæ & scientiæ dei.

Marginal notes: Ephe. 1. a; Augu.; Aug. in li. de bono perseuerātiæ capit. 48.; Fulgēti9.; * ad iniustitiā admittēdam; Aug. quō dicat̄ deus obdurare.; Rom. 9. d; Augu ad Simplicianū li. 1. q. 2.; Rom. 11. d

SVMMA DISTINCTION. XL.

Iam actum est de scientia, sapientia & prouidētia dei: hic agitur de prædestinatiōe, quæ est uelut pars subiectiua prouidentiæ. Prouidentia quippe dei est omniū, prædestinatio autem solum rationalium & intellectualium creaturarum, uidelicet angelorum & hominum, non omnium, sed electorum. & primo describitur hic ipsa prædestinatio, deinde circa hoc quæstio ponitur, an scilicet numerus electorū possit minui uel augeri, hoc est, an prædestinatus queat damnari: & præscitus seu non

prædestinatus,saluari:& circa hoc fortiter arguit.cõsequenter incipit de reprobatione tractare, de qua in sequenti plenius tractatur.

QVAESTIO I.

IAm quæritur primo,an prædestinatio sit quid creatum vel increatum. Et de intellectu descri
Arguitur primo contra veritatem ptionũ ipsius. Videt̃ q̃ sit q̃d creatũ,quia p̃ creata describitur,ut patet in descriptionibus eius cũ dicitur q̃ sit præparatio gratię. ¶Secundo,quia denoĩat forma
2. liter creaturã,ergo aliq̃d ponitin ea. ¶Tertio, cum dico,iste est prędestinatus,aliquid reale prędicat̃ de ip̃o,
3. uidelicet prædicatum creatum.

In oppositum. ¶In oppositũ est,q̃m sicut creatio dei actiua ẽ ipsemet deus creans,ita p̃destinatio actiua est deus prędestinans.
Albertus. Quęstio. ¶Circa hæc multa quærit Albertus:Primo, ad quod diuinorum attributorum pertineat seu reducatur.Et r̃ndet, prædestinatio ad sciẽtiam effectiuam seu practicam pertinet, & sic aliquid includit scientiæ & aliquid uoluntatis. & quia scientia ac uoluntas inflammant potẽtiam ad agendum, idcirco includit & aliquid potentiæ.sed scientia est directe de ratiõe atq̃ essentia eius,uoluntas uero & potentia habent se per modum proprietatum ipsius,secundum quod uoluntas concernit id quod practice scitur,& potentia illud
Quęstio. quod effectiue prosequitur. ¶Secundo quærit,quid sit prædestinatio.Et respondet, Prædestinatio est aliquid increatum, ita quod siue sumatur ex parte prædestinantis,siue ex parte prædestinati, non est nisi ip̃emet deus.Si nanq̃ sumatur quantum ad id quod est prædestinatio,nihil ex tẽpore ponit in aliq̃. & si quandoq̃ effectũ habet in prædestinato respectu cuius est, hoc est ex parte connotati effectus.Prædestinatio q̃pe quo ad modum significandi, est quasi medium inter deum prædestinantem &creaturam prædestinatã, ipsaq̃ prædestinatio dicit habitudinem dei proponẽtis saluare ad saluandum. Hinc prædestinatio non ponitur in prædestinato,secundum quod ipse est diuersus in natura à prędestinante existens in proprio esse, sed prout est in scientia creatoris: & p̃ut sic in deo est, est esse ideale & creatrix essentia, non natura creata. ergo quod sic ponitur circa eam,nõ distinguitur à diuina essentia,& cointelligitur respect⁹ ad rem, quam deus operabitur in futuro. Cum ergo quis dicitur prædestinatus,non significatur ibi passiue,nisi quo ad modum & quantum ad nos,& non secundum rem. est etenim sensus iste,est prædestinatus, id est, præuisus est saluari. & ly præuisus non ponit aliquid quod sit extra præuidẽtem,quamuis ponat respectum quo ad aliquid quod in futuro erit. Hinc tali modo significandi actiue & passiue sufficit diuersitas ratiõis,quæ est inter præuidentem & præuisum, non in se, sed in ratione sua ideali,in qua fuit ab æterno.Nec simile est cum dicitur,deus creat & de⁹ prædestinat: quia quod dicitur creat,non conuenit deo nisi ex tempore. idcirco non notat tantum respectum ad creaturam, sed effectum quoque in creatura. Vnde cum dicitur,deus prædestinauit Petrum aut Paulum,nõ notatur nisi respectus ad creaturam, nec ponit aliquid extra deum.

Prędestinatio diffinitur. ¶Tertio quærit de diffinitionibus prædestinationis, quæ multæ sunt. Vna est, Prædestinatio est præscientia & præparatio beneficiorum, quibus certissime li-
Augusti. berantur quicunque liberantur. Secunda est Augustini in libro de fide ad Petrum:Prædestinatio est gratuitæ donationis præparatio. Tertia Augustini in libro de prædestinatione sanctorum: Prædestinatio est propositum miserendi, & item prædestinatio est alicuius in finem destinatio. Alia est magistrorum,dicẽtium:Prædestinatio est præparatio gratiæ in præsenti,& gloriæ in futuro. Itaq̃ prædestinatio quo ad aliquid sui,in omnibus his diffinitionibus seu descriptionibus diffinitur. nam cum multa considerentur in ea, multipliciter diffinitur. Potest enim prædestinatio diffiniri in se uel secundum aliquem statum ipsius prędestinati,si in se,hinc habet in se quasi genus remotum & coartationem seu quasi differentiam eius per actum causantis,& operãtis per suos effectus. Potest quoque attendi nomen prædestinationis. Prima ergo descriptio datur per genus quasi remotum, quod est præscientia, quæ contrahitur per actum causantis, cum dicitur præparatio beneficiorum. Tertia datur secundum statum prædestinati,qui est in miseria,cum dicitur:Prædestinatio est propositum miserẽdi.Quarta est explanatio nominis,cum dicitur, prædestinatio est alicuius in finem destinatio. Vltima datur per effectum proximum qui est gratia, & remotũ qui est gloria. Prædestinatio equidem non est proprie nisi gratiæ & gloriæ. Hæc Albertus, qui circa hæc alia multa sciscitatur quæ mox tangentur.

¶Concordat Vdalricus in Summa sua, hęc eadem scribens libro secundo,& addit:Cum propositum dei Vdalric.
sit ipsemet deus, prædestinatio quæ ẽ propositum miserendi, est ipse deus prædestinans. atq̃ secundum rationem intelligendi,designat relationem operationis & obiecti ad inuicem,illamq̃ relationem creaturæ,ut est in deo ad hanc operationem seu actualem prædestinationem loquutio,designat passiue,cum quis dicitur prædestinari:& quia propositum dei efficax est & immutabilis causa eorum quorum est, idcirco in nomine prædestinationis connotatur effectus gratiæ & gloriæ consequuturæ. significatum uero nominis nihil dicit nisi diuinam essentiam. Denique prædestinatio est specialiter modus prouidentiæ,quo deus specialiter prouidet rationali creaturæ,nec illum modum complectitur totum, sed solum importat prouidentiam illam,quę nominatur prouidentia acceptationis, prout est non solum uoluntatis antecedentis, sed etiam consequentis. ideo est ineffabilis reductio rationalis creaturæ in finem supernaturalem gloriæ æternalis,facta per medium supernaturale, puta per gratiam dei,per quam liberantur prædestinati, uel à malo in quo sunt sicut in nobis, uel in quo esse potuerunt. Destinare est ęquiuocum.
Destinare autem ęquiuocum est,quia primo designat proponere, iuxta illud ad Corinthios: Vnusquisque 2.Cor.9.
prout destinauit in corde suo. Vnde secundo Machabæorum de Eleazaro legitur, quod destinauit in cor 2.Mac.6.
de suo non admittere illicita propter uitę amorem. Secundo significat mittere, sicq̃ communiter sumitur. Prędestinatio uero secũdum utranq̃ significationem sumitur:quoniam quantum ad deum prædestinantẽ, est proponere suum destinatum saluare: sed quãtum ad directionem prædestinati in finem ultimum,sic p̃destinatio ista est missio eius in finem saluificum,secũdum quod in diuina præscientia notus est. sicq̃ præscientia ista habet principiũ,scilicet propositũ dei:& medium,utpote gratiam:finem quoq̃,id est, æternam salutẽ. Vnde prædestinatio ista ab æternitate incipiens, dirigitur per omne tempus uitæ istius rursus in æternitatem. Hæc Vdalricus.

Quæstio. Tho. Aq. ¶Præterea ad quæstionem hanc, an prædestinatio sit aliquid in creatura, determinans Thomas: Ponere inquit, aliquid in alio, intelligi potest dupliciter. Primo, quod res significata per nomen dicat esse in alio, sicut albedo aliquid ponit in albo. & sic prædestinatio non ponit aliquid in prædestinato, sed tantum in prædestinante. Secundo, ita quod ad significatum per nomē in uno, sequatur aliquid esse in alio, sicut paternitas quæ sm esse suum est solum in patre, ponit filiationem in filio. Hoc autem contingit dupliciter, primo ita quod utrunq simul sit, sicut in relatiuis. secundo, ita, quod nō necessario simul sint, sed uel prius uel posterius, sicut auditus ponit percussionem sonātem simul aut prius, sicq pdestinatio aliquid ponit in prædestinato: quia ad prædestinationem dei sequitur effectum prædestinationis quandoque in esse prædestinato.

Obiectio. ¶Si autem obijciatur, Omnis denominatio fit per formam aliquam inhærētem, ergo prædestinatus uocatur pdestinatus per aliquid in ipso existens. sicq prędestinatio in prędestinato aliquid ponit. Dilutio. Dicendum q in omnibus absolutis denominatur res per id qd sibi inest, in relatiuis uero denominatur interdum per id quod sibi inest, quemadmodum pater à paternitate in se existente, dicitur pater: quandoq uero denominatur ab eo quod solum in alio ē, sicut in illis in quorum uno est relatio secundum rem, in alio secundum rationem, prout quinto metaphysicæ docet Philosophus de scibili atq scientia, & ita est hic. Hęc Thomas in Scripto. Philosop.

Petrus. ¶Cōcordat Petrus omnino, qui etiam addit quod prædestinatio passio seu passiua, non est aliud q prædestinatio actio seu actiua secundum rem, sed solum differunt secundum modum significandi, sicut laudatio passiua qua Cæsar laudatur à me, idem est qd laudatio actiua qua laudo illum: quia huiusmodi passio nihil ponit in passo, sed in agente. Per quod soluitur argumentum quo ita arguitur, prædestinatio nominat tam prædestinationem actiuam quàm passiuam. Prædestinatio autem actiua est quid increatum, prædestinatio uero passiua est quid creatum, ergo prædestinatio nominat quid creatum & increatum. Hæc Petrus.

articul. 2. ¶Hinc Thomas in prima parte Sūmæ qst. 23. Prædestinatio, ait, est pars prouidentiæ. Prouidentia aūt non est in rebus prouisis, sed in prouidēte. sed exequutio prouidentię quæ est gubernatio passiua, est in gubernatis, actiue autem in gubernante. sic & prædestinatio quæ est ratio ordinationis aliquorum in salutē ęternam, est in mente diuina: exequutio uero ordinationis huiusmodi, est passiue in pdestinatis, actiue in deo. Exequutio uero prędestinationis passiuę sunt uocatio, magnificatio, & glorificatio, iuxta illud Apostoli: Quos prædestinauit, hos & uocauit, &c. Prędestinatio nihil ponit in prędestinato. Roma. 8. ¶Si obijciatur, Omnis actio infert ex se passionem, ergo prædestinatio actiua aliquid ponit in prædestinato. Obiectio diluitur. Dicendum q actio immanens, ut intelligere, uelle, amare, non infert passionem in alium, sed actio trāsiens. Hęc Thomas in Summa.

Richard. ¶Concordat Richardus hæc ipsa clarius exprimēs, Prædestinatio, inquit, tam actiua q passiua, est in pdestinante: & tn̄ prædestinatio passiua denominat prædestinatum, non prædestinantem, & cōnotat aliquid futurum in prædestinato. Prędestinatio nanq est scia practica salutis alicuius, & præordinatio ei9 in uitam æternam. Præscientia autem dei practica, est respectu eorum, quæ facturus est deus: & quicquid facturus est deus, proposuit ab æterno se esse facturum in tempore. Prædestinatio ergo includit propositum saluandi, atq potentiam hoc implendi. Præscire autem saluandum, & ipsum præsciri saluandum, est in prescientе: sic & uoluntate proponere aliquid, & aliquid proponi à uoluntate, est in uoluntate proponente: tamen ut dictum est, prædestinatio passiua denominat prædestinatum: qm̄ sicut præsciri denominat rem futurā, non deum præscientem, & tn̄ presciri est in præsciente: & sicut amari denominat rem amatam, & tn̄ amari ē in amante: sic prædestinari denominat creaturam prędestinatam, nō deum prædestinantem: & tn̄ in deo est, quia prædestinare & prædestinari non differūt nisi secundum modum significandi. Cōnotat quoq prędestinatio effectum finalis gratiæ & gloriæ futurū in pdestinato: sic tn̄, quod prædestinatio & ille effect9 secundum existentiam suam realem nequeunt simul esse, quoniam illum qui iam habet illum effectum, puta saluatum, deus non prædestinat, sicut rem cognitā qn̄ iam præsens est, non præscit. Hæc Richardus.

Bonauet. ¶Prædictis concordat Bonauentura, nisi quod pdestinatiōem affirmat principaliter pertinere ad uoluntatē, quam Albertus, Thomas, Vdalricus, Petrus, Richardus, multiq alij dicunt ad intellectum præcipue pertinere. Ait ergo Bonauētura: Prędestinatio significat diuinam essentiam, ut ordinate collatiuā gratiæ & gloriæ. Hinc quantum est de se, non solum importat scientiam, sed uoluntatem quoq atq potentiam: causalitas autem gratiæ & gloriæ attribuitur proprie uoluntati ut efficienti, scientiæ uero ut disponenti, & potentiæ ut exequenti: ideo quāuis includat hęc tria, principalius tn̄ in uoluntate est. Hæc Bonauentura. Diony. ¶Verūtamen, qm̄ principale significatum est pscientia prędestinationis, ordinans aliquem ad salutem: gratia uero & gloria solum sunt connotatum prædestinationis: ideo prima illa positio Thomę & aliorū, rationabilior uerio rq uidet. Prędestinatio ē in intellectu, non in uoluntate. Vnde ut patuit, Thomas in 1. parte Sūmæ testat, Prędestinatio est pars puidentię. Prouidētia aūt est quędā rō in intellectu puisoris. Vn̄ manifestum est, q pdestinatio est qdam rō ordinis aliquorum in salutē, in mēte existens diuina. Atq ut patuit, sm Richardum, pdestinatio est psciētia practica & principale eius significatū est scientia seu psciētia dei. Veruntn̄ iuxta Thomā in Scripto, prædestinatio nō solū spectat ad intellectū, sed & partim ad uolūtatē. siquidē ad qstionē hanc, utrū prędestinatio ad sciētiā pertineat, sic rn̄det: Quęstio. Prędestinatio in intellectu suo includit puidentiam, & addit ad minus tria. Vnum ex parte prædestinatorum, quoniam est tātum respectu habentium uoluntatē. prouidētia uero est oīm. Scd̄o addit ex parte finis, quia est respectu supnaturalis beatitudinis & mediorum ad illam. Prouidentia autem respicit bonum cuiuslibet ad quemlibet finē. Tertio addit ex parte finis ipsius prędestinātis, ex parte cuius uidetur addere duo. Primo, quoniā prouidētia uidetur in sola speculatione posse cōsistere, cum sit qdam ars gubernationis rerum: prędestinatio aūt importat puidentiam, secundum quod est ordinata ad opis exequutionem per uoluntatem. idcirco diffinit p ppositū & pręparationem. Secundo addit pręscientiam exitus rei cui prouidet, Propter quod aliqd potest exire

ab ordine prouidentiæ, quantum ad id quod extat in tentum, sicut deus uult oēs homines fieri saluos, q̄uis non omnes saluentur, non autem ab ordine prædestinationis. Dicit enim prædestinatio intētionem dei de salute alicuius cum præscientia q; saluabitur. ideo fertur q; prædestinatio est præscientia & p̄paratio. Hæc Thomas in Scripto. In quibus uidetur obscurum, q̄d prouidentiā dicit secundum sui nominis rationē posse in sola speculatione saluari, cum sit ars gubernationis rerum. Prouidentia quippe dicit notitiam practicam. imò si creaturæ non fuissent futuræ, nō fuisset p̄uidentia in deo, sicut nec præscientia, neq; scientia uisionis rerum, sed simplicis intelligentiæ, ut præhabitū est. Ex his patet quod prędestinatio sit quid increatū, & ad obiectionem dicēdum quod in descriptionibus prædestinationis ponitur quid creatum, uidelicet gratia & gloria in obliquo ut connotatum, non ut principale significatum. ¶Ex his innotescit rn̄sio ad quæstionem qua quæritur, Vtrum prædestinatio sit æterna uel temporalis. ad quod Petrus respondet, Prædestinatio de suo intellectu tria importat, uidelicet principale significatum, quod est diuina dispositio & temporale cōnotatum ut futurum, ordinem quoq; antecessionis ipsius significati ad connotatum. cum ergo significatum illud sit æternū, & antecessio sit æterna, ipsumq; temporale connotatum fuerit ab ęterno futurum, constat q; ex omni parte prædestinatio sit ęterna, nec ordo antecessionis illius exigit extrema semp in actu. Hæc Petrus. Idem Richardus ac alij.

(Margin: 1. Timo. 2. — Diony. — Questio — Petrus. — Prędestinatio est ęterna)

¶Insuper ex prædictis patet responsio quæstionis istius, An prædestinari conueniat solū hominibus. Videtur q; non, quia conuenit & angelis. Aliqui eēm angelorum sunt electi, alij præsciti, reprobi & damnati. In contrarium est, quia iam dictum est, quod prædestinari non est nisi futurorum, & nondum beatorum, sicut & præscientia concernit futura, & circa hoc quæritur, an prædestinari sit entium, uel nondum existentium, ad quod tamen ex uerbis Alberti prehabitis clarет responsio. ¶Porro Thomas ad ista respōdet: Prædestinatio est aliquorum dupliciter. Primo sicut ipsius finis & cōferentiū ad finē adipiscendum, & ita dr̄ esse gr̄æ ac gloriæ. Scđo, sicut eorum quæ finē consequūtur. & ita est omnium qui gloriam dei per gratiā adipiscuntur. Importatur autem in nomine prædestinationis directio quædam. Proprie uero dicitur quis dirigi in id quod non habet in se, ut tēdat in illud. Hinc prædestinatio p̄prie respicit ea quæ homo ex suis naturalibus consequi nequit, utpote gratiam & gloriā. Propter quod asserit Damascenus: Prædestinatio est eorum quæ nō sunt in nobis. quicquid ergo gratiam consequi non potest & gloriam, illud non prædestinatur. uerum illi tantum prædestinari dicuntur, qui per gratiam cōsequuturi sunt gloriam. Sed hæc p̄positio præ, notat antecessionē, quæ diuersis diuersimode cōuenit. Inuenitur enim in prædestinatione hominis antecessio æternitatis ad naturam, id est, ad humanæ naturæ productionem: antecessio quoq; humanæ naturæ ad gratiam, saltem in posteris primi parentis, & etiam in ipso, secundum eos qui dicunt eum in solis naturalibus factum: & antecessio gratiæ ad gloriam. In angelo quoq; inuenitur antecessio æternitatis ad naturam, & antecessio naturæ ad gratiam, secundū eos qui dicunt angelos in naturalibus tantum creatos, secundum quos nō fuit in angelis antecessio gratiæ ad gloriam duratione. Secundum eos autem qui ponūt angelos in gratia conditos, non fuit in eis secundum durationem antecessio naturæ ad gratiam, sed gratiæ ad gloriam. Porro in Christo nō fuit antecessio æternitatis ad personam, sed quo ad naturam eius assumptam: nec fuit in eo antecessio illius naturæ ad gratiam, nec gratiæ ad gloriam fruitiōis, sed solum quo ad passibilitatem animæ & uires inferiores. sicq; prædestinatio diuersis diuersimode cōuenit. Prædestinatus nanq; dupliciter sumitur. Primo participialiter, secundum quod consignificat tempus pręteritum, sicq; existentes in patria & beati, sunt prędestinati: quia quod semel præteritum est, semper erit præteritum. Secundo nominaliter pro eo qui prædestinatur. & ita non possunt proprie dici prædestinati, nisi secūdum quod diriguntur in cōtinuationē beatitudinis, quod tamen improprie dicitur: quia beatitudo extensionem successionis non habet. Quædam uero diffinitiones p̄destinationis datæ sunt, prout respicit statum uitæ præsentis ac hominis tantum. Christus uero dicitur prædestinatus, quo ad naturam assumptam, uel q̄ ad personam, secundum quod in tali natura subsistit, sicut in tertio habet dici. Hæc Thomas in Scripto.

(Margin: Questio — Tho. Aq. — Damasce. — Prędestinatio diuersis diuersimode conuenit.)

¶His per om̄ia consonant scripta Alberti. Richardus demum respondens: Fuisse, inquit, prędestinatum non conuenit solis hominibus, sed & angelis: sed quia prædestinari cōnotat effectum in prędestinato ut futurum, & prædestinari sit præsentis temporis, hinc effectum prædestinationis beatis in patria habentibus præsentem, non conuenit proprie prędestinari, seu q; prædestinentur. Vnde apparet quod prædestinari cō uenit tantum saluandis hominibus. Interdum autem prædestinatio sumitur multum improprie & extense pro præparatiōne cuiuslibet finalis retributiōis. & sic conuenit electis ac reprobis. Hinc libro de concordia præscientiæ & liberi arbitrij ait Anselmus: Prædestinatio nō solum bonorum est, sed etiam malorum. Hæc Richardus.

(Margin: Richard. — Anselmus.)

¶Omnes quoq; doctores concorditer dicūt, quod prædestinari cōuenit rationalibus & intellectualibus creaturis, non secūdum q̄d penitus non entia, sed p̄ut in præscientia dei erant ante mundi cōstitutionem & præordinabantur ad gloriam: sic tamen, ut prædestinationis cōsequerentur effectum, subsistendo realiter in proprio esse.

¶De omnibus his scribit egregie Alexander, & cōsonant præinducta scriptis ipsius, qui etiam contestatur quod prædestinatio pertinet ad scientiā beneplaciti dei seu approbationis. ¶Scripta item Aegidij in his concordant præhabitis, quæ hic prolixe declarat, qualiter totum uniuersum se habeat ad deū, sicut domus una ad patremfamilias, ita quod sicut paterfamilias primo in mente sua pręconcipit, qualiter suam uelit domum atq; familiam ordinare & quempiam honorare, ita deus in seipso totius mūdi institutionem & gubernatiōem ab æterno præordinauit, & quosdam magis aut minus sublimare disposuit. &c.

(Margin: Alexāder — Aegidius)

QVAESTIO II.

SEcundo principaliter quæritur, **An certus & immutabilis sit numerus prædestinatorum.** Et quæstio ista multas includit, uidelicet, an p̄destinatus possit damnari, an non prædestinatus possit saluari, an numerus prædestinatorum possit augeri aut minui, an p̄destinatio necessitatē imponat præ-

destinatis. Verum hæc omnia condependent, imo & ex superioribus patet ad ista solutio. nempe idem est quærere, an p̄destinatio necessitatem imponat prædestinatis, ut saluētur: & an prouidentia necessitatem imponat rebus præuisis ut certiuē eueniant: & eisdem rationibus, quibus iam pauloante ꝓbatū est hoc de ꝓuidentia, potest id nūc probari de prædestinatione, quæ est uelut pars subiectiua ac species prouidentiæ. Eadē quoq; est utrobiq; solutio. Declarato autem qualiter prædestinatio imponat seu non imponat prædestinato necessitatem saluationis, patet, an prædestinatus queat damnari: & item an non prædestinatus, possit saluari: ex q̄bus protinus elucescit, q̄liter numerus p̄destinatoꝝ certus immutabilisq; cōsistat, & q̄d numerus ille sit certus, p̄determinatus & inuariabiliter à deo p̄fixus, facile est mōstrare. quippe cū scriptum sit, oīa in numero, pondere & mēsura cōstituisti, & rursus, Ego
Sapi. 11. scio quos elegerim. item, dño deo antequā fiant, nota
Augusti. sunt omnia. Vnde in secreta loquit̄ Augustinus: Deus cui soli cognitus est numerus electoꝝ in superna feli-
Ioh. 13. Dani. 13. citate locandus. Istud quoq; requirit summa & perfectissima prouidentia dei, infinita etiam perfectio, imo & immutabilis ac infallibilis certitudo præscientiæ
Arguit̄ 1. 3 veritatē. atque scientię ei⁹. Nihilominus in oppositū huius multipliciter argui potest, sicut & in litera tangitur. nam unus potest obtinere coronam. i. felicitatem alterius. ergo alius potest eam amittere, & ita non prædestinatus potest coronā p̄destinati sortiri, quia corona non dicitur alicuius, nisi quia prædestinata seu præordina
Apocal. 3. ta est ei. Vnde scriptum est: Tene quod habes, ne alius
Roma. 11. accipiat coronam tuam. Deniq; ad Romanos docet Apostolus, quēadmodum Iudæorum perditio & ruina salus sit gentium. ergo pereuntibus filijs & electis,
2. alieni saluantur. ¶Amplius, omnis homo facere pōt quod in se est. ergo potest saluari, q̄m nullum sic agē-
3. tem deserit deus. ¶Item, omnis homo liberi extat arbitrij, & potest præcepta dei implere, ergo pōt saluari. multa his cōsimilia possunt argumēta formari.
Alexand. ¶Ad hæc Alexander respondet: Certus est numerus electorum apud deum, siue intelligatur de numero numerante, quo scilicet numeramus, siue de numero numerato. i. de rebus numeratis seu suppositis p̄destinatis. duplex etenim ponitur numerus, utpote numerus numerans, ut decē, centum, mille: & numerus numeratus. deus autem cognoscit, qui & quot saluabuntur. aliàs eius scientia falli posset aut perfici, minui
obiectio 1. aut augeri. ¶Si autem obijciatur, quia super illud Lucæ quinto, Rumpebatur rete, asserit glossa: Nō tot intrāt de Iudæis quot sunt prædestinati, ergo minui po
2. Deut. 1. test numerus electorum. ¶Insuper super illud Deuteronomij, Addat dominus deus noster ad hunc numerum multa millia, ait Glossa: Ad hunc numerum pręfi
3. nitum in præscientia dei dn̄s addat. ¶Similiter super
Iob. 34. illud Iob, Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis, dicit glossa: Locum uitæ, alijs can-
Ad 1. dentibus, alij sortiuntur. ¶Dicendum ad primam autoritatem, quod refertur ad diuersos status Iudæorū. quidam enim Iudæorum fuerunt ad hoc ac taliter p̄destinati ut crederent in primo Christi aduentu, quidam ut circa secundum eius credant aduentum. itaq; non tot ex Iudæis crediderunt in Christum in primitiua ecclesia, quot ex Iudæorum plebe sunt prædestinati: quia instanti secundo Christi aduentu, multi cre
ad. 2. & 3. dent & saluabuntur. Aliæ autoritates intelliguntur de numero quantū ad præsentē iustitiā, atq; de uita grāæ, nō gloriæ & de corona iustitiæ. sic q̄q; dicendū q̄ iste q̄cunq; uiator pōt saluari, & pōt eē p̄destinatus. Si uero sic arguat̄, Iste pōt eē p̄destinatus, & iste ē præscit⁹, ergo præscitus pōt esse p̄destinatus, nō sequit̄: sed ē fallacia accidētis: q̄m aliud ē loq; de isto, ut est iste: aliud, ut est præscitus aut prædestinatus. Cum enim dicitur prædestinatus formaliter, notatur præuisio ac pręfinitio immutabilis. idcirco non debet concedi, p̄destinatus pōt damnari, uel præscitus potest saluari. sed pōt cōcedi, iste pōt saluari, & iste pōt dānari. Hęc Alexād.
¶Qui denuo in alia quæstione, uidelicet an effe- Questio.
ctus prædestinationis possit cassari, de his diffusius scribit: Deus, inquiens, potest apponere gratiam quibus non apponit, & subtrahere quibus non subtrahit. Hoc ergo de possibili pono in esse, ergo non pręde stinatus saluabitur & pręde stinatus damnabitur. is eñ indubitanter saluatur, cui gratia finalis infunditur: & ille pro certo dānabitur, cui gratia illa subtrahitur. Ad hoc respondet Magister, quod in sensu composito impossibile est prædestinatum non saluari, uidelicet loquendo de subiecto cum forma. sic quoq; impossibile est præscitum non damnari. in sensu autem diuiso p̄destinatus potest damnari, & præscitus saluari: q̄a suppositum illud ut tale, ac liberū habens arbitrium non
confirmatum, potest transgredi & perire. ¶Sed rursus Obiectio.
obijcitur, omnem prædestinatum necesse est saluari: iste est pręde stinatus, ergo necesse est eum saluari. Itē, omnem immutabiliter saluandum necesse est saluari, iste immutabiliter est saluandus, ergo necesse ē istum saluari. probatio maioris, immutabiliter ē pręde stinatus qui fuit ab ęterno prædestinatus & semper erit p̄destinatus, & non potest non esse pręde stinatus, ergo
est immutabiliter saluandus. Respondetur q̄ in his et Dilutio.
cōsimilibus loquutionibus aliter est, cum sit sermo de supposito tantum: & aliter, dum sit sermo de supposito cum forma: sicut album inquantum album, nō potest esse nigrum, quia utrunq; simul esse non pōt. attñ res illa quæ alba est, secundum se sumpta, potest eē nigra, sicut de hoc in litera cōtinetur. Hæc Alexander.
¶Veꝝ ab his uidet̄ Bonauentura aliqualiter dissen Bonauēt.
tire, dicendo: Ad illud q̄ quæritur, utrum prædestinatus possit damnari, dicendum q̄ sic sine distinctione, quia q̄uis hæc posset distingui de re uel de dicto, p̄destinatum possibile est damnari, sicut hæc, Album possibile ē esse nigrum, tamen s̄m artem ista non est distinguenda, prædestinatus pōt dānari: sicut nec hæc, hō albus pōt esse niger. nō eñ pōt eē de dicto, cū nō sit dictū. Ideo aduertēdū q̄d ista, prædestinatus pōt dānari, habet tres causas ueritatis: quēadmodū hęc, p̄destinatus pōt eē præscitus. Prima est, q̄m forma prædicati pōt inesse subiecto cū forma implicatā, uel sine forma implicata uel post formā implicatā. q̄cunq; enim mō p̄dicatū possit inesse, iudicāda ēloqutio eē simpliciter uera. & dico q̄d in tertio sensu loqutio uera ē, s. p̄destinatus pōt esse præscitus. prædestinat⁹ nanq; potest nō esse p̄destinatus, & necesse ē oēm hoīem eē pręscitum aut prædestinatum, ideo sequitur q̄ potest esse pręscitus, & hoc necessarium est fateri. nam fides dicit & ratio quod sequitur, si iste ē prædestinatus, saluabit̄. rursus, fides dicit & ratio, quod istum saluari est contingens. & qui contrarium affirmaret, esset ab omnibus respuendus. Est etiam regula, quod si consequens ē cōtingens, impossibile est antecedens esse necessarium.

 ergo iste qui est prædestinatus, pōt non esse prædestinatus. & hoc uerum credo, & quod necesse sit ita fateri, quod tamen difficile ē intelligi. Attn̄ potest sic accipi, si præsupponamus quatuor uera. Primum, ꝙ præsens diuinæ æternitatis circomplectitur omne tempus. Secūdum ē, ꝙ deus uno & eodem intuitu uniuersa cognoscit, ita quod una ē dei cognitio qua cognoscit hoc, & qua cognoscit eius oppositum. Tertium ē, ꝙ cum dicimus dei cognitionem aut uoluntatem ordinari ad hoc cognoscibile & ad aliud, non ponit respectus aut ordo in deo, sed in re cognita. Quartum, qđ futurum sub ratione futuri quod ponitur semel eē uerum, ponitur semper fuisse uerū: & quod ponitur semel esse falsum, ponitur semper fuisse falsum. idcirco cum ponitur posse esse, non ponitur nec mutari neq; incipere. His præsuppositis, facile est intelligere quod prædestinatus pōt esse præscitus. & quod deus potuit prædestinasse quem præsciuit. nā salus huius qui præscitus ē, potuit ab æterno præuideri, cum possit eē seu fieri in tempore. & si potuit ab æterno ordinari ad diuinam cognitionem & uoluntatem, pōt & nunc. Etenim quia præsens ē totum & nihil trāsit in præteritū, & nihil factum ē quod sit necessarium esse factū, hinc ē quod sicut potest cogitari deum uere potuisse prædestinasse, & non prædestinasse ab æterno, ita etiam quod possit nunc, in suo uidelicet nunc æternitatis, nō prædestinare. Et hoc ē quod Magister dicit in litera. Istud Bonauentura satis prolixe prosequitur, atq; ad prætactam quæstionem respondens: Prædestinatio, inquit, necessitatem non infert libero arbitrio neque saluationi. quia prædestinatio non ē causa salutis nisi includēdo merita, sicq; liberæ saluādo arbitriū. Prædestinatio em̄ duo importat, uidelicet rōnē præscientiæ rōnēq; causæ. & inquātū dicit rōnē causæ, non necessario ponit effectū: qm̄ nō ē causa per necessitatē, sed p uoluntatem. & rursus non ē tota causa, sed simul cum causa contingente, id ē, cum libero arbitrio. & regula est ꝙ quotiescunq; effectus dependet à causa necessaria, & à causa uariabili: à causa necessaria, tāquā à causa uniuersali: & à causa uariabili, tanquam à particulari: denominatur à causa uariabili, quia denominatio ē à causa particulari: & effectus qui ē à causa cōtingēte, est contingens. Præterea prædestinatio præter rationem causæ importat rationem præscientiæ. Præscientia autem totum includit in cognitione, uidelicet liberum arbitrium & eius operationem ac uertibilitatem & quocunq; se uertet. Contingētia q̄q; uere infallibiliterq; cognoscit. ideo p̄destinatio quodāmodo infert necessitatem, nec potest cassari, nec à libero arbitrio discordare: & quia præscientia nullam imponit necessitatem consequenti, sed solum consequentiæ, similiter nec p̄destinatio. Hæc Bonauētura. Qui de hac materia uidetur aliqualiter extreme loqui, ut magis uitetur & despiciatᷓ error dicentium præscientiā dei, rebus præcognitis: & prædestinationē diuinā, prædestinatis necessitatem inferre. Veruntn̄ dicta Alexandri uere cōcordāt hoc loco dictis Magistri, sicut & scripta Thomæ, Alberti ac alioꝝ ad hoc præallegatorum. Ponit quoq; Bonauentura exemplum, qualiter deus à throno gloriæ suæ omnia ista inferiora inuariabiliter simul & infallibiliter intuetur: utsi q̄s a loco eminēti uideat uno intuitu cuncta q̄ fiunt in aliqua regione, alius uero uadens per itinera regionis successiue inspiciat ea, cōstat ꝙ nihil illoꝝ euentuum præueniat aut euadat intuitū (Dionys.)

taliter intuentis, sed notitiam ambulantis p uias præuenire possunt atq; latere nonnulla. quod exemplum concordat exemplo Boethij 4. de cōsolatione, de inspiciēte infallibiliter currum tractum per terram, huc illucq; nutantem ac uacillantem. (Boethius)

¶ Circa hæc Thomas: Quidam, ait, dixerūt ꝙ deus non scit contingentia, nisi s̄m quod sunt cōtingentia. quod Boethius reprobat, qm̄ sequeretur ꝙ deus non plus præsciret de futura hominū salute, quàm ipse homo qui scit eam esse contingentem. Alij dixerunt qđ deus habet certitudinem numeri saluandorum, loquēdo de numero numerante, uidelicet q̄t millia sint saluanda. nō autem loquendo de numero numerato, q̄a supposita illa possunt saluari & non saluari, ex quo sequitur imperfectam esse dei cognitiōem, ita quod scit solum in communi, non in singulari qui sint saluandi. Idcirco dicendum ꝙ numerus prædestinatorū utroq; modo, uidelicet materialiter & formaliter, deo perfecte est cognitus: nec tn̄ certitudo huius notitiæ necessitatem imponit saluandis, ut patet ex his quæ de prouidentia sunt inducta. prædestinatio quippe præscientiam prouidentiamq; includit, & sicut præhabitum ē, nec scientia, nec prouidentia inferioribus istis necessitatem inducit. Hæc Thomas in Scripto. (Tho. ad. / Boethius / Numerus saluandorum ē deo perfecte cognitus.)

¶ Porro in prima parte Summæ, quæstione 23. Numerus, inquit, prædestinatorum certus est deo, non solum ratione præcognitionis: q̄a uidelicet scit q̄t sint saluandi (sic enim certus est deo etiam numerus guttarum pluuiæ atq; arenæ maris) sed etiam ratiōe electionis & diffinitiōis seu præfinitionis cuiusdam. nullus enim ē prædestinatus, nisi quem ipse elegit. & ipse in sua sapiētia elegit quos uoluit, & præfiniuit & prædeterminauit certum numerum eorundem, nec ignorat quot & quos elegit. ¶ Circa hæc multa scribit hic doctor, de q̄bus pertranseo, q̄a de eis iudicare nō audeo. Concordat his Petrus. ¶ Veruntamen his obijci potest, quia operatio dei & effectus gratiæ eius perfectior potentiorq; consistit, quàm operatio naturæ, operatio aūt naturæ ut in pluribus adimpletur, & perfectum opus in genere suo sortitur. si ergo prædestinatio hominum ē à deo, & opus gratiæ adimpleretur ut in pluribus atq; frequentius. q̄d cū ita nō sit, qm̄ multi sunt uocati, pauci uero electi, nō uidet institura à deo. ¶ Dicēdum, quod bonum proportionatum cōi statui naturæ accidit ut in plurib⁹, & deficit ab hoc bono ut in paucioribus: bonū uero excedens cōem statum naturæ, inuenitur in paucioribus: & defectus ab hoc bono ut in pluribus, sicut uidemus ꝙ plures sunt q̄ sufficientem habent scientiam ad regimē uitæ suæ: pauciores uero qui hac scientia carent, q̄ & stulti uocant: paucissimi uero sunt, qui ad intelligibiliū reꝝ scientiā ptingunt profundam. Cum ergo beatitudo æterna sit penitus supernaturalis, uitaq; gratiæ excedat hominū statum, ideo pauciores sunt qui saluantur: & in hoc misericordia dei commēdatur atq; relucet, quod saltem aliquos in illam salutem erigit ac perducit, à qua deficiunt plurimi secūdum communē cursum & inclinationem naturæ. Hæc Thomas ibidem. (ar. 7. / Obiectio. / Matt. 20. / Dilutio. / ad. 3.)

¶ Richardus demum circa hæc recitat aliorum positiones, & partim Bonauenturæ, partim Magistri in litera, & de ista materia recitatiue loqui uidetur mag̃ q̄ assertiue. apparet tn̄ quod uiam Bonauenturæ in his magis insequit. Conformiter ad q̄stionē hanc, an numerus prædestinatoꝝ possit augeri, recitatiue rn̄det: (Richard.)

Ad hanc, inquiens, quæstionem quidam respondent, ꝙ numerus p̄destinatorū nō potest augeri nec minui, dicentes nullum prædestinatum posse nō prædestinari, & nullum nō prędestinatū posse prędestinari. ad qd allegant quod in libro de correptione & gratia loquitur Augustinus: Certus prædestinatorū est numerus, qui nec augeri potest nec minui. Pro quo uidetur etiam ratio militare. nam certi sumus ꝙ nō plures prędestinabuntur q̄ ab æterno prædestinati sunt. de quare non essemus certi, si deus posset plures prædestinare. Alij dicunt ꝙ numerus prædestinatorū potest augeri: qm̄ sicut dicunt prædestinatum posse non prędestinari diuisim accipiendo, nō coniunctim: ita dicunt non prædestinatos posse prædestinari, qm̄ multi possunt saluari, qui nunq̄ saluabuntur. certumq̨ ē ꝙ nullus saluabitur nisi prædestinatus. Hęc Richardus.

Aug.

¶Preterea uidetur breuiter posse dici, quod quicqd sit de omnipotentia dei, numerus prędestinatorꝝ tam certus de facto ē, ꝙ augeri nō possit nec minui. & hoc ex informatione scripturę, & ex reuelatione dei in scripturis cognoscimus. Absolute aūt loquendo, seclusa determinatione dei iam facta, non puto ambiguū qn omnipotens deus possit adhuc innumerabilia millia hoīm & angelorum procreare, q̄ nunq̄ est creaturus, q̄tā in toto q̄ in parte, loquēdo diuisim, possit saluare.

Dionysi⁹. Prędestinatorū numerus augeri non potest.

¶Circa hæc scribit Albertus: Numerus p̄destinatorū apud deū certus ē utroq̨ mō, puta formaliter ſm quantitatē discretā, & materialiter quantū ad supposita. aliter imp̄fecta atq̨ fallibilis esset dei scientia: & sicut dupliciter certus est quo ad numerum, ita dupliciter certus est quantum ad numerantē: quia in præsciētia duo sunt, s. scientia tot prædestinatorꝝ, & uoluntas tot saluādi. Hæc uero uolūtas dei respicit aliqd in ope nostro, qa uult tot saluari, quot bene usuri sunt gratia ab ipso donāda, nec plures: et si plures eēnt bene usuri gratia illa, tunc ab æterno uoluisset plures, & mō uellet plures saluari. Hæc Albertus.

Albertus

¶In his uerbis nō recte sonare uidetur q̄d ait, si plures bene usuri essent gratia dei, ab æterno uoluisset & nunc uellet plures & cętera. Hoc nāq̨ uidetur sonare, ac si æterna præfinitio ac certa illa æternalis p̄determinatio numeri prædestinatorum, dependeret ex tēporali usu bono creati liberi arbitrij, & quasi deus sapiētiæ infinitæ nō determinasset hunc numerum in seipo absolute. Deniq̨ directe simpliciterq̨ loquendo, non ideo prædestinati sunt, q prædestinati sunt, qa bn̄ usuri erāt gratia dei: imo ecōtra, qa prædestinati, ideo bn̄ utuntur gratia dei saltem finaliter. Deus ergo in seipo prædeterminauit, qbus & quot daturus esset gratiam & usum eius salubrem. Ipse q̄q̨ Albert⁹ hic ꝓtestatur, ꝙ prædestinatio est causa gratiæ in libero arbitrio.

Dionysi⁹

¶Durādus etiam ait hic: Infallibilitas scientiæ qua deus scit numerꝝ prędestinatorꝝ, non est necessitas simpliciter, sed ex conditione, ut patet ex dictis de p̄cognitione contingentiū futurorꝝ. Hinc non est cōcedendū simpliciter, p̄destinatus saluabit̄ necessario: sed sub conditione seu determinatione, inquantū prædestinatus: hoc est, in sensu composito. & est necessitas consequētię, nō consequentis. ¶Si aūt sic arguat̄, quicquid deus unq̄ potuit, adhuc potest: sed potuit non prædestinare ab æterno quos prædestinauit, ergo pōt eos nūc nō prædestinare. Dicendum ꝙ deus nunq̄ potuit non p̄destinare quē prædestinauit, aut prædestinare quē nō prædestinauit, accipiendo in sensu cōposito, hoc ē, ꝓ eodem tp̄e, uel pro aliquo nunc, quorꝝ unū includit in re contradictionem, aliud ponit in deo mutationem. accipiendo aūt diuisim & de potestate absoluta, deus pōt nunc prædestinare quem non prędestinauit: quia hoc posse, solū importat libertatem dei respectu talis obiecti. per hæc uero non tollit̄ certitudo prædestinationis, quæ ponitur in sensu cōposito. Hęc Durandus.

Durand⁹

Diluitur obiectio.

¶Contra cuius uerbū quód ait, sumendo diuisim, deus pōt nunc prædestinare quem nō prædestinauit: pōt sic obijci, prædestinatio ē actus in deo immanēs, ut patuit supra. sed impossibile est, esse in deo actū immanētem de nouo. ¶Præterea Scotus quęrit hic, utrū p̄destinatus possit damnari. Videtur ꝙ non, qa omne præteritū est simpliciter necessariū, Vnde 6. Ethicorū ait Philosophus: Hoc solo priuatur deus, ingenita facere quæ facta sunt. i. quod non pōt facere ut ea quæ facta sunt, non sint facta, sed prædestinatio huius p̄destinati transiit in præteritum, quia prædestinauit istū ab æterno: ergo est simpliciter necessarium, nec potest deus non prædestinare. ¶Præterea, si potest p̄destinatus damnari, hoc nō est nisi per actum suæ ꝓprię ac liberæ uoluntatis. ergo per actū uoluntatis creatæ posset impediri actus uoluntatis diuinæ. ¶Ad q̄stionem hanc r̄ndetur, quod p̄destinatio proprie sumpta, dicit actum uoluntatis diuinæ uidelicet ordinationem electionis alicuius creaturæ intellectualis per uoluntatē diuinā ad gratiā & gloriam, q̄uis accipi possit ꝓ actione intellectus, concomitāte istam electionē. & sicut in generali dictum est, in uoluntate & cōtingentia uoluntatis diuinæ respectu quorumcunq̨ obiectorꝝ secūdariorꝝ specialium: ita dicendū est respectu huius obiecti secundarij uelle huic gratiam & gloriā. Ex hoc dico, ꝙ propter illa quę p̄dicta sunt in alia q̄stione, ꝙ de⁹ contingenter p̄destinauit illum quem p̄destinauit, & potest non p̄destinare. nō quod simul possit ambo opposita nec successiue, sed ambo diuisim in instanti ęternitatꝭ. Sic in proposito dico ꝙ iste qui est p̄destinatus, potest damnari. non enim ꝓpter p̄destinationē est uoluntas eius confirmata, ideo potest peccare, & dānari. Quantum uero ad logicam, propositio proposita ꝑ compositionem & diuisionem est distinguenda: atq̨ in sensu composito falsum est, prædestinatū posse damnari: in sensu quoq̨ diuisionis sunt duæ categoricæ, & in una enūciatur de aliqua persona beatificabili eē prædestinatum, & in alia posse damnari: & ambę sunt ueræ de eodem subiecto, non ideo ꝙ simul possint eē opposita: nec ideo, qa unū possit succedere alteri: sed qa in ęternitate utraq̨ est uera per se, inquantū diuina uolitio considerat̄ ut naturaliter prior trāsitu suo sup illud obiectum, q̄d est gratia seu gloria, in quo priori naturaliter nō repugnat sibi eē obiecti oppositi. ¶Ad primū ergo dicēdū, q̄d procedit ex falsa imaginatiōe, quam falsitatem intelligere confert ad intelligendum ueritatem q̄stionis istius. si enim per impossibile intelligamus deum adhuc nō determinasse suā uolūtatem ad alterā partē, sed adhuc quasi deliberare an uelit istū prędestinare, an non: bn̄ caperet intellectus noster, q̄d eum contingenter p̄destinaret uel non p̄destinaret, ut patet in actu nostræ uoluntatis. sed quia semper recurrimus ad actū uoluntatis diuinæ quasi pręteritū, ideo q̄si non concipimus libertatē in actu uoluntatis diuinæ, seu in uoluntate illa ad actum quasi iam sit positū a uolūtate diuina. uerꝝ imaginatio ista est falsa, qm̄ nūc æternitatis in quo ē actus iste, semꝑ est præsens. ideo

Dionysi⁹

Questio.

Scotus.

Philosop.

Soluunt̄ argumēta

prædestinatio huius non transit in præteritum, q̃uis fuerit coexistens his quæ præterierunt. ¶Ad scdm, q̃d uoluntas creata impedire nõ ualet ordinẽ uoluntatis diuinæ: quia impedire nõ posset, nisi staret ꝓpositum uoluntatis diuinæ, & per uoluntatem humanã eueniret oppositum. Hoc aũt impossibile ẽ: qm̃ sicut uoluntas creata põt mereri damnationem, sic etiam potest sequi concomitanter qđ diuina uoluntas non ꝑdestinauerit ipsum ad gloriã. Hæc Scotus.

Antisiod. ¶Insuper Antisiodorẽsis in Summa suã lib. 1. multa scribit de his: Prædestinatio, inquiens, significat diuinam essentiã in triplici habitudine, uidelicet in habitudine antecessionis per præpositionẽ hanc præ, in habitudine quoq; exemplaritatis, ꝓpter scientiam ibi cointellectã. nam prædestinare ẽ alicui gratiã & gloriam prouidere ac præparare, atq; in habitudine duplicis causalitatis ad duos illos effectus, qui sunt gratia & gloria. prædestinatio etiã ad solũ ꝑtinet deũ, nec ponit aliquid actualiter in prædestinato, ideo prædestinato non acquirit ius ad regnũ cælorum ex eo quod

Questio. Prædestinatũ esse melius est q̃ eẽ iustũ. prædestinatus ẽ. ¶Præterea si quæratur q̃d sit melius, esse iustum uel esse prædestinatum. dicendum q̃ eẽ iustum ẽ melius, sed eẽ prædestinatum ẽ eligibilius: qm̃ maius bonum sequitur inde. imo & prædestinatum esse ẽ melius, non habito respectu ad hoc tempus determinatum. sic enim gratiam gloriamq; includit.

¶Item quæri põt, si prædestinatio nil ponit in ꝑdestinato, quõ uerum ẽ dictum illud cõe, prædestinatio multis ẽ causa standi ac citius resurgendi: Rñdendum quod hoc uerum ẽ de prædestinatione actiua, quæ ẽ de⁹ prædestinans.

Questio. ¶Quæritur quoq; an aliquis possit facere quod sit prædestinatus. uidetur quod sic, quia si fecerit quod in se ẽ, gratiam & gloriam consequeť. Aug. etiam allegatur dixisse, Si non es prędestinatus, fac ut prædestineris. Dicendum quod cum esse prædestinatum sit ab æterno & æternale, non põt non prædestinatus facere quod sit prædestinatus, nec proprijs uiribus põt mereri, imo nec gratiam consequi de condigno. Ad uerba uero Augustini dicendum, q̃ sic accipi queant, fac ut prædestineris .i. effectum prædestinationis qui ẽ gratia, consequaris. Non autem stat simul quod aliq̃s finaliter faciat quod in se ẽ, & non sit ꝑdestinatus.

Augusti.

Questio. ¶Adhuc autem quæri põt, an quis facere ualeat q̃ alter sit prædestinatus. Et respondendum qđ non, qm̃ temporale non ẽ causa æterni.

Diluitur obiectio. ¶Et si obijciatur, quod prædestinatio iuuatur precibus sanctorum, intelligendum ẽ de effectu prędestinationis, qui ẽ gratia, quam unus alteri põt mereri. Hæc Antisiodorẽ.

QVAESTIO III.

Tertio principaliter quæritur, an deo conueniat quosdã reprobare & obdurare, & quid sint actus isti.

Arguit᷑ 1. ꝓ ueritatẽ. ¶Videtur quod non conueniant deo, qm̃ non ẽ personarum acceptor deus. cum ergo nulla fuerint merita aut demerita hominum ante mundi constitutionem, uidetur quod ab æterno non reprobauit unum præ alio. Et si dicatur q̃ ideo unum ꝑ alio reprobauit, quia unius uitia magis quàm alterius ꝑcognouit: cõtra hoc ẽ quod temporale non ẽ causa ęterni, ergo peccata q̃ fiunt in tpe, nõ fuerunt causa reprobationis æternę. 2. ¶Pręterea obduratio ẽ q̃d uitiosum. non ẽ ergo à domino deo uirtutum.

In oppositum. Isai. 63. Psal. 43. ¶In contrarium ẽ illud Isaię: Domine, q̃re nos errare fecisti de uijs tuis? indurasti cor nr̃m ne timerem⁹ te. Atq; in psalmo, declinasti semitas nr̃as à uijs tuis. Et item quod toties dixit ad Moysen: Ego indurabo cor Pharaonis. & Deuteromij 1. Indurauit domin⁹ deus tuus cor Seon regis Amorreorum, & obfirmauerat spiritum eius, ut traderet in manus tuas. Exod. 4.

Tho. adh ¶Ad hæc Thomas respondet: Obduratio addit ultra præscientiam rationem prouidẽtiæ. cum enim prouidentia sit omnium, specialiter tamen ẽ rationalium creaturarum, q̃ gratiæ & gloriæ sunt capaces: & quoniam creatura huiusmodi à consequutione ultimi finis põt deficere ex culpa eiusdem, ideo diuina prouidentia ordinauit ut talis defectus in bonũ cedat iustitiæ, dum culpæ adhibetur pœna, & inordinatio uitij recuperatur per ordinationem iusti supplicij. ideo sicut prouidentia dei respectu boni gratiæ & gloriæ cum præscientia euentus uocatur prædestinatio, sic prouidentia dei respectu mali oppositi cum ꝑsciẽtia defectus, reprobatio nominatur.

Deus nõ est causa obdurationis. Et quoniam bonum subiacet prouidentiæ dei tanquam causatum & ordinatum ab ea, ideo prædestinatio fertur causa gratiæ & gloriæ: sed qm̃ malum culpæ non subiacet ꝓuidentiæ diuinę ut intentum & causatum, sed solum tanquam præscitum & ordinatum: hinc reprobatio ẽ solum præscientia culpæ, non causa. ẽ tamen non solum præscientia culpæ, sed etiam causa pœnæ, per quã culpa ordinatur. Itaq; reprobatio illa diuina nõ addit aliquid ex parte reprobati supra præscientiam, q̃a nil causat in ipso per quod malus fiat, sed addit aliq̃d ẽm rationem ex parte dei reprobãtis, uidelicet uoluntatẽ ordinis pœnæ ad culpam. Præterea obduratio interdum dr̃ actus uoluntatis obstinatæ in uitio, cui pertinaciter inhæret, sicq; deus non est causa obdurationis, sicut nec actus peccati, quantum ad eius deformitatẽ, sed homo. interdum obduratio apellatur priuatio gratiæ, quæ & excęcatio dr̃. Hominem autem carere gratia ex duobus contingit, tum qm̃ ipse non uult recipere, tum quoniam deus non infundit, nec uult gratiam ipsam infundere: quorum duorum iste ẽ ordo, ut secũdum non sit nisi ex suppositione primi: quia cum deus nil uelit nisi bonum, & istum carere gratia nõ sit bonum in se, sed solum inquantum indignus ẽ eam habere ex negligentia sua & culpa. sicq; absolute loquendo, prima causa huius carentię seu defectus, ẽ ex parte hoĩs, non ex parte dei, nisi ex suppositione. & ita uocať causa excæcationis, obstinationis & indurationis, nõ malitiam immittendo, sed gratiam nõ prę̃stando: quę cũ nõ præstetur de necessitate, sed libere in deo ẽ eam impartiri & nõ impartiri, & ita eius quod ẽ non impartiri, ipse ẽ aliquo modo causa ex sua iustitia.

Deus nõ est causa obdurationis sicut natura est causa quietis. Quidã uero dicunt q̃ deus ẽ causa obdurationis, sicut natura ẽ causa quietis. quod manifeste ẽ falsum, quoniam q̃es naturalis ẽ finis motus naturalis & per se intenta. q̃d de obduratione respectu prouidentiæ dici non ualet. Itaq; obduratio ut ẽ pœna, reducitur in causalitatem diuinam, nõ ratione defectus. Cum uero asseritur q̃d malum pœnæ ẽ à deo, intelligendum ẽ de malo pœnali, quod solum ẽ pœna, non culpa. Hæc Thomas in Scripto.

Petrus. ¶Concordat Petrus, dicendo: Obduratio in spiritibus dr̃ translatiue ad similitudinem obdurationis in corporibus, in quibus ipsam duritiam sequitur triplex proprietas, uidelicet inhabilitas ad suscipiendũ impressionem, stabilitas ad permanendum in se, & fortitudo ad resistendum. iuxta hunc triplicem modum cor dr̃ obdurari tripliciter.

Cor homo dr̃ obdurari tripliciter. Primo per inhabilitatem ad gratiæ susceptionem. Secundo, per firmam adhæsionem ad culpam. Tertio, per rebellionem & abiecti-

onem diuinarum inspirationum aciussionum. Primo modo ẽ passio consequens culpam. & ita ẽ pœna. Secundo mõ ẽ dispositio cuiuslibet uitij pertinacis. Tertio mõ ẽ speciale genus peccati. Triplex quoq; ẽ pœna. Vna inflicta, quæ tantum ẽ pœna & gratiæ nõ resistit, ut fames & sitis. Secunda contracta, quæ ẽ pœna & culpa, & ex originali peccato ẽ consequuta, ut concupiscentia quæ repugnat gratiæ: quia inclinat ad malum actuale. Tertia acta, quæ ẽ ab actuali peccato, ut gratiæ expulsio, excæcatio, obduratio. & hęc repugnat gratiæ, quoniam ẽ effectus cõiunctus culpæ. Hinc innotescit, qualiter obdurationis causa sit deus. & quod sicut excæcatio se habet ad intellectum, sic obduratio ad affectum seu uoluntatem. Hinc super illud ad Romanos, Cuius uult, miseretur: & quem uult, indurat: loquit Glossa, Indurare ẽ nolle misereri. & addit, Miseretur deus per gratiam quæ gratis datur, indurat p iudicium quod meritis redditur. Hæc Petrus.

Roma.9.

Questio.

¶Deniq; ad quæstionem hanc, an obduratio aliqd superaddidit pscientiæ, Petrus respondet: In reprobatiõe sunt tria. Vnum ẽ præuisio iniquitatis ab æterno. alterum obduratio. i. subtractio gratiæ in psenti. Tertium ẽ præparatio pœnæ ęternæ in futuro, sicut econtra in pdestinatione sunt tria. Quo ad primum, reprobatio nihil addit supra præscientiam: quo ad secundũ, nõ addit effectum aliquẽ positiuum, sed priuatiuum: q ad tertium, positiuum addit effectum, sed aliter q̃ pdestinatio: quia prædestinatio præparat gloriam fm beneplacitum dei, reprobatio pœnam fm exigẽtiam meritorum. Præterea aduertendum, q obduratio fm quod ẽ pœna, dicit quãdam priuatiuam passionem. i. inhabilitatem ad gratiam, quæ prouenit ex peccato iusto dei iudicio. habet ergo causam deficientem, puta liberum arbitrium: causam promerẽtem, uidelicet culpam: causam ordinantem, utpote deum. Hæc Petrus.

ar.3. Tho.aq.

¶Hinc demum in prima parte Summæ, quæstione 23. sanctus asserit Thomas: Prædestinatio ẽ pars prouidentiæ. ad prouidentiam uero ptinet pmittere aliquẽ defectum in rebus contingentibus, q̃ prouidẽtiæ subduntur, quę suæ libertati & uariabilitati relinquuntur, nec coguntur ad unum. cumq; per diuinam prouidentiam hoĩes ordinentur in uitam æternam, pertinet etiam ad diuinam prouidentiam, q quosdam permittat à fine isto deficere, & hos dicitur reprobare. Hinc sicut prædestinatio ẽ pars prouidentiæ respectu illorum, q diuinitus ordinati sunt ad uitam æternam, sic reprobatio ẽ pars prouidentiæ respectu eorũ qui ab hoc excidunt atq; deficiunt fine, unde reprobatio non nominat præscientiam tm̃ sicut nec prouidentia. quẽadmodum eñ prædestinatio includit uoluntatem conferendi gratiam & gloriam, sic reprobatio includit uoluntatem iuste permittendi aliquẽ cadere in pctm̃, ac inferendi damnationis tormentum pro culpa. Hæc Thomas in Summa.

Richard.

¶Circa hæc mouet Richardus tres q̃stiones. Prima est, an reprobatio sit penitus idẽ qd præscientia. Secũda, an sit pœna uel culpa. Tertia, an sit à deo sicut à causa efficiente. in quarum solutione omnino concordat dictis Thomæ & Petri iam introductis. Verum inter cętera arguit sic: Homo non potest digne pœnitere de peccato finaliter, ad cuius pœnitentiam non est prędestinatus, qm̃ talis pœnitentia est per gratiam gratũ facientem, q̃ est prædestinationis effectus, fm Augustinum lib. de prædestinatione sanctorũ. ergo uidetur q deus nõ prędestinando hoĩem, facit eũ impossibilẽ ad finalem pœnitentiam: ergo non prædestinando ipm, causa est effectiua finalis obdurationis illius. ¶Itẽ absentia gubernatoris est causa euersionis nauis efficiẽs, sicut secundo dicitur Physicorũ. ergo cum deus hoĩes gubernet per gratiam, uidetur q q̃uis induret gratiã non præstando, qd nihilominus sit causa efficiens obdurationis. ¶Dicendum ad primũ, quod q̃uis hõ non possit digne pœnitere finaliter, nisi ad hoc sit pdestinatus, tñ deus non prædestinando non est causa efficiẽs obdurationis illius, qm̃ deus nullum prædestinare tenetur, quia ex mera sua liberalitate prædestinauit pdestinatos. Vnde si nullum prædestinasset, non posset ei imponi, quod contra iustitiam quid egisset, aut iustitiam debitam facere omisisset. Hinc super illud ad Romanos, Quem uult indurat, asserit glossa: Vniuersum genus humanũ in radice apostata tam iusto dei iudicio est dãnatum, ut etiam si nullus inde liberaret, null⁹ recte uituperare posset iustitiam dei. ¶Ad scdm dico, q uerum est de illo gubernatore, qui potest & tenetur prohibere pro posse nauis euersionem. Deus autem quamuis omnem possit obduratione͂ phibere, nõ tñ tenetur ad hoc. Hæc Richardus.

obiectio1.

August.

2.

Philosop.

Ad 1.

Deus non pdestinando non est causa obdurationis alicuius.

Roma.9.

ad.2.

¶Porro Albertus: Deus, inquit, nullo modo nec p se nec per accidens causa est obdurationis, ut mihi uidetur. si enim dicatur quod est causa eius gratiã nõ impartiendo, hoc nihil est: quia Anselmus testatur, causa quare iste non habet gratiam, non est quia deus nõ uult eam dare, sed qm̃ iste non uult eam recipere. ipse nãq; omnibus impartitur quãtum in se est. Si autẽ dicatur quod est cã obdurationis, sicut nauta per suam absentiam est causa periclitatiõis nauis, hoc nihil est: quia fm Augustinum deus omnibus præsens ẽ, quẽadmodum lux solis etiam oculis cęcis. Si uero dicatur quod est causa obdurationis sicut natura est causa qetis, s. non mouendo, hoc adhuc absurdius est: quia natura est causa quietis per se, & causa motus ,pter qetem, ut 5. physicorum probatur. Veruntñ de⁹ ordinat obdurationem in multa bona, ne omnino sit indecora: & quo ad hoc, dr̃ aliquos indurasse, ita q non notetur causalitas aliqua ad indurationem, sed permissio: causalitas uero referatur ad ordinationem indurationis in bona, q̃ ex induratione eliciũtur, etiam ipso indurato nolente. Hæc Albertus.

Albertus

Anselmus

August.

Philosop.

¶Quamuis autẽ r̃nsio ista uideat à pdictis aliqualiter dissentire, attñ per distinctiones phabitas faciliter concordatur cũ illis. ¶At uero Vdalricus de hoc plenius scribit in Summa sua li. 2. Obduratio, inqens, in scripturis interdum attribuitur deo ratiõe reprobatiõis, q̃ est in deo reprobante iniquos & induratos, quos dr̃ indurare gratiã non impartiendo. sed ex hoc sequi uidetur, q q̃uis deus non sit causa huius mali per se, sit tñ causa per accidens remouendo prohibens. i. subtrahẽdo gratiã iam habitam à quibusdã: quia fm Philosophum 8. physicorũ, id quod remouet obstaculum motus, mouet per accidens: & qd sit saltem occasio culpę non largiendo gratiã iustificationis, quia occasio ẽ ex cuius absentia aliquid fit. & hoc in uoluntarijs reputatur pro causa, quia tam reus est qui omittit sicut q cõmittit: & qui occasionem dat damni, damnũ intulisse uidetur. Ad hoc r̃ndemus, q in obduratiõe sunt duo. Vnum est actus uoluntatis pertinaciter inhærẽtis malitiæ, & huius deus nõ est causa per se, neq; per accidẽs, neq; occasio, sed uolũtas deficiens. Aliud ẽ subtractio

Vdalric.

Philosop.

gratiæ, quæ subtractio potest cōsiderari ut pœna peccati, & ita deus est causa eius per se, potest quoq; considerari ut causa siue occasio culpæ sequentis in eo cui subtracta est gratia, & ita non est à deo, sed à uoluntate peruersa. Obduratio etiam uno modo est peccatum in spiritumsanctum, dū sumitur pro ꝓposito nō pœnitēdi finaliter, conceptum ex mera malitia. Hæc Vdalricus, q multa scribit de his q̃ mō inducta sunt.

¶Deniq; scripta Bonauenturæ de his, concordant inductis ex Thoma, Petro atq; Richardo. Doctor uero irrefragabilis tam plene scribit de his, q pene omia nunc ex diuersis doctoribus introducta, ipē solus deprōpsit. ¶Antisiodorēsis uero ait in Sūma sua 1. lib. q̃d deus est causa non appositionis gratiæ, sicut natura ē causa quietis. & hoc est quod Thomas & Albertus reprobant, sicut iam patuit, tamen sicut ex uerbis Alexandri elicitur, dictum hoc potest saluari. est enim simile quantum ad aliquid, non quātum ad omnia. nam quo ad hoc est simile, quod sicut natura est causa motus procedendo in actum, & causa quietis cessando ab huiusmodi actu & motu, sic deꝰ est causa gratiæ, eam actualiter infundendo & conseruando, & causa permissiua subtractionis gratiæ & obdurationis, cessando ab infusione seu conseruatione. & hoc iuste, ꝑpter demerita creaturæ. Et quod ista sit mens domini Antisiodorensis, constat ex uerbis ipsius. Nam ait, deus ē causa non appositionis gratiæ quodammodo p modum quiescendi, non per modum agendi, sicut natura est principium quietis cessando à motu. Hæc Antisiodorensis. (*Antisiod*)

¶Postremo aliqui quærūt hic, an prædestinatio sit idem quod liber uitæ. Videtur quod sic, nam uita animæ est per gratiam in præsenti, & per gloriam in futuro. cum ergo prædestinatio sit præparatio gratię ac gloriæ, uidetur non aliud esse q̃ liber uitæ. (*Questio.*)

¶Ad hoc Thomas respondet: Liber uitę in deo metaphorice dicitur, quemadmodum enim in libro aliquid scribit, ex quo ueritas rei intelligitur in eodem, ita in intellectu describuntur similitudines rerum, per quas ipsæ res cognoscuntur. Cum itaq; dicitur liber uitæ in deo, uita pōt sumi ex parte dei intelligentis. sicq; præscientia creaturarum dicitur liber uitæ, quia quod factum est in ipso, uita erat. uel ex parte rei scitę, & sic dicitur liber uitæ præscientia uitæ, quæ est in conformitate ad deum. quæ uita ē duplex, uidelicet uita gratiæ & uita gloriæ, quæ ad perfectam dei conformitatem accedit. ideo is cuius uita talis repræsentatur in libro diuinæ ꝑscientię, dicitur simpliciter scribi in libro uitæ, sed fm quid, uidelicet fm præsentē iustitiam dr̄ ibi scribi, cuius uita gratiæ tm̄ cognoscitur ibi. sicq; liber uitæ est medium inter præscientiam cōiter sumptam & prædestinationem, qm̄ præscientia est cōiter oīm, liber uitæ est tm̄ cognitio gratiæ uel gloriæ: sed prædestinatio est non tm̄ gratiæ, sed gratiæ simul & gloriæ. unde nullus dr̄ esse prædestinatus quātum ad præsentem iustitiam, sicut dr̄ scriptus quis in libro uitæ fm præsentem iustitiam. & qui sic scriptus est, s. fm quid, deletur dum peccat mortaliter. Hęc Thomas in Scripto. ¶Qui de hac re plenius scribit in 1. parte Sūmæ quæstione 24. ¶Aegidius quoq; fatetur: Liber uitæ tripliciter sumitur. Primo pro cognitione quam habet deus de rebus, inquantū in diuina cognitione tāq̃ in libro cuncta relucēt ac pręsentantur. Secundo liber uitæ uocatur, quicquid modum bene uiuendi annūciat, ut præsertim scriptura canonica. Tertio conscīētia, in qua scriptum est, qualiter homo uixit. unde & libri conscientiarū aperiendi dicunt̄ in die iudicij. Hæc itaq; quæstio non intelligitur de libro uitæ sumpto secundo aut tertio mō, sed primo. Itaq; aduertendum quod cognitio dupliciter dr̄ liber uitæ. Primo, qm̄ ipsa actio intellectus est uita & uiuere quoddam, sicq; diuina cognitio dr̄ liber uitæ. i. liber qui est uita respectu oīm: qm̄ oīa quæ sunt facta, erant & sunt uita in ipso. Secūdo diuina cognitio dr̄ liber uitæ, inquantum cognoscit eos quos prædestinauit ad uitam. sicq; in libro uitæ non sunt oēs scripti, sed solū prædestinati: queadmodum enim rex aut dux exercitus milites fortiores eligit, atq; ut eos magis memoriter teneat, cōscribi eos facit in libro, scriptosq; mittit ad bellum: sic deus ante mundi constitutionē elegit quibus misereri uolebat. & qm̄ eos firmiter tenet & habet in sua cognitione, dr̄ eos scripsisse in libro uitæ. Itaq; liber uitæ differt à ꝑdestinatione in quatuor. Primo, qm̄ liber uitæ spectat ad intellectum, cum sit cognitio. prædestinatio autē, cū sit propositum miserendi, uoluntatem includit. Secundo, quia fm ordinem intelligendi liber uitæ præcedit prædestinationē, quia fm intellectum deus eligit priꝰ, & electoꝝ firmam cognitionē habet, ac postmodum sic electos ac firmiter cognitos saluare proponit siue ꝑdestinat. Tertio differūt penes causalitatem. nam liber uitæ nō est causa immediata quare aliq beatitudinē cōsequant̄. sed uel ē causa sine qua nō, uel causa mediāte uolūtate. prædestinatio autē, potissime prout dicit propositū miserēdi, est simpliciter causa quod aliq dirigūtur in uitā & saluant̄. Quarto differūt, qm̄ plures scripti sunt in libro uitæ, quā sint ꝑdestinati: qa nō solū adepturi gloriā, sed etiā gratiā adepturi, q̄uis eā finaliter amissuri. Hæc Aegidius. De libro demū uitæ scribit plenissime Alexander, & multas circa hoc mouet q̄stiones, q̃ opportuniori reseruanda sunt loco.

Marginalia: *Tho. aq.* — *Liber vitę q̃d sit.* — *Johan. 1.* — *ar. 1* — *Aegidius* — *Liber vitę tripliciter sumit.* — *Dani 7.* — *Liber vitę distinguitur a pdestinatione*

Vtrum aliquod sit meritum obdurationis & misericordiæ. Distinctio. XLI.

SI autem quærimus meritum obdurationis & misericordiæ, obdurationis meritum inuenimus, misericordiæ aūt meritum nō inuenimus: quia nullū est misericordiæ meritū ne gratia euacuetur, si nō gratis donetur, sed meritis redditur. Miseretur itaq; secundum gratiam quæ gratis datur, obdurat autem secundum iudicium quod meritis redditur. Vnde datur intelligi, ut sicut reprobatio dei est nolle misereri, ita obduratio dei sit non misereri: ut non ab illo irrogetur aliquid quo fit homo deterior, sed tm̄ quo fit melior non erogetur. Ex his aperte ōnditur, quid misericordiam, quid obdurationem intellexerit Apostolus: & quia misericordia nullum *aduocat meritum, obduratio uero non est sine merito & misericordiæ uerbo. Hic accipitur prædestinatio, & præcipue ꝑdestinationis effectus: obdurationis uero nō ipsa dei æterna reprobatio, quia eius nullum est meritum, sed gratiæ priuatio siue subtractio, quæ

Marginalia: *Augu. 1. li. ad Simp. questio. 2.* — *Roma. 9. c* — *admittit

quodammodo est reprobationis effectus. Accipitur tñ aliqñ reprobatio pro obduratione, sicut & prædestinatio pro suo effectu, qui est gratia apposita. Gratia enim quæ apponitur, effectus est prædestinationis. Cum ergo gratiæ quæ apponitur homini ad iustificationem, nulla sint merita: multo minus & ipsius prædestinatiõis, qua ab æterno elegit deus quos uoluit, aliqua possunt existere merita. Ita nec reprobationis, qua ab æterno quosdã præsciuit futuros malos & damnandos, sicut elegit Iacob & reprobauit Esau: quod non fuit pro meritis eorum quæ tunc haberent, quia nulla habebant, qm̃ nec ipsi existebant: nec propter futura merita quæ præuideret, uel illum elegit, uel illum reprobauit.

Opinio quorundam, in qua fuit aliquando Augustinus, sed postea retractauit. B

Opinati sunt tamen quidam deum ideo elegisse Iacob, quia talem futurum præsciuit q in eum crederet & ei seruiret: quod aliquando Augustinus se sensisse dicit in libro retracta. ubi aperte ostendit, q̃ si propter futura merita electus esset, iam non ex gratia esset electio. Non ergo ideo electus est à deo, quia talis futurus erat: sed ex tali electiõe talis est factus, ita dicens: Disputans ego quid elegerit deus in nondum nato, cui dixit seruiturum esse maiorẽ: & quid in eodem maiore similiter nondum nato reprobauerit, ad hoc perduxi ratiocinationem, ut dicerem: Non ergo elegit deus opera cuiusquã in præscientia quæ ipse daturus est, sed fidem elegit in præscientia: & quem sibi crediturum esse præsciuit, ipsum elegit cui spiritumsanctum daret, ut bona operando etiam æternam uitam consequeretur. Ecce hic apte dicit, non propter opera eum elegisse, sed propter fidem qua eum* præuidit crediturũ. Sed quia & in fide meritum est, sicuti & in operibus, hoc retractauit, dicens: Nondũ diligentius quæsiueram, nec adhuc inueneram qualis sit electio gratiæ, de qua dicit Apostolus: Reliq̃æ per electionem gratiæ saluæ fient. Quæ utiq; non ex gratia est, si ex meritis procedit: ut iam quod dat̃ non scd̃m gratiã, sed scd̃m debitũ, sibi reddatur potius cũ meritis, q̃ donet̃. Perinde qd̃ continuo dixi. Dicit enim idem Apostolus: Idem deus q operatur oĩa in oĩbus. Nusq̃ aũt dictum est, Deus credit omnia in omnibus. Ac deinde subiunxi: Quod ergo credimus, nostrum est: quod uero bonum operamur, illius est qui credentibus dat spm̃sctm̃. Sed hoc profecto nõ dicerem, si iam scirem etiam ipsam fidem inter dei munera reperiri, quæ dant̃ in eodem spiritu. Vtrunq; ergo nostrum est propter arbitrium uoluntatis, & utrunq; datũ est per spiritum fidei & charitatis. Et quod paulopost dixi: Nostrum eñ est credere & uelle, illius autem dare credentibus & uolentibus facultatem bene operandi per spiritumsanctũ, per quem charitas dei diffunditur in cordibus nostris, uerum est quidem, sed eadem regula est, & utrunq; ipsius est, quia ipse præparat uoluntatem: & utrunq; nostrum, quia non fit nisi uolentibus nobis: ergo & meritum fidei de misericordia dei uenit. Non ergo propter fidem uel aliqua merita elegit deus aliquos ab æterno, uel apposuit gratiam iustificationis in tpe, sed gratuita bonitate sua elegit ut boni eẽnt. Vñ Aug. in li. de p̃destinatiõe sctõr. Nõ qa futuros nõ tales esse p̃sciuit, ideo elegit: sed ut essemus tales p ipsam electionẽ gratiæ suæ qua gratificauit nos in dilecto filio suo.

Augu. li. 1. Retra. ca. 23. Ex epistola, ppositionũ epistolę ad Rom. propositi. 61.

Explanat sententiam prędictorũ uerborum.

*præsciuit

Rom. 10. e

1. Cor. 12 a

Rom. 5. a

Aug. de p̃destinatione sanctorum ca. 3.

His uidetur contrarium quod alibi ait Augustinus. C

His tamen aduersari uidetur, quod dicit Augustinus super Malachiam prophetam, ubi scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Cui uult (inquit) miseretur deus, & quem uult indurat. Sed hæc uoluntas dei iniusta esse non potest. Venit enim de occultissimis meritis, quia & ipsi peccatores cum propter generale peccatum unam massam fecerunt, non tñ nulla inter eos est diuersitas. Præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo q̃uis nondum sint iustificati, digni efficiantur iustificatione. Et item præcedit in alĳs peccatoribus, quo digni sunt obtusione. Ecce hic uidetur Augustinus dicere, q̃ & ipsa dei uoluntas qua alios eligit, alios reprobat, ex meritis p̃ueniat: sed occultissimis .i. q̃ pro meritis alios uoluerit eligere, alios reprobare: & q̃ pro meritis alĳs apponitur gratia iustificationis, alĳs non, unde obtũduntur. Sed quid intelligere uoluerit, ignoratur: nisi forte hoc dicatur intellexisse, quod supra diximus eũ retractasse. Nam ibidẽ etiam quædã alia cõtinue subdit, quæ in lib. retract. aperte retractat, qd̃ utrunq; legẽti patebit. Vnde uerisimile ẽ, in p̃missis hoc etiã retractasse. q̃dam tñ ex eo sensu accipiunt fore dictum, non qa aliquis p̃destinetur pro meritis, uel iustificationis gratiam mereatur: sed quia aliqui non adeo mali sunt, ut mereantur sibi gratiã non impartiri, Nullus enim dei gratiam mereri potest, per quam iustificatur: potest tamẽ

Augu. ad Simpli. c. 2. q. 1. Mala. 1. a Rom. 9. d

mereri ut non apponat, ut penitus abijciatur. Et quidē aliq in tm̄ ꝓfundū iniquitatis deuenerunt, ut hoc mereant, ut hoc digni sint: alij uero ita uiuūt, ut si nō mereant gratiā iustificationis, non tm̄ merētur oīno repelli & gratiā sibi subtrahi. Ideoq; dixit in qbusdam p̄cedere quo digni sint iustificatione, & in alijs quo digni sint obtusione. sed hoc friuolum est.

Opinio quorundam falsa, de occultis dei differentium carnaliter. D

Multi uero de isto profundo quærentes reddere rationē, atq; secundum coniecturas cordis sui inscrutabilem altitudinem iudiciorū dei cogitare conantes, in fabulas uanitatis abierunt, dicentes q animæ sursum in cælo peccant, & secundum peccata sua ad corpora pro meritis diriguntur, & dignis *sibi quasi carceribus includuntur. Ierūt hi tales post cogitationes suas, & uolentes disputare de dei profundo, uersi sunt in profundum: dicentes animas in cælo ante conuersatas, & ibi aliquid boni uel mali egisse, & pro meritis ad corpora terrena detrusas esse. Hoc autem respuit catholica fides propter euidentem Apostoli sententiam, qua ait: Cum nondū nati essent, aut aliquid boni uel mali egissent &c. Melior est ergo fidelis ignorantia quā temeraria scientia. Elegit ergo eos quos uoluit, gratuita misericordia: non quia fideles futuri erant, sed ut fideles essent: eisq; gratiam dedit, nō quia fideles erant, sed ut fierent. Ait enim Apostolus: Misericordiam consecutus sum, ut fidelis essem: nō ait, quia fidelis erā. *Dat quidem & fideli, sed data ē etiam prius ut eēt fidelis. Ita etiam reprobauit quos uoluit, non propter futura merita quæ præuideret, ueritate tamen rectissima & à nostris sensibus remota.

[Margin: * ibi; Rom. 9. c; 1. Tim. 1. c; Augu. in lib 1. retr. cap. 23 b; * Dat]

Quæstio. E

Sed quæritur, utrum sicut dicitur elegisse quosdam ut boni fierēt & fideles, ita etiam concedi debeat reprobasse quosdam ut mali essent & infideles, & obdurare ut peccent. Quod nullatenus concedi oportet. Nō eīm reprobatio ita est causa mali, sicut p̄destinatio ē causa boni: neq; obduratio ita facit hominem malum, quemadmodum misericordia facit bonum.

[Margin: Rñsio.]

An ea quæ semel scit deus uel præscit, semper sciat & præsciat, & semper scierit uel præscierit. F

Præterea considerari oportet, utrum ea omnia quæ semel scit uel præscit deus, semper sciat & scierit, ac præsciat & præscierit, an olim scierit uel præscierit, quod modo nō scit uel præscit. De præscientia primo respondemus, dicētes multa eum præscisse quæ modo non præscit. Cum eīm eius præscientia non sit nisi de futuris, ex quo illa quæ futura erant, p̄sentia fiunt uel prætereunt: sub dei præscientia esse desinūt, sub sciētia uero semper sunt. Præsciuit ergo deus omnia ab æterno quæ futura erant, neq; præscire desinit, nisi cū futura esse desinunt. Neq; cum præscire desinit aliqua quæ ante p̄sciebat, minus ea noscit q̄ ante cognoscebat. Nō enim dicitur ex defectu sciētiæ dei q aliqua præscierit aliquando, quæ modo non præsciat, sed ex ratione uerbi quod est præscientia. Præscire eīm est ante scire aliquid q̄ fiat. Ideoq; non potest dici deus præscire, nisi ea quæ futura sunt.

Hic de scientia, dicens deum semper scire quæ semel scit. G

De scientia autem aliter dicimus. Scit enim deus semper omnia quæ aliquando scit. omnē enim scientiam quam aliquando habet, semper habuit & habet & habebit. Ad hoc autem opponitur ita: Olim sciuit hunc hominem nasciturū qui natus est, modo non scit eum nasciturum. Sciuit ergo aliquid quod modo non scit. Item sciuit mūdum esse creandum, modo non scit eum esse creandū: aliquid ergo sciuit quod modo non nō scit, & alia huiusmodi infinita dici possunt. Sed ad hoc dicimus, quod idem de natiuitate huius hominis & mūdi creatione nunc etiam scit, quod sciebat anteq̄ fierent, licet tūc & nūc hanc scientiam eius diuersis exprimi uerbis oportet. Nam quod tunc futurum erat, nūc præteritum est. Ideoq; uerba cōmutanda sunt ad *ipsum designandum. Sicut diuersis temporibus loquentes, eandē diem modo per hoc aduerbiū cras designamus, dum adhuc futura est: mō per hodie, dū præsens est: modo per heri, dum præterita est. Itaq; antequam crearetur mundus, sciebat deus hunc creandum: postquam creatus est, scit eum creatū: nec est hoc scire diuersa, sed omnino idem de creatione mundi. Sicut antiqui patres crediderunt Christum nasciturū & moriturū, nos autem credimus eum iam natum & mortuum: nec tm̄ diuersa credimus nos & illi, sed eadē. Tempora enim (ut ait Augustinus) uariata sunt. & ideo uerba sunt mutata, non fides. Indubitanter ergo teneamus, deum semper omnia scire quæ aliquando scit.

[Margin: Oppositio; Solutio.; * tēpus; Augusti.]

SVMMA DISTINCTION. XLI.

HIc Magister primo principaliterq́ quærit, an merita rationalium creaturarū sint causa meritoria prędestinatiōis cūctorum, an etiam demerita reproborū sint causa reprobatiōis eorū. & circa hoc disputatiue ꝓcedit, atq́ determinat ueritatē. cōsequēter circa hoc reprobat q̄rundā errorē, dicētiū aīas in alia uita ꝓmeruisse, qđ in hac uita gratiā cōsequantur aut relinquant. Deinde oñdit qđ diuina reprobatio non ita est causa iniq̄tatis reproborū, sicut p̄destinatio causa est gratiæ ac uirtutis electorū. & circa hoc tangit q̄d deo cōueniat q̄sdā eligere, alios reprobare. Postremo q̄stionē intricatā mouet in litera, an s. deus sp̄ sciat & sciet ea quæ semel scit & sciuit.

QVAESTIO .I.

CIrca hæc quæritur primo, an merita & demerita rationalium creaturarū sint prædestinatiōis & reprobatiōis earū causa seu ratio.

Argum. 1. ꝑ ratiōem. ¶Videtur quod sic. deus nihil irrationabiliter agit. ergo est aliqua ratio cur potius eligit unum q̄ alium, & cur potius prædestinauit istum q̄ illum. & non uidet alia posse ratio esse, q̄ pręscientia alicuius boni in uno magis q̄ in alio.

2. ¶Secundo, sicut ratio comparatur regi, ita uoluntas tyranno. si ergo sola uoluntas dei sit rō huius, uidetur esse tyrannicum.

3. August. ¶Tertio, reprobatio s̄m Augustinum est nolle misereri quibusdam. Huius autem nolle, ꝑscientia demeritorum uidetur ratio eē. alioquin esset crudele.

4. ¶Quarto, unum prę alio eligere & prædestinare, uidetur esse ex cognitione aptitudinis, idoneitatis seu dignitatis unius præ alio. talis aūt idoneitas nō uidet eē nisi meritū creaturæ.

5. ¶Quinto, non est apud deū personarū acceptio, ergo sola merita causa sunt discretiōis, acceptatiōis & p̄destinatiōis unius p̄ alio.

6. ¶Sexto, de⁹ quātū in se ē, uno atq́ eodē mō se habet ad oēs. nō ergo decreuit unū saluare magis q̄ aliū, nisi ꝓpter bonitatē unius p̄ alio.

7. ¶Septimo, sicut iustitię distributiuę est unicuiq́ dare s̄m suā dignitatē seu meritū & æqualibet æqualia: sic iniustitiæ ē, & ęq̄tati repugnat, his qui æqualiter dispositi, apti, capaces sunt, non æqualiter nec æqualia, sed inæqualia & inęqualiter dare: sed ante mundi constitutionem, & ante meritorum demeritorumq́ considerationē creaturæ rationales æqualiter se habebant ad gratiæ susceptibilitatem: ergo iniustum fuisset proponere uni misereri magis q̄ alteri, & unum p̄destinare ad gloriā magnā magis q̄ alium. similiter unum reprobare magis q̄ alterum, absq́ consideratione meritorum aut demeritorum unius præ alio.

In oppositum. ¶In contrariū sunt, q̄ ex scripturis autoritatibusq́ sanctorū in litera allegantur. nēpe gratia non esset gratia, si datur propter merita.

Bonauēt. ¶Ad hoc rñdet Bonauētura: In p̄destinatione tria intelliguntur. primū est æternum ꝓpositum dandi, saluandi seu miserendi. Scdm est tp̄alis gratificatio, tertium, perpetua glorificatio. Similiter in reprobatiōe sunt tria, uidelicet ęternum ꝓpositum nō saluandi seu odium æternale, tēporalis obduratio, sempiterna damnatio. Quantum ad primū & ultimū, similiter ē iudicandum. nam duo ultima illa, uidelicet pœna & gloria, cadunt sub merito: primum uero, puta ęternū propositum, eo ipso quod ęternum, meritum habere nō potest pro causa seu ratione. quantum autē ad mediū quod est gratificatio & obduratio, differenter est iudicandum. nam obduratio simpliciter cadit sub demerito, gratificatio uero nec simpliciter cadit sub merito, nec simpliciter extra meritum ē. est enim meritum cōgrui, meritū digni, meritumq́ condigni. Meritum cōgrui est, qñ peccator facit quod in se est & pro se. Meritum digni est, qñ iustus facit pro alio. Meritum condigni, dum iustus operatur pro se, quia adhoc ordinat gratia ex condigno. Porro ad gratiam alteri promerēdam non ordinatur penitus ex condigno, quia peccator omni bono indignus ē: nec solum ex cōgruo, qm̄ iustus dignus est exaudiri. gratificatio aūt sub merito congrui cadere pōt, quātum ad gratificandū: sub merito digni, quantum ad uirum sanctum: sub merito cōdigni, quantum ad neutrum: & hoc, ꝓprie loquendo, ē meritum. Itaq́ p̄destinatio & reprobatio, quantum ad principale significatum, quod ē æternum propositum, non cadunt sub merito: sed quantum ad connotatum, reprobatio cadit sub merito simpliciter, p̄destinatio secundum quid. Hæc Bonauentura.

Quęstio ¶Qui insuper circa hæc quærit, utrum prædestinatio & reprobatio habeat in deo rōnē motiuā ex parte ipsius dei. Videtur quod sic, qm̄ in Genesi dñs ait: Gene. 18. Num celare potero Abraam quæ gesturus sum, cum p̄cepturus sit domui suæ ut custodiat pactum meum? Dñs ergo reuelauit Abrææ sua secreta, ꝓpter opa bona Abrææ tunc futura. ¶Item Ambrosius ad Romanos 9. loquēs in dei persona: Dabo, inquit, gratiam ei quem scio toto corde reuersurū ad me post errorem.

¶In contrarium est quod dñs ait in Exodo: Miserebor cui uoluero, & clemens ero in quē mihi placuerit. Exodi. 33. Insuper Christus ait: Confiteor tibi pater, qm̄ abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. etiā pater, qa sic placuit ante te. sicq́ fili⁹ dei Matt. 11. ꝓ optima rōne discernendi inter electos & reprobos assignat beneplacitū patris. Rursus Apostolus ad Romanos super hac quæstione respondet: O hō tu q̄s es Roma. 9. qui respondeas deo? nunquid non habet potestatem figulus de eadē massa facere aliud quidem uas in honorem, aliud in contumeliam? Augustinus quoq́ lib. August. de prædestinatione sanctorū: Non quia tales nos futuros præsciuit, ideo nos elegit, sed ut tales essemus. Amplius, uoluntas dei est prima causa & causa causarū. ergo in ea ē status, nec ē quærere aliam causam. nempe dum causam quærimus aut rationē, quærimus illā ut distantē seu differētem: qm̄ si omnino idem essent causa & ratio, seu id cuius est causa aut ratio, uiso uno uideretur & aliud, nec q̄reretur. sed non ē status nisi in summe simplici, in quo nulla ē distantia. Amplius, si deus prædestinat istum ꝓpter præuisionem, aut ergo ꝓpter præuisionē suorū malorū, aut indifferētium aut bonorū. & cōstat q̄ non ꝓpter præuisionē indifferētiū aut malorū. sed bona nulla futura sunt in isto, nisi quę deus sua uoluntate in illo facturus ē, ergo præuisio ē ꝓpter uoluntatē, nō econuerso. Item, si quis q̄reret, cū deus potuerit ꝓducere unum alium mūdum, q̄re magis ꝓduxit istum q̄ illum, nulla esset q̄stio: quia hoc solum fuit qm̄ uoluit. Pari ratione uidet nulla ratio esse quare unū prædestinat, aliū reprobat, nisi q̄a sic uult. Dicendum quod dū q̄ritur, utrū ęternum dei ꝓpositū, electio seu reprobatio rationē habeat, hoc non intelligit quantum ad uoluntatem diuinam, uel eius actum qui deus est: sed quātum ad ordinationē uoliti ad ei⁹ uoluntatem. & si quæreretur ratio causalis aut meritoria, rñderetur quod non habeat rationē. Si aūt q̄rat ratio congruitatis aut condecentiæ, rñdent quidam qđ ipa dei uoluntas est sibiipsi causa seu ratio. nec est alia ratio quare istum elegit, nisi quia sibi placet. & hoc est sufficiens ratio per omnia, quia ipsa est causa causarum, & ratio rationum. & eo ipso quo ei pla-

cet, rectum ē propter summam rectitudinem eius, qa
non est tm̄ recta, sed & etiā oīs iustitiæ regula. Sed ca-
uēdum est ne, dū uoluntatē dei cōmendare uolumus,
ei potius derogemus. si eñ non esset alia ratio quare
deus istum elegit, nō illum, nisi qa ei sic placet, iā non
essent occulta iudicia, sed manifesta, cum qlibet hāc ca
piat rōnem, nec dicerent mirabilia, sed uoluntaria ma
gis. idcirco dicendū q̄d propositū illud æternum, sicut
loquitur Augustinus & habetur in litera, & uoluntas
illa rationabilissima ē, rōnemq̄ habet, & sicut ab æter
no fuit, ab æterno habuit rōnem nō propter eēntiam,
sed ꝑpter cōnoratū. Quid aūt sit illud in electione re-
probationeq̄ hoīm, nec oīno est notum, nec omnino
ignotum. Hinc aduertendū q̄d quædā sunt opa quæ à
diuina exeunt uoluntate, cū alio ad hoc ordinato or-
dine necessitatis, siue necessitatē sumam⁹ in causando,
siue in merendo uel disponendo, ut pluere & remune
rare, siue dānare & saluare & respectu taliū diuina uo-
luntas habet rationem in generali & speciali. unde si
quæraī, quare deus uult pluere, rñdetur propter nr̄am
utilitatē. Similiter si quęratur quare uult quosdam re-
munerare, rñdetur quod propter gloriam suam. Simi
liter habet rationem in speciali, ut si quæratur quare
uult deus pluere in hyeme, non æstate: respōdetur qa
uapores aquosi magis abundant in hyeme. similiter si
quæratur, quare magis uult saluare Petrum q̄ Iudam:
respondetur, quoniam Petrus habuit opera bona, Iu
das iniqua. Quædam autem sunt opera quæ sunt à uo
luntate diuina cum alio ad hoc ordinato ordine con-
gruitatis, sicut est nostra gratificatio seu iustificatio, q̄
est à diuina uoluntate cum cooperatione liberi arbi-
Augusti. trij. & hoc est quod loquitur Augustinus: Qui creauit
te sine te, non iustificabit te sine te, quod dictū est ꝑm
congruentiam. dei enim adiutores sumus secundum
1. Cor. 3. Apostolum. Veruntamen deus sine præparatione &
iustificati cooperatiōe iustificat quosdam, ut patet de
sanctificatis in utero, & ut quidam dicunt de Paulo: &
respectu talium operum habet uoluntas rationem in
generali & speciali, sed in generali certā, in speciali oc-
cultā. Si enim quęraī, quare deus uult iustificare, respō
detur ad misericordiæ suæ ostensionem: & si quæra-
tur quare non uult omnes homines iustificare uolun
tate beneplaciti, dicendum quod hoc est propter iu-
August. stitiæ suæ ostensionem. Vnde Augustinus libro de ci-
uitate dei: Si remanerent omnes in pœna, non appare
ret gratia misericorditer redimentis: & si omnes de te-
nebris transferrentur ad lucē, in nullo appareret distri
ctio ultionis. in qua pœna sunt plures, q̄ in gratia seu
gloria quantum ad homines, ut appareat quid omni-
bus debebaī. Si uero q̄ratur in speciali q̄re magis uult
unū iustificare q̄ aliū, duobus similibus demonstratis,
qa multæ possunt eē cōgruentiæ rationes, ideo non ē
certitudo ex parte rei. Cūq̄ cognitio nr̄a depēdeat ex
parte rei, null⁹ pōt certā inde inuenire rationē, nisi ha
beat per reuelationē illius, cui certū est oē ambiguū.
& quia nō fuit nobis expediens ista cognitio, sed uti-
lior fuit nobis necessaria, ideo ob nostram humiliati-
onem deus noluit nobis plus reuelare. Apostolus q̊q̄
non fuit ausus interrogare, sed ostendit defectum in-
telligentiæ nostræ cum exclamauit: O altitudo diuiti
Roma. 11. arum sapientiæ & scientiæ dei, q̄ incomprehensibilia
sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Itaq̄ q̄uis
scriptura rationem prædestinationis & obdurationis
assignet beneplacitum dei, non tamen sequitur quod

non sit alia ratio: qa non omnia scripta sunt, sed utilia
nobis scripta sunt. Fuit quoq̄ utile nobis illam rōnem
assignari, ut discamus deum timere, & nihil meritorū
nobis tribuere. Habet autem diuina uoluntas in his ra
tionem, ex qua dicitur congruenter operari: tamē nō
habet rationem causalem, cum ipsa sit causa causarū,
præsertim respectu uoliti. quod est ex mera dei libe-
ralitate, utpote gratia iustificās impium. Diuina ergo
uoluntas rationabiliter facit & habet rationem con-
gruitatis respectu uoliti. Vnde in libro retractationū
loquitur Augustinus: Deus proponit, eligit & repro- August.
bat ueritate certissima, & à nostris sensibus remotissi-
ma. ideo nullus debet eam in hac uita inquirere, quia
ad eam non possumus peruenire. idcirco in reco-
gnitione humili insufficientiæ intelligentiæ nostræ,
claudēdus est sermo noster de prædestinatione, ut oē
os obstruatur, & subditus fiat omnis mūdus deo, cuius Roma. 3.
iudicia sunt inscrutabilia, non scrutanda, sed formido-
loso silentio ueneranda. Hæc Bonauentura. Bonauēt.

¶Porro Alexander his consonat quo ad primū, ui
delicet an merita prædestinatorum aut demerita pręę-
scitorum sint causa seu ratio prædestinationis aut re-
probationis. Quærit etiam, an aliena merita sint cau- Quęstio.
sa prædestinatiōis. uidetur quod sic, qm̄ meritis Chri-
sti & beatissimæ uirginis ac sanctorum multis confer-
tur gratia perseuerans, imo de plenitudine Christi o-
mnes accepimus, eiusq̄ meritis gratiam cōsequimur
& salutem. Dicendum quod in prædestinatione sunt Iohan. 1.
duo, uidelicet præscientia, præparatio seu præordina-
tio dei. Aliud est collatio gratiæ & gloriæ. Itaq̄ ad pri
mum horum non est referēdum quod prædestinatio
adiuuetur meritis præcibus ve sanctorum, sed ad secū
dum. Hæc Alexander.

¶Insuper quærit, utrū prædestinatio & reprobatio
habeāt causam seu rōnem ex parte dei, uidelicet præ- Quęstio.
sciētiam: hoc ē, utrū præsciētia q̄ deus scit istū bñ usurū
gratia, sit causa prædestinatiōis suæ: & pręscientia qua
scit illum male usurū, causa seu ratio sit suæ reprobati-
onis. Videī q̄d sic, qm̄ Aug. fateī: Voluntas dei ex rati August.
one ē. Damascenus quoq̄: Volūtas, inquit, rationalis Damasce.
est appetitus, ergo potissime dei uoluntas. Item quod
nobilius, id semper ascribendum est deo: sed uolūtas
agens ex ratione, nobilior illa est quæ ex ratione non
operatur, uoluntas autem dei nobilissima est, ergo &
rationabilissima. Quæritur ergo quæ sit ratio uolūta
tis diuinæ. Volūtatis nanq̄ q̄ est ex ratione scientia p̄-
cedens est ratio. Cum ergo in prædestinatione intelli-
gaī uoluntas p̄paratiua gratiæ, uideī q̄d ratio eius sit
p̄scientia. Ad hoc ualet illud Appstoli ad Rom. Quos Roma. 8.
præsciuit, hos & p̄destinauit. Deniq̄ sciētia sp est ratio
uoluntatis seu uolitionis operātis ex rōne. In cōtrariū
est q̄d asserit Augustinus, Non quia nos tales eē præ- Augusti.
sciuit, ideo nos elegit. Præterea si dicatur q̄d meritum
in præscientia sit causa prædestinationis & reprobati
onis: aut ergo merita in præsciētia sunt id quod deus,
aut non. si id, ergo idem est causa suipsius, qa præde-
stinatio illa actiua est ipse deus. Si aūt merita in præ-
scientia uel in causa non sunt idem q̄d deus, cum me-
rita in suo esse sint temporalia, ergo temporale ē cau-
sa æterni. Dicendum quod secundum rem idem est in
deo præscientia & prædestinatio, quātū ad principale
significatum tamen ꝑm rationem intelligentiæ diffe-
runt, ideo unum potest dici ratio alterius, nō causa. &
hoc uoluit dicere Augustinus, cum dixit: Volūtas dei

ex ratione est. Quod ergo obijcitur, non ideo elegit nos &c. si ideo dicit causam, uerum ē: si rationem, falsum est: quoniam præscientia meritorum, dicit rationem uoluntatis. non tamē sequitur quod merita sint causa aut ratio uoluntatis diuinæ. Ad secundum dicē dum, quod nō aliud sunt merita in præscientia, quàm præscientia meritorum. Præscientia uero meritorum est idem quod deus illa præsciens, non est tamē idem penitus ratio sui. nam etsi quantum ad principale significatum idem sint re præscientia & uoluntas, differunt tamen secundum rationem intelligentiæ & quātum ad cōnotata. nam pręscientia meritorum potest esse ratio collationis gratiæ & gloriæ. Hæc Alexand.

Dionysi⁹. ¶ Responsio ista tanti doctoris, admirationē & timorē ingerit mihi, eo qd apertissime dicat pręscientiā merito℞ esse rōnē collationis gratiæ & gloriæ, autoritatēq; Augustini ꝓtactā exponit sic, qd ꝑsciētia illa q̄ deus ꝑsciuit nos tales, utpote iustos futuros non ē causa seu ratio qd & q̄re elegit nos. Hæc q̄ppe uident esse contra intētionem Augustini & patrum, quia ex his sequi uidetur quod præsciētia meritorum sit ratio prędestinationis, non mera & pura bonitas ac liberalitas dei: & item quod gratia non datur pure ac penitus gratis, sed intuitu meritorum. Nec uidetur ista responsio multum differre ab opinione praua ac condemnata dicentium quod gratia datur propter merita saltem futura, & quod merita sint causa prædestinationis. nempe qui hoc dixerunt, non erāt tam rudes & imperiti, ꝙ opinabantur merita tēporalia & gesta creaturarum esse causam effectiuam aut præcessiuam diuinæ prædestinationis, quæ ē ipsemet deus, ita quod res creata esset realis causa dei: sed hoc intendisse uidētur, quod præsciētia, præcognitio seu præintuitio meritorum futurorum fuerit ratio prædestinationis, cur scilicet deus uoluerit atq; decreuerit seu pręparauerit gratiam dare his quos præsciuit iustos futuros. quod tamen negatur in litera. Præterea Alexāder in forma quæstionis proponit non solum an præscientia meritorum istius, qua de⁹ scit eum bene usurum gratia, sit causa seu ratio prædestinationis, sed etiā utrum præsciētia qua scit illum male usurum, sit causa seu ratio reprobationis. & tamen non soluit hanc quæstionem nisi pro prima parte ipsius. Videretur autē melius uel saltem minus male sonare, si respondisset quod præscientia demeritorum sit ratio reprobationis, q̄ quod præscientia meritorum sit ratio collationis gratiæ & gloriæ seu prædestinationis &c. Verum qd de his sentire oporteat, ex sequentibus euidentius mox patebit. nam & uix tolerari posse uidetur, ut præscientia demeritorum dicatur ratio reprobationis, cum Magister dicat in litera, ꝙ deus reprobauit quos uoluit, nō ꝑpter futura eorum merita. i. demerita quæ pręuidit &c. qd tn̄ uerbum dure uidetur sonare. Aduertenda sunt ergo sequentia uerba docto℞. ¶ Item ad quęstionē hāc, utrū præsentia merito℞ sit causa prędestinatiōis, Thomas rn̄dens: Præscientia, inquit, merito℞ seu ope℞ aliquo℞, nullo mō est causa prædestinatiōis diuinæ, qd patet, si consideretur totū qd ē in prædestinatione. De eius essentia tn̄ nil prohibet effectum prędestinatiōis, uidelicet gratiā & gloriā, quæ in obliquo ponuntur in ipsius descriptiōe, habere aliquā causam ex parte operum nr̄orū. de eēntia nanq; prędestinationis sunt ꝑsciētia dei & uoluntas eius de aliquo℞ salute. pręsciētia aūt de salute illo℞, non causat̄ à rebus nec à cognitiōe

Tho. aq. Merito℞ pręsciētia nō est causa prędestinatiōis aliquorum.

ope℞ nostro℞. uoluntas q̄q; dei cū sit liberrima, nō habet causam nisi finē sui q̄ ē bonitas sua, q̄ ē ipsemet de⁹. Hinc cū q̄rit̄ q̄re deus hoc uult, conuenienter rn̄detur, ꝓpter bonitatē suā, non q̄a hoc sciuit uel q̄a hoc factū ē. attn̄ effectus suæ uoluntatis pōt ꝓcedere ex aliqua causa, quā de⁹ ab ęterno ꝑsciuit. istumq; ordinē causæ ad causatū deus uult, & uult q̄d effectus sit. q̄m causa ē non sic, qd causalitas referat̄ ad uoluntatē diuinā, sed ad uolitum, & causa hæc uoliti non uolēdi, uocat̄ ratio q̄dā uolūtatis ex parte effectus. Ve℞ hęc causa in quibusdā habet rōnē causæ cōpletā, interdū uero ē dispositio tm̄: ita etiā ad duplicē prędestinationis effectū diuersimode habēt se opa nr̄a, q̄m opus meritoriū gratia informatū, causa ē glorię: sed opus bonū gratiam pręcedens, non ē causa meritoria ei⁹, sed dispositio q̄dam. Hinc patet ꝙ prędestinatio causam nō habet, rationem uero habet ex parte effectus, ꝰm quem rōnabilis appellat̄ ac iusta. Ad autoritatē ergo Ambrosii rn̄dendū, qd in ea nō designat̄ qd opus nr̄m sit cā uolūtatis diuinę, nec etiā ꝙ sit causa collatiōis gratię, sed solū dispositio q̄dā, ita ut hoc ītelligat̄ nō de ope gratiā cōsequente, qd uirtutē merendi habet à gratia, & nec ē causa nec dispositio eius, q̄m sequit̄ eā: sed de ope ꝓcedente, qd dispositio cōsistit ad gratiā. illi nanq; deus gratiā ꝓponit infundere, quē scit se ꝑparatu℞ ad gratiā. non tn̄ ꝓpter pręparationē q̄ non ē sufficiens gratię causa, nec finis uolūtatis diuinę, sed ꝓpter suā bonitatē. uult tn̄ qd iste habeat gratiā q̄a se ꝑparauit iuxta modū loquendi, quo dr̄ qd dat gratiā illi, q̄m pręparauit se ad illā, ita ut cōiūctio illa denotet dispositionē, nō causam: tn̄ respectu actus uolēdi ipsius dei, nō pōt designare dispositionē nec causam. nō eīm ideo uoluit, q̄m iste se ꝑparauit, sed solū q̄m bonus ē. Cum ergo arguit̄ ad iustitiā ꝑtinere, ut ęqualibus dent̄ ęqualia &c. dicendū qd in hoīe iusto causa eliciens actum uolēdi, finis ē uoluntatis: sed ex parte effectus, accipit causam ex opere hoīm & discretionē facit in eis: ut si q̄rat̄ à iudice iusto, q̄re uis plus dare huic q̄ illi: si uelit respōdere causam uolūtatis, dicet: Propter bonū iustitię qd in ope hoc relucet: si aūt uoluerit causam operis assignare, dicet: q̄m iste ē dignior. Veruntn̄ prędestinatio respectu glorię habet rōnē iustitię distributiuę, quia ꝰm exigentiā merito℞ eam largit̄: sed respectu primi effectus ipsius prędestinationis, uidelicet gratię, potius habet rōnē liberalitatis q̄ ęquitatis: q̄m gratia datur gratis, nec redditur meritis. unde ex parte recipientis non ē assignare causam quare dignus sit gratia, sed solum quandā dispositionē. Ad aliud quoq; dicendū, ꝙ uoluntas pręscientiā non disponit ut causam simpliciter, q̄a uoluntas ē libera. nam possum nō uelle qd scio. Et eīm causa eliciens actū, nō ē nisi finis ipsi⁹. Hęc Thomas in Scripto. ¶ Insup in 1. parte Sūmæ q̄stiōe 23. Prædestinatio, ait, uolūtatē includit. Idcirco sic ē inq̄rēda ratio ꝑdestinationis, sicut inq̄rit̄ ratio diuinæ uolūtatis. non est autem assignare causam uolūtatis diuinæ ex parte act⁹ uolēdi, sed ex parte uolito℞, inquantū deus uult aliqd ꝓpter aliud. Itaq; nemo tātę fuit insanię, ut diceret merita esse causam diuinæ ꝑdestinationis ex parte actus prædestinationis. sed hoc sub q̄stione uertitur, utrum ex parte effectus prædestinatio aliquā habeat causam. & hoc ē q̄rere, utrū deus præordinauit se daturū ꝑdestinationis effectum alicui ꝓpter merita aliqua. Quidam ergo dixerūt quod imo, & hoc propter merita præcedentia in alia uita, ut Origenes, qui dixit

Ambrosi⁹

Diluitur obiectio.

q. 23. ar. 2

animas rationales simul creatas atque in cælo peccasse, & secundum diuersitatem meritorum operumque suorũ diuersos sortiri status in mundo hoc. Veruntñ opinionem istam excludit Apostolus ad Romanos, dicendo de Iacob & Esau: Cum nondum nati essent aut aliquid egissent boni aut mali, nõ ex operibus, sed ex uocante dictum est: Quia maior seruiet minori. Alij ergo, ut Pelagiani, dixerunt quod merita præexistentia in hac uita, sint causa & ratio effectus prædestinatiõis, dicentes initium benefaciendi ac promerendi esse ex nobis, consummationem uero ex deo. sicque quod alicui datur à deo effectus prædestinationis, inde contingere, quod unus dedit initium se parãdo, non alius. sed cõtra hoc est quod ad Corinthios scribit Apostolus, Nõ sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis. nullum autem principium prius esse potest in nobis quàm cogitatio. Vnde dici nõ potest quod aliquod initium in nobis existat quod sit ratio effectus prædestinationis. unde fuerunt alij qui dixerunt quod merita sequentia prædestinationis effectum, sunt ratio prædestinationis, ita quod deus dedit alicui gratiam seu dare prçordinauerit, quoniam sciuit illum bene usurum gratia: quemadmodum rex dat alicui militi equũ, quia scit quod miles equo bene utetur. sed hi non uidentur distinxisse inter id quod est ex gratia, & id quod est ex libero arbitrio, quasi non ualeat idem esse ex utroque. Manifestum est nanque quod id quod est gratiæ, sit prædestinationis effectus. nec hoc potest poni, ut ratio prædestinationis, cum hæc sub prædestinatione includatur. Si ergo aliquid aliud ex parte nostri sit ratio prædestinationis, hoc erit prçter prædestinationis effectum. sed non est distinctum quod est ex prædestinatione, & quod ex libero arbitrio, sicut nõ est distinctum quod est ex causa secunda & causa prima. Diuina quippe prouidentia producit effectus per secundarum operatiões causarum. Hinc & id quod est per liberum arbitrium, ex prædestinatione procedit. Dicẽdum ergo quod prædestinationis effectum possumus considerare dupliciter. Primo, in particulari. sicque nil prohibet unum effectum prædestinationis esse causam & rationem alterius: posteriorem quidem prioris, secundum rationem causæ finalis: Priorẽ uero posterioris, secundum rõnem causæ meritoriç, quæ reducitur ad dispositionem materiæ: ut si dicamus quod deus præordinauerit alicui se gloriam daturum ex meritis, & quod præordinauit alicui se daturum gratiam, ut gloriã mereat. Secundo considerari põt prædestinationis effectus in communi, & sic impossibile est quod totus prædestinationis effectus aliquam habeat causam ex parte nostri: quoniam quicquid est in homine ordinãs ipm ad salutem, totum comprehenditur sub prædestinationis effectu etiam præparatio ipsa ad gratiam. Neque enim hoc fit nisi per diuinũ auxilium, iuxta illud Threnorũ: Conuerte nos domine ad te, & cõuertemur. Habet tamen hoc modo prædestinatio ex parte effectus pro ratione bonitatem diuinam, ad quam totus prædestinationis effectus ordinatur tãquam in finem, ex qua etiã procedit sicut ex primo mouente principio. Itaque usus bonus gratiæ præcognitus, nõ est ratio collationis gratiæ, nisi secundum rationem causæ finalis. ¶Per quod patet solutio ad illud Apostoli, Quos præsciuit & prædestinauit &c. Praeterea aduertẽdum quod ex bonitate diuina sumi potest ratio præstinationis aliquorum, reprobationisque aliorum. Sic enim dicitur deus omnia propter suam bonitatem fecisse, ut in rebus diuina bonitas repræsentetur. Necesse est autem ut diuina bonitas in se simplex & una, multipliciter repræsentetur in rebus. propter quod ad completionem uniuersi, requiruntur gradus rerũ diuersi. atque ut multiplicitas graduum conseruetur in rebus, permittit deus fieri aliqua mala, ne multa bona impediantur. Si ergo consideremus totum genus humanum sicut totam rerum uniuersitatem, uoluit deus in hominibus quos prædestinauit, suam repræsentare bonitatẽ per modum misericordiæ parcendo: & quantũ ad aliquos quos reprobat, per modũ iustitiæ puniendo. & ista est ratio quare deus quosdã elegit, & alios reprobauit. Quam rationem assignat Apostolus, ad Romanos dicens: Volens deus ostendere iram, id est, uindictam iustitiæ, & notam facere potentiam suam: sustinuit, id est, permisit in multa patientia uasa iræ apta in interitum, ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in uasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriã. Secunda quoque ad Timotheum: In magna, inquit, domo non solum sunt uasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia. Et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Sed quare hos elegit in gloriam, illosque reprobauit, non habet rationẽ nisi uoluntatem diuinã. Propter quod Augustinus ait super Iohannẽ: Quare hũc trahat & illum nõ trahat, noli uelle iudicare, si nõ uis errare. queadmodum etiam in rebus naturalibus põt ratio assignari, cũ materia prima tota in se sit uniformis, quare una pars eius ẽ sub forma ignis, alia sub forma terræ à deo in principio condita, ut s. sic sit diuersitas specierum in naturalibus rebus: sed quare hæc pars materiæ est sub hac forma, & illa sub illa, depẽdet ex simplici dei uoluntate: sicut ex simplici artificis uoluntate depẽdet quod hic lapis sit in ista parte ædificij, & ille in illa: quamuis ratio artis habeat quod aliqui sint in hac parte, alij in alia: nec tamen ob hoc est iniquitas apud deũ, quia non inæqualibus inæqualia præparat. Nempe hoc derogaret iustitiæ, si prædestinationis effectus ex debito redderetur, & non magis ex gratia. In his uero quæ ex gratia dãtur, potest quis ex libito suo dare cui uult plus, & cui uult minus absque præiudicio iustitiæ, dummodo nulli subtrahat debitum. ideo paterfamilias loquitur: Tolle quod tuum est, & uade. An non licet mihi quod uolo facere? Hęc Thomas in Summa.

¶In cuius doctrinalibus uerbis hoc quod ait, quare deus hos elegit & illos reprobauit, non habet rationem nisi uoluntatem diuinã, uidet aliqualiter discordare à uerbis Bonauenturæ: qui, ut in præinducta sua patuit positione, hoc ipsum ex intentione reprobare conspicitur: quia ut ait, & ex ratione ac autoritate confirmat, uoluntas dei in huius electione ac prædestinatione & in illius reprobatione irrationabilis esse non potuit nec iniusta. idcirco ex certa & iusta ratione sibi nota, nobis, prorsus ignota, sic egisse uidet. Scripta denique Petri, scriptis Thomæ satis concordant. In Sũma uero contra gentiles libro 2. ac 3. multa conscribit ad intelligentiam horum accõmoda, disputando de causa ordinis uniuersi, & de prouidentia dei, & qualiter assignetur ratio uoluntatis diuinæ, & quõ deus agere queat præter ordinem inditum rebus.

¶ Circa hæc Richardus omnino concordat dictis Thomæ, soluendo hanc quæstionem, utrum præscientia meritorum sit ratio prædestinationis saluandorũ. Deinde quçrit, utrum in deo sit aliqua ratio quæcunque

Marginalia: Roma. 9. — Pelagianorum hæresis. — 2. Cor. 3. — Thren. 5. — Diluitur obiectio. Roma. 8. — Prou. 16. — Roma. 9. — 2. Timo. 2. — August. Iohan. 6. — Roma. 9. — Matt. 20. — Dionys. — Thomas 2 gentiles — Richard. Quæstio. — Quæstio.

sit illa, quare ꝑdestinauit quosdã & non alios. & circa hoc refert uarias aliorũ rñsiões, q̃ ex Thoma & Bonauentura sunt recitatę, ac contra opinionẽ dicentium ꝙ non sola uoluntas dei, sed & rõ aliqua sit in deo, quare potius prędestinauit ipsum Iacob q̃ Esau, seu istum
Mala. 1. quemcunq; q̃ illum signatum, arguit: Tunc enim rationabili⁹ fuisset prædestinare ipsum Iacob q̃ Esau: sed incõueniẽs est deũ facere factũ minus rõnabile, omisso facto magis rõnabili. ergo impossibile fuit ꝙ deus ꝑdestinasset & ipm Esau, & reprobasset ipm Iacob. Necessariũ ergo fuit deũ ꝑdestinare Iacob, & nõ prædestinare Esau. Ait naq; Anselmus 1. li. Cur deus hõ, Sicut
Anselm⁹. in deo q̃dlibet paruũ incõueniẽs sequitur impossibilitas, ita q̃libet paruam rõnem si maiori non uincitur, concomitatur necessitas. Hinc Richardus uidetur positioni Thomę potius consentire, q̃uis breuiter tãgat, qualiter & alię opiniones queant defendi. ¶Si autem
Obiectio contra positionẽ Thomæ obijciatur, quia Anselmus in libro de ueritate testatur, ꝙ oĩs uoluntas sicut uult aliquid, ita uult ꝑpter aliquid, ergo aliq̃ rõ fuit in deo ob quã uoluit prædestinare ipsum Iacob, non Esau.

Richard⁹. ¶Ad hoc Richardus respõdet, Dico ꝙ hoc uerũ est uel in generali, uel in singulari. & dico ꝙ deus ordina
Dilutio. uit ipsum Iacob ad effectum prædestinationis & non Esau, propter manifestationem suæ mĩæ atq; iustitię: q̃uis si uoluisset, ita potuisset eam manifestare ĩ Esau, ipsum prædestinando, sicut in Iacob. Hinc si in singu
Questio. lari quæras rõnem, quare ad effectum prędestinationis præordinauit ipsum Iacob magis q̃ Esau, respondẽdum est, quia sic uoluit: nec alia rõ est reddenda, q̃a uoluntas dei est prima rectitudo. Hæc Richardus.

Questio. ¶Quęrit autem Richardus, utrum demerita homi
Obiectio nis sint rõ suæ reprobationis. Videt̃ ꝙ sic, quoniam reprobare est ad pœnam prędordinare. sed iniustum est, aliquem ordinare ad pœnam damnationis, nisi propter eius demerita. Hoc ergo non cõuenit deo iusto. In contrarium est illud Apostoli, Cũ nondum nati fu
Roma. 9. issent, aut aliquid egissent boni aut mali, non ex operibus, sed ex uocante dictũ est, &c. Rñdendum ꝙ demerita hoĩs non sunt rõ suæ reprobatiõis, nisi q̃tum ad connotatum, q̃d est temporalis obduratio & futura damnatio. Obdurationis enim sunt causa effectiua & meritoria. Futuræ uero damnationis sunt meritoria causa. Præordinationis autem ad æternã dãnationẽ, ad quã præordinatus est reprobus, non sunt causa
Dilutio effectiua nec meritoria. ¶Ad obiectũ dicendũ, ꝙ iniustum est aliquem prędordinare ad pœnã, ita ut sine culpa damnetur uel deputet̃ aut det̃ ad illã: sed præordinare aliquẽ ad pœnã, ita ut sine suis demeritis nõ damnetur, & ipsa tñ demerita non sint rõ præordinationis ad pœnã, non est iniustũ. Hæc Richardus. ¶Alber
Albertus. Augustin. tus q̃q; hic scribit: Dicendũ cũ Augustino & Mgr̃o, ꝙ prædestinatio & reprobatio nõ habẽt aliquã causam: quia nec efficientẽ, nec materialẽ, ex qua nec formalẽ
Causa finalis duplex neq; finalẽ. Veruntñ finalis est duplex, uic; finis intẽtionis & finis operis. Finem intentionis appello, qui ab efficiente intenditur, ut beatitudo à bene agente. Finẽ operis uoco id, ad quod op⁹ terminatur. & hoc quãdoq; est temporale, sicut ire ad matutinas, terminat̃ q̃nq; ad accipere oblationes: & sacros suscipere ordines, ad habendũ præbendã. Et tale quid adiunctum fini principali, potest esse rõ finisq; operis: non est tñ ꝑprie causa finalis, q̃m causa finalis est q̃ quietat intẽtionẽ per se & totã. Similiter distinguendũ est in prædestinatione. Nã q̃ddã est ibi æternũ, uic; ꝑpositũ dei & quoddam determinabile ad tempus, ut collatio gratiæ. & ex parte æterni nec causam habet finalem, nec proprie ratiõem: quoniam ratio etiam aliquo modo elicit opus. Merita aũt futura nullo modo eliciunt ꝑpositum. Ex parte uero effectus in quo determinabilis est prædestinatio & reprobatio dei ad tempus, habet ipsa prædestinatio & reprobatio rationem, uidelicet merita, non tñ causam finalem. Hęc Albertus, qui alia multa super his scribit, quę sententialiter sunt inducta. ¶Vdalricus etiam in Summa sua libro ait 2. Udalric⁹.
Quia ꝑfunda diuinæ sapientię perscrutari nequimus, s̃m quam iudicia dei sunt abyssus multa, ideo rationẽ Psalm. 35.
iustitiæ in prędestinatione quorundam præ alijs ignoramus. Apostolus tñ docet, quomõ in hac discretione Roma. 9.
discas nil esse iniustum, sed ostensionem diuitiarũ bonitatis dei, ponens exemplum de figulo luti, qui si oĩa uasa lutea ad contumeliosum faceret usum, nihil iniuriæ faceret luto immundo, dimittens illud suæ naturæ immundæ. Si autem aliqua uasa formet ex luto tã artificiosa, ut dici ualeat illud Poetæ,

Materiam superabat opus,

faciendo uas ad usum honestum, hoc ascribendũ eẽt beneuolentiæ atq; prudentiæ artificis, non merito luti: sic quia ex originali pc̃õ in diuersa uitia præcipitati oẽs eramus massa immunda perditionis, si oẽs nos ꝑmisisset perire, s̃m merita nostra nobis fecisset, nec inique egisset. Cumq; sola liberalitate bonitatis suæ ꝑposuit ex massa illa facere aliqua uasa gratiæ in honorẽ, Roma. 9.
misericordia superexaltat iudicium: nec iniustum est Iacob. 2.
ex parte eoꝝ quibus miseret, q̃a non solum licet, sed etiã decet suã sic facere bonitatem. Nec ẽ iniuria eorũ quos nõ prædestinauit, q̃a nil meruerunt, imo dicere eis põt, an nõ licet mihi quod uolo facere? Nec est ibi Matt. 20.
inęqualitas acceptionis personarum, quia etiam dum s̃m iura hũana sit locus gratificationi seu adoptioni, ubi cõditiones ꝑsonaꝝ æq̃les sunt, nõ est ibi acceptio ꝑsonaꝝ, cũ nulli eaꝝ ex suis merit; debeat̃. Hęc Vdalr.

¶Porro Durandus satis clare hic recitat alioꝝ posi Durand⁹
tiones, & ꝑ maxima parte sequit̃ Thomã, dicẽs in particulari non posse dari nec esse rõnem cur deus potius ꝑdestinauerit istum q̃ illum, nisi uoluntatẽ diuinã. In aliquo tñ nititur alioꝝ positiões corrigere, quod agẽdo defecisse uidetur, dicendo ꝙ gloria nõ est de effectibus ꝑdestinationis, quia prędestinatio non est de fine, sed de medijs perueniẽdi ad finem. Quod stare nõ ua In Durãdum.
let, imo iuxta præhabita, prædestinatio principaliter ẽ de beatifico fine, & illum directe concernit. de medijs uero est, inq̃tum ad finem hmõi requirunt̃. Prædestinatio quippe est præordinatio alicuius ad gloriam, Prędestinatio q̃d.
imo præordinati ad gloriam tm̃: ut hi qui ad tempus iuste se habent, nec perseuerant usq; in finem, nõ sunt prædestinati: & q̃uis sint in libro uitæ aliqualiter scripti, nequaq̃ tñ sunt prędestinati. In descriptione q̃que prædestinationis non minus ponitur gloria q̃ gratia, cum dr̃ prædestinatio est præparatio gratiæ in pręsenti & gloriæ in futuro. Rursus, cũ prædestinatiõis ratio in communi sit manifestatio seu repræsentatio diuinę pietatis, perfectionis & gloriæ increatæ, constat ꝙ potissime sit de fine. non eñ in medijs illis diuina pietas, ꝑfectio & btĩtudo relucet plenarie neq; tã plene, sicut in ipsa ꝑdestinatoꝝ btĩficatiõe & gl'ia cõsummata.

¶Insup Scotus circa hęc inquisitiue procedit, narrãs Scotus
q̃liter Augustinus interdũ ipsam fidem quam deus in Augustin.

prædestinatis ꝓuidit, sensit esse causam seu rōnē ꝑde-
stinationis, q̄tū ad gr̄æ collationē. Sed hoc Aug. in li.
Retractationū reuocauit, eo ꝙ & ipsa sit donū dei, &
effectus sub ꝑdestinatione cōprehēsus ac cadens. Ma-
Pet. Lōb. gister uero in litera sentire uidet, ꝙ oīno nullū sit me-
ritū prædestinationis aut reprobationis, & innitit au-
toritatibus Apostoli & Augustini. Q̄d uero Aug. ali
Augu. cubi ait, ꝑdestinationē de occultissimis meritꝫ uenire,
Obiectio insinuat ab Augustino retractatum in simili. ¶Cōtra
Scotica. q̄d obijcit quidā doctor, quia super epistolā ad Rom.
scripsit Augustinus qn̄ fuit ꝑsbyter, nōdū episcopus:
librū uero octoginta triū q̄st. in quo autoritas illa ha
betur, fecit iā præsul effectus. ergo nō uidetur ꝙ retra-
ctato illo uerbo libri prioris, retractet aliq̄ libri poste
rioris: q̄m retractare dictum prius qn̄ minꝰ sciebat, nō
est retractare dictū ꝓlatum posterius qn̄ plus sciuit.
¶Sed istud argumentū non cogit, q̄m licet prius scri-
Dilutio psit unum librum q̄ alium, simul tamen fecit librū re
tractationū, tuncq; habuit ambos libros illos, & po-
tuit dicta in uno libro, retractare in alijs siue prius si-
August. ue posterius editis. Vn̄ & 1. lib. Retract. 3. cap. ait: Nec
assidue repetēdum est, quod semel inde dixi. Ampli-
us dicit ꝙ deus operatur circa creaturas solo benepla
cito uolūtatis, ut inde non sit alia rō aut causa peten-
da: ita tn̄, ꝙ possit rō assignari cur q̄sdā elegit & nō ali
os. Nulla uero, quare potius istum q̄ illū. Vn̄ & in cę-
Johan. 9. co nato Christus solā perhibuit rōnē cur natus sit cæ-
cus, quatenus opera dei & gloria eius manifestaren-
tur in illo. Sicq; deus permittit fieri mala, ne quędā bo
na impediant, imò ut eueniāt. Nec in his agit deus cō-
tra iustitiam, quia nulli absolute est debitor. ¶Cōtra
Obiecti. 1. istā positionē quidā sic arguunt: Nullus defectus cul-
pæ aut pœnę est per se de ꝑfectione uniuersi, ergo nec
per se requiritur ad manifestationē bonitatis diuinæ:
& ergo non ē simile de differentijs rerū in esse natura
Obiect. 2 li, artificiali & morali. ¶Itē ad manifestationē diui-
næ iustitiæ sufficeret dānatio dęmonū. ¶Rursus, non
Obiecti. 3. apparet ꝙ deus ex intentione fieri sinat peccata, ut pu
niat ea: q̄m non uidetur ꝙ per intentionē cuiusquam
sint plus permittenda fieri mala facta quàm fienda,
q̄m nullū malū culpæ uel pœnę pōt esse per se intentū
inq̄tum malum. Nec est simile de materia nuda & de
diuersis suppositis, quia in materia secundū se non po
test esse dispositio uaria, sed in hoībus potest ex liber-
tate arbitrij. Q̄d uero ait Apl's, q̄ incomprehensibilia
Roma. 11. sunt iudicia dei. Et, an nō habet ptātem figulus, ac cō
Roma 9. similia: dicit iste sic arguēs, nō dixisse Apl'm ex inopia
rōnis reddendæ, sed ad reprimendū inquisitionē cul-
pabilē temeritatis humanę. Iste ergo positionē ꝑindu
ctā sic reprobans, dicit aliter, & sic: Actus diuinus pōt
dupliciter considerari. Primo, ut est à deo agente. Secū
do, ꝓut recipit in aliq̄d passum, seu ut terminat i aliq̄d
obiectū. Primo mō nulla est rō actionis diuinæ, neq;
ut finis, nisi bonitas sua: neq; ut efficiens, nisi uoluntas
sua. Scd̄o mō potest rō assignari, propter quā scilicet
illud ens circa quod ē actio, ut est ens ad finē, cōgruit
fini. & quod aliqua sit rō talis ex parte entis ad finem,
ostendit tripliciter. Primo, quia in rebus omnino æq̄
libus electio nominari non pōt: ergo si deus aliquos
elegit, aliqua est differentia electi à non electo. Secun
do, quia in omnibus operibus misericordiæ dei uide-
tur concurrere iustitia, ergo aliqua ē conuenientia ex
parte eiꝰ circa quē misericorditer operatur. Tertio, qa

non uidetur consimiliter esse meritū electionis & re-
probationis. & licet malitia quæ est ex parte reproba
ti, non sit causa damnādi ex pte dei, ita quod sit causa
actiōis diuīæ reprobatiue, qa sic deus eēt passiuus, &
temporale esset causa æterni: tamen bene conceditur
ex parte damnandi ratio motiua, propter quam reci-
piatur in ipso actio ista, & sit circa ipsum. ergo à simili
uidetur ex alia parte, quod absq; imperfectione dei in
agendo, potest poni aliqua ratio ex parte prædestina
ti. Et innititur autoritati Augustini, quod prædestina Augustin.
tio seu electio sit ex occultissimis meritis, quam auto
ritatem dicit non esse retractatam ab Augustino. Vl
terius in speciali dicit quod bonus usus liberi arbitrij
præuisus à deo ex parte electi, & malus usus præuisus
ex parte reprobati, horum sit ratio. quod ita declarat,
Quamuis gratia principaliter operetur in actibus bo
nis, tamē liberum arbitrium cooperatur, quod ꝓbat
per Augustinum super illud, Adiuua nos deus saluta- Psal. 78.
ris noster, dicentem: Cum petit nos adiuuari, neque Augustin.
ingratus est, nec tollit liberum arbitrium. Quan-
do ergo offertur gratia uiatori, si recipiat gratiam si-
bi oblatam, & ei per liberum arbitrium bene coope-
tur, meretur habere gratiam secundum gradum ulte-
riorem, prout doctor ille exemplificat in multis gra-
dibus intermedijs à statu peccati mortalis usq; ad sta-
tum gloriæ. sicq; uidetur quod totus bonus usus libe-
ri arbitrij pro oībus statibus præuisus, potest esse ra-
tio electionis æternæ ipsius bn̄ usuri. & ita ex alia par
te de malo usu, & male usuro ac reprobatione. ¶Et si Obiectio
obijciat quia bonus usus liberi arbitrij ē per gratiā, er
go pertinet ad effectum prædestinationis, & ita non
ē ratio eligendi. ¶Rn̄det q̄d bonus usus quodammō Dilutio
non includit in prædestinatiōe, nec sub eius effectu, li
cet nō sit sine eius effectu, nec sit distinctum id quod ē
prædestinationis, ab eo quod liberi ē arbitrij. & sic ista
ratio ualeat assignari in communi & in singulari de q̄
cunq; prædestinato seu reprobato. & est ratio non ꝓ
pter quam, sed sine qua non. non tamen est hominis
illam in singulari inuestigare, quamuis non desit.
¶Sed contra istud arguitur: primo, quoniam deus Obiectio
non præuidet istum bene usurum libero arbitrio, nisi
quia ipse deus uult aut præordinat istum bene usurū.
Vnde si offerantur deo duo in naturalibus omnino
æquales: quæro, quare præordinat istum bene usurū
libero arbitrio, non illum. Non uidetur ratio nisi uolū
tas dei, ad quā sequitur unius electio, alterius repro-
batio. ergo in prima distinctione seu discretione per-
tinēte ad prædestinationem & reprobationē, sola ra-
tio est diuina uoluntas.

Præterea ratio ista quam ponit, nō tenet in omni- 2.
bus, cum quidam prędestinati non habeant in hac ui
ta usum bonum liberi arbitrij, & aliqui reprobati nō
habeant usum malum, ut patet in paruulis baptizatꝫ
& nō baptizatis ante usum rōnis, Si dicatur ꝙ præui-
deat usum quē habuissent si superuixissent, ideo istū
quem præuidit bene usurum fuisse, perduxit ad bapti
smum, non alium. &c. Cōtra, propter usum ita præui
sum non meretur quis, nec acceptatur, nec reprobat.
¶Pręterea uolēs ordinate finē, & ea q̄ sunt ad finem, 3.
prīo uult finē, & ꝓpt̄ finē uult alia, ergo in toto ꝓces
su q̄ creatura beatificabilis ꝑducit ad finē perfectū, q
ē finis ultimus & beatitudo perfecta, deus uolēs huic
supposito aliquid primo uult ei btītudinē istā, dein-

de media ordinata ad illā, ut sunt fides, uirtus, gratia, meritū, bonus liberi arbitrij usus: q̄ oīa ad finem beatificum ordinantur. & prius uult ista electo, quàm præuideat ipsum hæc habiturum aut quodcunq; istorum ergo propter nullum istorum uult ei beatitudinem, sed econtra. Amplius, damnatio nō est bona, nisi quo
August. niam iusta. Nempe secūdum Augustinum super Genesim 11. libr. Nō prius deus est ultor q̄ aliqs pctōr, ergo non prius uult deus aliquē punire, q̄ uideat aliquē esse peccatorē. Non ergo primus actus uoluntatis diuinæ est uelle damnare, prout Iudas offertur in puris naturalibus. Alioquin uideretur deus uelle punire sine culpa, sed uidetur quod oporteat Iudam offerri primo uoluntati diuinæ sub ratione peccatoris, antequam uelit ipsum damnare, cum reprobare sit uelle damnare. ergo reprobatio habet ex parte obiecti rationem, uidelicet peccatum finale pūisum. De istis oī-
Roma. 9. bus opinionibus quia Apostolus disputat ad Romanos, ego in fine disputationis totum tanq̄ imperscru-
Roma. 11. tabile derelinquo: O altitudo, inquiēs, diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, q̄ imperscrutabilia sunt iudicia
Isa. 40. eius, &c. Quis em̄ cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hæc Scotus.

¶ At uero doctor contra quem specialiter disputat
Hēri. q̄sti. Scotus, est Henricus, qui in 4. quodlibeto q̄sti. 18. q̄rit utrū in singulari p̄destinato, hoc uel illo, sit causa suæ
Obiectio solvitur. prædestinationis. Videtur q; sic, quia finalis perseuerātia & prædestinatio in eundē salutis effectū cōcurrūt. Perseuerantia autem habet causam in perseuerāte, ergo & prædestinatio. Dicendū q; omnia q̄ fiunt in uniuerso, fiūt à deo operāte immediate aut mediate, uel
Augu. permittente, sed omnia ordināte, quemadmodum 3. de Trinitate loquitur Augustin⁹: Nihil nisi per dei fit uolūtatem. sed quia hoc philosophis nō apparet, ideo placuit uanitati philosophorū, ea causis secūdis ascribere. Et paulopost subdit. Illā supernā atq; cęlestē à q̄ pegrinamur, patriā cogitemus. illic dei uoluntas tāq̄ in excelsa sancta & qeta residens sede, p cuncta diffundit se. Nihil em̄ fit q̄d non de inuisibili aula summi imperatoris iubeat aut pmittatur secundū ineffabilē iustitiā p̄mioꝝ atq; pœnaꝝ, gratiaꝝ & retributiōum in ista amplissima totius creaturę republica. Sicq; cuncta ad diuinā uoluntatē relata, rōnabilem habēt causam & ueluti necessariā, inquantū respiciunt inflexibiles iustitiæ regulas, quæ sunt in deo, & sunt omnino quod ipse, & ita causa rerum qua uult ipsas fieri aut nō fieri, s̄m quod fieri aut nō fieri respicit ipm, nō est nisi ipse. Nec oīno accipit causam uel occasionē aliūn de super quocunq;. Relata uero ad causas inferiores, q̄nq; habēt causas determinatas naturales, q̄nq; uero habent causas indeterminatas & per accidens, sicut q̄ fiunt à forma & casu: quoꝝ t̄n uoluntas diuina, ē causa determinata, & quantū ē ex parte sui certa & neces
Plato. saria, iuxta quod Plato loqͥt in Timæo: Nihil fit cuius ortum non præcesserit causa legitima, cuius causa
Augustin. & rō est secreta. Vnde Aug. primo de Academicis: Nihil aliud in rebus casum & fortunā uocamus, nisi id cuius rō & causa secreta est. Q̄nq; uero habent causas determinatas nō necessarias, sed liberas, sicut quæ fiūt circa liberum arbitrium creaturæ intellectualis, q̄rum unū est p̄destinatio, q̄ est opatio æterna uolūtatis diuinę, & cōnotat circa creaturā effectū, & inq̄tū diuinā respicit uoluntatē, nullū aliā habet causam nisi ipsam regulasq; æternæ iustitiæ q̄ sunt ipsa: & q̄ ad hoc, nec in

hoc singulari p̄destinato, nec in cōi de p̄destinatis ulla est causa p̄destinationis oīno, imò nec alicuius rei q̄ fit. Nec in hoc est differētia in p̄destinatiōe & in reprobatiōe, aut in q̄cunq; alio actu. Propter q̄d de actu ele Augustin.
ctionis, q̄ in p̄destinatione includit, loquit Augu. sup Psalm. 30.
illud Psalmi, In manib⁹ tuis sortes meæ: Sortes ut ęstimo, dicit gratiā qua saluamur. Nā ubi dr̄, iste facit, iste nō facit: ibi merita considerātur, nō electio neq; sors. Q̄n uero deus nulla merita nr̄a inuenit, sorte uolūtatis suæ saluos nos facit q̄m uoluit, non quia fuimus digni. Hæc sors occulta in humano est gn̄e, ueniēs de occulta dei uolūtate, apud quē nō est iniquitas. Nō em̄ Roma. 9.
psonas accipit: sed occulta illius iustitia sors ē. In alio
q̄q; tractatu sup hoc idē disseruit: Neq; ullū uideo me- Actu. 10.
ritū q̄ de uniuersitate gn̄is hūani me elegisti, & si apd te Augustin.
est iustus & occultus ordo electiōis meæ: ego t̄n quē hoc latet, ad curiā dn̄i mei sorte pueni. Et sup illud ad
Colo. dignos nos fecit in partē sortis sc̄tōꝝ in lumie. Coloss. 1.
Oīa, inqt, p iustitiā facit q̄uis occultā. Si ergo occultā Augustin.
q̄rimus causam p̄destinationis in p̄destinato, illā solū q̄rere debemus circa ipsam creaturā, ut p̄tactæ innuūt autoritates: inq̄tū uicʒ prædestinatio respicit creaturā circa quā uersat, cōnotatq; effectū tpalē. Et idē dicendū de alijs quibusq; diuinis actiōibus: ut sunt, electio, p̄scia, reprobatio, obduratio, &c. Et dicendū q; gn̄aliter oīm rō est nō solū ex parte uoluntatis diuinæ, quę æterna, necessaria, immutabilisq; cōsistit: sed & ex parte eius q̄d habet fieri, q̄uis mō nō fit: q̄m potuit non fuisse, ut & s̄m illam quęcunq; fiūt, iuste fiant, q̄tū est ex parte etiā creaturæ, siue sint mala moris, siue sint mala pœnæ, siue bona, & cum hoc misericorditer ex par- Psalm. 32.
te dei. Hinc super illud, Diligit mīam & iudicium, asse Augustin.
rit Augu. Ne putetis q; ista à se ualeant in deo separari aliquo mō. Neq; enim in mīa amittit iustitiā, neq; in iudicio mīam, sed mīam aliter poni debet circa improbos & dānados in opibus, obstinationibus & reprobationibus q̄ ad mala culpę: alit̄ circa bonos & saluādos in operibus electionis & p̄destinationis. Illa em̄ ex parte malorum habent causam condignam, p̄pter quam fiunt quantum est ex parte subiecti, sine qua dei iustitia illa fieri non exigeret, quamuis non sit causa ex parte dei quare ea agat. Illa autem (utpote causa seu iustitia) alia est circa bonum primæ gratiæ, & alia circa bonum gratiæ ulterioris usq; ad gloriam consummatam. Nam post primam gratiam gratumfaciētem quodlibet gratiæ augmentum in præsenti, & consummatio eius in futuro, causam in nobis habet meritoriam de condigno, uidelicet opus elicitum ex libero arbitrio in adiutorio gratiæ p̄cedentis. Prima autē gratia gratumfaciens, non habet in nobis meritoriā causam, quoniam gratis data cōdonat peccata. Porro ut super illud, Iustum adiutorium meum à domino, Au Psalm. 7.
gustinus testatur: Duo sunt opera medicinæ, unū quo Augustin.
sanatur infirmitas: alterum, quo sanitas custoditur. In isto datur auxilium iustum, peccatori autē misericors adiutorium. Veruntamen prima gratia habet in nobis causam congrui, nō propter quā, sed sine qua non conferretur uni prima gratia gratumfaciens, quæ alte
ri denegatur, cum apud deum non sit personarum ac- Actu. 10.
ceptio, sed æqualiter oībus fauet. Vnde super illud, Psalm. 17.
In circuitu eius tabernaculum eius. Augustinus fate- Augustin.
tur: Ex parte unius istorū respicit aliquid sine quo nullo modo esset alteri pręferendus, quod est ratio præferendi ipsum alteri. & hoc non ex parte dei & respe-

ctu eius, & respectu actus eius ut est ab ipso & in ipso, sed ex parte subiecti in nobis & ex parte actus, prout effectus eius in nobis recipitur. Verũtamen quid aut quale hoc sit, imperscrutabile nobis ẽ. Propter quod, opus est exclamare: O altitudo diuitiarum, &cę. Hinc super illud Apostoli, Ut possitis comprehẽdere: Glossa, quia isti dat & illi non dat, de profundo iudiciorũ dei procedit, quod scrutari nequimus. Exemplum tamen sit nobis circa duos habẽtes liberum arbitrium. Verbi gratia, Sint duo peccatores uel infideles, quorũ corda uno motu gratiæ pręuenientis aliquo modo stimulet deus, & unus illorum respuat, recalcitret, statímq; contradicat, alter uero sistat nec contradicat, quamuis nullum motum bonum eliciat, non est congruum quod ambobus æqualiter fiat, imo unus illorum, uidelicet contradicens, forsan mortaliter peccat: alter uero quamuis non mereatur, quia gratiam gratumfacientem nondum accepit, congruum tamẽ est, ut deus sibi de gratia & salute prouideat, quibus alter se fecit indignum. Nam ille aliquo modo cõuersus est, iste nequaquam. Itaq; dico, quod in isto singulari prædestinato est assignare causam & ratiõem suæ prædestinationis, non prout prædestinatio est in prædestinante, sed secundum rationem qua connotat effectum receptũ in prædestinato, non dico causam seu rationem meritoriam propter quam fit, sed congruentiæ sine qua non, sicut expositum est. Hęc Hẽricus, qui de his in Summa sua diffusius scribit.

Roma. 11. Ephe. 3.

Aegidius ¶Verum ista opinio multis non placet. Vnde Aegidius scribit: Quidam dixerunt gratiam non cadere sub merito quantum ad opera pręcedentia: sed posse cadere sub merito quantum ad opera subsequẽtia, ita quod deus tribuit uni gratiam, non alteri, quia scit eũ bene usurum ea, & non alium: sic quod opera quæ facit habendo gratiam, habẽt se per modum meriti ad gratiam prius datam, quemadmodum rex daret alicui militi equum, si sciret militem equo bene usurum, ita quod bonus usus equi, post dationem eius mereretur equum prius datũ. Sed isti decipiũtur ex falsa imaginatione. Quamuis enim non oĩs actio militis equũ suscipientis ex equo dependeat, propter quod potest equum mereri post dationem ipsius, omnis tñ actio nr̃a bona principaliter procedit ex gratia. si ergo opera bona post collationem gratiæ, gratiam mererent, gratia mereretur seipsam. Hæc Aegidius.

Henricus ¶Sed ad hoc respondet Henricus, ꝙ gratia non cadit sub merito condigni aut digni, sed congrui, quantum ad sequentia opera, nec illud meritũ est causa ꝓpter quam infunditur gratia, sed causa seu ratio sine q̃ non. & hoc est meritum, causa & ratio secundum q̃d, non simpliciter.

Obiectio ¶Contra quod rursus obiici potest, quod opera illa sequẽtia gratiam iam infusam, seu bonus usus liberi arbitrij, informata, uncta, & actuata per gratiã gratumfacientem, sunt meritoria loquendo simplicit̃: ergo si merentur gratiã prius datam, merentur eam de cõdigno & simpliciter. Sed ad hoc forsan quis diceret quod merentur & causa sunt secundum quid, utpote inquantum procedunt ex libero arbitrio, non prout procedunt tam ex libero arbitrio quàm ex gratia. In hac materia positio Aegidij concordat omnino cum Thoma, & quantum capere queo, præinducta Henrici responsio concordat cum præhabita Alexandri positione: quę quamuis (quantũ ad aures hoĩm ꝑsertim simplicium) tolerabilior uideatur sonare, nõ tñ uidetur ita consona dictis Apostoli & autoritatibus Augustini, atq; præallegatis locis scripturæ canonicæ, sicut positio sancti Thomæ: ut reor satis patere, si q̃s omnia præallegata rite consideret. Nẽpe quid differt asserere, bonum usum liberi arbitrij esse causam seu rõnem prædestinationis quantum ad eius connotatum, & dicere opera bona esse causam seu rõnem prædestinationis quantũ ad gratiæ collationem? siquidem bonus usus liberi arbitrij, non est nisi bona operatio: & tamẽ Apostolus (sicut præallegatum est) protestatur, quia non ex operibus, sed ex uocãte dictum est, &c. Et rursus, ꝙ Christus non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Insuper ad Ephesios: Gr̃a, inquit, saluati estis per fidem, & hoc non ex uobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsiᵘ enim sumus factura, creati in operibus bonis, quæ præparauit deus ut in illis ambulemus. Ecce in uerbis his aptissime docet uas electionis, ꝙ sicut deus præparauit suis electis gratiã, ita & opa bona: hoc ẽ, bonos liberi arbitrij usus. & ita hæc omnia cadunt sub prædestinatione, tanq̃ eius effectus, imò & merita nostra, tã merita congrui, q̃ merita digni seu condigni, sunt munera dei. De q̃bus oĩbus ait Apostolus: Quid habes quod nõ accepisti? Et Isaias loquens altissimo: Omnia, ait, opera nostra operatus es nobis. Cui alludẽs Apostolus: Deus est, inq̃t, q̃ operatur in uobis & uelle & perficere pro bona uolunrate. Itemq́; : Fiduciam talem habemus ad deũ, nõ ꝙ sufficientes simus cogitare aliq̃d ex nobis q̃si ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Multa his consimilia scribit Apostolus. Amplius circa positionem illam Alexandri & Henrici, multæ & magnæ oriũtur difficultates. Ait quippe deus ad Iezechielem ꝓphetam: Fili hominis, ecce mitto te ad filios Israel, qui nolunt audire te, quia nolunt audire me. Nõ enim ad populum profundi sermonis & ignotæ linguæ tu mitteris. Et si ad illos mittereris, ipsi audirẽt te. Ecce quod deus oĩpotens misit prophetam suum ad eos quos nouerat non acquieturos, & non misit eum ad eos quos sciebat acquieturos, si propheta ueniret ad eos. Et si illi acquieuissent prophetæ, acquieuissent (ut uidetur) & inspirationi, infusioni, ac motioni gratiæ spiritussancti, qui loquitur intus, si gratia illa allocutioq́; interna ipsis fuissent infusæ. Quomodo igitur uerum est, quod deus gratiam gratumfacientem infundit his quos scit ea bñ usuros, & quod illos prædestinauit q̃s sciuit gratia infundenda, uel si eis infunderetur, bñ usuros? Insuper Christus in Euangelio exprobrans ciuitatibus, in quibus prædicauerat, & miracula multa peregerat absq; illorũ conuersione, inter cætera dixit: Væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent uirtutes q̃ factæ sunt in te, olim in cilicio & cinere pœnitẽtiam egissent. Ex hac autoritate argui potest, sicut ex præcedente. Adhuc autem uidemus quàm innumerabilia sint millia paganorum & incredulorũ, cur animas illorum infudit deus corpusculis infantulorũ filiorum parentum incredulorum, priuauitq́; animas illas baptismatis gratia? Quis audeat dicere hoc ideo factum, quoniam deus præuidit quod nulla tot millium animarum gratia, si ei infunderet, bene uteretur, præsertim cum & super illud in Euangelio, Quid hic statis tota die ociosi, dixerunt: quia nemo nos conduxit, dicat Gregorius: Quid est, Nemo nos conduxit,

Roma. 9. Tit. 3. Ephe. 2. 1. Cor. 4. Isaie 26. Phili. 2. Cor. 3. Iezech. 3. Matt. 11. Luc. 10. Matt. 20. Grego.

nisi nemo nobis uitæ semitas prædicauit? Vbi Gregorius innuit illos fuisse credituros atq; saluandos, saltē ꝓ parte, si missus fuisset ad ipsos p̄dicator uerbi cælestis. Præterea positio illa uidetur sonare, ac si ad meritorie operandum sufficerent habitualis gratia & liberum arbitriū, cum tñ requiratur & actualis motio spiritussancti. Quod si dicatur, illam quoq; motiōem intelligi & includi nomine gratię in præfata opiniōe, obijcitur: Motio illa non confertur æqualiter omnibus, quia quibusdam ita donatur, ꝙ tollit omnē obicem gratiæ, ut Augustinus affirmat, & Thomas in Sūma contra gentiles allegat. alijs autem non ita confertur: & quæritur quare. Si dicatur quia non bene usuri sunt ea, hoc stare non ualet, cū oēm tollat obicē & abusum. Rursus cōstat, ꝙ interdum hoïes quidā uagissimi, uitijs pleni, & sceleratissimæ uitæ, subito præueniūtur, compunguntꝰ, grandemq; gratiā sortiuntur: & homines minus mali meliorisq; indolis & fortioris synderesis, atq; ad oēm profectum gratiæ ac uirtutū magis dispositi, deseruntur: de quibus ualde ꝓbabile est, ꝙ si gratia talis eis cōcederetur, bene uterentur eadē, & magis q̄ illi duriores ꝓficerent. Non ergo p̄sciētia boni usus gratiæ, est causa aut ratio prędestinationis, nec secundum hoc gratia daretur penitus gratis, neq; ex mera & pura liberalitate. (Obiectio; Augustin.)

¶Amplius Henricus in hac responsione uidetur sibiipsi contrarius in alijs locis. Siquidem respondendo ad quæstionē, qua quæritur, an Paulus apostolus poterat ante suam cōuersionem occidi, inter cætera scribit: Prædestinatio respectu alicuius, non est ipsius solius in se & absolute, sed cū tota coordinatione omniū aliorum effectuum seu non effectuum, qui ordināturad illum, hoc est, ad eius salutē. Cum ergo bonus usus gratię inter illa contineatur, patet quod ipse quoq; sit prędestinationis effectus, non causa aut ratio: & quod prædestinatio quo ad totalem suum sumpta effectū, non habeat causam rōnemve ex parte creaturæ. Hinc opinio illa non uidetur idonea. ¶Quamuis autē positio Thomæ sit probabilis, attamen (si salua autoritate scripturæ dici potest) rōnabiliorem puto positionē Bonauenturæ, quantum ad hoc ꝙ dicit prædestinationem habere ratiōem in particulari seu singulari, sicut in cōmuni, ita ꝙ non sola dei uoluntas ut uoluntas est ratio cur iste prædestinatꝰ magis q̄ ille: sed certa atq; legitima ratio ob quam uolūtas sic agit, præsertim cum uoluntas dei essentialiter sit ipsa infinita sapiētia ac iustitia eiꝰ. Propter quod nec irrationabilis nec iniusta consistere potest. Vnde ad Ephesios ait Apostolus: Et nos sorte uocati sumus, prædestinati secūdum propositum eius, qui operatur omnia secundum consilium uoluntatis suæ. Quo uerbo insinuari censetur, ꝙ uolūtas dei secundum consilium, .i. sapientialiter & certa ratione omnia operetꝰ, & nō solum quia sic uult. Præterea deus excelsus & adorādus, sanctus & uerus, nō solum uult in generali miam suā in electis, & iustitiā suā in reprobis demōstrare, imo etiā uarijs modis, & s̄m gradus diuersos uult utrunq; peragere. Propter hoc creauit, creat, & creabit electos, electiores & electissimos: reprobos q̄q;, reprobiores & reprobissimos. Et in quolibet ordine isti sunt gradus diuersi, queadmodū & in naturalibus deus gloriosus & benedictus potentiā & sapiām ac beneuolentiam suam multipliciter in diuersis rerum ordinibus, speciebus & gradibꝰ declarauit, sicq; etiā in ꝑticulari uidetꝰ posse rō assignari p̄destinatiōis: & cur istū magis elegit deꝰ q̄ illū, & illū magis q̄ alterū. Cur uero in isto uoluit miam suā mirificare in tali aut tali gradu potius q̄ in alijs, q̄uis in deo sit rō, nos tñ interim latet nisi desup reuelet, quēadmodū de seipso loquitꝰ sanctus Ap̄ls ad Timotheum: Ideo miam cōsecutus sum, ut in me primū ostenderet Christus oēm patientiā, ad informationē eorū qui credituri sunt. Hæc de prædestinatione, p̄scientia & reprobatione sine præiudicio & temeraria assertione sint dicta, ut discamꝰ sancta, irreprehensibilia & imp̄scrutabilia dei iudicia formidare ac uenerari, non irreuerētꝰ scrutari. Scimus ꝙ ipse sit bonitas pura, mēs supsanctissima, & sapīa penitus infinita. ideo eius iudicia q̄tūlibet mira & incōmp̄hensibilia sint, tñ certissimū est, ꝙ iusta ac sapiālia in ęternum consistant. (Henricus; Questio.; Ephe. 1.; 1. Timo. 1.)

QVAESTIO II.

SEcundo quæritur, an electio conueniat deo, & vtrum electio prædestinationem secundum rationem præcedat. Videtur ꝙ non conueniat deo. Nullus sapiens eligit unum præ alio, nisi propter eminētiam bonitatis aut utilitatis uel delectabilitatis unius p̄ alio: sed nihil horum conuenit creaturæ nisi ex deo, ergo non inuenit nec conspicit in creaturis, cur unam præ alia eligat. ¶Scd̄o, si elegit unā intellectualē creaturā, hoc maxime esset ꝓpter eius merita atq; demerita: quod (sicut iam patuit) dici non ualet, præsertim cum electio sit æterna, cuius nil temporale ē causa aut ratio. Tertio, deus eodem modo se habet ad omnes, ut dictum est sæpe. ergo non eligit unū p̄ alio. Quarto, Damascenus 2. libro testatur: Electio non est in deo: & iuxta Philosophū in Ethicis, electio est quasi conclusio consilij. consiliū aūt est ignorantis naturæ, cum sit inquisitio de agendis. (Arguitur primo contra veritatem; 2.; 3; 4; Damasce.; Philosop.)

¶In oppositum ē scriptura. Ait enim Saluator: Nō uos me elegistis, sed ego elegi uos. ¶Ad hoc respondet Albertus: Electio multis modis accipitur. Primo, ut est actus rōnis sequens consiliū, inquisitionē & deliberationem de agendis aut euitandis. & ita non conuenit deo, sed hoïbus. Scd̄o, ut est discretio uel segregatio aliquorū, qua pluribus ꝓpositis unū p̄fertur, p̄optatur & acceptatur p̄ alio. & sic cōuenit deo q inter uasa miæ & uasa iræ discernit. Duplex q̄q; in deo ponitur uoluntas, uiꝫ antecedens & consequēs. Voluntas ant̄cedens non habet connotatū in nobis nisi solā rōnalem naturā, & hac uoluntate oïbus uult salutem & ad oēs se habet æqualiter. Voluntas dei consequens dicit respectum præsciæ dei ad futura merita atq; demerita. sicq; est dissimilis, & hęc uolūtas unū alteri p̄acceptat. Electio q̄q; p̄destinationē prędecedit. nō enim in regnū dirigitꝰ nisi separatus à massa ꝑditionis, q̄ separatio fit ꝑ electionē. sicq; separatus ordinatꝰ ad gloriā. Dilectio aūt simpliciter dicta, p̄cedit utranq;, quia dilectio inclinat ad separandū atq; ad dirigendū in finē salubrem. Rursus, dilectio ē boni simpliciter, electio boni finaliter, p̄destinatio boni directi in finē sapienter. sicq; obiectū unius addit super obiectū alterius, & dilectio simplicior est electione, electio quoq; prædestinatione. Hæc Albertus. (Iohā. 15.; Albertus.; Roma. 9.; Voluntas dei duplex)

¶Idē Vdalricus, hæc ipsa exponens diffusius in Sūma sua libro secundo. Et addit, q̄d consilium, electio, & cōsimilia quædam quæ aliquid imperfectionis includunt, competūt deo secundum id quod perfectionis in ipsis est, omni imperfectione seclusa: & item ꝙ sicut dilectionem sequitur electio, ita electionē præ- (Vdalricꝰ.)

destinatio: q̄ præcedentia non est nisi secundū rōnem & ordinem intelligendi. sic pdestinationē sequit̄ uoca
Roma. 9. tio, uocationē iustificatio, iustificationem magnificatio, quæ tria sunt tpalia & duratione posteriora. Hæc
Thomas. Vdalricus. ¶Thomas ꝗꝙ his cōsonās: Electio, inquit, importat segregationē quorundā, aliquā permixtionē cōuenientiamꝙ habentiū. Hinc eius q̄d in se deter
Philosop. minatū ē & discretū, nō ē electio. Propt̄ q̄d dr̄ 3. Ethicorū, Electio nō est ultimi finis, q est unicuiꝙ naturaliter determinatus, sed mediorū ad finem, ad quē p diuersa media diuersimode pōt ueniri, q̄uis q̄dam sunt aptiora q̄ eliguntur. Porro segregatio ista potest tantū esse in conceptione seu apprehensiōe alicuius operantis, & etiam potest esse in opis executione. Ex q̄bus tria constāt circa electionem deo conuenientem. Primo, ꝙ electio non conuenit deo respectu suiipsius, cum ipse sit omniū finis. Secundo, ꝙ electio fit ex creaturis susceptiuis beatitudinis. Tertio, ꝙ electio uno modo est æterna, alio modo temporalis: quia prout est in ppposito dei, æterna est, qm̄ ab æterno uoluit bonos à malis segregare in gloria: sed prout est in operis executione, est temporalis, ut dū per dona gratiæ discernuntur electi à reprobis, uel à communi statu in p̄lationis officium promouentur. sicꝙ de aliis quę diuino munere alicui specialiter conferuntur. Proprie tamen electio est per ordinationem & respectū ad glo
Matth. 20. & 22. riam. Propter quod pauci dicuntur electi. Hæc Tho-
Thomas. mas in Scripto. qui consequenter ostēdit qualiter electio prædestinatione sit prior: Prædestinatio, inquiēs, & electio aliquid addunt super præscientiam, quemadmodum dispositio & prouidētia. Nam sicut dispositio & prouidentia habent se respectu uniuersorū cōmuniter, ita electio & prædestinatio respectu hominum. Vnde sicut prouidentia superaddit dispositioni, sic prædestinatio electioni. Dispositio nanꝙ diuina attenditur in coordinatione partiū uniuersi adinuicem & ad finem, secundum quod una natura præfertur alteri ex ordinatione diuinæ sapientię. Similiter ē in electione. Ipsa quippe diuina ordinatio qua quidā aliis præferuntur ad quandam beatitudinem, electio dicitur. Prouidentia uero attenditur in collatione eorum per quæ res finem attingunt, & in applicatione ad finem. Similiter prædestinatio attenditur in hoc, quod electis præparantur bona gratiæ & bona gloriæ, quibus fini ultimo applicantur. Quod patet etiam ex cōsueto modo loquēdi. Sic etenim dicimus res ipsas disponi, prouideri uero tam res ipsas quàm ea quæ rebus conferuntur, ordinantia in finem. Sic electio proprie est hominum, prædestinatio autem tam hominum q̄ rerum quæ conferuntur eis ad obtinendam salutem. Nō enim dicitur ꝙ gratia eligatur homini, dicitur tñ quod gratia homini prædestinatur. Itaꝙ electio non est actus uoluntatis absolute, sed in ordine ad intellectum ordinantem. Hæc idem in Scripto.

articul. 4. ¶Præterea in prima parte Sūmæ q. 23. Prædestinatio, ait, secundum rationem præsupponit electionem & electio dilectionem: quia prædestinatio est pars ꝓuidentię. Prouidentia autem sicut prudentia, est rō in intellectu existens, præceptiua ordinationis aliquorum in finem. non autem præcipitur aliquid ordinari in finem, nisi uoluntate finis præexistente. Vnde p̄destinatio aliquorum in salutem, p̄supponit secundū rationem quod deus uelit illorum salutem, ad quod ptinent electio atꝙ dilectio. Electio tamen & dilectio aliter ordinantur in nobis & in deo: quia in nobis uoluntas diligendo non causat bonum, sed ex bono prę existente incitamur ad diligendum. idcirco eligimus quē diligamus. sicꝙ electio prȩcedit in nobis dilectionem. in deo autem est econuerso. Nam uoluntas eius qua uult bonum alicui diligendo, est causa ꝙ bonū illud insit illi, sic electo seu dilecto p̄ aliis. idcirco in deo dilectio electiōem præcedit. Hæc Thomas in Sūma.

¶Concordat Alexander. Bonauētura quoꝙ hic lo- Bonauent.
quitur: Electio dupliciter dicitur. Vno modo, put dicit dilectionem cum discretione tantum, & sic conuenit deo. Secundo, prout dicit dilectionem cum discretione præcedēte & deliberatione ac inquisitione, sicꝙ conuenit creaturis. ¶Quærit quoꝙ Bonauentura q̄d Quæstio
sit electio. Et respōdet: Electio triplex est. Vna secundum affectum dilectionis, alia secundum affectum finalis gratificationis. tertia secundum statum prælationis. Prima est æterna & idem quod prędestinatio. Secunda est infallibile signum primæ. Tertia, interdum nec signum est, neꝙ effectus primæ electionis, qm̄ reprobi fiunt & sunt præsidentes, & utinam nō sint plures mali q̄ boni. Insuper idē sunt, ppositum, prædestinatio & electio fm rē, differūt tñ fm rōnē. Propositū nanꝙ est firma uolūtas aliqd faciendi. Electio aūt & prædestinatio aliqd supaddūt, sed differēter: quia prędestinatio addit ordinem & directiōem in finem, electio uero discretionem & segregationem à suo op-
posito. Hæc Bonauentura. qui interdum uidetur sen- Dio. Car.
tire ꝙ electio & dilectio realiter idem sint. Interdū fatetur ꝙ uoluntas dei consequēs existat electio: nec dubium quin in deo sint idem in re, sed differunt ratiōe.
In nobis uero plus differunt, & sicut Damascenus te- Damasce.
statur, communiterꝙ tenetur, electio proprie est duobus aut pluribus ppositis alterius prȩacceptio. In scripturis uero quandoꝙ quidam uocātur electi ratione præsidentię temporalis aut eminentię specialis in donis gratiæ gratis datæ aut naturæ, iuxta illud in Psal.
Electos Israel impediuit. Et, Nō communicabo cum Psal. 77. Psal. 139.
electis eorum. ¶Quæritur, an in deo fuisset electio si Quæstio
intellectualis creatura non corruisset. Videtur q̄d nō, quia sic fuissent omnes electi, nec essent reprobi aliq.
Ad hoc Bonauentura respondet: Quędam est electio Bonauen.
qua separatur bonus à malo, alia q̄ melior segregatur à minus bono. Prima nō fuisset in casu proposito, sed secunda: non quod lapsus aliquid agat ad electionem, sed prȩscientia lapsus. ¶Circa hoc scribit Antisio- Antisiod.
dorensis in Summa sua 1. libro: Quāuis non nisi unus prædestinatus esset, tamen diceret & esset electus. Nā quod electus dicitur quasi ex aliis lectus, etymologia est nominis, non de significatione uocabuli, quemadmodum lapis dr̄ quasi pedem lędens. Deniꝙ sicut studiū dr̄ esse in deo, ita electio. Vnde in Psal. Annūciate Psalm. 9.
inter gentes studia eius .i. opera exquisita, ac si p multum temporis circa hæc studuisset. Sic consilium dei uocatur uoluntas aut determinatio eius certissima, ac si diu esset deliberata. Electio demum dei ponit quatuor. Primo certam uoluntatem. Scdo, diuinam essentiam. Tertio, gratiam in præsenti, & quarto gloriā in futuro. Et tria hæc prædestinatio q̄ꝙ significat, sed in hoc differt ab electione, quod antecessionē designat. Hæc Antisiodorensis. Solutio obiectorum elucescit ex dictis. Electio etenim dei non causatur ex rerū bonitate, sed causat illam. Deus quoꝙ ex sua bonitate & sapientia eligit unum prę alio.

QVAESTIO .III.

Tertio quæritur hic, an prædestinatio possit iuuari meritis et precibus electorum.

¶ Ad quod doctores concorditer dicunt, quod non, loquendo de prædestinatione secundum se, prout est actus dei prædestinantis. sic enim est æterna, nec causam nec adiutorium habet ex creatura: sed loquendo de prædestinatione quantum ad eius effectum & executionem, iuuatur precibus meritisque sanctorum ac deuotorum, non quod preces & merita colentium deum mutent prouidẽtiã dei aut eius propositũ, sed quia deus ita præordinauit, ut per talia aut talia media fiãt & obtineant quę ipse dare ac adimplere decreuit, sicut ostẽdit Gregorius, tractans illud in Genesi: Deprecatus est Isaac pro uxore sua, eo quod esset sterilis, qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccæ. Et tamen dominus prçordinauit ipsum electum Iacob nasciturum ex Rebecca, cuius personæ ac posteritati benediceret, atque ex semine eius faceret Christum nasci. Sic & CHRISTVS in euangelio legitur deum patrem orasse pro sui corporis glorificatione, & pro electorum, non pro reproborum, saluatione, quæ tamẽ certissime nouerat ex diuina præordinatione implenda: Pater, inquiens, clarifica filium tuum. Et item, Nõ pro mũdo rogo, sed pro his quos dedisti mihi de mũdo, quia tui sunt. Circa hanc quæstionem & circa orationis efficaciam quidam philosophi multipliciter errauerunt. Vnde & Thomas hoc loco & in prima parte Summæ suæ, atque in Summa contra gentiles libro tertio eleganter declarat, qualiter diuinæ prouidentiæ ac æternæ prædestinationis immobilis certitudo inuariabilisque inflexibilitas utilitatem & efficaciã orationum ac cultus diuini nequaquam excludant.

[margin: Gene. 25. Grego. — Johan. 17 — Thomas.]

QVAESTIO .IIII.

Qvarto quæritur, an quicquid deus scit aliquando, sciat et sciuit et sciet semper.

Obiectio. ¶ Quod non uidetur, quia aliquando sciuit Christum nasciturum & moriturum, & hoc modo non scit. Nũc quoque scit me scribere ista, & hoc post modicum tẽpus non sciet. imo tũc sciet me ista scripsisse, quod modo non scit, cum non sit uerum.

¶ In contrarium est, quod scientia dei æternaliter est perfecta, inuariabiliterque persistens.

[margin: Alexãder questio.] ¶ Ad hoc Alexander respondet in quæstione qua quærit, an scientia dei sit oppositorum. Ad quod respondet: Scientia dei est oppositorum sine oppositione & falsitate, quoniam non sciuntur opposita à deo secundum ipsorum enunciabilium modum, sed magis per modum cõprehensionis rerum de quibus sunt enunciabilia, quæ comprehensio est omnino abstracta à compositione & oppositione enunciabilium. & dico rerum enunciabilium, non per modum quo sunt in propria natura, sed per modum quo sunt in causa sua. Non est autem similis modus essendi in rerum natura & in dei scientia, imo nec similis modus est esse in rerum ueritate, & esse in similitudine seu specie intentionali, quia contraria non sunt simul in natura, sunt tamen simul secundum species suas in intellectu, imo & in aere & in sensu simul sunt colores contrarij secundum species suas intentionales. Porro deus in ipso nunc æternitatis, omnia simul uno nofcit intuitu, sicque scit enunciabilia & eorum extrema, & quicquid in eis est, uniuersosque animæ actus. Hæc Alexander.

[margin: Scia dei ẽ oppositorũ sine oppositione.]

[margin: Bonauẽt.] ¶ Circa hoc scribit clarius Bonauentura: Scire, inquiens, dupliciter dicitur. Vno modo prout reflectitur in se, & sic sensus est, Iste scit hoc, id est, habet cognitionem de hoc. Et sic scire nihil connotat ex parte sciti actuale, nec ueritatem, nec præscientiam. Deus namque de omni enunciatione habet perfectam cognitionem, utrum sit enunciatio perfecta & congrua, & utrum uera uel falsa. Secundo scire sumitur prout est uerbum prohæreticum, & transit in actum extra, sicque cõnotat ueritatem in obiecto. sicque scire aliquod enũciabile, est scire ipsum uerum esse. Vnde scio te sedere, hoc est dicere, non tantum habeo cognitionem de hoc, sed etiam cognitionem ipsum esse uerum. Primo modo scire, importat diuinum intelligere: secundo modo, intelligere cum assensu. Si ergo sumatur scire primo modo, sic dico quod quicquid est & omne enũciabile, & omne quod sciuit deus, adhuc scit & habet cognitionem de illo: quia de om̃i eo quod est, & quod esse potest, habet cognitiõem. Nec sequitur, scit hoc, ergo uerum est, imo est ibi consequens. Porro si accipiatur scire secundo modo, prout cõnotat ueritatem circa enunciabile, sic quidam dixerunt quod deus desinit aliquod enunciabile scire, quoniam posuerunt quod enunciabile quod uerum est, possit esse falsum. Alij dixerunt contrarium, quia dixerunt enunciabile quod semel uerum est, semper esse uerum: & ita semper scitur. Vt autem ueritas opinionis euidentius pateat, aduertendum quod quidam dixerunt: quod uerbi gratia, albus alba album, cum sint tres uoces, & tres habeant modos significandi, tamen quia eandem significationem important, unum sunt nomen. sicque dixerunt, quod unitas enunciabilis accipienda est non ex parte uocis aut modi significandi, sed rei significatæ. Vna autem est res quæ primo est futura, deinde præsens, tertioque præterita. ergo enunciare rem hanc primo esse futuram, deinde præsentem & tertio præteritam, non faciet diuersitatem enunciabilium, sed uocum. Rursus, cum idem tempus sit primo futurũ, deinde præsens, & tertio præteritum, idem tempus ẽ quod est mensura rei, quod significatur per orationem, quamuis esse & fuisse ac fore significent tria tempora ratione consignificati, non tamen diuersificant enunciabile, sed uariatur solum ex parte temporis significati. Vnde si dicam semel, Socrates currit hodie: & cras dicam, Socrates cucurrit, cum hoc uerbum det intelligere aliud tempus, & ita aliam significationem, enunciabile non est idem quantumcunque non mutata significatione, & quia retenta eadem significatione, enunciabile uerum semper est uerum, nec est idem nisi cum eadem significatio retinetur: hinc dixerunt, id quod semel est uerum, semper esse uerũ. ¶ Cumque deus nil obliuiscatur, dixerunt quod omne enunciabile quod deus sciuit, scit.

[margin: Obiectio] ¶ Cumque obijcitur, deus sciuit te nasciturum, ergo adhuc scit te nasciturum, dicunt quod non debet ita inferri: sed sic, ergo scit te fuisse nasciturum. aliter est ibi figura dictionis, quia procedit ab identitate modi significatiõis, ad identitatem rei. Et hoc modo soluit Magister. Ista fuit opinio nominalium, qui dicti sunt nominales, quia positionẽ suam fundabant supra nominis unitatẽ. Verum opinio ista est contra philosophum in prædicamentis dicẽtem, quod eadẽ oratio primo est uera & postea falsa. Fuit quoque contra communẽ positionẽ & cõtra ueritatẽ, quia nec idoneũ habent

[margin: Philosop.]

fundamentum, nec bonam adaptationem. Primo etenim si quæratur, utrum albus alba album sint unum nomẽ, respondendum est: Aut loqueris grammatice, aut logice. cumq; grammaticus cõsideret nominis impositionem, modumq; principalem significandi substantiam cum qualitate, dicendum quod grammatice unum sint nomen. Logicus uero considerat nomẽ inquantum est uox expressiua, propter quod diffinit nomen, uerbum & orationem per uocem tanquã per genus: & multiplicato superiori, necesse est multiplicari inferius. Hinc logice ista sunt nomina plura. Male ergo sumpserunt nominis unitatem, secundum q̊d cõgruit ad propositũ. Inepta etiam fuit adaptatio, qa enunciabile non significat rem, sed modum se habendi. Cumq; per uerbũ præsentis temporis & futuri res aliter & aliter significatur se habere, patet quod necessario aliud sit enunciabile, te esse nasciturum, & te esse natum. Rursus, deficiebant in ultimo, quoniam sicut homo nõ significat hominem istum aut illum, sic uerbum præsentis temporis, non significat illud aut istud præsens, sed præsens in cõmuni, siue copulet, siue cõsignificet. Hinc sicut homo nõ aliud nomen est, nec aliam habet significationem, neq; æquiuocum est dũ iã supponit pro Petro, iam pro Paulo. sic nec uerbũ præsentis tẽporis siue pronuncietur hodie, siue cras, non habet aliam significationem. ideo non facit aliud enũciabile. propterea quocunq; tempore pronuncietur te esse nasciturum, idem est enunciabile, quod prius fuit uerum, & modo est falsum. Itaq; secũdum quod scire connotat ueritatem circa enunciabile scitum, deus illud quod sciuit, puta te nasciturum, modo non scit te nato. & ita in consimilibus, nulla mutatiõe facta in diuina scientia, sed solum in connotato. Hæc Bonauentura.

Thomas. ¶ Consonat Thomas, dicendo: Scientia dei non tãtum est rerum, sed etiam enunciabilium. si ergo referatur scientia dei ad res, nulli est dubium quin omnẽ rem quam deus sciuit, sciat & iugiter sciet. sicq; optime procedit Magistri solutio in litera, quoniã eadem res est quæ diuersis temporibus designatur. Si uero referatur ad enunciabilia, sic fuit circa hoc duplex opinio &c. sicut in Bonauentura. Vnde opinio dicens illud quod semel est uerum, semper esse uerum, est falsa & cõtra philosophum, iuxta quem Socrate sedente, ista est uera, Socrates sedet: & eo surgente, propositio illa fit falsa. Præterea si ab unitate rei enunciabile haberet unitatem, eadem ratione ex rei diuersitate haberet diuersitatem: & ita enũciabile hoc, Socrates currit, diuersis prolatum temporibus, non esset unũ, nec aliquod nomen significans res diuersas unum esset: & perirent tam æquiuocatio quàm uniuocatio nominum, quarum utraque requirit nominis unitatem, quod pluribus conuenit. Hinc ab omnibus fere modernis illa refutatur opinio. Distinguendum est ergo de enunciabili, quoniã dupliciter accipi potest. Primo quasi materialiter, ut est res rationis. sicq; omne enũciabile q̃d deus sciuit, scit: quia scit naturam, partes & dispositionem cuiuslibet enunciabilis. Secundo significatiue, prout per ipsum designatur esse rei cum suis conditionibus, quæ dantur intelligi ex consignificantia uerbi. sicq; non omne enũciabile quod deus sciuit, scit: quia aliquando sciuit hoc enunciabile, CHRISTVS crucifigetur, quod mõ nõ scit. Hæc Thomas in Scripto.

¶Porro in prima parte Summæ quęstione decima quarta circa hæc scribit: Antiqui nominales dixerunt idem esse enunciabile, Christum nasci, & esse nasciturum, & esse natum: quoniã eadem res significatur per hæc tria, uidelicet Christi natiuitas: sed ista opinio falsa est, tum quia diuersitas partium orationis diuersitatem enunciationum producit. Concedendum est ergo quod deus non scit omne quod sciuit, si ad enunciabilia referatur: ex hoc tamen nõ sequitur quod scientia dei uariabilis sit. Quemadmodum enim absque uariatione diuinæ scientiæ est, quod eandem rem deus scit quandoque esse, quandoque non esse: sic absque uariatione diuinæ scientiæ est, quod scit aliquod enunciabile quandoq; esse uerum, aliquando falsum. Esset autem scientia dei uariabilis, si enunciabilia cognosceret per modum enunciabilium, utpote componendo & diuidendo, sicut contingit in nostro intellectu. Vnde scientia nostra mutatur uel secundum ueritatem & falsitatem, ut si re uariata, eandem de ea teneamus opinionem: uel secundum diuersas opiniones, ut si primo opinemur quenquam sedere, & postea opinemur eũdem nõ sedere, quorum neutrum potest esse in deo. Hæc Thomas in Summa. Ar. 15. ad 3. Dei scia ẽ inuariabilis.

Richard⁹. ¶Concordat Richardus dicendo: Deum scire quicquid sciuit, intelligi potest dupliciter. Primo, ut sciat esse uerum, quicquid sciuit esse uerum. Secũdo, quod sciat scientia simplicis intelligentiæ quicquid sciuit. Primo modo non scit omne quod sciuit, sed secundo modo: quoniam omnes res & omia enunciabilia quę fuerunt, sunt, erunt & esse possunt, cognitione simplici intuetur. Ita enim scit quid est hoc enũciabile, Christum nasciturum, nunc Christo nato, sicut ante dum natus non fuit: quoniam ita scit terminos illos & eorum significationem, compositionem & operatiõem nunc ut ante. Hæc Richardus.

Albertus. ¶Insuper Albertus propter reuerentiam Magistri in hac re opinionem nominalium assequuti, aliqualiter opinionem illam elucidat & colorat, nihilominus modeste reprobat eam, dicens: Si uelimus parumper sequi opinionem antiquam nominalium, diceremus deum scire quicquid sciuit: & quod enunciabile seu ꝓpositio semel uera, semper est uera. sed unum & idem numero enunciabile non est resumendum, nisi respectu eiusdem temporis: ut cum dicimus, mundum fore est uerum, hoc uerum est ratione æternitatis antecedẽtis tempus. si autem modo resumatur, debet resumi respectu eiusdem temporis. Hoc autem non significatur nunc ut futurum uel præsens, sed ut præteritũ: quia significatur per istam, mundum fuisse est uerum, & mundum fore tunc, & fuisse nunc, sunt unum enũciabile: & ratione eiusdem temporis uerum, sed diuersis modis significati. Hæc Albertus, qui consequenter reprobat istud, ut supra.

Vdalric⁹. ¶ Concordat Vdalricus in Summa sua, additq;: Fundamentum opinionis illius irrationabile est omnino. Vnitas enim cuiuslibet totius, consistit in unitate partium suarum essentialium. pars autem essentialis ipsius oratiõis seu ꝓpositiõis, nõ ẽ res significata q̃ est extra eã, imo habẽt se ad inuicẽ ut signũ & signatum. subiectum uero est materialis pars propositionis, & prædicatum est pars eius formalis. Consignificatum uero nominis aut uerbi, diuersificat dictiões.

Nam facit eas ex diuersis literis constitutas, quamuis grammaticus uocet talia unum nomen propter unitatem principij nominis, in cuius principij uariatione magis uariatur significatum, quàm in finis uariatione. ergo etiam enunciabilia constituta ex eis, diuersa sunt. Demum ut in libro posteriorum Philosophus docet, scientia tripliciter potest corrumpi. Corruptione scientis, corruptione scibilis, & obliuione. Nullo horum modorum scientia dei mutabilis est, quia in deo non cadit obliuio neq; mutatio, nec eis sciẽtia dependet à rebus. Hæc Vdalricus.

Scia tripliciter corrũpit.

Philosop.

¶ Præterea Aegidius circa hæc multa conscribit, & à præfata responsione Thomæ & aliorum nunc ꝑtactorum uidetur aliqualiter dissentire. Veruntamen ea quæ scribit quantum ad hoc, parum important, imo finaliter coincidit cum eisdem. Ponit autem duplicem ueritatem esse enunciationis, secundum quod duplex significatio competit ei. Vna est, cum significat id quod significare accepit, id est, ad quod significandum est instituta. Alia est, cum significat id ad quod significandum formatur atque profertur. Prima significatio semper inest propositioni, quoniam ista enunciatio, Socrates currit, significat cursum inesse Socrati, siue sit currens, siue non. Et quo ad hoc, semper est uera, & uerum signum: quia significat id ad quod instituta est. Secunda, significatio dependet à re, ideo falsa est hæc: Socrates currit quãdo nõ currit. Istud Albertus cõpendiose hic exprimit: In signis, inquiens, duplex ẽ rectitudo. una ẽ facere hoc, q̃d ut faceret, à prima ueritate accepit. Alia ẽ facere hoc, ꝓpter quod accepit illud à prima ueritate. Sed hæc oratio, me sedere, accepit à prima ueritate saltem mediate, ut significet me sedere, siue sedeam, siue non sedeam. sed hoc accepit propter hoc, ut significet me sedere, dum sedeo, & non significet hoc quando non sedeo: quoniam quodlibet signum accipit significare propter hoc ut significet esse quod est, & non esse quod non est: & nõ ut significet esse quod nõ est, aut non eẽ quod est. Hæc Albertus, qui ad hoc allegat Anselmũ in libro de ueritate. Aegidius uero allegat ad hoc Augustinum in libro de ueritate. & inde loquitur Thomas in Summa de ueritate. De hoc quoq; supra inducta sunt dicta Antisiodorensis.

Aegidius

Albertus

Duplex rectitudo in signis.

¶ Præterea aduertere possumus quàm uere dixit philosophus, quod eædem opiniones infinities iterantur. Hi enim qui à Thoma & Antisiodorensi & Alberto ac Bonauentura nominales, imo & antiqui nominales uocantur, nunc usque uocantur terminalistæ: ac nominales dicuntur, quia de terminis & conceptibus, potius quàm de rebus & rerum naturis loquuntur: & nunc multi sunt tales, qui & modo appellantur moderni, quia in breui cœpit eorum renouari doctrina. Thomas uero in uerbis suis prahabitis, per modernos intelligit eos qui nũcupãtur reales, & ab antiquo dicti sunt realistæ, ut constat ex uerbis Antisiodorensis. Nunc quoque uocantur antiqui, quia reuera uiam antiquorum & uerorum Peripateticorũ magis sequuntur.

Dio. Car. Philosop.

De omnipotentia dei, ubi prius consideratur quare dicatur omnipotens.

Distinctio XLII. A

NVnc de omnipotentia dei agendum est, ubi prima consideratio occurrit: quomodo uere deus dicatur omnipotens, an quia omnia possit, an tantum quia ea possit quæ uult. Quod enim deus omnia possit, pluribus autoritatibus comprobatur. Ait enim Augustinus in libro quæstionum ueteris ac nouæ legis: Omnia quidem potest deus, sed non facit nisi quod conuenit ueritati eius & iustitiæ. Item in eodem: Potuit deus cuncta facere simul, sed ratio prohibuit, id est, uoluntas. Rationem nempe ibi uoluntatem dei appellauit, quia dei uoluntas rationabilis est & æquissima. Fatendum est ergo deum omnia posse.

Aug. in li. q. ve. & no. leg. q. 97.

Quomodo dicatur deus omnia posse, cum nos multa possumus quæ ipse non potest. B

Sed quæritur quomodo omnia posse dicatur, cum nos quædam possimus quæ ipse non potest. Non potest enim ambulare, loqui, & huiusmodi: quæ à natura diuinitatis sunt penitus aliena, cum horum instrumenta nullatenus habere queat incorporea & simplex substantia. Quibus * id respondendum arbitror, quod huiusmodi actiones, ambulatio scilicet & locutio & huiusmodi, à dei potentia alienæ non sunt, sed ad ipsam pertinent. Licet enim huiusmodi actiones in se deus habere non possit, non enim potest ambulare uel loqui & huiusmodi, eas tamen in creaturis potest operari. facit enim ut homo ambulet & loquatur & huiusmodi. Non ergo per istas actiones diuinæ potentiæ detrahitur aliquid, q̃a & hoc potest in nobis facere deus omnipotens.

*hic

De alijs obijcitur. C

Sed sunt alia quædam quæ deus nullatenus facere potest, ut peccata. Non enim potest mentiri, non potest peccare: sed non ideo omnipotentiæ dei in aliquo detrahitur uel derogatur, si peccare non posse dicitur: quia non esset hoc potẽtiæ, sed infirmitatis. Si enim hoc posset, omnipotens non esset. Non ergo impotentiæ, sed potentiæ imputandum est quod

Aug 15. de Tri. ca. 15 ista non potest. Vnde Augustinus in decimoquinto libro de Trinitate: Magna, inquit, dei potentia est, non posse mentiri. Sunt enim quædam quæ in alijs rebus potentia deputanda sunt, in alijs uero minime: & quæ in alijs laudabilia sunt, in alijs uero reprehensibilia sunt. Non ergo ideo deus minus potens est, quia peccare non potest, cum omnipotens nullatenus *possit esse qui hoc potest. *sit qui hoc

Item de alijs opponit. D

Sunt etiam & alia quædam quæ deus non potest, unde uidetur non omnia posse. non enim Aug. li. 1. de symbo. cap. 1. potest mori uel falli. Vnde Augustinus in primo libro de symbolo: Deus omnipotens nõ potest mori, non potest falli, non potest miser fieri, non potest uinci. Hæc utique & huiusmodi absit ut possit omnipotens. si enim huiusmodi passionibus atque defectibus subijci posset, omnipotens minime foret: & ideo monstratur omnipotens, quia ei hæc propinquare non ualent, potest tamẽ hæc in alijs operari.

Quod omnipotentia dei secundum duo consideratur. E

Hic ergo diligenter considerantibus, omnipotentia eius secundum duo apparet, scilicet quod omnia facit quæ uult, & nihil omnino patitur: secundum utrunque deus omnipotens uerissime prædicatur, quia nec aliquid est quod ei ad patiendum corruptionem inferre ualeat, nec aliquid ad faciendum impedimentum afferre. Manifestum est itaque, deum omnino nihil posse pati, & omnia facere posse: præter ea sola quibus eius dignitas læderetur, eiusq; excellentiæ derogaretur, in quo tamen non est minus omnipotẽs. Hoc enim posse non esset posse, sed non posse. Nemo ergo deum impotentẽ in aliquo dicere præsumat, qui omnia potest quæ posse potentiæ est. & inde uere dicitur omnipotens.

Quibusdam autoritatibus traditur, quod dicitur omnino omnipotens, quia potest quicquid uult. F

Ex quibusdam tamen autoritatibus traditur, ideo uere dici omnipotens, quia quicquid Augu. in ench. c. 96 uult, potest. Vnde Augustinus in enchiridio: Non ob aliud ueraciter uocatur omnipotẽs, nisi quoniam quicquid uult, potest: nec uoluntate cuiuspiam creaturæ, uoluntatis omnipo Aug. de spi ritu & lra. tentis impeditur effectus. Idem in libro de spiritu & litera: Non potest deus facere iniusta, quia ipse est summa iustitia & bonitas. Omnipotens uero est, non quod possit omnia facere, sed quia potest efficere quicquid uult: ita ut nihil ualeat eius uoluntati resistere quin Jo. Chry. in symbo. homil. 29. compleatur, aut aliquo modo impedire eandem. Iohannes Chrysostomus in homilia quadam de expositione symboli, ait: Omnipotens dicitur deus, quia posse illius non potest inueniri non posse, dicente propheta: Omnia quæcunque uoluit, fecit. Ipse est ergo omnipotẽs, Psal. 113. b Rom. 9. d ut totum quod uult, possit. Vnde Apostolus: Eius, inquit, uoluntati quis resistit? His autoritatibus uidetur ostendi, quod deus ex eo tantũ dicatur omnipotens, quod omnia potest quæ uult, non quia omnia possit.

Determinatio præmissarum autoritatum. G

Sed ad hoc potest dici, quod Augustinus ubi dicit, Omnipotens non dicitur, quod omnia possit &c. tam ample & generaliter accepit omnia, ut etiam mala includeret, quæ deus nõ potest, nec uult. Non ergo negauit eum posse omnia quæ conuenit ei posse. Similiter cum dicit: Non ob aliud ueraciter dicitur omnipotens, nisi quoniam quicquid uult, potest: non negat eum posse etiam ea quæ non uult, sed aduersus illos qui dicebant deum multa uelle quæ non poterat, affirmat eum posse quicquid uult: & ex eo uere dici omnipotentem, non ob aliud, quia potest quicquid uult. Sed caue quomodo intelligas, potest quicquid uult. An quicquid uult se posse, an quicquid facere, an quicquid uult fieri. Si enim dicas ideo omnipotentem uocari, quia potest quicquid uult se posse, ergo & Petrus similiter omnipotens nunc dici potest, uel quilibet sanctorum beatorum: quia potest quicquid uult se posse, & potest facere quicquid uult facere. Non enim uult facere, nisi quod facit: nec posse, nisi quod potest. Sed non potest facere quicquid uult fieri. Vult enim saluos fieri qui saluandi sunt, ueruntamen eos saluare non ualet. Deus autem quicquid uult fieri, potest facere. Si enim uult aliqd fieri per se, potest illud facere per se, & per se facit: sicut cælum & terram per se fecit, quia uoluit. Si autem uult fieri per creaturam, & per eã operatur: sicut per homines facit domos & huiusmodi artificialia, & deus quidem ex se & per se potest. Homo

autem uel angelus quantumcunq; beatus est, non est potens ex se uel per se.

Oppositio. H

Sed forte dices: Nec dei filius potest à se, nec spiritussanctus, sed solus pater. Ille enim potest à se, qui est à se: filius autem quia non est à se, sed à patre: non potest à se, sed à patre, & spiritussanctus ab utroque. Ad quod dicimus, quia licet filius non possit à se, nec operetur à se: potest tamen & operatur per se, sic & spiritussanctus. Vnde Hilarius in libro nono de Trinitate: Naturæ, inquit, cui contradicis hæretice, hæc unitas est, ut ita per se agat filius, ne à se agat: & ita non à se agit, ut per se agat. Per se autem dicitur agere & potens esse, quia naturalem habet potentiam eandem quam & pater, qua potens est & operatur: sed quia illam habet à patre, non a se: ideo à patre, non à se dicitur posse & agere. Homo autem uel angelus gratuitam habet potentiam qua potens est. Ideo ergo uere ac proprie deus trinitas omnipotens dicitur, quia per se, id est, naturali potentia potest quicquid uult fieri, & quicquid uult se posse. Nihil enim uult fieri, quod non possit facere per se uel per creaturas: & nihil uult se posse, quod non possit: & omne quod uult fieri, uult se posse: sed non omne quod uult se posse, uult fieri. Si enim uellet, & fieret: quia uoluntati eius nihil resistere potest.

Solutio

Hilari9. de Trinit.

SVMMA DISTINCTION. XLII.

Hic declaratur qualiter omnipotentia deo conueniat, & qualiter ac cur ipse dicatur omnipotens, cum dicatur quædam nō posse. & circa hoc introducit erroneas quorūdam opiniones, quas reprobat.

QVAESTIO .I.

Arguit 1. ꝯ veritatē

Hic quæritur, an potentia, imo et omnipotentia deo vere conueniat. ¶Quod non uidetur: quia actus & potentia diuidunt ens, ita quod deus dicitur purus actus, nihil de potentia habens admixtum.

2. ¶Secundo, quoniam cum sit simplicissimum agēs, per essentiam agit, nō ergo in eo est potentia quæ est id per quod quis agit. De hac autem materia superius dicta sunt multa, & qualiter deo conueniat potentia respectu emanationum ad intra & emanationum ad extra: & quomodo filius dicatur omnipotēs, cum nō possit gignere filium sibi æqualem sicut pater: & qualiter spiritussanctus appelletur omnipotens, cum non producat personam diuinam sibi æqualem: cur item patri approprietur potentia, & quomodo filius nominetur uirtus & sapientia patris. Non est ergo hic immorandum.

Alexāder

¶Itaq; ad hęc Alexander respondet: Cum quędam sint materialia seu passiua, quædam inordinata, quædam priuatiua, & contra materialia dicantur formalia, sicut passiua contra actiua, & inordinata contra ordinata: notanda est regula ista, quod nullum materiale, nullum passiuum, nullum inordinatum, nullū priuatiuum est deo per se attribuendum: quia hæc omīa defectum includunt potentiæ. Materiale, ut currere, ambulare, comedere: passiuum, ut infirmari, mori, affligi. Priuatiuum, ut obliuisci: inordinatum, ut peccare, mentiri. Formalia uero, positiua, actiua & ordinata competunt ei. & quamuis quædam illorum nō attribuuntur diuinæ potentiæ, tamen subijciuntur eidē: q̄a nō in seipso, sed in creaturis suis efficit ea ut materialia & quędam passiua. Priuatiua quoq; & inordinata ei aliquo modo subijciuntur: quia & potest ea compescere, & punit seu ordinat ea. Deniq; deus omnipotens nuncupatur, quoniam omnia possibilia potest, quæ posse potentiæ est: & in hoc notatur perfectio diuinæ potentiæ, à qua longe sunt omnis coactio, impedimentum & indigentia. Omnia ergo potest, quia nō potest cogi nec impediri, nec indiget adiutorio instrumenti aut subiectæ potentiæ. idcirco secundū Augustinum omnipotens dicitur, quia quicquid uult potest, estq; omnipotētia proprie sumpta, deo propria. Hæc Alexander.

Nota regulam.

Deus cūre omīpotēs

August.

Bonauēt. quęstio.

¶Concordat Bonauentura, qui inter cætera quærit hic, utrum diuina potentia extendat se ad omne id quod alijs agentibus est impossibile. Et respondet, Nos iudicamus aliquid impossibile quatuor modis. ¶Primo per limitationem naturalis potentiæ, ut de trunco fieri uitulum, seu uirginem parere. ¶Secundo, non propter limitationem potentiæ, sed intelligentiæ nostræ: ut duo corpora esse in eodem loco, aut idem corpus esse in locis diuersis, uel maius corpus in loco minori, quæ capere non ualemus: quia imaginatio nostra semper dicit contrarium. Vnde cū deus sic faciat in sacramento altaris, oportet quod ratio super se eleuetur & credat. ¶Tertio, propter priuationem omnis existentiæ secundum omnem comparationem principij & medij ac finis, ut præteritum nō esse præteritum. Omnis nanq; potentia aliquid faciens, respicit ens in ratiōe principij aut termini, aut medio modo. Hinc deus de ente potest facere nō ens, & econtra. sed de non ente, non potest facere non ens. ¶Quarto, secundum illustrationem ueritatis æternæ & ordinem diuinę sapiētię, ut quod duo opposita insint eidem secundum idem. hoc enim ueritas summa dicit impossibile eē. Itaq; impossibile primis duobus modis est deo possibile, eo q̄ nec potentia dei, nec intelligentia eius sit limitata: quod uero impossibile est alijs duobus modis, quia illa posse non est posse, eo quod ratio entis repugnet eis, & sint contra ordinem sapientię dei.

Impossibile q̄d fieri posse quadrifaria.

Obiectio

¶Sed obijci potest, Deus facere potest quod præteritum sit præsens: sed præsens non est præteritum, ergo potest facere q̄ præteritum non sit præteritum. Propter hoc & alia quædam similia fuit opinio Gilberti Porretani, q̄ deus potest super impossibile p accidens. Ad autoritatem uero Hieronymi, asserentis q̄ deus non potest facere de corrupta uirginem, exponit sic: Non potest, id est, non ostendit se posse, q̄a hoc nunquam fecit. Similiter uerbum Augustini dicētis, ueritatem de præterito non potest facere falsam, exponit sic: Salua re. Huiusmodi autem expositiones ex

Gilbert9.

Hierony.

Augusti.

traneæ sunt. ideo opinio illa non est tenẽda, imò con tradictionẽ implicat, pręteritum non esse pręteritum seu non fuisse, sicut triangulum nõ esse figuram. Hęc Bonauentura in Scripto.

¶Hinc quoq; in breuiloquio ait: Primum principium potens est potẽtia simpliciter dicta, seu absolute perfecta. ideo distributio addita ei, cum dicitur omnipotentia, distribuit pro his quæ posse est posse simpliciter. Hæc autem sunt quæ egrediuntur à potentia cõpleta & ordinata. (*Potentia cõpleta qd*) Potentiam uero completam dico, quæ non potest deficere neq; succumbere, nec egere. Porro potentia peccando deficit, patiendo succumbit, & in corporalibus actionibus indigentiam includit. Denique diuina potentia cum sit summa & perfectissima, non est de nihilo, neq; sub aliquo, nec indigẽs alio. Hinc nec culpabilia agit, nec pœnalia sustinet, nec materialia operatur. (*Potentia ordinata triplex.*) Potẽtiam demum ordinatam cõtingit tripliciter dici. Primo secundum actum. Secundo penes aptitudinem ex parte creaturæ. Tertio secũdum aptitudinem ex parte solius uirtutis diuinæ. Qđ primo horum modorum possibile est, non solum est possibile, sed etiam actuale. Quod autem possibile est secundo modo dũtaxat, est simpliciter possibile, quãuis non actuale. Quod uero possibile est solum tertio modo, possibile est deo, & impossibile creaturæ. Sed quod nullo horum modorum possibile est, ut id qđ directe repugnat naturæ & ordini rerum secundum rationes & causas primordialissimas & æternas, est simpliciter impossibile, ut q deus faciat aliquid actu infinitum, uel quod faciat aliquid simul esse & non esse, aut quod faciat illud quod fuit, non fuisse. Hæc Bonauentura ibidem.

(*Alberti quęstio.*) ¶Præinductis concordat Albertus, qui etiam quęrit hic, utrum potẽtia dei æquatur sciẽtiæ eius. Videtur q non, quia scientia est boni & mali. Potentia uero est boni tantum. Sed contra. Scientia posita, ponit potentiam, non econtra. nam sequitur, iste scit, ergo potest scire. ergo potẽtia est in plus & prius quàm scientia. (*Questio*) ¶Quæritur quoq; an potentia sequatur uoluntatem. Quod sic uidetur, quoniam scriptum est in libro Sapientiæ: Subest tibi, cum uolueris, posse. ergo (*Sapiẽ. 12.*) uoluntas in deo secundum rationem & ordinem intelligendi est ante potentiam. (*Anselm⁹.*) Præterea Anselmus in libro, Cur deus homo, In omnibus, inquit, habentib⁹ uoluntatem & potestatem, potestas sequitur uoluntatẽ, Vt possum ambulare, si uolo: possum loqui, si uolo: ergo & in deo sic esse uidetur. (*Potentię triplex cõsideratio.*) Dicendum, q potentia tribus modis consideratur. Vno modo ut est genus omnium potestatum quocunq; modo dictarum, & ita non refertur ad actum, sed in inferendo sequitur ad scientiam ac uoluntatem, sicut genus ad speciem: sicq; potentia præcedit uoluntatem atque scientiam, secundum quod ait Richardus: (*Richard⁹*) ¶Ex potentia est sciẽtia, & ex potentia ac scientia est dilectio seu uoluntas. Alio modo dicitur potentia comparata ad opus indefinite, & ita dicimus q deus multa potest ex sua potentia, quæ nec facit nec faciet. Tertio dicitur potentia regulata ab arte operatiua exequens pręcõceptum à sapientia, & uolitum à uoluntate. Et hęc nõ est nisi eorum quæ fuerunt uel sunt aut erunt. (*Scientia duplex.*) Similiter scientia dupliciter sumitur. Primo pro scientia speculatiua, quę est boni & mali. Secundo, pro sciẽtia approbationis, quę est boni tantum. Volũtas quoq; accipi potest prout est generalis omnium uirium motor ad actum, quemadmodum dicimus: intelligo, qa uolo: ambulo, quia uolo. Itaq; potentia primo modo sumpta, uoluntatem scientiamq; pręcedit: non autem secundo & tertio modo accepta. Scientia uero primo modo dicta, pręcedit potentiam secundo aut tertio modo dictam. Voluntas demum secundo modo cõsiderata, dicitur per respectum ad uolitum, quod ẽ bonum: & ita est in ęque cum scientia & potestate ultimo modo sumptis. Hęc Albertus.

(*Vdalric⁹. Thomas. Auicenna*) ¶Idem Vdalricus, qui in Summa sua libro secundo de potẽtia & omnipotentia dei scribit diffuse, ex q̃ supra allegata sunt multa, & infra quędã tangẽtur.

¶Insuper Thomas: Nomen, inquit, potẽtię primo fuit impositum ad designandum hominum potestatem, prout dicimus quosdam homines esse potentes, ut loquitur Auicenna, Deinde translatum ẽ ad res naturales. Dicitur autem in hominibus eẽ potẽs, qui de alijs facere põt quod uult sine impedimẽto: & secundũ quod impediri põt sic, minuitur eius potẽtia. Minuitur uero potẽtia alicui⁹ naturalis uolũtariję agẽtis, inquantum pati põt ab aliquo. Vnde de ratiõe potẽtię, quantum ad primam sui impositionẽ, ẽ non posse pati. Hinc & illud quod non potest pati, cũ nec agere possit, dicitur potẽs. Nam durum dicimus, quod habet potentiã ut non secetur. (*Deo cõuenit potẽtia*) Ex quibus concludit, deo conuenire potentiã secundum pfectam potẽtię rationẽ: tũ quia omia agit ut prima causa, quod conuenit ei inquantum est primus perfectusq; actus, & prima actiua potentia. nihil etenim agit nisi ut ens in actu: tum quia nil patitur, quod conuenit ei, inquantum ẽ purus actus sine admixtiõe totius materialis proprietatis & potentialitatis. Cumq; potentia dicat principium actionis, quicquid est actionis principium, uocatur potẽtia, ut calor & frigus. Sic quoq; diuina essentia secundum quod est principium operationis, uocatur potentia: nec potentia in deo est aliquid aliud ab essentia. (*Obiectio Philosop.*) ¶Præterea si quis instet, quia secundũ Philosophum quinto Metaphysicæ, omnis potentia uel est actiua aut passiua. & certum quod deo non competat passiua potentia, & uidetur q nec actiua: quia ut ait ibidem Philosophus, potentia actiua est principium transmutationis in aliud inquantum aliud. & ita requirit aliquid in quod agat. Deus autem in agendo non requirit materiam aut subiectum, imo totum simul producere potest.

(*Dilutio*) ¶Dicendum q actiuæ potentiæ accidit, q requirat materiam in quam agat, inquantum est imperfecta, nec productiua totius substantiæ rei. (*Auicen.*) Potest etiam secundum Auicennam responderi, q agens aliter dicitur in naturalibus quàm in diuinis. Agens nanq; naturale operatur per motũ, & quoniam motus est act⁹ entis existẽtis in potentia, idcirco requiritur materia quæ motui substernatur. Agẽs autem diuinum in eo q dat esse non per motum, potentia actiua in eo est principium operationis in aliud, sicut in effectum seu productum, non sicut in materiam transmutatã. Sciẽdum quoq; q deus non agit operatione media quæ sit distincta à sua essentia, imo suũ esse est suum agere, & suum esse est sua essentia. Nihilominus sua essentia significatur ut principium essendi, atq; eadem ratione sua potentia significatur ut principium operandi & etiam operati, & sua operatio est ipsa potentia: ideo æternaliter est coniuncta saltem operationi interiori ad intra. Hæc Thomas in Scripto.

Questio ¶ Porro circa omnipotentiam dei inquirit primo, utrum deus possit quicquid est alijs possibile. Quod 2. Timo. 2. non uidet̃, quia non potest negare seipsum, ut ait Apostolus: nec manducare, ambulare, bibere aut dormire, loquendo de ipso secundum deitatis naturā. Ad hoc respondet: Quicquid perfectionis existit in creaturis, totum ex perfectione creatoris exemplariter est deductum: sic tamen, ꝙ perfectio creaturæ distat ac deficit in infinitum à plena repræsentatione perfectiōis diuinæ. similiter potentia creaturæ à potentia creatoris. idcirco quod conuenit potentiæ rei creatæ secundum quod est in tali aut tali gradu ac ordine participata & constituta, non conuenit creatoris potentiæ: sed quicquid perfectionis & potestatis in creaturis cōsistit, cōuenit deo per modum infinite eminētiorem. Hinc potentia dei non est potentia ambulandi uel patiendi, ita ꝙ ipse sit proximum ambulationis aut passionis principium, cui huiusmodi actio aut passio formaliter seu improprie competat. Veruntamen aduertendum ꝙ gradus potentiarum creatarum sicut & naturarum, diuina dispositione sunt ordinati: ideo quāuis actus earum non cōueniant deo per modum nūc dictum, tamen reducuntur in ipsum sicut in primam causam, secundum quod egrediuntur actus illi à suis potentijs, iuxta ordinem diuinitus institutū. ideo quāuis dicamus deum non ambulare nec pati, attamē dicimus ꝙ causat ambulatiōem & passionem. Actus uero egredientes à determinatis potentijs præter & cōtra ordinem illum, non reducuntur in causalitatem primæ causę, quantum ad hoc ꝙ præter ordinem illū egrediuntur, ut fornicari, furari. Idcirco non dicimus ꝙ deus possit peccare, aut peccatum in alijs facere.

Obiectio diluitur Philosop. ¶ Si uero obijciatur ꝙ ait Philosophus quarto Topicorum, Deus & etiam studiosus potest facere praua. Dicēdum ꝙ sumit praua materialiter. ut sit sensus, potest facere ea quæ modo sunt praua, quæ tamen praua non essent si ipse faceret ea: sed essent bona, cū ipse sit prima & summa totius uirtutis rectitudinisq̃ mēsura. Hæc idem in Scripto.

Art. 3. ¶ His consonant quæ scribit in prima parte Summæ quæstione 25. Veruntamen de omnipotentia dei plenius scribit ibi: Om̄es, inquiens, communiter confitentur deum esse omnipotētem. sed rationem om̄ipotentiæ assignare, uidetur difficile. Nam dubium eē Qualiter deo cōuenit oīpotētia ualet, quid comprehendatur sub ista distributione, cū dicitur, omnipotentia seu deum omnia posse. Sed cū potentia referatur ad possibilia, dum deus dicitur oīa posse, nil rectius intelligitur, quàm ꝙ omnia possibilia possit. ideoq̃ omnipotens nuncupetur. Porro pos Philosop. Possibile duplex. sibile secūdum Philosophū quinto Metaphysicæ, dupliciter dicitur. Primo per respectum ad potentiā quādam, sicut quod subditur humanæ potentiæ, dicit̃ esse possibile homini. Nec dici potest ꝙ deus idcirco om̄ipotens sit, quoniam potest cuncta possibilia naturæ creatæ: quia diuina potentia se ad plura extēdit. relinquitur ergo ꝙ uocetur omnipotens, quoniam potest omnia possibilia absolute, quod est alter modus dicēdi possibile. Dicitur quoq̃ aliquid possibile uel impossibile absolute, ex habitudine terminorū, sicut Socratem sedere est possibile, quoniam prædicatum non repugnat subiecto. Impossibile uero absolute, quia prędicatum subiecto repugnat omnino, ut hominem eē asinum. Insuper aduertendum, ꝙ cum unumquodq̃ agens agat simile sibi, unicuiq̃ actiuę potentiæ correspondet possibile secundum rationem illius actus, in quo fundatur actiua potentia: sicut potētia calefactiua refertur ad omne calefactibile, tanquam ad proprium suum obiectum. Esse autem diuinum super quod fundat̃ rō diuinæ potentiæ, est esse infininitum, non limitatum ad aliquod genus entis, sed præhabens in se totius esse pfectionem. Hinc quicquid potest habere rōnem entis, continet̃ sub possibilibus absolutis, quorum respectu deus nominat̃ omnipotens. Nihil uero opponit̃ rōni entis nisi non ens. Hoc ergo repugnat rōni possibilis absoluti subditi diuinæ potentię, quod implicat in se esse & non esse simul. & hoc omnipotētiæ dei non subest, non ex imperfectione omnipotentię, sed ex infactibilitate, incapacitate, īpossibilitateq̃ rei, quę nō pōt habere rōnem factibilis neq̃ possibilis. Quæcunq̃ ergo contradictionem non implicant, deus potest. Ea uero quæ contradictionem implicāt, sub diuina omnipotentia non continent̃, quia nō possunt habere possibilium rōnem. Cętera potest. conuenientius tamen dicunt̃ talia cōtradictionem implicātia nō posse fieri, quàm ꝙ deus dicat̃ ea nō facere posse &c. Hęc Thomas ibidem.

¶ Ex quibus patet rñsio quęstiōis qua quęrit̃, utrū deus possit facere ꝙ p̄terita nō fuerint, & uirginitatē Questio Augustin. Philosop. reparare amissam. siquidem p̄terita nō fuisse, implicat contradictionem, ut patuit &c. Hinc cōtra Faustum loquit̃ Augustinus: Quisquis dicit, si deus omnipotēs est, faciat ut quę facta sunt, non fuerint: nō uidet hoc se dicere, si omnipotens est, faciat ut ea q̄ uera sunt, eo ipso ꝙ uera sunt, falsa sint. Philosophus quoque sexto Ethicorum: Hoc solo priuat̃ deus, ingenita (id est, nō facta) facere q̄ sunt facta. Cōsimiliter omnem corruptionem mētis & corporis pōt deus auferre à muliere corrupta, sed hoc ab ea remouere nō potest, ꝙ non fuerit corrupta, sicut nec ab alio transgressore ꝙ non sit transgressus. Hęc ibi

¶ Pręterea de ista materia scribit diffuse in Summa cōtra gentiles libro secūdo per diuersa capitula: Vnū Tho. ↄtra gentiles. quodque, inquit, agit secundum quod est actu. Deus autem est purus actus. ideo conuenit ei omnia agere & mouere, nō fieri neq̃ moueri. Cumq̃ sit simplicissimus, & per essentiam operans, substantialiterq̃ perfectus & independens, constat ꝙ eius potentia nō sit nisi sua essentia. Amplius omnis uirtus pfecta, ad om̄ia se extēdit, ad quæ se pōt extendere finis p se, pprius q̃ effectus: quemadmodū ars ædificatiua si sit perfecta, se extendit ad omnia quę rationem domus seu ędificij queunt habere. Diuina autem potentia est p se causa essendi, & esse est pprius eius effectus: ideo omnia potest, quibus essendi ratio nō repugnat, & hoc est eē omnipotentem. Rursus, omni passiuę potentię correspōdet actiua potentia. In potentia autem passiua entis creabilis seu creati est esse, cui ipsius esse rō non repugnat: ergo omnia illa pōt deus efficere. Verum cū potentia dei sit pure actiua & omnino pfecta, ideo nō pōt quę sunt passiuę potentię & impfectionem includunt, ita ꝙ immediate egrediant̃ ab ipso tales actiōes, uel in ipso recipiant̃ huiusmodi passiones. Et quoniam contradictio includit̃ in cōtrarijs ac priuatiue oppositis, sequit̃ enim, hoc est album & nigrum, ergo est album & nō album. Et, hoc est uidens & cęcum, ergo est uidens & nō uidens, hinc fieri nequit ꝙ cōtraria aut priuatiue opposita, insint eidē secundū idem, uel ꝙ alicui rei nō cōueniat id q̄d est de ppria eius rōne. Hinc deus nō pōt facere uerum deum, quia de ratione dei est ꝙ sit ens independens: & de ratione entis facti est,

ꝙ sit dependens. Nec fieri potest ꝙ aliquid conseruetur in esse sine deo. Cum'q; deus sit uolũtarium agẽs, non potest facere quæ non potest uelle. ideo non potest facere se non esse deum. Et quoniam immutabilis est, non potest facere cõtraria his quæ disposuit facere, loquendo de illis formaliter & in sensu composito. Hæc ibidem.

Richard⁹ ¶Cõcordant per omnia Petrus & Richardus. Richardus tamen quædam subtilia argumenta inducit, ad probandum ꝙ contradictoria simul sint uera: ut si faba sursum proĳciatur, obuietq; saxo molari, uidetur ꝙ in eodem instanti aderit & aberit indiuisibili aeris, in quo superficies fabæ ac saxi illius iũgentur. aliogn faceret saxum illud quiescere. Item, si pila impetuosissime ꝓĳciatur ad saxum, & rursus si deus creat lapidẽ in tali situ ꝙ superficies eius simul sit cum sup̃ficie cõcaui orbis lunæ, & ignis elementaris eius descensui nõ resistat, nec quicquam ꝓhibeat eius descensum: uidetur ꝙ in eodem instanti erit lapis in illo loco, & superficies separabitur inde. alioquin corpus quiesceret in loco non naturali absq; uiolentia, cum inter quælibet duo instãtia tempus sit medium. Horum solutionem breuitati studens relinquo scholasticis, quę tamẽ à Richardo soluuntur.

Durand⁹ ¶Cõcordat quoq; prædictis Durandus: Contradictoria, inquiens, deus nõ põt facere simul esse uera, nõ ex impotẽtia sua, sed ꝓpter incompossibilitatem terminorum: & quia unius positio, alterius est remotio.

Aegidius. Potentię dei summę ratio q̃druplex. Philosop. Proclus ¶Aegidius demum: Summam, ait, potentiam esse in deo, quadrupliciter declaratur. Primo ratione unitatis, quoniam quanto quid est magis unitũ aut unũ, tanto est fortius, sicut in libro de Causis habetur: Oĩs uirtus unita est fortior quàm dispersa. Vnde & Proclus ait: Omnis uirtus unita magis est infinita quàm multiplicata. quemadmodum ergo in deo est summa & simplicissima unitas, ita & summa potestas. Secundo, ratione diuinę immobilitatis. nam quanto agens & mouens magis mouetur ab eo quod mouet, tanto instabilius agit atq; debilius est. cum ergo deus sit primus motor prorsus immobilis, cõstat ꝙ maximæ sit uirtutis. Tertio, ex parte suę uniuersalitatis. quãto em̃ in aliquo cõgregantur plures rationes factiuæ & uires actiuæ, tanto potentius est, ut patet de sole, in quo omnes uirtutes generatiuæ omnium inferiorum istorum sunt unitæ. In deo autem congregantur omnes uirtutes actiuæ & productiuæ inferiorum. propter quod asserit Commentator, *Auerrois* quod uniuersæ ꝓportiones & formæ quæ potentialiter sunt in prima materia, sunt actu in primo motore. Quarta est ex parte formalitatis. Quo etenim aliquid magis formale est & actuale, eo causali⁹ & efficacius perhibetur. Propter q̃d ignis inter elemẽta maxime est actiuus. Deus aũt est ens formalissimum, in quo nihil est de entitate aut ꝓprietate materiæ, nihil de potentialitate. Has quatuor rõnes breuiter tangit sanctus Dionysius *S. Dion.* in libro de diuinis nominibus, dicẽs omnia esse in deo, sicut oẽs numeri sunt in unitate, & lineæ in centro, & particularia in uniuersali, corporales quoq; uirtutes in anima. Hæc Aegidius.

Thomas Argenti. ¶Thomas item de Argentina fatetur: Deus omnino omnipotens est, quoniam omnibus modis omnia potest, quia de nõ ente facit ens per creationem, & ex incõpleto completum per ꝓpagationem. Vnum q̃q; completum mutat in aliud per transsubstantiationẽ. Omnipotentiam quoq; suam ostendit in mundi creatione, cuncta uisibilia & inuisibilia ꝓducendo: & indesinenter eam ostendit in uniuersorum conseruatione & gubernatione, atq; in fine eam monstrabit in celerrima mortuorum resuscitatione, in omnium festinãtissima iudicatiõe, & iusta remuneratiõe, atq; in mundi innouatione. sed & in hominibus eam demõstrat, omnem uoluntatem humanam ad libitum immutãdo, flectendo, ac uariis modis afficiendo. Hæc ille.

Scoticę questio. ¶Circa hæc quærit Scotus, an naturali possit ratione ꝓbari, deum esse omnipotẽtem. Quòd sic uidetur: quoniam naturali ratione probatur deum esse infinitæ potentiæ, *Philosop.* quod ꝓbatur 8. Physicorum, & 5. Metaphysicæ: sed potentia infinita est omnipotentia, maxime cum potentia maior nequeat cogitari quàm infinita: omni autem potentia quæ non est, omnipotentia maior potest excogitari. Contra, Nulli philosophi quantumcunq; acuti, cõcesserunt deum esse om̃ipotentem secundum intellectum catholicorum. Ad hoc responderi potest distinguendo, quia omnipotẽs uno modo dici potest agens quod põt in omne possibile mediate uel immediate: & sic conuenit deo, quia in omnem effectum extendit se per modum causæ ꝓximæ uel remotæ naturaliter. Secundo, omnipotens dicitur ꝓprie theologice, ꝓut omnipotens dicit̃ quod põt in omnem effectum immediate, & in quodcunq; possibile, quod non est ex se necessarium, nec contradictiõem includit: sic inquam immediate, ꝙ sine om̃i cooperatione cuiuslibet causæ agentis: & hoc modo omnipotentia uidetur esse credita, non demonstrata de deo. Quamuis enim probari ualeat naturali ratione, summam in deo esse potẽtiam, respectu cuius oĩs aliorum potestas est imperfecta, ita ꝙ hoc est quasi ultimum ad quod poterit ratio naturalis attingere ad cognoscendum de eo: ex hoc tamen cõcludi non põt, omnipotentiam deo cõuenire secundo modo iam tacto: quia quamuis sit ita, nõ tamen est manifestum ꝙ habens causalitatem eminentiorem causalitate causæ secundæ, possit immediate in effectũ immediate correspõdentem causalitati causæ secundæ. Ordo quippe causarum inferiorum & superiorum, hoc non concludit. Nam quamuis habeat causalitatem eminentiorem leone, nõ tamen sequitur quòd possit immediate generare leonem, sicut leo hoc potest. Insuper philosophi posuerunt deum immediate nõ ꝓducere nisi quid perfectum, nec cognouerunt eum contingenter & libere mundum ꝓduxisse, sed quasi naturali quadã necessitate. Hæc Scotus.

Dio. Car. ¶Hæc rñsio uidet̃ ꝓbabiliter posse teneri, certitudinem tamen nõ habet, nec insolubilem probationem. nec sequit̃, philosophi nõ cognouerunt hoc naturali rõne, ergo hoc cognosci non põt rõne naturali. *Philosop.* Nam & Aristoteles in Topicis fatet̃, quęstionem de mundi æternitate esse ꝓblema neutrum. iam'q; ex autoritate eius sexto Ethicorum inductum est, quòd ipse testatus est hoc solum excludi à diuina potentia, quòd ea quæ facta sunt, nõ põt facere facta non esse. nec implicat, effectum causæ secundæ immediate ꝓduci à causa prima. imò quod põt in maius, uidet̃ posse in effectũ minorem. *Algazel.* Algazel quoq; philosophus emanationẽ uniuersorum à deo comparat emanatiõi donorum à datore. *Plato.* Sic & Plato in primo Timæi apertissime docet omnia ꝓfluxisse à deo per uoluntatem. Hæc in tantũ tetigisse modo sufficiat, quia & supra plenius dictum est inde, & in secundo libro amplius habent locum.

QVAESTIO .II.

AMplius quæritur sic, an deus possit ea quæ impossibilia sunt naturæ, et omnem rerum naturalem cursum ordinemq; trāscendunt. ¶Sed ad hoc patet ex inductis responsio, utpote quod ea quæ contradictionem non implicāt, possit omnipotens, qui omnipotentiam suam causis naturalibus & creatis non alligauit: imò qui hoc maximum potuit, scilicet uniuersa creare, naturas rerum & ordinem inter eas instituere potest, de ipsis rebus & in ipsis operari ut libet, supernaturaliter, immediate & imperialiter. Nempe ad cuius imperium de nō esse surrexerunt in esse, ad eius quoque imperium alterantur & operantur supra legem naturæ. Tamen circa hoc quidam philosophi inueniuntur errasse, quemadmodum Commētator, qui octauo Metaphysicæ ait: Omnis alteratio est ab agente aliquo corporali. Ex q̄
Nota Auerrois errorem.
conatur concludere, quod cum deus sit agens incorporale, nulla alteratio possit ab eo fieri immediate in creatura inferiori, sed solum mediante influentia cæli, quod est alterās non alteratum, nec super naturam agere potest.

Tho. Aq.
¶Itaq; circa hoc Thomas hic scribit: In hoc Commentator errauit, imò & quidam philosophi sibi in
Auicenna
hoc contradicunt, ut Auicenna, qui dicit quod materia magis obedit apprehensioni seu conceptui substātiæ separatæ, quàm contrarijs agentibus. Tamen quicquid sit de hoc, de deo firmissime est tenendum, quod eius conceptioni ac iussioni omnis natura creata obedit. Ipse etenim materiæ primæ, imo & omni naturæ creatæ duplices indidit rationes, utpote obedientiales, per quas omnes res natæ sunt deo obedire, ut fiat ex eis quicquid ei placuerit. Indidit quoque eis rationes seminales, puta actiua principia, per quæ naturales exercentur effectus: & supra has operatur deus in miraculis uarijs modis. nec proprie agit cōtra, sed potius supra & præter ratiōes illas seminales: sicut dum corporibus humanis formam glorificationis inducit, similiter quando sine officio naturalium causarum p̄ducit effectum, quem & natura suo ordine potest pro
Johan. 2.
ducere, ut dum aquam repente conuertit in uinum. & tunc proprie non agit contra naturam aut contra rationes seminales, quia non operatur ut causa naturalis actiua, sed tāquam agens extra & supra omnem causam & ordinem rerum. Hæc Thomas.

Richard⁹
¶De hoc Richardus: Natura, inquit, dupliciter sumitur. Primo pro ui rebus insita, qua explent suos na
Naturę duplex cōsideratio.
turales cursus agendo uel patiendo. Sic sumendo naturam, deus multa facit, & plura si uellet faceret, & absolute facere potest contra naturam. Secundo, natura uocatur possibilitas quędam rerum, ut in eis fieri possit diuina uirtute, quod fieri nequit per naturam primo modo acceptam; & contra naturam hoc secundo modo sumptam, deus nō agit nec agere potest, quia hoc possibilis rationem non habet. Sed quia natura communiter sumitur primo modo, idcirco simpliciter concedendum est, quod deus potest facere cōtra naturam. Hæc Richardus.

Diony.
¶Hæc responsio ad prætactam Thomæ responsionem faciliter potest reduci & concordari: quia quod Thomas appellat rationem obedientialem, Richardus uocat naturam secundo modo acceptam. Thomas quoque perhibens supernaturales & miraculosos effectus non fieri contra naturam, sed supra eam, loquitur appropriate & magis subtiliter, Richardus uero affirmans eos fieri contra naturam, extensius sumit hoc quod est esse uel fieri contra naturam, iuxta quem modum loquendi sancti patres sæpe sunt locuti, ut cum super Lucam ait Ambrosius: Contra natu-
Amb. li 4 d sacramē tis ca. 4 et d mysterijs cap. 9 De cō. di. 2. ca. Reuera. 4. Reg. 6. Exodi 7.
ram est, uirginem parere. atque in libro de mysterijs, testatur quod contra naturam ferrum supernatauit mittēte sancto Eliseo lignum in aquam. Vnde & sup Genesim sexto loquitur Augustinus, disputās de mutatione uirgæ in draconem: Nec ista cum fiunt, cōtra naturam fiunt, nisi nobis quibus aliter cursus naturæ innotuit: non deo, cui hoc est natura quod fecit. Cum enim primum deus cuncta creauit, ad utrunque modum res habiles sunt creatæ, tā ad istum modum quo usitatissime temporalia currunt, tam ad illum quo rara & mirabilia fiunt, prout facere deo placuerit quod tempori congruat. Vnde & 9. super Genesim dicit loquens de partu sterilis locutioneq; asinæ, Dedit deus
Nume. 22
naturis quas condidit, ut ex eis hæc fieri possent. neq; em̄ ex eis ipse efficeret, quod ex eis fieri posse non ipse præfigeret.

QVAESTIO .III.

QVæritur consequenter, secundum quas causas iudicandum sit aliquid esse possibile vel impossibile, an scilicet secūdum causas superiores vel inferiores. ¶Videtur quod
Arguit̄ 1. ꝑ veritatē
2.
scd̄m causas inferiores: qm̄ deo qui est causa sup̄ma, nihil est impossibile neq; difficile, nec uerbum nec factū.

¶Item de unaquaq; re iudicādum est secundum ꝓprias & ꝓximas causas, & illæ sunt causæ inferiores.

¶Ad hoc Antisiodorēsis respondet in Summa sua
Antisiod.
libro primo: Circa hoc est triplex opinio. Vna, quod solum illud est possibile absolute, quod fieri potest secundum causas inferiores. Vnde secundum istos uirginem peperisse ē impossibile, quāuis sit uerū. Sed cōtra hoc est quod super illud Apostoli, Stultā fecit deus sapientiā huius mundi, loquitur Augustinus: Sapi-
1. Cor. 1. August.
entia mundi impossibile iudicat quod in naturis rerū non uidet. Hāc sapientiā deus fecit stultā, faciēdo ac declarādo id esse possibile, quod ipsa iudicat impossibile. Alia ergo opinio est, ꝙ omne etiā solum illud ē simpliciter possibile, quod secundum causas supiores est possibile, ita ꝙ sequitur: hoc est possibile deo, ergo est possibile. ¶Sed obijcitur, quia secūdum hoc, uirginem parere est possibile, cum tamen uirgo non ha-
Obiectio. 1
beat potentiā pariendi. ¶Rursus, ex hoc sequi uide
2
retur, ꝙ effectus supnaturales non essent miraculosi, cum sint absolute simpliciterq; possibiles. Hinc tertia opinio est, ꝙ nec tātum secundum causas superiores, nec tātum secundum causas inferiores, sed interdum secundum illas, quādoq; secundum istas dicatur possibile: quia secundum diuersa adiuncta, dictio ista possibile, ꝓ diuersis possibilitatibus copulat. Vnde cū dicitur, deum esse est possibile, possibile copulat ꝓ possi
Impossibile dr̄ facit possibile dupliciter
bili scd̄m causas supiores. Sed cū dr̄, possibile ē cęcum uidere, copulat ꝓ possibili fm̄ causas iferiores: idcirco ē falsa. Et iuxta ista opinionē de⁹ de impossibili facit possibile duobus modis. Primo mō reparādo naturā, sicut in cæco illuminato: & tunc potentia ē miraculo
Johan. 9.
sa, sed actio naturalis. Alio modo dando nouā potē-
Luc. 1. 2.
tiam, sicut contulit uirgini ad cōcipiendum & pariendum, uirginitate manente: tuncq; tā potentia q̄ actio sunt miraculosæ. ¶Verū huic opinioni obijcitur, qa
Obiectio
sicut nihil est album nisi ꝑ albedinem, ita nec possibile nisi ꝑ aliquā possibilitatē: sed uirginē parere semꝑ fuit

possibile, ergo aliqua possibilitate, & non nisi per causas supiores: q̃d concedimus, & secundæ opinioni adhæremus: p quam tamen nõ excluditur id, quod possibile est secundum causas inferiores, cum & omne illud sit deo possibile, quod possibile ẽ inferiorib⁹ causis: & ita deus nõ facit de impossibili possibile. Verba uero Augustini intelligenda sunt, quod deus ostẽdit illud esse possibile: quod antequam fieret, impossibile putabatur: sicq; uirginem parere, ante incarnationem fuit possibile possibilitate increata, sicut & mundum fore, antequã fuit, uerũ fuit ueritate increata. de qua possibilitate nil cognouerunt philosophi. Hæc Antisiodorensis.

Albertus. ¶Porro Albertus uidet secundæ opinioni potius adhærere: Possibile, inquiẽs, semper ponit circa aliqd, atq; secundum formam & naturam illius circa quod ponit, de ipso est iudicandum. Non enim res omnes sunt eodem modo in potẽtia. idcirco possibile dictũ de ipsis, non dicitur modo eodem, sed in eo quod fit, est possibilitas in comparatione ad causam efficientem. Quædam uero nominant possibile ipsius materiæ cum dispositione contraria ad illud quod fert possibile, sicut cum dicit: Virgo potest parere, cæcus potest uidere. & tales uident non eẽ possibiles ante actũ, quoniam simul dat eis actus atq; potentia. Quædã uero ordinantur sub fiendi potentia tantum, sub ipsa uirtute diuina, sicut mundũ est possibile fieri, & omẽ creatum possibile est compleri. In his non supponit possibilitas nisi obedientiæ ad uoluntatẽ creatoris, nõ cum aliquo ad contrarium disponente. ideo concedũtur illæ esse possibiles potentia efficientis tãtum, quãuis minus proprie potentia efficientis dicat possibilitas. imo magis pprie uocat cõpleta potestas. Possibilitas uero materiæ impfecta est. potentia autem ẽ ad utrunq; communis. Itaq; mihi apparet q istæ sint falsæ, uirgo potest parere, cæcus potest uidere: quia uirtute nominis circa quod ponitur potẽtia, significatur dispositio & necessitas ad contrarium eius quod dicitur fieri. Vnde talia posita in actu, non inferũt suas potentias ante actum in actu præterito, quoniam ante actum nullam habuerũt potentiam ad illum actum. Quidam uero aliter dicunt, utpote possibile & necessarium uariari secundum sciẽtias, ita q in naturali scientia dicatur possibile secundum causas inferiores, in theologia uero secundum causas superiores, quod nõ uidet, qa simpliciter possibile, est ubiq; possibile. & idẽ est de necessario & possibili. Hæc Albertus.

Augustin. ¶Videt autem in hac re positio illa Antisiodorensis rationabilior esse, & præinductis uerbis Augustini amplius consonare, in quibus iam dictum est, Dedit deus naturis quas condidit, ut ex eis hęc fieri possent. Neq; eñ ipse deus ex eis efficeret quod ex eis fieri posse non ipse præfigeret.

Obiectio. Si autem distinguendo quis dicat, aliquid eẽ possibile seu impossibile dupliciter, utpote naturaliter & supnaturaliter, faciliter pateret responsio.

Thomas. Impossibilitas duplex. ¶At uero Thomas respondet: Aliquid dicit impossibile dupliciter. Primo absolute, ut quę contradictionẽ includunt. & taliter impossibilia, sunt simpliciter impossibilia, & non p respectum ad causas supiores uel inferiores. Secundo aliquid est impossibile, quod quantum in se est, non est impossibile, nec ratiõem impossibilitatis includit, sed in ordine ad aliud. & in istis est distinguendum, quia possibile dicit secundum potẽtiam actiuam & passiuam, & utroq; modo aliquid appellat possibile & impossibile simpliciter ad suam causam pximam actiuam uel naturalem, cuius conditiones sequitur eius effectus. Verbi gratia, Materia remota statuæ est terra & aqua, pxima uero materia cuprum aut lignum. & dicimus statuam fieri posse ex cupro, non ex terra. Hoc quippe solum est eẽ in potẽtia in aliquo absolute, quod potest educi de materia uno motore, ut 9. Metaphysicæ dicitur. Philosop. Dicendum ergo q omnes effectus qui sunt ipsius dei, non p causam secũdam mediam, ut creatio, iustificatio, glorificatio, iudicandi sunt possibiles & impossibiles secundum causam superiorem diuinam. Nihilominus aliq eorũ possunt iudicari possibiles secundum causas passiuas inferiores, qui scilicet in inferioribus habent causas receptiuas, sicut corpus organizatum se habet ad animam, & liberum arbitrium ad gratiam. Illi autem effectus, qui nati sunt esse ex causis inferioribus, pximis actiuis & passiuis, iudicandi sunt possibiles uel impossibiles secundum causas inferiores, sicut in uisione cæci, resurrectioneq; mortui. Vita enim & uisio sunt effectus immediati causarum inferiorum, puta formarum corpori unitarum. Hæc Thomas in Scripto.

Richard⁹. ¶Insuper responsio Richardi ad istud, uidetur plana, Antisiodorensiq; consona. Ait nanq;: Illud est possibile simpliciter, quod contradictionem non implicat. Eo etenim ipso q extrema contradictionis repugnantiam non includunt, nata sunt quantum ex parte ipsorum est, p aliquam coniungi potentiam, nisi ex parte potentiæ sit defectus. Et quia diuina potentia nullum prsus habet defectum, ideo quicquid cõtradictionem non implicat, subest diuinæ potentiæ. Loquendo autem de possibili secundum comparationẽ ad aliquam causam, sic illud est possibile secundũ causam inferiorem, sup quod potest causa inferior: & possibile secundum causam superiorem, sup quod potest causa superior, siue sup illud possit causa inferior, siue non. Nam pluuiam fore, possibile est secundum causam supiorem, quamuis sit etiam possibile secundum causam inferiorem. Animam uero creari, uirginẽ parere, mortuum resurgere, ita sunt possibilia secũdum causam superiorem, q non sunt possibilia secundũ causam inferiorem. sicq; omne illud sup quod potest causa superior tãtum, uel causa supior & inferior simul, ẽ simpliciť & absolute possibile, quãtũ ẽ ex parte sua. aliť sup ipm non posset nec cã supior, nec cã inferior. Hæc Richardus. Cuius rñsio uera & plana censetur.

Alexãder. ¶Præterea doctor irrefragabilis de hac materia exquisitissime scribit, & alioꝝ opiniones elucidat, atq; quid ueritatis in eis contineat õndit, ipse uero magis uidet consentire positioni, quæ in fine respõsionis Alberti iam tacta est, utpote aliquid dici possibile uel impossibile secundũ sciẽtiã naturalẽ uel secundũ sciẽtiã theologicã. Sic etẽm ait: Sicut ascẽdunt scientiæ, ita & nomina. & quia theologia cõsiderat causam supremam, idcirco in ea possibile perhibetur, quod diuinę potestati subijcitur &c. ut supra.

¶Bonauẽtura q̃q; hinc scribit satis plixe, sicut Aegidius: & plura inducere, forsan obrueret atq; confunderet aciem mentis magis q̃ illustraret. idcirco ptrãseo. Diuersitas etiam opinionum magis uidetur in diuersa nominum acceptione consistere q̃ in re.

Henrici q̃stiões aliq̃. ¶Præterea Henricus in Quodlibetis suis tres mouet quæstiões istã materiã cõcernẽtes. 11. nanq; q̃dlibeto quærit, utrũ deus posset facere q̃d nõ decet, uel q̃d

Questio. eū nō decet. Tertiodecimo q̃dlibeto sciscitat̃, utrū de⁹ posset facere lapidē seu aliud corpus extra cælū, ita q̃ nō tãgeret cælū. Quintodecimo q̃dlibeto interrogat, an deus posset facere uacuum esse. Ad primum respōdet, De utili & honesto dubitatio est, an om̃e utile sit honestum, & econuerso. De honesto autem determinat Tullius, quod ex quatuor cōstetur uirtutibus cardinalibus. In omnibus enim uirtutum operibus consistit honestum, ideo omne quod utile est ex sua natura simpliciter, est honestum, cum uirtus consona sit naturæ. Nō sic autem est de utili ex tempore quod cōmodum appellatur, quod in prauis hominibus pugnat cum honesto. Quod enim est turpe, quamuis sit utile, non tamen est eligendum, quia secundum rationem hoc fieri nequit. Cum q̃ deus nil agat ꝓpter utile quod dicitur commodum, imo omnia secūdum rectam efficiat rationem, constat quod in dei opere idē sint honestum atq̃ expediens. Nullatenus igitur facere potest, quod non est decens aut decorum siue honestum. Deniq̃ factum aliquod dicitur decens siue honestum duplici ratione. Primo, ex ordine suo ad facientem. Secundo, ex ordine suo ad aliud factum. Secūdum primum ordinem bonus & sapiēs nunquam facit, nisi quod suum condecet statum, & honestum sit fieri: sicut rex sapiens tabernam cum ribaldis non intrat, sic & sapientissimus deus nec facit nec facere potest quod eum non decet. Iuxta secundum ordinem adhuc dupliciter dicitur quid decens siue honestum, ut patet ex suo contrario, scilicet indecente & inhonesto: quod uno modo dicitur tale, secundum aliquem ordinem particularem ad causam particularem & ad particularia facta. alio modo secundum ordinem uniuersalem, ad uniuersalem aliquam causam, & uniuersaliter ad om̃ia alia. Primo modo inhonestum est aliquod malum pœnæ, ut q̃ aliquis sit cæcus, sicut is de quo fertur in Iohan. Hoc quippe inhonestum & indecens fuit quo ad merita sua, quia (ut legitur ibi) nec ipse nec parentes eius id meruerunt. Indecens quoq̃ fuit in ordine ad alios sensus, quemadmodum indecens esset quod patibulum statueretur in medio fori ciuitatis, in qua ciues non promeruerunt hoc ipsum. Secundo modo nihil est inhonestum nisi malum culpæ. Nullum etenim malum pœnæ contingit in parte, quod non congruit uniuerso, habeatq̃ iustam & rationabilem causam, quamuis nobis freq̄uēter incognitam. sic q̃ decens & honestum fuit quod ille cæcus nasceretur, quia ex hoc aliquid decens & honestum ē cōsecutum, uidelicet glorificatio dei, ipso illuminato. Secundo modo dico quod deus nō potest facere, quod non decet facere eum, sed nec potest peccare: attamen facere potest indecens primo modo, quod decens est & honestum per oppositionem ad indecens modo secundo, non tamen sub ratione indecentis, uidelicet respiciendo ad causam particularem & ordinem inferiorem: sed sub ratione decentis, respiciendo ad ordinē uniuersalem & causam superiorem ac generalem, sic q̃ fuit causa cæcitatis in cæco illo. Itaq̃ absolute dico, q̃ deus nullo modo facere potest quod secundum nullū ordinem deceat eum, imo quicquid facit, decet eū facere: & quicquid facere potest, si faceret, facere eum deceret, & non nisi secundum decentem faceret ordinem. Vnde si de potentia absoluta potest Petrum damnare & Iudam saluare, hoc non est nisi quia deceret eum hoc agere secundum aliquem iustitiæ ordinem, si faceret hoc, nec aliter potest hoc. Sic q̃ nihil potest deus facere de potētia absoluta, quin illud possit facere de potentia ordinata: q̃uis secundum alium ordinem q̃ sit ordo propter quem dimittit seu omittit hoc facere, ita tamen q̃ semper facit id quod melius rationabilius q̃ consistit, aspiciendo ad totius ordinem uniuersi, secundum quem multa non facit quæ facere posset. Hæc Henricus ad primum.

Questio

Questio

Cicero.

Honestū sumitur bifariam.

Iohan. 9.

Nihil inhonestum nisi malū culpę.

¶Insuper ad secundum respondet: Deus facere potest corpus quodcunq̃ extra mundum seu extra ultimum cælum, quemadmodum fecit terram infra cęlū & ultimum cælum in nihilo, id est, in non ente seu nō in aliquo. Non enim extra illud fuit aut est dimensio separata, in qua recipi ualeat aut locari, iuxta quē modum scriptum est in libro Iob: Deus appendit terram super nihili. Omnino uidelicet, quia non super plenū quod est aliquid per se, ut corpus dimēsionatum, nec sup uacuum. ¶Sed obijci potest, quia corpus illud non distaret à cælo, ergo tangeret cælum. Dicendū q̃ aliqua contingit distare dupliciter. Primo p se, utpote distantia positiua. Alio modo per accidens, utpote quoniam iuxta ea uel inter ea potest esse aliquid dimensionatum, p quod possit illoꝝ aduerti distãtia, & sic inter illa esset distantia. Hæc idem ad secundum.

Iob. 26.

Obiectio

Distantia duplex.

¶Quo circa posset inquiri, an lapis extra mundum sic factus, in nihilo quiesceret, an moueret: & si moueret, quo moueretur, an ad centrum mundi, etiã si imaginemur q̃ sub mundo sit factus, ita quod naturaliter ascenderet.

Questio

¶Circa tertium, scilicet an deus posset facere q̃ uacuum sit, arguit sic: Deus potest nudare materiã à forma substantiali & quantitate, & sic nudatã conseruare. Potest em̃ uim suam conseruatiuã abstrahere à forma substantiali & quãtitate, & nō à materia. hoc itaq̃ facto, necessarium erit uacuum esse, uel erit motus in instanti, quia spatium quod fuit occupatum quantitate, illa destructa, uacuū remanebit, uel ab aere circunstante replebitur & occupabitur in instãti. In cōtrariū est, q̃a si deus pōt facere uacuū eē, pōt facere q̃ cōtradictoria simul sint uera, uidelicet q̃ partes cōtinentis uacuū, eēnt simul & nō simul: eēnt inq̃ simul, q̃a ip̃am nihil est mediū. Nihil em̃ inter eas ē mediū nisi uacuū, & uacuū nihil ē sc̄dm philosophū 4. Physicoꝝ. Itē partes illius cōtinētis nō eēnt simul, q̃a distarēt ab inuicē, & uacuū eēt inter easdē. Materia q̃q̃ manens est inter eas, nec ante materiæ denudationē erãt simul, nec ex illius denudatiōe aliq̃d factū est circa ipsas. Hæc quæstio (ut puto) ideo mota est, q̃a nup q̃dã posuit q̃ materia nō pōt eē sine forma substãtiali & quãtitate, & q̃ deus nō pōt hoc facere, cuius oppositū aliàs determinaui: & idcirco ille sic posuit, q̃m sequeret̃ aut uacuum eē, aut motum fieri in instãti. Ad q̃d dico, q̃ q̃uis aliàs impossibile eēt materiam sic nudari, tñ hoc dicere ex hac rōne ē debile, insufficiēs q̃ motiuū. Simili etem̃ rōne sequeret̃, q̃ deus nō posset totalit̃ annihilare aliq̃d corp⁹ cōtētū infra cęlū & terrã, imo nō solū hoc posset, sed etiã integrū aeris elemētū, & cū hoc cōtinere ignē elemētarē ne rarefactiōe descēderet: terrã q̃q̃ & aquã, ne rarefactiōe ascēderet. Verūtñ isto admisso, difficultas remanet argumēti, q̃a in tali casu aut uacuū esset, aut instãtaneus motus. sed nō puto q̃ aliq̃s catholic⁹ potius debeat negare deū posse p̄fata corpa annihilare, q̃ uacuū posse eē, & deū facere posse q̃ uacuū sit. Ad ꝓpositã igit̃ q̃stionē r̄ndeo, q̃ deus si uellet, posset fa-

Philosop.

cere uacuũ eẽ, etiã sic ꝙ pseuerasset in esse absq; omni spatij separatiõe & repletiõe, q̃uis natura facere id nõ possit: qa nec materiã põt nudare, nec corpus annihilare, sine quibus uacuũ fieri neqt, nec põt habere esse sicut res p se existẽs, & p se esse ꝓductum. ꝓpter q̃d ponebant philosophi uacuum eẽ non posse. & bñ ꝓbat philosophus ꝙ sic esse nõ ualeat, tñ possibile ẽ uacuũ esse posse deo agente, sicut ens q̃ddam p accidens p modum iam tactum, & alibi plenius declaratũ. Nec ex hoc seqtur cõtradictoria simul esse. Nã q̃uis in tali casu partes continentis nõ distent ab inuicem p aliquod medium positiuum, & q̃d sit ens per se, distãt tñ per uacuum, quod est ens p accidẽs & priuatiuũ. Hæc Henricus. Cuius solutionem recitatiue induco, qa magni aliqui aliter sentiunt non solum in ista conclusiõe, sed in hoc quoque ꝙ dicit materiam præfato modo posse nudari.

Dionysi⁹

¶ Similiter obijci posset contra id quod in præcedentis quæstionis scribit solutione, exponendo illud beati Iob, Deus appendit terrã super nihili, id est, sup non plenum &c. Manifestũ est nanq;, ꝙ terra non est posita aut fundata sup nihil, cum sit in medio elementorum, nec in regione elementari est tale nihil aut uacuum. omnes autem partes terrę naturaliter inclinantur & tendunt ad cẽtrum, nec doctor tantus hoc ignorauit, quamuis uerba sic sonent. uel forsitan alium intellectum prætendebat in ipsis. Dicitur autem terra fundata seu appensa super nihili, iuxta modum loquendi scripturæ, qua loquitur iuxta æstimationem uulgarium, qui opinantur infra terram nil esse, uel qa id quod sub terra est, non eam sustentat ita quod sup illud qescat: qa nec aer nec aq̃ hoc agere posset. sed quo ad hoc, illud se habet ut nihil. Iuxta præfatum illum modum loquendi scriptum est in Isaia: Deus expandit cælum quasi tabernaculum ad inhabitãdum. ubi Septuaginta pro tabernaculo transtulerunt cameram, quasi cælum semicirculus esset, & ita exponit super Isaiam Ambrosius.

Obiectio
Iob. 26.
Terra cur dicatur fundata sup nihili.
Isaie. 40.
Ambrosi.

¶ Amplius quæritur hic, an in deo sint tantum una potentia uel plures. Videtur quod plures, quia in eo sunt intellectus & uoluntas. potentia quoque generatiua & spiratiua, item potentia ordinata & absoluta. In Psalmo quoque cantatur, Quis loquetur potentias domini? Respondendum quod cum in simplicissimo deo sint idem essentia & potentia, in deo non est realiter nisi una potentia, sicut & una essentia. Nam & potentia appellatur id quod est immediatũ agendi principium. hinc sicut diuina essentia una est, pluralitatem quandam habens rationum secundum distincta attributa quæ ei conueniunt, ita potẽtia dei in se una est re, tamen secundum diuersas rationes attributorum, pluralitatem accipit rationum. Cuilibet enim attributo conuenit potentiæ ratio, secundum quod competit ei esse principium actiõis. & quia operatio dei est sua essentia, idcirco etiam quo ad hoc, est una in deo potentia, tamẽ diuersimode significata & nominata: imo & interdum pluraliter dicta secundũ distinctionem attributalium rationum & diuersitatem effectuum, qui simpliciter plures sunt. Per quod patet ad obiecta solutio. Intellectus etenim & uoluntas non distinguuntur in deo realiter, similiter nec absoluta & ordinata potentia. Potentia quoque generatiua & spiratiua quantum ad id quod essentialiter absolute q; dicunt, nõ distinguuntur realiter, ut supra ex p̃ssum ẽ plenius. Hęc Thomas in Scripto. Idẽ Aegidi⁹.

Questio.
Psal. 105.
Ad argumenta.

¶ Præterea Richardus hic quærit, utrum deus dicatur omnipotens, quoniam omnia potest quæ uult se posse. Videtur quod non, quia omnes beati possunt omnia quæ uolunt se posse, cum habeant omnia quæ se uolũt habere, ut decimotertio de Trinitate loquitur Augustinus. Dicendum quod deus uere omnipotens est, & potest omnia quæ se uult posse. sed ipsum posse omnia quæ uult se posse, non est pręcisa ratio omnipotentiæ suæ. sed idcirco omnipotens nuncupatur, quoniam potest omnia possibilia absolute, hoc est, omnia quæ contradictionẽ non implicãt. Hæc Richardus.

Richardi questio.
Augusti.

¶ Postremo sciendum quod diuersi diuersum habent modum loquendi de his, quæ supernaturaliter miraculoseve fiunt. Vnde Alexander & Thomas de Argentina affirmant: Quędam fiunt supra naturam, aliqua præter naturam, nonnulla contra naturam. Supra naturam sunt illa, quibus non est simile in natura nec in naturæ potentia, ut uirginem parere. Contra naturam sunt, quæ fiunt usu naturæ contrario, attamen terminantur ad conforme naturæ, sicut illuminatio cæci. At præter naturam sunt, quæ fiunt ordine consimili ipsi naturæ, non tamen per naturæ principium, sicut uirgæ mutatio in serpentem: quia hoc fieri potuisset ordine & causalitate naturæ per diuturnam putrefactionem, cum ibi rationes fuerint seminales. tamen quoniam ibi non fuit naturæ operatio, miraculum fuit. Qualiter autem in his alij alium habeant modum loquendi, patuit paulo ante.

Dio. Car.
Supra naturã q̃ fiãt
Contra naturam.
Præter naturam.

Opinio quorundam, dicentium deum nil posse nisi quod facit.

Distinctio XLIII. A

QVidam tamen de suo sensu gloriantes, dei potentiam sub mensura coartari conati sunt. Cum enim dicunt, hucusque potest deus, & non amplius: quid hoc est aliud, quàm eius potentiam (quæ infinita est) concludere & restringere ad mensuram? Aiunt enim, non potest deus aliud facere quàm facit, nec melius facere id quod facit, nec aliquid prætermittere de his quæ facit. Istam'q; prauam suam opinionem uerisimilibus argumentis causisq; commentitijs, necnon & sacrarum autoritatum testimonijs munire conantur, dicentes: Non potest deus facere nisi quod bonum & iustũ est fieri, non est autem iustum & bonum fieri ab eo nisi quod facit. Si enim aliud iustum est & bonum eum facere quàm facit, non ergo facit omne quod iustum est & bonum est ei facere: sed quis audeat hoc dicere?

Rõ illorũ prima.

Secunda ratio. B

Addunt etiam: Non potest facere nisi quod iustitia eius exigit, sed nõ exigit eius iustitia ut faciat nisi quod facit, non ergo potest facere nisi quod facit. Eademq; iustitia exigit, ut id non faciat quod non facit. Non autem potest facere contra iustitiam suam. Nõ ergo potest aliquid eorum facere quæ dimittit.

Responsio ad prius dictum C

His aũt rñdemus duplicẽ uerborũ intelligentiã aperientes, & ab eis inuoluta euoluẽtes, sic: Non potest deus facere nisi quod bonũ est & iustũ. i. nõ potest facere nisi illud: quod si faceret, bonũ & iustum esset: uerũ est, sed multa põt facere quæ nõ bona sunt nec iusta: qa nec sunt, nec erunt, nec bñ fiunt, nec fient, quia nunq̃ fient. Item quod secundo propositum fuit, non põt facere nisi quod iustitia sua exigit, & nõ põt id facere quod iustitia sua exigit ut non fiat. Dicimus quia exactionis uerbum de deo cõgrue non dr̃, nec proprie accipitur. Et in illis locutionibus duplex est sensus. Si enim intelligas, non potest facere nisi quod sua iustitia exigit. i. nisi quod uolũtas sua iusta uult, falsum dicis. Iustitia enim dei ipsius æquissima uolũtas accipitur, qualiter accipit Augustinus illa uerba domini, in Genesi loquentis ad Lot: Non possum quicquam facere donec illo introeas, exponens: Non posse, inquit, se dixit, qd sine dubio poterat per potentiam, sed non poterat per iustitiã: quasi poterat quidem, sed nõ uolebat: & illa uoluntas iusta erat. Si uero per hæc uerba intelligis eum nõ posse facere nisi illud quod si fieret, iustitiæ eius conueniret, uerum dicis. Similiter distingue illud, Nõ potest facere quod sua iustitia exigit, ut non faciat. i. non potest facere id quod ipse qui est summa iustitia, non uult facere: falsum est. Si autem his uerbis intelligas eum nõ posse facere id quod iustitiæ eius conuenire non potest, uerum dicis.

Responsio ad id qd secũdo dictum est.

Gene. 19. c

Tertia illorum ratio. D

Addunt quoq; & alia, dicẽtes: Non potest deus facere nisi quod debet, non autem debet facere nisi quod facit. Si enim debet alia facere, non ergo facit om̃e quod debet. Si uero facit omne quod debet, non potest facere nisi quod debet, non ergo potest facere nisi quod facit. Item, aut debet dimittere quod dimittit ne faciat, aut non debet. Si non debet, non recte dimittit: si uero debet dimittere, ergo nõ debet facere. Si autem non debet nec decet, nõ oportet eum facere: & si non decet nec oportet eum facere, ergo non potest facere. Non ergo potest facere nisi quod facit, nec potest illud dimittere quod facit quin faciat, quia debet illud facere: & quod debet facere, non potest illud dimittere. Sed (ut mihi uidetur) hoc uerbum, debet, uenenum habet. Multiplicem enim & inuolutam continet intelligentiam: nec deo proprie competit, qui non est debitor nobis, nisi forte ex promisso. Nos uero ei debitores sumus ex commisso. Vt autem uenenum euacuetur, distingue uerbi sensum. Non potest deus facere nisi quod debet, id est, nisi quod uult, falsum est. Sic enim potest ipse dici debere aliquid, quia uult illud. Si autem dicatur, non potest nisi quod debet, id est, non potest nisi illud, quod si faceret, ei bene conueniret, uerum est. Addunt quoque illi, dicentes: Nihil facit aut dimittit nisi optima & rationabili causa, licet nobis occulta sit, secundum quam oportet eum facere ac dimittere quæ facit uel dimittit. Ratio enim penes eum est, qua illa facit & illa dimittit: quæ ratio æterna est & semper manens, præter quam non potest aliquid facere uel dimittere. Illa ergo manente, non potest quod facit dimittere, nec quod dimittit facere: & ita non potest facere nisi quod facit. Et ad hoc respondemus, ambiguitatem locutionis determinantes. Cum enim dicitur, ratio uel causa optima penes deum est, qua facit cuncta quæ facit, & dimittit ea quæ dimittit, uerum quidem est: quia in eo uoluntas est æquissima & rectissima, qua facit & dimittit quæ uult, contra quam facere non potest, nec præter eam facere potest. Nec utiq; contra eam faceret, nec præter eam, si ea quæ facit dimitteret, uel quæ dimittit faceret: sed eadem manẽte ratione & causa, alia potuit facere & ista dimittere. Licet ergo ratio sit penes eũ qua alia facit & alia dimittit, potest tñ secundum eandem rõnem & dimittere quæ facit, & facere quæ dimittit. Ipsi etiam addunt: Ratio est eum facere quæ facit, & non alia; & non potest facere nisi quod ratio est eum facere, & ita nõ po

Responsio

Deus nobis debitor ex p̃missio: nos debitores ex cõmisso

Quarta illorum ratio.

Responsio.

Adhuc addũt q̃stionem.

test facere nisi quod facit. Item ratio est eum dimittere quod dimittit, & non potest non dimittere quod ratio est eum dimittere, & ita non potest non dimittere quod dimittit. Et ad hoc dicimus, locutiones ambiguas esse, & ideo determinandas. Si enim cum dicitur, nō potest facere nisi quod ratio est eum facere, intelligas eum non posse facere, nisi ea quæ rationabilia sunt, & ea quæ si fierent, rationabilia essent, uerus est sensus. Si autem intelligas eum non posse facere alia rationabilia & bona nisi ea quæ uult & facit, falsus est intellectus. Item aliud adiungunt, dicētes: Si potest deus aliud facere quàm facit, potest ergo facere quod nō præsciuit: & si potest facere quod non præsciuit, potest sine præscientia operari: quia omne quod facturum se præsciuit, facit: nec facit aliquid quod non præsciuit. Quod si præter scientiá eius aliquid fieri impossibile est, omne ergo quod præscitum est, fieri necesse est: ergo aliud fieri q̄ fit, nulla ratione possibile est, ergo non potest à deo fieri nisi quod fit. Hæc autem quæstio de præscientia, facile determinari potest per ea quæ superius dicta sunt, cum de præscientia ageretur.

Responsio.

Alia illorum ratio

Autoritatibus utuntur in assertionem suæ opinionis. E

Psal. 63. b
Augu. de symb. li. 1. cap. 1.

His autem illi scrutatores, qui defecerūt scrutantes scrutinia, sanctorum annectūt testimonia. Dicit enim Augustinus in libr. de symbolo: Hoc solum non potest deus quod non uult, per quod uidetur non posse facere aliquid nisi quod uult, sed non uult nisi quod facit: & ita uidetur non posse nisi quod facit. Illud autem ita intelligendum est, Id solum non potest deus quod non uult, scilicet se posse. Idem in septimo libro confessionum ad deū loquens, ait: Nec cogeris inuitus ad aliquid, quia uoluntas tua non est maior q̄ potentia: esset autē maior, si teipso tuipse maior esses. Ex hoc uidetur quod deus non possit plura quàm uult, sicut non uult plura q̄ potest. Sicut enim uoluntas non est maior potentia, ita nec potentia maior est uoluntate. Ideoq; sicut plura non uult q̄ potest, ita eum non plura posse quàm uelle dicunt. Sed ad hoc dicimus, quia nec uoluntas potētia, nec potentia uoluntate maior est: quia una & eadem res est potentia & uolūtas, scilicet ipse deus: qui esset maior seipso, si uoluntas maior esset potentia, uel potentia uoluntate. Nec hac autoritate negatur deum plura posse q̄ uelle, quia plura sunt subiecta eius potentiæ q̄ uolūtati. Fateamur itaq; deum plura posse facere quæ non uult, & posse dimittere quæ facit. Quod ut certius firmiusq; teneatur, scripturæ testimonijs asseramus, deū plura posse facere q̄ faciat. Veritas ipsa secundū Matthæum ait: An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plus q̄ duodecim legiones angelorum? Ex quibus uerbis patenter innuitur, q̄a & filius poterat rogare quod non rogabat, & pr̄ exhibere quod non exhibebat. Vterq; ergo poterat facere quod non faciebat. Augustinus etiam in Enchiridio ait: Omnipotentis uoluntas multa potest facere quæ non uult, nec facit. Potuit enim facere ut duodecim legiones angelorum pugnarent contra illos qui Christum ceperunt. Item in eodem: Cur apud quosdam non factæ sunt uirtutes, quæ si factæ fuissent, egissent illi homines pœnitētiam, & factæ sunt apud eos qui non erant credituri? Tunc non latebit, quod nunc latet. Nec utique iniuste deus noluit saluos fieri, cum possint salui esse si uellent. Tunc in clarissima sapiētiæ luce uidebitur, quod nunc piorum fides habet antequam manifesta cognitione uideatur, quàm certa & immutabilis & efficacissima sit uoluntas dei, quæ multa possit & non uelit, nihil autem quod non possit uelit. Idem in libr. de natura & gratia: Dominus Lazarum suscitauit in corpore. Nunquid dicendum est, non potuit Iudam suscitare in mente? Potuit quidem, sed noluit. His autoritatibus alijsque multis aperte docetur, quod deus multa possit facere, quæ non uult, quod etiam ratione probari potest. Non enim uult deus omnes homines iustificare, & tamen quis dubitat eum posse? Potest ergo deus aliud facere quàm facit: & tamen si aliud faceret, alius ipse non esset. Et potest aliud uelle quàm uult, & tamen eius uoluntas nec alia, nec noua, nec mutabilis aliquo modo potest esse. Quod & si possit uelle quod nunquam uoluit, nec tamen nouiter nec noua uoluntate, sed sempiterna tantum uoluntate uelle potest. Potest enim uelle, quod ab æterno potest uoluisse. habet enim potētiam uolendi & nunc & ab æterno, quod tamen nec modo uult, nec ab æterno uoluit.

Augu. 7. cfes. c. 4. b

Responsio.

Mat. 26. c

August. in Enchiri. capit. 96.

Aug. ibid. cap. 95.

Augu. de natura & grã ca. 7.
Iohã. 11. f

SVMMA DISTINCTION. XLIII.

HIc Magister opinionem narrat quorūdam erroneam, qui dixerunt deum non posse facere nisi ea quæ facit, nec potuisse fecisse, nisi q̄ fecit, nec posse facere in futurū, nisi q̄ facturus est, nec posse omittere ea q̄ facit: & sic miseri isti libertati ac dñationi, oīpotentiæ q̄q; seu potius infinitæ potentiæ supergloriosissimi dei multipliciter derogabant, quorum motiua & persuasiones ponuntur in litera ac soluuntur. Alexander uero plenissime ponit ea, discutit, soluit atq; confutat.

QVAESTIO I.

Arguitur primo contra veritatem

QVæritur ergo hic primo, **Utrum potentia dei sit infinita.** ¶Videtur q; non, quia perfectio rei dependet à suo fine, uel cōsistit in fine suo. Cū ergo deus sit perfectus, uidet̄ habere finem & esse finitus.

2. Philosop.

¶Scdo, q̄a 3. Physicorū habet, q; infinitū est imperfectū, & habet rōnem partis atq; materiæ, ergo nō cōuenit deo.

3.

¶Tertio, deus plene & p̄fecte cōprehendit seipm, ergo est sibijpsi finitus: qm̄ omne cōphensum, infra cōprehendentis terminos continetur ac clauditur.

4.

¶Quarto, finiti & infiniti nō cōsistit, p̄portio, sed oīs causa est suo effectui proportionata. cū ergo diuina potētia sit prima oīm causa, uidet̄ suis effectibus p̄portionata, nō infinita.

Albertus. Infinitū multifariam accipi.

¶Ad hoc rñdet Albertus: Infinitum multipliciter dr̄. Primo negatiue pro non finito, & ita si uis fiat in nomine, deus dici pōt infinitus. i. nō finitus. Punctus quoq; & q̄dam causata dicūtur sic infinita. aliter tñ deus q̄ illa.

Deus infinitus tripliciter.

Nā deus dr̄ infinit⁹ tripliciter, quia nec intellectu finit̄, nec loco nec tempore. Nō inquam finitur intellectu definiente, cuius est definire: q̄a circūspicit totā rē p̄ terminos suę essentię. sicq; solus deus definit se, q̄a nil sui suū latet intellectū, & q̄tū ad hoc, nō dr̄ sibijpsi infinitus, quia cognoscit se tā perfecte, sicut ex sua cognoscibilis est natura. Secūdo, infinitū sumitur prout 3. physicorū à philosopho diffi-

Philosop.

nitur, dicente: Infinitū ē, cuius quātitatē accipientibus semp̄ est aliq̄d extra accipere. & hoc pōt dici dupliciter. Primo scdm passiuā potētiā, & sic est in cōtinuo & discreto. Scdo penes actiuā potentiā, sicq; cōuenit diuinæ potētiæ: qm̄ sicut infinitū in cōtinuo consideratur secundū diuisionem in partes semper diuisibiles ultra, sic infinitū in actiua potentia est non stare aut terminari in quocūq; effectu, sed ultra omnē magnitudinē multitudinēq; effectuū se posse extendere, quantū ex parte ipsius ē. Hæc Albertus.

Thomas.

¶Circa hæc loquitur Thomas: Infinitū dupliciter dicitur, scilicet priuatiue & negatiue. Priuatiue non conuenit deo, cui proprie loquēdo nil conuenit priuatiue, ut dictū est añ, sed negatiue conuenit deo. Aliqui aūt accipiētes finitū & infinitū, solū ut sunt passiones seu proprietates quanti, non potuerunt in deo inuenire infinitatē, nisi secundū quod inueniebant rōnē quātitatis uirtualis. Vnde dicebāt deū esse infinitū, qm̄ uirtus est infinita. Hinc quidā negabāt dei essentiā esse infinitā in rōne essentię cōsideratā, & sic eā à sanctis asserebāt uideri. sed illud erroneū est. ideo aliter est dicendū, q; scilicet (scdm phi-

Philosop.

losophū 5. Metaphysicæ) finis seu terminus multipliciter dicitur. Vno mō terminus quātitatis, ut pūctus. sicq; à positione & priuatione talis finis, dicūtur finitū & infinitū, prout passiones sunt quātitatis, nec sic sunt in rebus incorporeis. Alio modo dicitur finis, quantū ad essentiā rei sicut ultima differentia cōstitutiua est, ad quā terminatur essentia speciei. Vñ id quod significat essentiā rei, uocatur diffinitio & terminus. sicq; dicitur unūquodq; finiri per id quod determinat & cōtrahit eēntiā eius, queādmodū natura generis quę de se ē ad multa indifferēs, finitur per differentiā. materia q̄q; prima, quæ ex se indifferēs est ad oēs formas, propter quod & quodāmodo infinita uocatur, per formā finitur. Similiter forma quæ quantū in se est, potest perficere diuersas materiæ partes, finitur per materiā in q̄ recipitur. atq; à talis finis negatione, diuina eēntia dicitur infinita. Oīs etem̄ forma si abstracte sumatur in propria ratione, quandā habet infinitatē, sicut in albedine abstracte accepta, ratio albedinis non ē finita ad aliquid, tñ ad certū gradū perfectionis & entitatis determinata ē. sed ratio coloris ratioq; eēndi in ea determinātur, & ad certā speciē contrahūtur. Hinc illud quod habet esse absolutū & in nullo receptum neq; cōtractū, imo quod est ipsum suū esse, hoc est simpliciter ac perfectionaliter infinitū, ita q; eius eēntia, eiusq; bonitas, potentia & quicquid in eo est, est infinitū. & hoc expresse dicitur in libro de Causis, q; primū habet uirtutē simpliciter infinitā, qm̄ ipsum est sua uirtus.

Obiectio diluitur

Nec obstat q; plene cōprehendit seipm̄. De ratione nāq; cōprehensionis sunt duo. Vnū est, q; finis rei apprehendatur & contineatur infra comprehēdentē. sicq; infinitum nullo modo comprehēditur neq; à finito, neq; ab infinito, qm̄ finē non habet. Aliud ē, q; nihil sui sit extra comprehensorē, & sic infinitū seu deus immensus comprehendit seipsum. Hæc Thomas in Scripto.

articul. 1.

¶Hinc in prima parte Summæ quęstione septima: Antiqui, inquit, philosophi attribuebant infinitatem primo principio, quia uidebāt cuncta indesinenter ab illo effluere, ut dicitur 3. Physicorū. & sicut errauerūt

Philosop.

circa primum principium, ita & circa infinitatē ipsius. Nā primum principium putauerunt esse materiā. ideo primo principio attribuerunt infinitatē materialē, dicentes aliquod corpus infinitum eē primum rerū principium. Considerādum est ergo, q; aliquid dicitur infinitum, quia non finitur. Finitur autē materia per formam & econtra, sed differenter, ut dictum est. ideo infinitas quæ est ex parte materiæ, habet rationē imperfecti, & actuatur p̄ formā. Infinitas uero ex parte formæ est p̄fectiōis, uicq; cōicatiui seu cōmunicabilitatis. Cūq; deus sit purus actus, cōuenit ei talis infinitas: nō tāq̄ formę, seu actui informāti, sed cūcta formāti. Hęc ibi.

Petrus. Potentia dei est infinita trifariam.

¶Petrus quoq; circa hęc scribit: Queādmodū q̄titas molis penes tria attēditur, s. longitudinē, latitudinē & p̄fundū, sic q̄titas potētiæ seu uirtutis in lōgitudine durationis, puta æternitatis, latitudine extēsiōis .i. incircūscriptibilitatis, & in altitudine seu p̄funditate uigoris. His tribus modis potētia dei ē infinita, qm̄ caret termino durationis, potens ab æterno & usq; in æternum. Caret quoq; termino extēsionis, quoniam potest in infinita tā numero q̄ specie, id est, non in tot quin in plura. Caret & termino uigoris, quoniam intensiue est infiniti uigoris, cuius signum est quod non præsupponit materiam, agitq; in instāti dum uult, nō exigēs morā, nec eget auxilio in causando, neq; in prohibens remouendo. Quidā uero circa hæc errauerūt, dicētes essentiam dei esse finitā, sed infinitam esse eius uirtutem: quod esse non pōt, qm̄ in essentia finita esse non potest uirtus immensa. Alij dixerūt quod nec est finita, nec infinita, sed omnium finis. Verum rō, autoritas, & scriptura testantur, quod sit infinita. Hinc q̄dā fuerunt, dicentes q; finita sit quo ad se, & infinita quo ad nos. Quod rursus stare non ualet, quia secundum

hoc deus excelsus & adorandus non esset ens absolute perfectũ, nec id q̄ maius ac pfectius cogitari non potest. Idcirco tenendũ ꝙ diuina eẽtia ē simpliciter infinita, qa non habet finē suę essentialitatis, nec uirtutis, nec ordinis: qa nō ordinatur ad aliud, sed effectiue terminat oĩa, & unicuiq; determinatā pfectionē largit, & omnia in ipsam finaliter ordinantur. Hæc Petrus.

Richard⁹ ¶Concordat Richardus: Diuina, inquiens, essentia est infinita. quia ob suã oĩmodam simplicitatē nō est cōponibilis alteri, idcirco terminari non potest p aliq̄d receptiuũ ipsius q̄ limitet, nec aliquid est cōponibile ei. ideo terminari non pōt p aliq̄d quod recipiat in ipsa. Cũq; sit simplicissima, ē realiter sua potētia. Hæc q̄q; infinitas q̄uis negatiue designetur, tamen aliquid positiue est in deo: ē enim ipsa diuina essentia, imò cũ conueniat deo ratione suæ essentialitatis & durationis ac potestatis, omnibus modis his ponit aliquid in deo, uidelicet spiritualem magnitudinem, incomparabiliter transcendentem omne finitum, quod uel ē uel esse aut intelligi potest. Sic autem transcendere omne finitum, est quid positiuũ, cui tñ annexa est negatio finis: & quia hoc nomen infinitũ, f̄m q̄d dicitur de deo, impositum est ad significãdam magnitudinem transcendentem omne finitum, atq; imponit à finis negatione, recte dr̄ ꝙ rōne eius ad quod significandum imponitur, importat nobilissimam positionem: & rōne eius à quo imponitur, designat finis negatiōem. Hoc est ꝙ alij dicunt, ꝙ significat rem positiuam mō negatiuo. Hæc Richardus. ¶Præterea Alexãder: Quidam,

Alexãder inquit, sophismatibus suis decepti, immensitatem diuinæ potentiæ limitare conati sunt sex modis, uidelicet actu, uoluntate, bonitate, iustitia, p̄sciẽtia, rōne, arguentes sicut continet in litera, qbus rñdemus, qa (ut ait Augu. in Enchir.) oĩpotens dei uolũtas multa pōt

August. q̄ nec uult nec facit. Creabile aũt dr̄ non potentia materiæ, sed solum potentia creatoris: quæ potentia pōt intelligi absolute, & item cum dispositione seu p̄ordinatione. sic & creabile pōt dici, uel quod est in potētia causæ creantis, aut quod est in dispositione & præordinatione ipsius, ut qñq; creet ab initio mũdi usq; ad finem. & si sumat creabile scđo mō, concedendũ est, q̄d deus pōt creare in quouis instanti sicut disposuit. Ex

Obiectio soluitur. hoc tñ nō sequitur, quin possit postea alia creare. ¶Et si obijciatur quod Augu. ait in libr. de symbolo: Illud

Augustin. solum deus non potest quod non uult, exponendum est, ꝙ illud solum non pōt facere, quod nō uult se posse. Aliàs enim deus multa & innumerabilia pōt, q̄ facere non uult. ¶Præterea circa hæc multa possent in-

Questio. quiri. Primo, an deus non possit nisi quod iustum est, hoc est, an aliquid possit de potentia, quod nō potest

Gala.4. de iustitia. Q̄d non uidetur, quia super illud ad Galat. Si fieri potuisset, oculos uestros eruissetis & dedissetis mihi, loquitur Glossa: Non pōt fieri quod non fit iu-

Hugo. ste. Dicendũ f̄m Hugonē in suis sentẽtijs, sicut æternitatē dei nō æquat tempus, sic nec immẽsitatem locus, nec sapientiam sensus, nec bonitatē uirtus, nec potentiã opus. Excedit eñ in infinitum potētia dei suũ effectum. Cum itaq; dr̄, deus nō pōt facere nisi quod bonum & iustum est, distinguendũ est uerbũ hoc, est: qa aut dicit tempus indeterminatũ, & in habitu, aut dicit tempus præsens ut nũc & in actu. Primo mō deus nō potest nisi quod bonum & iustum est, quoniam sensus est, Deus nō potest nisi quod bonum & iustum esset si faceret. Secundo modo falsum est hoc, cũ sit sensus: Non potest facere nisi quod bonum & iustum est nunc. Sic quoq; est distinguendum, cum dr̄, Deus nō potest nisi quod sua iustitia exigit: quia si uerbum hoc exigit, dicit cougruentiam in habitu, uerum est, ut sit sensus, Nō pōt facere nisi quod iustum est. i. nisi quod iustitiæ suæ cōgrueret si faceret illud. Si uero dicat cōgruentiam in actu, non est uerum. Exigere tñ cum dicat exactionem, non conuenit proprie deo. Deniq; iustitia dei uno modo notat diuinę condecentiam bonitatis, sicq; quicquid deus potest de potentia, potest de iustitia. Alio mō notat congruentiam meritorum, & sic non quicquid potest de potētia, pōt de iustitia. i. secundum nostrorum congruentiã meritorũ. In deo etiam idē est posse de iure, & posse de facto, f̄m q̄d ius dicit condecentiam bonitatis. Vñ dũ q̄rit, an deus possit Questio Petrum damnare & Iudam saluare, dicendũ ꝙ potentia duplex dicit esse in deo, uic; absoluta & ordinata. Et dicitur ordinata f̄m rōnem diuinæ p̄ordinationis & iustitiæ reddentis unicuiq; f̄m merita sua. De potētia igitur absoluta hoc posset, quia non implicat, non de potentia ordinata. Hęc Alexander. Responsio q̄q; Bonauenturę in præhabitis uirtualiter continetur, & in responsione Petri pene formaliter. ¶Porro Durãdus hic sciscitatur, an rōnes doctorum probantium diuinam potentiam esse infinitam, sufficienter probēt Durand⁹ questio. intentum. Et apparet ei alijsq; nonnullis, ꝙ q̄uis habeant probabilitatem, non tñ necessitatē. Potissima gp pe illorum rō eē uidetur, ꝙ diuina potētia ideo sit infinita, qm̄ non est limitata neq; contracta ad genus & speciem, sed oĩm specierũ ac generum perfectiones in se includit. Hęc aũt rō non concludit, quia cum genera & species entiũ sint finitæ p̄fectione & numero, ex hoc ꝙ diuina potētia transcēdit oĩa illa, nō sequit ꝙ sit infinita, sed ꝙ sit maior oĩbus illis. Ad q̄d dico, ꝙ rō illa quã Alexãder, Thomas, Albertus, Bonauẽtura, Hẽricus, Petrus, Richardus & alij multi inducũt, sufficiẽter oĩnō & necessarie probat ꝑpositum, p̄sertim si integre proponatur & recte intelligat. Dio.Car. & Durãd. Cum enim ultimata cōstitutiua differẽtia contrahat atq; determinet genus ad certum gradum, ordinē & mẽsurã pfectiōis, id de necessitate infinitæ perfectiōis cōsistit, cuius natura ad nullũ gradũ, ordinē aut mẽsurã pfectiōis arctatur aut limitat: qm̄ in se separate incommiscibiliterq; subsistit tanq̄ ens imparticipatũ, nō receptũ & absolute pfectũ: nec ideo p̄cise dr̄ infinitũ, quia excedit includitq; oĩa illa finita: sed quia supereminenter & incomparabiliter ea transcendit atq; includit, tanq̄ purus & simplicissimus actus, quemadmodum ex hoc ꝙ intelligentia etiã summa aliq̄d potētialitatis habet admixtũ, de⁹ uero nihil potētialitatis admixtũ habet, necessario sequit ꝙ deus sit actus purus, & p consequẽs incomparabiliter interminabiliterq; intelligentia illa, imò & omni creatura pfectior. Vñ & q̄uis tota creatura sit finita, tñ ex eius consideratione demōstratiue ꝓbatur, ꝙ deus sit perfectionaliter infinitus, & intēsiue infinite perfectus. Durandus q̄q; nō recitat rōnem istam doctorum, ꝙ scilicet diuina potentia cum realiter sit ipsa diuina essentia, non est minus infinita q̄ diuina essentia: quę rō certissime atq; clarissime mōstrat intentũ. Item ꝙ propria uirtute imperialiter uniuersa creare, naturas & ordinem uniuersorum ex fonte ꝓpriæ sapientiæ instituere, & super regionē nihili uelut imperiũ plenũ habere, uocãdo ea quæ non sunt tanq̄ Roma.4. sint, sit infinitæ potentiæ, quod soli superbenedicto

ac superpręstantissimo conuenit deo. Vnde constat ꝙ infinita sit eius potentia. ¶Insuper dicit Durandus ꝙ [philosop.] Aristoteles 8. physicorum probat deũ esse infinitæ potentiæ seu uirtutis, quoniam tempore infinito mouet cælum, & infinities circunuoluit illud. Et addit Durandus, ꝙ rõ illa nil ualet, cũ & intelligentia mouens orbem inferiorẽ, etiam infinito tẽpore moueat illũ, secundũ philosophũ nõ tñ ob hoc infinitæ censetur uirtutis. Sed summum illum philosophũ ita tractare, nõ uidetur bñ sonare. Nec uerisimile ꝙ tã profundi ingenij philosophus tã simpliciter argumentari intẽderit, sed quid altius prætendisse uidetur. ¶Hinc circa hoc [Aegidius] scribit Aegidius, uerum esse ꝙ ratio illa philosophi secundum quod superficietenus sonat, non conuincit: cum secundũ eundem philosophum sol tempore infinito agat, moueat, alteret ista inferiora, nõ tamen est [Philosop.] infinitæ uirtutis, quia secundũ philosophum in corpore infinito esse non ualet potentia infinita. Motor ꝗꝗ qui in mouendo nõ fatigatur, eadem uirtute & æque faciliter mouet per diem sicut per horam, & per annũ sicut per diem. sicq́ ascendendo ad tempus quantumlibet. ideo aliquid plus est subintelligendũ ac supplendum, quod & ipse philosophus alibi, imo & 8. physico[Philosop.]rum insinuat, utpote ꝙ deus est motor non motus, cũ sit motor primus. ideo propria mouet uirtute, & cæteri motores cælestes eius mouent uirtute, atq; ipsius innituntur potentię, tanquam primę & independenti uirtuti. Ex quibus patet propositum, ratioq́ philosophi sic intellecta conuincit. Deniq; non est certũ hoc fuisse de mente philosophi, ꝙ deus sit motor cæli tanquam causa immediata effectiua motus cælestis: imo magni peripatetici aliter sentiunt, & multi Christiani philosophi illis consentiunt, protestantes ꝙ iuxta intentionem philosophi, deus sit motor primus in genere causæ finalis, mouens reliquos cũctos motores, sicut desideratũ mouet desiderantem, prout super libris [Sco. q̃sti.] de Causis scribit Albertus. ¶Insuper Scotus hic quærit, an prima ratio impossibilitatis rei fiendę, sit ex parte dei, uel ex parte rei. Quocirca arguit satis prolixe, & tandem concludit ꝙ principiatiue sit ex parte dei, formaliter uero ex parte rei cui fontaliter ex deo propria conuenit ratio, ut ꝙ homo esse non possit leo aut [Tho. Ar.] asinus. ¶At uero Thomas de Argentina: Infinitum, inquit, tripliciter dicitur, utpote negatiue pro non finite, & sic conuenit deo: & priuatiue, pro eo ꝙ natum ẽ finiri, non tamen finitur, & sic perfecto & incommutabili deo non competit: & contrarie seu disparate, ꝓ eo quod contrariã habet dispositionem ad finiẽdum passiue: sic etiã conuenit deo, cui non cõuenit ab ullo [Antisiod. questio.] finiri, sed cuncta finire. Postremo Antisiodorensis in Summa sua primo libro inquirit id, de quo & ante ꝑtactũ est, an scilicet deus posset Petrum damnare & Iu[Gene. 19.]dam saluare. Videtur quod sic, qm̃ super illud in Geñ. non potero facere quicquã donec ingrediaris, loquit [Augustin.] Augustinus in dei persona: Nõ possum de iustitia, sed de potẽtia. Quo cõstat quod multa possit deus de potentia, quæ nõ potest de iustitia. Itẽ deus potest utrunq; ad uitam hãc reuocare in qua possent mereri ac demereri. Sed contra, Deus non potest suæ iustitiæ derogare, aut suæ misericordiæ cõtraire, nec contra suam sententiam aliquid agere, nec suum propositũ immu[2. Timo. 2.]tare, atq; ut ait Apostolus, seipsum negare nõ potest. quod totum fieret, si iustum iam glorificatum damnaret, uel ad statũ reduceret uiatorũ, impiũq; dãnatũ saluaret, præsertim cum in Genesi Abraam dicat ad do[Gene. 18.]minum: Nũqd perdes iustum cum impio: Nõ est hoc tuũ qui iudicas omnem terram. Nequaquã facies hãc rem. Respondemus ꝙ aliqui sunt simpliciter condemnati per diffinitiuã sententiam, utpote ualde mali: & aliq sunt absolute saluati, ut ualde boni: & hi reuocari nõ possunt. unde nec Petrum reuocare potest salua cõfirmatiõe ipsius. Alij sunt mediocriter boni aut [Qualiter aliq dãnati sint saluati.] mali, q nõ sunt absolute irreuocabilit̃q; saluati seu cõdẽnati, ut Traianus, q resuscitatus fuit & reuocatus ad statũ uitæ ꝑsentis scti Gregorij ꝑcibus, multiq́; alij qui sanctorũ ꝑcibus reuocati legũtur. De talibus dicimus, ꝙ deus põt taliter bonos dãnare, & taliter malos saluare. Insup de sua potẽtia pure absolute considerata, potest Petrum damnare, habito respectu ad naturalẽ Petri potentiam, qua potuit peccare & non peccare. Hæc Antisiodorensis. Cuius uerba sunt sane intelligẽ[Dionysi⁹.]da, sicut quod ait: Alij sunt mediocriter boni aut mediocriter mali, qui non sunt absolute damnati aut saluati. quod non est intelligendum, ꝗsi mediocriter boni & mediocrit̃ mali cõiter regulariterq́; loquẽdo nõ dãnent̃ absolute, neq; saluent̃, nisi forsitan dicere uelit, ꝙ ad tempus in purgatorio detineant̃. Verum oĩs hõ in charitate decedẽs saluatur, sic tñ quasi per ignẽ, si quid cremabile secum detulerit: q uero extra charitatẽ emigrat, dãnat̃ regulariter cõiterq́; loquẽdo. Nihilominus oĩpotẽs deus oĩm ꝑscius, q̃rũdã finalẽ suspẽdit sentẽtiã ac diffinitiuũ iudiciũ, sicut & Traiani: de q̃ sunt diuersę opiniões, qualiter ab inferni pœnis sit liberatus, prout in legenda sancti continet̃ Gregorij.

QVAESTIO .II.

SEcundo hic principaliter quærit̃, an deus oĩpotens possit producere aliquod infinitũ magnitudine aut multitudine. Quod sic uidet̃, [Arguitur primo contra ueritatem] quia de ratione quantitatis continuę est, aliquã extẽsionem habere: ergo quo aliquid grandius est atq; extẽsius, eo plus sibi cõuenit rõ q̃titatis: corpori ergo infinito maxime competit. ¶Secundo, quicquid cõtradi[2.]ctionem nõ implicat, deo possibile est: sed esse corpus mole infinitũ, nõ implicat. ¶Similiter ꝙ eẽ ualeat mul[3.]titudo actu infinita, sic persuadetur: Species rerũ saltẽ gñabiliũ & corruptibiliũ, cõmunicabiles sunt indiuiduis infinitis. Continuum quoq; diuisibile est in ptes infinitas. Huiusmodi ergo potẽtiæ possunt ad actum reduci, & inconueniẽs nullum sequetur. ¶Item infini[4]tæ sunt species figurarum & numerorum. ¶Rursus, secundum Auicennã & Algazelem in his q̃ non sunt [Auicenna. Algazel.] essentialiter subordinata, nil prohibet eẽ multitudinẽ actualiter infinitã. Ad hęc duo Bonauentura una rñsi[Bonauẽt.]one respõdet: Infinitum actu deus nec facit, nec facere potest, quia nec cõuenit sibi nec creaturæ. Sibi inq̃ nõ cõuenit, quia cũ sit summe bon⁹, nõ põt facere nisi bonũ: ergo nõ nisi rem ad se ordinatam. Cũq; ordo ꝑsupponat numerum, & numerus mensurã, quia non ordinant̃ ad aliqd nisi numerata, nec numerant̃ nisi limita[Sap. 11.]ta, ideo necesse fuit oĩa fieri in numero, põdere & mẽsura. Nec etiam conuenit creaturę, de cuius rõne ẽ habere eẽ pticipatũ contractũ & limitatũ. aliãs eẽt purus actus. & sicut una nõ põt eẽ infinita magnitudine aut pfectione, ita nec multę numero: qa necesse ẽ illas plures ad unã creaturã reduci: sed infinita ad finitũ reduci, ẽ impossibile. Qd aũt necessario reducãt ad unũ, patet: qa necesse est ponere ordinationẽ in creaturis, non tm̃ ad deũ, sed etiam ad seinuicẽ. ¶Si aũt obijcia[Obiectio soluitur]

tur ꝙ deus debeat infinitatem suam demõstrare, producendo infinitum effectum. Dicendum ꝙ nec decet, neqꝫ possibile est, effectum creatori aequari. Manifestat tamen deus infinitatem, prout creatura capere potest. Cum enim diuina potentia dicatur tripliciter infinita, uidelicet interminabilitate durationis, immensitate uigoris, generalitate & numerositate suorum effectuum. Primum manifestatur per infinitum duratione, quod est finitum actu, infinitum potentia. Secundum manifestatur per creationem ex nihilo, ubi est infinita distantia inter terminum à quo & ad quem, propter omnimodam improportionem ipsius nõ esse ad esse. Tertium manifestatur in tot effectuum productione, ita ꝙ semp possit ad innumerabiliter plura. Haec Bonauentura.

Qualiter deus manifestet suam infinitatem.

¶Porro Thomas in Scripto quaestiones istas non mouet, sed in prima parte Summae septima quaestiõe. atqꝫ ad primam, uidelicet an deus facere queat infinitum actu secundum magnitudinem, respondet ꝙ aliud est esse infinitum secundum essentiam, & secũdum magnitudinem. Dato em̃ ꝙ esset aliquod corpus magnitudine infinitum, ut ignis aut aer, tamẽ natura sua esset ad certam speciem determinata, & per cõsequẽs ipsum esset secundum essentiam suam finitum. Concesso itaqꝫ ꝙ nulla creatura sit infinita secundum essentiam, adhuc restat inquirere an aliqua sit aut esse possit secundum magnitudinem infinita. Sciẽdum ergo ꝙ corpus, quod est magnitudo perfecta, dupliciter sumitur, utpote mathematice, prout in eo quantitas sola attenditur: & item naturaliter ceu physice, prout in eo considerantur forma atqꝫ materia. Quod autẽ corpus naturale nequeat esse magnitudine infinitum, cõstat ex hoc, ꝙ ad formam eius substãtialem sequatur quantitas determinata in maius & in minus, sicut ait philosophus: Omnium natura constantium certa est mensura & ratio magnitudinis. De corpore uero mathematico est eadem ratio, qa non posset esse nisi sub aliqua forma. Forma autem quanti, inquantum huiusmodi est figura, oporteret ꝙ aliquam haberet figuram, ergo esset finitũ: quia figura est, quae termino uel terminis clauditur. ¶Ad secundum, uidelicet an possibile sit esse multa infinita secundum actum, respõdet: Circa hoc fuit duplex opinio. Auicenna nanqꝫ & Algazel dixerunt ꝙ impossibile est multitudinem actu infinitam esse per se, non autem per accidens. Dicitur em̃ multitudo infinita esse per se, quando infinita multitudo requiritur ad hoc ꝙ aliquid sit: & hoc impossibile est, quoniam oporteret ꝙ productio alicuius dependeret ex infinitis, & sic nunquam compleretur, q̃niam infinita non pertranseuntur. Per accidẽs uero dicitur multitudo infinita, quando non requiritur ad aliquid infinitas multitudinis, sed accidit sic esse. Haec autem opinio stare non potest, quoniam omnẽ multitudinem oportet esse in aliqua multitudinis specie. species autem multitudinis sunt secundum species numerorum. sed nulla est species numero infinita, quoniam quilibet numerus est multitudo numerata per unum. Praeterea omne creatum est sub aliqua certa intentione creantis, qui nõ inuanum aliquid operatur: idcirco oportet sub certo numero creata omnia comprehendi. Veruntamen esse multitudinem infinitam in potentia, possibile est. Haec Thomas in Summa.

Thomas. articul. 3. Questio. — *Philosop.* — *Questio. articul. 4.* — *Auicenna Algazel.*

¶Insuper de his diffuse scribit Richardus, & quamuis in conclusione concordet cum Thoma & Bonauentura, non tamen in medijs: quia apparet ei ꝙ motiua illorum insufficientia sint. quamuis enim (ut ait) naturã corporis ac formae substãtialis sequatur quantitas determinata, & hoc per naturã, ex hoc tamen nõ sequit, quin supnaturaliter possit ei indeterminata & infinita quantitas copulari, praesertim cum deus possit facere dimensiones à substantia separatas, ut in sacramento patet altaris. Motiuum quoqꝫ quorundam sic arguentium, omne corpus oportet esse aliquid ad superficiem terminatum, insufficiens arbitratur: quoniam Auicenna secundo Metaphysicae suae testatur, ꝙ corpus ex eo ꝙ corpus, non est necesse superficiem habere, sed ex eo ꝙ finitum est. Itaqꝫ Richardus propositum probat sic: Essentia creaturae dicit quid indifferẽs ad fore aut non fore in effectu. idcirco dum fit, determinate cõtrahitur ad alteram partem, & ita finitur. Hęc Richardus.

Richard. — *Auicenna.*

¶Verum haec ratio eius uidetur rationibus Thomae ac Bonauenturae infirmior esse. Posset enim quis dicere, uerum est, dum fit, contrahitur ad esse actualis existentiae, non tamen ad quantitatem determinatam, cũ esse tam communiter sumptum, minus requirat quãtitatem limitatam q̃ forma substantialis cuiuslibet rei compositae: imo cum dicat Auerrois, sicut res differũt suis figuris, ita & suis formis specificis, uidetur directe repugnare naturae rei corporeae habere magnitudinẽ infinitam.

Dio. Con. in Richar. — *Auerrois.*

¶Durandus quoqꝫ hic multa inducit, & opinionem illam Auicennae & Algazelis de infinito secundũ multitudinem dicit probabilem esse, se quoqꝫ interdũ esse sic opinatum. primo, quoniã deus potest tot animas rationales simul producere, quot successiue: ergo potest simul infinitas creare: quia quacunqꝫ finita multitudine animarũ assignata, potest deus successiue plures producere. imo & plures produceret, si generatio in perpetuũ perduraret, quod deo possibile est. Itẽ deus potest simul tot animas condere, quot possunt naturam animae participare, quae essent necessario infinitae. alioquin ultra multitudinem animarũ finitam nõ posset unam aut duas plures creare. Haec Durandus prolixe prosequitur, nihilominus tandem ab illa resilit opinione. & praetactae catholicorum positioni cõsentit, & argumenta haec soluit. De infinito autem secundum magnitudinem, an fieri queat nõ scribit. Hęc breuiter tetigisse sufficiat, ut uitetur prolixitas, & studiosis detur diligentioris inquisitionis occasio.

Durãdus.

QVAESTIO III.

Amplius quaeritur, **an deus agat de necessitate naturae aut iustitiae.** de qua quaestione iam sparsim introducta sunt multa, estqꝫ ostẽsum, ꝙ deus gloriosus & adorandus omnia intellectualiter ac libere operatur, atqꝫ totius ordinis rerũ est causa. idcirco non operatur ad extra de necessitate naturae. ¶Vnde ad hoc Thomas respondet: Omne quod ex necessitate naturae, est intentum & ordinatum ad finem, aut non. Si non est intentum nec taliter ordinatum, tunc est à casu, cum casus sit causa agẽs praeter intentionem. sic autem deus non agit, quia sic omnia casualiter fierent, cum tamen uideamus ꝙ naturalia regulariter agunt propter finem, quẽ constat eis ab autore naturae pręfixũ, à quo & inclinatio naturalis ipsis impressa est ad proprios fines. Deus igitur agit non ex necessitate naturae, sed ex fonte sapiẽtiae suae, qua cuncta ordinate & sapienter produxit liberrima uolunta

Thomas. De natura necessitate non agit.

te. Præterea deũ agere ex necessitate iustitiæ, uno modo sic potest intelligi, ꝙ ex sua iustitia determinet̃ ad unum aliquod faciendũ, ita ꝙ aliud facere nõ possit, & ita non agit ex necessitate iustitiæ, qa dũ tota determinatio operis est ex parte operantis, in ipso operante est determinare ad hoc aut ad illud. Cũ uero opus ex se determinatum est, nõ est ultra in operante, an illud sit bonum uel malũ, quemadmodũ in actibus humanis aliquid est indifferens, quod ex ratione hominis sic fieri potest, ut sit uirtuosum aut etiã uitiosum. Aliquid uero ex sua ratione seu forma ẽ uitiosum, sicut mentiri: ideo bene fieri nequit. Quicquid autem in rebus creatis bonum aut iustum est, totum est ex uoluntate dei sic ordinante & instituente. idcirco ex necessitate iustitiæ non facit hoc ita, quin & aliud facere posset: quoniam modum ordinis quẽ circa hoc ponit, etiam circa aliud ponere posset. Nam sicut sciẽtia sua est causa omnis ueri creati, sic iusta sua uoluntas ẽ causa omnis iusti creati. Vnde si aliud faceret, iustũ foret, & ipse iniustus non esset. Hinc si quæstio ita intelligatur ꝙ nihil possit agi aut fieri à deo quod non esset iustum, si fieret ab eo: sic uerum est ꝙ agit de necessitate iustitiæ, quod libertati & uoluntati nequaquã repugnat. Vnde deus dicitur non posse iniustitiam facere, non propter contrarietatem suæ iustitiæ ad suam potentiam, sed propter incompossibilitatẽ iniustitiæ cũ sua uoluntate, quia hæc duo incompossibilia sunt, ꝙ deus aliquid faciat, & ꝙ illud iniustum sit. Interdum quoq; iustitia dei uocatur condecentia suæ bonitatis, contra quã nec agere potest. Hæc Thomas in Scripto.

Albertus ¶Hinc ait Albertus, ꝙ deus non potest aliquid facere contra iustitiam nec præter iustitiam, quæ est cõdecentia: nec iniuste, quia hoc poneret indecentiam & inhonestatem in deo.

Aegidius S. Dion. De⁹ agit suę uoluntatis arbitrio. ¶Aegidius demum hic scribit: Secundum beatum Dionysium 4. de diuinis nominibus, quatuor actus deo conueniunt, ex quibus probatur ꝙ suæ uoluntatis arbitrio agit. Primo, quoniã omnia in esse producit. Secundo, quia cuncta conseruat. Tertio, quia sapientialiter cuncta producit. Quarto, quoniam uniuersa ad se ordinate reducit. Agens autem naturale mouet motum, & est determinatum ad unum, & impetu quodam naturæ magis q̃ ex præcognitione fertur in actum. Deus autem est agens immobile, nec determinatur ad unum, sed causa est omnium, & ex ideali ratione suorum agit effectuum, uniuersa etiam ordinat in seipsum tanquam in summum & ultimum finem. ideo non mouetur à quoquam, nec aliunde ei finis præfigitur. Hinc uniuersorũ finem ipse cõsiderat. (Iob. 28.) Hæc Aegidius.

Durand⁹ ¶Durandus item hic loquitur: Agere ex necessitate naturæ, intelligi potest dupliciter, secundũ duo in quibus differt agens naturale ab agente per artẽ aut à proposito. Vnũ est, ꝙ agens per artem, præcognoscit q̃d agit: agens uero per naturam, non. Aliud est, ꝙ agens per naturam quantum est de se, non potest non agere: agens autem per artem & à proposito, libere operatur, & potest non augere. Certumq; est ꝙ deus non agit de necessitate naturę primo modo, quoniam q̃cquid operatur, prænoscit. Si autem intelligat̃ quæstio modo secũdo, uidelicet an deus producat res de necessitate naturæ, non quidem absq; præcognitione atq; uolitione, sed quia ex necessitate uult eas producere, nec potest non uelle hoc: sic intellexerunt philosophi quidam deum de necessitate producere alia, ita ꝙ non solum propriam bonitatem, sed & alia uelit de necessitate. Hoc autem nec fidei concordat, nec rationi: q̃niam bonitas dei est quasi finis ei. cum autem finis perfecte & prompte potest haberi sine medijs, tunc media non appetunt̃ nec expetuntur de necessitate. De⁹ autem ad suæ bonitatis plenissimam possessionem & fruitionem, rebus creatis non indiget. idcirco de necessitate eas non uult. Hæc Durandus.

¶Insuper quęrit̃ hic, an deus omnipotentiam suam ualeat creaturæ alicui communicare. Ad quod Thomas respondet: Virtus seu potentia essentiam rei semper consequitur. Hinc impossibile est, ut finitæ essentię insit aut conueniat infinita potentia. Ideo sicut impossibile est creatã essentiam existere infinitam, sic impossibile est ei omnipotentiam conuenire. (Quęstio Thomas Infinita potentia nulli creaturę cõmunicatur.) ¶Et si obijciatur ꝙ sapientia, bonitas, potentia & consimilia dei attributa creaturis communicantur, ergo & omnipotentia: respondendum ꝙ perfectiones dei nõ sunt cõmunicabiles creaturis secundum eminentiam & plenitudinem qua creatori conueniunt, ideo omne nomẽ quod diuinam designat perfectiõem absolute, specialem modum non concernendo, est cõmunicabile creaturis: quæ autem designant eminentię modum, quo perfectio est in deo, creaturis non competunt nec cõmunicabilia sunt, ut esse summum bonum, esse primam ueritatem, aut esse omnipotentem. Hæc Thomas in Scripto. (Obiectio soluitur.)

Petrus. ¶Concordat Petrus: Sicut nulli, inquiens, creaturæ potest communicari diuina eẽntia, ita nec diuina oĩpotentia triplici ratione. Primo, quoniam omnipotẽtia habet causalitatis uniuersalitatem. creatura autem solum habere potest causalitatem particularem. aliàs posset esse causa suijpsius, cum cõtineatur sub obiecto omnipotentiæ, quod est ens producibile. Secundo, habet omnipotentia efficaciæ infinitatem. creatura autẽ necessarie est finita in esse & posse. Tertio, habet sufficientiã, creatura uero semper innititur creatori, & indiget influentijs eius. Hæc Petrus.

Aegidius ¶Hinc ait Aegidius: Omnipotentia creaturis repugnat, quoniam uirtus ex hoc dicit̃ infinita siue omipotens, quoniam in materia non est recepta, neq; ad genus differentiamq; contracta, & quoniam alteri uirtuti non innititur in agendo. Et quamuis primum horũ conueniat quibusdam creatis potentijs, secundum tamen & tertium repugnant conditioni & proprietati omnis creaturę. Idem Durandus.

Quęstio. ¶ Postremo hic quæritur, an deus aliquid possit de sua potentia absoluta, quod non potest de potẽtia ordinata. Ad hoc respondet Richardus: Si deus dicatur posse de potentia ordinata quod se futurum proposuit rationabiliterq; disposuit, sic aliqua potest de potentia absoluta, quę non potest de potentia ordinata: quoniam absolute potest quicquid contradictionem non implicat. Si uero dicatur posse de potentia ordinata id, quod se facturum proposuit atq; disposuit, uel quod se facturum potest uelle ac sapienter disponere, sic nihil potest de potentia absoluta, quod non possit de potentia ordinata: quia nil facere potest, nisi quod potest uelle & disponere se facturum. Quidam uero dixerunt deum id posse de potentia absoluta, quod facere posset si uellet, q̃uis non posset uelle id facere, sed prima respõsio securior mihi uidetur. Hæc Richard⁹. (Richard.)

Albertus. Albertus autem per potentiam ordinatam, intelligit

potentiam ad ordinem sapientiæ comparatam. sicq́ dicit ꝙ deus non potest damnare Petrum, neq́ saluare Iudam. Hanc tamen quæstionem nominat curiosam. Bonauẽt. ¶ Ad quam Bonauentura respondens: Quidam, inquit, distinguunt hic, dicentes ꝙ deus potest saluare Iudam & damnare Petrum de potẽtia absoluta, nõ de potentia ordinata. Verum ista distinctio non uidetur sufficiens, quia deus nil potest nisi quod potest ordinate. Posse enim inordinate, ẽ non posse, sicut posse peccare. Aliqui uero dicunt ꝙ potest saluare Iudam, Psal. 144 qa miseratio dei est super omnia opera eius, & hoc ẽ superabundantis misericordiæ. sed nõ potest damnare Petrum, quia hoc esset crudelitatis. Obiectio. Quibus obijcit, ꝙ sicut deus est summe misericors, ita & summe iustus. ideo sicut non potest facere contra suam misericordiam, ita nec contra suam iustitiam. Hinc alij dicũt ꝙ deus nullum illorum potest. sed quis audeat dicere, ꝙ deus non possit exhibere uni damnato quod exhibuit alteri, uel non potuerit disponere de uno, quod disposuit de altero? Idcirco dicendum, ꝙ loquendo de Petro & Iuda, saluis eorum meritis, nõ potest Iudam saluare, nec Petrum damnare. Vtrunq́ uero põt, non saluis meritis eorundẽ: qm̃ posset Iudę gratiã dare, & sic eius pctã auferre: sic & Petro gratiã liberaliter datã posset auferre, quo facto, peccaret. Hæc Bonauẽtura.

Dio. Car. Quę sit potentia dei absoluta. ¶ Hæc autẽ solutio uidetur maiori difficultati mentem inuoluere. Quomodo enim Petro confirmato in bono posset gratiam gloriamq́ iuste & pie collatam sine ipsius præuia culpa auferre? Rursus, q̊modo posset reprobo & præscito, & iam diffinitiue dãnato, gratiam & salutem impendere, cum non possit contra id quod decreuit peragere? Hoc quoq́ circa illam obiectionem Bonauenturæ sciendum, ꝙ doctores potentiã dei diuidentes in potentiam absolutam & ordinatam: per potentiam absolutam, non intelligunt potẽtiam inordinatam, prout illa præsupponit obiectio: sed potius potentiam dei secũdum suam infinitam & incoarctabilem potestatem & uigorositatem cõsideratam: & si deus de tali potẽtia aliquid operaretur, illud non esset inordinatum: imò eo ipso quo fieret à deo, esset bonum, decens & ordinatum, dicente Apostolo: Roma. 13. Quæ à deo sunt, ordinata sunt. Veruntamen nõ esset ordinatum secundum ordinem iustitiæ aut condecentiæ uel sapiẽtiæ à deo altissimo iam institutũ, rebusq́ inditum & consuetum: sed iuxta alium ordinẽ diuinæ & abyssalis sapientiæ increatæ & infinitæ, nobis prorsus ignotum, prout hoc in præcedenti distinctione in uerbis Henrici aliqualiter est prætractum.

An deus possit facere aliquid melius quam facit. Distinctio XLIIII. A

De potentia dei in comparatione ad modũ siue qualitatẽ rerum. August. in lib. 83. q. quęst. 50.

NVnc illud restat discutiendum, utrum melius aliquid possit facere q̃ facit. Solent eñ illi scrutatores dicere, ꝙ ea quæ facit deus, nõ potest meliora facere: qa si posset facere & non faceret, inuidus esset & nõ summe bonus. Et hoc ex simili astruere conatur. Ait enim Augustinus in libro octogintatrium quæstionũ: Deus quem genuit, qm̃ meliorem se generare non potuit (nihil enim deo melius) generare debuit æqualem. Si enim uoluit & non potuit, infirmus est: si potuit & noluit, inuidus. Ex quo confirmatur, æqualem genuisse filium. A simili uolunt dicere, ꝙ si potest deus rem meliorem facere q̃ facit, inuidus est. Confutatio Sed non ualet huius similitudinis inductio, quia filium genuit de substantia sua. Ideoq́ si posset gignere æqualem, & nõ gigneret, inuidus esset: alia uero quæ non de substantia sua facit, meliora facere potest.

Quæstio qua illi artantur. B

Verum hic ab eis responderi deposco, cur dicant rem aliquam siue etiam rerum uniuersitatem, in qua maior consummatio expressa est, non posse esse meliorem q̃ est. Siue ideo qa summe bona est, ita ut nulla omnino boni perfectio ei desit: siue ideo, qa maius bonũ quod ei deest, capere ipsa non ualeat. Sed si ita summe bona dicitur, ut nulla ei perfectio boni desit, iam creatura creatori æquatur. Si uero ideo non potest melior esse, quia bonum quod amplius ei deest, capere ipsa nõ ualet, iam hocipsum non posse defectionis est, non consummationis: & potest esse melior, si fiat capax melioris boni, quod ipse potest qui eam fecit. Potest ergo deus meliorem rem facere q̃ facit. August. li. 11. super Genesim capite. 7. Vnde Augustinus super Genesim: Talẽ potuit deus hominem fecisse, qui nec peccare posset, nec uellet. Et si talem fecisset, quis dubitat eũ meliorem fuisse? Ex prædictis constat ꝙ potest deus & alia facere q̃ facit: & quæ facit, meliora ea facere quàm facit.

Vtrum alio uel meliori modo possit facere quam facit. C

Risso. Post hæc cõsiderandum est, utrum alio modo uel meliori quàm facit, possit ea facere quæ facit? Si modus operationis ad sapientiã opificis referatur, nec alius, nec melior modus esse põt. Non enim potest facere aliquid aliter uel melius q̃ facit. i. alia sapiẽtia uel maiori sapientia. Nihil enim sapientius potest facere quàm facit. Si uero referaẽ modus ad rem ipsam quã facit deus, dicimus quia & alius & melior potest esse modus. Et secundum hoc cõcedi potest, quia ea quæ facit, potest facere melius & aliter quàm facit: quia potest quibusdã meliorem modum existẽdi præstare, & quibusdam alium. Augusti. li. 13. de Tri. cap. 10. Vnde Augustinus in decimotertio libro de Trinitate dicit, ꝙ fuit & alius modus nostræ liberationis possibilis deo, qui oĩa potest, sed nullus alius nostræ miseriæ sanandæ fuit conuenientior. Potest ergo deus eorũ quæ

facit, quædā alio modo meliori, quædā alio modo æque bono, quædā etiam minus bono facere q̃ facit: ut tamen modus referat̃ ad qualitatē operis .i. creaturæ, nō ad sapiētiā creatoris.

Vtrum deus semper posit omne quod olim potuit. D

Præterea quæri solet, utrum deus semper possit omne quod olim potuit. Quod quibusdā non uidet̃, dicentibus: Potuit deus incarnari, & potuit mori, & resurgere, & alia hmōi, quæ modo non potest. Potuit ergo quæ modo non potest, & ita habuit potentiam quā mō non habet, unde uidetur potentia eius imminuta. Ad quod dicimus, quia sicut oīa semper scit quæ aliqñ sciuit, & semper uult quæ aliqñ uoluit, nec unquam aliquam scientiam amittit uel uoluntatem mutat quam habuit: ita oīa sp potest quæ aliqñ potuit, nec unq̃ aliqua potentia sua priuatur. Non est ergo priuatus potentia incarnandi uel resurgendi, licet nō possit modo incarnari uel resurgere. Sicut enim potuit olim incarnari, ita & pōt mō incarnat⁹ esse, in quo eiusdem rei potentia monstratur. Vt enim olim sciuit se resurrecturum, & mō scit se resurrexisse. Nec est alia scientia, illud olim sciuisse, & hoc mō scire, sed eadē omnino. Et sicut uoluit olim resurgere, & mō resurrexisse: in quo unius rei uoluntas exprimitur, ita potuit olim nasci & resurgere, & mō ipse potest natus fuisse & resurrexisse, & est eiusdē rei potentia. Si enim posset modo nasci & resurgere, non esset idem posse. Verba enim diuersorum temporum, diuersis prolata tpibus, & diuersis adiuncta aduerbijs, eundem faciunt sensum. Vt mō loquentes dicimus, iste potest legere hodie: cras autem dicim⁹, iste potest legisse uel potuit legere heri, ubi unius rei monstratur potentia. Si autem diuersis temporibus loquentes, eiusdem tpis uerbis & aduerbijs utamur, dicētes hodie: Iste potest legere hodie, & dicentes cras: iste potest hodie legere, non idem, sed diuersa dicimus eum posse. Fateamur ergo deum sp posse quicquid semel potuit .i. habere oēm illam potentiam quā semel habuit: & illius oīs rei potentiam, cuius semel habuit, sed non sp posse facere omne illud qđ aliquando potuit facere. potest quidem facere aut fecisse, quod aliquando potuit. Similiter quicquid uoluit & uult .i. omnem quam habuit uoluntatem, & mō habet: & cuiuscunq; rei uoluntatem habuit, & modo habet: non tñ uult esse uel fieri omne quod aliquando uoluit esse uel fieri, sed uult fuisse uel factum esse. Ita & de scientia dei dicendum est.

(Marginal notes: ubiq; — Rñsio.)

SVMMA DISTINCTION. XLIIII.

IN hac distinctione Magister refert & reprobat opinionem limitantium potentiam omnipotētis, quantum ad modum: dicentes ꝙ deus non posset res facere meliores meliorive modo, q̃ fecit, facit, aut faciet eas. Deinde inquirit, an deus possit nunc quod aliquando potuit. estq; quæstio ista similis quęstioni superius motæ, uidelicet an deus sciat nunc omnia quæ aliquando sciuit.

QVAESTIO I.

Hic quęritur primo, vtrū deus possit aut potuit creaturas facere meliores aut meliore modo quam fecit. Quod sic uidetur, quoniā infinita est potentia eius, & non terminatur ad aliqd. ergo tam in naturalibus q̃ in gratuitis, in substantialibus & accidētalibus potuit creata facere meliora, sed

(Arguitur primo p parte affirmatiua)

2. & modo meliori, ita ꝙ impossibilia essent. Rursus, ꝙ
creaturæ præsertim rationales per studium & laborē
successiue adipiscuntur, deus eis potuit cōcreare & sic
3. meliores fuissent effectæ. Tertio, potuit creaturis con
ferre ut ab exordio generationis essent perfectæ con
4. solidationis ad ambulandum & prolificandū. ¶ Quar
to, decor atq; perfectio ordinis uniuersi in speciebus
& coordinatione earum consistit: potuit autem pro-
ducere species rerum in ascēdendo multo plures q̃ cō
5. didit, & sic uniuersum esset perfectius. Quinto, mun-
dus secundum certissimam fidei ueritatem innouabi
tur, & tunc meliorabitur ualde.

¶ In oppositum est, quia diuinus Dionysius libro de diuinis nominibus: Optimi, inquit, est optima adducere: & simile est qđ Plato asserit in primo Timæi: Optimus, inquiens, erat. ab optimo autem inuidia lōge est relegata, ergo inuidentię extitisset, si non contulisset rebus quantum capere poterāt, præsertim cum & scriptura testetur: Dei perfecta sunt opera. Insuper in litera positum & ex uerbis Augustini acceptum est, uidelicet ꝙ deus uel potuit creaturas facere meliores & noluit, & sic inuidus fuit: uel uoluit & non potuit, sicq; impotens fuit. Hoc inquam argumentum uidet̃ procedere, quoniam super Genesim loquitur Augustinus: Si facere bona non posset, nulla esset potentia: si posset & nollet, magna esset inuidentia.

(In oppositum S. Dion. Plato. — Deut. 32. August.)

¶ Ad hoc Alexander respondet: Concedendum est indistincte, ꝙ deus potuit res facere meliores q̃ fecit: sed an res potuerunt fieri meliores q̃ factæ sunt, distinguendum est: quia res cōsiderari possunt secundū se, & sic quælibet res potuit melior fieri. Secundo, cōsiderari possunt per respectum & ordinem ad uniuersum. sicq; fieri nequeunt meliores, quantum est de potentia rei factę: sed quantum est de potentia facientis, fieri possent meliores. Hinc Hugo: Omne quod fecit deus, melius esse potest, si tamen uelit deus. ideo non in se, sed in deo hoc potest. Cumq; inquiritur an uniuersum potuit melius fieri, dicendum ꝙ contingit loq de uniuersitate simpliciter, uel de hac uniuersitate. Item contingit loqui de uniuersitate secundum rationem & s̃m rem. Loquendo de uniuersitate s̃m rationem siue simpliciter, sic nō potest intelligi aliqđ bonū extra uniuersitatem: sed loquendo s̃m rem, seu de hac uniuersitate, potest aliquod bonum extra uniuersitatem intelligi, potestq; uniuersitas melior fieri in toto atq; in partibus suis. ¶ Si uero quæratur, an res potuerunt modo fieri meliori: Dicendum ꝙ melior modus

(Alexāder — Hugo Victo. — Quęstio. — Quęstio)

intelligi potest ex parte facientis, uidelicet dei creātis: & sic non pōt deus facere meliori mō. i. meliori sapiētia, meliori bonitate, meliori potentia, cū ipse sit sapientia, bonitas & potētia sua. Si uero modus intelligaī ex parte rei factæ, pōt deus meliori facere mō: hoc ē, ut res facta sit in mō meliori seu melius habēs. ¶ Si autē obijciatur q̄d Hugo in suis ait sententijs: Quicq̄d facit deus, si melius facere pōt q̄d facit q̄ facit, in hoc ipso non bene facit q̄d sic facit. Facere q̄ppe & nolle meli⁹ facere, est facienti male efficere: q̄d bona mens de deo dici non sustinet, ergo non pōt aliquid facere melius, nec mō meliori q̄ facit. ¶ Rñdendū q̄ uerba Hugonis locū habent, q̄ñ agens operaī ex debito. deus aūt nulli est debitor. Deus quoq̧ optime operaī quantū ē ex parte sui, q̄uis non ex parte creaturæ. Hæc Alexāder.

Obiectio Hugo Victo.

Dilutio.

Antisiod.

¶ Porro Antisiodorensis in Summa sua i. li. rñdet: Nonnulli dicūt q̄ si aduerbiū melius determinat uerbū facit in ordine ad supposītū seu rem noīatiui, non pōt aliq̄d melius facere, cū oīa operet rōne æterna & exēplari, nec meliori rōne facere pōt. Si uero determinet factionē ad rē accusatiui, facere pōt melius. i. rem meliorē. Vñ s̄m Augustinū deus facere potuit hoīem ita, ut hō peccare nō posset. ¶ Sed his obijci pōt, q̄a si ꝓpositio illa est uera, ꝓut aduerbiū hoc melius, determinat rē noīatiui, uel hoc est habēdo respectū ad effectum, uel non. Si non habendo respectum ad effectū, nequaquam determinat uerbū hoc, facit. Si ergo ly melius habet respectū ad uerbū, sequiī q̄ deus optime facit q̄cq̄d facit inquātum facit: ergo ꝓpositio illa est uera, siue ly melius referaī ad noīatiuū, puta ad deum, siue ad accusatiuū, s. ad rē. Q̄d concedim⁹. Nec sequiī, Deus pōt rē facere meliorē, ergo pōt melius facere: sicut nō sequiī, Deus pōt mutabilia ꝓuidere, ergo pōt mutabiliter ꝓuidere. Dicimus ergo, q̄ hō optime ē creatus in statu & ordine in quo ē creatus: hoc est, in libero arbitrio. Vñ loquitur Aug. q̄ deus iudicauit hoīes meliores, si deliberatiue ei seruirēt. Quāuis eīn unum solū sit optimū absolute loquēdo, tñ cōparatis oībus rebus ad deū, ꝓut ab ipso fiunt & ordinantur, q̄dlibet optimū est nō simpliciter, sed in genere & ordine suo. Propterea scriptū est, Vidit deus cuncta q̄ fecit, & erāt ualde bona. Circa q̄d asserit Aug. Vnūquodq̧ p se bonum, sed in uniuersalitate ualde sunt bona. ¶ Si ꝓterea obijciatur, deus non pōt facere nisi q̄d debet. Dicendū q̄ uerbū hoc debet, non conuenit ꝓprie deo nec deus nobis ꝓprie obligatur, cū eius ꝓmissiōes non sint nisi suæ bonitatis & liberalitatis declarationes. Hæc Antisiodorēsis, cuius rñsio uideī dissentire ab Alexandro.

August. Obiectio

Augustin. Luce. 10.

Gene. 1. Augustin. Obiectio.

Albertus

¶ Albertus uero rñdet: Quæstio q̄rens de bonitate singulariū rerū, in se dupliciī pōt intelligi. Vno mō de bonitate rerū q̄ sunt in se, in ꝓprijs naturꝫ generibusq̧ suppositæ. Alio mō de rebus existentibus in creatorꝫ potentia tm̄. Si primo mō, adhuc dupliciter pōt intelligi. Primo, de bonitate pertinente ad esse rei substantiale. Secundo, de bonitate accidentali. Primo modo sic nulla rēs potuit melior fieri q̄ est facta: quoniā naturalis capacitas rerum iuxta earum essentialia principia determinata est, nec in principijs essentialibus aliquid melius fieri potest in natura & specie q̄ fit. Si autem intelligatur secundo modo, uidelicet de bonitate & entitate accidētali, dico q̄ potuit melius fieri seu peius, secundum quod res quotidie in melius deteriusq̧ mutantur. Si uero quæstio intelligatur solū de rebus in potentia creatoris suppositis, dico q̄ possint melius & minus bene fieri in utroq̧ esse, uidelicet substātiali & accidētali, iuxta creatoris uoluntatē. sicq̧ sumit Magister in litera. Naturalē demū capacitatē cōtulit de⁹, sed non tribuit maximā quā potuit. Et si q̄raī quare, dico q̄ ex sapientia sua disposuit non dare maiorē. & cur hoc, ego ignoro, non deus. ¶ At uero dum q̄ritur, an deus potuit uniuersum facere melius: rñdendū q̄ uniuersitas potest tripliciter cōsiderari. Primo, ut supposita in esse. Secundo, ut supposita in potentia creatoris. Tertio, ut in quibusdam supposita in esse, atq̧ in alijs posita esse in potentia efficientis duntaxat. Si supponatur in esse, sic apparet mihi q̄ in rebus quæ sunt, nūq̄ poterat melior fieri harmonia naturalis q̄ facta est, quantū ad naturalia dona: sed quo ad accidentalia atq̧ gratuita, res poterāt fieri meliores. Si uero totus mundus supponaī esse tm̄ in potentia facientis, uideī mihi q̄ meliorem poterat facere mūdum ac melius ordinatum. Si autē tertio mō ponatur partim esse in re, & partim in creatoris potentia, ut si ponamus cælū eē motum, & asinos & terram & cætera non esse nisi in mente diuina, sic apparet mihi q̄ sine confusione harmoniæ mundi nō possint reliquæ res melius fieri quo ad substantiam, q̄ factæ sunt: quāuis in nullo restringam potētiam dei quę semper facere potest q̄d uult. sed loquor de fieri, & hoc dico, q̄m asinus seu alia species duplicem habet bonitatem, unam in se, & aliam in comparatione ad aliam. Nam in comparatione ad equum, est asinus uilis: in comparatione autem ad hominem, uilior. Si ergo omnes res alię fierēt meliores, efficeretur asinus minus bonus bonitate comparationis q̄ esse deberet, & sic disturbareī harmonia seu cōsonantia ordinis uniuersitatis. Hæc Albertus.

Quæstio. Albertus.

Thomas.

¶ Concordat Thomas dicēdo: Vnicuiq̧ rei deus cōferre plus potuit de bonitate accidentali. Loquendo aūt de bonitate essentiali, facere poterat deus aliā rē meliorem qualibet re creata, non tñ potuit hanc rē facere meliorem. quia si bonitati essentiali q̄d bonitatis essentialis addaī, nō manet eadem natura seu species, sicut in numeris species uariatur addita aut abstracta unitate. ideo sicut deus facere nequit ut ternarius manēs ternari⁹, habeat q̄tuor unitates, q̄uis quolibet numero maiorē ualeat numerū facere, ita nec facere pōt q̄ res creata habeat maiorē uel minorem bonitatem essentialē, & maneat eadem. ¶ Verū dum quæritur, an uniuersum melius facere potuit: rñdendū, q̄ bonum uniuersi consistit in duplici ordine, uidelicet partium inter se, & in ordine totius ad deum, & in hoc ordine principaliter consistit. Accipiendo ergo bonum ordinis partium adinuicem. pōt cōsiderari uel quantū ad ipsas partes ordinatas: uel quantū ad ordinē partiū. Si quantū ad ipsas partes, pōt uniuersum intelligi meli⁹ fieri uel per additionem plurium partiū, ut si crearenī multæ aliæ species. Nam & inter deū & summā creaturā est infinita distantia, & sic deus potuisset & adhuc posset uniuersum facere melius: sed illud uniuersum haberet se ad istud, sicut totū ad partē: & sic non penitus esset idem, nec penitus aliud. Hæcq̧ additio bonitatis, esset p modū quātitatis discretæ. Pōt q̄q̧ intelligi melius istud q̄si intensiue, uidelicet mutatis omnibus partibus eius in melius: quia si aliquæ partes eius meliorarentur, alijs nō melioratis, nō esset tanta bonitas ordinis, ut patet in cithara, cuius si oēs chordę meliorenī, fit aptior melodiæ: si uero aliquæ chordæ tm̄, fit dissonantia. Porro oīm melioratio partiū intelligi pōt s̄m bonitatē accidentalē, & sic fieri pōt a deo, manente eodē uniuerso in se & in partibus suis: & etiam

Quæstio Bonum uniuersi cōsistit in duplici ordine.

pōt intelligi ſm bonitatē eſſentialē, & ſic quoq; deo poſſibilis eſt, qui innumerabiles alias ſpecies condere pōt: & ſic non eſſent penitus partes eædem, nec ꝓrſus idem uniuerſum, ut cōſtat ex dictis. Si aūt ſumat partium ordo, ſic non pōt melior eſſe ꝑ modū quātitatis diſcretæ, niſi fieret additio in partibus uniuerſi: qa in uniuerſo nihil eſt inordinatū, ſed intenſiue poſſet melior eſſe in bonitate accidentali eiſdē manentibꝰ partibus: qm̄ quanto aliqd in maius bonū redundat, tanto eſt melior ordo. At ordo ſequens bonitatē eſſentialem, non poſſet melior eſſe, niſi fierent aliæ partes, & quodāmodo aliud uniuerſum. Similiter ordo q ē ad finem, poteſt cōſiderari ex parte finis: & ſic melior eē non ualet, cum uniuerſum ordinetur in deum qui finis eſt optimus: uel ex parte ordinis, & ſic ſm qd creſceret bonitas partium uniuerſi, & ordo earum adinuicem, poſſet meliorari ordo in finē, eo ꝙ tanto propinquius ſe ad finem haberent, quanto ſimilitudinem diuinæ bonitatis magis conſequerētur, quod eſt oīm ultimus finis. Hæc Thomas in Scripto.

Richard. ¶ Conſonat Petrus, dicens ꝙ loquendo de uniuerſo in generali, non pōt melius eſſe: qm̄ extra ipm̄ nullum bonū relinquit ſm intellectum. ſecus eſt loquendo de uniuerſo in particulari, quia ſic melius poſſet eē &c. ut ſupra in uerbis Thomæ nūc præinductis.

ar. 6. ¶ Idem Thomas in 1. parte Summæ, qſtione 25. Richardus uero de his ſcribit diffuſe, tn̄ reſponſio eius in uerbis iam habitis totaliter continetur. ¶ At uero Bonauentura circa hæc multa q̄rit. Primo, utrū deus potuerit mundū facere meliorē quantū ad ſubſtantiam partium integraliū eius, & cōcordat ſolutio eius cum ꝑinductis, uidelicet ꝙ iſtū eundē mundū non potuit facere meliorē, quantū ad eſſentiales eius bonitates et ꝑfectiones ſpecificas: ſed q̄ ad accidētalia, poterat maior & melior fieri, ſicut & puer poſſet facere magnitudinis gigantææ, & tn̄ conſiſteret idem hō. Poſſet q̄q; & alium facere mundū iſto maiorē, & utroq; mō meliorē. Secundo, q̄rit an mundus potuit fieri melior q̄ ad partiū integrantiū ꝓprietates. Et rn̄det, ꝙ ſi qſtio intelligatur de partibus ꝑtranſeuntibus, ut ſunt indiuidua corruptibilia, illas potuit & pōt hoc modo facere meliores: quia non ſunt de integritate atq; ſubſtantia uniuerſi. Si uero quæſtio intelligatur de partibus mundi q̄ ſunt de conſtitutione, integritate & ſubſtantia uniuerſi, & immediate à deo creatæ ſunt, ut ſunt natura intellectualis, rationalis, cæleſtis & elementaris: diſtinguendum, quia loquendo de eis ſecundum ſe & abſolute, poterat unaquæq; in melioribus ꝓprietatibus accidentalibus fieri: ſed loquendo de eis ſm ordinem earum adinuicem & ad deum, non potuerunt in melioribus proprietatibus effici, ſicut expoſitum eſt. Propter quod aſſerit Auguſtinus: Meliores iudicauit deus homines, ſi ei libere deſeruirent, & corpus animale haberēt, atq; ex primis prodirent parentibus: & ita ſm exigētiam hominis, oportebat alias creaturas corporales diſponi in motu & corruptibilitate & ſucceſſione. Hæc Bonauentura. Qui tertio quærit, utrū deꝰ potuit mundum facere meliorem quantum ad ordinem partium. Et reſpōdet: Eſt ordo partium in toto, qui concernit ſapientiam tanq̄ cauſam quæ relucet in ordine illo. & eſt ordo partium in finē, qui ordo reſpicit bonitatem, qui duo ordines ita coniuncti ſunt, ꝙ unus alteri conformatur: & ordo partium in toto ad ordinem qui eſt ad finem, & utroq; modo partes mū-

Bonauēt. qſtiōes aliquot.

Queſtio.

Auguſti.

Queſtio

di principales optime ordinatæ ſunt: quædā tn̄ aliqn̄ melius erunt ordinatæ atq; diſpoſitę ſm exigentiā ſtatus alterius, ſicut in mundi innouatione. Vnde uniuerſum eſt tanq̄ pulcherrimum carmen, decurrens ſecundum conſonantias optimas alijs præeuntibus, & alijs ſuccedentibus, quouſq; res perfecte ordinētur in finē. Hæc idem. ¶ Concordat Aegidius de his ſcribens ꝓlixe: In productione, inquiens, cuiuſlibet rei eſt tria cōſiderare: uidelicet producentem, modum producēdi, & productum. Itaq; rem nō poſſe fieri meliorem, pōt ex triplici cauſa accidere. Primo ex parte producētis, & hoc dupliciter. Primo, qm̄ agit ex neceſſitate naturæ. Natura enim determinatur ad unum, & agit ſm totum poſſe ſuum. Secundo, qm̄ tota bonitas producentis relucet in producto. Ex parte quoq; modi ꝓducendi pōt hoc dupliciter euenire. Primo, dum agens ꝑſupponit ſuſcipiens ꝑparatum ſeu materiam diſpoſitam. Secūdo, qm̄ ipſa materia capax nō eſt formę nobilioris. Item ex parte producti dupliciter. Primo, qa repugnat effectui ſimpliciter. Secūdo, quia repugnat huic effectui. Cum ergo deus non agat ex neceſſitate naturæ, & oīs creatura à plena ſuæ bonitatis repręſentatione deficiat infinite, nec in agēdo aliquid ꝑſupponat, imo & capacitatem rei ualeat ampliare: conſtat ꝙ nec ex parte dei ꝓducentis, nec ex parte modi ſuæ ꝓductionis ſit defectus, quin creatura potuerit melior fieri. idcirco ſi defectus fuit aut eſt, ille fuit quia effectui ſecundū ſe repugnat, uel quia repugnat huic effectui. Non autem repugnat effectui ſecundū ſe, qa effectui ſecundum ſe ſeu ſimpliciter nō repugnat, niſi q̄d implicat, poſſibilitatem'q; tollit. Verum huic effectui id repugnat, quod eſt directe contra rationem ipſius, ut eēntialem bonitatem habere ultra gradum ſuæ naturæ. ideo quantum ad meliorationem, in eſſentialibus non poterant res fieri meliores, ſed bene in accidentalibus &c. Hæc Aegidius.

Aegidius

¶ Præterea Durandus reſpondendo ad hoc, an deus potuit creaturam facere meliorē, conſonat introductis. Ad quæſtiōem uero qua quæritur, utrum deus potuit uniuerſum facere melius quàm fecit, reſpondens: Vniuerſum, ait, accipi poteſt tripliciter. Primo, prout includit omne ens tam creatum quàm increatum, & quod actu eſt, & quod in potentia. & conſtat ꝙ uniuerſo ſic ſumpto, non poteſt quid melius eſſe. Secundo, prout includit omne ens actu tam increatū quàm creatū. dicuntq; aliqui quòd uniuerſo ſic ſumpto, non poteſt aliquid melius eſſe: quia in eo includitur deus, qui cum mille mundis & cum mundo meliorato, non eſt melior ſe ſolo, quemadmodum linea cum puncto, non eſt melior quàm linea ſola. Sed hoc uidetur mirabile, utpote quòd plura bona nō ſint ſaltem extenſiue aliquid melius quàm unum, maxime quando unum non includitur formaliter in alio. Nec eſt ſimile de linea & puncto, quoniam punctus nō eſt res quāta, etiam dato quòd ſit aliquid poſitiuum, aut eſt ſola priuatio ulterioris continuationis in linea. Tertio uniuerſum accipitur, prout includit omne ens creatum actu exiſtēs. ſicq; quæſtio intelligi poteſt dupliciter. Primo, utrum deus producere poſſit uniuerſum aliud ſecundum ſpeciem, quod iſto ſit melius. Secundo, utrum deus poſſit uniuerſum quod nunc eſt, melius facere quàm eſt. Primo modo intelligendo q̄ſtionem, dicendum quòd non: quia quæcunq; incidūt in unum ordinem per ſe, pertinent ad unum & idem

Durandꝰ

Queſtio.

uniuersum. Vniuersum quippe dicit unum per aggregationem omnium habentium per se & inter se ordinem. Omnes autem species existentes aut possibiles, inter se ordinem habent: quia se habent ut species numerorum. Ex quo patet, ꝙ quamuis deus possit producere plures mundos solo numero differentes, non tamen specie: q̃m omnes species in unū coincidunt ordinem. Porro si quæstio intelligatur secundo mō, uidelicet an deus possit uniuersum quod nunc est, facere melius q̃ est, uel aliud specie simile huic, melius isto: sic dicendum q̃m quæstio eadem est, ꝙ cū uniuersum sit unum aggregatione plures continens partes, habētes ordinem inter se & ad totum, bonitas eius consistit in tribus, puta in bonitate partium, & in bono earum ordine inter se, atq; in ordine bono earum ad finem. Ordo autem proprie consistit in speciebus: sed non constat quod uniuersum possit meliorari quantum ad plurium specierū productionē, q̃m species rerū possibiles sunt finitæ, estq; incertum an oēs sint productæ uel non, imo uidetur probabile, ꝙ omnes productæ sunt, cum non appareat ratio cur quædam productæ sint, & quædam non: tunc non posset uniuersum meliorari per nouarum partium productionē. Si uero omnes species illæ non sunt productæ, tunc productione earum posset uniuersum meliorari. sed melioratum haberet se ad seipsum, sicut totum ad partem. Si uero agatur de melioratione per intensionem bonitatis partium nunc existentiū, sic meliorari nō queunt quo ad bonitatem substantialem, sed accidentalem, ut dictum est: & per consequens totum, sic tamē ut partes meliorētur proportionabiliter, ut aliqui dicunt. aliter nō maneret harmonia inter partes, quod non intelligo, nisi grandem latitudinē habeat illa ꝓportio, qa in statu innocentiæ natura hūana fuit multo maioris perfectionis q̃ postea. non tamen ob hoc cæteræ partes uniuersi erant proportionabiliter meliores. Hinc dico ꝙ deus potest meliorare uniuersum, meliorando partes eius uel omnes uel quasdam, uel unam tantum. nec tamen ob hoc absoluitur harmonia uniuersi, quoniam principaliter consistit in gradu & proportione essentialium perfectionum ac bonitatum quę manent. secundario autem consistit quantū ad esse naturæ in cursu ac habitudine quā habent inferiora inter se ex influxu cælestiū corpoꝝ. Hæc Durād.

Dio. Car. ꝯ Durād. ¶In cuius scriptis contenta sunt multa à cōi doctrina doctorum ꝑcellentium aliena, & nimis prolixum est singula prosequi, quæ etiam ꝓ maiori parte aptiorem alibi habent locum. Breuiter autem tangendo, rude uidetur ꝙ ait bonum creatum increato bono coniunctum constituere maius bonum q̃ sit solū increatum bonum, cum quicquid sit bonitatis in creaturis, totum contineatur in superdiuissimo & superpfectissimo deo supereēntialiter, idealiter, causaliter, atq; per modum infinite eminentiorem, totumq; uniuersum sit ut punctum respectu illius: imo plus occumbit, distat & deficit à deo, q̃ punctū à linea, cum & punctum sit reductiue in genere quantitatis, deus autem omne genus in infinitum transcendit. Deinde ꝙ dicit uniuersum uno modo accipi prout includit deum, est impropriissime dictum, cum deus supergloriosus sit extra omne genus & ordinem, nec cadat cum creatura in numerū. S. Dion. Vnde diuinus Dionysius frequenter testatur, ꝙ ipse non est aliquod entium, sed uniuersis & singulis supereēntialiter superlocatus. Deinde q̄d ait deum non posse ꝓducere mundū alium, ab isto mundo specie differentē, habet specialem difficultatē, uidelicet an deus posset producere mūdū, cuius species & genera essent aliaꝝ categoriaꝝ, q̃ species & genera mūdi istius, de qua difficultate ptranseo mō. Amplius, q̄liter species creabiles ac possibiles sint finitæ uel infinitæ, dictum est ante. Veruntamen omnes præallegati doctores fatentur deum omnipotētem posse producere species multas supra angelum summum. Nec infinita illa potentia pōt in tanta, quin posset in innumerabiliter plura. Cur uero non creauit species omnes, sed potius unam q̃ aliam, rn̄det scriptura: qa in numero, pondere & mensura constituit omnia, & qa in sapientia condidit uniuersa, & quis cognouit sensum domini &c. Sapiē. 11. Psal. 103. Isaie. 40. Rom. 11. ¶Postremo Scotus hic quærit, utrum deus possit res facere aliter q̃ ab ipso est ordinatū. Qd sic, quia hoc nō includit contradictionē. Qđ non, qa tūc faceret eas inordinate. Scoti q̄stio. Dicendum ꝙ in omni agente per intellectum & uoluntatem, potente conformiter agere legi rectæ, & etiam potente non necessario cōformiter agere legi rectæ, est distinguere potentiā ordinatā à potentia absoluta: quia pōt conformiter agere legi rectæ, & hoc secundum potentiam ordinatam à potentia absoluta: quia potest conformiter agere legi rectæ, & hoc secundum potentiam ordinatā. Ordinata eñ est, inquantum est principium exequendi cōformiter legi rectæ per ordinem ab illa lege præfixū. Potest quoq; agere præter & contra illam, & in hoc ē potentia absoluta, excedens potētiam ordinatā. idcirco non tm̄ in deo, sed & in omni agente libere q agere potest secundum rectæ rationis dictamen, & ꝑter seu contra eam, est distinguere absolutam & ordinatā potentiam. Nota quod deus possit facere potentia absoluta & ordinata. Hinc dicunt iuristæ, ꝙ aliquis potest hoc facere de facto. i. de absoluta potētia: uel de iure, hoc est, de potentia ordinata secundum iura. Qñ autem illa lex recta, ſm quam ordinate agendum est, non est in potestate agentis, tunc potentia eius absoluta non potest excedere potentiam eius ordinatam circa obiecta alia, nisi agat circa ea inordinate, cum subiectus sit legi illi. Sed quando in potestate agentis est illa lex & rectitudo ipsius, ita ꝙ non est nisi quia statuta ab ipso: tunc potest ex sua libertate aliter agere etiam ordinate, quia potest statuere aliam legem, secūdum quam agat ordinate: nec tunc potentia sua absoluta simpliciter excedit potentiā suam ordinatā, q̃m ordinata est secundum aliam legem, sed excedit eam præcise secūdum priorem legem, contra seu præter quā agere potest. Hæc ad propositum applicando, dico ꝙ aliquæ sunt leges generales recte dictantes, præfixæ à uoluntate diuina, & non ab intellectu diuino, prout actum uoluntatis præcedit: quia nō inuenitur in legibus illis necessitas ex terminis, ut ꝙ omnis peccator damnabitur. sed solum ex uoluntate diuina acceptante, q̃ operatur secundum huiusmodi leges quas statuit. Vel sufficit ad propositum dicere, ꝙ statuitur sic à sapientia dei: sed quando intellectus offert uoluntati diuinæ huiusmodi legem, puta ꝙ omnis glorificandus prius est gratificandus, si placet uoluntati diuinæ, quæ libera est, recta est lex, & ita de alijs legib⁹. Deus ergo agere potens secundum has leges rectas, ut præfixæ sunt ab eo, dicitur agere secundum potentiam ordinatam: atq; inquantum multa agere potest præter has leges, dicitur agens secundum potētiam absolutam: cum & multa alia posse fieri etiam ordinate q̃ secundum le-

ges præfixas, non includat cōtradictionem, talia pōt. Nam rectitudo legis secundum quam agit, est in potestate ipsius: imo nulla lex recta est, nisi inquantum à uoluntate diuina acceptante statuta est. & tunc potentia dei absoluta, non extendit se nisi ad id quod ordinate fieret, si fieret ipso uolente. Insuper aliquid ē ordinatum dupliciter. Primo, secundum legem communē seu ordine generali, ut oēm peccatorē esse dānandum. Secundo, ordine particulari. & præter utrunque ordinem deus agere potest potentia absoluta, etiā ordinate. Potentia uero ordinata non dicitur nisi secundum ordinem legis uniuersalis, non autem secūdum ordinem legis rectæ de aliquo particulari: quod apparet ex hoc, quia possibile est deum saluare quem non saluat: non autem conceditur posse saluare Iudam iā condemnatum, nec tamen hoc est impossibile de potentia absoluta, quia non implicat. Hæc Scotus, cuius dicta in his concordant dictis Henrici.

Soluunt argumēta initio q̄stionis addu cta ¶Obiectionum solutio patet ex dictis. Nam ꝙ q̄dam fieri nequeunt meliora, quantum ad essentialem bonitatem, est ex limitatione & incapacitate earum, non ex impotentia dei: tamen ad quartum notanda

Albertus est responsio Alberti, qui ait, ꝙ gradus entium nō accipiuntur penes huiusmodi diuersitatem specierum eiusdem attributi seu perfectionis: quia sic uniuersum semper imperfectum maneret, sed penes bonitates dei participabiles: quæ sunt esse, uiuere, intelligere, incorruptibile esse, causam esse, præsidere &c. in quibus impletur uniuersalis ordo mundi, quoniam ea q̄ participabilia sunt, de attributis faciunt gradus.

QVAESTIO II.

Secundo quæritur de excellentioribus creaturis, an fieri poterant meliores. & primo, an Christi humanitas poterat fieri melior.

¶Videtur ꝙ sic, quia in resurrectione & ascensione gloriosior est effecta.

¶Secundo, quia cum sit pura creatura, distat in infinitum ab excellentia creatoris, ergo inter creatorem & ipsam potuit aliquid fieri melius ea.

Psalm. 8. Hebre. 2. ¶Tertio, quoniam teste scriptura, paulominus minoratus est ab angelis. Eisdem rationibus comprobat, ꝙ beatissimam uirginem potuit facere meliorem.

Thomas. ¶Ad hæc Thomas: Quemadmodum, inquit, omni bono creato eo quòd finitum est, potest aliquid melius esse, sic bono increato cum sit infinitum, nil melius esse potest. Bonitas igitur creaturæ consideratur du-

Creaturę bonitas cōsideratur dupliciter pliciter. Primo absolute in se, secundum id quod est, sic qualibet creatura potest aliquid melius esse. Secūdo, per comparationem & relationem ad deum, sic dignitas creaturæ recipit quandam infinitatē ex unione cum bono infinito, sicut humana natura, inquantum unita est uerbo æterno hypostatica unione: & sacratissima uirgo, inquantū est mater uera ueri dei: gratia quoque gratum faciens, inquantum coniungit deo: & uniuersum, inquantum ordinatur in deum. Veruntamen in comparationibus istis est ordo dupliciter. Primo, quoniam quanto quid nobiliori comparatione & unione in deum refertur, tanto nobilius est. ideo humanitas uerbo suppositaliter unita, est dignissima. Deinde felicissima uirgo, de cuius utero accepta ē caro unita uerbo. sic deinceps. Secundo, quoniam q̄libet comparationum istarum est tantum secundum respectum, ut comparatio uniuersi ad deum, sicut ad finem: & comparatio sanctissimæ uirginis ad deū, sicut ad filium. idcirco ex dignitate comparationis nō pōt sumi iudicium de re absolute, ut dicatur ꝙ gloriosissima uirgine non potest aliquid melius esse, sed secundum qd: ut dicatur ꝙ nulla potest mater existere melioris, nec uniuersum potest ad maius bonum consistere ordinatum. Quædam uero comparatio (ut quæ est per hypostaticam uniōem) est etiam ſm eē. Hinc iudicium de natura illa unita est simpliciter secūdum bonitatem comparationis, ut dicatur ꝙ Christo homine nil melius esse potest. Iudicium autem quod est præter hanc comparationem, est tantum ſm quid: ut cum dicitur, quòd humana natura in Christo inquantum est creata, potest esse aliquid melius: & hoc ideo, quia natura considerata præter esse suum, est ſm rationis acceptionem solummodo. Denique beatitudo creata quandam habet infinitatem seu infinitam quodāmodo dignitatem, eo ꝙ immediate cōiungit formaliter bono immenso, & est immediata ac beatifica infiniti boni fruitio.

¶Si præterea obiiciatur, qa ut ait Anselmus, prælectissima uirgo tanta resplenduit puritate, qua maior sub deo nequit intelligi: ergo nil purius ea potest creari, imo nec apprehendi aut cogitari. Obiectio. Anselmus

¶Dicendum ꝙ puritas intenditur per recessum à contrario, ideo pōt creatum aliquod inueniri, q̄ nil purius ualeat esse in rebus creatis, & nulla contagione peccati inquinatum. talisque fuit puritas excellentissimæ uirginis, q̄ à peccato originali & actuali fuit immunis. Bonitas uero intenditur per accessum ad summum infinitumque bonum. ideo quolibet bono creato pōt aliquid melius fieri. Hæc Thomas in Scripto. Dilutio.

¶In cuius uerbis innotescit, ꝙ interdū sensit sacratissimam uirginem Mariam ab originali peccato fuisse immunē, quanq̄ postea aliter sensit.

¶Concordat Albertus, cuius tñ responsio de sacratissima uirgine amplius placet. Nam ait: Quicquid recipere pōt pura creatura capax dei, hoc totū cōicatū est matri dei. attamen non restringitur diuina potentia, quin facere potuerit capacitatem maiorem q̄ hominis uel angeli, & iuxta hoc crescere posset in gratia. Hæc Albertus. Cuius uerbis obiici posset, ꝙ aīa Christi est pura creatura, & multo maior gratia & gloria communicatæ sunt ei q̄ benedictissimæ uirgini. Verum ad hoc & ad consimilia quædam quæ circa hæc tangi possent, responsum ē pleniusin opusculo de laudibus diuinissimæ uirginis. Albertus. Obiectio

¶Insup Alexander circa hæc loquit: Est esse naturæ, & esse gratiæ. Esse quoque naturæ pōt cōsiderari dupliciter, s. ſm se, & in ordine ad aliud. Si ergo Christus quo ad humanā naturā consideretur secūdum se, potuit melior fieri, utpote impassibilis. Si autem cōsideretur p cōparationem seu in ordine ad nostram redemptionē, nō potuit melior fieri: quia ad nostram liberatiōem plus expediebat, ꝙ fuit passibilis & mortalis. Si aūt loquamur de bonitate gratiæ, dicendum ꝙ Christus fuit tam bonus, ꝙ nullus fuit melior. Sed si dicatur optimus, ita ꝙ nullus potuit eo melior esse, distinguendum est: qa de potentia passiua recipientis nullus quiuit melior esse. nihilominus de actiua potentia operantis, uidelicet dei oīpotentis, potuit melior esse, eo ꝙ omnipotentia dei sit penitus infinita, q̄uis non possit intelligi. Hæc Alexander. Alexāder

¶Aegidius uero in præinductis iam responsionibus Thomæ oīno concordat. Porro Bonauētura in literæ expositiōe: Tripliciter, inqt, est loq de Christo. Primo, quantū ad unionē. Secūdo, quantū ad gratiā Bonauēt.

singularis personæ. Tertio, quantū ad proprietatē personæ. Primo mō nec deus potuit plus dare, nec creatura plus recipere. Nam unionis gratia ex parte extremi alterius, est dignitatis infinitæ, ut q homo sit de⁹: quamuis ex parte humanitatis quicquid ibi est, sit finitum. Si autem loquamur de Christo quantum ad gratiam singularis personæ, cōcedendum est q deus plus potuit dare: sed rationalis creatura non potuit amplius recipere, quia capacitas animæ ad gratiam per collationē gratiæ nec minuitur, nec augetur, sed consummatur atq; completur. idcirco nō est possibilis ad amplius. Si autem loquamur de Christo quantum ad proprietatem naturæ humanæ, sic deus potuit plus dare & illa recipere, uidelicet q̄ ad corpus & inferiorē aīæ partem, quemadmodum in glorificatione Christi secundum naturam assumptā peractum est: sed quo ad nostram reparandam salutem, non potuit melior fieri pro tunc, quia oportuit nos eius passione saluari.

Nota plenitudinem gratię Christi.

Matt. 17.

¶Conformiter de præstantissima uirgine ē loqui secundum tres conditiones, uidelicet quātum ad gratiā conceptionis q̄ deum concepit, quantū ad gratiā iustificationis, & quantum ad naturā charitatis. Quātum ad primum, habuit tantam bonitatis dignitatē, q nulla mulier plus capere potest, quia sic facta est genitrix ueri dei. Propterea si uniuersæ creaturæ essent congregatæ, quantumcunq; in gradibus dignitatis emineant & ascendant, tñ tenerentur reuerentiam exhibere uirgini gloriosæ tanq̄ ueræ matri creatoris, dei, ac domini sui. Si uero loquamur quantum ad gratiā iustificationis, tantam habuit gratiam, quantā pura creatura rationalis quæ facta ē, sic recipere potuit. Quātum aūt ad naturā, sic optima naturalia habuit, prout fini competens fuit, ut s. esset apta parere saluatorem. Hæc Bonauentura.

Nota dignitatem virginis matris.

QVAESTIO III.

Tertio principaliter quæritur, an deus potest quicquid potuit. & de hoc multa hic essent dicēda, sed difficultas ista per omnia eadem est seu cōformis difficultati quæstionis, qua supra distinctione 41, quæsitum est, an deus scit quicquid sciuit. Et sicut ibi, ita & hic Magister opinionem nominalium sequitur, prout Albertus & Bonauentura testantur. Alexāder tamen opinionem Magistri hic pie exponit, eluci

Bonauēt. Alexāder

dat atq; tuet. Bonauenturæ uero apparet q stare non ualeat, & sicut in præfata distinctione de scientia, ita hic de potentia dei dicit, q aliquid connotat ex parte rei possibilis seu effectus. ideo quamuis potētia dei in se inuariabilis perseueret, tamen ob hoc cōnotatū & propter rerum uariationem dicitur non posse qd aliquādo potuit: quia res capax non est eius cuius aliqñ capax fuit, quemadmodū quod nunc factum est, non potest non factum esse. ideo dicitur illud non posse, utpote mundum non esse creatum, & præterita non esse pterita. sicq; in cōsimilibus, Idem tenent hic Thomas, Albert⁹, Aegidius, Vdalricus, ac alij multi. Vnde ait Albertus: Magister uidetur fuisse de opinione nominalium. unde solutio eius stat in hoc, q una potentia semper significatur quæ refertur ad idem sub diuerso modo significandi, importato in uerbo uel aduerbio pertinente ad tempus quo significatur: sed uerius ac probabilius mihi uidetur, q est potentia absolute considerata, & hæc semper est eadem. Alia est potētia actui coniuncta, & ista determinatur secūdum modū significandi ad rem quæ refertur ad eam. & hæc potētia secundum rationem non est eadem cum illa. Hinc secundum istam deus non pōt quicquid potuit. Hæc Albertus.

Albertus.

¶Thomas uero respondet: Quod quis negetur aliquid posse, ex duobus pōt contingere. Primo ex defectu potentię, sicut qui caret uisiua potentia, nō potest uidere. Secundo, ex parte obiecti, quod non habet rationem possibilis, sicut habens uisum, dicit non posse uidere sonum, quoniam sonus non est uisibilis. Primo modo non dicitur deus aliquid non posse, cum potentia eius sit perfectissima. Secūdo autem modo dicitur quædam non posse, quæ s. implicant. Simili modo q quis non potest quicquid potuit, ex duobus potest cōtingere. Primo, quia amisit potentiam aliquam quam habebat, quod incommutabili deo non conuenit. Secundo ex mutatione obiecti quod amittit rationem possibilis, quam habuit prius: ut quod præsens ē actu aut factum est, non potest fieri, nec possibile est nō fuisse. sicq; amittit rationem possibilis: propter quod dicitur deus illud non posse, quamuis sit eadem res, sed diuersis enunciabilibus diuersimode significata, ppter temporum diuersitatem. Hæc Thomas in Scripto.

Thomas.

Deus cur dr̄ aliquid nō posse.

De uoluntate dei, quæ essentia dei est una & æterna, & de signis eius.

Distinctio XLV. A

Iam de uoluntate dei aliquid pro sensus nostri imbecillitate dicendum est. Sciendum est ergo, quia uoluntas siue uolens, de deo secūdum essentiam dicitur. Non est enim ei aliud uelle, & aliud esse, sed omnino idem. Et sicut idem est ei esse bonum, quod esse deum: ita idem est ei esse uolētem, quod esse deum. Nam uoluntas qua semper uolens est, non affectus uel motus est, qui in deum cadere non ualet: sed diuina usia, qua uolens est deus & huiusmodi.

Quod licet idem sit deo uelle quod esse, non tamen potest dici deus esse omnia quæ uult. B

Et licet idem sit deo uelle quod esse, non tñ dicendum est, deū esse omnia quæ uult: quod quidam de dei uoluntate non recte sentientes nobis obijciunt, dicētes: Si idem est deo uelle qd esse, ergo cū dicimus deū uelle oīa quæ facit, dicimus eū esse oīa quæ facit: alioquin nō ibi illo uerbo idē significat, qd significat hoc uerbo esse, cū de deo dr̄. Et si ita ē, nō sp dr̄ de deo uelle scdm essentiam. Si uero secundum essentiā nō dr̄ aliqñ, quō ergo dr̄ de deo? Relatiue eñ uolūtas nunq̄ dr̄. Ad qd dicimus, qa licet idem penitus sit deo uelle qd esse, non tñ pōt dici omnia quæ uult: sicut idem est deo esse quod scire, nec tamen sicut dicitur scire omnia, ita quoq; potest dici esse omnia.

Obiectio quorundā

Resolo.

Quis sit sensus horum uerborum, deus scit uel deus uult. Item deus scit omnia uel uult aliquid. Et quid de deo in his prædicetur. C

Et ubicunq; deus dicitur scire uel sciens, uel uelle, uel uolens: hæc de deo secũdum essentiam dicuntur. Cum eñ dicitur, deus scit, uel deus uult, siue deus est sciens, uel uolens: essentia diuina prædicatur, & deus esse enunciatur. Cum autem additur, omnia uel aliquid uel aliqua: & dicitur, deus scit omnia, uel uult aliquid uel aliqua: essentia quidem diuina prædicatur non simpliciter & absolute, sed ita, ut scientiæ quæ ipse est, omnia subiecta monstrent: & uoluntati quæ ipsa eadem est, aliquid uel aliqua subiecta esse dicantur. Vt talis fiat sensus: Deus scit omnia. i. deus est, cuius scientiæ quæ ipsius essentia est, omnia subiecta sunt. Similiter deus uult hæc uel illa. i. deus est cuius uoluntati quæ ipse est, hæc siue illa subiecta sunt. Volens ergo siue uelle dicitur deus secundum essentiam, cuius uoluntas essentia est sempiterna & immutabilis: licet ea uarientur & transeant, quæ ei subiecta sunt: quæ nõ potest esse iniusta uel mala, quia deus est.

Quod dei uoluntas summe bona bona, causa est omnium quæ naturaliter sunt: cuius causa non est quærenda, quia nullam habet cum sit æterna. D

Hæc itaq; summe bona uoluntas, causa est omniũ quæ naturaliter fiunt, uel facta siue futura sunt: quæ nulla præuenta est causa, quia æterna est. Ideoq; causa ipsius quærenda non ẽ. Qui enim eius causam quærit, aliquid maius ea quærit, cum nihil ea maius sit. Vnde Augustinus in libro lxxxiij. q. Qui quærit quare uoluerit deus mũdum facere, causam quærit uoluntatis dei. Omnis autem causa efficiẽs, maior est eo quod efficitur. Nihil autem maius est uoluntate dei. Non ergo eius causa quærenda est. Idem in libro cõtra Manichæos: Si qui dixerint, quid placuit deo facere cælum & terram? Respondendum est eis, qui uolũtatem dei nosse desiderant, causas & uoluntatem dei scire quærunt: ꝙ uolũtas dei omnium quæ sunt, ipsa sit causa. Si enim habet causam uoluntas, est aliquid quod antecedat uoluntatem dei: quod nefas est credere. Qui ergo dicit, quare fecit deus cælum & terram? Respondendum est illi, quia uoluit. Voluntas enim dei causa est cæli & terræ, & ideo maior est uoluntas dei quã cælum & terra. Qui autem dicit, quare uoluit facere cælũ & terram? maius aliquid quærit q̃ est uoluntas dei, nihil autem maius inueniri potest. Compescat se ergo humana temeritas: & id quod nõ est, non quærat: ne id quod est, nõ inueniat. Ecce his autoritatibus aperte insinuatur, ꝙ uoluntatis dei causa nulla est, & ideo quærenda non est.

(August. in li. q 83. q. 28.)

Quod uoluntas dei prima & summa causa est omnium. E

Volũtas ergo dei, ut ait Augustinus in tertio libro de Trinitate, prima & summa causa ẽ omnium specierum atq; motionum. Nihil enim fit quod non de interiori atq; intelligibili aula summi imperatoris egrediatur secundum ineffabilem iustitiam. Vbi enim non operatur quod uult dei omnipotentis sapientia, quæ pertingit à fine usq; ad finẽ fortiter, & disponit omnia suauiter? Et non solum facit ea, quæ perseuerantia consuetudinis admirationẽ non admittunt: sed etiam ea quæ propter raritatem & insolitum euentum mira uidentur, ut sunt defectus luminarium, & terræmotus, & monstrosi animantium partus, & his similia: quorum nihil fit sine uoluntate dei, sed plerisq; non apparet. Ideoq; placuit uanitati philosophorum, etiam causis alijs ea attribuere, cum omnino uidere non possent superiorem cæteris omnibus causam. i. uoluntatem dei. Itaq; non nisi dei uoluntas causa prima est sanitatis, ægritudinis, præmiorũ atq; pœnarum, gratiarũ & retributionũ. Hæc ergo sola ẽ, unde ortum est quicquid est: & ipsa non est orta, sed æterna.

(August. li. 3. d Tri. capite. 4.) (vbi supra capite. 1. a) (Sapi. 8 a) (vbi supra capite. 2. a)

Quibus modis accipitur dei uoluntas. F

Hic non est prætereundum nobis, ꝙ sacra scriptura de uoluntate dei uarijs modis loqui consueuit: & tamen non est dei uoluntas diuersa, sed locutio diuersa est de uoluntate, quia nomina uoluntatis diuersa accipit. Nam uoluntas dei uere ac proprie dicitur, quæ in ipso est, & ipsius essentia est: & hæc una est, nec multiplicitatem recipit, nec mutabilitatem, quæ inexpleta esse non potest, de qua propheta ait: Omnia quæcunq; uoluit dominus, fecit. Et Apostolus: Voluntati eius quis resistet? Et alibi: Vt probetis quæ sit uoluntas dei bona & beneplacens & perfecta. Et hæc uoluntas recte appellatur beneplacitum dei siue dispositio.

(Psal. 113.) (Rom. 9. c) (Rom 12 a)

Quod secundum figuram dicitur uoluntas dei præceptio, prohibitio, consilium, permissio, operatio; & ideo pluraliter dicit scriptura uoluntates. G

Aliqñ uero secundum quandam figuram dicendi uoluntas dei uocatur, quod secundum proprietatem non est uoluntas eius: ut pceptio, prohibitio, cōsiliū, nec nō permissio & operatio. Ideoq; pluraliter aliqñ scriptura uoluntates dei pnunciat. Vnde ppheta: Magna opera dñi, exquisita in oēs uoluntates eius, cū non sit nisi una uoluntas dei, quæ ipse est. Pluraliter tñ dicit uoluntates, quia uoluntas dei uarijs modis ac pro diuersis accipitur, ut dictum ē. Ita etiam idem propheta propter multos effectus misericordiæ & iustitiæ, pluraliter dicit: Misericordias dñi in æternum cantabo. Et alibi, Iustitiæ dñi rectæ, lætificantes corda: cum tm̄ in deo una sit misericordia, una iustitia: & una eademq; sit misericordia quæ iustitia, s. diuina usia.

Psal. 110. a

Psal. 88. a Psal. 18. c

Quare præceptio & prohibitio & consilium dicantur dei uoluntas. H

Ideo autem præceptio & prohibitio atq; consilium, cum sint tria, dr̄ tñ unumquodq; eorum dei uoluntas: quia ista sunt signa diuinæ uoluntatis, quemadmodum & signa iræ dicūtur ira, & dilectionis signa dilectio appellantur. Et dicitur iratus deus, & tamen non est ira in eo aliqua, sed signa tantum quæ foris sunt, quibus iratus ostenditur, ira ipsius nominatur. Et est figura dicendi, secundum quam non est falsum quod dicitur: sed uerum quod dicitur, sub tropi nubilo obumbratur. Et secūdum hos tropos diuersæ uoluntates dei dicuntur qa diuersa sunt illa quæ per tropum uoluntas dei dicuntur.

Deus iratus.

Vbi uoluntas dei pro præcepto & consilio accipiatur. I

Pro præcepto dei atq; consilio potest accipi uoluntas, ut ibi: Fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra. Et alibi, Qui facit uoluntatem patris mei qui in cælis est, ipse frater meus & soror & mater est. Et contra hanc uoluntatē multa fiunt. Vnde Augustinus in libro de spiritu & litera: Infideles, inquit, contra uoluntatem dei faciunt, cum eius euāgelio non credūt.

Matt 6. b Mat. 12. d

Augusti. de spiritu & litera capite 33.

Quod deus non uult ab hominibus fieri omnia quæ præcepit, uel non fieri quæ prohibet. K

Et si illa tria dicantur dei uoluntas, ideo qa signa sunt diuinæ uoluntatis, non est tamen intelligendum, deum omne illud fieri uelle quod cuicunq; præcepit, uel non fieri quod prohibuit. Præcepit enim Abrahæ immolare filium, nec tamen uoluit: nec ideo præcepit ut id fieret, sed ut Abrahæ probaretur fides. Et in euāgelio præcepit sanato ne cui diceret, ille autē prædicauit ubiq;, intelligens deum non ideo prohibuisse, quin uellet opus suum prædicari, sed ut daret formam homini laudem humanam declinandi.

Gene. 22. a

Marc. 1. d

De permissione & operatione, ubi dicantur dei uoluntas. L

Permissio quoq; dei & operatio, uolūtas dei appellantur: qualiter accipit Augustinus in Ench. dicens: Non fit aliquid nisi omnipotens fieri uelit, uel sinendo ut fiat, uel ipse faciēdo. Nec dubitandum est, deum facere bene etiam sinendo fieri quæcunq; fiunt male. non enim hæc nisi iusto iudicio dei sinit, & profecto bonum est omne quod iustum est. Ecce hic manifeste habemus, dei uoluntatem appellari ipsius operationem uel permissionem, cū dicit nō fieri aliquid nisi omnipotens fieri uelit, ubi includit & bona & mala omnia quæ fiūt. Ideoq; aperte distinguit, quomodo deum uelle dixerit, ne eadem ratione intelligeretur uelle bona & mala, subdens: Vel sinendo ut fiat, hoc quantum ad mala dicit: uel ipse faciēdo, hoc quantum ad bona. Mala enim sinit fieri, sed non facit: bona uero ipse facit. Ideoq; dixit eum uelle: quia & uolens mala sinit, & uolens bona operatur: & ob hoc permissio & operatio, uoluntas dei dicuntur.

August. in Ench. capit. 95.

Quinq; supra sunt proposita, quæ dicuntur secundum tropum, & ideo distinguat lector ubiq;, pro quo eorum accipiatur uoluntas. M

Quinq; ergo supra posita sunt, quæ dicuntur secundum tropum dei uoluntas: quia signa sunt diuinæ uoluntatis, quæ una est & immutabilis, scilicet dei beneplacitum. Ideoq; diligēter distinguat lector ubi de uoluntate dei scriptura commemorat, iuxta quem modum accipi oporteat, utrum scilicet pro beneplacito dei, an pro aliquo signorum eius. Magna enim est discretio adhibenda in cognitione diuinæ uoluntatis, quia & beneplacitum dei & uoluntas eius, & signum beneplaciti eius dicitur uoluntas eius. Sed beneplacitum eius æternū est, signum uero beneplaciti non: & consonat rerum effectibus beneplacitum ipsius, & ipsi effectus rerum ab illo non discordant. Fit enim omne quod beneplacito uult fieri, & omne qđ non uult fieri, nequaquam fit. Non ita autem est de signis, quia præcepit deus multis ea quæ non faciunt, & prohibet quæ non cauent, & consulit quæ non implēt.

Differunt beneplacitum dei & signum beneplaciti.

SVMMA DISTINCTION. XLV.

Hic de uoluntate dei tractatur. Primo ostendit quod in deo consistat uoluntas, deinde quod essentialiter conuenit ei, ita quod idem sit deo esse & uelle, cuius uoluntas est sua essentia. Et circa hoc mox remouet quorundam instantiam, qui dicebant: Si idē est deo esse & uelle, ergo cū uelit cūcta quæ facit, ipse est omnia illa. Deinde ostendit quod uolūtas dei sit prima omnium causa, propter quod ipsa causam non habet: prout causa proprie dicitur id, ad cuius esse sequitur aliud. Nihilominus assignatur ratio uolūtatis diuinæ, quæ ut patuit supra, nec irrationabilis neque iniusta consistere potest. Deinceps declarat uoluntatē in deo dupliciter accipi, utpote pro uoluntate beneplaciti, quæ semper impletur: & pro uoluntate signi, quæ aliquando non impletur. Quocirca declarat quod quinque sunt signa uoluntatis diuinæ: quæ sunt, iussio, prohibitio, consultio &c.

QVAESTIO .I.

Hic quæritur primo de essentia & obiecto uoluntatis diuinæ, uidelicet **utrū in deo sit voluntas, et quid sit diuinæ voluntatis obiectū.**

Arguit r. ꝯ veritatē. ¶ Videtur quod non sit in deo uoluntas, quia uoluntas est rationalis appetitus: appetitus uero est imperfecti ac indigentiæ, cū sit boni absentis & nondū adepti, ergo nō conuenit perfectissimo deo bonorum nostrorum non indigēti. (Psal. 15. 2.) ¶ Secūdo, ei nō cōuenit uolūtas, cui actus & proprietates nō cōpetunt uolūtatis. Actus aūt uoluntatis sunt desiderare, tēdere & ferri in uolitū, quæ immobili, trāquillissimo ac prorsus perfecto deo nō cōgruūt.

In oppositum. ¶ In oppositum sunt ratio & scriptura.

Alexand. ¶ Ad hæc Alexāder rñdet: Volūtas ē uis intellectualis dña sui actus sup bruta, quæ mouētur sm impetū: quia non ualent per rationem suos compescere motus & actus. Cumque uoluntas sit uis intellectualis ac libera, cuius est imperare, asscribenda est deo. Est autem duplex uoluntas. (Voluntas duplex.) Vna, quæ uolumus: alia, quod uolumus: utpote uoluntas sumpta pro re uolita. Voluntas uero qua uolumus, tripliciter sumitur, scilicet pro substantia, pro potentia, pro actione seu motu elicito ex potentia seu uirtute, secundum quod in libro de libero arbitrio legitur: Voluntas est rationalis motus sensui ac appetitui præsidens. Voluntas autem prout cōpetit deo, pro substantia sumitur.

Questio. ¶ Denique, si quæratur quid uoluntas superaddat eēntiæ, & utrum deus uolendo se uult oīa sicut sciendo se scit oīa: cur etiā deus potius appelletur oīpotens & oīsciens quam omniuolens. Et rñdendum, quod diuina essentia quandoque significatur ut substantia, ut cum dicitur deus aut deitas: quandoque ut potētia, ut cum dicitur uirtus: Interdum ut habitus, sicut cū dicitur scientia: aliquando ut actio, ut cum uocatur uoluntas. Quo nomine designatur essentia, ut actus liber ab omni coactione in omne quod placet. Hinc quamuis in deo idem sunt esse & uelle, non tamen sequitur, deus uult illa & illa, ergo est illa, quia est ibi commutatio prædicamenti in ratione essendi. Nempe cum dico, deus uult omnia, dico diuinam essentiam ut actum. sed cum dico, deus est omnia, dico diuinam essentiam ut substantiam. Item, uolūtas dum exprimitur cum respectu ad creaturam, connotat effectum in creatura, nō autem esse. (Questio) Sed circa hoc quæritur, utrum uoluntas in deo dicatur absolute an respectiue: Dicendum quod interdum absolute, ut cum dicitur deus uult se, uel deus uult. Aliquando respectiue, loquendo de relatione secundum rationem, ut cum dicitur, deus uult omnia. ¶ Insuper, quamuis in deo sint idem scire & uelle, aliter tñ connotatur respectus ad creaturas in scientia quàm in uoluntate: quia cum dicitur, deus uult res esse, sequitur ipsas res esse: quia notatur respectus ad res ut actualiter existētes. Cum itaque dicitur, deus uult se, nō connotatur respectus rerum existentium actu: idcirco uolendo se, non uult omnia, quoniam æternaliter uult se, temporaliter aūt uult alia esse. Sed cum dicitur, deus scit res, non sequitur ipsas res esse: quoniam res sciuntur à deo non secundum esse earum in rerum natura uel actu, sed ut in causa. Idcirco sciendo se scit omnia. Hinc quoque nō dicitur omniuolens, quia non uult omnia secundum quod sunt: hoc est, secundum ea quæ habent ex seipsis. Hæc Alexander.

Thomas. ¶ Hinc Thomas: In omni, inquit, natura in qua est intellectualis cognitio, inuenitur uoluntas: quoniam omne quod habet uirtutem sic cognoscitiuam, potest dijudicare conueniens & repugnans: & quod apprehēditur ut conueniens, fit uolitum seu appetitum. Idcirco in nobis secundum duplicem cognitionem sensus & intellectus, est duplex appetitiua: (In hoīe duplex est appetitiua.) una sequens apprehensionem intellectiuam, quæ uocatur uoluntas: alia sequens apprehensionem sensitiuam, quæ appetitiua in cōcupiscibilem irascibilemque diuiditur. Cumque in deo sit intellectualis cognitio, oportet in eo uoluntatem consistere: & hoc omni imperfectione exclusa, quæ nostræ uolūtati solet esse annexa, ut appetere bonum nondum adeptū, & in illud moueri. Hinc uoluntas dei non dicitur proprie appetitus rei, qui est rei absentis, nec diuinæ conuenit uoluntati tendere aut moueri in finem extra se aut supra se, cum propria bonitas sit ei pro fine.

¶ Præterea sicut deus cognoscendo essentiam suā, cognoscit uniuersa quæ sunt ab ipso, inquantum sunt quædam suæ ueritatis similitudo: ita uolendo & amādo eēntiam suam, uult omnia quæ sunt ab eo, inquantum habent suæ similitudinem bonitatis. Hinc id quod ē primo uolitū à deo, ē sua bonitas tm̄. Alia uero uult in ordine ad suam propriam bonitatem, nō sic ut per ea aliquid bonitatis acquirat, sed ut eis aliquid suæ bonitatis communicet, quod liberalitatis est secundū Auicennam: (Auicenna) quia ex sua operatione proprium commodū non intendit. Diuina ergo uoluntas est formaliter circa propriam bonitatem ut circa obiectum. uoluntas eīm directe est ipsius finis, circa alia uero ē minus principaliter & quasi materialiter, secundum quod ordinantur in finem supremum. Hæc Thomas in Scripto.

¶ Porro in prima parte Summæ, qstiōe 19. (ar. 1.) Quēadmodum, ait, res naturalis habet esse in actu per suam formam, ita intellectus est actu intelligens per intelligibilem speciem. quælibet uero res naturalis ad suam formam habet hanc habitudinem, ut quando nō habet eam, tēdat in ipsam. cumque eam habuerit, in ea quiescit. & hæc habitudo in rebus cognitione carentibus uocatur appetitus naturalis. Hinc intellectualis natura ad bonum per speciem intelligibilem apprehensum, similem habitudinem habet, ut s. quiescat in ipso iam habito, atque ad ipsum nondum adeptum moueatur ac tēdat: quorum utrunque spectat ad uolūtatem. Hinc in deo qui est perfectissimus intellectus, cui propria bonitas æternaliter præsens est, perfectissima est uoluntas, in ipsa sua bonitate semper quiescēs: quēadmodū etiam naturalia nō solum inclinationem sortita sunt

ad proprium bonum, sed etiam ad suos effectus, quibus suam bonitatem cõmunicet. Nam & unumquodq; simile sibi producit, & multæ causæ naturales suos cõseruant effectus: sic & diuina uoluntas amat non solũ propriam bonitatẽ, sed & suos effectus, & quibus uult sua diffundere dona. Hæc idem in Summa.

Thomas contra gentiles ¶Preterea in Summa contra gentiles libro primo, per diuersa capitula scribit de his magis subtiliter: Bonum, inquiens, intellectum, est proprium uoluntatis obiectum. ideo sicut deus se perfecte intelligit, sic suã bonitatem intellectã amat & uult. Rursus, omne ens iuxta suæ modum naturæ appetit suam perfectionẽ. deus ergo qui summum ens est, & perfecte cognoscẽs suam bonitatem, pfectionemq; amat, ideo habet uoluntatem: & quia eiusdem est uelle finem, & ea quæ sunt ad finem, ideo deus non solum uult propriam bonitatem, sed & creata quæ ad ipsam finaliter ordinãtur. Vno quoq; actu uolendi uult deus seipsum & alia, cũ sua bonitas sit finis & ratio uolendi cætera, quemadmodum eodem actu uis uisiua uidet colorem & lumẽ qui facit colores actu uisibiles. Hęc & multa plura idẽ ibidem.

Dio. Car. ¶Verum in his uidetur Thomas ab Alexandro aliqualiter dissentire, quia ut patuit iam, secundũ Alexãdrum deus uolendo se, non uult alia. Ad quod forsan quis dicere potest, quod Alexander non intendit negare quin in simplicissimo deo sit idem numero actus quo deus uult se & alia, cum actus absoluti non sint in deo diuersi, imo sunt ipsa dei essentia: sed intendit quod deus uolendo se, non uult alia uolũtate practica actualiter & æternaliter productiua.

Albertus. Voluntati conueniũt p se q̃tuor. ¶Concordat demum præinductis Albertus, dicendo: Voluntati quædam conueniunt per se, quædam per accidens. Per se conueniunt ei quatuor, quorum unũ est de natura sua, uidelicet quod sit naturę rationalis, & etiam in ratione, sicut ait Philosophus, quod omnis uoluntas est in ratione. *Philosop. Damasce.* Damascenus quoq; testatur: Oĩs uoluntas rationalis est. & si non est rationalis, non est uoluntas. Secundum est, quod sit quid liberrimum in intellectuali natura. & hæc est proprietas eius. *Voluntas libertatẽ habet a duobus.* A duob' etenim habet libertatem, uidelicet à natura seu spiritu intellectuali in quo est, quæ nõ est corporis actus nec organo corporali affixus: ideo non est obligatus materiæ aut appendicijs eius. Secundo habet libertatem à se, secundũ quod est uis potens acceptare & non acceptare obiectum, quia spontanee operatur. Tertium est comparatio eius ad bonum, quia uolũtas semper est boni ueri uel apparentis, & præcipuè summi boni. Quartum est, quod uolũtas est causa omnium quæ ab artifice fiunt, quemadmodum septimo primæ philosophiæ ait Philosophus: *Philosop.* Omnium artificialium principium est uolũtas. Deus autem operatur per modum artificis, nõ per modũ necessitatis naturæ. Hæc Albert'.

¶At uero in commentario suo super librũ de Causis, disseruit: Multi peripateticorũ, ut Aristoteles, Theophrastus, Auerrois, Auicenna, Porphyrius, negabãt uoluntatem esse in deo, quinq; rationes ad hoc inducentes. Prima est, quia omnis uoluntas appetitus est. omnis autem appetitus est non habiti ac boni deficientis. Secunda, quoniam appetitus non est nisi imperfecti. Tertia, quoniam omnia bona nobilissimo modo sunt in deo, idcirco non habet appetitum. Quarta, quia uoluntas diuersificatur secũdum uolita. Quinta, quoniam omne uolens est duo. Non enim est uolens, nisi nuncium ei fiat de uolito. Nuncians autem & uolens sunt duo. *Obiectio.* ¶Sed contra istud obijcitur, quia quod habet in se liberum suę actionis principium, uolens ẽ. Natura quippe non habet in se liberũ operationis suæ principium. deus autem habet in se liberum operationis suæ principium. *Philoso.* ¶Rursus, secundum philosophũ uoluntarium est, cuius principium est in seipso constituente singula, in quibus est actus, & hoc maxime cõuenit deo: quia uniuersorum distinctam habet scientiam. Omnium quoq; quæ facit in ipso, est principiũ. non enim aliunde inducitur ad agendum, nec ante se causam habet. ¶ Amplius, quæ uoluntate non fiunt, laudabilia non sunt: quoniam libere nõ aguntur. si ergo deus per uoluntatẽ non operatur, operationes ei' non essent laudabiles. Sed ad hęc respondere, istaq; cõcordare est facile: quoniam peripatetici illi non intenderunt remouere à deo uoluntatem immobilis complacentiæ in bonis habitis & possessis, nec etiam uolũtatem quæ est liber animi motor, de qua dicere soliti sumus: si uolo, ambulo: si uolo hoc, facio. Volũtatem uero quę est appetitus boni non habiti, quo uolens pficiatur, remouerunt à deo. & hoc rationabiliter, sicut prætactę eorum rationes prætendunt. Hæc idẽ ibidẽ.

August. ¶His uerbis Alberti obijci potest, quod Porphyrium uocat peripateticum, quem Augustinus in libro de ciuitate dei & alibi sæpe dicit fuisse Platonicum. Dicendum quod partim peripateticus fuit. *Philosop.* Vnde & in exordio prædicabilium suorum, Aristotelis meminit. ob cuius doctrinam clarius capiendam, se librum prædicabilium compilare fatetur.

Vdalric. ¶Insuper circa hæc scribit in Summa sua libro secũdo Vdalricus: Amor est actus uoluntatis. Ideo sicut in deo est amor, ita & uoluntas. estq; uoluntas deo conueniens nõ ratione generis sui, quod est appetitus, sed ex propria ratione. quia ex propria ratione dicit id, quod est perfectionis in intellectuali natura. Cum enim oĩs natura habeat proprium bonum, quod amat atq; desiderat desiderio competenti suæ naturæ, intellectualis natura cæteris omnibus imperfectior esset, si uel bonum aliquod suæ naturę conueniens non haberet: uel illud amore intellectuali qui amor est uoluntatis, nõ amaret. Item ex hoc patet quod deus libere ac uoluntarie operatur, quia angelicam naturam instituit, oĩum rerum generibus prouidentem per motus cælestes & specialiter hominum directiuam. Deniq; cũ dei uoluntas non sit quid distinctum ab eius essentia, constat quod ei non conuenit quod secundum philosophum *Philosop.* conuenit omni uoluntati creatæ, ut s. moueat mota ab appetibili, quoniam ipsa substantialiter est summũ bonum. & certum quod nihil moueat seipsum secundum idem &c. Dicitur tamen moueri à bonitate & amore ad causandum res, quemadmodum sanctus Dionysius protestatur, *S. Dion.* quod diuinus amor nõ reliquit deum sine germine eẽ: quod uerũ est, inquãtum unũquodq; istorum habet in deo propriam ratiõem. sic enim bonitas uoluntatis sua beneuolentia mouet & excitat ad communicandum alijs propriam bonitatem. Amor quoq; quo suam diligit bonitatem, mouet uoluntatẽ ad eiusdem bonitatis multiplicatiõem. similiter amor quo diligit creaturas, in ipso ab ęterno idealiter existẽtes, mouet uoluntatem ad earũ productionem & puisionem. Hæc Vdalricus.

Dionys. ¶Cuius uerba partim aliter recitaui quàm ipse ponit. Nempe pro eo quod dixi, sic enim bonitas uoluntatis sua beneuolentia mouet & excitat ad communican-

dum alijs propriam bonitatem, ipse sic scribit: Sic eñ bonitas uoluntatis æque non potest esse sine beneficentia, per quam communicat bonitatem suam omi modo quo communicari potest. Aliter enim esset in eo inuidia, cum non diffunderet & communicaret bonũ quod possit sine sui detrimento multiplicari. Hęc uerba Vdalrici non bene sonare uidentur, quia hæc dicit de communicatione bonitatis diuinæ ad extra, q̃ libera fuit & est. & potuit deus esse sine ea, nec illa cõmunicatione ad extra communicat deus bonitatem suam omni modo quo potest communicari, quia ut præcedenti patuit distinctione, deus potuisset & posset adhuc res facere meliores q̃ fecit, in accidẽtalibus saltem, atq; innumerabiles species intellectualiũ substantiarum condere poterat, quas non condidit nec creabit. Ipsumq; uniuersum aliquo mõ melius facere quiuit q̃ fecit. imò adhuc plura uniuersa facere posset, suamq; bonitatem præclarius ac multiplicius cõmunicare ac multiplicare in rebus, ut etiam ex uerbis Alberti ostensum est. nec tamen inuidiæ potest ascribi quod ita non facit, sicut nec inuidiæ fuit quod res ab æterno non produxit. imò si nihil creasset, non posset ascribi inuidiæ, cum ipse nulli sit debitor, nec naturali emanatiõe creator. imò sicut ex rationabilibus motiuis mũdum creauit, sic ex rationabilibus motiuis poterat eum nõ creare: nec aliqua necessitate, sed liberrima uoluntate, prout pręcedẽti distinctione est declaratum.

Bonauen. ¶ Pręterea Bonauentura: Voluntatẽ, inquit, in deo esse ponendam, ostendunt quatuor rationes. Prima, quia uoluntas est illud penes quod inter creata residet summa potestas, atq; in regno animæ oĩbus præsidet, nec ei aliqua potest uis imperare. Hinc constat quod omnipotenti uniuersorum principio, cuius est cunctis præcipere, potissime competat. Secũda, quia uoluntas est in qua consistit præcipua & summa uoluptas siue felicitas. Vnde beatus censetur, qui habet omne quod uult. Nec aliquid delectatur, nisi habens uoluntatem aut aliquid simile uoluntati. In deo autem est summa felicitas atq; iucunditas, ergo uoluntas. Tertia uoluntas est, penes quam maxime residet iustitia & æquitas, quia iustitia non aliud est quàm rectitudo uoluntatis. Propter quod non habentia uoluntatem, non sunt capacia ęquitatis. deus autem iustissimus est. Quarta uolũtas est uis, penes quam pręsertim attenditur liberalitas summa. Liberalitas nanq; oritur ex amore qui actus est uolũtatis. In deo autem est ponere summam liberalitatem, quia dat oĩbus affluenter, neq; improperat. ergo & amorẽ ac uoluntatem, imò propriĳssime cõuenit deo. In nobis quidem est distincta à substantia & ab actu, per distantiã quoq; à fine. In deo autem per omnimodam indifferentiam horum, uidelicet substantię, uirtutis, actus ac finis. Idcirco in deo est una & inuariabilis. Hæc Bonauentura.

Voluntas deo conuenit.

Iaco. 1.

Quęstiuncula. ¶ Insuper ad id quod superi⁹ tactum est, scilicet an deus sit omniuolens, sicut est omnipotens atq; omnisciens, ita respondet: Quæstio ista dupliciter potest intelligi, quia ly omni potest facere distributionem simpliciter & ut nunc: si facit distributionem simpliciter, quantum ad actum & habitum, sic uocatur omniuolens, quia uult omne uolibile. si autem distribuit ut nunc, tunc dicitur omniuolens quia uult omne uolitum & in utroq; sensu habet falsitatem, sed in scientia ac potentia habet in utroq; sensu ueritatem. idcirco simpliciter conceditur quod sit simpliciter omnipotens & omnisciens. simpliciter uero negatur quod sit omniuolens. Cuius ratio est, quia diuina uolũtas importat causam actualem, potentia uero abstrahit rationem actualitatis & ponit rationem causæ, scientia autem abstrahit à ratione utriusq;. cũq; deus non sit actualis causa omniũ quæ facere potest ac uelle, ideo sicut non facit omne uolibile, ita nec uult omne uolibile. & quia potentia abstrahit à ratione actualitatis, ideo dicitur non solum respectu faciẽdorum in actu, sed etiam possibilium fieri à deo. & quia scientia à rõne abstrahit utriusq;, ideo est non solum respectu faciendorum, sed etiam respectu possibilium, nõ tantum deo, sed & alijs, utpote possibilium malorũ. Hinc scientia dei est omnium scibilium, & potentia eius est oĩum possibilium, sed uoluntas eius non omnium uolibilium. Vnde deus non potest plura scire aut posse, sed potest plura uelle. Similiter si accipiamus rem ut nunc respectu rei præuisæ & respectu rei factæ ac uolitæ, scientia est respectu omnis rei, in qua ratio scientiæ saluatur. Potentia quoque respectu omnis rei, in qua ratio saluatur potentiæ. sed uoluntas non est respectu omnis rei in qua ratio uoluntatis saluatur. Scientia nanq; est respectu omnium futurorum, præsentium ac præteritorum, tam bonorum quàm malorũ, quia in eis saluatur ratio nobilitasq; sciẽtiæ, quoniam scire malum, est bonum ac nobile. Similiter potentia est respectu omnium bonorum, in quibus duntaxat saluatur potentiæ ratio: quia posse mala, non est posse: sicut posse deficere, non est posse. ideo deus omnia bona solummodo potens, appellatur omnipotens. Porro uoluntas dei est respectu bonorũ tantum, non respectu malorum. sed quamuis in uolendo malum, non saluetur dignitas uoluntatis, saluatur tamen ratio uolendi: quoniam uelle malum est uelle. Hinc deus non uocatur omniuolens, quia non uult malum.

Deus non est simpliciter omniuolens.

¶ Præterea si quæratur, quare ratio potentiæ non saluatur respectu mali culpę, sicut ratio uoluntatis. Dicendum quod potentia hoc ipsum quod dicit, dicit p̃ modum habitus & positionis, loquẽdo de actiua potentia. Hinc cum dicitur respectu priuationis, non est potentia sed defectus potentiæ. Voluntas uero hoc quod dicit, designat per modum cuiusdam indifferentiæ & complacentiæ, & quia in malo saluatur ratio complacentiæ & consensus, ideo uelle malum est uelle. Quęstio

¶ Ex his patet responsio quæstionis qua quæritur, utrum dei uoluntas, scientia & potẽtia, sint æquales. Dicendum est enim quod non, quo ad obiectum seu connotatum: sed bene quo ad actum interiorem, & item quantum ad effectũ: quoniam nihil efficit deus, nisi per sapientiam, potentiam & uoluntatem. Quęstiuncula. ¶ Si rursus obĳcias, quia melior est uoluntas quæ se extẽdit ad plura bona, ergo cum uoluntas dei sit optima, extendit se ad oĩa infinitaq; bona. ergo deus potest dici omniuolens. Obiectio

¶ Dicendum quod maior illa est uera de uoluntate quæ aliquid boni sortitur à uolito, quod uoluntati dei non conuenit. Ideo non est melior uolendo tria bona quàm unum, & mille quàm tria. Dilutio

¶ Potest etiam responderi quod uoluntas est actus

rationalis. ideo melior perhibetur, non quia ad plura simpliciter, sed quia ad plura rationabiliter: & quoniam ratio recta dictat creaturas fieri debere in numero certo atque finito, quoniam numerus infinitus nō conuenit rebus: hinc optima perfectissimaq́ʒ uolūtas dei uoluit omnia fieri in numero, pondere & mensura, iuxta censuram sapientiæ increatæ. Hæc Bonauentura in Scripto.

Sap. 11.

¶ Amplius, in Breuiloquio suo compendiose scribit de uoluntate diuina: Diuina, inquiens, uolūtas sic recta est, ut nullo modo ualeat obliquari: sic efficax, ut nullatenus possit impediri: sic simplex & una, ut tamen multipliciter designetur. Est autem rectissima, cum sit idem quod ueritas: & efficacissima, cum sit ipsa dei uirtus & omnipotentia. Alia ibi contenta, infra tangentur.

Richard⁹

¶ Præinductis concordat Richardus, tamen sicut Bonauentura sequitur Alexandrum, negando quod sicut deus cognoscendo & intelligendo se, cognoscit & intelligit alia & omnia uera: sic uolēdo se, uult alia & omnia bona. sic Richardus sequitur Thomam concedentem & asserentem hoc ipsum. quod qualiter ualeat concordari, tactum est supra.

Aegidius

Damasce.

¶ Aegidius demum hic loquitur: Secundum Damascenum libro tertio, aliter dicitur liberum arbitrium seu uoluntas in deo, in angelis atque hominibus.

¶ Ad uoluntatem nanque potissime pertinent delectatio & libertas. Deo autem potissime conuenit delectari ac libere agere, alijs per quandam participationem & imitationem. Vt enim septimo Ethicorum ait Philosophus, delectatio in quadam immobilitate & quietatione magis quàm in motu consistit. cumq́ʒ deo primo & per se ac principalissime conueniat esse immobilem, ei potissime conuenit delectari. Propter quod dicitur ibi, quod deus semper una simplici delectatione gaudet.

Philosop.

Uoluntas conuenit deo perfectius quā creaturis

Idem.

¶ Duodecimo quoque metaphysicæ dicitur, quod intelligere dei est ualde uoluptuosum. ¶ Rursus deo conuenit libere agere. Libertas nanq́ʒ sequitur cognitionem uniuersalem & abstractam. Propter quod bruta quæ non apprehendunt nisi particulare obiectum, habere nequeunt actus sui dominium nec libere agere. Hinc quanto quis per abstractiorem & uniuersaliorem intelligit speciem, tanto liberius operatur. Cumq́ʒ omnis creatura sit aliquo modo particulata, & ad genus speciemq́ʒ contracta, ideo nullum creatum per unicam intelligibilem formam uniuersa cognoscit. Vnde nec omnifarie seu per omnem modum libere agit. solus uero deus ad nullum genus entium limitat⁹, & per unicam formam, id est, per suam essentiam cuncta intelligens, per om̄em modum operatur liberrime.

¶ Amplius, sicut intellectus primo & per se fertur in cognitionem principiorum, & quasi ex consequēti tendit in cognitionem cōclusionum. Propter quod cognitio principiorum, nomē induit intellectiuę potentiæ, & dicitur intellectus. Notitia uero conclusionum non appellatur intellectus, sed scientia, nō quia conclusiones non intelliguntur, sed quia non intelliguntur primo & per se.

¶ Conformiter uoluntas primo & per se fertur in finem tanquam in principale obiectum. Secundario uero in ea quæ sunt ad finem, & ipse actus quo fertur in finem, nomen induit uolitiuæ potentiæ & nuncupatur uoluntas. Actus uero quo uult ea quæ sunt ad finem, non uoluntas, sed electio uocatur. Hinc dicitur quod uoluntas est ipsius finis, electio autem eorū quę sunt ad finem, sicut intellectus est principiorum, scientia conclusionum. Hæc Aegidius.

QVAESTIO .II.

Secundo principaliter quæritur, An voluntas dei sit effectiua & proxima causa rerum.

Arguitur primo contra veritatem

¶ Videtur quod non, quia (ut probant philosophi) deus est agens per essentiam, ita quod per suam essentiam immediate est operans, non ergo per uoluntatem.

2\. ¶ Secundo, potentia est immediatum & proximū operationis principium. ergo potius causat res p potentiam quàm per essentiam.

3\. ¶ Tertio præhabitum est, quod sciētia dei causa est rerum.

4 ¶ Quarto, quia scriptura ait: Omnia in sapientia fecisti. Et rursus: Ipse dixit & facta sunt. Dicere autem actus est intellectus, ergo intelligendo creauit. Vnde & philosophi protestantur, quod deus est intellectus uniuersaliter agens.

Psal. 103. Psalm. 32. & 148.

In oppositum.

¶ In contrarium sunt quæ habentur in litera.

Thomas.

¶ Ad hæc Thomas respōdet: Opus determinatum non egreditur nisi à determinato agente. Ideo quod est in potentia, non agit, quia se habet indeterminate ad multa. sed forma quæ est actus potentiam determinans, principium dicitur actionis. idcirco in omnibus quorum actiua potentia determinata est ad unū effectum, nihil requiritur ex parte agentis ad agendum supra completam potentiam, dummodo non sit ex parte recipientis impedimentum ad hoc, quod sequatur effectus, ut patet in cunctis agentibus ex necessitate naturæ. Potentia uero dei cum sit infinita, non magis determinatur ad hoc quàm ad illud, nec ex parte operis sui determinationem accipere potest, cum & materiam seu receptiuum producat. Hinc supra rationem potentię oportet aliquid esse, per quod ad opus determinetur. & hoc est per scientiam quā propriam rei agendæ rationem cognoscit. Sed quia scientia se habet ad opposita, quoniam est bonorum atq́ʒ malorum, idcirco oportet adhuc secundum rationem aliquid addere, in quo compleatur ratio causæ. & hoc est uoluntas, quia determinate unum accipit ex duobus quę scit uel potest. Hinc perfecta ratio causalitatis in his quæ non agunt ex necessitate naturæ, primo in uoluntate consistit, sicut undecimo metaphysicæ dixit Philosophus: & hoc conuenit uoluntati, inquātum obiectum eius est finis, qui est causa causarum, & à quo sumitur determinatio operis. ideo uoluntati diuinæ asscribitur causalitas rerum. Nam & uoluntas est principium operationis. Potentia uero ut exequens, atque in hoc consistit potentiæ ratio, ut sit proximum principium operis & nō primum. sicq́ʒ uoluntas dei dicitur potius rerum causa quàm potentia. ¶ Et si quæratur cum uoluntas dei sit causa contingens, utpote se ad utrunlibet habens, quomodo potest esse ab ea necessarius effectus? Dicēdum quod uoluntas dei etiam habet immutabilitatem, ita quod immobiliter adhæret ei quod uult, quam immobilita

Philoso.

Uoluntati diuinę ascribitur rerum causalitas.

Questio

tem imitantur ea quæ necessaria sunt in rebus. Hæc Thomas in Scripto.

articul. 4. ¶Insuper in prima parte Summæ quæstione nona decima, scribit deum per uoluntatem non ex necessitate naturæ agere. Primo, patet ex ordine causarum agentium. Cum enim natura non cognoscens finem, Philosop. agat propter finem, ut in secundo dicitur Physicorū, oportet ut ei finis prædeterminetur, & de medijs pertingendi ad finem prouideatur à causa superiori per intellectum et uoluntatem agente. Secundo, quia omnia præexistūt in deo intellectualiter & idealiter. idcirco sapientialiter et libere emanant ab ipso. Tertio, quia natura determinatur ad unum. deus autē est esse incontractum, omnem in se perfectionem essendi simplicissime comprehendens, non ergo instar naturæ limitatur ad unum, sed modo nobilissimo, utpote intellectualiter, sponte ac libere operatur. Veruntū cum sit causa summa & uniuersalis omnibus influēs, singulisq; iuxta eorum capacitatem dona ac lumina S. Dion. sua communicans, sanctus Dionysius quarto de diuinis nominibus capitulo cōtestatur, quemadmodum sol non ratiocinans neque præeligens, ex sua plenitudine cunctis capacibus radios suos infundit: sic bonū diuinum per suam naturam omnibus radios suæ bonitatis immittit. Hæc in Summa, qui et in Summa cōtra gentiles libro secundo de his plenius scribit.

Richard⁹. ¶Præterea Richardus hic loquitur: Deus est omnium bonorum causatorum causa prima per suam sapientiam dirigentem, & per uoluntatem imperātem, & per potentiam exequentem, secundum quod primo libro de sacramētis asserit Hugo: Cum sint tria in Hugo Uictorinus. deo, sapientia, potentia & uoluntas, tanquā causæ primordiales à uoluntate diuina proficiscuntur, per sapientiam diriguntur, per potentiam producuntur. Voluntas etenim mouet, sapientia disponit, potentia explicat. Hæc sunt fundamenta omnium causarū æterna, attamen quia sciētia atque potentia se habent indeterminate ad multa, & uolūtas determinat hoc uel illud, hinc actualis productio creaturæ magis asscribitur uoluntati.

Questio ¶Deinde ad quæstionem hanc, an uoluntas dei sit immediata et proxima causa rerum, respondet: Voluntas dei est bonorum causatorum causa immediata, et quorundam est immediata causa tantum, puta eorum quæ sunt à deo, non mediante causa secunda. effectuum autem bonorum quæ sunt à causa secunda, deus est causa mediata, inquantum causa illa secūda ab ipso est. Est quoque illorum causa immediata. Veruntamē qualiter hoc fit, diuersæ sunt opiniones. Nā aliqui dicunt quod sunt à causa secunda, ut eliciente & etiam immediate à deo ut à causa imperante, nō eliciente, sine cuius imperio causa secunda non posset effectum producere. Alijs uero non uidetur istud sufficere, quia uoluntas per suum imperium nil extra se producit, nisi per potentiam aliquam exequentem. sicq; causa secūda dummō ꝑmaneret in esse, ita posset effectum suum producere sine primæ causæ imperio sicut cum illo. Ideo dicūt hi quod idē effectus q ꝫm se totum est & elicitur à causa secunda, etiam elicitur ꝫm se totum à prima causa immediate: tamen sub alia ratione, quia à deo, cum sit generalissima causa, est ratione generalis intentionis, seu inquātum est ens: à causa uero secunda est sub ratione qua est hoc signatum ens: & quoniam ens et hoc ens, sunt idem in isto effectu, ideo effectus iste immediate est à causa prima & à causa secunda elicitiue secūdum se totum. Verum & ista opinio non complacet alijs. Nam quamuis consideratio intellectus distinguat inter ens & hoc ens, tamen potētia productiua elicitiueq; exequens, non discernit inter ea, nec deus posset creare ens nisi creando hoc ens, nec econtra. ideo dicunt quod effectus talis tam à prima causa q̄ à causa secunda secundum se totum immediate elicitur, tamen secundum alium & alium modum: quia à causa prima secundum superiorem modū, & à causa secūda per modum inferiorē.

¶Cui positioni uidetur concordare commentarium super primam propositionem libri de Causis, dicens: Causa prima adiuuat causam secundam sup operationem suam, quoniam omnem operationem quā facit causa secunda, efficit etiam causa prima, ueruntamen per modum sublimiorem. ¶Dicunt ergo quod quamuis sit impossibile, eundem effectum secundum se totum immediate esse à prima causa & à causa secunda uniuoce agentibus, non tamen loquendo de causis quarum actiones non uniuocantur in aliquo, sicut sunt actio causæ primæ & actio causæ secundæ. Hæc Richardus.

¶Porro de hoc Thomas scribit in Summa contra Thomas. gentiles tertio libro, ubi capitulo septuagesimo disputat contra eos, qui rebus naturalibus subtrahunt proprias operationes seu actiones, dicentes quod res naturales materiales non exercent actiones quæ fieri uidentur ab eis, sed uirtus substantiæ spiritalis, penetrans ipsas res materiales, sicut Auicebron in libro Auicebrō fontis uitæ, conatur defendere.

¶Deinde sequente ibi capitulo docet, qualiter idem effectus fit à deo & à naturali agente: Qui- Idem effectus attribuit deo z naturali agenti. busdam, inquiens, difficile uidetur ad intelligendum, quod ijdem effectus naturales attribuātur deo ac naturali agenti. Nam eadem actio à duobus agentibus non uidetur progredi posse. si ergo actio per quam naturalis effectus producitur, procedit à causa et corpore naturali, non procedit à deo. ¶Iterum, superfluum est fieri per plura, quod sufficienter fit per unum. Item si totum naturalem effectum deus producit, nihil relinquitur naturali agenti ad producendum de ipso effectu.

¶Pro horū ergo solutione pēsandū, quod in q̄libet agēte possunt duo cōsiderari, uicꝫ ipsa res agēs, & uirtus qua agit, sicut ignis calefacit per calorē. Virtus aūt inferioris agentis dependet à uirtute agentis superioris, inquantū agens superius dat ipsam uirtutem inferiori agenti, uel conseruat seu applicat eam ad agendum. Actio ergo inferioris agentis non solum ab eo est propria sua uirtute, sed & per uirtutē omnium superiorum agentium, in quorum agit uirtute: & sicut agens infimum inuenitur immediate actiuum, sic uirtus primi agentis inuenitur immediata ad producendum effectum. Virtus quippe infimi agentis non habet ex se, quod producat effectum hunc, sed ex uirtute superioris. sicq; uirtus supremi est ex se productiua effectus tanquam causa immediata, quemadmodum in demōstrationum principijs patet, quorum primū est immediatum. Sicut ergo non est inconueniens, q una actio producatur ex alio agēte et eius uirtute, ita non est inconueniens, q̄d idē effectus producatur ab

inferiori agente & deo, quãuis alio & alio modo. nec
in hoc superfluitas est, quod deus causalitatem suam
causis secundis communicat. Hæc Thomas, & de hoc
Albertus super primã ꝓpositionẽ libri de Causis scri-
bit diffuse. Nam ex prima illa propositione patet ueri
tas horum. Hæc etem̃ est, Omnis causa primaria plus
influit super suum causatum quàm secundaria causa.
& cæter.

Albertus ¶Cocordat & hic q̃d his scribit Albertus: Sine prę-
iudicio, inquiens, dico cũ domino saluatore in Euan-
Iohan. 5. gelio: Pater meus usq; modo operatur, & ego operor.
Idcirco quæcunq; faciunt natura & uolũtas, magis fa
cit deus in natura & uolũtate, & ipse operatur ut cau-
sa immediata & uniuersalis, et hoc est mirum q̃d una
causa simul est immediata unicuiq;, & tamen uniuer-
salis est omnibus. & si quid operãtur causæ aliæ, hoc
accipiunt à uoluntate dei operante, cõtinente, mouẽ-
teq; eas, non tamen mouent secundũ proprietates di
uinas, quoniam illas attingere nequeunt: sed secun-
dum proprietates, formas, qualitatesq; proprias, & il
Augustin. las inquirere philosophis licuit. Augustinus uero il-
los redarguit, qui uoluntatem dei à naturæ operibus
excluserunt, dicentes deũ non posse mouere nisi mo-
bile primum, quodcunq; sit illud: alia uero moueri di
uersimode ſm distãtiam ab illo. & tales abierũt post
Roman. 1. uanitatem. & obscuratum est insipiens cor eorũ, quẽ-
Ciceronis stultitia admodum Tullius, qui negauit prouidẽtiam & præ-
scientiam dei, ut stabiliat casum atq; fortunã, & regat
rempublicam. Commẽtator quoq; super physicam &
metaphysicã, negans deũ immediate operari in quo-
libet, ut stabiliat unicuiq; propriam actionem secun-
dum suam naturam. Hæc Albertus.

Vdalricus. ¶Hinc in Sũma sua libro 2. scribit Vdalricus: Cau
sa omnium est uoluntas diuina. Veruntñ peripateti-
ci dicũt deum per essentiam suam agere & causare, ita
ꝙ essentialis actus eius, est eius operatio, sicut lucis lu
cere. Vtrunq; est uerum. si enim loquamur de deo se-
cundum realem eius simplicitatem, oportet fateri q̃d
causet per suam essentiã, quia per nihil superadditum
ei: & quamuis uoluntas dei sit sua essentia, tamen hoc
modo potius dicitur per essentiam operari, ut insinu
etur modus suæ operationis qui non est per potentiã
mediam inter essentiam & operationẽ. imò nec ope-
ratio dei est media inter essentiam & effectum. si autẽ
loquamur secundum rõnem ꝓprietatis uniuscuiusq;
perfectionis diuinæ, sic differunt in deo operatio ge-
nerationis, & causalitas operationis: quoniam illa est
naturæ, hæc artis: cuius principium non est natura ar
tificis, sed ars atq; uoluntas eius, operans per libertatẽ
& ordinem rõnis. sicq; magis proprie causa rerũ uoca
tur uolũtas q̃ essentia dei. Et q̃uis ad artificiosam ope
rationem tria concurrant, ut causa, uidelicet scĩa, po-
tentia & uoluntas. Specialiter tñ asscribitur uolunta-
ti productio rerũ: quia etsi scĩa moueat uolũtatem p
apprehensionẽ finis, uoluntas tñ est principale quod
impetum facit ad opus, & potentiã operatiuam mo-
uet ad hoc, quemadmodum etiam intellectus diuinus
non est alicuius ut obiecti proprij nisi suijpsius, ita di-
uina uoluntas, & cæt. ut supra. Hæc Vdalricus.

Durandi questio. ¶Circa hæc quęrit Durandus, Vtrum deus imme-
diatius agat per uoluntatẽ q̃ per intellectũ. Quo cir-
ca refert quorundam opinionem, dicentium ꝙ p in-
tellectum immediatius attingat effectum: qm̃ agit per
ideam, quæ est exemplar effectus, & immediate impri
mit ei formam ad sui imitationem, quemadmodũ si-
gillum imprimit formam cerę. Idea quoq; est factiuũ
principiũ, ergo citius prioritate naturæ ac rationis im
primit similitudinẽ sui facturæ, q̃ uoluntas quasi ap-
plicans eam. Deinde reprobat ista, & dicit quod exẽ-
plar ut exemplar, non est factiuum & causale princi-
piũ. propterea tenet ꝙ uolũtas immediatius operatur Dion.
atq; attingit effectum. Et uerum reor quod uoluntas
quantum ad executionem, immediatius agat & pro-
sequatur agentis propositum. attamen reprobatio il-
la non ualet, quia ut patuit supra, ubi tractatum ẽ de
ideis, Idea secũdum Augustinum libro octogintatri- Augustin.
um quæstionum, est principium factiuum, non factũ
causale & formatiuum productiuumq; ideati. Vnde
& deus, inquantum operatur per idealem entium ra-
tionem, est causa omnium exemplaris. Alia multa re
probationi patentia circa hæc Durandus ponit, quæ Dio. Cart.
breuitati studens pertranseo. Veruntamen Augusti-
nus & alij sancti interdum insinuare uidentur, quod
deus sit rerum immediata causa per intellectum atq;
scientiam, quod & philosophi dicunt. & uerum est q̃-
tum ad hoc quod scientia & uoluntas in ipso sunt idẽ.
imò secũdum hoc dici potest, quod sit immediata re-
rum causa per suam essentiam, & item per suam boni
tatem, per amorem, per liberalitatem. quæ omnia in
deo realiter idem sunt, uel appropriate loquẽdo per
intellectum & scientiam est causa exemplaris imme-
diate per uoluntatem efficiens.

¶Posset quoq; hic quæri, utrum deus immediatius Questio.
agat per potentiam, quàm per uoluntatem. ¶Vide-
tur quod sic, quia potentia immediate est exequẽs, uo
luntas imperans.

¶Videtur etiam quod non, quia ut patuit, uolũtas
ipsam potentiam de se indeterminatam ad hoc uel il-
lud, determinat ad quid certum agendũ. Ad istud po
test haberi responsio ex præinductis Thomæ respon
sis. ¶Postremo Bonauẽtura circa ista disseruit: Quã- Bonauent.
uis diuina essentia sit quid simplicissimũ unum, tñ est
pelagus substantiæ infinitum. Hinc oĩa perfectiona-
lia q̃ in nobis sunt per diuersitatem, in deo nobiliori
modo sunt per omnimodam identitatem, nihilomi-
nus secundum oĩmodam perfectiõem et ueritatem.
Vñ sicut in nobis est sapientia, potentia et bonitas ue
re ens et causa rerum q̃ à nobis sunt, sic et in deo sunt,
et unũ in eo sunt: et q̃uis in eo sint unũ, tñ qm̃ intelle
ctus nr̃ nõ põt infinitatẽ illius substantiæ cõphẽdere,
nec noĩe uno exprimere: ideo multis modis intelligi-
mus, noĩbusq; diuersis exprimimus eã, et ꝓut p illos
modos intelligimus, diuersa de deo enũciamus, ita ꝙ
deo aliqd attribuimus ſm unũ modũ, quod nõ secun-
dum alium, et uere quidem, quoniam omnia perfecti
onalia habent in deo existẽtiam ueram. Idcirco cum
alio modo intelligamus deum, cum dicimus eum bo-
num, et cum dicimus eũ æternum, concedimus quod
se diffundit quoniã bonus est, non quia æternus. Dif-
fusio etenim sui, est proprietas bonitatis, non durati-
onis. Cumq; uere intelligamus in deo esse uoluntatẽ,
atque proprietas uoluntatis sit producere ea quæ exe
unt et causantur per modũ liberalitatis, ideo dicimus
deum inquantum uoluntas est, esse causam rerum.
Denique ratio quare uolũtati attribuitur causalitas,
hæc est, quia ratio causandi est bonitas tam in ratione

effectiui principij quàm finalis. Bonum nanque dicitur sui diffusiuum, & bonum est propter quod sunt omnia. Effectiuum autem non fit efficiens in effectu, nisi propter finem. Id ergo quod dicit cõiunctionem principij effectiui cum fine, est causandi ratio in effectu. Propter quod capitulo quarto de diuinis nominibus sanctus Dionysius ait, bonitatem tanquam continentiam & principium & ut finem omnia appetunt: ut principium à quo, ut continentiam qua saluantur seu conseruantur, & ut finem in quē tendunt. Hæc Bonauentura de hoc, q̃d in deo sit uolũtas, & quod ipsa sit causa rerum.

S. Dion.

¶Insuper quod uoluntas dei sit immediata rerum causa, ita declarat: Cũ in creaturis sit reperire causam uniuersalem & particularē, causa uniuersalis uno modo plus influit in effectũ, & alio mõ minus. Quantum enim ad intimitatem, causa uniuersalis qua agens prior est, plus influit: sed quantum ad actualitatem, & quantum ad ea quę sunt propria rei, influit minus, q̃niam causa uniuersalis causata, non habet omnimodam actualitatem neque perfectam potentiam. idcirco non potest pertingere ad formam specialem, nisi p accidens, ut per formam particularis agentis, quæ nõ est ab ipsa. Diuina autem uoluntas ē prima uniuersalissima & actualissima causa. Ideo potest in totum effectum & in totam rei substantiam etiam sine adminiculo alterius causæ, nec aliqua causa potest aliquid quantumlibet modicum sine ea. Hinc necesse est q̃d ipsa sit immediata causa in omni actione & re. Vnde Augustinus tertio de Trinitate: Diuina, inquit, uoluntas est prima & summa omnium causa specierum ac motionum. Res quoque non cognoscitur nobilissime atque certissime, nisi per immediatam & proximã causam. sed uidens deum clare, cuncta in eo perfecte cognoscit. Hæc Bonauentura.

Uoluntas dei est immediata rerũ causa

Augustin.

QVAESTIO III.

TErtio principaliter quęritur De diuisione voluntatis diuinæ, & de signis ipsius. ¶Videtur quod uoluntas dei non distinguatur, quoniam una & simplicissima est, non plures. ¶Item uoluntas conuenit deo absolute, nõ ergo per creata diuiditur. nec uidetur ratio cur uoluntas potius quàm scientia aut potentia distinguatur per signa.

Obiecti. 1. Obiect. 2

¶In contrarium sunt quæ in litera continētur. nec ea quæ in scripturis dicũtur, queunt saluari nisi distinguendo uoluntatem in deo multiplicem.

In oppositum.

¶Ad hæc Bonauentura respondet: Ratio & autoritas compellit nos distinguere uoluntatem dei in uoluntatem beneplaciti & in uoluntatem signi. Quod enim ait Apostolus, Hæc est uoluntas dei sanctificatio uestra, non est per essentiam dictum, ergo per causam aut significationem, non autem per causam, ergo per significationem. Ratio quoq; pandit, quia communi usu loquendi, præceptum nostrum consueuimus uoluntatem uocare.

Bonauen. 1. Thes. 4.

¶Itaque sicut intellectus noster dicitur uis intellectiua, & ipsum intellectum, id est, res intellecta: ita uoluntas appellatur uis uolendi ac uolitum. & quia uoluntas dei innotescit nobis per uolitum tanquam per uisibile quoddã, & signum est quod in aliud facit uenire, dum offert se sensui, hinc uoluntatem dei diuidimus in uoluntatem beneplaciti & in uoluntatē signi.

¶Præterea si quæratur, an sint signa naturalia uel uoluntaria, respondēdum quod signum est ens & est signum. Signum ergo potest dici naturale, inquãtum ens & inquantum signum. sicq; signa ista uoluntatis diuinæ, inquantum entia, uoluntaria sunt: quia à uoluntate fluxerunt. naturalia uero sunt, inquantum signa: quia naturaliter significant, sicut effectus naturaliter suam significat causam.

Questio

Porro numerus & sufficientia signorum solet sic assignari: Diuina uoluntas proprie loquendo, est præsentium aut futurorum. Præteritorum autem nõ est aliter quàm præsentium. si est respectu præsentis, aut illud est bonum, & sic est impletio: aut malum, & sic est permissio. Si respectu futuri, hoc est tripliciter. Aut enim est malum, & sic est prohibitio: aut bonum necessarium ad salutem, & ita est pręceptio: aut bonum supererogationis, & sic est consilium. Bonum autem supererogationis nõ habet malum oppositum, ideo nec consilium habet signum oppositum.

Quinque sunt signa volũtatis diuinę.

¶Alio modo sic distinguuntur: Voluntas diuina aut uult aliquid simpliciter, aut conditionaliter seu quantum in se est. & utroque modo contingit eam significari. Voluntas itaque absoluta, potest ad aliquid comparari dupliciter, scilicet per modum complacentiæ & per modum displicentiæ. Si per modum displicentiæ, illud nullo modo fit. ideo non contingit eam signo aliquo designari. si autem per modum complacentiæ, aut hoc est quia placet id quod fit, & sic est impletio: aut quia aliud placet ex illo, & sic est permissio.

¶Potest rursus significari diuina uoluntas aut ut antecedēs seu conditionalis, & hoc dupliciter: quia aut per modum complacentiæ, ita quod oppositum displicet, & sic est præceptio: aut per modum displicentiæ, & sic est prohibitio: aut per modum complacentiæ, ita quod oppositum non displicet, & sic est consilium.

¶Per modum uero displicentiæ, ita quod oppositum non placeat, non est possibile reperiri. Sicq; patent numerus & sufficientia horum signorum. Itaque quamuis uoluntas beneplaciti non sit quo ad suam substantiam multiplex, tamē quo ad connotata multiplex perhibetur. Voluntas etenim absoluta connotat affectum, uoluntas uero conditionata cõnotat naturalem ordinationem rei ad euētum, ut omnium ad salutem. Hæc Bonauentura.

Uoluntas dei bñplaciti ē multiplex

¶Præterea Thomas hic scribit: Quædam dicuntur de deo proprie, & quædam metaphorice. & quæ proprie de ipso dicuntur, uere in eo sunt. quæ autem metaphorice dicuntur, dicuntur de ipso per similitudinē proportionabilitatis ad quēdam effectum, quemadmodum in libro Deuteronomij dicit ignis, eo quod sicut ignis se habet ad consumptionem contrarij, sic deus ad consumendum nequitiam: sic quoque punitio dei dicitur ira eius. & quia effectus est signum causæ, hinc ea secundum quæ attenditur similitudo uel iræ siue alterius, signa uocantur. Propter quod punitio dicitur signum iræ. Iuxta hoc dico, quod deus dicitur aliquid uelle dupliciter. Primo proprie, sicq; dicitur uelle id cuius uoluntas uere in eo est, & complacet sibi. & hæc est uoluntas beneplaciti. Dicitur quoque deus aliquid uelle metaphorice, quia ad modum uolentis se haber, inquantum præcipit aut consulit aliquid, aut aliqd huiusmodi facit. Vnde ea in quibus

Thomas.

Deute. 4.

attenditur similitudo ipsius dei ad uolentem, uoluntates eius metaphorice nominantur, & quoniam talia sunt effectus, dicuntur signa.

¶Deniq; ratio diuersitatis istorum signorũ est. Assignantur nanq; hæc signa uoluntati diuinæ secũdum quod respicit res humanas, quibus modo ꝓuidet speciali. Potest ergo signum uoluntatis accipi, aut secundũ ordinationẽ hoĩm in finẽ æternæ salutis, aut secundum exequutionem ordinis. Ad finem autem consequendum, prouisoris est duo largiri, uidelicet ea quibus res promoueatur ad finem, & ea quibus ab impedientibus liberetur. Quemadmodum autem res naturales tendunt in fines suos naturales per uirtutes naturales eis ex prouidentia diuina collatas, ita & humana uoluntas per consilia & præcepta ordinatur in finem. & prohibitionibus retrahitur à peccatis quæ cõsecutionem impediunt beatifici finis, sicut & animalibus diuina prouidentia contulit cornua, ungues & cõsimilia, quibus se iuuent contra impugnantia. si uero pertineat ad ordinis executionem, hoc quoq; potest esse dupliciter. Primo, secundum quod homo tẽdit in id ad quod ordinat⁹ est bona agẽdo. & respectu huius est signum, quod uocatur operatio, quoniam deus in nobis omnia nostra bona operatur. Secundo, exeũdo ac deuiando ab ordine illo peccando: & respectu huius est permissio. Hæc Thomas in Scripto. Isaię.26.

Alexander Roma. 11. ¶De his scribit plenissime Alexander: Super illud, inquiens, ad Rom. ut probetis potiora, asserit Glossa: Voluntas dei dicitur uel ipsa qua uult, quæ in deo est, siue id quod uult. Voluntas qua uult, quæ & semper impletur, est uoluntas beneplaciti, quæ secũdum Augustinum est uoluntas quieta. Volũtas quod uult, est uoluntas signi, quæ improprie appellatur uoluntas, iuxta modum quo signa dilectionis & iræ, dicuntur dilectio atque ira, ut in suis sententijs ait Hugo. Voluntatis uero beneplaciti quinque sunt signa, quæ dicuntur signa propter cointellecta, quæ indicant aliqđ esse uolitum uoluntate beneplaciti, in quo uolito tanquam in effectu uoluntatis ęternę quę causa illius est, indicatur ipsa uoluntas æterna. sicq; ista sunt signa uoluntatis illius ꝑ medium, puta per uolitum. Voluntas demum beneplaciti non est multiplex in se, quamuis possit dici multiplex in effectu, quemadmodum in libro Sapientiæ fertur de spiritusancto: Spiritus unicus multiplex. Numerus uero signorum illorum secundum quosdam sic sumitur: Nam diuina uoluntas aut respicit actum dum fit, aut dum faciendus est. Si dum fit, aut ergo actus ille est bonus, aut malus. Si bonus, sic operatio eius est signum uoluntatis diuinæ: si malus, sic eius permissio signum est uoluntatis diuinæ. Si aũt dũ est faciendus, aut ergo bonus, aut malus. si malus, sic ꝓhibitio signum est diuinę uoluntatis. si bon⁹, aut ergo est necessarius ad salutem, sicq; pręceptio diuinæ uoluntatis est signum: aut nõ est necessarius, sed tñ conferens ad salutem, & ita consilium diuinę signũ est uoluntatis. Vel ut aliqui correxerũt, si est actus faciendi, aut ergo est absolute faciendus, & sic est iussio: aut absolute uitandus, & ita est prohibitio: aut est in comparatione seu comparatiue faciendus siue uitandus, & sic est consilium: quia consilium non solum est respectu melioris boni agendi, sed & minoris mali declinandi, sicut respectu culpę uenialis. sicq; accipit̃ consilium in scripturis.

(Augustin. — Hugo Victorinus. — Sapi. 7.)

Hugo Victorinus. ¶Aliter dicendum & melius secundum Hugonem in suis sententijs, quod signum uoluntatis diuinæ aut sumitur generaliter, aut specialiter. si generaliter, sic signa sunt operatio atq; permissio: sed operatio bonorum, permissio autem malorum, si specialiter, uidelicet respectu rationalis creaturæ, sic sunt præceptum & prohibitio. Præceptio bonorum, & prohibitio malorum. consilium uero nõ ponitur inter signa ab Hugone, sed additur à magistro Petro tãquam medium inter præceptionem & prohibitionem.

¶Insuper signa hæc accipi queunt actiue, & ita sunt ipsemet deus prohibens, præcipiens, consulens, & cę. & connotant in creatura aliquid uel positiuum, sicut operatio effectum, præceptio iussum: uel priuatiuum, sicut permissio non coercitionem, prohibitio fugam aut non sectationem. item accipi possunt passiue. sic præceptio est res præcepta, prohibitio res prohibita, permissio res permissa: & ita non significant diuinam essentiam, sed signum diuinæ uoluntatis uel in ipso actu, ut in operatione, pręceptione, consilio: uel in opposito actus, sicut in prohibitiõe: uel in eo quod elicitur, ut in permissione. Hæc Alexander.

¶Circa hæc quærit Richardus, Vtrum quodlibet signorum istorum conformetur uoluntati beneplaciti. Videtur quod sic, quia aliud prætendere signo aut uoce, quàm habetur in uoluntate, est contra ueritatẽ. Richardi Questio.

¶In oppositum arguitur, quia de⁹ præcepit Abrahæ proprium filium immolare, & tamẽ non uoluit hoc. Gene.22. Iezechiæ quoque prædixit per Isaiam quod moreretur, & tamen conualuit, sed & Christus in Euangelio iussit cæco illuminato ne publicaret. & tñ uoluit hoc. 4.Reg.19. Isaię.38. Marc.8.

¶Dicendum quod quodlibet signorum istorũ cõformatur uolũtati beneplaciti dei, secundũ sensum q in signis illis accipitur siue intenditur à deo significante, quamuis non semper conformentur uoluntati beneplaciti secundũ sensum qui in eis ab homine intelligitur, cui illa signa præsentantur, atque per comparationem ad eos, intelligendum est uerbum Magistri. Itaque in præcepto quo iussit deus Abrahæ filium suũ offerre, non intendebat deus significare se uelle hoc fieri, sed intendebat significare se uelle, quod Abraam haberet promptam uoluntatem obediendi. sic quoque intendebat se significare, quod Iezechias de infirmitate illa moriturus fuit secundum exigentiam causarum inferiorum, & ita fuit. Gene.22. Isaię.38.

¶Conformiter Christus præcipiens cæco, Vide nemini dixeris, intendebat se uelle dare exemplum fugiendi laudem humanam. Propter quod ait Glossa ibidem: Dat exemplum, ut sui in magnis quæ faciunt, latere uelint: & ut alijs prosint, prodantur inuiti. Hæc Richardus. Marc.8.

QVAESTIO IIII.

AMplius quæritur, **An sit assignare aliquã causam aut rationem uoluntatis diuinæ.** Videtur ꝙ sic, quia in libro octogintatrium q̃stionũ loquitur Augu. Quis audeat dicere deũ irrõnabiliter oĩa condidisse? Augustin. ¶Ad hoc Thomas rñdet in prima parte Sũmæ nonadecima quæstione: Thomas. Cum uoluntas sequitur intellectum, eodem mõ cõtingit esse causam alicuius uolentis ut uelit, & alicuius intelligentis ut intelligat. articul.5. ¶Porro in intellectu seorsum intelligente principia & conclusiones, cognitio principij est causa notitiæ conclusionis, non aũt in intellectu utrunq;

apprehendente uno intuitu. Ita in uolente q uno actu uult finem & media, uelle finem non est causa uolendi media: quoniam idem non est causa suipsius. sed in eo qui uno actu uult finem & alio actu media, uolitio finis est causa uolendi media ipsa ad finem. Deus autem sicut uno actu cuncta intelligit, ita & uno actu omnia uult. Hinc sicut in deo intelligere causam non est causa intelligendi effectus, ita uelle finem, non est ei causa uolendi media finis. Vult tamen media ipsa ordinari in finem. Vult ergo hoc esse propter hoc, sed non propter hoc uult. Sicq; uoluntas dei rationabilis est, inquãtum uult unum esse propter aliud. Hęc Thomas in Summa.

Bonauẽt. ¶Hinc Bonauentura in quæstionibus circa literã: Voluntas, inquit, nostra cum excitetur à uolito, causam habet & rationem, tam quo ad se, quàm quãtum ad uolitũ, præsertim dũ uult aliquid quod est propter finem. sed uoluntas dei cuius actus est ipse, cum non excitetur ratione alia à se, causam quantum ad se nequit habere, sed quantum ad uolitum, ita quòd uolitum interdum habet aliam causam quàm solam dei uoluntatem, aliquando solam dei uoluntatem: sicut in mundi creatione uoluntas diuina habet rationem, non causam: quoniam non est irrationabilis. nec habet rationem quasi quid aliud à se, sed ut idem in re. Hinc uoluntas dei irrationabilis esse non ualet. Vnde in his quæ totaliter & immediate sunt à uoluntate diuina, sufficit scire ipsam, nec aliã oportet quærere causam. Hæc Bonauentura.

Richard. ¶Concordat Richardus, dicendo: Effectuum qui egrediuntur à deo mediante causa secunda, potest reddi ratio ipsa causa secunda, sed tandem resoluendo usque ad primam causam, oportebit stare in dei uoluntate. quod uidetur sensisse Philosophus primo meteororum, quo ait: Aqua est existens ex aere, & aer ex aqua, per hoc quòd utraque ita disposuit deus gloriosus & sublimis. Effectuum etiam aliquorum qui egrediuntur à deo non mediante causa secunda, potest reddi ratio congruitatis. & tandem resoluendo oportebit stare in dei simplici uoluntate sine alia congruitate: ut si quæratur quare uoluit deus mundum creare, dici potest quia uoluit. ibiq; standum est, quoniam etsi nunquam creasset creaturusve esset mundum, in nullo derogaretur perfectioni ipsius. Hæc Richardus.

Philosop.

Questio

¶Veruntamen ratio assignatur cur deus mundũ creauit, ut scilicet sua bonitas in creatis reluceret, & ipse suam bonitatem ac beatitudinem alijs communicaret, & item ut ipse à creaturis intellectualibus æternaliter laudaretur: quas rationes non solum Augustinus, sed Plato etiam diu ante Augustinum assignauit, atque expressit. Verum si quis ulterius harum rationum rationem aut causam inquireret, standum esset in prima causa, dicendo: quoniam deo sic placuit, & quia ipse sic uoluit, & sua sapientia sic censuit, & q̃niam naturaliter bonus est.

August. Plato.

Vdalric. Damasce. ¶Præterea aduertendum quod circa distinctionem prædictorum quinque signorum uoluntatis diuinæ, quidam aliam habent considerationem. Vnde Vdalricus in Summa sua secundo differuit libro: Voluntas beneplaciti dei secundum Damascenum libro primo, est duplex, uidelicet antecedens & consequẽs. uoluntas uero signi diuiditur in quinque species, quę tanguntur hoc uersu:

Præcipit ac prohibet, permittit, consulit, implet.

Nam quædam sunt signa uolũtatis antecedentis, quędam consequentis, secundum quod quædam eorum sunt effectus uolũtatis antecedentis, quædam autem effectus sunt uoluntatis consequentis. Effectus uolũtatis antecedentis, est directio naturæ intellectualis in suum ultimum finem secundum modum & institutionem legis diuinæ, quæ intellectum illuminat de agendis, & affectum retrahit à peccatis per pœnas seu comminationes, allicitq; ad desiderium boni per promissiones præmiorum, & iuuat ad desiderati consecutionem per gratiam. sicq; secundum tria ista ad legem diuinam spectantia, tres sunt uoluntates, id est, tria signa, uidelicet prohibitio non solum per uerba, sed etiã per tormenta: & præceptum legislatoris, qui non imponit importabile onus, sed ipsum alleuiat auxilio gratiæ, charitate & spe præmiorum. & hoc, quo ad necessaria ad salutem. Et consilium quo nos intendit ad potiora erigere, & hæc signa significant deum uelle uoluntate antecedente. Idcirco non semper implẽtur. Porro signum uoluntatis consequentis, quæ semper est efficax, est operatio. Dupliciter autem dicitur aliquis operari, uidelicet per se uel ut remouens prohibens. sic deus operatur bona in nobis per se, & ita est quartum signum, quod operatio nuncupatur. Mala uero non operatur directe in nobis, sed ut causa per accidens: quoniam uoluntati renitenti subtrahit obstaculum prouidentiæ suæ, ne contra naturam liberum cogat arbitrium, sed pro libito suo moueatur in malum, iuxta illud Apostoli: Quem uult indurat. unde signum istud non designat deum uelle hunc prauum effectum, sed aliquid boni circa ipsum, quoniã ex malo elicit bonum. propterea arbitratur melius esse illi subtrahere gratiam, quàm non. Hæc Vdalricus. Roma. 9

Albert. questio ¶Insuper Albertus hic sciscitatur, Vtrum uoluntas dei sit causa rerum necessaria uel contingens. Videtur quòd non necessaria, quia sic non potuisset nõ facere. nec contingens, quoniam omne contingens est mutabile, atque ut ait philosophus, potest esse & & non esse. Philosop.

¶Ad hoc respondet Albertus, quòd diuina uoluntas non est contingens, sed est contingentis ac necessarij causa. estq; causa necessaria, loquendo de necessitate immutabilitatis, quæ libertati non derogat, non de necessitate coactiõis aut obligatiõis. Hęc Albert⁹.

Richard⁹ ¶Verum ad hoc aliter respondet Richardus: Quidam, inquiens, dicunt quòd quorundam effectuum uoluntas dei non est causa necessaria, quoniam uoluit quòd contingenter euenirent. ideo præparauit eis causas contingenter operantes. sed respectu omnium effectuum ab ipsa immediate procedentium, est necessaria causa non necessitate coactionis, sed immutabilitatis. Verum ista responsio uidetur directe esse contra articulum condemnatum. siquidem reuerendus dominus Stephanus episcopus Parrhisiensis excommunicauit istum articulum, quod necesse est deum facere qcquid immediate fit ab eo. & dicit quod sit error, siue intelligatur de necessitate coactionis, siue de necessitate immutabilitatis: quia ponit impossibilitatem aliter faciendi. Hinc mihi uidetur dicendum, quod uoluntas dei nõ ẽ rerum necessaria causa, quoniam quamuis diuinum uelle secũdum id quod est, sit necessarium: tamen ordinatio productionis re Articulus cõdẽnatus

rum ad ipsum uelle dei, contingens est. creaturæ nanque non habent essentialem ordinationem ad dei bonitatem. ideo non oportet quod uolendo se, uelit & alia. Vnde secundo libro Cur deus homo, ait Anselmus: Si deus proponit se aliquid immutabiliter facturum, quamuis quod proponit, non possit non esse futurum, non tamen est in deo ulla faciendi necessitas, aut non faciendi impossibilitas. Hæc Richardus.

Anselmus

¶ Hæc autem concordari posse uidentur ex his, quæ Thomas respondet in prima parte Summæ, quęstiōe decimanona ad quæstionem qua quærit, utrum deus de necessitate uelit quicquid uult. ubi distinguit, quemadmodum aliquid dicatur necessarium dupliciter, puta simpliciter, ut hominem eē animal: & ex suppositione, ut Socratem sedere dum sedet, ita quod simul utrunque esse non ualeat, utpote quod simul sedeat & non sedeat. Nam & ipse Albertus fatetur quod de⁹ uolēdo se, nō de necessitate uult alia à se, absolute simpliciterq́; loquendo, tamen ex suppositione: uidelicet dato quod ea uelit, & quod mundum creare disposuit. Videtur itaque secundum mentem Alberti, Thomæ, Vdalrici, Petri, Aegidij & aliorum multorum dicendum, quod de necessitate uelit & creauit ea, loquendo de necessitate immutabilitatis ex suppositione. nec hoc uidetur contra mentem domini Stephani, quia damnauit errorem dicentiū quod absoluta necessitate immutabilitatis creauerit deus res ipas.

Thomas artic. 3 Quęstio.

¶ Postremo, prout circa literam scribit Bonauentura, cum dicitur, deus uolendo suam bonitatem, uult alia: uerbum hoc Vult, potest dicere causalitatem, & sic non est uera: uel complacentiam, & ita uerificatur, quoniam bonitas sua est ratio quod alia placent ei inquantum bona, & prout ab ipso atque ad ipsum finaliter ordinantur. per quod potest cōcordari quod tactum est supra de hoc, an deus uolendo se uult omnia, sicut sciendo se scit omnia. Circa quod prælegati doctores dissentire uidentur. Hoc quoque quod Magister ex Augustino allegat, placuit uanitati philosophorum ista creata attribuere alijs causis, secūdum Antisiodorensem & alios intelligendum est de philosophis, qui effectus istos inferiores attribuerūt causis secundis uel solum uel principaliter. Non autem redarguit Augustinus, quod inquirantur causæ secundæ simul cum causa prima.

Bonauent. Augusti. Antisiod.

Illi sententiæ qua dictum est, dei uoluntatem non posse cassari quæ ipse est, quædam uidentur obuiare.

Distinctio XLVI. A

Hic oritur quæstio. Dictum est enim in superioribus, & autoritatibus communitum, quod uoluntas dei quæ ipse est, uocaturq́; beneplacitum eius, cassari non potest: quia illa uoluntate fecit quæcunque uoluit in cælo & in terra, cui (teste Apostolo) nihil resistit. Quæritur ergo quomodo accipiendum sit, quod Apostolus de domino ait, Qui uult omnes homines saluos fieri. Cum enim non omnes salui fiant, sed plures damnentur: uidetur utique non fieri quod deus uult fieri, humana scilicet uoluntate impediente uoluntatem dei. Dominus quoque in euangelio impiam ciuitatem compellans: Quoties, inquit, uolui congregare filios tuos, sicut gallina congregat filios suos sub alis, & noluisti? Ita etiam hæc dicuntur tanquam dei uoluntas superata sit hominum uoluntate, & infirmissimis nolendo impedientibus, non potuerit facere potentissimus quod uolebat. Vbi est ergo illa omnipotentia, qua in cælo & in terra (secundum prophetam) Omnia quæcunque uoluit fecit? & quomodo uoluntati eius (secundum Apostolum) nihil resistit, si colligere filios Ierusalem uoluit & non fecit? Hæc enim prædictis plurimum obuiare uidentur.

Psal. 113. b Roma. 9. d Aug. i enc. cap. 97 1. Tim. 2. b Matt. 23. d Psal. 113. b Roma. 9. b

Solutio, quomodo intelligendum sit illud, Volui congregare filios tuos, & noluisti. B

Sed audiamus solutionem, ac primum quomodo accipiendum sit illud quod dominus ait, uideamus. Non enim ex eo sensu illud dictum ē, ut ait Augustinus in Enchiridio prædictam quæstionem soluens, quasi dominus uoluerit congregare filios Ierusalem, & non sit factum quod uoluit, quia ipsa noluerit: sed potius ipsa quidem filios suos ab ipso colligi noluit, qua tamen nolente, filios eius collegit ipse omnes quos uoluit: quia in cælo & in terra non quædam uoluit & fecit, quædam uero uoluit & non fecit, sed omnia quæcunque uoluit fecit: ut sit sensus, Quoties uolui congregare filios tuos, & noluisti, id est, quotquot congregaui mea uoluntate semper efficaci, te nolente feci. Ecce in euidenti positum est, quod illa domini uerba superioribus non repugnant.

Aug. i enc. cap. 97

Quomodo intelligendum sit illud, Qui uult omnes homines saluos fieri. C

Nunc uidere restat, quomodo etiam præmissa uerba Apostoli prædictis non contradicant, qui de deo loquens ait, Vult omnes homines saluos fieri. Quorum occasione uerborum multi à ueritate deuiauerunt, dicentes deum multa uelle fieri quæ non fiunt. Sed non

1. Tim. 2. b

est intelligendum, ea ratione illud esse dictum, quasi deus uelit aliquos saluari, & non saluentur. Quis enim tam impie desipiat, ut dicat deum malas hominum uoluntates quas uoluerit, & quando uoluerit, & quomodo uoluerit, & ubi uoluerit, in bonum non posse conuertere? Non est utique uerum quod in psalmo dicitur, Quæcunque uoluit fecit, si aliqua uoluit & non fecit: & quod est indignius, ideo non fecit, quoniam ne fieret quod uolebat omnipotens, uoluntas hominis impediuit. Ideoque cum audimus, & in sacris literis legimus, quod uelit omnes homines saluos fieri: non tamen ideo debemus omnipotentissimæ dei uoluntati aliquid derogare, sed ita intelligere quod scriptum est, Vult omnes homines saluos fieri, tanquam diceretur, nullum hominem saluum fieri, nisi quem saluum fieri ipse uoluerit: nō quod nullus sit hominum nisi quem saluum fieri uelit, sed quod nullus fiat saluus nisi quem uelit saluari: & ideo rogandus est ut uelit, quod necesse est fieri, si uoluerit. Non est enim credendus omnipotens aliquid uoluisse fieri, quod factū non sit. Sic etiam intelligitur illud, Illuminat omnem hominē uenientem in hunc mundum: non quia nullus hominum est qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso nullus illuminatur. Potest & alio modo illud intelligi, dum tamē credere non cogamur omnipotentem aliquid fieri uoluisse, factumque non esse: qui sine ullis ambiguitatibus sicut in cælo & in terra, sicut ueritas cantat, Omnia quæcunque uoluit fecit, profecto facere non uoluit quæcunque non fecit. Ex his aperte ostenditur, quod deus ea uoluntate quæ ipse est, non uult aliquid fieri quod non fiat, neque non fieri quod fiat.

Au. i en. cap.98

Psal.113.b

Vtrum mala dei uoluntate fiant, an eo nolente. D

Ideoque cum constet, omnia bona quæ fiunt, eius fieri uoluntate: quæ si fieri nollet, nullatenus fierent: recte quæri solet, utrum & mala omnia quæ fiunt. i. peccata, dei fiant uoluntate, an nolente eo fiant. Super hoc diuersi uaria sentientes, sibi contradicere inueniūtur. Alij em̄ dicunt, quod deus uult mala esse uel fieri, non tamen uult mala. Alij uero dicunt, quod nec uult mala esse nec fieri. In hoc tamen conueniunt & hi & illi, quod utique fatentur deum mala non uelle. Vtrique uero rationibus & autoritatibus innituntur, ad muniendam suam assertionem.

Quare dicunt quidam deum uelle mala esse uel fieri. E

Qui enim dicunt deum mala uelle esse uel fieri, suam his modis muniunt intentionem. Si enim, inquiunt, mala non esse uel non fieri uellet, nullo modo essent uel fierent: qa si uult ea non esse uel non fieri, & non potest id efficere, scilicet ut non sint uel non fiant, uoluntati eius & potentiæ aliquid resistit, & non est omnipotens: quia nō potest omne quod uult, sed impotens est sicuti & nos sumus, qui quod uolumus quandoque non ualemus: sed quia omnipotens est & in nullo impotens, certum est non posse fieri mala uel esse nisi eo uolente. Quo modo enim inuito eo & nolente posset ab aliquo malum fieri, cum scriptum sit, Voluntati eius quis resistet? Supra etiam dixit Augustinus, quia necesse est fieri si uoluerit: sed uult mala fieri, aut non fieri. Si uult non fieri, non fiunt: fiunt autem, uult ergo fieri. Item, bonum est mala esse uel fieri: alioquin summe bonus non permitteret ea fieri. Vnde Augustinus in Enchiridio: Quamuis ea, inquit, quæ mala sunt, inquantum mala sunt, non sunt bona: tamē ut non solum bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, ut essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotenti bono: cui procul dubio quàm facile est q̄d uult facere, tam facile est quod non uult esse, non sinere. Hæc nisi credamus, periclitatur nostra confessio, qua nos in patrem omnipotentem credere confitemur. Ecce hic aperte habes, quod bonum est mala esse. omnis autem boni deus autor est, qui uult omne bonum esse quod ē. Cum ergo bonum sit mala fieri uel esse, ergo & mala uult fieri uel esse. His atque alijs huiusmodi rationibus & autoritatibus utuntur, qui dicunt deum uelle mala esse uel fieri.

Prima rō illorū q̄ dicit deū uelle mala fieri

Roma.9.d

2. ratio.
3. ratio.
4. ratio.
Aug. i en. cap.96

Hic ponit rationes illorum, qui dicunt dei uoluntate non fieri mala uel non esse. F

Illi uero qui dicunt, dei uolūtate mala non fieri uel non esse, inductionibus præmissis ita respondent, dicentes deum nec uelle mala fieri, nec uelle non fieri, uel nolle fieri, sed tantū non uelle fieri. Si enim uellet ea fieri uel esse, faceret utique ea fieri uel esse, & ita esset autor malorum. Non est autem autor malorum, ut sanctorum protestantur autoritates, non ergo

eius uoluntate fiunt mala. Item si nollet mala fieri, uel uellet non fieri, & tamen fierent, omnipotens non esset, cum eius uoluntas humanæ uoluntatis effectu impediretur. Ideoq; non concedunt deum uelle mala fieri, ne malorum autor intelligatur: nec concedunt eum uelle mala non fieri uel nolle fieri, ne impotens esse uideatur: sed tantum dicũt eum non uelle mala fieri, ut non autor, sed permissor malorum monstretur. Vnde & euangelista ubi ostendit deum autorem esse omnium bonorum, dicens: Omnia per ipsum facta sunt, consequenter malorum autorem esse negat, dicens: Et sine ipso factum est nihil, i. peccatum. Nõ dixit per eum factum esse, uel eo nolente uel inuito, sed tantum sine eo, i. sine eius uoluntate, quia non eius uoluntate fit peccatum. Non ergo deo uolente uel nolente, sed non uolente fiunt mala: quia non subest dei uoluntati, ut malum fiat uel non fiat, sed ut fieri sinat: quia bonum est sinere mala fieri, & utiq; uolens sinit, non uolens mala: sed uolens sinere sinit ut ipsa fiant, quia nec mala sunt bona, nec ea fieri uel esse bonum est.

Joh. 1. a

Quomodo intelligendum sit illud Augustini, mala fieri bonum est. G

Quod uero Augustinus ait, Mala fieri bonum est: nec sinerentur mala ab omnipotenti bono fieri, nisi hoc esset bonum ut ea essent: ea ratione dictum esse asserunt, quia ex malis quæ fiunt, deus bona elicit: nec ipse permitteret ea fieri, nisi de eis boni aliquid faceret. Vnde Augustinus in eodem libro Enchiridij aperte indicans prædictorum uerborum talem esse intelligentiam, ait: Deus omnipotens cui rerum est summa potestas, cum summe bonus sit, nullo modo sineret aliquid mali esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens & bonus, ut benefaceret etiam de malo. Item in eodem: Melius iudicauit de malis bona facere, quàm mala nulla permittere. Ex hoc itaque sensu dictum est ac uerum est, bonum est mala fieri: quia ex malis quæ fiunt, bonis (qui secundum propositum uocati sunt sancti) *accidit bonitas, id est, utilitas. Talibus enim (ut ait Apostolus) in bonum cooperantur omnia etiam mala, quia eis prosunt quæ alijs facientibus obsunt. Vnde etiam aliquando in scriptura legitur malum appellari bonum, ut Hieronymus super Marcum: Malum, inquit, inde bonum fuit, scilicet nobis: nec si bonum est illi uel illi, inde sequitur quod simpliciter bonum sit, proprie enim ac simpliciter bonum est, quod in se & facienti bonum est.

Au. 1 enc. cap. 11.

*acce dit

Roma. 8. e

Hiero. sup Marcum cap. 14

Quadripartita acceptio boni. H

Est enim aliquid quod in se bonum est, & cui fit, sed non est bonum facienti: ut cum subuenitur pauperi, sed nõ propter deũ. Et aliqd bonũ in se & facienti, sed nõ ei cui fit: ut cũ ueritas propter deum alicui nõ obediẽti prædicatur. Et aliquid in se & facienti & ei cui fit bonum, ut cum ueritas prædicatur propter deum credenti. Vnde Apostolus: Bonus odor sumus deo, alijs odor uitæ, alijs odor mortis. Est autem aliud quod nec in se bonum est, & facienti nocet & damnat, nisi pœniteat, ut malum: ualet tamen ad aliquid. Vt enim Augustinus ait in Enchiridio. A summe & æqualiter & immutabiliter trinitate bona creata sunt om̃ia, nec summe, nec æqualiter, nec immutabiliter bona, sed tamen bona etiam singula. Simul uero uniuersa ualde bona. quia ex omnibus consistit uniuersitatis admirabilis pulchritudo. In qua etiam illud quod malum dicitur, bene ordinatum & loco suo positum, eminentius commendet bona, ut magis placeant & laudabiliora sint dum comparantur malis.

2. Cor. 2. d

Aug. 1 en. cap. 10

Quod mala uniuersitati ualent, & facientibus sua propria uel patientibus aliena prosunt, electis tamtum. I

Hinc patet quod ex malis quæ fiunt, aliquod prouenit bonum: dum bona magis placẽt, & laudabiliora existunt. Ipsis etiam facientibus ex malis quæ faciunt, interdum bona proueniũt, si secundũ propositum uocati sunt sancti. Talibus enim, ut ait Augustinus in libro de correptione & gratia, Vsque adeo deus omnia cooperatur in bonum, ut si qui horum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum, quia humiliores redeunt atque doctiores, ut Petrus. Illa etiam mala quæ ab iniquis fideles pie perferunt, ut ait Augustinus in libro de Trinitate, ipsis utique prosunt, uel ad delenda peccata, uel ad exercendam probandámque iustitiam, uel ad demonstrandam huius uitæ miseriam.

Aug. de correptione & gra cap. 9

Ideoq; & Iob dei manum, & Apostolus sathanæ stimulum sensit: & uterque bene profecit, quia malum bene portauit.

Ex prædictis concludit, ostendens esse bonum, fieri mala multis modis. K

Si quis igitur diligenter attendat, quæ scripta sunt, facile est ei percipere, ex malis bona prouenire: & ex ea ratione dictum esse quod bonum est mala fieri uel esse, non quia malum sit bonum, uel quia bonum sit malum fieri. Non est enim bonum, malum fieri ab aliquo, quia non est bonum ut aliquis faciat malum. Si enim hoc esset bonum, profecto huius deus autor esset, qui est autor omnis boni. Quod si huius deus autor est, eo ergo autore homo agit mala: & ita eo autore homo fit deterior. Et si eo autore homo fit deterior, tunc eo uolente homo fit deterior. Idem est enim dicere, aliquid fieri deo autore, quod deo uolente. Deo autem autore homo non fit deterior, ergo non deo uolente, ut Augustinus in libro octogintatrium quæstionũ aperte astruit à minori, dicens ita: Nullo sapiente homine autore fit homo deterior. Tanta enim est ista culpa, quæ in sapientem hominem cadere nequit. Est autem deus omni homine sapiente præstantior. Multo minus ergo deo autore fit homo deterior. Multo enim est præstantior dei uoluntas quàm hominis sapientis. Illo autem autore cum dicitur, illo uolente dicitur: ergo est uitium uoluntatis humanæ, quo est homo deterior: quod uitium si longe abest à dei uoluntate, ut ratio docet, à quo sit, quærẽdum est. Ecce aperte hic dicit Augustinus, deo autore uel uolente hominem non fieri deteriorem, sed uitio uoluntatis suæ. Non est ergo deo autore, quod malũ fit ab aliquo, & ita deo uolente mala non fiunt.

Aug. in li. 83. quæ. q. 3

Quod in deo non est causa ut sit homo deterior. L

Deinde idem Augustinus quærens quæ sit causa ut homo sit deterior, in deo non esse asserit, in eodem libro sic dicens: Vt homo sit deterior, aut in ipso est, aut in alio, aut in nihilo. Si in nihilo, nulla causa est. Si in alio, aut in deo, aut in alio quolibet homine, aut in eo qui neque deus, neque homo sit. Sed non in deo. Bonorum enim deus tantum causa est, ergo aut in homine est, aut in eo quod neque deus neque homo, aut in nihilo. Et ex his aperte ostenditur, quod non est bonum ut sit homo deterior: quia non est deus eius rei causa, qui tantum causa bonorum est. Et si non est bonum ut homo fiat deterior, non est ergo bonum ut ab eo fiat malum: non ergo uult deus ut ab eo fiat malum.

Aliter probat, quod deo autore non fiunt mala. M

Item aliter etiam ostenditur, quod deo autore, id est, uolente non fiunt mala, quia ipse nõ est causa tendendi ad non esse. Tendere enim ad non esse, malum est: ipse autem autor mali non est. Tendit uero ad non esse qui operatur malum. Non ergo deo autore est quod aliquis operatur malum. Non est ergo bonum quod aliquis operatur malum, quia tantum boni deus autor est. Hoc autem Augustinus in eodem libro aperte explicat, ita dicens: Qui omnium quæ sunt autor est, & ad cuius bonitatem id pertinet ut sit omne quod est, boni tãtum modo causa est. Quocirca mali autor non est, & ideo ipse summum bonum est, à quo in nullo deficere bonum est, & malum est deficere. Non est ergo causa deficiendi, id est, tendendi ad non esse, qui (ut ita dicam) essendi causa est: quia omnium quæ sunt autor est, quæ inquãtum sunt, bona sunt. Ecce aperte habes, quod deficere à deo, qui summum est bonum, malum est, mala ergo facere malum est, non ergo deo autore uel uolente mala fiunt.

Obiectio quorundam sophistica, qua probare nituntur ex deo esse quod mala fiant. N

Iam sufficienter ostensum est, quod deo autore non fiunt mala. Quidam tamen sophistice incedentes, & ideo deo odibiles, probare conantur, ex deo autore esse quod mala fiunt, hoc modo: Quod mala fiunt, uerum est: omne autem uerum quod est, à ueritate est quæ deus est. A deo ergo est quod mala fiunt. Quod autem omne uerum à deo sit, confirmant autoritate Augustini, in libro octogintatrium quæstionũ ita dicentis: Omne uerum à ueritate uerum est. Est autem ueritas deus. Deum ergo habet autorem omne uerum. Est autem uerum quod mala fiunt uel sunt. Deo ergo autore est quod sunt uel fiunt mala.

Responsio, ubi concedit omne uerum esse a deo, & sophisma aperit. O

Quibus facile est nobis respondere, sed indignum responsione uidetur quod dicunt. Omne nanque uerum à deo est, ut ait Augustinus, cui consonat Ambrosius qui tractans illud uerbum Apostoli, Nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritusancto, dicit quod
1.Cor.12 omne uerum à quocunque dicitur, à spiritusancto est. Cum itaque uerum sit, quod mala fiunt: hoc uerum quod dicitur, illa locutione scilicet mala fiunt, à deo est: sed non inde sequitur, quod à deo fit ut mala fiant. Si enim hoc diceretur, autor malorum deus esse intelligetur: quod ex simili manifeste falsum ostendetur. Deus prohibet furtum fieri, sed furtum fi-
Exodi. 20 Matth. 5. eri uerum est: ergo prohibet uerum, non sequitur.

Partem quæstionis approbat illorum, qui dicunt deum non uelle mala fieri. P

Hæc igitur & alia huiusmodi inania relinquentes, præmissæ quæstionis parti saniori fauentes, quæ sanctorum testimonijs plenius approbatur, dicamus deum non uelle mala fieri, nec tamen uelle non fieri, neque nolle fieri. Omne ergo quod uult fieri, fit: & omne quod uult non fieri, non fit. Fiunt autem multa quæ non uult fieri, ut omnia mala.

SVMMA DISTINCTION. XLVI.

IN hac distinctione inducit Magister quæstiones quæ ex prædictis nascuntur, quia scripturæ canonicæ uarias continent autoritates de dei uoluntate, quæ prima facie sibijnuicem uidētur esse cōtrariæ. In aliquibus etenim dicitur ꝙ uolūtas dei semper impletur, & ꝙ nullus ei possit resistere: in alijs inuenitur oppositum. Hanc ergo quæstionem, uidelicet an uoluntas beneplaciti dei semper impleatur, mouet Magister, & arguit ad partem utranq̃, & soluit. Deinde inquirit an deus uelit fieri mala, & an ipse sit causa malorum, & item an bonum sit fieri mala.

QVAESTIO .I.

QVæritur ergo primo, vtrum voluntas beneplaciti dei semper impletur. & facile est per rationes & autoritates probare q̃d imo. Primo, uoluntas dei est omnipotentia eius, ita quod ipsa est uere omnipotens ac prorsus infinitæ potentiæ, ergo efficacissima est, ac infinite potentior omnī potestate creata. Nil ergo ei ualet resistere, imò uniuersa simul sumpta, respectu ipsius infirmissima sunt.

¶Secundo, omnis potestas creata indesinenter dependet ab ipsa: & si ipsa conseruationem atq̃ influxū suum subtraxerit, omnis creata potestas om̄em mox uigorem suum amittet.

¶Tertio, nullus perfecte beatus est, cuius uoluntas non potest nec habet quod optat aut uult. cum ergo deus excelsus & adorandus sit essentialiter interminabiliterq̃ beatus, constat quòd omnis eius uoluntas fiat. Hoc quoq̃ testantur scripturæ. Nempe per Isaiam
Isai. 46. dominus loquitur: Consilium meum stabit, & omnis uoluntas mea fiet. & item per Ieremiam: Quis simi-
Iere. 49. lis mei? & quis sustinebit me? & quis est iste pastor qui resistat uultui meo? In libro quoq̃ Esther legitur: Do-
Esther 13 mine rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui tuæ possit resistere uoluntati. Item
Psal. 134. quoque in Psalmo: Omnia quęcunq̃ uoluit dominus, fecit in cælo & in terra.

Isaię. 65. ¶In oppositum est, quod per Isaiam dominus ait iniquis: Quæ nolui elegistis. Rursus per Iezechielem
Iezech. 22 dominus contestatur: Quæsiui uirum qui staret oppositus mihi, & interponeret se contra me, ne dissiparem terram, ergo uiri sancti possunt iræ & uoluntati dei resistere ac præualere. Vnde ad Ieremiam domi-
Ieremi. 7 Exodi. 32. nus dixit: Non obsistas mihi. Atq̃ ad Moysen, Dimitte me ut irascatur furor meus contra iniquos, & deleam eos.

¶Præterea Christus in euangelio ait: Non est uolū- Lucę. 15.
tas ante patrem uestrū, ut pereat unus de pusillis istis. Nihilominus multi pereunt pusillorum.

¶Per Iezechielem etiam protestatur: Nolo mortē Iezech. 18
peccatoris, sed ut cōuertatur & uiuat. multi tamē peccatores moriuntur morte culpæ ac infernalis miserię. Iterum per eundem prophetam dominus fassus est:
Nunquid uoluntatis meæ est mors impij, & non ma- Ibidem.
gis ut conuertatur & uiuat? Hinc beatissimus ait apo- 1.Timo. 2.
stolorum: Deus uult omnes fieri saluos &c̄. Ad hoc
etiam in textu allegatur, quod Christus in euangelio Matt. 23.
ait Iudæis: Ierusalem Ierusalem, quoties uolui congregare filios tuos &c. & noluisti?

¶Ad istud respondet Albertus: Solutiones Ma- Albertus
gistri super autoritatibus istis, in duos redeunt modos. Primus est, quod in huiuscemodi autoritatibus deus insinuat, peccatores, quantum in ipsis fuit, sibi restitisse, non tamen potuisse præualere: ita quod
saluati sunt, deo uolente & eius uoluntate præualen- 1.Timo. 2.
te, quoscunq̃ uolebat saluare. Iohan. 12.

¶Secundus modus est, ꝙ in uerbis illis Apostoli, deus uult oēs homines saluos fieri, fit distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum, sicut ait saluator: Omnia traham ad meipsum, id est, quosdam de omnibus. Sed quoniam istę solutiones uidentur prætendere ꝙ tota hominum salus à dei depende-
at uoluntate, & nihil à nostra uoluntate consentien- Damasce.
do & operādo: ideo magis uidetur dicendum cum Io-
hanne Damasceno, quod deus uult aliquid uolunta- Voluntas
te antecedente, sed non consequente. Cum autem di- āncedens
citur uoluntas antecedens, intelligitur uoluntas quæ est diuina essentia, connotans effectus ordinantes ad salutem ex parte naturæ & gratiæ: sicut est collatio naturæ rationalis quæ bonum cognosceret, & cognitū quęrere, inuenire, eiq̃ inhęrere ex largitate summi boni ualeret. talis autem ordo ad salutem in om̄ibus existit hominibus, similiter ex parte gratiæ, missio redēptoris, solutio precij pro omnibus quantum ad suffi-
cientiam, positio legum ordinātium uitam. qui enim Voluntas
hæc ordinauit, omnes homines saluos fieri uoluit. & cōsequens
dicitur uolūtas hæc antecedens, quia præcedit & præuenit in his nostrum consensum & opus.

¶Porro uoluntas consequens, est ipsius uoliti ordinati ad nostrum opus, ut retributionis uoluntas, siue pro bono, siue pro malo. & hac uoluntate deus nō uult omnes fieri saluos, quoniam repugnat suæ iusti-

tiæ. ideo asserit Damascenus, quod hæc secunda pendet ex nostra causa. Magistri autem temporis nostri, duobus alijs modis dicunt idem cũ Damasceno. Quidam sic, quod deus uult omnem hominem fieri saluum quo ad se, id est, quantum in se est, sed non quo ad facta hoĩs pręsentia uel futura, & hoc redit in idẽ. Alij dicunt idem subtilioribus uerbis, sic: Duplex est uolũtas. una absoluta, quæ absolute ac simpliciter cõparatur ad uolitum, quia per se uolitum est, & non per aliud. quemadmodum enim scientia dei comparatur per se ad omne uerum, & potentia dei ad omne ens possibile potestate efficientis, ita uoluntas per se est omnis boni & non nisi boni. & hoc modo uult omnem hominem saluari. Alia est dei uoluntas, pendens ex præscientia meritorum, nõ sicut ex causa, sed sicut ex ratione concomitante. & hac uoluntate non omnem hominem uult saluari. Hæc Albertus, cuius responsio procedit secundum opinionem superius recitatam eorum qui dicunt quod præscientia meritorum, sit ratio prædestinationis, cuius oppositum supra ostensum est, ubi de prædestinatione tractatũ est.

Vdalric⁹. ¶Deniq; Vdalricus Alberto concordans, scribit in Summa sua: Cum dicitur uoluntas beneplaciti, est constructio intransitiua: ut sit sensus, uoluntas quę est beneplacitum dei, & sumitur ex uerbo Apostoli ad Roma. 12. Romanos, Vt probetis quæ sit uoluntas dei bona & beneplacens & perfecta. id est, quæ bona est in se, & beneplacens per amorem boni, & perfecta secũdum ueram uoluntatis rationem. Hæc uoluntas secũdum Damasce. Damascenum est duplex, uidelicet antecedẽs, de qua 1. Timo. 2. exponitur illud Apostoli: Deus uult omnes homines Psal. 134. saluos fieri. & consequens, de qua Psalmista: Omnia quæcũq; uoluit dñs, fecit. Hæc demũ diuisio uolũtatis bñplaciti, non ẽ uolũtatis bñplaciti cõmuniter sumpti ad oĩa, sed specialiter sumpti circa rõnalẽ creaturã, de 1. Cor. 9 qua ita est deo cura specialis, ut dicat Apostolus: Nũ Iob. 7. quid cura est deo de bobus? & Iob miretur, dicẽs: Aut quid apponis erga eum cor tuum? Hoc igitur beneplacitum est amor diuinus, mouens deum ad speciales effectus prouidentiæ circa naturam hanc. Cumq; sint quidam effectus dei communes toti huic naturę, uidelicet collatio naturæ, quæ capax est felicitatis, & ordinatio eius ad supernaturalem finem & opus redemptionis &c. quidam uero sint effectus singularium personarum, itaq; beneplacitum dei connotans istos effectus, dupliciter sumitur penes ipsos, quamuis in se dei uolũtas sit una, sicut & una essentia. si eñ hoc beneplacitum dei, dicat amorem respectu communis naturæ rationalis, mouentem ipsum deum ad exhibendum beneficia impensa toti creaturæ rationali: sic est uoluntas antecedens, quæ oĩa merita nostra præcedit, nec ea attendit in se, neq; ut in præscientia sua sunt. Ideo quidam uoluntatẽ hanc nominant absolutam, quoniam conditionem meritorum non attẽdit. & hæc non semper est efficax, cum sic uelit de 1. Timo. 2. us omnes homines saluari, nec tamen omnes saluan Damasce. tur, ut Damascenus exponit. nec tamẽ idcirco est defectiua, quia non uult effectum simpliciter, sed secundum quod in se iustus & pius est, & prout bonum est, rationalem creaturam fine ultimo ad quem facta est, non priuari. si uero hoc beneplacitum dicat amorem dei ad quamlibet personam rationalem, mouentem ipsum deum ad prouidentiam eius, sic, cum prouidẽtia dei non sit destructiua, sed conseruatiua naturæ rationalis quam condidit, ipsa prouidentia regit liberũ arbitrium non secundum coactionem, sed secundum ipsius naturæ libertatem: nec communicat ei beatitudinem, nisi uolenti uoluntate efficaci, qua se disponit ad gratiam: gratiaq; recepta, se disponit per opera meritoria ad præmium. & sic uoluntas dei attendit merita nostra, & uocatur uoluntas consequens: quia consequitur præscientiam meritorum nõ ut causam, sed ut rationem uoliti, utpote præmij. Hinc à quibusdam uocatur uoluntas conditionata, quoniam præsupponit meritorum conditionem. & hac uoluntatę non uult deus omnes saluari, sed illos duntaxat, quos iustum est salutem sortiri. & ista est uoluntas completa & efficax, qua deus simpliciter aliquid uult. Hæc Vdalricus.

¶De hac diuinæ uoluntatis distinctiõe partim aliter loquitur Thomas: Potest, inquiens, in unoquoq; Thomas. homine cõsiderari natura secundũ se, & item natura cum alijs circunstantijs: ut quod est uolens ac præparans se ad gratiam ac salutem, aut contrarie agens. si ergo consideretur tantum natura ipsius, ęqualiter bonum est omnem hominem saluari, sicut omnes conueniunt in natura humana. Cumq; omne bonum à deo sit uolitum, hoc etiam, scilicet hominem sic consi Qualiter deus uelit derατum saluari, uult deus. & hoc uocatur uoluntas oẽs hoĩes antecedens, qua omnes homines uult saluari. & hu saluari. ius uoluntatis effectus est ordo naturæ in finem salutis, & promouentia in finem omnibus communiter proposita, tam naturalia quàm gratuita, ut sunt potẽtię naturales & pręcepta legis diuinę. Potest quoq; cõsiderari natura hominis seu persona secundum oẽs conditiones & circunstantias eius, seu secundum merita atq; demerita eius. sicq; non esset bonum omnem hominem saluari, quia derogaret iustitię. & quoniam ita se habet aliquid ad hoc quod sit uolitũ à deo, sicut se habet ad hoc quod sit bonum: ideo impios ut sibi rebelles, non uult saluari, sed eos qui sibi consentiũt atq; obediunt. & hoc dicitur uoluntas consequens, quia præscientiam meritorum est præsupponens nõ ut causam uoluntatis, sed ut uoliti rationẽ. Hæc Thomas in Scripto.

¶In prima autem parte Summæ, quæstione nona decima scribit hæc eadem, dicens: Aliquid potest esse articul. 6. bonum in prima sui consideratione, qua absolute cõsideratur, quod tamen consideratum secundũ aliqua sibi coniuncta, est malum, sicut hominem uiuere bonum est, & malum est occidere hominem, secundum absolutam hominis considerationem, bonum tamen est occidere homicidam secundum legis processum. sicq; rex seu iudex iustus antecedenter uult omnes sibi subditos uiuere, inquantum sunt subditi sui, quosdam tamen occidit inquantum maleficos. ita & deus omnem hominem uult saluari uoluntate antecedente, inquantum est sua creatura, capax salutis: sed consequentur uult quosdam damnare secundum exigentiam suæ iustitiæ & demeritorum ipsorum. & quod aliquis sic uult, hoc simpliciter uult: quod autem uult antecedenter, secundum quid. & dicitur quædam uelleitas, non quod diuina uoluntas in seipsa sit imperfecta, aut quod imperfectio sit ex parte uoluntatis diuinæ, sed uoliti, quod uult non secundum plenam & absolutam considerationem, secundum quod in seipso subsistit. Itaq; uoluntas dei semper impletur. Nã sicut est in causis formalibus, ita & in causis efficienti

bus. Contingit autem aliquid impediri à consecutione alicuius formæ particularis, tamē à forma uniuersali nihil deficere potest. Potest enim aliquid eē quod non est hoc, nec uiuum. non autem potest aliquid eē quod non sit ens. Vnde & hoc idem in causis oportet contingere. Potest enim aliquid fieri extra ordinem alicuius causæ particularis agentis, non autem extra ordinem causæ uniuersalis, sub qua omnes causę particulares comprehenduntur: quia si aliqua causa particularis deficiat à suo effectu, hoc ē propter aliquam aliam causam particularem impedientem, quę continetur sub ordine causæ uniuersalis. Hinc effectus ordinem causæ uniuersalis nullo modo potest exire, & hoc in corporalibus patet. Potest nanque aliqua stella impediri ab impressione sui effectus. Verūtamen quicunq; effectus ex causa corporali impediēte sequatur in inferioribus istis, oportet q̀ reducatur per medias causas in uniuersalem primi mobilis cæli uirtutem. Cumq; uolūtas dei sit uniuersalis omnium causa, impossibile est quod diuina uoluntas suum nō cōsequatur effectum. Ideo quod uidetur à diuina uoluntate secundum ordinem unum recedere, relabitur in eandem secundum ordinem alium: sicut peccator qui quantum in se est, à diuina recedit uoluntate peccando, recidit in ordinem uoluntatis diuinæ, debitas pœnas luendo. Hæc Thomas in Summa. Concordāt Petrus & Richardus.

Voluntas dei semp impletur.

Bonauēt. ¶Bonauētura q̄q; inter uoluntatē āncedentē & uolūtatē cōsequētē distinguēs: Volūtas, ait, āncedēs, est uolūtas respectu eius, p̄pter q̄d deus hominem fecit, & irrefragabiliter est bonorum. Voluntas uero consequens est, nō quæ sequitur merita, sed quę uult aliqua secundum præscientiam meritorum. Voluntas antecedens, uocatur à magistris uoluntas conditionalis, & uoluntas qua deus uult quantum in se est. secunda dicitur absoluta. Porro differentia inter eas non est secundum diuersitatem affectionis, aut modi uolendi q̄ sit in deo, sed secundum distinctam rōnem connotandi & intelligendi. Nam prout deus uult omnium salutem quantum in se ē & antecedēter, connotatur in cunctis hominibus ordinatio ad salutem: tum ex parte rationalis naturæ diuinitus datæ, tum ex parte gratiæ oblatæ. unde antecedenter uelle saluare, non connotat salutem, sed ordinabilitatem ad eam. uelle uero consequenter seu absolute saluare, est uelle dare salutem prædestinato, connotatq; salutis euentum. Hæc Bonauentura.

Scotus ¶Responsio autem Scoti hic consonat responsioni Thomæ in Summa. Nam ait: Voluntas dei quantum ad oīa semper dicitur adimpleri, quoniam sicut omnipotens potest omne possibile, ita q̀ quando uoluntas diuina determinatur ad ponendum aliquid in esse ultima determinatione, illud erit. uelle autem id uolūtate beneplaciti, est ultima determinatio, quæ potest poni ex parte uoluntatis ipsius omnipotentis, ergo respectu cuiuscunq; effectus deus ita est uolens, ille effectus erit. Potestq; ratio confirmari, q̄a si causa determinatione ultima ad aliquid determinata, non poneret effectum in esse, hoc nō esset nisi uel propter impotentiam eius, utpote quia nō sufficeret ex se. uel quia esset ab alio impedita, uel propter mutationem eius ante productionem effectus, quorum nullum diuinæ omnipotenti & incommutabili conuenit uolūtati. Hæc Scotus. Idem Durandus.

¶Quocirca sciendum quod uoluntas antecedens non dicitur uoluntas beneplaciti, nisi secundū q̄d. sed uolūtas consequens, est uoluntas bñplaciti absolute. Dio. Car.

¶Ex prædictis patet rñsio ad obiecta, quæ etiam magistraliter soluuntur in litera, saltem pro parte. & ut Scotus hortatur, diligenter aduertenda est solutio illa Magistri, qua soluit & exponit euangelicam illam autoritatem, Quoties uolui congregare filios tuos, & noluisti? Autoritatem uero Apostoli illā, Qui uult omnes homines saluos fieri, Aegidius & Richardus exponunt, & instantiam inde sumptam soluunt, dicētes quod quatuor modis possit intelligi. Primo, quod nullus saluetur nisi quem saluum fieri ac saluare uoluerit deus. & ita est distributio accommoda, sicut cum dicitur: Erat lux uera quæ illuminat omnem hominē uenientem in hunc mundum. id est, omnem hominē in mundo nascentem qui illuminatur, filius dei illuminat. Secundo sensus est, quod de quolibet genere hominum uelit quosdam saluari, & ita est distributio pro generibus singulorum. Tertio, quod uoluntate antecedente hoc uelit. & illa solutio secundum Bonauēturam est communior, atque ut addit Scotus, multo conuenientior. Quarto, quod uelit hoc uoluntate consequēte, & ita nō est uer̄ nisi secūdum Augustini expositionē.

Soluūtur argumēta initio q̄st. adducta. Matth. 23. 1. Timo. 2. Aegidius Richard. Johan. 1. Augustin.

QVAESTIO .II.

Secundo quæritur, an mala fieri bonum sit.

¶Videtur q̀ sic, quia quod fit, est aliquid, ergo est ens. sed ens & bonum conuertuntur. Argum. 1. 2 ueritati.

¶Secundo, mala fieri est uerum, ergo est bonum: q̄niam uerum & bonum conuertibilia sunt. 2

¶Tertio, multa peccata non solum sunt peccata, sed etiam pœna peccati. sed mala pœnæ sunt à deo, ergo sunt bona. 3

¶Quarto, ea quæ deus iuste permittit, bona uidētur. sed deus iusto iudicio permittit multos peccare. 4

¶Quinto, bona sunt ex quibus beatorum gloria augmentatur, uniuersum perficitur, & multiplex bonum consequitur, imò & diuinæ maiestatis perfectio declaratur. sed omnia bona hæc ex factione malorū sequunt̄ & oriuntur, sicut ex persecutione & occisione CHRISTI ac martyrum & commissionibus flagitiorum, ex quorum punitione declaratur diuina iustitia & omnipotentia eius. Vnde ad Pharaonem dominus dixit p̄ Moysen: In hoc ipsum excitaui te, ut ostēdam in te uirtutem meam, & nomen meum annuncietur in omni terra. 5 Exodi. 9. Roma. 9.

¶In contrarium est, quia malum fieri est offensiuū dei, & damnatiōem meretur. ergo est uitiosum, nō bonum. Præterea furari, mœchari, & opus uitiosum continuare, sunt fieri mala & non sunt bona. Rursus, mala fieri terminatur ad mala esse. sed mala esse non est bonum. In oppositum.

¶Ista quæstio non uidetur difficultatem grandem habere, estq; intelligenda de malis culpæ. Hinc Thomas, Albertus, Bonauētura, Aegidius aliiq; concorditer dicunt, quod mala fieri (absolute loquendo) non est bonum, & in hoc sequuntur Magistrum, qui (sicut in litera continetur) duas super hac quæstione refert opiniones, & ipse sequitur illam quæ tenet quod malum fieri sit malum. Mala culpa fieri nō est bonū.

¶De hoc itaq; Thomas scribit: Omnibus constat quod malum per se loquendo nō est bonum, sed per accidens potest aliquo modo esse bonum, inquātum coniungitur alicui bono, ad quod per accidens ordi- Thomas.

nem habet, quemadmodum ædificator dicitur albus
seu musicus, inquãtum ars ædificatoria, albedo & mu
sica in uno subiecto conueniunt: & quoniam esse uel
fieri ponit ordinem quendam, inquantũ includit ope
rationem quandam, ideo dixit prima opinio, ꝙ mala
esse seu fieri bonum est. sed istud non sufficit, quia cũ
dicitur mala esse absolute, nullo addito, ly esse desi-
gnat operationem huius priuationis, quam habet ad
subiectum, in qua comparatione non consistit ratio
bonitatis: sicut etiam cum dicimus albedinem esse, ab
solute significamus ordinem eius ad subiectum: quo
niam esse accidentis, est in esse: sed comparatio mali
ad bonum quod ex eo elicitur, designat ipsum eẽ po
ni in hoc dicto, mala esse occasiones bonorum. Ideo
hoc bonum est, utpote mala esse occasiones bonorũ.
sed mala esse, simpliciter non est bonum. Itaq; mala fi
eri non est causa boni, nisi occasionaliter & per acci-
dens. Quocirca sciendum ꝙ triplex est causa p accí-
dens. quædam quæ nihil operatur ad effectum, sicut
Triplex causa per accidens. musica ædificatoris ad domum. Est etiam quædam
causa per accidens, quæ attingit effectum, quem ta-
men præter intentionem suam inducit, ut fortuna
& casus, sicut patet in fodiente sepulchrum & inueniẽ
te thesaurum. Tertia, quæ aliquid operatur, non ta-
men attingit effectum, sed aliquid effectui iunctum,
sicq; mala fieri est per accidens causa boni, quemad-
modum persecutio tyranni non attingit patientiam
martyris, sed corporis cruciatum, q est patientiæ cau
sa. & talis causa proprie appellat̃ occasio, idcirco non
sequitur ꝙ mala fieri sit bonum, quoniam unum con
trariorum potest per accidens esse causa alterius, quia
Philosop. frigidum per accidens calefacit, ut 8. physicorũ habet̃.
Hæc Thomas in Scripto.

¶Hinc quoq; in prima parte Summæ quæstione
decimanona: Ratio, inqt, boni est ratio appetibilis,
articul. 9. Malũ nõ ẽ appetibile malũ aũt opponit̃ bono. Hinc impossibile est malum
appeti, inquantũ hmõi, neq; appetitu naturali, nec ani
mali, nec intellectuali: sed per accidens aliq̊d malũ ap
petit̃, inquãtum ad aliquod bonum conseqtur. quod
patet in quolibet appetitu. Nam agens naturale non
intendit corruptionem neq; priuationem, sed formã
suam inducere, cui coniũgitur priuatio formæ alteri
us: & leo occidens ceruum, intendit suijpsius cibatio-
nem, cui coniũgitur cerui occisio. sic & fornicator in-
tendit delectationem, cui annectitur deformitas cul-
pæ. Malum autem quod coniũgitur alicui bono, est
priuatio alterius boni. Nũquam ergo malum appe-
teretur, nec per accidens, nisi bonum cui coniungitur
malum, magis desideraretur quàm bonum, quod pri
uat̃ per malũ. Hinc malum culpæ q̊d priuat ordinem
Malũ pœnę ẽ appetibile per accidens. ad bonũ diuinũ, deus nequaquam uult: sed malũ na-
turalis defectus & malum pœnæ uult, uolendo aliq̊d
bonũ cui coniũgitur tale malũ: sicut uolendo iustitiã,
uult iniusti punitionẽ: & uolendo ordinẽ naturæ ser-
uari, uult quædam naturaliter corrũpi. Hinc ꝙ in En
Augustin. chiridio loqtur Augustinus, quamuis mala non sint
bona, tamen bonũ est ut non solũ sint bona, sed etiã
mala: intelligendũ est, ꝙ malũ esse sit bonum per acci
dens. Nam & sic cooperat̃ ad uniuersi perfectionem
atq; decorem, prout quarto de diuinis nominibus ca
S. Dion. pitulo sanctus Dionysius protestat̃. Augustinus quo
q; in enchiridio: Ex om̃ibus consistit uniuersi magna
Augustin. & admirabilis pulchritudo, dũ & id q̊d in se malũ est
bene ordinatũ & suo loco positũ, eminentius bona cõ
mendat. Hæc Thomas in Summa. De hoc & in Sum
ma contra gentiles libro secũdo, & potissime in Sum-
ma sua de malo diffusius tractat. ¶Concordat per
omnia Petrus.

¶Porro Richardus hic loqtur: Bonũ esse, malum Richard⁹
fieri, intelligi potest dupliciter. Primo simpliciter, secũ
do alicui. Itaq; malũ fieri non est simpliciter bonũ, lo-
quendo de malo formaliter, inquantũ est malũ ac de
forme, q̃a sic malũ fieri, est deficere & auerti à summo
bono, atq; ab eo quod est secũdum naturam, ad id q̊d
est præter naturam. Rursum, malũ fieri esse bonũ ali
cui, duobus potest modis intelligi. Primo per se, & sic
nulli est bonum. Secũdo per accidens, & ita interdum
est bonũ facienti, inquantum ex hoc recognoscit su-
am infirmitatem & magis humiliat se, atq; quàm de-
testabile sit superbire & esse incautũ in his quæ cõcer
nũt salutem, cautiorq; resurgit, & ita implet̃ in eo il-
lud Apostoli: Scimus quoniam diligẽtibus deũ om̃ia Roma. 8.
cooperant̃ in bonũ &c̃. Interdum etiam malum fieri
non est bonum facienti, sed patienti, q ex persequuti-
one & improbitate alterius exercet̃, patientiam discit,
& coronari meret̃, ut in martyribus innotescit. Hæc
Richardus.

¶Præterea quærit Richardus, an mala fieri sit ue- Richardi
rũ. Et respondet: In malo duo considerant̃, uidelicet questio.
res seu operatio deformitati peccati substrata, & ipsa
deformitas culpæ. Primũ realiter fit, & ipsum fieri re-
aliter uerũ est. Deformitas uero illa est priuatio debi-
ti boni, ideo nõ competit ei realiter fieri nisi per acci-
dens, inquantum fit id cui annectitur. sicq; malũ fieri
non est uerũ realiter nisi per accidens. sic enim malum
non habet causam efficientem per se. Veruntamen cũ
priuationes sint res rationis, inquantũ sunt intellectę
atq; per oppositos habitus intelligibiles, ideo dicunt
aliqui ꝙ per se uerum est malitiam fieri, loquendo de
ueritate quæ consequitur rem secũdum esse apprehẽ
sum seu intellectũ. & hęc dicit̃ ueritas rationis, nõ rei.
Hæc Richardus.

¶Concordat Thomas in Scripto primi: Veritas, in Thomas.
quiens, est de his seu de numero hoꝝ, quoꝝ ratio cõ-
plet̃ per operationem animæ, & fundamentũ habet
in re. Non est autẽ inconueniens, ut de re mala sit ope
ratio seu consideratio animæ bona. sic quoq; nõ ens
in re, dicitur ens in anima ratiocinante, ut negationes
& priuationes, prout quarto metaphysicæ asserit Cõ
mentator. Si ergo à ueritatis bonitate, prout comple- Auerrois
tur in animæ consideratione, procedatur ad bonita-
tem eius quod est in re, erit fallacia accidentis. Hæc
Thomas.

¶Insuper Bonauentura ad principale quæsitũ re- Bonauen.
spondens: In operibus, inquit, humanis illud dicit̃ bo
num, utile aut conferens, quod ducit in finem bonũ,
aut uia est ad bonũ. Ducere autem ad bonum, triplici Ducere ad
ter dicit̃, puta per modum causæ, per modum casus, & bonũ tripliciter dr̃
per modum occasionis: quæ tria sic differunt, ꝙ causa
ducit per se ad illud circa quod ponitur, quod est pro
ducens & intendens. Casus uero priuat intentionem,
sed non operationem, ut patet in fodiente sepulchrũ,
& inueniente thesaurum. Occasio autem priuat utrũ
que. Non enim dicit principium producens uel intẽ-
dens, sed potius dicit aliquid quod principium efficit
uel efficiat. quemadmodũ si aliquis ex uerbo audito
percutit alium, uerbum illud auditum, fuit occasio, nõ
efficiens causa percussionis: nec percutienti cooperãs,

sed quodammodo efficiens. Hæc demum occasio duplex est. Vna quodammodo habens rationem actiui, quia quodammodo excitat efficientem, sicut malum exemplum excitat ad peccandum: alia quæ habet rationem passiui, ut ex quo aliquis sumit rationem, sicut aliquis ex consideratione mali alterius excitat se ad bene agendum. & iuxta hoc intelligendum quod malum duo dicit, puta priuationem & naturam ordinabilem in salutem. & ratione malitię dicit comparationem ad bonum, quod elicitur ex eo, sicut passiua occasio ratione boni quod substernitur, siue occasio aliquo modo actiua. propter quod dicit, malum est occasio boni. Cum ergo aliquid ducat in bonum his tribus modis, habet differentiam in ducendo. Aliquid enim potest ducere aliquid ad alterum aut ex se, aut per aliquid sui. & tunc tenet rationem causæ per se, ut malitia tyrannorum ad patientiam martyrum, & patientia ad gloriam. Aut potest ducere per alterum, ad quod tamen non ordinatur, sed illud ordinatur ad tertium, sumpta occasione ex illo. sicq; tenet rationem occasionis, aut ducit ad aliud, ad quod ordinatur: nec illud ad tertium, sed ambo simul. & sic tenet rationem casus, qui est ex concursu causarum. ¶ Ex quibus constat, quod illud quod ducit per modum causæ, habet in se rationem ordinationis in finem. idcirco in ipso est bonitas, & recte bonum denominatur. quod uero ducit per modum occasionis, nullam habet intra se rationem ordinationis, ideo nec bonitatem. Propter hoc non potest denominari bonum per se, nisi cum additione illius per quod ordinatur, in quo scilicet consistit ratio bonitatis & ordinationis, & circa quod ponitur bonitas. Cum ergo malum non ducat ad bonum per se, sed per illud quod ex ipso à sapiente deo elicitur, hinc absolute loquendo, malum fieri non est bonum. si autem addatur bonum quod elicitur, uel ipse eliciens, sic concedenda est ista atque consimiles, malum fieri bonum est ei, q̨ nouit illud ordinare in bonum: similiter malū fieri bonū, ut probētur electi. Hæc ille.

Dio. Car. ꝯ Bonau. ¶In cuius responsione loca præinducta Thomæ responsione dissonare uidetur, quod malitiam tyrannorum dicit comparari ad patientiam martyrum, ut causam per se, quam (sicut iam patuit) Thomas causam per accidens uocat patientiæ martyris, quod uerius reputatur: quia si malitia, crudelitas aut persecutio persecutoris, esset per se causa patientiæ martyris, in cunctis martyrium patientibus patientiam produxisset, cum tamen multi in ipso suo martyrio ex persequutionis acerbitate defecisse legantur. potest tamen uocari causa sine qua non, in ipsis martyribus. (Persecutio nō ē p se causa patientię)

Albertus ¶Insuper Albertus hoc loco, & Vdalricus secundo suæ Summæ libro concorditer dicunt, quod omnes istæ sint simpliciter falsæ, mala esse aut fieri bonum est. Ait ergo Vdalricus: Dicunt quidam quod quamuis malum non sit bonum, nec mala facere bonum sit, quia hæc tantum dicunt comparationem mali ad facientem, nec etiam bonum sit malitiam eē aut fieri: quoniam tamen secundum Boethium, ex ordine ad bonum dicitur aliquid bonum, & cum omne bonum uolitum sit à deo, dicunt quod deus uult mala esse & fieri non solum uoluntate signi, sed etiam uoluntate beneplaciti. sed hoc falsum est, quia omnis prædicatio quæ non est per identitatem, est uel per formalem inhærentiam uel per causam. & neutra est hic uera. si enim sit prædicatio per inhærentiam, sicut hæc est falsa, malum est bonum: ita & hęc, malum esse est bonum: quoniam esse mali, est ipsa malitia concreta suo subiecto. & hoc etiam significatur, cum in concreto dicitur malum, & per consequens hæc est falsa, mala fieri est bonum: quia cum fieri sicut & omnis generatio à termino denominetur, cuius fieri bonum est, ipsum quoq; est bonum. Si autem sit prædicatio per causam, iterum falsum est. nam quamuis malum sit occasio boni, non tamen est eius causa. Occasio nanque non est causa, sed est alicui opportunitas quædam causandi. Hinc falsum est, quod deus uoluntate beneplaciti uelit mala esse aut fieri, qui non uult nisi bonum, sed uerum est quod uult malum esse occasionem boni. Autoritas autem illa Boethij intelligenda est de ordine naturalis habilitatis ad bonum, quæ habilitas necessario est habitus aut aptitudo bonitatis, per quam subiectum appetit perfici in bono, & mouetur ad ipsum ratione similitudinis. & non loquitur Boethius de ordinatione inducta ab extrinseco operante, qualiter solum ordinabile est malum in bonum. Hæc Albertus & Vdalricus. (Vdalric.) (Boethius) (Boethius)

Durādus ¶Circa hæc scribit Durandus, quod nullum malum culpæ uel pœnæ potest esse per se uolitum à deo aut alio quocunque, sed mala pœnæ & naturæ possunt à deo uolita esse per accidens. mala autem culpæ nō possunt esse uolita à deo per se, neque per accidens. Malum nanq; sub ratione mali, non potest uolitum esse: mala tamē pœnæ & naturæ possunt à deo uolita esse per accidens: quoniam omne quod potest habere rationem boni secundum rectæ rationis iudicium, potest habere rationem recte uoliti: sed malum naturæ & pœnæ habet rationem boni per accidens secūdum rectæ iudicium rationis, quoniam malum ex quo maius sequitur bonum, quàm sit bonum quod per ipsum priuatur, habet rationem boni saltem per accidens, si tamen utrunq; bonum nequeat simul haberi. Bonum est equidem, propter maius bonum dimittere minus bonum, dum ambo simul haberi non ualent. sed ex malo naturæ & pœnæ sequitur maius bonum, quàm sit illud quod per talia mala priuatur. Nam nisi elementa corrumperentur, mixta nō generarent: & nisi mixta multa corrumperent, homines & iumenta non alerentur neque durarent. Conformiter per malum pœnæ puniuntur peccata, sicq; ordinantur per bonum iustitiæ. & multo melius est bonum communis iustitiæ quod resultat ex malo pœnæ quo puniuntur culpæ, quàm sit bonum naturæ in singulari persona, quod per pœnam priuatur. sicq; ostensum est quod mala pœnæ, & naturę possunt à deo uolita esse per accidens. Hæc Durandus. (Malū pœnę pōt p accidens appeti.)

QVAESTIO .III.

QVæritur consequenter, cur bonus & sapiēs deus permittat tot fieri mala, & an mala culpæ ac pœnæ conferant ad vniuersi decorem. sed de ista materia dicta sunt multa supra, ubi tractatum est de prouidentia dei, & cur non excludat huiuscemodi mala. & potest sic argui, unumquodque tanto plus est tale, quanto minus permixtū suo contrario. si ergo nihil mali esset in uniuerso, multo pulchrius, melius, perfectiusq; consisteret: ergo malum ad decorem uniuersi non confert, sed impedit, minuit, uitiat & obscurat. (Arguitur primo contra ueritatem)

2. ¶Secundo, cum sanctitas dei sit infinita, maxime

detestatur omnem impietatem: & quia omnipotens est, uidetur quod totaliter possit ac debeat per anticipationem impedire & præseruare ne ueniant.

Albertus. ¶Ad hæc respondet Albertus: Deus permittit mala fieri iustitia condecentiæ suæ æquitatis ac bonitatis: quia si non fineret ea fieri, tolleretur ratio boni laudabilis ac præmiabilis.

Obiectio diluitur ¶Et si obijciatur quod in opposito huius permissionis reluceret magis bonitas dei & decor ipsius, dicẽdum quod non, quia periret ratio uirtutis atque laudabilis, & fierent opera bona quadam necessitate. Denique sicut dicunt magistri, aliqua ratio boni uniuerso deesset, si malum non fieret. sicq; concedunt q; occasionaliter bonum sit fieri mala, prout præcedenti patuit quæstione.

Obiectio ¶Et si obijciatur quod malum est priuatio boni, ergo priuat aliquod bonum quod uniuerso inesset, si non esset malum: imo sic multa bona, pulchra ac sancta uniuerso inessent, si non essent mala, præsertim tot magna & multa.

Dilutio. ¶Ad hoc quidam respondent, quod non similiter est in bono & priuationibus alijs: quoniam bonum quod aufertur uni, tribuitur alteri. ad quod allegant Lucæ.19. illud ex euangelio, Tollite ab eo mnam, & date illi q; habet decẽ mnas. & illud ex Apocalypsi, Tene quod Apoca.3 habes, ne alius accipiat coronam tuam. ideo nihil perditur de bono in uniuersitate, quamuis perdatur in isto. imo ex hoc quod fit malum, additur uniuerso aliqua ratio boni. ideo dicunt quod bonum est fieri mala, atque quod conferat ad decorem complementumq; mundi in hoc, quod adijcit plures rationes utilis siue expedientis ac decoris iustitiæ. Verum istam solutionem aut non intelligo, aut falsa est meo iudicio: quoniam constat quod unum & idem numero quod unus amittit, non accipit alius, nec uniuersitas ipsa, sed potius perit ab ea. Idem autem in specie & prius forsitan habuit, & absque hoc malo posset accipere. Porro rationem boni quæ elicitur ex malo, habet per rationem utilis aut expedientis uel decoris iustitiæ. sed mirum mihi uidetur, si bonum per se & abũdantia gaudij quod esset in uniuersitate beatorũ, non posset recompensare bonum illud, quod ex malo elicitur. Hinc mihi uidetur, quod per se loquendo, malum non confert alicui nec uniuersitati. sed uerum est quod sinere mala fieri, confert ad bonum, & bonum est permittere mala. aliás enim esset necessitas ad bonum, & periret ratio boni laudabilis, & uirtus ac præmij ratio.

¶Autoritates autem sanctorum quæ uidentur oppositum insinuare, loquũtur malo supposito. Verum est enim quod permixta uniuersitate cum malis, non poterat aliquod melius fieri de malis, quàm quod bona elicerentur ex ipsis, & quod ordinarentur per tenorem iustitię. tamen si non fuissent nec essent mala, melior esset uniuersitas quàm sit modo. imo etiam adhuc maneret bonum comparationis secundum gradũ boni ac melioris. & si ista non maneret, dico quod melior ea maneret, per quam ista recompensaretur. Sic ergo intelligendũ est quod super librum Numerorum glossa loquitur Origenis, Scimus dei prouidentia cuncta sic esse disposita, ut apud deum nihil sit ociosum, nec bonum nec malum. Malitiam autem deus non facit, sed inuentam ab alijs cum impedire possit, non impedit: quoniam utitur ea ad necessarias cau-

Nume.22. Origenes

sas, quia per ipsam probat eos qui ad gloriam tendũt. si enim non esset malitia, non esset quod contrariaretur uirtutibus. Virtus uero si contrarium non haberet, non tam plene claresceret. Vnde & sanctus Dionysius fassus est, Malum ad complementum uniuersi est conferens. Glossa quoque ad Romanos fatetur: Deus uoluntatibus hominum utitur ad inclinandum eas quocũq; uoluerit. non tamen directe inclinat eas ad malum culpæ formaliter. Hæc Albertus. S. Dion. Roma.9

¶Quibus concordans Vdalricus: Quemadmodum, inquit, Augustinus in enchiridio protestatur, Nihil fit aut est præter dei uoluntatem, etiam si fiat contra dei uolũtatem. quod sane intelligendum est, cum plus sit esse contra uoluntatem quàm præter eam. Sunt etenim tria, uidelicet esse secũdum uoluntatem, ut est illud quod deo est placitum: & esse contra uolũtatem, uidelicet id cuius oppositum quis uult: & esse præter uoluntatem, ut id ad quod indifferenter se habet uoluntas: quia cum sit libera, non cogitur uelle alterum oppositorum. Itaque omnia mala culpæ fiũt præter uoluntatem dei consequentem, & præter signũ eius quod est operatio: quia nec ea uult fieri, nec impedit ipsa nec operatur, sed uoluntatem sibijpsi relinquit: quæ sic relicta, mox deficit, & deus iusto iudicio sic deserit eam. imo tanta est potestas uoluntatis consequentis ipsius dei, ut per mala quæ fieri sinit, ipse frequenter adimplet quæ facere & fieri præordinauit, & bona illa elicit ex malis hominum iniquorum: quæ mala agunt iniqui, ne bona illa eueniant, quemadmodum fratres ipsius Ioseph uendiderunt eum, ne constitueretur princeps eorum. & tamen ex illa uenditione consecuta est promotio Ioseph in principem super eos. sic & Iudæi crucifixerunt CHRISTVM, ne omnes crederent in ipsum. & ex Christi occisione cõsecutum est mysterium humanæ redemptionis, & cõuersio mundi ad fidem ipsius. Hæc Vdalricus. Vdalric[9]. Augustin. Gene.37 Gene. 41. Iohan.19 Roma.8

¶Præterea Thomas ad ista respondet: Cum uoluntas dei sit omnium causa bonorum, omniumq; uolitorum suorum, ita se habet aliquid ad hoc quod uolitum sit à deo, sicut se habet ad esse bonum. Cumq; iuxta præhabita malum fieri non sit bonum secundum se, non est uolitum à deo per se: sed utrunq;, uidelicet ipsum & bonum sibi coniunctum simul acceptum, à deo est uolitum: & antecedens, quod est conditio naturæ potentis deficere, quam deus in tali conditione instituit & conseruat. Propter quod dicit, quod deus nõ uult mala fieri, sed uult pmittere fieri mala. Vult etiam deus bonum consequens quo malum ordinatur, ex quo sequitur quod uelit mala facta ordinare, non quod uelit fieri ea. Deus autem non uult mala non fieri, nisi uoluntate antecedente. Hæc Thomas in Scripto. Thomas.

¶Insuper de ordinatione mali, & qualiter ad decorem conferat uniuersi, & cur deus sinat fieri mala, scribit hic Thomas: Malum per se ad uniuersi perfectionem non confert. Illud nanque per se confert ad perfectionem alicuius totius, quod est pars constituens ipsum, uel pars alicuius perfectionis in ipso. sed malũ non est pars uniuersi, quoniam non habet naturã substantiæ nec accidentis, sed priuationis tantummodo, ut sanctus Dionysius loquitur: neque per se aliquod bonum causat, sed per accidens confert ad uniuersi perfectionem, inquantum coniungitur alicui quod de perfectione uniuersi consistit. Hoc uero potest esse ante- Malũ nõ ẽ p se pars vniuersi S. Dion.

cedēs ipsum malum, uel consequens illud: antecedēs, sicut natura quandoque deficit, quandoque non, ut liberum arbitriū hominis. & sine tali natura ex cuius defectu incidit malum, non esset uniuersum perfectum in oībus gradibus bonitatis. Porro bonū cōsequens ipsum malum, est quod occasionaliter oritur ex malo, ut est decor resultans in bono ex comparatione ad malum: quia opposita iuxta se posita, lucidius innotescunt. Vel perfectio aliqua ad quam materialiter habet se malum, ut persecutio ad patientiam seu aliis innumerabilibus modis, quoniam causæ per accidens infinitæ seu indeterminatę sunt secundum philosophum physicorum secundo. Hæc Thomas ibidē. Quę cōcordant pfactis dictis Aberti. Veruntn̄ Thomas pinductis aliqd addit, qd nō uidet dictis Alberti tā euidenter concordare. Nā addit: De omnibus malis uniuersaliter uerum est, quod si non permitterentur, uniuersum imperfectius esset: quia non essent illę naturæ, de quarum conditione illa ut possint deficere: quibus subtractis, uniuersum imperfectius esset, non impletis omibus gradibus bonitatis. Aliqua etiam mala sunt, quæ si non essent, uniuersum imperfectius esset, illa uidelicet, ad quæ consequitur maior pfectio, quàm illud quod priuatur per ea, sicut est corruptio elementorum: ad quam sequitur generatio mixtorum, quæ nobiliora sunt elementis: quædam uero sunt mala, quæ si non essent, uniuersum perfectius esset, illa uidelicet, quibus maiores perfectiones priuantur quàm in alio acquiruntur, quemadmodū præcipue est in malis culpę, quæ ab uno priuant gratiam & gloriam, & alteri conferunt bonum comparationis, aut aliquam rationem perfectionis: qua etiam non habita, posset ultima acquiri perfectio, sicut sine patientię actu in persecutionibus illatis pōt quis ad uitam peruenire æternam. unde si nullus homo peccasset, uniuersum genus humanum melius esset: quia etsi indirecte salus unius occasionetur ex culpa alterius, attamen sine culpa illa salutem consequi posset. Neque tamen hæc mala nec illa per se perfectionem faciunt uniuerso: quia perfectionū non sunt causæ, sed occasiones. Hæc Thomas.

¶His consonat quod supra distinctione quadragesimaquarta asserit Thomas: Vniuersum, inquiēs, in quo nihil mali esset, non esset tantæ bonitatis, quantæ est hoc uniuersum: quia nō essent tot bonæ naturæ in illo, sicut in isto in quo sunt quædam naturæ bonæ quibus non adiungitur malum, & quædam quibus adiūgitur: & melius est utrasq; naturas esse quàm alteras tantum. Vnde & quamuis absolute angelus sit melior lapide, utraque tamen natura est melior q̄ altera tātum. Ideo melius est uniuersum in quo sunt angeli & aliæ res, quàm in quo essent angeli tantum: quia perfectio uniuersi magis attenditur essentialiter secundum diuersitatem naturarum quibus implentur diuersi gradus & species bonitatis, quàm secūdum multiplicationē indiuiduorū in specie una. Hæc ibi & hæc ipsa scribit ibidem Albertus. idcirco uidētur hæc concordari per distinctionem mali, ita quod prætacta uerba Alberti intelligātur de malo culpæ, de quo & Thomas in uerbis his loquitur.

¶Insuper circa hęc Bonauentura disseruit: Queadmodum aliquid dicitur sanum tripliciter, primo subiectiue, ut animal: secundo dispositiue, ut potio amara: tertio ostensiue, sicut urina: sic aliquid dicitur ordinatum tripliciter, primo tanquam ordinis susceptiuum, Secundo, sicut dispositiuum ad ordinem. Tertio, ut ordinis ostensiuum. Primo modo nihil est ordinatum aut ordinabile, nisi ens & natura aliqua. ideo malum non est sic ordinabile nisi per accidens, scilicet per bonum substratum. Est uero malum ordinabile tanquam dispositiuum, non sicut dispositio positiua, sed priuatiua. Duplex quippe est ordo, puta naturæ atq; iustitię. Ordo naturæ est institutus, ordo iustitiæ est acquisitus. Malum autem priuat ordinem spiritualis naturæ, & ipsum priuādo incurrit ordinem iustitiæ. Vnde ratio ordinandi sicut dispositio in ordine, est meritum uel demeritum. Rursum malum est ordinabile & ordinatum tanquam ostensiuum, quoniam manifestat ordinem uirtuosorum per oppositum: quia opposita iuxta se posita, clarius elucescunt. Itaq; quamuis malum sit priuatio ordinis particularis naturæ, non tamen uniuersalis prouidentiæ. Hæc Bonauentura.

¶Amplius de hoc, an malum pertineat ad complementum atque decorem uniuersi, idem doctor: Circa hoc, inquit, diuersi diuersa senserunt. quidam nanque dixerunt quod cōtingit loqui de malo, prout ē in potentia facientis, & item ut est in opere seu in facto. Primo modo est de perfectione uniuersi, ut scilicet sit creatura quæ possit peccare & peccata uitare. Secundo modo nō est de uniuersi perfectiōe, nec per se, nec per accidens. Sed quoniam Augustinus expresse testatur, quod ex ordinatione mali per bonum iustitiæ q̄dā decor resultat, oportet aliter dicere. Dicūtq; aliqui q decor uniuersi quidā est substātialis, seu q̄tū ad eē: & quidā accidentalis, & q̄tū ad bene esse. Quantū ad essentialem decorem uniuersi, mala nō conferunt nec per se neq; per accidens. sed quo ad accidentalem decorem, conferunt non quoniam mala, sed quia sunt ordinata: & ita per accidens sicut per aliud ordinantur. & illo decore circūscripto, adhuc uniuersum esset decorum & perfectum, & ad accidentalem decorem faciūt mala non ratione sui, sed ratione subiecti, quod ordinatur in pœna ad diuinæ manifestationem iustitiæ: uel comparatiue, q̄a opposita iuxta se posita &c. uel ratione boni eliciti. Multa etenim bona fecit deus & facta sunt, quæ facta non essent, nisi peccatum præstitisset occasionem, ut sunt mysteria redemptiōis humanæ. tamen sine his omnibus uniuersum esset completum. Si uero quæratur, utrum tunc esset pulchrius quàm nunc, uidelicet si non fuissent peccata, nec bona inde elicita, occasionaliter uel secuta.

¶Responderi potest quod habentse sicut excedētia & excessa, quemadmodum duæ facies in quarum una nulla est macula, in altera uero est quædam cicatrix bene sita, quæ uidetur faciem uenustare. Et si ultra quæras, quis decor magis excedit, potest sine præiudicio dici, quod decor qui nunc est. & hoc ideo, quoniam uis diuina eliciens bonum ex malo, est præpotens ac præualens malo. Hinc bonum quod elicit inde, præualet bono quod malum corrumpit. idcirco plus ualet uniuersum nunc quàm tunc, in quo nunc plus commendatur sapientia creatoris. Vnde Gregorius in benedictione cerei paschalis: O felix culpa, quæ talem habere meruit redemptorem. & exemplum est de scypho saluo qui frangitur, & religatur

Philosop. Philosop. Tho. Aq. Aliqd malū confert ad decorē vniuersi. Bonauēt. Sanū trifariam dr. Questio. Augustinus Questio Questio Grego.

aureo filo. qui sic reparatus, melior est quàm ante, nō ratione fractionis, sed religationis.

Quæstio ¶Et si rursus quæras à me, nonne plus ualeret si omnes essent beati, quàm si quidam beati & quidam miseri? Dicendum ut credo, si homo stetisset, non uenissent plures ad supernam Ierusalē quàm modo sunt peruenturi, ita quod mali quasi ex abundāti sunt, nec sunt in reputatione. sicq; concedendum est quod ordinatio mali facit ad complementum uniuersi accidētale, non malum ut malum. Hæc Bonauentura.

Alexāder Augustin. ¶Hinc irrefragabilis doctor conscripsit: Hanc quęstionem soluit Augustinus contra Faustum libro secundo: Ad naturalem, inquiens, iustitię ordinem pertinet, ut aut mala non sint, aut impunita esse non ualeant: & quodcunque istorum cōtingat, naturalis ordo seruatur, & si non ab anima, certe à deo. Ex quo constat quod etsi lex æterna sinat fieri mala, non tamen ea deserit impunita.

Obiecti. 1. August. ¶Si autē obijciatur quod decimosexto de ciuitate dei loquitur Augustinus: Sicut non est beneficentiæ, ut malum quod maius est, dimittatur: ita non est innocentiæ parcendo sinere ut in malum grauius incidatur: sed permissio est respectu mali ut non incidatur in grauius malum, ergo non spectat ad innocentiam permittere mala.

Obiect. 2. Idem. ¶Item Augustinus ibidem: Pertinet ad innocentis officium, non solum nemini malum inferre, uerumetiam cohibere.

Obiecti. 3. Roma. 1. ¶Et sup illud Apostoli ad Roma. Non solū digni sunt morte qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt, ait Glossa: Consentire, est tacere cum possis arguere. sed deus permittendo mala, tacet: ergo consentit.

Ad primū ¶Dicēdum ad primū quod non sequitur: sed istud sequeretur, deus sinit mala nec punit ea, ergo non est innocens. ita autem non est, cū districte puniat mala.

Ad secūdū ¶Ad secundum dicendum, quod illis uerbis Augustinus confestim subiungit: Aut punire peccatum, ut ille qui peccat, corrigatur experimento, alij uero corrigantur exemplo.

Ad tertiū ¶Ad tertium, quod deus etiam in præsenti punit & corripit culpam per remorsum conscientiæ & inordinatam animi dispositionem, & per scripturas ac alijs modis. Itaq; deus iuste sinit fieri mala, qđ tamen non potest dici de iustitia, quæ est exigentia meritorū, nec de iustitia quæ est ueritas dei. Peccator enim non est tali permissione dignus, & ueritas dei requirit ut statim infligatur ultio peccatori, sed de iustitia quæ est condecentia bonitatis diuinę, de qua ait Anselmus: Si
Anselm. parcis o domine, iuste parcis, quia hoc tuam condecet bonitatem. Condecet autem dei bonitatē, ut non mutet ordinem à se institutum. constituit autem rationalem naturam liberam esse, ut faciat quod uult.

Triplici rōne pmittit de9 fieri mala. ¶Denique triplici ratione permittit deus fieri mala. Prima commendatio est bonorum, quæ ex comparatione ad mala amplius placent, & laudabiliora apparent. Secunda est eruditio electorum. Vnde Au-
Augusti. gustinus in libro de correptione & gratia: Vsq; adeo deus cooperatur electis in bonum, ut si qui ex eis deuient atq; exorbitent, hoc ipsum faciat eis in bonum proficere: quoniam humiliores & cautiores ex sua redduntur ruina, ut patet in beatissimo Petro. Tertia est exer-
Matt. 26. citatio probatioq; bonorum, quibus secundum Au-
Augusti. gustinum prosunt mala uel ad demendum peccata, uel ad exercendam probādamq; iustitiam, uel ad demonstrandum huius uitæ miseriam. Hæc Alexander.

¶In cuius respōsione id quod ait deum permittere mala fieri non ex iustitia, q̄ est exigentia meritorū, uidetur aliqualiter dissentire à uerbis prætactis Alberti, dicentis quod deus mala fieri sinit iustitia condecētiæ suæ æquitatis. Dio. Car.

¶Cōmuniter q̄q; asseritur, quod demerito culpæ prioris deus permittit peccantem non protinus pœnitentem incidere culpam sequentem, ita quod culpa illa est peccatum & pœna peccati, & ita est ira dei atque punitio quædam, & exigente iustitia dei permittitur.

¶Ad quæ dicendum uidetur, quod diuersis considerationibus uterq; illorum protulit uerum. Vnde si ista permissio intelligatur nō coartatio, inductio seu instigatio ad oppositum, seu ad tempus impunita dilatio, non est ea dignus peccator: si autem dicatur nō retractio à peccato, iuxta illud: Dimisi eos secundum Psalm. 80.
desideria cordis eorum, ibunt in adinuētionibus suis: sic est ira dei & pœna prægrandis, qua peccator est dignus, prout secundo Paralipomenon fertur de deo: 2. Par. 15.
Si reliqueritis eum, relinquet uos.

¶Hinc & ipse Alexāder fatetur: Potest dici quod peccator est dignus tali permissiōe, ut qui in sordibus est, sordescat adhuc, ut in Apocalypsi legitur. Apoc. 22.

¶Amplius circa præhabita uerba Alberti posset inquisitio fieri, eo quod dicat, si deus non permitteret fieri mala, tolleretur ratio boni laudabilis ac præmiabilis, & ratio periret uirtutis, & fierent opera bona quadam necessitate.

¶Contra quod obijci posset, quia apostoli in die Obiectio
sancto Pentecostes creduntur sic confirmati in gratia, quod de cætero non potuerunt peccare mortaliter, & sacratissima uirgo sic fuit in omni charismate spiritussancti firmata, quod exinde nec uenialiter quiuit peccare. Nihilominus meruerunt, laudabiliterq; egerunt, & gratiam illam apostolis præstitam deus omnibus posset conferre.

¶Ad quod forsan quis dicere poterit, quod Alber- Dilutio
tus loquitur secūdum cursum & legem communem. Decuit quoq; apostolos primitias spiritussancti recipere tanquam duces, magistros & prælatos totius populi Christiani.

¶Quærit demum Albertus, quæ sit differentia in- Alber. Quęstio.
ter nolle hoc & non uelle hoc, & inter uelle hoc non fieri & non uelle hoc fieri.

¶Respondetur à quibusdam: Cum dicitur, nolo, ita quod negatio includatur per compositionem cū uerbo, tunc non negat uoluntatem compositam, sed tantum refertur ad uolitum. Vnde sensus est, nolo hoc fieri, id est, uolo hoc non fieri. Cum autem ly nolo habet condeclinium, nolo non uis non uult, & cæt. omnia quæ declinantur ab ipso, uim habent eandem. Vnde cum dicitur, non uult hoc fieri, oratio duplex est, ex eo quod ly non uult, potest uirtualiter una dictio esse. & sic uoluntas manet non negata, sed uolitum. Potest quoque uirtualiter esse oratio quædam, tuncq; uoluntas negatur esse de hoc.

¶Ex hoc sumitur quod illę æquipollent, nolo hoc fieri, & uolo hoc non fieri, & una aliam infert, sed hæ duæ, non uult hoc fieri, & uult hoc non fieri, habēt se

sicut superius & inferius: quoniã ista, uult hoc nõ fieri, infert istam, non uult hoc fieri, non antem conuertitur. Nam ista, non uult hoc fieri, habet duos sensus ueros, quorum alterum tãtum habet illa, uult hoc non fieri. Hæc Albertus.

Richard⁹ ¶ Atuero ad quæstiões duas præhabitas, scilicet an malum sit ordinabile, & an sit de perfectione uniuersi, Richardus omnino respondet sicut Bonauentura. & uidetur ex scripto Bonauẽturæ sumpsisse quod inde conscripsit.

Aegidius ¶ Postremo Aegidius quoque præhabitis satis cõcordat: In ordine, inquiens, duo considerantur: Primum est ordinis ratio & aptitudo ad finem adipiscendum. Secundum est executio ordinis. Primum pertinet ad uoluntatem dei antecedentem, qua omnes & singulos uult saluari, quemadmodum uniuersis contulit ad hoc aptam naturam, & generalia quædã media ad salutem. Volũtate autem consequẽte seu quantum ad ordinis exequutionem, non ita uult oẽs saluari, sicut nec omnibus paria media dedit, nec omnium uoluntates æqualiter immutat, cum tamen secundum Augustinum in Enchiridio, omnem uoluntatẽ quantumlibet deprauatam, possit ad libitum commutare in melius. nec in omnibus operatur uelle & perficere pro bona uolũtate, nihilominus iugiter facit q̃d in se est, nec ex parte ipsius defectus est. (Augustin. Philip. 2.)

¶ Insuper mala fieri non est bonum, quoniam mala fieri sonat quandam operationem & motum: In operatione autem bonitas consideratur tripliciter. Primo ex parte termini ad quem, secundo ratiõe causæ, tertio ex parte propriæ naturæ. & nullo horum modorum bonum est fieri mala, quoniam malum fieri terminatur ad malum seu uitium, nec ex sua natura est bonum. Is quoque à quo malum fit, inquantum huiusmodi, non est bonus, cũ dicat saluator: Oĩs qui male agit odit lucem. Et rursus, Nõ potest arbor bona fructus malos facere, &c. (Johan. 3. Matt. 7.)

Questio S. Dion. ¶ Porro ad id, Vtrum deus uelit fieri mala, respondet: Secundum sanctum Dionysium quarto capitulo de diuinis nominibus, aliquid subditur diuinæ prouidentię tribus modis. Primo causaliter, sicq; bona & entia subduntur eidem, non mala culpæ. sicut nec defectus neque priuationes, quæ formaliter non dicunt aliquod positiuum. Secundo, quantum ad ordinationem. Tertio, quo ad nõ impeditionem. Nam eo ipso quo deus per suam prouidentiam potest aliqua impedire nec impedit, prouidentiæ suæ illa subduntur. Et istis duobus modis mala subduntur prouidentię dei, quoniã inordinatio culpæ recuperatur & ordinatur ab ea per debitam pœnam, nec deus impedit ea, sed fieri sinit. Hinc deus mala non facit, nec proprie uult fieri ea, nisi signo uoluntatis, uidelicet permissiue: & sicut non sunt per se bona nec uolita, nec prouidentiæ dei subiecta: sed inquantum ordinantur & nõ impediuntur à deo, sic deus uult fieri ea non per se neq; directe, sed quantum ad eorum ordinationem & nõ impeditionem. Deus etenim bene utitur malis, & sicut beatus Dionysius docet, deus elicit bonum ex malis tripliciter. Primo, quantum ad utilitatem facientis. Vnde maiores peccatores ex consideratione scelerum suorum quandoque firmiores humilioresq; fiũt, in quibus impletur illud Apostoli: Vbi abundauit iniquitas, superabundat & gratia. Secundo propter utilitatem aliorum, quod contingit dupliciter. Primo, dum ex correptione & punitione rei, alij à similibus uitijs cohibentur, ac bono communi consulitur, & paci prouidetur multorum. Secundo, dum quis ex detestatione peccati alterius feruentius fertur in deum, & hæc est utilitas tertia. (Prouidentię diuinę subdit̃ aliquid trifariam. S. Dion. Deus elicit triplex bonum ex malis. Roma. 5.)

¶ Nunc tangẽdum qualiter malum confert ad uniuersi decorem. Malum ergo per se non potest ad decorem facere uniuersi, sed solum ratione boni ad q̃d ordinem habet, & habet ordinem ad triplex bonum. Primo ad bonum quod est natura potens deficere, q̃ per se ad ordinem confert ac pertinet uniuersi. Secundo ad bonum ei oppositum, quod respectu mali amplius cõmendatur. Tertio ad bonum quod ex eo elicitur, quod est bonum iustitiæ & aliorum cautela atq; prætactæ utilitates. Hęc Aegidius.

Quod uoluntas dei semper impletur de homine quocunq; se uertat.
Distinctio XLVII. A

Quod uoluntas dei semper fit efficaciter Augustin. VOluntas quippe dei semper efficax est, ut fiat omne quod uelit, & nihil fiat quod nolit, quæ de homine semper impletur quocunque se uertat. Nihil enim (ut ait Augustinus) in libero arbitrio constitutum superat uoluntatem dei; & si faciat contra eius uoluntatem, tamen contra eius uoluntatem quæ ipse est, nihil putandum est ita fieri, tanquam uelit fieri & non fiat, uel nolit fieri & fiat. Illa enim uoluntas (ut ait Augustinus in Enchiridio) semper impletur aut de nobis aut à nobis. De nobis impletur, sed tamen non implemus eam quando peccamus: à nobis impletur, quãdo bonum facimus: ideo eñ facimus, quia scimus placere deo. Ita & de homine semper deus implet suã uoluntatem, quia nihil facit homo de quo deus non operatur quod uult. Non enim uult deus ut peccet homo quilibet. Si autem peccauerit, pœnitẽti uult parcere ut uiuat: in peccatis uero perseuerantem punire, ut iustitiæ potentiã contumax non euadat. Sicut alios ab æterno p̃parauit ad pœnam, ita alios p̃parauit ad gloriam: & hæc sunt magna opera dñi, exquisita in omnes uoluntates eius. Et tam sapienter exquisita, ut cum angelica & humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod uoluit ipsa fecisset; etiam per eandẽ creaturæ uo- (Augu. in Enchiri- capit. 101. Psal. 110.)

luntatem qua factum est quod creator non uoluit, impleret ipse quod uoluit, bene utens etiam malis tanquam summe bonus, ad eorum damnatiõem quos iuste prædestinauit ad pœnam: & eorum salutem, quos benigne prædestinauit ad *gratiam: quantum enim ad ipsos attinet, deus quod noluit fecerunt: quantum uero ad omnipotentiam dei, nullo modo id facere uoluerunt. Hoc quippe ipso quod contra eius uoluntatem fecerũt, de ipsis facta est uoluntas eius. Propterea nanq; magna opera dñi sunt, exquisita in omnes uolũtates eius, ut miro & ineffabili modo non fiat præter eius uoluntatem, quod etiam fit contra eius uoluntatem; quia non fieret, si non fineret. Nec utiq; nolens finit, sed uolens: nec fineret bonus fieri male, nisi omnipotens & de malo posset facere bonum bene. His uerbis euidenter monstratur, quod uoluntas dei æterna semper impletur de homine, etiam si faciat homo contra dei uoluntatem. Sed attendendum est diligenter, quomodo in superioribus dicitur fieri aliqd contra dei uoluntatem, quod tñ non fit præter eam: & qualiter intelligendum sit illud, quãtum ad se, fecerunt quod deus noluit: quantum uero ad omnipotentiam dei, nullo modo id facere ualuerunt. Videntur enim ista superioribus obuiare, ubi dictum est, uolũtati eius nihil resistere.

*gloriã

Psal. 110. a

Indicit sensus pdictorum verborum.

Esther. 13. Rom. 9. d

Hic aperit, dicens diuersis modis supra accipi dei uoluntatem. B

Verum ut supra diximus, uoluntas dei diuersis modis accipitur: quæ diuersitas in prædictis uerbis si diligenter notetur, nihil contradictionis reperitur. Vbi enim enim dicitur, non fieri præter eius uoluntatem, etiam quod fit contra eius uoluntatem, dissimiliter accepit uoluntatem, & non ipsam uoluntatem quæ deus est & sempiterna est: sed eius signa pdictis uerbis intelligi uoluit. i. prohibitionem siue præceptionem & permissionem. Multa eñ fiunt contra dei præceptum uel prohibitionem, quæ tamen non fiunt præter eius permissionem. Ipsius nanq; permissione omnia fiunt mala, quæ tamen præter eius uoluntatem sempiternam fiunt, sicut Augustinus dicit super illum locum Psalmi: Vt non loquatur os meum opera hominum. Opera enim hominum dicit ea quæ mala sunt, quæ præter dei uolũtatem fiunt, quæ ipse est; sed non præter eius permissionem quæ ipse nõ est. Appellatur tamen ipsa dei uoluntas, quia deus uolẽs finit mala fieri. Fiunt & contra eius præceptionẽ uel prohibitionem, sed non contra eius uoluntatem quæ ipse est. Nisi dicantur contra eam fieri, quia præter eam fiunt. Contra eam quippe nihil ita fit, ut uelit fieri quod non fiat, uel nolit fieri & fiat: quod euidenter ibi Augusti. notauit, ubi ait; Quantum ad ipsos attinet, quod deus noluit fecerunt: quantum uero ad omnipotentiã dei, nullo modo id facere ualuerunt. Ac si diceret: fecerunt contra dei præceptum, quod appellatur uoluntas, sed non fecerũt cõtra dei uoluntatem omnipotentem: quia hoc non ualuerunt, illud ualuerunt: & ita per hoc quod fecerunt contra dei uoluntatem. i. præceptum, de ipsis facta est uoluntas eius. i. impleta est uoluntas eius sempiterna, qua eos damnari uolebat. Vnde Gregori⁹ super Genesim: Multi uoluntatem dei peragunt, unde mutare contendunt, & consilio eius resistentes obsequuntur, quia hoc eius dispositiõi militat, quod per humanum studium resultat. Hic aperte ostenditur, quia dum mali consilio ac præcepto dei resistunt, quod uoluntas dei appellatur, ea faciunt unde uoluntas eius quæ ipse est impletur: quæ dispositio uel beneplacitũ uocatur. Nam ut ait Augustinus in Enchir. Quantælibet sint uoluntates angelorum & hominum bonorum uel malorum, uel illud quod deus, uel aliud uolentium q̃ deus: omnipotentis uoluntas semper inuicta est, quæ mala esse nunquam potest, etiam dum mala irrogat, iusta est. Et profecto quæ iusta est, mala non est. Deus ergo omnipotens siue per misericordiã cuius uult, miseretur: siue per iudicium quem uult, obdurat: nec inique aliquid facit, nec nisi uolens quicquam facit, & omnia quæcunq; uult facit.

Augu. sup Psalm. 16.

Augu. in Enchiri. capit. 102.

Greg. lib. 6. Moral. capit. 11.

Roma 9.

Psal. 134.

Summatim perstringit sententiam prædictorum, addens quare deus præcepit omnibus bona facere, & mala uitare, cum non uelit hoc ab omnibus impleri. C

Ex prædictis liquet, quod uoluntas dei quæ ipse est, semper inuicta est, nec in aliquo cassatur, sed per omnia impletur. Consiliũ uero eius & præceptio siue prohibitio, non ab omnibus implentur, quibus proposita & data sunt. Neq; ideo præcepit omnibus bona, uel phibuit mala, uel consuluit optima, quod uellet ab omnibus bona quæ præcepit, fieri: uel mala quæ prohibuit, uitari. Si enim uellet, utiq; & fierent: quia in nullo potest ab hoĩe superari

uel impediri eius uoluntas. Sed ut iustitiam suam hominibus ostenderet, & mali essent inexcusabiles. Deniq; ut boni ex obedientia gloriam, mali ex inobedientia pœnã sortirentur. sicut utrisq; ab æterno præparauit. Ea ergo quæ omnibus præcepit uel prohibuit, à quibusdam uoluit fieri uel uitari, sed non ab omnibus; & quædam personaliter præcepit & in ueteri & in noua lege, quæ ab eis quibus præcepit, fieri noluit; ut Abraæ de immolatiõe filij, & in euangelio quibusdam curatis, quibus præcepit ne cui dicerent. [Gene. 22. c. Marci. 1. d.]

SVMMA DISTINCTION. XLVII.

IN hac distinctione declarat Magister diffusius, quæ in præcedenti distinctione sunt dicta, utpote uolũtatem dei esse iugiter efficacem, infallibiliterq; impleri, quod iuxta præhabita accipiendum est de uoluntate dei proprie ac simpliciter dicta, quæ est uoluntas beneplaciti, cõsequens & ipsum uelle omnipotens in deo consistens, & idem cum esse atq; essentia dei, cui uoluntati nulla potest creatura resistere nec præualere. [Esther. 13.] Deinde mouet circa hoc dubia, & ea declarat, ac illa quæ inuicem uidentur cõtrariantia, concordat: pandendo qualiter uoluntas dei in scripturis & in uerbis doctorum multipliciter accipiatur. Verum ut mihi uidetur, omnia in distinctione ista contenta, in præcedenti distinctione sententialiter continentur. Solutiones etiam quæstionum, quas quidam hic mouent, ibi sunt assignatæ. Nam Thomas, Albertus, Aegidius & alij quærunt hic, utrum uoluntas beneplaciti dei semper efficaciter impleatur, Ad quod præcedenti distinctione formaliter est respõsum. Deinde hic quæritur, An aliquid fiat præter dei uoluntatem. Ad quod item responsum est. Et utrũ id quod fit præter uoluntatem dei, obsequatur & seruiat uoluntati ipsius. Ad quod solutio est inducta.

QVAESTIO I.

QVæritur item hic, **An deus possit præcipere ea quæ sunt cõtra aut præter uoluntatem suam.** ¶ Ad quod nondum tam euidenter solutio est expressa. Breuiter igitur tangẽda sunt aliqua pro clariori intelligentia horum.

[Alexander.] ¶ Itaq; Alexander cõscribit: Sicut ait Ambrosius in [Ambrosi.] libro de patriarchis, quandoque aliquid iubendo signamus uelle fieri, quod tamẽ fieri nolumus, sed tantum experimentum obedientiæ quærimus, quemadmodum Abraam à domino tentatus legitur, & iussus [Gene. 22.] filiũ immolare, quem deus nolebat occidi. Et hoc probat Ambrosius ex hoc, quod dominus dixit ad Abraam: [Ibidem] Non extendas manum in puerum. Tanquam dicat, affectum inquisiui, non opus exegi. Tentabat deus affectum patris, an dei præcepta præferret filio suo. [Præceptũ duplex. Ambrosi.] Ex hac distinctione patet, q; duplex est præceptum, uidelicet probationis & exequutionis. uultq; Ambrosius q; in præcepto probationis signamus nos uelle, q̃d fieri nolumus, sed experimentum solummodo quærimus. In præcepto autem executionis signamus quod fieri uolumus, sicq; præceptum illud Abraæ factum de filio immolando, fuit præceptum probationis: q̃d animi præparationem, non facti executionem exegit.

[Quæstio] ¶ Præterea quærit Alexander, an deus queat cõtra legem præcipere naturalem. Et respõdet: Super illud [Roma. 11.] ad Romanos, Contra naturam insertus es in bonam oliuam, distinguit Glossa contra naturam tripliciter. [Cõtra naturam fit aliqd trifariam. Augu.] & sumitur ista distinctio ab Augustino cõtra Faustũ dicente, Apostolus dicit id esse contra naturam, quod est contra consuetudinem naturæ, quam notitia comprehendit humana. Secũdo, contra naturam dicitur, contra naturalem possibilitatem naturæ inditã, ut de illa ualeat facere deus quicquid uult. sicq; asserit Augustinus, [Idem.] Deus omnium conditor naturarũ, nihil agit contra naturam. Id enim erit unicuiq; naturale, quod deus in ea & de ea effecerit, à quo omis modus, numerus & ordo fluxit naturæ. Tertio dicitur contra naturam, contra summæ naturæ legem. & hæc est summa natura in deo, alias regulans naturas, contra quam deus nil operatur nec agere potest. Nec contra legẽ naturæ secundo modo acceptam, sicut nec contra seipm, sed contra cursum & legem naturæ primo modo sumptam agere ualet. i. supra eam atq; præcipere.

¶ Insuper quærit, an deus possit pcipere contra ius [Augustin.] morale decalogi. Ad quod respondens: Ius, inquit, decalogi emanat à lege naturali. Ius autem naturale respicit ordinem creaturæ ad deũ. [Ius naturale quod] Supra ius naturæ primo modo dictum, est lex æterna, quæ respicit ordinẽ creaturæ ad deũ, ut scilicet quælibet creatura deo subdatur, & ad ipsum tendat tanquam ad finem. & supra hoc ius non est aliud altius eo, nec contra hoc ius potest deus præcipere, nec contra præcepta emanãtia ab eodem, quæ recipiunt ordinem in ratione subiectionis & finis: sed contra præcepta emanantia à primo iure, potest præcipere: hoc est, contra ea quæ respiciunt [Quẽnã deus nõ possit pcipe.] ordinem ad se uel ad aliam creaturam, sicut ipse est supra omnem creaturam. Ea uero quæ in propria ratione includũt deformitatem & recessum à summo bono, deus nõ potest præcipere, sicut mœchari &c. Hæc Alexander, qui de his scribit diffuse.

[Bonauẽt.] ¶ Bonauentura demum hic scribit: Nec antecedẽs dei uoluntas, nec consequens superari potest aut cassari, uel suo frustrari effectu. Antecedentem tamen possibile est non impleri. si enim homo nõ facit quod deus uult, quantum in ipso est seu uoluntate antecedente, deus facit de homine quod ipse deus uult uoluntate consequẽte, quam impossibile est non impleri. sicq; uoluntas dei semper impletur ab homine uel de homine. Nempe q; deus uult omes homines fieri saluos [1. Timo. 2.] uoluntate antecedente, non connotat salutem hominum, nec proprie est ad effectum salutis, sed cõnotat naturam ordinabilem esse ad salutẽ. Vnde nihil plus est dicere, Deus uult istum saluari quantum in se est, q̃ Deo placuit isti dare naturã, per quã posset pertingere ad salutẽ. & q; deus paratus est iuuare, atq; communia beneficia saluti accommoda exhibere. ¶ Præterea contra quædam signa uoluntatis diuinæ potest aliqd fieri & contra quædam non. Quædam nãq; sunt signa uolũtatis diuinæ respectu præsentis, puta hæc duo, impletio seu operatio & permissio, contra quæ non potest quid fieri, quoniã de præsenti quod fit, impossibile est non fieri in præsenti. Alia tria signa sunt respectu futuri, uidelicet præceptio, prohibitio, consilium, cõtra quæ aliquid fieri potest, & si non de iure, saltem de facto. Nam & futura in actibus hominũ impediri possunt, nec euenire. Amplius, quædam sunt signa uoluntatis absolutæ seu consequentis, ut operatio & permissio. Ideo sicut contra illam uoluntatem dei nil fie

ri ualet, ita nec contra signa ipsius. Alia tria sunt signa uoluntatis conditionatæ seu consequentis. Hinc sicut contra huiusmodi dei uoluntatē fit aliquid, ita & contra signa eiusdem. ¶At uero dū quæritur, an deus possit mala præcipere, dupliciter potest intelligi. Primo, ut malum illud permaneat malum, deo illud præcipiente. Secundo, quod deus pręcipiendo faciat illud bonum. Primū tam impossibile est, q̄ impossibile est deum qui pura bonitas est, peccare. Secundum in aliquibus consistit possibile, in aliquibus non. Quędam em̄ sunt mala in se, quædam secundum se. Malum autem in se, potest fieri bene. non autem malum secūdum se, quia ex sua ratione est malum. Ideo dicit Bernard⁹ libro de dispensatione & præcepto, quod deus pōt dispensare in præceptis secundæ tabulæ, & non primæ. & ratio est, quoniam in præceptis secundæ tabulæ quantum est de ratione præcepti, tangitur atq̧ præcipitur ordinatio hominis ad proximum, & ꝓhibetur deordinatio contra eundem. Deordinatio autem respectu proximi, nisi sit etiā deordinatio respectu dei, est quid malum in se: si autem sit etiam respectu dei, est malum secundum se, sicut cognoscere non suam ē malum in se: cognoscere uero non suam ex libidine, ē malum secundum se. Deus itaq̧ in præceptis secundæ tabulæ dispensare potest, & contra ea præcipere, nec tamen iubet cōtraria, quia speciale mandatum absoluit à communi, quemadmodum priuilegium speciale à generali. Porro in p̄ceptis primæ tabulę non potest dispensare, nec contra ea præcipere: quia eorū opposita sunt mala secundum se, & ipsa præcepta important ordinationem ad deum atq̧ in finem, ex ꝓpria ratione. Idcirco eorum opposita sunt mala secūdum se, & deordinationem includunt. Vnde si deus illa p̄ciperet, contra seipsum præciperet. Hæc Bonauētura.

Quæstio

Malū duplex.

Bernard⁹

In quib⁹ præceptis dispensare possit deus.

Thomas

¶Insuper circa hæc Thomas fatetur: E cōtrario est de uolūtate & cognitiōe speculatiua, q̄a cognitio speculatiua perficitur in abstractione à singularibus, sed uoluntas & quicquid ordinatur ad opus, perficitur ꝑ accessum & applicationem ad particularia, circa quæ operatio uersatur, ideo illud absolute est uolitum, q̄d oībus conditionibus & circunstantijs eius pensatis ē uolitū. sicq̧ uult deus illud, quod cōsequenti uult uoluntate, propter quod illud impediri non potest, nec uoluntas dei sic uolēs cassari, quemadmodum nec p̄scientia cui subijcitur res secundum omnes conditiones quibus actu consistit. Deniq̧ loquendo de uoluntate beneplaciti consequente, aliquid fit præter eā, sed non contra eam. quamuis autem permissio & operatio cōsequenti correspondeant uoluntati, hoc tamē ē diuersimode: quoniam operatio ꝑtinet ad affectum, de quo est uoluntas consequens. ideo sicut non potest aliquid fieri contra uoluntatem consequentem, sed præter eam: ita nec contra operationem, sed præter eam. Permissio uero spectat ad causam quæ uolūtati consequenti subijcitur, ut sit competens deficere & non deficere: cuius tamen effectus qui est deficere, nec ad consequentem, nec ad antecedentem pertinet uoluntatem. Pertinet tamen ad causam illā, cuius permissio respicit facultatem. Hinc nō fit præter permissionem, q̄d fit præter uoluntatē cōsequentē. Vnde p̄ter permissionem dei nil fieri potest, nec contra eam: attñ fieri pōt oppositum ei⁹ quod ꝑmissum est, quod tñ oppositū est s̄m permissionem: quia permissio respicit potētiam causæ ad utrunq̧ oppositorū se habē tem. Hæc Thomas in Scripto, qui in cæteris iā prætactis concordat Alexandro & Bonauēturæ, similit̄ Petrus & Richardus.

Aegidius

¶Aegidius quoque hic scribit: Nihil fieri posse contra uoluntatem dei consequentem, probatur dupliciter. Primo ex oīpotentia eius. Secundo, ex pura immaterialitate ipsius. Cū em̄ deus oīpotens sit, à q̄ oīs appetitiua uis fluxit, & suā naturā ac inclinationē accepit, dicere q̧ diuina uolūtas cōsequēs absoluta nō impleat̄, non est aliud dicere q̄ q̧ ipsa nō existat oīpotēs nec possit mouere uoluntatem creatā oēm'q̧ causam naturalē in omne quod placuerit ei, quod est directe cōtra oīpotentiæ rōnem. Secundo patet hoc ex immaterialitate ipsius. quēadmodū em̄ omes uirtutes naturales corpales organicæ, causæ cælesti uel influētię cælestiū corporū subijciuntur & inde regulantur ac gubernantur, sicut ait Philosophus, Oportet hunc mundum esse contiguū lationibus superiorū, ut tota eius uirtus inde gubernetur: sic uniuersæ potentiæ ac uirtutes simplices immateriales ac spirituales reducūtur in primā ac simplicissimā dei uirtutē & uolūtatem, ut inde regantur ac moueantur, imò multo plus, q̄a uirtutes istæ spirituales multo plus dependent à diuina simplicissima uoluntate, q̄ corporalia à corpore quocunq̧ cælesti. ¶Præterea oīs error uoluntatis, ab errore, nescientia aut inconsideratione intellectus aliquo mō procedit. cum'q̧ in intellectu diuino nec error, nec ignorantia, neq̧ ullla scientiæ inconsideratio uel inanimaduertentia habeat locum, constat quod dei uoluntas æternaliter recta & sancta, non uelit nisi quod bonū est. Cū igit̄ malū nō sit à deo uolitū, oportet q̧ sit contra uoluntatē dei aut p̄ter eā. cūq̧ contra uolūtatē dei cōsequentē nil fieri queat, malum huiusmodi nō est cōtra eā, sed p̄ter eā. Est tñ cōtra uoluntatē antecedentē, q̄ nō est uoluntas plenaria, nec semp impletur, & contra signa eius quę sunt, iussio, prohibitio, cōsilium. Hæc Aegidius. ¶Veruntñ doctor iste r̄ndendo ad quæstionem qua quærit̄, an deus possit p̄cipere aliquid quod sit contra uel pręter uoluntatem suam, recitat positionem sancti doctoris, & eam impugnat ac reprobare conatur: sed deficit, imo falsum imponit illi. Dicit enim quod positio illa affirmat, q̧ deus uoluntate antecedente uoluit ipsum Abraā immolare filiū suū. Hoc aūt positio Thomę non dicit, sed dicit sic, q̄uis deus uoluntate consequēte non uoluit q̧ Abraam filiū suū occideret, uoluit tñ uoluntate antecedente, q̧ uoluntas Abrææ ferretur in hoc eo modo, q̄ fuit p̄ordinatū. hoc est, q̧ Abraam haberet promptam uoluntatem obediendi deo in hoc. quod utiq̧ uerum ē. Vnde cum Abraam ostendisset se animo plene paratum ad hoc gladiū eleuando, deus mox commēdauit promptitudinem suę obedientissimę uoluntatis. Deinde Aegidius in responsionem Thomæ relabitur, eā quantum ad principale sequendo. ¶Præterea Scotus hic quærit, Vtrum permissio sit aliquis actus uolūtatis diuinæ. Videtur q̧ sic, q̄m aliter deus non sciret certitudinaliter hunc esse peccatum. Dicendū q̧ in nobis act⁹ uolūtat̄ duplicit̄ pōt distigui, uiç uelle & nolle. & uterq̧ ē act⁹ positiu⁹. & si sint circa idē obiectū, sunt cōtrarij actus q̄ exprimūt̄ alijs uocabulis, q̄ sunt amare & odire. Vtrūq̧ q̄q̧ in nobis pōt distingui, ut uelle distinguat̄ in uelle efficax & i uelle remissum. ut dicat̄ uelle efficax, q̄ uolūtati nō solū cōplacet eē uoliti, sed & si pōt statim ponere illud in actu, ponat: sicut nolitio efficax nūcupat̄, q̄ nō tm̄ nolēs impedit aliq̄d, sed & si possit, oīno destruit illud. Remissa uero uolitio

Nihil pōt fieri cōtra uoluntatē dei consequentem.

Philosop.

Dio. Car. ꝯ Aegid.

Gene. 22.

Sco. q̄stio

dicitur, quã sic placet uolitum, quod tamen uoluntas nõ ponit illud in esse, quamuis possit. Remissa autem nolitio est, qua ita displicet nolitum, quod non prohibeat illud, quãuis hoc possit. In nobis ergo nolitio ꝓprie dicta, uidetur esse permissio alicuius quod scitur, nõ enim dicor permittere illud, de quo nil scio: uel ita fit ab aliquo quod mihi placet. Verũ quod scio ab aliquo male fieri, nec prohibeo, hoc permitto. Signũ autem uolitionis efficacis si fiat immediate à uolẽte, est adimpletio. si autem fiat per alterum, signum uoluntatis efficacis est iussio. Signum uero uolitionis remissæ in nobis, est forte consilium, persuasio aut motio. conformiter signum nolitionis remissę, est permissio siue dissuasio: atq; signum nolitionis efficacis, est prohibitio.

¶Porro si ista distinctio potest poni in deo, ita q̊d sicut unus actus eius est uelle & nolle, & hoc sine contrarietate & dissimilitudine in illo actu in se, ita poneretur super quædam obiecta eius nolita, nolle efficax, & super quædam obiecta eius uolita efficax uelle, & super quædam non: tunc posset uocari nolitio dei remissa respectu obiecti quod ita non uult, quod tamẽ non prohibet illud seu non impedit. Hæcq; dei nolitio, potest appellari permissio eius: & ita est actus in deo, inquantum transit super obiectum sic se habens ad uoluntatem diuinam. Si autem istud nõ placet, eo quod nolitio cuiuscunq; positi in esse, uidetur cum tristitia quadam & imperfectione aliqua uoluntatis, tũc dici potest quod permissio extra uel signum, est effectus qui est contra præceptum diuinum, & istud ẽ ꝑmissio: quod est signum uoluntatis diuinæ, cui non correspondet aliquid in uoluntate diuina, nisi nõ uelle prohibere seu impedire aliquid fieri. & per consequens non est positiuus actus: & quod dicitur nolens, hoc potest intelligi quod non habeat uelle rectum circa id quod permittit, sed reflexum secundum actum reflexum. Offertur enim uoluntati suę hũc peccatum, & primo uoluntas diuina non habet circa hoc uelle, quia non uult quenquam peccare. Secundo potest intelligere uoluntatem suam non uolentem hoc, & tũc potest uelle uoluntatem suam non uelle hoc. sicq; dicitur uolens sinere, uoluntarie sinere: uolens permittere, & uoluntarie uolens permitttere, sicut ex alia parte præsentato sibi Iuda, primo deus habet non uelle sibi gloriam, & non primo nolle secũdum positionem istam secundam. Et potest tunc secundo se reflectere super istam negationem & uelle eam. sicq; uolens seu uoluntarie non elegit Iudam finaliter peccaturum. Hæc Scotus.

Dio. Car. ¶Cuius uerba uidẽtur partim obscura. Hoc tamẽ sciẽdum, quod scriptura attribuit deo nolle, cum ipse
Isaię. 65. per Isaiam dicat iniquis: Quæ nolui elegistis. imò &
2. Reg. 16. non placere, quemadmodum secundo Regum Dauid ait: Si dixerit, non places, præsto sum. & si nõ placere sumatur pro displicere, etiam displicere deo attribueretur, imo in scripturis displicere asscribitur deo,
2. Reg. 11. iuxta illud secundi Regum: Displicuit uerbum quod
Nolle & displicere deo tribuuntur. fecit Dauid coram domino, uidelicet adulterando cũ uxore Vriæ, cum tamen displicere seu displicẽtia magis uideatur importare tristitiam, pœnam, miseriam, quàm nolle siue nolitio. Conueniũt autem hæc deo, prout designãt iustam & simplicem detestationẽ, abominationem seu reprobationẽ impietatis & culpæ. Deniq; iam dictũ est paulo ante, quod permissio sicut & prohibitio & iussio actiue sumpta, ẽ ipsemet deus permittens, prohibens, iubens: nec aliquid horum in deo est actus elicitus, quasi ab essentia aut uoluntate dei realiter differens.

¶Præterea ad istam quæstionem multo præclarius euidentiusq; Alexander respõdet, prout pauloante prætactum est: & nunc plenius, ut tantæ rei eluceat ueritas, tangam. Alexander Permissio, inquit, præceptio, prohibitio, & cęt. dupliciter accipi possunt. Primo actiue, sicq; permissio nõ aliud ẽ quàm uoluntas permittens, & ꝓceptio q̄ uoluntas præcipiens, sic quoq; de alijs. & sic idem significant, quãtum ad principale significatum, puta diuinam essentiam, aliquid tamen connotãt in creatura uel positiui, ut operationem quæ connotat effectum, præceptio iussum, &c. uel priuatiue, ut permissio non coercitionem, prohibitio fugam aut non sectationem. Secundo sumuntur passiue, ut pręceptio pro re præcepta, prohibitio pro re prohibita, permissio pro re permissa, & cę. & ita per ea non significatur diuina essentia, sed signum uoluntatis diuinæ: uel in actu, ut in operatione & pręceptione atq; consilio: uel in opposito actus, sicut in prohibitiõe: uel in eo quod elicitur, sicut in permissione. & quãuis permissio sumpta actiue, sit realiter diuina essentia, tamen secũdum rationem intelligentiæ differt ab ea: quoniam superaddit intentionem uoluntatis non cohibẽdi mala aut uitia. Hæc Alexander. Idem Antisiodorensis in Summa sua libro primo. ¶Postremo Durandus hic sciscitatur: Durandi quęstio Cum dispensare sit de illicito licitum facere, idẽ est quærere an deus ualeat dispẽsare contra præcepta decalogi, & an possit contra ea præcipere. nec potest contra ea præcipere, loquendo coniunctim, ita ut cõtra ea præcipiat, & tamen malum sit agere contra ea, sicut iam dictum est. Hæc tria uidenda sunt. Primum est, quid sit dispensatio. Interpretari ꝓcepti, quid. Secundum, quæ præcepta sint dispensabilia. Tertium, an in præceptis decalogi cadat dispensatio. Quantum ad primum, sciendum quod tria hæc differunt, interpretatio præcepti, dispensatio & reuocatio. Interpretari præceptum, est dare rationabilẽ intellectum præcepti ac præcipientis, non tollendo obligationem pręcepti in aliquo, & talem interpretationem potest quilibet dare in ualde manifestis, in dubijs uero spectat ad eum qui cõdidit legem, uel ad parem aut superiorem. Dispensatio autem & reuocatio important amotionem obligationis præcepti, sed differenter: quoniam dispensatio importat hoc in casu, & quantum ad aliqua: reuocatio uero absolute importat obligationis amotionẽ. Præceptũ negatiuũ duplex. Denique præceptorum negatiuorum quædã sunt de malis, quæ non essent mala, nisi essent prohibita: ut non comedere carnes feria sexta. Alia sunt de malis secundum se, ut adulterari. Omnia itaq; præcepta prohibitiua eorum quę mala sunt quia prohibita, sunt dispensabilia: quia ab eis tolli potest conditio ponens rationem illiciti. Vñ si papa reuocaret quadragesimale ieiunium, nullus obligaretur ad illud. Ratio quippe illiciti in talibus, est prohibitio solum, quam potest amouere qui fecit eam. Præcepta uero prohibentia mala secundum se, sunt dispensabilia, dummodo ratio mali queat remoueri ab eis, nõ aliâs: ut sunt communia iuris naturalis præcepta, uidelicet non esse male agẽdum, nec debitum subtrahendum, quorum opposita includunt malum culpæ in propria ratione. ideo indispensabilia sunt præcepta malorum talium prohi-

Præcepta affirmatiua duplicia — bitiua. Similiter dicendum de affirmatiuis pręceptis. Nam quædã præcipiunt bona fieri, quæ necessaria nõ sunt ad salutem, nisi quia præcepta, & hæc sunt dispẽsabilia. non autem illa quę iubent fieri bona secũdum se, iusta & necessaria ad salutem, nisi ab eis ratio boni ualeat amoueri. Hæc Durandus, qui quantum ad tertium, sequitur responsionem prætactam Alexandri, Thomę ac Bonauenturæ, uidelicet qualiter præcepta decalogi dispensationem recipiant aut non.

Quęstio — ¶Præterea ad quæstionem hãc, an deus potest præcipere q̃d nõ uult, respondet Durãdus: Hic est duplex modus dicendi. Primus quod deus potest præcipere, & quandoq; præcepit quod non uult, nec uoluntate antecedente, nec consequente, ut fuit de immolatiõe Isaac. quod cum non fuerit adimpletũ, non fuit à deo uolitum uoluntate consequente, nec etiam uoluntate antecedente: q̃a uoluntas antecedens & consequẽs non sunt oppositæ, ut quod una uelit, non uelit alia. Nec ideo fuit fictio in huiusmodi iussione, quia per eã aliquid significabat, ut in metaphoricis parabolicisq; sermonibus. (Gene.22.)

¶Alia positio est oĩno contraria, & primo dicit q; deus non possit præcipere aliquid quod nullo modo uult, nec uoluntate antecdente, nec cõsequente. quod primo sic probat, Deus uult uoluntate antecedente omne id quod ad aliquid ordinat. sed quicunque præcipit aliquid, ipso facto ordinat id quod præcipit, igit eo ipso quo deus aliquid præcipit, uult illud uolũtate antecedente. Secundo, deus uoluntate añcedente uult omnes homines saluos fieri, & tamen uoluntate consequente uult multos dãnari: ergo uolũtate consequẽte uult oppositum eius, quod uult uolũtate antecedẽte. Nec tamen istæ uoluntates sunt in deo contrariæ, quoniam uoluntas antecedens non est uoluntas absoluta & plena, sed conditionata, & quantum ad q̃d, ut dictum est sæpe. Distinctio nanq; uoluntatis diuinæ in uoluntatem antecedentem & consequentẽ, non est ex parte uoluntatis in quo summa simplicitas est, sed uolitorum. Potest etenim aliquid habere rationẽ uoliti secundum quid & secundum ratiõem suã in generali: quod tamen non habet rationem uoliti secundum plenam consideratiõem ipsius, uidelicet quo ad omnes conditiones, actiones & circunstantias eius. Et hæc secunda positio uerior esse uidetur, dempto q̃d dicit in p̃ceptis diuinis fictionem fuisse aut esse, nisi deus uellet fieri id quod iubet, aut fieri nollet quod p̃hibet, cuius oppositum declaratum est supra. Hæc Durandus. (1.Timo.2.)

Quod aliquando homo bona uoluntate aliud uult quam deus, & aliquando mala id quod deus bona uoluntate uult. *Distinctio* XLVIII. A

Sciendum quoq; est quod aliquando mala est uoluntas hominis idem uolentis quod deus uult fieri, & aliquando bona est uoluntas hominis aliud uolentis q̃ deus. Vt eñ bona sit hoĩs uoluntas, oportet attẽdere quid congruat ei uelle, & quo fine. Tñ enim interest inter uoluntatem dei & uoluntatem hoĩs, ut in quibusdam aliud congruat deo uelle, aliud homini. Vnde Augustinus in Enchiridio: Aliquando, inquit, bona uoluntate homo uult aliquid quod deus nõ uult bona: multo amplius multo que certius uoluntate. Nam illius mala uoluntas esse nunquam potest. Tanquam si bonus filius patrem uelit uiuere, quem deus bona uolũtate uult mori. Et rursus fieri potest, ut hoc uelit hõ uolũtate mala, quod deus uult bona. Velut si malus filius uelit mori patrẽ, uelit etiam hoc deus. Nempe ille uult quod nõ uult deus, iste uero id uult quod uult & deus: & tamen bonæ dei uoluntati pietas illius potius consonat, quamuis aliud uolentis, q̃ huius idem uolentis impietas. Multum enim interest quid uelle homini, quid uelle deo cõgruat: & ad quem finem suam quisq; referat uoluntatem, ut approbetur uel improbetur. Potest enim uelle bonum, quod non congruat ei uelle, & potest uelle bonum quod congruit, sed non refert ad finem rectum, & ideo non est bona uoluntas.

(Qualiter voluntas nr̃a diuinę cõformetur. — Quod secũdũ duo considerantur bona voluntas hominis.)

Quod bona dei uolũtas mala hominũ uoluntate impletur, ut in passione Christi contigit: ubi quiddam factum est, quod deus bona, & Iudæi mala uoluntate uoluerunt: uoluerunt tamen & aliquid quod deus non uoluit. B

Illud quoq; nõ est p̃termittendũ, q; aliq̃ñ dei uolũtas bona, per malã hoĩs uoluntatẽ impletur. Vt in crucifixione Chr̃i factũ est, quẽ deus bona uoluntate mori uoluit, Iudæi uero impia uolũtate eũ crucifixerunt. Et uolebant Iudæi mala uoluntate quiddã, quod deus bona uoluntate uolebat, s. ut Chr̃s pateretur & moreretur: sed uolebãt etiam aliq̃d aliud quod deus nolebat, scilicet occidere Chr̃m, quod fuit mala actio & pc̃m̃. Actũ q̃ppe Iudæorum nõ uoluit deus, passionem uero Christi uoluit, sicut & in ipso Psalmo. Christus ad patrem ait: Tu cognouisti sessionẽ meã. i. uoluisti & approbasti passionẽ meã, tibi eñ placuit: Voluit itaq; tota trinitas ut Chr̃s paterẽ, nec tñ uoluit ut Iudæi occiderent: q̃a uoluit pœnã Chr̃i, sed non uoluit culpam Iudæorum, nec tamen noluit. si enim noluisset, nec fuisset. (Psal.138.)

Oppositio. C

Sed ad hoc opponitur sic. Si uoluit deus ut Christus pateretur, uoluit utiq; ut pateretur

à Iudæis, uel non. Si uoluit ut non pateretur à Iudæis, cũ passus sit: factum est itaq; quod uo
luit deus nõ fieri. Si aũt uoluit eũ pati à Iudæis, ergo uoluit eũ occidi à Iudæis: uoluit itaque
ut Iudæi occiderent eum. Ad quod respondentes, dicimus simpliciter concedendum esse,
Respõsio. quod deus uoluit Christum pati & mori: quia eius passio bonum fuit, & causa nostræ salu-
Roman. 8. tis. Cum autem dicitur, uolebat eum pati uel occidi à Iudæis, hic distinguẽdum est. Si enim
intelligitur sic, uolebat eum sustinere passionem siue crucifixionem à Iudæis illatam, uerus
est sensus. Si uero intelligitur sic, uolebat ut iudæi occiderent eum, falsum est. Non enim uo
lebat deus actionem Iudæorum quæ mala erat, sed uolebat passionem bonam: & hæc uo-
Augu. in Enchiri. luntas per malas Iudæorum uoluntates impleta est. Vnde Augustinus in Enchiridio: Deus
quasdam uoluntates suas utique bonas implet per malorum hominum uoluntates malas,
sicut per maleuolos Iudæos bona uolũtate patris Christus pro nobis occisus est. Quod tã-
tum bonum fuit, ut apostolus Petrus quando id fieri nolebat, sathanas ab ipso q occisus est,
Matt. 16. diceretur. Ecce manifeste habes magnum bonum fuisse, quod Christus occisus est, & hoc
bonum quia Petrus nolebat, ideo redargutus est.

Vtrum placuerit uiris bonis quod Christus pateretur & moreretur. Placuit quidem intuitu nostræ redemptionis, sed non ipsius cruciatus. D

Ex quo soluitur quæstio, qua quæri solet, utrũ uiris sanctis placere debuerit quod Chri
stus pateretur uel occideretur. Debuit enim eis placere intuitu nostræ liberationis uel re-
demptionis, sed non intuitu ipsius cruciatus. Voluerunt ergo ac uehementer cupierunt
Christum mori propter liberationem hominis, & impletionem diuinæ uoluntatis, sed nõ
uoluerunt delectatione ipsius afflictionis. De eodem ergo *lætabantur & contristabantur: * dele ctabãt
sed ob aliud gaudebant, & propter aliud dolebant. Volebant ergo Christum mori pro ho
minis redemptione, & tamen de morte ipsius diuersis de causis corda eorum uarie moue-
bantur.

Quomodo sentiendum sit de passionibus sanctorum, an uelle an nolle debeamus. E

Si uero quæritur utrũ eodẽ modo sentiendũ sit de passionibus & martyriis sanctoꝶ: dic[1]
mus aliquã esse differentiã inter passionẽ capitis & membrorũ. Christi nanque passio causa
est nostræ salutis, quod nõ est passio alicuius sancti. Nullius em̃ passione redẽpti sumus nisi
Christi. Profuerũt quidẽ non mõ eis q passi sunt, ueꝶ etiã aliis fidelibus ipsoꝶ passiones, ue
runtamen nostra redemptio non sunt: hoc enim passio illius sola potuit, qui deus est & ho-
mo. Illius ergo passionem credentium piæ mentes uoluerunt & optauerunt fieri, sicut fu-
Passiones sctõꝶ possum⁹ velle & nolle, & vtrũq; bona volun-tate. turum credebant. Passiones uero sanctorum possumus uelle & nolle, & utrunque bona uo-
luntate, si rectos nobis proponamus fines. Cui enim placuit Pauli passio eo fine, quia præ-
mium eius per hoc auctum & paratum cernebat, bonam uidetur habuisse uolũtatem, quæ
uoluntati eius congruebat, qua cupiebat dissolui & esse cum Christo. Qui autem uoluit eũ
Philip. 1. declinare passionem, & effugere manus *iniquoꝶ compassione pietatis, & ille habuit bo- * inimi corum
nam uoluntatem. Vnde Augustinus in Enchiridio: Bonæ apparebant uoluntates piorum
fidelium, qui nolebant apostolum Paulum Ierusalem pergere, ne ibi pateretur mala quæ
Actu. 21. e Agabus propheta prædixerat: & tamen hoc illum deus pati uolebat pro annuncianda fide
Christi, exercens martyrem Christi. Neque ipse bonam uoluntatem suam impleuit per
Christianorum uoluntates bonas, sed per Iudæorum malas: & ad eum potius pertinebant
qui nolebant quod deus uolebat, quàm illi per quos uolentes factum est quod uolebat: quia
idipsum mala uoluntate fecerunt, quod deus bona uoluntate uoluit. Ita & in passiõe Chri-
sti factum est. quod enim deus uoluit, hoc idem Iudas, Iudæus & diabolus: sed illi mala uolũ
tate, deus uero bona uoluntate, scilicet ut Christus moreretur. Veruntamẽ illi actum uolue
runt, quem deus non uoluit.

SVMMA DISTINCTION. XLVIII

IN hac distinctione tractat de conformitate uoluntatis humanæ cum diuina, & in quo cõsistat & circa hoc remouet apparentem errorem, qm̃ posset quis æstimare bonam esse uoluntatẽ creatam humanam, uolentem id quod uult deus, atq; nolentem quod deus non uult. & declarat quod nullum horum sit uniuersaliter ita, deinde ostendit in quo uere consistat talis conformitas.

QVAESTIO I.

Hic quærit̃ primo, qualiter ⁊ in quibus possit voluntas humana diuinæ ⁊ increatæ voluntati conformari.

Argum. 1. a veritate. ¶Videtur q̃ nõ possit, quia creata uoluntas in infinitum distat ab increata, ergo nulla ẽ inter eos proportio, multoq̃ minus conformitas.
2. ¶Secundo, eorum est conformari, quorum est una forma, ut patet ex nominis designatione. sed dei & hominis non est una forma, cum nec genere nec specie conueniant.
3. Isaie. 55. Tertio, per Isaiam dominus contestatur: Sicut exaltantur cæli à terra, sic exaltatæ sunt uiæ meæ à cogitatiõibus & uijs uestris. Per quæ uerba deus insinuat non esse assimilationem inter se & homines in cogitationibus, & pari ratiõe nec in affectionibus.
4 Sapi. 9. ¶In libro quoque Sapientiæ habetur: Quis poterit cogitare quid uelit deus? si ergo cogitare non ualemus quid uelit deus, nõ poterimus ei conformari in uolendo.

In opposi tum. ¶In contrarium sunt quæ dicuntur in litera, & q̃a iubemur uoluntatem nostram diuinæ subijcere uolũtati, nec contra eam esse rebelles.

Antisiod. Voluntas duplex. ¶Circa hæc scribit Antisiodorensis in Summa sua libro primo: Duplex ẽ uolũtas, uidelicet rõnis & sensualitatis. loquendo de uoluntate rationis, quæ est intellectualis appetitus, & proprie nominatur uolũtas, tenemur uelle quicquid scimus deũ absolute atq̃ simpliciter uelle: non autem, loquendo de uoluntate secunda, quæ est appetitus sensitiuus ac naturalis: quia nec Christus hac uolũtate uoluit quicquid pater. sicq̃ soluuntur & concordantur autoritates quæ contrariẽ sibi uidentur. Psal. 100. Siquidem super illud in Psalmo: Nõ adhæsit mihi cor prauum, loquitur glossa: Prauũ & distortum cor dicitur, quod non uult quod deus. Et itẽ uolũtas dei est iusta, cui cõformari debemus ut iusti simus. August. Nihilominus in Enchiridio asserit Augustinus, quod homo licite potest uelle contrarium eius quod scit deum uelle, ut patrem suum non mori, quẽ deus uult mori. similiter aliquis illicite atq̃ iniuste uult illud quod deus. Idem. Nihilominus rursus asserit Augu. iniusti sunt quibus displicet prouidentia dei. Dicẽdum ergo q̃d in omnibus tenemur uelle quod scimus deũ uelle. Humana voluntas quã do bona. tñ uoluntas nostra non est ex hoc solũ bona, q̃d est uolũtati diuinæ cõformis ĩ uolito, sed oportet q̃d sit illi conformis in fine uolũtatis & circũstantijs alijs. Verum quorundam fuit opinio, quod solum in præceptis & prohibitis teneamur uelle, quod deum uelle cognoscim⁹. Aliorum uero quamuis paucorum opinio fuit, quod tenemur uelle uoluntate rationis, quicquid scimus deum uelle: sed licitum sit, secũdum concupiscibilem desiderare cõtrarium eius quod scimus deum uelle, ad quod allegãt illud Apostoli, Hoc ip̃m 1. Cor. 2. confidens scio, & p̃manebo omnibus uobis. & tñ cupiebat dissolui & esse cum Christo, & hoc fuit contra Philip. 1. dei uoluntatem. Sed ista opinio stare non ualet: quẽadmodum enim sunt quędam uirtutes in rationali, sic q̃dam sunt in concupiscibili, & quædã in irascibili. In omnibus autem uirtutibus tenemur deo assimilari, ergo non solum in eis quæ pertinent ad rationalem, tenemur uelle quod scimus deum uelle. Hęc Antisiodorensis. Cuius responsio nõ uidetur resoluta, imò & Dio. Car. in Antisi. sibip̃si apparet partim esse contraria. Nempe ut patuit distinguendo duplicem uoluntatem ait, quod loquẽdo de uolũtate sensualitatis, possumus licite uelle cõtrarium eius quod scimus deum uelle: & nunc reprobat opinionem sentientium ita. sed forsitan intendit hoc soluere per distinctionem prætactam de uolũtate, quod si fieri queat, infra patebit.

Alex. q̃stiones quinq̃. ¶Porro Alexander circa hæc multa quærit. Primo an possibilis sit conformatio seu conformitas uoluntatis humanæ cum diuina. Secundo, quid sit cõformatio talis. Tertio, an teneamur uoluntatem nostrã uoluntati conformare diuinę. Quarto, an teneamur uel le quod deus uult. Quinto, supposito q̃ nõ, an teneamur uelle q̃d scimus deũ uelle. sed & alia q̃dã inquirit, & plura quærit Antisiodorensis, quæ tangentur. Itaq̃ ad primum respondens:

ad 1. rñsio. Distantia duplex ¶Distantia, inquit, est duplex, uidelicet ẽẽntialis & proportionalis. Distantia essentialis inter uolũtatem diuinã & humanã ẽ infinita, cũ uolũtas dei sit sua ẽẽntia. Distãtia uero p̃portionalis inter eas nõ ẽ infinita. & dr̃ p̃portionalis, p̃ relationẽ uolũtatis humanæ ad diuinã, quemadmodũ homo dr̃ bonus per relationẽ bonitatis suæ ad increatam. Voluntas enim dei ut est finis uoluntatis humanæ, non est uolũtas absolute dĩcta: sed ut regulans secundum sui complacentiam hominis uoluntatẽ in omni sua conuersatione. sicq̃ non est inter eas infinita distantia.

ad 2. ¶Ad secundum respondet: Cõformatio potest attendi secundum quatuor genera causarum, scilicet in uolendo quod deus uult, in uolendo q̃d uult nos uelle in uolendo quod scimus deum uelle, in uolendo ad quod uult. Prima est conformitas materialis, sc̃da formalis, tertia est in ratione causæ efficiẽtis, quarta in ratione finis. Dicendum ergo q̃d dum quatuor ista concurrunt, est perfecta conformitas ac cõformatio. Sufficiens uero conformatio attenditur in duobus, ut scilicet uelit homo sicut uult deus, & propter quod uult. Imperfecta cõformatio est, dum uult homo id quod deus uult, uel quod scit deum uelle. Est ergo cõformitas perfecta secũdum quatuor genera causarum, & secundum hoc dicitur quod est cõformitas in bonis & malis in uia & patria.

ad 3. ¶Ad tertium respondet: Præcepta negatiua obligant semper, & ad semper: affirmatiua uero obligant semper, sed nõ ad semper. & in utrisq̃ tenemur nostrã uoluntatem conformare & subiugare diuinæ p̃ obedientiam, quatenus indesinenter declinemus à malis, & tempore opportuno bona agamus. Tenemur nanque ad dilectionem diuinam, & ipsa nostram uoluntatem conformat diuinæ, quemadmodũ ait Hugo, Scio o anima mea, quia q̃cquid diligis, ui dilectiõis in eius similitudinem transformari. Deute. 6. Matt. 22. Marc. 12. Luc. 10. Hugo.

Obiecti. 1. ¶Sed obijci potest, quoniam nullus tenetur ad impossibile. sed obstinati & damnati nequeunt suam uoluntatem conformare diuinæ, nõ ergo tenent̃ ad hoc.

Obiect. 2. ¶Rursus, si existens in peccato mortali ita se cõformare tenet̃, ergo peccat continue.

Ad primũ ¶Rñdendũ ad primũ, q̃d quamuis obstinati p̃ statu q̃ obstinati sunt secundum quosdam ad conformationem prætactã nõ teneãtur, quia impossibilis eis est, absolute tñ tenent̃ ad eam. Et si obijciatur quod secundum hoc reportãt lucrum ex culpa sua. ¶Dicendum quod non: quoniam quamuis non teneantur ad conformationẽ, tamẽ tenentur ad pœnam.

Anselm⁹. ¶Alij autem dicunt iuxta Anselmum, quod impossibilitas qua se non potest conformare uoluntati diuinæ, uenit ex propria culpa eius, uel non. Si non, excu-

satur. si sic, non excusatur, sed ad conformationē huiusmodi obligatur.

Ad scdm ¶Ad secundum dicēdum, sicut de charitate ad quã tenemur semper, sed non ad semper. Ad hoc nanq; ꝙ quis teneatur moueri motu seu actu charitatis, requiritur quod sit in apprehēsione bonitatis dei, & quod habeat habitum charitatis, quo queat ferri & moueri ad dilectionem diuinam. Similiter de conformatione dicendum.

ad 4. ¶Ad quartum respondet: Nõ tenemur uelle quod deus uult, sed bona uoluntate possumus aliud uelle, tamen distinguēdum quod illud quod uult deus, aut est scitum à nobis, aut ignoratum. si ignoratum, non tenemur, quoniam ignorantia excusat. si cognitum, uno modo tenemur, ut infra patebit. similiter secundum unum modum uelle tenemur quæcunq; scimus esse iusta & bona, prout subiungitur.

ad 5. ¶Ad quintum igitur respondendum, quod secundum quorundam opinionem in præceptis & prohibitionibus uelle tenemur, quod deũ uelle cognoscimus, in alijs non.

Obiectio ¶Sed contra, sicut culpa est declinare à prima ueritate cum scitur, sic culpa est declinare à prima bonitate quando cognoscitur: sed peccatum est declinare à prima ueritate mentiendo aut alio modo scienter, ergo peccatum est declinare à prima bonitate seu uolũtate diuina dum noscitur. Alij ergo dicunt, quod ē uotas rationis & sensualitatis: & uoluntate rationis tenemur uelle quod scimus deum uelle, non autem uolũtate sensualitatis. Alij dicunt quod uolũtas diuina potest respicere uolentem seu uoluntatem meam uel uolitum. teneor ergo uelle quod scio deum me uelle, ita ut uoluntas diuina respiciat uolentem aut uoluntatē. non autem teneor uelle quod scio deum uelle. Hinc Glossa super illud, Rectos decet collaudatio. Cõgruit

Psalm. 32. ut quæcunque uult deus te uelle, uelis & tu. Contingit autem deum uelle te aliquid uelle, q̃d non uult me uelle, ut mortem patris mei. Vnde quamuis ego scirē deum uelle aliquid, non tamen debeo illud uelle, nisi congruat mihi illud uelle. Hinc quod scio deum uelle, aut congruit mihi illud uelle, aut non. si congruit mihi, debeo & teneor illud uelle: si non congruit, non

Obiectio teneor. ¶Sed contra hæc obijci potest: Vera amicitia est, eadem uelle & nolle: ergo charitas & amicitia uolũtatis humanæ cum deo, astringit ut uelimus quæ deus uult: & non uelimus, quæ ille non uult. Dicendũ

Dilutio quod uerum est hoc in his, quę amico conuenit uelle.

Obiectio Augusti. ¶Et si rursus obijciatur, quod asserit Augustinus atq; prætactum est: Impius est cui displicet ꝓuidentia dei: ergo quicquid deus disponit & prouidentialiter agit, uelle tenemur. Dicendum quod illud quod displicet, potest considerari absolute siue in se, & item in relatione ad prouidentiam dei. Primo modo cõsideratum, potest sine peccato displicere, non autē secundo modo. Itaque contrarium eius quod scio deum uelle, potest attēdi dupliciter. Primo ex parte uoliti tantũ. sicq; possum uelle contrarium eius quod scio deum uelle, ut si scirem deũ uelle mortem patris mei, possem uelle uitam ipsius, & laborare ut curetur. ¶Secundo attēdi potest contrarietas ista ex parte uolentis, & ita nõ debeo: quia nõ debeo uelle cõtrarium eius quod scio deum me uelle. deus aũt non uult me uelle mortē patris mei. Pręterea q̃d possimus uelle oppositum eius quod scimus deum uelle, probatur: quoniam beatissima & sacrosanctissima uirgo Maria nolebat dilectissimum filium suum pati & crucifigi, & tamen cognouit quod deus pater uoluit illud: sic & apostoli tristabantur de morte ipsius, quam uoluit deus. Christus Matt. 16. Marc 8. quoque defleuit Ierusalem, quam deus pater uoluit Luce 19. deuastari. Verum ad ista & consimilia, quidam respõdēt, quod sicut ipsemet Christus appetitu naturali & sensitiuo refugiebat mortem, quam intellectuali appetitu acceptauit, ita dicendum de sanctis istis, prout de hoc infra magis dicetur. Hæc oĩa Alexander.

¶De primo horum, uidelicet de conformatiõe uoluntatis humanæ cum diuina: & de secundo, utpote quid sit conformitas seu cõformatio ista, scribit Thomas: Conformitas est cõuenientia in una forma. sicq; Thomas idem est quod similitudo, quam causat unitas qualitatis, ut dicitur metaphysicæ quinto: Vnde hoc modo Philosoph. aliquid deo conformatur, quo ei assimilatur. Contingit autem aliqua dici similia dupliciter. Primo, quoniam unam participant formam, sicut duo albi albedinem. & sic omne simile oportet esse compositum ex eo, in quo conuenit cum alio simili, atq; ex eo in quo differt ab illo, cum similitudo non sit nisi differētium secundum Boethium, sicq; nil potest esse simile, diffe- Boethius rens, conforme aut conueniens deo, ut frequent̄ dixerunt philosophi. Secundo ex hoc, quod unum habet participãter id quod alter habet essentialiter. & sic uoluntas creata potest esse conformis uoluntati diuinæ, nec ista conformatio in utroque compositionem requirit. ¶Veruntamen conformitas ista potest dupliciter intelligi. Primo de ipsa potentia uoluntatis, quę data est homini ad exemplar uoluntatis diuinæ, quæ pertinet ad similitudinem, in qua ratio consistit imaginis, quæ imago communis est bonis ac malis. De q̃ non quærimus hic. Secundo de actu uoluntatis, q & uoluntas uocatur. & de hac conformitate iam q̃ritur, quia in ea meritum demeritumq; consistit. & ista conformitas est tantum bonorum.

Questiuncula. ¶De hoc autem, an conformitas uoluntatum attēdatur præcipue secundum uolitum, scribit sic: De conformitate actus uoluntatis iam quæritur, quæ ē quasi secundum speciem moris: & quadrupliciter põt considerari, secundum quatuor genera causarum. puta secundum causam materialem, ut cum circa idem uersatur actus uoluntatis diuinæ & hũanæ. ideo ista conformitas est tantum secundum quid, quoniã esse non est à materia. Secundo penes causam efficiētem, ut dũ quis uult quod deus uult cum uelle. Hunc etenim ordinem uoluntatis deus in homine facit uel secũdum causam finalem, dum homo in gloriam dei sua ordinat facta, propter quã deus omnia fecit, & in his duobus conformitas uoluntatis consistit, uel secundũ causam formalem, ut si ex charitate quis uelit. Ex habitu quippe est forma actus, & in hoc consistit conformitatis huius perfectio. Ratio uero dicti istius ē, quoniam essentialis assimilatio aliquorum attenditur secundum id ex quo species trahitur. Porro species cuiuslibet actus uoluntarij trahitur ex obiecto, quod est forma uoluntatis actum producentis. Ad obiectũ autem actus duo concurrunt. Vnum se quasi materialiter habens, alterum quasi formale rationem obiecti complens, quemadmodũ ad uisibile concurrũt lux & color. Id uero quod materialiter habet se ad obiectũ uolũtatis, est q̃cunq; res uolita: sed rõ obiecti completur ex ratione boni. Vnde ex hoc actus uolũtatis hu-

manæ conformatur uoluntati diuinæ, quod tendit in bonum ſicut uoluntas diuina. & ex hoc actus bonus eſt repſentans bonitatem diuinam, & hæc eſt conformitas ſecundum cauſam efficientem: qm̃ unamquãq; uoluntatem deus ordinat in bonum, & hoc uult deus nos uelle, in quod noſtra uoluntas ab ipſo eſt ordinata: & iſta conformitas conformitatẽ finis includit, inquantum hoc uolitum habet ratiõem bonitatis ex fine, quãuis etiam interdũ in ſe bonum exiſtat. ſicq; ex hoc eſſentialiter attenditur conformitas, nõ ex re uolita, ex qua ſpeciem ipſe actus non trahit. Habitus uero charitatis addit perfectionem in bonitate actus. idcirco ſecundum cauſam formalem attenditur conformitatis perfectio, ita ut actus noſtræ uoluntatis diuinæ uoluntati ſit tanto conformior, quanto eſt melior atq; perfectior. ¶Hoc quoq; penſandum, q; paſſio Chriſti habuit duo, uidelicet quod fuit ſaluatiua generis humani, & ita uolita fuit à deo patre ac ſanctis: & item quod fuit afflictiua innocentis. ſic uolita fuit ab impijs, qui peruerſa ac impia uoluntate eam uolebãt ut quoddam malum pœnale. ideo non ſecũdum eandem rationẽ uolita fuit à ſanctis ac impijs.

Tenetur hõ volũtatẽ ſuã cõformare voluntati diuinę ¶Inſuper ad conformãdam uolũtatem noſtrã uoluntati diuinę tenemur. Ad hoc nanq; proprie quis tenetur, quod ſi non facit, incurrit peccatum. In omnibus aũt tam naturalibus q̃ uoluntarijs contingit peccatum ex hoc, q; res non tendit nec peruenit ad id, ad q̃d ordinata eſt, ut in 2. dicitur phyſicorum, & patet in

Philoſop. monſtris atq; erroribus in operationibus artis. Verũtamen differenter, quia in naturalibus defectus ab ordine incidit ex neceſſitate, in uoluntarijs uero ex libertate. idcirco defectus ille uocatur, & eſt culpa. Cũq; cõformitas uoluntatis conſiſtat in hoc, q; per actum ſuum tendit in id ad quod ordinata eſt, defectus conformitatis illius peccatũ & culpa eſt. Hinc ad conformitatem uoluntatis tenemur. Deniq; ad aliqua tenemur directe, uic; ad ea quę in noſtra ſunt poteſtate. ſicq; tenemur ad id quod congruit nos uelle, & ſecundum rectum finem: qm̃ in utrunq; iſtorum per naturalia noſtra tẽdere poſſumus. Ad aliquid autem indirecte tenemur, ſicut ad habendam gratiam, quod ſecũdum ſe in noſtra poteſtate non eſt, ſed in noſtra poteſtate eſt facere aliquid. quo facto, obtinebimus gratiam. ſicq; tenemur etiam ad illam uolũtatis conformitatẽ, quæ

Obiecti. 1. eſt ſecundum formam ſeu habitum charitatis. ¶Verũ his obijci poteſt. Primo, qm̃ nõ tenemur intellectum nr̃m cõformare intellectui diuino, aliâs nullus habẽs falſam opinionem, poſſet ſaluari. ergo nec uoluntatẽ

Obiect. 2. uoluntati diuinę. Secundo, obſtinati nõ poſſunt ſe cõformare uoluntati diuinę, cũ ſint indurati in malis: nõ ergo tenẽtur ad illã cõformationẽ, cũ tñ quidam eorũ

Obiecti. 3. ſint uiatores. Tertio, quicquid deus uult fieri, fit: ergo quicquid uult nos uelle, hoc uolumus. Aut ergo deus non uult nos facere bona, aut nunq̃ peccamus mala agendo: & cum mali non uelint facere bona, deus nõ

Ad primũ uult eos bona uelle. ¶Dicendũ q; nõ ẽ ſimile de intellectu & uoluntate, quia defectus ſeu error interdum non eſt in noſtra ptãte, eo q; intellect⁹ cogi poſſit eui-

Philoſop. dentia demonſtrationis, ut 5. metaphyſicæ fertur, nõ autem uoluntas. Veruntñ in his quæ ſunt neceſſaria ad ſalutẽ, intellectum q̃q; nr̃m obligamur intellectui

Ad ſcdm cõformare diuino: quia in talibus non deeſt alicui diuinũ auxiliũ, ſi quod in ſe ẽ fecerit. ¶Ad ſcdm, q; dum quis obſtinatus eſt, ſimul diuinę uoluntati conformis eſſe non ualet. tñ in ſtatu uiæ nemo eſt q mentis obſtinationem non poſſit abijcere, ſicq; uoluntati conformari diuinæ. Dãnatis uero in pœnam inflictũ eſt, quod ab obſtinatione nunquã recedunt. non tamen demerentur, quia non ſunt in uia. ¶Ad tertiũ, cũ dicit Ad tertiũ conformitatem attẽdi in hoc, q; uolumus id quod deus uult nos uelle, intelligendum eſt de uolũtate dei antecedente, cuius effectus eſt ordinatio naturæ noſtræ in bonum, non de uoluntate conſequente.

¶Poſtremo ad id, utrum teneamur uoluntatẽ noQueſtio. ſtram conformare diuinæ, reſpondet: Deus uult aliqua uoluntate antecedente, nec dubium quin in tali uolito teneamur uoluntatem noſtrã diuinæ uoluntati conformare: quia ad hoc uolitũ ordinata eſt diuinitus noſtra uoluntas. Aliqua quoq; uult deus uoluntate conſequente, & talia uolita non ſemp nota ſunt nobis, niſi inquantũ ab ipſo manifeſtaſ. taleq; uolitũ addit aliquid bonitatis ad rem, ut uolita eſſe poſſit, eo q; deus eam uelit. quemadmodũ enim aliquid habet in ſe bonitatem, ut bonũ ex genere, ſicut eleemoſynã facere, & tñ aduenit ei aliqua ratio bonitatis ex fine, ita etiã aduenit ſibi aliq̃ rõ bonitatis ex hoc q; ẽ uolitũ & ordinatũ à deo. Nã eo ipſo q; aliq̃d apphẽdiſ ut uolitũ à deo, apphendiſ ut bonũ. Hinc uolũtas talẽ ſequẽs apprehẽſionem, tendere tenetur in illud. Veruntamẽ cum diuerſi ſint gradus appetitus, conſequentes diuerſas apprehenſiones, nullus appetitus tenetur in illud tendere bonum, cuius rõnem non apprehendit, ſicut appetitus ſenſitiuus non apprehẽdit bonũ ſpirituale, ſed ſenſibile. Eſt quoq; in nobis quędam naturalis uoluntas, qua appetimus id quod ſecundum ſe bonum eſt hoi, inquãtum eſt homo: & hic appetitus ſequitur Qualiter teneaſ hõ conformare volũtatẽ ſuã deo etiã in volito. apprehenſionem rõnis, prout eſt aliquid abſolute cõſiderans, ſicut hõ uult ſcientiam, uirtutem & ſanitatẽ. Eſt etiam quædam uoluntas deliberatiua de fine circunſtantijsq; diuerſis. & ſecundum hanc tendimus in id, quod habet rõnem bonitatis ex fine aut ex circunſtantia aliqua. ſi ergo ſit aliquid quod habeat oẽs rõnes has bonitatis, quilibet appetitus ſi ſit rectus, tẽdit in hoc. Si autem deſit aliqua rõ bonitatũ iſtarũ, neceſſe eſt appetitũ cui correſpondet rõ talis, non tendere in hoc, ſed forſan in contrariũ, ſi cõtrariũ habeat rõnẽ contrariã: ſicut ſecari propter ſanitatẽ, eſt contriſtabile ſm ſenſum, neq; ſm ſe bonũ eſt, ſed tñ ex fine. propter q̃d ſola uoluntas deliberatiua eligit ſectionẽ quã uolũtas naturalis appetituſq; ſenſitiuus abhorrent. ſimiliter in propoſito eſt dicẽdum. Si enim apprehẽdatur aliquid uolitum eſſe à deo, quod pcipue per ſignũ operationis manifeſtatur, uoluntas deliberatiua quæ ſequitur rõnem, prout eſt apprehendens & conferẽs de hac bonitatis rõne, tenetur illud uelle, quamuis uoluntas naturalis & appetitus ſenſitiu⁹ refugiant, & in refugiendo uoluntati diuinæ conformantur, inquantum tendunt in bonum ſecundum rationem apprehenſum, ſicut in illo qui pie dolet de morte parẽtum aut alicuius q in eccleſia utilis fuit. In talibus aũt motus uoluntatis deliberatiuę in iniquis omnino corruptus eſt, quia de ordinatiõe diuina multoties murmurant, impetum ſenſualitatis & naturalis uolũtatis oĩno ſequentes. Porro in uiatoribus iuſtis motus uolũtatis deliberatiuę permanet integer, ſed imperfectus: tũ ex parte cognitiõis, qa nõ plene diuinã bonitatẽ cognoſcit: tũ ex pte affectionis, quia ex motibus inferiorib⁹ retardaſ. Vñ in talibus ſufficit nõ recalcitrare diſ-

positioni diuinę. nec oportet intra se gaudium experi
ri de eo, quod secundum talem fit uolũtatem, sicut &
3. Ethicorum ait Philosophus, ꝙ sufficit forti de peri-
Philosop. culis mortis non contristari. & hęc est cõformitas uiæ
.i. conformatio uoluntatis humanæ cum diuina in ui
ta hac. In beatis uero motus uoluntatis deliberatiuæ,
est integer ac perfectus: tum ex parte cognitiõis, quo
niam uoluntatem diuinam plene cognoscũt: tum ex
parte affectionis, quæ omni inferiori appetitui domi
natur. Hinc uidendo quod deus uult, quod uolunt &
ipsi, gaudium experiuntur, de quo in Psal. Lætabit iu-
Psal. 57. stus cum uiderit uindictã. ¶Si autem his obijciatꝰ, ꝙ di
Obiecti. 1. uinũ uolitum est nobis sæpe ignotum, ergo nõ possu
mus nos ei conformare. ¶Item dato ꝙ alicui sua reue
Obiecti. 2. laretur futura dãnatio, adhuc nõ teneretur uelle, imò
adhuc obligaretur se ex charitate diligere, & per con-
sequens salutem optare, & ita non tenetur uelle quod
scit deum uelle.

¶Amplius Christus cognouit suã passionem à deo
Obiecti. 3. uolitam esse, & tamen aliquo mõ noluit eam.

Ad primũ ¶Dicendũ ad primum, ꝙ uolitum dei uolũtate an-
tecedente, notum est nobis ex naturali inclinatiõe ad
bona. Volitum autem dei uoluntate consequente, in
notescit nobis per reuelatiõem aut operationẽ. ¶Ad
secundum, ꝙ casus ille est quasi impossibilis: quoniam
Ad scdm nulli sua damnatio reuelatur: si tamẽ reuelaretur, pos
set intelligere quasi comminatorie dictum: teneretur
tamen uelle uolũtate deliberatiua ordinem istum iu-
stitiæ, quod si in peccato mortali decesserit, damnare
tur: quoniam deus hoc uult, & non damnationem per
se nisi per culpam. ¶Ad tertium, ꝙ Christus uolunta-
Ad tertiũ. te rationis deliberatiua suam uoluit passionem. Simi-
liter bñdictissima & gloriosissima ac deuotissima uir-
go Maria, & cæteri, quamuis naturalis uolũtas dissen
sit. Sed denuo obijci potest: Passio est effectus actiõis,
Obiectio ergo si (ut in litera dicitꝰ) Deus pater uoluit Christi pas
Passiõem sionem, ergo & actionem impiorum interficientium
Christi an ipsum, cuius oppositum habetur in textu. Dicendum
deꝰ pater ꝙ passio Christi duplici subiacuit actioni, utpote per-
voluit. secutorum, inquantum fuerat afflictiua: & ita nõ fu-
Dilutio. it à deo uolita, sed nec actio illa: & item operatiõi uo-
luntatis animæ Christi, inquãtum fuit meritoria, sicq́;
fuit placita deo. Frequenter quippe uoluntas & ratio
diuidunt q̃ natura coniũgit. Hęc Thomas in Scripto.

¶Præterea de conformatione prætacta scribit Ri-
Richardꝰ chardus: De ista conformitate contingit loqui dupli-
citer, scilicet quantum ad habitum, & quantũ ad actũ.
q̃tum ad habitum, omnes tenẽtur ad eam semper &
ad semper, ad hoc ut sint digni uita æterna: sed loquẽ
do de ea, quantum ad actum: dico quod ad actum il-
lius conformitatis qui attenditur in uolendo implere
præcepta affirmatiua tenemur semper, sed non ad sp:
quantum uero ad illam conformitatem q̃ est in non
transgrediendo: præcepta negatiua tenemur semper
& ad semper: quia uidelicet pręcepta affirmatiua ob-
Pręcepta ligant semper, sed non ad semper: præcepta autem ne
q̃ obligẽt gatiua obligant semper, & ad semper. Insuper dico, ꝙ
sꝫ hoiem. homo non tenetur uelle nisi quod deus explicite uel
implicite uult ipsum uelle. & hoc sufficit ad salutem,
sicut ait saluator: Si uis ad uitam ingredi, serua manda
Matt. 19. ta, nec tenetur non uelle, nisi quod deus explicite uel
implicite prohibet ipsum uelle. & ita sunt aliqua, quæ
uelle seu nolle est necessitatis: aliqua quæ congruita-
tis, puta consilia ante obligationem ad ea. Alij dicunt
quod uoluntate deliberatiua tenemur uelle absolute,
omnibusq́; pensatis quicquid scimus deum uelle abso
lute, dummodo congruat nobis illud uelle. & dicunt
hoc implicari in radice decalogi quæ est amor dei.

¶Si demum quæratur, an sancti uoluerunt Christi Questio
passionem.

¶Dicendum sicut præhabitum est, quod non secũ-
dum quod fuit afflictio innocentis, sed inquantũ fuit
mundi redemptiua ac saluatiua. Cõsimiliter sancti ex Qualiter
zelo iustitiæ, non ex odio uolunt supplicia reprobo- scti volue
rum ac damnatorum. Veruntamen quoniam in san- runt Chri
ctis uiatoribus locum habet compassionis affectus, passionem
quamuis uoluntate deliberatiua debeant uelle dãna
tionem reproborum existentium in inferno, atq́; eo-
rum qui iam sunt in uia, quorum certa damnatio eis
est certitudinaliter reuelata, attamẽ illis compati pos
sunt. sed quoniam in beatis locum non habet cõpas-
sio, prout pœnam includit, sed prout subueniendi uo
luntatem importat his quibus subueniri potest, idcir
co damnatis non compatiuntur, nec ipsis cupiũt sub-
uenire. Hæc Richardus.

¶Atuero secundum Bonauenturam, unum potest Bonauẽt.
alteri conformari. Primo secũdum similitudinem, se
cundo penes habitudinem. ¶Primum fit dupliciter.
Primo, dum duo aut plura participant aliquod terti-
um, ut agnus & cygnus albedinem: aut aliqua duo
ita se habent, quod unum est quasi similitudo uel exẽ
plar alterius, ut species superior speciei inferioris: aut
dum aliquid participat similitudinem ipsam, quem-
admodum speculum seu oculꝰ recipit similitudinem
rei uisibilis. conformari uero secũdum habitudinem,
est assimilatio secundum comparationem aut ꝓpor-
tionem, sicq́; uoluntas humana comparatur diuinæ.

¶Cumq́; conformitas uolũtatis nostræ ad diuinã,
attẽdatur secundum proportionem, & proportio du
plex sit, utpote quantum ad actum uolendi, & quan- Propor-
tum ad uolitum: conformitas secundum utranque ꝓ tio duplex
portionem est sufficiens, & uoluntatem hominis effi
cit iustam. similitudo enim proportionis, quãtum ad
actum, consistit in hoc, ut sicut unus uult ex charita-
te & iuste ac uirtuose, ita & alter: similitudo propor-
tionis quantum ad uolitum, est idem obiectaliter uel
le aut nolle: nec sufficit iustam facere uoluntatem, ut
patet ex dictis. Nam aliquid congruit uelle uni, quod
non congruit alteri: & quod unus uult ex causa ratio-
nabili, alius uult ex causa irrationabili. Vnde constat
an conformitas uoluntatis nostræ ad diuinam, faciat
eam iustam.

¶Præterea si quæratur, an teneamur uoluntatem Questio
nostram conformare diuinæ in ratione uolendi.

¶Dicendum quod imo, ita ut uelimus ex charita- Matt. 22
te ex qua & deum ex toto corde tenemur diligere, &
ex uirtute atq́; iustitia tenemur prosequi bona ac fu-
gere mala, iuxta illud Deuteronomij: Iuste quod iu- Deut. 17
stum est exequeris. Vnde Apostolus: Omnia, inquit, 1. Cor. 10
quæcunque facitis in uerbo aut opere, omnia in no
mine dñi nr̃i Iesu Christi facite. Verum ista est obliga
tio præcepti affirmatiui astringentis semper, sed non
ad sp, utpote loco & tẽpore opportuno, sed iugitꝰ ob
ligamur non tendere in contrarium charitatis. Tene-
mur autẽ operari ex charitate suo loco & tempore, si
tamẽ habemus charitatem: si uero non habemus, nõ
tenemur ad hoc, sed ad æquiualens: quia tenemur fa-
cere quod in nobis est, ut habeamus charitatem. &

hoc ſimiliter pro loco & tempore. Hęc Bonauẽtura.

¶Veruntamen alij dicunt, quod ſemper & ad ſemper tenemur eẽ habitualiter in charitate & in ſtatu ſalutis, atq; in conuerſione mentis noſtræ ad deũ, quod eſſe non poteſt ſine charitate ſaltem habituali. Sin autem hi qui nunquam ſunt in charitate aut raro, nunquam aut raro tenentur deo ex charitate ſeruire, ſicq; nec damnari mererentur, pro eo quod deo nũquam aut raro ex charitate obedierunt.

Queſtio ¶Poſtremo ad quæſtionem qua quæritur, an teneamur uoluntatem noſtram conformare uoluntati diuinæ in uolito: quidam reſponderunt quod non tenemur ad hoc, niſi in his q̃ deus aut iubet aut prohibet: quia per hæc ſufficienter nobis ſuam indicat uoluntatem. In alijs uero uolitis à ſe multis, ſiue innoteſcant nobis, ſiue non, licet uelle contrariũ: ut quamuis diſpoſuerit pluere, tamen oppoſitum petere poſſum ac uelle. ſed quamuis iſta poſitio ſit facilior, tamẽ
Auguſtin. cum Auguſtinus dicat, Impius eſt cui non placet prouidentia dei: apparet, quod non ſolum teneamur uelle dei mandata, ſed etiam opera, imo & aliâs uideretur recalcitrare uoluntas noſtra uoluntati diuinæ. Hinc aliter eſt dicendum, ꝗ reuera non tenemur uelle omne quod uult deus, ſed ſolum quod uult & innoteſcit nobis, nec adhuc omne illud. Ideo aduertẽdum, ꝗ aliqd oſtendit ſe deus uelle abſolute, ut bona quæ facit, hæc tenemur uelle ſimpliciter. Aliqd uero oſtendit ſe uelle abſolute, ſed oppoſita nolle quantum in ſe ẽ, ut mala pœnalia q̃ infligit, & hæc tenemur uelle uolũtate abſoluta & deliberatiua, tamen oppoſitum
Hugo Victorinus. poſſumus uelle uoluntate pietatis, ut dicit Hugo. Vnde ſicut deus non delectatur in pœnis noſtris, ſed po-
Iſaię. 1. tius dicit, Heu ego conſolabor ſuper hoſtibus meis:
Triplex hominis uoluntas. hinc Hugo diſtinguit in nobis triplicem uolũtatem, uidelicet rationis & pietatis ac carnis. atq; in Chriſto quadruplicem, nomen uoluntatis extẽdens. dicit eñ in libro de uolũtatibus CHRISTI, loquens de Chri-
In Chr̃o uoluntas q̃druplex. ſto: Voluntas deitatis per iuſtitiam dictauit ſententiam, uoluntas rationis per obedientiam approbauit ueritatem, uolũtas pietatis per compaſſionem in malo ſuſpirabat, uoluntas carnis per paſſionem in malo proprio murmurabat. ideo uoluntate rationis debemus uelle etiam malum pœnæ quod ſcimus deũ uelle. Voluntate autem pietatis poſſumus conditionaliter, & quantum in nobis eſt, illud non uelle. Nam & deus quantum in ſe eſt, illud nõ uult, ut patuit. Aliqd quoq; uult deus quantum in ſe eſt, in quo eſſentialiter conſiſtit ordo ſalutis, ut eius præcepta & prohibitiones, & hęc uelle tenemur. Rurſus oſtẽdit ſe deus aliquid uelle quantum in ſe eſt, in quo expeditio cõſiſtit ſalutis, ut ea q̃ conſulit, & ad illa non obligat, nec obligare intendit. Hæc Bonauentura.

Albertus. ¶Albertus demum his conſonans: Eſt, inquit, conformitas ſecundum quid, & eſt conformitas ſimpliciter. Conformitas ſecundum quid, eſt in uolito tantum: & hæc ſola ſecundum ſe nec meritoria eſt, nec demeritoria: quia conſiſtit in ſola materia uoluntatis, & materiale principium eſt ad oppoſita. poteſtq; informari quocunq; modo, ſiue bene ſiue male, Conformitas uero ſimpliciter dicta, eſt ſecundum duos modos, uidelicet perfectione uiæ & perfectione patriæ. Perfectio etiam uiæ eſt duplex, uidelicet perfectio ſufficiẽtiæ & perfectio copiæ. Perfectio autem ſufficientiæ in duobus conſiſtit, puta in forma uolendi & fine uolũtatis, & non neceſſario in materia, niſi interdum forma uolendi eſt charitas, ut ex ſimili charitate uelim qcqd uolo, ex qua deus uult quod uult. finis uolũtatis humanæ eſt id propter quod eſt, ſicut eſt gloria dei, ad quam omnis noſtra uoluntas finaliter ordinatur. Hæc duo ſufficiũt ſecũdum diuerſitatem uoliti, ut patet in litera exemplo boni filij nolentis patrem ſuum mori, quem deus uult mori. Perfe-
Perfectio p̃riæ conſiſtit in 4. ctio autem patriæ conſiſtit in quatuor, ut ſcilicet uolũtas creata uelit idem quod deus, & ex charitate ſeu forma eadem, & propter idem, & quod deus uult eam uelle. Cũ uero beneplacitũ dei neſcimus, ſufficit ꝗ conformamur p̃cepto & operationi. ſed cognito beneplacito dei, conformari magis tenemur ei. Hæc Albertus, q circa diſtinctionem hanc multa pulchra conſcribit, quæ iam ſententialiter ſunt inducta.

Vdalric⁹. ¶Vdalricus quoq; concordans his in Summa ſua libro ſecũdo: Volũtas, inqt, noſtra quæ eſt potentia
Gene. 1. 5. animæ, ſecundũ quam homo factus eſt ad imaginem dei, conformis eſt per imitationem increatæ uoluntati in cũctis hominibus, ſed perficitur conformitas iſta per habitum iuſtitiæ acquiſitæ uel infuſæ, & conſummatur per ſimilitudinem gratiæ in habitu charitatis, quæ eſt diuinæ bonitatis ſupernaturalis ſimilitudo. per denominationem autem ab hac uoluntate etiam actus uolũtatis q eſt uelle, uocatur uolũtas: q actus, licet inquantum eſt actus uolũtatis, prout ipſa eſt naturalis potentia, ſit bonus ex ſua natura, atq; diuinæ uolũtatis actui ſimilis, tamen inquantum eſt uolũtatis, prout ipſa ex libertate habet actus ſui dominium, & ꝑpter hoc in ſuo actu laudabilis uituperabiliſve conſiſtit: ſic ſpeciali modo poteſt conformari uolũtati diuinæ per modum, quo participans aliquam formam cõformatur ei in q̃ eſt forma eſſentialiter ac perfecte, quemadmodum luminoſum conformatur luci. Cũq;
S. Dion. teſte beato Dionyſio, in cauſis & cauſatis nõ recipiatur conuerſio ſimilitudinis, non poteſt econuerſo dici, ꝗ uolũtas dei conformetur hominis uolũtati. Poteſt quidem uolũtas humana conformari diuinę, q̃ni am elici poteſt actus uirtuoſus à uolũtate humana, inquantum eſt mota à uoluntate diuina, ſecundum rationem bonitatis exemplarium uirtutum in deo. Cũ enim actus neceſſario habeat in ſe formam ſimilitudinemq; agentis per ſe, id eſt, per ſuam formã, ſicut lucere habet aliquid lucis & calefacere qd caloris: actus uirtuoſus uolendi, inquantum principaliter eſt actus bonitatis exemplaris diuinæ uolũtatis, ex hoc cõformatur uolũtati diuinæ. Hinc in epiſtola ad Romanos de-
Roma. 8 ſcribunt̃ filij dei, q ſpũ dei agũtur. ſic & bonitate morali debet uolũtas humana conformari diuinæ, ut ſit bona. Hæc Vdalricus, cuius cætera ſcripta de iſta materia ſatis uident̃ prætacta.

Durand⁹ ¶Durandus præterea circa hæc loquit̃: Omnes uiatores tenent̃ uolũtatem ſuam conformare uolũtati diuinæ in aliq̃, quoniam nihil eſt rectũ, niſi ſuæ regulæ conformet̃. uolũtas aũt diuina eſt prima & ſumma regula uolũtatis humanæ, cũ ab illa procedat omnis lex diuina ac naturalis, cui ſubdi, conformari & obedire tenemur. De modo aũt conformationis tenendũ eſt, ꝗ tenemur pręcipue ad conformitatem quę eſt ſecũdum genus cauſę efficiẽtis, ut ſcilicet id uelimus q̃d deus uult nos uelle, q̃n nobis hoc innoteſcit, qa ſcd̃m id potiſſime debet uolũtas nr̃a cõformari diuinę, ſecũdũ q̃d ipſa eſt maxime regula noſtræ uolũtatis, inquã

tū uidelicet uult nos aliqd uelle, qa sic mouet. Regulans q̄q̄ uolūtatem, est dictans & imperans qd agendū. Idem est de his q̄ deus uult nos uelle uolūtate consequente, si nobis innotescat per reuelatiōem aut aliquam inspirationem. Alium quippe modum innotescendi hoc, nō uideo: quia per operationem diuinam bene innotescit nobis q̄ de⁹ uelit tale quid facere, sed non q̄ uelit nos id uelle. Ad conformitatem autem q̄ est secundum genus causę formalis, non tenemur absolute, sed ex suppositione, uidelicet si debeamus uitā promereri ac adipisci æternam. Ad illud nanq̄ absolute tenemur, q̄d non implendo, incurrimus culpam: non aūt peccamus, non agendo ex charitate om̄e q̄d facimus. Existens enim in peccato mortali, & honorans parentes seu eleemosynas præstans ex naturali pietate, non peccat, & tamen non operatur ex charitate. Idem penitus est dicendum de conformitate secundum causam finalem. Verum ad conformitates has duas, quæ sunt secūdum causam formalem atq̄ finalem, non tenemur etiam ex suppositiōe, nisi inquātum includunt illam quæ est secundum causam efficientem, cuius signum est, q̄ sicut illa qua deus uult nos uelle aliquid absolute, innotescit nobis per præceptū absolute factum: ita & hæc innotescit nobis per præceptum conditionatum, sicut cum dicitur: Si uis ad uitam intrare, serua mandata. quod intelligitur non solum de obseruantia quantum ad substantiam operis, sed etiam quantum ad modum ac finem charitatis. Hæc Durandus, qui in cæteris concordat præhabitis. Matth. 19

Scoti questio. ¶ Porro Scotus hic sciscitatur, utrum uoluntas creata sit bona formaliter, quandocunq̄ conformat̄ uoluntati increatæ: Respondet, Dicendum q̄ bonum est ex integra causa, ita q̄ omnes circunstantiæ actus uirtuosi concurrant in quocunq̄ actu moraliter bono. Sufficit tamen defectus unus & circunstantiæ unius omissio ad hoc, q̄ actus sit malus. uoluntas ergo creata conformis uoluntati increatæ in substantia actus siue in circunstantionata substantia, deficiente quacunq̄ circunstantia una, cum non sit ei conformis in omnibus circūstantijs pertinentibus ad bonitatem moris, non erit moraliter bonus. & forte si esset ei conformis in om̄ibus circūstantijs, puta q̄ propter idem uellet & modo eodem, sic q̄ de alijs, adhuc t̄n non oporteret eum esse bonū, sicut uoluntas increata est bona: quia non congruūt eædem circūstantiæ actus, ut act⁹ est diuersorum agentium. Non enim uoluntati creatæ conuenit ita intense aliquod bonum uelle, ut uolūtati increatæ. Intentio quoq̄ actus respectu obiecti in agente increato & creato, est multum differēter in eis. & saltem quicquid sit de uoluntatis conformitate creatæ & increatæ in circunstantijs uniuersis, non sufficit conformitas in bonitate actus atq̄ obiecti: q̄niam potest esse difformitas in alijs circūstantijs, quæ ad bonitatem actus necessario requiruntur. Hæc Scotus.

Dio. Car. ꝯ Scotū. ¶ Qui uidetur de ista materia strictius loqui, quàm Augustinus & Magister in litera. & quamuis bonum sit ex integra causa secundum completam suam rōnē, attamen latitudinem habet. & sicut teste Philosopho, non solum bonus est sagittator qui tāgit signum, sed etiam qui multum propinquat, nec omnes circunstātiæ æqualiter requirūtur ad actum uirtut: & si aliqua modica circunstantia desit, non continuo actus redditur uitiosus: nec ad conformitatem uoluntatis creatę cū diuina exigitur, quod æque intense ferantur in bonum, cum ista sit conformitas imitatiuæ proportionis, ut patuit. Philosop.

¶ Aegidius demum hic scribit: Conformitas in assimilatiōe consistit. assimilatio autem seu similitudo secundum beatum Dionysium nono capitulo de diuinis nominibus, est triplex. Prima eiusdem ad se, quę tamen improprie dicitur. Secūda ex ordine unius ad aliud, sicut effectus suæ causæ ad quam conuertitur, similis perhibetur. Tertio ex ordine duorū ad aliquod tertium. Primo modo fertur res similis sibijpsi, dum semper eodem modo se habet, quæ conuenit creatori prorsus inuariabili, non creaturæ, in qua aliqua diuersitas aut uariatio reperitur. Secūdo, om̄e repræsentatiuum conformatur ei quod repræsentat, loquēdo de repræsentatiuo ex propria natura, non ex mera institutiōe. Vnde effectus dicitur suæ causæ imago. Tertio modo duo alba dicūtur similia, quia ad unam formam albedinis ordinantur: & talis conformitas semper est conuersiua, quia ad aliquod idem pariformiter referūtur, ita q̄ sicut unum est simile alteri, sic ecōuerso. Propter quod sanctus Dionysius protestatur, q̄ in his quæ eiusdem sunt generis aut ordinis, similitudo conuertitur. Cumq̄ uoluntas humana comparetur ad diuinam, sicut effect⁹ ad propriam causam, constat q̄ imitatiua & participata assimilatione illi assimiletur. sicq̄ eidem in uolendo ualeat conformari. Deniq̄ ad sciendum in quo ista consistat conformitas, oportet aduertere q̄ effectus comparatur ad suam causam tripliciter, prout in elemētatione sua Proclus insinuat, dicens: Omne causatum manet in sua causa, & procedit ab ea, & conuerti̇t ad ipsam. Nisi em̄ aliq̄ modo esset in causa producente, non posset exire ab illa, sicut nec ex materia pōt educi aut extrahi, nisi quod in ea aliqualiter continėt. sed ut distinguatur à causa, oportet q̄ emanet ab ea, qa in causa est secundū modū causæ. Conuerti̇t quoq̄ ad causam ut cōseruet̄, & in conuersione illa assimilatio est consistens. & item in hoc, q̄ manet in causa. Cumq̄ cōformitas uolūtatis nostræ ad diuinam, in quadam imitatione existat, ideo secundum omne illud quod deus operatur in nobis, secundum id deo assimilamur, & per id solū efficimur ei conformes. Tria uero ex parte uolūtatis operatur deus in nobis, uidelicet ipsam uoluntatem, actum eius, & perfectionem ipsius. Quantum ad primum, omnis homo est deo semper conformis: similiter quantū ad actum, secūdum quod actus ut uelle est quædam natura exemplata: tamen inquantū actui ta li admiscėt aliqd mali per recessum à deo, non cōformamur per ipsum uoluntati diuinæ. Tertio dicimur deo conformari, quantū ad actus perfectionem, quæ quadrupliciter accipi potest. primo ex obiecto, secundo ex fine, tertio ex habitu, quarto ex efficiente. Ex obiecto, inquantum circa bonum uersȧt: ex fine, dum recta intentione fer̄t in bonū ac finem: ex habitu, ut cū ex uirtute delectabiliter operȧt, quoniam signum uirtutis, est delectatio fiens in opere: ex agente, cui naturale est agere bene, sicq̄ uolūtas nostra conformatur diuinæ, cum uolumus ea quæ deus uult nos uelle. Itaq̄ secūdum hoc attendi̇t principaliter conformitas ista, in q̄ præcipue consistit ratio bonitatis: & hoc est non solū ipsum uelle, ut est aliqd positiuū, sed ut ē debite regulatū, seu suam perfectionem sortitū. Cūq̄ scd̄m Apostolū de⁹ operėt in nobis nō solū uelle, sed

Aegidius

S. Dion. Similitudo triplex

S. Dion.

Effectus cparat̄ ad causam tripliciter.

Proclus

Philip.

etiam perficere, in ista perfectione consistit conformitas hæc. Perfectio aūt huiusmodi non est ex solo obiecto, sed magis ex fine & forma, & ab efficiente, hoc est, ex recta intentione & habitu uirtuoso: & quoniam agens agit quod congruit ei, à superiore præfigitur sibi. Simpliciter ergo loquendo conformamur uoluntati diuinæ, quoniam uolumus bona intentione & ex charitate, & ea quæ deus uult nos uelle. Hæc Aegidius.

QVAESTIO. .II.

Alexāder

ADhuc circa distinctionem hāc Alexander mouet tres quæstiones. Prima. An beatissimæ virgini atq; apostolis ac cæteris Christi discipulis fuit meritoriū, quod Christi passionem nolebant, et de ea vehementer dolebant. Secunda, an nobis meritorium esse queat velle passiones sanctorum. Tertia, an possumus velle damnationes reproborum. ¶Ad

Arguitur ꝯ primā q̄stionem. primum arguitur quòd non fuit meritorium illis, q̄a nolebant quod uoluit deus, & quod deum uelle sciebant. non autem est meritorium tale nolle, imo nec licitum, ut apparet.

2 ¶Secundo, quia non fuit ex charitate, quæ uoluntatem hominis uoluntati conformet diuinæ.

3 ¶Tertio fuit ex sensualitate, qua nō meremur.

In opposi tum. Lucę.19 2.Cor.12 Rom.1.8 Psalm.68. Antiiod. Matth.26 Obiectio. soluitur

¶In contrarium est, quod nolebant Christi passionem ex ingenti amore ipsius ac pietate. Christus quoq; ciuitatem defleuit Ierusalem, & Apostolus Iudæos. sed & Apostolus loquitur, Si compatimur, & conregnabimus. atq; saluator: Sustinui, inquit, qui simul contristaretur, & non fuit. ergo cōtristatio & compassio fuit placita Christo.

¶Ad hæc Antisiodorensis in prima parte Summę suæ circa finem respondet. Voluntas illa sensualitatis erat nec meritoria. Apostoli nanq; tunc usq; CHRISTVM carnaliter diligebant, & erant carnales, ut pa-

Psalm. 68 tuit in Petro negante. & probat per illud in Psalmo, Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit. Tristabatur etenim CHRISTVS spirituali tristitia de excæcatione Iudæorū, & non fuit qui sic tristaretur cum eo.

¶Si autem obijciatur, quia tristitia illa subiacebat libero arbitrio, ergo meritoria uel demeritoria fuit. Respondendum quod quidam sunt motus ad necessarium, & habent sensum necessarium, ut fames & sitis, & isti nec secundum esse suum, nec secundum progressum subiacent libero arbitrio. Alij sunt motus, q̄ licet sint ad necessarium, habent tamen uoluntariam sensus causam, sicut uidere, audire: talisq; fuit apostolorum tristitia, quia uidentes Christum pati, non poterant non dolere: tamen uidere uoluntarium fuit, & talis tristitia suberat libero arbitrio, non quantum ad esse: sed quantum ad progressum, ne scilicet tantum progrederetur, q̄ timorem generaret humanū. Opus uero meritorium subesse debet libero arbitrio, quo ad esse atq; progressum. Autoritas quoq; Apostoli intelligitur de compassione uolūtaria ad passionis imi-

Lucę.19 tationem. Porro de fletu Christi super Ierusalem, dicimus quod non fleuit pro urbis destructione, sed pro habitatorum eius transgressione. Hæc Antisiodorensis.

Alexāder ¶Hanc opinionem recitat Alexander, & quamuis euidenter non reprobet eam, potius tamen uidetur positioni aliorum fauere, subdendo quòd uirgo sanctissima & apostoli meruerūt Christo cōpatiendo,

¶Cumq; obijcitur q̄ non condoluerunt ex chari-

Obiectio soluitur. tate, dicendum: Est quidam motus charitatis secundum debitum uiæ, & est motus aliquis charitatis secū dum perfectionem patriæ. & secundum perfectionē patriæ non est uelle contrarium eius, quod scimus deum uelle: sed charitas secundum debitum conuenientiamq; in uia: & si uult quicquid deus uult, uult tamen quicquid deus uult nos uelle. Nā & gloriosissimæ uirgini non congruebat non dolere de morte filij sui. ideo noluit contrarium eius quod uoluit deus, quoniam illud qd' deus uolebat, sibi uelle non congruebat. Quod item obijcitur nō fuisse hoc meritorium, quia fuit ex sensualitate, sic soluitur: quod sensualitas pro-

Obiectio soluitur. prie dicit ordinationem ad rationem, propter quod brutis non conuenit proprie: ideo sicut in sensualitate potest esse ueniale peccatum, ita & meritum. Hæc Alexander.

¶Hęc positio uerior esse uidetur, & solutio illa An-

Dio.Car. tisiodorensis de apostolis quod erāt carnales, & Christum carnaliter diligebant, nullatenus in perfectissima ac spiritualissima uirgine locum sortitur. Deniq; sensualitas eius perfecte omnino fuit rationi & deo subiecta, & ipsa tantæ fuit perfectionis, quod in omī actione & passione atq; compassione promerebatur, ut in libro de laudibus incomparabilis uirginis ꝓbat Albertus. Rursus, naturalis amor eius ad Christum,

Albertus fuit spiritali amore perfecte formatus & decoratus: atq; (ut quidam expositores testantur) ob hoc potissimum Christus sapientia dei patris, uniuersa sapienter

1.Cor.1 Sapien.11 disponens ac moderans, uoluit suam predilectissimā ac superfidelissimam matrem suæ interesse acerbissimæ passioni, ac uehementissime condolere, quatenus ipsa tam inæstimabiliter condolēdo, copiosissime mereretur non solum sibijpsi conglorificatiōem, uerum etiam innumerabilibus peccatoribus gratiam & exaudientiam pro eisdem.

¶Amplius, Bonauētura in libro qui dicitur Stimu-

Bonauēt. lus amoris, deuotissime docet, qualiter debeam⁹ passionem Christi quotidie septempliciter considerare ac recordari, puta ad rememorandum ne tanti be-

Passio Christi recordari debet q̄tidie septēpliciter neficij obliuiscamur, ad compatiēdum, ad imitandū, ad gratulandum, inquantum fuit saluatiua & maxime fructuosa: ad admirandum quod unigenitus dei tanta pro nobis pati dignatus est, ad regratiandum, ad contemplandum, imo & ad inflammandum ac resoluendum. Debet igitur unusquisq; fidelis passionē Christi quotidie cum intima compassiōe recolere, inquantum ipse pius, innocens & māsuetissimus agnus dei, imo & superdignissimus filius patris æterni, tot & tanta pertulit opprobria, contumelias, irrisiones, blasphemias & tormenta: imo & recta ratio docet & exigit hoc. ideo reor q̄ secundum hanc considerationē purissima & illuminatissima uirgo Maria, non solum quo ad inferiorem appetitum, sed item secundum rationem & uoluntatem adorando filio suo condoluit, quanquam secundum aliam considerationem de eius passione non doluit, sed absolute uoluit eam. Al-

Albertus bertus uero in libro de laudibus matris ueri dei, imperatricis angelorum, reginæ cęlorum ac dominę mūdi, testatur & probat quod etiam Christi passione durante, ipsa dignissima uirgo secundum prætactam cōsiderationem intime gaudebat de passione ipsius. Arbitror quoq; quod tempore passionis ipsa simul contristabatur cum Christo spiritali tristitia, de Iudæorū

excessu & excæcatione dolendo. ¶ His consonant
Bonauen. uerba Bonauenturę in expositione textus, dicētis: Dolere de aliquo contingit dupliciter: primo sic, quod dolēs uoluntate rationis absoluta, uelit cōtrarium eius de quo dolet: sicque nulli licuit de Christi passione dolere. Et Petrus, quoniam uoluntate absoluta uoluit Christum nō pati, est increpatus à Christo. Alio modo dolere de aliquo, est ferri in contrarium uoluntate pietatis, nihilominus uelle hoc absolute: & sic est bonū cōdolere CHRISTO, & pie affici circa eum sic passum. & ita afficiuntur uiri sancti, qui magnas gratias agūt deo patri de passiōe unigeniti filij sui, nihilominus pie mouentur in consideratione dolorū ipsius. sic & piissima uirgo quantum natura sua poterat sustinere, cōpatiebatur filio suo dilectissimo patienti. nequaquā tamen est dubitandum, quin uirilis animus eius & cōstātissima rō eius, uoluerit etiā tradi filium suum pro generis salute humani, ut mater per omnia cōformis esset patri. & in hoc miro mō debet laudari atque amari, qd s. placuit ei qd filius eius, pro salute hūani gñis offerretur: & intm̄ compassa est illi, ut si fieri potuisset, omnia filij sui tormenta ipsa libentissime pertulisset. ideo uere fortis fuit & pia, dulcis & sibiipsi seuera ac parca, nobis uero largissima. Hinc post summā & superbeatissimam trinitatem & filiū suum Iesum Christum, ipsa est summe amanda ac ueneranda. Hæc Bonauentura.

Matth. 16 (margin)

¶Hinc Albertus, Petrus, Richardus & alij contestātur, quod præclarissima mater uirginea passionem filij sui uolebat non secundum se absolute, neque ut erat afflictio innocentis, sed ut relatam ad mundi redemptionem.

ad secūdā questionē Alexāder ¶Insuper ad secundum, uidelicet an possit nobis esse meritoriū, uelle passiones sanctorum, Alexander respondet: Velle contrarium uolūtatis diuinæ, cōtingit dupliciter. Primo, uolendo absolute contrariū eius quod scimus deum uelle. & hoc non est meritorium. Secundo, uolendo id cuius contrarium nō scio deum uelle, & hoc meritorium esse ualet. Item de pręsentibus sanctorum passionibus, ut sunt afflictiones iustorum, debemus dolere, de præteritis uero gaudere. Hæc Alexander.

ad tertiū ¶Ad tertium autem respondens: Quidam, inquit, dicunt quod aliud est optare, aliud uelle. Optare nanque est cōcupiscibilis, uelle rationalis. Iusti ergo nō optāt pœnas prauorum, quamuis uelint eas. Et si obijciatur, Lætabitur iustus cum uiderit uindictam, dicunt: Pœna reproborum prout refertur ad naturam patientis, non delectat sanctos, sed prout refertur ad diuinam iustitiam inferentem. Hæc Alexander.

Psalm. 57 (margin)

Obiectio soluitur. Antisiod. ¶Porro Antisiodorensis respondet: Passiones sanctorum possumus uelle etiam meritorie intuitu amplioris gloriæ eorum, & demeritorie intuitu tormenti ipsorum. Hoc est, inquantum per passiones & aduersa intantum profecerunt in gratia & gloria, imo & nobis exempla exhibuerūt uirtutū ac subsidia meruerunt, sic cōgratulandum est eis in passiōibus ipsis, non autem inquantum sunt passiones seu pœnæ. Ideo cantat ecclesia, pium est congaudere Martino, uidelicet intuitu gloriæ eius: & pium est flere Martinū, utpote intuitu desolationis populi. Verum tunc quæri potest de uoluntate Ieremiæ, qui ad uerba Hananiæ pseudoprophetæ, prædicantis Ierusalem non eē subuertēdam, respondit: Amen, suscitet dominus uerbum tuum, cum tamen sciret deum prædixisse & uelle contrariū. Ad hoc aliqui dicunt, quod illa Ieremię uolūtas fuit uolūtas sensualitatis, sed melius rñdetur quod fuit quædam uelleitas seu conditionalis uoluntas, qua Ieremias quātum in se fuit, sic uoluisset, si deo sic placuisset. Hæc Antisiodorensis.

Questio Ierem. 28 (margin)

¶Concordat præhabitis Thomas de Argentina, de prædictis compendiose pertractans.

¶Postremo Richardus hic scribit: Sancti, inquiens, uolunt pœnas reproborum, non quia odiant eorum naturam, sed quoniam diligunt dei iustitiam, quę exigit ut reprobi pœna interminabili puniantur. sed quia in sanctis uiatoribus adhuc locum habet compassionis affectus, quamuis uoluntate deliberatiua debeāt uelle damnationem eorum qui in inferno iam sunt, qui diffinitiue sunt iudicati: & etiam reproborum, qui sunt in uia, quorum futura damnatio reuelata est eis, attamen eis compati possunt. In beatis autem nō est compassio prout passionē includit, sed ipsi plene sunt conformati iudici iusto & omnipotenti, qui est super omnia deus sublimis & benedictus. Amen. Richard. Sancti pœnas uolūt reproborum.

CONCLVSIO EX ALBERTO MAgno, in qua per modum orationis breuissime tractatur materia libri primi Sententiarum.

DOMINE IESV CHRISTE, illumina mentes nostras ad uidendum deum & res diuinas, ut uera fide acquiescamus primæ ueritati propter se & super omnia: & ut in diuinis credentes intelligamus, quæ in naturalibus intelligentes credimus. Subseruiant nobis humanæ rationes ad augmentum & confirmationem uerę fidei, ad defensionem contra hæreticos, & ad promotionem simplicium ad ueram fidem.

¶Domine Iesu Christe, qui perfectissima emanatione per modum generationis à patre procedens, perfecte loqueris patris bonitatem: da nobis per modum creationis procedentibus spiritum, qui gratissima & iucundissima emanatione per modum benignitatis & liberalitatis à patre & à te procedit. Qui est donum proprie, cum quo donantur omnia, non redemptione timoris uel mercimonio, sed pro solo amore.

¶ Dñe deus pater, cui potētia: fili, cui sapiētia: spiritus sancte, cui bonitas nō proprie cōuenit, sed appropriate, propter conformitatem naturalis & propter exclusionem carnalis intelligentiæ, qui es causa omnium efficiens, finalis & formalis per modum exemplaris, sed non formalis. Qui es nobis inuisibilis & innominabilis ex te & in te propter imbecillitatem uisus, & paruitatem intellectus nostri. Quē nominamus symbolica theologia per creaturas exteriores, & mystica per interiores & digniores effectus, de quo loquimur in habitudine identitatis formæ ad subiectum, effectus ad causam, conseruati ad conseruans: sed non signati ad signans, nec uniuoce ad creaturas. Qui es deus naturaliter, non adoptiue uel nuncupatiue. Qui scis omnia, & probas bona tantum, mala uero cognoscis non per se nec per sui exemplaritatem, sed suæ positionis, uel per accidens bonum, scilicet cui sunt adiuncta. Qui in prædestinatione es nobis causa gratiæ in pręsenti, & gloriæ in futuro. In reprobatiōe uero causa pœnæ, sed non causa malitiæ. Qui in teipso uides

omnia, sed non prędeterminas ea quæ sunt liberi arbitrij. Qui potes omnia quæ posse potentia est amplitudine potentiæ, remotione cuiuslibet auxilij extrinsecę actionis uel prohibitionis. Cuius beneplacito necessario sunt annexa scientia & potentia. Qui signo beneplaciti tui præcipis & prohibes, permittis, consulis & imples. Cuius uoluntati conformare tenemur uoluntatem rationis, non sensualitatis nostræ: qui iuste & misericorditer nos punis, q antecedenter omnes homines uis saluari & fortunari, consequenter uero dispẽsas ad salutem uel ad finalem punitionem. Qui flagello tuo probas, manifestas, saluas, humilias, corrigis, glorificas, animas & erudis bonos, & punis reprobos, qui nusquam es per determinationem corporalem uel circunscriptionem siue determinationem spiritualem, sed naturaliter ubique es per indeterminatam potentiam, præsentiam & essentiam. In sanctis in pręsenti per gratiam, in futuro per gloriam, in Christo homine per unionem, in utero uirginis per loci circunscriptionem, & per manifestationem siue per manifestam uisionem, qui in teipso esse diceris, quia summe stabilis. loca animas nostras in te per ueram dilectionem, qui es benedictus in secula, Amen.

ELVCIDATIO NONNVLLORVM difficilium terminorum Sententijs insertorum, ex compendio philosophico Dionysij Carthusiensis obiter excerpta, & his annexa in gratiã studiosorum.

ADuertendum in primis quod secũdum Philosophum nono primę philosophię, Actus & potentia diuidunt ens, inueniunturq; in omni prędicamento seu genere entis. Actus enim proprie dicit̃ principium operandi, mouendi ac transmutandi aliud, secũdum quod aliud. Non em̃ accipitur hic actus ut sit idẽ quod factus, neq; sic ut sit idẽ quod actio, quæ est unũ decem prædicamentorũ: nec sumit̃ ꝓ operatione uel aliquo accidente duntaxat, sed secundum communitatem qua ambit omne genus, ita ꝙ quælibet res atq; natura, quę est actiuum principium agendi uel mouẽdi seu transmutandi aliud, inquantum aliud, siue sit in genere substantiæ, siue accidentis, actus ualeat nuncupari. Vnde deus qui oĩa cõdidit, mouet & regit, actus uocatur. Intelligẽtia quoq; seu angelus, est actiuũ principium cælestium motuum. Anima etiam quæ corpꝰ informat, mouet, regit & perficit, actus dicitur. Quęlibet insuper forma est actus suæ materiæ, & color est actus parietis quem colorat. Dicitur etiam in diffinitione actus, aliud secundum quod aliud. Nam quædã agunt in se & mouent atq; transmutant seipsa, quemadmodum animata, sed non secundum idem mouẽt & agunt, mouentur & agũtur. Mouẽt nempe & agũt inquantum aliquid de perfectione primi & puri actꝰ, utpote dei, participant, Mouentur uero itemq; aguntur, propter imperfectionem sibi annexam, uel propẽ sui distantiam à primo immobili ente.i.deo. Actus dr̃ ab agere, & agere præsupponit esse: & ita dicimus q̃d substantia separata, i. deus uel angelus est indesinenter in actu intelligendi. Cumq; actus sic sumptus perfectio sit agentis, consequenter actus extense accipitur pro quacunq; forma tam substantiali q̃ accidentali, suum subiectum intrinsece perficiẽte, sicut anima ẽ actꝰ corporis. scientia, & uirtutes sunt actus, formæ, pfectiones seu ornamenta rationalium creaturarum. Nec actus sic acceptus differt directe ab habitu, sed eum includit. Ac iuxta pręhabita deus, teste diuino Dionysio, est forma & esse omnium rerum.

¶Potẽtia uno modo actiue accipitur, scilicet ꝓ potestate seu ui. sicq; in deo inuenitur, nec ab actu distinguitur. Nam deus dicitur potens ac sua potentia, cum in ipso sint idem essentia, potẽtia, actio, seu esse, & posse, ac agere. Secundo accipitur quasi passiue, & differt ab actu. Est em̃ passiuum principium transmutãdi seu mouẽdi ab alio, scd̃m quod alio. A potẽtia primo modo accepta dicit̃ aliqd potens. Sed à potentia secũdo mõ sumpta, dicitur aliqd possibile. Omne ergo quod ab alia perficit̃, mouet̃ uel actuat̃, potentia nominatur uel habens potentiã. Nõ ergo potẽtia sumit̃ nũc ꝓut differt ab essentia & operatione, uidelicet ꝓ quadam accidẽtali ui entis, quę inter essentiã operationẽq; mediat: neq; ꝓ qualitate, scd̃m quod in prædicamentis naturalis potentia uel impotentia dicit̃ secũda species q̃litatis, sed ꝓut in omĩ gñe entis reperit̃: ita ut quælibet entitas uel res imperfecta ac mobilis, potentia appellat̃. Sic em̃ materia prima uocat̃ potentia, qa à forma perficit̃, & ad eam mouetur. Omẽ q̃q; genus se habet ad ꝓpriam speciem, sicut potentia ad actũ. Genus em̃ designat naturam quantum ad perfectionem communem ac illimitatam, quã complet ac perficit species.i. completur in se per differentiam.

¶Demum sicut ens diuiditur in actum & potentiã, ita scd̃m aliquem modum substantia cõposita diuiditur in formam atq; materiam. Forma em̃ est quæ dat esse rei. Materia uero est formæ subiectũ, & recipit eẽ ab ea. Actus itaq; & potentia se habent in plus q̃ forma & materia. Nam inueniũtur in separatis seu incorporeis atq; corporeis. Materia autẽ & forma in solis corporalibus inueniũtur substãtijs, quãuis forma q̃nq; in separatis substãtijs.i. deo et angelis esse dicat̃, sicut Paulus dicit: Qui cũ in forma dei esset &c. Dicit̃ nã Philip.2
ꝙ forma non solum ab informãdo, sed etiã à foris manendo. Duplex ergo est forma, pura informãs, q̃lis est omĩs forma corporalium rerũ: et foris manens, quæ ẽ origo et causa formæ materiã actuãtis. Sicq; deus forma dici potest, quippe ꝗ omĩa superno ducit ab exemplo, omĩa scd̃m ideales rationes, ꝓducens, formãs atq; distinguens, ut Rabbi Moyses ait. Sic q̃q; intelligẽtiæ (i. angeli) cum sint separatę naturę, et immateriales essentię, appellatę sunt formæ.

¶Aduertendũ uero quod nomina ista actus et potentia, forma et materia, multũ solent extendi et cõiter accipi, intm̃ ut omẽ perfectũ respectu impfecti, oẽ principiũ respectu principiati, omẽ agẽs respectu patiẽtis, se habere dicat̃ p modũ actus et formę, et illa p modũ potentiæ atq; materiæ, seu potentialiter atque materialiter. Id q̃q; quod scd̃m unã cõsiderationẽ seu comparationẽ se habet ut actus et forma, scd̃m alium modũ se habet per modũ potẽtiæ seu materiæ, ut anima rationalis quantum ad corpus (cui dat esse) dicit̃ actus: sed per comparationem ad deum, à quo recipit esse & omẽ quod est, appellat̃ potentia. Et idem ẽ de intelligentia. Vnde in omĩ ente creato inueniunt̃ actꝰ et potentia, eo utiq; modo quo Boethius in libro de hebdomadibus asserit in omĩ ente citra deum esse cõpositionem ac distinctiõem ex quod, et quo est. Et em̃ per quod est, intelligit̃ potentia uel materia. Per quo

eſt, forma ſeu actus. Verum an iſta compoſitio atque diſtinctio ſint reales, an ſecũdum rationem duntaxat, difficilis eſt quęſtio, quæ hic ſolutionẽ non exigit.

¶Habitus uno modo eſt corporum & eorum quę circa corpus ſint adiacentia. Secũdo modo accipitur pro q̃litate difficulter à ſuo ſubiecto remobili ſeu delebili, utpote firmiter radicata in illo. Et ſic communiter accipitur, ſicq; habitus eſt quiddam medium inter potentiam atq; actum, ut ſapientia inter intellectum & contemplationem: hinc homo doctus dormiens, nec actu conſiderãs, dicitur ſapiens habitualiter nõ actualiter. & de equo ueloci alligato in ſtabulo dicitur: q̊d uelociter currat, licet actualiter ſtet. Cumq; potentia perficiatur per habitum, & habitus ordinetur ad actũ: recte potentia comparatur ſomno, in quo actus ſenſitiuę potentię totaliter ceſſat: habitus autem ſomno, in quo imperfectus actus eſt potentiæ: actio uero uigilię, in qua expeditus & liber eſt potentiæ actus.

¶Cauſa eſt illud ad cuius eſſe ſequitur aliud, q̃a ad eſſe cauſæ, id eſt, ex cauſæ exiſtentia & uirtute aliud ſequitur, puta effectus. quoniam cauſæ eſt influere, ſeq; communicare. Et eſt duplex, ſcilicet cauſa prima & increata, qui eſt deus excelſus & benedictus, à quo om̃ibus deriuatum eſt eſſe & uiuere. Cauſa uero ſecunda & creata alia ẽ generalis, quæ pluribus influit: alia particularis, quæ pauciorum cauſa eſt.

¶Principium eſt id à quo aliquid incipit, producitur aut ꝓcedit. Increatum principium eſt deus, à quo uniuerſa creata profluxerunt. Principium creatum eſt multiplex, ſicut decem prædicamẽta dicuntur decem principia rerum, & ſic de alijs.

¶Eſſentia eſt id à quo fluit eſſe, tanquam à cauſa intrinſeca ac formali principio. Nam eſſentia rei eſt uera eius natura ac propria forma. Porro natura rei uocatur quod eſt proprium & intrinſecũ eius. Nihil eſt autem magis proprium & intrinſecum enti: quàm natura ſeu eſſentia eius, quanquam primum agens, id ẽ, deus omnipotens dicatur intimior rebus per influentiam & realem præſentiam, imò & per ſuæ ſuperſimpliciſſimę infinitatis incircunſcriptibilem penetrationem. Forma quoq; dicitur quę dat eſſe. Hinc eſſentia, forma & natura coincidunt, quanquam diſtinctas habeant rationes.

¶Subſtantia proprie ſumpta dicitur res per ſe ſubſiſtẽs, q̃m ſubſtãtiã & accidens diuidũt immediate & ꝓprie ipſum ens, analogica non uniuoca diuiſione. Accidens autem eſt, quod adeſt & abeſt præter ſubiecti corruptiõem, ut album, nigrum, ſedere, ſtare. Hæc em̃ poſſunt adeſſe homini & abeſſe præter ſubiecti corruptionem. Et ſicut accidẽs eſt quod alteri ineſt, nihil exiſtens de ſubiecti ſui eſſentia: ſic ſubſtantia dicitur res per ſe ſubſiſtens, alteri aduentitię non inhærens. Subſtantiam philoſophus diuidit in ſubſtãtiam primam, puta indiuiduum, cuius eſt primo potiſſimumq; ſubſtare, tam propriæ ſpeciei ac generi, quàm accidentalibus formis: & in ſubſtantiam ſecundam, ut ſint ſpecies & genera prædicamenti ſubſtantiæ, quæ ſecundario, id ẽ, in indiuiduis & per indiuidua ſua accidentibus ſeu etiam ſuperioribus ſuis ſubſtant.

¶Ens & eſſe ſunt nomina communiſſima & abſolutiſſima, quæ per priora & communiora non ualent notificari. Ens eſt primum quod cadit in intellectum. Eſſe quoq; prima eſt rerum creatarum, quoniam eſſe eſt ante uiuere, ſentire & intelligere. Ens eſt quod habet aliquomodo diſtantiam ac receſſum à nihilo, habens quid poſitiuum nihileitati contrarium. Eſſe uero eſt primus actus ipſius entis immanens & quietus. Ens & eſſe increatum (id eſt, deus) eſt perfectionaliter infinitum & independens, penitus ſimplex & om̃imode unum. Ens & eſſe creatum eſt finitum, dependens & multiplex. Ens reale diuiditur in decem prædicamenta, & in ſubſtantiam & accidens. Eſſe diuiditur in eſſe eſſentię, & in eſſe actualis exiſtentię.

¶Vnum et uerum ac bonum conuertibilia ſunt cũ ente et ratione, non re diſtinguuntur ab illo, atq; abinuicem. hoc eſt, omne ens eſt unum, hoc eſt, indiuiſum à ſe, ac diuiſum ab alijs: imo quod aggregatiue eſt unũ, aliquam habet et participat unitatem, ſimiliter multitudo. Similiter omne ens eſt uerum, et quãtum habet de entitate, tantum habet de ueritate. Hæc etenim ueritas rei conuenit omnium enti, inquantum habet naturam ac ſpeciem correſpondentem ac conſonam ſimilemq; ideę ſeu ratiõi exemplari quam habet in mẽte diuina, ad cuius imitationem producta eſt, ſecundũ ſuperdigniſſimi ac ſuperſapentiſſimi creatoris præordinationem ac inſtitutionem æternam. Omne inſuper ens bonum eſt bonitate naturæ, nec quippiam eſt tam uile quin aliquid habeat bonitatis, appetibilitatis, ac utilitatis. Quod euidẽter pateret, ſi uniuerſę ei⁹ proprietates uires et efficaciæ innoteſcerent nobis, cum et ueneniſſima quædam, ut baſiliſcus, draco, ceraſtes uirtutes mirabiles ac medicas in ſe uires materiasq; includant. Hinc optime dixit Philoſophus, non poſſe eſſe aliquod purum malum: et ſi tale quid eſſet, ſeipſum corrumperet.

¶Intelligentias appellant philoſophi ſpiritus angelicos, eo quod non uiuant niſi uita intellectuali, quæ tantum prædominatur in eis, tamq; excellenter, indeſinẽter ac deiformiter eſt, uiget ac floret in ipſis, imo tam gaudioſe, feliciter ac præclare, quod abſtractiuę intelligentiæ nuncupantur, uelut ſi quis tam ſapiens eſſet, quod ſapientia diceretur. Itaq; quod à theologis dicitur angelus, hoc à philoſophis ſubſtantia ſeparata et intelligentia nuncupat̃. ¶Qui de his plura deſiderat, inueniet in Compẽdio philoſophico ac theologico in primo Tomo minorum operum Dionyſij noſtri, et in libello Armandi de declaratione difficilium terminorum theologiæ, philoſophiæ et logices, maiori Indici, in gratiã diſcipulorum theologię ſcholaſticæ adiecto.

D. DIONYSII CARTHVSIANI, QVAESTIONVM PRINCIPALIVM ET MINVS PRINCIPALIVM, IN HOC PRIMO SENTENT. LIBRO EXPEDITARVM, INDEX.

1 An theologia sit scientia. 12.a.b. 13.a.b. 15.a.b. 16.a.b
2 An theologia sit sciétia speculatiua an potius practica. 17.a
3 An theologia sit scientia una. 21.a
4 An deus sit theologiæ subiectum. 22.b
5 An necessarium fuerit generi hũano tradi hãc supernaturalem doctrinam præter & ultra naturales scientias. 25.b
An theologia subalternetur alicui scientiæ. 28.a
An theologia subalternet sibi alias scientias, naturales uidelicet & humanas. 28.b
An modus procedendi theologiæ ac libri Sententiarum sit perscrutatiuus, disputatorius, uniformis aut multiformis, poeticus, artificialis aut certitudinalis. 29.a
An modus procedendi scripturæ sit certitudinalis. 30.a
An theologia sit certior scientijs alijs. ibidem
An theologia sit specialis scientia. ibid.
Quomodo liber Sententiarum ad totam sacram scripturam se habeat. 30.b

¶Distinctio prima. Veteris ac nouæ legis.
1 Cuius potentiæ actus sit uti. 37.a
2 Quibus rebus sit utendum, an scilicet solo bono creato, an etiam cũctis creatis, & an malis pœnæ uel culpæ. 39.a
3 Quid sit fruitio, & cuius potentiæ actus sit, et à qua uirtute procedat. 40.b
Vtrum frui sit actus à uolũtate elicitus, an passio. 42.b
Cui nomen fruitionis primo conueniat. 43.a
4 An solo increato bono sit obiectiue fruendum. 44.a
An beatitudine sit fruendum. 45.a
5 An beati una & eadem fruitione fruãtur diuina essentia & persona. 47.b
6 An fine ultimo seu summo bono uoluntati creatæ clare ostenso, possit ipsa uolũtas ipso non frui. 49.a
Quibus conueniat fruitio, hoc est, qui uere & ꝓprie frui dicantur: & primo, an deus fruatur seipso. 52.b

¶Dist. secunda. Hoc itaque uera ac pia fide.
1 An sit tantum unus uerus deus. 59.b
2 Qualis sit distinctio inter attributa diuina, uidelicet an realis an formalis, an rationis duntaxat. 61.a
An formalitas sit realitas. 69.b
Vtrum diuinæ perfectiones distinguantur ex natura rei ab inuicem. 72.a
3 Vtrũ inter diuina attributa sit ordo. 76.b
4 An deo conueniant attributa numero infinita. 77.a
5 An cum unitate & simplicitate diuinæ essentiæ stet pluralitas personarum. ibid.
6 An in diuinis sint tm̃ tres personæ. 82.b
In qua persona existens intellectus conuertat se. 84.b
An actus productiuus personæ fundetur super actum essentialem. 85.a
7 An diuinæ personæ distinguantur ratione duntaxat. 87.b
8 An Magister idonee probet pluralitatem ac trinitatem personarum esse in deo. 89.a

¶Distinctio III. Apostolus namque ait.
1 An deus ex creaturis per naturalem rationem possit cognosci. 96.b
An deus sit cognoscibilis in sua immensitate. 97.a
An deus sit hic cognoscibilis facie ad faciẽ. ibid.
An deus possit cognosci secundum q̃d pręsens est creaturæ. ibidem
2 An deum esse sit per se notum. 100.b
3 An per naturalem rationem queat probari ꝙ in deo sit pluralitas ꝑsonarũ. 104.a
An philosophi magis appropinquauerunt ad cognitionem patris ac filij in ratione patris ac filij, an in ratione dicentis per intellectum ac uerba. 104.b
Cur Magi ac philosophi potius defecerunt in cognitione spiritussancti quàm filij. ibidem.
4 Quomodo trinitas repræsentetur, reluceat & cognoscatur in creaturis per uestigium. 108.a
5 An partes uestigij cõuenienter approprientur à Magistro personis. 114.a
6 An in intellectuali & ratiõali craatura cõsistat summæ trinitatis imago. 115.b
Quare homo dicitur factus ad imaginem dei, & non angelus. 117.a
7 An imago & similitudo dei eminentius

resplendeat in homine q̃ in angelo. 117.a
8 An imago consistat in memoria, intellectu & uoluntate, an in eorum habitibus uel actibus, an in potentijs illis per cōparationē earum ad habitus suos & actus. 118.a
An imago trinitatis cōsistat in potentijs, an in earum habitibus &c. 119.b
Quomodo homo assimilatur trinitati increatæ, memoria, intelligentia uoluntate. 119.b
Respectu cuius obiecti consistat imago in potentijs animæ. 120.b
9 An intellectus agens pertineat ad imaginem. 122.a
An imago trinitatis sit in anima. 123.a
An ad actum intelligendi requiratur species intelligibilis. ibidem.
10 In quo differat imago ab intellectu agēte. ibidem.
11 An memoria, intelligentia & uolūtas sint æquales. 125.b
12 An potentiæ aīæ in quibus consistit imago, sint uere indesinenter in actu. 127.a
An aliqua notitia insit animę respectu suijpsius inseparabiliter. 128.b
An aliquid nosse possit dici intelligere.
13 An potentiæ animæ distinguantur realiter abinuicem & ab anima. 131.a
14 An potentiæ aīæ fluant ab eius essentia. 136.b
An una potentia procedit ab anima mediante potentia alia. 137.a
An memoria intellectiua inquantum est aliquid animę, p se solam gignat notitiam. 137.b
An principalior causa notitię genitę sit obiectum uel anima seu eius potentia. 138.b
¶Distinct. IIII. Hic oritur quæstio.
1 An deo uere conueniat generare. 141.a
2 An istæ sunt ueræ, Deus genuit deum, deus genuit se deum uel alterū deum, tres personæ sunt unus deus, unus deus ē tres personæ, deus est trinitas. 143.b
¶Distinct. V. Post hæc quæritur.
1 An diuina essentia generet. 149.a
Vtrum essentia generet uel generetur, ita q̄ ei conueniat actus generationis immediate ut termino. 151.a
An generatio conueniat ei sicut de quo est generatio per modum materialis principij. ibidem.
An essentia in diuinis sit præcedens secundū intellectum an consequens eam, & hoc secundum ē in filio. 151.b
An sicut generatio non conuenit diuinæ essentię, sic nec alijs essentialibus in diuinis. ibi.
An generare per prius conueniat patri æterno & posterius creaturis, an econtra. 153.a
2 An filius natus sit de substantia patris. & an essentia sit aliquo modo terminus generationis. 154.a
An pater seu filius in diuinis sit ex nihilo. 157.a
¶Distinct. VI. Præterea quæri solet.
1 An pater genuit necessitate uel uolūtate. 158.a
An filius procedit à patre per modum ideæ uel artis. 160.a
¶Dist. VII. Hic solet quæri.
1 An pater potuit & uoluit filiū generare. 162.a
An in filio sit potentia qua potuit generari. 165.a
An in aliquo sit potentia generandi cui non competat generare. 165.b
An ratio generandi in patre sit diuina essentia uel proprietas eius. 168.b
2 An potētia dicatur in deo uniuoce de potentia intelligēdi & generādi atq; creādi. 170.a
Quæ harum potentiarum sit prior secundum cōsideration. 170.b
3 An potentia dei sit tantum respectu eorū quæ subijciuntur diuinæ potentiæ, uidelicet respectu creaturarum seu creabiliū, & non respectu productionis in diuinis adintra. 171.a
¶Dist. VIII. Nunc de ueritate.
1 De ueritate quid sit & quotuplex & qualiter deo conueniat. 175.a
An ueritas sit in re uel intellectu. 176.a
An ueritas sit mutabilis. 176.b
An una sit sola ueritas in omnibus ueris. ibidem
An in solo deo sit ueritas. 177.a
In quo sit ueritas. 178.b
2 An Esse siue Qui est, sit primū & proprium nomē dei, & an sit esse oīm rerum. 178.b
An esse conueniat proprie deo. 181.a
3 Quid sit æternitas, & qualiter sit propria dei mensura, qualiter etiam uerba temporalia conueniant deo. 182.b
Quid sit esse in æternitate. 183.b
An deus sit mensura omnium creatarum substantiarum. 185.a
An deus sit mensura omnium entium. ibid.
An deus dicatur proprie omnium rerum mensura. 185.b
4 An deus sit immutabilis atq; immobilis, & si sic, an hoc sit proprium ei, uel rebus possit conuenire creatis. ibidē.
Quomodo ab incommutabili deo potest esse effectus formaliter, habens esse necessarium, & in-

corruptibile. 189.a
An aliqua creatura ut substantia separata, seipsa sit formaliter necesse esse. 190.b
5 An deus sit simplex, ac summe simplex. 192.b
Quō deus sit penitus simplex. 194.a
6 An deo cōueniat ratio uniuersalis seu generis aut speciei, uel esse in aliquo prædicamento. ibidem.
Quomodo sapientia ponatur transcendens, cum non conueniat omnibus entibus. 198.a
7 An aliqua creatura sit simplex &c. 199.b
An esse creaturæ sit suum esse. 203.a
An anima sit tota in toto corpore suo, & tota in qualibet eius parte. 204.a
Quomodo anima quæ nō crescit nec extenditur neq; augetur, per totū expāditur corpus. 206.a
Si alicui mutilato man⁹ aut brachium miraculose addatur, an additum hoc uiuificetur per animam præexistentem in eo, an per aliam aīam. 207.b

¶Distinct. IX. Nunc ad distinctionem trium personarum.

1 An pater & filius sint coæterni. 210.a
An filius sit alius à patre, & an pater & filius sint duo æterni. 211.b
An spiritussanctus sit alius à filio & à patre, an filius & spiritussanctus sint duo æterni. ibidem.
An generatio diuina sit æterna. ibidē.
An generatio filij sit completa, terminata uel finita. 212.b
An gñatio diuina sit in fieri aut in facto esse. 213.a
Quid uerius istorum dicatur, filius semper nascitur, uel semper natus est. ibidem.b
An dici possit, filius semper nascetur. ibidē.
Quis modus sit diuinæ generationis. 214.b
An pater sit prior filio. 215.a

¶Distinct. X. Nunc post filij.

1 An spiritussanctus sit amor, nexus, unio, uinculū & amplexus patris ac filij. 217.a
An in diuinis sit aliqua uerbi processio à generatione. 219.b
An spiritussanctus procedat ut amor. 223.b
2 An tertia persona in diuinis ꝓprie appelletur spiritussanctus. 226.b

¶Distinct. XI. Hic dicendum.

1 An spūssanctus procedat à patre & filio. 229.a
2 An spiritussanctus distingueretur à filio si procederet ab eo. 233.b
3 An spiritussanctus procedat à patre & filio, inquantum sunt unum. 235.b
An uirtus spiratiua dicat qd uel ad aliquid. 237.a
4 An pater & filius sunt unus spirator spiritussancti. 238.b

¶Distinct. XII. Item quæritur.

1 An spiritussanctus prius ꝓcedat à patre. 241.a
An in diuinis generatio aliquo mō prior sit processione. 243.b
An filius naturaliter prior sit spiritusancto. 244.b
An ex natura rei prius conueniat deo gignere q̃ spirare. 245.b

¶Dist. XIII. Post hæc considerandum.

1 Quomodo processio spiritussancti à generatione æterna distincta sit. 248.a
An spiratio idem sit quod generatio. 250.b
An ratio generationis competat spirationi spiritussancti. ibidem
2 Quō processio locum habeat in diuinis. 254.a
3 An spiritussanctus dici possit ingenitus. 255.a

¶Distin. XIIII. Præterea diligenter.

1 Quid sit tēporalis ꝓcessio spiritussancti, an realiter differat ab æterna. 257.b
An processio temporalis ponat in numerum cū æterna. 261.b
2 An ipsemet spiritussctūs ꝓcedat ac detur. 262.a
Secundum quæ dona spiritussancti processio ęstimetur. ibid.b
An spiritussanctus detur à prælatis & ministris ecclesiæ atq; sanctis hominibus. 264.a
An spiritussctūs detur prius an dona ipsius. ibi.b
Quot modis fiat temporalis processio spiritussancti. 265.a
Quomodo differat temporalis processio, missio, datio, & apparitio spiritussancti. ibidem
Quomodo spiritussanctus dicitur potus. 265.b
An immissio dilectionis sit missio spiritussancti. ibidem.
An pater & filius seu etiā spiritussanctus sint unus panis &c. ibidem.
An spiritussanctus sit uirtus. ibidem

¶Dist. XV. Hic considerandum.

1 An missio & datio conueniant personis diuinis. 268.b
Quibus personis cōueniat mittere & mitti. 270.a
Quomodo missio sit in diuinis. 271.a
An aliqua diuina persona det uel mittat seipsam. 271.b.172.b
An filius in diuinis potest dici procedere temporaliter. 272.b
2 An missio in diuinis dicatur essentialiter uel notionaliter. 273.b
An essentia mittat uel mittatur. ibid.
Quid sit mitti in diuinis. 275.a

3 An filio cōpetat inuisibiliter mitti, an etiam spirituisancto, an sint distinctæ missiones eorum. 276.a
An spiritussanctus mittatur semper cū filio. 277.b
An secundum eadem dona sit missio filij ac spiritussancti. 278.a
An una persona mittatur sine alia. 278.b
Cur docere approprietur spirituisancto. 279.a
An missio filij ac spiritussancti sit secūdum eadem dona gratiæ augmentata. 279.b
4 Ad quos fiat inuisibilis missio spiritussancti, an scilicet ad ratiōales creaturas. 280.a
An ad existentes in charitate & gratia fiat missio spiritussancti. ibid.
An ad Christum secūdum naturam assumptam. ibidem
An ad angelos sanctos aliosq; beatos. ibidē.
5 An plenius missus sit spiritussanctus post incarnationem filij dei q̄ ante. 282.a
An absolute loquendo maior gratia data sit sanctis ueteris testamenti quàm noui. 283.b

Distinctio XVI. Nunc de spiritusancto.

1 Quid sit uisibilis missio spūssancti. 285.a
Cur pater nō in uisibili forma apparuerit in nouo testamento sicut in ueteri. 286.a
Quàm utilis fuerit uisibilis missio spūssācti. 287.a
2 Quando & ad quos facta sit uisibilis missio spiritussancti. 287.b
An beatissimæ uirgini Mariæ facta sit uisibilis missio spiritussancti. 288.b
3 In quibus speciebus apparuit & missus ē spiritussanctus, à quo species illæ formatæ sint. 290.a
Cur filius apparuit in sola creatura rationali, pater in sola audibili, spiritussanctus in uisibili irrationali. 290.b
An quælibet specierum in qbus missus est spiritussanctus, fuit res uere corporalis. 291.a
Quare in specie columbæ, linguæ igneæ ac flatus manifestatus spiritussanctus. ibid.
Vnde ueniebat unio illa qua spiritussanctus speciebus illis unitus erat. 291.b
Quare tot modis apparuit spiritussanctus. ibid.
An species illæ fuerunt res ueræ. 293.a
An Christus secūdum statum passibilē fuit angelis minor. 294.a
An spiritussanctus ratione suæ uisibilis missionis sit minor patre. 294.b
An uerum sit illud Hilarij, Pater est maior filio ratione autoritatis, nec tamen filius est minor patre. ibidem

Distinct. XVII. Iam nunc accedamus.

1 An charitas, qua rationalis creatura diligit deum & cætera quæ ex charitate sunt diligenda, sit uirtus creata. 299.a
2 An charitas ex charitate sit diligēda. 304.b
3 An iuxta capacitatem ac dispositionē naturalium charitas infundatur. 306.a
4 An deus in hac uita immediate possit amari. 308.a
5 An homo sine reuelatiōe diuina certo scire ualeat in hac uita se eē in charitate. ibi.
6 An charitas augeatur & qualiter qbusve actibus. 311.b
An charitas per additionem fiat unū seu una charitas. 315.a
An charitas per additionem augeatur. 317.a
An habitus infusus possit augeri. ibi.
An in charitate minori sit aliqua pars charitatis in potentia per cuius extractionem in actū charitatis augeatur. 317.b
7 An charitas quolibet actu dilectionis augeatur. 319.a
8 An charitas possit augeri in infinitū. 320.b
9 An charitas possit minui. 324.a
An perfectio charitatis aliquādo minuatur actu. 326.a

Distinct. XVIII. Præterea diligenter.

1 Quomodo ratio doni conueniat spirituisancto. 335.a
2 An donum in diuinis sit nomen essentiale, personale uel notionale. 336.b
An donum sit proprietas distinctiua personæ seu notio. 337.a
Quare proprietas spiritussancti potius sumitur p respectum &c. 337.a
An donum magis proprie conueniat spirituisancto, an datum. 339.a
An esse donum ab æterno conueniat spirituisancto. 339.a
An spiritussanctus ita sit donum q; detur à patre, filio uel econtra. 339.a
An donum dicatur uniuoce de spiritusancto, & donis eius creatis. 339.b
3 An spiritussanctus possit dici spiritus noster, donum nostrum, amor noster. 339.b
4 An spiritussanctus eadem processione habeat q; sit donum, & q; sit deus ac essentia diuina. 341.b
An filius nascendo accepit q; sit deus & diuina essentia. 341.b

Distinct. XIX. Nunc postquam.

1 An diuinæ personæ sint sibi coæquales. 347.b
An ista sit uera, Qualis est deus, talis est Petrus. 350.a
Quid nomina ista, talis qualis, significent cum dica

tur, qualis est deus, talis est Petrus. 350.a
2 An magnitudo diuinis conueniat personis. 352.a
An pater possit dici esse in diuina essentia, seu filius uel spiritussanctus. 352.b
3 An in diuinis sit totum & pars. 355.a
An in diuinis ponendum sit prædicamentum uel prædicabile. 356.a
An diuina essentia prædicetur de personis ut q̃dam totum. ibidem.
Quõ ueritas & æternitas deo conueniant. 357.a
An tres personæ differant numero. uel, an in diuinis sit numerus. ibidem
An in deo sit totum uniuersale. ibid.
An in diuinis sit communicabile & incommunicabile. 357.b

¶Distinct. XX. Nunc ostendere restat.

1 An filius sit patri æqualis in potestate & omnipotentia. 359.a
2 An in diuinis personis sit ordo. 361.b
An illud B. Augu. Si pater non genuisset filium sibi æqualem, cum potuisset, fuisset in eo inuidia, sit ualidum argumentum. 363.a

¶Dist. XXI. Hic oritur quæstio.

1 Quomodo dictiones exclusiuæ addi queant in diuinis, terminis personalibus & essentialibus. 364.a
An dictio exclusiua addi possit termino essentiali à parte prædicati. 364.b
An dictio exclusiua addi queat termino relatiuo. 365.b
An dictio exclusiua uere addatur termino personali respectu communis prædicati. 366.a

¶Distinct. XXII. Post prædicta nobis.

1 An deus sit nominabilis. 367.a. 369.b
Quo nomine deus cõgruentius nominetur. 369.a
2 An aliquod nomen conueniat deo ꝓprie & non translatiue. 370.a
3 An deo cõueniat habere multa nomina, unde cõsurgat multiplicitas diuinorum nominum. 372.a
4 An diuisio nominum diuinorum sufficienter ponatur à Magistro. 375.b
An deus nominabilis sit à nobis uiatorib⁹ aliquo nomine significante diuinam essentiam. 375.b
An deus sit à nobis nominabilis sine respectu & comparatione ad creaturam. ibidem.

¶Distinct. XXIII. Prædictis adijciendum.

1 Quomodo distinguãt inter se hæc nomina, essentia, subsistentia, substantia & persona. 378.a
2 Quid sit persona, quæ ratio eius in diuinis, quõ deo conueniat. 380.b
An supposita persona supponatur essentia. 384.b
An nomen substantiæ sit essentiale uel personale. ibidem.
An persona sit nomen rei uel intentionis. 385.a
An persona secundum quod dicit aliquid cõmune patri & filio ac spirituisancto, dicat ꝑcise aliquid secundæ intentionis. 385.b
Quænam cõmunitas personæ sit in diuinis. 386.a
An sicut in diuinis dicuntur plures personæ, ita dici possent plures dij, eẽntiæ & substãtiæ. 386.b

¶Distin. XXIIII. Hic diligenter inquiri oportet.

1 An deo uere ac ꝓprie cõpetat unitas. 388.a
An unitas dicatur positiue in deo. 389.a. 390.a
An deus sit magis unus q̃ ipsa unitas. 389.b
2 An in deo sit uere numerus, an unitas & numerus dicant in deo aliquod positiuũ. (390.a
An personæ differant numero. 391.a
An unitas & numerus aliquid ponant in diuinis. 391.b
3 An dictiones numerales dicãt in diuinis aliquod positiuum. 393.a
Quid dicatur qñ dr̃ in diuinis, tres notiones. 393.b
An unus dicatur scd̃m substantiã in diuinis. ibid.
An unum dicatur de deo secundum essentiam uel relationem. 394.b
An omnis numerus sit accidens. ibid.
An unum & unitas ac numerus dicantur de deo & creaturis uniuoce. 394.b
4 An sit in deo diuersitas. 395.a
5 Quõ trin⁹ uel trinitas deo cõueniat. 395.b
Qualis unitas sit, quam important hęc nomina trinus & trinitas. 396.a
An unitas & simplicitas sint distincta attributa in deo. 396.b
6 An unum cõuertibile cum ente, & unum quod est principium numeri, realiter differant. ibidem.
7 An sicut in diuinis ponit̃ unitas duplex, ita & ponenda sit in diuinis bonitas duplex. 393.b

¶Dist. XXV. Præterea considerandum est.

¶Hęc distinctio nullam nec maiorem nec minorem habet quęstionem, quia quę in ista tractanda erãt, in ꝑcedẽtibus distinctionibus satis declaratę ac euentilatę sunt.

¶Distinctio XXVI. Nunc de proprietatibus personarum.

1 An in diuinis ponendæ sint relatiuæ proprietates, per quas personæ abinuicem distinguantur. 403.a
2 An proprietates relatiuæ seu ipsæ relationes constituunt in diuinis personas, uel earũ distinctiones solum ostendant. 407.a

An personæ distinguantur potius per relationes quàm per origines. 410.a
An relationes distinguant personas inquantum relationes uel proprietates. ibidem
Qualis sit differentia inter patrem & filium, quorum est in essentia unitas. 411.a
3 An abstractis per intellectum proprietatibus relatiuis à personis, remaneant ipsæ personæ distinctæ. 414.a
An abstractis per intellectũ hypostasibus, possit adhuc intelligi ordo naturę in eẽ diuino. 415.b
4 Relationes, proprietates ac notiones quõ inter se distinguantur. 416.a
5 An sine piculo infidelitatis liceat de notionib⁹, relatiõib⁹ ꝓprietatibusq; in diuinis contraria opinari & diuersa sentire. 418.a
6 An relatio in diuinis sit assistens, seu extra affixa uel potius uere insistens. 419.a
7 An in diuinis sit aliquod absolutũ suppositum. ibid.b
8 An in diuinis relatio per prius fundetur in essentia q̃ in persona. 421.a
¶Distinct. XXVII. Hic quæri potest.
1 An proprietates personarum in diuinis ab inuicem distinguantur realiter. 423.a
2 An in diuinis secundum rationem intelligentiæ ordinemq; naturæ actus personalis sit prior relatiua proprietate. 424.b
3 An uerbũ proprie dicat̃ in diuinis. 426.b
Cum filius dei sit ratio & idea sicut & uerbum, an pluraliter possit dici uerba, sicut pluraliter dicitur rationes atq; ideæ. 428.a
Ad cuius uerbi creati similitudinem dicatur uerbum in deo. ibid.
An prior sit intentio seu ratio uerbi quàm notitiæ aut sapientiæ. ibid.
Secundum quam intentiõem notitiæ dicatur uerbum, uidelicet an scd'm rõnem notitiæ practicæ an cognitiuæ aut speculatiuæ. ibid.b
An nomine uerbi notetur effect⁹ in creatura. ibi.
An filius dei possit dici cogitatio sicut dr̃ ỹbũ. ibi.
An ratio uerbi conueniat filio tantum. ibid
An pater seipsum dicens, genuit filium. 429.a
An ỹbũ ĩ diuinis ſp dicat respectũ ad creata. 431.a
An uerbum intellectus creati sit intellectus actualis. 432.b
¶Dist. XXVIII. Præterea cõsiderari optet.
1 An innascibilitas sit proprietas ꝑsonæ patris, & an sit proprietas personalis. 438.a
An plures ꝓprietates sint in ꝑsona patris. 440.b
An ingenitum sit notio patris. 440.b
An improcessibilitas sit notio patris. ibid.
An innascibilitas sit notio patris. 441.a.b
2 An ingenitus seu innascibilis dicat̃ secundum substantiã uel scd'm relationẽ. 442.a
An innascibilitas sit realis relatiõ. 443.a (443.b
3 An innascibilitas sit idem qd' paternitas.
An cõcedi possit ꝙ paternitas sit innascibilis, sicut ꝙ pater est innascibilis. ibid.
An pr̃ ꝓpter tres notiões ualeat dici trin⁹. 444.a
An prima persona uidelicet pater, cõstituatur positiua relatione ad secundam, puta filium. ibid.
4 An imago conueniat soli filio in diuinis. 445.a
An imago in diuinis dicatur personaliter & relatiue. ibid.b
An imago tantum conueniat filio. 446.a
Cur spiritussanctus non uocetur imago. 446.b
An ſpũſſctũs possit dici imago sicut & fili⁹. 448.b
¶Dist. XXIX. Est præterea aliud nomen.
1 An una persona sit principium alterius, & si sic, quomodo dicatur ibi principiũ, an essentialiter an relatiue. 450.a (450.b
An principiũ in pr̃e ẽentialit̃ uel notionalit̃ dicat̃.
2 An principium dicatur uniuoce de deo respectu unius personæ ad aliã, & respectu ad creaturam. 452.a
3 De quo per prius dicatur in deo principiũ, an respectu emanationis ad intra, uel potius productionis ad extra. 453.b
Cui primo conueniat ratio principij. 454.a
An principium prout dicitur essentialiter, prius sit secundum ordinem intelligendi, q̃ principium secundum quod dicitur notionaliter. ibid.
4 An sit una proprietas aut notio in patre & filio, secundum quam dicuntur principiũ ſpũſſcti, utpote cõis spiratio. 454.b
An pat̃ & filius sint unũ principiũ ſpũſſcti. 455.a
An sit peccatum, aliquid ueritati contrarium opinari de principiatione spiritussancti. 455.b
An esse principiũ creaturarum, conueniat deo ab æterno uel ex tempore. 455.b
¶Distinct. XXX. Sunt enim quædam quæ ex tempore de deo dicuntur.
1 An aliqd conueniat inuariabili deo ex tpe seu de nouo atq; per accidens. 456.b
An aliquid dicatur de deo per accidens. 458.b
An deus cœpit ex tempore esse dñs re℞. 459.a
2 An nomina dicta de deo ex tempore, designẽt diuinam essentiam, seu utrum secundum substantiam dicantur de deo. 459.b
An tempus incepit. 460.b
3 An nomina quæ ex tempore competunt deo, dicant realẽ relationẽ in ipso. ibid.
An deus fuerit dominus ab æterno. 461.b
¶Dist. XXXI. Præterea considerari oportet.
1 An appropriatio ista Hilarij, æternitas est in patre, species in imagine, usus in munere, sit conueniens. 465.a (467.a
An appropriatũ necessario ꝑsupponat ꝓprium.
2 An appropriatio ista Augustini sit apta cũ

dicitur: In patre est unitas, in filio æqualitas, in spiritusancto unitatis & æqualitatis connexio. 467.b
An patri approprietur potentia, filio sapientia, spirituisancto beneuolentia. Veritas inuenitur filio appropriari, q ait: Ego sum uia, ueritas & uita. similiter liberuitæ, iuxta illud Psalmistę: In capite libri scriptū est de me. glossa. i. apud patrem qui est caput meum. similiter qui ē. Nam sup illud Isaiæ, Ecce ego ad gētes, loquit glossa: Filius loquitur qui dixit ad Moysen, Ego sum qui sum. Et quæritur an sint propriata, an appropriata. 469.a.b. & deinceps.
An deus possit dici unum cum creatura. 472.a
An una creatura possit dici unum cum alia. ibid.
¶Distinctio XXXII. Hic oritur quæstio.
1 An pater & filius seinuicem diligant spiritusancto. 475.a
Qualis habitudo notetur cum dicitur pater & filius diligunt se spūsancto. 475.b. & deinceps.
An quælibet persona diuina se & quamlibet psona diuinam diligat spiritusancto, & an quęlibet persona diuina diligat nos spiritusancto. ibid.
An deus pater diligat semetipsum spūsctō. 481.b
An spiritussanctus diligat se spiritusancto. ibid.
An pater & filius diligant rationales & intellectuales creaturas spiritusancto. 482.a
2 An pater sit sapiens sapientia genita. ibid.b
Cur sapientia non cōstruatur in ratione formalis effectus, quemadmodum amor cum amante à quo procedit. 485.a
An pater seipsum in filio uideat, an etiam uideat se pater in creaturis. ibid.b
An pater nouit se in uerbo aut filio. ibidem
An formaliter declarare omne declarabile, sit pprium uerbo. 485.a
3 An unigenitus filius dei sit sapiens sapientia genita aut ingenita. 485.a
An spiritussanctus sit sapientia de sapientia & pcedens sapientia. ibid.b
4 An pater sit potens potentia genita. ibid.
¶Dist. XXXIII. Post supradicta interius cōsiderari atq; subtiliter inquiri oportet.
1 An proprietates relatiuæ, distinctiuæq; psonarū sint realiter ipsæ personæ ac diuina eēntia, & an sint in ipa eēntia & in psonis.
An proprietas in diuinis sit persona. 491.a (489.a
An pprietates sint in essentia & in personis. ibid.
Quomodo proprietates diuersimode dicuntur esse in essentia & in personis. ibid.
An relatio in deo secundum intētionē differat ab essentia. 492.a
2 An de relatiuis pprietatibus ualeant pdicari adiectiua eēntialia & psonalia. ibi.b
An psonalia adiectiua de notionibꝰ pdicent. 493.a
¶Dist. XXXIIII. Prædictis añt adijciēdū est.
1 An diuina essentia sit psona, hoc est, an realiter idem sit cum qualibet diuina persona, imo & cum duabus, & itē cū tota superbeatissima trinitate. 497.a
An res naturæ. i. persona aliquid superaddat essentiæ seu diuinæ naturæ. 498.a
An persona differat ab essentia. 499.a
An conueniētius dicatur, persona est essentia, uel persona est essentiæ. ibid.
An tres personæ sint unius essentiæ. ibid.b
Quō aliq̄ cōueniant deo trāslatiue, similitudinarie aut metaphorice, & item appropriatiue. 500.b
¶Dist. XXXV. Cumq; supra disseruerimus ac plurima dixerimus de his.
1 An deus habeat perfectā & distinctā scientiā nō solū suipsius, sed & oīm rerū. 502.a
An scire sumatur uniuoce, cum dicitur, deꝰ scit se, & deus scit creaturas. 503.a
Cur & qualiter sciētia dei tam diuersa sortitur uocabula. 505.a (505.b
2 An sciētia dei appellāda sit vl'is an pticularis, & utrū sit in potētia uel habitu. 505.b
An scientia dei dicatur uniuoce de scientia dei & de scientia creaturæ. 506.a
An sciētia dei respectu aliorum à se, sit practica an speculatiua. 506.a (507.a
An oīa scita à deo habuerūt esse eēntiæ ab ęterno.
¶Distinct. XXXVI. Solet hic quæri cum oīa dicantur esse in dei cognitione.
1 An omnia sint in deo idealiter atq; causaliter, & quid sit idea. 509.a
Cum idea, ratio & sapientia sint idem in deo scd'm substantiam, quō differunt secūdū rōnē. 509.b
Cur dicantur plures ideæ & rationes, cum non sit nisi una sapientia. 509.b
Cum omnia sint in deo uita & lux, cur etiā oīa non dicuntur in eo potentia & sapientia. 510.a
An in deo sint ponendæ ideæ. ibid.b
An diuinę essentiæ tm̄ conueniat esse ideā, inquantum est cognita ut imitabilis à creatura. 512.a
An in deo sint relationes æternę ad omnia scibilia ut quidditatiue cognita. 516.a
An quælibet res habeat pprīā ideā in deo. 517.a
2 An in deo sint plures ideæ, imo & omniū quæ cognoscit. 518.b
An omnium sit idea & materiæ primæ. 519.a
In quo sit pluralitas idealium rationum. 520.b
3 An in deo sint infinitæ ideæ, uel saltē infinitæ exemplares rationes aut similitudines rerum. 522.a
An possibile sit in natura & essentia creaturæ ponere, q̄ alia aliam possit excedere scd'm gradus perfectionum, imitando diuinam essentiam in infinitum. 525.a

4 An sicut in deo ponuntur plures ideæ, an sic in eo ponēda sint plura exēplaria. 524.a
An inter ideas sit ordo aut ordinatio. ibidem
An i deo sit distinctio int ideas & attributa. 524.b
Quomodo deus omnia positiua etiam singularia perfectissime noscat. 525.a
Quomodo deus sciat mala & priuationes atque negationes. ibidem.
Quomodo omnia sint in deo, sicut causatum in sua causa. ibidem
5 An omnia sint in deo. 525.b
An creaturæ habeant uerius esse in deo quàm in seipsis. 526.a
An res uerius sit in natura propria, uel in deo, uel in anima seu mente creata. 526.b
An imperfecta sint in deo, & an habeant ideam in eo. ibidem
¶Distinct. XXXVII. Et quoniam demonstratum est ex parte.
1 An deus sit in omnibus rebus. 531.a
An deus sit ubiq; uel nusquam aut in seipso. 531.b
An deus sit ubiq;. 533.a.b
An ex hoc ꝙ deus est ubiq; secundum suam potentiā, necessario concludatur ꝙ ubiq; sit præsens secundum suam essentiam, hoc est, utrum omnipotentia inferat immensitatem. 534.b
Quō deus sit in omnibus rebus & ubiq;. 535.b
Vbi deus fuerit anteq; mundum crearet. ibid.
2 Quot modis sit deus in creaturis. 536.a
An idem esse cōueniat deo ab æterno. 536.a.538.a
Quō esse et ubiq; esse sit ꝓprium deo. 536.b.538.a
An deo conueniat ab æterno esse ubiq;. 536.b
An esse ubiq; conueniat æternaliter deo. 538.b
An idem sit esse ubiq; & esse in omni re. 539.a
An deus existat in rebus ęqualiter & uniformiter. (539.a
An deus sit extra locum. 539.b
An deus sit localis, sicut dr̄ esse ubiq; & in loco. (ibid.
An deus sit in alio q̄ in se. 539.b
An deus sit in seipso. ibid.
3 An angelus sit in loco diffinitiue, hoc est, ita in uno, ut non in alio. 540.a
An angelus possit esse simul in pluribus locis. 541.b.543.a.544.a (544.a
An plures angeli ualeant esse in uno loco. 542. b.
An angelus sit in spatio, uel in aliquo impartibili ipsius spatij. 543.b
An angelus sit in puncto. 544.a
Vnde habeat locus ꝙ saluet locatum. 544.b
4 An angeli moueantur. 546.b.548.a.551.b
An angelus moueatur p̄ se, an per accidēs. 546.b
An angelus moueatur per medium. 546.b
An angelus moueatur in instanti uel successiue uel temporaliter. 547.a.548.b
An angelus suo motu pertranseat medium. 548.a.550.a.551.a
An angelus moueatur in tēpore, an in nūc. 550.a
An angeli sint in instanti. 551.a
¶Dist. XXXVIII. Nunc ergo ad propositū reuertentes.
1 An scientia dei sit causa rerum uel econuerso. 553.a
An præscientia dei sit æterna uel tēporalis. ibid.
An præscientia dei sit causa rerum. 553.a.b
An præscientia dei sit causata à rebus. 553.a555.a
An inferat rebus necessitatem. 553.a.556.a
An stet cum libero arbitrio. 553.a
An sit infallibilis. ibidem.
An p̄scientia uniuersalit̄ causa sit futuroꝝ. 554.a
An futuræ sint causæ præscientiæ dei. 555.b
2 An præscientia seu prouidentia dei imponat rebus necessitatem. 556.a
An effectus contingens possit fieri immediate à deo. 561.a
An scientia dei uniformis & inuariabilis sit. 561. b
An scientia dei sit enunciabilium. ibidē
An sit non entium. ibid.
An sit singularium. ibid. An infinitorum. ibid.
¶Distinct. XXXIX. Præterea quæri solet.
1 An scientia dei tam sit inuariabilis & pfecta, ut non possit non scire q̄d scit, nec scire quod nescit. 564.a
An deus possit plura scire uel præscire q̄ꝫ sciat uel præsciat. 564.b
An necesse sit deum præscire quod præscit. ibid.
An deus possit non scire quod scit. 565.a
An deus possit aliquid scire quod non scit. ibid.b
2 An deus prouidentiam habeat uniuersorum & singulorum. 566.b
An deus immediate cunctis prouideat, seu uniuersorum prouidentiam habeat. 569.a
3 Quid sit fatum, & quomodo à prouidentia distinguatur. 569. b
Quomodo uerū sit, ꝙ fatum asseritur dispositio relicta in rebus ex ui siderum. 570.a
An omnium sit fatum quoꝝ est ꝓuidentia. 570.b
An fatum sit aliquid. ibidem
An fatum sit in rebus & causis creatis. 571.a
An fatum sit immobile. ibidem
¶Dist. XL. Prædestinatio uero de bonis.
1 An p̄destinatio sit q̄d creatū uel increatū.
Quid sit prædestinatio. 574.a (574.a
Quæ sint diffinitiones prædestinationis. ibidem
An prædestinatio sit aliquid in creatura. 575.a
An prædestinatio ad scientiam pertineat. 575.b
An prædestinatio sit æterna uel temporalis. 576.a
An p̄destinari conueniat solum hominibus. ibid.
2 An certus & immutabilis sit numerus p̄destinatorum. 576.b.577.a
An non prædestinatus possit saluari. 576.b
An numerus prædestinatorum possit augeri uel minui. 577.a.578.b

An effectus prædestinationis possit cassari. 577.b
An p̄destinatus possit dānari. 576.b.577.a.579.b
Quid sit melius esse iustū uel esse p̄destinatū. 580.a
Si prædestinatio nil ponit in prædestinato, quō uerum est dictum illud cōe: prædestinatio multis est causa standi ac citius resurgendi. ibid.
An aliquis possit facere ꝙ sit p̄destinatus. 580.a
An quis facere ualeat ꝙ alter sit p̄destinatus. ibid.
3 An deo conueniat quosdam reprobare et obdurare. ibidem
An obduratio aliquid supaddat p̄scientiæ. 581.a
An reprobatio sit idē penitus q̄d p̄sciētia. 581.a.b
An reprobatio sit pœna uel culpa. ibidem
An reprobatio sit à deo sicut à causa efficiēte. ibi.
An prædestinatio sit idem q̄d liber uitæ. 582.a

¶Dist. XLI. Si autem quærimus meritum obdurationis & misericordiæ.

1 An merita & demerita rationalium creaturarum sint prædestinationis & reprobationis earum causa & ratio. 585.a.586.b
An prædestinatio & reprobatio habeat in deo rationem motiuam ex parte ipsius dei. 585.b
An aliena merita sint causa prædestinatiōis. 586.b
An prædestinatio & reprobatio habeant causam seu rationem ex parte dei. ibidem
An præscientia meritorum sit ratio prædestinationis saluandorum. 587.a588.b
An aliqua sit rō in deo q̄cunq; sit illa quare p̄destinauit quosdam & non alios. 588.b.589.a
Quare deus ad effectum prædestinationis præordinauit magis Iacob q̄ Esau. 589.a
An demerita hoīm sint rō suæ reprobatiōis. ibi.
An in singulari prædestinato aliquo sit ipse causa suæ prædestinationis. 591.a
An Paul⁹ potuit ante suā cōuersionē occidi. 593.a
2 An electio conueniat deo, an electio scd̄m rationē prædestinationem p̄cedat. 593.b
Quid sit electio. 594.b
An in deo fuisset electio, si intellectualis creatura non corruisset. ibidem
3 An prædestinatio possit iuuari meritis et precibus electorum. 595.a
4 An quicquid deus scit aliqñ, semper sciat, & sciet & sciuit semper. ibidem

¶Dist. XLII. Nūc de oīpotētia dei agēdū ē.

1 An potentia seu omnipotentia uere deo conueniant. 599.a
An diuina potentia extendat se ad omne id quod alijs agentibus est impossibile. 599.b
An potentia dei æquatur scientiæ eius. 600.a
An potentia sequatur uoluntatem. ibidem
An deus possit q̄cquid est alijs impossibile. 601.a
An deus possit facere ꝙ præterita non fuerint & uirginitatem reparare amissam. 601.b
An naturali possit ratione probari, deū esse omipotentem. 602.b
2 An de⁹ possit ea quæ impossibilia sunt naturæ, & omnem rerum naturalem cursum transcendunt. 603.a
3 Secundum quas causas iudicandum sit aliq̄d esse possibile uel impossibile &c. 603.b
An deus possit facere quæ non decent, uel quod eum non decet. 604.b.605.a
An deus possit facere lapidem uel aliud corpus extra cælum, ita ꝙ non tangeret cælū. 605.a.b
An deus possit facere uacuum esse. ibidem.
An in deo sit tm̄ una potentia uel plures. 606.a

¶Distinct. XLIII. Quidam tamen de suo sensu gloriantes.

1 An potentia dei sit infinita. 609.a
An deus non possit nisi quod iustum est. 610.a
An deus possit Petrum damnare & Iudam saluare. 610.b.611.a
An rōnes doctoꝝ probantiū diuinā potentiā eē infinitam, sufficienter probent intentū. 610.b
An prima ratio impossibilitatis rei fiendæ, sit ex parte dei uel ex parte rei. 611.a
2 An deus oīpotens possit producere aliquod infinitum magnitudine aut multitudine. 611.b
An deus facere possit infinitum actu secundū magnitudinem. 612.a
An aliqua creatura esse possit secundum magnitudinem infinita. ibid.
3 An deus agat de necessitate naturæ aut iustitiæ. 612.b
An deus omnipotētiam suam communicare possit alicui creaturæ. 613.b
An deus aliq̄d possit de sua potentia absoluta, q̄d non potest de potentia ordinata. ibidem

¶Dist. XLIIII. Nūc illud restat discutiēdū.

1 An deus possit aut potuit creaturas facere meliores aut meliori mō q̄ fecit. 615.a
An uniuersum potuit fieri melius. 615.b
An res meliori modo fieri potuerint. ibid.
An uniuersum deus facere potuit melius. 616.b
An deus potuerit mundū facere meliorē quātum ad substantiā partiū integralium eius. 617.a
An mundus potuit fieri melior quo ad partiū integrantium proprietates. ibidem
An deus potuit mundum facere meliorem quantum ad ordinem partium. ibidem
An deus potuit uniuersum facere melius q̄ fecit. 617.b
An deus possit facere res aliter q̄ ab ipso est ordinatum. 618.b
2 An excellentiores creaturæ fieri poterāt meliores, & etiam an Christi humanitas fieri poterat melior. 619.a
3 An deus potest quicquid potuit. 620.a

¶Dist. XLV. Iam de uoluntate dei aliquid pro sensus nostri imbecillitate dicendū est.

1 An in deo sit uoluntas, & quid sit diuinæ uoluntatis obiectum. 623.a
Quid uolũtas superaddat essentiæ, & utrum deus uolendo se uult omnia, sicut sciendo scit oĩa. cur etiam deus potius appelletur omnipotens & omnisciens q̃ omniuolens. 623.a
An uoluntas in deo dicatur absolute an respectiue. ibid.
An deus sit omniuolens, sicut est omnipotẽs atq; omnisciens. 625.a
Quare ratio potentiæ nõn saluatur respectu mali culpæ, sicut ratio uoluntatis. 625.b
An dei scientia uoluntas & potentia sint æquales. ibidem.
2 An uoluntas dei sit effectiua & p̃xima causa rerum. 626.b
Cum uoluntas dei sit causa contingens, utpote se ad utrumlibet habens, quomodo potest eẽ ab ea necessarius effectus. ibid.
An uoluntas dei sit immediata & proxima causa rerum. 627.a
Quomodo idem effectus sit à deo & à natura agẽte. 627.b
An deus immediatius agat per uoluntatem q̃ per intellectum. 628.a
An deus immediatius agat per potentiam q̃ per uoluntatem. 628.b
3 An dei uoluntas distinguatur, cum sit una & simplicissima, non plures. 629.a
An sint signa naturalia uel uoluntaria. 629.a.b
An quodlibet istorum signorum cõformetur uoluntati beneplaciti. 630.b
4 An sit assignare aliquam causam aut rationem uoluntatis diuinæ. ibidem
Quare uoluit deus mundum creare. 631.a
An uoluntas dei sit causa rerum necessaria uel cõtingens. 631.b
An deus de necessitate uelit quicquid uult. 632.a

Distinctio. XLVI. Hic oritur quæstio.

1 An uolũtas beneplaciti dei sp impleatur. 636.a
2 An malum fieri bonum sit. 638.b
An mala fieri sit uerum. 639.b
3 Cur bonus & sapiens deus permittat tot mala fieri & an mala culpæ ac pœnæ cõferant ad uniuersi decorem. 640.b
An malum pertineat ad complementum atq; decorem uniuersi. 642.b
An tunc uniuersum esset pulchrius q̃ nũc, scilicet si non fuissent peccata, nec bona inde elicita occasionaliter ve secuta. ibidem.
Quis decor magis excedat, uidelicet status innocentiæ an status naturæ lapsæ. ibidem
An plus ualeret si omnes essent beati, an q̃ quidã essent beati & quidam miseri. 643.a
Quæ sit differẽtia inter nolle hoc & nõ uelle hoc, & inter uelle hoc non fieri & nõ uelle hoc fieri. 643.b
An deus uelit fieri mala. 644.a

Dist. XLVII. Voluntas quippe dei semper efficax est.

1 An deus possit præcipere ea quæ sunt cõtra aut præter uoluntatem suam. 646.a
An deus queat præcipere contra legem naturalem. ibidem
An deus possit præcipere contra ius morale decalogi. 646.b
An deus possit mala præcipere. 647.a
An permissio sit aliquis actus uoluntatis diuinæ. 647.b
An deus possit dispensare contra præcepta decalogi, & an possit contra ea præcipere. 648.b
An deus possit præcipere quod non uult. 649.a

Distinct. XLVIII. Sciendum quoq; est.

1 Qualiter & in quibus possit uoluntas humana diuinæ & increatæ uoluntati conformari. 651.a
An possibilis sit conformatio seu conformitas uoluntatis humanæ cum diuina. 651.b
Quid sit conformatio talis. ibidem
An teneamur uoluntatem nostram uoluntati diuinæ conformare. ibidem
An teneamur uelle quod deus uult. ibidem
Supposito q̃ non, an teneamur uelle quod scimus deum uelle. ibid.
An conformitas uoluntatum attendatur præcipue secundum uolitum. 652.b
An teneamur uoluntatem nostram conformare diuinæ. 653.b
An sancti uoluerunt Christi passionem. 654.b
An teneamur uoluntatem nostram conformare diuinæ in ratione uolendi. ibidem
An teneamur uoluntatem nostram cõformare diuinæ in uolito. 655.a
An uoluntas creata sit bona formaliter, quandocunq; conformatur uoluntati increatæ. 656.a
2 An beatissimæ uirgini atq; apostolis ac cæteris Christi discipulis fuerit meritoriũ q̃ Christi passionem nolebant, & de ea uehementer dolebant. 657.a
An nobis meritoriũ esse queat uelle passiones sanctorum. 657.a.658.a
An possimus uelle damnationes reproborum. ibidem.
De uoluntate Ieremiæ, q̃ ad uerba Hananiæ pseudoprophetæ prædicantis Ierusalem non esse subuertendam, respondit: Amen, suscitet dominus uerbum tuum, cum tamen sciret deum prædixisse & uelle contrarium. 658.a

Meminisse debes lector, in subscripto erratorũ catalogo, primo numero indicari folium, secundo columnam, tertio lineam, inde veram poni lectionem.

Fol.2.col.1.lin. 46.vas ait electionis.4.1.11. omnis saporis. Ibi.2.15.qua puri superpurissimo deo,5.1.35.incomprehensibilium altissimorum.Ibi.2.11.omnium viuentium.Ibi.25. Nouum faciet dominus 9.2.54. Similiter quod.10.2.60.visibile non videri.11.1.6.quo aliquem.Ibi.11.feralis iussus.14.1.46. populo Iudeorum facta, fidem euangelicam astruunt. Ibid. 2.5.Quid enim mirabilius? 15.1.25. primo modo sumpta.16.2. 17.ante opposite.18.1.16. Est ergo speculatiua .19.1.49. qm̃ omnes aliarum.Ibi 2.51.sic vel aliter se habere,23.2.45.ꝛ inquantũ eius.24.2.50.q̃ ipse sit summa. 34.1.2.sequitur exordium ꝛ tractatus.40.2.2.ꝛ sic est licitum.41.1.48.sed dilectionis.42.1.. per amorem illum. 43. 1.45. propter se ꝛ bonum quod est propter. Ibidem,2.36.coniungit deo,ergo.46.2.33. q̃ sicut quedam est.49.1.39.natura est liberrima.49.2.43.vltimo sibiclare ostẽso.50.1.3.principium motum.Ibi.2.46. q̃ si minus.60.2.48.summam ꝛ primam.62.2.28.vnũ ꝛ simplex 65.2.40.re ꝛ ratione.67.2.4.mutuos ratiõales.Ibi.62.Pretacta ergo:69.1.36.ex quarum. Ibi.2.9.decimoquinto de Trinitate.70.1.46.charitas, bonitas.Ibid.2.21. ꝛ non realis.71. 2.14.ꝛ passiones ille 72.1.44. non autẽ notitia simplicis 76. 2.24.Impossibile est esse. 87.2.53. facit realem distinctionem. 88 2.31.ostendunt esse vnum.Ibid.45. solum distinguunt in 89.1.50.existendi,id est,secundum.94.2.14 . quia ꝛ angelus. Ibid.17 cum arboribus viuere.95.1.44.seu nihil ꝛ esse. Ibi. 2.15.esse q̃ corpus.Ibid.17.omnia quoq; profluxisse. 99.1.2.si sic,habetur propositum Ibidẽ.9 de his hic scribit.Ibid.2.52. secundo Posteriorum.100.2.48.Secũdo quia vt ait ꝛ ꝓbat. 101.1.4.preualuit perniciosa hominum malitia.102.1.50 in cognitione summe veritatis. Ibid.53. ab initio sic cognitionem. Ibid 60 quantum ad quid est.106 .2.15. rationabiliter tamen ac dulciter.107.1.34.deum verum quem.108.1.2. ratio excentricorum.Ibi.15.cedit in irrisionem infidelium. Ibi.20. postremo de hac questione.109.1.23.videlicet pedis nõ totius. Ibi. 58.ponuntur essentia virtus.110.2. 43. ad quem ducit.111. 1.1. secundum quod ducit in personas. Ibi.28.vt per principium intelligatur.Ibi 44.Quod discernitur.114.2.42. que referũtur ad ipsum.115.1.16.Insuper circa.117.1.8.facta est propter virum. Ibi.31.que contemplatur.118.2.53. pauci eum intra se contemplantur.119.2.14.homo per appropriationem.121.2.3. ex suipsius notitia 124.2.8.illa tria non sint. 126.2.3. non est in his habitibus.127.1.15.ꝛ tertia in viginti. Ibi.16. respectu obiectorum suorum,ꝛ partes respectu totius anime.In potestatiuis autem frequenter vna pars maior est q̃ multe,sed nõ maior quam totum,quia in potestatiuis semper quod potest inferior, potest superior, non econtra . Ideo tãtum potest vna potentiarum istarum imaginem cõstituentium,quantum alie due respectu obiectorũ quia in illis sunt equales.Ibi,30. sola parens est sue notitie.129 1.35.Si autẽ nouit vtrunq;.Ibi 37. cognosce teipsam.Sicut dicitur,cognosce Cherubim ꝛ Seraphim:nec ita dicitur mẽti, cognosce teipsam, quemadmodum dicitur homini.Ibi.48.Si mẽs sp sui sic meminit.130.1.41 intelligere abditum.131.1.20.manifeste asseritur.Ibid.31. veluti in subiecto.Ibi.2.27.dicitur id quo res ẽ.134.2.19. dicitur alter ego.135.136.1.26.incognitione confusa.139.1.23.producit ꝛ homo hominem. Ibi.25 que huic nature.143 1.11.a supposito filii,sed etiam.146.1.45.non amittendo naturam.149.1.33.quã patri.Ibi.54.nec spirãs neq; spirata. Ibi.2.21.ecclesia ꝓpter vnam fidem.Ibi.31.communicauerunt spirituisancto.150.1.43. fuisse virum illuminatum ꝛ sanctum.151.1.38. tria illa prima problemata.Ib.2.20.habet se antecedenter 152.1.47.sunt pure personalia.156 1.18.ꝛ effectiua causat per se.Ib.36.atq; cõnexione ambarum.160.1.36.ꝛ ita hic modus procedẽdi.162.2. 24.infra distinctione vigesimaprima.163.1.64.agat sine agendi.Ibi.2.14 que diuisio.Ibi.42.de illa que est 164.1.1.est diuina essentia.165.2.1. potentia qua potuit generari. 169.1.11. quia generat simpliciter.Ibi.24.vero qua distinguit. Ibi.38. proprietas est principium quo generandi.170.2.49 generare est posse creare.176.2.60. imo ꝛ in vno. Ibi.9. habes vnde subleueris.181.1.7.sicut supsubstãtialiter.184.1.48.non aũt in deo. Ibi.2.46.increate eternitati.185 1.31. q̃ catisatio illa. 186.2.53.influentie illius 188 1.60, q̃ realiter.191.1.60.q̃ sunt citra deũ.192 2.23.ẽ imperfectior elemento. 198.2.11.ꝛ q̃uis deus. 200.1.44. ex possibili saltẽ.205.1.56 in q̃ actus.212.2.12. Hinc sicut.218.1.5.similitudinis in creaturis.219.2. 10. per modum exeuntis ab aliquo Ibi.12 per modum exeũtis ab aliquo.231. 1.2.quod nouum fecim⁹.232 1.26.quod scilicet spiritussenctus. Ibi.64 quam hic sic reprobare.235.1.52.qui per hoc ẽ alius. 236.1.22.quia procedit.238.2.31. nexus, vnio, vinculum.242.2. 49.dicitur aliquis operari.245.2.7. est a generari. 250.1.23. quia earum termini.253.1.4 cum eisdem.254.1.11.ac vnus spirator.255.1.10.ab amantem amatum.Ibi.2.39.subiectum habet aliquem actum.261.2.16.processio spiritussancti esset solũ. 264.2.17.meritis supererogationis.269 2.28. manifestata per aliquem.274.1.6.manifestata sed potius Ibid.20. Secundo vero consignificãt.277.2.35 proximus est diuersus. 278.1.4. sine patre quia nõ.285.2.14.hec scribit Thomas. 290.1.5.dedit laudem deo.292.2 21 ꝛ redacte fuerunt.301.2.43.seu voluntas habitualiter.310.2 41 ꝛ que sit causa.Ibi. 46. ꝛ sic nõ potest.318.1.1.in actum charitas intendatur. 321.1.5. est ad certũ gradum.341.2.10. vt sunt. Ibi 2.26. Item hereticus negans. 362 1.27. non est ordo. 363. 2. 6. non esset ordo. 370. 2. 59. quia cognitio.Ibi.48.que ꝛ.371.1.58.ꝛ ista proprie. 375.2.50. prout hoc supra.381.2.50 siue hypostasis.382.1.17. vnde alia est.388.2.2. vniuersalis tamen essentia.390.2.27.in se indiuisa. 392.1.32.sicut rationale. Ibid.57.enti cui.413. 1.4. patrem ꝛ filium.415.2.19.hoc queritur.416.1.34.non sint de.428.2.25. bonitatem suam declarat vt.429.1.12. Quandoq; notat.433. 1.9.non autem sic verbum.434.1.61.accipit a memoria.Ibid. 2.14.hoc est in quo.440.1.4.pater diceretur primum principium.443.1.56.per aliud vt.450.1.46.vniuscuiq; diuine. Ibi. 2.23.Cum vero dicitur principium.Ibi.27.non secũdum.451. 2.32.Uerum reprehensio.453.1.35.Alia vero.Ibi.2.52.potius respectu.460.1.46.in creatura causatum.461.1.18.sicut calefactiuum.466.2.30.nomen doni.468.1.58.ideo ei. 469.1.14. ac filium dei.Ibi.19.ars, ratio, idea.481.1.12.ad omne. Ibi.2. 49.in duobus desicere.483.1.1. a sapientia sua. Ibi.23 Genitiuus enim.Ibi.40.aut sapientie eius.Ibi.2.7.sint in filio.Ibid. 64.pater cognoscatur.486.1.10.omnium causatiua.494.1.17. eternus, immensus.500. 2.11. Ista quoq;.504.1.61. ars secundum actum prosequẽdi: ratio secũdum actum perficiendi.513. 1.5.dei essentia.Ibi.25. q̃ in omni.Ibi.2.13.exemplar diuinũ. 516.1.55.iste relationes.Ibi.2.30.alie ratiões. 518.1.27.vt sub toto.523.2.47.hoc est, per.524.2.40. de nobilitate essendi, 532.1.51.sed in eius fieri.Ibi.60.per operationem dei, per quã 533.2.31.quam ex parte. 534.2.52. proximo passo.535.1.21. ad propositum videtur.Ibi.48.quasi econtra.Ibi.51.ita causate 537.1.23 ex diuersitate rationis.Ibi.2.58.esse in omnibus.539. 2.19.extra omnem locum.551.1.18.facere se.555.1.61.artificis operantis Ibi.2.42 scientie dirigentis.562.2.5. que rei conueniunt, insunt.564.1.14. mutationi deceptioniq;. 566.1.21. respectu cuius non est.567.2.23.in illis.569.2.4.bene ẽ his q̃ 578.2.53.omnem hominum statum.587.1.55.vtrum prescientia meritorum.588.1.23.gratia sua.590.1.55. potest ratio assignari, propter quam idem esse, quod est actio vt est ens ad finem, cõgruit fieri propter quam.591.1.3.ista electio, prius q̃q; vult ista electio quam prouideat.Ibi.2.2.causa vel ratio.Ibi. 10.nos fecit qm̃.Ibi.35.circa impios. 592.2.64.cũ dicat.595. 1.40.non sciet hoc.Ibi.2.9.verbum propheticum.601.1.19. seu proprie competat.603.1.1.queritur hic.610.2.32.finite perfectione.611.1.19.corpore finito esse.612.2.20.quod dũ fit.Ibi. 54.quod est ex.613.1.58.põt nõ agere.616.2.9.atq; vt in aliis posita tamen in.618.2.64.cum enim multa.629.2.28. aliquid placet.Ibi.43.connotat effectum.631.2.38.sic potuisset. Ibi. 43.est causa contingens.636.2.10.princeps sit.Ibi.47.quoniam repugnaret.637 2.54 sed consequenter. 642.1.19. est vt. 643.2.50.secum compositam.651.2 49. transformant. 653.2. 42.rationem fini contrariam.Ibi.62.diuinam voluntatẽ.656. 1.1.mouet nos.657.2.7.si non vult.

Que in Collectaneis primi acciderunt, q̃q; admoneri vtile duximus, ista sunt: nã q̃ in textu ipso cõtigerũt, in indice generali notabuntur, si tempus patietur. nam hic ob id nũc omissa sunt. Si quibus vero hec nimis plura videbũtur, ii sciant [illegible]s deo gratias agere maximas, q̃ non sint multo plura. [illegible]eo peratam fuisse ad hec materiã. nobis q; etiam gratias a[illegible] debere, quod his tacendis (hoc ista tempestate vulgo [illegible]ectori credulo noluerimus imponi.

Ordo alphabeticus huius primi Sententiarum.

*A, *B, A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, [illegible], Y, Z, AA, BB, CC, DD, EE, FF, GG, HH, II, KK, LL, MM, NN, OO, [illegible]P, QQ, RR, SS, TT, VV, XX, YY, ZZ, AAA, BBB, CCC, DDD, EEE, [illegible]FF, GGG, HHH, III, KKK, omnes sunt terniones, præter *A, binariũ. suntq; omnes simul qui[illegible]quaginta o[illegible]to.

EXCVDEBAT EVCHARIVS CHALCOGRAPHVS AGRIPPINENSIS.

ALARDI AEMSTELREDAMI IN LAUDEM DIONYSII RICELI CARTHUSIANI EPIGRAMMA.

Quis nouus extaticus ſophus hic? Dionyſius ille
  Ricelus, è cælo ceu Cato proſiliens.
Quatuor iſta nimis metuenda nouiſsima quorſum?
  Hoc gentilitium uendico ſtemma mihi.
Quid latus clauus, ueſtisq; ſimillima cygno?
  Index germanæ candor amicitiæ.
Quid calami? quid pugillares? plurima produnt
  Scripta, quibus quoſuis hortor & admoneo.
Ecquid habes epiphonema tandem ſingula claudẽs?
  Sit deus in ſeclum, ſit benedictus, amen.
Quid ſol in manibus ſibi uult? errantibus unde
  In rectam poſſent, monſtro, redire uiam.
Sub pedibus proſtratus humi cacodæmon, inanes
  Demonſtrat faſtus, quos ego deſpicio.
Quid ſibi uult tandem cælum undiq; & undiq; lumẽ?
  Nil cæleſte niſi mens mea ſolicitat.
Sed quid opus multis fruſtra me prodere ſignis?
  E ſcriptis melius noueris effigiem.

[illegible]rtiores illo sumus? Omnia [illegible] sed non omnia expediunt. [illegible] licent: sed non omnia ædi[illegible] quod suum est quærat: sed quod alterius. Omne, quod in macello venit, manducate: nihil interrogantes propter conscientiam. ℟. Domini est terra, & plenitudo eius. [illegible] Statuit Dñs supra pe[illegible]s meos, [illegible] direxit gressus meos Deus meus. Et immisit in os meũ canticũ nouũ. ℣. Expectans expectaui Dominum, & respexit me. Et im. Lectio iij.

SI quis vocat vos infideliũ ad cœnã, & vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate: nihil interrogantes propter conscientiã. Si quis aũt dixerit, hoc immolat[illegible] [illegible] idolis: nolite manducare propte[illegible] [illegible]n qui indicauit, & propter consci[illegible] [illegible]nscientiam aũt dico, non tuam [illegible]rius. Vt quid enim libertas m[illegible] [illegible]r ab alia conscientia? Si ego cu[illegible] [illegible]participo; quid blasphemor pr[illegible] [illegible]gratias ago? Siue ergo manducatis, siue [illegible]bibitis, vel aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite. Sine offensio[illegible]ne estote Iudæis, & Gentibus, & Eccle[illegible] Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo: non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant. Imitatores
1.Corint. 11. mei estote: sicut & ego Christi. Laudo autem vos fratres, quod per omnia mei memores estis: & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. ℟. Ego dixi, Domine miserere mei, Sana animam meam, quia peccaui tibi. ℣. Domine, ne in ira tua arguas me: neq; in furore tuo corripias me. Sana. Gloria. Sana. In Laud. antiphona.

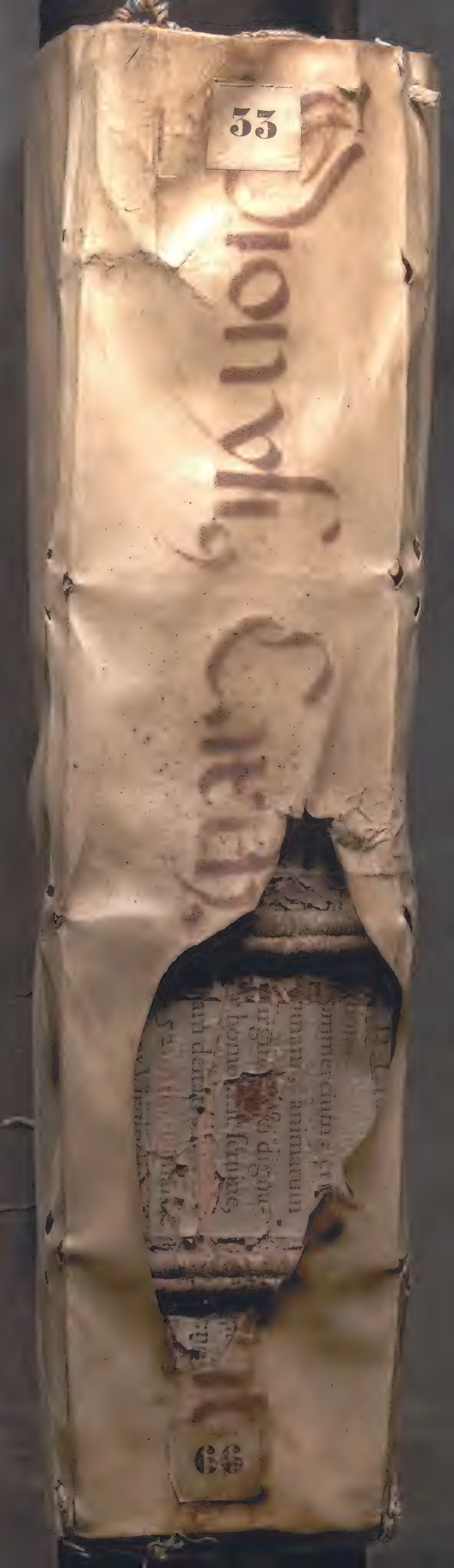
SEcundum magnã misericordiam tuã, miserere mei Deus. ps. Miserere. 12. Aña. Salutare vultus mei, & Deus meus. ps. Iudica me Deus. 11. Aña. Ad te de luce vigilo Deus. ps. Deus Deus. 14. Aña. Cunctis diebus vitæ nostræ saluos nos fac Domine. Canticum. Ego dixi. 36.

Aña. Omnes Angeli eius laudate Dñm de cœlis. ps. Laudate Do. 35. Ad Benedictus, Aña. Erexit Dominus nobis cornu salutis, in domo Dauid pueri sui. Ad Vesper. Aña. In domũ Dñi lætantes ibimus. Psal. Lętatus. 30. Aña. Qui habitas in cœlis, miserere nobis. Psal. Ad te leuaui. Aña. Adiutorium nostrum in nomine Dñi. Psal. Nisi quia. Aña. benefac Domine bonis, & rectis corde. ps. Qui confidunt. Añ. Facti sumus sicut consolati. ps. In conuertendo. Ad Mag. Añ. Exultauit spiritus meus, in Deo Salutari meo.

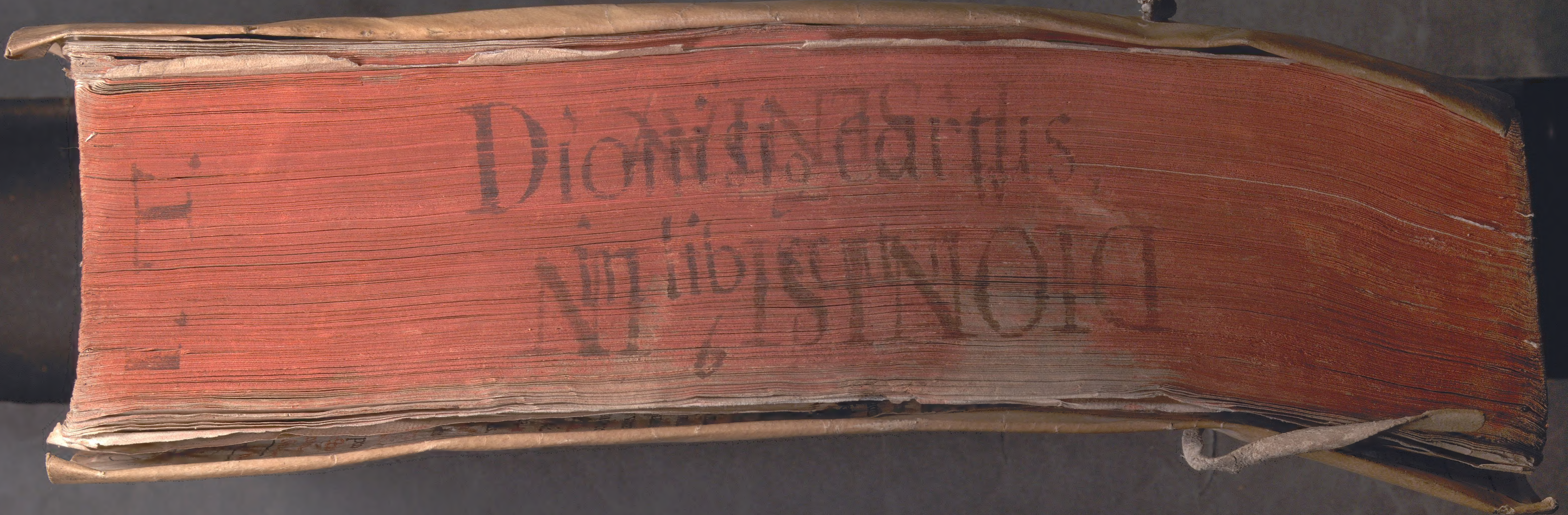
FERIA QVARTA.

Inuitator. In manu tua Domine, Omnes fines terræ. In noct. añ. Auertet Dominus captiuitatẽ plebis suæ. Psal. Dixit insipiens. 13. Exaudi Deus. Aña. Qm̃ in te confidit aĩa mea. ps. Miserere mei Deus, qm̃ conculcauit. ps. Miserere mei Deus, miserere mei. Aña. Recte iudicate filij hominum. ps. Si vere vtiq;. Eripe me. Aña. Da nobis Domine auxiliũ de tribulatione. Psal. Deus repuli. Exaudi Deus. Aña. A timore inimici eripe Dñe animã meã. Psal. Nonne Deo. Exaudi Deus. Aña. In ecclesijs benedicite Domino. Psal. Iubilate j. Exurgat Deus. ℣. Deus vitam meã annunciaui tibi. ℟. Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. Lectio prima.

COnuenientibus vobis in vnũ: iam non est Dominicam cœnam manducare. Vnusquisq; enim suam cœnam præsumit ad manducãdum. Et alius quidem esurit: alius autẽ ebrius est. Nũquid domos non habetis ad manducandum, & bibendum? Aut ecclesiam Dei cõtemnitis; & confunditis eos, qui nõ habent? Quid dicã vobis? Laudo vos? In hoc non laudo. Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis; qm̃ Dñs Iesus in qua nocte tradebatur, accepit panem: & gratias agens fregit, & dixit: Accipite, & manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis

33
66

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm